

Stel. XXIV.

LL.

Dorn, S. S. Adelhaidis et Caietani.

<36612608310019

<36612608310019

Bayer. Staatsbibliothek

9^d Nov. 107

PAULI
COMITOLI
PERUSINI
SOCIETATIS JESU
THEOLOGI,

*RESPONSA MORALIA IN VII. LIBROS
digesta : quibus , quæ in Christiani Officii rationibus
videntur ardua ac difficilia , enucleantur.*

I. Liber Quæstiones complectitur de Sacra-
mentis.	V. De Criminosa Ignorantia , de Metu justo
ac de tuta eligenda Opinione.
II. De Voto , & Jurejurando.	VI. De Censuris , & Irregularitate.
III. De Contractibus ,	VII. De Testamentis , de Legatis piis , deque
Usucapione.
IV. De Criminibus , & Criminosis.	

*CUM INDICE RERUM PRÆCIPUARUM QUÆ
hoc volumine Responsorum Moralium continentur.*

OPUS NUNC DENUO IN LUCEM EDITUM.

Cui ad calcem adjectus est tractatus ejusdem auctoris cui titulus.

DOCTRINA DE CONTRACTU UNIVERSÈ
AD SCIENTIÆ METHODUM REVOCATO.

In III. Partes distributa.

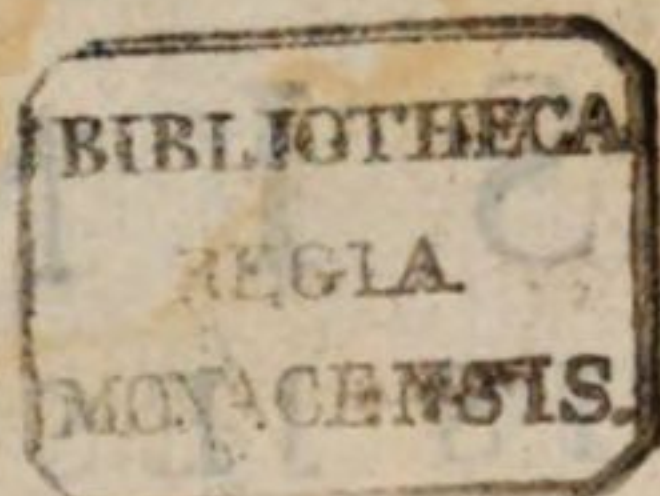
ROTHOMAGI.

Apud NICOLAUM BOUCHER , viâ novâ Sancti Laudi.

M. DCC. IX.

CUM PRIVILEGIO RE

statu
atus

- I. Liber Orationum compendiosus de ...
II. De Vitiis, & Incuriis.
III. De Contrariis.
IV. De Cognitione, & Cognitione.
V. De Cognitione, & Incuriis.
VI. De Testamento, de Fidei p[ro]p[ri]e, de p[ro]p[ri]e
Utopia.

CUM VINDICA REDEMPTORIS RECAPITULATIO
OPUS NUNC DENIQUE IN LUCEM EDITUM

DOCTRINA DE CONTRACTU UNIVERSA
AD SCIENTIE METHODUM REVOCATO.
In III. Partes distincta.

ROTHOMAGI
Apud NICOLAUM BOUCHER, via nova Parisiensi.

M. DCC. LX.
COM PRINCEPS

AD LECTOREM.

Cire aveas fortasse lector, quam ipsi rationem in hisce Christiani officii explicandis controversiis persecuti simus: sic accipito. De quaestionibus, quæ partim sermone, partim literis consulentium ad nos delatæ sunt, & quas nunc multorum sodalium persuasu & inductu sinimus evulgari, non solum finitè, sed etiam infinitè, & universè differuimus id est, quaestionem ipsam in certis personis, temporibus & locis locatam ab iis sejunctam ad generalem traduximus: quod censeamus id, quod ante nos sapientes Magistri præceperunt, definitam quaestionem sine infinita rectè cognosci non posse. Ita cum neutrum quaestionis genus prætermisum sit eodem tempore, & consultorum utilitati, & cupiditati cæterorum doctorum hominum obsecuti sumus. In deligenda autem opinione eam, quæ tum pondere argumentorum, tum testium auctoritate, antiquitate, & multitudine vinceret, secuti sumus. Hanc enim duntaxat tutam, ab omni metu culpæ exploratam esse putavimus. In Divi Thomæ vestigiis semper institimus. Pro christiani cleri immunitate, pro Romanæ Ecclesiæ Principatu, proque Romani Pontificis auctoritate cunctis ingenii nostri viribus propugnavimus: Cujus etiam harum nostrarum consultationum, disputationum, & dijudicationum, arbitrium esse omne peroptamus. Vale.

Ad eundem Lectorem.

Admonitum necessarium.

Illud te, amice Lector fugere nullo pacto decet, nos in depromendis testimoniis atque sententiis è summa Theologica Alexandri Alensis libris usos esse Venetiis impressis apud Franciscum Franciscum 1575. Quum verò dicta Joannis Majoris recitavimus, eumque protulimus, codices recentiores fere esse secutos, interdum etiam vetustiores; qui cum recentioribus in numero quaestionum minimè congruunt. Sanè autem cum Martinum Navarrum testem adduximus, usui nobis fuerunt tum magis, tum minùs antiquæ impressionis exemplaria, sed minùs antiquæ, quoties ejus rei nobis est data facultas, strperquisivimus. Iterum Vale.

CUm volumen Responsorum Moralium P. Pauli Comitoli, Theologi societatis nostræ, in septem libros distributum, Romæ à quatuor delectis Patribus Theologis diligenter recognitum approbatumque fuerit, ego Bernardinus Confalonerius, societatis Jesu in Provincia Veneta Præpositus Provincialis, facultate à R. admodum P. Nostro Generali Claudio Aquaviva mihi tributa, potestatem facio ut typis mandetur, atque ad hujus chirographi fidem, nostram manum, nostræque societatis signum adjecimus Bononiæ, X. Augusti 1607.

BERN. CONFALONERIUS
Provincialis.

EGo Petrus Maturus Sacerdos societatis Jesu, in Collegio Lugdunensi, fidem facio me opus inscriptum, *Pauli Comitoli Perusini, è societate Jesu Theologi Responso Moralia in septem libros distincta*, perlegisse, in quo nihil animadversum est, fidei Catholicæ contrarium Lugduni. 19. Aprilis. 1609.

Ita censeo Petrus Maturus.

HUnc R. P. Pauli Comitoli Perusini, è Societate Jesu Theologi, librum, qui inscribitur, *Responso Moralia, in septem libros distincta*; eruditum & dignum censuimus, qui prælo commissus publicæ utilitatis causa in lucem ederetur. Datum Lugduni die 3. Maii, 1609.

CHALOM V. G. Lugd.

ALIUD MONITUM.

Icet maximæ cum industria & labore hæc secunda editio Pauli Comitoli correctæ atque diligentissime revisa sit, nitulo tamen minus pauci Typographici errores præter spem irrepere qui candido lectori minimi videbuntur momenti præter sequentem, igitur, *pro usucapio legatur usucapio.*

PAULI

PAULI COMITOLI,
PERUSINI, SOCIETATIS
JESU, THEOLOGI.

RESPONSORUM MORALIUM
LIBER PRIMUS.

De Sacramentis.

D Patriarcham Venetum, Laurentium Priulum, Cardinalem amplissimum, hæc delata est quæstio; de qua in Theologorum cœtu varietate sententiarum acriter disceptatum est.

- I. Utrumne expositus infans cum chirographo, quod de ejus Baptismo fidem faciebat; apposita conditione baptizandus foret à sacerdote, ne infantis salus periclitaretur. Mihi ea mens & sententia fuit, non esse cum conditione ulla repetendum Baptismum: nec secus in hac controversia sensisse Theologos, qui ea de re in 4. sent. differunt, neque aliter Summarum scriptores. Richardus enim in 4. sent. d. 4. art. 4. casu 1. scribit his verbis: Quando infantulus est expositus, & à quo vel à quibus sit expositus, ignoratur; nec cum eo signum invenitur, seu testimonium, quod sit baptizatus, est sub conditione baptizandus. Ergo ex hujus Doctoris sententia, si infans testimonium scri-

ptum suæ sacrae ablutionis gerat, nulla alia ablutione egebit. Quod Richardus ait, Gabriel quoque affirmat in eadem dist. q. 2. art. 3. dub. 4. Scotum citans, & Olchot. Paludanus in 4. dist. 6. quæst. 4. art. 1. concl. 1. vult, puerum, in nemore expositum, sine ullo signo, aut nota collati Baptismi, cum conditione baptizandum esse. D. Ant. in 3. p. tit. 14. cap. 13. §. 12. proferens Paludanum, & Richardum, eisdem sequitur. Sylvester in Summa, in verbo Baptismus 4. q. 9. Si invenitur, inquit, in nemore expositus; nec apparet aliqua scriptura, quod sit baptizatus, baptizandus cum conditione. Tabiena in verbo Baptismus 4. nu. 7. Sin erit probabiliter dubium; quia puer in nemore expositus invenitur; nec apparet aliqua scriptura de Baptismo, baptizandus est sub conditione quæ habetur extra, eodem, cap. 2. præmissa negativa *si non est baptizatus*. Rosella in verbo Baptismus 4. num. 7. Infans expositus, si nullum signum vel testimonium apparet, quod baptizatus

» sit, baptizari debet sub conditione hac, si
 » non es baptizatus, &c. Angelus eod. tit.
 » 4. §. 8. Cum dubium est facti probabile:
 » ut quia puer est projectus, nec apparet quod
 » sit baptizatus, tunc baptizandus est cum
 » conditione: ex alio dubio non debet quis
 » baptizari. Sotus autem planissimè omnium
 » in 4. dist. 3. q. unica, art. 9. ad 4. arg.
 » Expositi verò infantuli, inquit, si inscri-
 » ptum ferant fuisse baptizatos, quamvis no-
 » men testis non prodatur, nullatenus sunt re-
 » baptizandi. Imò verò si per ætatem, judica-
 » rentur, ante mensem, aut viginti dies nati,
 » ego nequiquam eos auderem baptizare: ætas
 » enim sufficiens esset testimonium suscepti
 » baptismatis inter Christianos; nisi ex colore,
 » vel alio indicio, suspicio oriretur vehemens
 » esse prolem infidelis servi. Quare in tanta
 » causa à tot tantisque doctoribus discedere,
 » nimium periculosum est, ac temerarium.

2. Rationum haud leviora momenta sunt,
 quàm testimoniorum. Prima ratio. Dubium,
 quod Baptismum permittit, conditione af-
 fectum, verum debet esse, & probabile du-
 bium: at hujus facti, de quo controverti-
 tur, non est verum & probabile dubium;
 quare, &c. Major propositio nota est ex Sco-
 to in 4. sent. d. 3. q. 3. ex Paludano in 4.
 d. 6. q. 4. art. 1. concl. 1. ex D. Antonino,
 Angelo, Tabiena, Soto, citatis locis; ex
 Victoria in Sum. Sacram. quæsito 36. Mi-
 nor perfacilem probationem habet: aliud
 enim est verum ac proprium dubium; quum
 mens nostra ob paria rationum pondera in
 neutram partem propendet, sed quasi inje-
 cta compede progredi nequit: nam homo
 dubitans, similis ejus est, qui vinctus est,
 nec ei est ulla incedendi facultas, quemad-
 modum scripsit Aristot. in 3. Metaph. text.
 1. & D. Thom. in 3. sent. dist. 17. art. ult.
 Quocirca Sotus in 4. sent. d. 3. q. un. art.
 9. in solutione 4. argum. cum à se ipse quæ-
 sisset, quale debeat esse dubium, ut (verba
 sunt ejus) baptizatio conditionalis fiat,
 » hoc pacto respondit: Dum præmissa solerti
 » indagine, neutri parti possit assentiri, sed
 » suspensus semper maneat animus, sit ne ba-
 » ptizatus infans, nec ne, tunc res est dubia,
 » conditionalem baptismationem exposulans.
 » Si verò assensus sit probabilis partis affirma-

tivæ, & nullus negativæ: nec cum condi-
 tione licet baptizare. Quare bene ait Palu-
 danus in 4. d. 6. q. 4. Unum testem suffi-
 cere, ut vetulam, quæ baptizavit, ut non
 sit licitum puerum amplius baptizare. Hæc
 totidem verbis Sotus. Nos autem in dispu-
 tatione quadam nostra de opinione deligen-
 da, multis argumentis & testibus demonstra-
 vimus, opinionem probabiliorem, minùs
 probabili relicta, necessariò sequendam esse.
 Atqui in hoc genere, de quo disseritur, chi-
 rographi fides nostram tantum opinionem
 probabilem facit; contrariam verò impro-
 babilem.

Quod idem perspicuum facit hæc secun- 3.
 da ratio. Scheda enim illa ad infantem pue-
 rum deligata, ideo deligata fuit, ut ne ite-
 rum baptizaretur, nec cuiquam licitum es-
 set ea de re dubitare: ergo à Christianæ men-
 tis intelligentia remota debet esse dubitatio.
 Hæc ipsa ratio hac tertia corroborabitur.
 Permagnum debet esse discrimen inter pue-
 rum cum testificatione scripta sui Baptismi
 expositum, atque cum, qui sine testificatione
 projectus jacet: sed hic, qui nota sui baptis-
 matis caret, ex omnium sententia sub con-
 ditione baptizatur: ergo ille, qui præ se fert
 testimonium ablutionis suæ sacræ, nullo
 modo Baptismi aqua ablui debet. Quæ sa-
 nè ratio vim habet persuadendi necessariam.
 Quarta ratio. Si unius anus testimonio im-
 peditur Baptismus, qui adjecta conditione
 interdum præberi solet, ut asseveranter di-
 cunt Paludanus, D. Anton. Sotus, iis quos
 indicavimus locis, cur non impediatur Scri-
 pturæ testimonio? quia (respondebat non-
 nullus ex eo confessu) potuit ab aliquo vel
 Judæo, vel Turca, fidei nostræ odio affingi,
 affigique puero: at potuit etiam vetula pe-
 cuniâ corrumpi, ut falsò testaretur de infan-
 tis Baptismo. Deinde, quid aut Judæi, aut
 Turcæ interesse poterat de infantis Baptismo,
 non sui sed Christiani hominis, si nihil aut
 sancti, aut ad salutem necessarij situm pu-
 tant in nostro Baptismo? Postremò, in hu-
 manæ vitæ rationibus, & factis, non quid
 fieri perrarè possit, sed quid fieri soleat, &
 verisimile est agi, sequi debemus, ex sa-
 pientum hominum, & Sacrorum cano-
 num responsis.

4. Quinta ratio qua cuncti visi sunt permoveri. Fingat, dicebam ego, unusquisque nostrum se expositum fuisse infantem, sui que Baptismi chirographum è collo suspensum gestasse, nec ullum Baptismum post inspectum chirographum recepisse: id sumus ætatis sacerdotes: sacrificium ferme quotidie facimus: multorum sacras confessiones excipimus; multos absolvimus: solemnia vota Deo in diversis familiis religiosis nuncupavimus: Utrum vellemus hæc omnia irrita esse, & novum Baptismum cum conditione suscipere, an credere nos verè baptizatos fuisse? Quod si de nostro Baptismo obeundo nihil cogitare debemus, neque de dando alteri solliciti esse debemus: nam quæ lex cogit alteri dare, eadem nos cogit accipere.

Sexta. Si quispiam testaretur interfuisse se Baptismo infantis, cum tribueretur à muliere, quæ post baptizatum infantem excessisset è vita; eidem infanti alius Baptismus neque absolutè, neque cum conditione querendus esset: ergo neque huic exposito queratur, cum de illius Sacramento Scriptura testetur. Septima. Baptismi Sacramentum cum factum constat, nec fuisse irritum sciri potest, neque conditione remota, neque adjecta iterari potest: at hinc constat de facto: &, quod nullum sit factum, non constat. Audi S. Leonem in epist. 9. ad Rusticum, cap. 15. his verbis scribentem: Si nulla extant indicia inter propinquos, aut familiares, nulla inter clericos, aut vicinos, quibus hi, de quibus queritur, baptizati doceantur; agendum est, ut renascantur; ne manifestè pereant: in quibus, quod non ostenditur gestum, non sit, ut videatur iteratum; habeturque de consecr. d. 4. c. Nulla. Sed dissolvenda sunt argumenta contraria.

5. Primum igitur argumentabantur. Uni testi, cum fraudi potest esse alteri, credere non est: quia dictum unius dictum nullius est, ut in ore est jurisperitorum: quanto igitur minus fas est frusto inanimatæ chartæ credere contra unius infantis salutem; qui fieri potest ut non sit baptizatus? Respondi, hoc argumento primum concidere tot Theologorum, quorum sunt reci-

tata nomina, firmam sententiam. Deinde addidi falsum esse non incidere tempora, quibus non uni fides habeatur testi: namque septem Sylvester in verbo Testis q. 5. persequitur tempora, cum unico creditur testi: quod item ab aliis casuum explicatoribus discere potes, in verbo Testis etenim si uni litiganti cum altero convenit, ut uni credatur testi, unius testimonium fixum erit. Ad impediendum etiam matrimonium, aut quodpiam delictum, satis est unicus testis: atque in hoc ipso, de quo agitur, ne repetatur Baptismus cum conditione, unius vetulæ satis est testimonium, ut apertè docet Paludanus in 4. d. 6. q. 4. ar. 1. concl. 1. D. Anton. in 3. p. tit. 14. c. 13. §. 12. Sotus in 4. d. 3. q. un. ar. 9. ad 4. arg. Sylvester in verbo Testis q. 5. & securitatem Baptismi, unius testimonium adferre confirmant, etiam in cap. Parvulos, de consecrat. d. 4. Turrecremata, Hugo, & Glossa. Secundum argumentum. Ergo (inquirebat nonnullus ex eo numero) anceps, & dubia illius infantis salus relinquenda erit? Respondi, nulli dubio hære illius salutem, sed in incerto, sicut etiam nostra uniuscujusque justificatio, & sacramentorum salutes effectus. Conversus enim ad eum, qui auctor erat argumenti, hac hominem urgebam oratione: Qui scis ipse, mi Pater, te esse baptizatum, aut te baptizandi animum gessisse illum, à quo es baptizatus? aut ab eodem necessariam Baptismi materiam, & formam rite adhibitam esse? Ergo sicut ego, & tu, atque adeo omnes probabili sui Baptismi fide contenti esse debemus; sic majorem fidem in relicto, de quo est disceptatio, infantis Baptismo requirere minimè debemus. Mallè que debemus prolem Baptismo regeneratam non esse, quàm Sacramento Baptismi sacrilega iteratione injuriam fieri: cum in iteratione inextinguibile facinus committatur, ut inquit D. Leo in epist. ad Leonem Ravennatem 35. q. 1. sitque scelus immanissimum, Christianum rebaptizare, teste D. Augustino in epist. 203. ad Maximum; extatque D. August. sententia in dist. 4. de consecrat. can. Rebaptizare: & Leonis, in ead. cap. Cum itaque.

6. Dices ; At mihi non est animus geminare Baptismum. Quid tum ? quali à tuo consilio iteratio pendeat , ac non veriùs à nova materiæ & formæ applicatione. Postremò , cujusdam concilii Mediolanensis allata est auctoritas , quod decernit , ut quando infans projectus cum colligata scheda reperitur , inquiratur de baptizante diligenter , quòd si à quo quæve baptizatus , aut quemadmodum baptizatus sit , sciri nequit , & dubitatio perseveret , tunc adhibita conditione baptizatur. Respondi , non pluris faciendum esse illud decretum , quàm tot Theologorum & magnorum auctorum suffragia. Deinde ne Consilii , quamvis à Romano Pontifice probatum non sit , contempta videretur auctoritas , dixi defendi posse , cum conditio loci vel personarum , apud quas exponitur infans , suspicionem gravem movet , aut non esse , aut non rectè fuisse baptizatum ; ut si formæ rationisve conferendi Baptismi , aut omnes , aut fermè omnes essent ignari : quòd si aut omnes , aut penè omnes necessarium ritum baptizandi tenerent , non fore cum conditione puerum , puellamve baptizandam.

7. Quæsitum est in eodem conventu , qui cognosci posset , aut omnes , aut majorem partem Baptismi conferendi rationem non ignorare. Respondi , hoc modo posse cognosci. Parochus , aut ruri , aut alterius loci , vicinos viros , vicinasque mulieres ducat in gyrum ; atque è singulis baptizandi rationem sciscitetur : si in viginti viris , & fœminis , decem & octo , aut quindecim reperiantur , qui ejus rei , de qua quæritur , sint gnari , infantem nullo Baptismo expiandum esse ; si secus accidat , esse omnino Baptismi aqua procurandum conditionis adjunctione. Atque in hanc sententiam approbante & jubente illustrissimo Patriarcha est itum ab omnibus. Nunc illud item addo : quando ruri , aut quatuor , aut quinque essent viri , & mulieres , quibus baptizandi necessarius ritus ignoratus non esset , iidemque viri , seu mulieres ad natam prolem baptizandam semper advocarentur ; neque tunc depositum infantem baptizandum esse , si Baptismi notam ferret ; semper enim de isto loquimur. Ven-

tiis in ejusdem Patriarchæ ædibus , cum esset hæc ipsa quæstio disceptanda , in cujusdam Villæ parochum incidi , qui omni asseveratione affirmabat , in sua rustica parœcia , in centum vix reperiri unum qui baptizandi peritus esset ; quod si ita erat , sine dubitatione ulla infans baptizandus fuisset ; & mea quidem sententia sine conditione : quoniam verisimile esset illum vero caruisse Baptismo. Quamquam mihi dubium erat , verane de suorum parœciorum inscitia parochus ille narraret ; proclive enim ad res exaggerandas juvenis ingenium videbatur. Ruri enim inveni quamplurimos , qui cum S. Trinitatis mysterium ignorarent , baptizandi tamen rationem *in nomine Patris , & Filii , & Spiritus sancti* , perceptam haberent.

QUÆSTIO II.

FOemina primaria , è primo viro filiam suscipit : in certo matrimonio , ut ipsa rebatur , locat : cum secundo marito in convivio accumbens , atque cum filia , de qua loquimur , visa sibi est Angelum videre adspectu terribilem : perterrefacta mater , illam Angeli horribilem speciem eò pertinere arbitrata est , quòd in Baptismo filia negligentior fuisset , eaque sua socordia ipsos viginti quinque , aut etiam triginta annos Sacramenti Baptismi expertem esse siviisset. Itaque cœpit de Baptismo filia acriùs cogitare : invenitque , ratiocinando , perquam probabile esse , cum ejus infantis Baptismum urgeret , remque viro illi suo commendaret , ad salutarem fontem delatam non esse. Primum , quia vir ille prior de Christiana religione minus rectè sentiebat : Deinde , quia quo tempore de natæ Baptismo inter virum & conjugem agebatur (ruri enim uterque erant) ac de Sacerdote advocando è loco paullo longinquiore ; maritus aliò nescio quò uxorem abduxit ; ut tam brevi tempore , quod discessum præcucurrit , non potuerint omnia administrari , quæ ad filia Baptismum pertinebant. Utraque conjectura satis gravis accumbentis mulieris animum perculit vehementer : in tantâque

mentis perturbatione, atque cogitatione, quid de filia nupta deliberandum ei esset, à viro religioso, & concionandi laude insigni consultus sum, sed serò, id est, re gesta: jam enim ille nuptam juvenem baptizaverat.

2. Respondi, quatuor in re tanta facienda fuisse. Primum, Parochi codicem, in quem baptizatorum nomina referri solent, consulendum fuisse: illicque puellæ nomen requiring: quòd si nullus codex, incuria parochi, extabat; à domesticis, si qui erant superstites, indicia inquirenda esse: si vel mortua codicis, vel viva domesticorum memoria præterito baptismo suffragata esset, filiam nullo pacto baptizandam fuisse; si non esset suffragata, sine conditione ulla meo quidem animo fore baptizandam: nam conjecturæ adeo perspicuæ erant, ut vix dubitationi locum relinquerent.

Illud secundo loco agi oportuit, ut Baptismus non palam, sed clam domi ageretur: si enim secus actum esset, multorum animi essent videlicet non mediocriter offensi. Atque hanc cautionem in baptizanda fœmina prætermittam non esse, mihi ille ipse concionator affirmabat.

Tertium erat de renovando matrimonio, quod nullum erat; sive ante, sive post Tridentini Concilii confirmationem initum esset: cum enim Baptismi Sacramentum cæterorum omnium sit janua; & absque illo nequeant reliqua suscipi; nec inter baptizatum & non baptizatam velit Ecclesia rata esse matrimonia; nimirum nuptiarum fœdera iterum fieri oportebat, perinde quasi nunquam inter conjuges icta fuissent.

Postremò, si post Concilii Tridentini confirmationem novo veròque matrimonio conjuges copulandi erant, id quod clandestinè, hoc est, sine testium, & parochi præsentia agi par erat, jus sic contrahendi ab Romano Pontifice impetrandum erat; neque sine ejus auctoritate solemnitas à Tridentino Concilio præscripta sess. 24. c. 1. de reformatione matrimonii omitti ullo modo potuisset. Ac de matrimonii vitio, incolumi fama mulieris, vir admonendus erat, ut tam ipse quàm fœmina novum matrimonio, legitimèque consensum præberent.

QUESTIO III.

Captivam puellam quatuordecim annos natam donat Turca quidam homini Christiano, Constantinopoli; quam in nobilissimam Italiæ Urbem seducit. Hæc hero suo sæpius dixit se Christianam esse; sæpe item Sacramenta Confessionis & Eucharistiæ suscepit. Denique eidem suo hero aperuit, Turcam se esse, atque in Mahometi impurissimi latronis perfidia educatam. In tanta inconstantia puellæ, sermonisque ejus repugnantia, quid agere ejus Dominus debeat, non est illi constitutum: præsertim quòd ejus contrariis confessionibus credi nec debet, nec potest; essetne Sacramento fidei regeneranda, ambigebat: & quibusdam videbatur, Baptismo, qui adjunctam haberet conditionem, initiandam esse.

Rogatus ipse sententiam meam de statu puellæ, atque heri officiis, hæc sensi, non esse illi Baptismi Sacramentum prius impartendum, quàm Constantinopolim ad Consulem, legatūve Venetum, litteræ scriberentur; ut is omnibus vestigiis puellæ Baptismum, si quem fortè recepisset, odoraretur, & pervestigaret: ante litteras Constantinopoli allatas, nihil de Baptismo decerneretur: si allatæ litteræ nuntiarent de ministrato puellæ Baptismo, à secundo Baptismo esse prorsus abstinendum: si eam baptizatam non esse testarentur, absolutè baptizandam esse: si rem tanquam dubiam significarent, cum conditione baptizandam: ac si Domino fieret verisimilius, Mahometana superstitione illam inquinatam esse, nec aqua Christiani Baptismatis perpurgatam esse, quod mihi verius videbatur, veluti Catechumenam tractandam esse. Quamquam, si suus puellæ Baptismus exploratus foret, ei cuncta Ecclesiæ jura, & leges, quæ cunctum populum Christianum devinciunt, servandæ essent omnino, ne sua illi fraus, & dolus, quo herum fallere cogitasset, ulli esset emolumentum.

verbo Baptismus 3. §. Postremo. Richardus enim in 4. d. 3. art. 4. q. 1. probat, ad necessitatem unius actus baptizandi requiri ministri unitatem. In hanc ipsam sententiam venit Alex. Hal. in 4. part. q. 8. memb. 6. art. 6. & 7. & Scotus in 4. d. 6. q. 2. in extremo, ubi sic unitas efficientis, vel ministri requiritur in Baptismo propter ordinationem principalis agentis, & instituentis. Gabr. in 4. d. 6. q. 1. art. 2. concl. 6. Cajetanus in 3. p. q. 67. art. 7. Sotus in 4. d. q. un. art. 4. Sylvester in verbo Baptismus 3. quaest. 7. Ang. eod. tit. §. 2. Tabiena in verbo Baptismus 6. num. 2.

2. Non tamen esset negandum valere Baptismum, quando plures eundem baptizarent, non ut plures, sed quasi singuli totum perficientes Sacramentum, dicentes, *Ego te baptizo*: tunc Baptismus ab eo esset, qui prius absolvisset formam, & ablu-tionem: id quod à D. Thom. in 3. p. loc. cit. atque ab omnibus fere conceditur.

Tres autem à S. Bonav. in 4. d. 5. art. 3. quaest. 1. explicantur rationes, cur spiritalis regeneratio plures repudiet ministros. Prima est: Quia immutationem habet formæ. Secunda: Quia non potest incidere tempus ullum necessarium, in quo duo, aut plures ministri debeant unum baptizare; cum unus ad dandum Baptismum sufficiat. Tertia, quæ ab aliis affertur Theologis: Quia minister Baptismi personam sustinet Christi, qui Christus unus est unitate suppositi. Quas omnes rationes mutuatus est D. Bonav. ab Alexandro Halensi in 4. part. quaest. 8. memb. 6.

Restat ut argumenti quo prior se tuetur opinio, nervos incidamus. Difficilius, inquit, est, ut unus agat in multa, quam multa in unum: sed unus multos baptizare potest: ergo multo magis unum poterunt plures. Hujusce probationis majorem propositionem tamquam veram Sotus admittit in rebus naturalibus, in supra naturalibus non item: ego verò contendo falsam esse in agentibus physicis, in artificialibus, in moralibus, sive politicis.

Ordiamur à postremis: Potestas domi-nandi, atque imperandi, qualis est Regia,

quia est unius agentis, atque in uno collo-cata, citius & facilius creat judices, duces, milites, & magistratus; quam potestas plurimum, seu populi; cujus studia & volun-tates, atque sententiæ, quia multorum sunt, difficillimè, & tardissimè etiam conglu-tinantur: quod duris etiam temporibus usu-venit non rarò. Idipsum doceamus in agen-te ex arte. Unus pictor, qui artificio mul-tis excellat, facilius & perfectius eandem tabulam pinget, eandemque speciem colo-ribus suis, & penicillo exprimet, quam multi pictores, è quorum pluribus ideis una aliqua perfecta, è qua imago, & opus du-catur, hauriri non potest: quia una mens, in qua imprimi idea absoluta deberet, ab illis multis mentibus sejuncta, neque dari, neque cogitari potest. Distinctæ autem ideæ eandem ad numerum imaginem effingere minimè possunt.

Veniamus ad naturam: si mas fœcundus sit, & fœmina pariter fœcunda, in quovis animalium genere multo facilius prolem uberem profundet ex utero fœminæ, quam ex eadem mares multi, si cum ea congre-diantur. Primò, si una fœmina cognoscatur à multis eodem tempore, ob seminum per-missionem, vix, aut ne vix quidem, con-cipere poterit: quod ipsum in iis mulieri-bus, quæ corpore quæstum faciunt, prom-ptum est: steriles enim sunt: (de iis loquor quæ vulgaria sunt scorta.)

Pervincamus id non captiosis argumen-tis: Primum argumentum. Nondum est quisquam inventus, qui plùs quam unum patrem, & unam matrem agnoverit; ergo certo est argumento à diversis principiis generantibus, & propinquis, non posse existere prolem.

Secundum Axioma est Peripateticum: non quodlibet fieri ex quolibet, sed deter-minatum ex determinato. Itaque nullam videas formam è materia educi, nisi à certo agente præparata: at fieri non potest, ut in unam eandemque materiam numero, duo agentia numero physica, & corporea agant: cum enim per contactum, vel non sine con-tactu agant; & cum contingentia discretas quantitates habeant; discretas etiam mate-rias, quas tangant, necesse est: quare una numero

numero materia non videtur pati posse nisi ab uno agente. Neque fieri potest, ut idem sanguis menstruus individuas duorum seminum, aut generantium qualitates suscipiat: consequens enim esset, ut ex eadem materia duæ formæ orirentur distinctæ numero, ut duorum equorum, duorum leonum, aut canum animæ: atque ita non multiplicatis materiis, seu subjectis animarum, nascerentur plura supposita corporea: quod stultum est, vel cogitatione informare.

4. Tertium. Quemadmodum inter materiam & formam habitudo est essentialis, unaque materia ab una forma informatur: sic in viventium generatione unum agens cum uno patiente proportionem naturalem habere debet.

Quintum. Si duæ virtutes generatrices possunt eundem gignere effectum, alterutra virtus est otiosa: neque effectus unius potius quam alterius virtutis gignentis deberet imaginem gerere: à quibus sanè rebus natura abhoret vehementer: præsertim, sicut dictum est, cum non possint agentia Physica, & corporea, cum sint quanta, immutare, & afficere eandem numero materiam, & requirant diversum situm in re quæ tangi debet.

Ex his fœdus error Paludani exploditur, qui finxit, non secus in pluribus baptizantibus inesse virtutem regenerandi spiritualiter, quàm in duobus seminibus è duobus hominibus decis, & permistis, vim generatricem unius individui, & licet, ut ait Sylvester, id in corporea generatione verum esset, in spiritali locum habere non potest: quia spirituales virtutes non commiscuntur. In eo etiam grammaticè erravit Paludanus; quod existimavit, *nos*, idem valere quod *ego & ego*, nec quidquam esse aliud, nisi singularem numerum geminatum: id quod negat D. Thom. in 3. par. q. 67. articul. 5. D. Bon. Richar. locis citatis, & Alex. Hal. in 4. par. q. 8. memb. 6. artic. 7. à quo Alexandro nominatur Priscianus, qui tradidit, *nos*, non esse singularem numerum geminatum *ego & ego*: sed *ego*, & *ille*. at D. Thom. censet esse, *ego*, & *tu*.

QUESTIO VI.

Prolem à matris alvo recentem Sacerdos alienus solemniter ritu baptizat ruri; ad eam rem nulla sibi à ruris parochia facta potestate: neque rei illius gerendæ tunc ulla ostendebatur necessitas. Hic, dum in illius sacri muneris functione versatur, incipit dubitare, num partes parochi sibi usurpans, censuram aliquam, seu irregularitatem contraheret. Ancipiti cogitatione distractus, verba proferens formæ dicit, *Ego te Baptizo in nomine Dei Patris omnipotentis*: & cum filii nomen non succurreret, ex iis, qui aderant, suggerente uno, illud etiam pronuntiavit. Re perfecta æstuat animo; veretur ne Spiritus sancti nomen non exprefferit: itaque ad me adiit, hæc duo scire avens: primum fuit, an in irregularitatem censuramve ullam incidisset: secundum, an Baptismus cum conditione iterandus esset.

De primo respondi, me non credere; præter culpam aliquam ei censuram vel irregularitatem contractam fuisse: quamvis de irregularitate secus judicaret Armilla in verbo Baptismus, num. 50. Probat enim ex cap. 1. de Clerico non ordinato ministrante, eum, qui sine concessu aut parochi, aut cujus interest, baptizat alienæ parœciæ incolam, irregularem evadere. Verum ille canon non id decernit: sed in eum tantum animadvertit, qui alicujus ordinis actum exercet, expers ordinis quem ejusmodi actus deposcit. Quare Sylvestrum rectius sensisse affirmavi, qui in verbo Baptismus tertio, q. 1. extra irregularitatem ait eum esse, qui, non permittente tempore necessitatis, eum, quem jure non potest, baptizat: Nullus, inquit ipse, extra casum necessitatis licitè baptizat, nisi Sacerdos, cujus est hoc proprium, etiam si esset Diaconus Cardinalis: alioquin omnis talis si sit vir, est irregularis, ut in c. 1. de Clerico non ordin. ministr. Imò nec Sacerdos debet baptizare, nisi parochianum suum, vel de licentia curati, aut ex privilegio superioris, vel licentia Episcopi: quia

do. Toletus in instructione Sacerdotum lib. 2. cap. 21. ejusmodi monstrum, in quo duo pectora, & capita inessent, censet baptizandum sic esse, ut unus Baptismus sine conditione, alter cum conditione ministratur. Sed verissima est Henrici Gand. sententia, baptizandum esse tamquam duplex suppositum cum duplici anima rationali: atque ob id ipsum, duo Baptismata distinctis ablutionibus, atque integris formis distinctis, tradenda.

3. Duo enim supposita conjungi posse in uno monstroso corpore, quamvis id perraro fieri affirmet Sotus eo loco, nihilominus factum esse sæpe non mentitur historia.

Henricus in illo quodlib. 6. q. 14. narrat, quandoque conspectum monstrum esse, in quo capita, & superiores partes discretæ erant, inferiores autem copulatæ; illudque ipsum provectæ ætatis; & bina capita ejusdem monstri visa esse inter se propè inimicitias gerere, altercari; & uno appetente cibum, alterum jejunaare voluisse; & uno comedente, alterum conquestum esse, quod alterius esca sibi esset molesta, & gravis; & cum unum vellet Deum orare, alterum joculari voluisse: facitque cujusdam monstri mentionem, in quo eodem modo duarum foeminarum corpora coaluerant: earum alteram ad libidinem, turpemque voluptatem incitatam esse, vitamque mollem, & dissolutam adamasse; alteram, religiosam se esse voluisse: unamque alteri longo tempore præmortuam esse; & cum viva mortuam diu cohæsisse. Rationes item persequitur in illa quæstione Henricus, quemadmodum in matrum uteris monstra generentur; & eorum generationis quæ sint veræ causæ, & proximæ. Sanè Philosopho ac Theologo est digna disputatio.

QUÆSTIO IX.

4. Confessus est sua sponte Sacerdos nonnullus, ab se baptizatos esse permultos ea forma sive per incuriam sive per inscitiam, conjungente particula dempta, dicens *In nomine Patris, Filij, Spiritus sancti*, optabatque doceri, fuisset ne

verus Baptismus, quem sic largitus esset, an iterum abluendi essent saltem adjecta conditione. Quidam Magister haud dubitanter respondit, palamque in Gymnasio apud suos auditores professus est, Sacerdotem istum non baptizasse: quod de forma verbum ad illius pertinens essentiam detraxerit: nam dictionem, &, ad essentiam spectare formæ pro comperto habuit. Primò, quia copulativè appellari debent personæ divinæ; at eo modo non appellantur copulante particula subtracta. Deinde, quia Alexander 3. in decretali, si quis de Baptismo & ejus effectu, præcidere videtur facultatem aliter opinandi. Sancit enim his verbis: *Si quis puerum ter in aquam immerferit, in nomine Patris, Filij, Spiritus sancti, Amen: & non dixerit, ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Amen: non est puer baptizatus.* Et ne nova, ac insolens hæc videatur opinio, è juris Pontificij, atque è Theologiæ doctoribus nobilis huic sententiæ patronos adoptabimus. Glossa in illam decretalem Alexandri, & Panormitanus, observant, ubi aliqua verba sunt de substantia, vel forma substantiali alicujus actus, omissione alicujus verbi, vitari totum actum: neque aliud visum est Innocentio eandem decretalem interpretanti num. 5. sui commentarij: additque valiturum Baptisma, si in locum, &, sufficiatur, *que*, ut si diceretur, *In nomine Patris, Filijque, Spiritusque sancti.* Hoc dictum Innocentij à multis auctoribus summarum recitatur tamquam Innocentij, nec refellitur, ut ab Angelo, in verbo Baptismus, tit. 2. §. 11. à Sylv. est. in verbo Baptismus primo, q. 11. à Joanne Tabienfi in verbo eodem, tit. 3. num. 8. Ex Theologis Major in 4. dist. 2. q. unica, in resp. ad 2. argum. in antiquioribus, in recentioribus verò quæst. 1. col. 5. illam præpositionem, *in*, & illam conjunctionem, &, esse intimas formæ, & ad illius essentiam pertinentes credidit: nam particula, &, ait distinctionem indicari personarum.

Verum cum Major subtilis videri voluit, Theologus, minùs acutus factus est Grammaticus: nam, &, cum sit conjunctio,

vim propriam habet copulandi, non distinguendi; conjungendi, non sejungendi: atque hanc ob rem conjunctio, non disjunctio appellata est. Gabriel in 4. d. 3. quæst. un. art. 3. dub. 3. *in*, inquit, si omittitur, dicitur quod non est Baptismus; & citat Astensem: & si omittitur, dicitur quod nihil fit: & hæc ipsa, quæ dici ait, minime redarguit; ut istud ipsum creditum videatur esse à Gabriele. Ablatione, *in*, interire formam, ex sententia Valdensis referunt Sylvest. & Tabien. citatis locis, & Angelus in verbo Baptismus secundo. §. 6. Ejusdem sententiæ comprobator videtur esse Scotus in 4. dist. 3. quæst. 2. art. 3. §. De secunda variatione per subtractionem. Cum enim in forma Latina docuisset verba quædam esse principalia, quæ item in Græcorum forma insunt: nonnulla minus principalia, quibus Græcorum Baptismus perficitur; principalia dixit esse hæc, *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, ac subjunxit: Si autem de principalibus aliquod subtrahatur, nihil fit: quodlibet verborum illorum est per se necessarium ad formam, atque in illis principalibus verbis sunt, *in*, atque conjunctio, &: hæc igitur si sibi convenit Scotus, est intra essentiam formæ. Et Paludanus in 4. d. 3. q. 1. art. 3. in forma Baptismi præter pronomen *ego*, reliqua omnia verba constituere substantiam formæ judicavit. Sic enim ille: In forma, *ego*, est de præcepto Ecclesiæ: quidquid autem aliud tolleretur, Sacramentum nullum esset: ergo, qui tollit, &, non perficit Baptismi Sacramentum. Quod affirmat Palud. asseverat etiam Durand. in eadem dist. q. 2. num. 7.

3. Hæc in hac parte sunt: & quoniam in hac ipsa controversia mea sententia flagitata est; eam nonnullis propositionibus complectar. Prima propositio, in Romana forma, *ego*, & *amen*, creditur ab omnibus non esse de essentia. Secunda, in eadem forma illa, *baptizo*, &, *te*, non pertinere ad essentiam probat consuetudo baptizandi Græcorum: qui *baptizo*, commutant in *baptizetur*; &, *te*, in *servus Christi*; quos verè baptizare, post Florentinum Concilium, nulli facultas est infician-

di. Dixi, post Conc. Flor. quoniam ante illud plusquam dubium aliquibus antiquorum Theologorum fuit, essetne verus apud Græcos Baptismus. Quinetiam proditum est ab Alberto Magno in 4. sent. d. 3. art. 2. ad quæstiunculam 2. Tres è Sancti Dominici familia religiosos viros, qui more Græcorum Baptismum susceperant; seu Dalmatarum, qui perinde ut Græci, eo tempore baptizabant, jussos esse Romæ Romani Pont. auctoritate rebaptizari. Quamquam dici potest in illorum Baptismo aliquid ad essentiam Baptismi spectans, desideratum esse; quod Pontifici Romano notum esse potuit, ignotum Alberto. Peccentne Græci, qui Latine Ecclesiæ respuunt formam, necne, non est meum decernere. Alphonsus à Castro, adversus hæreses lib. 3. in verbo Baptismus, hæresi 2. peccare eos dicit, atque etiam esse hæreticos: peccare quidem; quoniam ob ritum hunc baptizandi ab Romanæ Ecclesiæ potestate desciverunt; atque ob id ipsum schismatici sunt; hæreticos autem ideo esse, quod Latine Ecclesiæ Baptismum ratum non habent. Cum tamen multis rationibus à nostris Theologis probetur, formam qua nos Latini utimur, esse Christi verbis magis consentaneam.

Tertia propositio. Eximere è forma præpositionem *in* censeo nemini licere: concideret enim sententia, & mens, ut puto Christi, qui id tantum voluit decernere, ut in alia quæstione probaturi sumus, illis verbis *in nomine*, singillatim omnes tres divinas personas in Baptismo nuncupandas esse. At si detracta præpositione dicas, te *nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, baptizare, ostendis te vel auctoritate, vel potestate, vel imperio trium personarum divinarum id facere. Cum re vera imperante, & instituyente Christo baptizentur homines; quamvis trium personarum virtute regenerentur, peccatoque liberentur.

Quocirca Innocentius, in caput illud, Si quis, de Baptismo & ejus effectum, negat mutari posse, *in nomine, in virtute, &* Sot. in 4. d. 3. q. un. a. 5. §. Collige, scriptum reliquit, cum conditione novo Baptismo initiandum esse eum, qui baptizatus esset in virtute, vel auctoritate. Gabriel in 4. d. 3.

q. un. art. 3. dub. 3. quum scribit, *in* si omittitur, dicitur, quod non est Baptismus; citatque Astensem, ostendit opinionem esse communem. Tribuunt eandem sententiam cuidam Gualdensi, Sylvest. Tabien. citatis locis: quam illi minimè improbant. In hanc ipsam sententiam discessionem facit Major in 4. d. 2. q. unica, in resp. ad 2. arg. in vetustioribus cod. in recentioribus verò, q. 1. col. 5. & Palud. in 4. d. 3. q. 1. art. 2. Eodem propendit Scotus in eadem dist. quæst. 2. art. 3. §. De secunda variatione: idem sequitur Toletus in 2. lib. de instr. Sacerd. c. 19. Itaque meo quidem animo parum cautè recens quidam Theologus scripsit, tria hæc, *ego, in, amen*, pertinere ad substantiam formæ: debuerat enim excipere *in*, ut fermè omnes excipiunt.

Quarta propositio: Neque ex Latina, neque è Græcorum forma potest removeri illud *in nomine*, quin tota sententia pereat, fiatque oratio ineptissima, ut inde nihil colligi possit: si enim dicas, *Baptizo te, vel baptizetur talis, Patris, & Filij, & Spiritus sancti*. An non vides stultissimo te uti sermone, nec quidquam certi significante? Verum, si quis per inscitiam, aliãve causam non flagitiosam omisso *in nomine*, diceret, *Baptizo te in Patrem, in Filium, & in Spiritum sanctum*: vel, *in Patre, & Filio, & Spiritu sancto*, quibus verbis conservatur eadem sententia, & rite causâ principalis Baptismi exprimitur, non video cur non ratum ejusmodi esset habendum Baptisma, de quo in alio facto disputaturi sumus.

Quinta propositio: & conjunctio si tollatur à forma, ea non viciatur; neque inane redditur Baptismi Sacramentum, ut confirmat Cardinalis Toletus in 2. lib. de Instr. Sacerd. cap. 19. quoniam nihil detrimenti capit sententia formæ. Tanto viro ego libenter meam trado sententiam, quæ mirum in modum congruit cum magnorum Doctorum & Concilii Florentini verbis, atque decretis. Sic enim Concilium Florentinum præcipiens de Sacramento Baptismi.

5. *Forma autem est, Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*: non tamen negamus, quin per illa verba, *baptizetur talis servus Christi in*

nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, verum perficiatur Baptisma: quoniam cum principalis causâ, ex qua Baptismus virtutem habet, sit Sancta Trinitas, instrumentalis autem sit minister, qui tradit exterius Sacramentum, si exprimitur actus, qui per ipsum exercetur ministrum cum Sanctæ Trinitatis invocatione, perficitur Sacramentum.

Verum in forma, quæ caret conjunctione, &, significatur & invocatur tota Trinitas; & exprimitur actio ministri: ergo est verissimum Baptismi Sacramentum. Minor perspicua est: si enim ex te quæram, quæ sit sanctissima Trinitas, vel, quæ sint Personæ divinæ; rectissimè & Catholicè respondebis, *Pater, Filius, Spiritus sanctus*; neque hæc tua professio, Catholicæque responsio ulla eget particula conjungente, & D. Thom. in 4. dist. 3. quæst. 2. art. 2. ad 2. quæstiunculam. Invocatio Trinitatis est de essentia formæ, idque secundum omnes, vel omnium judicio, ut inquit Albert. in eadem dist. art. 2. d. 1. quæstiunculam, nec secus Palud. in eadem dist. quæst. 1. art. 3. & Scotus in eadem quæst. 2. art. 3. & in nomine Trinitatis, ut idem docet D. Thom. ex Magistro in eod. loco, quæstiunc. 3. idem est quod invocatio Trinitatis. Sed perfectè Trinitas invocatur sine copulante dictione, ut probatum est: quare, &c.

Ad quæstiunculam autem tertiam, invocatio est de essentia, & expressio actus, & expressio personæ baptizatae, & ideo aliquid horum subtrahere, tollit veritatem Sacramenti. At qui tollit, &, nihil illorum trium tollit: ergo non est de essentia. Et D. Bonav. in eadem dist. art. 2. q. 2. num. 24. Si notitia, inquit, seu invocatio Trinitatis plena sit in corde, & in ore, tunc secundum omnes plenum est Sacramentum. Sed relicta conjunctione, quis corde & ore plenè invocet Sanctam Trinitatem, trêque personas divinas: ergo verè, & plenè baptizat. Alexander Halensis in 4. p. quæst. 8. art. 3. §. 1. quæstiuncula, consequenter quæritur, de variatione per diminutionem. Diminutio quæ non tollit intellectum primum, seu accommoda-

tum sermonis, non vitiat Sacramentum : sed qui diminuit formam subtrahens, & , nec primum, nec accommodatum intellectum tollit trium personarum divinarum : ergo non vitiat Sacramentum. Hadrianus quæst. 1. de Baptismo, ar. 3. memb. 2.

» Videndum est, §. Dico igitur. Hoc habet,
» inquit, fides matris Ecclesiæ, si per igno-
» rantiam omissum fuerit aliquid ex substan-
» tialibus formæ, puta expressio actus bapti-
» zandi, vel personarum, rebaptizatur : at
» qui omittit particulam, & , nihil substan-
» tialium omittit : ergo. Alphonsus à Castro
in 3. lib. contra hæreses, c. de Baptismo, hæresi 2. ex Canonibus Apostolorum, at-
que adeo ex Evangelio, exactæ formæ Baptismi tria ait esse necessaria, videlicet ver-
bum explicans actum baptizandi (verba sunt Alphonsi) & nomen exprimens per-
sonam baptizatam, & totius Trinitatis per
propria personarum nomina expressionem :
verum, adempta conjunctio horum trium
nihil tollit : ergo exactæ formæ non officit.

Summa confessorum in summis satis an-
tiqua, nec postremæ auctoritatis, lib. 3.
tit. 24. quæst. 10. duplicem formam in Sa-
cramento Baptismi distinguit : quod ipsum
prisci Theologi nonnulli fecerunt, unam
intelligibilem, quæ in rebus, quæ signifi-
cantur, spectatur ; atque hujus mutatione
perire ait veram formam Sacramenti, quia
determinata est : alteram sensibilem, quæ
in vocibus consistit, & hanc non adeo de-
finitam esse ait : quare hanc non obesse, si
intelligibilis servetur : forma autem intelli-
gibilis, nihil est aliud, quam quæ ad es-
sentiam pertinent formæ, ex Conciliis, &
iis qui in hac ipsa quinta propositione no-
minati sunt, doctoribus. Sotus in 4. d. 3.
» q. unica, art. 5. §. Collige. Collige ergo,
» inquit, de essentia Baptismi esse, ut expri-
» matur actus, qui exercetur à ministro cum
» invocatione Trinitatis, ut habetur in Con-
» cilio Florentino : at huic essentiæ sæpius est
jam dictum, ablatam conjunctionem non
obesse. Denique Victoria in libello de Sa-
cramentis, quæsto 13. apertè scribit, va-
riationem, quæ non mutat sensum formæ,
non tollere Sacramentum ; quæ fuit ratio
doctissimi Cardinalis Toleti. Sed nimirum

pro unius syllabæ verbo, quod per se ipsum
levissimam notitiam habet, haud erat tam
acris contentio suscipienda. Verum omnis
hic labor necessarius futurus est ei quæ hanc
subsequi debet quæstioni.

Quæ igitur sunt allata principio, dilua- 6.
mus. Si ex decretali Alexandri, hoc effici,
cogique posset, & , esse partem essentiæ
formæ, efficeretur pariter esse partes ejus-
dem formæ essentielles, *ego*, & *amen* : am-
bas enim ponit Pontifex in illa sententia
sua. Ne igitur ad tantam absurditatem,
quam cuncti Theologi vitarunt, ipsi dela-
bamur, dicendum videtur cum Adriano in
1. q. de Baptismo, art. 3. p. 2. quæstionis,
quæ incipit, Videndum est. §. Duo, igitur,
ad 4. argum. & cum Soto in 4. dist.
3. quæst. unica, art. 5. & cum Alphonso
de Castro in 3. de hæresibus in verbo Ba-
ptismus, quæst. 5. hoc unum tantum fuisse
propositum Romano Pontifici, irritum
pronuntiare illum Baptismum cum trina
immersione, & invocatione Trinitatis da-
tum ; propterea quod caruit verbo actum
baptizantis declarante : quam declaratio-
nem ad essentiam formæ à Conciliis, & sa-
cris Theologis referri in hac disputatione,
iterum & sæpius est repetitum. Jam verò
copulativè efferendas esse personas divinas
non negamus : sed necessariam esse ad eam
rem conjungentem particulam, hoc verò
dicere ridiculum est. Quis enim ignorat,
me affirmante tres in civitate esse mihi gra-
tia & familiaritate conjunctos, Antonium,
Petrum, Joannem, tres omnes conjunctè
efferri, quamvis nota conjungens nulla sit
quæsitæ ? & cum dico nobis in hac contro-
versia, vel illa, tres quatuorve adesse Theo-
logos, eosque non secundarum, D. Thom.
D. Bonav. Alex. Halensem, Albert. Ma-
gnum, an non singulos suis distinctisque
nominibus conjungo ? nam quod Major
ait, illud & , vim distinguendi habere,
hoc jam ejectum est Grammaticè : Philo-
sophicè etiam & Theologicè ejiciendum
est. Quoniam non conjunctiones Gram-
maticæ excogitatæ sunt ad divinas huma-
næque personas distinguendas, sed nomina,
Sed nimis multa de re leviculis etiam
Grammaticis notissima. De Scoto respon-

dendum: ipsum in principalibus vocabulis non, & , numerasse, sed aut divinas personas, aut aliud quidpiam, quo sublato necesse est sententiam periri formæ. Hæc à nobis non fingi satis signi illud esse debet, quod cum negasset ex hac oratione, *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, nihil demi posse, addidit: Sed si subtrahatur aliqua syllaba per syncopam, non per hoc destruitur forma; non enim voluit Deus omnino determinare hominem ad verba in Sacramentis ultra illum modum, quo verba sufficiunt ad exprimendum conceptum; sed cum syncopa bene intelligit, audiens conceptum loquentis. Et Hadrianus in loco sæpius citato, in resp. ad 4. argum. Ex bonitate, inquit, intelligentium fit, ut dictiones retineant gratia partium significationem repugnantem toti.

Ad Paludanum respondeo: primum, illum inconstanter locutum: nam de hæretico antea loquens, dixerat, cum verum præbiturum Baptisma, si intendisset facere quod facit Ecclesia, quidquid vel addidisset, vel detraxisset: quod verum non est, si id detrahit, vel addit, quod & fidem & intentionem tollit Ecclesiæ. Deinde, in eo deceptus est Paludanus, quod in hac forma: *Ego te baptizo in nomine, &c.* excepto pronomine *ego*, reliqua omnia credidit de essentia: id quod dici non posse, nec debere, cogit Concilium Florentinum, & forma Græcorum ab eodem probata Concilio: eodemque errore captum esse Durandum palam est. Et sanè nihil habet probabilitatis, corpus Christi consecrari posse sine illa dictione, *enim*, quamvis graviter peccaret qui eam amoveret; & non consecrari Baptismum, & , sublato. Est igitur extra formæ essentiam conjunctio, & , *que*, *atque*, *ac*.

Q U Æ S T I O X.

1. **M**ulier domi infantem baptizat, Italicè hæc verba pronuntians: *Io te battezo col Padre, col Figlio, & con lo Spirito Santo*. Dubitatum est à nonnullis; sit ne iis verbis perfectum Baptismi Sacra-

mentum. Quæ in utraque parte probabilia sunt, ipsi indicabimus: Non fuisse igitur lavacrum regenerationis cum salute infantis adhibitum probant hæc omnia.

Primum, Baptismus à Catholicis Doctoribus appellatur Sacramentum fidei: quia in eo profiteamur fidem in sanctam Trinitatem, & in unum Deum: Unitatem Dei ostendit forma, cum dicit: *in nomine*; personarum distinctionem, cum additur: *Patris, Filij, & Spiritus sancti*. Non baptizamus, inquit Divus Hieron. in epist. ad Ephesios lib. 2. cap. 4. in nominibus Patris, & Filij, & Spiritus sancti: sed in uno nomine, quod intelligitur Deus: & habetur de consecrat. distinct. 4. c. eodem modo. Et Altisiodorus, Theologus perantiquus, in 4. p. summæ tract. 3. c. 4. q. 4. scribit, Baptismum mundare per fidem; & ideo perfici vocibus significantibus Unitatem Dei, & Trinitatem personarum: & Albertus ad essentiam refert *in nomine*, in 4. dist. 3. art. 2. ad quæstiunc. 3. Verum si è forma dematur, *in nomine*, non relinquitur vox declarans unitatem essentiæ divinæ: quare nullum erit Sacramentum.

Respondeo, apud Catholicos nomen ipsum Trinitatis, esse nomen unius, ac trini Dei; unius essentialiter, trini personaliter. Quare qui tres nominat personas divinas, unum etiam Deum in tribus personis confitetur. Ad hæc cum una sit ablutio omnis culpæ per lavacrum regenerationis in aqua, unum etiam testamur esse principium illam efficiens, id est, divinam virtutem, atque potentiam unam atque eandem, in tribus personis divinis operantem. Adde quod, ut non multo post intelligetur, *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, baptizari*, idem valet, quod, in fide, seu notitia, seu confessione, seu invocatione Trinitatis; quæ omnia retinentur cum invocatur S. Trinitas, ad hunc modum, *cum Patre, cum Filio, & cum Spiritu sancto*. Homini verò à nostris sacris abhorrenti, illarum vocum prolatione, *in nomine*, non magis significatur unitas Dei, quam si omnino non adderetur.

Secunda ratio. Formæ Sacramentorum sunt à Christo traditæ: ergo nulli licet eas immutare,

immutare, augere, vel minuere. At mulier imminuit, prætermisso *in nomine*: ergo non contulit Sacramentum. Respondeo: sicut Evangelium, ut inquit Divus Augustinus, situm est in rebus, non in verbis: ita formæ Sacramentorum Evangelicæ. Quoties igitur conservata est essentia formæ, quibuscumque ea verbis declaratur, satisfactum est menti Christi, qui auctor est Sacramentorum, atque ipsi etiam Sacramento. Cum ergo voluerit Christus beneficium spiritualis regenerationis in verbo Vitæ acceptum referri, non uni, sed tribus personis divinis; illius planè intentioni inservitur, cum Baptismi effectum ab omnibus simul personis proficisci testamur: id autem testata est mulier, cum dixit, *cum Patre*, &c. ergo verum largita est Sacramentum.

Tertia ratio: Qui baptizans, diceret, *in nominibus*, ex Theologorum sententia, nihil efficeret: ergo ut fiat, & sit Sacramentum, dici debet, *in nomine*. Respondeo: cum apud multos Catholicos illud, *in nomine*, idem sit, quod in virtute, in auctoritate, in fide; qui diceret, *in nominibus*, per errorem perniciosum multiplicaret virtutem, auctoritatem, fidem personarum divinarum: id quod non fit ab eo qui dicit, *cum Patre, cum Filio, cum Spiritu sancto*: confitetur enim unam eandemque trium personarum fidem, virtutem, atque auctoritatem.

Quarta ratio: Cum pars hæc formæ manserit semper in Ecclesia tam Latina quàm Græca; ergo nullum ex ea verbum tolli potest, salva substantia Sacramenti. Respondeo: cum axioma sit Theologorum, formas æquipollentes Sacramentorum idem valere, & efficere; me non videre, cur Sacramentum Baptismi, datum *in nomine Patris*; vel, *cum Patre, Filio, &c.* cum idem sit, non idem valere & efficere debeat.

3. Fatentur omnes Theologi hanc esse legitimam formam absolvendi in Sacramento Pœnitentiæ: *absolve te*: & hæc est recepta, & solemnis in tota Ecclesia; at qui diceret, *Remitto tibi, condono tibi peccata; remittantur tibi peccata*, idem efficeret: verumque impertiretur Sacramentum.

Quinta & postrema ratio: Magni & multi Theologi crediderunt ex hoc numero verborum, *in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, nullum posse eximi verbum, quin pereat Sacramentum. Scotus in 4. d. 3. q. 2. §. De variatione principali. Richardus in 4. eadem dist. art. 2. quæst. 3. Durand in eadem dist. quæst. 2. num. 7. Palud. in eadem q. 1. artic. 3. §. Quarto fieri potest mutatio. Sotus in eadem d. q. un. art. 5. §. Ut ergo ad dubium respondeamus. Imò Paludanus & Durandus, *Baptizo te in nomine, &c.* pertinere volunt ad necessitatem & essentiam Sacramenti: in quo falluntur. Nam Græci verè baptizant, ut est in Concilio Florentino: à quibus omittitur, *te*, & pro *te* dicunt *servus Christi*; & pro *baptizo, baptizetur*, summatione verbi activi in passivum, & primæ personæ in tertiam, & modi indicativi in imperativum, seu optativum.

Dupliciter refellitur argumentum. Vel enim dicere possumus, contrariam sententiam; de qua mox, majorum & plurium auctoritate niti doctorum: Vel, in forma usitata, cum nomen personarum divinarum in secundo casu collocetur, si omittatur, *in nomine*, relinqui formam sine ulla vi significandi. Quid enim significet hæc ineptissima oratio, *Ego te baptizo Patris, & Filij, & Spiritus sancti*? At forma & est sacra, & vim plenam habet significandi, si nomina personarum in sexto casu cum propositione *cum* efferantur.

Nunc quæ in altera parte verisimilia 4. sunt, persequamur. Primum argumentum. Baptizare *in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, ex sententia Magistri in 4. sent. d. 3. cap. Ex his apertè: valet, in invocatione, vel confessione Trinitatis: ergo qui invocatur in forma Baptismi, seu confitetur personas Trinitatis, in earum nomine confert Baptismum, & valet. D. etiam Thom. in 4. d. 3. q. 2. art. 2. quæstiunc. 1. ad nonum argumentum, *in nomine*, interpretatur *in invocatione*; & in eod. artic. quæstiunc. 2. & 3. ait, invocationem Trinitatis esse de essentia formæ apud omnes. *In nomine Trinitatis*, id est, *in professione, notitia*, seu *fide*, exponit Alex. Halensis

in 4. p. q. 8. memb. 3. art. 1. §. 3. Item quæritur de hoc. ubi citat etiam Hugonem. Sed mulier in forma invocavit Trinitatem in personis distinctis; professa est Trinitatis fidem ac notitiam: cur ergo non verè baptizavit.

Secundum argumentum: Baptizare *in Patrem*, *in Patre*, *cum Patre*, idem videtur, esse, quod, *in nomine*. Itaque D. Hieron. in c. 4. epist. ad Ephes. *In Patrem*, inquit, & *in Filium*, & *in Spiritum sanctum*, baptizamur; & ter mergimur: ut Trinitatis unum appareat Sacramentum, & baptizari in Christo, & in Spiritu sancto, docent etiam divinæ Scripturæ: in Christo, divus Paulus ad Rom. cap. 6. & ad Gal. cap. 3. in Spiritu sancto, 3. c. Matth. & c. 1. Joan. & Act. c. 19. *In quo ergo baptizati estis?* Verba sunt Pauli ad eos, qui dixerant, *Neque, si Spiritus sanctus sit, audivimus.* Igitur qui baptizaret *in Patre*, *Filio*, & *Spiritu sancto*, modum loquendi sequens Scripturarum, verè baptizaret: cur ergo non verè baptizet, qui dicit *cum Patre*, & *Filio*, & c. cum par sit sententia? Et confirmatur hoc secundum argumentum. Æquipollentes formæ Sacramentorum, parem eandemque efficacitatem habent: sed *baptizare in Patre*, vel *in Patrem*, vel *cum Patre*, vel *in nomine Patris*, idem planè videtur significare; ergo idem efficere.

§. Tertium argumentum: cum, ex Magnorum Auctorum interpretatione, præcipiens Christus baptizari *in nomine Patris*, & c. nil aliud voluerit, quàm personas Trinitatis suis vocabulis appellari, & invocari, sanè cum nominatæ fuerint, & invocatæ, & significatum sit etiam earundem virtute Baptismum dari, quin verum datum sit Sacramentum, negari non debet.

Quartum: Placuisse hæc videtur opinio multis Theologis, quorum clarius est nomen ingenij atque doctrinæ. Nam D. Thom. in 3. p. q. 66. art. 5. nihil aliud requirit ad perficiendum Sacramentum Baptismi, quàm ut exprimaturs actus exercitus per ministrum cum invocatione Trinitatis; & in 4. sent. d. 3. q. 2. art. 2. quæstiunc. 2. & 3. scribit, invocationem Tri-

nitatis apud omnes esse de essentia formæ, & S. Bonav. in 4. d. 3. art. 1. q. 2. Notitia, inquit, Trinitatis, sive nominatio, si sit plena in corde, & in ore, tunc secundum omnes plenum esset Sacramentum. Quis autem neget in Baptismo, de quo disputatur, fuisse plenam nominationem Trinitatis, cum omnes tres personæ sint suis ac propriis nominibus expressæ? Idem Doctor: Qualitercumque (loquitur de Baptismi ministro) credat, si totam exprimat Trinitatem, baptizatus est: si autem non totam, rebaptizandus est: & hoc communiter, & certitudinaliter asserunt Magistri: Quid à D. Bonav. illustrius adferri poterat? ad quem item ejus Magister accedit Alexan. Hal. in 4. p. q. 8. memb. 3. art. 3. §. Consequenter quæritur de variatione per diminutionem.

Quocirca his omnibus Theologis antiquior Altisiodorus, ubi disputat de immutatione formæ, quæ fit per subtractionem, sentit, tunc irritari Sacramentum, cum una aliqua de personis divinis omititur, in 4. p. tract. 3. c. 4. q. 2. quamvis negari non possit, nec ipse negasset, quin nonnullorum aliorum verborum prætermissione vis intereat Sacramenti.

Postremum argumentum: Antiquorum Ecclesiæ Doctorum, Canonum, & Conciliorum auctoritate eadem sententia confirmatur. D. Amb. lib. 1. de Spiritu S. c. 3. ait plenum esse Sacramentum, si Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum fateare: Sed mulier fassa est Patrem, & Filium, & Spiritum S. ergo plenum fuit Sacramentum. S. Athanasius, oratione 3. contra Arianos, post mediam, apertis verbis docet, ab eo donari legitimum Baptisma, qui nomen exprimit divinarum personarum; & qui fidem rectam habet: Mulier nomen expressit personarum, fidemque rectam habuit: legitimum igitur donavit Baptismum, S. Basiliius epist. 64. ad doctiores Ecclesiæ Neocæsariæ, iis verbis, *Euntes baptizate in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, negat, à Christo traditum esse nomen commune tribus hypostasibus: sed præceptum datum conjungendi, ac simul nominandi divinas personas. Cyrillus non

secusquàm Basil. *nomine Patris*, &c. intelligit nomina propria hypostaseon, non proprium aliquod, seu commune: & in lib. de recta fide ad Reginas, ex epist. ad Ephes. ait baptizari *in Patrem, & Filium & Spiritum sanctum*. D. Augustinus in lib. de Ecclesiasticis dogmat. cap. 52. hæreticos baptizatos in S. Trinitatis invocatione, cum ad Catholicam se recipiunt Ecclesiam, nullo modo vult rebaptizari: Ne sancta, inquit, Trinitatis invocatio, vel confessio, annulletur. Et habetur de consecr. d. 4. c. *Ji qui*: & in Can. Sive hæreticus, ead. d. qui sumptus est ex hom. Bedæ 36. in c. 3. Joan. est his verbis: Sive hæreticus, sive schismaticus, sive facinorosus quisque in confessione Sanctæ Trinitatis baptizet; non valet ille qui ita baptizatus est, à bonis Catholicis rebaptizari; ne confessio, vel invocatio tanti nominis videatur annullari. Et Leo, epist. 90. alias 92. ad Rusticum, c. 16. respondet his verbis consultus, quid cum iis agendum esset, qui se baptizatos esse sciebant, sed cujus fidei essent Baptismi ministri, ignorabant: Quolibet, inquit, modo formam Baptismi acceperint, rebaptizandi non sunt. Habeturque eadem d. c. Hi, quibus. Postremo in Concilio Florentino, definitur his verbis: Si exprimitur actus, qui per ipsum exercetur ministerium cum S. Trinitatis invocatione, perficitur Sacramentum (loquitur de Baptismo) sed in Baptismo dato à muliere expressus est actus baptizandi; invocata est Sancta Trinitas: ergo perfectum est Sacramentum.

7. Ad summam: si, ut ajunt D. Hieron. ac S. Cyrillus, aliique Doctores, baptizamur *in Patrem, & in Filium, & in Spiritum sanctum*, si idem est baptizari *in Patrem, cum Patre, & in Patre*, &c. Si Christus nihil præcipit aliud, quàm invocari, & suis nominibus vocari divinas personas, ut doctissimis, & sanctissimis viris placuit: si actum, quem exercet minister, satis est exprimi cum trium personarum invocatione, ex doctrina Concilij Florentini: Si Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, unius ejusdemque substantiæ inseparabili æqualitate divinam insinuant unitatem, ut se loqui ait Augustinus in lib. 1. de Trinit. c. 4. à sensu

scripturarum: cujus Augustini sententia relata est in Can. Omnes quos d. 3. de consecr. non video, cur de Baptismo, cujus ministra fuit illa scœmina, ambigi debeat.

Porro auctoritas illa D. Augustini in epist. 203. ad Maximinum Donatistam, perterrefacere unumquemque deberet. Baptizare hæreticum hominem, qui hæc sanctitatis signa perceperit, quæ Christiana tradidit disciplina, omnino peccatum est: rebaptizare autem Catholicum, immanissimum scelus est. Adeoque in iterandis dubiis Baptismis aliquando æstuavit idem D. August. ut in lib. 7. de unico Baptismo, c. 53. approbandumne sit ejus Baptismus, qui inimicè baptizatus est, divinum judicium per alicujus revelationis oraculum (verba sunt ejus) concordati oratione, & impensis supplici devotione gemitibus implorandum esse censuerit. Quæ sententia extat etiam in decretis de consecrat. d. 4. canone, Solet etiam quæri.

QUESTIO XI.

DUm pareret mater, verita ne prius extingueretur proles, quàm tota esset edita: ejus baptizandæ hæc illi est ratio excogitata. Mulierem arcessit; & obsecrat, ut partem infantis utero jam egressam, aqua abluat: nam ipsa, inquit, verba pronuntiabo. Ita matre enatum membrum tenente; & formam pronuntiante, baptizatus est infans. Ratumne & verum illud esset Baptisma ut dicerem, rogatus sum. In principum Theologorum, communisque sententiæ vestigiis hærens, negavi illud fuisse verum Baptismi Sacramentum. Hoc ipsum negant hi omnes D. Thom. in 3. p. q. 66. art. 5. ad 4. argum. ubi his verbis decernit: Unde, si convenirent duo, quorum unus esset mutus, qui non posset proferre verba; & alius carens manibus, qui non posset exercere actum; non possunt ambo simul baptizare, uno dicente verba, & alio exercente actum: iteratque eandem sententiam in ead. p. q. 67. art. 6. ad 3. D. Bonav. in 4. d. 5. art. 1. q. 1. §. Solet etiam poni. Alex. Halen. in 4. p. q. 8. memb. 6. art. 6. ubi docet, immer-

fionem, & prolationem, ab uno fieri debere. Scot. in 4. dist. 6. q. 2. §. De secundo membro. Sic enim loquitur: Dico, quod utroque seorsum aliquid faciente, & neutro totum simul, sic ablutente, & proferente verba, nihil fit; nec est alia ratio, nisi institutio Dei; qui sicut voluit esse unum principale agens, ita voluit habere unum ministrum in collatione integra Sacramenti. Hoc etiam apparet accipiendo istam formam, qua nos utimur: nam per verba illa, proferens ea, significat se abluere: non autem debet oratio esse falsa, quæ est forma Sacramentorum verorum. Hactenus ille.

2. Richardus in 4. d. 3. art. 4. quæst. 1. ad 1. Gabriel in 4. d. 6. quæst. 1. art. 2. coroll. 2. & concl. 6. Aureolus, quem citat Angelus in verbo Baptismus, quinto, num. 2. quem idem Angelus sequitur, &, quod nos dicimus, sentit num. 6. & Sylvester in Verbo Baptismus, tertio, quæst. 8. ut merito Sotus in 4. d. 4. quæst. unic. artic. 3. scripserit, Divi Thomæ opinionem ferme cunctos Theologos esse complexos.

Duplici hæc sententia approbari videtur argumento. Alterum est: quod cum forma verborum consecratur Baptisma, ut inquit D. Aug. in l. de unico Baptismo, quem citat & sequitur D. Thom. in 3. par. quæst. 66. art. 5. nam D. Paul. ad Ephes. c. 5. inquit, *mundans eam lavacro aquæ in verbo vite*; efficitur, ut forma ipsa debeat esse sacra, & vera, id efficiens, quod significat: at mulier, quæ profert verba Baptismi, significat se abluere: quod tamen non præstat: ergo modo ritusque sacrilego forma illa adhibetur; nec quidquam proficit.

Alterum illud est argumentum: quod unius numero Baptismi una debet esse numero actio; unus Minister ut jam in quadam alia quæstione multis ostendimus. Veræ huic, & pene omnium Theologorum sententiæ obstitit Cajet. in 3. par. qu. 67. art. 6. Commentarij sui. §. In hac difficultate, atque in extremo. Marsilius in 4. sen. d. 4. art. 4. dub. 11. ad quam propendere videtur in d. 3. quæst. 2. art. 2. Palud. verum in extremo scribit his verbis: Securius tamen est tenere, quod nullo modo mutus potest baptizare, nec solus, nec cum manco,

D. Anton. in 1. part. tit. 14. cap. 13. §. 7. recitat tum Divi Thomæ, tum Palud. opinionem, nec certi quidquam constituit. Sed tamen de prima sententia, quæ verissima est, nihil demendum.

QUESTIO XII.

NAscitur patri proles deformis; is propter deformitatem non finit ad sacrum & publicum fontem deferri; sed eam domi baptizari mandat; exorcismis, multisque aliis prætermisiss in ea re Ecclesiæ cæremoniis: cum proles propè decimum annum ageret, cruciari cœpit animus patris, mittendane ad templum esset, quo solemniter ceremonia, & ritu, qui in Baptismo omisus fuit, procuraretur.

Percunctabatur quoque mulier quædam, num baptizatus esset infans, quem moribundum baptizavit signo Crucis impresso in fronte, digito aqua madefacto.

Priori dubitationi respondi, puerum illum decem annorum non fuisse ad templum ducendum ad explenda solemnia, quibus caruit domi impertitus Baptismus: novitas enim, atque insolentia facti in nobilissima & celeberrima civitate Catholica, non solum admirabilitatem fecisset, verum etiam multorum animos graviter offendisset: suspicari enim potuissent, aut pueri parentes, aut eos, quorum intererat baptizari infantem, de nostræ salutis Sacramentis perversè sentire; quod proles, nec eo tempore, nec eo ritu, quo reliqui baptizantur inter Catholicos, regenerationis spiritualis Sacramentum suscepisset. Adde quod non pauci credidissent, puerum non tam cæremoniis, quàm Sacramento expiari, dati domi Baptismi omnino ignari. Adde, quod rudi parrocho occasio oblata esset, cæremonas, quæ Baptismum antecedunt, usurpandi cum maxima injuria Sacramenti, & sacrilegio; neque enim licuisset exorcismos attingere, vel ea, quæ adversus dæmonem profligandum piè ab Ecclesia Catholica adhibentur ante Baptismum. Gratia enim Baptismi jam dæmon ex anima pueri erat exactus,

De posteriore quaestiuicula illud mihi iudicatum est, integrum illud fuisse Baptisma, si legitime formam proferente muliere, frons pueri verè in ea parte, quæ tacta est, irrigata fuit. Victoria in summa Sacramentorum quæst. 19. ait, hoc tempore minimè necessarium esse prolem immergere, cum baptizatur; testaturque, in Germania, aquæ guttulam adhiberi.

QUÆSTIO XIII.

1. **I**Nfantis caput abluitur in matris utero, pronuntiata tota forma Baptismi. Quæritur, an sit ille verè baptizatus, necne. Istum infantem baptizatum esse credit Gabriel in 4. d. 4. q. 2. art. 3. dub. 2. ubi scribit, communem doctorum esse opinionem, Baptismum tribui posse infanti, cum ejus pars aliqua apparet. Quod verò addit, ideo D. Thom. Alex. Hal. & cæteros negasse intra uterum baptizari infantem posse, quia aqua tangi nequit, quasi hæc aut sola, aut potissima causa fuerit; in eo parum est Gabriel consideratè locutus: cum apud contrariæ sententiæ auctores, aliæ sint causæ veriores, & potiores, ut postea intelligetur. Victoria stat à Gabriele in summa Sacramentorum, quæst. 32. nam si manu obstetricis immitti potuit aqua, quæ infantem contingat, & verba proferantur, vult verum esse Baptismum. Patronos hæc ipsa opinio habet duos recentes Theologos, qui nuper suas sapientes cogitationes scriptis ac typis mandaverunt.

Triplex esse potest hujus opinionis ratio præcipua. Prima: quia ratio potissima est, cur infantes in maternis uteris baptizari non possint, hæc est; quia illic aqua attingi non possunt: ergo si poterunt attingi, poterunt etiam baptizari.

Secunda: Quia, ubi nihil essentiale deest Baptismo, illic necesse est esse Baptismum verum, cum quatuor essentialia in Baptismo spectentur, materia, forma, minister cum intentione Ecclesiæ, & humanum suppositum recipiens Sacramentum: hic reperiuntur ista quatuor: ergo de Baptismo dubitari non debet.

Tertia: Si non est Sacramentum, ideo non est, quia necessaria est nativitas ex utero: at hanc non esse necessariam necessitate essentiali, hinc liquet; quia puer mortuæ matris utero conclusus, dissecta matre baptizatur: qui puer non potest dici propriè natus.

Sententia contraria videtur sola posse defendi: quam Sotus in 4. d. 5. q. un. art. 11. ait sacris esse canonibus definitam: infantem non esse capacem Baptismi, nisi in lucem editum, & vitam cum reliquis degentem hominibus, à quibus juvari possit. Id subtiliter conficit D. August. in epist. 57. ad Dardanum, ubi distinguit duplicem nativitatem; alteram, ob quam mulier est concipiens & prægnans; alteram, propter quam est pariens: quæ à Theologis nativitas dicitur ex utero, & est propriè nativitas: & hanc necessariò ait debere antecedere; si quis Baptismi gratia renasci debeat, ut ne quis dicatur renatus, antequam natus. Ipsum audiamus: *Nisi quis, &c* inquit, *renatus fuerit denuo*, eam scilicet computans primam nativitatem, quæ fit matre pariente, non concipiente, atque prægnante; quæ fit ex ea, non quæ fit in ea: neque enim renatum dicimus hominem, quem mater peperit, tamquam iterum natus sit, qui jam semel natus fuerat in utero: sed illa nativitate non computata, quæ gravidam facit, natus dicitur homo partu, ut possit renasci ex aqua, & Spiritu. Si igitur homo regenerari per gratiam Spiritus in utero potest: quoniam restat illi adhuc nasci; renascitur ergo antequam nascitur: quod fieri nullo modo potest: Hæc totidem verbis Augustinus. Patrem huic sententiam expressit Isidorus in lib. 1. de summo bono. cap. 24. habeturque de Consecrat. d. 4. c. qui in maternis; quem Canonem secutus est Magister in 4. sent. d. 6. c.

Hoc etiam sciendum est: D. Thom. in 3. eamd. dist. q. 1. articu. 1. quæst. 1. apertè scribit: puerum, quamdiu est in utero matris, non subjici actioni ministrorum Ecclesiæ: idèmq; repetit in 3. p. q. 68. art. 11. ubi sic: Et ita relinquitur, inquit, quod nullo modo infantes in maternis uteris exi-

» stentes baptizari possunt. Alex. Hal. in 4.
 » p. q. 8. memb. 7. artic. 2. §. 1. Dicen-
 » dum, inquit, quod parvulus, dum est in
 » utero matris, non est susceptibilis Sacra-
 » menti Baptismalis, nec per se, nec ratione
 » matris. Usurpâtque canonem Isidori, Qui
 in maternis, nec non tres hominis status
 distinguit: Unum, intra uterum, in quo
 Deo tantum est notus: alterum, extra ute-
 rum, atque infantiae, in quo est notus Ec-
 clesiae: tertium, adultae ætatis, in quo &
 Deo & Ecclesiae & sibi est notus. In primo
 ait à solo Deo posse adjuvari; in secundo,
 à Deo & ab Ecclesia; in tertio, à Deo, ab
 Ecclesia, & à se ipso, fidei religionisque
 promente actum.

Totam verò sententiam, atque oratio-
 nem sui magistri Alexandri. D. Bonav.
 transtulit in q. 1. artic. 1. dist. 6. 4. sent.
 Alex. Hal. & D. Bonav. egressionem ex
 utero requirunt necessariò in puero, qui
 suscepturus sit Baptismi Sacramentum; &
 ex institutione aiunt esse divina, ut puer
 in utero baptizari non possit. Tuentur
 eandem sententiam Richar. in 4. d. 6. ar.
 2. q. 1. Durand. in eamd. quaest. 1. Turre-
 cremata in Can. Qui in maternis, de con-
 secr. d. 4. articul. 1. subjiciens tres illos sta-
 tus, de quibus Alexand. & D. Bonav. Ma-
 jor in 4. d. 2. q. unic. col. 13. §. Ad con-
 firmationem sunt opiniones: sed in recen-
 tioribus, q. 2. col. 4. eod. §. perspicuis
 verbis scribit, quamvis in utero tangi pos-
 set aqua infans, non futurum tamen Ba-
 ptismum. Sotus in 4. d. 5. quaest. unic. art.
 11. D. Anton. in 3. par. tit. 14. cap. 15.
 §. 1. Viguerius in institutionibus. c. 16.
 §. 1. Ver. 8. summa Confess. lib. 3. tit. 24.
 q. 32. Supplementum in verbo Baptismus
 4. quaest. 2. Sylvester in Verbo Baptismus
 4. num. 2. Angelus in verbo Baptismus 6.
 num. 3. ubi indicat D. Thomæ opinionem
 esse etiam Landulphi in 4. sent. disp. 4.
 quaest. 1. Armilla in verbo Baptismus,
 num. 38. Omnes hi nolunt baptizari pue-
 rum posse nisi saltem aliqua ejus pars ex
 utero prodierit: ajunt enim egredi, aut
 emitti foras debere.

Præcipua hujus sententiæ præsidia duo
 sunt. Alterum, Divina auctoritas, Joan.

c. 3. *Nisi quis natus fuerit denuo, non po-
 test videre regnum Dei.* Et non multis in-
 terjectis verbis; *Nisi quis renatus fuerit
 ex aqua, & Spiritu, non potest introire
 in Regnum Dei.* Quem locum & patres,
 & Theologi doctrinæ gloria, & antiquita-
 te insignes, ita sunt interpretati, ut nemo
 nativitatem spirituales queat adipisci per
 Baptismum, qui è materna alvo antea non
 prodierit, seu omnino, seu ex parte.

Alterum Firmamentum: Quod Eccle-
 sia legitima Sacramentorum dispensatrix,
 & administra, iis dumtaxat hominibus ea
 præbet, qui communem vitam ingrediun-
 tur, atque in ejus foro, notitiæque versan-
 tur: at puer materni uteri tenebris circum-
 fusus, non potest esse notus Ecclesiae, sed
 soli Deo: nam licet aperiatur ostium uteri,
 quando paritura est mulier, & manibus
 tangi possit obstetricis, qui in eo inclusus
 est infans, cerni tamen oculis nequit; uti
 mihi pro certo narravit perantiqua, atque
 experientissima obstetrix: quæ illud item
 affirmavit, sæpe tum parienti matri, tum
 obstetrici ignoratum esse, vivatne proles:
 ut ob id ipsum valdè periculosa sit ratio in
 utero baptizandi.

Facile evertuntur contraria: si dicamus;
 inter ea, quæ necessitate absoluta exposcit
 Baptismi Sacramentum, hoc item esse; ut
 proles baptizanda sit nata: hoc est, mater-
 na alvo egressa: egrediatur autem, sive ad-
 nitente, & protrudente matre, sive ex alvo
 educentibus, vel extrahentibus aliis, nihil
 interest. Namque in vitam venire, introi-
 re, & ingredi, in lucem edi, aut suscipi,
 & nasci, synonyma sunt etiam apud Gram-
 maticos.

Oppones. Si peccatum Adæ nocet in-
 fantibus in utero, cur Baptismus contra
 idem peccatum institutus non prodest in
 utero? Ex Deo id quærendum est, & di-
 scendum, cur parentalem labem cuncti in
 matrum uteris contrahentes, non possunt
 illam extra uterum deponere: illud etiam
 discendum esset, cur innumeris in alvo ex-
 tinctis infantibus nullum sit comparatum
 salutis remedium. Verum pij & religiosi est
 animi arcanas divinæ providentiæ rationes
 non perquirere, sed in Dei sacratissimo con-

filio conditas venerari : Calvinianæ autem impietatis vitare scopulum ; quæ fidelium infantibus in utero tribuit sanctitatem, ipsique Baptismo delendarum culparum omnem adimit efficacitatem.

Q U Æ S T I O X I V.

1. **P**Rægnantis mulieris, gravique morbo oppressæ salus in desperatis habetur : si mulieris expectetur interitus, proles utero clausa, vita tum corporis, tum spirituali animæ, privabitur : quia sine Baptismo decedet. Dubitatum est à nonnullis ; num matris perferari alvus possit sine parricidii scelere, ut Baptismi gratiam, æternamque felicitatem infans adipiscatur. Id posse fieri ea ratio suadere videtur ; quoniam vita animæ, & æterna salus unius, vitæ corporeæ alterius est anteposenda : ergo vitæ corporis materni jam pene extincti anteferenda est vita spiritualis infantis : ergo ne hanc is amittat, mater corporis sui vitam debet amittere. Verumenim reos esse homicidij, qui propter baptismum, vitamque prolis, vivam discindunt mulierem, cuncti affirmant Theologi, qui sunt in hac quæstione versati. Ut D. Thom. in 4. sent. d. 6. quæst. 1. art. 1. quæst. 1. ad 4. & in 3. part. qu. 68. art. 11. Verba ejus in illa quæst. 1. ad 4. hæc sunt : Ideo homo potius debet dimittere perire infantem, quam ipse pereat, homicidij crimen in matre committens. Sentit idem Alex. Hal. in 4. par. quæst. 8. membr. 7. art. 1. §. 4. Et Palud. in 4. dist. 6. quæst. 1. art. 1. & Gabriel in 4. d. 4. quæst. 2. art. 3. dub. 2. & D. Anton. in 3. p. suæ summæ tit. 14. ca. 13. §. 1. Et Victoria in summa de Sacram. quæst. 33. ubi invehitur in quemdam medicum, qui suo tempore suavit incidendum ventrem esse mulieris ; ut infans extractus Baptismum reciperet : cujus pessimum dicit fuisse consilium ; atque immane sacrilegium esse, viventem aperire mulierem ; proptereaquod nihil aliud sit, quam eandem occidere. Idem scelus execratur Sotus in 4. d. 5. quæst. unica, art. 11. Summa Confessorum in 3. lib. tit. 24. quæst. 32. Sylvester in

Verbo Baptismus 4. num. 2. Angelus in verbo Baptismus 6. numer. 2. Tab. in verbo Baptismus 5. num. 5. Armilla in verbo Baptismus, num. 38. Viguerius in Institutionibus. cap. 16. §. 1. Versu 8.

Ad hanc maximè veram sententiam firmandam testimonio utuntur Apostoli ad Rom. cap. 3. *Non sunt facienda mala, ut veniant bona.* At maximum malum est innocentem occidere ; cui vitam adimere nunquam licet : quamvis ex ejus interfectione ad universam quampiam Provinciam certa salus dimanaret. Quis enim tanto mentis errore captus sit, ut credat innocentia ullo tempore noceri posse ? quid autem interest, Innocentine, an Innocentia injuriam facias ? Adde, quod in matris morte violenta, semper vita periclitatur infantis : ita eodem tempore, & matri afferunt necem, & proli exhaustiunt vitam : duplicisque homicidii maculam suscipiunt.

Porro illud axioma ; *Vita anima alterius magis diligenda est, quam mea, aut aliena corporis*, non eam vim habet ; ut aut ipse mihi, aut alteri mortem consciscere possim pro vita spirituali & anima alterius : sed hanc potissimè, ut sæpe mihi mors perpetienda sit pro alterius spirituali salute : namque, ut virtutis est, pro alterius æterna salute mortem sustinere ; ita sibi afferre, detestabile est flagitium. Quorundam igitur medicorum sententiam, opinantium, ubi matris gravidæ salus desperata est, ventrem ejus licere discindi, ut proles servetur, Christianæ aures averfari debent : quam tamen quidam medicus septuaginta annos natus, impudentissima altercatione mecum habita, & magnis clamoribus propugnabat : sed ejus audaciam, & ferocientes spiritus Theologicæ rationis auctoritate compressi ; eumque pro officio monui, ut cædium, quarum in dissecandis mulierum uteris aut auctor, aut suasor extitisset, veniam à Deo supplex deprecaretur ; opinionisque erratum, & cædium impietatem poenitentia Sacramento, & voluntaria poena expiaret ; monito paruerit necne, prorsus me latet.

Hic mihi Sacrarum Confessionum arbitri prorsus admonendi sunt ; ut, cum ad eorum tribunalia isti matrum & puerorum carnifi-

ces accedunt, peracerba, illos oratione castigant, gravique poenitentia multent.

Multo plus difficultatis in illa altera quaestione videtur inesse: an mulier quum sententia judicis ultimo supplicio afficienda est, atque ex dilatione supplicij, infantique qui est utero circumseptus matris, mors impendeat, è præcisa alvo possit educi. Novus Theologus nonnullus, qui eruditis disputationibus tertiam partem D. Thom. illustravit, in articulum 11. q. 68. existimavit, sine culpa homicidii scindi tunc posse mulierem. Sed novi Theologi opinionem condemnat communis opinio. Id enim fieri non posse ait Sot. in 4. d. 5. q. 7. art. 11. quia credit, occisione matris facile necari posse infantem: & Palud. in 4. d. 6. quaest. 1. art. 1. concl. 2. & D. Anton. & Gabriel, & Victoria. Tab. & Armilla locis in priore parte quaestionis citatis.

Hoc ipsum lex jubet, prægnantis. ff. de poenis his verbis perscripta: *Prægnantis mulieris consumenda damnata poena differtur, quoad pariat.* In quo jurisconsultus certæ rationi, æquitatque naturali obsecutus est: namque haud ignorabat, in maximum discrimen salutem partus adduci, si è viventis matris utero excidendus esset: nam fere excisione matri illata, tum illam, tum conceptum extingui accepimus. Quocirca idem ipse novus Theologus, cum videret, interfectione matris necis periculum creari proli semper solere, scripsit, propter prolis periculum matris supplicium differendum esse, nec secus practicè, & moraliter, ut is loquitur, agendum esse.

De Sacramento Poenitentiae.

QUAESTIO XV.

ANnuæ confessionis, sive anni, quo quis de suis peccatis confiteri debet, initium sumendumne sit ab extrema confessione, an à tempore Paschatis, à doctis quaesitum & disputatum est; & à me nonnumquam petiit. Sotus in 4. d. 18. q. 1. art. 4. conc. 1. annum confessionis exorditur à postrema. S. verò Ant. in 3. part.

Quaest. XV. & XVI.

tit. 14. c. 19. §. 3. Confitendi tempus vult esse Pascha; quo tempore ex Ecclesiae præcepto est sacra Eucharistia sumenda: quam opinionem tamquam probabiliorem tribuit D. Thom. Richardo, Durando: esseque D. Thom. confirmat etiam Medina in C. de confessione, quaest. 14. cap. ult. eandem sequitur Navar. in summa cap. 21. num. 45. Neque obstat Decretalis, Omnis utriusque sexus, de poen. & remiss. quæ jubet ut saltem semel in anno quis confiteatur; neque enim ea lege dilationem concedit, sed negligentiam prohibet in majore dilatione, ut inquit D. Thom. in 4. d. 17. quaest. 3. art. 1. quaest. 4.

Posterior sententia verior existimari debet, non solum numero & auctoritate Doctorum, sed etiam potissimum ratione. Quia Ecclesiae leges, quæ generales sunt, debent esse certæ & fixæ, & certa & fixa habere tempora; ut & ij, qui parere debent, sciant quando parendum sit; & judices, qui non obediunt coërcere debent, intelligere possint, quando iis obtemperatum non est: id quod fieri non posset, si à prostrema confessione, quæ arbitraria cuicunque esse potest, anni initium ducendum foret.

QUAESTIO XVI.

Liceátne, per litteras, & nuntium, de suis peccatis absenti sacerdoti confiteri; & valeát-ne ea confessio poenitenti, ut eum sacerdos absolvere queat, multis ab hinc annis quaeri & disceptari consuevit. Ante Clem. VIII. Decretum hæc à nobis controversia disceptata fuit, nec secus quæ ab ipso Romano Pontifice dijudicata. Verum, cum ij, quorum ipse ductu & imperio regor, ad Pontificij Decreti formam, hujus generis disputationem velint esse expressam, libens eorum voluntati morigerabor.

Porro differendi ratio ita à nobis instituitur; ut primum quid de re tota, quæ in controversiam antea adducta est, constituerit Romanus Pontifex, ostendamus. Deinde, quinam secus antea opinati sunt, significemus. Postremò, non rectè eos opinatos esse, multifariam doceamus.

Primo

Primo capiti hujus disputationis cumulatè à nobis satisfactum erit, si fideliter verba, quibus Decretum perscriptum est, recitaverimus. Illud autem est hujusmodi:

Die vigesima mensis Junij anno à Nativitate Domini nostri Jesu Christi MDCII, in generali Congregatione sanctæ Romanæ & universalis Inquisitionis, habita in Palatio Apostolico, in monte Quirinali, coram sanctissimo Domino nostro D. Clemente, divina Providentia Papa VIII. Proposita quæstione, utrum liceat, per litteras, seu internuntium, confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri, & ab eodem absente absolutionem obtinere: Sanctissimus Dominus noster, auditis votis Patrum Theologorum, & re cum Illustrissimis & Reverendissimis Dominis Cardinalibus, contra hæreticam pravitatem generalibus Inquisitoribus, maturè ac diligenter considerata, hanc propositionem, scilicet, licere per litteras, seu internuntium, confessario absenti peccata Sacramentaliter confiteri; & ab eodem absente absolutionem obtinere; ad minus, uti falsam, temerariam, & scandalosam, damnavit, ac prohibuit; præcepitque ne deinceps ista propositio publicis privatisve lectionibus, concionibus, & congressibus doceatur: nève umquam tamquam aliquo casu probabilis defendatur, imprimatur; aut ad praxim quovis modo deducatur. Quod si quis illam docuerit, defenderit, imprimi fecerit, aut etiam de ea disputativè tractaverit, nisi forsan impugnando; vel ad praxim directè, seu indirectè deduxerit, præter excommunicationem latæ sententiæ, quam ipso facto incurrat; & à qua non possit, præterquam in articulo mortis, ab alio quocumque & dignitate fulgente, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ majori pœnitentiario, nisi à pro tempore existente Rom. Pont. absolvi, aliis etiam pœnis arbitrio infligendis subiaceat.

Hoc est totum Decretum. Ac licet, confessionem, ad quam, vel interpres vel Scriptura adhibetur, non esse cuiquam necessariam constet penè inter omnes; illam tamen, de qua nunc agitur; & quam prohibet Decretum, non fuisse quovis tempore repudiandam, ac pro nulla habendam, scri-

ptis tradiderunt hi omnes: Paludanus in 4. sent. d. 17. qu. 2. art. 1. Hadrianus in prima quæst. de confessione, §. Sed oritur ex his dubium: Joannes Medina C. de confessione, quæst. 15. Verum hi tres putant tunc ejusmodi valere confessionem, quum non potest adiri Sacerdos. Eandem rationem confitendi per litteras, & nuntium, Alex. Hal. in 4. p. 1. q. 18. membr. 4. art. 5. §. 9. permittit muto, aliis non item: quod idem facit Turrecremata in cap. Quem pœnitet. d. 1. de pœnit art. 1. concl. 2. sed sine ulla exceptione confessionem, de qua quæritur, ratam esse scripserunt Sylvester in Verb. confessio Sacramentalis 1. quæst. 15. seu num. 16. in fine: Petrus Sotus in Instit. Sacerd. lect. 11. de Confessione, §. Tertium istud: Navarrus in summa, cap. 21. num. 36. & Armilla in verbo, Confessio, conditione 11. & nonnullus recens Theologus ad hanc sententiam propendet; Dominicus Sotus in lib. de ratione tegendi secretum, mem. 3. quæst. 4. concl. 5. dub. 4. Ejusdem sententiæ patronum nonnullis placet Richardum esse: verum hic in 4. d. 17. art. 9. quæst. 5. id nusquam affirmatè dicit.

Patrocinari his videtur Canon Qualis, 30. quæst. 5. qui de adultera loquens, *Pœnitentia*, inquit, *illius per scripturam recipienda*. Verum neque ille Canon de Sacramentali confessione statuit quidquam; & si statueret, interpretandus esset de scriptura, quæ à præsentē muliere exhibetur, ut affirmat Glossa, & Scotus in 4. d. 17. quæst. 1. ar. 3. in resp. ad argumenta. Adde, Quod scholium à correctoribus decreti elimatum in illum canonem, admonet legi in quibusdam libris, *illi per scripturam pœnitentia recipienda*, id est, absenti pœna per scripturam imponenda: pœnam autem intellige, quæ nec est satisfactio Sacramentalis, neque Sacramentalis absolutio à peccatis; quæ absolutio pœna appellari non potest.

Ut igitur tertium disputationis caput exequamur: & decreto pareamus, quod tractationem quæstionis non concedit nisi ad confutandum, confutationem ipsam tum gravibus testimoniis, & auctoritatibus; tum non fallacibus argumentis in-

struemus. Ex quo perspicuum erit, quàm rectè & sapienter à Sanctissimo Domino Nostro Clemente VIII. superius Decretum fuerit interpositum. Ergo, qui sunt ingenio, sapientia, sanctitate, & numero abundantiores, veram sententiam attulerunt, non licere per litteras, & nuntium apud absentem Sacerdotem confiteri. Quam sententiam his verbis Catechismus Romanus subscripsit: ubi de confessione, & ejus conditionibus præcipit. Illud verò tum confidenti tum Sacerdoti maximè laborandum est; ut eorum Sermo in confessione secretò habeatur. Quare fit, ut nemini omnino, neque per nuntium, neque per litteras, quoniam ea ratione nihil jam occultè agi potest, peccata confiteri liceat. D. August. in lib. de vera & falsa pœnitentia cap. 10. Præcepit Dominus mundandis (sic legitur in canone, Quem pœnit. &c. apud Magistrum) ut ostenderent ora sacerdotibus: docens, corporali præsencia confitenda peccata, non per nuntium, non per scriptum manifestanda. Et paullo post: Qui per vos peccastis, per vos erubescatis. Quæ sententia Augustini extat in canone, Quem pœnitet, de pœnit. d. 1. Hesychius in cap. 27. Levit. in ea verba, *Homo, qui domum suam, aut agrum Deo voverit*: Evidentissimè, inquit, apparet sine confessione propriæ vocis peccata non dimitti. Quam auctoritatem usurpat Alex. Hal. eo loco quem antea citavimus. Magister sententiarum, & reliqui Theologi, secuti sunt canonem illum Augustini. Magister in 4. sent. dist. 17. cap. Sed quod Sacerdotibus confiteri oportet. Princeps principum Theologorum D. Thomas in eamd. dist. q. 3. art. 4. q. 4. & 3. non vult satis esse confiteri scripto. D. Bonav. in eamd. d. art. 1. q. 3. num. 113. ex Decretali Innocentij. 3. Omnis utriusque sexus, de pœnit. & remiss. colligit, confessionem Sacramentalem Sacerdoti soli (verba sunt hujus sancti Doctoris) & in secreto debere fieri, nisi sit peccatum aliquod enorme, quod totam commoverit urbem, vel etiam totum orbem: quod quidem quis debet confiteri in publico, ut in publico pœnitentia publica imponatur: ut ostendat, & recognoscat se reum, ut puta

si sit hæreticus manifestus. Quantum verò est secundum legem communem, debet unico Sacerdoti fieri in privato; sicut expressè dicit illa Decretalis. Hæc D. Bonaventura.

Certum est autem, quæ litteris committuntur, per se arcana non esse. Scotus in eamd. d. 17. quaest. 1. art. 3. in resp. ad argumenta, hujus sententiæ est comes. Alex. Hal. in part 4. quaest. 18. membr. art. 5. §. 9. Dicendum, inquit, quòd nulli habenti usum sensuum, & copiam Sacerdotis, sufficit confiteri per scriptum, vel nuntium: tantum excipit mutum; cui exceptioni post Decretum Clementis VIII. non est locus. Turrecremata in canonem, Quem pœnit. d. 1. art. 1. concl. 1. idem prorsus, & iisdem verbis, quibus Alexander. Richardus in 4. dist. 17. art. 2. quaest. 4. ad 4. argumentum, citat Magistrum, & sequitur. Gabriel in 4. d. 17. q. 1. art. 2. concl. 3. citans Scotum. Major in eamd. d. quaest. 1. concl. 3. in antiquioribus: & in recentioribus q. 1. §. Tertio arguitur. Albertus in eamd. d. art. 54. Cajetanus in summa, verb. confessio, conditione 11. Victoria in libello de summa Sacram, quaesito 173. negat ex scripto posse aliquem confiteri, nisi annuentem scripto. Sotus in 4. d. 18. q. 2. ar. 6. ad 2. recitans sententiam D. Thomæ, & refellens Paludanum, idem confirmat. Toletus lib. 3. de inst. Sacerd. c. 6. Per nuntium verò, inquit, aut per litteras, absente pœnitente confessio non est. S. Ant. in 3. par. tit. 14. cap. 19. §. 17. Debet secretò, inquit, confiteri, & secretò imponi pœnitentia. Summa Confessorum, lib. 3. tit. 34. quaest. 76. sententiam hanc probat testimonio D. Thomæ, Alberti, & Innocentij in c. Omnis cujusque sexus, de pœnit. & remiss. Supplementum in verbo Confessio primo; nitens auctoritate D. Thomæ. Rozella in verbo Confessio tit. 1. §. 8. & 9. confirmans hanc sententiam præclaris argumentis. Angelus, in verbo Confessio tit. 1. num. 32. & 33. qui cum Scoto permittit, ut, qui scripsit peccata sua, idem legat: & admonet Angelus, communem sententiam esse Theologorum; quæ nunc tot testibus comprobatur.

4. Firma autem argumenta hujus secundæ sententiæ, quæ sola defendi potest, exposita sunt à D. Bonaventura, à Turrecremata, à Cajetano, à Soto, à Rosella, iis quæ indicavimus locis. Sed hæc videntur esse præcipua.

Primum. Quod omnia Sacramenta, quorum materia & forma est à Christo Domino instituta, præsentiam requirunt eorum qui ea suscipiunt: id quod exploratum est in omnibus Sacramentis, excepto matrimonio; cui Christus nec novam formam, nec novam materiam attulit, sed vim duntaxat sacram sanctificandi.

Secundum. Quia in forma absolutionis dicimus: *te absolvo*. Quare eum, qui confitetur, & absolvitur, scire debemus esse in rerum natura: id autem ex litteris, & nuntiis certum sciri non potest.

Tertium. Quia actus pœnitentis eos esse pœnitentis, notum debet esse Sacerdoti: at confessio, quæ litteris mandatur, potest esse ficta, aliena manu, & mentiente, & alterius manum imitante.

Quartum. Quia scripta, & ad absentem Sacerdotem missa confessio, est sua pte natura plena periculi: potest enim aut interire; aut ab eo, qui perfert, aperiri; aut intercipi; aut etiam ab aliquo nefario Sacerdote scripturæ auctor prodi, ut argumentatur Richardus in 4. sent. d. 17. ar. 9. qu. 5. Atqui enunciata peccata ingens possunt esse malorum incendium: præsertim si cædis, si adulterij, si incestus, si stupri crimina testaretur scriptura: unde ad auctorem scripturæ infamia ac dedecus, & capitis periculum, certaque perniciēs, atque ad nobilissimas familias probrum, æternæque nominis labe permaneret. Quis autem suspicari possit concessisse Christum Dominum, ut ab eo instituta confessio tot incommodorum ullo tempore causa posset existere? Longissimè id quidem abest.

5. Quintum. Confessio, quæ absolutionem meretur, iis debet esse ornata conditionibus, quæ à sacris Theologis exponuntur: in quibus est, ut sit humilis, verecunda, integra, secreta, lacrymabilis, parere parata; quarum conditionum non solum certa indicia ex confessione scripta ca-

pere non possumus; sed nonnullas desiderari non dubitamus: neque enim est secreta, neque est verecunda: epistola enim non erubescit; neque charta lacrymatur; neque certum quidpiam de integritate pollicetur sacerdoti; neque interroganti sacerdoti, atque ea, quæ latere solent pœnitentem, exquirenti, de numero peccatorum, specie, circumstantiis, de tempore, & consuetudine peccandi, aut respondere, aut suggerere potest: denique non potest ea præstare epistola, vel scriptura, quæ in primis à pœnitente necessariò requiruntur.

Sit igitur sextum Argumentum, quinto & loco, & genere finitimum. Sacerdoti, qui confitenti peccata condonat, notæ debent esse eo modo, ut ab eo cognosci possunt, partes eæ quæ in Sacramento pœnitentiæ propriæ sunt pœnitentis, ut vivat, ut vigilet, ut suæ sit mentis; ut peccati materiem, & occasiones propinquas amputet: ut scelera, quæ conscivit, vehementer oderit; ut nolit ea amplius admittere: ut mulctam à Sacerdote inflictam non recuset: ut remedia ad novam ruinam vitandam libenti animo amplectatur: quæ omnia fugiunt Sacerdotem, si absentis per epistolam confessionem suscipere velit, eique absolutionis gratiam impertiri.

Septimum. Nullus judex ob scripturam alterius ad se non ab auctore delatam, quempiam aut absolvet, aut condemnabit, nisi, qui scripsit, suam esse fateatur: ergo; cum absolutio Sacerdotis actus sit judicialis, ut definitum est à Tridentino Concilio sess. 14. can. 9. non potest absolvere, nisi voce confitentis dantisque litteras, compertum sit missam schedam, seu epistolam, suam esse.

Octavum est Turrecrematæ in commentario capitis, Quem pœnitet, d. 1. de pœnit. artic. 1. concl. 1. Sicut quis tenetur confiteri Deum; ita sua peccata confiteri: sed Deum tenetur quisque ore confiteri, ore enim confessio fit ad salutem, ad Roman. cap. 10. Ego ore quoque tenetur peccata confiteri.

Nonum. Eandem confessionem prohibitam esse jure divino hinc constare posset: quoniam accidere facilè potest, ut absolutio, quæ per litteras confitenti tradi-

tur ; & involuntaria sit , & sacrilega ; atque ob id ipsum nulla. Si enim , cum Sacerdos aut scribit , aut pronuntiat formam absolutionis , mortuus sit is , qui suorum scelerum confessionem misit ; aut animo flagitium quodpiam meditetur , vel etiam rem nefariam committat , quod fere evenire solet ei qui diuturna peccandi consuetudine est implicatus ; si tunc , inquam , Sacerdos gnarus esset status poenitentis , nullo modo in animo haberet eum absolvere : & , si absolveret , necesse esset absolutionem esse sacrilegam ; significaret enim id , quod nullo modo efficeret , id est , absolvi eum , qui absolvi non potest ; quandoquidem nec mortuo , nec scelus quodpiam edenti , aut à Deo , aut ab ejus ministro , venia absolutioque aliqua tribuitur.

Postremum argumentum. Concilium Florentinum in actibus poenitentis , quæ materia est in Sacramento poenitentiae , numerat oris confessionem : ergo , qui ore uti potest , non potest alio modo legitimè confiteri , id est , per nuntium , vel per litteras.

Tantus igitur Conciliorum , & sacrorum Canonum , & decreti Pontificii , & Romani Catechismi , & tot antiquorum & doctissimorum Theologorum concursus , tantisque argumentorum acervus facit , ut his temporibus nulla alia quam hæc secunda valere debeat sententia.

7. Quæres , num contraria tamquam hæretica à Clemente VIII. explosa sit. Minimè , meo quidem animo. Primum , quia fieri aliquando per litteras confessionem posse , viri & pietatis & doctrinae Theologicae laude clari dixerunt : nam de mutuo , cui aut natura , aut morbus linguæ usum ademit , post Alexandrum fatetur Turrecremata , qui Concilio Florentino interfuit : quem tamen casum tollit Decretum Clementis VIII.

Deinde , quia Concilium Tridentinum , quod de partibus poenitentiae subtiliter & enucleatè præcepit , de materia hujus Sacramenti loquens , inquit : Sunt quasi materia hujus Sacramenti ipsius poenitentis actus , nempe contritio , confessio , & satisfactio. Confessio dixit absol'utè , non adjunxit , oris , quemadmodum est in Concilio Florentino ;

quod ipsum non crediderim tamquam rem de fide Florentinum Concilium statuere voluisse.

Postea : quia D. Thomas , cujus doctrinam Florentinum & Tridentinum Concilium tanto studio æmulata sunt , in quodlib. 1. art. 10. quærens utrùm scripto satis sit confiteri (quamvis scripti nomine non intelligat genus litterarum , quæ dantur ad absentes) confirmat , ex institutione Ecclesiae esse , ut quis ore confiteatur peccata sua , cum potest.

Postremo : quia Clementis VIII. Decretum , eam , non tamquam hæreticam , sed uti falsam , temerariam , & scandalosam damnavit. Illa enim verba : ad minus uti falsam , temerariam , & scandalosam ; satis declarant , noluisse , propositionem , & opinionem illam , uti hæreticam , condemnare. Iterum enim , qui post Pontificium Decretum , damnatamque opinionem , aut sequeretur , aut probabilem esse doceret , non solum gravi se scelere , & excommunicationis Romano Pontifici reservatæ se vinculo obstringeret : verum etiam à Sacrosanctæ Inquisitionis judicibus veluti de doctrina , & Decretis Romanæ Cathedrae malè sentiens meritò plecteretur. Etenim cunctis Romanæ Ecclesiae filiis , ex D. Cypriani voces in lib. de unitate Ecclesiae debent esse perceptæ. *Qui cathedram Petri , super quam fundata est Ecclesia , deserit , in Ecclesia se esse non confidat.* Quam D. Cypriani sententiam sua constitutione , cujus est initium , Pastor æternus , in postremo Concilio Lateranensi probatam Leo X. confirmavit , cum his verbis sanxit : *In Ecclesia esse non potest , qui Romani Pontificis cathedram deserit* : cujus cathedrae auctoritatem omnibus in rebus secutum se esse profitetur D. Ambrosius lib. 3. de Sacramentis , cap. 1. cum minimè tantum Doctorem lateret , in perniciosam hæresim labi solere eum , qui Romano Pontifici in iis parendum esse negat , quæ ejus imperio ac judicio instituuntur , ac decernuntur : id quod illustri ac luculento D. Thomæ testimonio comprobatur , in tractatu contra impugnantes Religionem , cap. 3. non longè ab extremo. Quo ipso sanctissimi juxta atque

sapientissimi Magistri testimonio usus est D. Anton. in 3. p. summæ, tit. 22. cap. 6. §. 5. ac Joannes à Turrecremata in 2. lib. de Ecclesia, c. 50.

QUÆSTIO XVII.

Constat inter omnes Theologos annuæ confessionis necessario jure teneri, quicumque mortiferam culpam contrahere possunt, illamque contraxerunt post Baptismum: quæ lex planis verbis perscripta est in c. Omnis utriusque, de pœnit. & remiss. ab Innocentio III. in generali Concilio Lateranensi promulgata. Verum, cum lex illa tangat doli capaces, id est, qui rationis sunt compotes, dubitari solet quam ætatem, & quem annum agens dici quispiam possit, doli & rationis capax. Visum est nonnullis, post annum septimum lumen rationis fulgere pueris: id probatur Sylvestro in verbo, Confessio, sect. 2. quæst. 5. laudatque Glossam in c. 1. de delictis puerorum: sed D. Antoninus in 2. p. tit. 9. c. 8. §. 2. scribit, temerarium videri asseverare, palamque enuntiare populis, crimen incurrere pueros, si de suis peccatis post septimum annum non confiteantur, parique scelere parentes irretiri, si filios suos id ætatis ad Pœnitentiæ Sacramentum obeundum non impellant. Itaque idem D. Antoninus variis opinionibus recitatis in eam propendet; ut, cum puerorum ætas ad decimum, undecimumve annum progressa fuerit, sacra confessione peccata post Baptismum admissa expiare ii debeant.

Mihi ex communi Theologorum sententia videtur dicendum: pueros eodem tempore onus subire annuæ confessionis, quo necessarium erit iis remedium post Baptismum ad Dei gratiam recuperandam, æternamque salutem consequendam; licet illos ipsos Ecclesia suis censuris non mulctet ante duodecimum, vel etiam decimumquartum annum, quos ante peccare non ignorat: id totum docet Dominicus Sotus in 4. sent. dist. 18. quæst. 1. art. 2. conc. 5. ubi addit, pueros ab Ecclesia ante duodecimum, quartumdecimumve

annum divinæ legis potestati tradi; sed tamen ipsos, quo tempore jure divino confiteri debent, illo ipso debere, Ecclesiæ humano. Et quia experientia eruditi scimus rationis usum tardiorē esse in nonnullis, in aliis celeriorē; quod ipsum prudenter admonet Richardus in 4. dist. 17. art. 2. q. 4. illud item verè à Victoria scriptum est in libello de Sacramentis q. 139. non unum aliquem eodem tempore rationis usum, seu judicium consequi omnium rerum bonarum, & malarum: idcirco Scoti regula utendum est, quam is tradit in 4. sentent. quæst. unica, artic. 2. distin. 17. littera L. Etenim si interrogatus puer ordine, recteque respondeat quid ex divina lege justum, injustumque sit, satis declarat ea se mente instructum esse, qua aut bene, aut improbè agere possit: ex quo fit ut sicut divina lege peccata sua apud Sacerdotem accusare debet, sic etiam Ecclesiæ illa ipsa quotannis confiteri ei necesse sit. Hoc documentum Scoti probat, & amplectitur Angelus, confessio 2. num. 3. Rosella eodem titulo, p. 2. num. 4. Gabriel in 4. dist. 17. quæst. 1. art. 2. conc. 2. alii-que non pauci. Congruit cum regula Scoti, illa Majoris in eandem dist. 17. 4. sent. quæst. 1. colum. 3. in antiquis, sed in recentioribus quæst. 2. col. 2. Cum enim ordine interrogatus puer, cognoscit quid consentaneum, quidve dissentaneum rationi sit, & ob malè facta verecundatur; nimirum signum dat certum animi deliberantis, & ratione utentis. Modum à Majore præscriptum judicij explorandi in pueris, sequitur Navarrus in Summa, cap. 21. num. 31.

QUÆSTIO XVIII.

Circumstantia personæ, cum qua scelus admissum est, cum peccati speciem mutat, num in confessione reteri possit, ac debeat, quando non occurrit Sacerdos, cui sit persona ignota, quæsitum est, & quotidie quæri solet à multis. Nullo modo indicari posse dixerunt hi: Marsilius in 4. q. 12. art. 1. p. 4. non longè ab extremo, in solutione 1. arg. Cajetan.

tanus in Summa, verbo, Confessio, condit. 3. Navarrus in Summa, cap. 7. num. 1. & seq. & in c. Consideret, dist. 5. de pœnitent. num. 103. & 104. sui Commentarii. Eodem propendit Viguerius in Theologicis institutionibus, cap. 16. §. 4. versu 17. Melchior Canus in 5. part. relectionis de pœnitentia, patefieri posse socium criminis scribit, quoties aut nulla, aut minima est famæ jactura.

2. Vera, & fermè omnium Theologorum insignium sententia est, non esse personæ circumstantiam reticendam, quando aliter integrè confiteri non possumus. Divi Thomæ ratio, quam alij sequuntur, hæc est: quoniam sua cuique salute fama alterius debet esse posterior: salus autem nostra pendet è necessario jure integrè confitendi peccata. Adde tu, quòd quilibet suam famam magis diligere debet, quàm alterius, ut à nobis & multorum, magnorùmque Theologorum testimonio, & non levibus argumentis in nostra disputatione de necessitate tuendæ famæ demonstratum est: ergo si mea fama legi integrè confitendi cedit; cedere etiam debet fama aliena: præterquam quòd confessionis tribunal, ut postea ostensuri sumus, neminem infamia ulla notare potest.

Quocirca hujus verissimæ sententiæ princeps est D. Bernard. In tractatu enim de formula vitæ honestæ, p. 2. cui est inscriptio, Ejusdem materiæ notabile documentum, loquitur his verbis: De nullo prorsus sinistrè loquaris, quantumcumque sit verum, aut manifestum, nisi in confessione; & hoc, ubi non potes aliter manifestare peccatum tuum. Cum Bernardo faciunt hi primarum partium Theologi. D. Thomas in 4. sent. dist. 16. quæst. 3. art. 2. quæstiunc. 5. ad 5. S. Bonav. in 4. dist. 21. art. 1. quæst. 3. num. 54. Alex. Halen. in 4. part. q. 18. memb. 4. art. 2. §. 4. Palud. in 4. dist. 16. q. 3. art. 3. in calce, & planius d. 21. quæst. 3. art. 2. concl. 2. ubi, inquit, pro necessitate confessionis debet alium nominare, non pro utilitate.

3. Richardus in 4. dist. 21. artic. 5. q. 2. qui existimat, nominari etiam posse criminis consortem pro illius salute; & ne iterum

ad interitum animæ ruat. Durandus in 4. d. 16. q. 4. hæc item hisque verbis addens: Ex quo patet, quòd curiosi Confessores, qui inquirunt de circumstantiis peccati, etiam non necessariis ad confitendum, ut devēniant in cognitionem personæ, cum qua aliquis, vel aliqua peccavit, graviter delinquant; & debentes alios mundare, se ipsos fœdant. Henricus Gandavensis quodlib. 3. q. 23. Gerson Alphabeto 41. littera F. & alphabeto 32. eadem littera: qui etiam putat, cum utile est socio criminis, eum posse nominari in confessione: sed præstantiores eo Magistri id ipsum inficiantur. Major in 4. d. 21. q. 2. in extremo. Gabriel in 4. dist. 17. q. 1. artic. 2. concl. 5. qui illud idem significat, quod Gerson, cum agitur de utilitate socii, eum posse reteggi in confessione; profertque D. Bonaventuram auctorem. Qui tamen Sanctus ait, rectius extra confessionem affinem delicti nuncupari. Adrianus in 4. q. 1. de confessione. §. Sed oritur ex his dubium aliud: & quodlib. 10. col. 10. folio majore in medio; assignatque sententiam hanc reliquis Doctoribus, qui scripserunt in 4. sent. dist. 17. quamquam ex hoc nostro, quem teximus catalogo, apparet, ea de re Theologos in diversis distinctionibus quarti disseruisse. Almainus in 4. dist. 17. quæst. 1. art. 2. §. Circa hanc materiam sunt difficultates.

Sotus in 4. d. 18. q. 2. art. 5. ad 4. argum. excipit unum tempus. Cum quis aut matrem, aut sororem incestè cognovisset, & fratri confiteretur, qui id illis exprobaturus esset. Joannes Medina. c. de confessione quæst. 9. de circumstantia loci & temporis, dummodo ne quodpiam scandalum timeatur: nam tale malum necessariò ait esse cavendum in q. 10. Victoria in Summa Sacrament. q. 174. Petrus Sotus lectione 10. de confessione, pag. 1. de scandalo, admonens idem quod Medina. D. Anton. in 3. part. tit. 14. c. 19. §. 11. Sylvester in verbo Confessio. 1. q. 24. Angelus in verbo Confessio. 1. num. 3. Ecquis tantorum lacertorum sit, ut cum tot tamque fortibus adversariis contendere possit?

Sic igitur constituamus: socium criminis 4.

numquam in confessione nominandum, cum peccati nostri species intelligi potest eo tacito: neque etiam tunc nominandum quando ex judicio & significatione, grave aliquod scandalum oriri posset: quod malum suspicionem probabilem non habet, cum apud probum & religiosum sacerdotem confitemur; qui non minus nostrum, quam socii peccatum silentio obruet sempiterno. Quod monitum est Petri Soti in ea lect. 10. Neque illud aut Navarro, aut cuius alii concedendum est, crimen in Sacra confessione enuntiatum, enuntianti infamiam ullam adferre; quod idem ante nos Victoria, & Sotus indicatis locis affirmarunt.

Ad hanc rem argumenta suppeditant minimè captiosa. Primum: Quia fama est vita quædam civilis: at peccatum in Sacramento Pœnitentiæ indicatur Sacerdoti non ex ea parte, quatenus civilem vitam vivit; sed quatenus, ut Christi Vicarius est, vitæque supranaturalis minister.

Deinde: Quia fama nihil est aliud, quam opinio, quæ de alterius vita habetur, voce, aliòve signo externo testata: at Sacramenti Pœnitentiæ forum adeo arcanum est, & tectum, ut in eo cognita peccata nullo umquam tempore à quopiam vel minimo indicio proferri, aut significari possint: imò verò post perditissimi hominis auditam confessionem, verecundam, mœstam, ac luctuosam, dicere posset Sacerdos ipsum illum esse hominem frugi, ac Deo carum.

Postremò: Non ea vis, ac potestas hujus divini arcanique Sacramenti est, ut hominum aut vitam, aut existimationem, aut honorem, aut rem familiarem affligat, & perdat; sed multo maximè, ut isthæc omnia bona facta tecta conservet. Non finit hujus Tribunalis auctoritas, quemquam, aut suam famam, aut alterius vitam injustè prodere: prohibet omnem injuriam; vindicat secreta pœna quamlibet culpam, unde turpitudine, vel existimationis vera labes alicui posset oriri. Sed fac, ob tuorum criminum confessionem, quibus alij fuerunt adjuncti, socios interdum necessariò indicari, atque ob eam causam eisdem infamiam apud Sacerdotem inuri; idcirco-

ne illis parcendum erit? minimè verò.

Primum: quia nec mihi ipsi ignosco; qui tamen minimet in primis, à Deo atque à natura commendor. Deinde: quia potior mihi mea salus, cujus instrumentum est integra confessio, quam alterius existimatio esse debet. Denique: quia integræ absolutæque Confessionis Sacramentum, est cœlestis gratiæ instrumentum, ad placandum Deum, æternamque salutem consequendam maximum præsidium; quo non unius, aut quinque, aut decem, aut centum, aut mille hominum, sed totius humani generis salus continetur, si post Baptismi Sacramentum sumptum in scelus aliquod prolabitur.

Denique incorruptæ religionis, qua verum Deum veneramur, est testificatio; & quia animæ saluti, & fama & honos, & vita ipsa concedit; & quia bono maximè communi privatum uniuscujusque obsequitur; & quia lex religionis erga divinum numen cunctas alias leges quæ humanum & caducum bonum intuentur, premit & subjicit: & quia pro tuenda religione, etiam regna & imperia, atque exercitus maximos amittere debemus; quid mirum, si privata unius, aut etiam duorum fama negligenda foret pro nostra salute procuranda, & pro tanti Sacramenti majestate retinenda?

Vide quanti sit Sacramenti Pœnitentiæ lex, & num anteponenda sit legi alterius famam tuendi: si extra Sacramentum sciam aliquem, aut civitati, aut etiam toti Provinciæ vastitatem illaturum, divina & naturali lege cogor hunc hominem indicare, si secus perniciēs averti non possit: at verò si in Sacramento Pœnitentiæ id mihi cognitum sit, imperatum est mihi divino jure silentium; nec proditorem nominare mihi licet: quamvis universè monere possim magistratum, ut in servanda civitate, seu Provincia excubet. Ex quo perspicui potest, quam flaccescat Navarri argumentum: quo fuit in contrariam sententiam abreptus, & captiosa probabilitate deceptus.

De Confessione informi.

QUAESTIO XIX.

1. **C**Um usuveniat saepenumero, ut qui sua peccata Sacerdoti in confessione Sacra aperiunt, eorum veniam minimè consequantur à Deo, meritò scire avent tum Sacerdotes, tum pœnitentes, utrùmne confessio omnis informis iteranda sit necessario; aut verò sit satis in alia quapiam confessione fictionis, sive causæ, quæ confessionem effecit informem, pœnitere, eamque præteritæ confessionis culpis non repetitis Sacerdoti indicare.

Nemo inficiatus fuerit, quæstionem hanc ob differentium Doctorum dissidium esse perdifficilem. Neque Petro Soto assentiri possum, qui in septima & octava lectione de confessione, ubi locum hunc tractat, censet, controversiam hanc in verbo potius quàm in re positam esse. Est enim illud exploratè perceptum, Theologos esse multos, qui negant, confessionem aliquam informem, seu fictam, divino præcepto satisfacere, vel valituram eo tempore quo fictio, seu culpa confessionis informis cessabit. At verò non pauci contra isthæc dicunt.

In prima doctorum classe, qui quamvis informem confessionem respuunt, Petrus Sotus, numerat Scotum: verùm locum in Scoti scriptis nequaquam indicat; sed fortè sententia hæc Scoti ab eo significata est in 4. dist. 17. quæst. 1. artic. 7. ubi in præcepto confessionis unum ex capitibus necessariis ait esse qualiter; quia, inquit, cum displicentia peccati commissi & cum proposito abstinendi à peccato, & obediendi Ecclesiæ in satisfactione pro isto peccato, fieri debet.

2. Palam eandem sententiam defensitarunt, & apertius quàm Scotus persuadere conantur hi omnes. D. Bonaventura in 4. sent. dist. 17. in 2. part. dist. Magistri art. 2. quæst. 3. num. 91. Confessio, inquit, est opus Sacramentale ad justificationem institutum, unde hæc confessio ad absolutionem est ordinata. Concedo igitur, quòd non est

necessarium, nec obligatur quis confiteri ex caritate: sed tenetur confiteri, vel ex caritate, vel ex dispositione ad caritatem disponente sufficienter; vel secundum probabilitatem, vel secundum veritatem: si secus fiat, tenetur iterum confiteri: quia Sacramentum irritum fecit. Interpretans autem verba illius distinctionis quæstione postrema, omnes Doctores ad hanc ipsam sententiam aggregat. Durandus in eadem dist. 17. q. 13. & 14. tametsi q. 13. de re problematice disserat; nihilominus num. 14. opinionem, quæ informes confessiones repetendas ait, judicat esse pro animarum salute tutiorem. Adrianus in 4. quæst. 5. de confessione dubio 5. quamvis fateatur Divi Thomæ opinionem esse communem, de qua mox. Major in 4. dist. 17. q. 1. de confessione. Gabriel in eadem dist. q. 1. art. 3. dubio 2. contrariam opinionem oppugnat. Almain. in 4. d. 17. q. 1. de confess. Medina C. de confessione q. 20. Dionysius Carthusianus in 4. dist. 17. q. 8. §. Insuper Angelus in Summa, verbo, Confessio. 1. §. 14. Sylvester, in verbo, Confessio. 1. quæst. 22. Hanc ipsam tribuit Canonistis, Durandus ordinis Minorum, Olchot & Vincentius in speculo. Ego verò animadverto doctos etiam è D. Thomæ schola Theologos, non esse ausos inficiari dispositiones necessarias in hoc Sacramento pœnitentiæ, ut verum sit Sacramentum. Vide Cajetanum in Summa, ubi loquitur de iteranda confessione, & in 2. tomo opusc. tract. 50. q. 5. & Sotum in 4. d. 18. q. 3. art. 2. Victoriæ in libro de Summa Sacramentorum, q. 157.

Porro autem hisce haud captiosis argumentis hæc se tueri potest opinio. Primum: quia Sacramentum, quod est nullum, iterandum est: sed Sacramentum carens sua materia est nullum: ergo iterandum. At materia Sacramenti pœnitentiæ sunt tres actus pœnitentis, qui complectuntur omnes dispositiones necessarias ad remissionem peccati: quare, si illæ desint dispositiones, nullum & irritum fit Sacramentum. Confirmatur hæc ipsa ratio, quod ab initio nullum est & irritum, numquam fieri potest legitimum, per regulam juris:

non

non firmatur tractu temporis, quod ab initio de jure non subsistit.

Secundum argumentum. Cum aliquis suarum antecedentium confessionum incipit agnoscere vitium, vel tunc absolvitur à peccatis, vel certè, cum eum pœnitentia fictionis: verum pœnitentia non habet vim delendæ culpæ, nisi quia votum continet confessionis: sed confessio, quæ habetur in voto, non est præterita neque facta, sed futura, & facienda; quia votum rei est futuræ, non præteritæ. Igitur confessio, quæ Deo non reconciliavit peccatorem, iteranda est.

Tertium argumentum. Si falsitas sit in Sacramentorum formis, ipsa Sacramenta nulla sunt: sed, si confessio non sit ornata dispositionibus necessariis ad gratiam, redditur falsa, & mendax forma absolutionis: nam significat aliquid fieri, quod revera non fit, id est, pœnitenti condonari peccata, quæ tamen non condonantur. Quare, &c.

Quartum argumentum. Non absolvit Deus principaliter in Sacramento pœnitentiæ, nisi quia Sacerdos ministerialiter absolvit: verum Sacerdos non absolvit ministerialiter nisi per novam formam, & per novum Sacramentum, quod verum sit Sacramentum: ergo Sacramentum est iterandum.

4. Quintum argumentum. Effectus in actu requirit causam in actu: sed remissio peccatorum est effectus novus, & in actu: ergo ejus causa debet esse in actu. At superiora Sacramenta, quæ informia fuerunt, non sunt actu: ergo nova peccati remissio, novum item requirit pœnitentiæ Sacramentum. Confirmatur. Quod nihil est, non potest esse causa alicujus rei: sed confessiones informes præcedentes cum suis absolutionibus, nihil fuerunt, quia habuerunt esse in fieri; nihilque earum factum est reliqui, quod re ipsa existat, tamquam Sacramentum, aut causa remissionis peccati: est igitur nova confessio usurpanda.

Quod si objicias, Baptismum recedente fictione incipere valere, baptizatoque prodesse, ut affirmat D. August. in lib. de Baptismo parvulorum, habeturque de conse-

cratione dist. 4. & in 4. sent. dist. 4. Respondent sententiæ hujus patroni, id convenire Baptismo, aut ex divino pacto, quia est regeneratio spiritualis, & remedium unicum, & semel contra peccatum originale: vel quia in animo reliquit characterem, qui, vel est dispositio, ut significat D. Thom. in 4. d. 4. q. 3. art. 2. quæstiunc. 3. vel quia est forma, ad quam sequitur effectus, remoto impedimento, ut idem D. Thomas ait in 3. p. q. 69. art. 10. quorum neutrum convenit in Sacramentum pœnitentiæ, præterquam quod Scotus opinatus est in 4. dist. 4. q. 5. post acceptum Baptismum cum fictione, pœnitentia duntaxat ejus, qui fictionem adhibuit, tolli peccatum; à cujus sententiâ non videtur recedere Adrianus in 5. quæst. de confessione, dubio 5. certè ante Scotum idem Glossa tradidit in illum canonem, tunc valere: de consecratione dist. 4. quæ Glossa videtur esse Jo. Andrea, ut Durandus significat in 4. sent. dist. 4. q. 4.

Argumenta verò, quæ ex contraria parte afferuntur, haud majore negotio refelluntur; quorum argumentorum expositionem & reprehensionem subjiciemus, ubi contrariæ sententiæ auctores enumeraverimus.

Quod igitur non qualibet informis confessio renovanda sit, defendunt Doctores numero & auctoritate minimè inferiores. D. Thomas in 4. sent. distinct. 17. quæst. 3. art. 4. quæstiunc. 1. Altisiodorus in 4. libro Summæ Theologicæ, in tractatu de Sacramento confessionis, cui titulus est de effectu contritionis: Alexander Halen. in 4. p. quæst. 18. membro 4. art. 4. §. 7. cujus verba ad rem apta hæc sunt. Tenemur confiteri ex caritate, ut confessio est meritoria, aut satisfactoria; non autem, ut est ab Ecclesia instituta, & præcepta: & quamvis ab homine non contrito expleatur præceptum, ut est ab Ecclesia; sed non expletur quatenus est Sacramentalis & satisfactoria. Sed, si, quod res est, fateri volumus, Alexander, & Altisiodorus non negant confessionem quatenus Sacramentalis est, & à Deo imperata, iterandam esse, si fuerit informis. Cum D. Thoma Paludanus facit

dist. 17. quæst. 8. art. 1. qui de re disputat in utramque partem, & utriusque partis argumenta dissolvit; datque se in illam D. Thomæ: tribusque modis ejus opinionem moderatur, ut postea intelligetur, Gerson tractatu 34. littera I, Cajetanus in 1. tomo opusculor. tract. 5. qui est de confessione, quæst. 5. & in Summa, in verbo, Confessio. Sotus in 4. dist. 18. quæst. 3. art. 3. Melchior Canus in 5. parte, relectionis de pœnit. fol. 114. §. Dupliciter itaque. Ledesma 2. 4. quæst. 8. art. 1. dubio 3. Petrus Sotus de institutione Sacerdotum tract. de confessione, lectione 7. & 8. Victoria in parva summa Sacramentorum, quæsito 117. Capreolus in 4. dist. 17. quæst. 2. art. 1. & 3. Sylvester in verbo, Confessio. 1. quæst. 22. Navarrus in Summa, cap. 9. num. 13. & distinct. 5. de pœnitentia in c. fratres, num. 33. 34. & 35. Covarr. in caput Alma mater, parte 1. relectionis, §. 4. num. 13.

6. Hujus opinionis hæc sunt firmiora præsidia. Primum: Si omnis confessio informis esset iteranda, anxia, & perpetua cura homines ureret Christianos millies eadem peccata in confessione repetendi; cum certum scire nemo possit, fueritne ulla ejus confessio caritate formata. Sed responderent primæ sententiæ defensores, non quamcumque informem confessionem iterandam esse, at eam tantum, quam aut Sacerdos, aut pœnitens, aut uterque, vel certò, vel probabiliter credit informem extitisse: propterea quòd caruit necessariis dispositionibus ad recipiendum effectum hujus Sacramenti; quæ est vera peccatorum absolutio.

Secundò argumentantur ad hunc modum: Omnia præcepta extra gratiam impleri possunt: ergo præcepta etiam Sacramentorum. Tota ratio licet esset vera, non concludit propositum, quod est hoc: ergo informis confessio rata est, & minimè iteranda. Quamquam hoc loco notandum est id, quod est cardo quæstionis; hoc interesse inter præceptum confessionis & naturalia, quòd quamvis illa impleri fortasse possint sine gratia, & sine proxima dispositione ad gratiam, (dixi fortasse, quia præceptum a-

mandi Deum supra omnes res creatas, & præceptum pœnitendi, sine divina gratia, impleri non potest) tamen præceptum confitendi sine necessaria dispositione ad gratiam servari non potest: nam ipsæmet dispositiones sub præceptum cadunt confessionis, ut peccatorum investigatio, dolor peccati, & propositum illius vitandi, & pro eo satisfaciendi.

Tertia ratio est Cajetani in Summa. Probanda, inquit, esset hæc exceptio, cur reliqua Sacramenta possint esse vera Sacramenta, & informia: Sacramentum verò confessionis minimè. Respondeo: quia reliqua Sacramenta non requirunt nisi materiam & formam; quæ, si adsint, vera erunt Sacramenta: & in reliquis quidem Sacramentis, excepto matrimonio, est res aliqua divinitus instituta, à nostra non pendens voluntate: at in Sacramento pœnitentiæ, & matrimonio, vera & legitima materia sunt actus humani; qui, si absint, nullum est Sacramentum. Et quemadmodum in matrimonio nisi consensus adhiberetur contrahentium, esset planè nullum: ita nisi ad Sacramentum pœnitentiæ, actus addantur pœnitentis, confessio, contritio, & propositum satisfaciendi; nullum perficitur Sacramentum: Quare iterandum.

Quarta ratio. Si confessio informis non implet præceptum: ergo à nemine umquam 7. sciri poterit, fueritne præcepto satisfactum. Respondetur, hoc ipso argumento illos omnes urgeri, qui non concedunt certò scire quempiam posse, impleritne præceptum diligendi DEUM ex caritate; aut criminum, quemadmodum oporteret, pœnitendi; aut etiam toti naturæ legi paruerit. Quemadmodum igitur ad tumultus conscientiae sedandos, satis cuique esse debet probabilis existimatio de observatione præceptorum; sic de præcepto confitendi sentire debemus.

Mihi, in tam gravi differentium Magistrorum contentione, quid propius ad verum accedere videatur, aliquot enuntiationibus explanabo.

Prima ENUNTIATIO. Si confessio informis evadit, quia necessaria integritate caret, idque pœnitentis vitio; vel quia vitiosa

verecundia impeditus, aut etiam dolosè mortiferum aliquod peccatum occuluit, aut quia antea actæ vitæ scelera negligenter recognovit, ex omnium sententia necessariò est iteranda.

Secunda ENUNTIATIO. Si is, qui sua peccata confitetur, more historico illa narrat, neque ex eorum commemoratione dolorem suscipit, is nec satisfacit præcepto confitendi, neque potest absolvi; sed iterum de iisdem peccatis debet apud Sacerdotem dolenter confiteri: quæ etiam de re convenit inter omnes.

Tertia ENUNTIATIO. Confessio quæ comitem habet attritionem caritatis expertem, si tamen eò perveniat, quò pervenire debet, accedente absolutione repetenda non est: quæ sententia magis est vera, atque communis.

Quarta ENUNTIATIO. Qui sua peccata non tantopere detestaretur, quantopere oporteret, nec declinandi à peccato tam acrius voluntas esset, quàm DEUS exigit ad illud condonandum, crederet tamen pœnitens nihil ab se in ea parte prætermitti; hic, quamvis veniam à Deo delictorum nullam impetrasset, nihilominus, cum suum postea erratum cognosceret, satis esset de eo cum dolore confiteri, præteritorum peccatorum non repetita confessione: id enim est quàm probabilissimum; & cum primis divinam decere videtur clementiam, si peccati remissio ornatui illi assignetur, quem Paludanus, multique alii disciplina D. Thomæ eruditi à Sacramentis in animis nostris imprimi arbitrantur, si eadem condonatio cuidam dilatoriæ actioni divinæ tribuatur, quemadmodum exponit Durandus in 4. dist. 17. q. 13. si illa ipsa condonentur propter pœnitentis, & Sacerdotis bonam fidem, cum facti ignorantia probabili conjunctam, ut docet Petrus Sotus lectione 8. de confessione.

8. Quinta ENUNTIATIO. Si quis confitetur, nec statum peccati relinquit, nec occasiones, quas experientia didicit proximas esse, etiam si absolvatur, illa est fictio, quæ facit confessionem nullam cum novo sacrilegio. Tota hæc enuntiatio est Petri Soti in 8. Lectione de confessione;

quæ ab omnibus admitti debet: hic enim qui sic accedit ad Sacramentum confessionis, non est in numero pœnitentium, & contritorum.

Sexta ENUNTIATIO. Gerson tractatu 34. littera I. Quattuor genera fictionum distinguit: Prima est, inquit, perniciosè mentiens; Secunda, dolosè dimidians; Tertia, patenter inficiens; Quarta, insufficienter discutiens. Primæ duæ fictiones explicationis non indigent, quamvis à Gersone explicentur. Tertia, fit, inquit, dum confitens retinet adhuc propositum actualiter iterum peccandi: vel non habet propositum satisfaciendi quibus debet, juxta voluntatem Sacerdotis; reciditque hæc fictio in duas primas. Quarta, inquit, est insufficienter discutiens: id quod sex modis accidit.

Primò, ignorando scilicet factum: quia non fuit sufficienter recogitatum. Secundò, ignorando si factum sit peccatum saltem mortale. Tertiò, ignorando, præsupposito primo quod sit peccatum mortale, sitne taliter & expresse confitendum. Quartò, ignorando si displicentia peccati sit principaliter in confitente, non ratione culpæ, sed ratione pudoris & pœnæ. Quintò, ignorando si motus detestationis peccati sit satis intensus, vel non. Sextò, ignorando si ponatur obex absolutioni per propositum non abstinendi à peccato.

In tribus primis fictionibus agnoscit necessitatem confessionis repetendæ: in quarta verò illiusque sex speciebus ejusmodi necessitatem non constituit: quia, addit Gerson, ipsa confessio obtinet, & habet efficaciam, vel in absolutione Sacramentali virtute clavium Ecclesiæ, vel postea cessante fictione hujusmodi: sicut fit etiam quandoque in Baptismo: & ita concordat, inquit, S. Thomas cum cæteris Doctoribus: allatamque quadripartitam distinctionem magistralem ille appellat; quam eandem Adrianus Gerson nuncupato transtulit in quæstionem quintam de confessione, dubio quinto; existimâtque cum communi Doctorum sententia congruere.

Paludanus in 4. sent. dist. 17. q. 8. concl. 4. triplicem rationem invenit Sententiæ

D. Thomæ defendendæ. Prima est, ut loquutus sit de eo, qui *fictus est privativè* (verba sunt Paludani) *non positivè*, id est, de eo, qui habet imperfectum dolorem; qui neque cum Sacramento suscepto sufficiat ad contritionem; & fictionem non confitetur; quia putat se esse sufficienter dispositum: si autem fuisset fictio positiva, & celata, confessio fuisset nulla, & dimidiata ex intentione: si autem confessa, non debuisset dari absolutio.

Secunda ratio explicandi est, quando inquit, non dolet, nec proponit abstinere: tamen hæc fictio non sibi occurrit, ut confitenda. Verum enim ob secundam hanc fictionem, inanem effici confessionem multi etiam dicunt in D. Thomæ doctrina excellentes Auctores. Quare secunda hæc explicatio videtur prorsus repudianda.

Tertia, a qua nemo dissentire debet, est, cum quis fictionem, rediens ad eundem Sacerdotem, confitetur; qui enim sacrilegam confessionem usurpavit, verbi causa, ob unum, aut alterum peccatum tacitum, si postea revertatur ad eundem sacrarum confessionum iudicem, quem antea decepit mentiando, potest ab eodem absolvi præteritæ confessionis peccatis non repetitis, sed ea, quæ improbè texit, confitens, eadèmq; & quæ antea confessus est, universè detestans.

Septima ENUNTIATIO. Quamvis Alexander Halen, in 4. par. q. 18. membro 4. art. 4. §. 7. existimet, ab eo quem verè suorum scelerum non pœnitet, Ecclesiæ præcepto de confitendo semel in anno satisfieri; quando eo animo ad Sacerdotem adit, ut Ecclesiæ legi obtemperet; addatque in hoc consentire Magistros; nobis tamen, multisque aliis secus videtur,

10. Multoque minùs probari potest, quod Paludanus affirmat in 4. d. 17. qu. 7. in explicatione quinti modi; legi ab Ecclesia promulgatæ de annua confessione satisfacere eum, qui peccata tantùm externa ad Sacerdotem confessarium defert; ideo, quod Ecclesiæ potestas nulla sit data in actus interiores hominis, sive bonos, sive malos. Id quod Durandus, de re utrinque differens, non est ausus asserere,

Enuntiaturum igitur verissimum est, neque Christi, neque Ecclesiæ præcepto morem gerere eum, qui non integrè confitetur, aut non eo modo quem Christus præcepit: præsertim si quis id sponte faciat; neque enim confessionis præceptum humanum est, sed divinum. Idque certa fide credendum est, quemadmodum in Concilio Tridentino definitum est sess. 14. can. 7. his verbis: Si quis dixerit in Sacramento pœnitentiæ ad remissionem peccatorum necessarium non esse, jure divino, confiteri omnia, & singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita & diligenti præmeditatione habeatur: etiam occulta, & quæ sunt contra duo ultima Decalogi præcepta; & circumstantias, quæ peccati speciem mutant; anathema sit. Itaque Ecclesia, Christi auctoritate præcipere populo Christiano potuit, ut, quod divino jussu facturus erat, id humano semel saltem faceret in annos singulos. Adde, quod nec Christus, nec Ecclesia confessionem præcepit nisi propter absolutionem; in qua præcipuè consistit Sacramentum pœnitentiæ; at is, quem suorum omnium scelerum, verè & exactè non pœnitet, nequit absolvi: ergo, qui sine absolutione à pœnitentiæ foro recedit, nec Christo, nec Ecclesiæ satisfacit. Eodè adjungitur, quod si Sacerdos legem pœnitenti potest imponere bis terte mense quolibet confitendi; multò magis Ecclesia cunctis Christianis semel in anno.

Cum igitur in præcepto sacræ confessionis hæc tria insint, primum quod confessionis substantiam attingit; alterum, quod confitendi modum necessarium & intimum declarat; ut cum dolore & mœstitia, cum omnium peccatorum integra commemoratione, atque cum certa voluntate futura vitandi peccata, conjuncta sit; tertium verò sit, tempus toties confitendi: nimirum duo prima illa ad divinum referuntur præceptum; tertium & postremum ad Ecclesiæ auctoritatem. Atque pro hac verissima sententia, decertant contra Paludanum, nonnullosque alios, D. Bonaventura in 4. sent. dist. 17. art. 2. q. 3. nu. 91. Adrianus in 5. q. de confessione, dubio 4. Sotus in 4. dist. 18. q. 3.

art. 3. §. Sed hîc est valde notandum. Medina C. de confessione q. 20. Petrus Sotus lectione 8. de confessione, pene in extremo.

QUÆSTIO XX.

QUam sapissimè multi ex me quæsi-
runt, quem censerem articulum esse
mortis, quo Ecclesia cunctis indulget fide-
libus, ut ab omnibus peccatis & censuris
possint à quolibet Sacerdote absolvi: ubi re-
liquorum dicta recitavero, quid meæ sen-
tentia sit, aperiam. Sotus in 4. sent. d. 18.
quæst. 4. art. 4. mortis articulum contra-
hit ad eam mortem, quæ, inquit, est in
fieri ex causis sive naturalibus, sive violentis.
Rectius Paludanus in 4. d. 18. q. 3. ar-
tic. 5. casu. 2. definit articulum mortis eum
esse, in quo homines frequenter moriuntur.
Tabiena in verbo Absolutio 1. §. 31. mortis
articulum vocat casum extremæ necessita-
tis, quem ex Doctorum sententia fere con-
sequitur mors. Nec aliter Navarrus in sum-
ma cap. 2. num. 9. profertque hujus descri-
ptionis auctorem Panormitanum in c. Pa-
storalis §. Præterea num. 5. dicendum erat
num. 3. de officio Ordinarii, Verùm illic
Panormitanus constituit articulum mortis
esse, quando imminet periculum mortis.
Sylvester in verbo Absolutio 1. num. 8.
Quodlibet, inquit, periculum vicinum
morti est articulus mortis; idque tribuit In-
nocentio. D. Antoninus in 3. par. tit. 24.
cap. 47. notabili 3. Imminens periculum
mortis, est articulus mortis. Vide eundem
in eadem parte 3. tit. 10. cap. 2. Rosella in
verbo Absolutio 1. num. 131. Id facit articu-
lum mortis, periculum quodlibet morti vi-
cinum, sive ex morbo, sive ex alia causa.
Alii non pauci brevius definiunt, arti-
culum mortis, esse probabile periculum
mortis: hanc definitionem sequitur Navar-
rus in summa cap. 26. num. 31. scribens,
his verbis: In hac materia per articulum
mortis non intelligitur solus ille, in quo
quis moritur; sed etiam omnino ille, in quo
mori probabiliter timetur. Angelus in ver-
bo Confessio 3. num. 7. & Armilla in verbo
Absolutio num. 12. volunt articulum mortis

esse ipsum articulum necessitatis; quando
probabiliter imminet periculum mortis; &
aliquis de propriis Sacerdotibus haberi non
potest. Quæ definitio persimilis est ejus, quæ
à Paludano explicatur. Gabriel Biel in 4.
sent. d. 17. q. 1. art. 3. dubio primo disce-
rens de mortis articulo: Hic, inquit, articu-
lus, non solum accipiendus est, cum mors
certa imminet; sed etiam cum aggreditur
actus arduos, in quibus ut plurimum aut
verisimiliter imminet mors, sive mortis pe-
riculum: ut in bello mortali, & in naufra-
gio: aut in transitu per loca infidelium, la-
tronum: aut in navigatione per aquas peri-
culosas: aut in acuta, gravi, & periculosa
infirmirate. Unde & medici tenentur, infir-
mos, priusquam ministrent medicinam cor-
poralem, monere, ut medicos advocent ani-
marum, ut in c. Cum infirmitas; de pœnit.
& remiss.

Mihi multò magis probatur in hoc gene-
re de articulo mortis, Paludani & Gabrielis
explicatio, quàm Dominici Soti; nam &
Gabrielis amplexus est Covarruvias in cap.
Alma mater par. 1. §. 11. num. 3. qui etiam
citât Joannem Andream, Hostiensem, In-
nocentium, Abbatem in cap. Quod de his,
de sent. excommunicationis: amplexus est
item Canus in 5. part. relectionis de pœnit.
folio 144.

QUÆSTIO XXI.

GRavis est inter Doctores altercatio; li-
ceatne in mortis articulo cuilibet Sa-
cerdoti peccata sua confiteri, quamvis is ex-
communicatus esset, atque hæreticus. No-
bis communior, & probabilior illorum ju-
dicatur opinio, qui neque hæreticum exci-
piunt. In his est Major in 4. d. 19. q. 1. §.
Sed contra istud. Sylvest. in verbo Confes-
sor, primo §. Postremo, & Confessor 3. §.
6. Angelus verbo Confessio 3. §. 2. qui
huic sententiæ adjungit Petrum Paluda-
num, & Aureolum. Joan. Tabiensis verbo
Absolutio 1. §. 32. qui id ipsum confirmat
testimonio Petri Paludani, & Petri Aureo-
li, & Archiepiscopi Florentini. Qui sanctus
Archiepiscopus hanc persuadet sententiam

in 3. p. tit. 14. cap. 19. §. 16. & 18. Armilla in verbo Absolutio nu. 12. citatque Glossam in cap. Pastoralis, de officio Ordinarium. Navarrus in manuali c. 27. num. 272. quamvis secus scripsisset in cap. 26. num. 26. immemor, ut ipse fatetur, verborum Concilii Tridentini: cujus Concilii hæc sunt verba in sessione 14. c. 7. Verumtamen pie admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis: atque ideo omnes Sacerdotes, quoslibet pœnites, à quibusvis peccatis & censuris absolvere possunt. Ex quibus Concilii verbis colligit Navarrus, Sacerdotem absolvere in articulo mortis posse à quavis censura, omissa absolutione peccatorum. Nec levibus rationibus hæc ipsa nititur opinio.

2. Primo valde probabile est in mortis articulo cuilibet Sacerdoti potestatem datam esse absolvendi ab omnibus peccatis: ad quam sententiam adscribit Sotus in 4. sent. d. 18. quæst. 4. art. 4. Petrum Paludanum, Capreolum & Aureolum; à quibus non videtur discrepare D. Thomas in 4. sent. d. 20. q. 1. ad 2. quæstiunculam: ait enim, „omnem Sacerdotem (illius sunt verba) „quantum est ex virtute clavium, potestatem habere indifferentem in omnes, & in „omnia peccata; sed eam determinari, & ligari ab Ecclesiæ lege. Sed quia, inquit, necessitas legem non habet, ideo cessante in „articulo mortis Ecclesiastica lege, potest quilibet ex potestate clavium absolvere. Neque D. Thomas à se ipso diffidet in 3. par. q. 82. art. 7. ad 2. argumentum, cum loquitur his verbis: Solus Baptismus permittitur „esse ratus Hæreticis, & Schismaticis: quia „possunt licite baptizare in articulo necessitatis: in nullo autem casu licite possunt Eucharistiam consecrare, vel alia Sacramenta „conferre. Nam cum D. Thom. Baptismum duntaxat collatum ab hæretico ratum esse scribit, salva semper veriore interpretatione, puto eum dixisse ratum jure Canonum, hujusmodi Baptismum non improbantium, quocumque ille tempore sit ab hæretico præbitus: jure autem Pontificio non sic est de cæteris Sacramentis cautum, sed cætera

etiam ab iis verè dari posse, & verè esse Sacramenta; si characterem præsertim imprimant, certum est. Sicut nec id inficiandum est, verum corpus Christi, & verum sanguinem ab hæretico confici, si Sacerdos sit, atque in animo habeat facere, quod facit Ecclesia, aut quod Christus fecit: nec est non probabile in articulo etiam mortis, & necessitatis, administrare posse pœnitentiæ Sacramentum homini, illo extremè egenti.

Sit igitur hæc secunda probatio. Ecclesiæ 3. benignitati valde alienum est, quemquam privare necessario & præcipuo salutis præsidio: Sed homini tantum attrito in mortis articulo Sacramentalis confessio est ad salutem necessaria: ergo hanc non debet illi eripere Ecclesia; eriperet autem, nisi tunc excommunicato, & præciso potestas esset absolvendi: ergo tunc talis Sacerdos aut jure divino aut Ecclesiæ, potestatem habet absolvendi.

Postremò, jus divinum humano impediri non debet: sed quilibet jure divino in mortis articulo confiteri debet peccata sua Sacerdoti: ergo, si tunc nullus occurreret alius, nisi præcisus, aut hæreticus, illis quoque confiteri debebit. In quo non possum planè Sylvestro assentiri in verbo Confessor 1. §. ultimo: qui negat, mortis urgente necessitate teneri quempiam confiteri hæretico, aut præciso.

Verum enim uni aut alteri dubitationi occurrendum est. Prior est hujusmodi: Nihil rationis habet, ut qui Ecclesiæ non est reconciliatus, sed ab ea tamquam hostis ejectus, possit alterum cum illa ipsa reconciliare; sed hæreticus exsul & hostis est Ecclesiæ, cum illa capitales inimicitias gerens: quare, &c. Respondeo, in Sacramento pœnitentiæ peccatorem primum per se, & directè cum DEO in gratiam reducere; secundò, & consequenter, cum Ecclesia. Præterea est ea vis & natura Sacramentorum, ut effectus, quos pariunt, ut est infusio gratiæ, characteris impressio, peccatorum remissio, non ex meritis & virtutibus pendeant ministrorum, qui capitalissimi possunt esse hostes DEI & Ecclesiæ, propter fœdissima scelera, quibus se inquinant; sed multò maxime proficiantur ex potestate dignitateque ipsorum Sacramentorum: atque ex

eorum qui illa suscipiunt, dispositionibus.

4. Altera dubitatio. Fieri possit, ut, qui pœnitentiæ Sacramentum recipit ab hæretico, falsis ab eo opinionibus, pestilentissimisque erroribus inficeretur: quare, ut tantam labem doctrinæ & religionis vitet, in mortis articulo salutem suam hæretico committere admodum periculosum & temerarium videtur. Respondeo, nobis sermonem esse de eo pœnitente, qui tum odit genus universum hæreticorum & hæreseon, tum quem perniciosæ doctrinæ veneno imbutum iri credibile non est: quo de pœnitente Petrus Paludanus locutus est, cujus verba recitat ex d. 25. 4. Sententiarum q. 1. in calce, S. Antoninus in 3. part. tit. 14. §. 16. & Sylvester in verbo Confessio 1. §. postremo.

Addatur tertia dubitatio. Nefas est ad peccandum ullum allicere: sed præcisi & hæretici peccant conferendis Sacramentis: ergo non licet ea ab illis petere. Difficultati huic succubuerunt nonnulli, quæ tamen videtur facilè posse profligari: namque impendente morte cum in præciso & hæretico tolerata sit ab Ecclesia jurisdictio; nec peccent, si ea utantur, in quos oportet; peccent autem in eo, non quia absolvunt, sed quia cum criminosa voluntate absolvunt; sanè qui ab iis poscit Sacramenta necessitatis, ac tempore necessario, non illos ad peccatum aliquod inducit; sed ad sibi largiendum, quod jure denegari non potest. Illud omnino huc addendum est, in mortis articulo, si copiam quis catholici & non præcisi Sacerdotis habeat, salutis & Sacramenti medicinam non licere à præciso atque hæretico flagitare,

QUÆSTIO XXII.

1. Explicatæ quæstioni succedit hæc altera magni ponderis: Cum quispiam in mortis incurrit articulum, possitne proprio relicto Sacerdote, cuivis alii peccata sua confiteri. Si Doctorum sensu communique approbatione hoc de genere judicandum est; dicendum videtur: cum aliquis proprio Sacerdote peccata sua commodè de-

clarare potest, non licere ei in cujuspiam alterius ea auribus collocare. Magni summarum Scriptores Innocentio hanc tribuunt sententiam: sed hic de censura loquitur excommunicationis; in cap. Primum, & cap. Nuper. de sent. excommunicationis. In eadem sunt opinione Major in 4. d. 19. q. 1. §. Sed contra istud. Sotus in 4. d. 18. quæst. 4. art. 4. Sylvester in verbo Absolutio 1. qu. 10. Angelus in verbo Confessio 3. num. 7. Tabiena in verbo Absolutio 1. num. 32. Rosella in verbo Absolutio 1. num. 131. Victoria in summa Sacramentorum quæst. 156. Armilla in verbo Absolutio. num. 12. Quamobrem hæc communis opinio, ut mortis articulus pœnitenti largiatur, ut quemlibet deligere possit Sacerdotem, à quo absolvatur, duo requirit; alterum est, ut ei, qui se vult absolvi, probabile interitus periculum immineat: alterum, ut ad proprium & legitimum Sacerdotem, aut nullus sit, aut difficilis aditus.

Mihi tamen in verba Concilij Tridentini intuenti sess. 14. cap. 7. per quàm videtur probabile, unicuique in mortis articulo constituto jus esse, cui collibitum fuerit confitendi, quamvis proprius adsit Sacerdos. Facit enim ille articulus, ut omnis cesset reservatio casuum. Quare, si tunc cesset reservatio, cur non item cesset reservator? Sunt enim ad aliquid reservatio, & reservator. Etenim his verbis decernit Concilium: *Verumtamen pie admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis: atque ideo omnes Sacerdotes quoslibet pœnitentes à quibuscvis peccatis & censuris absolvere possunt.* Quia enim Concilium libertati conscientiarum, salutique confitentium in mortis articulo consulere voluit, cui libertati non mediocriter videtur officere casuum reservatio, idcirco videtur voluisse eo tempore necessitatem hanc remove, suo & proprio Sacerdoti confitendi. Quia, ut scribit D. Thom. 4. sent. d. 17. q. 3. art. 4. quæstiuncula. 4. ad 6. arg. 6. Multi sunt adeo infirmi, inquit ille, quod potius sine confessione morerentur, quàm tali Sacerdoti confiterentur. Mihi pro certo

narratum est, in nonnulla Religione nostris temporibus esse repertum, qui cum peccato reservato mori maluerit, quam illud praelato suo indicare; à quo impetrare non potuit, ut illud inferiori Sacerdoti confiteretur: in quo flagitium conceptum esse gravissimum à praelato illo, dubitandum non est, sive is inscitia, sive, quod verisimilius est, sua improbitate in tantam fraudem & scelus prolapsus sit.

Discant hoc loco praelati, qui sibi casus reservant, quam non difficulter impartiri facultatem debeant inferioribus Sacerdotibus à reservatis casibus absolvendi. Illud enim monitum D. Thomæ in eo loco, qui jam indicatus est, æterna est memoria sepiendum. Ad sextum (verba sunt D. Thomæ:) Dicendum, quod in hoc, quod oportet proprio Sacerdoti confiteri, non arctatur via salutis; sed sufficiens ad salutem via statuitur. Peccaret autem Sacerdos, si non esset facilis ad præbendam licentiam confitendi alteri: quia multi sunt adeo infirmi, quod potius sine confessione morerentur, quam tali Sacerdoti confiterentur. Unde illi qui sunt nimis solliciti, ut conscientias subditorum per confessionem sciant, multis laqueum damnationis injiciunt; & per consequens, sibi ipsis.

De Casuum Reservatione.

EX variis nostris voluminibus nonnulla selegimus, atque in hoc primum volumen nostrorum Responsorum moralium contulimus, quæ tum dignam notitia habent quæstionem, tum sæpe à nobis flagitata fuere.

In Casuum reservatione nomen casus quid valeat; quæque casus reservati propria sit definitio.

QUÆSTIO XXIII.

IN priore libro, à nobis conscripto de casuum reservatione, tractata est hæc quæstio per diligentem: nam vocabuli no-

titia in secundo cap. rei verò plena definitio in tertio est evoluta. Quod igitur ad verbi notionem pertinet, multi scriptis tradiderunt, casus nomine significari dumtaxat culpam, non autem censuram aut poenam, aut irregularitatem, ut Sylvester, ut Joan. Tabienlis, ut Armilla in verbo Casus, ut Nav. in summa cap. 27. num. 257. ut Joan. Medina C. de confess. quæst. 11. Quare cum reservator concedit absolutionem inferiori Sacerdoti à reservatis casibus, censuræ excipiuntur, & ea, quæ peccata non sunt; nisi secus constet de voluntate concedentis, cui obsequendum erit: nec secus credi, & factitari à cunctis doctis hominibus, testatur Tabiena. Durandus autem in 4. sent. d. 17. qu. 15. & Adrianus quæst. 4. de confessione. §. Si petas; errore sunt lapsi, cum propter censuras dumtaxat, seu poenam peccata reservari putarunt: quos merito Joannes Medina q. illa 11. & Sotus in 4. dist. 18. quæst. 2. art. 5. ad. 2. refellunt.

Primum pene omnium Prælatorum, qui in Ecclesia sunt, refutat consuetudo; qui peccata absque censuris reservare sibi consueverunt. Deinde, in c. Si Episcopus, de poenitentiis & remissionibus lib. 6. dicitur: cum ab Episcopo quis facultatem habet sibi eligendi Sacerdotem, à quo à peccatis absolvatur, non posse absolvi ab iis qui Episcopo reservantur casibus; in iis enim nullam electo Sacerdoti esse potestatem. Ex quo colligitur, peccata & peccatorum veram absolutionem sibi reservare Episcopos. Tum in Extravaganti Benedicti XI. Inter cunctas, de privilegiis, admonentur inferiores, qui sacras audiunt confessiones, non posse ab iis peccatis absolvere, quæ poenam habent annexam, quam tollere inferiores non possunt: & in casibus Episcopo reservatis, tum jure, tum consuetudine, numerat peccata nonnulla, quæ censuram non habent adjunctam.

Postremò Concilium Tridentinum dirimit omnem controversiam sess. 14. can. 11. & cap. 7. Ubi est his verbis: *Magnopere verò ad Christiani populi disciplinam pertinere sanctissimis Patribus nostris visum est, ut atrociora quadam & graviora cri-*
mina

mina non à quibusvis, sed à summis dumtaxat sacerdotibus absolverentur. Est autem caput de casuum reservatione: & cum canon sit dialecticus, exceptum terminum sub termino contineri, quoniam è casibus communium Sacerdotum à Conciliis & Pontificibus excipiuntur casus majorum Sacerdotum; & Sacerdotum communium casus, à quibus absolvent, sunt peccata: casus quoque majorum propriè dictos, peccata esse oportet.

Sit igitur constitutum, nomine casus peccatum propriè intelligi, nequaquam autem censuram, seu pœnam peccato adjunctam. Duo fatenda sunt tamen: Unum est Episcopos, in suis reservationibus miscere delicta cum censuris, rebusque aliis nonnullis, quæ nec delicta sunt, nec censuræ: unum est igitur hoc notandum. Alterum est illud: quoniam fermè numquam Romani Pontifices reservant sibi casus, sine excommunicatione; ex sententia Doctorum, tunc tolli peccati reservationem, cum iidem sententiam remonent excommunicationis. Nostra memoria Xistus V. crimen eorum qui malè promoventur ad ordines, non servatis iis quæ Concilium Tridentinum præscribit, sibi reservavit sine ulla excommunicatione: & olim ad Romanos Pontifices pertinuisse causas absque censura excommunicationis ex can. Latorem 33. quæst. 2. probat Sotus in 4. d. 18. quæst. 2. artic. 5. §. Nihilominus.

Sanè mihi rationem, & voluntatem majorum Sacerdotum, casus sibi varios reservantium, consideranti, sic prorsus dicendum videtur: Nomen casus tribus modis usurpari posse, propriè, impropriè, maximè impropriè; sive angustè, latè, & latissimè. Propriè & angustè, sumitur pro vero peccato; magis impropriè, seu latè, pro pœna peccati, sive censura; maximè autem impropriè, & latissimè, pro voto, pro restitutione bonorum incertorum, aliorumve, quæ sunt ex eodem genere.

3. Sed quæ absoluta sit casus definitio scire cupis? A nobis rejecta est illa Navarri, casum reservatum ad hunc modum definientis, in manuali c. 27. num. 254. Casus reservatus est peccatum, cujus absolutio à ju-

re humano est prohibita presbytero; qui solo divino ab omnibus potest absolvere. In qua definitione probare non possum, quòd sentiat, jure divino quemlibet Sacerdotem auctoritate pollere remittendi omnia peccata; quæ remitti non possunt, nisi ab eo qui præter potestatem ordinis, potestatem etiam habet jurisdictionis; & utramque potestatem jure divino necessariam esse ad remittenda peccata in Sacramento confessionis, certum est apud omnes Theologos, & pios Catholicos. Jurisdictionem autem immediate nemo à Deo habet, nisi Petri Vicarius. Cum enim propria jurisdictionis materia sit persona subjecta, ut sæpe repetit D. Thomas, in 4. d. 19. q. 1. art. 3. & d. 18. q. 1. art. 1. ad quæst. 2. in ordinatione sacra; affirmat recipi clavem, sed non executionem, neque actum clavis, quæ indiget debita materia; hæc autem, inquit, est plebs subjecta per jurisdictionem: & confitetur in illa q. & art. d. 19. æqualem esse in omnibus Sacerdotibus potestatem, clavemque ordinis, non item jurisdictionis: quæ quidem jurisdictio immediate à Christo collata fuit Petro: cui dixit, & præcepit, *Pasce oves meas*; atque etiam Apostolis, quando dilargitus est iis Spiritum sanctum, dixitque, *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, &c.* Joan. 20.

Quòd si jure divino Sacerdos quilibet posset quemvis absolvere, non posset humano jure prohiberi: & si à reservatis absolveret, absolutio valeret: contra quam definivit Concilium Tridentinum sess. 14. c. 7. & Decretalis Innocentii 3. in Conc. Lateran. Omnis utriusque sexus, Extra de pœnit. & remiss. & ca. Si Episcopus, eodem tit. l. 6. & Extravagans Benedicti XI. Inter cunctas, de privilegiis. Itaque meritò exploditur hæc sententia Navarri, & quorundam aliorum, à Soto in 4. sent. d. 18. q. 4. art. 2. & d. 20. q. 1. art. 5. & à Joanne Medina. C. de confessione, quæst. 35. propositione quarta.

Neque verum est quod opinatus est Gerson, in tractatu de potestate Ecclesiastica; & post eum, Almainus, in li. de comparatione Papæ, & Concilii; potestatem juris-

ditionis, tamquam in vero subiecto, residere in universitate Ecclesiæ. Hac enim ratione permaneret etiam ad mulierculas, ad coquos, laicos, & agricolas: sed re ipsa in Prælatiis residet; & in Romano Pontifice, tamquam in fonte; unde manat in reliquos novi Sacerdotii ministros. Successori enim dumtaxat Petri sunt Christi oves ab eodem Christo traditæ, & commendatæ: & Christi Vicarius earum est verus pastor, custos, & iudex. Itaque ejusdem Vicarii est, sui gregis partem huic illi pastori committere, cum ea jurisdictione quam idem maluerit. Atque hunc video esse sensum, rectè tutoque, præsertim his calamitosi temporibus, loquentium.

Nostra ergo definitio ex omnibus quatuor causis contexta, est hujusmodi: Casuum reservatio est, quarundam lethalium culparum absolvendarum, inferiori Sacerdoti à superiore iudice Ecclesiastico adempta potestas, tum ad morum disciplinam, tum ad Ecclesiasticæ administrationis legitimam formam retinendam. Verba illa postrema, *Ad morum disciplinam, &c.* finem: illa, *à superiore iudice, &c.* efficientem causam: ea, *lethalium culparum*, materiam: illa verò, *inferiori Sacerdoti absolvendarum adempta potestas*, formam declarant. Singulas causas in 3. c. prioris libri de reservatione casuum sedulo ipsi persecuti sumus. Atque in tuendo fine impudentissimi Wicleffi impietatem confutavimus, casuumque reservationem, non contra caritatis regulam, ut is criminatur, sed potius ex caritate esse multis modis probavimus. Gersoni etiam respondimus, qui in tractatu quarto scripsit, ob casus reservados innumerabiles in infernum præcipitare; sic enim is loquitur. In causæ efficientis explicatione, à potestate reservandi casus, sexum removimus muliebrem; in quem jurisdictio spiritalis cadere non potest; quod probavimus auctoritate D. Thomæ in 4. sent. d. 19. q. 1. ar. 1. qu. 3. ad 4. & in d. 25. qu. 2. art. 1. qu. 1. ad 2. & 3. Cui summarum scriptores, qui consideratius scripserunt, assentiuntur; & præcipue Sotus in 4. d. 20. qu. 1. art. 4. qui mulierem capacem non esse jurisdictionis multis probat argumentis; at-

que ad opinionem D. Thomæ Durandum aggregat in 4. sent. dist. 19. qu. 1. & Paludanum in eadem distinctionem, q. 2. art. 1. conc. 3. & Sylvestrum, in verbo, Abbatissa. §. 1. In exponenda verò materia, peccatum, quod veniale dicitur, ostendimus reservari non posse; nec quodlibet mortiferum in reservationem conjiciendum esse; nam quæ in animi interiore recessu latent, neque foras erumpunt, abhorreret ab æquitate, reservare, ut Sotus demonstrat in 4. d. 18. q. 2. art. 5. Casus verò Episcoporum, solum esse de actibus exterioribus, ex Paludano, quem citant, docent D. Antoninus in 3. par. tit. 17. c. 11. & Rosella in verbo, Confessor, 1. num. 3. & Sylvester in verbo, Casus, in calce; & alii. De casibus verò dubiis, quos sibi Romanus Pontifex reservat, ex decreto quo privilegia revocantur data Sacerdotibus, absolvendi à casibus reservatis Romano Pontifici, seu Episcopis, diximus in Pontificia reservatione, locum esse etiam dubiis.

De Pontificia reservatione.

QUÆSTIO XXIV.

Pontificia reservatio latissimè patet: viginti enim casus habet in Bulla Cænæ; atque in tribus voluminibus Pontificii juris, hoc est, in Decreto, in Decretalibus, & in sexto; in Clementinis, & in Extravagantibus, tum Joannis 22. tum communibus, habet permultos; & in constitutionibus ac Bullis, quæ à Romanis Pontificibus postea editæ sunt, quàm plurimos: qui casus omnes excommunicationem majorem latam habent annexam, præter duos, quantum mihi scire licuit.

Primus est, in Bulla Xisti V. adversus clericos malè promotos, & Episcopos in ordinum collatione peccantes. Quam constitutionem Clemens VIII. ad dispositionem Decretorum Concilii Tridentini reduxit anno 1595. prid. Kal. Martii, Pontificatus sui anno V.

Secundus casus, est hujus ipsius Cle-

mentis VIII. in reservatione imposita Lauretanae aedis poenitentiariis : nam cum reliquorum omnium casuum absolutionem iis largitus sit, horum quatuor subtraxit, in monialium domicilia ingressum, & mulierum in Monasteria intromissionem : hæresim in personis religiosis : donationem ejusdem Pontificis constitutione regularibus interdictam : crimen in ejus Decretalem, quæ monomachiam punit, admissum. At tertius ille casus de donatione regularibus interdicta, excommunicationis censura caret. An verò casus ille de donatione regularium, quem templi Lauretani Sacerdotibus Romanus Pontifex denegavit, reliquis omnibus orbis Christiani Sacerdotibus ereptus sit, propter illam reservationem, mihi sanè non liquet. Omissa igitur reservatione Pontificia, de qua uberem ipsi pertexuimus disputationem, in tractatione de censuris Ecclesiasticis, de Episcopali dicamus; in qua erit nobis diutius immorandum.

De reservatione Episcoporum.

Q U Æ S T I O XXV.

I. **T**Ria in hac quæstione quæri possunt universè : primum, utrum tum jure, tum consuetudine definiti sint casus, qui ad Episcoporum pertineant jurisdictionem : deinde, possintne contra privilegium datum ordini Minorum & Prædicatorum à Clementina, Dudum, de sepulturis, reservare sibi alios casus jure non exceptos : postremò, sit ne Episcoporum & Romani Pontificis mens, ut Sacerdotes, præter eos casus, quos solemnè reservatione in tabulis solent Episcopi suis populis promulgare, absolvere à reliquis possint; quos sive jus, sive consuetudo eisdem Episcopis concedit. Intelligo quàm difficilibus & scopulosis in locis versari : verumtamen superandi.

Prima controversia aditum & progressionem arduam habet propter tam magnum differentium magistrorum dissidium. Cajetanus in verbo, Casus : Casus Romano Pontifici reservados ait esse perspicuos; quia annexam habent excommunicationem; adde

tu, quòd si non habent interdum, ex ejus tamen constitutione, quæ Christiano populo promulgatur, sese ostendunt : at reservados Episcopis ait esse ambiguos : quare suadet, ut eos quisque ex loci, in quo commoratur, consuetudine discat. Glossa Clementinae, Dudum, de sepulturis, horum casuum faciens mentionem, refert se ad ea, quæ Hostiensis in sua Summa scripsit tit. de poenit. & remiss. §. Cui confitendum; & ad Glossam, c. Si Episcopus, de poenit. & remiss. lib. 6. Hæc autem Glossa, à qua item citatur Hostiensis, multos numerat casus reservados Episcopis, de quibus alii à Glossa dissentiunt.

D. Antoninus in 3. part. tit. 17. cap. 11. 2. Casus significat, qui ad Episcopos spectant : primum, ex sententia Pisanelle : deinde, ex sententia Joannis And. in c. 2. de poenit. & remiss. deinde, à sensu Hostiensis, postremò Speculatoris; secutusque Franciscum Zabarellam, & Laudunum, subjungit exploratam doctrinam casuum ad Episcopos pertinentium tradi nullam posse, cum ex eorum statutis pendeant. Quare hæc est D. Antonini præceptio : ut confessarii Sacerdotes inquirent, quos sibi Episcopus casus reservet; atque aliorum absolutionem impetrent. Navarr. in Summ. c. 27. à n. 259. ad num. 262. de Episcopalibus differit casibus; nec ullam certam doctrinam discendi cupido tantus Magister suppeditat. Armilla in verbo, Casus, num. 5. exponit quinque casus certos, quos affirmat Episcopi esse; sed secundum casum, propter quem sollemnis esset imponenda poenitentia, his temporibus ait vacare : proptereaque ejusmodi poenitentia planè obsolevit : quantum casum vult esse quamvis irregularitatem. Verum neque irregularitas, seu irregularitatis dispensatio, casus vocabulo notari debet; si de casu propriè loqui velimus : neque verum est, Episcopum in quavis irregularitatis dispensatione socium esse Papæ; ut indicare verba videntur Armillæ; quòd si aliter sentit, planius etiam loqui debuit.

Mihi quid in hac prima controversia statuendum videatur, duabus exponam propositionibus. Prior propositio : Vero est quàm simillimum, eos jure, & eos consuetudine

Episcopis casus reservari, quos reservari Benedictus XI. declaravit, illa sua Extravaganti, Inter cunctas, de privilegiis: quæ Extravagans, tametsi à Clemente V. in Concilio Viennensi abrogata fuerit, ut perspicuum est ex Clementina, Dudum, de sepulturis; nihilominus in eo quod juris communis & generalis consuetudinis interpretationem habuit, ubi de casibus Episcopis reservatis agebatur, revocata non fuit; quemadmodum defendunt hi omnes: Pisanella, D. Antoninus, in 3. p. tit. 17. c. 11. Rosella in verbo, Confessor, primo; & Sylvester in verbo, Casus. Atque in hac parte integram constitutionem Benedicti XI. mansisse, tribus argumentis obtineri potest.

Primum argumentum, Quoniam postulante & adnitente Concilio inducta & sublata est illa Benedicti Decretalis; credibileque est factum id Episcoporum rogatu, qui primas in Conciliis tenent, & quorum maximè intererat rescindi constitutionem illam, quò suam ampliorem jurisdictionem recuperarent, neque cum regularibus ea de re altercarentur: intelligebant enim illa Benedicti Extravaganti magnopere eorum læsam esse jurisdictionem: ergo nihil probabilitatis præ se fert ab Episcopis flagitatum esse, ut in ea parte constitutio abrogaretur, quæ illorum jurisdictionem fulciebat: sed ea pars constitutionis, quæ casus exprimit, jure & consuetudine generali reservatos Episcopis, Episcoporum jurisdictioni, ne in hoc genere fluitare videatur, mirificè suffragatur: abrogari igitur minimè debuit. Atque hæc prima ratio, meo quidem animo, vim habet maximam ad persuadendum.

Secundum argumentum. Caput illud Benedictinæ constitutionis declarationem continet juris communis, & generalis consuetudinis Ecclesiæ, in quo non potest Romanus Pontifex errare; quare nec corrigi: quæ Sylvestri est argumentatio.

Tertia probatio est Rosellæ. Totus enim mundus (dicitur in hac Summa) videtur approbare illos casus reservatos Episcopis à Benedicto XI.

4. Decernit igitur hic Pontifex, casus jure reservatos Episcopis, esse hos quatuor. Primus est, peccatum cui Papa, vel jus com-

mune, excommunicationem adjungit: cuius absolutionem, canonis aut juris conditor sibi non reservat. Secundus, Clerici delictum, quod irregularitatem inducit. Tertius, peccatum, cui sollemnis debetur poenitentia. Quartus, incendiarii crimen; hoc est, ejus qui odio & malevolentia imbutus, alterius domum, vel vineam, vel agrum, vel nemus incendit. Casus verò, approbante consuetudine iisdem Episcopis reservatos, hosce quinque constituit. Primum: Homicidium voluntarium. Secundum: Crimen falsi, seu falsarii; quo crimine tenentur omnes ii qui litteras aut scripturas adulterant; qui unius litigatoris & altercantis tabulas, seu instrumenta, alteri ostendit. Tertius, est scelus sortilegii, seu divinationis. Quartus: violatio Ecclesiasticæ libertatis; verum hic est jam conjectus in Bullam Cænæ Domini. Quintus: Violatio Ecclesiasticæ immunitatis; atque hic etiam reservatur in eadem Bulla; quando onera personis Ecclesiasticis, aut eorum bonis, aut beneficiorum proventibus imponuntur à Laicis.

Posterior propositio. Qui reservationem hanc Benedicti XI. sequi nollet, deberet ipse invenire veriore. Ego sanè tres minimè dubios, à jure concessos Episcopis, nominarem: quamvis multi de uno aut altero tantum fateantur. Verum his Auctoribus recentia postremorum Pontificum jura, & decreta ignorata fuerunt. Primus noster, est levis manus in clericum injectio: liquet ex c. Pervenit, de sententia excommunicationis. Secundus, abortus fœtus animati, ex constitutione Gregorii XIV. qua moderatus est Xisti V. constitutionem. Cum enim voluerit Gregorius, eos, qui procurant abortum fœtus animati, quod flagitium comitem habet censuram excommunicationis ex constitutione Xisti V. & Gregorii XIV. non posse absolvi nisi à confessoribus Sacerdotibus ad hos casus, ut Gregor. loquitur, specialiter deputatis; haud obscure significat jure casum ejusmodi ad Episcopos pertinere: si quidem ab iis Sacerdotes, qui absolvent, deputari solent; nec secus factitatur; & Episcopi scelus abortus sibi passim reservant: quod non facerent, nisi juris

Episcopalis esset. Tertius est, peccatum incendiarii, qui si templum, locumve religiosum incendit, est ipso facto excommunicatus; poteritque ab Episcopo absolvi, antequam denuntietur: post denuntiationem verò absolutio ad Romanum Pontificem revolvitur, ex cap. Tua, de sententia excommun. quod si locum non sacrum incendit, est excommunicandus, non ipso facto excommunicatus: post denuntiationem verò possitne à loci Episcopo absolvi, an solum à Romano Pontifice, altercatio est inter Doctores: tutior eorum videtur esse sententia, qui aiunt, à solo Papa. Hunc casum Episcoporum esse, locuples est testis Innocentii Canon, Pessimam, 23. quæst. 8. Illic enim jubet, Archiepiscopos, & Episcopos, qui ejusmodi facinorosos absolvent, antequam damnum pro viribus & facultatibus suis compensaverint, refarcire ipsos, atque unius anni suspensionem ab officio sustinere debere. Quæ verba declarant judicium hujus peccati in foro conscientiae Episcoporum tribunali reservari.

Jam verò de casibus, quos generalis & probabilis consuetudo reservat Episcopis, illud mihi existimatur rectius: causas quorundam atrociorum, & graviorum criminum, & à quibus turbæ & seditiones esse solent, ab Episcopis in Sacramenti poenitentiae foro cognosci debere.

6. In hac Episcopali reservatione, secundo loco quærebatur: essetne jus Episcopis, reservandi sibi alios casus, quos illis jus scriptum largitur: quod si reservent, num parere debeant reservationi non solum Parochi, verum etiam Prædicatorum, & Minorum ordinum fratres religiosi, qui à Clementina, Dadum, de sepulturis, probantur ad audiendas confessiones: & num possint illi ipsi religiosi à casibus, quos justis de causis, ad tribunal suum rejiciunt quotidie Episcopi, absolvere.

Quæstio disceptatur ab Henrico Gand. quodlib. 1. q. 27. à Spto dist. 18. quæst. 2. artic. 5. ad 2. argum. à Rosella, in verbo, Confessor, 1. num. 4. ab Angelo, in verbo, Casus, col. penult. & in verbo, Confessio, 3. §. 28. à Sylvestro, in verbo, Confessor, 2. q. 5. à Joanne Tabienfi, in verbo Dispen-

latio, num. 15. ab Armilla in verbo, Casus, nu. seu q. 13. à Navarro, in Summ. c. 27. num. 263. Rosella, Angelus, Sylvester, Tabienfi, Armilla, contendunt, genus illud Religiosorum, quo de ambigitur, posse absolvere à casibus Episcopalibus, nisi sint illi ipsi quos Episcopales facit jus. Hanc opinionem ait Sylvester esse omnium Summistarum, in verbo, Confessor, 2. quæst. 5. quam nonnullis rationibus probat; de quibus quoque mox. Unde, inquit, securè tenenda est hæc opinio: & secundum eam practican-
dum est: quando Episcopi, vel eorum Vicarii, sunt insolentes, & duri in concedendo ex avaritia, vel æmulatione, vel alia injusta causa. Et Angelus, in verbo, Confessio, 3. §. 28. ait, Sic firmiter tene in conscientia. Armilla, ubi suprà, usus verbis Sylvestri, quem etiam citat; affirmat, securè tenendum & practican-
dum esse. Fautores ejusdem sententiæ proferunt Guilelmum Durandum speculatorem, Joannem de Lign. in declaratione quadam, c. Omnis de poenit. & remiss. & Panormitanum in c. Super specula, ne Clerici vel Monachi.

Firmamenta hujus opinionis hæc sunt. Primum, quia sequitur ex contraria opinione, privilegium datum religiosis, extingui penitus posse; quod fieri nequit. c. Quanto, de privilegiis. Secundum, fermè idem quod primum, quia mens Clementinæ jugulari ab Episcopis posset; quæ ea fuit, ut poenitentibus solatium ne deesset, adeundi ad hujus generis religiosos suarum animarum saluti opem, auxilium, consiliūque expentibus. Tertium, quia beneficium à jure & Pontifice Romano datum irritari nequit ab inferiore; ut cuivis per se notum est; & ex c. Inferior, dist. 21. Adde, quod Episcopi, cum admittunt dictos fratres, nudum præbent ministerium: quia licentia, inquit Sylvest. & concessio audiendi confessiones, est Papalis. Quare his omnibus Magistris persuasum est, Casuum reservationi, quos Episcopi suos faciunt, aut consuetudine, aut statuto Provinciali, aut Synodali, vel etiam suo arbitrio, ac voluntate, non subesse Sacerdotes ordinis Prædicatorum, vel Minorum, ab ordinariis approbatos ad poenitentium sacras confessiones audiendas, ad poen-

nitentias illis ipsis imponendas, & beneficium absolutionis impertiendum. Tempus excipiunt unum, cum religiosi illi, de quibus est in Clement. Dudum, non possunt absolvere à casibus voluntariis Episcoporum: id est autem, cum peccato reservato excommunicationem apponunt.

8. Altera est sententia priori planè adversa: Episcopos, extra casus sibi confessos à jure, justa voluntate posse alios casus jurisdictioni suæ reservare; à quibus nulli religiosi, nec ii quibus indulget Clementina, possint ulla ratione absolvere; nisi privilegium aliud à Pontificibus Romanis, ut facere iis secus liceat, sit fortè concessum. Placuit hæc sententia D. Antonino in 3. p. tit. 17. c. 11. his enim verbis loquitur penè in extremo.

» Quia ergo non est clarum, qui sint casus re-
 » servati Episcopis in jure communi; ideo tu-
 » tior est via in hujusmodi, quòd fratres, si
 » possunt, sciant ab Episcopo quos casus sibi
 » vult reservare; & de illis se non audeant im-
 » pedire: omnes verò alios sibi concedere fa-
 » ciant. Atque hic solus doctor summus fran-
 » gere potest omnium aliorum Summistarum,
 » qui aliter docuerunt, auctoritatem. Placuit
 » hæc eadem sententia Martino Navarro, in
 » Summa, cap. 27. num. 263. ubi citat, &
 » sequitur D. Antoninum. Placuit Soto in 4.
 » d. 18. q. 2. art. 5. ad 2. argum. ubi in refer-
 » vatione casuum Episcopaliū, potiore duxit
 » rationem habendam ordinariæ jurisdic-
 » tionis Parochorum; & illis magis parcen-
 » dum, quàm iis qui ordinaria carent, quales
 » sunt omnes religiosi. Placuit Henrico Gan-
 » davenfi quodlib. 1. quaest. 27. qui dissimi-
 » liter haud judicavit atque Sotus. Placuit
 » Glossæ Clementinæ, Dudum, de sepultu-
 » ris, in verbo, Concessa; quæ multis modis
 » pro hac opinione argumentatur. Placuit
 » Joanni Monacho, quem citat illa ipsa Glos-
 » sa. Placuit Joanni Andreae, Zabarellæ, Pau-
 » lo, Stephano Zenzelino, quos omnes pro
 » hac ipsa opinione citat Sylvester, in verbo,
 » Confessor, 2. quaest. 5.

9. Quæ quidem sententia & superiore æta-
 te semper vera fuit; & hac nostra recentis-
 sima, adeo est vera, ut contraria opinio
 defendi nulla ratione queat, propter Con-
 cilio Tridentini decreta, & propter S. Do-

mini Clementis VIII. decretum, quo re-
 ligiosorum omnium revocata sunt privile-
 gia, quæ aut Romanorum Pontificum, aut
 Episcoporum reservationi casuum officere
 videbantur. Sed quibus sit munita proba-
 tionibus secunda opinio, seu potius certis-
 sima sententia, videamus. Prima probatio
 ex verbis Clementinæ, Dudum, in qua his
 ipsis verbis statuitur: Per hujusmodi autem
 concessionem nequaquam intendimus, per-
 sonis, seu fratribus ipsis ad id taliter depu-
 tatis, potestatem in hoc impendere amplio-
 rem, quàm in eo curatis, vel parochialibus
 Sacerdotibus est à jure concessa; nisi forsan
 eis Ecclesiarum Prælati uberiores in hac
 parte gratiam specialiter ducerent facien-
 dam. Ex quibus verbis planè perspicitur,
 potestate absolvendi, fratres illos & Paro-
 chos exæquari. Ergo si Episcopi possunt no-
 vorum casuum reservatione onerare Paro-
 chos, poterunt etiam fratres Minores &
 Prædicatores: & de Parochis minimè infi-
 ciantur superioris opinionis patroni.

Secunda probatio haud primæ dissimilis:
 Cum Parochorum jurisdictio sit pastoralis,
 ordinaria, in DEI Ecclesia necessaria, an-
 te potestatem religiosis delegatam, è jure
 humano, atque adeo divino apra; sine qua
 Ecclesiæ Hierarchiæ jurisdictio non esset
 usquequaque perfecta; in qua si peccetur à
 Parochis, remedium à majoribus Sacerdo-
 tibus potest idoneum adhiberi; nihil autem
 horum sit in commissaria religiosorum &
 regularium hominum jurisdictione; profe-
 ctò unusquisque id sua sponte intelligit,
 multo magis Parochorum jurisdictionem,
 quàm religiosorum fovendam esse; quippe
 quæ ad Episcopalem est magis affecta, il-
 liusque certior, ac magis fida ministra: sed
 Episcopi possunt nova reservatione contra-
 here jus absolvendi à Clementina, & jure
 communi Parochis datum: ergo etiam pos-
 sunt contrahere jus ab eadem Clementina
 fratribus concessum.

Tertia probatio, ex can. 11. Concilii
 Tridentini, & cap. 7. de casuum reserva-
 tione, sess. 14. Canon est his verbis præ-
 scriptus: Si quis dixerit, Episcopos non
 habere jus reservandi sibi casus, nisi quoad
 externam politiam; atque ideo casuum re-

„ reservationem non prohibere, quominus Sa-
 „ cerdos à reservatis verè absolvat, anathema
 sit. Ergo Episcopi, nisi Romani Pontifi-
 cis auctoritate prohibeantur, jus habent
 reservandi sibi casus, sepositos ab iis quos
 illis ipsis jus reservat: & si reservent, nec
 religiosi fratres poterunt ab iis absolvere. Et
 confirmatur verbis ejusdem Concilii in 7.
 cap. quibus declarat: quod in reservandis
 sibi nonnullis gravioribus criminibus fa-
 ciunt Romani Pontifices in universa Ec-
 clesia, hoc ipsum licere Episcopis in suis
 „ diœcesibus. Neque dubitandum est, verba
 „ sunt Concilii, quando omnia, quæ à Deo
 „ sunt, ordinata sunt, quin hoc idem Epis-
 „ copis omnibus in sua cuique diœcesi, in
 „ ædificationem tamen, non in destructio-
 „ nem, liceat, pro illis in subditos tradita su-
 „ pra reliquos inferiores Sacerdotes auctori-
 „ tate. At omnes religiosi sunt in numero re-
 liquorum Sacerdotum Episcopis inferiorum:
 ergo reservantibus Episcopis resistere
 minimè possunt; reservantibus inquam in
 ædificationem.

Quarta probatio ex verbis decreti Pon-
 „ tificii irritantis privilegia regularium. Et
 „ ne Episcopi (verba sunt Decreti) aut lo-
 „ corum Ordinarii quibus jus hoc reservan-
 „ dorum casuum competit, plurium quàm
 „ opus sit, reservatione, subditis, aut con-
 „ fessariis in animarum salute procuranda
 „ cooperatoribus, sint onerosi, monentur
 „ omnes, ut paucos, eosque tantum, quos
 „ ad Christianam disciplinam retinendam,
 „ animarumque sibi creditarum salutem pro-
 „ cuiusvis diœcesis statu & qualitate neces-
 „ sariò reservandos esse judicaverint, reser-
 vent. Quibus ex verbis, vel tardissimus
 animadvertere potest, Episcopis jus esse,
 reservare sibi casus, quos necessariis justis-
 que de causis noverint reservandos; hoc
 enim aperte loquitur decretum.

11. Postrema probatio petita est è generali
 Episcoporum consuetudine, reservantium
 sibi casus, quos jus commune illis non re-
 servat; cui consuetudini cuncti morem ge-
 rant religiosi; nec se contra reservationem
 Clementinæ jure tumentur. Quam consuetu-
 dinem cum Romani Pontifices neque igno-
 raverint, neque improbarint, jus potuit lar-

giri Episcopis, minoribusque Pontificibus;
 & omnem cunctis religiosorum hominum
 ordinibus illius improbandæ eripere po-
 testatem.

Et quoniam contrariæ opinioni in eo vi-
 detur totum constitutum esse præsidium;
 quod fieri posset, ut planè privilegium à Cle-
 mentina datum, posset exhaustiri; si volun-
 tariæ Episcoporum reservationi cogerentur
 fratres Minores & Prædicatores obtempera-
 re: respondemus, hoc numquam futurum
 esse; nisi ex magna, & non ferenda reserva-
 tione; qua non modò religiosorum, sed
 etiam Curatorum sacerdotum jurisdictio
 concideret; quod neque umquam contin-
 get; & si contingeret, factum Episcopo-
 rum sedes Apostolica statim improbaret, &
 coerceret. Neque in doctrina morum decet
 disputantem aliquid asserere, ita esse vel ali-
 ter, ex ea re, quæ neque umquam erit, &
 quæ vix potentia Metaphysica aut Logica
 esse potest.

Hoc igitur conclusio illud etiam intelli- 12.
 gitur, Angelum à Clavorio lapsum esse,
 cum in verbo, Casus, col. penult. scripsit:
 Posse Sacerdotem absolvere pœnitentem à
 casu reservato, quando saluti pœnitentis
 non expediret eum ad reservatorem remit-
 tere: id enim facere extra mortis articulum
 nullo modo licet. Nam illius temporis arti-
 culo jus solvitur reservationis, non alterius;
 ut planum est ex cap. 7. de reservat. Ca-
 suum, sess. 14. Concilii Trid. & ex Ponti-
 ficio decreto Clementis VIII. ab illustris-
 sima Cardinalium congregatione promulga-
 to: ubi his verbis cavetur, Ne ullo quidem
 casu, etiam necessitatis, vel impeditenti,
 nisi in mortis articulo, seu cum nova &
 speciali Sanctitatis suæ, aut successorum
 suorum, vel Ordinariorum, quoad casus ab
 ipsis tantum reservatos, respectivè impetra-
 ta in scriptis licentia, Ordinariis locorum
 exhibenda, absolutionis beneficium de cæ-
 tero impendere audeat, vel præsumat. Qui
 secus faxint, ii pœna mulctantur excommu-
 nicationis, privationis officiorum, dignita-
 tum, beneficiorum, inhabilitatis audiendi
 confessiones, & ad quæcumque officia,
 prælaturas, & beneficia impofterum obti-
 nenda; quam pœnam ipso facto incurrunt;

neque ab alio quàm à Romano Pont. removeri potest.

13. Restat tertia pars Episcopalis reservationis: an ii qui audiendis sacris confessionibus præficiuntur, demptis iis casibus, quos Episcopi populis in sua quisque diœcesi evulgant, possint ab reliquis absolvere, sive qui jure, sive qui consuetudine fortè eisdem Episcopis reservantur. Omnis hujus quaestionis intelligentiam meam tribus enuntiationibus excutiam, & explicabo quàm brevissimè.

Prima ENUNTIATIO: Si quid jura Canonum, vel sacrorum Conciliorum decreta, ita potestati committant Episcoporum, ut illa vel per se, vel per suos dumtaxat Vicarios exequi debeant, hæc à Sacerdotibus inferioribus attingi non possunt, quamvis in folio reservationis prætermissa sint.

Secunda ENUNTIATIO: Si in Codicem reservationis, seu album casuum reservatorum abortus foetus animati criminosè procuratus relatus non esset, non posset quivis Sacerdos ab eo absolvere: nam Gregorius XIV. in sua moderatrice constitutione, absolutionem hujus peccati & censuræ, quæ est peccatum censura excommunicationis affectum, iis tantum Sacerdotibus tradit, qui fuerint ad ejusmodi casus specialiter deputati.

14. Tertia ENUNTIATIO: Iis exceptis, de quibus in prima & secunda enuntiatione dictum est, valde mihi probabile est, cunctos, qui sacras pœnitentium excipiunt confessiones, posse à reliquis omnibus casibus absolvere, quos vel jus, vel consuetudo dicitur ad Episcopos allegare.

Triplici ratione, seu conjectura, hæc tertia propositio confirmari potest. Prima est, quia hanc apparet mentem esse Romani Pontificis in decreto, quo sublata sunt privilegia regularium, & aliorum Sacerdotum, à casibus sedis Apostolicæ, vel Episcopis, reservatis absolventium: dum hortatur Episcopos, & locorum Ordinarios, ut ne multos sibi casus reservent; ne ea ratione gravius quàm par sit, onus tum pœnitentibus, tum Sacerdotibus imponant. Quæ admonitio parum Sacerdotes & pœ-

nitentes relevaret, si præter casus, quos passim reservant Episcopi, observandi illi etiam essent, de quibus controversantur Doctores.

Secunda ratio: Quia hoc idem velle videntur Episcopi: nam cum quosdam casus eligunt, & in tabulas publicas reservationis digerunt, reliquos contemnere videntur, & inferioribus Sacerdotibus concedere: namque rerum quarundam electio, aliarum, quæ sunt ex eodem genere, refutationem indicat: nec secus quàm ego auguror, de mente sua mihi testatus est nobilissimæ civitatis Italiæ Episcopus; cum ego coram eo in cœtu parochorum, in hoc ipso argumento, illo ipso Antistite jubente, versarer.

Postrema ratio: Quoniam cum non satis inter Doctores constet, quos casus, seu jus, seu consuetudo, ad Episcopos rejiciat; cum res sit plena ambiguitatis & caliginis, semper absolventium Sacerdotum torqueretur conscientia; nec quicquam certi haberet, ubi consisteret; si illis cogitandum foret de numero seu genere casuum Episcopis reservatorum; qui ab iis nec palam proponi, nec suo populo & clero impressis chartis enuntiari consueverunt.

Num excommunicatio major, quam generalis Ecclesiæ Canon auctori non reservat, in jure sit Episcoporum.

QUESTIO XXVI.

Jam pridem animadverti, & sapissime respondi, in duas contrarias factiones distractos esse Doctores, hac de re differentes. Qui pugnant ejusmodi excommunicationes in nullo proprio jure esse Episcoporum, nisi si fortè easdem ipsi sibi reservent, sunt hi omnes: D. Thom. in 4. sentent. distinct. 18. quæst. 2. artic. 5. quæstiuncula 1. S. Bonavent. in eadem distinct. quæst. ultima. Innocentius & Host. in cap. Nuper, de sententia excommunicationis, ad quam sententiam etiam propendet Glossa in illud cap. Sylvester, in verbo Absolutio, primo, num.

num. 4. Angelus eodem, titul. 1. num. 2. Navarr. in Summa, cap. 27. num. 39. quam item tamquam communem Theologorum & Summistarum, & docent, & sequuntur. Hanc ipsam sequitur Armilla, in verbo, Casus, num. 5. Summa confessorum l. 3. 33. titulo. Sotus in 4. distinct. 22. quæst. 2. art. 3. concl. 3. Ledesma 2. 4. q. 24. art. 6. Covarruvias in Commentario, Alma mater. §. 12.

Adversæ partis in re Theologica præstantes viri sunt hi: Durandus in 4. dist. 19. quæst. 4. cujus hic verba adscribam: Dominus Berengarius, in opere quod fecit de sententia excommunicationis & interdicti, narrat, quod in compilatione sexti libri Decretalium, Dominus Ebredunen, & Dominus Richardus de Senis, tunc Vicecancellarius Romanæ Curiae, & dictus Dominus Berengarius, simul existentes coram Domino Bonifacio, & conferentes de hac materia, consenserunt omnes, & dominus Papa cum eis, quod inferior Episcopo non potest absolvere ab aliqua sententia majoris excommunicationis lata à jure: à sententia autem minoris excommunicationis, quæ incurritur, participando cum excommunicato, non in crimine, potest absolvere non solum Episcopus, sed proprius Sacerdos, ut habetur Extra, de sententia excommunicationis c. Nuper. Hactenus Durandus.

2. Ergo hoc est responsum Pontificium, quod latuit D. Thomam, D. Bonaventuram, Innocentium, & Hostiensem, qui ante Bonifacii VIII. Pontificatum fuerunt. Paludanus distinct. 18. 4. quæst. 5. artic. 1. regulam ait esse; excommunicationem, quam conditor Canonis non reservavit sibi, ad Episcopum spectare. D. Antoninus in 3. parte, tit. 17. cap. 11. scribit; secundum omnes, ejusmodi excommunicationem esse in calibus Episcopo reservatis: cum dixit omnes, fortasse intelligi voluit, omnes qui post librum sextum Decretalium hac de re sua ætate scripserant. Rosella, in verbo, Confessor, primo, num. 3. quam opinionem affirmat magis esse communem, à multis etiam sacrorum Canonum glossis explicatam; à Glossa in cap. 2. de pœnit. & remiss. l. 6. à Glossa in Clement. Attendentes, de statu

Monachorum: à Glossa in Clement. 1. de religiosis domibus: à Glossa, in Clement. Unicam, de consanguinitate & affinitate: pro eadem opinione citat eadem Rosella Panormitanum in multis locis, præsertim in c. Monachi; & in caput, Mulieres. de sententia excommun: & Federicum Senensem, & Berengarium illum, de quo Durandus. Cajetanus non aliam sententiam persuadet in Summa, verbo, Absolutio, folio extremo, & in verbo, Excommunicatio, idem. Tabiena, in verbo, Absolutio, 2. num. 2. in extremo. Supplementum teste Sylvestro, in verbo, Absolutio, 1. num. 5. Angelus tres graves juris Pontificii peritos in hanc secundam classem includit, Panormitanum, Federicum, Geminianum. Utriusque sententiæ libertatem cuique permittit Angelus.

De re tota, quid ipse judicii habeam, 3. duobus enuntiatis planum faciam. Primum enuntiatum: Si Episcopi majorem excommunicationem latam à Canone sibi reservent, non poterunt ab ea absolvere, nec Parochi, nec Religiosi: neque id prioris opinionis patroni inficiantur. Secundum: Tuitior, & verior, & communior videtur esse sententia, excommunicationes de quibus est altercatio, removeri non posse, nisi ab Episcopis, & ad eorum judicia pertinere. Ac licet, cum ipse juvenis de censuris Ecclesiasticis librum exararem, in priorem sententiam iverim: nunc tamen penè canescente ætate commuto sententiam, propter ea quæ subjiciam argumenta.

Primum: Quia Berengarius ille, cujus opera & studio jubente Bonifacio VIII. sextus liber Decretalium coagmentatus est, in suo tractatu de sententia excommunicationis & interdicti, est testis, non secus coram sanctissimo Domino ab eruditissimis disceptatoribus constitutum esse, ipsomet Bonifacio eorum sententiam comprobante: id quod satis esse deberet ad hanc veritatem persuadendam.

Secundum Argumentum: Clemens V. in Clement. Religiosi, de privilegiis, in principio, potestatem adimit Religiosis absolvendi ab excommunicatione lata à Canone. At in Clementina, Dudum, de sepul-

turis, absolvendi potestatem parem Religiosis ordinis Prædicatorum & Minorum, ac Parochis dederat: ergo si non absolvunt à censura excommunicationis promulgata à Canone Religiosi, nec Parochi absolvunt: ergo absolvunt Episcopi.

Tertium Argumentum: Benedictus XI. in Extravaganti, Inter cunctas, de privilegiis, inter casus jure Episcopis reservados, declarat esse crimen, cui jus excommunicationem infligit: & hanc partem Extravagantis non fuisse revocatam à Clemente V. in Concilio Viennensi, in 4. capite prioris libri de reservatione casuum, est à nobis non levium Auctorum sententia, & conjecturis minimè captiosis, ostensum.

Quartum: Quia hic est penè omnium Prælatorum majorum sensus, & consuetudo (quantum ego multos ab hinc annos animadverti) hoc genus excommunicationum ad sua tribunalia deducendum.

4. Quintum: Quia si Canonis conditor non sibi reservatam excommunicationem Parochis & aliis Sacerdotibus tribueret, possent ii ea excommunicatione irretitos, in utroque foro absolvere: quod non puto à quocquam perito Sacerdote factitari: quodd si in foro exteriori hoc non faciunt, nec facere possunt; cum nullam in eo foro censuræ ferendæ potestatem habeant; neque in foro conscientiae poterunt; cum nullum discrimen à Canone inter utrumque constitutum sit. Solius igitur erit Episcopi, in utroque foro absolvere; qui etiam potest in utroque subditos pœna excommunicationis & aliarum censurarum jure suo afficere.

Sextum: Flagitat id Ecclesiasticæ jurisdictionis ordo, & decorum; ut excommunicationem, quæ fertur ab eo qui jurisdictionem habet ipso jure maximam, qualis est Romani Pontificis, cum sibi absolutionem non reservat, illi largiatur, qui secundum eum ordinariam obtinet jurisdictionem irrogandarum & ferendarum censurarum; hic autem est Episcopus.

Septimum & postremum: Nam hæc videtur esse tutissima & maximè communis opinio, allata à multis Glossis, & à tam multis Doctoribus per insignibus. At Glossa, ad quam clarus aliquis doctor accedit, opinio-

nem gignit communem apud jurisperitos, teste Jacobo Butrigario, qui à nostris citatur Summistis, in verbo, Opinio. Atque hæc, quæ disceptatur quaestio, Canonistarum potius quam Theologorum propria est. Itaque potius sequendi essent Canonistæ quam Theologi; si vera sunt, quæ de opinionis delectu à Theologis traduntur. Cum ergo, auctore D. Antonino, secundum omnes qui illius ætate fortè scripserunt, excommunicationem, de qua loquimur, ad Episcopum pertineat; cum Rosella dicat, hanc esse magis communem sententiam; cum tres Pontifices, Bonifacius, Clemens, Benedictus, ei maximè faveant; cum tot & tam graves habeat defensores; ea sola palmaris existimanda est. Adde, quodd multi Episcopi excommunicationem, de qua disceptatur, in excusis chartis sibi reservant, possentque illos, ad suum tribunal eam transferre, ex contrariæ sententiæ auctoribus non pauci dixerunt.

Num incertorum bonorum restitutionem reservare sibi possint Episcopi.

QUAESTIO XXVII.

HOrum bonorum, quorum veri domini ignorantur, & quæ incerta appellantur, non posse Episcopos ad suum judicium arbitriumve rejicere restitutionem, communi sensu Doctorum videtur constitutum esse. Namque D. Thom. in 2. 2. q. 62. art. 5. ad 3. scribit his verbis: Si ille, cui debet fieri restitutio, sit omnino ignotus, debet homo restituere secundum quod potest, scilicet dando eleemosynas pro salute ipsius, sive sit mortuus, sive sit vivus: præmissa tamen diligenti inquisitione de persona ejus cujus est restitutio facienda.

Ergo D. Thom. vult onus hoc restituenti, ejus esse qui bona alterius possidet, non Episcopi. Et in 4. d. 15. q. 1. art. 5. q. 4. ad 3. loquens de eo qui in direptione civitatis, vel castri prædatus est, vult, hunc, qui eo modo particeps prædæ fuit, pauperibus illius loci restituere debere; vel in alios

usus ejusdem loci conferre, arbitrio Episcopi, vel eorum ad quos cura pertinet loci. Scotus in eadem d. q. 2. artic. 4. suadet, ut, qui restituere debet, per se ipsum restituat; consilio tamen alicujus boni viri. Unde, inquit Scotus, ubi lex divina, vel Ecclesia non ligat personam, sequenda est ratio naturalis: illa autem dicitur magis quod persona, quæ tenetur restituere pauperibus per se ipsum; licet non excludendo consilium alicujus viri boni, sed includendo. Gabriel in eadem d. 15. q. 2. art. 3. dub. 4. prop. 1. citans Angelum, Rosellam, Pisanellam in additionibus, D. Antoninum, & alios quosdam, negat ad Episcopum pertinere incertorum restitutionem, nisi aliquo casu excepto; neque sibi reservare posse per statutum synodale: decere autem ut restitutio fiat pauperibus loci, cujus est verisimile fuisse verum dominum: sic enim fieri posse, ut casu redeant bona ad suum verum dominum: idque ex eorumdem Doctorum sententia faciendum esse scribit.

2. D. Antoninus in 2. p. tit. 2. cap. 4. tractat hanc qu. & sequens Archidiaconum, & alios, tribuit Episcopo restitutionem publicorum usurariorum; quia hoc est jure cautum: alii plures concedunt casus, quibus per Episcopum restituuntur incerta. Supplementum, quæ ipsa est Pisanella aucta, in verbo, Restitutio, sexto, egregie communem sententiam tuetur; dissolvitque contraria. Rosella in verbo Restitutio 15. §. 2. Sylvester in verbo, Restitutio 8. quæst. 5. & 6. Angelus eodem verbo tit. 2. §. 14. Tabiena eod. verbo q. 18. & in verbo, Dispensatio, q. 15. negat reservare Episcopos sibi posse incertorum restitutionem. Armilla in verbo, Casus, num. 9. negat restitutionem, cum sit de jure naturæ, pertinere ad Episcopum: neque hunc casum, de quo disseritur, retinere sibi posse de jure Episcopum, ait sensum esse Doctorum in verbo, Restitutio §. 20. & §. 39. scribit, per eum fieri posse restitutionem, qui obnoxius est restitutioni. A summarum scriptoribus, quos secutus est Gabriel, & maxime Angelo, quem semel & iterum citat, in ejusdem sententiæ societatem juris scientia præstantes vocantur, ut Archidiaconus in cap. 2. de testam. & in

cap. Non sane 14. 5. Joannes Monal. in c. Quamquam de usuris libr. 6. & Joannes Calder. in 1. Clement. de privilegiis, & in quodam suo concilio, ut Panormit. in cap. Cum sit de Jud. ut Joan. de Lig. Gem. Pau. in Clem. 1. de privilegiis, ut Hugo, frater Clarus, & Joan. de Lign. in cap. Cum sit de Jud. Ac Calder. in illo suo concilio, & Hugo, & frater Clarus, quos sequuntur & citant præcipui summarum scriptores, nolunt Episcopum ferre posse excommunicationem in eos Sacerdotes, qui se interponunt in restitutione incertorum. Credunt etiam hujus primæ opinionis patroni judicium suum confirmari Pontificiis sanctionibus, Tu nos, & Joannes, de Testam. In iis enim præcipit Episcopo Romanus Pontifex, ut executores testamentorum cogat defunctorum satisfacere voluntati: quibus sanctionibus favet etiam jus Imperatorium. C. de Episcopis, & clericis, nulli.

Firma hujus sententiæ ratio hæc esse potest: Quod sicut jus meum non potest ad se transferre Episcopus, ut sit suum; sic nec onus meum, quod mihi aut divina aut naturalis lex imponit: at mihi debenti restituere, onus imponitur restituendi: ergo non potest me invitum hac re Episcopus liberare, & ad se convertere.

Verum hujus ipsius opinionis defensores quatuor concedunt tempora, quibus Episcopo liceat restituendi partes suscipere nomine alterius, qui debebat. Primum est, quando defunctus nullum reliquit heredem, suæque voluntatis executorem: secundum, quando is qui non vult restituere, in jus vocatur, & judicis potestate cogitur: tertium, cum is qui restituit, mala fide restituit, largiens aut amicis non egentibus, aut quibus ejusmodi bona non dispensanda sunt: tunc enim iterum cogi potest ab Episcopo tantumdem restituere, quibus restitui oportet. Quia non intelligitur factum, quod aliter factum est, ac debuit fieri: De reg. jur. Qui ex timore. Ac licet consilio auctoritateve Episcopi quis malè restitueret, nequaquam à secunda ejusdem rei restitutione esset immunis, ut rectè admonet Angelus. Quartum est, cum bona sunt manifestorum fornicatorum. Quatuor hæc tempora ex Archi-

diacono commemorat Angelus in verbo, Restitutio 2. §. 14.

¶ In contrariam sententiam ivit Hostiensis, in cap. Cùm sit, de Jud. nam in ejusmodi restitutione incertorum, docet requiri auctoritatem Episcopi necessariò: quem sequitur Glossa in cap. Si Episcopus, de pœnit. & remiss. lib. 6. & Federicus cons. 27. sed nihil boni allegat, inquit Panormi. in cap. Cùm sit de Jud. numer. 4. commentarii. Hostiensi magna ex parte favere videtur Richardus, in 4. d. 15. art. 5. q. 4. ad 2. argumentum; nam, verba faciens de rebus incertis restituendis, cùm earum ignoratur dominus, sic ait: Dicendum, quòd in illo casu, illud quod restitui debet, erogari debet pauperibus, auctoritate Ordinarii, qui est pauperum pater, ubi consuetum est per Ordinarium talia fieri; quod ideo dico, quia per jus scriptum non interdicitur illi, qui restituere tenetur, in prædicto casu erogare pauperibus per se ipsum, si hoc faciat fideliter, & de consilio bonorum.

Scio Richardum à Gabriele consociari cum auctoribus primæ sententiæ: sed revera magis propendet ad secundam. Fulcit suam opinionem Hostiensis, capite, Cùm sit, de Judæis. Innocentius enim III. in Concilio generali, legem tulit, ut quodcumque lucrum, quod faceret Judæus, publico alicui muneri, contra legem ejusdem Pont. & Concilii, præpositus, in usum pauperum Christianorum (verba sunt legis) secundum providentiam diocesani Episcopi convertatur. Verùm hanc Decretalem Panormit. & alii sic interpretantur, ut velint valere tantum in Judæo, non item in Christiano. Ille enim, quia infensus est toti generi & semini Christiano, in restituendo aut pauperes præteriret Christianos, aut etiam non restitueret, nisi Episcopi, aut Ordinarii cogeretur imperio: id quod de homine Christiano, à quo incertorum expectatur restitutio, suspicari non licet.

¶ Tres porro rationes adducuntur ab Hostiensi, cur bonorum incertorum restitutio in jus & potestatem Episcopi conferatur. Primum, quia inferiores clerici possent ad se ejusmodi bona derivare: deinde, quia in majoribus adhibenda est providentia Episcopi in c. Ad

hoc de off. Archid. Postremò, quia Episcopo curæ est omnis sua diœcesis; & cuncta spiritualia regit X. quæst. 1. regenda. Quæ quidem rationes omnes topicæ sunt, è communibus sumptæ, multisque modis possunt refelli. Nam & multi reperiuntur Sacerdotes, in quibus non minor est fides, religio, & integritas, quàm in multis Episcopis; & ad Episcoporum providentiam ea pertinent, quæ publici muneris sunt, & eorum Ecclesiam attingunt; in quibus non apparet esse jus privatum hujus, vel alterius, neque onus proprium meum, aut tuum; cujusmodi est incertorum restitutio. Mitto sæpe restituendum esse extra mei Episcopi diœcesim.

Joannes Andreas in cap. Cùm sit, de Judæis, censet, ante factum sequendam esse opinionem Hostiensis; post factum, Archidiaconi. Joannes de Lign. opinionem Archidiaconi ait juris habere veritatem; Hostiensis autem, æquitatem. Alii nonnulli ita utramque conciliant sententiam: Bona incerta, quæ restitui solent, bipartitò dividuntur: nam in quibusdam transfertur dominium in possessorem, in quibusdam minime: in his locum habet opinio Hostiensis; in illis, Archidiaconi. Sed fortasse concordia hæc turpior est, quàm discordia. Illud fatendum est omnino, consueisse Episcopos restitutionem sibi incertorum reservare; quemadmodum etiam testatur Panormitanus, in caput illud, Cùm sit, de Judæis, numero suæ explanationis 4. idque per statuta locorum.

QUÆSTIO XXVIII.

1. **N**Um parochus Bononiensis diœcesis, qui justè potest à casibus suo Archiepiscopo reservatis absolvere, absolvere item possit quempiam diœcesis Ferrariensis, à casibus Ferrariensi Episcopo reservatis; quando rei suæ causa Bononiam venit. Navar. in summ. cap. 27. num. 255. in meo codice, in nonnullis aliis 261. respondet, id fieri posse. Confirmat auctoritate Glossæ in c. Placuit 16. quæst. 1. & Panormit. in cap. Cùm contingat de foro competenti, num. 29. Sed neutra auctoritas Navarro

opitulatur : non Glossæ , quæ de hac questione eo loci nihil. Panormitanus verò id solum scribit : Sacerdotes , qui sacras excipiunt confessiones , ut sunt Parochi , habere jurisdictionem in alienos , dum in eorum Parœcia commorantur ; quamvis illic non perpetuum contraxerint domicilium. Addit Navarrus , hoc debere velle Prælatos ; ut ii qui in eorum sunt jurisdictione , quum absunt , possint à casibus reservatis absolvi , si apud eos Sacerdotes confiteantur , qui possunt pariter absolvere à casibus suorum Ordinariorum. Contrà Henricus Gandav. quodlib. 11. quæst. 4. docet ; tum pœnitenti , tum Ecclesiæ jurisdictioni ac disciplinæ non parum obesse , potestatem facere pœnitentibus , sibi eligendi , à quo absolvantur , Sacerdotem. Denique , consuetudinem adfert hujus suæ sententiæ testem , quod numquam intellexerit , confessarium Sacerdotem , de quo loquimur , mandasse pœnitenti , ut pro absolutione à reservatis ad suum Episcopum rediret. At consuetudo tum ampliare , tum dare potest jurisdictionem. c. Duo , simul cum Gloss. de officio ord.

Sed hoc postremum argumentum dupliciter redargui potest : Primum , quod nec Navarrus , nec ullus alius perdiligens investigator discere hoc potuit : quis enim umquam locutus ea de re sit cum omnibus omnium , aut multis multorum locorum Sacerdotibus ? Deinde , ea quæ in foro DEI occulto , & Pœnitentiæ , geruntur , nefas est foras efferre , aut alteri enuntiare.

2. Quapropter in contrariam sententiam discessit Sotus in 4. d. 15. q. 4. art. 2. §. Est hic tamen adnotandum. Quam ipsi sententiam his argumentis firmare possemus. Primum : quia veri absimile videtur , ut Episcopus Ferrariensis majorem tribuat potestatem alieno Sacerdoti in suum subditum , quam tribuere solet Sacerdotibus suis : sed his cum potestatem dat audiendarum confessionum , non largitur casus reservatos , nisi de illis propriè mentionem faciat , ut apertè sentit Navarrus in summa c. 27. num. 255. in nonnullis libris , in aliis 261. quare , &c. Confirmatur hoc ipsum argumentum Decretali Bonifacii VIII. Si Episcopus , de pœnit. & remiss. libr. 6. Si Episcopus

suo subdito (verba sunt Pontificiæ sanctionis) concesserit , ut sibi possit idoneum eligere confessorem : ille , quem is elegerit , in casibus , qui eidem Episcopo specialiter reservantur , nullam habet penitus potestatem.

Secundum Argumentum : Nulla item necessaria ratio movere potest Episcopum , ut alieno Sacerdoti potestatem faciat , suum subditum , aut peregrinantem , aut alicubi commorantem , à reservatis absolvendi : quandoquidem fermè est omnium & graviorum Theologorum sententia , nulli esse impedimento casuum reservationem , quominus aliquis possit ab inferiore absolvi à peccatis non reservatis , audita tamen omnium suorum peccatorum lethaliū confessione : cui deinde , cum erit commodum , is reservatorum absolutionem à suo Episcopo seu legitimo Prælato postulabit.

Tertium : Quia scimus aliquem Episcopum vigilantia , religione , doctrinæque commendatum , respondisse , nolle se , ut , qui in ejus potestate sunt pœnitentes , cum alienas petunt obeuntque diœceses , à casibus suis possint ab externo Sacerdote absolvi.

Quartum : Si secus factitaretur , audacibus & ad omne scelus paratis munita esset via , è manibus suorum Episcoporum elabendi , legitimorumque tribunalium jura , & Ecclesiasticæ disciplinæ necessariam severitatem effugiendi ; statim enim possent in alienas diœceses secedere , cum grave aliquod scelus suscepissent.

Quintum : Si in delictis Romano Pontifici reservatis nemo id faceret , ad quem ipsum multò est aditus difficilior ; illiusque casus propter censuram excommunicationis , absolutionem inferioris inanem reddunt , ac nullam : cur liceat in casibus Episcoporum , quorum casus sententiam inferiorum nec tollunt , nec infringunt ? Quæ quidem est ratio Henrici Gandav. quodlib. 10. q. 4. ubi probat , neque pœnitenti , neque Ecclesiæ expedire , facultatem passim concedere , ut quis sua peccata Sacerdoti & Pastori non suo confiteatur.

Postremum : Verba Decreti , quo Sacerdotum omnium revocata sunt privilegia , ut extra Urbem Romam , intra Italiam

nemo à casibus sedi Apostolicæ reservatis, & Ordinariis, possit absolvere, perspicuè vetant, ne propter quamlibet necessitatem, propter quodvis impedimentum, mortis articulo excepto, audeat quis à casibus absolvere, quos aut Romanus Pontifex, aut Episcopi in suis diœcesibus sibi solent reservare. Itaque sicut ante decretum probabilior mihi visa est opinio Navarri; sic post illud tutior, & ad veritatem propensior judicata est Dominici Soti. Huc item spectat Concilii Tridentini decretum sess. 14. cap. 7. de reservatione; quo docentur omnes Sacerdotes extra mortis articulum nihil in casibus reservatis posse.

De Absolutione à Casibus reservatis.

QUÆSTIO XXIX.

1. **I**Nvoluta quæstio & impedita à plerisque haberi solet hæc, in qua de reservatorum peccatorum confessione & absolutione agitur. Itaque Almainus in 4. d. 17. q. 1. art. 2. quæstionem appellat difficillimam, & inter Doctores vix enodatam. Bis ea est à nobis pertractata in nostris scriptis; semel in disputatione Latina de partibus pœnitentiæ quatuor, & triginta fermè ab hinc annos, cum in æde Lauretana Christiani officii præcepta explicarem: iterum in nostro libro Italico, de Sacramento pœnitentiæ, cum Venetiis publicè de Parochorum officiis differeremus: in privatis verò responsis, millies, quod nunc dicturi sumus, præ nobis tulimus.

Primum igitur Sacerdotes semper monuimus, ut, cum ad eos pœnitentes adeunt reservatis casibus impediti, si aditus sit non difficilis ad reservatorem, ad eum vel mittant pœnitentem; vel, si recuset ire, pergant ipsi, quò sibi potestas detur absolvendi pœnitentem à reservatis; caveantque omnino, ne pœnitentem indicent. Quòd si is ad quem casus spectat reservatus, nolit jus absolvendi largiri Sacerdoti inferiori, tunc posse inferiorem, confessionem omnium peccatorum excipere, & absolvere pœnitentem à non reservatis, cumque remittere ad supe-

riorem pro reservatis. Superior autem poterit, si velit, in Sacramento pœnitentiæ audire reservata dumtaxat, & ab illis absolvere; eritque absolutio Sacramentalis; facietque ex attrito contritum. Dices: Ergo remitti potest pars peccatorum mortalium, eorum parte non condonata? ergo licebit à Deo dimidiatam peccatorum veniam sperare.

Recitatis Doctorum sententiis, isthæc & 2. alia nonnulla diluentur. Interim hoc certum sit: Cum quis de suis peccatis, apud inferiorem Sacerdotem confitetur, & defert nonnulla quæ ad superiorem conscientiæ judicem pertinent, posse Sacerdotem inferiorem, jure suo, cuncta ejus qui confitetur, flagitia audire, eidemque absolutionem impertiri, & pro reservatorum absolutione ad superiorem remittere; qui poterit eum à reservatis tantum absolvere Sacramentaliter, si volet: id quod affirmant non pauci: ut Cajetanus in summa, in verbo, Confessio, conditione X. Sotus in 4. dist. 18. quæst. 2. articul. 5. Henricus Gandavensis quodlib. 1. qu. 27. quem citat & sequitur summa Angelica, in verbo, Confessio 5. §. 9. qui quidem Henricus ait, id observari communiter in universali Ecclesia, tam in curia summi Pontificis, quam aliorum Pontificum; ut inferior Sacerdos seu Prælatus absolvat à suis, & à suis reservator casuum; & absolutionem, quæ est ab Ecclesiæ ministro, ait, dividi posse; tum ratione debitæ satisfactionis (verba sunt Henrici) quæ potest per partes injungi; tum ratione reconciliationis, quæ potest per partes fieri; sicut patet, inquit, in excommunicato pluribus excommunicationibus: potest enim absolvi ab una sine alia. Gabriel dist. 17. 4. q. 1. art. 3. dub. 2. totam hanc doctrinam sequitur Henrici, quamvis de auctore sileat; docetque, reconciliationem, quæ fit cum Deo, divisionem admittere non posse; posse autem eam, quæ fit cum Ecclesia. Durandus in eamd. d. 17. qu. 15. scribit, de hac conclusione concordem esse omnium sententiam: Uni & eidem omnia peccata confitenda esse; additque Ecclesiæ consuetudinem esse, ut inferior audiens totam confessionem, absolvat à casibus à quibus potest; superior autem, ad quem remittitur, audiat

solum casum ad se pertinentem, atque ab illo absolvat.

Hanc absolvendi rationem in more Ecclesie positam esse affirmat Major in eamd. d. q. 5. propositione 3. quem morem in Ecclesia agnoscit etiam Paludanus in 4. d. 17. q. 5. art. 1. & Sotus in 4. d. 18. q. 2. art. 5. Et Gerson tractatu, seu Alphabeto 41. lit. g. hoc item adjuncto; se minimè condemnaturum eum, qui inferiori etiam iudici, seu Sacerdoti, nollet nisi peccata non reservata enuntiare. Verùm hoc malè adjungitur ab eo, & à communi sententia Theologorum remotum est. Almainus in illam d. 17. q. 1. ar. 2. nominat Henricum; nec ab ejus sententia latum unguem discedit. Tres item Sacramentalis absolutionis effectus distinguit: primus est, remissio peccatorum quoad reatum: secundus, remittere partem satisfactionis debitæ: tertius reconciliatio Ecclesie: casuum reservationem concludit in duos postremos effectus valere: quare, cum ab inferiore quis absolvitur, reconciliari planè Deo, omni culpa deleta; sed propter duo egere reconciliatione Ecclesie, ad quam impetrandam remittitur ad eum qui suo tribunali peccatum reservavit.

3. Dividi posse peccatorum confessionem, & absolutionem, propter reservationem, dummodo aut inferior, aut superior, audiat de omnibus, dicit item S. Ant. in 3. par. tit. 14. cap. 19. §. 6. profertque suæ sententiæ auctores, D. Thomam & Paludanum. De Cajetano jam diximus. Viguerius in institutionibus Theologicis ca. 16. §. 4. versu 17. scribit curatum Sacerdotem absolvere à reservatis & non reservatis: sed ab obligatione adeundi ad superiorem non absolvere. Tenetur idem à Medina in C. de confessione tract. 2. q. 12. atque, passim teneri à Doctoribus, in casibus reservatis integritatem requiri confessionis, absolutionis non item: Nam Ecclesie, inquit, non est imposita necessitas integrè absolvendi, sicut peccatori integrè confitendi: & inferiorem Sacramentaliter posse absolvere pœnitentem pro reservatis ad superiorem remittendo.

4. Petrus Sotus favet huic sententiæ in tract. de confessione Lect. 10. Sylvester, in verbo, Confessio Sacramentalis. q. 19.

hoc tradidit: Si pœnitens propter peccatum reservatum principio conveniat superiorem, cui tantum aperit casum reservatum, eum à peccatis non propriè absolvi, sed lege tantum liberari se sistendi illi, & peccatum patefaciendi reservatum. Quod si primum accedat ad inferiorem Sacerdotem, eique integrè confiteatur, ab eo verè & Sacramentaliter absolvi, sed non ab obligatione se sistendi superiori: Et sic absolutio, inquit, non dividitur, imò nec confessio: & ita practicatur, & ita tene. Navar. in cap. Consideret. §. Cautus de pœnit. d. 5. suæ explanationis num. 13. modum explicatum à Paludano de confessione reservatorum sequitur: sed quædam de suo adjungit non verisimilia.

Hujus adeo percelebratæ doctrinæ, quæ antè explicata est, de confessione, & absolutione reservatorum casuum, ex instituto & more Ecclesie, quem tam multi graves auctores testantur, assensor & comprobator est D. Thomas his verbis in 4. sent. d. 17. q. 3. art. 4. q. 2. in responsione ad quartum. Etiam si Sacerdos non possit ab omnibus absolvere, tenetur sibi omnia confiteri, ut quantitatem totius culpæ cognoscat, & de illis, de quibus non potest absolvere, ad superiorem remittat. D. Bonaventura in 4. d. 21. part. 2. dist. art. 1. q. 1. indicat, pro peccato reservato, adeundum primò esse ad superiorem; deinde, accedendum ad inferiorem, qui audiet etiam reservatum, nisi velit pœnitens omnia confiteri superiori. Itaque significat D. Bonaventura, posse superiorem in confessione tantum audire de reservato, atque ea ratione secari posse apud eundem superiorem, tum confessionem, tum absolutionem.

Alexander Halensis in 4. par. quæst. 18. §. membro 4. art. 5. §. 2. in fine, quærens, an confessio dividi possit: Respondet, ratione casuum reservatorum posse illam dividi; quando assentiente & suadente inferiore Sacerdote, convenitur superior: Nec talis, inquit, dicitur dividere confessionem, cum de consensu & consilio unius alii confitetur. Richardus in 4. d. 17. art. 2. q. 8. ait, debere præcedere absolutionem superioris à reservatis; subsequi verò infe-

rioris. Quare de jure dividendi absolutionem partiendæque confessionis non dubitavit Richardus, cum reservatorum absolutionem inchoari velit à superiore, aut ab auctore reservationis.

Ex his Theologorum dictis atque sententiis colligimus, in peccato, quod Prælati aliquis sibi reservat, duo spectari debere: unum est, reatus inimicitiae divinæ pœnæque æternæ; alterum, obligatio ad suum judicem deferendi peccatum: primum tollitur absolutione inferioris, sicut etiam tollitur contritione, & confessionis voto, priusquam quis de suis peccatis legitimo Sacerdoti confiteatur: secundum autem non tollitur. Et quia illud conturbat nonnullos, quæ fieri possit, ut cum Sacerdos absolvat à cunctis peccatis, sicut absolvit DEUS, absolutio aut confessio dividi possit: dici multipliciter posset, primum, Sacerdotem, ut reconciliat Deo peccatorem, à cunctis culpis absolvere; non item, ut eundem reconciliat cum Ecclesia: deinde, omnia remittere, non ex vi jurisdictionis, sed ex vi Sacramenti conferentis gratiam propter absolutionem etiam dimidiatam; ut remissio omnium scelerum gratiæ potius assignari debeat, quam contractæ jurisdictioni Sacerdotis; ut taceantur alii modi dicendi, qui sunt ingeniosè ab aliis excogitati.

6. Verum in hoc genere duo Paludani præcepta diligenter tenenda sunt: primum est, cum casus reservatus excommunicationem habet annexam, non esse pœnitentem absolvendum ab inferiore Sacerdote, antequam sit à reservatore remota censura; quod item confirmat Sotus: secundum, Sacerdotem, qui potest à venialibus peccatis tantum absolvere, si quis mortiferam culpam contraxit reservatam, non posse à venialibus absolvere; propterea quod venialia non tolluntur non sublatis peccatis mortalibus, quamvis hæc sine illis tolli queant. Verum, qui justa de causa reticeret peccatum reservatum, cujus fordes vera pœnitentia eluisset, illudque esset suo tempore confessurus; posset hic simplici Sacerdoti peccata leviora in confessione significare; qui si forte in DEI gratiam restitutus non esset, virtute Sacramenti restitueretur.

De casuum reservatione differens Gerson Tract. 41. ait, ob casus reservatos, innumerales præcipitari in infernum; his enim ipsis verbis is utitur: quamvis nemo inficiatus fuerit, consuetudinem hanc, casus quosdam & atrociora peccata reservandi, Christiano populo salutarem esse, si eam prudentia & caritas moderetur. De qua reservatione extat caput 7. & Canon 11. in Concilio Tridentino sess. 14. De Pœnitentiæ Sacramento subtiliora quædam in hujus loci pertractatione inquiruntur, quæ sunt à nobis alibi explicata.

QUÆSTIO XXX.

Antonius, tempore Jubilæi, sive extra illud, bona fide, suæque opinione integrè & legitimè de suis peccatis confessus, apud eum, à quo poterat à casibus reservatis absolvi, immemor reservati casus, eum reticuit; post confessionem tempore elapso Jubilæi, in ejusdem casus memoriam rediit: dubitatum est à plerisque, num Antonius absolvi possit ab eo casu, à quovis Sacerdote, qui à mortifera culpa potest absolvere. Consulentibus semper respondi, casum ejusmodi à quovis Sacerdote Confessario tolli posse: itaque non paucos dixisse Doctores; id enim docuit Gabriel in 4. dist. 17. quæst. 1. art. 3. dub. 2. Adrianus quæst. 4. de confessione §. Si petas circa dicta. Melchior Canus in 5. pa. relectionis de pœnit. fol. 110. §. Id vero. Covarruvias in cap. Alma mater §. 11. nu. 12. Sylvester, in verbo, Sacramentalis confessio, quæst. 4. Angelus eodem verbo, tit. 1. num. 12. Rosella, in verbo, Sacramentalis confessio 2. num. 9. Navarrus in summa cap. 26. nu. 13. & in cap. Consideret §. Cautus de pœnit. dist. 5. numer. 3. commentarii. Ac fermè omnes hujus sententiæ principem proferunt Paludanum; sed de loco silent: fortasse hanc ille innuit opinionem in 4. dist. 18. quæst. 5. art. 3. concl. 4. aut rectius dist. 20. quæst. 1. art. 3. ubi tradit, eum, qui à casibus reservatis absolutus est in articulo mortis, non esse necesse, si convalescat, pro absolutione nova seu pœnitentia

pœnitentia reservatori se sistat ; de quo ipso Paludano contradicit nemo.

In hac quæstione illud plus habet dubitationis , num qui eodem tempore Jubilæi fictè confessus est de casu reservato , nec quicquam ei profuit confessio ad salutem , post Jubilæum meliore mente quærere possit quemlibet Confessarium , à quo tum ab aliis casibus , tum à reservatis eum possit absolvere : Cajetanus in summa , verbo , Casuum reservatio , in calce. Armilla , eodem titulo , num. 4. ubi citat & sequitur Cajetanum. Sylvester , in verbo , Confessio 1. quæst. 19. in extremo , seu num. 21. à quo Paludanus , & D. Antoninus nominantur opinionis auctores : ajunt , eum , qui fictè confessus est reservatum casum , posse à quovis Confessario absolvi : propterea quòd legi Ecclesiasticæ reservationis jam satisfecit ; quamvis legi divinæ confitendi nulla ratione satisfecit. Quare jure divino debet iterum Sacerdoti illud ipsum peccatum , & reliqua omnia , cum detestatione , & pio animi dolore , declarare.

QUÆSTIO XXXI.

1. **F**ulgentius , quoties de suis peccatis confessus est , integrè & qua ratione oportuit , confessus est : post multos annos , peccatorum suorum , à quibus aliàs ritè fuit absolutus , vult inire confessionem generalem : quæsitum est , an is egeat proprio Sacerdote , ut confiteatur , & possit absolvi. Non egere , sed à quovis Sacerdote posse absolvi , Paludanus , qui quæstionem posuit , in 4. dist. 19. quæst. 2. art. 2. affirmavit his verbis : De peccato veniali potest homo per se ipsum , sine Petro , & quocumque Sacerdote solvere : similiter de mortali , de quo est semel absolutus. Unde nisi ordinatio Ecclesiæ sit in contrarium , quilibet Sacerdos potest absolvere quemlibet sibi volentem confiteri à quolibet veniali & mortali ; de quo aliquando est absolutus : quia de his nulli homini est obligatus ; & de his potest se submittere cuilibet , cui vult , non solum curatis aliis habentibus populum , sed etiam simplicibus Sacerdotibus , nullum subditum

aliàs habentibus : nisi quòd , si sunt religiosi , sine assensu Prælati nihil tale debent agere : sed si agerent , nihilominus absoluti essent ; quia concurrerent essentialia Sacramenti.

Hujus doctrinæ , quæ vera est , duplex est 2. consecrarium : alterum , eum , qui voluntate superioris semel absolutus est à casu reservato , cogi non posse , ut in confessione generali ejusdem casus quærat absolutionem : alterum , qui generalem suorum criminum instituit confessionem , ex iis posse seligere , quæ ipse maluerit , ac sine ulla sacrilegii labe non secus dimidiare posse confessionem , quàm si de levibus culpis confiteretur ; ut perspicuis verbis scribit Sotus in 4. sentent. dist. 18. quæst. 2. artic. 5. & Medina in C. de confessione , quæst. 11. & Victoria , in Summa Sacramentorum , quæst. 166. nec secus judicavit Navarrus , in Summa , c. 21. num. 38. ubi alibi se dixisse idem ait.

Atque hujus posterioris consecrarii ratio est : quoniam Ecclesia præcipere non potest , ut quis bis de eisdem peccatis confiteatur , ut scribit Paludanus in 4. dist. 17. quæst. 5. art. 1. & D. Antoninus in 3. p. tit. 10. cap. 2. qui citat B. Thomam : idque declaravit Benedictus XI. in Extravaganti , Inter cunctas , de privilegiis , hisce verbis : Absurdum est , quòd per pœnitentiam dimissa peccata quis confiteri debeat ; & quòd liberatus debitor adhuc ad solvendum maneat obligatus. Relinquitur igitur , cum eorum peccatorum confessio , quæ quispiam aliàs legitimè confessus est , arbitraria sit , nec ullo modo necessaria ; voluntariam item , & arbitriam esse materiam confessionis , sive ea peccata sint venalia , sive mortalia ; quare ex ea partem posse eligere , quæ illi collibuerit.

QUÆSTIO XXXII.

Domitius flagitia sua apud Sacerdotem confitetur , eorum nullo suscepto dolore ejusmodi , ut animi ægritudo ac molestia appellari possit , orta ex cogitatione ac detestatione peccati ; dicitque id dolere se magnopere , quòd de suis culpis dolere non possit : Lucilius negat sibi propter Deum sua

scelera displicere : eadēque parum displicere. Quæritur an utrumque absolvere possit debeatve Sacerdos ; an neutrum , an alterutrum. Respondi propositæ quæstioni , si necessariæ omittantur distinctiones , satisfieri non posse.

2. Sit igitur prima distinctio. Duplicem dolorem Theologi spectare solent in eo homine , qui suis sceleribus à Deo veniam dari optat : alter hæret in sensu , alter in solo animo : illo afficitur corpus , hoc affligitur animus : ille non est in hominis potestate semper , quamvis fere ex mœrore animi fluat ; hic est humani arbitrii , nos ad pœnitendum excitante Deo : ille ad expiandam culpam non est necessarius , nisi quando conjungitur cum exteriorē pœnitentia & satisfactione : nam pro culpa etiam condonata à Deo , divinæ justitiæ satisfieri oportere , & divinarum Scripturarum auctoritas , & sacrorum Conciliorum doctrina , & Sanctorum Patrum Theologorumque consensus , & minime fallax ratio persuadet.

Qui verò in animo residet dolor , ad culpam delendam est maxime necessarius : omnibusque his vocabulis à Theologis significatur : *Abominatio peccati , detestatio peccati , odium peccati , dissensus à peccato , nolitio peccati , displicentia peccati*. Abominationis vocabulo usus est Richardus Victorinus in definienda pœnitentia in 3. lib. cap. 1. de potestate ligandi , & solvendi. Detestationem dicit Concilium Tridentinum in sess. 14. cap. 4. Odium & pium animi dolorem , cap. 1. Dissensum , in parte rationali animi nostri , à peccato commisso , vocavit Alex. Hal. in 4. parte , quæst. 17. memb. 4. artic. 4. quem modum dicendi sequitur D. Bonav. in 4. sent. dist. 17. art. 1. quæst. 1. & Gabriel in 4. sent. dist. 16. q. 1. art. 1. Divus Thomas , displicentiam peccati esse contritionem secundum essentiam scripsit in 4. sent. dist. 17. q. 2. art. 1. quæstiuncula 2. & art. 3. ejusdem quæstionis quæstiuncula 1. Quod ait D. Thom. confirmat etiam Richardus in 4. dist. 17. art. 1. quæst. 8. & Durandus in eandem distinct. quæst. 2. art. 4. Major in 4. dist. 14. quæst. 1. dolorem , quo de agimus , nominibus variis ex iis quæ posita sunt , vestivit ; dum ad hunc

modum scriptum reliquit : Pœnitentia purgativa culparum , est displicentia , sive detestatio , seu nolitio præteritorum peccatorum : quamvis nullus sequatur dolor , vel fletus. Cajetanus tomo 1. opusculorum tract. 4. de attritione & contritione , displicentiam , quæ est contritio , probat non esse formaliter dolorem , quia ea reperitur in beatis : quamvis negandum non est , in iis qui mortalem vitam agunt in terris , numquam displicentiam à mœrore animi atque tristitia abjunctam esse ; quem mœrorem comitem , beatitatis status prorsus excludit.

Hanc igitur peccati seu abominationem , seu odium , seu detestationem , seu dissensum , seu displicentiam , seu nolitioem ad essentiam pertinere contritionis , Theologicæ disciplinæ Magistri docuerunt : sed quamvis dolor , quo corpus affligitur , & qui cum exteriorē pœnitentia conjungitur , ad placandum Deum non sit necessarius actu , est necessarius tamen in voto. Nam Deo , exteriorē etiam pœnitentia satisfacere debemus ; quamvis is nobiscum in gratiam redierit. Porro ipsa displicentia peccati quæ detestatio in nobis dicitur dolor , vel quia fere dolorem sensus adjunctum habet , vel quia in ipsamet voluntate necessaria quadam consecutione mœstitia quædam & anxietudo solet ingigni : qua carent tamen beati ; quia eorum statui , ut dictum est , usquequaque adversatur.

Ergo si hujus duplicis doloris distinctionem teneamus , de Domitio sic respondebimus : eum absolvendum esse à Sacerdote , si fateatur in nullo sensus dolore se esse , modo angatur animo : quod si neque animo de peccato crucietur , ac mœreat , nullo modo posse absolvi ; propterea quod neque contritionem neque attritionem ad Sacramentum adferat ; quæ contritio seu attritio est in actibus pœnitentis , hoc est , in materia Sacramenti pœnitentiæ , pars ex institutione divina omnino necessaria. De Lucilio tunc demum judicabo , quum secundam & tertiam distinctionem evolvero ; quas ambas è secundo nostro libro de contritione mutuatus , in hunc locum transferam.

Est igitur hæc secunda distinctio , causam attingens Lucilii. Aut is peccata sua

detestatur ob peccati turpitudinem, vel æterni cruciatus metu, vel propter aliquod hujus caducæ vitæ incommodum, qualis est amissio rei familiaris, honoris, existimationis, exilium, verbera, patibulum: si detestatio nascatur ex hujus vitæ malis, atque ex humanæ naturæ viribus, dispositionem idoneam ad effectum supranaturalem, cujusmodi est peccatorum remissio, esse posse, cum multis Theologis minimè vulgaribus, non credo. Si verò detestatio oriatur, & peccati dolor existat ex objecto revelato & catholica fide percepto; neque Deus excludatur omnino (de hac enim attritione & detestatione loquuntur concilia) tunc ad tertiam & postremam distinctionem confugiendum est. Est autem ea hujusmodi, aut Lucilius extra Sacramentum pœnitentiæ imperfectè dolet, aut in Sacramento: si extra Sacramentum imperfectè doleat, ita ut non expleat eas partes ac numeros, quos detestationi peccatoris & peccati Deus præfinivit; non consequetur veniam peccatorum.

Certam autem quamdam mensuram à Deo præscriptam esse dolori ejus, qui insigniter Dei violavit amicitiam, satis apertè docuerunt primarum partium Theologi: Divus Thomas in 4. sent. dist. 17. q. 2. art. 5. quæstiuncula. 3. Alexander Halens. in 4. parte, quæst. 17. memb. 1. artic. 1. §. 3. Richardus in 4. d. 17. art. 1. q. 5. quorum ipsi verba potulimus in illo lib. de contrit. q. 13. nec non D. Bonav. in 4. dist. 17. art. 2. quæst. 3. num. 41. negat enim, peccatori justificationem contingere communi lege, nisi ejus liberum arbitrium motu fidei & doloris præparatum sit, vel etiam summè ad utrumque paratum. In hos tantos Theologos concedit etiam Scotus in 4. sent. dist. 14. quæst. 2. art. 2. littera M. 6. At verò, in pœnitentiæ Sacramento si à perfectione doloris abest Lucilius, vellè-que, quàm dolet, dolere vehementiùs; tunc Sacerdotis dignusne sit absolutione, addubitari potest. Franciscus Victoria in libello de Sacramentis, quæst. 158. negat, à Sacerdote qui ejusmodi est, posse absolvi: imò peccatum sacrilegii pœnitentem peccare, si petat absolutionem; & Sacerdotem eodem scelere obligari, si absolutionem impertiat.

Sed Victoriæ refragatur verbis perspicuis Scotus in 4. sent. dist. 14. quæst. 4. art. 3. littera E. & Paludanus in 4. dist. 17. quæst. 1. art. 5. A pœnitente, inquit, requiratur, si pœnitet, & si dolor ejus insufficientis est; an vellet dolorem sufficientem habere, & si non habet, hoc ipsum sibi displicet: & hoc sufficit. Richardus in lib. de potestate ligandi & solvendi, cap. 6. ait, eos non debere absolvi à Sacerdotibus, qui non sunt verè pœnitentes. Verè autem pœnitere, inquit, est de præterita prævaricatione dolere, cum firmo proposito confitendi, satisfaciendi, & cum omni cautela cavendi: nec in dolore requirit aliquam mensuram. Probavit hanc sententiam Navarrus in Summa, cap. 1. num. 35.

Alex. verò in 4. p. q. 17. memb. 1. art. 7. 1. §. 5. sentit pœnitentem posse absolvi, si in eo aliqua signa contritionis appareant. Tametsi non similiter de eo censeri à Sacerdote debet, qui signa dat attritionis, ut de eo, qui signat præbet contritionis: quum rei utriusque longè dispar sit ratio. Nam ad omnia scelera abluenda, parum contritionis esse satis, principes Theologi persuaserunt: D. Thomas in 4. dist. 17. quæst. 2. art. 5. Alex. in 4. p. q. 17. memb. 1. §. 3. & alii non pauci. Etenim cum à caritate contritio avelli non posset (est enim dolor peccati propter Deum summè dilectum) & cum caritas nullum habere possit cum lethali culpa commercium; nempe id, quod jam est dictum, consequatur necesse est. Huc adde, quòd plures magnique Theologi in pœnitente, antequam absolvatur, contritionem veram caritate formatam requirunt. Neque usque adeo certum est attritionem pœnitenti esse satis.

Quocirca Sacerdotis partes præcipuæ esse debent, veræ contritionis motum in corde pœnitentis auxiliante Deo elicere, ardentique eum cohortatione urgere, ut propter Deum peccata admissa excretur omnia, velitque in posterum cuncta vitare; præteritorumque flagitiorum, quantum maximum potest, doloris sensum capiat: eundemque hoc modo affectum, tunc demum fidenter absolvat, cum ab eo confessionem expresserit propter Deum dolere se de peccatis; &

propter eum illa se in reliqua vita osurum.

Neque fuerim tamen inficiatus, posse poenitentem absolvi, si parum dolere se ait, neque propter Deum ex caritate dolere; quod cum dicit, id dicit, se verè contritum non esse: modò adsit attritio, de qua paulo antè diximus; nec desit voluntas, Sacerdotis arbitrio, divinæ justitiæ satisfaciendi. Ex his liquere potest, quid cum Domitio, quid item cum Lucilio agi à Sacerdote opus sit, & oporteat.

QUESTIO XXXIII.

AUlus rem nefariam committit sciens esse nefariam: quæritur, an ejusmodi scientia, circumstantia sit in Sacramento confessionis necessariò aperienda. Multis verbis & argumentis de hoc differit Navarrus in caput, Consideret, de poenit. dist. 5. in principio à num. 51. ad num. 80. facitque in ea longa disputatione novæ opinionis inventorem & architectum Adrianum: Ut, qui gnarus mali illud suscipit, legi confessionis à Christo institutæ minimè satisficiat, si dicere omittit illud se scientem fecisse: & quamvis non pauca pro Adriano & contra Adrianum à Navarro allata sint, nihilominus in eam is partem incumbit, ut, licet de culpa lethali agatur, nequaquam necessarium sit, ab eo, qui eam contrahit, exprimi, prudentem illam se contraxisse. Atque ad eam rem confirmandam haud levia confert argumenta: majorum autem nervorum hæc videntur. Primum: quod nec Divus Thomas, nec Gerson, nec tam multi alii, qui de conscientia scripta reliquerunt, tam duram, ut loquitur Navarrus, conclusionem meminerunt. Secundum: Quòd licet conscientia malum ferè augeat in eo, qui delinquit; tamen novam speciem culpæ, ei, quæ admittitur, culpæ non solet adjungere.

2. Addamus nos: Scientia, est conditio necessaria, sine qua nullum peccatum esset peccatum: quia quum sit voluntarium malum, cognitione eget: quoniam sine cognitione & appetitu voluntarium non consistit.

Quest. XXXIII.

Tertium: Probat Cajetanus, in Commentario suo in 1. 2. quæst. 77. art. 4. peccata quæ ex ignorantia existunt, & quæ à scientibus peccantur, ejusdem esse speciei, intellige de ignorantia exitiali, quæ aut affectata, aut crassa, aut supina nuncupari solet. Quartum: sequeretur, quicumque contra legem committit, bis peccare; semel, quia legem violat; iterum, quia contra conscientiam, quæ illud ipsum approbat vel improbat, contra quam lex jubet, vel prohibet. Quintum: quòd rarus est, qui ejusmodi circumstantiam confiteatur; rarior, qui noverit; rarissimus, qui doceat. Sic Navarrus in caput illud, Consideret, num. 55. Sextum: quòd si vera est Adriani conclusio, omnes Christianos, aut certè magnam partem eorum qui ad hanc diem de suis peccatis confessi sunt, iterare suas confessiones oporteret.

Septimum argumentum conformemus ipsi 3. ad hunc modum: Scientia legis, quam quis habet, vel habere debet, necessariò requiritur in omni peccato; & in quolibet peccato est eadem specie in genere moris cum peccato scito: ergo non potest adducere circumstantiam peccati, quod ab eo peccato, quod admittitur, specie differat. Sicut enim furti scientia & furtum scitum idem sunt; quia scientia in actu, & res scita idem sunt, ut probat Arist. in 3. de anima: & affirmat tex. 27. sic furtum factum ab eo, qui cognoscit illud esse furtum, & vetitum; & furtum ab eo susceptum, qui non cogitat illud esse malum, sed eadem prava voluntate illud committit, est idem. Huc accedit, quòd scientia conjuncta cum actu, & in habitu, sunt ejusdem speciei: ergo peccatum, quod comitem vel procreatricem alterutram habet scientiam propter varium modum scientiæ, unius erit speciei; atque is, qui peccat actu non cogitans de re prava, & qui peccat cum scientia & cogitatione ejusdem rei cum habitu copulata, similem, imò eandem peccati speciem gignit.

Oppones: si in re, quæ per se nec mala est, & suapte natura licet, contra conscientiam certam, aut etiam dubiam agere, circumstantia est in confessione explicanda necessariò; cur non erit exprimenda, cum

contra eam in re per se mala agitur?

4. Conatur Navarrus à num. 74. ad 80. rationem hanc redarguere: sed, meo quidem animo, satis involutè. Augent dubitationem verba D. Thomæ in 2. sent. dist. 39. quæst. 3. art. 3. ad 3. his verbis de conscientia scribentis: Conscientia obligat non virtute propria, sed virtute præcepti divini: non enim conscientia dicitur aliquid esse faciendum, quia sibi videtur; sed hac ratione, quia à Deo præceptum est: & ideo magis obligat, quam præceptum Prælati: dissiletque D. Thomas in eo articulo de conscientia erronea. Et in epist. ad Romanos, cap. 14. lect. 2. Idem, inquit, est ligamen conscientiæ erroneæ, & legis Dei. Si ergo conscientia tam errans, quam recta, propter divinam legem nos obstringit; non apposita videtur reddi ratio, cur erroneæ sit enuntianda circumstantia Sacerdoti in confessione, & non sit conscientiæ non erroneæ.

Duplici ratione videtur mihi nodus hic posse expediri: prior ratio est à priori: posterior à posteriori. A priori est hæc. Peccatum est recessus à lege: in conscientia autem recta non errante lex, quæ contemnitur, non est alia Dei jubentis, seu vetantis rem, quæ per se fieri, aut non fieri debet; & conscientiæ, seu rationis rem eandem vetitam seu imperatam apprehendentis, judicantis, & ostendentis, & approbantis; ideo, cum vera lex & una contemnatur, unum & idem est peccatum contra legem, aut Dei, aut naturæ, aut hominis jubentis, vetantisve, & contra conscientiam legem illam voluntati ostendentem. In conscientia autem falsa & decepta, longè alia est lex, quam ea sibi fabricat, falso ostendens & judicans, atque ea, quam de re aut faciendam, aut non faciendam, revera aut Deus, aut natura, aut homo sancivit. Quare cum peccatum, cujus est causa conscientia falsa, & errans, non sit contractum contra verum objectum & genus, quod per se obligare conscientiam debet, sed contra falsum objectum ac genus, quod errans sibi conscientia fingit; ideo errans conscientia propriam etiam culpam suscipit suæ tantum apprehensioni respondentem.

Ratio à posteriore ea est: quòd genus peccati quale sit, Sacerdos sine errore intelligit, quando est contra id, quod per se & simpliciter, ex divino, seu naturali, seu humano jure obligat animum; & illud jus, sive præceptum objicit voluntati ratio, conscientiaque recta: at genus specièmvè peccati ignorat, quando quis confitetur id, quod per se à potestate legitima non est imperatum, vel vetitum: nam, ut sciri possit peccatum esse, oportet addi à pœnitente se illud ipsum credidisse, aut dubitasse peccatum esse.

Posteriorem hanc rationem dixi esse à posteriore, vel effectu: quoniam etiam semoto sacerdotio Sacramentoque confessionis, quis coram Deo errantis conscientiæ culpam detestari, atque expiare deberet: nam ante sacerdotium evangelicum & pœnitentiæ Sacramentum à Christo institutum, ejusmodi conscientiæ labes & mœrere & procurari necesse erat: istuc item post legem à Christo conditam Sacramentalis confessionis fieri debet, quoties aut Sacerdotis copia, aut facultas eidem peccata confitendi denegatur.

Neque ea ratio, quamobrem falsam fallentemque conscientiam accusare debeamus, est in postremis habenda: quoniam accidit sæpenumero, ut non solum peccatum sit æterna morte luendum, quod est à conscientia seu mente errore capta; verum etiam error ipse, ad quem prolapsa est, sit animæ perniciosus, salutarique pœnitentia, & confessione diluendus: id quod de conscientia recta, & vera dici non potest.

Sed Adriano subveniendum est; & quod si Navarri diu, ut de se ipse est testis, anxius animum, eximendum est. Is enim in eum sensum trussit Adrianum, ut scriptis traderet, necessariò confiteri debere se scientem peccasse, qui de malo exploratum habens, illud tamen sequitur, & agit. At id ab Adriani sententia longè abest: illud enim tantum præcipit, ut qui novit circumstantias personæ, cum qua peccatum consociat, eas nullo modo taceat; nam si taceret, confessionis integræ legi minimè satisfaceret. Atqui non in eadem causa is est, qui circumstantiam quampiam personæ consortis in scelere sine culpa ignoraret: ut, qui

stuprum offerens virgini, nesciret eam aut suam esse consanguineam, vel affinem. Etenim cum Adrianus de personæ circumstantiis differere cœpisset in tractatu de confessione, quæst. 4. quæ incipit, Quartò quærendum est. §. Venio nunc ad investigandum de circumstantiis, hæc scribit: Fortè obijcies, tria illa, puta incestus, furtum, & adulterium, sunt unicus actus interior voluntatis: ergo satis est confitenti, si alterum exprimat confessori. Consequentia patet: quia unico illorum exposito nullum peccatum prætermisit. Respondeo, & si unum sint in opere, sive in esse naturæ, tria tamen sunt & distincta secundum speciem moris, ut puta trium distinctarum prohibitionum transgressiones, videlicet prohibitionis furti, incestus, & adulterii: hîc enim in confessione oportet quodlibet illorum exponere: ex quo sequitur necesse esse in confessione exprimere, an scienter quis mortale peccatum operatus sit, vel contra dubium conscientiæ, cum addit specialem deformitatem, vel aliud genus peccati. Hactenus ille.

Sed qui prudens malum scelusve molitur, non adfert peccato novum genus peccati, vel specialem deformitatem, seu circumstantiam mutantem speciem, ut supra demonstratum est: quare circumstantia rectæ conscientiæ sine ullo crimine aut culpæ novæ periculo in Sacramento pœnitentiæ præteriri potest.

In regulari casuum reservatione ex Decreto Clementis VIII. Pontif. maximi nonnulla dubitata.

QUÆSTIO XXXIV.

1. **I**N casuum reservatione qua omnes regulares devinciuntur, præscripta à Clemente VIII. duo sunt certa: Alterum est, cunctos Prælatos religionum potestate privatos esse reservandi sibi casus, nisi fortè assentiente Capitulo generali, cum casus proponendi sunt toti ordini; vel provinciali, cum tantum provincialibus religiosis sunt edendî; Alterum est, totam reserva-

tionem his undecim casibus esse comprehensam.

I. *Veneficia, incantationes, sortilegia.* II. *Apostasia à Religione, sive habitu dimisso, sive retento; quando eò pervenerit, ut extra septa monasterii seu conventus egressio fiat.* III. *Nocturna ac furtiva è monasterio seu conventu egressio, etiam non animo apostatandi facta.* IV. *Proprietas contra votum paupertatis, quæ sit peccatum mortale.* V. *Iuramentum falsum in iudicio regulari, seu legitimo.* VI. *Procuratio, auxilium seu consilium ad abortum faciendum post animatum fœtum, etiam effectu non secuto.* VII. *Falsificatio manus, aut sigilli officiatum Monasterii, aut conventus.* VIII. *Furtum de rebus monasterii seu conventus, in ea quantitate, quæ sit peccatum mortale.* IX. *Lapsus carnis voluntarius opere consummatus.* X. *Occisio, aut vulneratio, seu gravis percussio cujusque personæ.* XI. *Malitiosum impedimentum, aut retardatio, aut apertio litterarum à superioribus ad inferiores, vel ab inferioribus ad superiores.*

Si quod aliud præterea peccatum grave pro religionis conservatione, aut pro conscientiæ puritate reservandum videbitur, id non aliter fiat, quàm generalis Capituli in toto ordine, aut provincialis in provincia, matura discussione & consensione. Hæc est forma universa reservationis cunctis ordinibus Religiosorum à Clemente VIII. excogitata & imperata.

Quæ verò in hac reservatione addubitari possunt, hæc sunt: Primum, an reserventur peccata solum, quæ lethale vulnus infligunt animæ. Respondeo, hæc tantum reservari: namque à nobis in priore libro de casuum reservatione conclusum est, mate-

riam reservationis esse culpam mortiferam : nam levem , nec quisquam cogitur deferre ad judicem sacrarum confessionum , neque ad judicem reservationis ; cum nec ecclesiasticam disciplinam , nec moralem justitiam magnopere lædat , nec sine hujusmodi culpa cujusquam vita mortalis traduci queat.

Sed objicies , retardationem litterarum ad superiores numerari in casibus reservatis à Clemente VIII. nocturnus etiam egressus è Monasterio , est in hac casuum reservatione : atqui fieri potest , ut nec criminofus sit exitus nocturnus , & retardatio ipsa litterarum flagitio vacet. Respondeo , hæc ambo tunc verè reservari , cum animi improbitatem & scelus habent adjunctum.

Secunda dubitatio est : num lapsus carnis opere consummatus intelligatur quodvis peccatum carnis in actum exteriorem erumpens ; quamvis nullam aliam personam sociam habeat. Existimo , locutum esse Romanum Pontificem de iis etiam flagitiis carnis , quæ in se quisque admittit. Quæ enim convenit , ut fornicatio sit reservata , & non voluntaria mollietates , quæ est sceleratio ; cum à Theologis censeatur unum ex his peccatis , quæ sunt contra naturam ?

Tertia dubitatio : cum actiones quædam externæ ejusmodi sint , ut statim præ se gerant improbitatem , uti est adulterium , stuprum , incestus , interfectio hominis injusta , multaque alia ex eodem genere ; sint etiam actiones nonnullæ , quæ non continuo testari possint animi pravitatem ; in quo genere sunt verba maledica , quæ impetu iracundiæ elata non habent perniciosam animi labem : quæritur , an ejusmodi actiones , quamvis divina naturalique lege prohibeantur , peccata evadant reservata ; nisi ad eas improba animi electio accesserit. Arbitror non evadere : quia jam dictum est , veniale peccatum à jure reservationis remotum esse.

3. Postrema dubitatio , utrum in hac reservatione à Romano Pontifice tradita regulis , locus sit peccatis mortiferis , non quidem certis , sed dubiis. Si non opinionis arbitrio , sed verisimili conjectura , probabilique ratione quærere licet Pontificis maximi voluntatem ; illum à religiosorum Præ-

latorum potestate casus abjunxisse dubios , hæc quinque fidem facere possunt.

Primum , quod ejus prudentiæ erat in hac reservatione id explicare , sicut eum fecisse videmus in eo decreto , quo revocantur privilegia absolvendi à casibus , qui sedi Apostolicæ reservantur , præsertim in Bulla Cœnæ : in eo enim decreto propriè cavetur de casibus non modò certis , sed etiam dubiis ; quod non ratione nulla factum est : nam quæ sibi reservat sedes Apostolica , gravia sunt , & ferè cum excommunicatione conjuncta.

Deinde : quia , si peccatum quod non est æterna morte dignum , non potest esse materia reservationi subjecta ; neque par est , ut mortale peccatum incertum reservetur.

Accedit tertia ratio : quia onus confitendi & audiendi confessiones nimis accideret molestum , atque odiosum.

Quarta ratio : quod Romanus Pontifex subditis Religiosis quàm superioribus maluit esse consultum : quare ejus benignitati maximè conveniebat , ut peccata , quæ culpæ mortiferæ certam notam non gererent , à Prælatorum religiosorum tribunalibus removerentur.

Postremò : quia sicut cujusdam pernobilis religionis Prælatus à suo jure culpas lethales non certas voluit esse sejunctas ; sic putandum est easdem Romanum Pontificem reliquarum religiosarum sodalitatum Prælati detraxisse.

*Quod justa pœnitentia pœnitenti
imposita ab eo recusari non possit.*

QUÆSTIO XXXV.

Qui in pœnitentiæ Sacramento petit se à Sacerdote absolvi , potestne pœnam ab eo sibi constitutam recusare ? aut acceptam non dependere ? Quod ipsi toties , & publicis scholis , & scriptis , & responsis declaravimus , hîc item sentimus : eum , qui animi sui vulneribus mederi vult pœnitentiæ Sacramento , cogi eam pœnam persolvere , quæ sibi clave non errante à Sacerdote infligitur.

Non sum ignarus , in contrariam senten-

tiam non contemptissimos isse Doctores, ut Scotum in 4. sent. dist. 17. quæst. unica, & dist. 18. & 19. Gabrielem in 4. d. 16. quæst. 2. dub. 1. Cajetanum quæst. 2. de satisfactione. Medinam C. de confessione, q. 41. quæ est de pœnitentia injuncta acceptanda. Sylvestrum, in verbo, Confessio, primo, §. 25. & 26. Angelum, verbo, Confessio, primo, §. 36. Armillam, in verbo, Confessio Sacramentalis, num. 29. Navarrum, in Summa, cap. 3. de satisfactione: Hostiensem & Panormitanum in cap. Significavit. de pœnit. & remiss. Quam nos opinionem, cum nullo tempore aut probabilem, aut tutam; tum post Concilii Tridentini decreta, periculi plenam esse censemus: namque cum generalium Conciliorum sanctionibus, cum magnorum Theologorum auctoritate, cum ratione denique mirè confligit. Ordiamur à Conciliis.

2. Concilium Lateranense, cui interfuit Innocentius III. ut liquet ex cap. Omnis utriusque sexus, de pœnitentiis & remiss. jubet omnem utriusque sexus fidelem, qui doli sit capax, singulis annis semel saltem proprio Sacerdoti confiteri omnia peccata; in Paschate Eucharistiam sumere; & injunctam pœnitentiam propriis viribus adimplere: at verba hæc tria, *confiteri*, *suscipere*, *adimplere*, ejus, qui confitetur, necessaria officia præ se gerunt.

Lateranense Concilium, cui Leo X. præfuit, præcipit, ut qui Deum divosque contumeliosis verbis insectantur, in foro conscientiae absolvi non possint, nisi (verba sunt Concilii) gravissima pœnitentia severi confessoris arbitrio injuncta: at blasphemiae reus Sacerdotis absolutionem sine scelere contemnere non potest: ergo nec pœnitentiam.

Concilium Florentinum, ubi præcipit de pœnitentiae Sacramento: Pars, inquit, pœnitentiae, satisfactio est secundum arbitrium Sacerdotis. At quæ doctrinam attingunt Sacramentorum, & rationem quemadmodum à Christo sunt instituta ac tradita, non ad liberam cujusque voluntatem, sed ad necessitatem cogentemque legem referuntur; ut immutare, aut minuere quidquam, sit scelus omnino.

Sed nimirum Tridentini Concilii verba hujus, quam refellimus, sententiae defendendæ facultatem omnem præcidunt: nam in sess. 14. cap. 8. quod est de satisfactionis necessitate, & fructu, his verbis præcipit Sacerdotibus: Debent ergo Sacerdotes Domini, quantum Spiritus & prudentia suggesserit, pro qualitate criminum & pœnitentium facultate salutare & convenientes satisfactiones injungere: ne, si fortè peccatis conniveant, & indulgentius eum pœnitentibus agant, levissima quædam opera pro gravissimis delictis injungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur. Habeant autem præ oculis, ut satisfactio, quam imponunt, non sit tantum ad novæ vitæ custodiam & infirmitatis medicamentum, sed etiam ad præteritorum peccatorum vindictam, & castigationem: nam claves Sacerdotum non ad solvendum dumtaxat, sed & ad ligandum concessas etiam antiqui Patres & credunt, & docent. Et can. 15. Si quis dixerit, claves Ecclesiae esse datas tantum ad solvendum, non etiam ad ligandum; & propterea Sacerdotes, dum imponunt pœnas confitentibus, agere contra finem clavium, & contra institutionem Christi, anathema sit. Ex quo canone sic licet argumentari: Finis clavium, & Christi institutio id exigat, ut pœnitentibus pœnæ in Sacramento pœnitentiae imponantur: ergo hunc finem, & hanc Christi institutionem pervertere, nec Sacerdoti, nec pœnitenti, nec ulli humanæ potestati licet.

Veniamus ad Theologos magno ingenio excellentique doctrina claros: cum quibus si comparentur ii qui in altera parte collocati sunt, haud magni instar momenti habeant. Richardus de sancto Victore, quem Theologi tamquam magistrum agnoscunt, cujus dicta, magistralia appellat D. Thomas, in Tract. de potestate ligandi & solvendi cap. 8. pœnitentem lege necessaria satisfaciendi Sacerdotis arbitrio his verbis ostendit esse adstrictum: Pœnitentem namque à debito damnationis Deus absolvit sub tali conditione, ut eum oporteat, prout potest, Sacerdotis absolutionem quærere, & ad ejus arbitrium debito more satisfacere: nam si facere neglexerit, periculum

culum æternum non evadit. Magister sententiarum eandem sententiam tradidit in 4. dist. 18. & D. Thom. omnibus his locis in eamd. d. 18. & in additionibus q. 18. art. 3. & in 3. par. q. 80. art. 2. ubi his verbis locutus est. Requiritur ex parte pœnitentis, primò quidem voluntas compensandi, quod fit per contritionem: secundò quòd se subjiciat arbitrio Sacerdotis loco DEI, quod fit per confessionem: tertio quòd recompenset secundum arbitrium ministri DEI, quod fit per satisfactionem: & ideo contritio, confessio, satisfactio ponuntur partes pœnitentiæ. Et in 4. d. 16. q. 1. art. 1. q. 2. Recompensatio, inquit, pœnitentiæ tribus gradibus perficitur, quorum primus est, displicentia culpæ præteritæ; aliàs non sponte ad satisfactionem accederet; & hoc per contritionem perficitur: secundus est, ut culpas suas notificet DEO, per Sacerdotem; aliàs non se ad recompensationem secundum arbitrium ejus, in quem peccavit, offerret; & quantum ad hoc est confessio: tertius est, ut recompenset Deo secundum arbitrium Sacerdotis; & ad hoc est satisfactio. Et d. 17. q. 3. art. 3. q. 4. Cum Sacerdos non absolvat, nisi ligando ad aliquid faciendum, ille solus potest absolvere, qui potest per imperium ad aliquid faciendum obligare.

4. Quid obsecro poterat D. Thomas ad suam significandam sententiam illustrius adferre? Et in 2. 2. quæst. 67. artic. 1. docet sententiam judicis esse veluti legem ad singulare factum admotam: quemadmodum lex generalis vim habet cogendi, ita etiam, inquit, sententia judicis debet habere vim coactivam, alioqui judicium non esset efficax. Et in 4. sent. d. 19. qu. 1. art. 1. ad q. 3. de clavibus: Judicium dici non potest, nisi vim coactivam habeat. Quis autem ignorat, ea, quæ exercet in Sacramento pœnitentiæ Sacerdos, potestate judiciaria exercere? In hoc ipso non hæsitasse Alexandrum Halensem, fidem faciunt ea, quæ reliquit in 4. p. summæ p. 24. membro 4. art. 5. Eandem sententiam arripuit Durandus in 4. d. 20. qu. 1. & 2. sed planissimè d. 17. q. 3. ad. 2. Richardus in 4. d. 18. art. 1. q. 5. Paludanus in 4. d. 20. quæst. 1. art.

2. & q. 2. art. 3. & quæst. 1. art. 2. affirmat, quemlibet Christianum ad satisfaciendum cogi arbitrio Petri. Major in 4. dist. 17. quæst. 2. Almainus d. 18. quæst. 1. art. 2. in fine hanc ait esse opinionem antiquiorum. Victoria quæstio 209. Sotus in 4. dist. 20. quæst. 2. art. 2. Melchior Canus in 5. par. relect. de pœnitentia fermè in extremo. Petrus Soto lect. 2. de pœnit. Ledesma 2. 4. qu. 20. art. 3. Rosenfis art. 5. contra Lutherum.

Urgeamus nunc idem rationibus. Prima ratio: Sacramentum pœnitentiæ, ut probat Gabriel in 4. d. 19. quæst. unica, est Sacramentum jurisdictionis: hinc fit, ut non quilibet Sacerdos jus dicere queat in hoc Sacramento, sed is dumtaxat, qui ad potestatem ordinis adjunctam habet potestatem jurisdictionis, ut omnes Catholici docent, & credunt: Verùm jurisdictio sine coercitione, nulla est. ff. de Officio ejus cui mandata est jurisdictio. L. postrema, & cap. Pastoralis, de officio judicis delegati: ergo si Sacerdos in Sacramento pœnit. jurisdictione utitur, vim puniendi & coercendi rei habeat necesse est.

Confirmatur hæc ipsa ratio: Fidei Catholicæ articulus est, Sacramentalem absolutionem Sacerdotis actum esse judiciale, ex can. 9. sess. 14. Concili Tridentini: sed judicium dici non potest, inquit D. Thom. in 4. d. 19. quæst. 1. art. 1. ad q. 3. nisi vim coactivam habeat: quare Sacerdos pœnitentem cogere potest ad pœnam suscipiendam & ferendam.

Secunda ratio: Nemo sibi est judex, vel jus sibi dicere debet: In re enim propria, inquit lex, iniquum admodum est alicui licentiam tribuere sententiæ. L. unica. C. Ne quis in sua causa judicet: ergo valde iniquum est, ut in judicio, quo à pœnitente pœna justè repetitur, ejus auctoritate qui Sacramenti præest jurisdictioni, reus ipse de pœna, ejusque loco, aut tempore arbitretur.

Tertia: Nihil habet rationis, ut civilium capitaliumque causarum judices à sæculi principibus dati, imperio cogere possint reos ad ea præstanda, quæ judicii æquitas postulat: & idem non possit sacrarum confessio-

num iudex, qui DEI personam sustinet; in eo præsertim iudicio, in quo de summa rerum agitur.

Quarta: Ab eo DEUS exigit satisfactionem, & compensationem injuriæ, à quo offensus est, & cui impartitus est Sacramentum pœnitentiæ & reconciliationis: sed totus homo offendit DEUM; & toti homini, non animæ tantum, largitus est Sacramentum reconciliationis: ergo à toto homine exigitur satisfactio: sed in purgatorio non vivit totus homo, sed ejus tantum anima: ergo hîc Deo pendere debet pœnam ac satisfactionem. Sacramentalis namque satisfactio, quam præstat anima Deo in purgatorio, longè diversa est ab ea, quam à toto homine Deus exigit in Sacramento pœnitentiæ. Adde, quod sicut in purgatorio satisfacit anima arbitrio Dei: sic in hac vita voluit totum hominem satisfacere arbitrio Sacerdotis.

Quinta & postrema ratio: Pœnitentiæ Sacramentum constat essentia & integritate, & utrumque habet à Christo, & utrumque est juris divini: sed integritatis pars est satisfactio, non item essentiæ, ut cunctis suffragiis decernitur à Theologis; ergo non est in potestate cujusquam hominis, integritatem hanc violare: violaretur autem, si is, qui sua peccata confitetur, recusaret à Sacerdote injunctam pœnitentiam, eamque post hanc vitam reservaret: ergo id pœnitenti non licet.

De Jubilæo.

QUÆSTIO XXXVI.

- I. CUM amplissimæ indulgentiarum largitiones à Romanis Pontificibus Christiano populo proponuntur, valentne per æquè omnibus, qui præstant ea quæ à Christianis Christi exigit Vicarius: & qui tribuere debet eleemosynam ad Jubilæi gratiam consequendam, consequaturne qui minorem tribuit, quàm ejus status & conditio suadet. Hæc disputata sunt à nobis diligenter in explanatione Jubilæi à Clementi VIII, concessi 1592. pontificatus sui

initio: illudque auditoribus nostris persuasimus, quamvis plenissima sit indulgentia, cui nihil addi possit, pœnas nihilominus non æqualiter condonari universis, qui efficiunt quæ requirit Pontifex; sed perinde, ut iidem minore majorève pietate, pœnitentia, & caritate instructi, Jubilæi gratiam quærunt; idque præcipuorum Theologorum auctoritate comprobavimus: namque palam negat Altisiodorus in 4. l. suæ Theologicæ summæ, tractatu de relaxationibus, quæ fiunt per claves, quæst. 3. quem insignes Doctores citant, & sequuntur, evolare eos in cœlum beneficio indulgentiarum, qui non faciunt fructus dignos pœnitentiæ. Et in solutione ad primum: In veritate, inquit, multa promittunt Prælati, quæ non solvuntur. Idem sentit Henricus Gandavensis quodl. ultim. q. 14. lit. x. cum sic scribit: Quantitati subsidii & affectus proportionaliter respondet indulgentia. Idem S. Bonav. in 4. d. 20. artic. 3. quæst. 6. apud quem extant hæc propositiones.

Prima: Indulgentiæ, quantum est ex potestate dantis, tantum valent quantum promittunt. Secunda: Indulgentiæ non æqualiter valent omnibus; sed secundum estimationem ejus, quam habuit vel habere debuit, qui indulgentiam fecit: quam non oportuit exprimere: quia omnes fideles illud debent in cordibus præsupponere, quod dona & miserationes S. Spiritus donentur cum æquo libramine. Non aliter Adrianus in qq. de Clavibus, in qu. quæ proximè est ad illam, quæ incipit: Viso de excommunicatione, 2. concl. sequentis quæstionis.

Imò rem hanc à superioribus Theologis constitutam indignum est in dubium vocare: quam suis verbis probasse videtur Bonifacius VIII. in sua Extravagante de Jubilæo, Antiquorum habet relatio: quæ titulo subiecta est de pœnitentiis, & remiss. lib. 6. Unusquisque tamen (verba sunt pontificia) plus merebitur, & indulgentiam efficacius consequetur, qui Basilicas illas amplius & devotius frequentabit. Scio aliam mentem fuisse Paludano in 4. d. 20. q. 4. sed frustra unius conatus contra tot tantosque Theologos.

De eleemosyna impartienda hoc item ex sensu & auctoritate gravissimorum auctorum tradidimus in illius Jubilæi explicatione, eam dignam esse debere opibus & facultatibus ejus qui impertitur, cæteroqui fructu carere Jubilæi. Sic prorsus docuerunt D. Bonaventura in eamd. d. & qu. Paluda. in eamd. d. & qu. 9. Quoad 3. Durand. in eamd. 20. d. qu. 20. Major in eamd. d. q. 1. propositione 4. Henricus quodlib. ult. q. 14. lit. x. Adrianus in posteriore quæst. ex iis quæ supra citatæ sunt. Sylvester in verbo Indulgentia num. 22. à quo citantur D. Thom. ac D. Bonav. Angelus in eodem verbo num. 2. Nec ullus quidem unus aliter existimare poterit, qui ad veritatem rationem revocabit. Nam Romanus Pontifex, qui indulgentiarum thesaurum distribuit populo Christiano, ita dispensat, ut Deum intelligit dispensari velle: Deus autem magis bene mereri vult de dignioribus, quàm de minùs dignis; & majori misericordia complectitur eos, qui majore misericordia & beneficentia pauperes prosequuntur. Ita monebat Christus apud Lucam cap. 6. *Date, & dabitur vobis: & qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Quis autem hominem copiosum & locupletem dare dicat, qui è suo ita restrictè dat, ut dare minimè videatur?

3. Verùm enim in harum duarum quæstionum explicatione duæ item se nobis objiciunt difficultates minimè reticendæ. Prima est hujusmodi: pollicentur Romani Pontifices in suis Jubilæis plenissimam culparum omnium veniam, iis qui ea perfecerint quæ exiguntur: quâ ergo fieri potest, ut cum gradus superlativus minus & majus includat, ut unus majorem, alter minorem veniam consequatur? Succubuit argumento Glossa Jubilæi à Bonifacio VIII. in illa Extravagante promulgati: & verba illa, *efficaciùs consequetur*, dupliciter interpretatur. Primum, & *consequetur*, id est, si è vita exceßerit, majorem gloriam assequetur: rectiùs dixisset, in hac vita majus meritum ad gloriam æternam assequetur. Secundò, *efficaciter consequetur*, id est, pluribus nominibus ac mediis, non solum ex opere, ut illa Glos. loquitur, operato, sed ex devo-

tione operantis. Sed Glossa Grammaticè, ac Theologicè errat: Grammaticè; quia qui nomine utitur superlativo, nihil majus significare eum posse arbitratur: atqui Latinitatis auctores optimi superlationis nomen comparationis nomine sæpe auxerunt. Errat ea ipsa Glossa Theologicè: primum, quia cum Pontifex loquatur de iis rebus, quas in hac vita efficit Jubilæum, detorquet verba ad id, quod vitam ipsam, vel potiùs mortem consequitur: deinde, quia non vidit aliud esse plenissimam concedi veniam, quantum ex dono & potestate dantis, & ex re quæ datur, intelligi potest; & aliud, plenissimè ab iis quibus datur obtineri.

In re paullulum obscura, exemplis periclitemur minimè obscuris. D E U S, absque Jubilæo in Sacramento pœnitentiæ delet sæpe cum culpa omnem etiam pœnam; sed, ut hæc tollatur omnis, magna eget caritate, ac dolore; ut illa diluatur, minore.

Secundum sumitur à Physiologia: Sol lucem animalibus impertit maximam, & confertissimam: at ea à nonnullis aliquo eorum vitio, aut nullo modo participatur, aut ratione & mensura longè dispari.

Tertium à civili disciplina: Princeps cunctis civibus aquam ex uberrimo fonte largitur, quæ cunctas omnium explere possit necessitates: fit autem vitio, & culpa multorum, ut non expleat.

In explanatione secundæ quæstionis hæc hæret dubitatio: Si locupletis hominis perparua pecunia data egenti, eum beneficio privat Jubilæi, multorum esset peccatorum iteranda confessio, qui ritè credunt & verè se ab Sacerdotibus absolutos esse.

Respondeo, cum duo Jubilæum fidelibus præstet, quorum alterum est omnem condonare culpam, accedente contritione, & confessione, Sacramentalique absolutione, quæ aut actu, aut voluntate ab homine contrito vel attrito suscipi debet; alterum, omnem pœnam remove: primum, tum apud D E U M, tum apud Ecclesiam, faciliùs quàm secundum promeremur. Quare tenuitate eleemosynæ plenam pœnarum veniam puto impediri; flagitiorum nequaquam. Neque id addubitari posset, quando

quis esset prius de suis peccatis confessus ; & deinde avara mente & manu dedisset aliquid pauperibus. Salva semper veriore sententia.

De Jubilæo.

QUAESTIO XXXVII.

I. IN Jubilæo præscribuntur hæc omnia iis, qui ejus beneficium expetunt ; ut ter Ecclesiastico more jejunent ; ut semel minimum tres basilicas obeant ; ut aliquam elemosynam erogent : ut DEO pro Christianorum Principum concordia , pro impiorum dogmatum extinctione , pro Christiani nominis gloria , pro salutari Romani Pontificis administratione preces adhibeant : ut de peccatis in Sacramento poenitentiae confiteantur ; ut sacram Eucharistiam sumant.

Magna sæpe altercatione disceptatum est , num hæc omnia facienda sint ab eo , qui reconciliatus est DEO ; an sit satis postremum opus præstare , cum divinæ gratiæ reconciliatione. Est huic quæstioni propinqua illa altera , num superiora præstari oporteat , non solum ab homine , qui DEO sit gratus , sed etiam qui mereatur in eo , quod ex Jubilæi præscripto agit.

De priore quæstione Cajetanus in tractatu de indulgentiis cap. 9. qui tractatus est II. in I. volumine , scripsit , eum , qui indulgentiam consequi cupit , caritate ornatum esse debere , tum tempore usus , tum tempore operis , quod jubetur ; idque firmis rationibus probat , eandemque inculcat doctrinam in tract. 10. de indulgentiis , quæst. 2. tom. I. Hadrianus idem statuit quod Cajetanus in qq. de clavibus. q. quæ incipit , Sed probabile dubium col. 3. à postrema. & quæstione quæ sequitur , concl. 4. Ad hanc sententiam propendet Henricus Gandavensis quodlib. ult. q. 14. Sequitur Cajetanum Armilla in verbo , Indulgentia , num. 14.

2. Et re vera , qui ordinem verborum D. Thom. in 4. sent. dist. 20. quæst. 1. art. 5. ad quæst. 2. expendere volet , intelliget

in hanc eandem sententiam eum deductum esse. Sic enim ille : Tam secularibus , quam Religiosis valent indulgentiæ ; dummodo sint in caritate , & servant ea , quæ pro indulgentiis indicuntur. Vides , ut prius de caritate meminerit , quàm de eorum observatione , quæ imperantur ? Navarrus in lib. de Jubilæo , & indulgentiis , notab. 17. num. 11. & notab. 19. num. 7. assentitur Cajetano ; & testatur se hujus subtilis Theologi permotum rationibus cum eo sensisse ; quamquam in notab. 19. tandem deserit Cajetanum , & ad eos deficit , qui defendunt ad gratiam Jubilæi adipiscendam , satis esse ut postremum opus , puta Christi corporis sumptio , à caritate proficiscatur. Placuit id S. Antonino in I. par. suæ summæ , tit. 10. cap. 3. §. 5. Sylvestro in verbo Indulgentia , num. 32. Tabienæ eodem verbo num. 5. ubi citat D. Thomam pro se in quodlib. 2. articul. extr. in quo articulo nihil est ejusmodi.

Prior sententia tutior est ac verior. Et enim cum à Romanis Pontificibus indicantur Jubilæa , ad DEUM placandum ; ad ejus justissimam iram avertendam ; ad gravem aliquam perniciem profligandam ; ad aliquod ingens bonum promerendum ; quis animum inducere potest , ut credat non velle Ecclesiam , ut ea , quæ jubet DEO offerri , jejunia , preces & cætera , offerantur ab iis , qui nec Deo sunt perinvisi , nec quibus est divinum numen infensum ?

Ad secundam quæstionem respondent 3. Adrianus & Navarrus ; opus quod necessario requiritur ad indulgentiam assequendam , debere esse meritorium. Nam in prima quæstione , earum , quæ commemoratæ sunt , inquit Adrianus , absurdum est , ut quis dicatur peccato indulgentias mereri ; in quo sapienter loquitur hic Doctor : sequeretur enim eodem tempore mereri , & demereri ; quæ sunt ἀνύπαρκτα. Eiusdem sententiæ affectator est Navarrus in iisdem locis , quæ nos indicavimus.

Probabilis sanè sententia , quamvis videatur paulò durior ; si moderatius quid in utriusque quæstionis enodatione dicendum esset , ego dicerem : Tempore Jubilæi ad flagitiorum veniam deprecandam , & con-

sequendam, satis esse voluntatem perficiendi omnia quæ in Jubilæo numerantur: dummodo ad voluntatem accedat contritio, sive attritio in Sacramento pœnitentiæ, & absolutionis. Nec opus esse omnia ab homine, qui in DEI amicitia permaneat, perfici. Namque quæ DEI est benignitas, facile & celeriter cum homine in gratiam redit: ut autem pœnæ omnis remissionem impetret quis, necesse est sanè perfici omnia, & non tantum velle perficere: nec non verisimile est earum rerum perfectionem & à caritate manare debere, & meritum habere adjunctum.

QUÆSTIO XXXVIII.

1. **J**obelæi concessi orbi Christiano à Clemente VIII. promulgatio in quadam Italia Civitate fortè inciderat in majorem hebdomadam. Vir pernobilis, tum verbo, tum scripto me rogavit, utrumne si in feria quinta Cœnæ Domini Eucharistiam perciperet, eodem tempore, & præscriptioni Jobelæi, & Ecclesiasticæ legi de Christi corpore semel in anno in Paschate sumendo, satisfacere potuisset.

Respondi utrique rei satis illum esse futurum, si quinta illa feria sacram synaxim obiisset, ejusque sumptionem tum ad Ecclesiæ præceptum, tum ad Jobelæum retulisset. Primum, quia sicut illo Quadragesimæ tempore tribus jejuniis legi Jobelæi, & Ecclesiæ præcepto satisfiebat; & quemadmodum eandem peccatorum confessionem, quæ illa ipsa sacra hebdomada usurpata esset, Jobelæo, & Ecclesiæ præcepto de confitendo, satisfactum esset; ita una eademque sumptione Eucharistiæ, utrique rei satisfieri poterat. Deinde, quoniam quibus potestas sit Jobelæi intra quindecim dies semel potiundi, ii omnes æquo jure esse debent: quemadmodum igitur, qui post hebdomadam majorem ipso Paschatis die in sua parœcia se corporis Christi Sacramento reficiebant, quod Ecclesiæ legi, & quod Jobelæo debebant, persolvebant; sic, qui id ipsum in sua parœcia feria quinta majoris hebdomadæ fecissent, nihil minus præstitissent,

Nam Paschatis tempus, quo Eucharistiæ perceptio Christianis populis à Lateranensi Concilio, & Innocentio III. qui Concilio præfuit, præcipitur, in c. Omnis utriusque, de pœnit. & remiss. quindecim diebus contineri, quorum primus est Dominicus dies majoris hebdomadæ, postremus primus Dominicus dies post Pascha, declaravit Eugenius IV. in Extravaganti, cujus prima sunt verba, Fide digna: ejusque meminerunt Navar. in summa cap. 21. num. 45. Tabiena in verbo Communio, num. 7. Cajetanus in verbo Communio §. 3. Est tempus. Armilla tit. eodem num. 3. Qui omnes testantur de his quindecim diebus non secus numeratis quàm à nobis.

Quæ declaratio, quodd fugit Panormitanum, & D. Antoninum, & alios nonnullos; aliter atque nunc oportet, scripserunt de tempore, quo ex Ecclesiæ præcepto est Christi corpus suscipiendum. Namque Panormitanus in cap. Omnis utriusque sexus num. 13. Commentarii, scriptum reliquit, tutum fore percipere Eucharistiam ipso Paschatis die; sed non violari præceptum, si feria quinta sacra hebdomadæ, quo tam salutare Sacramentum à Christo Domino institutum est, suscipiatur. Major in 4. dist. 17. quæst. 2. §. Contra recidivum, in extremo: tempus servandæ legis de Eucharistia sumenda, sumit à feria quinta majoris hebdomadæ, usque ad octavam Paschatis: non secus Sylvester in verbo Eucharistia, 3. quæst. 15. seu num. 17. D. Antoninus in 2. par. tit. 9. cap. 9. data opera redarguit eos, qui credunt satisfieri aliis diebus præcepto communicandi corpori Christi, quàm die Paschatis, & duobussequentibus. Verum, ut inquit Joannes Tabienensis, cunctas hac de re Eugenius IV. dirimit controversias. Vir igitur ille perillustis, si in Cœna Domini eo consilio in suæ parœciæ Ecclesia sumebat Eucharistiam, ut, & quæ à Jobelæo requirebantur, & quod ab Ecclesia exigebatur, expleret; quodd secundam Eucharistiæ perceptionem ad Jobelæum adhiberet, nihil erat: poterat etiam in aliena Ecclesia sui Parochi voluntate Sacramentum recipere corporis Christi, sive illa tacita, sive expressa fuisset: alterutram

enim satis esse, & Sacerdoti præbenti Eucharistiam, & ei, cui præbetur, ait Navarrus in summa cap. 21. num. 52.

QUÆSTIO XXXIX.

1. **I**N quadam civitate est his verbis indulgentia plenaria promulgata, **INDULGENTIA** plenaria iis concessa, qui nonis Augusti divæ Mariæ templum, confessionis & Eucharistiæ Sacramentis expiati, inviserint: sive, ut erat Italicè, *confessati*, & *communicati*. Quæsitum est, num qui, Kal. Augusti, iis Sacramentis usi erant, de indulgentia ejusmodi nihil cogitantes, potuerint eam eisdem Sacramentis non repetitis adipisci. Mihi videntur, ob hæc argumenta, illi nec nova confessione, nec nova communione eguisse.

Primum: Quia illud à cunctis dici & probari solet, perinde valere indulgentias, ut sonant: sed ea verba, *confessati*, & *communicati*, nihil aliud indicant, nisi ut, qui indulgentia potiri volunt, de suis peccatis confessi fuerint, & Christi corpori communicaverint: quod ipsum verè præstiterunt, qui Kal. Augusti, iis Sacramentis animos suos procurarunt: ergo consilium illa ipsa Sacramenta ad indulgentiam referendi, vel iterata confessio minimè videtur necessaria.

2. Secundum: Quia quemadmodum si indulgentiæ auctor diceret, eam non concedi nisi confessis, verèque pœnitentibus, ac contritis, novus pœnitentiæ & contritionis ritus minimè requireretur in eo, qui post confessionem non in aliquod scelus lapsus esset: sic nec nova confessio ad eam rem, qua de agimus, videtur necessaria.

Tertium: Quod maximè is optat, à quo indulgentia manat, illud est; ut fideles sine conscientiæ perniciosa labe ad templa adeant; atque illic suarum pœnarum condonationem nanciscantur: igitur, si quis animum nullo flagitio pollutum gerat, dignus indulgentia existimandus erit; quamvis nullam ejus, cum confiteretur, cogitationem susceperit, nec recentem peccatorum confessionem instituerit.

Quartum: Quoniam cum plurimæ indulgentiæ, aut ad valvas, aut ad templi parietes affigi soleant, hisce verbis consignatæ, *Indulgentia plenaria omnibus confessis, & qui corpus Christi suscepérunt, tribuitur in hoc templo orantibus, atque eleemosynam largientibus*; plurimi, qui in aditu solùm templi, indulgentiæ illo scripto admonentur, indulgentiæ forent expertes, finisque indulgentiæ, qui est pia eleemosynarum largitio, planè concideret.

Quintum: Opus item esset, ut quilibet laicus, atque etiam Sacerdos qui sæpe casu incidit in ejusmodi non ab se antè cogitatas indulgentias, secum haberet Sacerdotem, cui confiteri posset: quod ridiculum est, ut argumentatur Turrecremata in Commentario eorum verborum; Item in Levitico, de pœnit. d. 1. parte seu membr. 7. disputationis art. 4. n. 81. 3.

Sextum: Hic quoque sensus, atque hæc opinio insidet in mentibus Christianorum hominum atque mulierum: nam cum quampiam ingrediuntur Ecclesiam, in qua indulgentiam collocatam vident; quæ iis promittitur, qui pœnitentiæ & Eucharistiæ Sacramenta obierint; putant, ob præteritam confessionem & communionem frui ea se posse, dummodo exequantur reliqua, quæ omitti non possunt.

Septimum & postremum: Quia pervagata est, & communis doctorum opinio: verbis illis, *confessis, & verè pœnitentibus*, quæ adhiberi passim solent, quum indulgentiæ enunciantur, non imperari novam confessionem, sed eam satis esse, quæ fit jure ab Ecclesia constituto. Sic prorsus docet Paludanus in 4. sent. d. 20. quæst. 4. art. 3. concl. 1. sic divus Antoninus in 1. part. tit. 10. ca. 3. §. 2. citans Paludanum, ejusque verba tantùm recitans, locum non indicans: sic Pauormitanus in cap. Omnis utriusque sexus, de pœnit. & remiss. num. 21. Commentarii. Sic Rosella in verbo Indulgentia, num. 22. sic Tabienensis eod. tit. §. 17. seu num. 18. sic Armilla. eod. tit. ac num. sic Sylvester eod. verbo, num. 20. ubi scribit sic declaratum esse in Concilio Constantiensi; his enim

» verbis is loquitur : Et sic fuit responsum ,
 » & declaratum in Concilio Constantiensi ;
 » sicut habetur in quodam libello scripto ma-
 » nu reverendi quondam Patris fratris Joan-
 » nis de Galophia ordinis Prædicatorum , viri
 » docti , & veridici. Cujus declarationis est
 item testis Felinus , ut refert Navarrus in
 tract. de indulgen. & Jub. notab. 18. num.
 8. in quo notab. tametsi communem fate-
 tur hanc esse sententiam ; is tamen ab ea
 recessit : quia vult , eum , qui exitialis cul-
 pæ sibi est testis , de ea confiteri debere ,
 prius quam indulgentiæ fructum percipiat :
 quam tamen confessionem non exigit ab eo ,
 qui à postrema in Dei amicitia permansit :
 idque à se scribit sæpius fuisse responsum.

4. Ita Navarrus in hac , quæ disceptatur ,
 controversia , à nobis facit omnino. Atque
 id omne , quod sensit ac scripsit in eo no-
 tabili Navarrus , ante eum scripsit Joannes
 Turrecremata in ea verba , Item in Leviti-
 co , dist. 1. de pœnit. memb. 7. explanatio-
 nis art. 4. num. 80. & 81. & , quod ipsi
 dicimus , non esse opus iterare confessionem
 ei , qui post extremam à peccati mortiferi
 contagione animum integrum conservavit ;
 affirmat ipse , & confirmat egregiè Angelus ,
 in verbo Indulgentia , num. 17. commu-
 nem hanc opinionem piam appellat : qui ta-
 men tutius esse scribit , pœnitentiæ Sacra-
 mento instructum ad indulgentiam accede-
 re : quod ipsum suadere tum viris , tum mu-
 lieribus , nos quoque remur esse valdè salu-
 tare : id etiam suadet Sylvester in verbo In-
 dulgentia num. 20. communis sententiæ
 multos proferens testes. Etenim cum con-
 tritio necessaria sit iis , qui indulgentiæ fru-
 ctum capere volunt ; sit autem paucorum
 contritio ; tutum est pœnitentiæ Sacramen-
 to illam seu quærere , seu compensare. Sed
 tamen nos , qui nec sapientia , nec sanctita-
 te , nec auctoritate interpretandi ac decer-
 nendi cum Concilii Constantiensis patribus
 sumus ullo modo conferendi , eorum in hac
 causa interpretatione & dijudicatione con-
 tenti esse debemus , quoties mens indulgen-
 tiam concedentis minimè dubia aliud pror-
 sus significet. Namque , cum ea vel latet ,
 vel est ambigua ; illam ex communi Do-
 ctorum sensu eruemus.

QUESTIO XL.

NUm panis è frumento , & aqua facti-
 tia , sive non naturali , concretus , ve-
 ra possit esse materia in consecratione cor-
 poris Christi , percunctati sunt multi , ac
 disseruerunt non pauci : qua de re ipse con-
 sultus respondi , ejusmodi panem nec legiti-
 timam , nec veram esse materiam consecra-
 tionis : quamvis ætate D. Thomæ , & Ale-
 xandri Halensis , de hoc ipso in utramque
 partem probabiliter disceptaretur ; ut ex eo-
 rum scriptis liquet.

Cajetanus in tertiam partem D. Tho. q.
 74. art. 7. philosophatus est , panem è fa-
 rina quæ aqua rosarum subacta sit , & è fa-
 rina quæ aqua sit naturali commista , unius
 ejusdemque speciei esse : nam putat aquam
 non esse partem ad panis essentiam perti-
 nentem , sed materiam , ut is loquitur , trans-
 euntem ; & , dum panis coquitur , evane-
 scentem ; nec non , ex aquæ , & farinæ com-
 mitione , propter coctionem quidpiam ter-
 tium generari. Id quod veræ Physiologiæ
 ratio , meo quidem animo , ferre videtur
 ægerrimè. Si enim aqua admista farinæ , cum
 conglutinatur , & pinsitur , in concalescente
 forno deletur , quid tandem illud est quod
 panem continet , facitque ne partes dila-
 bantur ? Dices , humor. Sed quisnam hu-
 mor ? nimirum ille , qui cum aqua farinæ
 admiscebatur , & efficiebat ne farinæ partes
 diffunderent.

Id etiam quæro , maneât ne substantia ea-
 dem aquæ , quamvis fuerit calore furni at-
 tenuata : negabit Cajetanus. Ergo humor ,
 qui est accidens , à subjecto suo naturali ac
 proprio in alienum migravit : quod nimium
 est philosophiæ ac veritati contrarium : ne-
 que continebit substantia accidens , sed hoc
 illam cohibebit.

Ad hæc , si in mistis planè naturalibus
 incolumis servatur elementorum substantia ,
 quemadmodum à multis , & claris , & pri-
 scis , recentibusque philosophis , tum pro-
 babilius , tum veriùs defenditur ; quantò ve-
 riùs id erit in eo mistorum genere , quod non
 natura sed ars molitur , ex quo genere est

panis, quo alimur? Ac licet Astenfis, Durandusque ordinis minorum, Cajetani sententiæ plausisse dicantur; apud nos tamen multorum aliorum valere debet auctoritas, qui ingeniis & doctrina magis abundarunt. In quorum numero princeps est D. Thomas tum in 3. p. q. 74. art. 7. in resp. ad. 3. tum in 4. sent. dist. 11. qu. 2. art. 4. q. 3. hac enim quæstiuncula, cum constituisset aquas, quæ naturales non sunt, æquivoce dici aquas, in responsione ad primum argumentum scripsit, his verbis: Aqua est de substantia panis, & non est de substantia vini. Quare aqua non naturalis si admiscetur vino, non obesset consecrationi sed, obesset consecrationi panis: & id illic factus est tamquam probabilius: at hoc idem tamquam solum verum tradit in 3. part. citato loco, ubi sic: Quia verò admistio aquæ ad farinam est de necessitate hujus Sacramenti, ut pote constituens substantiam panis; si farinæ admisceretur aqua rosacea, vel quicumque alius liquor quàm vera aqua, non posset ex eo confici Sacramentum: quia non est verus panis. Hæc ibi Sanctus Doctor.

2. Dixit eandem in sententiam Alexander Halensis in 4. p. quæst. 10. memb. 4. art. 1. §. 5. versu, quod concedimus. Sed addit, sine præjudicio tamen. Scotus in 4. sent. distin. 11. quæst. 6. ait requiri aquam elementarem, quia sic Christus instituit: & quia hoc pane est usus; & quia pane, quo utimur, quum ad sacrificium adhibetur, melius indicantur qualitates nutrimenti spiritualis, quod Eucharistiæ præbet Sacramentum. Non secus sensit Richardus in eandem distin. art. 2. q. 2. Paludanus in eandem dist. 11. q. 1. art. 6. concl. 5. è farina & aqua vera substantiam panis effici affirmat. Id ipsum scripsit Turrecremata in Canonem, In sacrificando, dist. 2. de consecrat. Commentarii sui, art. 4. Eandem sententiam probat Durandus in eam ipsam dist. q. 4. num. 8. ubi ait, panem, qui est materia Sacramenti Eucharistiæ, debere esse unius rationis, secundum speciem, & non secundum genus. Divus Antoninus in 3. part. tit. 13. cap. 6. ante §. 1. idem persuadet: tum, quod Christus panem aqua

naturali confectum creditur consecrasset; tum, quod Apostoli, qui consecranti Christo adfuerunt, hunc modum tradiderunt; tum, quod se Christus vero pani veroque vino comparavit; tum, quod ejusmodi panis & vinum rectius, ut placet Ecclesiæ doctoribus, effectus sacro-sanctæ Eucharistiæ declarat.

Sotus in 4. dist. 9. quæst. 1. art. 6. versu, Tertio arguitur: exagitat Cajetani opinionem, & communem Theologorum approbat. Sylvester, in verbo, Eucharistia, quæst. 1. scribit, materiam Eucharistiæ panem debere esse naturali aqua confectum, secundum S. Thomam, & omnes Sanctos. Tabiena, in verbo, Eucharistia, quæst. 14. cum divo Thoma & communi doctorum sensu consentire se profitetur. Idemque profitentur Rosella, in verbo, Eucharistia, 2. num. 3. & Angelus eod. verbo, tit. 1. nu. 7. & summa Confessorum lib. 3. tit. 24. q. 102. & Supplementum in verbo Eucharistia, tit. 2. §. seu quæst. Quid si panis. Armilla, in verbo, Eucharistia, num. 6. & 11. Toletus, in Summa de instructione Sacerd. lib. 2. cap. 25.

Et sanè præter illas rationes, quæ à Scoto 3. divoque Antonino expositæ sunt, ea est divi Thomæ, Paludani, Turrecrematæ, quorumdamque aliorum ad veritatem firmissima: Quod panis is, quo communis hominum vita sustinetur, & qui simpliciter, contritoque vocabulo panis nuncupatur, ita aqua naturali eget, ut sine ea hujus panis natura cohærere non possit. Quæ ratio licet Cajetano sit imbecilla, affirmanti, panem esse rem quamdam tertiam ab aqua & farina sejunctam: nos tamen secus in ea re opinandum esse supra ostendimus. Etenim si pani veram detrahas aquam, & humano ingenio factam subdas; feceris quidem panis genus quoddam, non qui absolute, sed cum adjunctione, panis appellandus sit: à Christo verò panem, quo ferè vescuntur homines, in suum sanctissimum corpus consecratione verum esse dubitare non possumus. Adde, quod Christus nihil non verum, tum in materia, tum in forma Sacramento-rum usurpari voluit: at aqua è quolibet misto expressa, non est vera aqua: ergo consecratio

consecratio corporis Domini, sine vera aqua consistere nequit.

4. Postremò, ad hunc modum Turrecremata aliique nonnulli argumentantur. Baptismus, quod Sacramentum est necessitatis, naturali aqua sublata constare non potest: ergo Eucharistiæ Sacramentum, quod parem necessitatem non habet, sine aqua esse non potest in carnis Dominicæ sacrificio. Illud quidem libenter dant cuncti Theologi: Vino consecrando aqua vera si absit, id sanguinis consecrationi non obesse: quia vera & legitima materia hujus consecrationis est verum vinum expressum ex uvis: & aqua naturalis cum farina veram constituit materiam in alterius speciei consecratione. Ita docent aquam naturalem in consecrando corpore requiri necessitate præcepti, & Sacramenti: in conficiendo autem sanguine, necessitate tantum præcepti: & qui erratione mentis in consecrando vino illam omitteret, mortiferæ culpæ reus esset, si erratio è rebus vanis, nec licitis esset orta, ut scriptum reliquit Albertus Magnus in 4. sent. dist. 12. art. 7. ejusque rei, si sibi contingeret, ait, ab se ipsum, uti lethalis culpæ pœnam repetiturum.

QUESTIO XLII.

- I. **M**ultorum in re maxima hæsitatio, & non paucorum periculosa affirmatio, in hanc, quam nunc paro, me quæstionem trudit. Jampridem enim disputari inter Theologos cœptum est, num panis, qui verbis consecrationis in corpus Christi mutatur, debeat esse triticeus, nec ex ullo alio genere frumenti confectus; an ex aliis etiam seminibus, quæ frumenti genere contineri aiunt, componi queat; ac tamquam legitima veraque materia consecrationi corporis Christi subjici.

Controversantium doctorum duo sunt Theologi antiquitate & auctoritate principes, Divus Thomas & Albertus Magnus, ejus Magister: qui tamen in hac, quæ disceptatur, quæstione, quemadmodum in multis aliis, minùs quàm discipulus vidit. Tractat quæstionem Turrecremata acade-

micè, in canonem, In Sacramento, de consecratione, dist. 2. disputationis suæ art. 2. nec quidquam decernit, nisi hoc unum, atque his verbis: Hæc est opinio doctorum, quod si spelta & far sint ejusdem speciei cum tritico, potest ex illis confici Sacramentum; si verò non sint ejusdem speciei, non potest. In quibus verbis minùs consideratè positum illud videtur, sensum esse omnium Doctorum, non posse confici in spelta, & farre, si non sint ejus speciei, cujus est triticum: id quod ex reliqua quæstione cuique promptum erit.

Igitur Albertus Magnus in 4. sent. dist. 2. 12. art. 7. ad quæstionem primam, in solutione primi argumenti hanc sententiam, atque his verbis, reliquit. Dicendum, quod absque dubio frumentum genus est, & non species grani: & habet sub se triticum, & speltam. Unde spelta frumentum est; & ex ipsa confici potest corpus Domini, sicut de tritico: & hoc nulli dubium est consideranti granum cum grano, & panem cum pane. Divus Bonav. in 4. distinct. 11. art. 2. quæst. 4. num. 62. huc propendere videtur, ut ex omni pane frumenti, sive accidentibus, sive specie differat, confici possit Sacramentum.

Paludanus in eundem librum sententiarum, eandemque d. q. 1. art. 4. concl. 2. etiam in farre, nedum in spelta, legitimam materiam Sacramenti corporis Christi constituit; & utrumque genus in consecrationem sumi affirmat in plerisque Ecclesiis: quod argumentum is putat, ad hanc persuadendam sententiam, omnium esse firmissimum. Additque Paludanus, usu compertum esse, ex eodem frumento alio quidem anno triticum natum esse, alio verò speltam, seu far, ut in agro, inquit, Leodiensi, Parmensi, & monte Pomposiano. Quare hæc tria, triticum, far, speltam, non arbitratur Paludanus specie differre: ideoque sine discrimine in Missæ Sacrificio usurpari posse.

Sed nemo Theologus, quantum mihi, eorum scripta pervolventi animadvertere licuit, est licentiùs & periculosiùs versatus in hoc genere quæstionis, Gabriele, Missæ canonem interpretante. Lectione enim tri-

gesima quinta sumit rem uti exploratam, frumentum univocè dici de quovis semine aristas habente. Quapropter triticum, spel-tam, filiginem, hordeum univocè frumen-ta esse : atque ex his omnibus Eucharistiam
 „ confici posse. Unde, inquit, non videtur
 „ tutum, ac securum, quemcumque scholasti-
 „ cum Doctorem, etiam acerrimi ingenii, ac
 „ profundæ scientiæ, definire hanc negativam,
 „ & determinare ; quòd panis de spelta aut
 „ alio vero frumento, non est apta materia
 „ consecrationis : cum, ut dictum est, ad hoc
 „ non habeatur evidens canonis auctoritas ;
 „ nec divina revelatio ; nec Ecclesiæ deter-
 „ minatio. Et aliquot versibus interjectis hæc
 „ subjungit : Difficile quidem est, & fortè im-
 „ possibile, Christum usum fuisse in conse-
 „ cratione pane triticeo. Quæ verba, non so-
 „ lum ex hujus Theologi commentationibus
 „ delenda essent, sed severa etiam Ecclesiæ
 „ censura coercenda.

Quibus autem argumentis ad sic opinan-
 dum & loquendum adductus sit Gabriel,
 postea. Ac licet in ea lectione canonis ad-
 ducat, ad confirmandam opinionem suam,
 Thomam Argentinam ; nihilominus de Ar-
 gentina in 4. sent. d. 11. q. 2. art. 1. his
 „ verbis testatus est : Thomas de Argentina
 „ consulit, quòd Sacerdos utatur pane triti-
 „ ceo. Et nimirum in 4. sentent. magis so-
 „ briè locutus est Gabriel ; in canonem au-
 „ tem commentarium elucubratus erat, ante-
 „ quam in 4. commentaretur. In ea namque
 „ dist. 11. Magistri disserens q. 2. art. 1. se
 „ ipsum citat hac de re in canonis interpre-
 „ tatione disputantem.

4. Cajetanus in 3. part. D. Thom. interpre-
 tationem faciens art. 3. quæst. 74. haud vi-
 sus est à Gabrielis commento abhorre-
 re : nam duplicem consecrandæ hostiæ mate-
 riam excogitavit ; unam remotam, alteram
 proximam ; proximam dicit, esse panem ;
 remotam, ea ex quibus fit panis : quem con-
 tra Scotum, vi ignis, dum coquitur, affir-
 mat generari ; & substantiam quamdam, seu
 formam substantialem pascisci, ab iis quæ
 miscentur, longè diversam ; eaque genita-
 res permixtas definire : id quod Philosophiæ
 Peripateticæ alumno non facile Cajetanus
 persuaserit. Nam si panis substantialis for-

ma à formis componentium partium differ-
 ret, sine dubio nobilior esset quàm forma
 partium : ergo generans deberet esse præstan-
 tius : ita calor ignis decoquentis panem no-
 bilitate vinceret calorem cœlestem, solisque
 vim, formam tritici procreantem.

Deinde, ut in quadam alia nostra quæ-
 stione adversus chymistas demonstratum est,
 ignis calor non habet vim formam ullam
 producendi nisi ignis : perdendi autem reli-
 quas omnes, in eodem est facultas insignis.
 Adde, quòd si calor elixans, qui ad natura-
 lem calorem propius accedit quàm siccus,
 non privat carnem substantia sua, dum co-
 quitur in olla ; cur privabit calor furni aqua
 respersam & subactam farinam, dum co-
 quitur in furno, aut aliquo quopiam vase ?
 Denique adorea illa liba, seu azymas pla-
 centulas, quæ è liquida farina, lati gemi-
 nique ferri adurentis & pene candentis,
 quasi duarum manuum compressu mira ce-
 leritate fiunt, quæ à cunctis Sacerdotibus
 Ecclesiæ Latinæ consecrantur, quis credat
 novas formas substantiales induisse ? &
 cum forma tritici sine conversione fermè
 annua solis, sine tepore terræ, sine occa-
 sione, sine tot tantisque agricolarum arti-
 bus, & laboribus, sine opportunis irriga-
 tionibus gigni non possit, gignetur forma
 substantialis, aut panis, aut placentulæ,
 multo quàm tritici dignior, actione aut
 concalecti furni, aut ferri urentis, idque
 tempore quàm brevissimo illarum canden-
 tium forcipum compressione ?

Quanto igitur rectius Scotus in 4. sen-
 tent. dist. 11. q. 6. his verbis philosopha-
 tus est ? Probabile est quòd pasta & panis
 „ non differunt specie : quia per decoctionem
 „ pastæ in furno vel alio modo ab igne, non
 „ fit nisi exhalatio humoris aquæ commisti
 „ cum partibus farinæ ; & hæc mistio est per
 „ juxta positionem : talis autem separatio non
 „ mutat speciem, quia nec etiam mistio. Nec
 „ tamen de pasta potest confici : quia noluit
 „ Christus in Sacramentis suis istam subtilem
 „ disputationem de differentia specifica nobis
 „ imponere : sed quòd panem triticeum usua-
 „ lem haberemus communiter pro materia
 „ consecrationis ; ut sic secundum Damascē-
 „ num lib. 4. cap. 5. vel 6. illud, quod

» communiter consuevit esse nutrimentum
» corporis, ipsum, vel simile, esset nobis Sa-
» cramentum institutum spirituale. Hæc il-
le. In cujus oratione atque sententia duo
illa verba (communiter) & (vel simile),
aliquorum fortasse animis errorem possent
adferre, ad eorum opinionem Scotum ad-
ducentium, qui è pane etiam non triticeo
Sacrificium corporis Christi fieri conten-
dunt: quibus tamen, ut non multo post
intelligetur, aperte subtilis doctor contra-
dicit. Ergo, ut tanti Theologi dicta con-
sentiant; verbum (communiter) vel cum
pane usuali jungendum est, vel ad com-
munem sensum hominum, & præcipue
Theologorum referendum est, ut hujusmo-
di reddatur sententia hac commutatione ver-
borum: Sed quod panem triticeum commu-
niter usualement, id est, quo fere utuntur ho-
mines pro materia consecrationis habere-
mus; vel sic, panem triticeum usualement
communiter, id est, communi sensu ha-
beremus, seu crederemus materiam esse
consecrationis. Jam verò vocabulum illud
(simile) non declarat in oratione Scoti
quidpiam ex alia specie, sed idem specie,
qualis est panis cum fermento, quo utun-
tur Græci, & quale est libum azymum,
seu placentula fermenti expers, quam re-
tinuit Ecclesia Latina. Utraque etiam ma-
teria est similis speciei panis, quo ferè ve-
suntur homines.

6. Verumenim non dubitavit Cajetanus af-
firmare, divum Thomam, opinando, non
statuendo docuisse, quod de Eucharistiæ
materia docuit: nempe sibi videri probabi-
le, tum zeam, tum amylum, hoc est, tam
speltam, quam amylum ratam materiam
consecrationis esse: in quo fallitur vehe-
menter Sotus in 4. distin. 9. quæst. unica,
art. 3. §. Itaque regula, prope in extremo,
de spelta assentitur iis qui illam agnoscunt
uti veram consecrationis materiam.

Credunt hujus opinionis patroni, eam
his argumentis non parum firmè sustineri.
Primum est, quod Evangelistæ non testan-
tur nisi de pane: de specie verò panis si-
luerunt: ut indicarent in sacrificio panem
cujusvis generis, modò frumenti sit, ef-
se satis.

Secundum: quia Ecclesia, quæ tam mul-
ta ad externum cultum Eucharistiæ spectan-
tia severis legibus sancivit; id quod in no-
stro Sacrificio est maximum, quodque ejus
intimam naturam attingit, materiam, in-
quam, in illud convertendam, numquam
omississet: omisit autem; quum nullus de
materiæ specie extet canon generalis Eccle-
siæ: quare argumento est non ambiguo,
quemlibet panem è quavis specie frumenti
idoneam esse Sacrificii materiam.

Tertium: Christus comparavit se grano
frumenti Joan. cap. 12. Quivis ergo è fru-
mento panis erit Sacrificio aptus: ergo ex
tritico, hordeo, zea, sive spelta, & farre:
nam constat hæc species esse frumenti. Isi-
dorus namque lib. 17. etymolog. cap. 3.
proprie frumenta dici scribit, quæ aristas
habent. Plinius autem, naturalis historiæ
lib. 18. cap. 7. initio, triticum & hor-
deum frumenta nuncupat: & cap. 8. vul-
gatissima frumenti genera scribit esse far,
siliginem, triticum: in quo item cap. sili-
ginem frumenti delicias appellat: zeamque,
olyram, tiphen nomine censet frumenti, &
cap. 10. ejusdem libri: Apud Græcos, in-
quit, est zea; traduntque eam, ac tiphen,
cùm sint degeneres, redire ad frumentum,
si pistæ serantur; nec protinus, sed tertio
anno: & cap. 11. in extremo, ex zea pul-
chrius quàm ex tritico fit granum. & cap.
8. primum antiquis Latio cibum è farre
fuisse prodit. Nec dissentit Plinio, Varro
de re rustica, cap. 48.

Quartum argumentum: Christus unà 7.
cum suis discipulis victum vitamque more
pauperum colebat: quare vero est similis,
non triticeo, sed hordeaceo pane, aut ex
alio frumenti genere vitam toleravisse, di-
vinamque suam carnem, quum Sacrificium
instituit, consecrasse?

Quintum: Si vis ac divinitas Christiani
sacrificii sine pane è tritico non consisteret;
re in primis maxima, & quæ in novæ legis
Sacramentis principatum obtinet, innume-
rabiles Provinciæ caruissent, in quibus hoc
genus frumenti non reperitur.

Sextum: Fac, Christum usum esse vino
nigro in sui corporis consecratione; quod
est valde credibile; cùm eo vini genere

Provincia Palæstina abundet: ideòne eorum Sacerdotum, qui Christi sanguini conficiendo vinum sumunt album (quod ferme cuncti faciunt, Carthusiensi sodalitate excepta) non erit vera consecratio? At vinum album & nigrum specie differunt, ut probat Gabriel in ea can. lectione 35. quum utriusque vini sint dissimiles proprietates; siquidem vinum album laxat, nigrum autem constringit. Quòd si sanguinis consecratio vina specie differentia admittit; cur consecratio corporis non admittet frumenta, seu panes specie differentes?

Septimum & postremum est ejusdem Gabrielis, in eadem lectione hisce verbis scribentis: Christus, secundum omnes Doctores, Apostolos Sacerdotes ordinavit, dicens ad eos: *Hoc facite in meam commemorationem*: facite hoc, inquam, quod ego feci. Quòd autem fecit Christus? accepit panem, & fregit, &c. dicens, *Hoc est corpus meum*: ergo Sacerdos hoc ipsum nunc faciens, & certa verba proferens, consecrat, sicut Christus. Hæc ille.

8. Verumenim sententia, quæ sequitur, sola retineri debet; quæ tum in Latina, tum in Græca Ecclesia inveteravit; ut in Catholica liturgia, & consecratione Eucharistiæ non possit adhiberi nisi panis triticeus. Hoc institutum credimus à Christo, traditum ab Apostolis, ab utraque Ecclesia, Romana & Græca, ad hanc diem conservatum, à Concilio Florentino in fidei regula tradita Armenis definitum, à majoribus, pluribusque Theologis defensum. Theologicæ autem hujus alæ præfectus est Divus Thomas, tum in 4. sentent. tum in Summa; in 4. enim d. 11. q. 2. art. 2. quæstiuncula 1. probat, materiam Eucharistiæ debere esse panem triticeum; & quia Christus se grano frumenti comparat, & quia is panis est nutritioni aptior, & quia panis simpliciter enuntiatus, intelligitur triticeus. Atque in eadem quæstiuncula respondens tertio argumento, non vult confici posse ex spelta, farre, hordeo; nihilque horum trium posse umquam generari ex tritico; eandemque sententiam iterat in Summa, in 3. p. q. 74. art. 3. ad 2. ubi concedit confici posse Eucharistiæ Sacramentum ex siligine: quia in

multis terris non bonis ex sato tritico nasci ait siliginem; quam non credit à tritico specie differre. Scotus in 4. sent. d. 11. q. 6. panem, quem humana vita sibi conciliavit, & qui fit è tritico, statuit solum posse consecrari.

Durandus in eadem d. q. 4. num. 8. unius speciei materiam sic exigit in hoc Sacramento, sicut in reliquis: probatque debere esse ex tritico. Quòd si spelta & far unius essent cum tritico speciei, non inficiatur, pro materia adscisci posse ad sacrificium. Idem quod Durandus, scripsit Richardus in eadem dist. art. 2. q. 2. Major tantum triticum concedit materiæ hujus Sacramenti, exclusa etiam siligine, in eadem dist. 11. q. 4. in vetustioribus Codd. Alex. in 4. p. q. 32. memb. 4. in antiquis, sed in recentibus libris quæst. 10. memb. 4. art. 1. §. 3. requirit triticum, quamquam zeam vel speltam non rejicit; quia putat esse ejusdem speciei cum tritico. Victoria in libello de Sacram. q. 55. non recipit nisi triticum; atque in alio conficere, affirmat esse temerarium: cum solus panis è tritico institutus videatur ad alendos homines. Summa confessorum lib. 3. tit. 24. q. 89. opinionem refert utramque, tum divi Thomæ, tum Alberti, solam D. Thomæ præ se ferens & præferens. Divus Antoninus in 3. p. tit. 24. cap. 6. ante §. 1. distinguit ante factum, & post factum, seu ante & post consecrationem: ante consecrationem, censet sequendam esse sententiam S. Thomæ; post consecrationem, Paludani, ut etiam ex spelta & farre confici possit. Gerson in tractatu de Floribus, cap. de Eucharistia, è tritico tantum panem posuit in consecratione corporis Christi. Rosella, in verbo, Eucharistia 2. num. 1. speltam & far repudiat. Sylvester, in verbo, Eucharistia, tit. 1. q. 1. triticeum panem necessarium esse his verbis ostendit. Primum verò quæritur, quæ sit materia hujus Sacramenti, in quantum sumitur per modum cibi; seu in quantum continet per modum Sacramenti corpus Christi tantum: & dico secundum S. Thomam & communiter omnes Sanctos, quòd est panis triticeus, aqua naturali confectus. Angelus, in verbo, Eu-

„charistia, num. 2. Neque, inquit, in farre,
„neque in spelta potest confici, neque in si-
„ligine, sed in solo tritico, secundum Sco-
„tum, & communiter Theologos. Tabiena,
in verbo, Eucharistia, numer. 5. legitimam
materiam scribit esse panem è tritico: &
num 8. doctrinam D. Thomæ ait esse com-
munem & sequendam: ut Eucharistiæ Sa-
cramentum fieri nequeat ex spelta, farre,
hordeo; posse autem è tritico & siligine.

9. Hanc opinionem D. Thomæ tenendam
esse dicit Armilla eodem tit. num. 1. Vega
in Theologicis institutionibus opinionem
dumtaxat D. Thomæ amplexus est, cap. 16.
§. 3. versu 1. Toletus, in 2. libro c. 25. de
instruct. sacerdot. in tritico tantum & siligine
constituit materiam Eucharistiæ: vult au-
tem, siliginem selectum esse frumentum;
quod ante ipsum ejus Magister scripsit So-
tus, in 4. dist. 9. q. un art. 3. probatque ex
Isidoro lib. 7. c. 3. Etymol. siligo enim idem
valet quod selectum. Petrus Sotus, in insti-
tut. lect. 2. de Euchar. fermè in principio,
communem sententiam Doctorum & Ec-
clesiæ his verbis subscribit: Proculdubio ad
„veritatem Sacramenti hujus panis triticeus
„necessarius est; ita videlicet tota Ecclesia
„semper intelligente; quod panem, quo com-
„muniter utuntur homines, Christus in ul-
„tima Cœna sumpserit in manus: atque ita
„illum instituit materiam hujus Sacramenti,
„ipsum consecrans: quo certissimum fit, ex
„nulla alia materia panem confectum suffice-
„re ad veritatem hujus Sacramenti, ut. B.
„Tho. inquit, & omnes, d. 8. 4. verum,
cùm dicit, *omnes*, non puto ab eo intelligi
veteres omnes interpretes, ac Theologos:
& pro octava distinctione existimo ponen-
dam esse undecimam.

„Pergit idem Petrus Sotus: In quo, sicut
„in præcedentibus Sacramentis diximus, te-
„nenda sunt certa & relinquenda incerta. Un-
„de, quamquam sint diversæ sententiæ Do-
„ctorum de spelta, farre & similagine; hoc
„primum est certum, utentem materia dubia
„& incerta, graviter peccare quocumque
„modo id fiat, sive scilicet ex natura & spe-
„cie ipsa, sive in corruptione dubium oria-
„tur. Hactenus Petrus,

10. Sed locum hunc, quem tractamus, præ-

clare conficit Catechismus Romanus ad Pa-
rochos, quàm brevissimè de materia Eucha-
ristiæ hoc modo præcipiens: Sed quemad-
modum nullus panis nisi triticeus apta ad
Sacramentum materia putandus est: hoc
enim Apostolica traditio, & Ecclesiæ Ca-
tholicæ auctoritas firmavit, &c. Denique
Concilium Florentinum in decreto fidei tra-
ditæ Armenis: Tertium, inquit, est Eu-
charistiæ Sacramentum, cujus materia est
panis triticeus. Neque est pars hæc ab ar-
gumentis inops. Primum enim tum M.
Tullius, tum veteres, qui Latinè & pro-
priè locuti sunt, frumentum & triticum,
frumentarium panem & triticeum pro eo-
dem usurparunt. Vulgus item, cùm panem
dicit è frumento, panem è tritico intelligit.
Deinde, quia quilibet alius panis sine ad-
ditamento non dicitur panis: & qui panem
coqueret, & venalem proponeret, aut è zea,
aut è farre, aut ex hordeo, cogeretur efferre
panem cum ea materia, è qua esset, ne fal-
lerentur emptores. Tum in summa caritate
annonæ numquam factitatum vidimus in
Romana Ecclesia, neque in aliis, quæ ejus
sunt imitatrices, provinciis, ut in alia ma-
teria quàm tritici, Christi corpus consecra-
retur: secus autem fecissent, si fieri potuif-
set. Post panem Angelorum, & cœlestem,
& quo suorum fidelium animas ali Christus
constituerat, quis credat fieri voluisse ex iis
terræ seminibus, quæ cibaria sunt propria
belluarum, quale est hordeum, zea, ac non
potius ex eo semine quod unum sibi homi-
nes ad conficiendum panem reservarunt?

Ad extremum, Albertus Magnus, in 4. II.
sent. d. 12. art. 7. testatur, quæstionem de
spelta ad sedem Apostolicam delatam ali-
quando fuisse; judicatumque esse illam hor-
dei speciem esse; in quo hordeo non potest
confici Sacramentum corporis Christi. Ac
licet nitatur Albertus sententiæ hujus Apo-
stolicæ auctoritatem dupliciter elevare;
utrumque modum reticendum tamen puto,
tanti viri parcens sapientiæ atque religioni.

Ad dejiciendam verò septem contrario-
rum argumentorum machinam sunt hæc
pauca tenenda. Fatendum est, Evangelistas
de qualitate panis siluisse: sed, quod in
conscribenda Evangelica historia præterit-

runt, voce & facto Ecclesiae universae traderunt.

Neque dicendum est, de specie panis non fuisse quidquam ab Ecclesia sancitum; cum ejus generalis & per vetus consuetudo gravissimae sanctionis vim habeat; & cum extet luculentum ea de re Florentini Concilii decretum: quod aut fugit Gabrielem, aut, si vidit, dissimulavit. Fatemur quoque, frumenti nomen, improprie & latissime sumpti, non solum ad hordeum, far, & zeam permanere; verum & ad milium, panicum, aliaque non pauca semina. Nam Plinius, lib. 18. initio, c. 7. fruges in duo leguminum genera partitur, in frumenta, inquam, & legumina. Quare fruges omnes, quae legumina non sunt, frumenta sunt, auctore Plinio. Verum, si proprie sumatur frumentum, ultra triticum non progreditur: & qui sine adjunctione frumentum nominat, nec is, qui loquitur, aliud significat, quam triticum; nec, qui audit, aliam speciem seminis aut animo aut cogitatione informat, quam tritici. Quod nos dicimus, confirmat magnum Lexicon Graecum: docet enim, *πυρὸν*, id est, frumentum, proprie usurpari, *ἀντὶ σίτου*, id est, pro tritico, & nimirum, *σίτω* se Christus comparavit. Joan. c. 12. hoc est, tritico.

Quamvis autem Christus rationem victus & cibi, qui pauperis esset, sectaretur: non est eidem rationi non consonum, panem etiam tritici non solitum vesci; aut ejus generis panem tunc ei defuisse, cum apud patrem illum familiam, in cujus domo erat Coenaculum grande stratum, extremam eum discipulis suis Coenam ageret; panemque humani corporis alimentum in suum sanctissimum corpus, quod spirituale nostrorum animorum futurum erat nutrimentum, divina sua vi atque incomprehensa potestate converteret.

13. At enim multae orbis terrae Provinciae carent tritico. Respondeo, multo plures carere balsamo; quod cum oleo mistum veram efficit Sacramenti confirmationis materiam ex communi sententia Theologorum. Ac materiam confirmationis esse chrisma ex oleo, & balsamo confectum, per Episcopum, benedictum, definivit

Concilium Florentinum, sub Eugenio IV. Commutetur igitur Confirmationis materia; quia balsamum per paucis Provinciis orbis terrae concessum est. Dices, Ideo non est Sacramentum necessitatis, ut sine eo constare salus homini non possit. Idem respondebitur tibi de Sacramento Eucharistiae. Verum, quia nulla regio Christiana sacrificio carere debet; importato tritico sublevari potest; quo nunc orbis novus affluit. Christiani enim Sacerdotes apud Japonios populos, à nostro orbe immensis terrarum Oceanique spatiis disjunctos, semper sunt in sacrificando tritico usi: cujus frumenti erant eae nationes ante nostrorum Sacerdotum ad eas adventum prorsus expertes.

Atqui, argumentatur Gabriel, tam in 14. albo quam in nigro vino perfici Sacramentum; quae vina, ut is credit, specie intersunt. Probandum esset, utrumque vinum specie differre. Imò verò, inquit hic Theologus, differentia specifica perspicua est ex effectis: nam album laxat, nigrum verò vinum adstringit. At ipse Gabrieli dixero, non id oriri è qualitate, quae discrimen indicet speciei, sed cujusdam tantum temperationis, substantiam sive speciem vini non immutantis: quandoquidem utraque illa qualitas est in duobus vinis albis quam in uno albo & altero nigro interdum insignior: album enim vinum paulo acerbius, multo vehementius stomachum & alvum adstringit, quam nigrum dulce, praesertim si tenuioribus sit partibus, & dilutis; dilutis, inquam, non aqua, sed vacuitate fecium.

Sed nonnulla est Christiani populi provincia, sive regio, quae panem non ex tritico, sed ex alio frumenti genere consecrat. Respondeo: non quod una aliqua Provincia, seu Ecclesia, in ritu Sacramentorum facere assuevit, considerandum est; verum id quod Romana Ecclesia cunctarum magistra & nutrix observat & facit, imitandum & faciendum est.

Quòd verò Christus cum dixit, *Hoc facite in meam commemorationem*, ostendit se de genere panis non fuisse sollicitum: miror, Gabrielem, hominem non tardo ingenio, non animadvertisse totum argumentum in ipsum posse converti. Si enim in

imitatione ejus quod fecit Christus, sacrificii nostri vis & summa consistit; sanè, cum Christus non solum consecrationis verba protulerit, sed certam etiam materiam, quam in suum corpus transformaret, in manus sumpserit; eamque materiam, panem fuisse triticeum, tum ratio, tum Apostolorum traditio, tum Ecclesiae consuetudo, tum communis sensus Theologorum, tum generalis Concili sententia, declaravit; nempe ex facto Christi intelligimus, specie tritici excepta, quamlibet aliam ejus corporis Sacrificio semovendam esse.

QUESTIO XLII.

1. **N**Um una liturgia, seu Missa Christiani Sacerdotis, tantumdem multis, quantum uni valeat; & num Sacerdos, qui singulis singulas promissit Missas, una satisfaciatur; quæri passim, & in singulos dies disceptari solet. Equidem fateor, me dubitanter & diffidenter utramque hoc tempore quæstionem attingere; quam toties & in publicis meis scholis, & in quotidianis consultationibus justis de causis dimittendam mihi esse censueram. Sed ubi à tam multis interceptam & tractatam esse animadverti, ipse quoque eruditissimis auctoribus inductus arripui; ne res tanti ponderis, ac tantopere expetita, in hisce meis responsis desideraretur.

Illud verò hujus disputationis principio profiteor, in ambabus controversiis nihil meæ sententiæ me esse dicturum: sed rem unamquamque gravium Theologorum consignatis auctoritatibus constituturum. Porro, hominibus harum rerum studiosis cum primis gratum me facturum sum ratus, si, quinam hoc toto de genere Theologi consulendi sint, breviter indicaro.

2. Hi ergo fuere præcipui, in quorum ego doctrina percipienda & excutienda sententia sum multos dies magna cura, acri studio, ac sedula lectione versatus: à quibus haurire cæteri poterunt. Concilium Tridentinum, sess. 22. c. 2. & c. 6. & sess. 25. cap. 4. Concilium Constantiense, sess. 8. condemnatione erroris 19. Catechismus

Romanus de Eucharistiæ Sacramento, præceptionis parte postrema. D. Thom. in 4. sent. d. 12. art. 2. quæstiunc. 3. & dist. 45. q. 2. art. 4. quæstiunc. 1. 2. & 3. & in 3. par. q. 79. art. 5. & quidem in dist. 45. 4. sent. Divus Bonavent. art. 2. q. 3. tum Richar. art. 2. q. 3. tum Durand. q. 3. tum Palud. q. 2. art. 1. conc. 1. & art. 2. conc. V. Scotus quodlib. 20. art. 1. 2. & 3. Altisiodor. in summa Theologica, lib. 4. tract. de suffragiis, q. 3. Gerson in libello de sollicitudine Ecclesiasticorum part. 21. 30. 31. Turrecremata in cap. Non mediocriter, de consecrat. d. v. D. Anton. in 1. part. summæ tit. 10. cap. 2. §. 3. Adrianus quodlib. 8. art. 3. Gabriel in canonem Missæ lect. 26. & 27. Major in 4. dist. 45. quæst. 3. Sotus in 4. d. 11. quæst. 2. art. 5. concl. 4. & dist. 13. quæst. 2. art. 1. & in 9. lib. de just. & jur. quæst. 2. art. 2. sed idem auctor fatetur se in 4. retractatiùs de eadem re scripsisse, & quæ disseruit in 9. de just. & jur. moderatum esse: Petrus Sot. in instit. Sacer. de Sacrificio altaris lect. 7. §. De fructu igitur. Cajetanus in 3. par. quæst. 79. art. 5. & in 2. Tom. opusculorum, Tract. 3. de celebrat. Missæ cap. 2. Canus de locis Theologicis lib. 12. cap. 12. Viguerius in instit. de Sacram. Euchar. cap. 16. §. 3. versu 15. Medina C. de oratione quæst. postrema. Corduba in volumine quæstionum Latinarum quæst. 3. quo nemo de tota controversia copiosius disputavit: duabus enim & quinquaginta majoribus columnis disputatio illa continetur.

In summarum scriptoribus præter divum Antoninum; Supplementum, & Rosella, in verbo, Suffragium, quæst. proxima postremæ, & eadem Rosella, in verbo, Missa, quæst. item quæ hæret extremæ. Sylvester, in verbo, Missa 1. quæst. 9. Angelus eod. tit. num. 52. Tabiena in verbo, Restitutio §. postremo. Navarrus in summa cap. 25. num. 92. citans seipsum in cap. Visum. de consecrat. dist. 1. & in cap. Non mediocriter, de Consecr. dist. v. & in Enchiridio de orat. cap. 20. num. 77. verum numerus in meo codice est 48.

Nostri quoque ordinis quatuor non obscuri Theologi eandem quæstionem illu-

strarunt. Card. Toletus, in 2. lib. de instruct. sacer. cap. 8. Cardinalis Bellarminus, in controversia de Missa. cap. 4. Gregorius de Valentia, lib. 1. de sacrificio Missæ. cap. 5. & 6. Suarez in 3. par. D. Thomæ, disp. 79. sect. 11. Removi ab hac causâ sacrorum canonum interpretes: quoniam totus locus est Theologicus; nec aliis quam Theologis videtur ejus explicatio committenda. Ex horum igitur scriptis atque sententiis (conciliis, & catechismo Rom. exceptis) quæ valde distractæ videntur, statui quædam delibare, quæ magis necessariam cognitionem habent. Sed tamen placuit veras certasque notitias ab incertis & tantum verisimilibus secernere. Ab illis igitur orsi ad has progrediemur.

3. Prima notitia apud Catholicos certa ea est: Quam hostiam in ara lapidea immolant quotidie catholici Sacerdotes, est illa ipsa, quam in cruce Christus Patri obtulit, idemque offerens. His enim verbis decernit Concilium Tridentinum, sess. 22.
 - » Una enim eademque hostia, idem nunc offerens, Sacerdotum ministerio, qui se ipsum
 - » tunc in crucem obtulit, sola offerendi ratione diversa. Cujus quidem oblationis,
 - » cruentæ, inquam, fructus per hanc uberimè percipiuntur. Et Catechismus Romanus de Sacramento Eucharistiæ folio extremo. Sed unus etiam atque idem Sacerdos
 - » est Christus Dominus. Nam ministri, qui Sacrificium faciunt, non suam, sed Christi
 - » personam suscipiunt, cum ejus corpus & sanguinem conficiunt; id quod ex ipsius
 - » consecrationis verbis ostenditur: neque enim Sacerdos inquit: Hoc est corpus Christi; sed, Hoc est corpus meum, personam
 - » videlicet Christi Domini gerens, panis & vini substantiam in veram ejus corporis & sanguinis substantiam convertit.

4. Secunda notitia item certa: Præter Christum, qui in faciendo est princeps Sacerdos, duo item alii offerentes adjunguntur, Ecclesia, inquam, Catholica, & tam Christi quàm generalis Ecclesiæ minister inferior Sacerdos, Petrus, Joannes, Franciscus. Neque de hoc trium offerentium numero variatas Theologorum sententias habemus. Est illud autem subtiliter observatum à Cano lib. 12.

de locis Theolog. cap. 12. Sacerdotem, in oblatione corporis & sanguinis Christi, non imitari causas secundas, quæ per virtutem à principalibus receptam agunt; qualis est aër, qui illuminatus illuminat; & aqua, quæ ab igne feruefacta calefacit; quibus ipsis attribui solet effectus: sed illas causas administras, quæ à superioribus, seu principalibus ad actionem admoveri solent; quibus nec opus, nec actio assignari solet, sed propriè causis ipsis applicantibus. Ita effectus Sacrificii Christo & Ecclesiæ, qui sunt duo principales offerentes, tribui solet: ut nec Sacerdotis ministri improbitate impediri, corrumpi possit, quamvis ejusdem sanctitate non parum adjuvetur. Offert enim, ut inquit Petrus Sotus lect. 7. de Sacrificio Missæ, nunc semetipsum Christus per ministrum Sacerdotem, & in eo operatur, ut caput in suo membro, ut agens principale in instrumento, ut dominus in procuratore.

Tertia notitia apud omnes recepta: Sacrificium, ut actio est ministri, vel Ecclesiæ, pretium, seu æstimationem, fructum quoque finitum habet: quandoquidem quidquid seu in Ecclesia seu in ministro inest, circumscriptum ac terminatum esse oportet.

Quarta notitia versatur in illa tripartita ratione, quemadmodum mirificum hoc valeat Sacrificium, subtiliter explicata à Scotto in quodlib. 20. art. 1. quam rationem posteriores Theologi amplexi sunt: etsi Medina C. de oratione, quæst. extrema, conatus est illam argumentis labefactare; quæ non sunt tanti, ut eum debuerint à communi comprobantium sensu avertere. Sentit igitur Scotus, novæ legis Sacrificium, de quo est sermo, tribus modis valere, generalissimè, specialissimè, & medio modo: generalissimè, toti Ecclesiæ; specialissimè, ipsi sacrificanti ministro ob gratiam gratum facientem, ob probam mentis ejus motionem, & propter rectum opus; & quod hac ratione consequitur Sacerdos, non vult ab eo alteri tradi posse sine culpa: medio modo putat valere ei cui Sacrificium præcipuè applicatur.

Quinta notitia vera ex communi Theologorum sensu: Est in nostro augusto divi-
nóque

nóque Sacrificio triplex illa potestas, quæ in oratione etiam collocatur; una merendi; altera impetrandi; tertia satisfaciendi: atque tertia hæc nostri Sacrificii maximè videtur propria. Quemadmodum enim Eucharistia, ut Sacramentum est, ad divinitus alendam animam, sic ad eandem expiandam & purgandam, ut Sacrificium est, est ab nostræ salutis auctore institutum: quemadmodum docet D. Thomas in 3. par. quæst. 79. artic. 5. Etenim, cum sit hoc ipsum Sacrificium suapte natura, ac verè propitiatorium, ex doctrina Patrum, Conciliique Tridentini, sess. 22. cap. 2. & can. 3. & ratio propitiationis, atque expiationis in pœnæ persolutione magna ex parte consistat; profectò intelligi nequit, quemadmodum vis expiatrix animorum perse non reperiatur in hoc Sacrificio. Quare divus Thomas in 3. par. quæst. 79. art. 5. prorsus scripsit his verbis: In quantum verò Sacrificium habet vim satisfactivam.

8. Ita mihi duorum recentium Theologorum est per quàm paradoxa visã opinio, qui nostro Sacrificio vim satisfaciendi ademerunt; quoniam Christus nunc in cælo, extra statum merendi satisfaciendique, ævum agit: perinde quasi culparum pœnarumque nostrarum pretia humano generi nece sua parta, non cui libuerit, nunc idem Christus partiri impertiri que possit. Duplíciter enim quis pro altero satisfacere potest; remotè, inquam, & proximè; remotè, si pecuniam comparet ad ejus nomen dissolvendum; atque hæc est inchoata quædam satisfactio: proximè, si pecuniam ipse verè solvat, accipiatúrque à creditore, sibi que satis factum esse fateatur; atque hic satis proprius est modus satisfaciendi: id quod fieri in altaris Sacrificio, tum ex veterum Patrum monumentis, tum ex decretis Tridentini Concilii, tum ex Theologorum scriptis constat.

Quocirca Scotus quodlib. 20. art. 2. in extremo ad hunc modum scriptum reliquit, principali quæstionis respondens argumeto. Secundò dicitur, Quòd istud meritum est passionis Christi, non quòd Christus nunc mereatur; sed, quia, quando passus est, meruit, quòd istud meritum esset ad

meritum illud applicabile. At Scotus de triplici modo, quo offerentibus valet Sacrificium hoc, differens in 4. sent. d. 13. quæst. 2. art. 1. §. Isti ergo omnes. Merentur, inquit, præterea de condigno augmentum gratiæ non modò per devotionem, & orationes quas illic fundunt, sed etiam virtute operis, scilicet ratione hostiæ, quam offerunt. Itaque sicut offerens in gratia panem, & nummos Sacerdoti, & alias largiens eleemosynas, de condigno meretur augmentum gratiæ; ita, & multò locupletius, offerendo corpus & sanguinem Christi: ex quo fit, ut illic effectus meriti operantis commisceatur cum effectu operis operati, id est, hostiæ quæ offertur. Secundum effectum offerentes adipiscuntur per modum satisfactionis: per illam siquidem victimam satisfaciunt pro pœnis delictorum, quæ sibi quoad culpam remissa sunt; & hæc satisfactio fit certa, & infallibili lege, sicut in merito de condigno; nam iste est propriè effectus operis operati, id est, hostiæ oblatae. Tertiò, assequuntur & alios effectus per modum impetrationis, & suffragii, nempe defunctis relevationem tormentorum purgatorii, aut prorsus liberationem; quæ non fit ex rigore justitiæ per modum meriti de condigno, sed per modum deprecationis, si Deus acceptaverit, & per modum applicationis Sacrificii ad satisfaciendum pro ipsis, etiam si singularem eleemosynam non reliquerint.

Quòd si ambo illi Theologi virtutem impetrandi, & non satisfaciendi per se in nostro Sacrificio esse contendunt; quia Christus nunc advocati munere fungitur in cælo: cur non item æquam satisfaciendi in eodem Sacrificio virtutem constituunt; quum idem Christus sedeat in præsentia ad dexteram majestatis, purgationem peccatorum faciens, ut testatur D. Paulus in epist. ad Hebr. cap. 1. quam purgationem sine dubio peragit condonandis peccatis, & procurandis seu expiandis, & suæ mortis, & perpeffionum meritis applicandis.

Sexta notitia: Omnes tres illi effectus, seu fructus, merendi, satisfaciendi, impetrandi, tantò sunt in unoquoque uberiores, quanto major est fides, religio, & sanctitas: idque cuncti disceptatores recipiunt.

9. Septima notitia minimè dubia apud Doctores : Sacerdos , qui tribus hominibus tres Missas spondit , singulis singulas , fidem suam unica Missa nequaquam liberat ; tantòque minus liberaret , si tres Missæ promissæ essent , vel Spiritus sancti , vel primæ Virginis , vel defunctorum , aut hujusmodi. Etenim cum in certo numero & genere , contracta est Sacerdoti cum tribus hominibus obligatio honesta ac justa , contra honesti rationem probique viri officium facturus sit Sacerdos , si promissi religionem violavit.
10. Octava : Missa si sumatur pro precatione , & pro ratione ceremoniarum à Sacrificio avulsa , multò minus valet multis , quàm uni , præsertim cum ad peccatorum solvendas pœnas adhibetur. Cuncti huic veritati assentiuntur.
11. Nona : Suffragia , & Sacrificia ab Sacerdote collata in unum aliquem , magis profunt ei in pœnarum debito solvendo , quàm in totum aliquod commune derivata. Et huic veritati assentiuntur universi , qui in aliquo probabili numero sunt Theologorum. Et sanè Concilium Constantiense , sess. 8. decimum nonum errorem condemnavit Wicleffi , qui aiebat , orationes per religionum superiores ad quampiam personam applicatas , non magis ei valere , quàm generales & transfusas in universos. Et quamvis illic Concilium loquatur de precibus : nempe de Missæ Sacrificio idem dictum erat , si de illo quoque Wicleffus idem sensisset ; nam contra communem sensum sensisset Theologorum. Consule D. Thomam in 4. sent. d. 45. quæst. 2. art. 4. q. 1. ubi scribit , fieri posse , loquens de Sacrificio Missæ , ut illi soli valeat , pro quo applicatur (verba sunt ejus) ad dimissionem , & satisfactionem. Vide quæstiunculam secundam ejusdem articuli : ac divum Bonaventuram in eamdem d. art. 2. q. 3. & Richardum in eamd. art. 2. qu. 3. & Durandum in eamd. qu. 3. & Paludanum in eamd. q. 2. art. 1. concl. 1. & art. 2. concl. 5. Altissiodorum lib. 4. summæ suæ Theologicæ , tractatu de suffragiis q. 3. ad ultimum objectum : divum Antoninum in 1. par. sum. tit. 10. cap. 2. §. 3. Adrianum quodlib. 8. art. 3. Turrecremaram in commentario Canonis , Non mediocriter , de consecrat. dist. 5. quæst. sua 2. Seco-

tum in quodlib. 20. art. 1. & 3. Gabrielem in canonem missæ lect. 27. his verbis scribentem : Quantum ad pœnæ solutionem , communis est , & penè omnium sententia , Missam unam non tantum valere pluribus , si pro eis ex æquo celebretur , quantum valeret , si uni soli vel paucioribus applicaretur : idque auctoritate firmat D. Thomæ ; cujus verba describit ex ea q. & art. quem ipsi nunc ostendimus. Gerson verò in opusculo de sollicitudine Ecclesiasticorum , particula 21. Certum est , inquit , Ecclesiæ suffragia vel singularis personæ , non tantum valere pro mille , aut omnibus , quantum si pro uno fiant : nec est controversia qualiscumque apud Doctores de suffragiis satisfactionis , & redemptionis.

Decima notitia , quæ ipsa communem habet Doctorum approbationem : Sacrificia & suffragia , quæ non in solum huic illive cedunt ad satisfaciendum , ipsa ad solatium & gaudium profunt omnibus , in quibus divina est caritas : ac majorem in modum profunt iis , quorum est caritas erga Deum major. Sic D. Thom. in 4. dist. 45. qu. 2. art. 4. q. 1. & in eamd. dist. tam Richardus art. 2. quæst. 3. quàm Dur. q. 3. & Palud. q. 2. art. 1. conc. 2. nec non in 1. part. tit. 10. cap. 2. §. 3. D. Antoninus & Turrecremata in can. Non mediocriter dist. 5. de consecrat. q. 2. sua. Supplementum in verbo , Suffragium , penultima q. ubi affirmat , D. Thomæ opinionem in hac parte esse communem : nec secus ait Summa confessorum lib. 3. tit. 34. q. 169. & 170. Adrianus quodlib. 8. art. 3. in lit. verò. N. sic concludit : Ex his omnibus dico , quod applicatio orationis per viam satisfactionis , minùs prodest uni , quum applicatur simul alteri : sed per viam meriti , aut impetrationis , non minùs , quam si pro altero eorum tantum oratio funderetur. Citat & probat Paludanum idem affirmantem : Additque , fieri interdum , ut Deus pro nonnullis perditis nos audiat pro universitate precantes , quos non audiret , si pro illis tantum supplices ei preces adhiberemus. Paludanus in 4. d. 45. qu. 2. art. 1. concl. 2. & Durandus , & Richardus proximè citatis locis de uno à D. Thom. dissentiunt. Nam is absolute scripsit ,

de bono opere vel suffragio magis lætari, qui majore est præditus caritate: hi verò affirmant, cum, pro quo aut suffragium aut bonum aliud opus exerceretur, magis lætari, quamvis æqualem habeat caritatem, vel etiam minorem, ut inquit Paludanus.

13. Ex his duabus postremis notitiis quivis intelligere potest, Præpositivi antiqui Theologi, consentientibus cæterorum Theologorum suffragiis, qui D. Thomam consecuti sunt, ideo condemnatam esse sententiam, quia is absolute, nullaque adhibita distinctione, pronunciavit, perinde valere uni soli, ut omnibus; & omnibus juxta atque uni Sacrificium ipsum atque suffragium; unico argumento, ac duplici similitudine ad eam rem persuadendam usus. Argumentum fuit hujusmodi: Opus spirituale communicatur similiter, ut spiritus: sed spiritus non communicatur dispartitus, sed integer ac totus: ergo pariter effectus spiritualis, qualis fructus est Sacrificii, atque suffragii. Priorem similitudinem ducebat à funalis candelæ lumine, quæ licet in domo divitis ei præcipue accendatur, nihilo tamen minus illuminantur reliqui, qui intra domum sunt; & quorum est acies oculorum acutior, ii candelæ facillime lumine magis quam herus ipse ac dives fruuntur. Posteriores similitudinem à voce petebat Doctoris; quæ æqualiter ad auditorum aures perferitur, atque eâ quorum est major celeritas mentis, magis erudiuntur.

Hujus Doctoris ac Theologi veteris sententia approbatorem habere videtur Alfiodorensis, priscum item Theologum. Hic enim in 4. suæ summæ, tract. de suffragiis, quæst. 3. ad ultimum objectum, satis laudat Præpositivi, quem item nominat, opinionem. Divus autem Hieronymus minimè obscuris verbis favere visus est eidem opinioni, canone, Non mediocriter, distinct. de Consecratione V. in quo canone extant hæc verba Hieronymi: Melior est quinque Psalmorum decantatio cum cordis puritate, & serenitate, & spirituali hilaritate, quam totius psalterii modulatio cum anxietate cordis, & tristitia. Dum igitur pro cunctis animabus psalmus, vel Missa dicitur, nihil minus quam si pro uno quolibet ipsorum dicatur, accipitur.

Verum, ut dixi, totus cuneus Theologorum contra Præpositivum conspirat. Eum enim in 4. sent. d. 45. explodunt hi omnes: Divus Thomas quæst. 2. ar. 4. qu. 1. Divus Bonaventura, art. 2. quæst. 3. Richardus, art. 2. qu. 3. Durand. qu. 3. Palud. q. 2. art. 1. concl. 1. Scotus in quodl. 20. art. 1. Gabriel in Canonem missæ lect. 27. Adrianus, quodlib. 8. art. 3. Turrecremata in canonem, Non mediocriter, de consecrat. d. 5. Divus Ant. in. 1. par. tit. 10. cap. 2. §. 3. ut taceantur reliqui.

Ad argumentum Scotus respondet quodlib. 20. art. 1. bonum spirituale communicari quidem sine divisione quantitativa, sed cum distinctione numerali. Et aliquot versibus interjectis: Non ergo, inquit, illud bonum spirituale realiter per partes datur, sed datur in multis bonis minoribus, quæ respectu illius boni habent partialem valorem. Hæret in hac solutione Scoti Gabriel lectione 27. in canonem Missæ, ac pene in eisdem insistens verbis littera M. Medina verò in C. de oratione quæst. 20. fermè in principio, negat bonum spirituale juxta atque spiritum divisionis expers esse. Spiritus enim adeo indivisibilis est, ut nequeat per partes communicari: bonum autem spirituale divisibile est, & partitionem admittit. Nam & bona collata, ut caritas & cæteræ virtutes, divisionem saltem graduum & intensivam habent: & remotio mali ac pœnæ spiritualis partitionem non excludit.

Ad exempla candelæ & lucis, vocis & doctrinæ, respondet divus Thomas in d. 45. quæst. 2. art. 4. q. 2. ad 1. Habere dissimilitudinem cum suffragiis, quando usurpantur ut satisfactiones quædam: nam lumen & doctrina prosunt per modum actionis; at suffragia valere inquit per modum solutionis debiti. Richardus autem in eamd. d. art. 2. q. 3. & Dur. q. 3. respondent, in exemplis disparem esse rationem: quod lumen candelæ & vox docentis communicantur ex necessitate naturæ; at suffragia, ex ejus qui suffragatur, intentione ac libera voluntate. Divus autem Bonavent. art. 2. quæst. 3. sic: Dicendum, inquit, quod illud non est simile: quia illuminatio totam speciem rei visæ defert ad oculum, & simi-

„liter lectio totam similitudinem vocis : sed
 „non sic est in solutione ; quamvis enim duo
 „creditores æqualiter possint & simul videre
 „unum aureum , non tamen potest æqualiter
 „solvi duobus. Scoti responsio est egregia
 „quodlib. 20. art. 1. lit. G. Quando , inquit
 „ille , sunt multæ partes æquè dispositæ in
 „eadem sphaera , æquè illuminantur ; sed re-
 „motioris sphaeræ partes minus lumen reci-
 „piunt. Jam in proposito subjungit Scotus :
 „duo illi , pro quibus oratur , non sunt partes
 „unius , quod sit susceptivum adæquatum
 „boni reddendi virtute orationis , sed utrum-
 „que susceptivum adæquatum.

Canonis verò Hieronymiani , Non me-
 diocriter , multiplex est à viris doctis exco-
 gitata interpretatio. Duplicem attulit Glos-
 sa in eum ipsum canonem : Vel hoc , inquit
 illa , referas ad ipsum celebrantem ; quia
 tantum valet ei , ut Missam celebret pro cen-
 tum , sicut pro uno : vel referas hoc ad ca-
 sum in quo canon loquitur , scilicet , quod
 non minus valet una Missa cum hilaritate
 mentis dicta pro centum , quam si pro quo-
 libet diceretur cum anxietate. Priorem inter-
 pretationem secutus est D. Bonav. in quarto
 sent. d. 45. art. 2. q. 3. Scotus quodlib. 20.
 art. 1. lit. G. magis acquiescere videretur
 in posteriore : ut etiam Gabriel in canonem
 lect. 27. lit. N. Durandus in 4. d. 45. qu.
 3. veram ait esse sententiam Hieronymi , in
 orationibus , quæ non ex vi satisfactionis ,
 sed caritatis consolantis animas fidelium ad
 eas pervenit ; quæ expositio sumpta est è D.
 Thoma ; cui suffragantur quàm plurimi.
 Richardus in eamd. d. ar. 2. quæst. 3. ait ,
 D. Hieronymum non suam , sed alienam
 prompsisse sententiam. Omnium verissima
 expositio est postrema illa , quam invenit
 Glossa , & ex sententia D. Hieronymi pror-
 sus eruta.

15. Undecima notitia : Cum sint ejusdem Sa-
 crificii tres offerentes , Christus , Ecclesia ,
 Sacerdos ; et cum Christus , tum Ecclesia
 fructum applicent Sacrificii , Sacerdos ap-
 plicationi cujus auctor est Christus & Ec-
 clesia , incommodare non potest , immo illi
 obsequi omnino deberet , ut rectè admonet
 in instit. Viguerius de Sacram. Ecclesiæ
 cap. 16. §. 3. versu 15. vide Sylvestrum in

verbo , Missa 1. qu. 9. Christus quibus ,
 quòtve fructum sui applicet Sacrificii nos la-
 tet. Ecclesia primum applicat ad cunctos
 fideles universè : deinde ad Romanum
 Pont. reliquosque Antistites : tum ad eos ,
 qui adsunt sacrificanti Sacerdoti : deni-
 que ad eos , pro quibus offerunt iidem qui
 circumstant : suam quoque & propriam
 portionem capiunt , qui Sacrificium fa-
 ciendum curarunt ; & suam , qui ministrant
 Sacerdoti , & Missæ cultui præcipuam na-
 vant operam , aut canendo , aut thura incen-
 dendo , aut cereis deferendis , sive urceolis ,
 sive alio ritu. Horum omnium generum par-
 tem , seu fructum nec tollere , nec minuere
 Sacerdos potest.

De variis his generibus applicationum
 præclare Scotus in quodlib. illo 20. art. 2.
 agnoscens in eodem Sacrificio multiplices
 applicationes , quæ in potestate sunt Sacer-
 dotis , primas , secundas , tertias , quartas ,
 quintas , sextas , aliasque deinceps.

Duodecima Notitia , quam in dubium , 16.
 revocare non licet : Etiam si unumquodque
 Sacrificium ex institutione Ecclesiæ & Apo-
 stolorum pro cunctis offeratur defunctis ; ta-
 men cum pro certo quopiam illud Deo ex-
 hibet Sacerdos , posse eum eximi pœnis pur-
 gatorii , & re ipsa sæpe eximi credendum
 est : alioqui frustra suffragia ab Ecclesia spe-
 cialia instituta essent. Illud verò quod Palu-
 danus in 4. d. 45. qu. 2. art. 2. concl. 4.
 & D. Anton. in 1. part. tit. 10. cap. 2. §.
 5. ex Altisiodoro referunt , nullum fieri Sa-
 crum , quo non plures animæ è pœnis emer-
 gant purgatorii & liberentur , sicut hi duo
 magni auctores non sunt ausi improbare ,
 ita nec mihi rectum putavi oppugnare.
 Certè quidem Navarrus libro 5. concilio-
 rum , tit. de privilegiis , cons. 21. in fine af-
 firmat nullam esse Missam , per quam non
 minuatur aliquo modo purgatorii pœna.

Jam verò pergamus commemorare , quæ 17.
 in hoc genere , de quo disceptatur , probabi-
 lia sunt , ac opinata. Primum probabile :
 Hujus non cruenti Sacrificii virtus , ac fru-
 ctus , non videtur esse tantus , quantus ejus ,
 quod in Cruce cum totius sanguinis effusio-
 ne à Christo factum est ; nam hujus non
 cruenti effectus terminatus est , certisque

finibus circumscriptus. Sic. D. Bonav. in 4. sent. d. 45. art. 2. q. 3. in respons. ad ultimum, ac valde communis videtur esse opinio: ad quam abiisse videtur D. Thomas in eamd. d. qu. 2. art. 4. q. 2. Suffragium, inquit, habet finitam efficaciam, ergo distributum in multos, minùs prodest singulis, quàm prodesset si fieret pro uno tantum. Major, in eadem q. 3. Scotus quodlib. 20. art. 2. & art. 3. ejusdem quodlib. in extrema: Virtus Sacrificii, inquit, non adæquatur valori ejus, qui continetur in Sacrificio; sed correspondet alicui merito in Ecclesia; non etiam adæquatur merito passionis Christi. Gabriel in canonem Missæ lect. 27. fructum vult esse finitum ex institutione divina. Petrus Sotus in instit. de Sacrificio Missæ lect. 7. §. De fructu igitur. Convenit, inquit, inter omnes, quod non sit infiniti valoris; additque licet sit finiti valoris quoad se, tamen quoad nos esse infiniti, nec fructu, quem percipit unus, minui fructum alterius. Ac nimirum si opinio communis valorem Sacrificii pro fructu, quem in fidelibus gignit, sumit, inter certas notitias referri debet: quod si pro dignitate, pretio atque æstimatione acciperet effectum, seu fructum, opinionis dumtaxat probabilis locum obtineret. Sylvester in verbo, Missa 1. q. 9. intelligit opinionem communem de fructu, seu effectu, qui Sacerdotis affectui respondet, non item affectui offerentis Christi. Sed nimirum non res eadem est Sacrificii effectus, sive fructus, atque ejusdem valor, seu dignitas.

18. Est igitur secundum probabile: Sacrificium nostrum, quâ rem oblatam continet, & quâ actio est offerentis Christi, infiniti est pretii, seu valoris: propterea quod in eo caro & sanguis Christi divinitati unita, offeruntur Deo, & Christus offerens est Dei Filius, suppositum divinum cujus est dignitas infinita: ergo valor est infinitus, quod ad sufficientiam attinet. Hoc probabile secundum, tamquam exploratam veritatem secuti sunt Cajetanus in 3. p. q. 79. art. 5. & in 2. tum opusc. Tract. 3. de celebratione Missæ. Canus de locis Theologicis libr. 12. ca. 12. in solutione X. argumenti. Sotus

in 4. d. 11. q. 2. art. 5. conc. 4. Viguerius in instit. de Eucharistia cap. 16. §. 3. versu 15. Sylvester in verbo, Missa. 1. qu. 9. in quam opinionem trahit etiam Angelum. Cajetanus sententiam hanc omnino vult esse D. Thomæ; divoque Thomæ & Cajetano eam tribuit Navarrus in summa c. 25. n. 92. Ac ducem hujus opinionis præbuisse se videtur D. Thomas in 3. p. q. 79. art. 5. tum in 4. dist. 45. q. 2. art. 4. q. 3. ad 2. Hic enim perspicuis verbis in Sacrificio agnoscit virtutem infinitam; sed determinatum effectum, ad quem ordinatur.

Ejusdem sententiæ videtur D. Chrysostomus suavor extitisse ante D. Thomam, quum in posteriorem epistolam ad Timoth. hom. 2. fermè in extremo ad hunc modum locutus est. Volo quiddam adjicere planè mirabile. Quid verò istud est? Sacra ipsa oblatio, sive illam Petrus, sive Paulus, sive cujusvis meriti Sacerdos offerat, eadem est quam dedit Christus ipse discipulis, quàmque Sacerdotes quoque modò conficiunt: nihil habet ista quàm illa minùs. Cur id? quia non hanc sanctificant homines, sed Christus, qui illam antè sacraverat. Et paulo post: Et hoc igitur Christi corpus, & illud est: qui autem hoc illo minùs aliquid habere putat, ignorat Christum esse, qui nunc etiam adest, atque operatur. Ergo cum D. Chrysostomus dignitatem nostri Sacrificii constituit in eodem corpore, quod Christus sacravit; & in eodem consecrante Christo, quandoquidem & qui consecravit, & quod consecratum est infinitatem habuit dignitatis atque æstimationis propter hypostaticam unionem; videlicet his nominibus infinitum valorem in altaris Sacrificio existimasse videtur Chrysostomus. Atque hujus probabilis theorematis patroni valorem intelligunt, ac credunt intensivè infinitum.

Tertium probabile: Dicunt nonnulli tam valorem quàm Sacrificii fructum esse finitum, qui communicatur; sed tamen tantum, tamque uberem, ut numquam à quopiam, nec à quantavis multitudine mortaliū exauriri queat. Hujus probabilis defensores sunt Petrus Sotus in instit. de Sacrificio altaris lect. 7. Corduba qu. 3. inter eas quas Latine edidit, conclus. 3. ubi scri-

bit virtutem Missæ finitam esse categorematicè, sed infinitam syncategorematicè: tum quia virtus est capitis, tum quia universalis: quam non vult dividi in plures, sed participari similiter ut alias causas universales, veluti motum, ac lumen. Angelus in verbo, Missa num. 52. hujus ipsius sententiæ mentionem facit, nec improbat. Et quidem tam secundi quàm tertii hujus probabilis auctores effectum Sacrificii non negant in quolibet finitè produci: sed tamen negant in uno offerente ex consortio aliorum minui, quantum est ex opere operato.

20. Quartum probabile, nisi veritatem ipsam appellare quis velit: Sicut Christus in Eucharistiæ Sacramento communicat spirituale fructum, iis qui per sumptionem Sacramentum hoc obeunt; ita in Sacrificio confert spirituale bonum per oblationem illud Deo exhibentibus: & sicut ad sumentes nullus redundat fructus ex opere operato certa lege definitus, nisi fide & caritate Eucharistiam sumant; sic eadem Eucharistia, hætenus ut Sacrificium est, neminem juvat, certo Dei decreto, atque ex opere operato, nisi qui ob fidem, caritatem, & devotionem, digni sint qui juventur. Fructus autem spiritualis, quem Sacrificium ipsum in viris mulieribusque Christianis prægnit, quantitatem ac vim, vis & quantitas dimetitur caritatis & devotionis, quæ in offerente viget, vel in iis pro quibus offertur. Opinio est D. Thomæ in adductis locis, & eorum, qui secundum & tertium sequuntur probabile, quos unusquisque in iis qui præmonstrati sunt, locis, consulere potest.

21. Quintum probabile, quod de tribus proximè superioribus nascitur: Quemadmodum ex commercio innumerabilis multitudinis sacram synaxim suscipientis, nil fructus perit uni; ita quamvis sint infiniti offerentes, sive Sacerdotes, sive cum Sacerdotibus, idem Sacrificium, fructus ab uno perceptus non est tenuior nec minor quàm si vel solus offerret, vel solus cum Sacerdote offerret. Sic prorsus philosophantur ac resolvunt cum secundi, tum tertii probabilis patroni. Admonetque Cajetanus ostenso loco, hujus Sacrificii effectum non intentioni ac devotioni respondere; neque satisfacere quempiam,

quantum intendit, sed quanta ejus est devotio: & in eod. quodlib. seu qu. in resp. ad primum effectum impetrandi dicit finitum esse ex fide; satisfaciendi autem, ex devotione: & in responsione ad tertium, affirmat fieri posse, ut vel ab offerentibus, vel ab iis, pro quibus offertur, tantum devotionis adferatur ad Missam unam, quantam nec in triginta iidem conferant. Quare una largietur iis, quod eisdem triginta minimè tribuent. Hinc fit ut fermè semper plus valeant plures Missæ uni, quàm una: quia fructus, qui participatur finitè, multiplicatur multiplicatis offerentium, vel eorum, pro quibus offertur, devotionibus, ac religiosis mentis conatibus: quos conatus omnes in unum quiddam coeuntes superari ab uno conatu est difficile, ac raram.

Cur etiam plures prodesse soleant Missæ, 22 quàm una, illud item facit, quod, ut scribit Petrus Sotus lect. 7. de Sacrificio Missæ, extremo folio: cum iteratur oblatio, iterum est grata Deo, & quod prior non impetravit, poterit impetrare secunda vel tertia. Divique Thomæ id approbat testimonio; atque hæc addit: Unde non est dubitandum, melius & utilius esse fidelibus adstare Sacrificio Missæ, & fide & devotione illi conjungi, quàm curare ut pro se sæpius celebretur. Et offerentibus ait non tam laborandum esse, ut pro uno, vel pluribus, quàm ut pura mente offerant: fructum enim ex hoc Sacrificio demeti pro ratione caritatis, religiosæque mentis affectu, jam dictum est. Sylvester in hoc verisimili, & probabili 5. sententiam D. Thomæ sitam esse credit in ver. Missa 1. qu. 9. quam ait sibi indubiam (verba sunt ejus) & practicandam videri. est autem videndus D. Thom. in 4. d. 12. q. 2. art. 2. q. 3. & d. 45. q. 2. art. 4. qu. 3. ad 2. & in 3. part. q. 79. artic. 5.

Sextum verisimile: Ubi non agitur de ratione satisfaciendi, sed impetrandi, unum Sacrificium, sicut unam eandemque orationem, non minùs uni quàm multis, nec minùs multis quàm uni valere communis est opinio: quamvis contradicat Scotus quodlib. 20. art. 1. sed probat eam D. Thom. in 4. d. 45. q. 2. art. 4. q. 2. & Palud in

eamd. dist. q. 2. art. 1. & Adrianus quodl. 8. art. 3. littera N. ubi citat, & probat Paludanum, & Cajetanus in 2. tom. opuscul. tract. 3. de celebrat. Missæ. Oratio, inquit ille, in quantum impetratoria non minus si pro pluribus, quàm pro uno fiat, valet. & Canus de locis Theol. lib. 12. cap. 12. ad 10. argum. Ad impetrationem, inquit, nulla vis minor in sacrificio est, quod pro multis offertur, quàm in eo quod pro uno solo. Missos facio alios.

24. Septimum probabile: Quamvis qui tribus aut quatuor, singulis singulas Missas despondit, una dumtaxat non satisfaciat; cum tamen unam celebrantem pro omnibus quatuor excusare possunt hæc quinque, ut inquit Paludanus in 4. d. 45. quæst. 2. art. 2. conc. 5. in quem concedit Sylv. in verbo, Missa, primo, q. 10. & D. Antoninus in 1. p. tit. 10. cap. 2. §. 3. cujus verba & sententiam exscribit. Primum, est *ad suavia*, ereptaque facultas plura persolvendi sacrificia: namque difficultas præstationis debitori veniam dare consuevit. Secundum, consuetudo à postulantibus non ignorata. Tertium, pactum & conventum cum petentibus, ut si de una transactum est. Quartum, cum numerus reliquarum missarum re quapiam alia compensatur, ut orationibus, aliisque rectè factis. Quintum, Divinæ beneficentiæ supplementum: quando is pro Sacerdote reponet iis quibus ille debet.

Gerson verò in libello de sollicitudine Ecclesiasticorum, particula 43. & in tract. de oratione, consideratione 9. quem sequitur Gabriel in canonem Missæ lect. 27. littera S. suadet Sacerdoti, qui impar est tot solvendis suffragiis, reddendisque sacrificiis, quot se obstrinxit, ut sibi consulat cessione quadam bonorum suorum spiritualium in Dei manibus: cujusmodi à debitoribus in jure civili cessio usurpari solet. Inter plura autem verba solemnia hujus cessionis, hæc item ponit Gerson per Sacerdotis personam cum Deo agentis: Tot igitur pressus exactionibus quid agam? quò me vertam? Domine, vim patior. Responde pro me: sed quid respondebis pro me? rectè prorsus; si divides unicuique illud quantumcunque suffragiorum, quod offerre pauper-

tas mea potest: quod, quantum sit, solus vides. Nolo calculum ponere cum singulis proximis & benefactoribus meis: tu pro parte tua recipias Missam istam; tu orationem, tu bonum opus alterum: Tu sapientissime meritorum & suffragiorum ponderator Deus distribue singulis, prout unicuique opus est, ad utilitatem suam, ad liberationem meam. Hæc Gerson.

Cautionum præceptio, qua Scotus quodlibet. 20. art. 3. Sacerdotem erudit multis personis multarum Missarum sponcione obnoxium, nemini non cognita esse deberet. At verò jus & potestatem à Concilio Tridentino, sess. 25. cap. 4. permissam Episcopis in diocesana Synodo, & Abbatibus, ac Generalibus ordinum, in generali conventu, de magno numero Missarum pro defunctis qui expleri non potest, consulendi, ii ad quos jus illud spectat, ignorare nulla ratione deberent. Quemadmodum autem Generales sacrarum, Deoque devotarum familiarum, quibus ex constitutionibus Pontificiis ac privilegiis jus est in multitudine Missarum, quibus eorum sodalitia & monasteria obstricta sunt, dispensandi; quemadmodum in ea re conficienda gerere se se debeant, & qua fide, quave officii religione id ab iis præstari, oporteat prudenter exsequitur Navarrus lib. 5. Consiliorum, tit. 33. de privilegiis, consilio. 3.

QUESTIO XLIII.

UTrumne jure divino præceptum sit i Christi fidelibus, cum eorum corporis salus est desperata, sacram Eucharistiam pro viatico sumere; ita ut ejus sumendæ jus, nec Ecclesiæ auctoritate queat impediri, nec eo justè quispiam privari: magna & diuturna cum nonnullis mihi certatio fuit, qui contendebant excommunicato publico, de cujus absolutione & pœnitentia Ecclesiæ non constat, sacram Eucharistiam in mortis articulo esse impartendam: & is, qui plus aliis audebat, hanc rationem adferebat; quòd jure divino tunc temporis quis Christi corpus suscipere cogitur: addebátque, hanc omnium esse Theologorum sententiam, me

dicente totum esse aliud, & secus pene cunctos Theologos opinatos esse: atque ejusmodi sumptionem non ad divinam, sed ad Ecclesiasticam institutionem retulisse. Hæc docuisse D. Thomam in 4. d. 9. q. 1. art. 1. ad quæstiunc. 2. D. Bonav. in 4. dist. 12. art. 2. q. 1. à num. 75. ad 81. Alexandrum Halensem in 4. p. q. 11. memb. 2. art. 4. §. 1. in ea q. quæ incipit, Consequenter quæritur de cessatione ab actu manducandi: & in ea quæ incipit; Consequenter quæritur de necessitate actus manducandi. Palud. in 4. d. 9. q. 1. concl. 3. hanc opinionem tamquam communem Theologis tribuit, ut velint jure divino duo tantum esse Sacramenta necessitatis, Baptismum & Pœnitentiam: quamquam illi est probabilius sumptionem Eucharistiæ mandato præceptam esse divino; qui etiam illud addit, eum, qui moriturus est, si paucis antè diebus quàm in morbum incideret, Eucharistia refectus est, non teneri iterum confiteri, nec communicare; in quo ostendit se alios sequi Magistros: idemque confirmat Sotus in 4. d. 12. q. 1. art. 11. §. Ex his ergo.

2. Joannes Major scribit ad hunc modum sumere Sacramentum in articulo mortis fortè non est præceptum divinum, sed sumere semel in vita. Victoria, in summa Sacramentorum q. 86. de Eucharistia, eum qui semel in anno Eucharistiam sumpsit, si illam ex negligentia quadam omittat in articulo mortis, non credit affinem esse mortiferæ culpæ: citatque Sylvestrum in verbo, Eucharistia 3. nec secus habet Navarrus in Conf. 16. de pœnitent. & remiss. Qui enim communicavit aut semel in vita, jure divino; aut semel in anno in Paschate, jure humano, liberatur jure sumendi viatici.

Nonnullorum locorum consuetudine hæc sententia confirmatur: quia ultimo supplicio afficiendis Eucharistiæ perceptio non conceditur. Sed fac divina lege ejusmodi perceptionem esse moribundis necessariam; ideo ne per eandem legem excommunicatis & facinorosis licebit cœlestem hunc cibum flagitare, priusquam persuasum Ecclesiæ sit eos-resipuisse, vitamque Christiano dignam agere? An non sanctissima Eucharistia cibus est viventis animæ, ac Deo gratæ? Est

enim viventium, non mortuorum cibum capere, & potionem. Ergo publicè spiritua-lem hanc escam in os inferere ejus, qui publico Ecclesiæ judicio ob lethale flagitium mortuus est, nulla ratione permittendum est: qua de re mirè convenit inter Theologos hac ipsa de re in 4. sentent. dist. 9. subtiliter differentes, eamque non aliter atque nos dijudicantes. Adde, quòd cum Eucharistia sit Sacramentum unionis, ei qui est palam avulsus à corpore Ecclesiastico, præberi non potest, nisi cum eodem palam jungatur.

QUÆSTIO XLIV.

Permissumne sit hoc Sacerdoti Religioso, ut periculose ægrotanti, & cui sit vita in desperatis, ac perditis, Eucharistia pro viatico, sacræque unctio ab eo suppeditari possit, quia hæc Sacramenta à proprio Parocho recipere nequit, inter Doctores controvertitur.

Utrumque Sacramentum ægroto ministrari posse aiunt hi, Sotus in 4. sent. d. 23. q. 2. artic. 1. Angelus, in verbo, Excommunicatio 5. casu 12. Joan. Tabienlis cod. tit. 5. casu. 12. num. 6. Armilla, in verbo, Excommunicatio, num. 49. cujus sententiæ fautores citant Innocentium, & Hostiensem in cap. Omnis de pœnit. & remiss. Fulciri hæc posset sententia, hac ratione: quòd ægrotus ille attritus dumtaxat esse posset; si verò sic decederet, sempiterni ignis supplicium cogeretur experiri: tantam autem pœnam vitaret, si sanctissimum Christi corpus à quopiam Sacerdote posset accipere.

Adversaria sententia probata est his auctoribus, D. Antonino in 3. p. tit. 24. c. 54. Sylvestro, in verbo, Excommunicatio 7. num. 33. dub. 4. Navarro, in Summa, cap. 27. num. 102. Victoriæ in Summa Sacram. quæst. 221. Cardinali Toletò in sua Summa, lib. 1. cap. 36. Sylvester autem atque alii sententiæ hujus patroni, proferunt graves Juris Canonici interpretes.

Probatur primum, auctoritate Clementinæ, quæ incipit, Religiosi, de privilegiis: ubi Clemens V. in Concilio generali Viennensi

Viennensi excommunicat omnes Religiosos sine speciali licentia Parochialis presbyteri Sacramenta Eucharistiæ, & Extremæ unctionis ministrantes, tam Clericis quàm Laicis; à qua excommunicatione non absolvit nisi Romanus Pontifex: nec ita vel Romano Pontifici, vel ejus Concilii Patribus operosum erat mortis excipere articulum; si censuissent illa duo Sacramenta in eo articulo constitutis hominibus à quolibet Sacerdote tradi posse.

Adde Ecclesiæ generalem consuetudinem, quæ in mortis articulo, amborum illorum Sacramentorum administrationem non permittit nisi legitimis Parochis. Nec illud omittendum: ad rite suscipienda Sacramenta, exceptis Baptismo, & pœnitentia, non satis esse attritionem: quamvis Sylvester, in verbo, Sacramentum, §. 2. dubitet, num ad vitandam mortiferam culpam satis sit attritio suscipienti Extremam unctionem: petenti autem Eucharistiam, si attritus tantum sit, sacrilegium est recipere, & Sacerdoti dare: nisi forte palam posceret, & peccatum poscentis esset occultum; tunc enim ei non esset Eucharistia deneganda: qua exceptione & cautione Theologiæ Magistri utuntur. Nec quidquam de Eucharistia dubitari debet, cum sit viventis animæ nutrimentum; quæ similiter vitam gratiæ requirit in anima, sicut esca corporis, ut ejus sit cibus, vitam exposcit in corpore.

3. Ad hæc vehementer Religiosos terrere debent verba Concilii, quo Sacerdotes prohibentur à casibus Romano Pontifici reservatis absolvere, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, quæ non potest nisi ab eodem Pontifice removeri, aliisque pœnis propositis. Et cum casus, de quo disceptatur, propter varietatem opinionum sit valde anceps, nemo sapiens præsertim post decretum Clementis VIII. deberet illum attingere.

Dices: At Clementina constitutio plectit tantum eos, qui præsumunt: præsumere autem non dicuntur, qui Christianæ caritatis impulsu in morte periclitanti ægroto, & facultate sermonis, aut etiam rationis privato, nititur Sacramento Eucharistiæ extremæque unctionis subvenire. Respondeo, satis præsumere dici cum, qui nulla pote-

state sibi vel à Canone, vel à consuetudine Ecclesiæ, vel ab homine concessa, Sacramentum largitur homini dumtaxat attrito; ipsa etiam divina lege repugnante, quæ non nisi divina gratia ornatis hominibus illa vult admoveri. Itaque hoc licet uti dilemmate: Aut, qui Sacramenta hæc petit, probabiliter credit se esse contritum, aut non credit: si credit, nulla cogitur lege ea Sacramenta aut flagitare aut recipere à Sacerdote non suo, nec proprio; nec ullus Sacerdos non suus potest illi præstare ea Sacramenta, præsertim Sacramentum Eucharistiæ. Quod si non contritum se existimat, aut dubitat, sine dubio Eucharistiam sacrilegè postulat: & Sacerdos pari sacrilegio præbet. Quare meritò Tabiensis, & Armilla locis indicatis hanc tutiorem fatentur esse sententiam.

Nec illud me latet, Cajetanum, in summa, in verbo, Excommunicatio, cap. 64. scriptum reliquisse, excommunicationem à Religioso vitari, quando ex rati habitatione Parochi seu proprii Sacerdotis ea Sacramenta ministraret: de quo contradicit ei Navarrus, in Summa, c. 27. num. 102. & meritò: nam Clementina Parochialis presbyteri licentiam specialem requirit.

Quærit Glossa in verbo, Speciali: Essetne satis ad hanc obtinendam licentiam, eam impetrare à Diocesano. Respondet, post factum satis esse. Ego crederem etiam ante factum. Quid enim juris est in Parocho, quod non sit multo præstantius in Episcopo, cui ille subest?

Dubitat eadem Glossa: An facultas data à Parocho Religioso universè, nec nominatis iis, qui essent inungendi, aut Christi corpore reficiendi, foret satis: suadet licentiam nominibus personarum & Sacramentorum muniendam esse. Ego verò cenfeo Clementinæ auctorem nec tam severè, nec tam restrictè de speciali licentia locutum fuisse. Admonet eadem Glossa, quod attinet ad eos, qui vel disciplinæ, vel negotiandi causâ in alienas urbes commeant, Parochialem Sacerdotem à quo commeatus esset obtinendus, cum intelligi, in cujus Parœcia commorantur: citatque quod notatur de pœnis dist. 6. Placuit; & quod à se ipsa scriptum de pœnit. & remiss. in cap.

Omnis, in verbo, Sacerdote. Et quod Hostiensis tractavit in Summa de Paroch. §. penult. versu, Quis ita intelligatur parochianus: & de pœnit. & remiss. §. Cui confitendum propè in extremo.

QUESTIO XLV.

I. Religiosus quidam Sacerdos, cum vinum in calice positum consecraret, aiebat, sibi in animo esse eas etiam vini guttas, quæ ad diversa calicis latera adhærescerent, non quidem omnes consecrare, sed eas tantum, quas commodè cum reliquo Christi sanguine sumere potuisset: quare ejus intentio non in has illasve guttas ferebatur; sed in eas, quæcumque recipi commodè potuissent, quæcumque tandem illæ fuissent: sciscitabaturque hic ipse Sacerdos, utrum modus hic consecrandi licitus esset: illi rectissimus videbatur.

Ipse verò contra respondi, cum ea intentione, quam is gerebat, quæ vaga & indefinita esset, nullam ex iis illis interiori calici adhærentibus, consecrari. Pro Christi autem sanguine verum vinum accipere, error est gravissimus; quem ille tamen non vitabat: nam est id exploratè perceptum; si quis coram hostias viginti haberet, velletque ex eo numero decem, aut quindecim consecrare, sed nullam seorsim eligeret. nullam earum fore consecratam. Vide Angelum, in verbo, Eucharistia, primo, num. 25. Sylvestrum, eodem tit. 2. num. 8. q. 6. Tabienam, eodem tit. 2. num. 4. q. 3. & Richardum in 4. sent. dist. 10. art. 7. q. 2. ubi scribit, Sacerdotem, qui alteram partem hostiæ intenderet consecrare, neutram consecrare, nisi certam partem animo assumat: propterea quod, inquit, reales operationes non sunt circa singularia vaga, sed circa singularia determinata: & ideo oportet quòd intentio, ad quam sequitur realis operatio, aliquid determinatum & determinatè respiciat.

2. Addit autem Sylvester, in verbo, Eucharistia, secundo, q. 5, non esse necesse consecrationis materiam definire, aut tactu, aut visu, aut imaginatione; verum animi

intelligentia, quæ illa etiam dividit, quæ physicè separari non queunt. Illud idem Sylvester q. 6. ex Durando adjungit (nam quod attulit in quinta quæstione, ex Paludano proficitur se sumere) consecrationis effectum sequi intentionem consecrantis, non ejus opinionem. Quapropter, si quis sub aspectum hostias novemdecim subjectas haberet, quas crederet esse viginti, si cunctas consecrare intenderet, cunctæ consecratæ essent: contrà verò, si numerum certò teneret hostiarum, nec omnes consecrare vellet, sed aliquot, nisi consecrandas mente fecerneret, nullas videlicet consecraret.

Quamobrem Patri illi Religioso valde auctor fui, ut aut cunctas vini guttas ad interiores calicis partes allapsas consecrare intenderet, aut certè nullam: quoniam, si secus ageret, facilè factum iri ut calicis conversione, seu circumductione, pro Christi sanguine acciperet eas, quæ consecrationis essent expertes: quas is nequaquam consecrare voluisset.

De intentione Ministri in consecranda Eucharistia, & reliquis Sacramentis conficiendis.

QUESTIO XLVI.

Homo Religiosus, reconditorum litterarum studiosus, nec imperitus, cupidè rogabat, num in conficienda Eucharistia cæterisque Sacramentis, necessaria esset Ministro intentio singularis, & interior, à verbis formæ distincta: an satis esset intentio illa, quam verba ipsa formæ præ se ferunt. Quòd responsio tum plenior, tum ab omni periculo explorata esset, tria docenda censui. Primum, requiraturne in Ministro intentio. Pòst, debeátne illa particularis esse, & interna, qua formam ad materiam applicet, ad id præstandum, quod effici debet Sacramento. Tum denique, cujusmodi debeat esse hæc necessaria intentio, habitualisne, virtualis, an actualis.

Ut igitur à primo ordiamur: certæ fidei dixi esse articulum, in Ministris Sacramentorum requiri intentionem. Nam contraria

propositio tamquam hæretica in verbis à concilio Tridentino explosa est in sess. 7. can. 11. Si quis dixerit, in Ministris, dum Sacramenta conficiunt, & conferunt, non requiri intentionem, saltem faciendi quod facit Ecclesia, anathema sit. Quæ veritas multo antè ab Eugenio I V. in concilio Florentino definitè sancita, his ipsis verbis tradita erat: Hæc omnia Sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus, tamquam materia; verbis tamquam forma; & persona Ministri conferentis Sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia: quorum si aliquid desit, non perficitur Sacramentum. Nullusque est Theologus, cujus aliquod sit nomen & pondus, qui præfractè negare id ausus sit, verissimam hanc doctrinam in duobus generalibus Conciliis sancitam.

2. Itaque cum libellum quemdam recognoscerem, in quo hæc erat propositio: *Minister non debet intendere conferre Sacramentum*: tamquam à recta fide valde abhorrentem delevi. Si enim debet intendere quod facit Ecclesia: ergo debet intendere conferre Sacramentum: Hoc enim facit Ecclesia, dum suis utitur Sacramentis: nam utendo confert, & conferendo utitur: &, si utitur secum tantum, sibi confert; &, si utitur cum aliis, confert aliis. Erat par item peccatum in hac altera propositione: Patres solliciti fuerunt in consecratione Eucharistiæ de verbis pronuntiatis à Ministro, non de ejus intentione. Quamquam utriusque propositionis refutatio erit illustrior ex difficultatis secundæ explicatione.

3. Nam secundo loco quæsitum est, utrum in animo Ministri intentio residere debeat à pronuntiatione verborum distincta; quæ ejusdem pronuntiationis parens est, & causa efficiens, ac dirigens, illi natura & tempore antecedens. Aiunt igitur, in Ministro intentionem esse debere mentalem, internam, suamque, ac propriam: de objecto autem intentionis postea.

Id à nobis verissimè dici, tum communi assensione Theologorum est, tum ad persuadendum necessariis rationibus comprobatum. In primis duo, quæ commemorata sunt Concilia, intentionem in Ministro

tamquam necessariam exigunt; cujus objectum & finis est, id facere quod facit Ecclesia, ut eorumdem verbis utamur: hoc igitur objectum, & hic finis, & mente concipi, & in voluntate ejus versari oportet, ut agere possit: ergo non potest à Ministri animo abesse intentio interior & mentalis: aliquid enim animo comprehendere, atque illud ipsum velle, actiones sunt animi nostri interiores, atque in eo latentes. Deinde, ut inquit D. Thom. in 1. 2. q. 12. artic. 1. ad 3. Hoc nomen, intentio, nominat actum voluntatis præsupposita ordinatione rationis ordinantis aliquid in finem. Et ad 4. intentio est actus voluntatis respectu finis. Si igitur minister in conficiendo conferendove Sacramento, intentionem gerere debet; profecto in actione Sacramentali promenda finem intendat necesse est, ad eumque actionem dirigat. Porro finis est id facere quod facit Ecclesia; medium verò est illa exterior actio, ad talem finem disposita seu instituta: qui finis, ut postea dicturi sumus, in Judæo, Infideli, & Pagano inveniri potest.

Præterea Sacramentales actiones nec fortuitæ sunt, neque casu susceptæ: quoniam ferè suos gignunt effectus; id quod in casum seu fortunam convenire non potest: ergo à consilio, certoque proposito agentis manare debent.

Ad hæc: Rectissimè Scotus in 4. sent. dist. 6. quæst. 5. voluisse DEUM, ut Ministri actio esset humana: quæ actio necessario cum certo fine debet esse conjuncta; quem finem cognosci & optari oportet, si ulla actio suscipi debeat: ergo intentio, de qua disputatur, est Sacramentorum Ministro necessaria; ita ut individua sit, & interna & in ejus animo penitus insita.

Huc adde: Quod, sicut argumentatur Doctor subtilis de Baptismo loquens, Minister (ejus ponimus verba) est causa secunda respectu ablutionis, non tantum ut ablutio est, sed ut Sacramentalis; & causa non naturalis, sed voluntaria: ergo ex intentione operans. Et sicut ad Sacramentum requiritur extrinsecum efficiens; ita etiam requiritur illud, quod est quasi principium agendi tali causæ effectivæ. Principium autem ultimum determinans agens intellectuale ad

agendum, est intentio. Ergo ex parte agentis & operantis ut causæ secundæ requiritur intentio, sine qua non possunt esse nec fieri Sacramenta. Ei qui secus crederet, hoc item credendum ei esset, amentem, puerum, liberæ voluntatis arbitrio carentem, necnon dormientem, ratum dare posse baptismum; quod nullus nisi fortè dormiens, dicere audeat. Sequeretur etiam, qui corpus ablueret ad sordes eluendas ejusdem corporis, vel
 » causa valetudinis, verba illa usurpans, Ego
 » te baptizo, seu abluo, in nomine Patris, &
 » Filii, & Spiritus sancti; verum efficere baptismum; quod putare est perridiculum, nec à quoquam Theologo umquam opinatum.

5. Ergo cum formæ verba ad varios effectus spectare possint, necesse est propter intentionem Ministri ad sacramentalem effectum ea sumi debere; sumi autem nulla ratione possunt, nisi ex vi intentionis Ministri; quam omnes Principes Theologi in illius anima, ut maximè necessariam, collocant. D. Thom. in 4. dist. 6. quæst. 1. art. 2. quæstiuncula 1. Nec secus sensisse in Summa, testes sunt Cajetanus explanans art. 8. quæstion. 64. p. 3. & Sotus in 4. d. 1. q. 5. art. 8. Paludanus etiam in 4. d. 6. q. 2. art. 3. prope finem, hanc D. Thomæ attribuit sententiam in 3. par. eo loco qui est jam indicatus. In eadem sententia est S. Bonavent. in 4. d. 6. q. 1. art. 2. In eadem est Hugo S. Victoris, cujus verba profert S. Bonaventura: qui D. Bonaventura de verbis differens à Christo in administratione Baptismi institutis ad certum quemdam effectum à
 » Christo intentum, hæc scribit: Ista tamen
 » institutio, etsi verba ordinavit ad unum, non
 » tamen arctavit: quia ad alios usus possunt
 » sumi, & sumuntur: & ideo ad hoc ut ordinentur, necessarium est intervenire intentionem Ministri, qua intendat, illo actu &
 » verbo talem effectum dare, vel saltem, quod
 » facit Ecclesia, facere; vel saltem, quod Christus instituit, dispensare; alioquin, verbum
 » & elementum, ut disjuncta, vel ad aliud
 » juncta, talem effectum non faciunt. Pro eadem sententia pugnat Scotus in eadem dist. q. 5. Richardus in eadem art. 1. q. 2. Paludanus in eadem q. 2. art. 3. in eadem Durandus quæst. 2. ubi multis argu-

mentis probat interiorem in Ministro debere esse intentionem à verbali diversam. Major in 4. dist. 2. quæst. 1. §. Sed de additione verborum, in fine §. Gabriel, dist. 6. q. 1. art. 1. notab. 3. Cajetanus & Sotus in locis suprà ostensis. Itaque maximè communem hanc esse sententiam Theologorum nemo pernegarit: ac, si ea de re in Concilio aliquo generali disceptaretur, nihil secus statueretur.

Quod si quispiam Theologus, uti Argentinæ, citatus ab eo qui mihi quæstionem posuit, in aliam deductus videatur esse sententiam; cum dixit, intentionem Ministri requiri ad Sacramentum, non ut latet in corde, sed ut relucet exterius; non putandum est, de interiore intentione animi dubitasse tantum auctorem, quasi necessaria non sit ad conficiendum Sacramentum: verum id tantum intellexit, eam intentionem nihil efficere, nisi cum actione externa & prolatione verborum copuletur. Quemadmodum enim partes Sacramenti nihil efficient ab intentione Ministri derelictæ: sic intentio nihil perficit in Sacramentis, nisi se ipsa ad Sacramenti sensibiles partes applicet. Objicies ex Augustino tract. 5. in Joan. cap. 1. de Baptismo loquente: Non timeo adulterum, non ebriosum: habeturque sententia hæc Augustini dist. 4. de consecratione, Can. Baptismus. Ergo intentio non videtur necessaria, si quidem hac temulenti & ebriosi carent. Verum Glossa in illum canonem, & qui sunt à Theologica doctrina instructiores, aiunt, divum Augustinum non locutum esse de ebrioso, qui non est suæ mentis, sed de homine ad vitium ebrietatis proclivi.

Obstare videtur etiam locus alius divi Augustini in 7. lib. de unico Baptismo, c. 53. extatque in Decreto 4. de consecratione, c. Solet etiam quæri: verba enim facit de Baptismo: Si totum, inquit, ludicrè & mimi-
 » cè & joculariter ageretur, concordī oratione
 » & impensis supplici devotione gemitibus,
 » divinum judicium per alicujus revelationis
 » oraculum implorandum esse censerem. Non igitur usque eò certum est necessariam esse intentionem faciendi, quod serio facit Ecclesia.

Sotus in 4. dist. 1. quæst. 5. art. 8. magistro & duce Hugone, lib. 2. p. 2. c. 13. distinguit duplicem rationem per jocos aliquid agendi; primam, cum quis fingit quidpiam se facere, quod verè non facit: ut cum quis in scena lacrymas simulat; quas tamen nullas fundit: atque hoc joco nullum perficeretur Sacramentum. Alia jocularis est ratio, cum quis id verè facit, in quo jocatur: atque ad hunc modum credunt, Athanasium assimulata Episcopi specie, & qui cum eo erant, pueros, Baptismum tradidisse Catechumenis illis, qui in ora erant maris Alexandrini: quorum Baptisma iterandum non esse ab Alexandro Episcopo judicatum est: estque totius facti historia in decretum digesta prima, q. 1. Can. Spiritus sanctus.

7. Decernunt nihilominus Theologi, communibus suffragiis, non futurum illud esse Baptisma, quod solo joco perageretur: propterea quod non veram ejus rei, quæ fit ab Ecclesia, imitationem, nec veram intentionem haberet. Quare operæpretium est, pernoscere quodnam objectum, & quinam finis respondeat intentioni particulari, atque internæ Ministri. Ambo concilia antea adducta, Florentinum & Trident. hunc declarant debere esse finem, facere quod facit Ecclesia. D. Thom. in 3. p. q. 64. art. 8. ad 1. ut intendat facere quod facit Christus, & Ecclesia. D. Bonavent. in 4. dist. 6. art. 2. q. 1. intendat facere, quod facit Ecclesia; vel saltem, quod Christus instituit, dispensare. Paludan. in 4. d. 6. q. 2. art. 2. debet intendere facere, quod ordinavit Christus, vel quod facit Ecclesia Catholica, quæcumque sit illa. Unde non oportet intendere facere, quod facit Ecclesia formaliter, sed materialiter sumpta. In eandem sententiam loquitur Sotus eo, quem citavimus, loco.

Scotus in 4. d. 6. quæst. 5. vult intentioni Ministri baptizantis subesse debere finem, & actum, qui ad finem ordinatur: debet igitur intendere actum suum, quem exercet; id est, ut velit pronunciare verba, & ablucere corpus: debet item finem intendere talis actus: finis autem est duplex, alter remotus, alter proximus: remotus est, ut qui baptizatur, fiat filius regni cœlestis;

atque hunc finem non est necesse includi in intentione Ministri; quia mens Judæi & Pagani, qui baptizare possunt, abest ab eo fine quàm longissimè: proximus est, ut is, qui baptizatur, Christianus evadat & membrum militantis Ecclesiæ: atque hunc finem necesse est cohærere cum intentione Ministri generali, seu particulari. Respondensque Scotus argumentis: Satis est, inquit, ut intendat adscribere hunc huic sectæ; vel facere circa hunc, quod intendunt facere Christiani circa talem. Veluti, (exemplum est ejusdem Scoti) si ipse circumciderem Judæum eo animo, ut facerem, quod faciunt Judæi; verè facerem eum, qui circumcitur, Judæum; quamvis certò scirem inane illam esse circumcisionem, nec quidquam ad æternam salutem valere.

Restat tertium de genere intentionis, cuiusmodi esse debeat in Ministro. Scotus in 4. dist. 6. q. 6. Triplicem facit intentionem; unam habitualement, quæ reperitur etiam in dormientibus; alteram, actualem, quæ non deserit actum, sed eum semper comitatur; tertiam, virtualem, quæ efficax est propter actualem, quæ antecessit, & saltem inchoavit actionem. Habitualement, quia indefinita est, negat satis esse in conferendo conficiendove Sacramento: virtualem putat esse satis: de actuali verò stultum est quidpiam dubitare. Quam opinionem pro verissimam habent reliqui Theologi, ut Durandus in 4. dist. 6. q. 2. Major in 4. d. 2. q. 1. Gabriel in 4. d. 6. q. 1. art. 1. notab. 3. Sotus in 4. d. 1. q. 5. art. 8. Cajetanus in 3. part. q. 64. art. 8. sed nemo subtilius differit de hoc triplici genere intentionis, ex decretis Scoti, quàm Gabriel, in eo, quem significavimus, loco.

Sic igitur is præcipit: De intentione, inquit, notandum, quod cum intentio sit actus potentiæ liberæ, quo fertur in aliquid, dupliciter potest ferri in aliquid; vel, ut in objectum; vel, ut in terminum, aut finem, ut dictum est in 2. dist. 38. sic intentio baptizantis potest ferri in actum baptizandi, sicut in objectum; & sic nihil aliud est, quàm velle actum istum perficere: potest etiam ferri in aliquid, ut in finem, scilicet in illud propter quod vult baptizare; ut velle

» fieri illud , propter quod Baptismus est insti-
 » tutus : & hæc intentio est duplex , scilicet ,
 » specialis , qua intendit , ut baptizatus fiat
 » filius regni , qui est finis remotus ; vel pro-
 » pinquus , qui est remissio peccati originalis ,
 » ac gratiæ infusio ; aut , quod fiat Christianus ,
 » & membrum Ecclesiæ militantis : vel gene-
 » ralis , ut fiat , quod Ecclesia intendit , licet
 » non cogitetur , aut ignoretur , vel etiam
 » non credatur conferri per Baptismum id
 » quod Ecclesia intendit.

In hoc tamen à Scoto discrepat , quod fi-
 nis propinquus Baptismi Scoto non est re-
 missio peccati originalis , neque gratiæ in-
 fusio : hunc enim finem longinquum arbi-
 » tratur. Sequitur Gabriel : Et quælibet ha-
 » rum intentionum (intelligit specialem &
 » generalem) est triplex secundum Scotum ,
 » ut in 2. d. 41. tactum est , scilicet , actua-
 » lis , virtualis , habitualis. Actualis est , dum
 » intendens habet actum elicatum respectu ejus
 » quod intendit. Hoc nos ita interpretamur :
 dum actu cognoscit , contemplatur , & vult
 » rem quampiam. Habitualiter , inquit , in-
 » tendit , qui habet habitum inclinantem ad
 » talem actum : quamvis (addimus ipsi) quis
 nihil cogitet de Baptismo , nec eum velit
 præbere , etiamsi natura feratur ad præben-
 » dum , sed non hoc tempore. Intentio virtua-
 » lis , ait idem Gabriel , est , quando aliquis
 » ex virtute actualis præviæ procedit ad ali-
 » quos actus non intendens actualiter ad il-
 » lud , ad quod primò intendebat : ita quod
 » ad tales actus non procederet , nisi præcef-
 » sisset prior intentio actualis.

10. Et interpositis aliquot periodis , quibus
 » omnia illustrat exemplis : Hæc inquit , vir-
 » tualis intentio , est quasi media inter actua-
 » lem & habitualementem ; quia est imperfectior
 » actuali , & perfectior habituali , respectu fi-
 » nis. Nam habitualis intentio est in dormien-
 » te , actu nihil nec finem nec media cogitan-
 » te , vel intendente : actualis est in eo qui
 actu vult finem : virtualis est in eo qui non
 habet actum volendi finem ; vult tamen actu
 media ad finem prius actualiter intentum.

Corollarium. Omnis intentio virtualis est
 etiam intentio actualis ; sed non respectu
 ejusdem : quia est actualis respectu medii :
 & virtualis respectu finis , quem actu non

intendit. Appositione exempli faciamus hæc
 planiora. Cogitat infidelis baptizare quem-
 » piam , ut in genus inseratur Christianorum :
 hæc ejus intentio complectitur finem proxi-
 mum ; quem ut assequatur , medio utitur
 necessario ad eum finem , hoc est , Baptis-
 mo ; mentèque , ac voluntate totus est oc-
 cupatus in conquirenda aqua , in dicendis
 verbis formæ ; ut ea rectè dicat , in lavando
 corpore , in pronuntianda forma ; in quibus
 omnibus , cum administrantur , tamquam
 in mediis , virtute perseverat finis intentio ;
 quandoquidem ea causa est omnium fun-
 ctionum , & mediorum.

D. Thom. in 3. par. quaest. 64. art. 8. 11.
 ad 3. Duas constituit intentiones , actualementem
 & habitualementem : & utramque dicit esse satis
 ad conficiendum Sacramentum. Verum pro
 habituali intellexit illic D. Thom. virtua-
 lem : sic enim eam explanat ; puta cum Sa-
 cerdos accedens ad baptizandum intendit
 facere circa baptizandum , quod facit Eccle-
 sia : unde , si postea in ipso exercitio actus
 cogitatio ejus ad alia rapiatur , ex virtute
 primæ intentionis perficitur Sacramentum.
 Quare virtualis intentio , ut indicat D.
 Thom. & veritas etiam docet , amplecti-
 » tur non solum finem , sed etiam media. In
 eo verò art. S. Thomas , nomine habitualis
 intentionis , virtualementem significavit ; quia hoc
 illius ætatis consuetudo permittebat ; cui
 consuetudini D. Bonaventura D. Thomæ
 æqualis obsecutus est in 4. sent. d. 6. art.
 2. q. 1. penè in extremo : cum his verbis
 scripsit : Ergo hoc habendum est pro regula
 » ad omnia sequentia ; quod ad omnium Sa-
 » cramentorum dispensationem necessarium
 » est habere intentionem , vel actu , vel ha-
 » bitu , vel implicite vel explicitè. Richardus
 etiam habitualementem intentionem pro virtuali
 sumpsit in 4. d. 6. art. 1. q. 3. sed non val-
 de laborandum est in vocabulorum sonitu ;
 quando de re inter Doctores constat.

Qui verò distinctionem harum trium in-
 » tentionum ad perpauca verba relatam cupe-
 » ret cognoscere , sic dici posset. Habitualis
 intentio , est proclivitas , facilitas , & jucun-
 » ditas , qua producitur actio ; sed tamen illa
 actionis est expers , atque inest in dormien-
 » tibus , & furiosis. Virtualis est , quæ à pri-

mo quidem actualis fuit, cum voluntate, cogitatione, & intelligentia finis, aut mediorum; & propter eam continuatur actio, quamvis actualis intentio desierit. Actualis est, quæ cogitatione, cognitione, & voluntate ab actione numquam discedit.

Q U Æ S T I O X L V I I.

1. **M**ultos ab hinc annos ab nostræ sodalitäts religioso Sacerdote, qui in Græcorum provincias mittebatur, hæc mihi fuit proposita quæstio: licerétne homini Latino, per Græcorum fines iter facienti, illorum Sacrificia spectare, & Missas audire, sive ad gravem eorum offensionem vitandam, sive ad removenda ea quæ eorundem Græcorum conversioni esse possent impedimento.

Respondi, hominem Latinum, extra culpam futurum, dummodo ei persuasum sit, Sacerdotem Græcum, verè esse Sacerdotem, eumque verum Sacrificium offerre. Primum, quia si in jure naturæ ac Dei consistamus, posset Latinus Græco sacrificanti interesse: lex autem vitandi scandali est divina, ac naturalis. Deinde, quia Ecclesiæ præcepta cum gravi, aut vitæ, aut animæ, aut honoris, aut famæ, aut etiam rerum externarum detrimento Christianum populum non devinciunt: at impedimentum, quod animarum conversioni adfertur, est maximum damnum; neque id facere, esset Græcorum ritum imitari, vel ejus participem esse, nisi per accidens & imperfectè: quæ tamen participatio majore bono excusatur, & ab omni culpa vindicatur.

2. Huic quæstioni proxima est ea, quam Navarrus maximam appellat, & Sophocleo dignam cothurno, in primo volum. suorum consiliorum, lib. 3. cons. 19. de celebrat. Missarum. An Italus, qui in terris degit Græcorum, diebus festis Græcorum Missas audire possit, ut Ecclesiæ satisfaciat præcepto; cum nullus alius ritus illic reperiatur. Neque hic Doctor hujus quæstionis excutere ausus est intelligentiam: illud tantum commonefecit, eum, qui difficultati responsurus esset, tria cognoscere oportere. Primum est, An ratio celebrandi Missas, quam

Græci usurpant, Latinorum ritui contraria sit in re aliqua jure divino prohibita: tunc enim audire non liceret. Secundum, utrùm consuetudo eas audiendi à Catholicis præscripta esset: quoniam si esset legitimè præscripta, audire possent. Postremò, quædam alia tenenda essent ad explicandam quæstionem cum primis necessaria; de quibus, inquit Navarrus, nulla informatio datur; & ita nulla responsio certa reddi potest.

Hunc ergo locum, consultò à Navarro relictum, suscipiamus ipsi; & nonnullis adhibitis distinctionibus explicemus. Prima distinctio: Aut Græcus Sacerdos, non est verè Sacerdos, nec verum conficit Sacrificium; aut est verus Sacerdos, verumque facit Sacrificium: si primum, scelus est impium ei sacrificanti adesse; si secundum, tunc est secunda distinctio necessaria: nam aut est Sacerdos schismaticus, vel hæreticus, Romanæ infensus Ecclesiæ; aut Catholicus est, in fidèque & doctrina manet Romanæ Ecclesiæ. Si primum, ad ejus Sacra adeundum non est: si secundum, arbitrari posse adiri, si ad Sacrificia, quæ more Latino conficiuntur, nullus pateat accessus: ejusmodi enim accessus tantam habet utilitatem cum divini cultus publica testificatione conjunctam, ut à benignitate Ecclesiæ alienum sit eam velle Latinis hominibus eripere. Tertia distinctio: De Græco Sacerdote aut dubitari meritò potest, sitne vero Sacerdotio præditus; aut vero probabilem dubitationem non habet: si detur hoc; dummodo nec schismatis, nec hæresis labe infectus sit, ad illius Sacra puto venire posse diebus festis Latinum: si illud; esset nefas accedere.

Sed jure quis mihi opponat: non enim est in controversia positum, possit ne Latinus aliquando Missas audire Græcorum, sed num diebus festis cogatur, cum Latino caret Sacerdote. Respondeo, primum tutum esse hîc sedem Apostolicam consulere. Deinde, dico probabile esse, cogi, si non singulis festis diebus, saltem præcipuis, Missæ Sacrificio interesse; quoniam mente & corpore Missæ Sacrificium venerari, & adorare, cogimur non solum humana, sed multò maximè divina lege: at ritum Græcum vitare humana dumtaxat

lege cogimur; quæ divinæ concedere semper debet. Mitto Græcanici ritus imitationem non in eo sitam esse, quod quis Græcorum Missas audit, sed quia illorum more celebrat; non quia illorum intersumus Baptismo, sed quia morem illorum in baptizando exprimimus: & sicut Romana Ecclesia probat Græcorum ritum, eumque nationi Græcæ præcipit, sed eum non imitatur; sic, qui Græcorum Missas audit, quas Romana concedit Ecclesia, probat illas, nec tamen imitatur; nec propriè est ritus illorum particeps, sed potius spectator ac testis: salua tamen semper meliore ac veriore sententia.

*Sintne apud Schismaticos & Hæreticos vera Sacramenta,
academica Disputatio.*

QUÆSTIO XLVIII.

1. **A**Lia, nec perparua, nec de re levi, controversia ab illo ipso nostræ fodalitatis Patre proponebatur: Essent-ne apud schismaticos & hæreticos vera Sacramenta: propriè autem de Græcis sciscitabatur. Quod autem à me is tunc responsum tulerit, minimè necessarium duxi hoc tempore usquequaque indicare. Dixi, usquequaque: quia in nonnullis rebus, quæ ad hoc genus affectæ sunt, libens, quod tunc feci, etiam nunc sententiam meam profitebor: neque enim de iis errantem & vagam opinionem, sed certum ac fixum opus est habere iudicium. Quædam alia mihi nec prorsus percepta, nec explorata, in Romanæ Ecclesiæ arbitrium venire volo: de quibus ipse nec quidquam censendo, neque assentiendo disseram; sed more dumtaxat Academico, quid in ambas contrarias partes tum confirmando, tum infirmando dici possit, pro ingenii mei tenuitate exquiram. In quibus igitur veri & cogniti constitutio versari videtur, ea in pauca enuntiata concludam.

2. I. Enuntiatum: Apud schismaticos, atque hæreticos vera Sacramenta cum vero Sacerdotio esse posse, & re vera fuisse, &

Quæst. XLVIII.

esse, & ab ipsis vera confici Sacramenta; non inficiantur Catholici. I I. Enuntiatum: Sacramentum Baptismi non solum in natione Græca, sed in multis etiam hominum Latinorum hæreticis provinciis reperitur. I I I. Enuntiatum: Si in aliqua regione, dum in ea incorruptæ religionis studia vigeant, promulgatum fuit concilium Tridentinum, & decretum de contrahendo matrimonio; si ea ipsa ad perfidiam hæresis postea delabatur, atque in eadem occidat Sacerdotium, iusta legitimæque connubia nequaquam ineuntur: rata tamen esse possent, si Romanus Pontifex contrahendi rationem à sanctione Concilii discrepantem, aut apertè aut tacitè comprobaret. I V. Enuntiatum: Episcopos, sive è Græcanica gente, sive è quavis natione à Romano Pontifice delectos, veros legitimòsque esse Episcopos certa fide fateri cogimur, his verbis concilio Tridentino decernente sess. 23. can. 8. Si quis dixerit, Episcopos, qui auctoritate Romani Pontificis assumuntur, non esse legitimos & veros Episcopos, sed figmentum humanum, anathema sit. Et quamvis à Romani Pontificis potestate, si deque deinde desciscerent, non desinerent veri esse Episcopi; nec potestas in iis ordinis interiret: ita tum creandi Sacerdotes, tum administrandi Sacramenta, nullo novo charactere egerent. V. Pars ea Græcorum, quæ Sacerdotium, doctrinam fidei, & iussa à Romana capeffit Ecclesia, vero Sacerdotio verisq; Sacramentis prædita est. VI. Post longa annorum spatia, quibus ab hæreticis tum intermissa, tum deserta est Catholice religionis disciplina, sacræ contemptæ ceremoniæ, omissa Sacrificia, neglecta Sacramenta, Romanæ sedis despecta auctoritas, ab eorum finibus in multis orbis terræ partibus exulasse Sacramenta, omnemque Sacerdotalem potestatem, atque ordinem extinctum esse nemo pernegarit: nam pro testimonio dicet Scythia, Persis, Parthia, Britannia, & pleræque aliæ Provinciæ.

Núm-ne idem malum vexaverit, atque etiam nunc vexet eas Orientis provincias, quæ unius Constantinopolitani Patriarchæ nutu & potestate reguntur, cunctumque ei sacerdotalem

sacerdotalem ordinem acceptum referunt ; & quæ cum Romana Ecclesia nullum commercium habent , & quibus ob suorum perditorum dogmatum luem in Latinorum genus universum , est odium penitus insitum ; eamque ipsam ob rem totos se jam pridem ad Romano Pontifice abalienarunt ; num , inquam , idem malum istas provincias corruerit , id est , an in iis diuturnitate dissidii , hæreseosque vetustate Sacerdotium obrutum , & Sacramentorum vera religio extabuerit , nunc contrariis argumentis veteris Academiae instituto disquiremus : iudicium nostrum nullum interponemus : lectorum integrum ac liberum relinquemus. Sic autem pro Græcis , & contra Græcos propugnabimus ; ut singulis argumentis expositis dissolutiones continuò subjungamus. Ac primùm confligamus pro Græcis.

Ea igitur prima ac magna occurrit ratio : quòd Latina Ecclesia numquam Græcis exprobravit , quòd vel eorum irritum Sacerdotium , vel eorum inania fictæve essent Sacramenta : imò tum Theologi , tum reliqui Catholici fatentur , eos Christi Domini corpus in pane fermentato conficere , sicut nos in Azymo. Temerarium igitur & periculosum videtur de veritate Sacerdotii Græcorum , atque de eorum Sacramentis dubitare. Respondeo : propter jus ambiguum , neminem re , quam pacatè possidet , à iudice spoliari : cum igitur non constet , Græcis aut ob violata fidei dogmata , aut ob calamitatem temporum , Sacerdotium periisse ; noluit Romana Ecclesia adhuc pronuntiare illos legitimi Sacerdotii possessione esse dejectos. Ad hoc , cum in genere Græcorum non pauci sint Catholici , qui in Catholicorum principum ditione omnium suarum rerum domicilium collocarunt ; qui etiam ipsi ab Episcopis Latinis Sacerdotio initiantur , qui tamen Græco ritu mysteria sacra conficiunt , & administrant ; nimirum propter hanc multitudinem Latini doctores affirmare potuerunt , nec Sacerdotes , nec Sacramenta Græcis deesse.

Adde : quòd hæ duæ Enuntiationes nec verbis , nec re consistunt , sed sunt valde disjunctæ : Græci in mysterio Domini corporis , pane , qui est fermento subactus , uti le-

gitimè possunt : & , Græcorum , qui schismate atque hæresi corrupti sunt , verum est Sacerdotium , verumque Sacrificium. Primum enim affirmat traditque Romana Ecclesia , uti certum , & omnino credendum : de secundo rectius putat non contendere , seu molestiam isti nationi exhibere. Accedit eòdem , quòd non perinde de Sacerdotio & Sacramentis Græcæ Ecclesiæ sentire & loqui cogimur , ut de Sacerdotio & Sacramentis Romanæ Ecclesiæ : in hac enim , quæ orthodoxæ fidei tutissimum est propugnaculum , verum esse Sacerdotium cum veris Sacramentis catholica fide & credere & dicere cogimur ; in Ecclesia Græca non item , quamvis nullo seu schismatis seu hæresis morbo laboraret.

Secundum Argumentum : Opinio , quæ Sacerdotio est intensa Græcorum , plurimos viros Catholicos condemnat , qui in Græcorum regionibus degunt , eorumque Sacrificiis intersunt , atque eorumdem Eucharistiam venerantur. Resp. si isti Catholici ad sacrificia schismaticorum & hæreticorum Sacerdotum Græcæ gentis accedunt , non ab hujus opinionis auctoribus , verum à sacris canonibus condemnantur ; qui communionem in spiritualibus cum homine schismatico & hæretico magnopere execrantur , severè interdiciunt & puniunt.

Tertium Argumentum : Si Græca Ecclesia cum Latina de summa religionis & fidei iterum una voce & mente consentiret ; huic consensioni parum consentaneum videretur , Græcis Sacerdotibus legem imponere novos ordines sacros suscipiendi : neque id Romana Ecclesia , ad vitandas turbas & simultates , aut conaretur , aut à Græcis exigeret ; ne in coitione distractio quæsitæ putaretur : quare , &c. Respondeo , ideo istuc non molituram Romanam Ecclesiam , vel quia problematis , in quo versamur , humaniorem partem sequi vellet : vel quia adoriri evertere , quæ convellere non possis , nec sapientis , nec consilio præditi hominis , esse arbitraretur Ecclesia.

Quartum argumentum è narratione hominis Sacerdotis spectatæ religionis petitum. Pontifice Clemente VII. qui etiam nunc Christi moderatur Ecclesiæ , Romæ inter

viros doctos contrariis est certatum sententiis : utrum Apostolicæ sedis beneficio collegii Græci alumni , qui in Urbem Pontificiis sumptibus aluntur , quum suas sedes revisunt , à suis Episcopis schismaticis sacris ordinibus initiari queant : negavitque hic ipse Sacerdos , ab illis doctoribus , nostrique Romani collegii Theologis , in controversiam vocatum esse , essent-ne ejusmodi Episcopi legitimo caractere insigniti. Respondere possent contrariæ sententiæ patroni , si , quod narratur , verum est , Theologos illos Sacerdotio Græcanico & Episcoporum characteri idcirco fuisse , quoniam , ut id facere possent , anceps hujus problematis fides iis largiebatur. Dicerent etiam iidem patroni , totas academias de rebus maximis sæpe contraria sensisse , atque scripsisse. Præterquam quod non id agebatur eo tempore inter homines eruditos , an in Episcopis Græcis & schismaticis resideret verus character necne ; sed id unum differebatur , an concessu Romani Pontificis , ob schismatis vitium , quamvis Episcopi veri essent , Græcis alumni , & iisdem Catholicis , possent sacros ordines impertiri.

Quintum ex ejusdem Sacerdotis sermone petitum. Quoniam Orientis Episcopi , Latinorum odio crudeliter imbuti , non solum alienos , sed etiam suæ gentis Sacerdotes , qui à Latino Episcopo instituuntur , repudiare consueverunt ; idcirco Romæ permissum est , ut juvenes Græci , qui in collegio Græco erudiuntur , ordines sacros ab Episcopo Græco recipiant : at fieri potest , ut is Episcopus ab schismaticis & hæreticis Episcopis in terris Orientis creatus sit : ergo Romana curia Græcorum Episcoporum ordinem pro adulterino non habet. Huic argumentationi , quæ omnium robustissima videtur , multis modis occurritur. Primum , dici potest , id non jussu , sed permissu fieri Romani Pontificis. Deinde , id effici ex ea opinione , quæ Græci Sacerdotii est fautrix , posse Episcopum illum à Catholicis esse unum , qui aut à Latinis , aut à Catholicis Episcopis consecratus est. Denique quartum quintumque argumentum non plus huic parti fidei adfert , quam faciat narrantis auctoritas.

Hæc pro Græcis : contra Græcos nunc 6. pauca dicamus ; & , quæ in contrariam sententiam invenerimus , & explicaverimus , argumenta diluamus. Principio igitur sic argumentari licet : Sacramenta sunt quædam fidei protestationes , ut loquitur D. Thom. in 3. par. qu. 72. art. 5. ad 2. & in 4. sent. d. 1. q. 1. ar. 2. q. 4. & d. 2. q. 2. art. 1. q. 3. ad 2. argumentum : suntque hæc tria , fides , Sacerdotium , & Sacramenta , adeo sociata atque conjuncta , ut unum sine altero coherere vix possit : ergo amissa fide verum Sacerdotium veraque Sacramenta in iis Provinciis occidere videmus , quæ Catholica fide in iis vigente floruisse non ignoramus. Quum ergo Græcia tot sæculis Romanæ Ecclesiæ , quæ columna est veritatis , & doctrinam fidei & auctoritatem despexerit , mansisse in illa verum Sacerdotium cum veris Sacramentis haud verisimile videtur. Confirmatur : Si fidem testantur Sacramenta , quæ fieri potest ut vera Sacramenta sint signa perfidiæ , quæ jampridem Græcorum mentes occupavit ? Respondeo , Sacramenta tum divinæ benignitatis cælestisque gratiæ , tum fidei quam semper Ecclesia tuetur Catholica , symbola esse certissima ; triaque illa , Fidem , Sacerdotium , Sacramenta , in Catholica Romanaque Ecclesia semper fuisse , esse , & fore connexa : at in reliquis Ecclesiis unum ab altero posse divelli. Quid , an non est apud Græcos schismaticos , & hæreticos verus Baptismus ? Quid , in iis provinciis , in quibus fuit hæresis profeminata , an non totidem annos Sacerdotium mansit à fide distractum , quot annos Episcopi & Sacerdotes recentium dogmatum erroribus infatuati vixerunt ? At perabsurdum videtur , veris fidei notis , qualia sunt Sacramenta , posse eos profiteri Christianam fidem , & Christiani populi sanctam societatem , qui pleni erant dissidii atque perfidiæ. Hanc , quæ nunc defenditur , sententiam ista sine dubio comitaretur absurditas , si schismaticorum hæreticorumque Sacramenta suapte natura , & Christi instituto , non fidem caritatemque Ecclesiæ Catholicæ indicarent. Sicut enim Episcopus (libet hoc loco sententiam verbaque describere à Durando in 4. sent. dist. 25. q. 1. num. 6. ad 1. argu-

„ mentum) quantumcumque malus , & hæ-
 „ reticus , & præcisus , & degradatus conjun-
 „ gatur in Sacramentorum administratione
 „ Christo , ut principali agenti ratione pote-
 „ statis ministerialis , quam accepit in conse-
 „ cratione ; & ratione fidei Ecclesiæ , si inten-
 „ dat facere , quod facit Ecclesia , quamvis il-
 „ lud valere non credat : sic quæ iidem Episco-
 „ pi & Sacerdotes conficiunt Sacramenta , tum
 voluntatis , institutionis , & gratiæ Christi ,
 tum caritatis Ecclesiæ & fidei testificationem
 habent insignem.

7. Perurgebis hoc item argumento : Cur post
 tam multa sæcula non sit perpeffa Græcia ,
 quod tam multas provincias post multò pau-
 ciorum annorum conversionem passas esse
 videmus , ut cum fide Sacerdotium , Sacri-
 ficiū , & ea quæ sine Sacerdotio consistere
 nequeunt Sacramenta , Eucharistiam , ordi-
 nem , confirmationem , pœnitentiam amise-
 rit ? Respondeo , id mali ideo aliis invec-
 tum esse provinciis , quòd sine iis rebus saluas se
 esse posse falso crediderunt. At Græcia , quia ,
 si iisdem divinis præsiidiis nudata esset , salu-
 tem suam prorsus afflictam esse sibi semper
 persuasit ; ideo , ne ea sibi salutis subsidia
 eriperentur , obnixè laboravit. Utinam tan-
 tumdem laboris & studii in Romanæ Eccle-
 siæ doctrina retinenda , atque in ejusdem
 principatu potestatéque tuenda posuisset.

8. Sed sit secundum Argumentum : Non
 placet Græcis , totius Sacerdotii potestatis-
 que sacerdotalis esse secundum Christum fon-
 tem ac parentem Romanum Pontificem :
 volunt enim illi suum Sacerdotium fluere
 aliunde , atque ab alio satore proficisci. Cum
 ergo divinæ repugnet institutioni , ac provi-
 dentia , duo esse in terris Christiani Sacer-
 dotii initia , atque primordia ; unum Lati-
 num , alterum Græcum ; unum in Romano
 Pontifice , alterum in Patriarcha Constanti-
 nopolitano collocatum esse ; levis esse homi-
 nis videtur , credere , Deum Græcis aut tra-
 dere aut conservare voluisse verum legiti-
 mumque Sacerdotium , à sui Vicarii Sacer-
 dotio avulsum : quod sanè avulsum esse non
 potest , si verum , legitimum , futurum sit
 Sacerdotium. Respondeo , non ideo Aristo-
 teles & quicumque philosophi , quòd mun-
 dum æternum esse statuerunt , nullumque

primum hominem vel fœminam extitisse
 putaverunt , non sunt ab Adamo & Eva pro-
 fecti. Idem hîc de Græcis dicendum est , non
 posse eos falso errore imbutos , quamvis viri-
 bus omnibus adnitantur , primas radices &
 semina tum sui , tum nostri , tum universi
 Sacerdotii , aut tollere , aut commutare. Por-
 ro Deus Græcanicum Sacerdotium uti sobo-
 lem ab utero Romanæ Ecclesiæ suppressam
 conservat : vel quòd ipsius Dei etiam erga
 suos hostes illustrior sit beneficentia ; vel
 quòd Græcis ad Catholicæ fidei complexum
 sit reditus facilior ; vel certè ut omnis illis
 facultas præcisa sit sui divortii suæque im-
 pietatis defendendæ.

Tertium Argumentum : Si Schismatici 9.
 Græci nostros non recipiunt Sacerdotes , cur
 nos illorum recipiamus ? Respondeo : quia
 quod iis inscitia , temeritas , hæreticæque
 impudentia largitur , id nobis Christiana
 modestia , caritas , & scientia nullo modo
 permittit. An non pari stultitia & impieta-
 te freti verum nobis adimunt Sacrificiū ,
 ad quod conficiendum negant panes azy-
 mos posse adhiberi ? itaque nos azymitas
 appellant , & execrantur , & anathemati-
 zant : ut testis est Anselmus in epistola de
 fermentato & azymo ad Walerammum Nu-
 vemburgensem Episcopum : quod cum fa-
 ciunt Græci , Christum ipsum anathemati-
 zant , ut idem concludit Anselmus. Nec
 sinunt , teste Guidone Carmelita , Latinos
 Sacerdotes ad aras suas sacrificiū facere :
 quòd si illis ipsis inscientibus , aut repu-
 gnantibus fecerunt , lavant altaria , quasi fue-
 rint Latino , nec vero Sacrificio polluta. Ac
 licet in Concilio Florentino detestabilem
 hanc suam hæresim abjecerint ; iterum ni-
 hilominus eandem hauserunt , generalis Sy-
 nodi auctoritate contempta , ut lib. 6. ad-
 versus hæreses scribit Alphonsus à Castro ,
 in verbo , Eucharistia , hæresi secunda : nos
 tamen Latini confessi sumus , Græcos in fer-
 mentato verum Sacrificiū posse conficere.
 Tametsi eodem loco probat Alphonsus eos
 sic conficiendo peccare : propterea quòd ve-
 ræ Ecclesiæ antistites , summumque Hierar-
 cham spernunt , atque condemnant. Est ea
 quoque commodior dissolvendi argumenti
 ratio , quòd Græci non inficiantur , Latinos

Sacerdotes esse veros Sacerdotes, sed non legitima & necessaria materia uti in sacrificando: cum nostra materia fermenti expers ad eam, quam consecravit Christus, multò propius accedat.

10. Quartum Argumentum: Prælati Ecclesiarum, qui nec eligi, nec postulari possunt, confirmari & consecrari non possunt; est enim electio, tum confirmationis, tum consecrationis prælatorum veluti fundamentum: sed electiones quamplurimæ irritæ sunt, vel vitio eorum, qui eligunt; vel eorum, qui eliguntur; vel quia non servatur forma, & necessaria ratio eligendi ab Ecclesia præscripta: ergo prælatorum Græcorum schismaticorum, siue sint Abbates, siue Episcopi, sunt vitiosæ ac nullæ electiones: nam fere ii eligunt, quibus nulla est eligendi potestas, tum propter hæresim, tum propter schisma, tum propter censuras excommunicationis, suspensionis, interdicti, tum propter irregularitatem, tum propter alia crimina; neque easdem ob causas eligi possunt, qui eliguntur: quæ item in eligendo prælato à sacris canonibus præcipiuntur, à Græcis vel cum perniciofa inscitia ignorantur, vel arroganter contemnuntur; quare inanem eorum electionem esse oportet.

Hoc argumento magis premi videntur ii, qui nolunt Episcopatum ullum esse ordinis Sacramentum, ullumve imprimere characterem in eo, qui eum suscipit; quam ii, qui constituunt eundem tum Sacramentum esse, tum characterem in animo suscipientis relinquere. Dicerent enim illi, Episcoporum ordinem jure divino quædam tantum exigere, quæ, si adsint, illius susceptionem, & characterem non impediri: quamvis persona, quæ consecratur, aliis careat qualitatibus, quas jus humanum Ecclesiæ invenit. Quare, sicut puer, & quilibet baptizatus, licet sit hæreticus, excommunicatus, irregularis, criminofus, Sacerdotii est capax; ita Episcopalis ordinis particeps esse potest. Et quemadmodum vitium electionis in eo, qui ad Sacerdotium vocatur, non facit irritam Sacerdotis sacram ordinationem: sic irrita electio ejus qui creatur Episcopus, non facit ejus ordinationem inanem,

Hæc dicendi ratio fermè totidem verbis usurpari posset ab iis, qui negant Episcopatum ordinem esse ab Sacerdotio distinctum, in eo quod sacer est cum impressione characteris; quamvis potestas sit quædam simplici Sacerdotio superior ad hierarchicas functiones exercendas inventa divinitus consecratione Episcopis collata; ita ut deferere eos numquam possit. Quæ sententia fermè est omnium principum Theologorum: D. Thomæ in 4. sen. d. 24. qu. 3. art. 2. qu. 2. ad 2. & in eod. lib. d. 25. q. 1. art. 2. ad 2. D. Bonaventuræ in 4. sent. d. 24. art. 2. q. 3. ubi ad eandem sententiam complexus est Magistrum Hugonem, & Magistrum sententiarum, dicitque communem Theologorum esse sententiam, Alexandri Alensis in 4. par. q. 20. memb. 8. art. 1. Alber. magni in 4. sent. d. 14. art. 39. & Turrecrematæ in cap. Cleros d. 21. art. 5. Richardi in 4. sent. d. 24. art. 5. q. 2. Scoti in eadem dist. 24. q. unica art. 3. Soti in eamd. dist. qu. 2. art. 3. qui ait adversari communi sententiæ & usui Ecclesiæ eos, qui volunt Episcopatum esse ordinis Sacramentum. Addamus ipsi Concilium Tridentinum sess. 23. cap. 2. ubi numerans omnes ordines, siluit de Episcopatu. Hi ergo dicent Episcoporum potestatem à Christo manasse; in ea tradenda nonnulla ad substantiam consecrationis pertinentia tenenda esse; reliqua, quæ ab Ecclesia de electione consecrandarum personarum reperta sunt, ab essentia consecrationis abjuncta esse; qua consecratione sola efficiuntur Episcopi, quicumque consecrantur.

Quintum Argumentum Sublatis iis 12, quæ essentiam constituunt consecrationis, perimitur consecratio: perempta consecratione, Episcoporum ordo perimitur: ordine perempto Episcoporum, perimitur ordo Sacerdotum: sed ad veri speciem maxime propendet, Græcorum mystagogos & Antistites ab Romana Ecclesia abalienatos, aut nescire, aut non observare quæ in Episcoporum consecratione servanda sunt necessario: ergo nulla erit illorum consecratio. Minor syllogismi propositio probatur. Quum enim, ut inquit Richardus in 4. sent. d. 24. art. 5. qu. 2. Episcopatus non

fit Sacramentum, sed sacramentale; credere possumus id, quod ante nos nonnulli canonum præstantes interpretes crediderunt, ritum & formam conferendæ Episcopalis potestatis, à Christo Ecclesiæ ejusque Vicario esse permissam: at Romani Pontificis jussa ac decreta irrident multos ab hinc annos Græci: ergo forma quoque consecrandorum Episcoporum in Romano Rituali seu Pontificali præscripta, ac in diversis Ecclesiæ sanctionibus indicata, erit illis ludibrio.

Jam verò, cum in consecratione Episcopi, is qui consecratur, chrismate ungitur, librum cervice sustineat, à tribus Episcopis consecratur, Mitra capiti imponatur, annulus & baculus ei tradatur, consecratio tota ab uno de tribus Episcopis perficiatur, sine Metropolitanæ sententia non creetur; & cum in harum rerum genere liber cervici impositus, numerus trium Episcoporum, unctio, naturam intimam attingant consecrationis, & aliquid etiam præter hæc; perdifficile est horum aliquid aut non ignorari, aut non prætermitti à Græcis hisce præsertim temporibus, quibus ab Rege Turcarum Græcia crudeli premitur dominatu, habetque intolerandæ tyrannidis vinculis mirè suum impeditum Sacerdotium, impeditamque jurisdictionem.

13. Respondeo, non hoc perleve esse argumentum, cui tamen multiplici ratione posset occurri. In primis, si Græcos de suo tuendo Sacerdotio cura attingit, hanc cum acris studio & diligentia nec amittendæ, nec omittendæ veræ consecrationis, conjunctam esse necesse est. Nec Græci despiciatui ducent canonem Concilii Niceni I. ex cap. 6. quod præcipit, Episcopum ab omnibus qui sunt in provincia Episcopis, ordinari debere, quod si id fieri non posset, minimum à tribus: quem canonem confirmavit, vel potius antea tulit Anacletus in epistola 2. ad Episcopos Italiæ, & Anicetus in epistola ad Episcopos Galliæ, & Martinus in Concilio: quas sanctiones habes in decretis d. 64. & in decretalibus, Si Archiepiscopus; & Ne Episcopi, de temporibus ordinationum. Imò Concilium illud Martini, ordinationem Episcopi absque Con-

cilio Episcoporum, & præsentia factam Metropolitanæ, nihil valere decernit: idemque in Concilio Antiocheno cap. 19. decretum est. Vide canonem 2. & 3. dist. 65. Caput etiam 6. Conc. Niceni primi definit, Episcopum esse non oportere, si quis præter sententiam sui Metropolitanæ fuerit factus Episcopus: & ternarium numerum Episcoporum consecrantium esse necessarium, exemplo beati Jacobi Hierosolymitani Archiepiscopi docet Anacletus in illa epist. ad Episcopos Italiæ, ejusque canon habetur, dist. 66. Porro.

Deinde, dici posset pro Græcis, trium Episcoporum numerum non attingere vim intimam consecrationis, ut sentit Paludanus in lib. de potestate Papæ: quem citat & sequi videtur D. Ant. in 3. p. tit. 14. c. 16. §. 9. & Sylvester in verbo, Consecratio prælatorum, initio; quibus locis exequuntur ea, quæ substantiam consecrationis absolvunt. Sanè D. Tho. apertè scribit in 4. sent. d. 24. q. 3. art. 1. ad 3. Episcopum consecrare posse Episcopum, idemque sentit Durand. in eamd. d. q. 6. sed non addunt, solum unum Episcopum id posse; quare crediderim sine Romani Pontificis concessu hoc non posse. Dispensasse autem Gregorium Magnum cum Britannis ad fidem conversis, ut Episcopi consecrarentur à paucioribus quàm à tribus, testis est in eo tractatu Paludanus. Quum verò canones decernunt, aut irritam, aut non valere ordinationem factam sine præsentia vel auctoritate Metropolitanæ, & concilio aliorum Episcoporum; intelligunt, aut ab officio removendos esse Episcopos contra canones institutos, aut non habere executionem munerum & jurisdictionis: manere tamen in iis consecrationem & potestatem cum consecratione acceptam. Postremò, dici posset pro Græcorum Episcopis, conservari apud eos formam substantialem consecrationis: quæ si re quapiam à Romana differat, consensu Romanæ Ecclesiæ olim discrepasse.

Sextum argumentum: Legitimam Episcoporum successionem in aliqua Ecclesia numquam interruptam esse, est unius Romanæ Ecclesiæ privilegium, quemadmodum disceptatores Catholici persuadent;

ergo illud Græcorum Ecclesiæ concedendum non est. Respondeo, hac ratiocinatione non magis Græcorum, quam Latino-
rum Episcoporum successionem oppugnari. Sciendum igitur, Romanæ Ecclesiæ de qua nunc loquimur, privilegium, duobus capitibus contineri. Alterum est, quod Romana Ecclesia, quæ cæterarum caput est, rectorix & magistra ad huc fuit, & post-hac felix futura est, immutabili continuatione, tum Sacerdotalis Pontificiæque potestatis, tum legitima Catholicæ Ecclesiæ administratione, tum fidei à divo Petro traditæ integritate: quæ tria copulata & numquam interrupta in nulla alia fortasse particulari Ecclesia liceat reperire. Alterum caput est, quod illa tria, fides, veritas Sacerdotii, & legitima potestas gesti gerendique Pontificatus, non modò in Romana Ecclesia numquam cessarunt, sed ne cessare quidem possunt quamdiu mortalium hæc rerum universitas stabit: idque tum ob Christi pre-
cationem pro Petro exorantis Patrem, de qua est apud Lucam, cap. 22. *Rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*: quam orationem à Patre auditam esse, dubitare est nefas; tum ob ejusdem Christi minimè fallax promissum, apud Matth. cap. 16. *Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam; & portæ inferi non prævalebunt adversus eam*. Præterea longè aliud est de privilegio Ecclesiæ Romanæ loqui, cum comparando cum quapiam alia singulari Ecclesia; & eandem cum tota aliqua natione, atque provincia conferendo, non quidem in omnibus illis tribus rebus, sed in sacerdotalis Episcopalisque ordinis dumtaxat propagatione & serie. In prior ratione conferendi Ecclesiæ Romanæ propria legitima præsum potest dici esse successio: in posteriore, non est necesse ea Romanæ tantum Ecclesiæ convenire.

15. Septimum argumentum: Græcorum factio tot sæculis à Latina Ecclesia dissidens, Romano Pontifici, ejusque nomini inimica, à Patriarcha Constantinopolitano, quem tamquam suum Hierarcham veneratur & colit, accipit Episcopos, & ab Episcopis Sacerdotes: sed ille Patriarcha nec

veus, nec legitimus est Patriarcha: ergo neque Episcopi sunt veri legitime Episcopi, nec Sacerdotes veri Sacerdotes; neque eorum Sacramenta, quæ cum Sacerdotii ordine necessariò junguntur, ut Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, &c. vera sunt Sacramenta. Assumptio probatur: cum enim Patriarcha Constantinopolitanus & pallium accipere, & confirmari debeat, sicut reliqui omnes Patriarchæ, à Romano Pontifice, is ab Rege Turcarum confirmatur; ab eodem vel solo nutu abdicatur: unòque mense, si ei collibitum fuerit, decem, viginti, trigintaque Constantinopolitanæ Ecclesiæ præsules commutabit: ac fieri non potest, ejusdem Ecclesiæ plures esse queant Antistites ac pastores, maximè nutu Regis Turcarum instituti & confirmati.

Confirmatur hæc septima & postrema ratio: Græci Sacerdotii fontes, id est, quatuor Patriarchæ, sunt omnes corrupti atque spurii, non veri, non legitimi: ergo nec veri sunt Episcopi, aut Sacerdotes, qui ab illis fontibus fluunt. Antecedentis probatio ea est: quod Romana Ecclesia quatuor creat Orientis Patriarchas: quod non faceret, si ii quos schismatica Græcia sibi instituit, essent veri Patriarchæ. Augent hujus probationis robur verba illa, quæ in Romano Pontificali leguntur, ubi de consecratione agitur Episcoporum: Ecclesiarum Cathedralium, sive Metropolitanarum, ac Patriarchalium provisiones, seu electionum ad illas confirmationes ad sedem Apostolicam hodie pleno jure pertinent; & ab eadem Ecclesiis pastore viduatæ vel de novo providetur, vel electiones ab illis, quibus ex privilegio licet, canonicè celebratæ confirmantur. Hæc syllabatim in Pontificali: neque fas est credere velle jus hoc suum Romanam Ecclesiam schismaticis & hæreticis communicare: non igitur apud eos veri remanent pastores atque Episcopi.

Hujus extremæ argumentationis reprehensionem in duabus propositionibus constitutam. Prior propositio: Non est hoc necessarium connexum: Non sunt apud schismaticos & hæreticos Græcos veri Patriarchæ: ergo neque veri Episcopi. Esse enim

fontem totius Græci Sacerdotii Patriarcham Constantinopolitanum sine approbatione sumitur : id enim non potest esse concessum. Primum, quia totius Christiani Sacerdotii fons unus est, Petrus, inquam, Petrique successor Rom. Pontifex. Deinde, quia potius sumi par erat, ordinem Patriarcharum esse Episcopalis ordinis stirpem seu propaginem, quàm secus : ex Episcopis enim fiunt Patriarchæ. Postremo, quia tum Patriarchatu, tum Episcopatu est Sacerdotium antiquius : nam in Cœna Christus primum suos Apostolos Sacerdotes instituit : deinde, credere possumus post resurrectionem ab eodem Episcopos fuisse institutos, & Sacerdotium quidem ab Episcopatu potest esse sejunctum, Episcopatus autem sine Sacerdotio consistere nulla ratione potest : siquidem ordo Sacerdotalis & consecratio efficiunt ordinem Episcopalem.

Posterior propositio : Non est hæc consecutio necessaria : Romanus Pontifex creat quatuor Orientis Patriarchas, omnes item alios tum Patriarchas, tum Episcopos : ergo, si Romano Pontifice non consulto, vel etiam repugnante, aliqui consecrantur Episcopi, non sunt veri Episcopi. Est illud quidem consentaneum, non esse legitimos pastores ; neque jus habere administrandi Pontificatus, seu gubernandi populi, siue propter hæresim, siue propter schisma, siue propter quampiam censuram Ecclesiasticam, siue ob aliud crimen. Possunt enim ejusmodi Patriarchæ & Episcopi carere legitimo jure officii sui, ac muneris, ordinis pontificalis potestate retenta, quam in sua consecratione acceperunt. Atque hic nostra hæc Academica disputatio habeat extremum. Utra verò pars sit probabilior ac verior, non mei est arbitrii statuere, sed Apostolicæ sedis judicare.

QUESTIO XLIX.

1. **I**Nter multos familiæ ejusdam Deo devota sodales, est me præsentem habita altercatio : Essentne majoris hebdomadæ diebus, quibus Evangelium Dominicæ passionis legitur à Sacerdote in templis, accensa

funalia in altari relinquenda ; an potius extinguenda. Ipse ejus partis fui, quæ negabat, sine lumine recitari palam populo non debere passionis Christi ad aram sacram historiam : discessique ab ea consuetudine, quæ ipsos viginti annos eram usus, non appposito lumine, aut verius eo sublato, passionem Domini legendi. Immutatæ verò consuetudinis rationes multæ fuerunt.

Prima : quod animadverti, Theologos in 4. sentent. distinct. 13. & Summarum scriptores concordissimè scribere, sine lumine absque lethali culpa Missam celebrari non posse ; nec Missam ullam aut Missæ partem excipiunt. De mortifera autem culpa ex communi sententia Doctorum testis est etiam Armilla, in verbo, Missa, num. 5. id apertè docet divus Antoninus in 3. parte, tit. 13. cap. 6. §. 6. & Sylvester, in verbo, Missa, tit. 1. quæst. 2. Angelus, in verbo, Missa, §. 36. Et quamvis esset dies festus, nullo modo permittitur sine lumine rei divinæ operam navare. Vide divum Antoninum, & eosdem Doctores.

Secunda ratio firmatur ex Canone Honorii III. qui est extremus de celebratione Missarum. Honorius enim ad Episcopum Brixensem scribens, ei præcipit, ut officio & beneficio perpetuo privet Sacerdotem quemdam, qui sine igne & aqua ausus fuerat Missam celebrare. Ex quo Canone rectè conficit Sylvester, ob gravem pœnam, quam infligit, noxiam esse mortiferam sine igne sacra operari. Neque decretalis illa, neque ejus explanatores ullius diei Missam Missæve partem excipiunt.

Tertia ratio : quoniam hoc in Romana Civitate factitari aiebant, quæ Magistra cæremoniarum & interpret religionis reliquis orbis Christiani Provinciis esse debet.

Quarta : quia si per eos dies Sacra Eucharistia ad quempiam moribundum est deferenda, non sine lumine deferretur & refferretur : id quod præcipitur in decretali Honorii III. Cum olim, de celebratione Missarum.

Quinta ratio : quia, si dum legitur passio, flamma fovetur in lampade, cur lumen removebitur ex altari.

Sexta : propterea quod in ipso illo cano-

ne, Cùm olim, de celebratione Missarum, duæ exponuntur causæ, cur Eucharistia cum lumine deferri & referri debeat: prior est, quia candor est lucis æternæ; posterior, ut apud omnes fides & devotio augeatur. Ergo, cùm Missa instituta sit ad hunc candorem æternæ lucis exprimendum, atque ad fidem & pietatem in mentibus Christiani populi excitandam, idque maxime deceat fieri in Evangelica narratione Passionis Dominicæ, in ea lumina extinguere nequaquam convenit.

Septima ratio: quia Pii V. constitutione vetitum est in celebratione Missæ alias usurpare ceremonias, nisi quæ ejus mandato præscriptæ sunt atque editæ: at lumen extinguere dum passio Dominica recitatur, nova est ceremonia non præscripta. Imò, dicit quispiam, præscripta est: nam in Missalis Rubrica cavetur, ut ad Evangelium Passionis lumina ne deferantur. Verùm id est turpiter falli in ratione ceremoniarum: aliud est enim nova lumina non deferre ad Evangelium, quæ deferre solent ceroferarii in Missis solemnibus; aliud lumina jam delata & principio in altari collocata, vel auferre, vel extinguere.

3. Octava ratio: quia multi sunt Sacerdotes senio confecti, multi infirmis oculis, aspectu obtuso, atque hebeti, qui sine conspiciis legere non possunt.

Nona: quia sæpe in tenebrosis locis sacrificatur, in obscuris templis, tempore quo cælum crassis est obductum nubibus, ut verba sacra sine lumine nec videri, nec pronuntiari possint.

Decima & postrema ratio: Quia Deus, Levitici, cap. 6. præceperat, ut ignis in altari semper arderet; qui ignis septuaginta annos Babylonicæ captivitatis accensus ac vivus sub aqua conservatus est; extinctus verò, Antiocho Jasoni vendente Sacerdotium; ut habetur in canone, Sicut Eunuchus 1. q. 1. qui canon est D. Augustini.

Unum tantum contrariæ sententiæ probabilitatis speciem aliquam adferebat: quòd ea luminum, seu candelarum extinctio defectionem eam significat, quæ in sole Principe luminum extitit, quo tempore ipse Christus pro humano genere patiebatur,

mortemque oppetebat, ut etiam illius divinitas tunc obscurata fuisse quodammodo videatur. Verùm, si quidquam firmitatis in hac ratione inesset, tunc maxime extinguere lumina oporteret, cùm ad consecrationem venit corpus & sanguinis Christi: tunc enim ejus passio multo veriùs repræsentatur, quàm cùm verba Passionis ejus ex Evangelio recitantur. Deberent etiam cùm ex altari removentur lumina, appensæ lampades extinguere: cur non extinguuntur, sed splendent? Tantùmque abest, ut Christi Passio divinitatis ejus gloriam imminuerit, eam maxime illustravit: siquidem illo ipso tempore, quo patiebatur, ob inusitata prodigia, quæ contigerunt, verus Filius Dei declaratus fuit.

Ac de ea gloria, quam è cruce pendens adepturus erat, loquebatur Christus, cùm post digressum Judam, ut eum proderet, coram discipulis cæteris dixit, *Nunc clarificatus est Filius hominis, & Deus clarificatus est in eo.* Quibus verbis miraculorum & portentorum magnitudinem suæ Passionis comitem & dignitatis testem significavit. Neque solum maximæ gloriæ, quæ ad eum patientem ex eo teterrimo supplicio redundare debebat, vates fuit iis verbis, quæ sunt apud Joannem, cap. 13. verumetiam eam ipsam à Patre precatus est, cap. 17. apud eundem Evangelistam: *Pater, venit hora; clarifica Filium tuum, ut & Filius tuus clarificet te:* hoc nimirum postulabat, quemadmodum interpretatur Hilarius 3. lib. de Trinitate contra Arianos disputans, aliique præstantes Doctores; ut homines, qui illum tam dira patientem intuebantur, veri Dei verum Filium esse cognoscerent: cujus precibus & votis omnino annuit Pater. Quò igitur ea privatio lucis solaris pertinuit? D. Chrysostomus, in Matthæum, homil. 89. Iram, inquit, Dei (loquitur de Judæis) propter facta ipsorum commo- tam esse tenebræ illæ significabant. D. Bonaventura in Lucam: Attendendum autem, inquit, quòd in illa solis obscuracione intelligitur obcæcatio Judæorum. D. August. 3. lib. de Civitate Dei, cap. 15. vult, scelus Judæorum, occidentium Dominum, diurni luminis aversione indicatum esse: & ne
ulla

ulla iis excusationis venia daretur, nisi ob tantam tantarumque rerum quæ acciderunt admirabilitatem, resipiscerent; quemadmodum in illa homilia ostendit divus Chrysostomus.

5. S. Hieronymus, in Matth. cap. 27. ea verba explanans, à sexta autem hora tenebræ, &c. Videturque mihi, inquit, clarissimum lumen mundi, hoc est, luminare majus, retraxisse radios suos, ne aut pendem videret Dominum, aut impii blasphemantes sua luce fruerentur. Poterant etiam tenebris illis tenebræ peccatorum significari, quæ lucem fidei & gratiæ divinæ mortalibus eripiebant. Divus Ambrosius ad ea quæ magis sunt abdita, assiliens, lib. 10. in Evangelium Lucæ, scribit his verbis. Significantur per Domini Passionem, occasura præsentia, ut oriantur futura: vult dicere bona Evangelii, ac vitæ innocentis, & beatæ. Tenebræ igitur, inquit, offusæ sunt oculis perfidorum, ut fidei lumen refulgeret. Addamus & ipsi hoc ad confirmandam theoriam Ambrosianam: Sicut tenebræ rerum mundanarum distinctioni hominisque opificio, dum oriebatur mundus, antecesserunt: sic, patiente Christo, par fuit mundum tenebris circumfundi: ut ejus sanguine ac morte mundus restauraretur; atque humanum genus multò nobilius, quàm in sua prima institutione renasceretur. Denique, miram illam defectionem lucis, non ad extinctionem, seu interitum Christi, qui totius lucis adspectabilis, & ejus, quæ sensu cerni non potest, fons & auctor erat, minime pertinuisse, ex hoc maximè perspicimus; quòd tenebræ, dum is spirabat in Cruce, terras occupaverunt; depulsæ sunt autem atque exterminatæ, postquam noster liberator vitæ extremum spiritum edidit.

QUÆSTIO L.

1. Potestne homo Latinus, sed qui scit Græcè, vel Hebraicè, divinum officium, aut totum, aut ejus partem, qua maluerit lingua recitare. Et, extra culpam-ne erit Sacerdos, qui post Missæ Sacrificium, matutinam Deo reddit psalmodiam. Et, quodnam existimari

potest tempus, seu hora legitima, inchoandi horas matutinas.

Primæ quæstioni in 2. lib. de officiis Parochorum respondimus ipsi ex sententia Navarri, in 3. lib. suorum consiliorum de celebratione Missarum conf. 17. ubi se ipsum idem sentientem in Enchiridio de orat. c. 13. num. 7. citat: jus Ecclesiæ non violari ab eo, qui canonicam psalmodiam, qua lingua ei collibuerit, pronuntiat. Neque huic responso officit Pii V. constitutio, quæ omnem Latinis adimit facultatem divina officia more Græco celebrandi: aliud enim est mos, seu ritus Græcus; aliud lingua Græca, quæ ritum Græcorum tot sæculis antecessit.

Secunda quæstio non similiter dijudicatur ab omnibus doctoribus. D. Anton. in 3. p. tit. 13. c. 4. §. 4. culpam credit esse mortiferam, Missam ante matutinum officium celebrare; citatque suæ sententiæ comites, Gulielmum & Hostiensem: quoniam, qui secus agit, contra communem & probatam Ecclesiæ consuetudinem agit. Sylvester, in verbo, Missa, 1. §. 6. ejusdem sententiæ subscriptores facit omnes Summistas: quam tamen is non subscribit. Nam de consuetudine duo affirmat, primum se audivisse viros doctissimos, qui eam negarent: secundum, non in quavis consuetudine, sicut nec in qualibet lege, vim esse mortifera noxia obstringendi eos qui non obtemperant. Quæ verò è canonum voluminibus proferuntur, ad privatas Missas minimè pertinere: Habent, inquit, prædicta aliqualem apparentiam, quantum ad Missam majorem & officium Chori. Major in 4. dist. 12. q. 3. in extremo ait, in hoc omnes convenire, matutinum esse ante Missam celebrandum. Verum non addit, si aliter fiat, facinus admitti pœna æterna dignum. Sotus in lib. 10. de just. & jure q. 5. art. 4. §. De ordine præterea, probat Missæ sacrificium præponi posse matutinæ psalmodiæ: quandoquidem contraria sententia, nec jure aliquo nititur, nec ulla certa ratione: siquidem Missa non numeratur inter canonicas Horas: nec præceptum Missæ celebrandæ necessariò connexum est cum præcepto horarum canonicarum. Si ergo, inquit, solve-
re nocturnum officium sexta aut nona hora

diei, non est mortale; nescio unde inferatur, quod celebrare prius Missam sit mortale: quandoquidem distincta sint officia, neque unum necessarium habeat adesse ad alterum: forsan ob consuetudinem venialis esset culpa, ubi fieri posset commodè.

3. Ego hac de re sæpe consultus tria respondi. Primum, à consuetudine, cujus meminerunt alii, temere discedendum non esse. Secundum, si sine justa causa absque contemptu discedatur, culpam esse levem. Tertium, si ob legitimam causam, nullam esse. Sylvestri autem ac Soti sententiam illud etiam mihi persuasit: quod multo major & certior est ordo inter ipsas Horas canonicas, quàm inter eas & Missam: sed ordo, qui est inter ipsas, pervertitur sine violatione præcepti & lethali culpa: ergo multo magis id censeri debet, si pervertatur is quem volunt esse inter Horas & Missam: quæ mihi ratio vim adfert. Quod autem in ceremoniarum Romanarum libello cavetur, ut dicto matutino celebretur Missa; aut de solemni Missa intelligendum est, aut ad consilium, non ad præceptum, referri debet.

4. Postremæ quaestioni satisfacit D. Tho. in quodl. 5. art. 28. ubi docet, post vespertinas horas, matutinas inchoari posse: diem verò civilium contractuum incipere à media nocte; officii Ecclesiastici & festorum Ecclesiasticorum à vespertinis horis. Unde, inquit, D. Thomas, si aliquis post dictas Vesperas & Completorium dicat matutinas, jam hoc pertinet ad diem sequentem.

Nonnulli autem viri Theologi ac pii, rerumque Ecclesiasticarum minimè imperiti initium legitimum divini officii observant in cursu solis notato signo, cum is propius abest ab occasu quàm à meridiè. Qua ego notatione & regula uti soleo: & animadverti hoc tempus sic notatum coire cum eo tempore, quod publico officio vespertino Ecclesiastica præscribit consuetudo.

QUAESTIO LI.

Est calix, cujus pedem cum scypho artificiosum toreuma connectit: verum diuturno usuunctio hiare cœpit; ut de par-

tium secretionem haud longo tempore timendum sit: huic incommodo, quod metuitur, remedium perappositum arbitrantur, si nodus perterebretur, infixoque clavo nexus firmetur: quod tamen fieri commodè nequit, nisi scyphus à pede avellatur. Utrum autem disjunctione consecratio interitura esset, fuit à nonnullis addubitatum. Ego consulentibus respondi interire: sic judicatum esse ab auctoribus non ineruditis: à Paludano in 4. sent. dist. 13. quaest. 2. art. 5. ab Antonino in 3. p. tit. 13. cap. 6. §. 5. à Sylvestro & Joanne Tabienti, in verbo, Calix. Qui omnes cum aliis multis hujus sententiæ ducem dilaudant & sequuntur Petrum Paludanum.

Sed Bartholomæus Fumus contrariam sententiam negat reprehendendam esse: sic enim ipse: Quidam verò dicunt, quod quando per artem sic fit, ut possit separari & conjungi, & ita consecratur; quod etiam si separetur, non amittit consecrationem: & ita videtur esse in usu apud quosdam Dominicos habentes hujusmodi calices, quos separant, ut minorem locum occupent, & facilius portentur. Neque hæc opinio videtur reprobanda. Verum ipsi reprobamus; quia alii eam non probant.

De charactere subdiaconi.

QUAESTIO LII.

IN nobili Italiae civitate, quo tempore de leorum scientia judicium ferendum erat, qui sacris se ordinibus initiari optabant; cum universo examinatorum cuneo, cui duo Episcopi præerant, acris mihi contentio de instrumenti genere fuit, in cujus traditione crearetur subdiaconus, atque in eo imprimeretur character: illis aientibus, tunc initiari, cum librum tangit epistolarum, tunc item characterem suscipere; me contrà affirmante, tunc solum verè Sacramentum ordinis cum characterem eidem impertiri, cum calicem vacuum cum patena vacua recipit. Addebamque sententiam, pro qua ipse pugnabam, tantum posse defendi, quod tum sacrorum Canonum & Conciliorum, tum fermè omnium Theologorum suffragiis ni-

teretur : idque pollicitus sum me verbis ipsis ex Conciliis & Canonibus ac Theologis sumptis , quasi obsignatis tabellis demonstraturum : quod ipsum præstiti cumulatissime.

- Quæ igitur à me prolata sunt testimonia, ac testes , hi sunt : Concilium Florentinum generale , cui præfuit Eugenius IV. in instructione fidei Armenis tradita ab eodem Concilio , mandante & approbante eodem Romano Pontifice , de sacris tribus ordinibus , qui majores & antonomasticè sacri appellantur , sanxit his verbis : Sextum Sacramentum est ordinis : cujus materia est illud , per cujus traditionem confertur ordo : sicut presbyteratus per calicis cum vino , & patenæ cum pane porrectionem ; Diaconatus verò per libri Evangeliorum dationem ; Subdiaconatus verò per calicis vacui cum patena vacua superposita traditionem. Nec ullam facit mentionem libri Epistolarum. Canon , Subdiaconus , dist. 23. qui canon sumptus est ex Concilio IV. Carthaginensi , cap. 5. decernit his verbis : Subdiaconus , cum ordinatur , quia manus impositionem non accipit , patenam de manu Episcopi accipiat vacuum & calicem vacuum. De libri traditione nihil. Atqui aliquot sæculis ante Concilium Florentinum fuit IV. Carthaginense , probatum , ut aiunt , à Leone IV.
2. Magister sententiarum dist. 24. lib. 4. cap. de Subdiaconis : Hi , inquit , cum ordinantur , accipiunt de manu Episcopi patenam & calicem vacuum. Nec in toto illo capite libri Epistolarum ulla mentio. D. Thom. in 4. dist. 24. quæst. 2. art. 3. argum. 5. quod argumentum nullo modo refellit , sed probat , sic loquitur : Subdiaconus characterem recipit in ipsa calicis porrectione , & dist. 25. quæst. 1. art. 1. in responsione ad 2. loquens de Subdiacono , Et ideo , inquit , characterem recipit in hoc , quòd datur ei calix ab Episcopo. Richardus in 4. dist. 24. artic. 4. quæst. 3. docens in quo tradatur potestas & character singulorum ordinum : Potestas , inquit , Subdiaconi per hoc , quòd accipit de manu Episcopi , patenam & calicem vacuum. Nec meminit libri Epistolarum. Albertus Magnus , in eadem dist. art. 26. statuit in actu nobilio- re , hoc est in eo , qui est Eucharistiæ pro-

pinquior , characterem imprimi. Ergo , infert ipse , character hujus ordinis tunc imprimitur , cum calicem à manu Episcopi suscipit cum verbis ad hoc pertinentibus. Sic Albertus. Durandus in 4. d. 24. quæst. 3. scribit , in iis ordinibus quorum plures sunt actus , semper in actu principali imprimi characterem : magis autem principalem eum esse , qui magis immediatè ad Eucharistiæ Sacramentum ordinatur : cumque de Acolyto dixisset , hæc subjicit de Subdiacono. Subdiaconus similiter habet duos actus , scilicet legere epistolam , & materiam Eucharistiæ ordinare & ponere in sacris vasis : & ut de se patet , secundus actus est principalior primo ; quia Sacramento Eucharistiæ immediatior : propter quod character Subdiaconatus imprimitur in traditione calicis & patenæ.

Paludanus in eamd. dist. quæst. 1. art. 3. 3. concl. 2. subscribit ; & iisdem verbis describit sententiam Durandi. Scotus in 4. dist. 24. quæst. unica , art. 1. in extremo , negat proprium actum Subdiaconi esse legere epistolam , sed hunc ait esse remotum & minus perfectum ; sed proprium & perfectissimum esse eum , quem habet circa materiam Eucharistiæ offerendam. D. Bonaventura , in eadem dist. art. 1. quæst. 4. in priore parte distinctionis : Hoc pro generali , inquit , regula habendum est ; quòd in illo signo exterioriore imprimitur character in quolibet ordine , in quo principalis potestas , quam respicit ordo , signatur tradi tali ordinato. Et hanc regulam traditam à divo Bonaventura recipiunt D. Thom. Albert. Magnus , Scotus , Durandus , Paludanus , locis citatis , aliique Theologi : necnon illud tamquam certum sumunt ; in duobus actibus Subdiaconi , illum , qui calice ab eo exercetur , esse primum & magis dignum. Joann. Turrecremata in Canonem , Subdiaconus 23. dist. ex verbis canonis , & ratione Alberti Magni , & testimonio Durandi probat Subdiacono characterem imprimi in receptione calicis & patenæ.

Respondeo (verba sunt Turrecrematæ) dicendum : quòd Subdiacono imprimitur character in receptione calicis & patenæ. Quærebat autem in prima quæstione in il-

lum canonem : Utrum in datione libri Epistolarum imprimatur character. Major in 4. dist. 24. q. 1. de signis & rebus differens, in quibus uniuscujusque ordinis character datur, Subdiaconatus, inquit, per patenam & calicem vacuum. De libro Epistolarum nihil. Gabriel, in eadem dist. q. 1. art. 1. indicans instrumenta & materiam, in qua ordinis character imprimitur, ait, in traditione & assignatione patenae & calicis vacui imprimi characterem in Subdiacono.

4. Victoria, in summa Sacramentorum, quaesito 231. affirmat, ex Concilio Florentino, Subdiaconatum tradi per traditionem calicis vacui cum patena vacua superposita. Sotus in 4. dist. 24. q. 1. art. 3. his verbis suam exponit sententiam. At verò D. Thom. dist. 25. q. 1. ad 2. (omisit Sotus articulum) ait, Subdiaconum characterem non suscipere, nisi dum calicem cum patena recipit : atque ejusdem sententiae auctor est loco citato Richardus & Paludanus dist. praesenti ; & omnes sanè docentes : nam eodem Concilio Florentino sic definitum est. Hæc ille. Cajetanus in 1. tomo suorum tractatum, tractatu 11. qui est de modo tradendi & suscipiendi ordines sacros, apertis verbis ait, in ordine Subdiaconatus veram materiam esse calicis vacui traditionem ; atque indicat in antiquis Pontificalibus hanc solam haberi : quod fateor me latere. Et post aliquanto ad hunc modum scribit : Et, si aliquid fuerit omissum eorum quæ ex novis Pontificalibus sunt addita ; puta, quia non est datus Subdiacono liber Epistolarum cum illis verbis, *Accipe librum*, non propterea supplere oportet in alia ordinatione hujusmodi omissum : hujusmodi enim nova additio non facit legem novam. Altisiodorus, in 4. lib. suæ summæ, disputans de Sacramento ordinis, in quo ait conferri gratiam privilegiatam : Quintus, inquit, ordo est Subdiaconi ; ad quem pertinet ministrare Diacono calicem cum patena : unde dictus est Subdiaconus. Et reliqua ejus munera omittit ; quasi hic solus sit proprius & legitimus actus, in quo ex sententia Altisiodorensis recipiat Subdiaconus characterem.

5. D. Antoninus in 3. p. tit. 14. c. 16. §. 4. sic : Imprimatur character Subdiacono in

traditione calicis & patenæ vacuæ. Concor- dat Thom. Alb. & Petrus. Supplementum in verbo, Ordo tit. 3. §. In quo imprimatur character in singulis ordinib. Subdiacono, inquit, imprimatur character in porrectione calicis vacui, scilicet consecrati, secundum Petrum & Alb. Angelus, in Summa, verbo, Ordo, tit. 1. n. 6. his verbis : Potestas Subdiaconi patet per hoc, quod accipit de manu Episcopi patenam & calicem vacuum : & ideo in hoc imprimatur character : quia principalis actus ejus est, vasa Dominici corporis & oblationes offerre Diacono : & legere epistolam est secundarius actus, non principalis : propterea legitur etiam à non Subdiacono. Rosella, in Summa, verbo, Ordo, tit. 3. num. 3. Subdiacono imprimatur character in porrectione calicis vacui : quia habet portare vasa Dominici corporis & sanguinis. Sylvester, verbo, Ordo, 2. q. 4. Character Subdiaconi, cujus secundum Petrum de Palude, duo sunt actus, scilicet epistolam legere, & materiam Eucharistiæ parare in vasis sacris, imprimatur in traditione calicis vacui cum patena, secundum Petrum de Palude : quia principalis actus ejus est, parare materiam in vasis sacris ; & idem sentit S. Thomas. Tabiena, in verbo, Ordo, tit. 2. num. 10. recitans verba Paludani : Ideo, inquit, imprimatur character in traditione calicis & patenæ : & addit concordare cum Paludano D. Thomam. Armilla, in verbo, Ordo, num. 5. secutus D. Thomam & Paludanum, affirmat in Subdiacono characterem imprimi in traditione calicis & patenæ vacuæ.

In tanto autem Theologorum agmine illud est cogitandum, fuisse multos, qui non solum in ratione de ordinibus sacris differendi, sed in forma etiam & more eos tradendi excelluerunt : siquidem constat, Petrum Paludanum Patriarcham, Albertum Magnum Ratisponensis Ecclesiæ Archiepiscopum, S. Antoninum Florentinæ item Archiepiscopum, Durandum Aniciensis Episcopum extitisse : ut permirum sit, unum Viguerium in suis institutionibus, c. 16. §. 6. versu 11. credidisse libri traditione Subdiaconum institui : quem errorem cavisset, si aut concilium Florentinum, aut eos do-

tores, quos ipsi testes veræ sententiæ citavimus, consulisset.

Verum, ut ne quidquam in hac disputatione dissimulemus; una contraria argumentatio, quæ veritati officere videtur non parum, diluenda est. Forma enim in Sacramento ordinis per imperium effertur; quod non videtur servari ab Episcopo tradente calicem Subdiacono, sed librum tantum Epistolarum: id quod liquiddo confirmant verba D. Bonavent. in 4. sent. d. 24. art. 1. q. 4. num. 58. his verbis scribentis: Et si plura instrumenta tradantur uni, illud pro principali habendum est, quod Episcopus tradit cum prolatione verbi, *Accipe potestatem*. Unde in omissione principalis, debet ordo iterari: quia præsumitur quoddam characterem non receperit. Hactenus D. Bonaventura. Sed Episcopus utitur ea forma, *Accipe potestatem, &c.* non cum tradit Subdiacono calicem vacuum cum patena, sed cum dat librum Epistolarum; tunc enim, inquit, Accipite librum Epistolarum, & habete potestatem legendi eas in Ecclesia Dei, tam pro vivis quam pro defunctis, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.

7. Respondeo, multis modis elidi argumentum. Primum, falsum est semper imprimi characterem, quoties rem quampiam externam tradat Episcopus verbis modi imperantis: nam & hanc formam usurpat, cum amictum dat Subdiacono, *Accipe amictum*; & cum tradit manipulum, *Accipe manipulum*: nemòque suspicatus est aut eam formam, aut has res traditas ad characterem pertinere Subdiaconi. Oportet igitur, ut ea forma exprimat actus principalis ministri, hoc est, ex sententia Theologorum, is qui est Eucharistiæ magis cognatus: & quia legere epistolam, non propius accedit ad Sacrificium, quam parare in vasis materiam ad illud conficiendum, ideo in significatione actus minus propinqui non confertur character. Deinde aio, Episcopum porrigentem Subdiacono calicem, non recedere à modo imperandi: hæc enim verba pronuntiat, *Videte cuiusmodi ministerium vobis traditur*.

Postremò, perquam probabile est, quod admonet Petrus de Soto his verbis in institutione Sacerdotum de Sacramento ordinis lect. 4. Ubi de modo tradendi hanc potestatem ordinum non est certum aliquid institutum, potest Ecclesia constituere, quibus vel verbis, vel actibus, vel signis aliis in ejusmodi traditione utendum sit. Quod ipsum ante Petrum de Soto vidit, & docuit D. Bonaventura in 4. dist. 24. priore parte dist. art. 1. q. 4. num. 63. qui D. Bonaventura cum scripsit, Quum plura instrumenta traduntur, &c. locutus est de ordinibus minoribus; ut liquet ex ejus verbis; & si secus sensisset in ordine subdiaconatus, prorsus secum ipse pugnaret: nam paulo antè in eadem quæstione dixerat num. 58. pro generali regula habendum esse, in eo exteriori signo in quolibet ordine characterem imprimi, in quo principalis potestas signatur. Ex omnium verò Theologorum rectè docentium sententia subdiaconi prima potestas in paranda materia in vasis sacris versatur, non autem in pronuncianda epistola: cujus muneris ac potestatis eos commonefacit Episcopus, cum tradens calicem cum patena inquit, *Videte cuiusmodi ministerium, &c.*

Ac nimirum cum nec canon, Perlectis, d. 25. descriptus ex epistola Isidori ad Ludifredum, nec canon, Subdiaconus, dist. 23. ex conc. 4. Carthaginensi: nec concilium Florentinum, nec Magister sententiarum, nec alii multi & prisca Theologi, immò nec ipsum Pontificale Romanum in ea admonitione longa, qua utitur ad subdiaconos Episcopus, eorum commemorans munera, verbum faciant ullum officii, quod præstant in legenda epistola, gravissimam conjecturam adfert, eam ceremoniam, quæ adhibetur in dando libro epistolarum, ad Sacramentale potius quidpiam quam ad Sacramenti essentiam pertinere.

QUÆSTIO LIII.

Subdiaconus multis ab Ecclesia legibus adstringitur; ut sollempnis continentiae; ut horas canonicas recitandi; ut

habitu Ecclesiasticum & tonsuram deferendi; ut mercaturæ non faciendæ. Quæritur igitur num clericus negotiator, præsertim ordine subdiaconatus suscepto, si contra jura Canonum negotietur, bonorum suorum amittat immunitatem.

Respondeo, cum hac quæstione quinque difficultates implicatas esse. Prima est, quæ negotiatio sit jure Canonum interdicta clericis. Hanc difficultatem tollit definitio negotiationis, tradita à D. Chrysostomo homilia 38. in opere imperfecto in Matthæum, ubi hæc scribit: Ego ostendam
 » qui non est negotiator; ut qui secundum
 » regulam istam non fuerint, intelligas omnes negotiatores esse. Quicumque rem comparat, non ut ipsam rem integram & immutatam vendat, sed ut opus faciat ex ea, ille non est negotiator: quia qui materiam operandi sibi comparat, unde faciat opus, ille non rem ipsam vendit, sed magis artificium suum; id est, qui rem vendit, cujus æstimatio non est in ea ipsa re, sed in artificio operis, illa non est mercatio. Qui autem comparat rem, ut illam ipsam integram & immutatam dando, lucretur, ille est mercator, qui de templo Dei ejicitur. Hæc D. Chrysostomi translata sunt in decretum d. 86. cap. Ejiciens Dominus. D. Thomas in 2. 2. qu. 40. art. 2. negotiationem scribit non esse permissam clericis: & q. 187. art. 2. ait eandem ob causam Religiosis aliisque clericis eam interdictam esse, q. 77. art. 4. ad 3. loquitur his verbis: Clerici non solum debent abstinere ab his quæ sunt secundum se mala; sed etiam ab iis, quæ habent speciem mali; quod quidem in negotiatione contingit; tum propter hoc, quod est ordinata ad luerum terrenum, cujus clerici debent esse contemptores; tum etiam propter frequentia negotiatorum vitia; quia difficulter exiit negotiator à peccatis labiorum, ut dicitur Ecclesiastici 26. Est & alia causa: quia negotiatio nimis implicat animum secularibus curis; &, per consequens, à spiritualibus retrahit. Unde Apostolus dicit 2. ad Timoth. cap. 2. *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus.*

2. Licet tamen clericis uti prima commu-

tationis specie, quæ ordinatur ad necessitatem vitæ, emendo, vel vendendo; quæ species commercii cum ad sustinendam vitam necessaria videatur ex D. Thoma in illo articulo, & ex Aristotele primo libro politic cap. 1. 5. & 6. vitiosa non est, sed naturalis, politica & œconomica: conquirunt enim ea, sine quibus manere in vita non possumus. Major in 4. d. 15. q. 32. scribit, clericis vetitam esse negotiationem quæstuosam. De prima hac difficultate videndus est Panormitanus in cap. extremo de vita & honestate clericorum, num. 14. & in postrema additione: & Immola in idem caput: qui ambo Antonium Butrium citant; qui in definienda negotiatione canonem sequuntur S. Chrysostomi.

Hæc sententia eorum quoque est, qui juris Pontificii periti sunt, atque eorum, qui de Christiano officio scriptitarunt. Nulla fraus legibus Ecclesiasticis fieret, si quis aut pullos gallinaceos, aut equum mercaretur, ut aleret, obesosque redderet, ac venderet: neque qui frumentum, vinum, oleum, cæteraque ad tuendam vitam necessaria emeret; &, quæ essent reliqua, venderet; ut inquit Angelus in verbo, Clericus 9. num. 2. & Navarrus in Summa cap. 25. num. 3.

Secundam nobis proposita quæstio objicit difficultatem: utrumne nundinater clericus immunitatem bonorum amittat. Amittit quidem, sed non antè quàm ter à suo Ordinario sit monitus. Ita Glossa, & Panormitanus in caput postremum de vit. & honest. clericorum: imo verò hoc amplius addit Panormitanus, clericum negotiationi deditum in ipsis etiam bonis, in quibus mercaturam exercet, ante trinam monitionem privilegium immunitatis retinere; quod idem affirmat Immola in illud ipsum cap.

Huic tertia est adjuncta difficultas: utrum una admonitio, quæ instar sit trium, satis sit, an necesse sit ter distinctis intervallis temporis admoneri negotiantem clericum à suo Ordinario. Plus una non esse necessariam, credit Rosella in verbo, Excommunicatio 2. num. 3. Angelus in verbo, Clericus 9. num. 3. Supplementum, quod nominatur à Sylvestro. Panormitanus verò in

eo, quem supra significavimus, loco, contendit tres exigi admonitiones distinctas: quem sequitur Tabiena in verbo, Excommunicatio 5. num. 24. Sylvester in verbo, Clericus 3. num. 3. à quibus etiam citatur Glossa, & Joan. Andreas: Navarrus in Summa cap. 27. num. 81. qui vult, inter unam & alteram admonitionem dies aliquot debere esse interjectos. Cum Panormitano sentit etiam Immola in cap. illud ultimum de vit. & honest. clericorum: imò illud ipsum affirmat Navarrus, & idem Glossa in Clement. primam, de vita & honest. clericorum.

4. Accedit ad tertiam difficultatem hæc quarta: num post trinam monitionem, immunitatis privilegium pereat clerico in suis dumtaxat bonis, an etiam in bonis Ecclesiæ. Colligitur perspicue ex Glossa in propriis tantum bonis privilegium interire; dicitur enim in facultatibus suis: neque enim clerici delictum Ecclesiæ nocere debet, ut admonet Panormitanus. Non delinquentis autem clerici bona, quæ in ejus civili patrimonio censentur, eodem jure esse, quo sunt Ecclesiæ, quod spectat ad immunitatem, aiunt Glossa, Panormitanus, Hostiensis, & Immola in postremum caput de vita & honest. clericorum: quibus alii assentiuntur.

Quinta difficultas: contemptis tribus admonitionibus, privaturne clericus alio privilegio quam immunitatis? Ardua & impedita est quaestio: Hostiensis enim in postremum cap. de vita & honestate clericorum, ejusmodi clericum omni privilegio privat: Nudantur, inquit, omni privilegio clericali; & hæc est veritas; quam sententiam subscribit Sylvester in verbo, Excommunicatio sexto nu. 6. ubi istis contumacibus clericis tum fori tum canonis adimit privilegium: suæque sententiæ comitem citat Pisanellam, Archidiaconum, & Innocentium; sed loca non indicat. Verum Innocentius relinquit iis clericis privilegium canonis; aufert tantum privilegium quoad judicium, forum, & functiones municipales. Tabiena in verbo, Clericus 3. num. 2. Rosella in verbo, Excommunicatio secundo, scribunt in bonis suis tantum privilegio spoliari, & hanc opinionem tutiorem

in conscientiae foro ait Angelus in verbo, Clericus 9. num. 2. Joan. Andreas & Immola in caput ultimum de vit. & honestate clericorum, conantur conciliare ambas opiniones: ut Hostiensis vera sit, quando negotiantur sine habitu & tonsura; secunda autem, quando deposito habitu & tonsura negotiationi & mercaturæ student. Et quamvis Panormitanus, Joan. Andreae atque Immolæ approbet distinctionem: Glossa tamen secundæ favet opinioni; quæ nimirum benignior est, atque in conscientiae judicio magis tuta.

Postrema difficultas: hi clerici, qui negotiationi serviunt, possuntne amissum privilegium recuperare? Possunt, si se ab interdicto negotio abstrahant. Sic sentiunt hi omnes: Innocentius, Panormitanus, Joan. Andreas, Hostiensis, Immola, & Glossa in cap. illud postremum de vita & honestate clericorum: scribit enim aperte tamdiu privilegium immunitatis extinguere, quamdiu negotiatoris clerici delictum perseverat.

QUESTIO LIV.

CUM lege Tridentini concilii cautum sit, sess. 23. cap. 6. ut clerici prima tonsura, seu quatuor minoribus initiati ordinibus, non gaudeant privilegio fori, nisi tonsura & habitu Ecclesiastico sint insigniti; ac nisi ex præscripto Episcopi alicui inserviant Ecclesiæ, aut instituantur in aliqua schola, seu Academia ejusdem Episcopi concessu, eo etiam animo, ut ad majores ordines progrediantur: merito dubitatum est, num ii clerici non solum privilegium fori, sed etiam canonis amitterent; quandoquidem Doctores tradunt difficilius privilegium fori amitti, quam canonis.

Cum igitur de re mihi non planè liqueret, litteras dedi ad Illustrissimum Cardinalem Carapham, ut mihi & dubitationi ex Illustrissimæ Congregationis responso satisfaceret. Respondit, congregationi visum esse, fori quidem amitti, sed canonis privilegium retineri.

Percunctari hoc loco quispiam posset, 2. quanam ea privilegia sint, quæ clericus ex

prima tonsura nanciscitur. Sanè plurima : quæ nos diligenter enumerando & exponendo persecuti sumus in primo libro de Parochorum officiis. Verùm hæc sunt præcipua. Primum : quòd in religiosam Domini sortem, qui prima tonsura decorantur, cooperari certum est ; atque ex laicis, & prophanis personas fieri sacras Deoque devotas. Secundum : quòd Sacerdotii, seu beneficii Ecclesiastici capaces evadunt. Tertium : quòd Ecclesiæ jurisdictionis participes sunt, id est, potestatis excommunicandi, interdicens, suspendendi. Quartum : quòd in eos imperium & jus magistratus sæcularis non habet : quod privilegium dicitur fori. Quintum : quòd nemo iis violentas manus potest adferre, quin in censuram incidat excommunicationis, à qua solus Romanus Pontifex absolvit ; nisi fortè levis esset injuria ; quo tempore absolutio permittitur Episcopo, ex cap. Pervenit, de sententia excommunicationis : atque hoc dicitur privilegium canonis ; qui habetur 17. q. 4. canone, Si quis suadente. Sextum : est privilegium immunitatis suorum bonorum omnium, sive illa jure patrimonii, sive beneficii Ecclesiastici possideant : quod privilegium immunitatis nuncupari solet. Quamquam immunitas alia etiam privilegia complectatur ; sæpèque pro libertate Ecclesiastica immunitas usurpatur.

3. Neque hoc loco loquimur de clericis, aut bigamis, aut qui vitam degunt in matrimonio : clericis verò conjugatis, qui cum unicis, & virginibus contraxerunt, si tonsuram & vestes deferant clericales, & alicujus Ecclesiæ, cui serviant, fuerint ab Episcopo adscripti, privilegium obtinent à concilio Tridentino ; quod illis largitur Bonifacius VIII. in constitutione sua de clericis conjugatis ; quæ incipit, Clerici, qui cum unicis, Extra de clericis conjugatis lib. 6. privilegium autem iis tributum est, ut privilegio gaudeant canonis 17. q. 4. Si quis suadente. Jus verò concilii Tridentini quod ejusmodi favet clericis, habes in sess. 23. cap. 6. Possintne clerici suis se abdicare privilegiis, inconsulto Romano Pontifice ; & num iis concessa immunitas sit humani juris, an potiùs divini, alibi duce & appro-

bante Jesu à nobis disputabitur. Quamquam perlonga de Ecclesiastica immunitate pertexta à nobis est disputatio in Apologetico lib. cap. 5. Italicè conscripto : atque in eo præsertim, qui est iterum typis excusus.

QUÆSTIO LV.

Sextilius, metu coactus, qui viri constantis animum permovere posset, sacris ordinibus initiatus est ; litteris religiosi Sacerdotis consultus sum, an sollemnis continentiae voto obstrictus is teneretur : & num, si connubii contractum iniisset, is raturus futurus esset. Primum respondi, ex communi Theologorum, jurisque Pontificii peritorum sententia, vim, quæ non absoluta, sed conditionata, aut inducens à Theologis appellari solet, in Sacramentis, quæ characterem imprimunt, impedimento non esse, quominus characterem suscipiant ii qui ad ea accedunt. Ergo secundo loco illud expediendum erat ; quandoquidem sacro ordini, tum ex Ecclesiæ lege, tum ex voto, apud Latinos castitatis obligatio adjuncta est ; num ejusmodi lege & voto teneatur, qui propter metum cadentem in constantem virum, ad sacros ordines accessit.

Hunc non teneri, & matrimonium, si contrahatur, minimè irritum esse, Glossa confirmat in 5. sin. cap. Majores, de Baptismo & ejus effectu : in verbo, Conditionalem. quod idem in illud cap. magis distinctè docet Hostiensis Commentarii sui nu. 38. his verbis : Sic ordinatus, nisi postea ratificet quod factum est, non cogitur effectum characteris servare ; nec gaudebit privilegio clericali nisi servet : si tamen ratificaverit, & privilegio utetur, & continere compelletur : & hanc teneas. Caveat tamen sibi, nam si post ordinem taliter receptum semel utatur eo sine coactione aliqua, puta semel inductus solemniter dixit epistolam, clausa est sibi postea contradicendi porta. C. Quod metus causa. l. secunda. Hujus sententiæ Hostiensis recitator & comes est Joan. Andreas in eadem Decretalem num. 17. suæ interpretationis.

tionis. Ad eandem accedit Navarrus in summa cap. 22. num. 51. citat Angelum in verbo, Ordo 3. §. 4. ubi hac de re nihil; sed quod illi tribuitur à Navarro, extat in §. 26. qui est postremus. Citat etiam D. Thomam in 2. 2. quæst. 88. art. 11. ubi nihil est quod ad hanc rem, de qua disputatur, facere videatur. Iterat hanc ipsam opinionem, & pro ea certat Navarrus in concl. 3. de iis quæ vi metusve causâ. Non igitur ita multos habet defensores hæc opinio, neque in canonicis etiam sanctionibus exercitatos.

3. Nam contrariam Panormitanus arripuit in extremum §. illum cap. Majores de Baptismo. num. 7. commentarii in verbo, Conditionaliter, ubi testatur Doctorum communem esse sententiam, cum, qui vi seu metu, de quo est quæstio, ordinatus est, necessaria lege teneri continentia. Pro hoc, inquit Panorm. facit iste textus. Nam quemadmodum suscipiens Baptismum per vim conditionalem, compellitur ad observantiam fidei, & ipsius sequelam, ut hic, & in c. de Judæis 45. dist. ita & ordinem suscipiens debet compelli ad observantiam ordinis, & sequelam ipsius: & erit hic casus, in quo metum passio non succurritur per actionem, Quod metus causâ: cujus rei item causâ exponit. Eiusdem sententiæ sunt comprobatores Theologi non pauci, nec secundarii; ut Paludanus in 4. sent. d. 37. quæst. 1. ar. 1. conc. 3. Quamvis enim ratione voti, qui per vim sacros suscepit ordines, solutus sit voto continentia: lege tamen generali Ecclesiæ, quæ etiam devinciuntur Græci, & adstricti sunt: quamvis aut ignorantes seu inviti ad ordines irrepperint: quemadmodum, ut idem ait Paludanus, facit Ecclesia ad matrimonium inhabilem ignorantem, & invitum, uti servum, uti frigidum. Immo verò illud affirmare non est veritus, infantem puerum nondum suæ mentis, sacris ordinibus præditum legi obnoxium esse continentia. Durandus in ipsam illam dist. 37. q. 1. cum dixisset, illos, qui sacros accipiunt ordines, Ecclesiæ statuto personas simpliciter illegitimas esse ad contrahenda matrimonia, continuo subjungit hæc verba: Eadem ratione

debet iis indici continentia, quando ordinantur; in quam, siue consentiant, siue non, dum ordinem sacrum suscipiunt, extunc sunt inepti, & illegitimi simpliciter ad contrahendum ex statuto Ecclesiæ.

Alfiodorensis in quarto suæ summæ tract. 4. de matrimonio, impedimento quarto & quinto: Si ille, inquit, qui suscipit, non intendit aliquid promittere, stultus est: debet enim scire, ad quæ obligatur ex ordine: & si nullo modo intendit vovere, cum ipso facto, scilicet ipsa susceptione, vovet. & post aliquantò: Ad tertio objectum dicimus, quod non ex ipsa solemnitate dirimitur contractum, sed ex eo quod fit in solemnitate. Cum enim tradit Episcopus calicem & patenam subdiacono, tunc transfert subdiaconus potestatem corporis sui in dominium Domini: unde non de cætero contrahere potest; quia non habet potestatem corporis sui, sed Dominus. D. Thom. d. 37. qu. 1. art. 1. testatur, apud Græcos ordinem sacrum non habere vim impediendi matrimonium propter votum, sed propter ipsum ordinem: sed apud Latinos, inquit, ex vi ordinis, & ulterius ex voto continentia quod est ordinibus sacris annexum. & in responsione ad secundum argumentum: Ordo enim ubique impedit matrimonium contrahendum, quamvis ubique non habeat votum annexum. Quare ille, de quo disceptatur, si non voto, constitutione tamen Ecclesiæ castitatem colere cogetur. D. Bonaventura in eamd. dist. art. 1. q. 2. num. 9. Ordo apud Latinos, inquit, ex Ecclesiæ constitutione habet inseparabiliter continentiam annexam: & ideo, qui illum suscipit, spontaneè se obligat; ita, quod illa obligatio procedit ex statuto pariter & ex voto, & sic patet quod impedit, & qualiter impedit. Et num. 12. Patet etiam quod non solum ratione voti impedit, sed etiam ratione statuti Ecclesiastici.

Richardus in 4. d. 37. art. 1. quæst. 2. 5. necessitatem continentia, quam Ecclesia imponit sacros ordines susipientibus, non refert in votum, sed in Ecclesiæ statutum: ut nemo continentia jugum legitimè queat excutere. Scotus autem in eamd. dist. q. unica: Nec propter votum, inquit, conti-

» nentia propriè dictum annexum ordini sa-
 » cro, nec annexum ex præcepto Ecclesiae præ-
 » cipientis tali non contrahere, est quòd iste
 » non potest contrahere; sed ex hoc, quòd
 » Ecclesia facit talem personam simpliciter il-
 » legitimam, quòd statutum fuit rationale, si-
 » ve habitum fuerit à Christo, siue non.

Ac licèt Scotus in ratione differendi, cum aliis videatur dissentire Theologis: in conclusione tamen, quæ defenditur, mirè consentit. Major in eadem dist. q. unica: Ordo impedit, quia sacer: itaque ordo sacer est causa sine qua non, vel propinqua; irritatio autem legis est propriè causa in ordine sacro. Vide ut Major irritationem matrimonii assignet non voto, sed ordini sacro, ob id ipsum quia sacer est. Gabriel in 4. dist. 37. q. unica art. 1. concl. 2. scribit, tam in Orientali, quàm in Occidentali Ecclesia, ordinem sacrum impedimentum esse dirimens matrimonium, non ratione voti annexi, sed ratione, inquit, constitutionis Ecclesiae, quæ sacris initiatos facit ad conjugium illegitimos. Hoc autem impedimentum non ex voto oriri, hac verissima ratione persuadet: quòd multi, qui se ordinibus sacris initiari volunt, nollent animo concipere votum continentiae, neque ulla se Deo sponcione ejusmodi devincire; sed quia lex in vitis etiam & repugnantibus imponitur, idcirco ad fœdera nuptiarum ipsa Ecclesiae lege fiunt inhabiles: citatque Paludanum, & Scotum; quos ambos sequitur.

6. Citatur uterque etiam ab Astensi in libro 8. suæ summæ part. 2. tit. 22. art. 1. qu. 3. probatque, sacrum ordinem non propter votum impedimentum gignere, quo perimitur matrimonium; sed ratione ipsius ordinis. Quoniam si ordo sacer propter adjunctum votum dissolveret matrimonium, in numero impedimentorum dirimentium ordo & votum non duo efficerent impedimenta, sed unum dumtaxat; quòd sine ulla controversia falsum est. D. Antoninus in 3. part. tit. 1. cap. 8. auctoritate Paludani, eandem tuetur sententiam. Sylvester item in verbo, Matrimonii, 8. qu. 12. & in verbo, Ordo, 4. §. 1. Eum qui metu injecto, aut vi illata, de qua disputatur, ex statuto Ecclesiae ad servandam continentiam cogi planè scribit,

Sotus septimo libro de just. & jure q. 2. articul. 5. stat à cœtu reliquorum Theologorum: ac licèt in 4. sententiarum d. 25. qu. 1. art. 2. paululum se ipsum suumque sensum fugisse videatur: tamen quia refert se ad ea quæ scripsit in 7. de just. & jure, ne turpiter se ipse refellere videatur, dicendum est in cæterorum Theologorum acie stetit. Namque lib. 7. de just. & jure, quæst. 2. art. 5. in extremo, scripsit his verbis: Quapropter etiam si quis consensu extorto per metum cadentem in constantem virum, sacris initietur, voto etiam eodem castitatis tenetur secundum dexteriores opinionem; ut bene ait Sylvester, verbo, Ordo, quarto: nisi forsan uxori esset matrimonio conjunctus; qui invita uxore abstinere non potest. Quæ moderatrix exceptio est Sylvestri in eodem loco, Supplementi, & Pisanellæ: è quibus testimonium sumit illic Sylvester; atque id sequitur Sotus.

Probatur argumento sumpto ex cap. de 7. Judæis, dist. 45. qui canon est concilii Tolletani 4. ex cap. 56. decernentis, eos Judæos, qui Sisebuto Principe regente, Baptismi Sacramentum susceperunt, Christianam fidem, Christianæque religionis ceremonias, & jussa servare oportere: atqui multo gravius est cuncta Christianæ professionis præcepta servare, quàm solum, inquit Sotus, castitatis votum: (rectius dixisset solam continentiam:) sapienter verò observat Glossa in illo decreto, non verba fieri de coactione absoluta, sed de conditionata: nam illa, ut sentiunt Theologi, impedit impressionem characteris; hæc autem minimè. Vide Turcrematam in illud cap. de Judæis dist. 45. q. 2. Ergo Sextilius tantorum Magistrorum sententia colendæ continentiae legi parere debuit; & nos eidem nulla ratione possumus dissentire.

QUESTIO LVI.

Quibus, quòtve pœnis ab Ecclesia ple-
 ctatur clericus, sacris ordinibus orna-
 tus, contrahens matrimonium, operæ præ-
 tium est inquirere, & nosse. Quo de gene-
 re sedulò ipsi disseruimus in secundo libro.

de Parochorum officiis, multo labore studioque legendi, & conquirendi quæ apud nullum collecta reperiebamus.

Ergo Clementina, Eos qui, de consanguinitate & affinitate, pœnam infligit excommunicationis omnibus qui constituti in sacris (verba sunt Clementinæ) matrimoniâ contrahunt; pariterque animadvertit in regulares professos, ac profectas; necnon in eas laicas personas, quæ in gradibus consanguinitatis, & affinitatis, canonica lege interdictis, scienter contrahunt; aut etiam cum monialibus contrahunt: cunctasque innovat leges contra harum personarum facinorosarum genus promulgatas. Quare necesse est, hos Sacrilegos clericos pœnis teneri concilii Toletani 9. c. 10. statuentis, ut non solum Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, qui prolem ex sacrilegis connubiis suscipiunt, damnentur; verum etiam ut suscepta proles admitti non possit ad hæreditatem: ejusque Ecclesiæ, de cujus Sacerdotis vel ministri ignominia nati sunt filii, in perpetuum addicti sint servituti. Quæ concilii Toletani sanctio habetur 15. quæst. ult. c. Cum multæ: cujus canonis interpretationem faciens Archidiaconus, duo observat; unum, prolem non modò à paternâ, sed etiam à maternâ hæreditate excludi: alterum, si eorum filiorum parentes Ecclesia careant, filios, servos illius Ecclesiæ fieri, cui subest ipsorum pater, vel ratione ordinis suscepti, vel ratione, inquit, talis criminis in Parochia illius Ecclesiæ commissi.

2. Verum, quòd constitutio hæc pœnam infligit proli, illam non puto subiri nisi post latam sententiam à judice, & probato delicto. Sunt etiam isti clerici ipso facto privati beneficiis, ex Glossa in cap. primum de clericis conjugatis: sunt item irregulares ex decretali Alexandri III. Ex litterarum, qui clerici vel voventes matrimonium contrahere possunt. Nec desunt recentes juris pontificii interpretes, qui aiunt, in hos animadverti posse tamquam in homines nomine hæreseos suspectos. At verò Sacerdos, qui uxorem ducit propter canonem, Presbyter, dist. 28. qui canon est concil. Neocæsariensis, deponi debet; hoc est, interprete

Archidiacono, ab ordine & beneficio: illa verò depositio, degradatio est.

Ad hæc clerici in sacris constituti, quamvis insignia clericalia deferant, habentur apostatæ, ut scribit Sylvester in verbo, Apostasia, quæst. 2. num. 5. sunt etiam bigami in ea tertia specie, quæ similitudinaria nuncupatur. Tres enim sunt bigamiæ species, una vera, altera interpretativa, tertia similitudinaria. Vera est, quando quis duas habuit legitimas uxores: interpretativa, quando duxit corruptam, quamvis crediderit virginem, & eam cognovit; vel quando cognoscit suam uxorem post ejus adulterium: similitudinaria est, vel cum quis post votum solemne de facto contrahit matrimonium, vel cum quis diversis temporibus habuit plures uxores, unam de jure, alteram de facto, & cognovit ambas; vel cum quis eodem tempore habet duas, unam de jure, alteram de facto; vel ambas de facto, & cognoscit eas; demum, cum quis cum sacro ordine contrahit. Vide Angelum in verbo, Bigamiæ, num. 7. Sylvest. eodem tit. num. 3. & Glossam capitis Super eo, de bigamis, ubi sic: Bigamus est, qui castitatem promissam violat. 27. q. 1. Quotquot.

Atque istos clericos ad novos ordines promovendi non posse, colligitur ex decretali Innocentii III. de bigamis, quæ incipit, Nuper. atque ex postrema eodem tit. Quamvis enim in hos flagitiosos clericos vera non cadat irregularitas bigamiæ; quia nec verum inire possunt matrimonium bigami: tamen ab Ecclesia habentur propter improbam mentis cupiditatem, qua ad nefaria & damnata connubia impelluntur. Itaque octo in clericos sacris ordinibus præditos, si matrimonium contrahunt, sunt pœnæ constitutæ: sex, ipsos; duæ, eorum filios tangunt. Prima, pœna est excommunicationis latæ sententiæ per Clementin. Secunda, irregularitatis. Tertia, bigamiæ. Quarta, apostasiæ. Quinta, depositionis, seu degradationis. Sexta, amissionis beneficiorum ipso facto. Septima, quòd filii non sunt hæreditatis capaces. Octava, quòd mancipia Ecclesiæ sunt illius, cui subest eorum pater.

QUAESTIO LVII.

1. **A** Veat nunc quispiam scire, quæ poenæ clericis, præsertim sacris ordinibus, qui majores dicuntur, insignitis, irrogatae sint ab Ecclesia, si concubinis utantur. Poenam in hos constitutam à concilio Tridentino habes in sess. 25. cap. 14. Concilium Romanum sub Leone IX. cujus decretum renovatum est ab Alexandro II. Præcipimus ex parte Omnipotentis Dei, & auctoritate beatorum Apostolorum Petri & Pauli, ut Sacerdos, Diaconus, Subdiaconus, qui concubinam palam duxerit, vel ductam non reliquerit; ut missas non cantet, nec Evangelium, aut Epistolam ad missam legat. Verba sunt ipsa decreti. Et habentur 32. cano. Præter. Et Gregorii VII. omnibus per regnum Italicum scribit his verbis, quæ relata sunt in can. Si qui. d. 81. Si qui sunt presbyteri, Diaconi, vel Subdiaconi, qui in crimine fornicationis jaceant, interdiciamus eis ex parte Dei omnipotentis, & sancti Petri auctoritate, Ecclesiae introitum, usque dum poeniteant, & emendentur: si qui verò in suo peccato perseverare maluerint, nullus vestrum officium eorum audire præsumat; quia benedictio eorum vertitur in maledictionem, & oratio in peccatum, &c. Qui verò huic saluberrimo præcepto obedire noluerit, idololatriæ peccatum incurrit, Samuele testante, & beato Gregorio adstruente; Peccatum ariolandi est non obedire, & quasi scelus idololatriæ non acquiescere. Peccatum igitur paganitatis incurrit, quisquis, dum Christianum se asserit, sedi Apostolicæ obedire contemnit. Quæ verba & loca suadent nobis, ut tria hæc breviter differamus.

2. Primum, utrum Sacerdotes, cæterique notorii concubinarij, seu fornicarij sint ipso jure suspensi: secundum, celebrando contrahantne irregularitatem: postremo, num eorum missæ audiri, & ab iisdem recipi Sacramenta sine crimine, hoc est, mortifera noxa, possint. Sed quia notorii definitio, & notorii ac manifesti discrimen fundamentum est explicandarum quaestionum; idcir-

co ex c. Quæsitum, de cohabitatione clericorum & mulierum (decretalis est Gregorii IX.) dicimus, peccatum notorium esse, aut per sententiam, seu per confessionem factam in jure, aut per evidentiam rei, quæ tergiversatione aliqua celari non possit.

Itaque tres modos habemus notorii: primus oritur ex sententia judicis: secundus, ex confessione rei in judicio: tertius, ex facti evidentia. Modos hos tres notorii, quibus dicuntur aliqui Sacerdotes concubinarij notorii, memorat D. Thom. in 4. sent. dist. 13. quaest. 1. art. 3. quaestiunc. 3. D. Bonaventura in eadem dist. art. 1. q. 4. Scotus in eadem dist. quaest. 2. artic. 1. Richardus in eadem, art. 1. quaest. 4. Gabriel in eadem quaest. 1. artic. 3. dub. 4. Alexander Halensis, in 4. part. quaest. 11. art. 3. §. 2. Et hanc distinctionem triplicis notorii, cum à Romano acceperimus Pontifice, cuncti admittunt Theologi & Canonistæ. Admonentque Gabriel, & D. Antoninus in 3. parte, tit. 27. cap. 3. primas duas species notorii, dici, notorium juris; postremam verò, notorium facti.

Crimen verò publicum, seu manifestum dicitur, inquit Gabriel, in eodem loco, quod ex scientia & certo auctore procedit: vel, ut placet Alexandro Halensi de concubinariis Sacerdotibus disputanti, publici sunt, ex fama eis istud imponente. Interpretationem Alexandri confirmat Innocentius III. in cap. Tua, de cohabitatione clericorum & mulierum, & Lucius III. in cap. Vestra, eodem titulo.

His præmunitis ad singulas quaestiones enodandas aggrediamur. Süntne Sacerdotes concubinarij ipso jure suspensi? &, si celebrent, inciduntne in irregularitatem? Scotus in 4. dist. 13. quaest. 2. art. 1. prope finem, ait, hunc Sacerdotem celebrantem non evadere irregularem. Ex quo perspicimus, nec Scotum credidisse illum esse ipso jure suspensum: de quo Cardinalis Turrecremata, in cap. Præter hoc. dist. 32. art. 1. suæ quaestionis, apertè Scoto contradicit, hoc perbrevis syllogismo: Quicumque suspensus à canone à divinis, sive ab officio, celebrans incurrit irregularitatem: sed clericus notorius fornicator est à canone suspen-

sus ab officio : ergo talis celebrans incurrit irregularitatem. Ita consequentia, inquit ille, est bona; est enim formalis. Major patet tam ex capite, Cum æterni. de sent. & re judic. quàm ex c. Cum medicinalis, de sent. excommun. lib. 6. Qui Canones sunt Innocentii IV. in concilio Lugdunensi, ubi decernit, eum, qui suspensus est, si celebret, labi in irregularitatem, quæ removeri non potest nisi à Romano Pontifice. Minor etiam, inquit Turrecremata, patet tam ex cap. præsentis quàm ex præcedenti, & ex ultimo de cohabitatione cleric. & mulierum: Eandemque conclusionem probat Innocentius, Hostiensis, aliorumque Canonistarum auctoritate; affirmatque Doctorum communem esse opinionem, istum concubinarium clericum celebrando irregularitate irritari; quemadmodum ego etiam affirmo.

4. In hoc Doctorum conspirantes esse sententias, talem clericum ipso jure esse suspensum, lege, si placet, Glossam in cap. postremum de cohabitatione cleric. & mulierum, & in cap. Præter, dist. 32. Archidiaconum in hoc ipsum caput, Cardinalem Alexandrinum, in idem cap. & in caput, Nullus. Turrecrematam, in cap. Præter, dist. 32. Panormitanum, in cap. Vestra, de cohabitatione cleric. & mul. num. 6. & in cap. extremum eodem titulo, num. 2. Innocentium, in c. Vestra, de cohabitatione cleric. & mul. in calce Commentarii. Notorii fornicatores, inquit, suspensi sunt ipso jure. probat ex capitibus jam allatis. Joannem Andream, in cap. Vestra, de cohabitatione, num. 5. Summarum scriptores omnes. S. Antoninum, in 3. p. tit. 27. c. 3. Sylvestrum, in summa, in verbo, Concubinarium, q. 4. Rosellam, in verbo, Clericus, tertio, num. 2. Angelum, in verbo, Concubinatus, num. 2. Tabienam, in verbo, Clericus, secundo, num. 13. Armillam, in verbo, Clericus, num. eodem. Navarrum, in Summa, cap. 25. num. 76. & 77.

Suspensionem verò tolli ab Episcopo aiunt D. Antoninus & Navarrus: Cardinalis Alexandrinus negat in cap. Præter, dist. 32. num. 5. sed contractam irregularitatem propter celebrationem non permissam esse Epi-

scopo, & à Romano tantum Pontifice amoveri posse, & fatentur omnes, & Innocentius IV. sanctiones adductæ omnino persuadent. Hæc de prima dubitatione; cujus corollarium sit: Si fortè ejusmodi clerico conferatur beneficium ecclesiasticum, collationem esse nullam; quemadmodum si excommunicato, aut interdicto conferretur.

Sed fac, post adeptum beneficium in suspensionem incidere clericum, qui aut concubinarium, aut scortator est notorius, potestne beneficii retenta possessione ejus fructus percipere, suosque facere? Quæstio disceptatur à Turrecremata, in cap. Præter hæc, dist. 32. in art. 5. suæ quæstionis; & à Cardinale Alexandrino in idem caput. Uterque autem negat, ab isto clerico è beneficio percipi posse fructus, quos ille comedat: verba canonis, quem explanant, non ad aliam sententiam sinunt inflecti animum: *neque partem ab Ecclesia suscipiat*: verba sunt canonis.

Confirmatur id haud levibus argumentis. Qui obtinet beneficium, neque horas recitat canonicas, jus non habet percipiendi fructus beneficii: ergo multo minus is, qui jure non præstat ea officia quæ debet Ecclesiæ. Dixi *jure*: quia, si concubinarium clericus sacra munia in Ecclesia obit, contra canones obit; nec obsequio contra canones præstito merces ulla debetur, sed poena. Præterea clericus, qui non residet, fructus non facit suos ex concilio Tridentino, sess. 6. cap. 2. & planius, sess. 23. c. 1. de reformatione: ergo neque is suos faciet, qui non fungitur iis muneribus, quæ ab eo præstari oportet. Nam propter officium ac munus, datur beneficium; quemadmodum est in c. extremo de rescriptis lib. 6.

Ad hanc opinionem accedit Innocentius, 6. in cap. Sicut, de cohabitatione cleric. & mul. sed multo illustrius Glossa, in cap. Pastoralis, de appellationibus, in verbo, Subtrahuntur: cum dicit, Suspensus ab officio, nihil debet de beneficio Ecclesiastico attrahere; aliàs est deponendus; & in hoc æquiparatur excommunicato. Quod Glossæ dictum pro vero habent Turrecremata & Cardinalis Alexand. locis citatis; aliique Doctores, quando clericus sic suspensus contu-

maciter in suspensione perseverat, nec quidquam de absolutione laborat. Verum si is omni ope & viribus adniteretur ad impetrandam absolutionem, concubina dimissa, eamque obtinere non posset, fructus, quibus ali posset, essent ei concedendi: quod iidem Doctores permittunt excommunicato, qui se cum Ecclesia reconciliari optat & conatur serio.

Sed quibusnam attribuendi erunt fructus beneficii, quos nec excommunicatus, neque suspensus capere potest? Turrecremata & Cardinalis Alexandrinus respondent, sequentes Glossam in Clementina secunda de vit. & honest. clericorum, in verbo, Suspensus; si sunt distributiones quotidianæ, iis accrescere, qui divinis interfunt; si sint fructus beneficii distincti, accrescere Ecclesiæ, & in illius utilitatem converti.

7. Aliam præclaram quæstionem ponit Turrecremata in illa quæst. 2. art. 7. Num statim ante sententiam iudicis possit beneficium clerici concubinarij alteri conferri: negat; quod verum est in iis clericis, qui sunt suspensi à canone: quorum beneficia in alios conferri non possunt ante monitionem, atque sententiam; secus in iis qui sunt suspensi ab homine, seu à Prælato. Quia statim, inquit Innocentius in cap. Sicut, de cohabitatione cleric. & mul. vacat Ecclesia: ideo possent beneficia illico aliis tribui. Concludit autem Turrecremata, in illa quæstione, art. 4. publicum concubinarium suspensum esse à beneficio. Nota etiam, inquit ipse, quod distinctio Hostiensis de suspensio ab homine & de suspensio à jure, non placeat: unde ei contradicit Joannes in præsent. cap. quod etiam tangit Joan. Andreas in Glossa, Cum æterni, de sent. & re judic. lib. 6. & in Clementina, Cupientes de pœnis. Innocentii verò doctrina de suspensione à jure & ab homine, qua in explicanda quæstione usus est Turrecremata, æquitatem habet.

8. Ex iis dijudicata secunda relinquitur quæstio. Erat tertia: Utrum absque scelere audiri possint Missæ publicorum concubinariorum. Tractatur quæstio à Decretorum explanatoribus in caput primum de cohabitatione cler. & mul. & in cap. Præ-

ter, dist. 32. & in caput, Si qui, d. 81. à Theologis in 4. sent. d. 13. à D. Thoma, q. 1. art. 3. quæstiuncula 3. & in quodlib. 11. art. 8. à D. Bonaventura in eadem dist. art. 1. q. 4. à Scoto q. 2. art. 1. à Richardo, art. 1. q. 4. à Gabriele q. 1. art. 3. dub. 4. ab Alexandro Halensi, in 4. p. q. 11. art. 3. §. 2. à scriptoribus summarum de casibus conscientiæ, in verbo, Clericus, in verbo, Concubinarium, in verbo, Concubinatus: à D. Antonino, in 3. p. tit. 27. c. 3. à Turrecremata valde exquisitè in cap. Nullus, d. 32. à Navarro in Summa, cap. 25. num. 78. 79. & 80.

Ut de re tota quid sentiendum sit, posset esse compertum; quæ dicenda sunt, in nonnullas conclusiones conferamus. I. Conclusio: Ab Ecclesia luculentæ conditæ sunt leges, quibus Christiani à missis publici concubinarij arcentur, ut quivis cognoscere potest ex allatis jam sanctionibus, præsertim ex cap. Nullus, ex cap. Præter, d. 32. ex cap. si qui, d. 81. ex cap. Vestra, & ex c. postremo, de cohabitatione cler. & mul. Qui Canones omnes sunt à Romanis Pontificibus editi. II. Conclusio: Canones ejusmodi sine culpa lethali violari non possunt: id perspicuum est ex canone Gregorii VII. Si qui, dist. 81. ubi est his verbis: Qui vero huic saluberrimo præcepto obedire noluerit, idololatriæ peccatum incurrit. III. Conclusio: Qui istorum pessimorum clericorum flagitiosi status non sunt ignari, neque præcepti Ecclesiastici, mortifero se crimine obstringunt, si eorum sacificationi & missæ interfint. Liquet ex Canone Gregorii VII. atque ex D. Thoma quodlib. 10. artic. 8. I V. Conclus. qui legis ecclesiasticæ inscitia laborant probabili & iusta, si concubinariis publicis sacra obeuntibus adsint, nullo se scelere commaculant. V. Conclus. est Gabrielis, in 4. sent. dist. 13. q. 1. art. 3. dub. 4. & Rosellæ, in verbo, Clericus, tertio, num. 2. qui aiunt, Sacerdotem non debere hoc sumere, ut legem de vitanda concubinarij Sacerdotis missa doceat illum, qui eam legem sine culpa ignorat: quia licet, inquit Rosella, ignorantia juris, naturalis, sive divini, sit laicis periculosa: non tamen ignorantia

juris positivi; cum non teneantur illud scire. Unde non est tutum, quod confessor dicat eis jus: quia per hoc magis implicantur, quam relevantur: arguitque Gabriel imprudentiæ confessarium legis notitiam poenitenti subicientem: sed meo quidem animo fallitur uterque vehementer, nisi eorum dictum æqua interpretatione mitigetur.

10. **Primum:** Quia pertinet ad singulorum Christianorum officium, ut optent ea scire & facere, quæ ab Ecclesiæ legibus imperantur, & quæ à nemine negligi queunt; & qui aliter animo esset affectus, de sua salute graviter periclitaretur: verum de legibus, quas cuncti Christiani nosse debent, una est, qua prohibentur publicis concubinariis, dum rem divinam faciunt, interesse: ergo si parere huic legi debent, necesse est, ut illam teneant, ac doceantur. Deinde, Leges, quæ universitati Christianorum imponuntur, idcirco imponuntur, ut eas tum discant, tum servant; ergo cum facultas datur illis discendi, discere debent, ut observent. Postremo, ne longum faciam, si post promulgatam legem, quam quis cognoscere & observare debet, agere secus quam lex jubet, deprehenderetur, poenam auctori legis lueret: ergo, ne sufferat poenam, notitiam legis quoquomodo querere debet; & contra officium facit, qui cum possit illam docere ignarum, non docet. Cadit etiam interdum, ut alicujus ecclesiasticæ legis inscitia non minus periculosa sit, quam alicujus alterius naturalis; ut si quis ignoraret jus Ecclesiæ de audienda missa diebus festis, de confessione sacra obeunda semel in anno, de jejunando, &c. Cum hac igitur moderatione tolerari potest conclusio: quando admonente & docente iudice confessionis nulla re melior, sed potius deterior poenitens fieret. Hæc moderatio est etiam Navarri, in Summa, cap. 25, num. 79.

11. **VI. Conclusio:** Concubinariis uno ex tribus modis, qui antea explicati sunt, notorii, ante quamlibet admonitionem vitari debent à cunctis: quæ conclusio est contra nonnullos Canonistas, quos refert Panormitanus, in cap. Vestra, de cohabitatione, num. 6. & contra Petrum de Alia-

co & Joannem Gersonem, de quo idem Petrus Aliacus, alias Dominus Camera-censis, audisse se testatur nullum cogi, vitare, aut suum Parochum, aut superiorem in officiis ecclesiasticis, nisi præeunte aut sententia iudicis, aut denominatione ejus, qui vitandus est. Testis opinionis horum duorum Theologorum est Gabriel, in 4. sent. dist. 13. quæst. 1. art. 3. dub. 3. Neque opinio ab eo improbatur. Sed hæc positio, inquit Turrecremata, in quæstione, in caput, Nullus, dist. 32. non placet nobis: tum quia ab Apostolicæ sedis doctrina, & præcipuorum Doctorum in jure divino & humano deviat; tum quia videtur fovere notorios concubenarios in facibus eorum; tum quia rationes eorum parvi aut nullius videntur esse momenti. Canones adeo perspicui hanc admonitionis necessitatem non indicant: ergo commentitia est & arbitraria.

De eadem etiam necessitate Theologi silent, & Summarum Doctores. Rationes etiam sunt perinfirmæ. Sic enim argumentantur; si liberum esset subditis à suis sejungere se superioribus, propter aliquod ipsorum facinus, materia præberetur defectionis & contumaciæ. Respondeo, imò nisi, quod nos dicimus, fiat, adversus tot sanctissimas Ecclesiæ leges multos excitari contumaces, à quibus perfringuntur. Præterea horum spurcissimorum hominum scelera, nec punirentur, nec expiarentur; neque ipsi ad meliorem frugem revocarentur: spirituale etiam bonum multorum impediretur. Ita respondet Turrecremata. Tædet leviculas quasdam alias rationes commemorare & referre.

VII. Conclus. Ecclesiasticæ leges, quæ non permittunt populo Christiano, ut rem sacram facienti Sacerdoti, qui mulierem in concubinæ locum palam duxit, interesse queat, æquissimæ sunt.

Æquitates tres à D. Bonaventura, in 4. sent. dist. 13. art. 1. q. 4. adferuntur. Prima est, inquit, in poenam peccati eorum: quia non sunt digni conficere; & si conficiunt, non sunt digni audiri. Secunda: ut confusi de culpa, redeant ad gratiam. Tertia, ut alii retrahantur ab eorum imitatione.

Unde hinc est opus justitiæ, misericordiæ & providentiæ.

VIII. Conclusio: Satis convenit inter Doctores, post constitutionem concilii Constantiensis, Ad evitanda, à Martino V. confirmatam, absque ecclesiasticarum legum contemptu & culpa posse Christianum populum in divinis officiis & sacrificiis publicorum concubinariorum versari; nisi fuerint nominatim denunciati, aut à iudice condemnati: quæ constitutio à multis recitatur, à D. Antonino, in 3. p. tit. 25. c. à Felino, in c. Rodolphus de rescriptis, num. 39. à Gabriele, in 4. dist. 18. q. 3. art. 1. littera G. atque ab aliis. Ad quam constitutionem, in hac, quæ in manibus est, quæstione, refert se Archiepiscopus Florentinus, in 3. part. tit. 27. c. 3. & Rosella, in verbo, Clericus 3. num. 2. Angelus, in verbo, Clericus 8. num. 2. in fine. Sylv. in verbo, Clericus 2. num. 4. Tabiena, in verbo, Clericus 2. num. 15. Armilla, in verbo, Clericus, num. 14. Gabriel, in 4. d. 13. quæst. 1. artic. 3. dub. 3. littera M. Verum Turrecremata & Navarrus, in quæstionis hujus tractatione non utuntur constitutione illa. Joannes autem Turrecremata interfuit concilio Constantiensi, ut is de se testatur, in Summa de Ecclesia, lib. 2. cap. 99.

Nec illud est hoc loco non concedendum, tum virum nobilem & primarium, tum quemlibet haud leviter peccaturum, si declinando à consuetudine, atque officiis divinis publici concubinari, ad penitentiam crederet se illum posse deducere; vellet nihilominus ad illius sacrificia & congressus accedere: ageret enim planè contra caritatis officia; neque tunc constitutionis Constantiensis beneficio quidquam juvaretur.

13. IX. Conclusio: Quamvis concilium Constantiense subvenerit innocentibus Christianis, ut iis criminis non sit eorum communione uti, qui canonis sententia dumtaxat aut excommunicati, aut interdicti, aut suspensi sunt, exceptis notoriis clericorum percussoribus: nihilominus eisdem insonantibus Christianis non præcipit, ut aut in eorum familiaritate, aut consuetudine, aut

in politicis ecclesiasticisve versentur actionibus ac functionibus. Quare rectissime fecerint, si ante omnem sententiam & admonitionem, à publicorum concubinariorum sacris refugerint. Audi quid Innocentius, in cap. Vestra, de cohabitatione cler. & mul. præscribat. Hoc dicimus generale, quod omnium suspensorum à jure, etiam sine sententia hominis, si crimina, pro quibus jus eos suspendit ab officiis, vel quocunque alio actu, sint notoria per facti evidentiam, quod cuique licet eos vitare in iis quæ interdicta sunt; licet adhuc ipsi suspensi tolerentur à suis Prælati. Quam sententiam Innocentii totidem verbis profert, & sequitur Turrecremata, in cap. Nullus, dist. 32. & Joan. Andreas, in cap. Vestra, de cohabitatione, num. 3.

X. Conclusio: Post concilii Constantiensis Extravagantem, nulla suadente necessitate publicos inducere concubenarios, aut ad Sacramenta administranda, aut ad missam celebrandam, nemo sine mortifera culpa potest; cum sit contra jus divinum & naturale, quempiam inducere ad peccandum: id quod à nobis in aliis hujus voluminis quæstionibus, & firmis rationibus, & multorum graviumque Doctorum testimonio ostensum est. Itaque D. Thom. in 2. 2. q. 69. art. 2. ad 2. auctoritate Apostoli docet, peccare eum, qui quoquomodo alieni peccati est particeps.

QUESTIO LVIII.

1. Duo in hac quæstione quærentur. Primum est, an in pellicatu, seu concubinato, qui decessit clericus, ejus corpus mandandum sit Ecclesiasticæ sepulturæ. Secundum, an concubinaris Sacerdos post concubinæ suæ interitum, è qua liberos procreavit, còsque domi alit, resque est vicinæ nota, possit in Sacramento penitentiae absolvi.

Ad primam quæstionem sic respondet Turrecremata, in cap. Præter, dist. 32. in 2. arg. quæstionis conclusione secunda. Secunda conclusio est, inquit, quod clericus notoriè concubinaris vivens, & sic perseverans

perseverans usque ad mortem sine pœnitentia, non est cum aliis fidelibus sepeliendus. Ad probandam conclusionem varios adducit canones: sed, qui magis ad rem faciunt, hi sunt: Canon, Quæsitum. Caput, Pro obeuntibus, c. Quibus, 13. q. 2. & c. Placuit, 23. q. 5. Alii id ipsum colligunt ex c. Omnis utriusque sexus, extra. de pœnit. & remiss. quia palam in concubinato permanens, non potuit, ex præcepto Ecclesiæ, semel in anno confiteri de suis peccatis, neque Eucharistiam sumere; cui legi qui non paret, mortuus carere debet honore sepulturæ, ita decernente concilio generali Lateranensi, atque Innocentio III. in illo cap. Navarrus, in Summa, c. 25. num. 80. mirum in modum commendat sententiam hanc Turrecrematæ: eamque dicit esse tanto auctore dignam. Quod primò notandum est, inquit Navarrus, contra eos, qui cum supremum vitæ diem agunt, concubinari candelam tenendam concubinæ tradunt. Verissima causa, cur sepulturæ honore non debeat affici publicus concubiniarius, ea est, quæ excogitata est à Turrecremata. Nam illa quæ ducitur ex cap. Omnis utriusque, non valeret in eos qui post annuam confessionem & sumptam Eucharistiam tempore Paschatis, vivere in pellicatu cœpissent, nec plus quatuor, aut quinque menses in eo vitæ genere perstitissent.

2. De secunda quæstione, quæ multos ab hinc annos ad me delata fuit, id nunc sentio, quod tunc sensi: presbyterum illum post amissam concubinam, si eam palam viventem retinuit, quamvis à suo Prælato toleraretur, nulla ratione absolvi potuisse; vel quod suspensus esset, vel quod irregularis, si celebrasset; quod si post suspensionem, seu irregularitatem legitimè ab eo, qui poterat, non ablatam, ecclesiasticum assecutus est beneficium, collationem fuisset nullam; fructus injustè perceptos; fructus collectos restituendos esse; necnon eos, qui à diligentiori œconomo colligi potuissent; à possessione beneficii eum abire oportere; nullaque ratione fieri posse ut in suspensione & irregularitate, in possessione beneficii, in sacrilega Sacramentorum administratione, atque in interdictis suorum

ordinum functionibus perseverans, posset absolvi.

QUÆSTIO LIX.

N. C Anonicus mihi conjunctissimus, ingenio, prudentia, religione, aliisque rebus ad laudem ornatus, in nobilissimam Italiæ urbem ad me concilii causa commovit: scire enim avebat, liceretne ei sui Episcopi voluntate, alterius Ecclesiæ Antistiti, qui sua opera valde egebat, suæque Ecclesiæ perutilis futura erat, certo spatio temporis inservire.

Mihi visum est, id ei licere sui Prælati concessu: in quo Cajetani Sotique sententiam mihi videor secutus. Ille enim in 2. 2. q. 185. art. 5. lib. 10. de just. & ju. q. 3. art. 4. Jus residendi, quamvis divinum esse defendat, ab Ecclesia nihilominus, cui est animarum cura adjuncta, justam causam recedendi esse decernunt spirituale sive temporale commodum, tum privatæ Ecclesiæ ac propriæ, tum Ecclesiæ universalis, tum alterius particularis. Sanè horum Doctorum opinio est à nobis in nostra disputatione de residentia, cap. 9. laudata; atque hoc documentum traditum: Quoties Ecclesia aut universalis, aut alia particularis, vehementius quam propria laboraret, posse tunc ac debere privatam Ecclesiam, minùs indigentem, alienæ Ecclesiæ graviore incommodo affectæ, suum ad tempus aliquod impertiri Prælatum: cum id Christianæ caritatis, ac naturalis æquitatis jura exposcant: quòd si Prælatum suum accommodare potest, quanto magis canonicum?

Horum Theologorum sententiam, nostrumque documentum Tridentini concilii Patres confirmarunt. Nam sess. 23. c. 1. in causis, quibus ab suis Ecclesiis Prælati possunt abesse, caritati Christianæ principem locum tribuunt. Quamquam statuit Concilium, ut legitimæ absentiae causæ, aut à Romano Pontifice, aut à Metropolitano, vel eo absente à suffraganeo Episcopo antiquiore residente, qui idem Metropolitanus absentiam probare debebit, in scriptis approbentur; nisi, subjungit Concilium,

cum absentia inciderit propter aliquod munus, & Reipublicæ officium Episcopatibus adjunctum: cujus quoniam causæ sunt notoriæ & interdum repentinæ, ne eas quidem significare Metropolitano necesse erit. Quod autem Prælatus cum Romano Pontifice, aut Metropolitano facit, sat est ut idem Canonicus cum suo Prælato faciat. Ac de quatuor mensium spatio dubitari non debet; amplissima enim Cardinalium congregatio his verbis respondit: Ob legitimam causam Episcopi dare possunt canonicis suis facultatem, ut possint abesse per quatuor menses.

3. Intelligenti autem existimatori puto esse perspicuum, quadrimestre hoc tempus ab illo trimestri esse disjunctum, quod, ut canonici possint abesse, largitur Concilium. Probatur id dupliciter. Primum, quia trium mensium spatium beneficio legis conceditur: non igitur Prælati eget arbitrio. Deinde, quia legitima absentiae causa, post quam quis tres menses abfuit venia legis, accidere potest: quare quatuor mensium tempus idem esse non poterit. Si quæras, num beneficii fructus, quotidianæque distributiones absenti canonico pereant. Respondeo, beneficii quidem fructus illi manere; distributiones verò, nequaquam: id quod non variè, sed conjunctis sententiis ab sacrarum sanctionum dicitur interpretibus explanantibus cap. De cætero, & cap. Cum dilectus, de clerico non resid. Legito Archidiaconum & Joan. Andream, in cap. unicum, de cleric. non resid. lib. 6. Quamvis autem in eo cap. à Bonifacio VIII. constitutum sit, ut distributionibus non careat, qui ob suæ Ecclesiæ emolumentum abest, seu propter quodpiam aliud legitimum impedimentum: tamen Archidiaconus & Joan. Andr. hanc legem iis favere scribunt, qui in earum Ecclesiarum obsequio versantur, quæ absenti distributiones denegare non solent; necnon qui propter earundem Ecclesiarum utilitatem absunt, ut sentit Joan. Andr.

4. Hostiensis, in cap. De cætero, de clerico non resid. ad hunc modum scribit: Qui Episcopo servit, Ecclesiæ inservire intelligitur: quia Ecclesia est in Episcopo 7. q. 1. scire. Duo item admonet in illius cap. commentario: unum est, cum qui Romano

Pontifici, vel Ecclesiæ Romanæ servit, omnibus servire; quia Roma est communis patria. ff. ad municipalem. l. Roma: *Roma communis patria nostra est*, inquit ea lex. Alterum est, qui sua voluntate, non Romani Pontificis jussu, in ejus est obsequio, vel Romæ commoratur; privilegio capitis, Cum dilectus, illum minimè potiri. Verum Cajetanus ac Sotus, locis citatis, hoc postremo excepto duo alia quæ Hostiensis tradit, aliique nonnulli canonici juris periti prorsus rejiciunt.

QUÆSTIO LX.

Q Uidam alius canonicus, ob egestatem, de linquenda Ecclesiâ sua cogitabat; quod ipse ejusque familia tota, in tenui admodum pecunia viveret: ex canonicatu ad se non venire plus viginti aureos nummos; quod si ad tres annos in familiam alicujus principis viri adscriberetur pro sacrificulo, sperare se trecentorum aureorum redacta pecunia ad suam Ecclesiâ & larem familiarem rediturum; eaque re suis domesticis opitulaturum. Homo minimè astutus, ac malus, sciscitabatur, utrùmne Episcopi sui assensu & approbatione tres annos ob eam causam deferere Ecclesiâ posset. Quæ quidem quæstio paulò difficiliorem, quàm proximè superior, dijudicationem habere alicui fortasse videatur.

In Romana Civitate Theologus, cujus nec tenuis auctoritas, nec levis persona erat, sensit, relinquendæ Ecclesiæ legitimam causam esse canonici inopiam; eademque de causa sacrificuli servitutem subire posse. Ad suam opinionem probandam rationem trahebat Theologus, à decreto concilii Tridentini, sess. 6. cap. 2. & sess. 23. c. 1. sed ex iis locis concilii, quemadmodum quod is vult, conficiatur, docere debuisset. Opinionem suam à Navarro affirmatam aiebat in Summa, c. 25. num. 121. & in conf. 18. de clerico non resid. sed nec in summa eo loco quidquam ejusmodi scripsit Navarrus; & in significatione consilii, atque sententiæ, quam affingit Navarro, planè est lapsus. Consilium enim, quod proferendum

erat, duodecimum est in meis voluminibus; in quo quidem consilio totum est contra atque arbitratur Theologus: neque enim à Navarro explicatur quæstio de canonico nobili, eodémque paupere, qualis est noster, sed de alio quodam, qui, permittente sibi Vicario Romani Pontificis, Romæ commorabatur: minimè autem decebat canonici Episcopum cum Romani Pontificis Vicario potestate exæquare.

2. Cum igitur nihil sit turpius, quàm disceptatorem veritatis ad libidinem opiniones sibi fingere: in hac controversia illud judicavi; per Episcopum suum non licere canonico tres ipsos annos Ecclesiæ suæ vacare muneribus. Primùm, quia Theologus, qui per litteras rogabatur, ut facultatem discedendi canonico impetraret ab iis à quibus petenda erat, id est, à Romano Pont. rescripsit, facultates ejus generis esse Pontifici Maximo perodiosas, ejusque voluntatem ab iis abhorrire vehementer (totidem enim verbis Italicè erat in Theologi litteris) eadémque à congregatione planè respui, ab suoque tribunali ablegari; ita ab ordinario canonici obtinendam esse: quo quid obsecro dici potuit absurdius, atque à vero disjunctius? Ergo, quod non vult concedere Romanus Pontifex, eo invito dabit Episcopus? & quod à sua jurisdictione consilium Prælatorum, quod præcipit singulis Episcopis, secernit; ad suam vocabit unus aliquis Episcopus? quis has ferat ineptias?

3. Sequitur altera ratio non planè inepta: In septem causis, quæ non residentium absentiam excusant, non reperitur paupertas. Tertia: Cardinalium congregatio respondit, aliquando eum, qui in sua parochiali Ecclesia, inimicitias graves habet, posse (verba sunt responsi) abesse per annum de licentia Episcopi: at multo minùs necessaria, & æqua causa non residendi est paupertas, quàm periculosa simultas. Scio aliàs eandem congregationem respondisse benigniùs; debere Episcopum ei, qui in loco, ubi situm est beneficium, gerit inimicitias, aut extra loci jurisdictionem, conferre beneficium; aut eidem largiri, ut à beneficio absit, quoad sit simultatis causa sublata. Quarta ratio: In potestate esset Epi-

scopi primum aliquod templum ob inopiam ministrorum divino cultu spoliare. Quinta: Nec jure canonum, nec consuetudine hoc susceptum videmus, ut propter inopiam divini cultus ministris suorum sacrorum munerum vacatio detur: verùm id conceditur, ut honesto quopiam artificio, aut non indecora ratione sibi consulant.

Sexta. Tridentini verba omnem videntur præcidere dubitationem: sic enim in sess. 24. cap. 12. Præterea obtinentibus in eisdem cathedralibus, aut Collegiatis dignitates, canonicatus, præbendas, aut portiones, non liceat vigore cujuslibet statuti, aut consuetudinis ultra tres menses ab eisdem Ecclesiis quolibet anno abesse. Ergo non jus erit ulli Episcopo per tres annos canonicum ab Ecclesia sua propter egestatem amovendi: quod hac ratione concludo. Condat statutum Episcopus, aut verò consuetudo eo assentiente introducatur, ut possit pauper canonicus tres annos suo Episcopo libente ab Ecclesia abesse. Quæro, num statutum hoc & consuetudinem refellant verba Concilii? Planè refellunt: hoc igitur agere non potest Episcopus; à quo nihilominus laudabilis in Ecclesiam suam consuetudo introduci potest, ut Archidiaconus & Joan. Andr. docent in cap. unicum, de clericis non resid. lib. 6. Qui malitiosa legis interpretatione conaretur eludere verba Concilii, & vim argumenti elevare, forsitan diceret, auctoritate Episcopi nec jus constitui nec consuetudinem gigni posse, ut quis per tres annos ab sua Ecclesia discedat: quod aut statuto & consuetudine nequit, verbo id posse largiri.

Commentitia hæc videtur responsio, & ficta ex tempore. Primùm, concidit hac exceptione sententia & auctoritas legis; si, quod statuto & consuetudine non potest Episcopus, voce & imperio quærat. Deinde, si solo verbo onere residendi aliquem liberare potest triennio, cur non quadriennio? cur non quinquennio? cur non septennio? cur non decennio? cur non semper? Postremò, suo arbitrato posset principem suæ civitatis Ecclesiam, & cæterarum parentem divino cultu abdicare, canonicos omnes parvis facultatibus & opibus præ-

ditos semovendo : id quod nemo , qui non sit prorsus mentis expers , affirmavit.

5. Sed nonnulla , quæ ob stare videntur , removenda sunt. Concilium Trident. sess. 23. cap. 1. quatuor nominat causas legitimæ absentiae ; Christianam caritatem , debitam obedientiam , urgentem necessitatem , evidentem Ecclesiæ vel Reipublicæ utilitatem. At ad Christianam pertinet caritatem opem ferre suis ; hujusque canonici paupertas ad urgentem spectat necessitatem. Respondeo , illas causas non in agnatione familiæ & propinquis spectari , sed cum ipsarum Ecclesiarum bono cohærere : quod ipsum confirmat Dominicus Sotus lib. 10. de just. & jur. q. 3. art. 4. Oppones Bonifacii VIII. decretalem unicam de clericis non residentibus , quæ veniam legitimæ excusationis dat clericis , vel propter infirmitatem (verba sunt ipsa Pontificis) vel propter justam & rationabilem corporalem necessitatem non residentibus : atqui paupertas est corporalis necessitas. Respondet Archidiaconus in eam decretalem , & Joan. Andr. qui interpretationem amplectitur Archidiaconi , necessitatis corporalis vocabulo intelligi medicinæ potionem , venæ sectionem , & quæ sunt ex eodem genere ; quibus ipsis interpretibus placuit , illo ipso vocabulo quodlibet justum impedimentum declarari ; quo sanè genere inopiam contineri non dicerent , ob ea quæ sunt à nobis allata.

6. Restat ut id propugnaculum , quo contra veriorum sententiam est usus Theologus , ex ejus defensione dejiciamus. Contendit enim , quod optat canonicus , ab suo Episcopo obtineri posse , Concilii Tridentini permittente lege , sess. 6. cap. 2. de reformatione. „ Inspiciamus igitur verba legis : Nullique „ privilegia , seu indulta perpetua de non resi- „ dendo , aut de fructibus in absentia perci- „ piendis suffragentur ; indulgentiis verò & „ dispensationibus temporalibus , ex veris & „ rationabilibus causis tantum concessis , & „ coram ordinario legitimè probandis , in suo „ robore permansuris. Primum , in eo capite præscribitur tantum quid cum iis qui sunt Episcopis inferiores , & beneficiis sunt impliciti , quibus necessitas residendi jure , vel consuetudine est imposita : de canonicati-

bus verò ne verbum quidem : quos canonicatus Hostiensis , ut nos demonstravimus in tractatu de residentia , arctiore vinculo residendi alligat , quàm beneficia quæ curata appellantur. Si quidem canonicorum persona quolibet die est subselliis chori affixa. Deinde , quia non de Indulgentiis , dispensationibus & facultatibus futuris , sed de præteritis cavet concilium : tum quia harum facultatum & dispensationum non auctores sunt Episcopi , sed cognitores dumtaxat , & iudices. Postremo , quia causæ , de quibus cognoscunt , debent esse veræ & rationabiles : at ad causas hujusmodi jam docuimus paupertatem minimè revocari. Quid ergo egenti canonico est dandum consilii ? hoc videlicet , ut si sacrificuli servitutem non recusat , canonicatu se abdicet ; malitque pro divino & Ecclesiæ suæ cultu suam paupertatem projectam , quàm pro sua paupertate Dei templique cultum projectum. Hoc visum est mihi Paulo Comitolo.

QUÆSTIO LXI.

Posita mihi est non semel hæc quæstio : 1. An-ne possit canonicus fructuum parte , quæ sua est , sprete , & collegis condonata , munerum , quæ præstat Ecclesiæ , deferere functionem.

Respondi non posse : cum id ei nec divina , nec humana jura permittant : non humana , ut cuius potest esse perspectum ex Tridentini concilii decretis sess. 22. ca. 3. & 4. & sess. 24. cap. 12. de reformatione : non divina , & naturalia , quæ item pro divinis habenda sunt. Cum enim tum divini , tum naturalis juris hæc sit præscriptio , ut in præcipuis templis Trini , & unius Dei vigeat cultus : nimirum ex eodem jure ministrorum genus & institutionem defluxisse intelligimus , qui sacrificiis & precibus Deum Opt. Max. in illis venerarentur , eumque pro sua cæterorumque salute assidue exorarent ; idque nulla caduca mercede , aut emolumento invitati religiose ac sedulo agerent. Quoniam igitur canonici ex Ecclesiæ Hierarchia , quæ , ut sacrum Concilium docet sess. 23. can. 6. est divina ordinatione

instituta, præter Episcopos sunt etiam alii multi delecti, iidemque canonici postea appellati; qui quæ ad Christianum cultum pertinent, in ipsis primariis templis piè ac sanctè pertractarent; ideo, quamdiu in canonicorum cœtu, & numero permanent, ab suis Ecclesiis recedere non debent. Eodem accedit, quod non propter victum aut quæstum ullum, quasi propter stipendium aliquod, ab iis Deo in ejus delubris inseruitur: id enim esset mercaturam facere, non Deo religionem adhibere; quæ à nobis per se ipsa illi debetur. Itaque religiosorum hominum familias videmus esse permultas, quibus nihil sui, & separati est; quæ coacta stipe, & privatis fidelium eleemosynis aluntur, quotidie ratis horis in choro psallendi necessaria lege esse obstrictas: quam ipsam legem canonicis quoque esse impositam mihi est persuasissimum.

2. Adde, quod sicut qui simplex obtinet beneficium, si fructus, quos ex eo capit, aliis traderet, divini officii, & horarum canonicarum onere minimè levaretur; sic, qui obtinet canonicatum, ad chorum itandi, atque in eo canendi lege non solvitur; quamvis fructus, quorum percipiendorum ejus est potestas, aliis largiatur. Postremò, cum idem jus cunctos canonicos chori servituti addicat, si unus quotidianis contemptis distributionibus illam excutere posset, iidem neglectis possent reliqui omnes ab se conditionem servitutis repellere: unde & templi obsequium, & Dei cultus per impiam fraudem & scelus proscriberetur. Meminerint denique canonici Hostiensis dictum, quod in nostris responsis sæpenumero est à nobis usurpatum; arctiorem quodammodo legem residendi in suis Ecclesiis dictam esse canonicis, quàm Ecclesiarum parochialium diœcetis: quandoquidem ab illis, non item ab his, singulis diebus ac ratis temporibus certum obsequium flagitur. Canonicis non esse impositam legem residendi in suis Ecclesiis, divinæque officia celebrandi, propter distributiones, planis verbis affirmat Navarrus in tractatu de oratione & horis Canonicis, cap. 5. num. 18. & cap. 18. num. 12. sed, quod nobis visum est, ille confirmat, ex titulo canonicatus onus resi-

dendi & canonicas horas recitandi proficisci: esseque lethalem culpam, extra Ecclesiam beneficiariis divinum officium persolvere, perspicuè scribit in illo c. 5. num. 14. de horis canonicis.

Omneque beneficium etiam simplex de jure communi requirere residentiam tradit Innoc. in cap. fin. de Cler. non resid. quem Innocentium citat & sequitur Glossa in Extravaganti Joan. 22. Suscepti, de electione, in verbo, Residentia: sequuntur etiam Hostiensis, Joannes Andr. Antonius Butrius, Panormitanus in illud cap. fin. de cleri. non resid. Sic Innocentius: Intelligo tamen omne beneficium residentiam requirere, nisi contrarium constet. Quod Innocentii dictum ait Butrius esse perpetuò notandum. Panormit. in cap. Quia nonnulli, de cleri. non resid. num. 6. sui commentarii probat, beneficio simplici de jure adjunctam esse personalem residentiam: & in cap. Cum ad hoc, de cler. non resid. probat simplicia beneficia requirere residentiam personalem; quia revocantur ad residentiam canonici, capellani, & reliqui, qui serviunt, Hoc in nu. 5. explanationis, & in cap. postremum, eodem tit. commendat Innocentii opinionem; quam etiam probarunt hi omnes Theologi: Gabriel in 4. d. 15. q. 8. art. 3. dub. 2. Rosella in verbo, Residentia. Sylvest. eodem tit. num. 1. Tabiena in verbo, Beneficium. 3. n. 8. Atqui canonicatum esse beneficium simplex dubitari non debet. Canonicos, inquit Navarrus de redditibus Ecclesiasticis q. 3. monito 3. num. 2. esse beneficiarios simplices, in confesso est.

Peccatum verò esse mortiferum canonicis, non convenire in templa, ad canendas divinas laudes, intelligi potest, non solum ex iis quæ ipsi commentati sumus, atque ex iis locis Trident. Conc. quæ in principio quæstionis protulimus; verum etiam ex aliis Pontificiis sanctionibus; ut ex can. postremo, d. 92. qui est ex Concilio Martini Rom. Pont. Nam qui ad Ecclesiam, ut quod debet, præstet, non accedit, à clero deponendus est; quæ pœna non irrogatur nisi ob noxam mortiferam. In c. Ex gestis de cler. non residentibus, factum narratur Leonis III. qui in Synodo deposuit Anasta-

fium presbyterum Cardinalem, qui suam titularē Ecclesiam quinque annos deseruerat. Ubi Antonius Butrius: Si Cardinalis depositus est, quia deseruit Ecclesiam sui tituli; quantò magis alii clerici? & cap. 3. eod. tit. quod sumptum est ex concilio Lateranensi: Cum igitur Ecclesia, vel Ecclesiasticum ministerium committi debuerit, talis ad hoc persona quærat, quæ residere in loco, & curam ejus per se ipsam valeat exercere. quod ipsum confirmat Alexand. III. in eo, qui sequitur, canone. Liqueat idem ex cap. Conquerente. eod. tit.

Decreta verò Romanorum Pontificum, & Conciliorum, cum præcipiunt res magni ponderis, cujusmodi est divinus cultus, sine scelere negligi non posse certum est: negligit autem, qui sine justa & gravi causa iis non paret. Prudenter verò admonet Panormit. in cap. Cum omnes, de constitutionibus; à consuetudine impetratum esse, ut beneficiis simplicibus quis per alium interfervire possit: sed ut idem fieri possit in canonicatu, neque jus ullum, neque consuetudo aliqua adhuc permisit.

QUÆSTIO LXII.

1. **O**bnixè contendebat à me, & scire etiam atque etiam cupiebat homo quidam Religiosus, num crimen lethale esset canonico, non suscipere sacrum ordinem, ex Concilii Tridentini lege sess. 24. cap. 12. Mihi visum est, atque ita respondi, culpam incurri mortiferam, si ordine sacro, quem præscribit Concilium, non initietur canonicus. Primum, quia non video, cur ad obtinendam pensionem, de qua Sixtus V. in sua constitutione, unus aliquis arctius cogatur propter eandem constitutionem, aut etiam ad obtinendum simplex beneficium, deferre habitum, & tonsuram; quàm eum, qui vult esse Canonicus, gerere ordinem sacrum. Deinde, quia non major à Concilio canonico videtur imponi necessitas residendi, quàm ordines sacros suscipiendi: sed lex injungens onus residendi, reum noxiæ mortiferæ reddit non obedientem: ergo lex pariter suscipiendi ordinem sacrum,

Quæst. LXII.

æquam necessitatem imponit; ut sine crimine negligi non queat. Præterea residere est, quemadmodum docet Hostiensis, & alii qui eum sequuntur, in suo ordine ministrare: violant igitur canonici legem de residendo, si omissio sacro ordine, quem ab iis exigit concilium Tridentinum, ministrant in templis. Lex denique rem magni ponderis præcipiens, sine scelere omitti non potest: sed publicus cultus, cui in templis operam navant canonici singulis diebus, est maximi ponderis; & ratio divini cultus non leviter perturbaretur, si à singulis canonicis non cum eo ordine sacro, quem jubet Concilium, suum quisque manus obiret: ergo sine crimine ab ea lege discedi non potest.

Atque ex his ipsis quæ adhuc disputata sunt, alterius quæstionis quæ cunctorum animos sollicitat, & quæ mihi est proposita quàm sæpissimè, vera enodatio elici potest: Num suo necessario muneri satisficiant canonici, si in choro clara voce non recitent divinum officium.

Dicendum est, si consistamus in jure, satisfacere eos non posse. Nam, cum concilium Trident. legem necessariam residendi, & per se, non per substitutos, legem indicat præstandi quæ in Ecclesiis Cathedralibus seu Collegiatis ab iis præstari debent; sine controversia, nisi ipsimet psallant in choro, legi & officio suo minimè satisfaciunt. Probatur: Est enim canonicus cultus publicus, & publicam habet testificationem; ille verò consistit in sacrificiis conficiendis, divinisque laudibus celebrandis: ergo id omne palam, & cum publica testificatione fieri debet: at submissa & secreta pronuntiatio psalmorum hoc publico testimonio caret. Præterea, à canonico in choro ex Ecclesiæ institutione cum cantu laudes Deo deferri debent: ergo non depressa voce. Præterea, divinum officium ita est ab Ecclesia institutum, ut cum à multis illud in conventu dicitur, ita dicatur, ut alteri ab alteris exaudiantur: ergo clara voce, à canonicis præsertim, pronuntiari debet.

Postremo, si residere, Goffredo definiente, quem doctorem alii sequuntur, nil est aliud quàm personaliter solvere proprium

officium in proprio beneficio : quis non videat , sicut canonici non possunt esse præsentes choro per alios quàm per se ipsos , sic nec per alios , sed per se ipsos in eodem psallere debere ? Si quidem è duabus rebus residentia constat : altera est , ut per se ipse intersit aliquis in sua Ecclesia ; altera , ut per se exsequatur quod exsequi debet. Et ne dura hæc nonnullis videatur esse sententia , sciant de canonicis in choro non psallentibus hoc ab Illustrissima congregatione Romana redditum esse responsum ; nisi psallant ipsi , officio suo minimè satisfacere.

Itaque , qui secus agunt , videant quemadmodum & Deo , & suarum animarum satisfaciant conscientiae. Illud tamen pro canonicorum causa dissimulandum non est , diebus , sive festis , sive profestis , cum aliqua divini officii pars , cum harmonica modulatione à cantoribus , qui canonici non sunt , persolvitur in choro , eos tunc à psallendo magna voce tutò posse cessare.

De Attentione in horis canonicis.

QUÆSTIO LXIII.

L Rebrò est mihi hæc quæstio à plurimis inculcata de attentione , quæ cogente lege , sit horis Canonicis adhibenda : de qua à nobis diversis temporibus privatim & publicè multa dicta , scripta , responsa , & disputata sunt ; eademque sæpius iterata. Quoniam repetitionem crebram eorum , quæ cum primis sunt arti necessaria , commendat Galenus , explanans aphorismum 22. Hippocratis lib. 4. negarit autem nemo omnium controversiarum , quæ in iure sunt , canonicarum horarum , hanc unam esse præcipuam : quæ à nobis in libro additionum ad parochorum officia , pertractata est copiosissimè ; inde huc , quæ magis necessaria existimavimus , contrahemus. Tantæ verò quæstionis explicationem in nonnullas hypotheses conferemus.

I. Hypothesis. In cap. Dolentes , de celebrat. Miss. necessariò jus sancitum est de attentione , & devotione in divino officio usurpanda ; id quod ex communi Docto-

rum sententia & interpretatione dicimus : neque enim audiendi sunt ii qui negant , res duas illas , in cap. Dolentes , præcipi , sed potiùs suaderi : cujus interpretationis princeps videtur fuisse Hostiensis , quem nonnulli alii secuti sunt , & in Theologis D. Antoninus in 3. part. tit. 13. c. 4. §. 7. Interpretationem enim adferens illorum verborum , quæ sunt in decretali , Quantum Deus dederit , &c. inquit : Per quæ verba appositum consilium fragilitati humanæ , quasi dicat : præcipimus ut unusquisque de die ac nocte dicat horas suas ; attentionem autem , & devotionem in præcepto non ponimus ; sed gratiæ Dei , secundum quod ipse dare voluerit , duximus relinquendum. Et hunc intellectum teneas , quia benigniorem : & quia non debet Ecclesia alicui laqueum injicere , 27. q. 1. de viduis 2. nec homines debet Ecclesia oneribus importabilibus alligare , 26. q. 7. c. Alligant.

Hæc D. Anton. si de attentione & devotione hi loquerentur planè interiore , non esset usquequaque reprehendenda opinio : & nimirum de hac videtur locutus D. Anto. Nam ad suam expositionem persuadendam sumit Umberti rationem quem citat : quia humano præcepto interiores actus minimè subijciuntur. Illud tamen in horum interpretatione vituperandum est ; quòd nolunt præceptum agnoscere in cap. Dolentes , de modo recitandi divinum officium devotè , & attentè , sed tantum de recitando ; cum de recitando jam extaret ; & perversus modus recitandi impulerit Romanum Pontificem ad eam legem de modo recitandi sciendam : id quod à Cajetano & ab aliis sapienter animadversum est. Quare inconsideratè pronuntiavit Gloss. in Clement. 1. in verbo , Fructum labiorum , de celebratione Missarum : Et arguitur , inquit , ex hoc quòd satis est labiis servire in divinis horis , licet cor divertat ad alia. At cur non potiùs vim præcepti collegit Gloss. ex iis verbis Clementinæ legis in generali concilio promulgatæ ? Convenienter & devotè celebretur divinum , diurnum & nocturnum officium , si Dei & Apostolicæ sedis indignationem vitare velint.

II. Hypothesis ; Attentionem & devo-

tionem res duas quasdam esse, & notione & natura longè diversas, & multum inter se distantes, nemo Theologicis imbutus addubitarit. Attentio non est virtus, devotio est virtus; illa est in animi intelligentia; hæc in voluntate: illa facit, ut animus iis quæ aut dicit aut facit, præsens sit; & ut verbis utar Augustini, *quod profertur ore, versetur in corde*. Devotio nos Dei obsequio & servituti addicit. Devotio, inquit D. Thom. in 2. 2. q. 82. art. 1. nihil aliud esse videtur, quàm voluntas quædam prompta tradendi se ad ea quæ pertinent ad DEI famulatum: eamdemque sententiam iterat in art. 3. ubi duas causas devotionis evoluit, unam in cogitatione divinæ bonitatis, & divinorum beneficiorum constituit; alteram in perspicientia nostrarum culparum, nostrorumque malorum cognitione: prior cogitatio impellit ad colendum Deum, eique famulandum; posterior, ad ejusdem implorandum auxilium. Denique, non semper actu attentionem requirit oratio, cum satis sit ad vitandum peccatum attentio quæ dicitur virtualis; & non voluntariè mens distrahatur: devotionem requirit; & fieri potest, ut, qui attendit, non sit Deo devotus; & qui Deo devotus est, ad ea quæ orat, animum non attendat. Vide de harum duarum rerum discrimine docentem Sotum in X. libro de just. & jur. qu. 5. articul. 5.

4. III. Hypothesis: Duplex est attentio, duplex item devotio: una interior, quæ obtutum fugit oculorum & cæterorum sensuum notitiam, quæ in domicilio dumtaxat animi se continet intimo, Deo tantum, & ei in quo inest, cognita; altera exterior, quæ corpore aliquid agens, & moliens, extra se prodit, incurrit in hominum sensum atque judicium, quæ conjecturis fallacibus & mentientibus notis colligi à nobis & estimari solet: nam quis mentiri potest attentionem & pietatem, impiam gerens mentem; & ea, quæ proferuntur, minimè attendentem. Sic vitium, seu malum, quod tum attentioni, tum devotioni apponitur, duplex est, unum in animo latens & inclusum omnino, ab aliorum abjunctum intelligentia; alterum corporeo aliquo actu foras erumpens, de quo licet alteri statuere ac ju-

dicare. Atque hæc tertia hypothesis est totius controversiæ fundamentum.

Quarta Hypothesis: Cum ex Dei naturæque lege suscipienda est oratio, aut ad agendas Deo O. M. de ingenti aliquo beneficio gratias, aut ad magnam aliquam, sive privatam sive publicam calamitatem perniciosamque avertendam, interior animi attentio ac religio est plane necessaria: eam enim requirit Deus, ac præcipit; qui à nobis cultum magis exigit interiorem, quàm exteriorem: quamquam hunc etiam imperat; quippe qui cum animum & corpus nobis fuerit impartitus, vult sibi utroque servire.

Quinta Hypothesis: Ecclesia, cujus non divina, sed humana est potestas; & quæ de humani cordis arcanis nostræque mentis abstrusis motibus in foro exteriori non habet nec cognitionem, neque judicium, neque imperium, neque præmium, neque supplicium, divinum officium aut canentibus aut recitantibus attentionem devotionemque interiorem, & quæ in ejus judicium deduci non potest, imponere nequaquam potuit; sed eas dumtaxat exteriorum sensuum functiones corporisque opera prohibere, quæ orantis animum ab attentione abducunt necessario; ut legere, scribere, confabulari, pecuniam numerare, aliorum sermonem auribus excipere, & hujusmodi. Hujus sententiæ inventor & auctor est Durandus in 4. d. 15. quæst. 12. & Paludanus in 4. d. 15. q. 5. art. 2. cont. 4. quem multi alii sequuntur, ut D. Antoninus in 3. p. tit. 13. cap. 4. §. 8. Astensis in lib. 6. suæ summæ, art. 6. q. 3. Turrecremata in expositione regulæ S. Benedicti citat & sequitur Palud. (quem Turrecrematam videto in regula S. Benedicti cap. 19. tractat. 77.) Sylvester in verbo, Hora qu. 11. Angelus in verbo, Hora canonica, num. 28. ut taceam de Canonistis. Et ratio, cui obsisti non potest, hæc est: quia actus interior animi nostri, qui exteriorem actum deferere potest, ab Ecclesia imperari non potest.

Hoc fundamentum ausi sunt nonnulli pervertere: ut Adrianus, qui in quodl. 8. art. 1. ad hunc modum scribit: Ecclesia non solum potest, sed de facto præcipit esse attentionem & devotionem; & potest non solum exteriores

exteriores actus, sed occultissimos interiores ex legitima causa precipere. Iterat hoc suum dogma in 4. q. 2. de confess. §. Alii probant. Stat ab Adriano Major in 4. dist. 12. quæst. 7. & Medina C. de oratione, quæst. 15. qui seipsum deseruit aliàs aliter opinantem, ut de se is testatur in ea quæstione. Cum his à nobis, tum in disputatione de excommunicatione, tum additione de horis canonicis, velis equisque ut dicitur, decertatum est; nullumque est eorum argumentum, quod non sit à nobis allatum, & meritò confutatum: nostræque sententiæ duces magnos Theologos nominavimus; qui occultarum notionum appetitionumque animi nostri iudicium ab Ecclesiæ omnique humana potestate semoverunt.

6. In quibus est D. Thom. in quodl. 4. art. 12. & planius in lib. 2. q. 91. ar. 4. Paludanus falsò citatus ab Adriano, in 4. d. 17. q. 2. ar. 2. ubi apertissimè confitetur quod nos affirmamus: Durandus in 4. d. 17. q. 8. lit. H. & d. 15. q. 12. Turrecremata in cap. Cantores, dist. 92. Commentarii sui qu. 3. Gerson Tract. 24. regularum moralium, littera E. & Tract. 62. de vita spirituali animæ, lect. 4. Corol. 1. Gabriel in Canonem Missæ. lect. 62. q. 7. propositione prima: D. Ant. in 3. part. tit. 13. cap. 4. §. 7. ubi alios citat. Sylvester in verbo, Excommunicatio, sect. 7. num. 3. Angelus in verbo, Hæreticus, num. 2. Almainus in lib. de auctoritate Ecclesiæ. Navarrus in cap. Cogitationis, dist. 1. de pœnit. & explanans verba Gratiani in prin. dist. 5. de pœnit. num. 24. est his verbis locutus: Neque occurrit Theologus aliquis purus, neque Canonum peritus, qui cum sua facultate theologicam conjunxerit cognitionem, qui ab hac parte non stet, præter Adrianum in illa quæst. 2. auctoritate Paludani non satis expensi motum.

7. Hypothesis postrema: Quamvis satisfieri præcepto possit Ecclesiastico, si distractio vitetur exterior; nihilominus in culpa semper est is qui distractionem animi interiorem non repellit: Quæ enim, inquit D. Chrysostomus hom. 79. ad populum Antiochenum, excusatio aut venia dabitur nobis, si, cum amicis loquentes

adsumus animo, mentemque adhibemus; cum Deo verò colloquentes, animo in rebus indignis peregrinamur? Possêtque tam foeda ac turpis esse peregrinatio illa mentis, ut duplicis sceleris, seu lethalis culpæ labem haberet; unam verbi causa cogitati optatque stupri, seu homicidii; alteram insignis injuriæ, qua divinæ preces, psalmi, sacræque scripturæ verba tunc afficiuntur. Quocirca, qui hæc aperta salutis suæ discrimina subire non vult, attendat animum, dum orat lingua, aut ad verba, quæ explanatam habeant impressionem, aut ad verborum sententiam, aut ad Deum, & rem quæ oratur: de quibus attentionibus D. Thom. in 2. 2. quæst. 83. art. 13. & postremam attentionem ait esse maximè necessariam, eamque in rudibus etiam posse reperiri.

Estque hæc D. Thomæ doctrina de triplici genere attentionis probata communiter. Atque in hoc triplici rerum genere, quæ cogitantur in orando, tripliciter mens orantis versari potest, actu, virtute, habitu: actu, cum actu cogitat, quæ exigit oratio; virtute, cum aggreditur orationem, cogitans & attendens quæ debet; & quamvis à prima cogitatione recedat, voluntate tamen non recedit, sed invitus & minimè animadvertens: habitu, cum neque primordia orationis attendentem animum habuerunt, nec virtutem, quam appellant attentionem habet oratio; sed tam actum quam virtutem attentionis potest habere. Postrema hæc attentio non est satis: reliquis duabus, hoc est, actuali & virtuali est oratio contenta; quamvis præcepta sit. ita docent omnes.

QUESTIO LXIV.

Cum Romani breviarii admoneant rubricæ, ut certis quibusdam diebus, ut in vigiliis & tempore quadragesimæ, nonnullæ preces flexis genibus adhibeantur: cum item vetent Conciliorum & Patrum sententiæ genu flexo orare toto Paschali tempore; diebus item dominicis: peccarétne is qui isthæc omitteret?

De precibus breviarii sic sentio: qui il-

las cum genuflexione sine causa omitteret in choro, peccatum leve peccaturum; qui extra chorum, nullum: quamvis etiam extra chorum servare ceremonias, quas indicat breviarium, valde deceat, ob rationem quam adfert D. Thom. in 2. 2. q. 84. art. 2. Navarrus in cap. 4. de horis Canonicis conc. 3. his verbis opinionem suam testatur:

„Qui orat privatim, etiam si horas publicas recitet, potest citra peccatum orare, pedes, eques, procumbens, jacens, vel recumbens, ambulans, vel quiescens, juxta Innoc. in cap. 1. de celebrat. Miss. & Hostiensem cum communi; dum id agat sine aliorum scandalo: liberatque onere ceremoniarum chori eos qui non psallunt in choro.

De non flectendis autem genibus, iis diebus qui à Paschate Resurrectionis ad Pentecosten numerantur, interpretatur canones Navarrus, legem servari debere in collectis, seu orationibus, quæ à Sacerdote, cum Oremus, è Missali recitantur. Navarri interpretationi, canonum sententiam coangustanti, assentiri non possum. Primum, quia Sacerdotes non solum diebus dominicis, & paschali tempore, sed etiam profectis diebus per reliquos anni menses Missas celebrantes, dum perlegunt Ecclesiæ orationes, cum Oremus, non demittunt genua. Deinde, quia constitutæ legis rationes, quæ explicantur à Doctoribus, sanctisque patribus ad omne genus orandi voce referuntur, ut non multo post intelligetur. Postremo, quia Decreta absolute & universè loquuntur. Sic enim concilium Nicenum cap.

„20. Quoniam sunt in die Dominica quidam ad orationem genua flectentes, & in diebus Pentecostes, propterea statutum est à sancta Synodo (quoniam consona & conveniens per omnes Ecclesias custodienda consuetudo est) ut stantes ad orationem DEO vota reddamus.

2. Ad auctoritatem Concilii Nicæni accedit sanctio Alexandri III ubi his verbis præcipit: Diebus autem dominicis, & aliis præcipuis festivitibus, sive inter Pascha & Pentecosten, genuum flexio nequaquam fieri debet; nisi aliquis ex devotione id velit facere in secreto. Ac de diebus Dominicis, & qui inter Pascha & Pentecosten

sunt, consuetudinem non inflectendi genua, ab Apostolis manasse testatur concilium Martini Papæ; ex quo est hic canon: Similiter quia quod ab Apostolis traditum est, Canon tenet antiquus; placuit ut per omnes Dominicas & per omnes dies Paschæ, usque ad Pentecosten, non prosternant se in oratione causa humilitatis: sed recto vultu ad Dominam fungantur orationis officio: quia in his diebus gaudium resurrectionis Domini celebramus.

Ejusdem consuetudinis testis est Justinus Martyr in lib. questionum ad Orthodoxos quest. 115. cujus consuetudinis testem adducit beatum Irenæum, qui Polycarpi auditor fuit, & spectator; ut de se ipso affirmat Irenæus in 3. lib. contra hæreses cap. 3. In traditionibus quoque eadem consuetudinem orandi numerat D. Basilus in libro de spiritu sancto ad Amphilochem cap. 27. & Epiphanius contra hæreses lib. 3. fol. extremo; & illam ipsam traditionibus assignat Apostolorum D. Hieronymus contra Montanum; & Cassianus collatione 21. cap. 20. Tertullianus verò in lib. de corona militis fol. 1. pag. 2. his verbis scriptum reliquit. Die Dominico jejunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare: eadem immunitate à die Paschæ in Pentecosten usque gaudemus. D. autem Ambrosius in serm. 61. de Resurrectione, qui incipit: Scire debet sanctitas vestra: Per hosce, inquit, quinquaginta dies nobis est jugis & continuata festivitas: ita, ut hoc omni tempore neque ad observandum indicamus jejunia, neque ad orandum Deum genibus succidamus; sic enim legendum est, non succedamus. Habeturque dist. 76. Scire debet. D. Augustinus in epist. 119. ad Januarium, de ritibus Ecclesiæ, mentionem faciens de diebus inter Pascha & Pentecosten interjectis, quibus Patriæ cælestis quietem lætitiæque significari ait, subjungit hæc verba: Propter hoc & jejunia relaxantur; & stantes oramus, quod est signum Resurrectionis.

Hujus perantiquæ & Apostolicæ institutionis, consentaneum mihi visum est, ex commentario Joannis Turrecremæ in illud cap. 20. Conc. Nicæni, causas non

nullas haurire : sic enim is commentatur :
 " Debet cultus exterior interiorem imitari ,
 " & uterque religioni temporis inservire :
 " Christiani autem temporis duplex est ra-
 " tio ; unum luctuosum , in quo , inquit Tur-
 " recremata , commemoratur miseria nostra ,
 " incolatus noster , casus noster ; alterum ju-
 " cundum , ac lætum : in illo flectere solemus
 " genua ; primùm ad nostri corporis , quod è
 " terra effictum est , imbecillitatem declaran-
 " dam ; deinde , ut meminerimus nos tam-
 " quam mutas animantes humi jacere ; tum
 " ut confiteamur apud Deum nos peccatorum
 " esse sordibus oblitos , nostrasque affectiones
 " hære in terra : post , ut quo decet cultu
 " Verbi Divini humanitatem veneremur , quod
 " nostra causa è cælo in terram delapsum est :
 " ad extremum , ut testemur in nomine J E S U
 " esse omne genu flectendum. Ea enim ratio
 testificandi , & orandi , genuum exigit in-
 flexionem , ut idem Theologus affirmat.
 Contra eo tempore , quod jucunditatis est
 & lætitiæ , quod dies Dominicos & Pas-
 chales complectitur , & festos etiam , ut
 idem sentit , & Archidiaconus , & alii non-
 nulli , genua non demittuntur : primùm ,
 quia tempus hoc typus est voluptatis &
 beatæ gloriæ ; qua erecti perfruemur : dein-
 de , quia mulieres ad Domini sepulchrum
 profectæ , inspexerunt erectæ , ut est apud
 D. Ambrosium in Evangelium Lucæ : Deni-
 que , quia per eos dies Spiritu sancto donati
 sumus ; à quo in libertatem gratiæ vindicati
 sumus , iugo peccati excusso , quo deprime-
 bamur ad terram.

Addit Turrecremata morem hunc de
 non flectendis genibus in publicis Eccle-
 siæ precibus atque ordinariis , tenendum
 esse : in privatis & extraordinariis , ob rem
 quampiam magni momenti , non esse ne-
 cessarium. Navarrus item in eo , qui in-
 dicatus est , loco excipit , *Et homo factus*
est ; & , quos pretioso sanguine redemisti :
 quæ verba flexis genibus ait esse efferenda.
 Idem servatur in Joannis Evangelio , cum
 dicimus , *Et verbum caro factum est.*

4. Sed aveat nunc scire aliquis ; num con-
 tra Christiani hominis officium faciat is ,
 qui hujus Apostolici instituti , & harum
 sacrarum legum gnarus , aut ignarus mi-

nimè servat eas. Respondeo , non videri
 facere contra officium : nam superiorem
 consuetudinem in Romana Ecclesia cæte-
 rarum omnium parente & præceptrice la-
 psam esse constat ; & in aliis quoque Eccle-
 siis cecidisse. Namque extra tempus Pascha-
 le , genu tangente terram orari , etiam die-
 bus Dominicis , in templis , & extra tem-
 pla , passim videmus : quin & iisdem die-
 bus , qui inter Pascha & Pentecosten inter-
 cedunt , factitatur à Christiano populo hoc
 ipsum. Salutatio dumtaxat Angelica Pascha-
 li tempore à stantibus recitari solet ; quæ ,
 me puero , etiam illo tempore à viris piis ,
 flexis genibus pronuntiabatur. Ego tamen
 Dominicis diebus , dum remotis arbitris
 Deum Optimum Max. Cœlique beatos cives
 oro , stans oro ; de genibus autem , dum in
 aliorum conspectu. Sed sciendum est tamen
 ex rubricis breviarii Clementis VIII. ri-
 tum recitandi antiphonas B. Mariæ in fine
 officii stando diebus Dominicis , renovatum
 esse : id autem crediderim in choro vim co-
 gendi habere , salva veriore interpretatione.

QUÆSTIO LXV.

NON semel quæsitum est , an qui le-
 ge Ecclesiæ necessaria horas canoni-
 cas recitandi tenentur , satisfaciant , dum
 eas recitant , cum missam ab Ecclesia præ-
 ceptam audiunt.

Non satisfacere defendunt Sylvester in
 verbo , Missa , 2. q. 6. Angelus , in verbo ,
 Feriæ , num. 46. Armilla , in verbo , Fe-
 stum , num. 11. Ad quam sententiam acce-
 dere videtur Paludanus ab Adriano citatus ,
 qui in 4. sent. dist. 14. q. 1. art. 2. non pu-
 tabat satisfieri præcepto Sacerdotis de lar-
 gienda eleemosyna , si pœnitens eam tribuat
 extremè indigenti ; quo tempore naturæ &
 Dei jussu erogare illam debuisset. Quæ præ-
 cipua sint hujus opinionis firmamenta post
 secundam explicatam sententiam intelligetur.

Contraria igitur opinio probata est his
 omnibus : Majori in 4. dist. 12. quæst. 3.
 Adriano , in q. de satisfactione , quæ inci-
 pit , Quæritur circa prædicta , an legens :
 Cajetano , in 2. tomo , opusculorum , tract.

4. & in Summa, verbo, Festorum violatio. Soto in 4. dist. 13. quaest. 2. artic. 1. columna proxima postrema. Navarro, in Summa, cap. 21. num. 8. & cap. 26. num. 23. & in cap. 1. dist. 6. num. 4. de poenit. & in enchirid. de oratione & horis canonicis, cap. 19. num. 178. concl. 16. Medinae, in C. de confessione q. 44. Toletus, lib. 6. instructionis Sacerd. cap. 6. ut alii multi si-
leantur, qui superstites sunt, atque hac de re scripserunt, suamque sententiam typis impressam reliquerunt.

2. Hisce rationibus hæc se tueri potest opinio. Prima: quia qui tempore missæ horas præstat canonicas, aut utrique satisfacit præcepto & audiendæ missæ & dicendi horas; aut neutri; aut alterutri: quod neutri satisfaciatur, nihil habet rationis; si enim nihil prætermittit psalmodiæ, & quam debet, adhibeat attentionem, cur præcepto horarum non satisfecerit? Si alterutri; dic utri. Dices, præcepto persolvendi officii; quia dicit integrè & attentè. Sed cur non præcepto item audiendæ missæ; cum & toti intersit, & cultum horarum ad cultum referat Sacrificii, neque cultus missæ excludat cultum horarum, neque unius rei attentio alterius rei attentionem repellat? Nam, si psalmos pronuntians ex præcepto, attento animo pertractare possum mysteria incarnationis Dominicæ, Dei attributa, & perfectiones; ea etiam, quæ optari & postulari à Deo debent (isthæc enim omnia necessariae attentioni divini officii minimè adversari sentiunt omnes) cur attentioni missæ repugnabit illa oratio seu attentio, quam ipsa missa, & Sacrificium requirit?

Secundum argumentum: Si Canonicas horas inter missarum solemnia recitantes, missæ præceptum violant, id accidere posset quia verba Sacerdotis sacrum obeuntis non percipiunt; at verba, aut voces celebrantis missam accipere non jubet Ecclesia; cæteroqui nec surdi, nec qui longius absunt ab altari, legi parerent Ecclesiæ, neque in iis regionibus pareretur, ubi missæ depressa voce dicuntur.

3. Ergo, cum missa ab Ecclesia præcipiatur diebus festis Christiano populo audienda, hoc tantum videtur præcipi; ut is à servili-

bus operibus avocetur, Deoque debitum cultum adhibeat, eumque testetur, tum corporis præsentia, tum animi pietate ac religione, quæ sacram actionem Sacerdotis comitatur, sive eam comitetur missæ verba audiendo, sive aliis orationibus interioribus exterioribusque utendo.

Atque hanc mentem esse catholicæ Ecclesiæ, quibusdam festis diebus missæ auditionem Christiano populo præcipientis, testatur D. Antoninus in 2. part. tit. 9. cap. 10. §. 1. dub. 5. sic enim is loquitur: Intentio Ecclesiæ in illo decreto est, quod præsens sit in missa, & vacet Deo. Verum de eo, qui intelligens est, subjungit: Si etiam intelligens est, dignum & justum est, ut intelligat, & conetur intelligere, quæ dicuntur populo in missa. Cujus verba & opinionem sequuntur Sylv. in Summa, verbo, Missa, secundo. §. & num. 6. Tabiena, in verbo, Missa, num. 50. Rosella, in verbo, Missa, num. 15. Cajetanus, in Summa, verbo, Festorum violatio. Solo, inquit, interiore actu missæ possumus attendere; aut quia secreta dicuntur, aut quia non auditur seu non intelligitur Sacerdos.

Adrianus, in ea quaestione de satisfactione 4. loquitur his verbis: Præceptum Ecclesiæ de audienda missa, non arctat fideles verba missæ advertere: cum sic non sufficeret, missæ, quæ submissa voce dicitur, interfuisse; aut in loco distante, ut minus distrahatur à devotione. Unde, sicut celebratio sabbati nostri, id est, Dominicæ, inducta est, ne populus transgrediatur præceptum generale colendi Deum: eadem ratione instituit præceptum audiendi missas: non ultra volens fidelium cervices, quam necesse est, premere. Unde hoc solum videtur duxisse in obligationem, limitando generalem & consulam obligationem præcepti, qua tenemur colere & venerari Deum; ut hoc saltem sabbato nostro fiat sub modo abstinendi à servilibus, quæ retrahunt, & interesse missæ toti, à principio videlicet usque ad benedictionem Sacerdotis ultimam: ut habetur c. Missas, de consecrat. dist. 1. aut, ut restrictius loquar, aliquid statuendo, ut generale & consulum præceptum de colendo Deo non prætereatur.

Tertium argumentum : Si quis eodem opere & actu, diversis satisfacere potest præceptis, naturæ, Dei, & Ecclesiæ, cur non poterit quis uno & eodem tempore duo præcepta explere Ecclesiæ? Incidit quis in morbum lethalem eo tempore, quo & divina lege, & Ecclesiæ, & Sacerdotis præcepto, qui poenitentiam injunxit, confiteri debet : is unica confessione omnibus tribus præceptis satisfacit : cur igitur non poterit unico cultu præceptum implere audiendi missam, atque horas recitandi?

Quartum argumentum : Multò videtur rectius atque consultius, mentes eorum, qui divinæ rei intersunt, à distractione inanum rerum, & ab aspectu earum, quæ tum cultui, tum adspicientibus obsunt, abducere, quàm non abducere : abducuntur autem, cum sanctarum orationum & piarum precum lectione occupantur : ergo hæc ratio cultus reprehendi non debet. Adde, quòd perfecta quædam forma vacandi Deo festis diebus, quo tempore missa celebratur, confari potest, & ex eo quòd proprium est horarum, & ex eo quòd proprium est sacrificii. Cum enim præcipuè mysteria Passionis Christi in missa repræsententur, is qui recitat horas, cogitatione potest hære in mysteriis Missæ, atque cum ejusmodi meditatione preces conjungere, in quibus ore versatur : ergo non solum potest satisfacere utrique præcepto, sed etiam perfectè satisfacere.

Postremum argumentum : Præceptum audiendi Missam, generale est, cunctoque fidelium cœtui promulgatum, illòque pariter & eodem modo omnes tenentur : ergo, si non sunt rei violati præcepti, qui voluntarias preces ad sacrificium adferunt, cur violabunt ii, qui præceptas adferunt orationes? Quæ autem à contrariæ sententiæ auctoribus inventa sunt, fracta sunt omnia & minuta, à nobisque jam refutata. Negant enim duo præcepta unico actu impleri posse, & missæ attentionem cum attentione horarum coherere : quæ verè non dici, nec præcipi jam demonstratum est.

QUESTIO LXVI.

Permagni interest nosse clericis, quibus ab Ecclesiâ sunt horæ canonicæ imperatæ, utrùm earum integritas violetur, si interruptæ persolvantur : interrumpi autem solent verbis interdum necessariis, nonnumquam otiosis, nonnumquam cachinnis, non raro re quapiam agenda à ratione psalmodiæ aliena. Quæritur igitur, num qui hac ratione divinum præstant officium, ejus persolvendi legi satisfaciant. Neque enim videntur satisfacere, cum continuatio tollatur officii, quæ valde connexa est cum illius integritate.

Navarrus, in Enchiridio de oratione c. 10. num. 2. scribit : Sicut onus integrè recitandi ab Ecclesiâ imponitur; sic etiam cum continuatione recitandi. Cui opinioni non dissentire videtur Paludanus, in 4. dist. 15. quæst. 5. art. 2. conc. 3. ubi sic : Item debet esse continua, id est, non interrupta, vel divisa vocaliter, quantum ad unam horam, quæ uno contextu dicenda est, non aliis occupationibus intercidenda. Sed idem Navarrus, in eod. c. 10. Enchiridii 42. num. scripsit his verbis : Unde etiam hora canonica publica, quæ privatè dicitur, potest interrumpi aliquando sanctè, & cum merito; aliquando peccando, sed adimplendo præceptum. Et in c. 16. num. 68. vult interrumpi posse ob opus aliquod misericordiæ spirituale, vel corporale, & num. 69. propter potionem medicinæ, & num. 70. propter explanationem alicujus obscurioris loci, quem psalmi objiciunt legenti; & num. 68. propter alicujus versus meditationem, sive contritionis actum; quamvis longum tempus intercesserit; & num. 70. propter lectionem, seu studium necessarium. Interruptiones autem quæ plus habent reprehensionis, sunt horarum publicarum.

Vide quæ præclare scripta sunt à Navarro, in illo cap. 16. à num. 64. ad 70. & quæ scripsit c. 10. num. 70. Illud ego tamen cunctis suaserim, ut, si qui paululum orando progressi horarum preces abrupte sint, ab integro repetant si possint; id enim

& ratio æquitatis, & decori, quo officii dictio comitata esse debet, unicuique persuadere debet.

De eo etiam assentior Navarro, in lib. de orat. & horis can. c. 16. numer. 73. qui psalmum unius horæ, aut quid aliud pronuntiasset, nec totam horam absolvisset, animûmque ad quodpiam aliud negotium convertisset, eo consilio, ut postea ad inchoandam iterum eandem horam illam referret, officii celebrandi legi illum haud satis esse facturum, nisi mutilatæ horæ repetito exordio: Nam actus, inquit Navarrus, ultra intentionem agentis non extenditur. l. non omnis. ff. Si certum petatur, & l. in agris. ff. de acquirendo rerum dominio. posterior lex magis ad rem facit.

Quod si intermissum officium esset non animo eadem iterandi, iterare non esset opus; quamvis mala fuisset intermissio. l. Continuus, in principio. ff. de verborum obligat. Conclusionem puto veram, quamvis non rectè probatam: quia lex illa loquitur de stipulationis contractu; ad cuius naturam pertinet non interrumpi.

QUÆSTIO LXVII.

1. **I**ntegritatem divini officii tolli, si quis illius verba dicendo concidat, delumbetque sententias; quod in sacris Canonibus, Doctorûmque scriptis syncopare nuncupatur, constat inter omnes. Paludanus, in 4. dist. 15. quæst. 5. art. 2. conc. 5. sic præcipit de oratione, quæ præstari solet à clericis in ecclesiasticis horis: Debet esse integra, ut nihil de eo furetur syncopando, omittendo, nimis festinando: unde tenetur redicere, qui notabiliter malè dixit. & Navarrus in Enchiridio de oratione, c. 10. num. 9. idem sequitur; & sequuntur omnes: qui enim ejusmodi syncopa horas inquinant canonicas, in trium Conciliorum legem committunt, quæ syncopandi vitium remove-re à divini officii celebratione omni conatu enixa sunt: Concilii Romani, in c. Dolentes, de eekbrat. Missarum: Concilii Viennensis, in Clementina prima, eodem titulo: Concilii Basilienensis, sess. 21. §. Qualiter horæ

canonica extra chorum dicendæ sint: in quo §. est his verbis: Omnes beneficiati seu in sacris instituti, si orationes suas Deo acceptas fore cupiunt, non in gutture, vel inter dentes, seu deglutiendo, aut syncopando dictiones; nec colloquia, vel risus intermiscendo; sed sive soli, sive associati, diurnum nocturnumque officium reverenter verbisque distinctis peragant. S. Antoninus in 2. part. tit. 9. c. 12. §. 3. Negligentiam accusans eorum, qui ecclesiasticam psalmodiam, non qua decet pietate & decoro usurpant, hæc scribit, atque hisce verbis: Secunda negligentia est, quando dicuntur horæ syncopando, dimittendo scilicet, vel verba, vel ver-sus, vel syllabas. Integrè enim, & completè persolvendæ sunt horæ: nam ipsarum persolutio servitus dicitur: in servitio autem alicui debito debet quilibet esse fidelis, ut nec capicem, vel iota prætereat; sed integrè, sine fraude debitum persolvat. Si quis deberet quotidie persolvere alteri septem marchas, certè si aliquos denarios quotidie subtraheret, non satisfaceret creditori: sic infideliter agit, qui in officiis syncopat; quod reprehenditur in dicto capitulo Dolentes, de celebr. Miss.

Exemplum de illo sancto patre, qui vidit diabolum in choro cujusdam Monasterii manere, cum fratres dicerent officium; & mittere sæpe in sacco, quem secum ferebat; & interrogatus à patre quid intromitteret: respondit: quot verba, & syllabas, quas illi dimittebant de officio, in futuro judicio ea præsentaturus ad punitionem negligentiarum. Sciscitari quispiam posset: & quodnam verbum sit istud, syncopa, & syncopare: Latinumne, an Græcum, an Hebraicum, an Arabicum. Respondeo, verbum esse Græcum à verbo, συγχόπλω, quod est, concido, unde existit συγχόπτειν, quod valet concisio, abscissio: sumiturque pro ea Grammaticorum figura, quæ syncope appellatur, quæ abscindit syllabam dictionis alicujus; ut compositus, pro compositus. A medicis quoque usurpatur pro quodam morbi genere, quem syncopam dicunt; de qua Galenus ad Glauconem: Estque κατάπλωσις ὁξεία & ἀπρόα δυνάμειος, id est, celeris, ac subita universarum virium ruina.

seu prolapsio : quæ si robustior sit , remedio plerumque caret ; si vires super sint aliquæ , succurritur aliquando. Qui igitur aut propter oscitantiam in orando , aut propter nimiam celeritatem in pronuntiando , Grammaticorum utens syncopa , ecclesiasticarum horarum decurtat verba , infringitque sententias , is in syncopam incidit animi tantò peiorem , quàm corporis , quantò huic ille præstat : nam morbo corripitur animi mortifero , quo cunctæ illius vires elisæ atque concisæ continuò concidunt : ipsæque animus miserabili & sempiterno , nisi expiet culpam , interitu contabescit.

QUÆSTIO LXVIII.

1. **P**ures , ac sæpe , è me percunctati sunt , num , qui beneficium perquam exile adepti sunt ecclesiasticum , precum canonicarum necessaria lege teneantur , Respondi teneri : sicque judicatum esse fermè ab omnibus , qui ea de re disputarunt , uno excepto Soto , qui lib. 10. de just. & jur. q. 5. art. 3. §. Dubium autem restat , reliquit scriptum , onere persolvendi divini officii solutum esse eum , qui beneficium obtinet , cujus fructus octo dumtaxat aureis æstimari possint : sed contraria sententia & communis & vera est. Est Glossæ , in c. Clericus , videtur. d. 91. quam Navarrus ait in Enchiridio de oratione , cap. 7. num. 27. à cunctis esse receptam. Est Hostiensis in cap. 1. de celebrat. Miss. num. 19. Cardinalis , in Clementina 1. de celebrat. Miss. quem citant & sequuntur penè omnes Summarum scriptores , & Navarrus , in illo loco Enchiridii. Est D. Antonini , in 3. p. tit. 13. cap. 4. §. 1. Est Majoris , in 4. sent. dist. 12. quæst. 6. §. Colligendo sparsim dicta : Est Sylvestri , in verbo , Hora , num. 3. Est Tabienæ in verbo , Hora canonica , num. 2. Est Rosellæ , eod. tit. in principio. Est Armillæ , eodem tit. non longè ab initio. Est Navarri , in Enchiridio , cap. 7. num. 27. & in Summa , cap. 25. num. 102. Glossa , in cap. Illud , jam citato. D. Anton. Major & Sylvester aiunt , imputet sibi , qui passus est se ad tale beneficium pro-

moveri. Admonet verò Hostiensis , ut vitæ supplementum honesto aliquo quæreret artificio.

Habétque hæc sententia rationem , quæ in promptu est. Iniquum enim est , cum hic , de quo quæritur , in classe n conjectus sit beneficiariorum , & beneficio fruatur ecclesiastico , ut ejus legis , quæ suæ est imposita classi , nolit perferre jugum. Quod si jugum canonicarum horarum sustinere nolit , dimittat beneficium : neque enim Ecclesiæ ea mens est , ut ecclesiastica in eos conferantur beneficia , qui vicissim sibi , & Deo divinum nolunt reddere precando officium.

QUÆSTIO LXIX.

Paulus ecclesiasticum beneficium adipiscitur : sed antequam in ejus possessionem pedem ponat , lis ei à Joanne intenditur , qui jure illud sibi deberi contendit : interea fructus sequestro commendantur. Quæsit Paulus , necessariæne lege teneatur dicendi horas canonicas. Equiorem sententiam secutus respondi , non teneri : propterea quod jus officii divini persolvendi orando , in iis qui Sacerdotia obtinent ecclesiastica , oritur ex pacata beneficiorum possessione , ac fructuum perceptione. Paludanus in 4. dist. 15. q. 5. art. 1. conc. 5. beneficii possessorum horis canonicis recitandis non addicit , nisi post illius pacificam adeptam possessionem. Cajet. in Summa , verbo , Horæ canonice , negat , eum , qui nec sui beneficii possessionem , nec fructus habere potest , canonicarum horarum ritui obnoxium esse. Sotus lib. 10. de just. & jur. quæst. un. art. 3. obligationem horas canonicas recitandi manare scribit vel ex ordine sacro , vel ex mercedis perceptione : cui perceptioni beneficii possessio antecedere debet.

Hanc opinionem Navarrus in Enchiridio de oratione & horis canonicis in eo probat , qui nondum beneficio ecclesiastico in se collato assensus est ; quia beneficium non fecit suum : secus in eo dicendum , qui est collationi assensus ; si quidem ex collatione est illi jus in re acquisitum ; idque probat ex

cap. Si tibi absenti, & cap. penult. de præben. in 6. sed cap. Si tibi absenti, ad rem facere videtur. Additque Navarrus à die collationis fructus ad eum pertinere, qui beneficium est assecutus.

Contrariæ verò sententiæ locum tribuit, cum quisquam canonicus ante possessionem capere fructus non potest. Hæc ille in Enchirid. de orat. & hor. cano. c. 7. num. 28. & 29. & in Manuali, sive in summa, c. 25. num. 103. & 104. & volum. 1. suorum consiliorum l. 3. cons. 14. in summa, c. citato, num. 104. & in Enchirid. cap. 7. num. 28. scribit his verbis: Si enim litigaret, & habita sententia recipere deberet fructus sequestratos, aut per adversarium receptos, obligatus foret secundum omnes, etiam si non accepisset, nec accipere posset possessionem; quidquid præfati, tamquam magis Theologi quàm Canonistæ, senserint. Major in 4. d. 12. q. 6. §. 9. arguitur, ait, cum duo de eodem inter se beneficio disceptant, ideo, quod ambo jure deberi sibi illud persuasum habeant, si unus interim fructus percipit, eundem divini officii dicendi jure adstrictum esse. Quod si ex postrema appellatione verisimiliter appareat, amissurum beneficium, qui tenet; & obtenturum eum, qui eodem interim caret, hunc aut canonicas preces, aut alias orationes adhibere debere; nisi si fortè æqualem precationem in tempus, quo suum futurum est beneficium, rejicere velit.

Nodus omnis expedietur, si pauca hæc fuerint constituta. Primum est: Onus præstandi horas canonicas, neque ex beneficio tantum, si illud vacuum & sterile, aut quasi vacuum & sterile sit, neque ex fructuum sola perceptione, cum multi fructus percipiant ecclesiarum, qui canonicas horas præstare non solent: sed ex beneficio, & vectigali nonnullo ecclesiastico gignitur: quod perspicuè tradidit Navarr. in Enchirid. de orat. & hor. can. c. 7. num. 27. §. Hæc tamen argumenta. Perceptionem autem eam intelligimus, quæ nulla nec naturæ necessitate, nec hominum vi, sive injuria impedita sit.

Secundum est: Humanior videtur eorum esse sententia, qui censent, obligationem orandi canonicè, non ex collatione benefi-

cii, quam multa possunt convellere, sed ex illius tranquilla possessione existere. Canon autem, Si tibi absenti, de præben. lib. 6. dupliciter potest occurri. Primum dicere possumus, ex collatione ante possessionem proficisci jus quoddam imperfectum, ac mutilatum; ex collatione verò & possessione integrum & absolutum; atque ex hoc jure fluere obligationem horarum canonicarum. Deinde responderi potest, ut respondet Cajetanus, ex collatione acquiritur jus, ut beneficium dicatur tuum, ut inquit Decretalis; obligatio verò recitandi officium nascitur ex obligatione alterius, ut tibi tribuat fructus, vel tu eos percipere possis.

Tertium: Si quis post collationem ante possessionem perciperet fructus, non esset solutus lege dicendi officium. Quartum: Post judicis sententiam fructus adjudicantis idem præstare deberet. Quintum & postremum: Hic Paulus, de quo consulimur, lege horis canonicis satisfaciendi minimè est obstrictus.

QUÆSTIO LXX.

A Recentis memoriæ hominibus sæpe addubitatum est illud, quod ab antiquis magistris, & melioribus auctoribus superioris, atque adeo nostræ ætatis, in controversiam numquam vocatum est, num ii, quibus ecclesiastica sacerdotia beneficiave mandata sunt, sint bonorum fructuumque omnium, qui ex iis percipiuntur, veri domini. Auctores nescio qui, quorum dux est Dominicus Sotus in 10. lib. de just. & jur. q. 4. art. 3. & 4. novam & periculosam opinionem post mille & quingentos annos in Christianam Rempubl. invehere conati sunt, eos, à quibus ecclesiastica beneficia obtinentur, fructuum, quos illa pariunt, veros esse dominos: quorum ipsi opinionem in iis libris, quibus parochorum officia persecuti sumus, omni machinarum genere convellere, atque evertere adorti sumus: horumque hominum sensum à Conciliorum decretis, à Romanorum Pontificum sanctionibus, à sanctorum Patrum sententiis, à Theologorum consensione, à sacrorum Canonum

Canonum gravissimis explanatoribus, & à certissima ratione demonstravimus abhorre-
re. Ex illa igitur collata à disputatione in hanc angustam pauca contrahamus.

2. Concilium Tridentinum. sess. 25. de reformat. c. 1. his verbis edicit: Omnino ve-
rò Episcopis interdicat (de Episcopis loqui-
tur) ne ex redditibus ecclesiasticis consan-
guineos familiaresve suos augere studeant :
cùm & Apostolorum canones prohibeant ,
ne res ecclesiasticas quæ Dei sunt, consan-
guineis donent ; sed si pauperes sint, iis, ut
pauperibus distribuunt. Et post aliquantò :
Quæ verò de Episcopis dicta sunt, eadem
non solum in quibuscumque beneficia Eccle-
siastica tam secularia quàm regularia obti-
nentibus pro gradus sui conditione observari,
sed & ad S. R. E. Cardinales pertinere decer-
nit. Interdictum hoc Concilii generalis ju-
stum non videretur, si bonorum ecclesiasti-
corum, qui ea tuentur & possident, domini
essent. Citat Concilium canones Apostolo-
rum : ergo in hæc quoque nostratia tempora
valent ; ut ne Soto perfugium sit ad tempo-
rum discrimina. Concilium Lateranense,
quod habitum est Alexandro III. Romanum
Pontificatum gerente, c. 19. perspicue do-
cet, Ecclesiarum bona egentium usibus attri-
buita esse : quæ sententia relata est in Can.
Non minus, de immunit. Eccl. Si ego Oe-
conomum mercede conducerem, eique cer-
tas opes pauperibus dividendas assignarem ;
contra jus & boni Oeconomi fidem faceret,
si bona egentibus distribuenda is averteret.
- Ad Romanorum Pontificum responsa ve-
niamus, quæ sententiam nostram plenè con-
firmant, certòque concludunt, ut observa-
vit ante nos Navarrus, in Apol. de redd.
Eccles. q. 1. mon. 24. num. 3. & ante Na-
varrum Joannes Major, in 4. sent. dist. 24.
q. 16. in qua q. quærit, utrùm Prælatus do-
minus sit proventuum Ecclesiæ datorum.
Decretalem adfert Alexand. III. in c. fra-
ternitatem, de donationibus, in qua est his
verbis ad Lutetiæ Parisiorum Episcopum.
Fraternitatem tuam credimus non latere,
quòd cùm Episcopus, & quilibet Prælatus
rerum ecclesiasticarum sit procurator, non
dominus. Quid obsecro de iis, qui eccle-
siasticis præpositi sunt Sacerdotiis, scisci po-
terat certius ?

Sic igitur breviter rationem concludamus : 3.
Si rem Cæsaris procurator ejus quasi rem
propriam tradat, non puto, inquit Juris-
consultus, eum dominium transferre : tunc
enim transfert, cùm negotium gerens Cæ-
saris, consensu ipsius tradit : denique si ven-
ditionis, transactionis, vel donationis caus-
sa quid agat, nihil agit : non enim ei alie-
nare rem Cæsaris, sed diligenter gerere com-
missum est. Sit hæc major syllogismi propo-
sitiò è lege sumpta. prima. ff. de officio pro-
curatoris. Sed qui beneficia accipiunt Eccle-
siastica, eorum fiunt procuratores, non do-
mini, ex decretali Alexandri. III. ergo nec
donare, nec quidquam aliud agere possunt,
quod procuratoris jus non permittat : quod
quidem jus Christi voluntas, & consensus,
qui bonorum ecclesiasticorum præcipua qua-
dam ratione dominus est, moderatur. Bona
enim ecclesiastica in Christi patrimonio cen-
seri dixit Innoc. III. in c. Cùm secundum
Apostolum, Extrav. de præbendis, & Boni-
fac. VIII. in Decretali, Ex eo, de elect.
lib. 6. Quapropter Stephanus Papa ita pro-
nuntiavit : Qui Christi pecunias & Ecclesiæ
aufert, fraudat, & rapit, ut homicida in
conspectu judicis reputabitur. Quæ verba
Gratianus Stephano adscribit 12. q. 2.
c. 1. Burchardus autem & Juo, Anacleto.
In 39. autem Canone Apostolorum hisce
verbis jubetur : Omnium negotiorum eccle-
siasticorum curam habeat Episcopus, & ea-
dem, ut Deo contemplante, dispenset : ne-
que illi liceat ex his aliquid omnino contin-
gere, aut parentibus propriis, quæ Dei sunt,
condonare : quòd si pauperes sint, tamquam
pauperibus subministret.

Nunc sanctissimorum Patrum voces au-
diamus. Divus Hieronymus in epist. ad
Damascum : Quicquid habent clerici, pau-
perum est. Et non longè ab extremo : Cle-
ricos autem illos convenit Ecclesiæ stipen-
diis sustentari, quibus parentum & propin-
quorum nulla suffragantur. Qui autem bo-
nis parentum, & opibus sustentari possunt,
si, quod pauperum est, accipiunt, sacrile-
gium profecto committunt ; & per abusio-
nem talium judicium sibi manducant & bi-
bunt. Et habetur 16. q. 1. can. ult. & in
illud Isaïæ, cap. 3. *Rapina pauperis in*
S

»domo vestra est. Rapina, inquit, pauperum
 »in domibus eorum est, quando replent the-
 »sauros suos, & Ecclesie opibus abutuntur in
 »delicias; publicasque stipes, quæ ad susten-
 »tationem pauperum datæ sunt, vel sibi refer-
 »vant, vel propinquis distribuunt; & alienam
 »inopiam, suas suorumque faciunt esse divi-
 »tias. Vide ejusdem Doctoris canonem, Re-
 »vertimini, 16. q. 1. & can. Clericus 12. q.
 »1. & gloria Episcopi, 12. q. 2. D. August.
 »ferm. 219. de tempore. Decimæ tributa sunt
 »egentium animarum, 16. q. 1. Decimæ. &
 »in epist. 50. ad Bonifacium comitem, lo-
 »quens de seipso reliquisque Sacerdotibus: Si
 »autem quæ nobis sufficiant, possidemus,
 »non sunt illa nostra, sed pauperum, quorum
 »procuracionem quodammodo gerimus; non
 »propriatatem nobis usurpatione damnabili
 »vendicamus, 12. q. 1. c. extremo. D. Prosper,
 »in 2. lib. de vita contemplativa, c. 9. Non
 »enim propriæ sunt, sed communes Ecclesie
 »facultates. Habetur ead. causa, & q. c.
 »Expedi.

5. D. Bernard. epist. 2. ad Fulconium Archi-
 »diaconum: Dignum est, ut qui altario de-
 »servit, de altario vivat. Conceditur ergo ti-
 »bi, ut, si bene deservis, de altario vivas;
 »non autem, ut de altario luxurieris; ut de
 »altario superbias; ut inde compares tibi frena
 »aurea, fellas depictas, calcaria deargentata,
 »varia griseaque pellicea, à collo & manibus
 »ornatu purpureo diversificata. Denique quid-
 »quid præter necessarium victum, ac simpli-
 »cem vestitum de altario retines, tuum non
 »est, rapina est, sacrilegium est. Pares &
 »graviores sententias iterat ad Henricum Se-
 »nonensem Archiepiscopum; quas nos tran-
 »stulimus in nostram disputationem Italicam,
 »fol. 38. de parochorum officiis. Dicunt eam-
 »dem sententiam omnes, qui Soto antecesserunt
 »Theologi. D. Thom. in 2. 2. q. 43. art.
 »8. & q. 87. art. 1. ad 4. & quodl. 6. art.
 »10. in resp. ad 1. argum.

6. Atque hujus, quam nos defendimus, ve-
 »ritatis patronum agnoscunt D. Thom. D.
 »Antoninus, Major, Petrus Sotus, Navarrus,
 »in sua Apolog. de red. Eccl. Major, in 4. d.
 »24. q. 16. & q. 17. col. penult. hoc scri-
 »ptum reliquit. Nullus stat formalior pro con-
 »clusionem, quam teneo, quam ipse S. Tho-

mas. Majoris autem hæc erat conclusio, eos,
 qui malè res Ecclesie insumunt, necessaria
 restituendi lege teneri. in 2. 2. q. 119. art. 3.
 ad 3. Clerici, inquit D. Tho. sunt dispensa-
 »tores bonorum Ecclesie, quæ sunt paupe-
 »rum, quos defraudant, prodigè expenden-
 »do. Alex. Hal. in 3. p. q. 36. memb. 5. art. 2.
 »& 3. pro eadem sententia pugnat, & in
 »2. art. furti reos, & septimum præceptum
 »violare eos affirmat, qui patrimonium, in-
 »quit, Christi crucifixi pauperibus debitum
 »in illicitos usus, scilicet pompas sæculares,
 »comestationes, & hujusmodi expendunt.
 »Profertque locum mirificum ex D. Bernar. &
 »concil. Toletano: statuitque hos necessariis
 »restitutionis legibus astringi. In artic. autem.
 »3. probat, Clericos, qui appropriant (verba
 »sunt ejus) sibi res Ecclesie, contrectare rem
 »alienam: atque id auctoritate D. Hier. Au-
 »gust. & Prosperi confirmat.

Richardus Episcopis & clericis proprieta- 7.
 tem bonorum Ecclesie adimit, usum relin-
 quit atque dispensationem, in 4. d. 45. art.
 »3. q. 1. ad primum. Paludanus in 4. dist.
 »24. q. 3. art. 4. §. Sed dubium: quærit
 »num clerici tantum de suis ac propriis bonis
 »reponere debeant, quantum de bonis Cruci-
 »fixi in malos usus consumunt: scribitque,
 »opinionem eorum, qui aiunt clericos tutores
 »& procuratores esse pauperum, & quod fla-
 »gitiosè impendunt, reddere debere, magis
 »esse consentaneam dictis Sanctorum, & Juri
 »canonico. Henricus Gandavenis quodl. 8.
 »qu. 27. litt. X. bonorum Ecclesie propieta-
 »tem, dominium, & hæreditariam possessio-
 »nem soli Deo & Christo concedit. Gerson
 »Tractat. 42. litt. &. Consideratione 1. pro-
 »visione 8. Bona, inquit pauperum sunt, quæ
 »ecclesiasticis supersunt ultra simplicem vi-
 »ctum & vestitum juxta decentiam sui status
 »in Ecclesie Republ. Cajetanus in 2. 2. q. 43.
 »artic. 8. loquitur his verbis: Nec Papa, nec
 »aliquis Prælati est dominus rerum Ecclesie:
 »& post nonnullas comprehensiones verbo-
 »rum: Unde ita tenentur ad restitutionem,
 »qui à Papa bona Ecclesie pro libito Papæ ha-
 »buerunt, ut ditentur, exaltentur, & magni-
 »ficentur, sicut qui ab aliis Prælati similia
 »Ecclesie bona acceperunt. Omnis denique
 »donatio Ecclesie, ei pietate vel necessitate

vacua, non distributio, sed dissipatio est à dispensatore usurpata: & quæst. 185. art. 7. in ead. 2. 2. inculcat, clericos non esse dominos, nisi ejus portionis, quæ sibi debetur. Petrus Sotus in suis Institutionibus lib. de vita Sacerdotis lect. 3. §. Sunt autem reliqua omnia: vinculis necessariæ restitutionis constringit clericos, qui in bonorum tutela, quæ Ecclesiastica sunt, & pauperum, insigniter à bona fide recedunt.

8. Sanctus Antonin. in 3. par. tit. 15. c. 1. §. 19. Ecclesiæ bona pauperibus deberi ait, & si histrionibus, meretricibus, turpibusque personis tribuantur, aut etiam consanguineis non egentibus, rapinam esse, & restitui oportere, & eos qui acceperunt, pari lege restituendi teneri. Citat etiam sententiæ communis comitem & antesignanum D. Thomam in 2. 2. q. 185. Dionysius Carthusianus in Tract. contra pluralitatem beneficiorum, communi sententiæ favet, & cap. 2. beneficiorum ecclesiasticorum possessoribus restituendi legem imponit, si malè Ecclesiæ opes consumant. Valdensis scriptor gravis, à quo Joannis Wiclephi errores confutantur in 1. tom. lib. 4. ca. 43. egregiè probat, Ecclesiasticos rerum ecclesiasticarum nullo pacto dominos esse. Idem ipsum Sylvest. in verb. Clericus, sect. 4. num. 3. 11. & 14. in verb. Alienatio, quæst. 19. Major in 4. d. 24. q. 13. §. Quartò arguitur: & longius de eadem re, q. 16. & 17. De Canonistis quid attinet dicere? quos multos, & præcipuos citat Major in 4. d. 24. q. 16. col. 1. & Navarrus in sua Apologia de redd. Eccles. Dilaudatur Innoc. in c. Cum super, de causâ possessionis, & propriet. Hostiensis in tit. de pœnit. & remiss. & in tract. de restit. Panorm. in cap. Cum secundum, de præben. Gloss. 12. q. 1. Res Ecclesiæ. Archidiaconus in c. Statutum. §. Assessorem, de rescriptis, lib. 6. num. 13. sui commentarii, hæresim in jure canonico esse scripsit, asserere clericos beneficia obtinentes ecclesiastica, bonorum ecclesiasticorum dominos esse. Estque sententia, pro qua certamus, canonum explanatoribus maximè probata. Tot igitur tantorumque virorum sapientia, atque auctoritas, quos numeravimus, nuper inventæ opinionis adeo

fauces premit, ut ægrè ea respirare possit.

Restat postrema probationum species ex 9. argumentis, quæ sedulò est à nobis in illa disputatione Italica pertractata. Primum argumentum. Pontifex Romanus non est dominus bonorum Ecclesiæ: ergo nullus alius. Antecedens confirmat canon Symmachi, Non liceat Papæ, 12. q. 2. Turrecremata in c. Videntes, sui commentarii §. Quarta opinio, 12. q. 2. Cajetanus in 2. 2. q. 43. art. 8. Navarrus in Apol. de redd. Eccles. q. 1. mon. 24. num. 10. qui citat Archid. in c. Non liceat ab aliis receptum. Decius in idem cap. & in c. Episcopus, de præbend. Major in 4. d. 24. q. 13. ad quartum argumentum.

Secundum argumentum: Omnia Ecclesiæ bona, sive antiqua, sive recentia, sunt ejusdem generis, & conditionis; eadem sunt cunctorum privilegia: ergo eadem onera: ergo sicut antiqua in templorum ædificia, & refectores, & ornatum, & in pauperum usum conferebantur; ita etiam nova conferri debent: Incongruum enim est, inquit B. Gregorius lib. 3. epist. 11. ad Maximianum Episcopum Syracusanum, unam eandemque Ecclesiæ substantiam duplici quodammodo jure censi, id est, usurpationis, & canonum. Explicatur hæc ratio à Navarro, in Apolog. de redd. q. 1. mon. 74. num. 1. 2. & 3. à Cajetano in 2. 2. q. 185. art. 7. Videndus Sylvest. in verb. Clericus, sect. 4. q. 19. de partiendis bonis ecclesiasticis in quatuor partes, habes in can. Quatuor autem 12. q. 2. & sequentibus, & can. Cognovimus, & canone, Mos Apostolicæ, ead. causâ, & quæst.

Tertium argumentum: Res Ecclesiæ, inquit Urbanus, in epist. unica, cap. 2. non quasi propriæ, sed communes, & Deo oblatae, cum summo timore non in alios quàm in præfatos usus sunt fideliter dispensandæ, 12. q. 1. Res Ecclesiæ, & ca. 1. ejusdem epistolæ. Ipsæ enim res fidelium oblationes appellantur; quia Domino offeruntur: ergo ipsa oblatio facit, ut earum rerum ita sit Deus dominus, ut dominium cum nullo in terris homine communicari velit: quod tamen communicat in eo bonorum genere, quæ sacra non habentur, nec sunt.

Quartum argumentum : Eorum mens , qui suis opibus altaria , Ecclesias , & Episcopia fundarunt , non ea fuit , ut in profanos pravosque usus eorum bona converterentur : voluerunt enim & sibi mortuis prodesse , & divino cultui , & pauperum indigentiae inservire : religiosam ergo testatorum legantiumque mentem jugulare , hominis est impii atque sacrilegi.

Postremum argumentum , ne singula confectemur : Ea est præferenda sententia , & cuilibet homini Catholico amplectenda , quæ se pietate nostræ incorruptæ religionis , quæ sacrorum canonum obedientia , quæ sanctorum Patrum & Theologorum consensu tuetur : hujusmodi est hæc , quam ipsi tenemus : ea igitur sola est omnibus retinenda.

Itaque Major in 4. d. 24. q. 17. col. 3. his
» verbis de se testatus est : His rationibus &
» auctoritatibus motus priorem viam tam-
» quam falsam & animarum deceptoriam re-
» linquo.

II. Petrus autem Sotus in Tract. de vita Sa-
» cerdotum penè in principio : Primò , inquit ,
» omnium constat ex decursu totius Ecclesiæ ,
» ab Apostolis & ipso jure divino bona omnia
» Ecclesiarum , cum Christi sint , meritò etiam
» pauperum esse : neque ulla ratione aut pote-
» state humana fieri posse , ut licitè in alios
» usus , quàm ecclesiasticorum & pauperum
» expendi possint. Hoc confirmant omnia quæ
superius diximus ; & contrarium credimus
errorem esse gravissimum , saltem contra bo-
nos mores , & justitiam : & quidni etiam
contra Scripturam ? Doctor Navarrus in
Apologia de redd. Eccles. q. 1. mon. 24. in
calce , non veritus est his verbis scribere. Et
ita opinio communis videtur esse jam facta
de fide , necessariò credenda.

Ego non tanta severitate ausim in Domi-
nici Soti opinionem animadvertere : illud ta-
men affirmare minimè veritus fuerim , eam
mihi plenam periculi videri : de qua si in
Concilio quopiam generali disceptaretur ,
tamquam falsa , & Catholicis auribus , ac
mentibus indigna , prorsus exploderetur.
Porro autem ejusdem Soti argumentationes ,
quæ in nostra disputatione Italica propositæ
sunt omnes , & multifariam ejectæ , adeo
leves , adeo Theologo ac Theologia indignæ

visæ sunt , ut hic me pigeat iterum eas com-
memorare ; multòque magis sit hominis di-
gnitati consultum , si taceantur , quàm si
exponantur. Præterquam quòd quæstionem
hanc longiùs processisse video , quàm exi-
stimaram.

QUÆSTIO LXXI.

Non semel allata est mihi hæc dubita-
tio ad proximè superiorem quæstio-
nem valde affecta : An ecclesiasticorum bo-
norum possessores , & qui beneficiis Eccle-
siasticis potiuntur , si vitam vitiosam ac tur-
pem vivant , si opes Ecclesiæ histrionibus ,
assentatoribus , aleatoribus , impudicis per-
sonis largiantur , justitiæ legibus , restituere
sive Ecclesiis sive pauperibus , cogantur. De
quo non video Doctorum omnium unam
esse sententiam.

Disceptatur quæstio à D. Thom. in 2.
2. q. 181. art. 7. & quodlib. 6. art. 12. à
Cajetano in art. 7. illius quæst. 185. ab Ha-
driano in 4. sent. in qq. de restit. q. 14. col.
9. à Majore in 4. sent. d. 24. q. 17. in qui-
busdam codicibus est 7. à Gabr. in 4. sent.
d. 15. q. 8. dub. 4. à Soto in 10. lib. de ju-
stit. & jur. q. 5. art. 6. à Petro Palud. d.
24. q. 3. quem citat & sequitur D. Ant. in
3. par. tit. 15. c. 1. §. 19. à Sylv. in verbo,
Clericus , sect. 4. qu. 19. 20. 21. 22. ab
Angelo in verbo , Clericus , sect. 3. num.
4. à Navarro in Apolog. de redd. Eccles.

Hujus quæstionis explicatio duabus pro-
positionibus continetur. Prima propositio :
Si beneficii ecclesiastici curator , seu posses-
sor , officia sua non deserit , & ea dumtaxat
profundit bona , quæ ei tamquam legitimum
stipendium decreta sunt , peccat quidem ; re-
stitutionis tamen lege haud quaquam tenetur.

Secunda propositio : Si luxuriosè & fla-
gitiosè vivendo , aut Ecclesiæ aut egentibus
detrahit ; mortiferam culpam , & restituendi
necessariam contrahit obligationem : id
quod & sanctorum Patrum , & Theologo-
rum certis sententiis , & firmis rationibus
in superiore quæst. conclusum est ; certior-
que est hæc secunda propositio quàm prima.
Quare Major in 4. d. 24. q. 17. penè in

extremo, hæc verba reliquit: Adde quod Theologorum mortuorum neminem inveni qui diceret, categoricè, Prælatos Ecclesiæ non esse obligatos restituere prodigè expensa: nimirum, quia vix usu venire potest, ut qui impensas prodigas facit ex Ecclesiæ opibus, non ad se rapiat partem, aut pauperum, aut Ecclesiæ. Quod si Ecclesia beneficii vectigalibus non egeret, pars Ecclesiæ migrat ad pauperes: neque jus ullum, aut consuetudo efficere potest, loquor de jure humano, ut sua portione inopes defraudari possint. Vide Sylvestrum in verbo, Clericus, sect. 4. q. 19. & Angelum, verbo eod. sect. 3. num. 1. Etenim cum suum patrimonium Christus ita cum egentibus viduis, pupillis, puellis, cæterisque calamitosus, qui urgentur inopia, partiatur, ut nemini liceat horum partem intervertere; profectò, qui illos ipsos ex eo patrimonio tamquam è naufragio nudos expellunt, inexpiabilem fraudem ac scelus concipiunt.

3. Libet hîc pauca ex 3. lib. officiorum M. Tullii adscribere, ut horum prædonum Ecclesiasticorum, & latronum, quàm immane sit flagitium, cuncti agnoscant. Ergo ad hunc modum Cicero: Detrahære igitur aliquid alteri, & hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cætera, quæ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis. Nam principio tollit convictum humanum & societatem. Si enim sic erimus affecti, ut propter suum quisque emolumentum, spoliæ aut violentet alterum; dirumpi necesse est eam, quæ maximè est secundum naturam, humani generis societatem. Ut si unumquodque membrum sensum hunc haberet, ut posse putaret se valere, si proximi membrum valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse esset: sic, si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahâtque quod cuique prodest, emolumentum sui gratia, societas hominum & communitas evertatur necesse est. Nam sibi ut quisque malit, quod ad usum vitæ pertineat, quàm alteri acquirere, concessum est non repugnante natura;

illud quidem natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus. Et non multo post: Ex quo efficitur, hominem naturæ obedientem homini nocere non posse. Et post aliquot verus interjectos: Ergo unum debet esse omnibus propositum, ut eadem sit utilitas uniuscujusque & universorum: quam si ad se quisque rapiat, dissolvetur omnis humana consociatio. Atqui isti pupillorum, atque egentium expilatores, ac direptores sacrilegi communes utilitates suis exhauriunt: alienam inopiam, ut loquitur D. Hieron. in 3. cap. Isaia, suas, suorumque volunt esse divitias: pauperum ærumnis & spoliis parasitos, histriones, meretrices, ganeones, nepotes alunt, atque sustentant: in quo non stipendia ecclesiastica, sed Christi O. M. qui ecclesiasticarum opum solus dominus est, iram merentur æquissimam: quorum cum turpis utilitatis suæ species pepulit animum, omnem pietatem atque humanitatem amittunt.

QUESTIO LXXII.

Multi, qui sunt contaminati scelere, & quos ab sacerdotiis ecclesiasticis sacræ repellunt sanctiones, innocentis vitæ falsa opinione, & specie quadam assimulata virtutis ad ea assiliunt. Dubitatum est, an ejusmodi sacerdotia sic adepta, tuta conscientia retinere possint. Paucis propositionibus explebo, quæ ad enodandam questionem necessaria mihi videntur.

Prima propositio: Morum honestatem, & probitatem vitæ requiri in iis, qui ad beneficia promoventur Ecclesiastica, nemini dubium esse potest, qui & generalium & particularium Conciliorum decreta, & Romanorum Pontificum sanctiones perlegerit: qua de re disseruimus ipsi in libris de officiis parochorum valde copiosè: & de eadem disputant Canonum interpretes in Decretalem, Cum in cunctis, de electione; & in Decretalem, Grave nimis, de præbend. & in Decr. extremam de clerico excommunicato: & in Decretalem, Licet canon, de elect. lib. 6. Sed præcipuum disputationis

fundamentum est illa, Grave nimis, Innocentii III. in concilio generali Lateranensi approbata. In cujus Decretalis interpretatione hæc ab illius explanatoribus observantur. Primum, eam in beneficiis quoque simplicibus, ac præbendis locum habere: id aiunt Hostiensis, Joannes Andr. & Ant. Butrius. Secundum est, morum honestatem inter qualitates promovendorum esse potissimam: eaque re neminem mortifera culpa inquinatum ad beneficium ecclesiasticum promovendum esse: ita Innoc. Host. Butr. Panor.

2. Denique communis schola Canonistarum, docet criminofum minimè eligi posse. Quocirca Butr. in postremum cap. de clerico excommunicato, num. 16. electionem ejus qui mortifera noxia tenetur, scribit esse nullam. Innocentius quoque in idem cap. electionem ejus qui scienter indignum eligit, nullam esse pugnat. idque probat, ex cap. considerat. de elect. Panormit. In caput, Grave nimis, triplex distinguit genus indignitatis. Primum, quod infringit vires electionis; & quod non solum impedit promovendum, sed etiam dejicit promotum: ad quam indignitatem referuntur illa tria, quæ extant in Decretali, Cum in cunctis, de elect. & in Decretali, Licet canon. eod. tit. lib. 6. inscitia, inquam, improbitas, ætas non legitima. Secundum electionem non irritam facit ac vitiosam, sed irritandam suadet. Tertium, quod promotionem, electionem, & collationem tolerat: de quibus postremis generibus nihil enucleatè præcipit. Immola in eandem Decretalem, Grave nimis, affirmat, si Prælatum indignum promovet, & promotus non sit solvendo, ipsum Prælatum satisfacere debere Ecclesiæ. Tertium, quod in illam ipsam Decretalem observant Host. Joan. Andr. & Butr. illud est: cum homines idonei non reperiuntur, minus idoneis conferri posse beneficia; dummodò peccatum mortiferum caveatur: » Melius est, inquit Host. qualescumque admittere, dummodò peccatum mortale caveas, quàm locum vacuum tenere. ff. de decurionibus. l. generaliter. §. Spurius. Necesse enim est, inquit idem, domum construere lapidibus, qui occurrunt.

3. Quarta observatio Hostiensis, Joannis

Andr. Butrii: Quando in una aliqua provincia unus tantum dignus inveniretur, in eum cuncta provinciæ sacerdotia conferri deberent: neque enim indignum convenit umquam aut beneficio, aut dignitate ornare ecclesiastica; id enim vitio carere non potest: peccare autem numquam licet. Quinta animadversio, ex Decretali, Grave nimis: In dandis beneficiis, sacerdoti sive Ecclesiæ, non debet quis sequi, ut verbis utamur canonis, affectum carnalitatis, sed judicium rationis. Judicium rationis, inquit Hostiensis, non sanguini tribuit beneficia, & dignitates, sed vitæ meritis: & judicium rationis est in conferendis beneficiis, ut digniores & antiquiores, & qui magis servierunt, & qui volunt & sciunt servire Ecclesiis, eligantur.

Hic carnalitatis affectus, hoc est, haud justus in propinquos amor, Argentinae Ecclesiæ canonicis mentem eripuit; qui cum de eligendo canonico rationes agitent, ut testatur Hostiensis, unusquisque suum optabat propinquum, nobilem illum fortasse, sed eundem, à quo violata Argentina Ecclesia est. Itaque ad horum canonicorum irridendum delectum, Romanus quidam canonicus ejusdem Ecclesiæ, canonicum dixit suum Asellum, ideo quod ille Ecclesiæ numquam nocuisset, sed ferendis oneribus, multisque pro ea suscipiendis laboribus usque profuisset. Sed linquamus ridicula, & ad propositionem secundam veniamus.

Sit itaque secunda propositio: Caritas, 4. quæ pellit ex animo mortiferam labem, non est necessarium fundamentum sacerdotiorum, dignitatum, potestatumque, sive ecclesiasticarum, sive civilium, ut eo sublato fundamento hæc consistere minimè possint. Error hic fuit Valdensium, qui pauperes de Lugduno nuncupati sunt: eundem errorem arripuit Joannes Wiclephus, qui à Patribus concilii Constantiensis condemnatus est: idem hæsit error in Armacano homine Catholico, & docto, l. co. c. 4. contra errores Armenorum. Hi enim crediderunt omnis potestatis omnisque dominii fundamentum esse caritatem, quæ nullum potest cum flagitio habere commercium. D. Bernardus hom. 66. in Cant. hujus amentia

auctores facit quosdam, qui se Apostolorum successores appellabant.

Hæc insana opinio cunctum rerum humanarum statum perturbat atque evertit: nullum certum Regem, nullum Imperatorem nullum Pontificem Romanum, nullum alium Prælatum teneremus: nemo sciret se verum esse rerum suarum dominum: unusquisque sæpe id quod obtinet, amitteret: sine domino & rectore res externæ, agri, domus, familiæ, civitates, regna, imperia relinquerentur: apud nationes, quibus Evangelii lux non fulsit, veri Reges non fuissent; quibus tamen obtemperandum esse scribit Apost. in ep. ad Rom. c. 13. & D. Petr. in priore Catholica sua epistola, cap. 2. Ergo, sine caritate si quis sacerdotium capit, quamvis peccet, non ideo sacerdotii adeptio redditur nulla.

5. Tertia propositio: Cavenda etiam est eorum opinio, qui criminosi electionem valere defendunt: à qua opinione non videtur abhorreere Glossa in nonnullis locis, quos citat Archidiaconus, in c. In scripturis 8. q. 1. Refellunt hanc sententiam Innoc. Host. Butrius, Panorm. in iis, quos in prima propositione, locis indicavimus: Refellunt item certi canones, & rationes minimè contemnendæ. Prima: Multis partibus à virtute præponderatur scientia: sed ignarus eligi non potest: ergo multò minùs scelestus. Secunda: Quis, vel quia non est ex legitimo connubio procreatus, vel quia vitio aliquo laborat corporis, sacerdotia ac dignitates capere non potest: ergo multò minùs qui animum gerit vitiosum, ac perditum. Tertia: Videmus ab sacris sanctionibus, & patrum decretis, ab ecclesiasticis honoribus & sacerdotiis magis hominem arceri profligatum, quàm alios, qui nonnullis aliis rebus minimè commendantur; quibus tamen ipsis est ad beneficia ecclesiastica aditus obstructus: ergo sceleratis illum patefieri nulla ratione sinunt. Atque ob id ipsum concil. Trident. in examinatione eorum qui ecclesiasticis beneficiis præficiendi sunt, innocentiam vitæ cum primis requirit: nec vim habere vult collationem, si à formula quam præscribit, discedatur. Vide sess. 24. cap. 18. de reformat. & sess. 22. cap. 4. Personatum, dignitatum, &

beneficiorum, quæ in cathedralibus & collegiatis reperiuntur Ecclesiis, irritam provisionem esse decernit, nisi dentur iis qui (verba sunt Concilii) ætatem & alias habilitates integrè habere dignoscantur. At in habilitatibus principatum tenere bonitatem vitæ, & morum castimoniam, explorati iuris est.

Quarta propositio: Duplex est crimen, 6. unum publicum, alterum occultum: illud intercludit iter ad sacerdotia ecclesiastica, hoc minimè: quam distinctionem inventam ab Hostiensis, & Archidiacono, in can. In scriptis sive scripturis 8. q. 1. nos item retinemus: publicum dicunt, quod in iudicio convinci potest: occultum, quod non potest. Illud ergo irritat beneficii adeptionem: hoc non irritat. Quamquam ego crimen hæresis exciperem, quod licet sit occultissimum, jure tamen divino crederem ad firmitatem veritatèque electionis tollendam, causam habere idoneam.

Quinta propositio: Qui viri præ se boni speciem ferunt, cum animo sint improbo, mentèque corrupta, & simulatione virtutis sacerdotia consequuntur, manere in illis possunt, nec coguntur dimittere, quasi nullum sit fictis possessoribus jus acquisitum: nam si aliter diceremus, mira in rerum ecclesiasticarum possessione atque administratione confusio esset; in eaque incideremus incommoda, ad quæ perniciofa Valdensium opinio rapit. Scio ad sententiam contrariam abiisse Altisiodorum in 4. lib. suæ Theologicæ summæ, in qq. de restit. q. 7. Alex. Alen. in 4. par. q. 24. memb. 5. art. 3. & Adrianum in qq. de restit. qui omnes volunt, eum qui inani & falsa ostentatione virtutis adeptus est beneficium, illud debere dimittere; primum, quia dolo & fraude est illud consecutus; nemini autem debet sua fraus aut dolus prodesse: deinde, quia contra voluntatem Ecclesiæ assecutus est; quæ decipitur, & huic hominum generi beneficium numquam largiretur.

Verùm hæc manu etiam minùs robusta depelluntur. Namque hypocritæ dolus non patrocinator, nec adfert emolumentum: eum enim, nisi simulationis poeniteat, suppliciiis addicit sempiternis; quo nullum excogitari potest post culpam gravius damnum. Deinde

dolus, qui non adjuvat dolosum, ille est, qui decipienti tantum est utilis; quod si utilis etiam fuerit decepto, ex accidenti poterit patrocinari fallenti: quia ejus etiam, qui fallitur, utilitatem habet adjunctam. Etenim si hypocritarum, qui latent in Ecclesia, cum eliguntur, nulla esset electio; quam plurima beneficia veris possessoribus & administratoribus carerent; restituendi jura difficillima, quibus numquam obtemperaretur, exorirentur: innumerabiles parochi, parochi non essent; ita iis presentibus inita conjugia, conjugia vera non essent; absolutiones peccatorum irritæ essent; infinitorum sacræ confessiones iterari deberent: contractuum & tabularum publicarum nulla fides, nullum jus esset. Quæ incommoda, quia intolerabilia sunt, ut vitet Ecclesia, occulti hypocritæ fallaciam tolerat: in quo vides tum Dei tum Ecclesiæ voluntatem inesse, ad cavenda majora mala, quod minus est, tolerantium.

8. Ad hæc jactari solet id à Doctoribus, inter Ecclesiam & eum qui beneficium habet, matrimonium quoddam contrahi spirituale, quod dolo non vitatur, sicut nec vitatur carnale, quemadmodum est in Glossa 21. q. 3. cap. extremo. Necnon illud posset verisimiliter addi, eum, qui per hypocrisim contendit ad aliquod beneficium, non statim effici, ad illud dolo contendere: nam, Dolus, »ut definit Labeo. ff. de dolo l. 1. Dolus »malus, est omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita: calliditas consilii in reticendo quod esset detegendum: fallacia, in mendacibus verbis: machinatio, in artificio verborum: quæ tria omittere potest is qui simulachrum gerit virtutis: si quidem mendacio verborum vacare potest, & suam retere improbitatem non cogitur.

Totius igitur rei hæc brevis complexio est. Publici criminosi electionem nullam esse; occulti, valere: hypocritæ, à Deo & ab Ecclesia, ob ea quæ diximus, tolerari.

QUÆSTIO LXXIII.

Possitne quis, salva bona fide, plura obtinere beneficia ecclesiastica, etiam Romano Pontifice, seu permittente, seu concedente, quæsierunt & exquisierunt quàm multi; & à nobis in lib. de Parochorum officiis est hic locus tractatus uberrimè.

Fuit autem omnis disputatio in tres partes divisa; in prima ostensum est ex communi Theologorum sententia beneficiorum pluralitatem esse jure naturali, divino & humano interdictam, jure inquam conciliorum & canonum: in secunda disputatum est, num & quando in ea pluralitate queat Pontifex Max. dispensare: in tertia causæ sunt expositæ, cur quis plura possit sacerdotia possidere: à fol. 27. ad 34. in prima scriptione. Tractatur quæstio à D. Thom. in quodlib. 9. art. 15. ab Henrico Gandav. quodl. 2. q. 17. & q. 18. à Joanne Majore in 4. d. 24. q. 12. & q. 13. ab Adriano in qq. de restitutione. in quæstione, Quia in præmissis, de dub. à fol. 86. ad 90. in meo libro. à Dion. Carthusiano in Tract. cont. pluralit. beneficiorum: à Soto in 3. lib. de justit. & jur. q. 5. art. 3. à S. Ant. in 3. partit. 15. c. 1. à §. 6. ad §. 12. à Sylvestro in verbo, Beneficium, 4. ab Angelo in verbo, Beneficium, à num. 34. ad 38. à Cajetano in verbo, Beneficia ecclesiastica. à Navarro, cap. 22. de orat. & horis canonicis, à num. 58. ad 75. à summarum scriptoribus in verbo, Beneficium: ab Archidiacono 21. q. 1. in verbo, Clericus, num. 6. à Gabriele in 4. d. 15. q. 8. art. 3. dub. 2. qui ex extravaganti, Execrabilis, decem collegit haud parva mala, quæ à multitudine sunt beneficiorum; concluditque mortiferam ab eo contrahi culpam, qui sine legitima dispensatione juris vel judicis plura habet beneficia.

Quam sententiam ante Gabrielem antiquiores, & eo majores Theologi, nobis commendaverunt, à qua ipsi ne transversum quidem digitum discedentes, sic propositæ quæstioni semper respondimus, & nunc eadem qua soliti sumus, distinctione respondemus.

Multitudini

Multitudini beneficiorum aut cauffæ adfunt, quæ eam excufant, atque honeftent, aut non adfunt: fi non adfunt, iniqua eft, & Deo perodiofa: fi adfunt, minimè eft reprehendenda. Cauffæ verò ad plura uni beneficia concedenda funt duæ, neceffitas Ecclefiarum, feu beneficiorum, & eorundem utilitas. De quibus D. Bernar. ad Eugenium de confider. d. 3. c. 6. & in epift. ad Theobaldum Comitem, ex qua epift. fententiam, & verba recitant Henricus Gand. in quodl. 2. q. 17. littera V. Alphabeto 1. Adrianus in ea quam indicavimus quæft. fol. 87. col. 3. de iisdem cauffis. Innoc. III. in c. In cauffis, de fententia & re judicata. Honorius III. in c. Exposuifti, de præbend. Gabriel. in 4. d. 15. q. 8. art. 3. dub. 2. not. tab. 3. ubi præcipit his verbis: Ad difpenfationem iudicis requiritur auctoritas difpenfantis, & cauffa difpenfationis; quæ eft duplex, fcilicet iufta neceffitas, & pia utilitas: neceffitas eft paucitas idonearum perfonarum; pia utilitas commune commodum Ecclefiæ, non commodum privatum perfonæ plura beneficia appetentis. Præter has duas cauffas nonnullæ funt aliæ ad facilius difpenfandum impellentes, ut perfonæ conditio, nobilitas, fama, litterarum fcientia, virtus, ut inquit Innoc. III. in cap. Innotuit. §. Multa enim de electione, & in cap. De multa providentia, de præb. §. extremo.

3. Ad hæc cauffæ quinque funt, quæ approbante jure plura largiuntur beneficia, quas perfequitur Gloff. 21. q. 1. in princ. D. Ant. in 3. p. tit. 14. c. 1. §. 6. Pifanella, quem citat D. Ant. Sylv. in verbo, Beneficium, feft. 4. num. 3. Roſella in verbo, Beneficium, feft. 1. num. 8. Tabiena eod. tit. num. 31. Armill. eod. nu. 47. Sotus in 3. l. de juftit. & jur. q. 5. art. 3. Adrianus in 4. in difput. de reftit. quæft. Quia in præmiſſis. §. In hac quæſtione. Gabriel in 4. d. 15. q. 8. art. 3. dub. 2. not. 3. littera O. In quibus cauffis agnoſcit difpenſationem juris, non iudicis.

Primus eft caſus, feu prima cauffa: cum beneficium eft tenue, nec ſumptus ſuppeditat ſuo poſſeſſori neceſſarios: tunc enim poſteſt cum ejuſmodi beneficio aliud conjungi. Vide concil. Trident. ſeſſ. 24. ca. 17. In

hoc primo caſu admonet Sotus, Eccleſiarum ſeu beneficiorum unionem, ut ſit legitima, bona fide fieri oportere, atque ut ſit ipſis Eccleſiis & beneficiis emolumento. Secundus caſus, cum una Eccleſia pendet ex alia, vel quia altera alteri ſubjicitur; vel quia eſt in alterius fundo altera inſtituta. Tertius, Sacerdotum penuria. Quartus, quando quis unius Eccleſiæ obtinet titulum, altera eſt ei commendata. Verum cum quæpiam Eccleſia alterius fidei commendatur, quinque obſervanda ſunt: primum, ut Sacerdoti commendetur: ſecundum, ut habenti annos 25. quos ſaltem attigerit: tertium, ut una tantum ſit Eccleſia parochialis: quartum, ut Eccleſiæ utilitati conſulatur: quintum, ut ſpatium commendationis non ſit ſex menſibus diuturnius. Quintus caſus, cum Eccleſia annexa eſt dignitati, vel præbendæ: quo tempore qui majori Eccleſiæ per ſe præſtat obſequia, parochiali per idoneum vicarium inſervire debet: cui vicario, qui perpetuus ſit, idoneam fructuum portionem ex eadem Eccleſia percipiendorum assignare debet. Singulorum caſuum jura fideliter à nobis in lib. de officiis parochorum recitata ſunt.

Hanc pluralitatem canonum auctoritate 4. conceſſam D. Anton. in 3. p. tit. 14. c. 1. §. 6. & Sylv. in verbo, Beneficium, 4. num. 3. aiunt locum habere in beneficiis, quibus non ſit adjuncta cura animarum; & beneficiis, ſeu præbendis, quæ non ſint in eadem Eccleſia conſtitutæ: hujusque interpretationis, ſeu moderationis auctorem Archidiaconum proferunt. Omnibus his cauſis juſtæ difpenſationis in numero ſacerdotiorum ſecluſis, eorum quælibet multitudo ad certum animarum ducit interitum: quippe, quæ naturæ, Dei, & Eccleſiæ jura per-rumpit, leges naturæ pervertit.

Primum, quia contra jus naturæ eſt, voluntarium ſubire diſcrimen culpæ, quæ Dei nobis gratiam eripit: ſed hoc diſcrimen ſponte ii eligunt, qui ſuas perſonas diverſis Eccleſiis oppigneratas volunt. Nam cum Eccleſiarum, quibus adſcribuntur, jurent ſe leges & conſuetudines ſervaturos, & contingat nonnumquam duarum Eccleſiarum ſtatuta & mores eſſe contrarios, perſpicuum eſt, hunc in laqueos ſeſe inducere violandi

jurisjurandi. Præterquam quod fieri potest, ut eodem tempore in utraque Ecclesia res quæpiam magni momenti deliberetur, cui deliberationi eum oporteat interesse. Potest item accidere, ut una Ecclesia litem alteri intendat, & utri patrocinari debeat, ignoret is qui utriusque scribi se cupivit tutorem & procuratorem: id enim proficetur, cum duarum Ecclesiarum vel Sacerdotiorum vult esse possessor. Ita argumentatus est D. Thom. quodlib. 9. art. 15.

5. Secundum argumentum: Beneficium propter obsequium & officium datur, ex postremo, c. de reserv. lib. 6. At simul quis duabus Ecclesiis inservire non potest.

Tertium argumentum, Henrici Gand. In quodl. 2. q. 17. litt. T. Iniquitas, inquit ipse, est contra juris naturalis æquitatem, pro minore servitio dare majus, & pro majore minus beneficium: cum ex sententia Philosophi in 5. ethic. c. 3. in justitia distributiva proportio servari debeat geometrica; quæ in eo spectatur, ut qui duo meretur, duo consequatur; & qui tria, tria capiat; quæ justitiæ ratio eorum vitio, qui multa occupant sacerdotia, contabescit: namque ab iis ferè occupantur, quos aut desidiosa otiumque languescit; aut aucupium venationis delectat.

Quartum argumentum: Contra jus naturæ agit, qui cultum minuit divinum; qui divinorum ministrorum numerum augeri non sinit, sed potius perimit: hoc is committit, qui impertitur uni ad sua commoda, non ad Ecclesiæ utilitates nato, quæ essent cum multis partienda. Confirmatur hæc ratio à multis Theologis; & in sua extravaganti, quæ incipit Execrabilis, à Joanne XXII. contra numerum beneficiorum ab uno possessorum.

Quintum: Contra jus naturæ est solitudo templorum, sacrorum ædificiorum ruinæ, bonorum ecclesiasticorum, viduarum, pupillorum, virginum, quarum pudicitia struuntur insidiæ, aliorumque calamitosorum deserta procuratio: omnia hæc fere incommoda Sacerdotiorum multitudinem comitantur.

6. Denique cum natura pugnat, & res est planè monstruosa, (sic enim ratiocinatur

Major in 4. dist. 24. q. 12. con. 2. argum. 2.) ut in corpore humano unum aliquod membrum cæteris membris, quod necessarium est nutrimentum subducatur; quo ipsum præter modum augetur, & pinguescat, reliqua extenuentur & intabescant; omnisque partium corporis ratio & condecencia pereat. Sic, inquit Major, est in corpore mystico præter rationem omnem, quod unus beneficiorum multitudo sit stipatus, alio idoneo patiente famem, nedum necessaria habente, sed vix paucula pro libris comparandis, qui tamen ejusmodi instrumentis pro artis suæ exercitio eget. Juri divino eadem pluralitas repugnat: nam in priore ad Corinth. cap. 9. scribit Apostolus: *Qui deserviunt altario, cum altario participant.* Eodem ratio accedit Chrysostomi, qua utitur D. Thom. in illo quodl. & alii citantes Chrysostomum: Quod tenebræ erubuerunt, lumen erubescat: quod figuræ non fuit concessum, rei reor esse illicitum. Figuræ autem non fuit concessum, quod inter Levitas, qui capiebat in Bethleem, caperet in Hierusalem: quomodo, cum perfectiores esse debeamus, qui capit in Tyro modò, capit in Damasco?

Evertit Conciliorum jura, & Romanorum Pontificum. Consule acta concilii Chalced. c. 10. quod habetur 21. q. 1. Clericum: & septimæ Synodi, cap. 15. quod habetur ead. q. & causa can. 1. & decretum concilii Lateranensis sub Pontifice Innoc. III. quæ ejus est decretalis, De multa, de præbend. c. 17. conc. Trident. sess. 24. sanctionem Urbani in concilio Placentino: sanctorum canonum, dist. 70. sanctionem Alexand. III. Quia non tantum, de præbendis: sanctionem ejusdem, Ad hæc, eod. tit. sanctionem, ejusdem Cum non ignores, eod. & ejusdem sanctionem, Eam te, de ætate & qualitat. præficiendorum: & c. Quia nonnulli, de clericis non residentibus: Extravagantem Joannis. 22. Execrabilis, de præbendis, c. 1. dist. 89. in quo sic magnus Gregorius: Singula ecclesiastici juris officia singulis quibusque personis singulatim committi jubemus, & post aliquantò: Sicut indecorum est, ut in corpore humano, alterum membrum alterius fungatur officio: ita nimirum noxium, simul-

„que turpissimum, si singula rerum ministria personis totidem non fuerint distributa.

Quapropter D. Bernardus : Qui non unus, sed plures est in beneficiis ; non unus, sed plures erit in suppliciis. Quam sententiam usurparunt D. Thom. Henricus, Major, Adrianus, Sot. alique Theologi. Res, & scitu digna, & auditu horribilis, est à Carthusiano in tractatu de pluralitate beneficiorum, & à Landulpho de vita Christi in 1. part. c. 68. & à Navarro, c. 22. de orat. & horis canonicis, num. 69. & ante hos omnes à clarissimo Doctore Dominicanæ familiæ viro religioso prodita : qui Dominicanus interfuit in eo cœtu, de quo mox dicam.

8. Quo igitur tempore Gulielmus Parisiensis Episcopatum Lutetiæ Parisiorum gerebat, habita sunt in ea urbe sodalitatis Dominicanæ comitia ; ad quæ jussu Episcopi cuncti magistri, qui & gloria clari, & auctoritate graves habebantur, vocati sunt. In eo confesso de plurium Sacerdotiorum possessione acriter disputatum est : ac penè consentientibus omnium suffragiis constitutum, duorum beneficiorum possessionem exitiosam esse tenenti ; si alterius fructus, 15. libris, hoc est quadraginta nummis aureis æstimarentur : quæ summa ea ætate magna habebatur. Duo huic decreto non sunt assensi ; in quibus fuit Regius quidam Cancellarius ejusdem Parisiæ civitatis, qui numerum beneficiorum non solum propugnabat, sed etiam obtinebat. Is in morbum incidit, cœpitque ægrotare periculose. Gulielmus, cui salus Cancellarii, sui pernecessarii, cum primis carum esset, ægrotantem amicum invisit : cum vehementer hortatur ut de sententia, in qua pugna & lacertosus visus erat, & quæ plurimum erat, de plurium beneficiorum possessione decederet, uno contentus ; communemque Doctorum sententiam, suam pateretur esse sententiam ; æternumque suæ salutis naufragium vitaret. Voces ac monita Episcopi contempsit Cancellarius ; illudque subjunxit, adventasse tempus, quod utraque sententia victrix esset, declararet. Abiit à vita, sed non à sententia infelix Cancellarius. Post obitum Episcopo sese ostendit eique demonstrat ob tria se scelera suppliciis addictum esse sempiternis ; è tribus unum exti-

tisse, quod in plurium sacerdotiorum possessione permanisset.

Jam verò, cum jura vel à natura, vel à Deo, vel ab Ecclesia constituta in re magni ponderis violare flagitiosum sit ; nemo Catholicus doctor dubitare debet, quin magno is se obliget crimine, qui aut affectat, aut multitudinem venatur beneficiorum ; quam ipsam, ut supra diximus, leges naturæ, Dei, & Ecclesiæ execrantur. In qua multitudine cum veræ subsunt causæ, solus Papa dispensat, non item Episcopus. Veræ autem causæ dictæ sunt, Ecclesiæ necessitas, vel utilitas : de qua dispensatione his verbis Bernardus, de consideratione ad Eugenium, l. 3. Non sum tam rudis, ut ignorem vos positos dispensatores ; sed in ædificationem, non in destructionem. Denique quæritur, inter dispensatores, ut fidelis quis invenitur. Ubi necessitas urget, excusabilis dispensatio est : ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est ; utilitas dico communis, non propria. Nam cum nihil horum est, non planè dispensatio est, sed crudelis dissipatio.

Jus autem dispensandi non convenire in hoc genere Episcopo, quamvis beneficia simplicia sint, respondit sacra Tridentini concilii congregatio. At qua ratione Papæ permittatur hæc dispensatio, cum multitudini beneficiorum jus officiat naturæ, & Dei, in quo propriè Papa non dispensat ; à nobis amplioratione ostensum est in libris de Parochorum muneribus atque officiis.

QUÆSTIO LXXIV.

Explicata jam quæstio aliam connectit : Omnium difficillimam : quodnam beneficium ecclesiasticum unius hominis vitæ sustinendæ, & conditioni tuendæ, sit censendum idoneum. Etenim, cum beneficiorum multitudo sit tot vitiis inquinata, ut in proximè superiore quæstione demonstratum est ; in hac operæ pretium est investigare, quodnam sit illud, quo si quispiam potitur, contra leges, mores & instituta patrum nihil faciat.

Dijudicatio Parisini illius conventus, de quo in superiore quæstione, fuit 15. libra-

rum beneficium uni satis esse debere : 15. libras Navarrus ; in tractat. de orat. & horis canonicis , c. 22. num. 69. interpretatur tringinta quadragintave aureos nummos. Interpretationem , quam ipsi hujus summæ paulò post adferemus , credimus veriore.

Illius Parisini decreti fidem labefactat Major in 4. distinct. 24. quaest. 13. fermè in principio. Tria hæc enim adfert : primum , tunc fieri potuisse , ut facultas Theologica paucos doctores haberet : secundum , uni alendo non 15. libras , sed viginti eo tempore assignatas esse ; quæ eo fortasse tempore , ut retur Major , centum francis pares erant. Francus moneta est Gallica ; cui in Veneta quatuor liræ respondent : quatuor autem liris Venetis sex drachmæ , seu in pecunia pontificia sex Pauli : ergo centum franci quadringentas liras Venetas efficiunt : hæc verò scutatos nummos septem & quinquaginta , & præterea liram unam. Tertium est , sibi planè ignotum esse , quæ res potuerit ad eam sententiam & decretum , cœtum illum doctorum deducere ; viderique sibi probabile rem totam , quæ narratur , esse commentitiam. In quo Majorem puto falli omnino ; cum à tot gravibus auctoribus , ut in superiore quaestione docuimus , sit scriptis tradita.

2. Mihi certè ea summa non improbatur , sive 15. sive 20. libris circumscribatur. Nam si 15. libræ nummos continent aureos , sive è septem liris Venetis conflatos , quadraginta duos , & sex præterea liras , ac decem solidos ; & si viginti dividuntur in septem & quinquaginta aureos , & unam præterea liram ; illis temporibus satisfacere poterant unius hominis vitæ tolerandæ : vel quòd rerum omnium pretia jacerent ; vel quòd hominum victus siccior esset , ac tenuior. Propter depravationem autem consuetudinis , & recentium mensarum luxum , quod ab auctoribus haud levibus scriptum est , videtur nobis incredibile.

Quamquam mihi videntur doctores illi in assignando sumptu ecclesiasticis hominibus restrictiores fuisse. Quare concilium Basileense in ea sess. quæ die 24. Januarii habita est , anno post Christum natum 1438. non ita restrictè præfinivit : largitur enim ei , qui in honoris gradu est collocatus , du-

centos aureos nummos propter obsequia quæ Catholicæ præstat Ecclesiæ. Concilii statutum recitatur ab Adriano , in 4. in disputatione de restitutione , q. Quia in præmissis. col. 7. fol. 88. pagina priore in meo codice. Sed nimirum Adrianus stipendium hoc ducentorum aureorum nimium esse censet homini simplici & idiota. Major in 4. d. 24. q. 13. contra 1. concl. arbitratur , viro Theologo , aut qui cum Theologo comparari queat , non exitio eam futuram esse pecuniam , qua se duosque famulos alere possit , & equum præterea , modestamque suppellectilem , ac copiam quæ ei necessaria foret , liborum. Quòd si non plebeius , sed homo nobilis esset , plus etiam ex Majoris sententia habere posset : neque ei pernicies foret ducentorum aureorum pecunia.

In quaestione autem decima octava orsus , ab Episcopis , iisdem ipsis , quorum sunt opes mediocres , tribuit in bonis Ecclesiasticis , quo se ac duodecim quatuordecimve famulos alere & sustinere possint : tametsi rectius facturi essent , si minore vectigali & familia contenti essent. Majoris Ecclesiæ canonico & parcho divitiori , alimenta pro se , pro duobus famulis , & equo partitur : reliqua in usus pios jubet infumi. Inferiores , inquit , beneficiati , & solum mediocriter litterati consulant viros Deum timentes & prudentes sibi cognitos , quantum sufficiat pro suo statu : & studeant omnes declinare ad extremum illud , ut parum expendant : quia revera illic non est extremum vitiosum , quantumcumque tenuiter se nutriant ; dummodo reliqua dentur in pios usus. Hæc ille. Nempe idipsum dicere poterat de suo illo canonico , & pingui parcho. Opinio Majoris , sumptuumque ratio ab eo subducta revincitur iisdem argumentis , quibus opinio Navarri.

Hic ergo senex doctrina , & religione præstans propositam prosequitur quaestionem à num. 69. ad 74. primo & extremo inclusis , c. 22. de orat. & horis canonicis : & num. quidem 69. profitetur semper ab se rejectam fuisse quaestionem , nec eam attingere ausum esse ; vel , quòd qui in bonis sunt Ecclesiæ , plura etiam quam habent , sibi deberi arbitrentur : vel , quia summa à

Patribus præscripta, ea subsidia evertat, quibus beneficiorum Ecclesiasticorum possessores carere se posse diffidunt: num. verò 73. scribit se tum à beneficiariis tum à confessoribus Sacerdotibus milles fuisse rogatum, ut suam sententiam de beneficio, quod uni sufficere videretur, aperiret; atque à se orantes semper esse repudiatos: ad extremum importunis rogatorum precibus & penè conviciis victum, manus dedisse; atque ad eam, quæ statim apparebit, ratiocinationem deductum esse; sequæ cuidam Cancellariæ regulæ, quam is commemorat, & multorum doctorum hominum sensui convenienter congruentèrque ratiocinatum esse.

4. Quid igitur ipse inita, subductaque ratione meditatus sit, videamus. Simplici igitur clerico satis putat illud esse beneficium, unde illi & uni ministro suppeditetur ad victum; & locatæ habitationis solvere mercedem possit. Nobilem verò, inferiore gradu, & Theologiæ magistrum, necnon Jurconsultum doctoris laurea decoratum, in quo sit litteratura mediocris, eo beneficio debere esse contentum, quo tum suam vitam & victum, tum duorum ministrorum, tum unius coqui colere possit, & uni equo cibaria subministrare; & habitationis, quæ honestior sit quàm simplicis clerici, usum emere, sive conducti domicilii pensionem solvere. Hominem majore nobilitate præditum, exempli causa, filium fratremve Baronis, Vicecomitis, doctorem item, seu magistrum litterarum gloria excellentem, his subsidiis munit, ut sibi, uni coquo, quatuor ministris, uni equo providere queat; & commodioris etiam habitationis quàm superiorum generum, usum comparare. Filio vel fratri alicujus Ducis, aut Marchionis, aut media conditione Comiti id beneficium attribuit, unde sibi, uni coquo, octo ministris, & duobus equis necessarij sumptus suppeditentur; & pensitanda pecunia pro locata domo, quæ melior sit, quàm superiorum ordinum. Conclusionis autem suæ hæc summa fuit: Provinciam autem (concludentis Navarri sunt verba) definiendi sufficiens beneficium, quod filios & fratres Regum, Principum & Ducum, Marchionum & Comitum maximi ordinis, illis relinquo,

quorum imagines, ut ille ait, lambunt heræ sequaces; & qui res aulicas Christi Philosophia rectas, melius quàm ego noviverint.

Sumptuaria hæc ratio Navarri multa & gravia habet incommoda; sed tria præcipua, quæ non solum cœlesti normæ, verum etiam terrenæ, ac politicæ formulæ sunt valde contraria. Primum illud est; quod lege, quam generalem esse oportet, definit ea quæ defini non possunt; sed humanarum rerum consultatrici & consultrici sunt prudentiæ permittenda. Eorum enim, quæ in consultationem veniunt, nequit constitui lex, quemadmodum est apud Arist. in 3. politicor. c. 12. quoniam de rebus singulis instituitur deliberatio & consultatio; lex verò de universis, ut in suis moralibus libris sæpe dicit, & probat Aristoteles; & sicut haud sapientis esset medici, generali decreto eundem victum, cibique & potionis mensuram præscribere iis omnibus, in quorum corporibus, aut bilis, aut pituita, aut sanguis, aut atrabilis redundat; nec eadem diætâ cunctis aut Italis, aut Gallis, aut Hispanis, aut Germanis imperanda esset; propterea quod unicuique sui caloris insiti, & suæ naturæ firmitas, vel imbecillitas cibum potumque admittitur: sic æqui æstimatoris iusta lance singulorum officia ac merita ponderantis, esse non potest, ut cum inæqualia sint hominum officia & merita, iis æquale præmium mercedemque decernat; præsertim cum in Geometrica proportionem, ut placet Aristot. in 5. ethic. c. 3. posita sit justitiæ ratio bona publica huic illive dispensantis; ut qui majora officia, & qui ampliora præ se fert merita, præmio item afficiatur ampliore; minore verò, qui minora.

Secundum vitium in ratiocinatione Navarri ortum à primo est: quod ad unam summam refert ea, quæ ejusdem ordinis hominibus distribui oportet: at si duorum hominum, quorum est par nobilitas, multa alia essent imparia, ut fama, prudentia, scientia, rerum usus, auctoritas, aspectus gravis, humanitas, continentia, virtus, vis eloquendi & persuadendi, quæ aut omnino in uno desiderarentur, aut exilia essent, in altero excellere; qui obsecro adeo desi-

peret, ut utrique paria danda esse pronuntiaret? id quod facit Martinus Navarrus.

Adde, quod sola nobilitas nequaquam stipendia meretur ecclesiastica, nisi comitem virtutem habeat, & de aliis benemerendi facultatem: etsi fucosa ea nobilitas censeri debet, & adulterina, quæ non habet cum vera virtute commercium: sapienter enim illud scriptum est ab Arist. in 5. politic. c. 1. Nobiles eos esse, qui à majoribus, opibus & virtute præditis, orti sunt. Quocirca nusquam dixit reperiri centum nobiles, qui virtutem sequantur. *Ἐν ᾧ καὶ τὸ ἀγαθὸν ἔδιδου ὁ θεὸς ἐκ γένων.* docetque in eod. cap. Arist. seditionum omnium causam in inæqualitate consistere.

Tertium verò in distributione peccatum fuit non leve, quod ea genera hominum prætermittit, in quorum manibus Christi patrimonium, & gazæ Ecclesiæ pars maxima versatur, Episcopos, Archiepiscopos, Patriarchas, Cardinales, Pontifices maximos, quibus suum cuique assignare vectigal maximæ erat sapientiæ.

7. Sed nimirum circumspèctis rebus omnibus præstat regulam sequi Adriani in ea, quæ suprâ significata est, quæstione; quam regulam non lex ulla universa, sed prudentia adfert: ad quam decretum suum in hoc genere vir sapiens diriget, ut perspectis iis omnibus, quæ in Christi patrimonio partiendo considerari oportet, unicuique de bonis Ecclesiæ tantum detur, quantum ejus meritis, obsequiis, laboribus, virtuti, prudentiæ, cæterisque qualitatibus debetur. Probat hanc ipsam regulam Gabriel in 4. d. 15. q. 8. art. 2. conc. 4. & multis antè annis probaverat Henricus Gandavensis in quodlib. 2. q. 19.

Et quoniam insunt in hac ipsa quæstione duæ complicatæ difficultates, ubi has evolvo, erit ad exitum adducta controversia. Prior difficultas: Mihi satis est ducentorum aureorum beneficium: possumne accipere mille aureorum? Respondeo, si mihi sumptero tantum ducentos, & reliquos in pauperes infumo, possum. Posterior: Licetne facultatibus civiles titulos excitare, & nova nobilitatis genera profeminare? In nostris libris de officiis parochorum respondimus,

non licere: tum quia facultates Ecclesiæ non nobilium, sed egentium sunt patrimonium: tum quia id Christus, in terris si degeret, negaret sua voluntate fieri; & is nunc ævum agens in cælo, idem omnino sentit. Denique, quia hominum Ecclesiasticorum vera nobilitas non in opum vi, sed in Christiani animi demissione, sobrietate, ac tenuitate mensarum, Christi quæ imitatione consistit.

QUÆSTIO LXXV.

Possuntne, qui beneficia obtinent ecclesiastica, ex eorum fructibus dotem conficere sororibus, aut filiæ non legitimæ?

De hoc quærit Major, in 4. d. 24. q. 19. multisque, nec infirmis, rationibus confirmat fieri id posse, & interdum oportere; ut ne salus animæ, vel sororum, vel filiarum pudicitia in discrimen adducatur. Quod enim licet fieri in alienis, multo magis in suis consanguineis. Illud tamen distitendum non est, tempus incidere posse, cum potius aliena sit dotanda, quàm sua: verbi gratia, si periculum amittendæ pudicitiae, æternæque salutis, impenderet alienæ, non suæ.

Duo tamen in ea quæstione, §. Summatim colligendo, vult Major observari in sorore filiæve dotanda clerici è fructibus Ecclesiæ victitantis. Primum enim est, ut dote ne sororem filiæve locupletet: quia, inquit ille, hoc esset, Deo data, dicare Baal. Sanè huc spectat canon concilii Trid. sess. 25. c. 1. de reformatione: necnon decretum septimæ Synodi generalis, c. 12. donationem irritantis, quæ sit non egentibus personis, & habetur in decreto 12. q. 2. c. Quisquis: idemque prohibetur in concilio Toletano 10. c. 3. ubi tam danti quàm recipienti imperatur restitutio. De quo decreto habes dist. 89. can. Decenter. Quamquam re ipsa in eo can. id tantum interdicitur Episcopo, ne munera ecclesiastica suis committat propinquis. Alterum à Majore animadversum est, ut, si clericus sit nobilis, in dotanda propinqua, quam non constat susceptam esse ex legitimo matrimonio, non ducat rationem nobilitatis, sed paupertatis, ejusque status in quo est, non secus quàm faceret cum alia

externa inopi; ac studeat potius homini medio quàm diviti in matrimonio illam collocare: dos enim quæ pietatis ergo tribuitur, eò spectat, ut ab animæ interitu revocetur mulier, cui dos dicitur: quod facilius est consequi, si mulier huiusmodi nubat non opulento; pax item diuturnior inter conjuges conciliabitur; nec viro causa justa erit despiciendæ uxoris, quod propinqua hominis clerici seu Sacerdotis: committereturque contra omnes canones, inquit Major, & æquitatem naturalem, si opima dote, contempta harum mulierum conditio compensaretur.

2. Toti huic sententiæ Majoris magnopere officere videtur Pii V. constitutio edita 1566. Kalendis Februarii, Pontificatus sui anno 6. & alia constitutio, qua priorè declaravit, anno insequenti promulgata 5. Martii. Perspicuis enim verbis vetat, ne personis non legitimis, nève iis quæ legitimæ effectæ sunt, cum legitimæ non essent, bona dentur ecclesiastica, neque jure testamenti, neque donationis, neque elemosynæ: neque vult ulla circuitione ad personas non verè legitimas Ecclesiarum bona posse pervenire; irritatque testamenta, legata, donationes, quæ ante suam constitutionem nondum sortitæ erant effectum; graves etiam irrogat iis pœnas, qui suam legem non servant: hoc tamen largitur, ut de bonis Ecclesiæ locis publicis largitio fieri possit, in quibus hæc personarum genera ali possunt. De qua constitutione in 2. nostro variarum disputationum volumine quæstione 230. quid iudicii habuerimus, septem propositionibus patefecimus; quarum potestrema fuit: Nulla humana lege alimenta denegari posse filiis, quicumque sint illi; cum iis subvenire, naturæ, ac Dei lege cogatur unusquisque.

3. Nam quamvis lex civilis spurii neget alimenta: ea tamen lex Authentica Ex complexu, quæ habetur, C. de incestis & nefariis nuptiis, revocata est, atque à lege canonica correctæ, præsertim à decretali, Cum haberet, de eo qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium; quæ decretalis est Clementis III. Quam decretalem Baldus, interpretans legem illam Codicis, locum

habere vult in iis qui simpliciter spurii sunt; non autem in iis qui nati sunt ex incestis & nefariis nuptiis; contra Innocentium, quem citando deserit.

Verumenim contra Baldum non solum stat Innocentius, verumetiam Hostiensis in eadem decret. Cum haberet; in cujus explanatione hæc sunt verba. Secundum benignitatem & æquitatem juris canonici semper alendi sunt considerato jure naturali, à cuius vi canonicum vigorem sumit. Naturale nempe jus inter omnia jura primatum tenet, & tempore, & dignitate; unde & benignius agit, & magis insistit veritati quàm subtilitati: ut sentit idem Panormitanus in illud cap. Cum haberet, num. 5. & 10. in num. autem 5. his verbis scribit: Et huic juri canonico statur hodie etiam de jure civili: profertque auctorem Bartolum in Authentica Ex complexu, C. de incest. & nef. nupt. ubi testatur, parentes posse legare filiis spuriiis ratione alimentorum, eisque dotem constituere, quæ in locum sufficitur alimentorum.

Itaque Majoris sententia, quæ cum jure divino & naturæ mirificè consentiat, propter Pii V. constitutionem, quæ benignitati & æquitati naturali adversari non potest, non videtur repudianda, salva semper veriore sententia.

QUÆSTIO LXXVI.

Estne concessum ecclesiastici sacerdotii possessori; ut in eum, à quo in ipsum sunt multa profecta officia, de sacerdotii, seu beneficii bonis conferre tantum queat, quantum officiorum & benevolentiae exigit remuneratio.

Præclara hæc quæstio tractatur & enarratur à Navarro in Apolog. de reddit. ecclesiasticis, q. 1. monito 82. num. 6. statuitque id fieri posse. Primum, inquit, quia compensare obsequia, munera & beneficia, nontam est censenda donatio, quàm rei debitæ persolutio. Nam tametsi in præstandis officiis non contrahatur obligatio, quæ civilis dicitur; nihilominus ea oritur, quæ antidotalis appellatur, quæ ad grati animi

virtutem & significationem impellit. Ea est enim vis beneficii, ut naturalem quamdam pariat obligationem in eo, cui tribuitur; ut est in lege, Sed et si, §. Consuluit. ff. de petitione hereditatis. Citari etiam ad hanc ipsam rem solet, c. Cum in officiis, de testamentis, quod est concilii Lateranensis sub Alexandro III. in quo c. hæc extat sententia: Cum in officiis caritatis primo loco illis teneamur obnoxii, à quibus nos beneficium cognoscimus recepisse. Verbum illud, teneamur, explorans Glossa, inquit: Donatarius enim donatori naturaliter obligatus est ad antidora: usurpatque eandem legem, quæ est à nobis allata. Gregorius verò magnus, lib. 2. Epistolarum, in Epist. 18. ad Theodorum Consiliarium hæc scribit: Ecclesiasticis utilitatibus defudantes, ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere; ut qui se voluntariis obsequiorum necessitatibus sponte subjiciunt, dignè nostris provisionibus consolentur. Et habentur 12. quaest. 2. Ecclesiasticis: ubi Glossa: Et habes hic, quòd Ecclesia tenetur ad antidora. Neque lege hac voluit esse solutos viros Ecclesiasticos, inquit Navarrus; qui testimonium etiam sumit à D. Thoma, in 2. 2. q. 107. art. 3. ubi ingrati animi culpam saltem venialem esse affirmat.

2. Concedit & illud Navarrus, ut id, quod retribuimus ei, qui tribuit nobis beneficium, possit esse aliquanto amplius, quàm quantum accepimus ipsi; id enim pertinet ad virtutem grati animi: neque non præbet hoc documentum, ut in reddendo beneficio is, qui accepit, non suum sequatur arbitrium, sed sapientis viri decretum: verbi causa, inquit Navarrus, si ab quopiam meo propinquo mihi sunt præstita officia, quæ justè compensari queant duodecim quindecimve aureis, non agam ex præscripto justitiæ, si triginta dederò, aut etiam quadraginta.

Mihi hæc doctrina Navarri videtur paulo elimatiùs retractanda. Itaque uterer hac distinctione: Aut quispiam de Ecclesia bene meritus est, aut de Ecclesiæ rectore: si de Ecclesia, mercedem reponere poterit bene merenti, ex ea parte bonorum, quæ à portione rectoris sejuncta est, ea adhibita cautione, ne ea compensatio fraudi & damno

sit egentibus: si verò non de Ecclesia, sed de persona rectoris alter bene meretur, ex sua & propria parte, si velit, eum remuneretur; aut eo bonorum genere, si habet, quæ in civili ejus sunt patrimonio. Quod si detracta ea portione bonorum, quæ pauperibus debetur, rectori beneficii nihil est reliqui præter cultum corporis & victum; nihil est, quod quicquam impertiat beneficiis; nec debet obligatione, quæ est ad antidora, eam extinguere, quam præcipit justitia: id est, non potest, nec debet bonis quæ eroganda pauperibus sunt, beneficia ab aliis in se collata remunerari; nisi fortè illi ipsi in egentium numero invenirentur. Si enim secus ageretur à rectore, non solum contra honestatem, verum etiam contra justitiam peccaretur insigniter.

Etenim cum gratitudo, docente D. Thoma, in 2. 2. q. 107. art. 2. tres gradus habeat, quorum primus in beneficio agnoscendo; secundus, in laudando eo qui beneficium dedit, eidemque gratiis agendis; tertius, in referenda gratia parque reddendo consistit: ad ingrati animi vitium vitandum primum & secundum est satis. Ad debitum gratitudinis reddendum, inquit D. Thom. in eadem quaestione, art. 1. ad 2. sufficit sola voluntas, ut dictum est: id verò dixerat q. 106. art. 6. ad 1. Ecquod majus beneficium existimari potest eo, quod nobis à parentibus datum est; à quibus accepimus vitam, educationem, custodiam, alimenta, & alia quædam innumerabilia? ut rectè ab Aristot. scriptum sit in 8. ethic. c. postremo: Nihil umquam à filio perfici posse, quo paterna beneficia possint exæquari. Quare, inquit, semper filius patri debet. Adscribam hoc loco verba ipsa Græca: ὁ δὲν δὲ ποιήσας ἀξίον τὸ ὑπεργµένων δέδεσθαι ὥστε αἰεὶ ὀφείλει. Si igitur paterna promerita, quæ nullo officii genere, aut dimetiri, aut remunerare possumus, non licet bonis ecclesiasticis, quæ pauperum sunt, compensare; quantò minùs licebit compensare ea, quæ sunt infinitis partibus inferiora, minorisque æstimanda? præsertim cum auctore Aristotele, non id exposcat amicitia, ut pro ratione & dignitate reddatur, sed pro facultate dumtaxat: τὸ δυνά-

τον γὰρ

Ἰὸν γὰρ ἡ φιλία ἐπιζητεῖ, ὃ κατ' ἀξίαν.

4. Eodem adjungitur, quod, ex eodem Aristotele, virtutis & beneficii præmium honos est, non utilitas, aut lucrum; indigentia verò subvenire lucrum est. Ἡ μὲν γὰρ ἀρετῆς ὁ δεργασίας ἡ πρὸς γέρας; ἡ δ' ἐνδείας ἐπιχειρεῖ τὸ κέρδος. Illud etiam subtiliter in hoc genere videndum erat, pecuniæ & beneficiorum non parem esse debitionem; cum beneficiorum creditoribus, pecunia, frumento, oleo, vino, aliisque hujusmodi rebus satisfacere, turpe illi sit & contumeliosum. Adde, quod officium, seu beneficium remunerare possumus beneficio, officiove alio, pari, vel majore, quod non sit ejusdem generis, verbi causa caducum spirituali, ut precibus, sacrificiis, piis cohortationibus. Postremò, quoniam ei, à quo beneficio sumus affecti, non tam pecuniæ, aut aliarum externarum rerum largitione rependimus, quàm memori animo & grata voluntate persolvimus.

Quapropter Marcus Tullius in orat. pro Plancio inter pecuniæ & beneficii debitum, quantum interfit, his verbis evolvit. Diffilis est debiti pecuniæ, & gratiæ: nam qui pecuniam dissolvit, statim non habet, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum; gratiam autem, & qui refert, habet; & qui habet, in eo ipso quod habet, refert: Iteratque eandem sententiam in 2. de officiis. Ex quibus D. Thomæ, Aristotelis & Ciceronis sententiis, quivis facillè retulerit quæ contra possunt adferri.

Prorsus non fuerim illud inficiatus, possessorem beneficii, ex hominum vita jam demigraturum, tum pauperibus, tum iis qui in eum officiosi extiterunt, posse aliquid dilargiri: id enim facere impetratum est à consuetudine; neque ea ab Alex. III. improbat in Decretali, Relatum. §. Licet de Testamentis.

QUESTIO LXXVII.

1. Demophilus, in ecclesiastici beneficii certamine, quod ex Tridentini concilii decreto institui solet, alios habuit competitors, vita & scientia se digniores: præ-

ripuit nihilominus ipse aliis beneficium. Quærentur duo, cum præteriti sint digniores, rata-ne sit, an irrita sacerdotii collatio. Hoc est primum in hac quæstione. Secundum: Peccaveritne tum Demophilus accipiendo beneficium, tum Episcopus conferendo.

Primæ controversiæ dijudicatio est, ut non quidem irrita fuerit collatio, sed irritanda. Nam licet constitutio Pii V. quæ incipit, In conferendis, edita 1566. 21. Martii, anno pontificatus sui primo, faciat irritas collationes beneficiorum, in quibus servata non sit forma præscripta à conc. Trident. sess. 24. cap. 18. de reformat. In qua forma est, ut semper digniori deferatur beneficium: nihilominus liquet ex eadem constitutione, si in hac parte secus sit factum, non vitiosam esse collationem, sed tamen rescindendam.

De secunda dubitatione (si tamen probabilis dubitatio censi debet) una nunc omnium debet esse sententia: In mandandis sacerdotiis, tam ab eo qui mandat quàm ab eo cui mandantur, peccari graviter, & contra legem Concilii generalis, & contra constitutionem Rom. Pontificis, quæ planis verbis præcipiunt, semper digniori ecclesiasticum tribui oportere beneficium. Concilii verba in sess. 24. c. 18. hæc sunt: Peracto deinde examine renunciatur, quotcumque ab his idonei judicati fuerint ætate, moribus, doctrina, prudentia, & aliis rebus ad vacantem Ecclesiam gubernandam opportunis: ex hisque Episcopus eum eligat, quem cæteris magis idoneum judicaverit: atque illi, & non alteri, collatio Ecclesiæ ab eo fiat, ad quem spectabit eam conferre. Quæ omnia multò pluribus verbis confirmantur in illa Pii V. constitutione; ut nunc Cajetani opinio in summa, in verbo, Beneficium, ubi probat non satisfieri justitiæ, si beneficium tradatur digno, magis digno prætermisso, non solum verissima sit, sed illa sola defendenda; quæ multò antea à D. Thoma tradita fuit in 2. 2. q. 63. artic. 2. docente his verbis: Contingit quandoque, quod ille qui est minùs sanctus, & minùs sciens potest magis conferre ad bonum commune propter potentiam, vel industriam secularem, &

„vel propter aliquid huiusmodi : & quia dis-
 „pensationes spiritualium principaliter ordi-
 „nantur ad utilitatem communem, secundum
 „illud 1. ad Cor. 12. *Unicuique datur ma-*
 „*nifestatio spiritus ad utilitatem* : ideo quan-
 „doque absque acceptione personarum in dis-
 „pensatione spiritualium, illi qui sunt simpli-
 „citer minus boni, melioribus præferuntur.
 „Sicut etiam & Deus gratias gratis datas quan-
 „doque concedit minus bonis.

Et quodl. 8. art. 6. ubi tractatur ab eo
 hic locus, quinque constituit conclusiones;
 quarum prima est : Aliquis potest dici bo-
 nus, vel melior altero, dupliciter : uno mo-
 do, simpliciter ; & sic melior est, qui est
 caritate perfectior : altero modo, secundum
 quid ; & sic aliquis dicitur esse melior altero
 vel ad militiam, vel ad magisterium, vel ad
 prælationem, vel aliquid huiusmodi. Secun-
 da conclusio : Ad prælationem & ecclesiasti-
 cum officium oportet eligere aliquem, qui
 sit bonus simpliciter : quia per quodlibet
 peccatum mortale aliquis redditur indignus
 ad quodlibet spirituale exequendum. Tertia
 conclusio : Non oportet semper eligere me-
 liorem simpliciter, sed eum, qui sit melior
 ad hoc officium. Quarta conclusio : Si eli-
 gat quis eum, quem reputat minus idoneum
 ad tale officium, peccat. Nam vult D. Tho.
 vitium hoc esse acceptionis personarum.
 Quinta conclusio : Decretalis, quæ statuit
 satis esse eligere bonum, vera interpretatio
 est ; aut quod non sit necesse semper eligere
 meliorem simpliciter, sed eum, inquit D.
 Thom. qui bonus est ad hoc : vel dicendum
 quod non loquitur quantum ad forum con-
 scientiæ, sed quantum ad forum contentio-
 sum, in quo non reprobatur electio ex hoc,
 quod potest aliquis alius magis idoneus in-
 veniri ; dummodo ille, qui eligitur, idoneus
 sit : aliàs omnis electio calumniam pateretur.

Doctrinam hanc D. Thomæ ferè comple-
 ctuntur Doctores. Nam Sotus in 3. lib. de
 iustit. & jur. q. 6. artic. 2. D. Thomæ opi-
 nionem de deligendo magis idoneo attribuit
 Alexandro Halensi, Nicolao Lyrano, Adria-
 no, & aliis : illam secutus est D. Antoninus
 „in 3. par. titul. 19. cap. 2. §. 4. Nota, in-
 „quit, quod qui scienter eligit indignum,
 „nulli dubium, quod peccet mortaliter : quia

infideliter agit contra caritatem ; cum infert
 notabile damnum Ecclesiæ. & D. Thomæ
 usus auctoritate ex 2. 2. qu. 185. scribit non
 debere meliorem simpliciter eligi, sed me-
 liorem secundum quid, id est, ad tale offi-
 cium. Sentit idem Sylvester in verbo, Ele-
 ctio. 1. num. 18. Tabiena eod. tit. 1. num.
 15. Angelus in verbo, Electio. num. 20. &
 21. Nec obstat, inquit ille num. 21. quod
 dicitur in cap. Cum nobis olim, & cap. Cum
 dilecti, & cap. Cum inter Canonicos, & ibi
 Glossa eod. titu. quod sufficit ut sit dignus :
 quia respondet S. Thom. ubi supra, quod
 ista intelliguntur quoad forum contentio-
 sum : in quo non reprobatur electio, dum-
 modo sit dignus : ad quod etiam forum re-
 ferri debent verba Bart. in l. cum quidam 2.
 ff. de legat. 2. commentarii sui num. 6. ita
 scribentis : Ex hoc nota diligenter, quod li-
 cet committatur electio in aliquem tamquam
 bonum virum, non reprobatur ejus electio :
 licet potuerit eligere meliorem : sufficit enim,
 quod indignum non eligat. Verum, post
 constitutionem Pii V. & Tridentini concilii
 decretum, si de electione agitur ejus, qui
 præficiendus est beneficio curato, si magis
 digno præterito, electus sit minus dignus,
 reprobari quidem electionem, non quia nul-
 la ipso jure sit, sed quia non firma, & quia
 irritanda, si probatum fuerit, minus dignum
 magis digno ab ordinario antelatum fuisse.

Demophilus igitur, si suæ indignitatis
 conscius, cum magis dignis beneficium pe-
 tiit, obtinuit, ac retinuit ; triplex sibi cri-
 men fecit, unum, in petendo ; alterum, in
 obtinendo ; tertium, in retinendo. Nec mi-
 nus in culpa est is, qui beneficium Demo-
 philo concessit.

QUÆSTIO LXXVIII.

IN nonnulla Christiani orbis provincia Ec-
 clesias, Abbantias, cæteraque beneficia,
 quæ vacant, solitus est distribuere Præses ;
 nec Præses potestatem ullam gerit ecclesiasti-
 cam, cum nec ipse persona sit Ecclesiastica,
 Petitum est, num vitiosæ essent cunctæ col-
 lationes beneficiorum ecclesiasticorum ; &
 quibus canonicis pœnis illaqueati tam dan-
 tes quam recipientes.

Consultus respondi : Nullas atque irritas esse collationes : pœnis autem eorum canonum teneri , quos nunc subjiciam. Canon Paschalis Papæ , Si quis , 16. q. 7. in hoc hominum genus his verbis animadvertit : Si quis clericus , Abbas , vel monachus per laicos Ecclesias obtinuerit , secundum Apostolorum canones , & Antiocheni concilii capitulum , excommunicationi subiaceat. Et in 2. Concil. Nicæno , cap. 3. repetitur & confirmatur canon Apostolorum. Canone verò , qui sequitur in eadem causa & questione , censura mulctat excommunicationis tum conferentem laicum , tum clericum accipientem ; qui ejusdem Paschalis est canon : cujus canonì proximè adjunctus est canon Alexandri Papæ II. in eadem causa & questione. Per laicos , inquit , nullo modo quilibet clericus obtineat Ecclesiam , nec gratis , nec pretio. Eòdem spectat cap. Præterea , de jure Patronatus , & Decretalis Innocentii III. Quisquis , de electione quæ irregularem facit recipientem : ex communi tamen sententia Doctorum in ea dispensat Episcopus.

Quisquis , inquit Innocentius III. electioni de se factæ per sæcularis potestatis abusum , consentire præsumpserit contra canonicam libertatem ; & electionis commode careat , & ineligibilis fiat ; nec absque dispensatione ad aliquam valeat eligi dignitatem. Qui verò electionem hujusmodi , quam ipso jure irritam esse censemus , præsumpserit celebrare , ab officiis & beneficiis penitus suspendatur per triennium. Quam Decretalem interpretans Glossa , in verbo , Ineligibilis , observat pœnam latæ sententiæ , sed in qua dispensare possit Episcopus : in suspensione verò ab officiis & beneficiis , pœnam sententiæ ferendæ.

Quæ omnia confirmat Innocentius in eadem Decretalem , duo addens : Alterum est , eum qui investituram , sic ipse loquitur , accipit de manu laici , minori excommunicationi subjacere usque ad condignam satisfactionem : probat ex canone , Quoniam . 16. qu. 7. Alterum est , in hujus Decretalis pœnas non incursum eum , qui à persona laica investituram acciperet , si id ei aut privilegium , aut consuetudo largiretur. Confirmat hæc omnia Hostiensis , qui de suo ad-

dit , Decretalem , Quisquis , explanans , de Episcopalibus dignitatibus eam statuere : à quo dissentit Joan. Andreas , de quibuslibet dignitatibus illam interpretans : sed cum Hostiensis sentit Antoninus Butrius.

Panormitanus in eandem Decretalem 3. multa memoriæ digna observat. Primum est , electionem quamvis à clericis celebretur , si ad eam accedat potestatis sæcularis abusus , esse nullam. Secundum est , recipientes dignitatem per abusum potestatis sæcularis , contrahere , inquit , irregularitatem quoad dignitates obtinendas : unde non posse amplius sine dispensatione promoveri ad aliquam dignitatem : fortius ergo hîc dicendum est , inquit , quando quis recipit dignitatem immediatè à manibus laicorum : & sic hic textus videtur addere pœnam , seu inhabilitatem ad ea quæ habentur 16. q. 7. Si quis deinceps : additque , si quispiam dignitatem quampiam impetrasset à laico , & eandem postea à persona ecclesiastica , quæ inferior Papa esset , non valituram institutionem , si primæ , quæ legitima non fuit , mentio fuisset omissa. Tertium est , opinionem Innocentii , quod Decretalis de quavis dignitate sanciat , esse communem. Quartum , Decretalem non pertinere ad beneficium curatum , nisi sit dignitas , & jurisdictionem habeat fori contentiosi. Verùm Panormitano adversatur Abbas vetus , quem contra fecit. Quintum , non placere sibi opinionem communem , quæ tribuit laico ex consuetudine , ut interesse possit electioni : hanc enim non esse consuetudinem appellandam , sed corruptelam , ex cap. Messana , de electione. Sextum , tria exempla sumit ab Innocentio talis adusus : primum est , cum clerici requirunt , ut laici interfint electioni : secundum , cum requirunt consensum Principis sæcularis super certa persona eligenda : tertium , cum eligunt , inquit , minis alicujus singularis potentis : & nota , inquit , singulariter hoc ultimum. Septimum , electionem factam metu ait ipso jure esse nullam. Octavum , probat Innocentium , qui existimat , eos qui beneficia accipiunt à laicis , incidere in excommunicationem minorem. Nonum , contra Antonium Butrium , posse ex communi Doctorum sententia cum reci-

pientibus dispensare Episcopum. Decimum, pœnas communes esse ei, qui per abusum potestatis sæcularis, electioni consentit, & ei qui capit à laico dignitatem.

Pœnas igitur in pauca conferamus. Is qui per abusum potestatis laicæ quampiam dignitatem assequitur, omnibus hisce pœnis tenetur: ejus electio est nulla ex Decretali Quoniam. Gregorii VII. 16. q. 7. & ex cap. Quisquis electioni, de electione. quod est Innocentii III. Quod si dignitatem aut beneficium contra jus adeptum non dimittit, privandus est communione, & deponendus ab ecclesiastico ministerio & ordine, propter decretum concilii Lateranensis. Præterea, Extra, de jure patronatus, hujusmodi homines subjacent excommunicationi, usque ad condignam satisfactionem, ex Decretali Gregorii VII. Quoniam, & ex Decretali Paschalis II. 16. q. 7. quæ excommunicatio, ut videtur Innocentio multisque aliis, qui eum sequuntur, minor est, non major. Quare si quis sic excommunicatus celebraret, irregularitatem non incurreret.

5. Quam Innocentii sententiam videtur confirmare canon Præterea, de jure patronatus: qui excommunicationem ferendæ sententiæ vult ab iis subiri, qui sinunt se à laicis institui; ad quem canonem Glossa accommodat illos, qui allati sunt ex 16. qu. 7. In quo puto hallucinari Glossam. Ad hæc in cap. Si quis 16. q. 7. ingressus Ecclesiæ interdicitur recipientibus à laicis Episcopatus & Abbatis: eadem pœna coercetur laici: & pœna est latæ sententiæ: & in canone sequenti, atque in cap. Si quis, pœna constituitur excommunicationis latæ sententiæ: sentiuntque Doctores cum pœna excommunicationis absolutè irrogatur, esse majoris: & can. Constitutiones, in illa ipsa causâ & quæstione, qui est Paschalis II. excommunicatione plectit, quæ ferenda est ab homine; quæ, cum erit lata, efficiet, ut excommunicatum etiam post concilium Constantiense vitare cuncti debeant. Decretalis, Præterea, de jure patronatus, sententiam habet ferendam, tam in pœna excommunicationis quam depositionis ab ordine & officio. Decretalis Nicolai II. quæ incipit, Sicut

domini, 16. q. 7. Ecclesias & clericos subicit interdicto, si recipiantur à laicis. Cap. Quisquis, de electione, constituit eosdem recipientes irregulares.

Pœnæ verò laicorum hæc sunt. Interdici- 6. tur his ingressus templi, ex cap. Si quis deinceps 17. q. 7. Et est canon latæ sententiæ: & ex cap. Nullus laicorum, eadem causâ & quæstione, qui sententiam continet ferendam: & sunt ambo canones pontificii. Primus est Gregorii VII. in Synodo generali: secundus Paschalis II. Alexandri, qui à Paschali citatur: propter canonem verò, Præterea, de jure patronatus, excommunicandi sunt. Jam verò Prælati, si per abusum potestatis sæcularis dignitates conferant & beneficia, suspendendi sunt à beneficiis & officiis per triennium, & interim privati sunt, ipso jure, eligendi potestate, ex Decretali Innocentii, Quisquis, de electione.

Et quoniam insigniter læditur libertas ecclesiastica à personis laicis, quæ sibi usurpant jus conferendarum dignitatum, aut beneficiorum ecclesiasticorum, quod proprium & legitimum est Romanorum Pontificum, atque Episcoporum, nec ullum jus, aut consuetudo in Bulla cœnæ admittitur adversus libertatem ecclesiasticam & jura maximorum minorumque Pontificum; simpliciter sensi, atque respondi, ejusmodi laicos, atque eos qui sumunt ab ipsis beneficia ecclesiastica, canonum pœnas minimè vitare; beneficiorumque collationem esse nullam.

Nam in definitione beneficii, quæ expli- 7. catur à Panormitano in secundo volumine suorum consiliorum cons. 47. & à Navarro in Apolog. de redd. ecclesiast. q. 1. monit. 24. num. 8. tamquam necessaria & intima pars ponitur definitionis, ut & dans & recipiens beneficium persona sit ecclesiastica. Ex communi verò Doctorum sensu hanc constitutam esse controversiam, discere potes ex Turrecremata; ex Archidiacono & Glossa in c. Si quis 16. qu. 7. ex Panormitano; ex Decretali, Præterea, de jure patronatus; ex Innocentio in cap. Quisquis, de electione; ex S. Antonino in 1. par. summæ cap. unico; ex Sylvestro in verbo, Beneficium. 3. num. 1. ex Angelo cod. tit. num. 12. ex Tabiena eod. tit. 2. num. 2. ex Armilla tit.

cod. num. 5. ex Navarro in Apologia de redd. ecclesiastic. quæst. 1. monit. 24. num. 8.

QUÆSTIO LXXIX.

Beneficium ecclesiasticum juris patronatus, quod suæ familiæ est, Q. adispiscitur: octo & decem annos in ejus possessione permansit: canonicas horas usque neglexit: tonsuram habitumque clericalem semper contempsit: beneficio retento uxorem duxit: militarem vitam & disciplinam delegit; atque etiam nunc in militum versatur muneribus: beneficii fundum fratris nomine, qui religiosam vitam degit à sæculi hujus commercio abstractus, aliis locat; cum tamen frater nihil in eo beneficio juris habeat: omnes hujus decem & octo annorum temporis fructus cepit. Huic infœlici homini quid juris respondendum sit, & quid consilii dandum, anquiritur. Addidit etiam, quod mihi exciderat, exauthoratus hic Ecclesiæ miles, numquam se clerici vitam animo complexum esse.

2. Huic levissimo transfugæ, & perfidioso clerico, hæc omnia de jure respondi: Ab eo, cum beneficium accepit gerens animum ab signis ecclesiasticæ militiæ discedendi, capitalem fraudem admissam esse: nullo umquam tempore ecclesiastica stipendia cum justè fecisse: quidquid in beneficii fructibus ei lucrifactum est, restitui oportere; necessarium onus restituendi à quatuor capitibus proficisci. Primum caput est: Jam inde ab initio vitam clerici abjecisse. Scio Navarrum in Enchiridio de oratione, & horis canonicis cap. 21. à num. 45. & in summa cap. 25. num. 118. docuisse non necessaria lege restituendi teneri eum, qui beneficium suscepit carens animo clericalis vitæ instituendæ: verior tamen & communis est sententia, injustè promoveri, qui sic promovetur ad beneficium etiam simplex: & nisi animum studiumque ad ecclesiasticam vitæ rationem convertat, nec beneficium, nec fructus posse retinere. Vide Panormit. in cap. Relatum, de clericis non resident. num. 7. Gabrielem in 4. dist. 15. q. 8. artic. 3. Sylvestrum

in verbo, Beneficium, tertio, quæstione postrema. Et sanè postulare videtur hoc jus divinum & naturale, ut qui stipendia vult mereri ecclesiastica, vitam etiam ecclesiasticam agere velit. Secundum caput, extra omnem controversiam, est divinum officium atque canonicas horas semper omisisse. Tertium caput est, cum, strato geniali lecto suæ mulierculæ, ecclesiasticæ vitæ nuncium remisit. Quartum, cum hoc ipsum fecit militari vita suscepta. Adde quintum post Xisti V. constitutionem, cum nec clerici coronam, nec habitum sumpsit.

Hoc ergo ei primum de jure respondi. Secundum fuit: Beneficium, quod etiam nunc obtinet, ei prorsus periisse; vel potius ejus injustum semper possessorem extitisse. Primum, quia illud simulata fucataque voluntate captavit: deinde, quia in connubii jure illud ipsum interiit: tum, quia clericali vita repudiata castrensem secutus est: postremo, cum post legem à Xisto V. latam de tonsura & clericali habitu deferendo, legi non paruit.

Tertium monitum fuit, hunc ipsum per- 3. fugam, quamvis sit quatuor minoribus ordinibus initiatus, omnia clericorum privilegia tamen amisisse: primum, cum sponte nuptiali se vinculo alligavit; eoque adstrictus nec tonsura, nec clerici amictu est usus; nec illi Ecclesiæ, cui serviret, mandato Episcopi est mancipatus: nam hoc secundum ex decreto concilii Tridentini eum facere oportebat: primum verò, ex ejusdem Conc. decreto, & Bonifacii VIII. constitutione. Videto decretum Concilii, sess. 23. cap. 6. & Bonifacii Decretalem unicam de clericis conjugatis lib. 6. Secundò, eadem fuerunt illi privilegia adempta, cum ad militum vitam traductus est. De amissione privilegii fori liquet ex conc. Trident. sess. 23. c. 6. de extinctione privilegii canonis, ex D. Thoma in 4. d. 18. q. 2. art. 5. ad primam quæstiunculam. Cum his duobus privilegiis omnia alia concidisse, dubitandum non est.

Quartum monitum: Beneficium, quod suum numquam fuit, non in Episcopi, sed in Romani Pontificis manibus ob Xisti V. constitutionem deponendum esse; nam hæc

item pœna plectit eos, qui juri suæ constitutionis non obediunt. Et quia hic ipse clericus sublevari consilio cupiebat, atque ægrè patiebatur collationem novam beneficii ad Romanum Pontificem rediisse, & sibi indigenti fructus perceptos restituendi necessitatem impositam esse;angebaturque, ad sacramenta & salutem sibi viam ob tanta scelera interclusam esse: idcirco hoc ei consilium attuli, ut supplici libello tria hæc à Romano Pontifice peteret: unum est, ut conferendi beneficii Episcopo potestatem permetteret: alterum, ut jus nominandi familiaris incolume esset: postremum, ut condonandis fructibus, qui percepti erant, clerici suorumque domesticorum indigentia consuleret.

Sed hujus item rei auctor ei maximè fui: ut cum Deo, decem & octo annorum repetita confessione suorum omnium peccatorum, gratiam reconciliaret; eique pœnas tantorum criminum dependeret: verum in proposito susceptoque consilio num permanferit, me sanè fugit.

QUESTIO LXXX.

- I. **N**. Archipresbyteratum obtinuit à Romano Pontifice, ideo quòd Romam scripsisset, eam dignitatem vacuum esse; quia Archipresbyter in Episcoporum ordinem cooptatus esset: in quo deceptus est Pontifex; neque enim, quia Archipresbyter Episcopi esset dignitatem adeptus, vacuus factus fuerat Archipresbyteri locus, quamvis ea ratione etiam jure ipso vacavisset: sed, quoniam antequam crearetur Episcopus, se Archipresbyteratu abdicavisset; qui modus vacationis in supplici libello necessariò exprimendus erat; quem cum N. ipse occultaverit; ex litteris pontificiis, nullum est ei ad Archipresbyteratum consequendum, jus attributum. Ita ad quempiam alium (voceetur P.) idem honor migravit: sed quoniam ex falsa narratione ad hunc item pervenit; vel potiùs ex mutilata narratione; quia non addidit, N. ipsum in possessione Archipresbyteratus manere; neque illi jus fuit ullum ex diplomate pontificio ejus di-

gnitatis capiendæ. Constat enim ex Innocentii III. Decretali, Cum nostris, de concessione præbendæ, nullum ab sede Apostolica beneficium ecclesiasticum impetrari posse ob vacationem, nisi à petitore dictum sit possessore vacare, licet jure vacet: id enim valent verba illa, Non est satis Romano Pontifici exponere beneficium vacare de jure, nisi vacet de facto, & hoc ipsum eidem significetur.

Cum res ita se habeat, N. & P. cupiunt, 2. approbante Pontifice, res quasdam inter se commutare; sed eo non consulto, N. quinquaginta aureorum nummum stipulatione secundum petitorum alligat; quos sibi numerari vult ad vexationem redimendam: nam injuria secum à P. agi putat, quòd spoliare nititur eum Archipresbyteratu. Quæritur igitur, num stipulatio hæc justa sit.

Respondi periniquam esse, propterea quòd, ut à nobis, tum in disputatione de simonia, tum in tractatu de beneficiariorum oneribus demonstratum est, & uti à nobis sæpe in Christiani officii enodandis quæstionibus responsum est, pro jure spirituali, quod in hanc illamve rem tibi nullum acquisitum est, pecuniam aut dare, aut promittere, aut repromittere, nullo modo licet; neque id in controversiam vocari convenit. Etenim pro injusta tantum vexatione, & pro jure suo retinendo licitum est pecuniam dare. Vide D. Thom. in 2. 2. q. 100. art. 2. ad quintum & in 4. d. 25. q. 3. art. 2. quæstiuncula 1. ad septimum. Alex. Halensem in 2. par. q. 167. memb. 6. Richardum in 4. d. 25. art. 3. q. 1. Palud. in eamd. dist. q. 5. art. 5. Gabriel. in eamd. q. 2. art. 2. propositione 7. ubi hac de re eleganter: nemòque Theologus aut canonum Doctor secus docuit umquam. Atqui N. cum nullum jus spirituale, quod suum sit, habeat in hac causa; de redimenda vexatione pollicitatione pecuniæ absque fœda injustitiæ ac simoniæ labe cum P. transfigere non potest.

Dices ab N. Innocentium stare, apud 3. quem scriptum est in suo Commentario, num. 3. in Decretalem, Cum nostris, de concessione præbendæ, litteras (verba sunt Innocentii) per falsi suggestionem impetratas valere; licet elidi possint per exceptio-

» nem Scripturæ de rescriptis. cap. Super litte-
 » ris. At verò Hostiensis palàm discedit ab In-
 » nocentio : nam litteras , quæ ad impetranda
 » beneficia mittuntur ab iis à quibus dari pos-
 » sunt , si subreptitiæ fuerint , vel falsa narra-
 » tione extortæ ; inutiles esse confirmat , nul-
 » liusque momenti ; atque communem hanc
 » esse Doctorum sententiam. Quam planissi-
 » mis verbis subscribit Antonius à Butrio in
 » illam Decretalem , Cum nostris , col. 1. Et
 » Panormitanus , commentarii sui , num. 5.
 » qui etiam num. 17. scribit his verbis : Il-
 » lud tacitum habet invalidare litteras , quo
 » expresso Papa non dedisset litteras , vel non
 » ita de facili , ut in cap. Super litteris , & in
 » c. Postulastis , de rescriptis. Itaque in Gloss.
 » illius capitis , Cum nostris , est his verbis ,
 » Narranda sunt ea , quæ sunt juris , & facti ,
 » ut non sit vitiosum rescriptum. Antonius
 » verò Butrius col. 1. & rectius col. 14. De
 » eo , quod subsistit , inquit , in facto , non
 » est mentio facienda , quando illud non
 » moveret principem ad denegandum rescri-
 » ptum , si foret expressum. Hostiensis num.
 » 5. sui commentarii verba Glossæ confirmat.
 » Innocentius verò num. 3. ex eadem Decre-
 » tali , Cum nostris , collegit beneficium , quo
 » quis ab iudice spoliatus est , alteri concedi
 » non posse , nisi illo ipso se abdicet is quem
 » iudex sua sententia spoliavit : si secus factum
 » sit , concessionem non valere : quod ipsum
 » ab Hostiense , Joan. Andrea , & Antonio
 » Butrio affirmatur. Admonet tamen Panormi-
 » ranus , cum beneficii possessio non est colo-
 » rata , sed evidenter injusta (sic enim is lo-
 » quitur) posse eum , cuius est beneficium
 » conferre , statim ab eo , qui injuria possidet ,
 » auferre , & alteri tradere.

4. Duo etiam quædam animadversione di-
 » gna effert Antonius Butrius explanans De-
 » cretalem cum nostris , de concessione præ-
 » bendæ. col. 9. Unum est , quum quis ab ju-
 » dice privatur beneficio , jure possidendi ,
 » non possessione privari , ut placet Innocen-
 » tio : quod verum est , subjungit Butrius , in
 » possessione rerum corporalium , secus est in
 » possessione alicujus juris , seu rei incorpora-
 » lis , puta census. Si enim à iudice pronun-
 » ciatum sit , tibi aut pensionem , vel censum
 » non deberi , in juris amissione etiam rei pos-
 » sessionem amisisti.

Sed si quis objiciat Butrio : beneficium
 jus esse spirituale , & incorporeum ; neque
 enim illud aut in domibus , aut in agris , aut
 in fructibus , qui ex iis colliguntur , consi-
 stere , sed in jure hæc ipsa habendi , admi-
 nistrandi , & percipiendi , positum esse. Res-
 ponderi potest , disparem esse rationem cen-
 sus , & beneficii : nam in censu is qui jus
 obtinet incorporeum , hoc est , qui exigit
 pensionem , non est ille ipse , qui fundum
 possidet corporeum : beneficium autem qui
 obtinet ecclesiasticum , idem est juris in-
 corporei & rei corporeæ possessor. Alterum
 quod observavit Butrius , illud est ; quod
 inter rei proprietatem & possessionem mul-
 tum interest : si quidem proprietas ut pluri-
 mum , inquit , regulatur à jure ; possessio ut
 plurimum regulatur à facto.

Ex quibus omnibus perspicuum est N.
 & P. de summa illa quinquaginta aureorum
 pacisci inter se nulla ratione ob redimendam
 vexationem potuisse.

QUESTIO LXXXI.

P. **C**Lericus victum & vitam suo patri-
 monio commodè colere potest ; quæ-
 rit , num de beneficii sui fructibus patrimo-
 nio parcens vivere possit ?

Subtiliter pertractata est hæc quæstio à
 Majore in 4. sententiarum dist. 24. q. 21.
 multis suo more allatis distinctionibus , &
 à Richardo in quodlib. 3. qu. 20. Ferè Do-
 ctorez consentiunt , eum , qui beneficium
 possidet , illique inservit , de beneficii fru-
 ctibus vivere posse ; quamvis paternis bo-
 nis posset honestè vitam agitare. Hæc mens
 fuit D. Antonino in 3. par. tit. 15. c. 1. §.
 18. ad eandem sententiam is aggregat Ho-
 stiensis & Gulielmum ; quos eisdem citat
 & sequitur Sylv. in verbo , Clericus 4. num.
 12. & in verbo , Beneficium 5. §. postremo ,
 Navarrus multis in locis affirmat id ipsum
 in Apologia de redditibus : in quæstione
 enim 1. monit. 30. num. 1. scribit his ver-
 bis : Etiam si beneficiarius sit dives , & ha-
 beat ex patrimonio , vel aliunde , quo se de-
 center sustentet ; potest tamen licitè , si vult ,
 sustentare se , de sui beneficii redditibus ; &

„servare patrimonium cum ejus fructibus,
 „quibus volet cognatis, vel extraneis. Et
 hanc opinionem ait esse communem in
 ead. quæst. monit. 80. num. 2.

2. Cui tamen opinioni repugnare videtur
 canon D. Hieronymi ad Damasum Papam;
 „ad quem in hanc sententiam scripsit: Cleri-
 „cos illos convenit Ecclesiæ stipendiis susten-
 „tari, quibus parentum & propinquorum
 „nulla suffragantur bona: qui autem bonis
 „parentum & opibus suis sustentari possunt,
 „si, quod pauperum est, accipiunt, sacrile-
 „gium profecto committunt; & per abusio-
 „nem talium judicium sibi manducant, &
 „bibunt: habetur 1. q. 2. Clericos. Eundem-
 que sensum exposuit S. Prosper in libro de
 vita contemplativa 2. cap. 9. & 10. Nec
 „illi, inquit, qui sua possidentes dari sibi
 „aliquid volunt, sine grandi peccato suo, un-
 „de pauper victurus erat accipiunt: ut in cap.
 Pastor. eadem causa, & quæstione, quivis
 legere potest: repetiturque eadem sententia
 in cap. Sacerdos.

In eadem quæstione, Glossa caput in-
 terpretans è D. Hieronymo sumptum, res-
 pondet tripliciter: primò, ut Ecclesiæ sti-
 pendia non dentur, quibus, inquit, pro-
 pria sufficiunt: quæ responsio opinionem
 evertit communem. Secundo respondet, in
 oratione D. Hieronymi, adhortationem es-
 se, non præceptum: hæc Glossa corrumpit
 textum, in quo dicitur, *committunt sacri-*
legium, & judicium sibi manducant & bi-
bunt: quæ verba declarant insignem præ-
 cepti violationem. Tertius modus dicendi:
 ut loquatur D. Hieronymus, quando portio
 pauperum surripitur: atque hæc postrema
 interpretatio tolerabilis est.

Apparati, quem Major citat, interpreta-
 tio est, ut D. Hieron. exagitet eos clericos,
 qui suis Ecclesiis non præstant obsequium.
 Major sic nodum expedit: Loquitur D. Hie-
 ronymus de opulentis clericis, qui necessita-
 tibus & cultu Ecclesiarum appositos & aptos
 excludunt: cum enim bona Ecclesiarum pau-
 perum sint, in pauperes potius quàm divites
 ministros essent conferenda. Præterquam
 quòd id à nobis addi potest, pauperum ob-
 sequia esse Deo ferè cariora quàm divitum:
 cum in præcipua quadam tutela sint Dei

pauperes: quod palam & sæpe divina te-
 stantur oracula.

Quamquam nullo modo negandum est, si
 si dives pauperi in iis antecellat, quibus ad-
 ministratio eget Ecclesiæ & cura animarum,
 ut doctrina, probitate, prudentia, sine du-
 bio illum egenti præponendum esse. Nam
 parum de magis principali, inquit Major,
 est multo de minus principali præferendum:
 at in gubernatione beneficiorum & anima-
 rum, multo potior est virtus, atque scien-
 tia, quàm paupertas.

Secunda Majoris conclusio est, rectè fa-
 cturum illum, qui nulla parte bonorum con-
 sumpta ecclesiastici beneficii, vitam suo pa-
 trimonio sustentaret: de quo nemo sanæ
 mentis contradixerit Majori: qui in extre-
 mo quæstionis citat Alexandrum Halensem
 in 3. par. q. 15. hoc diviti concedentem, ut
 parare sibi ex beneficio ad vitam necessaria
 queat, modò patrimonium suum in pios
 usus conferat. Hoc etiam placet, inquit
 Major, quæstionem concludens.

Richardus quodlib. 3. q. 20. ad dupli-
 cem conclusionem revocat sententiam suam.
 Prior est, eum, cui ad necessitatem naturæ,
 & status, sive personæ, bona suppeditant
 paterna, ecclesiasticum accipere posse be-
 neficium, non ad distribuendum, inquit,
 suis divitibus amicis, nec ad sæculi pompam
 ducendam, nec ad hereditatem paternam
 augendam; sed ad ministrandum pauperibus;
 & maxime si Ecclesiæ deserviant. Posterior
 conclusio est hujusmodi: Qui autem habent
 temporalia, ex quibus sufficienter possunt
 sustentari, quantum ad necessitatem naturæ,
 & quantum ad necessitatem status, vel per-
 sonæ, & in tantum, quòd multa possunt
 pauperibus erogare; si ultra hoc beneficium
 ecclesiasticum accipiunt, non ecclesiæ inten-
 dentes deservire, sed ut amicos suos possint
 ditare, & magis honorari, & delicatius vi-
 vere, mortaliter peccant. Quare, si penitus
 Richardi introspectiatur oratio, nihil vide-
 bitur ab intelligentia & voluntate Alexan-
 dri habere disjunctum.

Quod reliquum est, meam ipse quoque
 sententiam tribus propositionibus aperiam.
 Prima propositio: Qui commodo potitur
 patrimonio, atque ad curandum beneficium
 æquè

æquè ac pauper dignus est, & aptus, si illud sibi quærat, non aget ille quidem contra justitiam, sed agere videbitur contra caritatem. Secunda propositio: Si dives dignior, & aptior sit, quam pauper, in accipiendo beneficio, nec jura caritatis, nec justitiæ perfringit. Tertia propositio: Si ad beneficium ecclesiasticum administrandum dives tum dignitatem, id est, tum integritatem vitæ & innocentiae, tum scientiam, tum laborem, sedulitatem, & obsequium, quod præstare Ecclesiæ debet, adferat, poterit conservato patrimonio tantum è fructibus beneficii capere, quantum ad tuendam suam vitam frugaliter & sobriè sit satis: de ea portione bonorum, quam sacri canones pauperibus & Ecclesiæ decernunt, nihil ipse decerpens, aut detrahens.

QUESTIO LXXXII.

H. Affirmat aded tenue se assecutum esse beneficium ecclesiasticum, ut vix suæ sustinendæ vitæ sit satis. Petit, num bonorum, quæ percipiuntur è beneficio, aliquam partem cogatur largiri Ecclesiæ?

1. Hoc onere largiendi quidquam Ecclesiæ, liberare eum videtur decretalis Alexandri III. De his, Extra, de Ecclesiis ædificandis vel reparandis: cujus canonis sententiam arripiens Panormitanus, num. 2. sui commentarii. Nota, inquit, istum textum perpetuè: quia nescio alibi, quod Sacerdos non teneatur ad reparationem Ecclesiæ suæ, nisi quatenus ei superest detractis necessariis. Id ipsum antè docuerat Panormitanus interpretationem faciens primi capituli eodem tit. num. 1. nec quidquam interest apud Doctores, sitne Sacerdos, cui curæ est beneficium, an quilibet de clero.

Probat doctrinam hanc Navarrus, in sua Apolog. de redditibus mon. 82. num. 8. sic tamen sententiam moderans, ut tunc tota portio bonorum rectori beneficii relinquatur, quando ejus vitæ tuendæ, non quidem conditioni, ea est necessaria: Nam sequeretur, inquit Navarrus, ut, si filius Regis duo obtineret beneficia, & è singulis octingentos aureos caperet, nihil tantæ

pecuniæ in Ecclesiæ bonum conferre deberet: quod est perabsurdum.

Sed tamen Innocentius, scientiæ & gloriæ commendatione Panormitano superior, quem sacrarum sanctionum interpretes tamquam Magistrum agnoscunt, religiosius hac de re sensit, & scripsit, ut beneficiorum possesores ad reficiendam Ecclesiam de suis etiam & propriis bonis cogantur erogare; firmatque hoc auctoritate canonis, Pontifices. 12. q. 3. Stat ab Innocentio Hostiensis, in eandem decretalem, De his, & in cap. 1. eod. tit. Hostiensis idem inculcat, Goffredum citans.

In hac controversia quid verius ipse existimem nonnullis conclusionibus indicabo. Si is, cujus potestati & curæ mandata est Ecclesia, eam labantem cum divini cultus perniciæ videt, ipsèque sibi de suo patrimonio consulere possit; cogitur fructibus Ecclesiæ eandem fulcire & sustentare, divinumque cultum conservare: si secus agat; aio, illum in divinam naturalemque legem committere; propterea quod sua caduca bona divino cultui præfert: in eo etiam peccat, quia defunctorum jugulat voluntates; qui idcirco bona sua reliquerunt Ecclesiis, ne cum iis divinus cultus interiret: quia ille qui donat, pro redemptione animæ suæ, non pro commodo Sacerdotis donare videtur, ut dicitur in canone, Pontifices, 12. q. 3. qui canon est ex concilio Agathensi, in quo item canone hæc sunt: Justum est, ut sicut Sacerdos habet, quod Ecclesiæ dimissum est: ita & Ecclesia habeat, quod relinquatur Sacerdoti.

Secunda conclusio: Si curator beneficii ex ipso nullos fructus demetit, suæque Ecclesiæ ruinas spectat, divinumque cultum dilabi animadvertit: si tantam labem ac ruinam patrimonii bonis prohibere potest, mortiferæ culpæ affinis est, nisi prohibeat, ob eam ipsam causam, quæ est in prima conclusione explicata.

Tertia Conclusio: Si beneficii bona sustentandæ vitæ supersint, sed non tuendæ conditioni seu statui; nimirum status & conditio beneficiarii Ecclesiæ cultuique divino concedere debet: quandoquidem beneficiorum fructus, non ad creandos, aut

augendos, aut fovendos mundanos titulos, seu status, collecti sunt; sed ad pauperes alendos, & divinum cultum instituendum atque augendum. Porro autem ecclesiasticarum personarum ea perquam est honesta & honorata conditio, si in iis continentia, parsimonia, modestia, Christiana animi demissio, ac cætera virtus enitescat.

3. Quarta conclusio: Si inopi rectori beneficii nihil, sive ex beneficio, sive ex patrimonio, reliqui sit, quod suæ vitæ necessitati supersit; nihil tunc de suo victu & necessario cultu cogitur Ecclesiæ tribuere, sed suum poscere populum, quo possit tum Ecclesiæ, tum Dei cultui subvenire.

Quinta conclusio: Ubi est à consuetudine impetratum, ut plebs & populus, quem curat Sacerdos, suis opibus Ecclesiæ provideat, ea consuetudo retinenda est; ut Hostiensis, Joan. Andreas & Panormitanus aiunt in illis ipsis decretalibus de Ecclesiis reparandis.

Postrema conclusio ex Panormitano, in caput, De his, penè in calce explanationis de reparandis Ecclesiis: loquens enim de rectore beneficii, Si aliquid, inquit, expendit de patrimonio suo ad utilitatem Ecclesiæ, potest illud repetere, nisi fecerit animo donandi, 12. q. 4. c. Quicumque. Quod bene tene menti: sic enim concludit ille. Canon est satis apertus ex concilio Bracharensi 3. c. 8.

QUESTIO LXXXIII.

1. Curator beneficii ecclesiastici, cum ejus culpa non acquisivit Ecclesia quod acquirere poterat, aut in suis bonis amisit quod custodiendum erat, aut excolendum: quæritur quam culpam præstare debeat beneficii possessor. Neque enim hæc est contemnenda quæstio; quæ ponitur ab Innocentio, explanante caput, Cum in officiis, de testamentis, in extrema explanatione: ubi inquit, Prælatus teneri de dolo & culpa, sed non de levi: tenebitur ergo de dolo & lata culpa. Hostiensis & Joannes Andreas, in eandem decretalem, respuunt subtilitates quasdam juris civilis, quas in suum

Quest. LXXXIII.

commentarium transtulit Innocentius; sed opinionem ejus de genere culpæ non refellunt. Antonius Butrius, & Imola in illud cap. Cum in officiis, subtilitates Innocentii amplectuntur, & ejus sententiam de lata culpa à Prælato præstanda.

Verum qui levem etiam culpam sustineri à Prælato & Ecclesiæ rectore, probare vellet, id hac firmissima ratione posset obtinere: Nam Prælatus & tutor æquo jure coguntur bona, quæ eorum tutelæ commissa sunt, tueri & augere: in quam sententiam frequentes eunt pontificii juris doctores. Verum, si tutoris negligentia non acquirit pupillus quod posset acquirere; aut in rebus suis facit damnum, quod vitandum erat, idque accidat culpa tutoris; præstabit ille etiam levem: ergo præstabit eandem Prælatus.

Primam hujus syllogismi propositionem, non solum, ut dixi, juris pontificii periti; sed etiam conscientiarum casuum explicatores recipiunt: naturalisque ratio satis confirmat. Quis enim convenit, ut Prælato in gerenda procuratione Ecclesiæ, liceat minus esse diligenti, quam tutori in gerenda unius pupilli? præsertim cum Prælatorum atque eorum, quorum fidei Sacerdotia commendantur ecclesiastica, tutela sit sacra, & sacrum ab iis Christi curetur patrimonium; civilium autem tutorum tutela profana sit, profani patrimonii habens administrationem: necnon Prælati cum non unius pupilli, sed quàm plurimorum pupillorum, & pupillarum, tot viduarum, tot virginum ope & dote egentium, tot denique calamitosorum procuret bona atque dispense?

Minor autem propositio est in. l. quicquid. C. de arbitrio tutelæ, quæ cavet his verbis: Quidquid tutoris dolo, vel lata culpa, aut levi, seu curatoris, minores amiserint, vel cum possent, non acquisierint, hoc in tutelæ, seu negotiorum gestorum utile judicium venire non est incerti juris. Quid est venire in utile judicium tutelæ? id nimirum, pupillo, seu minori jus esse agere adversus tutorem, aut curatorem illorumve heredes, quemadmodum interpretatur. l. curatorem. C. de negotiis gestis. Quare Glossa in l. nomina. C. de arbitrio tutelæ, consti-

tuit tutorem regulariter teneri de levi culpa.

Duo à Glossa tempora excipiuntur, cum tutor nonnisi de lata tenetur: primum est, in illa l. nomina, quando pupilli, seu patris ejus debitores principio tutelæ solvendo erant, interposito autem tempore ad statum deteriorem prolapsi sunt; ut dissolvere æs alienum minimè possint. Secundum est, in l. tutor, qui repertorium. ff. de administratione & periculo tutorum & curatorum: quando tutor & curator non per fordes, neque per gratiam in emendis prædiis pupillo aut minori non bonam conditionem elegit.

Imò, qui vellet defendere ob culpam item levissimam Prælatum teneri, hac uti posset ratione minimè imbecilla: Quoniam res ab eo administrantur Ecclesiæ, quæ non minorem curam & diligentiam requirunt in administratore, quàm res ad civitatem pertinentes: verùm in administratione rerum, quæ civitatis sunt, non excipitur nisi casus fortuitus, quem nullum humanum consilium prævidere potest, ut est in l. 2. ff. de administratione rerum ad civitatem pertinentium: multo igitur magis hoc ipsum valere debet in eo, qui res Ecclesiæ & Christi administrat.

3. Sanè Innocentius, in c. Ea quæ, de officio Archidiaconi, vult, eum, cui res certæ custodiendæ traduntur, ob earumque custodiam merces solvitur, teneri de levissima culpa: at curator beneficii est ejus veluti custos, & pro ejus custodia stipendia meret ecclesiastica. Profectò mihi animadversum est, Archidiaconum, Turrecrematam, Cardinalémque Alexandrinum, in cap. Quicumque, 12. q. 4. sine ullo discrimine culpæ latæ, vel levis, universè & præcisè scripsisse, teneri Prælatum de dolo & culpa; quasi dicerent de quavis culpa, de lata, levi, & levissima, nec Archidiaconus excipit nisi casum fortuitum. Nimirum hæc opinio nimium præ se fert severitatis, ut Ecclesiarum curatores teneantur de levissima. Ergo cum sint tam multorum orphanorum, pupillorum, pauperum, viduarum & personarum miserabilium tutores & curatores, dicamus, eos teneri ob dolum, latam culpam, & levem.

Sylvester, in Summa, verbo, Clericus, 4. num. 4. strictim hanc attingit quæstionem, & expedit. Aut deliquit clericus, inquit, qui obtinet beneficium scienter, aut ignoranter: si scienter, tenetur de levi; si ignoranter, de lata. Et loquitur de eo qui læsit Ecclesiam. Non videbatur hæc distinctio digna Theologo. Cum enim plurimùm intersit inter dolum, & culpam juridicam; & hæc valde distet à Theologica, quæ si gravis est, dolus appellatur; non debebat Sylvester in eo, qui scienter lædit Ecclesiam, levem constituere culpam, sed dolum verum, ac proprium; qui est quavis culpa juridica multo pejor; ut à nobis ostensum est in disputatione nostra de dolo, & lata culpa; in qua decem discrimina inter rem utramque constituimus.

QUÆSTIO LXXXIV.

Possitne Prælati, arbitrio & auctoritate sua, rem, quæ legatur Ecclesiæ, repudiare, quæstio est ad cognoscendum & explicandum necessaria.

Tractatur à Panormitano, in cap. Tua nuper, de iis quæ fiunt à Prælati, num. 9. atque huc & illuc se versans, nec habens ubi consistat (quamquam potius in partem negantium se det) quæstionem his verbis claudit: Fateor tamen, quòd casus dubius est: & notabis bene, & tene mente. O rem notatione dignam, quæ nullius rei lectori notitiam præbet. Imola in illud ipsum caput num. 13. & 14. satis bene meo quidem animo rem evolvit hac distinctione: Aut hereditas, seu legatum habet onus, aut merum lucrum: si onerosum est Ecclesiæ, assentiente capitulo, si Ecclesia collegiata sit, poterit recusare legatum, seu hereditatem; quòd si Ecclesia rectorem tantum habeat, & capitulo careat, poterit solus rector repudiare hereditatem sive legatum: verùm si è legato, seu testamento Ecclesia lucrum nanciscitur, non potest à rectore ulla respui ratione.

Federicus Senensis consilio nono, quem citat Imola, & Panormitanus, & quidam alius doctor, omni prætermisâ distinctione, affirmarunt, legatum de quo quæri-

mus, à Præfato rejici posse; atque alter ille doctor suæ opinionis patronum Baldum adoptat, in l. pupillorum. C. de repudianda hereditate: quod dixit esse valde notandum. Verum Imola respondet in illa l. Baldum non loqui delegato, sed de hereditate; quæ ferè debitis variisque obligationibus solet esse onusta; quæ onera à piis legatis solent abesse.

2. Ego verò illud idem addo, Baldum nec somniando quidem finxisse, quod doctor ille ipsi affingit: cum perspicuis verbis dicat, Prælatum posse efficaciter repudiare hereditatem, quæ damnosa est, & nimis vexationibus subjecta: proponitque Baldus hanc quæstionem: Reliquit testator monasterio S. Petri (quod Perusiæ à D. Benedicti familia sacra possidetur) hereditatem; sed ea lege, ut intra annum Xenodochium exædificet; si non construatur, pertineat, inquit Baldus, hereditas ad hospitale Misericordiæ de Perusio: quæritur, utrum Monasterio, post lapsum anni, quo hospitale ædificatum non est, detur restitutio in integrum. Quæstioni respondet, restitutionem in integrum dari, modò ne dolo construere omiserit. Nam contra dolum, etiam in omittendo, non datur restitutio, inquit ille. Dolus autem esset, si cum sciret, & posset, nolisset conditioni parere.

3. Mea sententia in his duabus propositionibus est posita, sumpta hac distinctione ab Henrico Gandav. quodl. 1. quæst. 40. littera D. ubi axioma illud, Res tanti valet, quanti vendi potest, interpretatur verum esse de potentia juris, non de potentia facti. Duplex est igitur potentia, una facti, altera juris: mea igitur prior propositio est hujusmodi: Potest Prælatum, si uti velit potentia facti, legata utilia Ecclesiæ repudiare, sed imposita sibi lege restituendi tantumdem Ecclesiæ, æternasque pœnas Deo apud inferos dependendi.

Posterior conclusio: Potentia juris non largitur Præfato, ut legatum, quod bonum est Ecclesiæ, negligat; id enim est divina, naturali, humanaque lege vetitum; quibus legibus cogitur, cum quàm plurimorum, ut supra dictum est, pupillorum, orphanorum, viduarum, calamitosarumque per-

sonarum custos, tutor & parens constitutus sit, non contemnere, aut remittere, quæ tantæ multitudini egenti sustentandæ imprimis sunt necessaria. Quæ conclusio certissimis legibus comprobatur. Est in l. Additio, ff. de furtis: Ea quæ legantur, recta via, ab eo qui legavit, ad eum cui legata sunt, transeunt: ergo non potest Prælatum, seu rector Ecclesiæ, præcludere hanc viam legatis piis, quominus transeant ad Ecclesias.

Adduci etiam solet lex, Magis. §. Si pupillus. ff. de rebus, quæ sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis, vel supponendis. Fundum autem legatum repudiare pupillus sine Prætoris auctoritate non potest; esse enim hanc alienationem, cum res sit pupilli, nemo dubitat: si igitur repudiare legatum, species est alienationis, & Præfato interdicta est alienatio rerum Ecclesiæ; ergo repudiare non potest legatum, quod sit Ecclesiæ pupillis, viduis, aliisque viris & mulieribus egestate oppressis. Favet etiam lex, Quidquid. C. de arbitrio tutelæ, qua devinciuntur tutores, ut, quam utilitatem acquirere possunt pupillis, non omittant; teneanturque tutores de dolo, & levi culpa, si quid tutorum negligentia non sunt adepti. Revera quod nos defendimus, in judicio Dei & apud tribunal justitiæ & conscientiæ adeo verum est, ut aliter sentire, credere, docere & agere, speciem quamdam præ se ferat impietatis.

QUÆSTIO LXXXV.

M. Beneficii rector novit, Seium donaturum seu prædium suæ Ecclesiæ donaturum, vel legaturum: sed ille legato seu donationi inhians, Seii mentem ac voluntatem inflectit, domumque & prædium ad se avertit. Quæritur, cogaturne M. restituere Ecclesiæ illud ipsum quod Seii beneficio obtinisset: & ut à quæstione finita ad infinitam ascendamus, quæritur, an is, qui impedit, quominus alter legatum consequatur, tantumdem ei restituere cogatur.

Tractatur quæstio à D. Thoma, in 2. 2. q. 62. art. 2. à Scoto, in 4. sent. d. 15. q. 3. art. 2, ad ultimum, à Richardo, in

eamdem dist. art. 4. q. 5. ad 7. à Paludano, in eadem q. 2. art. 2. à Gabriele, in eadem q. 17. art. 3. dub. 1. ab Adriano, in 4. in tractatum de restitutione. q. quæ incipit, Consequenter quæritur, utrum impediens alium ab officio, lucro, &c. à Covarruvia in relectione regulæ, Peccatum, part. 2. §. 7. num. 8. à Cajetano in art. 2. quæstionis illius D. Thomæ, à Soto, in 4. lib. de just. & jur. q. 6. art. 3. col. 12. §. At verò. à Navarro, in summa. c. 17. à nu. 69. ad 74. inclusum. Glossa capitis Quicumque, 12. quæst. 4. universè sic præcipit: Si Prælati aliquid negligit acquirere Ecclesiæ suæ, & posset; & mavult sibi acquirere; quod hoc imputatur ei; & ad hoc tenetur ad instar tutoris: nec enim præponere debet utilitatem suam utilitati Ecclesiæ, sicut nec tutor utilitatem suam utilitati pupilli. Idque allatis legibus confirmat.

2. Et sanè si Ecclesiæ rector cum pupilli tutore à Doctoribus comparari solet; sicut tutor non potest fraudare pupillum, qui in ejus tutelam venit; sic nec rector fraudare potest Ecclesiam, cujus utilitati, quæ communis est, quæ ad Christum pertinet, atque ad ingentem pauperum & calamitosorum cœtum, potius servire debet quam suæ. Ut enim tutela, inquit Marcus Cicero, in 2. de officiis, sic procuratio Reipublicæ ad utilitatem eorum qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissæ, gerenda est: at procuratio Ecclesiæ, publicæ rei & sacre procuratio est. Turrecremata & Cardinalis Alexandrinus, in cap. illud, Quicumque, scribunt: Quocumque modo, & in quacumque re damnum patitur Ecclesia, si culpâ vel dolo Prælati sit, resarciri debet à Prælato de propriis, si habet. Archidiaconi verò in eundem canonem hæc sunt sententiæ. Damnum, quod est in lucro omittendo, tenetur Prælati sustinere pro utilitate Ecclesiæ suæ, etiam pro ea quæ est in lucro captando, & fortius pro ea quæ est in damno vitando. Et in eadem specie semper communis utilitas præfertur privata: concedit tamen rectori, ut res suas præferat rebus Ecclesiæ, nisi fortè suæ essent viles, & Ecclesiæ pretiosæ. Probat auctoritate legis, Si ut certo. §. 2. ff. commodati, Verum in

eo §. totum contra est ac dicit Archidiaconus.

Adrianus in illa sua quæstione, quæ jam indicata est, regulam tradit ex Gerardo Odonis. Et, si vera est, inquit ille, fragilitati hominum valde est accommoda. Videlicet, damnificato in eo, quod nondum erat suum, aut sui juris, non est necessariò restituendum: aliud est enim auferre alicui suum, aliud facere ut auferatur non suum: creditque Adrianus, regulam hanc Gerardi D. Bernardo probatam fuisse: idemque Adrianus in extremo quæstionis addit hæc, atque his verbis: Aliud est impedire fortunam alicujus, aliud ei auferre suum: efficere ne quis aliquid consequatur, est impedire ejus fortunam: quod non inducit causam necessariam restituendi. Legibus verò de aqua pluvia arcenda, respondet eas esse pœnales, quibus conscientia ante sententiam judicis non obligatur.

De re ardua quid mei judicii sit, subje- 3. ctis propositionibus indicabo. Prima propositio: Qui bonis artibus & honestis compararet sibi ea commoda, quæ ex donatione vel testamento alterius ad Ecclesiam perventura erant, quia vel ipse magnopere egeret, vel ejus cognatio, non esset ullius culpæ affinis, nec restitutioni obnoxius: Quia licet unicuique sibi ipsi providere, alio neglecto, inquit Scotus in 4. sent. d. 15. q. 3. art. 2. Accommodari huc etiam possent verba Bonifacii VIII. in decretali, Cum non deceat, de electione. in 6. Officium suum nemini debet esse damnosum. Et verba ex l. Si servus communis. §. Quod vero. ff. de furtis: Multo æquius esse, nemini officium suum, quod ejus, cum quo contraxerit, non etiam sui commodi causa suscepit, damnosum esse: quæ lex non favet iis clericis, qui beneficia expiscantur ecclesiastica, sui commodi causa.

Secunda propositio: Si per mendacium vel fraudem intervertit curator beneficii, quod vel suæ Ecclesiæ, vel alterius traditum fuisset, contra caritatem & justitiam eodem tempore agit: quare necessaria restituendi lege illaqueatus est.

Tertia propositio: Si nec per fraudem, aut mendacium, aut per ea, quæ sunt justitiæ contraria, legatum, seu donationem

impedivit Ecclesiæ; sed propter animi sui improbitatem, malevolentiam, seu odium, in eum fortasse, qui sibi erat successurus, ex sententia veterum Theologorum rem adeptam restituere deberet: à quorum tamen sententia recentes nonnulli semoti sunt, ut Cajetanus explanans art. 2. q. 62. in 2. 2. in responsione ad 6. argum. & Sot. in q. & art. jam citato, colum. 13. ubi loquitur his verbis: Qui suo utens jure, præbendam absque vi & fraude, sibi vel amico procurat, etiamsi ex odio alterius id faciat, & contra caritatem delinquat, ad nullam tenetur restitutionem. Non facere ex odio, sed facere injustè, inducit obligationem restituendi. Idemque sentit de legatis, quando sine vi & fraude ea sibi vel amico comparat. Vide illum in eod. art. col. proxima postremæ. §. Atque inde secundo inferitur. Navarrus, in Summa, loco jam antè citato, idem opinatur. In hos etiam concedit Adrianus in ea quaestione, quæ à nobis indicata est.

Quamquam antiquorum Theologorum sententiam quæ magis est communis, in postremo §. illius quaestionis, in conscientia foro dicit esse tutiorem. Ac leges ff. de aqua pluvia arcenda. l. 1. §. Denique Marcellus, & l. 5. magnopere adstipulantur veterum opinioni. Neque earum legum interpretatio, à recentibus excogitata, commoda videtur: aiunt enim, leges esse pœnales, id quod mihi parum sit verisimile: quoniam non Imperatoriæ, aut Principum eæ sunt leges, à quibus solis pœnæ irrogari solent; sed Jurisconsultorum responsa, qui de jure respondent, nec supplicio aut pœna vindicandi habent potestatem.

QUAESTIO LXXXVI.

.. **O**. Pensionario, Romani Pontificis concessu, octingentorum aureorum è bonis ecclesiasticis solvitur pensio: pensionario, ad vitam honestè agendam, ducenti sunt satis. Quæritur, num reliquos sexcentos dividere debeat pauperibus.

Navarrus in Apolog. de reddit. q. 1. monito 80. probat, hanc summam deberi pau-

peribus. Primò, quia res transeunt cum oneribus suis, c. Ex litteris, de pignoribus, & c. Pastoralis, de decimis, adjunctis legibus, quas profert Glossa, in interpretatione capituli Ex litteris, in iis verbis, cum suo onere: sed bona ecclesiastica hoc onus habent annexum; ut, si supersint habenti, cum pauperibus communicentur. Quare, &c. Deinde: quia jus pensionis ex animo & voluntate concedentium Pontificum hujusmodi est; ut pro alimentis sit ei, cui pensio assignatur: ergo, cum se bonis ecclesiasticis aluit pensionarius, eisdem sunt alendi pauperes. Post: quia non est æquum, ut, qui minùs meretur, plus habeat: sed pensionarius multo minùs meretur, quam beneficii ecclesiastici curator & rector, qui multum laboris & operæ suæ præstat Ecclesiæ: ergo, si hic, quod superfuit de beneficii bonis, erogare debet pauperibus, cur non idem faciat pensionarius? Tum: quia hoc mirum sequeretur absurdum; si cui tributa esset pensio centum millium aureorum nummum, eique sufficerent tria millia, posse reliquos omnes suo arbitratu consumere.

Ad extremum auctoritas accedit constitutionum pontificiarum. Nam Paulus III. in sua quadam extravag. quam refert Navarrus in commentario capituli, Non liceat Papæ 12. q. 2. declarat, ea quæ clericus (verba sunt Navarri) de hujusmodi pensionibus quærit, esse censenda de spoliis, quæ debentur Papæ post mortem clerici illa quærentis: in quibus tamen spoliis non censentur quæ tamquam stipendia solvunt Pontifices suis Nuntiis & Legatis, nonnullisque Cardinalibus. Vide illum in monito 32. & 80. in Apolog. de reddit. ecclef. Pius item V. anno 1567. tertio Kalendas Septembris, constitutionem edidit, de qua in illo ipso commentario Navarrus, §. 8. Namque in §. Præterea, illius constitutionis, in jure & ratione spoliorum, quæ cellæ Apostolicæ non debentur, beneficia & pensiones, quæ triginta ducatos cameræ non excedunt, ad vulgarem æstimationem, locat; credit enim Pontifex eam summam necessitatibus vitæ exhaustiri, neque quidquam fieri reliqui, quod ad Apostolicam cameram redeat. Vide,

si placet, eundem Doctorem in fine §. 9. commentarii sui in cap. Non liceat Papæ 12. q. 2. cujus Navarri illa prudens est animadversio: cum Pius V. consuluit beneficium ecclesiasticum, seu pensionem obtinentibus, quæ non major sit triginta ducatis cameræ, non consuluisse clericis negotiatoribus, qui à canonibus non tolerantur: de quibus ita D. Hieronymus, in epist. ad Nepotianum de vita clericorum: Negotiatorem clericum tamquam pestem fuge: habeturque d. 89. can. Negotiatorem.

QUÆSTIO LXXXVII.

R. Abbas, dum ægrotaret, in medicum & medicamenta contraxit æs alienum: morbo consumptus interiit: de mercede persolvenda medico inter demortui Abbatis heredes, & eum qui successit in Abbatia Sacerdotium, dilceptatum est: contendebant heredes, solutionem pertinere ad alterum Abbatem. Itaque pro pretio nonnulla subsellia, quæ in Abbatia relicta erant, dant medico: contra successor negabat subsellia illa è loco Abbatia moveri potuisse, in spoliis ad eum spectantibus ex constitutione Pii V. censerì oportere. Rogarunt igitur heredes, num æs alienum valetudinis causa factum à defuncto Abbate ab ipsis dissolvendum esset, an ab eo cui tradita est Abbatia.

Quæstioni nonnullis propositionibus respondi; quarum postrema totius controversiæ habet dijudicationem. Prima propositio: Pii V. constitutio, quæ incipit, Romani Pontificis providentia, à spoliis, quæ Apostolicæ cameræ debentur, semovet vestes sacerdotales, vasa sacra, aliæque huiusmodi, quæ divino cultui dicata sunt; necnon scamna, dolia, mensas, reliquàmque ex eo genere suppellectilem: nec enim vult attingi à spoliis collectoribus, sed in eodem loco relinqui: quibus ex verbis, non colligitur isthæc omnia spolia successoris esse: fieri enim posset, ut harum rerum multæ fuerint superiori Abbati aut commendatæ, aut commodatæ: necnon de sua pecunia emptæ, ex paterna etiam domo allatæ. Credere enim de-

bemus noluisse Pontificem harum rerum aliquam veris dominis subtrahere.

Secunda propositio. Non igitur, æquum fecerunt heredes, qui sellas illas, seu scabellula medico tamquam suorum laborum mercedem reddiderunt.

Tertia ac postrema propositio. Clericus, qui in mortui Abbatis submissus est locum, æs alienum, quo propter morbi curationem obstrictus erat prior Abbas, solvere debet: quia illud debitum ad utilitatem necessitatemque Ecclesiæ est viri boni referre; & credere è re futurum esse Ecclesiæ, quam regebat Abbas, vivere, atque eum è morbo convalescere. Non nostra, sed Alexandri III. hæc est responsio: hisce enim verbis ille in sua prima decretali de solutionibus. Sicut filius debita patris solvere tenetur; ita Prælatus sui prædecessoris pro Ecclesiæ necessitate contracta. Glossa interpretationem faciens illius verbi, necessitate: Successor, inquit, ad id tenetur, quod prædecessor facere debet: Sed prædecessor mercedem tribuere debebat medico: ergo hoc ipsum successor præstabit, si defunctus Abbas non præstitit. Innocentius in eam decretalem, ea vult esse ad necessitatem affecta, quæ in utilitatem sunt versa Ecclesiæ: sed officia à medico præstita ægrotanti Abbati versa sunt in utilitatem Ecclesiæ: ergo, &c. Hostiensis, in eam ipsam decretalem scribit his verbis: Sicut filius tenetur de omnibus, de quibus tenebatur pater; ita & successor Prælati de omnibus, de quibus tenebatur Prælatus, in quantum Prælatus: sed Prælatus hætenus ut Prælatus, id est, ea gerens, quæ Prælatum decent, solvere debet medico pro labore & obsequiis: ergo si non solvit, solvendi onus successori cedit.

Panormitanus, in eandem decretalem num. 1. Successor, inquit, in beneficio tenetur solvere debita prædecessoris pro necessitate Ecclesiæ contracta: & num. 2. Si Prælatus contraxit debita pro sua necessitate, tenetur successor: quia pro necessitate Ecclesiæ videtur contraxisse: cum Ecclesia teneatur illum alimentare. Et ita pluries, inquit, in facto respondi in istis, maximè in rectoribus Ecclesiæ qui in infirmitate sua multa debita contrahunt, ex qua decedunt: nam

successor tenetur solvere. Confirmant eandem responsionem verba Lucii III. in Decretali, Pervenit, de fidejussoribus. Vult enim, creditoribus satisfieri de bonis beneficii; quando in æs alienum clerici inciderunt. Probat id ipsum ex Extravagante Joannis XXII. quæ inter suas subjicitur, tit. de electione: inter communes verò tit. Ne sede vacante quidquam innovetur. In quam Extravagantem legito quæ commentata sunt à Navarro in tractatu de redditibus ecclesiasticis. q. 3. coroll. 9.

4. Verum huic nostræ responsioni obstare videtur Extravagans Julii III. quæ decernit, Cardinalium, Patriarcharum, Episcoporum aliorumque, qui è beneficiis ecclesiasticis victum quærunt, debita dissolvi non debere post eorum obitum ex fructibus beneficiorum, nisi, si diu viverent, de ejusmodi bonis soluta essent. Sed Navarrus in 2. quæst. de redditibus beneficiorum ecclesiasticorum, corollario ultimo, num. 37. ubi constitutionis mentionem facit, scribit, eam nimium duram extitisse; neque fuisse receptam.

At pacè tanti viri dictum sit, Julii III. constitutionem, quæ incipit, Cum sicut nobis nuper innotuit: fidelius referre potuisset. Nam suam illam constitutionem alia quadam enucleavit Julius ipse, constituens ut successores eorum, qui beneficia rexerunt, legata ad pias causas, præstare debeant, necnon ea debita seu nomina solvere, quæ propter beneficia ipsa illi fecerunt. Ad causam verò revocari beneficii æs alienum, quod mortuus Abbas pro vita sua fecit, jam dictum est.

QUÆSTIO LXXXVIII.

1. **Q**. Litteris ad me missis requirebat, utrum à clericorum spoliis excepta sint aulae, tapetes, lintea, & alia hujusmodi, sericea laneave suppellectilia, ex beneficii redditibus empta, veluti sunt dolia vacua, tabulae, & alia hujusmodi excepta per Extravagantem Pii V. relata à Navarro in tractatu de spoliis clericorum §. 8.

Respondeo, Romanum Pontificem ea-

dem constitutione perspicuis verbis docuisse, Ecclesiarum, Capellarum & Oratoriorum ornamenta, musicos libros, vasa argentea & aurea, atque alia divino cultui dedicata, de quibus testari non possunt bonorum ecclesiasticorum possessores, spoliiorum nomine non contineri, neque in iis pontificiam cameram succedere, sed penes Ecclesias, monasteria, & capellas manere. Statuit etiam & declarat idem Pontifex, quaecumque scamna, cathedras, arcas, mensas item ligneas, vel lapideas, vel marmoreas tabulas, ac quaecumque dolia, seu vasa vinaria vacua, & alia similia suppellectilia domestica, quamvis beneficii fructibus comparata sint, extra genus spoliiorum esse.

De aulaeis, & peristromatis idem sentit 2. Navarrus in commentario illius Extravagantis num. 4. cum sic scribit: Quæ ratione etiam non comprehenduntur in prædictis aulae & tapetes, quæ beneficiarius principaliter habet ad domum suam ornandam; licet nonnumquam ea commodet Ecclesiae. Sed nimirum cum verba illa constitutionis, (& alia similia suppellectilia domestica) non videantur ostendere differentiam generis, sed potius speciei; quod si generis, in iis fortasse, quæ communem materiam habent, formamque artificiosam: ideo mihi non satis exploratè percepta est exceptio Navarri in aulaeis & tapetibus.

Quæro ex Navarro num mensæ, & abaci, coclearia, pateræ, patinæ, statuæ ex argento aut auro, aliave pretiosa materia, nomen subeant spoliiorum, quæ in jure sunt Apostolicæ cameræ: num item subeant idem nomen è serico ornamenta cubiculorum, quæ beneficiorum ecclesiasticorum fructibus conquesta sunt. Si neget, hæc genere spoliiorum comprehendendi; Apostolicæ cameræ rationes cum spoliis implicitas evertemus; si det, hæc in spoliis numerat: ergo, quemadmodum quæ ipsi argumentando enumeravimus, in spoliis insunt; sic inesse debebunt peristromata & aulae.

Et tamen exceptioni Navarri locus erit, 3. quando beneficii possessor aulae & tapetes eo bonorum genere, quorum is verus dominus erat, coemisset. Profectò eorum verborum (& alia similia suppellectilia domestica)

stica) vera explanatio, ex consuetudine & peritia eorum qui colligendis spoliis præponi solent, esset eruenda.

Sanè illud æquitas suadet, ut supellex, cæterumque instrumentum necessarium, maneat illi incolume, qui oneri succedit beneficii. Ex hoc genere sunt linteamina, linea indusia, ignes, & coquinæ instrumenta. Supellex verò minimè necessaria, non videtur mihi à ratione spoliolum esse seposita, sed Pontificiæ cellæ, seu cameræ deberi, ut res sunt è serico, auro, argento, aliâque materia pretiosa.

QUÆSTIO LXXXIX.

1. **A**nni sunt non pauci, cùm hæc mihi fuit allata quæstio utrùmne sacellum, seu altare, in amplo templo, sive cathedrali Ecclesia inædificatum, & vectigali octoginta annuorum nummum ornatum, cui onus erat annexum missas celebrandi; adolescenti sexdecim annos nato, absque Romani Pontificis concessu posset ab Ordinario conferri.

Quæstionis explicatio perfacilis fortasse cuipiam videri possit, animum ad ea advertenti, quæ ab Hostiensi, Joan. Andr. Antonio Butrio, & Panormitano, traduntur, explanantibus Gregorii IX. Decretalem, Super inordinata, de præbendis, ubi cuique beneficio suam assignant ætatem: illa quoque consideranti, quæ Glossa præcipit, eandem ipsam interpretans Decretalem, & caput, Ex eo, de elect. lib. 6. & quæ Paludanus eodem de genere scribit in 4. sent. dist. 25. q. 2. art. 4. ubi tribus conclusionibus tempora exsequitur, quæ diversa exigunt beneficia: cujus Paludani sententiam probarunt, D. Ant. in 3. par. tit. 15. cap. 1. §. 3. & Gabriel in 4. d. 15. q. 8. art. 1. notab. 2.

2. Omnes hi Doctores, senum denumque immo quatuordecim annorum ætatem satis esse simplici sacerdotio, aut beneficio adipiscendo pro comperto habent. Imò verò Glossa, Palud. D. Anto. Gabriel citatis locis beneficium simplex in puerum septem annorum cadere posse crediderunt. Nam pu-

illum habere posse locum inter canonicos in Ecclesia cathedrali, quamvis in electionibus non sit suffragii consors, decrevisse videtur Bonif. VIII. in cap. Ex eo, de elect. l. 6.

Verum Panormitanus in cap. Super inordinata, de præbendis, auctoritate Hostiensis & Archidiaconi, probat ante annum 14. jure nulli tribui posse beneficium: ita Archidiaconus puerum illum, de quo est in ea Decretali Bonifacii, non jure tenuisse locum inter canonicos scribit, sed Romani Pontificis beneficio. Additque Panormitanus in caput, Super inordinata, in extremo suæ explanationis: in more curiæ positum esse, ut beneficium simplex non concedatur ei, qui ad annum 14. non pervenerit: esseque Hostiensis, Archidiaconi, & Panormitani opinionem communem Doctorum, affirmatur in summa quæ proponitur, Decretali, Super inordinata.

Quam communem sententiam, & curiæ consuetudinem, haud obscuris verbis confirmasse videtur concil. Trident. sess. 23. cap. 6. ubi constituit, neminem ante 14. annum, beneficium ecclesiasticum posse obtinere: quibus verbis satis indicavit, collationem contra hanc legem factam fore nullam: namque, ut admonet Glossa in cap. Licet canon, de elect. lib. 6. ut aliquid irritum sit, sufficit legislatorem prohibuisse, & si non adjiciat, contra factum, non valere. C. de legibus, non dubium. Ergo, qui in hac sententia superiorum Doctorum stare vult: minimè dubitabit sacellum illud, sive altare in hujus adolescentis personam convenire potuisse.

At verò intuenti decretum concilii Trident. sess. 22. cap. 4. secus fortasse videbitur dicendum. Decernit enim, ut, qui in Ecclesiis cathedralibus, vel collegiatis, dignitates, personatus, officia, præbendas, portiones, & quælibet beneficia alia obtinent, quibus varia onera annexa sunt, aut Missas, aut Evangelium, aut epistolam cantandi, intra annum ordines requisitos suscipiant; & munera per se ipsos, ordinesque exercere debeant: at juvenis sexdecim annorum neque ordinem sacerdotii intra annum suscipere, neque Missam celebrare per se ip-

sum potest: ergo illi capellæ aut altari non potest esse idoneus minister. Cum ergo meus animus in hac quæstione fluitaret, atque huc illucque impelleretur, ad illustrissimum Cardinalem Caraffam de me, nostroque ordine optimè meritum, de tota controversia litteras dedi; ut quid de hoc genere illustrissima Congregatio iudicii haberet, doceret.

4. Mihi, & quæstioni, nomine congregationis, ita respondit, Idibus Maii, 1584. (quam responsionem in secundum librum de officiis parochorum ipsi jampridem retulimus) Capellam, cui annexum sit onus Missas celebrandi, nisi foundationis lege cautum sit, ut capellanus per semetipsum Missam celebret, clerico minoribus ordinibus initiato conferri legitimè posse, ab illustrissimis concilii Tridentini patribus decretum est. Unde in casu à paternitate tua nobis proposito speciali aliqua Pontificis gratia non est opus: quandoquidem sicut 14. annos natus adolescens ad prædictam capellam præsentari potuit, & institui, nulla sibi ejusmodi juris patronatus lege contradicente; ita pari quoque ratione potuit ejus fratri 16. annum agenti prævia Ordinarii approbatione conferri.

Sed minimè spernendum est monitum illud Paludani in 4. senten. d. 25. q. 2. art. 4. concl. 1. de beneficiis simplicibus, quæ pueris mandantur, scribentis: Et quamvis, inquit, jure humano non irrita sit talis collatio: tamen jure divino illicitum est dare talia beneficia talibus: nisi, quando alii non inveniuntur: quia contra justitiam distributivam est, illa dare minus digno: quamvis autem iste puer non sit indignus positivè propter defectum vitæ, quia est innocens; respectu tamen illius est indignus, qui habet vitam & scientiam, quæ statim potest prodesse Ecclesiæ: & ideo iste est indignus, quia alius est dignior. Unde contempto meliore, sanctiore, justiore, dare alteri est grave peccatum, ut dicit August. super Jacobum, cap. 2. Hæc totidem verbis Paludanus. Quum autem isti juveni traditum est illius altaris beneficium, an contemptum fuerit salutare hoc Paludani documentum, meum non fuit, nec divinare, nec judicare.

QUÆSTIO XC.

S. Clericus studiosissimè alea ludit lucri 1. cupiditate adductus: quid de hoc aleatore, personam suam, totamque ecclesiasticam classem dedecorante censendum erit?

Mortiferæ culpæ hunc pœnam subire mihi dubium non est; præsertim si palam ludum aleatorium exerceat; qui clericis adeo est interdictus, ut per canonem Cleric. 2. de vit. & honest. clericorum, nec ejus spectatores esse possint. Hostiensis in sua summa, lib. 5. de excessibus Prælatorum, num. 4. §. Clericus verò, verba faciens de aleatoriiis ludis, ita scribit: Sunt igitur ludi noxii vitandi, sicut taxillorum; sicut supra de vit. & honest. clericorum: sunt enim indigni, & pessimi, & serviles: quorum effectus, est injuria. Quis enim ludos appellet eos, ex quibus crimina oriuntur, ut in proœmio. ff. veteris. §. illud verò satis. Et subjicit Hostiensis in num. 5. sexdecim delicta septem versibus comprehensa, quæ ob ludum aleæ committantur; additque in eod. §. propter ludum hujusmodi turpem vitam agi.

Nonnullus etiam Doctor, citatus ab eo, 2. qui scholia exaravit in Angeli summa, in verbo, Ludus, num. 2. Doctores, qui aleam sequerentur, infames esse aiebat: quanto igitur magis in facibus hærebunt infamiæ clerici, si idem genus ludi consecutentur? D. Antoninus in aleæ ludo culpam lethalem agnoscit; quando initur, non animi causa, sed lucri cupiditate, aut rem magni momenti animo lucrandi. Vide illum in 2. partit. 1. cap. 23. §. 2. Genus enim culpæ è genere pœnæ, quam canon infligit Apostolorum, rectè colligit: siquidem pœna depositionis est & excommunicationis ferenda, in cap. 1. dist. 35. ubi est his verbis: Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ, seu ebrietati deserviens, aut desinat, aut certè damnetur; Græcè est, *καταλείδω*, id est, deponatur: Subdiaconus verò, aut lector, aut cantor similia faciens, aut desinat, aut communionem privetur. Quis autem nesciat, neminem aut depositione, aut excommunica-

tione mulctari, nisi ob culpam, quæ divi-
nam jugulat caritatem? Idem Archiepisco-
pus Florentinus in illo c. 23. §. 6. piè obser-
vat quot punctis aleatorii cubio distincti
sunt (sunt enim viginti & unum) totidem
ex eorum ludo peccata oriri. Quot enim, in-
quit, in taxillis sunt puncta, tot scelera ex
eis procedunt: unum gravius altero; & non
mirum, inquit, si vituperantur à Deo, &
toto mundo: illaque viginti & unum scele-
ra ordine persequitur.

3. Sotus in 4. lib. de justit. & jur. q. 5. art.
2. Sacerdotibus autem, inquit, vix citra
mortale uti licet ludis vetitis, ac præsertim
Religiosis, & Antistitibus. Quoniam ludus
illis non qua ratione secularibus, sed quia
contra eorum est honestatem, prohibitus est.
Turcremata, crimen esse mortiferum cle-
ricis aleæ ludum, scribit in commentario
cap. Episcopus. dist. 35. non longè ab ex-
tremo; novemque peccata numerat percen-
sendo ex sententia Raymondi. Navarrus in
summa cap. 20. num. 9. tam clericis bene-
ficio ecclesiasticum obtinentibus, quàm
iis qui sunt sacris ordinibus initiati, nec-
non religiosis, scelus ait esse aleæ sive for-
tunæ ludis magnam ludere quantitatem:
eamdem subscribit Gabriel sententiam, in
4. sent. dist. 15. q. 13. art. 3. dubio 3. ubi
differit, utrùm, qui spectant ludos prohibi-
tos, sint culpæ mortiferæ rei.

Quare probare non possum interpreta-
tionem cap. 1. dist. 35. fabricatam à Sylve-
stro in verbo, Ludus, num. 10. cum scri-
psit: Prædicta intellige de ludente cum pec-
cato mortali: secus de ludente licitè, aut
cum peccato veniali, puta ex recreatione
quid modicum. Magis enim restrictè & cau-
tè dicendum erat, hunc ludum, de quo agi-
mus, cum sit tot scelerum seminarium; cum
notam inurat infamiæ; cum sit tum divina,
tum ecclesiastica, tum etiam civili lege dam-
natus, à clericis sine gravi culpa usurpari
non posse: veniam tamen quamdam mereri
alicujus circumstantiæ accessione, quæ fa-
cit, ut, aut peccatum tantum sit leve, aut
etiam nullum.

4. Profectò D. Thomas, qui in hac re, &
in cæteris ad honestatem vitæ spectantibus
nobis debet esse magister, in 2. 2. qu. 168.

art. 3. mortale peccatum statuit esse ludum,
quando quis studio ludi abreptus, ludit con-
tra præceptum Dei, vel Ecclesiæ. Lex civi-
lis non animadvertit in eum, in cujus do-
mo ludus celebratur aleæ; neque in eum,
qui ex ejusdem domo furto quidpiam sur-
ripit: in eum verò, inquit Prætor, qui aleæ
ludendæ causâ vim intulerit, uti quæque
res erit, animadvertam. Pœna autem est
ejusmodi, ex Ulpiano l. 1. de aleatoribus,
ut, aut multa mulctetur, aut in latumias,
vel in vincula publica detur. In l. verò,
Alearum usus, C. de religiosis, & sumpti-
bus funerum, & aleæ usu, & aleatoribus,
præcipitur, ut nemo neque in domibus, ne-
que in locis publicis, seu privatis, ludum
spectet alearum. Vult etiam ut id, quod
amissum est in ejusmodi ludo, vindicare
possit pater, procurator, seu heres: quòd si
ab iis non vindicetur, sibi fiscus acquirat,
non obstante, inquit lex, nisi quinquagin-
ta annorum præscriptione.

Est verò operæ pretium verba hîc adscri-
bere Aristotelis, ex 4. lib. Ethicor. cap. 1.
de liberalitate, & ejus extremis, in calce ca-
pituli, quem locum Bernardus Felicianus ad
hunc modum interpretatus est. Aleator, &
fur, seu spoliator, & latro, ex illiberalibus
etiam ipsi sunt: cum turpi lucro dediti sunt:
utrique enim lucri causâ negotiantur, & op-
probria sustinent: & hi quidem pericula
maxima acceptionis causâ subeunt; illi ab
amicis quibus dare deberent, lucrantur:
utrique igitur, cum unde non oportet, ve-
lint lucrum comparare, turpi lucro dediti
sunt. Atque omnes hujuscemodi acceptiones
sunt illiberales. Nunc tu tecum cogita,
quid nobis de aleatore clerico sentiendum
sit; cum ipse Aristoteles eum, qui aleæ
ludo dat operam, quem *κνβδπλω* appel-
lat, in cuneum conjiciat *τῶν λωποδυτῶν*
ἢ τῶν ληστῶν ἢ τῶν ἀνελκιδέρων ἢ τῶν
αἰχροκροδῶν. Id est, spoliatorum, seu ve-
stium furium, & illiberalium, & eorum
qui turpia lucra sectantur.

De latrunculorum, seu scacchorum ludo.

QUESTIO XCI.

1. **L**atrunculorum lusio honesta, & concessa sit clericis, necne, an quapiam lege interdicta, videndum est.

Rosella in verbo, ludus. §. postremo, in ludis, qui nec clericis, & maximè religiosis, non permittuntur, numerat scacchorum ludum, suæque opinionis patronos dilaudat Jacobum quemdam, & Petrum. Quæ opinio est ejicienda omninò: quamvis cum Rosella sentiat Gabriel in 4. sent. dist. 15. art. 3. dubio 2. & Cajetanus explanans articulum tertium quæstionis 168. in 2. 2. quem scacchorum ludum, si ludendi finem spectes, quæ animi est oblectatio honesta, omnium ludorum pessimum appellat: & ob eandem causam ineptissimus à Navarro existimatur, in summa, cap. 20. num. 3. Nec me latet Bartolum in proœmio digestorum. §. Illud verò, scripsisse hoc genus ludi maximè prohibitum esse litterarum studiosis; quibus ipsis alius quidam Doctor dicit esse pestilentem: eos enim quasi ebrios reddit, multasque temporis partes iisdem suffuratur: eodem addi posset, quia ludus est iracundiæ, & stomachi plenus, jacturam habens ingenii in eo qui vincitur.

2. Sed, ut jam dixi, est hæc opinio prorsus explodenda, tum auctoritate, tum ratione adhibita. Ergo latrunculorum ludum non esse clericis indecorum, Glossa civilis jampridem docuit in authenticam, Interdicimus, C. de Episcopis & clericis; Innocentius in cap. Lator, de homicidio casuali; Panormitanus in cap. Clerici 2. de vit. & honest. clericorum, num. 2. ubi opinionem testatur communem esse Doctorum, scacchorum ludum clericis esse licitum; profertque Innocentium in eodem loco, qui est à nobis jam indicatus; & Archidiaconum in cap. Episcopus, distin. 35. ubi sic: Ludus autem scacchorum non prohibetur: quia ibi potius humanum ingenium exercetur, nisi ad pecuniam, secundum Lau.

Quest. XCI. & XCII.

Veniamus ad Theologos. Richardus in 4. dist. 15. art. 5. q. 8. ob rationem Archidiaconi probat esse licitum: & ob illam ipsam Turrecremata licere ait, in cap. Episcopus, dist. 35. art. 2. item D. Antoninus in 2. par. tit. 1. c. 23. §. 2. Sylvester in verbo, Ludus num. 7. Nam de hoc ludo differens ait, secundum Doctores & consuetudinem verius esse, cum clericis non esse prohibitum. Angelus in verbo, Ludus. §. 2. Tabiena in verbo, Ludus, num. 7. idem omnino quod Sylvester, verbisque iisdem. Nimirum Sylvester data opera Rosellæ opinionem, & Jacobi Aretini, & Petri, necnon Cini refellit, in verbo, Ludus, num. 2. §. 4. Est aliquando.

Ratio etiam satis illustris hunc ludum; honestat: propterea quod & exercitationem habet ingenii; nihil fortunæ committit: ratione & consilio cuncta administrat: fraudes omnino ignorat ac respuit: Regis, qui copiis hostilibus præest, cum petitur latus, qui pro eo pugnat admonetur omnibus omnium generibus hominum esse familiaris. Denique ludus plenus est liberalitatis, & ingenuitatis; omniæque vitans incommoda, quæ ab adversariæ sententiæ auctoribus adferuntur, si modicè adhibeatur quæstus, turpisque lucri cupiditate circumscripta, atque cum ea temporis præscriptione, quam honesta ratio & voluptas animi præfinit. In publico verò cœtu, præsertim profanæ multitudinis, esset clerico ab hoc ludo abstinendum. Sylvester illud etiam addit, cum laico non esse ludendum: duorum canonum auctoritate probare id nititur; in quorum neutro reperitur, quod ait Sylvester.

De immunitate ecclesiastica.

Totam Ecclesiæ, seu clericorum immunitatem, à jure divino & naturali manasse.

QUESTIO XCII.

UT multis rogatoribus satisfactum sit, primum de toto ipso genere sacræ immunitatis concessio Ecclesiæ: deinde de singulis partibus propriè differemus.

Ipsi igitur usque defendimus, clericorum immunitatem, sive in personis eorum, sive in causis, sive in bonis spectetur, à Jure divino & naturæ fluxisse. Prima argumentatio. Potestas Ecclesiastica divino jure instituta est, atque sancita; totaque in Romano Pontifice collocata; qui legitimus est Christi in terris vicarius, & Petri successor: ergo & jurisdictio ecclesiastica & illius materia propria, quæ personas sacras, & earum causas & res amplectitur, ejusdem divini juris institutionem habeat necesse est.

Secunda. Superioris & dignioris potestatis jura, aut imminui, aut violari non possunt ab ea quæ est inferior, & minus digna, & quæ superiori natura subesse & obtemperare debet: sed potestas spiritualis Ecclesiæ & jurisdictio dignior est civili, ac superior, atque illi jure divino præest: siquidem cuncti Christiani, infimi, medii, summi, Petri & Romani Pontificis oves sunt, à quo pasci & regi debent: ergo libertatem, atque immunitatem pastorum ab ovibus aut lædi, aut devorari impium est: id autem accideret, si ullus Principum sive in personas sacras, sive in eorum causas & bona jus exercere vellet; in eo enim de jure Romani Pontificis diriperetur: ergo nemo conari id sine sacrilegio potest.

2. Tertia. Si in spiritualibus, ut inquit Innocent. III. scribens ad Constantinopolitanum Imperatorem, Pontifex Romanus excellit, quæ tantò sunt temporalibus digniora, quantò anima præfertur corpori: extantque hæc verba in sua Decretali, Solitæ, de majoritate & obedientia: quis Princeps audeat incommodare tantæ majestati pontificiæ; qua tum personæ, tum res ecclesiasticæ, & ecclesiasticarum personarum bona proteguntur & gubernantur?

Quarta. Si Pontificia dignitas, soli; Imperatoria & Regia, lunæ comparatur, ut idem in eadem epistola dicit: ergo sicut luna luce solis splendet; neque eum infuscat; sic Imperatoria potestas lucem accipit & fidei & justitiæ, qua ad felicitatem pervenitur æternam, à Romano Pontifice; cujus splendori officere non potest: officeret autem, si partem ullam posset ecclesiasticæ jurisdictionis aut lædere aut perturbare.

Quinta. Verè dixit Driedo in 1. lib. de libert. Christiana, cap. 9. potestatem spirituales temporali præfici tamquam causam efficientem & dirigentem, tamquam formam & finem: ergo illius finem, qui est, ex caritate nancisci veram felicitatem, illius functiones sacras & officia, possessionem atque administrationem bonorum, quæ à ministris ecclesiasticæ Hierarchiæ possidentur, pervertere & labefactare non potest.

Sexta. Hierarchia ecclesiastica, quæ constat ex Episcopis, presbyteris & ministris, divina ordinatione est instituta, ut definitum est à Tridentino concil. sess. 23. can. 6. cujus caput & legitimus præses est Romanus Pontifex: ergo quæcumque ad eorum, & dignitatem hujus Hierarchiæ pertinent, erunt ex eadem divina institutione: pertinet autem ut personæ, & bona, & causæ, quæ partes Hierarchiæ attingunt, à summa potestate, quæ Hierarchiæ moderatur, cognoscantur, judicentur, defendantur: ergo ejus jurisdictio atque immunitas sine gravi scelere à nemine potest offendi.

Septima. Nullus est Rex aut Princeps, qui suæ familiæ non tribuat, quam potest, immunitatem: sed universitas clericorum est jure quodam præcipuo familia Dei, cui famulatur, ac servit: ergo quin ei largitus sit, & civilium munerum, & judiciorum, & tributorum immunitatem, dubitari non debet.

Octava. Si Rex Hispaniarum in homines Gallos eorumque prædia & patrimonia nullum obtinet imperium; nec vicissim Rex Galliæ personas remve ullam occupare potest Hispaniensium hominum: multò minus Rex, aut Imperator ullus personam quampiam, aut rem sibi vendicare potest ex Hierarchico Romani Pontificis imperio; cum unum mundanum, & profanum regnum in aliud jus aliquod interdum habere possit; nullum autem regnum separatim, neque omnia conjuncta, quidquam habeant potestatis in regnum Romani Pontificis; cujus nutus, & imperia, & leges, tamquam filii jussa parentum, & oves pastorem, intueri, sequique debent.

Nona probatio ex sanctionibus Conciliorum, & Romanorum Pontificum petita.

In Concilio Lateranensi, in quo Leo X. interfuit sess. 9. non longè ab extremo est
 „his verbis : Cùm à jure tam divino [quàm
 „humano laicis potestas nullà in ecclesiasti-
 „cas personas attributa sit. Gravissimàque in
 eos censura animadvertit Leo X. & Concil.
 qui vectigalia aliàque onera personis impo-
 nunt ecclesiasticis : innovatque, sacro ap-
 probante Concilio, idem Leo omnes Boni-
 facii VIII. constitutiones ad libertatem
 ecclesiasticam pertinentes. Si ergo Principes
 nullam habent potestatem in personas eccle-
 siasticas : ergo eodem jure divino negatum
 est, ut illis ipsis vectigalia, aut eorum bo-
 nis onera possint imponere : nam hæc one-
 ra si ferrent personæ ecclesiasticæ aut in suis
 personis, aut in suis bonis, illis præcipere,
 & eos cogere possent suo jure Principes :
 quod ipsum negat concilium Lateranense.
 „Tridentinum concilium sess. 25. cap. 20.
 de reformat. Ecclesiæ, inquit, & persona-
 rum ecclesiasticarum immunitas Dei ordi-
 natione, & canonicis sanctionibus insti-
 tuta est. Concilium Colonienſe, quamvis
 non generale, quod Tridentinam Synodum
 „præcucurrit par. 9. c. 20. eandem hisce
 „verbis comprobat veritatem : Immunitas ec-
 „clesiastica vetustissima res est, jure pariter
 „divino & humano introducta ; quæ in duo-
 bus potissimum sita est : primum, ut clerici
 eorumque possessiones à vectigalibus, & tri-
 butis, aliisque muneribus laicis libera sint :
 deinde, ne rei criminis ad Ecclesiam confu-
 gientes, inde extrahantur. Symmachus cum
 reliquorum Patrum cœtu in Romano con-
 „cilio, quod fuit tertium : Solis, inquit, sa-
 „cerdotibus de rebus Ecclesiæ disponendi in-
 „discussè à Deo cura commissæ est. Cujus sy-
 nodi decreta in decretum retulit Gratianus,
 dist. 96. cap. Bene quidem. ex qua synodo
 Innoc. III. sumpsit sententiam, & verba,
 cùm in Decretali, Ecclesia sanctæ Mariæ,
 „de constit. sic loquitur : Nos attendentes
 „quòd laicis etiam religiosis super Ecclesiis &
 „personis ecclesiasticis nulla sit attributa fa-
 „cultas ; quos obsequendi manet necessitas,
 „non auctoritas imperandi. Martinus verò V.
 in constitutione, Ad reprimendas, loquens
 „de laicis sic ait : Non attendentes quòd lai-
 „cis in clericos, & ecclesiasticas personas, &

illorum bona nulla sit attributa potestas. Et
 Constantiense concilium, sess. 31. Sub-
 diti in eorum Prælatos, & laici in clericos
 nullam habent jurisdictionem, & potesta-
 tem. Et Bonifacius VIII. in sua Decretali,
 Quamquam, de censibus : Cùm igitur, in-
 quit, Ecclesiæ, ecclesiasticæque personæ,
 ac res ipsarum, non solum jure humano,
 quin imò & divino, à sæcularium persona-
 rum exactionibus sint immunes.

Decima & postrema ratio. Nisi immuni-
 tas, & libertas hæc ecclesiastica esset à Deo ;
 numquam ei sæculi Principes summi aut as-
 sensissent, aut favissent ; quibus nihil est mo-
 lestius ac durius, quàm vel tantulum sui ju-
 ris legitimi ac jurisdictionis deperdere.

Sed operæ pretium est perantiqui & impii
 philosophi audire testimonium, id quod nos
 de jure ecclesiasticæ immunitatis contendimus,
 comprobantis. Strato Lampſacenus, ut est apud
 Ciceronem in Lucullo, qui à rerum humanarum
 cura & administratione Deum avocabat, ex eorum
 philosophorum secta, qui pietatem minimè coluerunt,
 immunitatem operum, & vacationem sacer-
 dotibus Deorum dari pro certo sumebat, ad
 Dei providentiam tollendam : absurdumque
 esse concludebat iis muneribus Deos occu-
 pari, quibus rectum minimè erat illorum
 sacerdotes implicari. Et Alexander magnus
 captis Thebis vendidit liberos homines,
 exceptis sacerdotibus ; quemadmodum est
 apud Ælianum lib. 13. variæ historiæ, cap.
 7. Et Cicero in oratione de Aruspicum res-
 ponsis : Lege, inquit, naturæ, communi
 jure gentium sancitum est, ut nihil morta-
 les à Diis immortalibus usu capere possint.
 Atqui Ecclesiæ Christianæ bona, sunt Dei
 bona : ergo jure naturæ & gentium tueri de-
 bent libertatem.

QUÆSTIO XCIII.

Nunc in singulis ecclesiasticæ immu-
 nitatis partibus id ipsum, quod de
 eadem universè demonstravimus, duce Je-
 su conemur. Prima igitur immunitas in
 personis ab Ecclesia divino cultui addictis
 versatur : hanc juris esse divini nemo nega-

verit, qui sacra à profanis noverit segregare. Cum enim universitas clericorum sacra sit, potestati profanæ, & non sacræ, præesse debet, non obtemperare; illi præcepta dare, non ab ea accipere; in hac enim universitate sunt pastores & patres; in potestate & universitate laica oves, & filii; neque in Ecclesia Catholica pastores, & parentes animorum, ab ovibus & filiis ad officium revocantur; sed ab his oves in ovile etiam bacillo, id est, ecclesiastica animadversio- ne, atque armis etiam, cum opus est, compelluntur.

Itaque Covarruvias in lib. practicarum quæstionum, cap. 31. concl. 2. fatetur opinionem esse communem, clericos jure divino exemptos esse à potestate sæculari; quam ipsam tribuit Glossæ in cap. Si Imperator. dist. 99. & Glossæ in cap. Quamquam, de censibus, quam ait ab omnibus esse receptam; profertque Cardinalem in repetitione cap. Perpendimus, Abbatem, Felinum, Decium in cap. Ecclesia sanctæ Mariæ, de constitut. eandemque Felinus in cap. 2. col. 1. de majorit. & obediens. testatur esse communem: qui omnes adeo divini juris clericorum exemptionem esse contendunt, ut illi ulla humana lege derogari non possit.

Sed quid attinet ad opinionem differentium revocare, quod est certa œcumenicorum Conciliorum auctoritate firmatum? Quorum Conciliorum verba sunt in ea, quæ antecedit quæstione, à nobis summa fide allata. Quare impius Joannes Wicleffus meritissime fuit in concilio Constantiensi condemnatus, qui delirans jactabat, à potestate civili ecclesiasticos non esse exemptos in civilibus & criminalibus.

2. Secunda immunitas est fori, seu judiciorum, ut in jus & ad tribunalia profana magistratuum vocari clerici non possint, neque apud tales magistratus profanos causam dicere. Immunitatem hanc quamvis dicat Sotus in 4. sent. dist. 23. quæst. 2. art. 2. concl. 5. non expresse constare (verba sunt ejus) esse de jure divino; dicit tamen, esse juri naturali & divino maxime consentaneam: ipsi verò addimus, ita esse omnino cum divino & naturali jure conjunctam, ut secus sine gravi errore nemo possit opina-

ri; huc enim spectant tam multa argumenta in priorem quæstionem collata; huc item tendunt quæ Sotus in illa concl. 5. sapienter argumentatur.

Primum: quia jure divino sunt Ecclesiæ ministri constituti: ergo ex eodem jure est, ut non debeant à sæcularibus judicibus evocari, & ab suis Ecclesiis, muneribusque sacris abduci: *Nemo enim potest duobus dominis servire: & nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus.* 2. ad Timoth. 2. Deinde, quia cum in causis ecclesiasticis jure divino à foro sæculari immunes sint clerici, ut non modò Catholici, sed etiam hæretici crediderunt, usu venire posset sæpenu-mero, ut eodem tempore causæ spirituales & civiles concurrerent; & propter illas ad tribunal ecclesiasticum, propter has ad profanum oporteret accedere; nec satis constitue- re possent, qui postularentur, ad utrum se prius conferre deberent.

Pòst, indignum, indecorum, ac turpe esset, ut, qui homines spirituales, & sacri, judicium dare debent in seculares, atque eos errantes coercere, ij à sæcularibus, hoc est, parentes à filiis judicarentur & punirentur: quo nihil à recta ratione & divina lege cogitari potest disjunctius. Tum, si Apostolus 1. Corinth. cap. 6. acriter objurgavit primos Evangelicæ Ecclesiæ Christianos, quòd apud ethnicos judices causas disceptarent, cum possent sibi è cœtu fidelium deligere, à quibus illæ cognoscerentur; qua ratione tulisset Apostolus, ut sacrorum ministrorum causæ non apud sacros judices, sed profanos, age- rentur?

Ad extremum, hanc ipsam sententiam confirmant verba Constantini Imperatoris: qui libellos repudiavit querelarum, quos ad eum in concilio Nicæno nonnulli Episcopi detulerunt: quos est his verbis affatus: Vos à nemine dijudicari potestis; quia Dei solius judicio reservamini: quam sententiam illum, docente B. Sylvestro, imbibisse credendum est, extantque ea Constantini magni verba, 11. q. 1. can. Continua ex Cod. Theodosiano, lib. 16. tit. de Episc. audien. c. ult. ubi Imperatores Valentinianus, Theodosius, Arcadius, sancientes de cunctis, qui necessitati- bus Ecclesiæ serviunt, vetant eos ad judicia

„protrahi secularia. Habent illi, inquiunt,
 „suos iudices; nec quidquam iis publicis est
 „commune cum legibus. Ex quo intelligi po-
 test grave Scoti erratum, in 4. sent. dist. 13.
 quæst. 2. §. Respondeo, non esse essentiale
 ordini: qui privilegium exemptionis à foro
 laico in causa sanguinis ait Ecclesiæ datum
 esse à Constantino. Ex epistolis namque de-
 cretalibus primorum Pontificum Romano-
 rum, eorumdemque martyrum, qui multos an-
 nos Christianos Imperatores præcucurrerunt,
 planissimum fit, clericorum causas à laico-
 rum tribunalibus seclusas esse: nec umquam
 licuisse, nisi apud Episcopos, ecclesiasticos-
 que iudices, eas actitari, ac judicari.

Hoc primum sanxit B. Petrus, primus
 Christi Vicarius, ut auctor est Clemens Ro-
 manus, in sua 1. epistola decretali: hoc reli-
 qui Apostoli statuerunt: hoc Anacletus,
 qui anno octogesimo post Christum natum:
 hoc Alexander I. qui anno 109. pontifica-
 tum gessit: hoc Caius, hoc Marcellinus,
 hoc Gelasius, hoc alii multi ante tempora
 Christianorum Imperatorum decreverunt.

Quin etiam D. Petrus, eodem Clemente
 teste, tulit, ut cuilibet oppresso Christiano
 jus liberum esset ad Sacerdotum iudicium
 provocandi; nec cuiquam fas esset eorum re-
 pudicare sententiam: quod ipsum postea in
 sua prima decretali iussit confirmavitque
 Anacletus. Atque has leges inter Christianos
 valere voluerunt, quo tempore in eos ab
 ethnicis Imperatoribus & Regibus crudeli-
 ter sæviebatur.

Hoc perantiquo Ecclesiæ jure septus Basi-
 lius Græcorum Imperator, in oratione,
 quam ad Patres octavæ Synodi habuit, his
 verbis, atque hisce sententiis proceres Impe-
 „rii, cæterosque laicos, allocutus est: De vo-
 „bis autem laicis, tam qui in dignitatibus,
 „quàm qui absolute conversamini, quid am-
 „plius dicam, non habeo; quam quod vobis
 „nullo modo licet de ecclesiasticis causis ser-
 „monem movere. Hæc enim investigare, &
 „querere Patriarcharum, Pontificum, Sacer-
 „dotum est: qui regiminis officium sortiti sunt:
 „qui sanctificandi, qui solvendi, & ligandi po-
 „testatem habent: qui ecclesiasticas & cœlestes
 „adepti sunt claves: non nostrum, qui pasci
 „debemus; qui sanctificari, qui ligari, vel li-

gamento solvi egemus. Et post aliquantò:
 Oportet ergo cum timore & fide sincera hos
 audire; & facies eorum vereri: cum sint mi-
 nistri Domini Omnipotentis, & hujus for-
 mam possideant: & nihil amplius, quàm ea
 quæ nostri ordinis sunt, requirere.

Sequitur tertia immunitas bonorum; quo-
 rum est bipartita ratio: nam alia sunt omni-
 no in patrimonio Christi & pauperum; quo-
 rum nullam partem Imperatores, aliique
 Principes sine sacrilega usurpatione decerpe-
 re possunt: quoniam Dei voluntate, & iussu,
 certoque naturæ persuasum eorum bonorum
 ministri, & dispensatores sunt majores, mi-
 norésque Sacerdotes, atque ii, qui beneficiis
 præfecti sunt ecclesiasticis: & de hac immu-
 nitate, vel leviter dubitare, sitne ea divina
 lege constituta; hominis est in divinarum le-
 gum disciplina parum aut nihil admodum
 exercitati.

Altera est immunitas bonorum, quorum
 veri sunt domini clerici, civilique titulo,
 ac jure ea adipiscuntur, uti ex testamento,
 ex donatione, ex industria sua, ac labore,
 quo de genere immunitatis, à divinate lege
 fluxerit, non pauci dubitarunt. Victoria, lib.
 1. relectionum de potestate Ecclesiæ, sect. 7.
 concl. 2. ait, jure divino à pensandis tribu-
 tis Principibus, liberatos esse solos religiosos,
 qui vitam Apostolicam sequuntur; reliquos
 clericos non item; quia, qui commodum
 sentit, sentire etiam debet incommodum.
 Driedo, in 1. lib. de libertate Christiana,
 cap. 9. considerat. 7. Donatione Principum
 Ecclesiam scribit immunitatem bonorum
 assecutam esse. Medina privilegium hujus-
 modi immunitatis Principum benignitati re-
 fert acceptam in C. de rebus restituendis q.
 15. quibusdam adductis argumentis, quibus
 fortasse imperitis imponat, peritis non item.
 Covarruvias, in lib. practic. qq. c. 31. cum
 in conclus. 1. posuisset, clericos in iis quæ
 verè spiritualia & ecclesiastica sunt, jure divi-
 no eximi; in tertia reliquit, in temporalibus
 & criminalibus jure pontificio: & in quarta
 addidit, nullum Principem sæcularem huic
 immunitati derogare posse, nec à Summo
 Pontifice sine culpa revocari; cum in eam im-
 munitatem tota Christiana Respublica con-
 senserit. Sotus, in 4. dist. 25. q. 2. art. 2.
 concl.

concl. 6. ad hunc modum scribit de hac ter-
tia specie immunitatis.

5. Sexta conclusio. Quamvis clerici, neque
in suis personis, neque in suis bonis essent
jure divino liberi, nihilominus Papa potuit,
etiam inconsultis Principibus, & debuit eos
ab eorum exactiōibus & foro excipere: cui
quidem exemptioni Principes contravenire
nequeunt. Hæc ille: at si hujusmodi immu-
nitatem invitis Principibus potuit ac debuit
Rom. Pontifex largiri universitati clerico-
rum, nimirum admonente jure naturali, ac
divino, id fecit; atque adeo, quia in cleri-
cos, & eorum bona nihil juris erat Prin-
cipibus: nam si fuisset, cur illis invitis, &
non consultis tali jure spoliandi erant? præ-
terquam quod iidem Principes, quorum po-
tentia & viribus non ita facile resistitur, in
jure suo conservando, & non amittendis
censibus acerrimo studio & contentione la-
borant. Quare mihi persuasum est, natura
admonente, & impellente Deo, Principes
reddidisse Ecclesiæ ecclesiasticisque perso-
nis, quod per vim ac tyrannidem, prius-
quam nostræ religionis sacris expiati essent,
eripuerant.
6. Sic igitur censeo, jure divino à tributis
Principum, & censibus esse totum clerum
immunem. Primum, quia id non obscu-
rè in sua decretali, Quamquam, de cen-
sibus. lib. 6. dixit Bonifacius VIII. Dein-
de, quia luculenta est auctoritas in c. 47.
Genes. ubi proditum est, cum Josephus to-
tam regionem Ægypti in ditionem Phara-
onis subjunxisset, liberam eam partem reli-
quisse, quæ à Sacerdotibus tenebatur; &
cum ex quinta parte vectigales universos fe-
cisset, Sacerdotes immunes reliquisse: de
quibus Sacerdotibus Diodorus in 2. lib. te-
statum reliquit: Omnes in Ægypto Sacer-
dotes immunes esse: eos post Reges secun-
dum honoris & dignitatis locum tenere:
publicorum vectigalium, quorum est tri-
partita ratio, primam Sacerdotum collegio
assignari, nedum tributo aliquo onerari.
Herodotus verò in Euterpe, sive lib. 2. eos-
dem Sacerdotes scribit non exiguis affici
commodis; nihil è re sua domestica con-
terere; nihil erogare; singulis coctos cibos
sacros quotidie præsto esse; carnes bubulas
& anserinas abundè suppeditari.

Ex hoc loco sacrarum litterarum in Epist.
ad Rom. cap. 13. argumentum ducit D.
Thom. æquitati naturali valde consenta-
neam esse clericorum immunitatem. Un-
de etiam, inquit, apud Gentiles liberi erant
à tributis illi, qui vacabant rebus divinis.
Quis porro inducat animum credere, per
Josephum, virum sanctissimum, divino-
rumque consiliorum fidelissimum interpre-
tem plus immunitatis voluisse Deum dæ-
monum impertiri Sacerdotibus, quam sui
incorrupti cultus in nova lege ministris?

Nec mireris, immunitatem à Josepho
& Pharaone, Dei nutu illis Sacerdotibus
datam esse: quia non propter eorum cul-
tum, qui impius erat, & Deo perinvisus,
est impertita immunitas; sed propter alia
quædam non vulgaria, quæ in illis inerant
bona quæ ex Chæremone Stoico, memo-
rat S. Hieronymus lib. 1. adversus Jovinia-
num: Eximia enim castimonia illos anti-
quos fuisse Sacerdotes scribit; numquam
se mulieribus miscuisse; numquam cognat-
os & propinquos, ac ne liberos quidem vi-
disse; omnia mundi negotia, curasque re-
rum caducarum posthabuisse; in templo
semper fuisse; rerum naturas, causasque, &
syderum rationes contemplatos esse: atque
ex eo tempore, quo cultui, quem agnosce-
bant ipsi, deservire cœperunt, se à vino &
carnibus abstinuisse; panem rarè comedisse;
oleum dumtaxat in oleribus novisse ad nau-
seam, gustatusque asperitatem leniendam;
ovum etiam & lac vitavisse: quorum alte-
rum carnes liquidas, alterum sanguinem
esse dicebant colore mutato: cubile è foliis
palmarum, quas baias nuncupabant, con-
texuisse: scabellum acclive & ex una par-
te obliquum pro pulvillo in terra capiti
supposuisse: bidui triduique inedia susti-
nuisse: humores corporis, qui nascuntur ex
otio, & ex unius loci nimia mansione vi-
ctus castigatione sicasse: ut minùs miran-
dum sit, tantam illorum continentiam &
frugalitatem beneficio immunitatis à Deo
remuneratam esse.

Atqui isthæc bona hærebant in illis; ad
alios minimè dimanabant: at Evangelicæ
ecclesiæ bona maxima & divina, ut sacri-
ficia, ut publicæ preces, quæ Deo sunt ac-

ceptæ, ut animorum procuratio, ut sce-
rum expiatio, ut sanctitas & divina gratia
per Sacramenta à Sacerdotibus novi testa-
menti communicata ad cunctum Christia-
num populum manant; ut meritò ex certo
scito Dei, nihil tributi ulli principi, seu
populi universitati, aut ex pecunia, aut
ex alio genere bonorum solvere debeant Sa-
cerdotes & clerici.

Altera etiam causa Josephum adducere
potuit, quamobrem Sacerdotibus Ægypti
decreverit immunitatem tributorum: quo-
niam in ea provincia suum genus jam col-
locatum erat; ne ipsum ab Ægyptiis vexa-
retur; atque ut illa ipsa immunitas penes
suæ gentis Sacerdotes maneret.

Tertia causa ex divino decreto fuisse vi-
detur: ut hoc exemplum ad Christianos
Principes nostræ religionis artibus excul-
tos deflueret; ne iniquis vectigalibus, &
censibus sacram Christi familiam affligerent.

Atque ob id ipsum, Artaxerxem Re-
gem, veri Dei legis expertem, Deus ipse
permovit, ut sui cultus ministros, immu-
nitatis, de qua differimus, honore affice-
ret; suarumque provinciarum & civitatum
rektoribus præciperet his verbis: Vobis quo-
que notum facimus de universis Sacerdo-
tibus & Levitis & cantoribus, Nathinæis
& ministris domus Dei hujus, ut vectigal
& tributum, & annonam non habeatis po-
testatem imponendi super eos. At quanto
est vero similis Christianis Principibus
prohiberi divinitus, ne illa ipsa suis, suique
filiis veris ministris imponant?

Tertiam rationem adhibeamus. Nec Deus
nec natura patitur, ut parentes pendant ve-
ctigal filiis, sed potius ut filii parentibus:
sed Sacerdotalis ordinis filii sunt Principes,
illorum verò sunt Sacerdotes parentes: qua-
re, &c. Itaque Tostatus, stomachosius in
nostrorum temporum Principes invehens,
explanans ea verba, *statuta cibaria*, ex c.
47. Gen. atque eos cum Regibus antiquis
Ægypti conferens, hanc sententiam atque
orationem exprompsit: In quo Reges &
Domini hujus nostri temporis admodum
exprobabiles redduntur; quippe qui Eccle-
siis, in quibus sanctissimus veri Dei cultus
agitur, qui apud Gentiles non fuit, non

solum bona non conferunt; sed etiam an-
tiquorum Principum donatione collata au-
ferunt; ministris ecclesiasticis exactiones,
exactionesque partim publicas, partim
privatas imponentes: ut jam idem Rex &
Episcopus & Papa videatur. At valde abo-
minandum est, ut filiorum servituti paren-
tes subjiciantur. Haftenus ille.

Quartam rationem ne prætermittamus:
Tributa & vectigalia præstantur Principi-
bus, atque eorum propria videtur esse im-
munitas, quia bene merentur de populis,
multis in eos officiis ac beneficiis conferen-
dis: ergo, cum multo plura & præstantiora
& diviniore accipiant Principes ab ordine
ecclesiastico, ei deberent ipsi tributum con-
ferre: quod Reges faciebant Ægyptii, teste
Diodoro; non autem ab ordine auferre, ei-
demque per injuriam imperare.

Denique si æquitati naturali est hæc im-
munitas maximè consentanea, ut D. Thom.
in epist. ad Rom. cap. 13. testatur; quid ipsi
vereamur affirmare juris esse divini, cum
æquitas sit primum jus ipsum divinum?
Virga enim æquitatis, virga regni tui,
ad Hebr. 1. & Psal. 44. ex editione 70.
& Psal. 10. *Æquitatem vidit vultus ejus.*
& Psal. 16. *Oculi tui videant æquitatem.*
& Psal. 118. *Æquitas testimonia tua.* Et
Omnia mandata tua æquitas. & Prov. cap.
8. *Meum est consilium, & æquitas.*

Dices: at D. Thom. in 2. sent. d. 44. q.
2. art. 2. ad 1. & D. Bonav. in eadem dist.
art. 3. q. 1. num. 35. & Richardus, in eamd.
art. 3. q. 1. ad 1. ex illo loco Matth. c. 17.
Ergo liberi sunt filii, eliciunt, libertatem,
immunitatemque tributorum, iis conces-
sam esse à Deo, qui vitam sequuntur Apo-
stolicam, neque quidquam, quod suum sit,
in terris possident: ergo reliqui clerici non
habent à jure divino immunitatem. Nego
consequentiam; neque enim superioribus
Theologis, iis locis quos indicavimus, pro-
positum fuit de jure immunitatis toti eccle-
siastico ordini tributæ disputare, sed ea de
re tantum, Utrum Christiani seculi Princi-
pibus, atque adeo tyrannis subesse debeant;
& quoniam concludunt, legitimis Principi-
bus seculi obsequi, & obedire debere Chris-
tianos; ideo auctoritatem illam Evangelii,

ergo filii sunt liberi, qua personam sustinentes adversarii usi erant, interpretati sunt, illic Christum non de cunctis Christianis locutum esse, sed de se ipso, suisque Apostolis, atque de iis qui eorum vitam atque institutum imitantur. Quæ verissima videtur esse interpretatio: num autem aliunde confici possit, communi clericorum, divino naturalique jure immunitatem datam esse, illic nec quæsierunt, nec negarunt hi magistri Theologi. Tametsi D. Hieronymus in illum ipsum locum Matth. cap. 17. scripserit, clericos propter Domini honorem tributa non solvere: & D. Augustin. l. 1. qq. Evangel. q. 23. dixit filios regni illius, intelligens clericos, non esse vectigales.

11. At enim D. Thom. in epist. ad Rom. cap. 13. interpretans verba illa Apostoli: *Ideo enim tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes*, hæc scribit: Ab hoc tamen debito liberi sunt clerici ex privilegio Principum: quod quidem æquitatem naturalem habet: unde etiam apud gentiles liberi erant à tributis illi qui vacabant rebus divinis. Si igitur privilegio Principum jus est adeptus immunitatis clerus: ergo non est juris divini & naturalis.

Respondeo primum, non dicere D. Thomam jus immunitatis impetrasse à Principibus clericos, sed à debito liberatos esse solvendi: at illud debitum & onus antequam imperatores Evangelii jugo cervices subjecissent, tyrannicè, non justè Christianus clerus sustinebat: quo onere à Constantino jam Christiano soluti sunt, & toti communitati clericorum est reddita immunitas; quæ mirandum in modum ab imperatoribus Christi nomini & religioni offensis vexabatur. Ergo Ecclesiæ, quod suum erat, fuit à Constantino restitutum.

Deinde dicere possumus: cum in jure immunitatis duo insint, alterum potestas, seu facultas non solvendi; alterum usus, seu immunitatis executio; primum à natura, & à Deo concessum est clericis; secundum, etiam à Principibus. Vel dic, immunitatem dupliciter considerari posse, in actu, inquam, primo, ut philosophicè dicam; & in actu secundo: in actu primo, à natura & à Deo; in actu verò secundo, est etiam à

Principibus. Adde, quod minimè est absurdum, idem privilegium & beneficium esse à pluribus: quotidie impressoribus à multis principibus tribui solet privilegium, ne eorum libri alibi imprimantur. Quare illud ipsum immunitatis privilegium, quod jam inde à principio à Deo institutum est, à natura probatum, deinceps variis sanctionibus, ab Imperatoribus, & Regibus, & Pontificibus, & retentum, & defensum, & communitum fuit. Atque hæc interpretatio valet in ea omnia jura humana, quæ ab adversariis solent colligi, ut vincant Ecclesiæ immunitatem à beneficentia Principum profluxisse.

Sed aliis quibusdam argumentis huic immunitati obstrepunt adversarii: sic enim commentatur secum Medina, C. de reb. restit. q. 15. Jus positivum, atque etiam Evangelicum, non tollit obligationes naturales; ut solvendæ pecuniæ; ut suis dominis serviendi: ergo neque clericorum ordo jura principum impedire debet. Consequentiam probat: quia hujus generis debita & obligationes non tolluntur Baptismo.

Respondeo, multa esse in argumentatione hac vitia: primum, quod jus immunitatis putat esse positivum: at ipsi docuimus multis rationibus, esse naturale ac divinum. Secundum vitium, quod non vidit in hac parte, de qua controvertitur, quid inter Baptismum, atque ordinis Sacramentum intersit: namque Baptismus in cætum tantum fidelium eos, qui baptizantur, adscribit, sive servos, sive dominos, conditionem hominum non mutat: at ordo jam effectos fideles ab una jurisdictione, hoc est, profana, in aliam, quæ est Ecclesiastica & sacra, traducit; & in eam classem transfert, quæ civili præest, & moderatur. Tertium vitium, quod non animadvertit quantum intersit inter debitionem pecuniæ & obedientiæ, non manente eodem vitæ genere: nam qui pecuniam alteri debet, quacumque is conditione sit, sive privatus, sive persona publica, sive dominus, sive servus, sive Rex, sive Imperator, sive Sacerdos, sive Episcopus, sive Pontifex summus, eam reddere debet: at obedientia, quæ ratione conditionis & jurisdictionis uni debetur, mutata conditione & jurisdictione desinit. Ita miles, si à Rege

Hispaniarum, ad Galliarum transeat, non amplius paret Regi Hispaniarum, sed Galliarum: & si clericus qui uni servit Episcopo, alterum sibi deligat, huic obtemperabit.

13. Urget hoc etiam argumento Jo. Medina. Qui uxore non assentiente sacrum ordinem suscipit, non liberatur onere servitutis conjugalis: ergo neque ordo suapte natura tollit onus dominis civilibus serviendi, & praestandi quae debentur.

Respondeo, Medinam in turpem incidere paralogismum: qui non attendit, quantum intersit inter servitutem conjugalem, & civilem, quae debetur Principi, quem sibi eligunt cives: nam conjugum servitus ita instituta est jure naturali, divino & Pontificio; ut quod spectat ad vinculum, dissolvi non possit, nisi alterutrius interitu; si matrimonium ratum & consummatum fuerit: si tantum ratum, non nisi morte, aut solemni voto religionis, aut Romani Pont. auctoritate, ut Canonistis & non infirmi ordinis Theologis placet.

At servitus, quae debetur Principibus, sic omni jure constituta est, ut possit ea solvi mutata jurisdictione, & translatione ad classem superiorem communitatis, cui classi cum praesit Christi Vicarius, summa illius majestas non patitur socium Principem profanum in sua sacra regenda multitudo.

Rursus oppones. At clerici cives sunt: nam Arist. in 7. lib. Politic. c. 12. dividit civium multitudinem in Sacerdotes & Magistratus. Sunt igitur clerici, cives: si cives, ergo patri communi, & rectori civium parere debent, & solvere, quod jus est solvere. Solvitur argumentum.

14. Hujus civitatis, quae apud Christianos, ex hominibus profanis & sacris coagmentatur, summus rector & pastor, non est ullus profanus Princeps, sed Romanus Pontifex Christi Vicarius; cui totius multitudinis à Christo est cura atque administratio commissa: quod ipsum in 3. cap. nostri Apologetici pro monitorio Pontificio 27. argumentis ostendemus. Imperatori, aut cuivis alii Principi ea dumtaxat est à populo pars profana commendata, cujus commodis & fortunis, uxoribus, liberis, parentibus

consultat, honore, fama, vita tuenda. Perges argumentando.

At legibus justis Principum obtemperare debent cuncti clerici. Respondeo, illis quoque legibus debere eosdem Principes morem gerere, ne publicam justitiam, pacem, politicamque tranquillitatem perturbent; id enim naturae, Dei, humanique juris exigit aequitas. At, sicut si Principes in suas peccent leges, puniuntur à Deo; ita, si in illas committant clerici, non possunt à potestate plecti profana, quod ipsum responsum nec levium auctorum testimonio, nec tenuium argumentorum momentis est à nobis ostensum in libro Apologetico, cap. 2.

Premunt nos etiam Christi exemplo, qui solvit tributum, Matth. 17. quantum igitur magis deberent clerici solvere? Respondeo primum, quod Christus fecit, voluntate fecisse, nulla necessitate: quod ipsum nemo Catholicus negabit: nam huic nostrae contraria propositio tamquam haeretica condemnata est à Joanne XXII. ut Turrecremata testis est in 4. lib. de Eccl. part. 2. cap. 37. Neque ea omnia, quae in vita mortali à Christo Domino administrata sunt, & gesta, leges sunt omnibus suae disciplinae alumni necessariae illa ipsa agendi: multa enim, etiam si vellent, agere non possunt.

Deinde, magna sacrarum literarum intelligentia auctores tradiderunt, illud, quod à Christo exegerunt, tributum, Matth. 17. sacrum, non profanum fuisse; templo, non Caesari fuisse persolutum. In his est Hilarius: namque didrachma tributum erat sacrum; denarius, Imperatorium. Quamquam, ut prodidit Josephus, lib. 7. de bello Judaico, c. 26. ipsum quoque didrachma, post templum eversum, pro tributo ceptum est solvi Romanis Imperatoribus.

Atqui addunt immunitatis Ecclesiasticae 15. oppugnatores, Christus subjectus fuit Pilato, cui dixit, *Non haberes potestatem in me ullam, nisi datum tibi esset desuper*, Joan. c. 19. quantum magis igitur in tributis conferendis clerici subjicientur saeculi Principibus?

Respondeo, potestatem, qua abusi sunt illi, qui conspirarunt ad perdendum Christum, eodem Christo teste, potestatem fuisse

se tenebrarum & Satanæ : atque hac , dante & permittente Deo , & Pilatus & Judæi usi sunt ad humani generis liberatorem interficiendum. Dicere autem , vel suspicari , Christum Opt. Max. qui non solum ut Deus , verum etiam ut homo , orbis terrarum & omnium hominum dominus erat , ulli Principum subjectum fuisse , Catholicorum horrent aures , & meus animus semper horruit : atque in explanatione 1. cap. epist. ad Hebr. gravissimorum Patrum auctoritate , non secus quam nos semper sensimus , de dignitate humanæ naturæ Christi , cuilibet esse sentiendum , omnino ostendimus. Illa enim Apostoli verba , ad Hebr. 1. *Quem constituit heredem universorum* , pertinere ad naturam humanam Christi , sicut illa , quæ sequuntur , *per quem fecit & secula* , ad divinam referri , Doctores non pauci affirmarunt. Nos item alibi per longa disputatione demonstravimus , Christum ut hominem , rerum omnium creaturarum verum Regem extitisse.

Denique , inquit Medina C. de reb. restitut. q. 15. hac ratione unica videtur tenendum , quod nos dicimus ; quia scilicet nihil debet dici esse de jure divino , quod ex ipso jure divino ostendi non possit : cum ergo præfata clericorum exemptio non possit ex jure divino ostendi ; sequitur , &c. Hæc Joan. Medina.

Erravit igitur concilium Lateranense , sess. 9. & conc. Trident. sess. 25. cap. 20. & Bonifacius VIII. in sua Decretali , Quamquam , de censibus , qui non secus quam illa duo œcumenica Concilia immunitatem haurire non dubitavit ex jure divino : & ipsi ex ipsa Hierarchia ecclesiastica , quæ est ex jure divino , & ex multis locis æquitatis naturalis , & sacrarum literarum nonnullis , eam quoque eruimus. In eo Medina erravit , quod jus divinum ad Scripturam solam coangustat ; cum illud sit etiam ex traditionibus aptum : in quo jure traditionum arbitror esse Ecclesiæ immunitatem.

16. Neque verò silent de canone Tributum 23. q. 8. nam canon , Secundum , ead. causa , & q. & can. Magnum. 11. q. 1. ad rem non faciunt. Urbanus igitur Papa sic : Tributum in ore piscis piscante Petro inven-

tum est : quia de exterioribus suis , quæ palam cunctis apparent , Ecclesia tributum reddit. Igitur clerus non potitur ex jure divino hac , de qua disputamus , immunitate.

17. Respondeo , si quidquam concluderet ille canon adversus veram sententiam , cogeret etiam non esse datam Ecclesiæ immunitatem , nec jure imperatorio , nec pontificio : nam dicit , Ecclesiam tributum reddere. Quare ne repugnantia sit ulla in decretis , & sanctionibus ecclesiasticis , dicendum est , Urbanum loquutum esse de eo genere bonorum immobilium , quod antequam ad Ecclesiam perveniret , vectigale seu tributarium erat : res enim cum onere suo transmittuntur Ecclesiis. Sed neque semper , aut agri , aut prædia , quibus est onus quodpiam adjunctum , communitatibus civilibus , aut Principibus sunt nomine vectigalis obnoxia , ut ex hac , quæ succedit , questione intelligetur.

ADDITIO.

Superiora de ecclesiastica immunitate à nobis disputata , multis antea annis meditata fuerant , atque conscripta : sed quoniam à nonnullis Theologis recentioribus contra ecclesiasticam libertatem & immunitatem quædam excogitata sunt , cujusmodi ea sint , videamus , & depellamus.

Objicitur nobis ab iis locus ex oratione D. Gregorii Nazianzeni ad cives metu perculsos , ubi jure divino non modò populum , quem solabatur ; sed etiam se ipsum in præstandis tributis subesse Principibus fatetur : & , quod conatur , efficit verbis Apostoli , ad Rom. cap. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. In qua argumentatione triumphare visus est nescio quis. Nos in quinto cap. nostri Apologetici pro Apostolico monitorio huic Theologo respondimus , nihil in ea oratione à D. Gregorio Nazianzeno contra immunitatem libertatemve clericorum efferri ; sed ad eam confirmandam certa argumenta adferri , neque se Principibus inferiorem , sed superiorem iis Imperio palam profiteri.

Nam , cum illa oratio in partes sit distributa duas ; in priore , incoerentem multitu-

dinem consolatur, simulque eam juris divini commonfacit; ut Principibus obediat, vectigalque iis pendat: moréque oratorio suam personam cum auditorum personis miscens, quod eorum erat proprium, ad se transferre videtur. Verum peroraturus alteram partem causæ, quæ Principes attingit, » eam hisce verbis exorditur: Atque hæc mihi » ad subditos partim monendi, partim conso- » landi gratia dicta sint; mihi inquam pauperi » pastori, parvum hunc gregem componenti & » instituenti, cum quo gaudente gaudere, & » mœrente ingemiscere, pastoritiæ meæ legis » præscripto jubeor. Quid autem vos Princi- » pes & præfecti (ad vos enim jam nostra se » convertit oratio) quid igitur dicitis? aut » quid inter nos convenit? An me liberè lo- » quentem æquo animo feretis? Nam vos quo- » que imperio meo ac throno lex Christi sub- » jicit. Imperium enim nos quoque gerimus, » addo etiam præstantius ac perfectius: nisi » verò æquum est, spiritum carni fasces sub- » mittere, & cœlestia terrenis cedere.

Ex quibus D. Gregorii comprehensionibus verborum colliguntur hæc omnia. Primum est, admonitum de pendendo tributo, nec ad D. Gregorium, nec ad clerum pertinere, sed dumtaxat ad populum. Secundum illud est, quod ad populum dicitur Nazianzi, nequaquam in cunctos valere Christianos; quorum multi sunt immunes, vectigaliumque onere soluti. Tertium est, non enuntiationem adversantium immunitati clericorum, sed profus contrariam D. Gregorium persuadere.

Harum trium rerum, quæ ex illa oratione patescunt, primam & tertiam perspicuis verbis iterat & confirmat in oratione quadam alia ad Julianum tributorum exæquatorem, quem verisimile est eum fuisse præfectum, quem in oratione ad cives perterrefactos alloquitur. Sic igitur clarissimus Ecclesiæ do- » ctor in hac altera oratione: Oves pastores ne » pascite, nec supra fines vestros assurgite: sa- » tis enim vobis est, si rectè pascamini: judi- » ces ne judicate, nec legislatoribus leges præscribite. Nec quidquam dubitandum est de Prælati ac iudicibus ecclesiasticis à clarissimo doctore & oratore illic verba fieri. Atque in extrema oratione ad eundem exæqua-

torem ecclesiasticorum hominum indicans immunitatem, inquit: Qui Cæsari nihil, omnia Deo habent.

Recentes adversarii libertatis ecclesiasti- 19. cæ aggregant multa concilia, quæ auctoritate Imperatorum convocata esse; in iis principem locum illos tenuisse; ecclesiasticorum causas judicavisse; à patribus concilii judicia de causis ecclesiasticis ab Imperatoribus facta, comprobata esse.

Responsum à nobis est, hujus argumenti, tum superioris, tum recentis memoriæ hæreseos architectos extitisse: illud à Cardinali Turrecremata in 3. lib. de Ecclesia, c. 6. 7. 8. & 22. 23. 24. 25. & à Cardinali Bellarmino, lib. 1. de conciliis & Ecclesia, c. 12. 13. & 14. egregiè confutatum esse. Caput generalis Concilii, Romanum esse Pontificem, ejusque cogendi auctorem esse à nullo Catholico addubitari: in eo convocando Imperatores eidem Romano Pontifici operam sæpe navasse: cuncta ex ejus voluntate gessisse: si quid contra ejus voluntatem ab Imperatoribus gestum esset, irritum, & inane fuisse: eos in conciliis ad decorem & ornatum adfuisse: de causis ecclesiasticis, aut non cognovisse, aut nutu Episcoporum, & potestate ab iis delegata ad sedandas discordias cognovisse: si quid contra potestatem arbitriumque Antistitum ab Imperatoribus factitatum est, injuria non jure factitatum esse. Vide, si placet, quæ à nobis in nostro Apologetico, cap. 5. num. 18. ad hoc dissolvendum argumentum adducta sunt: nec non quæ à nostro patre Gretzero & Julio Rufo perdoctè responsa sunt: ipsi enim in eo cap. nostri Apologetici libri Marcelli Papæ testimonio, ex ejus prima epistola Decretali ad Episcopos Antiochenæ provinciæ, docuimus à sanctissimis Apostolis decretum esse, ut absque summi Pontificis aucto- » ritate nulla synodus haberetur: quod intelli- » gendum est de generali. Idem constitutum esse in Nicæna synodo, concilii Alexandrini, cui interfuit S. Athanasius, auctoritate confirmavimus.

Idem apertis verbis sancit Pelagius I. in epist. 1. fermè in principio ad Orientales. Idem in concil. Lateranensi à Leone X. sess. 11. definitum est. Ibidem Imperatores ad

decorandas synodos in iis fuisse, testibus Patribus Calcedonenſis concilii in epistola ad Magnum Leonem, demonstravimus in eod. cap. nostri Apologetici: verba Martiani Imperatoris, quæ extant in actione sexta concilii Calcedonenſis exſcripſimus, quæ sunt hæc ipsa: Nos ad fidem roborandam, non ad potentiam aliquam ostendendam, siue exercendam exemplo religiosissimi Principis Constantini synodo interesse volumus; ut veritate inventa non ultra multitudo pravis doctrinis attracta discordet, vel ne ulterius pravis persuasionibus à recta separentur fide.

20. Proferunt etiam ecclesiasticæ libertatis oppugnatores ex codice Justiniano, & Theodosiano, constitutiones ac leges non paucas, quibus jura dantur ab Imperatoribus, Clericis & Episcopis, multaque præscribuntur. Respondimus, eas leges per Imperatores partim mandato Romanorum Pontificum, partim potestate data Principibus, latas esse, nonnullas etiam per vim & injuriam constitutas esse; nulliusque adversus clericos aut juris aut ponderis habere potuisse.

Quidam præterea scriptores, populis imponere ausi sunt, in politicis Imperatorem esse Romano Pontifice superiorem; idque ipsum magnum sanctissimumque Gregorium primum in epistola ad Mauritium Imperatorem non obscure indicasse, cum se illi tamquam servum subjicit.

Neque animadvertunt hi imperatoriæ dignitatis assentatores, quod in ea epistola à Gregorio scriptum est, à summa animi Christiani demissione profectum esse, quæ facit, ut Pontifices Maximi, qui patres, rectores, & judices sunt à Deo constituti omnium fidelium, servos se servorum Dei in suis epistolis appellent: qui mos non à D. Gregorio, ut nonnulli suspicantur, sed à superioribus Pontificibus manavit; quemadmodum ipsi alio loco certis testibus approbavimus: duobus etiam & viginti argumentis à nobis conclusum est, Imperatorem esse Romano Pontifice inferiorem, illique ipsi subjectum.

21. Ex eo quoque capite isti novi Theologi, contra libertatem ecclesiasticam argumen-

tum arcessunt: quod Levitæ Mosaicæ legis Regibus parebant; qui Levitæ imaginem gerentes ministrorum Christiani sacerdotii, nostros etiam ministros in jure ac potestate Principum debere esse demonstrabant.

Commentum hoc multis modis redarguitur. primum, quia viri in Theologica disciplina, & in sacrarum litterarum scientia minimè hospites inficiantur, tribum Leviticam & sacerdotalem profanis siue Regibus siue Principibus paruisse; quin potius hos ad eam, atque ad sacerdotes, in magnis controversiis, atque in rebus legum illarum dubiis, tanquam ad legitimos judices, confugisse: id quod faciendum omnino fuisse probant certa auctoritate capitis 17. Deuteronom. & c. 19. ex 2. Paralipomenon. Quod idem verbis haud ambiguis testatur Josephus lib. 2. contra Apionem, apud quem hæc ejus extant verba, ἡγεῖται δὲ τῶν οὐκ ἰσχυρῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἰσχυρῶν πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους ἱερεῖς διὰ τὸ τοῦ Θεοῦ φυλάττειν τοὺς νόμους, διακρίνει δὲ τὰς αὐτοῦ κρίσεις: καὶ ἐν ταῖς ἐλεγχθείσας ἐπὶ αὐτῶν. Οὗ δὲ γε τὰς τῶν μὴ ποιῶντων, ὑφ' ἑξέως δίκης ὡς εἰς τὸ θεὸν αὐτὸν ἀσεβῶν. Quorum verborum hæc commoda & fida est interpretatio: Præest autem his semper, qui genere est primus. Et hic quidem ante alios sacerdotes sacrificabit Deo; custodiet leges; judicabit de controversiis; injustitiæ convictos puniet: qui verò huic non paruerit, pœnam sufferet veluti in Deum impiè agens.

Nec ullum, qui argumento resistunt, hoc aiunt esse connexum: Levitæ, aut sacerdotes veteris legis rebus in multis Regibus navabant operam; cum iis ad castra proficiscebantur; multa, quæ edicebantur à Regibus, præstabant: ergo in eos habebant Reges coercendi seu vindicandi potestatem. Nam isthæc omnia posset Princeps unus alteri, aut alicui duci Christianus sacerdos sua sponte præstare, qui duci, cui tradit operam, nihil omnino jure debeat.

Deinde, Principes Theologi concedunt, 227 Sacerdotibus ac Levitis prioris testamenti imperasse Reges, ideo quod illud sacerdotium imperfectum erat, nec re ulla cum sacerdo-

tio novæ legis comparandum, cujus auctor fuit Christus verus ac naturalis Deus; illudque tantum extulit, ut non solum mortalibus, verum etiam beatorum Angelorum dignitati prætulit. Accipe catechismi Romani verba de ordinis sacramento præcipientis in §. His igitur explicatis. Hæc enim potestas cælestis est, omnemque Angelorum etiam virtutem superat. Et de sacerdotibus antea cum loqueretur, dixerat: Non solum Angeli, sed dii etiam, quod Dei immortalis vim & numen apud nos teneant, appellentur. Atque hanc secundam rationem argumenti diluendi, quod è Levitis petatum est ab adversariis, secuti sunt hi omnes, D. Thom. 1. lib. de regim. Principum, cap. 14. Alexan. Halen. in 3. par. summæ Theologicæ par. 40. memb. 5. non longè ab extremo. D. Bonavent. in 4. sent. dist. 24. in verborum explanatione, num. 2. prope in calce: Cardinalis Turrecremata in summa de Ecclesia, lib. 2. c. 49. ad tertium argumentum. Alvarus Pelagius de planctu Ecclesiæ, lib. 1. c. 62. fermè in extremo. Toftatus in cap. 2. lib. 3. Regum, & in Josue, cap. 3.

23. Quod autem quidam scripsit, postquam summus sacerdos creatus fuit Aaron, cunctum populum cum tribu Levitica in imperio Moyse mansisse, qui civilem tantum retinuit jurisdictionem; sanè certè per summam sacrarum litterarum inscitiam dictum est: nam utramque potestatem sacram & politicam in Moyse semper fuisse, testimonio Davidis, Apostolorum, multorumque doctorum, planum fecimus, dum hujus errores ejiceremus. Est enim in Psalm. 98. *Moyse & Aaron in sacerdotibus ejus.* Apostoli, apud Clementem Romanum in 2. lib. Apostolicarum constitutionum, cap. 29. Moysem, Pontificem & Regem appellant, & lib. 6. cap. 3. eundem legislatorem, custodem, Pontificem, Regem nominant. D. August. q. 23. in Leviticum de Moyse & Aarone sic: Ergo tunc ambo summi sacerdotes erant Moyse & Aaron. Idem ipsum iterat in explanatione Psalm. 98. D. Gregorius Nazianzenus in oratione ad Gregorium Nyssenum: Ambo, inquit, æquè sacerdotes: Moyse enim, ait ille, & Aaron inter

sacerdotes ejus: ille Principum princeps & Sacerdotum sacerdos. Idem scribit D. Hieronymus 1. lib. contra Jovinianum. Philo in vita Moyse in calce libri scriptum fecit, Moysem, Pontificem, Regem, & legislatorem Hebræorum extitisse.

Alius auctor, homo in ecclesiastica historia non litteratè eruditus, mendaciter scribit, ab Ottone Romæ Pontificatu abdicatum esse Joannem XII. in ejusque locum Leonem suffecisse: cujus opinionis errorem Cardinalis Baronius revincit in 9. volum. suorum Annalium, anno Domini 774. & volum. 10. anno Domini 963. à pag. 775. ad 777. nam Joannem XII. in suo Pontificatu perseverasse Catholici eruditi non dubitant.

At, inquiunt libertatis ecclesiasticæ obtrectatores, si filii etiam sacris ordinibus initiati in potestate sunt suorum patrum, à quibus coerceri possunt; cur principum effugere debent jurisdictionem, à quibus clericorum patres in potestate atque imperio habentur? Primum in cap. 5. nostri Apologetici, negavimus clericos sacris ordinibus præditos in vindicatrice jurisdictione esse suorum patrum: id quod sacrarum sanctionum præcipui interpretes docuerunt. In Glossa capituli, Cum indecorum; est, ob quemlibet ordinem sacrum eximi clericum è patria potestate: probat id auctoritate Laurentii, canonum scientia nobilitati, & aliorum, ad eamque rem leges profert canonicas. Hoc idem confirmat Hostiensis in caput, Tum voluntate, de senten. excommun. num. 13. Sacer, inquit, ordo liberat à patria potestate; quia liberat à servili, quod plus est. Hoc idem placuit Antonio Butrio in eadem Decretalem, num. 25. sui comentarii. Is, qui scholia elucubratus est in Panormitanum, eandem tuetur sententiam, illiusque multos profert patronos: eam defendit Angelus in verb. Excom 5. num. 10. Joannes Andr. in cap. Indecorum, num. 13. de clerico loquens: Quoad violentam, inquit, potestatem, & manus injectionem, est liber. Ac licet Panormitanus in cap. Cum indecorum, de ætate & qualit. ordin. & in cap. Cum voluntate, de sententia excommunicat. in bonis paternis ac profectitiis clericos

ricos quoque majorum ordinum potestati patriæ subjiciat; tamen jus eisdem puniendi illis adimit: ejusdemque sententiæ comites Innocentium atque Hostiensem nominat. Clericum quoque cujuscumque ordinis in religione professum, extra patris potestatem esse cuncti fatentur. Ad hunc ergo modum in adversarios convertitur argumentum: Clerici professi & majoribus ordinibus præditi in patrum potestate non habentur: ergo neque in potestate principum.

Hoc igitur fuit in nostra responsione primum: illud verò secundo loco addidimus; potuisse Ecclesiam parentum potestati subjicere clericos, tum minorum tum majorum ordinum; sed octo de causis non decuisse, ut eos principum potestati manciparet: quarum prima in persona principum, secunda in persona populi laici, tertia in persona clericorum, quarta in persona parentum, quinta in jurisdictione Romani Pontificis cæterorumque Prælatorum, sexta in auctoritate ecclesiasticarum legum, septima in ipsa ecclesiastica immunitate ac libertate, octava in divini cultus ratione consistit: singulas causas in illo quinto capite executi sumus.

25. Ad eandem libertatem immunitatemque expugnandam, tutam sibi arcem in iis verbis Apostoli ad Roman. cap. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, constitutam sibi esse alii putaverunt: nam locum Apostoli ad fulciendam tantum civilem Principum potestatem, cui morem gerere cuncti clerici debeant, valere contendunt.

At nos, ut istos de ea arce dejiceremus, hæc omnia adhibuimus: Primum admonuimus in eandem arcem ad libertatem Ecclesiæ quatiendam impiis artibus Marsilium Patavinum plus ducentis & quinquaginta abhinc annis ascendisse; è qua à fortissimis incorruptæ religionis ducibus exturbatus fuit, in quibus fuit Albertus Pighius, qui perfidum hunc hæresiarcham toto quinto libro strenuè graviterque confutat.

Deinde D. Chrysostomo, Theodoro, & Oecumenio interpretibus, ostendimus, Apostolum non de principibus, sed de ipsamet potestate præcepisse, cujus interpretationis adstipulatores esse docuimus, D. Tho-

mam, D. Bonaventuram, Durandum, Ægidium Romanum, Dionysium Carthusianum, in postremam distinctionem lib. 2. sentent.

Tum, ex D. Thoma explanante verba Magist. sent. illius extremæ distinctionis addidimus, non cuilibet potestati obediendum esse; sed illi, quam Deus instituit, ut ei obediatur: neque enim potestati dæmonum, quamvis à Deo sit, obtemperare debemus.

Post, subjunximus ex D. Bonaventura artic. 2. q. 1. ex Richardo artic. 2. q. 1. ex Durando q. 2. num. 6. ex Ægidio q. 3. ex Carthusiano q. 4. in illammet distinctionem extremam 2. lib. sentent. in potestate tria posse spectari, essentiam, acquisitionem, usum: essentiam esse à Deo; acquisitionem verò & usum posse esse aliunde. Quapropter apud Oecam c. 8. cæ sunt voces Dei: *Ipsi regnaverunt, & non ex me: Principes extiterunt, & non cognovi.*

Quinto loco probavimus, sententiam Apostoli, ad utramque potestatem, sacram & profanam, accommodari, sumptis ad eam rem gravibus testibus, D. Bernardo in epist. 183. ad Conradum Imperatorem, ubi verbis illis ipsis Apostoli obedientem illum conatur efficere Romano Pontifici: D. Anselmo interpretante epistolam ad Romanos: D. Thoma loco paullo antè indicato: Alexandro Halensi in 3. par. q. 40. membr. 5. Sanè D. Irenæus lib. 5. adversus hæreses, & D. Ambrosius in commentario edito in epistolam ad Romanos, & Tertullianus in Scorpiaco extrema pagina, cum ad hunc modum pronuntiant sententiam Apostol. *Omni potestatibus sublimioribus subditi estote*: perspicuè declarant non tantum de laica, sed etiam de ecclesiastica potestate à D. Paulo dari præceptum.

Sexto loco affirmavimus, hanc verissimam esse præceptionis Apostolicæ interpretationem, ut unusquisque suo legitimo præditi obtemperet, homo Gallus Regi Galliarum, homo Hispanus Regi Hispaniarum, Germanus Imperatori, religiosi suis Prælati, omnes Christiani Romano Pontifici Christi vicario cunctorum patri, pastori, ac judici.

Extremum monitum nostrum fuit, epistolam ad Romanos non fuisse missam à divo Paulo ad monachos & clericos; sed ad

eos Christianos, qui ab impietate abjecta daemonum recentes erant; falsoque reban-
tur, quod ab idolorum cultu ad Christianae
pietatis castra defecerant, ideo civilis etiam
potestatis jugum ab suis cervicibus esse de-
jectum.

26 De illius quoque Marfilii illud haustum
est sentina: Paulum à Festo ad Caesarem tam-
quam ad suum legitimum judicem provocas-
se, cum sine scelere nemini, inquit, liceat
ad judicem non suum provocare. Inanissi-
mum argumentum.

Paulus, ad exponendam injuriam, quae
sibi fiebat, ad judicem superiorem Festi, non
suum, provocavit: ut si quis captus à latro-
ne, & ab eo affectus injuria, ad ejus ducem
& principem appellaret, vellétque se ad eum-
dem deduci. Ad Petrum judicem suum ve-
rum non appellavit: quia appellatio ejusmo-
di perodiosa, & Christianis damno fuisset,
nec ad vitiationem insidiarum inimicorum,
suamque liberationem profuisset. Dicere ve-
rò in ea causa, de qua est in Actorum lib.
c. 25. & ob quam ad Caesarem Paulus ap-
pellavit, legitimum Apostoli judicem Cae-
sarem extitisse, haeretica est asseveratio; se-
queretur enim, principes profanos etiam gen-
tiles, ne dum Christianos, de causis ad reli-
gionem fidemque orthodoxam pertinentibus
jure posse cognoscere.

Omnibus hisce captiosis argumentationi-
bus mirifica intercurrit ratiocinatio cujus-
dam auctoris, quam in suo libro juveniliter
jactat. Comminiscitur enim, hominem ani-
mal esse politicum, seu civile, id est, ut is
interpretatur, civili dominationi subiectum,
& hanc proprietatem ab hominis natura non
posse divelli, cum illi sit intima.

Hoc verò commentum nulla probabili ra-
tione ab eo fabricatum, à nobis omnibus his
brevibus confectariis conscissum est. Ergo
cum à naturali & intima proprietate ad na-
turam, & à natura ad intimam proprietatem
necessario connexo argumentemur; Adamus
humani generis sator ac princeps, non fuit
homo; quia nemini civiliter debuit esse sub-
jectus. Ergo Christus, qui fuit, & est rex
Regum, & dominus dominantium, & prin-
ceps Regum terra, quemadmodum testis est
Joannes Apostolus in Apocalypsi, cap. 1, &

19. caruit natura humana; quia illi politica
subjectio repugnabat. Ergo Anachorita, aut
homines esse desinerent; aut sine Principum
assensu deserta loca ac solitudines nec deli-
gere, nec in iis commorari possent. Ergo
sollemnibus votis, qui religiosi sodalitati-
bus obstringuntur religiosi, per se ad classem
civilis & profanae multitudinis pertinerent.
Ergo, cum homines in caelo aeternum ac bea-
tum agitabunt aevum, animis iterum corpo-
ribusque consociatis, non erunt veri homi-
nes; quia civilibus potestatibus subiecti non
erunt. Ergo ipsi Principes, qui dominantur
in terris, homines nequaquam sunt; quoniam
dominari iis convenit, non subjici politico
dominatui. Itaque dum conatus est ceteros
homines & clericos subjicere principibus,
ipso Principes de hominum conventu exem-
ptos penè aequavit cum belluis.

Vociferatur alius, libertatis Christianae 28
vocabulum novum esse inventum; ante Ho-
norium III. in Ecclesia usurpatum non esse;
nec dum satis inter Doctores constare, quid
ea res sit. Hæc minimè ferenda esse docuimus.

Primum illius erratum fuit, quod liberta-
tis, qua potitur Ecclesiastica classis, nomen,
Honorii temporibus exortum esse scribit, an-
no post Christi ortum 1220. Atqui liberta-
tem ecclesiasticam in magno concilio gene-
rali Lateranensi, in eo sedente Innocentio
III. qui Honorio antecessit, suo vocabulo
appellatam constat ex cap. 44. ejusdem
concilii.

Secundum ejus erratum fuit; quod in iis
verbis Christi Domini: *Ergo filii sunt li-
beri*, Matth. cap. 17. sacram Apostolorum,
& Apostolos imitantium, atque adeo cleri-
corum libertatem non agnovit: si enim liber
sine libertate esse non potest, sicut nec bonus
sine bonitate, nec sapiens sine sapientia; pro-
fectò quis hinc non intelligat vocem liberta-
tis cum voce liberi necessario implicitam pe-
nèque illi supparem esse?

Tertium erratum fuit, quod non vidit,
quamvis non vetustum libertatis ecclesiasti-
cae nomen esset, rem tamen ipsam esse vetustis-
simam, ut concilium loquitur Colonien-
se.

Quartum erratum turpissimum fuit, quod
nondum constare inter doctores, ait, quid ec-
clesiastica sit libertas. Atqui, si iste eorum

doctrinam, à quibus doceri potuit, ac debuit, preceptam habuisset, nimirum libertatem ecclesiasticam id jus omne esse didicisset, quod Ecclesiæ personisve ecclesiasticis, seu à Deo, seu à Romanis Pontificibus, seu à conciliis œcumenicis, seu à Principibus, seu quoquo modo tributum est. Talis enim tradita est libertatis ecclesiasticæ definitio ab Innocentio, & à Panormitano, in cap. Novit, de sententia excommun. quorum communem esse opinionem affirmat Sylvester in verb. excommun. 9. num. 3. item à Bartolo in Authentica, Cassa, C. de sacrosan. Eccl. item à Cajetano in summa, verbo, Excomm. cap. 31. item à Navarro in summa cap. 27. num. 119. item à D. Anton. in 3. partit. 24. cap. 17. item à Rosella, in verbo, Excomm. 1. excommunic. 18. num. 2. item à Sylvest. loco jam patefacto, item ab Angelo, in verbo, Excommun. 7. casu 12. item ab Armilla, verbo, Excomm. excommun. 31. item à Joanne Tabienfi, in verbo, Excomm. particula quinta, casu 20. item à Joanne Driedone in 2. lib. de libertate Eccles. cap. 2. §. Verùm hic sciendum: ubi discrimen inter libertatem ecclesiasticam, & libertatem Christianam, his verbis constituit: Verùm hic sciendum, aliud esse libertatem ecclesiasticam; aliud verò libertatem Christianam, seu libertatem Ecclesiæ communem clerico & laico. Nam libertas ecclesiastica est immunitas illa, secundum quam personæ ecclesiasticæ & res ecclesiasticæ sunt ex jure divino, aut humano, aut ex privilegio immunes, & exemptæ à sæcularium judicium potestatibus, jurisdictionibus, tribunalibus, vectigalibus, & tributis impositis, aut imponendis à temporalibus principibus, seu judiciis: quemadmodum tractant Doctores in c. Adversus, de immunitate ecclesiastica: atque ita libertas ecclesiastica facit personas ecclesiasticas immunes, seu liberas, & exemptas à legibus, & exactionibus sæcularium principum, aut magistratuum. Libertas verò Christiana non facit Christianos ab hujusmodi legibus liberos, & immunes.

Plura si de immunitate libertatēque ecclesiastica cognoscere aveat lector, promptum est ei petere ex cap. 5. nostri Apologetici.

QUESTIO XCIV.

Honestissimæ civitatis Episcopus, immunitatis ecclesiasticæ strenuus propugnator, per internuntium me rogavit, an Ecclesiæ suæ agri, suorumque clericorum non moventia bona, perinde censa ut laicorum à communi laico, eidem communi tributum pro ratione census solvere debeant.

Debere, probare videtur canon, Tributum. 23. q. 8. qui est Urbani Papæ: qui ait, de suis bonis, quæ apparent, Ecclesiam tributa reddere: quod verè dicitur in iis bonis, quæ priusquam in jure essent Ecclesiæ, à laicis tenebantur, & in jure Principis erant, indeque vectigalia, & tributa colligebant: Nec enim æquum videtur, quempiam suo jure, nulla culpa ab eo contracta, privare: cur ergo, si antea erant vectigales agri, non item post erunt, quàm in eorum possessionem Ecclesia venit?

Dices, quia sicut in personas, ubi sacræ sunt effectæ, nihil juris & potestatis habent Principes, ut ex utraque disputatione nostra superiore de immunitate perspicuum est; sic neque in cætera bona laicorum, ubi in sacrosanctum Christi patrimonium migraverint.

Atqui, ut interim causam Principum tueamur, non par est immunitas personarum Ecclesiæ & bonorum: nam hæc alienari possunt emptione, venditione, permutatione, pignori opponi; quorum nihil in personam cadit ecclesiasticam, quæ absolutam libertatem, immunitatēque habet. Ad hæc multa Ecclesia accepit à Principibus feuda, quorum ea est natura, ut dominium civile penes eum, qui rem largitur, sit; naturale penes eum, qui accipit; id est, ut hic re utatur, & fruatur, dominiumque nanciscatur utile; ille, qui dedit, retineat dominium utile, & proprietatis: & si feudum ob creditam pecuniam à domino directo feudatorio tamquam pignus in manu directi domini ponitur, potest ex eo percipere fructus, quibus non reficit sortem, aut vivum, ex cap. 1. de feudis.

In altera parte contra communitatem laicam est hoc: quòd impium videtur Christi

bona censere, & profanum vectigal quærere ex ea re, quæ sacra est, & in verum Christi patrimonium collata; cui omnes largiri sua deberent, nihil de ejus bonis detrahere.

3. Quæstioni respondendum est, quemadmodum respondi, distinctione adhibita Panormitani in cap. extremum de vita & honestate clericorum, quam multi alii ante, & post ipsum usurparunt. Bona laicorum, quæ fiunt Ecclesiæ, sive testamento, sive legato, sive donatione, sive permutatione, priusquam in Ecclesiæ patrimonium pervenirent, aut onus fixum, certum, & perpetuum, nec varium habebant; aut onus varium, nec semper idem: si onus sustinebant immutabile, & perpetuum, universitati laicæ, seu Principi solvent illud ipsum, quod antea solvebant: si onus mutabile fuit, quia modò majorem, aliàs minorem æstimationem habuerunt; & nunc tributum majus, alio tempore minus solutum est, ut ferè accidit; sine ullo onere perveniunt ad clericos.

Hæc summatim Panormitanus in illud postremum, cap. de vita & honestate clericorum, num. 12. sui commentarii: ubi ejusdem sententiæ patronos citat Joannem de Lign. in Clement. Præsenti, de censibus, Joannem Andream, & Archidiaconum in cap. 1. de immunit. Eccles. lib. 6. Vide Sylvestrum, in verbo, Excommunicatio. 9. num. 13. qui præter illos auctores, quos nominat Panormitanus, profert etiam Dominicum Antonium. Vide Joannem Tabiensem in verbo, Excommunicat. 5. casu 18. num. 3. & divum Antonium in 3. par. tit. 24. c. 26. in extremo: ubi nostra & Panormitani omisâ distinctione quæstionem ponit, & exponit his verbis: Quæritur, si ad clericum aliqua de justa causâ casamentum rustici, & possessiones perveniant; & pro modo illarum, & quantitate solvebat rusticus in quæstis, & collectis, quæ communiter fiebant in loco ratione regiminis, vel alia; utrùm ipse clericus teneatur similiter in prædictis pro modo & rata possessionum. Omissis aliis allegationibus pro, & contra, finaliter dici potest, quòd talis clericus liber esse debet à prædictis: quod probatur per cap. Quia

nonnulli, de immunit. Eccles. lib. 6. Atque ita absolutè respondit D. Anton. fortasse, quia onus perpetuum & immutabile vix retinent bona laicorum; vel etiam quia Decretalis, illa, Quia nonnulli: non minùs absolutè decernit de immunitate prædiorum & bonorum, quæ clerici possident, quàm ipse D. Antoninus.

De feudo non una & eadem est Doctorum explicatio. Quidam, ut Glossa, caput illud volunt tantùm favere Ecclesiæ, non item laico. Aliis placuit, ut valeret in feudo ac tributo rustico, cujus obsequia & labores aut tantidem sunt, quanti sunt fructus, aut non multo pluris. Nonnulli censuerunt, fructus tunc capi posse, cum inter eos ita convenit à principio: verùm conventum & pactum de usura solvenda, nullius est momenti, ex cap. Debitores, de jurejurando.

Quarta responsio est Hostiensis & Panormitani in illud cap. 1. de feudis, quam Panormitanus ait esse communioem, ut Decretalis æquè consulat laicis, & clericis; nascaturque ex natura feudi, ut cum suo domino oppignoratur feudum ab eo qui possidet, ad illum fructus pertineant; ad eundemque interea redeat usufructus, cujus semper est proprietas directumque dominium.

Sanè quidem si expendamus verba Decretalis extrema quæ sunt: Ita demum, ut « quamdiu fructus illos perceperis in sortem » « minimè computandos, idem ille à servi- » « tio, in quo tibi & Ecclesiæ tuæ pro feudo » « tenetur, interim sit immunis: perspiciemus » « fructus condonari domino feudi, quando » « credit pecuniam suo vasallo pro muneribus » « & obsequiis, quæ subditus præstare debe- » « ret; reddique à subdito domino fructus pro » « laboribus, & muneribus; salva semper ve- » « riore sententiâ.

QUÆSTIO XCV.

Legitima Principis auctoritate, in civi- 1.
tate, assè vectigal, quod antea imposi-
tum erat, augetur: quæsitum est, num cle-
rici salvo jure suæ immunitatis solvere pos-

sint illum assensum, non coacti, sed sponte.

Respondeo, quemadmodum tunc respondendum fuit, clericos primum non potuisse sibi jus necessarium, onusque imponere solvendi assis. Deinde, neque retenta libertate posse eundem solvere non consulto Romano Pontifice.

Primum nemini debet esse ambiguum: quia abdicare se privilegio seu jure immunitatis, aut toto, aut parte ejus aliqua sine crimine nemo potest à clero; & si id facit, nihil facit. Excipio illa dumtaxat tempora, quibus jure canonum clericus privilegio non solum immunitatis, verumetiam aliis privatur. Rationes hujus primi capitis sunt: quia privilegium immunitatis datum clericis non est hujus vel alterius proprium, sed totius ecclesiasticæ universitatis; quare nulla privata pactio potest illi obesse. Sic enim Innocentius III. in sua Decretali, Si diligenti, de foro competenti. Neque privilegio, quod est toti ecclesiastico collegio indultum, potest privatorum pacto derogari. Deinde, quia ejusmodi abdicatio voluntatem & jurisdictionem læderet Romani Pontificis; qui vult, omnes, & singulos suos clericos à tributis & oneribus laicorum omnino esse immunes; ut non solum non cogantur solvere, sed etiam ut nec sponte solvant.

2. Confirmat secundam hanc rationem ejusdem Innocentii altera Decretalis, Cum tempore, de arbitris; cujus summa sic habet: Exemptus non potest renunciare privilegio libertatis sine licentia illius, cui subest. Et Panormitanus in eandem Decretalem notabili quinto ad hunc modum scribit: Quinto nota, & in hoc bene tene menti istum textum; quia quotidie allegatur, quod Ecclesia exempta non potest renunciare privilegio libertatis. Unde licet generaliter dicatur, quem posse licite renunciare juri, & favori pro se introducto, ut in cap. ad Apostolicam de regular, & in l. si quis in concubando, C. de Episcopis & clericis; tamen in privilegio exemptionis tangitur nedum favor exempti, sed etiam favor ipsius superioris, qui exemptum eum, & eximendo ab aliis immediate illum suæ jurisdictioni subjecit. Unde interest non perdere istam

immediatam subjectionem; secus autem in aliis privilegiis, in quibus versatur dumtaxat favor privilegiati. Hæc totidem verbis Panormit. Ecquis ignorat privilegia suis clericis data, nolle Pontificem Romanum ut ulla ratione mutentur?

Secundum autem caput, quod erat, clericos conservato jure immunitatis sponte non solvere posse, quod jure vectigalis laici solvunt, certis sanctionibus Pontificiis, & earum interpretum testimonio, cuique potest esse notissimum. Nam egenti civitati, vel Principi à clerico subveniri æquissimum est: verum id non assentiente Romano Pontifice fieri non debere, planum est ex interpretatione Innocentii, Hostiensis, Joannis Andr. in cap. Non minus, de immunitate, suarum explanationum num. 9. & Panormitani in idem caput, num. 4. & Butrii in cap. Pervenit, eod. tit. num. 6. & Ancharani in cap. Quia nonnulli, de immunit. lib. 6. num. 5. qui hanc ait Canonistarum esse sententiam. Quod ipsum severis legibus ab Romanis Pontificibus sancitum est, ab Innocentio III. in cap. Adversus, de immunit. cum is præfesset Lateranensi concilio generali: à Bonifacio VIII. in cap. Clericis, de immunitate, lib. 6. à Benedicto XI. in Extravaganti, Quod olim, de immunitate: à Clemente V. in concilio generali Viennensi, cap. 1. eod. titu. A Leone X. in concilio generali Lateranensi, sess. 9. in constitutione, cujus est initium, Supernæ dispositionis. Ab aliis Romanis Pontificibus in Bulla Cœnæ, can. 18.

Et quamvis Bonifacii VIII. constitutio revocata fuerit à Clemente V. in concilio Viennensi: nihilominus à Leone X. in concilio generali Lateranensi, sess. 9. restituta fuit: in quo Concilio cunctæ Bonifacii VIII. constitutiones ad libertatem ecclesiasticam pertinentes, renovantur: & quod in sua Decretali scivit Bonifacius, iisdem verbis & sententiis scivit Leo X. Et quidquid concilium Lateranense novissimum de libertate ecclesiastica decrevit, confirmant atque innovant cum omnibus censuris posteriores Pontifices in Bulla Cœnæ, can. 18. ut illud item planum sit, Bonifacii decretum nostris temporibus in bullam Cœnæ trans-

latum esse, quemadmodum etiam Cardinalis Toletus testis est in sua Summa, in tractatu de casibus in bulla Cœnæ reservatis, excommunicatione nona.

Atque hi omnes superiores Pontifices excommunicatione latæ sententiæ Romano Pontifici reservata animadvertunt in eos omnes, qui præstationem solutionemve aliquam imponunt ecclesiasticis personis sine Romani Pontificis assensu; etiam si recipiant à sponte dantibus. Sed tamen non credit Toletus censura irretiri eos, qui sponte solvunt, quos tamen irretiebat Bonifacius. In hac enim parte neque in Bulla Cœnæ, neque in concilio Lateranensi apparet innovatam esse.

QUÆSTIO XCVI.

Y Clericus, comparatis copiis, multitudine armata & instructa, in alienam ditionem invadit, adulteriis, cædibus, rapinis, otium publicum & tranquillitatem perturbat. Opitulaturne huic immunitas ecclesiastica, ita ut à Principe & domino ditionis comprehendi non possit, & occidi?

Opinari quispiam posset, privilegium immunitatis & canonis datum clericis, adeo esse fixum, ut ob nullum flagitium illud amittant; quod longè est secus. Nam ut de canonis privilegio dicamus, multa incidunt tempora, & multi à Doctoribus numerantur casus, cum illud concidit, & delinquenti clerico perit. D. Thomas, in 4. sent. dist. 18. quæst. 2. artic. 1. ad 1. quæstiunculam, septem collegit. Cajetanus, in Summa, in verbo, Excommunicatio, cap. 10. quinque. Tabiena, in verbo, Excommunicatio 5. à num. 24. ad 32. octo. Angelus, in verbo, Excommunicatio 5. à num. 2. ad 26. novem: quamvis ab initio octo proposuisset. Armilla, in verbo, Excommunicatio, Excommunicatione, 2. à num. 3. ad 7. decem. Rosella, in verbo Excommunicatio, 2. à num. 3. ad 7. duodecim. Sylvester, in verbo, Excommunicatio, 6. à num. 6. ad 8. quattuordecim. D. Ant. in 3. part. tit. 24. c. 1. §. 2. quindecim. Hostiensis, in sua Summa, lib. 5. de sententia excommunicationis. §. Super

illo autem Canone, 20. Navarrus, omnium recentissimus in Summa, cap. 27. à num. 80. ad 87. numerat 28.

Hostiensis, in cap. Perpendimus, de sententia excommunicationis omni asseveratione confirmat, clericum, qui in vitæ turpitudine, & scelerum infamia inveterasset, nullamque melioris frugis spem adferret, quamvis habitum & tonsuram latam gereret, omni privilegio spoliatum esse. Si vero notorii sunt, inquit ille, puta nudi incedunt, in furtis jacent, tabernas, ludos & meretrices frequentant; & in hoc errore inveterati sunt, ita quod nec spes correctionis est, reatus huiusmodi omne privilegium excludit. Iterat istud ipsum in Summa, loco citato. Sequitur Hostiensem, Joannes Andr. in eandem decretalem, Perpendimus, de sententia excommunicationis: & alii, quos citat Panormitanus in explanatione ejusdem decretalis, num. 9. Placuit eadem opinio Sylvestro, in verbo, Excommunicatio, 6. num. 7. col. 2. ubi scriptum reliquit: Unde hæc opinio est practicanda, ubi iudices ecclesiastici sunt in puniendo negligentes; vel periculum in mora non patitur eos adire; vel enormitas facinororum pœnam majorem expetit arbitrio bonorum, quam ecclesiastica possit inferre; ut quia sunt publica, & scandalosa, & Reipublicæ valde nociva. Et licet degradatio in enormibus prius regulariter requiratur: secus in casu expresso à jure. Hostiensis opinionem oppidò communit decretalis Bonifacii VIII. qui clericos, quos joculatores, goliardos, & quos buffones appellant, si per annum in his artibus ignominiosis perseveraverint, ipso jure privat omni clericali privilegio.

Verum contra Hostiensem pugnat Panormitanus, in illam decretalem, Perpendimus; & Alexandro conf. 8. Panormitani opinio videtur esse communior, & curiæ consuetudine comprobata; ut ejusmodi flagitiosi clerici ad iudicem ecclesiasticum duci debeant suorum scelerum pœnas daturi. Quare Tabiena in Summa perstringens Sylvestrum censuit his verbis in verbo, Excommunicatio, 5. num. 20. Quidam dicunt, quod opinio, quæ dicit, quod perdit privilegium fori, est practicanda: sed me degente Bononiæ practicata est alia opinio domini Alexandri.

„toto approbante studio: nec hucusque bene
„responsum est ad dictum, cap. Si judex. Hæc
„Joannes Tabien. caput autem, quod est hu-
„jus alterius opinionis fundamentum, est de-
„cretalis Bonifacii VIII. quæ incipit, Si ju-
dex laicus, de sententia excommunicationis
lib. 6. ubi præcipitur cunctis sæcularibus ju-
dicibus, ut reus clericus, aut eo forum ec-
clesiasticum postulante, aut ipsum reposcen-
te Ecclesia, protinus reddi debeat Ecclesiæ,
quamvis sine habitu captus esset.

4. Mea igitur de proposita quæstione hæc
olim fuit opinio: facinorosum illum & fa-
ctiosum clericum, perniciem alienæ ditioni
molientem, atque eam invadentem, tuta
conscientia comprehendi posse, ut judici
sistatur ecclesiastico; quod si vestitu abjecto
clericali eum quis aut mutilet, aut occidat,
peccaturum quidem illum interfectorem,
pœnam tamen excommunicationis minimè
subiturum propter legem, Perpendimus, de
sententia excommunicationis.

Quod si opponas: Licet impunè & sine
ulla culpa clericum occidere, qui meam vi-
tam adoritur, cum mihi consulere non pos-
sum nisi ejus nece: ergo pariter licebit id ip-
sum facere, quum meos fines aut oppida in-
vadit. Negatur consequentia. Primum, quia
non est æqua ratio vitæ tuendæ & finium.
Deinde, quia à finibus & ditione arceri po-
test, quamvis non interficiatur. Postremò,
quia sola ejus comprehensione vim illatam
possum repellere: neque is censuram elabe-
retur excommunicationis, qui clericum,
postquam injuriam fecisset, in tuto aliquo
loco latitantem interficeret. Nam si latro-
nem tibi occidere non permittitur, ubi rem
furtivam, ac se ipsum aliquò detulit: multo
minus id concessum esse debet contra cleri-
cum. Denique hujus nostræ dijudicationis
Romana curia, nec non bulla in Cœna Do-
mini fautrix est: hæc enim canone 19. pu-
nit illos omnes judices, tabellarios, scribas,
executores, & subexecutores, qui in causis
capitalibus contra personas ecclesiasticas se
interponunt, eas aut capiendo, aut de ea-
rum causa cognoscendo, aut proscribendo,
aut ejiciendo, aut sententiam pronuntiando.

5. Hujus causæ judicatæ appendicula hæc
sit: Clericorum quatuor esse genera: uni

sunt, qui vitam ex Ecclesiæ legibus agunt:
his jus manet incolume immunitatis univer-
sum. Alteri, vel quia post susceptos minores
ordines à statu & conditione clericali omni-
no desciverunt, seu in eisdem ordinibus bi-
gami sunt effecti; vel etiam quia sunt ex eo
genere, quos joculariores, goliardos, & buf-
fones Bonifacius VIII. appellat; vel quia
sunt actualiter degradati; vel etiam quia ver-
baliter depositi, & post depositionem impro-
bas vitæ rationes corrigere nolunt: quibus
omnibus est omne privilegium clericorum
ademptum.

Illi verò qui post verbalem depositionem
vitia emendant, & vitæ sordes cluunt, ca-
nonis & fori privilegium retinent. De pri-
vilegio fori disertè affirmat Panormitanus
in cap. Tuæ discretionis, de pœnis num. 2.
Hic, inquit, loquitur de degradatione ver-
bali; quæ non privat omni privilegio fori,
nisi postea sequatur incorrigibilitas, ut in c. 4.
Cum non ab homine. de jud. Et de utroque
privilegio, tum fori, tum canonis, sic scri-
bit in c. Ad abolendam, de hæreticis num.
commentarii 10. Aut quis deponitur verba-
liter, aut actualiter: primo casu depositus
tenet privilegium clericale respectu fori, &
respectu canonis, Si quis suadente, 17. q. 4.
nisi post depositionem sequatur incorri-
gibilitas: nam tunc secundum verum intel-
lectum capituli, Cum non ab homine, de jud. 4.
perdit omne privilegium clericale; & absque
alia traditione comprimari potest per judicem
sæcularem. Secundo casu depositus, si est
actualiter, incontinenti perdit omne privi-
legium clericale; ut probatur de pœnis cap. 6.
Degradatio lib. 6. Tertii sunt, qui cano-
nis amisso privilegio retinent fori: ut ii de
quibus à nobis in hac quæstione in causa,
Y. disceptatum est. Quarti & postremi sunt,
qui salvo privilegio canonis, perdunt fori,
ut clerici, aut prima tantum tonsura aut
minoribus ordinibus initiati; qui non præ-
stant ea quæ à concilio Tridentino, sess. 23.
cap. 6. præscribuntur hisce verbis: Nullus
prima tonsura initiatus, aut etiam in mino-
ribus ordinibus constitutus, ante 14. an-
num beneficium possit obtinere: is etiam
fori privilegio non gaudeat, nisi beneficium
ecclesiasticum habeat, aut clericalem habi-

» tum : & tonsuram deferens , alicui Ecclesiæ
 » mandato Episcopi inserviat , vel in semina-
 » rio clericorum , aut in aliqua schola , vel uni-
 » versitate de licentia Episcopi quasi in via ad
 » majores ordines adipiscendos versetur.

6. Quibus verbis cum non levis esset mihi scrupulus injectus , ablato privilegio fori , num canonis illis clericis stabile permaneret ; cuperemque illustrissimæ Cardinalium congregationis responso ea de re doceri , litteras ad amplissimum Cardinalem Antonium Caraffam dedi : qui ad me congregationis illustrissimæ responsum misit , decernentis , iis clericis privilegium canonis relictum esse : quod responsum , ne à se ipso dissentiat , sic cogimur interpretari , ut fori amissum sit in causis tantum civilibus , in capitalibus non item : ita non licere neque in civilibus , neque in capitalibus violentam manum in clericum injicere , ullave eum pœna corporis coercere : salva semper veriore sententia.

QUÆSTIO XCVII.

1. **Z** Clericus , feminam annorum 40. retinet , quæ sibi ad omnia opera & labores præstò est , ad quæ famuli conducuntur , illiusque adspectu & consuetudine ad flagitium mortiferum mente concipiendum prolectatur. Quæritur , an hic clericus strumam hanc sibi perniciosam exsecare quamprimùm debeat , & mulierculam illam domo exturbare.

Respondeo , omni abjecta cunctatione , hoc à clerico fieri debere , cum nec sacri canones , nec divina naturalisque lex eam peccati segetem illi permittat. Cum enim Dei , & naturæ , & Ecclesiæ lege imperata sit clerico , præsertim ei qui est sacro ordine ornatus , castimonia : de qua re conc. Lateranense , in c. Ut clericorum mores , de vita & honest. clericorum : & concilium Trid. sess. 25. c. 14. de reformat. neque ea solum continentia & castitas à clerico requiratur , quæ ipsum testem habet , sed etiam quæ testimonium arcessit extrinsecus , ut rectè ait Sylvester , in verbo , Clericus , 2. num. 2. §. Quarto debet , proinde summa provisione animi , earum mulierum fugienda est cleri-

co consuetudo , quæ aut mali suspensionem dimovere non possunt , aut delinquendi materiam suppeditant clerico.

Innocentii III. decretalis , quæ habetur Extra , de cohabitatione clericorum & mulierum , & incipit , A nobis , est hujusmodi ; Cum clericis quoque non permittas mulierculas habitare , nisi fortè de illis personis existant , in quibus naturale fœdus nihil permittit sævi criminis suspicari. Et sacrum concilium Trident. in illo , quem protulimus , loco sancit his verbis : Prohibet sancta Synodus quibuscumque clericis , ne concubinas , aut alias mulieres , de quibus possit haberi suspicio , in domo vel extra detinere , aut cum iis ullam consuetudinem habere audeant : alioquin pœnis à sacris canonibus , vel statutis Ecclesiarum impositis puniantur. Syricius Papa , canone , Feminas , distinct. 81. vetat ullas Feminas ad munia domestica haberi in domibus à clericis , exceptis iis quæ à concilio Nicæno permittuntur : quæ autem hæ sint mulieres , his verbis significavit concilium Nicænum , cap. 3. Interdicit per omnia sancta Synodus non Episcopo , non Presbytero , non Diacono , vel alicui omnino , qui in clero est , licere subintroductam habere mulierem , nisi fortè aut matrem , aut sororem , aut amitam , aut etiam idoneas personas , quæ fugiant suspensiones. Verùm postrema verba Græcè melius ἢ ἀμόνα πρόσωπα τῶσαν ὑποψίαν δινέσκει , id est , nisi eas solas personas , quæ omnem vitarent suspensionem. Itaque vult concilium etiam præteritæ vitæ suspensionem caruisse mulieres , quæ domi aluntur à clericis. Quod decretum translatum est in distinct. 32. Can. Interdixit. & in cap. Cum omnibus. distinct. 81. quod concilii est Carthaginensis III. ex cap. 17. Cavetur , his verbis : Cum omnibus omnino clericis extraneæ feminae non cohabitent , sed solæ matres , avia , & matertera , amita , sorores , & filia fratrum , aut sororum , & quæcumque ex familia domestica necessitate etiam antequam ordinarentur , jam cum eis habitabant : vel si filii eorum jam ordinatis parentibus uxores acceperunt ; aut servis non habentibus in domo quas ducant , aliunde ducere necessitas fuerit.

Harum

3. Harum verò mulierum iusta consuetudo & retentio, quarum concilium Carthaginense mentionem facit, ut ait Sylvester, in verbo, Clericus, 2. num. 2. duo exigat: alterum est, ut neque feminarum, neque clericorum existimatio sit suspicionis odore corrupta; alterum, ut prolapsionis periculum in clerico ne timeatur. Itaque idem Sylv. Peccat, inquit, mortaliter, si cohabitaret mulieri, de qua esse possit rationabilis suspicio; etiam si sit consanguinea, vel affinis: & multo magis si cohabitaret masculo tali, de quo rationabiliter suspicari possit. Eandem sententiam verbis iisdem confirmat Angelus, in verbo, Clericus, 2. num. 2. & Navarrus, in Summa, cap. 25. num. 109. Peccatum æterno supplicio mactandum scribit peccare clericum, qui cohabitaret, inquit, feminae, qualiscunque sit illa, cognata, vel extranea; serva, vel libera; juvenis, vel senex; credens autem credere debens se voluntate, vel opere, vel utroque modo peccaturum. Canonibus verò certa quædam mulierum genera permittentibus, ait locum esse in foro exteriori, non in conscientia, interiore, & Dei. Qui Navarrus item illic scribit; parem culpam esse clerici, cum solus domum petit mulieris, in quam commota est fornicationis suspicio, aut mulieris adeo sibi periculosa; ut (verba sunt senis) credere debeat se in consensum fornicationis mentalis, vel operis inductum iri; etiam si esset religiosa, vel commater.
4. Clericus, inquit Lucius Papa, solus ad feminae tabernaculum non accedat: & habetur distinct. 81. can. Clericus; & canon, In omnibus, in eadem distinctione; qui depromptus est ex septima synodo Nicæna, id etiam præcipit. Et quamvis Joannes Taberna hocce canones existimet non esse præcepti; quia, inquit, periculosa est determinatio de mortali: nec non Armilla rationem præcepti ab iisdem sanctionibus removeat in verbo, Clericus, num. 15. peccaret tamen, inquit Armilla, mortaliter ratione scandali; & si ex hoc exponeret se scienter peccato mortali; vel contumaciter, aut contemptibiliter hoc faceret.

Vera tamen est sententia Angeli, Sylvestri & Navarri, canones continere præceptum: quod non his contemnendis argumentis ob-

tineri posset. I. Quia suspectarum mulierum vitare consortionem ad suam famam, ad ecclesiastici ordinis existimationem conservandam, ad laicæ multitudinis exemplum, & vitandum scandalum, est apprimè necessarium: at isthæc omnia legitimam habent præcepti materiam: ergo. II. Id persuadet gravitas pœnarum, quas Ecclesia constituit in eos clericos, qui suis sanctionibus in hac parte non obtemperant. III. Quod aiunt, à profanis mulieribus magis concupisci viros sacros quam profanos, ut illarum inflammatae cupiditati resistere non cuiusvis sit, sed paucorum. Itaque leges ecclesiasticæ necessario & gravissimo decreto tantum periculum avertere à clericorum ordine debuerunt. IV. Quod ad genus præcepti referuntur verba Gregorii Magni in cap. Oportet. distinct. 81. Neque enim (voces sunt sanctissimi Pontificis) silere debeo quod (cum gravi animi tristitia dico) Sacerdotes cum feminis habitare conspicio: quod nefarium est dicere, vel audire, & contra sanctorum canonum sancta. Quid est hoc, nefarium? an non quod ad culpam minimè levem pertinet?

Quintum. Quid, divus Cyprianus in illo aureo libello de singularitate clericorum, an non verbis planissimis principio ostendit, divino præcepto mulierum familiaritatem & consuetudinem esse clericis interdictam, seque à Deo commonefactum, ut feminarum convictu & consuetudine suis clericis interdiceretur? Audi Cyprianum: De hac re specialiter vobis Domini correctionem scribere compulsus sum; qui, miserum me, pro vestra negligentia cum severitate conveniens, mandare præcepit, ne feminae cum clericis commorentur. Panormitani in c. 1. de cohabit. clericorum & mulierum, num. 2. hæc sunt verba: Consanguineas juvenes, alias non suspectas, potest clericus bonæ famæ in domo tenere: sed extraneas juvenes nullomodo potest tenere, quantumcumque sint bonæ famæ; quia talis commistio est periculosa: non sic in consanguinea: & hoc sensit Glossa in c. Volumus. dist. 81. Cui dicto Panormitani audientes sunt non pauci, qui de rebus bonis & malis in suis voluminibus disserunt.

Glossa, cujus meminit Panormitanus,

quærit, usque ad quem gradum liceat clericis cum consanguineis habitare. Ita respondet: Dicitur potest, quod usque ad secundum in linea transversali: sed in ascendente, vel descendente usque ad septimum: vel hodie usque ad quintum. Quia cum his naturale fœdus nihil sævi criminis, &c. Extra de cohabitatione cler. & mul. A nobis. Quæ secundum gradum consanguinitatis transgrediuntur, si juvenes sint, sunt à convictu & consuetudine clericorum segregandæ: si vetulæ, ut nec crimen, nec suspicionem efficere queant, possunt retineri: adhibetque Glossa hanc ipsam in ancillis distinctionem; quam ipsam accommodat in sanctionem Syricii Papæ, Feminas, dist. 81. Feminas non alias esse patimur in domibus clericorum, nisi eas tantum, quas propter solas necessitudinum causas habitare cum iisdem synodus Nicæna permisit.

QUÆSTIO XCVIII.

I. **C**oram amplissimo antistite, cum viro religioso ac concionatore, altercatio mihi fuit. Possêtne Romanus Pontifex sibi deligere successorem: is pugnabat posse; ego contra, non posse: necnon illud addidi, uno excepto Victoria, Hispano Doctore, neminem alium, quod scirem ipse, ausum esse dicere, quod ille concionator aiebat. Nobis igitur in hac controversia satis esse deberet nomina efferri eorum, eorundemque rationes adferre, qui, nos quod credimus, magna contentione defendunt.

Joannes de Turrecremata, qui in concilio Florentino adversus Græcos pro Latinis acerrimè pugnavit, l. 2. c. 51. de Ecclesia, probat, translato Sacerdotio legali oportuisse formam etiam assumendæ personæ ad Sacerdotium transferri. In Sacerdotio legali vim habebat successio originis & carnis: debebant enim Sacerdotes esse ex stirpe Aaron: Exod. c. 28. Decuit ergo, inquit Turrecremata, ut hujusmodi forma translato Sacerdotio transferretur in aliam, ut jam non per carnis originem, sed per electionem assumptio fieret personæ ad Pontificatum. Hæc est ejus prima ratio.

Quæst. XCVIII.

Sumit secundam ex spiritualitate Sacerdotii Evangelici; cujus summus principatus non carni, sed vitæ & spiritui merito debetur. Tertiam, ex universitate Sacerdotii, quod ad omnes tribus & nationes pertinere potest, ac pertinet. Quartam, ex qualitate vitæ & sanctimonia, quæ requiritur in maximo Sacerdote; quæ sanctitas minus periclitatur, difficiliusque perit, si Sacerdotium summum non origine, sed electione mandetur. Quintam, ex periculo fortuito, quod accidere posset, si successionem originis Pontifex eligeretur. Sextam, ex utilitate populi Christiani, cui Pontifex maximus præficiatur. Septimam, ex ratione naturali: quia nullus videtur justè præesse multitudini, nisi ex ejus consensu: ita à Christo ait Ecclesiæ potestatem permissam esse sibi creandi Pontificis.

Unde, subjungit Turrecremata, de jure naturali & quasi divino videtur esse, quod Papa non faciat sibi successorem; nec post mortem, nec post resignationem. Et paulò post: Sic ergo patet, quod tam juri divino, quàm naturali consonum videtur, quod ex electione universalis Ecclesiæ, vel illorum, ad quos de consensu universalis Ecclesiæ translatum est jus eligendi, sicut hodie sunt Cardinales, ut in c. In nomine Domini, dist. 23. & 79. c. 1. fiat Papa, sive assumatur summus Pontifex. Confirmat Turrecremata hanc ipsam sententiam canone Anacleti, dist. 79. Electionem.

Ad factum Petri, quem proditum est, Clementem sibi successorem instituisse, respondet, assentiente Ecclesia illum institutum esse. Nam ad consensum, inquit, cleri & populi consuevit antiquitus fieri electio, dist. 63. c. Quanto, & c. Plures: & ait, Clementis institutionem per modum electionis fuisse; quamvis formam ejusmodi Ecclesia postea recusavit. Idem Turrecremata in c. Transitus d. 79. quærit: num Papa eligere sibi queat successorem, & præcisè negat; & si id conaretur, nullam fore electionem. Ista, inquit, est conclusio, quam ponit Hugo & Glossa, & satis apertè colligitur 7. q. 1. per totum. De Clemente verò substituto à Petro, respondet illud divina inspiratione factum esse, nec ad consequentiam trahendum.

3. Valdensis in primo volumine adversus errores Wicleff. l. 2. art. 3. c. 30. docet, quare ratione potuerit Clemens Petro succedere, succedendi forma posteris haudquaquam concessa. Debuit enim veritas respondere figuræ: ergo sicut Aaron primus & summus Sacerdos legalis significabat Petrum primum Pontificem Evangelicum; ita cum vivo Aarone creatus est Pontifex ejus filius Eleazarus, indicabatur idem faciendum esse in Christi Ecclesia; ut vivo primo Pontifice Christiano crearetur alter, qui fuit Clemens: & quemadmodum reliqui legis Pontifices succedere, atque introierunt, eo, qui antecedebat, mortuo, vel expulso; sic etiam singuli Pontifices legis Christi.

Pugnant pro hac ipsa sententia Armachanus contra errores Armenorum, & Gulielmus Ocham, quos citant Almainus & Cajetanus, illorumque sequuntur. Almainus igitur in tractatu de auctoritate Ecclesiæ probat, jus eligendi Romanum Pontificem; non in ipso, sed in Ecclesia residere; non in ipso, neque tamquam eligente, neque tamquam statuente à quibus & quo pacto eligi debeat. In hoc secundo errat Almainus: nam ubi Ecclesia jus suum eligendi concessit huic vel illi generi personarum, potest Romanus Pontifex rationem præscribere, quemadmodum eligere debeant: & quod potest, etiam fecit sapientissimis ea de re legibus constitutis.

4. Illud autem Almaini & Ocham culpa vacat, quod negant Papæ potestatem eligendi Papam: sic enim argumentatur Almainus: Quia fieri posset, ut Ecclesia eo mortuo maneret sine potestate eligendi: quam rationem, inquit, tangit Gulielmus Ocham, in 3. par. dialogi tractatu 1. l. 1. c. 16. Diceret quispiam, potestatem eligendi tam in ipso, quam in Ecclesia esse. Argumentantur secundo loco: quod cum sentiret Pontifex sibi mortem impendere, posset, sive ad illustrandum genus, sive ad familiæ ornamenta & commoda augenda, sive ad propinquos locupletandos, alicui consanguineo tradere, seu, verius, prodere Pontificatum. Quæ ratio inventa est ab Armachano 7. lib. qq. Armenorum c. 19. collocata hic est à nobis. Possent item duo nefariis simoniacisque pa-

etionibus partiri inter se vices ac tempora pontificiæ potestatis gerendæ, exclusis viris optimis & rei Christianæ ultissimis. De Petro autem Clementem eligente respondet Almainus in eod. cap. columna extrema.

Cajetanus, in 1. tomo opuscul. tract. 2. de auctoritate Papæ, & concilii probat eandem conclusionem; potestatemque electivam Papæ, scribit regulariter esse in Ecclesia Romana, cujus Papa est Episcopus. Multis aliis hoc postremum non placet, ut non multo post intelligitur. Et in resp. ad quartum argumentum, his loquitur verbis: Ad quartum dicitur, quod propriè loquendo neutro modo est potestas electiva in Papa, sed quia potest determinare electores, & modum eligendi. Argumentum verò, quod è facto Petri ducitur, multis modis refellit: Vel quod Spiritus sancti fecerit impulsu; vel propter potestatis excellentiam, quæ illius fuit propria; vel quia sit factum incertum: si quidem Linus & Cletus creduntur Romanam rexisse Ecclesiam ut veri Pontifices ante Clementem, quem nominatum aiunt à Petro successorem suum. Canonem verò, Si Petrus, qui est Joannis III. 8. q. 1. hoc pacto interpretatur: Verba, inquit, illa Joannis Papæ III. tamquam narrativa crediti facti accipienda sunt, & non ut auctorizantia factum, quod narratur. Propter quod auctoritate illa utimur, ut valeat, quantum valere potest. Hujusque sententiæ, de qua disceptamus, patronos citat acutissimum Theologum Ocham & Armachanum.

Archidiaconus in c. Transitus. dist. 79. 5. scribit: Quamvis Papa potestatem dare possit aliis successores sibi eligendi, ipsum tamen potestate carere successorem sibi eligendi. In cap. autem. 8. q. 1. Si Petrus, dicit Petrum successorem nominasse & elegisse, quia tunc non erant clerici, qui eligere sibi possent Prælatum. Parum meo quidem animo considerata responsio. Quis enim credat, tot annis, quibus Petrus, & universam, & Romanam gubernavit Ecclesiam, non fuisse & in Romana civitate, & foris, clericos quàm plurimos?

Panormitanus, in c. Licet. de vitanda, de electione, num. 2. commentarii sui, sententiam hanc his verbis subscribit: Non tamen

- » Papa potest eligere sibi successorem, ut not. Gloss. in c. Apostolica, §. His omnibus. 8. q. 1. & sequitur Jo. Andr. hic, & Archidiac. in c. Transitus. 79. dist. & tenetur hoc dictum communiter per Doctores, & est ratio: quia effectus hujusmodi electionis refertur ad tempus, quo non est futurus Papa. l. Eum qui. ff. de jurisdictione omnium judicum. Sed constitutio, quam facit super electione, admittitur, quia providet futuris scandalis, & in casu, quo alius præter eum providere non potest. Posset tamen Papa dare potestatem alicui Prælati eligendi sibi successorem, ut in cap. Petisti. 7. q. 1. & tunc fit electio auctoritate Papæ, non propria. Sylvester, in verbo, Excommunicatio, nono, excommunicatione, 2. num. 3. Papa, inquit, non potest sibi eligere successorem, secundum D. Anton. & rationem adfert ex Panormitano.
6. Fatentur nihilominus Ocham & Almainus; cum Electores Romani Pontificis convocari non possent, alium sibi posse surrogare. Gerson, in tract. de potestate ecclesiastica, consideratione undecima, ostendit, in Ecclesia & in generali concilio esse plenitudinem potestatis ecclesiasticæ, quoad applicationem ad hanc vel illam personam, & in hoc non esse difficultatem. Scio esse nonnullos, qui existimant, Cardinalibus extinctis, jus eligendi Pontif. Max. ad Romanum clerum remigrare; quod ille sit verus Episcopus Romæ, suæque Ecclesia parochialis sit Ecclesia sancti Joan. Lateranensis. Verum August. Anconitanus, cujus opinionem sequitur divus Antoninus, in 3, p. tit. 21. c. 2. §. 6. probat multo tutius eo tempore futurum, si generale concilium cogatur ad cuncta, quæ oriri possent, incommoda tollenda.
- » Quocirca in tali casu, inquit S. Ant. Imperator & alii Reges & Principes Christianorum possent, & deberent, concilium Episcoporum congregare ad hujusmodi electionem faciendam. Nec obstat, quod concilium generale congregari non potest nisi auctoritate Papæ, ut habetur dist. 7. per totum, quia hoc est verum ipso vivente, secus ipso mortuo, & collegio Cardinalium deficiente, Hactenus D. Anton.

Sanè mihi magno est argumento non posse Pont. Maximum alium sibi sufficere; quia

post Petrum numquam id à quoquam est factum; factum verò esset, si fieri potuisset: cum certum sit, non semper optimæ frugis homines in illa Pontificia ac sanctissima sella sessitavisse. Canon igitur Anacleti, dist. 79. extremo credamus. Electionem, inquit, summorum Sacerdotum sibi Dominus refer-
vavit: licet electionem eorum bonis Sacerdotibus, & spiritualibus populis concessisset.

*Romanum Pontificem, qui hoc alio-
ve tempore multitudinem regit fi-
delium, fide an ne divina & ca-
tholica credi oporteat legitimum es-
se Christi Vicarium.*

QUESTIO XCIX.

INCERTA mihi ratio consilii fuit, ab reli-
quis hujus primi voluminis quæstionibus deberemne hanc, quam nunc paro, secludere, an potius in eas, quæ Romani Pontificis potestatem attingunt, includere: sed illud magis consultum fuit, includere. Cum igitur nec semel, nec iterum, sed crebrò à multis hac quæstione exagitatus sim, num universitati Christianorum, cui præest nunc hic, aliàs alius Romanus Pontifex, necessitatem impositam esse censerem divina & catholica fide credendi, illum ipsum verum & legitimum esse Christi Vicarium; quæstionem Theologicam atque arduam minimè abjiciendam putavi: cui pertractandæ ejusmodi operam dabo, ut primum quid ipse, & cur sentiam, quam brevissimè; deinde, iis quæ dici possunt contra, pari brevitate respondeam.

Hæc mihi igitur multos adhuc annos 2. sententia firma insedit: Pontificem Romanum ab iis delectum, quibus jus est eligendi, & quem est Christiana complexa Ecclesia, verissimum Christi esse Vicarium: idque ea fide, cui nullum potest subesse falsum, ab unoquoque credi oportere. Hujus constantis persuasionis hæc possunt esse præcipuæ rationes. Prima: quia contra ac nos credimus opinanti, necesse est cunctas religionis nostræ ac fidei nutare rationes, atque

que universa misceri ; id quod rationes , quæ consequentur , planum facient.

Sit igitur secunda ratio : Fidei Catholicæ articulus est , Ecclesiam esse unam , catholicam & visibilem : ergo ejusdem fidei articulus esse debet , caput esse unum , universale , & visibile : at hoc non est nisi hic illève Pontifex : quandoquidem Pontifex , qui cogitatione ab hoc illóve abjungitur , non extat in rerum natura ; nec oculis cernitur ; nec quidquam agit , moliturve in Ecclesia à Christo instituta : ergo fide catholica cogimur credere , hunc vel illum , qui Christianæ multitudini præficitur , verum & legitimum esse Pontificem.

Tertia : Veram & legitimam successionem Pontificum in Romana Ecclesia & cathedra , fide catholica , nedum humana , credimus : verum ea successio constat ex his illisve , qui delecti sunt , Pontificibus , & qui Ecclesiam rexerunt : ergo singulos hosce credere debemus , fide , quæ omnem repellit falsi suspicionem , veros ac legitimos fuisse Pontifices.

Quarta : Oecumenicorum conciliorum auctoritatem , & canones fidei ab iis traditos divina infusaque fide amplectimur : ergo eadem fide auctoritatem hujus illiusve Pontificis Romani colere debemus ; sine quo nec ullum concilium potest esse legitimum ; neque ejus legibus & sanctionibus alligatur Ecclesia , antequam à Romano Pontifice confirmetur : convocat autem concilium , & illud confirmat , Sylvester , Agapitus , Leo , Pius , Paulus : ergo hos veros & legitimos esse Pontifices , certa & catholica fide credi debet.

Quinta : Si è cathedra respondens Romanus Pontifex decernat aliquid ad fidem catholicam pertinens , illi decreto cunctus Christianus populus fide catholica assentiri cogitur : ergo illa ipsa fide necessarium est credere in Pontifice , qui auctor fuit decreti , legitimam fuisse potestatem decernendi : at qui decernit , est Petrus , Paulus , Stephanus , Clemens : ergo hos vera , & legitima , & pontificia auctoritate pollere , fide catholica debet esse perceptum.

3. Sexta : In cultu Sanctorum universam Ecclesiam errare , nefarium est suspicari ; ex-

go cum Romanus Pontifex toti fidelium cœtui sanctum quempiam colendum proponit , & præcipit , in ea re falli , aut fallere , ipse non potest : quia in necessaria cultus ratione errorem Christiano populo objicere non potest. Sed cum quempiam in divorum numerum refert , & à multitudine Christiana adorari imperat , id facit tamquam verus & legitimus Christi vicarius : ergo eum talem esse catholicè affirmare debemus.

Septima : Qui in Britannia pro tuenda Gregorii XIII. pontificia auctoritate mortem oppetiverunt , martyrum gloriam perinde sunt assecuti , ut si pro fide catholica sanguinem profudissent : neque sacri illi & fortissimi viri verebantur , quo tempore pro Gregorii XIII. pontificia auctoritate dimicabant , quin pro fidei causa decertarent.

Octava : Romanam cathedram interpretem religionis , magistratam sacrorum ac morum esse incorruptam fide catholica credimus : at nulla est Romana cathedra , nisi quam hic illève Pontifex tenet , quem sibi deligit Ecclesia ; non is qui nusquam fuit , vel futurus est in terris : ergo hunc vel illum verum & legitimum ejusdem cathedræ antistitem esse , fide , quæ errare non potest , credere debemus. Huic octavo argumento magnam auctoritatem tribuunt ea verba in fidei professione edita à Pio. IV. *Sanctam Catholicam & Apostolicam Romanam Ecclesiam omnium Ecclesiarum matrem & magistratam agnosco.* At Romanæ Ecclesiæ moderator & magister est Anicetus , Innocentius , Clemens : hos ergo veros fidei & doctrinæ magistros catholica fide debemus agnoscere.

Nona ratio : Christus ecclesiasticam instituit monarchiam , quæ totam consequentem mundi ætatem est æquatura : ergo cum sine monarcha monarchia esse non possit , divinæ fidei est credere , numquam verum illi defuturum monarcham : hic autem alius fingi non potest nisi Petri successor , qui legitimo assensu , aut Ecclesiæ , aut eorum , ad quos spectat , eligitur : ergo hunc , seu illum electum Pontificem Romanum , verum & legitimum hujus sacre monarchiæ caput & rectorem esse , credere cogimur.

Decima : Docet fides catholica, Christianam Ecclesiam esse veram & legitimam Ecclesiam : ergo eadem docet, Romanum Pontificem, hunc vel illum, esse verum & legitimum Christi vicarium : propterea quod is universitatis Christianorum fons est, & pro-seminator : quandoquidem ab eo creantur Episcopi, ab his sacerdotes, ab sacerdotibus reliqui Christiani ; ut, qui dubitat de veritate Pontificatus Petri, Pauli, Bonifacii, Clementis, eundem de veritate Ecclesiæ dubitare necesse sit.

Undecima : Fidei Catholicæ dogma est, ecclesiasticam Hierarchiam esse divinitus constitutam : sic enim in concil. Trident. sess. 23. can. 6. Si quis dixerit in Ecclesia catholica non esse Hierarchiam divina ordinatione institutam, quæ constat ex Episcopis, presbyteris, & ministris, anathema sit. Sed præcipua pars hujus Hierarchiæ est Romanus Pontifex, caput illius & Rector visibilis : ergo sicut Hierarchiam divina fide jubemur credere esse veram ; sic ejus caput esse verum : caput autem hoc, est hic seu ille Pontifex, quem oculis & digito notare possumus : quare, &c.

Duodecima : Est item fidei catholicæ dogma, Episcopos assumptos à Romano Pontifice, esse legitimos & veros Episcopos : ergo Pontificem, cujus autoritate assumuntur, fide catholica fatendum est, esse legitimum & verum Pontificem. Antecedens hujus enthymematis est concilii Tridentini, sess. 23. can. 8. his verbis decernentis : Si quis dixerit, Episcopos, qui auctoritate Romani Pontificis assumuntur, non esse legitimos & veros Episcopos, sed figmentum humanum, anathema sit. Ergo Clementem, Pium, Gregorium, quorum auctoritate eliguntur Episcopi, veritate catholicæ fidei cogente dicendum est, esse legitimos & veros Pontifices.

Decimatertia : Qui sacrarum sanctionum aut Innocentii III. aut Alex. III. aut Gregor. IX. aut Bonifacii VIII. aut cæterorum Pontificum, quibus sanctionibus in Ecclesia judicia exercentur, auctoritatem aut infringeret, aut inficiarerur, pœnis hæreticorum plecteretur : ergo fide catholica, eorum à quibus profectæ sunt, veram & legitimam,

& pontificiam fuisse auctoritatem, credere necesse est. Confirmatur hoc ipsum argumentum ex constitutione Pauli IV. edita contra ambientes Papatum. & contra transectantes de futuro Pontifice eligendo, vivente alio : nam decernit in eum, qui dixerit, quæ ab eo in sua constitutione decreta sunt, aut illicita, aut iniqua esse, aut eundem non potuisse, vel debuisse facere, quæ fecit, tamquam verum schismaticum & hæreticum puniri & damnari posse.

Postrema ratio : Qui Clementem VIII. cui catholica paret Ecclesia, aut caput Ecclesiæ, aut verum Petri successorem, aut Christi vicarium pernegaret, non in humanam, sed in fidem orthodoxam, & cui non potest subesse falsum, peccaret, & tamquam verus hæreticus flammis cremaretur : ergo ad fidem infusam divinitus pertinet, Clementem VIII. ab unoquoque Christiano verum legitimumque Christi vicarium prædicari.

Restat ut contrariæ opinionis fundamenta subducamus. Primum, veræ sententiæ potest opponi, quod salva fide Catholica quis de quocumque privato sacerdote ambigere potest, sit necne verus & legitimus sacerdos : cur ergo sine crimine hæreseos non fas erit pariter, de hoc Romano Pontifice ambigere ?

Respondeo : quia cum Romani Pontificis potestate implicita sunt multa, quæ catholica fide tenenda sunt : ut quod in eo potestas resideat convocandi & confirmandi concilia ; fidei controversias dirimendi ; viros pios & religiosos post obitum in divorum numerum referendi ; Episcopos creandi ; Reges & Imperatores, quando oportet, regno atque imperio abdicandi ; Ecclesiam universam regendi, atque ei salutes leges imponendi : quorum cum nihil cadat in privatum sacerdotem, eum qui dubitat sacerdotem esse, culpam hæreseos non contrahit.

Addunt arguti opinatores : Atqui nemini fides catholica, necessitatem imponit credendi Romanum Pontificem baptizatum esse : at sine baptismo non potest esse verus ac legitimus Christi vicarius : non igitur cuiquam fides catholica necessitatem imponit illum credendi, esse verum Pontificem.

Verum conversione eliditur argumentum :

quia enim fide catholica fateri cogimur esse verum & legitimum Christi vicarium in Ecclesia catholica, ob tam multas allatas rationes, necessaria jam consecutio cogit, eum esse baptizatum, esse orthodoxum, esse maritum; atque id omne esse, sine quo potestas pontificia consistere nequit. Est enim id providentiæ divinæ non fallentis Ecclesiam, ut suus vicarius, quem suo pascendo gregi vult esse præpositum, nulla re careat, quam potestas tanta quam gerit, & munus quod exequi debet, necessariò exposcit: at exposcit, ut sit vir, nec fidei, nec baptismi, nec rationis expers: virum igitur illum, & fidelem, & baptizatum credi oportet necessariò: necessitate inquam consequentiæ, & divinæ providentiæ Ecclesiæ suæ consulenti. Et quemadmodum sanctissimorum Pontificum, Lini, Leonis, Gregorii fidem catholicam & baptismum in dubium revocare esset hominis impij: sic à pijs mentibus abhorret, in quovis alio Pontifice, qui gubernat eandem Christi Ecclesiam, isthæc ipsa in controversiam vocare.

Neque illud ab adversariis præteriri solet, quod cum Romani Pontificis electionem nonnulla commaculent, & vitient, in quibus præcipua est simoniæ labes ex constitutione, quæ incipit, Cum tam divino quàm humano jure, orbi Christiano promulgata 1505. die 18. Januarii, ubi statuitur, simoniacam Romani Pontificis electionem esse nullam, nec ullo umquam tempore posse convalescere: quam constitutionem Pius IV. confirmavit alia sua, cujus est initium, In eligendis Ecclesiarum Prælati; consequens esse, ut quantum periculi inest in maximorum Pontificum electionibus, tantumdem insit dubitationis in eorum, qui eliguntur, potestate.

Respondeo, Deum, qui præcipua quadam providentiæ electioni sui vicarii præest, atque eligentium studiis ac suffragiis moderatur, aut non passurum, ut ejusmodi vitia in electionem incidant; aut si inciderint, ea statim detecturum: ut ne suus Ecclesiæ legitimus sponsus, parens, rectorque desit. Quæ verò ab humana historia suapte natura capiosa fallacique arcessuntur, ad hanc, quam ipsi tuemur, veritatem convellendam, haud

magno æstimanda sunt. Romanum autem Episcopum, divina institutione fuisse & futurum esse Petri successorem, in cura & rectione universalis Ecclesiæ, Turrecremata, Driedo, Canus, & docere, & persuadere conati sunt. Legito Turrecrematam, lib. 2. de Ecclesia, in multis capitibus. Driedonem lib. 4. de variis dogmat. c. 4. par. 3. Canum lib. 6. de locis Theologicis, cap. 4. 5. 6. Ab hoc enim postremo disceptatore tam multa sunt collecta testimonia Patrum sanctorumque Pontificum Romanorum, ut vel curiosissimi cujusque animi expleverit cupiditatem.

Neque ignorare fas est, quæ mira religione & fide à divo Thoma pro Romano Pontifice in opusculo de erroribus Græcorum scripta sunt, in eo præsertim capite, cujus hæc sunt prima, atque hæc prima sententia: Similis autem error est, dicentium, Christi vicarium Romanæ Ecclesiæ Pontificem non habere universalis Ecclesiæ primatum; errori dicentium, Spiritum sanctum à Filio non procedere: ipse enim Christus Dei Filius suam Ecclesiam consecrat, & sibi consignat Spiritu sancto, quasi suo caractere & sigillo, ut ex supra positis auctoritatibus manifestè habetur: & similiter Christi vicarius, suo primatu & providentiæ universam Ecclesiam tamquam fidelis minister Christo subjectam conservat.

QUESTIO C.

Nonnullus scire avebat, num Pontifex Romanus pontificatu abdicare se posset.

Posse, respondi: nec dari in hoc genere, secus opinandi facultatem, post decretum Cœlestini V. à Bonifacio VIII. in suam Decretalem relatum, Ext. de renunciatione, cap. 1. Illic enim narrat Bonifacius, qui Cœlestino successit, eundem Cœlestinum auditis sententiis suorum fratrum Cardinalium, auctoritate Apostolica statuisse, ac decrevisse, Romanum Pontificem posse libere resignare: nec quempiam Cardinalium aliter censuisse ante constitutionem; factoque suum decretum Cœlestinus confirmavit: nam postea Pontificatu se ipse abdicavit. Qui,

vicet à Dante Ethrusco Poëta reprehendatur ; rectius tamen , inquit D. Ant. in 3. par. tit. 22. cap. 4. §. 2. de ejus renuntiatione loquitur Franciscus Petrarcha , & sentit fidelius in lib. de vita solitaria ipsum commendans. Narratque idem S. Anton. quatuor Pontifices extitisse , qui sua sponte Pontificatu abierunt , iidemque ad divos abierunt : quod ipsum ante D. Antoninum scriptis tradidit B. Augustinus Triumphus in libro de potestate ecclesiastica , quæst. 4. artic. 8.

Quinam quatuor illi fuerunt ? Respondent iidem August. & Anton. ex rebus gestis sanctorum , fuisse Clementem , Cyriacum , Marcellinum , Cœlestinum : quamquam ad idem præclarum facinus diversis causis permotos : Clementem , quia à beatissimo Petro fuerat institutus , ne quid simile Petri successores conarentur : Cyriacum martyrii cupiditate inflammatus , divini spiritus inductu ac persuasum se cum XL. millibus Virginibus , cum Beata , inquam , Ursula , totoque illo virginali choro consociasse : Marcellinum ob thura ab se nefariis incensa Diis : Cœlestinum , quod tanto ferendo oneri imparem se esse cognoscebat. Quamquam huic narrationi de Clemente , Marcellino , Cyriaco , à viris nonnullis doctis fides abrogatur.

- a. Porro pontificiam sanctionem ex iis quæ à Paludano de potestate Papæ subtilius disputantur , sic interpretatur S. Antoninus , ut renunciatio valeat , & is qui dignitatem deponit , tunc demum desinat esse Papa , cum Cardinales assensu fuerint : si abnutent , abdicationem nullam esse. Sunt enim , inquit D. Anton. in hac acceptione , Papatus duo : unum est jus suum , quod ei acquiritur ex canonica electione ; aliud est jus Ecclesiæ , cui obligatur : cuilibet autem licet juri suo renunciare in omni eo , in quo non est alteri obligatus , vel subditus. C. de pac. l. Si quis. sed qui semel se obligavit , non potest se ad libitum liberare : igitur Papa ex parte quidem sua renunciare potest Papatui : sed quia semel se obligavit Ecclesiæ , ex illa parte renunciare non potest , nisi de assensu Cardinalium ; qui in omnibus , quæ ad Papam spectant , repræsentant vices Ecclesiæ. Est enim Papa obligatus , ex quo acceptavit , Ecclesiam regere. Unde nisi Ecclesia quietet eum , & consen-

tiat , scilicet per Cardinales , videtur quod non possit renunciare : sed consentientibus illis potest : & secundum hanc distinctionem debet intelligi determinatio de renuntiatione , cap. 1. lib. 6. Hæc beatus Antoninus.

Sed removendæ sunt , quæ huic officere videntur sententiæ. Primum argumentum : Qui renuntiat , in manibus superioris sui hoc facere debet , ex cap. Admonet de renunc. sed Papa superiorem non habet : ergo. Respondet Glossa , cap. 1. de renuntiat. lib. 6. valere illud cap. in eos , qui superiori subjiuntur ; in Romano Pontifice locum non habere.

Secundum argumentum : Pontificia dignitas est à solo Deo : is enim electo ab Ecclesia Pontifici potestatem tribuit : ergo is dumtaxat potest auferre. Augustinus Triumphus Anconitanus in summa de potestate ecclesiastica , q. 4. ar. 3. quem S. Anton. citat , & sequitur in 3. par. tit. 22. c. 4. §. 2. doctè huic dubitationi occurrit. Ait enim , ea , quæ sunt à Deo , nobis assentientibus atque volentibus , nostro item dissensu & contraria voluntate dissolvi : in quo genere esse Papatum nemini dubium est : triumque exemplorum appositione id ipsum confirmat August. primum à natura , secundum à moribus , tertium ab arte arcessit. Naturale est hoc : Creat Deus animam ; ejusque solus est opifex , illamque cum nostro corpore jungit : verum quia id agit , homine etiam id quod hominis est agente ; nam sol & homo generant hominem , ut Aristot. scribit lib. 2. Physic. tex. 26. idcirco humana etiam voluntate animus amoveri potest à corpore per interfectionem. Morale est hujusmodi : Gratia ab uno Deo infunditur animæ ; sed non planè otiantibus nobis. Nam , ut inquit Glossa in illud Thren. 4. *Converte nos Domine ad te , & convertemur* : gratia Dei non convertimur , nisi ex nostra voluntate convertimur. Sicut igitur gratiæ infusio est à Deo , assentiente homine ; sic ejus peremptio est ab eodem homine per ejus culpam & aversionem à suo Creatore. Artificiosum est hujusmodi : Jussu Dei Moysis tabernaculum , & Salomonis templum fabricata sunt ; sed ope & opera humana accedente : quocirca eadem sunt opera dissoluta.

Tertium

4. Tertium argumentum. Matrimonii rati & non consummati vinculum nulla renuntiatione tolli potest : sed Pontificatus est vinculum spiritualis matrimonii inter Papam & Ecclesiam : ergo nulla renuntiatione vel resignatione tolli poterit. Divus Antoninus nodum solvit perinde ut Paludanus in l. de potestate Papæ. Aiunt enim , matrimonii carnalis & spiritualis vinculum valde esse dissimile : matrimonium enim carnale , quod est verè Sacramentum inter fideles , legitimo contrahentium consensu , exteriori signo , qui sit declaratus , perficitur ; ex quo oritur divinum vinculum : quod non solum in anima , sed in toto composito subjectivè inhæret. Quocirca quamdiu utrumque suppositum manet in vita , manet etiam vinculum. *Quos enim Deus conjunxit , homo non separet.* At consensus Cardinalium , seu Ecclesiæ eligentis , & consensus ejus qui eligitur Pontifex , nec sacramentum est , nec sacramentale , quamvis ex opere operato effectus consequatur divinus : sed vinculum est purè humanum solo consensu hominum : unde contrario consensu tolli potest , quemadmodum vinculum sponsalium. Pontificia igitur potestas quatenus est in Romana sede , divina est : sed eadem potestas , quatenus permessa est huic , illive in sede collocato , duplex habet fundamentum humanum , ipsum , inquam , hominem electum , & eligentium electique consensum : utrumcumque autem horum fundamentum concidat , interit etiam potestas. Cum igitur nihil tam naturale sit quàm unumquodque dissolvi eo genere quo colligatum est (quare obligationes , quæ solo consensu contrahuntur ; consensu item contrario distrahuntur , si res sit integra) idcirco cum obligatio inter Ecclesiam & Papam solo consensu contracta sit , contrario item consensu dirimitur : quod tunc fit legitimè , cum ipse in Cardinalium sinu seu manibus , Pontificatum deponit , ipsis non repugnantibus , sed abdicationi assentientibus. Nec à Papa statui posset , ne jus electo Pontifici esset Pontificatum ipsum dimittendi , ut Augustino placet Anconitano in lib. de potest. Eccles. q. 4. art. 5. quem divus sequitur Antoninus in 3. par. tit. 22. c. 4. §. 2. in extremo.

QUESTIO CI.

Potest-ne Pontifex maximus cuiuspiam potestatem tradere , qua in eum tum in foro interiore , tum exteriori utatur ?

Navarrus in summa cap. 27. num. 260. in impressis 1584. contra Sotum arguens , probat id Pontificem Maximum facere non posse , nec sibi sacerdotem constituere posse , eidem jurisdictione communicata eum à peccatis in foro pœnitentiæ absolvendi : idque cum eisdem probationibus iterat in commentario. c. Placuit. dist. 6. de pœnitentia , à num. 15. ad 22. Nemo enim , inquit , alteri dat , quod non habet. cap. Quod autem , de jure patron. & l. universi. C. De leg. sed Papa in se ipsum jurisdictionem non habet , neque super successorem suum ; ex cap. Innotuit , de elect. jure enim naturali vetitum est : ut quis in se ipsum jurisdictionem obtineat , ex omnium sententia , & l. penult. de receptis arbitris , & l. Ille , à quo §. Tempestivum. ff. ad Trebelli. quare , &c. Ita conficit Navarrus in summa , & in illo suo commentario , eos qui absolvent Papam à peccatis potestate speciali id facere accepta à Deo : idemque prorsus dicendum de iis à quibus cæteri Prælati absolventur. Hoc autem tempore jurisdictionem confessario concedi divinitus , probat item ex Gloss. 2. c. Sanè. 2. de officio deleg. & ex Panormitano ibidem , & ex Palud. in 4. dist. 17. q. 3. col. 3.

Verumenim D. Thomæ nobis potior debet esse sententia , quam & vidisse , & secutum esse Navarrum oportebat. Namque S. Doctor in 4. sent. dist. 19. q. 1. artic. 3. quæstiuncula 3. ad 3. adhibita distinctione docet , Prælatos absolutionem suorum peccatorum , seu jurisdictionem , qua in eos utantur , alii in foro conscientiae , concedere posse ; jurisdictionem verò , quam in eos ipsos exercere possit aliquis in foro exteriori , largiri non posse. Ejus verba hæc sunt : Ad tertium dicendum , quod judicium exterius est secundum homines : sed judicium confessionis est quoad Deum , apud quem redditur aliquis minor ex hoc ,

”quod peccat, non autem apud hominum
 ”prælationes: & ideo in exteriori iudicio,
 ”sicut nullus in se ipso sententiam excommu-
 ”nicationis dare potest, ita nec alteri com-
 ”mittere, nec se excommunicare: sed in foro
 ”conscientiæ potest alteri committere suam
 ”absolutionem, qua ipse uti non possit. Vel
 dicendum, quod absolutio in foro conscien-
 tiæ est principaliter potestas clavium; & ex
 consequenti respicit jurisdictionem: quan-
 tum autem ad potestatem ordinis omnes sunt
 æquales, non autem quantum ad jurisdi-
 ctionem; & ideo non est simile. Rectè enim
 Petrus Aureolus referente Angelo in sum-
 ma, verbo, Confessio 3. §. 2. scripsit, po-
 testatem clavis absolvendi à peccatis, &
 pœnam æternam in temporalem commu-
 tandi, & gratiam activè conferendi per mo-
 dum applicantis actu meritum passionis
 Christi in charactere sacerdotali, qui de-
 leri non potest, fundatam esse: quamvis
 ejusmodi potestas ab Ecclesia ligata sit in
 hoc vel illo.

3. De Romano Pontifice largiente jurisdi-
 ctionem in foro conscientiæ ei, quem ipse
 eligit, idem planè Sotus censet in 4. dist.
 18. q. 4. art. 2. §. Quod si dicas. Sed mul-
 tò ante Sotum D. Antoninus idem scripsit
 in summa 3. par. c. 6. §. 11. & 12. exscri-
 bens verba superiora D. Thomæ: sed ante
 D. Antoninum, egregiè & subtilitate Theo-
 logica tractavit eundem locum Alexander
 Halensis in 4. par. q. 21. memb. 3. art. 2.
 §. 2. in quo §. hæc omnia affirmat Alexan.
 Primum, Clavium potestatem, ut is loqui-
 tur, quantum est de se ad omnes se exten-
 dere, nisi ex ordinatione superiorum ma-
 nus inferiorum arctarentur, propter servan-
 dum ordinem ecclesiasticum. Sacerdos enim,
 inquit, ex sua ordinatione institutus est me-
 diator inter Deum judicem, & hominem pec-
 catorem: quantum est ex parte Dei, non est
 differentia; quilibet enim suum sacerdotem
 habet mediatorem, & cuilibet impressit Deus
 mediatoris characterem: sed differentia est
 ex parte hominum; quia si quilibet esset me-
 diator cujuslibet, esset in Ecclesia confusio;
 & ideo alii aliis subjecti sunt; & qui subji-
 ciuntur uni, non possunt dare alteri aucto-
 ritatem in se. Secundò affirmat, personam

liberam, cujusmodi est Romanus Ponti-
 fex, nulli homini subjectus, se cui maluerit
 posse subicere, idque ei jus divinum conce-
 dere: eique tamquam ægroto, & Dei inimi-
 co, opus esse medico, & sequestre. Tertiò,
 Juris Canonici concessu posse quemlibet au-
 ctoritatem suam cum altero communicare,
 dum communicantis consulitur utilitati; ne-
 que ejus, aut alterius violatur auctoritas.
 Quartò, quod facit Pontifex, facere etiam
 posse Gregorianæ sanctionis auctoritate alios 4.
 Prælatos, qui sacerdotes eligunt, à quibus
 absolvuntur; quæ sanctio habetur Extra de
 pœnitentiis & remissionibus, can. Ne pro-
 dilatione; qui canon est Gregorii IX. Quin-
 tò, Prælatus subjiciendo se alteri eidem da-
 re in se jurisdictionem. Et, si objiciatur,
 inquit, quod non potest dare quod non ha-
 bet in se; dicendum, quod jurisdictio &
 subjectio est ad alterum, & ideo, quamvis
 non posset quis sibi esse subjectus, nihil pro-
 hibet ipsum subjici posse alii; maximè si est
 liberæ potestatis. Et quamvis alteri non pos-
 sit Papa jurisdictionem permittere ferendæ
 in eum excommunicationis, quia sententia
 esset contra Papam, & Papa aliquo homine
 in terris in exteriori foro videretur esse mi-
 nor: nihilominus in iudicio pœnitentiali ac
 sacramentali, in quo ipse est Deo inferior,
 potest alteri in se jurisdictionem dare; præ-
 terquam quod, inquit Alexander, excom-
 municatio est contra hominem, sed absolu-
 tio pro homine; & homo non potest uti au-
 ctoritate sua contra se, quamvis posset pro
 se. D. Bonaven. in 4. d. 19. art. 3. q. 2. to-
 tidem verbis describit sententiam ac dicta
 omnia Alexandri præceptoris sui. Nobis au-
 tem satis sit, hæc pauca verba à D. Bona- 5.
 ventura mutuatos esse, in quibus confirma-
 tio sententiæ sita est, quam oppugnat Na-
 varrus: Ad illud, inquit Bonaventura, quod
 objicitur de jurisdictione, dicendum quod
 Prælatus dat ei jurisdictionem in se
 se ei subjiciendo; & si objiciatur quod
 non potest dare quod non habet in se,
 dicendum, &c. Solvit autem eodem
 modo, & iisdem verbis, quibus magister
 suus Alex.

Richar. in 4. distin. 18. artic. 5. q. 1. af-
 firmat Episcopum à suo capellano non posse

in foro exteriori excommunicari ex commissione Episcopi, posse autem ex ejusdem commissione absolvi in foro pœnitentiæ: quia in hoc foro peccatum facit Episcopum inferiorem; in illo non item. Cajetanus in 2. tomo opuscul. quæsito unico, An sacramenti pœnitentiæ minister possit esse sacerdos absque jurisdictione, sentit primum in sacramento pœnitentiæ, quod per se judiciale est, non ex institutione constitutione Ecclesiæ, sed ex ipsius sacramenti natura, requiri necessario jurisdictionem. Dupliciter autem vult in quopiam reperiri potestatem jurisdictionis, vel tamquam principium faciendi judicii, ut in igne reperitur calor, quod est principium calefaciendi, & in Principe potestas puniendi, & in maximo Pontifice potestas excommunicandi: quorum exemplum primum valet in naturalibus; secundum in politicis; tertium in ecclesiasticis: vel tamquam à partibus acceptum ob id ipsum; quia in quapiam causa se alteri subjiciunt; sicut in judicio accidit arbitratorum. Utrovis autem modo jurisdictionem obtineat hujus sacramenti minister, est satis: & secundo modo cum jurisdictione putat absolvi Romanum Pontificem ab eo, quem sibi deligit, confessorio. Ex hoc enim, inquit Cajetanus, quod summus Pontifex nulli in terris subditus est, potest se ipsum subdere in foro pœnitentiali cuilibet sacerdoti: nec confessor ille habet propriè loquendo potestatem jurisdictionis super Papa pœnitente à Christo, vel Ecclesia, vel ab ipso Papa, tamquam à superiore; sed ex hoc ipso quod Papa se subdit illi. Et hic modus jurisdictionis reductivè spectat ad jurisdictionem delegatam, quamvis propriè non sit delegata.

6. Ratiocinationem hanc Cajetani improbat Martinus Navarrus, & variè confutat. Primum, quia falsum est, voluntarios arbitros ullam habere jurisdictionem, cum solam habeant notionem, l. Ait prætor, cum Gloss. à cunctis recepta. ff. de re judic. l. Notionem. ff. de verb. signif. Deinde, quia privatorum consensus non potest præbere jurisdictionem ei, qui nullam habet. l. Privatorum. C. de jurisdict. omnium judic. & cap. P. & G. juncta Gloss. in fine de officio delegati. Postremò, quia concilium Florentinum de-

finit, ministrum sacramenti pœnitentiæ eum esse, qui auctoritatem habet ordinariam, vel ex commissione, seu delegatam. His fortasse difficile non fuerit pro Cajetano respondere: verum nobis non Cajetani, sed veritatis est suscepta defensio, cui nonnullis propositionibus patrocinabor.

Prima propositio. Eos, qui Romanum absolvunt Pontificem, à Deo immediate potestatem accipere absolvendi, si asseritur, periculosè asseritur: sequitur enim, in Ecclesia Dei duas primas esse potestates absolvendi; quarum una ab altera non dependet; id quod tum monarchiam, tum Hierarchiam confundit ecclesiasticam, quæ requirit omnino, ut una sit prima potestas, è qua reliquæ omnes manarint: ea autem est Romani Pontificis auctoritas, quæ sola est à Deo immediate profecta, & per hanc reliquæ omnes ortæ: id quod præclara similitudine, & exploratis exemplis, à divo Bonaventura probatur in 4. sent. dist. 19. art. 3. q. 2. Adde quod, ut argumentatur Sotus in 4. dist. 18. q. 4. art. 2. sequeretur, si quis esset, qui jurisdictionem à Deo haberet in Romanum Pontificem, ab eodem cogi posse Pontificem ad suorum peccatorum confessionem: hoc enim possunt reliqui facere, qui potestatem ordinariam absolvendi audiendive confessiones obtinent in aliquos. Præterquam quod absurdum videtur, ut cum reliqui omnes Christiani duos trèsvè habeant ordinarios, seu proprios sacerdotes, Pont. Max. universos habeat sacerdotes, qui ejus excipere possunt confessionem.

7. Secunda propositio. Romanum Pontificem suarum sacrarum confessionum judici jurisdictionem deferre, ob idipsum, quia eum eligit, eidemque se subicit, multò probabilius dicitur, quàm id quod à Navarro affirmatur: dicitur enim non à gregariis facultatis Theologicæ magistris, sed à primariis, divo Thoma, Alex. Halen. D. Bonavent. Richardo: ut taceam de minorum gentium Theologis; quibus in re Theologica multo magis credendum est, quàm uni Navarro.

Tertia propositio. Romanus Pontifex, cum duplicem sustineat personam, unam summi judicis ac pastoris, alteram rei & sa-

cra confessione peccata sua expiantis, antequam ad sacerdotis genua accedat suas culpas confessurus, confessarium eligens, potestate pontificia & cogente eligit; illique jurisdictionem in actu primo impertit, potestatem, inquam, sine functione quæ actus dicitur secundus: cum verò ad genua sacerdotis projectus sua detestatur crimina, illi jurisdictionem tribuit in actu secundo; nam rei ac peccantis confessionem audire, usus est aliquis jurisdictionis sacramentalis.

8. Quarta propositio. Quod ait Navarrus. Episcoporum & Prælatorum, qui sibi deligunt sacerdotes, à quibus absolvantur, jurisdictionem ab Episcopis non accipere, sed à solo Deo, non verè dicitur: illam enim aut ab Episcopis reliquisque Prælati, qui jus habent eligendi, sumunt; aut à Romano Pontifice, à quo permissum est jus eligendi confessarii ipsis Prælati, ut ex cap. postremo de pœnit. & remiss. perspicuum est.

Quinta propositio. Pronuntiatum illud, Nemo dat, quod non habet: in hanc, quæ disceptatur, quæstionem non rectè à Navarro accommodatur. Primum quidem, quia in iis quæ inter se referuntur, seu quæ dicuntur ad aliquid, & in causis æquivocis apertam habent exceptionem. Pater enim, qui refertur ad filium, in filio filiationem producit, largiendo ei esse genitum: at pater filiationem non habet, sed paternitatem. Item servus, cum nexu sit alterius, in altero dominationem gignit: cujus est servus expers omnino. Ad hæc, sol luce & motu suo causa est omnium formarum, quæ gignuntur in terris, quarum nulla invenitur in sole. Quid ergo mirum, si, cum jurisdictio sit ad aliquid, ut inquit Alex. Halens. & D. Bonaventura; cum Pontifex sit causa maximè universalis & æquivoca eorum, quæ in Christiana geruntur Hierarchia, producere possit in altero jurisdictionem in se, quæ ipsum necesse est carere? Adde, quod hujus pronuntiati: Nemo dat, quod non habet, si usum in hac controversia illud habere debet, hæc non incommoda fortasse foret interpretatio. Romanus Pontifex in se nullam habet jurisdictionem, cum nemo sit sibi ipsi subjectus: quare nulli hoc concedere potest, nec mihi tribuere, ut in me ipsum habeam

jurisdictionem. At idem Pontifex summam in alios habet jurisdictionem; quare & mihi in foro conscientie concedere potest, ut in eum, qui est alius à me, aliquam habeam jurisdictionem. Fateor tamen, eundem concedere non posse alteri jurisdictionem, quam in eum exerceat in foro exteriori, ob rationes à Theologis allatas: & nihilominus Respublica quæ in se ipsam jurisdictionem non habet, tradit Principi, si eum deligat, & ab eo regi velit, dominationem popularem, subiciens Monarchiæ, seu potestati unius.

Opinionem igitur Navarri in ejus sinu dimittamus: quam animadverti Sylvestro etiam Prierati placuisse in summa, in verbo, Confessor. tit. 1. q. 2. quam ipsam Doctori suo D. Thomæ displicuisse cognoscere facile potuisset.

QUÆSTIO CII.

Petente amico Petri, à Pontificis Romani Legato gratiæ beneficiique causa conceditur Petro, ut civitate sua in ditionem Principis tantum olei exportare possit, quantum quinquaginta jumenta ferre queunt: eam gratiam Petri amicus vult sibi quaestuosam esse: Itaque Petrus, ut amici augeat utilitates, privilegium sibi à Principe concessum mulioni vendit; in singula jumentorum onera aureum exigit à mulione vehente oleum; quod extra ditionem quoque Principis contra edictum deferre finit: redactam verò pecuniam ad absentem amicum mittit Petrus. Quæsitum est, quid de tota hac nundinatione è conscientie jure censeretur, cum Princeps magnis propositis pœnis olei evectionem in alienam ditionem prohibuerit.

Sciscitanti Petro respondi, primum, hanc mercaturam mihi sordidam & flagitiosam videri: nam, licet probabilem ea defensionem habeat, quamdiu oleum intra principis ditionem consistit; culpa tamen gravi non caret, dum in alienas terras invehitur. Primum, quia justas Principum leges, quæ publicam continent utilitatem, violare flagitium est. Deinde, quia vendere quod suum non est, periniquum est,

2. At privilegium, seu beneficium à Principe concessum, extinctum est, cum Petrus Principis legem & voluntatem perfringens, eo abusus est: cum enim secus sit quàm sit in privilegio expressum, ipsum amitti ipso facto, tradunt Doctores. Vide Sylvestrum, in verbo, Privilegium, q. 10. Quòd si privilegia, quæ insigniter jus lædunt alterius, inutilia sunt, ex l. Quoties. C. de precibus, quæ Imperatori offeruntur: quantò magis quæ legi, in qua commune bonum & jus situm est, injuriam faciunt insignem? Ad hæc: Causa cessante privilegii, cessat privilegium, ut Panorm. in cap. Suggestum, de decimis, probat ex l. Ex facto. ff. de vulgari, & pupillari substitutione: at causa, cur Princeps gratiam concessit extrahendi olei, fuit subsidium suæ, non alienæ ditionis; ergo qui utebatur, vel potius abutebatur privilegio, oleum, repugnante Principis sanctione, terris alienis tradendo, desinere ei debuit privilegium, ne illud inciperet esse iniquum.

3. Adde: quòd contra leges & canones quæ fiunt, pro infectis haberi debent, ut à nobis sæpe ex pontificis & imperatoriis legibus probatum est: ergo illæ venditiones beneficii impetrati à benignitate Principis contra constitutionem Principis initæ, pro nullis ac non factis habendæ sunt: si quidem id vendebatur, quod non erat, & quod legis violationem insignem præferebat. Quocirca nisi mulio donare velit Petro, quod uti privilegii venditor injustus consequi non poterat, Petrus restituere deberet, non mulioni, qui turpiter dedit, sed civitatis pauperibus; quæ civitas illa injusta olei exportatione, injuria & damno videtur affecta. Quot autem modis privilegium pereat, videto apud Gloss. in c. Suggestum, de decimis, apud Panormitanum in idem cap. apud Sylv. & Summarum scriptores, in verbo, Privilegium.

QUÆSTIO CIII.

1. **A**B sede Apostolica privilegia multa conceduntur his verbis munita: ut re-
vocata numquam esse intelligantur, nisi

de iis specifica, individua, ac de verbo ad verbum mentio habeatur. Sæpe dubitatum est, utrùm, cum is, qui abrogat privilegia, utens hoc genere verborum, (Non obstantibus quibuscumque privilegiis) etiam si de verbo ad verbum debeat de iis mentio fieri, abrogata censeri debeant.

Ego sanè semper abrogata esse contendi; nec à sodalitatis nostræ doctioribus Theologis secus vidi judicatum. Idem sentit Sylvester, in verbo, Privilegium, q. 10. Ac, licet Panormitanus, in c. Cum instantia, de censibus, num. 5. sui commentarii, questionem hanc dicat esse satis dubiam, & Federicum contrariam nostræ amplexum esse sententiam cons. 225. nihilominus ait eum mutasse sententiam cons. 46. sed nimirum Abbas ab hac vera non discessit in eodem commentario, cap. Cum instantia.

Probo hoc ipsum rationibus pernecessariis. Prima ratio: Papa nec intelligentia, nec memoria, cum condit legem, completi potest singula singulorum privilegia, à multis Pontificibus, magno annorum spatio, quamplurimis concessa: ergo si velit legem ferre cunctæ Christianorum multitudini justam atque utilem, facere id minimè poterit; id quod vel tantum cogitare res est plena temeritatis & periculi; ne quid gravius dicam.

Secunda ratio: Sequeretur, ut lex non constringeret eos, quibus imprimis necessaria foret, & propter quos aut solum, aut præcipuè ferretur, ut verbi causa: Si Romanus Pontifex abusum cupiens tollere privilegiorum, generali lege spoliaret eos, qui his illisve privilegiis uterentur.

Tertia ratio: Romanus Pontifex toti Ecclesiæ vel repugnanti potest salutarem legem imponere: quoniam potestatem condendarum legum, & totius Christiani populi coercendi, non ab universitate Christianorum, sed à solo Deo immediatè accipit: cum tamen reliqui omnes Principes ab hominibus tum eligantur, tum instituantur, tum auctoritatem jurisdictionemque obtineant: ergo cum voluerit generali lege omnes singulosque Christianos obligare, officere illi privilegia mendicantium vel quorumcumque hominum haud debent: &

sanè, qui contra hæc diceret, de Romani Pontificis potestate non rectè sentire videretur. Quare Panorm. in cap. illud, Cum instantia: Satis est, inquit, quòd appareat de intentione sua volente revocare talia privilegia.

Verumenim nonnulla loca in jure pontificio, quæ nostræ sententiæ refragari videntur, interpretanda sunt. Namque ex cap. Veniens, de præscriptionibus, ut valeat secundum privilegium, fieri debet mentio de primo. Quare Gloss. in verbo, Bullam, inquit: Sic patet expressè, quòd secundum privilegium debet facere mentionem de primo, ad hoc, ut revocet illud: quod ipsum dixerat in cap. primum de rescriptis; ubi hac de re canonum interpretes. & 25. q. 2. in summa, idem dicitur. Disputat hac de re Panormitanus in c. Veniens, de præscrip. & in c. 1. de rescrip. cujus mihi æqua videtur esse explanatio; ut tunc necessariò exprimendum sit privilegium primum, quando secundum privatum conceditur lædens jus alterius, quod ex privilegio possidet: quia auctor privilegii jus alterius violare non vult. Nos autem non contulimus privilegium cum privilegio, verùm aut constitutiones, aut litteras, quæ tuentur beneficium publicum contra bonum privatum. Cap. Cum ordinem, de rescriptis, multo videtur rem urgere vehementius: sed tu interpretare, cum non constet de voluntate Pontificis per verba æquipollentia. Ad hæc vim revocandi privilegia credimus posita esse in illis verbis, (etiam si de verbo ad verbum) hic enim mentio fit privilegiorum quantum est satis.

3. Finiam controversiam duobus documentis ex Panormitano adjunctis. Primum documentum est in c. secundum de rescriptis, num. 4. commentarii, ubi admonet secutus Gloss. in illud cap. Eum qui rescriptum Principis impetravit, quod nec cum ratione, nec cum communi curiæ stylo convenit, tamquam crimine falsitatis suspectum ad Principem cum eodem rescripto remittendum esse, atque ad id facere 19. dist. in memoriam. Et idem dic, inquit, in privilegio emanato contra communem cursum privilegiorum: de quo vide Gloss. in cap. Caussam. 2. de testi. facit c. Quod super his, de fide instrum.

Vide quod notat Cy. in l. fin. C. Si contra jus, vel uti. pub. Ex his inferitur, quòd ubi rescriptum, vel privilegium deviat à communi stylo & ratione naturali, non debet commissarius illud exsequi; sed expectare secundam jussionem principis, Facit cap. si quando inf. eo quod no. in d. l. fin. C. si Contrarius; ubi per Cyn.

Secundum documentum est ejusdem Panormitani, in caput, Cum ad hoc, de clericis non residentibus, num. 8. commentarii. Tene, inquit, mente hoc dictum doctorum, quòd privilegium valde nocivum Ecclesiæ vel alicui, non valet; nisi faciat mentionem de hac enormi læsione. Probo ratione: Princeps in dubio non intendit concedere privilegium uni cum gravi dispendio alterius, l. Quoties. C. de precibus Imperatori offerendis. & in dicto, §. si quis à Principe. Ergo taciturnitas inducit subreptionem, ut in cap. Postulasti, sup. de rescri. & per hoc dictum poteris infringere multa privilegia, quæ emanant quotidie à Romana curia. Ex hoc secundo documento apparet, veram fuisse nostram interpretationem capituli, Veniens, de præscr. non valere privilegium speciale nocens alteri speciali, nisi de hoc mentio fiat: cujus mentio supervacanea esset, quando generali constitutione Princeps consulit bono publico; cui privatum uniuscujusque concedere & servire debet.

QUÆSTIO CIV.

Joannes cum Lucretia incestum fecit, quæ affinitate contracta nuptiis illum continebat: nam tertii & quarti gradus cognatione jungebantur; cujus cognationis erant ipsi tamen à primo ignari; sed eadem deinde haud fuit ipsis ignorata. Ante & post cognitatem affinitatem ab incesto stupro haudquaquam sese abstinerunt: cumque priusquam iis esset explorata propinquitas, alter alterius connubium cuperent, fœdera futurarum nuptiarum dotis stipulatione inter eos feriuntur: verùm, dum futurorum conjugum nomina in templo, è Tridentini concilii decreto, evulgantur, affinitatis impedimentum emergit, quo patefacto, supplici libello

ad sedem Apostolicam misso contendunt, ut impedimento cognationis sublato, iis liceat matrimonio jungi; narrantque in libello, quum iis consanguinitas esset occulta, stupri consuetudinem habuisse. Annuit eorum votis Romanus Pontifex: sed quoniam de incesto, quod post exploratam etiam affinitatem fecerunt, tacuerunt; dubitatum est, num beneficium impetratum iis valeat: quamvis in supplici libello diceretur infamem futuram mulierem, nisi ei matrimonio subveniatur; qua maximè causa permotum esse Pontificem maximum apparet ex litteris dispensationis.

2. Tota hæc ad me causa delata est; ut quid ipse de genere gratiæ, cujus auctor fuit Romanus Pontifex, sentirem, exponerem. Tribus id me rogantibus respondi, gratificationem mihi irritam ac nullam visam esse. Nam id, quod gratiæ & beneficii causa ab sede Apostolica concessum est, nisi mendacio, fraude, doloque petitio caruerit, pro non concessio pontificiarum legum & magnorum Doctorum auctoritas habet. Illud item pontificii juris consultissimi sedulo præcipiunt, ut in precibus, quas Principi adhibemus ad rem quampiam impetrandam, ne fileamus ea quæ aut Principis animum in dando beneficio remove, aut gratiam ipsam difficiliorem efficere possunt. Quæ duo cum à superioribus duobus affinibus omissa sint; quod impetrarunt, quasi impetratum non sit, existimari debet. Cum enim de incestu tacuerunt, dixeruntque stupri inter eos consuetudinem ante notam propinquitatem intercessisse, dolo ac mendacio postulationem instruxerunt: & quia de Pontificis voluntate fortasse verebantur, si de eorum incesto cognovisset; idcirco in postulato ejus nulla videtur esse facta mentio; quæ certè prætermitti non debuit.

Prima ratio. Quia ea præcipuam habet in contrahendo difficultatem; quæ Prælati auctoritate removeri debet. Dices, removeri potest ab Episcopo, quare non est necesse eam Romano Pontifici significare. Negatur consequentia: quia multo majus est impedimentum, quod est duplex, quam quod est simplex: duplex est, affinitas, & incestum; simplex, sola affinitas; multo autem facilius

tollimus unum, quam duplex impedimentum. Adde, quod accidere potest, ut cum aliquid in gratiæ & beneficii loco à Rom. Pontifice petitur, ejusmodi flagitio commaculatum sit, ut propter ipsum tantum flagitium is detestetur, quamvis ad Episcopi tribunal crimen pertineat.

Secunda est hujusmodi. Injurias factas legibus, & exempla pessima, quæ in civitates infunduntur, adeo Principes sæpenumero persequuntur, ut unius hominis, seu mulieris, præsertim abjectæ nec claræ, existimationem imminui malint, ac planè extingui, quam ad violandas sanctissimas leges, quibus populorum salus continetur, & ad inextinguibiles fraudes concipiendas audaciam improborum confirmari: confirmatur autem, cum perditis hominibus pro supplicio beneficium à Principe redditur.

Tertia ratio. Supplicantium item conditio erat fortasse subjicienda Pontifici. Cum enim ruri & rustico genere sint orti, de alterius infamia non tantopere erat verendum. Nec enim in hoc hominum genere tam facile, quam in urbano, hæere solet infamia: ac licet hæreat, parvo æstimanda est præ legum ecclesiasticarum & civilium sanctitate, à quarum vinculis multo difficilius rusticam, quam urbanam sobolem, laxari oportet. Hæc, quæ nunc meum scribentis animum commovent, Pontificis quoque Romani ad infligendam potius pœnam, quam ad dandum beneficium flexissent; ut mihi jure optimo gratia accepti beneficii inanis ac planè nulla fuisse videatur.

Sequitur, ut certis legum & doctorum sententiis hæc omnia comprobemus. Innocentius III. in sua decretali, Sedes Apostolica, de rescriptis, sic in extremo: Quia fraus & dolus ei patrocinari non debet, tamquam mendax precator careat impetratis. Verum hic Joannes fuit mendax precator; & mendacium vim fraudis habet ac doli, ut colligitur ex definitione mendacii tradita à D. Augustino in lib. de mendacio c. 22. & in Enchirid. c. 18. quam ad unum cuncti Theologi complexi sunt in. 3. sent. d. 38. habeturque dist. 22. q. 2. c. Beatus: Mendacium est falsa significatio vocis cum intentione fallendi. Joannes falsa & fallaci significatione

vocis est usus, cum Lucretiam à se cognitam dixit ante patefactam cognationem: voluit enim, ut Pontifex hac ratione adduceretur ad concedendum, aut ad libentiùs concedendum, quod aut non concessisset, aut ægrè concessisset, si de incesto ad eum scriptum fuisset: erantque precum verba ad mentem Pontificis omnino accommodanda: cum non solum rogantis, sed rogati etiam res, hoc est, dignitas & religio officii Apostolici, & fides dispensationis ageretur. Carebit igitur Joannes impetratis. Idem Pontifex in alia sua Decretali, quæ incipit, Dilectus filius Abbas, eodem tit. ad hunc modum jubet:

» Nos igitur f. t. mandamus, quatenus si ita
» est, litteras ipsas, tamquam per veri suppressionem obtentas, viribus carere decernas, scribit ad Episcopum Imolensem. Et in c. Postulasti. eo. ad Episcopum Veratiformem.
» Commodum reportare non debet de hujusmodi litteris, ut pote veritate tacita impetratis.

5. Sed luculenta, & quæ totum hunc locum conficit, est ejusdem Decretalis, Super litteris, de rescriptis. Hoc enim pacto, atque his ipsis verbis distinguit: Nos igitur inter eos qui per fraudem vel malitiam, & illos qui per simplicitatem vel ignorantiam litteras à nobis impetrant, hujusmodi credimus discretionem adhibendam: ut ii, qui priori modo falsitatem exprimunt, vel supprimunt veritatem, in suæ perversitatis pœnam nullum ex iis litteris commodum consequantur; & ita videlicet, quod delictus, postquam sibi super hoc facta fuerit fides, nullatenus de causa cognoscat: inter alios autem, qui posteriori modo litteras impetrant, duximus distinguendum, quæ falsitas suggesta fuerit, vel quæ veritas sit suppressa. Nam si talis expressa sit falsitas, vel veritas occultata, quæ quamvis fuisset tacita, vel expressa, nos nihilominus saltem in forma communi litteras dedissemus; delegatus non sequens formam in litteris ipsis appositam, secundum ordinem juris in causa procedet: si verò per hujusmodi falsitatis expressionem, vel suppressionem etiam veritatis, litteræ fuerint impetratæ, quia tacita vel expressa, nos nullas prorsus litteras dedissemus; à delegato non est aliquatenus

procedendum. Sed Joannes ad eorum numerum aggregandus est, qui priore modo litteras impetrant: ergo nullum ex iis commodum consequi potuit. Alex. III. in decretali, Super eo. de cohabitatio clericorum & mul. scribit his verbis: Porro, si litteras à nobis obtinuerit, quæ facti seriem non continent, nolumus illas sibi prodesse. Sed litteræ impetratæ non continent veram seriem facti: ergo non possunt Joanni prodesse.

Lex item civilis rescriptum contra jus, vel utilitatem publicam, non vult favere illi, qui aut mendacio est usus, aut etiam falsa juris factive narratione, vel tacendi fraude. C. Si contra jus vel utilitatem publicam. l. Prescriptione. & in lege, Universa rescripta. C. de diversis rescriptis est, nulla Principis valere rescripta, nisi hæc apponatur clausula, si preces veritate nitantur: quam item clausulam Panormitanus affirmat in rescriptis quoque pontificiis, aut interponi, aut intelligi semper debere, in commentario Decret. Super litteris: imo hoc ipsum præscribit decretalis Alexandri III. ex parte de rescr. ad Cantuariensem Archiepiscopum. Sic enim Alex. In hujusmodi litteris intelligenda est hæc conditio, etiamsi non apponatur: si preces veritate nitantur.

Colligamus nunc nonnulla dicta Doctorum, quæ cujusque animum ad id quod defendimus ipsi, necessariò torquent. Panormitanus, quem Sylvester & Angelus, in verbo, Rescriptum, & alii Summarum scriptores potissimè sequuntur, hujusmodi enuntiata, seu præcepta reliquit. Principio interpretationis in c. Super litteris de rescr. Dolosa subreptio vitiat rescriptum in totum: si autem procedit ex simplicitate vel ignorantia, eatenus vitiat, quatenus fuit causa concessionis. Et paulò post: Nota primò, quod subreptio dolosa, sive in vero tacendo, sive in falso exprimendo, vitiat totum rescriptum; licet non fuerit causa totius rescripti, sed fortè formæ specialis tantum: & hoc in pœnam ipsius mendacii. Et num. 4. Et ex hoc nota textum apertum, quod subreptio dolosa vitiat omnia contenta in rescripto; licet rescriptum contineat multa separata, etiam si subreptio non fuerit causa obtinendi ea; (quod est valde notabile; nam si hoc

» hoc habet locum in contentiosis, fortius
 » debet procedere in litteris gratiosis:) verum,
 » si non est dolosa, non vitiat omnia contenta
 » in rescripto; sed eam partem tantum, cu-
 » jus fuit causa, Et notab. 1. Hæc parifican-
 » tur quoad hoc, taciturnitas veri, & sugge-
 » stio falsi. Et notab. 2. Si subreptio non do-
 » losa fuit causa totius rescripti, vitiat to-
 7. tum. Ignorantia non excusat subreptionem,
 » si fuit causa inductiva concessionis. Sub-
 » reptio non dolosa, si fuit causa unius rei
 » tantum, habet vitare illam rem tantum,
 » & non aliam: num. 5. & vult hoc sentire
 Doctores Rotæ decis. 369. alias 270. in
 » antiquis. Ea sunt, inquit num. 7. com-
 » mentarii, exprimenda quæ possunt movere
 » animum Principis ad concedendum, vel non
 » concedendum, vel ad difficilius conceden-
 » dum: & hoc probatur in c. Postulasti. Papa
 » enim daret beneficium habenti aliud tenue:
 » sed non ita facile ut habenti nullum: num.
 7. probatque id ex verbis Gloss. in verbo,
 » Litteris. Et in caput Ad aures, eod. tit. De
 » omnibus fienda est mentio, quæ possunt in-
 » ducere Principem ad non concedendum, vel
 » non ad sic facile concedendum, ut est tex.
 » notabilis, in c. postulasti, infra eod. & ibi
 per Hostiensem. Et in caput, Cum nostris,
 » de concess. præben. num. 17. Illud tacitum
 » habet invalidare litteras, quo expresso Papa
 » non dedisset litteras, vel non ita de facili, ut
 » in cap. Super litteris, & in cap. Postulasti de
 rescriptis. Et in cap. Constitutus, eod. tit.
 » num. 5. Subreptio vitiat gratiam, & litteras
 » ipso facto; adeo, quod processus inde secu-
 » tus, est nullus. Et in caput, Dudum Ecclesia,
 » de electione, num. 13. Dispensatio subreptitia
 » est ipso jure nulla. fac. 1. & 2. de fil. presbyt.
 l. 6. & in l. 1. ff. de natalibus restituendi. Et
 8. idem dicendum in omnibus litteris gratiosis:
 » secus in litteris impetratis ad lites: illæ enim
 » non sunt nullæ, sed per exceptionem annul-
 » landæ; & de his vide quæ dixi pro ratione
 » diversitatis in cap. Ad audientiam, de res-
 » criptis l. secundo. Valere autem litteras con-
 » tentiosas, seu justitias, seu ad lites, ex senten-
 » tia Doctorum affirmat, in cap. super eo. de
 cohabit. cler. & mul. Et in cap. Postulasti,
 » de rescr. vult subreptione vitari litteras, non
 solum cum causa est inductiva & finalis,

sed etiam impulsiva; Regulariter verò, inquit, ce-
 cessante causa impulsiva, seu impulsiva exi-
 stente falsa, non cessat dispositio, ut not. in c.
 c. Post translationem, de renuntiatione. & in
 l. Cum tale. ff. de cond. & demonstr. & C.
 de falsa causa adjecta, lege per totum. In
 commentario cap. super litteris de rescr. ob-
 jicit sibi caput, Gratia de rescr. lib. 6. Res-
 pondet primum ex sententia Joan. Andr.
 Decretalem illam ad nullam rem aliam ac-
 commodari posse, nisi ad eam dumtaxat,
 quam tractat. Panorm. nihilominus in com-
 mentario ad simile trahi posse putat, concur-
 rentibus, inquit, quatuor. Primum est, ut
 ignorantia sit probabilis: secundum, ut non
 præjudicetur juri tertii: tertium, ut Princeps
 concessurus sit gratiam illam non expressa
 veritate, quamquam non tam facile:
 quartum, ut gratia non excedat casum
 proprium.

Hostiensis, in summa, tit. de rescriptis,
 num. 22. §. Quæ possunt objici, scribit, per
 ignorantiam, aut simplicitatem vitari litte-
 ras, cum aut tacita est veritas, aut suggesta
 falsitas; & princeps aut non concessisset, aut
 non sic, inquit, de levi, quando secus nar-
 ratum fuisset. & in cap. Cum in nostris, de
 concessione præbendæ, refellens Innocen-
 tium, ait, ex omnium sententia litteras ad
 beneficia spectantes nullas reddi, si sint sub-
 reptitiæ. Idem in eadem decretalem col. 1.
 affirmat Ant. Butrius: & col. 3. In quantum,
 inquit, Innocentius sentit, quod litteræ ad
 beneficia quoad finem gratiæ non sunt ipso
 jure nullæ, in hoc malè sentit: quia contra
 doctrinam generalem. & paulo antè: Hæc
 est veritas, quia quoad gratiam ex subreptio-
 ne rescriptum est nullum.

Nec verò ab re fuerit nonnulla hic adscri-
 bere, quæ in duobus Navarri consiliis obser-
 vavi ab hujus loci tractatione minimè alie-
 na. In secundo igitur volumine suorum con-
 siliorum. l. 5. de sententia excommu. conf.
 28. defendit, subreptione vitari quidem res-
 cripta Papæ, sed non ordinarii; ac nomine
 rescripti intelligi tantum Papale, Imperiale,
 Regium. Quam opinionem oportebat cum
 suo auctore esse extinctam. Primum, quia
 eundem habet inventorem & patronum.
 Deinde, quia gratis dicitur, titulum de
 D d

rescriptis tributum esse tantum rescriptis Papæ: cum reliqui tituli de constitutionibus, de electione, de concessione præbendæ, de foro competenti, peræquè ad tribunalia Pontificum maximorum & minorum pertineant. Deinde, quia idem Navarrus in illo consilio subreptione ait ad nihilum recidere etiam legatorum rescripta: cur non Episcoporum? præsertim cum horum sit in Ecclesia Dei magna & ordinaria potestas? Deinde, fraudulentis & fallaces precatores ea poena afficiuntur ab Ecclesia, ut, cum aliquid se impetrasse crediderint, nihil tamen impetrarint; quia mendacio ac dolo huiusmodi poena debetur: cur ergo non pariter plectendi erunt, cum pari dolo & fallacia decipiunt inferiores Prælatos? Deinde, Cum jus non humanum solum, sed etiam naturale & divinum poenam tribuat falso doloque rogatori; ecquè justior & humanior esse potest, quam ut eo privetur beneficio quod est precario affectus, sive Regem, sive Imperatorem, sive Pontificem maximum, sive quempiam alium fecellerit?

10. Deinde, legitimus punitor falsi testis est præcipuè ordinarius iudex; sed Episcopus est iudex ordinarius: ergo ab hoc rogator falsus & mendax tamquam falsus testis plectetur: tamquam falsus testis, inquam, quia qui supplici narratione & obsecratione aliquod beneficium rogat Principem, is qui rogat, testis est eorum omnium quæ narrat: ergo nihil aut falsi dicere, aut veri reticere debet. Nam ex eorum sententia, qui in utroque jure enucleando Principes extiterunt, falsus est testis, non modò qui mentitur mendacio utens, sed qui occultat veritatem; præsertim cum eam aut interrogatus jure, aut ex officio eloqui debet. Consule Doctores in cap. 1. de crimine falsi; consule Bartolum in Authen. de testibus, & Baldum in l. Presbyteri. C. de Episcopis & clericis, & in l. Ubi exigitur, §. Dolo. ff. de edendo.

Favet his D. August. qui scribens ad Cæsulanum his loquitur verbis: Uterque reus est, & qui veritatem occultat; & qui mendacium dicit: quia & ille prodesse non vult, & ille nocere desiderat. Hoc igitur, quod ait Augustinus, sive fiat apud majorem, sive ad minorem Principem, cum rogatur

per fraudem & dolum, in rogatorem animadvertetur; sed nulla erit animadversio benignior, quam ut ei impetrata ne profint. Sententiam autem illam Augustini habes in canone Quisquis, 11. q. 3. & in c. 1. de crimine falsi. Ad extremum, si, quod contrahendo cum privatis hominibus & vulgariibus sit irritum, si dolo agatur; quod ipsi in nostra disputatione de contractibus probavimus: quanto magis quod precario agitur cum Episcopis, irritum esse debet, si quod dederunt, inducti fraude dederunt?

Hanc igitur opinionem in sui inventoris & patroni sinu dimittamus: & ab eo consilio, quod in primo volumine l. 3. tit. de regularibus est 78. utiliora ac veriora sumamus. Primum documentum, num. 1. ab eo traditum est huiusmodi: Expressio qualitatis, quæ Principem reddit ad gratiam concedendam difficiliorem, non vitiat: ut cum quis impetrat beneficium, quod verè est simplex, dicendo quod est curatum, valet impetratio, ut sentit Rota decis. 73. de rescr. in antiq. quam sequitur inter alios Felinus, in d. c. Super litteris, num. 2. Secundum documentum: Taciturnitas ejus, quod expresso æquè Princeps fecisset gratiam, non nocet. cap. Dudum de præben. lib. 6. Tertium documentum: Expressio falsi per ignorantiam vel simplicitatem, non reddit gratiam nullam, nisi quatenus est causa concessionis, d. c. Super litteris, ubi id omnes annotarunt. Quartum documentum: Narratio falsi per sollicitatorem, vel negotiorum gestorem facta, non videtur tanti momenti, quanti facta per ipsammet partem, ut sentit Rota tit. de rescr. decis. 74. in antiq. Hæc sunt Navarri, suisque verbis.

Addamus hoc item quintum documentum ex eodem, atque ejus verbis in Manuali c. 22. num. 86. Omnis expressio falsi moventis Principem ad gratiam concedendam nocet: non autem quælibet taciturnitas veri idem facientis; sed solum ea quæ tacet verum, quod jura jubent exprimi, secundum Ro. in nov. decis. 32. de rescr. num. 5. & Bellarm. decis. 698. & Felin. ubi supra, pro quo facit optimè lex 2. C. de Episc. aud. Cui adde idem videri dicendum de tacente ita verum, quod æqui-

» pollenter exprimit falsum : quia de æquipol-
 » lentibus idem est iudicium. l. fin. ff. manda-
 ti. Nostram verò opinionem in hac contro-
 versia subscribit his verbis in eodem num.
 » experientissimus senex : Qui impetrat dis-
 » pensationem contrahendi cum cognata, cum
 » qua rem habuit, tacito incestu, videtur æqui-
 » pollenter tacite dicere, quod non commisit
 » illum : & ita æquipollenter exprimit falsum :
 » & consequenter gratia efficitur nulla.

Est item memoria dignum sextum hoc
 » hujus magistri documentum. Ipsa dispen-
 » satio & actus dispensandi, sunt restringen-
 » da ; quia sunt contra jus : potestas autem dis-
 » pensandi est, inquit, favorabilis juxta Gloss.
 » sollemnem in Clem. 1. de offic. Vic. rece-
 » ptam communiter per omnes ; quorum ali-
 » quos citat, & sequitur Felinus in c. postu-
 » lasti, de rescr. num. 10.

13. Nunc eorum sunt depellenda argumen-
 ta, qui nobiscum in hac dissident causa.
 Primum ad hunc modum ratiocinantur : De
 pontificii beneficii vitio non ex juris tan-
 tum canonici auctoritate & interpretum sen-
 su, sed multò maximè ex Romanæ curiæ
 consuetudine censendum est : at Romana
 consuetudo mentionem incestus in ejusmo-
 di supplicibus libellis non requirit. Respon-
 deo, sicut sæpius in hac quæstione respon-
 di, incredibile mihi videri Romanæ curiæ
 consuetudinem ab Romanis sanctionibus
 discrepare : & in Romanis judiciis Roma-
 nas leges & pontificias contemni Deinde,
 ad Benedictum Justinianum, Societatis Je-
 su Sacerdotem, ac Theologum, Pœnitenti-
 riæ, quæ est, ad divi Petri, rectorem,
 Romam litteras dedi, quibus eum obnixè
 rogabam, ut ejus consuetudinis vim sedulò
 exploraret, atque ad me prescriberet : amici
 functus officio ad meam Italicam Epistolam
 his verbis Italicè rescripsit. *Dico, che lo sti-
 le della Corte, & de Tribunali di qui,
 s'accorda con la Decretale, Super litte-
 ris ; & sequita oppuntola distinctione, che
 in quella da il Pontefice.* Nam id quoque
 petebam, ut, num, quod in curiæ judiciis
 gerebatur, cum Innocentii III. Decretali,
 Super litteris, de rescr. consentiret, palam
 significaret & post aliquantò. *La Curia Ro-
 mana, & qui qui lo prattichiamo ogni gior-*

no ; tiene, che, quando si dimanda dispen-
 sa, si taceatur incestus, la gratia sia nulla.
 Nec secus sensit Navarrus, qui in Romanæ
 curiæ moribus & institutis Romæ conse-
 nuit ; cujus verba ac sententia sunt à nobis
 suprà recitata : ergo primum hoc argu-
 mentum retorqueri in adversarios optimè
 potest.

Secunda ratio : Causa, quæ Pontificem 147
 maximum impulit ad beneficium incestis
 affinis dandum, ea fuit ; ne mulier sem-
 piternas turpitudinis notas subiret : cum
 igitur gratia data non nitatur incesto, illud
 commemorare supervacaneum fuit. Respon-
 deo, tribuendi beneficii infamiam causam
 videri posse idoneam, si per se spectetur, &
 ab incestu sejuncta ; non item cum illo con-
 juncta : cum plus odii sæpenumero sit in in-
 cestu, quàm commiserationis in facinoro-
 rum infamia ; crimenque incestus ad ul-
 ciscendum incitet sæpe vehementiùs, quàm
 justa dedecoris pœna ad ignoscendum.

Tertium argumentum : Culpam ince-
 stus ac pœnam potest suo jure Episcopus tol-
 lere : non igitur necesse erat ad Romani Pon-
 tificis Tribunal deferre. Respondeo, ince-
 stum tum ad Episcopum, tum ad Roma-
 num Pontificem spectare : ad hunc, cum
 ejus rei adjunctio, seu circumstantia est,
 quæ à Romano tantum Pontifice cognosci
 & judicari debet ; ad illum, cum ab ejus-
 modi re separatur. Vel dic, illud, quod gra-
 tiam, quæ ab sede Apostolica expectatur,
 difficiliorem reddit, explanandum esse, si-
 ve ad Romanum Pontificem, sive ad ejus
 legatum, sive ad Episcopos, sive ad quosli-
 bet alios inferiores Prælatos, judicisve per-
 tineat.

Quartum argumentum : Perusina civi-
 tatis Episcopus Neapolio Comitulus frater
 meus patruelis, mihi Perusiæ narravit, id
 jam in morem curiæ perductum esse ; ut
 cum ab incestis hominibus rogatur Roma-
 nus Pontifex, ut illis potestatem faciat ineun-
 di connubii, adduntque non sibi satis esse
 compertum, utrumne in incesta consuetudi-
 ne animum gesserint jungendi conjugii,
 hanc additionem Romæ contemni, atque
 ex postulatione demi solere : ergo meminisse
 incestum non videtur necessarium. Ve-

rūm non videtur esse tantæ rationis conclusio. Nam curia sapienter verborum illorum adjunctionem inducere solet; quia interiorē alienæ voluntatis motum, eundemque incertum indicat; de quo ipso cognoscere & judicare Dei tantum est, nullius humanæ potestatis: at incestum, de quo loquimur ipsi, actio est corporis exterior; actio suapte natura adspectabilis, & eorum, qui illud admittunt confessione patefieri solet; illiusque cognitio, atque judicium humanæ potestati permittitur. Itaque rei utriusque ratio est longè dissimilis.

15. Restat postrema ratio omnium probabilissima. Pontificiæ dispensationis scriptum jubet Episcopum de incesto flagitio judicium facere: ergo incesti non fuit Pontifex nescius: aut certè pro patefacto illud habuit. Hujus argumenti haud est reprehensio difficilis. Si enim incestum rescivit Pontifex, aut etiam pro explicato habuit, confecta res est; omnisque concertatio sublata: valuit enim rogatoribus gratia. Verum si Pontifex (quod mihi maximè fit verisimile) vocabulo incestus non tam genus culpæ, quod incestum verè est, & nominatur, quàm ipsam illicitam corporum commistionem intellexit, à sententia, quam adhuc defendi, non discedo. Sic autem intellexisse Pontificem illud persuadet; quòd precatores dixerunt, priusquam inter eos affinitatis seu cognationis esset orta notitia, corporum voluptati servisse: at post ortam, eidem servierunt: quare mendacio & fraude gratiam surriperunt.

Dices, ejus, qui affinium negotium procurabat Romæ, hanc esse culpam & fraudem contractam: ita innocentibus non debere nocere. Respondeo, non debere nocere, ut iterum non possint ad sedem Apostolicam confugere, & ab ea audiri, & beneficium consequi: nocere autem, ut nunc non valeat, quod per dolum & fraudem impetratum est.

Ad extremum illud addiderim, de nostri ordinis hominibus nemini fuisse hanc questionem propositam, qui de ea non similiter, atque nos judicaverit: ut ne quis nobis fortè succenseat tamquam singularis novæque opinionis auctoribus ac patronis.

QUESTIO CV.

Poterat hæc questio cum iis, quæ de matrimonio sunt, admisceri: verum commodior ei videtur esse locus in rescriptis pontificiis. Aurelius mulierem filio sororis uxoris suæ progeneratam, uxorem poscit, id est, eam quæ se tertio affinitatis gradu contingit. Esset-ne ea propinquitas impedimento nuptiis, è suo paracho requirit Aurelius: is, cum spatium ad respondendum postulavit, respondit, jungendo connubio nullum obijci impedimentum. Nubit igitur, de sententia parochi, solemni & publico Ecclesiæ ritu, mulier suo propinquo. Discunt deinde, è sacerdote haud imperito, in rato justoque matrimonio minimè se locatos esse: gratia opus esse pontificia ad illud retinendum conjugium. Diploma impetratur pontificium, Romæque adservatur; ob pecuniæ inopiam ad propinquos conjuges non perfertur. Exquisierunt, cum de pontificia dispensatione constet, quamvis ad eos allata non sit, possint-ne tuta conscientia in contracto matrimonio, atque in connubii mutuis officiis permanere.

Ad renovandum contractum matrimonii, litterarum delationem non fuisse necessariam, tria hæc persuadere possent. Primum, quia magna consensione pontificii juris præclari magistri docent, gratiam pontificiam, ut sit gratia, & efficiat id ad quod tribuitur, litteris nullis egere: voce ejus, qui eam largitur, contentam esse: litteras, seu scripturam ad illam probandam tantum requiri. Ita Glossa in Clementina, Dudum, de sepulturis, non longè ab extremo: ita Archidiaconus, & Joannes Andreas in præmio lib. 6. quos ambos citans sequitur Panormit. in cap. In nostra, de rescriptis, num. 11. ad quos item accedit Felinus in rubrica de constitutionibus, num. 5. ubi alios complures ejusdem sententiæ approbatores commemorat: eademque sententia Baldo fuit in legem, Humanum, C. de legib. ergo istis affinibus gratia dispensationis valuit, statim atque ab ore manavit Romani Pontificis. Deinde, in foro conscientiae, gratiam Papæ sine litteris

prodesse scribit Felinus in eadem rubricam, num. 6. & Navar. in 1. lib. suorum consiliorum consil. 38. nu. 3. de temporibus ordinationum : ergo ii propinqui, in quorum nunc causa versamur, potuerunt gratia uti ante litterarum adventum. Postremò, ut actus aliquis ratus sit ac legitimus, duo sunt satis, voluntas & potestas in eo qui agit : sed Romanus Pontifex voluit & potuit remove-re affinitatis impedimentum ante litteras confectas & perlatas : ergo, &c.

3. Verum, mihi certior est contraria sententia, istos non legitimos conjuges, non posse contractum repetere matrimonii ante litteras dispensationis acceptas. Ratione atque auctoritate id demonstro. Prima ratio : Id more & consuetudine curiæ quotidie agitur, ut beneficium dispensationis, quod in foro conscientiae alicui conceditur, utile ei non sit, nisi per virum, quem discretum appellant, accipiatur ; qui ab ordinario ad sacras audiendas confessiones approbatus sit ; & per Theologiæ magistrum, seu canonum Doctorem, habeatur : & quia mos curiæ vim legis obtinet, ex communi doctorum sententia ; qui in consequenda gratia ab eo recederet, is gratiam perimeret.

Secunda ratio : Dispensationis, de qua est sermo, beneficium ferè comites habet quasdam conditiones & onera, quæ si recuset is cui beneficium defertur, nulla efficitur dispensatio : ergo is, apud quem collocatur beneficium, certis conditionibus affectum, cognoscere conditiones debet ; cognoscere autem non potest, nisi litteræ inspiciantur ; inspicere non possunt, nisi perferantur ad eum qui petivit beneficium, ut conditionibus assentiatur : ergo, ut cognoscere eas possit, & accipere, videre litteras debet : sed non videt, nisi resignentur ab eo ad quem tamquam ad iudicem commissarium mittuntur : præsentantes igitur litteras esse oportet, & venisse.

Tertia : Evenit sæpenumero ut, quæ per beneficium & gratiam à Romanis Pontificibus conceduntur, irrita sint atque inania ; vel quòd per fraudem, vel per mendacium falsamque rei narrationem, vel quòd per reticentiam ejus quod sileri minimè oportebat impetrantur : quarum rerum iudicium fieri ab iis debet, ad quos beneficii litteræ

mitti solent obsignatæ ; qui ministri conferendæ gratiæ, & quasi iudices deliguntur : at iudicium æquum ac verum facere nequeunt, nisi litteris acceptis : ergo eas adferre necesse est.

Confirmat hæc auctoritate sua Joannes 4. Andreas in canonum doctrina nobilis magister. Is enim in cap. 1. de confessione præbend. explanationis suæ, num. 17. lib. 6. alterius cujusdam doctoris adductus auctoritate scripsit, singularia privilegia firmitatem habere, ex quo ad eum pervenerunt, cui conceduntur : at dispensationis, de qua quæritur, gratia singulare privilegium est. Prudenter verò addidit Joann. Andr. singularia ; ea à generalibus secernens : hæc enim profunt post legitimam notitiam & promulgationem : uti de privilegio dicendum est reddito à Clemente VIII. iis sacerdotibus, qui absolvebant à multis casibus Rom. Pont. reservatis : nunc enim vult etiam ab iis posse absolvere, iis sex exceptis, de quibus est in moderatione decreti ; quo decreto privilegium ademptum erat. Hoc, inquam, restitutum privilegium, ut huic illive pro sit religiosorum hominum sodalitati, minimè necessarium est, scriptum ad eos deferri ; satis est idonea promulgatio. Sylvester in verbo, Renunciatio, §. 4. de privilegio loquens singulari, quod non more legis promulgatur, ait vires non habere, nisi (verba sunt ejus) à præsentatione : tribuitque eandem sententiam Rosellæ in verbo, Indulgentia, §. 8. quamquam Rosella non ita, ut Sylvest. perspicuè suam indicat hac de re sententiam. Vide eundem Sylvest. in verbo, Privilegium, §. post. à Rosella suæ sententiæ auctores nominantur Innocentius & Hostiensis.

Verum contraria dissolvamus. Primum igitur fatemur, pontificiam, & cujuslibet Principis gratiam, quæ nec jus alterius, nec ullam legem, quæ Principis vincat auctoritatem, lædat, valere sine ullo genere litterarum in foro conscientiae : dummodo tria illa non desint, quæ ad essentiam gratiæ requiruntur, id est, potestas legitima, voluntas, & signum aliquod externum voluntatis index.

Deinde, aio, illud beneficium, cui lex aliqua humana resistit, ut est dispensatio in gradu publico affinitatis in foro exteriori,

non valere, nisi probetur dispensatio, seu testibus, seu tabulis, aut litteris, quæ judici fidem facere possint, publicum impedimentum publicè remotum esse; ut Felinus & Navarrus in allatis locis, aliique testantur: ita Panormitanus in c. In nostra, de rescriptis, num. 11. & Felinus in rubricam de constitut. num. 5. admonent ex Baldo in l. Humanum. C. de leg. pro Episcopo seu Abbate non recipi debere eum qui in curia est eam dignitatem adeptus, nisi litteras edat: & à Bonifacio VIII. in quadam sua Decretali, quæ incipit, Injuncta, addunt gravibus pœnis in eos animadverti, qui sine litterarum testimonio illos recipiunt, iisdemque obediunt.

6. Quare Navarrus lib. 5. suorum consiliorum constit. 6. de privilegiis, cuidam Prælati, qui ab sede Apostolica impetrarat, ut tam ipse quàm sui ordines superiores possent cum suis subditis in irregularitate, quæ ex delicto oritur occulto, perinde dispensare, ut à concilio Tridentino conceditur Episcopis, sess. 24. cap. 6. de reformatione, non audet suadere, ut eo beneficio utantur absque litteris pontificiis.

Postremò, affirmo, ea diplomata pontificia, quæ beneficium largiuntur litteris consignatum, & nonnullis conditionibus septum, quæ gratiam suspendunt, antequam notæ & acceptæ sint conditiones, & quæ certo cuidam personarum generi tradi solent, quæ tamquam judices & conditionum & firmitatis gratiæ, à beneficii auctoribus adhiberi solent; neque in occulto animorum, neque in publico judiciorum foro valere, nisi ab illis ipsis hominibus aperiantur, legantur, recognoscantur, & de jure ac gratia litterarum judicent; illamque ipsam ad eos, quorum interest, applicent. Quæ omnia cum more curiæ Romanæ congruunt: qui mos voluntatem ac mentem gerit Pontificum Romanorum. Stylus curiæ, inquit Navarrus in 5. l. consiliorum, consil. 6. de privilegiis pene in extremo, facit jus omnium consensu, & habet intentionem, & mentem Papæ.

7. Quapropter Aurelio respondi, eumque sedulò commonefeci, ut is suæque affinis novum matrimonium post litterarum adventum assensum accommodarent: quandoquidem ille, quem à primo præbuerunt, nullus fuit;

nullumque effecit contractum: neque gratia dispensationis sola, sine novo ac legitimo consensu facere poterat, ut aliquid esset id quod à principio nihil fuerat.

Sublato verò, Romani Pontificis auctoritate, impedimento, satis esse clandestinè assentiri iterum conjugio, nec parocho, nec testibus præsentibus; jampridem respondit ac statuit Pius V. Verumenim cum impedimentum dirimens matrimonium juris naturalis esset, vel divini, qualis esset dissensisse conjugio alterutrum contrahentium, clandestinus non satis fuit consensus sine facultate sedis Apostolicæ, sed publicus esset necessarius coram parocho & testibus: ut è quodam Clementis VIII. responso ad me Roma misso cuique posset esse perspectum.

QUESTIO CVI.

Petrus duas uxores legitimè duxit: utramque cognovit: ea re factus est bigamus. Ritu ecclesiastico est religionem quamdam professus; & ut sibi ad sacros ordines ecclesiasticasque dignitates esset ascensus, supplex à Romano Pontifice contendit: Pontifex roganti Petro minimè est assensus: is igitur ad sacrum Pœnitentiariæ Romanæ prætorium confugit; à quo, quod sibi ab Romano Pontifice negatum erat, impetravit. Diaconatus ordine erat jam Petrus initiatus: cœpit deinde suspicari novo se genere irregularitatis teneri: quod suam uxorem adulterio nescio à quo corruptam cognoverit. qua de irregularitate, cum ad Pœnitentiariam Romanam supplicem libellum mitteret, per ignorantiam, non per fraudem siluit. In hac causâ quæsitæ sunt hæc omnia. Primùm, num gratia dispensationis, quam Pœnitentiariæ summus præfectus tribuit, valeat. Secundò, si valet, valeatne ad eam irregularitatem tollendam, quam efficit mulieris adulterium post adulterium à viro suo cognitæ: de qua irregularitate D. Thomas agit in 4. dist. 27. q. 3. artic. 1. quæstiuncula tertia ad quartum argumentum: aliique Theologi in eandem distinct. & Glossa in cap. Super eo. de bigamis; in verbo, In bigamis; summarumque auctores in verbo, Bigamia. Tertiò,

utrum Episcopus cum Petro ordines contulit, irregularitatis impedimentum remove-
rit. Quartò, num ea irregularitas ingressu
& professione religionis extincta deletaque sit.

2. His dubitationibus ad hunc modum mihi
visum est respondere. De prima, Gratiam à
Pœnitentiaria missam nullius fuisse momen-
ti, ideo quod subreptitia extitit. Constat
enim & decretis Romanorum Pontificum,
& sententia Doctorum, qui jus pontificium
interpretati sunt, gratiam, quæ obtinetur à
Principe, nullam esse, cum tacitum est id,
quod si propositum fuisset principi, quod
petebatur vel nullo modo concessisset, vel
certè difficilius concessisset: id quod à nobis
in ea quæstione primi libri, quæ incipit,
Joannes cum Lucretia, est multifariam de-
monstratum. Sed iste Petrus summum Pœ-
nitentiarium celavit de repulsa, quam tulit à
Romano Pontifice; cujus voluntati sacer il-
le magistratus non resistere, sed obsequi ma-
ximè solet ac debet: quare inanis fuisse gra-
tia existimanda erit.

3. De secunda difficultate, auctoritate cano-
num, communique doctorum iudicio sic
statuendum est: Petrum, postquam suam
uxorem adulterio commaculatam cognovit,
irregularem evasisse, & bigamum, ea, in-
quam, bigamia, quæ interpretativa nuncu-
patur; cujus multæ species ab iisdem docto-
ribus nominantur; esse autem hunc Petrum
ob hanc causam irregularem, constituit ca-
non concilii Neocæsariensis, Si cujus. dist.
34. nec non canon concilii Martini Papæ,
Si laici, ead. distin. Quorum canonum au-
ctoritatem secuti, idem affirmarunt D.
Thom. in 4. distin. 27. quæst. 3. artic. 1.
ad quæstiunculam 3. in respon. ad 4. nec
evadit irregularitatem, quamvis ab Ecclesia
cogeretur vir adulteræ debitum reddere, ut
inquit idem D. Thom. Richardus in eam-
dem distin. artic. 4. q. 1. Durandus in eam-
dem q. 4. num. 7. Albertus in eadem dist.
art. 20. ad quæstiunculam quintam. Palud.
in eamd. q. 4. art. 2. quamvis id faceret im-
perio coactus Ecclesiæ, ex ejusdem Palud.
sententia. Turrecremata in cap. Si cujus,
dist. 34. D. Antoninus in 3. par. tit. 28.
cap. 3. affirmans illud ipsum quod D. Thom.
& Paludanus. Sylvester in verbo, Bigamus,

num. 3. Angelus in verbo Bigamia, num.
2. sentiens cum D. Thom. & Palud. in eo
quod addunt de præcepto Ecclesiæ jubentis
debitum reddi. Tabiena, in verbo Bigamus,
num. 3. Sotus in 4. dist. 27. q. 3. artic. 1.
Gabriel in eamd. dist. q. 3. art. 1. notab. 2.
citans & probans Angelum. Joannes Major
in eamd. q. 1. Hostiensis in summa lib. 1.
tit. de bigamis non ordinandis. §. Quot
sunt species. Panormitanus in cap. 2. de
bigamis, & in cap. Si vir. de adult. ut filea-
tur de multis aliis.

Et vir quidem contrahit hanc irregulari-
tatem etiam si ignorans nihilque sciens de
adulterio uxoris, eam cognoscat, ut affir-
mant hi omnes jam indicatis locis, Albertus
Magnus, Richardus, Paludanus, Turrecre-
mata, Gabriel, D. Antoninus, proferens D.
Thom. Raym. & Hostien. Angelus, Ta-
biensis, Ostiensis, Panormit. qui Panormi-
tan. in cap. Super eo, de bigamis, num. 7.
confirmat id à doctoribus dici, nominatque
Hug. Lau. Raym. in summa, Abb. Pet.
Joan. Andr. Unde multi sunt bigami &
ignorant, inquit Palud.

Dubitandum igitur non est, hac irregula-
ritate Petrum affectum fuisse; quæ cum sit à
vera & propriè dicta bigamia distincta, nec
in postulationis formula quidquam de ea di-
ctum sit, Pœnitentiariæ gratificatio, quam-
vis nihil vitii habuisset, tamen in hoc secun-
do genere bigamiæ Petro minimè profuisset.

Adde quod etiam si beneficium dispensatio-
nis amplè interpretandum sit, ubi persona-
rum nomina, quibus beneficium datur, si-
lentur; secus tamen, ubi exprimuntur per-
sonæ, ut sentit Sylvester in verbo, Dispen-
satio, num. 9. q. 5. laudatque Glossam & Pa-
normitanum, in cap. postremum de simonia.
Verum illic Panormitanus de facultate lo-
quitur dispensandi alicui à Principe conces-
sa. Sic enim ille num. comment. 5. Nota, quod
dixi, quod dispensatio non est stricti
juris, quando conceditur in favorem illius,
cui datur potestas; quod optimè probatur sic
secundum istum intellectum: secus si habe-
tur respectus ad personas, cum quibus est
fienda dispensatio; quia tunc debet fieri stri-
ctissima dispensatio: quia omnis recessus à
jure communi est odiosus; ut est tex. in cap.

fin. de filiis presbyter. l. 6. & in cap. quod dilectio, de consanguinitate, & affinitate. Ubi Panormitanus nullum discrimen constituit inter personas tacitas, & expressas, quæ egent dispensatione; sed inter eos tantum, quibus datur, & à quibus datur, auctoritate dispensandi accepta aliunde, hoc est, quæ à Principe ad alium inferiorem iudicem dimanavit. Ex quo intelligimus, dispensationem unius irregularitatis ad aliam non pertinere: alioqui id esset dilatare, non coangustare interpretationem dispensationis. Ergo cum Petrus duplicis bigamiæ vinculo constrictus esset, uno revulso, manet alterum.

5. De tertia dubitatione sic sentio, Episcopum in sacra ordinatione, nec velle, nec posse in huiusmodi irregularitate dispensare: cum potestas in ea dispensandi sit tantum penes summum Pontificem. Qua de re his verbis suam Navarrus sententiam testatus est in summa cap. 27. nu. 197. Sexto dico, quod nemo alius à Papa in vera, vel interpretativa, ad ordines sacros potest dispensare, juxta omnes: neque ad minores, juxta Joan. Andr. Anchar. & Phil. in cap. 1. de bigam. l. 6. ubi bonus textus, & ibi Domin. Quamquam S. Thomas in 4. dist. 27. & Sylvest. verbo, Bigam. q. 6. oppositum dicant, & Rota in decisione 447. quorum opinio admitti posset: quoad usum ordinum susceptorum, sed non ad accipiendum novos.

In cujus oratione duo dicta temperanda sunt ac lenienda. Primum est illud, quod ait, omnium suffragiis decerni solius Romani Pontificis beneficio posse bigamum ad majores ordines ascendere: id enim ab Episcopo concedi posse iis, qui religiosam vitam & non profanam, colere volunt, crediderunt nonnulli, ut divus Thomas scribit in 4. sent. dist. 27. q. 3. art. 3. & Duran. in eamd. dist. q. 4. num. 8. & sanè Albertus Magnus in eam ipsam dist. art. 22. in solutione argumentorum, cum eo hominum genere qui volunt ingredi religionem, id posse Episcopum, constanter asseverat. Id ipsum facere posse Episcopum cum professo religionis, ait in cap. Lector. dist. 34. artic. 2. concl. 3. Turrecremata: negatque ab eo idem beneficium tribui posse cupientibus ingredi religionem: id enim consuetudine ait abrogatum esse,

quod ante eum dixit Paludanus in 4. d. 27. q. 4. artic. 5. concl. 4. Ac nimirum Theologorum communis videtur esse sententia, jus non esse Episcopo in majoribus ordinibus dispensandi cum bigamo.

Secundum dictum Navarri cum multorum & gravium doctorum sententiis minime congruit: qui cum absolutè sine ulla adjunctione testantur, potestatem esse Episcopo cum bigamo in minoribus dispensandi, potius de promotione bigamorum ad hosce ordines, quàm de executione susceptorum, intelligi debent: sicut, cum dicunt, Papam in majoribus dispensare, de promotione & susceptione ordinum sine dubio loquuntur. Quare Paludanus in 4. dist. 27. q. 4. art. 5. concl. 4. & Turrecremata in cap. Lector. dist. 34. art. 2. concl. 1. perspicuis verbis docent, cum bigamo posse Episcopum dispensare, ut minores ordines tum suscipere, tum exequi possit: id ipsum planum facit Duran. in 4. dist. 27. q. 4. num. 8. & hoc ipsum asseverat Gabriel in eamd. dist. q. 3. art. 3. dubio 4. Sotus in eamd. dist. q. 3. art. 3. hanc opinionem tamquam probabiliorem tuetur contra Glossam cujusdam Franc. in c. unicum de bigam. in 6. quæ item placuit Sylvestro in verbo, Bigamus, nu. 7. & Tabienfi in verbo, Bigamia, nu. 6. & Hostienfi in summa, l. 1. tit. de bigamis non ordinandis. §. postremo: & perantiquo nobilique Theologo Alberto magno in 4. dist. 27. art. 22. in responsione ad argumenta: mihi quæ hæc videtur inter Theologos communis esse opinio.

Verumenim Toletus in 1. l. de instruct. sacer. cap. 62. concl. 4. contrariam sententiam communem judicavit, fortasse hærens in sensu interpretum sacrarum sanctionum; ad quam adjungit auctoritatem congregationis Concilii, sess. 23. cap. 17. Quæ congregatio (Toleti sunt verba) ex sententia Xisti V. Episcopum cum vero bigamo, qui duas successivè duxerat, dispensantem ad primam tonsuram, & beneficium simplex, quod etiam eidem dispensato contulerat, judicavit ipso jure suspensum ab ordinum collatione: dispensatum autem, ab exercitio suspensum & beneficii nullam fuisse collationem, nec fructus suos fecisse. Hæc ille. Sed dicis

dici forsitan posset, hanc pœnam in bigamum & Episcopum usurpatam fuisse; quia à collatione tonsuræ ad collationem beneficii progressus est Episcopus. Hostiensis loco suprâ citato pœnam suspensionis ab executione ordinis suscepti, ordinato, & à collatione ordinum conferendorum ordinanti infligit; quum majores ordines conferuntur. probâtque ex cap. Quicumque pœnitens, dist. 50. si vera narrat Toletus, quem nec falsitatis, nec mendacii insimulare licet: rectius & tutius in collatione ordinum se tractabunt Episcopi, si quoquo modo bigamos vitaverint.

Dices, quid ergo ea absolutio & dispensatio largitur initiandis; qua utitur Episcopus in consecratione ministrorum? Respondeo, ea vincula removeri, quæ nexos latent, & quæ ad potestatem pertinent Episcopi.

8. De postrema quæstione probabilissimè videor mihi posse opinari, solemnæ religionis ingressu non quamlibet absolvi irregularitatem, sed eam, quæ est in jure expressa, ut sentit Panor. in cap. 2. de Apost. Glossa tamen scribit, non tolli eas, quæ nascuntur ex delicto, reliquas tolli. Subjungit etiam hæc postrema verba Bernardus, cujus est illa Glossa: Quidam dicunt, quod neutro casu tollitur; sed defertur tantum ad facilitatem dispensandi. Sed ne laboremus de opinione Glossæ, mihi sanè minimè dubium est, bigamiæ irregularitatem non tolli per ingressum religionis.

Primum, quia non majus esse debet religionis quàm baptismi privilegium: sed baptismus non tollit bigamiæ irregularitatem, ex maximè communi sententia doctorum, quam confirmat canon August. qui habetur dist. 26. Acutius intelligunt, sumptus ex Glossa ordinaria in cap. 1. epistolæ ad Titum: sed sententia est in lib. D. August. de bono conjugii cap. 18 & can. 5. Ambrosii, Una tantum, ex 1. l. de offic. cap. post. & quod pluris est, canon Innoc. Papæ. Deinde ponitur, ex ejus epistola ad Rufum, Eusebium, & cæteros Episcopos Macedoniæ, cap. 2. qui canones in eamd. dist. 26. relati sunt: ergo multo minùs religio S. Benedicti, vel Dominici tollet suapte natura. Deinde videmus, à Romanis Ponti-

ficibus concedi privilegium religionibus dispensandi in irregularitatibus, exceptis iis quæ manent ex homicidio voluntario & bigamia. Postremò, si qua est religio, cui potestas sit amovendi hanc irregularitatem; illam videmus factam non jure communi, vel canonum, sed privilegii beneficiique singularis.

In hac postrema dubitatione nobiscum sentit Angelus in verbo, Irregularitas, secundo, in extremo; & Toletus in 1. l. instruct. sacer. cap. 83. qui solum probant Panormitani sententiam, ut religio nullam tollat irregularitatem, nisi quæ est in jure expressa. & Navar. l. 5. consil. consil. 1. de homicidio, etiam privilegio dispensandi ait semper intelligi debere exceptam irregularitatem homicidii voluntarii, & bigamiæ, in qua nec Papam, nisi ob maximam causam, scribit dispensare.

QUÆSTIO CVII.

Indulgentiam, gratiam, seu beneficium à Romano Pontifice, sive ejus legato, Paulus habet: quærit num morte ejus, qui dedit, gratia concidat beneficii.

Respondi, minimè concidere, neque in quempiam doctorem incidi, qui secus opinetur. Paludanus in 4. sent. dist. 20. q. 4. art. 1. concl. 4. sibi ipsi de re, quæ in manibus est, quærenti his verbis respondet. Utrum indulgentiæ datæ durent post mortem concedentis. Dicendum est de Papa, quod sic, si hoc intendebat; puta si sic dixit: quolibet anno, simpliciter: si autem dixit, usque ad quinquennium, usque tunc valent, & non plus, si supervivat; nec minùs, si antè moriatur: quia gratiæ non expirant per mortem concedentis. Et de Episcopis idem videtur: nam quas concedunt in dedicationibus Ecclesiarum, perpetuò prædicamus: si autem conceduntur personæ, puta, uni converso, ad illius vitam durant non plus: sed locus est immortalis. Unde concessa loco tamdiu durant, quantum locus: propter quod si Ecclesia sic destruatur, quod oporteat eam dedicare iterum, per illam destructionem primæ indulgentiæ destruuntur. Hæc Paludanus.

2. Glossa in cap. extremum de officio legati, legatorum indulgentias scribit esse perpetuas: sententiam Glossæ subscribit Innoc. in c. „Quod translationem. eod. tit. & Hostiensis „in cap. Nemini. Quid inquit de indulgentiis? Respondeo, perpetuæ sunt, sicut statuta & privilegia arg. 25. q. 2. servatis. Panorm. in idem cap. Nemini, de offic. leg. opinionem Glossæ fatetur esse communem, „Quia privilegia, inquit, sive statuta, debent esse perpetua. 25. q. 2. c. 1.

Ab Angelo proponitur quaestio in verbo, Indulgentia, §. 7. Utrum indulgentiæ durent post mortem concedentium: atque durare, & multorum doctorum pontificii juris auctoritate id ipsum confirmat: quod idem Rosella facit in verbo, Indulgentia, num. 6. & Sylvester in verbo, Indulgentia num. 16. Assentitur Navarrus in tract. de Jubileo & indulg. notab. 31. num. 25. affirmans, communem, quam nos defendimus, esse sententiam; illud item addens, nihil, quod per beneficium concessum est à Romano Pontifice ejus interitu extinguatur; & num. 26. id probat ex decisione quadam Rotæ, idemque sentit de qualibet gratia: de indulgentia verò, quod nos dicimus, scribit in eo tract. notab. 31. num. 25. & nu. 28. sequitur Paludanum, qui scriptum reliquit, diruto loco, cui conceduntur indulgentiæ, eas revocari & tolli.

QUAESTIO CVIII.

1. **C**Um extrema, quæ est explicata, quaestione, hæc consequens jungenda est: Utrumne Jubilæa, quæ Christianis largiuntur Romani Pontifices interdum, ut ipsis rectè sanctæque gerendi Pontificatus à Deo consilium & mentem impetrent, cum eorumdem Pontificum vita intercidant. Hæc controversia mirè aliquot ab hinc annis multorum torfit ingenia: quando Innocentius IX. generale orbi Christiano promulgavit Jubilæum, quo cuncti Deum Opt. Max. exorarent, ut de re Christiana optimè promereri posset: & cum Jubilæo Innocentii IX. consentiens fuit primum Clementis VIII. Verum Clemens suo Jubilæo superstes

fuit, Innocentius non fuit: nam priusquam multas Christianorum provincias peragrarè potuisset, ille immaturo fuit abreptus interitu: cujus occasu occidissetne ab eo concessum Jubilæum, dubitatum fuit.

Ipsè in ea semper sententia perstiti, in qua etiam nunc persevero, occidisse illis, qui vivo Innocentio Jubilæi beneficio usi non essent: certisque nuntiis allatum fuit à nostri Patavini & Mediolanensis collegii Theologiæ doctoribus, idem judicatum esse. Roma etiam ad civitatis Italiæ non obscuræ Episcopum missum est, sapienter illum fecisse, qui post Innocentii IX. obitum Jubilæi promulgationem in sua diocesi inhibuisset.

Ad sententiam hanc hæc me ducebant. 2. Primum, quòd nemo in hoc genere differendi mediocriter exercitatus, non scribit, ad Jubilæi & cujusvis indulgentiæ gratiam adipiscendam cum primis esse necessarium, nihil eorum prætermittere, quæ in Jubilæo indulgentiæve præscribuntur: sed illius Jubilæi hæc præcipua præscriptio erat, ut ab immortali Deo cuncti precarentur, ut ipse Innocentius IX. Ecclesiæ gubernacula, ad quæ accesserat, qua opus erat ratione tractare posset: ergo cum ejus interitu hujus rei præstandæ facultas erepta esset universis, jus item Jubilæi consequendi unà ademptum fuit.

Deinde, quia perabsurdum videbatur, ut Innocentius, dum morabatur in terris, non posset ipse sui Jubilæi esse particeps, nisi pro se ipso vivo orasset; quælibet autem muliercula, & quivis homuncio illo extincto particeps foret, si pro mortuo preces Deo adhibuisset.

Postremò, si quis vivo Innocentio IX. Deo non supplicasset, ut quod optabat & poscebat sanctissimus ille Pontifex, sibi & rei Christianæ feliciter eveniret; atque ob id ipsum eam precationem omisisset, quòd tanto Antistiti minimè necessariam esset ratus; sine dubio Jubilæi fructum haudquam cepisset. Cur ergo ceperit post mortuum Pontificem, cum eam supplicationem, quam postulabat pastor ille vigilantissimus eadem mors sustulerit? Conditio enim quælibet Jubilæi, quæ omnino extare debet, si eo quispiam potiturus est, inscitiane, an necessitate prætereatur, nihil interest.

Sed nimirum contraria sunt evertenda.

3. Primum argumentum : In proxima superiore quaestione à nobis demonstratum est , nec indulgentiam , nec quamlibet aliam gratiam cum vita Romani Pontif. extinguì , sed post ejus obitum permanere : ergo cum jubilæum gratia sit , & indulgentia , eo mortuo etiam vivet. Respondeo , duplex est gratia , seu indulgentia ; una absoluta & pura , nullam adsciscens conditionem ; atque hanc post mortem Romani Pontif. & ejus qui concedere potuit , esse incolumem fatemur : altera est affecta honesta conditione , seu conditionibus , quæ præstandæ sunt omnino , si non sit futura gratia inanis : ergo si conditiones post mortem ejus , qui dedit , extare possunt , extabit etiam gratia , atque indulgentia ; si extare non possunt , nec illa extabit.

Secundum argumentum : Constitutio , quæ multos habet fines , uno perempto non perimitur : ergo ea constitutio Innocentii , quæ Christiano orbi jubilæum adferebat , cum multiplicem finem præ se ferret , si cessavit unus , qui erat precari Deum & Superos pro eodem Innocentio , ut in re Christiana constituenda & moderanda sapienter se gereret , non ideo consequens est , ut tota ratio jubilæi debuerit evanescere. Reprehenditur dupliciter argumentum : Primum ; dissimillima in hoc genere ratio est jubilæi , & statutorum , seu legum : statuta & leges , si diversos fines intuentur , non ad nihilum recidunt , quia è finibus unus aliquis defluerit ; præsertim si non is finis defierit , quò reliqui omnes spectant : at jubilæa & indulgentias consentientibus suffragiis docent omnes Doctores , si unum tantum eorum quæ præcipiuntur , non fiat , non facienti nequaquam prodesse. Deinde , quod in argumento dicitur , fateor verum esse , cum finis non est intimus constitutioni & legi , sed extrinsecus : si enim ad vim intimam legis pertineret , idque ejusdem legis verbis declararetur ; omni sublata concertatione verborum , sine sublato lex item tolleretur : atqui finis intimus jubilæi erat , ut non pro gubernatione cujuslibet Pontificis , sed hujus Pontificis , supplicatio fieret : ergo non potuit mutato fine manere jubilæum.

4. Tertium argumentum : Si alicujus jubi-

læi , quale fuit Innocentii IX. & primum Clementis VIII. sit irrita gratia , Pontificis interitu : ergo Indis , & longin quarum provinciarum exteris nationibus numquam poterit esse exploratum , num jubilæi beneficium ratum iis sit : quandoquidem de vita Romani Pontificis certum scire non possint. Respondeo , nec iis qui Romæ , nec qui in pontificia familia agunt , neque ipsi Pontifici esse posse perceptum , num ei jubilæi gratia valuerit : siquidem ad eam impetrandam tam multa ex communi Doctorum consensione requiruntur. Deinde , disjunctarum provinciarum hominibus hoc amplius quam finitimarum tributum est ; quòd cum ignari sint vitæ mortisve Pontificis , bona fide de suis peccatis confiteri possunt , & ea exequi , quæ in jubilæo significantur : quibus rebus mira & eximia quædam bona assequuntur , quibus necesse est carere eos qui de morte Pontificis certiores facti eadem non præstant : & quamvis homines longinqui & exteri , ubi fuerit ab iis intellectum , è vivis excessisse Romanum Pontificem , peccatorum reservatorum absolutionem , si quibus fortè irretiti erant , quærere debeant ; cæterorum nihilominus , quæ reservata non erant , legitima fuit confessio & absolutio : in quo multo majus est illis ipsis hominibus ac mulieribus datum beneficium , quàm si omnium peccatorum , quæ suis sceleribus debebantur , liberationem impetravissent.

Quartum argumentum , quod à quodam Theologo conformabatur , captiosam habens probabilitatem , fuit hujusmodi : Quæ mandat jubilæum , cum effici non possunt , potestas ea commutandi dari solet Sacerdotibus , qui sacras Christianorum excipiunt confessiones : atqui hæc ipsa potestas dabatur tunc ab Innocentio : ergo cum in genere rerum , quæ præfiniebantur , esset hæc , ut pro studio & munere Innocentii in bene administranda re Christiana , Deo supplicaretur ; potuit hæc conditio , cum potis non fuit , Sacerdotis auctoritate in rem aliquam converti. Fallax est argumentatio : namque in jubilæis media imperantur & fines ; fines semper immoti manent , & fixi ; uti est hæreticæ impietatis everfio , Christianorum Principum concordia , Catholicæ Ecclesiæ

sapiens & tranquilla gubernatio; horum finium commutandorum jus nulli Sacerdoti à Romano Pontifice tribui solet: mediorum; ut eleemosynæ, ut jejuniorum, ut ad certa templa itionis, potestas permittitur: & cum media concedantur potestati Sacerdotum, non fines, ea est verissima & iustissima causa, quod in quarundam personarum facultate non sunt media: neque enim largiri eleemosinam possunt pauperes; neque ægroti, aut imbecilli, aut rustici, multique operarii, in ediam ferre; neque morbo laborantes, aut sacræ virgines suis domiciliis egredi, ut templa obeant; at pro concordia Principum, pro hæreseon extinctione, pro felici Ecclesiæ rectione vota Deo facere possunt omnes.

Postremum argumentum: Credibile non est, eam Romanorum Pontificum esse voluntatem, ut jubilæi & vitæ ipsorum idem sit finis: Atqui istud est ariolari; mens enim & voluntas in jubilæis indicendis ea est Romanorum Pontificum, quam eorum verba testantur; & cujus est index finis, quo ad dandum jubilæum impelluntur: qui finis si post eorum mortem manet, manet etiam jubilæum; si non perseverat, nec jubilæum perseverat. Constat autem, extincto Innocentio IX. jubilæi, quod promulgaverat, finem deletum esse; ut est in hac ipsa questione jam dictum.

QUESTIO CIX.

I. **I**nter diversarum religionum sodales facta est altercatio: Utrum Clementis VIII. constitutio, qua universis regularibus munerum est interdicta largitio, devinciret eos qui legis notitiam haberent; quamvis non duo menses post editam constitutionem lapsi essent, sed ante eorum mensium exitum à suis Prælati fortasse promulgata foret. Apprimè rectissime quæreretur, utrum cum legislator legis servandæ tempus edicit, teneantur lege, qui ante aut intra tempus illud sunt legis gnari.

Doctores hac de re controversantes in duas contrarias factiones, animadverto esse distractos. In aientium numero hosce reperio: Glossam, in cap. 2. de rebus Ecclesiæ non

alienan. lib. 6. Panormitanum, in c. 1. de postulatione Prælatorum, num. 11. ubi tamen fatetur multos secus opinari. Bartolum in l. Omnes populi. ff. de just. & jure: & in Authentica, ut novæ constitutiones, num. 6. commentarii. Sylvestrum, in verbo, Lex, q. 6. Angelum, eodem tit. num. 12. Rosellam, eodem tit. num. 7. qui eandem opinionem Hostiensii attribuunt, Felinum in c. Cognoscentes, de constituit. Imolam in idem cap. num. 5. qui Bartolum citat, cujus opinionem communem esse ait juris civilis peritorum.

Quamquam mihi concinna Imolæ hoc loco videtur esse distinctio: sanctionum enim & legum duo genera facit; unum, earum quæ diem præfiniunt iis, qui legi debent obtemperare, ut unius, aut duorum pluriûmve mensium: alterum, earum quæ tempus nullum certum præstituunt; in quo genere eas esse dicit leges, de quarum observandarum tempore universè loquitur Authentica, Ut novæ factæ, collatione 5. Primi generis legibus nemo vincitur ante totius temporis à legislatore definiti decursionem; secundi generis constitutionibus obstringitur post legis acceptam notitiam. Constitutio Clementis VIII. est primi generis: nam, qui citra Alpes sunt, duorum; qui trans sunt, quatuor mensium iis spatium definit observandæ legis.

At Sotus omni neglecta distinctione in 1. lib. de just. & jur. q. 1. art. 4. Panormitano assentitur: confirmat enim tempus ecclesiasticis constitutionibus appositum in hominum judicio locum habere; in foro autem Dei legum conscios obligari ante decursa spatia præscripti temporis: mentem verò Pontificum esse ait, ut postquam eorum constitutiones à Prælati fuerint promulgatæ, necessitatem imponant observandi, nisi aliud à Romanis Pontificibus in eisdem constitutionibus significetur.

Hujus opinionis fundamenta sacris sanctionibus & ratione nituntur. Nam in canone, Ad hæc, de postulatione Prælatorum, quæ Decretalis est Innocentii III. ad Decanum, & capitulum Senonense, est his verbis: Nec sit necessarium, cum constitutio solemnitè editur, aut publicè promulgatur, se

ipsius notitiam singulorum auribus per speciale mandatum, vel literas inculcare: sed id solum sufficit, ut ad ejus observantiam teneatur, qui noverit eam solemniter editam, aut publicè promulgatam. Quo canone Panormitanus confici putat, quod vult: cui tamen sanctioni multis modis potest occurrere: nam Pontifex iis de constitutionibus loquitur, quibus nullum est certum tempus præfixum, Dein dici potest, hoc tantum statuere singularem promulgationem, quæ ad hujus illiusve aures admoveatur, minimè esse necessariam; satis illam esse, quæ generalis est, & quæ ad multitudinem eodem tempore perfertur; idque post legitimam temporis determinationem in iis constitutionibus, quæ certam diem habent præstitutam, cujusmodi est Clementis VIII. constitutio, qua numerum largitione regularibus interdicitur.

Secunda Decretalis est Innocentii IV. relata in cap. 1. de concessione præbendæ lib. 6. §. Nec obstaret, ubi sic: Nec obstaret, si fortè objiceretur, quod lex seu constitutio & mandatum, nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorundem; aut nisi post tempus, infra quod ignorare minimè debuissent. Verùm facilem hic locus habet interpretationem: nam non unius magis quàm alterius opinionis suffragatur auctoribus; quandoquidem duplicem evolvit rationem quempiam legi adstringendi; quarum prior uni, posterior alteri contrariæ favet sententiæ. Deinde, dicere possumus Decretalem cavere de iis dumtaxat constitutionibus, quæ constituti temporis notam habent appositam.

Proferunt etiam legem postremam. ff. de decretis ab ordine faciendis. Sed non multum ea lege istorum juvatur opinio: tantum enim illic dicitur adversus scientes leges municipales, si eas violent, pœnas paratas esse.

Suam hi auctores hac ratione, falciunt opinionem. Frustra expectatur eventus, cuius nullus est effectus: & eum, qui certus est, ulterius certiorari non oportet per regulam juris. Eum qui, in 6. de reg. jur. Cum igitur tempus insertum in legem à legiflatore eò spectet, ut notitiam legis quisquis haurire possit; si priusquam tempus hu-

jusmodi prætereat, legem quispiam cognoscere potuit, frustra ad eandem cognoscendam & observandam tempus longius expectatur. Respondeo, in argumentatione aliquid probabilitatis inesset, si tempus certum daretur à legiflatore ad notitiam solam legis, non item ad ejus necessariam legitimamque promulgationem atque observationem; necnon ad potestatem cunctis iudicibus tribuendam, qua pœnis coercere possint eos, qui promulgatæ legi non paruerint.

Restat ut quos contraria sententia patros nos habeat, videamus, ejusdemque firmamenta constituamus. Defenditur hæc altera sententia ab Antonio Butrio, in cap. Cognoscentes, de constitut. col. 4. ubi scribit: Constitutione ante duos menses (verba sunt ejus) non ligari etiam scientem, nisi contrarium exprimatur: à Decio in idem cap. num. 41. citante & sequente Butrium: à Turrecremata, in cap. Leges instituuntur, explanationis suæ q. 3. ab Imola, in cap. Cognoscentes, de constitutionibus, distinguente eodem modo quo suprà dictum est: à Navarro, in 1. volumine consiliorum, cons. 1. de constitut. à num. 15. ad 18. & in Summa, cap. 23. num. 44. Alphonsus de Castro, in 1. lib. de l. pœnali, in c. 1. fol. extremo, duorum mensium tempus constitutionibus concessum in foro exteriori opitulari ait ignorantibus, quod item dicitur ab omnibus. Hostiensis, in Summa, titulo de constitut. §. Quando constitutio ante duos menses, negat constitutione Principis subditos obligari, nihilque excipit: quod ipsum facit Joan. Andreas eadem verba Hostiensis usurpans, in ea verba, post regulam juris in 6. Data Romæ.

Confirmat hanc sententiam Authentica, Ut novæ factæ constitutiones, collatione quinta, ubi decernitur, ut Imperatoriæ leges, nonnisi post bimestre spatium eos, qui in imperio sunt, obstringant: quod ipsum tempus à Glossa, in verba illa, Data Romæ, in fine 6. Decretalium, & ab omnibus Canonistis Summarumque scriptoribus, & Alphonso à Castro, & à Soto citatis locis transfertur item ad pontificias constitutiones, quando in iis nulla fit certi temporis mentio.

6. Hæc sententia his tueri se potest argumentis. Primum est Turrecremata, in cap. Leges instituuntur d. 4. q. sua 3. Nemini auferri debet privilegium concessum à Principe : sed mensium duorum spatium conceditur à Principe ; ergo nemini potest auferri. Majorem syllogismi propositionem confirmat regula juris in 6. Indultum, his verbis præscripta : Indultum à jure beneficium non est alicui auferendum ; quam regulam Glossa nonnullis illustrat exemplis, quæ cum hac secunda sententia valde sunt convenientia.

Secundum argumentum potest esse hujusmodi : Lex, norma & regula est humanarum actionum, ut locis quàm plurimis testatur S. Thomas, præsertim in 1. 2. q. 90. art. 1. & q. 96. art. 5. Et quoniam lex generalis est, & universè loquitur, ut inquit Aristoteles in 5. Ethic. c. 10. & alibi ; quoniam totius communitatis bonum propositum habet ; necesse est, ut & universè præscribat, & ratione quadam generali ad cunctorum animos applicetur : ratio autem ejus applicandæ est notitia : ergo necesse est eam notitiam generalem esse : verum notitia hæc cum decursu certi temporis copulatur : ergo notitia, quæ tempus à Principe definitum comitatur, legis parit obligationem.

Tertium argumentum : Neminem lex astringit, nisi promulgata legitimè : sed legitimæ promulgationis tempus extra curiam Principis illud est, quod is observandæ legi præfinit : ergo ante illud extremum non astringit.

Quartum : Legis obligatio tempus illud consequi debet, quo judices jus adipiscuntur eos, qui committunt in legem, coercendi : verum judices ante decursum legitimi temporis non possunt illos, qui legi non parent, coercere : ergo.

7. Anquirunt Doctores, duorum mensium, aut cujusvis alterius temporis à lege adjecti, quando inchoetur spatium, à promulgatione facta in curia, an verò in provincia ? Communis sententia docet in Imperatoriis constitutionibus tempus inchoari à promulgatione facta in provinciis : in pontificiis autem à promulgatione facta in

curia. Ita Glossa in ea verba, Data Romæ. In fine regularum juris in 6. ita Panormitanus, in c. Noverit de sent. excommun. num. 3. licet in cap. Cognoscentes de constitutionibus, hac de re multo antea dubitasset. Verum, ut est in Græco proverbio : *Ἀπὸ τῆς ἐργασίας τοῦ νόμου* id est, posteriores curæ, seu cogitationes, sapientiores.

Ab hac opinione scribit Rosella, in verbo lex. num. 8. recedendum non esse, & Sylvester, eod. tit. q. 6. testatur consuetudine hanc esse opinionem comprobata : ceteroqui consequens esse, nullam Decretalem vim obtinere obligandi, quia fortasse nulla in cunctis orbis Christiani provinciis fuit promulgata. Quod argumentum est Glossæ in illa verba, Data Romæ : & Navarri, in consilio quod adduximus q. 4. num. 19. ubi affirmat id esse positum in consuetudine curiæ : quæ consuetudo vim legis habet : nec illud omittit Navarrus, regulas cancellariæ, quæ non publicantur, inquit, extra curiam, ligare omnes degentes extra eam.

Quare Angeli opinio, in Summa, verbo 8. Lex. num. 13. & Soti, in 1. de just. & jur. q. 1. art. 4. qui aiunt hoc velle Romanos Pontifices, ut suæ ipsorum leges palam in provinciis evulgentur ; quod si non fiat, iis Christianum populum non obstringi, rejicienda est : quoniam communi sententiæ, & consuetudini curiæ adversatur, quamvis ad eandem sententiam Angeli & Soti valde propendeat Cajetanus, in 1. 2. q. 94. art. 4. Navarrus, in illo consilio q. 4. num. 18. suo testimonio confirmat solitam esse curiam animadvertere in eos, qui in Pontificis legem promulgatam peccant, quamvis totum bimestre spatium non fluxerit : consuetudinem verò hanc ille ad forum exterius & urbicolas, ut ejus verbis utamur, deducit.

Maneat igitur, constitutiones pontificias observationem necessariam imponere iis, qui extra Urbem commorantur, post legitimum tempus exactum, atque ab eo inchoatum, quo fuerunt in curia promulgatæ. Verumenim constitutiones, seu Capitulorum, seu Synodorum, & quæ specia-

les nuncupantur, vinciunt eos omnes quibus sunt notæ, ut omnes affirmant. Cum dixi, Synodorum, particulares Synodos intellexi.

9. Illud etiam fatentur omnes Doctores, apud judicem etiam justam causam ignorantia legis probari posse, quamvis tempus à lege concessum totum abierit: quam si quis probarit, pœnas effugiet: sicut in interiore conscientia foro illis non tenetur, si ei probabilis ignorantia legis patrocinetur. De eo quoque convenit inter Doctores, post tempus legis servandæ, si quid resistente lege actum est, actum esse irritum, quamvis ab ignorantibus legem sit actum: extra autem irritationem actorum, ceteras pœnas justè ignorantibus legem condonari.

De Matrimonio.

QUESTIO CX.

1. **P**Uella virgo matris domo à perduto homine abducitur; eam diuturna stupri consuetudine implicatam tenet; ex eadem prolem suscipit: ad saniora salutis suæ consilia revocatus, externo opifici in matrimonium collocat: matrimonio concubini, in cujus domo puella versabatur, Parochus adest. Puella, viri pertæsa, rursus se domum concubini recipit: quam injuriam minimè vir ferens, divortium cum ea facere conatur; jactatque, causam justam esse dissidii, quod Parochi culpa fuerit matrimonium nullum: quandoquidem ei non alterutrius contrahentis, qui tantum jure poterat, sed concubini Parochus interfuit. Causa delata est ad judicem ecclesiasticum; in qua eum hæcere animadverti, ambigentem, num propter commorationem mulieris in domo concubini ejusdem Parochum sortita videretur: quare quæ ab eo judice sententia pronuntiata sit, mihi non liquet.

Illud quidem est admodum probabile, conjugium fuisse nullum; quia vero ac legitimo caruit Sacerdote. Mihi sanè sit maximè verisimile, irritum ac nullum illud fuisse connubium; nec à legitimo Parocho virum & mulierem matrimonio junctos esse. Jus enim

parœciæ improba fide & per scelus ac fraudem nemo assequitur, ita ut in ea Sacramenta percipere possit; ut docet Navarrus, in secundo volumine suorum consiliorum, lib. 3. de parochis, consilio primo, in quo disputat de ratione, quemadmodum quis propter habitationem efficiatur, ut is loquitur, parochianus: sed illa puella pessima fide in amatoris sui parœciam demigravit: ergo jus ad Sacramenta in ea adipisci non potuit.

Secunda ratio. Ex damnato domicilio & cum injuria Ecclesiæ contracto jus ecclesiasticum precipiendi Sacramentum ullum oriri non potest: sed domicilium, quod concubina cum concubino commune habet, est maximè ab Ecclesia damnatum: ergo, &c.

Confirmatur hæc ipsa ratio. Quamdiu concubina, vel pellex cum amatore suo commoratur, nullum Sacramentum suscipere potest; quod si velit, domicilium commutare necessariò debet: ergo ex eo domicilio jus ad Sacramenta obeunda nasci non potest.

Tertia. Hominum malitiis indulgendum non est, ut ait Jurisconsultus. l. In fundo. ff. de rei vindicatione; neque iis amicitiiis & societatibus favere ullo modo convenit, quas libido, stuprum & ferina voluptas conciliavit. Quare ejusmodi vitæ conjunctionem & domicilii rationem non solum Ecclesia, nulla re adjuvat; sed etiam vinis, sententiis ac pœnis variis dirimit.

Quarta. Finge, ad superius conjugium delectam esse villam concubini; eò ipsum cum puella, quam stupravit, secessisse; post aliquot menses sceleratum convictum detectum esse; eandem in matrimonium illi ipsi opifici dedisse, ac ruris Parochum ad matrimonium jungendum accersitum esse; sanè hoc matrimonium non ratum, sed pro infecto habendum esset, ut in suo quodam consilio ostendit Navarrus: propterea quod ruris Parochus neutrius contrahentis esset proprius Sacerdos. Idem ergo de eo conjugio sentiendum est, quod in domo urbana concubini contractum est: cum non plus urbana quàm rustica domus concubini juris largiatur ad justa matrimonii fœdera incunda, concubini parocho præsentem, & conjuges copulante.

Quinta ratio. Est id ecclesiasticæ consue-

tudini alienum, ut in eadem civitate quis duos Parochos habeat; nisi fortasse in ea duo haberet domicilia, in quibus æqualibus intervallis commoraretur: sed illa puella pro legitimo Parocho eum habebat, qui matris erat: ergo concubini Parochus tunc suus esse non poterat. Atque hæc una ratio vim animo meo adfert.

4. Mitto; incertum esse, utrum ea ipsa puella, antequam nuberet, aut integrum annum domum sui proci habitasset; aut in eadem permanendi animum gereret: quæ res in paræciarum jure acquirendo, & in facultate percipiendorum Sacramentorum sunt cum primis considerandæ. Proprius Parochus in perceptione Sacramentorum non censetur esse alicujus, cui in aliena paræcia non fuerit annua mansio: hoc placet Innocentio, in caput, Omnis utriusque sexus, de pœnit. & remiss. quem sequitur Federicus consilio 246. aitque Sylvester, in verbo, Confessor. 1. §. 10. opinionem hanc esse communem; à qua tamen recedit Panormitanus, in cap. idem, Omnis utriusque sexus: est item doctorum concors sententia, non ex domicilio, quod quis in aliqua paræcia extructum habet, sed ex habitatione ad Sacramentorum perceptionem jus oriri; quam defendit Innocentius, explanans decretalem, Omnis utriusque sexus, num. 12. & Hostiensis, in eandem, num. 23. Jo. Andreas, in eandem; & Anton. Butrius, num. 13. in eandem: qui omnes affirmant, mercenarios, scholares, viatores & peregrinos, à suis propriis parochis petere debere, ut extra paræciam suam sumere possint Sacramenta.

Panormitanus, in caput, in nostra, de sepulturis, num. 11. sui commentarii, quærit, quanam sit Ecclesia parochialis. Primum refellit Federici opinionem in cons. 246. existimantis, sine domicilio, & animo illic habitandi perpetuò quempiam in tribum paræciæ transferri. Profert contra Federicum legem, Generali, §. Uxori. ff. de usufruct. legat. ex qua confici ait, neminem dici posse in aliquo loco esse, nisi sit illic mansurus. Adfert Decretalem, Is qui, de sepult. in 6. Adducit Joannem Andr. in novella, qui scripsit, cum, qui belli tempore è villa in urbem se recipit, animo jus repetendi bello

confecto, si in urbe decedat, ad Ecclesiam villæ, funeris quartam pertinere.

Aggregat ad hos Dom. Ant. Butrium, in sua quadam quæstione affirmantem, cives Florentinos, ad vitandam pestilentiam, si se Bononiam conferant, eo concilio, ut profligata peste ad familiarem larem redeant, diem suum Bononiæ obeundo, quantum funeris Florentinæ Ecclesiæ Parochiali deberi; nec secus judicatum esse Bononiæ. Idem contendit auctoritate Pauli, in Clementinam, Dudum, de sepulturis, docentis, cum quis in aliena paræcia, in qua annum vixit, de vita exiit, quartam funeris partem inter Ecclesiam paræciæ, & quæ est domicilii, & eam quæ dicitur habitationis, dividi: ad hanc sententiam comprobendam valere ait Panormit. c. 2. & 3. de sepultur. lib. 6. ubi in viris parochialibus locus domicilii, non habitationis ponderatur.

Itaque Panormitanus quattuor enuntiationibus sententiam suam hac de re testatur. Prima: quum aliquis suum aliò transtulit totum domicilium, tunc in loco, quò transtulit, suam nanciscitur paræciam, ex cap. extremo de parochiis. Secunda: cum retento primo domicilio quærit secundum, & in utroque se pariter collocat, in utroque domicilio paræciam habet, ex cap. 2. de Parochiis, lib. 6. Tertia: quum retento domicilio primo, migrat aliò tamquam peregrinus, novam paræciam nequaquam adipiscitur, ex cap. Romana, §. Contrahentes, de foro compet. lib. 6. Quarta: si priore domicilio retento commigrat aliò, sed non animo illic perpetuum domicilium constituendi, anceps relinquitur quæstio.

Is tamen credit, parochialem censendam esse Ecclesiam, quæ est domicilio, non quæ est habitationi nexa: quamvis in Ecclesia permansionis suadente necessitate possit suscipere Sacramenta. In cap. verò postremum de parochiis, multa persequitur genera domiciliorum, de quibus nos diligenter disseruimus in primo volumine nostrorum casuum, casu 20. & 21. de quibus sic decidendo Panormitanus: Unum est domicilium naturale, alterum voluntarium: illud duplex, & unum originis, alterum paternum, utrumque immutabile: voluntarium, cum aliò quispiam

» quispiam migrat animo illic perpetuò com-
» morandi, sive unus, sive plura sint loca: Pa-
» rochus autem domicilium habet, ubi Sa-
» cramenta administrat; religiosus, ubi est
» professus. Porro Hostiensis, in Summa, titu-
lo de parochiis: §. Quis intelligatur paro-
chianus, ait aliquem dici parochianum ra-
tione domicilii.

QUÆSTIO CXI.

1. **L**ucretia ob levem metum assensa est ma-
trimonio. Quæsitum est, utrum id ratum
jure conscientie sit censendum conjugium.

Ratum esse aiunt Richardus in 4. sent.
dist. 29. art. 1. quæst. 1. Sotus in eandem
distinct. quæst. 1. art. 3. versu, Hinc ergo
primum argumentum: & in 7. lib. de just.
& jur. quæst. 2. art. 1. quibus locis scribit,
votum & matrimonium, quibus causam at-
tulit metus levis, valere. Almainus, in 4.
sent. distinct. 29. quæst. 1. affirmat, inter
omnes convenire, ex metu levi effici matri-
monium: hæc Almaini asseveratio, quem-
admodum vera sit, non multò post cogno-
scetur. Huic opinioni suffragatur canon,
Veniens. secund. de sponsal. Adversaria sen-
tentia, quæ matrimonium, de quo ambigi-
tur, irritum facit est, Gabrielis, in 4. sent.
dist. 29. quæst. 1. art. 2. concl. 4. Navarri,
in Summa, c. 17. num. 29. & c. 22. num.
51. notab. 1. & Covarruvia, in 4. Decretal.
part. 2. cap. 3. §. 6. num. 4.

2. Nunc meam ipse sententiam duplici pro-
positione indicabo. Prior propositio: Ma-
trimonium levi metu contractum jure hu-
mano ratum est, jure, inquam, civili &
ecclesiastico. Primum, quia hujusmodi me-
tum passis denegant actionem iudices: ne-
que enim ullus esset litium & controversia-
rum exitus, si audirentur ii, quibus parvus
metus infertur. Deinde, quia non credunt,
quempiam terrore levi adductum gessisse
quod gessit. Posterior propositio: In foro
animæ & Dei, est veri quàm simillimum,
levi metu perinde matrimonium vitiari, ut
gravi, si libertati consensus non secus quàm
magnus cbsistat.

3. Hæc posterior propositio his rationibus

comprobatur. Prima, jure divino & natura-
li, ut probant Theologi, in 4. sent. dist. 29.
summam libertatem requirit conjugium; cui
libertati error, fraus, vis, metusque adversa-
tur: ergo si metus, quamvis parvus, tollat
hanc libertatem, necesse est, nullum tum
divino, tum naturali jure esse conjugium.

Secunda: In definitione matrimonii po-
nitur individua vitæ consuetudo: at huic
quolibet injuriosus metus non parum officit.
Confirmatur hæc secunda ratio: Nullum
arctius amicitiae vinculum cogitari potest eo,
quo vir & uxor copulantur: verum metu
quolibet injusto hoc vinculum inciditur;
nullus enim amat, quem metuit, inquit
Aristot. in secundo Rhetoricæ, cap. 4. ergo
ex eo metu non potest legitimum existere
connubium. Tertia: Causa perturbans &
bona matrimonii magna ex parte corrup-
pens, non potest verum gignere matrimo-
nium: id facere potest non solum cadens in
virum constantem metus, sed etiam in ti-
midum hominem, vel mulierem: ergo.
Quid enim de generatione atque educatio-
ne prolis, quid de fide mutua inter conju-
ges, quid de perpetuo convictu, quæ bona
sunt matrimonii tria, sperare convenit, ubi
non amor & libertas consensus, sed vis me-
tusque dominatur; quicumque tandem ille
sit metus?

Quarta: Ex causa injuriosa & injusta, 4.
justus effectus nasci non potest; sicut nec in-
juria juris potest esse procreatrix: sed metus
injustus matrimonio objectus, etiam levis,
facit interdum, ut quis eligat connubium,
quod metu sublato numquam eligeret: il-
lud igitur nec justum, nec verum potest es-
se connubium.

Quinta: Injustitia, quæ admiscetur con-
tractui, onus imponit necessarium restituen-
di, idque jure divino & naturali: ergo me-
tus quolibet injustè maculans contractum re-
stituendi, legem parit necessariam, & pro
injuria satisfaciendi. Sed restitutio, ut defi-
niunt Theologi, est alienæ rei redditio: ergo
Lucretiæ, cui est facta injuria, reddi debet,
quod ei ablatum est: ablata est libertas con-
sensus: ergo hæc ipsa libertas restitui ei de-
bet: sed non restituitur, si firmum & ra-
tum sit metu levi initum matrimonium: -

hoc ergo nullum & irritum esse oportet.

Sexta ratio : Id quod facit Sacramentum esse falsum , facit illud ipsum nullum : sed metus non solum magnus , verumetiam parvus , facit ut conjugium habeat vim fallam significandi matrimonium spirituale inter Christum & Ecclesiam , quod & voluntarium est , & mira caritate firmatum : ergo conjugium , de quo quærimus , nec verum conjugium , nec verum potest esse Sacramentum.

5. Septima : Ab omnibus , inquit Covarruvias , in 4. Decretalium , p. 2. c. 3. §. 6. n. 4. receptum est , ut metus , qui sufficit ad rescindendos reliquos contractus , matrimonium efficiat nullum : hoc item ait Navarr. l. 3. consiliorum tit. de sponsal. consilio 36. num. 10. Sed jure conscientie non solum timor cadens in virum fortem , sed etiam minor rescindit , nullósque reddit contractus : ergo nullum reddet matrimonium. Minorem probat Navarrus non solum auctoritate sua in summa c. 22. num. 51. & cap. 17. num. 29. verumetiam auctoritate Hostiensis , & Joannis Andreæ in cap. Verum , de jurejurando , & Adriani in qq. de restitutione , quæst. quæ incipit , Veru , Ex quibus omnibus : & Soti in lib. 4. q. 7. quibus ipse addo Angelum in verbo , Metus. §. 15. Sylvestrum cod. tit. §. 9. & Covarruviam in regulam , Peccatum. par. 2. §. 3. num. 7. à quo alii citantur. Quod si levis metus jure conscientie non transfert dominium in eum , qui nobiscum contrahit , multò minùs in contractu matrimonii transferet : qui contractus est summæ libertatis.

Quare , quod dixit Almainus , de hoc convenire inter omnes , levi metu effici matrimonium , interpretandum est in foro Ecclesiæ , non item in foro conscientie , & Dei.

QUESTIO CXII.

DE duobus matrimoniis , vix opinabilibus , à nonnullis opinio mea pertentata est. Prioris connubii ratio fuit hujusmodi : Nobilis fœmina à filio rata ancillæ suæ cubile noctu iniri , clam in eo se cubili collocat , ancilla pulsa , Filius de matre nihil

suspiciens , ad famulæ lectum stata hora accedit , matrem pro serva comprimit : gravida mater compressu illo efficitur : interea filius domo in longinquas terras divertit ; illique negotiandi causâ plus decem annos commoratur. Dum abest filius , filiam parit mater ; eamque domi alit , ac curat sedulò : domum revertitur filius : in ea puellulam offendit pulchellam , & jam nubilem ; eam adamare incipit ; è matre sciscitari , quænam ea , & unde sit ; mater , miserrima conditione infantem , ac pietatis ergò illius se curam suscepisse. Filius , cum puellæ amore quotidie magis inflammaretur , matri denunciat velle sibi virginem in matrimonium collocari : pernegat mater : quod nuptiarum conjunctio totam familiam dedecoraret ; cum virgo , nullis opibus , nulla nobilitate esset. Quæ omnia cum frustra filio obtruderentur , ducit illam uxorem , Ecclesiæ cærimoniis ritè servatis ; nubique filia ac germana soror , suo germano fratri , veròque ac naturali patri. Multos annos susceptis liberis amicissimè & conjunctissimè vivunt. Mater incesti conjugii conscia , cum diutius conscientie aculeum ferre non posset , suo prodendo crimine matrimonii accusationem meditatur : neque enim sine suæ æternæ salutis exitio nuptias illas dissimulari posse credebatur. Possetne de consanguinitate inter virum & uxorem filere mater , nullaque adversus matrimonium in Ecclesiæ facie contractum instrui deberet accusatio , per litteras ad me Venetias missas , sum rogatus sententiam.

Respondi , nihil contra matrimonium istud moliendum esse. Primum , quia illud nec conjugibus , nec proli quidquam noceret ; non conjugibus , quoniam fide optima copulati erant , justaque facti ignorantia laborabant ; non proli , quia ob eandem fidem legitima ab Ecclesia censetur. Deinde , quia cuncti matris conatus futuri essent inanes ad matrimonii firmitatem labefactandam : cum enim Ecclesia sine certis probationibus , publica & solemni ritu inita connubia non dissolvat , istud non dirempturam ; cui ab accusatrice matre nihil posset apponi ; præterquam quod ipsa de suo scelere confessa , tamquam imprudentissima , & ignominie sordibus contaminatissima , ab iudice ecclesiasti-

co exploderetur. Post admonebam, imprudentia matris, conjugum bona fide violata, nonnisi maxima incommoda expectanda fore. Ad extremum, rem persimilem, ac prope eandem, quæ me puero jactabatur, commemoravi, Pontifice Paulo III. de pari matrimonio illius jussu inter graves Theologos disceptatum esse, nec secus eos quam nos judicavisse. Sententiam nostram viri hoc doctrinæ genere pereuditi subscripserunt.

Verumenim mulieris inani religione, & precibus parochus perterrefactus, factum ad judicem Ecclesiasticum hortante muliere detulit; qui cum ea convellere adortus est, quæ non jure ullo movere fas erat, permiscuit omnia; inimicitias & intestina odia inter conjuges excitavit, ac reliqua mala, quæ nos augurati eramus, sunt omnia consecuta.

3. De secundo nunc matrimonio, quod nihil minus quam primum, turpitudinis habet, videamus. Nefarius sacerdos cum duabus mulieribus sacrilegam consuetudinem habet; ex una, filium; ex altera, gignit filiam: filius & filia jam adolescentes, omnisque consanguinitatis ignari inter sese amare incipiunt, atque de nuptiarum fœdere agere: consanguinitas eorum patri dumtaxat nota; qui pater tunc eorundem parochus erat. Parochus ex decreto concilii Tridentini palam edicit in templo, parari nuptias inter Lucretiam & Franciscum: si cuipiam de parœcia exploratum aliquod esset impedimentum, denunciaret omnino: at impedimentum norat, ut dictum est, solus parochus, verus futurorum conjugum pater. Quæsitum est, num impedimento sacrilegæ propinquitatis tacito is posset matrimonio jungere suum filium ac filiam. Mihi est scelus post factum narratum.

Est visum nonnullis Theologis taceri potuisse, & matrimonium impediri non debere. In quo turpissimè sunt illi lapsi Theologi. Poterat enim ac debebat parochus adire Episcopum; & apud eum testari sibi certum esse impedimentum, quod illi obstabat matrimonio, quamvis probare non posset. Episcopus verò ejus testimonium juratum repellere non potuisset. Quia licet unico testi fides ferè minimè habeatur; nihilominus multa incidunt tempora, cum ei creditur: præser-

tim cum agitur de peccato, vel matrimonio haud legitimo impediendo, ut cautè Doctores admonent. Vide Sylvestrum in verbo Testis, quæst. 5. ubi inquit, Testis unus impedit matrimonium contrahendum: & Angelus verb. eod. num. 24. Tabi. eod. tit. q. 7. seu num. 8. Adde D. Antoninum in 3. par. tit. 9. cap. 11. ante §. 1.

QUÆSTIO CXIII.

N. Deperit Franciscam, petitque ab ejus 1. matre, ut eam sibi in matrimonium collocet: negat se mater id facturam; ideo quòd alteram natu grandiore filiam habet, quam dicit priorem nupturam: hanc si velit, in matrimonium ducere, per illam posse. N. adductis sacerdote ac testibus, cum majore natu puella ad hunc modum connubium init: Accipio te in uxorem, dummodo ea res mihi honori sit, (metuebatur enim, ne puella ab quopiam alio compressa esset) & dummodo, inquit, fratres mei matrimonio assentiantur. Post initum contractum tres noctes concumbunt N. & puella: hanc cum crederet ab alio corruptam antea, ab se conatur avellere, eique nuntium remittere, tamquam nec suæ, nec legitimæ uxori. Quæritur utrùm N. liceat à jure connubii abire.

Hujus quæstionis explicationi nonnullæ 2. hypotheses, quæ à doctoribus admittuntur, præmuniendæ sunt. Prima hypothesis: Tam matrimonio quam cuivis contractui quatuor hæc addi possunt, demonstratio, modus, causa, conditio. Demonstrationis nota est relativum qui, quæ, quod, & nomen indicans qualitatem: ut tecum contraho, quæ honesta es, vel duco te virginem: nam virgo qualitatem indicat personæ. Signum modi est adverbium, ut: duco istam puellam, ut dignitatis aliqua fiat meæ familiæ accessio. Causæ index est, quia: volo te meam esse uxorem, quia dives, quia prudens. Conditionis notæ sunt, si, cum, nisi: accipio te uxorem, si pater meus fuerit connubio assensus: cum mihi dos numerata fuerit: nisi intra tres menses inimiciæ aliquæ inter meos & tuos domesticos ortæ fuerint. Tria

illa priora siue falsa, siue vera fuerint, matrimonium, & quemlibet alium contractum non suspendunt, nisi fortè in naturam migrent alicujus suspendentis conditionis.

Secunda hypothesis. Conditiones nonnullæ sunt præteritæ; ut, tecum contraho, si vir tuus est mortuus: quædam præsentis; ut, si es virgo, si es bonæ existimationis: atque hæ non faciunt pendere matrimonium: nam si illæ extant, valent; si non extant, est nullum tunc cum contrahitur. Aliæ sunt futuræ, atque hæ sunt tripartitò divisæ; namque aliæ necessariæ sunt, id est, necessariam & naturalem cohibent causarum efficientiam; ut, tecum contraho, si sol cras oritur; aliæ impossibiles, ut, si cælum digito tetigeris; aliæ possibiles seu contingentes: atque harum nonnullæ turpitudinem continent, nonnullæ honestatem; &, si turpes sunt, aut tribus bonis matrimonii, id est, inseparabilitati, fidei, proli opponuntur; aut his bonis non adversantur.

3. Necessariæ habentur pro non adjectis, nec impediunt matrimonium: nam in suis causis necessariis habentur tamquam præsentis, ut sentit D. Thom. in 4. dist. 29. q. 1. art. 3. quæstiuncula 3. quem sequuntur reliqui omnes Theologi, & Panormit. in c. penult. de condit. app. citatque Hostiensem: quamvis Glossa secus dicat errore lapsa philosophiæ; atque adeo recedit à certis sollempnibusque legibus. In l. Si pupillus de novationibus, est his verbis: Qui sub conditione stipulatur, quæ omnino extitura est, parè videtur stipulari. Et instit. de verb. oblig. §. Conditiones. Quæ per rerum naturam certa sunt, non morantur obligationem, licet apud nos incerta sint. Conditiones verò impossibiles habentur etiam pro non appositis, ex cap. extremo de condit. appos. Turpes, si sunt contra tria bona matrimonii, efficiunt nullum matrimonium, ut, tecum contraho, si venena sterilitatis, seu abortus, procuraveris; est enim contra prolem: vel, si tuo corpore quæstum feceris; est enim contra fidem: vel, donec te ditiorē nobilioremve invenero; quod est contra inseparabilitatem. Reliquæ turpes rejiciuntur, tamquam nullæ: honestæ autem, & contingentes matrimonii suspendunt obligationem.

Verum in hanc secundam hypothesis incidunt duo argumenta Durandi, quibus is incessit has leges Ecclesiæ à matrimonio tamquam supervacaneas, & nullas removens conditiones turpes & impossibiles. Sic enim argumentatur in 3. lib. sententiarum; dist. 39. q. 4. in qua quærit, utrum promissorium juramentum factum sub conditione inhonesta, sit obligatorium: Sine consensu nullum est matrimonium, ut jura volunt: sed qui contrahit conditione turpi, non consentit, nisi extante conditione: quare, &c. Item, Condicio impossibilis adjecta secundum modum, inquit, communem loquendi consuevit magis exprimere dissensum, quàm consensum; sicut volens negare alicui, quod petit, Dabo tibi, inquit, quod petis, si cælum digito tetigeris. Et ideo subjungit Durandus: peritioribus solutionem harum dubitationum dimitto.

Ego tamen, qui doctrina cum Durando 4. nullo modo sum comparandus, conabor utrique rationi satisfacere, duobus jactis fundamentis. Primum est: non minorem, imò multò majorem auctoritatem in condendis legibus toti Ecclesiæ penes Romanum Pontificem, quàm penes quemlibet alium sæculi Principem residere: tum quia is potestatem ab uno Deo immediatè sibi datam habet, reliqui autem Principes à multitudine, à qua deliguntur; tum quia is in legibus ad bonos mores & fidem pertinentibus errare non potest; cum cæteri Principes & legislatores falli possint, & sæpe in suarum legum conditione fallantur. Igitur si licuit imperatoribus leges scribere, quibus conditiones turpes & impossibiles in legata & testamenta insertas remittunt, nec pro adjectis haberi volunt instit. de legat. §. postremo. ff. de conditionibus institutionum. l. 1. l. Conditiones 1. & 2. & lege Filius: cur non potuit æquissima lege id ipsum facere Romanus Pontifex in lege Christiani matrimonii?

Secundum fundamentum, omnes qui parent Principibus, eorum etiam sanctis legibus, quibus commune bonum continetur, parere necesse est: & cum contrahunt, ex eorum legibus contrahere eos oportet, & hoc velle credendum est. Quare, qui ma-

trimonium in Christi Ecclesia quærunt, eos quærere ex Ecclesiæ legibus credi debet: quare cum Ecclesia in matrimonio aliquas improbat conditiones, illos quoque eas respuere putandum est: quare, & si voluntate simplici, naturali, & antecedente velit contrahere, secus quam lege præscribitur Ecclesiæ; tamen voluntate consequente, hoc est, voluntate deliberata, voluntate absoluta, quæ est voluntas legis, præcepti & obedientiæ, vult contrahere sic prorsus, ut Ecclesia decernit.

5. Hæc mihi solutio videtur optima. Sed ex tertia Hypothesi illustrior erit solutio horum argumentorum: Hypothesis autem est huiusmodi: Si qui ponit conditionem, nullo modo vellet ea non extante assentiri matrimonio; quamvis in Ecclesiæ foro censeretur contractum matrimonium, in foro tamen conscientiæ esset nullum, ut affirmant Theologi. In Ecclesiæ etiam foro, quando constaret assentiri noluisse, pronuntiaretur contractus nullus, quæcumque tandem fuisset apposta conditio, sive turpis, sive impossibilis. Adrianus in tract. de consensu matrimonii art. qui incipit, Ad discernendum 6. in sol. 7. dubii, hanc docet esse communem Doctorum sententiam.

Quarta hypothesis. Ut conditio futura honesta suspendat matrimonium, quatuor requiruntur: Primum est, ut inseratur, antequam verba de præsentis pronuntientur: quia, ut inquit Paludanus in 4. dist. 29. q. 2. artic. 3. concl. 2. eodem momento, quo verba complentur, à Deo coniungitur & perficitur matrimonium. Hoc puto esse verum, quando post verba præsentis temporis adjecta conditio, aut non efficeret unam enuntiationem, seu orationem, aut contractui absoluto moram injiceret; ut, si diceret, Accipio te in uxorem meam: & post aliquantò adjungeret, dummodo procures venenum sterilitatis: tunc enim non vitaretur matrimonium. Verum, si non interrupta oratione diceret, Accipio te, dummodo, &c. matrimonium esset nullum. Quod ipsi dicimus, certum est ex Decretali Gregor. IX. Si conditiones, de condit. app. ubi conditiones contra bonum matrimonii, illud evergentes, ponuntur post verba, Contraho tecum, & non ante. Secundum, ut ambo

contrahentes annuant conditioni: alterutro enim conditioni resistente non labefactatur matrimonium, ut Theologis placet juxta atque Canonistis. Atque hæc essent, inquit Host. mulieribus prædicanda, & inculcanda: quem sequitur Adrianus in tractat. de sponsalibus dub. 9. §. Circa hæc, quæ dicta sunt. Tertium, ut ante conditionis adventum non novus oriatur consensus. Quartum, ut nec corporum conjunctio contingat: nam utroque modo receditur à conditione: copulatione enim corporum corrumpere conditionem quamlibet honestam, & purum effici matrimonium in utroque foro, admonet Gabriel in 4. dist. 27. q. 2. art. 3. dub. 3. copulatio autem esse debet cum affectu matrimoniali.

Quinta hypothesis. Matrimonium subiectum conditioni honestæ futuri temporis, non est matrimonium, sed sponsio matrimonii: nihilque interest, si dicas, Contraham tecum, si pater meus consenserit: & si dicas, Contraho tecum, si pater consenserit. Et plana hæc D. Thomæ sententia in 4. d. 29. q. 1. art. 3. quæstioncula 3. quem reliqui omnes Theologi sequuntur uno excepto Paludano; qui à Theologis ad jurisperitos defecit in 4. dist. 29. art. 5. conc. 8. Quemadmodum à Canonistis ad Theologos defecit Covarruvias, ut testis est Navarrus in 2. volumine suorum consiliorum lib. 4. de conditionibus appos. consil. 1. qui Navarrus de hac quæstione in eo consilio accuratè disputavit. Covarruviam videto in Epit. 4. Decretal. par. 2. cap. 3. Tuentur D. Thom. sententiam D. Bonavent. in 4. dist. 28. art. 1. q. 3. Richar. in eam d. dist. art. 2. q. 2. Durand. in eam d. q. 2. Major, dist. 27. q. 4. Adrianus in tract. de consensu matrimonii, q. 2. art. qui incipit, Ad discernendum 6. Gabriel in 4. dist. 28. q. 2. art. 3. dub. 1. Sotus in 4. d. 29. q. 2. art. 1.

Nititur hypothesis hæc summorum Pontificum sanctionibus, & necessariis rationibus. Extat Urbani III. Decretalis, Super eo, de condit. app. in qua ait apertè consensum interposita conditione, si pater consensum præstiterit, non esse de præsentis habendum; quamvis de præsentis exprimatur. Quid clariùs pro Theologorum sententia à Romano

Pontifice poterat adferri? Quare veteres recentisque Theologi hac responsione pontificia tamquam tutissimo clypeo se protegent, pudeatque deberet Canonistas in re tam perspicua eos hallucinari. Extat etiam Decretalis Innocentii III. Per tuas litteras. eod. tit. ubi consensum expressum de praesenti interjecta conditione, Si pater & patruus viri sponsalibus consentirent, dicit esse sponsalia; & semper vocat sponsalia, numquam autem matrimonium. Neque huic Decretali Glossa est ausa fucum facere: illa enim idem affirmat.

Pugnemus argumentis. Prima tria sunt D. Bonaventurae: primum majorem subit obligationem, qui simpliciter de futuro promittit, ut, ducam te; quam qui sub conditione se in praesenti obligat: sed prior modus obligationis parit sponsalia: ergo posterior non potest gignere matrimonium, in quo est multo arctior obligatio, quam in sponsalibus.

Secundum: si cum conditione consensus efficeret matrimonium: ergo ea, quae facta est uxor propter matrimonium conditionatum, conditione non adveniente, desineret esse uxor: at uxor est individua comes viri.

Tertium: Matrimonium non tantum est obligatio, sed ipsius vinculi indissolubilis unio, & personarum conjunctio, inquit D. Bonavent. sed conjunctio non est nisi per praesens, sicut obligatio per futurum: quia qui se obligat, ad aliquid praestandum se obligat; qui autem coit societatem cum alio, praesentibus & absolutis consensibus illam coit: quod certe est peringeniosum argumentum.

8. Quartum: Qui sic contrahit, Te in meam accipio uxorem, si pater fuerit assensus; adveniente conditione cogitur contrahere, ex Decretali, Super eo, & ex communi sensu Doctorum: ergo antea non contraxerat; neque enim iteratur matrimonium.

Quintum: Convenit Theologis cum Canonistis, qui contrahit de praesenti conditionis honestae futurae appositione, si absolute deinde per verba de praesenti cum quadam alia contrahat, ejus valere matrimonium, & secuta conditione non infirmari secundum contractum absolutum: ergo certo est argumento, priorem contractum non fuisse matrimonium, sed sponsalia tantum. Atque haec est demonstratio.

Sextum: Nullum sacramentum recipit conditionem suspensivam: matrimonium apud Christianos est sacramentum: ergo suspendente conditione fieri non potest. Et haec est demonstratio.

Septimum: Fieret, ut privato hominis consensu dirimi posset matrimonium, cum tamen ejus dirimendi duo tantum sint modi ex communi Theologorum consensu; unus per interitum naturalem; alter per professionem, seu votum sollemne religionis, cum illud non est consummatum. Quod autem auctoritate privata cujuslibet cerdonis, & mulierculae non approbantis conditionem appositam, matrimonium dissolvatur, quis aequo animo ferre queat?

Sexta hypothesis. Matrimonio conditionato, de quo loquimur, si adveniat conditio, non fit verum matrimonium, nisi novus consensus a contrahentibus adhibeatur. Sotus in 4. d. 29. q. 2. artic. 1. conc. 3. ait, hanc esse omnium Theologorum sententiam. Veritas hujus hypothesis necessarium habet nexum cum veritate quinta. Nam si matrimonium contractum conditionato consensu non habet nisi nomen matrimonii, sed naturam verorum sponsalium induit; sequitur, ut ante conditionis eventum sint sponsalia conditionalia, post adventum autem, absoluta: a sponsalibus autem ad matrimonium non transitur, nisi per novum consensum matrimonialem & absolutum per verba de praesenti: nihil verius. Admonet etiam Adrianus in eo artic. de consensu matrimonii, qui incipit, Ad discernendum 6. col. 5. in fine, ex ejusmodi contractu per verba secundum vocem de praesenti, sed cum conditione futura, non oritur impedimentum ullum justitiae publicae honestatis: quia sponsalia conditionata illud non pariunt; ex cap. unico de spons. in 6.

Septima hypothesis. Sponsalia sive absoluta, sive conditionalia, post concilium Trident. non migrant in matrimonium per copulam subsequentem, ut recte inquit Navarrus in summa cap. 22. num. 26. & cap. 25. num. 144. quamvis ante concilium secus esset dicendum.

Verum, quia Paludanus, & Canonistae quinta & sexta hypothesis valde infesti sunt,

quid eorum argumenta valeant, videamus.
 „Sic enim illi: si reliquis omnibus contracti-
 „bus apponi possunt conditiones, cur non
 „item matrimonio? & si reliqui contractus
 „evadunt puri extante conditione, cur non
 „item matrimonium? Quænam ratio aut
 discriminis, aut exceptionis excogitari potest?

Responsio multiplex. Prima, quia matri-
 monium Christianum sacramentum est: quare in illud conditio suspendens cadere nequit. Secunda, quia matrimonium, ut defini-
 nit Magister in 4. dist. 27. est viri mulieris-
 que maritalis conjunctio, inter legitimas per-
 sonas individuum vitæ consuetudinem retinens. Si conjunctio: ergo adesse debent ea quæ conjunguntur, id est, personæ, & id quo colligantur, id est, consensus de præsen-
 ti perfectus, & absolutus: si individuum vi-
 tæ consuetudinem retinens; ergo non potest dividi propter conditionem non secutam. Tertia, quia in reliquis contractibus fictio-
 ne juris consensus contrahentium perseverare creditur, cum in alium obligationem trans-
 ferre non possint, nec alteri dare, quod uni est permissum; si secus fiat, rescinditur. Se-
 cunda obligatio: at in matrimonio conditio-
 nato licet alteri nubere, vel aliam ducere; non quod non peccet, qui primam decipit; sed quia matrimonium absoluto consensu cum secunda initum valet, nec jura ad pri-
 mam cogunt redire.

II, Paludani propria ratio est hæc in 4. d. 29. q. 2. art. 5. concl. 8. Cum dicit D. Thom. matrimonium contractum sub conditione de futuro possibili, & honesta, comparari spon-
 salibus, aut intelligiit pro nunc, aut pro tunc: non pro nunc, cum apponitur condi-
 tio; quia nec matrimonium, nec sponsalia essent, cum non extet conditio. Addamus ipsi robur huic priori parti argumenti; donec enim extet conditio, conditionalis consensus nullus est, ut inquit Hostiensis super cap. Super eo, de condit. appos. citatque legem, Cedere diem. ff. de verb. significat. non pro tunc, id est, cum advenerit conditio: nam illa extante fit verum & purum matrimo-
 nium. Ratio indigna tanto Theologo, ut meritò dixerit Adria. in illa q. 2. de conf. matrimonii artic. Ad discernendum 6. Salva reverentia tanti Doctoris, temerè satis Do-

ctorem sanctum correxit, & desertis Theo-
 logis ad iuristas confugit.

Brevissimum solutio est hæc: Et pro nunc, & pro tunc sunt sponsalia: pro nunc, con-
 ditionalia; pro tunc, absoluta. Sponsalia au-
 tem conditionalia esse, & dici, fatentur in suis Decretalibus Romani Pontificis Urba-
 nus III. Innocentius III. qui, quod dicit D. Thom. ipsi quoque decernunt: & Bonifac. VIII. constitutionem edidit de sponsalibus, quæ conditionem habent, & quæ pariter sunt absoluta: matrimonium verò esse, aut dici cum conditione futura, nec canones do-
 cent, nec Theologi credunt, nec rationes permittunt.

Possent etiam hoc argumentum adferri pro 12.
 Canonistis: In sponsalibus non fit ulla tradi-
 tio rei promissæ cum jure possidendi; sicut fit in matrimonio conditionato, & in omni-
 bus contractibus fieri potest, in quibus trans-
 fertur dominium. Possum enim tradere tibi equum meum hoc pacto, ut sit tuus; si pa-
 ter meus dixerit, sibi placere: interim tu re-
 tines equum. Respondeo, in aliis contracti-
 bus jus possidendi separari posse à jure pro-
 prietatis, & domini: in matrimonio non posse, quia consistit in mutua & perfecta traditione corporum.

Quid igitur de proposita quæstione sen-
 tiendum? Paucis id propositionibus docebo. Prima propositio. Si mulier conditionibus à viro interpositis non est assensu; imò verò, quia silens dissentire potius visa est, (nam in hoc genere causæ taciturnitatem pro dissen-
 su Doctores interpretantur) conditiones inu-
 tiles fuerunt, ac si non essent adjectæ; fuit-
 que verum & purum matrimonium ante om-
 nem corporum commissionem in foro Ec-
 clesiæ: in foro Dei secus dicendum.

Secunda propositio. Si mulier neutri con-
 ditioni contradixit, quod non est credibile, prior illa, dummodo ea res mihi honori sit, id est, ne hanc, quam duco, corruptam in-
 veniam, potuit esse honesta, potuit etiam esse turpis; honesta, si tactu honesto, puta, matronarum, virginitatem puellarem pertentare volebat; flagitiosa, si ipse tactu impu-
 dico & nefario concubitu id cognoscere ave-
 bat. Distinctio hæc est Gabrielis, de hujus ipsius conditionis natura disputantis in 4.

sent. dist. 28. q. 2. art. 3. dub. 3. quam ante eum tradidit Angelus in verbo, Matrimonium 3. §. 7. & sequitur Sylvest. in verb. Matrimonium tit. 3. num. 8. & tribuunt Cardinali explicanti cap. Per tuas, de condit. appof.

13. Et quamvis nonnulli crediderint, hanc conditionem: Volo te uxorem meam esse, si inveniariis virgo, esse turpem; nihilominus communis Doctorum sententia credit esse honestam; præsertim si contrahens idcirco ad hanc conditionem descendit, ut vitet bigamiam: hoc enim nomine esse honestam tradunt Hostien. in c. extremum, de condit. appof. Butr. in c. Per tuas, eod. tit. & alii multi. Palud. in 4. dist. 29. q. 2. art. 5. concl. 4. Adrianus in tract. de consensu matrim. artic. qui incipit, Ad discernendum, 6. dub. 6. & principes summarum scriptores habent pro honesta.

Quamquam hoc argumento doceri posset, & esse vanam, & turpem, seu bonis moribus contrariam. Futilis est & vana; quia, qui eam adjicit, putat dari certa signa virginitatis in mulieribus, cum ea non dari superioribus annis in frequenti cœtu medicorum & philosophorum Academia Patavinæ per subtili inter eos Doctores habita disputatione constitutum sit.

Dices, ex cap. 22. Deuter. colligi virginitatis signa reperiri in muliere. Respondeo, locum Deut. in cujusdam alterius quæst. disputatione fore à nobis perpendendum. Præterquam quod si quæ vestigia muliebri instrumento insint virginitatis, interire solent, non solum cum à viris cognoscuntur; verum etiam cum vel suis, vel alienis manibus se ipsæ constuprant; cum etiam uteri morbis medentur, quo tempore & vasorum spatia laxari, & membranam, si qua est, abrumpi artis medicæ instrumentis necesse est.

Quod verò Matthiolus lib. 1. suorum commentariorum in Dioscoridem, cap. 93. scribit, testari Pruthenos, ad eorum littora maris fluctibus succini genus quoddam deferri, crystalli imaginem exprimens; in quo succino mirificam hanc vim inesse affirmant; ut ejus potione fœmina corrupta, & virgo internoscatur: nam si cum vino detur, efficere, ut corrupta urinam protinus reddere

cogatur; id quod virgini evenire negant; hoc, inquam ego, plus reor vanitatis habere quam veritatis. Cujus vanitatis ea causa physica excogitari posset; quod mulieres, quarum integritas ea ratione exploratur, fama vulgi deceptæ, metu percussæ, succinum fumunt, quando amissæ virginitatis ac labis sibi sunt consciæ: metu verò urinam cieri ac fundi, auctor est Arist. in 4. lib. de partibus animal. cap. 8.

Turpis, quia puellæ, si fortè aut corrupta esset, aut nulla sua culpa signa pudicitiae virginalis amisisset, dedecoris & infamiae sordes aspergerentur, totiusque familiae nomen & splendor fœdaretur: id quod seminarium in civitatibus esse posset maximarum discordiarum, odiorum, & inimicitiarum sempiternarum. Sed tamen à communi sententia recedendum non est, cum puellæ virginitas sine crimine & sine ejus infamia potest explorari.

Tertia propositio. Si hæc oratio, Duco te, modò id mihi honori sit, recidat in conditionem præsentis temporis, id est, si tu es virgo; matrimonium non suspenditur, sed illud sit, si extet conditio: non sit, si non adsit: & fortasse, qui sic loquutus est cum parentibus puellæ, verba ad præsens potius quam ad futurum referebat.

Quarta propositio: Altera illa conditio, Si fratres mei non dissenserint, vel, *pur che i mei fratelli si contentino*, possunt etiam spectare tempus præsens, vel futurum; si futurum, suspenditur obligatio; si præsens, non suspenditur. Si enim fratres probassent factum, si scivissent, vel resciscentes futurum, ostenderunt contrahenti se minimè adversaturos, valeret matrimonium. Quod si conditio ad hunc modum concepta sit, nisi fratres mei se consentire dicant, eorum consensus sciscitandus esset, non qui verbis declarabatur, sed qui mente tantum conformabatur tunc cum contrahebatur: ut Adrianus ait in illa q. de consensu matrimonii, §. Ad discernendum. 6. in solut. 4. dubii.

Cum igitur tam multa in hac causa controversa viderem, de ea retuli ad illustrissimam Congregationem, à qua enodari solent difficultates, quæ è decretis Tridentini concilii quotidie existunt: illa cum de re
tota

tota bis disservisset & judicasset, bis item ad Romanum Pontif. retulisset, censuit matrimonium illis ambabus conditionibus affectum ob sequentem copulam verum matrimonium extitisse. Ergo idem ipsi censeamus: dicamúsque longè disparem esse matrimonii, futuri temporis conditione contracti, & nudo- rum sponsalium rationem: nam hæc ob copulam sequentem in matrimonium purum non migrant post concilium Tridentinum: migrat autem matrimonium.

QUÆSTIO CXIV.

I. **Q**uæstio, quam nunc instituimus, est ex Indiis allata, mihi que ab earum regionum procuratore Romam misso proposita. Duo igitur in ea orbis terræ parte Christiani, ambo Ecclesiæ catholice ritu matrimonium inire cupiebant: cui tamen Episcopus propter oppositum quoddam impedimentum, sed non dirimens, obsistebat: sacerdoti etiam parochio interdixerat conjugio ne interesset. Futuri sponsi rus abeunt: parochum seducunt: rem divinam ut facere velit hortantur: eidem post Christi corpus & sanguinem perceptum denunciant, ut nusquam discedat, velle se Ecclesiæ instituto matrimonii lege conjungi. Testes aderant: excipiebat parochus Episcopis interdicto se impediri, quominus illi præsto esset connubio. Illi, quia constitutum habebant nuptiarum fœdere jungi, præsentem parochum & testibus matrimonium contrahunt. Quæsitum est, fueritne matrimonium legitimum ac ratum.

Qui pugnaret matrimonium irritum esse, sic argumentari posset: Nulli sua fraus, & improbitas debet esse emolumento: his autem contrahentibus fuisset, si justum ac stabile matrimonium initum esset. Præterea, cum consensus legitimus Parochi & Episcopi, qui legitimi sunt Christiani matrimonii ministri, non adfuerit; non videtur solo contrahentium consensu id quod factum est, firmari protuisse.

2. Mihi tamen minimè dubitatum fuit matrimonium illud jure constituisse. Primum: quia, ubi est vera forma & materia Sacra-

menti, ibi necesse est verum existere Sacramentum: verum in eo matrimonio vera forma & vera materia adhibita est, quæ est mutua corporum traditio nullo dirimente impedimento vitiata: vera item, & legitima forma, id est, mutua contrahentium consensio coram Parocho & testibus signo exteriori declarata: quare de veritate matrimonii dubitari non debet. Deinde: quia Episcopi interdictum nullum objiciens impedimentum vim habens dissolvendi matrimonium, non plus matrimonio obesse debet, quàm Ecclesiæ interdictum, cum impedimentum opponit non dirimens: sed interdictum Ecclesiæ non evertit matrimonium propter impedimentum non dirimens, quamvis interdicto non pareatur ergo neque Episcopi interdictum irritum potuit facere matrimonium illud contrahentium, sibi non obsequentium, nec Parochum audientium.

In contrariis argumentis haud multum est 3. roboris: nam fraus, quæ contractum efficit nullum, ea est, quæ consensum tollit contrahentium: in matrimonio autem, de quo disferitur, nec viri nec mulieris est desiderata consensio. Parochi verò, aut Episcopi consensus non requiritur necessariò: fieri enim potest, ut Episcopus & Parochus privati commodi causa alicui incommodare velint matrimonio; quibus tamen repugnantibus, Parocho testibusque præsentibus iniri potest. Unde secundum item argumentum dejectum est.

Immo verò illud addiderim: quamvis Parochus & testes, gravi metu perterrefacti in eam villam perducti essent, non ideo matrimonii contractum vitiosum futurum fuisse: quandoquidem concilium præsentiam dumtaxat harum personarum exigit, ut earumdem testimonio possit esse compertum, fueritne legitimum matrimonium celebratum: id quod perspicui potest, eorum item testimonio, qui matrimoniis adsunt etiam perinuiti, salva semper veriore sententia. Postquam id de jure visum est respondere, incidi in consilium quoddam Navarri, in quo quæstio ab eo tractatur hujus nostræ non absimilis. Extat consilium illud in 2. part. suorum consiliorum lib. 4. cons. 20.

QUÆSTIO CXV.

1. **C** Mulier, & D. vir quarto consanguinitatis gradu conjuncti de contrahendis nuptiis deliberant, sed mulier cognationis conscia, qua perimebantur nuptiæ, Parochum Sacerdotem consulit, num cum D. possit habere connubium. Posse respondit Parochus. Ita mulier D. consanguineo suo jungitur: multos annos in eo matrimonio manent. Mulier, superstiti marito, adulterii consuetudinem habet cum quopiam alio, cui se spondet nupturam, viro consanguineo mortuo: ex hoc secundo, dum primus vivit, filium suscipit, qui primi hereditatem adibit: nam proles ejus legitima existimatur. Decedit primus; nubit secundo; quicum intemperantissimè & spurcissimè vivit. De toto hoc genere quid sentiendum sit, dubitationis & consultationis fuit.

Mihi in septem rebus visum est quæstionem esse. Prima quæstio est: fueritne matrimonium illud, quod Parochi consilio, seu responso, est cum consanguineo initum. Secunda: subjerintne vir & mulier censuram excommunicationis latam à Clementina, de consanguinitate & affinitate. Tertia: proles in eo matrimonio suscepta, fueritne legitima. Quarta: fueritne secundum connubium justum ac verum: quandoquidem eum duxit virum, à quo cognita est futuri conjugii fide data, dum in vita maneret primus. Quinta: prolem non legitimam detegerene uxor debeat; ne cum filiis primi viri ad hæreditatem vocetur. Sexta, possitne vitam agere cum secundo, inter quos vivitur impurissimè. Septima: quid consilii in omnibus hisce difficultatibus Sacerdos capere debeat.

2. Primæ difficultati satisfacere non est magni negotii. Certum enim est, nuptias illas inter C. & D. nullius fuisse momenti; quandoquidem matrimonia in quarto consanguinitatis gradu contracta sine sedis Apostolicæ auctoritate, dissoluntur quotidie, quamvis à principio bona fide contrahentium inita fuerint: & deinde ab iisdem cognitum iniri non potuisse.

Multò plus est in secunda quæstione diffi-

cultatis. Cum enim sine malo dolo nemo censuris excommunicationis irretiatur; cum malus dolus abfuisse videatur ab utroque conjugè; ambo item vitasse videntur pœnam excommunicationis: siquidem mulier sui Parochi consilio est usa; vir autem ignarus creditur fuisse cognationis.

Sed mihi verba Clementinæ de consanguinitate & affinitate consideranti probabilius est, mulierem excommunicationem minimè effugisse: nam in constitutione illa cavetur his verbis: Qui divino timore postposito in suarum periculum animarum scienter in gradibus consanguinitatis & affinitatis, constitutione canonica interdictis, aut cum monialibus contrahere matrimonialiter non verentur; nec non Religiosos & moniales ac clericos in sacris ordinibus constitutos, matrimonia contrahentes, refrænare metu pœnæ ab hujusmodi eorum temeritatis audacia cupientes, ipsos excommunicationis sententiæ ipso facto decernimus subjacere. Verùm mulier hæc scienter contraxit in gradu consanguinitatis, ecclesiastica lege interdicto: ergo in excommunicationem incidit.

Dices, constitutionem animadvertere in eos, qui postposito divino timore in periculum suarum animarum, ac temere id audent facere; quæ cadere minimè videntur in istam mulierem, quæ ad suum Parochum consilii causa adiit. Responderi potest, supinam & crassam ignorantiam juris, quod etiam cerdonibus & rusticis notum est, propter imperitiam Parochi non desisse fraudi fuisse mulieri; præsertim cum ea primaria esset, & peritiores in civitate consulere debuisset. Sane Decretalis, Cum inhibitio. §. Si quis hujusmodi, de clandestina desponsatione, eos, qui ad hujus generis connubia damnata accedunt, ceu ignorantiam affectantes, condemnat his verbis: Cum illi taliter contrahendo non expertes scientiæ, vel saltem affectatores ignorantie videantur. Et quoniam ignorantia supina & crassa cum dolo æquatur à Doctoribus, quos ipsi in aliis nostris disputationibus & responsis nominavimus, & secuti sumus; idcirco oppidò verisimile est mulierem, excommunicationem Clementinæ incurrisse; quamvis pœnam ipsam excommunicationis ignorare potuerit. Sed, siye ad

civilem, sive ad ecclesiasticam luendam pœnam, non requiri scientiam pœnæ, sed justæ legis eam infligentis, à nobis alibi multorum auctoritate & rationibus probatum est. Venio ad tertiam quæstionem: fueritne ex primo matrimonio suscepta proles legitima. Respondeo, si cognationis impedimentum etiam viro cognitum fuit, propter malam utriusque contrahentis fidem, prolem non fuisse legitimam: quod si impedimentum illi ignoratum fuit, ob ejus bonam fidem, fuisse legitimam, ex Decretali, Cum inhibitio, de clandestina desponsatione. & cap. ex tenore, qui filii sint legitimi. Verum, nec bona fides, postquam detectum est impedimentum dirimens, subveniret matrimonio, nisi illud in facie Ecclesiæ contractum esset, populóque antea denuntiatum, ex illa Decretali, Cum inhibitio. In quam Decretalem docet Glossa quot modis clandestinum dicatur matrimonium. Dicitur, inquit, clandestinum, quod
 „ fit contra tenorem hujus constitutionis, vi-
 „ delicet non præmissa denuntiatione: tenet
 „ tamen quoad Ecclesiam; sed filii nati inde,
 „ detecto impedimento, illegitimi erunt. Quam
 „ sententiam probasse videtur Navarrus, in
 „ summa, cap. 22. num. 70. cum scripsit his
 „ verbis: Tertiò advertendum, quod si contra-
 „ heretur coram Parocho & testibus, non præ-
 „ missa trina denuntiatione, vel non ommissa,
 „ legitimè valeret quidem matrimonium, sed
 „ diceretur clandestinum quoad alios effectus,
 „ quàm annulationis matrimonii: quia quoad
 „ alios non videtur derogari juri antiquo: à
 „ quo non est recedendum ultra quàm recedit
 „ novum, lege, Præcipimus. C. de appellat.
 5. Quarta dubitatio erat: Num cum viro se-
 cundo, quæ secutæ sunt, justæ fuerint nup-
 tiæ: siquidem matrimonio secundo adulte-
 rium antecessit cum futurarum nuptiarum
 sponsione. Respondeo, secundum connubium
 esse verum matrimonium: nam corporum
 commistio nefaria, quæ nuptias secundas
 præcucurrit, non fuit verum adulterium,
 quod sine vero matrimonio non consistit; ut
 rectè Navarrus, in Summa, cap. 22. num.
 „ 46. Sic enim ille: Dixi adulterari: quia, si
 „ non erat verè conjunx, licèt putaretur talis,
 „ non impedit, c. Significavit. de eo qui duxit
 in matrimonium.

Quintæ difficultatis hæc vera videtur esse explicatio: Si nobili femina, ex prolis non legitimæ significatione, honoris vel famæ, seu etiam vitæ grave aliquod periculum posset oriri, vitium prolis retegere non cogitur: sed damna sarciet, quæ ad legitimos heredes pervenient; si consortem bonorum cum habituri sint, ad quem jure non venit hereditas.

De sexta quæstione aio: Si mulier absque 6.
 Dei contumelia, ob flagitiosam obscœnita-
 tem, absque injuria matrimonii: suæque ani-
 mæ interitu, cum viro nequit vitam tradu-
 cere, ab eo divertere omnino debere; quam-
 vis divortii causam Ecclesiæ probare non
 possit, ut docet Paludanus, in 4. dist. 39.
 quæst. un. art. 3. quem sequitur D. Antoni-
 nus, in 3. par. tit. 1. cap. 21. in fine. Sylvest.
 in verbo divortium quæst. 6. Navarrus, in
 Summa, cap. 22. num. 22. Sotus, in 4. dist.
 36. quæst. unica, art. 3. §. Circa secundam
 conclusionem. Vide etiam Paludanum, dist.
 35. quæst. 1. art. 4. conc. 3.

Postrema dubitatio erat: Sacerdotis, qui
 in Pœnitentiæ Sacramento mulierem audit,
 quæ necessaria essent munera. Respondeo,
 primum munus ejus esse, Ist hæc omnia, quæ
 à nobis sunt responsa, docere mulierem: co-
 rum enim notitia necessaria iis est, quis sta-
 tum deligunt matrimonii. Deinde, non eam
 absolvere à peccatis, priusquam à suo viro
 discesserit, ejusque thorum deseriverit. Postre-
 mò, eandem mulierem digna suis sceleribus
 pœnitentia mulctare.

QUÆSTIO CXVI.

Lucetiam Pomponius in concubinae lo-
 cum ducit: diuturnam cum ea adulterii
 consuetudinem habet: uxore mortua, Lu-
 cretiæ futurarum nuptiarum spem his ver-
 bis injicit: Ducerem te uxorem, si tuæ do-
 ti amita centum nummos aureos adjiceret:
 utiturque hac sponsione Pomponius, quod
 concubinae virum ex hominum vita demi-
 grassse credit. Pellex negat se velle nubere,
 quippe quæ de absentis viri interitu animi
 pendeat. Ubi de mariti obitu certum nun-
 tium accepit, Pomponium sibi exoptat vi-
 rum. Hanc Pomponius vel indotatam du-

cer; si nihil sit, quod impediatur: nam à flagitioso convictu & concubitu discedere vehementer cupit. Quæritur num inter Pomponium & Lucretiam matrimonium consistere queat.

2. Dixi posse consistere. Primum, quia promissio, quæ matrimonium impedit & dirimit, siue illam adulterium antecedit, siue sequatur, requirit, ut alterius conjugis superstitis uterque adulter, mulier, inquam, & qui adulterio mulierem polluit, scientiam habeat, aut verò probabilem opinionem, ex omnium sententia: at Pomponius, cum promissum Lucretiæ fecit, eam viro carere certò credebatur.

Deinde, promissum quod unus efficit, debet conjungi cum recepto alterius: at pellex adulteri sui promissum non recepi; imò illum liberavit. Quare in cap. 1. de sponsa duorum; quod est ex Augustino, distinguitur duplex fides, una pactionis, altera consensus. Si aliquis, verba sunt Decretalis, »alicui mulieri fidem fecerit pactionis, non »debet aliam ducere: si aliam duxerit: pœnitentiam debet agere de fide mentita. Pomponius non potest dici fidem Lucretiæ dedisse pactionis, cui illa non fuerit assensu; nec promittenti stipulantive Pomponio ipsa quidpiam aut repromiserit, aut restipulata fuerit. Quare l. 1. ff. de pactis dicitur: Pactum à pactione dicitur: unde & pacis nomen appellatum est: est autem pactio duorum, pluriumve in idem, placitum & consensus. Inter Pomponium & Lucretiam ante sui viri mortem non fuit aliquod in matrimonium futurum, placitum & consensus.

3. Denique promissio, quæ gignit hoc impedimentum dirimens inter adulterum & adulteram, est, ut tradit Sylvester, desponsatio de futuro: desponsatio autem, seu sponsalium ratio, sine mutua promissione & vera pactione, esse non potest. Idem sequi videtur Richardus. Vide hunc in 4. d. 35. art. 3. q. 4. & Sylvestrum in sua Summa, in verbo, Matrimonium, 8. q. 9.

Et quia nefarium est Deum invisum habere, cum quis ejus suscipit Sacramenta: idcirco Pomponio & Lucretiæ, ad me de connubio, quod inire optabant, adeuntibus, tria planè suasi. Primum est, ut do-

nec legitimo matrimonio juncti fuerint, vivant ædibus tectisque disjuncti. Secundum, ut interea flagitiorum omnium, quæ peltatus perditæque consuetudinis tempore admiserunt, diligenter repetita memoria apud legitimum Sacerdotem de iis integrè confiteantur. Postremò, ut criminum confessione & absolutione, & Eucharistiæ Sacramento expiati, cum altero altera nubat ex Tridentini concilii decreto, sess. 24. c. 1. de reformatione, id est, coram duobus tribusve testibus, & Parocho præsentem, aliòve Sacerdote, ipsius Parochi vel Ordinarii concessu. Quæ omnia sedulò se executuros esse receperunt.

QUÆSTIO CXVII.

Homo Latinus fidem mulieri Cretensi ^{1.} adstrinxit suam, illam se ducturum in matrimonium. Quæsit utrum pacto & promisso teneatur.

Respondi, non teneri: quoniam Græcum vel Græcam, in quibus sit incorrupta religio, & qui Romani Pontificis auctoritatem sequantur, & qui non sint Latinorum odio crudeliter imbuti, in eorum præsertim regionibus, vix uspiam reperiatur: hæreticorum autem & schismaticorum optare connubia non licet; cum omnibus illis sit Sacramentis Ecclesiæ interdictum. In canone, Non oportet, 28. q. 1. est his verbis: Non oportet cum hominibus hæreticis miscere connubia, & vel filios, vel filias eis dare.

Dices, Canon cavet de hominibus hæreticis, non de fœminis. Verum hæc exceptio nulla. Primum, quia non sexus discrimen, sed sceleris atrocitatem; lex. punit, in quocumque tandem hominum vel mulierum genere ea inveniatur: deinde, Quia non magis homo quam mulier est propter hæresim ab Ecclesiæ corpore avulsa, deinde, quia non magis mulier hæretica, quam vir, est Sacramentorum particeps: cum igitur neuter sine sacrilegio suscipere possint Sacramenta, ad ea invitare illos, vocare, vel hortari, vel comitari non licet: deinde, quis non videat æquè, imò facilius prolem infici posse falsa religione matris, quam patris?

Postremo, quis sibi in iis regionibus, ubi Apostolicæ ecclesiasticæque disciplinæ vix ulla extant vestigia, veræ fidei constantiam & virtutis firmitudinem polliceri queat? In quod hominum genus versum illum Epimenidis tamquam verum vaticinium protulit Apostolus, in epist. ad Titum, cap. 1. Κρητες αει ψευδαι, ηγαθη δνεια, γαστρες αργαι. id est, *Cretenses semper mendaces, mala bestia, ventres pigri?*

2. Cum igitur promissa & conventa, quæ sacris contraria sunt sanctionibus irrita sint, etiamsi jurisjurandi religione septa sint; fit, ut iste Latinus promissum suum exsolvere Græcæ mulieri non debeat: deberet autem si illa ab schismatis & hæreseos crimine abhorreret: nullumque; æternæ salutis exitium viro Latino prolive impenderet.

Illud item hoc loco admonuerim: quamvis matrimonia cum hæreticis jus prohibuerit; tamen, si juncta fuerint, non dissolvi: jus enim prohibet dumtaxat & impedit, non tamen dirimit. Etenim cum dispar cultus matrimonia reddat nulla; disparitatem ejusmodi Ecclesia non in hæretico, si baptizatus sit; sed in eo dumtaxat, qui Baptismo careat, ut Judæo & Pagano, agnoscit. Adde etiam Catechumenum, qui de cunctis nostræ fidei articulis nihil ambigat.

QUESTIO CXVIII.

3. **T**rebatus uxorem ducit Septimiam: tres annos eam habet in matrimonio: toto hoc tempore propter nimiam muliebrium vasorum angustiam, nequivit eam agnoscere: ita sedis Apostolicæ auctoritate fit divortium; jungiturque mulier novo viro & vir novæ uxori. Trebatus, aliquot post annis prioris uxoris cupiditate inflammatus, gliscente libidine ad eam accedit; cum eadem concumbit; coitum absolvit; naturæ spatia laxata reperit. Quæsitum est, num Septimia reddenda sit Trebatio; an in secundi viri sinu dimittenda.

Quæstioni visum mihi est hisce propositionibus esse respondendum. Prima propositio. Impotentia coeundi impedimentum, sive à natura sive à maleficio sit, matrimo-

nii vinculum non rumpit, nisi sit perpetuum. Res certa est tum ex sacris Ecclesiæ constitutionibus, tum ex Theologorum consensu in 4. sentent. dist. 34.

Secunda propositio. Perpetuum impedimentum decretalis Innocentii III. fraternitatis tuæ, de frigidis & maleficiatis, illud esse decernit, quod non potest nisi aut miraculo divinitus, aut cum vitæ discrimine removeri: si enim humanitus, justaque ratione tolli posset, perpetuum minimè censeretur.

Tertia propositio. Ad impedimenti perpetuitatem probandam, trium annorum spatium ab Ecclesia conceditur; quo tempore, si impedimentum non cessat, divortii sententia ab Ecclesiastico judice pronuntiatur, ex sanctione Cœlestini III. Laudabile, de frigidis & maleficiatis. Sed re ipsa physica ratio persuadet non in omnibus viris & mulieribus, qui connubio copulantur, idem tempus valere posse: sed in iis dumtaxat, inter quos proportio cernitur ætatis & corporum magnitudinis, atque membrorum. Si enim quispiam Giganteo corpore, annos quadraginta natus, puellam duodecim ducat annorum, quid mirum si illa neque post tres annos sit tam vasto corpori habilis? fortasse erit, cum annum aget virgo aut vigesimum secundum, aut vigesimum quintum. Quare scimus nonnullas fuisse mulieres, quæ septimo anno post contractum matrimonium à suis viris & cognita fuerunt, & liberos procrearunt.

Quarta propositio, ab omnibus recepta Theologis. Ecclesia de perpetuitate judicans impedimenti matrimonii, falli potest, & sæpe fallitur; cum error in facto, non in jure versetur. Quare Innocentius in extremo illius Decretalis, Fraternitatis: De talibus, inquit, non est facile judicare, cum finale judicium pendeat ex futuro.

Quinta propositio. Quando in impedimento cognoscendo animadvertit Ecclesia deceptam se esse, diremptum matrimonium redintegrat, & secundum dissolvit: quamvis eorum, quorum intererat, assensu fuerit factum divortium. Docentur hæc à D. Thoma, in 4. sent. dist. 34. q. 1. art. 2. Unde, inquit ille, si Ecclesia se deceptam in-

» veniat, per hoc, quod ille, in quo erat im-
 » pedimentum, inveniatur carnalem copulam
 » cum eadem vel alia perfecisse, redintegrat
 » præcedens matrimonium, & dirimit secun-
 » dum; quamvis de ejus licentia sit factum.

Sexta propositio. Quando mulier primo viro non apta, congregiendi cum secundo, qui & temperatione corporis & membrorum ratione est primo similis, habilis evadit primo, ex omnium sententia illi restituitur: quam sententiam verba confirmant Decretalis. Fraternitatis.

4. Septima & ultima propositio. Si mulier à primo distracta conjugio, ex concubitu cum secundo viro, primo qui est haud similis, ad priorem habilis & accommodata efficitur, num in ejus manum redire debeat, magnæ dubitationis est. Negant enim nonnulli, in primum matrimonium redire debere: maximè si non fuit secundus similis primo. Opinio hæc fuit Durandi, in 4. dist. 34. q. 2. §. Si verò: & Paludani, in eadem dist. q. 2. art. 2. conc. 2. Sylvest. in verbo, Divortium, q. 19. vult primo restitui debere, si secundus illi similis fuit, aut verò de similitudine dubitatur; citatque Glossam & Panormit. in cap. Fraternitatis, de frigidis & maleficiatis; qui nolunt primo reddi, cum illi mulier impotens est, & minimè idonea.

Verum, qui aliter sunt opinati, hi sunt: Innocentius, Hostiensis, Joan. Andr. in illud cap. Fraternitatis. In hanc ipsam sententiam propendet D. Thom. in 4. sent. d. 34. q. 1. art. 2. Richardus, in eadem d. art. 2. q. 2. non secus existimat quàm Innocentius; nec secus Gabriel, in eadem d. q. 1. art. 2. » concl. 1. coroll. 1. in quo sic scribit: Frigi-
 » ditas restricta ad unam personam, tantum hu-
 » mano modo curabilis, non est impedimen-
 » tum dirimens. Sed ætudo istius mulieris
 » humano modo curata est: ergo non erat im-
 » pedimentum perpetuum. Et propositione 3.
 » coroll. 4. Si mulier æcta contrahens cum se-
 » cundo cognoscitur ab eo, vel alio quodam,
 » & per hoc aptatur ad commissionem, non
 » tamen potest à primo carnaliter tractari sine
 » gravi sui corporis periculo, non debet priori
 » restitui, à quo non potest nisi cum magno
 » corporis periculo tractari. Verum Septimia

Quæst. CXVIII.

nunc absque omni periculo à suo primo viro tractari potest: igitur ad illum remeabit. Hoc idem judicium de hac controversia Sotus habuit in 4. sent. d. 34. q. 1. art. 2. dissidens à Durando, quem citat, & ab aliis nonnullis.

Posterior hæc sententia mihi videtur esse s. verior & decretali, Fraternitatis, magis consentanea. Primò, quia impedimentum, quod ope humana & opere licito atque concessio tolli potest, non est perpetuum: sed impedimentum, de quo disceptatur, sine ullo miraculo, opere licito atque concessio sublatum est, hoc est commercio, quod Septimia cum secundo viro fuit: perpetuum igitur esse non potuit.

Accedit eodem hæc secunda ratio ex verbis Decretalis deprompta. Ex post facto, inquit Innocentius, patuit, quia cognoscibilis illi erat, cujus simili commiscetur. Sine dubio verba hæc Decretalis non referri possunt ad prima illa tempora, quibus ea mulier de qua in Decretali, virum utrumque experta erat: tunc enim erant dissimillimi cum eadem muliere comparati; quia unus longo temporis intervallo agnoscere illam non potuit, alter potuit: ergo similitudo utriusque viri cadit in illud tempus, quo claustra pudoris reſerata sunt à secundo viro & mulier apta est reddita etiam primo. Similitudo igitur non potest referri ad prima tempora commercii connubialis, neque ad rationem comparisonemve corporum virilium inter se; sed ad eorundem corporum comparisonem in facultate naturali ejusdem mulieris cognoscendæ; ut tam primus quàm secundus vir hac re dumtaxat similes à Romano Pontifice dicantur, quia conjugalem actum, sive concubitum cum eadem explere possunt.

Postrema ratio ex postrema periodo Decretalis sumitur; in qua Innocentius planè eandem quæstionem quæ à nobis differitur, proponit; neque quæstionem evolvit: verum ejus enodationem elici posse ait, ex iis quæ supra in eadem Decretali responsa erant: nimirum illa indicans verba, unde ipsi secundum argumentum conformavimus. Quod si Glossa subtiliùs sententiam pontificiam introspectisset, ex quæstione illa postrema ab Innocentio posita, sed non exposita, responsionem naturæ contrariam nequaquam collegisset.

Sed Hostiensis documentum mihi per-
placet, quo dum de hoc genere consulebar,
usus sum: consultori enim suasi, ut de re
tota sedes Apostolica consuleretur, indeque
responsum auferretur: id enim in ejusmodi
controversiis arduis faciendum esse admonet
idem Hostiensis.

QUÆSTIO CXIX.

1. **P**arochus nonnullus hanc ad me causam
detulit: Antonio duo sunt filii, Francis-
cus & Joannes: Francisco nascitur filius Mar-
cus; Joanni, filia Lucia: alius quidam alie-
nus, qui Cytharus appellatur, uxorem ducit
Luciam: Lucia mortua ducit aliam. Quæri-
tur, num secunda hæc uxor Cythari post viri
sui mortem in matrimonium collocari possit
Marco. Breviter, in eo est quæstio: utrum
Marcus Cythari cognatus habere possit uxo-
rem secundam ipsius Cythari.

Ipse cum gravibus eo tempore occupatio-
nibus atque negotiis distinerer, quo allata est
quæstio, diem insequentem Parocho condi-
xi, quo ad accipiendum responsum ei re-
deundum erat. Verum post multos annos
etiam nunc mihi ipsius adventus est in ex-
pectatione: comparata autem responsio hæc
erat: Antiquorum canonum jure justas ist-
iusmodi nuptias non esse: quoniam secun-
dum affinitatis genus, genus dico, non gra-
dus, attingunt: jure autem veteri constitu-
tum erat: ut neque in tertio genere affinita-
tis legitimæ nuptiæ haberentur, ut liquet ex
Decretali, Contradicimus, & ex canone,
Porro, Julii I. 35. quæst. 3. Sed ex nova
Decretali Innocentii III. in concilio Latera-
nensi, quæ incipit, Non debet, de consan-
guinitate & affinitate, hisce temporibus im-
pedimentum ex genere affinitatum ortum;
quiescit in primo genere; ad secundum &
tertium non progreditur.

2. Glossa Decretalis Innocentii, Non debet,
hac ratione atque his verbis genera affinita-
tis designat. Si vis habere primum genus af-
finitatis adde per carnis copulam alicui de tua
consanguinitate aliquam personam, & illa
persona est affinis omnibus consanguineis vi-
ri sui in primo genere affinitatis: & hoc ge-

nus tantum prohibitionem habet. Unde
mortuo viro illius mulieris, puta fratre tuo,
illa non potest habere aliquem de consanguini-
tate viri sui. Ergo patet quod omnes con-
sanguinei & consanguineæ uxoris meæ sunt
mihi affines in primo genere affinitatis. Si
vis habere secundum genus affinitatis, adde
personam per carnis copulam primo generi
hoc modo: Uxor fratris mei est mihi in pri-
mo genere affinitatis: mortuo fratre meo ad-
de illi alium virum, & ille erit mihi affinis
in secundo genere affinitatis; & ille secun-
dum antiqua jura non poterat, illa mortua,
accipere aliquam de consanguinitate prioris
mariti usque ad quartum gradum: & de isto
secundo genere habes 35. quæst. 3. de pro-
pinquis: sed hodie non prohibetur, ut hic
dicitur. Si vis habere tertium genus, adde
personam personæ per carnis copulam secun-
do generi, & sic habes tertium genus.

Sotus in 4. sentent. distinct. 41. quæst.
unica, articul. 1. secutus D. Thomam, di-
vum Bonaventuram, & Richardum, quos
citatur, tria affinitatis genera sic enucleat: Si
Maria fratri meo esset matrimonio conjun-
cta, erit mihi & sorori meæ affinis in primo
genere. Si autem fratre meo defuncto eadem
Maria nuberet Petro; ille fiebat mihi & so-
rori meæ affinis in secundo genere. Et, si
Maria defuncta, ille postea Petrus duceret
Annam, illa efficiebatur mihi affinis in ter-
tio genere. Ex qua explanatione intelligimus
uxorem secundam leviri mei, seu cognati,
quæ est extra omne consanguinitatis meæ ge-
nus, in secundo genere affinitatis mihi con-
junctam esse: quo affinitatis genere fœdera
justi connubii non impediri ex sanctione con-
cilii Lateranensis & Innocentii III. satis ex-
ploratum est. Quocirca, inter Marcum &
secundam uxorem Cythari, qui cognatus est
Marci, iniri posse matrimonium, dicen-
dum est.

Rosella, in verbo, Impedimentum, 14.
num. 5. hujus meminit casus, quem evenisse
scribit eo tempore, quo is hoc de genere
commentabatur. Petrus cum Berta matri-
monium contrahit: è qua filiam suscepit;
quam Sempronio nuptum collocavit. Petrus,
postquam decessit Berta, ducit secundam
uxorem; diem item obit filia Petri, uxor

Sempronii. Quærebatur, possétne Sempronius alteram Petri sui soceri uxorem habere post soceri interitum. Responditque Rosella posse illum habere: si quidem uxor illa secunda Petri secundo affinitatis genere generum contingebat.

Sylvester, in verbo, Matrimonium, 8. quæst. 15. §. Similiter si Petrus, hanc item adfert quæstionem. Petrus habuit successivè duas uxores, Bertam & Mariam: ex quarum prima, id est Berta, genuit Margaritam filiam; quæ nupsit Martino. Martinus potest in uxorem accipere Mariam secundam uxorem Petri. Et sic, inquit ipse, datur casus, in quo gener accipere potest eam, quæ fuit uxor soceri sui: ergo quis uxorem ducere potest affinis sui in primo gradu: quantò igitur magis poterit Marcus uxorem secundam Cythari cognati sui habere, cum quo intercedebat Marco necessitudo tantum in secundo genere?

Porro autem beneficium à concilio Lateranensi nuptiarum libertati tributum, ut iis obesse non possit, nisi qui se primo affinitatis genere attingunt, magna nititur æquitate: neque enim quisquam fit mihi affinis, quia personam ducit non mihi consanguineam, sed ideo, quia personam ducit mihi ejusdem sanguinis societate conjunctam: atque ideo meo connubio illa prima affinitas obesse debet, non nocere secunda, neque tertia; cum neutra hæc propriè per se gignat affinitatem, sed impedimentum solum, quod in canone, Porro, 35. quæst. 3. impedimentum nuncupatur publicæ honestatis justitiæ: quod impedimentum, uti dictum est, ultra primum genus non labitur.

QUÆSTIO CXX.

1. **P**rimaria scemina cum viro primario nubit, animo à connubio dissentiens: multos annos in matrimonio manent; necnon liberi procreantur: mulier tanti flagitii conscia, crimen, dum de peccatis suis confitetur, sacerdoti patefacit. Duo hîc quæsitæ sunt: Primum, utrùm vir & scemina iterum contrahere matrimonium debeant, novo consensu interiore atque exteriori adhibito.

Quæst. CXX.

Secundum, liceátne hoc iis facere clandestinè, sine paracho, & testibus, absque Romani Pontificis concessu: cum matrimonia clandestina à Tridentino concilio sublata sint; & justa esse non possint, nisi coram paracho, & minimùm duobus testibus celebrentur; ut planum fit ex sess. 24. cap. 1. de reformatione matrimonii.

Mihi hæc sententia fuit, necessarium esse utriusque conjugis novum assensum externo signo declaratum: contrahere verò eodem clandestinè non posse sine Romani Pontificis auctoritate. Aiebam exteriorum assensum necessarium esse; quia matrimonium est contractus humanus, qui revocatur ad illud genus contractuum, Do, ut des. Nos autem in disputatione nostra de contractu, ubi de generalibus causis ejus disservimus, demonstravimus, veram contractus formam esse contrahentium legitimam consensionem, signo aliquo externo declaratam. Cum igitur hoc matrimonium simulatum fuerit; veraque forma à principio caruerit, nancisci illam non potest, nisi ejusmodi consensio renovetur.

Quod, si quum post contractum matrimonii, impedimentum quodpiam sese ostendit, quod ab Ecclesia removeri potest, ubi remotum est, necesse est iterum contrahere, quod nemo inficiatur: quantò verius erit id necessarium, cum impedimentum oblatum est matrimonio, in quo Ecclesia nihil potest; cum impedimentum sit juris divini ac naturalis?

Paludanus in 4. sent. dist. 27. q. 2. art. 2. externum consensum probat in matrimonio requiri: & quia contractus est; & quia sacramentum; eidemque matrimonio, quatenus sacramentum est, magis principale esse signum exterius, quàm consensum: sic ille in 2. concl. illius artic. 1. Jam verò clandestinam contrahendi rationem sine auctoritate Romani Pontificis usurpari non posse, perspicuum est cum eam improbet concilium Tridentinum, & irritam esse decernat. Quare, ut rata sit, Romani Pontificis auctoritate opus est, cui hujusmodi concilii jura subiecta sunt.

Et quoniam non defuit, qui de utraque difficultate mecum dissentiret, auctoritate, captiosisque

captiosisque argumentis recentis cujusdam Theologi victus : idcirco de omni controversia diligentes ipse litteras dedi ad patrem Stephanum Tuccium , Romanæ pœnitentiariæ rectorem ; ut ab quopiam tribunali , cujus judicio standum esset , responsum impetraret.

Consuluit is pater doctissimus & religiosissimus Clementem VII. Pontificem maximum ; à quo hoc tulit responsum , atque ad me Venetias misit. Pontifex respondit esse necessarium novum consensum utriusque coram testibus , & parochio , admonito prius marito de matrimonii nullitate : sed ad evitandum scandalum dispensat , ut secretò inter se contrahant renovato consensu , cum legitimatione prolis : in pœnitentiam mulier per biennium jejundet semel in mense ; & communicet decimo quinto die ; & tertiam partem Rosarii recitet quotidie , nisi ex oblivione , vel alio legitimo impedimento. Quare post Apostolicæ sedis dijudicationem nemini est amplius integrum de re secus opinari.

QUÆSTIO CXXI.

HÆret hæc quæstio cum proxima superiore : nam sacerdos confessarius mulieris , ut viri assensum ad novum matrimonium ineundum facilius eliceret , ejusque animum ab omni suspitione mali averteret (erat enim uxori suboffensus , & nonnulla suspicio ejus animum exulcerarat) ut existimationi ac pudicitie fœminæ consultum esset , viro persuasit , matrimonium inter eum & uxorem suam esse nullum ; ideo , quod ea , antequam nuberet , continentiam Deo vovisset : quod voti genus matrimonium quod consecutum est , irritum fecit. In quo vir deceptus est ; falsæque doctrinæ error est ei objectus : quandoquidem continentia voto promissa Deo , nisi sollemnis sit , qualis eorum est , qui eam in aliqua religione ab sede Apostolica approbata profitentur , atque eorum qui sacris ordinibus initiati Episcopo spondent , matrimonium non dirimit (excipe votum continentiae etiam non sollemne in societate Jesu emissum) conti-

nentiae autem votum , quo obstrinxit se mulier , certum est simplex fuisse , non sollemne : ergo vir novo matrimonio consensum accommodavit per errorem , atque deceptus.

Merito igitur dubitatum est , num contractus novi matrimonii errore initus , ratus ac justus fuerit ; cum errantis non sit consensus. Est enim in lege , Nihil consensui. ff. de regula juris his verbis : Non videtur , qui errant , consentire : & in l. Si per errorem. ff. de jurisdictione omnium judicum , dicitur non consentire eos qui errant : Quid enim , inquit lex , tam contrarium consensui , quàm error ? & in l. Ad probationem. C. de locato & conducto , dicitur , Inscientiam errantis non habere consensum , & in l. Cum testamentum. C. de juris & facti ignorantia dicitur , Errantis nullam esse voluntatem , & in l. Non idcirco , eod. tit. dicitur , Errantis nullum esse consensum.

Nihilominus tamen mihi visum est secundum valuisse matrimonium : propterea quod contractus tunc per errorem redditur nullus , cum illius est causa error. Quod si is qui contrahit errans , screns etiam contraxisset , error non vitiat contractum. At vir , quamvis scivisset votum mulieris non habuisse vim dissolvendi matrimonium , accommodasset consensum novo conjugio id enim tum ratio tum necessitas suadebat : Primum , quia suscepti liberi educatrice & altrice parente caruissent , si uxor à viro dimissa fuisset : deinde , quia cum matrimonio palam , & in Ecclesiæ facie contractum esset , solo viri dissensu diremptum numquam fuisset ; siquidem impedimentum , quod matrimonio obstabat , occultissimum erat ; postremò , quia divortium inimicitias atque odia inter nobilissimas familias gravissimæque incommoda excitasset. Nec secus quàm nos , duo graves Theologi , ad quos de hac controversia relatum est Romam , quorum unus fuit Cardinalis Toletus , responderunt.

QUÆSTIO CXXII.

X Acilius , senex durus & immitis , Saffia filia , nisi nubat Torquato , septa sacrarum monialium denuntiat ; aut cum

maritum illi futurum, aut in monialium domicilio sibi tondendum esse capillum: utrum optet, in ejus potestate esse: triduum ei tantum dari ad deliberandum. Filia, quæ à Torquato vehementer abhorrebat, quod gravia & odiosa multa de eo inaudisset, minis ac verbis asperioribus patris perterrefacta, inclusioni & religionis vinclis, connubii servitutem non parum duram sibi censuit anteponendam: quare matrimonio cum Torquato conjungitur. Quæritur, utrum illud fuerit matrimonium: præsertim cum puella, dum nuberet, sexdecim esset annorum.

2. Respondi, nullum illud, atque irritum fuisse connubium: quia aut omnino consensu caruit; aut certè consensu caruit libero, qui debet metum excludere cadentem in constantem virum. Mala enim, quæ à parte intentabantur puellæ, non solum teneræ virginis mentem labefactassent, sed etiam viri fortis animum convellissent. Etenim in malis, quæ vir fortis reformidat, à doctoribus numerantur, carcer, præsertim perpetuus, servitus, amissio bonorum, sine quibus vita sustineri non potest: quæ omnia mala uno & eodem tempore adolescentulæ comparabantur. Nam moniales in suis sacris domiciliis, quasi in perpetuo carcere commorantur; qui intolerabilis iis esse solet, quæ invitæ in illum conjiciuntur. Servitutis item jugum minimè ferendum videtur illis, quibus repugnantibus imponitur. Eadem omnium bonorum, quæ aut habent, aut habere possunt, possessionem amittunt. Videmus etiam Ecclesiam, cum graviore pœna in quempiam animadvertit, hac uti, ut in monasterium, ad pœnitentiam agendam eum detrudat.

3. Quæres, num saltem apud Deum valere potuerit illud matrimonium, si puella verbis territa patris interiorum consensum contractui præbuit: nam apud Ecclesiam esse nullum, constat inter omnes, certumque est ex sacris Ecclesiæ constitutionibus: nam in Decretali Alex. III. Cum locum, de sponsalibus, est his verbis: Cum locum non habeat consensus, ubi metus, vel coactio intercedit: necesse est, ut ubi assensus cujusquam requiritur, coactionis materia repellatur. Idem decernitur in Decretali ejusdem, Veniens, 2. & in Decretali Honorii III. Consultationi, eod. tit.

Verum, num, quod irritum habet Ecclesia, Deus etiam habeat, semperque habuerit, dubitatum aliquando fuit. Nec defuerunt qui crederent, Deum justum illud velle esse conjugium, cui causam attulit justus metus, sive qui hominem constantem permovere posset: quorum errorem meritò redarguunt ii, qui tutiorem Theologiæ rationem invenerunt, ut D. Thomas in 4. sent. distin. 29. q. 1. artic. 3. quæstiuncula 1. D. Bonaventura in eamd. dist. art. 1. q. 1. & Scotus in eamd. q. 1. art. 2. & Richard. in eamd. art. 1. q. 1. & Durand. q. 2. ut alii tam multi taceantur. Omnes enim hi probant, libertatem consensus, quo & vis & metus excluditur, non solum Ecclesiæ, sed jure etiam divino & naturali requiri: ita ut sine tali consensu, nullum consistere queat verum matrimonium.

Rectum mihi visum est hoc loco D. Thomæ & Scoti sententias exscribere. Divus igitur Thomas his verbis usus est in eo loco: Dicendum ad primam quæstionem, quod "vinculum matrimonii perpetuum est: Unde "illud quod perpetuitati repugnat, tollit ma- "trimonium: metus autem, qui cadit in con- "stantem virum, perpetuitatem contractus "tollit: quia potest peti restitutio in integrum: "quia talis coactio metus, qui cadit in con- "stantem virum, tollit matrimonium, & non "alia. Constans autem vir judicatur, virtuo- "sus qui est mensura in omnibus operibus hu- "manis, ut Philos. dicit in 3. Ethic. Quidam "autem dicunt, quod si adsit consensus, quam- "vis coactus, interius est matrimonium, "quantum ad Deum; sed non quantum ad "statum Ecclesiæ, quæ præsumit ibi non fuisse "consensum interiorem propter metum, Sed "hoc nihil est; quia Ecclesia non debet præ- "sumere de aliquo peccatum, quousque pro- "betur: peccavit autem, si dixit se consenti- "re, & non consensit: unde Ecclesia præsumit "eum consensisse, sed judicat illum consensum "extortum non esse sufficientem ad faciendum "matrimonium.

Sed præclare Scotus conficit eundem locum in 4. dist. 29. q. 1. art. 2. ubi sic: De "secundo dico, quod consensus coactus in "istam, non sufficit ad contractum matrimo- "nii: ut expressè habetur Extra, de spons. Cum "

locum, & cap. Veniens 2. & cap. Consultationi. Sed quæ est ratio istius? Respondet deo, & à causa formali istius contractus, & à causa efficiente, à qua est quod contractus habet talem formam; & à causa finali, propter quam efficiens dedit contractui talem formam. Primum patet: quia iste contractus est datio; & licet non liberalis; quia dat, ut detur sibi æquale; est tamen libera datio: quia contra dationis rationem est, quod non sit libera. Secundò, à causa efficiente: quia Deus talem instituit istam translationem summè liberam. Unde non est istud ab Ecclesia determinatum, sed tantum expressum. Patet enim, quod etiam in lege naturæ erat istud requisitum in contractu matrimonii. Gen. 2.

Adhærebit uxori suæ: sed non adhæret quis illi, quod invitè tenet. Et Genes. 24. dicitur de Abraham, qui dixit illi servo suo: *Si noluerit mulier tecum venire, tunc liber eris à juramento*: & cum peteret ille Rebecca, dixerunt: *Vocemus puellam, & queramus voluntatem ejus*; & statim quaesierunt parentes: *Vis ire cum homine isto*? Respondit, *Ibo*. Tertiò, ex parte finis, quæ est proles procreanda; ex quo nascitur indissolubilitas vinculi: ad istum competit istam dationem esse simpliciter liberam: quia (ut dictum est, ut habetur 20. qu. 3. præfens)

Quod quis non diligit, facilè contemnit. Dicit etiam quidam, quod posset dici Ecclesiam illegitimare personam aptam etiam pro illo tempore, pro quo est coactio: quia sicut potest illegitimare simpliciter; ita etiam in casu, vel ad tempus: sed hoc non credò; imò statutum Ecclesiæ hoc requirit ad naturam istius contractus ab efficiente determinatam, propter finem, ad quem est.

6. Richardus in 4. dist. 29. art. 1. q. 1. & in eandem Durandus, c. 2. id ipsum ratione hac, quæ item aliorum est, persuadent. Quia matrimonium, cum sit sacramentum, conjunctionem significat Christi & Ecclesiæ: quæ conjunctio ac necessitudo non ullo metu, sed magno amore conflatur; ergo id ipsum inesse debet in sacro ejus copulationis signo.

Altifiodorus in 4. lib. summæ, cap. de 6. impedimento matrimonii, quod alii non reliquerunt, indicans inquit, Matrimonia

coacta solent habere pessimos fines, ut dicit Ambrosius: non enim possunt se diligere sic conjuncti. Ipse hanc addo rationem: Nullus contractus initus ob metum cadentem in constantem virum valet, jure conscientiae, ut multorum Doctorum testimonio, & ratione à nobis est ostensum in nostris disputationibus de contractibus: ergo nec matrimonium, qui contractus est, valebit, si ejus causa vis sit, aut metus.

Sed objicies. Multo major est servitus, quam adfert Baptismus baptizato (nam totum Christianæ legis jugum ei imponit) quam servitus conjugii, quam subeunt conjuges: sed servitutem, quam efficit Baptismus, non repellit metus cadens in constantem virum: ergo nec conjugalem par metus extinguet.

Respondent D. Thom. D. Bonavent. Altifiod. & alii, longè disparem esse utriusque sacramenti rationem. Sacramentum enim baptismi, inquit D. Bonavent. in 4. dist. 29. artic. 1. q. 1. est opus Dei, non hominum: sed matrimonium est à consensu hominum. Præterea, ut idem affirmat, totum esse matrimonii causatur à consensu: in baptismo non sic. Altifiodorus autem ait in baptismo operari Deum; hominem verò, ut ita dicatur adoperari: in matrimonio verò ipse homo, inquit, operatur. Nempe id ipsum vult dicere, quod D. Bonavent.

Scotus dissimilitudinis rationem in utroque sacramento pressè & acutè tripliciter evoluit in illa dist. 29. q. 1. art. 2. Primum, quia conditio baptizati efficitur melior, non sic matrimonio adstricti. Secundò, inquit, quia voluntas superioris ratificat per talem consensum coactum aliquem fieri filium Ecclesiæ: non sic autem in matrimonio. Tertia ratio: quia baptismo quis jus assequitur adoptionis: quæ adoptio non ita libero eget consensu, sicut matrimonium. Namque adoptio in eum etiam convenit, qui nondum compos est rationis: at matrimonium non permittitur ei, qui nondum utitur ratione, atque consilio.

Solet illud etiam opponi ex Apostolo ad Coloss. 3. *Filii obedite parentibus per omnia*. Divus Thomas, reliquique Theologiæ gymnasiarchæ respondent, Apostoli præce-

ptum ad eas res pertinere, quæ patriæ subj-
ctæ sunt potestati: at jus deligendi sibi hone-
stum vitæ statum naturale est; cui patria po-
testas incommodare non debet, Matrimonia
verò præcipi à parentibus non posse filiis,
probant D. Thom. in 4. sent. dist. 29. q. 1.
art. 4. & D. Bonavent. in eamd. art. 1. q.
2. & Richar. in eamd. art. 1. q. 3. & Sco-
tus in eamd. q. 1. art. 2.

8. Posset tamen, inquit Gabriel in eamd.
dist. q. 1. art. 3. dub. 1. Pater præcipere fi-
lio, ut contrahat cum aliqua de hac vel illa
familia, dum filius aliàs sine præcepto pater-
no contrahere tenetur, ut inquit Præpositus
in cap. Cum olim, de sponsal. aut dum ex
præcepto divino stante hominum paucitate
præceptum de contrahendo obligaret pro lo-
co & tempore. Hæc illi, quæ mihi sanè pa-
rum videntur certa. Neque ea, quæ sanctis
Patriarchis divino impulsu, & propter arca-
nas rationes permissum est, passim cætero-
rum hominum, aut fœminarum parentibus
concedenda sunt.

Richardus & Scotus obijciunt sibi legem,
Sed quæ patris. ff. de spons. ubi non sit po-
testas filiae dissentendi à patre in contrahen-
dis nuptiis, nisi cum ei virum eligit moribus
indignum, vel turpem. Respondent iidem,
ejusmodi juribus civilibus sacras Ecclesiæ le-
ges adversari; atque ea re audienda non esse.

- Mihi perlegenti jura de ritu nuptiarum, oc-
currit hæc lex: Si parte cogente ducit uxo-
rem, quam non duceret, si sui arbitrii esset,
contraxit tamen matrimonium, quod inter
invitos non contrahitur; maluisse enim hoc
videtur. hæc in ea lege, Si patre cogente.

Verum admonet Glossa non intelligi legem,
Si adhibito metu: obstat enim lex, Si mu-
lier, §. Si dos. ff. Quod metus causa,

9. Postremò, argumentari sic quispiam pos-
set: Vir constans idem est, qui virtute præ-
ditus: ergo metus non datur cadens in con-
stantem virum, quo matrimonium impediri
queat: nam in eum metum conjectus vir
constans numquam contraheret, ut culpam
effugeret: neque enim fieri videtur posse, ut,
si metus aliquis rumpat matrimonium, sine
scelere quis illud eligere possit: neque non
matrimonium, sed concubinatum pellica-
túmque eligeret; idque siye animo cum ver-
bis consentiens, siye dissentiens.

Quantum ipse ex Scoto & Gabriele colli-
gere potui (qui tamen non perinde ut nos
argumentantur) qui metu gravioris impen-
dentis mali nuptiarum coeunt societatem, si
à verbis non discrepet mens, vitare illos pec-
catum, licet verum matrimonium, nec Dei,
nec Ecclesiæ judicio efficiatur: illorum enim
verborum, Accipio te in meam, ea vis est,
ut Scotus & Gabriel interpretantur: Accipio
te in meam, (verba sunt Scoti) quantum
in me est, præsupposita violentia ista; & si
Deus ratificaret per talem consensum, qua-
lem nunc habeo, traditionem corporis mei
fieri, traderem tibi meum: & in tantum tra-
do, quantum tradi potest per talem consen-
sum. Hæc Scotus. Neque verò Scotus, ne-
que ullus Theologus concederet potestatem
fieri perterrefacto viro, aut mulieri, corpus
suum ullo modo cum altero commiscendi,
aut iis tactionibus, uxoriisque complexibus,
& osculis utendi, qui solis veris conjugibus
permittuntur. Quare dum ea mente, quam
evoluit Scotus, pronuntiantur verba, ca-
veant qui ad contrahendum metu adducun-
tur, ne animus tunc ad ullum conjugii actum
traducatur, eumque concupiscat: quia con-
jugalis non esset, sed fornicarius, atque
nefarius.

Itaque Sassiæ adolescentulam, si, quod io-
verbis declarabat, animo amplectebatur,
probabile est non peccasse; vel quia ignara
fuit hujus impedimenti irritantis matrimo-
nium; vel quia signara, ea ratione implici-
ta, ac tacita, quam attulit Scoti interpreta-
tio, excusari potuit. Quod si diuturnam
consuetudinem cum viro, in cujus manum
venit, habuit, sobolémque procreavit; justa
quoque inscitia juris veniam dare illi potuit:
nam existimare potuit metum illum non ita
officere potuisse contractui, ut eum irritum
faceret.

Sciscitatus est Sassiæ pater: num matri-
monium filiae suæ diuturna consuetudine in
eadem domo, & in eodem thoro potuerit
convalescere: id enim significare videntur
verba Bonifacii VIII. in Decretali, unica,
de desponsatione impuberum. Nam decernit
sponsalia impuberum, quæ propter defectum
consensus nulla fuerunt, non posse conva-
lescere, nisi fortè longa cohabitatione, quæ
consensum indicet.

Respondi, post concilium Tridentinum, non esse locum Decretali. Nam matrimonium, cui legitimus à principio defuit consensus, & esse nullum, & in facie Ecclesiæ renovandum esse, ut satisfiat Tridentinæ synodi decreto, respondit Clemens VIII. Et quando auctoritate Romani Pontificis liceret clandestinè iterum contrahere, utriusque conjugis coire debet consensus libera, & signo aliquo externo declarata: ut in aliis responsis à nobis dictum & probatum est.

Vidit id ante concilium Tridentinum Gabriel in 4. dist. 29. q. 1. artic. 3. propos. 3. hisce verbis ab illo exposita. Tertia propositio: Probabile ex dictis, quòd quantumcumque longæua cohabitatio, ac personæ coactæ taciturnitas, munerum largitio, amplexus, & oscula, adjuncta carnali copula, & si quæ sunt similia, contractum ex metu justo nec perficiunt, nec ratificant, nec confirmant sine actu positivo novo liberi & mutui consensu conjugalis, sufficienter expressivo: & hoc in foro conscientiæ, patet ex dictis.

Sed idem Gabriel, in eodem artic. & propositione, quærit num persona rudis, & proba, quæ timore justo perculsa contraxit, si post metum affectu uxorio consortem connubii cognoscit, credens metum illum non obstitisse justo matrimonio, illa bona fides faciat matrimonium, quod nullum fuerat, ratum. Ubi negantium doctorum sententiam & rationem explicavit, hæc verba attexit: Verum oppositum facile posset defendi. In quo turpiter hallucinatus est Gabriel, retexens ea quæ sæpius in eadem quæst. inculcavit: & post concilium Tridentinum, à quo irritantur clandestina matrimonia; & post responsum Clementis VIII, opinio, quam ait Gabriel posse defendi, error est perniciosus.

Ergo Sassiæ alterutrum omnino faciendum est, ut, aut à viri non sui contubernio recedat; aut, si in eo manere velit, matrimonio iterum liberè assentiatur, viro quoque liberè assentiente, vel præsentente parochi, & duobus testibus; vel, ne res gravius offendat animos cæterorum, ipsamque Ecclesiam, ab Romano impetret Pontifice, ut clam sine parochi & testibus, inter se ambo contrahere queant.

QUÆSTIO CXXXIII.

ARdua fuit mihi posita Ferrariæ quæstio, 1. Ab antiquo collegii nostri sacerdote, quæ multorum exercuit torfitque ingenia: in cuius controversiæ disceptatione primùm aliorum Doctorum sententias exponam; deinde, meam ipse indicabo. Quærebat igitur, num Petrus, homo Christianus, qui puerum Judæo & Judæa natum suscipit, cum sacro baptismo abluitur, possit ejus matrem, cum similiter renata fuerit, in matrimonium ducere. Quod cum quæritur, illud item quæritur: an is, qui baptizat, vel tenet filium Judæi, vel non baptizati, cum ejus patre, vel matre cognationem contrahat spiritualement.

Contrahi dixerunt hi omnes: Glossa, in cap. 1. 30. q. 1. explanans verbum ex lavacro: quam Glossam à Doctoribus approbatam esse in sua summa scribit Rosellæ auctor, in verbo, Impedimentum, impedimento 6. num. 26. D. Antoninus in 3. par. tit. 1. cap. 13. §. 3. Angelus in verbo, Matrimonium 3. num. 11. Rosella loco citato. Sylvester in summa, verbo, Matrimonium 8. quæst. 8. dicto 12. in qua sententia ait esse divum Thomam.

Contrariam sententiam persuadet Sotus in 4. dist. 42. q. 1. art. 3. in quam sententiam adducit divum Thomam: sed de divo Thoma diligentius erit considerandum. Posterior opinio, quamvis patronum unum habeat Sotum, firmis tamen se tuetur rationibus. Prima ratio. Affirmant D. Thomas, Richardus, Paludanus in 4. d. 42. & universus Theologorum cætus, ut testis est Sotus loco, quem jam indicavimus, si non baptizatus baptizet, vel suscipiat quempiam, cum eo quem baptizat vel suscipit, nullam gigni cognationem spiritualement; cum ejus non baptizatus sit minimè capax: id quod concedit etiam Joannes Andreas interpretans illam regulam juris, Ex eo, lib. 6. ad quam interpretationem vel potiùs disputationem, lectorem rejicit Panormitanus, in rubrica de cognatione spirituali. Scio Glossam in cap. In baptismo, de consecrat. dist. 4. & Glos-

sam in c. Pervenit. 50. q. 1. significare nonnullos, qui paullo secus quam Theologi senserunt; in quibus etiam fuit Angelus: verum, quod docent Theologi, in hac parte firmum videri & haberi debet. Si ergo non baptizatus non contrahit affinitatem ullam spirituales baptizando, vel tenendo; cum eo contrahat Christianus baptizans, aut tenens ejus filium, vel filiam? Secunda ratio. Sacramentorum sacrarumque caeremoniarum, quas Ecclesia colit, legibus non devinciuntur Judæi, ac reliqui omnes non baptizati: ergo neque lex cognationis spiritualis ad eosdem pertinebit. Postrema, ne singulas confecer: sicut nemo potest cognationem quampiam naturalem suscipere, nisi sit naturaliter natus; ita neque in quempiam spiritualis cadere potest, nisi spiritualiter in baptismo generatus.

3. In hanc ego sententiam discederem non invitatus, nisi contraria vinceret numero auctorum, & pondere. Neque tanti sunt allata argumenta, ut haud majorem negotio repelli possint. Hac enim distinctione concidit primum. Dupliciter spiritualis affinitas in aliquem derivatur: primo modo, per se primò, directè, principaliter, antecedenter, activè, & actione, ut ita dicam ministeriali: secundo modo, per accidens, secundariò, indirectè, accessoriè, consequenter, passivè. Primo modo in eum tantum derivatur, qui sacramento baptismi consecratus est. Cum enim hoc genus cognationis, ut magnis placet Theologis, sit ex statuto Ecclesiæ, placuit ei, ut qui ex sacro baptismi characterum cum ipsa nulla agnatione tenetur, non possit cognationis spiritualis esse minister, & quasi procreator. Secundo modo, infidelis ejusdem affinitatis est particeps. In secundo argumento inest labes ac vitium: quamvis enim Judæi, nec fidei nostræ, nec sacramentorum legibus teneantur; quia nec ad fidem Christianam, nec ad Christiana sacramenta suscipienda cogi debent: quamvis caeremonias nostras, quibus fidem ipsi nostram testamur, observare minimè cogantur: leges tamen morales, & quibus politica justitia continetur, servare debent, sicut reliqui omnes Christiani: nullas injurias vel contumelias aut Christo, aut ejus sanctissimæ ma-

tri, aut nostris sanctis, aut nostræ religioni, vel cultui imponere possunt: multas item leges ecclesiasticas, quæ sacros nostræ religionis ritus attingunt, violare non possunt.

De multis recitemus nonnullas. Lege Alexandri III. quæ habetur Ext. de Judæis. 4. cap. Judæi de civitate, & cap. Consuluit, non est concessum, ut novas synagogas edificarent, sed ut veteribus contenti sint, easque reficere possint. Idem Pontifex in cap. Quia, eod. tit. tulit, ut parasceves iidem Judæi totum diem, ostia, & fenestras suas clausas habeant. Innocentius III. sanxit in Concilio generali, ut est in cap. In nonnullis, eod. tit. uti è Judæorum & Sarracenorum genere tam viri quam mulieres à Christianis habitu secernantur: Ac ne Judæi lamentationis & Dominicæ passionis tempore, in publicum prodeant; quasi nostras sordes & fletus, quos per tristis illius temporis recordatio exposcit, ludibrio & contemtionem ducentes. Quæ lex cum Christiani cultus dignitate valde cohæret. Judæus, qui per fraudem mulieris Christianæ, ejus viro necem attulit, ad fidem nostram conversus habere illam uxorem non potest, ex c. Laudabilem, de convers. infidel. Lex, quæ bigamum sacris ordinibus initiari non sinit, est item Judæis imposita; ut quamvis ad nostri baptismi sacramentum accedant, ob illam ipsam notam à sacris ordinibus tamen prohibeantur: quemadmodum est in canone, Acutius, dist. 26. Sponsalia, quæ sunt futurarum nuptiarum promissio, & matrimonii quædam inchoatio, cum Hebræa muliere iniri ea conditione possunt; si ea Judaica superstitione repudiata, Christiana sacra susceperit: ut ex can. Non oportet, 28. q. 1. colligit Glossa explanans cap. quod antecedit, Illi. Cur ergo non potuit eadem Ecclesia genus affinitatis spiritualis, cum in sacramentis Baptismi & Confirmationis minister vel suscipiens est Christianus, cum Judæo vel Pagano communicare, quando persona suscepta in sacramento Baptismi est Judæa vel Pagana?

Tertia & postrema ratio non peræqua, proportionem concluditur. Neque enim necesse est, ut si cognatio naturalis exigit cognatum naturaliter natum, spiritualis po-

stulet eum, qui sit spiritualiter natus: namque personas, inter quas prior cognatio versatur: natura ipsa principio constituit posterioris, Pontificum arbitrium; quod eo affinitatis genere & Christianos & non Christianos vincere potuit, & spiritualiter natos & non natos. Quid; si quispiam scelerata ac nefaria mente ad baptismum accedit, in cuius quidem anima character sine divina gratia imprimatur, erit-ne hic spiritualiter natus? Minimè verò: spiritualis enim natiuitatis & ortus est gratia verissima causa; per quam nos sibi Deus in adoptionem mancipat. Sed tamen hic ipse, qui Baptismi sacramentum sine suorum flagitiorum expiatione, imò cum immani sacrilegio suscipit, efficitur-ne spiritualis cognationis capax? Quis neget? at non est spiritualiter generatus, quamvis sit baptizatus: Non verè dicitur igitur, oportere, eum qui affinitatis spiritualis futurus sit consors, spiritualiter esse procreatum. Nisi velimus, sacram ipsam corporis abluitionem, & vitam spiritualem, & generationem spiritualem appellare; vel quia ejusmodi vitæ, hoc est gratiæ, est causa per se conficiens, uti instrumentum ad eam gignendam à Christo instituta; quam ipsam numquam non gignit, nisi polluta ejus, qui suscipit, conscientia impediatur, ac nisi ea desint, quæ huic Sacramento administrando sunt in primis necessaria, vera materia, vera forma, & vera ministri intentio: vel etiam, quia idem sacramentum unicuique, qui eo initiatur, vitæ spiritualis degendæ necessitatem imponit: vel, quod vitæ spiritualis, quam baptizatus vivit, publicam existimationem comprobatur. Id enim boni & eximii habet Sacramentum Baptismi, quo quis est regeneratus in Christo, ut de hujusmodi homine, vel muliere, nefas sit malam opinionem habere, & suspicari eos ad diabolum pertinere, nisi istos ipsos ex diaboli legibus vitam instituere constiterit.

6. De D. Thoma non liquet omnino, quæ illi fuerit in hac quæstione sententia: nec enim eam pertractavit. Verumenim, ut ne quid callidè reticeam, animum mihi ad ea quæ is in 4. sentent. dist. 42. q. 1. art. 3. scripsit, diligentius attendenti, ad opinionem magis Soti quàm Sylvestri propendere

videtur. Nam perspicuè dixit, cum uxore non baptizata haudquaquam cognationem contrahi spiritualem, quia spiritualis vitæ est expers. Ac nimirum hoc genus facti D. Thom. innuit: cum vir non baptizatae mulieris baptizatur, vel tenetur; ut tenenti, vel baptizanti cognata non evadat mulier, quæ ab Judaica vel pagana superstitione nequit avelli. Ante conc. verò Triden. cognationem spiritualem mansisse ad mulierem, vel ad uxorem ejus, qui baptizabatur, vel tenebatur tam in Baptismo quàm in Confirmatione, si ea erat baptizata, nemo dubitat: licet nunc sublatam sit ejusmodi affinitas à concilio Tridentino, sess. 24. cap. 2. de reformatione matrimonii. Nimirum unius D. Thomæ & ejus dicti, tanti apud me habetur auctoritas; ut in hac causa hæream, ac de re tota, quæ controvertitur, sedem Apostolicam consulendam existimem.

QUÆSTIO CXXIV.

K. Mulier Hebræa ipsos octo annos in Christianæ religionis, quam complexa est, sacris permanet: vir in domicilium deductus Catechumenorum, illic nostræ fidei mysteriis imbuebatur, ut is etiam rite Sacramento Baptismi expiaretur: illic liberaliter & humaniter à præfectis & ministris domus tractabatur. Hic ipse, antequam Christianum se velle esse declarasset, duos filios cuidam opifici Christiano vendidit: opifex in potestatem eorum tradidit, qui rationes domus Catechumenorum gubernant, quorum opera pueri baptizati sunt. Pater cum propediem baptizandus crederetur, domum, in qua Christiano more instituebatur, relinquit: proficiscens, uxori, cui nondum Baptismi Sacramentum imperitum erat, denuntiat, integrum illi esse id ipsum facere, quod is moliebatur; quibus verbis ad fugam uxorem impellebat: ea respondit, sibi certum esse in Christianorum numerum & cœtum venire: cupiebat perfidus ille secum filios abducere: sed voti haud factus est compos. Octo abeunt anni, cum nullus rumor de vita sui viri ad Hebræam mulierem, sed jam Christianam,

affluxit : cujus frater multas lustrat civitates , ut de viro suæ sororis cognoscat : nihil certi nec fama , nec auditione accipit : suspicantur eum emigrasse è vita. Mulier connubium optat Christianum Quæsitum est , cum nihil certi sciretur de viri Judæi interitu , utrum matrimonio cum homine Christiano jungi legitimè posset.

2. Mulieris matrimonio , quod ea expetit , hæc obstant. Primum , quia fieri posset , ut vir etiam ejus Christianus jam factus esset : neque enim cum discessit , testatus est ad Synagogam se redire. Deinde , quia non rogatus est à muliere , vellétne in ejus consortio vivere. Postremò , quia credibile est , eum etiam nunc in numero esse vivorum.
3. Nihilominus tamen opinio , quæ mulieri favet , mihi videtur esse probabilior , ob ea quæ subjiciam argumenta , quibus duo jacciam fundamenta. Primum est D. Thomæ in 1. 2. q. 97. art. 3. ubi dupliciter docet , quempiam suam animi declarare sententiam ac voluntatem : primum , verbis ; deinde , factis : sicut autem ratio & voluntas , inquit ille , hominis manifestatur verbo in rebus agendis , ita etiam manifestatur per facta. Et in eadem quæstione scribit , nostri animi sensa ac motus actionibus exterioribus maximè efficaciter detegi , actusque ejusmodi certi judicii ac deliberantis animi signum adferre , præsertim si actiones crebrò repetantur. Per exteriores , inquit , actus multiplicatos interior voluntatis motus & rationis conceptus efficacissimè declarantur. Cum enim aliquid multoties fit , videtur ex deliberato rationis vitio provenire , inquit idem S. Doctor. Secundum fundamentum est Scoti , in 4. sentent. dist. 39. quæst. unica , art. 2. ad argumenta , & Gabrielis , in eamdem dist. q. unica , art. 2. conc. 4. Minimè necessarium esse constitutionem aliquam Ecclesiæ necessaria ratione niti ; satis esse , si probabiliter nitatur : ita Ecclesia prospiciens impendentia mala , quæ ex matrimonio cum infideli contracto oriri possent fideli (nam non evenire illa non posse , valde est probabile) constituit , justa cum infideli & pagano connubia haberi non posse. Disparem autem cultum ex Ecclesiæ statuto dirimens esse impedimentum , affirmant Theologi in 4. sent. dist. 39.

Hisce constitutis fundamentis probationes 4. pro muliere Hebræa exædificemus. Prima probatio. Si vir Judæus uxori dixisset , cum ea commorari se nolle , jus novi connubii statim fuisset mulieri ex Decretali , Quanto , de divortiis ; & ex omnium Theologorum ac Canonistarum sententia : ergo , cum fuga Judæus suæ conjugi id ipsum significavit , cujus consuetudine tot annos carere voluit , quam ipse de suis rebus absentis numquam certiore fecit , cum à Catechumenorum domo discesserit , postquam in eam ingressa est uxor , haud obscuram voluntatis suæ mulieri atque aliis significationem confecit , minimè sibi esse jucundam consuetudinem suæ uxoris.

Secunda probatio. Nostra hac ætate , si alter è conjugibus Christianam suscipit religionem , cum altero qui in perfidia restitit , unà vitam agere ei non permittitur , nisi infidelis spondeat se pariter in Christi fide atque Ecclesiæ potestate futurum. Nunc , inquit D. Thomas , in 4. sent. dist. 39. q. unica , art. 3. pari passu ambulant utrique , scilicet Gentiles & Judæi : quia utrique obstinati sunt. Et ideo nisi uxor infidelis converti velit , non permittitur ei cohabitare , sive sit Gentilis , sive Judæa. Idem Richardus scribit , in eamd. dist. art. 2. q. 1. §. Modernis : & Durandus , in eamdem dist. q. 2. Idem etiam Gabriel in eam ipsam dist. q. unica , art. 2. conc. 5. his verbis. Tametsi olim ex consilio Apostolico licuit converso fideli manere cum infideli conjugem pro ejus conversione in casu certo : hodie tamen non licet , nisi sufficienter monitus ut convertatur , quantocumque converti & baptizari voluerit. Hoc idem testatur Sotus , in eamdem dist. q. unica , art. 4. §. Est tamen hodie consideratè.

Esse autem Judæum commonefactum , ut nostram capefferet religionem , dubitari non debet. Verum ipse perfidiæ suæ non obscura dedit documenta , cum in fugam se dedit , quo tempore de ejus Baptismo feridè agebatur , quando surripere conatus est pueros baptizatos , non ampliùs in ejus paterna potestate constitutos ; quos ipsos rapere si potuisset , sine dubio ad Judaicam impietatem traduxisset. Siquidem & physica & valde probabilis

babilis est ea ratio Paludani, in 4. sentent. dist. 39. quæst. unica, art. 2. concl. 2. Unusquisque parentum nititur prolem trahere ad sectam suam: sicut de beato Augustino habetur, quod optante fideli matre, ut baptizaretur, contradicente Gentili patre, Baptisma ejus dilatum est. Ergo propter periculum prolis, quod inde potest generari, & est educanda ad cultum Dei, quod infidelis creditur verisimiliter impedire, licet dimittere; sicut in casu propter seipsum, quando nollet cohabitare nisi ad infidelitatem pertrahendo. Unde hodie, quia est majus periculum pervertendi fidelem, quam spes convertendi infidelem ex convictu, non permittitur.

5. Si igitur uxori jus sublatum est cum viro Judæo manendi, quod is obfirmati animi & obstinatae sententiae in Judaica superstitione persistendi satis firma attulit argumenta, qui etiam ad pristinam impietatem revocare uxorem & filios conatus sit, in quo undique gravis in Deum contumelia sese ostendit; sanè judicare possumus, matrimonii ruptum esse vinculum. Manere (inquit Sotus in illa distinctione & quæstione art. 3. concl. 4. §. Sed rogas) cum contumelia Creatoris, est vel in Christum, vel in ejus fidem convitia jactare; aut moliri, ut fidelis conjux ad suam sectam pervertatur; aut alia morum corruptela inficere. At meo quidem animo par est injuria, si infidelis cum baptizata jam prole id moliatur. Illæ verò voces Judæi ad mulierem Judæam: Tibi etiam integrum est, & temporis ratio permittit, ut idem quod ego facias; improbitatem animi illius non obscure testantur. Quapropter data videtur jam esse mulieri potestas ad novum migrandi conjugium: si vera ea sunt quæ, tum à Soto, tum à Gabriele sunt scriptis tradita.

6. Nam Gabriel his verbis: Cum igitur discedit infidelis, fidelis conversus non tenetur eum sequi; sed potest alibi contrahere vivente infideli, in 4. d. 39. quæst. unica, art. 2. conc. 6. & Sotus: Jam modò si infidelis admonitus converti renuit, necessariò debet fidelis ab illo dimoveri; atque adeo jure potest secundæ conclusionis uti, alias optando nuptias: distinct. 39. quæst. unica, art. 4. §. Est tamen hic consideratè. Atque affirmat professione fidei alterius conjugis conversi

matrimonium dirimi, si nolit alter profiteri. Verùm mulier Christianam fidem professæ est: istum autem Judæum, post octavum annum, satis apparet non esse professum; atque ex iis quæ ante discessum gessit, liquet noluisse fidem nostram profiteri: ergo concessum est mulieri Christianas nuptias experiri.

Tertia probatio. Si post multos annos, quibus conjux infidelis cum fideli commorari noluit, fideli jus non esset Christianum matrimonium inire, Christianæ religionis jugum fideli impositum nimium grave ac durum videretur: in potestate enim perfidiosi esset conjugis, fidelem in perpetuum matrimonio privare: idque, ut suum tum in uxorem, tum in Christianum matrimonium, tum in Christi fidem, odium expromeret. Quæ omnia sunt ab Ecclesiæ benignitate atque clementia & Christianæ religionis facilitate quàm maximè aliena.

Quarta probatio. Matrimonium infidelium, nisi divino aut naturali juri, aut justis ipsorum legibus repugnet, legitimum quidem ab Ecclesia habetur, sed non ratum; hoc est, quod dissolvi non possit, quamvis commistione corporum fuerit absolutum: cujus rei causa est, quæ mox intelligetur. Conclusio est hæc Magistri sententiarum in 4. d. 39. c. extremo, de matrimonio; cui ad unum assentiuntur omnes Theologi; D. Thom. in illam dist. quæst. unica, art. 5. D. Bonav. art. 1. q. 1. num. 28. Scotus, q. unica, art. 1. Richardus, art. 1. q. 2. Paludanus, q. 1. art. 1. & alii in eamd. dist. Imò verò non Theologorum modò est hæc sententia, sed certissimum Romani Pontificis est Innocentii III. decretum. in cap. Quanto, de divortiis, ubi loquitur his verbis: Nam etsi matrimonium verum inter infideles existat, non tamen est ratum: inter fideles autem verum & ratum existit: quia Sacramentum fidei cum semel est admissum, numquam amittitur. Ac D. Ambrosius, in cap. 7. prioris ad Corint. Non enim, inquit, ratum est matrimonium, quod sine Dei devotione est: ut habetur 28. q. 1. in fine. Itaque D. Bonaventura in eo, qui indicatus est, loco, distinguit matrimonium in ratum & legitimum, uti est fidelium; in legitimum & non ratum, quod est infide-

lium : in ratum , sed non legitimum ; ut est matrimonium contractum à fidelibus in occulto.

8. Eandem distinctionem matrimonii Richardus adhibet dist. 39. art. 1. quaest. 2. & Gabriel in eadem distinct. q. unica, art. 1. iisdem verbis, quibus Richardus, quem citat, & sequitur. Quoddam (verba sunt Richardi) est conjugium legitimum & non ratum ; quoddam ratum & non legitimum ; quoddam legitimum & ratum : legitimum & non ratum, est quod legali institutione, vel provinciae moribus contrahitur ; quod tamen separabile est : Ratum & non legitimum, est matrimonium contractum inter fideles, qui Sacramentum Baptismi susceperunt contemptis solemnitatibus, quae debent adhiberi secundum consuetudinem Ecclesiae, & patriae morem, ut matrimonium clandestinum ; ratum est, quia inseparabile est ; illegitimum est, propter contemptum solemnitatis, quae secundum legem, & patriae morem adhiberi debet : legitimum & ratum, est contractum inter fideles, qui Baptismi Sacramentum susceperunt, & non sunt personae illegitimae ad contrahendum, & solemnitates debitas secundum constitutionem Ecclesiae & morem patriae adhibuerunt.

Dico ergo, quod inter infideles non potest esse matrimonium ratum : quia, ut ostensum est in arguendo, tale matrimonium separabile est per alterius conversionem ad fidem, altero in infidelitate remanente. Ex quo perspicui potest, sui juris & sententiae jam esse mulierem in Christianis nuptiis contrahendis.

D. Thomas in 4. sent. d. 39. q. un. art. 2. probat, matrimonium infidelium, quamvis legitimum, si cum Christiano conjugio conferatur, imperfectum esse, &, ut ille ait, materiale : loquitur his verbis. Matrimonium principaliter institutum est ad bonum prolis, non tantum generandae, quia hoc sine matrimonio fieri posset, sed etiam promovendae ad perfectum statum : quia quaelibet res intendit effectum suum naturaliter perducere ad perfectum statum : est autem in prole duplex perfectio consideranda ; scilicet perfectio naturae, non solum quantum ad corpus, sed etiam quantum ad animum, per ea quae sunt

de lege naturae ; & perfectio gratiae : & prima perfectio est materialis & imperfecta respectu secundae : & ideo cum res, quae sunt propter finem sint proportionatae fini ; matrimonium, quod tendit ad primam perfectionem, est imperfectum, & materiale respectu illius, quod tendit in perfectionem secundam : & quia prima perfectio potest esse communis fidelibus & infidelibus, secunda autem est tantum fidelium ; ideo inter infideles est quidem matrimonium, sed non perfectum ultima perfectione sicut est inter fideles.

Illud etiam demonstrant Theologi, tria bona, quae in Christiano insunt matrimonio, infidelium abesse conjugio : in eo bonum fidei desideratur, bonum prolis, & bonum Sacramenti : bonum fidei, quia qui Deo non est fidelis, vix homini esse poterit : bonum prolis, quia ad cultum Dei ea non instituitur : bonum Sacramenti, quia conjunctionem Christi cum Ecclesia, aut coelestis gratiae cum anima significare non potest. Itaque prior pars argumentationis perspicua est, quod infidelium matrimonium ratum esse non possit : cum adeo rude sit & imperfectum. Ad haec, ut inquit D. Thom. in eadem d. & quaestione, art. 3. pari passu currunt infidelitas & adulterium ; quia utrumque est contra bonum prolis. Atque ut scriptum est, ab Altisiodorensi, in 4. lib. suae Summae, cap. 4. de impedimentis matrimonii, fornicatio spiritualis major est in corde, quam corporalis in carne. Ita consequens est, multò pauciora ac minora in distrahendo conjugio infidelium requiri, quam fidelium.

Quinta probatio. Omnes tres causae, quae vim habent rumpendi matrimonium, quod est inter infideles contractum, hic adsunt. Prima causa est, non conversum conjugem convictum recusare converti : hic enim repente se ex aedibus Catechumenorum proripuit, atque in alienas regiones semigravit, satis aperte uxorem ab se rejecit. Secunda causa, animus in Judaicae superstitionis secta obstinatus, & Christianae religioni insensus : cujus quidem animi iste transfuga testimonium dedit minimè fallax. Tertia voluntas, tum uxoris, tum prolis ad priorem impietatem referendi.

Nec difficile est tres illas conjecturas, quae

contrariæ cauſæ mulieris videbantur , de-
pellere. Prima fuit hujusmodi. Fieri poſſet ,
ut ille Judæus in quapiam alia Chriſtiani
orbis parte ad Chriſti fidem acceſſerit. Di-
ſcutitur hæc conjectura dupliciter : Primùm,
hoc genus loquendi , quod aſſumit hæc ad-
verbia , forſan , fortasſe , vel hæc etiam ver-
ba , fieri poſſet , non magis favere aientibus
quàm negantibus , nihilque certi ex ea for-
ma ſermonis concludi : quòd ſi aliquid pro-
babile efficeretur , illud prodeſſe deberet ma-
trimonio , quod expetit mulier , non obeſſe.
Deinde aio , concluſiones ac veritates mora-
les , quibus eſt fides habenda , non governari
illis adverbiis , aut verborum formulis , de
quibus jam dictum eſt , quæ ad neutram
partem animum inflectunt ; ſed multò ma-
ximè veriſimili ac probabili regi oportere ,
quando à neceſſario derelinquimur. Ac licet
ſæpe veriſimile pro probabili , & probabile
pro veriſimili uſurpetur ; nihilominus ipſi ,
cùm aliàs in diverſo docendi genere verſare-
mur , ex Ariſtotele oftendimus , inter rem
utramque permagnum conſtitutum eſſe diſ-
crimen : quandoquidem hominum opinione
nititur probabile ; rei autem natura id quod
eſt veriſimile. Probabile , inquit Ariſtoteles ,
in 1. Topic. cap. 1. Eſt quod videtur aut om-
nibus , aut plurimis , aut ſapientibus ; &
his , aut omnibus , aut plurimis , aut maxi-
mè inſignibus , & claris : *Ενδοξα τὰ δο-
κουῦντα πᾶσιν , ἢ τοῖς πολλοῖς ἢ τοῖς σο-
φοῖς. Ἐτέροις ἢ πᾶσιν ἢ τοῖς πολλοῖς ἢ
τοῖς μάλιστα γνωείοις καὶ ἐνδόξοις.* ſic ille
Græcè. Sed nullus ſapiens animum umquam
inducet , hunc in alia provincia Chriſtianam
fidem profeſſum eſſe ; ſed multò magis in ve-
tere manſiſſe perfidia : ergo conjectura illa
omnis eſt probabilitatis expers : veriſimilis
autem nullomodo. Namque veriſimile , quod
Ariſtoteles *εἰχὼς* dicit , in ſecundo priorum
Analyticorum , cap. 24. definivit id eſſe quod
cognoſcunt in pluribus ita fieri ; aut non fie-
ri ; ita eſſe , aut non eſſe : ut odiſſe , qui in-
vident ; amare , qui amant : cujus definitio-
nis eſt ea perſimilis quæ ab eodem eſt allata
in primo Rhetoric. cap. 2.

11. Quis igitur à conjectura ita aberret , ut
iſtum Judæum de Chriſtiana religione ſuſ-

cipienda in locis longinquis cogitaſſe ſuſpi-
cetur : à quo ea contracta ſunt ante diſceſ-
ſum , quæ nemo noſtræ fidei cupidus um-
quam eſſet auſus conari : Nam iſte religio-
nis noſtræ præcipua myſteria edoctus , nul-
la à Chriſtianiſ moderatoribus ad fugam ei
oblata occasione , profugit : & cùm tempus
Baptiſmi adventaſſet , in fugam ſe contulit ,
nimirum quando & victu , ceteriſque re-
bus quàm liberaliſſimè commodiſſimèque
habebatur. Iſte ad eandem fugam uxorem
ſollicitavit : iſte ſaluti filiorum , qui jam in
Catholicæ Eccleſiæ complexu erant , inſi-
diatus eſt : iſte , ſi Chriſtiana fides ei cordi
erat , illam confiteretur , ubi ſuam conju-
gem , ubi liberos habebat ; ubi noſtræ fidei
rudimenta perdidicerat ; & in ea civitate
par erat Chriſtianam religionem profiteri ,
ubi tot ſibi erant obærat ; & quorum hypo-
thecas ac pignora poſſidebat : iſte , ſi alibi
ſe communi religione cum Chriſtianiſ con-
ſociaſſet , ea de re ad uxorem & liberos lit-
teras dediſſet : eòſque ad ſuſceptam Chriſti
religionem conſtanter retinendam cohorta-
tus eſſet : & , quos turpi fuga offenderat , iis
omnibus petenda venia ſatiſfecieſſet. Deni-
que cùm iſte è ſecta Hebræorum ſit pervica-
cium ; & quorum eſt in Chriſti fidem omni
crudelitate imbutum odium , ab ea non deſ-
civiſſe plus quàm veriſimile eſt. Itaque pri-
mam illam conjecturam per ſe valde imbe-
cillam , multis aliis conjecturis quàm ma-
ximè veriſimilibus diſjectam eſſe , nemo non
videt.

Secunda conjectura illa erat : quòd non 12.
denuntiatus ei fuit , ut is quoque Chriſtia-
nam religionem complecteretur , ſi uxoris
contubernium appetebat. At ideo hoc præ-
termiſſum eſt , quòd ante ejus fugam non
erat ſalutari aqua expiata uxor : necnon dolo
& fraude ejus contigit , ut denuntiari non
poſſet : voluit enim tum à Chriſtianiſ homi-
nibus , tum ab omni jure humanitatis fugi-
tivus eſſe , & in regiones nescio quas ſe ab-
dere , unde ad uxorem nihil aut fama , aut
hominum ſermone dimanare poſſet. At ipſa
lege & conſuetudine Chriſtianæ religionis ,
cujus fortasſe non erat ignarus , dici poſſet
ſatis admonitum eſſe. Si quidem hæc eſt à
Chriſtiana & Eccleſiaſtica politia lex ſanci-

ta, ut si alteruter conjux in numero velit esse Christianorum, alter item sit, si frui convictu velit ejus, qui prior ad nostra sacra convertitur.

Adde, quod Panorm. in cap. Quanto. de divort. ejusmodi denuntiationem minime necessariam esse arbitratur, si aliunde infidelis conjugis voluntas potest esse perspecta: sic enim ille. in cap. Gaudemus. num. 15. sui commentarii. Hostiensis dicit hinc, quod
 » inter fideles matrimonium non dissolvitur,
 » ut supra, c. prox. inter infideles verò debet
 » judex præfigere terminum remanenti in infidelitate, ut cohabitaret fidei: quod si noluerit, dissolvitur matrimonium solutum. Hoc dictum mihi non placet: licet utile sit illud à principio servare; ut clarè appareat de voluntate infidelis: satis est enim quod aliis modis apparere possit, quod noluit cum fidei habitare. Cum igitur tot annos iste Hebræus in disjunctione religionis, atque sententiæ perseverarit, à sua uxore voluntariè distractus, satis ostendit id voluisse, ut ea res suas & ille vicissim suas ageret. Mitto, quod de præstituendo tempore infideli conjugii scribit Hostiensis, mulieris causæ non incommodare. Nam si judex Judæo tempus ullum definire voluisset, illud aut unius, aut alterius anni fuisset: Jam verò octo annorum tempus affluxit: amplius igitur Hebræo concessum est, quàm illi judicis sententia tribuisset.

Panormitani verò sententiæ mirificè favent Richardus, Paludanus, Gabriel, Sotus, in iis qui indicati sunt locis: imò, quod caput est, favet Apostolus in priore ad Corinth. cap. 7. *Si infidelis, inquit, discedit, discedat: non enim servituti subjectus est frater, aut soror, in hujusmodi*: fratrem & sororem instituto nascentis Ecclesiæ Christianum & Christianam appellat: servituti autem subjectum non esse, interpretantur Theologi, primi matrimonii legibus solutum esse. Iste nebulo ab uxore, discessit, cum brevi sciret illam futuram esse Christianam: ergo mulieri jus relinquatur liberum Christiani connubii.

13. Tertia ac postrema ratio, seu conjectura in eo posita erat, quod credibile esset, Hebræum illum etiam tunc morari in terris;

neque constitutiones sacræ sinunt conjugem unum novi conjugii fœdera inire, nisi de absentis conjugis interitu, certum acceperit nuntium. Respondeo, quod ab Ecclesia de fidelium matrimonio constitutum est, ad infidelium matrimonium converti non dedere: cum jam satis argumentati simus, vivo conjugē infideli, atque adeo præsentē, posse à conjugē, qui ad Christi fidem conversus est, Christianas nuptias contrahi.

Quod si aliis etiam conjecturis pugnandum esset; opinioni esset locus, matrimonium inter fugitivum Hebræum, & hanc mulierem fuisse nullum: aut, quia contra Dei leges, & naturæ, initum; aut quia in iis gradibus, qui in Levitico cap. 18. vetiti sunt contractum; aut quia idem Hebræus, una viva uxore, alteram duxit: cum Judæorum sit ingenium valde proclive ad divortia atque repudia; quod repudium cum potestate alterius uxoris ducendæ contra naturam esse probat D. Thomas, in 4. sent. dist. 39. quæst. unica, art. 3. ad 5. Nam una repudiata uxore, alteram habere, similiter est, ut plures habere, quemadmodum illic sentit D. Thomas. Quod si repudium Hebrææ rationi permissum fuit olim à lege Moysis, id ad duritiam cordis eorum factum est, ut Christus Dominus iisdem dixit Hebræis Matth. 19. Cujus repudii neque lex naturæ, neque scripta, neque Evangelica approbatrix fuit aliquando. Omnes has causas quamobrem matrimonium inter perfidum Hebræum & relictam mulierem nullum fuisse suspicari possumus, persequitur D. Thomas in 4. sent. dist. 39. q. un. art. 3. Ergo uxor transfugæ Hebræi, Christiani matrimonii ineundi jure prohiberi non debet.

QUÆSTIO CXXV.

Sellæ mulieri Hebrææ maritus est Sarug: 1. Sea est Christiani Baptismi & matrimonii cupida: tria avet scire. Primum est, cum ei filii trium quattuorve annorum sint, num eos possit à patria eximere potestate; atque in suam tutelam transferre; secundum, ntrum sibi jus sit dotis repetendæ: tertium, an homini Christiano nubere possit.

Respondi primæ quæstioni : Simul atque Sella , paterna superstitione repudiata : in Christianorum , adoptiva venerit : filios in ejus tutelam esse venturos : ad hanc enim sententiam Decretalis nos deducit Gregorii IX. Ex litteris , de conversione infidelium , & canon. Judæi. 28. q. 1. Nam , quamvis proles paternam sanguinis conditionem sequatur : tamen cum de religione agitur , matris sequitur : si illa ad fidem Christi convertatur : quod liquidò affirmat Glossa , in cap. Ex litteris , de conversione infidelium : quam Glossam magistrum cuncti sacrorum canonum interpretes sequuntur : Innocentius , Hostiensis , Joan. Andreas , Anton. Butrius , Panormitanus , atque alii , in illud ipsum caput : Ubi sic Innocentius : Si mater conversa fuerit , ipsi & non patri assignaretur puer.

2. Ac licet lex , Nec filium , C. de patria potestate prolem post triennium educari & alii vellet à patre ; nam primo triennio , quod potius lacte quam cibo egeat infans ; alendus est à matre , ut inquit Hostiensis : nihilominus fidei causa , aliisque nominibus , de quibus mox , proles major etiam triennio matri committitur conversæ : ejusque rei causæ quinque ab Hostiense exponuntur , in cap. Ex litteris , de conversione infidelium. Prima est : quia pater nequam est : ergo non debet penes patrem filius morari. Secunda quia pater insidiatur non solum vitæ corporali , sed etiam spirituali sed , si corporali insidiaretur , removeretur ab eo : ergo multò magis removendus erit , cum insidiatur spirituali : quod non raro accidit , cum viribus omnibus adnigrantur Judæi ne eorum filii ad Christiani Baptismi religionem adspirent. Tertia ratio : quia in hoc casu mulier debet reputari vir : habeat ergo privilegium viri. Quarta : quia pater præstat divortio causam. Quinta : Favor fidei ; quæ in hac materia est præcipua causa : & hæc quinta , inquit respondet ad omne , quare. Ergo (conclusio est ejusdem Hostiensis) in hoc casu filius matri adjudicabitur : cum potiora sint jura sua : & poterat , ut inquit idem in extremo commentario , sententiam Gregorius IX. breviter complecti hoc modi : Si quis duorum conjugum ad fidem conversus fuerit , in infidelitate altero remanente , liberi infantes converso ad-

judicentur : doli verò capaces suo judicio relinquantur.

Atque hanc ipsam formulam verborum in 3. suum contraxit commentarium Joann. Andreas ; ejusdemque meminerunt Butrius & Panormitanus ; à quo Panormitano magis aperta est adhibita interpretatio verborum illorum , quæ leguntur in formula Hostiensis : Doli verò capaces suo judicio relinquantur. Quibus verbis id tantum significatur , in potestate filiorum , qui ratione utuntur , esse Christianam profiteri religionem , aut avitam : at in ceteris rebus , in patris conversi debere esse potestate. Neque enim post Christi susceptam religionem , minus juris obtinet pater in filium , quam antè obtinebat : quod confirmat Panormitanus ex 2. cap. de Judæis : ubi Judæo ad nostram fidem accedenti sua bona relinquuntur universa ; non tamen ea , inquit Panormitanus , quæ per usurariam pravitatem acquisita sunt. Quam exceptionem auctoritate Glossæ & textus probare nititur : quæ tamen exceptio perspicua non est in verbis Decretalis , nisi fortè illis verbis contineatur : Si fide pura noscuntur venire , tunc demum Baptismatis gratiam mereantur : at fides pura non est , quam noxa lethalis inquinat : nemo autem ignorat , usuras restituere nolle , crimen esse mortiferum : fenerator igitur Hebræus Baptismatis Sacramento renasci non potest , nisi à fenore omnino recedat. Videtur ergo , inquit Glossa , quod usurarius Judæus non debeat baptizari , nisi usuras restituat : suprà de pœnitentia dist. 5. Falsas , quia obligationes in Baptismo non tolluntur. Hæc Glossa. Veris dominis restitui oportere usuras , cum ad nostram fidem convertuntur Judæi , decrevit Paulus III. in constitut. Cupientes Judæos. Iplis verò addicit tamquam pauperibus bona restituenda , si veri domini non extant.

Quod verò aiebat Abbas , filium Judæi doli capacem , si Judæus sit , ad fidelem patrem pertinere ; auctor scholiorum in Panormitanum antea traditum esse à D. Thoma , affirmat : Etenim D. Thomas , in 4. sent. d. 39. q. 1. art. 4. non longè ab extremo , scribit , prolem jam adultam posse sequi , aut patrem , aut matrem fidelem : ætate verò minorem fidei parenti tradendam esse. Idem

affirmat Durand. in ead. dist. q. 2. ad 3. argum. & Palud. in eamd. q. unic. art. 2. conc. 3. & Sotus in eamd. q. 5. art. 3. conc. 4. §. Dubitatio. Atque hæc de prima dubitatione.

4. Secundum in contentione positum erat : num mulier suam posset dotem redhibere. Dico redhibituram esse statim , atque in numerum Sella adscripta erit fidelium. Res enim jampridem dijudicata est in Decretali prima de donationibus inter virum & uxorem , & dote post divortium restituenda : sic enim est in illa decretali : Mulieres , cum pro aliqua licita causa à propriis viris fuerint separatae , totam dotem præcipimus sibi reddi. Quam Decretalem explanans Panormitanus , mulieris causam egregiè expedit : Sic enim ille : Quia iste textus loquitur indistinctè , & generaliter , ibi , *fuerint separata* : credo dispositionem textus habere locum , etiamsi sit separatio facta quoad thorum , & mutuam servitutem , in eo casu , in quo mulier non venit dote privanda , ut puta , si propter nimiam viri sævitiam separatur matrimonium ; vel quia uxor ad fidem est conversa ; vel in casu simili.

Nec tantùm Sella omnem suam dotem recuperabit : verumetiam domina erit eorum bonorum omnium , quæ hereditaria successionem ad eam perventura erant , si majorum suorum superstitionem coluisset : ut admonet Panormitanus in cap. Judæi in 2. de Judæis & Sarracenis , notab. postremo. Ultimò , inquit , nota quòd Judæi non perdunt agnationem post conversionem ad fidem : unde succedere debent suis attinentibus , & parentibus , sicut primò : non enim debent esse deterioris conditionis conversi ad fidem , quàm quando erant in Judaïsimo.

Et , ut finis sit hujus nostræ secundæ responsionis : Sella , jam Christiana , non solum dotem suam recipiet integram , verumetiam fructus quos maritus percipit è dote , seu ante matrimonium , seu post divortium , ut ab Hostiense probatum est , in cap. Mulieres , de donat. inter virum & uxorem. Ratio plana est , quia cum dos viro detur ad munera subeunda matrimonii , ea uti non potest vir solutus oneribus. Paulus III. in constitutione , Cupientes Judæos , sancit , iis ad

Christiana sacra accedentibus , omnia dari debere , quæcumque in sua perfidia manentibus essent adepti , iisque quoquomodo debebantur.

Quòd si Sarug , aut jura quædam Hebraica aut Judaicas consuetudines obtrudens , tergiversaretur ; nihil efficeret , neque esset audiendus : propterea quòd Judæorum inter ipsos , aut quæ ipsis cum Christianis sunt controversiæ , nostris legibus , non ipsorum , disceptari debent ac dirimi. Sanè lex , Judæi. C. de Judæis , jubet , cunctas Hebræorum causas Romanis legibus dijudicari : sic enim in ea lege : Judæi communi Romano jure viventes , in his causis , quæ tam ad superstitionem eorum quàm ad forum leges ac jura pertinent , adeant solemniter more judiciorum omnesque Romanis legibus conferant & excipiant actiones. Id quod magnam rationem & æquitatem habet. Nam , cum Judæi ob nostrum Regem , & Dominum Christum Jesum , interfectum , servi & quasi mancipia effecti sint Christianorum ; nullaque sua judicia , ac tribunalia , nec ullos magistratus habeant ; ad nostra judicia , atque ad nostros magistratus in suis controversiis confugere debent.

Quærebatur postremò : utrùm Sellæ , cum in numerum recepta fuerit Christianorum , jus futurum sit Christiani incundi matrimonii. Quæ difficultas ab Innocentio III. in cap. Quanto , de divortiis , proposita atque exposita est ; cunctique catholici Doctores expositionem ejus sequuntur : in ea enim Decretali docet primò , infidelium matrimonia esse vera. Secundò , conjugem , qui nostram amplectitur religionem , tres ob causas posse Judaico repudiato connubio matrimonium contrahere Christianum. Prima causa est , si infidelis suam nolit abjicere perfidiam , nec vult cum converso commorari , conversi repudiata societate. Secunda , si cum fidele non absque Dei contumelia victurus esset. Tertia , quando fidelem ad pristinam impietatem revocaturus esset. Sed utrùm in quolibet horum casuum ipso jure matrimonium cum infideli contractum solutum sit , antequam Christianum contrahatur , an post Christianas nuptias contractas ; haud levis dubitationis est : qua de re diligenter

nobis in ea, quæ sequitur, quæstione, disceptatur.

QUÆSTIO CX XVI.

1. **D**arius, omni Judæorum secta abjurata atque rejecta, Baptismi sacramento est Christianam adoptionem adeptus. Is uxorem habet Hebræam, atque in suæ gentis superstitione tuenda nimium obfirmatam: apud illam non contemnendum peculium ac instrumentum domesticum reliquit: illud recuperare non potest, nisi Hebraico quodam ritu ei repudium mittat; cui repudio etiam Rabinus aliquis interesse debet. Nam uterque conjux, tam fidelis quam infidelis, post traditum libellum repudii, arbitrantur sibi factam potestatem novi quærendi conjugii. Petit igitur Darius, num Christianis legibus permissum ei sit, instituto & more Hebræorum cum ista uxore sua divortium facere ad res suas recuperandas, ac ad novas nuptias conficiendas.

Negavi hoc illi esse permissum. Primum, quia etiam nunc constare primum videbatur matrimonium. Deinde, quia licet Darius uxorem duxisset Christianam, non ideo facultatem is dare posset Hebrææ uxori alteras nuptias inter Judæos adipiscendi. Postremò, quia tam de connubiis quam de cæteris rebus controversiæ Hebræorum non eorum, sed nostris legibus constituendæ sunt ac finiendæ: cum penes illos dicendi juris nulla potestas sit; nullaque judicia eis permissum sit exercere. Atque ut meum de tota causa judicium cuique magis possit esse perspectum, in nonnullas propositiones conferam, quæ ad totum hoc genus cognoscendum mihi in primis visa sunt necessaria.

2. Prima propositio. Inter infideles vera sunt matrimonia: id decernit Innoc. III. in Decretali, Quanto, de divortiis: à qua ne transversum unguem cuncti discedunt Theologi in 4. sentent. dist. 39.

Secunda. Non simul atque alter conjux infidelis Christiano baptismo ablatus est, antea factum matrimonium solutum est. Decretum est id ejusdem Pontif. in cap. Gaudemus, de divortiis: quod omnes item sunt complexi Theologi,

Tertia. Quamvis vera sint apud infideles matrimonia, ea tamen rata non sunt; ut in superiore quæstione ostensum est. tum ex cap. Quanto, de divort. tum ex communi sensu Theologorum.

Quarta. Tres causæ in Decretali Innocentii III. Quanto, de divort. explicantur, cur matrimonia inter infideles contracta dissolvantur, cum alteruter ad Christi fidem convertitur. Prima est, cum infidelis, conversi fidelis respuit convictum. Secunda, cum non vult sine injuria: Creatoris cum fidei commorari. Tertia, cum ex infidelis convictu ad fidelem perniciēs atque animi exitium permaneret. Quæ causæ sunt his versibus à sacrarum sanctionum magistris comprehensæ.

Desere spernentem, vel blasphemare volentem,

Vel te credentem, scelus ad mortale trahentem:

Nam sunt absque mora sic vincula rupta priora.

Quæ omnes & singulæ causæ num ipso jure ante novum initum connubium prius dissolvant, inter graves Auctores est altercatio.

Quinta propositio. Perquam probabilis est eorum opinio Theologorum ac Canonistarum, qui ob illas causas aiunt ipso jure prioris connubii vincula rupta esse. Id defendunt Richardus in 4. sent. dist. 39. art. 2. q. 2. Astensis in summa par. 2. lib. 8. tit. 21. artic. 2. q. 5. Angelus in verbo, matrimonium 3. num. 3. ubi opinionis hujus etiam auctorem profert Panormitanum. Ad hanc propendere videtur Scotus in 4. sent. dist. 39. art. 1. in solut. dub. 2. & D. Antoninus in 3. par. tit. 1. c. 6. In hanc sacrarum canonum principes interpretes concurrunt, Glossa in cap. Quanto de divortiis, & in cap. Si infidelis 28. q. 2. Archidiaconus in illud cap. Hostiensis in cap. Quanto, de divortiis: quem fidelius citat Archidiaconus pro sua sententia, quam Astensis pro divi Thomæ opinione: eandem sequitur Panormitanus in cap. Quanto, num. 6. & 7. & in cap. Gaudemus, de divortiis, num. 15. Favet opinioni canon Gregorii Magni, Si infidelis. 28. q. 2. cujus canonis in

sua Decretali, Quanto, ab Innocentio fit mentio. Sic igitur Gregorius: Contumelia quippe Creatoris solvit jus matrimonii circa eum qui relinquitur. Verum quibus contraria probatur opinio, sic canonem interpretantur Gregorii: Solvitur jus, non id, quod ad essentiam spectat connubii; sed quod ad thori domiciliique societatem pertinet: namque animadvertunt in canone non dici vinculum solvi matrimonii, sed jus.

Primæ auctores opinionis hac firma utuntur ratione: Qui enim convenit, ut converso pagano, aut infideli, jus sit ad novum migrandi conjugium, nisi priore discisso? Dici posset non antè rumpi prioris matrimonii vinculum, quàm sit novum contractum: quemadmodum apud Christianos matrimonium ratum, sed non consummatum, constare scimus, ante sollemnem religionis ingressum post illum, protinus evanescere.

4. Sextam igitur constituamus propositionem quinta multo probabiliorem: quam ii defendunt Theologi, qui nolunt nostræ fidei professione, neque tribus iis de causis, quæ in quarta propositione expositæ sunt, ipso jure matrimonium cessare infidelium; sed tunc demum, cum secundum est legitimè in Christi Ecclesia celebratum. Docet id D. Thomas in 4. sent. dist. 39. q. 1. art. 5. huic adstipulatur Paludanus in eandem, dist. q. 1. art. 2. concl. 3. Hanc probabiliorem ait esse Major in eamd. dist. q. unica: solam hanc retinet Turrecremata in cap. Simili modo 28. q. 1. ad 2. argumentum: profertque ejusdem sententiæ defensorem D. Bonaventur. Verum hic Doctor ambigua utitur oratione. Eadem placuit Sylvestro, in verbo, Matrimonium 8. q. 10. casu 6. ubi Panormitanum refellit, solamque D. Thomæ sententiam veram esse constituit. Eandem complexus est Joan. Tabiensis in verbo, Impedimentum, impedimento. 80. num. 3. ubi tamquam falsam Panormitani ejicit opinionem. Armilla in verbo, matrimonium, num. 36. ubi Panormit. scribit malè dixisse. Pro eadem argumentatur Sotus in 4. dist. 39. q. unica, artic. 4. Hanc elegit Dionysius Carthusianus in 4. distin. 39. colum. penult. quæstionis suæ: hanc tuetur Navarrus in summa cap. 22. num. 48. Et

Glossa ab ipsa veritate victa de re in utramque partem disputans, in cap. Gaudemus, de divortiis, ad hanc secundam sententiam tamquam ad veriore animum convertit; verbaque illa in canone Gregoriano, Contumelia Creatoris solvit jus matrimonii, perinde, ut nos, interpretatur, Nobis hæc item illorum verborum percommoda videbatur explanatio: solvit contumelia, id est, justam causam solvendi adfert; ut causalis sit enuntiatio: Citant hujus secundæ opinionis Patronum etiam Raymundum.

Præcipuum & unicum hujus sententiæ 5. fundamentum hoc est: propterea quod Innocentius III. in cap. Gaudemus, de divortiis, scribit his verbis: Quod si conversum ad fidem & illa conversa sequatur, antequam per causas prædictas legitimam ille ducat uxorem, eam recipere compelletur. Ergo propter tres illas causas, non erat ipso jure obligatio extincta vinculi matrimonialis. Glossa in cap. illud. Gaudemus, respondet, licet matrimonium sit solutum: tamen restituitur jure postliminii in favorem fidei. Quam Glossam meritò explodit Richardus loco jam indicato. Neque enim matrimonium dici potest postliminio redire; cum ejus essentia è consensu pendeat contrahentium. Et quoniam cum infidelis sui conjugis conversi pariter sequitur religionem, sine novo consensu in priore permanet matrimonio, necessariò dicendum est, illud non fuisse peremptum.

Durandus in 4. dist. 39. q. 2. pro utraque 6. pugnat opinione; sed secundam magis sibi placere ostendit. D. Bonaventura in eandem dist. art. 2. q. 1. modò hanc, modò illam probare videtur: numero enim 30. scribit his verbis. In his tribus casibus potest à fidei dimitti; & per contumeliam factam matrimonio, & Creatori, vinculum potest frangi, & potest cum alia contrahere. Ergo si potest frangi, non est ipso jure fractum. Cui prima arrideret sententia, dicere posset, duplex genus esse potentiæ: nam una est conjuncta cum actu, altera ab illo abjecta. Dicamus planius: dicimus aliquid posse fieri, non quia non fiat, sed quia fit. Ita dicimus Deum solùm per se posse esse beatum, non quia non sit actu beatus, sed ideo quia

quia est : sic dicimus solo sanguine vitam sustineri posse animalium ; non ideo , quod non sustineatur , sed eam ob rem quia sustinetur. Quibus exemplis liquidò apparet potentiam actui suo esse conjunctam : nec secus fortasse intellexit D. Bonaventura , cum scripsit : Potest frangi : non quia non sit fractum vinculum ; sed quod revera ruptum sit : quandoquidem necesse est id omne quod fit , posse fieri. Altera est potentia ab actu sejuncta ; cum dicimus aliquid esse , vel fieri posse , non quia sit , vel fiat ; sed quia esse , vel fieri possit. Ita dicimus , justum fieri posse injustum ; & divitem , pauperem ; & sapientem , ignarum : ad quam potentiam torqueri possunt verba D. Bonaventuræ.

Pro prima opinione idem Doctor sic scripsit in eodem articulo , ac numero : Concedo igitur , quod solutionem matrimonii contracti in infidelitate tria faciunt. Primum , est ipsius imbecillitas : secundum , est cultus disparitas : tertium , Creatoris vel matrimonii injuria. Primum reddit possibile ad solutionem ; secundum disponit ; & tertium dissolvit. Atque hic locus D. Bonaventuræ valde suffragatur primæ sententiæ advocatis. Quamquam secundæ patroni respondere possent , verbum illud , dissolvit , non significare dissolutionem jam factam , sed causam illius faciendæ , unâ cum matrimonio quod consequetur : ut nec matrimonium sine illa causa contrahendum , neque causa illa sine contrahendo matrimonio prioris conjugii vinculum possit incidere. Hoc igitur concluso , atque perfecto , repudium à Dario Judaico ritu mitti non posse uxori Judææ.

7. Septimam addamus propositionem. Hisce temporibus , cum quotidiano usu eruditi simus esse Christi nomen Judæis perodiosum , si una ex tribus illis causis , quæ in quarta propositione expressæ sunt , adsit ; conjux fidelis non debet convictore uti conjuge infideli.

Octava propositio. Verum , si sine fidei fraude , si sine peste uxoris , & absque Dei injuria infidelis cum fidei conjuge commorari vellet ; posset fidelis in suum contubernium infidelem recipere ; sed non cogitur , ut conjunctis sententiis Theologi , & canonum interpretes docuerunt.

Nona. Cum octavæ propositioni est locus , ac fidelis conjux infidelis respuit consuetudinem ; vitam fidelis ducere debet cœlibem : neque enim facultas ei datur ad novas nuptias devolandi : secus dicendum , cum fidelis sperneretur ab fidei conjuge , atque is ab ejus consuetudine abhorreret.

Quibus novem propositionibus primæ illi rationi satis est factum , cur divortii libellum legibus ac moribus Hebraicis uxori Judææ tradere non possit Darius.

Secunda causa , cur id moliri non deberet Darius , ea fuit , quod propter illud divortium , quamvis is novi & Christiani conjugii lege obligatus esset , non ideo suæ uxori jus datum esset alterius connubii. Itaque decima sit propositio. Conjux , qui fidelem conjugem sequi noluit , non potest novum sibi conjugem deligere ex sua gente , quæ est in eadem perfidia. Non me latet , Richardum in 4. sent. distin. 39. artic. 2. q. 3. duas contrarias hac de re explicasse sententias : unam , quæ infideli potestatem tribuit novarum nuptiarum : alteram , quæ negat. Scio , Durandum , in eadem dist. q. 2. mirari se , quemadmodum potuerit Ecclesia servitutem hanc imponere infideli : & nihilominus opinionem indicat esse communem , quæ illi facit admirationem , cum sic scribit. Si autem non convertatur , dicunt , quod in pœnam suæ obstinationis interdictum est , ut non possit cum alio contrahere primo vivente. Sed hoc est satis mirum , quod Ecclesia tradat infidelibus leges contrahendi matrimonii. Cum verò scribit : Dicunt quod in pœnam , &c. nullam contrariam subindicans opinionem , satis ostendit , quod nos in decima asseveramus propositione , Theologicam esse asseverationem.

Ac nimirum sine scelere non posse infidelem novum subire connubium , trium Doctorum , quos Ecclesia in divorum numerum retulit , sententia est apertissima : D. Gregorii magni , D. Thomæ , ac D. Bonaventuræ : sic enim Gregorius in canon. Si infidelis , 28. qu. 2. Contumelia quippe Creatoris solvit jus matrimonii circa eum qui relinquitur : infidelis autem discedens , & in Deum peccat , & in matrimonium : nec est ei fides servanda conjugii : quia propterea discedit ,

ne audiret Christum Deum esse Christianorum conjugiorum. & S. Thom. in 4. dist. 39. q. 1. art. 5. ad 3. loquitur his verbis : Ad tertium dicendum , quod postquam fidelis contraxit , solutum est vinculum matrimonii ex utraque parte : quia matrimonium non claudicat quantum ad vinculum ; sed quandoque claudicat quantum ad effectum. Unde in pœnam uxoris infidelis ei indicitur , quod non possit cum alio contrahere magis , quàm ex virtute matrimonii præcedentis : sed si postea convertatur , potest ei concedi dispensativè , ut alteri nubat ; si vir ejus aliam uxorem duxit. D. Bonaventura in 4. sent. dist. 39. art. 2. q. 2. docens quemadmodum matrimonii vinculo impeditus sit infidelis , ad hunc modum scribit : Notandum , quod vinculum manet dupliciter , aut secundum veritatem sacramenti , aut in pœnam peccati. Quamdiu vir fidelis relictus manet in statu , in quo potest mulier infidelis redire ad eum , mulier est alligata quantum ad veritatem sacramenti : sed quando vir est in statu , in quo non potest ei conjungi , ut si alteram ducat , vel intret religionem , vel accipiat sacrum ordinem ; mulier soluta est secundum veritatem sacramenti : quia amplius non est uxor , sed tamen alligata est in pœnam peccati ; unde non licet ei nubere , quousque solvatur à culpa : & hoc non est , quamdiu est infidelis. Turrecremata explanans canonem simili modo , 28. qu. 2. respondens tertio argumento , idem confirmat auctoritate D. Thomæ & Bonaventuræ. Et hanc pœnam infideli non Ecclesia , sed Deus infligit propter injuriam , qua infidelis Deum ipsum , veram fidem , & matrimonii sacramentum afficit : cujus pœnæ Ecclesia est promulgatrix. Quare non potest Hebræus conversus uxori non conversæ potestatem dare novi conjugii conjungendi , etiam tradito libello repudii.

10. Tertia causa erat , cur id faciendum non sit : propterea quod Christiani ad Judæorum tribunalia & judicia , quæ apud eos nulla sunt , vocari non possunt : sunt enim eorum culpa tamquam mancipia Christianæ additi Ecclesiæ ; cujus voces audire , ac nutus intueri debent Hebræi. Quare cum de causa matrimonii , quæ spiritualis est , agatur : & in civitate catholica agatur , nimirum à ca-

tholicis ecclesiasticisque magistratibus cognosci & judicari debent.

Itaque canones munus omne quo Judæi videri possent Christianis esse superiores , iis denegant , ut canon X I V. concilii Toletani I I I. & concil. I V. Toletani , cap. 64. & habetur 17. q. 4. constituit. Qui canones revocantur ab Innocentio I I I. in concilio Lateranensi generali , cui is præfuit. Extat Decretalis Extra , de Judæis , quæ incipit , Cum sit nimis absurdum : & verba consequentia hæc sunt : ut blasphemus Christi in Christianos vim potestatis exerceat ; quod super hoc Toletanum concilium providè statuit , nos propter transgressorum audaciam in hoc generali concilio innovamus. Decernitque , ut universa compendia , seu lucra , quæ ex muneribus , quibus indigni sunt , faciunt Judæi , seu pagani , cum Christianorum jactura , Episcopi arbitrio pauperibus distribuantur. Et officium , inquit Pontifex , cum pudore amittat , quod irreverenter assumpsit. Nec vult , Judæum , qui munere eo indignè , & contra canones functus est , cum Christiano habere posse commercium , quoad lucrum sit dispartitum egentibus.

Innocentii I I I. Decretalem confirmavit Gregorius I X. in cap. Ex speciali , eod. tit. & Paulus I V. in constit. contra Judæos edita , quæ incipit , Cum nimis absurdum : in qua testatur , eos sua culpa perpetuæ servituti esse submissos : statuitque ut effectum operis (verba sunt constitutionis) recognoscant se servos : Christianos verò liberos per Jesum Christum Deum & Dominum nostrum effectos fuisse ; iniquumque existere , ut filii liberæ filiis famulentur ancillæ. Quæ verba petita sunt ex Decretali Innocentii I I I. Et si Judæos , Extra de Judæis. Lex verò codicis , de Jud. postrema , ait , Judæis omnes administrationes & dignitates interdictas esse : cui legi hanc summam præposuit Bartolus. Judæi non possunt habere aliquem honorem. Et lex , Si qua , eod. tit. lata est his verbis : Si qua inter Christianos & Judæos sit contentio , non à senioribus Judæorum , sed ab ordinariis iudicibus dirimatur. Quam legem interpretans Salicetus : Judæus , inquit , actor , vel reus forum sequitur Chri-

Christianum. Extat item lex, Judæi. C. eod. tit. proximæ superioris similis, cujus sententia hæc est, Bartolo interprete: Causa Judæorum secundum jura nostra est agitanda.

Ad tres rationes, cur Darius repudii libello Hebraica consuetudine bona sua recuperare non deberet: quarta hæc addi poterat: quod judiciorum Christianorum auctoritate multò facilius ac citius recuperavisset.

QUÆSTIO CXXVII.

1. **P**etrus margaritam nuptam habet, eamque secum ducit comitem: villas ac rura mercium suarum distrahendarum causa obiens, is morbo arreptus in stabulo interiit: sed Margarita morienti non adfuit: jam enim in urbem se receperat; unde locus, ubi decessit Petrus, non longè aberat, De morte sui viri accepto nuntio Margarita vestitum mutavit; pullamque vestem biennium gestavit. Et quoniam de mariti obitu fama percrebuerat, ac famæ duo testes producebantur, Margarita novum petebat connubium: sed, quoniam non poterat eo jungi, nisi certius quiddam ad Ecclesiasticum judicem delatum fuisset, pronuntiat vicarius, cum viro, quem optabat, illam non posse habere connubium: sed sive testium perversitate, ac dolo, sive parochi incuria, certior illa notitia, quam & vicarius, & jus matrimonii exigit, quæsitæ non est. Quare Margarita & quidam Alexius conjugii fœdera ineunt: quod cum rescivisset vicarius, dubitare cœpit, num auctoritate Ecclesiastica matrimonium illud, quod in facie Ecclesiæ jam celebratum erat dirimendum foret.

2. Meam cum exquireret sententiam, respondi, dirimendum esse; quod nullum esset: cum ad secundum matrimonium propter solam famam migrari non possit, quemadmodum egregiè à Panormitano probatur in cap. In præsentia, de Sponsalibus, argumentum ducente ex verbis Decretalis, quæ sunt hæc: Consultationi tuæ taliter respondemus: quod quantocumque annorum numero ita remaneant viventibus viris suis, non possunt ad aliorum consortium cano-

nicè convolare: nec auctoritate Ecclesiæ permittas contrahere, donec certum nuntium recipiant de morte virorum. Ob quæ verba sic in commentario suo Panormitanus: Pondera verbum, *certum*: nam fama procedit ex auctore incerto, & plerumque fallaci, ut not. in c. Vestra, de cohabit. cler. & mul. Ac etiam in persona nuntii deberet considerari qualitas personæ: & utrùm deponat per verba verisimilia: nam agitur non de modico præjudicio absentis.

Atque hujus sententiæ suæ magistrum dilaudat Bartolum in leg. 2. ff. quemadmodum aperiantur testamenta, in §. Si dubitetur: ubi scribit, in rebus maximi præjudicii, ut is loquitur, non satis esse famam ad alicujus mortem probandam, ut cum agitur, inquit, de homicidio, de mutatione status, de secundis nuptiis, nam cum agitur de secundis nuptiis, requirit sollemnem illam notitiam, de qua est in l. Hodie quantiscumque. C. de repudiis: quam sollemnitate correxit Decretalis Clementis III. In præsentia. Ad fœdera enim secundi conjugii certus satis est nuntius.

Sunt verò memoria & cognitione digna, quæ de natura famæ, & ejus effectibus ab eodem Bartolo litteris consignata sunt, explanante legem, De minore. ff. de quæstionibus: nam in num. 7. commentarii, *Fama*, inquit, est communis opinio voce manifestata ex suspitione proveniens: Sed suspicio non gignit certam cognitionem: ergo fama mortem probare non potest: ita ut secundarum nuptiarum iniri possint fœdera. Ac numer. 11. adferens definitionem famæ: Communis, inquit, eorum opinio, qui scire debent, & ad quos spectat hoc scire, facit famam. Quis autem divinare possit, duos illos testes veræ famæ testimonium dedisse; cum Petrus supremum vitæ diem in ea villa confecerit, ad cujus indigenas nihil pertinebat de morte hominis cognoscere?

Idem scribit, ubi de morte agitur alicujus viri magni, & negotio valde magno, famam requiri totius civitatis: ubi de negotio parvo, satis esse famam viciniæ. Nemo nescit, matrimonium secundum rem esse permagni ponderis: ergo ad eam rem fama esset opus totius villæ: cujusmodi fa-

mam non credo in iudicium esse allatam.
 33 Fama, ut inquit Bartolus, num. 15. ejusdem
 33 commentarii, oriri debet à viris fide dignis,
 33 ut liquet ex Decretali, Qualiter, & quando,
 33 de accusationibus: ergo si duo illi testes non
 docuerunt famam gravium hominum aucto-
 ritate, in probando succubuerunt. Idem in
 num. 19. in probatione famæ, ejusmodi exi-
 git testes, qui dicere possint, se hujus illius-
 que & multorum voces de re aliqua audi-
 33 visse. Ideo, inquit Bartolus, testis qui pro-
 33 bat famam, debet dicere, dico majorem par-
 33 tem populi hoc sentire; quia audiui mayo-
 33 rem partem populi hoc dicere: aliàs non
 33 esset probata fama. Si testis dicit, quod est
 33 publica vox, & fama, certè non probat:
 quia non reddit causam per aliquid, quod
 percipiatur sensu: non enim dicit se audi-
 visse à majore parte populi, sed dicit, quod
 hoc dicitur: debet ergo dicere, audiui pu-
 blicè dici à majore parte hominum hujus ci-
 vilitatis, num. 21. & 22.

4. Mihi minimè dubium est, in probandi
 ratione illos testes duos à præceptionibus Bar-
 toli recessisse: Debet testis, inquit ille, num.
 23. nominare aliquam saltem personam ho-
 nestam, & postea dicere se audivisse ab alijs:
 confirmat id Innocentii & Speculatoris testi-
 monio: quod si neminem nominat, ac di-
 cit se non recordari; ejus testimonium non
 33 valeret. Fama, inquit Bartolus, ut sit fama,
 33 debet oriri ex verisimilibus causis inducen-
 33 tibus populum ad sic opinandum: alioqui
 33 esset vana vox populi, num. 31. Et in caus-
 33 sis, inquit, in quibus sententia facit ma-
 33 gnum præjudicium, requiritur plena cogni-
 33 tio, & plena probatio. C. de iudiciis, l.
 Iudices: hoc ille interpretans legem, Si con-
 stante, ff. soluto matrimonio, num. 8. Ergo
 cum plena & absoluta notitia de morte Pe-
 tri non sit habita, credet Ecclesia etiam nunc
 illum in numero esse vivorum, nec migrari
 posse ad secundum matrimonium. Quando-
 quidem Glossa, & Bartolus in leg. 2. ff. quem-
 admodum aperiantur testamenta, testantur
 per centum annos quemlibet præsumi vive-
 re. Atque ad id probandum utuntur lege
 postrema, C. de sacrosanctis Ecclesiis. Qua-
 re, etiamsi planè probata esset fama obitus
 Petri, ad secundas nuptias contrahendas non
 esset satis.

Non sum ignarus, Butrium de fama ita 5.
 distinguere solere, quod aut è longinquis aut
 vicinis locis perfertur: si è longinquis, fa-
 mam esse satis ad novum connubium: si è
 propinquis, non esse satis: constat autem
 in propinquo loco diem suum obiisse Pe-
 trum. Distinctio verò illa Butriana non pro-
 batur Panormitano; quod verba Decretalis
 illi adversantur: quam tamen distinctionem
 viri non vulgaris doctrinæ non rejiciunt. Na-
 varrus in 2. volum. suorum consiliorum,
 par. 4. cons. postremo, ait relinqui arbi-
 trio judicis. An fama, inquit, mortis con-
 33 jugis absentis satis probet eam sola, vel cum 33
 33 aliis conjecturis etiamsi nulli sint testes de- 33
 ponentes de visu, vel scientia mortui. 33

Equidem malim ego in hac quæstione
 cum Bartolo & Panormitano, quam cum
 Navarro sentire: nam iis verba Decretalis In
 præsentia mirificè favent. Ac licet nonnul-
 lus mihi ecclesiasticarum causarum iudex
 affirmarit Bartoli de fama doctrinam Rotæ
 auditores minimè sequi; idque promptum
 esse ex quadam Rotæ decisione: nihilomi-
 nus tamen censendum non est, ab eo tribu-
 nali gravissimo Bartoli doctrinam exulasse.
 Primum, quia non statim sequitur, omnem
 ejus doctrinæ partem à Rota Romana im-
 probatam esse, quia fortasse aliquam non
 probavit. Deinde, quod summi Jurisconsul-
 ti doctrinam quampiam condemnare, unius
 videtur esse Romani Pontificis. Tum, quia
 decisiones Rotæ iudicium habent singularis
 facti, non generalis doctrinæ. Postremò,
 quia decisionibus, quæ circumferuntur Ro-
 tæ impressis non ea fides haberi solet, quæ
 debetur iis, quæ ab illorum iudicum au-
 thoritate ac voce proficiuntur: ita non ma-
 gni fiunt ab ipsismet Rotæ auditoribus deci-
 siones eæ, quæ typis excusæ in horum illo-
 rumve manibus versantur: quæ omnia illu-
 strissimus Cardinalis Paleotus, qui ante Car-
 dinalis adeptam dignitatem, in Romana
 Rota sententias dixit, mihi Bononiæ con-
 firmavit.

Maneat igitur, cum Petri mortem fama
 minimè confirmarit, inter Margaritam &
 Alexium matrimonium non constare, sed
 Ecclesiæ auctoritate separari debere.

QUÆSTIO CXXVIII.

I. **C**ornelia post viri sui discessionem, quem tres annos expectavit, cum domum non reveniret, de vita eum exisse rata, iterum nubit: dum secundo potitur connubio, prior vir redit. Quæsitum est, quid juris sit in hoc genere; & num primo viro mortuo, cum secundo manere Cornelia queat.

Respondi, Primum Corneliam viro suo primo reddendam. Deinde, si quando cum secundo viro fuit matrimonio juncta, dubitavit de viri primi morte, vel cum de ejus vita cognovit, à secundo cognosci se est passa, cum secundo nubere numquam potuisse: è contrario, si bona fide quæ dubitationem repellit, contraxit secundas nuptias; & statim atque rescivit de primi viri vita, à consuetudine secundi se ipsa segregavit, redire poterit ad primum, qui Corneliam rato matrimonio tenere omnino debet. Vide Sylvestrum in verbo, Matrimonium, 8. q. 13.

Ad hæc, si pactum futuri matrimonii inter Corneliam & secundum maritum cum adulterio fuit; aut si gnari vitæ primi viri connubii fœdera inierunt; post primi viri mortem, inter eos non potest consistere matrimonium, sic decernente Clemente III. in cap. Ex litterarum, & in c. Cum haberet, de eo qui duxit in matrimonium, quam per adulterium polluerat: sui que decreti auctores & approbatores duos dilaudat Romanos Pontifices Clemens: nec concilii Triburien-
sis prætermittit auctoritatem, in cap. Olim:
„cujus capitis summa est hujusmodi: Item
„plus est, aliquam facto ducere, quàm fidem
„dare. Item hæc impedimenta impediunt &
„dirimunt matrimonium. Neque Clemens
III. dispensare voluit cum eo, qui prima vi-
va uxore, secundam duxerat, & cum eadem
decem annos vixerat; totidemque liberos
„procrearat. Cum multiplicitas proles ita su-
„ceptæ magis eorum crimen exaggeret, &
„diuturnitas temporis peccatum non minuat,
„sed augmentet, inquit Clemens in illa De-
„cretali, Cum.

Item si vir secundus Corneliæ probabiliter ac justè ignorabat mortem veri mariti, &

uxorio affectu Corneliam cognovit; cum ea jungi connubio poterit post primi mariti obitum: hoc enim docet Decretalis, Veniens ad præsentiam, de eo, qui duxit in matrimonium. Præterea, si secundus contraxit cum Cornelia de facto; verum nec ante, nec post contractum matrimonium cum ea corpus miscuit: post primi mariti mortem ducere illam poterit per legem ecclesiasticam, quæ habetur in Decretali Innocentii III. Si quis uxore vivente, de eo, qui duxit in matrimonium, &c. quamvis utrique ipsorum (verba sunt pontificiæ sanctionis) pro eo, quod in hoc graviter deliquerint, sit pœnitentia injungenda.

QUÆSTIO CXXIX.

Sextilius maritus Quintiliæ, transmittit in terras longinquas: tres annos viri disfidium fert uxor mœrens: longioris moræ pertæsa, virum alium optat: sed quia mors illi sui viri incerta erat, neque potuisset ab Ecclesia impetrare, ut sociare cum altero connubium posset; doctorem quempiam consulit, quidnam in hoc genere facto opus esset. Respondit, duos quosdam comparandos esse testes, qui de sui viri absentis interitu apud judicem testentur: producantur testes; iidemque subornati, & falsi; mortis Sextilii dant testimonium: ad secundas nuptias sollemni ritu auctoritate Ecclesiæ veniunt. Duo in hoc genere rogatus sum: alterum, utrùm Cornelia exigenti secundo viro debitum reddere potuerit: alterum, an post allatum nuntium de sui mariti vita, idem debitum reddere possit, & exigere.

In hoc cardine tota vertitur quæstio, fueritne secundum matrimonium justum ac verum. Nullum igitur, & sacrilegum fuisse, hæ rationes pervincunt. Prima, ubi impedimentum objicitur dissolvens matrimonium, illic matrimonium esse non potest; præsertim si impedimentum ejusmodi non est contrahentibus ignoratum: sed Quintilia sciente impedimentum secundi matrimonii, illud contractum est: ergo quantum ad eam spectat, matrimonium sacrilegum fuit, nedum nullum. Certe enim sunt Ecclesiæ leges,

quæ secunda matrimonia nullo modo concedunt, nisi de morte conjugis prioris certum sciatur. Sic statuit Clemens III. in Decretali sua, In præsentia, de sponsalibus, ubi decernitur, eas mulieres, quæ ipsos septem annos viris suis præstolatae sunt, sive quoddam in hostium potestate, sive quoddam peregrinantes in aliqua orbis terræ regione versentur, nec certum nuntium de ipsorum vita acceperint, novum matrimonium non posse contrahere.

„Licet, inquit Roman. Pontifex, super hoc
 „solicitudinem adhibuerint diligentem; &
 „pro juvenili ætate, seu fragilitate carnis, ne-
 „queant continere, petentes aliis matrimonio
 „copulari. Consultationi ergo tuæ taliter res-
 „pondemus; quod quantocumque annorum
 „numero remaneant, viventibus viris suis,
 „non possunt ad aliorum consortium canoni-
 „cè convolare: nec auctoritate Ecclesiæ per-
 „mittas contrahere, donec certum nuntium
 „recipiant de morte virorum. Jam verò intem-
 perans hæc & perdita mulier, cum de viri
 morte nihil certum haberet; neque, ut cer-
 tior fieret, ullam operam dederit; cum pellic-
 catui suo (quid enim matrimonium attinet
 dicere) Ecclesiæ leges resistere intelligeret,
 ad nefarias nuptias falsorum testium machi-
 nam adhibendam censuit.

3. Secunda ratio. Contra voluntatem Ecclesiæ, ejusque sanctissimas leges connubium irritantes, si conjugiorum fœdera iciuntur, nulla sunt: verum nefario mulieris connubio voluntate & lege obnixa est Ecclesia: ergo nullum fuit matrimonium; nullum enim pactum nullamque conventionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsequutum, qui contrahunt lege prohibente contrahere, ut est in lege, Non dubium. C. de legibus: sed isti duabus legibus maximorum Pontificum prohibentibus contrahere, imò lege naturæ prohibente contraxerunt: ergo nullus est inter virum & uxorem contractus connubii subsequutus. Et post ali-
- „quanto in eadem lege hæc sunt: Ea quæ lege
 „fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum
 „inutilia, sed pro infectis etiam habeantur:
 „tandemque id, quod sciscit lex, verius est,
 „quandò est dolus ac fraus insignior in iis,
 „qui in legem, atque in legislatoris senten-
 „tiam committunt: cum nemini debeat sua

malitia esse lucrosa. ff. de dolo malo. l. 1. c.
 & ff. eodem. l. Ne ex dolo, & ex Decretali
 Innocentii III. Ex tenore, de rescriptis.

Tertia ratio. Sine forma contractus, nequit coherere contractus: sed forma contractus, ut est à nobis in libris nostris de contractu probatum, est legitima contrahentium de re quapiam agenda, vel non agenda, signo aliquo externo declarata consensio: ergo cum Quintilia, & suus ille, quem expetebat virum, non potuerint ex lege Ecclesiæ secundo matrimonio accommodare consensum, accommodatus consensus fuit nullus; quare matrimonium nullum.

Dices: Tu rem minimè dubiam, argumentando dubiam facis, cui enim in mentem venire possit, nexum secundi matrimonii ratum esse potuisse, cum Sextilius maritus Quintiliæ legitimus etiam in vita maneret? Respondeo, eo conquistis esse superiores argumentationes, ut illud etiam illustre facerem; quamvis è vivis excessisset Sextilius, nulla secundarum nuptiarum fœdera tamen extitisse; propterea quod sine certa notitia prioris conjugis demortui sancita fuissent: siquidem Ecclesia secunda non vult rata esse conjugia, nisi contrahentibus prioris conjugis mortui ignorantia probabilis opituletur. Videto Sylvestrum, in verbo, Matrimonium, 8. quæst. 13. in extremo: & Navarrum, à quo citatur, Sylvester, in Summa, cap. 22. numer. 56.

Ex his omnibus colligimus, pessimam 4.
 hanc & perditissimam mulierem, conjugii debitum numquam aut petere aut reddere potuisse: nec inter eam, & quem elegit, concubinum, constare matrimonium posse; nisi iis Romanus Pontifex largiatur, ut novo & clandestino consensu illud ipsum iterent; vel potius, ut quod irritum erat, ratum faciant. Impudica verò mulier hæc omnia peccata admisit. Primum fuit, adulterium animo conceptum; dum eum appulit ad novum connubium, cujus nullum ei jus erat. Secundum, cogitasse de falsis testibus, quos sceleratis mendaciis instruxit. Tertium, sacrilegi jurisjurandi in iudicio iisdem testibus causam attulisse, eosque ad pejerandum impulisse. Quartum, corrupta mentis conscientia matrimonium palam celebrasse.

Quintum, cum eadem conscientia connubiale debitum exegisse. Sextum, eadem conscientia illud reddidisse. Septimum, tamdiu in pellicatu permansisse. Neque hæc nefaria mulier à peccatis absolvi potest, nisi ab hujus viri consuetudine, & thoro omnino discedat. Quod si cum eo nubere velit, supplici libello id petat ab sede Apostolica.

QUÆSTIO CXXX.

1. **O.** Adulterio violat uxorem alterius; claustra quidem invadens pudoris, sed intra vas naturale ad generationem fabricatum, nihil effundit: eidem mulieri sive pactione, sive jurata sponsione futurarum nuptiarum fidem abstringit. Hic adulter duo doceri voluit: alterum fuit, utrumnam ob eam fidem & concubitu matrimonii spe dejectus fuerit; quo post adulteræ virum defunctum, cum ea conjungi optaret: alterum, num viva, seu etiam mortua adultera, matrimonii vinculo cum ejus sorore constringi posset.

Respondi, & promissum connubium ratum esse, & nuptiarum fœdus cum adulteræ sorore fieri posse. Sororis quidem adulteræ connubium ideo adipisci potest, quoniam ex illo concubitu nulla manavit affinitas; quæ in fornicario coitu seminum commistionem requirit, ut est auctor D. Thomas, in 4. distinct. 41. quæst. 1. art. 1. quæstioncula 4. ad 1. Quantumcumque, inquit, aliquis claustra pudoris invadat, & frangat, nisi commistio seminum sequatur, non contrahitur ex hoc affinitas: quamvis in matrimonio per verba de præsentis ante consummationem contrahantur, atque adeo in ipsa consummatione, ut idem affirmat. Verum si aut fides, aut jurata pactio vim habuerunt sponsalium cum mutua fide contrahentium, sororem ejus quæ polluta est ducere non posset propter impedimentum justitiæ publicæ honestatis. Affinitatem autem illam, quæ ex legitimo oritur matrimonio labi ad quartum gradum, & esse impedimentum dirimens, declaravit Pius V. in Extravaganti ad Romanum. Sine seminum verò commistione, ex fornicatio & illicito coitu nullam nasci affinitatem docetur ab omnibus.

In eo verò variari solet inter Doctores; 2. utrum ad gignendam affinitatem satis sit viri tantum semen in muliebrem agrum incidere; quamvis nihil largiatur femina præter locum: an sit necesse aliquid etiam ab ea projici. Verior sententia est, viri solius satis esse pollutionem intra vas muliebre, mulieris verò non esse satis: ratio est. Quia mulieris semen, ut Physicis rationibus conficit Aristoteles, in 1. lib. de generat. animalium, cap. 20. non est necessarium ad generationem prolis. Poterit etiam idem adulter post interitum viri adulteræ, illam in matrimonio habere; quam intra naturale vas non polluit: propterea quod concubitus ille verum adulterium non fuit.

Quattuor enim crimen requirit adulterii, 3. ut impedimentum sit dirimens matrimonium: Primum est, ut, qui delinquant, uterque suæ ignorantiae probabilem habeant excusationem. Secundum, ut adulterium vallatum sit, aut fide data, aut promisso cum jurejurando futuri connubii. Tertium, ut primum matrimonium justum fuerit, ac legitimum. Quartum, ut pollutio intra vas mulieris sequatur. Hæc quattuor ex D. Thom. exponit Sylvester, in verbo, Matrimonium, 8. q. 9. Totidem etiam res requiruntur in eo, qui uxorem duxit quampiam, dum vir ejus viveret. Vide divum Antoninum, in 3. part. tit. 1. cap. 5. Sylvest. ubi supra: Angelum, in verbo, Matrimonium, 3. impedimento, 7. Navarrum, in Summa, cap. 22. num. 46. & 47.

QUÆSTIO CXXXI.

N. Civis Vicetinus cupit sibi uxorem dari Franciscam; quam multos annos adamavit: sed quia N. Vicetia exulat Franciscam Venetias curat adducendam, ut illic matrimonium contrahatur: facultas contrahendi Venetiis datur à Vicario generali Episcopi Vicetini. Petitum est, utrum ejusmodi facultas sit satis ad ineundum connubium Venetiis.

Navarrus, in 2. volum. suorum consiliorum, lib. 4. de sponsal. cons. 37. & cons. 52. negat esse satis, quia censet, personam Episcopi extra suam diocesim, & parochi

extra suam parœciam, esse privatam, & non pollere ea auctoritate publica, quam Concilium requirere videtur in matrimoniis celebrandis. Hæc ejus est potissima ratio in conf. 37. reliquæ sunt perinfirmæ. Itaque negat ipse aut Parochum extra suam parœciam, aut Episcopum extra suam diœcesim, contrahendis matrimoniis inter suos interesse posse.

Mihi contraria sententia visa est, & videtur etiam nunc verissima: cùm ex decreto concilii Tridentini, sess. 24. c. 1. de reformatione matrimonii, constet, formam ab eo præscriptam & servandam in celebrandis matrimoniis in eo intrinsecè & essentialiter sitam esse, ut adsit Parochus, vel alius Sacerdos de licentia Parochi, sive ordinarii; ac duo præterea tresve testes: ergo reliqua omnia extrinseca sunt, & accidentaria, puta locus, tempus & reliqua ejusmodi.

2. Ad hæc illustrissimorum Cardinalium congregatio, ad quos concilii Tridentini spectat declaratio, teste eodem Navarro, conf. 52. declaravit, præsentiam alterutrius Parochi contrahentium sufficere, in quacumque parœcia matrimonium contrahatur: ut mirum sit, Navarrum, post hanc declarationem sentire secus potuisse. Nec defuit nonnullus doctor, qui, quod nos defendimus, scripto quoque publico comprobavit.

Argumentum Navarri, quod is tanti facit, apud me est minimi pretii: quandoquidem Concilium in eo personarum genere, quarum est matrimonio contrahendo necessaria præsentia, non alicujus publici officii auctoritatem per se requirit; alio qui testes è privatorum hominum classe sumpti, & simplex Sacerdos Episcopi concessu, vel Parochi proprii, adhibitus, non essent idoneæ personæ, quod est stultum asserere, sed id unum exigit, ut personæ sint ejusmodi, quæ contracti matrimonii plenam Ecclesiæ fidem facere possint. Quod si judex, qui extra suæ jurisdictionis locum judex non est, licentia minori tribuere potest, ut extra locum suæ jurisdictionis contractum inire possit, cur idem hoc non possit Episcopus in contractu matrimonii? Si Episcopus parœcis suis peregrinantibus in alienam provinciam,

veniam largitur Sacramenta Confessionis & Eucharistiæ sumendi, cur etiam non matrimonii? Adde, quod si nomen Episcopi & Parochi nomen est hominis publicam personam sustinentis, sequitur, ut quæcumque eorum fiunt auctoritate publica auctoritate fiant. Quare, si Episcopus, ut matrimonium à suis in aliena civitate suscipiatur, concedit; publica id auctoritate factum intelligetur.

QUÆSTIO CXXXII.

MArtha nuptui locatur Petro: hic aliò r. proficiscitur. Martha, quod virum suum extinctum esse crederet, alteri nubit: in secundo matrimonio ipsos quatuor & viginti annos degit, filiosque suscipit: post tantum temporis spatium de primi viri vita nuntium accipit. Multa hîc quæsitæ sunt: Primum, peccaveritne Martha: cùm secundas nuptias contraxit de morte mariti sui non facta certior: siquidem in Decretali, In præsentia, de sponalibus, Clemens III. certum nuntium de absentis conjugis morte requirit; ut secundi matrimonii vinculo legitime copulari possit conjux præsens.

Primæ huic quæstioni ex sententia eorum, qui non tantam notitiam in contrahentibus requirunt, quantam in Ecclesia, auctoritate cujus secundum contrahi debet matrimonium, responderi potest; si Martha ea fide & persuasione imbuta, quæ ad rem eandem faciendam viri sapientis animum permovisset, secundum matrimonium inivit, illam extra omnem culpam fuisse.

Secunda quæstio habebat, num in eo matrimonio procreati liberi legitimi essent. Respondendum est, si vel ante vel post Concilium clandestinè contractum est matrimonium, neque servatis iis, quæ præcipiuntur ab Innocentio III. in cap. Cùm inhibito, de clandestina desponsatione, prolem non esse legitimam: si verò in facie Ecclesiæ contractum sit, nec prætermissæ sint denuntiationes, atque impedimentum dirimens, aut utrique aut alterutri contrahenti ignoratum fuit, prolem censerî legitimam.

Tertia quæstio erat, num Martha secundo viro reddere queat debitum, atque

ab eo

ab eo vicissim exigere, Respondetur, si aut Marthæ certum est de viri sui vita, aut ita pendet animo, ut in neutram partem dare se possit: petere nullomodo posse; nec exigere, si mariti vita explorata ei sit; quod si dubia reddat, exigat autem nullomodo: quia in reddendo potest è mente dubitationem discutere, ne secundi viri juri noceatur, in exigendo autem, à dubitatione probabili animum avertere non debet: quia dubitatio, quæ viro non debet obesse, sibi nocet. Consultatur Decretalis, Dominus ac Redemptor, de secundis nup.

Quid ergo consilii capiet Martha, si de vita primi mariti compertum habeat? Respondeo, si reversus fuerit primus vir, ad eum remigret: si abesse voluerit, thorum secundi-deferat, & vitam cœlibem agat; atque cum eo tamquam soror cum fratre commoretur.

QUESTIO CXXXIII.

1. **A**N viro cum uxore concumbenti criminofum sit, inchoatum coitum non absolvere, ex me viri pii ac religiosi exquisierunt.

Respondi, probabiliorem mihi eorum videri sententiam, qui negant id esse criminofum; sed potius ad levem & interdum ad nullam culpam pertinere. Hominem sic cum sua vera uxore coeuntem, crimine seu mortifero flagitio, expediunt hi haud leves doctores, Paludanus, in 4. dist. 31. quæst. 3. art. 2. D. Anton. in 3. part. tit. 1. cap. 20. §. 6. ubi Paludani sententiam exscribit, atque his verbis subscribit. Licet appetere non plures habere filios, quàm possit nutrire: nec tenetur ipse debitum petere, nec actum inchoatum consummare nisi uxore petente. Angelus idem docet in Summa, verbo, Debitum conjugale, num. 27. Idem quoque Armillæ, verbo eod. num. 9.

Hæc tamen opinio necessaria quadam eget moderatione; quæ in duobus consistit: Primum est, ut ab ejusmodi concubitu probabile pollutionis periculum alterutri conjugum ne immineat. Secundum, ut sit conjux eo contenta coitu: nam si perfectum exige-

ret, eo privari sine scelere non posset: si tamen justè peteret. Hanc ego opinionem multò quàm contrariam verisimiliorem esse ratione & auctoritate confirmo: toti verò consequenti probationi triplex fundamentum præmunio.

Primum fundamentum est, ex sententia Theologorum omnium, qui ducem sequuntur divum Augustinum, tria esse matrimonii bona, quibus conjugum actus excusantur, Prolem, Fidem, Sacramentum; de quibus sic D. Augustinus, in 9. lib. in Genesim, cap. 7. Hoc autem bonum tripertitum est, Fides, Proles, Sacramentum: in fide attenditur, ne præter vinculum conjugale cum altero vel altera concumbatur; in prole, ut amanter suscipiatur benignè nutriatur, religiose educetur; in Sacramento autem, ut conjugium non separetur, & dimissus & dimissa nec causa prolis alteri jungatur.

Secundum fundamentum: Tribus his bonis tres item fines subjecti sunt: primus est, prolem gignere: secundus, legitimo conjugii jure petenti debitum non denegare: tertius, periculum fornicationis vitare, ut eisdem Theologis placet.

Tertium fundamentum: Qui ad satiationem libidinem nullo horum trium finium proposito, uxorem init, idem cum alia muliere, quæ sua non esset, minimè facturus, peccat ille quidem, sed peccatum leve, haud æterno supplicio dignum: id docuit D. Augustinus: id secutus est Magister sententiarum in 4. distinct. 31. id Theologi reliqui. D. Thom. D. Bonaven. Albertus Magnus, Alexander Alensis, Richardus, Durandus, Paludanus, ceteri omnes, qui rectè senserunt.

Princeps hujus sententiæ, his verbis loquitur, Augustinus, in lib. de bono conjugali, cap. 6. Conjugalis concubitus generandi gratia non habet culpam: concupiscentiæ verò satiationis, sed tamen cum conjugæ, propter fidem thori, venialem habet culpam: adulterium verò, seu fornicatio lethalem habet culpam. & cap. 10. Illum concubitum secundum veniam concedit Apostolus, qui fit per incontinentiam, non sola causa procreandi; & aliquando nulla causa procreandi, quem nuptiæ non

» fieri cogunt, sed ignosci impetrant: si ta-
 » men non ita sit nimius, ut impediatur, quæ
 » seposita esse debent, tempora orandi: nec
 » immutetur in eum usum, qui est contra na-
 » turam. Postremis his verbis fortasse adductus
 » est Albertus Magnus, ut scriberet in 31. di-
 » stinct. Magistri lib. 4. sent. nihil eorum quæ
 » vir cum uxore agit intra vas legitimum cul-
 » pam esse mortiferam. D. autem Thom. in
 » 4. sent. dist. 26. quæst. 1. art. 4. ad hunc
 » modum. Si enim ad actum matrimonialem
 » virtus inducat, vel justitiæ, ut debitum red-
 » dat; vel religionis, ut proles ad cultum Dei
 » procreetur; est meritorius: si autem moveat
 » libido sistens infra bona matrimonii, ut sci-
 » licet nullo modo ad aliam accedere vellet,
 » est peccatum veniale: si autem extra bona
 » matrimonii efferatur, ut scilicet cum qua-
 » cumque muliere id facere proponeret, est
 » peccatum mortale.

4. D. Bonaventura, in 4. dist. 31. art. 2. q.
 » 3. his verbis eandem sententiam testatus est.
 » Qui cognoscit uxorem propter delectationem
 » finalem, aut movetur in delectationem in
 » tanto impetu, ut cognoscat uxorem, sicut
 » meretricem; & hoc tunc est, quando eam
 » cognosceret, etiamsi non esset uxor: & tunc
 » peccat mortaliter: quia tunc ponit ibi finem
 » ultimum: & tunc verè & propriè fruitur; &
 » nimis vehementer amat: si autem in ea vult
 » delectari, quia uxor, & nullo modo eam
 » cognosceret, si uxor non esset, tunc non est
 » omnimoda inordinatio: & tunc est pecca-
 » tum veniale, & excusatur per bonum matri-
 » monii, ut non sit mortale.

Alexandri Halensis, qui magister fuit san-
 » cti Bonaventuræ, subjicienda sunt verba ex
 » 3. par. quæst. 35. memb. 8. de sexto Deca-
 » logi præcepto differentis. Quæritur utrùm
 » remotis his tribus causis, scilicet proles ha-
 » bendæ, & debiti reddendi, & fornicationis
 » vitandæ, prohibeatur coitus conjugalis isto
 » præcepto, quo prohibetur coitus illicitus. Et
 » post aliquanto quæstioni respondens. Solutio:
 » Coitus conjugalis alius est licitus, alius per-
 » missus, alius prohibitus. Licitus, sicut di-
 » ctum est, coitus conjugalis triplici de caus-
 » sa. Permissus verò est coitus ex fragilitate,
 » seu infirmitate carnis proveniens: in quo
 » quæritur conjugalis delectatio, sed sub Deo;

ut Dei amor præponatur illi delectationi: &
 » iste coitus venialis est; quamvis non fiat caus-
 » sa proles, nec reddendi debitum, nec vitan-
 » dæ fornicationis, sed causa delectationis ta-
 » lis in conjugis propria, & non aliena. Unde
 » dicitur 32. q. 2. juxta auctoritatem Augusti-
 » ni & Apostoli, institutio conjugii extra pa-
 » radisum facta est, ut infirmitas prona in rui-
 » nam turpitudinis honestate exciperetur con-
 » jugii. & August. de adulterinis conjugiiis.
 » Usus naturalis si ultra modum prolabitur, in
 » uxore quidem est veniale: in meretrice verò
 » damnabile. Prohibitus conjugalis coitus est,
 » qui ex voluntate subdita libidini contra
 » honestatem conjugii, & ordinem rationis
 » procedit: ut illud, quod fit ad satiationem
 » libidinem per meretricias blanditias: secun-
 » dum quem modum dixit Hieron. Nihil fœ-
 » dius quàm uxorem amare quasi adulteram.

Ex his fundamentis, & Doctorum senten-
 » tiis, firma depromuntur argumenta ad opi-
 » nionem, quam ipsi delegimus, persuaden-
 » dam. Primum argumentum. Multò est fœ-
 » dius commiscere cum uxore corpus ad exa-
 » turandam libidinem, quàm inchoatum con-
 » cubitum, & insanientem libidinem, volu-
 » ptatèque cohibere: sed illud flagitio vacat:
 » ergo multò magis hoc.

Secundum quod confirmatio primi est ar-
 » gumenti. Coire ad corporis voluptatem cien-
 » dam, atque explendam, semper est malum,
 » connubialem actum interrumpere non sem-
 » per est malum: ergo si illud indulget matri-
 » monium, multò magis hoc indulgere debet.
 » Major propositio est nota: minor probatur.
 » Si enim quis ut vitæ imminens propulset pe-
 » riculum, si ne in graviores morbum inci-
 » dat, si ut ne voluptati intemperanter serviat,
 » si ut fetum ne opprimat, inchoatum coitum
 » perficere nolit; optimè facit, atque hone-
 » stissimè.

Tertium argumentum. Non semper licet
 » homini prolem procurare, ut in loco sacro,
 » ex sententia meliorum doctorum, ut tem-
 » pore menstruum, ut cum ob adulterium
 » jus exigendi debiti amisit; ut cum sibi vel al-
 » teri conjugi gravius malum quoddam ani-
 » mi, vel corporis impendat; ut cum prægnans
 » est mulier, & periculum est, ne muliebri
 » uterus novi seminis appetens coitus stimu-

lante voluptate hiet, conceptamque generationis materiam nec dum coagmentatam dejiciat; aut fetus extinguatur; aut, si novus concipitur, ne postea abigatur. Quamvis enim mulier è genere eorum animalium sit, quæ superfetant, ut docet Arist. in lib. 4. de generat. anim. c. 5. nihilominus idem affirmat aucto jam fetu in vulva mulieris raro secundum fetum ingigni ex novo coitu adhibito; & quamvis excitari possit, tamen non perfici, sed abigi solere. Cum ergo his temporibus non liceat coitus, quis non videat, si fuerit inchoatus, posse non absolvi: cum coiens non minus in culpa sit absolvendo, quam inchoando?

6. Quartum argumentum. Licet conjugibus, si sic inter eos convenerit, prorsus cessare ab actu conjugii, & alterutri licet nunquam petere: cur ergo non licebit sæpe inceptum interrompere, cum plus sit omnino actum non exercere, quam inchoatum dimittere?

Dices, id non rectè concludi: nam actus religionis, & virtutum non semper cogimur exercere: verum, cum illos exercemus, debemus qua decet ratione obire: pertinet autem ad connubialem actum, ut perficiatur. Respondeo, primum non me in argumento temere posuisse adverbium *sæpe*: ut indicarem eos actus connubii, quorum & vitiosa est inchoatio, & iniqua progressio; quos sicut suscipere non licet, ita nec absolvere, aut continuare decet. Deinde, non prorsus consideratè dicitur ad actum connubialem spectare, ut perficiatur. Quæ enim perfectio intelligitur? ea-ne, quæ seminis habet deiectionem? At multi sunt, qui semen nullum emittunt vitio aliquo valetudinis, quo post nuptias laborare cœperunt: quibus tamen coitus non est interdictus. An ea quæ proli procreandæ est idonea? verum hac carent steriles, qui tamen à concubitu conjugali minimè arcentur.

Postremum. Si nihil eorum quæ vir agit cum uxore sua, intra naturale vas; est culpa, quæ abalienet à Deo, ut placet Alberto, quem D. Antoninus, Sylvester & Angelus citant, & probant; mihi sanè non liquet, quemadmodum actus interruptio in crimine ponenda sit, cum sit ex eorum ge-

nere quæ intra legitimum vas cum uxore fiunt: nam intra vas ipsum & actus agitur, & ejus incipit interruptio.

Verum quæ ab adversariis bene & ratione 7. ædificata videri possunt, sunt diruenda. Sic enim illi argumentantur: Actus conjugii à natura & Deo comparatus est ad prolem gignendam: hunc autem ordinem pervertit, qui concubitus non perficit; quare agit perflagitiosè. Respondeo, multis modis peccare argumentum. Primum, sequeretur, eos, qui steriles sunt, & liberos suscipere nequeunt, debitum nec exigere, nec reddere posse; nec enim finem istum naturæ consequi possunt. Deinde, concedendum esset, neminem se à complexibus conjugalibus, atque ab sua uxore abstinere posse; ac vota perpetuæ continentiae conjugibus nefaria esse; quod dicere per se impium est atque nefarium nam & matrimonium institutum est, & uxor data, ad filiorum procreationem. Postremò, ostensum est, absque fine generandæ prolis, matrimonii usum non esse criminofum: sunt enim alii fines, & bona, quibus matrimonium honestatur, atque uxori amplexus.

Illius autem propositionis: Matrimonium, uxor, & matrimonii actus, instituta sunt à natura ad speciem, & sobolem propagandam: duplex est perapposita interpretatio. Prima est hæc: hæc omnia natura: & Deus naturæ auctor fabricavit, ut causæ veræ essent generationis & propagationis, principiæque necessaria. Secunda, ut matrimonio junctis, ac nuptis, tunc imposita necessitas foret operam dandi liberis, cum alicujus ingentis ac communis boni esset oborta necessitas: cum enim generandi præceptum sit affirmativum, nisi sese ostendente necessitate non cogit.

Secunda eorum argumentatio est hujusmodi: Prorsus detestabile est, impedire conceptum ac generationem: impedit autem qui coitum non absolvit: quare &c. Adduntque rationi robur auctoritate Canonis, Aliquando, 32. quæst. 2. qui sumptus est ex lib. de nuptiis, & concup. Augustini. Respondeo, vim omnem argumentationis hac vera distinctione elidi. Duplex est modus impediendi conceptus, unus positivus,

alter negativus : prior præbet medicamenta sterilitatis & abortionis ; ex agro generationis semen extrahit : gignendi instrumenta languefacit ac tabefacit , aut dæmonum maiorum arte , aut verò caussis physicis , qui modus est scelestissimus , omnique jure damnatus. Posterior modus nihil machinatur ejusmodi ; sed temperantiæ amans intactam uxorem , aut intactum virum relinquit : blandæ voluptatis illecebras , quamvis concessas , respuit , neque in legitimo conjugee experitur ; quod cum sit , generatio quoque liberum , & humanæ speciei propagatio impeditur ; sed modus ipse honestus est & sanctus : à quo modo non insigniter recedit is qui inchoatum coitum intermittit ; quia metuit , ne filios possit alere & educere ; aut aliam ob causam non flagitiosam id ipsum molitur. Canon autem ille priorem prohibet modum ; ut eum legenti cuivis potest esse perspicuum. Atque de eodem modo locutum esse Scotum , certa ratio à nobis exposita cuilibet persuadet. Sententia tamen contraria placuit Sylvestro , in verbo , Debitum conjugale , q. 7. & Rosellæ.

QUÆSTIO CXXXIV.

1. **U**Ni conjugii de altero absente , deque actu conjugii , cogitanti illecebra cogitationis voluptatem ciere , aut excitatam veneream fovere , criminofum sit , nec-ne , nunc disputamus.

Criminofum esse , pernegabat Theologiæ magister nonnullus : neque ulla ratione sententiam impuræ voluptatis patronam excuti sibi sinebat ; quod diceret se illud ipsum sentire , quod viri doctrina & pietate insignes antè sensissent : ut D. Antoninus , in Summa , part. 2. tit. 5. c. 1. §. 6. Petrus Sotus in Institut. tractat. de distinctione peccatorum lectione 9. Cajet. & Armilla , in Summis , verbo , Delectatio morosa : addebat etiam D. Chrys. hom. 17. in Matth. in ea verba. *Qui viderit mulierem*, &c. Matth. 19. Palud. in 4. d. 9. q. 3. art. 1. & Gersonem Alphabeto 38. litt. L. Hujus opinionis duæ videntur esse rationes præcipuæ. Prima ; quia talis est voluptas , qualis est actus ,

à quo fluit : sed actus conjugalis cogitatus : est licitus : ergo licita voluptas. Secunda : si præsentem uxorem potest quæri voluptas ex tactibus , osculis , amplexibus , quamvis non referatur ad concubitum ; cur non licebit quærere ex eadem absente in viri tantum cogitatione commorante ? & cur ea delectatio non excusabitur bono matrimonii ?

Tam putidæ defensionis blandissimæ dominæ ipse omni conatu restiti ; in eamque fortibus ducibus comitatus tela minime contemnenda rationum immisi. Duces fuerunt , qui etiam nunc sunt : D. Antoninus , in 3. part. tit. 1. cap. 20. §. 6. ubi culpam mortiferam contrahi scribit ab eo , qui voluptatem quærît ex cogitatione , amplexu , tactu ; neque de eo laborat is qui cogitat , ut ad concubitum perveniat ; at qui mentem , & corporis sensum delinit illis voluptariis cogitationibus absentis uxoris , non potest ad concubitum pervenire : quare culpam contrahit mortiferam. Angelus , in verbo , Cogitatio , ait , viduam delectari posse actu conjugii præterito , sed non præsentem : at voluptas , quæ movetur in sensu , oritur ex actu , quasi sit præsens ; quia præteritum non est objectum sensus : quare voluptas illa præteritorum actuum non deferit mentem , nec permānat ad corporis partes obscenas. Defenditur hæc nostra sententia à Cajet. in 1. 2. q. 74. art. 8. ad 4. à Sylv. in verbo , Delectatio , q. 3. ab Armill. eod. tit. n. 3. qui citat , & sequitur Sylvest. à Joanne Tab. in verbo , Cogitatio , q. 7. à Navarro , in Summa , cap. 16. num. 10.

Hæc nunc vibremus argumentorum. Primum argumentum. Sicut aliud est matrimonium , aliud matrimonii cogitatio ; ita aliud est actus conjugalis , aliud ejus cogitatio : quare licet ex actu conjugii vero capere possis voluptatem veneream ; ex cogitatione tamen actus hujusmodi capere non potes , nisi fortè actus immineret matrimonii , ad quem ea voluptas referretur , atque in eo expleretur.

Secundum. Spectrum , & idolum , quod in animo geris uxoris tuæ , non magis est uxor tua , quàm quodvis aliud simulacrum uxoris tuæ , aut è marmore , aut ex ebore : ergo sicut non posses in simulacro marmoreo ,

aut eburneo quærere turpem illam voluptatem; sic non potes ex eo, quod in cogitationis tuæ officina tibi fabricasti.

Tertium. Pervertere naturæ ordinem in rebus iis, quæ ad humanæ speciei propagationem institutæ sunt, grave est crimen: cum ergo voluptas venerea à natura comparata sit propter generationem, quæ est ex legitima corporum conjunctione; qui eam non propter actum generationis legitimum quærunt, sed propter seipsam, & in ea tamquam in ultimo conquiescit, graviter delinquit, necessarium naturæ ordinem violando.

Quartum. Actus futurus, vel præteritus connubii exerceri non potest; exercetur enim, qui præsens est: at percipere sensum voluptatis licet tantum ex eo actu, qui potest exerceri: ergo ex huiusmodi actibus cogitatis percipere eam non licet.

Quintum. Voluptas, quæ illo uxoriæ cogitationis igne gliscit, non est illa, quam postea cum tua uxore experieris; sed nimirum numero differunt: at posterior dumtaxat delectatio tibi conceditur, non igitur prior; nisi fortè, quia cum posteriore copulabitur, & quid unum cum ea efficietur.

4. Denique fatentur omnes, impudicas tactiones conjugum in suis ac propriis corporibus, sive ab aliis, sive ab ipsis sint, peccata esse mortifera: ergo si tactus impudicus se tangentis mulieris, & voluptas impudica censenda est, quæ finem commissionem corporum legitimam non habet; cur non impudica existimabitur ea & nefaria viri, quæ suæ uxoris imaginem revertens animo titillatur, quæ uxoris consortione caret, sæpeque numero caritura est necessariò?

Disce autem hoc loco duobus modis tactum aliquem esse impudicum. Primum, quia ejus finis est actus aliquis flagitiosus: deinde, quia quamvis ejusmodi sine vacet, finem tamen constitutum habet in obscena voluptate. Utrovis modo impudicitia contingat in tactu, necesse est eum esse nefarium.

Duæ contrariæ rationes facillimè depelluntur. Errat prima, quia jam demonstratum est, actus connubialis cogitationem longissimè dissidere ab eo, qui inter conjuges corporum commissione exercetur. Se-

cunda nullam vim habet apud eos qui docuerunt, inter conjuges tactus voluptuosos, nisi ad concubitum referantur, peccata esse mortifera. Docuit id Petrus Paludanus in 4. sent. d. 31. q. 3. art. 2. conc. 6. quem secutus est D. Anton. in 3. par. tit. 1. c. 20. §. 6. & Sylvester in verbo, Debitum conjugale; & alii nonnulli: quamvis ea de re secus placuerit Cajetano, Armillæ & Tabienfi Joanni.

Sanè ea voluptas, quam sibi comparat unus conjunx altero præsentem, suapte natura incitat ad actum conjugii, in quo expleri potest: id quod dici nequit de ea voluptate, quæ absente conjugate concitatur. Neque à Doctoribus, quos Magister ille venditabat, judicatum est aliter atque à nobis constitutum est. Cajetanus enim in summa, ubi de cogitatione morosa: viduam, & virum cogitantes actum conjugii, & memoriam illius jucundam usurpantes, ait peccare venialiter; quia sine necessitate, aut pietate ejusmodi suscipiunt cogitationes: ac nimirum de cogitationis delectatione loquitur, quæ non discedit à mente, sed quæ approbationem habet illorum actuum, quibus perfuncti sunt conjuges, cum matrimonio uterentur. Armilla non secus quam nos, in verbo, Delectatio morosa, num. 3. nam citat & sequitur Sylvestrum.

Petrus Sotus non tam probat quam improbat adversariam sententiam, in ea lect. 9. ubi enim multis differuit de peccatis morosæ cogitationis, quærit de cogitatione actuum matrimonii, in quibus aut vidua versatur, aut vir absente uxore; eamque cogitationem minimè damnat: Ubi apertè declarat, se loqui de actibus conjugii præteritis: nam his dumtaxat gaudere vidua potest: æquatque viduam, & virum ab sua uxore distractum: & cum dixit gaudere posse ea cogitatione, & objecto, ostendit se non de voluptate venerea, quæ in corpore habitat, loqui, sed de approbativa animi jucunditate: gaudium enim propriè in animo dicitur, non in corpore; & non habet corporis immutationem, ut traditum est à D. Antonin. in 1. par. tit. 6. cap. 5. ante §. Ad hæc statim. Subjicit Petrus Sot. extra actus conjugii non licere quærere delecta-

tionem. Cogitatio autem concubitus conjugal non est actus conjugii, cum etiam sine ulla culpa inesse possit in ejus animo, qui connubii capax non est.

6. Doctores autem, cum de delectatione disputant morosa, incidunt in eam controversiam, quæ nunc à nobis adjudicatur: id quod non obscure declarat, eos de delectatione loqui, quæ humani est animi, & cujus affectio propria, est morosa delectatio, qua carent muta animantia; & quæ peræquè reperitur in iis peccatis, quæ materiæ expertem voluptatem habent, ut est hæresis, mentis elatio, & alia hujusmodi. D. Anton. in illa 2. par. tit. c. & §. nihil in alterutram partem scripsit. D. Chrysostomus in homilia, & qua promittitur testimonium, hoc, atque hac oratione edocet. Si enim vis videre, atque ex visu capere voluptatem, adspice propriam conjugem, & illius usque amore perfrui: hoc enim nulla lex prohibet omnino. Quæ verba aurei Doctoris, id tantum efficiunt, quempiam adspectu, & voluptate, & amore, & complexu frui posse suæ uxoris: quod nemo negat: sed licere id, quod nos negavimus, nec levissimo vestigio indicant.

De Paludano hallucinatus est hic noster doctor turpissimè: contrariam enim sententiam eruere è verbis Paludani debuerat: his enim loquitur verbis in 4. d. 9. q. 3. art. 1. „Maritus consentiens in pollutionem cum uxore præteritam, vel futuram, propter delectationem, non peccat mortaliter; quamvis deliberatè consentiat: dum tamen non excedat limites matrimonii. Et paullo antè universè docuerat, quando inita ratione consilii, certoque judicio assentiri quis pollutioni queat. Quando, inquit Paludanus, causa, quæ excusat pollutionem à peccato, concurrat in consensu, excusatur consensus à peccato, sicut pollutio.

7. Ex his Paludani verbis tria percipimus. Primum est, maritum posse justum præbere consensum pollutioni præteritæ, vel futuræ, ob delectationem aut perceptam, aut percipiendam, ex actu uxorio, sive connubiali: id est, licet viro approbare & amplecti, propter voluptatem, quam sensit vel sentiet, pollutionem, quæ præterit, vel futura est, cum legitima corporum commistione: at ob

voluptatis præsentis obscenæ sensum versari posse sine crimine in earumdem pollutionum cogitatione atque approbatione, id ne somnando quidem finxit Paludanus. Alterum Paludani illud est: Ejusmodi consensum, ut flagitiosus ne sit, intra matrimonii fines consistere debere: at non consistit, si præsentis libidinis sensu sponte commoveatur, quo tempore legitimè utendi conjugio nulla est ei facultas, sive propter intervalla locorum, sive ex re quapiam alia. Id quod ex eo, quod in Paludani sententia tertium est, rectius intelligetur: nam scribit, quæ causa facit, ut pollutio culpa vacet, eandem facere, ut vacet consensus; si eadem in consensu reperitur. Cum ergo pollutio viri voluntaria, ne vitiosa sit, egeat actu conjugii, extra quem actum criminosa est: necesse est, ut quando maritus & uxor congregari nequeunt, nulli nec pollutioni, nec venereæ voluptati absque gravi scelere dare operam possint: quandoquidem, ut in disputatione iteratum est, non cogitatio actus connubialis, est actus connubialis, sed ipsemet actus, cum inter conjuges in corporum conjunctione exercetur. Quod si Paludanus in 4. sent. distin. 31. q. 3. art. 2. concl. 6. quem item D. Antoninus & Sylvester sequuntur, quemadmodum in hac ipsa quæstione ostendimus, voluptarias actiones conjugum in mortiferis numerat criminibus, nisi ad concubitum referantur; an non numerabit eas voluptates venereas, quæ ad concubitum, quo tunc nulla ratione potiri possunt conjuges, cum absint, referri minimè queunt?

Gerfonem verò in eo alphabeto 38. non 8. quidem litteræ, l. sed. D. notab. 7. loqui non de fœdæ voluptatis motione, qua commovetur corpus, sed de ea delectatione, quæ in ratione & mente quiescit, illud est certissimo argumento: quod non secus vult posse oblectari adspectu mulieris, qui eam contempletur, atque nuptos cogitatione actuum, qui sunt è casto conjugio: atqui adspicienti mulierem, nec Gerfon, nec ullus alius Doctor concedit voluptatis sensum obscenæ: idem ergo sensus absentibus conjugibus de suis amplexibus & corporum commistionibus cogitantibus denegandus erit. Hæc igitur opinio est cum suo patrono à Christia-

nis mentibus, atque animi assensionibus ableganda.

QUAESTIO CXXXV.

Petrus clam uxore sua adulteravit: amittit-ne jus exigendi debiti?

Ait Navarrus in summa cap. 22. nu. 23. Negant hi omnes: Turrecremata in cap. In conjugio 32. q. 1. Cajetanus in 1. volumine opuscul. Tract. 31. responsione 4. Sotus in 4. dist. 36. q. unic. art. 3. Archidiaconus in illud cap. In conjugio. Glossa in cap. Extremum, de adulteriis.

Et haec sententia, ideo vera est; quia nec reus sui accusator cogitur esse extra sacramentum poenitentiae; nec suum prodere crimen; & nemo suo jure spoliandus est, nisi causa cognita; ut illic argumentatur Cajetanus. In hac ego sententia libenter conquiesco. Nec enim quidquam rationis habere videtur, ut vir intermissa consuetudine exigendi debitum, in suspicionem uxori iis de rebus veniat, quas in suis viris metuunt mulieres.

QUAESTIO CXXXVI.

Quæsitum, est an mulier, quam protinus describam, conjugii & sui corporis usum clam domum adventanti viro justè denegare possit. Fœmina est egregia forma; ad pellicatum & flagitium à plerisque invitata: filias habet nobiles, quàm se formosiores, quarum pudicitiae insidiantur non pauci: filiis etiam parvulis abundat: summa rerum omnium inopia conflictatur: piorum hominum elemosynis se & familiam alit ægerrimè. Vir ære dirutus, qui dudum rationes conturbavit; creditorum, à quibus singulis momentis appellatur, metuens vincula, ex terris profugit; homo sine re, sine familiari lare, sine fide; valet corpore & viribus, & cum aliquid lucri ad familiam sustentandam facere posset, vitam agit otiosam. Certis temporum intervalis uxorem, filios, filiasque revisit; non ut quidquam iis adferat, sed ut auferat, nam cibaria necessa-

ria uxori, & liberis, magno labore & studio conquisita consumit: quibus consumptis, novo foetu gravidatam uxorem relinquit, atque aliò abit: idque idem facit. Ea re, qui à piis hominibus & fœminis in eam familiam sumptus fiunt, minuuntur: qui uxorem & virgines tuentur, illiusque afflictæ domus curam gerunt, ii eandem domum inire non audent, ne aut flagitiosæ consuetudinis insimulentur, aut turpitudinis alicujus nomen subeant. Unde intermissa hac cura & consuetudine proborum virorum, tum uxori, tum filiabus ingens & maximè probabile creatur periculum pudicitiae, existimationis, Christianæque salutis amittendæ. Hæc igitur cum ita sint, quaeritur, num mulier revertentem domum maritum à concubitu tuta conscientia repellere possit.

Scio intactam hanc quaestionem à doctoribus relictam esse: sed tamen ejus explicationem ex multis eorum sententiis, cum de conjugali debito differunt, censeo hauriendam esse: quod nunc ipsi molimur. Illud igitur Scoti in 4. sentent. dist. 32. de conjugali debito præcipientis, tamquam fundamentum constituamus; sic enim ille: Redditio debiti ex obligatione est actus præcepti affirmativi, explicantis justitiam commutativam; præceptum autem affirmativum obligat semper, sed non ad semper. Subjicitque subtilis Doctor exceptiones duas, cum unus conjux alteri non cogitur solvere debitum. Prima exceptio est, cum conjux, inquit ille, amisit jus petendi, vel non habet jus petendi pro nunc. Secunda, quando obligatur ad non reddendum vinculo fortiori. In priorem exceptionem hæc tempora includuntur: cum alteruter conjux adulterium commisit; cum sollemne votum religionis nuncupavit; cum post contractum matrimonium bimestre spatium nondum effluxit: toto enim hoc spatio uterque vitare potest corporum commistionem, ut ad statum religiosæ vitæ deligendum non sint contractæ nuptiæ impedimento. Ad exceptionem posteriorem hæc revocat Scotus: vel cum reddere debitum vergit in detrimentum, inquit, propriæ incolumitatis; tenetur enim magis diligere propriam incolumitatem, quàm istud debitum reddere alteri conjugi; vel, si

fit causa occisionis fetus in utero prægnantis, vel causa abortus. Ad hæc enim cavenda, inquit ille, tenetur fortiore vinculo, quam ad reddendum debitum isti.

3. Quæ sententiæ veræ sunt in hoc genere, atque ab omnibus retentæ. D. Thomas in 4. dist. 32. artic. 1. Vir, inquit, tenetur uxori reddere debitum in iis quæ ad generationem prolis spectant, salva tamen prius personæ incolumitate: & in eod. art. ad 2. Uxor non habet potestatem in corpus viri nisi salva consistentia personæ ipsius, ut dictum est: unde, si ultra exigat, non est petitio debiti, sed injusta exactio: & propter hoc vir non tenetur ei satisfacere. Atque in eodem articulo: Non tenetur mulier reddere, si habet infirmitatem: & in artic. 3. ejusdem. quæst. ad 4. argumentum, iterat, mulieri in viri sui corpus jus non esse contra salutem corporis ejus. In quo axioma nemo est qui à D. Thoma dissentiat: quod ipsum à Durando duplici ratione confirmatur in 4. sent. dist. 32. q. 1. num. 6. Secunda ratio est illa Scoti: prima est Richardi, ab eo exposita his verbis, in eamd. dist. 32. art. 1. q. 1. Noluit Deus virum obligari mulieri in iis quæ sunt contra rectam inclinationem naturæ: recta autem inclinatio naturæ istius hominis per prius est ad actum nutritivæ, quo conservatur proprium individuum, quam ad actum generativæ, qui ordinatur ad conservationem speciei: nam prius sumit de nutrimento, quod necessarium est individuo; & superfluum reservat ad actum generationis, & ideo homo non tenetur ad actum generativæ in notabile præjudicium incolumitatis corporis proprii. Et in art. 4. quæst. 1. ad 2. Carnalis concubitus numquam est debitus, nec de jure naturæ, quando est in notabile præjudicium prolis.

4. Verum de hoc altero dicto Richardi postea: nunc id unum constituamus, cum injuria vitæ, vel valetudinis, actum non justum esse connubii: Quia, inquit Durandus, secundum ordinem caritatis quilibet tenetur plus sibi, quam alteri; si redditio debiti vergat in periculum personæ propriæ, non tenetur quis alteri debitum reddere, & istud omnes concedunt.

Et tamen unus inventus est Gabriel, qui

à concordissimo Theologorum sensu discrepantem sententiam adferre minimè dubitavit, in 4. senten. q. unica, art. 2. concl. 11. Illud enim tamquam firmissimum sumit ad argumentandum: quod mulier mariti sui spirituales vitam corporeæ suæ, nedum valetudini, debet anteferre: quare cum virum suum intelligit mortiferam culpam, aut adulterii, aut incontinentiæ suscepturum esse, nisi ad congressum illum admittat, ab suo corpore eum arcere non posse; quamvis congressio illa uxoris vitæ & valetudini futura sit periculosa.

Atque hæc est Gabrielis Hæctorea argumentatio: quæ quàm sit nulla, hinc perspicui potest. Scelus enim, quod timetur in viro, nulli fraudi debet esse uxori, nisi ea sit illius sceleris causa: quod dici hîc non debet, cum tota peccandi libido ex improba voluntate sit viri, ad eam illum non compellente uxore. Neque umquam peccati, quod peccat alter, nos sumus consortes, cum iis paremus legibus, quæ à nobis negligi non possunt. Quid enim si quispiam intemperantia & luxu perditus concupiscat mulierem diebus festis in templa ad sacra adeuntem, idque mulierem minimè fugiat; idcircone itionem illam omittet, ne illius amore alter capiatur? minimè verò. Ita mulier, quæ vitam suam ac valetudinem curare & tueri debet, propter lascivientem virum, prodere illam non debet.

Adde, quod mulier, cum vitam valetudinemque suam conservat, naturalem divinamque legem maximè servat: nam humanæ speciei propagationi illam reservat: neque enim extincta, aut gravi morbo affecta muliere, concipiendis, gignendis & educandis fetibus dari opera potest. Vir ergo, cum propter suam incontinentiam in vitæ discrimen adducit mulierem, quantum in ipso est, humanæ speciei & generationis fundamentum evertit.

Ex quo perspicuum est, mulierem, cum à viri congressu suæ ipsius vitæ aut valetudini probabile conflatur periculum, illum non solum posse, sed etiam omnino debere à maritali complexu repellere. Quod ex his locis facile confirmo. Primum argumentum. Humanæ generationis & propagationis fundamentum

mentum labefactare, atque subruere, nec viro nec uxori licet: id autem sequeretur, si vitæ & valetudini suæ malo, vir & uxor congrederentur: ergo sine scelere id moliri non possunt. Secundum argumentum. Si ægrotanti mulieri denuntiaret: medicus certum interitum illi futurum ex concubitu, idque vir ejus nequaquam ignoraret, sceleratè vir faceret, si cognoscere vellet mulierem: nec minùs sceleratè uxor ageret, si vellet ab eo cognosci: sic nec valentem mulierem, & corpore robustam licet viro in vitæ seu morbi periculum conjicere, neque illa pati se debet conjici. Tertium argumentum: de hoc Gabrieli convenit cum reliquis Theologis: quando concubitus, aut excludendi, aut ejiciendi, aut necandi fetus causa existit, tunc flagitii plenum esse concubitu: ergo in pari crimine censendum erit, cum ejus vitæ interitum machinatur.

7. Sit igitur hoc primum tempus, cum necessitate solvendi conjugalis debiti exsolvitur mulier: nempe, cum illius vita in discrimen adducitur. Secundum tempus illud tradunt esse Doctores, in 4. sent. d. 32. cum suæ valetudinis alteruter conjunx periculum subit. Tertium tempus concedunt connubialis congressus vitandi, cum ex eo injicitur periculum fetus abigendo. Quartum est, cum leprosus est alter conjux, atque eadem lue facilè, qui integro est corpore; infici posset: hoc apertis verbis ponitur à Paludano, in 4. sent. dist. 32. q. 1. art. 2. conclus. 1. & à Durando in eamd. dist. q. 1. num. 8. & ab Aureolo, quem Gabriel citat in ead. dist. q. 1. art. 2. concl. II.

Quintum tempus, cum mulier à consuetudine thori virum rejicere potest, est menstruum fluxus, ex multorum & gravium Theologorum sententia: tunc enim si vir rem habeat cum muliere, gravi se peccato obstringere magna auctoritate Theologi doceant. Quam opinionem veriore esse & probabiliorem, ait D. Bonavent. in 4. dist. 32. artic. 3. q. 1. tametsi veniam tribuit uxori, cum invita, & ut à graviore malo virum avertat, menstruum tempore illi debitum reddit. Sanè Scotus non cogit eo tempore uxorem debitum reddere, perspicuis verbis confirmat. Huic opinioni annuit quoque Richar-

dus distin. 32. art. 1. q. 1. ubi hanc tamquam certam propositionem scriptam reliquit: Carnalis concubitus numquam est debitus, nec de jure naturæ, quando est in notabile præjudicium prolis, de quo dubitari non debet, cum jam conceptus est animatus: in quo innumerabilium morborum tunc semina sparguntur, cum menstruum tempore in matris utero coagmentatur & animatur.

Divus Thomas in eamd. dist. q. 1. art. 2. 8. in responsione ad secundam quæstiunculam, sine mortifero crimine negat maritum accedere posse ad uxorem menstrua patientem; eumque ab ea posse averti, morbum causante: illi tamen valde urgenti, quod petit, dandum esse. Sed revera sententia quæ statuit non esse reddendum, sacrarum Scripturarum, & duorum Ecclesiæ Doctorum auctoritate maximè confirmatur: lex enim Levitici cap. 21. morti adjudicat utrumque conjugem, *qui fluentibus menstruis congre-diuntur*: ex quo liquet peccatum esse mortiferum. Ac licet ea lex in eo, quod pœnam infligit, judicialis extiterit, eoque nomine jam abrogata sit: in eo tamen, quod consulit proli, & mala propellit multa atque ingentia, quæ eidem impendent, naturalis est atque divina quemadmodum à clavis Theologis observatum est. Detestatur ejusmodi coitum D. Hieronymus vehementer in 18. cap. Ezech. ac D. August. in q. 64. in Leviticum, in qua scribit, ab Ezechiele inter illa peccata (verba sunt Augustini) quæ non figuratæ, sed manifestæ iniquitatis sunt, hoc etiam commemorari, *ad mulierem menstruatam si quis accedat*. Non licet igitur mulieri, expetente viro concubitu, menstruum tempore, ad peccatum manifestæ iniquitatis ei sociam & ministram esse.

Sextum tempus est, cum herilia munia obeunda sunt necessaria: tunc enim conjugalis thori datur vacatio. Ita D. Tho. in 4. dist. 32. q. 1. art. 3. ad 4. & Gabriel in eamd. dist. art. 2. concl. 7. Quare virum pro suo domino purgentem non potest mulier à militia ad thori consuetudinem revocare.

Septima exceptio: Ante benedictionem 91

nuptiarum, & duobus mensibus post inita nuptiarum fœdera, uterque conjunx jure solvendi debiti liberatus est ex ecclesiastica constitutione. Et quidem Sylvester culpam æterna morte dignam contrahi putat ab eo conjuge, qui antequam benedicantur nuptiæ, debitum exigit conjugale, in verbo, Debitum conjugale, num. 11. quod ipse non ausim affirmare: cum videam à Tridentino concil. sess. 24. cap. 1. ad conjuges non præceptum, sed hortationem admoveri, ne eandem domum ante benedictionem habitent.

Octava exceptio est ejusdem Gabrielis: mulierem concubitu abstinere se posse, & à suo sinu divellere virum, quum ob debitum conjugii, aut mortiferam aut etiam levem culpam incurreret. Sed hæc exceptio interpretationis indiget. Magis est generalis, & tuta, meo quidem animo, exceptio illa Paludani in 4. dist. 32. q. 1. art. 2. concl. 4. ab eo his verbis perscripta: Ex quo actor perdit jus petendi, reus habet jus non debendi, & negandi, & excipiendi. Ex quo efficitur, quum alter conjunx sine culpa non potest debitum exigere, alterum sine culpa posse negare. Quæ tamen regula nonnullas haud leves objicit difficultates; quas persequi atque exponere non est mihi hoc tempore necessarium.

10. Sunt item nonnulla alia tempora haud dubia, cum unus conjunx congressu alterius indignus est, & sine ulla culpa rejici potest; ut quando adulteravit; aut ante initum matrimonium, vel etiam post illud, altero assentiente conjuge continentia se voto obstrinxit. Sed nobis in nostra evoluenda questione septem primis exceptionibus utendum erit; ex quibus hæc eruimus argumenta.

Primum. Ad corporis mortem vitandam conjunx vitare potest actum conjugii: ergo multò magis ad interitum animæ vitandum, & ad suam pudicitiam, famamque retinendam, id ipsum facere poterit. Secundum. Ob periculum probabile impendens alicujus morbi temperare sibi à concubitu alteruter conjugum potest: ergo hoc ipsum permissum ei erit ob grave infamiae periculum; quæ apud personas honestas plurius esse solet, quàm firma corporis valetudo. Tertium. Si men-

struorum tempore mulier viri congressum fugere potest, ne multiplici morbo ac malo proles vexetur; cur eundem fugere non poterit, ad propulsanda graviora mala vitæ, honoris, æternæque salutis sibi suisque filiabus impendentia? Quartum. Pro suo domino vir dimicans, jure conjugalis debiti, atque onere liberatur: ergo cum mulier pro summi imperatoris Dei gloria, proque sua salute decertat, eodem onere soluta erit. Quintum. Si sola Ecclesiæ lege vinculo conubialis congressus duobus mensibus post fœdera sancita matrimonii uterque conjunx expeditus est; cur non erit expedita mulier, cum lege Dei & naturæ largiente, tum, suæ, tum filiarum pudicitia, honestati, existimationi, & saluti consulit?

Neque ab re fore existimavi, si in extremam hanc quæstionem nonnullas sententias Dominici Soti contulero; quæ extant in 4. sentent. dist. 32. q. 1. artic. 1. Prima sententia: Qui, aut febre, aut dolore, aut alio malo corporis cruciatur, conjugii debito liberatur. Secunda: qui necessariorum rerum egestate premitur, nec numerosam sobolem alere potest, non est existimandus mortiferi criminis reus, si conjugem, quod sibi debetur petentem, non audit. Quia non credendum est, alterutrius conjugis eam mentem esse, ut, cum sibi concubitu poscenti alter non retribuit, lethali culpa eam ob rem irretiatur. Quemadmodum ii qui debent pecuniam, creditoribus repetentibus dicere possunt se non tunc esse solvendo; & quamvis essent, petere licet ut ad repræsentandam pecuniam aliquid longioris moræ largiantur: sic alterutri conjugi facere hoc concessum est, cum ad conjugalis debiti cogetur solutionem; præsertim cum conjugalis amicitia vinculo nullum aut arctius, aut amabilius fieri possit, aut debeat.

QUÆSTIO CXXXVII.

Mulier. B. filium suum, baptizante sacerdote domi, suadente necessitate tenuit: à nonnullis dubitatum est, num ob cognationem spiritualem cum viro suo contractam jure petendi debiti spoliata sit: 1.

& , si spoliata est , cujus auctoritate recuperare illud ipsum possit. Totum hunc locum , qui amplius est , & cognitione dignus , paucis propositionibus explicabo.

Prima propositio. Inter hanc mulierem & virum suum spirituales ortam esse affinitatem , certissimum est ; quamvis Baptismi sacramentum ecclesiastica , quæ semoveri ab eo potest , sollemnitate caruisset : est enim Soti error in 4. sent. dist. 42. q. 1. art. 2. tanto Theologo planè indignus , cum scripsit his verbis : Verumtamen , quia illic non celebratur sollemniter sacramentum , non planè affirmarem , quòd si quis puerum teneret , cui alter aquam infunderet , tenens ille cognitionem contraheret : quia ubi non est sollemnitas , non dicitur propriè susceptor quo nihil potuit dici absurdius.

2. Primum : Quia ubi est spiritualis generatio , illic etiam est spiritualis affinitas : sed in sacramento Baptismi , quamvis sollemnitatis experte ; est verissima spiritualis generatio : quare ex eo manat spiritualis affinitas. Quare D. Thom. in 4. senten. dist. 42. q. 1. artic. 3. quæstiuncula 1. ad 2. argumentum de anadocho , seu de suscipiente , loquens : Anadochus , inquit ratione spiritualis regenerationis , ad quam cooperatur , cognitionem spirituales contrahit. Paludanus verò in eamd. dist. q. 1. artic. 1. non ex sollemnitate , sed ex sacramenti essentia cognitionem nasci spirituales sæpius confirmat , eorum , qui secus opinati sunt , sententiam minimè probans. Navarrus item utiliter admonet in sua summa cap. 22. num. 40. cum puer domi baptizatur , tunc cognitionem effici spirituales , quamvis id sine sollemnitate fiat ; non effici autem , cum postea in Ecclesia exorcizatur , & ungitur chrismate : quia posterior , inquit , actus non est sacramentum , sed sacramentale.

Secunda ratio contra Sotum. Qui absque sollemnitate baptizat , contrahit affinitatem spirituales ; neque id credo inficiatus fuerit Dominicus Sotus : ergo & qui sine sollemnitate tenet : nam uterque ex institutione Ecclesiæ contrahit , ut Theologis placet.

Tertia. Cognitionis spiritualis definitio à priscis & novis probata Theologis , est

hæc : Cognatio spiritualis est propinquitas aut proximitas proveniens ex sacramenti donatione , vel ad illud tentione : quæ totidem verbis recitatur à S. Bonaventura in 4. dist. 42. art. 1. q. 1. sed actio dandi & tenendi sollemnitate vacare potest , & sæpenumero vacat : quare , &c.

Quarta. D. Thom. Bonaventura , Richardus , Durandus , Paludanus in 42. illam distinct. 4. senten. Cur in administratione sacramenti baptismi tam qui suscipit , recipientem sacramentum , quàm qui illud recipienti impertitur , cognitionem trahat spirituales , hanc causam adferunt. Nam sicut procreatio naturalis patre eget ac matre , quibuscum proles naturali cognitione conjungitur : sic spiritualis generatio patrem suum ac matrem habet , quos is , qui spiritualiter generatur , spirituali affinitate attingit. Pater is est , qui sacramentum largitur ; mater , seu pro matre quæ est Ecclesia , is est , qui tenet , seu levat de fonte : verum hic pater & hæc mater adsunt in sacramentis , quamvis sollemnia ex Ecclesiæ ritu absint : igitur &c.

Quinta ratio. Vetustissima consuetudo Ecclesiæ , & consilium , quo susceptores , sive paternos ad sacram ablutionem adjungit , quæ manavit , teste D. Dionysio Areopagita , ab Apostolis , docet maximè propriè , & susceptores , & sponsores & fidejussores (his enim vocabulis à divinarum rerum antiquis scriptoribus appellati sunt) eos censerì , & esse , quamvis haud sollemni sacramento operam præstent.

Quæ mens , qui finis Ecclesiam impulit , ad hos susceptores dandos ; disce ex his Romani catechismi verbis. Ut igitur , postquam aliquis in hanc lucem editus est , nunc ac pedagogo indiget , quorum ope atque opera educetur , ac doctrina & bonis artibus erudiat : ita etiam necesse est , ut qui ex Baptismi fonte vitam incipiunt vivere spirituales , alicujus fidei & prudentiæ committantur , à quo Christianæ religionis præcepta haurire , ad omnemque pietatis rationem institui possint ; atque ita paulatim in Christo adolescere , donec tandem viri perfecti juvante Domino evadant. Sponsoris autem verba exprimit Dionysius , quæ erant

„hujusmodi : Spondeo puerum inducturum ;
 „cū ad sacram intelligentiam venerit , sedu-
 „lis adhortationibus , ut abrenuntiet contrariis
 „omnino ; profiteatur ; peragatque divina ,
 „quæ pollicetur. Cū igitur munera susce-
 „ptorum eadem sint , susceptorum cum sol-
 „lemnitate , & sine solemnitate ; cur Sotus
 „non vult amborum genus ad veram suscepto-
 „rum classem pertinere ?

Sexta. Qui tenet , vel tangit puerum ,
 qui baptizatur , quamvis nihil respondeat ,
 jus adipiscitur affinitatis spiritualis : at re-
 sponsio pertinet ad solemnitatem ; tenere au-
 tem & tangere ad essentiam cognationis ;
 quare solemnitas non est necessaria. Sed in
 re perspicua nimis multa.

5. Solet autem Ecclesia ad duo tantū sacra-
 menta susceptores adhibere , qui baptizatae
 confirmataeque prolis , & ejus amborum pa-
 rentum cognatus efficitur jure concilii Tri-
 dentini , in sess. 24. c. 1. de reformat. ma-
 trimonii. Quia duplex est tantū generatio ,
 seu nativitas , una in utero , altera ex utero ,
 ut egregiè antiqui Theologi commentantur.
 Prima generatio consistit in fetus animatio-
 ne , ac vita ; secunda , in ostensione , cū in
 lucem editur , atque intuentium oculis obji-
 citur : primæ generationi respondet Baptis-
 mus ; in quo quis accipit spiritus vitam : se-
 cundæ confirmatio , qua comite quis in ho-
 minum conspectum , & quasi in aciem venit.

Secunda propositio. Hæc ipsa mulier jus
 connubialis debiti non amisit. Nam qui aut
 necessitate , aut probabili ignorantia juris ,
 vel facti , prolem suam confirmandam bap-
 tizandamve suscipit , quamvis cum altero con-
 juge suo cognationem habeat spiritualem ,
 jus tamen exigendi debiti retinet ex omnium
 sententia. Vide D. Thom. in 4. sent. dist.
 42. quæst. 1. art. 1. & D. Bonavent. in eam-
 dem dist. artic. 1. quæst. 2. Richard. in eam-
 dem art. 1. q. 1. Durandum , in eandem di-
 stinct. quæst. 1. Paludanum in eandem
 quæst. 1. artic. 1. concl. 7. quos reliqui om-
 nes sequuntur. Secus verò dicendum esset ,
 si vel extra tempus necessitatis vel probabili
 ignorantia non excusante , vel malitia inci-
 tante , seu dolo , quisceptor , vel suscep-
 trix in Sacramento Baptismi , vel Confirma-
 tionis evaderet : nam qui in culpa esset , jus

exigendi amitteret ; legi tamen reddendi de-
 biti subesset. Quod si ambo deliquissent ,
 neuter posset exigere : reddere tamen deberet
 ex sententia Hostiensis ; quem citat & sequi-
 tur D. Anton. in 3. par. tit. 1. cap. 15. §. 3.
 de quo tamen ipso ego valde vereor , quam-
 vis nihil contrarium statuere audeam.

Tertia propositio. Quoniam Ecclesia nul-
 las ab eo pœnas repetit , qui ejus leges non
 violat ; cū hæc mulier extra omnem cul-
 pam fuerit , nec ulla ab ea sit Ecclesiæ san-
 ctio contempta , sicut debiti conjugalis jus
 nullum amisit , sic nulla opus ei est dispen-
 satione.

Verū qui in legem pœnamque commi- 6.
 sisset , à quo dispensatio petenda esset ? His
 verbis quæstioni respondet D. Antoninus ,
 in 3. p. tit. 1. cap. 15. §. 3. Credo tamen ,
 quod super hoc possit Episcopus dispensare ,
 scilicet quoad exactionem debiti ; per simi-
 litudinem de eo qui cognovit consanguini-
 neam uxoris , cum quo potest Episcopus
 dispensare quoad debiti exactionem , secun-
 dū Petrum de Palude , ut habes suprā de
 impedimento affinitatis : ibi vide. Quam-
 quā si pœna inflictā esset à canone Romani
 Pontificis , vel Concilii generalis ; per Epis-
 copum tolli minimè putarem : cū in publi-
 cis nostris scholis , & privatis etiam respon-
 sis sæpius dixerimus , ab Episcopis nihil fieri
 posse contra leges sive à Pontifice Maximo ,
 sive à Concilio generali editas , nisi quate-
 nus ei à conditoribus legum permissum sit.
 Consule Innocentium , in cap. Dilectus ,
 de tempor. ordin. nisi fortè aut consuetu-
 do , aut necessitas , aut casus inopinatus ,
 nec ab Auctore legis cogitatus , Episcopo
 potestatem daret. Vide Sylvest. in verb. Dis-
 pensatio , num. 8. 14. 15.

QUÆSTIO CXXXVIII.

Maritus incestè cognovit mulierem ter- 1.
 tio consanguinitatis gradu cum sua
 uxore conjunctam , sibi que eodem gradu
 affinem. Quæritur , an jus amiserit conjuga-
 lis debiti exigendi : & cum eo dispensare
 Episcopus possit , necne.

Quo tempore ipse in quadam perillustri

Italiæ civitate id muneris sustinebam; ut, quæ ruri in Parochorum conventibus disceptabantur, Christiani officii controversias, & quæ à singulis Parochis dicebantur, sententias recognoscerem, atque corrigerem, animadverti semel atque iterum, de prior parte quæstionis minùs veram in multorum animos opinionem irrepsisse. Diversis enim temporibus est in diversis cœtibus judicatum, incestum cum affine in tertio quartove gradu non adimere jus maritalis debiti exigendi.

Quamobrem sic existimarent, tria esse videbantur. Primum, quòd concilium Tridentinum affinitatem ex damnato coitu ortam, non vult labi ultra secundum gradum: ergo ex ejusmodi concubitu, ut nullum existit impedimentum, quod officiat contrahendo matrimonio; ita nec ullum impedimentum objicitur legitimum petitioni debiti conjugalis. Deinde, quia aiebant, à Gregorio XIII. non secus in hac causa responsum & declaratum fuisse. Postremò, quoniam duo doctores, & fama doctrinæ clari, & Romanæ curiæ ac consuetudinis gnari, id affirmasse videntur in suis scriptis, Navarrus & Toletus: ille, in 4. lib. suorum consiliorum cons. 3. de consanguinitate & affinitate, num. 2. 3. & 4. hic, in Summa casuum, lib. 7. cap. 11. Nam in secundo gradu scribit contrahi affinitatem cum impedimento ad petendum debitum; silet autem de gradibus remotioribus: & Navarrus quidem testatur hac de re in sacræ pœnitentiariæ prætorio disceptatum esse, atque integram relictam esse quæstionem.

2. Nos, quia eam proponimus, & sæpius propositam nobis haud recusavimus, pro parte nostra explicare debemus. Mihi igitur non videtur superior sententia posse defendi: tum quia incestus gravius est crimen, quàm adulterium, ex can. Adulterii, 32. q. 7. qui canon est Augustini ex lib. de adulterinis conjugis: namque incestum in luxuriæ naturalis speciebus esse omnium pessimum, docet D. Thomas, in 2. 2. quæst. 154. art. 12. quod etiam liquet ex canone, Quemadmodum. §. Sunt enim, eadem causa & quæstione. Cum ergo quodlibet adulterium jure privet adulterium petendi, de-

biti, multò magis id efficiet quilibet incestus: quandoquidem ex omnium doctorum sententia incestus in sceleribus numeratur, quibus arcetur sponsus, seu sponsa à jure petendi debiti. Tum etiam, quia omnis incestus in sponsis matrimonio junctis est adulterium: ergo ratione quoque adulterii debiti exactionem impedit. Tum præterea, quoniam quodvis incestum cum affine majorem infligit matrimonio contumeliam, quàm adulterium: quare magis petitionem debiti impedire debet. Tum denique, quia nullo antiquo seu etiam recenti doctori insigni exceptio illa de tertio & quarto gradu affinitatis venit in mentem. Universe enim, & absolutè tradunt incestum impedimentum adferre conjugali debito exigendo, nec ullum gradum affinitatis excludunt, ut nova, nec satis tuta contraria videatur esse sententia.

Quæ verò contra veriore opinionem allata sunt, facilem habent reprehensionem. 3. Nam concilium Tridentinum sess. 24. de reformatione matrimonii nihil de re, quæ in præsentia differitur, statuit: cui tantum propositum fuit, de impedimentis matrimonii dirimentibus decernere, non de reliquis, ac de iis præsertim, quæ ad conjugalis debiti petitionem pertinebant: quod ipsum tum ex genere verborum, tum ex ipsis decretis cuiusvis planissimum fieri potest.

Neque contrarium responsum, aut judicium profectum credo umquam ab ullo Romano Pontifice esse: sive quòd Romanorum Pontificum est instituto perquam alienum, sinere, nedum efficere, ut, quæ in suo ipsorum jure sapienter religioseque constituta sunt, dilapsa ad pejorem exitum fluant; sive quòd facinora, & facinorosos, maximèque incestos maritos non solum auctoritate vincere, verumetiam legum præsidis vincere consuerunt; sive quòd Gregorius XIII. Pontificii juris consultissimus & studiosissimus, nihil ex eo relaxari voluerit, quod matrimonii sanctitati ullo tempore posset officere, & conjugum delinquendi licentiam corroborare.

Quòd si Pontificatum Romanum gerente Gregorio XIII. à sacra congregatione Tridentini concilii aliqua manavit declaratio, quæ doceat, ex copula cum consanguinea uxoris in tertio quartove gradu nullum

nasce impedimentum, seu contrahendo matrimonio, seu conjugii debito exigendo; id referri debet vel ad corporum commistionem, quæ matrimonium antecedit; vel, si ad eam, quæ matrimonium consequitur, referatur, ita debet intelligi, ut, quamvis incesta sit corporum conjunctio, non ideo vim habeat impediendi debiti conjugalis ob novam affinitatem, sed quia crimen solum incestus illud infert delinquenti impedimentum. Nam incestum, qui affinitatem gignit ex nefaria corporum commistione, tum ratione affinitatis, tum ratione criminis prohibere jus poscendi debiti inter conjuges, nemo unus non fatetur.

4. Jam verò Toletus, in Summa, lib. 5. c. 12. sine ulla exceptione fatetur incestum cum consanguinea uxoris qui admisit, non posse petere debitum. Et Navarrus, qui in citato consilio, dixit esse plus impedire contractionem matrimonii, quàm petitionem debiti, in Summa, cap. 22. nu. 74. Scriptum reliquit, inter omnes convenire (verba sunt ejus) ex incestu cum affine durante matrimonio admissio oriri impedimentum impediens contrahendum matrimonium cum quacumque alia: ergo multò magis impedit debiti exactionem: neque Navarrus in Summa de impedimento incestus loquens, discrimen ullum constituit inter secundum gradum, & alios duos remotiores.

Verùm in hoc impedimento dispenset-ne Episcopus, quæ pars est altera quæstionis, nunc videndum est Toletus in illo 5. lib. & cap. posse dispensare Episcopum, ait: comitem ejusdem opinionis citat Armillam, in verbo, Dispensatio. §. 18. quamquam non satis perspicuè id eo loco dicit Armilla. Placet mihi Panormitani sententia in cap. 1. de eo qui cognovit consanguineam uxoris: Ut Episcopus jure dispensare non possit cum sponso, qui verum commisit incestum, nisi ex causa, puta ob juvenilem ætatem ad vetitas voluptatum illecebras nimium proclivem: & hanc communem scribit Panormitanus doctorum esse sententiam, in cap. Transmissæ, de consanguinitate & affinitate. Panormitanum sequuntur Sylvester, in verbo, Luxuria, q. 4. & Angelus, in verbo, Incestus. §. 5. Addit etiam Panor-

mitanus, in caput Transmissæ, de consangu. num. 7. commentarii, posse quidem innocentem uxorem ab incesto viro debitum repossidere, sed non ideo restitui à muliere viro suo posse jus petendi amissum: propterea quoddam virum jure petendi debiti privat Ecclesia propter atrocitatem delicti, non solius causa mulieris: contra quàm accidit in adulterio, in quo propter injuriam factam innocentem conjugem, nocens privatur; eamque ob rem innocentis voluntate potest illud ipsum recuperari. Promittit hujus sententiæ patronos Panormitanus Cardinalem & Antonium Butrium, quibus Sylvester item loco, quem indicavimus, ultro accedit. Aliter Hostiensis visum est; quem illic egregiè Panormitanus refellit.

QUÆSTIO CXXXIX.

Maritus procreandorum liberorum fastidiosus, saturandæ verò libidinis appetens, uxorem dum cognoscit suam, quo tempore naturæ ager conferendus erat, is ab conjugis divulsus, sacrilegæ effusionis macula corpus suum afficit: ac ferè semper nefaria illa libidine thorum fœdat maritalem: idque est uxori sanè exploratum. Ea doceri cupit, num concubitum petenti viro reddere, aut sibi poscere sit criminofum.

Arbitror uxori esse utrumque criminofum. Etenim cum illo detestabili viri facinore cuncta matrimonii bona dissipentur; corporum commistionem non sanctam, nec ratam, sed pollutam & iniquam esse necesse est; animumque mulieris facto viri sui turpissimo contaminari, quum ejus improbissimæ cupiditati atque libidini non tam obnititur; quàm famulatur. Verùm, quod compressius argumentati sumus, in certos ac distinctos Theologicosque locos diducamus: unde minimè fallacia argumenta ad id, quod ipsi in hac causa credimus, confirmandum eruemus. Horum autem omnium unusquisque locus aut in plurimum, aut in unius magni Theologi auctoritate collocabitur.

Sit igitur hic primus locus ex sententiis 2.
D. Thomæ, Alberti Magni, Richardi, Du-

randi, Paludani, à quibus non dissident alii, conflatus. D. Thomas, in 4. sent. dist. 31. q. 1. art. 1. ad 1. scribit, maritalem concubitum esse per se turpem, & bona, quæ honestant illum, ad matrimonii essentiam pertinere. Et q. 2. art. 1. actum matrimonii non vult bonitatem induere, seu pravitatem exuere, nisi quia in eo bona adsunt matrimonii. Albertus eandem subscribit sententiam in eadem dist. art. 4. item Richardus, in eadem, art. 1. q. 1. & Durand. in eand. q. 1. num. 5. & Palud. in eand. q. 1. art. 3. concl. 4. Probatio Durandi & Paludani est huiusmodi: Cum enim maris & feminae conjunctio indifferens sit, id est, tum vitii tum honestatis particeps, ut à vitio recedat, honestis circumstantiis munitam esse oportet: quæ circumstantiæ in tribus matrimonii bonis sitæ sunt. Quæ bona exsequitur D. August. 9. lib. in Genesim, c. 7. ac de iis Theologi accuratè differunt, in 4. sent. dist. 31. Est autem horum bonorum tripartita ratio: nam primum est & dicitur, Sacramenti: secundum, prolis: tertium, fidei. Primum in conjugum individua societate, atque indissolubili vinculo, consistit: cujus vinculi absoluta ratio matrimonii consummati est propria, ut eisdem Theologis placet. Secundi natura ea est, ut proles Dei causa suscipiatur, religiosèque & sanctè educetur. Tertii ea vis est, ut neque vir ad aliam mulierem quàm suam, neque uxor ad virum alium suo excepto accedat; remque connubialis thori conjugali castoque animo gerant.

Ex hoc primo loco hoc ducitur argumentum. Concubitus, quem cum sua uxore exercet iste impurus, maritus universa matrimonii jura labefacit: ergo nefarium oportet esse concubitum. Antecedens perfacilem confirmationem habet: nam bonum matrimonii, ut est Sacramentum, violatur, quia quo tempore in corporum conjunctione maximè persistendum esset, eo tempore disjunguntur, id est, in seminis secessione. Bonum corrumpitur prolis: quia ejus odio, ac vitio mariti, muliebri arvom nec irrigatur, nec potest esse frugiferum. Bonum fidei evertitur: quia prolem aut optanti, aut recusanti mulieri, aut culpam fornicationis vitare cupienti, non satisfacit maritus; atque eam jure suo scele-

ratè privat: & quemadmodum qui conditionibus bona hæc tria, aut unum ex iis tollentibus, matrimonium contraheret, matrimonium non esset, ex cap. postremo, de conditionibus appolitis, cunctorumque doctorum sententia: ita qui contra eadem bona actum moliuntur conjugii, conjugalem actum nequaquam agunt.

Id quod ex secundo loco planius fiet. Concubitus conjugalis, inquit D. Thom. in eadem dist. 31. quæst. 2. art. 1. non differt à fornicario, nisi per bona matrimonii: si ergo hæc non sufficerent excusare ipsum, tunc matrimonium semper illicitum remaneret. Et ob tres circumstantias, de quibus jam dictum est, conjugalem concubitum distare à fornicario scripserunt in eadem dist. Richardus, art. 3. q. 3. Durandus q. 1. num. 7. ad 1. argum. qui etiam in q. 3. num. 5. affirmat ejusdem naturæ in specie esse actum matrimonii, & fornicationis. Paludanus q. 1. art. 3. concl. 4. in fine: ergo cum probatum sit, in coitu, qui inter maritum hunc pestiferum, & uxorem suam agitur, non inesse matrimonii bona, ipsum excusantia, pro fornicario habendus erit: quare nec reddi nec exigi poterit.

Tertius locus. Probat Durandus in 4. dist. 31. quæst. 3. num. 4. bona excusantia actum matrimonii esse duo tantum, bonum, inquam, prolis & fidei: nam bonum Sacramenti vult propriè in ipso vinculo residere, atque inter omnia bona matrimonio essentialia magis principale ait esse bonum prolis, in eadem dist. q. 2. num. 6. Divus autem Thomas, in eand. dist. 31. quæst. 1. art. 3. intentam prolem essentialissimum scribit esse in matrimonio: & Palud. in eand. dist. quæst. 1. artic. 3. concl. 1. fidem propter prolem in matrimonio reperiri confirmat. & Richardus dist. 32. art. 4. q. 1. affirmat concubitum conjugalem, principalis, verba sunt ejus, ordinari ad prolem procreandam, quàm ad remedium. Divus autem Bonaventura in dist. 31. art. 1. q. 2. num. 11. A dictamine, inquit, naturæ est, ut vir cubet cum muliere ad conservationem ipsius naturæ, & sic est bonum prolis. Scotus sic in eadem dist. 31. quæst. unica §. Tertium bonum. Bonum prolis est in matrimonio in obligatione sub-

conditione, si eveniat, ut suscipiatur gratanter, & religiosè educetur, ideo est ibi sub obligatione pro semper, & ad semper non impedire illud bonum studiosè. Postremaque hujus sententiæ verba repetit in solutione argumentorum: nec secus Richardus docuit in eamd. d. 31. art. 2. q. 1.

Durandus autem in illam distinct. 31. quaest. 3. num. 8. & Palud. quaest. 2. art. 1. concl. 1. sentiunt cum generatio prolis sit finis principalis matrimonii, quando illa gigni potest, si coitus ad eam non referatur, vitiosum esse concubitum. Quod cum majore asseveratione dicit Paludanus, quam Durandus. At impura ista Christiani matrimonii lues non eò cum uxore sua concubitum instituit, ut nascantur filii; sed ut ii, in nullo sint numero: sitque in humanam speciem, cujus est iste maritus pars indignissima, contumeliosus, crudeliterque ingratus. Relinquitur igitur, ab uxore nec retribui, nec postulari usum posse conjugii; quod tanto dedecore à viro affici non ignorat.

4. Id quod ex quarto loco rectius intelligitur. Divus Augustinus, in libro de nuptiis, & concupiscentia ad Valerium comitem, cap. 15. de eorum conjugum culpa verba faciens, quando non causa propagandæ prolis (verba sunt tanti doctoris) concumbitur, sed libidinis causa propagationi prolis obstititur, sive voto, sive opere malo, ita pronuntiat. Qui hoc faciunt, quamvis vocentur conjuges, non sunt, nec ullam nuptiarum retinent veritatem. Ac de iis discernens, qui venena sterilitatis procurant. Si ambo, inquit, tales sunt, conjuges non sunt; & si ab initio tales fuerunt, non sibi per connubium, sed per stuprum potius concubuerunt. Si autem non ambo sunt tales, audeo dicere, aut illa est quodammodo meretrix mariti, aut ille adulter uxoris. Atque hæc posterior pars sententiæ extat in decretorum volumine cap. Aliquando, 32. q. 2. & apud Magistrum sent. in 4. lib. dist. 31. cap. Qui verò. Nec dubitandum est, quin quod de venenis sterilitatis extulit Augustinus, idem de nefanda illa effusione dicturus esset: præsertim cum id primis prioris partis sententiæ verbis subindicarit.

Gabriel, in 4. sentent. distinct. 31. quaest.

1. art. 2. concl. 8. coroll. 4. Cognoscens, inquit, suam sic, vel sic, animo impediendæ fetum, vel caussandi abortum, ne prolem habere cogatur, grande & diabolicum committit peccatum. & Palud. in eamd. dist. q. 3. art. 2. concl. 5. his verbis loquitur: Quia ideo semen extra fundit, ne habeat plures filios, quos nutrire non possit, detestabilem rem cum filio Juda operatur. Gen. 38. Consummare tamen actum non existimat criminis nisi petente uxore. Ecquis igitur, aut equæ conjux huic connubialis fœderis corruptori sine scelere aut reddat, aut ab eo repetat, non dicam debitum, sed matrimonii fœdissimam injuriam?

Quintus locus quarto finitimus. Triplex est, inquit Alex. Hal. in 2. p. quaest. 35. memb. 8. conjugalis coitus, alius licitus, alius permissus, alius prohibitus. Licitum facit triplex causa: prima, prolis secunda, fidei: tertia, vitandæ incontinentiæ. Permissus est, in quo quæritur delectatio, inquit ille, sub Deo. Prohibitus est, qui ex voluntate subdita libidini contra honestatem conjugii, & ordinem rationis procedit. Nec quisquam secus quam Alexan. in hac parte sentit. Cum ergo sciat conjux nexum corporum à viro vel posci, vel impetrari ad sceleratam explendam libidinem, & ad matrimonii castimoniam commaculandam: scire quoque debet, nefarium esse, cum eo corpus sexumque miscere.

Sextus locus. Probat egregiè Richard. in 6. 4. sent. d. 32. art. 1. q. 2. non cogi uxorem petere à viro debitum: ideo quod nemo creditor suum compellitur exigere debitum, licet sit pecuniarium. nullusque cogitur jure eo uti; quod pro se tantum introductum est: Extra, ad Apostolicam, de regul. Sicut igitur reddere, quod alteri debetur, est justitiæ & necessitatis: ita, quod sibi debetur, ab altero repetere, est voluntatis. & Durand. in 4. d. 15. q. 10. num. 12. Reddere, inquit, debitum, est necessitatis; petere, voluntatis. Cum igitur uxor in viro suo mortiferam noxam animæ vitare debeat; sexum cum eo commiscendo, materiem eidem noxæ præbere non potest, nec debet: præsertim cum ipsa possit lascivientes corporis sui voluptates multis modis compescere, inedia, oratione,

tione, verberatione, aliisque afflictationis generibus: ut etiam docet Paludanus.

7. Respondeat quis pro uxore: At vir ejus semper animum paratum gerit ad scelus: ergo non de eo sollicita debet esse uxor. Verum id non rectè dicitur. Quia enim, ut inquit Palud. in 4. sent. d. 31. q. 3. art. 1. concl. 1. non demeremur habitibus, sed actibus, neque parata voluntas ad malum peccat, nisi cum agit; ceteroqui etiam in somno peccaret: & quia, ut idem Paludanus ibidem scriptum reliquit, quando limites matrimonii exceduntur, peccatur mortaliter: quandoquidem constat mulieri virum extra limites conjugii ratos libidinis infania ferri; ne feratur, cavere omni studio debet.

Septimus. Furioso: quo tempore furit, actus conjugii non debetur, inquit Richardus dist. 32. art. 4. q. 2. in calce, Isti igitur marito pejùs furienti atque insanienti reddere, aut ab eo flagitare, quæ amentia esset?

8. Octavus locus. Cum quis committit se discrimini peccati mortalis, sciens & volens, mortale committit, secundum communem sententiam Theologorum, inquit Gabriel in 4. sent. d. 31. q. 1. art. 3. dubio 2. Ergo cum istius mariti uxor cum eo concumbens scire facillè possit, suum inflammari corpus, atque obscenæ pudendæque voluptatis vehementem sensum cum periculo pollutionis cieri, ubi erit à viro distracta; nisi periculum hoc vitet, exitialem culpam nescio qua ratione vitabit.

9. Nonus locus. Si uxor peccandi illam mariti sui licentiam cohibere posset, nec reddendo, nec exigendo conjugii actu, facere omnino deberet; cum ei multo magis, quam aliorum, viri salus commendata esse debeat, ex communibus placitis Theologorum: verum si hanc instituat curandi viri rationem, eum fortasse sanabit; sicut ab aliis uxoribus eodem remedio suos viros ad sanitatem nonnullos revocatos esse constat: id igitur facere uxor debet.

10. Postremus locus. Magister sententiarum in 4. d. 31. cap. Et est sciendum, his verbis „caput claudit: Ecce conjuges dicuntur, qui „soli concubitus causa conveniunt, si ta- „men prolis generationem aliquo dolo malo

non vitent. & Durandus in eamd. q. 4. num. 5. peccatum mortale ait esse, quærere delectationem in uxore, non quia uxor est: sed quia mulier. Atqui uxori cognitum est, dolo malo prolis generationem vitari à viro: se non ad conjugalem justumque concubitum peti, sed ad cæcam voluptatem, quam peræquè nequissimus maritus, & fortè libentiùs in alia muliere, si ejus potiundæ facultas esset, conquireret: ergo maritum in ea sexuum conjunctione, non tamquam conjugem, sed tamquam adulterum, & veluti matrimonii horribilem pestem, debet agnoscere; atque ob id ipsum ab se illum avertere. Ita mihi videtur Paulo Comitolo.

QUESTIO CXL.

UXOR à viro suo ad flagitium impellitur; sentitque illud se vitare non posse, si cum marito commoretur: crimen tamen mariti Ecclesiæ probare non potest. Licitumne erit sibi jus dicere, & à viro discedere?

Licitum esse scripserunt hi graves auctores, Paludanus dist. 35. 4. q. 1. art. 4. concl. 3. & dist. 39. q. unica, art. 3. D. Anton. in 3. par. tit. 1. c. 21. in extremo. Sylvester, in verbo, Divortium q. 6. Navarrus in summa cap. 22. num. 22. quorum hæc est magna ratio. Si enim dissidii, seu discessionis causa justa est periculum corpori conflatum; quanto magis illud, quod animæ intenditur?

Hujus sententiæ, quæ vera est, hæc item sunt firma præsidia. Primum, quia cum non potest integra cum Deo geri amicitia, nisi aliæ discendantur; omnes aliæ amicitie, consuetudines, societates, sodalitates sunt planè dirimendæ; ipsa etiam vita amittenda: quanto ergo magis viri convictus deserendus? Deinde, quia quem sui delicti non verè pœnitet, ei nec venia ulla, nec salus datur à Deo: sed vera pœnitentia consistere nequit, nisi omnis peccandi propinqua amputetur occasio: id quod canon docet. Satisfactio de pœnitentia. d. 3. sumptus ex lib. de Ecclesiast. dogmatibus, c. 54. ubi his verbis Aug. Satisfactio pœnitentiæ est peccatorum causas excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere. Et de re-

linquendo loco, ubi quis in scelus est lapsus, est canon luculentus Isidori de summo bono, lib. 2. c. 10. à Gratiano relatus in dist. 81. valet. Congruum est enim (verba sunt canonis) inde etiam corporaliter avelli, ubi quisque illecebris deservivit: nam locus, ubi quisque pravè vixit, hoc in adpectu mentis apponit, quod sæpè ibi vel cogitavit, vel gessit.

2. Oppones, At Dominus, Matth. 5. ob solam fornicationem judicavit dimitti posse uxorem: ergo non propter aliud peccatum. Respondeo, multa peccare argumentum primum: quia illic loquitur Dominus, si sequamur interpretationem Augustini & Chrysostomi, quam sequitur Glossa ordin. & D. Thom. in illum locum Matthæi, non solum de fornicatione carnali, sed etiam spirituali: Non enim (verba sunt Glossæ) fornicatio est tantum stupri, sed generaliter quæ à lege Dei aberrare facit. Deinde, quia Christus, antequam legem edixisset de potestate dimittendæ uxoris ob fornicationem, antea in eodem cap. jus necessarium constituerat de cunctis peccandi instrumentis removendis: cum dixit, *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & projice abs te; & si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & projice abs te.* Quod præceptum iteravit Salvator apud eundem Matth. cap. 18.

3. Postremò, sanctimoniâ & doctrinâ tres excellentes Doctores, quod ipsi in hac questione judicavimus, perspicua oratione comprobant. Sic enim Hilarius explanans ea verba, *Si oculus tuus dexter*, &c. Quia diversa invicem membra, corpus tamen omnes unum sumus; abjicere à nobis, vel potius eruere propinquitates carissimorum hominum admonemur; si in illis aliquid tale cernamus, ne in consortium criminis eorum de familiaritate veniamus. D. Hieronym. in eundem locum. In dextero oculo, & dextera manu fratrum, uxorum, & liberorum, atque affinium, & propinquorum monstratur affectus: quos si ad contemplandam veram lucem nobis impedimento esse cernimus, debemus truncare hujusmodi portiones: ne, dum volumus lucri ceteros facere, ipsi in æternum pereamus. Et D. Chrysostomus enu-

cleans eandem legem, homil. 17. in Matth. loquitur his verbis. Quam igitur ob causam dextrum posuit, & manum adjecit? Ut scilicet disceres non de membris esse sermonem; sed de iis potiùs, qui nobis familiaritate junguntur. Et si igitur tantum aliquem diligis, ut eo dextri oculi utaris vice; aut ita tibi quempiam esse utilem putas, ut eum manus dextræ ducas loco; & hi animæ tuæ fortasse incommodant, etiam istos, inquit, à te abscinde. Et diligentius vim ipsam sermonis examina. Non enim dixit à talium societate discede; sed maximam separationem indicans, *Erue*, inquit, *ac projice abs te.* Hactenus Chrysostomus.

Ac mihi hic duo considera: unum est, legem de peccati materia exsecanda prius latam esse, quàm de uxore dimittenda; & hanc proximè illam à Christo promulgatam esse; ut intelligas, priorem legem multò gravio-rem & sanctiorem esse quàm posteriorem; alterum, priorem legem esse necessitatis, cui sit necessariò semper parendum; posteriorem libertatis, & concessionis.

QUESTIO CXLI.

Sæpe dubitatum est, atque etiam nunc à multis viris doctis dubitatur, utrùmne propter clandestinum adulterium uxoris, viro tantummodo notum, possit privata auctoritate eam aut domo extrudere, aut relinquere, cum in judicio flagitium probari non possit.

Nonnulli persuasum habent, absque ecclesiastici judicis decreto posse domo ejici uxorem, vel certè ab ea discedi jure conscientie; quamvis ab Ecclesia cogi possit ad eam recipiendam. Hujus sententiæ princeps est Petrus Paludanus, in 4. d. 35. q. 1. art. 4. conc. 3. cui assentitur Sotus in 4. d. 36. q. un. art. 3. ubi scribit, ab innocente viro adulteræ nec alimenta, nec copulam, nec convictum deberi jure conscientie; quare cessante scandalo, & ea non adente ad judicem ecclesiasticum, dimitti posse aliò proficiscendo. Idem defendit Panormitanus, in cap. postremum de adulteriis, & eorum scholiorum nonnullus auctor, quibus Panormi-

tani commentarium illustravit. Verba & argumenta Paludani hæc sunt: Tertia conclusio est, quod si non possit probare, potest sibi jus dicere: quia defectus probationis non est ex culpa sua, sicut debitorem fugientem licet capere. Similiter si quis furatus est mihi centum, & non possum probare; non solum possum de suo tantumdem retinere, sed etiam occultò accipere: sicut Israëlita comodata ab Ægyptiis sine peccato asportaverunt. Quando enim judicis copia haberi non potest, aut propter defectum judicis, aut adversarii, aut aliter sine culpa hujus; iste potest sibi jus dicere; aliàs omnia bella essent injusta: nam vindictio est etiam virtus subditi, & non solum judicis. Hæc Paludanus.

2. Quæ meo quidem animo facilem habent reprehensionem. Nam, tametsi in sua re recuperanda, cum eam ab judice obtinere non potest, sibi jus quispiam dicere possit: hoc nihilominus in pœna alteri infligenda, præsertim cum publica est, nullo modo potest; cum pœna publica debeatur culpæ publicæ, & irroganda sit à potestate publica: divortium autem est pœna publica. Vix etiam, ut rectè Gabriel admonet in 4. d. 35. q. 1. art. 2. conc. 6. accidere potest, ut adulterium, si probari possit, ad judicem tutò deferri non possit. Bella autem, licet non omnia, tamen multa sunt justa, quia geruntur ab eo, penes quem publica & judiciaria potestas est: tum quia causam cur inferantur, palam habent justam, atque probabilem. Vindictio autem tunc est subditi, cum vim vi repellit. Quæ omnia in factum, de quo à nobis controversatur, accommodari non possunt.

Panormitanus duo affert alterum ab se, alterum ab iis quorum est superior ætas, multò antea excogitatum: suum ac proprium hoc est: quod in cap. Agathosa 27. q. 2. Gregorius Magnus consultus de ingressu in monasterium, quod maritus Agathosæ ea invita delegit; respondet, fas illi fuisse ingredi, si mulier fornicata fuerit. Hinc ducit argumentum Panormitanus: Si enim, inquit, requireretur sententia ad perdendam istam servitutem conjugalem, non valuisset iste ingressus ante sententiam.

3. Equidem acutum canonum interpretem in eo canone Gregorii interpretando, tam pa-

rum vidisse admiror: ex quo contraria prorsus sententia hauritur. Sic enim Gregorius lib. 9. ep. 44. ad Panormitanum notarium. Si verò nihil horum est, nec quondam fornicationis crimen, propter quod licet viro dimittere uxorem, prædictam mulierem commisisse cognoveris; ne illius conversio uxori relictæ in sæculo fieri possit perditionis occasio, volumus, ut maritum suum illi, etiamsi tonsuratus est, reddere debeas, omni excusatione cessante. In quo responso quis non videt, requiri criminis cognitionem ecclesiasticam quam permittit Gregor. Panormitano notario? Quis non animadvertit justitiam ingressus, & veritatem professionis pendere ex ea cognatione & judicio, quod daturus est notarius? nec virum Agathosæ prius habendum esse professum, quàm uxor fuerit adulterii in judicio convicta? Si enim apud judicem ecclesiasticum cognitio adulterii facit ingressum licitum: ergo ejus ignoratio facit illicitum.

Alterum, quod fuit multò antea à nostris Theologis, D. Thom. Bonavent. Richardo, & aliis inventum simul. & explosum, hoc est, quod Christo Domino pronuntiante ob fornicationem dimitti posse uxorem, alia sententia minimè est necessaria. Respondent iidem Theologi, à Christo datam Ecclesiæ fuisse legem, ad quam illa sententiam judiciumque formare & dirigere deberet: sententiam autem minimè tulisse, sed hanc omnem eidem Ecclesiæ condonasse: siquidem sententia, ut illi ipsi Theologi affirmant, nihil est aliud, quàm legis applicatio ad singulare factum: applicat autem legem generalem ad particulare factum Ecclesia, seu judex.

4. Porro ejus, qui in Panormitani commentarium scholia elimavit, Achillæum argumentum eruitur ex can. Hieronymi, Dixit Dominus 32. q. 1. ad quem, inquit, nemo advertit. Sit mihi Deus supremus testis, quod cum essem scholaris, ponderavi ad hoc illum textum: sed Deo sit gloria, in cap. dixit Dominus, 32. qu. 1. ubi dicit, *Quod propter fornicationem, vel suspicionem fornicationis, liberè dimittitur uxor*: nam illud verbum, *liberè*, excludit sententiam: quia est canon latæ sententiæ cap. Pro humani,

» in verbo, Liberè, de homic. l. 6. Item
 » excludit sententiam alicujus, cap. De illis,
 » de spons. 1. de reg. l. 6. c. fin. de test. l. 6.
 » c. 2. de pœnis, l. 6. ecce nunc casum ibi,
 » ad quem non animadvertit antiqua, nec
 » moderna juris prudentia.

His verbis, atque hac ratiocinatione homo ille tripudiat: sed quàm pueriliter, quàm futiliter, nunc intelligetur. Si verbum, *liberè*, excludit alterius sententiam, cur quotidie Ecclesia suis sententiis propter fornicationem dirimit quoad thorum & domicilium matrimonia? Cur quotidianis Ecclesiæ judiciis mariti suas ejectas uxores ob occultum adulterii crimen repetere coguntur? Ad hæc, probare debebat hic ipse auctor in eo canone, Dixit Dominus, nomen fornicationis & suspicionis, sumi pro fornicatione & suspitione qualibet, quamvis probari non possit: at nos contendimus non usurpari nisi pro manifesta, aut Ecclesiæ judicio convicta. Postremò, vocabulum, seu adverbium illud, *liberè*, parum liberè, vel fortasse nimium liberè est interpretatus; cum hujus dictionis multiplex sit notio: hæc est perapposita, & canoni congruens, ut *liberè*, sit pro fidenter, tutò, omni remoto impedimento.

5. Hujus igitur Hieronymiani decreti: Ubi-
 » cumque est fornicatio, vel fornicationis sus-
 » picio, liberè uxor dimittitur: hæc est verissi-
 ma à sensu Doctorum interpretatio. Quoties de fornicatione constat, vel de ejus vehementissima & violenta suspitione, quæ judici vim posset adferre, & quæ manifesta sit, liberè uxor, sive Ecclesiæ auctoritate, à viro hoc ei permittente, sive ab ipsa Ecclesia dimittitur. Atque si hoc, cum esset canonum auditor scholasticus ille, attendisset, modestius & verius jam doctor scripsisset.

Reliquum est, ut Doctorum, qui melius & prudentius contrariam sententiam explicarunt, aciem spectemus: quæ videlicet constat his præstantissimis ducibus, D. Thomas, in 4. sent. dist. 35. q. 1. art. 3. S. Bonaventura, in eamd. dist. q. 3. Richardo in eamd. art. 1. q. 3. Durando, in eamd. q. 1. Gabriele in eamd. q. 1. art. 2. concl. 6. Majore, in eamd. q. 1. Turrecremata, in cap. sæculares, 33. q. 2. Tuetur hæc se sententia

sanctione concilii Carthaginensis, ubi interfuit D. August. quæ reperitur in concilio Agathensi, cap. 2. & habetur 33. q. 2. Sæculares: namque Concilium statuit à communione sanctæ Ecclesiæ, & populi cœtu eos excludendos esse, qui suas abjiciunt uxores, priusquam in judicio damnentur. Est excommunicatio ferendæ sententiæ. Nicolaus Papa in ead. q. cap. 3. idem constituit, sed nulla adjuncta censura. Ad can. Sæculares, respondere quis posset, cum loqui de illo, qui sine gravi causâ uxorem dimittit; vel ita dimittit, ut non amplius tamquam suam agnoscat, sed ideo, ut aliam ducat.

Hujus opinionis argumenta hæc sunt. Quia nullus se debet ulcisci: at ultionis genus est dimittere uxorem. Quia nullus debet esse actor & judex. Quia divortium pœna est publica: ergo ob publicam culpam imponenda: hæc ratio est omnium firmissima. Addamus nos, quia crimen proximi occultum non est indicandum in vulgus; quod accideret, si ob occulta conjugum adulteria dissidia fierent: quis enim non pessimè de ea muliere suspicetur, à qua palam recessit maritus? nec alia causâ, quàm ejus vita turpis, & adulterio commaculata, fingi probabiliter potest. Addunt etiam Theologi, valde absurdum videri, si in lege Christi sine judicis auctoritate divortia fiant; quæ sine eadem auctoritate in vetere lege prohibebantur.

6. Fatentur tamen Theologiæ & pontificiæ disciplinæ magistri complures, privata auctoritate uxorem posse dimitti, cum peccatum est certum, & patet; aut ita in promptu, ut statim innocens conjunx probaturus sit. Richardus dist. 35. 4. art. 1. q. 3. putat in matrimonio clandestino (quod ante concilium Tridentinum verum erat matrimonium, nunc autem est nullum) licere propter fornicationem viro tantum notam relinquere uxorem, secus in matrimonio aut in facie Ecclesiæ, aut coram testibus inito. Ego neque in matrimonio clandestino illud putarem licere, quando ejusmodi matrimonium vulgi opinione & assensu verum matrimonium existimaretur.

QUESTIO CXLII.

Cæsar in matrimonium Clitomacham ducit; cujus virginalis integritas, in primo congressu ei suspecta fuit: aliquot post annis illam domi inclusam, cum quodam subter cubile latitante offendit: eandem rus invitatus maritus suæ matri commendat, necessarioque comœatu instruit. Interea, dum vir abest, Clitomacha quotidie jura connubialis thori violare; atque in omni cœno nefariæ libidinis volutari: illo etiam die quo viri adventus in expectatione erat, multis rebus viri amotis, & interversis, nescio quò cum quodam incesto sacerdote semigravit: & tamen ei est à marito ignotum: cui ab impudicissima muliere hæc est gratia relata, quòd ægrotanti misero scutellam veneno imbutam dedit; quo is interisset, nisi medicorum ope perniciem depulisset. Idem Cæsar, uxore, ejusque matre postulantibus, dotis aliarumque rerum tabulas confecit. Nec viri clementia delinitæ fœminæ impiæ. Cæsarem ad judicum tribunalia abripiunt: ubi coactus dicere causam, suamque defendere innocentiam, adulterii Clitomacham convicit: quæ causa cecidit; & id omne, quod obtinere cupiebat, amisit: judiciumque sententia est in vincula conjecta, quibus non nisi mariti benignitate poterat exsolvi. Cum ita sese res habeat, quæsit Cæsar, num absque ecclesiastici judicis auctoritate, ab se dimittere uxorem queat, & cum illa divortium facere.

Respondi, cum justa causa divortii sit adulterium per se notum, & judicum sententia jam nimium patefactum, nullamque spem mulier adferat melioris frugis; sine Ecclesiæ auctoritate, thoro ac domo exturbari à Cæsare posse Clitomacham: neque dignam quæ in ejus matrimonium & domicilium redeat. Neque verò nostra est hæc, sed Romani Pontificis Alexandri III. asseveratio in cap. Significasti, de divortii, judicantis, eum, qui ob notorium adulterium uxorem dimiserat, Ecclesiæ judicio non expectato, ad eam recipiendam compelli non debere; nisi fortè constaret, virum

cum alia muliere adulterium commisisse. Quam Decretalem Innocentius. Hostiensis, Joan. Andreas, explanantes, admonent notorium dici adulterium, vel aliud crimen, cum judici & aliis est notorium: vel etiam aliis tantum, & probationes sunt in promptu. Addit etiam Panormitanus ob adulterantis confessionem in judicio effici crimen notorium. Omnibus tribus his modis impurissimæ mulieris adulterium notorium evasit: ergo absque nova Ecclesiæ sententia, thoro & domicilio suo maritus eam potuit exturbare.

Et quoniam unus Gabriel, in 4. senten. dist. 35. q. unica concl. 5. parum attendens animum ad verba Decretalis, Significasti, de divortii, atque ad ea quæ à sacrarum sanctionum interpretibus, atque ab eximiis Theologiæ magistris scripta sunt, negavit jus esse innocenti conjugii ab adulterante divertere, quamvis palam sit adulterii reus, nisi ecclesiastica sententia condemnatus sit; & Panormitani etiam auctoritate novum suum inventum confirmat: idcirco non incommodum erit verba Panormitani adscribere, ut intelligat Gabriel, quàm longè à veritate & Panormitani sensu aberrarit. Ergo in cap. Significasti, communem hanc sententiam sæpius inculcavit, & in cap. extremo de adulteriis, num. 6. verbis luculentis eandem expressit, cum hoc modo scripsit: Quoad secundam & tertiam questionem, concludit Glossa, quòd si adulterium est manifestum, propria auctoritate potest denegare debitum conjugale, & eam de domo expellere: secus, si occultum: & idem Hostiensis hic, & Joan. Cald. Et post aliquanto. Primum dictum sequor. Pro hoc adduco textum in cap. Agathosa 27. q. 2. ubi quidam propter adulterium mulieris intravit monasterium: & ibi Papa dicit, quòd si potest constare de adulterio, licetè intravit: si enim requireretur sententia ad percedendam istam servitutem conjugalem, non valuisset iste ingressus ante sententiam, argum. in c. Quidam de convers. conjugatorum: ad idem facit caput, Significasti, de divortii: & hoc puto verum indistinctè si ve manifestum sit adulterium, sive occultum: Nam ipse Deus dedit hanc potestatem

conjugi ; ut possit dimittere propter fornicationem : nec dictum caput Agathosa distinguat. Fateor tamen , quod Ecclesia compellet ad restitutionem , nisi sibi constet de adulterio. Itaque , quod nos dicimus , Panormitanus explanatius dicere non poterat.

Veniamus ad Theologos. D. Thom. in 4. sentent. dist. 35. q. 1. Richardus in eamd. dist. art. 1. q. 3. Durandus in eamd. q. 1. Carthusianus in eamd. q. 1. nolunt necessariam legem imponi innocenti conjugii recipiendi nocentem , si ei paratae sint probationes adversum nocentem adulterii affinem. In hac causa non solum probari potuit , sed in publico judicio mulieris adulterium probatum est , atque convictum.

4. Sed Casari non modò Theologi , & sacrorum Canonum interpretes : verumetiam sacrae ipsae sanctiones magnopere opitulantur. Mitto Decretalem , Significasti , de divortiis. Extat canon Sicut , 32. q. 1. sumptus ex commentariis D. Hieronymi in Matth. cap. 19. Sicut crudelis est , & iniquus , inquit Hieronymus , qui castam dimittit ; sic fatuus est , & injustus , qui retinet meretricem : nam patronus turpitudinis ejus est , qui crimen caelat uxoris. Joan. Turrecremata interpretationem faciens verborum illorum , retinet meretricem , sic scribit : Retinet , inquit , cohabitando , debitum reddendo , exigendo , cum ejus crimen sit notorium ; vel cum potest eam punire ; vel est inde jam confessa , vel convicta : ut vir prae-textu incredulitatis suam patientiam dissimulare non possit. & sequens canon , Dixit Dominus : Cum illa unam carnem in aliam diviserit , & se fornicatione separaverit à marito ; non debet teneri ; ne virum quoque sub maledicto faciat , dicente scriptura. Proverb. 18. *Qui adulteram tenet , stultus & impius est.*

Ubicumque est igitur fornicatio , vel fornicationis suspicio , liberè uxor dimittitur. Quod verè dicitur de suspicione violenta & probata. Et canon quartus ejusdem causae & quaestionis , mœcham uxorem duorum annorum poenitentia mulctat : canon verò sextus , trium annorum. Quod si corrupta adulterio mulier criminis luem salutari poenitentia eluisset , reconciliari in gratiam viri posset.

5. Defenditur hæc ipsa sententia à Paludano

in 4. sentent. dist. 35. q. 1. concl. 2. cum his verbis scribit : Secunda conclusio est de dimissione & ejectione quantum ad domum & cohabitationem : ubi licet auctoritate propria , ubi est notorium , scilicet , per sententiam , sed jam ibi est auctoritas judicis , & per confessionem factam in jure : item per facti evidentiam ; quia nulla potest tergiversatione celari. & Major in 4. distin. 35. q. 1. ad hunc modum loquitur : Si sit fornicatio notoria , potest vir uxorem propria auctoritate dimittere : si verò delictum non sit notorium , divortium debet fieri per Ecclesiam : alioquin instante altero compelletur cohabitare. Adulterium autem est notorium ex mulieris confessione ; vel quia ex alio sobolem suscepit , ex quo est à marito cognita ; vel quia cum alio versatur in domo , mensa , & hujusmodi , quod nulla tergiversatione potest negari.

Ab hac percelebrata opinione constanter videntur stare omnes , qui controversias humani officii exponunt. D. Antoninus in 3. par. tit. 9. cap. 8. §. 5. Angelus in verbo , Adulterium , num. 3. Sylvester eod. tit. num. 8. Rosella in verbo , Divortium , num. 12. ubi auctoribus Innocentio & Panormitano : Data , inquit , notorietate delicti , non expectatur sententia Ecclesiae. Tabiena , in verbo , Adulterium , num. 2. Quamquam in Venetis codicibus sit labes insignis : nam citans Panormitanum , ait , Quando adulterium est notorium , non potest propria auctoritate expellere uxorem. Illa dictio negans tollenda est omnino , ut sit , potest propria auctoritate , &c. Id enim multifariam & verbis perspicuis scriptum reliquit Panormitanus : sic enim hic juris pontificii consultissimus scripsit in commentario capitis , Pleumque , de donatione inter virum & uxorem , nu. 4. ex quo commentario verba mutuatus est. Joan. Tabiensis. Nota quod maritus potest propria auctoritate à se abjicere uxorem adulteram : quod intelligitur adulterio existente notorio ; ut dico plenè in cap. fin. inf. de adult. ubi Glossa : & hoc etiam casu uxori repetenti dotem , obstat exceptio adulterii : & sic nota , quod quoad dotem lucrandam paria sunt , matrimonium separari judicio Ecclesiae , vel propria voluntate uxoris , vel mariti ob caus-

sam fornicationis. Armilla in verbo, Divortium, nu. 7. & Navarrus in summa cap. 22. num. 23. communem item tuentur opinionem.

Maneat igitur, Cæsarem justum cum nefaria illa sua uxore fecisse dissidium; neque contra officium facere, si nec in suam gratiam, nec domum reducere illam velit.

QUESTIO CXLIII.

1. **P**etreus homo tenuis fœminam adolescentem uxorem ducit: ad cujus effusam libidinem santiandam cum non esset satis thorus maritalis, ea impudentes procos conquisivit: ita ad earum mulierum cœtum aggregata est, & in eam domum compulsa, ubi ejus generis fœminæ asservantur. Sed vir illinc eductam domum suam reduxit, atque in gratiam cum illa rediit: verum ea mariti lenitate facta deterior, iisque redactis omnibus, quæ marito in dotem dederat, ab eo divertit, novos adulterinos quærens amplexus. Jam verò, ut credibile est, impuris suis expletis libidinibus & cupiditatibus, tertium se ad maritum suum recipere vellet, atque in ejusdem veterem gratiam restitui. Quæritur, num Petreus jubere eam possit valere, sibi que vivere, nullo alio præterea Ecclesiæ judicio expectato: atque interim sit Petreio concessum, Ecclesiastica percipere sacramenta.

2. Meum de tota causâ judicium in nonnullas propositiones conferam: quamvis superioris quæstionis explicatio huic, quæ in manibus habetur, fermè nullum locum relinquere videatur. Sed tamen sit prima propositio. Si uxoris adulterium adeo apertum fuit, ut nullus sit inficiationi locus; sine publico Ecclesiæ judicio dimittere illam Petreus potuit, ex cap. Significasti, de divortiis.

Secunda propositio, Si vir post uxoris pellicatum, & gratiæ reconciliationem, in nullum est adulterium lapsus, odio, ac similitate omni ex animo posita, acceptam injuriam condonans uxori; domum illam accipere non cogitur, nec connubialis thori jura illi concedere: ipse verò Christianorum

sacramentorum usu, atque perceptione prohiberi non debet.

Tertia propositio. Si vir, postquam ignoravit uxori, mœchatus est; placari illi debet, & domum reducere, ac jus thori reddere; etiamsi adulterium viri fuerit clandestinum: ut præcipiunt graves auctores, D. Thomas in 4. dist. 35. q. 1. artic. 6. & Paludanus in eamd. dist. q. 1. art. 2. casu 1. & Navarrus in summa, cap. 22. nu. 23.

Legito summarum scriptores in verbo, Divortium. Scio Ecclesiam non esse solitam, propter adulterium pervulgatum & notum mulieris, cum ea à viro rejecta fuit, virum cogere, eandem recipere, nisi fortè propter adulterium viri, de quo constare possit Ecclesiæ, ut prudenter observavit Glossa in cap. Significasti, de divortiis.

Quarta propositio. Si verisimilibus conjecturis perspicui potest, ejectam uxorem insanabilem esse, nec sceleratum animum mutaturam; thori usum maritus permittere illi non potest; ne videatur fovere ejus peccatum.

Sanctorum Patrum testimonia hoc præcipientium à Magistro sententiarum in 4. d. 35. collecta sunt, quos sacra Theologorum cohors sequitur, ut D. Thomas in 4. sent. dist. 35. q. 1. artic. 2. & in eamd. S. Bonavent. art. 1. q. 2. Durandus q. 1. & Richardus artic. 1. qu. 2. & Major q. 1. §. post conclusiones. & Paludanus qu. 1. artic. 2. conclus. 1.

Quinta propositio. Quando uterque conjux adulteratus est, is, qui crimen suum vera pœnitentia expiavit, non cogitur recipere illum, qui pari pœnitentia flagitium suum non abluit: delictum enim correctum & non correctum nequaquam sunt paria. Conclusionem hanc confirmat Paludanus in 4. dist. 35. q. 1. artic. 2. casu 1. & D. Bonaventura explanans verba Magistri.

QUESTIO CXLIV.

1. **O**bnixè meam hac de re multi rogarunt sententiam: utrum, vir, & in suam gratiam, & domum, recipere uxorem debeat; quam propter adulterium ablegavit; atque

à viro derelicta, pœnitentia & lacrymis crimen diluit.

2. Aiebant autem, qui me consulebant, acri contentione, & opinionum dissidio, hanc causam inter viros doctos agitatam esse: in quo non mediocriter miratus sum, quòd in dubium rem minimè dubiam, & à magnis Theologis in 4. sent. dist. 35. jampridem constitutam revocarint. Neque enim eximiorum scripta magistrorum mihi pervolventi occurrit unus, qui innocenti conjugii necessariam legem imposeret revocandum, qui tamquam nocens & conjugii thoro injurius ejectus est. Inveni autem multos, qui ista necessitate infontem conjugem exsolvant, ut divum Bonaventuram his verbis in d. 35. art. 1. q. 5. scribentem, & quæstioni, de qua disceptatur, atque ab eo proposita erat, respondentem. Respondeo, dicendum, quòd ad reconciliationem faciendam, aut uterque concordat; aut uterque discordat; aut unus petit, & alter repugnat: si uterque concordat, absque dubio fit: si uterque discordat, nec potest; nec debet fieri, ni fiat propter scandalum Ecclesiæ; quòd uterque fornicatur publicè. Si autem alter petit; aut nocens petit innocentem; & sic non debet cogi ad reconciliationem: aut innocens nocentem, ut vir castus uxorem adulteram; & sic ipsa invita debet reconciliari per judicium Ecclesiæ: quia, sicut jura dicunt, Quod in meum favorem introductum est, in meum damnum non debet retorqueri, C. de leg. l. Quod favore. Aut nocens nocentem petit, ut mulier, quæ prius est fornicata, repetit virum, qui est post divortium fornicatus; & sic restituendus est maritus uxori invitus: non quia actio mulieris resuscitata sit, sed in pœnam fornicationis, quia abusus est privilegio libertatis. Quantumcumque tamen mulier faciat pœnitentiam, numquam acquirit jus in virum ipso nolente, nisi vir fornicetur: & hoc propter contumeliam, quam intulit matrimonio; quia directè peccavit contra bonum fidei.

Hæc divi Bonaventuræ distinctio extat etiam apud Durandum in eamdem dist. q. 2. Paludanus in eamd. dist. 35. q. 2. artic. 2. hoc modo distinguit: Aut nocens petit in-

nocentem; & tunc non debet cogi. Intelligit innocentem non debere cogi, quia pœnitentia non tollit actionem 34. q. 2. admonere; & multo minùs exceptionem; quia faciliùs tollitur actio, quàm exceptio. argum. ff. de superficiebus. l. 1. §. Quod autem. ff. de re jud. l. invito. §. Damus. Reliquam distinctionem supervacaneum duxi exscribere.

Major in eamd. dist. q. 1. prope finem, 32. & Gabriel in eamd. dist. q. 1. art. 2. concl. 9. idem quod D. Bonaventura & Paludanus: in quam conclusionem nonam multa congerit testimonia Gabriel, eamque hac ratione firmat. Quòd vir dimittat uxorem adulteram legis est, 32. qu. 1. cap. Dixit Dominus, in Evangelio. Et quod legis est, non deletur pœnitentia: aliàs qui fuit pœnitens, non esset plectendus. Quæ ratio multo antea à Durando in illam dist. 35. q. 2. & à Paludano q. 2. artic. 2. conformata fuit: nam Durandus non aliter atque D. Bonaventura, & Paludanus, Major & Gabriel, hac de re, de qua differimus, sensit: nec aliter Sotus in 4. dist. 39. q. unica, art. 3. concl. 4. nec aliter Sylvester, in verbo, Divortium q. 8.

Verùm quæ collecta sunt in illa conclusione nona à Gabriele sunt notitia digna: quorum primum est: Planum apud omnes, non jus esse non correcto petendi correctum. Itaque si quispiam aut ante aut post divortium adulterii crimen contraxisset, illudque pœnitentia delevisset, consortem delicti sed non pœnitentiæ, recipere non cogitur.

Secunda res est: cùm ambo mœchantur conjuges, eum qui mutuam contubernium reposcit, debere credi esse correctum, atque adeo jure conscientiae in gratiam recipiendum, nisi vir, aut velit suscipere sacrum ordinem, aut religionem profiteri; aut verò, si est mulier, profiteri religionem. Quia sicut in matrimonio non consummato quilibet potest intrare religionem, sive fornicatus sit, sive non; quod jus non perdit fornicando; cùm de hoc non habeatur Scriptura: sed tenetur vel matrimonium consummare, aut religionem intrare. Ita uxore fornicante consummato matrimonio potest vir vel religionem

religionem intrare, vel sacris initiari. Quæ duo ponuntur etiam à Paludano loco citato.

Tertium monitum Gabrielis. Innocens nocentem conjugem, qui erratum suum non emendavit, recipere non potest: quod tum à Magistro in distin. 35. tum ab aliis Theologis dicitur. D. Thomas in illam dist. q. 1. artic. 6. scribit his verbis: Si uxor post divortium de peccato pœnitentiam agens emendata fuerit, potest eam sibi vir reconciliare: si autem in peccato incorrigibilis maneat, non debet eam ad se assumere, eadem ratione, qua non licebat eam, nolentem à peccato desistere, retinere. Richardus, Paludanus, & cæteri verbis D. Thomæ assentiuntur: sed tamen Paludanus hujus tertii moniti Gabrielis moderationem adhibet in eam ipsam distinct. 35. q. 1. artic. 3. concl. 4.

Richardus, in eo, quem citavimus loco, sequutus Glossam in cap. Gaudemus, de conversione conjugatorum, scribit: Si, qui innocens est, admonetur, ut postliminio nocentem recipiat, intra duos annos recipere debere: quoniam sit transacto, inquit, biennio mulier religionem intraverit, aut votum castitatis emisit, ante biennium de licentia viri; non poterit eam vir revocare.

Verum duorum Doctorum auctoritate commoveri quis posset, & à communi Theologorum sententia divelli. Namque à Magistro D. Gregorius & Hermes citantur, qui aiunt, recipi debere peccatricem, quæ pœnitentiam egit; sed non sæpe. Dicemus, horum sententiam non necessitatem adferre officii, sed honestatem quamdam & humanitatem.

5. Multò plus negotii & modestiæ ea mihi faceffit quæstio, quam amplissimi cujusdam Præfulis vicarius posuit: Utrum, si post divortium judicio Ecclesiæ factum, innocens fornicatus fuerit, teneatur quærere, & recipere uxorem.

Perquisitè hac de re differitur à Paludano in 4. dist. 35. q. 2. art. 2. Doctorum variis expositis sententiis: tractatur eadem à Durando in eandem distin. q. 2. & à Gabriele quæst. 1. artic. 2. concl. 9. Sententia quæ ad veritatem propiùs accedit, ea vide-

tur: nocenti correcto necessitatem nullam imponi recipiendi non correctum, atque in hoc uno omnes consentiunt. Verum si nocens nocentem petat, utrum reconciliari ambos oporteat in foro conscientiæ, in contentione ponendum non esset: quandoquidem, si utriusque conjugis adulterium Ecclesiæ probatum esset, utrumque sine dubio conjugii & thori consuetudinem referre cogeret; ut rectè inquit Paludanus: ergo quod Ecclesia publico jure & judicio faciendum præciperet; privato judicio, & conscientiæ tribunali imperante, eosdem facere oportet: præsertim cum sit Theologica lege sancitum, ut conjunx adulter etiam occultus non debeat ejicere alterum adulterantem, ejus est notum adulterium. Datur etiam facultas nocenti, si ad nocentem non vult reverti, aut sacros ordines, aut religiosum statum suscipiendi; ut à Paludano aliisque non paucis affirmatum est.

Qui Palud. in 4. d. 35. q. 2. art. 3. concl. 4. tria exequitur tempora, cum vir non cogitur ejicere mulierem adulteram, quamvis non speretur correctum iri. Primum est, cum eam inclusam tenere potest domi, ad quam nulli sit aditus. Secundum, quando ejus peccandi libido magis domi quam foris compescetur. Tertium, quando viro valde dubia sua est continentia quia, inquit Paludanus, non tenetur vir plus corrigere uxorem, quam dominus famulum: sed dominus famulum, vel servum excommunicatum non tenetur expellere, sed licitè potest ab eo licitum servitium petere: ergo poterit etiam ad vitandam fornicationem ejusmodi uxore uti vir; atque eo liberiùs, quod magis obnoxia est mulier viro, quam servus domino. Igitur, addit Paludanus, cum detrimento juris sui non tenetur eam expellere. Jura etiam Ecclesiastica adulteræ mulieris retentionem prohibentia, sic interpretatur, ut locum habeant, cum fidelium animi offendantur: quare ad animorum offensionem tollendam præcipit Paludanus, ut vir causam, quare apud se adulteram retinet uxorem, in vulgus eloquatur. Verum, has pestilentes belluas animo & corpore, corruptas, sit-ne è re & salute maritorum domi retinere, & alere, ipsi viderint.

7. Sit igitur quæstionis extremum. Innocenti & casto conjugii fontem adulterum seu adulteram jus esse liberum ad lares familiares, & ad cubilis societatem revocandi: quamvis ab errato recesserit, & adulterii culpam pœnitentia expiarit. Nocentem verò & mœchum conjugem, cum conjugē, qui, vel quæ pari scelere conjugii sanctitatem polluit, connubialē amicitiam conglutinare debere, connubialisque convictus & cubilis fœdera renovare; alterumque alteri matrimonii iusta officia præstare: & quia id fieri nequit, nisi absens de absente investiget diligentius, ubi sit, quid agat; & nisi eum perquirat, & inveniāt, & ad pristinum contubernium, & cubilis societatem invitet: idcirco videntur hæc faciunda omnino, salva semper meliore sententia. Videto, si lubet, Sylvestrum in verbo, Divortium, quæst. 10. Navarrum in summa cap. 22. num. 23. Panormit. in cap. Gaudemus, & in c. extremum, de divortiis.

QUÆSTIO CXLV.

1. **A**tius fœminæ propinquæ matrimonium promittit, si id gratiæ beneficiique causâ Romanus Pontifex concesserit, ut nexu matrimonii suam illam uxorem efficere possit: fœmina impetrat ab sede Apostolica, ut cum suo propinquo jugare nuptias queat. Quæritur, num propinquum, promissum efficere oporteat, nec fidem datam mulier fallere ulla ratione possit.

De re subtiliter & copiose disputatur ab Adriano in 4. sentent. Tract. de sponsalibus, dub. 10. Et is quidem fatetur ingenuè Doctorum communem esse sententiam, Aëtium promisso non teneri: communem verò sententiam cum indicat, nimirum intelligit Canonistarum, Innocentii, Hostiensis, Joan. Andreæ, & aliorum. Panormit. autem in cap. Super eo de condit. appos. hanc ipsam quæstionem tractavit. In Canonistarum sententiam discessit etiam Victoria in summa sacram. quæst. 258. & Sotus in 4. sent. dist. 29. q. 2. artic. 1. Horum omnium fundamentum est, ejusmodi promissionem & stipulationem

bonis moribus esse contrariam: in quò mea quidem sententia labuntur; ut ex iis quæ ad sententiam Adriani probandam sumuntur, cuivis liquere poterit. Sux verò causæ quibusdam etiam legibus auctoritatem & firmamentum adjungunt: quæ leges postea expendentur à nobis diligentius.

Nunc incommodum non erit, quæ 2. Adriani sententiæ fidem facere possunt, breviter exponere, & argumentando persequi. Sit igitur primum argumentum. Earum rerum, quæ suapte natura, nec malæ sunt, nec ulli justæ legi repugnantes, iusta ac firma potest esse pactio: sed pacisci de futuris nuptiis inter propinquos, arbitrio & concessu Romani Pontificis expetito, nec turpe est, nec ullam æquam legem perfringit: ergo inita de ea re pactio rata esse debebit, quamdiu Romani Pontificis non infirmetur auctoritate.

Secundum, Frigiditatis, atque impotentia coeundi impedimentum multo magis matrimonio officit, quàm affinitatis gradus; quod impedimentum auctoritate pontificia tollitur: nam primum impedimentum juris divini est ac naturalis, ab humana potestate semotum; sed, qui ad sui regni quietem, & diuturnam pacem, alteri Regi reciperet ejus se filiam sterilem in matrimonium ducturum, si aut Dei aut naturæ munere fœcunditatis aliquando potis fuerit; promissio, & receptum valeret, & procreandi facultate adepta, fidem suam liberare omnino deberet: ergo multo magis id ei faciundum est, qui affini, eo modo, ut dictum est, nuptias sponpondit.

Tertium. Tua viva uxore nullo modo alteram habere potes: nihilominus tamen, si alteri mulieri promissisti secundum connubium post tuæ conjugis mortem, illam ducere debes, ac stare promisso: cur ergo eam non vis habere nuptam, cui connubii iusti fidem dedisti?

Quartum. Si quispiam mortifero morbo affectus, voveat Deo, se religionem ingressurum, si divinitus convalescat, postquam convaluerit, votum quo se obstrinxit, prorsus reddet; quamvis conditio, quæ voto adjungebatur, apud naturam im-

possibilis esset : ergo qui sponcione matrimonii, cum assensu Romani Pontificis, alteri obligatur, obligatio nequaquam irrita erit.

Quintum. Ea vis est aientium & negantium enuntiationum, ut si una sit impossibilis, altera sit necessaria : ergo, si quis cum altero sponcionem faciat, nisi Papa dispenset, se centum soluturum, nullo expectato eventu, centum deberet solvere : quia si dispensare est impossibile ; ergo non dispensare est necessarium ; at necessaria conditio obligationem non moratur ; ut certa atque civili lege est definitum.

Sextum. Si potestas facta sit ab sede Apostolica, cum sua affine aut consanguinea conjungendi matrimonii, & ipse tuæ consanguineæ seu affini spondeas connubium, ex ea sponcione oritur impedimentum justitiæ publicæ honestatis etiam post concilium Tridentinum : ergo sponsalia nullam habent turpitudinem : quando cum sedis Apostolicæ consensione atque auctoritate conjunguntur.

Septimum. Judicio Ecclesiæ is, qui sua viva uxore, alterius mulieris errore justo atque inscitia abusus, cum ea nexum init nuptiarum ; priore defuncta conjuge, cogitur posteriorem accipere in matrimonium : neque illum, qui cum ea contraxit, nexu conjugii solvit Ecclesia, ut planum est ex Decretali Alex. III. Propositum est, nobis, de eo qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium : ergo Ecclesia non habet pro turpibus eas conditiones, quas honestas efficere potest Romanæ cathedræ auctoritas.

Atque isthæc omnia sunt in parte Adriani ; quam ipse his septem rationibus propugnavit. At verò ii, à quibus is dissensit, legibus potius quam telis pugnant rationum. Leges verò has proferunt. l. Inter stipulantem. §. Sacram rem. ff. de verb. obligation. & l. Continuus. §. Cum quis. ff. eod. & l. Si stipuler. ff. eod. hæc autem postrema videtur sola ad rem facere. Nam Paulus Jurisconsultus, contra bonos mores scribit esse, sponcionem facere de contrahendis nuptiis cum sorore, vel adoptiva. Verum Adrianus appositè interpre-

tatur leges eas infestas esse absolutis promissionibus, non iis, quæ honesta conditione muniuntur.

Mihi hæc item tuta videretur esse responsio : Equum non esse, civilium stipulationum legibus ecclesiasticorum sponsalium jura commetiri : siquidem constat non pauca in civilibus stipulationibus improbari, atque irrita esse, quæ in connubialibus probantur, & rata sunt : civilis stipulatio facta nutibus nulla est ; at sponsalium valet, & justa est. civilis non contrahitur litteris ; sponsalium contrahitur. Civilium jura stipulationum non sinunt unum pro altero stipulari, nisi ejus aut filius, aut servus sit : quare si tecum ipse sic stipuler, Dabis Titio centum : & ipse restipuleris, Dabo Titio centum : si Titius non est meus aut servus, aut filius, nihil illi dabis ; quamvis restipulando dixeris te daturum : at jure Canonum dabis ; ut ait Glossa, in c. Quoties, 2. 1. q. 7. quum Glossam casuum conscientiae explicatores sequuntur. Consulito Sylvestrum & Angelum, in suis summis in verbo, Stipulatio.

Itaque multò est probabilius, quod adversus se ipsum Adrianus, in illa sua quaestione posuit pro argumento, & quod ab Adriano sumptum in suam transtulit Sotus. Si enim affinitas, quæ post sponsalia nascitur, illa perimit, ex c. Veniens, de eo qui cognovit consanguineam uxoris suæ. & ex cap. 2. de consanguin. & affinit. ergo multo magis rumpet eadem sponsalia affinitas, quæ jam erat : cum multò facilius sit ortum rei, ne nascatur, impedire, quam rumpere, postquam nata est.

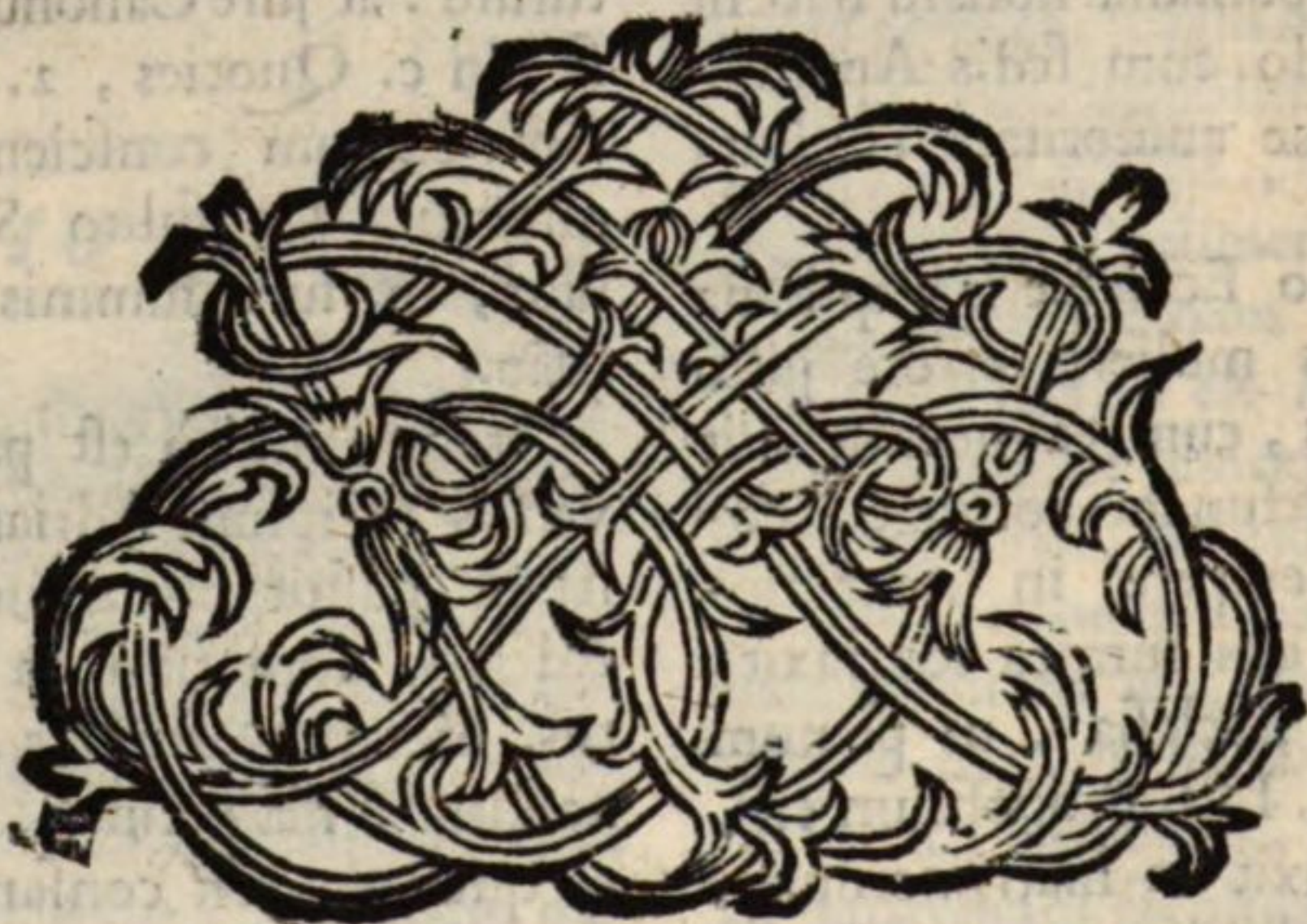
At negat Adrianus argumentationem rectè concludi : propterea quòd multa supervenientia, inquit, solvunt vinculum sponsalium ; quæ, si præeant, non impediunt : namque lepra, paralytis, deformitas, oculi amissio, fornicatio, si antegrediantur sponcionem matrimonii, suapte natura illam non impediunt : verum, si consequantur, impediunt : sicut in Decretali, Quemadmodum, de jurejur. statutum est : idque propter magnam vel negotiorum mutationem, vel status novitatem,

qui personam, cum qua contractum est, attingit.

Huc adde, quod affinitas è sponsalibus nata, ea evertit; quia est illis contraria: at affinitas legitimè ab eo, qui potest, dispensata, non est amplius contraria. Verumenim, si quis verbis præsentis temporis utens diceret: Te meam uxorem esse volo, si Romanus Pontifex dispen-

set: eo dispensante, novo esset opus consensu, ex veriore & magis communi sententia; licèt aliter sit visum Angelo, in verbo, Impedimentum, 3. num. 4. quem strenuè oppugnat Sylvester, in verbo, Matrimonium, 3. num. 9. & à nobis est alibi perspicua argumentatione demonstratum non secus existimari debere.

FINIS PRIMI LIBRI.

LIBER SECUNDUS.

DE JURE JURANDO, ET VOTO.

QUESTIO I.

M EORUM auditorum es-
flagitatu, cum viderent
ipli præceptionem &
obligationem jurisjuran-
di, cum præceptione &
obligatione voti valde
cohærere; &, quæ de
re una affirmantur, in alteram solere trans-
ferri; eorum votis & postulatis obsecutus,
nonnulla è Theologorum scriptis & dispu-
tationibus collegi, atque ad hanc brevem
summam eorumdem verbis, quantum fieri
potuit, redegi; ut, qui de jurejurando, aut
voto rectè judicare volet, quosdam locos
paratos habeat, & nonnullas minimè fal-
lentes vias.

Ergo jurisjurandi & voti parem esse ra-
tionem & nexum in multis, tum propter
materiam tum propter finem, ostendunt
Theologi, qui de jurejurando disputant in
3. sentent. dist. 39. & de voto, in 4. dist. 38.

2. Turpe juramentum, vel votum, servan-
dum non est, ex omnium sententia. Incau-
tum juramentum non est obligatorium: pro-
bat Magister in 3. d. 39. Item D. Thom. in
eamd. d. q. 1. art. 3. quæstiunc. 1. quia quod
pro caritate institutum est, contra caritatem
non militat: sed pro caritate juramentum
institutum est. Præterea nihil attingit pro-
priam virtutem, quod perfectum non est,

ex 7. phys. Cum ergo juramentum tribus
comitibus perficiatur, si illi non adsint,
non est obligatorium. Eisdem utitur ratio-
nibus Turrecremata, in c. Si aliquid 22.
quæst. 4. Additque D. Thom. juramentum
effici indebitum, si vel salutem impediat,
vel viæ perfectæ sit contrarium, & in eo non
relinqui nisi obligationem secundam, quæ
est ad peccatum; non primam, quæ est ad
faciendum. Hæc ipsa confirmantur ab eod.
D. Thom. in quodl. 5. art. 27. ubi dicit,
impedimentum spiritualis profectus non esse
ex Deo; juramentum verò, quod servandum
est, esse ex Deo: quare eo non debere,
aut posse impediri spirituales profectus.
Cuncti Theologi assentiuntur D. Thomæ,
in 3. sent. d. 39. Bonav. art. ult. q. ult. Scot.
q. 1. art. 3. Richard. artic. 2. q. 3. Durand.
q. 3. & reliqui omnes. Majoris in 4. sent.
d. 38. q. 1. col. 3. hæc sunt verba, Jura-
mentum super materia de se licita non obli-
gat, quando per se majus bonum secludit.

Scotus distinguit quadruplex juramen-
tum, dolosum, incautum, coactum, &
carens his tribus conditionibus; duo prio-
ra non vult habere vim obligandi. Quam-
quam de doloso secus opinentur. D. Thom.
& Richard. & alii nonnulli: reliqua duo
obligant. D. Bonaventura tradit nullum
juramentum esse validum ac ratum, quod

justitiæ perfectionem impugnat. Facitque triplex juramentum, quod dicitur incautum: Primum, quod vergit in salutis detrimentum, id est, quod sine peccato mortali consummari non potest: & hoc non est obligatorium: Secundum, quod vergit in salutis dispendium, & spiritualis profectus est impedimentum: & hoc caret obligatione; quamvis sine peccato servari possit, ut votum de non ingredienda religione. Tertium, quod aliquando potest vergere in dispendium salutis, aliquando in augmentum profectus spiritualis; ut votum de non acceptanda prælatura: & hujusmodi juramentum servandum est; quando non vergit in salutis dispendium, sed in augmentum profectus: non est servandum quando secus accidit. Richardus, omne juramentum, inquit, quod derogat caritati, non obligat: quia omnia præcepta ordinantur ad caritatem. Scribit etiam juramentum non esse obligatorium, quod tollit opus supererogationis & perfectionis; nec etiam juramentum de non faciendis iis, quæ melius est facere quàm non facere, vel de faciendo quæ melius est non facere, quàm facere. Quæ omnia valent etiam in votum: ad quod pertinent maximè propositiones quinque.

4. Ad omnem partem hujus tractationis perquam utilem esse duxi additionem, quam molimur ex constitutione Gregorii XII. ab eo anno Pontificatus sui postremo, hoc est, tertio decimo, edita 1584. Non. Septemb. quæ incipit, Inter Apostolicas: quæ ipsa innovat atque confirmat quamdam Nicolai Papæ III. quæ obligationem tollit cujuslibet jurisjurandi, quod aut de re illicita, aut impossibili, aut quod contra libertatem ecclesiasticam concipitur: innovat etiam reliquas omnes canonicas sanctiones adversus corruptelam jurationum hujusmodi promulgatas. Et quoniam, ut inquit Gregorius, non debet jusjurandum præbere juranti occasionem peccandi, cum juramentum non fuerit institutum, ut vinculum esset iniquitatis: idcirco his ipsis verbis sciscit, ac sancit. Ac etiam præcipimus, & interdiciamus Prælati, canonicis, & aliis supradictis, nec non Ecclesiarum capitulis, & Monasteriorum, ceterisque Conventibus,

civitatum quoque, castrorum & terrarum & communitatibus, & personis quacumque dignitate præditis, ne ulla omnino juramenta illicita, impossibilia, damnoſa, vel libertati Ecclesiasticæ aut decretis Tridentini concilii obviantia sive ante, sive post electiones, confirmationes, provisiones, receptiones, admissiones, aut alios actus ubicumque, ac quocumque tempore, etiam prætextu cujusvis consuetudinis quantocumque tempore observatæ, quæ potius corruptela est censenda, sive in genere, sive in specie præstare, reddere, sive exigere, nè super præstitis, redditis, vel exactis hucusque in judicio, vel extra inquietare audeat quoquo modo, vel turbare. Illos etiam, qui juramenta illicita, impossibilia, damnoſa, vel ecclesiasticæ libertati, aut decretis dicti concilii obviantia exigere contenderint, Episcopos videlicet, & alios quoscumque Pontificali dignitate præditos suspendimus à divinis. Capitula verò, & Conventus, eorumque Ecclesias, & loca omnia interdicto ecclesiastico supponimus, ac singulares personas excommunicationis sententia innodamus, inhabilesque facimus ad obtenta, & alia obtinenda eo ipso: nobisque & Romano Pontifici pro tempore existenti relaxationem suspensionis, & interdicti, nec non absolutionem ab excommunicationis sententia hujusmodi perpetuò reservamus. Decernentes, eos qui talia juramenta scienter præstiterint, usu, & commodo rei, & gratia, cujus causa juraverint, eo ipso privatos esse; alios verò ignorantes ad præstitorum juramentorum hujusmodi observacionem minimè teneri. Nec non irritum & inane quidquid secus per quoscumque scienter vel ignoranter attentatum est hætenus, & deinceps contigerit attentari.

Propositionum prima est canonica, ducta ex Isidoro lib. 2. de synonymis, probata à Theologis, immo verò inter canones Ecclesiæ translata. In turpi voto muta decretum: quod incautè vovisti, ne facias: impropia est enim promissio, quæ scelere adimpletur: & habetur, 22. quæst. 4. in malis.

Secunda: Votum debet esse de eo quod est actus virtutis: peccatum enim Deo displicet; & solum opus virtuosum est Deo.

acceptum. D. Thom. in 2. 2. q. 88. art. 2. & D. Bonav. in 4. d. 38. art. 1. q. 2. requirit in voto omnes illos comites, quos exigit jusjurandum, veritatem, judicium, & justitiam: Justitiam, ut id, quod vovetur; spectet ad salutem, sitque bonum & honestum: judicium, ut vovens deliberatè voveat, & non præcipitanter: veritatem, ut discretè & justè voveat, & hoc persolvat. Franc. de Mayronis, in eamd. dist. partic. 1. votum ait esse actum meritorium: meritorium autem intelligit, quod est capax meriti, vel certè quod non sit demeritorium. Et Turrecremata explanans can. In malis, 22. q. 4. In malis promissis rescindere fidem; In malis, inquit, sive mortalibus, sive venialibus. Hinc inferimus ejus vota & promissa, qui vovendo peccat, id est, cujus votiva actio est peccatum, esse impia, & nulla; nec aliam in iis obligationem inesse, nisi ad peccatum, & ad poenam æternam, si mortifera culpa sit infectum votum. Et secus sentire, vel docere, non solum est evertere omnem doctrinam Theologicam de obligatione voti; sed interimere essentiam obligationis votivæ; quæ obligatio, sicut quælibet promissio, nulla est, nisi acceptetur à Deo: à Deo autem nihil acceptatur, quod est contra caritatem, & justitiam: ergo votum culpa infectum præsertim mortifera non acceptatur à Deo.

6. Tertia, Richardi: Votum magis dependet à fine, quàm à materia; & bonum opus relatum ad finem malum, est formaliter malum. d. 38. art. 1. q. 1.

Quarta est Durandi, in 3. dist. 39. q. 4. Conditio inhonesta apposita voto, si sit inhonesta in se, & non in ordine ad promissum, nec informans promissum, non vitiat votum; ut cum vovet quis se jejunaturum, si peccaverit: si verò informat promissum, & in ordine etiam ad illud sit inhonesta, vitiat votum; ut, cum vovet quis se curaturum, ut cantetur missa in gratiarum actionem, si fuerit factus compos, aut furti, aut adulterii, aut homicidii. Hujus regulæ haud dissimilis est hæc Cajetani, in 2. 2. q. 88. art. 2. §. Sed quid dicendum, Cum promissum ordinatur, ut effectivum, aut impetrativum mali? blas-

phemia potius est quàm votum; ut, cum quis jurat, aut vovet, se daturum mille, si victoriam ex injusto bello reportarit: & quamvis, qui sic jurat, non putet se blasphemare, quid tum? Judicium enim de voto fit, inquit Cajet. secundum naturam voti, non secundum ignorantiam voventis.

Quinta est Cajetani, in eundem articulum. §. Ad evidentiam hujus difficultatis. Finis malus, aut est finis actionis, ut cum quis vovet dare eleemosynam propter vanam gloriam, aut est finis voti, ut cum quis vovet dare mille, si consequatur victoriam in bello injusto: utrovis modo quis voveat, non valet votum.

Addo ego ad has regulas duas alias. Sit 7. ergo sexta: Quando judicium est ferendum de aliquo voto, seu juramento, spectanda est materia, & finis, quæ exprimentur in illis, & nobis proponuntur; neque confugiendum est ad alios fines nobis incertos, & qui latere potuerunt in animo jurantis, vel voventis: hoc enim non esset respondere de jure, sed divinare. Prior hæc regula valet, cum esset ex scripto judicandum de voto: secus autem, si ex verbis & sermone voventis.

Septima. Cum finis intrinsecus voti sit acquisitio ejus rei, quam à Deo optamus, & propter quam aliquid ei promittimus; videndum est, ut acquisitio sit per medium honestum & licitum: Nam si secus contingat, finis erit flagitiosus. Neque satis est finem per se esse honestum, sed oportet etiam acquisitionem esse talem: nec enim finis aut secundum essentiam, aut secundum apprehensionem, aut secundum appetitum est finis voti, sed ut acquisibilis, & secundum acquisitionem. Quare cum voves te daturum mille, si Deus te liberaverit infamia, votum valet; nam acquisitio finis Deo tantum committitur: si verò voveas, si te liberaverit per interfectionem inimici tui, jam finis est sacrilegus; & induit malitiam medii. Nam quemadmodum malus finis inficit medium; ita medium pravum pervertit & tabefacit finem bonum.

Quod si objicias, valere votum ejus, qui 8. vovet se daturum centum, si è concubina prolem susceperit; ubi vides finem voti,

seu rem, quæ à Deo expetitur, conjunctam esse cum medio pravo. Respondeo, votum hoc idcirco ratum esse, quia prolis conceptio & susceptio, est Dei & naturæ beneficium; & medium per se, quo acquiritur, non esse morale, nec ex humana pendens voluntate; sed esse physicum, hoc est, activi & passivi principii, viri, inquam, & feminae fecunditatem; quæ fecunditas per se est à Deo, & non ab nostro libero arbitrio, sive bono, sive malo. Id quod certissimo argumento convincitur. Nam multi viri, multæ etiam feminae vellent esse fecundæ, prolemque gignere; nec tamen ejus compotes fieri possunt: multi etiam viri, ac mulieres nollent concipere, aut gignere fetum; nihilominus concipiunt, ac gignunt. Ad hæc belluæ, furiosi, amentes, in quibus nulla vis est vitii, seu virtutis, in quibus nulla est actu libertas, qua rectè, seu flagitiosè agere possint, tamen gignunt. Naturæ igitur & Dei efficax actio causa est prolis generandæ: adulterinus autem coitus, per accidens.

At si voveas te pauperibus largituum centum, si opimum beneficium ecclesiasticum simoniacè fueris consecutus; impium est, ac nefarium votum: quia beneficii adeptio per se & immediatum medium est simoniaca largitio. Ad extremum addo, si quis optaret à Deo prolem, ut adulterinam, vel incestam, cum talis proles sit Deo invisa, nec obtabilis, seu eligibilis; votum etiam esset nullum, ac nefarium.

De jurejurando coactò, seu metu extorto.

QUÆSTIO II.

Controversantur Doctores, utrùm jusjurandum coactum imponat ei, qui juravit, necessitatem standi promissis atque conventis. Quæstio tractatur à Theologis in 3. sent. d. 39. in qua hac ipsa de re Magister: à Canonistis in Decretalibus de jurejurando: à juris civilis peritis in Authentica, Sacramenta puberum, C. Si adversus venditionem. Quæritur ergo utrùm ejusmo-

di jusjurandum sit jure aliquo obligatorium. Scotus in 3. sent. d. 39. q. 1. art. 3. indicat quæstionis difficultatem, & ait quærendas esse opiniones.

Respondeo, jure civili non esse obligatorium. Est enim his verbis in ea Authentica Imperatoria, quam modò citavi. Sacramenta per vim, vel per metum justum extorta, nullius esse momenti jubemus.

Estne obligatorium jure Canonico? Minimè, ut inquit D. Bonaventura, in 3. d. 39. art. 2. q. 2. idque accidere ait in foro Ecclesiæ duabus de causis. Prior est: quia Ecclesia præsumit, eum, qui sic juravit, caruisse voluntate implendi juramenti. Deinde: quia ei, qui per malitiam & metum impulit alterum ad jurandum, nullum jus acquiritur; ut ne commodum. reportet ex sua malitia. Et in foro exteriori non esse obligatorium hoc genus jurisjurandi, confirmat etiam D. Thom. in 3. d. 39. q. 1. art. 3. ad 2. & Richardus in eamd. d. art. 1. q. 2. & Palud. ibid. q. 1. conc. 3. & Durandus in 3. d. ead. q. 2. & Gabriel ibid. q. 1. concl. 8. Quare Soti sententia, qui obligationem jurisjurandi coacti in 8. l. de just. & jur. q. 1. art. 7. probare nititur in foro conscientie ex cap. Si verò, & ex cap. verum de jurejurando, non probatur.

Sed numquid coactum hoc jusjurandum valet jure conscientie? Aiunt omnes superiores Theologi jam citati in iisdem locis: & D. Thomas etiam in 2. 2. q. 89. artic. 7. ad 3. & in eandem quæst. Cajet. & q. 98. art. 3. ad 1. Sotus etiam in 4. dist. 29. q. 1. art. 3. Adrianus in 4. tract. de restit. c. aggredior, vers. Ex quibus omnibus Archiepiscopus Florentinus in 2. p. tit. 10. cap. 6. casu 5. Sylvester, verbo, Juramentum 4. §. 7. Angelus, in verbo, Juramentum 5. §. 9. Tabiena, in verbo, Jurare. §. 20. Navarrus, in Summa, cap. 12. num. 14. Panormit. in cap. 1. de jurejurando. affirmatque esse opinionem communem.

Verumenim hæc sententia, quæ est omnium Doctorum, indiget explanatione. Ergo sciendum est, eum, qui coactus metu jurat, se, verbi causa, latroni inuadenti ac minitanti numeraturum centum aureos, dupliciter jurare posse; primo modo, ut

cum

cum jurat, velit facere, quod jurat; & tunc oritur obligatio: secundo modo, ut nolit facere, & hoc dupliciter; vel nulla honesta simulatione utens cum jurat, cujusmodi hæc esse posset: Juro tibi me daturum centum; sed tacitus apud semetipsum dicat, si cogar jure, vel si necessaria aliqua causa tibi debeam: vel licita aliqua tergiversatione utens. Si juret se daturum absolute sine ulla exceptione, quæ latet in corde, & nolit dare, cum jurat, falsum jurat jusjurandum; & culpa tenetur mortifera: quamvis non oriatur jusjurandum in foro conscientie obligatorium: si verò jurat, se daturum, si fuerit coactus, si debeat; nec peccat dum jurat, nec ulla contracta est obligatio jurisjurandi.

3. Ad hæc notandum est ex D. Thom. in 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3. in juramento coacto duplicem esse obligationem; unam, qua aliquid homini promittitur; & hæc tollitur per coactionem: nam hoc meretur is qui vim intulit, ut sibi promissum non servetur: alteram, qua quis Deo obligatur, ut impleatur quod per ejus nomen promissum est; & hæc non tollitur in foro conscientie: quia aliquis debet potius rerum suarum jacturam & damnum temporale sustinere, quam jusjurandum violare. Occurrendum nunc est quibusdam dubitationibus.

Prima dubitatio: Quod peccatum peccat, qui jusjurandum verum, sed tamen coactus, non servat. Angelus, in verbo, Metus, §. II. putat peccatum esse veniale: quia canon, Verum, de jurejur. dicit: Sed, si non ea attenderint, non sunt tamquam pro mortali crimine puniendi. Verum D. Thomas in 2. 2. q. 98. art. 3. ad 1. ait esse peccatum mortale. Ita B. Anton. & Sotus de just. & jure, & Sylvester, in verbo, Metus, locis citatis. & Panormitanus, in c. Si verò, extrema columna. Sed in eodem loco dicit quidpiam intolerabile Panorm. Eum, qui jurat se aliquid facturum, coactus metu, carens intentione se obligandi, si sit homo imperfectus, venialiter peccare; mortaliter verò, si sit perfectus: cum ejusmodi jusjurandum sit falsum, & ideo mortiferum, ex sententia omnium Theologorum. Verba Decretalis D. Thomas q. 98. art. 3. sic in-

terpretatur, ut peccent quidem mortaliter, sed tamen poena iis minor infligatur. Ergo canon, ut inquit Sotus, in loco citato de just. & jure, non loquitur de culpa, sed de poena infligenda.

Secunda dubitatio: Cum votum, ex sententia D. Thomæ, in 2. 2. q. 89. artic. 8. majorem obligationem habeat, quam jusjurandum; quia votum est promissio, quæ fit Deo; juramentum autem ferè conjunctam habet promissionem, quæ fit homini: ad hæc, cum obligatio voti nascatur ex fidelitate, quæ debetur Deo, jusjurandum verò ex reverentia; & infidelitas quàm irreverentia pejor sit, quia infidelitas irreverentiam continet, non autem omnis irreverentia infidelitatem: cur ergo votum factum ob metum cadentem in constantem virum, est nullum, juramentum autem est obligatorium? Panormitanus, in cap. Si verò, de jurejurando, in extremo extremæ columnæ, hanc explicat causam. Non idem statuit Ecclesia in voto, & juramento: quia juramentum est familiare, & quotidianum hominibus; & ne præbeat occasionem hominibus dejerandi, non perinde vult esse irrita juramenta coacta, ut vota: votum autem rariùs emittitur; neque inde tam crebrum creatur periculum.

Ego dicerem, disparem esse rationem voti, jurisque jurandi. Nam votum est omnino voluntaria promissio, & obsequium, quod præstatur Deo gratis; idcirco debet esse planè voluntarium, non coactus: at jusjurandum est propter honorem primæ veritatis; honor autem primæ veritati debetur etiam ab invitis; nec impediri debet ullo metu, nec ullius mali terrore. Addit autem Sotus de just. & jure loco citato: Si quis ad votum adderet jusjurandum, cum jurisjurandi religione obligatum iri, dispensatio neque egere. Quin etiam matrimonium, quod suapte natura miram requirit libertatem, si fit metu & cum jurejurando coacto, eget dispensatione, ut sentit D. Bonaventura in 3. sent. d. 39. & Sot. l. 8. de just. & jur. q. 1. art. 7.

Quæres, cur contractus, cujus causa fuit dolus, non firmatur jurejurando, ut probat Sylvester, in verbo, Jurament. 4. §.

8. & citat alios: firmatur autem, si metus fuit causa contractus. Ratio est: quia dolus excludit voluntatem, & necessariam rei gerendæ cognitionem, non item metus.

Is qui jurejurando metu extorto aliquid lucratus est, debet restituere? omnino. Is autem, qui obligatus est jurejurando, poterit vel à suo Episcopo liberari, vel à Romano Pontifice. Juramenti autem absolutio quando ad Papam, & quando ad Episcopum spectet, vide apud D. Thom. in 2. 2. quæst. 89. artic. 9. ad 3. & apud Panormitanum & apud Innoc. in c. Quanto, de jurejur. quos sequuntur alii. Quid, si juravit, se non repetiturum pecuniam suam? Poterit hoc denuntiare judici; qui illi succurret, ut inquit Durandus. Quid, si juravit se non denuntiaturum? Juramentum est nullum in hac parte: quia contra correptionem fraternam, ut inquit D. Thom. in 3. ubi suprâ: & in 2. 2. quæst. 89. artic. 7. ad 3. dicit esse contra justitiam: necnon Paludan. & quia contra publicam justitiam, & utilitatem, ut ait Durandus loco citato in 3. dist. 39. quæst. 2.

De dolo jurejurando.

QUÆSTIO III.

1. **S**æpenumero quæstione hac tentatus sum, quæ olim exercuit, atque etiam nunc ingenia Theologorum exercet. Utrum is, qui dolo & sacrilego jurejurando alterum fallit; idque juratus promittit, quod præstare animus recusat, in foro conscientiae & Dei præstare cogendus sit.

Divi Thomæ sententia fuit in 2. 2. q. 89. artic. 7. ad 4. dolo adhibitum jusjurandum non favere juranti, sed ei, cui juratur: atque ad hujus mentem & interpretationem accommodandum esse, atque servandum: hoc enim voluisse Isidorum in 2. lib. de summo bono, cap. 31. cum ita scripsit: Quacumque arte verborum quis juret; Deus tamen, qui conscientiae testis est, ita accipit, sicut, cui juratur, intelligit. Verum si ab animo jurantis abest dolus, tunc id tenendum est, quod concepit fieri oportere, at-

que ex jurantis mente, ac sensu jusjurandum interpretari debemus. Huc enim pertinent D. Gregorii verba in lib. 27. mor. c. 7. Humanæ aures talia verba nostra judicant, qualia foris sonant: divina verò judicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur: apud homines cor ex verbis; apud Deum verò verba pensantur ex corde. Utraque hæc sententia demptis illis verbis, apud homines, &c. habetur in decreto Gratiani 22. quæst. 5. can. Quacumque arte, & can. Humanæ aures.

Requirat autem jusjurandum promissorium duplicem veritatem unam, quæ inesse debet in actu jurandi, alteram in re jurata, id est, ut, cum quis jurat, animum gerat id faciendi quod jurat, ac dicit; hæc est prior veritas, ad hæc, ut præstet quod jurando promittit; hæc est posterior veritas: alterutra si desit, perjurii reus est, qui jusjurandum jurat. Sic docent nostri Theologi secuti definitionem Magistri sententiarum in principio distin. 39. lib. 3. Perjurium est mendacium juramento firmatum. M. verò Tullius in 3. lib. officiorum pejerare more Romano ita definit: Non enim falsum jurare, pejerare est, sed quod ex animi tui sententia juraveris, sicut verbis concipitur more nostro, id non facere perjurium est.

Hoc igitur credidit D. Thomas animo alterum fallendi conceptum jusjurandum, obligationem parere faciendi promissi: comites ejusdem sententiæ habet hos omnes, Alexandrum Halensem in 3. par. q. 31. membr. 3. art. 3. & membr. 4. Albertum Magnum in 3. sent. dist. 39. art. 8. qui vult, jurantis dolo verba ducenda esse ad sententiam ejus, cui juratur, etiam cum dolo exigit juramentum (id quod non conceditur ab aliis Doctoribus) Turrecrematam, in cap. Quacumque arte, 22. q. 5. Tabienam, in verbo, Jurare, num. 14. Navarrum, in Manuali, cap. 12. num. 13. aitque esse communem sententiam Canonistarum, D. Antoninum in 2. par. tit. 10. c. 1. §. 1. tutiorem hanc divi Thomæ ait esse sententiam & consulendam. Cajetanus pro ea pugnat in 2. 2. qu. 89. art. 7. & Sotus in 8. l. de just. & jur. q. 1. art. 7. qui ambo affirmant, juramento promissorio tam

naturalem esse obligationem efficiendi, quod promissum est, quàm naturale est igni, esse calefactivum, & homini esse disciplinabilem, hoc posterius exemplum est apud Cajetanum, prius apud Sotum.

3. Additque Cajetanus, à quo mutuatus est Sotus, extra mentem jurantis in juramento promissorio hæc tria reperiri, jurationem, promissionem quæ juratione confirmatur, & promissionis expletionem: quibus intra mentem jurantis tres intentiones, respondere possunt, ut quis velit jurare, sed non promittere, seu contrahere promissoriam obligationem: vel, quamvis velit jurando promittere, nolit tamen promissum facere. Ad gignendam obligationem præstandi rem promissam satis ait esse primam intentionem tantum jurandi; reliquas duas non esse necessarias. Dominicus Sotus prorsus eodem modo philosophatur. Hujus opinionis præcipua firmamenta post contrariæ sententiæ explicationem indicabimus.

Contrariæ igitur sententiæ hos haud levis pretii auctores habemus, divum Bonaventuram, in 3. sent. dist. 39. art. 3. q. 1. & in 4. dis. 38. art. 1. q. 1. Scotum in eamd. dist. q. unic. artic. 3. Richardum in eamd. dist. art. 2. q. 1. qui licet in utramque partem disputet, in hanc tamen propendit: Gabrielem, in eamd. dist. q. 1. art. 2. concl. 5. qui idem planè, quod Scotus: Angelum, in verbo, Juramentum 5. num. 32. casu 19. licet in verbo, Juramentum 4. in principio, sentire cum D. Thoma videatur Sylvester in verbo juramentum 4. q. 19. & q. 17. deductus est in opinionem divi Bonaventuræ, & Sotus loco citato in opinionem. D. Bonaventuræ venisse Sylvestrum affirmat: licet approbator sententiæ divi Thomæ visus sit in verbo, Juramentum. 3. q. 2. Panormitanus eamd. his verbis comprobavit in c. Si verò de jurejurando, in extremo commentarii. Juramentum non debet esse obligatorium, si non habet animum obligandi: Rosella in verbo, Pactum, ait in quacumque promissione neminem obligari, si animum non gerit se obligandi: atque id communiter teneri à Theologis in 4. senten. dist. 38.

4. Hujus posterioris sententiæ firmiora præ-

sidia duo sunt. Primum est, canon ille D. Gregorii: Humanæ aures. 22. q. 5. quia Deus non animum ex verbis, sed ex animo verba judicat. Cum igitur falsò dolosè jurantis verba cum animo non consentiant; verba illa carere interiore veròque consensu decernit Deus. Secundum præsidium est in lege obligationum. ff. de actionibus & obligationibus, quæ indicat sine animo subeundæ obligationis non contrahi obligationem: cui legi utriusque juris & Theologiæ Doctores assentiuntur.

Quare Scotus in 3. sentent. dist. 39. quæunica, art. 3. loquens de eo qui dolo jurat, ait, mortiferam ab eo culpam contrahi: tamen, inquit, post illud juramentum non remanet obligatus: quia in privatis obligationibus nullus obligatur, non intendens se obligare. Et Gabriel, Biel, in eamd. dist. q. 1. artic. 2. concl. 5. in privatis obligationibus nullus non intendens se obligare, coram Deo obligatur: quia Deus judicat secundum secretum conscientiæ.

Contrariæ verò sententiæ duobus aliis fundamentis sic respondent. Prius fundamentum est auctoritas Isidori, Quacumque arte. 22. q. 5. dupliciter respondet D. Bonavent. in 3. dist. 39. art. 3. q. 1. Primus modus respondendi hic est: Deus ita accipit, id est, reputat eum obligatum ad pœnam. Secundus modus: Vel potest, inquit, sermo causaliter intelligi, ut dicatur, quod Deus sic accipit, quia sic vult accipi ab Ecclesia; & sic etiam vult judicari.

Secundum fundamentum prioris sententiæ est hoc: quia fraus & dolus nulli debet patrocinari: hoc sic subruit divus Bonaventura. Ad illud, quod objicitur, quod fraus & dolus non debent alicui patrocinari, patet responsio per jam dicta: quia fraus & dolus non patrocinatur isti in foro Ecclesiæ, imò compellitur ab ipsa Ecclesia juramentum tenere, ac si jurasset fideliter: non patrocinatur etiam in foro Dei; quia ex hoc ipso obligatur, & efficitur reus magnæ pœnæ. Unde si veniat ad pœnitentiam, est ei gravis pœnitentia imponenda; & sanum consilium est, & decens, ut merito culpæ sibi imponatur, ut juramentum compleat, in quo proximum decipere intendebat, li-

„cèt non possit sibi probari in facie Eccle-
 „siæ. Haftenus S. Bonaventura.

5. Astensis, in sua summa rem in medio re-
 linquit utriusque sententiæ explicatis argu-
 mentis lib. 1. tit. 18. art. 7. q. 2. Mihi
 quid in hac controversia probabile videat-
 ur, nonnullis subjectis propositionibus pa-
 tefaciam.

Prima propositio. In Ecclesiæ foro, jus-
 jurandum fraude conceptum vim habet obli-
 gandi: quia Ecclesia animi nostri sensum
 & propositum ex verbis haurit. Id nemo
 inficiatur.

Secunda propositio. Nec secus Deus vult
 ab Ecclesia judicari; cuius iudicium, cum
 sit humanum, non divinum, ex indiciis
 etiam humanis & argumentis, quamvis sint
 suapte natura incerta, atque ex testium di-
 ctis, quæ falli & fallere possunt, vult ferri
 iudicium.

Tertia propositio. Juramentum promif-
 sorium simulatum, ac mendax, ex vi pro-
 missionis, seu contractus, nullam in foro
 Dei habet obligationem. Prima ratio: quia
 & nos publicè sæpe docuimus, & scriptis,
 ac privatis responsis ex sententia Panormita-
 ni sæpissimè testati sumus, fictum ac simu-
 latum contractum pro nullo haberi: ergo si-
 mulata promissio pro nulla etiam habenda
 „erit. Quare, in lege, Contractus imagina-
 „rii. ff. de actionibus & obligationibus, est
 „his verbis: Contractus imaginarii juris vin-
 „culum non obtinent: cum fides facti simula-
 „tur non intercedente veritate. Quid valent
 „illa verba, vinculum juris non obtinent? id
 „est, carent obligatione, quæ definitur ab
 „imperatore in institut. de obligat. in princi-
 „pio esse juris vinculum, quo necessitate
 „astringimur, &c. & C. plus valere quod agi-
 „tur, l. 1. in contractibus rei veritas potius
 „quàm scriptura perspicui debet; si potius
 „quàm scriptura, ergo potius quàm verba.

6. Secunda ratio. Enuntiatur illud Scoti
 de quo supra, In privatis obligationibus
 nullus obligatur non intendens se obligare;
 existimo esse verissimum; nam confirmatur
 auctoritate legis obligationum. ff. de act.
 & Glos. in 3. cap. de voto: quam legem &
 glossam Doctores sequuntur. Prudenter au-
 tem dixit Scotus, in privatis obligationi-

bus: nam generalibus cuiusmodi sunt obli-
 gationes justarum legum, quis etiam in-
 vitus tenetur.

Tertia ratio ex D. Thoma, in 4. senten-
 dist. 38. q. 1. art. 1. quæstiuncula 2. qui
 constituens discrimen inter obligationem,
 quæ nos facit obnoxios Deo: & eam, qua
 homini devincimur, affirmat, obligatio-
 nem, quæ cum homine contrahitur, fieri
 verbo exterius expresso: ei autem, inquit,
 qui cor intuetur, oportet quod fiat obli-
 gatio voluntaria interiori verbo, quod ver-
 bum ratio enuntiat. Atque hinc probat,
 promissionem esse actum rationis: quod
 ipsum hac ratione confirmat: quia promit-
 tens rem promissam ad alterum ordinat: om-
 nis autem ordinatio rationis est; quare pro-
 missio est actus rationis. Ergo ex hac ratioti-
 natione D. Thomæ concluditur, cum qui
 jurat, promittens aliquid, quod non vult ha-
 bere illum cui promittit, verè non promitte-
 re; nec ex vi promissionis irretitum esse apud
 Deum. Addit in ead. q. & art. 1. D. Tho-
 mas, neminem obligari voluntate alteri, nisi
 soli Deo, cuius est solius cognoscere volunta-
 tem; nec magis quempiam cogi posse ad in-
 teriorem promissionem, quàm ad fidem.

Quarta propositio. Juramentum promif- 7.
 sorium dolosum, nec juramenti vi in con-
 scientiæ foro obligat jurantem. Primum,
 quia huiusmodi jusjurandum nihil est aliud,
 nisi promissionis confirmatio: sed non con-
 firmatur id quod non est; promissio autem
 in doloso jurejurando verè non est, ut in
 tertia propositione probatum est: quare &c.
 Deinde, quia obligatio aut dicendi aut fa-
 ciendi quod verum est, non oritur ex men-
 dacio, sed ex ipsa veritate; sicut obligatio
 cuiuslibet virtutis & honestæ actionis exer-
 cendæ non manat aut à vitio contrario, aut
 improba actione contraria: sed fictum & do-
 losum juramentum est mendacium, quia per-
 jurium: quare non potest efficere obligatio-
 nem ullam aut dicendæ aut faciendæ verita-
 tis. Tum, quia, ut inquit Paludanus in 4.
 dist. 38. q. 1. concl. 3. casu 1. Juramentum,
 quod est servandum, ex Deo est: sed jura-
 mentum mendax, ac dolosum ex diabolo
 est, qui pater est mendacii: quare &c. Po-
 stemò, quia majorem agnoscunt Theologi

obligationem in voto, quam in juramento; licet parem Canonistæ.

Hujus majoris obligationis causam his verbis exponit D. Thomas in 2. 2. qu. 89. artic. 8. Nam obligatio voti causatur ex fidelitate, quam Deo debemus; ut scilicet ei promissum solvamus: obligatio autem juramenti causatur ex reverentia, quam debemus ei; ex qua tenemur, quod verificemus id, quod per nomen ejus promittimus: omnibus autem infidelitas irreverentiam continet, sed non convertitur. Videtur enim infidelitas subjecti ad dominum esse maxima irreverentia: & ideo votum ex ratione sua est magis obligatorium, quam juramentum. Hæc D. Thom. Sed votum mendax & falsum coram Deo est nullius obligationis; licet gravissimè vovens peccet, & in Ecclesiæ judicio præstare debeat, quod vovit: ergo idem de juramento dicendum est.

8. Solvunt dupliciter argumentum. Primum, dicunt nonnulli, votum fieri Deo, juramentum homini. Contra: Jurare possumus interdum soli Deo; ut si quis dicat, Deus, tibi juro me hoc facturum, vel non facturum. Deinde, falsum est non fieri juramentum Deo quamvis illud recipiat homo: quandoquidem illi fit, cui nos obligat: sed per se nos obligat Deo: quare &c. Quare D. Augustinus serm. 30. de verbis Apostoli, Quid aliud est jurare, quam jus reddere Deo, quando per eum juras? Et sæpius repetit Deo deberi juramentum, & illi reddendum. Secundò, respondent, juramentum fieri per deliberatam verborum attestationem, & per hanc contrahi obligationem: votum autem vires sumere ex intentione voventis.

Hoc verò nihil est. Primum, quia ex cap. Veniens, de jurejur. & ex Glossa in illud caput, habetur etiam juramentum vim habere ex intentione jurantis. Deinde, falsum est, juramentum obligandi vim nancisci ex deliberata verborum attestatione; cum etiam locutione tantum interiore concipi possit. Postremò, quia votum sollemne habet etiam deliberatam & publicam verborum attestationem. Ita non verum est illud discrimen inter votum & juramentum apud Albertum Magnum in 3. sent. dist. 39. art. 8. Juramentum (verba sunt ejus) est promissio ex-

terior confirmata per invocationem divinæ veritatis: & ideo propter reverentiam divinæ veritatis obligat. Votum autem constituit principaliter in voluntatis libertate interiore.

Ad extremum, nullum juramentum est obligatorium, inquit Richardus in 3. sent. dist. 39. art. 2. q. 3. quod derogat alicui præcepto, vel consilio. Sed juramentum falsum & dolosum derogat præcepto veritatis dicendæ: quare &c. Itaque quod dicunt Cajetanus & Sotus, ex intentione jurandi oriri vinculum subeundæ obligationis promissoriæ & implendæ, verum est in juramento, quod est actus latriæ, & verum juramentum: alioqui qui jurat latroni minitanti necem, se daturum centum, carens intentione dandi, obligaretur; nam jurat: at sequela non conceditur communiter à Doctoribus; & quia fermè semper accidit, ut qui dolosè jurat, non gerat animum contrahendæ obligationis, ob id ipsis in conscientiæ foro non videtur cogendus, ut juratum promissum efficiatur.

Quinta propositio. Tria tamen sunt tempora, cum id, quod simulato jurejurando alteri promissum est, necessariò divina naturalique lege dependendum est. Primum est, cum proximo imminent scandala, simultates, inimicitie, odia, cædes. Secundum, cum jactura famæ, honoris, rei familiaris. Tertium, cum juranti malitiosè, & fictè, irrogandæ & subeundæ essent eæ pœnæ, quæ in perjuros constitutæ sunt: quas cognosce & summarum scriptoribus, in verbo, Periurium.

Sexta propositio. Quia ferè hæc mala, quæ commemoravimus, comitari solent doloso & fallenti jurejurando, propterea credi potest D. Thomas absolutè pronuntiasse, ob dolosum juramentum nasci obligationem rei promissæ exsolvendæ.

Septima propositio. Quamvis ex malitioso & fraudulento juramento nullum existeret trium illorum malorum; quamvis occultum esset, nec jurans perjurii convinci posset in Ecclesiæ foro: nihilominus juranti ad pœnitentiæ Sacramentum accedenti non solum gravis pro perjurio pœna imponenda est; sed etiam pro pœna injungendum; ut quod malo dolo promisit, re ipsa præstet: nec

enim fas est huic sacrilego atque impio hominum generi ullo modo favere. Videtis quàm ista detestanda sit bellua, & de rebus humanis exterminanda, inquit divus Augustinus, de homine loquens perjurio, serm. 30. de verbis Apostoli tom. 10.

QUÆSTIO IV.

1. **R**ogatus num crimen æterno supplicio mactandum sit, jusjurandum rei parvæ non servare.

Respondi, non esse: quodd hæc sit opinio verior, & plurium doctorum, magna æquitate nixa. Est D. Anton. quem Sylv. & Navarrus citant, in 2. par. tit. 10. c. 4. §. 1. Sylvestri, in verbo, Juramentum 3. qu. 1. circa finem. Tabienæ, in verbo, Jurare q. 11. seu num. 12. Navarri, in summa cap. 12. num. 10. Soti in 8. lib. de justit. & jur. q. 1. artic. 7. & q. 2. art. 3. concl. 5. Et revera nimium videtur durum noxia lethali irretire matres, quæ juratæ spondent infantibus pueris pomum, aut rem perexigui pretii, quàm tamen non largiuntur; nec non eos viros ingenuos, qui hortante modestia jurati negant se prægressuros, ut comites honore afficiant; nihilominus tamen antegrediuntur: nec rationis est, cum in cæteris omnibus præceptis materiæ levitas culpam tollat lethalem ut idem lex jurisjurandi non efficiat. Cajetano contraria fuit opinio in 2. 2. q. 89. art. 7. ad dubium primum.

2. Est autem ingeniosa ac Theologica illa Soti admonitio lib. 8. de justit. & jur. q. 1. artic. 7. duas in promissorio juramento inesse veritates, alteram assertionis, seu dictionis; ut id quod juratur, sive parvum, sive magnum sit, animo efficiendi juretur; atque hæc prima veritas non pendet è quantitate & quantitate rei, quæ jurejurando promittitur, altera veritas est affectionis seu executionis; ut id ad quod jusjurandum assumptum est, fiat; atque hæc necessario pendet tum ex qualitate, tum quantitate materiæ: ex qualitate, quia si mala, si majori bono adferens impedimentum, non est ex omnium sententia servandum jusjuran-

dum; si materia justa fuerit, & rei, quæ fieri possit, ac debeat, si levis ea sit, & parvi momenti, quamvis omittatur, non nisi levem culpam contrahi: id quod, ut jam dictum est, æquitatem habet, & quamdam divini etiam juris comitatem; quam conscientia tribunalia debent æmulari.

QUÆSTIO V.

Duplex factum hæc continet quæstio. 1. Primum est, utrùm Lucius, qui jurisjurandi interposita religione, Philenæ pactus est nuptias, à sponsalibus ad sacrorum virorum sodalitium commeari possit, ut sollemnem in eo Deo continentiam, paupertatem, atque obedientiam profiteatur.

Respondi, controversiam jampridem ab Alexandro III. in Decretali, Commissum, de sponsalibus, adjudicatam esse: illic enim respondit, tutius esse ante religionis ingressum matrimonium contrahere, & post contractum, modò consummatum non sit, religionem ingredi. Nonnulli tamen, nec pietate, nec doctrina vulgari, sine culpa Lucium aiunt ob religionis ingressum ab jure sponsalium abire posse.

Secundum factum hoc est. Caius & Marcella futuri connubii mutua, eadèmq; jurata sponsione sese devinciunt. Num alter alterum stipulationis juratæ nexu liberare queat, dubitationis fuit.

Mihi ad Panormitani libuit abire opinionem, Caium voluntate Marcellæ, & hanc voluntate Caii contrahendarum nuptiarum necessitate exsolvi posse; si ad pactiōnem juratam ventum est causa dumtaxat paciscentium: verum, si confecta pactio non tam stipulantium utilitatem & commodum, quàm Dei honorem, & cultum spectabat; obligatio comite jurejurando contracta non consensu contrahentium, sed ecclesiastica auctoritate removeri potest. Hæc à Panormitano docentur, in cap. Præterea, de jurejur. & num. 6. sui commentarii, proferunt, ejusdem sententiæ adstipulatores Innocentium & Speculatorem. A Panormitano faciunt Sylvester, in verbo, Sponsalia q. 10. & Angelus eod. titu. num. 20. & Covar-

ruvias, in cap. Quamvis pactum, lib. 6. de pactis. §. 3.

Quamquam Navarrus in summa, c. 22. num. 25. §. Porro sponsalia, credit, sponsalia, quamvis propter unum Deum adjunctum habeant iusjurandum, mutuo eorum, à quibus res sponsa & jurata est, consensu posse dissolvi: in quo non solum Panormitano, qui satis commodam invenit distinctionem, & rationem expediendæ quæstionis, verumetiam Glossæ contradicit; quæ nulla adhibita exceptione, in illud, cap. Præterea, scripsit, matrimonii sponsionem, iurisjurandi religionem firmatam, contrahentium voluntate ac mutua consensione perimi non posse: quod multò verius est, quàm quod attulit Navarrus, multoque tutius: etsi Glossæ opinioni præferenda videtur Panormitani, quæ æquior sit, ac magis approbata, ac D. Thomæ verbis, in 2. 2. q. 89. art. 9. in resp. ad 2. comprobata. Ubi sic S. Doctor: Ad secundum dicendum, quod homo potest alteri promittere aliquid sub juramento dupliciter. Uno modo, quando promittit aliquid pertinens ad utilitatem ipsius, puta, si sub juramento promittat se servitutum ei, vel pecuniam daturum: & à tali promissione potest absolvere ille, cui promissio facta est: intelligitur enim jam ei solvisse promissum, quando facit de eo secundum ejus utilitatem. Alio modo promittit aliquis alteri, quod pertinet ad honorem Dei, vel utilitatem aliorum, puta, si aliquis sub juramento promittat alicui, se intraturum religionem, vel aliquod opus pietatis facturum: & tunc ille cui promittitur, non potest absolvere promittentem: quia promissio non est facta ei principaliter, sed Deo, nisi fortè sit interposita conditio, ratione cujus possit, scilicet, si illi videbitur, cui promittitur, vel aliquid aliud tale.

QUESTIO VI.

1. **P**hilonicus, adolescentulæ captus amore, his verbis ei pollicetur: Te solam uxorem opto & volo: atque iterum adolescentis fœminæ patrueli fratri hisce verbis idem confirmat: Abire hinc non possim,

si mulierem aliquam nuptam mihi esse volo, tua excepta sorore. Post has pollicitationes, ista mulier cujusdam monachi amore fauciata, qui domum alterius mulieris, in qua adolescentula commorabatur, ventitare solebat, hominem illum religiosum ad flagitiosam & sacrilegam consuetudinem prolektare est minimè verita: cujus impudentia & refutata est ab illo viro frugi, atque etiam ad Philonicum delata; facinorisque mulieris sunt item nonnulli conscii: fœmina verò ad majorem perniciem quotidie lapsa diris divinum numen conviciis ac maledictis insectatur; tamquam insana bacchatur; atque eam ab improbo dæmone agitari credunt domestici. Percunctatus est Philonicus, num promisso & execratione, qua suam fidem strinxit, & se mulieri semel, iterum ejus fratri devinxit, etiam nunc teneatur: an verò negotiorum, & personæ immutatio fœdus omne fregerit.

Mihi sic judicatum fuit: Philonicum religionem promissi ac iurisjurandi liberatum esse: si tamen ullum in pollicitatione interpositum fuit iusjurandum. Rem omnem, meamque sententiam aliquot animadversionibus faciam planiorem.

Prima animadversio. Duplex, inquit D. Thom. in 2. 2. q. 89. artic. 1. ad 3. est modus jurandi: Unus quidem per simplicem Dei contestationem, sicut cum aliquis dicit: Est mihi Deus testis, vel coram Deo loquor, vel per Deum, quod idem est, ut dicit August. lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 30. Alius modus jurandi est per execrationem, dum scilicet aliquis se, vel aliquid ad se pertinens ad pœnam obligat, nisi sit verum quod dicit. Hæc ille. In priore ratione jurandi adhibetur Deus testis tantummodò: in posteriore verò testis ac iudex, ut docet in illo artic. D. Thomas. In jurejurando autem, quod execrationem habet, an necesse sit Dei nomen appellare, an non, D. Thomas non ostendit: ego quidem existimo non esse necesse: nam nec in eo jurejurando, quod ad contestationem usurpatur, est necesse: satis enim est in utrovis genere iurisjurandi primam veritatem sive in Dei nomine augusto, sive in re aliqua creata, indicare.

3. Secunda animadversio. Genera quædam humanæ locutionis sint-ne jurajuranda, an non, ex animo jurantium spectari debent. Quemadmodum enim in jurejurando, quo quidpiam contestamur, interdum divinum nomen invocatur ad faciendam fidem, atque ad testificationem; nonnumquam enuntiatur dumtaxat, nec tamquam testis sumitur: ut cum quis sic loquitur: „Coram Deo, Deus scit num mentiar; id tantum aliquando significans, non quidem Deum ab se adhiberi testem; sed quæ dicit, aut affirmat, illa Deum habere præsentem, & cognitorem: quod ipsum verum semper est. Animadversio hæc secunda est Cajetani in illum artic. 1. D. Thom. ad 3. argumentum: & quod evenit in jurejurando contestationis, idem usu venit in jurejurando execrationis.

Tertia animadversio. Quando Philonicus ita locutus est: Hinc abire non possim, si aliam mihi opto uxorem, quam sororem tuam: pro certo exploratum non est, jurarene voluerit, an non: is quidem credit mentem potius injuratam, quam juratam gessisse: quoniam, inquit, Deum numquam nominavi.

4. Quarta animadversio. Si Philonicus non juravit, stultè meo quidem animo ageret, si cum pessima & impudica fœmina conjugii fœdera iniret: neque enim connubialis convictus, sed sempiternarum inimicitiarum & certi dissidii fœdera sancirentur.

Quinta animadversio. Quamvis Philonicus jurejurando fidem obligasset suam, quoniam futurus eventus, & id quod ex promisso faciundum erat, adeo mutatum est, ut jam fieri nec deceat: nec debeat, puto ei jurisjurandi non officere religionem; sed tuta conscientia mulierem repelli posse, ac debere.

Huc faciunt verba divi Thomæ, quæ à nobis descripta sunt in ea quæ huic antecedit quæstione, ex 2. 2. q. 89. art. 9. ad 3. Etenim cum duplex exigatur veritas in jurejurando, quo quidquam promittitur, altera quemadmodum loquitur Cajetanus in 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3. in resp. ad 1. ut scilicet dicat verum, hoc est, ut habeat propositum adimplendi; quoniam promissio

vera includit animum adimplendi: altera, in qua differt ab assertorio, ut faciat esse verum, quod promittit: & sicut habet duplicem veritatem; ita habet duplicem obligationem, alteram cadentem sub ipso actu jurandi, ut scilicet juret esse verum, ut in animo promittit; & in hac communicat cum assertorio juramento: alteram cadentem super rem, quæ implenda juratur, ut scilicet faciat sic esse tempore, quo tenetur: prior veritas dispensationem non recipit, neque impediri potest; posterior potest, & sæpe impeditur.

Quot autem modis impediatur, idem 5. Cajetanus docet, in summa, in verbo, Perjurium. Namque quatuor modos enumerat. Primò, inquit, ex parte materiæ. Secundò, ex parte eventus. Tertio, ex parte modi. Quarto, ex parte relaxationis. Ex parte materiæ; quia actus evasit moraliter malus; aut quia impedit majus bonum; aut quia res suapte natura indifferens est; aut etiam ei, qui juravit, est talis. Ex parte eventus: vel quia per se malus; vel quia objicit juranti impedimentum potioris boni. Ex parte modi: cum quis juravit se non præiturum, tandem alterius coactu præit. Ex parte relaxationis: ut juramentum, inquit Cajetanus, metu extortum de contrahendo matrimonio videtur relaxatum ipso jure; tutius tamen est relaxationem habere à superiore, sicut in cæteris juramentis vi, vel metu extortis. Divus Thomas in illo artic. 7. q. 89. necessitatem scribit cessare efficiendæ rei, quæ jurejurando promissa est, quando vergeret in deteriore exitum illius executio: quod accidere potest dupliciter; vel quia principio labes erat in eo, quod jurabatur; vel quia aliquid post emerit, quod non fuit præcognitum. Nec vult impleri jusjurandum D. Thomas, nisi judicium adsit & justitia. Ex his, quæ commemorata sunt, & penè descripta ex D. Thoma & Cajetano, unusquisque facilè intelligere potest, Philonicum faciendi promissi religione solutum esse.

Quando actus non est moraliter bonus, 6. dicitur juramentum vergere in deteriore exitum: & hæc sola causa sufficit ad irritum reddendum juramentum, inquit Cajetanus. Quis

Quis autem animum inducere possit, actionem cum perdita illa muliere ineundi connubii esse non malam; unde tam multa & magna mala certum sit exoritura, similitudines, odia, venena, verbera, necesse ac perpetuam mentium carnificinam? Et in responsione ad primum dubium, dixerat Cajetanus, Juramentum imprudens ad nihil obligat. At quæ major aut imprudentia, aut stultitia in contrahendo matrimonio excogitari potest, quam non amplius cum femina, sed cum furia, & impudentissima ac teterrima bellua conjugii coire societatem? Idem Cajetanus quærens in illius articuli commentario, §. Ad evidentiam, num juramentum omne liget in foro conscientie, in responsione, hæc ait: Actus juramenti promissus oportet quod sit bonus moraliter in individuo: at contractio matrimonii esset quidem actus humanus, sed non bonus moraliter in individuo: nam hic contractus, ut est hic, ingentium & multorum malorum habet inclusa semina. Ac remoto jurejurando nemo sanæ mentis Philonico ejusmodi connubium non dicam suadere, sed ne leviter quidem indicare deberet. Quare istius feminae in matrimonium ducendæ Philonicus nulla lege cogitur.

7. Nec parum causam hanc Philonici adjuvat Decretalis Innocentii III. Quemadmodum, de jurejurando, ubi decernit, eum, qui juratus mulieri recepit se illam ducturum uxorem, recepto ac promisso liberatum esse, si post sponsionem juratam, in fornicationem incidit, aut corporis deformitatem. Si enim, inquit Pontifex, post contractum conjugium vir propter fornicationem licite potest uxorem à sua cohabitatione dimittere; longè fortius ante conjugium celebratum propter eandem causam sponsus licite potest in suam cohabitationem non admittere sponsam: quia turpius ejicitur quam non admittitur hospes. Et paulò antè dixerat: quia in illo juramento talis debet conditio subintelligi; si videlicet illa contra regulam desponsationis non venerit. Hactenus Pontifex. At mulier regulam, & legem desponsationis perfregit: namque ad sacrilegum facinus monachum impulit: in animi deformitatem & pravitatem ruit voluntaria; quæ omnem corporis turpitudinem vincit. Præ-

terquam quod cum furentibus non ineuntur connubia: illa autem mulier furere & insanire est etiam solita: ergo omnium legum concessu ab illis sponsalibus juratis abire licet Philonico.

QUESTIO VII.

Puer, cui jam septem annorum ætas acta erat, cum videret periculoso morbo matrem laborantem, si evadat ex morbo, vovet se religiosorum ordinum instituto ac more victurum: mater convalescit; decemque labuntur anni, quibus is, qui vovit, de suo voto numquam cogitavit. Duo in disputationem & controversiam ceciderunt. Primum fuit, num obligandi pueri vim illa votiva habuerit promissio. Secundum, num, quia pater ante decimum quartum annum votum non fecit irritum, possit etiam nunc irritare filio decimum octavum annum agente. Sed de secunda quæstione separatè, nunc de prima videamus: ejus maximè proprium est inquirere, sit-ne quævis ætas apta voto; modò ab ea vitiosa seu honesta actio proficisci queat.

Paludanus in 4. dist. 38. q. 1. col. 2. non dubitat, sponsione voti quamlibet vinciri ætatem, in qua usus cadat rationis: his enim verbis scribit: Illa igitur deliberatio temporis, vel ætatis, quæ sufficeret ad obligandum diabolo per mortale, sufficit ad obligandum Deo per votum. Hanc Paludani regulam, & opinionem fere à cunctis probari testatur Navarrus, in Summa, c. 12. num. 24. ac Glossam ad eandem sententiam adjungit. Innocentius idem probasse videtur, explanans cap. Scripturæ, de voto: ubi sic: Impubes, si doli capax sit, & fecerit votum ab continentie, vel peregrinationis, vel aliud, debet illud adimplere, postquam paternam potestatem exiverit: quia se obligavit Deo: quod potuit; sicut per delictum se obligat diabolo. Hostiensis in idem caput, affirmat illud ipsum quod Paludan. num. 7. sui commentarii. Joannes Andr. num. 4. suæ explanationis, sequitur Innocentium. Cajetanus, in Summa, verbo, Votum, in cap. ubi excutit conditiones voventis. §. Quod

ut clarè, sententiam Paludani his verbis sub-
scribit. Deliberatio, quæ sufficit ad consti-
tuendum se ipsum servum diaboli, multò
magis sufficere debet ad constituendum se
ipsum debitorem Deo.

2. Richardus, in 4. dist. 38. art. 4. quæst.
2. vult, eum, in quo reperitur usus liberi ar-
bitrii, posse vovere: neque sententiam aliam
explicavit D. Thom. in 2. 2. q. 88. artic.
9. quærens utrùm pueri obligare se possint
ad religionis ingressum. & in 2. 2. quæst.
189. art. 5. si in pueris sit plenus rationis
usus, scribit, voto posse sese Deo obligare;
quamvis auctoritate eorum, in quorum sunt
potestate, irritari possit. Perfectum autem
usum hunc rationis docet D. Thomas nasci
fere, ad decimum quartum annum progres-
sa ætate. In quo articulo non hoc item
scriptum reliquit: Votum simplex efficaciam
habet ex deliberatione animi, qua quis se
obligare intendit. & in 17. opusc. contra
retrahentes homines à religionis ingressu,
cap. 12. scribit ad hunc modum: Votum
simplex consistit in sola promissione Deo
facta; quæ ex interiore mentis deliberatio-
ne procedit: votum simplex ex jure divino
efficaciam habet, quod nullo humano ju-
re tolli potest. Verumtamen in 4. sentent.
dist. 27. q. 2. artic. 2. rationem vovendi
puerilis ætatis valde his verbis extenuavit:
Ante primum septennium nulli contractui
homo aptus est: sed in fine primi septennii,
incipit esse aptus ad aliqua promittendum:
ad quæ ratio naturalis inclinat magis; (in-
telligit sponsalia,) non autem ad obligan-
dum se perpetuo vinculo; quia adhuc non
habet firmam voluntatem; & ideo possunt
tali tempore contrahi sponsalia; sed in fine
secundi septennii jam potest obligare se de
his, quæ ad personam ipsius pertinent, vel
ad religionem, vel ad conjugium.

3. Huic sententiæ secundans D. Bonaven-
tura, in 4. dist. 38. quæst. 3. num. 27. ita
scripsit: Ad illud, quod objicitur de obliga-
tione diaboli, dicendum, quòd illa sit sola vo-
luntatis libertate; sed non sic est de obliga-
tione ad Deum, quantum ad votum; quo-
niam respicit aliquod opus, respectu cujus
frequenter liberum arbitrium non habet pos-
se vel de facto, vel etiam de jure. Idem se-

cutus est D. Antoninus, in 2. p. tit. 11. cap.
2. §. 6. col. 2. his verbis. Et licet Hugo
dixerit, quòd statim cum malitia supplet æ-
tatem, possit se vovere Deo; sicut & dare
diabolo: tamen contrarium tenent commu-
niter Canonistæ.

Hanc solam Sylvester est complexus opi-
nionem in verbo, Religio, 2. §. 15. Ne-
que enim ante decimum quartum annum
vult à pueris voveri posse religionem; ite-
ratque hoc ipsum, in verbo, Baptismus,
§. 8. Idem Angelus, in verbo, Religio, 2.
§. 6. ubi tamen contrariam sententiam ad-
scribit D. Thomæ; suæque confirmatorem
opinionis adfert Panormitanum, in cap.
Scripturæ, de voto, & voti redemptione:
negat enim in Commentario, num. 7.
puerilem ætatem, quæ nondum ad puber-
tatem, seu decimum quartum annum pro-
vecta sit, religionis votum suscipere posse;
posse autem cetera omnia, ubi fuerit doli
capax, jam dixerat, in cap. Venientis, co-
dem tit. sed in cap. Scripturæ, fatetur, In-
nocentii opinionem, qui religionis voti
nuncupandi ante decimum quartum annum
pueris potestatem facit, esse tutiorem. Sa-
nè Rosella, in verbo, Votum, 2. §. 3.
Innocentium sequitur. Sotus, lib. 7. de
just. & jure, quæst. 3. art. 1. satis confiden-
ter pronuntiavit, puerum non teneri voto,
nisi conpertum sit illi de usu rationis, cum
vovebat: nam, si incertus & suspensus ob
eam rem pendeat, solvit eum omni vin-
culo obligationis.

Ego verò malim in votivis obligationi-
bus, quum obscuræ sunt & ancipites, pro
voto, quàm pro vovente pronuntiare. Et
cum ambigui quæstio versatur in hac ra-
tione voti, de quo agitur, semper sedem
Apostolicam censerem consulendam. Quòd
si in hac causâ, quæ adhuc disceptata est,
atque nunc etiam disceptatur, meam ipse
sententiam profiteri velim, isthæc omnia
affirmare aulim. Primum, impuberem voto
religionis obstringere se posse Deo: id enim
à pluribus Doctoribus defenditur; & val-
de verisimilibus rationibus approbatur: sunt
enim pueri multi, etiam ante decimum an-
num consensus capaces, at consensus obli-
gationem gignit naturalem. Possunt etiam

pueri, ante pubertatis tempus Hierosolymitanæ peregrinationis votum emittere, ut planum facit Decretalis prima, Alexandri III. de voto. Cur ergo religionis non poterunt emittere? Aio secundo loco, quod aiunt etiam reliqui omnes, vota ab impubere suscepta, ab iis, quorum arbitrio & potestate reguntur, irrita fieri posse. Postremò dico, mihi esse perquam verisimile, pueri, de quo loquimur, ratione & consilio, quod ad votum firmandum satis est, factum fuisse. Cernebat matrem periculose ægrotantem, ejus sanitatem à Deo potius quam ab hominibus expectandum esse: medium ad eam impetrandam esse perappositum sponsonem voti: quibus omnibus circumspectis vovit. Quid obsecro vir magni & constantis consilii in ea re aut rectius aut consultius facere potuisset?

5. Igitur ad secundam quæstionem accedamus: in qua nunc, disputationis causa, tamquam exploratum ponimus, votum illud pueri sano ab eo consilio, nec puerili ratione factum fuisse. Illud præterea in hac causa conceditur à patre non fuisse ante decimum quartum annum irritatum. Quæritur, num perducto jam adolescente ad annum decimum octavum, possit ejus votum etiam nunc à patre irritum fieri. Cajetanus, in 2. 2. quæst. 189. art. 5. sentit irritari posse, nisi post annos pubertatis confirmatum fuerit à vovente filio: excipit tamen sollemne votum religionis; quod inficiatur irritari posse à patre post pubertatem, sed intra annos dumtaxat pubertatis. In eandem sententiam Navarrus descendit in Summa, cap. 12. num. 71. In eadem labi videtur Angelus, in verbo, Votum, 2. §. 6. & Sylvester, in verbo, Votum, 4. num. 2. sed revera Sylvester locum tractat valde Academicè, quod etiam facit Angelus.

6. Pro sententia adversa argumentatur Sotus, in 7. lib. de just. & jur. q. 3. art. 1. non longè ab extremo: nam falsum esse arbitratur auctoritate patris, votum susceptum à filio impubere ad nihil recidere posse, si intra tempus, quod pubertatem antecedit, non irritavit. Hujus opinionis hos ego reperi defensores, Paludanum, in 4. dist. 38. q. 4. art. 2. concl. 11. his verbis scribentem:

Undecima conclusio est dubia: si impubes filius familiæ intrat religionem emittens votum simplex, vel sollemne, patre inscio, vel invito, & ipso retrahente ante annum, & diem; an puer post pubertatem, quando potest, invito patre intrare teneatur: & videtur quod non. Numerorum 30. Patre irritante votum puellæ in puellari ætate, ipsa amodò voti non tenetur. Thomas contra: Ex quo habuit usum perfectum liberi arbitrii, quo ad Deum, est obligatus: id autem intelligitur vel in puella non habente usum rationis, vel durante puellari ætate. Unde & conjunx retractus ab alio ad sæculum conjuge mortuo, tenetur redire: & similiter servus retractus à Domino post votum, si factus est liber, tenetur redire. Innocentius, in cap. Scripturæ, de voto, ait: Impubes, si doli capax sit, & fecerit votum abstinentiæ, peregrinationis, vel aliud, debet illud adimplere, postquam paternam potestatem exiverit: quia se obligavit Deo, quod potuit; sicut per delictum se obligat diabolo. Tamen cum talibus facile est dispensandum, & commutandum: cum, licet in aliquo sint doli capaces, tamen non multa cognoscunt, cum sint inexperti.

Innocentii sententiam tamquam Innocentii recitat, neque improbat Hostiensis, explanans, cap. Scripturæ, de voto, num. 7. stat quoque ab Innocentio Joannes Andr. in idem cap. num. 7. & Panormitanus in idem, Innocentii opinionem tutiorem ait. Stat Tabiena, in verbo, Votum, tit. 4. num. 5. & 6. ubi de re disputat, copiosè, idemidem repetens, quod tradit Paludanum & Innocentius: stat Rosella, in verbo, Votum, 2. nu. 13. stat etiam Angelus, in verbo, Votum, num. 13. ubi constantius locutus est quàm antea. Stat Gabriel Biel, in 4. sentent. dist. 38. quæst. 1. litteræ X. ubi citat Angelum.

Necnon illud ponit Gabriel. Cum impubes votum suum ad illud tempus delegat, quo sui juris erit, à patre abjudicari non posse, sed rem voto promissam præstari à filio omnino oportere. Id quod assertionem approbant hi omnes, Angelus citato loco, Sylvester, in verbo, Religio, 2. §. 15. citans Hugonem, Innocentium & Hostiensem.

Denique Cajetanus, in 2. 2. quæst. 88. art. 8. §. Ad hoc dicitur: his enim verbis in suo Commentario. Adverte, quod si persona subdita voveret nunc aliquid, non pro nunc, sed pro tempore, quo illud erit suum, quod votum tale est firmum; adeo, quod non potest à Superiore irritari: v. g. uxor vovit jejuna, quando erit vidua: & sic de aliis: & ratio est; quia res promittitur pro illo tempore, quo non erit in potestate Superioris. Neque ego aliam sententiam, seu opinionem, quàm hanc, affirmare possum.

QUESTIO VIII.

1. **S**acerdos, in religiosam, sacramque familiam cooptatus, neptem habuit utroque orbatam parente: hanc propè decennem, in monachorum domicilium, ubi vivebat ipse, monachi toga amictam seducit. Puellam cœnobiarcha, reliquosque sodalium cœtus puerum esse arbitratur: ea muneribus iis omnibus, quæ tyronum propria, ac legitima sunt, perfuncta, sex & decem annos nata unà cum nonnullis aliis tyronibus tria sollempnia religionis vota nuncupat. Post professionem patruus de collocanda in matrimonium virgine, si modò in illo sodalicio virginitatem ei tueri licuit suam, cogitat. Quid multa? de illo virorum cœtueducta puella matrimonio jungitur, iis observatis, quæ Tridentinum concilium in contrahendis matrimoniis servanda esse decernit. Hoc de toto genere quid sentirem ipse, & num religionis vinculis puella esset adstricta, & num fœderibus nuptiarum vincula religionis rupta essent, in primaria quadam Italiæ civitate sum obnixè rogatus. Quæ autem tunc mihi dixisse videor, nunc libens iterabo.

2. Primùm affirmavi, iterùmque affirmo, ambos, id est, neptem & patruum, ob sacrilegum in monasterium virorum ingressum excommunicationis censuram subiisse, cujus absolutio est Romano Pontifici reservata: illud item secundo loco dicere potui, quod mihi satis exploratè perceptum erat, si adolescentulæ professio fuit vera ac rata, irritum nullùmque fuisse contractum ma-

Quæst. VIII.

trimonii: quod si hoc ratum fuit, illam nullam extitisse.

Verùm, quod in hac causa tertium erat, atque præcipuum, eo tempore differere malui quàm judicare, valuisset-ne ea professio. Etenim cum animadverterem, non vulgares Doctores in magna varietate ac dissensione constitutos esse, ut paulo post intelligetur, malui rei difficultatem, quàm meam opinionem, proponere. Verùm nunc, cum aliorum sententias annumeraro, quid mihi ad veritatem propius videatur accedere, nonnullis brevibusque enuntiatis enodabo.

D. Antoninus, in 3. p. tit. 16. cap. 3. 3. ante §. 1. defendit valere professionem viri, qui mentito sexu proficitur in religione monialium; & mulieris, quæ simulato sexu professionem emittit in religione virorum; ejusdemque sententiæ comites profert Franciscum Zabarellam & Bartolum Brixianum. Sylvester, in verbo, Religio, tit. 3. §. Seu, quæst. 9. sequitur eandem sententiam; citatque Archidiaconum, Bartolum Brixensem & Zabarellam; vultque virum in religione virorum, mulierem in sacrarum mulierum sodalicio, ad observandam professionem & regularem vitam cogi debere; tenerique ad eandem religionem, non quidem in sexu, sed in specie, sive in genere: dummodo in vovente intentio fuerit profitendi; licet non fuerit servandi professionem. Nam, ut rectè sentit Palud. in 4. sent. dist. 26. quæst. 3. art. 2. quem alii sequuntur, Sola obligatio ad vota, non impletio (verba sunt Paludani) est de essentia religionis: nam, qui vult religiosus esse, sed malus, intendit, inquit Paludanus, se obligare ad vota; licet non intendat solvere, quod promittit.

Angelus, in verbo, Professio, §. 3. Joannes Tabiensis, & Armilla eod. tit. & Panormitanus, in cap. Insinuante, qui clerici vel voventes, hujus opinionis videntur patroni. Quærent enim, utrum fœmina profitens religionem masculorum in manibus ipsorum verè efficiatur religiosa: & respondent effici. Archidiaconus, in cap. Quod interrogasti, dist. 27. commentarii sui, num. 6. primam probat sententiam, quamvis in contrariam non paucos iisse affirmat. In hac prima acie doctorum est item speculator lib. 4. parti-

cula 3. de statu monachorum, num. 4. quæstiuncula 38. propter can. Quod interrogasti, distin. 27. idem est in Glossa Bernardi, ad cap. 3. de regul. Citari etiam solent Decretales, Ex parte, de conversione conjug. Ut clerici, de regular. & Quod interrogasti, d. 27.

4. Contra pugnant hi omnes, Glossa, in cap. Tuarum, de privilegiis: nam ait, eum, qui sic profitetur, non esse compellendum ad monachatum, sed puniendum exilio. Hugo putavit, ut recitat Archidiaconus, eum, qui ita sceleratè vovisset, monachum non esse, sed in Monasterium retrudendum, tum ad Ecclesiæ disciplinam conservandam, tum ad præcidendam ceteris peccandi licentiam; tum propter fraudem & dolum, qui nemini debet esse emolumento; & ob delictum, quo monasterio illulit. Non aliam opinionem affingit Bartolo Brixiano præpositus, in cap. Quod interrogasti, distin. 27. num. 13. sui Commentarii. Idem credit Joan. Andr. quando emisit professionem expressam. Hostiensis, non cogendum ad regularium vitam, sed exilio aliâve pœna mulctandum. Geminianus multiplici distinctione ad hunc modum rem conficit: Si, verbi causa, puella, de qua disceptatur, expressè professa est, ex qua professione obligationem dumtaxat contrahere volebat cum eo sodalities, in quo profitebatur, nullum ortum est vinculum; quia nec masculi in monasteriis feminarum, nec feminae in monasteriis marium profiteri possunt, 18. q. 2. cap. definimus: professio enim facta in monasterio, quod voventem recipere non potest, non obligat profitemtem; idque probari putat ex Glossa, in cap. unicum, de religiosis domibus, in verbo, Receptio, lib. 6. esset tamen digna pœna plectenda. Quod si apparet, ad institutum, vitæque religiosæ statum migrare voluisse, tunc religiosa censenda foret; & regularis disciplinæ vinculis constringenda. In quo cum Joanne Andr. sentire se profitetur. Quod si non expressè professa est, sed habitum tantum religiosum sumpsit, non eam existimat monacham; sed nihilominus ad vitam monachicam ex sententia Hugonis posse compelli. Ad hanc ipsam Geminiani opinionem propendere videtur Præpositus in

cap. Quod interrogasti, dist. 27. disputationis suæ num. 13.

Sequitur, ut, quod polliciti sumus, sententiam nostram enuntiatis paucis explicemus. Primum enuntiatum. Harum omnium sententiarum primæ libentiùs assentior: quæ sit tutior, & sacrorum canonum, qui professioni magnopere favent, religioni magis consentanea. Secundum. Si quemadmodum puella simulavit sexum, simulavit item professionem, verè & coram Deo non est professa: quare ratum esset coram Deo matrimonium. Tertium. Si sex ab hinc annos contra Clementis VIII. interdictum recepta est, ac vovit in eo sodalities virorum; nulla fuit receptio, nullum votum: quare legitimè nubere potuit. Quartum. Si ante Clementis VIII. vetitum, ex animo professa est adolescens, non vitiosa. & irrita videtur fuisse professio: neque canon septimæ Synodi, Definimus, 18. q. 7. irritat ejusmodi professionem; sed convictum tantum, & in eodem cœnobio prohibet virorum ac mulierum mansionem, ut rectè primæ opinionis defensores respondent.

Nec refert, fuerit-ne excommunicata puella, dum profitebatur. Primum, quia sicut excommunicatio non vitiat matrimonium carnale; ita nec spirituale, hoc est, professionem. Deinde, quia excommunicatio erat occulta: ita non nocebat huic spirituali contractui, sicut nec contractibus, actisque civilibus. Hoc mihi videtur Paulo Comitolo, salva semper &c.

QUÆSTIO IX.

Androgynus, id est, virili ac muliebri sexu præditus, fœmineum sexum dumtaxat præ se gerens, in quo tamen audio viri naturam ac sexum magis valuisse, sacrarum virginum sodalities optat; in quo vota nuncupat religionis sollemnia: vitamque vivit illic impurissimam, modò hanc, modò illam iniens monialem, tamquam sacrilegus admiffarius. Mittitur ab Episcopo sacerdos, qui sacras monialium confessiones arcano excipiat. Hæ, dum sua peccata confitentur, immania etiam sacrilegia

cum Hermaphrodito admissa retegunt : illa quoque Androgynus Sacerdoti patefacit. Hic, quæ partes suæ essent, Sacerdos postulavit.

Respondi eas fuisse, quæ sunt per incuriam, sive inſcitiam ab eo prætermiſſæ. Primum enim circumſpecti, ac ſemidocti erat Sacerdotis in re tam ardua cunctari; nihil ſuo iudicio ſtatueret; ſapientiores conſulere: ab ſede quoque Apoſtolica ſententiam expectare. Deinde, ſubtiliter percunctando Androgyni mentem elicere debebat; quo tempore ad ſacrum illud virginum ſe contulit ſodalitium: nam, ſi ut inceſto ſlagitio illud pollueret, præter mortiferam noxiam, perquam veriſimile eſt excommunicationis pœnam ex Gregorii XIII. conſtitutione incurriſſe. Namque, viro potius quàm mulieri, monialium ingredi monaſteria, niſi ob rem juſtam ac neceſſariam, nullomodo licet. Verùm, ſi non perſaſa mente, ſed bona fide illi ſe ſodalitati adiunxit, ut ſanctè & caſtè famularetur Deo; neque ad ſe ulla ratione Gregorianam legem pertinere arbitratus eſt; extra culpam & pœnam eſſe credendus erat. Poſtremò, ut mea fert opinio, admonendus erat, atque etiam cogendus, ut religioſis virilibuſque veſtibus indutus in virorum contubernio reliquam vitam traduceret: id ſi recuſaret, abſolutionis beneficio careret.

4. Quærat quiſpiam, ſi in hoc Androgyno, aut uterque ſex par fuiſſet, aut muliebris ſuperaiſſet, quid conſilii capiendum erat.

Reſpondeo, in muliebri conventu relinquendum. Sicut enim Hermaphroditus, cum in eo maior vis eſt maris quàm feminæ, ſi connubium petit, tamquam vir petere debet; &, ſi maior ſit vis feminæ, tamquam femina nubit; quòd ſi ambo ſint ſexus æquales, utitur ſuo arbitrio in altero conjuge eligendo: quæ omnia diſcere poteſ ex ſummarum ſcriptoribus, in verbo, Hermaphroditus: ita non ſecus iudicandum eſt de matrimonio ſpirituale, ſeu de ſtatu regulari. Quamquam hoc hominum genus, propter periculum, juſ ſuadet eſſe à ſacris Deoque devotiſ familiis arcendum. Salva ſemper meliore ſententia.

QUÆSTIO X.

Dominicus Grinus, homo ſingulari ingenio ac diſciplina, rebus omnibus ornatiffimus, mihi neceſſitudine ſumma conjunctus, civitatis Bellunenſis canonicus, & in primario ejusdem civitatis templo ſacrarum litterarum interpres, ad me Venetias miſit, ut ſibi de hoc genere voti, quod mox ſubjiciam, reſponderem: litteræ ad me ſunt perlatae Ferrariam. Eſt autem votum huiusmodi: Commune ruſticum vovit menſe Julio cunctis diebus Veneris, *di non laborare*, id ſic interpretor, vel ab opere ſe ceſſaturum, vel opus ruſticum haudquaquam faſturum. Qui nunc vivunt poſteri, cauſſam nuncupati voti ignorant: putant autem graviorem aliquam ſuis majoribus eo menſe calamitatem inveſtam ad hanc voti religionem eos adduxiſſe: qui ſuperſtites ſunt ruſtici, in voti religione perſeverant: ſunt tamen nonnulli, qui domi opus exercent; alii, qui operis ruſtici cauſſa aliò ſe conferunt: quidam rei divinæ interſunt; alii non interſunt. Heri, quòd ſui ruſtici otientur per eos dies, ægrè ferunt: ſequitur enim, ut ad cauponas ac tabernas vinarias itent, atque interdum magno ſit agris malo operis ruſtici intermiſſio. Quatuor in hoc genere quæſita ſunt. Primum, utrumne votum obſtringat eos, qui nunc in terris morantur, ruſticos homines. Secundum, ſintne mortiferæ culpæ rei, ſi diebus Veneris menſis Julii ſacrificanti Sacerdoti non adſint. Tertium, num ii, qui vel in alieno rure, vel domi ſuæ ruſtica, & non liberalia opera adminiſtrant, ſint eidem culpæ affines. Quartum, poſſitne Epiſcopus votum huiusmodi diſpenſare, aut in opus aliud ſive perpetuum, ſive certi temporis commutare: & cujuſmodi illud deberet eſſe opus.

Hujus quæſtionis cardo eſt illud primum 2. caput, obligenturne voto, qui nunc extant villæ incolæ. De quo, ac de ceteris capitibus hiſ paucis & brevibus propoſitionibus mea fuit explicata ſententia. Prima propoſitio. Votum, de quo diſputatur, non potuit adſtringere poſteros ſine eorum eſſenſu:

quia personale est; votum autem hujusmodi ab eo, qui facit, ad alium sine ejus assensu transmitti non potest. Secunda propositio. Si posterius aut tacite aut expresse sunt voto assensu, illo tenentur. Tertia. Unusquisque credendus est majorum votum eo modo probasse, quo illud servat. Quarta. Qui aut in suis domibus, aut in alienis villis opus exercent servile, vel rusticum, & qui rem divinam omittunt, putandi sunt non luisse religiosius votum servare; ita nec criminis infimulandi essent, illud tamen minimè effugerent, si earum rerum libertatem semel assentiendo voto, sibi praecidissent. Quinta. Votum ex ea parte, quatenus jus dominorum lædit, & agro alieno colendo obest, servari non debet. Sexta. Hos rusticos satius esset liberare voto, aliquo meliore onere iis injuncto, quam voto periculoso & ancipiti illos ipsos implicatos tenere. Septima. Sentiunt graves Doctores Episcopis in omni votorum genere, quæ sibi Romanus Pontifex non reservat, jus esse dispensandi, & ea commutandi. Cum igitur hoc, de quo controversatur, non sit ex eorum numero, quæ ad solius Romani Pontificis pertinent potestatem; posset, ac deberet Episcopus rusticanam hanc multitudinem ad suas arationes & agricolationes revocare, voti religionem his Christianis officiis commutata: Ut festis diebus, qui in mensem Julium incidunt, computationes & saltationes videntur omnino: Ut quater in anno de suis peccatis apud Sacerdotem confiteantur. Quæ commutationis lex iis tantum dicta intelligatur, qui majorum suorum votum receperunt; non iis, qui aut ob infirmitatem judicii, vel ætatis, recipere non potuerunt; neque iis, qui deinceps nascentur.

3. Scio, D. Thomam, eorum votorum, quæ perpetuitatem habent, dispensationem ac commutationem soli Pontifici Romano traddere, in 4. sent. distinct. 38. quæst. 1. art. 4. quæstiuncula 2. & in 2. 2. quæst. 189. art. 7. Verum D. Antoninus, in 2. part. suæ summæ, tit. 10. cap. 2. §. 9. notab. 4. & Sylvest. in verbo, Votum, 4. quæst. 3. dicto 6. in divi Thomæ familia auctores minimè obscuri, ut divi hujus

sententiam cum aliorum sensu conjungant, dixerunt, S. Doctorem de votis perpetuis religionis, & continentiae locutum esse. Quæ mihi interpretatio minùs appositæ, & vera videri solet. Namque, in 2. 2. quæst. 189. artic. 7. ubi scribit S. Thom. In votis perpetuis solum Pontificem Romanum dispensare, de voto differit Episcoporum, quo divinis obsequiis, & animarum curæ in perpetuum addicuntur; quam sine auctoritate Romani Pontificis deferere non possunt ex can. Licet, de regular.

Mihi duplex dicendi ratio probabilior venit in mentem. Prior est hæc: Ut divus Thomas de votis senserit, quæ obligationem habent nullo tempore interruptam; ex quo genere sunt vota religionis, continentiae & curæ Pastoralis, non item votum jejunandi diebus Veneris, septem Psalmos semel in hebdomada recitandi; ter eleemosynam largiendi, octavo quoque die de suis peccatis confitendi.

Posterior ratio est: Ut idem Doctor vota intellexerit, quæ sunt in majoribus, non minoribus numeranda. Nam, in 2. 2. quæst. 88. artic. 12. ad 3. perspicuis verbis docuit, in votis majoribus, ut sunt continentiae, terræ sanctæ, solum Papam dispensare: in aliis autem, ut sunt jejuniorum, peregrinationis, Episcopum: neque jejunia perpetua à non perpetuis distinxit: nec secus locutus videtur, in 4. sent. dist. 38. q. 1. art. 4. quæstiunc. 2.

QUESTIO XI.

N. Cum ejus uxor periculose agrotaret, vovit se ad ædem Lauretanam religionis ergo profecturum; argenteam imaginem missurum; sacellum in templo inædificaturum; duodecim pauperibus vestes & cibaria semel præbiturum. N. decessit horum votorum nullo persoluto: Quærent heredes quid pro iis votis præstari oporteat. Respondi, duodecim egentes cibo & amictu, induendos, semelque alendos esse; imaginem argento cælatam mittendam esse; ædiculam extruendam: pro peregrinatione verò, quam N. suscepturus erat, & pro

sumptibus, quos in itinere fecisset, nihil debere heredes: propterea quod votum, quod testatoris personam attingit, diciturque personale, heredibus non transmittitur: transmittuntur ea, quæ realia vocantur, & quæ cum rebus ipsi copulata sunt.

Harum rerum explicatarum ratio haud nostra est, sed horum minimè levium auctorum: D. Anton. in 2. p. tit. 11. cap. 2. §. 5. Sylvestri, in verbo, Hereditas, 3. quæst. 10. Angeli, in verbo, Votum, 3. num. 8. Joannis Tab. verbo eodem, 3. num. 7. Armillæ, in verbo, Votum, num. 24. Navarri, in Summa, c. 12. num. 56. quorum omnium Doctorum ingenio & doctrina princeps est Petrus Paludanus, in 4. senten. dist. 38. q. 3. art. 3. à quo de heredum officiis disputante; est totus hic locus his quinque conclusionibus pertractatus: quas omnes hic auctoris verbis adscribam.

2. De herede sunt quinque conclusiones. Prima: quod si est votum tantum reale, ut fundandi monasterium, vel dandi tantum pro Deo, aut oblationem mittendi, aut tot armatos ultra mare; tunc heres tenetur, sicut in aliis debitis. Secunda est; quod si est tantum personale, ut jejunare, continere, vel crucem suscipere, & ire ultra mare; heres non tenetur, nisi sponte se obligaverit, sive sit filius, sive extraneus. Extra eod. Licet. Tertia: quod si utrumque est reale & personale, & utrumque expressum, tunc tenetur ad reale: ut si vovit ire ad sanctum Jacobum, & offerre unum equum; heres non tenetur ire, sed equum mittere: similiter, si fundare monasterium, & intrare; non tenetur intrare, sed fundare. Quarta est: quod quando votum est personale & reale, sed personale est principaliter expressum, reale tacitum, & accessorium; ut ire ad S. Jacobum: non tenetur heres, expensas, quas ille fecisset eundo, stando, offerendo, redeundo, dare, sicut nec ire. Et, si vovit intrare religionem, non tenetur bona dare; quia sublato principali, summovetur accessorium. Similiter, si susceperat defunctus crucem, non propter hoc tenetur heres illuc mittere expensas, quas ille facturus erat, nisi ipse hoc ordinaverit. Quinta est: quod personale intelligitur à persona sua,

non aliena: unde si ipse vovit personas certas mittere ultra mare, reputatur votum reale; & ad illud heres tenetur: sicut secundum jus civile tenetur implere pollicitationem factam Reipub. à prædecessore. Hæc Paludanus: quæ eum à nemine refellantur, sed approbentur ab omnibus, sunt perquam memoria & cognitione digna.

QUÆSTIO XII.

N. Quum communem ceterorum hominum vitam ageret, multa diversaque vota nuncupavit: is tandem, in divi Benedicti familiam cooptari se voluit; in eaque est sollemni ritu religionem professus. Quæritur, num voto sollemni religionis reliqua omnia in superiore vita suscepta evanuerint.

Duplex est in hæc quæstione modus dicendi. Unus Richardi, alter D. Thomæ. Richardus, in 4. sent. d. 38. art. 3. q. 2. utitur in explicanda quæstione, hac distinctione: Aut is, qui vovit in sæculo quidpiam, actualiter vel habitualiter intendit eo voto amplius non teneri; ita liberatur profitendo: aut intendit teneri; sic non liberatur: liberari tamen potest à suo Prælato.

Distinctionem hanc amplectitur Angelus, in verbo, Votum, 4. §. 2.

Sed divus Thomas magis præcisè ac 2. Theologicè, probat ejusmodi votorum obligationem in ipsa professione prorsus deleri. Vide illum in 4. sent. dist. 39. quæst. 1. art. 4. in corpore, & in 2. 2. quæst. 88. art. 12. ad 1. & q. 185. art. 8. ad 2. & 189. art. 3. ad 3. in qua, & quæst. 88. profert Alexandri III. Decretalem, Scripturæ, de voto & voti redemptione. Divi Thomæ rationes sunt tres. Prima: Qui moritur priori vitæ, non tenetur ad ea ad quæ tenebatur in illa vita. Secunda: Quia quodlibet votum in sæculo emissum, continetur in voto religionis, sicut particulare in universali. Tertia: Quia singulares observantiæ non conveniunt statui religioso. Ob primam rationem inquit Cajetanus, in 2. 2. q. 88. artic. 12. ipso jure omnia vota in sæculo facta spirant in professione. Sotus, in 7. lib. de just. & jur. quæst.

quæst. 4. art. 3. vult ejusmodi vota extinguere auctoritate Ecclesiæ ob illam Decretalem Alexandri. Paludanus idem, quod D. Thom. nam in 4. dist. 38. quæst. 4. art. 1. concl. 6. negat requiri auctoritatem superioris irritantis, in cujus manu sit professio: nam per solutionem & impletionem fieri ait superiorum votorum liberationem. Disputat hac de re diligenter Gabriel in 4. dist. 38. q. 1. art. 5. dub. 2. litt. aa. opinionemque D. Thomæ ait esse communem, & jure firmatam. Hanc ipsam sequitur Major in 4. dist. 38. q. 3. §. Tertio arguitur: quia quolibet voto melius est votum religionis; & argumentatur ex cap. Scripturæ. D. Thomæ & Paludano prorsus assentitur D. Antoninus in 2. par. tit. II. cap. 2. §. 8. & Sylvester in verbo, Votum 5. q. 7.

Opinio D. Thomæ est simpliciter vera & retinenda: in quam pedarii cucurrisse videntur omnes Principes canonum interpretes, explanantes caput, Scripturæ de voto, & voti redemptione. Innocentius enim commentarii sui primis verbis scribit hoc pacto: "Hoc credimus sine dispensatione: sed tutius est, ut dispensetur. Uniuscujusque autem sententia in eo spectatur, quod credit. Innocentii dicto adstipulantur Hostiensis sui commentarii, num. 2. Panormit. eod. num. Joannes Andr. & Antonius Butrius, in calce commentarii.

QUESTIO XIII.

1. **Q**Uam paro quæstionem, abjicere cogitarem: nunc ipsum egregii sodalis contentione perfectum est, ut quod animum induxerim, non tenuerim, sed, ut gratum ei facerem, in hoc primum volumen conjecerim. A nonnullo enim acriter decertatum est, ei, qui peregrinationis votum suscipit, ejusque voti commutationem petit, in commutandi ratione non totius itineris sumptus numerandos esse, sed eos dumtaxat, quos eundo, non item redeundo fecisset, ob eam rem unam, quod, qui verbi causa peregrinationem vovet Lauretanam, cum ad illam sacram ædem accessit, religiosèque salutavit, votum solvit; redire verò, seu aliò iter

instituere, est voventi liberum. Hac una ratione victi tres recentes auctores, duo Theologi, & tertius non Theologus, qui de Christiani hominis officiis scripsit, manus dederunt.

At mihi contraria sententia adeo vera est, ut nulla eam ratio movere possit. Est enim pontificio responso ac jure minimè dubio, est communi Doctorum decreto, est denique firma ratione subnixa. De pontificio responso dubitarit nemo, qui Innocentii III. Decretalem, magnæ devotionis, de voto, & voti redemptione, quasi per transennam strictim adspexerit. Namque Pontif. Romanus Trecensis Ecclesiæ Episcopo de sui voti religionem consulenti respondet. Hic enim Episcopus, cum Ecclesiam suam in ditione Comitum Campaniæ sitam haberet, ejusque jura afflictæ, & protritæ jurisdictionem cernebat; ad Comitem, qui in Hierosolymitana commorabatur regione, transnavigare statuit. Quamquam prius in iis terris moritur Comes, quam iter ingrediatur Episcopus: qui cum sciret suæ dioceseos causa voti sponcione se Deo obligasse, satius esse ratus est itinere supersedere, quam reclamante plebe, cui præerat, & spe publici commodi extincta, illud conficere. Itaque Romam ad Innocentium III. contendit, de sui voti religionem deliberaturus. Pontifex de tota causa à Trecensi Episcopo doctus hæc omnia censuit. Primum, fortasse illum non debuisset suo populo non consentiente ejusmodi votum facere. Deinde, non ei licuisse sine Romani Pontificis venia se voto peregrinationis obstringere. Postremò, voti causa sublata, facilius cessare potuisse effectum. Nihilominus voti religionem retenta, ob viri canitiem, & senescentis ætatis imbecillitatem, quæ viarum incommoda & labores perpeti nequiret, peregrinationem, quam voverat, hac ratione, hisque ipsis verbis commutavit. Tibi pro te & famulis tuis licentiam concedimus votum peregrinationis taliter commutare, ut expensas, quas fueras in eundo, morando, & redeundo factururus, alicui religioso committas in necessarios usus terræ illius, sine diminutione aliqua transferendas: laborem etiam laboribus recompenses, sollicitius instando vigiliis, devotius vacans ora-

tionibus, & in jejuniis fortius te exercens.

3. Ad hujus Innocentianæ constitutionis exemplum & normam cæterorum votorum, quæ itineris sumptus habent adjunctos, commutationes dirigendas esse, & pontificii juris graves interpretes, ac Theologi haud paullò meliores & doctiores, quàm illi duo superiores, persuadent. Quare Hostiensis in sacrorum canonum explanatione penè princeps his sententiis errori occurrit eorum, qui in commutandis votis labi facilè possunt. In eundo, morando, & redeundo hæc tria tempora in redemptione votorum sunt regulariter considerata; sicut etiam aliàs considerantur, cum aliquis condemnatur in expensis. Hæc ille in cap. Magnæ, de voto, & voti redempt. §. Cum igitur, fermè in extremo, & in summa, eod. tit. §. Qualiter unius. In voto, inquit, peregrinationis sic facienda est redemptio, ut expensæ, quæ fierent in eundo, morando, redeundo, ad alias pias causas erogentur, utiturque auctoritate Decretalis, Magna. Eandem sententiam expressit Antonius Butrius, in eadem Decretalem, commentarii sui num. 6. eandem probavit Ancharanus in eadem Decretalem num. 10. cum script: In votorum commutatione generaliter rationem habendam esse expensarum itineris in eundo, stando, & redeundo.

4. In Theologis, ejusdem sententiæ patronos habemus Paludanum in 4. sentent. dist. 33. q. 4. artic. 3. concl. 1. qui auctoritate & doctrina, iis omnibus qui secus sentiunt, antecellit: D. Antoninum, in 2. par. summae tit. 11. cap. 2. §. 7. qui Paludanum nominat, & sequitur: Angelum, in verbo, Votum, sect. 4. §. 12. Rosellam in verbo, Votum §. num. 6. qui cum credere minimè vererentur Innocentii Decretalem æquissimam esse, eamque in omnes commutationes votorum valere, quæ impensas itineris habent, non secus quàm ipse Pontifex, pronuntiare potuerunt.

Pontificiam autem legem ignoratam esse iis, qui contra opinati sunt, aut verò dissimulatam (nam apud illos ejus nulla mentio) mirandum est? Quibus etiam ipsis aperta resistit ratio: nam earum expensarum est putanda ratio, quarum est causa proxima vo-

tum: at votum peregrinandi Placentia Lauretum, est causa expensarum, quæ fient in eundo & redeundo: ergo utrasque præstari oportebit. Dices: Liber est voventi reditus: ergo reditus expensæ negligendæ sunt commutanti votum. Consecutio nulla. Nam etiam vadens potest secum ferre cibaria, & cauponum lucella fallere: verum, si non ferat, theca nummaria damnum sentiat necesse est. Neque auctori commutationis cogitandum est quid vovens facere potuisset, sed quid re ipsa fecisset.

Eodem accedit, quòd commutationes votorum, quæ sacræ sunt, & à sacra jurisdictione pendent, ad canones commutationum civilium haudquaquam exigendæ sunt: hæc enim moderatur rerum ipsarum natura & æstimatio: illas autem, commutantis in primis arbitrium ac potestas. Ad extremum, cum redemptio voti & commutationis verbo magis quàm re intersit, ut Gabriel ait in 4. sent. dist. 38. q. 1. artic. 5. in promptu est, voventi peregrinationem profectionemve ad quempiam locum, omne præstandum esse, quantum in toto itinere insumpsisset: nam in redemptione id fieri debere tradunt omnes.

Nec quemquam adhuc inveni ex iis qui ante Josephum Angles, & quemdam alium recentem Theologum scripserunt, qui, quod ipsi commenti sunt, vel leviter suspicatus fuerit. Nec transversum unguem ab hac sententia Cajetanum, Navarrum, & Medinam discessisse intelliget, qui eorum dicta attentius considerarit. Si quidem Cajetanus in summa, differens de ratione dispensandi in votis, in verbo, Voti dispensatio, vult haberi rationem laborum & expensarum quas fecisset peregrinaturus, hoc est, in peregrinatione: at peregrinari quis dicitur, non solum cum pergit ad quempiam locum peregrinum; verumetiam cum ex eo ad suum domesticum revertitur domicilium. Navarrus, in manuali, cap. 12. num. 77. palam ostendit se de Angeli sententia in hac quaestione sentire: illum enim comprobatores sui dicti dilaudat: constat autem Angelum sensisse, quod nos defendimus. Jam verò Medina lib. 1. Institut. confessariorum, scribit, labores & sumptus itineris æstimandos esse;

at est quis in itinere, & iter facit, non modo cum quopiam domo proficiscitur, sed etiam cum domum repetit suam.

At enim satisfecit jam voto, qui pervenit quod voverat. Hæc enim eorum est Hæctorea ratio: quæ mihi visa est perridicula: mihi enim venit in mentem antequam eos vidissem. Aliud enim, est satisfacere voto, cui obligatio, siue genus siue quantitatem spectes, juris est naturalis, ac divini, ut docent Theologi: aliud satisfacere expensis, seu explere sumptus, quos gignit votum: licet ejusmodi sumptus, siue qualitatem siue quantitatem consideres, ex hominis voventis pendeat arbitrio. Obligationi voti satisfecit itione tantum: sumptuariis verò rationibus, siue necessariæ, siue arbitrariæ sunt, non satisfit ante reversionem; nam itu & reditu exhauriuntur. Quocirca Ludovicus Lopez, in suo directorio tract. de voto, eorum, qui secus docuerunt, opinionem non satis tutam sibi videri professus est.

QUESTIO XIV.

1. **M**ulier nec proba, nec castitatem passa, quod licenter vivere possit, voto continentia cunctis nuptiis nuntium remittit. Quæsitum est, an justum illud fuerit votum.

Consultori videbatur justum ac ratum: in quo turpissimè hallucinabatur. Propterea quod votum, nec vinculum esse potest, nec debet, iniquitatis, neque sceleratè vivendi instrumentum. Ista autem mulier eò suum referebat votum, ut sibi impune peccare liceret: huc enim spectabat vitæ libertas conjugali servitute non impedita. Quæ autem potuit mulier sic vovendo Deo se devincire, cum tunc nexu effecta sit serva diaboli? An non votum est promissio rei, quæ accepta est Deo? an non est actus religionis? At votum illud fuit Deo invisum, & virtuti religionis omnino contrarium: ac sicut irritum est jusjurandum, quod bonis moribus repugnat; sic irritum est votum, cum morum bonorum disciplinam evertit.

2. Itaque, nihil hæsitans, respondi, nul-

lum istud votum extitisse; nec secus de eo Cajetanum in 2. 2. quæst. 88. art. 5. in sui commentarii §. ad quintum dubium, sub dubitatione relictum, judicavisse. Sic enim eo in loco Cajetanus. Ad secundum dubium sub dubitatione relictum, in 38. dist. 4. sententiarum à Petro de Palude dicitur cum distinctione. Quod aut mulier talis intendit verè votum emittere, & obligare se ad id, ad quod tale votum ex se natum est obligare, quamvis non intendat servare castitatem, sed luxuriosè vivere, & de carne continuè cogitare, & tale votum est obligativum: sicut professio illius, qui propter avaritiam & commoda luxuriæ veræ professionis vinculum subiit, nihil intendendo observare, ipsum obligat, ut supra dictum est: aut mulier intendit se obligare solum ad non nubendum, ut liberius male faciat, credens hoc posse cadere sub voto: & sic, cum finis sit malus, & id, quod est ad finem, non sit de genere bonum, quia finis libertas est peccandi, & materia, quæ est ad finem, est non nubere, quod constat non esse de genere suo bonum: clarè patet, quod votum tale non est votum, sed promissio de non impediendo malum, procedens ex errore supponentis hoc posse esse materiam voti. Unde ad nihil obligat tale votum. Hæc totidem verbis Cajetanus.

QUESTIO XV.

Mater filiam suam nuptiarum expertam amatoris compressu gravidam agnoscit; è cujus partu tum filia, tum maximæ familiæ existimationis naufragium prospiciens, beatissimæ Virgini vover, si priusquam pariat; extinguatur filia, mille aureis nummis se beneficii gratiam remuneraturam. Contrà vover filia, nisi parentes, illi, è quo gravida erat, in matrimonium collocent, cujusvis alterius viri se nuptias, repudiaturam: nam inter filiam & amatorem tum conjugii pactio, tum corporum commistio intercesserat: probatissimus sacerdos requirebat quid de utroque voto judicandum esset, atque è conscientia jure statuendum.

Meus hic sensus fuit. Matris votum nullum fuisse & impium : filia, ratum atque honestum. Matris votum scelere inquinatum fuit ; quia optationem habuit mortis tum filia, tum prolis, quæ necessariò unà cum matre in alvo extinguenda erat, perpetuamque miseriam extra uterum subitura ; quæ nullo modo optari poterant : tantique flagitii beatissimam Virginem causam & effectricem esse & cupiebat & precabatur ; id quod haud leve sacrilegium fuit : non igitur votum, quod officium religionis est, sed grave flagitium, religioni suapte natura maximè contrarium illud matris votum existimandum est. Et, quia, ut scribit Richardus in 4. sentent. distinct. 38. artic. 1. qu. 1. votum magis pendet à fine quàm à materia ; ut eodem auctore opus ad finem malum relatum est formaliter malum : matris votum labem habet minimè obscuram.

2. Dicat quispiam : immo verò sanctum & religiosum apparet votum. Quia nec in materia, nec in fine turpitudine versatur : non in materia quia remuneratio beneficii, & mille aureorum nummum largitio bona est : neque finis est turpis & inhonestus : nam hic est infamiae depulsio. Respondeo, finem intrinsecum voti illud esse quod optatur, & à Deo sive à sanctis petitur : id autem quod offertur, esse materiam. Quid petebat mater ? ut moreretur filia : ergo mors filia per se terminabat votum : quamvis animus voventis finem haberet ulteriorem, ad quem mortem filia referebat ; qui finis ulterior, erat infamiae liberatio : quem finem necesse est fuisse etiam flagitiosum ; quia medio scelerato quærebatur. Ergo, quamvis infamiae fuga bona per se sit ; tamen ut apta est è tali medio non bono, non potest esse bona. Et in voti obligatione expendenda jam docuimus, in iis regulis, quas iurijurando & voto præmunivimus, ducendam esse rationem materiae, & finis ; & videndum, num res utraque honesta sit. Et quia finis voti est acquisitio rei, quæ voventis animum ad vovendum impellit, videndum est, num ejus adeptio medium honestum habeat : si enim habet, finis est honestus ; si non habet, non est honestus.

Mater autem vovens, infamiae liberationem cum interitu filia & prolis copulabat : nec solitariè illam à Deo, sive ejus Matre, postulabat.

Jam verò de voto filia sic censeo, ratum 3. & honestum illud fuisse ; quia nec materiam, nec finem pravam habet : non materiam : quia vitam ducere cœlibem, & extra matrimonium, perfectius est quàm nubere : non finem ; quia optare nuptias cum eo qui ejus pudicitiam violavit, & cum quo de jungendo conjugio conventum erat, omni culpa vacabat ; eratque via tutissima ad omne infamiae periculum propulsandum.

QUÆSTIO XVI.

Miles à profanæ militiæ sacramento ad 1. Christi merenda stipendia in aliquem religiosorum virorum ordinem migraturum se vovet : hujus sorores egestate conflictantur : ipse est in ære creditorum. Duo in hac causæ disputatione quærentur : alterum, sororum inopia ; alterum, num æs alienum militem hunc voti sponsione liberet.

De primo disputat D. Thomas in 2. 2. quæst. postrema, artic. 6. & quodlib. 3. art. 16. & quodl. 10. art. 9. & in 4. sent. dist. 38. q. 2. art. 4. quæstiuncula 2. ad 2. Alex. Hal. in 3. par. q. 23. membr. 4. art. 2. in expositione 4. recepti. Divus igitur Thom. in 2. 2. loco citato sic scribit. Non licet alicui filios habenti religionem ingredi omnino prætermissa cura filiorum, id est, non provisio qualiter educari debeant : dicitur enim 1. ad Timot. cap. 5. *Si quis suorum curam non habet, fidem abnegavit ; & est infideli deterior.* Neque largitur filiis idem D. Thomas, ut patrem vel matrem deserere possint ; dum eorum opera egent necessariò. Si verò, inquit, non sint in tali necessitate, ut filiorum obsequio multum indigeant ; possunt, prætermisso parentum obsequio, filii religionem intrare, etiam contra parentum præceptum : quia post annos pubertatis quilibet ingenuus libertatem habet, quantum ad ea quæ pertinent ad dispositionem sui status, præsertim in iis quæ sunt divini obsequii ; & magis obtemperandum

» est patri spirituum, ut vivamus, quam parentibus carnis, ut Apostolus dicit ad Hebr. cap. 12. Hæc D. Thom. eandemque doctrinam in quodlibetis citatis inculcat: præceptionem etiam adfert tum in quodlibetis, tum in 4. sent. locis citatis, tanto magistro dignam; quam item confirmat Alexander Halensis, in loco jam memorato: eum, qui in profano convictu expertem sceleris vitam traducere, non potest, salutem corporis parentum suæ animæ salutem anteferre non debere.

2. Ex quibus locis judicata relinquitur militis causa: si enim sororibus consulere alia ratione, & aliorum ope potest: satisfaciatur Deo, ac promisso: si etiam in communi & profana vita sine Dei inimicitia commorari non potest; relinquere sorores debet, atque ad Christi religiosa vexilla convolare. Verum si sororibus est ipse planè necessarius; & in Dei amicitia interim permanere potest, in mundi castris tantisper versabitur, dum sororum necessitatibus prospectum erit.

3. Deinceps ambigebatur: num propter æris alieni solutionem, voti dilationem trahere possit: de quo libellus editus est à Gersonne in alphabeto 39. is extat: ubi hæc omnes propositiones ab eo defensitantur. Prima propositio: Peccat is, qui post contractum æs alienum, religionem ingreditur; quamvis ejus ingrediendæ votum suscepit. Secunda: Si illo ingrediente religio quidpiam consecuta fuerit, illud dandum erit creditoribus. Tertia: Cessione bonorum non extinguere obligationem dissolvendi æris alieni: quandoquidem se dissoluturum esse, cum ad meliorem fortunam devolarit, jurat. Quarta: Quamvis profiteatur; non spoliari jure & potestate acquirendi peculii, quo suis satisfieri possit creditoribus. Quinta: Potest ingredi religionem, cum incerta sunt nomina, vel debita. Sexta: Quamvis jurasset, centum se cuiuspiam daturum: religionis ingressum non impediri illo jurejurando: quia in melius commutat. Septima: Cum prorsus non est solvendo, judicis auctoritate ingredi posse religionem: nam eodem permittente cedere bonis potest. Hæc Parisiensis Cancellarius.

4. Contrà verò D. Thomas & Paludanus, in quos ferè cæteri concedunt, pugnant,

cum quis suis bonis cedit, liberè in religiosum ordinem cooptari posse. Audi divum Thomam in 2. 2. q. extrema art. 6. ad 3. propter pecuniam enim persona liberi hominis secundum jura civilia non obligatur; sed solum res: quia persona liberi hominis superat omnem æstimationem pecuniæ: unde licitè potest exhibitis rebus suis religionem intrare; nec tenetur in sæculo remanere, ut procuret unde debitum reddat.

Neque verò à sensu divi Thomæ disjunctus est Paludanus, in 4. sent. distin. 38. q. 4. art. 3. concl. 3. ubi hæc omnia asseverat. Primum, omnia vota commutari in votum religionis, & per professionem solvi. Secundum, novitium, voto personali, quod suscepit, quale est jejunii, solutum esse; reali non item, ut eleemosynæ largiendæ. Tertium, per professionem debita personalia extinguere, realia in monasterium transferri: quia, inquit, obligatur non ultra valorem bonorum, si ignoravit, vel inventarium fecit; sicut nec quicumque alius hæres: dico autem bonorum, quæ ad monasterium venerunt: nam de reliquis sufficit cedere actionem: nec compellitur monasterium litigare. Divi Thomæ judicio stat D. Antoninus in 3. par. tit. 16. c. 2. §. 1. necnon Angelus, in verbo Religiosus, à num. 6. ad 10. & Sylvester in verbo, Religio 2. qu. 4. in qua citat D. Thomam, Paludanum & alios. Joannes Tabienus, in verbo, Religio, num. 12. citans & sequens eosdem duces.

Hoc ipsum conficere hac argumentatione possumus. Plus est suum corpus tradere uxori, quam pecuniam creditori: sed religio, si non sit consummatum matrimonium, corpus unius conjugis adimit alteri, jam traditum: ergo multo magis poterit creditori pecuniam adimere sibi tradendam à debitore.

Neque hanc nostram partem deteriore faciant tria Gersonis argumenta: quorum illud primum est. Publicis ratiociniis obnoxii ingredi monasteria non possunt, nisi sint iis expediti, ut apparet ex Decretali Gregorii magni in Regesto, lib. 7. quæ extat in epist. 11. ad Episcopos Sicilia: negatque se Gerson intelligere discrimen inter oblationes, quæ cum civitate, seu Principe,

& quæ cum aliis privatis hominibus contrahuntur. At si utriusque obligationis vim penitus Gerson introspeisset, permagna discrimina invenisset. Primum, obligatio publicorum ratiocinatorum, de qua est in illa Decretali Gregoriana, relata in canon. Legem, dist. 53. personalis est; at pecuniaria est realis, multò quàm personalis, levior. Deinde, illa de qua loquitur canon, publica est & perpetua, ut sentiunt Doctores; quia, si temporis esset definiti, non objiceret religioni impedimentum: nostri militis obligatio est privata & caduca: neque tanti privatum bonum fieri debet, quanti commune. Postremò, obligationi publicorum munerum favet meritò lex ecclesiastica, privata non item: idque propter religiosi status perfectionem ac dignitatem.

Secundum Gersonis argumentum. Religio æs alienum, factum ab eo quem recipit, solvere debet: cur ergo ante ingressum non solvet is qui fecit? Respondeo, quia religio est solvendo; is qui ingreditur, non est solvendo. Ad hæc, quia religio sacrum statum suum ob solutionem nominum amittere non potest: at is, qui propter eorundem solutionem resistit in sæculo, potest amittere.

6. Tertium argumentum. Contraria opinio in illius sententiæ incurrit erratum, quod Parisiis condemnatum fuit: nam opinabantur quidam, quempiam qui utilis futurus erat Reipublicæ, opibus ac bonis divitum in aliqua Academia ali posse, ut sacris disciplinis erudiretur. Respondeo, genus causæ damnatum Parisiis, à nostro esse quàm maximè disjunctum. Illic de opera, quæ Theologicæ doctrinæ navatur, agebatur; hîc de sanctissimæ vitæ statu complectendo: illic de opera præstanda hominibus, & de civilibus muneribus obeundis; hîc de divinis obsequiis, ac de sacratiore ratione Deo famulandi: denique illic de homine, cujus erat opera & persona uni alicui Principi, aut civitati oppignerata; hîc de homine, cujus omnis industria, & vita uni Deo devoveri & consecrari debet, videlicet cunctorum Principum & civitatum summo Principi, ac præpotenti Domino atque Rectori.

Ratus sum operæ pretium esse verbis Turrecrematæ totam hanc disceptationem

claudere. Sic igitur ille canonem interpretans, Legem dist. 53. de iis differens, qui sunt publicis addicti officiis, atque muneribus. Si verò, inquit, non sunt adstricti juramento perpetuo, sed ad tempus, tunc est conclusio, quòd tales possunt recipi in monasterio, quamvis Princeps, vel civitas contradicat: non enim juramentum violat, qui illud in melius commutat: Extra de jurejurando. Pervenit. Cui sententiæ adscribit Raymundum, Hugonem, Innocentium Hostiensem, Goffredum: ut jam factis cuique possit esse intellectum, divi Thomæ sententiam communi Doctorum assensione esse celebratam.

Verum, in extrema hac quæstione juvat lectorem commonefacere, constitutionis Xisti V. Cum de omnibus Ecclesiis §. Cæteri: ubi jus adimit ingrediendi religionem decoctoribus, & quorum æs alienum superat eorum bona, si ob eam rem timendum sit, ne lis iis inferatur; aut jam sit molestia illata: id quod ab hujus militis causa reor abesse.

QUÆSTIO XVII.

Simon religionem universè vovet, nullum animo propriè revertens ordinem religiosorum: is, ut voto satisfaceret: ad Capuccinorum se confert sodalitatem, ut in ea illorum disciplinam experiretur: experientia didicit vitæ generi se imparem esse: ita civilis vitæ consuetudinem repetiit. Disceptatum est, num Simon, quod Deo promiserat, implevit.

Certamen hac de re mihi fuit cum homine non indocto, & in hoc controversiarum genere non inexercitato, contendente, Simonem, quod sui muneris & promissi erat, dependisse: de nulla alia religione illi præterea laborandum esse: fore autem laborandum, si non modò religiosum ordinem suscepturum se vovisset, verumetiam in eo perseveraturum, seu religiosam vitam perpetuam victurum: ita ab se, ita ab aliis suæ doctrinæ æmulis sæpe judicatum esse; in eamque rem testes non spernendos daturum se pollicebatur; quorum auctoritate suum res

ponsum & iudicium confirmari aiebat : verum mihi illos testes poscenti non edidit ; neque edere aliquando : potuisset.

2. Itaque consulenti Simoni suasi , ut si cuperet voti sponsione se liberari , aut cunctarum religionum genera , quæ essent in provincia in qua is vovit , si in sua essent , aut in alia , experiretur ; aut verò Romani Pontificis auctoritate , qui omnium religionum ordinum summus Antistes est atque Hierarcha , onere alias religiones periclitandi liberaretur. Et quoniam Simon non erat homo nulla doctrina , hujus meæ suasionis tres illi causas exposui , quas item illi magistro postea aperui.

Prima fuit : quia sicut species non perimit genus : neque enim è mundo sublata specie Leonis , natura animalis concideret : sic obligatio speciei , generis obligationem non extinguit. Cum igitur is , qui vovet generaliter religionem , non cum una aliqua specie , sed cum toto genere religionum ordinum obligationem contrahat , eo nexu & obligatione ab eo tantum expediri potest , qui universo generi præest religionum : (nisi velit vovens cunctarum facere periculum) præest autem toti generi solus Pontifex Romanus : quare &c.

Secunda causa & ratio fuit : quia cum voverit statum religiosum , repudiare illum prudenti consilio & salvo jure conscientiae non potest : quia , si verbi causa Benedictinæ familiæ institutum & ratio illum non deceat , decere tamen poterit fortasse Dominicanæ , fortasse Theatinæ , fortasse Jesuitarum.

Tertia erat in exemplo posita. Quemadmodum , qui cunctis Romanæ Rotæ auditoribus gratuitum famulatum vovisset , onere servitutis solutus non esset , quia ejus famulatum unus ; aut alter auditor recusaret : ita qui universitati religiosarum familiarum est voto devinctus , non in libertatem pristinam vindicatur , vel quia unam aut alteram pertentavit , aut quia duæ vel tres eum repulerunt.

3. Atque , ut causa Simonis non meo responso , & his rationibus niteretur , neque consideret , utriusque contrariæ partis rationes in brevem summam contraxi , at-

que ad illustrissimum Cardinalem Antonium Caraffam detuli : is enim eas flagitarat , quem obnixè rogavi , ut de tota controversia ad illustrissimam Cardinalium congregationem referret : unde difficultatum , quæ in concilii Tridentini decreta incidere solent , petitur explicatio. Is libens retulit : habitæque disputatione , atque consultatione , illud ipsum , quod à nobis existimatum erat , judicatum fuit. Simonem perinde obligatione voti liberari posse , ut nos docueramus : periculum in una ab eo factum voto nequaquam satisfecisse. Quod mihi Romæ ab eodem spectatissimo viro , & Cardinali amplissimo atque sanctissimo narratum est.

QUÆSTIO XVIII.

Sergius adolescens , annos sexdecim natus .
Stemplum petit : illic genibus nixus ad diversas aras orat : inter preces , quas Deo , divisque adhibebat , de commutandis vitæ rationibus , atque de animo sacrorum ordinum & religionum institutionibus informando acrius cogitabat ; neque eam rem tantum cogitabat , sed etiam optabat : num etiam voto nuncupato expetierit jam ætate provectior , ambigit ; quoniam annos permultos in rerum malarum artibus contrivit , omnium rerum bonarum cura & meditatione abjecta. Hic diu cum turpi muliere turpiter consuevit : cui tandem jurejurando depactus est nuptias ; quas conficere non audet , dubitatione voti deterritus : namque post tam longi temporis , ut dixi , decursa spatia , nihil certi constituere potest , an ad religiosæ vitæ optationem , quæ illi in eo templo contigit , voti religionem adjunxerit : tametsi in eam potius partem mens se dat Sergii , ut voto desiderarit illud ipsum , quod de vitæ statu mutando animo complectebatur. Hæc sunt in causa : Scire cupit , num conjugio promisso votum non certum obstat.

Nonnulli qui de tota causa diligentius à Sergio doceri potuissent ; multaque ex eo appositis & necessariis interrogationibus elicere , responderunt : Quandoquidem de voto non constat , Sergium jurisjurandi fidem mulieri liberare debere , eamque in matri-

monium ducere. Mihi verò longè mens alia fuit. Duo enim hæc censui, & nunc etiam censeo. Primum, eum, cujus mentem dubitatio probabilis perpellit, voverit an non, dispensatione egere. Secundum, si de voto ad ejusdem animum opinio allabatur probabilis, quòd sit nuncupatum, sine dubio voto teneri.

Videtur utrique propositioni adversarius esse Sotus, in 7. de just. & jur. quæst. 3. art. 2. ubi scriptum reliquit; qui dubitat, utrum cum voveret, rationis & judicii compos esset, voto non obstrictum teneri. Requiritur, inquit ille, rem esse adeo certam & comperitam, ut nulla aut tenuissima apud viros prudentes reliqua fiat dubitatio contrariæ opinionis. Monitum hoc pro captu meo hic ob id appendi, quòd vulgò existimatur, dum res est dubia, potius esse in favorem voti judicium ferendum, nempe obligare. Credi-derim namque prorsus contrarium: cum jure ejusmodi præsumatur non habuisse usum rationis, non est in contrarium adigendus, nisi luculenter id ratio convicerit. Melior est siquidem possidentis conditio: & hominem manere liberum censetur manere in sua possessione. Opinionem Soti defendit etiam Bartholomæus Medina lib. 1. instruct. Sacerd. c. 4. §. 7.

Qui justam veniam excusationis sententiæ Soti dandam arbitraretur, dicere posset, non ipsum locutum de ejus hominis voto, quem certum est ratione & consilio uti; sed de illius, quem sciri nequit esse suæ mentis atque sententiæ, ut sunt multi pueri. Verum, qui absolutè, nihil excipiens, pugnaret, quodlibet votum anceps vim habere dubitantis conscientiam devinciendi, firmissimæ ad eam rem rationes ei suppeditarent: quarum hæc mihi prima occurrebat. Non minor existimari debet obligatio, qua Deo, quàm illa, qua Ecclesiæ devincimur: sed, cum dubitat quispiam, num aliquo Ecclesiæ præcepto teneatur, ad superioris consilium, atque auctoritatem confugere debet: ergo multò magis id ei faciendum est, cum dubitat de obligatione cum Deo inita, vel quæ ad Deum pertinet. Minorem syllogismi propositionem, nam major satis est certa, communis doctorum sensus ap-

probare videtur. Nam cum de lege jejuni agitur, qua ambigi potest, an hic illéve teneatur, eum ad superiorem Doctores delegant.

Secunda ratio. Lex restituendi rem, quam quis, dubitans an sua sit, possidet, eum spoliatur; ut perspicuè Alex. Halensis affirmat in 4. p. summæ memb. 5. art. 3. §. 4. quam sententiam Alexandri his verbis Adrianus in 4. sent. in qq. de restitutione, quæstione quæ incipit, Aggredior casus speciales. §. Sed cum simplices, fol. 49. col. 1. in meo codice, qui ex solidis foliis constat, confirmat. Si verò læsam habuerint conscientiam, non solum per judicium de injuria belli, sed etiam per solum dubium; non possunt permanente illa conscientie læsione salvi fieri non restituendo: quemadmodum nec is, qui dubius de validitate matrimonii exigit conjugale debitum. c. Dominus, de sec. nup. & cap. Inquisitioni, de sententia excomm. Et cum leniendam sibi sententiam existimaret, in extremo illius §. hæc addidit. Verum non assero eum mortaliter peccare; si stante dubio velit retinere, quoadusque inquirendo possit de dubio certiorari, dum certioratus, & ubi certior reddi non possit, intendat restituere: sed si animo simpliciter retinendi, jam peccat, etiam si suum sit. Et profitetur hanc sententiam sibi certam esse ex omnium Doctorum sensu.

In recentibus scriptoribus Joannes Medina apertissimis verbis jubet, in c. de rebus restituend. q. 22. artic. 2. ad 6. rationem, Eum, qui lucratus est quidpiam in ludo, lucrum retinere non posse, si pendeat animi, & ambigat, an retinere queat; quia in discrimen salutem animæ suæ adducit: neque enim bonæ fidei possessor dici aliquis potest, qui dubitat de re, quam possidet, sua-ne sit; quia bona fides dubitationem repellit. Ergo, ut concludatur secunda hæc ratio, si quod dubitatur, sit nostrum, an alterius, alteri est dandum; cum dubitatur, num quidpiam Deo reddere debeamus, illud à Deo eripiemus, ut nostrum faciamus?

Tertia ratio. Si nostro animo incidat dubitatio, num propter culpam mortiferam
simus

simus obligati diabolo, confessione & poenitentia salutare expiare illam debemus: cur ergo, dum venit in dubium nobis obligatio, quæ Dei honorem & potestatem attingit, non ad eum adibimus, qui de ea cognoscere & judicare debet, id est, ad Romanum Pontificem; cum agitur de votis majoribus, aut ad alios Prælatos, cum de minoribus est quæstio?

5. Quarta ratio. Graves, nec ambiguae Romanorum Pontificum sanctiones, in hunc sensum nos impellunt: ergo ab eo divelli non debemus. In Decretali, Juvenis, de Sponsalibus, præcipit Romanus Pontifex, ut qui contraxerat sponsalia cum puella nondum septenni, & ignorabatur, num postea sponsalibus assensum illa accommodasset, sit puellæ sponsus omnino: & quia post puellæ mortem, cum qua non inivit invenis matrimonium, puellæ sororem duxerat uxorem, jubet ab ea separari, & matrimonium dissolvi; quippe quod contractum fuit cum impedimento dirimentæ justitiæ publicæ honestatis. Viden' ut dubitatio impedimenti privet juvenem illum sua uxore, atque ad aliud vitæ genus eum traducat? Quæ igitur convenit, ut, qui dubium habet utrū votiva sponcione sponsus evaserit Dei, omni dubitatione & sponsione sprete putidæ & lascivientis carnis unius mulierculæ sponso illi esse liceat?

Decretalis, Dominus. de secundis nuptiis, & canon, Inquisitioni; de sententia. excomm. decernunt, eum, qui ambiguum habet conjugium ob probabilem rationem, & non levem conjecturam, & num justum sit conjugium, reperire non potest, conjugale debitum exigere non posse, sed reddere dumtaxat. Est-ne hîc melior conditio possidentis? Clemens III. in Decretali, Ad audientiam, de homicidio, judicat irregularem quemdam, qui leviter puerum vulnerat, è quo vulnere convaluerat: sed quia iterum in morbum incidit, & obiit, nec certò sciri poterat, num morti causam vulnus illud attulisset. Cum in dubiis, inquit Pontifex, semitam debeamus eligere tutiorem. Quinta & postrema ratio illâ maximâ & pervagatâ nititur Theologorum propositione: Exponens se discrimini peccati mor-

talis peccat mortaliter: quàm maximam propositionem iidem Theologi interpretantur de periculo dubiæ & ancipitis conscientiæ: nempe, dum nihil constitutum cum nostro animo habemus, liceat-ne hoc, an non liceat; fieri possit, an non possit: quo tempore cunctorum est præceptio, illud tantum sumendum esse, in quo animæ salus periclitari non potest. Ergo, qui in maximi momenti obligatione cum Deo contracta dubitat, ut suam salutem in tuto collocet, tutiorem partem sequatur oportet; hoc est, ut votum impleat, non omittat.

Atque cum hæc argumentatus essem, 6. duos ejusdem sententiæ patronos inveni, Gabrielem, in 4. sentent. dist. 38. quæst. 1. art. 5. & Navarrum, in primo volumine Consil. lib. 3. de voto, & voti redempt. consil. 18. qui non secus quàm nos de voti dubiæ obligatione sententiam suam exposuerunt.

Secunda propositio per se certa est, nec approbationis indigens: Sergii mentem non tam dubitantis, quàm opinantis, in hoc genere esse similem: Conscientiam autem non solum certa, sed etiam probabili notitia & opinione gubernari debere, in publicis nostris scholis, & sæpe docuimus, & in disputatione de discrimine scientiæ, fidei, opinionis, dubitationis, & scrupuli demonstravimus. Verissima est enim illa Alberti admonitio, in libro de homine, cum scripsit: Tunc obligari conscientiam ad faciendum, quando id, quod in ea est, est vel scitum, vel creditum, vel opinatum: cujus dictum recitat, & sequitur Sylvester, in verbo, Dubium, num. 4. Est item sententiæ pontificiæ parendum in Decretali, Juvenis, de sponsalibus. In iis, quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus. Verba sunt pontificiæ sanctionis. Etenim, qui secus ageret, palam à ratione discederet; quæ semper, quod magis probabile est, minus probabili debet anteferre.

Sergio huic nostro probabilius est vovisse 7. ingressum religionis, cum versaretur in templo, quàm non vovisse. Cui opinioni fidem faciunt hæc omnia. Primum, quod ad templum se contulit, ut multis suis sceleribus remedium inveniret. Deinde, quod diuturnas preces adhibuit. Postremò, quod acriter

intendit animum ad vitae statum commutandum : ut sit veri quam simillimum , ad tam ardens studium , & vehemens propositum , religionis etiam promissum accessisse. Quapropter Sergio juveni semel , iterum , & saepius persuadere conatus sum ; ut vel in religionum sacrarum castra se reciperet , atque illic sollemnis professionis pignore Christo duci authoraretur ; vel , si id abnueret , à Christi Vicario opem imploraret. Sententiae judicis , qui secundum mulierem & jusjurandum judicarat , ne praesideret : quoniam judicium non fit de rebus incertis , sed de notis , atque perspectis : ideo non potuisse , nec debuisse judicem rationem ancipitis voti ducere ; & quia anceps fuit , & quia clandestinum.

Ex his autem facile retexuntur omnia , quae sunt à Soto detexta. Illud enim axioma ; Melior est conditio possidentis , fefellit Sotum ; qui ad causam , de qua controvertitur , transferre illud non debebat. Primum : quia juris civilis intelligentia haud mediocri auctores axiomatis interpretationem in id tempus conducunt , cum ad turpe aliquid agendum quidpiam alteri datur. Deinde ; quia illius regulæ auctoritas non suffragatur iis , quorum possessio fidem bonam comitem haudquaquam habet ; quæ fides bona dubitationem omnem summovet : nam , ubi est dubitatio , illic ne fides quidem esse potest , nedum bona. Verum ex communi doctorum sensu , iis opitulatur , qui sunt bonæ fidei possessores : cum fide autem bona nequit consistere dubitatio , ut planum est. Postremo : quia dum de hominis ac Dei rationibus agitur , & cum divinis humanæ perpenduntur ; id sua sponte quisque videt , quanto divinæ quam humanæ debeant esse potiores ; & quanto melior ejus hominis sit conditio , qui in Dei , quam qui in sua est potestate ; & qui à Deo possidetur , ejusque voluntate regitur , quam qui se ipse possidet , & suo arbitrio gubernatur. Reliqua Dominici Soti , quia leviora sunt , flocci fieri debent.

QUESTIO XIX.

EXtremam hanc de voto quaestionem praeterire debueramus , quod in superioribus toties repetitum est , vota , quæ vi-

tiosum & inhonestum finem habent , ipsa quoque inania & vitiosa esse. Verum , cuiusdam Magistri mira pervicacia , qui palam docebat , nullum votum ob finem malum , effici nullum , coactus sum propriam adversus hunc errorem instituere disputationem. Queritur igitur : Num votum valeat , quod vitiosus finis polluit ; ut , si quis voveat se daturum aleemosynam mille aureorum nummum , si in bello injusto vicerit.

Ejusmodi votum irritum , ac nullum esse , communis est Theologorum sententia. Nam D. Thom. in 2. 2. q. 88. artic. 2. votum , quod nuncupantur Deo , vult esse opus virtutis : tale autem votum opus est vitii , non virtutis : nam , qui sic vovet , quid aliud facit , quam provocare Deum ad malum , ejusque opem ad peccandum petere ? D. Bonaventura , in 4. sent. dist. 38. art. 1. q. 2. requirit illos tres comites etiam in voto qui jurejurando attribuuntur , Justitiam , Judicium , & Veritatem : Justitia in eo spectatur , ut res , quæ voveatur , ad salutem pertineat ; sicque bona & honesta , inquit ille judicium , ut deliberatè , non precipitanter , voveat : veritas , ut justè , & discretè voveat , & persolvat. Verum superius votum caret bonitate , & honestate , & ad interitum animæ refertur suapte natura. Richardus , in eadem distinct. artic. 1. quaest. 1. scribit , votum magis à fine pendere , quam à materia : sed , si prava sit materia voti , votum redditur nullum : ergo multo magis , si flagitiosus fuerit finis ; & in ead. quaest. bonum opus relatum ad malum finem est formaliter malum : eleemosyna autem mille aureorum est quidem bonum opus , sed relatum ad improbum finem. Durandus , in 3. sent. dist. 40. q. 4. scribit : Cum voto apponitur conditio turpis in se , & relata ad promissum , votum effici nullum : prorsus talis est conditio , qua superius votum afficitur.

Rationum momenta cuique mediocriter in Theologicis exercitato sua sponte occurrent. Votum est actus patriæ , & virtutis religionis : sed votum scelerato fine infectum , immane scelus est ; ergo non est votum , sed nomen dumtaxat voti retinet. Ad hæc : Promissio , nisi acceptetur ab eo , cui

fit, est nulla : sed votivam promissionem contra voluntatem Dei, hoc est, contra ejus præcepta factam non vult Deus, neque illi potest esse accepta : ergo nulla. Præterea : Maleficia non habent aliam obligationem quam ad sustinendam pœnam peccati, & maleficii : ergo votum criminofum propter finem hanc tantum habebit obligationem. Sed pudet me rem apud doctos certam, argumentando incertam & dubiam facere : neque enim ullus esset exitus argumentationum, si cunctas persequi velim, Sed tollendæ sunt nonnullæ dubitationes, quæ in errorem aliquos fortasse possent impellere.

3. Prima dubitatio. Legata & institutiones non vitiantur inhonestis conditionibus ex l. 1. l. Conditiones 1. & 2. l. Filius. ff. de conditionibus institutionum. Item conditiones turpes appositæ matrimonio, nisi sint contra tria illius bona, non vitiant matrimonium sed vitiantur ipsæ, Extra de condit. apposit. cap. ult. ergo idem censendum esset de voto. Respondeo, legata, testamenta, matrimonia, quia sunt instrumenta ad conservandam publicam utilitatem atque justitiam, & pacem, noluisse legislatores perturbari nefariis hominum pactis, & conditionibus : at votum est ob privatum bonum voventis ; quod totum ab ejus pendet voluntate. Præterea in legatis, testamentis, matrimoniis, obligatio continetur, quæ acquiritur hominibus : at in voto obligatio continetur, quæ acquiritur Deo homines autem, intimos fines humanæ mentis per vestigare non possunt, ideo negligunt : at Deus illos vult & intuetur. Ad hæc : homines in legatis & matrimoniis, ceterisque humanis contractibus magis utilitatem sectantur, quam ejus cum quo contrahunt, probitatem : Deus verò contra ; quia rebus nostris non eget, à nobis exigit in promissis omnem honestatem.

Secunda dubitatio. Qui profitetur religionem, ut in ea luxuriosè vivat, firmum votum emittit : quod tamen scelerato fine fœdatur. Cajetanus, in 2. 2. q. 88. art. 2. & Sotus, lib. 7. de just. & jur. q. 1. art. 3, hac distinctione conantur se expedire diffi-

cultate : Finis malus potest conjungi cum objecto, sive cum actione, quæ vovetur ; ut cum quis vovet eleemosynam propter inanem gloriam ; vel cum voto, ut cum vovet quis eleemosynam ; ut Deus illi imperiat victoriam adversus hostes, quibuscum gerit bellum injustum ; vel cum applicatione animi, ut in argumento proposito : malus finis duobus prioribus tantum modis extinguit votum. Non placet distinctio : quæ enim separari potest finis malus ab ipso voto, si conjungitur cum applicatione animi ? Potestne fieri promissum, quin animus ad illud se applicet ? Potestne fieri deliberatio, quin intellectus, & voluntas, & animus se applicet ad deliberandum ? At constat, votum esse promissum, & quidem cum deliberatione.

Mihi igitur sic videtur dicendum : aliud 4. esse loqui de voto simplici, aliud de sollemni : in eo, quia obligatio quæritur tantum Deo, finis malus vitiat obligationem : nam Deus vult tantum sancta & honesta ; eaque non ex verborum prolatione, sed recta animi intentione dijudicat. At in professione, in qua obligatio non tantum Deo, sed etiam homini & Ecclesiæ quæritur, quia Ecclesia, de occultis non judicat, idcirco professionem perniciofa mente factam non respuit ; & ideo professio valet : Quæres, valétne etiam apud Deum ? Sic censeo : Deus enim in favorem Ecclesiæ, ne decepta improbis fraudibus voventis succumbat, & in vindictam voventis suscipit ejus professionem ; vultque eum perinde sua professione in utroque foro teneri, ac si optima mente vovisset.

Tertia dubitatio. Cur votum de danda eleemosyna si quis victoriam ex bello injusto reportaverit, est nullum ; est autem ratum, si ex concubina, seu adultera prolem suscepit ?

Respondetur, quia opus injustæ victoriæ est humanum, & peccatum : prolis autem conceptio, est opus naturæ, cujus est Deus causa per se ; estque victoriæ causa, electio ; conceptionis autem & prolis, natura, sæpe etiam invito generante, & hominis repugnante arbitrio.

LIBER TERTIUS.

DE CONTRACTIBUS.

Q U Æ S T I O I.

Utrum contractus sit nullus propter dolum, quando dolus causam dedit contractui.

TRIPLEX opinio : prima est communis juris utriusque doctorum, & Glossarum utriusque juris, Glossæ civilis in l. Et elegantem. ff. de dolo. & in l. 2. C. de rescindenda venditione : & Glossæ canonice, in c. Cum dilecti, de emptione & venditione : quam opinionem sequitur Panormit. in c. Cum dil. eodem & Hostiensis in 2. lib. suæ summæ, ubi de dolo : & Theologi sequuntur, qui summas de casibus conscientiarum conscripserunt, & Bartolus. Distinguit hæc opinio contractus bonæ fidei à contractibus stricti juris. Contractus bonæ fidei numerantur ab Imperatore in institutionibus de actionibus. §. Actionum, emptio, venditio, locatio, conductio, societas, depositum, mandatum, pignus, familia erciscunda, commune dividendum, &c. reliqui omnes contractus, ex sententia Glossæ, qui retinentur ab Imperatore, sunt stricti juris. Non dicuntur autem contractus superiores bonæ fidei, quasi bona fides non requiratur in omni contractu ; sed, quia, ut dicit Glossa in illo §. Actionum, in iis, qui stricti juris sunt, non aliud præstat, nisi id, quod

exigit natura contractus : at in iis, qui sunt bonæ fidei, etiam usuræ præstantur. Hoc mihi non placet : nam hoc ipsum præstari debet in mutuo, si mutuarius fuit in mora solvendi ; & ejus culpa is, qui mutuam pecuniam dedit, damnum fecit. Item dicit eadem Glossa, In contractu bonæ fidei habetur ratio eorum, quæ cogitata non sunt, & arbitrio judicis maximè gubernantur : id quod non cadit in contractibus stricti juris. Hæc omnia confirmat Glossa canonica in cap. Cum venerabilis, de exceptionibus, ad quam Glossam Panormit. ubi suprâ, rejicit lectorem.

Prima ergo opinio dicit contractui bonæ fidei, si causam dedit dolus, hoc est, si propter dolum initus est, esse eum nullum : quamvis stare possit contractui is qui deceptus est, si velit. Baldus tamen, in l. Non dubium. C. de legib. num. 17. addit ex sententia Glossæ in l. A divo. ff. de ritu nupt. deceptum non posse stare contractui, si præter dolum, id etiam habet, ut sit initus contra legem : quod est bene & signanter notandum, inquit Baldus. Contractus verò prima vult opinio stricti juris non effici nullos propter dolum.

Secunda opinio recitatur à Panormitano,

in cap. Cum dilecti, de emptione & venditione, quæ auctores habet Petrum quemdam de Bella pertica, & Joannem Andream, qui contendunt, ob dolum nullum contractum vitari: utitur probatione hac, Bella pertica. Ubi est consensus, & substantialia contractus, ibi est contractus; sed dolum nec tollit consensum, nec substantialia contractus: quia, si tolleretur consensus: ergo vitaretur etiam contractus stricti juris. Dolum enim, qui fuit in causa contractus, propter quem inducitur quis ad vendendum, non vult Petrus esse in contractu; sed in causa, propter quam est inductus.

Errant Petrus & Joannes Andreas: nam, cum dolum conjunctum habeat perniciosum errorem, quo alter decipitur, impedit consensum: nec verum est dolum esse in causa, non in contractu; cum quis nolit vendere, nisi quia veram existimat & justam causam contractus. In eo autem Bellæ perticæ est error insignis; quod in contractu, cui causam attulit dolum, tria quædam commentus est, dolum, & causam in qua ponit dolum, & contractum qui ex causa nascitur; cum revera dolum, qui gignit contractum, non sit re se junctus à causa, sed ipsamet causa; & idcirco pariatur contractus nullus: quia est cum ejusmodi errore, qui efficit involuntarium. Habet etiam hoc peculiare dolum, ut non solum ex parte ejus, qui decipitur, & errat, creetur contractus nullus; sed etiam ex parte ejus, qui fallit improbe: nec enim recta ratio, nec jus patitur, ut ex sua improbitate & injustitia quis fructum ferat: ferret autem si dolose contrahens cum alio contractum faceret firmum.

Tertia opinio est Baldi, in c. 1. col. ult. de plus petitionibus, ubi ait de jure canonico omnes contractus esse bonæ fidei: negatque se vidisse textum aliquem in jure canonico, qui substantialem aliquam ponat differentiam inter contractus bonæ fidei, & stricti juris: quare affirmat, de jure canonico quemlibet contractum fieri nullum, si ei dolum causam adferat. Sententia mihi hæc Baldi valde placet. Concludunt ergo primæ sententiæ auctores, contractus bonæ fidei fieri nullos propter dolum; quia secundum maximam æquitatem judicantur, ut ait Pa-

norm. ubi supra: contractus verò stricti juris non videri nullos, quia strictè judicantur.

Opinionis Baldi hæc possent esse rationes. Prima. Probatum est à nobis alibi, tum multarum legum auctoritate, tum Theologorum & Aristotelis testimonio, consensum, & voluntarium, tolli propter errorem, atque inscitiam: sed, ubi alter decipitur injusto dolo, errat; & ob errorem facit, quod non fecisset, nisi in fraudem esset inductus; ergo, quod facit, minimè voluntarium existimari poterit. Secunda ratio. Non patitur lex Dei, & naturæ, ut alicui sit sua improbitas emolumento: sed esset, si valeret contractus, qui alterius contrahentis malo dolo initur: ergo. Tertia. Si quis mendaciter dicat, se fratri meo esse perfamiliarē, mutuæque pecunia egere, atque eo mendacio me ad mutuam pecuniam dandam invitet; peccat ille graviter; & me statim contractus poenitere potest, illius patefacto dolo atque mendacio: ergo argumento est, contractum fuisse nullum; qui tamen est stricti juris: & si ab illo mendaci homine datam pecuniam statim repetam, rectè fecero: ergo mutuum fuit nullum: nam, si valuisset mutuum, non mihi licuisset, dolosum illum hominem pecuniæ usu statim spoliare.

Itaque mihi sententia Baldi perplacet. Quamquam idem Baldus tamquam juris civilis interpretes in l. Non dubium. C. de legibus, num. 16. ex sententia Glossæ, dixit contractus bonæ fidei fieri nullos ob dolum; quia per se repugnat bonæ fidei dolum: quæ ratio non valet in contractus, qui dicuntur stricti juris; & in illis requiri summam æquitatem, in istis non item. Docet tamen idem Baldus in repetitione. l. Barbarius ff. de officio prætoris, num. 22. in contractu, cui dolum causam dedit, transferri dominium, si sequatur rei traditio. Contractum mutui, strictive juris effici nullum ob dolum, qui ei causam dedit, probat Gerson in compendio de contractibus super q. 57. post decimum quartum dictum.

Sed enodandæ sunt nonnullæ aliæ questiones è nonnullis legibus ortæ. Prima: Est-ne verum, quod ait lex, Sed & ex do-

lo. ff. de dolo, ex dolo tutoris in pupillum dandam esse actionem, si factus sit locupletior? Respondeo, verissimè loquitur lex; cui etiam illud est addendum: Si tutoris dolo assensus est pupillus, cum esset doli capax, eum non modò restituere debere, in quo factus est locupletior: sed etiam fructus, si extent, & rem, quam dolo est adeptus: & damna sarciet, & lucra amissa compensabit: quòd si dolo est minimè assensus, rem, si extet, & fructus restituet, & id, in quo factus est locupletior.

Secunda quæstio: Lex, Si plures. ff. eo. decernit in heredem & in ceteros successores actionem doli dari dumtaxat de eo quod ad eos pervenit: numquam ergo de toto, & de damno, & de lucro compensando? Planè de hoc toto, & de his omnibus dabitur actio: si heredum, & successorum etiam fuit dolus malus, aut præcipiendo, aut assentiendo, aut aliquo modo ex iis qui in restituendi necessario jure spectantur.

4. Tertia quæstio: Alius te dolo induxit, ut mihi venderes, quod ceteroqui minimè eras venditurus, & vendidisti; tenetne contractus? proponit hanc quæstionem Hostiensis, in 2. lib. suæ Summæ, in tit. de dolo. §. 9. & cum Azone, quem citat, sentit contractum valere. Actio enim, inquit, de dolo, personalis est ex parte conventi, & convenientis, id est, ex parte ejus, qui agit, & adversus quem agitur. Verùm mihi longè alia est opinio, quam nonnulli alii defendunt; ut idem Hostiensis testatur. Probo ratione & auctoritate: Ratio est, quia, cur contractus bonæ fidei efficiantur nulli, si dolus eorum sit causa, hæc est potissima ratio; quia dolus tollit eum titulum, qui necessarius est hujusmodi contractibus: sed hic titulus est bona fides, cui maximè adversatur dolus: ergo à quocumque per fraudem & dolum is violetur, contractus redditur nullus. Favent huic sententiæ eæ leges, quas proximè citavi. Nam in l. Sed ex dolo, est pupillum teneri ex dolo tutoris, & dominum ex dolo procuratoris sui: & in l. Plures, statuitur ex defuncti dolo teneri successores: ergo actio de dolo non est personalis eo modo quo dicit Hostiensis.

5. Verùm, quæ à nobis disputata sunt de

dolo, naturam funditus evertente contractuum, in contractus civiles valent: nam spirituales, cujusmodi est matrimonium, & professio, nequaquam efficit nullos, nisi si dolus efficiat involuntarium simpliciter: tunc enim jure conscientie nullus esset: & hoc discrimen miratur Glossa in caput extremum, 21. quæst. 3. sic enim illa: Et est mirum, quòd in spiritualibus contractus dolo initus tenet, sed contractus metu initus non tenet: cum secundum leges penitus contrarium sit. Nam secundum leges contractus dolo initus nullus est: sed contractus metu initus tenet, licet rescindatur per actionem, Quod metus causa. ff. Quod metus causa, per totum. Verùm admirationi Glossæ sic posset occurri: contractus civiles dolo effecti fiunt nulli; quia damno sunt ei qui fallitur; spirituales contra sunt bono: suum verò spirituale bonum nemo jure contemnit. Contrà, vis & metus nullos reddit spirituales; quia desinunt esse bono ei, cui vis terròve infertur: nec enim perinde meretur apud Deum, qui boni aliquid agit, vi ac metu, ut is, qui sine sua culpa alterius dolo ac fallacia irretitur.

An metus efficiat contractus nullos.

QUÆSTIO II.

HAc de re jurisconsulti disputant in ff. 1. de eo quod metus causa gestum est, & in c. Quod metus causa; & interpretes juris pontificii in capitibus de iis quæ vi metusve causa fiunt. Panormitanus in c. Cum locum, de sponsal. multis verbis. & Hostiensis, in 1. lib. suæ Summæ, in tit. de iis quæ vi metusve causa fiunt. Magister sententiarum in 4. distinct. 29. & ibi tum veteres, tum novi Theologi. D. Thom. D. Bonavent. Scotus, Richard. Paludanus, Durandus, Gabriel, Sotus, Summarum scriptores in verb. Metus, & in verb. Matrimonium, ubi declarant impedimentum coactionis & violentiæ. Navarrus, in sua Summa leviter in c. 17. num. 4. fusiùs in eodem c. numer. 29. §. Per metum, & sequent. & multo diligentius in c. 22. num. 51. &

sequentibus : ubi disputat de impedimento matrimonii , quod est violentiæ vel metus. Doctè etiam hac de re scripsit Covarruvias in 1. tomo suarum relectionum , part. 2. c. 3. §. 4. Nos autem hujus rei , quæ satis involuta est , tractationem ad breviam & nonnullam quæsitam revocabimus.

2. Primum quæsitum. Cur metus obstat contractui ? Quia , ut respondet Alex. III. in quadam Decretali , quæ incipit , Cum lo-
cum , de sponsalibus ; consensus locum non
habet , ubi metus vel coactio intercedit. Si-
ne consensu autem non perficitur contra-
ctus. Quare idem Pontif. in c. Abbas , eod.
Quæ metu , inquit , & vi fiunt , debent de
jure in irritum revocari. Et in l. 1. ff. de eo ,
quod metus causa gestum est , est his verbis.
Ait Prætor , Quod metus causa gestum est ,
ratum non habeo. Adde , quod non nas-
citur jus ex injuria : cum igitur metum in-
ferre alteri , & terrore ac minis illum co-
gere ad quidpiam agendum , injuria sit ;
non videtur ex ea jus aliquod verum in con-
tractu existere posse.

3. Secundum quæsitum. Cum metus efficiat coactionem in voluntatis actu , qui est vel-
le , sive electio ; duplex autem cogitari pos-
sit coactio , una sufficiens sive absoluta , al-
tera inducens sive conditionata : sufficien-
tem , & inducentem vocant Alex. Halensis
in 4. p. q. 8. memb. 7. art. 2. §. 1. & Al-
tissiod. lib. 2. tract. 11. q. 3. & Bonavent.
in 4. dist. 4. artic. 2. q. 1. num. 22. abso-
lutam verò , & conditionatam appellat D.
Tho. dist. 29. q. 1. artic. 1. & Gabriel in
eamdem dist. q. 1. artic. 1. conclus. 2. Utram
coactionem gignere potest metus , ac vis ex-
trinsecus allata ? Respondeo , non primam ,
quam Aristoteles violentum simpliciter di-
cit in 3. Ethic. cap. 1. sed secundam , id
est , conditionatam seu inducentem , quam
Aristoteles violentum mixtum nominat. Ne-
que enim voluntas ad suum interiorem actum
promendum potest ullo modo cogi , cum ille
sit intrinsecè & assentialiter voluntarius :
quid enim magis voluntarium , quàm velle ,
propter quod reliqua omnia censentur & sunt
voluntaria : inductiva tamen , & conditio-
nata coactione cogi potest voluntas ac con-
sensus ; propterea quod voluntas propter ti-

morem quarundam rerum , & propter quæ-
dam alia , nonnulla eligit , quibus sublatis
eadem nollet. Sufficienti autem & absoluta
coactione cogi non posse voluntatem , de-
monstrant Theologi ; & Durandus tribus
firmissimis rationibus in 4. dist. 29. quæst. 1.

Tertium quæsitum. Quotuplex est me-
tus cogens voluntatem ad aliquid eligen-
dum ? Divus Bonaventura in 4. distin. 29.
artic. 1. q. 1. & alii faciunt duplicem : unum
justum , alterum levem. Justus cadit in con-
stantem virum ; levis in inconstantem : con-
stans autem est medius inter pertinacem &
inconstantem , ut inquit D. Thomas in 4.
dist. 29. q. 1. art. 2. & metu majoris mali
recta & prudenti ratione studet vitare mi-
nus : contra pertinax ob minus malum eli-
git obstinatè majus ; quod etiam facit in-
constans. Ad hæc , vir constans non qua-
vis opinione impendentis mali movetur , sed
vehementi : sed inconstans ac timidus , levi
opinionem.

Quartum quæsitum. Quænam sunt il-
la , quæ metuit vir fortis & constans ? Di-
vus Thomas , D. Bonaventura , ubi suprâ ,
& alii Theologi in 4. d. 29. & juris utrius-
que Doctores , ad justum metum pertinere
aiunt mortem , acerbum cruciatum , stu-
prum , servitutem , status mutationem , diu-
turnum carcerem. Pertinet huc amissio bo-
norum , ait Panormitanus in c. Abbas , eod.
& Angelus , in verbo , Metus. §. 3. & Syl-
vester eod. tit. §. 3. & Navarrus in summa ,
cap. 22. num. 51. cum sine illis bonis vita
sustineri non possit. Pertinet-ne metus ex-
communicationis ? Ait Glossa in cap. Olim
inter , de restit. spoliatorum : sed Joannes
Andreas in cap. Cum dilectus , distinguit :
quia is , qui minuitur excommunicationem ,
aut justè , aut injustè minatur : si justè , non
pertinet ad hunc metum ; si injustè , perti-
net. Et hanc opinionem ait Angelus secu-
tos esse doctores Rotæ decis. 40. quam ipse
sequitur , & Sylvester , in verbo , Metus. §.
4. Panormitanus in cap. Cum dilectus ,
eod. tit. ait opinionem Joan. Andree esse
communem ; quam idem probat , & in cap.
Olim inter , de restit. spoliat. num. 10. &
ait esse decisionem Rotæ.

Pertinet-ne ad eundem metum infamia ? 5.

Negat D. Thomas in 4. dist. 29. q. 1. art. 1. ad 3. sed Sylvester interpretatur D. Thomam de infamia facti locutum esse, non juris: quod idem sentit Gabriel in 4. sent. dist. 29. q. 1. atque idem Panormit. in cap. Cum inter, de restit. spoliat. & Glossa in l. Nec timorem. ff. de eo quod metus causa: nam quamvis metum infamiae neget contineri edicto de metu cadente in constantem virum; nihilominus hanc legem interpretatur de infamia facti, non juris: eandem sententiam sequitur Sylvester & Angelus, in verbo, Metu, §. 5. Atque hæc formidari à viro forti, sive sibi, sive uxori, sive filiis intententur, inquit D. Tho. addit Gabriel in 4. dist. 29. q. 1. art. 2. prop. 6. ex cod. D. Thom. Innocentio, & Angelo in sua summa, personam patris, matris, & ascendentium.

6. Quintum quaesitum. Sed quænam esset appolita definitio metus cadentis in constantem virum? Hæc nobis probabilis visa est aliquando in nostra disputatione de libertate contractus: Metus cadens in constantem virum est instantis, gravis, injustique mali ab homine sibi inferendi vehemens opinio. Dico gravis; quia levi malo non perturbatur vir constans, ac prudens: instantis; quia ea quæ longius absunt, quamvis certò evenitura sint, non formidamus: omnes enim intelligunt se morituros; nec ea re tamen cruciantur. Id explicat Aristoteles in 2. de artic. rhet. cap. 5. Gravis: & quoniam nullum est gravius malum quàm peccatum, ideo numquam animum inducet vir constantia & virtute præditus, ut ob quodvis impendens malum sive corporis, sive famæ, sive honoris, sive fortunarum, culpam subeat ullam etiam levissimam: ut alibi à nobis gravium Doctorum auctoritate demonstratum est, adversus Eustratium. Debet etiam esse injustus metus, ut Doctores præcipiunt, & ex Glossa observat Panormitanus in cap. Abbas, de his quæ metus causa, num. 7.

Sextum quaesitum. Quis erit æstimator, & arbiter iusti metus. Respondet Navarrus, in sua Summa, cap. 22. nu. 51. ex sententia Glossæ, in cap. Cum dilectus, de iis quæ vi, & ex sententia communi, esse judicem, vel

prudentem arbitrum, qui considerabit genus mali, sit-ne grave, an leve: genus personæ, sit-ne, vir an fœmina: ætatem, sit-ne puer, an adolescens, vir an senex: poteritque existimare ejusdem mali terrorem illatum uni esse justum, alteri verò esse inanem.

Septimum. Quotnam sunt ea, quæ requirunt liberum consensum, qui excludat metum cadentem in constantem virum. Respondeo, hæc octo. Primum, ea quæ meritoria esse debent: ut satisfactio, confessio, elemosyna; quibus meritum adimunt minæ, & terrores graves, graviùque malorum. Secundum est matrimonium, cap. Cum locum, de sponsal. & cap. Veniens 11. eod. & 33. quaest. 5. Notificasti. Tertium, dotis solutio ac promissio, l. Si mulier, §. Si dos. ff. de eo quod metus causa gestum est. Quartum, jurisdictio: quare prorogatio ejusdem ex iusto metu est nulla, l. 2. ff. de jud. idem in l. Si mulier Gloss. defendit. ff. de eo quod met. caus. in qua lege affirmatur planissimis verbis numquam fore, ut id prætor ratum habeat, quod metu gestum est. Item Prælati electio metu facta est nulla, ut in cap. Ubi periculum, §. Cæterum, de election. in sex. Quintum, auctoritas tutorum, quæ si metu extorta sit, nullius est ponderis, l. 1. §. ult. ff. de auctoritate, & consensu tutorum & curatorum. Sextum, absolutio ab excommunicatione, cap. unico, de iis quæ vi metusve causa fiunt, in 6. Septimum, testes testamentorum, qui quamdiu vinculis constricti tenentur, vel sunt in potestate hostium, non valet eorum testimonium, l. Qui testamento. ff. de testam. sed revera lex illa, qui testamento heres instituitur, non ita apertè hoc significat, ut multi credunt. Octavum, votum metu factum non valet; si loquamur de metu ab homine incusso: secus, si loquamur de eo quo utiliter divinitus sæpenumero homines commoventur. Hac de re vide Sylvestrum verbo, Met. §. 8. & verbo, Votum 2. §. 12. & Angelum verbo, Met. §. 8.

Octavum quaesitum. Contractus initi metu cadente in constantem virum, sunt-ne ipso jure nulli? Respondeo, jure civili non videri nullos; sed rescindendos officio & auctoritate judicis: est communis sententia: sed

sed jure conscientiae existimo esse nullos; atque ita ex Theologorum sententia statuendum esse, aperte scribit Almainus d. 15. tract. de poenit. q. 2. §. Theologi tamen tenent oppositum, & in quaestione habita in Vesperis, §. Postrema.

Quærat aliquis, num in foro Dei & conscientiae vis par sit metus levis ac vehementis; ita ut propter utrumque fiat contractus irritus seu irritandus. Discrimen non constituunt aliquod inter utrumque metum in conscientiae foro, neque Sylvester in verbo, Metus §. 9. neque Angelus eod. tit. §. 15. neque Navarrus in summa, cap. 22. nu. 51. & cap. 17. num. 29. Ad quam opinionem ipse aggregat Hostiensensem & Joan. Andream in cap. Verum, de jurejurando, & Adrianum in 4. de reitut. cap. aggredior. vers. Ex quibus omnibus, & Sotum lib. 4. de justit. & jur. q. 7. Eadem opinio Covarruviae docto viro fuit in regulam peccatum. par. 2. §. 3. num. 7. à quo citantur alii nonnulli.

Prudenter autem admonet Adrianus in eo loco, quem citavimus, metum esse debere injuriosum, & contra bonos mores; non quem magistratus justè incutit: quicumque tandem is sit metus, siue cadat in animum constantem, & fortem, siue in imbecillum. Quid enim magis pugnat cum ratione, justitia & æquitate, quàm ex injuria alterius gigni jus illi quidpiam necessariò præstandi? Nec non aliud admonet Adrianus, quamvis is, qui metu coactus juravit se alteri daturum, ideo dare debeat propter religionem jurisjurandi; nihilominus eum, qui accepit, restituere omnino debere; & si non accepit, absolvere à jurejurando eum, qui juravit.

Verùm nec præposterum, nec inconcinnum erit octavæ huic dubitationi quaestionem subijcere, in qua propriè disceptetur de metu levi, num is jure conscientiae perinde corrumpat contractus, ut metus gravis constantis viri mentem perturbans.

Q U A E S T I O I I I.

Num metus levis jure conscientiae efficiat contractus nullos.

1. Superioris quaestionis dubitationem octavam enodantes, diximus, non solum metu gravi, verùm etiam levi vitari con-

tractus; idque communi Theologorum sensu approbari: nec testes paucos adduximus, quos cuique promptum est in illius dubitationis explicatione inspicere. Verùm quoniam huic veræ sententiae rationes nonnullae adversae ac perdifficiles, intercurrent, quibus confici videtur, non idem in foro conscientiae judicium faciundum de metu levi, atque de gravi: idcirco operæ pretium est, contrarias rationes exponere, atque cum nostris contendere; & quæ nostris obstant, profligare.

Hæc igitur prima nostræ causæ argumentatio potest obesse. Quia leges, Metum accipiendum, & Metum autem. ff. de eo quod metus causa, & lex, Vario. ff. de regul. jur. Metus levis rationem nullam habent; eundemque judices contemnunt, neque actionem ei dant, qui metu ejusmodi commovetur. Deinde, quia quæ levia sunt, non debent ordinem & jus pervertere rerum maximarum, & quibus hominum societas continetur; ex quo genere sunt contractus; quibus sublatis, humanum genus magna perniciæ dilapsus occideret. Postremò, quia matrimonii contractus, qui summam exigit libertatem, & multò majorem, quàm reliqui omnes, initus parvo timore jure conscientiae valet, ut aperte scribit his verbis Richardus in 4. sent. dist. 29. art. 1. q. 1. Ergo aliter dicendum ad quaestionem: scilicet, quòd duplex est metus, quidam non cadens in constantem virum; & coactio consensus per talem metum non impedit matrimonium, nec quantum ad judicium Dei, nec quantum ad judicium Ecclesiæ: argumento ad hoc, Extra de sponsal. Veniens 2. & Sotus in 4. sent. dist. 29. q. 1. art. 3. versu, Hinc ergo primum argumentum, vult votum & matrimonium valere, si eorum causa levis metus extiterit.

Sed quoniam, quæ de utroque metu à nobis dicta sunt, verissimè ex tot & tantorum doctorum auctoritate constituta sunt; turpe esset ea rescindere, quæ firmis etiam rationibus approbantur. Nam si me cogis metu injusto, quicumque sit ille, tecum contrahere; igitur mihi injuriam facis: ergo hæc injuria nullum tibi jus parit, imò necessitatem adfert & legem, ut mihi pro injuria satisfacias. Satisfacere mihi non po-

tes ex iustitiæ commutativæ præscripto, nisi me in integrum restituas, & id, in quo me læsisti, reddas: læsisti autem in contrahendi libertate: ergo pro infecto habere debes, quod inter nos factum est; alioquin in pristinum ego statum non redirem libertatis meæ. Præterea, sublata proprietate contractus, quæ illi quovis jure est necessaria, tollitur contractus: sed in nostro volumine de contractu docuimus in maximè necessariis & intrinsicis affectionibus contractus esse libertatem, qua excluditur fraus, vis, metus, ignorantia: ergo quocumque modo & metu violetur hæc libertas, interit contractus. Ad hæc, jus non jus, sed injuriam rescindit: cum ergo contractus initi metu viri constantis rescindantur à jure & à judice, qui ut inquit Aristot. in Ethic. l. 5. cap. 4. Jus est animatum: fatendum est ob injuriam rescindi, & quia jure naturæ, & gentium sunt nulli: & illius auctoritas ideo iuterponitur, primum, ut id, quod antea ignorabatur esse nullum, ejus decreto irritum esse intelligatur; deinde, ut qui in contrahendo injuriosus fuit, si sua sponte nolit contractum dirimere, & libertatem restituere ei, qui vi est injuriam & metum passus, coactu & imperio id judicis faciat.

3. Neque tam magni negotii est contraria redarguere: leges enim allatæ, ut auctor est Navarrus, in Summa, c. 22. num. 51. notab. 4. & Angelus, in verbo, Metus. §. 15. intelligendæ sunt in foro contentioso. Nec audiuntur in judiciis, qui timorem causantur levem; quod existiment judices, metum ejusmodi non causam fuisse rei gestæ. Tum etiam, ne fora & judicia litibus compleantur: quam item ob causam venditionem, quæ non habet ultra dimidium fraudem & deceptionem, non rescindit: cum tamen nullam probet aut fraudem, aut aliquem metum cum injuria conjunctum. Atque ita dissoluta est prima adversaria argumentatio.

Secundam diluere haud est operosum. Cum enim humanam societatem contineat iustitia, injustitia evertat; perturbari humanum genus & commerciorum non potest, cum profligatur injuria omnis & injustitia, & iustitia retinetur: sine qua si contraherent homines, humanam societatem distra-

herent, non conglutinantur; nec mercarentur, sed latrocinarentur.

Plusculum est in tertio argumento negotii. Nam si metus levis non vitiat matrimonii contractum, multò minùs ceteros vitabit. Quod argumentum conversione ad hunc modum reprehenditur. Communi doctorum sensu metus quilibet etiam levis creat contractus nullos: ergo multò magis nullum reddet contractum matrimonii; in quo omni jure major requiritur libertas. Sed non solum hæc refutatio sua vi, sed extranea etiam, id est, non indoctorum disputatorum auctoritate sublevatur. Gabriel enim in 4. sent. dist. 29. q. 1. art. 2. conclus. 4. his verbis constituit: Coactio levis impediens & tollens consensum, impedit & dirimit matrimonium in foro conscientiæ, sed non in foro Ecclesiæ: quia Ecclesia præsumit de meliori, & ita de consensu libero. & Navarrus in summa, c. 22. num. 51. not. 4. disputans de impedimento violentiæ, vel metus, his ipsis verbis, quod nos sentimus, probavit. Ad reddendum actum inefficacem coram Deo sufficit quilibet timor, etiam minor justo: modò sit causa sine qua non saltem principalis ejus, ut dictum est suprâ cap. 17. num. 29. post Adrianum, & alios ibi citatos: & probatur efficaciter; quia leges constituentes discrimen inter alium & alium metum, se fundant super præsumptione: quia præsumunt alium esse causam actus, alium verò non: & lex fundata in præsumptione non habet locum coram Deo, si veritas ei non respondet, cap. 15. Qui, & cap. Tua, de sponsal. cum adnotatis. Hæc doctissimus juxta atque experientissimus senex. Covarruvias in 4. Decretalium. par. 2. c. 3. §. 6. num. 4. scribit, hoc ab omnibus esse receptum, ut metus, qui sufficit ad rescindendos reliquos contractus, matrimonium efficiat nullum: quod ipsum Navarrus testatus est lib. 3. suorum consiliorum tit. de sponsal. cons. 36. nu. 10. qui lib. 1. consiliorum, tit. de iis quæ metus causa, cons. 3. num. 3. scripserat, metu facta aut jure ipso esse nulla, aut certè rescindenda. Nos autem esse jure conscientiæ, Dei, & naturæ nulla, satis adhuc demonstravimus. Decretalis autem illa, Veniens,

2. de sponsal. non cogit, quod existimavit Richardus: quia Romanus Pontifex tamquam iudex respondit; qui non perinde solet de levi metu, ut de gravi, suspicari, ob eas causas quæ allatæ jam sunt.

QUÆSTIO IV.

Utrum contractus contra legem humanam initus ipso jure sit nullus.

1. **D**UO quæstio hæc exigit: alterum est, an quæ geruntur à contrahentibus repugnante lege, rata sint in publicis judiciis: alterum, an valeant jure conscientiæ. Quæstionem, non hac adhibita distinctione persequitur Sylvester in verbo, Lex, quæst. proxima postremæ, & Angelus, in verbo, Lex, num. 18. & Joan. Tabiensis eod. tit. num. 36. & Armilla eod. verb. num. 9. Quærunt autem illi simpliciter, an actus contra legem sit ipso jure nullus: quod facit ad prioris patris nostræ quæstionis explicationem.

Esse igitur in foro causarum, & ipso jure nulla, ea quæ prohibente lege committuntur & geruntur, probari facile potest, tum auctoritate legum, tum rationibus. Gregorius Magnus canonem his verbis edidit: „ & habetur, 25. q. 2. c. imperiali. Imperia- „ li constitutum est sanctione aperte, ut ea, „ quæ contra leges fiunt, non solum inutilia, „ sed etiam pro infectis habenda sint. Et in „ regula, quæ contra jus, de regulis juris, est „ his verbis libro 6. Quæ contra jus fiunt, „ debent utique pro infectis haberi & in l. „ Non dubium. C. de legibus, ad hunc mo- „ dum cavetur. Nullum contractum inter eos „ videri volumus subsecutum, qui contrahunt „ lege contrahere prohibente. & pauld post: „ Quæ lege fieri prohibentur, si fuerint facta, „ non solum inutilia, sed etiam pro infectis ha- „ beantur: licet legislator fieri prohibuerit tan- „ tum; nec specialiter dixerit, inutile esse de- „ bere, quod factum est.

2. Ad auctoritatem Canonum & legum, quæ valde sunt luculentæ, accedunt momenta rationum nonnullarum, quæ mihi in mentem venire potuerunt: meliores præstantiora aliorum ingenia parient. Prima. In

hisce nostris responsis, & in publicis scholis sæpissimè ipsi professi sumus, & probavimus, contractus formam sitam esse in legitima contrahentium consensione: ergo, si contra legem consentiunt, non legitimè consentient: ergo veræ & necessariæ formæ expers contractus erit.

Secunda. Obligatio & actio, individuae sunt proprietates, & comites contractus: sed obligationem & actionem non parit contractus, cui adversatur lex: nam lex nullam largitur actionem, seu jus agendi ei, qui in illam ipsam commisit: imò verò punit: ergo si tollit jus agendi, obligationem etiam elidit: nec enim locus est obligationi ullus actione remota: sunt enim actio & obligatio ad aliquid: At peremptis intimis proprietatibus contractus, ipsum peremptum esse oportet.

Tertia. Pactum initum contra bonos mores, & quod turpitudinem habet, est nullum, ut à nobis tot legibus, tot auctoribus & rationibus demonstratum est in quæstione de turpi stipulatione, atque promisso: ergo cum contractus sit pactio, & conventum vitiosum & flagitiosum, & contra obedientiam, quæ legi præstanda est, nullius momenti esse necesse est: sic enim est in l. pacta quæ, C. de pactis: Pacta, quæ contra „ leges, constitutionesque, vel contra bonos „ mores fiunt, nullam vim habere indubitati- „ juris est. Quam legem confirmavit sanctio- „ ne sua Gregor. IX. in Decretali postrema de pactis.

Verum his opponunt nonnulli, quæd mul- 3. ta prohibentur jure; quæ tamen facta nequaquam sunt inania, & nulla: nam si matrimonium contrahatur tempore vetito, valet; & diebus festis venduntur nonnulla, quæ licitum non est vendere ob diei religionem: ipsa tamen venditio habetur rata. Sylvester, in verbo, lex. q. 28. scribit, Pisannellam & Supplementum, sine ulla exceptione affirmare irrita esse omnia, quæ contra legem fiunt. Ipse verò Sylvester eo loco, & Angelus eod. tit. num. 18. & Tabiensis eod. tit. num. 36. & Armilla in eod. verbo, num. 9. quattuor excipiunt casus, cum id, quod interdicante lege sit, valere solet.

Primus est cum causa interdicti non est

perpetua : verbi causa cum feriis quibusdam, certisque temporibus nuptiæ interduntur : secus cum interduntur ob causam perpetuam, uti est causa affinitatis, aut impotentiae, aut voti sollemnis. Secundus cum lex favet alicui, privatamque ejus utilitatem spectat : quam potest abjicere. Verum lex non est, quæ fertur ob privati hominis utilitatem : secus verò dicendum, cum alicujus generis universi propositum habet commodum ; ut mulierum & viduarum, ut uxorum, ut militum. Tertius, quando lex certam formam præscribit quidpiam agendi, ei qui suo jure illud ipsum potest agere. Quartus, quando lex punit tantum agentem, nec ejus actum irritat : contra si non puniret, sed prohiberet.

4. Joannis verò Andreae in cap. ad Apostolicam, de regul. & communis doctorum, qui illum sequuntur, ut testantur Angelus & Tabienfis, locis citatis, opinio est, cuncta, quæ contra legem fiunt, nulla esse, nisi aliqua alia lege sustineantur ; quæ mihi sententia retinenda videtur. Sentio igitur, quæ repugnante lege fiunt, nisi illa ipsa aut alia lex, aut consuetudo justa non habeat pro infectis, vitiosa & inutilia esse ipso jure, & in causarum foro.

Idemne de foro conscientiae, & DEI dicendum sit, considerandum nunc est : & quidem in hoc item foro nullos censendos esse contractus hæc omnia docent. Primum, quia lex justa vim habet in foro conscientiae : ergo, si lex facit irritos contractus, quibus ea adversatur, faciet etiam in foro conscientiae. Secundum argumentum. Ubi constat de facto, non aliter in foro causarum, & animæ judicandum est : cum una sit justitia, nec dividatur : ergo si in publico foro causarum acta contra legem pronuntiantur nulla, nulla item in foro DEI & animi pronuntianda erunt. Tertium. Contractus initus cum pupillo, aut minore, si alienationis sit, nullus est jure civili & in utroque foro : quare, &c. Quartum. Alienatio rei Ecclesiasticæ sine Romani Pontificis auctoritate, & sine evidenti utilitate, locatio item fructuum fundi Ecclesiastici, quæ tribus annis sit diuturnior, nulla est in omni foro, per extravagantem Pauli I I. Ambitosæ de

rebus Eccles. non alienan. quæ ab aliis recentioribus Pontificibus Paulo I V. Pio I V. & V. confirmata est : ergo, &c. Quintum & postremum. Matrimonium initum cum aliquo impedimento dirimente contra legem tantum Ecclesiasticam est nullum conscientiae jure, ex omnium sententia, & Ecclesiæ generali consuetudine, & quotidianis Apostolicæ sedis responsis, & dispensationibus : ergo acta contra humanam legem in quovis foro pro inutilibus & infectis habenda sunt.

Quamvis hæc ita se habeant, ipsa tamen veritas æquitatisque largitur, ut & interpretationis & distinctionis benignitate quadam illa ipsa temperemus. Dico igitur, cum omnia jura naturalia, divina & humana, æquitatem tueantur, in eo præsertim rerum genere, quæ prætermitti nonnumquam possint, & suscipi contrariæ : dico, inquam, ab ipsa æquitate impetratum esse ; ut, quod aut ob justam inscitiam, aut ob quampiam gravem necessitatem, siue impotentiam secus quam humana lex statuit, actum est, irritum & infectum esse non debeat. Quando præsertim intelligi potest legem & legiflatorem ejusmodi temporibus concedere, ut à præscriptione verborum discedi possit, Tunc enim menti paretur legis & legislatoris. Etenim, ut inquit D. Thom. in 1. 2. q. 96. art. 6. cum ad superiorem recurri non potest, ipsa necessitas dispensationem habet annexam : quia necessitas non subditur legi. Ac D. Antoninus in 1. par. tit. 17. cap. unico, de lege canonica, §. 6. commendat illud Gratiani. 1. qu. 1. remissionem, §. sed notandum : Necessitas non habet legem, sed ipsa sibi facit legem : & quoniam justa ignorantia legis, seu facti, non minus exculationis habet, quam necessitas : idem, cum quis aut per inscitiam expertem culpæ, aut cogente necessitate ab humanæ legis præscriptione recedit, si jura divina, naturæ, & gentium, conservata sint, nihil est cur illud factum infectum debeat esse : nam, ut factum sit, & tolerari debeat, æquitatis ratio facit.

Itaque hoc jus æquitatis suadet, ut matrimonium auctoritate Ecclesiæ palam, & cum bona contrahentium fide celebratum, quamvis postea reiectum sit impedimentum quodpiam dirimens, quamvis sit illud juris

naturalis & divini impedimentum, si nec probari potest Ecclesiæ, nec obest contrahentium saluti, & resectum turbas facere possit, matrimonium tolerari debeat: & ob fidem probam proles erit legitima. Non tamen illud dederim, ut quis umquam ob quamlibet necessitatem cum impedimento dirimente nuptias sciens contrahere possit: quia matrimonium non solum est contractus humanus, sed etiam sacramentum; quod non permittit id omne, quod in reliquis humanis actis necessitas concedere solet. Et præterea constat, nec legem nec legislatorem velle, ut nullo casu cum impedimento dirimente matrimonium contrahi possit.

6. De locatione fructuum Ecclesiasticorum, cum ejus causa, aut ignorantia justa, aut necessitas extitit, idem cenfeo. Nec aliter judicandum esset de alienatione pupilli, aut minoris, quando ob eandem necessitatem, vel ignorantiam cum eo contractum esset: nec ulla re in contrahendo conditio ejus facta esset deterior: ut ipsi in alia nostra disputatione multis rationibus confirmavimus: certisque legibus docuimus, non omnia, quæcumque cum minoribus geruntur, irrita esse, vel etiam rescindenda: nam in lege, quod si minor. §. non semper. ff. de minoribus, cautum est his verbis. Non omnia, quæ cum minoribus geruntur, rescindenda esse, sed ad bonum & æquum redigenda: & lex, non omnia, eod. tit. decernit, non singula, quæcumque annis viginti quinque minores gerunt irrita esse: sed ea tantum, in quibus vel ab aliis circumventi, vel sua facilitate decepti sunt: & Navarrus in 4. lib. suorum consiliorum, tit. de sponsal. cons. 39. num. 11. probat, pupillum proximum pubertati, qualis est femina post novum annum & dimidiatum, & mas post decimum dimidiatum, contrahere posse, & contrahendo obligari naturaliter ex l. 1. ff. de action. & obligat. & ex §. pupillus, institution. de inutilibus stipulationibus: & ex aliis, quæ citat Decius in l. negotiis ff. de regul. juris.

7. Videndum autem est, ne in ejus erratulo hæreamus, in quo mihi narratum est, quempiam hæsisse hominem non indoctissimum suo etiam judicio satis doctum, qui

docuit, qui sciens censum instituit contra constitutionem Pii V. eum mortiferam quidem culpam contraxisse; sed tamen, si jure gentium, vel naturæ contraxit, contractum valuisse: quod à viro sapiente vel somniantе fingi non poterat: quid enim tam contrarium bonæ fidei, quàm scelus, & lethale crimen? ergo cum fraude violat legem, qui in eam tale peccatum peccat. At fraus non solum humanæ, sed etiam divinæ & naturali legi est maximè infesta: quare tunc actum adversus legem humanam, non solum humano jure, sed etiam divino ac naturali nullum est: humano quidem per se es & primò, divino verò secundariò & consequenter: quia hoc jure proscribuntur doli, fraudes, & flagitia: quibus natura non dubitatur contaminari contractus, eodémque jure cogimur, humanis legibus justis obtemperare.

Quocirca, qui vel inscitia, vel necessitate, de qua supra dictum est, adducti contra humanam legem, sed tamen non contra mentem legis & legislatoris contraxerunt, statim atque intellexerint se contra legem contraxisse, & potuerint contractum ad humanæ legis formam dirigere, facere id debent: quia, si non fecerint, bona fide corrupta, inutilis etiam, & perniciosus inciperet esse contractus. Id ego usque docui, & aliis, qui me consuluerunt suasi: & quoad facere potui, persuasi.

Ex turpi promisso stipulatione ve num aliqua oriatur obligatio.

QUÆSTIO V.

SAnè gravem satisque litigiosam disputationem ordimur, quæ multos ab hinc annos inchoata à nobis, in libris nostris de contractibus institit: nunc opitulante Deo, re melius consultata, & diutius explorata, ad exitum adducetur. Quæstio enim non modò jurisconsulto, sed etiam est perquam digna Theologo; Utrumne ex flagitioso promisso, atque convento, ulla obligatio actione existat aut exsolvendi promissi, aut flagitandi. Verbi causa, quis certa pactione

mercedis aut virginem in stuprum, aut alterius uxorem in adulterium, aut puerum in nefariam libidinem, aut sicarium in necem alterius illexit: anquiritur, an post admissa scelera, postquam suis cupiditatibus satisfecit, is, qui pretium est pollicitus, recepto, fideique promissi satisfacere debeat, pactumque pretium pendere. Dixi post admissa scelera: nam ante, utrumque stipulatorem ab criminoſa stipulatione abire oportere omnes conſentunt: nullis enim pactis, ſeu conventis, aut ſibi aut alteri neceſſitatem imponere cuiquam licuit aliquando peccandi. Verum cum quiſpiam mercedis pollicitatione objecta, quod exſpectabat, conſecutus eſt, dependendi promiſſi conſcientiæ jure, cogi-ne poſſit ac debeat, de eo non omnium Doctorem ratio oratioque conſentit.

Noſtræ ætatis nonnullus Theologus in ſua quadam diſputatione multis verbis hæc de re differens hæc omnia ponit. Primum, quodlibet peccatum, ſive quod in committendo, ſive quod in omittendo conſiſtit, non hæcenus, ut Deum offendit, ſed propter voluptatem, vel laborem, pretium mereri. Secundum, ſcleratam ſcædæque promiſſionem, vel ſtipulationem ad impetrandum facinus peccatum eſſe idem ſpecie, & numero cum eo quod admittendum eſt. Tertium, genus hoc ſtipulationum ante factum, ſeu eventum, nullam vim habere oligandi mercedis ſponſorem, poſt factum habere. Quartum, poſt eventum juſtitia naturali cogente ſolvendum eſſe pretium ei, qui pecunia corruptus facinus conſcivit. Quintum, communem hæc eſſe Doctorem opinionem D. Thom. in 2. 2. q. 37. art. 7. & q. 62. art. 5. ad 2. & Cajetani eos articulos explicantis, & Adriani in quæſtione de meretricio quæſtu, & Covarruvæ in regula peccatum, par. 2. §. 2. num. 1. & Navarri in manuali, cap. 17. à num. 30.

2. Quæ omnia, excepto ſecundo, quàm rectè ab hoc doctore dicantur, ex hac noſtra diſputatione intelligetur. Oſtenſuri enim ſumus nihil eſſe in peccato pretio dignum, non actum, non voluptatem, non laborem, non quidvis aliud Flagitii ſtipulationem prorsus irritam eſſe, & nullam, non

magis ante eventum, quàm poſt illum: facinoroſæ operæ locatori nihil omnino deberi, nec ei juſ eſſe aliquod promiſſæ mercedis poſcendæ. Hanc fermè omnium Doctorem eſſe ſententiam, duobus exceptis, Soto in 4. de juſt. & jure, q. 7. art. 1. ubi etiam ſecum ipſe videtur pugnare, ut aliàs probaturi ſumus; & Cajetano in 2. 2. q. 32. art. 7. & planiùs in qu. 62. artic. 5. Navarrus in 2. volumine conſiliorum lib. 5. de ſenten. excommun. conſ. 51. in extremo ſcribit, promiſſionem ex delicto etiam poſt impletam conditionem, eſſe nullam: verum hujus ſententia ſuo loco magis elucebit.

Neque verò in ſecundo ſuo pronunciatum, Theologus cui nunc adverſamur, ſatis collineavit; cum ſcripſit, eum, qui improba ſtipulatione crimen mercatur alterius, alterius, illud ipſum vitium, ſeu peccatum ſuſcipere, quod mercatur; furtum, ſi furtum; ſtuprum, ſi ſtuprum; homicidium, ſi homicidium emit. Atqui diſtinctio adhibenda erat neceſſariò. Etenim ſi is, qui turpi pollicitatione mercedis ſe alteri obſtringit ad facinus edendum, projecta eſt impudentia, & animo parato ad flagitium committendum, & ad luerum pro flagitio captandum, verum eſt pronunciatum Theologi: ſin autem qui pecunia, aliòve promiſſo corrumpuntur, voluntate à flagitio abhorrent, & flagitioſa lucella minimè conſectantur: is, qui hoc genus hominum ad flagitii turpitudinem perversa ſtipulatione proleſtat, duplicem culpam contrahit: primam, quæ eſt illa ipſa, pro qua mercedem offert: ſecundam, ſcandali, quo animam occidit ejus, quem ad delinquendum inducit.

Sed ne forte à propoſito aberrare videamur, ad quæſtionis, quæ in manibus eſt, explicationem revertamur: quæ quidem explicatio ut undique completa ſit tria mihi faciendæ ſunt omnino. Primum docebo, omnem ſtipulationem inhoneſtam, omne pactum, & conventum, quod turpitudine & ſcelere ſcædatum eſt, non eſſe ratum, eſſe inutile, nullamque parere obligationem & actionem in Chriſti & naturæ politia. Deinde oſtendam, etiam poſt factum vim nullam habere. Ad extremum, quæ contrariæ opinionis fidem extruere videntur, dejiciam

omnia. Ac primum illum locum de turpium stipulationum vitio, tum pontificii, tum imperatorii juris auctoritate, tum Doctorum consensione, tum rationum firmitate haud difficile est tenere.

Totius igitur probationis principium sit jus Pontificium, in quo hæc omnes reperiuntur sententiæ præcipuas dumtaxat seligam. In Decretali, pactiones: quæ est Greg. IX. de pactis, sic Gregorius. Nam etiam juxta legitimas sanctiones pactum turpe, vel rei turpis, aut impossibile, de jure vel de facto nullam obligationem inducit. Glossa in illa verba, rei turpis: nulla inquit rei turpis est obligatio. ff. mandati l. si remunerandi §. rei turpis: & in verbo, legitimas, Secundum leges turpe pactum non tenet. In regulis juris hæc sunt. Non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum. Regula non est obligatorium. de reg. jur. l. 6. Glossa, & habuisti idem de impossibili supra eodem, nemo potest, ut ibi dixi; hoc est impossibile moris, vel juris; & ut hic dicit Dynus; quæ contra bonos mores sunt, impossibilia dicuntur de jure. ff. de cond. instit. l. filius. & l. conditiones, & l. quidem. Non tenet ergo turpe pactum, vel contra bonos mores. Hactenus Glossa, & regula in malis, eodem tit. in malis, promissis fidem non expedit observari. In additione ex Dyno hæc item habentur. Idem Dynus, qui dicit mala promissa ipso jure vitari. ff. de pact. l. jurisgentium. §. generaliter. & de verb. obligat. l. generaliter. & l. veluti. & l. stipulatio hoc modo & l. si plagii. & l. si stipuler. instit. de inut. stipul. §. quod turpi. & in utriusque regulæ explanatione utitur Glossa exemplis post factum. & in regula quæ contra. Quæ contra jus fiunt debent utique pro infectis haberi: at quæ contra bonos mores fiunt, fiunt contra jus divinum, humanum, & naturale; ergo pro infectis habebuntur, & 22. quæst. 4. can. in malis promissis. In malis promissis rescinde fidem: quia impia est promissio, quæ scelere adimpletur. Ubi Glossa admonet malum promissum non esse servandum. & can. si ad peccatum. eandem dist. & caus. Non est appellanda fides, quæ ad peccatum faciendum adhibetur, ex Augustino

de bono conjugali, c. 4. ubi Glossa ait, nullam contrahi obligationem in turpibus.

Jura nunc civilia inspiciamus, in l. generaliter. ff. de verborum obligation. his verbis cavetur. Generaliter novimus turpes stipulationes nullius esse momenti. & in l. mercedem. C. de conditione ob turpem causam, ex stipulatione contra bonos mores interposita denegandas esse actiones juris auctoritate demonstratur. & in l. pacta quæ. C. de pactis. Pacta, quæ contra leges, constitutionesque vel, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati juris est. Huic legi par est illa, quæ extrema est in eod. C. eodemque tit. & C. de inutilibus stipulationibus. l. ex instrumento. Cum omnia quæ contra bonos mores in pacto, vel stipulatione deducuntur, nullius momenti sint. Quid leges apertius afferre poterant? idem probant duæ aliæ leges. lex alia. §. 1. ff. soluto matrimonio. & l. 1. §. Si conveniatur. ff. depositi. & in ff. de pactis. l. jurisgentium. §. Si ut maleficium. Si ut maleficium fiat, promissum sit, nulla est obligatio ex hac conventionem. & in ead. l. §. Si paciscar. Pacta à jure remota servare non oportet. & eodem. §. Stipulatio interposita de iis pro quibus pacisci non licet, servanda non est, sed omnino rescindenda. & ff. eod. l. si unus. §. Illud, Illud nulla pactione effici potest, ne dolus præstetur. Et sequenti §. Pacta contra publicam utilitatem, vel quæ turpem causam continent, non sunt servanda. & l. si plagii. ff. de verb. obligat. si plagii faciendi, vel facti causa concepta sit stipulatio, ab initio non valet: quæ lex jugulat omnino sententiam illius Theologi: & instit. de militibus stipulationibus. §. Quod turpi. Quod turpi ex causa promissum est, non valet. Leges alias non minus illustres repetere possem, nisi has commemorasse satis cuique esset.

Prudentis item disputatoris esset, Doctorum testimoniis in hac causa supersedere: cum tam explanatæ legum voces suorum interpretum, omniumque, qui illis parere debent, patrocinium minimè desiderent. Sed quoniam res agitur cum pertinacibus adversariis, hoc genus probationis haud prætermittendum est. Bartolus, Baldus, Paulus

Castrensis, Alexand. Immola in l. generali-
ter. & in l. si plagii. ff. de verb. oblig. aper-
tè hoc fatentur. & Baldus negat remunerari
posse maleficium. & Alex. ex Paulo Cast. in
l. si plagii, scribit, dispositionem remune-
ratoriam maleficii esse nullam: & hanc esse
opinionem communem, pontificii juris ex-
plicatores videto in cap. postremum de pa-
ctis. in cap. quia plerique, de immunit. Ec-
cles. & in cap. cum sit nimis de Judæis.

Alteram partem disputationis ingredia-
mur; certisque rationibus persuadeamus
etiam post eventum & maleficium nullam
superesse obligationem illius quoquomodo
remunerandi: quam sententiam Doctorum
communem esse scribit Alex. in l. si plagii.
ff. de verb. obligat. ubi docet ex Paulo Ca-
strensi, dispositionem, verba sunt ejus, re-
muneratoriam maleficii esse nullam. & Bal-
dus negat remunerari posse maleficium. Sed
hunc ipsum locum argumentis urgeamus:
& primo loco exponamus ea quæ leges sug-
gerunt: quæ quidem leges dicunt, stipula-
tiones contra bonos mores esse nullas, nul-
lam vim habere, nullam obligationem pare-
re, pro infectis habendas esse, non esse ser-
vandas, esse rescindendas omnino, esse
inutiles.

6. Sit igitur primum argumentum. Si post
factum servandæ sunt: ergo habent aliquam
vim, aliquod momentum: at id universæ
leges inficiantur. Secundum. Sunt omnino
rescindendæ: ergo etiam post factum; alio-
qui non omnino, sed ex parte, id est, ante
factum dumtaxat. Tertium. Sunt pro infe-
ctis habendæ: at ex non facta stipulatione
non potest jus facti oriri. Quartum. Non
sunt servandæ: ergo nec post factum: nam
certum est ante factum ab iis recedi, & non
servari inter stipulantes. Quintum. Sunt
inutiles: ergo post factum non debent esse
emolumento alterutri contrahentium; nec
ei, qui sceleratæ paruit stipulationi admit-
tendo scelere: nam ante admissum certum est
fere illi non esse utiles. Sextum. Fraudem ad-
mittere in deposito, est res facti: at negat
lex valere stipulationem de fraude non præ-
standa in deposito. Septimum. Lex, si pla-
gii. ff. de verb. obligat stipulationem con-
ceptam causa plagii faciendi, vel facti, non

vult ab initio valere: ergo nec ante, nec
post factum plagium: quæ lex rem totam
conficit; de qua differitur. Octavum. Obli-
gatio & actio sunt ad aliquid, ut ipsi sæpe
aliàs probavimus: ergo ubi non est locus
actioni, nec obligationi erit: sed post fa-
ctum non potest stipulator unus improbus
adversus alterum agere: ergo alter ei non est
obligatus; minor probatur: quia, ut est in
l. itaque fullo. ff. de furtis; actionem ex im-
probitate sua nemo consequitur. Nonum.
Concedit adversa sententia stipulationem fla-
gitiosam ante factum esse nullam: ergo con-
cedere debet etiam post factum: nec enim si
post factum vim habet, eam habet ex novo
pacto, seu conventionem inter contrahentes,
sed ex illa, quæ factum præcucurrit: at illa
teste adversario fuit nulla: ergo, &c. De-
cimum. Stipulationis contractus est situs in
verbis, ut inter omnes constat: sed turpis
stipulatio formam non retinet contractus;
quæ est legitima contrahentium consensus:
ergo prorsus obligatione caret, sive quæ fa-
ctum antecedit, sive quæ sequatur. Unde-
cimum. Si obligatio vera & legitima, semel
extincta, numquam reviviscit: ergo multò
minus obligatio; quæ numquam fuit ante
factum; & pro infecta, nedum extincta ha-
betur à legibus, à ratione, jurèque naturali,
post factum aut reviviscet, aut existet. Duo-
decimum. Lex, ratio, natura, Deus, mul-
tò magis oderunt, puniuntque turpitudinem
rei factæ, quàm faciendæ; flagitii commissi,
quàm committendi: ergo si propter turpitu-
dinem rei nondum factæ obligationem tol-
lunt ex promisso, & stipulatione, multo
magis tollere debent ob turpitudinem jam
factæ. Decimumtertium. Obligationes, quæ
ad malum inducunt, & scelera foveant, to-
lerari non debent: sed, si turpia promissa
post factum servanda forent, peccandi li-
centia corroboraretur; & aditus ad infinita
scelera patefieret: ergo. Decimumquartum.
Ob eas stipulationes, de quibus contendimus,
lex civilis post factum actionem nullo
modo permittit, de quo ipso nullus nobis
contradicit: ergo nec jus naturale, nec divi-
num, nec canonicum, permittere debet: at
sublata actione nullus obligationi locus re-
linquitur, quare, &c. Decimumquintum.

Votivæ

Votivæ & juratæ promissiones, quæ nos Deo devinciunt, multo plus habent roboris, quàm humanæ: sed ex sententia communi Theologorum in 3. sent. dist. 39. & in 4. dist. 38. promissiones ejusmodi, si peccata sint, etiam post factum servandæ non sunt: ergo multò minùs humanæ. Decimum sextum. Jus ex injuria non nascitur, neque nasci debet: si ergo ex injuria facienda cuiusvis pacti & promissi interpositu nullum oritur jus; multò minùs ex jam facta oriri debet.

7. Postrema ratio est Durandi, cui nullus refragabitur, non prava animi contentione provectus. Sic enim argumentatur in 3. sent. dist. 39. quæst. 4. jusjurandum, quod turpi conditione conceptum est, ubi ea extiterit, non esse necessariò servandum. Qui votum facit inhonesta conditione pollutum, si post conditionis eventum illud cogitur solvere, accidere id non potest, nisi quia furtum v. g. è sententia evenit, at ob id votum solvere est novo se impietatis scelere obligare. Quare, qui aiunt, postquam extitit conditio, voto satisfacere debere eum, qui ad votum turpem conditionem adjunxit, quamvis non ex conditione fieri id debere dicant, aientia & negantia eodem tempore fateri coguntur, inquit Durand. tota enim obligatio è conditione apta est. Quæ argumentatio in omnia promissa & conventa valet, quæ aut conditionis inhonestæ, aut flagitii adjunctione inquinantur. Ut, tantum tibi dabo, si plagium, si necem feceris; si alio quopiam scelere mihi obsecutus fueris. Juramentum, inquit D. Thom. in 3. sent. dist. 39. quæst. 1. art. 3. quæstiuncula 1. quod de necessitate ad peccatum obligat, ab alia obligatione evacuatur; id quod cadit in quamlibet promissionem non juratam, cujus minùs arctum est vinculum.

8. Dicunt pro testimonio in hac ipsa causa, omnes illi, qui jubent restitui lucra facta cum turpitudine utriusque partis: quorum communis existimatur opinio: ut ex ea, quæ cum hac jungetur quæstione intelligetur. Stat in hac eadem Navarrus, in Manuali, c. 17. num. 31. ubi ait, titulum quo aliquid pro maleficio datur, esse ipso jure nullum: & num. 4. stipulationem fa-

ctam meretrici de pretio dando, negat valere: nec meretricem ex ea posse agere: & numer. 41. opinionem hanc nostram omnino confirmat. Covarr. in relect. reg. peccatum l. 6. p. 2. §. 7. Stipulationes, de quibus loquimur, ait, verba sunt ejus, à legibus invalidari quoad jus agendi; sed non quoad jus retinendi. Medina. C. de rebus restituendis, quæst. 20. idem tuetur acerrimè: nec sinit meretricem retinere quod lucratur, tamquam rem sibi debitam; sed tantum ex donatione. Quamquam in calce illius quæst. 20. & quæst. 28. addat post factum ex fidelitate implendam promissionem: sed ne secum ipse pugnet, intelligamus eam fidelitatem ad obligationem tantum gratuitam & moralem pertinere: quæ tamen ipsa conscientiam minimè cogit ad agendum.

Quocirca circumspectis rebus omnibus, 9. rationibusque subductis hujus secundæ partis hæc summa esse deberet: in contractibus, pactionibus, stipulationibus, promissis, quæ cum honestate morum, cum legum sanctitate pugnant, nullam obligationem, quæ ex contractu sit, & dicatur, inesse: sed obligationem dumtaxat ex maleficio, quæ facit, ut contrahentes non solum ullo præmio, sed æternis malis, atque tormentis apud Deum, apud homines etiam sint ultimo supplicio digni. Verè enim illud à D. Thoma editum est in 4. lib. sent. dist. 17. quæst. 2. art. 3. quæstiuncula 2. ad 1. argum. Quilibet peccator non solum æterna, sed etiam temporali morte dignus est.

Ac ne diutius in rebus perspicuis & per se cognitis hæreamus, ad tertiam partem disputationis accedamus: atque ex altera parte, quæ dici possunt, videamus, ac diluamus. Porro autem maximum adversariæ rationis fundamentum est, in flagitiis eorum, qui ad sceleratè agendum aut corpora, aut operas suas locant, duo spectari debere; unum est pravitas actionis, Deique offensio; alterum, quod pravitas non est, uti est voluptas, molestia, entitasque actionis: primum venale esse nequit; secundum per se, suaptèque natura vendibile est.

Verum nulla id est accurata consideratione inventum. Si enim res quæpiam, quia

ens est, vendibile est: ergo Deus, Angelus, animus rationalis, gratia divina, sacramenta quia entia sunt, & quidem nobilissima, vendi possent. Ad hæc, si res sacræ, quæ omne pretium vincunt, venales esse non possunt; ea, quæ à pravitate abjungi non possunt; & quæ sunt infra omne pretium, vendi poterunt: Adde, quod res non cadit sub contractum, aut venditionis aut locationis, quia res est; sed: quia utilis: at res flagitiosa nec scelus patranti, nec cuiquam alii utilitatem præbet: interimit enim virtutem; quæ præcipuum & verum bonum est in rebus humanis.

In voluptatem verò hæc item propriè dici possunt. Primum, voluptates, quæ improbas actiones sequuntur, improbas esse, & suarum actionum naturam nancisci, scripsit Arist. in 10. ethico. c. 5. ergo voluptas, quæ est maleficii comes, scelerata est: ergo nec ullo minimo momento plus voluptati quàm suæ actionitribuendum. Deinde, voluptas cum vitiosa actione hærens famulatur improbitati, & vitio, & illud facit diuturnius & jucundius; mala est igitur: nullius igitur pretii. Post, id, quod ab actione separari non potest, pretium separatum habere non debet: sed voluptas ab actione separari non potest, ut ait in eod. loco Aristot. sic enim cum actione copulatur, ut illo ipso teste pene res eadem videatur: ergo sejunctum præmium habere non debet. Confirmatur. Nemo voluptati actionis, sed ipsi actioni pretium pendit; ut scriptioni, lectioni, ædificationi, curationi, ventioni, navigationi, fossioni: quod certo est argumento, non voluptatem operis, sed opus ipsum æstimari: opus autem voluptuosum malum tum apud Deum, tum apud homines non præmium, sed supplicium mereri nemo ambigit. Tum si voluptas, aut molestia operis vitiosi meretur præmium: ergo diligere potest, & eligi: at quis ita desipiat, ut sine nova culpa quempiam credat diligere posse eam voluptatem, aut molestiam, quæ ex facinorosa extitit actione? Postremo: si actus vitiosus, aut ratione entis, aut voluptatis, aut molestiæ, seu laboris meretur præmium, sive justam mercedem, cur à principio stipulatio de pre-

tio illis separatim solvendo improbatur? Hoc igitur everso fundamento, reliqua haud laboris operosi fuerit summovere.

Secundum contrariæ opinionis firmamentum est: quod stipulatio cum meretrice inita de dando pretio ob turpem concubitum, saltem post factum valet: cogiturque ab iudice scortator conventum pretium solvere: siquidem ut meretrix turpiter faciat in eo, quod meretrix est, non tamen turpiter accipit, ut est in l. 4. ff. de conditione ob tur. cau. quam legem secuti sunt omnes Theologi. & Alex. Halensis in 4. p. q. 24. memb. 5. art. 3. §. 6. citans D. Augustinum, ait meretricem turpiter acquirere, sed non turpiter accipere. Ac fermè Doctorum indoctorumque hominum conspiratione constat, suum corpus vulgantibus meretricibus mercedem deberi.

Tria sunt hujus secundæ rationis capita: quæ nostram diligentiam in excutiendo desiderant. Primum est, Num stipulatio inter scortatorem, & scortum valeat. Secundum, Utrùm illa turpiter accipiat. Tertium, Utrùm tamquam jure sibi debitum capiat, quod capit.

De primo capite nemini assentiri possumus: ruerent enim illa omnia, quæ adhuc ædificavimus. Etenim si stipulatio & promissio comparata ad meretricium coitum, est jure naturali ac divino interdicta; & est peccatum suppliciis mactandum sempiternis; turpem & flagitiosam esse oportet: nec cum minùs quàm aliæ turpes stipulationes bonis moribus adversetur, non video cur hæc una valere debeat. Scio Bartolum & Cynum in l. 4. ff. de cond. ob tur. caus. credidisse ejusmodi stipulationem valere: & de Cyno quidem testatur Rosella, in verbo, Restitutio, sectione 14. num. 14. de Bartolo, Navarr. in Summa cap. 17. num. 40. quem ait à multis esse receptum; de utroque autem Adrianus, in 4. tract. de restitutione, questione, quæ incipit. Oritur alia questio.

Verùm potior nobis est Glossarum auctoritas in l. 4. ff. de cond. ob tur. cau. & in l. 2. eod. tit. & in l. affectionis ff. de donat. quas multi complexi sunt eodem teste Navarro, quæ negant meretriciam stipulationem, de qua nunc disceptatur, valere, ex

eaque agi posse. Et licet Navarrus Glossas, & Bartolum ita conciliet, ut hunc verè opinatum esse dicat in foro externo, illas veras esse dicat in foro conscientiae; nihilominus cum leges civiles sint, & quæ fori civilis sunt, tractent, nobis etiam in foro civili videntur esse intelligendæ.

Secundum & tertium caput interpretationis indigent. Meretrix enim & turpiter, & non turpiter, accipit: turpiter, si vel propter stipulationem, quæ criminosa fuit, vel propter scortationem, quod crimen est: quum enim causa acceptionis turpis est, turpem quoque acceptionem esse necesse est, novoque crimine contaminatam: non turpiter accipit, si aut tamquam munus, seu tamquam quod gratuitum capit, quod capit, aut tamquam quid derelictum, ut ait Navarrus, in Summa cap. 17. num. 40. secutus Antoninum: vel, ut nos censemus, si accipit tamquam lucrum à lege sibi tributum legèque jubente, ut mox enucleatius dicturi sumus, sibi addictum. Illud porro in Navarro non probo, num. 36. quod vitam profiteri meretriciam; vel, ut is loquitur, meretricari humano jure negat esse turpe: nam palam pugnat cum l. 4. ff. ob tur. cau. ubi dicitur *turpiter facere meretricem, quod meretrix sit.*

12. Tertium caput est multorum opinione infirmius. Primum, quia illud, quod tamquam exploratum sumitur, scorto promissum munus deberi, non habet multorum & gravium auctorum approbationem. Huic enim luparum gregi nihil justitiæ lege tribui oportere perspicuis rationibus ostendit Navarr. in Summa cap. 17. num. 38. & iis quæ antecedunt: & Medina C. de reb. rest. quæst. 20. nec mens alia Adriano fuisse videtur in qq. de restitut. quæstione, quæ incipit. Restat inquirere an extorta. Ubi ait opus facientis malum, nullius esse valoris, verba sunt ejus: & quæstione, cujus est initium, Oritur alia quæstio. in cod. tract. non vult valere stipulationem, qua leno mercedem lenocinii stipulatur; licet donatio valeat. l. mercalem. C. de cond. ob tur. cau. nec eo loco Adrianus aliter de stipulatione meretricis sentit. Deinde sciendum est, non parum inter hæc duo differ-

re, meretricem turpiter non accipere, & promissam mercedem jure persequi. Nam turpiter non accipit, si eo modo accipit, ut paulò antè dictum est, turpiter verò; si vel propter flagitiosam stipulationem, vel propter flagitium accipit: quandoquidem in stipulatione & flagitio nulla sit obligatio nisi ex maleficio.

Tertium igitur restat, ut quemadmodum jure pactum fœdæ libidinis pretium petere meretrix possit, exquiramus. Bartolus, Cynus, eorumque asseclatores, ideo jure petere arbitrantur, quia à primo stipulatio rata fuit: id quod à nobis improbatum est. Alii nonnulli jus petendi in eo agnoscunt; quia actus veneris vendibilis est: sive quia ens; sive quia voluptarius. Rationem hanc commenti sunt explicandi Cajet. Sotus, Theologus ille locis à nobis quæstionis initio patetactis, nec non Covarr. in relect. reg. peccatum par. 2. §. 2.

Poterant hujus opinionis patroni principem nominare Alexandrum Alen. qui in 4. par. summæ q. 33. memb. 2. art. 2. scribit his verbis. In actu coitus fornicarii, quia corpus, quod est liberæ potestatis, alicujus servitio, & voluntati alterius exponitur, sicut accidit in expositione equi, vel domus: quod accipitur pro hujusmodi opere, vel actu, transfertur in dominium accipientis; & justè possidetur. Verùm hæc Alexandri sententia parum adjuvat illos: nec enim dicit pro actu venereo pretium deberi meretrici: sed quod ei datur, in ejus dominium transferri. Quare in q. 24. memb. 5. art. 3. §. 6. dicit justum esse pretium pactum dare meretrici, ut possit, inquit, retrahi à peccato; & ne ulterius peccet: non dixit Alex. quia scortatio digna sit pretio: sed ut possit retrahi à peccato.

Sequitur ut meam ipse sententiam exponam: cujus expositio vereor ne novitate ipsa minùs alicui probabilis videatur. Nam in modo Cajet. & Soti nihil esse veritatis suprà multis argumentis ostendi. Mihi igitur attentius cum animo meo consideranti hæc tria occurrebant. Unum est. Civitatum principes, & legislatores necessitate adductos meretricum genus, quæstumque meretricium permittere, ut hoc minore malo mul-

tò majora mala & scelera caveantur : nam , si meretrices ab hominum cœtibus obligarentur , eodem tempore in civitates stupra , incestus , adulteria , sacrilegia , aliâque innumera flagitia infunderentur , quæ sapientis Rectoris , est , nulla ratione in hominum vita tolerare. Alterum est , ceterorum flagitiorum , quæ legibus puniuntur , lucra fiscum vindicare , ex l. Lucius. ff. de ju. fis. lucrum autem ex peccato meretricio relinquere meretrici. l. 4. ff. de cond. ob tur. cau. idque ob multa commoda , quæ civitatibus , hominûmque societati comparantur. Tertium. Legem justè in eum posse animadvertere , qui cum vulgari scorto volutatur : & , quia peccat , justam ei mulctam irrogare : hæc autem , ut promissam mercedem solvat scorto , nulla alia sententia judicis expectata. Dico igitur meretrici pretium deberi non ex contractu aliquo justo ; non propter peccatum suum , sed scortatoris , quem communis judiciorum consuetudo , & lex mulctat eo modo , ut dixi. Quæ verò à me de meretricibus dicta sunt , de iis , quæ viros non habent , dicta sunt : nam quæ viros superstites habent , ab Ecclesia minimè tolerantur. Quare Perusina civitatis Episcopus Neapoleo Comitulus frater meus ejusmodi meretrices vinculis , verberibus & exilio punit. Ergo reliqua dissolvamus.

14. Possent tertio loco nobis hæc omnia obijci. Sponsio futurarum nuptiarum ; quæ sponsalia vocantur , facta cum muliere ea conditione , si sui corporis copiam sponsori fecerit , valet : facta etiam remota omni conditione ab eo , qui vel consanguinitate , vel affinitate vel sollemni voto castitatis impeditur , ante Concilium Tridentinum impedimentum justitiæ publicæ honestatis gignebant ex Decretali prima de sponsalibus , lib. 6. contractus item matrimonii turpis conditionis accessione , modò unum aliquod è tribus matrimonii bonis non evertat , ratus est , ex c. postremo de conditionibus appositis. Respondeo , istas omnes pactiones ratas in Ecclesia haberi , non ex vi ipsarum pactiorum (nam apud alias nationes ratæ minimè essent) sed ex ipsius Ecclesiæ constitutione ; quæ matrimonio & sponsalibus favens turpes conditiones perinde interpreta-

tur ac si non essent adhibitæ. Imò totum hoc argumentum nostram causam confirmat. Nam Ecclesia ut rati sint illi contractus , summovet turpitudinem conditionum ; & quasi purè contractum sit , ita judicari vult. Estque memoria digna præceptio illa Durandi , in 3. sent. dist. 39. quæst. 4. his verbis præcipientis. In promissionibus , obligationibus , legatis , contractibus , quæ sunt hominis ad hominem , jura possunt ponere vel tollere obligationem in pœnam delinquentis , & in favorem innocentis , seu in favorem status contractus. Ita conditio impossibilis , vel inhonesta , quæ non est contra bona matrimonii , habetur pro non adjecta , ult. cap. de cond. appos. & in legatis conditio mala habetur pro non adjecta. Hactenus ille.

Quartam igitur captionem discutiamus. 15. Facto Judæ filii Jacob tamquam pro pugnaculo contra nos utuntur. Is enim Thamar cum hædum sponddisset , si ea potitus esset , postquam cum ipsa consuetudinem habuit , ne mendacii coargueretur , hædum misit. Viden' , inquiunt , ut Judæ exemplo sit meretrici , quod promissisti , efficiendum ? Totum hoc propugnaculum quàm nullo negotio dejiciatur , ex rei gestæ narratione cognoscetur. Narrat enim Moyse Genes. c. 38. Thamar , vestitu mutato , opertaque facie , ne à Juda suo socero agnosceretur , confedisse in bivio : illic advenienti Judæ præstolatam esse ; quam conspicatus Judas cum scortum esse suspicaretur , num cum eo corpus commiscere vellet sciscitatur. At illa , quid dabis mihi , ut fruaris concubitu meo ? Cui Judas : mittam tibi hædum : illa rursus , patiar quod vis , si dederis mihi arrhabonem , donec mittas , quod polliceris : cui petenti dedit annullum , armillam , & baculum. Misit autem , verba sunt sacre historiae , Judas per pastorem , suum hædum , ut reciperet pignus , quod mulieri dederat ; quam cum pastor minimè inveniret ; accepissetque ab indigenis , nullam illic meretricem versatam esse , retulit hædum. Tunc Judas : mendacii nos arguere non poterit , nisi enim hædum. Tertio post mense quàm cum Juda concubuerat mulier , nunciatum est Judæ fornicatam esse Thamar nulum suam ; quo nuncio incitatus Judas jussit eam

produci, ut combureretur: at illa pignori-
bus exhibitis se se è flammis eripuit. In hac
omni narratione quid est obsecro, quod caus-
sam non magis opprimat, quàm erigat, ad-
versariorum?

Primum, fontis hominis nobis exemplum
proponitur, non innocentis: è quo sumi
jus non oportebat. Deinde, nos de mere-
tricularum lucris, quæ sine fraude & men-
dacio suo corpore merentes faciunt, disse-
rimus; quibus mulieribus jus omne igno-
scit: isti pro meretrice incestam mulierem,
quæ fraudem capitalem admisit, & cui nul-
la patet lex, & cui turpia lucra adimit, no-
bis obtrudunt. Quamvis enim D. Chryso-
stom. hom. 62. in Genes. tam Judam quàm
Thamar crimine liberare nitatur; eos ta-
men condemnat homil. 1. in Matth. & 3.
homilia quidem prima & tertia, Thamar;
homilia autem tertia, Judam; quem ait non
exiguam admisisse delictum. Condemnat
etiam D. August. lib. 22. contra Faustum.
D. etiam Hieronymus in quæst. Hebraicis:
à qua sententia ipsi non discessimus, quia
communis est: tametsi contraria non displic-
uerit D. Ambrosio, in 3. lib. comment. in
Lucam, nec Theodoro q. 94. in Gen.
quæ D. Ambros. sententia cum ab Juda
Thamar culpam concubitus removeat, ma-
chinam item contrariæ opinionis evertit.

16. Tum ut ad nostra redeamus, Judas mi-
sit hædum non solum, ut mercedem, sed
multò maximè ut sua pignora redhiberet:
quod ipsum apertè scribitur in illo c. 38.
& ante nos observavit Adrianus. Postremò,
hædò mittendo, Judas, non tam jus ex sti-
pulatione turpi, quod nullum erat, specta-
vit, quàm ne ullius mendacii insimulari pos-
set à muliere: eique, aut aliis despectui esset.
Itaque 70. interpretes, pro illis verbis,
Non poterit nos arguere mendacii, inter-
pretati sunt: ne fortè derideamur: nec se-
cus Aquila & Symmachus. *γινώμεθα εἰς
ἐξουσίαν*, *simus in contemptum*: quam
lectionem cum Codice Hebraico congruere
affirmat illic Nicolaus Lyranus. Ita hoc ar-
gumentum ex Judæ facinore non tanti pen-
dendum erat.

Quintum argumentum. non est viri bo-
ni mentiri: sed qui promissi fidem non li-

berat, mentitur: ergo. Respondeo aliud es-
se mentiri; aliud promissum non servare:
illud numquam licet: hoc sæpe est necessa-
rium: fidem enim ad peccandum adhibi-
tam non esse fidem appellandam satis colli-
gitur ex D. August. de bono conjugii, c. 4.
& habetur, 22. q. 4. can. Si ad peccandum.
ex quo canone hoc postremum eruitur argu-
mentum. Si quis, exemplum est Divi Au-
gustini, cum hominem spoliare non possit,
socium quærat; & cum eo de partienda præ-
da paciscatur: & commisso facinore totam
avertat ipse: Ille, inquit D. Augustinus utro-
bique perfidus profectò sceleratior judican-
dus est. Utrobique; quia nec humanæ so-
cietati, nec latrocinii socio fidem servavit:
ergo post factum videtur fides servanda con-
sorti flagitii.

Sed nimirum in ista auctoritate, & exem-
plo minimum est firmitatis; neque enim eò
delabitur August. ut honestarum inhonestarumque
stipulationum, atque contractuum
jura & obligationes confundat: verum id
tantum agit; ut, qui spolia dividere non
vult, eum hominum opinione usquequaque
perfidiosum esse ostendat: qui non modò
bonorum virorum, sed etiam latronum fi-
dem & officium prodiderit: quamvis ex
promissione ipsa nihil juris ad prædæ ini-
quæ communionem socius consequi potue-
rit: nemòque ex improbitate sua actionem
consequatur, ut ex l. itaque fullo. ff. de fur.
jam dictum est: nec judicium de communi
dividendo locum habeat inter prædones l.
communi dividundo §. Inter prædones ff.
communi dividundo: nullaque coiri male-
ficiorum societas possit l. quod autem, &
l. sequenti. ff. pro socio: neque de re non
nostra, ac furtivo spolio dividendo justum
fœdus ullum feriri cum altero possit.

QUÆSTIO VI.

Proximæ superiori quæstioni hæc est al-
tera agnata: num lucrifacta per scelus
turpium stipulationum & promissorum re-
tineri possint; an sint legibus restitutionis
obnoxia.

Et de meretricio quidem quæstu fermè

unus est omnium doctorum sensus, restitutioni illum haudquaquam esse subiectum: nisi si vel immoderatus sit; vel per fraudem, mendaciumve quæsitus; aut iis dantibus factus, quibus alienandi jus non est: *fermè*, addidi; ut Joannem Medinam excluderem, qui in C. de reb. rest. q. 20. pugnaciter defendit, meretricem non posse lucrari quidquam ex sua scortatione; nisi liberalis scortatorum accedat donatio; nihilque sibi tamquam jure debitum capere posse.

Verumenim haud parva est inter homines eruditos controversia; utrum quod publicis meretricibus jus concedit consuetudinis, & mos judiciorum, ut quæstum, quem faciunt, sibi faciant, hoc item privatis occultisque meretricibus largiatur. Angelus & Cynus. l. 2. C. de cond. ob tur. caus. & Abb. in c. quia plerique de immunit. Eccles. aiunt, meretrices privatas, quod ex meretricio lucrantur opere, debere in foro animæ restituere: quam opinionem communem appellat Adrianus: & quod denegant privatis meretricibus, multo magis aliis mulieribus; ut uxoribus, ut virginibus, ut monialibus. Imò latius diducentes sententiam, nolunt id lucri, quod utrinque versante turpitudine acquisitum est, id est, cum alter ob turpem causam dedit, alter accepit, in suo ac proprio peculio numerari posse, sed necessariò restituendum esse, non quidem danti, sed pauperibus.

Et communem hanc esse opinionem testatur Navar. in summa, cap. 17. num. 32. §. non obstat 1. à qua postea discessit, cum eam antea defensitavisset: & Covarruvias in relect. reg. peccatum, par. 2. §. 2. num. 6. conclus. 3. scribit hunc frequentiore doctorum esse consensum: & hanc ipsam tamquam communem agnovit, & secutus est Med. C. de reb. restit. q. 2. & 20. comitésque ejusdem sententiæ profert Innocentium in cap. quia plerique de immunit. Eccles. & Panormitanum ibidem, q. 10. conclus. 3. & Hostiensem in c. Cum sit, de Judæis. In eandem deductus est Paludanus in 4. d. 15. q. 2. art. 4. & art. 5. conc. 3. Huic assensus videtur Richard. in eamd. dist. art. 2. q. 5. ubi pro regula ad restituendum sumit; quoties id, quod acquiritur turpiter jure à dan-

te repeti nequit: sed hic ipse in eamd. dist. art. 5. q. 8. favet illis qui lucri restitutionem non putant necessariam, nisi cum lucrum ipsum est prohibitum. Adrianus in 4. tract. de restit. quæst. quam his verbis exorditur. Restat inquirere, an extorta, penè in extremo, statuit in ejusmodi lucro jus restituendi necessarium: additque satis esse restituere aut danti, aut pauperibus: & quod danti restitui possit, probat ex Augustino epist. 54.

Possit sententia hæc his argumentis communiri. Primum, opus peccati nihil omnino meretur, nisi pœnam æternam: nec ullius est pretii, ut in secunda parte superioris quæstionis probavimus: ergo lucrum hoc retineri non potest. Secundum, titulus, quo aliquid pro maleficio datur, ipso jure est nullus: ergo non transfert dominium. Tertium, quod datur pro actione honesta, quam quis suscipere gratis deberet, restituere debet danti: ergo, multò magis quod datur pro actione improba, quæ à cunctis vitari debet.

Inferioris memoriæ auctores non pauci contrariam sententiam effecerunt communior: scilicet lucrum, quod utriusque contrahentis turpitudinem gerit, eo excepto, quod certis legibus damnatum est, quale est simoniacum, & quod ob rem judicandam vel testimonium dicendum fieri solet, non esse à recipiente necessariò objudicandum; quia licet turpe sit, non est tamen apud multos recentes iniquum, ut admonet Gabriel. Hanc propugnant hi omnes. D. Anto. in 2. par. tit. 2. c. 15. in principio. Gabriel in 4. dist. 15. q. 13. art. 3. conclus. 1. sed apertius dist. 16. ejusdem 4. q. 4. art. 2. conclus. 3. Rosella in verbo restitutio, particula 14. §. 15. Sylvest. cod. tit. 4. q. 1. Tabiena cod. nu. 10. Angelus cod. versu, Turpe. Cajet. in 2. 2. q. 62. art. 5. & in summa, verbo, restitutio, c. quod est proximum postremo. Armilla in verbo restitutio, num. 19. & hoc inquit, tene, quicquid dicant quidam. Covarr. in relect. reg. peccatum. l. 6. par. 2. §. 2. num. 6. Navarrus in summa, cap. 17. nu. 36. & 40.

Sotus in 4. de justit. & jur. q. 7. artic. 1. neutrius partis mihi videtur esse: utramque enim sententiam concidens, novam archi-

teatur, & inconstantia loquitur. Cum enim secundæ classis auctores in turpibus compendiis, quæ servari non possunt ab iis qui ea compararunt, tantum illa modò excipiant, quæ nominatim solet lex excipere; ille multa alia secernit, quæ stipulatione maleficiorum committendorum pariuntur; eaque maleficia esse decernit, quæ sunt justitiæ contraria, ut homicidium. In eo etiam suus videri homo voluit Sotus, quòd ejusdem modi lucra ante judicis sententiam non pauperibus, ut alii omnes primæ classis jubent, sed ei, qui turpiter dedit, reddenda censet. Atque Innoc. in c. quia plerique, de immun. jus affirmat jam à dante abstulisse: & illud in sacræ pœnitentiæ foro servandum esse.

Inconstantiam verò in eo patefacit suam, quòd lucrum ex homicidio vult restitui oportere, adulterii non item, nisi ingens esset: at adulterium, non secus, quàm homicidium justitiam violat: *Cum mulier sui corporis potestatem non habeat, sed vir*, ut inquit Apost. 1. Cor. 7. Deinde, si suppellectilem, ut in verbo hæreamus Soti, non amplam servare sibi potest adultera, cur non etiam amplam? Ad hæc, si vir adulterio magnas uberèsq; mercedes collegisset, communicabit-ne cum uxore, ne justitiæ jura perfringat? nec enim minùs juris est mulieri in corpus viri, quàm viro in corpus mulieris. Quod argumentum torqueri item potest in eum doctorem, contra quem disputatum est in quæstione superiore: is enim statuit, id, quod mulier ex adulterio acquirit, deberi viro: ergo quod eodem modo vir acquirit, debetur uxori. Itaque hæc Soti non satis concinunt. Ille ipse doctor lucrum filiifamilias patri tribuit: sacræ virginis seu monialis, sodalitio in quo commoratur. At Covarruvæ in reg. Peccatum, par. 2. §. 2. num. 3. longè alia sententia fuit: genera enim hæc personarum lege restituendi cuiquam exsolvit, etiam monacham. De monacha illi non assentior: quia, cum nihil habere possit sui ac separati, quæ acquirit, monasterio acquirit. Nav. in sum, cap. 17. num. 34. mulieres, quæ meretrices non sunt, è vinculis restitutionis eximunt; quod facit pariter Cajetanus in 2. 2. qu. 62. artic. 5.

reliqui omnes secundæ opinionis patroni.

Summa igitur hujus sententiæ hæc est. 4. Demptis iis lucris, quæ non solum turpia, sed etiam iniqua sunt, quia lex ipsa secernit ac damnat, reliqua omnia, quæ turpitudinem habent utriusque stipulatoris, servari posse quam sententiam Gabriel in 4. sent. dist. 15. q. 13. art. 2. coroll. 1. tutiorem appellat, ideo, quòd non perinde, ut prima hominum conscientias laqueis irretit.

Ex doctrina D. Thom. profecta videtur hæc secunda opinio, ut multis est persuasum: is enim in 2. 2. q. 32. art. 5. & q. 62. art. 5. non vult ea lucra intrat jura restitutionis esse, quando acceptio non est lege interdicta: quamvis sint ex turpi causa, sed fortasse, quod dixit D. Thomas, propter lucrum solum meretricis dixit, ut exemplum declarat. Et nimirum in hac parte, quæ à tot defenditur; majora & plura sunt rationum momenta: præcipua hæc sunt. Primum in legum auctoritate minimè dubia positum est: ea enim, quum facti turpitudine tam dantem quàm accipientem attingit, accipienti magis favent: & ejus, qui capit & possidet, potior conditionem esse decernunt: legem audi, si ob turpem causam. ff. de condit. ob tur. caus. Porro, si & dantis & accipientis turpis causa sit, possessorem potior conditionem esse: & ideo repetitionem cessare; tametsi ex stipulatione solutum sit. & regula juris canonici lib. 6. In pari delicto, vel causa, potior est conditio possidentis: at quo pacto potior sitis, qui à turpiter dante accepit, si retinere non potest?

Quòd si quæras, cur majore odio jura 5. prosequantur promittentem, & largientem mercedem ob turpem causam, quàm accipientem: Respondeo; æquissima id ratione fieri. Etenim qui pretiis muneribusque illectus facinus facit, uno modo peccat: & unam culpam contrahit: at qui hominem sæpe nec paratum, nec imminentem ad scelus, pollicitatione & præmio ad maleficium allectat, duplex crimen subit. Primum est, quòd alteri vitam cœlestis gratiæ eripit, & virtute spoliatur, mancipium vitii facit, hostem honesti, justitiæ, publicique otii; humani generis, ac suorum civium labem: & ad improbè semper agendum proclivem.

atque præcipitem. Secundum crimen est illud ipsum, ad quod alterum invitat. Ita videas Innocentium III. in cap. mulieres de sententia excommunicationis, severius animadvertere in eum, qui flagitium mandat, quam in eum, qui committit. Arcopagitæ verò acerbiorē pœnam infligebant ei, qui muneribus & persuasū, quam qui vi alienam uxorem corrupisset: quemadmodum est apud Lysiam in oratione de cæde Eratosthenis.

6. Secundum caput institutæ probationis est in regula Vervecelli, quæ postea probata est à quàm plurimis. Quoties certæ personæ res non est restituenda; restitutionem esse consilii, non præcepti, voluntatis, non necessitatis; iis rebus exceptis, quæ invito domino, aut oblata, aut possessæ sunt. Tertium caput est in illo axioma Cajetani, quando acceptio non terminatur ad injustum, id est, non est cum injuria, aut damno cujusquam, non subest legibus restituendi. Quartum, in æquitate juris naturalis, ut quando voluntate ejus qui rem alienare poterat, sumus emolumentum consecuti, nos ipsi privari minimè cogamur; & in alterum, contra ejus qui dedit, voluntatem transferre. Quintum caput in eo consistit, quod ferè à prudentibus, eruditisque sacerdotibus factitatur: qui hujusmodi personis onus restituendi nequaquam imponunt. Quamvis facerent consultissimè, si ad avertendos homines ab similibus lucrorum cupiditate, & à sceleribus, ad quæ eos improbi quæstus aviditas impellit, in sacræ confessionis judicio sic eos castigarent, ut omne in egentes conferrent, quantum lucrari fecerunt. Sanè certè nimium durus is arbiter haberetur, qui fabro mercedem omnem adimeret, quam locanda opera ad fabricandum opus lege interdictum accepisset: aut stipendia restituere militem cogeret, qui in bello, quod injustum esse sciebat, meruisset.

Quæ duo exempla à Covarruvia adferuntur in regula Peccatum, part. 2. §. 2. num. 6. Illud autem Covarruviæ in eo ipso numero non libens admitto: quod pecuniam acceptam ob maleficiū, antequam sit illud admissum, non vult restitui debe-

re danti: quodd eum ad redhibendum lex faciat inhabilem: Non displiceret opinio nisi esset singularis. Illud etiam scito, quamvis fiscus lucra maleficiorum usurpare soleat: l. Lucius. ff. de jure fisci, nihilominus ea à flagitiorum architectis retineri posse, quoad sibi sententia judicis auferantur.

Quod verò Paludanus in 4. dist. 15. q. 7. 3. art. 5. concl. 2. & 3. quem alii nonnulli sequuntur, ait, hujus generis lucra à fisco retineri non posse, sed in pauperes eroganda esse; neque in ea plus juris obtinere fiscum, quam eos à quibus ablata sunt: hoc inquam est omnino ejiciendum: oppositum enim ratio concludit. Nam, si post sententiam ad ea lucra captanda & servanda non minus juris habet fiscus, quam fontes ante sententiam habebant: ergo sicut scelerum opifices illa priusquam à fisco auferrentur, servare sibi poterant, sic post sententiam tamquam sua servare poterit fiscus. Quamquam Paludanus nullo pacto concedit illa ipsa lucra fontibus. Deinde, cum fiscus multas ob scelera irrogatas nocentibus reis in Principis cella asservare meritò possit; cur hæc item, de quibus disputatur, non condere poterit? Jam verò perfacile est adversariorum telam retexere: si dicamus è flagitiosis promissis & pactis enata emolumenta retineri posse; aut quia lex facit ejus, qui adipiscitur, & possidet, conditionem meliorem; aut quia dono retinet, aut etiam tamquam derelictum, ut inquit Navar. & ante eum Anton. in c. quia plerique, de immunit. Eccles. quem citat, & sequitur ipse Navarrus in summa, cap. 17. num. 40.

Dum in hac controversia versarer, proposita mihi fuit quæstio; cui sæpius aliàs respondi, de lucro aleatorio: de quo cum impletæ sint chartæ disputantium auctorum; & cum id lucrum, ut multis videtur, non præ se gerat turpitudinem juris naturalis vel divini, sed imperatorii, quo plurimæ nationes non utuntur: & quodd in hac parte à Christianis etiam tribunalibus exsulasse dicant, quod mentis meæ sensum nunc aperiam nihil est: quem tamen ipsum minimè tegam in hac altera quæstione. Utrum, cum turpitudine versatur tantum ex parte accipientis, non autem dantis, retinere queat lucrum,

lucrum, qui accepit: verbi gratia, cum quis mercedem capit, ne sceleratè agat; vel, ut id agat, quod ei necessariò agendum est; si cavere culpam velit: jam enucleandum est. Sotus in 4. l. de justit. & jur. q. 1. artic. 7. interdum ad novas excitandas opiniones homo nimium audax, jus retinendi pretii impartitur iis qui una excepta justitia, ob reliquarum virtutum officia exequenda accipiunt: fateturque in contrariam sententiam esse Glossam civilem summarumque scriptores, sive ut is loquitur summistas.

9. Quorum sententia sequenda est, cum non summarum sit tantum, sed etiam magnorum auctorum: quorum omnium hæc est asseveratio: ob ea virtutum munera, quæ gratis quisque colere & efficere debet, si præmium poscat, aut quid pretii capiat, reddi debere omnino. Adrianum non rediget Sotus in classem summarum. At is sic scribit in 4. sentent. tract. de restit. quæst. quæ incipit. Restat inquirere, an extorta. Secundum omnes doctores pro illo, ad quod alias homo tenetur, non potest pretium quodcumque suscipere: non dixit *secundum omnes summaristas*, quorum multi ejus ætati successerunt: sed *secundum omnes doctores*. Nec Medina summarista est, qui idem defendit C. de rebus restitut. q. 20. nec Covarru. summarista est, qui in relect. regula, Peccatum, par. 2. §. 2. idem affirmat, & Glossarum ait esse doctrinam in l. 4. §. si tibi iudicium. ff. de cond. ob turp. caus. quam Gloss. singularem illic appellat Jason & Baldus in 1. super eo de transact. & in l. civile, C. de furtis & Gloss. in c. qui cum fure, & in c. dilectus de excess. prælato: nec mens alia Gabrieli esse potuit, qui in 4. sentent. dist. 15. q. 13. art. 2. conclus. 1. loquitur his verbis. Turpe lucrum acquisitum in casu, quo conceditur repetitio per actionem de dolo, aut vi, aut metus causa, sive per iudicis officium, est de necessitate salutis, si fieri potest restituendum: sed lucrum, quod hi turpissimi moralium officiorum nundinatores aucupantur, repetitur jure ab eo qui dedit, ex sententia omnium doctorum, & glossarum & legum etiam civilium: ergo, &c. Accipe verba legis, quæ penè in vestibulo extant tituli. ff. de cond. ob turp. caus.

si turpis causa accipientis, fuerit, etiam si res secuta sit, repeti potest. Viden', ut universè lex loquatur? & l. 4. Quoties solius accipientis turpitudine versatur, Celsus ait repeti posse. Quis autem neget esse plusquam turpe, virtutum officia venalia habere? neque enim ad agendum vult se virtus mercede conducere. Pecuniam à servo fugitivo datam ne indicetur domino suo, vult lex condici posse; at quis sæpe non ex justitia ulla, sed tantum ex caritate debet indicare fugitivum servum: ponunturque alia exempla, quæ sunt extra cancellos justitiæ.

Communem hanc Doctorum sententiam hac ratione persuadet Adrianus in quodlib. 10. 1. part. quæst. Qui metu facit id quod præcipiente lege cum facere oportet, peccat, de poenit. dist. 1. si propterea, & per regulam juris, qui timore, & per Gratianum 23. q. 6. c. extremo, & 23. q. 1. ad fidem, & D. Augustinum contra Petilianum: ergo, qui pecunia, vel pretio rectè facit, non rectè facit: neque enim diligit bonum, quod est necesse diligi, ut rectè fiat: ut illic inquit D. Augustinus. Ita nec flagitare, nec oblatum munus capere potest ex sententia Adriani. Qui peccare etiam ait illum, qui ejusmodi hominibus pretia, aut munera pollicetur: nisi fortè quibus offertur animum hi paratum gerant ad capiendum. Repetit eandem sententiam quodlib. 9. artic. 3. sed cuinam hæc lucra restituentur? nimirum ei, qui aut pretium, aut munus dedit possuntne munera capi non tamquam pretia necessarij officij, sed tamquam invitamenta, & ad illud prolestantia? possunt: ut non contemnendi ante nos Doctores observarunt.

De lucro & ludo aleatorio.

QUESTIO VII.

DE perdito alearum ludo, & lucro quod ex eo quæri solet, disputationem instituendi duo mihi in primis quærenda sunt. Primum, quid hujus ludi nomine intelligatur. Secundum, quando quæstus cupiditate initur, sitne sceleratus divinam interimens caritatem.

Quod igitur ad verbi notationem spectat: Ludum aleatorium testatur Navarrus in summa, cap. 19. num. 6. ex omnium sententia quemlibet esse & appellari, qui magis casu nititur, quàm arte; sive cubis, sive tesseris, sive pictis tabellis, sive planis sphærulis unà cum tesserarum jactu adhibeatur.

2. Secundum caput est de genere culpæ, quam suscipiunt, qui in aleæ ludo versantur. Multi, in quibus gravis est innocentis vitæ & doctrinæ auctoritas, sentiunt & probant, mortiferum hunc esse animæ ludum, quando cupiditate alicujus magnæ rei lucrificiendæ instituitur. Sylvester in verbo, Ludus. q. 4. cum Rosella, & Supplemento, & sui ordinis doctoribus, noxam dicit esse lethalem. Persuadet id D. Anton. in 2. par. tit. 1. cap. 23. §. 2. & §. 6. addens, cubos, quibus luditur, ex ossibus canis elaborari, quod vile & abjectum est animal: & quemadmodum una & viginti notis inter puncti sunt, sic totidem ex eorum lusione flagitia existere: quæ sigillatim, suisque nominibus appellat. Primum, est jactura temporis. Secundum, in Deum blasphemia. Tertium, mutæ contumeliæ. Quartum, bonorum patrimoniique dissipatio. Quintum, Ecclesiæ contemptus, atque adversus eam contumacia. Sextum, furtum. Septimum, crimen gulæ, quoad cauponas itant. Octavum, homicidium. Nonum, fraterna invidentia: invidetur enim pecuniæ, & thecæ nummariæ alterius. Decimum, rerum domesticarum inopia, qua necesse est totam familiam conflictari. Undecimum, scelerata laus, quam sibi tribuit is qui improbè vicit. Duodecimum, mendacia, quibus aleatorius ludus abundat. Decimumtertium, divini cultus, ut sacrificiorum, ut sacrarum concionum, neglectus. Decimumquartum, quod multi sunt eorundem peccatorum participes, ut spectatores, ut qui credunt ludentibus pecunias, ut qui ludentes filios non puniunt. Decimum sextum, dissidium, & rixa ob ea quæ inter ludendum contingunt. Decimumseptimum, rapina seu raptus, cum invitum quis trahit ad ludum, vel recedentem prohibet, vel retinet. Decimumoctavum, pessimi exempli

perniciæ, quod proditur aliis ad eandem ludi pestem subeundam. Decimumnonum, desperatio, in quam traduntur nonnulli, ut etiam sibi mortem consciscant. Vigessimum, ingens fœnus: si enim, inquit D. Antoninus, quis pro centum, quæ exponit mutuo, recipiendo decem, vel quinque, dicitur usurarius; quid dicendum est de eo, qui ponit se ad ludum cum decem florenis, & in eadem die lucrabitur per ludum centum florenos? certè videtur maxima usura: unde & pro se retinere non potest, sed vel restituere in certis casibus, vel pauperibus erogare in aliis: si autem perdit, sibi imputet, & suæ fatuitati. Hæc D. Antoninus. Vigessimumprimum. Christianæ disciplinæ vituperatio. *Nam per ludum*, inquit sanctissimus hic Archiepiscopus, *servitur diabolo*. Sicut enim DEUS invenit viginti & unam litteras primò: (nam aliæ postea sunt superadditæ ad componenda Biblia: ubi est omnis sapientia revelata) ita invenit diabolus taxillum, biblia sua: ubi posuit viginti & unum puncta, tamquam litteras suas nigras: ubi in usu ejus reperitur omnis malitia. Non ergo debet dici Christianus qui deditus est ludo, cum vituperet nomen Christi. Hactenus S. Anton.

Sanctus Bernardinus Senensis, serm. 33. 3. Dominica 5. in Quadragesima, tomo 4. ludi, de quo agitur, duodecim enumerat iniquitates, ac totidem ludentium fatuitates: in quibus fatuitatibus ea est maxima, quod perpusillum ossis exanimati frustum pro DEO adsciscunt: cujus nutibus & motionibus magis quàm veri Dei jussis obsequuntur. Luflores scribit peiores esse quàm latrones ac fures; quam eos, qui vias obsident, ut iter facientium bona diripiant: malle se vivere de pecunia publicorum latronum, & grassatorum, & prædonum, quàm aleatorum, quorum fœnore nullum esse in orbe terrarum horribilius, immaniùsque confirmat, convenienter iis quæ à D. Antonino sunt contra aleatorum fœnus prædicata. *Terribilior*, inquit D. Bernardinus, *usura, quæ fit in mundo, est ludus*.

Divus Raymundus in summa, tract. 4. de eleemosyna, c. de quibus fieri debeat eleemosyna, novem peccata memorat, quæ

ludi hujus nefarii sunt proles legitima, atque damnata, quæ peccata reperies apud alios etiam citantes Divum Raymundum, ut apud Archidiaconum dist. 31. cap. Episcopus, apud Hostiensem in summa de pœnitent. & remiss. num. 61. §. quid de ludo, sive aleatoribus: ad quæ S. Raymundi septem alia ipse addit Hostiensis, apud summam confessorum, lib. 2. tit. 18. q. 23. apud Turrecrematam, in cap. Episcopus. 35. dist. artic. suo 1. ubi probat, ludum alearum esse illicitum ratione juris civilis, & canonici, & naturalis, propter multa mala quæ gignit. Numerat novem peccata aleæ & Alex. Halens. in 4. par. q. 33. membr. 2. art. 5. aleæque ludum, grave dicit esse peccatum.

Angelus in verbo, ludus, facit triplicem ludum, tertium appellat diabolicum, in quo genere alearum ludum reponit: cujus duplex est ratio: una simplex, altera mista: simplex nihil habet aliud quàm vel chartulas pictas, vel tesseras, vel talos, vel cubos, quos dados, seu taxillos vocant: mista cum tesseriis & cubis, rotundas tabellas conjungit, quem ludum Sbarainum vulgus appellat: locum hunc Angeli citat Gabriel in 4. sentent. dist. q. 13. art. 1. notab. 3. ubi scribit his verbis.

”Lucrari à proximo, unde notabiliter dam-
”nificatur, peccatum est mortale in quocum-
”que ludo. Summa confessorum loco, quem jam citavimus, mortiferum peccatum esse ait ludum aleatorium.

4. Constitutum sit igitur, cum quis non ad honestam quamdam animi remissionem, & laxamentum, sed ad uberius quæstus cupiditatem, qua re alteri non parum nocetur, ludum usurpat alearum, eum in culpa esse mortifera: cum non eò institutus sit ludus, ut alterius bona exhauriantur, & ad nos transferantur: sed ut ludentium animi honestè oblectentur. Libuit in extremo hujus quæstionis verba Græca Aristotelis ex 4. Ethicor. cap. 1. adscribere. ὁ μὲν τοὶ κυβόλης, καὶ ὁ λωποδύτης, καὶ ὁ ληστὴς τῶν ἀνελεύθερων εἰσὶν: ἀχροκερδεῖς γάρ· κέρδους γὰρ ἕνεκα ἀμφοτέρω περὶ ἀγαθὰ ποιοῦνται, καὶ ὁ εἰδὼς ἐπομένους. καὶ οἱ μὲν κινδυνεύουσιν τοὺς μεγίστους ἕνεκα τῆς λήμματος: οἱ δὲ ἀπὸ τῶν φίλων κερδαίνουσιν, οἷς δεῖ διδοῦναι. Ἀμφότε-

περὶ δὲ ὁ θεὸς καὶ δεῖ, κερδαίνοντες βυλόμοχοι, ἀχροκερδεῖς καὶ παῖσαι δὲ αἱ ποταύται λή-
ψας ἀνελεύθεροι. Interpretemur Latine. Aleator quidem, & spoliator, & latro ex il-
liberalium genere sunt: siquidem lucris tur-
pis cupidi: quæstus enim causa negotian-
tur, & probra subeunt: & illi quidem caus-
sa quæstus maxima pericula adeunt: hi verò
ex amicis lucrantur, quibus dare oportet.
Uterque autem, unde non æquum est, lu-
crumquærens, lucris turpis cupidus est. At-
que hæc omnia compendia illiberalia sunt.
Quis igitur non perditum aleatorem dicat, quem ad prædones & latrones aggregat Ari-
stoteles.

QUESTIO VIII.

Cum igitur alearum ludus cunctorum sit flagitiorum seminarium, quaeritur: An, quod ex eo sit lucrum, sit necessariò restituendum, sive ludus exerceatur cum iis qui res suas donare possunt, sive cum iis qui non possunt.

Lucretio est recentibus scriptoribus; cum antiquis. Nam antiqui non solum Theologi, verumetiam principes sacrarum sanctionum explanatores, universè, & sine exceptione præcipiunt, aleatorium lucrum esse restituendum: quod contra jura divina & humana sit comparatum. Alber. Magnus in 4. sent. dist. 15. art. 43. hanc atque his verbis reliquit sententiam. Ad omne illud ablatum, quod cum dolore amittitur, & cum delectatione ac utilitate vel honestate possidetur, sequitur tentio ad restitutionem ex parte auferentis illud; quocumque modo auferat. Divus Bonaventura in eadem dist. art. 2. q. 1. nu. 67. de aleatoribus differens, ait eos esse malæ fidei possessores, injusto titulo possidere, num. autem 66. dixerat, injustum titulum pro nullo esse habendum: & ideo inquit, nullo modo potest, nec debet sibi tenere, quod lucratus est: cum talis ludus sit turpis & reprobatus, & contra DEUM, & contra omnia jura. Alexan. Halensis, qui magister fuit D. Bonaventuræ, in 4. par. summæ quæst. 33. memb. 2. artic. 5. de ludo

aleatorio disputans, non longè ab extremo, ita scribit. Et nota, quòd, quando ludus est ita turpis & reprobatus, utpote qui est contra Deum, & omnia jura, per talem ludum nullus sibi aliquid acquirit: & paulo antè dixerat. Si quis compulsus aliquid lucratur; non tenetur ad restitutionem. Imò potest de illo facere eleemosynam, & debet illud dare pauperibus, ut mirum sit à Gabriele, atque aliis nonnullis, Alexandrum vi pertrahi in contrariam sententiam.

Paludanus in 4. dist. 15. q. 3. artic. 5. non vult retineri posse ejusmodi lucrum, sed pauperibus erogandum esse. De jure, inquit, naturali acquisitum per ludum debetur pauperibus: de jure positivo perenti de rigore: & verius est, quòd qui lucratus est, numquam possit sibi retinere: quia turpis est, & contra rationem: & idem censet de lucro, quod sit in latrunculorum seu scaccorum lusione.

2. Id omne confirmat Turrecremata etiam de lucro, quod latrunculorum ludo acquiritur, in cap. Episcopus, dist. 35. art. 1. & artic. 2. si voluntate, inquit, & cupiditate ludit & perdit, non potest repetere: si lucratus, est tenetur restituere; sed pauperibus: & titulus injustus pro nullo habendus est: & eum, qui lucratus est, ex Raymundo ait teneri lege restituendi in foro animæ: Corradus quaestio. 71. de contractibus, lucrum ex alea ait esse illicitum ob auctoritatem sacrarum Scripturarum, quæ hominibus decernunt vitam laboriosam: & quia ludus ejusmodi non habet actum utilem Reipubl. quod repugnat naturæ membrorum: quæ singula in corpore actionem & functionem habent corpori sanè utilem.

Richardus in 4. dist. 15. artic. 5. q. 8. hanc communem ait esse opinionem & tutiorem: quia leges civiles non solum ludum, sed acquisitionem etiam lucri prohibent: & quia jura civilia à canonibus sunt approbata, omnibus sunt imposita. Hanc ipsam sententiam probavit D. Antoninus in 2. part. suæ summæ, tit. 1. cap. 23. §. 6. & Hostiensis in summa, tit. de poenit. & remis. §. quid de lusoribus, num. 61. seque ipsum cum omnibus canonistis antiquis adjungit Theologis. Summa confessorum, lib.

2. tit. 18. q. 25. citat & sequitur Hostiensem.

Hujus communis opinionis comprobatores fuerunt B. Augustinus Triumphus Anconitanus & Alvarus Pelagius. Augustini Anconitani ex ejus libro de potest. Ecclesiast. quaest. 62. artic. 6. hæc sunt.

Acquisitio rerum, & modus acquirendi ex jure humano determinatur, qui quantum ad præsens triplex est. Nam quidam est honestus, & de jure concessus, ut fiat per aliquem justum venditionis vel donationis titulum. Quidam inhonestus, sed permissus à jure, propter majus malum vitandum, ut per meretricium, quod permittitur in lege humana propter vitandum adulterium. Alius inhonestus, & à jure prohibitus, ut per aleæ ludum. In primo casu licet acquirere & retinere, nec datur repetitio. In secundo casu non licet sic acquirere: quia permissio est de malo; sed licet retinere, nec competit repetitio. In tertio vero casu nec licet acquirere, nec retinere, sed competit repetitio. Quia ergo ludus alearum est inhonestus & prohibitus; qui sic lucratur, non justè acquirit, nec potest retinere: imò competit repetitio infra 40. annos, ut dicit præmissa constitutio Græca C. de relig. & sumpti. funer. l. alearum ludus. Alvarus verò Pelagius, qui fuit Augustini Triumphus æqualis, quo tempore Joannes XXI. Pontificatum gerebat, lib. 2. de Planctu Ecclesiæ, c. 46. col. 22. & 23. probat, alearum ludum jure vetitum esse; lucrum ex eo factum restituendum, suæque ætatis doctores cunctos in eadem sententia testatur fuisse.

Non caret hæc sententia aliis firmis argumentis ad probandum: in quibus hæc esse possunt.

Primum. Ludus aleatorius est quidam contractus tacitè inter ludentes initus; qui revocatur ad illud genus non nominatum, facio ut facias; hoc est, fortuito ludo, & lucro rem meam expono, ut tu exponas tuam. Verùm ejusmodi contractio, & pactio lucri cupiditate facta flagitiosa est, & contra omnia jura, ut excellenti doctrina & sanctitate tam multi Theologi affirmant: ergo nulla obligatio nasci potest alteri præstandi, aut

dandi quidpiam : quia quilibet contractus bonis moribus , & justis legibus , qui illum improbant , repugnans , nullus est , nullam pariens obligationem , nullam actionem , ut à nobis in nostris disputationibus de contractu in genere , & in quaestione de turpi stipulatione multis rationibus & multis certisque legibus , & sanctionibus demonstratum est.

Secundum argumentum. Nullus humanus actus nexum ullum seu obligationem efficere potest ; quæ naturæ actus sit planè contraria : sed lucrum aleatorium & nexum solvendæ pecuniæ in ludo amissæ est naturæ ludi omnino contraria : quia ludus inventus est ad animos exhilarandos , & voluptate honesta perfundendos ; pecuniæ autem amissio anxietudinem habet & mœrorem : ergo ejus dissolvendæ nulla potest esse obligatio : siquidem obligatio proles est legitima contractus , atque ejus , ut nos probavimus , in opere de contractu , effectus formalis : quis autem nescit , prolem , parentis ; & effectum , similitudinem suæ causæ gerere debere ?

Tertium. Humanæ vitæ rationes hominum meliorum & sapientiorum judicio gubernandæ sunt ; tantoque magis cum ad sapientiam & scientiam virorum major numerus accedit : sed qui antiqua sapientia , & innocentia antecellunt , credunt & docent , lucrum conflatum ex alea , retineri non posse : & ad antiquitatem doctrinæ & sanctionis major numerus accedit : nam etiam ii qui contra opinati sunt , fatentur , hanc primam opinionem esse communem , ut Angelus in verbo ludus , nu. 7. & alii : ergo horum sententia in hominum vita pollere deberet.

4. Sed tamen in contrariam opinionem sunt adducti non pauci , ut lucrum aleatorum extra nexum restituendi sit ; quotiescumque cum eo hominum genere , quod alienare potest , lusum est ; neque fraus , aut vis ulla intercessit. In quam sententiam concurrunt hi omnes. Adrianus in 4. in tract. de restitut. q. 4. quæ incipit, Quia in superioribus. Major in 4. dist. 15. q. 9. Gabriel in eamd. dist. q. 13. art. 2. Cajetanus in 2. 2. q. 32. artic. 7. in calce commentarii , & q. 168.

art. 3. hunc enim articulum explanans affirmat , propter cupiditatem lucri ludere , non esse peccatum mortale , sed grave & turpe ; neque in eo ludo , qui voluntarios & libentes habet lufores , quidquam contra justitiam fieri , sed contra liberalitatem : at peccatum contra justitiam tantum legem imponit necessariam restituendi. Alphonsus à Castro , in 2. de lege pœn. c. 2. coroll. 3. huic ludo studentibus non injungit onus restituendi necessarium : nec Sotus , lib. 5. de just. & jur. quæst. 5. art. 2. concl. 3. & 4. nec Med. C. de reb. restituendis q. 22. nec Covarruvias in regulam peccatum , de regulis juris 2. parte relectionis. §. 4. de iis quæ ludo acquiruntur : nec Sylvester , in verbo , Ludus , quæst. 11. nec Angelus eod. tit. num. 7. nec Tabiena , in verbo , Ludus , num. 8. nec Armilla eod. tit. num. 6. nec Navarrus , in Summa , c. 19. num. 18.

Firmum hi auctores suæ opinioni arbitrantur constitutum esse præsidium in institutionibus , de rerum divisione. §. Per traditionem. In quo §. his verbis loquitur Imperator. Per traditionem quoque jure naturali res nobis acquiritur. Nihil enim tam conveniens est naturali æquitati , quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre , ratam haberi : & ideo cujuscunque generis sit corporalis tradi potest : & à domino tradita alienari. Hinc colligunt posse ludentes in ludo aleæ alterum in alterum rem suam transferre , si ejus rei sint domini , & voluntarii transferant.

At homines acuti videre potuissent , non semper una lege comprehensa esse omnia , quæcumque in uno quopiam actu , contrahendoque negotio necessario requiruntur. Ergo in translatione domini multa , ut rata sit , exiguntur. Primo exigitur , ut ejus rei , quæ vindicari , seu capi ab altero potest , qui tradit , sit verus Dominus. Non id est satis , opus etiam est , ut ejus rei alienandæ jus habeat : quare pupillus , quamvis sui patrimonii sit legitimus dominus , de eo quidpiam diminuire non potest ; ut alteri donet ; aut alio quovis titulo , tradat quia jus ei non tribuitur alienandi. Tertio loco necessarium est ut alter , in quem res derivatur , facere eam possit suam : ita reli-

giolus acquirere sibi nihil potest. Quarto. Item adesse debet, qui est justus titulus: quo dominia solent transferri; ut donationis, mutui, testamenti, legati, venditionis, societatis, locationis, aut alterius contractus justus. Quinto & postremo, ut donantibus, seu alienationem conantibus, lex non resistat: quæ omnia in nostro volumine de contractu, rationum & legum momentis conclusa sunt: & quartum in disputatione de dominio, legibus perspicuis probatum. Quintum verò in tractatione de forma contractus, & in variis nostris scholis ac disputationibus, diversisque responsis moralibus usque defendimus. Itaque tota istorum ratio non modò vacillat, verum etiam contrariam sententiam extollit, atque sustentat.

Magni enim prioris opinionis illi ac prisci Magistri dicerent: non jus esse ludentibus hoc flagitioso & aleatorio ludo dominium suum aliquod majoris momenti in alterum transferendi. Primum. Quia ejus transferendi nullus honestus, nullus justus est titulus: quandoquidem ipse ludus cupiditate lucri totus inficitur, nec titulum procreare possit justum: nam si justus esset titulus, cur non item bonus? cur non honestus? cum justitia & virtus sit & bona, & honesta? Deinde: quia huic ludo, & his ludentibus lex resistit. Quare quod contra divinam, & naturalem, & humanam legem perficere conantur, pro infecto habendum erit.

6. Postremo, quia cum dominium sit jus, sine quo dominium nec esse, nec intelligi potest, constat nullum in iis residere posse dominium, in quibus jus locum non habet.

At jus, ut definitur in tractatu de potestate Ecclesiastica, consideratione 13. quæ consideratio inscribitur de origine juris, & legum, à Gersone, est potestas, vel facultas propinqua conveniens alicui secundum dictamen primæ justitiæ. Quis autem dicat ex præscripto primæ justitiæ spoliandi alterum in ludo aleatorio, jus ullum acquiri? Si quidem prima justitia hos alienarum fortunarum prædones, omnisque juris hostes capitalissimos suppliciiis addicit sempiternis?

Altera juris definitio apud eundem Gersonem in tract. de vita spirituali animæ lect.

3. est hujusmodi. Jus est potestas, vel facultas propinqua, conveniens alicui secundum dictamen rectæ rationis. Atqui recta ratio non dicit, ut, qui tot flagitiorum, & furtorum, quæ in ludo aleæ committuntur, est particeps, jus ullum nanciscatur, ex suis flagitiis, ac ludi turpitudine.

Utraque hæc definitio juris explanatur, & defenditur à Corrado, in suo volumine de contractibus q. 1. dominium verò idem Gerson in 1. p. suorum operum in tract. de potestate, seu de origine juris, & legum, consideratione 13. col. 3. definit, loquens de civili dominio, quod alicui convenit ex legibus civilibus & politicis.

Profectò patroni secundæ sententiæ, nullam reperient legem, quæ pacatum dominium ullum concedat iis qui lucrantur in ludo alearum. Imò verò illud repeti volunt ab eo, qui rem suam ludendo amisit.

Vigeant autem etiam nunc leges: quæ rationem lucri & acquirendi improbant aleatorum nec-ne, in hisce qq. de ludo & lucro aleæ disputabitur. Dicent favere l. 3. & 4. ff. de condict. ob turpem causam: in quibus est; cum utrimque turpitudine versatur, potior esse conditionem possidentis. Verum Azo, quem multi sequuntur, respondet, locum id habere, cum quis tradit alteri quidpiam, ut turpe faciat: sed non cum traditur contrahendo lege contractum prohibente. C. de arg. & cens. l. quemadmodum lib. 10. Equidem in hac controversia; ut, quod ipse censo, eloquar. Primam opinionem tum auctoritate, tum antiquitate, tum multitudine testium, tum vero rationum pondere & veriore & tutiore existimo: secundam & propter non levium, nec paucorum Theologorum grave testimonium, & propter generalem consuetudinem non restituendi, quæ in ludo aleatorio amittuntur ab eo qui sponte ludit, & donare potest, tolerabilem & probabilem judico. Dummodo non oblit genus personarum, & tempus, quod ex omnium sententia imperat restitutionem: quo de genere in hac altera, quæ attexitur, quæstione disputabitur.

QUESTIO IX.

1. **E**Xquirenda sunt in hac tertia questione de lucro aleatorio, quæ, & quotnam ea tempora sint, quibus temporibus non solum humano, verum jure etiam divino, & naturali, lacrifactum restituere quis debeat.

D. Thomas tria definit in 2. 2. quæst. 32. art. 7. ad 2. arg. Primum est cum ludi socius est is, qui alienare non potest; uti sunt pupilli, minores, furiosi, cæci, surdi, prodigi, & quibus auctoritate tutoris, seu curatoris subvenire lex solet: item religiosi, uxores, quæ parapherna non habent.

Secundum tempus, cum lucratur unus eo amittente, qui plectus attractusque fuit ad ludum, aut vi, aut minis, aut importunis precibus, aut exprobratione: & cum vult à ludo recedere, vi, aut ratione quap a n, quæ sit vi par, retinetur.

Tertium. Cum fraude & dolo quidpiam acquiritur. D. Thomas, in 4. sentent. dist. 15. quæst. 2. art. 4. quæstiuncula 3. ad 1. tempus 3. prætermisit: quod tamen se ipsum ultro offert unicuique veri justique videndi cupido. Navarrus, in Summa, cap. 19. num. 18. cum aliquid quis lucratur etiam ludo licito ludens cum eo, qui alienare non potest, aut cum attracto, aut cum decepto, ait, omnium consensu ei restituendum esse, à quo est lucrum ablatum.

Tria hæc tempora exponuntur, & probantur à D. Antonino, in 2. p. tit. 1. cap. 23. §. 2. & à D. Bonav. in 4. d. 15. art. 2. q. 1. Probat Sylvester, in verbo, Ludus q. 11. Tabiena eodem tit. q. 83. Navarr. loco citato. Medina, C. de reb rest. q. 22. Rossella, in verbo, Ludus, num. 8. Alexander Halensis in 4. p. q. 32. memb. 2. art. 5. omittit tertium tempus, quia de eo nemo dubitarit: sicut fecit D. Thomas, in 4. d. 15.

2. Ac licet Adrianus Divi Thomæ sententiam de attractione ad ludum convellere sit adortus in q. 4. de restitut. quæ incipit, quia in superioribus; eam tamen propugnat strenuè Alphonsus à Castro in 2. lib. de lege pœnali, c. 2. coroll. 3. & Cajetanus,

qui non intelligunt sententiam D. Thomæ de quacumque attractione, sed de ea, quæ habet involuntarium mistum, seu ut loquitur Alphonsus, conditionale; qualis est attractio cum probro, insultatione, cum precibus vehementibus dominorum, vel, ut inquit Sotus, lib. 1. de just. & jur. q. 5. art. 2. cum improbis precibus, aut ejusmodi verbis laceffitus; ut, si recuset ludum, habeatur inurbanus, & ignobilis; sic illic Sotus col. penult. conc. 4. Nec aliter attractionem hanc interpretatus est Alex. Halen. in ea quæst. memb. & articulo: nec aliter interpretatur Covarruvias, in relectione regulæ Peccatum 2. p. §. 4. de iis, quæ ludo acquiruntur, nu. 7. ubi ait D. Thomæ sententiam de attractione esse communem: & Navarrus indicat esse omnium, in Summ. c. 19. num. 18. ubi tres illos casus D. Thomæ à cunctis scribit esse receptos. Scio Medinam attractionis oppugnationem excogitatam ab Adriano approbavisse; quem tamen ipsum par erat in hac causa stare potius à Divo Thoma, quàm Adriano.

Recentissimus quidam Theologus, qui de contractibus scripsit, disputat. 513. non quidquid attractus in ludo perdidit, censet ei ab attrahente restituendum esse, sed quanta fuit injuria, vel quanta ratio involuntarii, tantumdem restitui debere: quod non puto sequendum: quia est novum inventum: & quia summam restitutionis reddit incertam: quis enim quantitatem aut injuriæ, aut involuntarii divinare voluerit?

Totum igitur restituet, quod lucratus est attrahens: nec enim secus reliqui omnes doctores locuti sunt.

Sed quibus restituet is, qui lucratus est ludens cum tribus illis generibus personarum? Navarrus, in Summa, c. 19. num. 18. omnium doctorum consensione respondet, illis ipsis restituendum esse; affirmat id D. Thom. in 4. dist. 15. q. 2. art. 4. disertis verbis in extrema comprehensione verborum, & Alexand. Halen. in 4. part. q. 32. memb. 3. art. 3. & D. Bonavent. in 4. sentent. dist. 15. art. 2. q. 1. & Paludanus, in 4. d. 15. q. 3. art. 2. Si induxit, inquit, tenetur jure naturali restituere inducto, alias

non tenetur ei, nisi condemnatus jure civili.
li. C. de relig. sumpt.

Quod attinet ad pupillos minores, & eos, qui rebus suis præesse non possunt, Hostiensis, in Summa, tit. de pœnit. & remiss. §. Quid de ludo, sive aleatoribus, num. 61. admonet restituendum fore patri, vel tutori, vel curatori, cum amittit aut filius, qui est in potestate patris, aut pupillus, aut minor; aut restituet Prælato, cum regularis amittit; aut Ecclesiæ cum perduntur res Ecclesiæ: refertque se ad ea quæ notavit in §. qualiter excedant in eadem summa.

Monitum hoc Hostiensis non improbat Summa confessorum lib. 2. tit. 18. q. 25. scribit enim ejus Summæ auctor, cum quis quæstum facit, iis rem suam in ludo perdentibus, qui illam nec debent, nec possunt perdere, iis reddendam, qui perdentium peculium administrant, nisi constaret forsan, eos, qui perdiderunt, illam ipsam rem in alia honesta & justa impensuros. D. Antoninus, in 2. p. tit. 1. c. 23. §. 3. vult, Tutoribus, aut Prælatis, sive dominis esse restituendum; citatque D. Thom. Raymundum, Petrum. Sed D. Thomæ & Paludani est à nobis sententia fideliter recitata.

Verum communis opinio restitutionem addicit iis qui amiserunt.

4. Quod si attractus, aut is, qui alienare non potest, lucratus est, quid aget? Primum de eo, qui trahitur, deinde de illis, quibus non jus est rerum suarum administrandarum, & alienandarum dicamus: ergo qui inductus est, aut coactus, in foro Dei non restituet inducenti, & laceffenti, sed pauperibus. Ita Alexand. Hal. in 4. p. q. 32. memb. 3. art. 2. q. 1. & Paludanus, in 4. dist. 15. q. 3. art. 5. Mox, inquit, ut lucratus fuit, pauperum debitor fuit, à quo debito non liberatur, nisi solvat. D. Anton. in 2. p. tit. 1. c. 23. §. 3. proferens auctorem D. Raymundum. Turcremata idem probat auctoritate ejusdem Divi Raymundi, in c. Episcopus, dist. 35. art. 2. Huc adde Panormit. in c. clerici 2. de vita & honest. clericorum id ipsum probantem auctoritate Innoc. in c. quia plerique, de immunitate.

Quid de pupillis & minoribus, atque iis, qui donare non possunt, quum lucrantur ludentes cum iis, qui alienare res suas possunt? Possuntne factum lucrum retinere? Nequaquam. Primum. Quia id fert natura ludi, ut æqua sit utriusque ludentis conditio: quare si unus lucrari potest, amittere etiam potest: cum igitur minores amittere non possint: nec lucrari poterunt. Deinde, quia invito domino rem ejus retinere non possumus: at nemo vult rem suam ludo exponere, ut eam possit tantum amittere, & nihil lucrari. Adde. Quod ludus non est sine quodam contractu, & pacto: nam quivis etiam contractus est pactum quoddam. Pactum autem est duorum pluriusve in idem, placitum atque consensus l. 1. ff. de pactis. At fieri non potest, ut pactum, seu consensus inter eos intercedat, quorum in ludendo est dispar & omnino dissimilis conditio.

Minores autem lucrum habere sibi non posse asseverant Sotus l. 5. de just. & jur. q. 5. art. 2. concl. 4. Alphonsus à Castro, in 2. lib. de potestate leg. pœn. cap. 2. coroll. 3. & Covarruvias in relectio. regulæ juris, peccatum, 2. par. relect. §. 4. num. 4. Credit autem Sotus, filios, quibus solvunt patres annua stipendia, è centenariis aureis nummos detrahere posse, quaternos, & quinos, illisque patrum assensu fortunæ ludi offerre posse. Verum ipse non perinde, ut Sotus, auderem de patrum voluntate vaticinari, quos verisimile est ludo aleæ turpi nullo modo velle suos filios operam dare.

Sed cui erit lucrum restituendum? idem dicerem, quod de eo dictum est, qui trahitur ad ludum: plus enim injuriæ fit minoribus, quàm aliis, qui importunis verbis, vel precibus, ad aleam trahuntur: restituent igitur non ludi socio, sed pauperibus: nam iis, qui aleatorio invitatu corrumpunt minores, aut invitati ab iis contra jura divina, & humana ludunt, si quid amittunt, eadem jura nequaquam opitulantur.

Ab his tribus casibus, qui enodati sunt, sepositus est quidam quartus: cum jure divino & naturali quis sustinet onus rei lucrifactæ reddendi ei à quo est per ludum erepta: qui casus contingit, cum quispiam ludo amittit

amittit id quo alenda erat familia, uxor, liberi, sorores, fratres, nepotes, neptes, & c. namque per injuriam aufertur id quod aliis sustentandis jure divino & naturæ debetur: aut ad civica obeunda munera est necessarium, ut ait Navarrus, in Summ. c. 19. num. 5. Sotus l. 5. de just. & jur. q. 5. art. 2. concl. 4. quia peccatum mortale, inquit, est exponere ea ludo, quæ necessaria sunt, vel alendæ familiæ, vel ad implenda DEI præcepta. & Medina C. de rebus restituend. q. 22. ar. 2. Si nobiliter, inquit, lædatur ludentium patrimonium, lucrum esset restituendum.

Quintum. Tempus esse potest illud Medinæ in eandem quæst. quando quis est in ludi ratione magis exercitatus: superatque focium arte, ac ingenio: nisi fortè alter, qui est inferior, jam doctus esset de focii in ludendo præstantia: neque eam ob rem ludi conditionem repudiaret: siquidem utriusque ludentis æqua debet esse conditio.

6. Totam quæstionem hanc tertiam ad exitum adducam, quum unum illud excussero. Utrum, qui pecunia credita pactaque ludit, & non posita, solvere debeat illam vincenti. Adrianus, in tract. de restit. q. 4. cujus sunt prima verba, Quia in superioribus, scribit, ejusmodi pecuniam jure conscientia retineri posse ab eo qui illam amisit, nec dum solvit: idem credit Sotus, in 5. de just. & jur. q. 5. art. 2. col. penult. nisi si fortè jurejurando suam astrinxit fidem is, qui in ludo succubuit, se dissoluturum. Cum Adriano sentit etiam Covarruvias, in regulam juris, peccatum, relectionis par. 2. §. De iis quæ ludo acquiruntur. & Navarrus, in Summa, c. 19. nu. 17. hoc addens, eum, qui data fide, cum jurejurando promisit se pecuniam soluturum, absolutionem jurisjurandi perinde petere posse, ut jus petendæ absolutionis ab eodem jurejurando est iis, qui jurati spondent se fœnus fœneratori persoluturos.

Verum Alphonso à Castro, in 2. lib. de leg. pœn. cap. 2. coroll. 3. & Medinæ C. de reb. restit. q. 22. art. 2. coroll. 2. visum est, ejus, qui amisit, repræsentatione pecuniæ fidem liberandam esse: id quod mihi haud sit verisimile. Cur enim quis cogi possit eam pecuniam dare, quam statim potest

repetere? præterquam quod perquam est opinio antiquorum Theologorum, & Canonistarum probabilis, eum, qui ex aleatorio ludo peculatus discedit, adeptum peculium retinere non posse.

Carolus V. Imperator adversus aleatorum lucrum legem tulit, ut testes sunt Navarrus, in Summa, cap. 19. num. 17. & Sotus, in 5. de just. & jur. q. 5. art. 2. propè extremo, quamvis nomen fileat Imperatoris: quam legem meminit etiam Alphonso à Castro, in 2. de lege pœn. cap. 2. coroll. 3. quam ipsam & si captiosis interpretationibus nonnulli pervertunt, mens tamen principis & legis interpretatione non eget: quippe quæ planis verbis irritas faciat cunctas promissiones & obligationes credita pecunia alea ludentium. Ut meritò Sotus ejusmodi lege credat translationem impeditam esse dominii, & pecuniam acceptam, seu datam ab eo, qui spondit, retineri non posse, sed omnino restituendam fore ab iis Hispanis hominibus, quibus est ea lex imposita.

Addit etiam Sotus ejusmodi legis beneficium, eum, qui in ludo amittit, repudiare non posse: propterea quod lex non privatam sed publicam continet utilitatem. Matritii fuit ea lex perlata, & sancita 1518. ut est auctor Navarrus, in Summa, c. 19. num. 17. ut minùs mirandum sit sponsonem pecuniæ ob ludum aleatorium à gravibus Theologis improbatam & irritatam esse, quam sua sapientissima lege summus Imperator Carolus V. improbavit, atque irritam fecit: & quoniam à Justiniano Imperatore plus mille ab hinc annis est lata lex ejus, quam promulgavit Matritii Carolus V. non dissimilis, cujus verba in ea, quam paramus, quæstione recitabimus; idcirco videndum omnino, quæ illius legis nostris hisce temporibus vis sit, & quid juris in animæ foro ex eadem lege statuendum.

QUÆSTIO X.

AD postremam de ludo aleatorio aggredimur quæstionem, quæ ipsa non est extremus cardo, sed ex præcipuis totius disputationis. Num leges civiles, quæ hoc ludi

genus detestantur, sint abrogatae. Num cunctas orbis Christiani provincias devinciant: num rei amissae dominium, antequam repetatur, vincenti permittant. Num si lucrum ante iudicis sententiam dispensatum pauperibus esset, in iudicio repetenti & rem suam persequenti, ei qui amisit, iterum restituendum foret.

Hæ quatuor dubitationes cum hac quarta quaestione implicite sunt: quibus verba legum, quæ aleæ ludo mirè infestæ sunt, videntur præmunenda. Justinianeæ igitur constitutio C. de religiosis, & sumptibus funerum, quæ incipit, Alearum usus, cavet his
 » verbis. Commodis igitur subjectorum pro-
 » spicientes, hac generali lege decernimus; ut
 » nulli liceat in publicis vel privatis domibus,
 » vel locis, ludere vel inspicere. Et, si contra
 » factum fuerit, nulla sequatur condemnatio,
 » sed solum reddatur: & actionibus compe-
 » tentibus repetatur ab iis qui dederunt; aut
 » eorum heredibus; aut his negligentibus, à
 » procuratoribus, vel patribus, seu defensori-
 » bus: non obstante nisi quinquaginta anno-
 » rum præscriptione. Lex autem prima de alea-
 » toribus, non animadvertit in eum, qui vim
 » infert illi, in cuius domo ludus exercetur
 » alearum: neque, si quidpiam eidem surri-
 » piatur: imò hunc facinorosi ludi fautorem
 » aut multa mulctari, aut in latumias vel
 » vincula publica dari lex illa jubet. Hæc autem
 » pœna interprete Glossa communis est ejus,
 » qui compulit ludere, vel qui ludum tenet:
 » sic loquitur eadem Glossa. Hæc in legibus,
 » singulas nunc expediamus difficultates.

2. Prima erat. An iis legibus quæ constituta sunt, antiquata sint, an etiam vigeant. Triplex opinio. Prima dubitantium. Secunda, aientium. Tertia, negantium. Dubitanter locuti sunt D. Thomas, in 4. d. 15. q. 2. art. 4. ad quaestiunculam postremam, & in 2. 2. q. 32. art. 7. ad 2. & Alex. Halen. in 4. p. q. 32. memb. 2. art. 5. & D. Antonin. in 2. p. tit. 1. c. 23. §. 3. Esse verò abrogatas aiunt Major, in 4. d. 15. q. 9. in antiquioribus Codd. in recentioribus verò q. 13. col. 2. Rosella, in verbo, Ludus, num. 8. Sylvester, in verbo, Ludus, q. 11. Alphonsus à Castro, in 2. de lege pœnali, c. 2. coroll. 3. Navarrus, in Summa, c. 19.

num. 10. ubi ait, leges prohibentes ludum magnæ summæ non videri receptas: quia in omnibus mundi partibus secus fit. Imò Alphonsus loco citato testatur se audivisse, in nulla civitate subiecta imperio dari repetitionem ei qui jacturam fecit in ludo aleatorio.

Hujus sententiæ princeps fuisse videtur Alexander Lombardus; qui à Sylvestro citatur, in verbo, Ludus, q. 12.

Negant autem esse abrogatas Scotus, qui 3. in 4. dist. 15. q. 2. ar. 3. ad injustam commutationem reducit eam, quæ fit in aleæ ludo, quantum ad eos spectat, qui legibus parent imperii. D. Bonav. non in alia fuit sententia: in eadem fuit Paludanus; ille in 4. d. 15. art. 2. q. 1. hic in eadem dist. q. 3. artic. 5. concl. 2. in eadem Richardus in eadem dist. artic. 5. q. 8. idem credidit Turrecremata, in c. Episcopus, distinct. 35. idem Adrianus, in 4. in qq. de restit. quaestione, quæ incipit. Quia in superioribus. Idem Medina in C. de rebus restituendis q. 22. art. 2. arg. 3. Ad hanc sæpe propendet Sotus, in lib. 5. de just. & jur. quaest. 5. art. 2. Angelus, in verbo, Ludus, num. 7. perspicuis verbis docet, civiles leges non esse abrogatas, ludum alearum interdicentes. Archidiaconus, in cap. Episcopus, dist. 35. citans D. Raymundum, scribit, omnes ferè Canonistas affirmare, peridenti in ludo alearum dari repetitionem. Hostiensis, in Summa, tit. de pœnit. & remiss. num. 61. §. Quid de lusoribus, non vult in ludo aleæ deponi posse pecuniam: & eam esse restituendam si amittatur, ex omnium, ut inquit ille, doctorum opione. Panormitanus, in cap. clerici 2. de vita & honest. num. 13. exceptis tribus illis casibus positis à D. Thoma, in 2. 2. q. 32. art. 7. ad 2. argum. (in quibus est attractus, qui restituit pauperibus, si lucretur ex innoc. in cap. quia plerique de immunitate) inquit extra hos casus communiter tenetur, quod datur repetitio peridenti: additque de jure naturali & consuetudinario non dari: neque ea re credit Panormitanus lucrum aleatorium fieri lucrantis.

Probat autem consuetudinem non repetendi rem in ludo aleæ amissam non valere: quoniam consuetudo inducens, aut fo-

vens peccatum, aut procliviores homines reddens ad peccandum, non valet, cap. ex parte, de consuetudine: quot autem & quantum flagitiorum seges & fons sit aleæ ludus, in 1. quæst. de hoc ludi genere demonstratum est.

4. Nec quidquam est in ea argumentatione virium. Consuetudo non repetendi desit: ergo lex sublata est: neque enim abrogatur lex nisi actu, qui sit contrarius legi: at contrarius actus legis non est non repetere, sed repetentem in iudicio non audire: quod in foro & iudicio ubi viget æquitas, & pollet ius honestatis, & morum, non deberet ullo modo factitari.

Leges verò civiles aleatorum alcarumque ultrices etiam nunc pollere hinc intelligi potest. Primum. Quia causa, quæ impulit Imperatorem Justinianum ad legem illam condendam, fuit plurimorum & maximorum scelerum, quæ ex ludo existunt, truncum excidere, & radices evellere: ergo nullius populi, qui legibus tenetur imperii, iusta voluntas, nulla consuetudo potuit tam religiosæ sanctioni aut abrogare, aut derogare; aut illam ipsam abrogare. Dein, Quia omnis consuetudo contra divinam aut naturalem legem, fœda corruptela existimari debet: verum alearum ludum fatentur omnes flagitiosum esse; id quod ex prima de hoc genere quæstione intelligi potuit: ergo non potuit humano juri, quod item divino & naturali septum est, consuetudo ulla obistere.

Confirmatur. Nulla consuetudo, nullus mos, nullum hominum institutum jus aut dandi aut retinendi ob ludum aleatorium, quod acquisitum est, gignere potuit; cum illud nec lex divina, nec naturalis largiatur: ergo consuetudo, quæ obtruditur contra legem civilem, nulla est.

5. Post, in nostra quæstione de turpi stipulatione & rationibus multis, & legibus, argumentati sumus, ex turpi stipulatione, aut pacto nullam prorsus oriri obligationem: sed fatentur omnes aleatorium ludum turpem esse, cum turpi pacto, seu stipulatione conjunctum: ergo nulla consuetudo largiri huic ludo potest obligationem præstandi id de quo inter ludentes conventum est.

Tum, Multæ persuadent conjecturæ, civiles leges contra aleatorium ludum promulgatas etiam nunc robur suum obtinere. Namque pecunia ludenti credita non restituitur, ut probat Panorm. in c. clerici 2. de vita & honest. clerici, ex l. 1. de aleat. cum Glossa: atque ad eam rem is qui in Panormitani commentarios scholia elucubratus est, alios citat, ut Bartolum, Baldum, Salicetum. Neque transactio facta in ludo valet, ut inquit in eodem commentario Panormit. num. 15. & in hoc ait consentire doctores, neque venditor tenetur de evictione, si quidpiam vendit in aleæ ludo; ut probat Glossa in c. clerici 2. de vit. & honest. quæ ait servandum esse, quod jubetur, in l. alearum usus: ad quam Glossam rejicit lectorem Panormitanus in illud c. clerici. Ergo odio tam improbi ludi Glossæ & leges ideo jus adimunt creditori redhibendæ pecuniæ mutuæ, ideo tollunt jus transactionum, jusque evictionum; ut consuetudo contra easdem leges lucrum addicat victori longissimè id quidem abest. Denique cum tanta conspiratione cuncti Canonum interpretes, ut testis est Hostiensis cum multis ex veteribus & recentibus Theologis, constituent leges civiles hoc tempore vigere, secus nonnullis opinantibus credendum non est.

Secundo loco dubitabatur, num cuncti 6. populi iis legibus obstringantur. Richardus, in 4. sent. dist. 15. artic. 5. quæst. 8. putat probabilius dici eas leges omnibus Christianis esse impositas; quod canonum jure approbatæ sint. Nec alia videtur D. Bonaventuræ fuisse sententia in eadem distinct. artic. 2. quæst. 1. & Paludano, in eadem distinct. quæst. 3. artic. 5. aliisque nonnullis.

Sed Divus Thomas, in 4. distinct. 15. quæst. 2. artic. 4. ad quæstiunculam extremam, & in 2. 2. quæst. 32. artic. 7. ad 2. & Scotus, in 4. distinct. 15. quæst. 2. artic. 3. & Divus Antoninus, in 2. par. summ. tit. 1. cap. 23. §. 3. contrariam sententiam indicant; quam sequi videntur; ut leges civiles non devinciant omnes nationes, sed eas dumtaxat, quæ Imperatorum legibus reguntur. Itaque Hispanos, Gallos, Venetos, aliosque complures populos non attin-

gent. Et quamvis, inquit Divus Antoninus, jus Canonicum confirmet jura civilia juri Divino, vel Canonico non contraria; non tamen extendit obligationem illorum jurium ad eos, qui ei non sunt subiecti de jure, vel antiqua consuetudine, nec etiam ita firmat, quin possint per contrariam consuetudinem abrogari, sicut & jus canonicum. Unde hac opinione omiſſa magis placet opinio D. Thomæ supradicta. Hæc S. Archiepiscopus.

7. Tertia difficultas erat. An leges civiles ante judicis sententiam dominium lucrifactæ rei, & ante repetitionem transferant in ludi victorem. Adrianus, in qq. de restit. quæst. quæ incipit. Quia in superioribus; vult lucrum justè retineri posse ante sententiam judicis; & antequam lucrans sit condemnatus: nam legem arbitratur esse pœnalem: pœna autem ante sententiam in foro conscientie non debetur, ex Glossa 12. quæst. 2. fraternitas, cui, inquit Adrianus, stant omnes doctores. Covarruvias comprobat eandem sententiam in relectione regulæ juris, peccatum. 2. par. relect. §. 4. num. 2. & Sotus, in 5. de just. & jur. quæst. 5. art. 2. & Medina in C. de rebus restituendis, quæst. 22. artic. 2. & Alphonsus à Castro, in 2. de lege pœn. c. 2. coroll. 3. qui addit, Nec petenti, qui amisit, lucrum restituendum, nisi in judicio petat: quoniam lex jubet competentibus actionibus repeti: actio, inquit, est in judicio, factio extra judicium, ex Accursio, in l. 1. §. quib. ff. quod cujusque universitatis: nec existimat esse satis repeti, sed lucrantem cogi debere à judice.

8. Quæ omnia parum probabiliter mihi dici videntur. Primum Quia fundamentum, quo illorum nititur opinio, nec firmum, nec verum videtur. Lex enim ludum aleatorium aleatoresque condemnans, tam naturalis, tam divina, tam humana; non solum infligit pœnam, verum etiam obligationem irritam facit; & domini translationem inhibet; & lutores ad lucrandum reddit inhabiles; neque id ab adversariis ratione aliqua ad persuadendum apta poterit umquam redargui.

Deinde, quoniam quod nos dicimus,

planè verba legis ostendunt. Sic enim lex. Si secus factum fuerit, nulla sequatur condemnatio: sed solum reddatur: ergo solum reddendum est ante condemnationem: ergo ante sententiam judicis; quæ aut condemnationem, aut absolutionem habet.

Quò ergo valent illa quæ adjunguntur verba, Et actionibus competentibus repetatur ab iis, qui dederunt? Ed nimirum valent, ut si fortè ii, qui lucrati sunt, sponte non paruerint legi imperanti lucris restitutionem, cogantur omnino decreto judicis in jure agente, & rem suam persequente eo qui amisit: nam nullo modo vult lex ejusmodi lucrum manere posse apud lucrantem. Præterea nemo præscribit rem suam, sed alienam: sed lex alearum usus. C. de religiosis, & sumpt. lucrifactam rem non vult posse præscribi nisi post quinquaginta annos: ergo intra quinquaginta annos semper fuit aliena: ergo non erat translatum dominium: nam si translatum erat: cur necessaria esset præscriptio quinquaginta annorum? quæ ratio vim mihi ad persuadendum adhibere videtur necessariam.

Postremò. Quia D. Thomas tam in 2. 2. 9. quæst. 32. art. 7. ad 2. quàm in 4. sent. dist. 15. quæst. 2. art. 4. quæstiuncula 3. nulla facta mentione repetitionis, quæ antecedere debeat restitutioni, absolutè pronuntiavit, eos, qui civilibus sunt legibus obnoxii, restituere debere illis, qui amiserunt in aleæ ludo, dummodo non sint leges abrogatæ; quas abrogatas non esse jam multis modis & argumentis contendimus: D. Bonav. in 4. dist. 15. art. 2. quæst. 1. numer. 67. aleatores ait esse malæ fidei possessores, & injusto titulo possidere: ergo ante sententiam debent restituere. Richardus, in eamd. distin. art. 5. quæst. 8. scribit, leges non solum ludum aleæ, sed etiam acquisitionem ex ludo prohibere: ergo ludus ante repetitionem, & sententiam judicis adimit ludentibus jus omne acquirendi.

Paludanus in eamd. dist. 15. q. 3. artic. 5. conclus. 2. jure naturali scribit acquisitum per ludum deberi pauperibus: de rigore autem juris positivi, perdenti: & verius esse, eum, qui lucratus est, numquam posse sibi lucrum retinere. Et Scotus ad injusti-

tiam commutativam revocat id, quod fit inter ludentes, qui subsunt legibus civilibus in 4. sent. dist. 15. q. 2. art. 3. si igitur ludentes committunt in justitiam commutativam: ergo non acquirunt justè ex ludo iis resistente lege civili, cui subjiciuntur; idque ante omne sententiam. Et hæc est tuta sententia, & valde communis, quantum ipse legendo consequi potui. Et quia est Theologorum, qui non sunt secundarum: non est melior quærenda opinio.

9. Quarta & postrema dubitatio fuit: si lucrum pauperibus divisum esset, priusquam peteret sibi reddi, qui in ludo amisit, congereturne, qui vicit, iterum illud reddere collusori? Minimè. Ita ante nos judicatum est à Paludano in 4. sent. dist. 15. q. 3. art. 5. quem citat & sequitur D. Antoninus in 2. par. tit. 1. c. 23. §. 3. in versu, aliqui tamen dicunt. Id quod æquitatem habet.

Oppones, si lege civili res adjudicata est amittentis, & si verisimile est non ejus in lucrantem translatum esse dominium: ergo non potuit dari pauperibus: & si data est, quia erat res aliena, suo domino restituenda erat.

Sanè magni ponderis est ratio. Responderi tamen posset. Quia jura omnia bonæ fidei patrocinantur: si lucri partitio ideo facta est inter egentes, quia hoc ad officium hominis Christiani pertinere victor arbitrabatur: & quia id naturali divinæque lege permittente fieri poterat, non esset iterum cogendus restituere is, qui pauperibus restituit. Illi verò, qui imperatoriis legibus soluti sunt, in restituendo pauperes deligere debent: & quando restituunt, videant num in quorum aut pecuniam, aut alia bona lucrati sunt, inopia urgeantur; familiamque habeant, cui necessaria suppeditanda sunt. Tunc enim illis tantum, aut eorum familiæ esset restituendum. Namque in hac 4. quæst. de ludo, de eo tantum ludentium genere disputavimus, qui rerum suarum, & donandarum, & alienandarum potestatem habent: remque suam sine aliorum injuria amittunt.

Quod item hominum genus necessario restitutionis nexu vetus, & opinio magis communis, & tuta adstringit, nova autem,

& multorum recentium Auctorum restituendi necessario jure liberat.

In eo tamen, tam recentium, quam antiquorum judicia concordant, rei modicæ lucrum, quod vel animi causa, vel convivii initur, numquam esse legibus restitutionis subjectum; quando verisimile est, donaturos fuisse libenter eos, qui veri domini sunt rerum, quæ amittuntur in ludo: & quando res agitur præsertim inter laicas personas. Hæc omnia testata reliquit Sylvester, in verbo, ludus, q. 4.

Tota igitur ludi aleatorii, aleatorumque causa pertentata, atque perspecta, libuit ad nonnulla, brevissimæque Theoremata redigere, quæ in hac disputatione tenenda sunt.

Primum Theorema. Aleæ ludum esse sceleratum, & magni lucri, si cupiditate agatur, ludentium animis esse mortiferum fermè conceditur ab omnibus. Secundum. Qui collutores habent eos, qui res suas, aut alienare, aut administrare non possunt, si lucrantur, aut eisdem, aut iis qui peculium illorum procurant & tuentur, restituere omnino debent, & contracti criminis pœnitere. Tertium. Qui lucrifaciunt rem eorum, quos ad ludum aut vi, aut minis, aut verbis contumeliosis, aut importunis traxerunt; aut eosdem à ludo recedere cupientes retinuerunt, cum mortifera culpa obligationem quoque contrahunt omne restituendi, quantum lucri factum erit: idque ex omnium sententia. Quartum. Qui per fraudem lucrantur, omne restituere debent fraudem passo; nemo id doctor inficiatur. Quintum. Ludens cum eo, qui alere debet familiam suam, aut publica civitatis munera obire, idque facere nequit, rem suam amittens in ludo, qui lucrum abstulit, restituere debet necessariò; & scelus admissum vera pœnitentia detestari. Sextum. Si minor, aut qui rei suæ alienandæ potestatem non habet, si attractus, si fraudem passus, lucrum facit, restituat pauperibus ex communi sententia: nam ita attractum facere debere cuncti clariores magistri aiunt. Septimum. Qui rerum suarum donandarum jus habent, si in aleæ ludo magnum quid lucrantur, nec legibus tenentur imperatoriis, ex veterum, & plurium, & sanctiorum Theologorum sententia

restituere debent pauperibus : sed quia non pauci doctrina excellentes Theologi docent non esse hos cogendos ad restitutionem , si nolint , possunt à sacerdotibus absolvi , ut admonet D. Antoninus in 2. par. titu. 1. cap. 23. §. 4.

Octavum. Leges civiles adversus aleatores latas abrogatas non esse verius est : & illis non teneri omnes populos Christianos est probabilius. Nonum. Lucrum contra eas leges factum , antequam aut repetatur , aut iudex sententiam ferat , restituendum est ei , qui rem suam perdidit , non pauperibus. Decimum. Verum , qui bona fide pauperibus restituisse , ei qui amisit in jure rem suam persequenti iterum restituere non deberet.

11. Undecimum. Cum recentes auctores multi , aut civiles leges contra aleatores olim promulgatas , nunc antiquatas esse credant ; aut , si vigent , non reddere lucrum perdenti , nisi post repetitionem , vel sententiam iudicis , qui horum doctorum vellet sequi sententiam , absolvi posset , & deberet. Duodecimum. Qui vel animi causa , vel convivii moderati quidpiam lucrarentur , quod rerum dominos & administratores verisimile est donaturos iis fore libenter , omnium doctorum suffragiis restituere non coguntur. Decimumtertium. Dubitans an restituere debeat lucrum nec-ne , nisi dubitationem ratione probabili pellat ex animo , restituere eum oportet , ut sapienter admonet Medina in C. de rebus restituendis , qu. 22. artic. 2. ad 6. argument.

Decimumquartum Theorema. Aleatorio ludo operam navantes majoris lucri , quam ratio , & doctorum sententia ferat , cupiditate cæcati , qui ad pœnitentiæ sacramentum accedunt , nisi ab ea scelerata cupiditate , ac ludendi voluntate discedant , sine absolutione repellendi sunt , & admonendi Christianorum sacramentorum , aut divinæ gratiæ participes esse non posse , quamdiu non mutent flagitiosum animum ; & pio ejusdem animi dolore præterita ludi scelera eluant. Neque in hoc munere fungendo sacerdotibus , qui delinquentium arcas excipiunt confessiones , ullo modo licet esse negligentibus.

Hisce omnibus ad hunc modum explica-

tis , atque conclusis , quivis intelligere poterit , quanta à nobis æquitate controversia , quam mox subjiciam , dijudicata sit , atque in animæ foro finita : ea verò fuit hujusmodi.

QUÆSTIO XI.

G Opifex familia instructus , de rebus domesticis malè constitutus , qui manupretiis & artificio sibi , & quatuor filiis victum quærit , aleam ludit cum homine patricio minimè copioso : cujus vectigal est quadringentorum aureorum nummum. Tesserarum jactu & rotundarum tabellarum traiectione ludus inter eos agitur ; cui ludo apud Italos *Sbaraglino* nomen est. Opifex in pecunia posita ludit : patricius in ea , quam jam amiserat opifex , & ex chirographo patricio debebat : debebat autem ad centum aureos , alteros centum numerato solvit. Tandem ludi sorte commutata opifex potiores fert partes , victorque discedit : nam lucratur fermè ad quingentos , non solutos , sed ex pacto seu promisso solvendos. Hos nobilis civis negat se soluturum opifici , nisi de sententia & coactu iudicis. Quærit artifex possitne jure conscientiae totam hanc pecuniæ summam à patricio extorquere.

Bis ab artifice consilii causa consultus 2. sum : bis est ad me quaestio scripta delata : sententiæ diversorum expetitæ : nonnulli opifici quingentos adjudicant , & justè eum petere posse scribunt. Quorum sententia mihi admirabilitatem fecit ; tantoque majorem , quòd nulla nec ratione , nec ullius Doctoris auctoritate probarunt , nec unquam probare potuissent : cum conspirantibus sententiis tot graves Theologi hoc lucri genus tamquam contra justiciam factum improbant , velintque esse restitutioni obnoxium. Improbant in primis omnes illi principes & antiqui Theologiæ magistri qui sunt in 2. qu. nominati , D. Bonavent. Paludanus , Scotus , Richardus , aliique quamplures : qui lucrum aleatorium uberius lucri , quod alteri valde nocet , cupiditate susceptum , & criminofum aiunt esse , & restituendum omnino : non quidem ei , qui amisit , sed pauperibus. Quamquam quod lu-

cratus est patricius ex ludo aleæ inito cum artifice, aut ei, aut ejus inopi familiæ restituendum foret.

Verum, ut declinemus à severiore, eademque tutiore sententia veterum, quæ valde communis fuit, consulamus recentiores: & ex eorum scriptis responsa in hac quæstione hauriamus: quæ in proximam superiorem quæstionem ipsi inclusimus. Navarrus in summa, cap. 19. nu. 5. scripsit, per ludum si quis adipiscitur, quod vel ad alterius alendam familiam, vel ad civilia munera obeunda necessarium erat, cum magna injustitiæ culpa adipisci: quia acquirit, quod aliis jure divino & naturali debetur: ideo jure necessario restituendi obstringi: idem confirmat Sotus lib. 5. de justit. & jur. q. 5. art. 2. concl. 4. & Medina C. de rebus restituendis, q. 22. art. 2. si notabiliter inquit lædatur ludentium patrimonium, lucrum esset restituendum. Quis autem neget amissione ducentorum aureorum insigniter læsum esse patrimonium opificis, & amissione quingentorum ingentem patrimonii sui jacturam facturum esse patricium? qui si totam summam solvere deberet artifice, nihil ei & familiæ ad vitam sustinendam reliqui fieret.

3. Præterea qui in pecunia non posita, sed promissa & pacta, ludit, si amittat, non cogi eam solvere defendunt hi omnes, Adrianus, in tract. de restitut. qu. 4. quæ incipit. Quia in superioribus, Sotus in 5. de justit. & jur. q. 5. art. 2. col. penult. Covarruvias, in relectione regulæ juris Peccatum, par. 2. relect. 9. de iis quæ ludo acquiruntur. Navarrus in summa, cap. 19. nu. 17. Quamvis contrariam opinionem probent Alphonsus à Castro in 2. lib. de leg. pœnit. cap. 2, coroll. 3, & Medina C. de rebus restituendis, q. 22. art. 2. coroll. 2. Quod si leges civiles, quemadmodum à nobis in 4. quæst. de aleatorio ludo demonstratum est, & multis testibus, & argumentis non inutilibus, abrogatæ non sunt, cum illæ ante condemnationem imperent lucrifactæ rei restitutionem, & velint etiam rem amissam in judicio repeti: qua ratione hi collusores, cum civilibus legibus obtemperare debeant (sunt enim in Romanæ Ecclesiæ ditione, quæ ci-

vilibus legibus utitur) inducere possunt animum, jure aut velle, aut consequi, quod contra omnia jura acquisitum jure illis eripitur?

Itaque egenti artifice duo hæc persuadere conatus sum: alterum, ut à Deo, peccati, quo apud eum graviter offendit, veniam deprecetur: alterum, hoc pacto cum patricio homine transigat, ut solutam pecuniam reddat; & eam, quæ in chirographis est, nève petat, nève exigat: cum ejus vel petendæ vel exigendæ jus nullum habeat: necnon idem patricius damna data sua culpa familiæ egentis opificis viri boni compenset arbitrio. Artifex vicissim quingentorum lucrum omne remittat patricio; nullamque ejus pecuniæ partem ab illo extorqueat: quia sine gravi flagitio, & necessario jure restituendi facere id non posset. Ergo ab aleatorio contractu ad alios pergamus.

QUÆSTIO XII.

Civis tradit colono bovem utendum, viginti aureis nummis æstimatum, suo item tempore vendendum; qui, si pluri tempore venditionis venibit quàm fuerat tempore initi contractus æstimatus, aucti pretii dimidiam partem feret colonus: tantumdem etiam damni sentiet, si minoris vendetur. Onera imposita colono sunt, suis impensis bovis alendi & custodiendi, trium item librarum, seu aureorum nummum pensionem singulis annis solvendi: & si bos interierit, de suo alteram partem pretii civi sarcienti; ut damnum ex interitu bovis peræquè civem & colonum subire necesse sit. Equane an iniqua est hæc contrahendi ratio existimanda?

Primum quis aliorum, deinde quis de hoc genere mentis meæ sensus sit indicabo. Petrus Ubaldus in tractatu de duobus fratribus, par. 5. q. 26. seu num. 29. hac ipsa de re satis eruditè disserit: statuitque contractum haud licitum esse: id quod & legum auctoritate probat, Calderinique testimonio, & Antonii Butriensis in cap. extremum de usuris. Ratio esse potest, inquit Petrus, quia periculum debet esse domini, similiter & lu-

crum & damnum : si fortè minùs valeret , I.
 quæ fortuitis. C. de ping. act. Ergo , ex quo
 locator remanet dominus , ut l. non solet. ff.
 locati , suum debet esse periculum : & , si
 aliter caveretur , esset injustum lucrum ; &
 gravaret conductorem duplici onere , vide-
 licet pensione dictarum 15. vel 20. mina-
 rum grani , & etiam medietate damni , seu
 periculi : quod esset contra naturam locatio-
 nis , ut suprà , & etiam onere pascendi &
 gubernandi. Et licet detur sibi medietas lu-
 cri , si plus valerent boves , istud est de raro
 contingentibus , & est palliare. Quia boves
 non crescunt usu , sed decrescunt , argum.
 l. eum debere columnam. ff. de servit. Urb.
 præd. & sic loquitur Joan. And. suprà , Me-
 ritò illi , qui dant boves ad collatitium , si
 volunt , quòd damnum seu periculum sit
 commune non licet , & est injustum lu-
 crum , & intentio depravata. Hæc Petrus.
 statimque jubicit , secus , si simpliciter lo-
 cat pro certa mercede : quia tunc , cum do-
 minus boum subeat periculum , & ipsi boves
 deteriores continuo usu , licitum est lu-
 crum : intelligo dummodo fiat cum bona fi-
 de , non autem depravata intentione.

2. Sequitur , ut nunc de omni controversia
 nonnullis propositionibus aperiam meam
 sententiam. Prima propositio. Non licet ali-
 cui tradere animalia certo pretio æstimata , &
 post tantum temporis restituenda lucro ali-
 quo inde percepto : hoc defendit Corradus
 q. 91. Sylvester in verbo , Societas 2. §. 4.
 D. Antoninus in 2. par Summæ , tit. 1. c. 7.
 §. 39. censet sceneratitium hunc esse contra-
 ctum : & si quis vellet , inquit , talem con-
 tractum Socidam vocare , erit injusta , &
 obligabitur ad restitutionem. Tabiena ideo
 usurarium esse contendit , in verbo , usura
 3. num. 6. quia , qui sic contrahit , reve-
 ra vendit , & mutuatur. Hic ipse contractus
 rejicitur à Rosella , in verbo , usura 3. num.
 6. & ab Armilla in verbo , societas , num.
 22. Rem autem æstimatam haberi pro ven-
 dita probatur ex l. cum fundus. ff. locati : sic
 enim loquitur lex. Cum fundus locatur , &
 æstimatum instrumentum colonus accipiat :
 Proculus ait id agi , ut instrumentum habeat
 colonus. Vim etiam mutui in rei æstima-
 tione inesse satis indicat. l. si pro mutua pe-

cunia. C. si certum petatur : cui legi præpo-
 nuntur hæc verba Saliceti : Si datur species
 æstimata pro pecunia mutuanda contrahitur
 mutuum.

Ex his Doctorum sententiis duplex ratio
 elicitur ad superioris contractus labem osten-
 dendam. Una est hujusmodi , è re alterius
 non licet colligere fructum , nisi ad id , quod
 alterius est , tuum adjungas , ut operam ,
 pecuniam , &c. Sed animal æstimatum
 datum colono , fit coloni : ergo animal co-
 lono tantum fructum feret , ad quem item
 periculum pertinet. Altera ad hunc modum
 conformatur. Rem cum vendis , nec tu pre-
 tium recipis , sanè illud emptori mutuum
 das ; ut alibi à nobis tum in disputationibus
 nostris , tum in publicis scholis , quas ex-
 plicavimus , demonstratum est : ergo post
 traditam rem æstimatam , inde velle con-
 sequi lucrum scenus est : cum scenus nil aliud
 sit quàm ex re mutua compendium facere.

Secunda propositio. In societatem rem
 æstimatam conferre , ut alteram partem pe-
 riculi substineat socius , licet : animalis au-
 tem hac ratione traditi ex dimidio fieri ac-
 cipientem dominum præcipui Doctores sen-
 tiunt : quibus apertè favet. l. cum duobus
 vicinis , §. damna. ff. pro socio : hæc enim
 sunt verba legis. Damna , quæ impruden-
 tibus accidunt , hoc est , damna fatalia , so-
 cii non coguntur præstare : ideoque si pecus
 æstimatum datum sit , & id aut latrocinio ,
 aut incendio perierit , commune damnum
 est : si nihil dolo aut culpa acciderit ejus ,
 qui æstimatum pecus acceperit ; quòd si à
 furibus subreptum sit , proprium ejus de-
 trimentum est , qui custodiam præstare de-
 buit ; qui æstimatum accepit. Hæc vera sunt ,
 & pro socio erit actio ; si modò societatis
 contrahendæ causa pascenda data sunt ;
 quamvis æstimata.

Tertia propositio , est tota Sylvestri in
 verbo societas II. q. 7. concl. 7. Si dans ,
 inquit , det duos boves æstimos ; qui justè
 possent locari sub pensione duodecim sexta-
 riorum frumenti , & locet sub pensione sex-
 tariorum octo : sed sub hac conditione ,
 quòd accipiens substat periculo tertiæ par-
 tis boum , contractus est licitus : quia li-
 cèt pars capitalis sit salva ; tamen ipsa salva
 emptæ

empta est quatuor sextariis : unde ibi est assecuratio. Edidit Xistus V. constitutionem, quæ sæpius apertis verbis tollit sortis aut socialis lucri securitatem, ac semovet à contractu societatis. Verùm Cardinalis Toletus, & Cardinalis sanctæ Severinæ, quibus munus mandatum fuit à Xisto componendæ legis, affirmarunt Patri Stephano Juccio Theologo societatis Jesu, ut is datis ad me literis testatus est, noluisse Xistum sua lege prohiberi nisi injustos societatis contractus : quare qui ante legem latam justī erant, post latam quoque licere. Quamquam iis qui sunt hujus responsi Cardinalium ignari, suadendum esset, ut ex verbis Xistianæ constitutionis contrahant societates.

4. Quarta propositio. Contractus, de quo quæritur, non est societas; quamvis hoc vocabulo cum amicire contrahentes voluerint, sed est locatio, cum in eum conveniat locationis definitio : quæ hujusmodi solet adferri : est personæ, vel rei ad usum concessio in numeranda pecunia mercede conventa. Quod si objicias : imò verò venditio est propter æstimationem. Respondeo, intimas naturas contractuum non in verbis, aut scriptura, sed in animo contrahentium sitas esse. Quare, si, cum tibi rem meam trado æstimatam, non eo consilio trado, ut ipse dominus evadas : sed, ut intelligas, quanti ea sit; & quantum mihi ipse præstare debeas, si tua culpa perierit, atque hoc meum consilium ipse compertum habeas; nimirum inter nos non ex vendito, & empto contrahitur; sed nonnumquam ex locato & conducto interdum ex commodato & precario contractum erit : neque hac ipsa de re ullus sapiens dubitarit.

Quinta propositio. Cum inter civem & colonum locatio vera constituta sit, consequens est, ut ad civem periculum bovis spectet, ejusdemque sit detrimentum, quod animalis adfert interitus : nihilque aliud præstare colonus debeat, nisi custodiam animalis, pastionem, ternarum librarum pensionem : mortem item & amissionem; si aut dolo, aut lata, levive culpa ejus contingat : fortuitos autem casus, ac culpam levissimam natura locationis colono nequaquam imponit : quemadmodum ipsi in nostra di-

sputatione de dolo & culpa ostendimus.

Verùm civis hac se exceptione tuetur, quod ejus nomine sæpius denunciatum sit colono, ut bovem mense Augusti venderet : coloni verò rogatu venditionem dilatam esse : interea animal in morbum, quem sanguinis appellant, incidisse; fabrum medendi causa accersitum esse : hunc ambas aures incidisse : bovem extinctum esse. Atque ita actioni locati actionem damni dati successisse : vel potius ad eam actionem hanc quoque accessisse.

In utroque autem genere actionis idem jus adversus eum qui damni auctor fuit, esse defendunt multi, & magni auctores, qui in tractatu nostro de dolo & culpa citantur; ut ei qui detrimenti causa fuit, nocere debeat tum dolo, tum lata tum levis culpa. Tametsi nobis mitior visa fuerit Innocentii opinio; quam nec pauciores, nec minorum gentium Doctores sequuntur; ei per quem damnum est datum, obesse dumtaxat dolum & latam culpam.

Videat igitur bovis dominus num in colonum actionem intendere possit seu doli, seu culpæ latæ, vel levis, si is in prima doctorum acie consistere velit; atque ita locati bovis pretium, aut, si quid colono remittere volet, pretii partem recuperabit.

QUESTIO XIII.

Officia sunt nonnulla ac munera in Romana curia fructifera, quæ à Romanis Pontificibus vendi solent. Sed quia usu venit, ut uni alicui non tantum pecuniæ suppeditet, quanta ad officium coemendum esset opus; eorundem Pontificum concessu factum est, ut plures ejusdem officii emptores existant : ita tamen, ut officium penes unum resideat, qui etiam officii magister sit & appelletur; cujus interitu ad curiam redit officium : integrum tamen est officii magistro illud quadragesimo ante obitum die, cui maluerit, vendere : quod quidem officium non fit secundi emptoris, nisi post quadraginta dies : si enim post venditionem non maneat in vita venditor quadraginta dies, officium recipit Romanus Pontifex.

Sed tamen Piorum equitum, quos Pius I V. instituit, officia interitu nequaquam integra ad Pontificem Maximum remigrant, sed altera tantum pars: atque ob id ipsum suspirior, fructus qui ex his Piorum equitum officiis capiuntur, esse tenuiores. Passim vero accidit, ut magister officii, rogatu, verbi causa, Petri amici sui, pecuniam socialem capiat à Paulo: eique partem quampiam officii sui vendat; omnemque pecuniam Pauli, quicum societatem init, cum omni jure pecuniario transfundat in Petrum: cui etiam Petro legem imponit illud ipsum praestandi ac solvendi Paulo, quod eidem Paulo officii magister societatis judicioolvere deberet: quod si intra semestris spatium moriatur officii magister, pecuniam lucratur Petrus. Haecenus contrahendi ratio non videtur iniqua.

2. Porro illud ancipitem aequitatem habet, quod factitari aiunt saepissimè, possit-ne Paulus post magistri officii obitum petere à Petro illud ipsum, quod vivo magistro eidem Paulo Petrus pendebat: existimat enim Paulus, etiam postquam decessit magister officii ac dominus, superstitem sibi cum lucro esse pecuniam; quam Petri suasu magistro tradiderat: in quo ipso turpiter & periculosè decipitur Paulus: cui mortuo magistro nihil fieri reliqui ad justum lucrum hac firma ratione pervinco.

Nam si Paulus justum quaerit lucrum, aut ex pecunia, quam dedit magistro, & magister Petro addixit, aut ex re emptam illud quaerit; non ex pecunia, quia post contractum societatis cum magistro coita pecunia desit esse Pauli: illam enim officarius magister tamquam verum pretium partis officii sui venditae Paulo recepit, eamque in Petrum cum universo jure pecuniario transtulit, quod Paulo deberetur, quod jure societatis Paulo à magistro debebatur: in quo jure illud inest, ut Petrus interitu magistri pecuniam Pauli consequatur, consecutus est. Non igitur pecunia Pauli, quae primum ad magistrum, deinde ad Petrum tamquam ad verum dominum pertinet, fructuosa potest esse amplius Paulo; neque propter rem emptam, aut compendium facere ullum, aut pensionem aliquam exigere à Petro potest:

propterea quod res suo periculo emptam, hoc est pars illa officii, extincto magistro, Paulo periit.

Quare omni legitimi quaestus fundamento sublato facit periniquè Paulus, si partem ullam lucelli à Petro extorquet post magistri obitum; cogendusque est omne reddere Petro, quantum ab eo extorserit.

QUESTIO XIV.

IN Romani Pontificis Italica ditione: laiunt hanc contrahendi societatis rationem percrebuisse. Ii qui de Romano Pontifice ea emunt officia, de quibus ipsi in quaestione proxima superiore differuimus, cum per Pii I V, legem non queant ultra valorem officii sociosadmittere: nec enim voluit, ut socialis pecunia in officium collata major esset, quam universi officii pretium (id enim esset justitiae commutativae jura pervertere) nihilominus ab officiorum dominis ac primis emptoribus, qui officiales vulgo appellantur, secus fit penè singulis momentis. Nam post totam rationem fructiferam exhaustam à legitimis sociis, in ejusdem officii societatem alios quotidie recipiunt. Qui autem pecuniam dant officiali, ut certa iis sit pensio quolibet semestris spatio solvenda, satis accipiunt, iisque ab officiali satisfdato promittitur: officialis item persona ac omnibus ejus bonis eo nomine oppigneratis. Hoc de genere primum quid nonnullus recens Theologus scripserit: deinde quid ego responderim, indicabo.

In religiosi igitur sodalis epistola me de re tota consulenti, his totidemque verbis à Theologo quem dixi, reperi explicatam esse quaestionem. Sic enim à principio quaestionem proponit. An licitè possint excusari, qui pecuniam accipiunt ad societatem officiorum ultra valorem officiorum. Proptinus quaestioni respondet.

Duae sunt opiniones: prima asserentium non posse. Primum, quia est usura aperta: nam omnis societas debet in aliquo, quod subsistit, constitui. Item, quia bullae Pon-

tificiæ olim prohibebant ne ultra valorem officii societas contraheretur.

Secunda opinio est : id non fieri licitè , si fiat ex vi contractus societatis , ut rectè probat prima opinio : si tamen fiat ex vi alterius contractus in ea societate admitti , nimirum contractus in nominati ; do ut des , licitè fieri : nam is , qui dat pecunias officiali , dat eas ea conditione ; ut officialis se obliget ad sex menses ad solvendam certam pensionem , nimirum duodecim procentum. Qui contractus innominatus potest esse census ad vitam pro sex mensibus. Nam officialis lucratur capitale , si intra sex menses moriatur socius , qui dedit capitale. Si dicas super qua re constituitur hic census , & contractus , si quidem valorem officii excedit : dico , quod constituitur super persona officialis , quæ se , & omnia sua bona obligat ad solvendam pensionem. Si dicas , census non constituitur super persona , quia est prohibitum : dico censum redimibilem non posse constitui super personam : at census ad vitam licitè potest constitui super personam.

Probabilis , est hæc opinio secunda , licet prima sit tutior : & secundum opinionem secundam probabiliter defendi potest praxis , quæ passim est in usu in curia Romana. Hactenus recens Theologus novæ opinionis novus Auctor.

3. Nunc subjiciam sententiam meam : in qua probanda præstabo quatuor quàm brevissimè. Primum , ostendam quotidianum hunc contractum , qui fit officariæ societatis , esse injustum , esse nullum , esse simulatum , esse fœnoris labè respersum. Deinde , nec propter illum contractum , quem innominatum appellant , posse defendi. Tum eundem contractum , quem censum ad vitam pro sex mensibus Theologus nuncupat , esse iniquum , quamvis per se , & solus iniuratur. Post , ad extremum , errata , quæ in explicatione novæ opinionis insunt , patefaciam.

Ergo quod primum est , urgeamus. Cum in officio nihil reliqui est , quod alteri vendi possit , si quis societatem coeat , eam contra jura humana , naturalia & divina coit : quidquid igitur fit , pro infecto haberi de-

bet : est enim Canon Gregorii magni his verbis perscriptus , habeturque dist. 25. q. 2. c. imperiali. Imperiali constitutum est sanctione apertè , ut ea quæ contra leges , fiunt , non solum inutilia , sed etiam pro infectis habenda sint. & in regula quæ contra jus , de reg. jur. lib. 6. Quæ contra jus fiunt , debent utique pro infectis haberi , & l. non dubium. C. de legibus. nullum contractum inter eos videri volumus subsecutum , qui contrahunt lege contrahere prohibente : & paullo post. Quæ lege fieri prohibentur , si fuerint facta , non solum inutilia , sed pro infectis etiam habeantur , licet legislator fieri prohibuerit tantum , nec specialiter dixerit inutile esse debere , quod factum est. Sequitur igitur superiorem contractum irritum esse , ac nullum. & lucrum , quod ex eo fit , è fœnore esse , cum è nulla re fructuosa nascatur , sed ex pecunia tantum mutua.

Neque in hoc primo capite molestos habemus adversarios : in secundo enim faciunt nobis negotium : quum tradunt , superiorem contractum retineri posse propter innominatum illum , quem comitem habet : quod longè est secus. Si quidem quilibet contractus , licet suapte natura justissimus , injustus ac nullus efficitur , si injusto , nullique contractui famulatur. Quis enim probaret , eam venditionem aut societatem , aut locationem quæ ad fovendum fulciendumque usurarium commercium adhiberetur ?

Quare imperator ad postrema verba , quæ recitata sunt ex lege , non dubium , statim hæc item attexit. Sed , & si quid fuerit subsecutum ex eo , vel ob id quod interdicente lege factum est , illud quoque cassum , atque inutile esse præcipimus. Verum contractus innominatus fit ob eum , qui nomine societatis interdicente lege initur : illum igitur quoque inutilem & cassum esse oportet. Nam principali destructo (verbo sunt Glossæ in cap. vides dist. 10.) destruitur accessorium , & omne quod sequitur ex eo. Neque verò in eo contractus ullus censetur justus , quia ad aliquem ex quatuor innominatis revocatur : ad illos enim cuncti revocantur contractus , sive justis , sive sint injusti : sed

ideo evadunt justī, si iis octo præditi sint proprietatibus, quas ipsi in nostro volumine de contractibus persecuti sumus.

5. Quamquam ille ipse contractus, cui nomen census ad vitam imponit recens Theologus pro sex mensibus, palam ab iustitia ac ratione recedit, licet per se ipse spectetur, atque ab omni alio contractu diremptus: id quod tribus argumentis ostendo.

Primum argumentum. Census vitalitius perpetuus, qui pecuniæ redhibendæ facultatem omnem præcidit, annui lucri non plus adfert, quàm duodecim in singulos centenos, ut è citeriori Galliæ consuetudine intelligi potest: sed in hoc semestri censu jus inest repetendæ pecuniæ quoties collibitum fuerit: nisi sex aureorum pensio soluta sit ante sex menses: tunc enim repetitio nisi expleto semestri spatio non datur: ergo ex hoc censu multo minor fructus percipi deberet, quàm ex vitalitio perpetuo.

Secundum argumentum. Ex censu vitalitio perpetuo, in quo certa est amissio pecuniæ, certumque periculum, quod vitari nulla ratione potest, non licet lucrari permultis plus quàm quantum in primo argumento dictum est: ergo ex censu vitalitio semestri in quo propè partibus infinitis minus est periculi, ancipitemque, imò nec probabilem pecuniæ amissionem habet, propè infinitis partibus pensionem minorem habere deberet.

Tertium argumentum. Pecunia, mærxque nautica, sexcentis magnisque periculis committitur, tempestatum, scopulorum, syrtium, prædonum: sed omnia hæc pericula cum pecunia, vel mærx navigat Venetiis Byzantium, sive Alexandriam, indeque Venetias vehitur, ternis quaternisque aureis in singulos centenos redimuntur: ergo cum pecunia hujus semestris census non lubeat ejusmodi pericula: cum in unius tantum vita periclitetur, qui domi, & inter suos vivit, sæpissimè robusto ac valenti corpore; nihilque eorum, quibus conservatur valetudo prætermittit, ut vix ulla æstimatione dignum sit periculum, quod post renuntiatam societatem quadraginta dies dumtaxat adit pecunia. Cum hæc ita se habeant, quis obsecro hoc per parvum, & vix verisimile periculum, tamque exigui tempo-

ris duobus aureis æstimavit? Quanta igitur injustitia existimanda erit ex illo innominato contractu duodecim quærere, cum lucrum quatuor, seu quinque, nimium etiam videri debeat?

Restat quartum, ut errata numeremus, 6. quæ mihi in novi opinatoris explicatione animadversa sunt: quæ mihi octo videntur. Primum igitur erratum est, in quæstionem adduxisse id de quo non erat docti hominis, nedum exercitati Theologi, dubitare: præsertim cum nemini contra ea opinari liceat, quæ ab Romanis Pontificibus certis æquisque legibus constituta sunt. Secundum. Pii IV. sanctionem sic meminisse, quasi olim tantum viguerit, nunc lex esse desierit, quod suspicari non licet: cum ea lex naturali divinæque lege nitatur: quam nulla consuetudo contraria, aut minuere aut convellere potest. Tertium. Periniquum illum societatis contractum credere, ob adjunctionem innominati excusari posse. Quartum. Contractum innominatum, sive censum, ut is vocat, ad vitam pro sex mensibus justum statuisse, quamvis fructum duodecim aureorum nummum post sex menses capiat socius. Quintum. Quod decrevit contractum hunc esse personalem; cum revera sit vitalitius, intra sex mensium spatium conclusus: etenim cum census sit species quædam emptionis, ut doctoribus placet, constitutus in re quapiam, cujus dominus fieri possit emptor: non apparet qua ratione census de quo loquimur, esse queat personalis.

Duo enim in venditoris persona, qui obligationem pendendæ pensionis subit, spectari possunt, personæ inquam substantia, essentia, & natura, hoc est primum. Secundum. Usus personæ: primi Deus tantum est Dominus, nullus alius, sive Angelus sive homo. Secundi etiam homines effici domini possunt. Verum, qui censum ejusmodi semestrem instituit tradendo pecuniam, nullum usum personæ, cum qua contrahit, acquirit; nec enim ea persona utitur: non igitur personalis existimari debet.

Sextum erratum. Quod in persona venditoris, seu officialis constituit, cum verius in socii, seu emptoris persona sit collocatus. Nam cum census duobus modis considerari

possit, uno modo formaliter, altero fundamentaliter & materialiter: formaliter census nihil est aliud, ut subtiliter commentatur

Corradus, in suo volumine de contractibus »quæst. 72. tract. 4. suppositione 1. quàm ens »rationis causatum à voluntate tantum (utor »ejus verbis) incorporeum & immobile. Est ens rationis, quia nulla mutatione facta in rebus commutatis oritur hoc jus exigendæ pensionis; quod jus censum dicimus, quod jus ut eidem auctori placet, est subjectivè in eo, cujus est redditus: & quia redditus est ejus, qui emit, ideo in emente manet completa, ut idem inquit, emptione: verum emit non officialis, sed socius: ergo in eo residet census. Si verò fundamentaliter & materialiter census hic consideretur, personæ item socii, non officialis attribui debet: nam verum fundamentum, ex quo hoc jus existit, nihil est aliud quàm concessio usus pecuniæ, & periculum ejus in perpetuum amittendæ: at pecuniæ usum socius concedit officiali, & socius de amittenda pecunia periclitatur: ergo ad socii personam pertinebit contractus: nec ea re tamen fit contractum esse personalem.

8. Divisio enim contractus in realem & personalem nascitur ex materia: jus autem, actio & obligatio, quæ cum quolibet contractu cohærent, in personis contrahentium hærent: ut verè affirmari possit, propter jus & obligationem quemvis contractum esse personalem.

Septimum erratum. Quia in hoc suo in-nominato & personali contractu haud agnoscit speciem redimibilis census: cum constet utrinque redimi & extinguere posse. officialis enim extinguit ac redimit redditione pecuniæ, socius repetitione, societatisque diremptione: & si magis propriè dicatur socius extinguere censum, quàm redimere.

Octavum. Quòd corruptelam hanc, & vitiosam contrahendi consuetudinem, Romanæ curiæ praxim appellat: in quo errore lapsus est turpissimo: neque enim, quod à multis in Romana curia commorantibus factitatur, id à Romana curia aut fieri, vel à tanta auctoritate approbari credendum est. Nam quod Romani Pontificis, in quo omnino est Romanæ curiæ sita potestas, approbationem non habet, nec Romanæ curiæ

approbationem habet: sed consuetudo hæc approbationem Romani Pontificis non habet: etenim qui nec corruptè, nec depravatè de rebus judicat, ad Pontificias & Romanas leges judicia sua dirigit: sed leges Pontificiæ & Romanæ, ut est à nobis suprà demonstratum, totum hoc genus contrahendi improbant: ergo Romanæ curiæ adscribi non debet.

De recenti collybistarum nundinatione pecuniaria.

QUÆSTIO XV.

Ullone jure contractus hic, quem in nummaria ratione aiunt esse creberrimum, defendi possit, quinque & viginti ab hinc annos civis quidam quæsit Florentinus; qui diu mensariorum artem factitavit, ac tandem à Trapezitarum nundinis ad Philosophorum gymnasia se contulerat Patavium; & quæstionem, quæ mox subjicietur, scriptis tradidit; atque ad nostros in collegium Patavinum detulit; cujus collegii studiis ipse eo tempore moderabar. Contrahendi ratio est hujusmodi. Augustinus Trapezita Genuensis tradit nummos centum aureos Petro, Genuæ, primis nundinis Lugdunensibus sibi suisve administris Lugduni solvandos; elicitque Trapezita Genuensis à Petro litteras Lugdunum, ad eos qui illic Augustini nomine negotium pecuniarium gerunt: quibus litteris ab se centum aureos Augustino deberi demonstrat Petrus: eodem tempore Augustinus ad suos administratores mittit Lugdunum; ut nomen Petri recipiant; & in tabulas referant: sed ita, ut Petri nomine, qui Lugduni nihil habet in nummis, pro Petro centum aurei accepti referantur Augustino Lugduni, quò nec pergit Petrus, nec re ipsa quidquam pecuniarum sumit ab Augustini procuratoribus: tametsi illi perscribunt in tabulis, de Augustini ære Lugdunensi à Petro persolutum esse Augustino. Ad extremum cum urgetur solutio, ii, qui Augustini conficiunt negotia, Lugduni, litteras Genuam ad Petrum dant, quibus appellatur Petrus; cogiturque Augustino in urbe Genuensi majorem vim, quàm acceperat, pecuniæ, numerare.

2. Respondi, omnes esse sordidi fœnoris negotiatores, quicumque hac, ratione negotiantur: id quod etiam tunc ab reliquis collegii nostri Theologis, & doctoribus judicatum est. Primum, id omnium doctorum, qui hac de re disputarunt, auctoritate, tum ratione planissimum faciam. Quatuor reperi doctores, qui hujus contractus meminerunt; ejusque naturam sedulo perverstigarunt, Sotus, Navarrus, Tabienfis, Mercatus, à quibus consentientibus suffragiis condemnatur: à Soto, lib. 6. de justit. & jur. c. 10. art. 1. à Navarro, in Summa, cap. 17. à num. 297. ad num. 299. in ea quæ est posterioribus typis excusa. Joannes Tabien. in verbo, Usura, 15. num. 4. §. 3. Mercatus omnino vehementissime invehitur in hoc genus commercii, ut c. 7. 10. & 11. in eorumque contractuum seriem concludit, quos fictos, commentitios, inanes, falsos, mendaces ac fœneratitios is nuncupat, & c. 9. num. 2. affirmat inter omnes doctores convenire, ut illic, quò litteræ mittuntur, verè solvantur pecuniæ: atque harum recurrentium schedarum eò, unde à principio profectæ sunt, rationem firmam & veram perquirere extremæ ait esse amentia.
3. Nec solum tres alii superiores doctores rationem hanc contrahendi fœnoris coarguunt, sed ceteri omnes Theologi certis quibusdam sententiis, quas in suis voluminibus profeminarunt, idem fecerunt. Divus Anton. 3. par. tit. 8. c. 3. fœnus mente concipere scribit, eum, qui Florentiæ egen-
ti homini pecuniam, numerat; ut eandem lucro auctam reddat aut Barcinonæ, aut Neapoli: sententiæque suæ comites profert Bernardum, Innocentium, Goffredum, Hostiensem. Confirmat etiam id magis perspicuè Sylvester, in Summa, verbo, Usura, 4. num. 9. Angelus, nimis severè decrevisse videtur de cambiorum justitia, in verbo, Usura, 1. §. 51. damnat enim contractus, quicumque ineuntur campfore prius dante pecuniam spe lucri concepta. Cajetanus, in tractat. de camb. c. 1. injustam ait esse permutationem; cum collybista indigenti Petro Mediolani pecuniam numerat; ut sibi uberior pecunia in eodem loco repræsentetur: quamvis ad eam rem Lugdunensis

Londinensive permutationis nomen adhibeatur. Corradus, quo nemo copiosius nec subtilius de contractibus disputavit, q. 99. coroll. 5. ait, campforis mentem usura infici, si in permutando genus monetæ diversum non curat; quod certè faciunt nostri collybistæ; &, quod tradit Corradus, idem confirmavit Cajetanus & Medina in C. de reb. rest. & in tract. de Camb. præsertim q. 5. & 9. in hac enim perspicuè ponit culpam fœnoris contrahere campforem, si pecuniæ discrimen negligit. Rosella sententiam subscribit, in verbo, Usura, 6. nu. 1. & num. 13. imò à num. 9. ad 71. tam longam pertexit disputationem de hoc genere cambiorum, ut nemo fortasse copiosius disseruerit, sæpius enim adfert argumenta permulta in utramque partem: suam tamen is sententiam his verbis aperit, num. 51.

Itaque concludo, ista cambia nullo modo licere. 4.

Quo etiam tempore Everardus Mercurianus nostræ sodalitati præerat, in decem & septem patrum consensu, in quo sedit etiam Cardinalis Toletus, sententiis omnium est contractus superior explosus; quem scripto etiam & publicis sermonibus, & pro concione detestati sunt pater Jacobus Laynez, vir præstantia doctrinæ, & ingenii gloria singularis, P. Franc. Adornus Genuensis, P. Benedictus Palmius, & hi tres Genuæ: pater verò Possevinus Lugduni, cujus etiam persuasum, ut mihi is narravit, Pius V. constitutionem postea adversus hæc recentia cambia edidit.

Et quia nimis arduum negotium est, cum veritate luctari, idcirco ipsi illi duo homines religiosi non indocti: qui nostrorum mensariorum patrocinium susceperunt, in suis defensionibus reliquerunt nonnulla, quibus omnis hæc ratio commercii ruit. Nam ille, qui è D. Augustini familia pro cambio Lugdunensi & Bisuntino, quod pro eodem habet, scripsit anno post Christum natum 1554. in prima parte tractatus ad inventionem prava decima, & in secunda parte ad inventionem septima, negat posse Genuæ permutari Lugdunum cum paupere, qui nihil habet Lugduni: quod si fiat, usuram redolere. Et in secunda parte ad inventionem octava fœnus ait

esse permutare pecuniam reddendam Lugduni, quæ tamen in alio loco redditur; qui Lugdunum non est. At hac nostra ætate Placentiæ impositum est nomen Bisuntii à recentis nummationis architectis. Alter verò è sacro D. Dominici sodalitis, qui anno 1587. sua assensione approbaverat Lugdunense & Bisuntinum cambium, ad extremum de eadem re Latinè disputationem instituens, Bisuntinum improbavit: cùmque rem in discrimine esse videret, his verbis scribit. Videant igitur prudentes lectores, quàm periculosa sit hujusmodi per Bisuntium contractatio.

Quod si quis adferat iisdem prope modis exerceri cambium apud Lugdunum, & in aliis locis; eo magis dolendum est, & congemiscendum pro tanta corruptione, quæ ubique jam invaluit. At hoc satis est testium. Sed nimirum non magis auctoritate testium, quàm robore rationum, quam molimur, est firma reprehensio.

5. Prima ratio. Lucrum facere ex mutuo perflagitiosum scœnus est; sed hi pecuniarum so didi mercatores lucrantur ex mutuo: quare improbum scœnus exercent. Prima hujus syllogismi propositio tamquam axioma, & dignitas ab omnibus admittitur. Secunda igitur dumtaxat confirmationis indiget. Mutuum est, cùm ea, quæ usu consumuntur, vel distrahuntur, alteri concedimus; & is, qui accipit, verus fit dominus: & idem specie atque æstimatione reddit. Verùm hi comparandæ pecuniæ solertes artifices, cùm suam alteri pecuniam concedunt, rem, quæ usu distrahitur, concedunt; & ii, quibus est concessa, eyadunt veri domini, & non modò specie, sed eandem in eodem loco pecuniam Trapezitæ modò cum lucro recipiunt; nullamque rationem ducunt laborum, periculorum & expensarum, quas nummularia ars perferre cogitur, ut hominum societati serviat: ergo certissimo est argumento, illos nundinari ex mutuo: diversitatem autem locorum, & illas inanes litteras, quæ ultro citroque mittuntur, ad amicum mutuum excogitatas esse.

Secunda ratio. Cujus est sementis prima. Permutatio sine diversitate rerum non consistit; sed in permutatione pecuniaria hæc di-

versitas non est curæ his nummatis nundinatoribus: ergo non permutant.

Tertia. Nemo rem suam cum sua commutat: sed Augustinus cùm tradit Genuæ pecuniam pro Lugdunensi, hoc facit: utraque enim pecunia tam Genuensis quàm Lugdunensis, est Augustini, cùm ab eo traditur Genuæ, quare, &c.

Quarta. E ficto & commentitio contractus verum lucrum existere non potest: sed contractus initus cum Petro ab Augustino Genuæ totus est fictus: nam fictionem habet personarum, actionum & materiæ: ergo minor probatur. Finguntur personæ: quia fatentur camplores Augustinum duas personas Lugduni sustinere, unam dantis pecuniam, alteram recipientis. atqui nec illic dat, nec recipit pecuniam ullam à Petro. Simulantur actiones permutandi: quia Lugduni nulla fit numeratio pecuniæ nec ab institore Augustini, nec à Petro, qui numquam Lugdunum vidit. Fingitur materia, hoc est, pecunia, quæ nulla transfertur in Augustinum, nec ab eo in ministros Augustini. Quare lucrum verum superior contractus creare non potest.

Quinta. Cambium reale esse nequit, nisi ambo extrema realia sint: sed cambium, quod facit Augustinus Genuæ cum Petro, extremum reale non habet nisi pecuniam, quæ solvitur Genuæ: alterum extremum, quod esse deberet pecunia solvenda Lugduni, non adest: quia illic aut nulla est pecunia, nec Petri, nec sæpe Augustini, quia est omnis exhausta; aut, si est, verè non solvitur: ergo.

Sexta. Nemo solvit sibi ipsi; sed Augustinus, cùm de sua pecunia Lugdunensi solvit, non Petro solvit, sed sibi ipsi: ergo spurcissimæ solutionis commentum.

Septima. Rei permutatæ vel emptæ hæc est naturalis proprietas, ut perire debeat permutanti, vel emptori: sed pecunia Lugdunensis, quæ permutatur cum pecunia Genuensi, numquam perit Augustino: nam semper illi restituendæ est obnoxius Petrus, qui accepit: ergo nec ex permutato, nec ex empto contrahit Augustinus, sed ex mutuo.

Octava. Nemo cum altero aut permutando, aut vendendo contrahit, nisi sciat

eum rem suam habere, quam aut permutare, aut vicissim dare queat: sed Augustinus cum pecuniam dat Petro, certò scit Petrum nihil habere suæ pecuniæ Lugduni, quam vicissim tradere possit campfori: ergo hoc Augustinus non facit nisi propter mutuum unum verum, quod versatur in vera solutione pecuniæ Genuensis; alterum fictum & inane, quod est, & cogitatione fabricatur in numeratione Lugdunensi, quæ re ipsa nulla est, nec fit.

Nona. Nemo in hac mercatura pecuniarum daret alicui verè duo millia, ut mille reciperet: sed Augustinus cum Petro Genuæ dat mille, & Lugduni totidem, ut permutationi Genuensi satisfaciat, dat bis mille, & mille recipit cum collybo sive quinque, sive octo, sive decem. Igitur minimè dubium esse potest, nihil veræ pecuniæ datum esse Petro, nisi id, quod Genuæ accepit: nam Lugduni fictitio tantum ære, & mendaci chirographo res transacta est. Si enim Petrus Lugdunum contendisset; & à quoquam alio Trapezita mille sumpsisset, quos redderet Augustino, quis non videt, postquam Petrus solvit Augustino, tantumdem solvere debere Trapezitæ Lugdunensi? neque enim mille duorum millium debitonem perimunt.

8. Decima. Schedæ, chirographa, apochæ, antapochæ, & reliqua scriptionum genera, civilium & humanorum actuum testes esse solent: ipsos actus, & humanorum contractuum essentiam minimè efficiunt, l. consensu. ff. de actionibus & obligat. & institut. eodem tit. & ratio pervincit. Nam ante litterarum & scripturæ ortum alter cum altero transigebat & contrahebat; & omni sublata scriptura etiam contraherent. Verum novorum campforum schedæ & chirographa ipsam pariunt permutationem: & iis remotis, pene tota evanescit ars campforia, cui illa suppeditant & personarum genera contrahentium, & res ipsas, de quibus contrahitur: ergo existimare debemus nec admonente natura, nec docente ratione, sed immoderata lucri & pecuniarum cupiditate impellente hoc totum sordidum commercium exortum esse.

Undecima ratio. Quæ nummaria hujus

negotiationis securis est: nam hæ pecuniarii regni hircines non solum è vera pecunia, & quam habent, sed etiam è falsa, & quam nusquam habent, nummulos exprimunt, & fœnus ducunt. Fortasse etiam reperias pecuniam, quæ in Stoicorum inani, atque Epicuri intermundiis fabricata est, non minorem esse ea quæ in hoc nostro mundo ab iis potuit inveniri.

Duodecima. Extat constitutio Pii V. de de cambiis, edita ad tam perniciosam eluviam avertendam: omnia enim cambia usuraria esse decernit, quæ ita confinguntur (verba sunt Piæ constitutionis) ut contrahentes, ad certas nundinas, seu ad alia loca cambia celebrare simulent: ad quæ loca ii, qui pecunias recipiunt, litteras quidem suas cambii tradunt, sed non mittuntur; vel ita mittuntur; ut transacto tempore inanes, unde processerant, referantur; aut etiam nullis hujusmodi litteris traditis, pecunia ibi denique cum interesse reposcitur, ubi contractus fuerat celebratus. Nam inter dantes & accipientes, usque à principio ita convenerat vel certè talis intentio erat: neque quisquam est, qui in nundinis, aut locis suprâ dictis solutionem faciat. Hæc Romanus Pont.

Dices, imo verò solvit nomine Petri Augustini Procurator Lugduni. Ergo solvit Augustino Petrus ab Augustino. non sua igitur, sed Augustini pecunia solvit. Deinde, solvitne ab Augustino Petrus sponte, an coactus? Sanè coactus: neque enim aliter campfor ei pecunias traderet Genuæ. Postea, solvitne vera an ficta pecunia? ficta. Postremò, solvitne tempore nundinarum Lugduni, an Genuæ? Genuæ. at de solvendo Lugduni inter eos convenerat. Quis obsecro utque eò excors erit, ut non fœdissimam fœnerationis labem in hac tota contrahendi ratione intueatur? Qui non hanc pecuniæ invidiosissimam, impurissimamque nundinationem detestetur? Illam nimirum execrantur Veneti Magistratus, quos de iniquitate contractus, quem ipsi accusamus, non secus quàm nos pronuntiasse affirmavit mihi nonnullus, qui iudicio interfuit, collybistarum minister.

Sed tria hujus fœnoris diverticula reperiri possunt.

possunt. Primum est, concessio quædam Pii V. quam ego Venetiis typis impressam aspe- xi: facit enim Pius Bononiensibus potesta- tem, campforiam mensam in eorum civita- te erigendi cum remissione litterarum ad eos, qui pecunias suas huic illive tradunt.

Respondeo, iis, qui de jure cambio- rum consuluntur, non privilegium datum Bononiensibus, sed jus à Romano Pontifice toti orbi Christiano conditum spectandum esse; & ex eo respondendum. Deinde dico Piam constitutionem concessione illa poste- riorem esse: & legem ad concessionem inter- pretandam, non concessionem ad explanan- dam legem adhiberi oportere. Postremò di- co non repugnare privilegium legi si fiat à campforibus, quod fieri deberet: v. g. si Augustinus Petro bis verè numeraret mille, semel Genuæ, ubi eget mille; & totidem Lugduni; ubi etiam ipse eget vel quispiam ejus amicus: in hac enim negotiandi forma, vera & legitima, tempore nundinarum Lug- dunensium postremæ litteræ Lugduno ad Au- gustinum Genuam referrentur cum eo justo lucro, quod Lugdunensis pecunia illi procreas- set: sed longè alia est ratio agendi nostratum collybistarum: quæ est à nobis adhuc re- prehensa.

Secundum diverticulum est; quod aiunt, *se travagliare il credito*, id est, in men- saria fide se negotium habere constitutum: quod illis haud minoris est quàm ipsa pecu- nia: quod cum loquuntur, non puto eos in- telligere fidem, qua negotiantur: hæc enim non magis materia potest esse contractuum, quàm ingenium, prudentia, & ars.

Verumenim duplicem aliam sequuntur vocabuli notionem. Prima est, ut creditum sit jus, seu actio, qua aliquis dicitur credi- tor; & hoc materiam esse volunt cambii, & mitti Lugdunum; ut illic solvatur ab ad- ministris contrahentium. Nos autem in no- stro libro de cambio Lugdunensi, seu Bisun- tino, quod vulgo *della ricorso* vocatur, ostendimus, creditum, quod jus est, si for- maliter sumatur, cum illud non possit dese- rere animum campforis, non posse mitti Lugdunum: si verò fundamentaliter & ma- terialiter, id est, pro pecunia, nec mitti: quia nec ullam Lugdunum pecuniam mittit

Augustinus. Adde quòd creditum est jus non corporeum, & est accidens, residens in ani- mo campforis; materia verò cambii est me- tallica & substantia extra animum ejusdem campforis.

Secunda notio. Ut idem sit, quod fide- jussio, non quidem materia cambii, sed con- ditio, sine qua non solveretur posterior pe- cunia Lugduni nomine campsuarii, id est, ejus, qui pecuniam Genuæ sumit. & ob hanc secundam notionem crediti dicuntur vulgo mercatores *imprestare il credito*, *travagliare il credito*, *star del credere*. Nos autem in eodem lib. docuimus colly- bistam Augustinum propter permutationem pecuniarum verè creditorem esse, propter sponsonem verò debitorem ejus, apud quem pro Petro fidejubet: quòd si Petrus viri boni officium conturbaret, Augustinus præstare deberet ei, cui est sponsonem obstrictus, quod illius interesset: contra quàm in nostrorum collybistarum causa evenit: ubi, si campfor Joanni fidejubet pro Petro, nihil præstatur umquam à campfore Joanni, sed à Joanne præstatur campfori; quidquid à Petro debe- tur. At id est monstri simile, ut creditor pro fidejussione obligetur fidejussori: nam hunc illi omnia tum divina tum humana jura de- vinciunt. Sed hæc latiùs & subtiliùs à nobis in eo ipso libro differuntur.

Postrema defensionis anchora posset esse titulus lucri cessantis. At hic titulus nego- tiationis perversæ horum nequaquam diluit pravitatem. Primum, quia amissi & inter- polati lucri tunc ducenda ratio est, cum quis causa alterius, cui commodat, ab eo negotio cessat, & ab ea mercatura, quæ sibi honesta & fructifera futura erat. Verum qui in ista pecuniæ fœneratione versantur, præter ipsam fœnerationem cambii nomine decora- tam nihil habent præterea in quo honestè & utiliter pecuniam suam collocent, collocari- que velint: quare cessantis lucri ratio cessare iis debet. Deinde, si nomine impediti cessan- tisque lucri se tueri volunt, ostendant campfo- res, cum pecunias egentibus tradunt, im- pulsu & suasu egentium se tradere; & ut egentibus benignè faciant: ostendant ob aliena commoda ab se sua deferri: sed nimi- rum numquam id docebunt: quod tamen

necessario docendum esset, si suam causam ad nomen lucri cessantis traducere velint. Tum fatentur hi nummati artifices, ut narrat Cajetanus in tractat. de cambiis, cap. 2. §. Sed revera, non se cessantis lucri rationem habere, sed ratione lucri quod sperant, se facere quidquid faciunt.

Ad extremum hanc excusationem praecidit illis Pia constitutio, cum his verbis statuit. Statuimus, ne deinceps quisquam audeat sive à principio sive aliàs certum & determinatum interesse, etiam in casu non solutionis pacisci.

Nobis quid de hujus ætatis mensariorum ratione videretur, quidve judicari oporteat, diligentissime in eo commentario, cujus paulò antè mentionem fecimus, executi sumus.

QUAESTIO XVI.

I. Proximæ superioris collybisticæ nundinationis, quæ multis est à nobis modis oppugnata, germana est hæc, quam ad me Roma Venetias P. Stephanus Tuccius vir omnium doctrinarum & virtutum genere perpolitus, summisque officiis & singulari mecum benevolentia conjunctissimus, misit; eo autem consilio misit, ut illam perinde, ut superiorem everterem: quod ipsum conatus quidem sum, an verò fuerim assecutus, judicabunt ii, qui in hac, quæ mox inchoabitur disputatione, formam contrahendi collybistarum, iisdem verbis quibus missa est, descriptam legerint; & meum de ea judicium, & confutandi genus perspicere diligentius voluerint. Forma igitur est hæc: *In questa materia di cambi credito s'usa in due modi. Il primo*, Est jus, seu actio, ratione cujus aliquis dicitur creditor à Latinis, cui ex adverso respondet debitor. Et hujusmodi creditum est materia cambii, & fundatur in actione, qua campfor Florentinus dat campsuario 1000. aureos Florentiæ, reddendos Lugduni. Hinc campfor fit creditor; campsuarius debitor. Hoc creditum dicitur campfor mittere Lugdunum; ut ibi solvatur per suum committentem. Itaque realis materia cambii est ex una parte pecunia campforis data Florentiæ, ex altera solu-

tio Lugduni facta per committentem: prior illa fundat jus creditoris; hæc posterior de obligat. debitorem; postquam per committentem reddidit, quantum accepit. Altero modo, creditum sumitur pro eo quod est fidejussio, nec est materia cambii, sed conditio, sine qua non solveretur posterior materia cambii. Committens enim Lugdunensis non solveret pro campsuario, nisi propter creditum, hoc est, fidejussionem campforis. In hoc significato dicuntur vulgo mercatores, *imprestare il suo credito, travagliare il suo credito, stare del credere, &c.* Et quidem constat esse reale utrique creditum, creditum priori modo; quia fundatur in reali numeratione pecuniæ, quam campfor Florentiæ dat campsuario: creditum posteriori modo; quoniam verè & realiter campfor fidejubet pro campsuario apud committentem.

Tota difficultas est, an solutio, quam committens facit Lugduni pro campsuario, sit realis: ipsi realem esse contendunt, quoniam licet committens non numeret pecuniam, tamen per novum contractum fit debitor campforis pro campsuario; ita ut hic non sit amplius debitor campforis, sed committentis; quare mutavit creditorem, & novo debito solvit prius debitum, quod est versuram facere. Et quamvis committens nonnumquam sit agens, seu procurator campforis; aiunt tamen illum sustinere duas personas, unam procuratoris, & sic exigit creditam pecuniam campforis, recipiens solutionem & redditionem faciendam Lugduni; alteram committentis, & sic solvit pro campsuario, pro eo factus debitor campfori. Fit autem ei debitor vel scribendo se debitorem tot aureorum, quot ille dederat campsuario; & hic remanebit obligatus totidem auros reddere committenti in nundinis ab illo præstituendis, vel nomine campsuarii accipiendo aliud cambium à tertio aliquo, cui reddet postea campsuarius ad nundinas ab illo præfigendas: sed utrovis modo fiat, semper satisfiat credito campforis per novum debitorem subeuntem vices campsuarii; qui inde non fit creditor, sed tantum debitor novi creditoris. Et quamvis campsuarius, si iret Lugdunum, soluturus per se, quod à cam-

pflore accepit, nullas pecunias à committente accepturus eſſet; non tamen ideo non eſt vera ſolutio: quoniam committens ſe obligat campſori ſolvere non quocumque modo, ſed hoc, quod eſt facere ſe illi debitorem pro campſuario: creditori autem æquè ſatiſfit vel numerata pecunia, vel assignato novo debitore, qui ubicumque ille exegerit, reddet quod ab illo acceperat campſuarius. Atque hæc ſunt in patris Stephani litteris.

2. Quod genus contrahendi hoc modo eſt à nobis confutatum: ſingulis enim adverſariorum ſententiis ſingulas reprehensiones ſubjicimus. *In queſta materia di cambi, credito ſuſa in due modi: Il primo*, eſt juſ ſeu actio, ratione cujus aliquis dicitur creditor à Latinis; cui ex adverſo reſpondet debitor. (Hoc rectiſſimè dicitur à recentium collybiſtarum patrono. Et hujusmodi creditum eſt materia cambii, & fundatur in actione; qua campſor Florentinus dat campſuario mille aureos Florentiæ, reddendos Lugduni.) Si creditum uſurpetur formaliter, non eſt materia cambii; cùm creditum ſit, quid incorporeum: materia verò cambii ſit corporea & metallica, publico ſigno impreſſa. Verùm, ſi ſumatur fundamentaliter, poſteſt habere rationem materiæ. Quamquam materia proxima contractus cambii, non eſt pecunia, ſed numeratio pecuniæ, ſeu pecunia, ut numerata. Nec enim quis tunc cum alio contrahit, cùm habet pecuniam, verùm cùm numerationem addit ad pecuniam, illamque tradit alteri. Nam ad contractum illum, certo vacantem nomine, refertur cambium: do ut des; dare autem eſt actio. Itaque materia longinqua contractus cambii eſt pecunia: finitima verò, illius numeratio ſeu traditio: ex qua traditione ac numeratione exiſtit juſ illud, quod creditum dicimus. Hinc campſor ſit creditor, campſuarius debitor. (Nemo iſtuc pernegarit. Hoc creditum dicitur mittere Lugdunum, ut ubi ſolvatur per ſuum committentem.)

3. Horum ipſe verborum ſeu veritatem ſeu vim, animo complecti nequaquam poſſum. Creditum enim, ſi formaliter ſumatur, nil eſt aliud quàm juſ, ſive facultas ſive poteſtas agendi contra campſuarium; quam facultatem, ſeu poteſtatem, non diſcedere à cam-

pflore hinc perſpici poteſt: quòd paciſcitur cum campſuario, ut ſibi tantundem pecuniarum, collybo, quem tempus Lugdunenſium nundinarum pepererit, ſibi repræſentet Lugduni. Si igitur campſoris perſonam non deſerit, quomodo tranſmittit Lugdunum, vel ad ſuum adminiſtrum, vel ad alium pecuniarum nundinatorem, quem committentem appellant?

Quòd ſi creditum fundamentaliter intelligatur, aut pro fundamento remoto, quæ eſt ipſa pecunia, aut pro fundamento proximo, quod eſt pecuniæ traditio, intelligitur. Si pro fundamento remoto, falſum eſt mitti Lugdunum: cùm ea pecunia numerata ſit Florentiæ campſuario: nec ullam aliam pecuniam mittat campſor Lugdunum: ſi pro fundamento proximo, multò minùs deſerri poteſt creditum Lugdunum: nam cùm ſit traditio pecuniæ, ſeu actio numerandi pecuniam: eaque ſit perſonalis & tranſiens: certòque tempori ac loco affixa: proſectò nec ratione perſonæ numerantis, nec ratione loci, nec tempori, quo numeratio facta eſt, poteſt in aliam perſonam, aut in alium locum, aut in aliud tempus migrare.

Ad hæc ipſum creditum cùm imponat campſuario neceſſitatem reddendæ pecuniæ ei, à quo accepit, id eſt, menſario Florentino, qua ratione intelligi poteſt mitti Lugdunum, ut ibi ſolvatur? Nec enim Florentini campſoris creditum ſolvitur, ſed campſuarii debitum ſolvitur creditori Florentino. Neque enim qui credit, ſolvit: quare nec creditum ſolvitur; ſed qui debet, ſolvit: ejùſque debitum perſolvitur.

Itaque realis materia cambii eſt ex una parte pecunia campſoris data Florentiæ: ex altera ſolutio Lugduni facta per committentem.

Quære cùm committens Lugdunenſis nullam aliam pecuniam tractat, quàm campſoris Florentini: illiùſque verè negotium pecuniarium gerit, cùm ſolvit nomine campſuarii campſori, à quo ſolvit? & de quo ſolvit? ſanè à campfore campſori: & de pecunia campſoris ſolvit. Verè igitur campſor ſibi, & de ſuo ſolvit: ſecumque contrahit, ſuamque pecuniam Florentinam ſua Lugdunenſi commutat. Quis ferat has ine-

ptias : quis contra has turpissimas scœnoris sordes spurcissimæque amacula non stomachetur ? quare verba illa , quæ sequuntur : Prior illa fundat jus creditoris , posterior deobligat creditorem : postquam per committentem reddidit , quantum accepit , nulla veritate nituntur. Quis enim sibi persuadeat ficta illa solutione Lugdunensi deonerari campsuarium , cum revera nihil illic solvatur à campsuario ? & , si quidquam solvitur , de campforis ære solvatur ? id quod semper accidit ; quum is qui pecuniam campforis Florentini administrat Lugduni , nihil habet in nummis : sed quidquid pecuniæ habet , ab Trapezita Florentino habet.

Quare si campforis Florentini procurator nova permutatione onerat eum , qui primum à campfore Florentiæ accepit , nomine campforis onerat : cum ratio & fundamentum hujus novi oneris sit , aut esse debeat , nova pecunia , campforis nomine assignata campsuario : quæ tamen ipsa minimè assignatur : ut hujus tetri scœnoris designatio sit infinita , nec usquam consistat.

5. Altero modo creditum sumitur pro eo quod est fidejussio : nec est materia cambii , sed conditio ; sine qua non solveretur posterior materia cambii. Committens enim Lugduni , non solveret pro campsuario nisi propter creditum , hoc est , fidejussionem campforis. In hoc significato dicuntur vulgo mercatores *imprestare il suo credito , travagliar il suo credito , star del credere , &c.* contra hæc dicere quis audeat ?

Illud tamen est verissimum. Cum collybista idem sit permutator pecuniæ & sponsor , ob pecuniæ permutationem & traditionem , verè esse creditorem , ob sponsonem autem verè debitorem ; fidejussione enim necessario alteri cuiquam obligatur. Creditum verò , quod Florentinus Trapezita campsuario tradit , habet rationem extremi in Florentina permutatione , rationem inquam materiæ , vel ejus rei , quæ pro pecunia Florentiæ accepta reddenda est campfori Lugduni. Creditum verò sponsonis , quod est campsuarii , est quasi medium & instrumentum ad inveniendam Lugduni pecuniam , & pro Florentina Florentino campfori reddendam.

Et quidem constat esse reale utrumque creditum : creditum priori modo , quia fundatur in reali numeratione pecuniæ , quam Florentinæ campfor dat campsuario. Creditum affixum personæ campforis reale esse non nego : illud verò , quod à campfore conceditur campsuario , fictum totum & commentitium est : quia ei nulla subest materia , nulla vera pecunia , nulla pecuniæ numeratio ; sed pro pecunia perexigua papyrus , pro numeratione scriptura quædam perarida.

Creditum posteriori modo ; quoniam verè & realiter campfor fidejubet pro campsuario apud committentem. Fidejussio , si vera sit , debitorem constituit fidejussorem ob promissum : creditorem verò eum , apud quem pro alio fidejubet , ob eam rem , quia sponsoris fidem accipit creditor.

Ut igitur vera sit , & non ficta fidejussio , requiritur , ut is qui pro alio sponsonem vincitur , obnoxius sit ei apud quem fidejubet. Verbi causa , si ego fidejubeo apud Petrum pro Joanne , si Joannes aut rationes conturbet , aut sententiam judicis , litisve æstimationem fuga vitet , Petro ego præstabo , quidquid ei à Joanne debebatur. Verum in nostrorum collybistarum causa longè secus evenit. Nam campfor Florentinus , cum fidejubet pro Joanne apud Petrum , qui ipsius negotium in permutatione pecuniarum Lugdunensi gerit & conficit , nihil præstat Petro : verum à Petro sibi præstat , quidquid à Joanne debetur. At id est monstri simile : ut creditor pro fidejussione obligetur fidejussori : nam hunc illi omnia tum divina tum humana jura devinciunt. Tametsi mirandum non est , ab eo , tum stipulationum tum promissorum fidejussorumque omnia jura perverti , à quo in nummariis compendiis & anatocismis , cunctæ justitiæ leges concerpuntur.

Cum autem nihil intersit utrum per procuratores agas , an per te ipsum , ut inquit M. T. quis non intelligit , cum mensarius Florentinus ad suum administratorem Lugdunum scribit , eique fidem adstringit suam de pecunia solvenda à campsuario , eodem tempore sibi ipsi fidem adstringere ? Quis autem audivit umquam quemquam sibi ipsi

fidejubere de eo, quod ab alio agi, sibi-
que præstari debet?

Quare tantum abest, ut creditum utrum-
que sit reale, ut in utroque ne umbra qui-
dem levissima veræ, solidæque justitiæ re-
periatur.

7. Tota difficultas est, an solutio, quam
committens facit Lugduni pro campsuario,
sit realis.

Difficultas hæc apud eos existit, qui po-
litica entia, civiliæque commercia, à fi-
ctis contractuum simulachris inanibusque
ideis secernere aut non norunt, aut verò
nolunt. Ipsi realem esse contendunt: quo-
niam, licet committens non numeret pe-
cuniam, tamen per novum contractum fit
debitor campforis pro campsuario: ita, ut
hic non sit amplius debitor campforis, sed
committentis: quare mutavit creditorem,
quod est versuram facere. Si ipsi numma-
rii caupones realem solutionem esse con-
tendunt, nos ejusmodi non esse multis fir-
misque rationibus in nostra disputatione
Italica probavimus.

Sed singula commenta verborum expen-
damus. Licet committens non numeret pe-
cuniam: (cur non numerat nomine cam-
psuarii? cur non reddit pecuniam Lugdu-
nensem pro Florentina, ut expleatur contra-
ctus pecuniariæ permutationis, in qua da-
tur pecunia pro pecunia? quæ est autem il-
lorum verborum vis, Per novum contractum
fit debitor campforis pro campsuario? Nam
si committens fit debitor campforis pro cam-
psuario, ut pro hoc mille solvat campfo-
ri: ergo oportet committentem accepisse
tantundem pecuniæ à campfore, quantum
solvere ipse debet pro campsuario: atqui id
falsum est. Nam campfor pecuniam suam
campsuario tradit, non committenti: ergo
campsuarium sibi devincit, non commit-
tentem: quod ipsum perfacili ratione pro-
batur. Eum sibi obligat campfor, cum quo
ex contractu permutatæ pecuniæ contrahit:
sed hic contrahit cum campsuario, non
cum committente; ut ideas civiles; & non
Platonicas, atque ab omni materia secre-
tas contemplanti planissimum est: ergo non
committentem, sed campsuarium sibi obli-
gat. Ut plena fatilitatis sint illa etiam, quæ

consequuntur, verba. Ita ut hic non sit am-
plius debitor campforis, sed committentis.
Et quamvis committens nonnumquam sit
agens, seu procurator campforis, aiunt ta-
men illum sustinere duas personas, unam
procuratoris, & sic exigit creditam pecu-
niam campforis recipiens solutionem, &
redemptionem faciendam Lugduni: alteram
committentis, & sic solvit pro campsuario
pro eo factus debitor campfori. Fit autem
ei debitor vel scribendo se debitorem tot
aureorum, quot ille dederat campsuario:
& hic remanebit obligatus totidem aureos
reddere committenti in nundinis ab eo præ-
stituendis, vel nomine campsuarii accipien-
do aliud cambium à tertio aliquo, cui red-
det postea campsuarius ad nundinas ab illo
præfigendas.

Necesse est ea, quæ ab hominibus & 8.
cum hominibus transiguntur, intelligi: &
quæ agi possunt, posse etiam cognosci. At
isthæc nec intelliguntur, nec intelligi posse
videntur. Nam quod procurator campforis
Florentini, ejus personam sustineat in exi-
genda pecunia, quam campsuarius à cam-
pfore Florentiæ accipit, bene habet: pecu-
niam enim Florentini campforis tractat
Lugduni: & nomine ejus contrahit: &
nummariæ arcæ, cujus Florentinus cam-
pfor est dominus, est ipse custos. Campsua-
rii autem nomine quemadmodum heri sui
debitor evadat, intelligi nequit. Nam si cam-
pforis heri debitor efficitur, aut gratis effi-
citur, nulla accepta pecunia, quam cam-
pfor ei dederit, aut aliqua accepta: si nul-
la, incredibile est campfori Florentino sol-
vere mille aureos nummos, à quo ne terun-
cium quidem sumpserit: si aliqua, peto,
qua? aut illa, quam campfor dedit cam-
psuario, aut quapiam alia: non illa, quam
campfor dedit campsuario: illius enim ve-
rus dominus semper fuit campsuarius, non
procurator, si alia, quam? hanc enim fin-
gendo invenire est difficillimum.

Quocirca illatio illa plena nugacitatis
est: campsuarium remanere obligatum pro-
curatori, ut totidem illi solvat, quot à cam-
pfore accepit. Si enim procurator Lugdu-
nensis, quidquid lucri facit, domino suo fa-
cit; ex ejus enim pecunia facit: & certa mer-

cede ei suam operam locat. Cum item campsuarius verè acceperit Florentiæ à campfore, & nihil Lugduni à campforis procuratore, quî fieri potest, ut campsuarius debitor evadat procuratoris? campforisque debitor esse desinat: præsertim cum ad extremum pecuniam, quam debet, campfori Florentiæ solvat, non procuratori campforis Lugduni?

9. Fit, inquit, debitor campforis procurator ejus scribendo se debitorem tot aureorum, quot ille dederat campsuario, verum, sicut procurator verè nihil recipit ab suo domino præter pretium operæ, quam illi navat, & locat Lugduni ad fœnus exercendum: ita verè scribere non potest se nomine alicujus nummariæ permutationis illi quidquam debere. Fateor equidem, si procurator ab quopiam alio pecuniam sumeret, ut satisfaceret pro campsuario suo hero Florentino, tunc procuratorem debitorem fieri illius tertii; & procuratoris debitorem remanere campsuarium. Sed utrovis modo fiat, semper satisficit credito campforis per novum debitorem subeuntem vicem campsuarii, qui inde non fit creditor, sed tantum debitor novi creditoris, quando mittit campfor litteras Lugdunum ad suum administratorem, ut solvat pro campsuario, certum est per novum debitorem non satisfieri; quod enim agit administrator, agit campfor. Et quia campfor non sustinet nisi personam creditoris, non debitoris, cum suam pecuniam campsuario tradit, eam personam non exiit: cum verò scribit ad procuratorem, ut de sua pecunia Lugdunensi satisfaciât sibi pro campsuario, idem fit creditor, & debitor sibi ipsi: sed creditor est verè ex vero mutuo, & vera pecunia mutua, quam numeravit Florentiæ: debitor est fictè, ex ficto mutuo, fictæve pecunia, quam simulat se numerare Lugduni, suamque pecuniam Florentinam veram Lugdunensi ficta commutat. Possuntne spurcioris fœnoris fœdiores sordes excogitari?

10. Et quamvis campsuarius, si iret Lugdunum, soluturus per se, quod à campfore accepit, nullas pecunias à committente accepturus esset, non tamen ideo non est vera solutio: quoniam committens se obligat

campfori solvere non quocumque modo, sed hoc, qui est facere se illi debitorem pro campsuario, cum campfor & campsuarius ad hanc pactiōem veniunt, ut pro Florentiæ accepta pecunia, pecunia aut ejusdem, aut alterius generis Lugduni à campsuario detur (quæ ratio paciscendi & contrahendi est inter hos mensarios quæstores pervagatissima) cur campsuarius violat pactum? nam de solvenda pecunia hujus illiusve generis, est cum Trapezita Florentino de pactus. Cur quod conceptis verbis semper campfor & campsuarius transigunt, re ipsa totum factoque evertunt?

Cum autem committens personam induit campsuarii, cur non illud etiam onus in se transfert, quod impositum est campsuario de hac illave pecuniæ specie solvendæ Lugduni? Quis autem dicat in contractu pecuniariæ permutationis idem esse debitorem se constituere, atque pecuniam pro pecunia reddere? Sicut enim campsuarius, cum à campfore accipit, non solvit formaliter, quia se debitorem constituit: sed quia revera præstat, & numerat id, in quo est debitor constitutus: sic committens cum campsuarii conditionem subit non solvit campfori Florentino, quia se debitorem scribendo facit nomine campsuarii: sed quia revera præstat, quod à campsuario præstari debebat: verum à campsuario numerari debebat hujus illiusve generis pecunia: ergo hoc ipsum à committente necessariò fieri debet. Tota igitur istorum nummariæ ratio nugatoria est, ridicula, & araneorum telis, vel verius, ut dicam, non entium fundamentis subnixa.

Creditori autem æquè satisficit, vel numerata pecunia, vel assignato novo debitore, qui ubicumque ille exegerit, reddet quod ab illo acceperat campsuarius. Æquè satisfieri creditori aut numerata pecunia, aut novo assignato debitore nemini persuaderi poterit, qui pecuniæ præsentis & absentis; exactæ & exigendæ; numeratæ & numerandæ; ejus quæ est actu, & quæ potestate: rei, quæ tum mancipio, & nexu, usu, & fructu nostra est, & ejus, quæ alterius servit arbitrio, discrimina internoverit. Quis enim ignorat, pecuniam quæ à debitore non nostro extorquenda est, sed à debitore debitoris nostri,

esse absentem ? esse futuram ? esse in potentia ? esse multis sæpe implicitam difficultatibus ? esse in alterius potestate ? Quis nescit, pecuniam præsentem nobis commodam esse siue cum nostris, siue cum alienis, siue cum notis, siue cum ignotis, siue cum civibus, siue cum peregrinis, siue cum amicis, siue cum hostibus contrahamus ? Quibus sanè commodis caremus, si assignato debitore pro pecunia uti velimus.

QUÆSTIO XVII.

1. **P**etrus vendit rem suam Paulo, convento pretio, sed non recepto, re tamen ipsa ad Paulum emptorem delata. Petrus venditor, ut pretium ei certum sit, nec emptor Paulus contractum ludificari queat, diversisque exceptionibus tueri, quæ jura emptori adversus venditorem largiuntur, emptionem transfert in mutuum, hac usus calliditate, atque solertia. Publica scriptura à Tabellione rogatu Petri conficitur, quæ testatur Petrum Paulo mutuam eam dedisse pecuniam, quæ integrum rei venditæ pretium efficiebat : id autem excogitatur ad omnem emptoris elidendam exceptionem. Nam mutuum exceptionem quamlibet, quæ locum habet in emptione, repellit.

Consultus sum utrum huic rationi contrahendi venia dari possit : dari posse illud probare videtur, quod pactum pretium non solum, sed expectatum, tamquam mutuum intelligitur ; ut à nobis ex sententia magnorum doctorum sæpe in aliis quæstionibus, scholisque publicis, responsum est : cur igitur pecuniam, quæ veluti mutua debetur nobis, non possumus in scriptum, & testatum contractum mutui deducere ? Ad hæc non se injustitia ulla in eo contractu ostendit : quia id tantum à Paulo exigitur, quod Petro debetur.

2. Sed mihi secus est visum, censuque, totum contractum mendacii usuræque labe esse respersum : mendacii, quia cum una species non sit intra aliam, sed una excludat aliam ; qui dicit se mutuam alicui dedisse pecuniam, quæ pretium emptionis erat, planè emptionem excludit ; præsertim cum pretium ab

emptore proficiscatur : mutuum verò nequaquam, sed à persona venditoris in superiorem contractum derivetur. Deinde, quid rationis habet, quid veritatis, contractum non gratuitum, & qui à justitia manat, in contractum gratuitum commutare, eique gratuiti contractus, qui à liberalitate proficiscitur, nomen imponere ? labe verò usuræ in eo sita est, quod Petrus ex mutuo lucratur omnes exceptiones emptoris, quibus liceret ei fortasse abire à contractu : nec solum hoc malum creat emptori, sed illud etiam non ferendum, quod tutum ac certum rei emptæ dominium non assequitur. Nam si venditoris heredes rem emptam vindicare vellent, probareque judici eam esse inemptam ; si Paulus emptor, seu ejus heredes, nec syngrapha, nec ullis tabulis publicis, seu testibus ostendere possint ejus rei veros se dominos esse, & pecuniam mutuam restituere cogentur, quæ pretium fuit rei venditæ, & rem ipsam cum fructibus reddere, tamquam rei alienæ injusti malæque fidei possessores.

Omnia autem hæc vitantur incommoda, si in instrumento, quod tabellionis manu confici debuerat, fuisset, Petrum & Paulum ex empto & vendito contraxisse nondum pretio persoluto. Licet enim pretium expectatum, sit species quædam taciti mutui ; tamen quia hæret in ipso emptionis contractu, nec est ab eo avulsum, incommoda superiora nequaquam parit.

QUÆSTIO XVIII.

Est hic in nonnullis Galliæ Cisalpinæ civitatibus contractus pervagatissimus : de quo consultus sum quàm sapissimè. Vendis mihi prædium, cujus est justum pretium, mille : solvo nunc tibi quingentos, totidem soluturus post biennium : num jure percipere possis fructus alterius partis, cujus expectas solutionem ?

Gabriel Theologicarum disputationum usu perdoctus in 4. sent. dist. 15. q. 11, art. 2, concl. 4. casu 3. ait, contractum hunc nonnullis Canonistis esse legitimum, sed Theologis iniquum, nullum canonum interpretem nominat, nec civilium legum : nos quo-

rumdam prodemus nomen, quos aut vidimus, aut alii commemorant. Certant igitur pro hujus contractus justitia Covarruvias 3. lib. variarum resolutionum, cap. 4. num. 4. & 5. explanans legem, Curabit. C. de action. empt. citat Covarruviam & sequitur Joannes Baptista Lupus in primo commentario in eandem legem §. 7. num. 145. Castrensem in l. Julianus, §. ex vendito. ff. de action. empti Alexandr. conf. 121. num. 4. l. 5. Socinum Juniores conf. 66. nu. 7. l. 2. Ancharanum, qq. famil. l. 2. q. 33. nu. 4. Parisinum, conf. 60. nu. 3. l. 1. quem identidem etiam citat Covarruvias in hac quaestione. Is autem est impius Molinæus. Addit nonnullos alios Lupus, & communem ac veram affirmat esse opinionem: tametsi contrariam tribuit Theologis. Ad horum jurisperitorum scopulum delatus est Angelus, in summa, verbo, Emptio, num. 5. & in ver. Usura, l. num. 18. quem suus scholasticus ita excusat, ut credat locutum Angelum, quando non est in emptorem rei venditæ translatus dominium. Covarruvias, in illo cap. 5. extremo, admonet, sententiam hanc, jure Pontificio & conscientie valere.

2. Triplex horum videtur esse fundamentum. Primum, quod naturali æquitati alienum videtur, ut emptor fundo fruatur & pretio: venditor careat utroque. Secundum, quia rei utilis proprietas vendi potest retento dominio fructuum. Tertium, quia lex, curabit, C. de action. empti, sic statuere videtur: hisce enim verbis est perscripta lex. Curabit Præfes provincie compellere emptorem, qui nactus possessionem fructus percepit, partem pretii, quam penes se habet, cum usuris restituere; quas & perceptorum fructuum ratio, & minoris ætatis favor, licet nulla mora intercesserit, generavit. Lata est lex ab Imperatoribus, Diocletiano & Maximiano.

3. At nobis sola Theologorum sententia vera debet esse, qui superiorem contractum, tamquam è scænoris fæce haustum ac factum, execrantur. Sensus hunc esse Theologorum testantur, eundemque defendunt, Gabriel, in 4. sent. distin. 15. q. 11. artic. 2. conclus. 4. casu 3. Rosella, in verbo, Usura, l. q. 47. Sylvester in verbo, Usura, 2. q.

11. & in aurea. Rosa, casu 27. sed ante hos omnes idem testatus est D. Antonin. in summa, par. 2. tit. 1. c. 7. §. 20. Hoc ipsum populum docuit in suis concionibus S. Bernardinus Senensis, ut apparet ex serm. 42. de contract. cap. 1. casu 4. in extremo. Franciscus Mayro, in 4. distin. 15. citatur à Sylvestro, in summa, eodem loco. Armilla, in verbo, Usura, num. 15. idem sequitur: idem Corradus, in q. 59. de contractibus conclus. 3. Idem Franciscus Garzia in lib. de contract. cap. 24. nu. 8. ubi extra argumenta, quæ intrinseca sunt, & hærent in causa, duo affirmat. Unum est, neminem se legisse Theologum, qui non respuat commercii speciem, de qua agitur: alterum, cuique debere esse suspectum; quod fauorem habet impium Molinæum, quem non puduit usurarum patrocinium arripere flagitiosissimum. Theologis addit Lupus Socinum seniores, conf. 130. nu. 9. & seq. & Decium 119. num. 3. & 116. nu. 2. & 183. col. ult. & Cravettam, conf. 89. & Laurentium Sylvanum, conf. 10. num. 46. qui sapientiæ civilis laude floruerunt. Ac licet Navarrus quid judicii habuerit de hoc contractu, non satis perspicui possit ex consensu ejus, verbo, de usuris, l. 5. tom. 2. nihilominus eum cum multis aliis Theologis sententiam Theologorum Romæ subscripsisse, mihi confirmavit Brixie vicarius Episcopi Bollani, qui illam tum Ecclesiam regebat, & de contractus jure erudiri cupiebat; ob eamque rem Romam scripserat. Navarri autem & Theologorum subscriptiones mandata typis in multorum manibus versantur.

Nunc quod instituimus, certis premamus argumentis. Primum argumentum. Unidèmq; pretio una & eadem respondere debet rei utilis acquisitio: sed pretium præsens & futurum est unum & idem, extrinseco dumtaxat temporis discrimine differens, ut sæpe in nostris privatis responsis, & publicis gymnasiis, professi sumus: legèque canonica & civili idem constitutum esse observarunt viri doctissimi: ergo eadem illi acquisitio & una respondere debet: sed si tibi nunc pecuniam numerarem, nihil fructuum tibi reservares: ergo nec propter futuram numerationem jus tibi erit reservandi.

Secundum.

Secundum. In contractu non gratuito, sed qualis est venditionis & emptionis, si quidquid est in re tua, ego emo, è re mea non potes ullos capere fructus: sed cum credita pecunia, quæ justum efficiat pretium, emo tuum prædium, quidquid in illo est, emo: ergo fructus non potes tibi reservare. Itaque in l. solùm. ff. de rei vindicatione, dicitur *meum esse, quod ex re mea superest.* & in l. de eo. §. sæpius. ff. ad exhibendum, *quod ex re nostra fit, nostrum esse verius est*: at fructus fiunt è proprietate, è ratione fructifera & semente, quæ tria emptoris esse ambigi non potest post conventum pretium justum, & traditum fundum.

Tertium. Res sine fructu multò minoris est, quàm cum fructu: sed nunc mihi tradis mediam partem fundi sine fructu: ergo tantò minùs debet esse pretium: quod tamen non fit.

5. Quartum. D. Antonini, & aliorum. Ei res afferre debet fructum, cui adfert periculum diminutionis, sterilitatis, amissionis: sed res emptæ hoc periculum adfert emptori, non venditori; contra venditor nullum subit periculum pretii, quod omnino habebit; & pecunia per se ipsa fructum non edit ullum: ergo ager fructum reddere debet emptori quovis tempore, non venditori.

Quintum. Ex communi decreto Theologorum, omne pretium solvendum & futurum intelligitur cum mutuo implicito: est enim pecunia, cum eam non capit venditor pro re venali, ad tempus emptori concessa: ergo si pro ejusmodi pecunia quidquam accipit, usuræ crimen contrahit: nec secus judicandum esse statuit Decretalis, consuluit, de usuris, Urbani III. Confirmatur hæc ratio: mutuum dare nil est aliud, quàm rei, quæ usu consumitur, & cujus ipse es dominus, alteri usum concedere: sed pecunia tibi solvenda pro tuo prædio tua est, & tibi debetur ab emptore: & est res, quæ usu distrahitur, illiusque usum concedis emptori, ergo mutuam illi das: ergo ob pecuniam, qua interim cares, nihil potes exigere ratione contractus.

Etiam atque etiam hoc ipsum urgeamus. Aut fructus exigis nomine damni emergentis, aut nomine lucri cessantis, aut nomine

conventæ pœnæ, aut propter expectationem tantum pretii: non adsunt tria illa nomina: ergo relinquitur postremum: ergo venditor turpissimo fœnori servit.

Sextum est Gabrielis. Fructus capere ex pignore, & non conferre in sortem, usura est, ex cap. i. & ex c. conquestus, de usuris: sed venditor, postquam alienavit fundum, si ex eo capit fructus, capit tamquam expignore: nec eos in sortem congerit; crimine igitur fœnoris tenetur.

Septimum. Illa quam jactant, fructuum reservatio, non est vera reservatio, sed fœnus ductum ex pecunia, quæ expectatur: ergo seipsam hæc ratio contrahendi jugulat.

Non esse fructuum reservationem octo conjecturis convinco.

Prima conjectura. Quia venditor poscit 6. aut quinque, aut sex in centenos aureos nummos: at reservatio fructuum tanta est, quanti sunt prædii fructus, terni, si ternos, quaterni, si quaternos ferat.

Secunda. Quia diversorum fundorum qui veneunt, diversa quoque est ratio, & fructuum summa: at omnes, qui superiore utuntur contractu, quamvis fundos emant, & genere, & quantitate fructuum dissimilimos, eandem nihilominus pensionem flagitant.

Tertia. Si hoc anno, quo non eras sementem in tuo agro factururus, emitur de te ager sine numeratione pecuniæ; vectigal nihilominus postulas fructuum, quamvis post annum sis pretium recepturus: at in manu tua si ager fuisset, nullos tibi fructus tulisset.

Quarta. Agri, quamvis frugiferi, alternis annis feri solent, ne perpetua messis fertilitatem extinguat: verum, si intra decem annos solvenda tibi pecunia non est, sed post decem exactos, vectigal tibi quotannis pensitari voles: at quinque annorum fructus deducendi erant: nam totidem apud te cultura vacassent: quod igitur petis, propter pecuniam petis, & illam quidem mutuam, seu futuro tempore solvendam.

Quinta. Domum habes magnificam, cupis locare, conductores per diu expectasti: nullos invenisti: desperata locatione cogitas de vendenda: incidis in emptorem, qui pecunia post quinquennium repræsentanda do-

num mercatur. Interim dum pretium non datur, vis annuas mercedes: at illas è tua domo non vendita nullas habuisses: ergo iniquè cum emptore agis: nec illa reservatio iusta fructuum nuncupari potest.

7. Sexta. Si fundus venderetur sterilis, vel quasi sterilis, qui nullam mercedem suppeditaret domino, uti semidiruta domus, ob non solum pretium vellet tamen fructum aliquem venditor: ergo illum non ex fundo, sed ex debitione solius pecuniæ colligit.

Septima. Qui fructus percipit, sumptus etiam in rem fructiferam facere debet: at venditor sine ullo sumptu ac labore fructus capit ex prædio: ergo non ex prædii fecunditate, quod non ejus expensis colitur, sed ex sterilitate expectatæ pecuniæ, percipit.

Octava ac postrema conjectura. Si venditor æquus esset fructuum reservator, libens agnosceret casus fortuitos, & culpas levissimas, quæ præstari non debent à conductore: at is nulli casui, nulli culpæ parit; vult enim pensionem quinum senumve annuam. At periniquum est fundum plus tibi emolumenti debere adferre, quia à me colitur, quam si abs te coleretur.

Postrema ratio è duabus legibus ad hunc modum concluditur. Lex, fructus, C. de act. empt. post perfectam emptionem eos emptori addicit: sed lex 2. ff. de contrahenda emptione, dicit. Non pretii numeratio, sed conventio perficit sine scriptis emptionem: ergo ex contractu, de quo disceptamus, fructus non debentur venditori: atque ita legi uni, Curabit, duas alias opponimus: quibus legem, Curabit, interpretaturi sumus.

8. Neque contractus, qui passim celebratur, iustitia tituli lucri cessantis, damni ve emergentis, quidquam levatur. Primum, quia universi eodem modo contrahunt, etiam ii quibus nullum aut lucrum, aut damnum, obvenire solet. Deinde, quia lucri & damni æstimatio incerta est, & varia, nunc major, aliàs minor: at ratio pensionis eadem est omnibus, puta sex pro centum: ut de pravitate contractus nullus relictus sit dubitandi locus.

Contraria argumenta nihil non proni, & non infirmi, habent: suæque sponte concidunt. Primum si quidquam haberet probabilitatis, omnes commutationes, quæ credita

pecunia fiunt, tollendæ essent: id quod non sine ingenti civitatum & humani generis detrimento, & contra omnem juris æquitatem fieret. Duplicem enim illam rationem contrahendi præsentis & futura pecunia humanæ vitæ necessitas, & genus ipsum commerciorum, invenit. In secundo minus est roboris: quis enim neget posse dominium proprietatis à dominio fructuum secerni? Verum probandum erat, id in hoc contractu, quem exploramus, factitari. In lege nihil habent præsidii: nam vel dici potest legem fovere usuras, & ea re iniquam esse, præsertim cum à duobus Imperatoribus Christiani nominis capitalissimis hostibus, perlata sit. Vel, si honos legi habendus est, dicendum est, Aut eam rationem habuisse interesse non usurarum, ut inquit Bartolus in l. filius. §. Filia. ff. de collatione dotis. (Interesse autem intelligimus aut cessantis lucri, aut consecuti damni.) Aut cum Bartolo, Socino, aliisque nonnullis, qui à Covarruvia citantur, in 3. l. ver. resolut. c. 4. num. 5. dicere possumus, locum esse Imperatoriæ constitutioni, quando nec traditus est fundus emptori, nec fides habita pretii. Nam, si utrumque in contractu evenit, locum non relinqui eidem legi ex eorumdem doctorum sententia constat.

Sed, quia in scriptum hominis incidi, 9. qui in juris civilis scientia nomen suum profitetur, & ad superioris contractus defensionem nova quædam commentus est: ut, ex natura contractus emptionis & venditionis nasci, ut venditor ante solum pretium percipere possit fructus ex re vendita tamquam suos, sibi que debitos: idque probari ex lege Julianus. §. Offerre. ff. de actionibus empti & venditi. & quia repugnat æquitati naturali, ut quis simul, & pretio & re emptæ fruatur, idcirco faciendum nobis est; ut quàm brevissimè doceamus isthæc omnia nullo cum jure, nec civili, nec gentium, nec naturæ coherere. Cum jure civili non congruunt, propterea quod emptio & venditio contrahitur simulatque de pretio convenerit; quamvis nondum numeratum sit; ut decernit Imperator in institutionibus, de emptione & venditione. §. 1. & post hoc modo contractam emptionem periculum rei venditæ statim ad emptorem pertinet,

ut ait Imperator eodem tit. §. Cum emptio, quem paragraphum explanans, Glossa, inquit, Rei venditæ in specie, commodum & incommodum spectat ad emptorem, etiam ante traditionem; quam Glossæ interpretationem cæteri Doctores etiam casuum conscientia sequuntur, & in l. id quod. ff. de periculo & commodo rei venditæ. est his verbis. Est enim ex natura hujus contractus, ut commodum rei venditæ ad emptorem pertineat.

10. Quid illustrius à jurisperito dici poterat? lex Julianus, allata à recenti jurisperito, ejus sententiam jugulat. Nam in illo §. Offerre, hoc tantum dicitur, rem venditam à venditore tamquam pignus retineri posse, cum non est pretium persolutum: idemque affirmat Glossa, in legem pendentem. ff. de action. empt. & vendit. quod si loco pignoris, ergo venditor non potest facere fructus suos: neque enim is, qui ab altero pignus habet, aut pignoris, aut fructuum, qui è pignore capiuntur, dominus evadit, & si capit, debet eos conferre in sortem ex omnium Doctorum sententia: ergo venditor non est dominus fructuum rei venditæ.

Hæc ipsa, quæ hausta sunt è jure civium, confirmant jura gentium. Etenim singulis propè momentis apud cunctas nationes res utiles, & ad vitam tuendam necessariae, ut equi, ut frumenta, ut vina, oleum, merces quam plurimæ, credita pecunia emuntur, quarum emolumenta non quærit venditor; quamvis interim pecunia careat. Id ipsum factitari solet ab emptoribus librorum, & rerum, quibus humana vita non necessariò eget. Quod igitur valet apud omnes populos in rebus utilibus, & pretiosis, quæ ingentem adferunt utilitatem; cur non valeat in rebus immobilibus, domibus, & agris in nonnullis civitatibus Christianis?

11. Eodem rationes accedunt è jure naturali ductæ. Prima ratio. Fructus è re mea meus est. Cum enim verbi causa fructus è terra ortus portio sit terræ, & ejus rei, quæ in terra lata est, cum terra, & res lata, mea sit, meus etiam debet esse fructus. Itaque jurisc. in l. solum ff. de rei vindicatione, *Meum, esse dicit, quod è re mea superest.*

& in l. de eo §. Sæpius ff. ad exhibendum. *Quod ex re mea fit, nostrum esse verius est.* Sed res vendita verè est emptoris: quandoquidem venditio vera est alienatio, ex c. nulli liceat, de reb. Ecc. non alien. & est vera species commutationis, ad quam spectat necessariò, ut commutantes rem suam efficiant, & velint esse alterius: quare, &c.

Secunda ratio. Scotus probatus ab omnibus in 4. sentent. distinct. 15. quæst. 2. artic. 2. §. Alia translatio. Venditionem & emptionem scribit commutationem esse rei utilis cum numismate: ergo qui numisma dat sive præsens, sive futurum, dat pro re utili: ergo ager cum utilitate ad emptorem pertinet ex vi commutationis.

Tertia. Quemadmodum si ego præsentem pecunia rem futuram utilem emam, è pecunia, quæ tua effecta est, nullum capere possum emolumentum: ita nec tu potes è re tua utili, quam præsentem mihi tradis pro pecunia futura.

Quarta. Sicut si tibi nunc pro tuo agro pecuniam solverem, & eandem statim abs te mutuam peterem, nihil fructus ob eam capere posses; ita nec potes, cum tibi tua voluntate nunc non solvo; sed tuo concessu ad tempus aliquod tamquam mutua utor. Tabellionum autem verba illa: Cum iniquum sit eundem pretio, & re gaudere: tamquam ab eorum profecta inscitia vir sapiens explodere debet. Esse enim verba illa à jure venditionum & emptionum, ab æquitate contrahendi, ab usu & consuetudine res, quamplurimas vendendi, quàm remotissima, tum auctoritate legum, tum insignium scriptorum luculentis testimoniis, tum firmis rationibus in hac ipsa disputatione à nobis demonstratum est.

De rectore quodam Ecclesiastico rem Ecclesiæ malè, & contra jus, alienante.

QUÆSTIO XIX.

S Acræ cuidam sodalitati domus attributa fuit recentis nummis aureis aestimata: sodalitatis præfecti domum multis locis re-

fectam meliorem fecerunt; ejusque pretium ad quadringentos aureos perduxerunt: locata, lucrum seu censum annum triginta florenorum pariebat. Ab quopiam sodalitatis rectore de vendenda domo cogitari coeptum est; eique per sedem licuit Apostolicam alienare. Per duos ipsos annos emptores expectati sunt: tandem accedit emptor non nullus qui spondet ducentos: sponcioni assentitur beneficii rector: interim existit secundus emptor, qui, ut à procuratore religiosi domicilii rectori narratum est, stipulari ducentos & quinquaginta, eosque in pecunia non credita, sed numerata. Beneficii possessor optima secundi emptoris conditione allectus cupiebat à pactione, qua eum primus emptor alligarat, recedere. Itaque de re tota cum nonnullis ejusdem sodalitatii patribus agit: respondent, fidem primo emptori esse servandam; standum conventis; compendium quinquaginta aureorum abjiciendum. Æstuans sodalitatis præfectus ad me, sententiam exquirens meam, properat. Dixi inanem esse eam religionem, quæ sibi à patribus illis esset oblata: in omni fide ac promisso intelligenda semper hæc esse; si non sit contra jus, quod promittitur; si fieri possit, & alia hujusmodi in re Ecclesiæ alienanda quid necessario custodiri oporteat, ab ecclesiasticis legibus præfinitum esse; si contra eas quid factum sit, pro infecto haberi; ecclesiastico jure nullas alienationes esse rerum, quæ ab Ecclesia possidentur, nisi eidem Ecclesiæ perspicuam & evidentem adferant utilitatem, Si primi emptoris conditio accipiatur & respuatur secundi, Ecclesiam non modò nihil lucrari, sed jacturam facere insignem; quinquaginta enim privari aureis; meminisset sodalitatii præpositus se, non dominum esse rei, quæ vendebatur, sed Oeconomum, ac procuratorem; & beneficiorum ecclesiasticorum rectores à Doctoribus cum tutoribus comparari; Ecclesias verò & beneficia cum pupillis: cogitaret, si is domum alienaret pupilli, qui in ejus tutela esset, vellétne pupillo quinquaginta eripere, ut primo emptori largiretur.

2. Hac oratione, atque his rationibus perterrefactus Ecclesiasticus rector primum illum, cum quo de venditione transfegerat,

jubet ad se accersiri: ille adest; præfenti denunciat sodalitatis præfectus se incolumi conscientia promissum efficere non posse; quòd repertus sit alius, qui ad illius pretium quinquaginta adderet; vellétque domum, non æstimatione, sed numerato accipere. Emptor ille primus excandescere, vociferari, se à viro religioso circumveniri, eum ab suis conditionibus fugere: sed hæc vociferatio & quærimonia beneficii possessoris animum minimè flexit. Secundi igitur, de quo à suo procuratore audierat, voluntatem pertentat, pretiumque ab eo in numeratis 250. aureis exigit: negat hic se tantum pecuniæ esse pollicitum, aut etiam dixisse se numerato empturum: summum, se ad ducentos & viginti perventurum: integrum pretium se non uno, sed diversis temporibus persoluturum. Ubi beneficii rector animadvertit ab suo sibi procuratore verba data esse; & de summa quinquaginta aureorum, primum quadraginta; deinde, triginta decessionem ab emptore secundo factam esse, iterum cum primo in colloquium venit; ducentisque aureis nummis tunc numeratis cum eodem decedit, eique domum addicit.

Cænobii moderatori facere num id licuerit, quæsitum est: licuisse, tria hæc probant. Primum. Quia præstat pecuniæ quàm existimationis jacturam facere: at, si secus fecisset, non rectoris solius, sed totius etiam sodalitatis existimatio in discrimen adducebatur. Deinde, proximi offensionem & scandalum occurrendum erat, quod vitari non posse videbatur, nisi secundi emptoris spectata conditione. Tum, quia præsens pecunia quamvis minor, pluris videtur esse, quàm major, quæ tamen ipsa non dum habetur; & multis modis aut averti, aut interverti, aut impediri potest. Ad extremum, quia ea pecunia in quarundam partium cænobii ædificationem conferenda erat; cæteróqui ab opere cessandum: cessatio autem monasterii rationibus haudquaquam conducebat.

Hæc igitur culpam levare videntur cænobiarchæ: sed, quæ sequuntur, illum vehementer condemnant. Primum, quia is, quod nullus tutor in re pupilli fecisset, nec facere potuisset in re Ecclesiæ, cujus tutelam gerebat, facere est ausus. Quis enim

tutor domum, quæ stat quadringentis, vendat ducentis? Ecquis annuam pensionem triginta florenorum, quæ ex locatione domus percipiebatur, pariter illa eadem pecunia commutet? atque id in ea civitate, in qua sunt domorum census oppido tenues? Deinde, quia nulla coactus necessitate venditionem illam emptori quæstuosam, Ecclesiæ detrimentosam, excogitavit: poterat magna voluntate pene omnium sodalium ad menses aliquot fabros dimittere cœmentarios, illósque postea revocare, sine rei familiaris intertrimento. Poterat extructionis tempus non interrompere, tantumdem pecuniæ mutuū sumendo, quantum ex venditione redegerat, quamvis senæ septenæve centesimæ solvendæ essent: nam ad solvendas plus erat quàm satis, census ipsius domus. Sed nimirum monasterii præfecto jucundior erat, aut certè minùs molesta lacuna in vendendo, quàm intercapedo in fabricando. Nec verò aut suo aut sodalitiî nomini labe nulla aspergebatur, si tam emptor quàm reliqui, qui emptori favebant, jura audissent Ecclesiæ, quæ ejusmodi venditionis instituendæ potestatem omnem rectori eripiebant: imò si hanc erga sacras leges religionem sodalitatî præfectus præ se tulisset, tum suæ, tum cœnobii famæ, multò rectiùs consulisset. Ita nec scandalum, offensiôque ulla reformidanda erat; quæ eodem remedio statim esset extincta. Præterquam quòd injusta aliorum offensione ad rem Ecclesiæ flagitiosè tractandam nequaquam debet Abbas permoveri.

5. Audiat igitur pater Abbas D. Thom. in 2. 2. quæst. 43. artic. 8. his verbis præcipientem. Nam quærit in eo artic. Utrùm sint temporalia bona propter scandalum dimitenda. Respondeo, inquit, dicendum, quòd circa temporalia bona distinguendum est; aut enim sunt nostra, aut sunt nobis ad conservandum pro aliis commissa; sicut bona Ecclesiæ committuntur Prælati, & bona communia quibuscumque reipublicæ rectoribus; & talium conservatio, sicut & depositorum, imminet iis, quibus sunt commissa, ex necessitate; & ideo non sunt propter scandalum dimittenda; sicut nec alia quæ sunt de necessitate salutis. Et paulo ante in eodem

articulo dixerat, Beatum Thomam Cantuariensem repetiisse Ecclesiæ bona cum scandalo regis. Quare cupiditas fabricandi, non conservandæ domus malè alienaræ exterrere debebat animum rectoris. Atque in hujus secundi argumenti explicatione sita est eorum omnium reprehensio, quibus Abbatis parum cauti defensio nitebatur.

Prostrema ratio: Rei ecclesiasticæ alienatio, quæ sine perspicuo Ecclesiæ lucro est, atque compendio, est ecclesiastico jure interdicta; sic prorsus, ut, si conficiatur, sit irrita ac nulla: sed domus alienatio fuit emptori ingenti commodo atque emolumento, Ecclesiæ verò magno incommodo ac damno: ergo eam nec meditari nec efficere debuit beneficii possessor; & quamvis sit ab eo effecta, perinde est ac si numquam inchoata fuisset.

Quid ergo esset in hac causa contra cœnobiarcham pronuntiandum? Primò, esse ab eo in plurimas & salutes Ecclesiæ leges sceleratè commissum. Secundò, contractum venditionis atque emptionis inter eum atque emptorem laicum initum, nullo jure consistere. Tertiò, Emptori pretium; ab emptore verò, monasterio domum cum percepto è domo lucro restitui oportere: neque enim rector aut monasterio nocere, aut emptori prodesse cum monasterii damno potuit. Quartò, Probabile alicui videri posset, monasterii præfectum, constitutionis à Paulo II. editæ, quæ incipit, Ambitiosæ, censuras ac pœnas subiisse; hoc est, ipsum excommunicatione irretitum esse; beneficiôque ac monasterii administratione privatum; ac cœnobium ipso jure vacare. Ac licèt Navarrus, in Summa, cap. 27. num. 150. existimet, hujus Paulinæ constitutionis, quæ inter extravagantes communes, de rebus Ecclesiæ non alienandis, sita est, pœnas in paucis locis esse usu receptas; à quo non dissentire videtur Cajetanus, in Summa, in verbo, Excommunicatio, c. 75. Sylvester etiam in verbo, Alienatio, quæst. 14. indicet non esse moribus utentium receptam: nihilominus mihi, posteriorum Pontificum, Pauli IV. Pii IV. & Pii V. constitutiones consideranti, qui Pauli II. constitutionem renovarunt & approbarunt, duo

videntur posse affirmari, quæ in nostris publicis scholis & privatis responsis sæpe docuimus. Unum est, contractus contra illam initos, sine dubitatione ulla esse nullos: alterum, esse perquam probabile, valere etiam poenas in illos, qui extravaganti non paruerint.

7. Quintum & postremum. Quod contra cœnobii rectorem pronuntiatur, illud est, quantum ex ea venditione damni ad monasterium pervenit, omne à rectore præstari oportere; sic enim magni sacrorum Canonum interpretes præcipiunt in Canonem, quicumque 12. quaest. 4. Ejus capituli Glossa loquitur his verbis. Si Prælati aliquid negligit acquirere Ecclesiæ suæ, & posset; & mavult sibi acquirere: hoc imputatur ei: & ad hoc tenetur ad instar Tutoris: nec enim debet præponere utilitatem suam utilitati Ecclesiæ; sicut nec Tutor utilitatem suam utilitati pupilli: legumque id probat appositione. Archidiaconus, in eundem Canonem, sic scribit. Si casu fortuito, præter voluntatem ejus, detrimentum passæ sunt res Ecclesiæ, non tenetur: legem adducit, Tutoribus. C. de periculo tutorum & curatorum, in qua lege est his verbis. Tutoribus, vel Curatoribus, fortuitos casus, adversus quos caveri non potuit, imputari non oportere sæpe rescriptum est. Sed de negligentia & dolo tenetur; vel, si quid non acquisivit, cum potuit; quod sanè intelligas. In cap. verò. Sint manifestæ, 12. q. 1. jam ostenderat Archidiaconus Tutori Prælatum comparari. Turrecremata explanans illum ipsum Canonem. Quicumque: Quocumque, inquit, modo, & in quacunque re damnum patitur Ecclesia, si culpa vel dolo Prælati sit, resarciri debet à Prælato de propriis, si habet. Quæ verba in commentario leguntur etiam Cardinalis Alexandrini, à quo citatur Hugo. Quidquid, inquit, minuit, quocumque modo & in quacunque re damnum patitur Ecclesia, si culpa vel dolo Prælati sit, resarciri debet à Prælato de propriis bonis, si habet: & horum ratione habet Ecclesia hypothecam super talibus bonis clerici: citatque Glossam in cap. ex præsentium, de pignoribus.

8. Si quæras; quam culpam præstet clericus,

qui damno suam afficit Ecclesiam: Respondeo, ex Innocentii sententia, in cap. cum in officiis, de testamentis, in calce commentarii, dolum latamque culpam: cujus sententiam non video improbari neque ab Ostiensi, nec à Joanne Andrea, qui dicta recitant Innocentii; sequuntur Innocentii dictum Antonius Butrius, Imola, & quidam alius doctor, cujus mentio fit ab Imola.

Verum, qui in negligentem parumque fidelem Prælatum, & bonorum Ecclesiasticorum custodem, culpam transferre vellet, tum levem tum levissimam, firmissima ratione haud quaquam careret. Etenim in ratione administrandi, damni que sarcienti, à Doctoribus cum tutore pupilli æquatur Prælati, & rerum Ecclesiasticarum possessor. Confirmetur igitur hujusmodi argumentum. Non minus diligentia & fidei in rebus Ecclesiæ adhibere debet Prælati, quam in rebus pupilli tutor. Verum hic diligentiam & fidem præstat, quæ levem etiam culpam excludit: ergo, &c. Majorem hujus syllogismi propositionem tradunt Doctores: minorem, leges. In lege enim, quidquid, C. de arbitrio tutelæ, est his verbis. Quidquid tutoris dolo, vel lata culpa aut levi, seu curatoris, minores amiserint, vel cum possent, non acquisierint, hoc in tutelæ seu negotiorum gestorum utile judicium venire non est incerti juris: nimirum eò valent verba legis, ut pupillo adversus suum tutorem, & contra curatorem minori, malæ inertisve administrationis actio detur; necnon contra tutoris, curatorisve hæredes, ut statuit lex curatorem, C. de negotiis gestis. Quare Glossa in legem, nomina, C. de arbitrio tutelæ, regulariter, inquit, de levi culpa tenetur: duo tamen excipit tempora, cum de levi non tenetur, quæ nos commemoravimus, atque hac ipsa de re copiose disputavimus in tractatu de oneribus eorum, qui beneficia obtinent Ecclesiastica.

Culpam etiam levissimam à Rectore beneficii sustineri debere hæc non levissima ratioconatione confici posset. Propterea quod ab eo res Ecclesiæ administrantur, quæ non minorem curam & diligentiam requirunt in administratore, quam res ad civitatem pertinentes: sed res, quæ civitatis sunt, non

excludunt nisi casum fortuitum, quem nulum humanum consilium praevidere potest, ut ait lex 2. ff. de administratione rerum ad civitatem pertinentium: quare idem dicendum erit in eo, qui res Ecclesiae, bona pauperum, egentium viduarum, innumerabilium pupillorum, & virginum miserabilium, & ipsum Christi patrimonium administrat. Quod si Innocentius in Decretalem, ea quae, de officio Archidiaconi, vult, Archidiaconum, cui rerum custodia commissa est, teneri de levissima culpa: praesertim si ob eam rem merces ei solvatur: cur non idem de bonorum Ecclesiasticorum Curatoribus dicendum erit, quibus Ecclesia, ut fideliter ea tamquam deposita tueantur, certa stipendia solvit?

Itaque Archidiaconus, Cardinalis Alexandrinus, & Turrecremata in caput, quicumque, 12. quaest. 4. cum aut fraude aut culpa Praelati damnum in rebus suis contraxit Ecclesia, doli tantum ac culpae meminerunt; omnemque distinctionem culpae praetulerunt; scilicet, indicantes omnem culpam ab errante administratore praestari debere, latam, levem, & levissimam. Et verò Archidiaconus casum tantum excepisse videtur fortuitum. Ego ad hanc sententiam quam ad illam Innocentii accedo libentius.

QUESTIO XX.

1. **C**ontrariis sententiis inter viros non indoctos concertatum fuit, Utrum nonnullis religionibus non mendicantibus, quibuscum Apostolica sedes privilegia mendicantium communicavit, fas sit, non consulto Romano Pontifice, magni momenti immobilia bona alienare.

Unius sententiae patronis placuit, ob communicata privilegia, licere non mendicantibus religionum hominum ordinibus sine nova sedis Apostolicae venia, stabilia bona alienare: propterea quòd ejusmodi jus vendendi & alienandi bona, quae in dies singulos consequuntur, est penes mendicantes; ut quilibet cognoscere potest ex compendio privilegiorum hujus ordinis in verbo, Alienatio bonorum. Privilegia autem mendican-

tium, à Pio V. confirmata fuisse haud ambiguum est.

Quòd si opponas constitutionem Pii V. ab eo editam, anno Domini 1567. septimo Kal. Sept. Pontificatus sui anno secundo, qua privilegia illius ordinis firmavit, quae expresse concilii Tridentini decretis non adversantur, abrogatam esse à Gregorio XIII. quadam alia sua, quae incipit, In tanta, promulgata anno Domini 1573. sui verò Pontificatus anno primo, quae Gregoriana constitutio, tum illam Pii V. quae incipit, Et si mendicantium, tum reliquas ab eodem Pontifice in favorem mendicantium & non mendicantium religionum profectas, ad jus commune, & Tridentini concilii reducit.

Respondent hujus prioris opinionis defensores, ab eodem Gregorio illi suae constitutioni alia sua constitutione derogatum esse: qua constitutione affirmant reintegrata & confirmata esse cuncta privilegia ordini Sancti Francisci concessa; clausulasque adhibitae à Gregorio amplissimas, quibus quibuscumque aliis Romanorum Pontificum constitutionibus & decretis derogavit. Principium constitutionis est, ex benigna: manavit anno post Christum natum 1575. 21. Martii, Pontificatus sui anno tertio. Addunt, à Xisto V. innovata & confirmata fuisse ejusdem ordinis privilegia in constitutione, cujus est initium, & si mendicantium. Denique Clemens VIII. anno 1601. die 28. Aprilis, in constitutione quae incipit, in tanto, privilegia antea concessa à Pio V. duodecim religionibus non mendicantium confirmat, verbisque derogantibus roborat. Postremo, hujus opinionis fundamentum firmissimum atque unicum esse arbitrantur: quòd cum ab sede Apostolica mendicantibus datum sit, ut bona, quae iis obveniunt, vendere ac distrahere queant, istud ipsum ex sollicitudine non mendicantes facere possint, quae Apostolicae sedis concessu mendicantium praerogativis ac privilegiis potiuntur.

Posterior sententia priori contraria rectius multo collineat: neque enim ordinibus non mendicantibus permittit; ut specie communionis privilegiorum, quae mendicantibus dilargita est sedes Apostolica, bona sua stabilia alienare possint: dicuntque hujus sen-

tentiae propugnatores constitutione Clementis VIII. non revixisse ea privilegia, quae constitutio Gregoriana peremit; sed ea tantum congregationibus illis non mendicantibus reddita, quae Pius V. largitus erat. Is autem hoc unum concessit, ut ad pendenda quadringenta millia aureorum nummum, quae sedes Apostolica poposcerat, bona etiam immobilia alienarent. Eodem spectare volunt aliam constitutionem Clem. VIII. evulgatam anno 1595. 5. Mart. & ejusdem quemdam motum proprium anno 1597. id enim tribuit, ut ad auxilium Apostolicae sedis ferenda queant alienare.

Huic secundae sententiae libens ego assentior, quod multa mihi occurrunt, quae adversariam frangunt. Primum est, insigne odium sacrorum Canonum & Romanorum Pontificum in rerum Ecclesiasticarum alienationes. Quamplurimi enim fuere Pontifices, quorum sacratis legibus sunt bonorum Ecclesiasticorum alienationes interdictae. Symmachus, Leo I. Leo IV. in Concilio Romano, Gregorius Magnus, Gelasius; quorum decretales relatae sunt in 12. q. 2. sanctio Symmachi habetur etiam inter decretales de reb. Eccles. non alien. Alexand. II. Caelestinus III. Innocentius III. quorum leges sub titulum subjectae sunt de rebus Ecclesiae non alienandis. Gregorius IX. de quo in eodem tit. Innocentius IV. Gregorius X. de rebus Ecclesiae non alien. lib. 6. Clem. V. in Clementina eodem tit. Paulus II. in extravaganti, ambitiosae, eodem titulo. Paulus IV. in constitutione, Injunctum nobis qua confirmavit illam Pauli II. Quam Pauli I V. constitutionem ad terminos juris communis reduxit Pius I V. in sua constitutione provida Romani Pontificis. Sed Pius V. renovavit & confirmavit Pauli II. constitutionem similiter ut Paulus IV. confirmarat, incipit Pii V. constitutione & si de singulis, edita anno Domini 1569. Kal. Ian. Pontificatus sui anno 4. Iterum eandem Pauli II. extravagantem confirmavit in constitutione, exigit, a. 1573. die 11. Septembris Pontificatus anno 5. quae constitutio irritas facit alienationes omnes, quae aut auctoritatem non ferunt Romani Pontificis; aut juris carent sollemnibus; aut quae

perspicuam non habent Ecclesiarum utilitatem.

Alia constitutione, quae incipit, ex debito a. 1570. Kal. Febr. Pontificatus sui anno 6. perlata Symmachi & Pauli confirmat constitutiones, universosque contractus, quibus res Ecclesiasticae alienantur, inanes esse decernit; quibus una aliqua trium illarum rerum deficit. Et in constitutione quadam sua Pius IV. his verbis inchoata, Apostolicae servitutis, edita a. 1565. quartodecimo Kal. Decemb. sui Pontificatus anno 6. declarat, quassibet donationes, permutationes, venditiones, locationes, bonorum, seu jurium ad Romanam Ecclesiam pertinentium, sine urgente necessitate, vel evidente utilitate factas, nullas extitisse, nullumque jus; iis qui acceperunt, tribuisse, sed in utroque foro ad restitutionem etiam perceptorum fructuum teneri. Tanta ergo Romanorum Pontificum consensus signo est parum tutam esse priorem sententiam nonnullis non mendicantibus ordinibus blandientem.

Nec non illud secundo loco huic secundae opinioni robur addit: quod cum Romani Pontifices ad hostilia arma avertenda, atque ad Christiani nominis adversarios profligandos ad sacrum peculium, Ecclesiasticorumque bonorum alienationem confugiunt, propriè iis sodalitatibus religiosis alienandi potestatem permittunt, quibus communionem privilegiorum permissam esse primae sententiae adstipulatores persuasum habent. Quae potestas si penes eas sodalitates foret, nova non indigerent. Sed quia Pontificibus minimè dubium est ejusmodi potestate spoliatos esse, eam semper necessariis temporibus deferunt.

Non id tertio loco filebo, mihi Pontificiarum constitutionum volumina, jurisque Pontificii decreta legenti, non occurrisse tale privilegium non mendicantium adimi, quale iis attribuitur à prioris opinionis advocatis.

Nec illud quartum dissimulabo, neque è re alienantium religionum, neque è re emptorum ejusmodi fore privilegium. Non è re sodalitatum religiosarum: quia ea compendiarum esset via ad sacrum, quo aluntur, patrimonium

rimonium dilapidandum; quo exhausto religiosæ disciplinæ ruinas cogerentur experiri: nam & victus sæpe indignis artibus quæritandus esset; & ad opem, opesque profanorum hominum convolandum; inopiæque coacti religiosi sodales quisque suum sibi peculium compararet. E re earumdem sodalitatum non esset, ideo quod esset perdifficile in alienatione omnia, quæ sunt jure cauta, custodire; at custodienda sunt ei qui non vult in odium Dei, & sacrorum Canonum incurrere. Non è re esset emptorum. Quia si alienatio à juris præscriptione discederet (discedere autem est valde proclive) nullum jus ex alienatione adipiscerentur: magnòque suo malo rem alienatam & fructus reddere cogerentur, nec interdum pretio recuperato. Quæ incommoda cum maximos Pontifices minimè lateant: vitare summo studio solent.

4. Quintum adjicio: non mihi persuaderi posse mendicantium aliquem existere ordinem, qui, si suo nomine bona possideat immobilia, ea non consulto Romano Pontifice alienare possit. Quod si ita est, fundamentum contrariæ sententiæ eversum videtur: sumunt enim ejus sententiæ affectatores, propter communionem privilegiorum, quæ in ordine vigeat mendicantium, præsertim D. Francisci, licere non mendicantibus bona sua alienare. Nam, si qua mendicans reperitur sodalitas, quæ vendere & alienare possit bona sibi legata, aut quovis alio titulo relicta, id fieri credendum est, quia bona relicta possidere non possunt: at ejus generis bona possidere non posse, sed distrahere debere, privilegium non est, sed jus illis impositum, & lex servanda necessariò. At, quod lex & præceptum est uni religioso ordini, ad ejus pertinens disciplinam, nec privilegium appellari solet, nec tamquam privilegium ad alios ordines dimanare. Quod si quæpiam religio bona possidet immobilia, non suo sed Romanæ Ecclesiæ nomine, eorumque bonorum usum ipsa tantum habeat & procurationem, sed non suo sed ejusdem Ecclesiæ nomine illa administret, ut facit Divi Francisci ordo, qui Alexandri VI. legibus vivit, & cultum corporis lautiorum & commodiorum, quàm reliquorum duorum ordinum sit, retinet.

Cujus ordinis Generalem jus habere alienandi accepi ab ejusdem ordinis viro perquam religioso, neque privilegium hoc migrasse ad alias religiosas sodalitates non mendicantes pene mihi certum est: quia ejusmodi privilegium non videtur frui religio illa, ut religio, cum bonorum possessio & administratio sit ei à Divo Francisco & ab aliis Romanis Pontificibus interdicta: sed tamquam Apostolicæ sedis procuratrix.

Est item illa gravissima conjectura, privilegii, de quo disserimus, esse mendicantium sodalitia expertia, quia si eo potirentur, ad nostram item societatem Iesu pervenisset: quandoquidem nulla est gratia, nullum privilegium reliquis omnibus religionibus concessum ab sede Apostolica, aut concedendum, cujus non sit nostra particeps ex constitutione Gregorii XIII. quæ incipit. Decet Romanum Pontificem, edita anno Domini 1575. die 3. Maii, Pontificatus sui anno 3. Verum nostra sodalitas, ut jus haberet immobilia bona alienandi, eguit nova facultate Romani Pontificis, quam à Gregorio eodem impetravit, anno 1576. die 18. Decemb. ut liquet ex constitutione, incipiente, Apostolicæ sedis: ergo hæc impetrata facultas indicat illa mendicantes ordines caruisse & carere.

At quæ in quinto hoc capite nostri responsi argumentando commentati sumus, arma subministrare possunt alterius opinionis fautoribus. Si enim in societate Iesu jus est à Gregorio tributum bona immobilia religionis alienandi; & societas hæc ab sede Apostolica est in mendicantium genere constituta: ergo privilegium alienandi rem Ecclesiasticam immobilem, est in religionibus mendicantibus; quod enim reperitur in specie, idem in genere inesse oportet. & quoniam mendicantium privilegia non mendicantibus impartita sunt, sequitur idem privilegium ad non mendicantes ordines nonnullos jure participationis translatum esse.

Respondeo dupliciter. Primum, privilegium istud non convenire religioni nostræ ut mendicans est in universa classe professorum & coadjutorum formatorum, sed ex ea parte, quatenus in collegiis & domibus probationis nancisci potest jura possidendi bo-

na, & jura immobilia, censis, actiones civiles, & quæ sunt ex eodem genere. Deinde, cum privilegium istud collatum sit in nostrum Generalem, auditis iis, de quibus est in constitutione Gregorii XIII. quæ incipit, Apostolicæ sedis, de qua supra, & per aliam suam constitutionem incipientem, Ex debito pastoralis, editam nonis Augusti anno 1582. Pontificatus sui anno 11. sit item in ipsam societatem collatum, quando ipsa congregata est, haud scio an post Gregorium XIII. vel ipso vivo in ullam ex non mendicantibus religionibus idem privilegium derivatum sit. Datur enim id privilegium modo quodam affectum, qui modus nili caderet in alias religiosas sodalitates, non video quemadmodum idem privilegium in eas conveniret: nam, ut privilegium valeat, ejus tenor servandus est, ut in sua decretali, porro de privilegiis, Alexander III. respondit.

6. Postremo illud prætermittendum non est, bullas, seu constitutiones Pontificias, ad causam non mendicantium & mendicantium religionum ab adversariæ opinionis fautoribus minus rectè accommodatas esse. Quod enim aiunt privilegia mendicantium per Gregorii XIII. constitutionem sublata, per aliam ejusdem Gregorii restituta esse ordini mendicantium, editam anno 1575. die 21. Martii, Pontificatus sui anno 3. quæ incipit, Ex benigna, multis meo quidem animo modis falluntur. Primum, quod putant posteriore constitutione priorum emendatam esse, quod longè est secus illam enim potius confirmat. His enim verbis privilegiorum septa est confirmatio: quatenus sint in usu: & sacris canonibus, & decretis sacri Concilii Tridentini non adversentur: At quid aliud habet prior ejusdem Gregorii constitutio adversus mendicantium privilegia? Deinde, in hac recentiore constitutione non universi ordinis mendicantium privilegia instaurantur, sed ejus ordinis tantum, qui de observantia nuncupatur, & monialium S. Francisci: at privilegium alienandi bona Ecclesiastica non fuit, nec est in ordine observantium.

7. Ejusdem ordinis privilegia confirmat sua constitutione Xistus V. die 3. Octob. 1587. anno sui Pontificatus 3. Constitutio inci-

pit, & si mendicantium: & confirmationis moderatio ea est, quæ tamen privilegia non adversentur Concilii Tridentini decretis. Clemens etiam in sua bulla, cujus sunt prima verba: Cum nobis in tanto, edita anno 1601. 28. die Aprilis 12. congregationum confirmat privilegia, utens his verbis, quibus usus erat Gregorius in posteriore sua constitutione, Dammodo sint in usu, & decretis, non adversentur Tridentini Concilii. Videndum igitur esset, num jus in perpetuum alienandi res Ecclesiasticas adversetur Concilii Tridentini decretis.

Adversari hæc mihi magna ratio per- 8. suadet nam; in sess. 25. cap. 11. his verbis decernit. Locationes verò rerum Ecclesiasticarum, etiam auctoritate Apostolica confirmatas sancta Synodus irritas esse decernit, quas à triginta annis citra ad longum tempus, seu ut in nonnullis partibus ad viginti novem, seu bis viginti novem annos vocant, factas: Synodus provincialis, vel deputandi ab ea in damnum Ecclesiæ, & contra canonicas sanctiones contractas fuisse judicabunt. Si igitur longas rerum Ecclesiasticarum locationes Tridentina Synodus detestatur, quanto magis perpetuas earumdem rerum alienationes?

Sapienter ergo Pontifices post decreta Tridentini Concilii promulgata fecerunt: qui quoties ex bonis sodalitatum religiosarum pecuniaria subsidia sibi, vel Christianæ Reipub. compararunt: toties item, quantum ex eorum perspicui potest constitutionibus, potestatem iis permiserunt eadem bona alienandi, quando non possent aliter opitulari. Fecit id Pius V. quum à duodecim regularium congregationibus quadringenta aureorum millia adversus hostiles Turcarum copias postulavit. Fecit idem, quum congregationi Cassinati idem Pius largitus est, ut ad æs alienum dissolvendum bonis suis alienandis summam quinquaginta millium aureorum conflarent. Incipit constitutio. Decet ex benigno: impetrata Pontificatus sui anno 6. Domini verò 1571. Verum cum duodecim illis congregationibus egit severius Clemens VIII. in sua constitutione: cum nobis in tanto: nam exigit quinquaginta millia aureorum, quibus montem no-

vennalem earundem congregationum nomine ejectum Romæ augeri mandat : nec tamen ad eam pecuniam totam conficiendam dat congregationibus , ut vendendo vel permutando bona alienent sua , sed ut obligare possint , atque hypothecæ subijcere.

Quare suadendum est congregationibus non mendicantibus , ut nisi certum iis sit privilegium alienandi , nihil nisi concessit Pontificis Romani contra audeant ac moliantur. Salva semper , &c.

QUESTIO XXI.

1. **V**endunt oleum propolæ Venetiis , æstate , mensura ; hyeme , quando concretum est , pondere utentes. Cadus est apud eos , quem mirum vocant , mensuræ genus , quod è triginta libris , ac tribus constat unciiis. Verum , cum duplex oleum venale sit in tabernis propositum : unum pingue & crassum , quale est Apulum ; alterum tenue ac minus pinguedinis habens , cujusmodi est Corcyraeum ; & quod colles ferunt , & Salodiense ; sit ut ad explendum mirum , seu cadum , oleo , quod ex Apulia advehitur , quod pingue sit , non tanto sit opus , quanto opus est , cum impletur tenui : nam , cum impletur pingui , satis sunt novem & viginti libræ & octonæ , seu novenæ uncia ; ita senæ septenæve uncia reliquæ sunt , quas lucratur venditor , non emptor : contra verò ad complendum cadum oleo minus pingui necessariae sunt triginta libræ & ternæ uncia ; addendumque tantumdem , quantum de pingui detrahi solet. Quærit propola possitne vendendo oleo pingui senas illas septenæve uncias in suo justo lucro ponere.

2. Judicavi posse. Primum , quia illius diminutionis non est causa ars ulla , seu fraus propolæ , sed natura olei ; cui jure nemo succensere potest. Deinde , quia venditores tantumdem in vendendo tenui amittunt , quantum in pingui lucrantur. Tum , quia ea decretio & decretionis causa , haud est civibus ignorata , neque improbant : neque poenam ullam repetunt à venditoribus : at repetunt , si fraudantur emptores in sextario. Post , quoniam singulis mensibus ratio pretii com-

mutatur & renovatur ab iis , qui huic olei nundinationi præpositi sunt. In quo sæpe fit venditorum conditio deterior. Postremo , quia magistratibus id tantum à principio curæ fuisse videtur & creditur ; ut cadi mensura expleta tanti esset ; majorēne , an minore olei quantitate expleretur , id minimè laborarunt. Ita nec amplius nunc requirit magistratus à mercatoribus , nisi ut pleno cado vendant : ut nonnullæ uncia , quæ aut supersunt , aut adjiciuntur interdum , lucro sint , & periculo venditorum.

Parem fortunam exequi videntur tum lanii , tum frumentarii mercatores , & qui fericam faciunt , nam flantibus austris , quia res venales humore opplentur , & graviores evadunt in venditione , lucrum faciunt ; at jacturam , cum Boreæ flatibus eadem siccantur , fiuntque leviores : quod commodum & incommodum , quia natura adfert , non humanum arbitrium , nemo accusare jure queat.

Caveant tamen opifices , ne quod natura adfert , id ipsi improbo artificio imitentur , aut rebus quas vendunt aspergentes aquam ; aut in locis humidis asservantes. Novi ipse olim primariam feminam , & Christianæ pietatis colentem , quæ aureos nummos aqua madefaciebat : qua re pondusangebatur & pretium : eaque re etiam peritos fallebat artifices neque violari ab se justitiam aliquam arbitrabatur : adeo cunctorum mortalium mentes auri cupiditate occæcantur.

QUESTIO XXII.

Christianus anulum 250. aureis nummis à peritis æstimatum artificibus , vendit Judæo , aut re , quæ tantidem sit , commutat : post nonum diem refert ad Christianum Judæus anulum : cujus confirmat pretium non esse nisi 30. aureorum. Christianus agnoscit anulum esse suum , & margaritam intextam anulo esse eandem. Vir Christianus petit , cum is nec sciens sit pretiosorum lapillorum æstimator , & cum ad æstimationem anuli peritos adhibuerit , quænam sint ei in hoc genere , de quo ambigit , partes impositæ necessariae.

Respondi, si discedere non potest, quin relatus anulus sit suus, aut triginta aureis nummis contentum esse debere, aut venditionem emptionemque contractam cum Hebræo rescindere. Quod si ab animo suo impetrat anulum esse adulterinum, neque illum ipsum, quem novem antè diebus tradiderat Hebræo, posse suo jure cogere Hebræum, ut constitutum & solidum pretium 250. persolvat: magna verò opinione, addidi ei persuaderi posse anulum non esse suum; sed alterum ab Hebræo suppositum.

2. Primum, quia illud hominum genus est improbum, subdolum, è mendaciis ac fraudibus concretum, opibus semper inhians Christianorum, alieni appetens. Deinde, quia si Hebræus dolum passus esset aliquem in emptione, non expectasset novem dies; statim ad vitandam omnem suspicionem ad Christianum revertisset: sed reversio idè dilata fortasse fuit, ut tempore commodo ad fabricandam fraudem uteretur; & falsus anulus verum adeo imitaretur, ut Christianum minimè expertum fallere facile posset. Postremò, quoniam ab intelligentibus artificibus anulus inspectus jam fuit; eique ab iisdem justum pretium constitutum: quare nec sibi aliud laborandum esse, neque iterum ad aurificum judicium provocandum, sed venditi anuli pretium 250. aureorum nummum exigere posse ab emptore Hebræo.

QUÆSTIO XXIII.

1. **P**icturam nobilem, & antiquo artificio commendatam, homo Judæus, de muliere Christiana, mercis pretiique ignara, mercatus est; ei justii pretii vix parte vigesima persoluta; quam nebulo statim quàm plurimò vendere se posse nequidquam dubitabat: ita quò tabella vendibilior esset, ad egregium pictorem defert; petitque, ut quæ vetustate, aut obscuriora aut obsoletiora essent, novis coloribus collustret. Pictor, imaginis venustate & artificio captus, ut tabulam faciat suam, unum & alterum aureum nummum Judæo pollicetur: negat is se ea pecunia fore contentum; minore, quàm decem nummis aureis, haudquaquam daturum; si, quæ

temporis longinquitas squalidiora fecit, nitidiora reddiderit, operis ei se pretium impensurum. Pictor, dum nihil se cum Hebræo, proficere animadverit, tabulam intervertit: ex ea imitando, imaginem quamdam aliam non dissimilem exprimit: Judæo exemplum pro exemplari obtrudit: sibi tabulam, quam locaverat Judæus, periisse affirmat. Judæus suæ imaginis imaginem sex aureis nummis vendit, id est, tantidem, quanti suam antiquam tabulam pictore teste vendidisset. Hæc sunt in causa: Quærit pictor, num in hac ratione contrahendi cum Judæo quidquam peccarit: quod si peccarit, quemadmodum erratum corrigere possit.

Sanè mihi judicatum fuit, Christianum 2. pictorem non jure fecisse, quod fecit. Primum ab jure abiit, cum rem alienam ab iniquo possessore per fraudem & dolum abstulit: cum nec rem nostram injustè ab altero possessam privato jure vindicare liceat, ut D. Thom. in 2. 2. quæst. 66. art. 3. & alii Theologi docent, nisi adsint sex illa, quæ iidem tradiderunt, & Sylvester recitat in sua Summa, in verbo, Furtum, quæst. 13. Deinde, jus ab eodem violatum est: quia in societatem furti, quod Judæus fecit, venit. Cum enim ab improbo Judæo Christiana mulier in tabulæ venditione insigniter decepta sit, cui vix partem vigesimam pretii enumeravit, evaseritque contractus nullus; quia malus dolus, quem passa est mulier, contractui causam attulit: sit, ut Judæus pessima fide acceperit picturam illam, eaque re reddere debeat.

Quod si Judæus hac defensione utatur: erat mulier venditura tabellam, quamvis ipse minimo pretio redemerim: quare dolus non effecit contractum, sed in eum incidit. Nos dicemus, si res ita se habeat, in Judæi potestate fuisse, aut pretium justum solvere, aut tabulam reddere: quod quia nec fecit, nec facere voluit; sceleratè alienæ rei possessionem & proprietatem occupavit. Et quia pictor tabellam à Judæo malè emptam mala arte adeptus, est necessarium jus præstandi illud ipsum subiit, quod ab Judæo præstari oportebat; ut vel imaginem, si extat, mulieri, ejusve heredibus reddat, vel justum pretium pendat: dummodò er-

rpt tantum in contractum irrepsit, nec tamen illius ineundi causam dedit.

Esset quidem Hebræus à pictore in tabellæ possessionem restituendus; quandoquidem ipsos fures jura in rerum ablatarum possessionibus tuentur: verum, quia certum est, perfidiosum Judæum nec mulieri, nec ejus umquam hæredibus satis esse facturum; præsertim cum mulieris nomen & formam se perdidisse dicat: religiosi hominis officio functus pictor fuerit, si, quanti est imago, tantumdem egentibus pro salute mulierculæ largitus fuerit: id enim optare mulierem ac velle debere non dubia ratio persuadet.

Atque id de toto genere controversiæ sentit Paulus Comitulus. Qui illud etiam addit, accidere vix posse, ut Judæo restituta tabella effugere pictor furti possit infamiam.

QUESTIO XXIV.

1. **A** Catherina hac ratione instituitur census cum Andrea. Centum Andree tradit hisce conditionibus: Primum, ut is pensionem quinque aureorum annuam solvat, quoad tum ipsa tum ejus filia vixerit. Deinde, ut non sit centum aureorum dominus Andreas, nisi post mortem tum Catherinæ, tum filiæ. Postremò, ut quando ipsæ in graviores aliquam necessitatem conjectæ fuerint, vivum seu sortem possint redhibere. Quæsit Catherina, esset ne ulla labes in hoc genere contractus.

Mihi visa est hære in eo fœnoris lues, quod nomine tegitur census vitalitii. Neque secus nunc existimare possum: neque enim dispicere possum, quemadmodum census hic esse queat vitalitius.

2. Primum, quia pensio, quæ ex eo contractu percipitur in singulos centenos, multò solet esse major: imò verò altero tantò major solet à census venditore exigì. Deinde, quia ex censu vitalitio, extincto illo, qui pecuniam à principio tradit, sit ejus, qui pensionem solvit, aut heredum ipsius. Mutuum igitur est hic contractus, vocabulo, ut dixi, census assimilatum. Animum enim hunc gessisse videtur Catherina; ut

Andreas tamdiu utatur centum, quamdiu mulieri utilius erit quinque quotannis habere, quàm centum sine fructu retinere. Verum, cum quæpiam necessitas tulerit, ut magis ei necessaria sit summa totius pecuniæ, quàm fructus quinque aureorum, quos ex illa capit, vult sibi restitui. Nec dubitandum, cum avarissimum genus mulierum sit, ut Glossa quædam juris civilis ait, in geniomulierum, quæ fœnus illud annuum ducunt, factum iri omnino, ut aliqua existat necessitas, quæ ad eas revocet centum aureos Andree traditos.

QUESTIO XXV.

De sensu vitalitio.

A Christiano orbe alegandum esse hunc contractum sensit solemniter doctor Henricus Gandavensis, in quodl. 11. q. 39. quia in eo credidit enim pecuniam; quæ enim non potest: atque ea re esse mutuum. Comites suæ sententiæ citat Henricus Gaufredum in summa, & Glossatorem summæ Raymundi: atque se firmiter credere, non esse sapientes eos religiosos, qui hujusmodi contractus suadent religiosis fœminis, sed ignorantia juris naturalis in usurario contractu deceptos decipere animas. Tabiena hos census, qui definiuntur vita venditoris, vel etiam emptoris, non putat esse licitos, nisi in re aliqua constituatur fructus habente: idque ait se tenere contra Pisanellam, verbo, Usura 3. §. 5. Tabienis id scribit in verbo, Usura, §. 8. ubi suæ sententiæ fautores citat Innocentium & Hostiensem; & in verbo, Usura, 15. §. 9. ubi dissidere se profitetur à Pisanella; sed pisanella melius dicit, & verius citat pro sua opinione Innocentium in c. In civitate, de usuris: & Joannem Andream, qui hujusmodi contractum non improbant, modo non sit recens constitutus: eundem contractum eodem modo probat Abbas: sine discrimine probatur à Sylvestro, in verbo, Usura, 2. §. 12. Item ab Angelo, verbo, Usura, §. 44. Sententiam Henrici subtilibus verisque rationibus ejicit Conradus in q. 79. tutoque Henrico unius

Richardi præstantis auctoritate occurritur ; qui in quodlib. 2. q. 23. peracutè probat licitè emi posse annuum redditum : quem improbat Henricus , & Palud. quem citat Gerson & sequitur in 2. par. tract. 36. de contract. attentione sexta. Nec quidquam dubitandum est de veritate conclusionis : emittitur enim in hoc contractu jus percipiendi tota vita certam pensionem ; cuius pensionis fundamentum non solum res aliqua fructifera esse potest , sed etiam usus pecuniæ , ex quo licet sperare fructum ; & quem licet vendere , modò illius dominium non sit in emente redditum.

2. Verumenim cum census hic vitalitius niti possit vita emptoris & venditoris ; ut nimirum perseveret solutio pensionis cum vita emptoris , aut cum vita venditoris : dubitatur , utrovis-ne modo , an alterutro licitus sit ; ut maneat cum vita tantum venditoris , an manere etiam possit cum vita emptoris. Doctores non probant vitalitium censum , qui residet in vita emptoris : datur enim occasio venditori optandæ mortis emptoris : pactum autem , quod inducit votum captandæ mortis , non valet. C. de pactis. l. fin. quia est contra bonos mores. Imperator autem lege cavit ad hunc modum :
- „ Secundum itaque veteres regulas sancimus
 „ omni modo huiusmodi pacta , quæ contra
 „ bonos mores inita sunt , repelli. & in l. pacta ,
 „ eod. est his verbis. Pacta , quæ contra leges
 „ constitutionesque , vel contra bonos mores
 „ sunt , nullam vim habere , indubitati juris
 „ est. Quare in ff. de verbor. obligat. l. stipu-
 „ latio , hoc modo ita decernitur. Stipulatio
 „ hoc modo concepta , si heredem me non
 „ feceris , tantum dare spondes ; inutilis est ,
 „ quia contra bonos mores est hæc stipulatio.
 Quare promissio præbendæ non vacantis prohibetur , cap. ii de concessione præbendæ , l. 6. Addunt tamen Angelus & Sylvester , non esse peccatum mortale , censum vendere ex vita emptoris aptum ; modò necessariæ servantur circumstantiæ.

3. Ac fortasse nullum est peccatum : nam Richardus in ea quæstione quodlibetica , redditum , quem probat , constituit semper in emptoris vita. Vide artic. 4. illius quæstionis : & hoc multis rationibus persua-

deri potest. Primum , quia si non liceret ; nec licitè constitui posset usus fructus , qui usufructuarii finitur morte. Deinde , quia ea , quæ sunt per accidens , non debent immutare naturam contractus ; per accidens autem est , ut quis expetat interitum emptoris : nam si cum viro probò ineatur contractus , ab huiusmodi voto vehementer abhorrebit : quare , &c. Postremò , quia qui emit censum , vult certò scire prodesse sibi posse in omni vita : at non sibi prodesset si conferretur in vitam ejus , qui pecuniam accipit : posset enim non multò post emori , & spoliatum relinquere omni pecunia eum , cui solvere pensionem mortuus debuisset. Itaque emptori census multò est periculosior ratio contrahendi , cum statim & forte & fructus privari possit , si è vita pendeat venditoris pretium recipientis. Illa autem pacta adversari dicuntur honestis moribus , quæ per se flagitiosa sunt , nec ullum ob finem fieri possunt honesta.

Erit tamen hic vitalitius census ab omni periculo exploratus ; si & pecuniæ summa & pensio æqua fuerit , & implicitus atque coherens cum venditoris vita. Emptor enim non modò nullam facultatem habebit alterius mortis optandæ , verum etiam cupiditate tenebitur diuturnioris vitæ venditori expectandæ : nam tantò diuturnior erit pensionis solutio , quantò diutius lucis usura fruetur venditor. Ad hanc formam census vitalitii videtur referri posse contractus hic , de quo disputant Doctores : neque una est omnium sententia.

Ex civitatis oppidive statuto Petrus , qui filiam habet unius anni , centum dat civitati , ea lege : ut si ad decimumquintum annum ea pervenerit , illi civitas quingentos in dotem attribuere debeat : quòd si antea moriatur filia , centum lucrari possit , ac debeat civitas : est ne in hoc contractu vitium aliquod usuræ ? esse ait Angelica , verbo , Usura 1. §. 42. & 43. & Rosella verbo , Usura 1. §. 40. & Armilla , tit. eod. §. 36. Sylvester & Tabiena aiunt contractum esse licitum. Tabiena expressit suam sententiam , in verbo , Usura , 16. §. 10.

Contra posteriorem opinionem sunt hæc argumenta. Hoc est verum mutuum : nec

periculum excusat, aut vindicat à culpa, ubi propter tempus aliquid plus accipitur. cap. fin. de usuris: quare lucrum videtur ex mutuo præcipuè optatum. Deinde, si privatæ personæ sic aliquis mutuam pecuniam daret, criminosè fœneraretur: ergo eadem labe aspergitur: licèt mutuam det civitati, alicuius cœtui. Postremò, quia periculum non liberat à crimine: si dominium non remanet apud tradentem, quod accidit in societate.

5. Qui tuentur contractum non esse fœneratitium, ita eludunt hæc argumenta. Hic contractus non est propriè mutuum: imò verò, ut inquit Tabienſis, est ludus fortunæ, in quo alter alteri vendit sua pericula: & quia multò gravius est periculum, quod sustinet ille, qui pecuniam tradit civitati, cum filia vita sexcentos habeat mortis casus, id quod de civitate, quæ non moritur, dici nequit: idcirco multò majus est lucrum tradentis pecuniam civitati, quàm sit civitatis pecuniam recipientis.

Sed revera huic sententiæ valde officit illud caput Gregorii IX. Naviganti, tit. de usuris: censet enim, usurarium illum, qui eunti ad nundinas, vel naviganti, certam vim pecuniæ mutuam dat, pro eo, quodd suscipit in se periculum (ut verbis utar Pontificis) recepturus aliquid ultra sortem: dici tamen posset in mutuo ob periculum nihil ultra sortem posse recipi: posse autem in ludo fortunæ: quamquam ob id ipsum, quodd in hoc contractu ludit fortuna, non esset talis contrahendi forma usurpanda. Vel aliter interpretare sententiam Decretalis, quæ interpretatio est ex sensu communi Doctorum, ut affirmat Joan. Tabienſis in verbo, Usura, 12. Usura est lucrari ratione mutui, quamvis recipiat mutuans in se periculum: si verò non ratione mutui id faciat: sed propter periculum receptum, ita ut periculi pretium aliquid justum exposcat, potest supra sortem aliquid recipere: nam cum mutuatario contrahit contractu assecurationis, si non expresso, saltem tacito; neque mutuatarius ob mutuum sit aut fiet deterior. Rosella, in verbo, Usura 1. §. 62. aliam explanationem verborum Gregorii commentus est: dixit enim, mutuantem tunc posse aliquid propter periculum recipere, cum mutuatarius petit

assecurationem mutui; non posse cum mutuans ipse & mutuam pecuniam, & securitatem sua sponte dat. Tabiena, in verbo, Usura, 12. ait, se non videre quodd ista responsio multum faciat ad substantiam rei: quare & opinionem sequitur communem: ad quam adjungit Archiepiscopum Florentinum, in 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 20. & Pisanellam, in verbo, Usura, §. 24. nec ait valere instantias Supplementi.

Certum igitur hoc habeamus, tutum esse ab hujusmodi contractu abstinere: sed si fiat, & celebretur, non esse condemnandum; cum eum nulla certa vel ratio, vel humana lex, vel communis consensus Doctorum condemnet.

De vitalitiis autem censibus dubitari non potest quin sint liciti, ut præclare ostendit Sotus in 6. de just. & jur. q. 5. art. 2. in extremo: cujus hæc sunt argumenta. Primum, quia in illis est vera ratio mercis & pretii: merx enim est hujus petendi pensionem. Secundum, quia sicut potest quis suum fundum alteri tradere, quamdiu vixerit, qui accipit fundum, retenta pensione sibi quotannis solvenda: sic etiam poterit retenta possessione & fundo vendere pensionem. Tertium, quia possum ego conducere fundum tuum in vita mea, ut alar fructibus: ergo & jus super eodem prædio licebit vendere recipiendi certam pecuniam.

QUESTIO XXVI.

SOROR sexcentos aureos nummos fratri tradit nomine census pontificii id est, ejus census, cujus ratio præscripta & sancita est à Pio V. Verum, cum fratri notum sit, ei qui pecuniam dat, non esse jus illius repetendæ; largitur id suæ sorori, ut post septimum annum pretium omne possit exigere; restituendæque sororiæ pecuniæ sibi ipsi ac suis heredibus legem dicit necessariam. Debet tamen soror, cum reddi sibi volet pecuniam suam, sex menses concedere suo fratri, seu heredibus, ad solvendam. Consulebar, jure-ne consisteret hic contractus.

Respondi, non consistere: propterea quodd

legi Pii V. de censibus planè repugnat : quæ lex fisco addicit , quidquid contra suam legem à contrahentibus remissum condonatumve erit. At contra legem forori condonatur , ut post septem annos reposcere pecuniam possit suam : nam reposcendæ nulla est ei umquam potestas : neque adversus legem hanc potestatem dare frater forori potest. Adde quod census omnes reales post Pii V. constitutionem sunt perpetui ex parte ejus qui emit : at hic est septem annorum. Denique , libertatem , quæ propria est venditoris , conferre in e mentem ; & servitutem , quæ propria est e mentis , in venditorem transferre , & legem , & sententiam legislatoris , & generalem contrahendi in hoc genere consuetudinem planè evertit. Et quoniam in Gallia citiore non memini me vidisse censum , qui illas undecim conditiones , & duas cautiones tueretur , quas in censu reali Pius V. requirit : id circo illas libuit in hujus quæstionis explicationem inferere , ut ne quempiam laterent.

2. Est igitur prima conditio : Ut census , seu annuus redditus creari constituive nullo modo possit nisi in re immobili , aut quæ pro immobili habeatur de sui natura fructifera ; & quæ nominatim certis finibus designata sit.

Secunda. Ut constituatur census cum numerata pecunia præsentibus testibus ac notario : & in actu celebrationis instrumenti : non autem prius recipiatur integrum justumque pretium.

Tertia conditio , ut anticipatæ solutiones ne fiant , nè in pactum deducantur.

Quarta. Absint conventiones obligantes ad casus fortuitos cum , qui aliàs ex natura contractus non teneretur.

Quinta. Non potest auferri pactum , nec restringi facultas alienandi rem censui suppositam : nam hæc semper , ac liberè , ac sine solutione laudemii , seu quinquagesimæ , aut alterius quantitatis , vel rei tam inter vivos quàm in ultima voluntate ex hac lege Pii alienari potest.

Sexta , Ut , cum res censui subjecta vendenda erit , census dominus , id est , pensionarius , seu is , qui pensionem percipit , cæteris præferatur : eique conditiones denun-

cientur , quibus vendenda sit , & per mensem expectetur.

Septima. Pacta continentia morosum census debitorem teneri ad interesse lucri cessantis , vel ad cambium , seu certas expensas , aut certa salaria , seu expensas medio juramento creditoris liquidandas , aut rem censui subjectam , sive aliquam ejus partem amittere ; aut aliud jus ex eodem contractu , sive aliunde acquisitum perdere ; aut in aliquam pœnam cadere ; ex toto irrita sint , & nulla.

Octava conditio , ut census non augeatur : & novus non creetur super eadem , vel alia re in favorem ejusdem , aut personæ per eum suppositæ , pro censibus temporis vel vel præteriti , vel futuri.

Nona. Ut nulla sint pacta continentia solutiones onerum ad eum spectare , ad quem aliàs de jure & ex natura contractus non spectarent.

Decima conditio est his verbis. Postremo , census omnes in futurum creandos non solum re in totum , vel pro parte perempta , volumus ad ratam perire : sed etiam posse pro eodem pretio extinguui , non obstante longissimi etiam temporis ac immemorabili , imò centum & plurium annorum præscriptione. Non obstantibus aliquibus pactis , directè aut indirectè talem facultatem auferentibus , quibuscumque verbis , aut clausulis concepta sint.

Undecima conditio est hujusmodi. Cum verò traditione pretii redditus extinguendus erit : volumus per bimestre antè id denunciari , cui pretium dandum erit ; & post denuntiam , intra annum tamen , etiam ab invito repeti posse ; & ubi pretium neo volens , intra bimestre solvat , nec ab invito intra annum exigatur : volumus nihilominus quodcumque redditum extinguui posse , prævia tamen semper denuncia , de qua supra : & non obstantibus his , de quibus supra. Idque observari mandamus etiam quod pluries ac pluries denunciatum fuisset , nec umquam effectus secutus fuisset.

Post has conditiones , quæ expositæ sunt : Pius V. duas adjungit adhibetque cautiones. Prima cautio est : ut hæc sua sanctio servetur non modò , inquit , in censu noviter creando ,

creando, verumetiam in creato quocumque tempore alienando, modò post publicationem constitutionis creatus sit. Altera cautio est, pretium semel censui constitutum (verba sunt legislatoris) numquam posse ob temporum, aut contrahentium qualitatem, seu aliud accidens, nec quoad ultimò contrahentes, minui, vel augeri.

QUÆSTIO XXVII.

Utrum constitutio Pii V. de censibus, constringat omnes.

1. **D**Ubitare aliquis fortasse posset, an constitutio Pii V. de creandis censibus, valeat ubique: & an omnes Christianos devinciat. Ac nimirum, cum tractari quaestio hæc possit dupliciter: primò ad possibile, deinde ad factum eam revocando: utrum inquam, possit adstringere hæc constitutio omnem Christianum orbem: & utrum re vera nunc adstringat; utroque modo à nobis explicari debet.

Posse autem hac lege Pia obstringi universum imperium orbemque Christianum, miror si quisquam ambigat. Cum enim totius Christianæ Reipub. caput & rector sit Pontifex Romanus; quia vicarias Christi Opt. Max. vices gerit: ad eum planè spectat salutaribus sanctionibus & exemplis moderari universæ huic Christi reipublicæ vel repugnantibus, vel invitis cunctis Christiani orbis principibus; qui, si Christiani esse volunt, suum Pastorem summum necessario audire debent; illique in iis, quæ ad animorum salutem pertinent, obtemperare: atque hæc sit prima ratio ducta ex capitis conditione.

2. Secunda ratio: Potest Romanus Pontifex cunctos Christianos sive Principes, sive privati sint, justas ob causas anathemate percellere & pœnis spiritualibus variis implicare: igitur illis potest æquas ac salutare leges imponere etiam perinvitis: nam sicut potestatem habet in omnes ulticem, seu coercitivam; ita legislativam, ac directivam, seu legislatricem, ac directricem.

Tertia ratio: Potestas imperatoria, &

cunctorum Principum jurejurando spondet obedientiam ac fidem Romano Pontifici: ergo in eos potestatem habet coactivam & legislativam Romanus Pontifex.

Quarta ratio: In Ecclesia secularis potestas est propter spirituales; & hæc est finis illius: ergo, ut mediis imperat finis; sic spiritualis potestas, quæ summa est in Romano Pontifice, dominatur cunctis juribus potestatis secularis.

Quinta ratio: Potentissimi reges ac Principes de gravibus controversiis & injuriis cum disceptant, & æquitatis sententiam aliquam expectant, eam à Romano Pontifice expectant; atque ad eum, ut ad summum judicem, doctorem, & in orbe terrarum legislatorem provocare solent: ergo illis potest Romanus Pontifex & iudiciorum & vitæ Christianæ, atque adeo humanæ, leges constituere.

Sexta ratio: Ad eos pertinet in orbe terrarum condere generales leges, ad quos pertinet primò & per se interpretati æquitatem naturalis divinique juris, quo leges & principatus omnes niti debent; sed ejusmodi interpretatio: est Romani Pontificis, qui primus est Doctor in Ecclesia: quare, &c.

Septima & postrema ratio: Ne in recitata longiorem orationem consumam, atque ut primam rationem cum extrema contextam; omnes Christiani Imperatores, Reges & Principes, oves sunt Christi: ergo vocem Pastoris à Christo relictæ audire debent: filii sunt Romani Pontificis: ergo illius æquis jussis parere debent; & utrum sint æqua, illius judicio stare debent; nisi aperta esset iniquitas.

Sapienter igitur sanctorum majorumque canonibus cautum est, ut prima sedes à nemine judicari debeat; ut ad eam ab omni Principe ac iudice tam spirituali quàm seculari appellari possit. De excommunicatione Arcadii, quia ejus assensu factum est, ut B. Chrysostomus è sua sede pelleretur, vide canonem, Duo sunt: qui est ejusdem Gelasii, ad Anastasium Imperatorem scribentis, relatum à Gratiano in distin. 96.

Quòd si objicias caput, Si duobus de appellationibus, ubi Alexand. III. scribit his verbis Remensi Archiepiscopo: Denique

quoddam quæris, si à civili iudice ante iudicium, vel post ad nostram audientiam fuerit appellatum, an huiusmodi appellatio teneat: tenet quidem in iis, qui sunt nostræ temporali jurisdictioni subiecti, in aliis vero, etsi de consuetudine Ecclesiæ teneat, secundum juris rigorem credimus non tenere.

Huic difficultati magni viri ita respondent: non licere sine discrimine & in rebus omnibus provocare ad Romanum Pontificem; licere in iis causis, quæ habent pondus, & quæ vulgares non sunt. Quare dubitandum non est, constitutionem hanc Pii V. eam vim habere, ut cogere possit & obligare omnes.

4. Erat altera quæstionis tractatio de facto: utrum revera obliget ubique & omnes. Quis existimare posset, omnes Christiani imperii provincias ac regna, non teneri hac lege: quia audio in quibusdam regionibus ac regnis non esse receptam. Verum mihi minime dubium est, vim habere constitutionem in omnibus regnis ac provinciis: id quod non obscurè declarant verba illa ejusdem constitutionis. Volumus autem, quod præsentibus in Cancellaria & acie Campi floræ publicentur; & inter constitutiones extravagantes perpetuè valituras conscribantur. Ergo, si futura est constitutio extravagans, cur non pertinebit ad universos, qui Christiana imbuti sunt religione? Ex fine etiam constitutionis intelligi potest illius vim permanere ad omnes: Finis enim hic fuit; ut cognoscimus ex præmio constitutionis animarum saluti consulere; piarum mentium petitionibus satisfacere; gravi morbo letiferoque veneno salutari antidoto mederi.

Accedit hæc firmissima ratio: Pontifex perniciosis censibus necessaria lege potuit mederi, debuit & voluit: debuit, potuit, ac voluit in omnibus locis mederi: quare maxime generalem hanc legem esse oportuit: alioqui omnium Christianarum nationum, & suæ item salutis Romanus Pontifex non valde prudenter consulisset; cum non sustulit illud malum ex omnibus provinciis orbis Christiani, quod æqua sanctione tollere poterat, ac debebat. Sed tacitis quorundam cogitationibus occurrendum est.

Quærant enim arbitri sacrarum confessionum: Quid igitur nobis cum iis agendum erit, qui ex aliena provincia profecti religionis ergo ad nos commeant; qui ex censibus ad præscriptam rationem constitutionis, qui non sunt facti, nec celebrantur, fructus percipiunt? Quid item agendum cum dominis provinciarum?

Ego id agerem, dominos provinciarum, nisi vellent accipere Piam constitutionem, non absolverem: ceteris, si quid post auditam legem Pii V. per fraudem ac dolum contrahendo censu commiserunt, pronuntiarem inane esse, quidquid fecerunt: contractum fuisse nullum; ac propterea nullum iis jus fuisse percipiendarum pensionum: ita necessariæ restitutioni esse obnoxios. Quod si non audita lege Pii V. ex jure naturali & gentium contraxerunt; fructus perceptos dicerem esse suos: contractum fuisse verum: sed tamen renovandum munientumque conditionibus. Piæ constitutionis. Quod si nollent reficere contractum ea lege, quæ præscribitur à Romano Pontifice; admonerem illos: nec absolutionis sacramentalis, nec verò æternæ salutis esse participes; cum necessariam legem recusent. Quod si exciperent, consensu aperto, aut tacito Romanorum Pontificum non esse Piam legem receptam, seu esse abrogatam, ejusque rei conjecturas adferrent verisimiles; eos absolverem; neque de veritate facti contenderem.

De justitia pretii, & pensionis, in censu Pontificio.

QUÆSTIO XXVIII.

VENIO ad id, quod est in censuum ratione omnium difficillimum; & ad cognoscendum summè necessarium quonam pacto reperiri possit justitia pretii ac pensionis in censu. Primum igitur indaganda erit justitia pretii; deinde justitia pensionis. Rem obscurissimam & maxime arduam conor: sed conandum est tamen cum Christianæ salutis pondus habeat.

Placuit mihi tam pretii quam pensionis

summam ad nonnullarum considerationum normam exigere. Ordiam à considerationibus pretii. Prima consideratio : In ea re , quæ suapte natura fructifera est , licet non in qualibet , quinque spectari possunt , proprietas , ratio fructifera , fructus , usus , usus fructus ; quæ omnia insunt in aliquo prædio ; & ita insunt ; ut unum sejungi possit ab altero ; non quidem posterius à priore , sed prius à posteriore. Cum dico rem posteriorem sejungi à priore non posse , intelligo , physicè : nam civiliter potest sejungi : jus enim posterioris concedi , vel commutari potest priore retenta : potest enim fructus concedi retenta fertilitate ; & hæc donari retenta proprietate , & vicissim concedi proprietas sine fecunditate ; & hæc sine fructibus. Quod dixi fortasse obscurius , id ejusmodi est : in illis quinque , quæ reperiuntur in aliquo prædio ; Proprietas , est prima ; Secunda , est ratio fructifera ; Tertia , fructus ; Quarta , usus ; Quinta , ususfructus.

2. Potest quidem proprietas esse sine ratione fructifera ; nam fieri potest incultum & derelictum prædium eluvie aliqua , sive aliqua graviore calamitate , aut incendii , aut bellorum : verum non potest sejungi ratio fructifera à proprietate soli : nec enim illa existere potest sine solo ac terra. Ratio fructifera , quæ est prior fructu , separari potest à fructu : nam quamvis fructum hoc anno non ediderit ratio fructifera ; non idcirco eam judicamus esse extinctam ; præsertim si idcirco non edidit , quia non fuit agricolarum arte & industria exulta : sed tamen fructus absque ratione fructifera esse nequit : perinde enim esset , ac si effectus aut intelligi , aut esse posset sine causa ; aut proles sine parente : ratio enim fructifera est causa , & parens fructus. Fructus quoque esse , & intelligi potest sine usu : erit enim fructus in agro ; quamvis eo nullus utatur ; usus autem sine fructu non erit. Postremo usus est sine usu fructu : cum aliud sit uti ; aliud uti , & frui.

De discrimine verò usus & usus fructus est his verbis in institutionibus titulo de usu & habitatione. Minus juris est in usu quam in usu fructu. Nam is , qui fundi nudum habet usum , nihil ulterius habere intelligitur , quam ut oleribus , pomis , floribus , fœno ,

stramentis & lignis ad usum quotidianum utatur : in eoque fundo hætenus ei morari licet ; ut neque domino fundi molestus sit ; neque iis per quos opera rustica fiunt , impedimento sit : neque ulli alii jus , quod habet , aut locare aut vendere , aut gratis concedere potest ; cum is , qui usum fructum habet , possit hæc omnia facere. Hæc autem omnia esse in potestate usufructuarii , est item in ff. de usu fructu. l. arboribus evulsis : vides ergo usum separari posse , ac re ipsa separari ab usu fructu : usus autem fructus , ab usu nec re ipsa , nec cogitatione , aut definitione avelli potest.

Secunda consideratio : In his quinque rebus tres spectantur in fundo , duæ in persona. In persona insunt usus , & usus fructus : homo enim utitur ac fruitur : cum homo res commodas sumat ad certum finem , quod ipsum est uti : verum libertas hæc sumendi res commodas ad finem est valde contracta in usu ; in usu verò fructu est amplior. Et licet Theologi ita distinguant uti & frui , ut velint rationem utendi esse in mediis , fruendi autem in fine : nos tamen jurisperitorum consuetudinem secuti , rem utramque collocamus in mediis , & in iis rebus , quæ dispositæ sunt ad finem ; hoc tantum discrimine addito : quod utendi ratio est minore cum jure conjuncta ; fruendi autem cum liberiore , & majore jure. Ergo duo hæc insunt in persona. Reliqua tria prima in fundo , ac solo : fundus enim habet proprietatem fixam ; habet rationem fructiferam , atque uberem , sive fecunditatem , fertilitatem & ubertatem ; habet fructum , seu frugem.

Tertia consideratio : Res illæ quinque aut venduntur omnes , aut singulæ : omnes , ut cum simplici & perpetua venditione alienatur fundus cum omni jure , quod in illud habebat dominus : singulæ , cum dominus alienato uno jure retinet sibi aliud ; ut cum alienato usu fructu retinet sibi proprietatem : cum alienato usu retinet usufructum.

Quarta consideratio : Dominus fundi in census institutione ac venditione non vendit proprietatem , non usum , non usufructum ; non fructum per se , & primò ; sed rationem tantum fructiferam propriè & per se.

Probatur hac firmissima , ratione. Illud

per se venditur in contractu census, quo perempto perimitur census: sed perempta ratione fructifera perimitur census: quare, &c. & confirmatur à remotione partium, sunt in fundo illa quinque ut diximus; proprietas non venditur: quia everso & sublato censu manet proprietas venditori: non usus, non usufructus; quia venditor utitur & fruitur fundo: non fructus; quia cum hic includatur in usum & usufructum; qui habet usum & usufructum, eundem necesse est habere fructum. Deinde: quia pro fructu pensionarius recipit pecuniam: ergo non vendit fructum. Postremo: quia si venderentur fructus, non posset venditor, qui post annum vult extinguere censum, capere à pensionario maiorem summam pecuniæ pro pretio, quam esset summa fructuum: quare si fructus essent 10. aureorum, pretium 10. item aureorum nummum recipere deberet venditor: sed capit centum; item centum & quinquaginta: ergo dici nullo modo potest vendi fructum. Relinquitur igitur, ut fateamur vendi dumtaxat uberem ac fertilem rationem soli, sed tamen hæc quemadmodum vendatur, docebo in ea quæ sequitur consideratione.

5. Quinta consideratio. Ratio fundi fructifera dupliciter spectari potest; aut in potentia & in actu primo tantum; aut in actu secundo, tam perfecto quam imperfecto. Dicam planius, ubertas soli, seu fecunda, fertilis ac fructifera ratio, in actu primo, & in potentia, est ager nondum aratus, non stercoreatus, non subactus, non excultus; qui nec semen complexus est: in actu vero secundo est ager, ut stercoreatus, ut aratus, ut excultus, ut subactus; ut qui jam semen excipit: in actu imperfecto est hæc ratio fructifera, quamdiu non potest percipi tutò fructus: in actu vero perfecto, quando facultas datur domino rotos fructus percipiendi. Nunc ergo quærat quispiam quo pacto in ratione fructifera collocetur pecunia; an in ratione fructifera, ut est in potentia & in actu primo; an vero in eadem: ut est, vel ut futura est in actu secundo, nimirum hoc altero modo. In ratione fructifera collocatur pecunia; & quidem in ratione fructifera non summa industria, quæ excolenda sit; sed quæ

Quest. XXVIII.

communi industria ac diligentia colatur.

Sexta consideratio. Cum ratione fructifera ab emptore emi etiam fructus dubitandum non est ex natura contractus: facit enim natura emptionis & venditionis; ut fructus rei emptæ sint emptoris. Verum, quia consuetudine introductus est quidam alius contractus tacitus; ut fructus raris fructiferi perveniant ad venditorem: idcirco emptori est satis percipere pecuniam pro fructu: tacito enim contractu venditionis emptor, ubi de domino fundi coëmit rationem soli fecundam; ejusdem fructus vendit domino fundi pro certa pecunia. Itaque pensionarius uno eodemque tempore fit emptor & venditor; emptor expressè propter rationem fructiferam; pro qua solvit pretium, venditor tacitè fructuum, pro quibus sibi reponitur à domino fundi tantum pecuniæ, pensionisque annuæ.

Septima consideratio. Si ejus fructiferae rationis, quæ in censu ponitur, æstimationem pretiumque habere cupis: hoc tibi iudicio atque hac ratiocinatione utendum est. Finge omnem soli fertilitatem, ac fecunditatem ad sterilitatem recidisse: faciamus, tribus millibus aureis nummis æstimari totum fundum. Cetera omnia, quæ tibi aut jura, aut commoda in fundo reliqua sunt, quanti æstimares, verbi causa, quanti æstimares ipsum jus proprietatis? quanti, loci naturam & amœnitatem? quanti, cœli salubritatem? quanti, vicinorum virtute ac benevolentia frui? quanti, piscinas, si quæ sunt in fundo? quanti, aucupia? quanti, multas alias remissiones animi, & lusiones, quæ in eo fundo tibi permittuntur; & si quæ sunt ædificia, quanti, ipsa ædificia? ceteraque commoda, quæ non eandem calamitatem quam fecunda fructiferaque ratio, perpeffa sunt? Hæc omnia cum numerando percensueris; vide quid pro illis omnibus pretii tibi persolveri velles. Si velles pretium mille aureorum nummum; relinquitur igitur certa putandi ratione; pretium rationis fructiferae esse duum milium aureorum nummum. Quare pensionarius ad coëmendum universum jus fructiferum soli dabit tantum duo millia.

Sed in hac septima consideratione existit 7. difficultas minimè dissimulanda. Cum enim

dominus rationis fructiferæ non eam excolat; nec expensas faciat ullas; cum deberet tamen; quia venditor non debet ex natura contractus expensas facere in rem emptoris: propter ejusmodi expensas poteritne majus pretium ab emptore exigere? Respondeo, cum etiam emptor careat omni usu & plerisque aliis commodis, quæ ex ratione fructifera percipere posset; conferendæ sunt illæ expensæ, industriæ & labores domini proprietarii, cum illis incommodis quæ patitur pensionarius; & videndum, utrius sint majora incommoda: si majora sunt pensionarii, ex pretio rationis fructiferæ esset detrahendum tantum, quantum exæquaret ejus incommoda: si majores essent expensæ & labores domini proprietarii, ad pretium rationis fructiferæ addendum videretur justum pretium expensarum & laborum: atque hæc omnia decernenda forent prudentis & æqui æstimatoris arbitrato. Et nota, consuetudine introductum esse; ut dominus proprietatis pro fructu reddat pecuniæ annuam summam; & is urbertatis soli sit cultor, & quasi agricola.

Constituimus, qua ratione potuimus, census jurisque fructiferi pretium. Pervestiganda nunc est justitia pensionis: videndumque quanta esse debeat; & id tentandum, atque ex nonnullis considerationibus expiscandum.

8. Prima consideratio. Tenendus est fructus rationis fructiferæ, & videndum quantum is sit: nam totius fructus, qui ex ratione fructifera oritur, & æstimatio in summam pensionis conferenda erit. Sed vide, ut is fructifera rationis fructus sit fructifera illius tantum rationis, quæ tibi justo pretio coempta est. Æstimationem verò hanc, de qua loquimur, conjiciendam esse in pensionem, illud persuadet: quod fructus æstimabiles sunt ex re tua.

Secunda consideratio. Ad æstimationem fructuum quorundam etiam onerum æstimatio addenda est; quæ ferre cogitur census dominus: nam numquam posse repetere suum pretium, ad arbitrium verò venditoris ad recipiendum cogi posse, grave est onus; & quidem pecunia, quod æstimari possit, ac debeat. Verum, id oneris quan-

tam habeat æstimationem, nondum constitutum est; crederem ego æquam fore æstimationem duorum aureorum nummum pro centum.

Tertia consideratio. Onus recipiendi partem pretii, & non universum pretium, grave est. Nam si redemptor census nunc decimam partem pretii volet reddere, ut decimam partem census redimat: quis non videt id mihi sæpissimè esse posse incommodo; qui non possim ea emolumenta mihi quærere ex decima parte pretii, quæ ex integro pretio facile possem adipisci? ergo & hoc onus pecunia æstimari debet: sed quanti æstimandum erit? putarem ergo unius aurei nummi pro centum æquam fore æstimationem. Primi ergo oneris & secundi æstimatio erit trium aureorum nummum: qui si congerantur in summam fructum, qui capiuntur ex jure fructifero; penè justitiam integram & expletam habebis universæ pensionis. Quare, si quinque pro centum reddit ager, & illa duo onera, tria; tota pensio erit octo aureorum nummum pro centum.

Quarta consideratio. Secundum onus non inest in censu Pontificio ex constitutione Pii V. ut in proximè superiore capite admonuimus: itaque si illud contrahendi consuetudo imponit, ferendum erit; & ut nuper docuimus, æstimandum.

Quinta consideratio. Periculum sterilitatis, quæ accidere potest fundo, aut probabilitatem habet moralem; quia patet ictibus fulminum, tempestatum & grandinum; & ventorum segetes exurentium vi; fluviorum incursionibus & colluvionibus; hostium irruptionibus, ac direptionibus, vel nullam habet ejusmodi probabilitatem moralem: si habet; tantum de pretio diminuendum est, quantum est momentum probabilis periculi. Quod si venditor de summa pretii nollet diminuere, tantò plus in pensione exigenda ponet pensionarius: modò æqua servetur ratio periculi & æstimationis, quæ additur pensionis.

Quod si vacat probabili periculo sterilitatis fundus, in quo constituitur census; non debet illud æstimari. Nam in contractibus bonæ fidei ea quæ sunt per accidens,

& raro eveniunt, & non plerumque; æstimationem fugiunt probi prudentisque viri: alioqui liceret pluris & majore vendere credita pecunia propter pericula, quæ accidere possent à moroso debitore: mori enim ante tempus solutionis posset: posset decoquere: posset in longinquas provincias devenire. Sed quoniam nemo venderet tali emptori, à quo sibi talia incommoda impenderent: ideo si vendit credita pecunia majore, quàm sit justum pretium, vendere minimè debet: æstimaret enim ea quæ morale judicium reformidat.

Sexta consideratio. Commoda, quæ consequi potuisset ex sua pecunia pensionarius, & luera, & emolumenta, spectari non debent: in quo falli turpiter vidi homines etiam rerum gerendarum minimè expertes. Primum, quia in simplici & absoluta venditione illa luera, quæ sunt in potentia, nec possunt, nec debent æstimari: nam sicut tu privaris pecuniæ commodis; ita venditor privatur commodis sui prædii: & incommoda commodis, & luera lucris, & emolumenta pecuniaria, quæ tua futura erant, compensantur emolumentis prædiiis, quæ tua erunt. Deinde, quia licet in contractu mutui commodi, quibus privatur pecuniæ traditor, æstimanda sint; hæc tamen in venditione æstimari non debent: ubi traditur pecunia, non ut mutua; sed ut pretium. Et ratio diversitatis in utroque contractu hæc est: quia, qui tradit pecuniam suam, ut pretium, reliqua omnia commodi, quæ ex illa sperabat, commutat commodis ejus rei quam emit: qui autem mutuam dat pecuniam, ejusmodi nullam invenit utilem commutationem: quare illa ex pacto potest repetere ex mutuuario; vel certè commodorum postulare æstimationem, ac pretium.

Septima consideratio. Non quia dominus census illum alienare potest; idcirco leviora sunt illius onera, minorisque æstimanda. Quia nemo nisi fortasse invitus alienabit justum censum: & fortasse ob id ipsum multi alienabunt; quia tolerare non possunt superiora onera. Ad hæc, illa onera non sunt spectanda, nisi ex natura & inæqualitate contractus. Omnes enim mortales pensionarius ob illa duo onera multo deterius con-

ditionis judicabunt, nisi ejus deterior conditio æqua æstimatione aliqua resarciatur.

Octava consideratio. Picentini census, si 10. Perusinis non sunt uberiores, in pensione septem aureorum nummum pro centum constare deberent: loquor de censibus prædiorum: de qua summa responsum à Pio V. Pontifice Maximo abstulit Fulvius Corneus, civis meus, Cardinalis amplissimus. De Pio V. oraculo vivæ vocis his verbis testatur in suis litteris Cardinalis Perusinus. *Pare à sua santità quanto alli censi, havendo da me il frutto costi delle terre: che non si debba passar sette per cento per far bene: & la cosa con buona coscienza.*

Nona consideratio. Quamvis de prædiorum censibus ita responderit Pius V. Quamvis Perusiæ Episcopali edicto cautum sit; ne summam octo aureorum nummum excedant census; nihilominus, qui tuta conscientia vult hujusmodi contractus contrahere, & certam summam pensionis reperire, utatur his considerationibus, quæ in hoc capite habentur; præsertim tribus primis: sic enim inire rationem aliquam poterit ad id quod querit inveniendum.

Perusiæ cum essem; sex & triginta antè 11. annis, memini, à Francisco Bossio ejus civitatis integerrimo juxta atque prudentissimo Pontifice pluribus Theologis injunctum esse munus investigandæ pensionariæ summæ. Mihi cum idem daretur negotium querendi, atque scribendi, hoc testatus sum: certam summam omnibus censibus decerni non posse: ideo, quod longè dissimilis ac varia est ratio fructifera fundorum, in quibus resident census. Nam quorundam fundorum rationes fructiferae sunt tenuiores & exiliores; aliorum uberiores & ampliores; ut etiam pensionem unam alia necesse si aut tenuiorem aut uberiores esse.

Decima consideratio. Cum ex tot considerationibus, atque ex tam multis existimationibus, & circumstantiis, nascatur justitia pretii & justitia pensionis; in qua tantum & tam multa ipse meditatus planè mihi tamen satisfacere non potui; magnopere cunctis hominibus Christianis; auctor essem; ut ab hoc genere contractus abstinerent: non quod suapte natura iniquus sit,

& fœnus redoleat ; ut imperitè & temerè plerique affirmant contra sacra Pontificum Romanorum decreta : sed quia valde ambigua atque anceps est hujus contractus justitia , propter tam multa & ardua , quæ spectanda essent , & haud scio an à contrahentibus spectentur , & æqua lance expendantur. Neque Romani Pontifices legem censuum sancientes omnia juris incommoda tollere potuerunt : cùm eorum consideratio ex singularibus circumstantiis apta sit : illæ autem sint infinitæ.

Adde , quòd vel hoc uno nomine salutaris aliqua lege ex orbe Christiano hæc ratio contrahendi census exterminanda esset : quia alit otium , & multorum fortunas ac patrimonium evertit : fortunis ac bonis obest venditoris , desidiosum otium alit emptoris.

De livello Gallie citerioris.

QUÆSTIO XXIIX.

Utrum livellus idem sit quod census.

ERROR hic multorum mentes occupavit ; Livellum , quo tota utitur citerior Gallia , & censum , qui celebratur in Latio , & de quo edita est Pii V. constitutio , atque adeo aliorum Pontificum , eundem esse contractum ; cùm tamen utriusque commercii ratio sit dissimillima , & multa discrimina sint atque per magna.

Nam primum discrimen est : quòd in pontificio censu venditor census , remanet dominus fundi , & proprietatis fundi , in quo constituitur census : in livello , fundi dominium & proprietatem adipiscitur emptor.

Secundum discrimen : censui , ut ipsi probavimus in nostra disputatione de censu , nihil aliud subijcitur quàm fertilitas , seu ratio fecunditatis , quæ inest in domo , agro , vel alio fundo : livello isthæc omnia subijciuntur & emuntur.

Tertium : In censu , dominus fundi solvit annuam pensionem ; in livello , domino solvitur pensio.

Quartum : In censu , æstimatio pensionis sumitur non solum à quantitate fructus ,

quem fert fundus , sed etiam ab eo onere , seu servitute , quæ imponitur emptori ; ut numquam repetere possit pecuniam suam : in livello ea justa est pensio , quam fructus fundi tantum pariunt.

Quintum : Livellus concretus est è duplici contractu , ex contractu venditionis cum pacto retrovendendi , & ex contractu locationis : nam , qui emit de quopiam agrum , seu domum , continuo eidem locat : at census est simplex contractus , id est , venditionis : venditur enim jus tantum pensionis percipiendæ : cui fecunditas fundi supponitur.

Sextum. Census est perpetuus ex parte emptoris ; livellus non est perpetuus semper ; quod ego in plerisque livellis deprehendi : in quibus æqua libertas datur utrinque.

Septimum. Livellus ; quamvis non servetur in eo sollemnia legis Pontificiæ , neque eæ conditiones , quæ sunt humani tantum juris , modò custodiantur jura divina , naturalia , & gentium , valet in omni loco , & in quovis judicio : at census realis , si careat iis conditionibus quæ à Romano Pontifice jubentur , censetur usurarius , & nullam parit obligationem neque in foro exteriori , neque in animæ interiore , si culpa contrahentium prætermittæ sunt ; quamvis eæ conditiones , humana lege circumscripta , jure naturæ , vel gentium , in contrahendo minimè necessariæ forent. Fatendum est tamen non minus peccari in livello à contrahentibus , quàm peccari soleat in censu.

Quare exponendæ sunt hujus contractus necessariæ conditiones : quæ mihi videntur esse octo : quinque attingunt contractum venditionis ; tres locationis.

In contractu venditionis prima est , ut res , quæ venditur , extet in rerum natura. Secunda , ut ab eo , qui vendit , possit alienari , hoc est , ut sit sua , & non impedita aut fidei commissio , aut jure dotis , aut creditoribus addicta , &c. Tertia , ut venditor verè velit vendere , & emptor verè velit emere : nam si secus fieret , non iniretur contractus venditionis , sed mutui cum facultate potiundæ rei , quæ utrimque traditur ; quem contractum , appellant Itali , *godere a godere* , & is quidem , qui pecuniam concedit , contraheret ex mutuo ; is verò , qui rem

utilem assignat, ex pignore. Quarta, itaque ad fugiendam fœnoris labem, emptor subire debet periculum amittendæ rei, quam emit, & numquam recipiendi pretii.

3. Quinta. Ut pretium, quo emitur, sit justum, de quo certa lege præcipi non potest; cum ratio constituendi livelli sit varia, & multiplex. Interdum enim sit par utrique contrahenti id quod dedit, repetendi; emptori repetendi pretii, venditori rei utilis: quo tempore non minus pretium videtur pendendum esse, quam si res absolute & in perpetuum emeretur. Nonnumquam libertas traditur emptori & non venditori, id quod perrarò accidit, nec sine magna fœnoris suspitione videtur posse accidere. Tunc autem propter servitutem impositam venditori, majus debet esse pretium, quam æstimatio rei venalis: nam illa servitus suum etiam habet pretium à re utili sejunctum. Quando verò, quod ferè semper evenit, emptori non est liberum, suam repetere pecuniam, & venditori jus est rem suam redimere, videndum num jus hoc penes venditorem sit quovis puncto temporis, an per aliquod tantum tempus: puta per tres quattuorve annos: nam, si quovis puncto temporis spoliare emptorem potest re vendita, tanta de toto pretio decessio fieri posset, ut dimidium pretii plus esset, quam satis. Quod si libertas redimendi esset certi temporis, pro ratione temporis esset pretium minuendum. Sanè decem annorum libertas quartam partem, eoque amplius minuere solet: neque enim cuiquam dubium esse potest, rem tantò esse minoris, quantò minus perfectum & diuturnum ejus dominium usumque assequimur.

4. In contractu autem locationis & conductionis hæc necessariò inesse debent conditiones. Prima. Pensionem, quæ solvitur à venditore emptori, seu à conductore locatori, commetiri debent fructus, qui percipiuntur; in quo turpiter peccatur. Nam, qui emunt, exigunt sex pro centum: quamvis fundus non reddat nisi aut tria, aut quattuor, quod est insigne injustitiæ genus: fructum enim è pecunia capiunt, non è re, quam dicunt se emere. Secunda. Locator, rei quam emit, debet agnoscere casus for-

tuitos, culpam levissimam & diminutionem fructuum, tum pensionis: cum id exigat natura contractus locationis; nec sit æquum, ut ager tuus, qui à me colitur, tibi sit fructuosior, quàm si à te coleretur: & quo anno calamitas, aut alius naturalis casus, seu etiam humanus, qui aut provideri, aut prohiberi non potest, tibi omnes fructus eripuisset, eosdem largiatur, quia est in manu mea. Tertia, non ferenda est corruptela tabellionum; qui in contractu venditionis & emptionis, cum livelli tabulas conficiunt, testantur in perpetuum rem à venditore alienari, & in emptorem transferri cum omni jure utendi, possidendi, alienandi, &c. & statim in contractu locationis & conductionis scribunt integrum esse venditori rem suam redimere, quoties ei collibitum fuerit: quæ repugnantia est fœdissima, & gravem adferens conjecturam, non seriò agi, quod agitur inter contrahentes; neque eos ex vendito & empto contraxisse: quandoquidem conditio appposita locationi & conductioni perpetuitatem contractus venditionis & emptionis omnem evertit.

Tuta igitur hoc modo esset conditio, ut res vendita sit emptoris, & illius verus dominus quoad à venditore redempta non fuerit: & libertas, seu jus redimendi, quæ relinquatur venditori, non in contractum inferatur locationis, sed venditionis.

QUESTIO XXX.

Petrus Joanni agrum vendit suum 100. aureis nummis, qui 150. æstimatur, ea lege, ut intra quattuor annos jus ei sit redimere, quoties collibuerit: nam quattuor annorum confecto curriculo prorsus sit ager emptoris. Idem ager à Joanne emptore locatur Petro venditori, qui quattuor annis quantum fert ager, solvit pro pensione Joanni: post annum quartum multò plus solvit. Petri heredes contendunt fundum à patre, seu à Petro, alienari non potuisse, quòd maternæ dotis hypotheca esset: quæ è vita migrarat: quo tempore de Petro Joannes fundum mercatus est. Qui Joannes nunc

nunc 150. poscit heredes, si agrum recuperare velint; cum is centum tantum pro pretio dederit. In hoc genere universo quid juris esse ipse censerem, ut dicerem rogatus sum.

2. **Quæstioni hisce enunciatis respondi.** Primum enunciatum. Publicorum judiciorum tribunalia facile superiore contractum condemnarent: neque in eo rei venalis & pretii, sed mutui, & pignoris rationem habitam esse merito arbitrarentur. Primum, quia pensio fructus superat fundi. Deinde, quia facultas redimendi tribuitur venditori ante quadriennium expletum; & ei cum majore pensione post quartum annum redditur eadem libertas. Ad extremum, quia Decretalis Innocentii III. ad nostram, de emptione & venditione, pronunciat fœnoris labe inquinatam fuisse cujusdam hominis emptionem, qui ei, cum quo contrahebat, pecuniam dedit; & ne mutuam tradere videretur, domos, & olivas nomine emptionis accepit, facta potestate ei, qui tradebat eas res, ut à septimo ad nonum annum recuperare posset pretio persoluto; quod iusti, atque integri pretii partem alteri vix efficiebat. Hostiensis eam explanans Decretalem, in ea verba (à septennio usque ad novennium) Hic habes, inquit, evidens argumentum contra multos usurarios hodiernos: faciunt enim consimile pactum tota die ementes possessiones pauperum tali pacto appposito: quod pro eodem pretio possint recuperari usque ad novem annos; sed citra septem hoc non liceat: quia de septem annis vult facere fructus suos. Joannes Andr. exscribit, & sequitur sententiam Hostiensis. At noster emptor non est contentus septem annorum fructibus, sed lucrifacere vult omnes, qui post quartum annum percipiuntur cum majore etiam pensione, quam futura sit fructuum pensio. Panormitanus in illius Decretalis commentarium multas coniecit livellorum formas, sed non tot, quot ipsi acquisivimus; & è variis Galliæ Cisalpinæ primariis civitatibus missas accepimus; atque etiam nunc cum nostris scriptis servamus.

3. **Secundum enunciatum.** Si non ea mens emptori fuit, ut verè emeret, sed ut pecu-

niam crederet; neque venditori, ut verè venderet, sed ut pecuniæ commoda nancisceretur; contractum inierunt fœnoris refertum spurcissimi; & is, qui pecuniam dedit, rem seu pignus restituere debet cum omnibus fructibus perceptis, nisi velit eos in sortem conferre: neque enunciatum hoc secundum dissensum ullum habet Doctorum.

Tertium. Si Joannes in animo habuit pecuniam Petro tamquam pretium dare agri, quem emebat; verum sciebat à Petro propter inopiam redimi non posse, justum pretium centum aureorum non videtur fuisse jure conscientie justum.

Quartum enunciatum. Post quartum annum, uberiores voluisse pensionem, quam ratio fructuum ferebat, emptorem Joannem condemnat; nisi fortè aucta pensio fuit propter aliquod onus, quod causa venditionis subiit emptor: puta, quia iterum potestatem illi dedit etiam quattuor annorum spatium decurso agri redimendi.

Quintum enunciatum. Si fundus aut dotalis erat, aut uxori pro ejus dote oppignatus vendi nequivit. Ita quam primum heredibus Petri restituat Joannes fundum recepto pretio, quem à principio is Petro dedit: si quidem jura dotalia filiis matris mortuæ transmittuntur.

Dotis autem multa & permagna esse privilegia compertum est. Bona enim viri, ut inquit Innocentius III. in Decretali, ex literis, de pignoribus, sunt mulieri pro dote tacite obligata: & cum suo onere transeunt ad quemlibet possidentem: quod tamen privilegium ad mulieris parapherna non pertinet. Dos etiam, ut placet utriusque juris Doctoribus, juxta atque Theologis, præfertur prioribus creditoribus; qui in eadem re habent personales actiones, vel tacitas hypothecas. Panormitanus autem, in cap. ex literis, de pignor. addit etiam expressas. Verum ejus opinio de expressis hypothecis ferè non probatur. Fundus dotalis neque assente muliere alienari potest: quod hæc leges videntur probare, lex Julia. ff. de fundo dotali, l. authentica, sive à me, C. ad Velleianum, l. authentica, sed quamvis, §. & cum lex, C. de rei uxoriæ actione. Causa dotis, inquit Baldus, ad legem, legatum,

num. 2. C. de conditionibus insertis; favorabilior est quam alimentorum.

Sextum enunciatum. Duo existere possunt tempora, quibus non cogeretur Joannes agrum reddere heredibus Petri. Primum, si ejus dominus fuisset Petrus ex pacto inito cum uxore; & post ejus mortem esset suus. Secundum, si viva uxor alienationi agri assensu esset interposito jurejurando; in quo nec dolum, nec fraudem, nec vim passa esset, idque ex Decretali, Cum contingat, de jurejurando, & ex cap. licet, eod. tit. lib. 6. Duobus his casibus sepositis Joannes venditor heredibus restituere debet agrum, eodem pretio, quod is Petro dedit, accepto; neque enim licitum est Joanni in re non sua pretium augere. Ager autem suus non fuit, quem nec emere extra illa duo tempora potuit.

Sed quibus de causis vir dotem lucretur uxoris, videto apud Sylvest. in verbo, dos, quæst. 15. & apud reliquos Summarum scriptores, eod. tit. & apud D. Antoninum, in 3. par. tit. 1. cap. 23. §. 1.

QUÆSTIO XXXI.

1. **P**ellex ex impuræ vitæ sordibus, impulsus divinitus, cupit emergere. Sed veritate ob egestatem ad idem intemperantiæ cœnum revolvatur, ad quemdam adit advocatum, ab eo consilium atque auxilium expostulans. Hic mulieri suadet; ut, ad hujusmodi contractum, quem livellum dicunt, invitet amatorem illum suum: profiteatur emere se de eo velle triginta aureorum nummum pensionem, nomine livelli solvendam. Creandi vero livelli hanc ab Advocato rationem perdocta est mulier, ut aureis quingentis, quos nullos illa habebat, tantum de suo concubino emeret, quantum satis foret ad eam efficiendam pensionem. Itaque vir mulieri agrum quemdam, & pistrinum tradit pro sexcentis aureis, quos illa non solvit; sed mutuos sumit centum; quos numerat coram tabellione, qui tabulas conficiebat; simulanturque in sacculo 500. Homo autem ille in tabulis fatetur se quingentos accepisse: qui in coitione societatis bonorum cum reliquis fratribus manens spondet, si in partitione patrimonii & bonorum, tradita mulieri bona si-

bi non obvenerint, tantundem assignaturum mulieri de iis quæ sibi obtigerint. Interea nexu à muliere vincitur sex in singulos centenos quotannis præstandi, quoad illa ipsa bona redemerit. Petitum est, justusne ac ratus hic sit contractus.

Respondi esse periniquum, fœnoris maculis, dolis, & mendaciis contaminatissimum. Primum, improbè simulata est summa quingentorum aureorum, cum non essent in sacculo nisi centum; atque ii protinus post numerationem creditori reddendi. Deinde, concubinus mentitur se quingentos habuisse; quos nec habuit, nec umquam habiturus est. Tum vendit ea bona, quæ communia erant, nondum sua. Quarto, fingitur contractus venditionis & emptionis cum jure redimendi, cum nullum solvatur, nec solvendum sit pretium, sine quo emptio consistere nullo modo potest; cum ad ejus vim intimam spectet. Ad extremum cum sit pactio de solvendis senis aureis in singulos centenos, palam est non ad rationem fructuum fundi, sed pecuniæ tantum pensionem exigi. Ex quo in contrahentium animis non justitiæ virtutem, sed fœnoris improbitatem versatam esse apparet.

QUÆSTIO XXXII.

1. **M**ercator frumentarius, litteris amicorum admonitus, scit brevi magnum numerum frumenti è longinquis regionibus advectum iri, ejusque pretium multò vilius futurum. Non solum à nostratibus Theologis, verum etiam à veteribus Philosophis quæsitum est, liceatne mercatori frumentum suum interea ea pecunia vendere, qua emi solet: an potius copiam futuram tritici suis civibus atque emptoribus indicare.

Pertracta eleganter est hæc quæstio à M. Tull. in 3. lib. officiorum, ubi Diogenis Babylonii Stoici & Antipatri ejus discipuli controversantium contrarias sententias & rationes hac oratione exponit. In hujusmodi causis aliud Diogeni Babylonio videri solet, magno & gravi Stoico; aliud Antipatro, discipulo ejus, homini acutissimo: Antipatro, omnia patefacienda, ut ne quid omnino, quod venditor norit, emptor ignoret: Dio-

„geni, venditorem, quatenus jure civili con-
 „stitutum sit, dicere vitia oportere, cætera si-
 „ne insidiis agere; & quoniam vendat, velle
 „quàm optimè vendere. Advexi, exposui:
 „vendo meum non pluris, quàm cæteri: for-
 „tasse etiam minoris, cum major est copia:
 „cui sit injuria? Exoritur Antipatri ratio ex
 „altera parte: Quid agis? tute, cum homi-
 „nibus consulere debeas, & servire humanæ
 „societatis; eaque lege natus sis, ut ea habeas
 „principia naturæ, quibus parere, & quæ
 „semper sequi debeas: ut utilitas tua, com-
 „munis utilitas sit; vicissim, & æquè com-
 „munis utilitas, tua sit: celabis homines,
 „quid iis adsit commoditatis & copiarum? Re-
 „spondebit Diogenes fortasse sic: Aliud cela-
 „re, aliud est tacere: neque ego nunc te celo,
 „si tibi non dico quæ natura deorum sit, quis
 „sit finis bonorum; quæ tibi plus prodesse
 „cognita, quàm tritici vilitas. Sed non, quid-
 „quid tibi audire utile est, id mihi dicere ne-
 „cesse est. Imò verò, inquit ille, necesse est:
 „siquidem inter homines natura meministi
 „conjunctam societatem. Memini, inquit il-
 „le, sed num ista societas talis est: ut nihil
 „suum cujusque sit? quod si ita est, nec venden-
 „dum quidem quidquam est, sed donandum.

2. Vides, in hac tota disceptatione non illud
 „dici: quamvis hoc turpe sit, tamen, quo-
 „niam expedit, faciam; sed, ita expedit, ut
 „turpe non sit: ex altera autem parte, ea re,
 „quia turpe sit, non esse faciendum. Vendat
 „ædes vir bonus propter aliqua vitia, quæ
 „ipse norit, cæteri ignorent: pestilentes sint,
 „& habeantur salubres; ignoretur, in omni-
 „bus cubilibus apparere serpentes; malè mate-
 „riatæ, ruinosæ, sed hoc præter dominum
 „nemo sciat: quæro, si hoc emptoribus ven-
 „ditor non dixerit, ædésque vendiderit plu-
 „ris multò, quam se venditurum putarit; num
 „id justè, an improbè fecerit? Ille verò, in-
 „quit Antipater, improbè facit. Quid enim
 „est aliud, erranti viam non monstrare, quod
 „Athenis execrationibus publicis sancitum est,
 „si hoc non est, emptorem pati tuere, & per
 „errorem in maximam fraudem incurrere?
 „plus etiam est, quàm viam non monstrare:
 „nam est scientem in errorem alterum inducere.

„Diogenes contra: Num te emere coëgit,
 „qui ne hortatus quidem est? ille, quod non

placebat, proscripsit; tu, quod placebat, emisti. Quod si, qui proscribunt villam bonam, ut ipsi asserunt, benèque ædificatam, non existimantur fefellisse, etiam si illa nec bona est, nec ædificata ratione: multominus, qui domum non laudarunt. Ubi enim judicium emptoris est, ibi fraus venditoris quæ potest esse? Sin autem dictum non omne præstandum est, quod dictum non est, id præstandum putas?

Quid verò est stultius, quàm venditorem, ejus rei, quam vendat, vitia narrare? quid autem tam absurdum, quàm, si domini iussu ita præco prædicet, Domum pestilentem vendo? Sic ergo, in quibusdam causis dubiis, ex altera parte defenditur honestas; ex altera ita de utilitate dicitur, ut id, quod utile videatur, non modò honestum facere sit, sed etiam, non facere, turpe. Hæc est illa, quæ videtur utilium fieri cum honestis sæpe dissensio. Quæ dijudicanda sunt: non enim, ut quæreremus, exposuimus: sed, ut explicaremus.

Et quidem Antipatro assensus est M. Tullius his ipsis verbis. Non igitur videtur nec frumentarius ille Rhodius, nec hic ædium venditor celare emptores debuisse. neque enim, id est celare, quidquid reticeas: sed cum, quod tu scias, id ignorare, emolumentum tui causæ, velis eos, quorum interest id scire. Hoc autem celandi genus quale sit, & cujus hominis, quis non videt? Certè non aperti, non simplicis est, non ingenui, non justis, non viri boni: versuti potius, obscuro, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri: hæc tot, & alia plura, nonne inutile est, vitiorum subire nomina? De venditore ædium assentiendum, & Antipatro, & M. Tullio.

Bartolus in l. quæro. ff. de actio. empt. idem defendit, quod Antipater: negat enim, venditorem, qui arcandò scit ab senatu decretum esse, ut minore pretio frumentum vendatur, posse ante promulgatum decretum; exigere pretium, quo ante promulgationem decreti venire solet: & emptori ignaro decreti illud totum reddere debere, quod nullo modo decretignarus dedisset. Neque enim propter inscitiam decreti voluntarius videtur fuisse contractus emptionis: in-

justeque deceptus videtur à venditore. Eadem opinionem animo comprehendisse videtur Medina, C. de rebus restit. q. 22. art. 2. §. Quid autem si duo. Pro qua opinione Corradus multis pugnat argumentis in suo volumine de contractibus, quaest. 62. vult enim dolum inesse in venditore; qui scit adventare merces, id ipsum ignorante emptore; atque ob id ipsum non posse ratum inter eos esse contractum venditionis & emptionis; nec pretii dominium in venditorem transferri, saltem ejus partis, quæ futurum pretium quod constituetur, superabit.

4. Contra D. Thomas in 2. 2. q. 77. artic. 3. ad 4. stat à Diogene magistro Antipatri loquens his verbis. Ad quartum dicendum, quod vitium non facit rem in presenti esse minoris valoris quam videatur: sed in casu praemisso in futurum res expectatur esse minoris valoris per superventum negotiatorum, qui ab eumentibus ignorantur: unde venditor, qui vendit rem secundum pretium, quod invenit, non videtur contra justitiam facere; si, quod futurum est, non exponat: si tamen exponeret, vel de pretio subtraheret, abundantioris esset virtutis: quamvis ad hoc non videatur teneri ex justitiæ debito. & Cajetanus in commentario illius artic. Regulariter, inquit, consideratur in emptione & venditione pretium praesens, non futurum aut praeteritum. In divum Thomam concedunt cuncti Summarum scriptores, in verbo, Emptio. Rosella num. 20. Angelus num. 26. Sylvester q. 15. seu num. 16. Tabiena, num. 13. Armilla, num. 21. Covarruvias tuetur eandem sententiam in relectione regulæ juris, peccatum. 2. par. relect. nu. 6. profertque Francisci Balduini sententiam, qui in cap. 1. de ædilitio edicto constanter asseveravit, jure civili falsam Ciceronis esse sententiam.

Neque mihi videtur tantorum esse nervorum communem opinionem his non ineptis rationibus sustinere.

5. Sit igitur prima ratio. Rei praesentis, & quæ in presentia emitur, pretium debet esse praesens, ex natura contractus, non futurum: nam cum venditio & emptio sit commutatio quædam, jus commutandi exigit, ut cum tibi ego meam rem trado, tu mihi vicissim

tradas tuam: ergo cum à me ipso mercem meam accipis, à te ego vicissim pretium accipere debeo; quo pretio quod futurum est, sitne maius vel minus, nihil mea interest aut scire; aut, si sciam, tibi dicere. Secunda ratio, si sciam frumenti auctum iri pretium, non possum vendere nunc meum carius: ergo quamvis sciam imminutum iri, non cogor nunc vendere minoris. Tertia, fatentur omnes, cum ambo contrahentes ignari sunt adventantium mercium, nihil agi contra justitiam, & bonam fidem, si frumentum veneat pretio, quo passim venditur. Dices, hoc evenire propter bonam fidem utriusque contrahentis: atque scientia futuræ copiae frumentariæ, quam percepit venditor, & inscientia emptoris mala fide inficit venditorem: adducitque emptorem ad dandum pretium, quod nullo modo daret, si sciret illud ipsum, quod non ignorat venditor. Respondeo, cum justè vendatur frumentum, & pretio quo tunc venditur ab omnibus; nec futurum vendatur, sed praesens, quod revera tanti valet, venditorem uti jure suo; atque ob id ipsum neminem ab eo lædi; nec eum ullius esse doli ac fraudis affinem; & emptorem non quidem voluntate cauponante, & sua tantum commoda captante, sed voluntate justa, politica, & ex justitiæ commutativæ legibus contrahente velle debere, ut pro frumento praesenti solvatur illud ipsum pretium, quod solvi solet: neque enim è quavis voluntate hominum sumunt essentiam, & vim obligandi contractus, sed ex ea, quæ non est justis legibus, & moribus contraria. Quare nec ignorantia futurarum mercium obest contractui, sed scientia rei praesentis, quæ venditur; & pretii justii, quo venditur, illum gignit; justumque & ratum efficit: quæ scientia juxta est in emptore atque venditore.

6. Quaestione hac explicata nonnullæ aliæ enodatae videntur in dissimili genere non dissimiles: verbi causa; An is, qui lege principis monetam quampiam auream, aut argenteam interdictum iri, aut æstimationem minuendam scit, possit ante promulgationem omnem suam distrahere. Videtur hoc facere posse. Intelligitur etiam quid in hac causa dicendum sit.

Scripsit Venetias ad amicum suum quidam ex Orientis terris ; ut coëmeret magnam vim aromatum ob impendentem eorum caritatem. Venetus mercator legit litteras, lectasque concerpfit, atque in terram projecit. Alius quidam in epistolam conscissam incidit ; frustra collegit, atque copulavit : nullaque interposita mora is, quidquid undique potuit, aromatum, conquisivit & corrasit : id cum facere postea vellet locuples alter mercator, ad quem datae litterae erant, cognovit esse ab alio omnia collecta aromata & empta ; miratus qua ratione accidere id potuisset, cogitavit denique id, quod contigerat. Is qui repente ex inopi factus est dives, nihil contra jus egit, ut Rosella ait, in verbo, emptio, num. 21. & Sylv. in verbo, emptio, num. 18. & Armilla, eod. tit. num. 23. qui auctorem ejusdem opinionis sequuntur Archiepiscopum Florent. Qui etiam hujus alterius meminerunt.

Quidam litteras fingit ad suum familiarem ; admonens eum, ut quantum lanæ, aut seriei aut alterius mercis potest, compareret : futuram enim earum rerum caritatem : idque in litteris falso narratur : hic litteras hanc finit sibi excidere ; ut ab eo legantur, cui vult nocere : legit ille : & fidem habens litteris, magnum numerum mercatur earum rerum ; atque in eo jacturam facit non levem. Respondent iidem Auctores, ducem sequuti, quem citant, divum Antoninum, nulli restitutioni obnoxium esse illum, qui litteras simulavit : debuisse alterum esse prudentiorem, nec tam facile illi credere epistolæ. Quamquam D. Bernardinus testetur in tractatu restitutionum, quosdam affirmare auctorem falsarum litterarum restitutioni & compensationi damni obnoxium esse.

QUESTIO XXXIII.

Consultus Venetiis à quodam, qui auro chymistarum ditari cupiebat, an illi honestum esset istorum artem facitare, & chymistico auro seu argento, pro vero, in civilibus commutationibus uti.

Respondi inanis artificii cupido, & quoad ejus facere potui, suasi & persuasi, ut in ea

arte nequaquam nomen suum profiteretur : neque fas esse in politicis commerciis alchymistarum auro seu argento, aut pro legitimo nummo, aut pro legitima ratæque merce, hoc est, pro vero auro vel argento uti : verum aurum & argentum à solo Deo, causisque naturalibus, procreari ; à nulla præter ea alia causa seu natura, quamvis aut beatorum Angelorum, aut infidelium dæmonum sit, ne dum hominum.

Primum, quia Deus Opt. Max. effectorem & parentem auri voluit solis esse radium, & calorem mitem, & benignum in terræ visceribus, certisque ejus locis conclusum, ac temperatum : quam cælestis radii vim, & temperationem imitari ignis calor nequaquam potest ; cum cælesti, omnia quæ gignuntur in terris, & oriantur, & au-gescant, & conserventur ; igneo verò, cuncta consumantur atque intereant. Atque usu quotidiano erudimur, ignem non habere vim alterius rei gignendæ, sed ignis tantum producendi, ac reliqua omnia perdendi.

Deinde istis mendacibus hominibus non sup-peditat vera & naturalis materia auri ; quam non solum ii nullam nanciscuntur, sed ne norunt quidem. Constituunt, tum auri tum cæterorum metallorum materiam, sulphur, & mercurium, sive argentum vivum esse ; in quo turpissimè labuntur, atque ab ipsa experientia redarguuntur : quandoquidem intra venas auri & argenti nihil invenitur sulphuris, aut vivi argenti ; nec in venis sulphuris seu mercurii, quidquam apparet auri vel argenti ; ut testes sunt, qui omne tempus ætatis in natura perspicienda metallorum atque, eorum domiciliis perscrutandis contriverunt ; quibus multò major est habenda fides, quàm ignavis alchymistis.

Postremò, ne cunctos locos rimer argumentorum, semper vidimus in alvo interiore terræ concrefcere, ac perfici aurum & argentum : verum extra numquam factum esse adhuc est animadversum. Nec minùs necessarius est terræ venter gignendo auro, quàm venter equæ, generando equo ; & venter leonæ, generando leoni, Ecquis igitur credat, intra vas testaceum, quod vehementissimo igni exuritur, fabricari aurum posse ? Quare Avicenna, cujus testi-

monium profert Ægidius Romanus, in quodlib. 3. q. 8. meteorologicos libros explanans, negavit ab alchymistis aurum fieri posse. Cur Avicennæ hi quoque magni Auctores consenserunt. Aver. in paraphrasi in 1. lib. de gener. animal. D. Thomas in 2. lib. sent. dist. 7. q. 3. artic. 1. ad 5. Ægidius in eo loco, Conciliator differentiarum, 209. Cardanus 10. lib. de varietate rerum, cap. 51.

3. Haud me latet in contrariam sententiam deductos esse Albertum Magnum in 3. lib. de mineralibus, cap. 9. & Janum quemdam Licinium, cujus Cardanus meminit, & Antonium Mirandulanum, in opere de everfione singularis certaminis, lib. 19. sect. 7. Verum prior sententia apud nos valere debet; quæ & auctorum existimatione, & argumentorum pondere vincit. Nec quidquam adferunt, qui argumentantur, animalium esse quoddam genus, quod non solum cælesti, sed igneo etiam calore nascitur; in quo genere pulli sunt gallinacei: qui apud Ægyptios etiam calore ignis excluduntur. Falsò enim affirmatur, ignei calor vi pullos illos exoriri: calor enim seminis gallinacei intra putamen ovi inclusus calore ignis externo excitatus generat pullos. Sicut etiam ipsi cum friget stomachus, ad cibos concoquendos, & piper sumimus, & calore ignis utimur; cum tamen concoctio fundtio sit vera calor naturalis, non piperis, aut ignis: nam opus illud naturæ, qualis est digestio, longè superat facultatem piperis, aut ignis. Sed fac aliquod animal ab igne oriri posse, quod tamen non damus; idcircone etiam ab eo aurum orietur, aut oriri poterit? minimè verò: quia à temporis principatu ad hanc diem; numquam id visum est in natura; & quod adhuc non est factum, verisimile est nec fieri in posterum posse.

4. Neque conturbare quempiam debent, & de vera sententia deicere ramenta quædam, seu auri, argenteve particulæ, quæ in lacubus fluviiisque nonnumquam reperiuntur: quasi in summa, seu extima terra progigni aurum possit. Illa enim auri grana quopiam terræ motu in alveos lacuum & fluminum protruduntur; aut quod propius ad verita-

tem accedit, subter terram labentes aquæ, & metallorum fodinas pervadentes, metallaque detergentes, trahentesque aureas & argenteas arenulas, verique auri & argenti particulas non paucas, cum se emergunt, & in lacuum, fluminumque alveos irrunt, illic eas relinquunt.

Hujus sententiæ nostræ veritatem à Marco Bragadino tandem mors justa, & poenapatibuli extorsit. Hic enim nequissimus nebulo, superis æquè ac mortalibus invisus, cum suæ artis præstigiis multos infatuasset; atque etiam à nonnullis Rex auri Venetiis appellaretur: cujus ludificationibus qui adversabantur, stultorum nomen subibant, quod mihi quoque subeundum fuit, cum dictitarem, Mammugnani, hoc enim nomine vulgo appellabatur, aurum non magis esse aurum, quàm, quod ipse gestabam manibus sudarium: illud item affirmatè profiterer, nec dæmones, nec Angelos si instrumentis, & ratione Mammugnani uti velint, esse umquam aurum effecturos.

Hic inquam, Planus, hic sacri ordinis, quo initiatus erat, proditor, hic religiosi ac sollemnis voti, quod nuncuparat, desertor, cum etiam Principibus viris, suis dolis ac mendaciis tenebras offudisset; cum innumrabilem multitudinem elusisset; cum magna pecunia homines perillustres fraudasset, fraudationis causa ad Baviaræ Ducem profugit. Verum cum tantum Principem tanti latronis gloria nequaquam diu latuisset, foedissimorum scelerum convictum neci adjudicavit, quem cum carnifex ad suorum maleficiorum præmia, id est, cum ad furcam vocaret, confessus est, numquam ab se in vita factum fuisse aurum; nec se credere illius faciendi ullam inter homines artem extare. Aurea furca digna confessio.

Ac licet D. Thomas in 2. 2. q. 77. art. 2. ad 1. dubitanter & quasi Academicè, locutus sit de auro alchymistarum, vendine possit pro vero: nobis tamen vendi non posse, visum est ob eas, quas evolvimus, rationes: & ob eas quæ ab eodem divo Thoma in 2. sentent. loco, quem suprà ostendimus, sunt subtiliter explicatæ.

QUESTIO XXXIV.

1. **Q**ui rem suam cuiuspiam mutuam tradit, potestne primaria intentione benevolentiam, seu amicitiam ejus, qui rem accipit, velle consequi; & ex eadem benevolentia lucrum aliquod, seu rem quæ pecunia æstimari queat?

Prima præcipuâque intentione utrumque optari posse credidit Cajetanus in 2. tomo opuscul. tractatu de usura, qu. 2. & Navarrus in summa, cap. 17. num. 209. sed hic erratum correxisse videtur in eod. c. num. 215. & ille in 2. 2. q. 78. art. 1. speratam remunerationem, quando est causa, seu ratio mutuandi, vult spectare ad usuram. Sotus in 6. de justit. & jur. q. 1. art. 2. col. 1. Cajetani sententiam in quodlib. 1. q. 3. sequitur; ut culpæ sit expers, qui intentione principali mutuam rem tradens, optat benevolentiam alterius, & ex benevolentia lucrum. Nam, inquit, cum exterioris mentalisque usuræ idem sit objectum; exterior est fidissima interioris regula. Accipere ratione mutui usura est in re: ergo id animo proponere usura est in mente. Accipere verò ratione amicitiae, non est realis usura: ergo neque illud optare est mentalis. Sed post aliquantulum addit. Hoc tamen fatendum: quod cum sit valde subtile discernere, quando intentio subest recipiendi ratione amicitiae, aut ratione mutui, semper est talis intentio suspecta. Sed ubi vir prudens discernit, nulla subest culpa. Hæc Sotus.

2. Sanè certè mihi plena periculi horum videtur esse opinio, novitatèque habere perodiosam: cum enim reliqui Doctores dent mutuam rem concedenti, ut principaliter benevolentiam sperare possit ex mutuo, secundariò verò lucrum, Cajetanus primus dixit primo loco rem utramque posse intendi, sed lucrum tamquam ex benevolentia. Deinde quæro, num lucrum aucupari ex benevolentia relata ad quæstum, hoc est, velle benevolentiam propter quæstum, liceat sine labe usuræ. Nemo sanæ mentis dixerit licere: nam velle benevolentiam propter lucrum, est per se primò velle lucrum, & magis velle

lucrum, quàm benevolentiam; ex Aristotelis axioma; propter quod unumquodque tale, & illud magis. Ad hæc, sicut non liceret pacisci cum mutuuario hoc pacto: mutuam tibi trado pecuniam meam, ut mihi benevolentiam impartias, & cum benevolentia aut aureum, aut medimnum tritici: esset enim pactio sordidissima, & fœnore contaminatissima: ita sentiendum est de eadem mutatione, dum excluso externo pacto inficitur pravitate mentis illud ipsum optantis.

Habetur autem principalis intentio pro tacito pacto apud Doctores, & quod dicit Sotus in 6. l. de justit. & jur. q. 1. artic. 2. & Joannes Medina in C. de rebus restituendis, tractatu de usura, qu. 1. nec prima nec secunda intentione sperari posse lucrum ex mutui contractu, est valde probabile: quamvis secus communis schola Doctorum statuatur.

Nimirum D. Thomas, qui in 2. 2. q. 78. 3. artic. 2. dixit, mutuanti licere exigere compensationem eorum quæ non mensurantur pecunia, ut benevolentiam; hoc genere verborum non permittit: ut cum benevolentia aliquid item exigat, quod pecunia mensuratur; & sicut exigere non potest: ita nec præcipuè cum benevolentia sperare, cum idem sit objectum vetitum pactæ exteriorisque usuræ, & interioris, animoque conceptæ. Quocirca Joannes Medina, in C. de rebus restituendis, tractatu de usura, quæst. 1. absolutè sententiam Cajetani improbat. Et quoniam in hac parte videtur mihi idem Medina palmam aliis præripuisse, ejus totam sententiam ad nonnullas propositiones revocabo.

Prima propositio. Si speratum lucrum sit unà cum benevolentia concaussa mutationis, ita ut ambæ res benevolentia & lucrum sint ex æquo causæ, nec una ad alteram referatur, usura est extra omnem controversiam: nam in utramque rem per se & primò fertur animus ejus qui rem mutuam dat.

Secunda propositio. Si è duabus illis causis una alteri famuletur, puta amicitia, sive benevolentia, quæstui, mutuum vitiari & turpissimam esse nundinationem dubitari non debet.

Tertia. Si lucrum speratum sit causa

finalis præcisa, aut non præcisa, nihil interest, mutationis, reddit eam usurariam, quia tunc lucrum non solum est speratum, sed etiam intentum: aliud est enim sperare, aliud intendere; nam speramus quædam eventura, quæ non intendimus.

Quarta. Si lucrum speratum sit causa non quidem finalis, sed impulsiva mutuandi, non intentum, sed tamquam indicium grati animi creditum, seu cogitatum, non concupitum, quamvis cum quadam animi voluptate probatum, contractum parit minimè usurarium. Quarta hæc propositio excusare potest opinionem eorum; qui aiunt sperari posse lucrum ex amicitia & benevolentia.

Quinta propositio. Spes lucri, quæ cum mutuo jungitur, duplex est, una antecedens, altera concomitans: concomitans quia non est causa mutui, non foedat illud: antecedens si sit finalis, foedat; si sit impulsiva, quamvis det causam mutuo, non foedat. Discrimen enim haud parvum agnoscunt Doctores inter contractum mutui, quod initur propter spem lucri, & illud, quod initur tantum cum spe; illud prorsus damnant; hoc verò excusationem habere potest legitimam.

Hoc autem discrimen imitati Glossam interlinearem constituerunt. Nam Gloss. interl. in priorem ad Corint. cap. 9. dixit aliud esse *arare in spe*, aliud, *propter spem*. Etenim cum sperandum sit unumquemque præstiturum, quod recti officii ratio exposcit, necnon illud sciamus, beneficio mutui alterum obligari ad parem gratiam referendam, sperare possum mutuatarium hoc ipsum facturum: quamquam propter ejusmodi spem, seu gratiam speratam, mutuum dari non debet. His autem verbis Medina quæstionem illam suam concludit, & nos item concludemus.

Dicendum usuram posse accipi pro peccato usuræ, seu contractu usurario; potest etiam accipi realiter pro commodo, seu lucro usurario. Si secundo modo accipiatur, aperta est definitio suprâ posita, secundum quod usura est lucrum ex mutuo principaliter, id est, finaliter intentum: si verò primò accipiatur, ut peccatum, importat,

seu contractum usurarium, erit sensus definitionis, talis. Usura est mutuatio, ex qua lucrum principaliter intenditur. Quamquam peccatum usuræ non solum in mutatione consistat: est enim quædam usura mentalis; & est in spe lucri finaliter intenti: est quædam pactionalis, & est ipsa mutuatio adjecto pacto lucri intenti; est alia ex actionalis, & consistit in exactione, quæ post factam mutationem lucrum exigitur: est denique alia realis, & consistit in receptione lucri ob mutuum factum: in quibus omnibus peccatum usuræ committitur.

Ergo ex sola benevolentia si speretur lucrum, non videtur usura: dummodo non feratur per se primò in utrumque animus mutuam rem dantis, aut finem benevolentia faciat lucrum quæstumque mutui.

QUÆSTIO XXXV.

Centum ab hinc annos, in quodam oppido non obscuro, nec opibus tenui, horreum publicum publico consilio oppidi, & duarum villarum, quæ oppido hærent, instituitur; in illud quamplurimè frumentum comportant; ut egentes ad suam inopiam sublevandam habeant; quò confugiant. Aiunt, illos, qui à principio frumentariam cellam fabricarunt & locupletarunt, triticum gratuito impartitos esse: eorum verò, qui horreo præfecti sunt, cum mutuum darent alicui frumentum, hanc rationem fuisse; ut mense Maio indigentè mutuum darent, reddendum mense Augusto tantumdem, & aliquid amplius; quò esset, unde merces solveretur iis qui curabant horreum, & cellæ etiam aliquid compendii fieret: exigebaturque in singulos verbi causa modios pars duodecima. Hæc autem pars duodecima tantum quæstus hoc annorum spatio peperit, ut frumentum nunc in cella conditum sit ad septingentos modios. Res ita est ab initio ducta, atque ad extremum perducta.

Tria nunc quærentur. Primum, num 2. tantus frumenti numerus, qui extat, iniquo fœnore coactus sit, ac necessariò restituendus. Secundum, quibus illud restitui oportet.

oporteat. Tertium, possitne honesta ratio aliqua excogitari, quemadmodum redditio-
ne frumenti horreum non exhauriatur; nec
ulla re diminuatur; quod cellæ pæpositi
peroptarent. Et in prima quidem quæstione
non videtur quidquam esse, quod dubitari
possit. Nam cum ejusmodi cellæ, & mon-
tium, quos pietatis appellant, par ratio sit,
in exactiōe ejus rei, quæ sorti accrescit,
qua stipendia ministris solvuntur, certum
est, si quid amplius, quod non ad merce-
dem ministrorum pertineat, recipiatur, ad
usuræ fructum pertinere; iisque, qui mu-
tuati sunt, omne esse reddendum. Paulus
II. ad suum legatum Perusiæ tunc commo-
rantem scribit, ut ii, qui publicam pe-
cuniam in aliquo seu monte, seu promptua-
rio sitam dent mutuam, ab iis, qui acci-
piunt, ne plus extorqueant, quam mini-
strorum necessarium stipendium postulat:
ne, si quid sorti accresceret, usuræ culpa
contrahatur: de quo responso testatur Ca-
jetanus, in tractatu suo de monte pietatis;
qui tractatus est 6. in 2. volumine suorum
opusculorum.

3. Sed quibusnam scæneris fructus restitu-
tur? hoc enim secundo loco quærebatur.
Respondeo, iis, à quibus est scænebris ab-
lata pecunia sive vivant, qui usuram pen-
derunt, sive eorum extent heredes: nam il-
lis defunctis hi succedunt. Qui verò, &
quot scænus solverunt, ex publicis tabulis
cognosci facillè poterit. Quod si ex illis de
multis veris dominis liquere non poterit,
heres universorum succedit Christus, atque
adeo pauperes. Itaque frumenti, quod nunc
asservatur in monte, seu horreo, ea pars,
quæ certos habet dominos, iis reddenda est;
quæ veros non habet, est pauperibus dis-
partianda. Atqui hac ratione dices publi-
cum horreum exinaniri, & commune com-
modum ad publicum incommodum recidere.

Cui incommodo medendum omnino vi-
detur. Remedium verò huic malo, id enim
tertium quærebatur, per appositum hoc ef-
fet: Ut universitas tam certorum domino-
rum: quàm incertorum, hoc est, paupe-
rum Christi, convocaretur; docerenturque
mala, quæ interitum hujus publici horrei
consequentur: rogarenturque, remotis ver-

borum minis, fraudibus, dolis, importu-
nis etiam precibus, ut communi utilitati in
perpetuum velint esse consultum: fieri au-
tem id facillè posset, si utraque universitas,
quod suum est frumentum, communi Op-
pidi, & duarum Villarum libenti animo
donent: hac duplici in posterum adhibita
cautione.

Prior est, ut, si frumentum, quod à cel-
la abiit, ad eam cum lucro revertitur, il-
lud amplius quod restituitur, non ad au-
gendam summam frumenti, sed ad merce-
dem dumtaxat Ministrorum valeat. Quod
si Ministrorum stipendio quidpiam super-
sit, illud singulis annis, aut in verorum pau-
perum classem erogetur: aut in personarum,
quæ verè egentes sunt, necessarium usum
conferatur: jus autem de ejusmodi perso-
narum conditione cognoscendi sit penes
duos, trêsvē homines, prudentia, virtu-
te, fide, ac religione commendatos; quos
rectum esset è duabus tribusve sacris, ac
Deo devotis familiis diligere.

Posterior cautio Deo gratissima videre-
tur, si cellæ præfecti consentiente populo,
vel aliquo publico Magistratu, seu consilio,
in quod suam omnem populus transtulit po-
testatem, largitionem pauperum hoc bene-
ficio emetirentur. Ut dum illis metiuntur
frumentum mense Augusti reddendum, præ-
ter numeratum frumentum, nil aliud sol-
vendi legem ullam imponant.

Hic non ab re fuerit cujusdam consilii 4.
Navarri partem describere: quod consilium
est 17. in 2. volumine suorum consiliorum.
l. 5. de usuris. An sit licitum, ut mons pie-
tatis det quattuor pro centenario deponen-
tibus pecuniam apud ipsum, cum circum-
stantiis, de quibus in bulla Julii III præ-
supposito, quod est utile ipsi monti.

Respondetur, primò quod si inter mon-
tem pietatis, & deponentem pecunias apud
eundem, verus & solus contractus depositi
fieret, non posset deponens justè quidquam
lucrari à monte depositario accipiente. Tum,
quia verus contractus depositi est gratuitus
l. 1. §. Si vestimenta, & §. seq. ff. depo. si-
cut & contractus commodati, jux. Gloss. 1.
c. 1. de commod. Nam si quidquam daretur
pro custodia, esset contractus locati, vel

conductionis, ut per prædicta jura probatur. Tum, quia potius deberet accipere depositarius à deponente propter onus custodiendi, quod subit, quàm è contrario, ut palam est. Adeo, quòd nos in Manuali confess. cap. 17. num. 293. probamus verè deponentem cum pacto, ut pro custodia nihil depositario daretur, sed usus pecuniæ esset pro salario, committere usuram.

Secundò, quòd hujusmodi deponentes apud montes, non dicuntur verè deponentes, sed mutuantes: quoniam qui deponit pecuniam numeratam apud alium, ea lege, ut depositarius ea uti possit, cum obligatione reddendi eam quandocumque repetatur, censetur mutuare. l. certi conditio. §. fin. cum l. seq. ff. de reb. cred. & hujusmodi deponentes hac lege deponunt suas pecunias apud montes.

5. Tertiò, quòd ex hoc sequitur, hujusmodi deponentes, non posse justè capere quattuor, nec quidquam aliud pro centum sola ratione ejusmodi depositi: quia id esset capere vi, & ratione mutui: & consequenter usuram committere jux. c. 1. & per totam 14. q. 3. & veram definitionem usuræ; quam nos post alios tradimus in d. c. 17. num. 206. nec possent excusari ratione utilitatis, & pietatis montis: cum neque pro redemptione captivorum possit usura exerceri. c. super eo de usu. quod habet etiam, super hoc non posse per Papam dispensari.

Quartò, quòd prædicti deponentes justè possunt percipere prædicta quattuor pro centum; modò concurrant illa, quæ Fel. record. Julius III. voluit, ut concurrerent in depositionibus faciendis apud montem civitatis Vicentinæ. Videlicet quòd intentio & finis principalis sit juvare montem, & pauperes ab eo mutuantes; & non fœnerandi: & quòd ad finem deponendi, sive mutuandi monti merces paratas venditioni, quas alioqui emissent, cum sint soliti mercari; aut si non sint soliti mercari, emissent tamen; hujusmodi deponentes non recipiunt illa quattuor vi & ratione talis depositi, seu mutui, sed ratione lucris cessantis, quòd verisimiliter lucrarentur tantumdem, vel amplius; & constat mutuante ratione veri interesse posse capere aliquid mediocre ul-

Quest. XXXVI.

tra sortem, jux. Glossam ab omnibus receptam, in c. conquestus de usuris.

Verùm quòd quarto notab. asseverat Navarrus, cunctos sentire cum Glossa de lucro cessante, quòd peti possit ab eo, qui mutuo succurit alteri, fallitur. Nam à Glossa nobilissimus juris Pontificii interpres dissentit Innocent. in c. naviganti de usuris. D. Thomas, in 2. 2. q. 78. art. 2. ad 1. Durandus, in 3. sent. dist. 37. quæst. 2. ad 1. Utriusque Theologi ratio est; quia non debet quis vendere, quod nondum habet; & potest multipliciter impediri. Idem sentit Sotus, lib. 6. quæst. 1. art. 3. de just. & jur. qui superiorum Doctorum sententiæ adscribit Scotum. Verùm hic in 4. dist. 15. quæst. 2. art. 2. nec refellit lucrum cessans, nec de eo mentionem facit. Sic enim Scotus. Quandoque licet accipere ultra capitale ex pacto; quandoque autem non ex pacto. Primum, tripliciter, vel ratione pœnæ conventionalis: Secundum, ratione interesse. Tertia conditio quando utrumque, scilicet capitale, & illud superfluum, ponitur sub incerto.

Neque eò quartum Navarri dictum correxì, quòd communem recentium Doctorum opinionem falsitatis arguam, cum rem suam mutuam danti sperati lucris actionem & pactionem concedunt: sed ne quis hanc opinionem, ut certam sequatur; nève sibi persuadeat actionem lucris futuri, quòd multipliciter impediri potest, æquè justam certamque esse, ut est illa ex omnium sententia, quæ datur ob damnum acceptum. Nam lucris cessantis actionem mutuam suam pecuniam dantibus negari apud Venetos Magistratus perspicuum est: idque mihi Patrii Veneti non semel confirmarunt.

QUESTIO XXXVI.

Quæ nunc instituitur, & aliæ nonnullæ, quæ suis locis explicabuntur, quæstiones, à Theologiæ doctore sunt ad me Patavio missæ Venetias. Prima igitur fuit hujusmodi. Veràmne defensionem Soti haberet opinio, qui in 6. lib. de just. & jur. q. 1. art. 2. in calce, existimat, eum, cui

pro pignore datus est ager non fertilis, non virens, à domino minimè colendus, posse ex eo agro luerari fructus, si sua opera ac studio frugifer factus fuerit; quos fructus perceptos neque vero possessori ac domino reddere debeat, nec in sortem conferre.

Rescripsi, Soti sententiam magna æquitate niti, mihi que non propter Soti rationem, sed propter se ipsam, & propter ea quæ adferentur à nobis probari. Nam Dominicus Sotus æquam sententiam suam esse contendit: quoniam, inquit, cum tu nullum pateris detrimentum, non debet alterius industria in sortem computari; veluti, si depositarius usu pecuniæ tuæ lucretur; nihil tibi debet. Multa enim peccat ratio.

Primum. Quia ratio ejus conficere videtur, posse eum, cui rem meam pignori tradidi, puta fundum etiam fertilem, quem ego ad decem annos exarare volebam, posse, inquam toto ejus temporis spatio fructus capere, modò nulla re faciat fundum deteriore: quod nemo sanæ mentis audeat dicere.

Secunda labes argumentationis ea est, quòd existimat non damno afficere alterum, qui ejus terram colit, & feracem reddit, quam numquam dominus reddidisset. Verum, qui intelligit jus utendi, & fruendi re alterius, sine injuria eripi alteri non posse; & qui eo spoliatur, spoliari re, quæ æstimationem, & pretium habet; nimirum quòd ait Sotus, minimè probabit.

2. Tertium vitium in eo latet; quòd depositæ pecuniæ usum cum usu terræ, quæ est opposita pignori, confert: cum utriusque ratio rei sit quàm dissimillima. Vel quia nulla pecuniæ pars per se secunda est, cum máxima terræ, in qua habitamus, sua sponte res multas efferat ob varia seminum genera, quæ in ea sunt sparsa, nec à quopiam homine sata: Vel etiam, quia eæ partes terræ, quæ steriles sunt, aut naturæ beneficio, aut humana solertia ubertatem nanciscuntur: si quidem aquarum inductionibus, stercorationibus, pingui etiam humo adjecta inculto & arido solo fecunditatem damus. Annium item liquoribus & inundantibus fluviis agros & lætificari, & oblimari, & conseri videmus. Ægyptum Ni-

lus irrigat, inquit M. Tull. in 2. lib. de natura Deorum, & quum tota æstate obrutam oppletamque tenuit, tum recedit, mollitòsque & oblimatos agros ad serendum relinquit. Mesopotamiam fertilem efficit Euphrates; in quam quotannis novos agros invehit. Indus verò, qui est omnium fluminum maximus, non aqua solum agros lætificat, & mitigat, sed eos etiam conserit. Magnam enim vim seminum secum frumenti similium dicitur deportare. Hactenus Cicero. At nulla vel naturæ ars, aut hominum ratio, pecunia, ut per se fructuosa sit, assequi poterit.

Quocirca, si Soti sententia retinenda foret, mallem duabus his rationibus retinere. Prior est. Quoniam eorum, quæ terræ fœtu profunduntur, proxima, & germana causa non est soli proprietates & substrata soliditas, sed fecunditas; quam eandem parentem fructuum nuncupare licet. Cum igitur pignoris custos fertilitatem solo alterius sterili, præsertim approbante domino, solertia sua ingignit, fructus, quos colligit, è re sua colligere intelligitur: nec enim terra, ut terra, frugem fert ullam, sed ut fecunda.

Posterior ratio. Quia dubitari non debet, agri dominum libenter fructus condonare ei, à quo recipit terram fructuosam; quam ipsam, cum pignori traderet, omnis fructus & ubertatis expertem tradidit. Quamquam hanc suam Sotus opinionem magna modestia Theologica temperavit, verbis his usus: Impignoras verbi gratia sterilem agrum, qui tibi neutiquam erat usui: quia nec erat frugifer, nec virescebat; neque illum colere cogitabas: alter autem, cui impignorasti, colit illum, ut olera saltem inde colligat; fortè non est condemnandus; ut in sortem ducat: & post interjectum versum. Hæc autem prudenter pensanda sunt.

Et quamvis Navarrus, in Summa, c. 17. num. 216. neget tutam hanc Soti esse sententiam; eamque duobus adortus sit argumentis labefactare, nihilominus ut est à nobis defensa, egregiè se nostris argumentis adversus illius tuctur. Illud verè admonet Navarrus citato loco non fœnerari eum, qui (verba sunt ejus) tantum in pignore impendit, quantum utilitatis ex eo percipit. Verum idem doctor cum Soto planè sentire videtur

in eodem cap. 17. num. 25. dum loquitur his verbis. Si res retenta injustè est fructifera, restituendi sunt domino omnes fructus, & emolumenta. c. gravi cum ei adnot. de rest. spoliat. l. cum prator. ff. de verb. signif. & 3. q. 1. per totam, quæ sunt ea, quæ deductis necessariis impensis in illis acquirendis, colligendis & conservandis factis supersunt. l. fructus. ff. sol. matr. l. si à domino. §. fructus. & l. planè fin. ff. de petit. hereditatis: sed si res non est fructifera, non est restituendum, quod ex ejus usu, & industria ejus, qui occupatam rem tenet, lucrifactum est. Per quod solvitur dubium de illo, qui torquem aureum à non domino emptum sapius locavit, an pretium locationis restituere teneatur. Respondendum est negativè. Nam & usurarius & latro non tenentur restituere, quod lucrati sunt pecunia ad usuram accepta, aut furtiva, negotiationi eam applicantes; imò, qui illud accipere vellet, usuram committeret. c. plerique, & cap. fin. 14. q. 3, secundum Scotum in 4. lib. sentent. dist. 15. q. 2. nisi quando acciperet pro suo interesse, &c. Profecto Navarr. plus dixisse videtur, & re, & verbis, quàm Sotus.

QUESTIO XXXVII.

I. **D**Epono apud te pecuniam meam, triticum, oleum, vinum, sive rem quampiam, quæ in numero, pondere, vel mensura consistit; tibi que potestatem facio, ut re ejusmodi uti possis; hac tamen lege, ut pro usu aliquid mihi ipse reponas. Queritur utrùm pactum illud jure conscientie defendi possit.

Iniquum & usurarium esse persuadet Navarrus, in Summa, c. 17. num. 181. & in priore volumine suorum consiliorum l. 3. de deposito cons. 1. 2. 3. & 4. Ejus præcipua ratio est, quia facultas data depositario utendi re deposita, facit depositum migrare in mutuum statim atque ea uti ceperit depositarius: idque probat ex l. quintus. ff. depositi, & l. certi conditio. §. fin. ff. de rebus creditis, & nonnullis aliis legibus sequentibus. Verùm lex illa, quintus, oppositum potius, quàm propositum concludit; quod con-

stat ex Summa Bartoli in eam legem. leges de rebus creditis ad rem faciunt, præcipuè §. ille postremus his verbis perscriptus. Deponui apud te decem: postea permisi tibi uti. Nerva & Proculus etiam, antequam moveantur, condicere quasi mutua tibi hæc posse aiunt: & est verum, ut & Marcello videtur.

Eodem confert has rationes idem doctor in cons. 1. de deposito l. 1. num. 7. 8. 9. 10. 11. Prima in num. 7. depositum contractus est gratuitus, ut colligitur ex Glossa 2. c. 1. de commodato adjuncta Glossa, verbo, Culpa, c. 1. de depos. si enim aliquid tamquam pretium acciperetur, evaderet contractus locationis, & conductionis. Secunda, in num. 8. contra legem naturalem & humanam est, ut qui præstat operam, pro sua opera aliquid solvat argumento legis secundum naturam, ff. de reg. juris & Clem. 1. de censibus, & c. qui sentit de reg. juris lib. 6. quæ testantur secundum naturam esse ut qui patitur onus suscipiat commodum, non è contrario onus, & damnum. Tertia, in num. 9. lege naturali, divina & humana, debetur operam navanti merces: ergo, cum depositarius præstat operam suam, merces illi deberetur. Quarta, in num. 10. ea, in quibus eadem ratio militat, eodem jure censenda sunt l. illud. ff. ad legem Aquiliam. C. 1. de translatione Prælatorum: at mutui datio, & depositio pecuniæ, cum facultate, ut ea depositarius uti possit, ejusdem sunt naturæ, ut allatæ leges probant: ergo sicut in mutui datione nihil licet accipere ex pacto, sic nec in pecuniæ depositione. Quinta. Quia qui apud campforem deponit pecuniam servandam sine facultate utendi, nec mercedem solvere vult, peccat.

Hæc in consilio primo. In secundo consilio, Negat licitum esse collegio, vel ejus œconomo, vel alii singulari personæ, verba sunt Navarri, habenti aliquos redditus, exigere aliquid à receptore, vel thesaurario constituto ad eos recipiendos, cum facultate utendi pecunia recepta, quousque veniat dies præfixus ad eam reddendam. Idem confirmat consilio tertio & quarto, ubi illud etiam admonet: cum depositarius deponenti solvit aliquid non liberè, sed veritus, ne si secus agat, ab eo auferatur pecunia, &

alii tradatur ; non tuta conscientia à depo-
nente accipi.

2. In quinto consilio eodem titulo probat hanc rationem cum Ecclesia contrahendi. N. summam quamquam numeratæ pecuniæ apud Ecclesiam aliquam deponit ea lege ; ut administratores bonorum ejus redditus annuos emant ; quorum pars quinta sit ipsius Ecclesiæ pro decima , & onere administrationis ; quatuor aliæ partes pertineant ad deponentem ; ejusque successores : ostendit Navarrus justum hunc esse contractum , ex cap. 1. de deposito , & ejus Glossa communiter recepta. Deinde , quia omnis contractus legitimus , qui utilis sit Ecclesiæ , cum ea iniri potest. Postremò , quia licitum est donare Ecclesiæ sub modo , & onere , ut aliquis census annuus donanti tribuatur. cap. Eleutherius. 18. q. 2. & c. præterea , de jure patronatus.

3. In his Navarri explicationibus illud meritò quis desiderarit , ut is fateatur fieri posse , ut sæpe ob pecuniæ usum , depositum non transeat in mutuum , sed in alium quempiam justum contractum , ut locationis , ut venditionis : ex quibus contractibus justum lucrum ex pacto consequi potest deponens. Cum enim depositarius invito domino rem depositam contrectans , actione depositi , & furti teneatur , ut est in l. si sacculum. ff. depositi , & instit. de obligationibus quæ ex delicto nascuntur. §. placuit : profectò si ego ei , apud quem est mea pecunia , nomine depositi concedo , ut ea uti possit ad ostentationem , ad oblectamentum , ad leniendam ægritudinem , seu ad alium usum ; quo pecunia nec interit domino , nec amittitur ; honestam aliquam mercedem pro ejusmodi usu percipere possum : nam locari posse pecuniam tradunt magni & insignes auctores.

Quare D. Thomas , in 2. 2. q. 78. art. 1. ad 6. Potest , inquit , esse aliquis secundarius usus pecuniæ , ut puta , si quis concederet pecuniam signatam ad ostentationem , vel ad ponendum loco pignoris , & talem usum pecuniæ licitè homo vendere potest. Posse item pecuniam vendi , ut res quædam est , sicut vendi solet massa auri , vel argenti rudis necdum publica forma impressa

exploratum est ; & cum gravissimis Magistris concedit etiam Navarrus , in Summa , c. 17. num. 261. qui in numer. 287. ejusdem capituli varios usus enumerat pecuniæ , è quibus licitè quærere potest lucrum ejus dominus. Quare leges ex ff. de reb. cred. sumptæ intelligi tantum , debent de usu pecuniam consumente , ac perdente ; & quando ea tamquam pretio , utimur.

QUESTIO XXXVIII.

IN hac quæstione tres nodos propositum est nobis breviter expedire.

Primus est hujusmodi : Prætorio interdicto à debitore bona auferuntur addicenda creditoribus ; ea à ministris præsidis assentiente debitore apud opificem quemdam deponuntur : opifex eam partem domus , in qua pignora exposita adservantur , locaturus erat ; & ex locatione lucrum satis exploratum expectabat : propter custodiam bonorum perit opifici annum compendium. Quæsit , utrumne compensationis jure uti possit , de bonis illis tantumdem vendicando , quantum locatæ domus lucrum futurum erat.

Respondi , jus compensationis opifici non concedi. Primum , quia licet compensatio in aliis admittatur in deposito tamen non permittitur ex cap. Bona fides , de deposito. & ex C. eodem tit. l. Si quis pecunias.

Deinde , quia compensatio , ut placet Panormitano , in cap. bona fides , de deposito , quem omnes Summarum scriptores citant , & sequuntur , eo rerum genere fieri debet , quæ functionem habent , hoc est , quarum una alterius vice fungi potest ; ut ea sunt , quæ in numero , pondere , & mensura consistunt : ex quo genere non puto esse ea quæ opificis custodiæ & fidei credita sunt : quamquam de sententia Panormitani differemus in ea quæ sequitur quæstione.

Deinde , quia causa , ex qua postulatur compensatio , liquida esse debet , verba sunt Gregorii IX. in eo cap. bona fides : hoc est , liquidum & minimè incertum debet esse creditum , seu id , quod ab altero nobis debetur. C. de compens. l. postrema. Atqui opificis creditum , quod numquam in re

rum natura extitit, sed fuit semper futurum, speratum, periculis obnoxium, caducum, in potentia, & quod multis modis impediri potuit, incertum fuit; nam futuri lucri, quod is è locata domo sperabat, natura erat ejusmodi: ergo quis dixerit illud esse liquidum?

Deinde; quia pignora non sunt eorum qui illa domum opificis deportarunt, adversus quos tantum convenit actio opifici, sed sunt creditorum, ut pote iis adjudicata; qui eorum custodiam haudquaquam opifici commiserunt: ergo non debet creditorum injuria, ac damno, reficere suum opifex.

Deinde; quia iniquum est in sua causa jus sibi dicere; cum ad jus & judicem adiri possit, ut & jura praescribunt, & doctores utriusque juris, ac Theologi praecipunt: contra jus igitur peccabit opifex, si non implorato officio judicis, quidpiam injusta compensatione molitus fuerit.

Postremo: quia publica potestas privatum civem aliquo damno potest afficere, ut majus & commune damnum vitetur. Praeterquam quod verisimile est, si jus suum apud judicem prosequatur, facile impetraturum esse, ut singuli creditores de suo aliquid pro mercede opifici solvant.

Duo etiam addo ad hujus controversiae explicationem. Unum est, quamvis opifex mutuam pecuniam dedisset debitori, cujus pignora servat, nihilominus si ejus nomen aliorum creditorum nominibus posterius esset, fortasse non posset sibi tantumdem de bonis debitoris occupare, sed sui nominis solutio sustinenda ei esset, quoad prioribus esset reliquis creditoribus satisfactum: fortasse dixi, quia id non tamquam certum sequor, ut apparebit ex consequenti quaestione. Quo autem ordine creditoribus restitui oporteat, ex D. Bernardino & Baldo, videto apud Rosellam, in verbo, Restitutio, 16. §. 3. Alterum est: contra depositum, quamvis non detur directa, dari tamen indirectam compensationem.

Quid directa indirectave sit compensatio, ostendit is, qui in Angeli Summam, scholia elucubratus est: nam in §. 12. Angeli, in verbo, Depositum, directam compensationem ait esse, debiti & crediti inter

se contributionem. In quibus verbis posita est compensationis definitio. ff. de compensat. l. 1. indirectam autem, ut si retineam pro debito meo donec mihi satisfacias. Ita si deposuisti apud me equum, in quem feci expensas, possum retinere equum, donec expensas mihi restituas: idque haberi ait in Gloss. l. penult. C. cod. tit. & apud Baldum & Salicetum ibid.

Quare indirecta compensatio, nihil aliud videtur esse in contractu depositi, quam invito deponente perseverare in custodia depositi, quoad custodi fuerit satisfactum: & impedire, seu retardare jus revocandi rem depositam deponentis arbitrio.

Secunda controversia fuit. Cum vectigal⁴ solvendum imponitur civium agris; in quibus Pontificii census jure sunt aliis non pauci obligati: Dubitatum est, pensitandi vectigalis onus pertineatne ad venditorem census, an ad emptorem. Nimirum ad venditorem pertinere judicavi. Nam is dominus & possessor remanet fundi post constitutum censum. Id quod à nobis in scholis & gymnasiis, in publicis & privatis congressibus, millies inculcatum est.

Nec secus video à scientissimo viro Martino Navarro multos ab hinc annos judicatum esse in commentario de usuris, q. 79. num. 232. ubi jura regalia tradit à venditore census solvi debere, non ab emptore: allataque lege Cod. probat non valere pactum inter venditorem & emptorem, ut praedii possessor non teneaturolvere fiscalia jura.

Tertia quaestio ad hunc modum informabatur.

In aliqua Italiae civitate hæc lex convalluit; ut, si famulus ab hero, aut verberatus, aut verborum contumelia affectus esset; & famulus inter verbera, & contumelias dominum interemisset, ea res ne exitio servo esset, sed ultimum supplicium evaderet. Jam verò ejus civitatis civis nonnullus cum servum suum districto ense, & conviciis verberaret, ab eodem vulnera multa & periculosa acceperat: faucium herum invisit judex, ut vulnerationis auctorem cognosceret; cui tamen prodere herus noluit.

Illud, autem quaesitum est, deberetne de

suae pulsationis injuria dominus confiteri; ut, si ex illis vulneribus forsitan interisset, ne famulus comprehensus, & capite damnatus, morte multaretur. Mihi visum est jure potuisse herum de verberationis injuria reticere. Primum: Quia crimen heri occultum erat; de quo non poterat jure interrogari. Deinde, quia, ut mihi narrabatur, confessio erat domino certo malo; at servo ex ea nullum certum creabatur periculum: jam enim fuga saluti suae famulus consuluerat: ac si in judicium manus incidisset, non heri confessio, aut testimonium, sed sua sibi tantum nocuisset. Quidquid enim herus, aut confitendo, aut testificando contra famulum molitus esset, sola inficiatione famulus demolitus esset. Nihil igitur erat, cur dominus sese in judiciorum laqueos indueret, quibus se fuga famulus jam expedierat. Adde, quod judex hero in sua causa contra famulum credere minimè debebat, sive tamquam accusator, sive tamquam testis auditus esset.

Sibi igitur potius quàm famulo consulere potuit ac debuit.

QUESTIO XXXIX.

1. **C**Astruccius est in bonis nonnullis sui demortui debitoris; cui tredecim crediderat aureos nummos: sed, si velit jure experiri, causa cadet Astruccius; quia suum nomen testibus & syngrapha caret; ejus est is solus conscius. Heres demortui ad Astruccium scribit, ut quantum est ejus nomen, tantumdem sumat de bonis defuncti. At multi sunt creditores, qui de bonis defuncti volunt sibi solvi. Quare iis apud ecclesiasticum judicem obnixè agentibus edixit judex, ut qui aliquam rem, quæ in peculio mortui debitoris erat, possidet, aut ab quopiam possideri scit, enunciare cogatur poena excommunicationis proposita cunctis, qui edicto non obtemperarint. Querit Astruccius, num compensationis nomine retinere queat de bonis defuncti, quantum ei crediderat; & num lege, res, quas habet in manibus, indicandi judici teneatur.
2. Est secunda quæstio nexa cum prima.

Compensationi impedimento videtur esse jus priorum creditorum; quibus prius quàm Astruccio, esset satisfaciendum. Hæc una dubitatio à principio animum meum pepulit: sed de re tota, cum post ea considerassem attentius, respondi Astruccio, jus ei esse compensandi; nec de reliquis creditoribus, quibus nondum sunt mortui debitoris bona addicta, illum esse debere sollicitum: dummodo Astruccius non possideat jure depositi: namque depositum compensationem non admittit, ex Decretali, Bona fides de deposito, & ex l. postrema, C. de compensationibus: & dummodo ejus creditum sit certum. Respondet Astruccius, certum suum esse creditum; quamvis actionis & probationis civilis sit expertus; neque se nomine depositi quidquam mortui debitoris habere. Tunc ego illi: ergo in compensando jus tibi dicere potes: neque enim æquum est, te rem tuam amittere, cum recuperare illam possis.

Homini juris civilis perito has omnes consilii mei atque responsi causas exposui. Primum, quia id perspicuis verbis permittit lex postrema, C. de compensationibus: sic enim loquitur lex Compensationes ex omnibus actionibus ipso jure fieri sancimus, nulla differentia in rem, vel in personalibus actionibus inter se observanda. Deinde, quia mihi cunctas leges de jure compensandi, sive in libros Pandectarum, sive in Codicem relatas perlegenti nulla occurrit; quæ in compensatione anteriorum creditorum rationem haberi jubeat. Tum, quia in furto, ei, cui est res ablata, omnes compensationem concedunt; modò ex ea re nec mala nec scandala oriantur. Summarumque scriptores tum in verbo compensatio, tum in in verbo furtum, ducem sequuntur Innocentium, in cap. olim causam, de restitutione spoliatorum, nu. 7. commentarii, cujus item sententiam graves & antiqui Theologi probaverunt.

Neque in hac compensatione rerum nostrarum, quæ furto ablatae sunt illud spectari solet: num res furis sint aliis anterioribus creditoribus obligatae. Tum, quia in ratione & jure compensandi fortasse locus est illi axiomati juris civilis: potior est conditio

possidentis : nam Castruccius est in possessione aliquorum bonorum sui debitoris , reliqui in nulla sunt possessione. Ad extremum : quia sicut in mea servanda vita non specto , qui ante me in lucem suscepti sunt ; neque in mea recuperanda existimatione , vel fama , quæ potiora sunt bona , quàm pecunia , illud cogitare debeo ; an is , qui meæ existimationi , famæ & honori satisfacere debet , id ipsum præstare debeat aliis , quorum antea famam existimationemque violarat.

Ita in mea re familiari , seu pecunia recuperanda pecuniæ alterius ante meam creditæ rationem ducere non debeo : id enim jus & onus manat ex ordine caritatis naturalis ; ut sicut ipse meam vitam plus diligere debeo , quàm alterius : ita meam famam , justam existimationem , & honorem , & rem domesticam , magis caram habere debeam , quàm alterius. Quæ mihi ratio prorsus persuadet.

4. Objiciat quispiam è Panormitano , in caput Bona fides , de deposito , num. 12. Quod compensatio , verba sunt Panormitani in eo commentario , admittitur in omnibus satem , quæ in suo genere recipiunt functionem , id est , quod una res ex toto potest fungi vice alterius : & ista communiter consistunt in pondere , & numero , & mensura. In his verò , quæ in se non recipiunt functionem , cessat compensatio. Exemplum , si tu teneris mihi in quinquaginta , & ego tibi in equo , non admittitur compensatio , quia satis potest plus esse interesse & affectio , quam habeo ad equum , quàm illa , quam habeo ad pecuniam : secus autem est , quando nullum possum prætereendere interesse : ut puta , tu mutuasti mihi pecuniam , & ego tibi pannum vel quid simile.

Penè cuncti controversiarum conscientiæ disceptatores , totum hunc locum Panormitani in sua scripta derivarunt , de suo nihil addentes ; cum tamen commodam additionem interpretationemque desideraret.

Ergo , quod est ab iis omissum , cumulatè Joannes Medina acuta acie , nec vulgari scientia Theologus , præstitit. In C. de rebus restituendis , q. 3. duodecima causa , sol. pen. quæ est de compensatione , in qua quæstione docet Panormitani præceptionem locum habere in publicis judiciis , non in occulto Dei ,

& conscientiæ : nec enim improbanda est compensatio in conscientiæ foro in diversarum rerum genere sita ; quamvis non sit earum quæ pondere & mensura æstimantur , duplici adhibita cautione. Prior est , ut ii , qui compensando sibi jus dicunt , si quid majoris æstimationis acceperint , parati sint reponere quod æquali æstimatione his superest. Ut si ego equum tuum retineo , quia tu mihi quinquaginta debes , nec consequi ea possum ; si equus hominum peritorum iudicio valeret 60. decem tibi restituam. Posterior cautio : ut è tali compensatione , ne grave aliquod malum erumpat : quod item admonitum fuit Innocentii , in cap. olim de restit. spoliat. leges verò , & sacri canones ideo jus compensandi à deposito semoverunt , vel quia summam fidem hic contractus requirit : vel quia ex eo depositarius nullum sibi jus utile acquirit , sicut acquiritur in reliquis contractibus.

Secunda quæstio à Castruccio posita spectabat ad edictum Ordinarii seu Vicarii : cogereturne enunciare quæ jure compensationis is possidebat de bonis defuncti debitoris. Dixi eum non cogi ; quia jus compensandi , quæ debitoris fuerant , fecit , ut in Castruccio peculio censerentur , atque eorum verus is dominus esset. Itaque cum nihil possideat alienum , nullo jure compellitur se , & quæ bona habet defuncti , Vicario sistere.

Nihilominus suasi Castruccio , ut ad Vicarium non tamquam ad judicem , sed tamquam ad patrem accederet : cujus in hac causa paternam re ipsa caritatem , & indulgentiam est expertus : nec enim ei Vicarius iudex durus , sed commodus suaser , & ad omne incommodum vitandum fidelis admonitor & adiutor extitit.

QUÆSTIO XL.

Joanni certum est interficere Antonium : sed metuens suorum bonorum publicationem , illa donat amico , ea conditione , ut sibi post necem Antonii , cibo & vestitu subveniat exulanti. Quæritur , num donatio valeat.

Respondeo , necessaria hac adhibita distinctione :

stinctione : aut is, cui donatur, est in ditione Romani Pontificis immediatè vel mediatè ; immediatè, ut Bononiensis, mediatè, ut Parmensis, ut Placentinus : aut verò est extra Ecclesiasticam jurisdictionem temporalem. Si pertinet ad Ecclesiasticam ditionem & jurisdictionem, sive mediatè, sive immediatè : donatio redditur nulla ob adjunctam conditionem, quæ severissimis legibus Romanorum Pontificum, & acerbissimis pœnis prohibetur, in eos constitutis, qui homicidis exulibûsve favent, cõsue aut cibo, aut commeatu juvant.

Julius enim II. in constitutione quæ incipit. Cùm homines, excommunicatione reservata Romano Pontifici, animadvertit in eos, qui directè vel indirectè favent homicidis ; & qui intra tres dies non eos indicant : facitque eos reos læsæ majestatis. Confirmatur hæc constitutio à Leone X. alia sua constitutione, cujus est initium :
 „ Omnes quidem Christi fideles. Utramque
 „ constitutionem confirmat Gregorius XIII. alia sua, quæ incipit. Tanta tamque horrenda : privâtque fautores horum facinororum, & qui cibariis, & commeatu eisdem, subveniunt, bonis omnibus immobilibus, mobilibus, & se moventibus ; quæ omnia Camera Apostolicæ ipso facto vult esse addicta absque ulla declaratione, aut judicis sententia, vel decreto vel quapiam alia juris sollemnitate. Confirmatur hæc Gregoriana constitutio, & cæteræ superiorum Pontificum à Xisto V. constitutione. quæ incipit. Hoc nostri : pœnam dumtaxat excommunicationis è reliquorum Pontificum legibus sustulit.

2. Quoniam igitur ea conditio legibus tot Romanorum Pontificum damnata est ; nec sine illa, qui donat sua se bona donare credit vel vult : sequitur, donationem irritam esse, nulliusque momenti. Verum si extra Ecclesiæ jurisdictionem sit is, cui donatum est : videndum, num suæ gentis, seu Principis legibus prohibitus sit homicidis subvenire : nam si non est prohibitus, donatio valebit : si est prohibitus, non valebit.

Quamquam de priore membro hujus distinctionis non una est omnium sententia. Nam Bartolo visum est etiam hujusmodi,

de qua differitur, conditione sublata non valere donationem ejus, qui constitutum habet, hominem occidere : sed, ut ejus bona ad fiscum ne perveniant, alteri donat. Namque damno, & fraudi ea donatio videtur esse fisco : fraus autem & dolus nemini patrocinari debet. ff. de dolo malo. l. 1. & l. ne ex dolo, & de rescriptis, cap. ex tenore. Videto Bartolum in l. post contractum. ff. de donationibus.

Sed Bartolo contradicunt Navarrus, & Alphonsus à Castro. Navarr. in 4. lib. suorum consiliorum, cons. 1. de divortiis. Alphonsus in 2. de potestate legis pœn. cap. 2. corollar. 2. ubi his firmissimis rationibus probat, conscientiae jure ratam esse donationem ejus, qui ante admissum flagitium sua donat. Prima ratio : quia eo tempore donat, quo fisco jus nullum habet ad ea quæ donantur. Deinde : quia ante sententiam donans metu pœnæ, seu proscriptionis adductus sola cogitatione peccat, quæ nullam humani juris meretur pœnam. Postremò : quia quisquis est rei suæ dominus, & nulla lege est impeditus, rem suam alienare potest : at qui ante sententiam judicis rem donat suam, ejus est dominus ; nec ulla lege vetatur donare.

Non esse autem lege ulla impeditum inde liquet : quia, si crimen non committat, firma erit donatio : ergo à principio valuit. Neque enim firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit : ex regula utriusque juris non firmatur. Bartolo favent Rosella, & Sylvester, & lex, si aliquis. ff. de donationibus mortis causa ; ubi est non valere donationes factas suspitione pœnæ. Sed in ea lege non cavetur propriè de eo qui ante crimen donavit : licet Paulus Castr. velit ad eum etiam pertinere legem. Sed Franciscus legem interpretatur de eo, qui post commissum crimen donat ; neque adversatur Alphonso à Castro lex in fraudem. ff. de jure fisci : nam illic decernitur de eo qui debet fisco : atqui ante sententiam, vel certè ante susceptum flagitium, nemo fisco debet. Sanè ex l. ex judiciorum publicorum. ff. de accusationibus, colligitur jus non acquiri fisco nisi ob sententiam. His enim verbis loquitur lex. Ex judiciorum pu-

„blicorum admissis non aliàs transeunt ad-
 „versus heredes pœnæ bonorum ademptio-
 „nis, quàm si lis contestata, & condemna-
 „tio fuerit secuta. Et jus ad bona ejus, qui
 „delinquit, non spectare ad fiscum ante sen-
 „tentiam, tradit Cynus in l. post hanc, C.
 „de bonis damnatorum; & hanc ipsam ait
 „sententiam esse Bartoli. Rosella, in verbo,
 „Donatio, num. 7. & Innocentius in cap.
 „Quia, propter, de electione, num. 9. sui
 „commentarii, his verbis scribit: Licet lex
 „præcipiat, quod, qui commiserit capitale
 „crimen, bona ejus publicentur; tamen, si
 „ante sententiam alienat bona sua, tenet
 „alienatio; dummodò alienatio fiat sine sus-
 „picione pœnæ; citat legem: si quis post
 „hanc, C. de bonis proscriptorum, & l. post
 „contractum, ff. de donat, sed illa lex, C.
 „non est satis aperta contra sententiam. Na-
 „varri & Alphonsi: lex autem post contra-
 „ctum, potius favet.

4. Ad hunc enim modum lex. Post contra-
 ctum capitale crimen, donationes factæ va-
 lent ex constitutione divorum Severi & An-
 tonini; nisi condemnatio secuta sit. Summa
 „Bartoli hæc est in hanc legem: Reus potest
 „donare post crimen contractum, & ante
 „sententiam condemnatoriam; post, non.

Mihi sanè suis argumentis persuadet Ca-
 strus jure conscientie valere eam donatio-
 nem, quæ ante crimen contractum facta est,
 etiam metu pœnæ: quia neque in fraudem di-
 ci potest esse fisci; cum nullum illius jus lædat.

Ego sanè in causis controversis fisci, non
 facile ei faverem, id mihi permittente le-
 ge, non puto. ff. de jure fisci. Describam
 „hîc totam illam legem. Non puto delin-
 „quere eum, qui in dubiis quæstionibus con-
 „tra fiscum facile responderit. Ita laudatur
 „M. Ant. Philosophus Imperator, qui in
 „causis compendii judicans, numquam fa-
 „vit fisco, ut testis est Julius Capitol. in
 „ejus vita.

QUESTIO XLI.

1. **N**. Clericus, quattuor ordinibus mino-
 ribus præditus, qui habitu suum vi-
 tæ genus profitebatur: idemque religiosæ

sodalitatis ab sede Apostolica confirmatæ
 novitius, annos prope viginti natus, in
 rebus agendis satis rudis, paterna non pa-
 rum reverens imperia, valetudinis causa
 ad domum paternam remittitur à religio-
 ne, sed non dimittitur. Is acrius instante
 patre, verbisque minacibus agente (ut fi-
 lius clericus testatus est non semel) coram
 certis profanis judicibus, & tabellione pro-
 fano, ecclesiastici Prælati nullo interposita
 auctoritate, cunctis bonis paternis, mater-
 nis ac fraternis se abdicat: in publicis nam-
 que tabulis, quas confecit tabellio, his
 verbis scriptum est: Sponte & non per er-
 rorem aliquem renunciavit: cessit omni-
 & cuicumque successioni & juri succeden-
 di omnium, & quarumcumque heredita-
 rum, & bonorum patris & matris & fra-
 trum, & cuilibet portioni, etiam jure
 naturæ sibi debitæ, ad utilitatem fratrum
 existentium & nasciturorum. Est item in
 iisdem tabulis, renunciasse eum exceptioni
 doli mali, clericumque petiisse; ut hæc bo-
 norum cessio legitima foret; ab eodemque
 procuratorem expetitur esse quemdam B.
 qui ei ab judicibus, qui donationi aderant
 & præerant, datus est: qui procurator ju-
 ravit, ut loquuntur tabulæ, se utilia factu-
 rum pro N. clerico minore, G. verò clerici
 cognatus juravit, quæ acta sunt, credere se
 non fieri in damnum & fraudem N. minoris.
 Atque hæc nomine N. clerici acta dicuntur.

At patris, nomine, quæ sequuntur. N. 2.
 ad profanam vitam remigrante, donationem
 ejus nullam, & infectam fore. Si idem,
 sodalitium deserens religiosum, vitam cle-
 ricorum vivere voluerit, 150. aureorum
 annuam capiat pensionem: qua se, servum,
 & ancillam alere, & pro conductâ domo
 locatori mercedem solvere possit. Ut à mor-
 te patris exacto biennio semel tantum con-
 sequi possit centum aureos, iisque suo ar-
 bitratu uti. Ut quoad in vitæ religiosæ sta-
 tu permanferit, ad suas necessitates suble-
 vandas 50. aureos in singulos annos petere
 possit: qui sibi tantum usui esse debeant,
 religioni nullo modo. Donatione perfecta
 jus ei tribuit ad suum religiosum tyroci-
 nium redeundi. Utrunque jurejurando san-
 ciuntur, quæ transacta sunt.

3. N. Clericus, judicio & ætate provectior jam sacerdos, vir optimæ frugis, ab omni-que mentiendi & fallendi suspicione remotissimus, extra tabulas, & quæ tabulis nequaquam consignata fuerunt, hæc omnia fatetur & profitetur. Primum, numquam ab se ejusmodi donationem, aut optatam, aut expetitam esse: sed eo invito meditatam atque institutam. Secundum, cum pater ageret vehementius de donatione; sibi-que indignis modis obstreperet, ei dixisse de re tota velle se diligentius considerare; & de viri religiosi sententia melius deliberare. Tertium, his verbis filii, patris animum iracundia inflammatum esse, filioque magnopere succensuisse. Quartum, ante donationem à parte non situm, nec sinendum se fuisse ad religionem reverti, quod ipsum eventus comprobavit. Quintum, in illo genere donationis se nihil vidisse; devio & nullo consilio assensum ei fuisse. Sextum, de maternis fraternisque bonis relinquendis seu condonandis, numquam se cogitasse. Septimum, ne gravius apud patrem suum offenderet; ne illius animum in religionem incenderet; ne se diutius extra religiosum suorum fratrum & patrum domicilium moraretur, ad ea omnia descendisse, quæ ardentissimo studio à suo patre gerebantur.

4. Quæ omnia si verè ab N. narrata sunt; quemadmodum summa ab eo fide & religione narrata esse dubitandum non est; nemini abigendum erit, quin in toto hoc genere nihil factum sit, nulloque jure donatio consistat. Quod ipsum tum ego planissimum faciam, cum errata & turpia flagitia in hac causa admissa collegero, quæ mihi minimum duodecim videntur. Primum igitur flagitium est iniquissimæ prædæ, atque rapinæ; dum pater filium bonis omnibus præsentibus & futuris spoliavit. Secundum, non levis impietatis; cum unius filii clerici, atque eam ob rem Ecclesiæ cari, commoda omnia neglexit, prodidit & intervertit: ut ea nec ad religionem ullo tempore pervenirent; & in cæterorum filiorum profano peculio essent. Tertium, perniciosi mendacii est crimen: mentiuntur enim tabulæ, cum testantur N. suis bonis privare se fratrum causa voluisse; cum id num-

quam ei in mentem venerit, eodem N. teste: cui credi potest: quia quod est perquam verisimile, confirmat & contra tabulas testatur. Quartum, est item insigne mendacium, cum dicitur in codicillis ipsum N. sponte, & non per errorem aliquem, renunciasse. At idem N. constanter asseverat, tum metu tum dolo se circumventum fuisse: nec umquam tantam rerum omnium spoliationem in illius cogitatione versatam esse. Quintum, est perjurii sacrilegium, quo se procurator clerici obstrinxit; quum juravit nil se aut admissurum aut commissurum esse, quod non è re esset minoris, atque illius rationibus utile: quem tamen ipsum passus est per summam injuriam universis suis bonis & fortunis everti. Quam ob causam procuratorem infamiæ pœnam subiisse minimè dubium est, si fides habenda est tum iis quæ ab reliquis Doctoribus; tum verò à D. Thoma scripta sunt adversus perjurum, in 2. 2. q. 98. article. 3. ad tertium argumentum.

Sextum, crimen est iniqui judicii inter eos commissi, qui in causa clerici & tyronis religiosi nihil juris, aut respondere aut statuere potuerunt, Episcopi, ejusque vicarii jurisdictione contempta; quibus solis Concilium Tridentinum, sess. 25. de regul. cap. 16. hujus generis causarum notionem & judicium tribuit: aut id certè, ut renunciatio regularium sine eorum auctoritate ante sollemnem professionem facta sit nulla.

Et quoniam in hoc genere delicti jus Episcoporum, atque libertas Ecclesiastica violata est, ex Canone 15. Bullæ cœnæ palàm est, qui judiciali auctoritate tantum scelus consciverunt, excommunicationis censura irretitos esse. Namque in hoc genus hominum his verbis Canon animadvertit. Qui ex eorum prætenso officio, vel ad instantiam partem, aut aliorum quorumcumque personas Ecclesiasticas coram se ad suum tribunal, audientiam, cancellariam, consilium vel parlamentum præter juris canonici dispositionem trahunt, vel trahi faciunt: vel procurant directè vel indirectè, quovis quæsitò colore: nec non qui statuta, ordinationes, constitutiones, pragmaticas, seu quæ-

vis alia decreta in genere, vel in specie,
ex quavis causa, & quovis quæsito colo-
re, ac etiam prætextu cujusvis consuetu-
dinis aut privilegii, vel aliàs quomodolibet
fecerint, ordinaverint & publicaverint, vel
factis & ordinatis usi fuerint: unde liber-
tas Ecclesiastica tollitur, seu in aliquo lædi-
tur vel deprimatur, aut aliàs quovis modo
restringitur, seu nostris, & dictæ sedis ac
quarumcumque Ecclesiarum juribus quomo-
dolibet directè vel indirectè, tacitè vel ex-
pressè præjudicatur.

6. Septimum facinus fuit, adolescentem cler-
icum eò adduxisse, ut iudices eos aut su-
meret, aut certè obtrusos non rejiceret, qui
causæ præesse nullo jure potuerunt. In quo
haud levis Innocentii III. & Gregorii IX.
sanctionibus fraus facta est. Nam in Decre-
tali, significasti, de foro compet. quæ De-
cretalis est Gregorii IX. ita præcipitur. Li-
cèt privatorum consensus eum, qui jurisdic-
tioni præesse dignoscitur, suum possit ju-
dicem constituere: clerici tamen in iudicem
non suum, nisi fortè sit persona Ecclesia-
stica, & Episcopi diocæsani voluntas ac-
cedat, consentire non possunt. Et in sua
Decretali si diligenti, eod. tit. Innocentius
III. Clericus non potest juri suo renunciare;
& in causis temporalibus sibi laicum judi-
cem constituere: idèmq; definitiva consti-
tutione multò antea ab alio Innocentio judi-
catum fuerat: ut perspicuum est ex cano.
Non liceat. 3. qu. 6. in quem canonem ad
hunc modum commentata est Glossa, quum
explanat verbum, expetere. Hic patet,
quòd clericus sine consensu sui Episcopi non
potest consentire in alium iudicem: nam
sic posset evacuari jurisdictio Episcoporum,
si omnes consentirent in alium iudicem.
Neque ullum jusjurandum hisce constitu-
tionibus aut obrogare, aut derogare po-
test, ut ait Decretalis, si diligenti, de foro
competenti. Quocirca octava mortifera cul-
pa contracta est, quum clericus inductus
est ad jurandum laico iudici, & non suo,
Ecclesiastica lege id severè vetante. 22. q.
postrema. can. nullus. Nullus (inquit lex
sacrosancta Ecclesiæ) ex Ecclesiastico ordi-
ne cuiquam laico quidquam super sacro-
sancta Evangelia jurare præsumat.

Nona, graviter ab architectis fraudulen- 7.
tæ donationis peccatum est, cum juveni
minimè cauto exceptionem doli mali ade-
merunt: effeceruntque, ne umquam dona-
tionis tabulis doli mali injuriam objicere
posset, sprete lege, si unius, §. illud. ff.
de pactis his verbis jubente. Illud nulla pa-
ctio effici potest, ne dolus præstetur: &
quod horruit Jurisconsultus ethnicus, ho-
mines Christianos facere est minimè veti-
tum. Dolus enim adeo jus omne extinguit
actorum civilium, tantæque illa agentes in-
ficat pravitate & labe; ut neque jusjuran-
dum valeat, quo tollitur actio de dolo, cum
bonis moribus sit contrarium; ac materiem
præbeat hominibus ad maleficia, ut sapien-
ter docet Glossa in regulam juris, lib. 6.
non est obligatorium.

Decimum, scelus in eo admissum est;
quòd cum N. clerico jus esset capiendarum
hereditatum; faciendorum testamentorum,
rerum donandarum; peculiorum castrensium
& adventitiorum, quæ aliis adventitia, cle-
rico tamen castrensia sunt, adipiscendorum
in omne jus illi ereptum est malis artibus
eorum, qui tabulas donationis fabricabant;
cum non intelligerent, jus illud, quod non
magis N. clerici esset quàm totius Eccle-
siasticæ communitatis, sine Romani Pon-
tificis concessu aut remitti, aut condonari
nemini potuisse: nisi cum sollemne religio-
nis votum noncupasset: ejus enim voti
conditio divino humanoque jure nihil ha-
bere potest privati ac sui.

Undecimum, odium in religiosum or- 8.
dinem conceptum: quum cavit pater, ne
quidquam filius illi dillargiri posset: quòd
si ad civilem convictum, larèsque patrios
recipere se vellet, eodem jure esset, quo an-
tea: nec in ratione familiæ eriscundæ ulla
re deterior, quàm reliqui fratres foret. In
quo, filio magna suppeditata est materies;
ac data facultas, cæparum Ægypti regultan-
darum. Neque videri pater voluit minùs de
ligiosis ordinibus malè mereri, quàm de iis-
dem maximi Pontifices, & summi orbis ter-
rarum Imperatores suis legibus religiosè sunt
promeriti. Illorum enim tanta ac tam exi-
mia in religiosas sodalitates beneficia extite-
runt; ut etiam fideicommissum extingui

voluerint ingrediente religionem eo, ad quem illud devenit: ut luculenta sanctione Innocentius III. decrevit in cap. in praesentia de probationibus: & authentica, sanctissimis Episcopis, §. sed & hoc praesenti: & authentica, nisi rogati, C. ad Trebellianum. Neque permittere leges testatoribus voluerunt, ut testamenti condiciones interessent, quibus à successionem, seu hereditate religio excluderetur: id quod à majoris gravitatis atque ingenii auctoribus traditum est; quos ipsi in quadam alia nostra de fidei commissio disputatione summa fide nominavimus; nec necesse est in hac causa iterum memorare. Illic item docuimus jus habere sanctius & antiquius donationes, quae religioni, quam quae liberis fiunt.

Duodecimum peccatum. Auctor pessimi exempli suis civibus proditi videtur fuisse: cum enim pater clerici morum gravitate & prudentia in civitate commendaretur, ad sui facinoris imitationem facile multos allicere potuit.

9. Jam verò tantorum scelerum acervus an non omnibus insigne faciunt & notum, hujus donationis formam, totam fuisse vitiosam & irritam? Nullius verò eam fuisse roboris atque momenti haec omnia pervincunt.

Primum ita sciscit, atque his verbis statuit Concilium Tridentinum, sess. 25. de regul. cap. 16. Nulla quoque renuntiatio, aut obligatio antea facta etiam cum jramento, vel in favorem cujusvis causae, pia valeat, nisi cum licentia Episcopi vel sui Vicarii fiat: quanto minus igitur valere debet facta cum odio erga religionem, ut bono esset generi profano?

Secunda probatio. Quae contra leges fiunt, pro infectis haberi debent, ex canone Gregorii Magni, Imperiali 25. q. 2. & ex regula, quae contra jus, de regul. jur. lib. 6. & ex l. non dubium, C. de legibus, quam legem comprobavit illa sua sanctione, Imperiali, D. Gregorius: idque tunc maxime verum est ex praecipuorum Doctorum sententia; Cum causam prohibendi leges habent non certi & definiti temporis, sed perpetuam: sed contractus hujus donationis perfringit multa jura divina, naturalia & hu-

mana, quibus opponuntur duodecim illa crimina, quae jam sunt à nobis supra enumerata: ergo necesse est contractum esse cassum, & inani, dumtaxat donationis seu renuntiationis sono decoratum.

Tertia probatio. Inscitia tollit voluntarium, praesertim in ratione contrahendi: sed quae filius cum suo patre egit in hac donatione, per ejusdem inscitiam acta sunt, ut is toties affirmavit: ergo donatio nulla.

Quarta. Dolo initus contractus est nullus, ut & à nobis in alia quaestione probatum est, & à magnis Auctoribus ante nos demonstratum; sed tota haec donatio fraude & dolo meditata, & instructa est. Nam identidem N. clericus de sua deceptione, & fraude sibi adhibita, conquestus est: ergo nulla fuit donatio.

Quinta. Metu initi contractus sunt nulli, jure praesertim conscientiae; quemadmodum & ratione, & communibus doctorum suffragiis in aliis disputationibus à nobis ostensum est. Itaque Almainus haud ignobilis Theologus contractum esse nullum, Theologorum consensione, nec ullum ex eo comparari dominium, quando ejus causa extitit metus, scripsit in 4. sent. dist. 15. in tract. de poenit. q. 2. §. Theologi tamen tenent oppositum, & in quaest. habita in Vesperis parte extrema: verum verbis patris asperioribus, & minaci vultu, perterrefactus filius, donationi assensus est, ut idem semper testatus est & testatur: ergo donatio nulla, quae cum proficiscatur ab animo liberali, summam libertatem requirit: quae libertas aut cum inscitia, aut cum dolo, aut cum vi, vel metu consistere non potest.

Sexta probatio. Quae cum insigni damno minorum fiunt, legum & principum approbationem non habent, sed omnino rescinduntur: sed in hac donatione maximum damnum passus est minor, qui omnibus suis bonis spoliatus est: ergo actum pro non acto habendum est.

Septima. Contractus qui bonis moribus adversatur, est nullus; ut sancitum his verbis est in l. pacta quae, C. de pactis. Pacta, quae contra leges, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati juris est; at duodecim peccatis donationem hanc, &

renunciationem inquinatam esse docuimus, ergo probis moribus fuit maximè contraria: ergo nullarum virium, nullorum jurium.

21. Octava. Ex injuria jus nasci non potest, non magis quàm ex calore frigus aut, ex vitio virtus: sed ista donatio sive renunciatio insignem habet injuriam illatam in N. clericum, & sacri sodalitii tyronem, in religionem, in clericorum universitatem, in Episcoporum jurisdictionem, in Ecclesiasticam libertatem, ut in duodecim illorum flagitiorum enumeratione ostensum est: ergo pro infecto habendum, quidquid est factum.

Neque attinet aut ad privilegium ullum Pontificium, aut ad jusjurandum, quo septa est donatio, confugere. Non ad privilegium; quia suis privilegiis Romani Pontifices fovere & alere vitia nolunt: neque contra Tridentini Concilii Decreta illa largiri solent. Est item inutile jurisjurandi perfugium: nam quamvis, l. sacramenta puberum, C. si adversus venditionem, constitutum sit, rata debere esse acta puberum jurejurando munita; nihilominus statim lex addit, per vim autem, vel per justum metum extorta nullius esse momenti jubemus. Atqui in hac donatione vim & metum injustum fuisse adolescenti injectum, sæpe dictum est. Est item in Innocentium III. Decretali cum contingat, de jurejurando, & in constitutione Bonifacii VIII. Quamvis de pactis, lib. 6. non valere ea jurajuranda, quæ aut dolo, aut vi, aut cum damno alterius extorquentur: & Innocentius III. in Decretali, sicut nostris de jurejur. non juramenta sed perjuria ait esse, quæ contra Ecclesiasticam utilitatem attentantur, at hoc jusjurandum violavit Ecclesiasticam libertatem; ergo utilitatem: violavit jurisdictionem Episcoporum; ergo utilitatem Ecclesiæ. Nec valet jusjurandum contra jus superioris, ut idem Pontifex sanxit in Decretali, venientes ad sedem, eod. titu. At hoc jusjurandum contra jus superioris Ecclesiastici adhibitum est. Postremò, ex regula juris, lib. de reg. jur. non est obligatorium, quod contra bonos mores est præstitum juramentum. Verùm hoc præstitum est contra bonos mores ad multa vitia & peccata confirmanda: ergo non jusjurandum, qui actus est virtutis & religionis; sed impium illud fuit & execrandum perjurium.

Unde nulla alia manavit obligatio nisi æterni supplicii apud inferos solvendi, atque earum pœnarum lucendarum in terris, quæ sunt sunt in perjuros constitutæ.

QUÆSTIO XLII.

Commodat jumentum suum Andreas, homo rusticus, Lucæ rustico: hic eo usus, collocat in stabulo, non clauso ostio; unde prosilens bestia ad sui domini præsepe se protinus recipit; ubi boum cornibus confossa interiit.

Quæritur an interfecti jumenti pretium poscenti Andree pendere Lucas debeat.

Utendum est in hac quæstione ea distinctione, quæ tum à legislatoribus, tum à legum sacrarumque canonum est interpretibus subtiliter excogitata.

Res, quæ alteri commodatur, vel utentis tantum causâ commodatur; vel causâ dumtaxat commodantis; vel causâ utriusque.

Exemplum primi modi est id, quod ferre factitari solet: ut cum tibi poscenti meum equum, quo rus veharis, gratis concedo. Exemplum secundi. Torquem aureum tibi commodo, ut eo ornatus ipse, me coram aliis ornes. Tertii: quum communem amicum invitamus ad cœnam: tibi que argentea mea commodo vasa; ut is honestius accipiat.

Primo modo, præstatur dolus, lata culpa, levis, levissima. Quæ verò lata, levis, & levissima culpa existimari debeat, non multò potest dicemus. Secundo modo, dolus, dumtaxat. Tertio modo, dolus, lata & levis culpa.

Quæ omnia communi sententia Doctorum & legum testimoniis confirmantur. Dictum est, quando commodatum utilitatem solam continet ejus, cui res commodatur, si res perit, commodatarius teneri de levissima culpa: quod ipsum apertis verbis confirmat Decretalis Gregorii IX. unica de commodato. Sic enim in ea sanctione. Cum gratia sui tantum commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur. Levissima verò culpa, ut traditum est à peritis, est quædam incuria, quæ non vitatur nisi ab ho-

maine diligentissimo. In rebus commodatis, inquit lex, in rebus. §. 1. ff. commodati, talis diligentia præstanda est, qualem quisque diligentissimus pater familias suis rebus adhibet. Lex verò. 1. ff. de actionibus & obligationibus, cavet his verbis: ut, qui rem commodatam accipit, illius custodiendæ exactissimam diligentiam præstet: nec ei sufficit, addit ea ipsa lex, eandem diligentiam adhibere, quam in rebus suis adhibet, si alius diligentius custodire potuerit. Quæ exscripta sunt etiam in Imperatoriis constitutionibus, titulo, Quibus modis ex delicto contrahitur obligatio. §. item is.

Quando secundo modo res commodatur, id est, causa solius commodantis, dolus tantum præstatur ex lege, si ut certo. §. Interdum. ff. eod. tit. Verum Hostiensis lib. 3. Summæ, tit. de commodato. §. & in quantum, vult commodatarium etiam de lata culpa teneri: quandoquidem lata culpa dolo par à lege existimatur. ff. de positi. l. quod Nerva; ubi jurisconsultus & fraudem, & latam culpam agnoscit in eo, qui res alienas, non perinde custodit, ut suas; neque ad eum modum, quem hominum natura desiderat, diligens est. Sylvester, in verbo, Commodatum, q. 8. ait enendum esse quod ait Hostiensis: cujus Hostiensis iudicio, & opinione stant item reliqui Summarum scriptores. D. Antoninus, in 2. part. tit. 1. cap. 15. §. 4. Rosella, eod. tit. n. 7. Supplementum in Summa, verbo eod. Summa confessorum, lib. 2. tit. 6. q. 21. Armilla, in verbo, Commodatum, num. 8. Navarrus, in Summa, c. 17. num. 184. in recentioribus.

In tertio modo commodandi, quo utriusque consulitur commodo, non luitur nisi poena doli latæ culpæ, & levis. Lata verò culpa est negligentia quædam, quæ aut ab omnibus, aut à maiore parte vitatur hominum ejusdem generis, ordinis, vel conditionis: levis, quæ à diligentibus cavetur: levissima, quæ tantum à diligentissimis. De his verò culpis in nostris libris de contractu copiosè à nobis, & accuratè disputatum est.

Neque verò hoc loco non est perutilis Paterni observatio in cap. unicum, de

comodato, num. 10. in quolibet contractu gratia alterius tantum inito præstari oportere culpam levissimam, excepto precario: quam doctrinam sequitur etiam Paludanus in 4. dist. 15. q. 2. art. 1. & Sylvester, in verbo, Commodatum, q. 8. & Angelus, eod. tit. §. 11. & Navarrus, in Summa, cap. 17. num. 179. Quod verò is, qui scholia in Summam Angeli elimavit, scripsit, in §. 11. verbo, Commodatum, tunc ab eo, qui commodatam rem recepit & amisit, non repeti nisi ob dolum, & latam culpam, quum ei ultro commodator rem suam obtulit, haud scio, quam tutum sit; licet ipse nitatur id probare auctoritate cujusdam Doctoris, & Bartoli, de re tamen loquentis longè dissimili. Quid enim si ipse rem meam homini valde cupienti, sed petere non audenti ultro deferam, ut ea utatur? an non hic levissimam culpam præstabit, cum ob ejus unius utilitatem, nullamque meam, rem commodaverim?

Ex his, quæ adhuc constituta sunt, adjudicatio controversiæ existit. Nam cum Lucas commodatum accepit jumentum, sua tantum causa (id enim tamquam certum in quæstione ponitur) affinis fuit non solum levissimæ, sed etiam levis, & latæ culpæ. Quis enim rusticus paulò solertior, jumentum non suum, nec stabulo suo assuetum, inclusisset, non vinctum fune, nec ostio clauso? Nam bestias solutas nolle in alienis stabulis consistere, cum ratio docet, tum experientia persuadet; ipsi etiam rustici fatentur.

Solvat igitur Lucas Andræ, interemptæ bellæ integrum pretium, tum jure civili, tum jure canonico, tum conscientiæ.

QUESTIO XLIII.

DUas Lusitanorum naves Britanni adoriuntur: post diutinam pugnam in hostium potestatem veniunt, omnium Lusitanorum multorumque convectorum facta internecione: tantum puellis, puerisque nonnullis Mauris, qui mancipia Lusitanorum erant, ignotum est. Multa autem, & locuplex merx, & pretiosa supellex è Catholicorum navigiis in hæreticorum naves translata

est : quo genere onustæ ad insignem Catholicorum urbem appulsæ sunt.

Ejus civitatis patritii nonnulli cuperent nonnulla ex iis mancipiis emere. Doceri patritii voluerunt , num redempta mancipia , Baptismi Sacramento efflagitato & suscepto , si fortè aut efflagitarent , aut susciperent , aut etiam antea percepissent , manu libera asserere , & libertate donare cogerentur.

2. Ex sacris constitutionibus ita mihi visum est responderi posse. Non perinde de servis Christianorum Catholicorum , ut Judæorum & hæreticorum judicari oportere. Servi enim Christianorum beneficio Baptismi haud quaquam libertatem assequuntur , ut Sylvester , in Summa probat , verbo , Judæus , num. 5. ubi citat D. Thom. de servis Judæorum. extat Decretalis Gregor. IX. nulli Judæo , extra de Jud. quæ interpretationem habet sanctionis Gregorii Magni , dist. 54. c. fraternitatem : quæ sanctio sumpta est ex lib. 5. epistolarum , epistola 31. seu c. 132. Sic igitur Greg. IX. statuit
- ” in sua constitutione. Nulli Judæo baptiza-
- ” tum , vel baptizari volentem , emere liceat ,
- ” vel in suo servitio retinere. Quod si quem
- ” nondum ad fidem conversum causa mer-
- ” cionii emerit ; & postmodum factus sit , vel
- ” fieri desideret Christianus , datis pro eo duo-
- ” decim solidis , ab illius servitio protinus sub-
- ” trahatur. Si autem infra tres menses ipsum
- ” venalem non exposuerit ; vel ad sibi servien-
- ” dum emerit eundem ; nec ipse vendere , nec
- ” alius audeat comparare : sed nullo dato pre-
- ” tio perducatur ad præmia libertatis.

Cujus Decretalis sententia ad hæc propositiones redigi potest. Prima propositio. Judæus servum Christianum adipisci non potest ex Decretali , multorum , de Jud. & Saracenis. & ex l. Deo nobis. §. his ita C. de Episcopis & clericis. ubi his verbis loquitur Imperator. His ita dispositis repetita lege jubemus , ut nullus Judæus , vel Paganus , aut hæreticus Christianos servos habeat. Quod si inventi in tali reatu fuerint , sancimus servos omnibus modis liberos esse secundum anteriorem nostrarum legum tenorem. Quod si servus Judæi ex aliqua ejus ancilla susceptus baptizatur , statim nullo soluto pretio in libertatem vindicatur

per eandem legem , Deo nobis , & per Canonem , fraternitatem , dist. 54.

Secunda propositio. Si Judæus mereatur quovis modo servum Christianum , quod ipsum illi non permittitur , in c. 1. & extremo de Jud. protinus nullo pretio soluto efficitur liber , per Decretalem. Greg. Magni. mancipia d. 54.

Tertia propositio. Si Judæus Christiani servum , sed non Christianum , emit , per eandem Decretalem continuò fit liber , si suscipiendi Baptismi significationem conferit : ejusque rei voluntatem declaraverit.

Quarta propositio. Si mercimonii vel negotiationis causâ Judæus servum non Christianum emit , intra tres menses eum oportet vendidisse : quod si post tertium mensem inemptus est , fit liber : Nam Decretalis Greg. IX. nulli de Jud. interpretatur ; si toto illo spatio non est venditum mancipium , in suo obsequio illud retinere Judæum voluisse ; quod ei à lege non conceditur. Et est hæc præsumptio juris & de jure , quæ probationem in contrarium non admittit , inquit Hostiensis in illam Decretalem Gregor. IX. Trium verò mensium tempus inchoatur à die , quo emit Judæus , ex sententia Hostiensis , quæ communis est.

Quinta propositio. Intra trimestre hoc spatium , si veneat servus Judæi , qui velit esse Christianus , 12. solidis redimitur , hoc est , 12. aureis : sic interpretatur summam pretii Joannes Andr. & Panormit. in illam Greg. IX. Decretalem : idem Panormit. in 1. c. de Jud. admonet , mancipium , quod redimitur 12. solidis , debere esse optimum : nam si tale non esset , utique esset decessio de pretio facienda.

Sexta propositio. Si non reperiatur , quibus illis mensibus redimat mancipium , poterit se ipsum in libertatem vindicare , eleemosynæ nomine tantundem pecuniæ quærendo. Quod si redemptum fuerit , non fit servus redemptoris , sed aut reddita pari pecunia , aut obsequio ei præstito quinque annorum , libertatem recuperabit. Videto quæ à Sylvestro adferuntur , in verbo , Judæus , num. 6. & quæ à D. Thom. in 2. 2. q. 10. art. 10.

Septima. Quæ dicta sunt de servis Judæorum ,

daorum, valent etiam in servis Saraceno-
rum, ut inquit Raym. quem eo loco citat
& sequitur Sylvester: in quam item sen-
tentiam propendit D. Thom. citato loco.

5. Verum D. Thomas scribit, ab Ecclesia
non idem jus statutum esse in alios infide-
les, quod in Judæos, nisi temporali Eccle-
siæ jurisdictioni, aut ejus membris illi sub-
jecti sint. At membra Ecclesiæ sunt Reges
& Imperatores Christiani. Verum leges ci-
viles & Ecclesiasticæ sanctiones loquuntur
universè.

Octava propositio. Si intra curriculum
Illud trium mensium diceret servus velle se
esse Christianum, & circumcideretur; aut
alia nota in ejus corpore inureretur, proti-
nus evadit liber per Canonem, nulla, d.
54. & per legem Judæus, C. ne Christia-
num mancipium; quæ lex vetat, ne Ju-
dæus habere possit servum Christianum, ne-
que ex alio genere; quem si circumcidat,
statim fit liber circumcissum mancipium:
Judæus verò capitali est sententia puniendus.

Hæc verò quæ conclusa sunt de manci-
piis Judæorum, multo magis intelligenda
sunt de servis hæreticorum; qui sunt in po-
testate, atque imperio Ecclesiæ; à qua om-
ni rerum dominio privati sunt, quod ex
ea, quæ subjungetur, quæstione planius
intelligetur. Est enim sanctio postrema Greg.
IX. satis illustris, extra de hæreticis, his
» verbis perscripta. Absolutos se noverint à
» debito fidelitatis, domini, & totius obse-
» quii, quicumque lapsis manifestè in hære-
» sim, aliquo pacto, quacumque firmitate
» vallato, tenebantur adstricti. Servitutis au-
tem liberationem Panormit. in eam Decre-
tal. numer. 2. ex sententia Doctorum tri-
butam esse ait etiam servis, & libertis hæ-
reticorum.

Quæstioni igitur propositæ respondemus,
à Christianis non posse de hæreticis Britan-
nis mancipia illa emi. Primum; Quia re-
rum suarum hæretici, & præsertim servo-
rum, dominium non habent, neque jus
alienandi. Deinde; quia furtivæ sunt, id est,
legitimis dominis ereptæ: quare ad occiso-
rum heredes verè pertinent. Postremò; quia
Baptismum petierunt intra tres illos menses
venditioni à lege præfinitos: quare libertati
restitui sunt.

QUÆSTIO XLIV.

De solutionibus.

Pecuniæ æstimationem sæpenumero com-
mutari seu voluntate Principis, seu Tra-
pezitarum consensu, seu, quod ipsa tem-
poris intervallo, aut materia, aut pondere,
aut re utraque fieri solet deterior, prorsus
est concedendum. Illud verò cognitione per-
quam dignam quæstionem habet: num is,
qui ex contractu, vel quasi ex contractu,
pœnæ maleficii ab judice irrogata, aut ex
mandato, & benignitate principis, aut ex
testamento solvere pecuniam debet, credito-
ri, recentis pecuniæ solutione, ejusve æsti-
matione satisfaciatur, an ea, sive illius æsti-
matione, quam tempore contractus testa-
menti, mandati, inflictæque pœnæ, seu ir-
rogatæ mulctæ jam habebat.

Quotidiana est hæc, & mirè jactata,
quæstio; quæ non paucorum ad hanc diem
exercuit ingenia: de qua scripserunt sacra-
rum sanctionum interpretes, in cap. quan-
to, de jurejurando, & in cap. olim, & in
cap. cum Canonicis de censibus, Legum
verò explanatores in l. Paulus respondit. ff.
de solutionibus. & in l. in minorum. C. in
quibus causis in integ. rest. Speculator par-
te 3. lib. 4. partic. 3. de obligationibus, &
solutionibus §. nunc aliqua. Panormitanus,
Hostiensis, Joannes Andr. Butrius, & alii,
in cap. quanto, de jurejur. Bartolus, in l.
Paulus respondit. ff. de solut. Covarruvias
de collatione numismatum, cap. 7. §. uni-
co. Sotus in 6. de justitia & jure q. 1. art. 2.
Joannes Medina. C. de rebus restituendis,
q. postrema Rosella, in verbo, Restitutio,
§. §. 5. Sylvester in verbo, Solutio. Ange-
lus eodem tit. Tabiena, in verbo, Pecunia.
Navarrus, in manuali, cap. 17. nu. 294.
Ex horum commentariis & disputationibus
ipsi seligemus, quæ tum rationi tum plu-
rium Doctorum sensui magis sunt consen-
tanea: quæ partim in problemata, partim
in propositiones partiri libuit.

Primum igitur problema constituatur in 2.
contractu mutui. An ei, qui pecuniam cre-

didit, si decreto Principis illius minuatur æstimatio, is, qui sumpsit mutuam, satis creditori faciat, repræsentatione pecuniæ talis, qualem accepit in pondere, materia intrinsecæque bonitate, an potius sit necesse, aut novam, cujus major est æstimatio, reddere; aut veterem solvere: cujus æstimatio auctoritate Principis facta est minor, sed intrinsecam bonitatem non amisit. Navarrus, in Summa, cap. 17. num. 294. pugnat, satis esse reddere pecuniam in eadem forma, & metallo: intellige, quæ probitate æquet acceptam: eandemque sententiam Bartolo assignat; quem ait communiter receptum esse. Panormitanus, in cap. quanto, de jurejur. ejusdem opinionis patronos profert Petrum, & Cynum. in l. in minorum. C. in quibus causis in integ. rest. nec non Hostiensem.

Tres hujus opinionis haud leves rationes occurrunt. Prima est apud Butrium, in illud, cap. quanto, de jurejur. num. 10. In obligationibus, quæ re contrahuntur (verba sunt ejus) in consistentibus in numero, pondere, mensura, res ipsa, & bonitas rei designat, ad quod contrahatur obligatio. Unde sufficit in eadem substantiali bonitate rem reddi, licet varietur extrinseca æstimatio. Constat autem, mutuum, depositum, commodatum, ex eo contractuum esse genere, in quibus res ipsa declarat, in quo & quanto contracta sit obligatio.

Secunda ratio: Licet pecunia sit pretium; tamen in mutuo non traditur ut pretium: nam ut pretium adhibetur tantum in contractu venditionis & emptionis: ad cujus contractus propriam intimamque naturam spectat merx, & pretium, verusque animus vendendi, atque emendi. Igitur quamvis varietatem passa sit pecunia ut pretium, tamen ut res contractui mutui accommodata, non est passa.

Tertia ratio. Hac una re, licet non sola, mutuum à contractu permutationis maxime differt; quod in permutatione necesse est res permutatas numero differre; cum nihil secum ipsum commutari queat: at in mutuo potest res eadem numero reddi. Ut si mihi centum mutuos dedisti nummos aureos, nec his sum usus, possum tibi prorsus eisdem red-

dere: ergo hoc jus reddendi eisdem non amittitur, quia principis jussu eorum est immutata æstimatio. Quod igitur licet in pecunia mutua, qua non sum usus, cur non liceat in ea, quæ par est illi in materia, pondere, & bonitate intrinseca?

Neque verò de pecunia, lege principis diminuta, id tantum sentiunt superiores Doctores, sed etiam de interdicta, ac prorsus repudiata. Namque eadem rationes in utramque pecuniam valent.

Sed tamen ad contrariam sententiam abierunt hi. Butrius in cap. quanto, de jurejur. num. 12. ubi ait, in æstimatione pecuniæ mutuæ non spectandum esse tempus, quo contractum est mutuum, sed tempus, quo petitur. Panormitanus in commentario, cap. quanto, de jurejur. num. 12. cum Butrii sententiam conjungit: facitque ejusdem opinionis adscriptores Speculatorem in tit. de solutionibus, & Joannem Andream in addit. Panormitano assensisse videntur Summarum scriptores. Rosella, in verbo, Restitutio, §. 5. Angelus, in verbo, Solutio, §. 2. Sylvester, eod. tit. Tabienfis, in verbo, Pecunia. Sotus solam hanc sententiam secundam putat veram in 6. de just. & jur. q. 1. art. 2. Medina, in C. de reb. quæst. ult. §. est itaque in summa, corollario 2. Ad hanc ipsam propendet Covarruvias in tract. de collat. numis. c. 7. §. unico, num. 3. sed tamen Sylvester, in verbo, Usura, l. q. 14. hac exceptione sententiam temperavit; ut, quando est anceps eventus, seu periculum accessionis & decessionis, solvi possit pecunia æstimatione par ei quæ data fuit: æstimationem intelligit intrinsecam, quamvis minus majusve pretium quopiam casu invenerit.

Hujusque moderationis auctores laudat Sylvester, Ancaranum, in cap. Usurarum, eodem tit. lib. 6. & Joan. Cald. in cap. fin. eod. tit. & Rod. Quam exceptionem Joannes Medina probat: improbat Sotus citatis locis.

Hujus opinionis fundamenta præcipua duo sunt. Unum est, quod ejus patroni auctoritate legitima impositam æstimationem pecuniæ, seu monetæ, rentur ad ejus substantiam pertinere; ut pecunia est, & ut moneta est; quare æstimatione mutata sub-

stantiam monetæ immutari contendunt. Alterum fundamentum est : quod nonnullarum provinciarum consuetudo id ipsum custodit : nam generali Hispaniarum consuetudine servari scribit eruditus Theologus nostræ societatis Ludovicus Molina de contractibus tractatu 2. disput. 312.

Verumenim & auctoritate legum, quibus de reddendo mutuo cavetur, & vi argumentorum prior apud me præponderat sententia. Neque enim satis firmum illud videtur, quod à posterioris sententiæ auctoribus adfertur : ad substantiam pecuniæ pertinere æstimationem eam, quæ ex voluntate principis apta est. Sic enim fieret, pecuniam aut esse ens rationis, aut magis esse ens rationis, quàm reale : & cùm extrema commerciorum, quæ sunt entia realia, debeant per se esse realia, in commerciis, ad quæ sumitur pecunia, sequeretur, pecuniæ extremum, non esse reale : nam ex posteriore sententia pecunia non evadit extremum nisi arbitraria principis æstimatione : at principis arbitrium relatum ad pecuniam, ut metallum est, est quid omnino adventitium, & extrinsecum, & ens rationis.

Quare dicendum videtur, decreto principis cùm forma publica imprimitur monetæ, ei que pretium statuitur, non gigni propriè valorem monetæ, sed illum ostendi, ac sanciri.

Itaque Antonius Butrius, in cap. quanto, de jurejur. num. 10. in ea sententia jurisconsultos esse affirmat ; si licita justaque pecunia futura est, eam tanti debere esse in metallo, quanti in moneta, seu pecunia.

Quare Hostiensis, Joan. Andr. & Butrius, in c. quanto, de jurejur. negant, si ne populi consensu à Principe statui posse, ut pecunia, quæ à prioris justitia & pondere recessit, perinde recipiatur, ut prior, ac vetus : nec potest nisi intra Principis regnum seu jurisdictionem distrahi, ex eorum doctorum sensu.

Ad hæc ; quod isti dicunt secundæ opinionis defensores, locum habere potest in pecunia, quum redditur tamquam alterius rei pretium : non cùm redditur mutui nomine sumpta : multoque id verius erit, cùm redditur tamquam locata, vel deposita : nam

hac ratione semper fuit in locantis ac deponentis dominio : isque ejus pericula vel damna debuit agnoscere : dummodo is, cui est locata, vel apud quem est deposita, extra eam culpam sit, quæ ex contactu locationis aut depositi præstanda foret.

Secundum problema. Sicut theorema est ³¹ apud doctores minimè dubium, mutuacionem monetæ post moram nocere debitori in pecunia majore, quæ minore æstimari solet : ita problema est, num in minima etiam noceat, quæ alia æstimari nequit. Bartolus, in l. Paulus respondit. ff. de solut. num. 7. & 8. negat immutationem parvæ monetæ, ad quam æstimandam major non adhibetur, obesse moroso debitori. Covarruvias in tractatu de collat. numismatum cap. 7. §. unico, conclus. 5. exceptionem hanc Bartoli scribit communiter sequi doctores. Verùm Bartolo contradicit Antonius Butrius in caput quanto, de jurejur. num. 10. & Panormit. in idem cap. num. 12. cum quo scriptores Summarum præcipui sentiunt. Adde Imolam, & ipsum Covarruviam.

Quamvis enim unus verbi causa obolus, seu quadrans ; majore moneta æstimari nequeat ; multi tamen quadrantes, seu oboli æstimari possunt. Nam & asse argenteo æstimantur quinque quadrantes ærei ; & drachma argentea, seu denario argenteo, sive julio, æstimantur oboli quinquaginta. Ad hæc, si de damno creditoris cavere debet debitor, cur si damnum ob mutationem parvæ monetæ seu minimæ culpa debitoris sensurus est creditor, non illud præstabit is qui debet ?

Hæc dici possunt contra Bartolum ; in cuius opinione, qui ei adversantur, subtilitatem agnoscunt : mihi verò in ea etiam se se ostendit veritas. Duo enim de minuta moneta, qua non est alia minutior, affirmat Bartolus. Alterum est, ea æstimari majorem, ipsam non æstimari alia. Alterum, illius mutationem moroso debitori non obesse. Utrumque verum apparet.

Primum idcirco verum est : quoniam minima pecunia ceteræ tum aureæ, tum argenteæ tum etiam æreæ, si ea non est minima, mensura est : convenit autem mensuræ esse minimam, ut docent Philosophi :

ita Aristot. in 10. Metaphys. text. 3. mensuram definivit id esse, *Quo primo unumquodque cognoscitur, & cui non videtur esse auferendum, aut addendum*, & in 2. de celo tex. 28. *mensuram in unoquoque dicit id esse quod est minimum.*

Quocirca ab hujus sententiæ adversariis minus rectè dici videtur: quamvis unus obolus æstimari alia pecunia nequeat posse plures, exempli causa, quinque asse argenteo: neque enim quinque oboli æstimantur asse; sed ii assem æstimant. Neque verò aut assis, aut denarius argenteus inventus est, ut æstimet quadrantes: sed ut illis æstimetur, est enim in quadrantibus æstimatio dimetiens: in majore autem pecunia æstimatio dimensa. Hinc fit, ut alterum Bartoli non recedat à vero, estque cum primo connexum. Cum enim loquatur problema de mutatione monetæ extrinseca: cujus auctor est principis arbitratus, qui minuit, augetque pecuniam: nimirum ejusmodi varietas solet in moneta majore contingere, quæ modò majoris, modò minoris est pretii: in minima non videtur posse contingere; cujus non solet minor accidere æstimatio; ceteroqui non esset minima. In hoc autem secundo problemate disputatur propriè, cum voluntate principis hic minuitur pecunia, ut post moram ea res damno futura sit debitori. Hæc dici possunt pro Bartolo, qui illud quoque admonet.

» Quando est cuipiam fraudi sua mora sol-
» vendi, non teneri, ut is loquitur, de in-
» teresse, quod consistit in lucro: sed de eo,
» quod consistit in damno, ex lege si sterilis.
§. cui per venditorem de act. empt. quod
ejus admonitum, cum recentium Theolo-
gorum præceptionibus parum congruit: qui
de utroque damno solliciti sunt.

4. Tertium problema. In pœnis à statuto cuipiam delicto irrogatis, quæ pecunia solvenda sit, eâne, quæ tempore statuti vulgo usurpabatur, an ea potius, quæ tempore solutionis reperitur, nulla habita ratione pecuniæ veteris, sed novæ quæ illi successit, non liquet inter omnes. Panormitanus in cap. quanto, de jurejur. potius credit deberi multam in eo pecuniæ genere quæ tempore statuti usum æstimationemque habebat. At Speculator par. 3, lib. 4. partic. 3. de

obligationibus & solutionibus. §. nunc aliqua, secus existimavit. In salariis, inquit, & pœnis attenditur currens moneta de præsentī: in contractibus, quæ currebat tempore contractus. Butrius in cap. quanto, de jurejur. in sententia hæret Speculatoris, num. 14. commentarii. Sylvester, in verbo, Solutio, q. 2. dicto 3. ad opinionem Speculatoris aggregat Zen. in Clem. 2. de Decimis. & Joan. in eandem. Ipse verò, & Angelus, in verbo, Solutio, num. 2. & Tabiensis, in verbo, Pecunia, stant in hac parte à Speculatore: cujus est sine dubio æquior opinio. mitius enim non severius interpretandæ sunt pœnæ, præsertim pecuniariæ. Verum enim idem Sylvester sequens eundem Panormitanum, quum judex multa multat reum, pecuniam deberi ait tantæ æstimationis, quantæ erat quo tempore lata est sententia: atque ex sententia Oldradi istud ipsum observari vult in arbitratorum præcepto.

Subjiciamus nunc propositiones. Prima §. propositio. Creditor debet monetam, quamvis non sit ejusdem generis, recipere à debitore: cum ex diversitate non est sensurus incommodum: & hanc doctores aiunt nonnullarum civitatum esse consuetudinem; cui parendum est. Sic Bartolus in l. Paulus respondit. ff. de solut. numer. 3. & 4. sic Butrius, in caput quanto, de jurejur. numer. 13. sic in idem cap. Panormitanus, num. 14. sic Covarruvias, in tract. de collar. numismatum, cap. 7. §. unico, concl. 1. ubi ait, id consuetudine receptum esse, quamvis obligatio in certa monetæ specie contracta sit: probatque eorundem trium auctoritate doctorum, addens Imolam. Hæc propositio interpretationem habet duarum legum: Unius, quæ 2. est. ff. si certum petatur: quæ cavet his verbis: Aliud pro alio invito creditore solvi non potest. Alterius. ff. de solut. Paulus respondit. est enim his verbis in ea lege. Paulus respondit, creditorem non esse cogendum in aliam formam nummos accipere, si ex ea re damnum aliquid passurus sit: & quidem posterior lex est prioris interpretatio.

Quod prima hæc propositio affirmat, magna æquitate introductum est. Fieri enim

potest, ut species pecuniæ, quæ mutua accepta est, aut alio nomine solvenda, vel inveniri, vel haberi non possit à debitore: sine dubio tunc voluntate iusta debet creditor alia specie pecuniæ esse contentus: si nihil is damni accepturus est.

6. Secunda propositio. Quum verbi causa solvendum est in libra: & hæc tam in uno genere quàm in altero usurpari solet; solvetur in eo genere, quod consuetudine contrahentium valuit. Ita Butrius, in cap. quanto de jurejurando, ex sententia Bartoli.

7. Tertia propositio. Obligatio solvendi certam pecuniæ quantitatem in certa nummorum specie, nulla constituta illorum æstimatione, intelligitur in eo genere solvenda, quod viget tempore solutionis. Propositionem hanc à Bartolo, & ab omnibus approbati testis est Covarruvias in eo tract. de collat. num. cap. 7. §. unico, concl. 8.

8. Quarta propositio. In contractibus & actionibus haud absimilibus, cum centum libræ traduntur in florenis, id agitur; ut illi floreni numquam pluris minorisve æstimentur: venditque centum libris videantur; ergo semper satis erit reddi centum libras, est Bartoli, in l. Paulus respondit num. 10. Covarr. communem affirmat hanc esse opinionem in eod. tract. & cap. concl. 9.

9. Quinta propositio. Si moneta ejecta est; quia intrinseca ejus bonitas mutata est sive in materia, sive in pondere, servata æstimatione antiquæ solvetur recens, ut ejus æquetur bonitas. Probat hanc Covarr. auctoritate legum, & Doctorum, & communem ait esse sententiam in illo ipso tractatu, concl. 3. A qua tamen sententia nonnullos refert recessisse: nominat autem Lugdunensem, id est, impium Molinæum, cui placet satisfieri posse pecunia, quæ facta est deterior, dummodo maneat idem pretium & æstimatione. Verum qua ratione est ejecta, si manet eadem æstimatione? & si facta est materia, & pondere deterior, quæ potest perseverare idem pretium? nisi fortè extrinsecus quia Princeps non quidquam in moneta innovavit.

10. Sexta propositio quintæ affinis. Cum pecunia prorsus est reprobata, nova solvenda, Butrius in cap. quanto, de jurejur. num. 12.

citans Bartolum: nec secus licet hac de re existimare.

Septima. Cum extrinsecus, puta voluntate principis minorem pecunia nacta est æstimationem, id nocet creditori ex communi sententia Doctorum, ut inquit Butrius, in commentario cap. quanto, de jurejur. num. 12. casu 3. Verum ipse cum Odoff. contendit reddi pecuniam debere sive novam, sive veterem, retenta æstimatione antiquæ: quia sicut cum est rejecta omnino, solutio fit ad æstimationem antiquæ: ita cum est ex parte reprobata, Quare non nocebit creditori.

Fallax argumentatio: nam prorsus reprobata non habet usum in commerciis: at ea de qua est septima propositio, habet, & æquat res omnes, quæ in commutatione civili consistunt. Butrii tamen sententia placet in contractu mutui.

Octava. Pensiones, & census in meliore pecunia, qua illorum institutionem consecuta est, minimè debentur: sed in ea, quæ erat quo tempore instituebantur, aut illius æstimatione. Id firmum est jus atque decretum duorum summorum Pontificum, Innocentii inquam III. in sua Decretali, quæ incipit, olim causam, de censibus. Quare extrema Glossa ejus Decretalis, de solutioni universè loquens, inquit: Ad antiquam monetam, & mensuram antiquam facienda est solutio, licet nova sit melior: probat ex cap. quanto de jurejur & ex cap. cum canonicis, de censibus. Idem inquit Glossa, si moneta minor esset nunc in usu, quia solvere debet æstimationem antiquæ.

Verum Gregorii IX. Decretalis, cum canonicis, de censibus, habet exploratum jus, in qua propriè, de pensione loquitur his verbis: Cum canonicis majoris Ecclesiæ quamdam summam pecuniæ pro pensione Ecclesiæ tuæ debitam aliquot annis persolveris: & iidem summam illam ex integro de meliore moneta exigant sibi solvi; tibi damus nostris litteris in mandatis, ut canonicos illos solutione prioris pecuniæ; vel si non sit in usu, æstimatione pensionis antiquæ facias manere contentos. Hæc est tota Decretalis.

Nona propositio. In testamentis ratio ducitur ejus pecuniæ, quæ versabatur in civi-

libus commutationibus, quo tempore testamentum condebatur: ut placet iis, à quibus hæc subtilius differuntur.

Confirmant præpositionem ex l. uxorem, §. testamento. ff. de leg. 3. & ita inquit Sylvester, in verbo solutio, q. 2. consuluit Oldradus, & sequitur Petrus de Anc. in d. c. olim, & Joan. Andr. in addit. ad Speculum, & Panormitanus in d. cap. quanto.

Decima. Si legantur centum aurei seu floreni, quorum tempore testamenti minor est æstimatio, major autem tempore solutionis, tempus solutionis attendendum esse ait in eodem loco Sylvester ex sententia Ludovici Rom. id probantis ex l. cum certum. ff. de aur. & arg. leg. Verùm ipse suaderem spectandum esse animum legantis, si aut certa, aut probabili conjectura perspicui possit: & genus legati, sit ne pium, an profanum: nam pio multò magis quàm profano favendum est.

Undecima. Si princeps, vel alius dominus per gratiam beneficii mandat cuiquam solvi in annos singulos centum florenos, si is ignorabat monetæ æstimationem, solvetur ea, quæ tempus solutionis comitatur, non quæ tempus mandati committabatur: secus dicendum, si pretium monetæ non erat principi seu domino ignoratum. Butrius in cap. quanto, de jurejur. num. 12. à quo citantur Gulielmus de monte Lauduno, Paulus & Speculator: quam sententiam principes Magistri casuum conscientie sequuntur.

Duodecima propositio. Pecuniæ, quæ fugientem & vagam prope in singulos dies solita est habere æstimationem, modò majorem, modò minorem; non solet ratio haberi in solutionibus; nec à creditoribus recusari potest.

Videtur hæc propositio fermè omnium probata consensu, uti Bartoli in l. Paulus respondit. ff. de solut. num. 9. commentarii: uti Butrii, in cap. quanto, de jurejur. num. 12. casu 4. uti Panormitani, in idem cap. num. 10. cui assentiuntur Conscientiæ questionum disceptatores, Angelus, Sylvester, Joan. Tab. locis suprà indicatis: testisque est Panormitanus opinionem hanc esse communem.

Verùm, si mutatio esset perpetua; cuius causa non in materiæ, aut ponderis vitio sed in principis voluntate consisteret, creditori noceret ex sententia Bartoli, & Hostiensis: à quibus Butrius dissidet: præsertim cum mutatio accidit in parte, cum non sit interdicta moneta: hoc enim tempore non vult nocere creditori, ut in septima propositione ostensum est: refert enim æstimationem, & jus solvendi, ad pecuniam, quæ usum habebat tempore contractus.

Hæc Butrii sententia magis placuisse videtur Panormitano in cap. quanto, de jurejur. Sylvester adjungit ad hos Oldradum & Feder. in l. in minorum: C. in quibus caus. in integ. restit. Atque hæc sententia magis probata videtur esse nostris summarum scriptoribus.

FINIS LIBRI TERTII.

LIBER QUARTUS.

DE CRIMINIBUS ET CRIMINOSIS.

Q U E S T I O I.

I. Hæreticus omnia sua bona tribus millibus aureorum nummum vendit Mercurio, ea conditione: ut, si fiscus vendicare volet, illi restituat. Quæsitum est à nonnullis; an is contractus valeat.

Valere arbitrati sunt Sylvester, in verbo, Hæreticus, num. 14. & Franciscus Victoria, in quinta relectione de Indis, propositione quinta: quorum uterque non solum cum certissimarum legum, & sacrarum sanctionum auctoritate, & cum communi Doctorum cœtu, sed secum ipse mirè configit. Nam Sylvester, in illo ipso, num. 14, scribit, non magis ante condemnationem, quàm post, ab hæretico bona sua alienari posse: sed post, nulla ratione potest alienare: ergo neque ante. Quemadmodum enim post condemnationem non est dominus hæreticus bonorum, quæ possidet, ita neque ante; dominus inquam eum jure alienandi: nam cum jure utendi non negamus esse dominum: licet à nonnullis id quoque negatum sit. Sed turpius Victoria, quæ affirmavit, evertit. Nam in ea propositione quinta pugnat, jure conscientiae suorum bonorum esse dominum hæreticum; illaque non solum oneroso, sed gratuito etiam titulo alienare posse, puta donando, legando: id quod cum is, quæ paullo antè posuerat, nulla ratione congruit.

Tertia enim propositio ejus hæc fuit. Hæreticus à die commissi criminis incurrit confiscationem bonorum: ita tenent communiter Doctores, & est determinatio directorii lib. 3. tit. 9. & in summa Baptistana in verbo, absolutio, §. 19. & videtur definitum in illo cap. cum secundum leges, & in d. l. 4. C. de hæret. & in coroll. 2. quartæ propositionis. Secundò sequitur, quod venditiones, donationes, & omnis alia alienatio bonorum à die commissi criminis sunt invalidæ. Itaque facta condemnatione omnes rescinduntur à fisco: & bona capiuntur ab eodem fisco etiam pretio non restituto emptoribus. Et hæc est omnium, & nominatim Panormit. Ubi supra, & patet ex d. l. 4. C. de ret. Hæc totidem verbis Victoria, ut non major illi nobiscum quàm secum fuerit dissensio.

Sed totius causæ cardo hic unus est 2. utrum hæreticus dominum suorum bonorum in foro conscientiae retineat ante judicis condemnationem. Illum non retinere, auctoritate legum, & sacrarum Canonum, & penè omnium Doctorum testimonio, obtinebimus. Alex. IV. in Decret. quicumque, §. extremo, emancipationem filii à patre hæretico factam, antequam ejus hæresis patefacta esset, & ab judice condemnata, irritam esse decernit: quoniam jam filii erant sui juris, & extra potesta-

tem patriam. Nullius, inquit Pontifex;
volumus esse momenti, veluti factam de
hominibus sui juris, cum dignum sit, ut
propter atrocitatem delicti, filii esse in pa-
rentum hereticorum desierint potestate: er-
go ante sententiam iudicis pater hæreticus
amiserat jus & dominium in liberos: quan-
tò igitur magis dominium cæterarum rerum,
ut agrorum, domorum, amittere debet:
quandoquidem horum bonorum dominium
civile existimatur, at in liberos est naturale
& divinum. Itaque Glossa explanans ver-
bum illud, desierint: Nota ergo inquit,
quòd crimen hæresis paternum, etiam an-
tequam per Ecclesiam fuerit declaratum, li-
berat à patria potestate filium.

3. Quod unum argumentum vim meo qui-
dem animo pernecessariam habet persuaden-
di. Et Gregorius IX. in Decretali postrema
de hæret. ab omnis obsequii & fidelitatis de-
bito absolvit eos, qui tenebantur astricti ei
qui manifestè in hæresim lapsus est: ubi
Glossa ait, eos qui proposita pœna aliquid
solvere hæretico, de quo est in ea Decreta-
li, debebant, non incidere in penam, si
non solvunt? ergo talis hæreticus etiam an-
te sententiam amittit jus & dominium in
suos servos, in feudatarios, & alios.

Bonifacius VIII. in sanctione, Ut inqui-
sitionis, §. postremo, de hæret. lib. 6.
comparat crimen hæresiscum nonnullis aliis,
quæ jure civili coercantur: in quibus est
crimen læsæ majestatis. Itaque hereticorum
bona ipso jure fisco addicit: ubi Glossa, In-
telligo ipso jure confiscata à tempore com-
missi criminis, in tantum, quòd vendican-
tur ipsa bona per officium vel fiscum, de
manibus possessoris, nullo dato pretio per
quotcumque manus transierint: quod non
facere posset fiscus, si eorum bonorum do-
minus fuisset hæreticus, & jure ea alienare
potuisset. Et Alex. IV. in c. accusatus, §.
in eo verò casu, lib. 6. statuit ut etiam post
mortem hæretici, ejus bona fiscus adipisca-
tur. Nam inquit Glossa, Ex quo lapsus est
in hæresim, perdidit omnia bona sua: &
fiscus incepit esse dominus. Non secus Pa-
normit. scribit in cap. extremum, de hæret.
& reliqui in illam Decretalem Alexandri.

4. Accedit eòdem hæc firmissima ratio. De-

cretalis, Cum secundum leges, de hæret.
6. non vult, hæreticorum qui divinæ Maje-
statis rei sunt, minores esse pœnas, quam
eorum qui rei sunt majestatis humanæ: sed
qui humanam lædunt majestatem, domi-
nium bonorum suorum, & jus alienandi an-
te iudicis sententiam amittunt: ergo etiam
hæretici.

Minor syllogismi propositio probatur ex
duabus legibus perspicuis. Prior est, lex,
quisquis, §. dotes, C. ad legem Juliam
majestatis, sibi est his verbis: Donationes, &
quarumlibet postremò rerum alienationes, &
quas ex eo tempore, qualibet fraude, vel ju-
re factas esse constiterit, ex quo primùm
memorati de ineunda factione ac societate
cogitaverint, nullius statuimus esse momen-
ti: ergo nec ullius erunt momenti alienatio-
nes ab hæreticis factæ: & in lege postrema,
eod. tit. Et divus Severus & Antoninus res-
cripserunt: Ex quo quis tale crimen con-
traxerit, neque alienare, neque manu mit-
tere eum posse: nec ei jureolvere debito-
rem magnus Antoninus rescripsit. Eodem
adjungitur. Quòd non minor est vis & au-
toritas legis in ulciscendis criminibus, quam
iudicis: sed judex sua sententia eripit do-
minia rerum: ergo etiam lex id ipsum facit
ante sententiam iudicis, si id vult facere:
quod voluisse in crimine hæresis Ecclesiam
facere, liquet ex ejus legibus.

Quid? Gregorius XIII. cuncta bona
eorum, qui homicidis & postscriptis favent,
nōne ipso facto addicit cameræ Apostoli-
licæ absque ulla declaratione aut iudicis sen-
tentia, vel decreto, vel quapiam alia sol-
lemnitate, ut planum est ex ejus constitutio-
ne, quæ incipit: Tanta, tamque horrenda?
Quam Gregorianam constitutionem confir-
mavit Xistus V. constitutione sua, quæ in-
cipit, Hoc nostri.

Conjunctis sententiis hoc ipsum docue-
runt; & sacrorum Canonum, & Theo-
logiæ Magistri. Sententias Glossæ jam indi-
cavimus, & Panormitani. Archidiaconus
in Decretalem, Cum secundum leges, in
verbo, Confiscata: Unde, inquit, dico,
quòd donatio, seu alienatio facta per hære-
ticum, ante condemnationem non tenet.
Ancharanus in eamd. Decret. planè idem,
quod

quod Archidiaconus. Multos alios videto apud Castrum in 2. de potest. legis pœnalis, à cap. 5. ad 11. in numer. 5. & 11. coniectos.

Venio ad Theologos. Alphonsus pro hac sententia acrius quam omnes alii dimicavit citato loco. Corradus idem defenderat antè, in tract. 1. de contractibus, q. 7. conc. 2. & 3. Directorium, l. 3. tit. 9. Rosella, in verbo, Hæreticus, num. 7. & in verbo, Absolutio, num. 19. Tabiena, in verbo, Hæreticus, num. 5. Sotus in 1. l. de iustit. & iur. q. 6. artic. 6. solut. 2. concedit hæretico dominium possessionis, sed non alienationis. Secundo, inquit, nihil repugnabo, si quis dicat ab illo articulo (intelligit articulum commissi criminis) amissum esse dominium; dummodò hoc non negetur, quin iure fuerit hæretico permessa possessio, ab alienatione tamen cohibita: & Medina in C. de rebus restituendis, q. 1. col. penult. apertè fatetur, hæreticum ob delictum amittere dominium rerum suarum, & jus alienandi ante sententiam declarativam; quamvis illa retinere possit.

6. Quare propositæ à principio quæstioni respondendum est, illum hæreticum non potuisse ea conditione sua bona vendere: quia, quæ nostra non sunt, non possumus ullo modo alteri tradere. Quod si Sylvester secus sensit, malè sensit: & Bartolo imposuit, quod is in suis scriptis non posuit, præsertim in commentario ejus legis de donationibus, cujus Sylvester meminit. Verba legis hæc sunt: Post capitale crimen donationes factæ valent ex constitutione divorum Severi & Antonini; nisi condemnatio secuta sit. In primis Glossa & Bartolus excipiunt crimen majestatis: & in num. 12. illius commentarii, Post commissum, inquit, delictum ante accusationem sunt quædam delicta, propter quæ statim ipso jure sunt publica bona, & citat Decretalem, cum secundum leges, de hæret. lib. 6. & statim subjungit: & tunc non valet donatio vel alienatio, quia non habet dominium, cum statim amiserit.

Quædam sunt delicta, in quibus licet dominium non perdat statim, interdicitur ipso jure administratio: & tunc non potest

alienare: fallit in alienatione necessaria, ut l. reos de solut. & in l. alienationes, fam. ercisc. & l. peto. §. prædium de leg. ij: & num. 17. commentarii solutionem à reo factam creditori ait valere: quia exequitur, quod esset fisci exequi: quia licet, inquit Bart. bona transferantur in fiscum, transeunt cum onere: præferuntur enim creditores fisco; ut probat rectè Sylvest. in verbo, Pœnæ, num. 18. auctoritate & ratione: nam fiscus agit de lucro captando, creditor autem de damno evitando: titulus autem damni evitandi est potior quàm lucri captandi; nec umquam Bartolus probavit venditionem illam appposita conditione, quam invenit Sylvester.

Fatentur tamen Doctores, hæretico relinqui suorum bonorum possessionem & usum, ante sententiam judicis; neque à principibus posse illius bona occupari antequam ab Ecclesiastico judice lata sententia fuerit, ex illa sanctione, Cum secundum, de hæret. lib. 6. Verum non hinc inferri potest, ut rectè inquit Alphons. Castrus, penes hæreticum esse dominium bonorum; cum res longè sint diversæ possessio rei, & dominium. Nam possum ego rei meæ tribuere tibi possessionem, atque etiam administrationem sine dominio: sicut pupillus habet dominium, & caret administratione. Hæretico igitur conceditur possessio suorum bonorum, & jus illis utendi ante condemnationem, alienandi non item.

Dices ergo, malæ fidei possessores sunt tam multi, qui in hæreticorum provinciis negotiantur cum hæreticis; illisque suas res Catholici vendunt: & de hæreticis illorum bona mercantur.

Respondeo, tacito consensu eorum, ad quos bona spectant hæreticorum, & benignitate quadam fieri Ecclesiæ, ut bona, quæ Ecclesia consequi non potest, ad Catholicos potius perveniant, quàm in peculio maneant hæreticorum.

Quocirca Innocent. IV. Perusiæ cum esset, constitutionem edidit, qua suarum provinciarum intra Italiam Rectoribus præcipit; ut nullum patiantur hæreticum intra suæ ditionis fines esse: cunctisque potestatem facit hæreticos capiendi, spoliandique

fuis bonis, quæ à capientibus & spoliantibus pleno jure acquiruntur. Viden', ut Rom. Pontifex hæreticorum bona, quæ ad illum pertinent, largiatur cæteris Catholicis, à quibus illi spoliantur? quam constitutionem Alexan. IV. & Clement IV. confirmaverunt?

QUÆSTIO II.

1. **Q**uidam septem ipsos annos in convictu hæreticorum fuit: eorum impiæ doctrinæ mortiferum venenum obbibit; octo ad hinc annis se rursus in Catholicorum castra recepit; sed virus haustum palam numquam evomuit; neque se cum Ecclesia quam offendit, in gratiam restituit, eo modo quem suis ipsa legibus præscribit. Hic tempore jubilæi, ad pœnitentiæ sacramentum accedit: quærit sacerdos quid cum hoc homine agendum sit.

2. Respondi, huic misero esse publicæ pœnitentiæ & reconciliationis signa necessaria: ut Episcopi arbitrio nefarios errores detestetur, & impia dogmata ejuret; ut se in Catholicæ fidei veritate mansurum esse, scripto spondeat: idque publicè vel privatè faciendum est, prout crimen publicum vel occultum fuit. Et quia hæreticus est ipso jure excommunicatus, cum jurejurando, psalmo, misere, & verberare, absolvetur; pœnæque digna multabitur. Hæc enim & jus Pontificum edicit, & ejusdem juris interpretes docent; à quibus dissentire non licet. Vide Sylvestrum in verbo hæresis, 1. q. 13. seu num. 19. & Angelum in verbo, Hæreticus, num. 26. quorum uterque in munere sacre inquisitionis fungendo est egregiè sapienterque versatus. Neque verò est eorum error ullo pacto ferendus, qui censent, eorum inimicitias, quas cum Ecclesia apertas gesserunt, etiam si palam eas non deposuerint, sacramentali posse absoluteione extinguï.

Exitiosa est hæc inscitia, & animorum pernicies. Illud enim hominum genus utriusque fori reconciliatione eget, tum publici, & non sacramentalis; tum occulti, & sacramentalis; illiusque reconciliatio hujus

Quæst. II. & III.

reconciliationi antecedit: loquimur de iis, qui censura publica vel scelere publico sunt irretiti.

QUÆSTIO III.

Ignara quædam muliercula, concionato-
ri ac Theologo narravit, suæ genti munus concessum esse divinitus, ut quivis ex eadem familia cuivis morbo mederi possit; ea divi Joannis Evangelii parte recitata, quæ ab sacerdotibus quotidie ad aram in templis, clara voce, perfecta re sacra, dici solet; atque ægrotanti frusto dato è placentula, quæ est ex farina confecta, rore confersa, qui sit sancti Joannis Baptistæ natali nocte collectus. Ideo hæc narrabat mulier, ut sciret, licerétne sibi, hac suis, hac ratione curandi morbos, sine crimine uti. Concionator ille licere respondit.

Quo de genere cum meam concionator sententiam exquireret, demonstravi istud curandi artificium totum esse superstitiosum, ab improbo dæmone excogitatum, & illi familiæ traditum, quò utentibus culpæ & damnationi esset sempiternæ.

Pertinere autem genus hoc ad scede superstitionis speciem, è trium rerum inani & falsa observatione, temporis, roris, & placentulæ intelligi potest. Polluunt impia superstitione noctem.

Primum, quia Joannis Baptistæ natalitiam noctem, sive roscida, sive sicca sit, ad curationem morborum quidpiam momenti habere, neque ab Ecclesia, quæ errare non potest, nec ab ullo viro docto, & sancto aut observatum umquam, aut traditum fuit: sed aliquibus fortasse de imperita multitudine, quæ facillimè decipi potest, ab nostri generis profligatissimo & perditissimo hoste omnis mendacii parente inculcatum.

Deinde, quid rationis habet, ut natalitia nox sanctissimi Joannis Baptistæ magis sit expultrix morborum, quàm Christi liberatoris nostri, quàm ejus carissimæ & beatissimæ matris? Tum, cur humida si fuerit nox, vim obtinet pellendi morbos: si arida non item? Pòst, cur morbo affectis nox magis debeat esse salutaris, quàm dies, quæ

toto orbe Christiano multò majore religione ac lætitia colitur, ac celebratur? Postremò. Cur admirabile sacrificium, quod die festo Joannis Baptistæ fit, non plus valeat ad omnem morbum, quàm ejusdem divi nox humida?

3. Porro autem in rore, & in farina eo perspersa & subacta, in placenta, observatio inest plena perniciiei. Cùm enim hæc tria, nec singula, nec omnia, adhibeantur tamquam causæ naturales ad morborum depulsionem: quia revera naturali sua facultate profligare illos non possunt; consequens est, ut tamquam signa pactionum, quæ cum perfidiolis & sceleratis dæmonibus factæ sunt, adhibeantur: quemadmodum D. Thom. in 2. 2. q. 96. artic. 2. his verbis in scriptis reliquit. Dicendum, quòd in iis, quæ fiunt ad aliquos, effectus naturales inducendos, considerandum est, utrùm naturaliter videantur posse tales effectus causare: sic enim non erit illicitum; licet enim causas naturales adhibere ad proprios effectus. Unde, si naturaliter non videantur posse tales effectus causare, consequens est, quòd nec adhibeantur ad hos effectus causandos, tamquam causæ, sed solum quasi signa; & sic pertinent ad pacta significationum cum dæmonibus inita. Unde August. dicit cap. 6. 21. de civit. Dei: Alliciuntur dæmones per creaturas, quas non ipsi, sed Deus condidit, delectabilibus pro sua diversitate, diversis, non ut animalia cibis, sed ut spiritus signis; quæ cujusque delectationi congruunt, per varia genera lapidum, herbarum, lignorum, animalium, carminum, rituum. Hæc D. Thom. ex Augustino.

4. Pergit August. Ut autem illiciantur ab hominibus prius eos ipsi astutissima calliditate feducunt, vel inspirando eorum cordibus virus occultum; vel etiam fallacibus amicitiiis apparendo, eorumque pauculos discipulos suos faciunt, plurimorumque doctores. Neque enim potuit nisi primùm ipsis docentibus disci, quid quisque illorum appetat; quid exhorreat: quo invitetur nomine: quo cogatur. Unde magicæ artes, earumque artifices, extiterunt.

Nempe ex his D. Thomæ & Augustini verbis, atque sententiis duo cognoscimus,

Unum est, curandi modum à muliercula allatum ad perversam religionem spectare; alterum, mendacissimo dæmone magistro, mulieris familiam ad hanc medendi disciplinam institutam esse.

QUÆSTIO IV.

Estne somniorum observatio criminosa? Respondeo, adhibita duplici distinctione. Prior, est Aristotelis in lib. de divinatione per somnia: Posterior, est divi Thomæ, in 2. 2. quæst. 95. artic. 6.

Aristotelis distinctio & divisio, quæ à sapiente Theologo contemni minimè debet, est hujusmodi. Eorum, quæ nobis accidunt, somnia aut causæ sunt, aut signa, aut accidentia quædam fortuita. Causæ, cum mens nostra nocturnis visis mollita & implicata, iisque diu inhærens, agit quæ agit: quamvis secus agere posset, si vellet. Signa, cum animi, vel corporis affectiones, tum præsentibus tum futuris, indicant. Quare medici acriter observant somnia, inquit Aristot. ac de somniorum prognosticis duos edidit libros Hippocrates.

Fortuita sunt accidentia, cum experientis nonnulla eveniunt, quorum somnia causæ naturales haudquaquam esse poterunt: ut, cum quis somniavit advenisse amicum; & eidem inambulanti occurrit in foro. Hoc postremum genus somniorum observare non licet, duo priora licet: Admonet etiam Philosophus in eodem libro, vitam eorum refertam esse somniis, quorum est natura aut loquax, aut melancholica.

Divi Thomæ Divisio est hæc. Primæ somniorum causæ duæ sunt; prima interna, secunda externa: interna duplex, una in animo, cogitatio & affectio: hæc enim obijciuntur dormientibus, quæ vigilantes, aut cogitavimus aut adamavimus: altera, sita est in corpore, ut temperatio calida, frigida, &c. Externa causa quadruplex: aer, cælum, Deus per Angelos, & dæmon: exceptis igitur somniis, quæ in animis nostris cientur à dæmone, observare reliqua, culpa vacat.

QUESTIO V.

1. **L**icetne cum moribundo amico pacisci, ut is post obitum revertatur ad amicum, quem in vita reliquit, eumque de statu suo faciat certiores.

Respondeo, non licere. Primum, quia à pietate alienum est ea velle discere, & curiosè scrutari, quæ Deus vult nos utiliter ignorare. Deinde, quia in potestate animarum non est vel ad punctum temporis ea deferere loca, ad quæ divino jussu semel migrarunt. Postremò, quia animæ mortuorum, quæ hinc decedunt, reconciliata, aut numquam cum DEO violata gratia, quamvis de nobis sollicitæ sint, sicut nos de illis, tamen, ut inquit Augustinus, rebus nostris nequaquam intersunt; latèntque illas ea quæ apud nos geruntur, & quæ nobis bona malave contingunt, suapte ingenio minimè assequuntur: id quod multis à D. Augustino persuadetur argumentis, in libro de cura pro mortuis agenda, cap. 13. 14. 15. 16. easdemque sententias repetit omnes in libro de anima & spiritu, cap. 29. Fatetur autem ea discere, quæ à DEO sinuntur discere, vel divino spiritu eas illustrante, vel beatis Angelis; qui rebus nostris præsto sunt, indicantibus; vel aliis animabus, quæ ad eadem loca demigrant, nunciantibus.

2. Negatque in iisdem libris Augustinus certi quidpiam se statuere posse: utrum mortuorum apparitiones ipsorum sint, an verò Angelorum, imaginem & adspectum eorum, qui defuncti sunt, assimulantium. Imò verò ejusmodi pactio ex impio nascitur errore: nam, qui pactione ineunt, existimant, animabus, cum è corporibus excesserint, notum esse statum amicitiae seu inimicitiae, quam cum DEO habent homines: quod longè est secus, cum status ejusmodi pendeat ex actibus interioribus voluntatis, bonis vel malis; quos actus uni solique DEO compertos esse sacræ docent litteræ.

Nihilominus nostras preces, quin beatis animabus notæ sint, inficiari non possumus, vel ad eas deferentibus sanctis Angelis, ut significat D. Dionys. in 2. cap. cælest.

Quest. V. & VI.

hierach. vel in verbo videntibus, ut placet D. Gregorio, lib. 12. moral. cap. 13. quem citat & sequitur D. Thomas, in 2. 2. q. 83. art. 4. Nam de rebus nostris in verbo vident ea quæ decet eos videre, ut inquit idem S. Thomas.

Quamquam, sint ne nostræ orationes dignæ semper, quæ ab iis excipiantur, eorumque deprecationibus apud Deum adjuvantur: placeantve Deo, easque velit Deus audire, sine revelatione id sancti ignorant Angeli; uti in eodem loco affirmat D. Thomas. Idemque D. Thom. in 1. par. qu. 89. artic. 8. ubi quærit: utrum animæ separatæ cognoscant ea quæ hîc aguntur; respondet, secundum naturalem cognitionem non cognoscere: & ad secundum in divinis miraculis numerat, quando animæ defunctorum mortalibus apparent.

QUESTIO VI.

Duas de simonia quæstiones miræ necessarias expedire cupimus. Prior est hæc: Cum duplex sit simonia mentalis: una, quæ intra mentis tantum domicilium inclusa est, nec foras prodit: altera, quæ ad actionem dandi & recipiendi ita sese applicat, ut quamvis inter se apertis verbis contrahentes minimè paciscantur; alter nihilominus de alterius prava voluntate ne quidquam dubitet: nam, & qui spirituale tribuit, idcirco tribuit, quia sibi temporale tribuitur; & qui temporale largitur, scit ob eam largitionem sibi à Prælato rem tradi spiritualement. Quæritur igitur, utrum ob hujusmodi simoniæ scelus necessariò restitui debeat, quod est utrinque acceptum.

Restitui non esse necesse defendunt hi omnes. Astensis lib. 6. tit. 55. artic. 3. col. 1. Sylvester in sum. verbo, sim. q. postrema, Cajetanus in summa, verbo, sim. & in 2. 2. q. 100. explanans artic. 6. Joannes Tab. in summa, eod. tit. num. 76. Navarrus in summa, cap. 23. num. 103. & in cap. fin. de simonia. Joannes Andr. in c. tua nos, de simon. quem illic secutus est Panorm. sed postea sententiam revocavit in cap. postremum de simon. Navarrus & Tabiena eam

dem sententiam affingere conati sunt D. Thomæ in 2. 2. q. 100. artic. 6. parum accurate attendentes animum ad simoniam, de qua tantus Doctor loquebatur.

2. Contrariam opinionem, ut tutiorem & veriore, arripuerunt Doctores sapientia & multitudine insigniores. Henricus Gandavensis, quodlib. 6. q. 26. Paludanus in 4. dist. 25. q. 5. art. 3. non longè ab extremo; cujus verba & sententiam complexus est Turrecremata, in cap. ordinationes, 1. qu. 1. art. 2. num. 10. Altisiodorus, in 3. lib. tract. 23. c. 3. in calce. Gerson tract. 24. de reg. moral. litt. P. Richardus, dist. 25. art. 2. q. 1. Durandus in eamd. dist. q. 4. Major in eamd. q. 7. Adrianus quodlib. 9. art. 3. §. his præmissis. Sotus lib. 9. de justit. & jur. q. 8. art. 1. §. ut igitur rem Medina. C. de rebus restituendis, q. 4. Angelus, in verbo, Simonia 7. ante num. 1. Panormit. in cap. extremum de simonia. Turrecremata ad hanc sententiam aggregat Hugonem, interpretans, cap. si quis, 1. q. 1. Qui Turrecremata non solum restitutioni, verum etiam cæteris Ecclesiæ pœnis hanc ipsam, de qua agitur, simoniam subijcit, in procem. 1. q. 1. num. 3. quod item faciunt Altisiodorus, Gerson, Durandus locis citatis.

Pæcipuum & maximum hujus sententiæ firmamentum est Canon Gregorii Magni; & habetur, 1. quæst. 1. Si quis, inquit S. Gregorius, injusto cordis amore, vel sordidis precibus oris, siue comitatu, siue manuali servitio, siue fraudulento munusculo Episcopalem, seu Sacerdotalem, non lucro animarum, sed inanis gloriæ avaritia fulcus dignitatem acceperit: & in vita sua non sponte reliquerit; eumque insperata mors pœnitentem non invenerit, procul dubio in æternum peribit. Quo canone nihil ad hanc comprobendam sententiam certius excogitari potest: quem dissimulant adversarii; nec illi respondent. In quo canone munusculum fraudulentum appellatur, quod pactione vacat: nam, si ob pactionem daretur, esset manifestum, non fraudulentum.

3. Secundum firmamentum situm est in auctoritate & consuetudine Ecclesiæ Romanæ, simoniam mentalem punientis cum datione tantum sine ulla pactione præsumptam,

vel ex qualitate personarum; ut si pauper donet diviti; aut ex quantitate muneris; ut si magnum sit munus; aut ex circumstantia temporis; ut si dat extra necessitatis tempus, ex Decretali, & si quæstiones, de simonia; quæ est Alexandri III.

Non desunt huic opinioni rationes ad infirmandum perdifficiles, sit ergo prima ratio: Si mentalis, de qua loquimur, simonia non obstringit suum auctorem necessaria lege restituendi, ideo erit, quia pacto caret; quod restituendi gignit necessitatem: sed falsum est pactum esse necessarium; quia in prima simonia, quam in Giezi & in Simone tantopere sacræ litteræ, & canones execrantur, nullum extitit pactum, nisi fortasse tacitum; quod item in mentali ad opus deducta considerari potest: quare, &c.

Secunda ratio. Ad creandum contractum venditionis & emptionis, satis est pretium solvere, & rem venalem accipere nulla pactione expressa interposita; ut fieri solet in earum rerum emptione quibus est certum pretium constitutum: ergo pari ratione poterit quis verè vendere & emere rem spirituales, quamvis nullum sit antea initum pactum.

Tertia. In simoniam, quæ contrahitur ob munus precum, ut in indignum conferratur siue ordo siue beneficium; quæ ex omnium Doctorum sententia est verissima simonia, Ecclesiæ pœnis subijcitur, nullum pactum incidit: nec enim qui rogando apud Prælatum cupit alteri conferri beneficium, necesse est; ut ad pactionem conditionemve quampiam descendat: ergo pactio non est necessaria. Mens igitur cum ipsa datione vetiti muneris, satis est ad pariendam restitutionis obligationem.

Quarta. Doctores, qui de triplici munere disputant, quo munere tamquam pretio tradunt spirituale emi, nullam mentionem pactionis faciunt; sed, modò adsit munus, id satis putant.

Quinta. Qui injusto titulo rem quampiam assequitur, illam retinere non potest: quin etiam si injustus & fraudulentus sit titulus, sit malæ fidei possessor; cogiturque rem cum omnibus fructibus præstare, ut sentiunt Doctores, & Romanæ leges jubent. ff. de rei

vendicatione. l. si navis. §. generaliiter. & C. cod. l. certum : cum igitur improbissimo titulo, & maxime nefario, qui simonia mentali polluantur, acquirunt id, quod acquirunt, profecto illud retinere non possunt.

Sexta ratio. Par huic conformata est à Cajetano contra se ipsum in 2. 2. q. 100. art. 6. ferme initio commentarii. Quando tam dare quam accipere, rem etiam profanam, lege prohibitum est, quod acquiritur, tuta conscientia retineri non potest; de quo omnes Theologi consentiunt; sed in hoc genere simoniæ, de quo controversamur, & humana & divina, & naturali lege prohibitum est dare & accipere id quod datur, & accipitur : quare, &c.

Ad hanc elidendam rationem, quæ firmissima, est multa commentus est Cajetanus, quæ in nostro commentario de simonia à nobis argumentationibus minimè captiosis rejecta sunt omnia. Generalis regula naturalis est, inquit Adrianus, quodl. 9. art. 3. lit. X. Quodcumque munus acceperim ob id, quod debeo, restituere sum obligatus. Septima & postrema. Si usura mentalis obligat ad restitutionem, ex omnium doctorum sententia, & ex decreto Ecclesiæ, ut patet ex Decretali Urbani III. consuluit de usuris, quod probat ex Evangelio, ubi præcipitur, *mutuum date nihil inde sperantes*, Lucæ 6. ergo non minus obligabit mentalis simonia deducta ad opus propter idem Evangelium : in quo præcepit Christus Dominus : *gratis accepistis, gratis date*. Matth. cap. 10. Sanè certè hanc sententiam confirmat Gregorius IX. in sua Decretali, quæ postrema est, in titulo de simonia, in qua ab omnium Doctorum sensu de simonia agitur mentali, & nimirum, quæ deducta erat ad opus. Illic enim Pontifex cum Abbatibus & monachis dispensat, ut in suis permanere possint monasteriis; unde lege Concilii Lateranensis, in quo sedit Innoc. III. in aliud arctius ad perpetuam poenitentiam ex trudendi erant, quæ lex extat in c. quoniam, de simonia : quam legem violant illi monachi, monasterii ingressum mercatores rerum temporalium traditione, licet non conventa : eisque rerum temporalium resignationem condonat Pon-

tifex hoc Pontificio responso. Consultationi tuæ breviter respondentes dicimus, mandatum Apostolicum etiam ad Abbates extendi; & ad resignationes spiritualium & temporalium, quæ nullo pacto, sed affectu animi præcedente utrinque taliter acquiruntur (in quo casu delinquentibus sufficit per poenitentiam solam suo satisfacere creatori) eos pro huiusmodi simonia non teneri. Hæc ille.

Si non tenentur cur dispensat in hac simonia cum monachis & Abbatibus qua ratione hæc cohærent, monachos egere dispensatione, & non teneri ad resignationem? sed conveniunt omnia : si dicas, jure humano, divino, & naturali eos teneri : sed omni poena, illa excepta, quæ poenitentia sacramentali expianda est, eos indulto Apostolico liberari. Delinquentes autem eos tantum intelligit, qui in eo monasterio deliquerunt, non cunctos qui hoc genere simoniæ mentalis delinquant.

Hanc verissimam interpretandi rationem excogitarunt hi tres auctoritate, & doctrina præstantes Theologi, Adrianus, quodl. 9. art. 3. Major, in 4. dist. 25. quæst. 7. col. 3. Sotus, lib. 9. de just. & jur. q. 8. artic. 1. Responsa & argumenta sententiæ contrariæ hinc non persequor; quæ tamen in illo nostro commentario diligentissimè exposui : quia non mihi videntur esse tanti.

Ad posteriorem igitur quæstionem progrediamur. Num pacta & conventa simonia, quæ poenis coercetur Ecclesiasticis, requirat traditionem rerum contractarum utrimque, an ex parte tantum conferentis rem spiritualem. Navarrus, in Summa, cap. 23. num. 104. & in commentario, quem elucubravimus in c. post. de sim. à num. 28. asseverat pactam simoniam, nisi utrinque perfecta sit, tradita re temporali & spirituali, nec poenis Ecclesiæ nec restitutioni esse obnoxiam : probat auctoritate Cassandri & Gomezii, & ex antiquo stylo curiæ.

Secus docent hi tres magni Theologi, Major, in 4. dist. 25. quæst. 7. col. 2. Cajetanus, in Summa, verbo, Simonia, & in 2. 2. quæst. 100. art. 6. ad 6. & tract. de simonia, qui est 9. in 2. tomo opuscul. quæst. 2. ubi aperte indicat hanc communem esse Doctorum opinionem, Sotus in 9.

de just. & jur. quæst. 8. art. 1. quorum opinio confirmatur auctoritate D. Thomæ, Hostiensis, & rationibus, D. Thom. in 2. 2. q. 100. art. 5. docet idem esse dare rem spiritualem pro aliquo obsequio exhibito, vel exhibendo pro pecunia data, vel promissa. Hostiens. in cap. tua nos, de simonia definit simoniam conventionalem punitam ab Ecclesia; atque esse receptionem rei spiritualis præcedente pacto: ergo satis est promissio rei temporalis.

Prima ratio. In contractu veræ venditionis satis est pretium conventum; sic enim lex 2. ff. de contrahenda emptione. Non autem pretii numeratio, sed conventio perficit emptionem: ergo idem dicendum in contractu simoniacæ emptionis.

Respondet Navarrus, retorquendum esse argumentum: quia etiam satis est conventa merx, & res, in qua contrahitur: ergo conventionalis simonia non magis perficitur ex parte tradentis rem spiritualem, quam ex parte tradentis rem temporalem. Cajetanus, in tract. 9. qui est de simonia, q. 2. tom. 2. opusc. Audirem, inquit, libenter decisionem: expedit tamen hoc pacto nodum.

8. In contractu simoniaco locum principalem tenet res spiritualis, & non temporalis: & rei solius spiritualis natura repugnat venalitati: & ideo penes illam, inquit, attenditur executio simoniaca. Mihi occurrit alia ratio tollendæ difficultatis. Aliud est considerare venditionem & emptionem; ut emptio & venditio est; aliud, ut est simoniaca: primo modo æquè potest perfici ex parte alterutrius contrahentis, sive pretium, sive mercem tradentis: imò ante omnem traditionem rerum ex solo consensu & pacto contrahentium: quod apertis legibus probatur, & auctoritate Justiniani, in instit. de obligationibus ex consensu. §. ex consensu, & de emptione & vendit. §. 1. consule leges. ff. de actionibus & obligation. l. consensu, & ff. de contrahen. empt. l. 1. §. finalem: in quibus dicitur consensu peragi contractum venditionis & emptionis ante omnem rerum permutationem. Verùm secundo modo, ut est simoniaca, & distincta à sola conventionali, requiritur traditio saltem rei spiritualis: quia obligatio tradendi

rem spiritualem non est spiritualis: at simonia vim habet in rei spiritualis traditione: ideo fit absoluta ex parte ejus, qui eam tradit.

Secunda ratio. Quodlibet commodum temporale adeptum vel speratum, est pro pretio in contractu simoniaco, ex Doctorum & Theologorum disciplina: ergo promissum commodum erit pro pretio. Tertia. Gerson, in tractat. 36. de Simonia, considerat. 4. obligatoriam promissionem ait esse pro numismate in simonia: quare intercedente pacto dici poterit ex utraque parte consummata, cum tradita fuerit res spiritualis.

De antiquo verò curiæ stylo, aut dicendum est deceptum esse Navarrum: neque enim aut Hostiensis, aut Cajetano ignoratus fuisset; aut verò dici potest illum vim habere in reliquis pœnis irrogandis infamiæ, depositionis, quæ sunt ferendæ sententiæ. Cum igitur ex communi dicto Doctorum affirmet Cajetanus, in punitione simoniæ, non requiri acceptionem rei temporalis; & cum Greg. IX. ut liquet ex c. si quis, de simonia, animadverterit in ordinatorem, & ordinatum, propter simoniam, ad quod pactum accessit, & collati sunt ordines; non video, quemadmodum opinionem suam tueri possit Navarrus; qui in eo est quoque lapsus (ut interim nonnullas alias quæstiunculas leviter attingam) quod simoniacum putat illum, qui promittit pecuniam animo non solvendi in manuali, c. 23. n. 106. at cum actus exterior moralis non sit sine interiore, & interior simoniaca voluntate careat; simoniæ noxia non tenebitur, qui ea simulatione utitur; quamvis peccatum peccet mortiferum: quia mortiferæ alterius simoniæ assentiatur.

Verior igitur sententia est Cajetani, tract. 9. de simonia, q. 2. tom. 2. opuscul. & Soti, in 9. de just. & jur. q. 8. art. 1. qui secus quam Navarrus opinati sunt.

Pecuniam do familiari collatoris, ut mihi ad eum pateant fores; vel ut ad eum meatantùm merita & dignitatem commemoret: incidone in simoniam? si collator mihi conferat beneficium ob merita dumtaxat exposita, non incido. Sic Adrianus quod lib. 2. art. 3. lit. A. Do, vel promitto pecuniam

pro beneficio, quod Petrus debet conferre; qui Petrus gratis confert: est ne mihi ejus simoniæ labes contracta, cui simoniæ sunt ab Ecclesia excommunicationis irregularitatis, & suspensionis pœnæ decretæ?

Negat in cod. quodl. & art. Adrianus, lit. N. nec reprehendenda inficiatio.

QUESTIO VII.

1. **A** Sacerdotibus variis sum interrogatus persæpe, num in Sacramento pœnitentiæ possint absolvi, qui in Christianorum hominum societate sagam quampiam, aut veneficam, seu veneficum, versari non ignorant; neque istorum istarumve nomen ad sacræ inquisitionis judices deferre volunt. Nec non rogatus sum, quid cum sacris virginibus, quæ suorum domiciliorum mœnibus septæ sunt, neque egredi possunt, faciendum sit, quum aut hujus malefici generis opera usæ sunt, vel certè sunt ejus gnaræ.

Respondi, quamvis ii, penes quos est nostræ religionis censorium judicium, nullo edicto, seu pœna cogerent Christianos viros vel mulieres indicare has humani generis teterrimas pestes, cunctos nihilominus jure divino & naturæ cogi legitimis magistratibus, seu inquisitoribus hæreticæ pravitatis enunciare; tantamque Christianorum morum perniciem, nostræque religionis virus, & uredinem à communi salute avertere: quandoquidem nec animo fingere, nec cogitatione complecti quispiam possit innumerabilium scelerum portenta, quæ lucifugum & monstruosissimum hoc genus momentis singulis parit.

2. Qui enim de istarum veneficarum secta libros conscripserunt, & judices, qui in eas judicium dederunt, testantur quæ credi vix possunt. Namque hæ spurcissimæ perditissimorum dæmonum pellices, & concubinæ, ubi animos, & corpora dæmonum principi devoverunt, Christianam religionem, & Baptismum, & Sacramenta ejurant: sacras imagines concerpunt & scedant: cruces augustas, & simulacrum Christi, cruci suffixi, concidunt, pedibus conculcant, & proterunt: sanctissimum Dei nomen & bea-

tissimæ Virginis, omnibus convinciis & contumeliis, conscindunt: sacram hostiam diabolo intra vilissima animalia conditam sacrificant: eandem urina perfundunt, eamque in graveolentia vasa ad humani corporis sordes excipiendas fabricata immittunt, atque demergunt: infantibus pueris miris modis necem consciscunt: longis acubus in eorum capitibus infixis vitam eisdem exhauriunt: eorundem sanguinem ebibunt: necatorum infantium cadavera asportant domos: illic intra ollas, seu caldaria elixant: & decoqui tamdiu sinunt, quoad dissoluti artus, & membra in pinguem & crassum quemdam humorem concreta cogantur: è quo humore succum duplicem secernunt, unum dilutum magis ac liquidum; alterum magis pinguem. In distinctis vasis utrumque succum, seu liquorem asservant: illum dilutum potant, cum solemnii voto, & Sacramento se diabolo obstringunt: altero pinguiore utuntur, & nuda corpora noctu oblinunt, cum certis noctis horis ad eas accedit diabolus: easque ad ea loca defert, ubi à cetera, quæ eò confluit multitudine, omnium libidinum, omnium vitiorum comite coluvione sacra diabolo agitantur.

Istarum furiarum scelere, tempestates concitantur: imbres, grandines, sterilitates agris, morbi innumeri mortalium corporibus importantur. Finis non sit, si mala per censere velim universa, quæ ab istis pestilentissimis & flagitiosissimis feminis in hominum genus infunduntur: ut non solum de Christiano nomine, sed etiam de toto humano genere pessimè mereri necesse sit eum, qui has execratas, & immanissimas belluas, quantum in se est, non curat ex finibus humanæ naturæ exterminandas, omnique supplicio, quod, earum criminibus par nullum inveniri potest, esse mactandas.

Quis ergo sacerdos mari seu fœminæ, ad pœnitentiæ sacramentum salutis & expiationis causâ accedenti, ignoscendum putet: si qui vir, vel quæ mulier accedit, sagis ac maleficis censet esse parcendum?

Sed quid consilii iis mulieribus capiendum erit, quæ cinctæ septis ea nec revelle- re, neque egredi queunt? Posset ejusmodi fœmina aut suo chirographo, si scribendi est perita,

perita, testari de malefica, aut malefico, per certum hominem ad inquisitorem misso: vel per confessarium eidem veneficam indicare, summa tamen semper ad sacerdote cautione adhibita; ne indicium illud ulli fraudi esse queat sacrae confessionis arcanis rationibus.

Ita consultius esset, si mandatum à moniali extra confessionem sacerdos acciperet.

QUESTIO VIII.

I. Duplex diversis temporibus fuit superioribus annis ad me delata quaestio. Altera, an filia ad publicae religionis censorem, sive etiam ad Episcopum, matrem suam sceleratam, sagam, ac veneficam deferre cogatur, fraternaeque correctionis, quae delationi ferè solet antecedere, lege soluta sit. Altera, utrùmne filius in jus sacrae Inquisitionis vocatus, ut adversus patrem ob execrabilia in Deum, ejusque matrem sanctissimam, maledicta crudeliter impium, testimonium dicat, illud dicere cogatur.

2. Adeo ambae hae quaestiones inter se nexae sunt, atque jugatae; ut scientia unius explicatio sit alterius. Ergo à prima ordiamur: & quod ad fraternam spectat correctionem, ex divi Thomae doctrina, in 2. 2. quaest. 33. artic. 7. & in 4. sent. dist. 19. quaest. 2. art. 3. ad quaestiunc. 1. Quam doctrinam ab aliis doctoribus receptam esse fatetur Navarrus, in Summa, cap. 18. num. 56. Respondi, si crimen matris lamiae, seu veneficae, manifestum sit, correctionis progressionem necessariam non esse: esse item supervacaneam, si occultum sit; nec melioris frugis spes ulla adferatur.

Corrigendi verò errati materni spem esse inanem hae duo ostendunt: Primum, quod iudices, qui tot annos, in locis maximè disjunctis: in has detestabiles feminas toties animadvenerunt, testati sunt, de tot penè nullam resipuisse. Deinde: Quia filia puella est; quare ejus admonitionem contemneret: vel etiam graviore ira ob eam rem mater excandesceret. Itaque meo quidem animo correctione filia supersedere debet.

3. De jure, seu necessitate deferendi nunc

est considerandum. Cuipiam videri possit nullo jure necessitatem imponi filiae suae matris deferendae. Primum, quia filia impeditur sexu, cum sit femina: quae jure canonum testificari non potest, ex cap. forus, de verborum significatione, & ex can. mulierem, 33. q. 5. at delatio, seu denunciatio, est testificatio quaedam. Deinde, quia consanguineis, & praesertim filiis in parentes, & his in filios, testibus esse non licet. Postremo: quia horret natura, ut filii, aut crimen intendant parentibus; aut illud adversus eosdem testimonio confirmant.

Sed tamen illud mihi persuasum in hac causa fuit, jure divino & naturali communis tuendae religionis puellae, seu adolescentulae testimonii auctoritatem in consceleratam matrem impartiri: quod ipsum hisce hominibus argumentis planum fieri potest.

Primum argumentum. Quia DEUS summus omnium parens, infinitis partibus mortalibus parentibus anteponendus est; atque ejus honor & gloria, vitae non unius patris terreni, sed infinitorum patrum matrumque est anteferenda. Nam si patri, quia corpus nobis dedit, debemus; multò maximè debemus DEO, à quo multò magis quàm à patre corporeo idem corpus accepimus, & à quo solo animum immortalem hausimus, & qui solus effecit, ut homines, humanaeque speciei individua essemus.

Cum enim conjunctio animi, & corporis nos homines efficiat: solius DEI beneficio consequens est, ut homines simus: quandoquidem non mater, aut pater caducus, animum cum corpore copulavit, sed unus DEUS; qui animum creando è nihilo cum corpore univit; & uniendo creavit. Idem DEUS diviniora etiam quaedam est nobis munera dilargitus; quorum est estimatio ac dignitas infinita; ut sui unici filii vitam, & sanguinem, quo redempti sumus; ut gratiam, qua sibi nos filios adoptavit; ut alia Spiritus sancti eximia dona; ut Theologicas, & morales virtutes; ut jus ad beatitudinem consequendam; ut beneficia multa & maxima, quibus singulis momentis fruimur. Quae omnia persuadent univique, ut pro tanto patre mille vitas nostras profundamus, ne dum unius hominis, qui pater

noster est, unam, Deoque inimicam, negligamus.

5. Cum ergo ordo earum rerum, que ex caritate diligendæ sunt, necessario præcipiatur, ex omnium Theologorum sententia; & peræquè ordo charitatis, atque ipsa caritas jubeatur à Deo: fit, ut necessario deferenda sit patris, seu matris hujus vita, aut fama: ne DEI gloria prodatur: proderetur autem, si Christiani nominis, & DEI gloriæ capitalissimæ hostes istæ mulieres veneficæ non proderentur: ergo prodendæ sunt etiam ab intimis, & consanguineis.

Secundum argumentum. Ut bonum commune, & divinum, privato cujusque hominis bono, & caduco preferatur, est juris divini & naturalis præscriptio necessaria: sed bonum religionis Catholicæ, cui insidiantur, & quantum istarum veneficarum vires patiuntur, semper obsunt, est divinum, & commune; pro quo retinendo tota imperia, & regna sunt amittenda: ergo multò magis amittere unius improbæ matris vitam possumus, ac debemus.

Tertium. Multo nobis carior anima nostrorum parentum, quàm corpus eorundem debet esse: sed si judicium nostro testimonio, ac delatione subeant Ecclesiasticum, probabile est meliùs eorum animæ futurum esse: ergo religionem testimonii in illos reformidare non debemus.

Quartum. Si scirem matrem meam toti familiæ pestem & perniciem comparare; neque tanto malo resistere possim, nisi magistratum auctoritate, ac viribus, nomen ejus deferre mihi liceret; & non solum liceret, sed etiam necesse esset: cum ergo exitiosissimæ sagæ, quarum vita Orco & diabolo solemnem authoramento de sponsa est, ac devota, ex fœdere cum dæmonibus icto, non uni familiæ, sed toti civitati, totisque provinciis funestam pestem machinentur; nec minùs corporum quàm animarum saluti opponant insidias; quis adeo infelici ingenio existat, sive nepos, sive filius, qui non in avum & patrem communem pestem totius mali & calamitatis architectum, eandem perniciem convertat.

6. Quintum. Admonet Decretalis, si Dominus, de simonia, quem libet Catholi-

cum exorandum esse; ut simoniæ crimen à quopiam contractum detegat: ergo quilibet Catholicus id ipsum facere hortandus est in exitialibus facinoribus veneficarum indicandis, quamvis eæ matres sint, & indices, filiae: cum multo detestabilior sit secta sagarum, quàm hæreticorum, quàm simoniacorum: quod cuique ex eo scelerum acervo: quæ in proxima superiore quæstione à nobis commemorata sunt, cuique potest esse perspectum.

Itaque Sylvester, qui tres libros contra 7. strigimagas est elucubratus, & in summa, verbo, hæresis, secundo, in quo titulo propriè de lamiis & strigis differit, harum scelus ad hæresim ait pertinere: Quia, inquit, fidem negant, & multa faciunt, quæ sapientur heresim manifestè; & præter apostasiam habent multa alia crimina digna morte: subjungit quæ Sylvester. Quidam minister provincialis cujusdam ordinis mendicantium, anno Domini 1503. in capitulo nostro Placentino prece & pretio, ut publice dicebatur, inductus à parentibus cujusdam strigæ combustæ assumpsit pugnam contra inquisitorem, quasi injustè strigas insequeretur propter delationem ad ludum, turgens ampullis ex verbis d. cap. & intra annum fuit à multitudine fratrum suorum crudeliter & turpiter jugulatus. Hæc Sylvester in illo titulo, q. postrema. Qui etiam in verbo testis q. 1. affirmat, ubi agitur de correctione, vel prohibitione peccati, vel illuminatione fidei omnium consanguineorum admitti testimonium.

Profectò à nobis allatæ rationes vincunt, in pestilentissima hæresi vindicanda, nec feminæ, nec ullius rejiciendum esse testimonium, & quia iisdem rationibus probatur posse in patrem dicere testimonium filium: si testis ab inquisitore sumeretur ad atrocissimas patris blasphemias cognoscendas, atque ulciscendas, nec solum posse, verum etiam debere; idcirco in hac evolvenda quæstione nihil novi mihi duxi moliendum esse.

De Blasphemia,
DISPUTATIO

SEU

QUESTIO IX.

PRecibus cogar amicissimorum Sacerdotum totum hunc locum de blasphemia, qui à nobis in libris de casuum reservatione pertractatus est, in hoc primum volumen moralium responsum transferre: quia pene nulla pars hujus argumenti est, quæ fugere debeat Sacerdotes sacrarum confessionum arbitros.

1. Hunc autem locum omnem decem capitibus complexi sumus. In primo quærimus, quid sit blasphemia. In secundo, quotuplex sit, sive quot ejus species, seu differentia. Quot, & qui modi blasphemandi. In tertio. Quænam censenda sit blasphemia hæreticalis. In quarto. blasphemiae Dei, beatissimæ Virginis, & reliquorum Sanctorum pertineantne ad inquisitores. In quinto. Sitne genere peccatum gravissimum. In sexto. Sitne mortiferum iis qui aut iracundia, aut subreptione impia verba jactant in Deum, vel Sanctos. In septimo. Quæ blasphemantium poenæ. In octavo. Possitne hoc peccatum absolvi à Sacerdotibus, qui sunt Episcopis inferiores. In nono. Quando ad Sacerdotes blasphemii accedunt in Sacramento Poenitentiae, quid cum iis agere debeant. In decimo. Quænam sit blasphemia in Spiritum sanctum, & num venia ei dari possit.

Cap. I. Quid sit blasphemia.

2. **S**It ergo hujus loci totius initium blasphemiae definitio. D. Augustinus, lib. 2. de moribus Manichæorum, cap. 10. hanc exprompsit definitionem *Blasphemia est mala verba de Deo dicere*. Sic enim ille. *Blasphemia jam vulgò non accipitur, nisi mala verba de Deo dicere*. Expressit igitur eam definitionem ex communi sensu, & intelligentia vulgi; quam tamen constat esse perapposita. Alex. Halensis, in 2. p. q. 131. in recentibus exemplaribus, memb. 1. ad

hunc modum definit ex sententia Haymonis. *Blasphemare est, contumeliam, vel aliquod convitium inferre, in injuriam creatoris*, Richardus S. Victoris, egregiè meo animo definivit blasphemiam in libro de Spiritu blasphemiae. *Quid est aliud blasphemia nisi vituperatio divina?* Complectitur enim hæc definitio modos omnes, & genera omnia, quibus Deus sive in se ipso, sive in Sanctis suis verbis despicitur. Hugo Victorinus quem magnum Theologum sui temporis appellat Richardus de S. vict. in lib. de Spiritu blasphemiae, duplicem excogitavit definitionem, atque hæc ex ejus sensu colligitur definitio. *Est convicium seu vituperatio cum diminutione divini honoris*. Vide illum in lib. de Fructu carnis, & spiritus, cap. 6. Communis Theologorum hausta ex verbis D. Ambrosii, in lib. de paradiso est hujusmodi. *Blasphemare est, de Deo dicere quod ei non convenit, vel ei adimere, quod convenit*. Hac Ambrosiana usus est D. Thomas, in sua definitione explicanda. Namque apud hunc Angelicum Doctorem. *Blasphemia est derogatio divina bonitatis*. In 2. 2. q. 13. art. 1.

Dupliciter autem, inquit D. Thom. divinæ bonitati derogatur; primum, affingendo Deo, quod nec habet, nec habenda potest. Deinde, ab eo removendo, quo carere non potest; idque vel intellectu tantum fieri potest, vel etiam affectu pravo; & si id fiat corde dumtaxat, blasphemia est cordis; si extra erumpat verbis, blasphemia est oris. Et quando hoc scelus mente tantum concipitur, opponitur confessioni fidei informis; quando verò & intelligentia, & improba affectione commaculatur, opponitur fidei caritate formatæ. Ita blasphemia è detestabili voluntate profecta adversatur professioni fidei & caritati.

Ad percipienda ea, quæ D. Thom. differt de natura blasphemiae, sunt memoria digna nonnulla, quæ addit in illius primi articuli commentario Cajetanus.

Primum est illud, tripliciter derogari divinæ bonitati; vel intellectu tantum, opinando falsum de Deo; vel addendo falsæ opinioni voluntatis detestationem; vel absque falsa opinione exercendo solam dete-

stationem voluntatis, ut ferè accidit inter Christianos blasphemos.

Secundum. Blasphemia potest esse cum fide, & sine fide, sive ea verbum interius habeat adjunctum, sive exterius: neque ad rationem blasphemiae pertinet sentire falsa de Deo, sed dicere falsa.

Tertium. Peccatum infidelitatis dissentit ab iis quæ fidei sunt, blasphemia autem contraria dicit rebus fidei; & ideo, inquit, non est necesse blasphemiam esse speciem infidelitatis: poniturque species contraria confessioni fidei, non autem fidei.

Alex. Hal. in 2. p. suæ summæ, q. 131. in novis exemplaribus, memb. 6. quærit, Utrum blasphemia in dictis tantum consistat, an etiam in factis: aitque propriè in verbis sitam esse, sed interdum transferri ad blasphemiam factorum: de qua Divus Paulus ad Tit. cap. 1. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Contra Alphonsus à Castro, in primo de justa hæretic. punit. c. 12. Bedæ testimonio illa verba D. Petri explanantis, in 2. cap. 2. epist. *Per quos via veritatis blasphematur*, contendit, blasphemiam ad actum exteriorum progressam, tam in dictis quam in factis esse spectandam, sed nimirum quod Alexan. ait, verum est; numeratur enim blasphemia exterior in peccatis oris.

Cap. II. De generibus blasphemiae.

4. **S**ecundo loco quæsitum est quotuplex blasphemia sit; quænam illius species & differentia.

Respondeo, blasphemiae divisiones manare à quatuor fontibus, à personis, quæ divinæ bonitati obtrectant; à personis, quibus obtrectatur; à rebus, quæ obtrectando usurpantur; & à modis, quibus obtrectatur.

A personis hæc fluit. Una est dæmonum, & hominum damnatorum. Altera est, hominum in terris viventium, non damnatorum. Blasphemia damnatorum in eo consistit, ut inquit D. Thom. in 2. 2. q. 13. art.

4. Quod aversa est eorum voluntas à divina justitia, quæ prohibet mala, & punit; at illi & amant ea peccata, ob quæ plectuntur; & poenam, qua afficiuntur, vehementer

ter oderunt: & si de peccatis admissis dolens, non ideo dolent, quia ea oderint; sed quia pro iis luunt poenas; eaque re divinam justitiam vindicem detestantur, quæ detestatio est cordis blasphemia: credibilèque censet D. Thom. post resurrectionem perinde in damnatis futuram etiam vocalem blasphemiam, sicut futura est in beatis vocalis Dei laus.

Ambæ blasphemiae hæc specie differunt: nam in damnatis est actus poenalis; in non damnatis, ut verbis utar Alex. Hal. in 2. p. q. 131. memb. 4. est actus culpabilis; sicut autem culpa differt à poena; sic etiam blasphemia damnatorum, & non damnatorum. Non secus D. Thom. in 2. 2. q. 13. art. 4. ad 2. cum enim mereri aut demereri pertineat ad statum vitæ; hinc fit, ut sicut in beatis, inquit D. Thom. bona non sunt meritoria, sed ad beatitudinis eorum præmium pertinentia; sic in damnatis mala non sint demeritoria, sed ad damnationis poenam pertinentia.

Hæc item divisio quæ fluit à personis: Duplex est blasphemia; una cordis, altera oris: & quemadmodum rectè ait Alphonsus à Castro, in primo de justa hæretic. punit. cap. 12. utraque est triplex: nam vel est cum falso intellectus assensu tantum, vel tantum cum impia voluntatis detestatione & affectione; vel cum falsa intellectus assensione, voluntatisque affectione simul.

Prima blasphemia comitem habet hæresim. Secunda, odium Dei. Tertia omnium pessima, rem utramque: prima opponitur fidei: secunda caritati erga Deum: tertia utrique virtuti: & necesse est specie esse sejunctas: quandoquidem virtutes Theologicas habent oppositas specie discretas.

Addubitari posset de tertia blasphemia, quæ concreta esse videtur ex prima & secunda, quam tamen ad utraque differre dubium non est: differt enim à prima, propter odium quod est in secunda; & à secunda, propter hæresim quam gerit prima. Oris etiam sive vocalis, blasphemia est triplex: nam vel tantum est index primæ interioris blasphemiae, vel tantum secundæ, vel utriusque. Et licet exterior specie non secernatur ab interiore, tamen exteriores inter se differunt non secus quam interiores.

6. A personis, in quas nefaria maledicta conferuntur, hæc fuit divisio. Alia est blasphemia in divinas Trinitatis personas: alia, in sanctissimam virginem Dominam nostram, & DEI matrem: alia, in reliquos sanctos & sanctas.

Blasphemia à sanctis & Theologis, in patrem, ea dicitur, quæ proficiscitur à quadam infirmitate naturæ animique impotentia seu iracundia non malitiosa: potentia enim attribuitur Patri; alia dicitur in Filium, cujus blasphemiarum causa est inscitia: alia, in Spiritum sanctum, quæ existit ex malitia & industria: quas omnes species blasphemiarum opus est esse diversas: non quidem ratione ejus qui offenditur: nam in omnibus tribus personis est idem DEUS, sed ratione causæ vel principii, unde blasphemia existit: quia infirmitas, inscitia & malitia, quæ peccandi causæ solent esse, specie differunt. Verum de blasphemia in Spiritum sanctum differemus in postrema questione.

Ambigere quispiam posset, utrumne blasphemiarum & maledicta, quæ in DEUM, quæ in ejus matrem, & quæ in cæteros sanctos dicuntur, unius sint speciei. Cajetanus in 2. 2. q. 13. art. 1. & 2. pene in extremo commentario illorum articulorum, existimat unius esse speciei: vult enim, blasphemiam, propriè loquendo, non habere plures species; injuriam verò DEI, & Sanctorum, ejusdem esse speciei hinc probat: quia Sancti, ut sic, ad Deum referuntur. Et hinc habes, inquit confessor, quod varietas blasphemiarum pro diversitate specifica non est inquirenda; sed pro majore gravitate judicanda.

7. Verum longè alia est mihi opinio; in quam hæc me deducunt haud levia argumenta. Primum. Quia nihil dicitur univocè de DEO & creaturis: de bonitate creata, & increata: ergo nec blasphemia dicetur univocè de ea, quæ in DEUM est, & quæ in creaturam: ergo non conveniunt in specie, quæ de suis inferioribus univocè prædicatur. Confirmatur. Blasphemia est derogatio divinæ bonitatis, ex definitione Divi Thomæ in 2. 2. q. 13. artic. 1. At bonitas divina, quæ est DEO, & bonitas quæ est in creatura etiam sanctissima non est bonitas univoca:

& differunt plusquam genere, cum bonitas DEI sit increata, reliquorum Sanctorum creata: illa essentialis, hæc accidentalis: illa immutabilis, hæc mutabilis, illa æterna, hæc temporalis: illa causa, hæc effectus: ergo nec derogatio bonitatis divinæ, ut est in DEO, & ut est in sanctis, convenire possunt in una specie: imò nec in uno genere univoco. Secundum argumentum. Blasphemia opponitur cultui & honori, qui debetur personæ, in quam jactatur: sed cultus DEI plusquam specie differt à cultu omnium creaturarum sanctarum: ergo etiam blasphemia. Cum enim sint tria genera cultus, unum Dei maximè proprium, quæ latria dicitur: cujus fundamentum est esse auctorem, effectorem, conservatorem, & finem totius esse creati, quod uni DEO convenit: alterum, hyperdulia, quod debetur sanctissimæ Virgini: cujus fundamentum est, DEI matrem & altricem esse. Tertium, dulia, quæ reliquos divos ob sanctitatem illis divinitus impartitam veneramus: consequens est, ut quemadmodum hi tres cultus non solum specie, sed etiam genere discrepant, eodem modo discrepent blasphemiarum.

Postremum, si definitio blasphemiarum per se primò convenit injuriæ, quæ infligitur DEO, & secundariò, quæ fit reliquis sanctis; fieri non potest ut sint blasphemiarum DEI & sanctorum unius speciei: nec enim species per se & primò convenit uni inferiori, & per accidens, aut secundo loco alteri inferiori. Quocirca summo studio eniti decet sacrarum confessionum judices ut blasphemias in Deum omnes primò colligant: deinde, scrutentur quæ sunt in ejus matrem: postremò quibus reliquorum sanctorum nomen inuritur, seduloque disquirant species, seu genera blasphemiarum: item modos, & numerum in unaquaque specie.

E tertio capite, hoc est, à rebus, quibus injuria afficitur DEUS, hæc hauritur partitio. Aut enim fit supremo numini convicium, efferendo, quod ab eo remotissimum: ut quod DEUS sit injustus, vel quod non provideat rebus humanis; aut ei negando, quod illi convenit; aut creaturæ largiendo quod unius DEI est proprium.

Has species seu differentias ait Alexan.

Halenf. in 2. par. q. 131. membr. 2. communiter assignari, affirmatque esse differentias secundum gradus. Prima, inquit, cum laudatur falsitas: secunda, cum vituperatur veritas: tertia, cum falso attribuitur creaturæ, quod est solius DEI.

A divo Thoma in 2. 2. q. 13. art. 1. ad tertium, de hac divisione duo docentur. Primum est, cum constet ea affirmatione & negatione diversam speciem habitus non gignere, nam per affirmationem ait cognosci negationem ex primo posteriorum; & eadem scientia falsitatem cognosci affirmationum & negationum. Secundum est: tertium illum modum, quo attribuitur creaturæ, quod est DEI proprium, recidere in primum; cum DEO tribuitur, quod illius naturæ repugnat: quod ad hunc modum hincque verbis probatur à sancto Doctore. Quid enim est DEO proprium, est ipse DEUS: attribuire autem id, quod est DEI proprium, alicui creaturæ, est ipsum Deum dicere idem creaturæ.

9. Postrema ratio dividendi spectatur in modis blasphemandi seu maledicendi, qui totidem sunt, quot laudandi Deum; quos modos Cardinalis Toletus persequitur in 4. lib. de instructione sacerdotum, cap. 13. & Cajetanus in art. 1. & 2. q. 13. in 2. 2. DEO enim deferitur laus enunciando, deprecando, imperando, optando, admirando: nec secus DEO maledicetur, enunciando, ut, DEUS non est justus; non prospicit rebus humanis: detestando, ut, maledictus DEUS: pereat Deus: optando, ut, contingat hoc illudve malum Deo: imperando, ut, sit Deus cunctis invisus. Qui etiam appellat Dei & sanctorum sanctorumve pudenda membra, existimatur à doctoribus Theologis DEO sanctisque maledicere: quia appellat ea tamquam turpia in DEO & sanctis, vituperationeque digna quod est à vero longissimè disjunctum. Dicere verò per corpus, aut sanguinem Christi, animo jurandi, si verum juretur, nulla est blasphemiam: si etiam dicatur non animo injurioso, & concitato in Deum, sed in quempiam alium; non censet Cajetanus, in summa, in verbo, Blasphemiam, culpam esse lethalem.

Cap. III. de blasphemia hæreticali.

Tertia disquisitio erat, quænam judicanda sit blasphemia hæreticalis: cujus judicium spectat ad Catholicæ fidei censores. Qua de re Alphonsus à Castro, in 1. de justa hæret. punit. c. 12. & Bagnes in artic. 3. q. 13. D. Thom. 2. 2. Hi tradunt eam hæreticalem esse blasphemiam, quæ enunciat de DEO, quæ per se convenire illi nullo modo possunt: ut DEUS est insipiens: Deus injustè judicat. Illa verò, in qua membra nominantur, quæ in hominibus mortalibus pudenda sunt, hæretica non habetur; nec illa, quæ significat perversum affectum maledicentis, sed non indicat falsitatem, aut fidem ejus, qui loquitur, perversam. Addit Alphonsus à Castro, eum non puniri debere ab inquisitoribus, qui non ex credulitate hæretica, sed ex quadam vehementiore perturbatione blasphemiam exprompsisset.

Cap. IV. non blasphemia non hæretica pertineat ad inquisitores.

Quarta quæstio: excepta ea blasphemiam, quæ repugnat articulis fidei; & quæ justam probabilèque suspicionem falsi dogmatis movere posset sacre Inquisitionis iudicibus; reliquæ blasphemiam, quas vel furor maledicentis, vel alia perturbatio evo- mit, ex sententia Castri, in 1. lib. de just. hæret. punit. c. 12. jurisdictioni inquisitorum subducuntur. Quamquam eodem teste, & Bagne locis jam citatis, blasphemiarum iudices in Hispania sunt inquisitores. In edicto etiam generali Bononiensis inquisitionis, inquisitori reservantur blasphemiam contra articulos fidei ex consuetudine. Ac nimirum sapienter admonet Castrus in eodem loco, rem omnem, quæ vehementem suspicionem hæresis adfert, ad inquisitores spectare, atque ad eorum ordinariam jurisdictionem: licetque inquirenti in blasphemias suspicari de eorum corrupta religione; & ex peccato graviore conjecturam facere de minùs gravi: estque mira verborum cum moribus connexio, ut idem Alphonsus à Castro ait: Itaque Selon, ut narrat Laër-

tius dicebat, *orationem esse factorum simulacrum*: quandoquidem vim & speciem animi cujusque verba non secus, quàm rerum formas specula effingunt, & sanè maledicta in DEUM, sanctissimam ejus matrem, & sanctos, atrociora, ad maximè severa tribunalia spectare deberent.

Cap. V. de gravitate blasphemie.

II. **Q**uinta erat: essetne genere suo blasphemia peccatum gravissimum. Nonnullis visum est, Blasphemiam genere suo non esse omnium peccatorum maximum: levius enim esse infidelitate, atque hæresi. Infidelitatem enim, & hæresim opponi fidei, quæ virtus est Theologica infusa, & supranaturalis: blasphemiam verò divinæ laudi, seu confessioni fidei, ut est quædam species laudis divinæ. Verum D. Thomas, in 2. 2. q. 13. art. 3. blasphemiam ait peccatum esse maximum, pertinens ad genus infidelitatis, & ipsum aggravare. Alex. Halensis, in 2. par. q. 131. in recentibus codicibus, memb. 5. affirmat, blasphemie peccatum, si sumatur pro spiritu blasphemie, esse maximum: & quia injuria fit DEO: & quia ex malignitate peccatur; & quia provocat oculos divinæ Majestatis ad non miserendum, sive ad non remittendum. Hæc Alexand.

Richard. de Sancto vict. in lib. de spiritu blasphemie hæc ponit. Quædam esse peccata ad propriam corruptelam pertinentia, ut ebrietatem & stuprum: nonnulla ad injuriam proximi, sicut homicidium & furtum: alia ad injuriam creatoris, sicut blasphemiam, quæ est cæteris detestabilior. Est autem, inquit, in hoc genere sceleratissimum, & in quomalitia crescit ad summum; quando quis in DEI vituperiis delectatur, & in eis gloriatur. Alex. in 2. par. qu. 131. membr. 5. atrocitatem divini convicii hoc testimonio confirmat. D. Augustini. Non minùs peccant qui blasphemant Christum regnantem in cœlis, quàm qui crucifixerunt ambulanti in terris. D. Hieron. in Isaiam, cap. 18. col. 2. Blasphemia nihil horribilius; & omne peccatum comparatum blasphemie, levius est. Idemque maximus Doctor, in illa verba apud Matth. cap. 27. *Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua.* Con-

suetudinis, inquit, Judaicæ est, cum aliquid blasphemie, & quasi contra Deum audierint, scindere vestimenta sua. Quod et Paulum quoque & Barnabam, quando in Lycaonia Deorum cultu honorabantur, fecisse legimus. Hactenus ille.

Divus Chrysostomus in Psal. hom. 95. *Nihil magis impium, quàm adversus DEUM blasphemia.* Et in illud Apostoli, *Modico vino utere propter stomachum*, in priore ad Timot. cap. 5. *Blasphemia nihil pejus: nullum gratiarum actioni par bonum.*

Nunc quid mei sit judicii paucis propositionibus aperiam. Prima propositio. Blasphemia perfecta, quæ errorem habet intellectus, & odium DEI, sive divinæ bonitatis detestationem, est omnium maximum peccatum; cum tollat duas virtutes Theologicas per se, & directè, id est, fidem & caritatem; quæ omnium virtutum est summa.

Secunda blasphemia, quæ oritur ex odio DEI, quamvis hæreticam non habeat assensionem, est multo pejor hæresi: nam & est culpa propria damnatorum; & opponitur caritati, & laudi divinæ; & gratiarum actioni, quæ meliora sunt nuda fide.

Tertia propositio. Blasphemia ex genere suo gravius est peccatum, quàm hæresis, præsertim cum enunciationem habet per se contrariam articulis fidei. Primò, quia materialiter implicat hæresim, & formaliter pravam erga DEUM voluntatem: licet ad hæreticam enunciationem non accedat falsus interior assensus blasphemantis.

Hanc apparet manifestò sententiam fuisse D. Thom. in 2. 2. q. 13. art. 3. quando scripsit, gravissimum peccatum esse blasphemiam: ideo, quòd ad infidelitatem pertineat, & eam augeat. Quem D. Thomam Navarrus in summa, cap. 12. num. 82. ait communiter esse receptum, & is sequitur, & D. Anton. in 2. par. tit. 8. c. 7. ante §. 1. & Tabiena in verbo Blasphemia, num. 5. & Armilla in verbo, Blasphemia, num. 2.

Cap. VI. de Blasphemia ex iracundia, vel subreptione.

Sexta quæstio, num peccent peccatum sæterna morte luendum, qui aut propter iracundiam, aut propter subreptionem blasphemant absque deliberatione.

Respondet D. Thom. in 2. 2. q. 13. art. 2. Si is, qui profert verba blasphemia, animadvertit significationem verborum, & se blasphemare, non vitare lethalem culpam: vitare, si illa, quid significant, non cogitat. Assentiuntur D. Thomæ omnes, quos ego vidi. Rosella, in verbo, Blasphemia. Angelus eod. tit. num. 6. Sylvester eod. tit. num. 4. Tabiena eod. num. 3. D. Anton. in 2. part. tit. 8. c. 7. ante §. 1. Navarrus, cap. 12. num. 82. Cajetanus in summa, verbo, Blasphemia: ubi sic loquitur. Nec umquam excusatur quis à mortali, si sit mentis compos, nisi inadvertentia esset in causa: hoc est, si ex lapsu linguæ protulit verbum blasphemum, non advertendo sensum verborum: ita quod, si advertisset, certus est, quod non dixisset: tunc enim fuit blasphemia non formaliter, sed materialiter tantum. Hæc omnia Cajetanus totidem verbis. Idem Armilla, eod. tit. num. 1. Idem Cardin. Toletus de instruct. sacerdot. lib. 4. cap. 13. §. circa peccatum autem: ubi illud prudentia Theologica scripsit: eum, qui assuetus est peccato blasphemiae, nec laborat de consuetudine extirpanda, peccare, quamvis non intelligat se blasphemare. Nimirum, quia ut alibi, & sæpe est à nobis ostensum; habitus pravus quem aliquis non detestatur, implicitam & virtuales habet deliberationem. Hic igitur, qui cum perverso habitu non pugnat, peccatum peccat mortiferum, quoties blasphemat; quamvis ad blasphemiam animum non advertat. Is autem, qui nulla cogitatione suscepta, blasphemiae pronuntiaret verba, quem habitus poeniteret, leviter peccaret.

Sed nimirum difficultatem objiciunt verba D. Thomæ non dissimulanda: si enim humana actio, humana nec est, nec dici potest, si careat electione & deliberatione: & si non est humana, nec prava, nec proba esse possit; quæ fieri potest, ut absque deliberatione tam graviter peccetur ab iis qui verba effutiunt blasphemia, quod tamen affirmat D. Thomas?

Respondeo, duplicem in probatione blasphemiae spectari posse deliberationem: unam, quæ antecedit verba omnia blasphemiae, & totam gignat blasphemiam, antequam sit;

& de hac locutus non est D. Thomas: alteram, quæ comitetur blasphemiam, ut cum quis statim atque orsus est blasphemare, aut postquam est orsus, videt se convicium facere Deo, vel sanctis; & cum possit comprimere verba non comprimit; & hanc esse necessariam blasphemiae, ut letalis culpa evadat, non est inficiatus D. Thomas.

Cap. VII. de blasphemantium poenis.

Septima quæstio, quænam sunt blasphemantium poenæ? De his in cap. statuimus, de maledicis, in Directorio, par. 2. q. 11. Apud Alphonsum à Castro in 1. de iusta hæret. punit. cap. 12. si blasphemia aut hæresi, aut vehementi hæreseos suspitione affecta sit, in reos tanti criminis suo more animadvertent hæreticæ labis inquisitores. Quid si publica fuerit blasphemia? in cap. statuimus, de maledicis, hæc ei poena à Gregorio IX. irrogatur, ut septem diebus dominicis pro foribus stet Ecclesiæ palam dum missarum sollemnia aguntur: ut postremo die dominico pallium exuat & calceos, corrigiæque collum circumligetur; ut septem sextis feriis illarum hebdomadarum panem dumtaxat, & aquam ad jejunium Ecclesiasticum adhibeat: neque templum ingrediatur, ut per eos ipsos dies tres, si potest, pauperes; si tres non potest, duos aut unum saltem, reficiat: quod si nec pro suis facultatibus unum reficere possit, hæc poena cum alia commutetur. Si verò hanc, quæ in Canone præscribitur poenam blasphemus recusarit, Ecclesiæ ingressu & Ecclesiastica sepultura multandus est.

Diviti verò, quadraginta solidorum, si bona suppetant; sin minus, triginta, aut viginti, & si tantum pecuniæ pendere non possit, quinque, multa irrogatur.

Sylvester in verbo, Blasphemia, qu. 10. ait huic poenæ locum esse in omnibus illis modis, quos ille exponit in q. 2. affirmat etiam, hæc poena, ex sententia Panormitani in illud cap. statuimus, & communi Doctorum, non teneri clericum, quia poenitentiam publicam non subit, distin. 50. cap. ex poenitentibus.

Publica blasphemia quanam sit.

15. **D**Ices. Quando publica blasphemia censi debet? Hostien. & Panormit. in idem cap. statuimus, quem Sylvester in verbo, Blasphemia, q. 6. & Angelus, eo tit. num. 5. & alii sequuntur, statuunt esse publicam, quando aut est notoria de jure: quia aut convicta in judicio, aut rei confessione probata: aut notoria de facto; quia tergiversationi non sit locus: vel quia coram pluribus prolata, qui postea ad Episcopum detulerunt.

Alias pœnas Ecclesiasticas vide in constitut. Leonis X. quæ incipit, supernæ §. ad abolendam, sess. 9. Concil. Lateran. in authentica, autem, ut non luxurientur homines contra naturam, novella 77. perseverantibus in peccato blasphemiae pœna ultimi supplicii constituta est. Si enim, inquit Imperator, contra homines factæ blasphemiae impunitæ non relinquuntur: multo magis, qui ipsum DEUM blasphemant, digni sunt supplicia sustinere: & post aliquanto. Propter talia enim delicta & fames, & terræmotus, & pestilentiae fiunt.

Cap. VIII. num sacerdos possit absolvere à publica blasphemia.

16. **O**ctava quæstio. Potestne publica blasphemia de jure absolvi à sacerdote, qui sit Episcopo inferior? Panormitanus in cap. statuimus, de maledicis, negat posse absolvi ab alio quàm ab Episcopo: cui favet Glossa in cap. 2. de pœnit. & remiss. lib. 6. Angelus verò in verbo, Blasphemia, num. 4. putat id verum esse, cum de blasphemia agitur in judicio Episcopi, & ad ejus tribunal deducta est. Probat enim auctoritate Goffredi & Hostiensis, pœnam capitis, statuimus, non habere locum, nisi sedente iudice pro tribunali.

Verum, quod sentit Angelus, Rosella, in verbo, Confessor, primo, non longè à principio, ait esse irrationabile, & nullo jure probari. Sed Angelo assentitur Sylvester in verbo, Blasphemia, q. 6. & castigat Rosellam: respondetque jure probari interpreta-

tione Innocentii, Goffredi, Hostiensis, & Panormitani. Joannes Tabienus in verbo, Dispensatio, num. 16. Rosellam ait, de jure verè locutum esse; Angelum, de consuetudine. Armilla ad Tabienam & Angelum accedit: vult enim reservatam fuisse publicam blasphemiam ob solemnem pœnitentiam, quæ nostris temporibus obsolevit. Navarrus cap. 27. ubi loquitur de casibus reservatis, nu. 257. non habet pro reservato casu blasphemiam: probatque auctoritate Concilii Lateranensis, in qua sacerdoti, qui inferior est Episcopo, ejus permittitur absolutio cum gravissima pœnitentia.

Verum in constitutione Leonis X. promulgata, & probata in Concilio Lateran. sess. 9. quæ constitutio incipit, supernæ §. ad abolendam, fit quidem mentio blasphemiae publicæ; & post varias pœnas, quas blasphemantibus infligit, una est hæc: ut sine gravissima pœnitentia arbitrio severi confessoris imponenda in foro pœnitentiæ blasphemiae reus absolvi non possit; & licet nomine confessoris non significetur quilibet sacerdos, qui sacras confessiones audit, nihilominus cum Episcopus non appellari soleat confessor, illo nomine potius sacerdos non Episcopus, quàm Episcopus declaratus est.

Placet igitur Angeli opinio, ut tunc tantum intelligatur blasphemia reservata Episcopo, cum de ea in ejus judicio disceptatur; nisi secus ex verbis reservationis appareat.

Cap. IX. Quæ præstanda sum sacerdotibus, quum ad eos blasphemii accedunt.

17. **N**ona quæstio. Quid præstari à sacerdote oportet, cum ad sacramentum pœnitentiæ hujus sceleris affines accedunt.

Respondeo, omnibus his cautionibus ei utendum esse. Prima cautio. Si blasphemia, cujusque modi sit, sive occulta, sive publica, sive hæresim redolens, sive non redolens, reservata est, nequit absolvere: sed aut pœnitentem ad reservatorem mittat; aut ipse adeat ad jus absolvendi impetrandum. Secunda cautio. Si de blasphemia institutum est coram Episcopo judicium, ne attingat.

Tertia. Si aut cum hæresi, aut cum vehementi & probabili opinione hæreseos, conjuncta est: non absolvat, quia non potest; eum ad tribunal pertineat inquisitorum: imò, si fateatur blasphemus, quæ effudit in DEUM, aut sanctos, se, ut dixit, credidisse, eum admoneat hæreticorum pœnas subiisse, id est, excommunicationem latæ sententiæ; dominium rerum suarum amisisse; bona fisco à die admissi sceleris addicta esse; quamvis illa nonnisi post sententiam vindicare soleat: eadem bona alienare non posse, nec donando nec permutando: si alienet, alienationem nullam esse; liberos in ejus potestate esse desuisse: si ad saniolem mentem redeat, & quæ amisit reapse recuperare velit, sedis Apostolicæ auctoritate recuperare debere. Quæ omnia ex communi sententia Doctorum, & ex Decretalibus Alexand. IV. & Bonifacii VIII. extra de hæreticis, lib. 6. comperta sunt, non homini harum rerum imperito.

Quarta cautio. Si absque hæresi, in Deum maledicta contulit ex odio, & impia animi affectione; significet illi seipsum in aciem damnatorum conjecisse; & peccatum omnium maximum peccasse; & quod vix veniam à DEO Opt. Max. mereatur. Quinta. Perquirat modos omnes, & genera verborum, quibus divinum nomen sanctissimæ Virginis, & reliquorum Sanctorum turpificavit; & numerum peccatorum in uno quoque modo & forma verborum sedulo colligat.

Sexta. Si pœnitens, homo sit plebeius; & locus, ubi de suis peccatis confitetur, sit remotus ab arbitris, acri objurgatione perterrefactum jubeat antequam longius in confessione progrediatur, pro majore minoreve numero blasphemiarum, earumque atrocitate, plures paucioresve cruces in solo sexies, octies, decies imprimere lingua, easque sæpius osculari.

Septima. Absoluta confessione conetur pœnitentem ad summum odium & detestationem tam immanis flagitii, & si fieri potest, ad fletum etiam deducere.

Octava & postrema: non absolvat nisi gravissima imposita pœnitentia, ut præcipit Concilium postremum Lateranense, sess.

9. in constitutione Leonis X. supernæ, in §. ad abolendam.

Quod autem in summa dicit Bartholomæus Fumus, decretum illud abrogatum esse, mea quidem sententia is fallitur turpissimè. Primum, quia cum jure divino & naturæ illud nitatur; quod jus præscribit, ut atrocissimis delictis gravissimæ pœnæ respondeant: sicut lex DEI, & naturæ abrogari non potest, cum continet jus morale: ita nec illud decretum abrogari debuit. Deinde: quia in extremo ejusdem constitutionis dicitur, Illi nec derogari, nec officii umquam posse per ullam corruptelam, aut perveritatem temporum: & si qua re derogatum esset, restitui & innovari semper debere, innovatamque & restitutam fore. Postremo, quia Concilium Tridentinum in sess. 14. cap. 8. quod est de satisfactionis necessitate & fructu, his verbis præcipit sacerdotibus. Debent ergo sacerdotes Domini, quantum Spiritus, & providentia suggesserit, pro qualitate criminum & pœnitentium facultate, salutes & convenientes satisfactiones injungere, ne si fortè peccatis conniveant: & indulgentius cum pœnitenti agant, levissima quædam opera pro gravissimis delictis injungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur. Habeant autem præ oculis, ut satisfactio, quam imponunt, non sit tantum ad novæ vitæ custodiam, & infirmitatis medicamentum, sed etiam ad præteritorum peccatorum vindictam & castigationem.

Ego igitur hanc pœnam penitenti infligere soleo: si multis & detestabilibus conviciis aut Deum, aut ejus sanctissimam matrem fixit, ut tringinta, quadraginta, aut quinquaginta diebus non intermissis, genibus flexis & nudis, tacta terra, pronunciet septem Psalmos pœnitentiales, & litanias cum precibus, quæ sunt litanis adjunctæ: postquam hæc prononciavit, à DEO, beatissima Virgine, & Sanctis, blasphemiarum veniam supplex deprecetur decies, decies item eorum nomen & sanctitatem laudet ac veneretur: decies lingua crucem designet in terra, eamque osculetur, pectusque percutiat suam.

Cap. X. de blasphemia in Spiritum sanctum.

18. **P**ostrema restat quaestio omnium difficilima : de blasphemia in Spiritum sanctum , quænam ea sit : & num condonari possit.

Quaestionem hanc magnam appellat D. Augustinus , serm. 11. de verbis Domini : cui solvendæ imparem se fatetur : neque de genere blasphemiae is eandem locis omnibus sententiam explicavit. Namque in libro de fide ad Petrum , cap. 3. & l. de vera & falsa pœnitentia , cap. 4. & serm. 11. de verbis Domini , *finalem impœnitentiam* peccatum credit esse in Spiritum sanctum. Cum enim remissio peccatorum sit proprius effectus & gratia Spiritus sancti , id tollit impœnitentia. In Enchiridio ad Laurentium , cap. 83. *Negare in Ecclesia potestatem esse remittendi peccata , & in hoc errore ex hac vita excedere* , blasphemiam definit esse in Spiritum sanctum : at lib. 1. de serm. Domini in monte ; *per malitiam & invidiam , fraternam oppugnare caritatem post acceptam gratiam Spiritus sancti*. In commentariis autem inchoatis in epist. ad Rom. *desperationem indulgentiae Dei*. In quibus peccatis non videtur esse blasphemia , quæ in verbis consistit : nam illa omnia spectantur in factis. In qq. de utroque testamento , q. 102. propius ad veritatem peccatum in Spiritum sanctum dixit , *opera Spiritus sancti demoni tribuere*.

In hanc postremam sententiam itum est ab Athanasio , Chrysostomo , Hilario , Ambrosio , teste etiam D. Thom. in 2. 2. q. 14. art. 1. adde etiam Didymum in lib. de Spiritu sancto , & revera blasphemiam in Spiritum sanctum , ex verbis Marci , cap. 3. apparet peccatum fuisse proprium illorum Hebræorum , qui excæcati invidia , & malevolentia suffusi , quæ à Christo Domino divinitatis potestate administrabantur , ad Satanam referebant. His enim verbis est apud Evangelistam Marcum : Amen dico vobis , quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata , & blasphemiae , quibus

blasphemaverint : qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum , non habebit remissionem in æternum , sed reus erit æterni delecti ; quoniam dicebant , spiritum im-mundum habet. Hæc omnia apud Evangelistam.

At nostrates Theologi , animadversa tam varia D. Augustini sententia de peccato in Spiritum sanctum , plures hujus peccati species distinxerunt , ut videre licet in 2. sent. dist. 43. & apud D. Thom. in 2. 2. q. 14. art. 2. Alphonsus à Castro in 1. de punit. iusta hæret. c. 12. ex sententia Alex. Halensis , & D. Bonaventura peccatum in Spiritum sanctum statuit esse *desiderium divinæ vituperationis , & odium Dei* : & hoc peccatum omnium esse maximum & irremissibile : aut quia , qui semel illud suscepit , numquam vera pœnitentia expiabit : quia Deus suo auxilio eum privabit , ut ait Beda in cap. 3. Marci : aut propter rationem Alexandri , in 2. par. q. 131. memb. 5. quia , qui illud peccat peccatum , injuriam facit Deo ; & ex malignitate peccat , & divinæ Majestatis oculos provocat ad non remittendum , neque ad miserendum.

Quod autem de peccato in Spiritum sanctum maximo , dicit Alphonsus à Castro ex sententia Alexan. atque etiam Bonaventuræ , est Richardi de sancto Victore , quem etiam citat Alexan. in illa q. 131. membr. 5. nam Richard. in lib. de Spiritu blasphemiae , cum dixisset , Blasphemiam esse cæteris peccatis detestabiliorem : quia per se injuriosa est Deo ; & tunc crescere ad summum , cum quis Dei conviciis delectatur , in iis-que gloriatur ; spiritum blasphemiae addit esse desiderium & affectationem divinæ vituperationis ; semper Spiritui sancto adversari , & in contrarium niti : nitique ad odium Dei. Sicut Spiritus sanctus nititur ad caritatem , quæ per illum in cordibus nostris diffunditur , ut inquit Apostolus , Rom. 5. & blasphemiam in Spiritum sanctum fieri non posse sine execrabili odio Dei. Necnon addit hic ipse Doctor , quædam esse delicta , quæ cessant in hac vita , & in alia locum non habent , ut adulterium , ut furtum : quædam autem locum habere in futuro sæculo damnatorum , ut Dei odium ,

quod secum adfert blasphemia : & ideo delictum æternum appellatum esse ab Evangelista Marco , cap. 3. Docet etiam aliud esse peccatum inexpressibile , aliud irremissibile.

Esse verò remissibilem in Spiritum sanctum blasphemiam hac ratiocinatione concludit. Sunt quidem temporaliter rei temporalis & transitorii delicti , ut quos pœnitent adulterii : & sunt quidam æternaliter rei temporalis & transitorii delicti ut quos non pœnitent adulterii : item sunt alii æterni delicti æternaliter rei. Cur ergo non sint alii æterni delicti temporaliter rei , hoc est , odii , & blasphemiae in Spiritum sanctum ?

20. Divus Bonavent. in 2. sent. dist. 43. art. 1. q. 1. probat , peccatum in Spiritum sanctum esse genus peccati ab aliis distinctum. Primum , ratione principii ; quia est ex certa malitia , & industria ac scientia , non ex infirmitate , vel inscitia. Deinde , quia opponitur gratiae pœnitentiali , quam contemnit. Postremo , quia actus , quo impugnatur ejusmodi gratia , est subjectivè in spiritu , & est actus spiritualis. In secunda autem parte , distinct. art. 1. quæst. 1. docet esse gravissimum peccatum. Et quia , inquit , naturam maximè lædit ; & quia Dei oculos offendit , lædit naturam , quia non solum sanitate privat animam , verumetiam medicamentum ne sanetur tollit. Id quod dixit D. Thom. in 2. 2. quæst. 14. art. 4. his verbis. Potest aliquis peccare ex certa malitia abjiciendo per contemptum ea , per quæ homo retrahitur à peccato : quod propriè est peccare in Spiritum sanctum. quæst. autem 2. D. Bonaventura ejusdem artic. demonstrat peccatum in Spiritum sanctum esse propositum , seu consilium non pœnitendi ; & dici irremissibile , non quòd non possit dimitti ; sed quia non consuevit. Nec secus interpretatur locum apud Matth. cap. 12. Intelligendum est , inquit , non quia remitti non possit , sed quia Deus paucis consuevit remittere.

21. Divus Thomas , in 2. 2. q. 14. art. 3. quærens utrùm peccatum in Spiritum sanctum sit irremissibile , multiplici distinctione quæstioni respondet. Si peccatum in Spiritum sanctum accipiatur pro finali impœnitentia , neque in hac vita , neque in altera

condonari est quàm certissimum ; si verò sumatur pro peccato ex certa malitia abjiciente remedia salutis , non meretur veniam ullam , neque excusationem , si verò pro peccato Judæorum miracula Christi criminantium , & diabolo tribuentium , remissionem non habuit neque in hoc sæculo , neque in futuro : non in hoc , quia vexati , jugulati , ac penè deleti à Romanis sunt : non in altero , quia æternis suppliciis mactati.

Quæ interpretatio est Chrysostomi , hom. 33. in Matth. & quæ interpretatio docet , ut colligit D. Thomas , non fuisse peccatum illud remissibile quantum spectat ad pœnam , quæ à Judæis vitari non potuit ; neque ab iis vitari potest , qui in Spiritum alia etiam quadam ratione peccant : verum quantum pertinet ad culpam , à Deo sanari , tolli potest : nam quamvis excludat natura ipsius peccati ea per quæ fit remissio peccatorum ; per hoc tamen , inquit in illo art. D. Thom. non præcluditur via remittendi & sanandi omnipotentiae & misericordiae Dei , per quam aliquando tales quasi miraculosè spiritualiter sanantur : ergo peccatum ex parte sua est irremissibile.

(Idem D. Thom. inquit in resp. ad 3. art. 22. 3.) Licet Deus remittere possit : ergo in peccato in Spiritum sanctum sive in blasphemia in ipsum , nihil est , quod illud aut excusare , aut elevare possit. Quam interpretandi rationem secuti sunt Athanas. homil. in illa verba Matth. 12. *Quicumque dixerit verbum in Filium hominis , &c.* Anastasius , qu. 68. in scriptis. Basilus interrogatione 273. in regulis brevioribus. Ambros. lib. 2. de pœnit. cap. 4. Hieronymus , in commentariis.

Admonet verò Basilus , in illa interrogatione , peccatum Judæorum , qui fructus , & effectus Spiritus sancti Satanæ tribuebant , æmulari eos , qui virtutes & benefacta aliorum oppositorum vitiorum nominibus insectantur , ut intelligas præter eas sex species peccati in Spiritum sanctum , de quibus disputant Theologi , alias etiam apud magnos Doctores reperiri.

Mihi sanè non tam videtur impedita hæc quæstio de blasphemia in Spiritum sanctum , & de remissione illius , si ad solius Evangelii

Canones res omnis exigatur. Nam quod attinet ad genus peccati, jam dixi illud fuisse proprium Judæorum, qui crudeli odio erga Christum imbuti facta ejus admirabilia, quæ à divinitate ejus proficiscebantur, diabolo assignabant. Quod peccatum ideo sine remissione & venia futurum esse prædixit Christus, quia ex divino & æterno decreto illud numquam iis condonandum erat; mihi que est valde persuasum neminem eorum qui offenso animo Christi miracula exagitarunt, eumque spiritum habere immundum dixerunt, aut delicti veniam, aut æternam salutem consecutum esse.

In filium hominis, hoc est, in ejus naturam humanam peccabant; quum eum potatorem vini, & amicum publicanorum vocabant: quod peccatum excusationem aliquam habere poterat: at effectus divinæ naturæ, diabolo tribuere, ex odio & malevolentia, hoc vero scelus omni expiatione & procuratione carebat.

De homicidio voluntario.

QUÆSTIO X.

1. **Q**Uoniam homicidium voluntarium, tum jure, tum consuetudine, tum edicto Episcoporum, in eorum est jure, iisque reservatur; & quàm plurima hic casus reservatus habet, quæ sine gravi culpa à Parochis, reliquisque Sacerdotibus ignorari non possunt; idcirco meas partes esse duxi, certis capitibus comprehendere quæ hujus sunt necessariæ præcaptionis. Qua de re duo Cardinales Theologi præclare, doctè, breviter, & enucleatè præceperunt in summis suis, Cardinalis Cajetanus, in verbo, Homicidium, & Card. Toletus, in sua Summa, de instruct. Sacerd. lib. 1. cap. 71. 72. 73. sed hic posterior palmam præripuit omnibus.

2. Principiò sciendum est, triplex distingui à doctoribus homicidium: unum, quod voluntate, alterum necessitate tertium quod casu fit. Hæc divisio pervagata est; & à nemine, quod sciam, improbata; quam probat Glossa, in c. de his, d. 50, Archidiaconus

& Præpositus, in eundem canonem, Glossa item in cap. sicut dignum, de homicidio. Alexand. Halens. in 3. p. quæst. 34. memb. 2. art. 2. multique alii. Eandem confirmavit Concilium Tridentinum, sess. 14. cap. 7. Voluntas autem, qua efficitur homicidium, & quæ illud cogitatum vult, est duplex, una justa, qualis est judicis fontes mortis adjudicantis, aut militis, in justo bello occidentis hostes; aut injusta, uti est ejus, qui privata auctoritate interficit: quo tempore ei non est lege concessum. In edicto reservationis, homicidium sumitur, pro injusta hominis interfectione, necessitatem, seu defensionem vitæ, aut sui honoris, aut bonorum suorum excludente: atque pro homicidio, quod non fit casu, id est, præter scientiam & animum occidentis. Et quia homicidium significat propriè illicitam hominis interfectionem, ut notat Cajetanus, quod ait esse contra justitiam & caritatem, haud erat prorsus improbanda Covarruvie descriptio homicidii voluntarii, in 2. parte relictionis de homicidio, fermè in principio.

Voluntarium homicidium est, quod dolo malo animo occidendi committitur. Niti-
tur enim ea definitio & autoritate legum, & consuetudine sermonis quotidiani. Homicidas enim eos appellamus, qui dolo malo necant homines. Hominis igitur occisio non justa ex electione videtur esse homicidium voluntarium: quod inducit irregularitatem ex delicto; in qua perdifficilis est dispensatio. Et Divus Thomas justam hominis occisionem non vult esse homicidium, sed tantum indebitam, in 1. 2. q. 100. art. 8. ad 3. & in q. 13. de malo, artic. 4. ad 11. quem sequitur D. Anton. in 2. part. tit. 7. cap. 8. in principio. Sylvester, Tabiena, & alii, in verbo, Homicidium.

Ad justam autem hominis cædem tria requiruntur, ut inquit Cajetanus. Primum, est in occidente; ut publica polleat potestate. Secundum, in occidendo; ut sit nocens & criminofus: innocentem enim numquam licet occidere. Tertium, ut servetur ordo juris, ut citatus, auditus, & damnatus privetur, qui reus est, vita.

Quare intoleranda est eorum injustitia

principum, qui nonnullos indicta causa, nec criminis in jure convictos jubent interiri. Cum enim principis potestas publica sit, ad vindicanda delicta non potest moveri, ut verè philosophatur Cajetanus, nisi publica voluntate, & publica scientia: hanc autem scientiam forma & ratio parit iudicii publici. Nec propterea, inquit Cajetanus in Summa, damnamus iudices, qui repertos in flagrante crimine notorio, ut latrones in viis, & hujusmodi, statim suspendi jubent; intervenit siquidem ibi notorium loco accusatoris, & testium, faciens publicam scientiam & excitans publicam voluntatem, & potestatem ad publicum justitiæ actum. Hæc totidem verbis Cajetanus, in verbo, Homicidii peccatum.

4. Sunt item homicidii voluntarii rei iudices; qui non custodiunt ordinem juris in iis quæ pertinent ad substantiam iudicii legitimi, ut est numerus testium, & qualitas.

Cardinalis Toletus vult ad justam homicinis interfectionem adesse debere justum occidentis animum: ut, si hic desit, qui occidit, reus sit homicidii voluntarii. Verum hoc quartum per accidens gignere injustitiam putat Cajetanus; cui ipse assentior. Quare servatis tribus illis omnibus non teneretur quis culpa injustæ necis seu pœna homicidii. Sed Cardinalis Toletus ait communem doctrinam exigere, ut in eo, qui occidit, sit animus justus, id est, amore justitiæ, non cupiditate ulciscendæ injuriæ, incitatus. Quæ doctrina vera est in foro animæ; in quo sola voluntas injusta occidendi facit quempiam reum homicidii: at in foro exteriori secus videtur dicendum: cum solum animum latentem nec judicare, nec punire possit humana potestas. ex quo colligimus, qui occidit eum qui dignus est morte, quamvis prava voluntate occidat, non teneri crimine homicidii, humano tribunali reservato, sed tantum divino: neque ejusmodi homicidam onus subire aliquid sarcienti aut restituendi; quod iis est impositum, qui interficiunt hominem, qui non poterat justè interfici.

Nunc in nonnulla theorematum conferenda sunt ea, quæ ad homicidium pertinent voluntarium & reservatum.

Primum theorema, nefariæ cædis reus est, qui se ipsum interimit. Neque enim frustra, inquit D. August. lib. 1. de civitate Dei, cap. 20. in sanctis canonicis libris usquam nobis divinitus præceptum, permisumve reperiri potest; ut vel ipsius adipiscendæ immortalitatis, vel ullius carendi cavendique mali causa nobismet ipsis necem inferamus. Nam & prohibitos nos esse intelligendum est, ubi lex ait, *Non occides* cap. verò 21. nonnullos, qui sibi mortem consciverunt, qui à divinis Scripturis non condemnantur, ideo excusat quod Deo jubente, seu impellente, id fecerunt. Loquens autem in cap. 23. de nonnullis Ethnicis, qui sibi mortem obtulerunt, sic ait: At enim multi se interemerunt, ne in manus hostium pervenirent. Non modò quærimus, utrum sit factum, sed utrum fuerit faciendum. Sana quippe ratio etiam exemplis anteponenda est: cui quidem & exempla concordant: sed illa, quæ tantò digniora sunt imitatione, quantò excellentiora pietate. Non fecerunt Patriarchæ, non Prophetæ, non Apostoli; quia & ipse Dominus Christus, quando eos, si persecutionem paterentur, fugere admonuit de civitate in civitatem, potuit admonere; ut sibi manus inferrent: ne in manus persequentium pervenirent. Porro, si hoc ille non jussit, aut monuit; ut hoc modo sui ex hac vita migrarent, quibus migrantibus mansiones æternas se præparaturum esse promisit, quælibet exempla opponant gentes, quæ ignorant Deum, manifestum est, hoc non licere colentibus unum verum Deum. Hæc D. Aug.

Argumenta D. Thomæ hæc sunt in 2. 2. 6. 2. quæst. 64. art. 5. Lex naturalis, & caritas unicuique præcipit; ut se suamque naturam, & conservationem diligat: ergo nemo potest sibi vitam exhaustire. Ad hæc: unusquisque est pars communis, & id, quod est, est communis; sicut pars, id, quod est, est totius: ergo seipsum nemo potest ceteræ societati auferre: ergo qui se ipsum interficit, injuriam facit communitati, ut ex Philosopho perspicuum est in 5. Ethic. Præterea omnis rationalis creatura est sui creatoris serva: ergo à suo vero Domino eripere se non potest ullo legitimo jure.

Alexand. Halens. in 3. part. quæst. 34. memb. 1. art. 2. rationibus Theologorum & Philosophorum idem conficit; in quibus est illa firmissima ratio. Quod cum non possit quispiam occidere alterum nocentem, quamvis justè damnatum à judice, non à quolibet occidendum; multò minùs se, nec nocentem, nec damnatum, necare potest. In eamdemque sententiam coit universus cœtus Theologorum. Scotus, in 4. dist. 15. quæst. 3. art. 2. Sic nullus debet sibi mortem inferre: quia nullus debet esse homicida sui sine speciali præcepto D. 1.

6. Ex quo intelligi potest absurdè opinatum esse Victoriâ in relectione de homicidio, justè reum ab judice hoc mortis genere multari posse, ut epoto veneno se ipse perimat. errat vehementer Victoria: id enim esset seipsum occidere perinde ac si pugione se perfoderet. Itaque Divus Thom. in 2. 2. quæst. 69. art. 4. apertè scribit, neminem à judice condemnari posse, ut sibi mortem inferat, sed ut mortem patiatur. Et iniquas fore ejusmodi sententias judicum, quæ reos suimet carnifices facerent. docet Cajetanus, in commentario ad 7. dubitationem, & Sotus, in 5. de just. & jur. quæst. 69. artic. 4. in extremo. Etenim qui morti adjudicatur, damnatur ad pati, non ad facere, ut rectè inquit Cajetanus. Neque, inquit, ille tenetur ad facere id, ad quod sequitur suum pati: intelligit consequentiam proximam, & per se.

Sed quid si damnatus quis esset, ut fame periret? oblatum cibum cogereturne sumere? negat Sot. in eod. loco. Ait Cajetanus, cui favent verba D. Tho. sic enim ait D. Thom. in illa quæst. 69. art. 4. ad 2. Sicut etiam si aliquis sit condemnatus, ut fame moriatur, non peccat, si cibum sibi occultè ministratum sumat: quia non sumere esset seipsum occidere. Verba & sententia minimè obscura. & Cajetanus, in resp. ad illam septimam dubitationem ait, tenetur comedere: ut jus naturale servet. Angelus, in verbo, Fugere, in extremo, & Tabiena, in verbo, Accusatio. §. 10. accedunt ad Sotum. Armilla, in verbo Accusatio, num. 21. dicit opinionem Cajetani esse veriore, & D. Thomæ dictis magis consentaneam.

Secundum Theorema. Innocentem occidere impium est homicidium, & nullo tempore permissum. Dices, quid? an non judex propter idoneos testes, legitimâsque probationes, adjudicare morti potest reum, quem ipse certò scit esse innocentem?

Respondeo, quæstionem hanc esse gravissimam, & propter Doctorum dissidium, & vim argumentorum, quibus pars utraque nititur, esse difficillimam, atque à nobis more Academico in nostro volumine variarum disputationum pertractatam esse latissimè: neque de re illa fortasse est à nobis uberius disceptatum.

Qui pugnant, ab judice ob legitima documenta, & acta, infontem condemnari posse, addunt id rectè fieri, propterea quod judex eum, quem ut privata persona novit innocentem, ut judex, & persona publica, nocentem agnoscit: quare ut fontem in jure convictum condemnat.

Tertium theorema. Criminosos occidere non licet, nisi iis qui publicæ personæ potestatem gerunt. & si nec citatos reos, nec auditos in judicio, nec convictos occidi jubent, perflagitiosè agunt, & crimen iniquissimi non vitant Principes, ut probat Cajetanus, in Summa, in verbo, Homicidium. excipiuntur ii facinorosi, quorum facinora nota sunt, adeo ut tergiversationi nullus sit locus: tunc enim indicta causa vita privari possunt; Quia tunc, ut inquit idem Cajetanus, notorium est pro accusatore, & testibus. Neque in notoriis ordo juris requiritur.

Quartum theorema. Nonnulli sunt facinorosi, ad quos sine ullo scelere occidendos gladium, aut legis, aut Principis porrigit auctoritas: Sylvester, in verbo, Homicidium, num. 5. in his recenset furem nocturnum, cum dubitatur: velintne furtum cædemye facere; diffidatum etiam, & assassinum, ut is loquitur, Latine significat, ni fallor, proscriptum, & qui in hominum cædibus bacchatur. Sed Navarr. in Summa, cap. 15. num. 4. negat, furem sive diurnum, sive nocturnum, occidi posse: dummodo comprehendi possit; id quod ait etiam Angelus, in verbo, Homicidium, 1. num. 5. ex interpretatione Panormitani, in c. 2. de homicidio: quod intelligi potest ex l.

furem. ff. de sicariis, & c. 2. de homicid. Idem Angelus, vult occidi non posse furem nocturnum, vel diurnum; quando cognoscitur, & officio judicis res ablatae recuperari possunt. Justa etiam mors adferri potest latronibus vias publicas obsidentibus, hominumque vitae insidiantibus, nocturnoque populatori agrorum. ex l. 1. C. quando liceat unicuique sine iudice se vindicare.

De nocturni diurnique furis occidendi potestate facta à lege, his verbis loquitur M. Tull. in Miloniana. Quod si duodecim tabulae nocturnum furem quoquomodo, diurnum autem si se telo defenderit; interfici impune voluerunt. Quae lex recitatur à D. Augustino, in quaest. 84. in Exodum, & verba Augustini extant in cap. si perfodiens, de homicidio. ff. autem ad legem Aquiliam. lex, itaque servum, vult, auctoritate duodecim tabularum, tam nocturnum quam diurnum furem occidi posse clamoris testificatione. ff. verò ad legem Corneliam de sicariis l. furem, est his verbis. Furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impune feret, si parcere ei sine suo periculo non potuit. Verumenim agrorum populatoribus, iisque, latronibus exceptis, qui innocentium cadibus publicas vias cruentant, de fure nocturno & diurno dicendum id quod jam diximus.

9. Quintum theorema. Qui alterum paratum ad caedem cum telo ejus capiti, quem adoritur, jam imminuentem, ut vitam tueatur suam, occidit, quando non est alia via expediendae salutis, omni scelere homicidii solutus est, quicumque tandem sit, qui occidit, sive laicus sive clericus? sive persona profana, sive religiosa: additque Divus Antoninus, in 3. p. tit. 4. cap. 3. ante §. 1. licitam hanc esse defensionem in quovis loco, etiam in templo: quamvis effusione sanguinis poluendum esset, tametsi ut polluat, effusio esse debet injuriosa, ex cap. unico, de consecrat. Eccl. lib. 6. licitam quoque ait esse homini quovis officio fungenti; etiam ad aram rei divinae operam danti Sacerdoti, qui post caedem nullo jure prohibente ad sacra instituta redire potest: putat tamen quo tempore Sacerdos baptizando puero occupatus esset, sacram actio-

nem intermittere non posse ob suae vitae defensionem, si interea infanti pereundum esset.

Theorema hoc de justa vitae suae defensione cum caede alterius, qui vim infert, est ex intimo jure naturae erutum, civilium canonicarumque legum auctoritate, & communi Caesarei Pontificiique juris peritorum, necnon Theologorum magna consensione probatum. Loquens Florentius jurisconsultus de jure naturali, ff. de just. & jur. in l. ut vim. Nam jure, inquit, hoc evenit, ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimetur. & ff. ad legem Aquiliam. l. sed etsi, in principio. Sed etsi quemcumque alium ferro se petentem quis occiderit, non videbitur injuria occidisse. & ff. de injuriis, & famosis libellis. l. injuriarum. §. 1. qui jure publico utitur, non dicitur injuriae faciendae causa hoc facere. Juris enim executio non habet injuriam. & d. 1. can. jus naturale; ad jus naturale refertur vim vi repellere. & in Decretali Alex. III. Si verò de sententia excommunicationis his verbis decernitur. Si verò clericum vim sibi inferentem vi quis repellat, vel laedat, non debet propter hoc ad sedem Apostolicam transmitti, si incontinenti vim vi repellat. Cum vim vi repellere omnes leges omniaque jura permittant. & M. Tullius in defensione Milonis, à quo fuit interfectus Clodius: Si tempus est ullum jure hominis necandi, quae multa sunt, certè illud est non modò justum verum etiam necessarium, cum vi vis illata defenditur. & in eadem oratione. Hoc & ratio doctis & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsis praescripsit, ut omnem semper vim, quacumque ope possunt, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent.

Quae omnia cum sint persapienter scripta & praecepta, tres tamen viri extiterunt non sapientia infimi, qui nefarium crediderunt esse, hominem vim injustè inferentem interimere: quia interemptus aeterno apud inferos supplicio mactabitur: at ordo exigit caritatis, ut magis aeterna salus alterius, atque ejus anima, quam ut corpus nostrum vitaeque nostra caduca diligatur. Quare constituunt homini, qui vi armata petitur, pro anima

anima ejus, à quo petitur, mortem appetendam esse necessario.

In hunc errorem prolapsus est Gerson in tractatu de Eucharistia; qui egregiè à Dominico Soto confutatur lib. 5. de just. quæst. 1. artic. 8. & Hugo decretorum doctor; quem D. Anton. in 3. part. tit. 4. cap. 3. ante §. scribit communiter reprobari.

Primum horum opinio jus naturale pervertit; quo ad vitæ suæ conservationem cuncti mirificè impelluntur. Facit etiam jugum Christianæ legis, quod per se ipsum leve est, & suave, vix, aut ne vix quidem ferendum: sed, ut ait Sotus, importabile. Ad hæc divinæ tollit providentiæ præscriptionem, quæ non patitur, ut temeritas parricidarum, & improbitas hominum vitæ atque innocentiae dominetur, eamque perimat.

Eadem opinio arma ministrar certa injustitiæ, cædi bonorum, everfioni rerump. tyrannidi vitiorum; quæ ut prohibeantur, nihil impiorum & facinorosorum salus & vita facienda est: multoque pluris virtutes putandæ sunt, & multo magis ex divina caritate amandæ, quam conscleratorum hominum vitæ, quæ cum virtutibus susceptum odium ac bellum habent capitalissimum. Nos autem, cum Sanctorum Patrum, & veterum Doctorum, Theologorumque testimonia de necessario caritatis ordine custodiendo quondam colligeremus, ex sententia Origenis docuimus, amorem virtutum ad eum, quo DEUM diligimus, referri.

11. Fatendum tamen est, ut in hoc theoremate de justa sui defensione ne peccetur, cautiones quasdam necessarias esse: quarum prima est: ut suus sit defensioni modus, quem ita definiunt sapientes: ut, si vita tua servari possit sine interitu ejus qui vim adhibet, cæde abstineas omnino; ceteroqui defensio non vacaret flagitio. Huc enim spectat axioma illud, sit defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ.

Secunda cautio. Ut, qui vim illatam à suo corpore propulsat, non intendat ejus necem, qui infert, ut inquit D. Thom. in 2. 2. q. 64. art. 7. quem reliqui sequuntur excepto Navarro, in manuali, c. 15. num. 3. qui citat Sotum, in 5. de just. & jur. q. 1. art. 8. si enim animadvertisset Navarrus,

apud Divum Thomam, intentionem esse finis & medii, ut præclare Cajetanus interpretatur, initio commentarii, in illum art. 7. D. Thomæ (medicus enim intendit sanitatem ægroti per medicinæ potionem, quo modo, qui se defendendo alterum occidit, non intendit vitæ suæ conservationem per necem alterius, sed per justam sui defensionem) hoc inquam si animo pertractasset Navarrus, non admiratus esset, quod non modo D. Thom. sed multi alii, quos non citat Navarrus, scriptis tradiderunt: in quibus est Franciscus Victoria, in relectione, de homicidio, qui sententiam probat D. Thomæ, num. 19. cum aliis, quos idem profert Victoria: ergo occisio alterius, quamvis non possit referri ad vitæ propriæ conservationem, inquit Cajetanus, ut medium ad finem, referri potest, ut consequens ex necessitate finis. Nihil enim prohibet, inquit D. Thomas, in corpore illius articuli, unius actus esse duos effectus, quorum alter solus sit in intentione, alius verò sit præter intentionem: morales autem actus recipiunt speciem secundum id quod intenditur, non autem ab eo quod est præter intentionem, cum sit per accidens.

Hæc D. Thom. cujus sententiam de non intendenda morte ejus, qui aggreditur iniquè, explanat Sotus, aut in præveniendò, aut cum non est necessarium medium ad salutem defensoris.

Tertia cautela. Si is, qui te invasit, vulneravit, & post vulnus inflictum in fugam se dedit, tu fugientem insequi & occidere jure non potes: & si occidis, reus es homicidii voluntarii: non enim amplius vim repellis, sed injuriam acceptam ulcisceris. Hæc est communis sententia Glossæ, in cap. si perfodiens, de homicidio, Archidiaconi & Præpositi, in cap. de his, d. 50. Soti, in 5. de just. & jur. q. 1. art. 8. col. extrema, & aliorum in verbo, homicidium, & Cardinalis Toleti, in 1. lib. c. 74. qui Toletus affirmat in eodem cap. non licere tibi eum, à quo invasus es, occidere, si tu prior provocasti.

Ergo, dicet aliquis, qui laceffivit, jugulandum se tradat oportet invadenti? sanè dura conditio. D. etiam Antoninus, 3. par.

tit. 5. c. 8. §. 1. col. 2. & Navarr. in Summa, cap. 15. numer. 7. injustum interfectorem pronuntiant eum, qui alterius domum ingressus mortem affert iis, qui in eum impetum faciunt.

Quarta cautio. Qui hominem paratum ad cædem, intenta sica, seu telo venientem, qui se in conflictu casurum videt, potest antequam manus conferantur, cominus, vel eminus, aut disploso globulo, aut amentatam vibrans hastam, interimere, ut ait Sotus, in 5. de just. q. 1. art. 8. & Tolet. l. 1. de instruct. Sacerdotum; qui ad eam rem confirmandam, aliorum Doctorum utitur auctoritate. Imò verò, ut idem Sot. ibidem scribit, & Navarr. in Summa, c. 15. nu. 4. Si mulier conclusa cubiculo, omni spe sublata evadendi, pugione à viro sub cervicali occultato sibi dormienti certam perniciem scit paratam esse, potest eodem pugione illum consopitum conficere; neque enim est id aggredi, sed se tueri.

13. Verùm argumento Gersonis & Hugonis, & nonnullis aliis, quæ huic juri in suæ vitæ defensione alterius occidendi officere videntur, occurrendum est. Salus animæ mei proximi salutis mei corporis præferenda est: ergo.

Respondeo, cum Cajetano explanante art. 7. q. 64. in 2. 2. eum, qui arma & vim intentat, non esse in aliqua necessitate, cui succurrere ego debeam, sed in voluntatis iniquæ articulo constitutum: neque ad ejus salutem mors mea necessaria est; sed injuriæ, quæ in ejus potestate est cessatio. Penè eodem modo, quo Cajetanus, solvit etiam Sotus, in 5. de just. & jur. q. 1. art. 8.

At enim Augustinus, in epist. ad Publicolam 153. occidere hominem non permittit, nisi militi, aut publica potestate fungenti, Respondet D. Thom. in 2. 2. q. 64. art. 7. ad 1. loqui Augustinum, de eo qui ex intentione hominem occidit, ut ne ipse vitam amittat; non autem quando vim vi repellit, perinde ut dictum est. His enim verbis quæstio à Publicola, Augustino proposita erat, ut patet ex epistola Publicolæ ad Augustinum, quæ est 152. inter epistolas Augustini, si Christianus videat se à barbaro, vel à Romano, velle interfici, debet eos

ipse Christianus interficere, ne ab illis interficiatur: vel, si licet sine interfectione eos repellere, vel impugnare. Non igitur confutatur Augustinus, de vi privata privatæ personæ illata: sed potius de odio, & voluntate injusta, qua extra militiæ tempus quispiam universum genus barbarorum, vel genus universum Christianorum, infectatur: quo tempore in barbaros à publica potestate distringi gladium oportere, haud est dubium.

Eidem theoremati canon Nicolai Papæ valde videtur esse adversus; ubi omnem clericis facultatem quovis modo occidendi hominis, præcidit, eorumque clericorum, qui paganum interfecerunt, factum reprehendit. Habeturque canon, dist. 50. de his clericis. Scito nos nullam occasionem dare, verba sunt Pontificia, nec ullam iis tribuere licentiam quemlibet hominem: quolibet modo occidendi. Respondet D. Thom. ideo sic pronuntiasse Nicolaum, quia illius memoria, ex ea cæde, quæ fiebat vim vi repellendo, irregularitas contrahebatur. Responsio verissima. vide apud sanctum Doctorem, in 2. 2. q. 64. art. 7. ad 3.

Antiquis autem sanctionibus Pontificum, successit Clementina unica de homicidio; quæ ejusmodi irregularitatem sustulit, data potestate clericis aggredientem interficiendi, cum servandæ vitæ nulla præterea ratio ostenditur.

Sextum theoremata. Qui in vim ad cædem adorientis incidit, potest, si vult, vitæ suæ defensionem negligere, & necem potius pati quàm facere. Communis est sententia D. Thomæ, & aliorum; quam variis argumentis Victoria confirmat in relectione de homicidio, numer. 24. probans esse consilii, & viri magis perfecti, mortem perpeti velle, quàm inferre. Sed sciscitari quispiam posset; num incidant tempora, cum quis debeat potius occidere, quàm occidi; & contra cum malle debeat occidi, quàm occidere. Sotus in 5. de just. & jur. q. 1. art. 8. Respondet, tunc legem necessariam retinendæ vitæ imponi defensori, cum ea bono publico est necessaria; & persona, quæ vim adfert, est abjecta, parvique pretii. Contrà, si is, qui invadit, sit rex, aut dux, aut reip. necessarius, subiri necem oportere. In hoc poste-

fioire membro Glossam civilem fautricem reperio ad legem. Ut vim. ff. de just. & jur. » nam ait, vim illatam ab eo, cui subditi sumus, & à magistratu, etiam injustè, nequaquam propulsari debere, aut posse.

Sed contrariam sententiam persuadet D. Thom. in 2. 2. q. 69. art. 4. ubi quærit, utrùm condemnato ad mortem liceat se defendere, si possit. Et constituit; si condemnatus sit justè, non se posse defendere, neque resistere: posse autem, si injustè condemnatur. Alio modo, inquit D. Th. condemnatur aliquis injustè, & tale iudicium simile est violentiæ latronum, secundum illud Ezechielis 22. *Principes ejus in medio illius quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem*: & ideo, sicut licet resistere latronibus: ita licet resistere in tali casu malis principibus, nisi fortè propter scandalum vitandum: cùm ex hoc aliqua gravis turbatio timeretur: &, quæ in hac parte à D. Thoma dicuntur, à nemine contradicuntur Theologo, aut summarum scriptore, quod ego sciam.

15. Quare illud alterum membrum Soti mihi valde suspectum est: cùm enim hominis innocentis vita, præsertim sua, magis diligenda sit, quàm nocentis; non video cur etiam Principis, injustam vim inferentis, quis magis vitam amare debeat, quàm suam, & propriam, se defendens. Semper enim innocentia magis prodest communitati, quàm iniquitas. Et Princeps injuriam civibus faciens immanis & perniciosa est bellua. Itaque magis mihi probatur doctrina D. Antonini, in 3. p. tit. 4. c. 3. ante §. ad hunc modum scribentis. Verum est tamen secundo Thomam, quòd nullus tenetur ad hoc (scilicet ut sinat se occidi) sed majoris perfectionis esset, si potius permetteret se interfici, quàm se defendendo occideret, cùm non posset aliter evadere: & hoc intellige, si est in bona dispositione animæ suæ: nam aliàs fatuè faceret exponendo se morti corporis, & animæ, cùm sibi per mortem præcludatur via pœnitentiæ. Hactenus D. Anton. Idem D. Ant. in eod. c. §. 1. disertis verbis ostendit, pro sua salute & vita, defensionem adversus superiorem & Abbatem suscipi posse: & Sylvest. idem affirmat in verbo, Bel-

lum, à numer. 4. citans Joan. de Lign. quem citant etiam alii. Nec memini me legisse quempiam eorum, qui de justa sui defensione eloquuntur, qui in necessitatem subeunde mortis conjiciant aliquando eum, qui per vim & injuriam ab altero petitur.

Septimum theorema. Qui fuga salutis suæ 16. consulere posset, sed quia sine dedecore fugere non potest; absque culpa, locum congressus, & honestæ defensionis tempus obire ei concessum est, à multis & gravibus auctoribus. Panormitanus id concedit, in cap. olim, de restit. spoliat. Præpositus in canon expremissis, d. 50. num. 26. Sotus in 5. de just. & jur. q. 1. art. 8. Toletus in 1. lib. de instruct. sacerdot. c. 74. Navarrus in summa, cap. 15. num. 3. qui citat Baldum in repetit. l. 1. c. col. 6. C. unde vi, Rossella, homicidium, 1. num. 4. & opinio est communis, quamvis dissentiat Angelus, in verbo, Homicidium, 3. num. 2. & Sylvest. in verbo, Homicidium, 1. num. 6. Et quoniam fuga non est turpis clericis, nec hominibus contemptæ conditionis: hi, ne invadentem interficiant, fugere debent.

Octavum theorema. Pro suarum rerum 17. defensione, cùm conservari non possunt, nisi eo, qui illas à nobis vi auferre conatur, interempto, sine culpa homicidii interimere licet: probatur hoc theorema à D. Antonino in 3. par. tit. 4. c. 3. §. 2. à Sylvestro, in verbo, Bellum, 2. §. 2. Cajetano, in 2. 2. q. 64. art. 7. Soto in 5. de just. q. 1. art. 8. à Navarro in summa, cap. 15. num. 3. & Toletus in 1. de instruct. sacerdot. cap. 74. multique hoc ipsum defendunt, & ratio Theologorum, quam didicerunt, à divo Thoma est: quia bona hæc externa, instrumentum vitæ necessarium & virtutis sunt: & quia non possum contemnere vitæ meæ & virtutis adminicula, possum eum occidere, qui sua culpa, nec ulla necessitate, adductus, vult me iis per vim & injuriam spoliare. D. Anto. addit defensionem pro tuendis rebus esse adversus omnes illas personas licitam, adversus quas est pro vita justa defensio.

Sed à nonnullis haud obscuris Auctoribus hoc ipsum theorema rejicitur, ut ab Innocentio in cap. si vero. 1. de senten. excom-

munic. à Panormit. in c. interfecisti, de homicidio; à Rosella, in verbo, Homicidium, 1. num. 3. à Tabiena in verbo, Homicidium, num. 9. ad Alex. Halens. 3. par. q. 34. memb. 2. art. 2. §. 2.

Nonnullis exceptionibus est tamen hoc theorema temperandum. Prima exceptio, hoc genus defensionis non datur clericis, testaturque in eodem loco Toletus communem hanc esse sententiam. Secunda, nec laico danda est: cum vel res est parvi momenti, vel cum extorqueri potest de manibus raptoris, aut furis, vel alia via recuperari potest, de qua exceptione vide Sotum in 5. de just. & jur. q. 1. art. 8. & Tolet. l. 1. suæ summæ, cap. 74.

18. Nonum theorema. Castitatem suam qui defendit occidendo, cum possit sine nece tueri, homicida est, siue mulier sit, siue vir. Sic D. Anton. in 2. par. tit. 7. c. 8. §. 2. pene in extremo, & Sylvester, in verbo, Homicidium, 1. num. 9.

Decimum theorema. Amicorum nostrorum, consanguineorum, affinium, & insonitium vitam propugnare possumus ac debemus adversus eos qui injuria eos adoriuntur, & moderata utentes defensione, eos, qui invadunt, occidere. Vera est & communis sententia.

Undecimum theorema. Homicida est volutarius, cujus mandato & consilio sit homicidium; & qui in bello injusto reliquos cohortatur ad cædem adversariorum, homicida est.

19. Duodecimum theorema. Qui mandavit, suasitve homicidium, revocato mandato, vel consilio, scelere liberatur: quamquam in revocatione consilii, plus operæ & studii Doctores requirunt quàm in mandati: qui enim mandat, sua causa mandat; at qui consilium dat, ejus qui consilium petit, causa dat: quare facilius à mandato, quàm à consilio recedi solet. Itaque si quempiam vides tuo consilio ad cædem alterius animatum, nec te dissuadentem cædem ab illo audiri, certiore facere debes eum, cujus vitæ paratur exitium; ut sibi diligenter caveat, suæque salutis prospiciat: esse enim aliquem, à quo sibi mors impendeat. Angelus in verbo, homicidium, num. 14.

addit, non videri sibi necessarium nomen ejus indicare, qui necem meditatur: Rosella, in verbo, Homicidium, 2. num. 2. & 3. qui hujus doctrinæ Auctorem profert Innocentium. Sylvester in verbo, Homicidium, 1. num. 12. dicto sexto, ex Innocentio & Panormitano, in cap. ad audientiam de homicidio. Tabiena in verbo, consilium, num. 6. conclusione ultima, ex Felino, sicut dignum, de homicidio. Nec quisquam eo magis accuratè hac de re egit inter Summarum scriptores. D. Antoninus subscribit hæc omnia in 3. par. tit. 28. cap. 2. §. 2. Nec audiendus est Joan. Andr. in c. ad audientiam, de homicidio, non esse necesse certiore facere eum, contra quem datum est consilium; ut sibi caveat, cum machinanti interitum dissuaderi interfectio non potest.

Videto Cardinalem Toletum in sua summa lib. 1. c. 79. distinguentem triplex consilium exhortationis, approbationis, & simplicis opinionis, ex Præposito in ca. Si quis viduam, dist. 50. & scito sententiam Innocentii in cap. ad audientiam, de homicidio, nu. 2. ut non sit satis revocasse consilium, nisi admoneatur is, cui periculum necis creatur, quando dissuasioni credibile est non pariturum eum, qui voluntate ad interitum alterius incumbit, esse communem, & simpliciter veram: qui enim secus ageret, contra caritatem ageret.

Decimumtertium. Socii homicidæ, siue 20. ad ejus auxilium, siue ad necem alterius expediti, si sequatur homicidium, homicidæ sunt, ex cap. sicut dignum, §. 1. & ex can. studeat, dist. 50. In quem Canonem legenda est Glossa, quæ civiles leges cum canonicis comparat.

Decimumquartum theorema. Qui possunt & debent ex officio resistere homicidis, & arcere è coetu hominum sicarios, si eorum culpa sit cædes, culpam contrahunt homicidii: in can. In inferenda: qui Ambrosii, 23. q. 3. his verbis ex lib. 1. de officiis, cap. 36. Qui non repellit à socio injuriam, cum potest, tam est in vicio quàm ille, qui facit, & in can. qui sequitur, qui est Anastasii & Damasi; nec enim caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori

definit obviare. Et in can. extremo eadem
caussa, & quæst. qui est D. August. in Ps.
81. Qui definit obviare, cum potest, con-
sentit. Qui verò ex officio non cogitur tol-
lere sicarios, & cædes, ut sunt homines
privati, peccant quidem contra caritatem,
si homicidis non obfistunt, cum sine capi-
tis sui periculo possunt: homicidæ tamen
existimandi non sunt. Qui verò scit agita-
ri consilia de quopiam interficiendo, & qui
ejus rei gnarus est, & non enunciat, in eo
dolosè agens, homicida est, si cædes con-
sequatur: si verò absque dolo sileret, non ef-
fet homicida. Vide Angelum in verbo, Ho-
micidium, 1. num. 17. & 19. & Sylve-
strum, eod. titu. 1. num. 14. qui hujus sen-
tentia dilaudant Auctorem Joannem An-
dread, in cap. Petrus, de homic. & Panor-
mit. & Innocentium in idem caput.

21. Decimumquintum. Injuriam passus, si
audiat, suos parentes, affines, consangui-
neos vel amicos, illatam injuriam morte
ejus, qui intulit, ulcisci velle, nisi prohi-
beat, homicidii crimen incurrit: si mors
consequatur. Consule Glossam, in cap. Pe-
trus, de homicidio, & Hostiensem, & Syl-
vestrum, in verbo, Homicidium, 1. q. 10.
num. 14. & Angelum, eod. tit. 1. nu. 20.
& Navarrum in Summa, cap. 15. num. 17.

Decimumsextum. Quicumque causam
efficacem attulit homicidii, homicida est.

Decimumseptimum. Licet clericis causas
sanguinis agitare non liceat, eas tamen,
cum jurisdictionem obtinent temporalem,
debent & possunt metu irregularitatis ces-
sante, aliis delegare. Totum hoc theore-
ma totidem verbis sumptum est ex Decre-
tali Bonifacii VIII. Episcopus, ne cleri-
ci vel monachi negotiis secularibus se im-
miscant.

Decimumoctavum theorema. Qui letale
vulnus inflixit, quamvis qui sauciatus fuit
ab aliis fuerit interfectus homicida est is,
quia mortifero ictu sauciavit: ita decernit,
cap. significasti, de homicidio.

22. Decimumnonum theorema. Qui vulne-
rando vitam potuit tueri suam, si occidat,
non punitur pœna veri homicidæ; ut Rosel-
la ostendit in verbo, Homicidium, 1. nu.
2, citans Baldum.

Vigesimum. Omnes, qui sive justæ sive
injustæ sunt causæ cædis, irregularitatem
incurrunt, iis dumtaxat exceptis, qui pro
vita sua ita pugnant, ut eam retinere non
possint nisi vim inferenti vitam adimant:
hoc enim dumtaxat tempus excipit Cle-
mentina unica de homicidio.

Vigesimumprimum. Subirine mors queat
pro amico, quamvis in nonnullis suis libris
dubitaverit D. Augustinus; nihilominus
honestè id fieri posse, scriptum fecit in lib.
de amicitia, cap. 10. & Sotus in 5. de ju-
stit. & jur. q. 1. art. 6. & Victoriam in rele-
ctione, de homicidio, idipsum egregiè pro-
bant, tum Christi testimonio, qui dixit
Joan. 14. *Majorem caritatem habere ne-
minem, quam ut animam suam ponat quis
pro amicis suis*, tum ratione naturali.

Vigesimumsecundum. Si quis vulnus al-
teri imposuit, quo minimè dubium est exa-
nimatum iri, & sceleris conscientia & pœ-
nitentia percussus, ad sacerdotem absolutio-
nis causâ accedat, eum tamquam homici-
dam in necessaria causâ futuræ mortis ad
superiorem judicem amandabit, si jus non
habet absolvendi: sin ei potestas est tanti fa-
cinoris expiandi, tamquam cum homicida
aget. Quid autem cum homicida agi oport-
teat, in hoc postremo theoremate aperietur.

Sit ergo vigesimumtertium & postremum 23.
theoremata. Sacerdos, in sacra confessione
homicidæ, tria eum doceat: primum, pec-
cati gravitatem; secundum, pœnam: tertium,
onus restituendi seu sarcindi damna ex ho-
micidio consecuta: de quo onere paulo post
propria & acurata à nobis quæstio institue-
tur. Quod ad pœnam attinet, declaret, pec-
catorum omnium quibus alter homo ab al-
tero violatur, maximum esse homicidium,
ex Theologorum sententia: ad illudque ex-
piandum potestatem requiri majorum sacer-
dotum: ad quos interfectus mittendus erit,
nisi potestas delegata fuerit inferiori absol-
vendi.

Pœna verò multiplex est. Nam jure civili
ultimo supplicio homicidæ afficiuntur: & si
aut parentes, aut liberos quispiam occidit,
in culeum insutus cum vipera, simia & gallo
gallinaceo, aut in mare, aut in flumen de-
jicitur, C. de his, qui parentes vel liberos

occiderunt. l. 1. Hostiensis verò, & Panor-
mit. in cap. 1. de his qui filios proprios oc-
cidunt, aiunt, hujusmodi homicidas in ju-
dicio confessos vel convictos, virgis sangui-
neis caesos in saccum è corio conjici cum
cane, simia, vipera, & gallo gallinaceo, &
in profluentem seu mare projici. Si verò lon-
gius distet mare, aut fluvius, deportari in
insulas, à feris dilaniandos. Jure autem ca-
nonico clericus deponitur, & curiæ seculari
traditur puniendus.

Quæ autem pœnæ irrogatæ sint casu ho-
minem occidenti, nec sine culpa, vide apud
Sylvestrum, in verbo, Homicidium, num.
12. seu q. 9. & apud alios Summarum scri-
ptores, in verbo, Homicidium. Admonean-
tur etiam homicidæ contractæ irregularitatis.

QUÆSTIO XI.

De restitutione, & satisfactio- ne homicidæ.

I. INjusta nex hominis necessariam homici-
dæ legem imponit, tum damni sarcienti,
tum compensandæ injuriæ: ergo utraque
res est ei necessaria, si suæ salutis æternæ con-
sulere velit, restitutio inquam & satisfactio.

Differt autem restitutio à satisfactio-
ne. Nam quemadmodum est apud D. Thomam
in 4. sent. dist. 15. q. 1. art. 5. quæstiuncu-
la 1. ad 1. quamvis ambæ injustitiam corri-
gant, & ad æqualitatem adducant, nihilo
secius inæqualitatem non eandem emen-
dant. Reparatio enim, inquit D. Thomas,
inæqualitatis existentis in rebus, restitutio
dicitur: reparatio autem inæqualitatis, exi-
stentis in actionibus & passionibus, satisfac-
tio nominatur: & satisfactio propriè lo-
cum habet in injuria & contumelia: resti-
tutio verò in rerum externarum ablatione.
Hæc omnia ex D. Thoma eo loco: & quia
interfector & injuria violavit parentes inter-
fecti, & propinquos iis eo modo quo dice-
tur, satisfaciatur oportet: & quia diversa eis
damna intulit in rebus externis, eadem sar-
ciat necesse est.

Primum & maximum damnum fuit, pri-
vari vita defuncti. Secundum, in eo curando

impensas fecisse. Tertium, cum impendiis
manupretia, aut lucra suarum operarum,
dum ægroto operam navant, amisisse. Quar-
tum, ejusdem interfecti, à quo aut aleban-
tur, aut variis commodis, seu compendiis
augebantur, tum alimentis tum emolumen-
tis privatos esse. Hæc omnia restituenda sunt
una vita occisi excepta; quæ tamen ipsa suam
item exigit restitutionem, ut non multo post
intelligetur ex iis quas nunc subjiciam pro-
positionibus, quæ toti huic loco, qui in ma-
nibus est, satisfaciunt.

Sit igitur prima propositio, quæ ad vitam
pertinet interfecti. Hominis vitæ æstimationem
non recipit: nihil est enim in rebus hu-
manis quæ illam exæquet: id quod leges non
paucæ confirmant. Nam ff. ad legem Rho-
diam, de jactu l. 2. §. cum in eadem nave,
dicitur, *corporum liberorum æstimationem
nullam fieri posse.* & ff. de iis, qui dejece-
rint, vel effuderint, l. summa cum utilitate.
*Liber, inquit, homo cum perit, damni
æstimatio non fit in duplum: quia in homi-
ne libero nulla corporis æstimatio fieri po-
test.* & l. postrema. ff. eod. liberum corpus
nullam recipit æstimationem: & ff. si qua-
drupes pauperiem fecisse dicatur, l. ex hac
lege: *Cum liberum corpus æstimationem
non recipiat.*

Secunda propositio. Quamvis par pretium
hominis vitæ reperiri non possit: nihilomi-
nus, qui per injuriam alteri eam abstulit,
cum non solum læserit eum, cui mors obla-
ta est, sed etiam suos consanguineos, &
affines, & amicos, & communitatem,
cujus pars erat, restituere debet eo modo,
quo potest: ut ostendit D. Thomas, in 2.
2. q. 62. art. 2. ad 1. & in 4. sent. dist. 15.
q. 1. art. 5. quæstiuncula 1. ad 1. loquitur his
verbis. Restitutio principaliter inventa est
in damnis, quæ inferuntur in rebus fortunæ,
quæ restitui possunt: in iis autem, quæ non
possunt ad simile bonum restitui, debet fieri
restitutio qualis possibilis est; scilicet ad ar-
bitrium bonorum. Sotus autem in 4. de just.
& jur. q. 6. art. 3. conclus. 5. opinionem
scribit esse omnium Theologorum consen-
su firmatam, cum tantumdem reddi non
potest, compensatione ea, quæ esse potest,
utendum esse. Quid ergo interfector pro vi-

ta reponet, quam alteri eripuit? Richardus, in 4. dist. 15. art. 5. q. 2. respondet de compensatione universè. Damnificare inquit alium in bonis corporis potest homo simpliciter, ut occidendo vel mutilando, vel alio modo corpus debilitando: & quamvis non possit restituere vitam membrorum, obligatur tamen ad restituenda alia bona pro illo damno compensata qualitate læsi, & quantitate damni, & possibilitate damnificantis: & hanc restitutionem debet facere ad arbitrium bonorum virorum. Hæc Richardus.

3. Verùm Scotus in 4. dist. 15. q. 3. artic. 2. propriè loquens de restitutione quæ respondet ablationi vitæ, decernit, illam in uno aliquo horum trium generum versari, aut in subeunda morte patienti animo illata à iudice: aut in militando adversus Ecclesiæ hostes: aut in aliis rectè factis & piis actionibus, nec non & passionibus, quibus occisi anima adjuvari possit. Hanc Scoti doctrinam & sententiam sequitur D. Anto. in 2. par. tit. 2. c. 2. §. 2. Adrianus in quæstionibus de restitutione, quæst. postrema, quæ incipit. Postquam egi de restitutione boni famæ. Gabriel in 4. d. 15. q. 15. art. 1. ubi ait, Cum non potest satisfieri agendo, satisfieri oportere patiando: & in artic. 2. satisfieri posse operibus satisfactoriis pro bono animæ occisi. Almainus ne latum unguem discedit à Scoto in 4. dist. 15. q. 3. de restitutione. §. Jam veniendum. Rosella, in verbo, Restitutio, 3. Angelus in verbo, Restitutio, 1. omnes hi stant à Scoto. Cajetanus in summa, verbo, restitutio. cap. 2. damna vitæ, membrorum, & sanitatis restituenda ait esse arbitrio boni viri: Armilla, idem quod Cajetanus, in verbo, Restitutio, num. 21. Verùm Scotus, & qui eum assentantur, propriè indicant id quod bono viro in hac parte sequendum est.

Tertia propositio. Si occisus alebat familiam, interfectus etiam alere debet: & hanc omnium ait esse conclusionem Sotus in 4. de just. & jur. q. 6. art. 3. & probatur ex cap. fin. de injur. & damno dato. Scotus in 4. dist. 15. q. 3. art. 2. vult sarcienda esse damna omnibus illis, quos alebat occisus, etiam propinquis. Verùm Sotus putat,

alimenta iis tantum suppeditanda esse, quos interfectus alere jure necessario debebat, ut matrem, patrem, uxorem, filios: fratres non item, cæterosque propinquos. Verùm, si fratres, aliique propinqui conflictati inopia, lucro & opera occisi vivebant, nec sibi prospicere secus poterant, ut sepe contingit; hi etiam alendi erunt ab interfectore: neque id credo Sotus inficiatus esset: tamdiu autem, & tanto sumptu alet, quamdiu, & quanto sumptu illa personarum genera, is qui occisus est, verisimiliter aluisset, id enim præscribit æquitas naturalis.

Quarta propositio expensarum in morbi curationem factarum, lucri cessantis, tum morbi tempore, tum post obitum, ratio habenda erit, per id omne tempus quod probabiliter erat victurus: Gabriel in 4. dist. 15. q. 15. art. 2. concl. 4. Major, in 4. dist. 15. q. 19. dubio postremo. Sed cum hic addit deducendos esse labores, nihil dicere videtur, quia sine laboribus non fuisset lucrat. Itaque in hoc merito confutatur Major à Soto in 4. de just. & jur. q. 6. art. 3. Adrianus in quæstione illa de restitutione, cujus est initium: Postquam egi de restitutione boni famæ: citat Speculatorem, in tit. de injuriis, §. 2. & Panormit. in cap. 1. de injuriis, qui dicunt, hæredem defuncti agere posse pro operis quas interfectus exercere potuisset eo tempore, quod vivere potuisset. Eundem Speculatorem citat & sequitur Sylvester, in verbo, Restitutio, 3. q. 2. Angelus, in verbo, Restitutio, primo versu, Homicida. Rosella, in verbo, Restitutio, 3. num. 2. & Navarrus, in summa, cap. 15. num. 22. qui etiam citat & sequitur Speculatorem & Panormitanum. Sed in eo à vero aberrat, meo iudicio, quod jacturam, in quam inciderunt hæredes interitu ejus, qui interfectus est quinquaginta aureis æstimat; fulcitque dictum auctoritate Hostiensis: verùm, est sanè incredibile, lucrum, quod quis in omni vita facturus erat: tam parvo æstimare; cum fortasse singulis annis non solum quinquaginta, sed etiam centum & ducentos nummos aureos lucrificasset. Quare ducenda est ratio ætatis, & roboris, & industriæ, ingenii & artificii, quo præditus erat, qui interfectus

est ; & quaestus , quem facere singulis annis consuevit : ob incertos tamen eventus , & casus vitae , & morbos , quibus hominum vita tentari solet , partem ejus lucris minuendam esse aperta ratio persuadet.

5. Adscribam nunc duarum legum verba , quæ ad hujus quartæ propositionis confirmationem faciunt , in l. ex hac lege. ff. si quadrupes pauperiem fecerit : scribitur , habendam esse rationem impensarum in curationem factarum , & operarum amissarum , quasque amissurus quis esset , inutilis factus , & ff. de iis qui dejecerint , vel effuderint , l. postrema. Judex , inquit , computat mercedem medicis præstitas , cæteraque impensaria , quæ in curatione facta sunt : præterea operarum , quibus caruit ; aut cariturus est , ob id , quod inutilis factus est. In eo verò , qui non est mortuus , hæc lex non vult haberi rationem cicatricum aut deformitatum : neque isthæc æstimanda esse : idemque illa altera lex , ex hac , de deformitate statuit. Sed istud fortè post viderimus , credimus enim , jure conscientiae hoc item damnum , compensandum esse.

Quinta propositio. Homicida , pro injuria debet satisfacere iis quos præcipuè attingit , qui occisus est , ut placatos efficiat. Sotus in 4. de just. & jur. q. 6. art. 3. Angelus , in verbo , restitutio. 1. versu , homicida. Tabiena , in verbo , Restitutio , q. 6. seu num. 7. & Anton. in 2. par. tit. 2. c. 2. §. 2. & alii. Quamquam compensatio injuriæ non transeat ad hæredes , sicut aliorum damnorum , quæ hæredes sarcire debent ex bonis homicidæ , non suis , ut ait Sotus , & alii.

6. Sexta propositio. Qui in vita sua propugnanda , quam injuriosè alter appetit , necem facit , quam sine nece tueri potuisset , si defensio , crimine aut lethali culpa non caruit , non tantum præstabit , quantum præstari ab eo necesse est , qui non invasus , occidit. Angelus , in verbo , Restitutio , tit. 1. vocabulo , homicida. Rosella , in verbo , Restitutio , 3. §. 4. Tabiena , in verbo , Restitutio , num. 7. Sylvester , in verbo , Restitutio , 3. q. 2. ubi indicat hanc Doctorum esse sententiam.

Ex communi igitur sententia , si quis in

vitæ suæ defensione alterum occidit , vel quia non occidendo tueri se poterat ; vel quia agredienti causam dedit , verbi causa , quia ad stuprandam uxorem , vel filiam interfecti domum ejus inierat , restituet ac satisfaciet arbitrio bonorum virorum. Navarrus , in Summa , cap. 15. num. 24. putat , si culpa est letalis in eo , qui pro sua vita dimicat , nec modum servat justæ defensionis , non minus restituere & satisfacere debere , quam qui voluntario homicidio polluitur.

Opinio Navarri , quia à communi recedit , non probatur : probabilis tamen videtur in eo , qui pro sua vita alterum interfecit ; quia in eum prius fuerat injurius : neque huic in foro poenitentiae parcerem , quamvis necessitate , quam appellant inevitabilem , alterum occidisset : injuriæ etiam quæ præcucurrit , genus & magnitudo spectanda esset.

Septima propositio. Homicida , qui à judice ultimo supplicio afficitur , non liberatur onere sarcindi damna iis qui ea ob amissionem interfecti patiuntur : nam justa morte interfecto poenam solvit Reipubl. quam , injustè occidendo , violarat : nihil autem reponit privatis personis , quas magnis incommodis & jacturis affecerat. Est hæc propositio Navarri , in Summa , cap. 15. num. 23. quam verè & ingeniosè probat. Sicut enim lex naturalis & divina necessitatem homicidæ imponit ad compensanda damna ante sententiam judicis ; ita nec illa necessitas sententia judicis extinguitur. Ad hæc , qui duobus diversas res debet , non liberatur solvendo uni , quod ei debet , nisi solvat alteri rem ei debitam : igitur cum capite persolvit communitati , seu Reipubl. solvere debet interfecti propinquis , quod illis debet : quandoquidem , ut jam diximus , hoc debitum privatum in illius justa nece minime evanescit.

Octava propositio. Divites remittere solent impensas , & lucra , aliave emolumenta : injuriam verò factam familiæ non tam faciliè. Contrà , egentes de contumelia minus sunt solliciti , de compensatione autem damnorum magis laborant. Nam pauperes utilitatem sectantur , divites honorem & gloriam.

Nona

8. Nona propositio. Ii, quibus damno fuit & dedecori mors propinqui, remittere possunt & condonare quidquid eorum interest: at concedere id, quod interfecto debetur, nequaquam possunt.

Decima propositio. Qui iuste alterum occidit, sicut nullam suscepit culpam, ita nullam contraxit obligationem, aut sarcindi damna, aut pro injuria satisfaciendi: nam injuriam propulsavit, non fecit; neque ex eo, quod jure factum est, obligatio oritur, quam, quod injuria fit, gignere solet. Ergo quæ pœnitentia injungenda esset ei, qui conscelerata mente hominem necasset?

Hæc meo quidem animo salutaris esset: ut interfecti propinquis supplicem se abjiceret: delictique veniam deprecaretur: ut iidem illata damna sarciret: ut pro salute occisi singulis hebdomadis per annum integrum, unum saltem sacrificium, si tantum ei sit in bonis, fieri curret: ut singulis item hebdomadibus eleemosynam aliquam pro illius anima totum annum largiatur egentibus: ut per eundem annum, aut litanias, si legendi gnarus sit, aut si ignarus, beatissimæ Virginis orarium seu coronam: quotidie flexis genibus recitet: ut octavo quoque die per annum sacramento pœnitentiæ sua peccata expiet, & singulis mensibus Eucharistiam sumat: ut in omni vita quotidie semel orationem dominicam, & salutationem Angelicam pronunciet, terram genibus tangens pro anima occisi.

Quod si esset plurium hominum interfector, aut unius, in quo tota aliqua familia extincta esset, sine dubio pœnitentia augenda foret.

QUÆSTIO XII.

De infantium puerorum oppressione.

1. Infantium oppressio reservari solet Episcopis cum sine culpa gravi parentum non accidit. Extat hac de re Decretalis postrema Alexandri III. extra, de iis qui filios occiderunt: & illic de puerorum extinctione canonum differunt interpretes. Hac ipsa de re D. Anton. in 2. par. tit. 7. c. 8. §. 3. Cajeta-

nus in 2. 2. q. 64. artic. 8. Rosella in verbo, Homicidium, 3. num. 20. Angelus, in verbo, Homicidium, 2. num. 15. Sylvest. in verbo, Homicidium, 1. num. 15. Tabiena, in verbo, Homicidium, num. extremo, & in verb. irregularitas, 3. §. 6. & 14. Navarrus in Summa, cap. 15. num 13.

Tota hujus generis explicatio tribus admonitionibus continetur. Prima admonitio est Cajetani. Jacere in eodem lecto cum infante, non culpa caret, cum res periculosa sit; neque sit quis dominus eorum, quæ somno sopitus agit: accidere tamen posse, ut ejusmodi cubatio culpa careat. Verbi causa, si lectus sit latus, & puer implacabilis: aut qui aliter à frigore defendi non possit; & mulier in somno suum retineat situm & locum.

Sit igitur secunda admonitio, si mulier 21 circumspiciens omnia, quæ circumspicienda sunt, ne mors sequatur infantis: si sequatur, ei crimini dandum non erit: quia ea, quæ per se ipsa nolumus, si voluntaria aliquo modo appellari debent, talia sunt propter causam, ex qua sequuntur ex sententia Theologorum: ut rectè ait Cajetanus in commentario illius articuli, 8. q. 64. 2. 2. Idcirco semper spectanda erit natura & conditio causæ: in qua, si culpa hæret levis, leve quoque erit homicidium casu obveniens: si gravis, grave, Neque casus erit reservatus, si extinctio infantis nec per se expetita sit, & causæ non habeat adjunctam nisi culpam levem, Cum verò modus cubandi periculo non vacat, in sacramento pœnitentiæ mulier absolvi non potest, nisi eum deferat: & si modus ille necem adferat infanti, casus est reservatus, & mulier gravi pœna plectenda.

Tertia admonitio. In can. consulisti, 2. q. 5. his verbis statuit Stephanus V. Monendi sunt namque, & protestandi parentes, ne tam tenellos secum in uno lecto collocent: negligentia qualibet proveniente suffocentur vel opprimantur: unde ipsi homicidii rei inveniantur. In quem canonem observat Glossa, cum qui hominem occidit, cum animum occidendi non gereret, non teneri homicidii, ex lege Cornelia, de sicariis: teneri autem ex l. Aquillia; quamvis culpa levissima allata sit homicidio: quo

tempore non ratione homicidii, ut eadem inquit Glossa, sed ratione negligentiae puniendi sunt.

QUÆSTIO XIII.

De abortu.

1. **H**abet hic locus de abortione, quæstiones nonnullas involutas; in quibus levicula videtur ea: An puer, qui suis porcive vesicam inflatam vi rumpit, & crepitu perterrefacta mulier, partum abigit: illius abortus sit reus, & homicidio teneatur.

Nonnulli, in quibus numeratur Innocentius, faciunt homicidii reum puerum: negant penè omnes Summarum scriptores, secuti Panormitanum, in cap. de cætero, & in c. exhibita, de homicidio: qui vult causam homicidii debere esse propinquam, & non remotam. Vide Sylvestrum in verbo, Homicidium, 2. num. 14. Angelum, cod. tit. 2. num. 12. Rosellam, cod. tit. 3. nu. 16. Tabienam in verbo, irregularitas, 3. num. 14.

Paulò gravior est hæc secunda: Utrum, qui poculum mulieri propinat amatorium, quamvis non eo consilio, ut fetum ejiciat, & tamen ejicit, culpam sustineat homicidii, & injustæ abortionis. Sustinere ait Sylvester, in verbo, Homicidium, 2. num. 13.

Qui percutit prægnantem mulierem, sciens eam prægnantem esse, aut terrore concutit; ex quo terrore, seu percussione, mors ferè solet accidere, aut fetus ejectio, si quidem animatus est, culpam non evadit homicidii voluntarii, ut probat Cajetanus, in 2. 2. q. 64. art. 8. ad 3. argument. D. Thomæ: nec enim eventus ille, siue abortus, siue extincti fetus, casui assignari potest; cum id, quod casu fit, rarè fieri soleat.

2. Restat unum, quod quæstionem habet explicatu difficilem: de quo ipsi haud oscitanter differuimus in interpretatione constitutionis Gregorii XIV. de abortu, qua Xistus V. legem temperavit, & in tertio nostro volumine moralium responsum, quæst. 107, liceatne aliquando ad mulierem servandam perdere fetum.

Dividunt quæstionem Doctores in duas

partes. In prima quærunt de fœtu inanimato, in secunda de animato: & si quidem in conceptu delitescat jam anima humana, negant posse procurari abjectionem conceptus: nec potionem, aut quamlibet medicinam à gravida muliere sumi posse cum interitu partus. Verùm, si non vitalis sit fetus, nec immortalis animo præditus, id fieri posse tum à medico medicinam parante, tum à fœmina sumente.

Quam omnem doctrinam à quodam Joanne Neapolitano traditam arripuerunt deinde non pauci, ut D. Anton. in 3. par. tit. 7. c. 2. §. 2. Sylvester, in verbo, Medicus, q. 4. dicto 2. Navarrus in manuali, cap. 25. num. 62. Armilla, in verbo, Abortus, num. 2. Additque Archiepisc. Flor. & Navarr. & alii, Archiepiscopum secuti, mortifera culpa pollui eos, qui medicamentum dant, quo perimi solet fœtus, cum dubitatur sitne animatus, an inanimatus.

In re tam gravi, quid sine scelere statui possit, nonnullis effatis perspicuum faciam.

Prima propositio. Exclusionem fœtus immaturi vitæ etiam expertis procurare ad mulieris incolumitatem & vitam servandam, ita ut tamquam medium, fetus ejectio eligatur, numquam licet; & est immane scelus. Probat auctoritate & firmissimis rationibus. Xistus V. in sua constitutione, adversus eos edita, qui abortum fetus procurant. §. insuper, ut immanissimi, abjectionem procurare fetus tam animati quàm inanimati, siue sterilem, immanissimum delictum appellat. Et Gregorius XIV. in sua constitutione qua Xistinam moderatur, gravissimum scelus esse dicit, & nefarium delictum: ergo tamquam medium eligi non potest ullo tempore. Divus August. in serm. 244. de tempore. Nulla, inquit, mulier potest tationes ad abortum accipiat. Nulla, inquit, mulier: ergo neque ægrota: & l. 1. de nupt. & concup. cap. 15. procurare venena aut sterilitatis, aut ad extinguendos aliquo modo conceptos fetus intra viscera, vel ad fundendos, nominat libidinem crudelem, & libidinofam crudelitatem, & in illo serm. tot homicidiorum ream facit mulierem, quot poterat parere, & sua culpa non parit. Divus Thomas in 4. dist. 31. in textus expla-

natione peccatum hoc grave esse scribit, & inter maleficia computandum, & contra naturam; quia etiam bestiae inquit, fetus expectant. Quod si peccatum est contra naturam, nullum erit tempus, quo liceat: probat item idem Doctor in 2. 2. quæst. 154. artic. 12. ad 3. graviora illa esse flagitia, quæ contra naturam sunt, quàm quæ contra personas nobis conjunctas. Si ergo incestus cum matre vel sorore semper est nefarius: ergo effusio conceptus numquam justa erit: cum speciem, & naturam ipsam humanam, lædat.

4. Nunc ex multis rationibus, quibus effatum hoc primum alibi conclusimus, duas trèsvè satis erit seligere; atque in præsentia usurpare.

Prima ratio. Multò sceleratius peccatur in fine, quàm in mediis: sed effusio seminis voluntaria, extra matrimonium, semper est scelerata: ergo multo sceleratior est effusio voluntaria conceptus: cum hic sit finis seminis: semen autem, medium ad conceptum, & ad prolem, à natura comparatum.

Secunda ratio. Ad sui conservationem homicidio uti non licet, nisi cum quis illata vi tuam vitam aggreditur; nec tu retinere tuam potest, nisi illi adimas suam: id quod in hac quæstione non contingit: neque enim vitam ægrotantis mulieris adoritur fetus, sed morbus: atqui abortus est imperfectum homicidium, ut ait Cajetanus, in Summa, in verbo, Abortus, & Turrecremata, in cap. de his qui abortum 32. q. 2. ubi scribit his verbis. Qui inanimati fetus abortum procurat, homicida reputabitur, saltem quoad reatum, sed non quoad factum; citat que canonem Stephani Papæ consulisti, 2. q. 5. additque: debet pœnitere tribus annis, ut dicitur in Brocardo, lib. 17. Si qua mulier. Quare tantum facinus nemo potest umquam audere.

5. Tertia ratio. Quæ pro quavis probatione cuivis esse debet: habet enim vim ad persuadendum necessariam. Contra ea bona ma matrimonii, quæ essentialia dicuntur hand fas est tempore ullo agere. Hæc autem bona tria sunt, ut docet D. August. in lib. de bono conjugali, cap. 6. & 7. con-

tra Jovinianum, & 9. lib. de Genesi ad litteram, cop. 7. Fides, Proles, Sacramentum. Quam D. Augustini doctrinam complexi sunt omnes Theologi, & Innoc. III. in postremo, cap. de conditionibus appositis. Adduntque, si quis contrahendo matrimonio animum contrarium gereret alicui ex his tribus bonis, matrimonium fore nullum. Ergo sicut contra bonum fidei, cum alieno vel aliena miscendo corpus, facere numquam licet; neque contra bonum Sacramenti ineundo cum altero conjugium, primo conjuge vivo: ita nec contra bonum proles, aut illam perimendo, aut verò non educando. Audi D. Thomam de bono proles loquentem, in 4. sent. dist. 31. q. 1. art. 3. Proles intenta est essentialissimum in matrimonio, & secundò fides, & tertio Sacramentum. Sicut homini est essentialius esse naturæ, quàm esse gratiæ, quamvis esse gratiæ sit dignius: ergo eorum opinio, qui persuasum habent licere aliquando extinguere fetum, ut mulier gravida sit salva, è Christianorum mentibus est prorsus exterminanda.

Secundum effatum. Morbo periculoso & exitiali laboranti mulieri succurrere licet medicamento salutari, & ad servandam mulierem comparato, quamvis fetus ejectio, aut, extinctio timeatur. Fieri hoc posse, si nondum animatus est fetus, communis est opinio: fieri autem non posse, cum est animatus anima rationali, plerique contendunt; ideo, quod mater pluris spiritualem vitam proles diligere debet, quam sui corporis fluxam.

Verumenim multa sunt, cur fieri hoc absque flagitio possit.

Primum. Quia sicut vim illatam ab homine repellere licitum est, etiam cum nece inferentis, servato modo, quem ratio defensionis præscribit: sic etiam cum morbus invadit prægnantem mulierem, eique interitum machinatur, æquum est idoneis medicamentis, quasi telis quibusdam, morbo resistere, & illum opprimere: quamvis præter consilium ejus, qui se contra morbum tuetur, proles sequatur extinctio.

Deinde; quia sicut in bello justo, hostium urbes, oppida, & arces; quamvis in

eis, & pregnantes mulieres, & alii innocentes commorentur, actis cuniculis, tormentario pulvere, & igni evertuntur, & incenduntur: quæ ultio, & pœna per se non ad innocentes pertinet, sed ad nocentes: ita cum pro vita gravide pugnatur mulieris, à medico, per se, contra virus humorum & morbi pugnatur, non contra proli innocentiam.

Deinde; quia vix accidere potest, ut idem morbus, qui interimit mulierem, non etiam infantem necet, mulieris acetabulis adhærescentem: cum ergo in vita id quod ferè accidit, & verisimile est, sequi debeamus, tutò medicinam dabit mulieri prægnanti medicus, ut mater potius salva sit, quàm illa & proles pereant.

Deinde, quia se ipsum interficere nunquam licet; at, qui medicina per se expulrice morbi, & mortis, vivere potest, si eam contemnat, cum per se non est mala, est sibi mortem consciscere voluntariam: quid enim interest, aut sibi vitam ferro exhaurire, aut non sumpto necessario cibo, vel potu, vel etiam remedio ad vitam conservandam instituto?

7. Deinde; quia mulier gravida, cum sibi à fame mors certa impendat, non solum potest, sed etiam debet cibum oblatum sumere: quamvis cibus ille exitio futurus esset fœtui: ita de medicamento dicendum videtur.

Dices fortasse, longè disparem esse rationem cibi & medicamenti: nam sine cibo vita nullius consistere potest; sine medicamento potest; Quid tum? si hujus illiusve vita, nunc multò plus egeat medicamento, quàm cibo? an non jus necessarium conservandæ vitæ minùs nunc, aut non potius multò magis nunc ad accipiendam medicinam, quàm escam impellet? Oppones rursus, si fame pereundum sit gravidæ mulieri, sumendus cibus est, quia extincta matre necesse est extinguere etiam fœtum; cum eodem alimento sanguinis ambo utantur; quare si ob consumptum sanguinem moritur mater, prolem etiam mori, atque extabescere necesse est. At ipsi pariter dicimus, morbo si moriendum sit mulieri, proli quoque moriendum esse: quis enim dubitat, tenero infanti, in alvo incluso ma-

terna, eandem agrotationem magis infestam & exitiosam esse quàm matri, quæ magis confirmato & robusto corpore solet esse? Postrema ratio. Quemadmodum projicere semen voluntariè ad vitam servandam extra connubium numquam concessum est; est autem concessum vitæ suæ medicamine honesto consulere; quamvis ex ejus sumptione feminis involuntaria sequatur projectio; sic abjicere sponte partum ob vitam conservandam non permittitur: at, si ex necessario medicamento ad propulsandam morbi perniciem adhibito fœtus extinctio aut abjectio consequatur, non videtur in legem ullam justam committi.

Objicies. Imò verò committitur in canonem, Denique, 14. q. 5. qui canon sumptus est ex D. Ambrosio, lib. 3. de officiis, cap. 9. Si non potest, inquit D. Ambrosius, subveniri alteri nisi alter lædatur, commodius est neutrum juvari, quàm gravari alterum.

Primum respondeo, Ambrosium adverbio uti, *commodius*, quod officii necessitatem non declarat. Deinde aio, D. Ambrosius loqui cum injuria alterius utimur ad juvandum alterum: at, qui jure suo utitur, neminem lædit. Utitur autem jure suo, qui subsidium invenit necessarium vitæ suæ retinendæ; quod subsidium si omitteret, suimet evaderet homicida. Maneat igitur, quotiescumque vitio valetudinis interitura est tum mater, tum proles remedio appposito matri subveniri posse, quamvis illud conceptum sit necaturum.

Tertium effatum. Cum morbo vexatur 8. mulier, quo minimè verisimile est illam extinctum iri, prolem verò perdendam, si aut venam incidat, aut potionem, aliudve medicamentum sumat, ejusmodi remedia censeo repudianda: nam pluris æstimare debet vitam corporis, & animæ fœtus animati; pluris item procreationem hominis inchoatam, quàm suam valetudinem.

Quartum effatum. Sententiam quorundam medicorum, quando actum est de salute matris, fœtum animatum gerentis, ejus ventrem posse discindi, ut extrahatur proles, tamquam immanis impietatis plenam, cuncti explodere debent; quam tamen ipsam

inflatibus buccis, & vultuosa oratione, medicus senio confectus mecum disputans pugnacissime defendebat; quem breviter hæc omnia docui.

Primum, opinionem, quæ illi erat certissimum dogma, sceleratissimum erratum esse, Theologicæ veritati maxime contrarium: impium enim esse, innocentem occidere, etiamsi ejus morte innumerabiles victuri essent, æternamque felicitatem adepturi: neque enim placuisse Deo, ut vita innocentis alterius salus quaereretur: unius sui nati vita excepta, qua universi hominum generis salus est repræsentata, & divinæ justitiæ satisfactum. Nec non admonui, ut inveteratam illam suam sententiam execraretur; ut etiam, quæ detestabilis cædis scelera in viventium mulierum corporibus admisisset, detestaretur, & poenitentiae Sacramento, nisi antea procurasset, dolenter expiaret.

Victoria quoque, in Summa de Sacramentis, q. 33. invehitur in quemdam medicum, qui suo tempore suavit scindendam esse mulierem ægotantem, ut infans extractus Baptismum reciperet: cujus pessimum dicit fuisse concilium: & immane ait esse sacrilegium, viventem aperire mulierem: quod nihil est aliud quam illam occidere, ut idem inquit Victoria. Ac nimirum sacerdotes debent, cum hi non medici, sed carnifices prægnantium mulierum ad eos accedunt, tractare asperius, acerrimo verborum genere eorum carnificinam castigare; & non usitata, sed gravi poena imposita, tamquam veros & voluntarios homicidas coercere.

9. Quintum effatum. Quicumque necem procurarunt prolis animatæ, aut ejus abortionem, sunt rei homicidii voluntarii: & ex constitutionibus Xisti V. & Gregorii XIV. excommunicati: nec possunt nisi auctoritate Episcoporum, seu Ordinariorum, absolvi. Sunt item ex delicto irregulares, quæ irregularitas difficillimam habet dispensationem.

Sextum effatum. Abortionem procurantibus hanc poenam civiles leges infligunt: si fetus non erat animatus, delinquentem mulierem multant exilio. ff. ad legem Corneliam de sicariis l. si mulierem. & ff. de

pœnis l. Cicero. & ff. de extraordinariis criminibus l. Divus: quamquam duæ postremæ leges non irrogant poenam perpetui exilii: reliquos autem, qui medicamina dant ad excutiendos hujusmodi conceptus, si quidem sint humiliores, damnant ad metalla; si verò honestiores, adempta parte bonorum, hoc est, dimidia parte spoliatos, relegant. At si fetus erat animatus, ultimo supplicio afficiunt. Vide legem, si quis aliquid. §. abortionis. ff. de pœnis. In sacrorum vero Conciliorum voluminibus has pœnas reperi. Canon 91. sextæ Synodi Constantinopolitanæ, eas feminas, quæ dant abortionem scientia medicamenta, & quæ fetus necantia venena accipiunt, homicidarum subjicit pœnis. Concilium An-cyranum can. 21. & Moguntinum, canone item 21. utrumque provinciale, testatur vetustis sanctionibus perpetuæ excommunicationis poenam in eas constitutam esse mulieres, quæ secum agunt, ut utero conceptus excutiant. Sed tamen ambo illa concilia decennio ipsam excommunicationis poenam finiunt. Concilium Ilerdense septem annorum excommunicationem viris ac mulieribus tribuit adulteris, qui in matrum uteris aliquibus potionibus fetus collidunt: veneficis autem, id est, iis, qui remedia & venena parant ad immaturos fetus abigendos, seu necandos, eandem excommunicationem usquæ ad vitæ exitum vult comitari.

Septimum effatum. Quia in hoc toto genere permagni interest tempus nosse, quo fetus animatur in ventre muliebri, idcirco neque huic loco desimus. Sententia est Glossæ, in 12. cap. Levitici, quam cuncti Theologi sequuntur, corpus maris, quadragesimo; feminæ, octogesimo die absolvi, & anima informari. Arist. in 7. de hist. anim. cap. 3. scribit, Mares fere circa quadragesimum diem in sinistro latere matris moveri; feminas circa nonagesimum: nihil tamen certi in his affirmare licet, subjungit idem philosophus. Hippocrates in lib. de pueri fetusque natura, tradit conformatum esse corpus maris 32. die; feminæ, 42. Itaque ex Hippocratis decreto, qui 32. die vel post illum, & qui 42. die, aut post die ejus diei ad projiciendum fetum remedium

vel daret, vel acciperet, homicida esse posset, & ex Ecclesiastico decreto irregularis. D. August. in lib. 83. qq. q. 56. sine discrimine maris & feminae, de conformatione fetus differens, humani corporis & membrorum omnium fabricam quadragesimo quinto die perfectam esse confirmat. In tanta varietate opinionum, Glossæ & Theologorum sententiam sequendam esse suadeo. Dierum autem, quibus absolvitur in utero fetus, initium sumendum est à die conceptionis, sive conceptus. Conceptum verò inquit Arist. in 1. de generat. animalium, cap. 20. primam ex mare & femina commistionem appello, nimirum illic intelligit Aristot. principii activi & passivi coitionem.

- II. Signa verò conceptionis exprimit idem Arist. in 7. de hist. anim. cap. 3. nam os uteri fit siccius & asperius, nonnullis statim turgescent illa. Si verò septimum diem semen exceptum continuerit mulier, concepisse certum est. Postquam conceperint mulieres, earum corpus, teste Aristot. in eod. lib. cap. 4. fit gravius: oculi caligine, caput tentatur doloribus, & aliis hæc celerius, quæ tamen decimo die contingunt; nonnullis etiam & nausæ, & vomitus sunt infesti. Ab Hippocrate his verbis conscriptus est aphorismus 42. lib. 5. de signo quo disci possit conceperit necne mulier, *γυναίκα, inquit, ἡ ἐθέλησιν εἰδέναι, εἰ κύει, ἐπὶ τῷ καθύδην μέλει, ἀδείπνω ἐσθὲν μελίχροτον δίδοναι πικρὸν καὶ μὲν εὐφρόνιον ἔχει ὅτι τὸ γαστέρα, κύει; ἡ δὲ μὴ, ὅτι κύει.* id est, si voles cognoscere, mulier conceperit necne, mulieri dormitura incænata mulsam aquam potandam præbeto: si ventris tormina passa fuerit, concepit; sin minus, non concepit. Miror, interpretem Latinum non vertisse illa verba ἀδείπνω ἐσθὲν.

Galenus in commentario, admonet, aquam cum melle miscendam debere esse frigidam, seu crudam.

QUESTIO XIV.

- I. **C**onstuprata adolescentula parit: partum prius quàm Baptismi Sacramento abluitur, necat: jussu Magistratus comprehenditur:

de crimine confessa morti adjudicatur. Præfetti supplicii mulieri denuntiant necem se posse evadere, si cum carnifice matrimonio jungi velit. Ea respondet, si abs se scelus admissum morte luendum sit, malle ad patibulum proficisci, quàm cum quovis viro primario, nedum cum carnifice, connubii fœdus inire.

Multis plena temeritatis atque arrogantia mulieris est visa responsio, quòd illi conjugio interitum prætulisset; majorémque estimationis quàm vitæ rationem duxisset: præsertim cùm femina non opima & honesta, sed pertenuis ac despecta conditio esset. Ita nonnulli de æterna adolescentis salute non parum dubitarunt; quòd illam oyantem ad supplicium properare viderent.

Verùm ipse longè secus de ejus fine ultimo sum opinatus. Credidi enim, & credo, summi boni possessionem adeptam esse. Primum, quia, cùm in muliercula forma esset egregia, si virum carnificem habuisset, pudicitiam, suamque animæ salutem in apertum discrimen adduci non ignorabat. Quare non solum potuit, sed etiam debuit tantum ac tam probabile periculum morte redimere.

Deinde: Potuit, ne ejusdem flagitii licentia ad alias mulieres suo pernicioso exemplo perveniret, datam sibi impunitatem recusare: ut suo privato malo, vel potius bono publico prospectum esset.

Postremò, pro suis sceleribus divinæ humanæque justitiæ satisfacere, & impositam pœnam sustinere, opus est virtutis, quæ impendio magis quàm vita ab unoquoque diligere debet. Primum, quia virtus à Deo præcipitur: quod præceptum ne deseratur, vir justus vitam dimittet. Deinde: quia justitia ac virtus qua hominum societas & vitæ communio maximè continetur, unicuique quàm sua vita potior esse debet. Postremò, quia si DEI amor cunctis rebus antefereendus est, profectò secundum Deum virtutum amor reliquarum rerum amorem vincere debet: cùm ad DEI amorem proximè referatur.

Quocirca Origenes in prologo in Cantica Cantorum, columna 2. de amore & caritate erga DEUM differens, scribit his verbis: In ipso jam sine dubio continetur;

» ut & sapientiam , & justitiam , & pietatem ,
 » & veritatem , omnesque virtutes pariter di-
 » ligamus. Unum atque idem est diligere
 » Deum , & diligere bona. Quæ sententia re-
 citatur etiam ab Altisiodoro , lib. 3. tract.
 6. de ordine caritatis , cap. 2. quæst. 1.

3. Quamquam , fatendum est enim , si in
 ea potestate & electione , quæ facta est mu-
 lieri , ut eligeret utrum vellet , crucem , an
 carnificem suum legitimum virum , propter
 personæ ac nominis turpitudinem , carnifi-
 cem rejecisset , culpa fortasse electio mini-
 mè caruisset. Cum enim est famæ & vitæ
 contentio , vita solet famæ ferè judicio sa-
 pientum anteponi : præsertim cum de eo-
 rum agitur fama , qui & scelerum sunt ma-
 culis notati ; & judiciorum auctoritate in-
 fames : & illud addam , illi mulieri fuisse
 necessariò mortem corporis eligendam. Nam-
 que cuilibet viro ac mulieri , in consilium
 adhibita ratione , corporis potius quàm ani-
 mæ est optandus interitus ; & mortem ju-
 stam , ac non facinorosam , quilibet præfer-
 re debet vitæ iniquæ , ac flagitiosæ. At illam
 adolescentulam plùs quàm probabile erat ,
 iterum in libidinum cœno volutatum iri ,
 victuramque , ut verbis utar Apostoli , *Alie-
 natam à vita DEI propter cæcitatem cor-
 dis multorum* , qui eam impurè adamassent ;
 nec non propter cordis sui cæcitatem , quæ
 amatorum lenociniis & ardentibus volupta-
 tis facibus minimè restitisset.

QUÆSTIO XV.

1. **N**Um reis , qui custodiuntur in vincu-
 lis , sceleratum & capitale sit carcerem
 perfringere , seu perfodere , seu ejus repagula
 quovis modo revellere , à multis discepta-
 tum est , & de nobis sæpe quæsitum.

Hac de re Henr. Gandav. quodl. 9. q. 26.
 Major , in 4. sent. dist. 15. quæst. 22. Cajeta-
 nus , in 2. 2. q. 69. art. 4. Sotus , in 5. de
 just. & jur. q. 6. art. 4. Sylvester , in verbo ,
 Fugere. Tab. in verbo , Accusatio , q. 10.
 & 11. Rosella , in verbo , Incarceratus. Ar-
 milla , in verbo , Carcer. Navar. in Sum-
 ma , cap. 17. à num. 101. ad 103. Panorm.
 in cap. A nobis de Apostatis. Felinus , in

c. Nullus , de præsumption. Legum expla-
 natores in lib. 1. & 2. ff. de effractoribus , &
 expilatoribus , & in l. penult. ff. de custo-
 dia , & exhibitione reorum. Nos ancipiti
 quæstioni respondebimus , primùm nonnul-
 lis propositionibus constitutis , deinde non-
 nullis adversariis. rationibus ejectis.

Prima propositio. Reus sententia judicis
 carcere multatus illinc evadere non potest
 nullo sibi probabili mortis impendente pe-
 riculo. Cajetanus & Sotus sunt propositio-
 nis approbatores. Imò verò adjungit Caje-
 tanus : si ita lata ab judice sententia esset ,
 ut reus primùm vincula deinde necem per-
 ferret , esset illi in ergastulis manendum ; de
 quo contradicit Cajetano Sotus , & Henri-
 cus quodlib. 9. art. 26. qui negat hoc jus
 esse judici , ut præcipere queat reo , ne fuga
 vitæ suæ consulat : dummodo ea fuga cete-
 rorum careat injuria. Nam majorem ait
 Henricus animæ esse potestatem à Deo per-
 missam intra corpus , se , suamque perfectio-
 nem tuendi , quàm judici corpus ab anima
 sejungendi : suæque naturali perfectione ani-
 mam spoliandi. Adde , quòd judex in cor-
 pus alterius jus tantùm habet , & dominium
 usus , ut possit illud comprehendere , vin-
 cire , includere , torquere : at proprietatis
 non habet ; anima verò habet utrumque do-
 minium in illud tum usus , tum proprieta-
 tis , tamquam vera & naturalis forma in suam
 veram naturalémque materiam ; & tamquam
 naturale agens in suum animatum conjun-
 ctumque instrumentum : & hoc dominium
 naturale habet anima in suum corpus , non
 ad illud perdendum : sed solum ad conser-
 vandum ; quod jus à nulla causa creata , ut
 inquit idem Henricus , lædi potest. & sicut
 jubente judice , ut reus fame pereat , nul-
 lusque ei cibum suppeditet ; suppeditatum
 tamen reus sumere potest , ac debet , ne se
 ipse interimat , ut docet D. Thomas , in 2.
 2. quæst. 69. art. 4. quem reliqui omnes
 sequuntur ; sic judex morti adjudicans son-
 tem non ideo fugæ eripere illi potest facul-
 tatem.

Secunda propositio. Si propter æs alienum
 est quis conjectus in vincula , ea sustinere
 debet : sententia est communis Doctorum.
 Navarri tamen hæc est , atque his verbis ,

exceptio, cap. 17. num. 101. in manuali :
 " Nisi sit adeo pauper ; ut neque per se , neque
 " per alium probabiliter solvere possit. Quia
 " tunc , quemadmodum ipse fugiendo non
 " peccat : ita nec alius , qui fugæ auctor es-
 " set : nec restituere creditori tenetur secundum
 " communem. id significat Navarrus , fugæ
 auctorem non ullius restitutionis lege esse
 obnoxium. Tantò justior esset alicui misero
 debitori fuga quantò gravioere onere premere-
 tur alendi familiam , uxorem , aut liberos ,
 aut filios , aut etiam neptes.

Tertia propositio. Religiosus professus ,
 in carcerem conditus , inde se eripere non
 potest. Est Cajetani , in 2. 2. q. 69. art. 4.
 quod ab eo puto verè dici de custodia reli-
 giosa : & , quando fuga ad Apostatas fu-
 gitivum aggregaret : de custodia profana ,
 & quando is in vitæ periculum provehere-
 tur , non puto Cajetanum locutum : neque
 eo tempore quo curiæ traditus esset sæculari.

Quarta propositio. Reus injustè missus in
 carcerem , fugere potest ; atque etiam ma-
 gistratui resistere ; modò ne cuiquam vulnus
 infligat : sic D. Thom. in eo loco. Major ,
 in 4. dist. 15. q. 22. & Sotus , in 5. de just.
 q. 6. art. 4. additque Sotus posse à reo pelli
 ministros , seu satellites , & territorii , sed
 non vulnerari , & Major fugam defendit esse
 justam , quamvis probationibus deceptus
 iudex reum verè fontem credidisset.

4. Quinta propositio. Reus injustæ morti
 addictus , non solum potest , sed etiam de-
 bet fuga vitæ prospicere , ut placet Henrico ,
 Majori & Soto , locis jam indicatis ; quod
 absque dubitatione verum arbitror , quando
 ex inclusi vita aut naturale , aut civile , aut
 divinum alicujus communitatis bonum
 penderet.

Sexta. Cujus vita justæ neci , sententiam
 ferente iudice , oblata est : quamvis eadem
 is fecerit , de communi sententia Doctorum
 non est illi fuga interdicta ; quamvis in ho-
 micida secus statuisset videatur Scotus , in 4.
 sent. d. 15. q. 3. art. 2. & Adrianus , in 4.
 in qq. de restitut. quaestione , quæ incipit.
 Postquam de restitutione bonæ famæ. col. 1.
 fol. 98. in meo Codice longiorum pagina-
 rum : quo ipse sum usus Venetiis.

Septima propositio. Qui justè capitis dam-

natus est , datam opportunitatem fugæ eam
 contemnere potest , & suorum malefactorum
 justam & meritam pœnam sufferre. Confir-
 mat hanc propositionem communis sensus
 Doctorum ; in quibus est Major , Sylvester ,
 Sotus locis quaestionis initio prolatis. Sed illi
 persubtili argumentatione resistit Henricus
 Gandav. in quodlib. 9. quaest. 26. quam
 hac oratione incompta , sed non indocta ex-
 plicavit. Dicendum , quòd plures habeant
 potestatem super eandem rem diversis respec-
 tibus non est inconveniens ; ut quòd unus
 habeat in ea proprietatem , & alius usum. &
 secundum hoc diversimodè quilibet eorum
 potestate sua uti potest super illam rem : dum
 tamen non fiat hoc in læsionem alterius.

Sunt autem quatuor per ordinem se ha-
 bentia , secundum quæ super eandem rem
 diversas potestates diversi habere possunt di-
 versimodè ; quæ sunt fas , licitum , jus ,
 necessitas : & includitur semper prius in po-
 steriore. Fas , est æquitas naturalis ; qua quis-
 que potest uti re alterius absque damno , &
 incommodo illius. Ut enim dicitur Decre-
 torum d. 1. §. omnes leges. Transire per
 agrum alienum fas est , id est , æquum , cum
 subest causa ; & innoxius est transitus. Li-
 citum , est , quod à lege indultum est : quo
 quis potest uti re aliena in aliquale damnum
 ejus. In vetere enim lege licitum erat come-
 dere uvas in agro alterius , sed non exporta-
 re ; & contere spicas , sed non falcem im-
 mittere. Jus , est æquitas , quæ dat actionem
 rem vendicandi. Necessitas , est opportuni-
 tas utendi re aliena. Discipulos enim cum
 per segetes transeundo evellerent spicas , &
 ederent , ipsius Christi vox innocentes vo-
 cat : quia coacti fame hoc fecerunt : ut di-
 citur de conser. distinct. 5. Discipulos. ubi
 dicit Gloss. Necessitas famis excusat furtum.
 Dico ergo ad propositum , quòd super corpus
 damnati ad mortem potestatem habet iudex
 sæcularis capiendi , detinendi , occidendi. Ha-
 bet autem & ipsemet damnatus quoad ani-
 mam , potestatem super idem corpus , utendo
 eo ad vitæ suæ in corpore custodiam ; in qua
 consistit ejus perfectio sine injuria alterius ;
 & hoc non solum æquitate naturæ , quæ fas
 est circa rem alienam , sed quæ licitum est ;
 & non solum licitum tamquam à lege na-
 turæ

„turæ indultum in aliquale alterius præjudi-
 „cium ; sed quæ jus est secundum legem natu-
 „ræ , & non solum jus , sed in casu necessitas
 „exsequendi jus suum. Ut si oporteret capti-
 „vum talem fame mori , nisi acciperet clam
 „contra voluntatem custodis panem ejus , in
 „hoc habet potestatem , & jus , atque neces-
 „sitate utendi corpore ad panem capien-
 „dum , & vescendum : & fit hoc sine læsione
 „alterius ; quia necessitas facit commune ,
 „quod proprium erat : ut justè occupanti
 „concedatur.

6. Sic dico in proposito , quòd judex non
 „tantum juris habet super corpus damnati ,
 „quin & ipsemet damnatus similiter jus ha-
 „bet secundum animam : quantum enim ha-
 „bet ille juris in detinendo , & occidendo ;
 „tantumdem , & plus habet iste in abeundo ,
 „cum poterit , & vitam custodiendo : & etiam
 „plus juris habet , quia judex non tanta neces-
 „sitate compellitur eum detinere , aut occide-
 „re ; quanta necessitate propter justum metum
 „mortis compellitur damnatus quòd sibi pro-
 „videat , ne vitam , & perfectionem suam in
 „corpore amittat. Et post interjectum versum.
 „Sui ipsius homicida esset , non providendo
 „sibi sicut deberet. Hactenus Henricus.

Neque longè abesse ab eadem sententia
 visus est Divus Thomas , in 2. 2. q. 69. ar-
 tic. 4. loquens de reo , qui asservatur in vin-
 culis. Quæ opinio omnium meretur assen-
 sum ; cum vita ejus , qui colligatus est vincu-
 lis , esset communi bono necessaria , aut
 etiam suis domesticis , aut verò suæ animæ
 salutis.

Octava. Si perditus sicarius , aut latro ,
 prædove insignis , in omni flagitiorum ge-
 nere volutatus , jam ad saniora consilia tra-
 ductus , atque cum DEO reconciliatus , cer-
 tò , aut valde probabiliter crederet se solum
 vinculis ad superioris vitæ impuritatem om-
 nem , & scelerum immanitatem rediturum ,
 is nec pœnam carceris , nec ultimum suppli-
 cium vitare deberet : nam fugæ , & vitæ cor-
 poris , reconciliatam cum DEO gratiam ,
 virtutum vitam , æternamque felicitatem
 suam omnino cogitur anteferre. Nemo credo
 sanæ mentis huic propositioni adversaretur.

7. Nona propositio. Cui jus est & potestas
 deferendi carceris , quamvis ex ea re damni ,

seu mali quidpiam custodi , aut aliis compa-
 raretur , is non cogitur sarcire , ut Cajetanus
 & Navarrus aiunt : quamvis secus videatur
 Majori , in 4. sent. d. 15. q. 22. nam jure
 suo est usus , & quod licitum erat , ad-
 ministravit.

Decima & postrema propositio , quæstio-
 nis habens explicationem. Nemini reo , cui
 sunt publica vincula injecta , ea aut rumpere
 licet , aut carcerem effringere causa fugæ.
 Dixi *publica* ; ut est communis custodia ,
 aut publicus carcer ; non privata , ut esset ca-
 tena , qua is devinctus esset. Ac licet non
 desint levi auctoritate Magistri , qui secus
 existimaverint , & scripserint , tamen , quod
 nos asseveramus , tum ratione tum jure est
 probabilius. Id enim sententia firmatur com-
 muni jurisperitorum & canonistarum , &
 multorum Theologorum , in quibus est Hen-
 ricus Gand. quodlib. 9. q. 26. Major , in 4.
 d. 15. quæst. 22. Sylvester , in verbo , Fu-
 gere. Joannes Tabiensis , in verbo , Accu-
 satio , numer. 13. seu q. 10. Rosella , in ver-
 bo , Incarceratus. Huc addemus leges & ra-
 tiones non imbecillas. Quarum ea prima sit.
 Quòd cum injuria reipub. non licet homi-
 ni vitam tueri suam : quæ propositio satis est
 per se nota , totidemque verbis à Soto posi-
 ta in 5. de just. & jur. quæst. 6. artic. 4.
 ubi hac de re data opera disserit. Verum ,
 qui effringit carcerem , violat remp. minor
 est Majoris , in 4. distinct. 15. quæst. 22.
 quæ sic probatur. Jus habet resp. non solum
 æquitate , sed etiam necessitate constitutum ,
 exadificandi carceris , illiusque muniendi , &
 sanctè servandi ad publicam pacem & tran-
 quillitatem retinendam , ad terrendos impro-
 bos , ad fontes coercendos , ad civitatis pe-
 stem propulsandam : ergo qui jus hoc rei-
 pub. cum tanto bono conjunctum lædit , gra-
 vissimè delinquit : lædit autem , qui perrum-
 pendo carcere illinc omnia vitia & scelera-
 tos emittit : ergo gravissimè delinquit.

Secunda ratio , est veluti primæ germen. 8.
 Punio malorum est de necessitate vitæ , &
 medicina ad cohibenda peccata , ut inquit
 Adrianus in quodlib. 1. art. 3. col. 20. in
 majoribus codicibus. Hæc medicina effra-
 ctione carceris tollitur , & ad omnem cor-
 ruptelam , & flagitiorum licentiam , atque

impunitatem via munitur; & sceleratorum audacia corroboratur: quare nefarium est, communis pacis & virtutum omnium repagula revellere.

Tertia, tribus fundamentis nititur. Primum est, justas leges à nullo viro probo sine culpa contemni posse. Secundum, legem, quæ non parenti pœnam mortis infligit, culpa mortifera irretire eos qui in illam committunt: ut ait Sotus, in 5. de just. & jur. q. 6. art. 4.

Tertium est, à legibus civilibus tamquam rei capitalis damnari, qui carcerem perfringunt: quamvis sint innocentes, qui illic servantur: ut liquet ex l. 1. ff. de effractoribus, & expilatoribus, & lege penultima. ff. de custodia, & exhibitione reorum: nam capitis, seu ad metalla damnatur, qui noctu vincula rumpit: jubent autem eum verberari, & perpetuam pœnam luere, qui die idem facit. Neque has leges umquam correxit Ecclesia: nam æquitatem naturalem habent in eo quod præcipiunt: pœnam tantum invenerunt. Dominicus Sotus, multis modis conatus est eludere postremam hanc rationem, verum inanis est omnis ejus conatus, ut nos ostendimus in 2. volum. nostrarum quæstionum Moralium, quæst. 292. ubi hac ipsa de re copiosè disseruimus.

9. Panormitanus, in cap. à nobis, de Apostatis, ad hunc modum scribit: Qui frangit carcerem, de jure civili puniendus est pœna capitali; etiam si innocens sit: sed de jure canonico potest procedi ad depositionem. & Felinus, in c. Nullus. de præsumption. numer. 3. suæ explanationis. Punitur, inquit, ipsa effractio, non autem delictum, pro quo est carceratus: non autem habet locum, quando fugit de carcere aperto: citat Baldum id multis locis scribentem. Glossa civilis, effractores carceris ait illa pœna multandos esse, qua propter maleficio afficiendi erant, & propter quod in vincla conjecti fuerunt.

Quare Sotus in 5. de just. & jur. q. 6. art. 4. & Cajet. in 2. 2. q. 69. art. 4. & Navarrus, in Summa, cap. 17. num. 102. & Armilla, in verbo, Carcer, sapienter cogitassent, & consultius scripsent, si reis nunquam dedissent veniam publici carceris, aut

patefaciendi aut perfringendi. Cajetanus etiam solutis permittit, ut limas deferre possint ad vinctos, ut vinculis expedire se possint id tamen non concedit publici juris ministris. Verum Sotus sine scelere non vult ab iis, qui extra carcerem sunt, auxilia ad eam rem, de qua agimus, suppeditari posse inclusis.

Nunc difficultates, quæ cuipiam exhibere negotium possent, removendæ sunt.

Prima difficultas. Numquam justa videtur fuga: tum quia justæ condemnationi parendum est: tum quia id voluisse videtur lex proxima postremæ. ff. de custodia, & exhibitione reorum, & lex. 1. de effract. nam fugientes puniunt.

Respondeo, leges punire non quoslibet fugientes, sed qui effringendo carcere fugam parant. Rei autem; cum damnantur ad vincula, non ita damnantur, ut ipsi sibi sint vincula: sed, ut injecta patiantur: quare cum illa soluta erunt, fugiendi jus habent. Vide Sotum in 5. de just. & jur. q. 6. art. 4. & Cajetanum in 2. 2. q. 69. artic. 4. duo genera pœnarum distinguentem: alterum, earum quas subit reus, agente alio, ipso tantum patiente: alterum, illarum, quas etiam agit, cum eas solvit. Pœna carceris est primi generis.

Secunda difficultas. Quando carceris custodi imminet grave aliquod damnum ex fuga reorum, licetne eis fugere? negat Major in 4. dist. 15. q. 22. Aiunt Cajetanus & Sotus citatis locis; quorum verior est sententia.

Tertia. Fugientem insequuntur satellites, debetne is ad carcerem redire, quamvis non eò pervenerit, quò properabat? Ait Major. Miror hujus Doctoris tam attenuatam in hac re fuisse religionem: si enim potuit reus relinquere carcerem: & in fugam se dare, cur non poterit fugam continuare, atque etiam propter insequentes satellites, ad eam celeritatem addere?

Quarta. Vacaretne scelere ejus fuga, quæ sicariis, prædonibus, hæreticis, atque aliis publicis pestibus, & pestilentissimis hominibus, libertatem & impunitatem daret? non vacaret: nam id esset causam communem publicæ quietis & religionis prodere.

Quinta. Non videtur ponendum in cri- 11.

mine, carcerem effringere, propter Cajetani argumentationes. Primum, quia effractio similis est fugæ, non autem pugnae, vel violentiæ, quæ magistratibus adhibetur. Deinde: quia si quis damnatus esset ad feras, posset illas occidere. Postremo: quia, si funibus constrictus esset reus, posset illos rumpere, incidere, iisque quoquo modo se expedire.

Respondeo, effractioni carceris quamvis non sit similitudo cum pugna, & certatione; gerit ipsa tamen similitudinem, & speciem fugæ injustæ, atque injuriôsæ, tum in magistratus, tum in communem civium, seu communitatis salutem. Et quamvis funes & compedes perrumpere possit reus, quia sua sunt, & privata ergastula: carcerem tamen non potest, cum sit custodia publica, & publicum frænum vitæ & publicæ tranquillitatis propugnaculum. Neque magistratus, aut leges, perinde sanctas & inviolatas, vel bestias, vel funes, vel compedes habent reorum, ut publica ergastula, atque custodias. Neque hæc nostra responsio auctoritate, legis, succurritur etiam, ff. ex quibus causis majores vigintiquinque annis in integrum restituantur, labefactatur.

» Nam cum his verbis loquitur lex: etiam in-

» clusos veluti latumiiis victorum numero ha-

» beri placet: quia nihil interfit, parietibus,

» an compedibus teneatur: id tantum signifi-

» cat, jus restitutionis in integrum, non ma-

» gis carcere quam compedibus impediri: sed

» in utraque re par jus esse.

12. Sexta. Qui victus, innocens est, possetne is aut perfodere, aut perfringere carceris parietes, aut feras vectesque revellere? posset; nisi grave aliquod & ingens malum oriturum esset. Nam si potest insons resistere magistratui, ejusque ministris, ut inquit D. Thomas, quanto magis ferris, cæmentis, aliisque rebus inanimatis, quibus innocentis salus obsidetur & oppugnatur? cum neque umquam liceat perdere innocentem? Hujus difficultatis explicatio propositionem lenit decimam.

Septima. Qui aut carcerem debilitat aut infringit, præstarene debet damnum? Respondeo, cum id facit innocens, certum est nihil ad eo præstandum esse: imò ei à ma-

gistratu præstari damna deberent illius famæ, honori, vitæ & innocentia allata. Quid si nocens idem faceret? In propositionibus superioribus ea de re dictum est.

Octava. Quod de fuga ejus dicitur, qui capitis damnatus asservatur in carcere, idem ne valere debet in eo, cui esset membrum aliquod amputandum? Gravibus Doctorebus placet, idem valere debere: quandoquidem æquale jus est animo in retinenda sui corporis vita, atque in conservanda integritate membrorum: cum & vita corporis, & membrorum incolumitas ad naturalem perfectionem animæ, ut est forma corporis, pertinere videatur: quam ipse sententiam libens amplector.

QUESTIO XVI.

AB sacrarum confessionum arbitris rogatus sum quàm sæpissime, quænam in foro conscientia, & Dei, injungenda forent iis qui cum virginibus stuprum faciunt.

Locus magnus, & ad prolapsionem valde proclivis: quam prolapsionem ut vitemus ipsi, nostram responsionem enunciatis nonnullis fulciemus: sed ante enunciationes irrogationem mulctæ in stupratores, ex lege Divina, ex Ecclesiastica, & Civili, breviter indicemus. DEUS igitur, in lege veteri, virginem stupranti Judæo hanc mulctam dixit; Ut, si quis virginem nondum desponsam seduxisset, cumque ea dormisset, dotaret, uxoremque haberet: quod si pater virginis illi dare recusaret, doti pecuniam diceret, quam accipere virgines concessissent. Hæc in Exodo, cap. 22. Deuteronomii autem lex, cap. 22. loquitur his verbis: Si invenerit vir puellam virginem, que non habet sponsum; & apprehendens concubuerit cum illa; & res ad judicium venerit, dabit; qui dormivit cum ea, patri puellæ quinquaginta siclos argenti; & habebit eam uxorem: quia humiliavit illam: non poterit dimittere illam cunctis diebus vitæ suæ.

Contra hoc ipsum genus hominum flagitioso stupro virgines polluentium, duplex lex Ecclesiastica extat. Prima sumpta est ex

illo 22. cap. Exodi, iisdemque verbis renovata. Secunda est Gregorii IX. quæ jubet, stupratorem, virum stupratæ esse debere: si noluerit, multatum corpore in monasterium contrudi ad pœnam luendam. Utraque lex habetur in primis duobus capitibus de adulteriis & stupro. Pœnæ civiles elici à Doctõribus solent, ex instit. de public. judiciis: ut relegatur, qui constupravit: dimidiaque pars bonorum ejus publicetur; quodd si vilis persona sit, verberetur: si verò per vim fecerit, capitis condemnatur.

2. Nunc enunciationibus rem breviter transigamus.

Prima enuntiatio. Leges allatæ ex codice veteris Testamenti, quamvis divinæ sint, tamen Judæis datæ dumtaxat fuerunt, eoque tempore, quo viguerunt, illa tantum natio iis tenebatur: nunc verò, cum liberatoris & legislatoris nostri DOMINI JESU sanguine deletæ sint, robur omne amiserunt: quamvis cum judiciales fuerint, possint aliqujus legitimi Principis auctoritate reviviscere. Itaque earum in foro conscientiæ minimè habenda ratio est.

Dices: imò verò habenda est. Propterea quodd à Principibus Theologis usurpantur, cum de ratione, quemadmodum ab Auctore stupri satisfieri oporteat, differunt. Consule D. Thomam, in 2. 2. q. 154. art. 6. ad 3. & in 4. sent. dist. 15. q. 3. Scotum & Richardum, in eamd. dist. artic. 5. q. 2. & Alexandrum Halensem in 4. par. qu. 148. memb. 4. Gabriel in 4. dist. 15. q. 17. in extremo recenset eas leges, tamquam conscientiam in foro DEI vincientes: & Paludanus in eamd. dist. q. 2. art. 2. conclus. 2. legem Exodi etiam moralem fuisse judicat, quæ renovata est ab Ecclesia in c. 1. de adult.

Respondeo, tantos Doctores earum legum commemoratione hoc tantum docere voluisse, virginum constupratoribus satisfaciendi onus injunctum esse: quamvis ex præscriptione illarum legum facere id minimè cogantur.

Secunda enuntiatio. Sanctiones illæ duæ recitatæ ex lib. 5. Decretalium, de adulteriis, & stupro, in judicio Ecclesiæ, quod publicum est, servari debent: in foro & ju-

dicio conscientiæ non item: si damnum allatum virgini sarciri alia ratione queat. Huic enunciationi communis sententia Doctõrum suffragatur. S. Antonini, in 2. par. tit. 5. c. 6. §. 1. Rosellæ, in verbo, Adulterium, §. 11. Sylvestri, in verbo, Luxuria, q. 5. Tabienlis, in verbo, Restitutio, §. 23. Covarruvix, in relect. reg. peccatum, par. 2. §. 3. num. 7. qui citat se ipsum in Epitomen, ad 4. lib. Decretal. 2. par. c. 6. & §. 8. num. 11. Angeli, in verbo, Stuprum, §. 2. nec enim dissentit ab aliis, quamvis secus ei imponat Sylvester, Angelo penè semper offensus. Navarri, in Summa, cap. 16. num. 17.

Tertium enunciatur. Qui pactione futurarum nuptiarum pudicitiam virgini eripit; eamque in fraudem inducit: eandem in matrimonio habebit: nisi si tam distans sit eorum conditio, ut facile intelligeret, aut intelligere deberet, sibi verba dari: siquidem paria sunt, scire, vel debere scire, ut probat Navarrus, in Summa, cap. 16. num. 18. hac de re loquens; citatque legem, quod re. ff. de reb. cred. Hoc tertium enunciatur est D. Thomæ in 4. dist. 28. qu. 1. artic. 2. ad 4. cujus adstipulatores sunt. D. Anton. in 2. par. tit. 5. c. 6. §. 1. Navarrus, in Summa, cap. 16. nu. 18. Armilla, in verbo, Restitutio, num. 23. Tabiena, in verbo, Restitutio, §. 23. Angelus, in verbo, Stuprum, num. 1.

Sed quia promissio futuri connubii vim 4. habet importunarum precum, ut rectè admonet Navarrus: idcirco ejusmodi stipulanti enitendum erit: ut famæ, & conditioni violatæ puellæ, prospiciat. Sic enim D. Anton. in 2. par. tit. 5. cap. 6. §. 1. loquitur. Si promississet eam ducere, ut copulam ab ea extorqueret, servet promissum; & multò magis juramento firmatum; & hoc nisi nimis distans esset eorum conditio: puta, mulier plebeia; vir, nobilis & potens. Non enim mulier præsumitur fraudem ignorasse: vel etiam, si aliquod magnum scandalum inde creditur proventurum; & tunc petat remissionem promissi: & aliter satisfaciatur secundum suam facultatem, & mulieris indigentiam.

Quam sententiam appellato auctore Syl-

vester exscripsit in sua Summa, in verbo, Luxuria, qu. 5. Angelus, in verbo, Stuprum, putat ejusmodi stupratori omnino ducendam esse virginem, si pater dare voluerit, nec antè posse absolvi, eidemque impartiri dotem, nisi ipsa remiserit: excipe, si eadem fraudis ignara non fuit, & deceptionis signa animadvertit: tunc enim, ut ait Armilla, in verbo, Restitutio, §. 23. nec ducendæ, nec dotandæ est lex stupratori imposita: de quo non dissentiant multi alii: probantque sententiam D. Antonini: Navarrus sic existimavit de eo, qui promisit, & quominus ducat, excusatione tueri se potest: quam D. Thom. & alii excogitarunt.

”Judicio nostro non obligatur ad amplius,
”verba sunt Navarri, quàm ad dandum ei
”tantum, quantum magis opus habet ad ta-
”lem adipiscendum maritum, qualem, si non
”esset infamata, adipisceretur: vel ad repo-
”nendam eam in aliquo statu honesto, in quo
”DEI obsequio vivat; secundum S. Anton.
”ubi suprà ab aliis probatum: ad alterum ta-
”men horum tenetur: quia licet non præsu-
”matur decepta ad effectum ducendi eam: ta-
”men tenebitur ad sarcinendum damnum: eo
”quod promissio ducendi, vim habet saltem
”precum importunarum.

5. Idem dicendum in eo casu, quo promissio fuit vera, & ex animo facta: sed esset probabile, quod ex matrimonio eam consecuturo, grande aliquod scandalum nasceretur, ut in eo qui promittit; & est sacris initiatus, aut aliam habet uxorem: aut pater renuit omnino illam ei tradere. Medina, lib. 1. instruct. confess. c. 14. §. 30. vult ab eo, qui promisit se ducturum virginem, duci debere: & si patri puellæ secus videatur, aliò modo satisfieri oportere.

Quartum enunciatur. Qui dolo aut mendacio, aut falsis pollicitationibus, aut importunis precibus in stuprum illexit virginem; illamque sceleratè decepit, in foro conscientiae satisfaciatur, arbitrio boni viri, aut cum ea componatur. Hoc sentit D. Anton. in 2. par. titu. 5. cap. 6. §. 1. cui assentiuntur Rosella, in verbo, Adulterium, §. 11. Tabiensis, in verbo, Restitutio, §. 23. Sylvest. in verbo, Luxuria, q. 5. Navarrus in Summa, cap. 16. num. 17.

Quintum enunciatur. Si nulla, vi nulla fraude adhibita, sponte stupratori obsequitur virgo, nihil ei ab stupratore in conscientiae judicio præstari oportebit, ex illa regula juris, Scienti & consentienti non fit injuria.

Confirmant propositionem hanc hi omnes conscientiae magistri. D. Anton. in 2. par. tit. 5. c. 6. §. 1. Sylvester, in verbo, Luxuria, qu. 5. Tabiena, in verbo, Restitutio, §. 23. Rosella, in verbo, Adulterium, §. 11. Navarrus, in Summa, cap. 16. num. 16. Sotus, lib. 4. de justit. & jur. q. 7. art. 1. Neque hi, uno excepto D. Anton. quod meminisse possim, mentionem faciunt patris virginis; qui divus Antoninus putat placandum esse patrem.

Contradicit huic enunciato Bartholomæus Medina, lib. 1. instruct. confess. c. 14. §. 30. vult enim, cum puella, quamvis consentiente, debere stupratorem nuptias conjugere, dummodò conditione exæquentur, aut eandem in matrimonium collocare. Ac licet sit in alterius matrimonio, opus esse nihilominus, violatæ virgini satisfacere. Verum frustra unius conatus contra tot tantosque viros. Angelus, in verbo, Stuprum, in calce, scripsit, satis esse illam in bonum statum, ut ejus verbis utar, reducere.

Mihi S. Antonini monitum de virginis patre recolligendo, & Angeli, de illa bono statu locanda, perplacet. Nam & si stupratori id oneris justitia non imponeret, nihilominus caritas, quæ mala alterius non contemnit, presertim cum ipse eorum causa fuerit, licet assentiente ea, quæ damnum patitur, prorsus videtur imponere.

Sextum enunciatur. Mihi perquam probabilis opinio Cajetani videtur, quamvis voluntate filiae & patris, stuprum fiat, peccatum nihilominus peccari injustitiæ, ab illo qui facit; cum nec virgo domina sit signaculi virginalis, quo amisso inhabilis redditur ad matrimonium; nec pater custodiam deferere possit ejusdem signaculi.

Nec magis Cajetanus vult, virginem virginalis sigilli esse dominam, quàm oculi, manus, pedis, quem si præcidat, per injuriam faciat. Cajetani doctrinam probat, & sequitur Bart. Med. cod. lib. & cap. quod

indicavimus : eandem improbat quasi stomachans, Sotus, in 4. sent. dist. 18. q. 2. ar. 4. ubi statuit, stuprum, speciem esse luxuriæ, & peccatum luxuriæ non iniustitiæ; nec minus esse dominam virginem membri ad generationem comparati, quam oculi ad videndum.

Sed nihil erat, quod Cajetani dicta stomachosa Soto viderentur : eorum, quæ adfert ipse contra Cajetanum, nihil probant. Quis enim neget, adulterium peccatum esse contra iustitiam, quamvis sit etiam contra temperantiam? Quæres, cui ergo sit injuria? esto: non fiat virgini: non fiat ejus patri: sit tamen toti humano generi; toti speciei, toti Reipub. toti civium societati; quæ legitimis connubiis conservatur & augetur; & patrimonia & hereditates legitimis heredibus transmittuntur. At legitima connubia, mirè impediri virginum constupratione, est quàm notissimum. Itaque, ut lex, & potestas publica, veniam det stupratæ virgini, stupratori tamen non ignoscit, non solum privatam virginis, quam non credit umquam sponte assentiri stupro, sed suam etiam publicam ulciscens injuriam.

Neque verò ob ejusmodi injuriam publico bono allatam, puto satisfieri debere à stupratore; pariter enim stuprata satisfacere deberet. Præterea nec adulter, nec adultera pro adulterio satisfaciunt occulto; quamvis contra jus legitimi viri agant. Neque, qui manus sibi amputavit, in foro conscientiae cogitur satisfacere.

7. Septimum enunciatur. Quamvis foeminei membri integritas aut casu, aut arte violetur, aut ipsa se voluntariè polluat, amittatque virginitatem, quæ virtus est; est nihilominus stuprum cum ea extra matrimonium coitus, ut probat Cajetanus in 2. 2. q. 154. artic. 6. Unde sextum etiam enunciatur deprompsimus.

Octavum enunciatur. Qui dolo, fraude, importunis precibus comparatis, rem cum muliere habet corrupta, quæ pro incorrupta habebatur, si ejus lædit famam, in foro conscientiae, quamquam ob violatam pudicitiam non teneatur, tenetur tamen ob famam ereptam corruptæ satisfacere: ut rectè Navarrus, in sua Summa, cap. 16. num.

19. qui ejusdem sententiæ patronum citat & sequitur Majorem, in 3. sent. dist. 37. q. 33.

Verumenim in hujus quaestionis extremo 8. diluendum est unum, quod nobis ex quaest. nostra de jurejurando doloso objici poterat. In ea namque disputatione, ex multorum & magnorum, & veterum Theologorum sententiis, docuimus, ex eo jurejurando, cui non adest animus præstandi, quod promittitur, non existere obligationem efficiendi promissi: ergo, qui mendaci promissione aut connubii, aut pecuniæ, aut aliarum rerum stupri consuetudinem elicit ex virgine, exsolvendi promissi necessario jure minimè tenebitur. Nodi solutio è postrema parte illius quaestionis petenda est. Nam, ut demus ex stipulatione non debere; certè actione injuriarum, doli & damnorum, in quæ conjicitur virgo, debet auctoritate DEI, & Ecclesiæ, & Doctorum, & perspicua ratione id decernente. Quin imò ejusmodi impendere posset periculum corruptæ & deceptæ virgini aut prostituendæ pudicitiae, aut vitæ, aut æternæ salutis amittendæ, ut stuprator, in foro DEI & conscientiae, omnino cogendus esset cum virgine inire connubium: cum hac una ratione illius exitio subveniri posset, impellereturque in eam necessitatem tunc stuprator, non modò caritate, sed etiam cogente iustitia.

QUESTIO XVII.

Puer quatuor annos natus, à flagitiosa muliere, ad impuram corporum commissionem eruditus ac laceffitus, eam agnoscit. Alter, puer, undecimum annum agens, cum alio puero nefarium commercium habet. Consulens scire avebat, an ambo hi pueri virginitatem amississent.

De puero quatuor annorum, respondi, in eo virginitatem minimè violatam esse, sive hujus virtutis materiam, sive formam spectes. Materia namque virginitati subjecta, ut docet D. Thom. in 2. 2. qu. 152. art. 3. est immunitas venereæ voluptatis, & integritas carnis absque omni experimento venereorum: materiam verò virginitatis tollit resolutio seminis, sensibilem efficiens delecta-

tionem, ut sentit, & loquitur idem S. Doctor in illa q. art. 1. in resp. ad 3. Eadem hæc habes in 4. sent. dist. 33. q. 2. art. 1. atqui in puero quatuor annorum seminis resolutio locum non habet. Forma verò virginitatis in eo sita est, ut numquam deliberatè velit voluptatem experiri veneream, ex cod. D. Thom. neque puer ille suscipere contrariam voluntatem cum consilio potuit; quia est expers omnino consilii, & rationis.

Potuit igitur puer undecim annorum id, quod pro forma est in virginitate, perdere: & cum perdidisse mihi est perquam credibile: nam, si peccavit, sine dubio perdidit: peccasse verò id ætatis eum plusquam verisimile est, nisi fuerit infans. Quamquam amissam suam virginitatem puer undecim annorum pœnitentiæ subsidio referre potest: nam in illa facinorosa libidine non fuisse aliquam seminis decisionem credimus: si enim ea extitisset, nulla pœnitentia amissa virginitas revocari posset.

Et quoniam castarum mentium ac virginitatem colentium votis satisfaciendum est; quæ in hoc genere, quemadmodum, & quanta cum jactura peccetur, nosse discipiant: idcirco nostrum hoc responsum quantumcunque est, insigniorum magistrorum doctrina atque sententia augeamus.

2. Ut igitur è nitidissimis D. Thomæ fontibus hauriamus; is in 2. 2. q. 152. art. 1. verbis Ambrosii, in lib. de virginitate, hoc pacto virginitatem definivit. *Castitas virginalis est expers contagionis integritas.* At D. Augustinus in lib. de nuptiis, & concupiscentia, cap. 8. *Virginitas est in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio.* Placet autem Angelico Doctori, carnis integritatem, sive instrumentorum virginitatis, esse quoddam accidens huic virtuti minimè necessarium. Quare si instrumentorum, quæ ad procreandum comparata sunt à natura, sine culpa violetur integritas, nihil plus de virginitate detrahi, quam si pes, vel manus, verba sunt D. Thomæ, corrumperetur. Et in 4. sent. dist. 33. q. 2. art. 1. Si per aliquam incisionem claustra pudoris rumpantur, non majus detrimentum virginitati inerit, quam si pes, aut manus gladio incideretur,

Cum autem virginitatem corrumpentia tria sint, seminis detractio, voluptas, & animus illius impuræ voluptatis degustandæ: duo priora opponuntur materiæ virginitatis, quorum primum est corporis; secundum, corporis & animæ; tertium verò repugnat formæ, in solo animo residens.

Quia igitur, inquit D. Thom. virginitas 3. dicitur per remotionem prædictæ corruptionis, consequens est, quod integritas membri corporalis per accidens se habeat ad virginitatem: ipsa autem immunitas à delectatione, quæ consistit in seminis resolutione, se habeat materialiter: ipsum autem propositum perpetuè abstinendi à tali delectatione, se habet formaliter & completivè in virginitate. Et in eod. art. 1. ad 4. pollutio est tantum, quæ est ex impudicitia: & ex proposito vult tolli virginitatem. Et in art. 3. ad 3. scribit, quum materialiter & formaliter perierit virginitas, in forma quidem propter pœnitentiam revirescere posse, in materia non posse. Veluti prodigus, qui sua omnia bona obligurivit, atque consumpsit, quamvis liberalitatis habitum recuperare possit, consumpta tamen bona non potest. Non enim (simile est, & ratio D. Thom.) si quis magnificus consumpserit divitias suas, per pœnitentiam restituentur ei divitiæ.

In 4. autem sentent. dist. 33. q. 2. art. 1. ad 5. non credit interire virginitatem posse, quod ad materiale attinet, sine seminis resolutione: in qua completa, inquit, consistit Veneris voluptas. Quod si quovis alio modo concidat, pœnitentia iterum excitari posse: in quo multos comites habet D. Thomas, ut Angelum, Sylvestrum, Joannem, Tabiensem, Cajetanum, in 1. art. illius, q. 152. 2. 2. qui pro opinione D. Thomæ contra Martinum quemdam acriter decretans, hisce animadversionibus defensionem instruxit. Prima animadversio. Dupliciter virginitas considerari potest: uno modo, naturaliter; altero, moraliter. Primo modo consistit in membrorum integritate. Secundus modus, bipartitò dividitur: nam partim pro quodam hominum statu, partim pro virtute sumitur. Virginitas, ut est status, duas, inquit ille, condiciones requirit: prima est, quod non sit polluta voluntariè: secunda,

„quod sit in proposito sic se fervendi, nisi
 „matrimonio jungatur. Et hoc modo puellae
 „nubiles castae dicuntur virgines. Virginitas,
 „prout est specialis virtus, addit supra virgi-
 „nitatis statum perpetuitatem voto firmatam.
 „Hæc Cajetanus.

Verum Sylvester, propriam quamdam ef-
 se virtutem, sine voto, probat, quod ante
 Sylvestrum scripsit D. Thom. in 4. dist. 33.
 q. 2. art. 2. ad 4.

„Secunda Cajetani animadversio. Virgo
 „quæ diu, inquit, mansit in concubitu, &
 „non seminavit, perdidit virginitatem, sed
 „non consummatè.

„In tertio dub. in resp. ad 2. argument.
 „tertia animadversio. Quamvis accidere pos-
 „sit, ut quis in ejectione seminis, dolore,
 „non voluptate aliqua afficiatur, ut argumen-
 „tabatur Martinus; quem virginitate privari
 „dubium non est: non idcirco doctrina D.
 „Thom. accusanda est; quæ, cum moralis
 „sit, de iis est, quæ plerumque accidunt.

„Quarta animadversio. Licet, nec mas, nec
 „fœmina ante pubertatis annos gignere queant:
 „mulier tamen, quia emittendo semine ante
 „pubertatem corrumpi potest, quod etiam de
 „puella sexenni usu doctæ mulieres affirmant,
 „ideo antè mulieres, quàm homines, amit-
 „tere possunt virginitatem.

5. Quinta animadversio. Puer, à quo se-
 „men effundi non potest, quia ejus elaboran-
 „di nondum est facultas: adeptus, quam-
 „vis ad illius effusionem nitatur, & venereis
 „actibus det operam, non ita virginitatem
 „amittit ut revocare non possit: quod ipsum
 communis approbat sententia Doctorum,
 & Tostatus, in cap. 25. Matth. quaest. 82.
 qui tamen illud de muliere actu apta ve-
 nereo asseveravit, q. 79. in idem cap. ejus
 virginitatem avolasse, ut numquam reditu-
 ra sit: si voluit cognosci, & viri congres-
 sum experiri: quamvis in congressu non fue-
 rit in matricem semen effusum. Ac licet,
 ut dictum est, communis habeat opinio,
 pueros obscenis deditos voluptatibus, si non-
 dum possint semen emittere, non ita amit-
 tere virginitatem, quin recuperare possint,
 non desunt tamen graves Doctores, qui se-
 cus & crediderint & scripserint: in quibus
 est Ulricus, à Sylvestro citatus, in verbo,

Virginitas, nu. 3. quem ipsum citat etiam,
 & sequitur Rosella, in verbo, Virginitas,
 num. 3. idem Abulensis affirmat, in Matth.
 cap. 25. q. 82. quemlibet enim libidino-
 sum calorem, quo ratio opprimitur, quam-
 vis nulla consequatur pollutio, vult virgini-
 tatis extinctorem esse; ut illa numquam re-
 florescere possit.

Divus Antoninus in 3. par. tit. 2. c. 1. §.
 9. qui paragraphus est de voluntaria & ir-
 recuperabili amissione virginitatis, verbis,
 & sententiis utens Paludani, qui ea de re
 disserit, in 4. sent. dist. 33. tribus modis
 ostendit, quampiam mulierem mente &
 corpore corruptam, virginitate nudari.

Primus modus, inquit, est cum frangun-
 tur vasa voluntariè, quamvis nec seminet,
 nec semen recipiat.

Secundus, per seminis virilis susceptio-
 nem; quamvis claustra pudoris non viola-
 rentur: hæc enim ratione prægnans posset
 evadere: prænantem autem addit ille per
 naturam nemo diceret virginem: præter-
 quam quod nonnullæ mulieres concipiunt,
 cum nullum ipsæ semen emittant, ut pro-
 bat Aristoteles, in 1. lib. de generat. ani-
 mal. cap. 20. & in 2. cap. 4. in quo cap.
 testis est nonnullas concipere mulieres ab-
 sque voluptatis sensu.

6. Tertius modus est, si ex vehementia ar-
 doris, inquit D. Antonin. sine fractione
 claustrum ipsa seminet: puta voluntariè cogi-
 tans de commistione turpi, & huiusmodi,
 absque commistione cum aliis. Et talis, quæ
 corrumpit se ipsam voluntariè, ait idem D.
 Anton. vel ab alia muliere voluntariè cor-
 rupta, non debet inter virgines consecrari,
 etiam ad tollendum scandalum: quia non
 est virgo, ut habetur in 2. par. cap. de scan-
 dalo. Hæc ille.

Verum in hac parte, quæ pertinet ad con-
 secrationem virginum, dissentit à sancto
 Antonino Cajetanus, in Summa, in ver-
 bo, Consecratio virginum: putat enim, vir-
 ginem consecrati posse, quæstus virginita-
 tem habet: quamvis ea careat, quæ virtus
 est. Sed quod ait D. Anton. & plurimum est
 Auctorum, & verius.

Itaque quod ad puerum attinet undecim
 annorum, si in ea præpostera libidine, qua
 inficiebatur,

inficiebatur, in eo calor libidinosus, turbulentus ac sordidus, tenebras rationi offundens, excitatus est, credibile est, amisisse virginitatem sine ulla spe ejus recuperandæ. Namque virginitatem tolli sine ulla seminis emissionem, in ea persona, quæ illam amittit, multa persuadent.

Primum, quia testantur mulieres nonnullæ, se concepisse viri tantum semen complexas, nullum suum fundentes: nullum inquam nec intra, nec extra uterum. Deinde: quia apertè scribit Aristoteles quoddam genus esse mulierum, quæ nullum semen emittunt, quæ tamen concipiunt & pariunt. quis autem dixerit virgines eas, quæ ex concubitu viri concipiunt & pariunt?

Postremò sequeretur, Eunuchos, qui in obscænis complexibus, & venereis corporum conjunctionibus, voluptate insaniant, corpore virgines esse; quod nemo debet affirmare.

Neque necesse esse emitti semen cum sensu voluptatis ad amittendam virginitatem, credent ii, qui non ignorant, plerosque cum aceri doloris morfu pollui homines, semenque projicere.

QUESTIO XVIII.

1. Superior quæstio hanc item adducit, quæ à sacerdote sene mihi proposita fuit. Quodnam pollutionis genus virginitatem deleteret.

Respondi, ex sententia D. Thomæ, ea tantum pollutione, quæ ex impudicitia oritur, virginitatem exterminari. Sic enim D. Thomas in 2. 2. q. 152. art. 1. ad 4. Delectatio, quæ est ex seminis resolutione, dupliciter potest contingere: uno modo, ut procedat ex mentis proposito: & sic tollit virginitatem; siue fiat per concubitum, siue absque concubitu. Facit autem mentionem Augustinus de concubitu: quia hujusmodi resolutione communiter & naturaliter ex concubitu causatur. Alio modo, potest provenire præter propositum mentis vel in dormiendo, vel per violentiam illatam, cui mens non consentit; quamvis caro delectationem experiat: vel etiam, ex infirmitate naturæ,

ut patet in his qui fluxum seminis patiuntur: & sic non perditur virginitas: quia talis pollutio non accidit per impudicitiam, quam virginitas excludit.

Et quoniam virginitas, ex Augustini sententia, quæ communior est, & quam tuetur D. Th. virtus est, quod scripto testatus est S. Anton. in 3. par. tit. 2. c. 1. §. 10. ejusque essentia in anima domicilium habet, ut affirmat D. Thom. in 2. 2. quæst. 152. art. 1. ad 2. ideo absque improba animi electione exturbari sua sede non potest. Igitur ea tantum pollutio illam perimet, quæ est cum crimine letali conjuncta, id est, ut interpretatur Sylvester, in Summa, verbo, Pollutio, quæ vel procuratur, vel placet ad voluptatem.

Unde patet, inquit ille, quod complacentia pollutionis in somnis propter alleviationem naturæ, aut mitigationem carnalium motuum, sine procuratione, non est peccatum; sed operari directè ut eveniat, puta comedendo calida, tali fine, est mortale; se-
eius si non intenditur; sed si quid tale fiat propter gulositatem, aut aliam causam, cum dubio tamen secuturæ pollutionis: quia esset veniale solum. In vigilia autem aliquando est sine peccato, ut in patientibus fluxum seminis; aliquando cum veniali; ut quando præter voluntatem evenit etiam si procedat ex aliquo peccato veniali, puta cogitatione non morosa; aliquando cum mortali, ut quando procuratur, aut venit peccato mortali actualiter illi conjuncto, aut deliberatè ex voluntate placet.

Verumenim Cajetanus de pollutione sententiam exponens sapientiore, & gravi Magistro, & Theologo dignam, in tractatu de pollutione, docet, quando pollutio non est ipsa per se expetita, sed, ut is loquitur, in causâ dumtaxat volita, talem esse, qualis est causâ, quam volumus: ut interdum, qui illam patitur, apud Deum mereatur; nonnumquam reus sit, levis; quandoque, mortiferæ culpæ; & aliàs in ea nulla sit culpa, nullumque meritum; qualis ea est quæ dormientibus sine ulla culpa eorum, quæ antegressa sit, accidere solet.

Atque ex his, quæ adhuc exposita sunt, nonnulla existunt paradoxa: de quibus D. Anton. in 3. part. tit. 2. cap. 1. §. 10. In

quibus paradoxis illud est, quod vir fieri potest pater, & femina mater, tum concipiens, tum pariens, virginitate non amissa, neque aureola, quæ virginitati debetur. Exempli gratia, si demon è viro, somno consopito, qui sit virgo,sumeret semen; illudque in matricem feminae virginis conjiceret, sive dormientis, sive vigilantis; proles, quæ nasceretur, è patre matrèque virgine suscepta foret: tametsi carnis, seu vasorum integritas læderetur in femina pariente: quæ tamen integritas est planè ad virginitatem extrinsecus affecta, ei nec veram materiam, nec formam præbens; ut testis est D. Thom. in 2. 2. q. 152. art. 1.

4. Addit tamen illic D. Antoninus (quod tenendum est) qui uxorem duceret virginem, quæ vi esset oppressa, nec vim inferenti, nec congressui esset assensa, cum tamen futurum bigamum, & irregularem: quia verè carnem unam in plures quamvis coacta divisit. Atque hæc ipsa, si se in sacrarum Virginum domicilium reciperet, virginèumque velum posceret, recipere illud jure non posse: sive quia non potest exploratum esse Ecclesiæ, num ea, cum cognosceretur, animo obnixa sit, 32. quæst. v. ille, sive quia non gerit signum integritatis Ecclesiæ, quæ Christi est sponsa incorrupta. Illud quoque in eo §. 10. prodidit D. Antoninus, in Martiniana extare historia, Merlinum filium fuisse diaboli, moniali prognatum, à dæmone, incubi prius, postea succubi, partibus susceptis: nam succubuit viro, cui semen subtraxit: mulieri deinde incubuit; in cujus uterum semen virile jecit. Itaque non verè diaboli Merlinus filius existimandus est, sed ejus viri, è cujus est semine procreatus.

5. Tollendæ nunc sunt aliquot dubitationes. Mulier aut somno consopita, aut vino obruta, si ab quopiam viro cognoscatur, amittitne virginitatem?

Respondeo. Si non eo consilio cubitum discessit, aut vino sibi mentem eripuit, ut cognosceretur, non amittit. Ita D. Thom. in 4. dist. 33. quæst. 2. art. 1. ad 6. & Aubl. in cap. 25. Matth. quæst. 76. & Angelus & Sylvester: estque sententia communis. Si quis, prius quam ad quietem proficiscatur,

alicujus obsceni flagitii cupiditate animum commaculavit, atque in somno pollutus est, definit ne esse virgo? non desinere multis rationibus pugnat. Tostatus in Matth. cap. 25. q. 74. Quis vigilans optat nocturnam pollutionem: hanc dormiens patitur: est ne ei adempta virginitas? negat Abulensis in idem cap. Matth. q. 75.

Nec secus opinati videntur esse Angelus & Sylvester, in suis Summis, in verbo, Virginitas: qui etiam illud scribunt, ob pollutionem, quæ noctu accidere solet, non amitti virginitatem, etiamsi aut antequam contingeret, aut postquam contigit, probata est; aut etiam aliqua causa non sine culpa antegressa est. Hanc tamen additionem Ulricus, & summa confessorum, quos in verbo, Virginitas, quæst. 4. citat Sylvester, improbant. Verum, quod aiunt Angelus & Sylvester, verius est, certioribusque rationibus conclusum.

QUESTIO XIX.

Adolescens femina futuras nuptias parentibus non dissentientibus juveni pollicetur; illaque ad connubii sponsonem stupri etiam consuetudinem adjunxit. Quæsitum est, num hæc mulier in contubernium sacrarum Virginum conferre se possit, illicque virginalè velum accipere.

Respondi, excepto virginum velo, reliqua omnia jus fore mulieri sumere. Paludanus, in 4. dist. 33. quæst. 4. art. 3. concl. 4. quem D. Anton. in 3. par. tit. 2. cap. 2. §. 2. & reliqui Summarum scriptores sequuntur, quinque jure canonum vela esse scribit, quæ monialibus tradi consuerunt.

Primum Velum est professionis. Secundum, Virginalis consecrationis; quod dari solet annos viginti quinque natæ, 20. quæst. 1. placuit. Tertium, dicitur velum ordinationis: quo potestas traditur antiphonas inchoandi in choro, atque homilias pronuntiandi. Ac ut D. Anton. ait eodem tempore est solitum dari, quo virginalis consecrationis. Quartum, est prælationis; quod olim ætatem exigebat sexaginta annorum; tempore Paludani triginta: nunc autem ex decreto Concil. Tridentini, sess. 25. cap. 7.

de regular. quadraginta, sic enim Concilium. Abbatissa, & Priorissa, & quocumque alio nomine præfecta, vel præposita appelletur, eligatur non minor annis quadraginta; & quæ octo annis post expressam professionem laudabiliter vixerit: cogente tamen necessitate potest is, qui electioni præest, deligere quæ annum trigessimum compleverit: idque eodem Concilio largiente. Quintum, velum est continentiae, & observantiae: quod traditur viduis.

Omnia hæc vela nigro sunt colore. Nonnulli sextum novitiarum addunt velum, quod album est.

Ergo huic fœminæ vitiatae potestas erit sumendi cetera vela, virginali omisso: quod à Doctorum & canonum sensu, neque virginibus, quæ per vim compressæ sunt, datur; sic decernente, & scribente Leone, in epistola 85. cap. 5. ad Africæ Episcopos, Illæ autem famulæ D E I, verba sunt Leonis, quæ integritatem pudoris oppressione barbarica perdidere, laudabiliores erunt in humilitate ac verecundia sua, si se incontaminatis non audeant comparare virginibus: & habentur hæc 32. q. 5. illæ. & in canone, acutius, qui est D. Augustini dist. 26. est his verbis. Si Catechumena vitiata est, non potest post Baptismum inter D E I Virgines consecrari.

2. His consentit D. Thomas, in 4. dist. 38. quæst. 1. art. 5. ad ultimum argumentum: qui nec ad removendum scandalum vult pro virgine eam consecrari posse, quæ occultè corrupta fuit. Nullo, inquit, modo illæ, quæ sunt corruptæ occultè, sive à viris, sive alio modo, sunt velandæ. Idem Albert. idem Paludanus, in eadem dist. 38. q. 5. art. 3. concl. 7. idem D. Anton. in 3. part. tit. 2. cap. 2. §. 1. idem Turrecremata, in cap. acutius, dist. 26. quæstionis suæ, art. 2. & in cap. illæ, 32. quæst. 5. idem Sylvester, in verbo, Consecratio, tit. 3. quæst. 1. idem Angelus, in verbo, consecratio virginum. idem Tabiena, eod. tit. quæst. 3. idem Rossella, in verbo, eod. num. 1.

Armilla autem eod. tit. hanc excogitavit exceptionem. Eas virgines, quæ in vigilia corruptæ sunt, & corporis virginitatem retinuerunt, consecrari posse, quia Ecclesia non

de occultis iudicat, sed de iis, quæ apparent: quam exceptionem didicit à Cajetano, in Summa, in verbo, Virginum consecratio. Nam credidit, in iis, quæ consecrantur virginibus, satis esse statum virginatis, quæ in integritate membrorum physica consistit, non item virtutem castitatis eam ad rem necessariam esse. Sententia hæc longè dissidet à verbis D. Thomæ, scribentis, quæ sunt corruptæ occultè, sive à viris, sive alio modo, &c. ergo quamvis à se ipsis stupratae. Repugnat etiam D. Antonino, qui non concedit, ut, quæ virginitatem amiserunt, ejus recuperandæ facultate erepta, velo virginali donari queant.

Quod si externi signi custodia esset satis ad consecrationis virginalis velum capiendum, libidinosisimæ mulieres, & omnium impuritatum cæno oblitæ membrorum integritate servata, consecrari possunt: quod nemo sanæ mentis dicere auderet. Quare prudenter Navarrus sententiam prorsus contrariam suadet, in Summa, cap. 16. nu. 3.

Verum in hoc genus, quo de agitur, incurrit non dissimulanda difficultas: liceátne Episcopis consecrantibus occultè corruptas, virginitatis nomen castitatis vocabulo summutare. Divus Thomas, in 4. indicato loco, dicit id licere Episcopis: & in Divum Thomam cuncti Summarum scriptores concedunt, uno excluso Fumo, qui maluit Paludani obscuriore, quàm Divi Thomæ clariore, igne lucere. Adversariam enim S. Thomæ, Paludanus his verbis opinionem persuadere conatus est. Quod autem aliqui dicunt; quod illa quæ non sunt de substantia virginalis veli, possunt variari propter vitandum scandalum, ut accensio candelarum, & alia hujusmodi, fiant mutatis occultè illis, quæ non sunt de substantia virginalis veli puta, quod nomen virginitatis in castitatem varietur, non est verum, quia hoc est mentiri facto, & si non verbo. Unde sicut bigamus non debet ordinari nec mutatis nominibus, nec aliter; quia deficit à significatione Sacramenti; sic nec corrupta velari. Sed verum est quod si Episcopus nescit nisi in confessione, nullo modo debet publicè repellere: imò nec etiam si aliter scit esse occultum; ipsa tamen sibi con-

scia de corruptione perfecta mortaliter peccat suscipiendo eam. Nihilominus tamen in opinione Divi Thomæ manendum censeo, quæ verior & equior est; & multò plurium approbatorum auctoritate commendata. Argumentationem verò Paludani rectè diluit, Sylvester, in eo, quem supra indicavimus, loco.

QUESTIO XX.

I. **Q**UAM sæpissime quæstione hac petitus sum, oscula, tactiones, complexus, essent-ne iis, qui conjugii vinculo soluti sunt, crimini danda. Cui quæstioni nec respondi umquam, nec sine distinctionibus censeo responderi posse.

Sit igitur prima distinctio: Tactus sunt nonnulli, quibus palam, & privatim, & peræquè, utuntur omnes sine ullo pudore ac verecundia, in quibus honesta oscula, & pudici complexus, & manuum prehensio decora numeratur. Atque hoc genus suapte natura, cum turpitudinis nihil præ se gerat, omni vitio & culpa vacat. Quidam sunt tactus pudendi, qui latebras, & testium absentiam querunt; quos casti & pudici vitare solent; ex quo genere sunt eorum membrorum tactus, quæ natura contexit; & ab reliquorum oculis removet.

Secunda distinctio: Hæ partes occultiores nostri corporis, in quibus post parentalem labem natura pudorem quemdam insevit, interdum sine crimine attingi possunt; nonnumquam sine flagitio tangi non possunt: sine crimine, medendi causa, aut alia quapiam impellente necessitate, tangi possunt à medicis, chirurgis, obstetricibus. Causa ejusmodi sub lata, D. Anton. in 2. par. tit. 5. cap. 1. §. 9. Crimen contrahi credit æterna morte dignum, tum à tangentibus, tum ab iis, qui tangi se sponte sinunt: Permittere, inquit ille, se tangi in membris genitalibus, nisi sint conjuges, vel nisi subsit causa infirmitatis & hujusmodi, credo non posse excusari à mortali: cum istud non fiat communiter nisi ex amore libidinoso: & credere quod hoc fiat pura intentione, est fatuitas: quia periculo se expo-

Quæst. XX.

nit peccati luxuriæ ponens ignem in paleis. Cujus sententiam & profert & sequitur Sylvester, in verbo, Delectatio, num. 7. & Navarrus, in Summa, cap. 16. num. 13. & Cajétanus, in 2. 2. q. 154. art. 4.

Verumenim, quia posset accidere, ut qui inter se tangunt, præsertim si sint ejusdem sexus, nulla obscenæ voluptatis cupiditate illecti, sed aut curiositate, aut levitate quadam adducti id facerent, equidem non auderem eos tanti sceleris reos facere: cum præsertim genus hoc tangendi non sit ex earum rerum genere, quæ semper malæ sunt: uti est adulterium, fornicatio, stuprum, mendacium.

Quare D. Thomas, generatim de tactibus differens, in qq. de malo, q. 15. luxuriæ pertractans locum in art. 2. decimo octavo, seu postremo, respondens argumento, scribit his verbis: Ad decimum octavum dicendum: quod tactus, amplexus, & oscula, in quantum ordinantur ad actum fornicationis, consequuntur consensum in actum fornicationis: in quantum autem ordinantur ad solam delectationem, consequuntur consensum in delectationem, qui est peccatum mortale. Et ideo utroque modo sunt peccata mortalia quia cum hujusmodi non sint secundum speciem suam peccata mortalia, sicut fornicatio & adulterium, sed secundum quod ordinantur ad aliud, id est, ad consensus prædictos: ideo Apostolus non reiteravit de turpitudine, & scurrilitate, & stultiloquio; sed solum de illis quæ sunt secundum se peccato mortalia.

Et planius in 2. 2. quæst. 154. artic. 4. Aliquid dicitur esse peccatum mortale dupliciter, uno modo secundum speciem suam; & hoc modo osculum, amplexus, vel tactus, secundum suam rationem, non nominant peccatum mortale. Possunt enim hæc absque libidine fieri, vel propter consuetudinem patriæ, vel propter aliquam necessitatem, aut rationabilem causam: Alio modo dicitur aliquid esse peccatum mortale ex sua causa; sicut ille, qui dat eleemosynam, ut aliquem inducat ad hæresim, mortaliter peccat propter intentionem corruptam. Dicitur autem supra, quod consensus in delectationem peccati mortalis, est pecca-

„tum mortale, & non solum consensus in
 „actum: & ideo cum fornicatio sit peccatum
 mortale, & multo magis alia luxuria spe-
 cies, consequens est, quod consensus in de-
 lectionem talis peccati sit peccatum mor-
 tale, & non solum consensus in actum. &
 ideo cum oscula & amplexus huiusmodi pro-
 pter delectationem huiusmodi fiant, conse-
 quens est, quod sint peccata mortalia, &
 sic solum dicuntur libidinosi.

„ Unde huiusmodi secundum quod libidi-
 nosi sunt, sunt peccata mortalia. Huius-
 modi autem, cum dicit, eos item intelligit,
 de quibus loquitur in respond. ad 2. argu-
 mentum. Ac pene omnes Summarum au-
 ctiores hunc alterum locum Divi Thomae
 citant, & sequuntur: quod idem facit
 Gabriel, in 4. sent. dist. 31. q. 2. art. 3.
 dub. 2.

Et quoniam Richardi S. Victoris præ-
 scriptio, & regula, qua is metitur omne le-
 thalis culpæ genus, est magno magistro di-
 gna, in quadam perbrevis tractatione ejus de
 discrimine peccati mortalis, & venialis: id-
 circo ea item in hac quæstione utendum fo-
 ret. Is enim peccatorum omnium, quæ
 mortem adferunt animo, tripartitatem ait ef-
 „ se rationem: partim quæ sine magno Dei
 „ contemptu admitti non possunt: partim,
 „ quæ alterum insigniter lædunt: quædam
 quæ nos ipsos magnopere corrumpunt: at-
 que in postremo hoc genere sine dubio col-
 locat peccata, quæ speciem habent impu-
 dicitæ ac turpis voluptatis: reliqua omnia
 peccata ipsius iudicio sunt venialia: ergo si
 in tactibus non insit illa magna, de qua lo-
 quitur Richardus, corruptio nostri, illius
 iudicio mortifera culpa non suscipietur.

Verum, ne quispiam suspicetur parum
 pudicæ causæ se patrocinari, pedem re-
 feram; atque ad tactus, qui suapte natura
 pudici atque honesti sunt, & habentur, dis-
 putationem convertam. Nonnullisque ad-
 hibitis propositionibus, docendum puto,
 quando in eo genere aut graviter, aut levi-
 ter, aut nullo modo peccare, imo nonnum-
 quam apud Deum promereri contingat.

„ Prima propositio. Oscula, amplexus, &
 manus porrigere & accipere, ac tenere, aut
 amicitia, aut benevolentia ergo, aut more

provincia, vel patriæ, nullum est pecca-
 tum: convenit id inter omnes.

Secunda propositio. Inter quos hi tactus
 exercentur, si ii aut obscenam putidamque
 in illis voluptatem quærunt; aut verò ad
 consceleratam commistionem corporum re-
 ferunt, ex omnium sententia flagitium æter-
 ni ignis luendum pœna committunt; neque
 venia excusationis danda est iis, inter quos
 futurarum nuptiarum inita sunt fœdera, si
 hoc animo inter se tangant; quamvis nomi-
 ne illius pactiois istos defendere videatur
 Navarrus, in Summa, cap. 16. num. 12.

Verum nullus mihi occurrit Theologus,
 qui huic hominum generi concedat, quod
 indulget Navarrus; cuius opinioni favere ali-
 quo modo videtur Cajetanus, in 2. 2. q.
 154. art. 4. sanè certè, cum tam veteres
 quàm recentes Theologi veneræ voluptatis
 causa tactiones non permittant, nisi iis,
 quibus est coitus & concubitus permissus;
 plusquàm periculosum, & temerarium est
 sponis, qui nondum legitimo conjugio co-
 pulati sunt, oscula, tactus, amplexus, con-
 cedere ea mente & voluptate commaculatos:
 quos unum solum matrimonium justum po-
 test perpurpare.

Itaque Paludanus, in 4. sent. dist. 31. q. 3.
 art. 2. concl. 6. loquitur his verbis. Si enim
 oscula & amplexus ideo solum sunt mortalia
 in solutis; quia ipse actus esset mortalis: ergo
 in conjugatis, quibus actus non esset morta-
 lis, nec incitatio ad ipsum est mortalis. Quæ
 Paludani sententia ab aliis fere Doctoribus
 comprobatur. Quapropter puellæ & virgines,
 quæ aut ex osculis & amplexibus castorum ju-
 venum quos amant, voluptatem capiunt ho-
 nestam, sive cum eostactus honestos cogitant,
 sive etiam corpore cum admittunt, aut non
 peccant, aut leviter peccant, ut inquit Sylve-
 ster, in verbo, Delectatio, numer. 7. Non
 mortiferè peccare affirmat Rosella, in verbo,
 Cogitatio morosa, num. 4. secus dicendum, si
 animo obscenam, aut corpore turpem volu-
 ptatem haurirent: ut illimet auctores aiunt,
 & D. Anton. in 2. p. tit. 5. cap. 1. §. 10.

Tertia propositio. Libidinosi voluptas, s.
 quæ tactus ceteroqui honestos vertit in cul-
 pam, ea sola est, qua obscenæ partes com-
 moyentur, atque in iis cietur. Sylvester, in

» verbo, Debitum conjugale, q. 7. delectari,
 » inquit, tactibus non impudicis, qui non
 » procedunt ex venere, ut sunt oscula, & am-
 » plexus honesti, procedentes ex amore, non
 » sunt peccata mortalia. Angelus, in verbo,
 » Luxuria. num. 5. in tactibus, osculis & hu-
 » jusmodi, est peccatum mortale, quando
 » fiunt causa delectationis luxuriosae: cuius
 » verba & sententiam describit & sequitur Ga-
 » briel, in 4. dist. 31. quaest. 2. art. 3.

Tabiena, in verbo, Cogitatio morosa,
 num. 9. ut voluptas, quae oritur ex tacti-
 bus, & osculis, de quibus agitur, dici pos-
 sit noxia mortifera animae, vult ut generetur
 cum motione spirituum (sic is loquitur)
 circa partes libidinosas ex intentione: co-
 gitque ratio, ut ita dicamus, ac sentiamus.

Primum, quia voluptarii hi tactus, & im-
 pudici, ad genus luxuriae revocantur; at lu-
 » xuria in membris habitat obscenis. Deinde,
 » quia, ut scribit D. Augustinus, in 14. de
 » civit. Dei, cap. 16. Cum sint multarum re-
 » rum libidines: tamen cum libido dicitur;
 » nec cuius rei libido sit, additur, non fere
 » solet animo occurrere, nisi illa, qua obscenae
 » partes corporis excitantur. Hæc ille. Quan-
 » to igitur magis, cum de impudicitia & luxu-
 » ria differitur, libido eandem notionem, quam
 » dicit Augustinus, retinebit: quam idem va-
 » riis nominibus nuncupare solet: nam in hy-
 » pognosticis, lib. 4. *voluptatem luxuriae* di-
 » xit: probatque adversus Pelagianos, eam ma-
 » lum esse peccantis naturae, non à Deo. In
 » 14. de civit. cap. 26. vocat eandem *ardoris*
 » *illecebrosi stimulum*, *turbidum ca-*
 » *lorem*, *turbidam libidinem*.

Cum verò constet, in genere moris talem
 esse delectationem, qualis est actio, è qua
 nascitur, & cuius est comes; quod docuit
 Aristoteles, in 10. Ethic. cap. 4. & 5. quem
 citant & sequuntur D. Thom. atque alii
 Theologi; sequitur, voluptatem natam ex
 osculo, ex tactu honesto, & benevolo, non
 libidinoso, honestam esse; cuiusmodi ma-
 trum & patrum esse solet, filios suos ac filias
 osculantium & amplexantium; fratrum item
 ac sororum inter se amplectentium, atque
 osculantium fraternae benevolentiae causa:
 cuiusmodi etiam est amicorum id ipsum eam-
 dem ob causam molientium.

Quarta propositio. Quando osculum & 6.
 amplexus honestè initur; citaturque in oscu-
 lantibus, aut iis, quibus suavius datur,
 voluptas, quae non ad tactum venereae vo-
 luptatis, sed primarum secundarumve qua-
 litatum, qualis est levitas & mollitudo, re-
 fertur; eaque nimia est, meo quidem animo
 peccatum non est pronuntiandum mortife-
 rum: quod enim somniavit aliquis, eam
 delectationem vitiosam esse, & suapte natu-
 ra progredi ad corporum conjunctionem,
 seu sexuum commistionem, ridiculum &
 inane commentum est: nam & sine ullo pec-
 cato reperitur in parentibus, fratribus & so-
 roribus, ut dictum est; quae ad nullum re-
 fertur concubitum; & in animalibus, quae
 specula naturae priscus quidam appellare so-
 litus erat Philosophus, eosdem tactus &
 complexus conspiciamus; qui nullo concubi-
 tu finiuntur. Verum, si cum ea voluptate,
 quae in nullo est vitio, confonderet se ea,
 quae vitiosa, & venerea est; dum suaviis &
 amplexibus opera datur, & negligentius re-
 movetur, sed non approbatur, culpa levis
 nequaquam vitaretur.

Quinta propositio. Qui osculis, ample-
 xibus, manuum comprehensione & attre-
 ctatu alteri benevolentiae signa impertiretur,
 ut cum ad quodpiam rectè factum provoca-
 ret, vel ab aliquo facinore avocaret, non so-
 lum is nihil contra Christianum officium age-
 ret; verumetiam optimi viri munus expleret;
 & si non sit divinae gratiae expers, haud
 parvum à Deo Opt. Max. est meritum
 recepturus.

QUESTIO XXI.

Viduam mulierem propinquus ætate pro-
 vectior amplexatur: sed illa veretur, ne
 suaviantis amplexantisque propinqui animus
 aliqua sit lascivia corruptus. Percunctaba-
 tur mulier, essent ne ejus animo ii tactus
 exitiales futuri, nisi vitaret omnino.

Tractatur hæc quaestio à Cajetano, in 2.
 2. q. 154. art. 4. à Sylvestro, in verbo, De-
 lectatio, num. 5. à Tabiena in verbo, Co-
 gitatio morosa, num. 9. de quorum senten-
 tia respondi mulieri impudicos tactus ab ea

nullo modo posse admitti : in quibus tactibus impudicis furtivum osculum numerat Cajetanus ; sed fallitur : nam osculum per se honestum , hoc est , omni lascivia carens , non fit turpe , quia fit clandestinum , aut quia datur remotis arbitris : imò ad ceterorum vitandam offensionem rectius foret interdum publica vitare suavia ; in nonnullis præsertim provinciis , ubi morum integritas degeneravit.

2. At tactus , qui nec deformitatem , nec ullam turpitudinis speciem præ se ferunt , dixi mulieri , non ei necessario esse respondendos propter anceps & dubium peccatum , aut tangentis , aut osculantis : Nam signa affabilitatis , & amicitiae , inquit Sylvester , negari non debent propter peccatum dubium socii : & quia non debet socium de libidine judicare ; sed de honesto amore , vel saltem sensuali citra mortale. Potest etiam admittere , quando vitare non potest sine scandalo. Hæc ille. Consule eosdem , quos nominavi doctores.

Quid si , aut certò sciret , aut ex verisimilibus conjecturis cognosceret mulier sibi sceleratè ac libidinosè ab alio oscula & amplexus exhiberi ? Tunc sine dubio tangentem & tactum detestari & averfari deberet , si non vult alienæ impudicitiae adjutrix & ministra esse.

QUESTIO XXII.

1. Sed illa quæstio prætereunda non est ; an tactus impudici atque obscæni , qui viris ac mulieribus solutis criminosi sunt , sint item conjugibus. Placet mihi Paludani distinctio , in 4. sent. dist. 31. q. 3. art. 2. concl. 6. quæ ad hæc tria enunciata commodè redigi potest.

Primum enunciatum. Non contrahit crimen is , qui vel ad sobolem procreandam , vel ad fornicationem in se , vel in altero conjugè vitandam , vel ad reddendum conjugale debitum , cum ad eam rem potis non sit , aut viribus sit imbecillis , naturam incitat suam usu , (incipiet jam loqui Paludanus) vel potu calefactorum : aut osculis , vel amplexibus quibus etiam animalia se provo-

cant , ut ursi , & columbi : vel aliquibus aliis tactibus , in quibus non quærat , propter se delectari , sed solum ad actum illum præparari , non videtur peccatum : quia licet juvare naturam corporis ad rectè obediendum rationi.

Secundum enunciatum. In superioribus tactionibus voluptatem expiscari , ut delectationis causa cognoscere quis possit uxorem suam , peccatum quidem est : sed non æterno supplicio coercendum.

Tertium enunciatum. In voluptate venerea impudicarum tactionum sistere velle , nec progredi ad legitimum conjugii actum , credit Paludanus etiam conjugibus culpam esse lethalem : eandemque sententiam defendit Sylvester , in verbo , Debitum conjugale , q. 7. seu num. 9. ubi scribit his verbis : Omnis actus venereus qui non est conjugalis coitus , vel ad illum non ordinatus , actu , vel habitu , est illicitus & mortale peccatum.

Neque sententia hæc probabilitate caret. Quandoquidem sanctum debet esse conjugium , & castimonia commendatum : & quod unus in suo corpore facere sine scelere nequit , ut in eo voluptatis venereæ sensum suscitet , atque in eo conquiescat , an hoc possit facere in alieno corpore , quamvis jure conjugii suum sit , sed ita suum , ut eo ad munera conjugii & justæ procreationis uti debeat ? Quod si voluptas venerea à natura fabricata est ad concubitum maris & feminae , atque ad humanam speciem propagandam ; ab hoc fine non videtur sine crimine ea posse avelli.

Sed tamen contrariam sententiam invenerunt & probaverunt hi omnes , Cajetanus , in 2. 2. q. 154. art. 4. & in Summa , in verbo , Matrimonium , §. 1. sed vult abesse debere pollutionis periculum , quod vix accidere posse credendum est , nisi fortasse jam libidine satiatis. Angelus idem probat , in verbo , Debitum conjugale , num. 26. Tabiena , in verbo , Cogitatio morosa , num. 9. Armilla , in verbo , Impudicitia , num. 3. Sotus , in 4. distin. 31. art. 4. in extremo.

Sed miror hos auctores nihil firmæ solidæque probationis ad suam opinionem persuadendam excogitasse. Ut quidquid in ea probabilitatis est , propter auctorum tantum

pondus & existimationem esse videatur. Ergo hi doctores conjuges crimine liberant : culpam dumtaxat levem in iis agnoscunt. Quorum opinio benignior est, & in eos, qui vitam conjugalem colunt, satis indulgens.

QUÆSTIO XXIII.

De furtis minutis.

1. **T**heologus quidam Patavinus, qui variis quæstionibus exercuit, de levium furtorum culpa hanc item proposuit. Cum quis minutatim pauca furatur, an & quando lethali furto teneatur, onusque subeat rem fraudatam restituendi. Mihi quæstio visa est semper difficilis, multisque nodis implicita : in quibus ille primus est. Quanta res furtiva esse debeat, quæ leve furtum à gravi distinguat.

Navarrus, in Summa, cap. 17. numer. 4. furtum, si in pecunia consistat, æterna morte dignum putat, quod est unius drachmæ, ac dimidiæ; id est, unius denarii, ac dimidii; sive unius ac dimidii julii. Quod si in alio rerum genere fiat, lethale esse, quamvis victoriat, seu quinario sit minus; hoc est, quamvis ad alteram partem julii non perveniat. Quare, qui gallinam, quæ dimidio denario, vel julio minoris esset, qui duodecim ova surriperet, capitalis furti hunc reum esse credit omni personarum discrimine sublato. Hanc suam sententiam, §. gallinarum instit. de rerum divisione facile aperteque putat persuaderi. Nam propter gallinam ablatam actionem dari adversus furem ostendit. §. his verbis ab Imperatore perscriptis. Et qui ea animalia lucrandi animo detinet, furtum committere intelligitur. At olim in publica, inquit Navarr. disputatione, quam super dicto, cap. fin. 14. quæst. 6. habuimus, defendimus non esse concedendam actionem furti, nec aliam propter ablationem, aut retentionem tam exiguae rei, quæ non pertingeret ad culpam mortalem: de quo ipso à Glossis civilis juris planè dissentire videtur Navarrus. Glossa enim §. gallinarum, etiam pro nummo actionem concedi contra furem affirmat; & pro ovo

ablato eandem indulgeri scribit Glossa legis, id est, usque ad duos aureos. ff. de damno infecto.

Sed nimirum quæ à Glossis, & quæ à Navarro adferuntur, in pari errore versantur. Quid enim rationis habet, pro nummo & pro ovo licere alicui apud judicem experiri: præsertim si rei ereptæ dominus sit locuples & eo rerum genere abundans? Propter ovum igitur dabit satellites Prætor? fontem comprehendet? in vincla conjiciet? infamia notabit? & pro re levissima tragœdia agetur in judiciis? Quis hæc non rideat? Nec legem puto esse aliquam; quæ, quod Glossæ aiunt; loquatur: nam in §. gallinarum, non dicit Imperator, si gallinam quis furetur, & adversus eum in judicio agi, sed furtum committi: tam exiguum autem potest esse furtum, ut elegantis hominis non sit propter illud actionem instituere contra furem; eumque in judicio audiri: præsertim si ab inope & calamitoso ablata sit; nec reddere eam possit: lex autem, si proprietarius §. 1. in calce. ff. de damno infecto, non concludit, quod eredit Glossa. Nam verba illa, eadem erunt, etiamsi minimum damnum detur: non appellant damnum minimum, quod ad veritatem est ejusmodi; & quo minus esse nequit, sed quod tale est ad opinionem judicis, & sententiam legis; quæ non quævis damna æstimat digna, quæ ad judicem deferantur: sed illa, quæ in duobus aureis versantur. I. id est usque ad duos aureos. ff. de dolo. In stipulatione item damni infecti, si domus tua in meam irruat, ac diruat, jurisconsultus non vult rationem haberi tectoriorum, ac picturarum, quarum rerum jactura multo pluris est, quam unius ovi, vel nummi. Consule legem, ex damni infecti §. 1. ff. de damno infecto.

Postremò, illud ore omnium celebratur: *minima non curat Prætor*. Neque vera ratione concluduntur, quæ docet Navarrus.

Primum, in eo mea quidem sententia peccat; quod negat, actionem convenire in eum qui lethale furtum non admisit. Cum enim ad judicis religionem pertineat, non solum eas prohibere injurias, quæ amicitiam inter cives discindunt, sed etiam, quæ ad id malum viam muniunt; profectò non solum graves,

graves, sed etiam, quæ levissimæ non sunt, ab eo extinguere oportet. Deinde, iudicis est suum cuique reddere: at meum est, siue magnum, siue parvum: dummodo de minimo molestia ei minimè exhibeatur. Postremò, culpæ mortiferæ & actionis civilis connexum necessarium non esse illud cogit: quòd in emptione & venditione denegatur actio ei qui non ultra dimidium est deceptus: & in dolo ejus actionem excludit; cui non sit in duobus aureis facta fraus, quam capitale esse non inficiatur Navarrus. Ad hæc sempiterni interitus fulmen nunciare ei, qui etiam ab homine pecuniosissimo & locupletissimo, ab Rege & Imperatore potentissimo, denarium ac dimidium, aut gallinam abstulisset, hominis est nimium severe in fontes animadvertentis.

Richardus de S. Victore, cujus magistralia esse dicta ait D. Thom. caput scripsit egregium de differentia peccati mortalis ac venialis: mortiferæ autem culpæ materiam esse præfinit, in qua aut magnus Dei contemptus, aut magna læsio proximi, aut magna nostri corruptio (his enim is utitur verbis) reperiatur: reliqua omnia peccata retur esse venialia. Nemòque Theologus non in hac re Richardo assentitur.

Quoties igitur proximi aut vitæ, aut suis domesticis, aut famæ, aut honori, aut rebus externis non insigniter nocitum fuerit, mortifera culpa non contrahetur. Quis autem in maximis Regis Philippi thesauris, & in amplissima ejus gaza furtum æstimatione dignum putet ejus, qui duos trèsve denarios subtraxerit? Quis beneficentissimum Deum, optimumque parentem, cui est hominum salus carissima, credat flammis eum addicere sempiternis, qui homini bonis omnibus circumfluenti, aut duas drachmas, aut quod minus est, ademerit eo animo, ut non plus auferret?

Quare mortiferæ ablationis summam, quam tam restrictè definit Martinus Navarrus, non videtur probasse D. Anton. in 2. par. Summæ, tit. 1. c. 15. §. 3. furtum enim viginti solidorum, hoc est, unius ac dimidii Julii, parvum existimavit, nisi si fortè pauperi fiat.

4. Nunc opinio est excutienda contraria,

quæ multò majore nititur probabilitate. Illius enim patroni defendunt, furtum dari duorum aureorum ac pluris, quod non sit facienti perniciosum, si factum sit ei, qui habet quamplurimum. Ad id proferunt magnam Glossam in legem & eleganter, §. postremo. ff. de dolo, verba illa legis explanantem. Nam nisi ex magna & evidenti calliditate non debet de dolo actio dari. Dic magna, inquit Glossa, id est, ultra duos aureos. Glossæ opinionem sequitur Angelus, in verbo, Furtum, num. 34. Sylvester, verbo eod. q. 2. Sotus in 5. de just. & jur. q. 3. art. 3.

Admonent tamen hi Doctores, furtum rei, quæ per se ipsa exigua est, funestum evadere, si rei domino magnopere obsit. Noluissim hujus opinionis à Sylvestro, & Angelo Glossam illam civilem, quasi ducem laudari: nam suprà demonstratum est, non vicissim retro commere alicujus doli actionem sublatam esse jure civili, atque illum non esse jure divino fraudis architecto exitialem.

Quòd verò in Soto reprehendendum videtur, illud est, quòd is quamdam pecuniæ summam esse decernit, quæ suapte natura, ad nullum hominem, verumque dominum relata, mortifera culpa furem constringat. Ex quo fit, ut caritas non tantum Deo, & proximo debeatur, sed etiam pecuniæ, rebusque vitæ & rationis expertibus: id quod cogitare, rationi & caritati est valde alienum. Etenim cum furtum præcepto secundæ tabulæ prohibeatur, & præcepta secundæ tabulæ ad proximi caritatem referantur, sequitur, furtum non suscipi, nisi contra caritatem proximi.

Concludamus igitur, furtum illud esse lethale, quamvis in re minima fiat; ex quo magnum aut detrimentum aut incommodum caput rei dominus. Illud item esse ejusmodi, quod ab animo proficiscitur, aut rem magnam surripiendi, aut simpliciter alteri nocendi: reliqua furta his contraria esse levia. Que conclusio tutam multarum sententiarum explicationem habet, quæ apud priscos Doctores ac Theologos, sunt paulò obscuriores.

Verum hoc nos confectario laceffit Dominicus Sotus: Ergo furari à Cæsare, ver-

ba sunt ejus, centum aureos numquam esset mortale delictum: quia non intelligit Sotus, quodnam magnum damnum ex eo furto creari Cæsari possit: quæ complexio falsa est, cum constet sæpenumero, potentissimos Reges, atque Imperatores, non minus quam unumquemque privatum civem uno egere aureo. Ac licet sint opulentissimi ac pecuniosissimi, nihilominus, arces, oppida & urbes, quas partim ædificant, partim reficiunt, partim muniunt, milites quos iis præficiunt, exercitus, quos alunt, innumerabilium hominum calamitosorum, quibus opitulari debent, turba, familiæ tum profanæ: tum sacræ, quibus opem ferre debent, quamplurimæ, ministri, quibus est merces persolvenda innumeri, amici, quorum obsequia remunerantur non pauci, faciunt ut Regibus, reliquisque magnis Principibus desint potius opes, quam supersint. Quod enim apud Salomonem in Ecclesiaste, cap. 5. scriptum est, verissimum est: *Ubi multe sunt opes, multi & qui comedunt eas.*

6. His constitutis, ad propiora veniamus: & quæ dubitari in minorum furtorum genere possunt, removeamus.

Prima dubitatio est de famulis, minutis ablationibus heros fraudantibus: verbi causa, cum singulis diebus singulos quadrantes surripiunt, vel ad forum rerum venalium emendi causa proficiscentes, vel clam domi sub ducentes. Sotus, in 3. de just. & jur. q. 3. art. 3. harum famulorum furtum damnat tamquam mortiferum: quod planè intelligitur ex eo quod sibi objicit & diluit: vultque famulum scelesto se furto obligare, cum centies quadrantem surriperit. Tunc autem animi exoriri perniciem, quum una aliqua consequens ablatio ad priores addita, exitialis furti efficit summam. Non secus hac de re visus est existimasse Medina, in C. de rebus restit. qu. 10. duabus postremis columnis.

Navarrus, benignius interpretans hujusmodi furta, concedit hæc omnia in Manuali, cap. 17. nu. 139. Primum ex multis furtis levibus, & quæ omnia peccata sint levia perveniri posse ad eam summam, quam nemo sine detestabili scelere, aut interver-

tere, aut retinere posset. Deinde, ex levibus furtis obligationem existere posse necessariam restituendi: ut sine caritatis Christianæ interitu retineri non possit, quod ea incolumi diversis intervallis sublatum est. Deinde de hoc genere furtorum non ignoscendum esse ei, qui continenter, nec modicis explicatis intervallis in illis versatur: ei verò parcendum, qui minuta furta intermissa longioribus intervallis revocat: licet hujus furta summam altero tantò majorem, quam illius relinquant: omnisque supersit, quam etiam retineri posse ait, salva cum Deo amicitia. Ego in hac distrahenda controversia hisce distinctionibus utor.

Prima distinctio. Qui sæpe, repetitis furtis, majoris rei eripuit summam; aut eam summam conservavit, aut exhaustit; si conservavit, restituat domino: nisi fortè ei exploratum sit, dominum condonaturum; si non servavit, sed consumpsit, aut in rem quampiam necessariam, seu utilem, seu honestam consumpsit, tacitè approbante domino, aut secus, priore modo non videtur ei imponenda necessaria lex restituendi. Primum, quia nec auferendo, peccavit, nec retinendo: quia re ipsa non retinuit. Non peccavit, inquam, peccatum grave. At furtum, nisi criminofum sit, vinculo necessariæ restitutionis non constringit. Deinde: quia hujusmodi furta leviora, quæ ad res nec turpes, nec flagitiosas servo segetem præbent, ingenui Domini contemnere consueverunt. Si posteriore modo, esset acriter objurgandus famulus, deterrendus, hortandus ad rem furtivam reddendam, seu ejus æstimationem: quandoquidem consumpta est: cogendus etiam si magnum esset damnum, quod dominus sustinere nollet. Navarrus autem cogere videtur hos servos propter retentionem rei collectæ, atque manentis, in Summa, cap. 17. nu. 4. & nu. 139.

Secunda distinctio. Aut herus diligit famulum, aut est ei offensior: si infensus, summam furtivam, si magna sit restituat, sive ea extet, sive non extet: si diligit, ut verisimile sit herum non repetiturum, sed largiturum, non est quod restituat: sed esset servus ab sacerdote vehementi oratione perterrefaciendus.

Tertia distinctio, aut domino displicet res ablata, aut modus tantum ablationis: quia clandestinus: quia furtivus: si res ablata, atque hæc ob furtorum minimorum cumulum gravi damno afficit herum, quod damnum is nec dissimularet, si rescisceret; nec pati vellet: restituatur tota summa, sive maneat, sive non maneat: si modus displicet tantum auferendi, ut in filiorum furtis minimis accidit: quod in illis iudicavit in summa Cajetanus, in verbo, Furtum, hoc item ipsi in his, quæ fiunt à servis, existimare possumus; ut nec propriè furta sint, sintque restitutionum jure soluta.

8. Tertia dubitatio. Ea summa furtiva, quæ ex unius bonis detracta, furis æternam salutem interimit; interimtne, si ex multorum aut opibus, aut pecunia fuerit decerpta? Sotus ait, ob eam rationem, quæ supra est à nobis tota rejecta: vult enim aliquam esse furti quantitatem, quæ summo malo sit furi, etiamsi nemini oppido noceat. Quod cum nec verè dicatur, reliquorumque Theologorum consentiente autoritate explodatur, à nobis etiam debet explodi. Ergo furto licebit vitam sustinere? Hæc enim complexio movit Sotum. Sed tamen neganda est: nec enim peccare licet ullo tempore, furta autem minuta peccata esse nemo unquam negavit.

Quarta dubitatio. Quis per bonæ uvæ è quinquaginta dominorum vineis racemos legit, è singulis vineis singulos: mustum ex iis exprimit: dolium implet: eritne hic furtivæ culpæ affinis existimandus? Sotus hæc de re nihil dubitavit. Nam reum æternæ pœnæ esse decernit. Medina in C. de rebus restituendis, quæst. 10. his verbis respondet, in extremo illius quæstionis. Si homo ille id in fraudem legis de non furando non faciat: sed quia fortè non habet aliàs, unde sufficiens ipse, & familia sua vivat, excusari poterit saltem à mortali: & tunc non video rationem, qua veniat ad restitutionem sub pœna peccati mortalis cogendus: ex quo neminem illo modo notabiliter damnificavit. Si autem dives sit, qui hæc facit, & habet, unde competenter vivat, arbitror illum mortaliter peccare, si ea intentione illa particularia furta committat; ut notabilem ac-

quirat quantitatem: & ita puto eum omnia sic ablata debere ipsis spoliatis restituere: nisi unusquisque ob rei modicitatem debitum condonet: sed quamdiu de hac voluntate condonandi non constet, meritò præsumitur, quod in huiusmodi furtis modicis ob præfatum finem factis erunt domini rationabiliter invitati. Hæc ille.

Quæ mihi videntur parum consentanea & consequentia: etenim cum ab re aliena abstinere manus debeamus, nisi fortè aut summa, aut gravi necessitate cogamur secus facere: non video cur Medina quod non tribuit diviti, largiatur illi alteri, in quem ejusmodi necessitas nulla incurrat. Adhæc si singulis, è quorum vineis botros sumpsit, perparum, aut nihil nocuit, qui potuit aut caritatem, aut justitiam, qua homines consociantur, diremisit? quod si nullum aut caritati, aut justitiæ est grave vulnus inflictum, unde necessitas manat unicuique botrum suum restituendi? Ecquis hanc restituendi speciem non redeat: Ergo licebit homini cuius & horrea frumento, & cellæ vinariæ sunt onustæ vino, retinere integrum dolium vino plenum ex alienis uvis collecto? ego verò non dixerim hoc ei licere: quin, addiderim, pauperibus distribuendum esse omnino: propterea quod in earum rerum genere reperitur, quæ supersunt: juræque naturæ vitæ pauperum tuendæ ex D. Thomæ sententia debentur: quam ipsi sententiam alibi & plurimis rationibus, & magnorum Auctorum testimoniis comprobavimus.

Quinta dubitatio. Quid in eo statuendum esset, qui tantumdem uvæ ex communi multorum dominorum acervo, aut tritici de communi multorum area furtim sustulisset. Hoc in illum iudicii dandum esset, scelera- tè fecisse: quod per fraudem lucrifecit, in acervum referendum esse, si extet: si non extet, magistro Societatis, socialisve juris procuratori, restitui oportere: si ille, illi- ve, ad quos res ablata pertinet, ignorentur, egentibus erogandam esse. Difficultatem hanc significavit Medina C. de rebus restit. q. 10. in calce, sed in alterutram partem nihil differens, in medio reliquit.

Sexta dubitatio. Multi ingrediuntur vineam Petri: singuli singulos racemos decer-

pentes, uva spoliant vineam. Quid ab his praestari oportebit? Brevis praecidam, quod pluribus distinctionibus exsequitur Joan. Medina. Aut quilibet de alterius furto novit aut ignorat: si novit, singuli in simplum resarcient damnum domino vineae, si ignorat, donec ignoratio, bonaque fides perseverat in unoquoque, non satisfaciendo non peccant.

Septima. Quid de laniis, piscariis, caeterisque opificibus, qui falsis ponderibus vel mensuris utuntur: aut quamvis sint pondera, & mensurae justae, ii tamen nec justè ponderant, nec justè admetiuntur emptoribus: atque ea re lucrum improbum faciunt? Hi publici juris praedones sunt perquam digni suspendio: restituuntque omne, quantum lucrati sunt, aut iis, quos injuria damnòque affecerunt, si non contemnendum sit damnum: aut, si leve damnum esset, de quo non valdè solliciti emptores essent, pauperibus: quibus ipsis restituant omnia, si veri domini, seu emptores, quos fraudarunt, ignorentur.

QUESTIO XXIV.

1. **F**emina virum habet prodigum, aleatorem, rem domesticam dilapidantem, ut verendum sit, ne uxor, totaque familia egestate tabescat; aut ad quampiam aliam duram despectamve vitae conditionem detrudatur: eundem maritum experitur nec Christiani officii colentem, & à largiendis eleemosynis valde abhorrentem. Quaeritur primò, possitne uxor, salvo conscientiae jure, è mariti bonis tantum subtrahere & occulere, quantum ad se & familiam alendam, necessarium est; quamvis ea res viro magnopere displiceat: & num eo nesciente, atque adeo invito tribuere possit eleemosynas egen-
tibus.

Priori dubitationi respondeo: posse uxorem reclamante viro, subducere ea, quae vir sibi uxori, & aliis quos debet alere negare non potest. Ita docent hi omnes: Sylvester, in verbo Uxor, q. 6. & in verbo, Furtum, q. 10. Angelus, in verbo, Furtum, num. 35. Tab. eod. titu. num. 13. qui citant Rod.

nec volunt viro parendum esse praecipienti, ut tradat omnia: nam aiunt id esse tradere gladium furioso. In hos concedit etiam Armilla, in verbo, Uxor, nu. 5. Uxor, inquit, habens virum prodigum, potest abscondere de bonis ejus, & non obedire ei in hoc: quia agit negotium ejus, si sit in bona fide, idem quando est lusor, & hujusmodi. Prudenter enim agit mariti bona conservans. Haec ille. Sentit eadem Armilla in verbo, Restitutio, nu. 18. quando quis occupavit, injustè possidet bona ejus, qui aut in meretrices, aut in Christi injuriam, aut in suae famae jacturam infumit, idem facturus si ablata recuperaret, posse ea servare, quae filiis, vel heredibus, vel ipsius prodigi necessitatibus inserviant: Quia tunc, inquit Armilla, ejus negotium geritur: & secundum rectam rationem de hoc contentari deberet.

Venio ad posterioris quaestionis explicationem: de qua accuratè disputavit Alexander Halens. in 4. par. qu. 32. membr. 4. artic. 2. de ead. D. Thom. in 2. 2. q. 32. art. 8. D. Bonavent. in 4. sent. dist. 15. art. 2. q. 2. & in eamd. D. Thom. q. 2. art. 5. quaestiuicula 1. Durand. in eamd. q. 8. Richard. in eamd. art. 2. q. 6. Paludanus, & alii. D. Antoninus in 2. par. tit. 1. cap. 15. §. 1. Summarum scriptores in suis summis, verbo, Eleemosyna. Sed D. Anton. omnium diligentissimè hunc locum exsequitur, & Sylvest. in verbo, Eleemosyna, quaest. 5. Sciendum est igitur, è communi Theologorum decreto, multa incidere tempora, cum uxor suo viro ignaro, & invito largiri potest eleemosynas. Primum est, cum quis summa laborat inopia.

Secundum, cum preter dotem, qua sustentari à viro possunt onera matrimonii, bona possidet paraphernalia: ex quo genere sunt successiones hereditariae, legata, munera, &c.

Tertium, quando lucratur; nec lucrum necessarium est, saltem totum ad viri, suamque vitam sustinendam. Et hanc limitationem Sylvester, in verbo, Eleemosyna, num. 8. ait esse singularem; eamque tribuit Astensi.

Quartum, quando vir certam summam uxori assignavit pro victu; nam si suo victui

de ea summa detrudere vult ad egentium incommoda levanda, poterit id facere.

Quintum tempus ad grave aliquod damnum aut suum, aut viri vitandum, ut fecit Abigail; quæ à viro pessimo suo Nabal perniciem exitiūque avertit: quem Nabal, divina Regum historia filium Belial vocat: ita, ut nemo cum eo loqui posset, & hominem durum, pessimum & malitiosum. Res nota ex 1. lib. Reg. c. 25.

Sextum tempus. Cum vir est fatuus: tunc enim domus administratio tota est mulieris, nisi aliquid aliud sit à magistratu constitutum.

Septimum, si vir aut abest, aut peregrè abiit.

3. Extra hos casus potest etiam leves ac exiguas dare eleemosynas, etiam si præcepisset maritus, ut eleemosynas omitteret. Nam, ut magni ac veteres Theologi, aliique Summarum scriptores aiunt, mariti vetitum interpretari debet uxor de immoderatis largitionibus ac super vacaneis. Quod si vir cavisset etiam de parvis, cessandum esset ab eleemosynis non necessariis.

Dices: Atqui Augustinus in epist. 199. ad Ediciam, & habetur, 33. quæst. 5. can. quod Deo, objurgat fœminam his verbis: Nihil ergo de tua veste, nihil de tuo auro vel argento, vel quacumque pecunia, aut rebus ullis terrenis tuis sine arbitrio ejus facere debuisti: ne scandalizares hominem, qui tecum Deo majora voverat. Quamquam in decretum suum non transtulit verba illa Gratianus: *ne scandalizares, &c.* In hujus loci interpretatione ita commentatur Glossa. Ex hoc, inquit, videtur, quod uxor non possit facere eleemosynam sine licentia viri: sed istud intelligas de rebus dotalibus: nam dominium rerum dotalium est penes mulierem de jure naturali; de jure civili, est penes maritum. C. de rei vindicatione: & de his intelligas hoc cap. vel, si vis intelligere de paraphernalibus, consilium est sic: nam cui commisit corpus, honestum est, ut res committat, C. de pactis conventis, hac lege: & extra, de dote post divortium, cap. ult.

4. Hæc in Glossa, sed nimirum totam illam epistolam, si ejus Glossæ Auctor per legisset,

vidisset ab Augustino reprehensam illam esse mulierem quod duobus transeuntibus monachis omnia, vel penè omnia, quæ habebat, donaverat inconsulto viro: nec de parvulo filio, quem ex legitimo thoro suscepserat, laborarat. Quæ res adeo animum viri exulceravit; ut continentia Deo votæ frænos abruperit, & in adulterium præceps ruerit: quæ duæ res improbant factum mulieris: quæ non solum non facere, sed nec factum ipsum cogitare debuerat, si tantum malum prospexisset. Neque hoc ita dicimus (verba sunt D. Augustini ad eam mulierem scribentis) ut, si quisquam scandalizatus fuerit de bonis operibus nostris, ab eis desistendum putemus: sed alia causa est alienarum, alia necessariorum in societate aliqua personarum: alia fidelis, alia infidelis, alia parentum erga filios, alia filiorum erga parentes. Alia postremò ea quæ in his rebus vel maximè intuenda est, viri & uxoris: ubi mulierem conjugatam non licet dicere, facio quod volo de meo: cum & ipsa non sit sua, sed capitis sui, hoc est, viri sui.

Quæ D. Augustini verba planè docent, ob mutuam concordiam, ob domesticam pacem, in suorum etiam paraphernorum administratione, & quavis largitione eleemosynarum communicanda esse cum viro consilia; quum simultates, & grava imminant incommoda, si secus ab uxore agatur. Dissociatos enim animos viri & uxoris in una aliqua domo maximorum sementem esse malorum nemo est qui nesciat: quæ, ut vitentur, summa debet conjugum esse cautio, atque provisio. Sed nimirum, quæ in ea epistola dicuntur ab Augustino, non infirmant ea quæ nos à communi Theologorum sensu verè docuimus.

QUESTIO XXV.

MISSA epistola sciscitabatur quidam Theologus Patavinus, & Christiani officii diligens investigator, numne damni dati actio in servum, in suum item dominum institui possit? Damnum factum à servo ab hero resarciri oportere censebat ille Theolo-

gus : neque addebat , culpæ heri damnum fecisset servus.

Significavi igitur litteris ad Theologum datis , mihi non videri æquum , fraudi debere esse heri , si quid culpa servi damni contractum fuerit : quoties dominus servi facinus aut ignoravit , aut prohibere non potuit. Cum Imperatoriis legibus congruit hæc nostra sententia : nam C. de noxalibus actionibus , l. 2. jubet si servus in saltu furtim cæciderit arbores , cui rei est pœna lege constituta , in potestate domini esse , aut noxæ dedere servum , aut condemnationem sufferre. Ex ea verò , quæ sequitur , lege perspicimus , cum domino conscio , à quo servi furtum impediri poterat , est à servo scelus admissum , tunc non liberari dominum sola servi deditio , sed omne debere reddere , quantum est à servo ablatum. Ergo , si heri culpa abfuerit , nihil is præter servi deditioem præstabit.

2. A Glossa hæc enucleantur subtilius , C. de nox. act. l. Si servus ignorante Domino. His verbis loquitur Glossa : Convenitur Dominus ex delicto servi , aut in solidum deducta deditio ; aut quatenus ad eum pervenit ex maleficio ; aut convenitur cum noxæ deditio : qui tres casus significantur in hac lege. Si verò Dominus magis velit servum dedere pro noxa , tum adhuc convenitur pro rebus , quæ ad eum pervenerunt. Si autem potuit prohibere , & non prohibuit , tenetur in solidum. Sed quid cum servus commisit crimen publicum rapiendo uxorem alicujus ? Certè , si damnum passus , velit actionem publicam instituere , debet eam dirigere contra servum , non contra Dominum.

Hoc autem loco , qui cardo est quæstionis , mihi admonendus est is , qui veri videnti est cupidus : in foro conscientiae , ubi agitur de damno dato , illud non probari ob quamcumque culpam , sed ob latam dumtaxat. Quam sententiam uti humaniorem sæpe in publicis gymnasiis , & in nostris scriptis laudavimus ; & auditoribus , consultoribusque nostris suavimus , ab Innocentio , aliisque gravibus Auctoribus , qui in tractatu nostro de contractibus citantur , traditam. Et si non desunt magni viri , quibus

placet , ob damnum datum omnem præstari culpam : exciderat , quod nullo modo prætereundum fuit.

3. Quodlibet enim flagitium & fraudem servi , suo Domino non esse præstandam , palam confirmat lex , quod si servus , §. proinde. ff. de in rem verso : ubi pater & dominus exæquantur in iis , quæ debent ob ea , quæ committuntur à filiis , sive servis , & in §. sed si sic accepit , ad hunc modum loquitur Jurisconsultus. Sed , si sic accepit (sermo est de servo) quasi in rem Domini verteret , & non vertit ; & decepit creditorem , non videtur versum : nec tenetur Dominus : ne credulitas creditoris Domino obesset , vel calliditas servi noceret. Idem docet Sylvester , in verbo , Obligatio , §. 6. & Angel. eod. tit. num. 13. sed nimirum ad hanc ipsam finiendam controversiam maximè pertinet illa quæstio : in qua quæritur : utrum ex facto familiae teneatur Dominus.

Quæstio hæc explicatur à Panormitano in cap. 1. de restitutione spoliatorum commentarii sui , num. 7. à Sylvestro , in Summa , verbo , Dominium , q. 6. ab Angelo , in verbo , Dominus , num. 4. à Joanne Tabien. eod. tit. num. 8. Sentiunt ergo hi omnes , si in munere aliquo publico versetur Dominus & in eo administrando non idonea & honesta familia utatur ; propter ministrorum & servorum maleficio , in Dominum judicium dari. Volunt autem munus , quod gerit dominus , publicum , non privatum esse debere. Judicium verò , quod adversus Dominum instituitur , non capit , sed rerum esse , id est , non esse domino capitale , quod cæteroqui famulo , seu ministro erit capitale. Ad hæc aiunt liberari dominum deditioe noxæ , hoc est , si servum dedat. Hoc item addunt Sylvester & Angelus , locis quæ indicavimus.

4. Quamvis in judiciali foro non tangant culpæ servorum dominum ; nisi quæ ad publicum officium spectant : in conscientiae foro alias tamen à domino præstari debere : si servum facinorosum & improbum non verbo , nec exemplo corrigit : ac nisi eundem , si corrigi nolit , ab reliqua familia segreget : nisi fortè retinere , velit ne impro-

bior evadat. Tunc enim Domino, qui quantum potest, fraudi servi obstitit, iusta venia datur; quæ ipsa danda non esset, si erranti ac delinquenti servo, minis, atque etiam, si opus esset, verberibus & vinclis non adversaretur. Error enim, cui non resistitur, approbatur: & negligere, quippe cum possis deturbare perversos, nihil est aliud quam favere: ut est in canone Innocentii, dist. 83. can. errore, & in c. consentire, qui est Gregorii: Consentire videtur erranti, qui ad refecanda, quæ corrigi debent, non occurrit: in ead. dist. can. Consentire. Ad summam, mihi videtur dicendum: si extra culpam latam sit dominus, non teneri actione illati damni à servo: quia nec si idem dominus dedisset, teneretur.

Quod autem Joannes Tabien. quæ ab Angelo & Sylvestro adjunguntur, non probet, in eo Tabienensis probandus non est: est enim adjunctio illa ratione valde consentanea.

QUESTIO XXVI.

HOc etiam proposuit scripto Theologus Patavinus: Cum ager suo Domino fructum fert tantum centum aureorum nummum, latro vero, siue malæ fidei possessor, cultu & industria sua percipit alteros centum ex eodem agro; an universum hoc auctum emolumentum vero domino restituere debeat.

1. Medina, C. de rebus restituendis, q. 10. censuit non debere; captiosis argumentationibus deceptus, & falsus contrariam sententiam esse communem. Scotus in 4. sent. dist. 15. q. 2. artic. 4. §. de tertio scilicet: scribit his verbis: Dico, quod non solum tenetur quis ad restituendum ablatum, vel usum rei, sed etiam ad interesse, & fructum perceptum; si res erat fructifera: sed non fructum, qui provenit ex industria ejus, qui utitur illa re: ex quo sequitur, quod lucrum acquisitum ex pecunia scænebri, non tenetur scæenerator reddere. Ubi Scotus non loquitur de fructu, qui è terra colligitur: hæc enim fructifera est, multaque ex se gignit; sed de pecunia, quæ sine humana industria, nullam prorsus humanæ vitæ comparat utilitatem. Major in 4. dist. 15. q. 26. Fur, inquit,

tenetur rem furtivam restituere, si eam habeat: & si rem ipsam alienaverit: vel, si res ipsa perierit, pretium restituere tenetur secundum optimum statum rei, hoc est, secundum quod plus valuit, postquam fuit ab ipso emptæ: & post aliquanto; tenetur etiam restituere fructus, qui percipi poterant tempore, quo ipsam rem habuit: quia hoc est de lege naturæ.

Neque Major huic injusto possessori largitur, ut fructus retinere possit: sed id solum, ut pretium eorum quæ expensæ sunt, illi solvatur. Fructus enim eos esse constat, qui deductis impensis supererunt, ait Ulpianus. l. fructus. ff. soluto matrimonio. & Paulus, in l. si à patre, vel à domino, §. fructus. ff. de petitione hereditatis: fructus intelliguntur deductis impensis, quæ quærendorum, cogendorum, conservandorumque eorum gratia fiunt: quod non solum in bonæ fidei possessoribus naturalis ratio exposulat, verumetiam in prædonibus, sicut Sabino quoque placuit.

Quod nos dicimus, dicit quoque Panormitan. in c. gravis, de restitut. spoliat. num. 7. & 14. sui commentarii, & Sylvester, in verbo, Furtum, §. 16. num. 20. & in verbo, Restitutio, 3. §. 7. idem colligitur ex Navarro, in Manuali, cap. 17. num. 216. Mirandum vero in modum lex adjuvat hanc sententiam, lex inquam, adeo quidem, §. ex diverso. ff. de acquirendo rerum dominio: quamvis ejusmodi legem ad id, quod nunc differitur, à nemine sumi videam.

Sic enim illa statuit: si quis in alieno solo, ex sua materia ædificaverit, illius sit ædificium, cujus & solum est: & si, scit alienum solum esse, sua voluntate amisisse proprietatem materiæ intelligitur. Itaque ne diruto quidem ædificio vindicatio ejus materiæ competit. Lex loquitur, de eo, qui dolo, & mala fide, in alieno solo extruxit ædificium.

Neque dicendum est, Jurisconsultum hanc pœnam irrogare, non jus declarare, aut condere. Primum: quia lex est à Jurisconsulto conscripta: cujus non est, pœnam infligere; cum is Princeps non sit. Deinde: quia lex eadem est æquitate naturali firmata: quæ non præscribit, ut ego pro eo ædificio tibi impendam pretium, quod ego noluissem in meo

fundo excitari. Postremò; quia causam amissi
 » aedificii exprimit, cum subjungit : sua volun-
 » tate proprietatem materiae amisisse intelli-
 » tur. Quantò igitur magis idem lex statuisse
 in eo, qui invito domino ex alieno fundo
 percipit fructus ? nempe dixisset, illos ad ve-
 rum fundi dominum pertinere. Ad respon-
 sum nostrum jus Imperatoris accedit, instit.
 de rerum divisione, ubi est his ipsis verbis :
 » Ei verò, qui alienum fundum sciens possede-
 » rit, non idem concessum est : itaque cum
 » fundo etiam fructus, licet consumpti sint,
 » cogitur restituere. Nec ulla adhibetur distin-
 ctio, minorisne, an majores fructus fundi
 dominus demetere ac percipere potuisset.

QUESTIO XXVII.

1. **E**stne jus aliquod relictum religiosis lar-
 giendarum eleemosynarum. Quaestionis
 explicationem in nonnullas propositiones
 conferam.

Prima propositio : Religiosus, si religioso
 sodalities, totique rei familiari, & domesti-
 cis rationibus moderetur, jus obtinet ero-
 gandae eleemosynae. Propositio est apud om-
 nes certissima : imò addit Alexander Alen-
 sis, in 4. part. quaest. 32. memb. 4. art. 1.
 ejusmodi religiosum non solum posse, sed de-
 bere in pios ac religiosos usus conferre om-
 nia, quaecumque superfluent, omnibus enim
 edicitur Luc. 11. *Quod superest, date elee-
 mosynam.*

Secunda propositio : Peregrinans religio-
 sus, itervefaciens, suo jure subvenire po-
 test pauperibus : quod jus tum consuetudo
 generalis, tum tacita ac recta voluntas supe-
 riorum tribuit. Neque apud Doctores de hac
 secunda propositione controversatur.

Tertia propositio : Si studiorum causa ver-
 setur religiosus in gymnasiis, posse eum
 egentibus opitulari, ait, D. Thom. in 4. d.
 15. q. 2. artic. 5. quaestiunc. 4. Quia, in-
 » quit D. Thomas, cum dantur ei expensae,
 » committitur ei earum dispensatio. Huic pro-
 positioni assentitur etiam Alex. ubi supra,
 & Dur. in 4. dist. 15. quaest. 8. num. 6. qui
 totam sententiam exscribit D. Thomae : nec
 quisquam huic propositioni contradicit.

Quaest. XXVII.

Quarta propositio. Monachus, seu reli-
 giosus, intra monasterium degens, rem par-
 vam, absente Abbate vel Praefecto domici-
 lii, ratus Abbatem ratum habiturum, dare
 potest indigentibus : est D. Tho. in 4. dist.
 15. quaest. 2. art. 5. quaestiunc. 4. & in 2.
 2. quaest. 32. art. 8. brevius dicit hoc pacto.
 Si verò non habet dispensationem ; quia ni-
 hil proprium habet ; tunc non potest facere
 eleemosynam sine licentia Abbatis, vel ex-
 pressè habita, vel probabiliter praesumpta.
 Eadem verba sunt apud Richardum ubi su-
 pra. & Durandus, in ead. quaest. & num.
 Uxor, & filius familias, & servus, & mo-
 nachus, seu quicumque religiosus, nisi ha-
 beat administrationem aliquam, non pos-
 sunt licite facere eleemosynam nisi modo su-
 pra dicto ; videlicet quantum credunt bona
 fide placere domino, vel administratori, vel
 aliquam scire, & dissimulare.

Quinta propositio. Religiosus, ei, qui 2.
 est in summam inopiam conjectus, potest
 ac debet, etiam repugnante Abbate, opem
 ferre potu, cibo, veste : tum, quia tempus
 extremae necessitatis facit omnia communia ;
 & , qui ea premitur, dominus est eorum quae
 ei dantur : tum, quia praecipuum illo tempo-
 re proximis, id est, hominibus subvenien-
 di, est à Deo & naturae Domino, cunctis
 personarum generibus impositum.

Sed quæres ; Utrum subvenire possit non
 consulto superiore, nec ab eo data venia
 opitulandi. Alexand. Alens. in 2. p. quaest.
 32. memb. 4. artic. 1. respondet : Si Præla-
 tus si praesens, & opportunè peti venia pos-
 sit, esse petendam : si non concesserit, in-
 quit, vel praesens non fuerit, & ipsum adire
 non poterit propter temporis brevitatem,
 debet erogare : quia in tali articulo omnia
 sunt communia. D. Thomae & Richardo
 non videtur ea petitio facultatis necessaria.
 Richardi verba haec sunt. Omnes tamen
 praedicti licite possunt, & debent in casu
 necessitatis extremae indigentibus subvenire,
 etiam assensu superiorum non habito expres-
 se, nec praesumptè. Hoc ipsum placuit S.
 Bonav. in 4. dist. 15. artic. 2. quaest. 2. cum
 locutus est his verbis : unde canon 12. quaest.
 1. non dicatis. Certum est, quod monachus
 nihil habere, vel dare, vel accipere sine li-
 centia

centia debet : nisi fortè ille , qui indiget , sit in extrema necessitate : tunc non debet obedire Abbati ; quia manifestè faceret contra Deum. Ejusmodi autem petitionem veniæ esse minimè necessariam hac firma ratione concluditur. Quia , ut quis generali Dei præcepto pareat , ab homine veniam petere ridiculum est , ne quid gravius dicam. Id tamen quod dicit Alexander , servandum esset , vel quando res , qua subveniri debet indigenti , haberi non potest , nisi largiatur Abbas ; vel eo jubente alius ; vel quando oriretur scandalum , nisi extremæ necessitatis Abbas certior fieret. Quòd si suspicio foret probabilis , Abbatem opi ferendæ allaturum impedimentum , nulla ratione indigentia fratris extrema esset illi significanda , sed aliis modis omnibus , quos docet caritas , sublevanda.

QUESTIO XXVIII.

1. **P**etrus furtum facit Joanni , domi ejus clam effracta arca nummaria , & pecunia , quæ erat quingentorum aureorum ; inde ablata , fugit. Domus & pecuniæ dominus rediens videt arcam apertam , pecunia vacuam ; incidit ei suspicio , argentum à duobus famulis domesticis esse surreptum ; horum nomen judici defert : famuli judicis jussu comprehenduntur ; traduntur in custodiam : ad quæstionem abripiuntur ; tormentis fessi furti crimen , quod eos minimè attingebat , suum agnoscunt : fertur ab judice sententia , ut suspendantur. Interim cum fama de infelicio servorum interitu percrebrescit , verus auctor furti , sceleris conscientia cruciatus , ad sacerdotem adit ; ad ejus pedes abjectus consilium auxiliūque expetit ; illumque de re omni certiozem facit : Quæsitum est , quæ furis consulenti , quæ item Sacerdotis consilium dantis sint in hac causa partes necessariae.
2. Mihi videtur illud in primis à fure præstari oportere ; ut , si restituenda pecunia furtiva infontibus illis famulis subvenire potest , nulla interposita mora restituat. Dixi , si potest , quia judex suspicari posset redditionem pecuniæ non esse nomine Petri , qui se non

prodit , sed nomine famulorum , qui ea ratione conantur se morte eripere : posset etiam credere , eorundem aliquem cognatum , consanguineum , vel amicum offerre Joanni pecuniam ; ut ab judice vel Principe , suorum famulorum mortem deprecetur. Si igitur hac via mors innocentium redimi nequit , tenere hanc secundam deberet ut Sacerdos judicem conveniret , furis occultens nomen ; diceretque sibi in confessione sacra compertum esse furem illos miseros morte liberandos videri.

Verum nec judex Sacerdoti cogitur credere ; qui verbis alterius inductus , à quo falli potuit , alloquitur judicem : opinarique posset aliquem aut sanguine , aut affinitate , aut amicitia , cum duobus famulis , aut alterutro eorum conjunctum , apud Sacerdotem mentitum esse : ne damnati in laqueum collum inferant. Adde , quòd nec preces Sacerdotis , nec pecuniæ redditæ post sententiam definitivam à judice pronuntiatam , vim habent ad sententiam rescindendam , vel immutandam. Judex enim ubi sententiam tulit , non potest eam aut augere , aut minuere , aut mutare , aut revocare , nisi iniquitatem contineat manifestam , ex cap. inter ceteras , de sententia & re judicata : ac nisi lata esset in absentem , qui deinde legitimam causam absentiae demonstraret ; ac nisi propter errorem facti irritanda esset vel etiam ob publicam utilitatem. Princeps autem potest semper , cum ei collibitum erit , revocare , mutare , corrigere.

Quocirca tertia via quærenda esset ; ut si 3. qui gratia & auctoritate apud Principem valerent , hos pro vita illorum innocentium ad Principem allegaret ; vel allegandos curaret : rogandusque esset judex , & rogandus Sacerdos ; ut de mitiganda sententia ac poena , cum Principe obnixè agerent. Atque hæc mihi via omnium tutissima videtur.

Nec quarta displicet ; id est , appellationis. Cum enim ab sententia inferioris judicis , quis provocare possit ad superiorem judicem ; deturque id beneficium etiam confessis , ut probat Archidiaconus , in cap. Romana. de appellat. in 6. num. 11. præsertim si causam exprimat , quòd , vel vim tormentorum nequivit perferre ; vel , quòd erravit

in facto ; vel quia confessionem suam declarare vult ; vel , ob aliam quampiam æquam causam. Receditque Archidiaconus ab opinionione Azonis ; qui negavit , in crimine appellandi facultatem ei tribuendam esse , qui sit confessus , & testibus convictus , & argumentis superatus.

Verum si beneficio appellationis uti velit , id faciet intra decem dies ; qui à die latoris sententiæ numerantur. C. de appellat. l. extrema. Ac si reformidat ad spectum iudicis , à quo provocat ; licebit ei coram honesta persona appellare. Pro eo etiam , qui ad supplicium ducitur , quilibet potest appellare , invito etiam reo ; ut est in l. non tantum. ff. de appell. recipiendis.

Quare , si quis doctus à fure nonnulla indicia , quæ verisimile est ignorasse illos famulos , ut genus monetæ varium , ut arcæ , in qua asservabatur pecunia , magnitudinem , formam , seu figuram & alia ejusmodi , si ea , inquam , indicia deferret ad iudicem appellationis , non solum differretur supplicium , sed etiam fortasse vitaretur.

4. Quæres , num quinta via , aut suadenda , aut sit furi suscipienda ut is furtum suum aut iudici , aut palam enunciet ; illorumque infontium laqueum sibi paret , quo illi expediantur.

Respondeo , in hanc illum necessitatem minimè conjiciendum esse. Id quod auctoritate & ratione pervinco. Sotus , in 4. lib. de just. & jur. q. 6. art. 3. ubi longissimè de restit. disputat. §. quid autem , dum quis famam. Sic loquitur : Si crimen commissi-
sti , ob quod ille falso condemnatur : si tu illi non imposuisti , nihil tua refert ; ob id-
que nulla lex te ipsum tunc prodere cogit.
Navarrus , in Summa , cap. 15. num. 17.
Qui alium occidit , ob quod alius cum periculo suæ vitæ est in carcere , non videtur obligatus se ipsum prodere ; seque periculo propriam vitam amittendi exponere. Cordubensis , non obscurus Doctor , inter suæ nationis viros , in lib. qq. quæ de casibus conscientiae sunt ab eo , sermone Hispanico explicatæ , quæst. 174. idem sentit omnino , ejusdemque sententiæ comitem alium quemdam Doctorem Hispanum Pedrazam nomine dilaudat.

Venio ad argumenta. Prima ratio , horret id communis natura ; ut quis aut mortem sibi ipse consciscat ; aut salutem suam in extremum capitis discrimen adducat.

Quare D. Thom. & magni Theologi sentiunt , eum , qui capitis damnatus est , posse ex carcere evadere ; modò ne effringat , aut vim Magistratibus , eorumve ministris ullam adferat , etiamsi reus sit justè in vinculis ; eum posse etiam , qui condemnatus est , ut fame pereat , cibum quærere , ac sumere. Quæ igitur honesta ratio docere potest , ut ille fur , qui famulis injurius non fuit ; qui nullis iudicum suffragiis condemnatus est ; cujus est planè crimen occultum ; se , suumque facinus prodat ; & capitalium iudiciorum sibi plagas texat ?

Secunda. Si Petrus præsentè alterutro famulo heri pecuniam suffuratus esset ; & ab eodem famulo furti postulatus esset , posset coram iudice sibi crimen objectum inficiari , honesta aliqua utens tergiversatione ; quamvis famulo pœna capitis luenda esset , quòd intentatum crimen non probarit. Nam reus , cum ejus est occultum crimen , utitur jure suo , cum illud in iudicio cælati : quantò igitur magis eidem furi tegere licebit extra iudicium à nemine accusato ? à nemine in suspicionem furti aliquam vocato ?

Tertia. Si ulla actione Petrus teneretur , ea esset damni dati : at hæc in ejus latrocinio locum non habet : ejus enim furtum damni , in quod famuli iuciderunt , causa tantum remota , non propinqua fuit ; propinquam autem ex communi Doctorum interpretatione esse oportebat. Sic enim interpretantur sententiam illam in extremo cap de injuris , & damno dato : Qui occasionem damni dat , damnum dedisse videtur. & in cap. de cetero , de homicidio. Qui homicidio causam dedisse videtur , non videtur ad Sacerdotium promovendus.

Furtum verò Petri longinquam causam esse interitus servorum , & longè distantem , hinc intelliges : quòd inter facinus Petri , & necem famulorum decem quasdam alias causas interjectas percensendo reperias.

Hæ autem sunt. Heri suspicio è conjecturis verissimilibus ; orta ejusdem est contra servos factitata accusatio ; famulorum au-

etoritate judicis comprehensio; ipsorum in
vincla coniectio: arguta judicis interroga-
tio & quaestio: tormenta ad extorquendam
confessionem delicti servis adhibita: eorum-
dem confessio; judicis sententia, & con-
demnatio: servorum ad patibulum itio: &
omnium, quae in suspendendis reis agi so-
lent à carnifice, administratio. Ut famuli
de sua tantum animi mollitie & injuria,
qua veritatem, justitiam, suum honorem,
famam, & vitam falsa ac mendaci confes-
sione affecerunt, meritò queri possint, &
debeant: sui que damni, & mali se ipsos so-
los auctores agnoscere. Sapienter enim utra-
que lex Pontificia & Cæsarea statuit. Dam-
num, quod quis sua culpa sentit, sibi de-
bere, non alii imputare, cap. nullus. de re-
gulis juris, lib. 6. & ff. eod. l. Quod quis.

In his autem delictis alienis, ob quae sæ-
pe plectuntur, ignominiisque, damnis &
morte mulctantur ii, à quibus nec admissa,
nec cogitata sunt, probabilis est illa Cor-
dubensis exceptio, quaest. 174. ut, qui suo
fraudento facto, improbòve consilio, ma-
lum alteri insonti machinatus esset, om-
nium injuriarum, ac damnorum actione
teneatur.

QUESTIO XXIX.

AD feram, sive avem, captandam, à
me comparatur laqueus: eo implica-
tur fera, seu avis; tu illinc extrahis, & as-
portas; ut præda fruaris. Quaesitum est,
num jure id tu facere possis.

L In confesso multorum Sacerdotum, cum
de hoc genere disputatum esset, fuit à me
delata controversia; & in eo cœtu constitu-
tum fuit; qui è laqueo feram eduxit, ei,
qui posuit laqueum, non cogi reddere; nul-
liusque furti reum esse. Legem, laqueum.
ff. de acquirendo rerum dominio, profere-
bant: in qua lege sic loquitur Proculus ju-
risconsultus. Videamus, laqueumne intersit
in publico, an in privato posuerim, & si
in privato posuerim, utrum in meo, an
alieno: & si in alieno, utrum permissu ejus,
cujus fondus erat, an non. Præterea utrum
in eo, ita cohaerit aper, ut expedire se non

posset ipse; an diu luctando expediturus se
fuerit. Adhuc jurisconsultus distinxit, &
multifariam quaestionem divisit, suam dein-
ceps sententiam subjecit, Summam tamen,
inquit, hanc puto esse; ut, si in meam po-
testatem pervenerit, meus factus sit. E qui-
bus verbis cogi videtur id id, quod in illa
Sacerdotum coitione decretum est. Adsti-
pulatùrque eidem opinioni summa hæc Bar-
toli, in illam ipsam legem: Quod in la-
queum meum incidit, non est meum, nisi
manualiter capiatur.

Ego secutus naturalem æquitatem, quam
conscientiæ & Dei tribunal intuetur, & se-
quitur, cujus oculi vident æquitatem, hac
distinctione, quam indicat jurisconsultus, res-
pondi. Animal, quod se in laqueum meum
induit, aut è laqueo occisum pendet, aut
adeo eo est impeditum, ut evadere non pos-
sit; si ita intra laqueum meum sit animal,
seu fera, ut illinc evadere non possit; ne-
mo dubitaverit eam meam esse, cujus est
laqueus. Quod ipsum omnibus his ratio-
nibus pervinco.

Prima ratio. In ejus esse potestate & jure
debet illaqueatum animal, qui prior illi la-
queum proposuit, & fugiendi facultatem
præcidit: id fecit auctor laquei, ergo illius
est animal. Secunda. Sequeretur etiam, præ-
dam piscium, seu avium, quæ retibus meis
inhæserunt, auferri ab eo posse, cujus nec
sunt retia; neque ullo suo labore ejusmodi
animalia conclusit. Quod enim licet in la-
queo, cur non liceat in retibus? Tertia. Ei
præda, seu fera capta addicenda est, cujus
est labor, industria, sudor, impena & in-
strumenta: hæc omnia sunt ejus: qui retia
seu laqueum tendit ergo ejusdem erit præda.
Quarta. Sicut pugnantis in acie captivus
miles, est ejus qui victum vinxit; ita in
bello, quod geritur cum feris, seu avibus,
ejus debent esse, à quo victæ & illaquea-
tæ sunt. Quinta. Ut fructus è re mea, quæ
non est alteri ullo nomine obligata, meus est;
ita animal meo laqueo captum, meum erit:
est enim meæ rei fructus. Sexta. Sicut mea
pecunia meo labore & industria tantum co-
mitata cum parit fructum, mihi uni parit;
sic laqueus meus cum meo labore implicat
feram, illam meam facit, nullius præterea.

Septima. Leges & consuetudines, quæ odia & simultates, & lites fovent, nequeunt, esse justæ ex communi Doctorum sententia. Sed, si lex, animal meo laqueo inclusum, alteri concederet, contentionum & inimicitiarum seminarium esset: ergo id nulla justa lex cuiquam permittere potest.

Postremò, quod nos defendimus, defendit item Glossa in l. naturalem. ff. de acquirendo rerum dominio; defendit etiam Bart. in eadem legem, Glossam citans & sequens; quam Glossam ait esse memoria dignam. Et tene, inquit Bartolus menti istam Glossam, quam allegavi in tractatu de molendinis: eadem sententiam iterat idem Bart. in l. in laqueum, eod. titu. ea comprobans, quæ scripserat antea in legem naturalem ff. de acquirendo rerum dominio.

In eadem sententia est alius quidam doctor à Glossa citatus, explanante legem in laqueum: qui doctor ita aiebat: timeo scandalum, non futurum iudicium: significabat id omne malum, quod nos in septima ratione memoravimus. In eadem est Azon, ab eadem Glossa nominatus: qui scripsit, animal meum esse, cum se meo laqueo explicare non potest. In eadem est Sylvester, in verbo, Inventum q. 2. ubi citat Glossam in l. in laqueum, & §. singulorum, in institutionibus de rerum divisione: ubi sic Imperator.

” Quidquid autem eorum ceperis, tuum esse
 ” intelligitur, donec tua custodia coërceatur:
 ” cum verò tuam evaserit custodiam, & in libertatem naturalem se receperit, tuum esse
 ” definit, & rursus occupantis fit. Quis autem ignorat laqueum paratum feræ, in quem ea incidit, illi esse pro custodia? atque eam naturali sua libertate spoliatam esse? In eadem sententia est directorium; cuius meminit illic Sylvester. In eadem est Angelus, in verbo, Inventum. §. 2. sententiæque confirmat lege in laqueum, & §. singulorum, quem descripsimus. In eadem est Covarruvias, in regulam, Peccatum. §. 8. num. 13. 1. tomo suarum relectionum. Tunc enim credit non committi furtum, cum animal, quod incidit in laqueum, aut illum rupturum est, aut antè elapsurum quàm laquei Dominus possit adventare.

4. Hoc idem ipsi legi, & jurisconsulto pro-

batum esse hæc tria persuadent. Primum; Quia illo suo simplici responso credibile non est tam multas distinctiones, ab eo excogitatas, quibus singulis singulæ debebantur responsiones, imprudenter & temere evertere voluisse. Deinde, quia jurisconsultorum responsa bonum, æquum, & honestum moderatur. At est longè ab æquitate & ratione disjunctum; ut fera ejus semper sit, qui manu capit, etiam eo tempore, aut quo periit laqueo; aut eo ita constricta tenetur, ut abeundi nulla sit ei facultas, nisi sit laquei dominus. Postremò. Quia huc illius verba spectant, quæ responsum consequuntur. Si autem, inquit, aprum meum factum in suam naturalem laxitatem dimisisses; eoque facto meus esse desiisset, actionem mihi in factum dari oportet; veluti responsum est, cum quidam poculum alterius ex navi dejecisset. Hæc jurisc.

Responsum autem hoc de poculo dejecto ex navi, extat in l. servandarum. ff. de præscriptis verbis. Ubi vides animal amotum è laqueo vasi comparari, è navi dejecto: & laqueum ipsi navi: ergo, sicut iniquum est è navi vas meum dejicere, ita ex laqueo meum animal emittere. Verba autem illa: *in factum meum*, intelligi necessario debent, dum fera laqueo meo colligata erat: nam si dum in manu mea esset, eam tu eriperes, & libertati ipse restitueres, non tam in factum meum mihi esset actio, quàm in tuum furtum, rapinam, vim.

Ergo responsum suum jurisconsultus tunc tantum voluit esse verum; cum animal, aut laqueum elusisset, aut fregisset, aut quoquomodo inde se suo marte suisque viribus eripisset; aut etiam, cum laqueum, & animal, dominus laquei pro derelicto haberet.

Denique hujus æquissimæ verissimæque sententiæ consuetudo testis & approbatrix est; quæ in animæ & conscientiæ foro servanda est omnino, ut loco, quem significavimus, admonet Didacus Covarruvias.

QUÆSTIO XXX.

Curius nobilis latro, impura bellua, scelus populi, communitatis labes, sententia judicis suspendendus est: patibuli la-

queos declinabit, si creditoribus de suis bonis solvant uxor & filia Curii. Sciscitatae sunt è quodam Sacerdote, Curii uxor, & filia, cogantur ne ullo conscientiae jure, suorum bonorum jactura, supplicio Curium liberare. Tres huic causae scopuli objecti sunt, quos superare duce JESU debemus. Primus est, Furis uxori ac filiae ullane sit imposita necessitas suorum bonorum aut oppigneratione, aut abdicatione: Curium à morte eripiendi. Secundus, num potius cogantur eidem non hac ratione subvenire, sed sinere eum supplicio perire. Tertius, qua cautione adhibita Sacerdos mulieribus debeat respondere.

De prima parte quaestionis ita mihi judicatum olim fuit; nec retexo judicium; neutri mulieri ullam extitisse necessitatem, illius nequissimi furis solvendi supplicio, illius turpissimis nominibus exsolvendis & expediendis. Primum, quia pecuniae solutione quantum vitae corporis prodesse possunt, tantumdem, imò multo magis vitae animae Curii obessent: qui cum sit tot scelerum maculis notatissimus & diuturna peccandi consuetudine corruptus, liberatus supplicio, ad easdem flagitiorum syrtes, & salutis suae scopulos, continuo deferetur; id quod ne contingat, mulieribus utcumque providendum est: iis enim multò pluris Curii aeterna salus, & vita animi, quam salus corporis aestimanda est. Deinde, quia pesti domesticæ contra commune bonum succurrere nefarium est: at Curius pestis & perniciēs est communis cœtus indigenarum. Postremo, quòd si causa improbi latronis suis fortunis evertantur mulieres, in maximum periculum earum existimatio, pudicitia, & salus provehitur: quae mala multò magis fugienda sunt illis, quam Curii supplicium prohibendum, quo est is dignissimus; & quo uno aeterna illius felicitas continetur.

Et quoniam, quae rationes necessitate ambas mulieres liberant satisfaciendi pro fure creditoribus, eadem persuadent non solum posse non satisfacere, sed planè non debere satisfacere; ideo concluditur, nihil illas contra officium facturas esse, si tantae ac tam immani belluae jam collum in laqueum inferenti, tanto suo tantoque innocentium periculo & malo desierint subvenire,

At enim, opponat quispiam, impietatis genus est, parenti ac marito opem non ferre. Verum id nimis praecise dicitur, addendum enim fuit; nisi parens, nisi maritus ipse, in Deum, in suam animam & salutem, in patriam, in liberos, in uxorem, in propinquos & amicos, impius sit ac sceleratus. Atqui ordo praecipit caritatis; ut rem nostram familiarem pro alterius vita profundamus: & id praecise dicitur: plenè autem & perfectè diceretur hac adjunctione verborum; si is, cui opitulandum est, sit vita dignus; si ejus vita non sit virtutum interitus, & tyrannis vitiorum; si ejus vita non sit communis boni perniciēs. Denique, si res familiaris non sit habenti ad suam & propriam vitam, ad existimationem, ad pudicitiam tuendam, virtutemque colendam, instrumentum necessarium. Ergo peccarint mulieres, si suis facultatibus hujus portenti salutis prospexerint? profecto haud rectè fecerint ipsae: ignorantiae tamen earundem ignoscendum foret: quia haec jura, de quibus disceptamus, non solum muliebrem, verum etiam multorum virorum, eorum etiam, qui indoctissimi non sunt, intelligentiam, possunt praeervolare.

Postrema difficultas, Sacerdotem, qui consulebatur, attingit. Possitne respondere mulieribus, ut suo potius tenui peculio, quam vitae nocentissimi Curii parcant. Hac ratione respondendi esse prohibitum Sacerdotem, illud suadet, quòd ea responsione occidendi furis causa videatur. Responderi potest talis necis non esse causam proximam sua responsione, sed remotam, & valde longinquam: proximae enim causae sunt iudex & carnifex, & si vis, adde furis maleficia, & satellitum studium, qui furem comprehenderunt. Huc adde, quòd si mulieres viri essent, hi non irregulares essent, quia furi opitulati non sunt: non enim quicumque non prohibet necem alterius, irregularitatem incurrit; alioqui in civitate quàmplurimi, qui vel vi, vel etiam precibus, gratia & auctoritate possent sicarios & latrones è supplicio eripere, essent irregulares, non eos eripientes: quod stultum est cogitare, ne dum affirmare. Si ergo viri, qui possent vitam impetrare latroni, si non impetrent, irregulares

non sunt; quia non omittunt id, quod omittere non debent, id est, non faciunt pro latrone, quod non est fas facere; cur sacerdos labatur in irregularitatem, si consilium ea de re det, quæ fieri ab alio debet sine ullo metu irregularitatis?

4. Diceret quispiam. Longè diversæ sunt hæ res duæ: ab omni ope, quæ à me expectari non debet, nec ad me spectat, cessare, & consilium dare alteri de cessando: nam cessare est, sola privatio, & negatio: at consilium est quid facti, & affirmationis. Si quis consilii causa ad me adiret, an ei relictum sit supplicio subducere hominem non quidem exitiosum patriæ, sed potius utilem, justè tamen suspendendum, atque respondeam satius fore, ut sinat eum suspendi; si suspendatur, is, qui non juit, irregularis non est: Sacerdos autem, qui illud dedit consilium; utrum extra irregularitatem sit, dubitari posset: sed quia actus inducens irregularitatem, suapte natura attingere debet necem, seu mutilationem, id quod non facit, qui respondet mulieribus nulla necessitate cogi suarum fortunarum jactura auxilio esse suspendendo Curio, potius credendum est illo suo consilio, & responso non fieri irregularem. Neque enim ulla actio, è qua existere supplicium possit, suadetur, sed cessatio dumtaxat ejus rei, quam quis præstare nec potest, nec debet, ut jam diximus.

Posset etiam ac deberet Sacerdos, si animi penderet, nec quidquam explorati haberet, consulentes rejicere ad sapientis Theologi, aut alterius doctoris judicium. Salva semper meliore sententia.

QUÆSTIO XXXI.

- I. **A**porus, mercatoris cujusdam administrator, egestate ambustus, in summa annonæ difficultate, coactus est, ad suam alendam familiam, re uti mercatoris. Rei consumptæ æstimatio, fermè centum est aureorum nummum. Aporus, mercatori spondet, opera se illi & labore satisfacturum. Hujus autem miseri debitoris domus tanta conficitur inopia, ut, si partem nominis dissolvere velit, lectus, in quo cum uxore

jacet, ei sit aut vendendus, aut pignori opponendus. Sed tamen mercator non cessat hoc ipsum urgere nomen; afflictumque debitorem, quia non est solvendo, curavit dandum in custodiam, in qua, tota ejus mœrente & laborante familia, asservatur. Confessarius Sacerdos mercatoris quæsit, possitne absolutionis Sacramentum ei impartiri, qui negat è carcere Aporum educi debere; quamvis mercatori polliceatur, lucri se partem, quod faciet, ei in singulos menses daturum: nec viro possit in vincula conjecto victum suppeditare uxor, nisi per parva supellectile distracta, qua egentissima familia sustentatur ægerrimè.

Consulenti Sacerdoti respondi, Sacramenti gratia ideo indignum esse mercatorem, quod ab eo tum caritatis, tum justitiæ leges sceleratè perfringantur. Neque desinet mercator magni sceleris vinculis colligatus esse, quoad ex illis, quibus suus debitor adstrictus est, eundem exemerit. Id quod nonnullis pronuntiaris Theologicis, quibus non credere nemini licet, demonstrare conatus sum.

Primum pronuntiatum: Is qui Summa egestate necessitudineque oppressus, quæ necessitudo, aut naturæ, aut vitæ, aut corporis, aut individui, aut absoluta rectè nuncupatur, rem habet alienam, quamdiu non eum deserit necessitas, reddere illam domino priori non cogitur: ideo, quia ejusmodi necessitudo alienarum rerum justam communionem adferre consuevit, ut jura, tum Imperatoria, tum verò Pontificia, cunctorumque Doctorum voces testantur. Hic tamen locuseam exceptionem admittit. Quod si res priori possessori, vel domino, subtrahita est, quo tempore ipse summè egebat, ei restituenda est: quamvis eodem tempore, qui subtraxit, gravissima laborarit inopia, propterea quod prior dominus numquam rei suæ jus amisit.

Hujus exceptionis inventores & comprobatores sunt Scotus, in 4. sent. dist. 15. quæst. 2. artic. 4. in responsione ad argumenta. Richardus, in eadem distinct. art. 4. quæst. 4. Divus Antoninus, in 2. par. tit. 2. cap. 8. Henricus Gandau. quodlib. 6. quæst. 24. Paludanus, in 4. sen-

tent. dist. 15. quæst. 2. artic. 4. Angelus, in verbo, Restitutio, 5. Joannes Tabienſis, in verbo, Restitutio. §. 5. qui his verbis interpretatur vim extremæ necessitatis. Intelligo, inquit, extremam necessitatem, quando sine illo non potest diu vivere: vel sine eo exponeret se periculo magnæ infirmitatis; vel quando aliter non potest sibi providere, secundum D. Thomam, in quodlibet. 5. art. 17.

3. Secundum pronuntiatum. Rei alienæ possessor non subest necessitati ejus restituendæ, cum ei creditor eleemosynam cogitur impertiri, est hoc pronuntiatum apud Joannem Tabienſem, eodem loco, & quoniam ipsi in hortatione quadam ad populum, multis gravissimis sanctissimisque testibus, probavimus necessarium tempus largiendæ eleemosynæ non solum illud esse, quo quis extremè, verumetiam quo vehementer eget, sive de necessitate vitæ, sive de ea, quæ status & conditionis dicitur, agatur, consequens est, ut, si alterutra necessitas Aporum premat, interim sit restituendi lege debitor solutus.

Hujus opinionis adstipulator est Divus Antoninus, in 2. part. tit. 2. cap. 8. Sylvester, in verbo, Restitutio, 5. num. 3. ubi ad hunc modum scribit: Non solum necessitas extrema, sed etiam magna, excusat à restitutione, argum. de furtis. l. si quis propter, & ibi expressè in Glossa: & hanc sententiam addit Sylvester esse humaniorem & veriore. Eandem sequitur Rosella, in verbo, Restitutio, 1. numer. 2. Angelus, in verbo, Restitutio, 3. Armilla, eod. tit. numer. 28. concl. 1. citans Sylvestrum, admonens illud sapienter, ne status necessitas magna creditoris, cum debitoris confligat, cederet enim tunc creditoris necessitati necessitudo debitoris: adhuc omnem sumptum non necessarium vitare debet, qui tunc rem tenet alterius.

4. Tertium pronuntiatum. Impotentia, quam diu ea perseverat, restitutionem remittit, atque condonat. Id ab omnibus conceditur doctoribus. Quam impotentiam Cajetanus, in Summa, ubi de restitutione præcipit, cap. 6. his verbis exequitur. Impotens est non solum constitutus in extrema necessitate, sed etiam,

qui magnum incurreret damnum ex præſenti restitutione. Nam impotens dicitur, non solum, qui non potest. Sed, qui vix potest: in hujusmodi autem humanis vix posse, est cum magno damno posse. Quam rationem exponendi sequitur Armilla, loco jam indicato. Ac licet Cajetanus hanc suam moderationem valere in eos tantum velit, qui debent ex re aliena, non item ex injusta acceptione: tamen Armilla ad hos etiam porrigit: id quod æquitatem habet, à qua alii Doctores non recedunt. est item tum Cajetani tum Armillæ ea prudens animadversio, ut damnum accidat in rebus propriis, non autem in lucro cessante.

De impotentia restituendi loquens Navarrus, in Summa, cap. 17. à num. 55. ad 57. inclusum. Impotentia, inquit, restituendi excusat à statim: & dicitur non posse non solum qui est in extrema necessitate, aut nullo modo potest, sed etiam qui commodè non potest, l. nepos Proculo. ff. de verb. signific. & cap. faciat, 22. q. 2. Glossa verò in caput, cum teneamur, de præbendis, in verbo, si non potest. Ei ait, id solum fieri posse, quod commodè, vel jure fit & sine scandalo. ff. de verb. signif. l. nepos. ff. de usu & habit. non aliter. Hæc in ea Glossa & Navarrus, in eodem loco: Ille autem inquit, dicitur commodè non posse, qui non potest sine damno bonorum altioris ordinis famæ, vitæ, salutis, &c. vel sine magno damno bonorum ejusdem ordinis: refertque se ad eum locum divi Antonini, qui est à nobis significatus. Tribuitque id ipsum jus ei qui debet ex furto contra Cajetanum. At D. Antoninus in 2. part. tit. 2. cap. 8. docet, potentiam, quæ necessitatem adfert restituendi, eam esse quæ dicitur facti, juris & commoditatis: itaque incommoditas juris impotentiam gignit.

Hujus tertii pronuntiati veluti corollarium est hoc quartum. Potest quis restitutionem remorari, quando restitutio ipsa debitori ingens damnum, creditori verò levem jacturam adferret: atque hoc jus est debitori, etiam creditore invito: neque enim justa voluntate potest quis parvum suum incommodum magno alterius incommodo anteferre; quamvis ei sit alter nexu obligatus. Af-

firmatio est hæc Scoti, in 4. sent. dist. 15. q. 2. art. 4. in quam pedarii currunt reliqui Christiani officii explicatores. Quare, non cogitur quis aut artis suæ instrumenta, aut verò libros, aut lucri sui sortem vendere, ut æs dissolvat alienum. Sic colligunt D. Antoninus, Sylvester, Angelus, citatis locis, sit Tabiena in verbo, Restitutio, num. 5. sic Rosella, eod. tit. extremo Quamquam D. Antoninus, Rosella, Sylvester, admonent haud rectum esse doctrinam hanc populo enunciare, ut ad rapinas & furta ne fortè via muniatur.

6. Quintum pronunciatum, quod clavis à Sylvestro appellatur, in verbo, Restitutio, num. 3. Licitum est rem alienam, inquit ille, ad tempus detinere, quando ipse rei dominus hoc rationabiliter velle deberet: licet cupiditate vel alia irrationabili causa ductus nolit. Hujus pronunciatum & clavis, veritatem & æquitatem probat Sylvester, Joannis Neapolitani auctoritate, quodlib. 9. qu. 22. quem Joannem sententiæ patronum, & hujusce clavis quasi magistrum, probant reliqui summarum scriptores, ac divus Antoninus in 2. par. tit. 2. cap. 8. cum quo conjungunt Scotum, aliosque Doctores.

Verum ipsi sic magnis auctoribus contenti esse debemus: Alexandro Halensi, quem video ab aliis omitti, qui in 4. par. summæ Theologicæ, q. 24. memb. 5. de restitutione, art. 3. scribit his verbis: Hæc argumentatio non valet: hic contrectat vim alienam invito Domino: ergo furtum committit, vel rapinam: quod enim dicitur invito Domino, intelligitur de voluntate rationali & discreta, est igitur furtum, inquit ille, contrectatio rei alienæ, invito Domino, merito & justè. Scoti verba in 4. sent. dist. 15. q. 2. art. 4. hæc sunt: Licet detinere rem alienam: quando ille, cujus est, debet eam rationabiliter velle detineri: ut cum esset in detrimentum recipientis aut communitatis, aut diffamationem proximi: quia magis debet velle famam proximi, quam parvum illud suum commodum statim. Debet etiam præponere magnum incommodum proximi, ob subitam restitutionem parvo suo incommodo ob dilatatam. Tenet enim restitutus rem al-

terius domino volente: si non actu elicto, saltem actu debito, & voluntate ordinata & justa. Hactenus Scotus. Ad cujus sensum atque auctoritatem prorsus accedit Adrianus, quodlib. 1. col. 12. in majoribus codicibus. Hæc ipsa clavis est usus D. Antoninus in 2. par. tit. 2. cap. 8. & Cajetanus in Summa, in verbo, Restitutio, cap. 6. ubi hanc exprompsit rationem. Rationabile est, ut quisque velit alteri, quod sibi vellet fieri. Eadem usus est Gabriel, clarus Theologus, in 4. sent. dist. 15. q. 2. art. 2. conclus. 2. eadem Rosella, verbo, Restitutio, titu. ult. eadem Joannes Tabienis, in verbo, Restitutio, num. 5. eadem Armilla, in verbo, Restitutio, num. 28. conclus. 2.

E quinto hoc pronunciatum Scotus, Gabriel, Sylvester, Angelus, cæterique harum rerum disceptatores, conficiunt: ut ex eorum patefactis jam locis apparet, gravi nobis aut alteri seu vitæ, vel corporis seu animæ, aut famæ periculo imminente, restitutionem posse differri: licere etiam differre, quum insignem rerum suarum jacturam facturum esset, qui debet, nec talem is, cui debetur. Id quoque ex eodem pronunciatum elucescit: id verè à multis magnisque magistris constitutum esse, restituendi legem hac potestate pol- lere, ut statim suum alteri reddatur: sicut enim committere contra justitiam numquam fas est, sic retinere quod est alterius, eo invito, & justa voluntate adversante nulla parte temporis licet.

Quapropter in Scoti doctrinæ vestigiis hærens Gabriel, in 4. d. 15. q. 2. art. 2. conc. 2. lequitur his verbis: Et ita tenendo rem alienam invito domino, obligat semper: intelligendum est domino rei invito, voluntate ordinata. Quod si furtum, ut definitum est ab Alex. loco supra allato, est correctio rei alienæ invito domino merito & justè: sive, ut loquitur Scotus, voluntate debita & ordinata, profectò voluntatem ejusmodi violare numquam est concessum. Neque cunctationis in restituendo necessaria est postulatio, quum justa rectaque & debita voluntate domini, res ejus tenetur. Ac licet aliter videatur D. Thomas statuere in 2. 2. q. 62. artic. 8. ad 2. argument. ejus tamen constitutum triplicem aut quadruplicem habet interpre-

8. interpretationem. Primum, ut locum habeat in forensi iudicio. Deinde, quum de aliorum offensione, aut etiam de ejus, qui restituere debet infamia verisimiliter timeri debet. Tum, cum possidentis rem alienam conscientia sedari non potest. Ad extremum, quod tantus doctor ait, in hac, quæ à nobis agitur causa, ad officium magis pertinet honestatis, quam necessitatis.

Liquet ex his, quæ tam accuratè & cogitatè à tot Doctoribus atque Theologis scripta sunt, periniquè agere cum Aporo mercatorem, à quo repetit, quod nullum est jus ei nunc repetere: quo tempore tot debitoris uxori cæteræque familiæ mala imminet ac damna: nec nostrum jure reprehendi posse iudicium, qui censuimus, mercatorem, nisi ad officia justitiæ Christianæque caritatis animum flectat à pœnitentiæ sacramento absterri excludique oportere.

9. *In necessitate subvenire inimicis magis est effectus justitiæ, quam caritatis*, inquit divus Thomas in 3. sent. dist. 30. q. 1. art. 2. in responsione ad 1. quanto igitur magis opitulari amicis que suisque administris? & in lege, rem legatam. ff. de adimendis legatis & fidei commissis, est his verbis: *Nemo in necessitatibus liberalis existit*: ac ff. de donationibus inter virum & uxorem: *Non enim donat, qui necessariis oneribus succurrit*. Quibus etiam sententiis ad misericordiam hujus innocentis rei permoveri deberet animus mercatoris.

QUESTIO XXXII.

1. **O**lethrius, Aurii patrem interfecit; qui cum sibi à legibus, & à magistratibus, malum cruciatum impendere animadvertet, supplex ad Aurium adit; atque ad ejus pedes projectus, scelus suum detestans, injuriæ & supplicii vim deprecatur. Respondet Aurius, jam ab se ei ignotum esse, omnemque similitatem extinctam; nec quidquam de gratiæ reconciliatione inter eos ambigi posse, aut verò oportere. Instat, atque urget vehementius, Olethrius, ut de reconciliata gratia, & de venia crimini data publicas tabulas confici velit. Ab Aurio negatur; seu

quod tantam impunitatem, tantamque beneficii gratiam, tanti facinoris Olethriani immanitas non meretur: seu, quod tabularum auctoritate fretus ad suos cives reverteretur Olethrius; in quorum oculis, si impunè palamque versaretur, Aurii propinquorumque tum animos, tum oculos exulceraret; pessimumque inultæ cædis exemplum præsentibus posterisque proderetur. Dubitatum fuit, num Aurio fas sit Olethrium tabulas reconciliationis postulantem non audire; possitque Aurius more Christiano, absque ullo crimine, tam pœnitentiæ quam Eucharistiæ sacramentum percipere.

Recens nonnullus centum casuum explicator, casu, qui incipit, Antonius interfecit, fol. 16. eandem quæstionem commutatis tantum nominibus pertractavit: in qua hæc quattuor affirmat. Primum; inimico prece supplici veniam petenti illatæ injuriæ ac flagitii: nec non pacem publicis tabulis consignatam, postulati, denegandam non esse. Secundum illud, est si denegetur; eum, qui negat, in sacramento pœnitentiæ, absolvi non posse.

Tertium, hanc expressam (ut is loquitur) sententiam esse D. Thomæ, in 3. sent. dist. 30. q. 1. artic. 2. ad 2. & in 2. 2. q. 83. art. 8. & Cajetani ibidem. Alexandri Halensis, in 3. par. q. 67. memb. 3. S. Antonini, 2. par. tit. 8. c. 3. §. 6. Divi Bonaventuræ, 3. sent. dist. 30. in explanationem textus: Gabrielis, in eadem dist. q. 1. art. 3. dub. 2. Sylvestri, in verbo, Caritas, q. 6. Tabienæ, eod. tit. §. 14. Pisanellæ eod. q. 6. Richar. in 3. sent. dist. 3. q. 1. art. 1. Armillæ, in verbo, Caritas, num. 1. Viguierii, de virtute caritatis, c. 12. §. 1. ver. 6. Navarri in Manuali, cap. 14. num. 9. & quamvis in indicandis auctorum locis nonnumquam erratum sit, mihi cordi non fuit errata corrigere, sed ut reperi in ejus libro, huc transferre. Veras notas locorum, & sententiarum lector è nostris citationibus poterit haurire. Quartum est, Doctores, qui scribunt, inimico præcipua benevolentiae signa non esse necessarium ostendere, vel injuriam condonare, loqui de inimico formaliter; & qui in similitate, atque inimicitia persistit.

3. Cum verò hic ipse auctor suæ opinionis affectatores habeat, non solum eos, qui alteri injuriam faciunt, verum etiam ex iis, qui ad populum concionantur, non paucos, quos ipsos existimare possumus harum rerum doctrinam non acri studio coluisse: idcirco mihi faciundum putavi, ut nonnullis enunciatis quæ quatuor istius affirmationibus opponuntur, quid in hac re haut parvi momenti sequi oporteat, ostendam.

Sit igitur hoc primum enunciatum, Hæc quæ in manibus est quæstio de publicis tabulis pacis inimico veniam poscenti concedendis, à nemine doctore, quos protulit centum casuum scriptor, tractata est: quare dicere non potuit, hanc eorum expressam fuisse sententiam. Hoc enunciatum cunctis credibile erit, qui loca Doctorum, quæ ab isto indicantur Theologo, & quæ nos item ostensuri sumus, leviter inspexerit.

4. Secundum enunciatum. Eam officiorum caritatis signorumque benevolentiae distinctionem, quæ caritatis lege præstare cogimur inimicis, atque illorum quæ iisdem non cogimur impartiri, ad inimicos non formaliter sed materialiter intellectos, hoc est, ad eos, non quia inimici sunt, sed quia homines, quia imaginem Dei gerentes; quia gratiæ, & vitæ æternæ capaces sunt, pertinere, ex eorundem Doctorum scriptis manifestè compertum est. Nam D. Thomas in 2. 2. q. 25. art. 8. diligere inimicum, ut inimicum, scribit esse perversum: quia hoc, inquit, est diligere malum alterius: & in responsione ad 2. dicit esse vituperabile. Scotus in 3. sent. dist. 30. litt. A. ait, inimicum per se nullo modo diligendum esse, quia malus, inquit, est & vitiosus. Nam inimicitia contraria est amicitiae, quæ respicit bonum in amato. Durandus in eamd. dist. q. 1. considerans inimicum dupliciter, formaliter & materialiter: formaliter, inquit, illum potius debemus odisse, quam diligere: quoniam inimicus est ob culpam, quæ nec naturæ, nec caritatis impulsu diligi potest.

Illud verò Tostati connexum in caput S. Matth. q. 345. præclarum est, nec minimè dubium. Ab eo formaliter diligi inimicum, qui inimicitia delectatur alterius: nam hic

formaliter diligit inimicitiam, sicut qui, inquit, aliquem secundum virtutem diligit, virtutem diligit in eo. Quum igitur nec amor, nec favor ullus, nec auxilium culpæ debeat, consequens est, ut nec inimico, hactenus, ut inimicus est, deberi possit. Si quidem scelus illud, & vitium, quod virtutem amicitiae, & caritatis interimit, verè & propriè quempiam efficiat inimicum.

Tertium enunciatum. Inimicum propter naturam communem, & quia particeps est beatitudinis, uti reliquos proximos, amore generali complecti debemus: eique velle summum bonum, & media ad consequendam beatitudinem disposita: atque ejusmodi media ei quærere debemus: quum illis caret, nec habet, unde petat: siue bonum sit consilii, siue doctrinæ, siue sacramenti poenitentiae, siue orationis, & item cum in extremam adductus est vitæ corporis necessitatem, subvenire illi, sicut cæteris non inimicis, debemus. Lege divum Thomam in 2. 2. q. 25. art. 8. hæc quæ strictim nunc ipsi attingimus, præcipientem. Is enim, in art. 9. ejusdem quæstionis, quærens utrum exhibere inimico signa dilectionis sit de necessitate salutis, concludit, generalia signa extra casum necessitatis esse illi impartienda, extra ejusmodi casum signa specialia eidem minimè deberi.

Idem Doctor in 5. sent. dist. 30. q. 1. art. 2. quid in amore, atque in officio inimicistribuendum sit, his sententiis verbisque expressit, effectus caritatis, inquit ille, debet affectui respondere. Unde secundum quod tenetur quis effectum caritatis ad inimicum habere, ita & effectum ad eum extendere: caritas autem, ut dictum est, respicit bona gratiæ, quæ sunt communia omnibus viventibus vel actu, vel potentia, & ideo communior est, vel latior, quam aliqua alia amicitia, quæ ad pauciores se extendit: in quantum fundatur super communicatione aliqua, quæ non ad omnes est: & aliquot versibus interjectis. Quilibet ex necessitate tenetur odienti se optare bona æterna, non autem temporalia: sed hoc est de perfectione caritatis; ut etiam ad ista se extendat: & post aliquanto. Et similiter est de effectui. Quia cooperari in iis, quæ sunt

ad vitam æternam pro loco, tempore, & modo suo tenetur homo etiam inimico, saltem, ut orando in communi, eum à suis orationibus non excludat: quamvis fortè de eo specialem mentionem non faciat: sicut non oportet, quòd de omnibus, ad quos caritatem habet, specialem orationem faciat, sed communem; in aliis autem bonis non tenetur ei cooperari nisi necessitas incumbat: sed est de perfectione caritatis, sed tenetur non facere ei malum: nisi in quantum est impedimentum majoris mali, vel promotivum majoris bonis, ut justitiæ, vel alicujus hujusmodi. Atqui hæc alibi in suis scriptis inculcare solet D. Thomas.

6. Divus autem Bonaventura, in 3. sent. dist. 30. ar. 1. q. 4. in quæstione ponit: utrum teneamur inimicos diligere quantum ad effectum: constituitque actu caritatis elicitum summum bonum aptandum esse inimicis, quemadmodum reliquis hominibus non inimicis: actu verò imperato, quo alteri prosperos eventus, fluxaque bona cupimus, non cogi nos cupere inimico. Et in ead. q. scribit diligere inimicum dilectione affectus, necessitatis est: dilectione autem affectus & effectus, perfectionis est. Quæ divi Bonaventuræ præceptio ad tempus à necessitate abjunctum referenda est: atque in eodem artic. q. 5. magis enucleans quæ in q. 4. docuerat, ait actu exteriori diligere inimicum cumulum esse perfectionis, quando se offert temporis opportunitas: sed quando incumbit necessitas, esse generalis & necessaria obligationis, idque tradit, num. 27. ipsumque loqui de inimico veniam etiam petente apparet ex q. 4. num. 18.

7. Richardus in eadem dist. 30. art. 1. q. 1. planis verbis docet, effectibus generalibus diligendum inimicum esse, non autem singularibus ac individuis extra tempus necessitatis. Durandus, egregia adhibita distinctione de inimico formaliter, & materialiter, materialiter vult eos diligi affectu generali, ut omnes proximos, qui imaginem tuentur Dei, & beatitudinis capaces sunt: affectu autem speciali non tenemur, inquit, quia sic nec amicos extra casum necessitatis: & quia effectus exterior dilectionis respondere debet affectui interiori, ideo generales ef-

fectus debentur inimico, speciales autem excepto articulo necessitatis minimè: quia extra ejusmodi casum, neque amicis debentur.

Scotus in eamd. distinct. q. unica. litt. A. 8. probat actu positivo, & elicitio non videri necessarium diligere inimicum: quia nec de eo quis cogitur cogitare. Tamen, inquit, si esset necessitas, deberet quis ei velle & spiritualia & temporalia bona: sed negat quempiam teneri velle inimicis, divitias vel sanitatem. Vitam corporis debet velle actu interiori: utrum verò id ipsum velle quis debeat actu exteriori, dubitat Scotus: qui tamen paulò antè dixerat, tripliciter posse nos interitum optare inimici. Primò, inquit ipse, si credimus eum finaliter futurum malum.

Secundò, ut det locum sanctis. Tertiò, ne addat peccata peccatis; estque certissimum, eum loqui de inimico non formaliter, & per se: sed per accidens, ut is distinguit, quæ homo est.

Alexander Halensis in 3. par. quæst. 59. 9. memb. 5. art. 2. diligere inimicum affectu scribit esse præcepti: effectum verò non item: sed imperfectis vult esse consilium: perfectis autem meritum congrui. Sed in art. 3. rectius locum hunc concludit. Cum, ait, tempore necessitatis etiam effectum diligendum esse: extra verò illud tempus esse perfectionis & supererogationis. Alfiodorus lib. 3. Summæ, tract. 5. de dilectione, qu. 2. de dilectione proximi in extremo quæstionis, his verbis decernit: Diligere inimicum affectu & effectum non est præceptum, sed consilium. Nimirum hic Doctor intelligit tempus extra necessitatem, & effectum specialem: nam generalem non esse adimendum inimicis constat inter Theologos: qualis est publica oratio, sacrificium, divini verbi ad populum expositio, pia cohortatio ac sermo. Quæ item interpretatio accommodanda est in sententiam Glossæ in cap. 5. Matth. ubi scriptum reliquit, Benefacere inimicis, & orare pro eis, cumulum esse perfectionis.

Gabrielem veluti suæ opinionis patronum recens Theologus citavit in 3. sent. dist. 30. q. unica, art. 3. dub. 2. cui dubio respondet brevissimè ex sententia D. Bonaventuræ: refert autem se ad sectionem suam in canonem Missæ 76. ubi multis de re præsent

disputat ad singulas partes disputationis doctrinam accommodans Scoti : primæque dubitationi , utrum quis ei , à quo læsus est , exteriora benevolentiae signa exhibere teneatur , respondens affirmat extra casum necessitatis non imponi offenso hoc onus : responsionique adjungit auctoritatem D. Thomæ in 2. 2. q. 25. art. 9. additque quæ ipsi non necessitate præcepti , sed ex mera liberalitate præstamus amicis , multò minùs non cogi præstare inimicis. Atque istud , ait , esse ex mente D. Bonaventuræ , & Alexandri Halens.

11. Viguerius in Institutionibus cap. 12. §. 1. vers. 6. affirmat eadem quæ alii : inimicos formaliter odio habendos esse , sicut etiam malitiam : propter naturam tamen , & quia consequi possunt beatudinem , diligendos esse : bona & signa communia negari non oportere : quæ tamen secluso scandalo possunt ad tempus negari , ideo ut resipiscant : particularia signa necessaria non esse nisi tempore necessitatis , & in præparatione animi. Libens omitto permultos alios , qui in superiores magistros concedunt , & ne toties eadem repetantur.

12. Quartum enunciatur. Quamvis ei , qui nos injuria damnòque affecit , reconciliatæ gratiæ signa non solum communia , sed etiam propria danda sint interdum ; ut dictum est ; tamen actionem injuriarum , damnorum , & ejus , quod interest nostra , remittere ei non cogimur , neque hac de re doctorum auctoritas , certaque ratio dubitare nos finit. Pulso enim ex animo odio , adversus inimicum , fas esse agere injuriarum , hi omnes apertè confirmant. Richardus , in 3. sent. dist. 30. art. 1. quæst. 2. quamvis veniam petat inimicus , quia nemo tenetur alteri condonare , quod ei jure debetur. Alexander Halens. in 3. par. q. 59. memb. 5. art. 3. negat , legem nobis impositam , inimico etiam , errato suo poscenti veniam , impunitatem largiendi ; modò id fiat amore justitiæ.

Divus Thomas in 2. 2. q. 108. artic. 1. ad 4. fatetur licere propriam ulcisci injuriam , cum ea redundat in Deum , vel Ecclesiam , atque etiam cum eam tolerare non expedit : sed id faciendum est auctoritate judicis ; quando alteri est malum pro malo reponendum , abesseque debet odium. Joannes à Tur-

recremata , in cap. si quis , distin. 90. tam justam ait esse injuriarum actionem , quam ablatae pecuniæ repetitionem ; nec ad ejus condonationem cogi quempiam posse. Id ipsum apertis verbis dixerunt Petrus Tarnatius , in 3. sentent. dist. 30. quem sequitur ac citat Pisanella in verbo , Caritas , q. 6. & Sylvester , eod. titu. eademque quæst. & Rosella , eod. num. 7. & Angelus , in verbo , Injuria §. 7. & Tabienfis , verbo , Caritas , §. 14. & D. Antoninus in 2. partit. 8. cap. 3. §. 6. ubi transcribit verba , & sententias Durandi ordinis minorum : quem Durandum locis citatis secuti sunt Angelus , & Rosella , & Sylvester , in Aurea Rosa , casu 56. eademque sententiam tertid inculcat in verbo , Injuria , q. 5. Toftadus in 2. Re. q. 23. ubi definiens rancorem propriè , quem remittere quis tenetur , ait esse desiderium retribuendi malum pro malo , quem ponere ex animo necesse est : quamvis non petat veniam inimicus : in quo licet animadvertere discrimen inter Deum & hominem : nam Deus non parcat inimico nisi ex animo injuriam detestetur , quoniam judex est culpæ ulciscendæ.

A communi sententia non discedit Armilla , in verbo , Caritas , num. 1. nec Navarrus in Summa , cap. 14. num. 25. neque Hostiensis in Summa , l. 5. tit. de maledicis , §. 1. neque Panormitanus , in cap. de cætero , de testibus , & attestat. nu. 8. commentarii , & cap. olim de injuriis , & damno dato , num. 6. & in cap. ult. de maledicis , num. postremo , in doctrina hærens Bartoli , in l. si tibi decem , §. 1. ff. de pactis , Satisfactionem , inquit , injuriæ nemo tenetur remittere , si non vult : propter hoc quod notatur in dicto cap. si quis , & in cap. studentum , dist. 90. & facit c. olim infra , de injur. & ex hoc infert Bartolus , in dicto loco : quod si infirmus dicit sacerdoti ; remitto injuriam mihi illatam per talem , quod censetur remisisse odium , & non satisfactionem injuriæ , quod est bene notandum.

Dictum hoc Bartoli sequuntur Sylvester , in verbo , Injuria , q. 8. & Angelus , eod. tit. num. 7. & Tabiena , eod. titu. & num. itémque alii. Glossa in cap. si quis contristatus , dist. 90. Actionem , inquit , injuria-

rum, id est, satisfactionem, non tenemur
 "dimittere: nam ad remittendam injuriam
 "nullus est cogendus, 23. q. 4. sic ille: imò
 "bene facit, qui dimisso rancore agit injuria-
 rium, 45. dist. & qui emendat, 23. qu. 5.
 de occidendis. Hæc totidem verbis in Glos-
 sa. Felinus in cap. de cætero de testibus, &
 attestat. num. 10. hujus quarti enunciati
 comprobatores profert quamplurimos: in
 quibus variæ sunt juris canonici Glossæ, est
 item Bartolus in l. si tibi decem, §. quæ-
 dam. ff. de pactis, & in l. non solum, §. in-
 juriarum. ff. de injuriis & Baldus, & latè
 Romanus, in l. Divus. ff. ad Syllan. & idem
 Bald. in §. fin. institut. de injuriis. & Joan-
 nes Andr. in cap. 2. de homicidio in 6. &
 Dom. Ant. & Immola in cap. de his, de
 accusat.

13. Hoc ipsum necessariis pervincitur ratio-
 nibus. Nemo jus suum alteri donare cogi-
 tur: sed jus agendi injuriarum ejus est, qui
 læsus est: ergo non cogitur lædenti donare
 seu remittere.

Confirmatur eadem ratio. Jure naturali,
 divino & humano, qui offendit alterum,
 satisfacere ei debet de injuria, damno, &
 de eo, quod ejus interest, qui offensus est:
 ergo hæc remittere lædenti cogitur nemo.
 Ad hæc plurius est injuria accepta, aut in
 eximatione aut fama, aut vita, quàm in
 re familiari: sed rem familiarem surreptam
 recuperatorio judicio adversus eum, qui sur-
 ripuit, persequi licet: ergo multo magis ho-
 norem, famam, vitam, injuriam, nobis li-
 cebit adversus inimicos injustè lædentes ju-
 re defendere.

Adde quòd sæpe acceptæ injuriæ is, qui
 accepit, non est dominus: neque eam con-
 cedere potest: sed is potest, qui præest offen-
 so. Nam si monachus injuria violatur, re-
 mittit Abbas: si filius familias, pater: si
 uxor, vir: si servus, dominus, ut D. An-
 toninus in 2. par. tit. 8. cap. 3. §. 6. cum
 multis aliis affirmat. Non igitur injuriæ con-
 donatio, & satisfactionis remissio est neces-
 saria cum in gratiam reditur cum inimico.

Subjungit tamen in eodem loco divus An-
 toninus actionem injuriarum aboleri solere
 dupliciter, vel remissione vel dissimulatio-
 ne: ut si is, qui injuria affectus, cum eo,

qui affecit, vel ludit, vel risit, vel comedit.
 Verum Panormitanus in cap. olim, de in-
 jur. num. 6. de ratione, quemadmodum
 actio tollatur injuriarum, subtiliùs pleniùs-
 que disputat, quàm D. Antoninus; qui in
 illo cap. 3. 6. §. dicta collegit tantum illius
 Durandi ordinis minorum. Videndus eadem
 de re est Sylvester, in verbo, Injuria, q. 8.
 & Angelus, eod. titu. num. 7.

Quintum enunciatum. Deprecanti pacem 14.
 inimico, & suppliciter roganti: publica te-
 stificatione tabularum, aut manu tabellionis
 confectam dare, minimè est necessarium:
 imò sæpe est perniciosum.

Multiplex est hujus enunciati probatio,
 quæ de superiorum enunciatorum nascitur
 argumentis.

Prima probatio. Nemo potest alteri jus
 adimere, quod ei debetur: sed actio injuria-
 rum adversus eum, qui violavit injuria, de-
 betur ei qui violatus est: ergo non debet si-
 bi eripi: id eripitur illa pacificatione, cujus
 publicæ tabulæ sunt testes: nam elidunt
 actionem injuriarum: quare id genus pacis
 jure extorqueri non potest ab eo, qui est
 injuriam passus.

Secunda probatio. Doctores negant bene-
 volentiæ signa necessariò danda esse inimico,
 nisi in corporis animæque necessitatem con-
 jecto: sed talis pax, de qua est quæstio, sæ-
 pe petitur ab eo qui nulla ejusmodi necessita-
 te urgetur: ergo illi non cogitur eximium
 hoc benevolentiae signum dare, qui accepit
 injuriam.

Tertia. Homines sicarios, veneficos, tur-
 bulentos, pestilentes, facinorosos, versari
 inter cives, & cum reliqua pacata multitu-
 dine vitam degere nullo modo convenit:
 ergo cum hoc hominum genere testifica-
 tione tabularum pacem conciliare non modò
 non est necesse, sed etiam est turpe & flagi-
 tiosum: nam tali pace impetrata statim jura
 communia, & commoda civium illis restituta
 sunt: quod communi bono, & tranquillitati
 non parum incommodat.

Quarta. Si perditis hominibus, quorum
 mentes ad cædes & scelera imminet, hoc
 semel intellectum fuerit, iis qui in alterum
 insigniter peccarunt, cum pacem rogaverint,
 & eam pacem, quæ reis ac fontibus in pa-

triam ad suos reditum conficit, negari non posse: quantam putaverint se obtinere licentiam suarum explendarum cupiditatum, & flagitiorum committendorum?

Quinta probatio. Quotidiana experientia eruditi didicimus, eorum qui impiè eadem fecerunt, liberè tota urbe volitantium adspectu, in eorum animis, qui pepercerunt, renovari odia, vim novam effervescente inimicitiarum; atque graviores quàm antea, similitates reviviscere. Quæ mala, quia tabulis conflata pax solet adferre, illorum causam malorum nulla lex justa imperabit, sed prohibebit omninò.

15. Neque duplex apud divum Thomam locus huic enunciato officit. Is enim, tum in 3. sent. dist. 30. q. 1. art. 2. ad 5. tum in 2. 2. q. 83. art. 8. docet, inimico non simulatè, sed ex animo petenti veniam, non esse familiaritatis signa deneganda, imò inter amicos habendum ait in 3. sent. loco allato.

Verùm nec D. Thomas hujus signi minimè necessarij meminit, quod in publica pacis scriptura consistit: neque tunc temporis complectendum ducit inimicum ea amicitia, quæ singularis est, & paucorum; longè enim id quidem abest: sed ea quæ generalis est, & civilis ab Aristotele appellata, qua de is differit in 8. ethicor. ad Nicomachum, cap. 9. quæ ipsa definitur ab eodem in 9. ethicor. cap. 6. esse concordia civilis.

16. Quid ergo largiendum est poscenti veniam inimico? allocutio, si opus est, significatio reconciliatæ voluntatis, atque alia hujusmodi. Cajetanus, explanans, q. 83. art. 8. 2. 2. signum & effectum tunc impertiendum scribit esse annuere inimico, id est, veniam tribuere, & exteriore signo declarare: nec somniavit D. Thomas, aut Cajetanus signum hoc esse tabulas pacis conficere.

17. Sextum enuntiatum, quæ interpretatio quædam est, & moderatio superiorum. Faciendum est nonnulla incidere tempora; cum inimicus audiendus est supplex, quando pacem rogat publico tabularum jure firmatam. Primum tempus est, cum injuriæ princeps fuit is qui periit, aut graviter offensus est. Secundum, cum petit is qui nec nefarius, nec facinorosus est, sed civitati, aut ceteræ

multitudini, in qua versatur & fuit, & futurus est utilis ac salutaris. Tertium, quando nec perturbaturus esset otium tranquillitatemque civium: simulque familiam haberet, uxorem, filios, filias, seu neptes; quæ ejus necessaria opera, aut præsidio egerent.

Quartum, quando nisi pax scripta consequatur, de multo gravioribus malis timendum sit. Ac si tempus aliud existeret posset ejusmodi.

Ex his intelligi facilè potest, quid in Oletthrii Auriique causa faciendum sit: nam si nulla harum exceptionum opituletur Oletthrio, ut Aurius cum eo obsignatis tabellis in gratiam redeat, non videtur ullo jure cogi posse.

Septimum enuntiatum, est illud in monitis Theologorum justè, nonnumquam laudabiliter ei, qui in nos injurius fuit, subtrahi signa communia, ne dum propria amicitia, colloctionem inquam, salutationem (quamvis hæc ferè ad signa non generalia, sed specialia revocentur à doctoribus) ut eum facti poeniteat ac pudeat: atque ad bonam se frugem recipiat, vel ut vitetur grave aliquod malum sive in eo, qui offendit, sive in eo qui offensus est: ut docent Richardus in 3. sent. dist. 30. art. 1. q. 1. Gabriel in canonem Missæ, lect. 76. Viguerius, in institut. cap. 12. §. 1. vers. 6. Sylvester, in verbo, Caritas, q. 6. Tabienfis, eod. tit. §. 14. Angelus, in verbo, Diligere, nu. 1. ex sententia Richardi. Cajetanus, salutare, loqui, vendere, congregari numerans in particularibus signis in 2. 2. q. 26. art. 8. his verbis admonet confessarium sacerdotem: & propterea cave tu confessor, ne neges absolutionem nolenti hæc signa dilectionis inimico exhibere. Nostram autem hanc opinionem tot enunciatis totque cautionibus valatam omnibus tutam fore confido.

QUESTIO XXXIII.

PRædicunt Astrologi Joanni, si Kal. Novemb. domo exeat, eum interfectum iri. Queritur, peccetne Joannes, eo die propter ejusmodi prædictum tenens se domi.

Respondi, hac usus distinctione. Aut

Joannes credit, & morigeratur Astrologo necem sibi prædicenti ex astris, cælique ad-
spectu; aut ob alias causas justas, quæ suo
loco indicabuntur: si prædictum sequitur
Astrologi veluti è sideribus haustum, gravi-
ter apud Deum offendit Joannes: si ei ob
alias causas honestas, & rationi consenta-
neas fidem habet, nullam suscipit culpam.

2. Prior pars distinctionis probatur. Nam
superstitionibus superstitionisque hominibus
credere, atque obtemperare, grave flagitium
est: sed futurorum eventuum, qui ex huma-
na pendent voluntate, ex inspectione astro-
rum ductæ divinationes, superstitionis, te-
meritatis, erroris, atque impietatis plenissi-
mas esse sacrarum litterarum testimoniis, sa-
crorum canonum auctoritate, sanctorum
Patrum decretis, Theologorum sententiis,
atque argumentorum firmitate est quàm com-
pertissimum: ex quibus quinque locis in po-
steriore nostro libro de Casuum reservatione
ad astrologicam confutandam superstitionem
sunt argumenta deprompta complura.

3. Nunc autem nonnullis sacris testimoniis,
& una atque altera ratione contenti erimus
Isaiæ cap. 44. *Ego sum Dominus irrita fa-
ciens signa divinorum, & hariolos in furo-
rem vertens, convertens sapientes retrorsum,
& scientiam eorum stultam faciens*, & cap.
47. apud eundem Prophetam irridet Deus
Chaldaeos astrorum observationibus præsi-
dentes, & Jeremiæ, cap. 10. *Hæc dicit
Dominus, à signis cæli nolite metuerè, quæ
timeat gentes: quia leges populorum vanae
sunt*, Et Ecclesiastæ, cap. 8. *Multa homi-
nis afflictio; quia ignorat præterita: & fu-
tura nullo scire potest nuncio*: ergo nec
Astrologus potest futurorum esse nuncius,
& cap. 10. *Ignorat homo, quid ante se fue-
rit: & quid post se futurum sit, quis ei po-
terit indicare?*

4. Ratio est hujusmodi Non possunt prædi-
cere certò Astrologi, quæ certò non queunt
cognoscere: sed futuras hominum actiones
non possunt certò cognoscere: ergo nec præ-
dicere. Major nullam requirit confirmatio-
nem: minor probatur. Nam si possent ab
iis cognosci, aut in se ipsis, aut in suis caus-
is cognoscerentur: neutro modo pernosci
queunt: non in se ipsis; quia in se ipsis; cum

sint futuræ, nondum sunt: rerum autem,
quæ non sunt, ex ea parte, quatenus non
sunt, nulla est scientia. Neque ut in suis
causis latent inclusæ: nam earum causæ
tres cogitari possunt, Deus, Cælum, Hu-
mana voluntas. Ut in Dei consilio & men-
te versantur, humanam prætervolant intel-
ligentiam: quis enim cognovit sensum Do-
mini? Aut quis consiliarius ejus fuit? in-
quit D. Paulus, ad Rom. cap. 11. & Isaias
40. E cælo prænosci non possunt: vel quia
cælum eorum, quæ geruntur, & gignuntur
in terris, causa est generalis; nec notitiam
præbere potest effectus particularis: vel quia
causa est corporea & materialis, ita non po-
test causa esse electionis humanæ, quæ ex-
pers est corporis & materiæ. Neque ut in
potestate humanæ voluntatis delitescunt.
Primum, quia ejus interiores motus, qui
exteriores gignunt, latent etiam Angelos,
nedum astrologos: Deinde, quia voluntas
est potentia erratica & vaga; quæ non unam,
non certam, non definitam habet rationem
agendi, sed multiplicem, & ancipitem;
quam is etiam, cujus est, ignorat quàm sæ-
pissimè: nec quid optatura, moliturave in
se ipso sit, divinare potest. Postremò, quia
ipsa à se non rarò dissentit: & quam rem
modò concupierat, mox respuit.

Adde quòd cum scientia sit earum rerum, s:
quæ aut semper, aut plerumque eveniunt,
astrologicæ prædictionis nulla potest esse
scientia: quoniam, quæ illius artis patroni
prænunciant, aut numquam, aut rarò con-
tingunt. Verissimæque sunt illæ apud Au-
lūm Gellium, lib. 14. cap. 1. Phavorini phi-
losophi voces, Ea quæ vel temerè, vel astu-
tè vera dicunt astrologi, præ iis, quæ men-
tiuntur, vix partem esse millesimam. Qui-
bus ipsis his verbis exprobrat M. Cicero, in
2. lib. de natura Deorum. Quid plura? quo-
tidie refelluntur Chaldaei: quàm multa ego
Pompeio, quàm multa Crasso, quàm mul-
ta huic ipsi Cæsari dicta memini, neminem
eorum nisi in senectute, nisi domi, nisi cum
claritate esse moriturum? Ut mihi permirum
videatur, extare, qui etiam nunc credat iis,
quorum prædicta quotidie videat re, & even-
tis refelli; namque in solitudine Ægyptio-
rum interemptum Pompeium, à Parthis

»trucidatum Crassum, in Curia Caesarem à
»suis civibus & propinquis interfectum esse
»non mentiens narrat historia.

6. Quod si in prognosticis imbrium, gran-
dinum, nivium, ventorum, tranquilita-
tum, tempestatumque coeli, & maris, nec
non caloris & frigoris, sterilitatis & uberta-
tis, quæ omnia in natura causas habent,
certas & necessarias, omnibus locis, atque
momentis turpissimè errant astrologi, quid
veritatis eos allaturos credimus in humanæ
voluntatis eventibus prædicendis, quorum
causæ incertæ sunt, liberæ, obscuræ, ipsi
etiam homini, qui agit, ignoratæ? ergo, si
Joannes Kal. Novemb. metu astrorum astro-
logicæque prædictionis manet domi, contra
officium Christianum facit: Quod si ob alias
causas non abscedat domo; vel quia est va-
letudine impeditus: vel quia navare operam
debet amicis, aut libris, aut epistolis scri-
bendis: vel quia nihil rei necessariæ eum do-
mo exire suadet: vel etiam quia suspicatur,
Astrologum non tam è Cælo sibi denunciare
perniciem, quàm vel ex aliquorum homi-
num sermone, vel aliqua significatione, at-
que admonitione dæmonis: vel denique,
quia fieri posset, ut idem Astrologus ad suæ
artis confirmandam vanitatem eo die struxe-
rit Joanni insidias: si ob hæc domi se teneat,
nihil ab eo peccabitur.

QUÆSTIO XXXIV.

1. **E**Go, & tu, in jure disceptamus: in tuis
tabulis extant jura, & probationes. Du-
bitarunt, & sciscitati sunt nonnulli, num
meus adversarius tabulas suas mihi edere de-
beat, quæ aut commune, aut jus meum con-
tinent. Et plerisque visum est, non cogen-
dum esse edere: quod aiunt esse iniquum, è
rei domo arma petere adversus illum, quibus
is sit jugulandus in judicio. Opinionis hu-
jus præcipuum firmamentum est illa lex,
Qui accusare. C. de edendo, in qua est his
»verbis: Qui accusare volunt, probationes ha-
»bere debent: cum neque juris, neque æquita-
»tis ratio permittat, ut alienorum instrumen-
»torum inspiciendorum potestas fieri debeat.
Sed nimirum tum jure conscientia, tum

etiam jure civili instrumenta publica, quæ
communem continent causam, aut alterius
litigantis propriam, non sunt neganda ei,
cujus interest.

Primum. Quia si furtum committis, quia 2.
rem meam aut aufers, aut retines: ergo idem
furtum facis, si rerum mearum jura mihi eri-
pis; aut me invito retines: nam jus meum
res mea est. Deinde. Qui rem communem
totam suam facit, contra jus facit: ergo si
tabulæ habent jus commune, illud necessa-
riò cum altero communicandum est. Postre-
mò ne rem certam incertam argumentando
faciamus. Qui causam iniquam tuctur in
judicio, & causa est judici falsæ pronuntian-
dæ sententiæ, iniquissimè & sceleratissimè
agit, & litiganti rem vindicatam in judicio
alteri litiganti restitueri debet; eidemque im-
pendia litis compensare: ergo adversarium
jura sua cælare non potest. Neque id est, sua
arma alteri tradere, sed reddere aliena.

Neque obscuris legibus hæc sententia ad- 3.
juvatur. Nam in l. 1. ff. de edendo, cavetur
his verbis. Tota stipulatio edenda est adver-
sario; qua usus est apud judicem; & in l. 1.
quædam §. postremo, eodem tit. Omnibus
postulantibus, & jurantibus, non calumnia
causæ petere rationes, quæ ad se pertinent,
edi jubet. Quis edi jubet? Prætor, vel ju-
dex. Huc etiam spectant leges. Cod. eod. tit.
l. 1. & 2. Hæ enim sic loquuntur: Ad in-
vestigandam veritatem edenda sunt acta pu-
blica, civilia & criminalia: & lex, non est
novum, est hoc modo scripta. Non est no-
vum, cum, à quo pecunia petitur, implo-
rare rationem creditoris; ut fides rei consta-
re possit.

Legis verò, qui accusare, principio alla- 4.
tæ, multiplex est ratio interpretandæ. Vel
enim loquitur in causâ capitali; ubi perini-
quum videtur suis telis velle conficere tuum
adversarium: vel certè quando adversario
meo inficianti in judicio rem se habere
meam, post inficiationem præsertim juratam
tabulas proferenti, meaque jura ostendenti,
impenderet infamiae periculum grave, &
pœna perjurii; cujus ille jacturam rei meæ
jacturæ eo tempore debet anteferre; sed ita
anteferre, ut etiam meo damno prospectum
sit. Vel etiam id lex significare voluit, partes
esse

esse accusatoris, rei, quam ad judicem deferret, probationes non querere ex reo, sed aliunde. Judicii enim ratio postulat; ut reus sustineat actoris probationes, non pariat ipse. Sed non illud praescribit lex; ut vel extra judicium reus mea jura, aut occupare, aut suppressere possit: aut etiam non in jure, jubente judice, patefacere, quum id sua estimatione incolumi facere potest.

Quarta, sit legis explanatio. Tunc non esse adversario instrumentum edendum, cum vel commune utriusque litigatoris, vel proprium mei adversarii jus non continet: sed proprium ejus, qui non vult edere. Nam tunc verè alienum dicitur instrumentum, quod lex ait non esse edendum.

De Vectigalibus.

QUESTIO XXXV.

I. **J**USTA vectigalia, seu quæ ambiguum justitiam habent, fraudarum sine furti crimine possint, petiuntur à quam plurimis.

Duplici enuntiatione respondi. Prior enuntiationio: Justum vectigal subire debent omnes, quibus est illud legitimè impositum: neque huic fraus ulla fieri debet. Enuntiationio hæc tum propter Christi Domini, & Apostoli auctoritatem, tum propter Theologorum consensionem, tum propter rationem adeo firma est, & certa; ut mirum sit, quempiam tanta ingenii confidentia extitisse, qui contrariam huic veritati opinionem, aut animo fingere, aut scriptis mandare sit ausus. Nam & humani generis Dominus, & Magister Christus JESUS, apud Matth. cap. 22. à Judæis consultus de censu Romani Imperatoris, illi ne reddendus esset, an non, respondit, & præcepit reddi debere, & D. Paulus, ad Rom. cap. 13. *Reddite*, inquit, *omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal*: ubi vides ad genus earum rerum, quæ alteri debentur, vectigal referri ab Apostolo, & illud quidem vectigal erat, quod à Christianis non Christianis principibus pensitabatur. Jam verò catalogum contexere Doctorum idem & scribentium, & sententium

nimiùm esset longum, & molestum, ac minimè necessarium. Sanè certè Sylvest. in verbo, Gabella, 3. num. 21. scribit, omnes Doctores & Summistas communiter tenere peccare eos, & obnoxios esse restitutioni, qui justa fraudant vectigalia. Qui autem id, quod res est, intelligit tributa, & vectigalia justa, nihil aliud esse, quàm, aut ejus, qui communitati moderatur, & operam dat, necessaria stipendia, & communium necessitatum subsidia, dubitare non potest, quin absque flagitio ea fraudare non possit.

Posterior enuntiationio: Si de vectigalis justitia non constet, sed de ea doctorum proborumque hominum judicio meritò ambigatur, illud solvere cogitur nemo. Quod ipsum tradunt hi, Angelus, in verbo, Pedagogium, num. 6. Armilla, in verbo, Gabella, num. 17. Sylvester, in verbo, Gabella, tit. 3. §. postremo.

Quod verò aiunt quidam, quum anceps est justitia vectigalium, favendum Principi tunc esse, & solvi debere, & habenda pro justis, meritò refellitur ab Angelo eo loco: nam multò magis Canon, quamquam, de censibus, lib. 6. favendum est; qui canon ferè vectigalia, præsertim nova condemnat tamquam injusta. Itaque, si Principi studendum est, studeamus totius Christiani populi Principi, & Legislatori & Pastori; qui est Romanus Pontifex; quia in illo Canone loquitur. Ergo ab re non fuerit, nonnullos locos hîc ex eorum Doctorum summis in hac nostra quæstione describere, quos modò nominavimus. Sic ergo Angelus, in verbo, Pedagogium, num. 6. Pedagia nostri temporis sunt communiter illicita; unde nisi probent legitimè imposita, debemus præsumere injustè, cap. quamquam, de cens. lib. 6. ergo antequam probent esse legitima, stabo in præsumptione juris, scilicet, quòd sint injusta, & sic non teneantur solvere.

Et sic nota, quòd nova pedagia, sive augmentationes factas, nullus potest exigere, nisi sit certus, quòd sint imposita, & ab habente auctoritatem imponendi, & ex legitima causa; ex quo jus præsumit omnia fore injusta. Armilla verò in verb. Gabella, num. 12. sic. Contra quòd commu-

niter hodie fit in Italia; cum omnia ferè sine moderamine, aut injustè exigantur, & num. 18. Quando gabellæ sunt dubiæ, an sint justæ, licet communiter hodie sunt, ut diximus, confessores non debent cogere contentes ad restitutionem: quia exponerent se periculo surripiendi à poenitente, quod suum est. Quod monitum est item Sylvestri, in verbo, Gabella, 3. §. postremo, & Angeli in eo, quem supra indicavimus, §. qui Angelus, Sacerdotes, qui sacris præfunt confessionibus, admonet; ut decreta & leges inspiciant singulorum vectigalium, ne in eorum justitia injustitiæ dijudicanda fallantur.

4. Addi:que Angelus, quando gabellæ sunt nimis graves, & sine necessitate, nec ad utilitatem communis, vel nimis gravati aliis impositionibus, possunt fraudari sine peccato. & Sylv. in verb. Gabella, 3. num. §. ob necessitatem aliquam vult imponi debere vectigalia, & non ad explendam, inquit, luporum ingluviem, viventium ex rapto: & secundum quod subditorum & negotiorum facultas patitur. Ab Angelo illud item scriptum est num. 23. & 24. Et similiter idem est, ubi quis est injustè damnificatus à Principe; nec potest rehabere suum: quia potest sibi satisfacere usque ad plenum, non obstante quòd damna inferre videtur ementibus gabellas: tum quia eas emunt minore pretio, propter similes fraudes, quæ fiunt communiter: tum quia Princeps non potest illis vendere meum: est autem meum jus retinendi illud, quod aliàs principi deberem, si ille mihi non deberet.

Conceditur etiam à Doctoribus; ut nomine justæ compensationis, qui in præstando vectigali non justo injuriam & damnum passus est, tantumdem de justo detrudere possit, quantum invitus de suo addidit injusto. Cui compensationi est etiam locus, quando quis pro rebus ad tuendam vitam necessariis solvit: neque enim huic rerum generi vectigal justè imponitur; ut ex ea, quæ attextetur, quæstione mox intelligetur. Huic addo de vectigalibus à Romano Pontifice impositis non esse à quovis judicandum: sed illa semper justa credi debere, & præstari oportere.

QUESTIO XXXVI.

Sicut, qui in Principum potestate sunt, injustè agunt, si justa vectigalia refugiant: sic multo graviore scelere Principes implicantur, si iniquis aut tributis aut vectigalibus vexant eos, quorum fortunas conservare, & augere commoda, non evertere debent.

In quos etiam canon V. in Bulla Cœnæ animadvertit, atque excommunicatione Romano Pontifici reservata, eosdem percellit: si aut nova in suis terris vectigalia imponunt: aut que jure vetita sunt, neque imponi queunt, exigunt. His enim verbis est prescriptus canon. Item excommunicamus omnes, qui in terris suis, nova pedagia, seu gabellas, præterquam in casibus sibi à jure, seu ex speciali sedis Apostolicæ licentia permissis, imponunt, vel augent; seu imponi, & augeri prohibita exigunt. Ac nimirum cum dicit à jure, jus à consuetudine secernit.

Ubi etiam animadvertendum est primum à Xisto V. deinde ab aliis, qui consecuti sunt, Pontificibus illa verba, quæ in Bulla Gregorii XII. quam nos olim explanavimus, legebantur, (ad id auctoritatem non habentes) dempta esse; ut jam nullum relictum sit genus principum Christianorum censura excommunicationis solutum; si ob injusta vectigalia committat in Canonem. Idcirco summo nobis opere enitendum est; ut, quænam justitia sit ea, quæ in vectigalibus elucere debet, patefaciamus; nec quidquam à nostro sensu statuamus.

2. Omnium igitur Doctorum hæc firmata videtur esse sententia, vectigal justum esse non posse nisi in omnibus quatuor causis justitia insit, in efficiente, inquam, sive in auctore in fine, in materia, in forma. In efficiente igitur, sive in eo, qui imponit vectigal justitia agnoscitur; si is sit, qui sua civili administratione, atque jurisdictione liberè utatur, nec ab eo ad majorem civilem potestatem provocari possit. Dixi civilem; quia à quavis mundana potestate ad Romani Pontificis auctoritatem, qui cunctorum Christianorum Principum pater est, iudex,

& pastor, provocari potest. In Decretali Innocentii III. super quibusdam de verborum significatione legitima potestas vectigalia imponendi tribuitur Imperatori, Regi, Concilio. Quod si Concilio, multò magis Romano Pontifici: qui Concilio præest ac iudicat. Verum, ut dictum est, eadem potestas conceditur cuilibet, qui regit multitudinem suis legibus: neque civile jus, seu potestatem regendi ab alio superiore accipit. Et quia, qui ab aliis exigit vectigal impositum, necesse est, ut in eos habeat imperium; atque ipsos illos possit cogere: ideo necessariò efficitur, ut clericis nullus profanus Princeps aut tributum, aut vectigal, aut aliud onus imponere queat, cum in eos nullum sit illis imperium, nullaque potestas: ut à nobis in qq. de immunitate: & libertate Ecclesiastica jure divino universitati clericorum concessa, apertis rationibus ac testimoniis est demonstratum tum in primo volumine horum responsorum moralium; quæst. 94. & 95. tum in nostro Apologetico Italico, cap. 5.

3. Namque Principibus in personas Ecclesiasticas nullam neque humano, neque divino jure attributam esse potestatem dixit Leo X. in sua constitutione, quæ incipit, Supernæ dispositionis in concilio generali Later. sess. 9. promulgata, & approbata. Idemque probatum est ex Decretali Innoc. III. sancta Maria, de constitutionibus. & ex Concilio Romano, cui præfuit Symmachus: de quo Concilio est in dist. 96. Can. bene quidem, & ex Decretali bonifacii VIII. Quamquam, de censibus & ex litteris Eugenii IV. ad Franciscum Toscanum ducem Venetum ubi est his verbis. Cum tamen omnia divina & humana jura disponant, ministros & sacerdotes Dei ab hujusmodi oneribus & exactionibus immunes, esse debere, & ex Concilio Tridentino, sess. 25. cap. 20. Ac licet à clericis communitati laicorum, vel principi egenti subveniri par sit; id tamen ipsi facere non possunt, nisi prius Romano Pontifice consulto, ut perspicuis verbis in suis commentariis sacrorum Canonum per-nobiles testantur interpretes, Innocentius, Hostiensis, Joan. Andr. in cap. non minus de immunitate Ecclesiarum, n. 9. Panormit. in idem cap. nu. 4. Butrius, in cap. perve-

nit, eodem tit. n. 6. Ancharanus, in c. quia nonnulli de immunitat. lib. 6. num. 5. ubi hanc Canonistarum confirmat esse sententiam. Quod ipsum severis legibus ab Romanis Pontificibus sancitum est. Ab Innocentio III. in cap. adversus, de immunitate, in Concilio generali; à Bonifacio VIII. in cap. clericis, de immunitate, lib. 6. à Benedicto XI. in extravaganti, quod olim, de immunit. à Clemente V. in Concilio generali Viennensi, cap. 1. eod. tit. à Leone X. in Concilio generali Lateranensi, sess. 9. in constitutione, cujus est initium, Supernæ dispositionis: ab aliis Romanis Pontificibus in Bulla Cœnæ: can. 8.

Et quamvis Bonifacii VIII. constitutio revocata fuerit à Clemente V. in Concilio Viennensi: nihilo secius à Leone X. in Concilio Lateran. sess. 9. restituta est.

In quo concilio cunctæ Bonifacii VIII. constitutiones ad libertatem Ecclesiasticam pertinentes innovantur: & quod in sua Decretali scivit Bonif. VIII. iisdem verbis & sententiis sciscit Leo: & quicquid Concilium Lateranense novissimum de libertate Ecclesiastica decrevit, confirmant atque innovant cum omnibus censuris posteriores Pontifices in bulla Cœnæ, can. 18. ut illud etiam planum sit, Bonifacii decretum nostris temporibus in bullam Cœnæ translatum esse; quemadmodum Cardin. Toletus, in sua Summa testis est, in tractatu de casibus in bulla Cœnæ reservatis, excommunicatione nona.

Atqui hi omnes superiores Pontifices excommunicatione latæ sententiæ Romano Pontifici reservata in eos omnes animadvertunt, qui præstationem solutionemve aliquam imponunt Ecclesiasticis personis sine Romani Pontificis assensu; etiamsi recipiant à sponte dantibus, sed tamen non credit Toletus censura irretiri eos, qui sponte solvunt; ut decernebat Bonifacius: in hac enim parte neque in Bulla Cœnæ, neque in Concilio Lateranensi apparet constitutionem renovatam esse. Quare causæ conficientis nomine omnium æquissima existimanda sunt vectigalia, quæ vel Romani Pontificis, vel generalis Concilii jussu instituuntur: in quorum nutu & potestate, tum cunctum popu-

lum Christianum, tum clerum universum esse, nemo, qui de tanta potestate rectè sentiat, fuerit umquam inficiatus. Cohæret cum justitia causæ effectricis illa finis, quem Doctores Bartolum secuti, in ll. C. de vectigal. docent publicam esse utilitatem, atque necessitatem; qualis est refectio pontium, viarum munitio, alicujus publicæ domus, vel arcis exædificatio.

5. Cui fini ubi satisfactum est, cessare debet vectigal, quod ad eum finem inventum est. Justitia formæ sita est, ut rectè philosophatur Alphonsus à Castro lib. 1. cap. 11. de potestate legis pœn. & Medina, in C. de rebus restituendis, quæst. 14. in geometrica proportionem; quæ exigit; ut, qui plura possident, ac minùs egent, plura conferant; pauciora autem, qui pauciora habent, & pluribus egent. Quocirca necesse est, iniqua ea vectigalia esse, quibus duriùs vexantur pauperes, quàm divites: id quod accidit cum vel in pane, vel vino aut oleo venali, vel sale, vel in rebus, quæ moluntur, vectigal constituitur: nam, cum eo rerum genere pauperes magnopere egeant, hi multò magis, quàm locupletes ejusmodi vectigali conflantur. Quod incommodum, & injuriæ genus ut vitarent veteres Romani, vectigalia, & tributa per æs & libram instituebant; hoc est, ut unusquisque ex censu & bonorum æstimatione, tributum vectigalque conferret: estque factum illud, ac dictum Romani, & perantiqui senatus prædicatione, & imitatione perquam dignum: quo de Titus Livius, lib. 2. primæ decadis ad hunc modum memoravit. Portoriis quoque & tributo plebe liberata, ut divites conferrent, qui oneri ferendo essent, pauperes satis stipendii pendere si liberos educant. Neque ulla consuetudo huic juri, quod est proprium formæ, aut incommodare, aut derogare potest; cum sit è juris naturalis, & divini visceribus erutum. Itaque acutè viderunt ii, qui de justa vectigalium materia differentes à vectigalium justitia res eas secreverunt, quæ in humanæ vitæ usum incidunt necessarium.

Materiæ igitur nunc justitiam exequentes, eam censemus esse, quam & communis sensus Doctorum, & leges codicis minimè ob-

scuræ, definierunt. Lex enim codicis, Universi provinciales, de vectigalibus & commissis, omnium doctorum probata consensu, res dumtaxat ad negotiationem, & mercaturam pertinentes, non item quæ sive è macello, sive aliunde quis ad suæ vitæ necessarium usum defert, vectigalium materiam esse legitimam constituit: eademque materia constituitur in l. omnium. C. eod. tit. & lex universi, capitis damnat, qui in legem committunt. D. Thom. in cap. 13. epist. ad Roman. lect. 2. in extremo, res, in quibus quis mercaturam exercet, materiam scribit esse vectigalium. D. Antoninus, in 2. part. suæ Summæ, tit. 1. cap. 13. §. 9. idem sentit propter leges codicis, propter auctoritatem Hostiensis & Bernardi, in cap. super quibusdam, de verborum significat. & Joannis, in Summa, & Bartoli, in Pisana, & Directorii, qui nullam excusationem dant consuetudini contrariæ: facit idem Astensis, in 1. p. lib. 1. tit. 32. art. 4. q. 4. qui consuetudinem solvendi pedagium, pro rebus ad vitæ usum necessariis, tum suæ, tum familiæ negat retinendam esse; confirmat auctoritate legis, Universi Provinciales. C. de vect. & comm. & auctoritate Host. & Bernard. in cap. super quibusdam, de verb. sign. Ea autem verba legis, si publicanus. §. postremo. §. de vectigal. & publicanis. In omnibus vectigalibus consuetudo spectari solet, interpretatur de vectigalibus, quæ in rebus negotiationis versantur: nam quantum pro vectigali solvi debeat, consuetudine æstimari convenit. Angelus, in verbo, pedagium, num. 3. Tab. eod. tit. & num. Cajet. in Summa, verbo, Excommunicatio, 71. & in verbo, Vectigalia iniqua, Armilla, in verbo, Vectigal, nullam aliam materiam concedunt justis vectigalibus nisi eam, in qua quispiam negotiatur.

De eadem materia, Rosella, in verbo, Pedagium, num. 6. Sylvester, in verbo, Gabella, 3. quæst. 2. quærit in num. 6. quot ad vectigalium justitiam requirantur; profitetur se ex Doctoribus & philosophiæ moralis principiis responsurum; & in eo materiæ justitiam positam ait, ut ne personis Ecclesiasticis imponantur, & quæst. 5. num. 14. in rebus negotiationis collocat, Hostiensis &

Bernardo allatis, qui contrariam consuetudinem rejiciunt; is tamen non rejicit, cum mercium genus publicis necessitatibus sublevandis non est satis. Gabriel, in 4. distinct. 15. quæst. 5. art. 2. conc. 2. Navarr. in Summ. cap. 17. num. 203. vel 202. Sotus, lib. 3. de just. & jur. quæst. 6. art. 7. Cardinalis Toletus, vir in hoc quæstionum genere, & in Curiae moribus annos plurimos excellenter versatus, tot Romanorum Pontificum Theologus perinsignis, in summa, de casibus conscientiae, cap. 73. Joannes Medina, in C. de reb. restit. quæst. 14. eandem materiam inculcant: & sanè Toletus, ut etiam Cajetanus, excommunicationem bullæ Cœnæ subiri ab iis scribit, qui ob res vitæ uniuscujusque necessarias vectigal præstari præcipiunt, sed tamen Medina concedit nonnulla tempora, cum in eo rerum genere institui vectigal justè potest, pauperes semper excipit.

At enim consuetudo res quoque humano victui necessarias vectigalium præstationi subjecit: cui consuetudini non pauci cum D. Antonino obsequuntur. Primum, qui istam consuetudinem improbant, consuetudini quæ justa & injusta esse potest, jus, quod non potest non justum esse, opponunt. Tum Canones Ecclesiastici & bulla Cœnæ nullam consuetudinem, quæ libertati officere possit Ecclesiasticæ probant. Præterea Canon, 5. bullæ Cœnæ requirit vectigalia jure permissa, non dicit consuetudine permissa.

Postremò, ne nimis præfractè consuetudinem accusemus, ea multis modis defendi potest. Dici enim potest eam in collectis valere, quas sibi imponunt cives; in vectigalibus non item, quæ solvuntur etiam ab externis, & peregrinis: nec aliam mentem D. Antonino, & qui eum affectantur fuisse, ex eorum verbis perspicui potest. Nec non tunc locus datur consuetudini, cum res negotialis non est satis, ut inquit Sylvester, in verbo, Gabella, tit. 3. num. 14. indulgendum etiam tunc est consuetudini, quum tempora quædam incidunt necessaria, cum non solum rebus vitæ nostræ sustinenda necessariis, sed ipsa etiam vita, & sanguine est communi salutis, & bono opitulandum; quemadmodum Medina admonet. C. de reb. rest. quæst.

14. Addimus ipsi non illam improbandam esse consuetudinem, cum nec pauperibus nocet, nec immunitatem lædit Ecclesiasticam.

Leges verò codicis, Universi Provinciales, & omnium, de vectigal. & commis. abrogatas esse, dici nec potest, nec debet. Vel quia cuncti Doctores, qui de vectigalibus disserunt, iis legibus tamquam vivis, & ratis utuntur: vel quia summa æquitate nituntur. Adeo enim cum justa vectigalium forma implicita est materia, quam jus codicis è vectigalibus eximit, ut consistere illa non possit, si in eo rerum genere, quo maxime egere solent pauperes, constituentur; nisi si fortè pauperes exciperentur: vel denique, quia nemo Sacerdos, quod sciam, paulo peritior, restituendi religionem injicit iis, qui res vitæ suæ necessarias apud publicanum, aut non profitentur; aut occulunt, aut pro iis vectigal minimè solvunt.

Et quia perdifficile est, unum aliquod existere vectigal quatuor omnibus justis causis communitum, idcirco & canon, Quamquam, de censibus, lib. 6. perparum vectigalium exactionibus favet: cum cavet his verbis; Pedagogiorum exactiones tam jure Canonico, quam civili regulariter merito damnatae sunt. Atque ob id ipsum verè ab iis judicatum videtur, qui onere præstandi vectigalis liberant eos, qui merito de illius justitia possunt ambigere.

QUESTIO XXXVII.

IN summa difficultate annonæ, & rei frumentariæ inopia, magnum æs alienum contraxit quædam civitas non obscura; quo ære civium bona conteruntur, propter grave fœnus, quod solvit. Princeps tanto suorum civium malo prospicere cupiens, percunctatus est, num iis invitis, ac repugnantibus, vectigal imponere possit, quo dissolvere queant æs alienum, & se ex usuris emergere: num etiam clerici voluntarii possint illud ipsum onus sustinere.

De clericis respondi, onus sibi illud sua voluntate imponere non posse, sed prius Romani Pontificis expectandum esse consensum; nec quidquam absque ejus auctoritate

in hac re moliendum : id quod ex superiore quaestione cuique potest esse compertum. Ad-
do illud, vix mihi persuaderi posse, volun-
tariè clericos venditoribus pro ea re majus
pretium pendere, quam minore emere pos-
sunt; quod ante nos observavit Navar. in
Summa, cap. 27. n. 61. declaratione 4. &
Cajet. in Summa, Excomm. 39. Nam, si
verbi causa clericus, aut in macello pro car-
ne, aut in taberna vinaria pro vino quidpiam
solvit, tamquam debitum solvit : ergo non
sponte, & liberaliter : solvit ex empto &
vendito, & tamquam justum pretium rei
venalis : ergo non liberè, sed contractus ne-
cessitate cogente. Denique, sicut vellet ven-
ditor semper carius vendere, si posset; ita
emptor vilius emere : quod cum secus con-
tingit, praesertim ubi à pretii justitia disce-
ditur, invitis illis contingit : neque vellet
umquam emptor plus pretii dare, quam jus
aequalitatis exposuit.

2. De reliquis civibus ita sensi, si sua ipsi
commoda & patrimonia non oderint, ra-
tionem à Principe excogitatam aeris alieni
dissolvendi, pro eximio beneficio ab iis ha-
beri oportere : illudque vectigal non solum
non repudiare, verumetiam optare & effla-
gitare eosdem debuisse : dummodò ea justitia
munitum sit, de qua in ea, quae antecedit,
quaestione, disputatum est : atque ea praeser-
tim, quae in ratione formae consistit; ne pau-
peres ob vectigal deteriore sint quam locuple-
tes conditione, necnon animadvertendum
est, ut moderatum sit onus, quod singulo-
rum civium facultates & bona ferre possint.
Illud item cavendum, ne peregrini externi-
ve homines solvere cogantur : cum sit ab
aequitate quam remotissimum, ut aes tuum
alienum nulla mea culpa contractum ego
solvam : atque aes alienum Perusinorum sol-
vant Bononienses, aut Bononiensium, Mu-
tinenses; aut Hispanorum, Itali; aut ho-
rum Hispani.

3. Quod si onus moderatum & aequum sit,
civibus nec molestum, nec odiosum erit :
praesertim si illud Platonis in 11. lib. de le-
gibus cum animis suis cogitarint. Cives sin-
gulos non magis suos esse, quam civitatis :
neque suas opes, fortunas ac patrimonia il-
lorum magis esse, quam majorum, & po-
sterorum, ac denique ipsius civitatis.

Quamobrem, quum Princeps, qui pater
debet esse multitudinis, quam tuetur, &
curat, bono communi consulit, jure & ci-
vibus, & eorum bonis imponere ea potest,
quae ad publicam spectant utilitatem vel ne-
cessitatem : & quia jus imperandi & guber-
nandi, vim habet cogendi eos, qui sunt in
alterius imperio : consequens est, ut census,
seu vectigalis onus, quod civium causa
meditatur, & instituit Princeps, ii respuere
minimè possint : maximè si Princeps, de
hoc enim loquimur, is sit, qui potestate pol-
leat ejus generis onera imponendi.

QUAESTIO XXXVIII.

A Summo Principe suo Dynastæ benefi-
cii gratiaeque causa concessum est ve-
ctigal librarum centum mille, quae eo tem-
pore, quo dabatur beneficium, summam
aureorum conflabant novem & decem mil-
lium, & octingentorum. Verum certo anno-
rum intervallo adeo aucta est auri aestima-
tio, ut ad libras sex, & quatuor solidas
perductus sit; quod incrementum non par-
vum, ut aiebat Dynasta, vectigali suo attu-
lit damnum. Propterea quod nunc non capit
nisi sexdecim millia nummum aureorum, &
quingentos. Adjungit Tetrarcha, sine suo
assensu aurei pretium auctum esse. Mali du-
plex excogitavit remedium : alterum, ut au-
reus in suo vectigali quinque librarum sit,
& 13. solidorum; civitatis autem, sex libra-
rum : alterum, ut aureus tantidem sit in suo
vectigali, ac tota civitate, hoc est, quin-
que librarum, & 13. solidorum : hac enim
ratione in pecunia aurea multò se plus habi-
turum, quam nunc habeat : quamvis prior
illa summa 19. millium & octingentorum,
refici non possit. Quæsit Dynasta, hoc in-
vento uti ne possit, jure pontificio incolu-
lumi, quod est in bulla Cænæ, quo vecti-
galium incrementa prohibentur.

Respondi, pactionem, quam cum civi-
bus Regulus facit, iniquam esse, & jure
Bullæ vetitam. Hujus responsi vis in non-
nullis, quae subjicientur, propositionibus,
erit illustrior.

Prima propositio. Vectigal impetratum

non in aureis nummis, sed in centum millibus librarum consistebat: ergo si satrapæ fixæ sint centies mille libræ, iis debet esse contentus; nec obolo amplius potest exigere.

Secunda propositio. Si Princeps vectigal Satrapæ donavit in certa librarum, aut aureorum aut argenteorum nummorum, summa, neque genus monetæ æstimare voluit: majus minùve pretium, quod ratio temporis tulisset, ad satrapam pertineret, non ad nullum alium.

Tertia propositio. Quo tempore nobis propositio quæstio fuit, Tetrarchæ nihil lucri periit: nam supra centum millia librarum, bis mille & trecentas è vectigali percipiebat: ut non modò nullo damno, sed etiam magno sit lucro Dynasta affectus: jurene an injuria, liquebit ex quarta propositione: quæ est hujusmodi.

Tetrarcha illas bis mille & trecentas libras vectigalis nomine consequi non potuit: & quia aucto vectigali, cujus augendi potestate carebat, locupletatus est, excommunicationem bullæ Ccenæ subiit: ac nisi restituat, aut de restituendo caveat, absolvi à peccato non potest. Quòd si, ut accepi, è vita excessit, ejus heredes pro defuncto satisfaciant.

3. Quinta propositio. Ambæ conditiones, quas civibus fert Dynasta, bono sunt illi, malo civibus: Ideòque repudiandæ, neque cupiditate peculii erant à Rectore civitati aut demonstrandæ aut statuendæ. Pastor enim hominum illorum, quos tuetur, non sua commoda debet intueri. Sapienter enim Plato in primo de Republ. eorum, qui populum regunt, curam cum pastorum cura confert. Pastoris autem, hætenus, ut pastor est, hæc prima curatio est, ut gregis salutem consulat; atque illud providere, ut eidem gregi quàm rectissimè sit. Pastoralis arti, inquit Plato, nihil aliud curæ est, quàm ut id, quod custodit, optimè se habeat: & post aliquanto. Sic ego putabam necesse esse eos confiteri: unumquemque principatum in eo, quòd principatus sit, nullius alterius bonum prospicere, nisi ejus, quod sub illo est. Et sicut, qui oves occidit, ut iis vescatur, id facit, non tamquam pastor, sed tamquam conviva, eodem auctore Platone: Et

qui pascit, ut eas vendat, id facit non veluti pastor, sed lucri cupidus: ita qui rem communem administrat, & multitudini imperat, ut ex ea administratione sua commoda aucupetur, lupum non pastorem imitatur. Itaque Aristoteles in 8. Ethic. cap. 10. Regem à Tyranno his verbis secrevit. Tyrannus enim suam, Rex subditorum utilitatem spectat: & paullo post. Quocirca utilitatem non sibi, sed subditis procurabit. Et in 5. polit. cap. 10. Vult autem Rex esse justos: ut qui divitias habent, nihil injustum patiantur: nec etiam populus afficiatur contumeliis. Tyrannus autem, ut sæpe jam diximus, ad nullam communem respicit utilitatem, nisi gratia proprii commodi. Hæc Aristotel.

Utriusque verò philosophi sententias complexus D. Thomas in 3. de regimine Principum, cap. 12. discrimina Tyranni & Principis ab Aristot. constituta in 8. Ethic. breviter colligit. Regnum, inquit divus Thomas, non est propter Regem: sed Rex propter regnum: quia ad hoc Deus providit de eis, ut regnum regant & gubernent; & unumquemque in suo regno conservent: & hic est finis regiminis; quòd si ad aliud faciunt, in se ipsos commodum retorquendo, non sunt Reges, sed Tyranni: contra quos dicit Dominus in Ezech. cap. 34. *Va pastoribus Israel, qui pascunt semetipsos, non ne greges pascuntur à pastoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebamini: & quod crassum erat, occidebatis: gregem autem meum non pascebatis.* Et in opusculo 21. responsionum ad Ducissam Brabantiam, in respons. 7. ad 6. quæstionem, num à suis subditis Christianis exigere censum posset. Considerare, inquit, debetis, quòd Principes terrarum sunt à Deo instituti, non quidem, ut propria lucra quærant, sed ut communem populi utilitatem procurent. Atque adversus Principes suis commodis utilitatibusque servientes, divina quædam sanctorum Prophetarum oracula profert.

At ob utramque conditionem in optima causa esse Dynastam, atque in deterrima civitatem, est quàm notissimum. Nam prior conditio multa librarum millia defert Regulo; aufert populo; posterior merces atque

opes imminuit civitatis, communes corrumpit utilitates. Itaque est utraque meritissime rejicienda conditio.

5. Sexta propositio. Non assensu Dynastæ aurei æstimationem immutatam esse credi vix potest. Primum, quia ejus rei non fuit ignarus; & immutationi, atque auctioni si voluisset, occurrisset; quod cum non fuit, rem probasse videtur. Deinde: quia communem æstimationem est ille ipse secutus: neque enim aliter credi potest. Postremo: quia absimile veri est ab eo tamdiu cohibitum, & celatum fuisse consensum, & tanto post tempore ob novam quæsitam utilitatem detectum.

Septima propositio. Quamvis insciente Dynasta aurei pretium factum sit majus, non ideo ejus causa allevatur: quoniam è tradito sibi vectigali haurit centum millia librarum, & bis mille, & octingetas, quæ sibi non debentur, etiam colligit: in quo vectigalis exaggerator existimandus est. Ut hæc quæstio proponenda fuerit.

Utrumne ob duarum millium, & trecentarum librarum compendium, quas non pariebat vectigal, quum fuit à majore Principe tributum, censendum sit, Regulum illud auxisse, & in bullam Cœnæ commisisse.

QUÆSTIO XXXIX.

1. Christiani Imperii Regulus, suæ civitatis pauperes, huc illuc vagari solitos, vult unum in locum compellere, & alere. Pecuniæ conficiendæ ratio hæc ab eo excogitatur: ut in singulas olei libras, cum venit, quadrante pretium augeatur. Aliàs id à Regulo factitatum esse narratur. Quæritur, num Regulo id liceat absque violatione censurarum, quæ sunt in bulla Cœnæ: & num Reguli ministri, qui pecunias aut colligunt, aut exigunt, ejusdem culpæ & pœnæ, cujus eorum Regulus, sint affines.

Qui tum Reguli causam, tum justitiam impoliti oneris tueri vellet, dicere posset, illud aut esse olei auctum pretium, aut collectam: neutra autem res vectigal est, non collecta: quia ipsa communia quæ collectas sibi imponere possunt, vectigalia non pos-

sunt: nec auctum pretium rerum vocari potest vectigal: quia piscatores, olitores, propolæ, caupones, tabernarii augere solent rerum suarum pretia: qui vectigal, cum id faciunt, nullum creant. Quod autem huic generi hominum facere licet, cur non liceat Regulis, à quibus ii reguntur.

Sed quid attinet aut collectæ, aut pretii aucti velis superius vectigal obtendere? collecta enim esse nequit. Primum, quia collecta sit per censum & æstimationem bonorum, quæ quisque possidet: at, de quo disferitur, onus per contractum instituitur emptionis. Deinde, in collecta unusquisque confert suum, nemo quod est alterius, hic venditor obolum dat, quod est emptoris, non seum. Tum in collecta omnes de suis bonis, quæ possident, aliquid detrahunt, ut in commune conferant; hic ii tantum, qui oleum emunt, de sua pecunia afferunt. Post in collectis plus tribuunt divites, quam pauperes: hic autem nihil divites, aut multò minùs, quam pauperes: nam pauperes oleum coguntur emere in civitate, aut soli, aut multò sæpius quàm copiosi cives. Postremo, collectarum immunes debent esse peregrini, & exteri homines: at onus, quod excogitatum est, peræquè attingit externos, atque indigenas. Neque aucti pretii titulo justè obtegatur.

Primum, quia si quadrans ille, qui solvitur ab emptoribus olei, pars pretii esset, ejus dominus venditor evaderet, non civitas aut Regulus, aut quivis alius: sicut enim res emptæ ad emptorem, ut ad legitimum dominum pertinet: sic rei emptæ pretium ad venditorem: at obolus additus pretio non ad venditorem spectat.

Deinde, justum rerum pretium ferre debent similiter clerici, ut laici; at hoc onere soluti debent omnino esse clerici: ergo quadrans non est pars pretii. Postrema, quia vulgus onus ejusmodi vectigal solitus est appellare, in quo nec à Sylvestro, in verbo, Gabella, tit. 1. num. 3. nec ab Angelo, in verbo, Immunitas, num. 38. nec à Gabriele, in 4. dist. 15. q. 5. art. 1. discedit: qui ejusmodi aucta pretia, quæ communicatis aut Principis arario inferuntur, vectigalia seu gabellas nominant; nec dissidet à Navarro in Sum-

in Summa, cap. 17. num. 203. neque ab eod. lib. 3. suorum consiliorum, de cens. conclus. 2. nec à Toletò, in Summa, lib. 1. cap. 72. qui quodlibet onus pecunia æstimabile vectigalis nomine censerì aiunt à Romanis Pontificibus, in bulla Cœnæ. Ad extremum rem omnem conficiunt tres quatuorve Xisti V. constitutiones; qui hujus generis aucta pretia vectigalia vocat.

4. Ergo quod cuique opifici in re sua facere licet, non licebit Principi? Imò verò maxime licebit: sed tunc solum, cum is rei suæ æquum pretium statuet, illudque augebit: quum nemo aliter ei rem suam subduxerit. De genere igitur ac nomine oneris, quin vectigal sit, & hoc solo nomine dignum, dubitare non possumus.

Illud differendum nunc est, sitne justum an injustum: injustitiam ejus coarguunt hæc quinque. Primum, quod novum est. Secundum, quod peræquè laicis ac clericis impositum: nam per se vectigal premitementes, quicumque sint illi, sive laici, sive clerici, sive cives, cive externi. At Principes profani nullam habent in clericos potestatem, ut toties dictum & probatum est. Tertium, quia exigitur ab alienis; Hispanis, Gallis, Germanis, aliarumque civitatum & provinciarum hominibus; qui alienarum personarum necessitatibus subvenire minimè coguntur.

Quartum, quia in re humano victui necessaria constituitur. Quintum, quia pauperum pecuniam magis quàm divitum exedit & conficit. Quare alia materia novi oneris sumenda esset; cujusmodi esset genus aliquod panni pretiosi: aut carniū, quibus sæpius & libentiùs locupletes quàm pauperes vescuntur.

Mitto, valde iniquum esse, ut cœtus pauperum, qui in unum aliquod domicilium congregandi erunt, potiùs pecunia aliorum pauperum quàm divitum alantur. Cum & divinarum Scripturarum oracula, & sanctorum Patrum voces, & Theologorum decreta, & naturæ jura persuadeant; ut inopes à copiosis, tenues à pecuniosis pascantur. Verissimeque D. Thom. in 2. 2. q. 66. art. 7. scripsit, res, quas aliqui, sic enim is loquitur, superabundanter habent, ex naturali ju-

re deberi pauperum sustentationi. Jam verò de ministris Principis sic sentio: Dum vectigal, vel imperatam pecuniam exigent, inscientiæ excusationem legitimam non habere, nisi peritos priùs consuluerint: præsertim cum recentis, & non antiqui vectigalis veri exactores sint. Non secus docet Sylvester, in verbo, Gabella, tit. 3. num. 20. qui ejusdem sententiæ Auctorem citat, & sequitur Hostiensem.

QUESTIO XL.

Sintne Christiani vectigalium ac tributorum, quæ ab Rege Turcarum instituuntur, justī fraudatores, non semel consultus sum.

Respondi, nostros Christianos horum iniquissimorum vectigalium ac tributorum, esse justissimos fraudatores. Primum: quia Turcarum Regem esse verissimum crudelissimumque Tyrannum nemo Christianus, & vir sapiens, dubitare potest. At Tyranno nullum est legitimum jus aliis imperandi, tributaque imponendi. Deinde: quia est ista importunissima bellua, Christiani sanguinis mirandum in modum sitiens: qui plurimas Christianorum provincias rebus omnibus instructissimas spoliavit atque nudavit: qui multa opulenta regna vi & armis occupavit: nec quidquam ei est optabilius quàm Christianarum virginum pudicitiam expugnare, matrum familias existimationem atque honorem violare, cæteras fœminas quavis flagitii labe constuprare; cunctis Christianis hominibus aut libertatem, aut vitam eripere.

Postremò: quia Christianis Principibus, quos ille continenter vexat, semper est justum bellum adversus nequissimum latronem: quem pensitandis vectigalibus juvare, & confirmare, quid est aliud quàm illi opes & arma adversus nos ipsos subministrare? Itaque cum tributorum, & vectigalium istius barbari fraudatio, sive fraudatoribus, sive aliis innocentibus nullum grave periculum creat, aio illa non solum fraudari jure posse, verum etiam debere; ne Christiani tantæ tamque diræ Tyrannidis adjutores; ne immanissimorum facinorum, quæ iste barbarus

omnibus momentis meditatur & obit, focii; ne infinitarum libidinum atque injuriarum, quibus orbem terrarum semper oppugnat, atque divexat, ministri & fautores esse videantur.

Quid verò indignius, quàm ei à nobis deberi tributum, cui posset à Christianis vita dignissimè eripi?

Scio alios gravi auctoritate Doctores à nobis facere: ad quorum auctoritatem in re nimium aperta confugere, & piget & pudet.

QUÆSTIO XLI.

1. **E**Xigitur vectigal ab indigenis, atque exteris hominibus; verum altero tanto amplius exteri pendunt. Consultores quærebant, justumne ejusmodi vectigal censendum foret.

Mihi iniquum visum est: quia valde absurdum arbitratus sum, in pensandis vectigalibus ac tributis, deteriores facere peregrinos atque alienos, quàm cives. Primum: quia ista inæqualitas malevolentia atque odii externis segetem præbet, in eos, qui sunt Auctores vectigalis: atqui benevolentiam externarum nationum quilibet Princeps sibi deberet adjungere: ut necessariis dubiisque temporibus illorum opera atque ope uti posset. At benignitate atque humanitate, liberalitate, & largitione alienorum animi conciliari solent: contra abalienari, cum eorum pecunia callidis artificiis extorquetur.

Deinde: quia ejusmodi gravia atque odiosa vectigalia, magno sunt civitatibus detrimento: carere enim earum rerum copia coguntur, quibus abundarent, si vectigalium inhumanitate non deterrentur externi. Postremo: qui ab iis convenit plura præstari Principi, quibus plura & majora à Principe beneficia tribuantur: sed multò majora & plura tribuantur civibus, quàm peregrinis: nam civium salutem, vitam, parentes, uxores, liberos, propinquos, famam, honorem, rem familiarem, & jura uniuscujusque singulis momentis Princeps tuetur.

2. At peregrinis beneficium datur tuti itineris ac viarum: cum mercimonii causa in alienas se conferunt urbes: quod beneficium

Quæst. XLI. & XLII.

est iis commune cum civibus: constat autem, minimam vectigalium partem in muniendis viis, & itinerum defensione, collocari. Ut cuivis notum esse possit, graviora vectigalia imponenda civibus esse, quàm peregrinis. Adscribam hîc locum Sylvestri, in Summa, verbo, Gabella, tit. 3. num. 18. Forenses, inquit, non tenentur se conferre ad defensionem civitatis, sed solum ad expensas viarum, & securitatis conservandæ. Ergo, si alienæ civitatis defensionem suscipere non coguntur externi ac peregrini, neque iis aut tributis, aut vectigalibus vinciri debent, quæ ad hujusmodi defensionem instituuntur.

QUÆSTIO XLII.

DE me quæsitum fuit, qui alterius famam & existimationem per injuriam violavit, essetne ejus heredibus imposita lex, violati injuriæ satisfaciendi, & damna ex infamia orta, iis quorum interest, veluti uxori, liberis, parentibus resarciendi.

Ipse Adrianum secutus, in quodlib. 11. col. 12. in grandioribus codicibus, §. de difficultate, & Navarrum, in Summa, cap. 18. num. 42. eam legem impositam heredibus esse respondi: à quibus auctoribus reliqui, qui de Christiano officio disceptarunt, haudquaquam dissident. Quum scribunt, testatoris delicto teneri heredes; quod item illi auctoritate Bartoli confirmant, uti Angelus, in verbo, Heres, nu. 4. & Sylvester, in verbo, Hereditas, 3. nu. 4. & Tabiena, in verbo, Heres, nu. 4. & Glossa, in cap. extremum, de sepulturis, idem affirmat, cujus hæc sunt verba: Ex hoc cap. & inf. de raptoribus, in litteris, patet, quod heredes conveniuntur ex maleficio defuncti, licet nihil inde pervenerit ad eos: quamvis lis contestata non fuerit cum defuncto; cum ad eos bona defuncti pervenerint. Tamen ex delicto defunctorum heres non tenetur secundum leges, nisi in quantum ad ipsum pervenerit, vel nisi lis contestata fuerit cum defuncto, C. ex delictis defunctorum, in quantum heredes conveniantur, l. unic.

Et Bartolus in l. 1. ff. de privatis delictis, 2.

num. 6. ad hunc modum loquitur: Quædam sunt actiones pœnales ex parte rei, sed persecutoria ex parte actoris: pœnales appellat Bartolus actiones, quibus pœnam à fonte expetimus: persecutorias verò, quibus rem nostram iudicio persequimur ac repetimus. Tunc, inquit ille, hoc casu differt jus civile à canonico: nam de jure civili non dantur nisi quatenus ad heredem pervenit: sed de jure canonico dantur in solidum. Jus hoc canonicum, de quo loquitur Bartolus, perscriptum est in postrema Decretali, de sepulturis, quæ est Gregorii IX. & in Decretali, in liberis, de raptoribus, quæ est Alexandri III. & in Decretali, à nobis, 2. de sententia excommunicat. quæ est Innocentii III. in capite, in litteris, his verbis præcipit Romanus Pontifex. Heredes ejus moneas & compellas, ut iis quibus ille per incendium, vel alio modo damna contra justitiam irrogaverat, juxta facultates suas condignè satisfaciant; ut sic à peccato valeat liberari; vel, ut legunt Jo. Andreas & Adrianus, valeant liberari, non ad defunctum sed ad heredes ejus referentes: quam lectionem solam veram esse contendit Adrianus.

3. Ac licet Panormitanus in cap. illud extremum, de sepulturis, tunc tantum discrimen agnoscat inter jus civile & Pontificium, cum malefici auctor confessionis sacramento expiatus, & heredibus lege imposita satisfaciendi, decessit. Tunc autem jus utrumque exæquet, quum ille nec contritus, nec confessus è vita migravit (quam distinctionem exosculantur nostri Summistæ:) nihilominus quia ipsemet Panormitanus fatetur, opinionem communem canonistarum suæ esse contrariam, & ab eo Glossa & Bartolus prorsus dissentiant: ideo de juris civilis & canonici differentia à Panormitano meritò recedere debemus: sicut recedit etiam Adrianus. Quid autem rationis habet, ut defuncti pœnitentia, qui in alterum injuriosus fuit, jus heredibus constituat injuriæ satisfaciendi, damni dati sarcindi: impœnitentia autem hoc jus tollat; præsertim cum restituendi onus ex injustitia nascatur: solaque restitutione, aut liberali condonatione ejus, cui esset restituendum, deleatur? quod restituendi onus heredibus transmitti jure canonum

planum est, in quos item heredes condictio furtiva etiam jure civili derivatur: etiam si furti non fuerint heredes participes. ff. de condictione furtiva, l. in condictione, & l. si pro fure, §. postremo.

Quod si actione furti tenentur heredes, 4. cur non item actione famæ à demortuo nefariè inquinatæ? cum gravius sit in fama quam in externorum bonorum possessione lædi? Etenim de famæ restitutione magni Theologi ita senserunt & scripserunt: ut cum ea restitui non potest, quopiam alio bonorum genere compensetur: sic docet. D. Thomas in 2. 2. q. 62. art. 2. ad 2. & Adrianus, in quodlib. 11. col. 12. communem hanc omnium Doctorum ait esse sententiam, in 4. sent. distin. 15. & Sotus, in 4. lib. de justit. & jur. q. 6. art. 3. col. 9. opinionem regiam appellat, à qua, inquit, non est divertendum: accusatque Sylvestrum, quod ab ea diverterit, in verb. Detractio, 4. Atque in Summa, cap. Ecclesia 2. ut lite pendente nihil innovetur, est his verbis: Cum res restitui non potest, in alio æquivalenti fieri debet restitutio. Quod si opponas legem primam. ff. de privatis delictis, ita loquentem: Injuriarum actio heredi non competit. Respondeo, primum, Jurisconsultum non loquutum fuisse de actione persecutoria, sed de pœnali (ut distinctione utamur Bartoli.) Neque enim si tuus pater hominem occidit, qui damnatus, aut ultimo supplicio afficiendus, aut in exilium pellendus erat: idcirco tu, qui illius es heres, eandem pœnam sufferre debes. Quod si judex pœnam, quæ tuo patri constituta erat, abs te justè repetere non potest; neque actio convenire alteri potest adversum te, qua paterni sceleris pœna plectaris.

De actione verò persecutoria secus dicendum est. Deinde, illud addimus, Jurisconsultum audiendum non esse, si persecutoriam etiam intellexit: nam in hoc, de quo disputamus, genere, ab Ecclesiæ, & canonum jure standum est omnino.

QUAESTIO XLIII.

1. **P**ercunctabatur religiosus sacerdos, possitne manibus precibus execrari diabolum; aut verò culpæ affinis sit, qui ei maledicit.
- Respondeo, dæmoni, hætenus, ut Deo suisque est inimicus, sine ulla culpa maledici posse: namque & Job ei maledixit, cap. 3. *Maledicant ei, qui maledicunt diei.* Ad hanc enim sententiam Jobi verba inflexit D. Thomas, in 2. 2. q. 76. art. 1. ad 4. in qua quæstione disputat de maledictione, ea, quæ à nobis dicta sunt, confirmans: in responsione enim ad 4. dicit, In diabolo naturam spectandam esse, & culpam. Natura quidem ejus, inquit, bona, est à Deo; nec maledicere licet: culpa autem ejus est maledicenda, secundum illud Job. 3. *Maledicant ei, &c.* Alexander autem Halens. in sua Summa, par. 2. q. 130. quæ est de maledictione, memb. 4. non planè, ut D. Thomas, quæstionem evoluit. Quoniam, inquit, persona, prout est causa peccati, digna est maledictione: & hoc modo super totum transit maledictio: non tantum super personam; nec tantum super peccatum, sed super personam deformatam peccato: super enim rem non existentem non est ferenda maledictio; nec super rem existentem quoad hoc, quod existit à Deo: sed super rem existentem, quæ proprio motu privavit se bene esse: Gregorius, otiosum est maledicere non existenti; perniciosum verò, si existet; sed tunc rectum, cum se bene esse privavit; & à justitia Dei non discordat spiritus prædicentis. Hætenus Alexander, etiam membro primo. Si ergo fuerit maledictio respectu illius, qui meretur maledictionem, cum aliis debitis circumstantiis, erit maledictio, bonum: & si sit malum ei, cui maledicitur. Cajetanus, in Summa, in verbo, Maledictio, quæstionem verbis his explicat. Dæmonem demum maledicere absolute, non est peccatum: quia ratione status sui mali intelligitur à Christianis maledici.
2. Neque hoc nostrum responsum auctoritate convellitur Ecclesiastici, cap. 21. dum inquit: *Dum impius maledicit diabolo, ma-*

ledicit animam suam: id enim tantum significare voluit, cum impius diabolum imitetur, hoc est, improbitatem ejusque impietatem, propter quam solam meritò est execrabilis, eandem execrationem subire impium, in quem causa eadem convenit execrationis. Contrà homo pietatis colens, quia imitatione ingenium & mores diaboli non exprimit, illi malè precari potest. Neque verò locus ille in epistola Catholica Judæ Apostoli, cap. 1. Cum Michaël Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moyse corpore, non est ausus judicium inferre blasphemiam: sed dixit, *imperet tibi Dominus*: hic, inquam, locus non privat homines justos ac sanctos potestate obtrectandi diabolo. Nam cum dixit Michaël, *imperet tibi*: vel, ut verbum indicat Græcum, *increpet te Deus*, diabolo malè precatus est, ut observavit Cornelius Jensenius, explanans cap. 21. Eccles. cujus Jensenii etiam sunt illa verba. Sed tamen ibi docetur, Michaëlem, ob injuriam & malitiam diaboli secum contendentis, non insectatum eum esse maledictis & conviciis: nec studuisse se vindicare, sed omnem vindictam reliquisse Deo. Illud etiam ipsi ex maximè verisimili conjectura commentari possumus, in ea contentione, quæ inter diabolum & Michaëlem Archangelum versata est, à diabolo, qui petulantissimo & arrogantissimo ingenio est, aliquod maledictum seu convitium, aut in Deum, aut in Michaëlem jactatum esse intoleranter: cujus tamen maledicti judicium atque vindictam Michaël non sibi arrogavit, sed deo reservavit.

Perutile autem fuerit in hac disputatione exscribere, & huc transferre, quæ Alexander Halens. in ea. q. 130. de maledictione, memb. 2. reliquit. Quadruplex enim, scribit, esse maledictum, primum subreptionis, quod habet primum nostri animi impetum & impulsus. Secundum, lasciviam, quod est à quadam animi levitate. Tertium, quod manat ex odio. Quartum, quod ex caritate nascitur: duo prima genera putat levia esse peccata: possunt tamen, inquit, esse mortalia, si ducantur in consuetudinem propter contemptum. Tertium peccatum ait esse mortiferum, Quartum in bono ponitur,

Sed D. Thomas in 2. 2. q. 76. art. 3. rationem distinguendi & explicandi adfert, exercitato magistro perquam dignam, quum scriptum reliquit, pronunciare malum contra alterum, vel optando illi malum vel imperando, esse contra caritatem, atque ob id ipsum peccatum, æterna morte dignum. » Contingit tamen, inquit ille, verbum maledictionis prolatum esse peccatum veniale, » vel propter parvitatem mali, quod quis alteri maledicendo, imprecatur: vel etiam propter affectum ejus, qui profert maledictionis verba; dum ex levi motu, vel ex ludo, » aut ex subreptione aliqua talia verba profert: » quia peccata verborum maximè ex affectu » pensantur; ut suprà dictum est.

QUESTIO XLIV.

1. **S**isenna causidicus quibusdam opificum ministris presentiam suam in judicio contra mercatores commodavit: ejus patrocinio mercatores causa ceciderunt. Post datum in mercatores judicium, intellexit Sisenna, illos non jure superatos esse; veriorum & æquiorum causam habuisse; quamquam, cum coram iudice disceptaretur, iniquiorem illorum causam arbitraretur. De me quæsit, num damni dati actione teneretur.

Antequam consulenti advocato responderem, jussi, cum, tum ministrorum, tum mercatorum jura cuncta exponere: iis cognitis sensi, si contra ministros pronunciatum judicium esset, eos insigne & iniquum damnum subituros; ac penè paria utriusque causæ prospexi esse momenta. Quare duabus hisce propositionibus memini me respondisse Sisennæ.

Prior hæc fuit. Quando in pari & anticipi causa alterutra pars litigantium incommodum, damnumve ferre deberet, potius in mercatorum locupletium fortunas, quam in tenuem & calamitosam ministrorum conditionem derivari oporteret: nam quis id sua sponte non videt, ingentem operariorum inutilitatem minori mercatorum utilitati antepponendam esse?

Posterior propositio fuit. Si in suscipien-

da & pertentanda operariorum & mercatorum causa, nihil ejus studii & cautionis prætermisit, quod sui ordinis diligentes probique patroni adhibuissent, nihil ab eo mercatoribus aut præstari aut sarciri debere. Imò verò de culpa negligentia, quæ vitanda est in damno dato communi Doctorum sententia constitutum est, secundum dolum, cui numquam parcitur, culpam dumtaxat latam in foro conscientia præstari: quam sententiam ipsi uti æquiorum in nostro volumine de contractu secuti sumus.

Nec levioris culpæ onus fere iudicibus & advocatis imponitur, ut videre licet apud Sylvestrum, in verbo, Advocatus, quæst. postrema: ubi hujus ipsius sententia profert alios suffragatores: in quibus est Panormitanus, in caput, cum causam, de testibus, num. 7. ubi scripsit, in foro animæ non teneri iudicem, nisi de dolo & lata culpa. Quod Panormitani dictum, Sylvester, in verbo, Culpa, quæst. 4. in eo iudice locum habere dixit, qui officium, inquit, non assumpsit, vel quæsit; sed impositum acceptavit.

Quam ipsam exceptionem ante Sylvestrum docuerat Angelus, in sua Summa, verbo, Culpa, §. 5. quæ exceptio ad causam hujus causidici, de quo quæsitum est, rectè accommodari potest. Et quoniam fere advocatorum genus patrocinia reorum quæstus causa undique aucupantur idcirco, si Sisenna ex horum numero fuit, culpam leviorum debet agnoscere: damnumque ob illam consecutum resarcire.

Huc etiam facit, quod Panormitanus admonet, in caput, quia indicante, de præscriptionibus, num. 10. eos qui exercent aliquam artem tamquam periti, & magistri, teneri non solum de lata culpa, sed etiam de levi & levissima, secundum quantitatem culpæ & imperitiæ, inquit ille. Quod verum putarem, addit Sylvester, in verbo, Culpa, quæst. 4. quando aliàs diligentem quæsisset, nisi fuisset deceptus ex professione istius: quia etiam tenetur de levi: aut diligentissimum: quia tunc tenetur de levissima.

Quæ omnia huic nostræ controversiæ dijudicandæ apprimè sunt opportuna. Salva semper veriore sententia,

QUÆSTIO XLV.

Hermachus accusator laicus, unico teste instructus, R. clericum turpissimi criminis reum apud judicem facit. Sciscitabatur judex, num clerici nomen, quod deferbatur, recipere posset & iudicium adversus clericum instituere.

1. Respondi Judici, qui Ecclesiasticus erat, sacris Ecclesiæ sanctionibus esse morem gerendum, neque in iudicando ab iis recedendum. Quibus legibus vetitum est laicos criminofam actionem intendere clericis: nam civilis est laicis contra clericos permiffa. Extat Decretalis Alexandri III. de cetero, extra, de testibus, his verbis sancita. De cetero laicos in accusationem vel testimonium contra clericos in criminali causa non esse aliquatenus admittendos censura sacrorum Canonum manifestius edocet: nisi fortè suam, vel suorum injuriam prosequantur. Nec tunc etiam ad testimonium, sed ad accusationem possunt admitti. Canones, quorum censura nititur Romanus Pontifex, hi indicantur à Glossa, 2. quæst. 7. cap. 1. 2. 3. & 6. quæst. 1. beatus. & 11. quæst. 1. cap. 2. & de Accusationibus. Cum P. Manconella. Verùm hujus canonis idem Pontifex auctor fuit. Quare canonum antiquiorum, qui in volumen decretorum relati sunt, censuram intellexit.

Innocentius, in cap. P. Manconella, num. 5. meminit opinionis quorundam, bonos laicos admitti ad accusationem clericorum: ipse verò, num. 1. suam sententiam promens scribit, ad hunc modum: Contra laicos Simoniacos indistinctè quilibet admittitur ad accusandum, & testificandum. Sed contra clericos distinguitur. Nam contra clericos bonæ famæ in criminibus exceptio, 11. quæst. 1. can. in primis, & contra clericos malæ famæ admittuntur laici, & clerici malæ famæ, & fures & meretrices inf. de Simonia, tanta, & maximè si agatur civiliter, agrum. ad omnia prædicta infra de Sim. per tuas, excipiuntur conspiratores & capitales inimici, infra de Sim. licet Heli, per tuas, qui etiam cum tormentis admit-

tendi, non sunt, & participes criminis, & muneris suprà de test. veniens. Item notat, numer. 2. omnes, quicumque ad accusandum admittuntur ad testificandum etiam admitti solere, exceptis iis qui injurias suas prosequuntur, quibus jus est accusationis, non testificationis, ex c. de cetero, de testibus.

Verùm magis concinna sunt, & perspicua, & magis cum causa conjuncta, quæ doctè à Panormitano, & à Felino, in caput de cetero, de testibus, & meditata, & conscripta sunt. Panormitanus enim primùm docet, ex Glossa, in c. testimonium, 11. quæst. 1. & ex textu, nec laicos contra clericos, neque hos contra clericos ad testimonium dicendum admitti, cum agitur criminaliter. Addit tamen ex sententia Hostiensis, in causa criminis Ecclesiastici coram iudice profano clericum adversus laicum accusatorem esse posse, & testem.

Addit, quod amplius est, Panormitanus, etiam in crimine seculari ubi sanguine poena luenda non foret, licere clerico contra laicum testari, ubi aliorum testium facultas non daretur. Quia laici, inquit, excluduntur; quoniam præsumuntur infesti clericis, 11. q. 7. laicos, & cap. clericos: quæ ratio cessat in clericis, cum præsumantur sanctiores, & preces spirituales ipsorum laicorum, 11. q. 3. absit, & 12. q. 1. duo sunt genera.

In parte, quæ sequitur, sui commentarii, idem Panormitanus, nonnulla ostendit esse tempora, cum laicis permiffa est potestas testandi in causa criminis contra clericos.

Primum tempus, quando delictum commissum est alicubi, puta ruri, ubi non est clericorum copia: & ubi, inquit, non potest haberi vera probatio, admittitur præsumptiva, & ineptum est, inquit, regulam non fallere, ubi ratio naturalis suadet. Omniaque nititur auctoritate aut canonum aut legum probare Panormitanus. Verùm de hoc primo tempore, vel exceptione ab eo dissentit Felinus, in caput, de Cetero, de testibus, num. 5. loquens his verbis. In criminali lex canonica adeo resistit, ne laici testificentur contra clericos, quòd non videtur iste casus posse de novo induci ex sola auctoritate Domini Abbatis. Contra quem etiam facit,

quod dicit Bartolus, in l. fin. de in litem ju-
rando: ubi dicit, quod licet contra dolosum,
cum agitur civiliter, data difficultate pro-
bationis fiat probatio per juramentum, non
tamen cum agitur criminaliter, & cum du-
bitatur, ne crimen maneat impunitum, res-
ponde ex textu in l. absentem, in principio.
Responde aliter: quod ipsi laici poterunt
eum accusare civiliter ut removeatur à be-
neficio.

3. Secundum tempus ex Panormitano. Cum
delictum est notorium.

Tertium. Quum non admittuntur ad ple-
nam probationem, sed ad indicium, quo
torqueri clericus possit.

Quartum. Cum de crimine non crimina-
liter, sed civiliter agitur: quamvis privan-
dus esset beneficio: nec enim ea privatio ge-
nus immutat actionis. Item si agatur per
viam, inquit, inquisitionis, vel denuncia-
tionis, citat Federicum, cons. 23.

Quintum tempus est, cum agitur de ex-
ceptis criminibus, quæ Glossa numer. in c.
P. Manconella, de accusat. quæ sunt crimen
Simonie, hæresis & læsæ majestatis.

Sextum addit Felinus, in idem cap. de ce-
tero, de testibus, num. 8. cum testimonium
dicit laicus pro clerico. Potest enim clericus
purgare innocentiam suam per laicos bonos,
ut ait idem Felinus, in cap. Cum P. Manco-
nella, de accusat. num. 3. probatque aucto-
ritate Glossæ, in cap. clerici, dist. 81. si cle-
ricus fornicationis postuletur; & contra eum
duo clerici testimonium dicant, & ex altera
parte pro eo duo laici testentur: his magis ef-
fe credendum. Ac licet ceteris paribus di-
gnioribus testibus major sit habenda fides
quàm minùs dignis. Hoc tamen fallit, in-
quit Felinus, nisi illi minùs digni starent pro
reo, idque multiplici auctoritate approbat,
& concludens commentarium, & tene, in-
quit, menti perpetuò.

Quantum verò ad accusationem attinet,
laici contra clericos suas, & suorum inju-
rias persequi possunt: qui verò suorum no-
mine significantur, breviter, & accuratè in-
dicarunt Panormitanus, in c. de Cetero, de
testibus, num. 7. & Felinus, in idem cap.
num. 11. Describam locum à Panormita-
no, Secundum Accu. illi dicuntur sui, qui

pro eo testificari non possunt, ut not. in c.
C. ad Turpil. l. pen. in princ. & vide per
specul. in tit. de accus. §. 3. in prin. Ho-
stiensis, dixit illos suos, de quibus habetur.
ff. de accus. l. 1. & 2. Goff. intelligit suos,
omnes illos, pro quibus agere potest quis
actione injuriarum, quasi injuria videatur
sibi illata: ut servi, filii, uxor, instit. de in-
juriis. §. patitur. ff. de injuriis. l. item apud
Labconem. §. sponsum. Item si quis defen-
dit mortem propinquorum. l. hi tamen, ff.
de accusat. & sic intelligitur. 3. quæst. 11.
neganda. Abbas verò dicit hoc posse intel-
ligi de omnibus constitutis in potestate vel
non, dummodò sint in primo gradu. alleg.
de sententia excomm. si verò, P. dicit, quod
in illis casibus poterit accusare, quibus sine
pœna poterit verberare: qui habentur in d.
c. si verò. Joan. Andr. in addit. ad specul.
in d. §. 3. dicit quod omnes sunt sui, pro
quibus potest postulari, & enumerantur. ff.
de postul. l. 1. in fin. cum lege seq. quod pu-
tat verum exceptis ultimis duobus ibi enume-
ratis, & enumerantur ibi hæ personæ, pa-
rentes, patroni, vel patronæ, & eorum li-
beri, frater, soror, socer, uxor, socrus, ge-
ner, nurus, vitricus, noverca, privignus,
pupillus, furiosus, & fatuus. Mihi placent
omnia præter istas tres personas ultimas: quia
isti non possunt dici sui, ex quo sibi non at-
tinent, licet illis sit miserandum & faven-
dum. Hactenus Panormitanus.

Idem Panormitanus, in cap. ex parte, 5.
de testibus, & attestat. num. 6. commen-
tarii multis opinionibus enumeratis, num.
clerici à laicis accusari possint, concludit, ex-
ceptis casibus, de quibus suprà dictum est,
& suæ suorumque injuriæ persecutione cri-
minaliter accusari non posse, civiliter au-
tem posse in multis casibus. Turrecremata,
in canonem, sicut, 2. q. 7. tres dicit con-
clusiones è Panormit. in c. cum P. de accu-
sationibus, quæ tempora ostendunt, qui-
bus accusari possunt à laicis clerici: & in ca-
put, oves, ead. causa, & quæst. quærens,
Accusare ne possint suos Prælatos subditi.
Hac distinctione, quam Alexandri Halensis
dicit esse, hisque verbis respondet. Unde
juxta Alexandrum de Hales, dicendum est
sub distinctionibus quibusdam. Prima, quod

» est accusatio facta ex affectu fraternæ carita-
 » tis : & est accusatio ex affectu malignitatis.
 » Item est accusatio facta à criminosis ; & est
 » accusatio facta à bonis. Dicendum est er-
 » go , quòd ex affectu caritatis à bonis licita
 » est accusatio Prælatorum : ex affectu verò
 » malignitatis , & à criminosis , est prohibi-
 » ta. Et secundum hanc distinctionem intelli-
 » guntur omnes canones , quibus videtur pro-
 » hiberi accusatio Prælatorum. Et post ali-
 » quantò aliam distinctionem seu divisionem
 subjungit accusatorum : nam vel ignoti sunt,
 vel noti. Ignotos ait prohiberi accusare Præ-
 latorum : notos non prohiberi superiore tamen
 distinctione servata. Ad Alexandrum verò
 Halensem addit D. Thomam , in 2. 2.
 quæst. 68. art. 1. illud verò verbum , *Oves*,
 in canone , nonnulli ad laicos , quidam ad
 clericos torquent.

Verum quod de ignotis accusatoribus di-
 xit Turrecremata , multò antea Innocentius
 significaverat in commentario cap. Cum P.
 Manconella , de accusationibus , num. 7.
 ubi ab accusandi munere removet tum igno-
 tos laicos , tum fidei , atque inimicitiarum
 suspectos , ubi etiam dicit eum qui semel
 contra quempiam testimonium dixit , am-
 plius contra eundem testimonium in crimi-
 nali causa dicere non posse : quod tamen Pa-
 normitanus non credit absolutè , ac semper
 verum esse , sed tunc tantum , cum testis
 suum obtrudit testimonium.

6. Quare ille sic , atque his verbis , distin-
 guit in extremo commentario capituli , Cum
 » P. Manconella , de Accusationibus. Et ideo
 » in hac materia concludo : quòd aut testis in-
 » vitus perhibuit testimonium in causa cri-
 » minali ; & non potest repelli , ut inimicus
 » in illa causa ; vel in alia : aut sponte venit
 » ad ferendum testimonium : & tunc præsu-
 » mo eum inimicum. arg. l. quæ omnia. ff. de
 » procur. facit. cap. cum in tua , de sponsal.
 » & hoc casu intelligo istum tex. quem ad hoc
 » noto ut singularem.

Ex hac igitur canonum interpretumque
 communi doctrina hæc mihi ratio suadendi
 Judici occurrit : Rectius facturum illum ,
 si repudiet , quàm si accusationem recipiat.
 Primum , Quia accusatio neque in exceptis
 criminibus , neque suæ suorumve injuriæ

persequendæ causâ instituebatur. Deinde.
 Quoniam Accusatoris persona ignota erit.
 Deinde , quia ignorabatur cujusmodi vita
 ejus esset , innocens , an criminosa. Dein-
 de , quia nec sciri poterat quo animo , &
 quo consilio , pravo , an recto , ad accusan-
 dum deveniret.

Deinde , quòd unico teste septus accusa-
 tionem comparaverat , ac teste fortasse ne-
 quaquam idoneo , præsertim in causa cleri-
 ci capitali. Et quamvis canonum auctori-
 tati consuetudinem judex opponeret , eum
 tamen etiam atque etiam monui , ne con-
 suetudini , vel potius corruptelæ mallet ob-
 sequi , quàm Ecclesiæ sanctionibus. Est enim
 illud Innocentii III. verissimum dictum in
 sua Decretali , ex litteris , de consuetudine.
 Consuetudinem , quæ canonicis obviat in-
 stitutis , nullius debere esse momenti.

QUESTIO XLVI.

NUM ex levibus conjecturis , seu argu-
 mentis , temerè de aliorum vita suspi-
 cari criminofum sit , & à magnis Theologis
 disputatum est , & passim ab hominibus
 quæri solet.

Nonnullis minorum gentium auctoribus ,
 recentibusque scriptoribus , visum est , genus
 illud suspicionis ad mortiferam noxiam per-
 tinere , quamvis suspicio , seu opinio ad fir-
 mum certumque judicium minimè progred-
 iatur. Horum ratio est , quia ob fallacia &
 levia signa proximum contemnere , ac de eo
 opinionem malam habere , est contra offi-
 cium caritatis , & Christianæ justitiæ : qua-
 re lethali culpa non caret. Huc accedit , quòd
 multi , qui probitatis commendatione boni
 viri speciem tuentur , mallent se minorum
 scelerum certis , firmisque sententiis , quàm
 majorum infirmis opinionibus , suspicioni-
 busque perstringi.

Exempla à Dominico Soto sumere possu-
 mus , in 3. lib. de just. & jur. quæst. 4. art.
 3. ubi de hac ipsa re copiosè disceptat. Qui
 enim suspicaretur , quempiam incestè uti ma-
 tre , vel sorore , majore eum afficeret injuria ,
 quàm si certò crederet eundem ipsum scor-
 tari : imò ob dubitationem solam potest quis
 interdum

interdum affinis esse mortiferi flagitii : ut si quis de integra , castaque vita dubitaret aut sanctissimæ Virginis , aut Sancti Joannis Baptistæ. Postremò Glossa , in illud Psalmi 118. *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum.* Maximum , inquit , humanitatis vitium est suspicio : quo testimonio utitur Alex. Halensis , in 2. p. q. 117. memb. 2. in qua quæstione agit de judicio præsumptionis.

2. Verumenim contraria sententia amplectenda est cùm sit præcipuorum auctorum , & fermè omnium , qui in hoc argumento versati sunt. Est D. Aug. in 4. c. prioris ad Cor. D. Thomæ , in 2. 2. q. 60. art. 3. Alex. Alensis , in 2. p. q. 117. memb. 4. & memb. 7. Nicolai Lyrani , in cap. 7. Matth. verba illa explanantis : *Nolite judicare, & non judicabimini.* D. Antonini , in 2. parte Summæ , tit. 3. cap. 8. in quo cap. de judicio temerario , & de suspicione : Astensis , in 1. par. lib. 1. tit. 38. art. 1. in quo citat & sequitur D. Thomam , & Alexandrum Alensem ; Cajetani , in 2. 2. exponentis , art. 3. q. 60. & in Summa , verbo , Judicium temerarium ; quo nemo hac de re subtilius discessit ; Joannis Tabiensis , quem videas sententiam & verba à Cajetano mutuari ; Sylvestri , in verbo , Judicium , q. 3. Viguerii in institutionibus , cap. 5. §. 2. versu 3. Armillæ , in Summa , in verbo , Suspicio , qui citat & sequitur Cajetanum ; Navarri , in Manuali , cap. 18. num. 9. Angeli , in Summa , auctoritate Alexandri Alensis & Nicolai Lyrani , hanc opinionem comprobantis. Tot tantorumque virorum sententiam haud ausus est Sotus convellere : tametsi illam quibusdam suis additionibus atque exemplis elevavit in 3. de just. & jure , q. 4. art. 3.

Atque , ut de hujus veritate sententiæ nulli facultas sit ambigendi , eam nonnullis principiis effatisque prætexam.

3. Primum effatum suspensionem esse opinionem mali ex levibus indiciis ortam , sumit D. Thomas in 2. 2. q. 60. art. 3. ex M. Tullio : malamque esse opinionem sumit ex eod. Alex. Halens. in 2. par. quæst. 117. memb. 1. & alii , qui hos duces sequuntur. Quod si ita est , absque fide & persuasione suspicio esse non poterit : hanc enim ab opi-

nione secerni non posse , his verbis docet Aristotel. in 2. de anima. text. 157. *δόξη μὲν ἔσται πάντως ἐκ ἐνδέχεται γὰρ δοξάζοντα, οἷς δοκεῖ μὴ πισδεῖν.* Et post pauca interjecta verba : *ἐν πάσῃ μὲν δόξη ἀκολουθεῖ πίστις, πῶς δὲ τὸ πεπεισμένον δὲ λόγος.* Hoc est : *Opinionem quidem sequitur fides ; non enim contingit , opinantem , iis quæ videntur , non credere. Ad hac quamlibet quidem opinionem consequitur fides , fidem autem persuasum esse , persuasionem autem ratio.* Ex quo conficit Aristoteles in belluis opinionem haud inesse. Quamquam , quæ comes opinionis est fides , firma potest esse , & infirma , hæsitans , & non hæsitans : id enim nosse , ad id quod in præsentī agitur , permagni interest.

Secundum effatum , suspicio , seu mala opinio , dupliciter spectari potest , uno modo speculativè , altero practicè ; speculativè , cùm per se ipsa , & nuda consideratur , sine appetitu , sine concilio , sine electione , quæ eam aut antecedit , aut sequatur : practicè verò , cùm consultationem atque electionem habet adjunctam.

Sicut enim cogitatio rei malæ duplex est , una speculativa , quæ electionem , sive actionem liberæ voluntatis præcurrit ; altera practica , quæ delectationem & deliberationem habet annexam ; de quarum duplici forma agit Alex. Al. in 2. par. q. 116. memb. 1. & S. Maximus , in 4. centuria , de caritate , cap. 50. posteriorem appellans eum affectu conjunctam : sic est duplex suspicio , una antevergens motum liberi arbitrii , manens in intellectu , speculante , opinante & rationante ; altera electionem insequens , & eum deliberantis animi motu copulata.

Tertium effatum. Sicut cogitatio speculativa , & quæ affectus electionisque est expers , peccatum non est , ut inquit D. Max. in illo cap. 4. Cent. & probat Alexander his argumentis ac testimoniis Sanctorum ; sic etiam vitio vacat speculativa suspicio : eamque probationem his verbis exsequitur Alexander. Cogitatio prævenit voluntatem , sed ante voluntatem non est peccatum : ergo in cogitatione sola non est peccatum. Item Greg.

Mentem nequaquam cogitatio immunda inquinat, cum pulsat. Item Idorus. Non est arbitrii nostri cogitationis prava suggestionibus praevenire, jacere autem in animo cogitationem nostrae attinet voluntati: illud ad culpam non redigitur: istud culpe propriae imputatur ad peccatum. Item cogitatio bona non sufficit ad meritum: ergo nec cogitatio mala sufficit ad demeritum: ergo nec ad peccatum. Quae sanè omnia valent in suspicionem speculantis intelligentiae.

5. Verum ipsi eundem locum haud levioribus argumentis concludamus.

Prima ratio. Sine actu liberi arbitrii non peccatur, sed electio est proprius actus liberi arbitrii ex D. Thom. in 1. p. q. 83. art. 3. suspicio autem, cum sit opinio, non est electio, ut per necessarios rationibus conficit Aristoteles, in 3. Ethic. c. 2. ergo suspicio, ut suspicio, non est peccatum: eligendo enim sumus boni, & mali, non item opinando: & opinio eorum est, quae non sunt in nostra potestate, & multi bene opinantur, qui agunt improbe: &, cum eligimus, idcirco eligimus, ut aliquid adsciscamus, vel fugiamus: opinamur autem quid sit aliquid, aut cui, aut quomodo conducat. Denique, bono aut malo distinguitur electio: opinio, vero aut falso. His omnibus argumentis cogit Arist. electionem non esse opinionem in illo 2. cap. 3. Ethici. Adde ex eodem, in 2. de anima textu 153. opinari non est in nostra potestate, at peccare est in nostra potestate: ergo opinari ac suspicari per se culpa vacat.

Imò iudicium temerarium, quod, ut peccatum si morte aeterna dignum, tria requirit: ut sit certum; ut ex levibus conjecturis; ut de re gravi: addit Sotus, in 3. de just. & jur. q. 4. art. 3. dummodò non sit repentinum: nam cum reflexione, inquit, & deliberatione debet firmari sententia, quantum igitur magis in suspicionem id fieri oportet?

6. Quartum effatum. Deliberatam suspicionem, quae in mentibus nostris infirmam assensionem relinquit, ex infirmis natam conjecturis, ad levia peccata, & quae vitari vix possunt, referunt ii omnes auctores, quos supra commemoravi. Ex Augustini Glossa, in ea verba Apostoli, prioris ad Corinth. c. 4. tum à veteribus, tum à novis Theologis

haec, atque his verbis adferri sententia solet. Si ergo suspensiones vitare non possumus quia homines sumus: iudicia tamen, id est, definitivas firmasque sententias continere debemus. Si ergo suspicamur, quod est humana tentatio, saltem non iudicemus: & paulò antè dixerat, suspicari ad humanam tentationem pertinere, sine qua vita ista non ducitur. Quibus verbis non obscurè indicavit D. Augustinus, suspensionem, de qua controversatur, culpam esse levem: nam vitari non posse; ad humanam tentationem pertinere, sine qua vita ista non ducitur, de culpis quotidianis & minutis peccatis à Divo Augustino solet efferri.

D. Thom. in 2. 2. q. 60. art. 3. tres gradus suspicionis hac oratione distinguit.

Est autem triplex gradus suspicionis. Primus quidam gradus est, ut homo ex levibus indiciis de bonitate alicujus dubitare incipiat: & hoc est veniale & leve peccatum: pertinet enim ad tentationem humanam, sine qua vita ista non ducitur, ut habetur in Glossa super illud 1. ad Corinth. 4. *Nolite ante tempus iudicare.*

Secundus est, cum aliquis pro certo malitiam alterius aestimat ex levibus indiciis; & hoc si sit de aliquo gravi, est peccatum mortale, in quantum non est sine contemptu proximi. Unde Glossa ibidem subdit. Et si ergo suspensiones vitare non possumus; quia homines sumus, iudicia tamen, id est, definitivas firmasque sententias continere debemus.

Tertius gradus est, cum aliquis iudex ex suspensione procedit ad aliquem condemnandum, & hoc directè ad injustitiam pertinet: unde est peccatum mortale. Verba haec D. Thomae adeo sunt perspicua, ut commentario minimè egeant.

Alexander Halensis, in 2. part. summæ 7. Theologicæ, q. 117. memb. 4. adhunc modum. Suspicio cum non progreditur in sententiam firmam, & definitivam, veniale potest esse peccatum: cum autem progreditur, est mortale. Cum enim homo movetur ex conjectura ad opinandum, & non plus extenditur quàm conjectura exigat, tunc est humana tentatio: cum autem nimis amat suam sententiam, & plus format sibi ex malitia libidinosa voluntatis, diabolica videtur

»tentatio : & memb. 7. est triplex suspicio;
 »temeraria , quando sunt multa signa boni,
 »pauca mali : & tunc judicare ex suspicione,
 »id est , condemnare , est peccatum mortale,
 »si fiat cum deliberatione. Si verò fuerit sus-
 »picio probabilis , quia multa sunt signa ma-
 »li , pauca boni , tunc judicare ex hujusmodi,
 »peccatum est , sed non ita grave , sed venia-
 »le , dum stat in suspicione : si verò veniat ad
 »assertionem firmam , tunc ex pertinacia præ-
 »sumitur esse mortale. Est item suspicio vio-
 »lenta , cum omnia signa mali apparent , nul-
 »la boni , & tunc non est peccatum.

8. Nicolaus Lyranus , in cap. 7. Matth. ex-
 ponens illa verba : *Nolite judicare , & non*
judicabimini , hanc elucubravat explanatio-
 nem. Nolite judicare & non judicabimini ,
 id est , ut non incurratis peccatum mortale.
 Ad intellectum hujus , sciendum est , quòd
 aliquis potest judicare malum de proximo
 multipliciter.

Uno modo , ex evidentia facti ; cum ali-
 quis judicat aliquem homicidam , quia vi-
 dit eum interficere hominem ; & hoc nul-
 lum est peccatum. Alio modo , ex signis
 evidentibus , ut si aliquis judicet fornicato-
 rem aliquem , quia vidit eum cum aliqua ,
 nudum cum nuda , solum cum sola , & hoc
 similiter nullum est peccatum. Tertio mo-
 do , ex signis levibus : & in hoc judicio tri-
 plex est gradus.

Primus est , quando levibus signis aliquis
 dubitare incipit de bonitate fratris , & hoc
 peccatum veniale est ; quia procedit ex hu-
 mana infirmitate : & hoc non vocatur ju-
 dicium propriè , sed suspicio. Secundus gra-
 dus est , quando ex talibus signis firmiter te-
 net in animo , quòd frater sit malus ; &
 hoc propriè dicitur judicium : quia judi-
 cium importat firmam sententiam : & hoc
 est peccatum mortale : si malum quod ju-
 dicat de fratre ex levibus signis , sit de gene-
 re peccati mortalis : peccatum enim mortale
 est , quòd contrariatur caritati. Tertius gradus
 est , quando ex levibus signis non solum præ-
 dicto modo judicat ; sed etiam procedit ad
 punitionem fratris , sicut de facto , & hoc
 est gravius ; quia non solum est contra cari-
 tatem , sed etiam contra justitiæ æquitatem.
 Et de talibus intelligitur verbum prædictum ,
Nolite judicare , &c.

Hos tres gradus suspicionis didicit à Di-
 vo Thoma Lyranus.

Ex Cajetani commentario nunc pauca ad- 9.
 scribam , finemque faciam describendi alie-
 na. Sic igitur commentatur ipse in 2. 2. q.
 60. art. 3. initio commentarii. In artic. 3.
 ubi assignatur secundus gradus suspicionis ,
 Diligenter adverte ; & caveas ne fallaris in
 illis verbis (pro certo malitiam alterius æsti-
 mat ex levibus indiciis.) Potest quidem
 dupliciter intelligi ; primò pro credulitate
 unius partis , cum aliqua tamen hæsitazione
 admista : secundò , pro assertiva determina-
 tione : verbi gratia , video juvenem cum
 inhonesta muliere euntem : & credo in men-
 te mea illos simul velle peccare ; atque hoc
 tamquam verum existimans , pertranseo , vel
 admiror ; sumque in mente mea ita disposi-
 tus , ut si egomet interrogarem me ipsum ,
 an ista æstimatio mea sit apud me adeò ve-
 ra , & certa , quin etiam credam , quòd for-
 tè falsa est æstimatio ista : responderem quòd
 fortè falsa est : Verumtamen mihi sic vide-
 tur ; tunc credulitas est firma , non simpli-
 citer , sed hæsitationi admista. Si autem es-
 sem sic dispositus , quòd responderem , quòd
 mea æstimatio est vera , & certa , ut nullus
 dubitationi locus sit , tunc est assertiva de-
 terminatio. Sensus litteræ non accipit æsti-
 mationem pro certo primo modo , sed se-
 cundo , ut & Ly. pro certo , significat , &
 auctoritas subjuncta testatur ; quæ definiti-
 vas sententias prohibet. In primo gradu su-
 spicionis locato totam latitudinem æstima-
 tionis aliquomodo hæsitantis : & in secun-
 do solam definitionem , sive intus sive extra
 fiat verbis , citra tribunal tamen. In tertio
 autem sententiam judicis , quæ coactivam
 vim injuriæ habet , pro quanto auctoritati-
 vè fit. Et hæc nota pro multis , qui credunt
 se incidisse in temerarium judicium ex mala ,
 quam conceperunt , opinione proximi : nec
 sciunt discernere inter opinionem , quæ cum
 formidine aliqua alterius partis est , & judi-
 cium ex opinione non natum , sed temere
 prolatum corde & ore. Hæc ille , Theologi-
 ce & eruditè : nec secus in summa philoso-
 phatur , in verbo , Judicium temerarium.
 Ubi illud sapienter admonet , non cum ju-
 dicium incurrere temerarium , de quo lo-

quimur, qui ob incertitiam ex facto, vel verbo, quod in altero observat, putans esse peccatum mortale, ejusdem peccati reum credit illum, cujus est verbum, vel factum:

Quoniam, inquit Cajetanus, non judicat personam, sed opus: nec errat in judicio personali, sed in judicio rerum. Tunc autem judicaret temerarie, quando esset iudicium personale: ita quod ex parte intentionis, seu animi, judicaret illum peccare mortaliter, audens definire in actibus dubiis aut venialibus intentionem mortalem. Hec ille. Alios auctores consulat unusquisque in iis locis, quæ ante primum effatum indicavimus.

10. Sit igitur, quintum effatum. Triplex est suspicio, ut habetur in Glossa Canonis Melchiodis, 2. q. 1. Primo semper. Temeraria, quæ (verba sunt Glossæ) expurgationem non inducit. Probabilis, quæ expurgationem inducit, ut inf. q. 5. presbyter. Violenta, que ad condemnationem sufficit, ut 32. q. 1. dixit Dominus: tamen quandoque violenta suspicio, vel præsumptio, non sufficit ad condemnationem ut extra de test. cog. præterea extra de præsumpt. litteras in fin. Doctores casuum conscientie, ferme utuntur omnes hac tripartita Glossæ suspicionem.

Quæ autem sint ea argumenta, & conjecturæ, è quibus gignatur suspicio vim adferens ad alienum factum vel dictum condemnandum, non est cujusvis dijudicare, sed viri probi, atque prudentis. Hoc de genere judiciorum, & verisimilium, à nobis disputatum est in Pii V. constitutione, de beneficiorum Ecclesiasticorum confidentia.

11. Sed contraria, que huic vere sententiae allata sunt, depellamus.

Aiunt idcirco criminosas illas esse suspensiones, quia contemnunt proximum, ejusque exulcerant existimationem: quare caritati justitiæque adversari. Quod totum inficiandum est: neque enim suspicio, quæ imbecillam habet assensionem, sine firma sententia contemptum perfectum præ se fert alterius; neque infamiam irrogat; quæ sine voce testante malam, quam de alterius vita habemus opinionem, esse non potest. Est item ejus benignitatis & humanitatis, qua inter se homines complectuntur, ut ejus-

modi suspicionis errata, atque offensiones, quæ in uniuscujusque naturam parentalis culpæ merito irrepsérunt, parvi pendant, atque alter alteri condonet.

Quod autem ait Sotus, quosdam male certam minorum peccatorum infamiam, & condemnationem, quam majorum incertam, minimè leves rationes objicit dubitandi.

Primum, quia infamia dubia cum certa si comparetur, improprie dicitur infamia. Deinde, quia voluntate, quæ sit Christiano homine digna, nemo optare potest, aut debet, ut ob leviora flagitia potius habeatur Dei certus adversarius, & hostis, quam ob suspensionem majorum criminum non certo credatur ejusdem Dei amicus.

Postremò, quod de castissima Virgine, 12. & D. Joanne Baptista adfertur, nihil est. Qui enim de eorum integra & incorrupta mente, aut corpore, non dico graviter suspicaretur, sed leviter instructo consilio ambigeret, esset ad sacrum inquisitionis Catholicæ tribunal abripiendus, & haud levi pœna plectendus. Nam & divinis scripturis, & patrum sententiis, & Ecclesiæ sensui injuriam faceret insignem, qui in ejusmodi incideret dubitationem: neque enim de sanctitate cujusquam quem colit, & veneratur Ecclesia, cuiquam fas est sine impietatis scelere dubitare.

Nam Beatam Virginem Mariam omnia vitasse in vita peccata, etiam levia, certum est, ex testimonio & decreto Concilii Tridentini, sess. 6. can. 23. D. item Joannem Baptistam, angelicam potius quam humanam vitam egisse in terris, & impuritatis in eo labem numquam hæsisse: ex scripturis, Ecclesiæ auctoritate & Patrum, probari potest: quod enim valent verba illa Angeli ad Zachariam, de Joanne affirmantis, *Erit magnus coram Domino; & quod paraturus esset Domino plebem perfectam* Luc. 1. Quod Evangelistæ testimonium in eod. cap. *Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu, & erat in desertis, usque in diem ostensionis suæ ad Israël?* Quod Joannis vocis cohortantis populum ad poenitentiam? Quod tempore è solitudine in multitudinis conspectum Dei admonitu venit? Luc. 3.

Quo illa ore Christi laudatio, *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista*? Matth. 11.

Ecclesiae verò sensus de Joannis innocentia, quæ numquam illius vitam deseruit, minimè obscurus est, in iis hymnis, quibus ejusdem festum natalem ornat. Nam in secundo dicit,

13. *Ne levi saltem maculare vitam, &c.*

Et in tertio,

Nesciens labem nivei pudoris.

E patrum testimoniis, quæ sunt innumera, satis sit pauca collegisse. Chrysostom. homil. 37. in Matth. loquens de Joanne. *Ita interris, quasi in calis versabatur.* Et homilia 27. in opere imperfecto. *In humana natura Angelicam sanctitatem transgressus est: & obtinuit quod non habuit natura, per gratiam.* Et homil. 10. in Matth. idem Chrysostomus. *Ab ipsis incunabulis in eremo semper habitavit, & Angelicam vitam in mortali carne præse tulit.* Origen. in Levit. homilia 9. scribit, ne levem quidem motum in Joannis lumbis fuisse, sed solam castitatem, puramque pudicitiam. Et hom. 11. in Lucam, non secus quàm Moysen, putat illum cum Deo collocutum esse. Petrus Chrysologus, serm. 88. Beatus, inquit, qui antè meruit scire cælum, quàm terram. Et serm. 91. Joannes antè pervenit ad cælum quàm tangeret terram; antè accepit divinum Spiritum, quàm haberet humanum: antè suscepit divina munera, quàm corporis membra: & ut vinceret mundum, vicit antè naturam S. Gregor. III. moral. cap. 5. asserit, nihil in ejus vita fuisse detergendum. Beda verò in serm. de vigil. B. Joannis Baptistæ. Spiritus, inquit, sanctus qui eum replevit, ab omnibus peccatis absolvit: absolvit, posuit Beda, pro præservavit. Et in homilia de Joannis decollatione, quisnam, inquit, dicere audeat, B. Joannem, actu, vel dicto, vel habitu, vel motu peccasse? Quis in ejus præcordiis peccato poterat esse locus, quem ante nativitatem Spiritus sancti consecravit adventus? Eusebius Emisen. serm. 1. de Joanne, haud dissimilem sententiam expressit: negat enim in eum quidquam sæcularis maculæ introire potuisse.

Adde Bernardum in serm. de Joannis pri-

vilegiis, ubi dicit, eum non oblitum sæculi cupiditates, sed nescisse, & perpetuum cum divinitate habuisse commercium.

Videndus Hieronymus contra Luciferianos non longè à principio: Nec non patres vocant Joannem, virtutis scholam, magistrum vitæ sanctitatis formam, normam justitiæ, orbis exemplum, correctionem Judæorum. Vide D. Augustin. serm. 22. de sanctis. Petr. Chrysol. serm. 127. D. item Bernard. in serm. de privileg. Joannis: Ut cuius constans & certissimum esse debeat, S. Joannem, in sua prima sanctificatione in gratia fuisse confirmatum.

Quocirca qui de illius honesta vita ambigeret, haud esset Christiano nomine dignus: eodem enim tempore & temerè atque injuriosè de viro sanctissimo suspicaretur si ve dubitaret: & Spiritus sancti, & Ecclesiæ, & sanctorum Patrum testimonium illius in omni vita sanctimoniam comprobantium impiè aspernaretur.

Quod autem objiciebatur ex Glossa, maximum humanitatis vitium esse suspicionem: vitium in ea Glossa pro labe naturæ, non voluntatis, seu pro ad malum propensione, si ve, ut loquitur Alexander de Ales, pro miseria pænæ usurpatur. Sic enim ille in ea quæst. 117. memb. 2. dicitur malum, prout dicitur super illud Psal. 4. De necessitatibus meis erue me. Glossa, infinitæ sunt necessitates, ut nescire cor alterius, suspicari bonum de amico infideli, malum de amico fideli. Et vocatur ibi necessitas miseria pænæ Hæc Alex.

Ac licèt omnes, quæ ab iniquo & malevolo animo suspensiones manant, in malo ponantur ab Apostolo: quemadmodum Basiliius ait, in regulis brevioribus, interrogat. 29. non ideo consequens est, ejusmodi suspensiones, si firmæ non sint, esse crimina: in quo deceptus mihi videtur Sotus, in 3. l. de just. & jur. 4. q. art. 3. neque enim quæcumque aut meditatur, aut agit, aut loquitur Dei inimicus, peccata sunt æterno supplicio digna, nisi insigniter justitiam lædant, seu caritatem. Neque illud ejusdem Soti probatur, non esse necessarium, ut malum, quod interiore judicio pronunciatur contra proximum, peccatum debeat esse mortifera-

rum; cum etiam quædam alia mala infamiam aspergant hominibus, ut generis, & procreationis labes. Nam secus sentire multos, & graves Doctores, & ex eorum scriptis, & ex hac nostra disputatione cuilibet potest esse perspicuum. Deinde, quia sicut sola virtus veram habet gloriam & commendationem, sic solum vitium veram infamiam ac turpitudinem.

Itaque animadvertas, summorum Principum filios, quamvis legitimè procreatos, notatissimos esse atque contaminatissimos omnibus vitiis, atque omni dedecore infames, ac generis splendore eorum vitam fœdiùs infuscari. Namque, ut præclare D. Ambrosius scriptum reliquit, in lib. de Noë, & Arca. Probat viri genus, virtutis profapia est: quia sicut hominum genus homines: ita animarum genus virtutes sunt; neque in mandandis publicis muneribus ac dignitatibus generis nobilitas à quoquam sapiente spectatur, si ea sit cupiditatum & vitiorum cœno inquinata. Imò tamquam perniciofa bellua, & communis generis utilitatibus infesta, cavetur à cautis hominibus diligentissimè.

QUESTIO XLVII.

AD proximè superiorem quæstionem est item hæc affecta: alterius dicta vel facta, quæ dubia sunt, & propter animi inductionem improba possunt esse vel proba, debeamùsne in meliorem semper partem interpretari.

Sanè hoc modo fore interpretanda, consentiens est Theologorum decretum, quod confirmatur cap. Estote, de regulis juris, & verbis Glossæ, in ea verba Apostoli ad Rom. 14. Manducantem non judicet, quæ vult dubia in meliorem partem esse interpretanda. Divi autem Augustini hæc sunt sententiæ: sunt quædam facta media, quæ si ignoramus, quo animo fiant, quia bono & malo fieri possunt: de quibus temerarium est judicare: maximè ut condemnemus. De manifestis ergo judicemus: de occultis verò judicium Deo relinquamus, de sermone Domini in monte lib. 2. c. 28. & in eod. cap.

Quest. XLVII.

Duo sunt autem, in quibus temerarium judicium cavere debemus; cum incertum est, quo animo quidque factum fuerit: vel cum incertum sit, qualis futurus sit, qui nunc vel bonus vel malus apparet.

Peccatur verò in hujusmodi temerario judicio, tres ob causas. Primum, quia contemnitur proximus: deinde, quia nos ipsos lædimus: postremò, quia quod Dei proprium est, usurpamus, ut inquit D. Anton. in 2. par. tit. 3. cap. 8.

Itaque D. Thomas, quem alii vetusti & graves sequuntur Theologi, his verbis hæc de re suam explicavit sententiam in 2. 2. q. 60. art. 4. Nullus debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre absque causa cogente: & ideo ubi non apparent manifesta indicia de malo alicujus: debemus eum, ut bonum habere, in meliorem partem interpretando, quod dubium est. Hanc legem ambigua dicta vel facta aliorum, sic interpretandi, ducit Alexander Halensis in 2. par. q. 118. art. 4. ex humanitate: probatque auctoritate Senecæ. Sapiens enim quidquid accidit, bene illud interpretando levat: quidquid dubium est, ex humanitate inclinatur in melius. Addit verò Alexander, hanc humanitatem non esse virtutem, cum in bonis juxta atque malis insit, sed esse vim insitam humanæ naturæ à principio. Sicut enim, inquit, per synderesim fit respectus ad propriam salutem: sic per hunc habitum naturæ fit respectus ad ea quæ sunt proximi. Sed hæc debilior est, quia magis inclinamur ad bonum nostrum, quàm ad bonum proximi. Est item prudens divi Thomæ animadversio, in illo 4. art. ad 3. argum. cum nostris vel alienis malis remedium adhibemus, licere, quæ dubia sunt, deterius interpretari ex suppositione, sed non definitione; quæ verba in eo loco, quem supra indicavimus, enucleat D. Antoninus.

Nunc tribus dubitationibus occurramus.

Prima dubitatio, cum in nostros sensus incidunt anticipes proximi actiones; possumùsne sustinere assensum, & cohibere sententiam, ut in neutram partem propendeat? ut nihil de ejus bonitate, vel improbitate statuatur? licere probat argutè Cajet. in cum art. 4. q. 60. ei contradicit Sotus in 3. de

justit. & jur. q. 4. art. 4. sed Cajetani opinio est multò verior.

Secunda dubitatio, cum sua quisque cogitata, dicta, facta, dubia in deteriore partem debeat interpretari, quemadmodum Alex. ubi suprà & alii docent Theologi, cur non eodem modo licitum sit aliena dubia interpretari?

Respondeo, quia periculosus status mentis suæ dubitantis, atque hærentis, unicuique potest esse perspectus, alterius autem, nequaquam.

Tertia dubitatio, cum magni Gregorii canon sit his verbis editus. Grave satis est, & indecens, ut in re dubia certa detur sententia: & canon D. Aug. ex lib. de pœnit. Quamvis vera sint quædam, tamen judici non sunt credenda, nisi certis indiciis demonstrantur: & canon octavæ synody. Non solum ille reus est, qui falsum de alio profert, sed etiam is, qui aurem citò criminibus præbet. Et habentur in decreto, 11. q. 3. can. grave, cap. quamvis, & cap. non solum. Est item alius magni Gregorii canon sumptus ex epistola ad Andreæ Tarentinum Episcopum, ubi est his verbis: In ambiguis rebus absolutum non debet esse judicium.

4. Cum ergo tot vetent canones, quando est causa ambigua, non certam pronunciamdam esse sententiam, cur multi Pontificii canones dubium factum, ex quo timebatur irregularitas, in deteriore partem judicando interpretati sunt; illorumque factorum Auctores irregulares declararunt, ut apparet ex cap. ad audientiam, ex cap. significasti nobis, & ex cap. penult. de homicidio, & cap. juvenis, de sponsalibus, ex facto etiam non certo impedimentum trahit affinitatis dirimentis. Glossa interpretans cap. penult. dist. 15. 33. qui canon est ille Gregorii ex epistola ad Tarentinum Episcopum, distinguit triplicem ambiguitatem, juris, facti, personæ. Ubi, inquit, est ambiguitas juris, ibi de similibus ad similia proceditur: sed ubi factum ambiguum est, tunc numquam ferenda est sententia in alterius præjudicium, ut 11. q. 3. grave. Hoc ideo dico, quia si nullum sit præjudicium, ut in baptismo, consecratione, ordinatione, bene

fertur in dubio certa sententia: scilicet ut baptizetur, vel Ecclesia consecratur, vel de novo ordinetur, ut de consecrat. dist. 4. parvulos, & dist. 1. sollemnitates, & distinct. 63. presbyteri. Tamen quandoque dubitatur de facto, & fertur sententia in præjudicium alterius, ut extra de spons. juvenis: sed illud est propter periculum animæ. Ubi autem est ambiguitas personæ, sed factum est certum, bene fertur certa sententia, ut V. q. 1. quidam.

Mihi expediendæ difficultatis hæc ratio occurrit, cum æquitate canonum, & Theologica subtilitate magis congruens.

Romanus Pontifex non unam ac simplicem, sed multiplicem personam sustinet, ut communis magistri atque Doctoris cunctum Christianum populum erudientis, ut consilarii salubria consilia toti Christianæ multitudini dantis, ut medici suarum ovium vulnera ac morbos curantis ac sanantis, ut Patris spiritualis paternæ caritate ac providentia suos filios gubernantis, ut Principis summi ac legislatoris salutare leges toti Ecclesiæ ferentis, interpretantis ac moderantis, ut judicis facta improborum judicantis & ulciscantis. Cum verò consulentibus respondet, vel etiam non consulentibus, sed aut egentibus auxilio, aut errantibus prospicit, nunc hac, nunc illa persona utitur, sanctionesque Pontificiæ cunctas personas illas exprimunt. Idcirco cum dubia nonnullorum facta in deteriore partem inflectit, non id facit tamquam judex, sed tamquam Doctor, seu tamquam consiliarius, tamquam medicus, tamquam pater suggerens, quod est magis è re, & salute, & bono spirituali suarum ovium: facit enim cum iis, quod secum ipsæ facere deberent.

Jam verò dictum est in dubiis secum unumquemque agere oportere severius. Cum igitur unusquisque ancipiti cogitatione distractus, secumque disceptans, num gravi aliqua culpa, irregularitate censuræ irretitus sit, irretitum se esse credere debeat: quemadmodum Doctores, & patres spirituales Christianorum tradunt, cur idem facere non debet Max. Pontifex, cum munus Doctoris ac patris exequitur? Ex illa quoque D. Thomæ distinctione dici posset, sacro-

rum canonum patres cum aliena facta deterius interpretantur, id non definiendo, sed supponendo facere: provident enim fingendo malum, quod accidere posset; illaque deteriore interpretatione, sed cauta ac paterna, impedimentum tutum malo obijciunt.

6. Necnon tertius est modus dicendi. Aliud est judicare ex dubio facto mentem, & consilium alterius, aliud ex eod. facto de impedimento seu censura judicium facere, illud canones vetant, hoc suo jure faciunt: nam irregularitatis seu affinitatis impedimentum non tam ex animo & consilio eorum, qui faciunt, quam ex natura facti spectari solet.

Quamobrem cum caritas non cogitet malum, ut inquit Apostolus, 1. Cor. cap. 13. cum idem succenseat judicanti alienum servum, ad Rom. 14. his. verbis. *Tu quis es, qui judicas alienum servum?* id est, ut interpretatur D. Anto. in 2. par. tit. 3. cap. 8.

- §. 1. versu 2. ex judicio: quomodo praesumis judicare cor alterius, quod Deo reservatur.

Hoc genus judicii ab sua mente remove debet quilibet Christianus: nam esse Deo perodiosum duorum exemplorum, quae à vitis patrum petiit D. Anton. commemoratione confirmat.

Prius est hujusmodi. Duo germani fratres in solitudine deserta, sibi ac Deo vivebant: tanta eorum erat vitae castimonia atque innocentia, ut alter, cum sibi collibitum esset, gratiam alterius in animum illapsam divinitus externo quodam fulgore testatam conspiceret. Ambo, cum eorum, qui habitabant eremum, domicilia obirent, minor natu frater conspiciatus est ex illis incolis quempiam sexta feria, hora tertia, cibum capientem, ratus jejunii legem à patre illo fuisse despectam, cum fratre majore in suum se locum recepit. Major, cum in minore splendorem illum caelestis gratiae indicem requireret, non invenit; causae ignarus, sciscitatus est ex eo, num alicujus recentis noxae sibi conscius esset: is sua conscientia diligentius pertentata, recordatus est ab se patrem illum tertia hora comedentem iniqua sententia condemnatum esse. Major,

nihil dubitans subductae lucis causam, temerarium illud judicium extitisse, cum minore fratre contractae ab eo culpae, voluntariam poenam suscepit: statimque ad minorem fulgor, qui avolarat, recurrit.

Posterioris exempli nunc est subjicienda narratio. Duo religiosi juvenes egregia forma, Evangelii enuncianti causa, varia Christiani orbis regiones peragrabant: iidem ad foeminam quamdam, sanctitatis ejus fama commoti, diverterunt: cum ea ipsa divinis de rebus collocuti discesserunt. Post juvenum abitum, venit mulieri in mentem subvereri de eorum integritate ac pudicitia: quam in illa eorum peregrinatione suspicabatur incolumen esse non posse. Redit illa ad familiares eum Deo colloquutiones; in iis planè frigeat: oblectamenta ac solatia, quae antea magna hauriebat, erepta sibi esse cognovit. Rei eventum est admirata, & pie de sua calamitate conquesta. Beatissima Virgo sese illi ostendit, graviter objurgans mulierem, quod improbè de suorum servorum castitate suspicata esset, affirmans & ab se suos famulos in mundo eum mundanis degentes à criminum omnium contagione integros servari posse, atque ei suas preces ob suspicionis culpam susceptam insuaves accidisse. Itaque temerariae suspicionis cum sponte poenam luisset, omne sibi, quantum ereptum erat, recuperavit.

Subindicat etiam S. Antoninus illius Eremitae exemplum, ejus animum indignè de sanctissimo Gregorio suspicantem, hujus Pontificatus perculebat amplitudo. Legito haec apud D. Antoninum in 2. par. tit. 3. cap. 8. §. 1. versu, legitur enim.

Nec sibi quisquam in iis sacrorum voluminum sententiis blandiatur. Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium; sic corda hominum manifesta sunt prudentibus. Proverb. cap. 27. & Eccles. cap. 19. Ex visu cognoscitur vir, & ab ocurso faciei cognoscitur sensatus. Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enunciant de illo. Primum, dici potest testimonia haec nulli largiri homini prudenti, ut judicio certo quempiam condemnet iis nominibus, quae in Salomonis verbis indicantur: verum, ut conjecturam quamdam capere possit. Sic interpretatur

interpretatur Alexan. in 2. par. quæst. 118. memb. 1.

Quamquam meo quidem animo hæc item esset haud inepta eorum locorum interpretatio : ut notitia , quam prudenti attribuit Salomon , è corporis indiciis ac notis , ad eorum malorum bonorumque dijudicationem valeat , quæ naturæ sunt , & temperationis , quæ est ex elementis , non autem voluntatis , atque consilii : Unicuique enim naturæ suam comitari proprietatem , & proprietati signum , ac notam , docet Aristot. in 2. analytico prior. , cap. extremo. Hoc physiognomico fretus syllogismo Zopyrus , haud mendaciter multa in Socrate vitia notavit. Qua de re sic Cicero , in 4. Tusculana. Ut Socrates dicitur , cum multa in conventu vitia collegisset in eum Zopyrus , qui se naturam cujusque ex forma perspicere profitebatur , derisus est à cæteris ; qui illa in Socrate vitia non agnoscerent : ab ipso autem Socrate sublevatus est ; cum illa sibi vitia inesse , sed ratione à se dejecta diceret.

Sed esto , ea , quæ in humanarum mentium recessu sunt , cernat sapiens , quod tamen solius est DEI , quis obscuro Christiana modestia præcultus , hujus prudentis sapientisque hominis nomen sibi audeat usurpare ?

QUESTIO XLVIII.

Qui imitatur , id , in quo alter esset ob-
jurgandus , potestne ejus justus esse ob-
jurgator ex Christi Domini sententia ac
jussu ?

Respondeo , ex magnorum sanctorum-
que Doctorum decretis legitimum objurga-
torem alterius ejusmodi hominem esse non
posse. Sic enim à D. Basilio docti sumus ,
in regulis brevibus , interrogat. 164. cum
enim dixisset , ob ea , quæ in nostra sita sunt
potestate , & quæ plerumque dubia , non
esse in alterum dandum judicium : subjun-
git hæc verba : At in judiciis DEI aliter
faciendum est : nam ea omnino necessariò
sunt judicanda , ne iis dissimulandis in so-
cietatem constitutæ à DEO poenæ incurrat
is , qui dissimulaverit. Nisi si sit aliquis , qui
quod in iisdem quoque ipse criminibus hæ-

reat cum eo , qui incusatur , liberè fratrem
judicare non possit : cum Dominum audiat
dicentem : *Ejice primùm trabem de oculo
tuo , & tunc videbis.* Matt. 7. Et Isidorus
in lib. de summo bono , cujus testimonio
utitur D. Thomas in 2. 2. q. 33. artic. 5.
*Non debet aliorum vitia corrigere qui est
vitiis subjectus.*

Divus Augustinus lib. 2. de serm. Domi-
ni in monte , cap. 30. Accusare vitia offi-
cium est bonorum virorum & benevolo-
rum : quod cum malefici agunt , alienas par-
tes agunt. Et post aliquanto. Et ideo piè
cautèque vigilandum est , ut cum aliquem
reprehendere vel objurgare nos necessitas
coegerit , primùm cogitemus , utrùm tale sit
vitium , quod numquam habuimus , vel
quo jam caruimus : & si numquam habui-
mus , cogitemus & nos homines esse , &
habere potuisse. Si verò habuimus , & non
habemus , tangat memoriam communis fra-
gilitas , ut illam reprehensionem , aut ob-
jurgationem , non odium , sed misericordia
præcedat : ut sive ad correctionem ejus , pro-
pter quem id facimus , sive ad perversionem
valuerit (nam incertus est exitus) nos au-
tem de simplicitate oculi nostri securi simus.

Si autem cogitantes , nosmetipsos invene-
rimus in eo esse vitio , in quo est ille , quem
reprehendere parabamus , non reprehenda-
mus , neque objurgemus : sed tamen con-
gemiscamus : & non illum ad obtemperan-
dum nobis , sed ad pariter cavendum in-
vitemus. D. Thomas in 2. 2. q. 33. art. 5.
fraternæ correctioni officere peccatum præ-
teritum ait propter tria.

Primùm , quia , inquit , ex peccato præ-
cedenti indignus redditur , ut alium corri-
gat : & præcipuè si majus peccatum commi-
sit , non est dignus , ut alium corrigat de mi-
nori peccato. Secundò , redditur indebita
correctio propter scandalum , quod sequitur
ex correctione ; si peccatum corripientis sit
manifestum : quia videtur , quod ille , qui
corrigit , non corrigat ex caritate , sed magis
ad ostentationem. Tertiò , propter superbiam
corripientis , in quantum scilicet aliquis pro-
pria peccata parvipendens seipsum proximo
præfert in corde suo : peccata ejus austerà se-
veritate dijudicans , ac si ipse esset justus.

3. Hæc divus Thomas in 2. 2. in 4. autem sentent. dist. 19. q. 1. art. 2. quæstiunc. 2. ait, Prælatus, quamvis clandestinum sit peccatum ejus mortiferum, injustè officio suo fungi, & peccare, dum aliorum reprehendit errata. Alio, inquit, modo aliquis corripit ex zelo caritatis, non ut Ecclesiæ minister: & tunc in correptione non potest esse peccatum, nisi ratione scandali, quod non confurgit, nisi de peccato notorio. Unde si Prælatus, siue subditus, etiam in peccato notorio existens aliquem peccare viderit, potest eum monere non per modum corripientis, sed per modum rogantis, ut exemplo suo non incitetur ad malum. & diluens secundum argumentum, quod fuerat hujusmodi.

Nullus propter peccatum excusatur ab observatione præcepti; ergo peccator tenetur ad corripiendum: cum sit in præcepto: & si non corripit, peccat: si ergo peccando corriperet, esset perplexus, quod est inconveniens: diluens, inquam hoc secundum argumentum loquitur his verbis D. Thomas. Ad secundum dicendum, quod peccator non est perplexus, nec tamen absolvitur à præcepto corripienti; potest enim peccatum dimittere, vel officium resignare, aut etiam humiliter peccatum suum recognoscens alium admonere rogando, & tunc non peccat.

Richardus ad hunc modum respondet eisdem argumento in 4. sent. dist. 19. art. 2. q. 2. ad 1. Dicendum, quod peccatum non absolvit hominem à præcepto: nec propter hoc homo perplexus est: quia si vult facere quod in se est, DEUS paratus est sibi remittere peccatum.

4. Divus Bonaventura, in eamd. distinct. dub. 4. distinguit duplicem correctionem: unam, quæ convenit superioribus probis, & hanc esse ait per modum increpationis & argutionis; alteram, quæ communis est bonorum & malorum; & hanc esse per modum supplicationis & admonitionis. Divus Anton. in 2. par. tit. 9. cap. 6. §. 3. describit illa omnia, & plura etiam, quæ nos sumpsimus à D. Thom. in 2. 2. & solutionem Richardi. Consule Summarum scriptores, in verbo, Correctio fraterna, & præcipuè Sylvestrum, eod. tit. q. 16. ubi ex Pa-

lud. docet, mortiferi flagitii labe spirituale Prælatus pollui, qui cum sit ipse scelere, siue manifesto siue occulto, corruptus, subditum suum arguit, seu castigat.

Suntque hæc M. Tulli sententiæ è V. Verri-
rina, æterna memoria dignæ, intextæque sunt in ejus orationis exordio. Legem, inquit Cicero, sibi ipsi indicunt innocentia, continentia, virtutumque omnium, qui ab altero rationem vitæ reposcunt: & duobus versibus interjectis; Nam qui sibi hoc sumpsit, ut corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat, quis huic ignoscat, si qua in re ipse ab religione officii declinarit? & post nonnullas verborum comprehensiones: Et enim non modò accusator, sed ne objurgator quidem ferendus est is, qui quod in altero vitium reprehendit, in eo ipse deprehendatur.

QUÆSTIO XLIX.

Quoniam ecclesiastici jejunii legi multiplex 1.
fraus fieri potest etiam ab iis, qui quadragesimæ diebus licitè carnibus vescuntur; idcirco tria de hoc hominum genere quæsitæ sunt. Primum, num eo cibi genere satisfacere possint jejunii ecclesiastici legi. Deinde, utrùm bis in die sumere carnes possint. Postremò, utrùm sine culpa, & jejunantium escis, & carnibus frui possint.

De prima quæstione sic sentiunt magni & antiqui Theologi, esu carniū solvi frangique jejunium Ecclesiæ. Alex. Halens. in 4. par. q. 28. memb. 8. art. 1. §. 1. D. Thomas, in 4. dist. 15. qu. 3. artic. 4. quæstiunc. 2. Richardus, in ead. dist. art. 3. q. 7. Paludan, in eamd. dist. q. 4. art. 4. concl. 2. ubi probat gravius frangi jejunium comestione carniū, quàm bina comestione. Quia Elias, cum jejunavit, comedit mane, & vespere: sed à carnibus se abstinuit; idemque fecit Daniel: & Christus Dominus solas, inquit, agni carnes comedit. Additque Paludan. semel comedere, Angelorum esse; bis eodem die, hominum; frequentius, brutorum.

Alexand. Halens. loco, quem indicavimus, tres causas exponit, cur esus carniū, non piscium, jejunium perimat.

Primum, quia DEUS non aquæ, sed terræ maledixit. Deinde, quia aquis vim sanctificandi & mundandi contulit, non terræ. Postremo, quia carnes magis nutriunt & roborant corpus, quàm pisces. Quare magis fini repugnant jejunii, quàm pisces. Esu verò carniū jejuniū non consistere, communem esse Doctorum sententiam ait Angelus, in verbo, Jejunium, num. 5. & Gabriel in 4. dist. 16. q. 3. art. 3. litt. Q. ait, in hoc omnes convenire Doctores, esu carniū frangi jejuniū: unde, inquit, jejunare non dicuntur, qui tantum semel in die carnibus reficiuntur. Sylvest. in verbo, Jejunium, num. 15. Esus, inquit, carniū frangit jejuniū, secundum omnes Doctores.

2. Secunda difficultas hac distinctione explicanda est. Aut is, cui jus carniū conceditur, potest esse contentus unica comestione: quia robusto est corpore, quamvis fortè vel renum morbo, vel æstu capitis conflictetur: aut corpore est imbecillo, ut illi sæpius, & non multum cibi sumendum sit. Primus ille habitus, & affectio corporis, non concedit geminam carniū comestionem. Secundus, concedit. Hæc docent Cajetanus in 2. 2. qu. 147. art. 7. & 8. Navarrus, in Summa, cap. 21. num. 22. Medina, C. de jejunio, qu. 5. Victoria, in 2. 2. q. 147. artic. 4. citatus ab Antonio Cordubensi, in qq. quas ipse Hispanico sermone disserit, q. 143. & qu. 167. bis enim hic Auctor tractavit eand. quæst. eisdem verbis ac rationibus. Falsò etiam Cajetano & Navarro imposuit: quod ambo scripserint, eum qui carnibus quadragesimæ diebus victitat, bis in die illis posse vesci: cum planè contrarium doceant: neque Cajetanus permittat binam comestionem carniū, nisi iis quorum est evidens impotentia, ut quivis discere potest ex ejus commentario, in qu. 147. art. 8. qui illud item tradiderat in commentario, art. 7. eum, qui dispensatus est in una conditione jejunii, non esse in aliis: quod ipsum confirmat Navarrus loco citato. Traditque regulam generalem, eum qui usquequaque Ecclesiæ præceptum servare non potest, debere ex ea parte servare, quæ servari ab eo potest, ex cap. Cum

dilecti, de dolo & contumacia cum citatis, inquit, à Gloss. & Doctoribus ibidem.

Medinæ autem mihi videtur insignis error & severitas, cum in ea quæst. 5. scriptum reliquit, non licere ei, cui bina conceditur comestio in die jejunii, sæpius comedere; cum bina comestio planè tollat essentiam jejunii.

Jam verò, ut quæstioni tertiæ respondeamus, qui valetudinis causa vescuntur carnibus, quod abstinentiæ quadragesimalis ex iis noceant, si in eadem mensa volunt sibi has, & carnes ad victum parari, contra temperantiæ leges omnino peccant, graviterque delinquant. Sin eos quadragesimalis mensa ita delectat, ut nec stomachum lædat, nec valetudini admodum incommodet, in Ecclesiastici legem jejunii sine dubio committunt. Nec Prælati ulli credo reperietur, qui asserenti se jucundè & commodè vesci posse jejunii cibis, eorumque pondus & molem ad 24. horas sustinere posse, usum carniū seu ovorum vellet indulgere. Et qui hanc victus rationem quadragesimæ tempore sequeretur, omnium Theologorum suffragiis condemnaretur.

Itaque videant, qui concessis carnibus, sacræ & sollemnis inedia temporibus nolunt esse contenti, quemadmodum animarum suarum saluti consulere debeant.

Quod si tertiæ difficultatis explicationem aliqua magis concinna & absoluta distinctione complecti vellemus, nimirum hac uti possemus: In isto homine, qui ob invaletudinem, jussu medici carnibus vescitur, diebus quadragesimæ, aut prostrata est cibi cupiditas, aut non est prostrata, sed viget: si prostrata est, ad eam exitandam permitti ei potest una aut altera halecula, ternæ quaternæve oleæ conditæ, aut aliquid ejus edulii, quo perdita ciborum appetitio recreari possit. Sin autem cibi appetitio vigeat, aut jejunii cibos vix attingit, aut copiosè capessit: nec secus quàm carnes: si vix, aut tenuiter, vix levem culpam vitabit: si largè & effusè, non aliter atque carnes: aut ea cibaria valetudini obsunt vehementer, aut non vehementer, sed parum aut nihil: si vehementer, mortifere peccat contra præceptum temperantiæ, & jus tuendæ valetudi-

nis : si parum aut nihil , committit in legem Ecclesiae jejunium imperantis ; neque illi carnibus vesci licet.

QUAESTIO L.

1. **U**trum hora jejunii sit ab Ecclesia praecpta ; & , qui eam insigniter antevertit , sit-ne violati jejunii reus , quarentibus multis respondere , & disputantibus sententiam meam aperire sum saepe coactus. Nunc verò duabus contrariis commemoratis sententiis , utra mihi potior veriorque videatur , & adhuc visa sit , breviter indicabo.

De tribus igitur inter utriusque sententiae auctores constare animadverti. Unum est ; ea diei hora , quo tempore Ecclesiae jussu jejunandum est , prandium cenamve iniri posse , quae in ea provincia , seu civitate , in qua quis versatur , valuit. Probare id conantur ex Decretali Innocentii III. Consilium , de observatione jejun. & ex can. illa , dist. 12. qui sumptus est ex epistola 118. Divi Augustini , ad Januarium , cap. 1. multoque magis ad rem facit : in extremo enim illo canone ponitur responsum , quod à D. Ambrosio , Augustino datum est , dum de jejunio Romanae Mediolanensisque Ecclesiae consulebatur. Mater mea , inquit Augustinus , Mediolanum me consecuta , invenit Ecclesiam sabbato non jejunantem : coeperat fluctuare , quid ageret. Tunc ego consului de hac re beatissimae memoriae virum , Ambrosium. At ille ait : cum Romam venio , jejunio sabbato ; cum Mediolani sum , non jejunor. Sic etiam tu , ad quam fortè Ecclesiam veneris , ejus morem serva : si cuiquam non vis esse scandalo , nec quemquam tibi. Hoc cum matri renuntiassem , libenter est amplexa. In quem canonem Glossa , verbi , Intelligi , vim explanans , argumentum , inquit , quoddam praesumendum est , consuetudinem esse justam , & ex justa causa processisse , nisi probetur contrarium. & in can. Nos consuetudinem , in ead. dist. sic S. Gregor. ad Episcopos Numidia , lib. 1. epist. 75. Nos consuetudinem , quae tamen contra fidem Catholicam nihil usurpare dignoscitur , immotam permanere concedimus. &

in can. Diuturni , qui haustus est ex 1. lib. institutionum Justiniani. Diuturni mores consensu utentium approbati legem imitantur. & in eo qui sequitur , canone , petito ex C. lib. 8. quae sit longa consuetudo. l. 1. Consuetudo praecedens , & ratio , quae consuetudinem suavit , tenenda est , in ead. dist. 12.

Alterum , quod neutra pars inficiatur , illud est , magni intervalli anticipationem culpa vacare , si causam aequam & probabilem habeat : qualis est virium imbecillitas , itineris suscipiendi necessitudo ; officia imperiendi hospitibus , & quando statuta hora sumendi sibi non daretur facultas : atque hujus generis alia.

Tertium. Ambae partes concedant , legitimae horae lineas qui immoderate transiliunt , nisi causa adsit justa , ab iis delinqui.

De quarto controversantur , sit ne mortiferum eorum delictum , & contra Ecclesiae praecceptum , an leve. Leve essentur hi omnes. Alex. Halens. in 4. p. quaest. 28. memb. 8. quod membrum est de hora jejunii , art. 3. in quo ad hunc modum quaerit , An hora comedendi tempore jejunii sit in praeccepto , quaestioni respondet his verbis , Respondeo , quod hora comedendi non est in praeccepto. Tamen , qui ex contemptu statuti , sive consuetudinis Ecclesiae , illam horam in comedendo negligeret , peccaret mortaliter : non quia praecceptum transgrederetur : sed quia ordinatum ab Ecclesia , contemneret. nulla enim negligentia est ita levis , quin fiat mortalis , si procedat ad contemptum. & hoc sonat verbum Domini , dicens : *Qui vos spernit* , &c. Innocentius , in cap. ex parte , de observatione jejunii , numer. 4. commentarii. Gabriel , in 4. sent. dist. 16. q. 3. art. 3. dub. 1. lit. Q. qui hujus opinionis testem adducit Innocentium. Angelus , in verbo , Jejunium. §. 2. Toletus , in Summa casuum , 6. lib. cap. 2. Angeli scolastes , qui eandem opinionem falso affinxit Richardo , ut mox intelligetur.

Secunda opinio patronos habet , numero 4. & auctoritate doctrinae superiores. D. Thomam , qui in 4. sent. d. 15. q. 3. art. 3. ad quaestiu. 3. horam jejunii ab Ecclesia institutam , & communiter observatam , ait esse horam nonam : quam horam ejusdem

Ecclesiæ consuetudo hisce temporibus in sextam horam, sive meridiem, mutavit. & in 2. 2. qu. 147. art. 7. ad 2. Ad jejunium, inquit, requiritur hora determinata non secundum subtilem examinationem. Durandum, in 4. d. 15. q. 9. nu. 7. qui tempus comedendi die jejunii, scribit esse circa horam sextam, & q. 10. num. 4. ægros jejunii lege solutos esse ait, quia non possunt horam servare jejunii: ergo ex hujus Doctoris sententia hora ad jejunii essentiam pertinet. Richardum, in eadem dist. art. 3. q. 7. in corpore, hoc pacto loquentem. Unde sub determinationem præcepti Ecclesiastici de jejunio, non cadit nisi semel comedere in die naturali, & hora determinata, & abstinentia ab esu carniū, & ab ovis, & caseo in quadragesimali jejunio. Eandemque sententiam indicat in q. 8. ejusdem articuli in fine, ut mirum sit, ad opinionem Angeli, ab ejus scholiaste deductum, vel perinvitum, fuisse Richardum. Paludanum, in eadem dist. quæst. 4. art. 4. conclusione 1. Prima, inquit, conclusio. jejunium frangitur notabili horæ anticipatione, sine causa, & in quadragesima, oportet expectare non vespeream diei, sed officii. Justam horam definit esse sextam, vel finem ejus. Richardum, in quæst. 8. illius 3. artic. Qui comedunt, inquit, statim post horam sextam, vel hora sexta, quamvis derogent aliquid perfectioni jejunii, non putat eos violare id quod ad ejus spectat necessitatem. Maximè, inquit, quia jam invaluit consuetudo in multis locis comedere statim post horam sextam, vel ipsa hora sexta. Turrecrematam, qui in cap. solent, de consecratione, dist. 1. dubio 2. suæ explanationis, constitutam ait esse horam ab Ecclesia tempore jejunii comedentibus. atque hujus veritatis Divum item Thomam profert auctorem: profert item Dionysius Carthusianus, in 4. sent. d. 15. q. 6. non longè ab extremo. Divum Antoninum, in 2. part. tit. 6. cap. 2. §. 10. Tertio, inquit ipse, vitiatur jejunium ex horæ nimia anticipatione. Majorem, in 4. dist. 15. quæst. 3. col. 3. in vetustioribus codd. ubi sic. Tamen hora duodecima, quando sol medium cœlum conscendit, est consuetudo Christianorum comedere. In multis istorum sufficit vo-

luntas, & consuetudo, nec citanda est alia ratio: licet in multis dari potest congruentia. Cajetanum, à quo in 2. 2. quæst. 148. art. 7. hæc in commentario scribuntur. Ex hoc, quod omnes homines communiter judicant non jejunare illos, qui tam notabiliter ante consuetam horam, qua jejunantes solent prandere, comedunt, evidenter patet, quod hora consueta comedendi pro jejunio, quæcumque hora sit illa, est de necessitate jejunii: & paucibus versibus interjectis: Teneatur ergo quilibet ad consuetam horam prandii in jejunio, sicut tenetur ad jejunium ipsum. Et in Summa, verbo, Jejunium, cap. quoad, sentit ab hora nomen sumpsisse jejunium: ut videatur in hora vis ejus omnis consistere. Astensem, qui in Summa, lib. 6. tit. 28. art. 5. anticipationem docet legem solvi jejunii. Sylvestrum, qui in Summa, verbo, Jejunium, num. 9. in principio, constituit integritatem jejunii in illis tribus, quæ numerat Richard. & num. 12. scribit, consuetudinem, quantum spectat ad horam comedendi, temporibus jejunii, esse legem, & statutum Ecclesiæ, & ad consuetudinem assumptam esse meridiem, & eam horam insigniter prævertere, culpam vult esse mortiferam, refellens Angelum, num. 13. suam sententiam testimonio confirmans Glossæ, quod faciunt alii: cujus Glossæ auctoritatem non multò post subjiciemus. Joannem Tab. in verbo, Jejunium, nu. 6. ubi sententiam improbat Angeli. Rosellam, in verbo, Jejunium, num. 10. quæ in tribus quæ componunt jejunium, atque integrum reddunt, numerat horam. Medinam, in C. de jejunio, quæst. 1. ubi vult, servandam esse horam, quæ devexa sit, & vergat ad meridiem: rationemque esse in hac parte habendam consuetudinis. & in quæst. 6. in qua de hora differit jejunii, in tertio argumento contra conclusionem, quam oppugnat, horam præcepto observandam esse in jejunio aperte demonstrat, & q. 11. hæc tria ad substantiam ait pertinere jejunii, & frangere illud qui tria illa non servat. Navarrum, qui in Summa, cap. 21. nu. 27. idem persuadet. Pannormitanum, qui in rubrica de observat. jejun. num. 2. tria admonet. Primum, jejunii quadragesimæ ab Ecclesia præscriptam

esse horam, ut non nisi expletis versperis fas sit comedere, cap. solent, de consecrat. dist. 1. quas vespertas quadragesimæ diebus, ante prandium, & antemeridianis horis, ait celebrari. Deinde, aliis jejuniis quamvis Ecclesia legem non præscripserit, qua hora sit comedendum, generali tamen consuetudine inductum esse, ut ea sit nona. Postremò, in hac ipsa hora licitè sumi cibum, ex Divo Thoma & Archidiacono, in caput solent, de consecrat. distinct. 1. Denique, hæc posterior sententia magistræ habet Glossam, in caput, unum. §. alias autem, in verbo, *J*. junantibus, ubi perspicuis verbis affirmat, in jejuniis ab Ecclesia statutis, noxiam suscipi mortiferam, si ante horam legitimam comedendi cibus capiatur.

5. Quam ipse sententiam usque duxi sequendam esse, quod sola vera tutaque videatur. Ad eamque persuadendam, universi Christiani populi sensus haud parvo debet esse momento: quod minimè credit se legi Ecclesiastici jejunii satisfacere, si immodico intervallo horam jejunii legitimam præcurrat.

Huc accedit, quod qui semel vescuntur in die, quamvis oleribus piscibusque utantur, si nimium eorum prandium horam antegrediatur jejunii, negabunt illam rationem victus, sumendique cibi, esse jejunium. Ad hæc. Illud in jejunio ab Ecclesia præcipi debuit, quod jejunii fini cum primis conducit. Finis jejunii intrinsecus est, carnis petulantiam comprimere, & vitia compescere: huic autem fini ne dum utilis, sed necessaria videtur sera hora comedendi; illam igitur præpropere anteire, & vim præcepti & robur jejunii frangit.

Ad extremum, nisi ex instituto Ecclesiæ hora certa esset jejunii, quilibet pro arbitrio eam sibi fingere, & delingere posset: id quod jejunii legi haud leve adferret incommodum.

6. Verum unum, quod ab quopiam nobis objici posset, dissimulare minimè convenit. Quæ communi lege jubentur, ejusmodi debent esse, ut observari possint ab omnibus. At horam diei nonam, vel sextam, vel meridianam ignorare coguntur, quam plurimi: ut rustici, qui tintinnabulorum seu campanarum sonitu horas non percipiunt: neque

eas aut è solis radiis, ejusque motu, neque è gnomonibus aut corporum umbris, quam turbida est tempestas, aut nubibus obductum cælum, divinare possunt. Ut illi etiam qui eas incolunt regiones, ubi aut unus dies, unaque nox, totum emetitur annum, aut diem habent è multis mensibus conflatum.

De rusticis facile est respondere, non iis certam horam injunctam esse jejunii: cum jejunii lege non eos obstringat Ecclesia ob agriculturæ labores. Verum, si aliquo tempore otiantur, non essent jejunii immunes. Quare si ad eam horam traherent prandium, quæ ipsorum existimatione ad meridiem propius accederet, horæ parerent. Mitto, gallum ruri commorantibus datum esse pro horologio: à quo canente in hora mediæ noctis, & meridiei, minimè falluntur. Ii etiam, qui Kalendario non possunt uti Romano: nec perinde sol apud eos, ut apud nos, quinque diebus & sexaginta, & trecentis, quarta fere diei parte addita, conversionem conficit annuam, quod ab eis tempore jejunii exigit Ecclesia satis præstabit, si postquam sunt expperecti, & legitimo ac naturali somno soluti, tantumdem vigilarint, cibum capiant: atque in altera parte vigiliæ, quæ consequitur cibum, antequam cubitum discedant, commessationunculam nostro more usurpent. Liceret quoque iis tempore vigiliæ, que somno succedit, seriùs quàm extra tempora consuerint jejunii, prandere. Quid enim amplius, ab hoc hominum genere requirat Ecclesia?

QUÆSTIO LI.

FUrius, ut stupro Septimiæ potiatur, animam suam diabolo devovet; Christianam religionem ejurat; sanctissimæ Matris virginitatem negat. Quæritur, quidnam cum hoc diro Christiani populi portento in Sacramento confessionis ab sacerdote agi oporteat.

Respondi, primum interrogandum esse: 1. num, quæ ore prompsit, animo crediderit, & affirmarit, aut Christi fidem falsam esse: aut, sanctissimam matrem Dei non esse Virginem: aut, diabolum aliquo honore di-

gnum : aut, eum sine Dei permissu quidquam efficere posse. Si enim horum quidpiam credidit, hæreticus est, & in bullæ Cœnæ excommunicationem lapsus est, à Romano Pontifice, aut ejus auctoritate dumtaxat, absolvendus.

Verum, si Furius ad blasphemiae impietatem non addidit errorem intellectus, in foro quidem exteriori, tamquam idololatra, & hæreticus, & blasphemus punietur : in foro tamen interiori pro excommunicato haberi non debet. Lege Toletum, in sua Summa, de instruct. Sacerd. lib. 4. cap. 14. ubi docet, Idololatram eum esse, qui falso Deo honorem, defert, illum aut laudando, aut invocando, aut ei se prosternendo.

2. Secundo huic blasphemo significandum erit, in duplicem casum reservatum incidisse in Bononiensi diœcesi, in primum & secundum, nec posse nisi à legitima potestate absolvi. Tertium dicendum erit huic nefario superum hosti, ex constitutione Leonis X. promulgata, & approbata in Concilio Lateranensi, sess. 9. non posse eum absolvi in foro conscientiae sine gravissima poenitentia arbitrio severi confessarii imponenda.

Hæc fortasse non indigna prorsus poena existimari deberet. Ut per annum octavo quoque die Sacramentum poenitentiae obeat. Ut per annum singulis sabbatis genibus nixus rosarium beatissimæ Virginis recitet. Ut triginta dies quotidie ter lingua signum crucis in terra describat, & osculetur : ter quoque, ubi signum illud osculatus fuerit, percussio pectore, tanti facinoris à Deo atque ab ejus sanctissima matre, veniam deprecetur ; nostram fidem, & auguste Deiparæ virginitatem laudibus efferens, cunctasque hæreses ac superstitiones, nec non ipsum nefarium dæmonem, detestans, atque ejurans.

QUESTIO LII.

EJusdem sceleris societatem duo ineunt : sed antequam facinus edant, unus dicit sacra confessione illud se postea expiaturum ; alter de confessione nihil cogitat. Quæri solet, uter gravius peccet.

1. Cum agerem ipse Venetiis, tres patricii,

qui hac ipsa de re certa sponsione altercabantur, distrahendæ controversiæ causa ad me adierunt : quid præmii victori esset, me latuit. Ab iis igitur interrogatus, respondi, illud ipsum, quod jampridem & docueram & scripseram : levius peccatum ejus esse, qui spe poenitentiae & veniæ scelus concipit. Qui enim culpam tantum meditatur : nec ulla ejus aut detestatio, aut poenitentia cogitanti occurrit, magis præceptum fertur ad malum : neque ejus sortes & voragines similiter vitabit, ut is, cui post delictum, deliberatum est ad bonam frugem se recipere.

Eisdem patriciis significavi hanc Divi Thomæ esse sententiam in 2. 2. q. 21. art. 2. ad 3. argum. ita scribentis : Ad tertium dicendum ; quod peccare cum proposito perseverandi in peccato sub spe veniæ, ad præsumptionem pertinet : & hoc non diminuit, sed auget peccatum : peccare autem sub spe veniæ quandoque percipiendæ, cum proposito abstinendi à peccato, & poenitendi de peccato, hoc non est præsumptionis : sed hoc peccatum diminuit : quia per hoc videtur habere voluntatem minus firmatam ad peccandum. Scripserat hoc ipsum antea D. Thomas in 3. sent. dist. 22. q. 1. art. 3. ad 5.

Quam sententiam Cajetanus in illa perbrevis explanatione articuli hisce verbis comprobavit. In responsione verò ad tertium advertit hic vulgarem errorem, putantium, quod peccans sub prætextu, quod post confitebitur, & faciet poenitentiam, peius faciat. Habes enim hinc, quod diminuit, non aggravat peccatum : est enim voluntatis transitoria, & non pertinacis in malo. & Navarro, in Summa, cap. 6. num. 3. in recentioribus, confirmat id ipsum, Quidquid, inquit, Bonaventura, in Apologia insinuaverit.

Princeps hujus opinionis videtur fuisse 2. magister sententiarum in 2. lib. distinct. 22. §. ex quo manifestè animadverti potest. Bis enim in eo sive §. sive capite, repetit, Adamum, minus quàm Evam peccasse : quia de poenitentia & misericordia Dei cogitavit ; Eva autem, mente ac voluntate magis improba, & majore libidine, deliquit, ut sentiunt Theologi, nullaque suscepta cogita-

tione pœnitentiæ ac veniæ, est in culpam prolapsa.

Præter rationem principio allatam, hæ quoque possunt addi. Prima. Quicumque minus peccatum eligit, minus peccat: sed quicumque eligit peccatum, futura, & destinata pœnitentia mistum, minus malum eligit, quàm qui illud ipsum eligit, non pœnitentia, & confessione emendandum: ergo minus peccat.

Secunda. Qui unum peccatum per se eligit, quamvis non propter se, leviùs delinquit, quàm qui illud per se eligit (cùm dico *per se*, intelligo, certo consilio, & ratione conversionis) & quod virtute est multa: sed qui ad cogitatum facinus, pœnitentiam, quæ consecutura est, adjungit, videtur unum tantum peccatum eligere, & non virtute multa: quod tamen is videtur eligere, qui de purgando crimine, confessionis medicamento, non deliberat. Quare, &c.

3. Plena verò honoris sunt illa S. Gregorii verba, lib. 1. in Ezechielem, homil. 11. De peccatore enim, quem Deus ad pœnitentiam expectat, loquens, sic ait. Sed districta sunt
 „ omnipotentis Dei judicia: & qui peccato-
 „ rem diu expectat, ut redeat, non redeunti,
 „ atque contemnenti, ponit adhuc, ubi gra-
 „ viùs impingat. Peccatum quippe, quod per
 „ pœnitentiam citiùs non deletur, aut pecca-
 „ tum est; aut causa peccati simul, & pœna
 „ peccati. Omne enim, quod priùs commit-
 „ titur, peccatum est: sed, si citiùs pœniten-
 „ do non tergitur, justo judicio omnipotens
 „ Deus obligatam peccatis mentem etiam in
 „ culpam alteram permittit cadere. Multisque
 „ verborum comprehensionibus interjectis,
 „ quibus hoc ipsum exsequitur, subjungit hæc
 „ verba, ac si apertè dicat, Quia videre pœ-
 „ nitendo noluit, ubi jam impingit, justo eum
 „ judicio deferam, ponam ei, ut & alibi im-
 „ pingat. Quod tamen Domini ponere est,
 „ nequaquam ad peccandum premere, sed nol-
 „ le à peccato liberare. Hæc totidem verbis D.
 „ Gregorius.

Tertia ratio. Peccat graviùs, qui non videt peccati remedia, quàm qui videt, nec negligit. Nam, ut inquit idem Divus Gregorius, lib. 1. suæ expositionis in 1. lib. Regum, cap. 3. *Non videre pœna, pecca-*

toris est: sed qui de futuri peccati confessione cogitat, videt remedium peccati, quod suæ mentis oculis alter peccati socius non subjicit: ergo leviùs peccat.

Quarta ratio. Si duo communis amici violent amicitiam, uno eodémque facinore, minus apud amicum offendere is videtur, qui spe petendæ veniæ, ac deprecandi delicti, violat, quàm qui sine spe ejusmodi, violat: idémque videtur dicendum de duobus filiis communis parentis animum offendentibus: idem ergo sentiendum est de duobus, qui ejusdem flagitii coitione cum Deo amicitiam societatemque abrumpunt. Quinta & postrema. Animus post malefactum pœnitendi, & non perseverandi, in maleficio, sine dubio Dei donum est: ergo ante maleficio quoque donum erit Dei, quo voluntas execratur permansionem in malo: ergo non potest augere peccatum, sed illud extenuabit.

Sed nonnulla, quæ hujus sententiæ veritati obsistunt, summovenda sunt. Qui præ-
 4. sumptionis vitio peccat, magis peccat, quàm qui sine eo vitio peccat: sed, qui spe veniæ, divinæque misericordia fretus, peccat, vitio præsumptionis peccat: ergo magis peccat. Minor syllogismi propositio probatur, ex Augustino, enarrante Psalm. 31. in præfatione, ubi hanc sententiam pronunciavit. *Ne præsumas ad peccandum de misericordia Dei.* Respondeo, ex eodem Augustino in eodem loco, & in lib. de vera & falsa pœnitentia, cap. 5. & 6. præsumptionem eam damnari, quæ necessitatem pœnitentiæ ad veniam, & meritorum ad salutem consequendam aspernatur: de qua D. Thom. in 2. 2. q. 21. differit: qui in artic. 1. & 4. in hoc hujus criminis veram speciem positam esse ait, cùm aliquis, verba sunt ejus, sperat se veniam obtinere sine pœnitentia, vel gloriam sine meritis. Hæc autem præsumptio est propriè species peccati in Spiritum sanctum, quia scilicet per ejusmodi præsumptionem tollitur vel contemnitur adiutorium Spiritus sancti; per quod homo revocatur à peccato. Sic D. Thomas.

Hanc autem præsumptionem non convenire in eum, de quo differitur, nemo non videt: animo enim hic post suum delictum

Quod ejusdem delicti concipit poenitentiam.
 1. Potest illud secundo loco opponi. Quod temerè agit, qui sibi de futura poenitentia, & venia peccati pollicetur. Nam, sibi arrogat, quod est in manu Dei. Neque enim, cum voluerit homo, neque suis viribus deferere potest peccatum: omniàque in futurum servantur incerta: quemadmodum est apud Ecclesiastem, cap. 9. Respondetur. Temeritas & arrogans fiducia, putanda est media salutis optare, ac quærere, ac sibi promittere veluti è nostræ naturæ viribus apta: at ea velle, & sibi polliceri tamquam divinæ benignitatis, quæ cunctis solet hominibus adesse, instrumenta, quæ ultro non respuentibus offert Deus, non præ se gerit aut superbam temeritatem, aut verò præsumptionem, ut D. Thomas, in 2. 2. quæst. 131. art. 1. ad 3. sapienter ostendit.

Denique, illud objici potest: Quod ingravescit culpa propter notitiam mali magis perfectam. Verum qui culpam suscipit cum voluntate futuræ detestationis ac poenitentia, perfectius videtur cognoscere malum, quàm is, qui nec de confessione, nec de poenitentia delicti, quidpiam animo agitat: ergo magis peccat.

Solvitur argumentum. Voluntas illa confessionis, & poenitentia, quæ peccatum consequetur, non oritur per se ex majore subtiliorve scientia mali, sed ex minore animi perversitate, atque ex perceptione periculosa permansionis in malo, sive ex divinæ ultionis formidine. Fieri enim potest, ut qui nihil horum, quibus à facinore retardantur homines, pertractat animo, multò sit doctrina instructior, quàm is, qui eadem pertractat: multoque rectius de atrocitate maleficii judicare sit solitus, vehementi tamen seu perturbatione, seu improbitate victus, cum flagitium concupiscit, omnem tum confessionis, tum poenitentia cogitationem aut abjiciat, aut verò nullam suscipiat.

QUESTIO LIII.

Roganti amico, ut hanc quoque questionem in ceterarum numerum referrem, parendum censui. In ea anquiritur, de

peccatis, quæ divinam amicitiam non dis-cindunt, ad hunc modum loqui, vel cum animo suo sermocinari, Levia sunt ista, non curo corrigere, non est magnum si in his maneam venialibus, minimisque peccatis; crimen sit æterna pœna dignum, an non?

Questioni his verbis respondet divus Bernardus, in sermone primo de conversione Pauli. Nemo dicat in corde suo, levia sunt ista: nolo corrigere: non est magnum si in his maneam venialibus minimisque peccatis. Hæc est enim, dilectissimi, impœnitentia, hæc blasphemia in Spiritum sanctum, blasphemia irremissibilis. Quæ verba, & si augendi causa dicta videntur, ad eam tamen sententiam, quæ protinus explicabitur, Catholicam præ se ferunt veritatem. Oppugnare enim veritatem vitæ, in peccatis numerari solet, quæ sunt in Spiritum sanctum. Verum, qui ait contemnenda esse peccata venialia, nec magnum quid in iis permanere, Catholicam oppugnat veritatem; qua veritate contrariam sententiam docemur omnino, quare, &c.

Syllogismi hujus propositio minor, divinæ Scripturæ & sanctorum Doctorum auctoritate firmatur. Pervagatissimum est illud Salomonis dictum, in Ecclesiaste, cap. 9. *Qui spernit modica, paulatim decidit.* Modica, inquit Glossa ordinaria, verbum otiosum, risum, comestiones, potationes, & hujusmodi. Nicolaus autem Lyranus, modica, id est, levia peccata.

Itaque D. Augustinus, in lib. de vera & falsa poenitentia, cap. 8. de peccatis, quæ venialia appellantur, verba faciens, hæc peccata, inquit, & si sint parva per Dei misericordiam, sunt magna in peccatoribus, negligentia: nullum enim peccatum adeo parvum, quod non crescat neglectum: non enim considerandum est, quod fecerit, sed quem offenderit, quàm bonus est, quàm benignus, quàm pius, quàm propitius, &c. D. Gregorius, homil. 2. in Ezechielem, cum scripsit, omne peccatum grave esse, quia non permittit animam ad sublimia levare, etiam de venialibus locutus videtur: nam, dum hæc committuntur, certum est, animum nostrum ad sublimia efferri non posse: cum tunc ipse feratur deorsum.

Operæ precium duxi huc inferre, quæ
convenienter orationi Bernardi, Divus Chry-
sostom. scribit, in c. 7. epist. ad Rom. hom.
» 12. Propterea exhortor, inquit, initio, ut
» caveamus, vel pusilla fugientes mala: nam
» magna ad his nascuntur. Etenim qui in uno-
» quoque peccato dicere edoctus est, non in
» hoc positum est salutis momentum, is pe-
» detentim omnia pessundabit. Hoc igitur vi-
» tiositatem ipsam attraxit; hoc januas rese-
» ravit prædoni: hoc urbis mœnia dejecit. Ni-
» mirum quoties ad unum quodque peccatum
» dices: non hoc ad rem magnopere pertinet.
» Sic & in ipsis corporibus usuvenire vidimus,
» ut magnæ ægritudines augeantur, quoties
» parvas negligimus.

3. Divus autem Augustinus, in 1. epistol.
» S. Joannis, tract. 1. Ista levia, inquit, quæ
» dicimus, noli contemnere. Si contemnis,
» quando appendis: expavesce, quando nu-
» meras. Levìa multa faciunt unum grande.
» Multæ guttæ implent unum fluvium. Mul-
» ta grana faciunt massam: iteratque eandem
» sententiam in libro de decem chordis, cap.
» 11. additque, quàm minutissima sunt gene-
» ra arenæ? si arenæ ampliùs in navim mitta-
» tur, mergit illam, ut pereat. & epist. 108.
» ad Seleucianam, hoc ipsum inculcat, de
» culpis venialibus scribens, quæ collecta, in-
» quit, contra nos si fuerint, ita nos grava-
» bunt, & oppriment, sicut unum aliquod
» grave peccatum. Quid enim interest ad nau-
» fragium, utrùm uno grandi fluctu navis ope-
» riatur, an paulatim subrepens aqua in sen-
» tinam, & per negligentiam derelicta, atque
» contempta, impleat navem, atque submer-
» gat? Ad istorum remedium jejunia, & elee-
» mosynæ, & orationes, sunt.

Neque verò hisce verbis significare voluit
D. August. è multis levibus peccatis unum
aliquod conflare posse mortiferum. Aut ve-
rò esse ejusmodi, quæ per se, & suapte na-
tura, animi & salutis nostræ deprimant na-
vigium; sed in illis hanc vim inesse, ut pau-
latim & sensim obrepenti exitiali culpæ pa-
refaciant aditum.

Ab his auctoribus sic nobis licet argu-
mentarii. Qui diceret, injurias factas Deo,
contemnendas esse, impiè diceret, atque
hæreticè: sed, qui dicit, spernenda esse pec-

cata levìa, hoc ipsum affirmat; cùm ideo
peccata sint, quia injuriam inferunt Deo,
quare, &c. Qui item diceret, ea, quæ viam
muniunt ad divinam gratiam amittendam,
parvi putanda esse, pietatem & Catholicam
veritatem insigniter violaret: sed peccata ve-
nialia istam viam muniunt: ergo, qui non
magni facienda illa dicit, pietatem & veri-
tatem Catholicam graviter lædit.

Ipsè D. Thom. in 1. 2. q. 88. art. 3. do-
cet, duobus modis veniale peccatum dispo-
sitionem esse ad mortale. Primum cùm con-
firmata, & corroborata est consuetudo leves
culpas committendi. Augmentata enim (ver-
ba sunt S. Doctoris) dispositione, vel ha-
bitu, per actus peccatorum venialium, in-
tantum potest libido peccandi crescere, quòd
ille, qui peccat, finem suum constituet in
peccato veniali. Nam univèrsique habenti ha-
bitum, in quantum hujusmodi, finis est
operatio secundum habitum, & si multo-
ties peccando venialiter disponetur ad pec-
catum mortale. Hæc ille.

Secundariò disponit removendo prohi-
bens. Qui enim, inquit D. Thomas, pec-
cat venialiter ex genere, prætermittit ali-
quem ordinem: & ex hoc, quòd consuevit
voluntatem suam in minoribus debito ordi-
ni non subicere, disponitur ad hoc, quòd
etiam voluntatem suam non subiciet ordi-
ni ultimi finis, eligendo id quod est pecca-
tum mortale ex genere. Sic. D. Thom.

Utrumque modum hujus dispositionis sua
explanatione complexus Cajetanus, hæc in
commentario extulit. In veniali ex genere
concurrunt duo (his verbis commentatur
ille) puto in verbis jocosis. Primum est, af-
fectio ad delectabile in verbis jocosis: alte-
rum est, declinatio affectus à regula. Pri-
mum est, conversio ad commutabile bo-
num. Secundum est, quasi aversio. Ex pri-
mo peccatum veniale disponit animum ad
constituendum finem suum in tali bono. Ex
secundo disponit ad mortale ex genere; quia
quasi accessio disponit ad aversionem: quæ
tollit subjectionem voluntatis ad Deum: quæ
subjectio prohibet voluntatem ferri in obje-
cta contraria caritatis objecto. Sed suppona-
mus secundæ rationi alias.

Sit tertia. Adversus peccata levìa decer-

nit D. Augustinus jejunia, eleemosynas, orationes : ergo non parvo momento ponderanda sunt. Quarta. Animi ægritudines, angores, cruciatus conscientiae, terrores, ictus tabifici, & quasi carnificina, gravia per se ipsa mala sunt. At hæc levium peccatorum contemptum comitari solent. Quis ergo has culpas contemnat? aut levis ponderis ducat? Quinta. Supplicium purgatorii ignis culpæ debetur veniali; cui pœnæ inter homines par reperiri non potest. Quis ergo sanæ mentis homo parvo momento eam æstimet? Sexta. Certa ratione sancti ac Theologi persuadent moriendum potius esse, cunctæque creaturæ naturæ extinctionem ferendam esse, quàm leviter peccandum. Quis igitur tantum malum culpæ non perhorrescat? Septima. Clara Dei visio est summum bonum : ergo id, quod nos ea reddit indignos, exiguum malum existimari non potest : sed nemo cum culpa veniali Deum videre potest : exiguum igitur malum nec dici, nec cogitari potest, & qui id affirmaret, nec vera, nec Catholica ejus affirmatio esset.

Imò recens quidam Theologus, qui commentarios elucubratus est in 1. p. D. Thomæ explanans, art. 6. q. 48. haud veritus est dicere, plus mali esse in peccato veniali, quàm in divinæ visionis privatione. Cujus dicti ea ratio esse posset : quòd malum culpæ, quolibet malo pœnæ est majus. Viden' igitur in illo serm. quod exprompsit Divus Bern. non rhetoricè sed Theologicè expromptum esse.

QUESTIO LIV.

I. **C**œlia virgo adolescens, æternæ salutis adipiscendæ pudicitiaeque ac pudoris tuendi studio ducta, in eo domicilio, quod corruptas tantum mulieres recipit, sibi per fugium quærit; confictoque mendacio illarum obtinet numerum : nam dixit à viro nobili sibi ereptam pudicitiam fuisse. De me quæsitum est, cum eo mendacio virgo ista non levem suæ existimationi & famæ turpitudinis notam inusserit, revocarène se debet necessariò, atque ea ratione infamiae maculam eluere.

Tum, cum isthæc consulebantur, duo hæc mihi visa sunt : alterum, Cœliæ mentienti non mortiferam fuisse contractam culpam : alterum, non conjiciendam in necessitatem sui retegendi mendacii, famæque perpurgandæ : neque sic censendi, ea mihi ratio oblata est, quòd quilibet suæ famæ est Dominus : id enim quamvis nonnulli defendant, nos tamen in quadam nostra Latina disputatione de jure famæ conservando, in sententiam contrariam deducti sumus, tum sacrorum canonum auctoritate, tum multorum gravium antiquorumque Theologorum luculentis testimoniis, tum vi argumentorum, scriptorumque, quibus Christianæ fidei lumen non fulsit, perspicuis vocibus sententiisque permoti.

Igitur quædam alia duo occurrebant, quæ Cœliæ causæ mihi videbantur esse adjumento. Primum illud fuit. Quòd quemadmodum fortunis & pecuniis fama est potior; estque hujus jactura pecuniarum damno anteponenda; sic vita corporis, ac multo magis, vita animæ, æternæque salus, multo pluris quàm fama æstimanda : nec ullius apud nos momenti nomen, & existimatio debet esse, si aut divinæ amicitiae, aut innocentiae vitæ, aut perpetuæ cælestisque gloriæ adaptioni futura sit impedimento. At Cœlia, de eo domicilio, in quo commoratur, exturbata, divinum patrimonium Christi, quo illic fruitur, omne disperderet ac dissiparet.

Hujus sententiæ persuadendæ cunctis bonus auctor esse potest Paludanus, qui in 4. sent. dist. 22. q. 2. concl. 3. officiosum mendacium confirmat esse illius, nec ad mortiferum crimen pertinere, qui in quæstione, seu tormentis mentiendo sibi adimit famam, ne vita eripiat. Quantum igitur hujus adolescentulæ mendacium levius fuerit, infamiae sordes abstergendi nulla ei imposita necessitate : quæ non ad corporis vitam, sed ad pudicitiam, ad divinam gratiam, ad animi salutem conservandam, mendacium illud adhibuit?

Eodem secunda ratio accedit, quòd Cœliæ amissæ famæ recuperanda nulla est facultas relicta : est enim in earum mulierum coopertata cœtum, quarum non celebrari fama, sed jactari solet infamia.

Neque ea re hujuscæ virginis angî conscientia debet, quod domicilio, in quo versatur, quæ consumit, compensare non potest. Consumit enim, quod sibi debetur: siquidem caritatis, justitiæque leges præscribunt; ut non minùs de vita animæ, quàm corporis, periclitantibus opitulemur: magisque laboremus de innocentium salute retinenda, quàm de naufragio nocentis reficiendo: nam Christus melius de probis quàm de improbis hominibus mereri solet. Mitto, domicilii moderatoribus hanc à Deo mentem jam à principio inditam fuisse, (nec enim ipsi secus eorum conditionem, disciplinæque rationem, quàm Christianam, interpretari debemus,) ut ab aliqua ejusmodi adolescentula, quæ dolo non flagitioso in illud sodalitium irrepsit, impensæ & sumptus nullo modo repetantur. Quas impensas, & sumptus & benigna Dei voluntas, & Christiana pietas Cœliæ libenter dilargitur, atque condonat.

QUESTIO LV.

1. **F**adius uxorem suam in adulterio deprehendit: eam apud Episcopum accusat: criminis convictam, & publico judicio damnatam, ipsamque de flagitio confessam, ab se disjungit: nec ea cessat in libidinum cœno volutari; certumque est marito, urbe, in qua vivit conjunx, excedere; habet ex ea infantem trium annorum puellam. Percontatur Fadius, possit-ne filiam in sinu matris dimittere alendam, atque educandam.

2. Fadio respondi, nec per humana, nec per divina jura id ei licere. Nam liberis parentes debent magis Christianam educationem, & disciplinam, quàm alimenta: cujus disciplinæ atque educationis nullam partem ab impura matre hauriet aliquando puella. Matrem enim adspiciet in procorum cœtu versantem, nefariis eorum complexibus furentem, effusas in omni intemperantia libidines intuebitur: nec ipsa puella à suo corpore impurissimorum hominum, spurcissimorumque lenonum manus poterit dimovere; denique nihil sancti, nihil religiosi, nihil honesti, nihil non turpe, non obscœnum,

non flagitiosum infelix nata, aut visura aut auditura est. Priùsque sit meretricula futura, quàm, quid vitium, quid virtus sit, quid probri in vita meretricum insit, discere ab quopiam potuerit.

Tantane stultitia, ac tanta impietate Fadius erit; ut sibi non hominum, qui consilio reguntur, sed equorum, ac taurorum conditionem imitandam esse ducat? à quibus animantibus generatam prolem matrum uberibus inhiantem continuo deserri videmus? quod cætera animalia cum faciunt, ideo faciunt, quod ea natura ad pastum dumtaxat coitumque abjecit.

At homines, in quibus mens, atque intelligentia viget, ideo conatu naturæ procreant liberos: ut mentis, sapientiæque rationis legibus obtemperent: ut divinum numen colant ac venerentur: ut è virtute vitam agant: ut denique Christiana religione imbuti divinisque subsidiis muniti, veram æternamque felicitatem assequantur: illud etiam facit, cum nos ipsos natura, nostrorum patrum potius quàm matrum disciplinæ commendet: quod matres, quia fœminæ sunt, minùs mente valeant; minùsque ratione quàm viri excellant. Filium membrum quoddam esse patris, donec ætate ab eo non divellitur, scribit Aristot. in 1. ad Eudemum, cap. 31. & in 5. ad Nicomachum, cap. 6. Sicut igitur sua membra, & partes corporis per se curat vir: ita per se, non per uxorem, prolem suam instituere & confirmare debet. Exigit ratio, inquit idem Aristot. in 1. de animalium ortu, cap. 19. ut filii patribus similes generentur. Ergo eadem ratio exigit, ut ad paternæ quoque rationis, rectæque mentis, disciplinam erudiantur: non item ut ad maternæ turpitudinis similitudinem traducantur.

Nec non illud est ab hoc ipso magno Philosopho in 10. Ethic. cap. 9. consideratè sapienterque præscriptum, paternos sermones ac mores, pro legibus domesticis esse debere. Ergo Fadius, his legibus infantem suam insontem privabis? in priore verò æconomico, cap. 3. verbis perspicuis docet nutrire prolem esse matris, patris autem erudire.

Xenophon, 1. 1. de prædia Cyri, illud cum primis in hujus prudentissimi regis dis-

ciplina legibúsque commendat ὅτι ἐν τῇ
 μητρὶ σιτοῦνται οἱ παῖδες, ἀλλὰ ἐν τῇ
 πατρὶ διδάσκονται, ὅταν οἱ ἄρχοντες σιμή-
 νωσι. Quod, inquit, apud matrem non ci-
 bum capiunt pueri, sed apud magistrum :
 cum ii, qui præsunt, significaverint. Et-
 enim in Theage, seu in dialogo de sapientia,
 erudita disputatione concludit Plato, in libe-
 rorum educatione, quàm in procreatione,
 multò plus esse negotii, non secus, quàm in
 plantis : quarum insitio, primàque vegeta-
 tio, parvo constat labore : accretio verò &
 conservatio, multò majore. Hæc mihi, in-
 quit Theages, mei filii sive plantatio, sive
 generatio appellanda sit, omnium facillima
 extitit : educatio autem difficilis, & plena
 timoris, semper maximum metum ipsius
 causâ subeunti, fuit. Ac in 7. dialogo de
 leg. ad hunc modum scribit. Quoniam ve-
 rò nec pecudes, nec aliâ prorsus ulla sine pa-
 store vivere debent, nec & pueri sine pæda-
 gogis sint, nec absque dominis servi. est au-
 tem puer omni bestia intractabilior. Hæc
 Plato. Nec minùs instruenda puella, quàm
 puer. Quî ergo convenit, infantem parvu-
 lam, tamquam indomitam equulam, ma-
 tri, id est, effrænatae ac petulanti equæ, at-
 que impudentissimæ lupæ, alendam condo-
 cendamque tradere ? quasi verò inter Chri-
 stianum partum, & lupinum fœtum, nihil
 intersit ? Pergit porro Plato de prole pusilla
 dicere. Nam, cum prudentiæ fontem non-
 dum perfectum habeat, insidiosissimus est,
 acerrimûsque & petulantissimus omnium be-
 stiarum : ideo multis quasi frænis vincendus
 est. Qua igitur ratione in unius intemperan-
 tissimæ mulierculæ complexu relinquenda
 puella erit, quæ pudicitiae, quæ pudoris,
 quæ connubialis thori jura ac frænos omnes
 abiecit ?

Hic idem Philosophorum princeps, in se-
 cundo de Republ. præcipit, ut pueri hone-
 stis lusionibus assuescant. At quanta turpitu-
 do & obscœnitas, sive jocorum, sive ludo-
 rum, erit quam ista infantula in suæ matris
 persona assidue conspectura est ? In Prota-
 gora verò, jubet, filios debere à prima ætate
 usque ad extremam, optimis disciplinis mo-
 ribusque imbutos perducere ; ac simulatque eo-

rum, quæ à nutrice dicuntur, notitiam ac-
 cipere possunt, tunc omnem à patre, matre, &
 pædagogo curam in eam partem derivandam
 esse, ut in singulis (his verbis est usus in eo
 dialogo) tum verbis, tum operibus optimus
 puer evadat, præcipuè verò doceatur, quid
 justum, quid honestum, quid turpe, quid
 sanctum, quidve prophanum sit ; quæ agen-
 da, quæ non. Quibus si obtemperat puer, &
 præclarè secum agi putant, qui sic instituunt
 liberos : sin renititur, tum veluti contortum
 obliquumve lignum, minis plagioque diri-
 gunt, inquit Plato. Hujusmodi verò institu-
 tio puellæ, quæ ab impudica matre proficif-
 cetur, futura sit necne, nemo non sua spon-
 te videt.

Sed in primis salutaris est ea Platonis præ-
 ceptio in 7. lib. de legibus, ut puellæ post
 sextum annum ab hominum cœtu & con-
 victu segregentur. Atqui hæc misera puella,
 in manibus brachiisque matris amatorum
 versabitur : neque ab se insanas inhonestas-
 que illorum blanditias propulsare poterit.

Quid verò Aristoteles de Fadio, & con-
 tra Fadium, judicaturus esset, ex his ejus
 præceptis ac legibus perspicui potest : nam in
 1. Politicor. c. 17. non sinit prolem usque
 ad septimum annum foris sive extra domum
 ali & educi : eamque ab adspæctum & au-
 ditu rerum servilium avertendam esse ait :
 Verùm ista puella, si vitam aget cum ma-
 tre, quid conspectura, quid auditura est,
 nisi quæ non solum ab ingenuis honestisque
 tum viris tum mulieribus sunt quàm remo-
 tissima, verùm etiam servorum conditione ac
 disciplina prorsus indigna ? atque in eodem
 cap. mandat Aristoteles : severèque edicit,
 ut non solum ii quorum est prima ætas tene-
 ra ac molle ingenium, nihil turpe obscœ-
 numve loquantur, vel videant, sed etiam,
 ut turpium obscœnarumve rerum nullam seu
 picturam, seu gestum intueantur. Hæc au-
 tem puella non in tabulis tantum pictis, sed
 multò maximè in suæ matris, ejusque ama-
 torum oculis, ore, manibus, totòque cor-
 pore spectabit, quæ illiberalia sunt, sordi-
 da, petulantia, turpia, flagitiosa, obscœna.
 Denique, Fadius si nec rationibus, nec gra-
 vitate duorum principum Philosophorum
 commoveretur, Divi Pauli patribus præcipient-

tis auctoritate frangatur. His enim verbis sancit ille, in epist. ad Ephesios, cap. 6. *Et vos patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros: sed educate illos in disciplina, & correptione Domini.* Ac cum Deus in divinis Scripturis, liberos fidei ac disciplinæ patris ferè committat, Fadius filiam suam, nullo suo consilio arbitriove utentem in sceleratæ impudentisque uxoris fide ac religione, quæ nulla apud eam est, deponere audebit?

Quid igitur facturus, quid consilii capturus est puellæ pater Fadius? Si quidquam mea apud Fadium suasio, valitura est, Filiolam à materno domicilio longè seponet: eamque aut honestæ & castæ matrone tutelæ concedet: aut in aliquo puellarum, si fortè inveniri possit, religioso sodalitiò constituet: aut denique in aliquo Christiano Xenodochio, quod optimos habeat moderatores, alendam suis sumptibus, ac religiose sanctèque educandam, collocabit.

QUESTIO LVI.

HOc de genere controversiæ non semel est mea exquisita sententia: Utrùm patres familias, qui suis domesticis, & tabernarii ac caupones, qui ad se divertentibus hospitibus, sine ullo delectu & discrimine personarum, jejuniorum, quæ ab Ecclesia præcipiuntur, temporibus, prandia, cœnas, cibosque præbent, quibus violant comedentes jejunium, peccatum peccent æterno supplicio dignum.

De quæstione quid ipse habuerim, atque etiam nunc judicii habeam, in extremo disputationis testatum faciam. De re tota Gabriel perquam subtiliter & accuratè, in 4. sent. dist. 15. q. 3. art. 3. dub. 6. præscripsit; atque in utramque partem deservit: tamque huic erudito magistro ardua visa est difficultas, ut suo diffusus iudicio, eam ad multorum doctorum, qui sua memoria doctrinæ nomine clari erant, sapientiam rejecerit: quorum item sententias sua ipsorum manu testatas, ad calcem disputationis attexuit: causam verò cur id sibi faciendum duxerit, his verbis præfatus est, in littera X.

Quæst. LVI.

Quia particularem, inquit, hujus dubii determinationem non inveni: magis eligerem silentii digitum ori meo apponere, quàm aliquid scribere: sed quia casus dubii in foribus est, & ejus decisio multis necessaria, ut eadem occasionem doctoribus errantes in viarum informandi, quod sentio, sine temeritate & pertinacia profero, paratus ex animo suscipere saniozem informationem. Dubium igitur istud seu quæstionculam istam, omnibus & singulis melius sentientibus, & præsertim infra notatis dominis doctoribus, tradidi examinandam, humiliter supplicando, quatenus id, quod sentiunt, de presentis dubitationis materia annotare non pigeat. Hæc est Gabrielis præfatio.

Verùm qui cauponibus patribusque familiaribus adesse vellet, hæc uti defensione posset: Primum, quia, ut Gabriel argumentatur, mos valuit in curiis, domibus privatis, diversoriis, repudiato discrimine personarum cibaria diebus jejunii suppeditandi, à quibus jejunantes sese abstinere. Deinde, criminis condemnari justè nemo potest, cum ea agit, quæ bene & malè fieri possunt: at non jejunare, cum non sit per se malum, rectè, & sine culpa fieri potest: non igitur tempore jejunii petenti cibus denegandus est. Atque huc illud Apostoli ad Rom. cap. 14. pertinere videtur: *Is qui manducat, non manducantem non spernat; & qui non manducat, manducantem non judicet: Tu quis es, qui judicas alienum servum: Domino suo stat, aut cadit.* Postea debetur à patrefamilias & domino, servo merces: at cibum esse pro mercede de servo scribit Aristoteles, in priore Oeconomico cap. 5. Ad extremum vitare homo Christianus debet scandalum: si quidem ad illud cavendum, quum domi propter jejunium nascitur, viro cum uxore rixante, potest cum uxore ex communi sensu doctorum à Prælatis dispensari, ut ne jejundet: cur ergo non possint domorum & cauponarum præpositi subministrare poscentibus cibos diebus jejunii ad jurgia gravesque offensiones submovendas? Hæc igitur sunt in tabernariorum patrumque familiarum parte.

Sed tamen Gabriel Biel in illa sua pererudita, & collecta quæstione conclusionem

veram & tutam hanc esse demonstrat : Ut, qui vel certò, vel probabiliter cognoscit, alterum lege teneri jejunii, exempli causa, quia ætatem præ se gerit legitimam, corpus robustum, integras vires, & quia nec est inedia, nec labore fractus, mortiferè delinquat præbendo cibo, postquam eo se semel refecit; nisi fortè qui petit, causam, si qua lateat, aperiat.

Argumenta præcipua ad hanc propositionem confirmandam à Gabriele electa, hæc sunt : Primum, lege caritatis debet unusquisque Dei offensam, tum ab se, tum ab altero remove, quoad ejus fieri potest. Ejusdem enim est virtutis, inquit Gabriel, operari secundum eam, & cavere contraria : & ita caritatis est, velle bonum dilecto, & remove malum, seu cavere offensam ; & multò magis ejus est, non præbere ea, quibus Deus offenditur : sed transgressione præcepti Dei, & Ecclesiæ, Deus offenditur : tenetur igitur quilibet fidelis non præbere ea quibus præceptum solvitur. Sic Gabriel.

Deinde, eadem lege caritatis jubente, contagione culpæ, qua salus exstinguitur animæ, magis proximum nostrum liberare debemus, quàm ea lue, quæ perimit corpus ; namque, ut est apud Ecclesiasticum, cap. 17. *Deus mandavit unicuique de proximo suo* : ab hoc præscripto Dei, & caritatis, prorsus discedunt, qui cibaria ministrant jejunii Ecclesiastici legem violaturis. Deinde, quisque è divina præscriptione debet errantem fratrem corrigere, quantò magis debet errandi peccandique segetem & materiam eidem non præbere ? præbent autem, qui tempore jejunii cibos apponunt iis, qui appositis sine scelere uti non possunt. Debet, inquit divus Augustinus ad Macedonium, Homo diligere proximum suum, sicut seipsum ; ut quem potuerit hominem beneficentia, consolatione, vel informatione doctrinæ, vel disciplinæ correctione, adducat ad colendum Deum. Colitur autem Deus observatione præceptorum.

Postea patrisfamilias id munus maxime necessarium est, in eo ratio familiæ esse debet, in eo paterni & hærilis officii religio cum primis versari, ut ab nullo sui domestici sodaliti Christiana disciplina deferatur ; à nemine

Dei, naturæ & Ecclesiæ leges perfringantur. Si quis, inquit D. Paulus, in priore ad Timot. cap. 5. *suorum, & maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior* : at qua cura reguntur domestici, cum pessimis exemplis à patribus familias imbuuntur, & pravis occasionibus impelluntur ad flagitium ? Ac D. Ambrosius, in ea verba Apostoli, ad Ephesios, cap. 6. *Et vos patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros : sed educate illos in disciplina, & correptione Domini*, ad hunc modum scribit : *Parentibus quoque alia lex ab Apostolo datur : ut sic imbuant filios, ne mandata legis contemnant : quia si in timore Domini fuerint enutriti, poterunt observare quæ præcepta sunt*. Huc magnopere faciunt, quæ canon præscribit Augustini, 23. q. 4. Duo.

Postremam probationem sumit Gabriel à loco necessario non inferendi offendiculum alteri : versatque hunc locum acriter conglobatis sententiis ac testimoniis divinarum Scripturarum ac Theologorum. Etenim cum Christus, particula illa *va*, minas tum mundo tum iis qui pusillos scandalizant, intartarit, Matth. cap. 18. dixeritque : *Si quis scandalizaverit unum ex pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris* : & cum *va*, imprecationis nota, æterna minitetur apud inferos cruciamenta, id quod multis ante Gabrielem seculis D. Chrysostomus observavit, in lib. de virginit. consequens est, mortiferæ culpæ reum esse qui scandalum in re præsertim magni ponderis creat alteri.

Quod si rem optimam, sed nobis planè voluntariam, nec ulla lege imperatam omittere debemus, ne conscientias infirmis ac rudibus scandalum creemus : atque eam tantisper omittere, dum frater admoneatur, necessarii existimatur officii : ita ut secus agere sit noxa mortifera, id quod confirmat Gabriel auctoritate Richardi in 4. sent. dist. 38. artic. ult. quæst. 2. quanto magis eas actiones vitari oportet, quas qui suscipit, necesse est, ut cum altero flagitium concipiat, præsertim cum illi escam objicit delinquendi ?

In contrariis autem argumentis haud mul-

tum est firmitudinis. Consuetudini enim respondemus : aut eam non vigere apud probos viros , & Christiani officii colentes ; aut illam ipsam non consuetudinem , sed fœdam corruptelam appellandam esse : neque enim consuetudo contra leges Ecclesiæ non abrogatas , & quæ peccati est fomes , & procreatrix , nomen meretur consuetudinis. Vide „cap. Ex parte , & cap. Cum tanto de consuetud. Et sicut in via cognoscendi , verba „sunt Gabrielis , non est sequenda multitudo „popularium indoctorum , secundum Aristotelem , sed sententia multorum sapientum „& expertorum : ita in via morum non est sequenda turba ad faciendum malum ; nec in „iudicio plurimorum , nec iudicio populi acquiescendum est , ut devictur à vero. Exod. 23.

Secundum argumentum dissolvit Gabriel , eos , qui contra præceptum agunt , cum certitudine morali constat de eorum opere pravo judicari & condemnari posse , quamvis id certitudine evidentiæ facere nequeamus , neque factum illud , quod per se malum non est , retinet naturam mediam , quum lex ei humana resistit.

Tertium facile reprehenditur : quamvis enim paterfamilias , & dominus servis cibum dividere debeat , & tamquam mercedem solvere , id tamen ex præscriptione juris facere debet , ut non dividat cum injuria Dei & Ecclesiæ & salutis servorum , & suorum vernaculorum.

Ad postremum respondet conversione argumenti Gabriel : nam scandalum injicitur fratri subministratioe cibi , qui non debetur. Quod si ea re alter , cui non offertur cibus , offenditur , ipse sibi gignit scandalum , & sua improbitate malitiæque offenditur : neque ab alio læditur.

Præter illos doctores quorum nomina pertransisset Gabriel , ejus sententiam hi quoque , quos ipse vidi , subscripserunt : Joannes Medina in C. de jejunio , qu. 11. col. 2. Toletus in 6. lib. de instruct. sacerdot. cap. 5. Navarrus , in Summa , cap. 21. num. 26. Cajetanus , in 2. 2. q. 147. art. 4. A qua sententia ego nunquam dissensi : dissensio tamen cum Toletis à Navarro & Cajetano , qui putant posse invitari ad prandium cum , qui invitanti obsequetur , & jejunium in-

fringet. Id enim ex iis , quæ disputata sunt , fieri non posse non obscure conficitur.

QUESTIO LVII.

E Foro Cornelii , ejus loci indigena , Bononiæ noniam rei suæ causa comeat , eo die , quo die civibus suis indictum erat jejunium : sed Bononiensis Ecclesia , nullum ejusmodi agnoscebat jejunium , tutoque carnibus vescabatur. Doceri cupiebat , num commutatione loci , jejunii patrii immunitatem esset affectus.

Percunctatus ex eo sum , quantum temporis Bononiæ positurus est , Trium , inquit , quatuorve dierum. Tunc ego , non jejunare , magno tibi posset esse malo : jejunare , omni te periculo liberabit.

Haud me fugit , Majorem , nullam huic advenæ jejunii civitatis suæ necessitatem impositurum fuisse : is enim in 4. sent. dist. 15. q. 3. col. 14. in antiquioribus codd. scribit , eum qui non utens fraude ac dolo , eò se confert , aut illac transit , ubi non jejunant incolæ , nativi loci jejuniis non teneri : atque huc spectare quod respondit D. Ambrosius & D. Augustino , Romæ cum esset , Sabbato solitum esse jejunare ; fecius facere , Mediolanum cum veniebat. Sic etiam tu (verba sunt Ambrosii) ad quam fortè Ecclesiam veneris , ejus morem serva. Quæ verba recitantur ab Augustino , in epist. 118. ad Januarium , extantque in illa , dist. 12. Verum Paludanus , Ambrosiani responsi vim eam esse ostendit ; ut cum quis aliquod migrat illic commoraturus , tunc demum faciat , quod divus admonet Ambrosius.

Itaque ea , quæ huic Joannis Majoris opponitur opinio , verior videri debet. Talis enim visa est Paludano , in 4. sent. dist. 15. q. 4. art. 3. concl. 2. & divo Antonino , in 2. par. tit. 6. cap. 2. §. 2. in extremo , & Rosellæ , in verbo , Jejunium , nu. 16. huic opinioni comitem adjungenti Glossam , in cap. quæ contra , dist. 8. Verba Glossæ , in c. illud , in verbo , Aut peregrini : hæc sunt. Numquid ergo peregrini & scholares tenentur sequi consuetudinem illorum , inter quos commorantur ? Argumentum videtur hinc , quod

quod sic, 1. & 12. dist. illa, & 41. dist. c. 1. Argumentor contrà. Quia viatores non fortiuntur forum illius loci, per quem transeunt, ut ff. de judiciis, heres, §. 2. & est argumentum quod soli perpetuò habitantes obligantur legi civitatis, ut ff. de pignoribus, l. debitor, & talis Sylvestro visa, in verbo, Jejunium, num. 7. Caveretamen sedulò debent advenæ, ne comedendo, ac cibi genere, loci quò devenerunt, indigenas offendant.

Panormitanus in caput, Consilium, de observatione jejun. sui commentarii extremo numero, non ambiguis verbis favet sententiæ Joannis Majoris. Sic enim Panormitanus. Nota tamen ex hoc, & ex tex. quod peregrini debent in jejniis, & abstinencia cibariorum se conformare consuetudini loci: & ad hoc possunt compelli per Episcopum, ut hîc; ne sit alicui scandalum. Pro hoc bonus textus in cap. illa 12. dist. ubi dicitur, quod ad quamcumque Ecclesiam accesseris, ejus morem serva: si non vis esse cuiquam scandalo, nec quemquam tibi. Ideo peccant Catalani, qui comedunt in istis partibus carnes in die Sabbati: licet in eorum partibus utantur: & facit quod notat Glos. sequens.

Verum nec Innocentius III. in illa Decretali, consilium, nec Glossa, loquuntur de advenis: quod si loquerentur de iis, eos dumtaxat advenas perstringerent, quorum libertas & esca aliorum sauciat conscientiam. Unusquisque enim audire, & imitari debet Apostolum sic de se profitentem, in prior ep. ad Cor. c. 8. Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem: & quoniam accidere vix potest, ut apud nostrates Catalani sine magna cæterorum offensione diebus sabbatorum vescantur carnibus, earum usu essent omnino prohibendi. Vide quæ contra Catalanos ex Directorio scribit Sylvester, in verbo, Jejunium, in extremo: consentanea enim dicit Panormitano.

Quod si canon, illa, dist. 12. qui est Augustini, ad peregrinos etiam & advenas porrigendus foret: dici commodè posset, monitam illius canonis, cum nulla est probabilis suspicio scandali, esse consilii: cum verò scandalum aliis probabile impenderet, esse necessitatis.

Scitari nunc quispiam posset, quàm diuturna ejus, qui in alienam terram pervenit, debeat esse commoratio, ut jejniis iisdem teneatur, quibus Ecclesiæ suæ, & propriæ statutis, seu consuetudinibus, terræ vernaculi domesticique cultores obligantur. Quæstionem hanc quoniam alii disceptatores non attingunt: mihi quoque decretum est intactam relinquere.

QUESTIO LVIII.

Quia festos dies Ecclesiæ præcepto institutos servorum opere faciundo violare, haud in levibus peccatis numeratur: ideo multorum consultorum votis ac postulatis satisfacere coacti sumus, paucisque docere, quænam ea opera sint, quæ servilia nuncupantur, atque Ecclesiæ lege diebus festis prohibentur. Scire igitur oportet, ea opera dici servilia, à quibus cessare Christiani jubentur, quæ servorum sunt propria; & quibus suis dominis servitutem serviunt: quæ verò ingenuis juxta atque servis communia sunt, servilia non existimantur. Ita docuit D. Thomas in 2. 2. q. 122. artic. 4. sic enim in responsione ad tertium opera corporalia ad spiritualem Dei cultum non pertinentia in tantum servilia dicuntur, in quantum propriè pertinent ad servos; in quantum verò communia sunt servis & liberis, servilia non dicuntur. Quilibet autem tam servus quàm liber, tenetur in necessariis providere non tantum sibi, sed etiam proximo: præcipue quidem in iis, quæ ad salutem corporis pertinent. Alexan. Halensis idem planius dixit in 3. par. q. 32. memb. 5. artic. 2. in quo differit à quibus operibus cessandum sit die Dominico. Opus servile, inquit, determinatur ab Ecclesia mechanica opera, agricultura & sæcularia negotia, ut mercatum, placitum. Opera item servilia in lege fuisse mittere, arare, coquere cibos, & hujusmodi sæpius repetit in eadem qu. membr. 4. art. 1. Cajetanus, quo nemo est in hoc argumento subtilius copiosiusve versatus, ea ostendit opera servilia Ecclesiastica lege interdicta, quæ corpore exercentur, & sunt servorum propria, & nequaquam liberalia, ut rustica,

ut mechanica, ut cuiusvis perspicuum esse potest, ea, quæ ab ipso doctè disputantur in Summa, in verbo, In festo illicita, §. quod ut clariùs perspicias, & in 2. 2. q. 122. art. 4. quam opinionem subscribit Navarrus, in Summa, cap. 13. num. 5. & in caput jejunia, de consecr. distinct. 3.

2. In commentario illius 4. art. distinguit Cajetanus duplex opus spirituale, unum, quod est à Spiritu sancto, & quo placemus Deo, & illi servimus, ut est, orare, prædicare, docere sacram Scripturam, & huiusmodi, quæ non solum diebus festis licent, sed sunt quasi præcepta, ut inquit Cajetanus in explicatione secundi casus. Alterum, spirituale est, quia est à principio naturali animi nostri, hoc est, à mente & intelligentia, & cuius finis est item spiritualis, id est, interior aliqua animi nostri functio; ut consultare, cuius finis est electio; ut docere, cuius finis est gignere in alio disciplinam: & hæc item licita sunt diebus festis, in explicatione ejusdem casus in respons. ad 1. dubium.

Corporalia autem opera idem auctor evolvens, tertium casum partitur in tria: prima, ait servis convenire, ut mechanica: secunda, ingenuis ac liberis, ut opera artium liberalium: postrema, communia esse liberis ac servis, ut scribere, iter facere. Prima tantum festis diebus vetita esse contendit, servilia etiam concedi multis temporibus, verbi causa ad tuendam conservandamque tum nostri corporis, tum alterius salutem; ad vitandum grave damnum imminens, seu nostris seu proximi nostri rebus: ex consuetudine item populi Christiani à Prælati cognita, nec tamen damnata: ex Ecclesiæ indulgentia ac benignitate, ut quorundam piscium captionem.

3. Scribere ait Cajetanus non esse opus servile, quia est locutio quædam permanens, ingenuis etiam communis hominibus: transcribere autem in servilibus ponit: quod simpliciter enunciatum verum non est. Si enim transcriptio seu exscriptio, species scriptio- nis sit, scriptio autem conveniat homini libero, cur exscriptio non conveniat? nec enim genus est liberum, & species servilis. Ad hæc, quis existimet opus facere servile

cum, qui aut suarum epistolarum exemplum describit, quoniam arcanae sunt? vel suarum orationum aut concionum, aut etiam alienarum, quoniam sua manu delectatur, & alienam respuit, tamquam mendosam, aut parum concinnas litterarum notas exarantem? Ergo quod Cajetanus & alii de transcriptione tradunt, de eorum hominum genere intelligendum est, quos aut potestas publica, aut eorum voluntas ad hoc genus occupationis applicavit, ut communi serviant, non secus quàm cæterarum artium opifices, quas mechanicas nominamus. Cum igitur transcriptio duplex sit, una mechanica, altera ingenua; illa dumtaxat est Ecclesiæ lege interdicta.

Proponit idem Cajetanus quæstionem in 4. illo commentario necessariam, & viro Theologo dignam. Num opera, quæ festis diebus ceteroqui licita sunt, reddantur illicita, quia propter lucrum mercedemve suscipiuntur. Richardus, in 3. sent. distin. 37. art. 2, quæst. 4. hoc principium constituit. Illa opera, quæ tamquam finem proprium & proximum respiciunt temporale bonum corporis ipsius operantis, servilia sunt, etiamsi naturaliter essent spiritualia: totidem sunt ejus verba: traditque triplex genus operum.

Primum eorum, quæ corporea sunt, & quorum finis proximus est commodum corporis, quæ vocantur ab eo materialiter & formaliter servilia, ab his vult esse diebus festis cessandum. Secundum genus, est eorum, quæ formaliter sunt libera, & materialiter servilia, ut portare materiam ad templi ædificationem: ea, quæ pertinent ad disciplinam militarem, & hæc negat esse prohibita. Tertium, eorum, quæ materialiter libera sunt, ut cum advocatus cogitat, & studet iis quæ crastina die proponere vult: & Rusticus, de aratione terræ: neque hoc tertium genus putat esse interdictum. Primum ergo genus dumtaxat credit esse prohibitum.

Hoc Richardi dogma multi Summarum scriptores arripuerunt, ut D. Antoninus, in 2. part. tit. 9. cap. 7. §. 5. quamquam non apertè, ut alii nonnulli. Vult enim D. Anton. scribere pro pretio esse opus servile prohibitum; ut, inquit, de quaterno in quaternum, vel instrumenta, cum tamen possit

sine periculo differri. In quo non videtur à Cajetani doctrina discrepare. Multò verò apertius Richardo favet Sylvester, in verbo, Dominica, quæst. 4. & 5. concl. 5. & Tabiena, in verbo, Feriæ. §. 17. Ang. in verbo, Feriæ. §. 9.

5. Sed nimirum multò mihi rectius sensisse videtur Cajetanus, qui opus corporeum, quod per se prohibitum non est, existimavit licitum esse, quamvis evadat mercenarium; quam sententiam complexus est Navarrus, in iis quæ indicavimus locis, & Armilla, in Summa, verbo, Festum. §. 13. sed nimirum quibus argumentis Cajetanus, in 2. 2. quæst. 122. art. 2. §. Unum dubium non dissimulandum: sententiam suam concludat, videamus.

Primum argumentum. Spes lucri, opus, quod servile non est, in servile non convertit quia negotiatio, quam spes lucri invenit, alit, & auget, servile munus non est: Cum negotiari liberorum sit, inquit Cajetanus, qui soli sunt Domini pecuniarum, & rerum, & non servorum, qui nihil habent. Quod si negotiatio diebus festis est interdicta, non quia servile opus sit, est interdicta, sed aliam ob causam. Ex quo sequitur studere propter lucrum, non esse opus servile formaliter.

Secundum argumentum. Mercis opus non servile, servile non efficit. Primum, Quia inveniuntur opera servilia sine mercede, ut sunt eorum, qui sibi consuunt calceos, coquunt panes, cædunt ligna, domos ædificant. ex quo conficitur aliud esse opus servile, aliud mercenarium. Deinde, quia serviliter operari distinguitur ab operari mercenariè, ut loquitur Cajetanus. Nam operari, inquit, serviliter, non est operari propter se; quia servus quidquid operatur, Domino operatur: operari autem mercenariè, est operari propter se: Nam mercenarius operatur principaliter propter mercedem sibi aut necessariam, aut utilem. Ita concludit Cajetanus, inter opus servile & mercenarium, esse permagnum dissidium; cum servili operi, nulla; mercenario verò, certa merces persolvatur. Postremò, quia, quamvis opus mercede conductum serviat alteri, qui non

est operis auctor, non propterea existimari debet servile; cum etiam opus gratuitum servire alteri possit: sed mercedis vinculum, quo operanti obstrictus est is, qui opus remunerare debet, declarat opus ipsum nequaquam servile esse. Postremò id ipsum inductione confirmatur: nam musicis pulsandis, organis, aliisque musicis instrumentis operam suam locant musici festis diebus; & liberalium artium magistri diebus festis mercede conducti publicas scholas in gymnasiis explicant, & medici artem suam exercent, & nautæ, & coqui suam: & advocati, Romæ, ac procuratores à clientibus docentur causas, quibus patrocinari debent. Hinc colligit Cajetanus, omnia opera, quæ quomodo, festis diebus concessa sunt, pacta mercede fieri posse.

Admonet autem, in iis operibus quæ licite fiunt festis diebus, duplicem spectari finem posse, unum operis, alterum operantis. Docet doctor, pulsat fides seu organa musicus: finis operis est illuminare intelligentiam, in doctore; in musico, aures permulcere: finis autem operantis est merces, qua homines suæ volunt subvenire indigentia; quo fine opus concessum minimè deformatur, nec inficitur. Cur ergo, inquit Cajetanus, peccatum hîc timetur, ubi nulla culpæ ratio invenitur? quandoquidem non ideo aut sunt, aut fiunt opera servilia, quia lucrum, & emolumentum aucupantur, sed servilia inquit ipse, dicuntur, ex suo genere, ut sunt opera mechanica, ad quæ servos deputatos habemus, ut auctor docuit, hoc est D. Thom. Ego opinioni Cajetani, cum firmioribus sit rationibus subnixa; libens accedo.

Illud autem Sylvestri non probo: ut domicellæ (quo verbo is utitur) iis operibus occupari queant festis diebus, quæ acu & filo elaborantur. Illud autem, quod item à reliquis omnibus affirmatur, probo: Mortiferam culpam non suscipi ab eo, qui brevi tempore in opere, prohibito occupatur; breve autem tempus, Victoria, in suo quodam libello Hispanico, de ratione confitendi statuit, quod non sit ultra semihoram, idque mihi semper placuit.

LIBER QUINTUS.

DE CRIMINOSA IGNORANTIA.

Q U Æ S T I O I.

NEMPE jactari quæstio hæc solet similiter ab indoctis, ut à doctis: Excusationis-ne venia danda sit iis qui ignorant ea, sine quibus nemo salutem æternam assequi potest; an Dei inimicitia, & æterno cruciatu digni, sive ii Turcæ sint, sive Judæi, sive Indi.

Hujus gravissimæ quæstionis est explicator egregius Guilielmus Parisiensis, in tractatu suo de legibus, cap. 21, septemque argumentis concludit, nullum, sine scelere, sensu scientiæque orbari earum rerum, in quibus sua salus est sita.

Prima argumentatio duplicem similitudinem habet: prior ejus est: Qui clausis oculis viam ingreditur periculis & præcipitiis refertam; & in gravem quampiam calamitatem incidit; cujus quidem mali solus ipse sibi auctor, est jure ab omnibus reprehendendus. Et hæc omnium est animarum conceptio, inquit Guilielmus. Et quemadmodum qui tortuosæ errantisque viæ ignarus, voluntarium ducem respueret, erroris culpam sibi tantum assignare deberet; sic qui in via morum, & humanæ salutis, tot difficultatibus, & periculis, tot præcipitiis circumvallata; aut omni cura & cogitatione salutis suæ abjecta, aut, eorum, qui sibi saluti esse possunt, consilio spreto, cæci &

præcipites feruntur, sanè illis nullus ignoscendum arbitraretur. quæ posterior est similitudo.

Ex his ergo manifestum est, subjicit Guilielmus, quia negligentia ista quærendi scilicet viam veritatis, & salutis, negligentia est culpabilis, & damnatione dignissima.

Secunda ratio. Mens & ratio est à Deo concessa hominibus, ad salutare & necessarias notitias inquirendas & capeffendas; si secus ab hominibus fiat, sunt accepti muneris despicientes; gravique injuria Dei beneficentiam afficiunt.

Tertia. Si virtutum bonarumque rerum ignaris, & malarum administris, venia justa tribuenda esset, nullum vitium, malumque, nullumque bonum, seu virtus, natura constaret, sed opinione dumtaxat hominum, quod insani est hominis vel leviter suspicari.

Quarta. Illud item consequens esset, Deum similiter vitio pullutisque ceremoniis, ac virtute & incorrupta religione coli posse: idemque præmium & honorem flagitiis honestisque actionibus deberi: quæ cogitare hominis est amentissimi. Et ne singula Guilielmi conspectemur, hæc addimus ipsi, sitque probatio.

Quinta. Quilibet è sua, quam tuetur, & in qua vivit secta, æternam felicitatem consequi posset, quod Mahometanum est dog-

ma, stultitiæ atque impietatis plenissimum.

Sexta ratio. Media ad adipiscendam salutem non à Dei voluntate, sed ab humano arbitrio penderent; neque justæ impietatis perniciosæque inscitiae poenæ essent iis à Deo persolutæ, qui Arii, Nestorii, cæterorumque Hæresiarcharum sunt errorem secuti.

Septima & postrema, ne in re perspicua longiores simus: DEUS humani generis factor, atque humanæ salutis Architectus, hominibus certas vias, quæ ducerent ad beatitudinem, ostendit: propterea quodd *salvator est omnium hominum*. 1. Timot. c. 4. & *vult omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*: in eadem epist. cap. 2. igitur ejus leges, ac necessaria ad salutem iussa, à cunctis servari oportet: at servari nequeunt, nisi sciuntur: ergo ab omnibus cognosci, & teneri possunt: quare horum inscitia in sola hominum negligentia & socordia consistit. Relinquitur igitur, singulos, qui, aut fidei Catholicæ, aut decalogi ignari sunt, ignorationis suæ poenas perpetuas duros.

3. Video hanc sententiam subscribi, à D. August. à D. Greg. Nysseno, à D. Thoma, aliisque Theologis. D. August. in libro de gratia, & libero arbitrio, ad Valentinum, cap. 3. his verbis sententiam tulit. Sed & illa ignorantia, quæ non est eorum, qui scire nolunt, sed eorum, qui tamquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat: si, propterea non credidit, quia non audivit omnino, quod crederet: sed fortasse ut mitius ardeat: non enim sine causa dictum est, Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt. Psalm. 78. & illud quod ait Apost. Cum venerit in flamma ignis dare vindictam in eos, qui ignorant Deum. 2. ad Thessal. cap. 1. Probat hanc ipsam sententiam Greg. Nyssenus 5. libro de philosophia, cap. 2. qui ait, universalium secundum electionem non esse involuntariam ignorantiam, sed particulare. D. autem Justinus, quæst. 111. ad orthodoxos, voluntate, ait, ignorare illos, qui res ad cognitionem ducentes habent, nec de scientia laborant.

Divus Thomas, in 1. 2. quæst. 26. art. 2. Omnes tenentur scire communiter ea quæ

sunt fidei, & universalia juris præcepta: singuli autem quæ ad eorum statum & officium pertinent, & in 2. lib. sent. dist. 22. quæst. 2. artic. 1. loquitur his verbis: Unicuique peccatum est ignorantia eorum, quæ ad bonos mores & fidei veritatem pertinent; & quodlib. 3. art. 10. In iis, quæ ad fidem & bonos mores pertinent, nullus excusatur, si sequatur erroneam opinionem alicujus Magistri. In talibus enim ignorantia non excusat, alioquin immunes à peccato fuissent, qui secuti sunt opinionem, Arii, Nestorii, & aliorum heresiarcharum.

D. Bonavent. in 2. sentent. distinct. 22. 4. artic. 2. quæst. 2. facit duplicem cognitionem, cui opponitur ignorantia, unam earum rerum, quæ nec ad virtutem, nec ad salutem necessariae sunt, ut sunt artes mechanicae, & liberales, quarum rerum ignoratio vacat culpa, si hæc ignorantia sit, inquit, negationis, siue dispositionis, siue etiam sit voluntaria: Alia est, inquit, cognitio credibilium, & operabilium, quæ ad salutem necessaria est in adulto, & hæc est cognitio fidei, & providentiæ; & ad hanc cognitionem habendam tenemur, quia sine hac nullus potest rectè vivere; & in hac ponit culpam & poenam, nisi impotentia excuset, qualis est in furiosis.

Hugo Victorinus, in 2. l. part. 9. cap. 5. ob ignorantiam præcepti de suscipiendo Baptismo neminem excusat: quia, inquit, nisi sua culpa obstiterit, audire, ac scire poterit, ac debet; citaturque hic per insignis Theologus ab Adriano, quodlib. 4. art. 1.

Alcisiódorus, non secus quàm ceteri, in 3. p. suæ Theologicæ summæ, ab eodem Adriano citatus, qui Alcisiódorus, vetulae audienti suum Prælatum, concionantem de Christo, & docentem, ratione divinitatis, Patre, minorem esse, idque credenti opinionis suæ & pestiferæ persuasionis culpam nequaquam condonat, quia, potest, inquit, ab alio veritatem discere, puta à Deo; si ei aperiat ostium cordis sui, per devotam Dei glorificationem. Nec secus hac eadem de re judicavit Guilielmus Parisiensis, in illo suo tractatu de legibus, cap. 21.

Propugnator hujus veritatis est Alexander Halensis, in 2. p. quæst. 112. memb. 3.

ubi quærit, Utrumne infans, qui à Saracenis in custodia retinetur, cariturus sit sine sua culpa, ea scientia quam unicuique decrevit Deus necessariam esse ad salutem: respondetque, aut sine culpa sua cariturum, in quo ceteri consentiunt Theologi: confirmatque sententiam hanc Alexander, Bedæ auctoritate. Etenim, si infans ille, cum suæ mentis erit, vitæ & salutis suæ Deo rationes committat, ejusque opem & providentiam religiosa mente imploret, docent, Deum ipsi illi nulla ratione defuturum.

5. Illud etiam Alexander, in quæstionem adducit, num peccet is, qui diabolum adorat, beati Angeli specie assimulata, quamvis antequam adoraret, cunctatione & cautione ejus sit: constituitque, istum peccare, nec credendum, eum, quæ oportebat, circumspectasse; circumspectanti enim Deus affuisset, ne tam nefaria fraude irretiretur: & quæst. 153. memb. 3. Ignorantia, inquit, juris naturalis neminem excusat, qui usum potest habere sciendi. 1. q. 4. §. notandum quoque. Peccatum verò per ignorantiam juris divini, in iis, sine quibus non est salus, similiter peccatum est, nec per illam aliquis excusatur, qui scire potest. Hactenus Alexander. Gersonis, tractatu 24. eadem de re differentis, hæc sunt verba: Culpabilis ignorantia juris divini non cadit in facientem illud, quod in se est: quoniam Spiritus sanctus talem hominem de necessariis ad salutem, quæ vires suas excedunt, docere immediatè vel mediatè paratus est. Habetur tractatus hic Gersonis, in 2. par. suorum voluminum, & est de regulis moralibus, in principio, & in 3. par. tract. 61. de vita spiritali animæ, lectione 4. coroll. 3. Quid, inquit, sit de ignorantia facti, aut juris humani, aut naturalis positivi, concors est sententia, nullam in iis quæ legis divinæ sunt, cadere ignorantiam invincibilem: quoniam facienti, quod in se est, Deus semper assistit, paratus illustrare mentem, quantum oportebat ad salutem, & erroris evitacionem.

6. Gabriel Biel, in 2. sentent. distinct. 22. quæst. 2. art. 2. dub. 1. Alexandrum, quem appellat, usquequaque sequitur: auctoritatem verò illam D. Augustini, in quæst. qua-

dam veteris testam. si non fuerit, à quo disceret, nec ad eum aliquo modo rumor doctrinæ pervenerit, tunc non suo vitio ignorat, & immunis est à condemnatione, interpretatur de eo qui neque extrinsecus neque intrinsecus doceri potuit: quæ item explanatio est Alexandri Halen. Adrianus quodlib. quæst. 4. negat reperiri in adulto justam ignoracionem aut decalogi, aut incarnationis Christi, mortis ejus & resurrectionis, resurrectionis item mortuorum, ac similium. Quamquam non requirit Deus à multis multarum rerum, quæ in ejus lege promulgatæ sunt, cognitionem.

Traduntur autem à Theologis quatuor 7. vitæ perniciosæ inscitia vitandæ. Prima est, suo ingenio, judicio, ac studio niti, ad ea percipienda quæ necessariò cuique tenenda sunt. Secunda, si nostra mens viribus illa assequi nequit, alterius opera atque intelligentia uti. Tertia, ad Deum magistrum, & sapientiæ fontem, supplicii prece confugere. Quarta, è virtute vitam agere, & à vitiis declinare.

His omnibus ita conclusis, confectaria illa sunt. Primum, vehementer errasse Sotum, qui in lib. 5. de just. & jur. q. 3. art. 5. existimat, inter eas barbaras nationes, quæ lege naturæ dumtaxat regebantur fuisse nonnullos, qui sine crimine credere potuerint, licere fornicationem; perinde quasi non ea esset naturæ jure vetita. Quanto verius à D. Thoma scriptum est, in quodlib. 8. art. 15. fornicationem ei futuram mortiferam culpam, qui levem crederet, atque eadem commacularetur?

Secundum confectarium est, eas mulieres hominesque Christianos, qui necessarios Catholicæ fidei articulos, & morum necessarias quasdam leges ignorant, graviter apud Deum offendere, nec minùs, imò magis quàm Turcas, cæterasque barbaras gentes, inimicitia atque odio erga nostram religionem sublato.

Tertium, singulares conclusiones, quæ 8. in facto consistunt, cum sint quodammodo infinitæ, nullaque lege circumscriptæ, absque flagitio ignorari posse; ut, quòd hæc res sit Petri; quòd illa sit uxor Joannis; multaque ex eodem genere. Hinc regula juris

fluxit, Ignorantia facti excusat non iuris.

Quartum, tametsi cuncta mortifera peccata à cunctis vitari debeant, nihilominus non est necesse omnia ab omnibus cognosci, ut admonet Alexan. Halen. in 2. par. q. 112. memb. 8. & Altisiodorensis, multique alii Theologi.

Quintura corollarium, in iis, quæ aut divina lege, aut naturali constituta sunt, esse non pauca, quorum ignoratio non solum idiotis non nocet, sed nec etiam doctis, illud prorsus persuadet, quod de rebus variis & maximis principes Theologi & viri sanctissimi controversantur; in qua certatione necesse est alterutram partem errare, ac decipi: nec propterea ullo inscientiæ crimine accusandos esse, quod in iis rebus inscientia versatur, quas noluit DEUS ab iisdem sciri necessariò oportere.

QUESTIO II.

De ignorantia, quæ est causa peccati.

1. **Q**Uandoquidem inter omnes constat, cum, qui propter ignorantiam crassam & lupinam, contra legem agit, præter culpam, legis etiam pœnam subire. Quæsitum est à plurimis, quænam, & cuiusmodi ea sit ignorantia.

Magister sententiarum in 2. lib. dist. 22. cap. de ignorantia, tres species distinguit ignorantie. Primam ait eorum esse, qui scire vellent, sed non possunt: & hanc ignorantiam, non tam peccatum, quàm pœnam peccati esse, ait. Secundam, eorum, qui cum possint, scire, nolunt: hanc affectatam ceteri appellant, quæ auget potius peccatum, quàm minuit. Tertiam, illorum, qui nec volunt, nec non volunt scire, quam affirmat vim habere extenuandæ culpæ, nimirum ad hanc spectat ignoratio, quæ dicitur crassa, seu supina. Alexand. in 2. par. quæst. 112. memb. 7. primam invicibilem appellat, secundam supinam, tertiam negligentiam: sed revera supina, & negligentia, est eadem. Divus Bonaventura, in 2. sent. dist. 22. art. 2. q. 2. primam ait in nobis esse, sed non à nobis. Quamquam Alexander Halensis, in 2.

p. qu. 112. memb. 2. nonnullum discrimen constituit inter tertiam speciem explicatam à Magistro sententiarum, & crassam ignorantiam: tripartitò enim dividit, in simplicem, crassam & affectatam. Simplicem agnoscit, in iis qui aliquid præstant, ut sciant, sed non tantum, quantum esset opus, quam ignorantiam excusare scribit à tanto, sed non à toto. Crassa, inquit, est quando quod negligit scire, nec tamen vult se nescire. Quare Alexander videtur huic secundæ speciei omnem laborem & operam sciendi detrahere; ut si quid boni habet, in sola positum sit voluntate. Hanc item vult excusare à tanto, sed non à toto, quod reliqui item fatentur Theologi.

Affectatam tradit iis quibus placet nescire, & hanc nullam veniam dare existimat; imò verò, ut jam à nobis dictum est, additamentum est culpæ, ut sentiunt hi omnes, Albertus Magnus, in 2. p. Summ. quæst. 88. Richard, in 2. sentent. dist. 22. art. 2. quæst. 3. & Durandus in 2. sentent. distinct. 22. quæst. 4. Gabriel, in eadem distinct. quæst. 2. art. 2. concl. 3. licet enim ignorantia, ut ignorantia, minuat peccatum, quia minuit rationem voluntarii, nihilominus, ut affectata est, auget inquit. D. Bonav. in eadem distin. 22. art. 2. q. 3. Gerson, tract. 31. lit. E. & Adrianus, quodl. 4. col. penultima. Qui enim scire non vult, indicatur non de ignorantia, sed de contemptu, inquit D. Bernardus.

Mihi tamen visum est aliquando, & nunc etiam videtur, usu venire interdum posse; ut inscientia etiam optata minuat peccatum; quod in eo accidit, qui putans satis sibi ad salutem esse fidem implicitam, refutat scientiam quorundam articulorum, qui sine crimine ignorari non possunt; atque ea re is erroribus assentitur veræ fidei contrariis, sed non præfractè, nec contra Romanæ Ecclesiæ auctoritatem: in quo quidem graviter peccat; sed multò minùs, quàm is, qui sciens quosdam articulos fidei ab Romanâ Ecclesia suscipi, & credi; ipse tamen respuit: hic enim hæreticus est; ille minimè: quippe qui in Catholicæ Ecclesiæ fide velit usque permanere.

Divus Bonaventura, in 2. sent. dist. 22. 3.

art. 2. q. 2. vidit id ipsum multo ante nos illic enim tres species numerat ignorantiae, primam, vocat erroneam, secundam, affectatam, tertiam, supinam vel crassam: primam, collocat in hæreticis, qui veritatis viam, in qua constiterunt aliquando, voluntariè deserunt: secundam, in iis, qui cum ad veritatem pervenire possunt, malunt in tenebris versari: tertiam, in illis, qui sordida & negligentia obtorpescentes, non laborant de iis rebus discendis, quæ forent illis ipsis perdiscendæ. Et in eodem art. 2. q. 3. num. 39. partiens ignorantiam in vincibilem, & invincibilem, ad priorem revocat affectatam, qua ait gravius fieri peccatum: & supinam vel crassam, quæ ex negligentia, inquit, est, & ignavia, & (verba sunt S. Bonav.) Si aliquo modo excuset, non tamen ita excuset, ut sempiterno igne non ardeat: sicut dicit Augustinus, & Magister, in littera, Richardus, in 2. sent. distin. 22. art. 2. q. 2. ignorantiam eorum quæ scire quis tenetur, contingere scribit, aut per voluntatis commissionem, quando, inquit, homo vult ignorare ea, quæ scire tenetur, pro tempore, quo scire tenetur; vel per voluntatis omissionem; & tunc, inquit, dicitur ignorantia crassa; quia scilicet ex quadam negligentia omittit voluntas procurare notitiam eorum, quæ scire tenetur homo. Nec non idem Richardus, in 4. sent. dist. 15. art. 5. q. 2. ad 1. argum. ait, consilium ex ignorantia crassa fraudulentum esse, & negligentiam crassam esse propriè dolum. Illic enim loquitur de ignorantis hominis negligentia. Totumque hoc Richardi dictum comprobatur Adrianus quæst. ultima de restitutione, quæ incipit, ex causa differens, respondens quintæ rationi. Et Gabriel, in 4. d. 15. q. 12. art. 3. dub. 2.

Ex superiorum Theologorum sententiis ac verbis tria perspicua sunt. Primum, ignorantiam crassam, vel supinam, nihil esse aliud quàm negligentiam quamdam, incuriam, atque desidiam, in iis rebus cognoscendis quarum esset notitia necessaria: quam ipsam ignorantiam indirectè voluntariam & vitiosam esse, demonstrat D. Thom. in 1. 2. quæst. 19. art. 6. & quæst. 76. art. 3. in hac enim posteriore quæstione loquitur his

verbis. Ipsa ignorantia est voluntaria, vel directè, sicut cum aliquis studiosè vult nescire aliqua, ut liberiùs peccet; vel indirectè, sicut cum aliquis propter laborem, vel propter aliquas occupationes negligit addiscere id per quod à peccato retraheretur: talis enim negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam, & peccatum. Atque hæc sententia à D. Thom. in suis scriptis identidem usurpatur. Congruit cum D. Tho. clarissimum Ecclesiæ lumen Augustinus. Sic enim hic lib. 3. de lib. arbitr. cap. 22. Non enim quod naturaliter nescit, & naturaliter non potest, hoc animæ deputatur in reatum, sed quod scire non studuit, & quod dignam facultati comparandæ ad rectè faciendum operam non dedit. Et in lib. 2. qq. vet. & novi Testam. q. 67. non omnis ignorans immunis est à pœna: ille enim ignorans excusari potest à pœna, qui, à quo disceret, non invenit.

Est illud etià secundo loco ex sententiis Theologorum recitatis satis compertum, genus hoc ignorantiae crassæ peccatum grave esse, & quidem æterno malo mactandum, cum in iis rebus versatur, sine quibus salus nostra concidit; quamquam vim habeat quadam ex parte minuendæ culpæ.

Tertium est, supinæ ignorantiae definitionem, excogitatam à Gloss. in cap. ut animarum, de constit. lib. 6. prorsus rejiciendam esse, etsi nonnulli summarum Scriptores sint eam amplexi: definit enim supinam ignorantiam esse ignorare quod omnes sciunt. & Sylvest. in verb. Ignorantia, num. 5. crassam & supinam ignorantiam de mente doctorum ait esse, qua quis, inquit, scienda non scit, ex negligentia lata, sive latæ culpæ; ut quia non scit publica & manifesta, quæ omnes sciunt, ad similitudinem hominis crassi, & supini, qui non videt etiam posita coram. Hæc Sylvest. Navarrus autem, in Summa, c. 23. num. 45. loquens de crassa & supina ignorantia. Crassa verò, inquit, sive supina, est, qua quis ignorat id quod communiter omnes sui ordinis sciunt, quod contingit per culpam latam. Quæ definitio est explodenda omnino.

Primum: quia nulla ratione cohæret cum ea quæ explicatur à magnis Theologis; quorum

rum de ignorantia crassa sunt à nobis antea nomina & dicta recitata. Deinde : quia fatendum esset , Judæorum , aut Turcarum , aut hæreticorum ignorantiam in iis quæ ad æternam salutem spectant , nec crassam nec supinam esse , & ideo excusationis veniam mereri : quia omnes , aut pene omnes , ignorant eadem , sine quibus salutem assequi nequaquam possunt : atqui ejusmodi ignorantiam omnibus illis hominum generibus exitialem & criminofam esse , à nobis in proximè superiore quæstione liquidò demonstratum est. Tum , quia confundunt nomen ignorantia & negligentia ; quum ignorantia per se hæreat in intellectu , & opponatur scientia ; quæ est item habitus intellectus ; negligentia verò , resideat in voluntate. Post : Culpa juridicam & Theologicam permiscet , cum Theologica semper offendat Deum , juridica non item , ut à nobis ostensum est in quadam disputatione de dolo & culpa. Ad extremum : quia definiunt , supinam crassamve ignorantiam , esse privationem ejus scientia , seu notitia , quæ aut in omnibus hominibus reperitur ejus classis , cujus est is , qui ignorat ; aut in majore parte : cum revera , ex sententia Theologorum & Philosophorum supina & crassa ignorantia supplicio digna sit , quæ in iis inest hominibus , qui scire debent & possunt , sive ea sit in omnibus , sive in singulis , sive in toto ordine , sive in aliqua parte ejusdem ordinis.

6. Ut hujus ignorantia duplex sit radix , seu causa. Prima , onus sciendi à lege impositum. Secunda , facultas seu potestas sciendi : quæ res duæ prætermittæ à tota aliqua universitate , sua culpa , vel desidia , ita totam eam condemnant , ut singulas partes . & quemadmodum , si totum quoddam commune odio , seu legis , seu legislatoris , & Principis , promulgationem legis , aut audire nollet , aut impediret , gravi se affectatæ inscitia scelere obligaret : sic crassæ inscitia culpam contrahit , si , cum possit necessariam legem cognoscere , in cognoscendo non , quam debet , operam ponit.

Notationem vocabuli quispiam nunc scire aveat , cur genus hoc ignorantia supinum , vel crassum , appellatum sit. Gabriel , in 2. sent. dist. 22. q. 2. art. 1. Crassa , inquit ,

dicitur , quia causatur ex pigritia laborandi ad acquisitionem sciendi , quæ frequenter adhæret crassis , & pinguibus hominibus. Supina verò , quia est mentium ad inferiora & terrena declinatorum , non potentium , verius non volentium ad superna , æterna , & salutaria se erigere , de quibus dicitur , *sapientes sunt ut faciant mala , bene autem facere nesciunt.* Hieremia 4.

Verumenim alterum illud appositum , *supina* , haud rectè est Gabriel interpretatus : existimavit enim idem valere *supinum* , quod *prorum* , quod ad anteriorem partem flexum , seu terram spectans : cum tamen *prorum* supino opponatur , id est , in partem supernam verso , vel , ad superna converso. Juvenalis Satyra 3.

cubat in faciem , mox deinde supinus.

Livius in 6. de bello Punico. *Undique matrone in publicum effusa circa Deum delubra discurrunt , crinibus passis aras verrentes , nixæ genibus , supinas manus ad cælum , ac Deos tendentes.* Virgil. 3. Æneidos ,

tendoque supinas

Ad cælum cum voce manus.

In eo igitur verior nominis interpretatio sita videtur. Quod , sicut jacere supinum , indicium hominis est remissi , soluti , & otiosi : (unde factum est , ut supinus pro molli , delicato , otioso , ac negligenti ponatur. Seneca ad Lucilium , *Est quidem mi Lucili supinus & negligens , qui in amici memoriam , ab aliqua regione admonitus reducitur*) ita illa hominum ignorantia scientiam nec quærentium , nec refutantium , atque in rerum utilium & necessariarum notitia capeffenda oscitantium , supina nominata est , quasi diceret , delicatam , mollem , otiosam , negligentem , seu hominum dissolutorum , languidorum , effeminatorum , otio & socordia diffluentium. Interdum etiam usurpatur supinum pro acclivi & montoso. Ita Horatius , lib. 1. carm. *Tybur supinum* vocat : ideo , quod excelso est monte positum. Quare indigenarum facies cernas fermè sine succo & sanguine , ob ventos crebros , auramque pertenuem. Ergo , qui hanc voca-

buli notionem sequi vellet, propter hypallagen, seu metonymiam, ignorantia supina diceretur, quod homines ignaros ad impendentium montium altitudines, & salutis praecipitia, abripit. Supinam hanc, atque inertiam liquescentium hominum inscitiam Trufaticam appellat Scotus, in 4. sent. dist. 6. q. 8. in extremo.

8. Scire fortasse hoc loco quispiam aveat; an is, qui crassae & supinae inscitiae culpa implicatus est, semper peccet, cum semper ejus mens in ignorantia versatur.

Respondendum, non semper peccare, sed tunc solum, cum praepcepto sciendi obtemperandum est: praetermissio namque scientiae necessariae praepcepto opponitur affirmativo; quod quamvis semper obliget, quia semper est praepceptum, non tamen, ut loquuntur Theologi, obligat ad semper: nec secus de novo peccato ignorantis hominis, docuit D. Thomas, in 2. sent. dist. 22. quaest. 2. art. 1. ad 4. & D. Bonav. in eadem dist. art. 2. q. 2. num. 31. & Durand. in eadem quaest. 3. num. 5. & Richardus, in eadem, artic. 2. quaest. 1. ad 4.

Sed percunctaberis, quodnam illud sit tempus, cum novo peccato se obstringunt, qui, quod scire debent, ignorant.

Respondeo, quoties oblatam facultatem sciendi negligunt, seu omittunt.

Concludat aliquis, ergo, qui semper potest discere, & non discit, semper peccat: & quidni semper peccet, si semper omittat, quod omittere nec debet, nec jure potest?

QUAESTIO III.

Utrum ignorantia humanae legis iusta & probabilis, factum divinae naturalive lege vetitum vindicantis, poena humanitus inflicta, quamvis excommunicationis sit, liberet.

1. Juris humani poena, si excommunicationis sit, non teneri eos, qui absque culpa jus ignorant humanum, credunt hi omnes: Innocentius, in cap. si verò, de sententia excommunicationis: quamquam in brevissimo

commentario illius Decretalis, si vero aliquis, Innocentius non universè de re, quae de quaeritur, agit, sed illud tamen, quod est in pontificio responso, repetit. Antonius Butrius, Panormitanus, Felinus, in cap. A nobis, de sententia excommunicationis: verum hi tres potius differunt, quam statuunt quidquam certi. D. Anton. 3. par. tit. 24. c. 33. Sotus, in 4. dist. 22. q. 1. art. 2. propos. 4. Angelus, in verbo, Excommunicat. 7. casu ultimo, & in verbo, Ignorantia, §. 4. Sylvester, in verbo, Excommunicat. 2. num. 25. & Excommunicatio, ultimo, num. 4. & in verbo, Ignorantia, qu. 8. Navar. in Summa, c. 27. num. 47. ubi etiam falsò citatur pars D. Thom. & falsò affingitur Cajetano, quod non scriptum reliquit: idem Navarr. in lib. 5. suorum consiliorum, consecrat. 50. num. 4. & consecr. 52. eod. num. de sententia excommunicationis.

Tria sunt hujus opinionis firmamenta: 2. praecipua. Primum est, quia Christus non promisit potestatem Ecclesiae, excommunicandi nisi contumaces, & non obtemperantes: *Si Ecclesiam non audierit*, inquit Christus, Matth. cap. 18. *sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus*: atqui nemo contumax, & non obtemperans Ecclesiae haberi potest, qui ejus voces non audivit: oportet ergo, jubentis & sciſcentis Ecclesiae vocem perferri ad eum, qui excommunicationis poena multatur ab Ecclesia.

Secundum fundamentum est Decretalis Bonifacii VIII. ut animarum, de constitutionibus, lib. 7. vult enim, ordinariorum sententiis non constringi eos qui illorum ignorant statuta: nisi si fortè ignorantia fuerit crassa, sive supina. Atque in eadem Decretali exemplum subjicitur de excommunicatione, quae propter furtum irrogatur: at furtum est naturali divinâque lege damnatum.

Tertium fundamentum, est Decretalis Alexandri III. Si verò aliquis, de sententia excommunicationis, in qua est his verbis: Si vero aliquis in clericum nutrientem commam manus injecerit violentas, propter hoc non debet Apostolico praesentari conspectui, nec etiam excommunicatione notari: dummodo ipsum esse clericum ignoraverit: ma-

mus autem adferre clerico, aut alteri sceleratas, quis ignorat esse divina & naturali lege prohibitum?

3. Sed tamen contraria sententia nec minùs multis, nec minùs antiquitati & doctrinæ gravibus auctoribus probata est, ut Glossæ, in cap. à nobis, 1. de sententia excommunicationis, & in cap. si verò aliquis, eod. titu. & in cap. ut divinarum, de constitut. l. 6. maximè si quæstio sit de lege Pontificia, aut universæ imposita Ecclesiæ. eadem placuit Joan. Andr. in caput illud, ut animarum, Bartolo, Baldo, in l. cunctos populos, C. de summa Trinitate, totique scholæ Jurisconsultorum, ut testis est Rosella, in sua Summa, verbo, Ignorantia, num. 13. conclus. 3. in additione.

Placuit eadem sententia Scoto in 4. sent. dist. 6. q. 8. his verbis scribente: Quando super aliquo, quod est ex jure divino illicitum, additur pœna canonica: ut illud amplius evitetur, non est necessarium ad hoc, ut incurratur illa pœna, aliqua scientia juris canonici, sed sufficit, quod teneatur sciente præceptum divinum: & si illud transgrediatur, incurrit pœnam canonice; etiam si nesciat à jure canonico pœnam esse inflictam: hoc enim modo percutiens clericum, cum faciat contra præceptum divinum de caritate fraterna, & si nesciret, excommunicationem latam à canone super tali facto, tamen incurreret eam pœnam. Placuit Majori, in 4. d. 18. q. unica, in responsione ad 2. argumentum contra primam conclusionem. Placuit Gabrieli, in 4. dist. 6. q. 2. art. 3. dub. 8. Placuit Adriano, qu. 3. de clavibus. Placuit Driedoni, lib. 2. de libertate Christiana, cap. 9. & cap. 10. Covarruvix, in cap. Alma mater, §. 10. Bartolomæo Medinæ, par. 2. qu. 74. art. 3. Cordubensi, lib. 2. suarum quæstionum, qu. 27. Rosellæ, qui acerrimè pro hac sententia agit in sua summa, num. 13. conclus. 3. ad quam item propendet Victoria, in summa de sacram. tract. de excommunicat. quæst. 8. Pervetusta hæc ipsa videtur esse sententia, & à Marco Tullio, contra Cæcium Verrem, act. 4. apud Romanos judices comprobata. Desperatissimo enim perfugio uti ait cum, qui dicit se imprudentem

fecisse, existimasse id licere: additque perditissimam hanc esse defensionem.

Hujus opinionis hæc magna ratio est, 4. quod leges civiles, quum factum quodpiam naturali lege vetitum prohibent, puta homicidium, nullam excusationem dant iis veniæ, qui humanæ legis inscitia tueri se voluerit: sed reos, & civitate, & bonis, & capite multant. Cur igitur non valeat in lege Ecclesiastica, quod valet in civili, cujus graviores & capitaliores sunt in facinorosos pœnæ? corroborat hanc opinionem Decretalis Innocentii III. cum illorum, de sententia excommunicationis, in qua non parcit illis, qui non recolentes factum, verba sunt Pontificia, pro quo in latæ sententiæ canonem inciderunt: vel factum quidem scientes juris ignari, nesciunt exinde se teneri: hos enim negat ab Episcopis posse absolvi. Dices canonem loqui de iis qui supinè, vel crassè ignorant. Verum ista distinctio tua est non canonis, seu Pontificis: qui de nesciente universè loquitur.

Nec valde operosum est contrariæ opinionis fundamenta subruere. Primum parum firmitudinis habet illa enim Christi auctoritas, apud Matth. eos perstringit, qui fraternæ correctionis, & Ecclesiæ sententiæ, quæ correctioni succedit, sunt despicientes. Etenim, ut Tertullianus in apol. testatur, olim qui delinquebant, post fraternam objugationem seu admonitionem, ad cœtum fidelium coram Antistite deferebantur, & communibus suffragiis condemnabantur. Illius autem Ecclesiæ voces nulla ratione ignoratæ poterant esse ei qui palam condemnabatur. Itaque locus ille Evangelii non ad excommunicationes generali lege promulgatas, sed quæ voce Prælatorum irrogantur, referri debet: quod si ad canonum etiam sententias referatur, dicendum est, Ecclesiæ voces esse non solum, quas ipsa suis legibus condendis expromit, verum etiam cum Dei naturæque jura populis enunciat, interpretatur, ut cumque suadet, & quavis ratione ad ea servanda hortatur. Imò & Dei, & naturæ voces, ac monita præcipuæ & gravissimæ sunt Ecclesiæ voces ac monita.

Canon verò Bonifacii, quod alterum erat fundamentum, perfacilem habet explicatio-

nem. Primum enim dici potest, illic non agi nisi de constitutionibus Episcoporum seu Ordinariorum, non autem Romanorum Pontificum seu canonum generalium: & hic modus dicendi est valde communis, quem sequitur Glossa illius cap. & Joannes Andr. Adrianus, Driedo, Rosella, atque alii. Quod verò adversariæ partis nonnulli, in quibus est Sylvester, in verbo, ignorantia, qu. 8. argumentantur, Romanum Pontificem in ordinariorum classem redigendum esse: quippe qui sit ordinariorum ordinarius: hoc sanè ridiculum est. Primum, quia à Glossa, à Joanne And. in caput, ut animarum, aperte refelluntur, nec non à Glossa cap. ordinarii, de officio ordinarii, lib. 6. quam Glossam canon ipse confirmat: ex quo intelligitur ordinarius ille esse, qui in certo quopiam loco forum agit, & jus dicit, non in toto orbe Christiano, ut Romanus Pontifex: & Glossa capitis, tot animarum, de constit. lib. 6. rejicit, ad Glossam Bernardi: & Goff. in cap. cum ab Ecclesiarum, de officio ordinarii, in qua Glossa hæc sunt. Illud generaliter traditur, quod quilibet Prælati collegiatae Ecclesiæ: licet subsit Episcopo, est tamen iudex ordinarius in plebe sua, & habet jurisdictionem cognoscendi & excommunicandi, ut hic dicitur: & in authent. de defen. civit. §. 2. collat. 3. & 15. q. 4. c. 1. & inf. de jud. decernimus. Argum. C. de jurisdict. om. judic. l. ult. & illum dico Prælatum hoc facere posse, & talem jurisdictionem habere, qui est electus à collegio seu universitate, §. de elect. cap. 1. & 93. dist. legimus: & idem intelligo, si præficiatur collegio, vel universitati, ab eo qui habet administrationem cum jurisdictione, puta Episcopo.

6. Iisdem de rebus magis perspicue præcipit in suo commentario Innocentius, in illud caput, cum ab Ecclesiarum, à quo mutuati sunt Hostiensis, Joannes Andr. Panormit. & alii ejusdem canonis explanatores. Docet igitur Innocentius, nu. 1. suæ explanationis, universitatem, quæ sibi iudicem eligit ordinarium, à superiore constitutam esse oportere, consensu ejus tacito, vel expresso, atque ab eodem confirmatam, sive universitas Ecclesiastica sit, sive laica, sive opificum, sive

liberalem quampiam artem profitentium, in 2. nu. admonet, iudicem ordinarium Ecclesiasticum, qui præsit clericis, non posse eligi nisi ab universitate clericorum: & cum qui eligitur, clericum esse debere, aut religiosum: quia aliter nec dari nec recipi potestas potest excommunicandi, interdicendi, & similibus, & num. 3. propriè etiam Princeps, Papa vel Imperator, ordinariam tribuere solet jurisdictionem, & num. 4. à canone habent Episcopi ordinariam jurisdictionem, 16. qu. 2. c. 1. & q. 7. omnes, & 25. dist. perlectis. Ex qua præceptione Innocentii, quem cæteri sequuntur, hoc eruitur argumentum adversus eos, qui ordinarii nomen cadere etiam volunt in Romanum Pontificem Ordinarius creatur cum jurisdictione, aut à Principe, aut à canone, aut ab universitate, sed Romanus Pontifex ordinariam jurisdictionem neque à Principe, neque à canone, neque ab universitate eligente recipit, sed proximè à Deo, ergo ordinarii nomine censendus non est. Porro, in cap. ut animarum, è coetu ordinariorum Romanum Pontificem secretum esse hac mihi firma ratione persuadeo. Nam ea lex imponitur cunctis ordinariis, cui patere debent necessariò: at unus Pontifex Romanus successoribus suis nullam ferre potest legem, cui debeant morem gerere: cum par in parem potestatem non habeat.

Abs re non erit, hic apponere verba Rossellæ, in verbo, Ignorantia, nu. 13. quæ tamen si nitore careant orationis, sunt tamen sparsa sale quodam urbanitatis. Si Papa voluisset, inquit, ignorantes non ligari sententia excommunicationis inflicta per jus commune, vel statuta generalia, sicut in statutis ordinariorum, puta nisi ignorantia crassa fuerit: vel supina: fuisset superfluum in dictis suis: suffecisset enim dicere, quod sententiis per statuta quorumcumque non ligantur ignorantes, nisi ignorantia fuerit crassa vel supina: & positum fuisset minus de atramento, & minus de charta: sed cum magno mysterio addidit ordinariorum: ut sic excluderet sententias inflictas, per statuta generalia, vel canones generales ipsius Papæ: quæ haberi debent in majore honore & reverentia: & ideoq. major pœna debetur trans-

gressoribus statuto in : Papalium quàm ordinariorum, & è converso, major irreverentia & inobedientia requiritur ad incurrendam poenam statutorum ordinariorum, vel municipalium, quàm in statutis generalibus.

Secundus modus exponendi canonis est Covarruviae, in cap. Alma mater, §. 10. qui mihi perplacet. Is enim ob excusantem ignorantiam, nullum inter Romanorum Pontificum, atque ordinariorum constitutiones discrimen agnoscens, cum scelus puniunt naturali divinæque lege damnatum, in duas partes sententiam Decretalis dividit : in priore hoc jus condi existimat à Romano Pontifice, ut sententiis Episcopaliū statutorum non ligentur ignorantes : intellige, nisi factum sit per seipsum malum : in posteriore, de jure respondet, nec novum constituit : cum ait, excommunicatione, quæ fertur ob furtum, non teneri subditum Episcopi, si furtum faciat extra dioccesim.

§. Tertium & postremum fundamentum erat, cap. si verò aliquis, de sententia excommunicationis : cui respondet Rosella, in verbo, Ignorantia, num. 13. concl. 3. canonem illum exceptionem habere præcipuam : nam canon, si quis suadente, & canon, si verò aliquis, dolum requirunt expressum, cujus poenam nemo subit sine dolo : & hoc verum est, non solum in illo canone, sed in cunctis qui non animadvertunt, nisi in dolum adhibentes ; cui dolo ignorantia crassa vel supina ; cum in re magna ea sit mortifera culpa, comparari solet : facit hujus responsionis suæ Rosella, Panormitanum auctorem, in cap. cognoscentes, de constitutionibus : is enim num. 6. interpretationis suæ hæc affirmat : canonem, si quis suadente, in q. 4. & cap. si verò aliquis, de sententia excommunicationis requirere dolum expressè : & quando aliquis in ejusmodi canones committit, non esse satis latam culpam, hoc est, ignorasse quod communiter ejus loci sciunt, in quo puto eum falli : nam & lata culpa æquatur dolo, l. magna negligentia. ff. de verb. signific. & l. quod Nerva. ff. de depos. neque canon, si quis suadente, dolum alium requirit, nisi suasionem diaboli, hoc est, culpam lethalem : & quia Glossa capituli, si verò aliquis, & Scotus, & alii non pauci, credunt po-

nam canonis incurrere, qui percutit clericum, quamvis eum clericum esse ignoret, idcirco respondere possumus aliter : in illo canone non hoc decerni, talem percutientem non incidere in excommunicationem, sed non mittendum esse ad Romanum Pontificem, nec publica excommunicationis nota inuri. Ut si diceret Romanus Pontifex, ob indignitatem clerici nutrientis comam, & propter justam percutientis inscitiam, cum eo agendum est mitius, ut ad nos adire non cogatur, neque palam pronuncietur excommunicatus : ita nostro beneficio à suo Episcopo poterit absolvi. Illud tamen concedendum est, cum factum humana tantum lege prohibitum est : neque ea re prohibitum, quia per se malum sit, excommunicationis poena non irretiri, qui legis ignorantia justa & probabili laborant.

QUESTIO IV.

Superioris quæstionis quasi appendix hæc est altera : num, quando lex humana proposita poena excommunicationis vetat aliquid, quod, nisi jure humano vetitum esset, liceret, ad subeundam censuram sit satis nosse legem : an sit etiam necessariam, poenam excommunicationis à lege impositam tenere.

Poenam excommunicationis cognosci debere aiunt, Sylvester, in locis in superiore, qu. indicatis, & Angelus, in verbo, Ignorantia, & Navar. in Manuali, c. 27. num. 16. & 274. & lib. 5. Consiliorum, cons. 51. & 52. de sententia excommunicationis. Antonius Butrius, Panormit. & Felin. in cap. à nobis : solent adduci pro hac opinione.

Sed re vera Panormitanus variè illic loquitur, ut liquet ex ejus commentario, num. 9. idem facit Felin. & Ant. Butr. neque illi dicunt scientiam requiri poenæ, quam infligit statutum, sed statuti eam irrogantis.

Nec verò secus videtur dici posse : nec secus multò plures & sapientiores, quàm credimus ipsi, senserunt : nam contrarium sensum & doctrina communis, & omnium tribunalium consuetudo, & certa argumenta confutant. Primum argumentum. Sicut ad peccati rationem & essentiam spectat, ut sit

voluntarium : ita ad pœnæ rationem , ut sit involuntaria , ut indicat D. August. in libro de duabus animabus , & D. Thomas sæpe in suis scriptis inculcat : namque , ut D. Thomas identidem in suis libris repetit , culpa est corruptio actionis , pœna corruptio agentis. quis autem suam corruptionem expetat ? Itaque in 1. par. q. 48. art. 5. scriptum reliquit , esse de ratione pœnæ , ut sit voluntati contraria. Si igitur est per se involuntaria , voluntarii principia minimè requirit : quæ sunt cognitio & appetitus , ex omnium philosophorum & Theologorum sententia.

3. Secundum argumentum. Obligatio , quæ contrahitur ex delicto , ad luendam , pœnam , naturalis est , non ex consensu delinquentis , sed ex legis naturalis auctoritate , ut docet Bartol. l. 1. ff. de conditione indebiti , num. 10. & Bartoli opinionem communem esse confirmat Covarruvias , in C. Alma mater , §. 10. nu. 11. siquidem æquitas naturalis , & publica suadet utilitas , vindicanda esse delicta. Si igitur obligatio ejusmodi consensum delinquentis non requirit , ergo nec notitiam , sine qua nullus potest esse consensus : quis enim rei assentiatur , quam ignorat ?

Postremum argumentum. Excommunicationis pœna in contumaces & protervos constituta est : at non ideo quis contumax existimatur , quia pœnam legis ignorat , sed quia legi non paret : imò potest quis contemnere pœnam , & magnifacere legem : ut si lex multam minitetur pecuniarum , quis posset pecuniæ amissionem negligere , & legem ipsam magno æstimare : & quàm multas credere possumus ipsi post hoc mortale ævum pœnas sceleratis comparatas esse divinitus , quæ nunc eos latent omnino ? nullaque humana conjectura assequi possunt ?

4. Ex his , quæ tum in proximè superiore , tum in hac quæstione à nobis disputata sunt , cognosci potest , pœnam excommunicationum quæ in bullam Cœnæ digestæ sunt , non vitari ab iis , qui ea faciunt , quæ illic vetantur : cum ea fermè omnia jure divino , seu naturali interdicta sint : quæ jura nefas est à quoquam Christiano , qui suæ mentis sit , & rationis compos , ignorari. Mitto ,

easdem censuras esse ex eo genere , quæ cunctis , ubi promulgatur bulla , cognitæ esse deberent. Neque enim D. Thom. quodlib. 1. art. 19. veniam dat iis qui non servant Pontificis Romani constitutionem , quam nosse haud majore negotio potuissent. Divus autem Anton. in 3. par. tit. 24. c. 33. in calce , ignorantiae excusationem præcidit mulieribus , & iis viris , quamvis sint religiosi , qui cum suis egrediantur monasteriis , ignorant jus , quod singulis annis in iis locis , ubi commorantur , promulgatur : & profiteantur hac se in re auctorem sequi Anton. Butr. quibus adstipulatur Sylvest. in verbo , Ignorantia , q. 8. Sanè certè Aristot. in 3. Ethicor. cap. 5. pœnas sumi ait ab iis , qui leges ignorant , quas facile scire possent : propterea quèd ignorare est in potestate eorum , & quando negligentiam atque incuriam vitare potuissent.

QUÆSTIO V.

De peccatis ebriorum & furiosorum.

Marcus Bibulus sua culpa in ebrietatem furorémve incidit : multa mala ebrius furénsque egit. Dubitatum est , utrùm ea mala fuerint ei vera crimina. Atque , ut finita quæstio ad infinitam revocetur , quaeritur , utrùm qui peccando ad ebrietatem furorémve deducuntur , quæ interim flagitia admittunt , vera sint iis flagitia : atque ob ea ipsa pœna digni.

Qua de re magna est inter magnos auctores contentio. Namque ad furiosorum & teulentorum causam hi omnes accedunt , Gulielmus Altisiod. in Summa sua Theologica , lib. 2. tract. 29. q. 3. ubi furiosum , qui sua culpa in furorem incidit , cum pecudæ æquat , quando in eo funditus interit ratio. Gabriel Biel , in 2. senten. dist. 22. q. 2. art. 2. concil. 3. idem affirmat de ebrio. Rosella , in verbo , Ignorantia , num. 1. & in verbo , Ebrietas , num. 2. citans Raynerium , & Angelus , in verbo , Ebrietas , num. 3. idem quod Gabriel defendunt. Major , in 4. dist. 17. q. 2. quamvis præfatus sit scholasticæ disputationis causa se pro ebriis

argumentaturum, tamen decem argumentis ebriorum causam defendit: nec animum visus est gerere argumentis contrarium. Gerson, tract. 31. de natura & qualitate conscientiae, opinionem, quae omni peccato liberat ebrium, cum tamquam ebrius agit, probabiliorem arbitratur.

2. Nominant hi suae opinionis magistros, D. Augustinum, D. Ambrosium, D. Bernardum, Origenem; multisque rationibus se corroborant. Sed nimirum quantum in sanctorum Patrum sententiis, quantum item in rationibus quas adhibent, praesidii sit furiosis ac temulentis, post contrariae sententiae expositas auctoritates Philosophorum atque Theologorum, & post explicata argumenta videbimus: eo enim illa reservo, ne bis cogar eadem commemorare.

Ac Major, qui ebriorum causae argumentando perbenevolus fuit, duo fatetur: Unum, hanc secundam opinionem esse communem: alterum, adversariam piorum & sobriorum auribus odiosam. Henricus autem Gandavenis, quo nemo uberius neque subtilius de re tota disputavit, quodlib. 3. q. 26. circumspiciens quae utrimque dici possent, scribit his verbis: Sed tamen, quod nullo modo dicendum sit, male actum à tali in tali statu, esse peccatum, absurdum & irrati-
nabile videtur esse: & contrarium dictis sanctorum & Philosophorum, ut patet ex praedictis: cum talis ignorantia, qua scilicet ebrius homicidium tale committit, ex culpa ejus proveniat, & ex malitia electionis existentis sua culpa in voluntate ejus: quae malitia existens in voluntate est causa mali existentis in opere, & non proprie involuntarii, ut dictum est. Haecenus Henricus.

3. Adversus igitur temulentos, tum philosophi tum sancti Patres, tum Theologi suffragia ineunt. Aristot. in 3. Ethic. cap. 5. poenas ignorationis dependi ait ab illis, qui sibi ejus causa extiterunt: ita duplicem in ebrios poenam constitutam esse, unam, propter crimen ebrietatis: alteram, propter criminofam & voluntariam inscitiam, in quam incidunt: in primo verò magnorum moralium, ad Eudemum, cap. 31. haec scribit: Quaecumque perpetrandi aliquid causa absoluta fuerit ignorantia, id non sit con-

sultò: & proinde ne injuria quidem afficit. At cum ipse suae causa fuerit ignorantiae, perpetravitque quidpiam ex ignorantia, cuius ipse extitit causa, is planè afficit injuria, ac ejusmodi jure criminis arguetur: veluti in ebriis evenit. Vino namque merfi, si quid perpetrarint, sine controversia adferunt injuriam: quandoquidem ipsi sibi ignorantiae causa extiterunt.

Ita Pittacus, è septem sapientibus unus, duas in ebrios poenas constituit, si quem fortè in ebrietate percussissent, severiusque in eos volvit animadverti, quàm si idem scelus sobrii conscivissent: qua de lege Pittaci meminit Aristot. in 2. Politic. cap. extremo, & in 2. Rhetoric. cap. 27. Quapropter Aristoteles, ebriis, qui sibi sponte vini potum mentem eripuerunt, nullo modo ignoscendum putavit. Plato in 6. lib. de legibus, ebrium mente & corpore furere ait, illumque esse vitiosum: ergo si Plato vitiosum facit ebrium, is vitiosè agit, ergo vitia & delicta sunt mala, quae suscipit: idem Plato, in primo de legibus, extrema pagina, hominem ebrium pessimum esse affirmat; seque sponte in omnem pravitatem abjicere. Atqui duo haec clarissima lumina philosophiae multò plus in hac causa quàm aut Major aut Gabriel, nonnullique alii, cum his duobus philosophis minimè conferendi, viderunt.

Averroes cujus multa illustria de peccatis ebriorum dicta colligit Henricus Gandavenis, in illo quodlib. 3. q. 26. hoc loquitur, in cap. 5. lib. 3. ad Nicomachum. Puniunt quidem Domini legum pro ignorantia, eum, de quo putant, quod voluntas sua fuit causa ignorantiae, ut in ebriis duplicant enim poenas, eoque principium hujus facti in ebrio est: cum fuerit in ipso non ebriari: haec autem ignorantiae causa: & ei, qui immoderato vini potu excæcatus est, quod vitium est corporis, omnes nulla commiseratione commoti, vitium corporis exprobrant; quanto magis vitia, & scelera, quae labefaciunt mentem, & virtutem interimunt? quae ratio est ipsius Aristotel. Eustathius Aristot. interpres, in cap. illud 5. Ethic. 3. Pittaci laudat legem, qui duplicem poenam inflixit ebriis. Unam, propter ebrietatem; alteram propter

scelus in ebrietate commissum. Cum his philosophis copulo nunc D. Thom. tamquam philosophum, & Arist. explanatorem, iterum eum tamquam Theologum citaturus: » is igitur, in idem cap. 5. tertii Ethici: Ignorantia, inquit, involuntarium causat, ut » supra dictum est: si tamen nos sumus ignorantiae causa, erit ignorantia voluntaria, & » pro ea puniemur. Potest autem homo esse causa suae ignorantiae dupliciter: uno modo, directe aliquid agendo, sicut patet de iis qui se inebriant, & ex hoc redduntur ignorantes qui dupliciter sunt increpandi: primo quidem, quia se inebriaverunt: secundo, quia ex ebrietate aliquod peccatum fecerunt. Principium enim ebrietatis est in potestate ipsius hominis: quia homo est dominus ejus; quod non inebrietur, idem in sua potestate hoc habet: ebrietas autem est causa ignorantiae, & sic per consequens est homo causa ignorantiae. Hæc D. Thom. tamquam philosophus, atque Aristot. explicator, in 3. Ethic. lect. 12.

9. Doctores Ecclesiae sanctique Patres, philosophis junguntur. D. Ambros. lib. 1. de Abrahamo, cap. 6. Vitandam dicimus ebrietatem, per quam vitia cavere non possumus: nam quæ sobrii cavemus, per ebrietatem ignorantes committimus Viden', ut Ambrosius condemnet ebrietatem, ob scelera quæ facere solent ebriosi? igitur scelera agunt & vitiosè: ergo illis sunt peccata. D. August. in libro de sobrietate & virginitate, cap. 1. Ebrietas ab animi injuria incipit, & flagitiorum omnium mater est: culparum materia: radix criminum: origo vitiorum, atque ob id ipsum eam vocat insaniam voluntariam. Utrum hæc verba hominis sunt vino suo vitio obrutos ab scelera agendi improbitate & flagitio vindicantis? Divus Basilus, in homil. *τῶν μεθύοντων*, contra ebrios, *μέθη*, inquit, *ὁ αὐθαίρετος δαίμων ἐξ ἡδονῆς τὰς ψυχὰς ἐμβαλλόμενος, μέθη κακίας μήτηρ, ἀρετῆς ἐναντίωσις.* id est, ebrietas, est daemon voluntarius, nostris animis ex voluptate injectus: ebrietas vitii mater: virtutis oppositio: ergo necesse est vitia esse ebriis, quæ per ebrietatem scelera edunt. Quis enim

inficiari audeat, ea esse nefaria, quæ manant à dæmone? at dæmon voluntarius est ebrietas, apud Basilium: nec solum, apud Basilium, verum etiam, apud Chrysostomum & Bernard. sic enim. Chrysostom. hom. 1. ad populum Antiochenum, in ea verba Apostoli, *utere modico vino*. Ebrius, mortuus est animatus: dæmon voluntarius: morbus veniam non habens: ruina excusatione carens, & homil. 54. ad pop. Antioch. Ebrius infinita dignus damnatione fera magis quàm homo. Cur dixit, infinita dignus damnatione, nisi propter innumerabilia flagitia, quæ concipere solent temulenti, vinoque confecti; & hom. 17. in Matth. probat, ebrios peiores esse belluis, canibus, asinis: & homil. 71. ad populum Antioch. negat, quidquam gravior esse dæmoni ebrietate: quando omnium est fons malorum & genitrix. Si igitur tantopere delectatur dæmon ebrietate, id accidit, quia minimè ignorat, quæ à mente alienatis propter ebrietatem peccantur, vera esse peccata.

Sanctus Gregorius Nyssenus, in 5. lib. de philosophia, cap. 2. actiones ebriorum scribit esse voluntarias, eosque ignoranter quidem facere, sed non per ignorantiam: quandoquidem voluntate sibi inscitiam pepereant: quam sententiam penè totidem verbis S. Joannes Damascenus, in 2. lib. de fide orthodoxa, cap. 24. transtulit. D. Bernardus, in serm. 25. ad sororem, qui sermo est de ebrietate, mira quædam refert, in quibus est illud; ebrietatem esse manifestissimum dæmonem.

Gravissimos hos patres cuncti, qui sapientiæ Theologicæ majore gloria florent, sunt insecuti. D. Thomas, in 1. 2. qu. 76. artic. 4. & 2. 2. q. 150. artic. 4. & in 2. lib. sent. dist. 22. q. 2. artic. 2. ad 2. D. Bonavent. in eadem dist. artic. 2. quæst. 3. Richardus, in eamd. dist. artic. 2. q. 3. ad 2. & in 4. sent. dist. 19. artic. 3. q. 7. Durandus, in 2. sent. dist. 22. q. 4. Alexander Halensis, in 2. par. summæ Theologicæ, q. 112. memb. 9. & quæst. 153. membr. 2. Albertus, Magnus, in 2. parte suæ summæ, q. 88. Henricus Gandavens. in 3. quodlib. q. 26. S. Anton. in 2. par. tit. 6. c. 3. §. postremo. Turrecremata, in cap. Sexto die, dist.

dist. 35. & 15. q. 1. in cap. inebriaverunt Carthusianus, in 2. sent. dist. 22. q. 1. ubi citat D. Thomam in scripto, & cum eo sentire ait Richardum, Petrum Paludanum, Albertum, & communiter alios. Viguerius in institut. cap. 7. §. 3. versu 5. Alphonsus à Castro, in 2. de parte legis pœn. cap. 14. col. 19. Covarruvias, in relectione Clementinæ, si furiosus, de homicidio, parte tertia, ante, §. Tabiena, in verbo, Ebrietas, num. 8. & Sylvester, in verbo, Ebrietas, q. 4. Cajetanus in 1. 2. q. 76. art. 4. & in sua Summa, verbo, Ebrietas. Armilla, in verbo, Ebrietas, num. 1. & in verbo, Ignorantia, num. 10.

7. Quod si omnes jurisperiti, ut ait Alphonsus, loco citato, tradunt, peccata ebriorum minùs esse punienda, quàm si ea sobrii peccassent, nominatque Cynum, in l. si quis non dicam rapere, C. de Episcopis, & clericis; & Salicetum, in l. 1. ad legem Cornel. de sicariis, prorsus cuique apertum esse potest, à Theologis in hac causâ non discrepare Jurisconsultos, in l. respiciendum, §. delinquant. ff. de pœnis, apertè dicitur, ebrios delinquere. Sanè certè vox & sententia videtur naturæ, iis qui sua sponte in ebrietatem lapsi sunt, ob malefacta ignoscendum non esse, ideo, quod cuncti, pueri, viri, senes, mulieres, infirmi, medii, summi, maledictis, conviciis, execrationibus, justisque odiis illos ipsos turpiter agentes insectantur. Neque intelligi potest, cum effectus naturam redoleat causæ, si causâ, quæ ebrietas est, improba, criminosa, & venenata est, non esse item tales, qui ea gignuntur eventus.

8. Verùm, quæ contra hanc veram sententiam adferri solent, evertenda sunt. Adducunt ex D. Ambrosio: in lib. de Patriarchis, cap. 6. de Abraham, in quo extant hæc verba: Sanè discimus vitandam esse ebrietatem, per quam crimina cavere non possumus. Nam, quæ sobrii cavemus, per ebrietatem ignorantes committimus: & post ali-quantò: nesciunt quid loquantur, qui nimio vino indulgent: jacent sepulti: ideoque, si qua per vinum deliquerint, apud sapientes judices, venia quidem facta donantur, sed levitatis damnantur auctores.

Respondeo: si loquitur D. Ambrosius de iis qui sua culpa non fiunt ebrii: crimina dicit, quæ per se crimina solent esse, & lege prohibita quamvis crimina non sint ebriis: atque ob id ipsum apud judices sapientes excusationem habent: neque supplicio afficiuntur. Verùm, si de iis loquitur, qui sua culpa fiunt ebrii, ii nec sine culpa sunt, si delinquant, etiam si peccant, dicuntur donari venia, quia mitiùs puniuntur; ut interpretatur Glossa in cap. sanè, 15. q. 1. qui canon habet omnia, quæ recitata sunt, verba D. Ambrosii.

Sumunt à D. Augustino quod is de Loth ebrio scriptum fecit, in 2. contra Faustum Manichæum, cap. 44. Inebriaverunt Loth filia ejus, & se nescienti miscuerunt: quapropter culpandus est quidem, non tamen quantum ille incestus, sed quantum illa meretur ebrietas: quæ verba transtulit Gratianus, in cap. Inebriaverunt, 15. quæst. 1. Miror equidem, Majorem, & alios nonnullos, hac auctoritate Augustini defensionem ebriis comparasse: cum ejus verba reprehensionem certam habeant ebriorum: nam cum dicit Loth culpandum esse: ergo culpam contraxit ob incestum concubitum: cum addit, non quantum, &c. hoc tantum declarat, culpam fuisse minorem propter ebrietatem, quæ rationem minuit voluntarii. Subsidium mutuatur etiam à D. Bernardo, in lib. de gratia & libero arbitrio in primis paginis, ubi sic. Insanis, vel infantibus, itemque dormientibus, nihil, quod faciunt, vel bonum, vel malum imputatur: quia nimirum sicut suæ non sunt compotes rationis, sic nec usum retinent propriæ voluntatis: ac per hoc nec judicium libertatis. Verumenim hic D. Bern. de impuro ebrio non loquitur, neque de iis qui suo scelere mentem amiserunt, atque à ratione voluntarii desciverunt. Testimonio quoque Joannes Major utitur Origenis ex ejus hom. 5. in Genesim. Verùm totam illam mihi homiliam perlegenti nihil occurrat, quo ebriorum causâ sublevetur: nam exquirens quid de facto Loth, & filiarum ejus sentiendam sit, de Loth hoc pacto constituit. Unde videtur mihi in parte culpabilis: in parte excusabilis inveniri: Et paucibus versibus interjectis, Audite, ebrietas

» quid agat : audite , quantum facinoris conciliet temulentia : ergo facinus existimavit Origenes incestum illum cum filiabus in ebrio Loth.

9. Quem virum , & quas feminas non sum ignarus à magnis auctoribus excusari. Filias enim omni crimine liberant , Irenæus , lib. 4. cap. 51. Chrysost. homil. 44. in Gen. Theodoretus , quæst. 69. in Gen. ab his non videtur disjunctus Origenes , in ea homilia » 5. Singulis , inquit , ingressæ noctibus singulæ suscipiunt ab ignorantæ conceptum. Ultra non repetunt , non requirunt. Ubi hîc libidinis culpa ? Ubi incesti crimen arguitur ? Quomodo dabitur vitio , quod non iteratur in facto ? Sed tamen flagitii coarguuntur à D. Augustino , qui ea de re disputat , lib. 22. contra Faustum , à c. 42. ad 46. cujus sententia placuit posterioribus doctoribus , atque Theologis. Ego quidem malim omnem culpam remove-re ab illarum patre , quod ipsum facit D. Chrysostomus , hom. 44. in Genesim , cum quo stare videtur D. Tho. in 2. 2. q. 150. art. 4. nam si ebrietas culpa caruit , quod est perquam probabile , coitus , qui eam consecutus est , non potuit , nec debuit tamquam criminofus objici Lotho. Quamquam D. Bonav. in 2. sent. dist. 22. art. 2. q. 3. scribit , apud Sanctos Loth in culpa esse , licet quodammodo eundem excusent.

10. Restat , ut pondera rationum adversariæ opinionis examinemus. Prima ratio. Sine motu liberi arbitrii nemo delinquit : sed in iis , qui perfectè sunt ebrii , nullus est motus liberi arbitrii , nulla electio : qui est proprius liberi arbitrii actus , ex D. Th. in 1. p. q. 83. art. 3. ergo ebrii peccare non possunt.

Respondeo , ad culpam committendam satis esse motum liberi arbitrii qui antecessit in causâ : dupliciter enim malum eligi potest , vel in se ipso , vel in sua causâ : utro modo eligatur , satis est ad peccandum : secundo modo eligitur ab ebrio , id est , ab eo , qui ebrietatem nimio potu elegit.

Secunda ratio. Ebrius mereri non potest : ergo nec demereri. Ratio hæc nulla. Judæi , hæretici , pagani & reliqui facinorosi mereri non possunt : ergo nec demereri falsa conclusio : plura enim requiruntur ad meri-

tum , quàm ad demeritum : nostra enim voluntas sola potest demereri : sola mereri non potest : divina enim gratia , & cœlestibus præliis munitam esse oportet , si sit salutem promeritura.

Tertia igitur peccatum esset ante actum pravum , quo generari solet : quandoquidem dictum est , peccata ebriorum in causâ æstimanda esse : illa enim pestifera ebrietatis labe antecedit actiones , quas deinceps promunt ebrii. est argumentum Henrici : cui respondit idem Doctor : Peccato ebriorum non tam ad voluntatem committentem , quàm omittentem referri debere , eodémque tempore eum , qui se suamque mentem vino obruit , duplicem culpam suscipere , unam commissionis , quæ versatur in ipsa ingurgitatione , intelligentiam demergente ; alteram , omissionis , quæ inconsiderantia fuit : aut non cavisse ab iis malis ; aut noluisse cavere , quæ è sua ebrietate existere poterant. Voluntatem igitur hac culpa negligentia & remissionis infectam vult propriam esse radicem Henricus flagitiorum , quæ concipiunt ebrii , ipsaque flagitia ad omissionem potius quàm ad commissionem pertinere : atque ea re necessarium esse ut præcurrat eventum , seu actum , qui post mentem sopitam vino , suscipitur ab ebrio , seu furioso , ipsa omisso.

Mihi videtur dici posse pressius. Quem- II, admodum semen , quod potestate continet flores , folia , ramos & fructus arboris , natura & tempore illa omnia anteit ; nec illorum nominibus appellatur , antequam ad materiam , è qua illa generantur , vim suam transfuderit : sic facinorosam ebriorum voluntatem esse semen ceterorum flagitiorum , quæ admittunt ebrii , sed non posse nancisci novorum peccatorum nomina , & naturam , nisi postquam ad diversas actiones vim suam transmiserit.

Quarta ratio. Si ebrius , qua voluntate se potu vini ingurgitavit , ea peccat : ergo cum fit ebrius , non unum peccatum peccat , sed plurima. Respondet Henricus , & unicum committere , & quodammodo infinita. Unum principale , propter unam & principalem intentionem , qua ebrietatem adæmavit : innumerabilia , propter circumstantias , & eventus adjunctos , quos neglexit.

Quinta ratio : Ergo non peccat tantum in iis quæ agit ebrius, sed etiam, quæ agere posset. Respondet Henricus, peccatum committi in iis dumtaxat, quæ potuit, ac debuit cavere.

Ego quartum & quintum argumentum sic diluam. Ebrius eorum scelerum tantum videtur reus, quæ concipit in ebrietate; illa verò scelera tunc generantur, cum à causa venenata pravæ voluntatis, quam antecessit recens pravitas, seu actio flagitiosa, erumpit. Sicut enim humana voluntas non peccat, quia potest peccare : semper enim peccare potest in mortali vita : sed cum ad actum legi justæ contrarium se applicat : sic voluntas ebria non scelus, vitiumve profundit, nisi cum recens actio contra rectam rationem erumpit : quemadmodum est à nobis in quadam nostra disputatione de perniciosa inscitia demonstratum.

12. Sexta ratio : Ergo actus exterior addit malitiam essentialē ad actum interiorem : id est, peccatum ex ebrietate auget pravitatem ejus actus voluntarii, qui ebrietatem procreavit. Hoc argumentum confirmatur à Majore.

Respondeo primum argumento, non urgeri eos, qui vitia, seu scelera concepta ab ebriis, negant esse nova peccata, sed improbas tantum ejusdem peccati circumstantias esse contendunt : neque ad peccatum, quo se ratione nudavit, essentialē nequitiam, sed accidentalem tantum apponere. Deinde aio, sicut cum radix arboris est veneno imbuta, & ante frondes, ramos, & fructus procreata, virus in ea dumtaxat inclusum est : verum statim atque folia, rami, & fructus se efferunt, ipsi quoque venenum obbibunt : sic prorsus de voluntate ebrii, ante fructus & partus ebrietatis editos, sentiendum est.

Septima & postrema ratio. Si animum ebrii commaculant maledicta, incestus, scortationes, atque aliæ impuræ actiones, sequeretur, ob levem culpam, qua se inquinat, quo tempore ebrius evadit aliquis, gratiam post ebrietatem amittere, quam illi non ademit ebrietas.

Respondeo, id nullo modo consequi : propterea quod culpæ, quæ ebrietatem consequuntur, numquam peiores sunt quàm ea, quæ mater fuit ebrietatis. Id enim receptum

est à Theologis, atque Philosophis, effectus suarum causarum naturam æmulari : quare si ebrietas ex nulla culpa est nata; eventus, qui ex illa manant, omni culpa vacare : quod si in eo, aut levis culpa, aut mortifera contracta est, pro genere culpæ tales item futuros effectus, qui ex ea gignentur.

Quando autem existimandum sit, ebrietatem alicui probro dandam esse, vel non dandam, aut cum levi, aut cum lethali, aut item cum nulla culpa conjunctam, his verbis statuit D. Thom. in 2. 2. q. 150. art. 2. à quo didicerunt alii. Culpæ ebrietatis, sicut dictum est, consistit in inordinato usu, & concupiscentia vini. Hoc autem contingit esse tripliciter. Uno modo sic, quod nesciat potum esse immoderatum, & inebriare potentem : & sic ebrietas potest esse sine peccato, ut dictum est. Alio modo sic, quod aliquis percipiat potum esse immoderatum, non tamen æstimat potum inebriare potentem : & sic ebrietas potest esse cum peccato veniali. Tertio modo potest esse, quod aliquis bene advertat potum esse immoderatum, & inebriantem, & tamen magis vult ebrietatem incurrere, quàm à potu abstinere : & talis propriè dicitur ebrius, quia moralia recipiunt speciem non ab iis quæ per accidens eveniunt præter intentionem, sed ab eo quod est per se intentum : & sic ebrietas est peccatum mortale : quia secundum hoc volens homo & sciens privat se usu rationis : & sic peccat mortaliter, periculo peccandi se committens. Totidem verbis S. Thom.

De furiosis autem nequaquam illud prætereundum est : si eorum furor lucida habeat intervalla, hoc est, si aliquando ad sanitatem redeunt, & culpæ, culpæque præteritarum eos poeniteat, quæ rursus eodem arrepti furore agunt, faciuntve, nullo eos scelere seu culpa adstringere : quo beneficio temulenti potiri minimè possunt.

QUÆSTIO VI.

Quæstionis de furiosis & ebriis, qui suo flagitio in ebrietatem furoremve incurrerunt, quæ quidem quæstio est à nobis ad-

huc pertractata, est hæc altera additamentum. An ex ebrietate & furore nascentia mala speciem suam tueantur pravam ab ebrietate distinctam, ut, verbi causa, incestus ebrius sit verus incestus, & homicidium verum homicidium: an potius circumstantiæ sint ejusdem peccati.

1. Tractatur quæstio à D. Bonav. in 2. sent. distin. 22. art. 2. q. 3. de ebrio & furioso, qui ebrietati & furori injustam causam attulit: atque videri sibi eorum probabiliorum esse opinionem, qui credunt, illud genus hominum non posse novam culpam committere, sed primam tantum augere.

Richardus, in 4. dist. 15. art. 3. quæst. 7. horum peccata circumstantias esse putat, non nova peccata: hoc ipsum putat Alphonsus à Castro, in 2. lib. de potestate legis pœn. cap. 14. col. 19. & Covarruvias, in relectione Clementinæ. Si furiosus, de homicidio, parte 3. initio, & Cajetanus, in 1. 2. q. 76. art. 4. §. de peccatis autem, quæ fiunt ex voluntaria ignorantia; hoc item sequi videtur Sylvester, in verbo, Ebrietas, q. 4. refert enim se ad ea quæ scribit D. Thom. in 4. sent. dist. 17. quæst. 2. art. 2. quæstiunc. 4. ad 2. verum illic D. Thom. non loquitur de effectis, seu eventis ebrietatis, sed de peccatis, in quæ incurrunt, propter exemplum, aut imitationem, aut aliam ob causam, ceteri: hoc enim colligi videtur ex ejus verbis. Viguerius in institutionibus, cap. 7. §. 3. versu 5. comparat statum ebriorum cum statu damnatorum, quantum pertinet ad demeritum: quamvis enim peccent damnati, tamen non demerentur, ut probat ex D. Thom. sed nimirum longè dispar est ratio damnatorum, & ebriorum: nam pœnam mereri ebrios, non solum philosophi, sed etiam clariores Theologi, docent, & ipsemet D. Thom. explanans caput 5. 3. Ethic. lect. 12. & aliis locis, qui mox aperientur.

2. Est igitur alia opinio fortasse verior, ebrios, de quibus disceptatur, in ebrietate, novo peccato, si peccant, peccare, peccato inquam homicidii, si hominem interficiunt, & stupri, si vim adferunt Virgini. Hoc visum est D. Thom. in illa lect. 12. & in 2. sent. dist. 22. q. 2. art. 2. ad 2. & in 1. 2.

quæst. 76. artic. 4. ad 4. & in 2. 2. quæst. 150. art. 4. Henricus Gandav. in 3. quodl. quæst. 26. idem probat. & D. Anton. in 2. par. tit. 6. cap. 3. §. 4. hoc ipsum sequitur Carthusianus, in 2. sent. dist. 22. quæst. 1. nec mihi dubium est, eandem fuisse mentem Aristoteli, Platoni, Averroi, aliisque Philosophis, & Sanctis Patribus, qui cum dicunt, ebrietatem matrem esse vitiorum, flagitiorum, peccatorum, quid aliud indicant, nisi nova edi scelera ab ebriis, diversa specie ab ebrietate? quis enim ignorat, vitium; peccatum, flagitium nominationem esse non circumstantiæ; sed prave qualitatis, seu actionis, cui circumstantiæ adveniunt? Quod si in vitia & crimina labuntur ebrii, ut in superiore quæst. luculentis Sanctorum Patrum testimoniis probatum est; ergo unumquodque peccatum, quod admittunt, in sua & propria specie reponendum erit: cum nihil sit in genere, quod non item in certa quapiam specie reperiatur.

Præterea, cum stuprum offert virgini ebrius, aut peccat, aut non peccat; peccare cum satis probatum est in proximè superiore disputatione: si peccat, aut peccatum ebrietatis, aut aliud: non ebrietatis, ut planum cuique est; ergo aliud peccatum; aliud fingi non potest, quam stuprum: ergo peccatum specie diversum ab ebrietate peccat. Ad hæc si peccata, quorum causa est ignorantia crassa, & supina, distinguuntur ab ipsa ignorantia, cur non distinguatur ebriorum & furiosorum peccata ab ea ignorantia, quam ipsi sua mortifera culpa elegerunt: cum ea ignorantia sit plus quam crassa, aut supina?

Postremo, qui in ebrietate, que culpam habuit, occidit hominem, ex sententia meliore & communiore incurrit irregularitatem, & ut inquit Sylvester, est de mente S. Thomæ, aperteque id affirmat Richardus, in 4. dist. 15. artic. 3. quæst. 7. & Cajet. in 1. 2. quæst. 76. art. 4. Sylvest. in verbo, Ebrietas, quæst. 4. Tabiena, eodem tit. num. 9. Armilla, eod. tit. num. 8. & in verbo, Irregularitas, num. 8. Cardinalis, & Joannes Imola, in Clemen. unicam de homicidio voluntario: quamvis secus opinati sint, Alphonsus à Castro & Covarruvias.

vias, locis antea citatis, Angelus, in verbo, Ebrietas. Si ergo ebrius occidens hominem, non evadit irregularitatem; homicida est: nam ex homicidio illa oritur irregularitas, quamquam ad leniendam sententiam has duas attexo propositiones.

Prima propositio. Si ebrietas non prorsus extinguit lumen rationis, ex omnium sententia consequentem culpam non excusat, nisi quadam ex parte, ut rectè admonet Sylvest. in verbo, Ebrietas, q. 4. Secunda peccata, quibus contaminatur ebrius, nomina & spes suas conservantia, illa sunt, quæ prius, quàm in ebrietatem incideret, aut prospexerat, aut verisimili conjectura potuerat debueratque prospicere. Secunda hæc propositio est Henrici Gandavensis, quodlib. 3. quæst. 26. & Cajetani, in Summa: summæque nititur æquitate: reliqua peccata non provisa vel, quæ prævideri non poterant, circumstantiæ fortasse dici possent ebrietatis, non nova peccata.

QUÆSTIO VII.

I. **P**ropercius rusticus, ab exulibus comprehensus, metuque mortis coactus, domum ducit eos Cornelii, quem scit Propercius ad necem quæri ab istis sicariis: is trucidatur: domus incenditur. Quæritur an Propercius reus censendus sit homicidii; & num iis, qui propter interitum Cornelii damna sunt passi, sarcire illa debeat.

Suspiciari quispiam posset, terrorem mortis ab exulibus illatum Propertio, eum & crimine homicidii, & jure restituendi liberare: propterea quod unicuique pluris est sua vita, quàm alterius: ergo, ne suam profunderet, potuit alienam negligere. Ad hæc, quia nedum ab humanarum, sed etiam à divinarum ac naturalium legum præscriptione recedere nonnumquam concessum est, ne vitam amittamus. namque rem alterius fraudatam restituere, & depositum reddere, & integrè de suis peccatis apud sacerdotem confiteri, jus non humanum, sed aut naturale, aut divinum initio sancivit: atqui ad vitandum interitum secus facere licet, ut Theologi omnesque jurisperiti docent. Præ-

terea demonstrare alienam domum res est per se nec mala, nec iniqua: ergo nec fraudi, nec malo debuit esse Propertio.

Ad extremum nemo videtur ob ea accusandus, aut puniendus, quæ agit invitus, & coactus: huic enim veniam & misericordiam nonnumquam tribuere solemus, ut inquit Arist. in 3. Ethico. cap. 1. & in eodem cap. negat laudem quidem impertiri iis, qui agunt ea, quæ non debent; sed tamen veniam dari, cum propterea agunt, quæ humanam naturam superant, nemoque sustineret. Accedit Glossa, in lege penultima. ff. si familia furtum fecisse dicatur. Loquens enim de servo, qui invitus parvit Domino, aut furtum, aut atrocius quidpiam jubenti, hæc ait, Si omnino invitus servus paruit; periturus, si non paruisset, hic nullum est servi delictum. Quod si ita est, & venia dignus erit servus, & nulla pœna afficiendus.

Quam Glossam, tamquam singularem, laudat Jas. in §. si minus, de action. & idem existimasse Cynum scribunt Covarruvias, in epitome 4. Decretalium, parte 2. cap. 3. §. 4. numer. 7. & Panormitanus, in cap. Sacris, de iis quæ vi metusve causa: qui Cynus, in l. 1. C. unde vñ, penultim. quæstione, servum, qui timore mortis sibi inferendæ à Domino, nisi Domini uxorem occidat, occidentem ait non teneri homicidio: cui sententiæ illic Panormitanus adscribit etiam Bartolum, in l. 2. de noxalibus action. & hanc ait esse opinionem jurisconsultorum.

Eustratius verò, homo egregiè doctus, interpretans 1. cap. 3. Ethici, affirmat laudandum fore eum, qui cum uxore Tyranni consuescat, atque adulterii cum ea consuetudinem habeat: aliquòdve mendacium conflet ad tollendum Tyrannum, ejusque dominationem extinguendam: testatulusque erat eandem sententiam dum libri secundi Ethici, cap. 6. explanaret. Hæc igitur in Propertii defensione videntur esse præcipua.

Verumenim justæ Propertii defensioni nullus est locus: quod cuique perspicuum erit ex iis quæ continuò subjiciam. Primum. Quia si inficiatione, aut ambigua oratione Propertius poterat suæ saluti, & Cornelii, consulere; illud faceret omnino. Quid enim erat tanti dicere, Domus est mihi ignota

Cornelii, hac interiore interpretatione, ut eam vobis liceat indicare. Quod si Propertius respondeat: ejusmodi verbis nullam fidem homicidas illos habituros: quod iis esset persuasissimum Cornelii domum illi esse notissimam: illud addo secundum, Si non indicata domo, non mortis, sed verberum tantum periculum impendebat Propertio, Vitam Cornelii sua verberatione redimere debebat. Postremo affirmo: Si Propertio prorsus pereundum erat non demonstranti domum, mortem illi oppetendam fuisse necessariò; ne tanti sceleris confederatis illis minister esset. Cum nec laboris, nec consilii, nec vocis, nec manus auxilium alterius flagitio ferre liceat aliquando. Quamvis enim viri sapientes, certissimis sententiis atque verissimis constituerint, virum fortem & constantem non facere contra officium, si metu majoris mali minus eligat: hoc nihilominus est eorundem firmissimum decretum, malorum omnium maximum peccatum esse, & seculus; cunctaque mala corporis, & fortunæ, quamvis calamitatem, atque ærumnam perpetiendam esse potius quàm honesti, Dei-que leges perfringendas.

4. Vidit hoc Aristot. in 3. Ethic. cap. 1. ubi scribit his verbis: Quædam autem fortasse sunt, ad quæ per petrandam nemo cogi compelli potest, sed potius extrema quæque pati, ac mori convenit. Ita Zeno, ut Eustratius ea verba Aristot. explanans narrat, linguam sibi mordicus arreptam abscidit, atque expuit, priusquam arcana sibi credita enunciaret, ac proderet. Idem Arist. jam in 2. Ethico. cap. 6. moralis philosophiæ alumnos commonefecerat, nonnullos esse affectus, aliquas item actiones, quæ nullam mediocritatem admitterent; sed statim ipso nomine pravitatem implicarent, ut malevolentiam; impudentiam, invidiam, quæ ad affectus referuntur; itemque adulterium, furtum, homicidium, quas actiones esse confirmat. Omnia enim hæc, inquit Aristot. & hujusmodi ita appellantur, quia non excessus ipsorum, & defectus, sed ipsa mala sunt: ut nullo modo possit quispiam rectè agere, sed peccare semper necesse sit; neque bene, aut non bene se gerat, dum quatenus, & quando, & quo modo oportet, adulte-

rium committit: sed dum absolutè unumquodque horum facit, continuò peccet. Hactenus Aristoteles. ac D. August. de civit. Dei, lib. 1. cap. 18. de pudici animi fortitudine differens, eam ait decernere, qualibet mala potius toleranda esse, quàm malo consentiendum: habeturque 32. q. 5. capitula ne.

Quocirca cuncti Theologi judicaverunt, nunquam peccaturum virum fortem, ut quodvis malum effugiat. Peccata enim, inquit D. Thom. in 4. sentent. d. 29. quæst. 1. art. 2. in responsione ad 2. sunt maxima malorum, & ideo ad hoc nullo modo potest homo constans cogi: imò magis debet mori, quàm talia sustinere, ut etiam Philosophus dicit, in 3. Ethic. cap. 1. D. Bonaventuræ sunt hæc in 3. sentent. distinct. 39. artic. 3. quæst. 2. numer. 53. licet respectu actuum humanorum possit cadere metus sufficiens in virum constantem; tamen quantum ad ea quæ justitiæ sunt, non potest cadere metus sufficiens in virum constantem: quantum enim ad illa dicit, Nolite timere eos, qui occidunt corpus. Ideo apud Deum talis metus non reputatur causa sufficiens ad excusandum hominem à reatu peccati. & in 4. sent. distinct. 39. art. 1. quæst. 1. num. 9. nullus timor respectu peccati perpetrandi potest nec debet cadere rationabiliter in virum constantem: secus quando agitur de re indifferenti, quia tunc non posset sinere se interfici.

Scotus, in eamd. dist. 4. q. unica, art. 1. in calce, nullus metus potest inducere aliquem ad peccatum mortale secundum rectam rationem: quia non potest esse majus malum, quod imminet, quàm istud peccatum. Durandus, in eamd. distin. quæst. 2. num. 4. quæ in hanc sententiam subtiliter dicuntur à D. Thom. in illam dist. quæst. 1. art. 2. sequitur, ac exscribit pene totidem verbis: nec aliter in hac parte visum est Alexandro Halensi, in 3. par. quæst. 4. memb. 4. art. 3. & in 4. par. quæst. 8. memb. 7. art. 2. §. 1. quibus posteriores Theologi sunt omnes ad unum assensi.

Neque solum ad vitandam culpam gravem, & lethalem, sed etiam levem, quæ tamen ipsa Deum offendit, cuncta pericula & mala debet quisque perferre, ut docet D.

Thom. in quodl. 11. artic. 9. & Adrianus, quæst. 3. de clayibus except. 8. Didacus Covarruvias, in epitome 4. Decretalium, par. 2. cap. 3. §. 4. numer. 3. & ante illum Cajet. in 1. 2. quæst. 96. art. 4. & Panormit. in cap. sacris, de his, quæ vi metûsve causæ fiunt. In quo canone sunt hæc verba: Cum pro nullo metu debeat quis mortale peccatum incurrere.

Cum ergo maximum sit crimen, occidere innocentem; nullumque incidat tempus, cum tantum facinus consciscere liceat, ne Propertius per flagitiosis latronibus operam navaret ullam ad interimendum Cornelium, omnia pericula & tela istorum subire debebat: id enim quivis vir probus & constans præstitisset. Quapropter jure divino, naturali, & Pontificio, nequidquam dubito, Propertium veri homicidii; id est, injustæ hominis interfectionis reum esse: quod enim aliud ejus fuit delictum? compensandorumque damnorum onera ad eum spectare, quæ ceterorum sunt homicidarum. Neque verò perdifficile est omnia depellere, quæ à principio disputationis pro rustico Propertio, sed perlevi collono allata sunt.

7. Primum enim argumentum multipliciter reprehenditur. Primum falsum est, semper pluris vitam nostram quam alterius æstimandam esse: quum enim in alterius vita communis salus est, vel Catholicæ religionis propagatio nititur, tunc multò minoris tibi tua vita esse debet, quam alterius: nimirum, quia rationes, & partes publici boni, cuique potiores esse debent, quam privati, & proprii: præsertim cum bonum privatum caducum est, sive vitæ sit, sive famæ, sive externorum commodorum.

Deinde, juris hujus, quod præcipit, ut nobis nostra quam alterius sit vita commendatior, ea est vis; ut sit semper excepta aliena injuria: neque enim tibi fas est tuam salutem conservare prodenda evertendæque mea: quæ Dei naturæque jure debet esse incolumis: ergo vitam meam justam debes ipse magis diligere, quam tuam cum injuria atque injustitia conjunctam: sicut magis diligere debes justitiam, & virtutem, quam corporis tui salutem, imò quam totum te ipsum: propterea quod justitiæ, temperan-

tiæ, ceterarumque virtutum amor ad eum amorem, qui Deo debetur, refertur ab Origene in proœmio Canticorum. Itaque neque rem familiarem tuam, neque famam, neque vitam, cum habent alterius adjunctam injuriam, anteferre debes rei domesticæ vel famæ, vel vitæ justæ proximi tui.

Audi Scotum, in 4. sent. distinct. 15. quæst. 2. Si arguas, inquit, quod magis debet quilibet se diligere, quam proximum: & per consequens magis vitam suam corporalem, quam proximi: & per consequens istam rem simpliciter necessariam sibi magis retinere, quam dare proximo: Respondeo: magis debet diligere vitam suam ordinatè, ut est diligibilis ad vitam æternam, & ita magis conservationem justam vitæ proximi: sed non magis conservationem injustam vitæ suæ, quam conservationem justam vitæ proximi. Sic enim magis debet latro sustinere suspendium, quam occidere suspendentem, ut evadat cujus ratio est, quia dilectio vitæ corporalis injustè custoditæ, non est dilectio ordinata: quia non est ad dilectionem animæ, nec Dei.

Hæc totidem verbis Scotus. Quod item 8. secundo loco adferebatur, multis modis refellitur. Principio tenendum est, quasdam esse leges tum naturæ tum Dei, à quibus recedere numquam possumus: quales sunt eæ, quæ aut præcipiunt rem bonam, quæ nullo umquam tempore potest esse mala; ut, Deo credere, illum amare, in eo spem salutis ponere; aut rem interdicunt per se adeo malam, ut numquam bona possit evadere, uti est fornicatio, adulterium, mendacium, invidia, peccata contra naturam, odium Dei, hæresis, blasphemia in Deum.

In hoc legum genere reperitur: *Innocentem non occides*. Omnibus his legibus sic obtemperandum est, ut numquam secus facere liceat; at ex hoc genere non sunt illæ tres prolatae, de re fraudata restituenda, de reddendo deposito, de integra peccatorum confessione. Tum dico, à legis cujusque præscripto tunc discedi posse, cum voluntas & benignitas legislatoris discessui assentitur; quod ipsum facit Ecclesia cum quis ad magnum aliquod aut famæ, aut vitæ, aut etiam bonorum vitandum incommodum, unam

aliquam legem ab se latam non servat. Leges autem Ecclesiae quæ benignæ sunt, non obligare Christianos cum vitæ periculo sentit Sotus de just. & jure, lib. 1. quæst. 6. artic. 4. col. penult. & Sylvest. in verbo, Metus, quæst. 2. tametsi secus visum sit aliquando Cajet. in 1. 2. quæst. 96. artic. 4. ubi vult, Ecclesiae leges observandas esse, vitæ etiam illato periculo: nec quemquam excusari ob quemlibet metum; contrariamque opinionem erroneam appellat.

Verum tam gravis censoriæ severitatis nota sententiæ non levium auctorum inurenda non erat: præsertim cum is à se ipso postea in Summa desciverit: ubi de dierum festorum observatione præcipiens eos, quibus vis inferitur, excepit his verbis. Si verò inferitur violentia, non propter festi injuriam, sed propter exactionem operis; & nisi servi, famuli, aut quicumque sic compulsi pareant, imminet eis damnum magnum in persona, vel rebus, tunc ex necessitate imminentis damni vitandi possunt, audita, si possunt, missa, laborare: neque aliter judicandum est de reliquis Ecclesiae legibus; cum vi justoque metu coactus quis illis non obtemperat: modò absit contemptus, & injuria, aut Dei, aut Ecclesiae, aut gravis scandalum: tunc enim cum ad humanam legem divina etiam & naturalis accedat, ejusmodi contemptum, injuriam, & scandalum perhibens, moriendum potius esset, quam legi non obediendum.

Facile verò Cajetani argumenta infirmantur: nam, quod ait, interdictum de conubio Ecclesiasticum, in gradu consanguinitatis vetito ab Ecclesia, nullo metu violare licere: id accidit, quia si violaretur, matrimonium esset nullum, & in fornicationem esset prolapsio. ego verò illud addo: matrimonium tunc fore jure divino & naturali nullum: quia libero careret consensu. Id verò, quod addit de præcepto missæ celebrandæ, cum vestibus sacerdotalibus, lumine altaris; ut etiam impendente morte secus agere non liceat: sanè Navarrus, in Summa, cap. 25. numer. 84. Cajetani dictum in hac parte profitetur sibi durum videri. Adfert idem Cajetanus, canonem Innocentii III. sacris, de iis, quæ vi me-

tusque caussa sunt, ubi Innocentius ait excommunicationis labe inquinari eum, qui communicat excommunicatis invitus: cum pro nullo metu, inquit, debeat quis mortale incurrere.

Respondet Sotus, in 1. de just. & jur. quæst. 6. artic. 4. caput illud intelligi ab omnibus de communicatione in sacris, & cum scandalo. Sed magis probatur mihi interpretatio Sylvestri, in verbo, Metus, quæst. 7. ut decretalis loquatur de eo, qui participat directè in iis quæ sunt per se mala, seu in crimine, ut loquuntur, criminosa.

Ad extremum, quod adjungit Cajetanus, ubi aliquid præceptum est ab Ecclesia, statim evadere actum virtutis, & ad aliquam virtutis speciem pertinere; pro quia virtute est mors subeunda: fatendum est, inferi in genus virtutis id, quod præcipitur, sed non tamquam necessarium quovis tempore ad salutem: neque ut vitio vertatur ei, qui interdum, aut necessitate, aut aliquo acerbiori casu omittit, quod jubet, vetatve Ecclesia.

Hæc de legibus Ecclesiae. Est item in Dei naturæque legibus talis æquitas, ut earum auctor Deus in quibusdam velit se esse lenem, easque nolit nonnumquam servari; & illis quidem duabus de reddendo deposito & de restituenda re aliena noluit morem geri oportere, quando aut restituenti & reddenti gravius aliquod incommodum & malum immineret; aut etiam ei, cui reddendum restituendumque est, aut etiam Reipubl. nam ejusmodi legum moderatricem, ut ceterarum omnium, voluit esse caritatem, quæ cogit rei dominum magnum damnum alterius suo parvo antepone.

De tertia autem illa lege, quæ integritatem attingit confessionis, ita statuit divina caritas, ut cum ad illam pariendam: nutriendam, atque augendam instituta sint à Christo Domino sacramenta, non culpam in sacra confessione suscipiat is, qui ne amittat vitam, delictum aliquod sacerdotem celat. Neque enim sacramenta sua voluit Christus ita salutaria esse animabus, ut corporibus essent exitiosa. At indicare domum non est res per se mala.

Respondeo, non esse per se malam, si universè

universè consideretur, verum malum evadere propter singulares circumstantias hujus temporis, atque horum hominum: neque occidere hominem, neque cognoscere mulierem, per se malum est, ut semper sit malum: at hominem occidi nunc, & ab hoc; & mulierem cognosci ab hoc, aut secus quam cognoscenda est, sit per se malum, & grave scelus.

Postremum in causa Propertii fuit, quod qui coactus & invitus quidpiam agit, quamvis contra legem agat, errati (si erratum dici potest, quod non sponte quis agit) & liberationem poenae impetrare debet: atqui Propertius vi coactus, & vitae discrimine perterrefactus, Cornelii domum praedonibus illis monstravit: suntque ad eam confirmandam rationem Philosophorum & Jurisconsultorum auctoritates quaesitae. Sed in quantitate inanitate omnis illa versetur probatio, hinc intelligent omnes.

Duplex est, inquit D. Thom. in 4. sent. dist. 29. q. 1. art. 1. coactio, vel violentia. Una, quae facit necessitatem absolutam, & tale violentum dicitur à Philosopho violentum simpliciter, ut cum quis alium corporaliter impellit ad metum (puto à D. Thoma scriptum esse ad motum, quo vincitur corpus) Alia, quae facit conditionatam necessitatem: & hanc vocat Philosophus violentum mixtum: sicut cum quis projicit merces in mare, ne periclitetur: & in isto violento, quamvis hoc, quod fit, non sit per se voluntarium, tamen consideratis circumstantiis hic, & nunc, voluntarium est: & quia actus in particularibus sunt, ideo simpliciter voluntarium est, sed secundum quid involuntarium. Unde haec violentia, vel coactio potest esse in consensu, qui est actus voluntatis, non autem prima: & quia haec coactio fit ex hoc, quod timetur aliquod periculum imminens, ideo ista vis idem est quod metus, qui voluntatem cogit quodammodo. Haec ille.

II. Prima coactio, quae necessitatem adfert absolutam, ut inquit D. Tho. sufficiens dicitur à multis antiquis Theologis. Secunda, quae conditionata & à D. Tho. & ab illis ipsis inducens nuncupatur, ut ab Altisiodorensi, lib. 2. tract. 11. q. 3. ab Alex. Halen. in

4. par. q. 8. membr. 7. artic. 2. §. 1. à divo Bonavent. in 4. sent. dist. 4. art. 2. q. 1. nu. 22. à Durando, in 4. dist. 29. q. 2. nonnulli alii primam coactionem, seu vim appellant absolutam, secundam conditionatam, & prima vis seu coactio, aut necessitas adhiberi non potest humanae voluntatis interiori actui sive elicitio, quem sola ipsa gignit, & recipit: & hujus ratio est, inquit D. Thom. in 1. 2. q. 6. art. 4. quia actus voluntatis nihil est aliud, quam inclinatio quaedam procedens à principio interiore cognoscente: sicut appetitus naturalis est quaedam inclinatio ab interiore principio, & sine cognitione: quod autem est coactum, vel violentum, est ab exteriori principio. Unde contra rationem ipsius actus voluntatis est, quod sit coactus vel violentus: sicut etiam est contra rationem naturalis inclinationis, vel motus lapidis, quod feratur sursum.

Haec D. Thomas, qui tamen in 4. sent. dist. 29. q. 1. art. 1. fatetur id, quod fatendum est, eandem voluntatem vim & coactionem pati posse in actibus suis imperatis: in iis inquam, quos imperat, & adfert corporis membris, ut est, loqui, videre, movere, ambulare. Possunt enim hi extrinsecus necessitate quadam impediri eadem repugnante voluntate.

Quaerat quispiam fieri ne possit, ut quis 12. primam coactionem, & necessitatem sustinens, culpae & poenae sit verè obnoxius.

Respondeo, fieri posse: ut cum reus, qui jussu judicis debet redire ad carcerem, recusat, & vi abreptus à satellitibus ad eum reducit: & cum filius familias patris justo imperio à complexu meretricis, ejusque domo, abstractus, ad paternos lares per vim servorum, aut etiam satellitum deducitur. Huic enim violentae motioni repugnans reus, & filiusfamilias, sine dubio peccant uterque.

Altera coactio, seu vis, quae vel inducens, vel conditionata appellari solet, numquam culpa vacat, cum ad vitandum quodlibet incommodum, seu supplicium, culpa eligitur: cum malum cujuslibet culpae majus sit quolibet malo cujuslibet poenae, ut sapientes Philosophi ac Theologi verissimè docent.

Itaque homo virtute & constantia praeditus ad culpam numquam flectitur quovis alio

malo, atque impendente periculo, estque prudens Gabrielis observatio, in 4. sent. dist. 29. art. 1. not. 1. id, quod Jurisconsultis est metus, Theologis esse conditionatam coactionem, & Aristoteli in 3. Ethic. cap. 1. violentum mistum. Metus autem hic, si excusationem culpæ & pœnæ habet, debet esse justus; & qui cadere possit in constantem virum: quem metum ipsi in libris nostris de contractibus definivimus esse, instantis, gravis, injustique mali ab homine sibi inferendi vehementem probabilēque opinionem: dico *instantis*, quia ea, quæ longius absunt, formidare non solemus: quamvis sciamus eventura: cuncti enim intelligunt se morituros: nec ea re tamen cruciantur: id explicat Aristot. in 2. de arte Rhetorica, cap. 5. gravis: quia levi malo non perturbatur vir constans ac prudens. *Injusti*, ut docet Panormit. in c. Abbas, de his, quæ vi metusve causâ, num. 7. commentarii. & actiones quidem, quæ hujus metus causâ suscipiuntur, ad majus malum evitandum, cum electiones sint, & in rebus singulis positæ, per se voluntariæ censentur, à philosopho, in 3. Ethicor. cap. 1. contra ipsa objecta actionum seu mala, quæ impellente timore eligi solent, simpliciter involuntaria sunt, ut idem ait: quoniam illa per se, & propter se nemo umquam eligeret, ut carcerem, ut verbera, ut corporis cruciatum, ut juris infamiam, ut vincula, ut exilium, & alia ejusmodi.

13. Reliquum est, ut auctoritatibus Aristotel. Eustrathii, & Jurisconsultorum respondeamus. Sanè loca Aristotelis nulli sunt Proptio præsidio: nam cum scripsit, veniam & misericordiam tribui nonnumquam iis qui aliquid, quod non decebat, agunt inviti; nimirum excludit multa tempora, quibus temporibus venia & misericordia neganda est: in quibus temporibus est illud, cum à nefariis & crudelissimis hostibus vita & sanguis innocentis expetitur: cujus vitam violare, sicut semper est impium: ita violentibus adiutorem quoquo modo esse, est scelus: & ne infanti miserrima pestis ac perniciēs importaretur, extrema quæque viri boni pertulerunt: & quæ humana natura pati potest, magna animi constantia toleraverunt, & sustinere turpia pro honestis, licet,

ut idem docet Aristoteli. in illo, cap. 1. 3. Ethic. at mala agere, vel peccare, nequaquam: turpia autem dicit, ut rectè interpretatur Eustrathius, quæ ignominia, & decoris labem solent adspargere, ut nudum prodire in locum publicum, & alia ejusmodi.

Quæ autem ab Eustratio de illa consuetudine cum uxore Tyranni & mendacio dicuntur: quæ item à nonnullis Jurisconsultis excogitata sunt, tum à veritate, tum à Theologorum, & divinarum legum auctoritate longè abhorrent. Ipsisque illis ante nos succensuit Covarruvias in epitome 4. Decretalium, par. 2. cap. 3. §. 4. num. 4. 5. & 6. & Navarrus in commentario capitis: ita quorundam de Judæis, notab. 11. num. 16. ubi scribit decisionem Cyni ac Petri, & eorum, qui illos duces secuti sunt esse, multò falsissimam.

Verba sunt hujus pereruditi senis.

QUÆSTIO VIII.

De captivis remigibus Christianis.

A Liquid haud parvæ molestiæ mihi accidit, in ea, quam nunc ingredior, quæstione. Culpamne mortiferam, & excommunicationem Romano Pontifici reservatam contrahant ii captivi Christiani, qui Turcarum triremes adversus innocentes Christianos impellunt.

Hac de re nunc tertium scribo. Primum, plus triginta ab hinc annos de eadem disserui, cum Gregorii XIII. bullam in Cœna Domini explicarem: secundò, sextum ante annum toties hoc de genere flagitatus. Et in prima quidem disputatione non sum ausus à Navar. opinione recedere, qui ab his miseris mortiferi facinoris crimen suscipi credit, tum in Summa, cap. 27. num. 63. tum in commentario, capitis, Ita quorundam, de Judæis, notabili undecimo: non tamen putat iis aut à Conciliis, aut à Romanis Pontificibus excommunicationis securim inflatam esse. Cardinalis Toletus in 1. lib. de instructione Sacerdotum, cap. 24. & lethalis culpæ, & excommunicationis censura condemnat captivos remiges, qui Turcas ve-

hunt, à quibus Christiani liberi occidendi sunt, diripiendi, & affligendi. Sed quod ait calamitosos hos remiges excommunicationi subjici à Navarro, ipsum haud affirmat Navarrus: sed contraria ei potius sententia placuit. Cordubensis in quæstionibus Hispana lingua disceptatis, contradicit Navarro, quæst. 137. in qua miscet nonnulla à Doctorum opinione oppidò abhorrentia.

2. Illius autem nostræ primæ sententiæ hæc Summa erat. Contra officium facere nostros captivos remiges: quoniam nullo jure licet alteri opitulari contra vitam, & libertatem eorum, quos nefas est lædere. Nec quidquam adferunt, qui aiunt ideo Christianos remiges non teneri mortifera noxa; quia item Christiani hanc illis injuriam libenter condonant. Injuria enim illa quæ fit Christianis, divino naturalique jure prohibetur: ergo ab eo tantum condonari potest, qui naturæ est auctor.

Dices, jus non lædendi Christianos hoc tempore, de quo disputamus, in favorem esse Christianorum, eosque de jure suo posse decedere. Primum dici debet jus illud non tribui Christianis, quia Christiani sunt, sed quia innocentes sunt; quos nullo modo vult lædi Deus. Deinde, jus non lædendi inson-tem, non tantum est in favorem hujus inson- tis, sed etiam est totius Christianæ Reip. cujus est membrum, atque adeo totius Catholicæ religionis, quam nullo modo violare licet in suis membris. Postremò, liceret interfectori impunè & sine scelere mortem adferre innocenti, jubente ac minitante Tyranno, quando interfectori innocens condonaret injuriam: quod est ab omni pietatis & veritatis sensu quàm remotissimum. Hæc tunc à nobis totidem verbis.

3. Decem & octo annis post, hæc item addidimus, cum iterum de eadem controversia multò copiosius disceptaremus. Alterius facti, quod tum facienti, tum aliis insigniter nocet, concilium, opem, operamve præstare flagitiosum est: atqui navigium contra inson-tes Christianos agere nocet Turcis, qui peccant gravissimè, & Christianis, quorum vitæ, libertati, honori, & fortunis injuria adfertur. Divi Thomæ in 2. 2. q. 100. art. 6. illa est præceptio: Nullus debet obedire alicui ad communicandum sibi in facto il-

licito: ergo nec captivi Christiani morem gerere debent Turcis in Christianos irruentibus.

Adrianus in 3. quodlib. art. 2. subtiliter tractat hunc locum: An semper sit illicitum cooperari proximo ad actum peccati: his enim verbis quæstionem proponit, & post de eadem re contrarias sententias explicatas in columna proxima postremæ, hæc scribit: Unde pro regula dico, non licet cooperari proximo ad actum peccati, per quem alius læditur: & ad eum limitari debet, quod dicunt Doctores: non licet locare domum volenti scenerari, nec licet parato furari, demonstrare, quo loco situm est alienum, ut ipsum possit auferre: nisi in casu, quo dominus actu elicitio vel debito esset volens; puta, si prænoscitur fur aliàs dominum rei occisurus, vel majus damnum eidem pro certo illaturus. Hactenus ille.

Memoria verò & cognitione digna est doctrina Glossæ, de quadruplici consensu ab ea tradita, in cap. 1. de officio delegati, atque in eod. quodlib. probata ab Adriano, col. 2. in meo codice: nota, verba sunt Glossæ, quòd quadruplex est consensus, scilicet negligentia, consilii, cooperationis & auctoritatis, seu defensionis: in primo casu scilicet negligentia, minus peccat consentiens, quàm faciens: nisi fortè negligentia nimis crassa fuerit, ut in Prælato, 1. q. 1. quidquid invisibilis, & 83. dist. consentire, & cap. nihil. In secundo casu scilicet consilii minus punitur, plus tamen quàm negligens, arg. 86. dist. tanta. In tertio casu cooperationis æqualiter peccant facientes, & consentientes: & secundum hoc intelliguntur omnes auctoritates, quæ dicunt, quòd æqualiter puniuntur. In quarto casu auctoritatis, sive defensionis, magis peccat consentiens defendendo, & auctoritatem præbendo, quàm faciens: & magis puniendus est, 23. q. 3. quæ aliorum, & 11. qu. 3. qui consentit, in hac causâ, quæ agitur, Remiges consentiunt unà agendo, vel opera præstanda Turcis, Christiani nominis, & Christianorum hostibus.

Requirat aliquis de nobis, utrùm infelices & exerciti nautæ sinere debeant brachia sibi amputari, à cervicibus caput abscindi:

id enim mali sustinebunt, nisi contra Christianos remigent. Respondeo, cum eadem aut major vis aliqua mali impendet Christianis, contra quos navigium remis incitatur, isthæc, aliæque damna & mala invito animo Christianæ virtutis causa nautis perpetienda esse: neque enim iis qui innocentibus perniciem moliuntur, opitulari quoquo modo licet.

5. Oppones: atqui navigia agitare remis naturam habet mediam, tum à laude, tum à vituperatione secretam. Respondeo, remigationem per se & universè pravitatis bonitatisque moralis expertem esse, ut etiam est interfectio hominis, ut etiam uti re alterius, aut alienum retinere: ut etiam mulierem cognoscere: verum sicut rem alienam retinere justè repugnante domino, & mulierem non suam cognoscere, & hominem privata auctoritate occidere, est per se & semper malum: sic cursum, vel navem, seu triremen dirigere adversus innocentes, eorumque vitam libertatem & salutem, adeo est natura malum, ut numquam rectè fieri possit.

Objicies iterum. Atqui non eo consilio remigant nautæ Christiani, ut suum remigium sit liberis Christianis exitio. Verum ne Turcarum commota tela in alios, in sua ipsorum jugula & corpora recidant: ergo aliena perniciēs, si non optatur tamquam finis, saltem tamquam medium ad propriam vitandam eligitur. Verum, ad suam tuendam vitam innocenti parare exitium nemo umquam potest: id quod in proxima superiore quæstione pluribus est à nobis demonstratum. Quod si, cum vis vi repellitur, non licet intendere invadentis interitum, nec uti finem, neque uti medium: ut placet divo Thomæ, in 2. 2. q. 64. art. 7. & in eodem art. Cajetano & Abulensi, in c. 5. Matth. q. 46. quantò minùs id licitum erit remigantibus Christianis, quibus à Christianis liberis nulla vis infertur.

6. Dices, non eligi ab iis necem aliorum Christianorum, sed laborem tantum remigandi: at iste labor per se hoc tempore, & cum hoc genere hostium, est causa necis aliorum Christianorum, quamvis tu nolles esse causa eorum interficiendorum, aut diripiendorum per se, & simpliciter, vis ta-

men secundariò: non secus quàm velles pugionem, quo me interimis, perterrefactus à Tyranno, esse causam necis meæ, sine qua vides te tuam vitare non posse: absque dubio meam mortem ipse per te non expectis: secundariò tamen eligis, ut vivere possis ipse.

Sed enim nonnullæ leges istis Christianis remigibus favent: prima est lex, ut vim. ff. de justit. & jur. his enim verbis est in ea lege. Nam jure hoc evenit, ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimetur. Verum hæc lex loquitur de eo, qui vim illatam, qui injuriam propulsat: at nulla injuria, vis nulla à Christianis liberis, vinctis remigibus adhibetur. Secunda lex est, in ff. de reg. jur. l. is damnum. Ejus verò, inquit lex, nulla culpa est, cui parere necesse est. Dico, hanc legem, aut intelligi debere de damno, quod non vitæ, sed fortunis alterius datur, metu gravioris mali: nam verba quæ antecedunt hæc sunt: Is damnum dat, qui jubet dare: vel dic loquide culpa promerente pœnam civilem: vel dic legem esse à Jurisconsulto prolatam, cujus adspectum vera necessarii officii species fugerit. Has ipsas leges quemadmodum interpretatus sit Martinus Navarrus, vide in commentario ejus, in cap. ita quorundam. de Judæis, notab. 11.

Quamquam, ne acerbiùs ærumnosos remiges perstringamus, quantum justæ veniæ excusationem dare iis possumus, tribuamus: quod est à nobis cumulatè præstitum, quo tempore est secundò à nobis horum remigum causa adjudicata. Etenim tria à nobis tempora remigandi tunc destinata sunt: nunc addo quartum. Primum tempus remigii justum, necessarii: Deoque accepti: secundum, injusti Deoque perinvisi: tertium est liberis: quartum, partim liberi, partim non liberi. Remigio justo, necessario ipsique Deo accepto utuntur Christiani remiges, quando illis est exploratum in pugna committenda Christianos fore victores: quod ab omnibus rebus ad victoriam sint quàm Turcæ paratiōres. Tantòque magis occasio illa remigandi urgere debet Christianos captivos, si in longis navibus Turcarum, aliisve navigiis, constrictus catenis magnus aliquis vir

teneretur: cujus vita & libertate aut communis salus, aut Christianæ religionis dignitas magnopere niteretur.

Secundum tempus iniquæ & detestabilis remigationis est, cum Christianis viris & fœminis, aut vitæ aut æternæ salutis amissio à Turcis impendat: nec non pudicitiae expugnatio, cæteræque nefandæ turpitudines, atque de decora, quæ viri honesti ac mulieres, ut à suis corporibus depellant, oppetere etiam solent mortem. Tertium tempus remigii liberi censendum est, cum Christianis, in quos cursus navigii dirigitur, nihil imminet aliud, quàm jactura bonorum externorum; quæ negligere oportet, ut alter vitam non amittat, aut membra.

Quod si ad prohibendam necem Petri, jure possum ad illius horrea & apothecas, latrones ducere, ut Petri bonis contenti, ejusdem vitæ parcant, quantò magis ad vitam tuendam meam, de alienis fortunis prædandis, non est mihi curandum: nisi si ex ejusmodi præda tantorum malorum aliis impenderet tempestas, ut ad eam cavendam esset etiam caput meum prædatori objiciendum? Quod si inimicis me meis insequentibus, ut vitæ meæ consulam, equum alteri possum eripere, ut hostium manibus eripiar ipse, cur mihi vetitum sit remigare: si remigatio mihi salutis futura sit, alteri damno tantum rerum externarum: & quæ præ vita alterius contemnendæ sunt homini Christiano? Caritas enim, inquit Palud. in 4. sent. dist. 15. q. 3. art. 2. casu 1. plus diligit vitam proximi, quàm omnia bona temporalia. Sic ille.

8. Quartum & postremum tempus remigandi, dixi partim esse liberum, partim non liberum. Liberum est, quum liberis Christianis non vitæ, non æternæ salutis, non fortunarum amissio imminet, sed tantum libertatis: contra captivis nautis certa vel mors, vel mutilatio corporis. Tunc si aut certum, aut est probabile nautis, pluris Christianos liberos nautarum æstimare vitam, & incolumitatem membrorum, quàm suam libertatem, incitato in eos navigio prementibus Turcis, ac minitantibus ferri possunt. Sin autem credunt nautæ nolle Christianos liberos pro nautarum vita suam libertatem pro-

fundere, tunc mihi nec tuta, nec à culpa gravi nautarum videretur esse remigatio: ideo quod sua servitute vitam alterius redimere, gratuiti videtur esse officii, non necessarii: namque, servitutem à legibus æquare cum morte, apertè scribit S. Anton. in 2. par. tit. 10. c. 5. §. 1. Itaque videmus quotidie vel pro non amittenda, vel pro recuperanda libertate, conscribi, atque armari exercitus, summæque, atque acerrimas suscipi contentiones bellorum.

Suntquæ hæ à M. Tullio de libertate in Senatu dictæ sententiæ, in 2. Philipp. Servitus postremum malorum omnium; non modò bello, sed & morte repellendum: & in 3. Philipp. Nihil fœdius servitute: & in 8. Quæ causa est justior belli gerendi, quàm servitutis depulsio? & in 10. Non enim in spiritu vita est, sed ea nulla omnino servient: & in eodem. Ita præclara est recuperatio libertatis, ut ne mors quidem sit in repetenda libertate fugienda: & in 11. Mors servituti anteponenda est: & in 13. Vita, corpus, fortunæ, res familiaris hæc sapientia posteriora libertate ducit: neque pro his libertatem, sed pro libertate hæc projicienda præcipit.

Dicat remex captivus, ergo eadem præceptrice sapientia pro mea libertate, quæ tanti est, auctore Cicerone, projiciam libertatem alterius, minimè verò: id enim respuit sapientia. Ut enim ei, qui tuam aut vitam, aut libertatem conatur perdere, eam ipsam tu jure possis adimere: tamen reliquis Christianis qui nec vitam, nec libertatem oppugnant tuam, non potes ipse, aut illam eripere, aut eripere conantibus adjutor esse: quod ipsum tam sæpe, & in proxima superiore, & in hac ipsa questione inculcatum est.

QUESTIO IX.

Nec Christianorum remigum, nec illius rustici Propertii causa satis expedita videri possit, nisi graves dubitationes nullæ, & quædam argumenta quæ in utraque causa molestum scrupulum possunt injicere, suis ponderibus examinentur, atque

elidantur. Persæpe enim dictum est, actioni alterius facinorose nihil opis seu operæ præstari posse : quam veritatem multa videntur convellere. Primum est, quod Deus peccanti sic adest, ut Deo non agente fieri non possit, ut alter peccet. Quidquid enim est entis in actione prava, esse à Deo tamquam à causa conficiente, verius est : quod igitur facit Deus, qui est ipsa bonitas, & iustitia, cur non possit facere homo ? & non possint remiges ? & non possit ille rusticus Propertius ?

Respondeo in primis, non urgeri hoc argumento eos, qui actum peccati negaverunt esse à Deo verè faciente, in quibus est Durandus, & Aureolus in 2. sent. dist. 37. & alii nonnulli : quam opinionem neque probat, neque improbat sententiarum Magist. in ead. dist. de re in utramque partem differens : sed nulla sua interposita sententia, controversiæ liberum iudicium prudenti lectori condonat.

Sed periculose doctrinæ prolapsionem eorum habet opinio, qui Deo efficientiam adimunt illius entis, quod in prava actione reperitur, ut D. Thomas, divusque Bonaventura affirmat D. Thomas his verbis, in 2. sent. dist. 37. q. 2. ar. 2. Hæc opinio non est
 »secura, quam ad præsens nonnulli, vel pauci tenent : quia propinquissima est errori duplici. Primò, quia ex ea videtur sequi, quod
 »sint plura principia : hoc enim est de ratione
 »primi principii, ut agere possit sine auxilio
 »prioris agentis, & influenza ejus. Unde, si
 »humana voluntas actionem aliquam possit
 »producere, cujus actor non esset Deus, humana voluntas rationem primi principii haberet. Secundo, quia cum actio etiam peccati sit ens quoddam, non solum secundum
 »quod privationes, & negationes entia dicuntur, sed etiam secundum quod res in genere
 »existentes entia sunt : sequeretur, si actiones
 »peccati à Deo non sunt, quod aliquod ens
 »essentiam habens à Deo non esset : & ita
 »Deus non esset universalis causa omnium
 »entium : quod est contra perfectionem primi entis.

2. Divus autem Bonavent. in eamd. dist. art. 1. q. 1. num. 8. à sententia D. Thomæ
 »nihil deflectens, sic ait : Nunc communiter

tenetur, quod illa opinio verior sit, quæ dicit, quod omnis actio sive substrata peccato, sive non secundum id quod est actio, est à Deo : nec immerito : quia illud oportet ponere : si pensetur eminentia divinæ potentiae, & indigentia potentiae creatæ : & post aliquanto. Et ideo hæc positio, quæ dicit omnem actionem esse à Deo, secundum quod actio est, absque omni ambiguitate tenenda est. Unde Anselmus, in lib. de concordia prædestinationis, & præscientiæ : omnis qualitas, & omnis actio, & quidquid habet aliquam essentiam, à Deo est.

Quam sententiam D. August. idemtidem in suis scriptis confirmat : illudque admonet D. Thom. non posse absolutè dici peccatum esse à Deo, sed cum additione, ut est ens, ut est actus : necnon illud addit tum in dist. 37. 2. q. 2. artic. 2. tum in 3. q. art. 2. de causa mali, cum duo insint in peccato, alterum actus, alterum deformitas, seu recessus à iusta lege : primum tantum esse à Deo : secundum à voluntate deficiente, & vitiata : neque deformitatem nasci ex vi efficiente Dei ullo modo, sed ex virtute, seu facultate deficiente liberi arbitrii : quemadmodum claudicatio, ut est motus, & ingressio, est à virtute tantum progrediendi : verum, ut est detorta, & ut est claudicatio, est à vitio tibiæ. Dum igitur ad actionem improbam concurrere necesse est : quia est auctor omnis entis : nec ullum agens sine eo potest quidpiam agere ; neque ejusmodi concursus est moralis, sed potius Physicus : at homo, cum dando consilio, vel re quapiam administranda adjuvat sceleratam alterius actionem, moraliter agit, quare peccat.

Adde, quod non quidquid jure facit Deus, 3. facere potest homo : is enim suo arbitratu æquissimo delet provincias, & nationes universas sempiternis addicit suppliciis : hunc vel illum, mente, corpore, fortunis spoliatur : quod facere homini non licet.

Secundum argumentum. In rebus contrahendis, in pactionibus societatisque conflandis, fas est ab infidelibus jusjurandum recipere, quamvis sciamus ipsos per suos falsos Deos juraturos : idque agi posse defendit D. August. in epist. 154. ad Publicolam : estque sententia hæc August. in canonem

Ecclesiasticum relata. 22. q. 1. movet te : eoque propendet D. Augustinus , ut neque is peccet , qui ab illo exigit jusjurandum , quem falso Deo interposito teste cognoscit juraturum : quod idem affirmatè dicit divus Bonavent. in 3. sent. dist. 39. art. 2. q. 3.

Respondet idem D. Bonaven. ibi hisce verbis : Notandum quòd in juramento facto per idolum est duo considerare , videlicet ipsius idoli venerationem , & exterioris verbi confirmationem , habendo respectum ad primum ; nulli licet juramentum ab idololatra recipere , nec exigere nec facere : quia idoli veneratio est omnino detestanda : si verò habeatur respectus ad secundum , sic licitum est ab eis recipere juramentum , maximè pro utilitate communi : & sic recepit Jacob pro pace suæ posteritatis à Laban idololatra , Gen. 31. & Judas pro pace gentis suæ : sic Christiani à Sarracenis recipiunt pro pace & utilitate communitatis. De Juda Machabæo intelligit , quando cum Romanis fœdus percussit , à quibus ficti falsique Dii colebantur : de quo fœdere est in. 1. Machab. cap. 8. Unde inquit D. Bonaven. quamvis illicitum sit jurare per idolum : quia forma illa est prohibita : tamen ubi necessitas , vel communis utilitas hoc requirit , licitum est recipere juramentum tale.

4. Hac confirmantur à D. Th. in eamd. d. q. 1. art. postrem. Ad tertium , inquit , dicendum , quòd ille , qui jurat per idola , peccat quidem quantum ad formam juramenti , sed non quantum ad assertionem veri , vel promissionem alicujus , quod redundat in bonum commune : & quantum ad hoc potest ei consentire sine peccato , sed non quantum ad primum : & ideo juramento ejus uti possumus quandoque sine peccato : quemadmodum , inquit D. Bonaventura , elemosynam ab eo petere possumus , qui dat mormarans. Ab idololatra accipi posse jusjurandum sensit etiam Richar. in 3. dist. 39. art. 3. q. 3. & ante hos omnes Alex. Halen. in 3. par. q. 31. membr. 2. art. 6. §. 2.

Tertium argumentum. Scio , Petrum falsum jusjurandum juraturum : tamen ab eo possum recipere jusjurandum : at id videtur , comitem & fautorem esse impietatis alterius. Differunt hac de re D. Thom. D. Bonavent.

Richar. in 3. sentent. dist. 39. S. Thom. q. 1. art. 5. quæstiunc. 2. D. Bonavent. art. 2. q. 5. Richar. art. 3. q. 3. Alex. Halen. in 3. par. q. 31. membr. 2. art. 6. §. 2. una autem mente sic statuunt. Judici licere , cum id judicii forma & natura exposcit , cum ipse sit boni communis custos atque defensor , posse admittere ejus juratam affirmationem seu negationem , quam scit esse non veram : neque enim pluri amanda est anima unius , quàm bonum commune , atque justitiæ publicæ : quam anima sibi etiam ipsi debet anteferre.

Eodem accedit , quòd , ut ait D. Bonav. positio , vel privatio jurationis exterioris , non ponit per se salutis defectum & detrimentum : ideo caritas de hoc non dicit esse multum curandum , verba sunt hujus Doctoris : Quamquam auctoritate juris , seu judicii , non cogente , non debet falsum testimonium cum jurejurando à quoquam judex accipere : imò cum debet pro virili repellere à testificando , ut præcipit Alexan. Halen. privata autem persona , si ejusmodi reciperet jusjurandum , non levi se scelere obligaret. Atque hac distinctione canonem D. Augustini interpretantur hi præstantes Theologi ex 2. 2. q. 5. ille , sumptum ex serm. 11. de Sanctis , in decollatione S. Joannis , ille qui hominem provocat ad jurationem , & scit eum falsum esse juraturum , vincit homicidam : quia homicida corpus occisurus est , ille animam , imò duas animas ; & ejus , quem jurare provocat , & suam.

Quartum argumentum. Quid ? Elias cum sacerdotes Baal induxit ad sacrificandum , an non sceleris illorum impulsor fuit ? minimè verò. Verum impia eorum ipsorum mente ad omnem nefariæ superstitionis speciem paratissima , eorum sacrilegis caeremoniis , & pollutis sacrificiis vates sanctissimus usus est , ad Dei Opt. Max. gloriam illustrandam : & ad verum incorruptæ religionis cultum Hebræorum mentibus commendandum : de quo dubitare non poterant , cum quantum inter rationem vero Deo , falsisque diis sacrificandi , interesset , experientia atque oculis didicissent. Itaque Adrian. in 3. quodlib. artic. 2. his verbis loquitur : De facto Eliæ dico : quòd ibi genti Judæorum profuit , eam-

dem ab idololatria revocando : nec aliis nocuit , quia parati erant , & firmi propositi , amodo in idololatria persistere. Vide 3. lib. Reg. cap. 18.

Quintum argumentum. Naaman Syrus ab Elisæo veri Dei cultum edoctus, ab eodemque lepra liberatus, ad Dominum suum Benadabum Syriæ Regem , reversurus , ad hunc modum rogavit Elisæum : *Deprecere Dominum pro servo tuo , quando ingreditur Dominus meus templum Remmon , ut adoret , & illo innitente supra manum meam , si adoravero in templo Remmon , adorante eo , in eodem loco , ut ignoscat mihi Dominus servo tuo pro hac re. Cui Elisæus , vade in pace.* 4. Reg. cap. 5. sua responsione an non videtur Elisæus concessisse Naaman Syro , ut impiæ Domini sui adorationi obsequeretur ?

Venit in mentem nonnullis credere permissum ab Elisæo fuisse Naamano , ut idoli , quod Rex Syriæ venerabatur , cultum simularet ; cum illum ad fanum deduceret : & , cum flectente genua Rege , servus etiam eum eo flecteret. Qui modus explicandi plenus est temeritatis , & pestilentis erroris ; ut Lyranus & Tostadus ostendunt locum illum explanantes , in 4. Reg. sicut enim numquam permissum est ullum alium Deum adorare , quàm verum Deum ; sic numquam concessum alterius Dei cultum assimulare.

6. Ita primi præcepti eorum , quæ sunt in decalogo , bipartitam Deus voluit esse rationem : ut prior in affirmatione , posterior in negatione consisteret ; nec tam Deo displicet se non coli , quàm odiosum est falsis Diis cultum adhiberi , ut sentit Abulensis , interpretans caput illud 5. 4. Reg. Magis enim , ait hic explicator , tenemur ad non colendum , alium negativè , quàm ipsum affirmativè : & magis obligamur non colere Deos alienos , quàm colere ipsum.

Quare Lyrani & Tostadi , quæst. 75. in illud ipsum cap. 5. perexpedita videtur esse defensio. Naaman jam vera Dei notitia & religione imbutus , verebatur , ne si Dominum suum ad templum Remmonis comitatus esset , & accidentis ad pavementum Regis brachia sustentasset , atque ob id ipsum is procubisset , aliquo magno impietatis

scelere contaminaretur. Vatis responso intellexit facere id sine scelere ipsum posse : præsertim cum nova à Naamano suscepta religio nec Regem , nec alios lateret : cunctisque astantibus in templo posset esse perspectum , flexum genuum servi non ad idoli venerationem , sed ad heri corpus sustinendum & juvandum pertinere : idemque ab eo obsequium intra templum præstari Domino , quod extra templum præstabatur.

Sextum argumentum. Si Loth nefarius Pentapolitanis auctor fuit ad virgines filias stuprandas , quo eosdem à nefanda libidine abduceret : ergo licet aliquando alieni flagitii , aut ministri aut suasorem esse. Res cuique nota ex cap. 19. lib. Genes. S. Ambrosii , lib. 1. de Abrahamo , cap. 6. hæc est defensio. Offerebat scilicet Loth filiarum pudorem : nam & si illa quoque flagitiosa impuritas erat , tamen minus erat secundum naturam coire , quàm adversus naturam delinquere. Præferbat domus suæ verecundiæ hospitalem gratiam , etiam apud barbaras gentes inviolabilem. Et habetur 32. q. 7. offerebat. Contrà , à D. August. in Genes. quæst. 42. Loth condemnatur hac oratione. *Quod ait Sodomitæ Loth : sunt mihi duæ filiae , quæ nondum noverunt viros : producā illas ad vos : utimini illis quomodo plaecerit vobis , tantum ne in viros istos faciatis iniquum.* Quoniam prostituere volebat filias suas hac compensatione , ut viri hospites ejus nihil à Sodomitæ tale paterentur. Utrum admittenda sit compensatio flagitiorum , vel quorumcumque peccatorum , ut nos faciamus mali aliquid , ne alius gravius malum faciat ; an potius perturbationi Loth , non consilio tribuendum sit , quia hoc dixerit , meritò quæritur. Et nimirum periculosissimè admittitur hæc compensatio. Si autem perturbationi humanæ tribuitur , & menti tanto malo permotæ nullo modo imitanda est : Extatque sententia hæc Augustini , in decretis , dist. 14. cap. 1. Ac licet Cajet. Lothi factio excusationem quærat , in 2. 2. quæst. 178. art. 4. nihilominus damnat Sot. lib. 6. de just. & jur. quæst. 1. art. 5. & Turrecremata , in illum canon. Augustini , & sanè tripliciter jure reprehendi potest , ac debet Lothi factum.

Primum ,

Primum, quia pluris illi facienda erat minor turpitudine, & flagitii labes in suarum filiarum corporibus quam major in alienis. Post: quia verisimilius erat peccato stupri filias mente assensuras, quæ adolescentes virgines essent, sexuque imbecillo, quam viros infandi criminis maculam animo suscepturos. Tum quia neque teterrimæ libidinis luem Lothus excepit: his enim verbis intemperantissimis monstris obtulit filias: *abutimini eis, quomodo vobis placuerit.* Ergo, in eo tantum Lotho ignosci debet, vel quia non certo iudicio, sed subito & cæco quodam animi impetu illud fecit: vel etiam, quia spurcissimos illos latrones suis verbis delinitos credidit, tum suarum tum hospitum corporibus temperaturos.

Q U Æ S T I O X.

A Quæstione, quæ postremo loco explicata est, non potest ea quæ nunc instituitur, esse divulgata; in qua quæritur. Utrumne sine flagitio possit quispiam ad feneratorum accidere, ut sibi credat pecuniam, quam certò scit sine fenore non crediturum; hunc enim ad credendum pecuniam inducere, nihil aliud videtur esse, quam ad exercendum fenus eum impellere, eique sordidi criminis causam adferre.

1. D. Thom. in 2. 2. quæst. 78. articulo postremo: hoc de genere hanc, atque his verbis perscriptam reliquis sententiam. Inducere hominem ad peccandum nullo modo licet: uti tamen peccato alterius ad bonum licitum est: quia & Deus utitur omnibus peccatis ad aliquod bonum: ex quolibet enim malo elicit aliquod bonum, ut dicitur in Enchiridio (Enchiridium dicit Divi Augustini, cap. 11.) & post aliquanto, ita etiam in proposito dicendum est, quod nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum sub usuris: licet tamen ab eo, qui hoc paratus est facere, & usuras exercet, mutuas accipere sub usuris propter aliquod bonum, quod est subventio suæ necessitatis, vel alterius.

Et in responsione ad primum argumentum. Qui accipit pecuniam mutuo sub usu-

ris, non consentit in peccatum usurarii: sed utitur eo: nec placet ei usurarum acceptio; sed mutuatio; quæ est bona, & respondens secundo argumento, qui accipit pecuniam mutuam sub usuris, non dat occasionem usurario usuras accipiendi, sed mutuandi: ipse autem usurarius sumit occasionem peccandi ex malitia cordis sui. Unde scandalum passivum est ex parte sua, non autem activum ex parte petentis mutuum: nec tamen propter huiusmodi scandalum passivum debet alius à mutuo petendo desistere, si indiget: quod huiusmodi passivum scandalum non provenit ex infirmitate, vel ignorantia, sed ex malitia. Hæc omnia D. Thom.

Si quispiam sciscitetur, in poenam mortiferæ culpæ vocetur ne is, qui nulla necessitate coactus ab iis pecunias petit, qui illas fenerantur. Alexand. Halen. in 4. part. quæst. 24. memb. 5. artic. 3. §. 5. respondet, culpam esse lethalem: nec non D. Bernardinus, in lib. de contractibus. Altifiodorus, in 3. lib. suæ Summæ, tract. 21. c. 1. quæst. 2. statuit, peccatum esse scandalum: sed pro quanta necessitate, inquit, sit peccatum, pro quanta non determinat ars, usus, scientia, sed caritas: unctio enim docet nos de omnibus huiusmodi. Virtus enim omni arte certior & melior est, ut dicit Arist.

Ex prædictis patet, quod licet accipere ad usuram, ut pascantur pauperes: eadem ratione licet accipere ad usuram, ut fiant opera misericordiæ. S. Anton. in 2. par. tit. 1. cap. 9. §. extremo sine necessitate scribit esse peccatum: & esse capitale manifestò liquet ex ejus sermone, atque sententia: putat hoc ipsum Richard. in 4. dist. 15. art. 5. quæst. 5. in calce. Non tamen, inquit, licitum est extra casum necessitatis accipere ad usuram: quia hoc prohibetur propter damnum Reip. & ad restrictionem malorum: nec intelligo hinc necessitatem illam, quæ extrema est; sed quando homo notabiliter damnificaretur, vel notabilem penuriam pateretur, si non reciperet ad usuram.

Vitare autem damna Reip. gravi præcepto Dei & naturæ cogitur unusquisque: gravis illa necessitas in nobis insit, an in aliis, nihil interest, ut rectè D. Thom. Richardus & alii admonent. Gabr. in 4. d. 15. q. 11.

art. 3. dub. 14. ne transversum quidem unguem à D. Thoma & Richard. recedit: negat enim fieri umquam jure posse, ut quis ad fenerationem induci possit, sed ad mutuum dandam pecuniam posse, quamvis reddere cogatur cum fenore is, qui accipit: neque injuriam pati peccatum est, sed facere: quæ ratio allata erat à D. Thoma, in 2. 2. quæst. 78. art. 4. ab Aristot. hostensa in 5. Ethic. cap. 11. non longè ab extremo lib. sic enim ille, τὸ μὴ ἀδικεῖν μετὰ κακίας καὶ ψεκτόν. τὸ δὲ ἀδικεῖν, ἀντὶ κακίας καὶ ἀδικίας: hoc est, injuria quemdam afficere, nec vitio, nec reprehensione vacat: injuria verò affici vitio, & injustitia caret.

3. Major, in 4. dist. 15. quæst. 7. est in eadem sententia: tria enim requirit in eo qui fenebrem ab alio pecuniam sumit. Primum est, ut is, qui sumit impellente necessitate, non habeat unde petere possit. Secundum, ut non offerat se feneratori ad solvendam usuram; neque mutuum fenoris nomine amiciat: ne inquam profiteatur se cum fenore redditurum pecuniam. Tertium, ut rationabiliter, inquit, egeat pecunia; verum hoc tertium incidit in secundum; remota verò justa necessitate credit materiam injustam scandali alteri suppeditari, non secus quàm facit mulier, quando cum ratione sui muneris non exigente, eorum se offert adspectibus, à quibus se libidinosè concupisci non ignorat. Astensis, citans D. Thom. Richard. & Monaldum, idem defendit, lib. 3. tit. 11. artic. 3. in extremo Idem, Joannes Tabien- sis, in verbo, Usura, 8. quæst. 2. seu numer. 3. & Sylvest. in verbo, Usura, 7. quæst. 1. requirit necessitatem, ne graviter peccetur. & Navarr. cap. 17. num. 263. Comitem ejusdem opinionis faciunt Paludanum.

Sed eum, qui sine ulla necessitate à feneratori sumit pecuniam, abesse à culpa existimat Adrianus quodlib. 3. art. 2. aut non nisi levem culpam contrahere scripsit Cajet. in 2. 2. quæst. 78. articulo postremo, & Sotus de just. & jur. lib. 6. q. 1. art. 5. & Card. Toletus, in 5. lib. de instr. Sacerd. cap. 27. & Armilla, in verbo, Usura, §. 38. & Angelus, in verbo, Usura secundo: qui scripto

testatus est etiam ob rem neutram sine peccato à fenori dante pecuniam capi posse; citatque Innocentium, Hostiensem, Joannem Andream, Butrium & Panormitanum, in cap. super eo de usuris. Innocentius quidem, & Panor. sentiunt, quod ait Angelus, Hostiensis autem, & Butrius nequaquam. Joannes Andreas sentit cum Innocentio. Turpiter verò erravit Antonius Butrius, quum scripsit peccari ab iis qui cum onere solvendi usuram accipiunt pecunias, quamvis id faciant ad gravia incommoda animi vel corporis vitanda.

Utrum verò sine scelere ad credendam pecuniam indaci possit is, qui sine ejusmodi quæstu non vult dare, ut vitæ subveniatur alterius, dubitationem habet. Angelus, in verbo, Usura, 2. §. 2. pugnat id fieri posse, auctoritate can. Duo mala, dist. 13. atque Innocentii, in cap. super eo, de usuris: idem tuetur Turrecremata, in illud cap. Duo mala: probatque testimonio Gregorii. in can. sequenti, & D. Augustini contra mendacium, ubi sic. Illa desinunt esse peccata, quæ propter graviora vitanda suscipiuntur.

Verum non loquitur D. Augustinus nisi cum pugnant duo tempora; alterum minoris boni, quod præcipitur, alterum, majoris, quod item jubetur: tunc enim cum alterutrum faciendum est, illud sine dubio faciendum est, quod est majus bonum. Cogoris reddere hoc die depositum Domino: verum hic eo vult uti ad alterius, aut etiam ad suam perniciem: præceptum majus vitandi alterius injustam perniciem te cogit ad non reddendum: at sermo non est cum id quod fit quovis tempore est malum.

Angelum redarguit Gabriel, in 4. dist. 15. quæst. 11. art. 3. dubit. 14. & Cajetanus explanans artic. 4. quæst. 78. in 2. 2. facit à Gabriele, imò D. Thom. in eod. artic. & omnes illi, qui citantur in duabus superioribus quæstionibus est enim usura semper per se mala, quare alteri numquam suaderi potest. Non nego, homini ad duo mala parato suaderi posse ut suscipiat minus malum, ut nos alibi in nostris quæstionibus moralibus probavimus, atque in hac probaturi sumus, id enim est suadere potius bonum quàm malum.

Sed fortasse ad concordiam utraque sententia Gabrielis & Angeli, adduci posset. Ut Angeli sententia vera sit in eo, qui semper ad fenerandum est animo paratissimo: neque enim tunc propriè inducitur ad peccatum, sed improba ejus voluntate ad vitandum grave alterius, aut etiam proprium, utimur. Gabriel verò fortè locutus est de eo, qui abhorret à mutua pecunia danda, quamvis non exerceat fenus, sed spe feneratoris hostensa mutuum daret. Nunc de tota quæstione quid mei sit judicii nonnullis propositionibus aperiam.

5. Prima propositio. Mutuum sumere ab usurario ad gravem nostram seu alienam sublevandam necessitatem, omnes concedunt: præsertim cum non invenitur, qui gratis rem suam credere velit. Secunda propositio. Quamvis quis artem feneratoris non exerceat, neque animum gerat ad fenus proclivem, si credere non vult sine fenore, magna suadente necessitate licet ab eo petere ex veriore & plurium sententia: quamvis D. Bernardinus contradicat. Tertia, amputata gravi necessitate fenore accipere pecuniam grave peccatum est, ut est plurium & graviorum doctorum opinio. Quarta. Connivere alterius peccato, illudque probare numquam licet; eo autem uti ad bonum licet ex D. Augustino, D. Thom. & omnibus qui rectè sentiunt. Quinta. Quamvis nemo minus peccatum peccare possit, ut vitet majus: licet tamen suadere alteri, qui peccaturus est, ut omisso graviore peccato committat minus. Verbi causa, si cuiusdam certum est, aut meretricem, aut virginem agnoscere, salutare consilium est, ei suadere, ut potius virgini parcat: & si fenerator intelligit quempiam moriturum, ni subveniat, nolitque sine fenore subvenire, Christiano homine dignum consilium erit, ut cum fenore adjuvet moriturum.

Huic opinioni sunt hi omnes assensu: Turrecremata, in can. Duo mala, dist. 13. à quo citantur Augustinus & Gregorius: Adrianus, in 1. quodlib. q. artic. 3. ad octavum argumentum. Sotus, de just. & jur. lib. 6. quæst. 1. art. 5. Toletus, in 5. lib. de instruct. Sacerd. c. 27. Navarr. in Summa, cap. 17. numer. 263. Sylvester, in ver-

bo, Usura, 7. quæst. Angelus, in verbo, Usura, 2. §. 2. Innocentius, Joannes Andr. Hostiensis, Panormitanus, in c. super eo, de usuris. Cajet. etiam in Summa, in verbo, Tyrannus, quamvis aliud secutus esset antea in Summa D. Thom. in 2. 2. q. 78. artic. 4. Et quod æquat auctoritate omnes Theologos, qui commemorati sunt, est D. Chrysostomus, homil. 27. ad popul. Antioch. ubi eum, qui prava consuetudine corruptus per Deum jurat, hortatur, ut nomine Dei usurpato, sua tantum interposita persona juret, quod levius in hac ratione jurandi delinquatur. Adrianus, citat can. D. August. 33. q. 2. si veriùs, descriptus, ex cap. 15. lib. 2. de adulterinis conjugis.

Ubi ad hunc modum D. Augustinus, Si 6. facturus est quod non licet, faciat adulterium, & non faciat homicidium. E re futurum arbitror quæstioni satisfacere, quam à mercatore Florentino D. Thom. fuisse propositam testis est Sotus, de just. & jur. lib. 6. quæst. 1. ar. 5. liceat ne mercatori fenore accipere pecuniam, ut ex ea negotiando comparet uberiores quæstum, quam erit usura solvenda. D. Tho. respondit, quemadmodum est apud eundem Sotum, id fieri non posse. Sotus censet peccatum ex genere esse leve: idem Cajetanus, idem Toletus, in 5. lib. de instruct. Sacerd. c. 27.

Ego ita distinguerem, aut mercator cogitur pecuniam sumere à feneratore ad negotium gerendum, & se, suamque familiam alendam; aut nulla vi, & egestate coactus id facit, sed spe majoris pecuniæ redigendæ. Si primo modo, non peccat, ex omnium Theologorum sententia: Si secundo, à multorum sensu gravium Theologorum letali culpa polluitur; à multorum item levi, & non mortifera: quæ opinio humanior est, nec minus quam prior habens probabilitatis: præsertim cum petitur ab eo, qui fenus exercet; & illi semper animo & voluntate incubat. Nam si pecuniam posceretur is qui non exercet fenus, & ei occasio offerretur exercendi, multò plus difficultatis in re inesset; & factum esset accipienti & danti valdè periculosum; & danti quidem exitiosum, si absque fenore pecuniam credere nollet.

7. Porro nulla necessitate flagitante mutuum cum fenore complecti, & solvere, non mediocre culpam esse hinc quivis intelligere potest. Primum, quod amplissimas & splendidissimas familias fenore trucidatas & delatas esse non ignoramus. Deinde, quod commercia saluti civitatum pernecessaria partim imminuuntur, partim concidunt: translato enim justo quæstu à mercatoribus & opificibus ad feneratores, quis non videt eorundem opificum frangi studia, & omnem industriam relanguescere? Tum quàm plurimi, qui laboribus, & manupretiis vitam sustinere deberent, molliuntur otio, atque desidia intabescunt inertissima. Post, propter vim pecuniarum homines infimi & sordidissimi, optimatibus & præclarissimis viris, dominantur. Ad extremum, quia in ista re est ad infinita scelera aditus, & janua patefacta.

QUESTIO XI.

De obscænis comædiis.

1. **L**ocus de alieni criminis societate vitanda perlatè patet; nec est nobis tam facile deferendus. Locum hunc proximè attingit quæstio de comædiis impudicis; in quibus quæri solet: Utrumne earum actores, & spectatores, sint mortiferi criminis rei.

Flagitatores assidui & acres fecerunt, ut multis antè annis bis ea mihi de re scribendum fuerit. Plenus libellus extat in secundo volumine nostrorum responsorum moralium, quæst. 260. ubi quinque viis ostendimus, tum eos, qui agunt, tum qui audiunt impudicas comædias, culpam lethalem non effugere. Prima sacrarum sanctionum, & legum civilium, fuit. Secunda, sanctorum Doctorum & antiquissimorum Scriptorum, qui in nostræ religionis defensione floruerunt. Tertia, principum Theologorum, atque eorum, qui de Christiani officii rationibus libros ediderunt. Quarta, argumentorum è principis moralis Philosophiæ, ac Theologiæ erutorum. Quinta, illorum Philosophorum, qui Christianæ sapientiæ luce orbatî fuerunt.

2. Ex illa igitur uberrima disputatione in hanc potiora quædam contrahemus. Eccle-

siastica psephismata in actores turpium fabularum duo sunt satis expressa, alterum in can. pro dilectione, alterum in can. qui sequitur. In priore huic hominum generi Ecclesiastica communio denegatur; quæ pœna criminosis dumtaxat actionibus irrogatur: in posteriore, personæ apostaticæ nominantur: prior canon sumptus est ex epistola decima Divi Cypriani ad Eucratium, lib. 1. alter è tertio Concilio Carthagenensi, cap. 31. Uterque verò canon reperitur in 2. distinct. de consecratione. Leges Romanæ eisdem notant infamia. Vide legem 2. §. ait Prætor. ff. de iis qui notantur infamia.

Luculentum verò est M. Tullij testimonium in libris de Republ. quod D. Augustinus totidem verbis transtulit in 2. librum de Civitate Dei, cap. 13. Cum artem ludicram, verba sunt Ciceronis, scenamque totam in probro ducerent; genus id hominum non modò honore civium reliquorum carere, sed etiam tribu moveri, notatione censoria voluerunt. Hujus ipsius infamiæ meminerunt Tertullianus, in lib. de spectaculis, ac Divus Cyprianus, lib. 1. epistolarum, epist. 50. ad Eucratium. in collatione autem nona in qua quatuordecim causæ commemorantur liberos exheredandi, decima hæc est: Si præter voluntatem parentum in arenas, vel mimos sese filius sociaverit. Atque infamiæ & exheredationis pœna non subitur propter flagitium non grave.

Veniamus ad Ecclesiæ doctores, & clarissimos viros, quorum sunt à nobis in illa disputatione collecta testimonia non aliis verbis quàm ab illis ipsis sunt scripta. Igitur, qui aut oculis aut auribus scædarum comædiarum actoribus favent, nefarii criminis condemnantur à sanctissimo Cypriano, lib. 2. epist. epist. 2. ad Donatum; à D. Hieron. in cap. 20. Ezechielis, ea verba explanante, *Dixi ad eos, unusquisque offensiones, &c.* à D. August. in lib. 50. homil. homil. 21. & in Psalm. 50. & in 2. lib. de symbolo ad Catechum. c. 2. in tract. verò 100. in Joan. *Donare, inquit, res suas histrionibus, vitium est immane.* D. Gregor. Nazian. in poemate ad Nicobulum, turpitudines scenicas execratur; earumdem auctores & spectatores vehementer detestatur D. Joan.

Chrysostom. locis innumeris, ut c. 2. in Matth. hom. 6. ubi statuit par esse peccatum actorum, & spectatorum. Locus est omnino legendus: ille item cognoscendus, qui in homilia est de Davide & Saule, est item consulendus locus ejusdem doctoris in hom. 1. de verbis Isaia. *Vidi Dominum*: & in hom. in Psal. 119.

Tertullianus librum de spectaculis composuit: ubi decem rationibus persuadet omnia spectacula scenica & impudica, quibus homines à nostris sacris abhorrentes delectantur, esse Christianis interdicta. Postremam autem rationem duobus exemplis, Dei iracundiam in eos qui impudicitias se spectaculorum commaculant, declarantibus, hisce verbis concludit.

Nam & exemplum accidit Domino teste, ejus mulieris, quæ theatrum adiit, & inde cum dæmonio rediit. Itaque in exorcismo cum oneraretur immundus spiritus, quod ausus esset fidelem aggredi: *Constanter, & justissime quidem*, inquit, *feci: in meo eam inveni.*

Constat & alii linteum in somnis ostensum ejus diei nocte, qua tragædum audierat, cum exprobatore nominato tragædo: nec ultra quintum diem eam mulierem in seculo fuisse.

Mimorum autem & scenicorum turpia dicta, vel facta imitantium, & qui ad eos audiendi visendique causa commeant, quanta sit perniciēs, atque exitium, disertæ & prudenti oratione exponit Lactantius Firmianus, lib. 6. c. 20. divinarum institutionum.

4. Cum patribus Theologi summarumque scriptores mirè consentiunt, ut D. Thom. in 2. 2. quæst. 167. art. 2. ad 2. & q. 168. art. 3. & q. 87. art. 2. Alexand. Hal. in 2. p. q. 132. memb. 3. has fabulas perniciosas ait esse actoribus & spectatoribus, & in memb. 4. confirmat immane esse peccatum istorum lasciviam & vitiosam artem quoquomodo sustentare, utiturque D. Augustini auctoritate tract. 100. in Joannem: Donare res suas histrionibus immane est vitium: quo vitio oblinuntur ii, qui ad spectanda, quæ aguntur ab illis, locum & introitum pecunia redimunt. Vide Paludanum, in 4. sent. d. 16. q. 2. art. 3. concl. 1. Durandum, in

4. dist. 17. q. 5. D. Antoninum, in 2. tit. 3. c. 7. §. 5. Si repræsentant, inquit, multum turpia & lasciva, ea exercentes mortaliter peccant: & inspectio voluntaria talium mortale est: quia nihil est aliud, quàm delectari de turpibus: tum quia periculo tentationis se exponunt. Gabrielem, in 4. distinct. 15. quæst. 13. artic. 3. dubit. 3. qui illo axiomaticè utitur. Quisquis delectatur in peccato mortali, peccat mortaliter: citatque & sequitur Rosellam, in verbo, Ludus, §. 2.

In istos ipsos actores & spectatores impudicarum comædiarum tamquam in mortiferi peccati reos sententiam dicit Cajet. in 2. 2. quæst. 167. artic. 2. ad 2. & in Summa, verbo, Spectacula. Sylvester, in verbo, Ludus, quæst. 8. Angelus, eodem tit. nu. 1. Rosella, in verbo, Ludus. Tabiena, in verbo, Choreia. §. ult. Navarr. in Summa, c. 20. num. 14. firmans auctoritate Gabrielis sententiam suam.

Cumulatur verò idem istud scelus, cum 5. diebus festis committitur contra legem postremam Cod. de feriis, his verbis jubentem. Dies majestati altissimæ dedicatos nullis volumus voluptatibus occupari: & de Dominica die præcipiens, Nec tamen hujus religiosæ diei otia relaxantes obscenis quemquam patimur voluptatibus detineri: nihil de eadem die sibi vendicet scena theatralis, aut Circensæ certamen, aut ferarum lacrymosa spectacula: & si in nostrum ortum, aut natalem celebranda solemnitas inciderit, differatur. Amissionem militiæ, proscriptionemque patrimonii sustinebit. Si quis umquam hoc die festo spectaculis interesse, vel cujuscumque judicis apparitor, prætextu negotii publici, seu privati, quæ hac lege statuta sunt, crediderit: temeranda. Et quoniam lex hujusmodi justa est, divinum sanciens cultum, rem, quæ permagni interest, jubens, ab eo, qui orbi terræ legitimè imperabat, constituta, & à cunctis provinciis recepta; sine crimine contemni non potest. de qua lege cum mentionem fecisset Richardus in 4. distin. 37. artic. 2. quæst. 4. ad 3. argum. culpam mortiferam esse concludit ex magistrorum sententia ducere choreas, verba sunt ejus, & hastiludia facere diebus Dominicis: & hæc, inquit,

opinio satis est rationabilis : maximè si de choreis intelligatur , in quibus mulieres se ostendunt in virorum conspectibus , & è converso : & quia tunc directè occasionem dant provocationi concupiscentiæ : adducitque testem D. Augustinum , in lib. de decem Chordis ; ubi de fœminis Hebræis loquens , rectius facturas eas ait , si diebus sabbatorum nerent , quàm totas neo menias in saltationibus impudicis consumerent.

6. Sed , ut ne summa videatur esse in testibus , ad quartum locum , qui rationum est , accedamus : & primùm quidem probandum est , crimen sibi facere , qui cum turpitudine & obscœnitate agunt comœdias : deinde , eos qui ad eas audiendas adeunt.

Contra primos hæ sunt argumentationes. Prima , seipsum , & alios ea virtute privare , sine qua nulli datur æterna à Deo salus , scelus est ingens : caritatem enim id extinguit : sed cordis munditia , sine qua nemo videbit Deum , sponte se , & alios privat , qui palam in obscœnarum rerum imitatione versatur : quare , &c.

Secunda , nimium sceleratè agit qui fundamenta civitatum , & Rerump. quæ sapienter institutæ sunt , evertit : id isti nebulones moliantur : cum pudorem , modestiam , temperantiam , pudicitiam è civitatibus exterminant : ergo disce quæ in 1. lib. officiorum à M. Tullio de duplici forma decori præcipiuntur.

Tertia , cum secunda sociata. Quicumque impedimento pueris sunt , quominus ad honestatem splendoremque civilem instituantur , gravissimè peccant : id agunt impurorum comœdiarum impurissimi actores : igitur , &c.

Audi Platonem , in 2. lib. de Republ. leges salutariter instituentem. In quavis bene morata Republ. statim à primis annis pueri honestis in jocis assuefaciendi sunt : nam si jocis minùs decentibus assuescant ; numquam legitimi probique viri evadere possunt. Et in eodem dialogo : quale cujusque fuerit educationis initium , apparet talia fore , quæ sequuntur. An non semper simile simile provocat ?

Quarta. Quicumque adolescentibus , quod in iis est optimum , eripiunt , hi execratione &

detestatione digni sunt ; id eripiunt mimi , & histriones impudici : quum eos prolestant ad inhonestos amatores , amatoresque quærendos. Quartam hanc rationem suggerit in convivio Plato in collaudatione Phædri , in amorem. Quid enim , inquit Plato , melius accidere possit adolescenti , quàm optimus amator , aut amatori quàm amatus optimus , non invenio. Duo quidem sunt , quæ à pueritia per omnem vitam ducere illum debent , qui sit præclarè victurus ; in rebus turpibus verecundia ; in honestis , studium. Verùm comœdiarum lues ad primum rerum genus impellit : à secundo adolescentes abducit.

Quinta. Qui civitatum & rerumpubl. 7. finem verum corrumpit , eum corruptissimum moribus , & mente contaminatissimum esse necesse est : sed improbi mimi , & histriones , id moliantur : cum pro virtute , quæ sola est ad felicitatem via , vitium , & libidinem in civitatem infundunt : omnium enim justarum legum , & prudentum legislatorum finis est , idemque rerumpubl. ut cives virtute præditi evadant , & virtute felicitatem adipiscantur : ut auctor est Aristot. in 1. Ethic. cap. 9.

Plato , in tertio de legibus , tria legislatori proposita esse debere scribit : ut civitas libera sit : ut sibi ipsi amica : ut mentem habeat : quæ omnia diripiunt hæ humani generis maculæ. Civitatem enim vitiorum ac turpitudinum servam faciunt , stuprorum , incestorum , adulteriorum & sacrilegiorum ancillam , & quia vitium amicitiam omnem extinguit , fieri non potest , ut vel sibi , vel alii amica sit civitas , quæ gerit cum virtute inimicitias. amicitia enim aut virtus est , aut non sine virtute , teste Aristot. in 8. Ethic. cap. 1. mimi denique mentem iisdem civitatibus adimunt : quia pecudum voluptatibus , ac ferinis moribus eas inquinant. Atqui opus hominis est , ex virtutis præscriptione suscepta actio , ut docet Arist. in 1. Ethic. cap. 7.

Sexta. Qui in agendo aliquid criminisum intuetur , criminosè agit : sed qui fabulis , obscœnisque imitationibus auditorum aures , & oculos oblectant , ejusmodi voluptatem aut in tota fabula , aut in aliqua

eius parte propositam habent : agunt igitur criminosè : estque eorum crimen aut scandalum activi , ut loquuntur Theologi , aut homicidii spiritualis.

Septima. Nemo ab Ecclesia Christiana sacramentorum communione privatur , nisi ob scelus æterna damnatione dignum : at hi mimi & histriones ejusmodi privantur communione : quare , &c.

Octava. Qui poemata , carmenve amatorium componeret , quo lectorum mentes ad libidinis illecebras , turpiumque rerum amorem inflammatum iri minimè vereretur , scelus ederet , quo insigniter divina amicitia læderetur. Quanto igitur gravius eam violabit , qui spectantium animos vitiorum tardis incendit & exurit , non ad eorum oculos inanimato libello admoto , sed ore , gestu , vultu , voce spirante libidinem , impudicitiam omnem , atque lasciviam vibrante ?

Nona. Peccatum vitam exhaustiens animæ , illud esse definit Richar. Victorinus in perparvo libello de discrimine peccati mortiferi , & non mortiferi , quod vel insignem Dei contemptum , vel grave alterius damnum , vel magnam suimet labem , atque corruptionem habet : & hoc Richardi dogma cuncta amplexa sunt gymnasia Theologorum. Verum impudicarum fabularum actores , & Deum illiusque augustas leges insigniter contemnunt ; & spectatoribus vehementer nocent ; & labem sibi ipsis ingentem inferunt : ergo peccatum peccant suorum animorum interitum conficiens.

Decima & postrema. Tot sacrorum nobilissimi Antistites , tot publicæ religionis doctissimi interpretes , tot Theologicæ disciplinæ laude præstantes , qui suis à nobis in hac quæstione sunt neminibus appellati , turpium comædiarum , & eas exercentium genus tamquam perflagitiosum , Deoque perinvisum condemnaverunt : igitur de qualitate , & sceleris magnitudine dubitandum non est.

Proximum est , ut in spectatores argumentorum aculeos convertamus. Ac licet iisdem telis horum causa perimatur , quibus est actorum confixa , nihilominus novo armorum genere adversus spectatores pugnemus. Sit igitur prima ratio. Exitialis flagitii al-

teri causam adferre exitiale est , sed spectatores suo accessu & præsentia causam adferunt scenicis illa turpia imitandi & agendi.

Secunda. Histrionibus ex eo genere pecunias largiri immane vitium est , ex August. tract. 100. in Joannem , & ut scribit D. Hieronymus , uti refert Altfiodor. in 3. lib. tract. 7. c. 7. q. 3. qui dat histrionibus , immolat dæmoniis : ergo cum id faciant , qui ad scenam properant , in vitio sunt immani quasi diabolo immolantes.

Tertia. E culpa lethali voluptatem capere , seu ex ea re , quæ non est sine culpa lethali , lethale est crimen : sed qui intersunt comædiis obscenis voluptatem hauriunt ex actione histrionum , quæ illis criminosa est , ergo eodem spectatores crimine inficiuntur.

Quarta. Christianæ Ecclesiæ Doctores , sacre Theologiæ magistri , de spectatorum peccato , ut nos , sentiunt , ergo nos secus credere , aut opinari fas non est.

Quare , ut in quintam probationum viam ingrediamur , minus mirandum est , si etiam philosophis à nostra religione quàm remotissimis , comædiarum , & comædorum turpius genus fuit semper perodiosum : & ne omnium Philosophorum sententias colligamus , nullus enim esset exitus disputationis , principum Philosophorum , Platonis , & Aristotelis nonnullas seligemus , quibus est horum turpissimorum causa jampridem oppressa.

A Platone igitur in 3. lib. de Reipubl. lex est hæc perscripta, Pueris & juvenibus fabulæ proponendæ sunt , quæ sint ad virtutem optimè institutæ. in 3. verò de Rep. è Reipubl. exterminat comicam & poeticam imitationem & narrationem , quæ non habet simplicem decori imitationem : & in eodem lib. in civitatem non vult recipi malarum turpiumve rerum comædiam , neque comædos ac histriones. Cognoscendi enim , inquit Plato , sunt insani & mali tam viri quàm mulieres : nihil tamen ex eorum dictis vel factis agendum est , vel imitandum : edicitque in eodem libro cunctis artificibus , ut in nulla materia turpium rerum imaginem ullam exprimant. Quamobrem , addit Plato , inquirendi sunt artifices , qui naturali quadam industria , tamquam per vestigia expri-

mere pulchri ipsius decorique naturam possint; ut tamquam in loco salubri habitantes juniores adjuventur: poëtis verò sancit legem in illo ipso libro hisce verbis. Cogendi sunt poëtae, ut vel imaginem boni viri exprimant, vel apud nos non scribant: & in 7. lib. de legibus. Nemo poëta præter civitatis leges, & justa, vel bona, fingere quidquam audeat: nec liceat, quæ composuit, ulli privatorum ostendere, antequam constituti hæc de re iudices, legumque custodes, & viderint, & approbarint. Neque potestatem facit auctoribus tragædiarum in publicum prodeundi, ut eas agant, nisi antè à legitimis magistratibus fuerint comprobatae. Etenim paullò antè dixerat, Nempe universa Respubl. nostra pulcherrimæ optimæque virtutis imitatio est: quam nos certè verissimam tragædiam arbitramur in eod. 7. lib. in quo item prohibet motus corporis & gestus, qui agi solent ab iis, qui Bacchum, Panas, Silenos, & Satyros imitantur.

10. Aristotelis sunt, quæ sequuntur, in 7. Politic. cap. 13. Omnino, inquit, obscenitas verborum, ut & quidquam aliud, per legislatorem exterminanda est de civitate: è licentia enim quodlibet turpe dicendi, existit etiam facere. quod prope est. Potissimum igitur statim à pueris, neque dicant, neque audiant quidquam turpe: neque finit juvenes, jamborum & comædiæ spectatores esse, idque lege sanciri oportere, τὰς δὲ νεωτέρους ὅτε ἰαμβῶν, ὅτε κομῶδίας θεατὰς νομοθελεῖν, nullaque ratione permittit, ut pueri, aut obscenas imagines adspiciant, aut res inhonestas audiant.

Viden' quanta hac una in re, de qua agitur, sint Philosophorum & Christianorum scriptorum conspiratio atque consensus? ad quam si mentem scenici, & cogitationem adhiberent, ne illud cognoscere possent, suos ludos, & in quibus ad voluptatem auditorum captandam, se exercent, fabulas, ludi, aut joci nomen retinere non posse.

Quis enim, inquit Justinianus Imperator, in præmio digestorum, non longè ab extremo, ludos appellet eos, ex quibus crimina oriuntur?

Verumenim tum artis tum artificum vi-

tio fit, ut ii neque suam, neque artis, quam profitentur, pestem & flagitium videant. Pravitas, inquit Plato, in 3. de Repub. neque se, neque virtutem cognosceret umquam. Virtus autem naturæ tempore addita disciplina, & seipsam simul, & pravitatem intelligit.

Quodd si Epicurei à Messeniis è suis finibus pulsi à Romanis è civitate emissi & ablegati sunt, quodd illorum exemplo, disciplina, atque oratione suorum adolescentum animi ad blandas fœdāsque libidines potius incitarentur, quemadmodum est apud Ælianum, lib. 9. cap. 12. variæ historiæ, quis non hosce deterrimos Epicuri affectatores sordidissimos, impurissimosque lurcones, omni flagitio ac libidine fœdatos, omnis decori, & virtutis hostes capitalissimos, non dicam ex una urbe ejiciendos, sed è finibus humanæ naturæ exterminandos putet, à quibus sciamus in puerorum, in juvenum, in virorum, in senum, in virginum, in uxorum, in viduarum mentibus rationis lumen propè extinguere, omnemque speciem honesti, rectique consilii è mortalium animis exturbare?

Sed homines egentes, sordidos, sine honore, sine existimatione, sine sensu, ore, lingua, manu, mente inquinatos, vita turpes, probris, & obscenitate verborum infames, Ecclesiæ decretis, Imperatorum legibus notatos, atque concisos dimittamus.

QUÆSTIO XII.

Deliberatum est cuidam, adamantis pulvere alterum necare: ad pharmacopolam accedit, ut pulverem cum sibi vendat: pharmacopola, quo innocentis vitæ consultum esset, cinerem pro adamantino pulvere promittit ac tradit. Petitum est, num à pharmacopola peccatum sit; facinorisque, quod moliebatur emptor, ministrator fuerit.

Judicatum est à nonnullis nihil contra officium à pharmacopola commissum esse: imò Christiano more rem omnem administratam. Ego verò hæc re sic judicata cur stari non oportere censuerim, tria fuerunt præcipua. Primum, quia mentitus est pharmacopola.

Deinde,

Deinde, quia suam famam graviter apud illum facinorosum vulneravit: sibi que pericula non leviter creavit. Postremo, quia activo scandalo, & peccato alterius materiam subministravit. Addi etiam quantum potest crimen contra justitiam, quæ commerciorum est moderatrix: quia rem nullius pretii, nec venalem: ceu venalem, & alicujus pretii, vendidit ignaro.

2. Primum igitur fuit peccatum mendacii, cum facto affirmavit cinerem pulverem esse adamantis: nihilque minus peccavit, quam si voce idem enunciasset. Neque enim aliud est mendacium, quam cum signum externum cum mentis notitia non consentit, ut docet D. August. in lib. de mendacio: quem ad unum cuncti Theologi sequuntur.

Secundum crimen fuit violatæ famæ; cum apud illum sceleratum consors criminis quin crederetur, non laboravit: nec pericula præcavit, quæ impendebant, si homo ille improbus aut de veneno dato in judicium adductus esset, aut etiam extra judicium de veneno sumpto à pharmacopola confessus esset.

Tertium crimen fuit activi scandali, in quod incurritur, quemadmodum exponit D. Thom. in 2. 2. q. 43. art. 1. ad 4. non solum, quando directò, & per se inducimus alterum ad peccandum, sed etiam quando nostrum factum ejusmodi est, vel quia malum est, vel quia habet similitudinem mali, ut alter inducatur ad peccatum: quis autem non videat cineris traditione, quæ tamquam venenum sumebatur, impulsus alterum esse ad interficiendum: quamvis suapte natura res, quæ tradebatur, interimere non posset? id sanè, quod à pharmacopola fiebat, aut malum erat, aut similitudinem habebat mali. Alexander Halens. in 2. par. q. 169. memb. 2. fermè in extremo scandalum in eo etiam reperiri ait, qui quamvis non optet alterius scandalum, seu animæ ruinam, nihilominus illius dictum vel factum à culpa scandali non sunt remota. Licet enim, inquit, scandalizans non intendat scandalizare, intendit tamen illud dictum vel factum, ex quo præbetur occasio ruinæ: & ita scandalum est ex intentione: sed, qui cinerem dedit, nimirum hoc voluit, ut qui accepit, is tamquam verum venenum alteri

præberet: ergo auctor fuit scandali, ex sententia Alexandri.

Richar. in 4. dist. 38. art. 10. q. 1. scandalum activum definit esse actionem scandalizantis, scilicet dictum, vel factum minus rectum alteri præbens occasionem ruinæ. Duran. in eamd. dist. q. 3. & Palud. in eamd. dist. q. 6. artic. 1. conclus. 2. exscribunt, quæ à D. Thoma de scandalo præcipiuntur.

Major, in eamd. dist. q. 25. ex illa definitione scandali activi, scandalum est dictum vel factum minus rectum alicui præbens occasionem ruinæ, tria conficit. Primum est, activum scandalum semper peccatum esse ei, à quo est. Secundum, nullum actum bonum, vel medium esse scandalum. Tertium, nullum actum prorsus interiorem dici posse scandalum: actus, qui exercebatur à pharmacopola, bonus non erat, quia tamquam venenum ab emente recipiebatur cinis, & qui dabat venenum existimari volebat; quare pravitate scandali præditus fuit: & quemadmodum scelus est in sceleratam voluntatem quemquam impellere, sic actioni alterius, quam scimus à scelerata voluntate prodituram, eandemque actionem flagitiosam esse, materiam ipsi proximam suppeditare sine scelere non possumus. At, qui alteri veneno vitam exhaurire cupiebat, cum cinere est usus, improbissimè agebat: ergo & qui materiam dedit, agendi improbè materiam dedit. Neque aut eadem, aut par ratio est, homini ad duo flagitia parato minus suadere, atque eidem ad alterutrum suscipiendum, & faciendum materiam adferre: illud enim licet, hoc alterum nullo modo: nam priore modo non sumus ipsi mali consortes; posteriore, sumus. Quis non gravi scelere condemnaret pharmacopolam, si cultori idoli venderet thus, quo diceret se velle venerari suum idolum: quamvis non propter ullum honorem idoli illud daret pharmacopola, sed ob suum dumtaxat quæstum?

Verum ad tria superiora flagitia quartum addidimus, injustitiam in contrahenda emptione & venditione: in quo contractu cum res data sit, quam nullo pacto voluisset emptor, & quæ floccifacienda erat, nec ullo

pretio digna ; venditor pretium reddere debet , & iniustitiæ culpam pœnitentia delere.

Reliquum est , ut nonnulla , quæ dici contra possunt , è medio tollamus. Sanctum est ab infantis capite perniciem depellere , fateor : sed ea adhibita cautione , ne eadem ad animum tuum perlabatur : quod ipsum pharmacopola minimè vitavit : nam cum alteri , cui parabatur exitium , clam opitulari voluit , veritati , iustitiæ , suoque animo magnopere obfuit. At enim nefarius ille alienæ cædis machinator nisi ad me venisset , apud quem pro molito adamante cinerem invenit , ad alium adiisset , à quo verum adamantem , sideritèmvē habuisset. Quid tum ? nullo enim tuo peccato vel levissimo fas tibi est quod vis maximum , & quanta libet aliorum impedire : cæterò qui liceret peccare aliquando , quod habet repugnantiam absurdissimam. Ergo illius miseri , cui certa pestis comparabatur , erat salus deferenda ? deferenda potius non dico unius , sed cunctorum hominum salus quàm veritas , quàm iustitia , quàm virtus prodenda ; nam mendacio veritatem esse à pharmacopola violatam , iniustitia pretii , commutatricis iustitiæ leges spretas , subministratione materiæ ad actum improbum exercendum , & propriam existimationem læsam , & virtutis officium prætermissum , snprà est à nobis demonstratum.

Non inficior si qua honesta ratio iniri potuisset custodiendæ vitæ ejus , cui parabatur venenum , illa utendum fuisse ; aut ei cujus intererat , aut verò judici denunciando periculo , illiusque facinorosi fraude patefacienda. Amphibologia etiam nonnulla usurpari potuisset à superioribus culpis remota. Quòd si nulla salutis via ostendebatur , res tota Deo committenda ; neque enim humanæ est sapientiæ & potestatis cunctis malis mederi ; quandoquidem Deus ipse , qui & sapientia & virtute & viribus pollet infinitis ; qui nullo negotio universa mala posset è mundo amovere , innumerabilium non inhibet occurrantem.

QUESTIO XIII.

A Venefica clericus convenitur : sacrum ab eo contendit oleum , quo ad impiæ superstitionis scelus abutatur : rem cognoscit clericus : mulierem sacrilegam non ignorat : cui pro sacro oleo dat vulgare ac profanum.

Numquid gravis flagitii pœna à clerico commissa sit , consultus sum.

Respondi , fuisse commissam : graviorèque scelere , quàm pharmacopolam se ipsum alligasse : vel quia spurcissimæ mulieri in suspicionem venit coitæ cum ea societatis ad litandum diabolo : in quo impii clerici crimen , infamiàmque suscepit : vel quia sibi non contemnenda pericula apud publicæ religionis magistratus comparavit : si quando apud eos teterrimæ superstitionis causam mulier dixisset. Vel quia Ecclesiastici ordinis famam fœminæ omnium scelerum maculis notatissimæ proterendam & conculcandam tradidit : quod enim unus Ecclesiastici ordinis peccat , in totum ordinem ab indocta multitudine conferri solet : vel quia muliebri illud monstrum , quo nihil in terris potest esse damnatius , non vultu , voce ac minis absterruit , atque ab se dimisit : vel quia non ad sacræ inquisitionis judicem pessimæ mulieris nomen detulerit.

Denique singula in hunc clericum valent , & maximè conveniunt , quarto dumtaxat crimine excepto , quæcumque in illum pharmacopolam in proxima superiore quaestione commentati sumus , scriptisque mandavimus. Et sanè , si vel pharmacopola cum pro pulvere adamantino cinerem , vel clericus , cum pro oleo sacro profanum mulieri maleficæ dedit ; illa Apostoli iussa cogitasset , *Ab omni specie mali abstinete vos* , in priore , ad Thessal. c. 5. Et , *providentes bona non tantum coram Deo , sed etiam coram hominibus* , ad Rom. cap. 12. ubi nec sicarii , nec venefici excipiuntur : profectò perditis & profligatis hominibus ad actionem nefariam numquam segetem præbuisset.

QUESTIO XIV.

1. **E**Xtremum vitæ diem morte conficit homo perflagitiosus, qui vitæ antea actæ scelera confessionis sacramento numquam expiavit: de animi sui contritione vehementer dubitat: in uno pœnitentiæ sacramento salutis credit sibi esse perfugium: sed nullus adest sacerdos, à quo possit absolvi, nisi aut is qui concubinam domi alit, aut verò hæreticus. Quæritur, utrum is, qui tunc est à vita emigraturus, inducere eos sacerdotes possit ad suorum peccatorum procurationem atque absolutionem: cum minimè dubium sit gravissimè peccare sacerdotem, qui cum mortifera noxa sacramentum administrat. Sacerdotem autem hæreticum, & qui pellicem domi retinet, maximo flagitio pollutum esse nemo Catholicus addubitarit. Quispiam alter pro sua, infantisve moribundi salute, baptismo egens eum flagitat à sacerdote simoniaco, cum à nullo alio consequi possit: negat impius sacerdos se gratis, sed data pecunia largiturum regenerationis spiritualis sacramentum: Quæritur, num data pecunia persuaderi sacerdoti possit, ut ministret sacramentum: nam si id licet; ergo alteri ad peccandum pecunia adiutorem esse licet.

2. In utroque genere quæ mihi tutior & verior videatur esse sententia, indicabo. Primum igitur qui ab sacerdote, sive pellicatu sive hæresi contaminato sacramentum pœnitentiæ petit, rem iustam ac sanctam, sibi que etiam ab illis debitam petere mihi persuasum est: nam, ut is qui mortem impendentem videt, neque est antea de suis criminibus apud sacerdotem confessus, necessaria lege ea confitendi tenetur; sic quilibet sacerdos, qui in illas angustias conjectum pœnitentem videt, ex illis eum educendi est necessario jure adstrictus, non secus, imò verò magis, quam si eundem pœnitentem, nisi ei subveniatur cibo, fame perituum cognosceret: illo enim necessario tempore, & postulare, & suscipere, & præbere salutis sacramentum, & religiosi & Christiani est officii: quod si sacerdotes in largiendo peccant; id suo ipsorum vitio fit, nulla rei quæ flagi-

tatur, natura, aut flagitantis studio vel conditione: uterque enim sacerdos flagitium suum dimittat ac detestetur: sicut illis quovis puncto temporis dimittendum est ac detestandum: nihilque peccabunt in tribuendo sacramento.

Etenim sicut puellæ ad servandam corporis vitam, licet etiam ab impudico petere cibum, quamvis sciat illum daturum mente improba & impudica. Utitur enim jure suo puella, neque dantis animum ipsa offendit, sed ille suo scelere se cruentat: ita qui ab utrovis illo sacerdote necessitate coactus ad animi retinendam vel potius adipiscendam salutem pœnitentiæ sacramentum poscit, jure poscit, quamvis neuter à scelere discedere velit.

Hic tamen evellendus est scrupulus; qui de hæretico sacerdote quempiam pungere posset. Tali enim sacerdoti numquam videtur jus datum ullum à peccatis in Ecclesia Catholica, cujus is non est membrum, absolventi: id quod apertè fatetur Navar. in Summa, cap. 26. num. 26. & in commentario, cap. 1. dist. 6. de pœnitent. num. 88. ergo peccat qui cupit se absolvi à sacerdote jurisdictione carente: illius enim assentitur sacrilegio: nam cum formam adhibebit sacramenti, significabit se facere, quod non facit: itaque falsa erit forma sacramenti.

Respondeo, esse perquam probabile quemlibet sacerdotem jure Divino, atque etiam perpetua lege Ecclesiastica in articulo mortis posse quemvis à quovis peccato absolvere, neque hac jurisdictione privatum esse hæreticum: quod ipsum planum fit ex verbis Concilii Trident. sess. 14. cap. 7. de casuum reservatione, ipsa verba hæc sunt. Verumtamen piè admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis: atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes à quibusvis peccatis & censuris absolvere possunt: si omnes; ergo etiam suspensi, etiam interdicti, ergo excommunicati, ergo degradati, ergo hæretici: nam si hi non possunt, non possunt omnes: ob quæ Concilii verba, Navarrus sententiam suam retexit, in Manuali, cap. 27. num. 272. affirmans, in eodem Manuali, cap. 26.

num. 26. secus scripsisse, quoddam verborum; Concilii immemor esset.

4. De illo vero altero, qui baptismum à simoniacò contendit: nec sine pretio impetrare potest, sententiæ, quam jampridem in nostra disputatione de simonia defendi, perseverantiam in hac item questione retinebo. Ejusmodi enim flagitatori mille potius mortes subeundæ sunt, quam sacrilego pretio sacramentum baptismi redimendum: cum nihil aliud simonia sit, quam rem sacram re profana, seu quæ civilem habet æstimationem, emere seu vendere. Ita constituunt D. Th. in 2. 2. q. 100. art. 2. ad 1. & in 4. sent. dist. 25. art. 2. ad quæstiunc. 1. in respons. 3. argumenti: & Alex. Halens. in 2. par. q. 167. memb. 3. art. 1. nam maximæ necessitatis est, inquit Alexan. vitatio simoniæ: & Richardus, in 4. dist. 25. art. 3. q. 1. ad 8. argumentum: & Paludanus, in eamd. dist. q. 5. art. 3. Adversariam sententiam tuentur hi omnes: Scotus in 4. sent. dist. 5. q. 2. propè in extremo. Gerson, tract. 36. de simonia, affirmans hanc esse opinionem Theologorum, in quo fallitur vehementer, pretiique traditionem ad redemptionem vexationis revocat. Major, in 4. distin. 25. q. 5. in fine 2. argum. Gabriel, in eamd. d. quæst. 2. art. 2. proposit. 7. huc propendet, Adrianus, in quodlib. 9. art. 3. col. 10. & 11. in meo codice. Cajetan. explanans artic. 2. q. 100. in 2. 2. Sotus, in 9. lib. de just. & jure, q. 6. art. 1. in respons. ad 1. qui Sotus addit id, quod & tanto Theologo fuit indignum, & horribile auditu, qui petit baptismi sacramentum, si vel ab impio sacerdote, vel à Tyranno cogere-
tur jurare, se pecuniam, quam simoniaco dat, non ad vexationem redimendam, sed ad emendum sacramentum, & tamquam sacramenti pretium dare, jurare illum posse, & tamquam pretium dare. Namque ait, tempore necessitatis esse vendibilia sacramenta: de quo à Soto dissentit Cajet. atque eorum verborum sonum Catholicæ aures ferre non possunt. Ecquid aut fingi, aut cogitari potest absurdius, quam vile membrum terræ, qualis est pecunia, cum sacramentis, quæ certa sunt nostræ salutis pignora, divinæque gratiæ instrumenta, collatum pondus

aliquod habere posse dignum æstimatione; & quo sacramenta ipsa emi possint?

Quam verò proportionem & comparationem habeant divina cum humanis, cælestia cum terrenis, supernaturalia cum naturalibus? Quod si aliquando liceat simoniæ nefariam fraudem concipere, liceat etiam pecunia emere sacramenta; quæ suapte natura, quia sacram & supernaturalem vim habent sanctitatis, & gratiæ efficiendæ, fieri non potest, ut possint umquam esse venalia.

Quapropter qui juraret se pecuniam tamquam pretium pro sacramento solvere sive soluturum, bis esset impius, semel in jurando, iterum in solvendo: neque verò eorum mihi satisfacit responsio, qui aiunt, pecuniam dari posse ad redimendam vexationem: nam ut vexationis redemptio non sit simoniæ aspersa labe, duo exigit: alterum est, ut ne detur pretium pro jure adipiscendo, sed pro eo, quod nostrum est, & adeptum: alterum, ut ea pecunia quis à pravitate animi & actionis, qua nos vexat, discedat. At in re nostra penditur pretium, pro re quæ nondum habetur; & ei penditur, qui & in voluntate sceleratè agendi perseverat, & in agendo impiè nos adjutores & consortes habet.

QUESTIO XV.

De tuta opinione eligenda.

AD vitandam perniciosæ inscitæ prolapsionem, quæstio de tuta in disciplina morum deligenda opinione, cum primis necessaria videtur, quæ ad reliquas Christiani officii tractandas dijudicandasque controversias dux & magistra esse debet.

In duas autem partes erit distributa. Prior est, utrumne in perdiscendis persequendisque Christiani officii rationibus, cum discrepant Doctores, sit satis probabilem sequi opinionem, probabiliore relictâ. Posterior, quæ, quòtque causæ sint, cur uni potius quam alteri opinioni assentiamus. In priore, fœda Armillæ prolapsio fuit: in sua enim Summa, verbo, Opinio, num. 2. satis esse dixit, probabiliore abjecta, probabile sequi opinionem. At id satis non esse

defendunt hi omnes. Henricus Gandaven-
sis quodlib. 4. q. 33. Gerson tract. 36. at-
tent. 10. Divus Antoninus, in 1. par. tit. 3.
c. 10. §. 10. & in 3. par. tit. 5. c. 2. §. 9.
Joan. Major in prolog. 4. senten. q. 2. Cor-
rad. q. 100. de contract. Adrianus, in qq.
de restit. q. quæ incipit : jam dictum est,
quod detinendo. Cajet. in Summa, verbo,
Opinionis usus. Sotus in 3. lib. de just. &
jur. q. 6. art. 5. Sylvester, in verbo, Opi-
nio, qu. 2. Angelus, eod. tit. qu. 1. Tabie-
na, eod. num. 4. Navarrus, in Manuali,
cap. 27. Miscell. 5. num. 286. Panormitan.
in cap. Capellanus de feriis, num. 3.

2. Pondera probationum hæc sunt. Prima
probatio. A ratione discedere numquam li-
cet : malum enim est hominis sine ratione
esse, ut testis est Divus Dionys. in c. 4. de
divinis nominibus ; nec quisquam secun-
dum Deum vivit, qui non secundum ra-
tionem vivit : quemadmodum scriptum est
apud beatum Athanasium, in libro de In-
carnatione verbi, & ejus corporali ad nos
adventu : sed qui aut improbabile, probabi-
li ; aut minus probabile ; magis probabi-
li anteponit, palam à ratione discedit : hoc
igitur facere numquam licet.

Secunda probatio. Nemo eligere potest
longius abesse, quam propius abesse à verita-
te : sed, qui propter minus probabile, omit-
tit magis probabile, vult à veritate abesse
longius ; cum suapte natura magis probabile
sit veritati propinquius : quare, &c.

Tertia. In morum disciplina obstruere
sibi vias indagandæ veritatis gravis est cul-
pa : sed id facit, qui rejecto magis probabi-
li, minus probabile adsciscit : siquidem ad
veritatem inveniendam multò certior est no-
ta, ac via munitior, id quod est magis ve-
rissimile, quam quod est minus : ut ex nota-
tione vocabuli verissimilis liquet : ergo. Cum
enim ad veritatem nati simus, inquit Ari-
stotel. in primo Rhetor. cap. 2. eodem teste,
quibus conjecturis assequimur verissimile, iis-
dem etiam ad veritatem pervenimus. Ideo
iniquum est, certiores conjecturas veritatis
contemnere, ut minus certas captemus.

Quarta. Ut judex à religione officii sce-
lerate declinaret, si contrariis testibus audi-
tis, eorum testimonium, quod minus veri-

simile esset, sequi vellet, neque ea re, in-
juriam levem veritati, justitiæ, & reorum
causæ inferret : sic non minorem hominis
ratio veritati contumeliam imponit, si pro
tribunali sedens ipsius veritatis, postquam
contraria de eadem re accepit argumenta,
verissimioribus minus verissimilia præfert.

Quinta. Contra naturam electionis est,
atque est in eligendo perversitas, sumere mi-
nus bonum, majore bono omisso : at minus
probabile est minus bonum humanæ intel-
ligentiæ : igitur illud sumere numquam li-
cet. Denique in Romanorum Pontificum
responsis, illud animadvertas, cum de ea-
dem re duas contrarias sententias explica-
rint, eos probabiliorē semper esse comple-
xos. Quò mihi minus considerato homine
digna cujusdam recentis Theologi videtur
esse distinctio. Qui in comment. quos edi-
dit, in quæstiones aliquot 2. 2. D. Thomæ,
quæst. 10. art. 1. commentarii sui, concl.
5. partiens in duo genera opinionem, ad
primum genus revocat opinionem de re qua-
piam agenda, aut non agenda ; ad secun-
dum, illa quæ qualitatem naturamve habent
facti, seu rei, in qua disceptatur, sit ne, an
non sit. In prioris generis opinionibus, vult
posse eligi minus probabilem : in postero-
re, secus.

Discrimen hoc in eligendo est omnino
commentitium, & à nullo excogitatum :
quasi verò non æquè periculose errari possit
in utriusque generis opinione, quæ volun-
tate, & non ratione eligitur. Quantò igitur
rectius Major, in illa sua, quæst. 2. in
prol. 4. sent. col. extrema. §. adhuc vidi-
mus : Teneatur, inquit, pro doctrina tam-
quam esset celte in silice sculpta, quod in
via morum modus certior est tenendus ; ad-
ditque hinc non ignobilis Theologus, non
eam tutiorem esse Doctorum sententiam,
quorum est tutius dictum, sed quorum cer-
tiora sunt argumenta : Majoris sententiæ,
Gabrielis, in 4. distinct. 15. quæst. 13. art.
2. coroll. 1. consentanea est ratiocinatio, se-
curitatem facti à securitate opinionis mul-
tùm interesse concludentis, docentisque cum
de peccato, quod crimen sit, necne, quæ-
stio tractatur, crimen esse dicentium non
tutiorem esse opinionem, nisi vel idonea

auctoritate, vel illustri ratione firmetur.

4. Verumenim officium in altera quæstione susceptum persolvamus: & genera, numerumque causarum exponamus; quamobrem in opinantium hominum Doctorum concertationibus unius potius quam alterius partis esse debeamus. Et quoniam à veritate opinio habet, ut recta sit, quemadmodum persciantur ab Aristotele, in 6. Ethic. cap. 10. scriptum est. *δόξιν ὁρθότης ἢ ἀλήθεια*, idcirco operæ pretium est, has causas pervidere. Corradus igitur, in illa sua postrema quæstione, de contract. in reliquorum Magistrorum vestigiis hærens, septem causas esse confirmat, cur in unam magis quam in aliam partem secedere debeamus. Primæ quinque à Doctorum genere, reliquæ duæ postremæ ab opinionum firmamentis petuntur.

Primo igitur causa est, unius sententiæ auctores ceteris in rebus rectius collineasse, ac minùs errasse. Secunda, sanctioris ac castioris vitæ laude floruisse; scitum est enim illud Majoris, in prol. 4. sentent. quæst. 2. col. 1. bonos sibi ipsis, & aliis perpendiculum esse vivendi & docendi. Illud item est Guillelmi Altisiodorensis, prisca auctoritate & sapientia Theologi, æterna memoria dignum. In 4. enim suæ Theologicæ summæ de matrimonio differens, & in controversiam vocans, num ob unicam contumeliam dirimi matrimonium queat, gloriosa virtute excellentium virorum, quanti æstimandum sit iudicium, quatuor his verbis ostendit: *melior omni arte certior*.

5. Neque is, qui suis sapientibus dictis tantum lumen humanæ vitæ prætulit Aristoteles, secus sentit, qui in 10. Ethic. cap. 5. scripsit: In omnibus similibus id esse, quod bono viro videtur, virtutemque, ac virum probum esse uniuscujusque rei mensuram. Christus enim Optimus Maximus, veritatum omnium sempiternus sol, suorum mentes, qui inflammato animo veritatem concupiscunt; & ad eam anquirendam viribus omnibus adnituntur, clarissima luce collustrat.

Tertia causa, si in ea, quæ disceptatur quæstione, studiosius ac vehementius elaborant. Quarta, si non studio partium, sed

veritatis cognoscendæ cupiditate ducti ad disputandum descendunt; & ipsi addimus, si adversis percipiendis rationibus commodi iudicis aures præbent. Eleganter enim juxta, ac philosophicè in 3. met. non longè à principio, Aristot. Melius, verba sunt philosophi, se habere necesse est illum ad iudicandum, qui tamquam adversarios omnes utrinque rationes oppositas audit.

Quinta causa, si sint multitudine plures, dummodò in utroque contendentium agmine sint cetera paria: etenim, si rebus quibusdam aliis minimè exæquarentur, non essent necessariò plures paucioribus anteposendi: imò deberent interdum pauciores pluribus anteferi; præsertim si in paucioribus plura inessent ingenii & doctrinæ lumina; si major in iis usus, si major auctoritas, si major sanctitas eluceret.

Quare Pius II. in epistola ad Ludovicum, Galliarum Regem, id, quod nos dicimus, his verbis confirmat; quæ verba à Majore, Adriano, Corrado, in suis hac de re disputationibus, recitantur. Scriptura, inquit, quæ ait; ut in multa consilia, ibi salus: Consiliorum multitudinem non requirit, sed maturitatem & digestionem, quæ res in paucis; quam in multis, facilius reperitur. Neque enim honestas, aut justitia multitudine facile suadetur; quæ variis affectibus agitata ad pejora frequenter inclinat. Justinianus autem Imperator C. de vet. jur. enocl. l. 1. his verbis edixit. Sed neque ex multitudine auctorum, quod melius & æquius est iudicatore: cum possit unius forsan & deterioris sententia & multos & majores aliqua in parte superare. Ut minùs mirandum sit, si Bart. juris peritiss. ad iudicium mercatorum & opificum pleraque sua elucubrav. & Q. Scævola, homo eximia juris civilis scientia, cum de jure prædatorio consulere, consultores suos nonnumquam ad Furium & Casellium prædiatores rejiciebat, ut auctor est M. Tull. in Cornelianæ: & in eadem oratione protinus addit Cicero: Assiduus usus uni rei deditus, & ingenium & artem sæpe vincit.

Sexta causa est ea, quam priore quæstione evolvimus, cum una sententia firmioribus, quam adversaria, rationibus subnixâ

est; tunc enim est ei necessario assentiendum.

Septima. Quando unius partis magis luculenta sunt testimonia, atque auctoritates.

7. Octavam ego adjungo, & explico quàm brevissimè. Opinioni illi palma danda est, quæ rationem consuetudini, auctoritatique præponit. Nuda enim consuetudo, Romana excepta, quæ in aliqua orbis parte, nata & educata est, nisi se ratione & veritate defendat, rationi concedat oportet. Nemo, inquit D. Augustinus, in lib. 3. de Baptismo contra Donatistas, cap. 6. consuetudinem rationi & veritati præponat: extatque hæc Divi Augustini sententia, in Decret. dist. 8. can. veritate manifestata. Ac D. Cyprianus, in epistola ad Pompeium contra epistolam Stephani. Consuetudo sine veritate, vetustas erroris est.

Divus autem Chrysostomus, hom. 1. in Gen. præcipit, ut ne temere consuetudini serviamus, sed cunctas res nostras ratione administremus; eandemque sententiam iterat, ac persuadet homil. 50. in eundem librum. Itaque à Tertulliano principio libri de velandis virginibus, prudenter observatum est, Christum Dominum, se non consuetudinem, sed veritatem cognominasse. Sed nimirum, siquid in totius Ecclesiæ consuetudine positum sit, id firmissimè tenendum erit. Insanissimæ enim arrogantiae esse docet Divus Augustinus epistola 118. existimare non rectè fieri, quod ab universa Ecclesia fit.

8. Rationi quoque cedit auctoritas; siue auctoritas hominis sit, siue legis ab homine constitutæ. Nam, ut præclare Divus Thomas, in 1. 2. quæst. 90. art. 1. regula & mensura humanorum actuum, est ratio; traditque hic mirificus Doctor duplicem normam, ad quam humana voluntas & actio, est dirigenda: unam primam & remotam, quæ æterna DEI est voluntas, & ratio; alteram propinquam & homogeneam appellat, quæ humana est ratio. Enodantur hæc ab eo subtilius in 1. 2. quæst. 19. art. 4. & quæst. 71. art. 6. quæst. autem 95. art. 2. quærens, utrum lex omnis humanitus posita à lege naturali derivetur, his verbis respondet. Justum in rebus humanis aliud dicitur, ex eo quod est rectum secundum regulam rationis. Rationis autem prima regula est lex naturæ, ut ex suprâ dictis

patet; unde omnis lex humanitus posita, in tantum habet de ratione legis, in quantum à lege naturæ derivatur: si verò in aliquo à lege naturali discordet, jam non erit lex, sed legis corruptio.

Quocirca Aristoteles ab ipsa natura victus, in 7. polit. cap. 15. reliquit, nostri ortus, educationis, omnisque civilis institutionis finem, mentem & rationem esse. Marcus verò Tullius, ejusdem naturæ persuasus & inductus, in primo de natura Deorum, scripsit: non auctores in disputando, sed rationis momenta esse quærenda: neque ipsi in hominis natura definienda auctoritatem, sed rationem collocamus: cumque dicimus hominem, non qui auctoritate, sed ratione utatur.

Quamquam si ratio prava fuerit, atque distorta, fugienda erit, non sequenda. Pravam autem esse oportet, quoties non divinæ auctoritati voluntatique morigeratur. Divinam autem voluntatem hæc septem nobis enunciant, Sacra volumina, Occumenica Concilia, Christi & Apostolorum traditiones, Ecclesiæ consuetudo, Romanorum Pontificum leges & jussa, sanctorum Patrum & Ecclesiæ Doctorum una vox atque concordia, Theologorum in Gymnasiis disceptantium conspiratio, atque consensus.

His septem privata uniuscujusque ratio fasces omnino summittet. Namque illa septem nullam suspicionem erroris habent, seu mendacii: at privatæ nostræ opinioniones, atque notitiæ incertæ, ancipites, plenæque sæpenumero solent esse periculi, profectæ à mente imbecilla, metuque erroris debilitata, ut aliquid justæ veniæ priscis illis Philosophis meritò dandum sit, qui nihil se scire profitebantur, ne illud quidem, quod Socrates excipiebat; contendebantque, in omni nostra ratione cognoscendi nihil esse certi, nihil percepti, nihil comprehensi. Verisimile dumtaxat ab animis nostris cerni posse concedebant; nec illud sine insigni aliqua certaque nota, qua vera à falsis internosceremus.

Quorum Philosophorum nomina, sectas, instituta, decreta & argumenta disertè ac subtiliter, tum in Academicis tum in Lucullo est M. Tull. persecutus.

QUÆSTIO XVI.

1. **L**ibuit, quæ subjungenda est, quæstionem ab iis segregare, quas item ad se pœnitentiæ Sacramentum trahere poterat, quod cum superiore ratus sum propiorem cognitionem habere: est autem quæstio huiusmodi. N. Sacerdos, de contractus injustitia nihil dubitans, quem pœnitens inivit, atque ex eo lucrum capit, non vult eum absolvere nisi à contractu recedat, atque restituat: id quod se negat pœnitens facturum, quod iustum suum arbitratur esse contractum. Quæritur, jure-ne possit ac debeat Sacerdos pœnitenti absolutionem denegare: an illam, contra suam opinionem & conscientiam, impertiri.

Quæstionis sententiam multiplicem dividens, in nonnullas propositiones conferam. Prima propositio. Si contractus aperta injustitiæ labe inquinatus est: nec ullum gravem patronum habet: eaque doctrina excellit Sacerdos, ut ei credere potius quam aliis debeat pœnitens: firma & stabilis est Doctorum sententia, opinionem pœnitentis nequaquam culpa vacare: atque ob id ipsum absolutione indignum esse.

Secunda propositio. Si pœnitens à sententia desistere se nolle ait; vel quia scientia Sacerdotem vincit; vel quia suam opinionem à doctiore se accepisse confirmat; vel quia de re ancipiti cum viris virtute atque eruditione præstantibus se deliberaturum pollicetur: absolutionis beneficio non potest eum privare confessarius: sive is proprius sit, sive non proprius Sacerdos. Primum, quia fieri potest ut pœnitentis opinio, quam Sacerdotis, sit probabilior. Deinde, quia cupit doctiorum, quam est confessarius, uti consilio. Tum, quia Sacerdos non potest suam pœnitenti imperare sententiam: nec cogere de contraria decedere: id enim suo jure posset aut Concilium generale; aut Romanus Pontifex; aut gravis aliqua & legitima potestas pœnitenti præcipere.

2. **P**ost: quoniam sic, vel aliter opinari, non est in potestate opinantis, ut docet Arist. in 2. de anima, text. 157. neque licet cuiquam

aut suo nutu, aut suæ alienæve voluntatis arbitrio fingere opiniones, quas sequatur. Itaque idem Arist. in 3. Ethic. cap. 2. multis acutisque conficit rationibus, longè disparem rationem esse electionis, atque opinionis: fierique posse, ut quis veris abundet opinionibus, idemque vitiis ac vita sit perquam turpis. Ad extremum, quia nemo absolutione privandus est, nisi quia sua culpa est illa indignus: sed is, de quo in hac secunda loquimur propositione, opinando non peccat: ergo non est ei beneficium absolutionis adimendum.

Debere autem Sacerdotem absolutionem tribuere pœnitenti in opinione minimè damnata hærenti, & quæ à viris eruditis ac piis non improbatur, affirmant hi omnes. Paludanus, in 4. distinct. 17. quæst. 2. art. 1. Goffredus, in quodlib. 9. qui citatur à multis. Major, in prologum 4. sentent. fol. 5. col. 1. in solutione 4. argumenti, contra sextam conclus. in antiquioribus codicibus. Adrianus, quæst. 5. de confessione, dubi. 7. & in responsione, ad 1. argum. Corradus, in volumine de contractibus, quæst. 100. conclus. 3. Victoria, in Summa Sacramentorum, qu. 177. Medina, in C. de confessione, q. 19. folio postremo. Sylvester, in verbo, Confessio, 4. num. 3. & in verbo, Confessor, 8. quæst. 7. Toletus, in 3. lib. de instruct. Sacerdotum, cap. 20. in extremo. Ubi scribit, quum utraque opinio tam confessarii quam pœnitentis est probabilis, cogi posse Sacerdotem à pœnitente, ut absolutionem sibi impertiat. Id quod verè à Toletodici puto de eo Sacerdote, qui proprius est pœnitentis: nam alienus potest eundem absolvere, sed non cogitur necessariò id facere; nisi si extrinseca aliqua necessitas suaderet.

Minimè me fugit, Corradum, Sylvestrum, & alios nonnullos, discrimen constituere inter parochum sacerdotem, atque eum, qui non est proprius sacerdos pœnitentis: nam parochus necessitatem sentiunt impositam esse absolvendi hunc opinantem: at qui parochus non est, facere id minimè debere. Ordinarius enim sacerdos, inquit Sylvester, judicium sequi debet Ecclesiæ non suum: at qui non est ordinarius, suum, si non potest exuere conscientiam.

Quæ

Quæ distinctio videtur arbitrio potius quam ratione fabricata. Cum enim qui jurisdictionem exercet in pœnitentiæ sacramento, quicumque sit ille, minister Dei, & Ecclesiæ sit, si rectè judicare volet, eodem modo judicabit. Adde, quòd cum judicium Ecclesiæ semper sit rectum, ejus judicium pravam esse oportet, quod est Ecclesiæ judicio dissentaneum: quod suum judicium qui sequeretur, peccaret.

Quocirca in hac secunda propositione, reliqui, quos memoravimus Doctores similiter, de non ordinario ut de ordinario confessario constituunt.

4. Tertia propositio. Numquam contra suam opinionem seu conscientiam sacerdos absolvere debet pœnitentem: nam peccaret. Sicut enim improbi est, animi conscientiam abjicere, aut contra eam agere, cum illam aut fides Catholica, aut scientia, aut fides humana non ambigua informat: sic crimen est, ab eadem conscientia in re gravi discrepare: quum probabilis & justa eam imbuat opinio. Ita qui contra quàm ipsi in hac tertia propositione præcipimus scriptis tradiderunt, posse ac debere sacrarum confessionum judicem, contra suam conscientiam, vel opinionem, absolvere pœnitentem, de quo in hac questione differitur, nec Theologicè nec propriè loqui videntur: ut ex ea, quam protinus subjiciam, propositione intelligetur.

Quarta igitur & postrema sit propositio. Sacerdos, qui pœnitentibus in pœnitentiæ sacramento jus dicit, duplicem potest animo gerere opinionem, ac duplicem, quæ geminæ respondet opinioni, conscientiam. Prior opinio, est de qualitate rei, de qua controversatur: sit ne vera, an falsa: justa an injusta. Posterior, est de qualitate personæ, sit ne propter suam opinionem digna, vel indigna sacramentalis absolutionis munere.

Sacerdos igitur cum pœnitentem absolvit contraria opinantem, utitur posteriore opinione & conscientia: qua commonefit sacerdos pœnitenti opinionem quam retinet, non esse fraudi; neque ob eam sacramenti gratia privandum. Ex quo cognoscimus nihil ab sacerdote contra suam opinionem, vel conscientiam administrari, cum de re quaspiam aliter atque credit ipse, pœnitentem sine culpa opinantem absolvit.

QUESTIO XVII.

Geta, homo rusticus, cum Asteo opifice pecuariam coit societatem. Uterque, ne in contrahendi ratione erret, eos consulit à quibus jus & veritatem doceri se posse credit, Geta, consilio sui parochi, quem minimè indoctum esse arbitrabatur, utitur; à quo accipit justam illam esse societatem, quam cum Asteo instituit: Asteus, qui inter cives versatur suos, veræ notitiæ percipiendæ causâ, ad duos adit Theologos; alter, fœnoris labe aspersum esse contractum affirmat; alter, id ipsum negat. Geta, sui parochi, & Asteus, fœnoris maculam inesse in contractu inficantis Theologi, judicium secuti, societatem faciunt, quam communi judicio sapientum fœnoris plenam esse posse constitit. Anquiritur primum, an pecuarii socii in contrahenda societate peccarint. Deinde, an in eadem permanere queant. Postremò, an lucrum ex ea natum conscientia incolumi ab utroque retineri possit.

Quæ meus animus in hisce tribus questionibus perspicere potuit, aperiam quàm brevissimè. De prima, quæ inscientiæ, & culpæ sociorum rationem habere videtur, sic ipse ex magnorum auctorum decretis constitui posse existimarem. Aut Geta sua tantum opinione, vel etiam cæterorum rusticorum fama de doctrina parochi persuasum habebat: aut verò de ea ab sapientibus item magistris audiverat.

Prior persuasionis ratio nequaquam à culpa eximit Getam: cum maximè sit absurdum, ut parochi ruris, suorum rusticorum, id est, indoctissimorum hominum, glebæ & aratri peritorum, suffragiis, sive sermonibus, doctorum nomen & lauream adipiscantur.

Posterior ratio legitimam videtur habere excusationem. Cum enim rudes homines consilia sua dubia, & facta, non suo judicio gubernare, sed sapientum hominum trutina examinare debeant, satis suo faciunt officio, si illa vel prudentibus eruditisque magistris, vel iis, qui tales à peritis habentur, permittant. Licere enim in disciplina morum homini idiotæ & ignaro opinionem sequi unius alicujus viri, virtutis & scientiæ laude clari,

G g g g

scribit D. Anton. in 1. par. tit. 3. cap. 10. §. postremò : testaturque id in responsis esse Alberti Magni. Quod responsum verum est, si duas comites habeat adjunctiones.

Prior est hæc. Quando rudis ille vel discrepantium opinionum est nescius; vel certè nequit de opinionis genere deque ejus falsitate, aut veritate, probabilitate, seu improbabilitate judicare; neque de vita doctrinæque opinantium rectum judicium ferre. Non nostra hæc est exceptio sed Henrici Gandavensis, quodlib. 4. q. 33. & Corradi, q. 100. de contractibus, & Adriani, in qq. de restitutione, quæst. quæ incipit. Quia jam dictum est, quòd detinendo alienum. Huic exceptioni illud item adderem. Cùm quispiam ignarus non ignorat non unam omnium de re quapiam bona vel mala esse sententiam, conquisita cura oportere eum plurium & meliorum colligere suffragia: cum plures sua sponte invenire potest; meliores autem, id est, qui virtute, doctrina, atque opinione superent, ab aliis viris probis, nec indoctis discere debet.

3. Posterior exceptio ea est. Ne de unius sententia id agat, quod agenti ignorare est culpa. Sunt enim quædam rerum genera, quarum ignoratio ex omnium Theologorum sententia etiam imperitis est exitiosa: id quod in consequentibus quæstionibus de perniciofa inscitia à nobis perspicuis argumentis multorumque & gravium Doctorum testimoniis, demonstratur.

Locum igitur habet Alberti responsum in earum rerum controversiis, quarum est obscura notitia; caremusque certa sive Scripturarum divinarum, sive Ecclesiæ regula, quam sequamur, ut Sylvester, in verbo, Opinio, aliique circumspecti magistri interpretantur. Sed tamen Adrianus, quoblantica q. 4. col. 11. in hominem rudem haud criminofum putat, si opinionem docti hominis quamvis errantis, sequatur in iis quæ sunt humano jure constituta: dum animo paratus sit aliter facere, quoties ei intellectum erit, quod facit, jure fieri non posse. Verùm hic quoque jura nonnulla humana forent excipienda; quæ nullis, qui sunt rationis compotes, iis præsertim qui longius sunt ætate provecti, fas est absque culpa ignorare.

F I N I S L I B R I Q U I N T I.

Cujus generis lex est vetans carnibus vesci sextis feriis, sabbatis, sacrisque Quadragesimæ diebus, lex item, de suis peccatis annis singulis semel confitendi, ac tempore Paschatis Eucharistiæ sumendæ; nonnullaque alia jussa.

Jam verò de Asteo dici hæc possunt. Si 4. is Theologi opinionem minùs tutò & verisimiliter opinantis arripuit, genùsque opinionis minùs probilis, aut nec probabilis eum minimè latuit, extra culpam ponendus non est: sin opinionem firmiorum rationum præsidiiis tectam amplexus tenuit, abest à culpa. Quòd si paria contrariarum rationum momenta erant, est item in culpa: quia cùm paria inter se pugnantium argumentorum pondera dubitationem nostris animis adferant, eosque fluctuare cogant, nimirum cùm in dubio morali est animus, ad eam partem, quæ periculi atque peccati est expers, est omnino flectendus: id enim & certæ Ecclesiæ sanctiones identidem admonent: & Theologiæ magistri præcipiunt. At pars ignata periculi in hac Astri causa suapte natura animum à contractu societatis alienabat: ergo sine crimine inire non potuit.

Quamquam si alter magister alterum vitæ innocentia, usu rerum, prudentia, atque scientiæ opinione & doctrinæ gloria superasset, de ejus sententia Asteus negotium suum gerere potuisset: nec injustæ reprehensionis culpam ullam incurisset, licet argumentorum pondera ceteroquin æqualia essent. Tot enim adjumentis sublevata, totque ornamentis altera honestata opinio alteram sibi cedere propemodum cogebar.

Quod ad reliquas duas spectat difficultates, brevissimè respondeo, priorem societatem dirimendam; novam quæ justitiæ consentanea sit, contrahendam. Lucrum verò è societate utrinque factum, quamvis iniquum fuerit, liberali utriusque voluntate retineri posse. Ut, quidquid Asteus debet Getæ, illi Getæ condonet: & quidquid contra à Getæ Asteo debetur, eidem Getæ ab Asteo ex animi liberalitate ac beneficentia tribuatur.

Quòd si alteruter sociorum minimè leve damnum in societate contraxisset, illudque sibi refarciri vellet, is, qui dedit, prorsus præstabit; ut ad parem conditionem, in qua ante societatem erant, ambo revertantur.

LIBER SEXTUS.

DE CENSURIS ET IRREGULARITATE.

QUESTIO I.

I. **D**UO, crudeles inter se similitates gerebant; quæ studio partium in dies confirmabantur. Contrariarum autem factionum principibus, atque adeo factionis ipsis, constitutum erat inimicitiarum causas ferro velle dirimere; quod sine multorum cæde haud fieri posse putabatur. Itaque pars utraque suum sibi patronum & armorum pugnaeque arbitrum adoptat. His, ne tam multorum sanguis effundatur, visum est, principum tantum simultatis, & partium vitam in discrimen afferre; eosque ad monomachiam vocare. Ad hanc autem certaminis præfecti factionem venerunt, ut post certum numerum ictuum, commissam pugnam sedarent. Verum, cum deliberant de habitus genere, quo decertaturi deducendi essent in campum, in contrarias sententias deliberantium animi distrahuntur. Nam unus præfectus contendebat, debere linea tantum tunica tectos in certamen venire: alter agonothesa cur id consilium improbare, duo erant: primum, quod certationem ea consultandi ratio pugnantibus nimium periculosam reddebat: deinde, quia si alteruter in pugna cecidisset, de se, de sua uxore, liberis & fortunis actum esse intelligebat. Alter ille patronus, cum suam sententiam refelli videret, adeo iracundia exarsit, ut consilii sui reprehensorem imbel-

lem, timidum appellaret; aliisque contumeliosis verbis prosequeretur. Hæc verborum incensa contentio eo progressa est, ut sicarius ille contumeliæ auctor gladiatorio furore inflammatus, educto gladio, ventrem ejus, qui contumelia appetitus erat, peteret; hominemque perfodisset, nisi loricam, qua is armatus erat, offendisset; quæ non solum retudit ictum, verumetiam ensen in duas partes fregit. Tunc furiosus lanista de insania nihil remittens, ea parte gladii, quam manu tenebat, oculum illius miseri adortus, adeo sauciavit, ut medium caput transverberarit: quo vulnere infelix concidit, sensitque diem illum sibi perniciosum fuisse, quem duobus illis factionis hominibus luctuosum esse nolebat. Obiit hic suum diem, cum sacro Paschatis tempore, confessionis & Eucharistiæ Sacramentis caruisset, sed hoc ipso anno ante solemnem quadraginta dierum abstinentiam de suis peccatis apud Sacerdotem confessum esse aiebant. A moribundo poenitiæ signa hæc data esse testis unus juratus affirmavit; quod beatam Virginem sæpius inclamarit, quam suæ salutis deprecatricem esse optabat; quod sacram confessionem expetiverit.

In hujus calamitosi causæ tria addubitata sunt. Primum est, num canon Innocentii III. Omnis utriusque sexus, de poenit. & remiss. obstat ei, ne Christiana sepultura affi-

ciatur. Secundum, num Clementis VIII. constitutio contra ineuntes singulare certamen, eripiat defuncto sepulchri & exequiarum honorem. Tertium. Cum quis excommunicationis vinculo etiam mortuus solvi possit, liceatne Patriarchæ Veneto hunc absolvere, quo defuncti cadaver, terræ more Ecclesiastico reddi queat.

De prima questione sic sentiunt Doctores, non ob stare cap. Omnis utriusque sexus, ii, qui semel in anno nec confessus, nec Eucharistiam sumpsit, si veræ pœnitentiæ notas moriens ostendit. Vide Sylvestrum, in verbo, Sepultura, quæst. 9. qui profert ejusdem sententiæ auctores alios; vide Angelum, verbo, eod. num. 29. Hic enim signa attulisse videtur contritionis: & uniუს testimonio, qui hac in re satis est, probata sunt. Adde, quod cum annua confessio tantum præcipiatur, hic intra annum confessus est.

3. De secunda verò questione hæc mihi est magna opinio excommunicationis pœnam, quæ tantummodo à Romano Pontifice tolli potest, subiisse; eam enim irrogat Clemens VIII. non modò iis, qui rem duelli agunt, dimicando, sed illis etiam, qui pactiones ineunt de dirimendo certamine post certum numerum ictuum, vel ubi alteruter sauciatus fuerit; neque id lex Clementis requirit, ut verè pugna sequatur. Quocirca, cum ambos magistros certaminis pactiones fecisse constet de distrahendo certamine post aliquot ictus, de censura excommunicationis nullus videtur relictus dubitandi locus. Imò dicet aliquis, magnus videtur relictus: namque verisimile est, tam interfectori quàm interfecto ignoratam esse legem Pontificiam; ut legis incitia, si non à culpa, saltem utrumque vindicare possit à censuræ pœna. Imò Sylvester & Navarrus, credunt, probabilem ignorantiam non solum legis, sed etiam pœnæ, ubi agitur de excommunicatione, facere ut quis excommunicationem non incurrat; quamvis id faciat, quod lex verat.

4. Id autem facile eliditur: primùm, quia, ut est à nobis in aliis nostris publicis disputationibus & scholis sæpe ostensum, & in quinto horum responsorum moralium, quæst. 1. demonstratum: contra quàm cre-

dunt Sylv. & Navarrus, plures & majorum gentium Doctores scripserunt, presertim ubi factum, quod excommunicatione ab Ecclesia punitur, non solum humana, sed etiam divina & naturali lege prohibetur: in quo genere est duellum privata auctoritate susceptum, in quo vita utriusque certantis, æternæque salus periclitatur. Deinde, quia externa tribunalia, ubi lex Principis est promulgata, de incitia rei non laborant, presertim cum illam reus probare non potest. Ita M. Tull. in 4. actione in Verrem, desperatissimo perfugio ait uti eum, qui dicit se imprudentem fecisse, existimasse id licere: additque perditissimam hanc esse de defensionem.

Maneat igitur, interfectum excommunicationis censura irretitum esse, nec Christiano ritu sepeliendum esse. Verùm, quia publica pœna oritur ex publica culpa, iudex, qui privare debet mortuum sepultura, pronunciare antè debet de interfecti crimine.

Postremæ dubitationi respondet Innocentii III. Decretalis, A nobis, secunda, de sententia excommun. in qua decernitur, cum, qui in mortis articulo non est ab excommunicatione absolutus, mortuum non posse absolvi, nisi ab eo, qui illum sanum & vivum poterat absolvere. Quare cum occisus, excommunicatione ejusmodi nexus sit, quæ est Romano Pontifici reservata, ab eodem liberetur nunc necesse est, aut, qui delegatam habet facultatem. Excommunicationis autem absolutio, quæ post mortem impartitur excommunicato, hoc habet commodi, quod iusto & indicto funere efferri potest, & si cadaver in loco religioso defossus esset, priusquam sublata sit excommunicatio; effodi non oporteret.

QUÆSTIO II.

N. Amico consulenti suadet, ut suum. i. adversarium, cum quo rixatus est, ad singulare certamen provocet; eique se pugnanti adfuturum pollicetur, ad quamvis injuriam arcendam. Amicus N. suo inimico pugnam condicit: hic minimè recusat. Verùm eodem N. agente, & pacis seque-

strum quærente, ante omnem certationem inter adversarios gratia reconciliatur. N. duelli suator Romam supplicem mittit libellum ad absolutionem excommunicationis impetrandam. Major iudex tollendæ censuræ, mandat inferiori Sacerdoti ex approbatis ab Ordinario, ut, cum N. plurimum doleat de præmissis (verba sunt delegantis jurisdictionem) & si te humiliter petierit, eum absolvas hac vice in forma Ecclesiæ consueta, injuncta ei pro modo culpæ gravi pœnitentia salutari, & aliis, quæ de jure fuerint injungenda: in foro conscientiæ tantum. Hæc cum ita sese habeant, multæ & graves nobis sese objiciunt difficultates in hac forma delegatæ facultatis absolvendi. Singulis propositis singulas exponemus.

2. Prima difficultas. Cum tres sint modi seu formæ absolvendi ab excommunicatione, una pertinet ad necessitatem & essentiam, reliquæ duæ ad bene esse, & sollemnitatem; quæritur, utrum solemnem formam prætermissa valeat absolutio forma essentiali servata: valere sentiunt fermè omnes Doctores, ut ait Sylvest. in verb. Absolutio, 3. § sciendum est tertio. Verum hoc loco admittenda est Doctorum exceptio. Nam, cum absolventi certa forma præscribitur, illa non servata nihil efficitur. & ratio est, inquit in eod. loco Sylvester, quia ommissa forma data ab homine nulla competit jurisdictio. Vide cap. Cum dilecta de rescriptis, & quæ illic profert Glossa, arg. item cap. fin. de præbend. & c. prudentia, de off. de leg. & quia rescriptum Romanum præscribit modum absolvendi, studiosè servandus est. Dicat quispiam: quænam substantialis est forma, & in quibus verbis sita?

3. Pene inter omnes convenit eam esse, quæ significat remotionem censuræ: hisque solent verbis efferri, *Absolvo te ab excommunicatione, Relaxo tibi excommun.* *Rebenedico te*, & aliis ejusmodi. Quare D. Th. opusc. 2. 2. de forma absolutionis Sacramentalis, cap. 2. constituens discrimen inter hanc & illam, quæ in excommunicationem accommodatur, loquitur his verbis: Dicamus, quod alia ratio est de absolutione ab excommunicatione, quæ non est Sacramentalis, sed magis judiciaria jurisdictionem con-

sequens; & aliud de absolutione à peccatis in Sacramento pœnitentiæ: quæ consequitur potestatem clavium, & est Sacramentalis. In illa enim verba habent efficaciam ab intentione dicentis: unde non refert, quibuscunque verbis utatur ad exprimendam suam intentionem. In Sacramentis autem verba habent efficaciam ex institutione divina. Unde tenenda sunt verba determinata consonantia divinæ institutioni. Nec secus docuit Richardus, in 4. distinct. 18. art. 10. quæst. 5. nam vult sufficere verba significantia, inquit, excommunicationis remotionem. Unde, verba sunt ejusdem Doctoris, si diceret excommunicator, revoco, vel relaxo excommunicationem quam in te tuli, ille verè esset absolutus. Atque in hos duos nobilissimos Theologiæ Magistros cuncti reliqui propè concedunt.

Urgebis nunc de forma extrinseca, quæ ad bene esse dumtaxat, & sollemnitatem quamdam pertinet juris Ecclesiastici. Hæc mihi duplex videtur, una extat in cap. ex tenore, altera, in cap. à nobis sæpe quæsitum, de sententia excommunicat. prior, inquam, habetur in cap. ex tenore, de sententia excommunicat. ut quis juratus promittat se paritum mandatis absolventis, seu Ecclesiæ; atque ut ei præcipiatur ex vi præstiti jurisjurandi, ne amplius in canonem seu legem committat, ob quam violatam excommunicationem incurrit; qua forma utendum esse ait Glossa in c. super eo, de sententia excommunicat. in c. cum desideras, & cap. super eo, de sententia excommunicat. in absolutione cujuslibet, qui in canonem incidit. Ac licet Hostiens. credat jusjurandum pertinere ad substantiam absolutionis: nihilominus secus probat Glossa à cunctis ferè recepta.

Sunt etiam plerique qui negant exigendum esse jusjurandum in quovis crimine, sed tantum in atrociori; quod æquum esse censet D. Anton. in 3. par. tit. 24. cap. 77. §. 1. ubi etiam admonet ex Hostiens. quem alii Summarum scriptores sequuntur, mandata injungenda esse excommunicato, cum fuerit absolutus, eo modo, qui extat in decretali, A nobis sæpe quæsitum. Ad eandem formam spectat, ut ante absolutionem satisfiat, aut damno aut offensæ: quod si id nequeat excommunicatus

facere, cautionem præstet, aut pignoratitiam aut fidejussoriam, & si id non possit, saltem juratoriam: & fortasse, illa verba: *In forma consueta Ecclesie*, non tam significant præscriptionem verborum, quibus utendum est in absolvendo, quam rerum quæ faciendæ sunt, cum absolvitur excommunicatus: quam interpretationem sequi videtur Navarrus, cap. 27. num. 37. in Summa.

5. Altera forma quæ extat in Decretali Innocentii III. A nobis est sæpe quæsitum, in extremo de sententia excommunicationis, in eo consistit, ut fiat cum Psal. pœnitentia, & tam oratione Dominica quam cum alia consueta. Illa præterea, quæ addi solent, disce ex Archiepiscopo Florent. ubi suprâ, & ex Sylvestro, in verbo, Absolutio, 3. num. 4. & aliis.

6. Secunda difficultas. Cum à delegante præcipitur, ut excommunicatus, in forma Ecclesie consueta absolvatur, essetne satis usurpare tantum formam absolutionis, quæ est intrinseca & essentialis, an etiam eam, quæ refertur ad sollemnitatem? Et, si hanc, utramque an alterutram? & si alterutram, utram? priorem, an posteriorem?

Magna hæc est quæstio, de qua Romam litteras dedi: ad quam cum responsum abstulero, in extrema disputatione hac indicabo, verba illa, *In forma Ecclesie consueta*, non intelligi de substantiali forma, isthæc confirmant. Primum, quia in nulla Ecclesie sanctione illa forma verbis conceptis reperitur. Deinde, quia cum jura indicant formam Ecclesie consuetam, ut can. cum desideras, & can. super eo, & canon, A nobis est sæpe quæsitum, non mentionem faciunt verborum declarantium amotionem censuræ, sed aut jurisjurandi, aut orationum, quibus absolutio solemniter adhibetur. Rursus, quia forma Ecclesie consueta debet esse eadem ubique, & apud omnes: at essentialis non est eadem, quantum spectat ad genus verborum, quibus fieri solet. Postremo, Glossa formam Ecclesie visitatam, in cap. super eo, de sent. excommunic. docet eam esse, quæ exprimitur, in cap. extenore, eod. tit.

Mihi sanè verbis Glossæ, in cap. super eo, de sentent. excommunic. judicis delegantis mandato satisfieri videtur, si forma capitis ex

tenore, jungatur. Verum si in sollemni forma conservandus sit ordo illorum quatuor, quæ Doctores Summarum sumunt ex Hostiensis: dicendum videretur, formam canonis, à nobis omitti non debere: siquidem jussa & mandata, quæ tradi debent excommunicato, absolutionem sequi debent. Hoc item ex curiæ consuetudine discendum erit.

Tertia difficultas. Cum superior judex absolutionis, inferiori mandat, ut excommuni- 7. cato gravem & salutarem pœnitentiam injungat, & ea quæ fuerint de jure injungenda: quæritur, quæ sint ea, quæ post pœnitentiam impositam sunt de jure injungenda in foro conscientie. Respondeo. Si eo ordine absolva- tur excommunicatus, qui à Doctoribus præscribitur; qui modus complectitur tam formam cap. extenore, quam capitis, à nobis, de sententia excommunicationis, verba illa, & quæ de jure, & c. ad justa, & rationi consentanea mandata referri videntur: nam mandata absolutionem consequuntur: cujusmodi debet esse mandatum de non violando amplius canone, vel constitutione, in quam commisit: & alia quæ recta ratio excogitarit. Dixi, *mandata justa, & cum ratione congruentia esse debere*: quia si talia non essent, ab iis posset provocari, ut Doctores admonent: probantque ex cap. postremo de pactis. Si verò mandati Auctor contentus esset forma capitis ex tenore, posset post jusjurandum, de parendo mandatis Ecclesie, & post satisfactionem, aut cautionem fidejussoriam, aut pignoratitiam, aut juratam, si genus delicti hæc requireret, subjicere præceptum de non contemnenda in posterum lege, propter quam excommunicationem incurrit; & alia mandare, quæ sibi videbuntur. Nam isthæc omnia jure, & ex jure sunt. Porro hic reus, qui supplicem libellum Romam misit, ob contemptas pœnas à jure inflictas excommunicatis, ut quia à cæterorum communione, & convictu sese numquam removet, hac item pœna ac præcepto constringendus foret, ut aliquot dies sese cubiculo contineret à reliquorum omnium consuetudine planè distractus; illicque cibum caperet solus; solusque cubaret, si fortè socium in cubili haberet necnon errati veniam ab iis deprecaretur, qui noverant eum excommunicatione damnatum, damnationisque pœnam neglexisse.

8. Quarta difficultas. An absolutio hæc à superiore iudice delegata avelli possit à peccatorum sacramentali absolutione. Hoc item è Romanæ curiæ disciplina intelligemus. Mihi mentem religiosam delegantis spectanti videtur non debere abjungi. Primum, quia in foro conscientiæ dumtaxat conceditur; quod forum propriè respicit sacramentale iudicium peccatorum. Deinde, quia verisimile est huiusmodi absolutionem iis impartiendam esse, qui eodem tempore cum Ecclesia, & cum Deo in gratiam redire cupiunt: at criminosis hominibus cum Deo pacificatio ferè solet esse difficilis absque suorum peccatorum mœsta confessione, sacramentalique absolutione. Postremò, quia ampla privilegia societatis Jesu sacerdotibus ad removendas Ecclesiasticas censuras ab Romanis Pontificibus data, minimè suffragantur iis, nisi pœnitentium confessionibus diligenter auditis: neque à censuris absolvent, quin etiam à peccatis absolvant: & qui secus ageret, perversè, & nihil, ageret. Vide Navarrum, in Manuali, c. 26. nu. 31.

9. Quinta difficultas. Faciamus, eum, qui libello supplici ab sede Apostolica absolutionem impetravit, quo tempore dicebat de præmissis se plurimum dolere, perinde se gerere, ac si excommunicatus non esset, aliorum consortium, oscula, salutationes, mensas non vitasse, canonum pœnas excommunicatis irrogatas usque sprevisse, ante gratiam impetratam: dum ea expectatur, & post adventum, vitæ politicæ officia coluisse: faciamus, eum, necessaria & suadenti & præcipienti sacerdoti priusquam absolveretur, minimè paruisse: quid de gratia absolutionis censendum erit? eamne ratam ad urbe delatam esse atque etiam nunc supplicanti firmam manere?

Respondeo, impetratam gratiam, subrepticam, nullamque, fuisse: & quamvis ab initio valuisset, nunc interiisse. Inanis ac nulla à primo fuit: quia mendaci narratione fuit extorta. Scripsit enim plurimum se dolere de culpa admitta, quando pœnam ab Ecclesia culpæ adjunctam, pro nihilo ducebat; quando Ecclesiam non servando censuram, irritabat; nec eam ad veniam dandam, sed ad graviolem animadversionem sua contumacia incitabat.

10. Absolutio, inquit D. Antoninus, in 3. par. tit. 24. c. 77. col. 2. ab excommunicatione

ex falsa causa secundum Innocentium & Hostiensem non tenet: quia iudex non intendit sic absolvere. Cum igitur iudex adductus sit ad indulgendum, & relaxandam censuram, quia excommunicatus testabatur se vehementer de suo scelere dolere, id quod dici de eo non potest, qui nova & assidua injuria afficit Ecclesiam, profectò cum deceptus sit auctor delegatæ facultatis, noluit tribuere, quod tribuit. Denique, si ab initio valuisset gratia, periit. Siquidem excommunicatus cum delegato iudice iurgio contendit: ei temerè in causa absolutionis & præfractè restitit: & salutaria ac necessaria ejus iussa despexit; & obstinata mente facere voluit, quod ne faceret iudex, à quo aut absolvendus, pro imperio vetuerat: eratque in Romanæ Pœnitentiariæ summi moderatoris litteris fore excommunicatum absolvendum, si absolutionem humiliter petiisset. Quis autem eum dixerit humiliter petere; qui ea agat, quæ non nisi ab improbo consilio, à corrupta sententia, & à perversi animo proficiscuntur?

Ad extremum Roma hæc sunt allata responsa. Ad primum. Per illam clausulam, *absolvas in forma Ecclesiæ consueta*, non datur nova aliqua forma; per cuius omissionem inducatur nullitas absolutionis, ex Navarro, cap. 27. num. 37.

Ad secundum. Cum hoc mandatum de absolvendo directum *discreto viro confessario*, sit restrictum ad forum conscientiæ, non est necesse, quod servetur forma, de qua in dictis capitulis, ex tenore, & dicto cap. A nobis, sæpe, de sent. excommunicat. quæ iura procedunt in foro exteriori: sed sufficit, quod servetur illa simplex forma, qua utuntur confessarii, cum pœnitentes absolvent ab excommunicationibus & peccatis; & ita servatur hic apud nos.

Ad tertium. Illa clausula, *& aliis de iure injungendis*, hoc inter cætera ultra prædicta, de quibus in dictis cap. docet observandum, ut si absolvendus teneretur læso in aliquo satisfacere, jubeat talem satisfacere, ut notat Glos. dicto cap. ex tenore, verbo, Debeat, & ita etiam servamus.

Ad quartum. Cum dictum mandatum de absolvendo, non dirigatur Petro aut Joanni, sed *discreto confessario*, patet, quod is, cui

illud praesentatur, non potest dicta potestate uti, nisi in sacramento confessionis, & sic absolvendo etiam à peccatis: aliàs non ut confessarius absolveret, sed ut Petrus & Joannes, & ita servamus nos.

Hæc Joannes Baptista Costa scripsit ac testatus est de consuetudine Pœnitentiariæ Vatic.

De quarta verò dubitatione Romanæ Pœnitentiariæ consuetudinem indicans P. Benedictus Justinianus patri Virgilio Cepario civi meo idem respondit, litteris ad eum Roma Florentiam missis 4. Idus Octob. 1598. quo tempore & Ceparius Florentiæ collegii nostri erat Rector; & Justinianus Romæ collegio minorum pœnitentiariorum moderabatur.

QUAESTIO III.

1. **D**E duabus monialibus hæc mihi diversis temporibus narrata, ac proposita fuere. Una stulta levitate abrepta, subiens eam partem rotæ, quæ erat ad partes abditas ædium conversa, eò volvitur, quò profanis hominibus est aditus: eundemque situm & locum intra ligneum illum orbem retinens revolvitur intro. Altera, in ostio insistens monasterii, totam suram janua effert. Quærebatur, essetne utraque mulier, septa egressa monasterii, atque in Gregorianam legem peccasset, qua excommunicationis nota inuruntur, quæ è suorum monasteriorum septis exeunt.

2. De priore moniali nonnullis judicatum fuit, ab ea in Gregorii XIII. constitutionem nequaquam commissum esse, neque censuram aliquam excommunicationis subiisse: quia crediderunt, de rota prius ut de porta ædium existimandum esse: ergo sicut quæ portæ limen tenuisset, atque eam patefecisset, sacra septa non violasset; ita nec violasse dicenda est ea quæ in ipsa rota confedit. Deinde, ea claustris monasterii continentur, quæ intra ejus muros sunt: at rota intra murum est: ergo, quæ in ea insidet, non potest dici extra muros esse.

3. Mihi tamen secus sentienti hæc in contrariam partem suppeditabant argumenta. Primum. Quia sua quadam constitutione, quæ incipit, Deo sacris, interpretatus est Gregorius XIII. eum locum extra septa monasterii censendum esse, quò est laicis accessus impunè:

sed laicis impunè est accessus ad eum locum, quò versans rotam delata est monialis: ergo versata est extra septa.

Secundum argumentum. Ergo pariter mulieribus & viris profanis esset jure permittum in eandem rotam se includere, atque ad interiores monasterii partes introferri: atque illie sermones cum sacris virginibus conferre, earundemque adspectu, & complexu frui: atque iis rebus, quæ turpiores sunt potiri; id quod nemo sapiens ac religiosus æstimator umquam dixerit. Qui enim id concederet, omnem sententiam, mentemque legis ac legislatorum obrueret: qui magna à personis profanis religiosis feminis impendentia pericula propulsare voluerunt. Postremò, quia rota lignea muris inædificata monasteriorum ab eorumdem janua permagnam habet dissimilitudinem: sive quia porta, seu janua nonnumquam tota aperitur: rota numquam patefit universè: sive quia numquam usu venit, ut rota aliqua se totam aut monialibus, aut profanis hominibus dedat: sive quòd janua vi careat ejuspiam rei, aut in monasterium introferendæ, aut monasterio efferendæ: id enim facere ii tantum possunt, qui aut janua ingrediuntur aut egrediuntur: at rota suo motu & circumductu id agit, neque ingrediente neque egrediente, aut locum mutante eo qui illam agitat & circumducit. Neque rota cum iis rebus comparanda est, quæ intra septa sunt, quamvis sit intra murum, vel in muro. Illa enim verè intra septa sunt, quæ extima sive intima murorum superficie continentur: quæ verò medios occupant parietes vel muros, ad septa pertinere non videntur: nam qui parietem perforaret, atque in medio pariete quidpiam conderet, non intra septa diceretur illud condidisse, quamvis intra murum collocarit. Huc accedit, quòd in partem exteriorem rotæ res imposita tunc intra monasterium esse dicitur, cum circumvecta ad septa pervenit: atque in monialium est potestate.

Hæc igitur mihi de priore moniali sententia fuit, jus claustris religiosi ab ea violatum esse: censura Bullæ constrictam fuisse.

De posteriore moniali, quid probabilius dici posse videatur, triplici sumptione indicabo. Prima sumptio. Non quidquid ambitu interiore murorum, alicujus sacri domicilii conti-

continetur, ad septa monasterii, è quibus egredi non licet, pertinet. Quandoquidem monasteria sunt quamplurima regularium tam virorum quàm mulierum, quæ atria habent, impluvia, vestibula, templa, quoque, aut sacella inædificata, suis portis instructa, ad quæ liber profanis viris ac mulieribus est aditus: ad quæ loca, etiam cùm clausa sunt, est monialibus interdictus accessus ex constitutione Gregorii XIII. quæ incipit, Deo sacris, §. Declaramus præterea, edita anno Domini 1572. 3. Kal. Janvar. Pontificatus sui anno primo.

Sumptio secunda. Porta seu janua, quæ à monialibus aperiri & claudi solet, pro septis habet valvas: quod enim cæteris partibus claustrum sacrarum Virginum, quod violare est nefas, sunt muri, id januæ sunt valvæ: nemo id fuerit inficiatus.

Tertia sumptio. Cùm fermè cunctorum cœnobiorum januæ, quæ exitu violari non possunt, valvas habeant & claustra, quæ intus revolvuntur, si levicula illa monialis à tergo relictis valvis, quibus exterius limen à septis dividitur, toto corpore in ipso limine constitit: quod limen totum à profanis hominibus toto quoque corpore occupari potest: hæc meo quidem animo extra septa fuisse, ex Greg. XIII. declaratione dicenda esset. Salva semper, &c.

QUÆSTIO IV.

QUotidie iudices ecclesiastici & Prælati, proposita pœna excommunicationis, edicunt iis qui bona aliorum, aut ipsi possident, aut possideri ab aliis sciunt, ut apud eosdem edant ac proferant, quæ proferri edicto jubentur. Dubitationis sæpe fuit, an ii, qui nomine compensationis justæ quidpiam aut retinent, aut retineri norunt ab aliis, sibi iudici debeant: atque ea, quæ bona possident, cogantur profiteri, quæ in alterius peculio aliquando fuerunt: quod si non profiteantur, in laqueum se excommunicationis induant.

Hac quæstione petitus persæpe, respondi, edicto edictique pœna non teneri eos, qui jure compensationis tantumdem de bonis

alterius habent, quantum ei dederant. Quod si auctor edicti jus excluderet legitimæ compensationis, in errorem laberetur intolerabilem: neque culpæ esset affinis, qui non foret edicto audiens. Ita Angelus, in verbo, Furtum, §. 41. ita Tabiena, in verbo, Inquisitio, §. extremo, ubi pro Angelo pugnat contra Rosellam; quæ sententiæ Angeli objicit, Episcoporum, Auditorum, & Romanæ curiæ consuetudinem: in qua erroris prolapsio timeri non debet. Sed Rosella vehementer errat: consuetudo enim & mos curiæ justus est, & rationi consentaneus: neque certum jus compensationis tollit, sed aut incertum, aut non verum. Itaque ab Angelo stant quoque Sylvester, in verbo, Furtum, num. 19. & Armilla, eod. tit. num. 15. & Navarrus, in Summa, cap. 25. num. 46.

Quæres num lege indicandi furti quis teneatur, cùm aut furtum indicari non potest, quin persona furis indicetur, aut iudici grave aliquod malum imminet. Joannes Tab. loco, quem indicavimus, respondet non teneri, quod valde probabile est. Is qui furem teneret: sed in jure furtum adversus furem probare non posset, cogereturne iudici patefacere? nonnullis aientibus negant alii.

Rosella quæstioni ita respondit, in verbo, Excommunicat. 7. num. 20. Qui solus scit, non tenetur revelare prælato publicè, imò tenetur non revelare publicè, sed secretò; ut corrigat secretè; nonnullosque alios Doctores citat. Sylvester, idem quod Rosella, qui addit non esse partes denunciantis probare. Angelus, in verbo, Excommunicat. §. 20. & in verbo, Denunciato. §. 13. dissentit: quamquam in posteriore, §. fateatur, cùm more judiciali agunt Prælati, non cogi quempiam indicare id, quod probare non potest: cui tamen indicari posset, cùm Prælatus partes suscipit & agit patris: in quo ferè consentiunt omnes, qui in hoc argumento versantur. Additque Joannes Tab. in eodem loco, de quo supra, censuram excommunicationis vitaturum eum, qui nec adiret, Prælatum, à quo clàm is, qui deliquit, corrigendus esset.

Probationem autem rei indicandæ in eo sitam esse scribit Tabiena: ut duos præter me edam testes. Panormitanus, in C,

H h h h

novit, de judiciis, nu. 41. sui commentarii, negat denunciationi locum esse in occulto delicto, quod probari non potest: utiturque auctoritate Glossæ, in c. si peccaverit, 2. q. 1. & Joan. Andr. in cap. novit ille, de jud. qui sic scribit: Caveat denunciatus, quod peccatorem convincere possit: quia ei, etiam si sit Episcopus, non creditur. 6. q. 2. si tantum, & cap. placuit.

Porro autem Joannes Andr. in c. novit ille, quattuor denunciationum genera facit. Primam, Evangelicam. Secundam, judicalem. Tertiam, canonicam. Quartam, regularem. de singulis disserit. Verumenim si is, qui in culpa est, fraternam admonitionem contempnisset, rectum esset ad eum deferre, qui prodesse posset, & non obesse.

4. De eo quoque inter Doctores convenit: cum fraterna correctione peccanti consulere possumus, eam omitti non oportere: quod si iudex juri fraternæ & Evangelicæ correctionis officere conaretur, haud leviter peccaret, illiusque jussu, tamquam Evangelii auctoritati contrarium, nullius momenti esset: necnon illud ipsum affirmat in Summa Navarr. cap. 27. num. 15. iustum excommunicationis ab eo declinari, qui delationem judici præcipienti ob aliquam justam causam non morem gerit.

Causas verò legitimas non deferendi septem exponit in eadem Summa, c. 25. num. 46. Per sapientis senis hæc sunt verba. Septimò, qui absque causa non paret judici præcipienti, ut denunciaret talia & talia crimina, vel debita, & est excommunicatus, si mandatum fuit sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, teneturque damna restituere. Dixi absque causa, quia multa excusare possunt, ut copiosius alias dixi ubi supra, à num. 775. tractando de magna prudentia qua est opus ad rectè parendum ejusmodi mandatis.

Quorum primum est, quod peccatum est occultum, & peccator jam emendatus, aut sola fraterna correctione probabiliter emendabilis; tunc enim non est parendum ante fraternam correctionem, etiam si præciperet, ut fieret denuntiatio, non habita ratione fraternæ correctionis, secundum Thom. 2. 2. q. 33. art. 7. ad 3. & Ant. 2. par. tit. 9. cap. 6. §. quarto, col. 3.

Secundò, defectus probationis peccati denuntiandi, ut dictum est supra cap. 18. num. 61.

Tertiò, quod à talibus, & taliter audivit; ut ob id moveri non debeat, præsertim si denunciaturus esset talis, qui levitatis ob illam denunciationem notaretur; aut cujus testimonium judicem magis, quam conveniret, moveret, ut ibidem dictum est.

Quartò, denuntiatio ejus à quo audivit.

Quintò, nosse, eum, qui furatus est, vel tenet illud, retinere in compensationem alterius tanti, vel pluris, quod sibi debetur.

Sextò, quod per solam sacramentalem confessionem novit.

Septimò, quod per solam consultationem secretam, pro consilio habendo, novit.

Ad novè quæsitum, Respondeo, eum qui non denunciavit delicta intra tempus in edicto contentum, teneri ad denunciandum post illud quam citò commodè potest, argum. cap. Cum dilectus, de dolo & contum. cum citatis à Glos. & Doctor. ibidem.

QUESTIO V.

MOrienti sacerdoti adest clericus: is res aliquas demortui surripit: hunc jubet iudex ad dictam diem omne reddere, quantum abstulit: si edicto non pareat, excommunicationis latæ sententiæ pœna multatur. Præcipienti judici non obtemperavit clericus. Quærebatur, num in excommunicationem inciderit, & utrùm celebrando, irregularitatem incurrerit.

Quæstionis evolutio hanc desiderabat distinctionem: aut furtum clerici perspicuum erat, de còque in iudicio, aut etiam extra iudicium constabat; aut non constabat, quia clandestinum erat: si constabat, edicto parendum erat: & si non paruit, neque excommunicationem effugit, neque irregularitatem, si excommunicatus celebravit: si ablatio est occulta, sive in sola hominum suspitione posita, & suum facinus indicanti clerico, ipsi vel suis grave aliquod damnum periculumve, seu vitæ, seu famæ, seu honori, seu etiam rei domesticæ conflabatur; quod damnum pluris æstimandum es-

set, quàm res ablata : is se, & flagitium suum prodere nec poterat, nec dedebat. Neque, ut id faceret iudex præcipere poterat : nam tantum malum jure divino & naturali prohibendum fuit.

2. Itaque si edicto hac de causa non obtemperavit, non peccavit clericus : quod si non peccavit ; pœnam excommunicationis non subiit, neque celebrando irregularis evasit. Illud verò prorsus videat clericus, ut si fama incolumi rem ablatam reddere potest, reddat : si illam non potest, tantumdem in alio quopiam genere restituat.

Q U Æ S T I O V I.

1. **N**. Palam aut est, aut habetur excommunicatus : hic in foro tantum conscientiae fuit absolutus : poteritne ad civilem ecclesiasticamque communionem redire, ac si in foro etiam publico esset absolutionis gratiam consecutus ?

Non posse redire hæc necessaria ratio pervincit : quia vinculum censuræ publicæ tolli debet : & qui palam communitatem offendit, publicè ei debet satisfacere. At, quæ in conscientiae arcano iudicio geruntur, notitiam aliquam aut fidem publicam habere non possunt. Et quemadmodum excommunicato publico jus Ecclesiæ publicum ademit communionem reliquorum fidelium : ita jus publicum, & non occultum, illam restituere debet. Sententiam hanc, quæ verissima est, apertè confirmat Decretalis Innocentii III. A nobis est sæpe quæsitum, de sententia excommunic. & Navarrus, in volum. 2. suorum Consiliorum, lib. 5. titulo de excommunic. conf. 15. scribit his verbis :
 „ Ad secundam respondeo, primò, quod verba illa absolvere quoad forum conscientiae tantum, & illa, dare potestatem absolvendi quoad forum conscientiae, significant quod absolutio data nihil profit quoad forum exterius : in quo perinde iudicabitur de illo, ac si non esset absolutus, secundum rigorem juris juxta omnium mentem : id autem, quod in exteriori foro iudicatur, iudicare debet ab omnibus, ad quos forum conscientiae non pertinet.

Sed, quæ in hanc constit. scripsit Navarrus, parum convenire videntur iis quæ in eod. lib. 5. antea scriptis, tradiderat, conf. 23. titu. de pœnitentiis & remiss. ubi proponit hanc quæstionem secundam explicandam. Cum quis incidit in censuram aliquam Pontifici reservatam : & satisfacit etiam publicè, an sufficiat tunc absolutio confessarii, qui alias habet facultatem absolvendi à tali censura cum declaratione, quod talis pœnitens jam satisfecit, & absolutus est.

His verbis quæstioni respondet. Ad secundam repondeo, quod absolutio præfata non videtur prodesse nisi quoad forum conscientiae tantum, nisi Cruciatum, vel privilegium expresse daret facultatem absolvendi quoad utrumque forum, per ea quæ diximus in dicto Manuali ; cap. 26. num. 31. & cap. 27. num. 150. operabitur autem illa absolutio, ut possit divina recipere sacramenta, & beneficia sibi canonicè collata : & poterunt omnes, qui sunt certi de illa absolutione, licitè ei communicare quoad forum conscientiae : quin etiam, quod majus est, nec ab alio, quod sciam, satis proditum : Episcopus, & alii iudices fori exterioris, possunt etiam quoad forum exterius, communicare ejus factis & dictis, & conversationi publicæ, & tractare ipsum quasi absolutum, & dissimulare ejus excommunicationem, nisi aliquis adversarius peteret eum arceri & castigari, tamquam peccantem in leges prohibentes excommunicatis illos actus exteriores.

Postrema hæc, quæ ait, non satis esse ab aliis prodita, nititur variis argumentis persuadere, quæ sanè sunt omnia valde topica : & tota ipsa doctrina tamquam insolens ac nova, suspecta videri debet : quam sanè & nostra, & ea quæ postea ab eodem sene dicta sunt, conf. 15. de sententia excommunic. planè refellunt.

Ego sanè sacerdotem eum, qui ejusmodi excommunicatum, in foro tantum conscientiae, absolutum admitteret ad divina, & mortifera culpa, & suspensione, non item irregularitate, teneri arbitrari : nec secus in foro exteriori de eo sacerdote iudicatum iri prorsus affirmo.

Covarruvias in cap. Alma mater, priore parte relectionis, §. 2. num. 6. probat se-

mel excommunicatum habendum pro tali, donec non apparet eum absolutum esse, ex cap. sicut nobis, de sententia excommunic. & ex Abbate, illic, & ex Glossa insigni, in cap. proposuit, de clerico excommunic. quam communi consensu Doctores ait sequi: citat etiam Felinum, in cap. scribam: num. 3. de praesump. & Anchar. cons. 54. & alios.

QUAESTIO VII.

1. **J**UDEX ecclesiasticae ditionis, munus accipit à litigante, dum in jure & de jure disceptatur. Quæritur an judex sit excommunicatus.

Respondeo, quatuor Romanorum Pontificum esse constitutiones, ad quarum præcepta ac jura id quod in controversia positum est, perpendi potest. Prima est Pauli II. Secunda, Bonifacii VIII. Tertia, Gregorii XIII. Quarta, Clementis VIII.

Primum quid juris in singulis constitutum sit, videndum est. Deinde ex uniuscujusque constitutionis jure respondendum. In constitutione igitur Pauli II. quæ incipit, munera, hoc jus sancitum est: ut nemo rectorum, gubernatorum, vel officialium quorumcumque Romanæ Ecclesiæ munus ullum accipiat, nisi exculenta & poculenta, quæ biduo consumi possint, poena excommunicationis latae sententiæ Romano Pontifici reservata, & restitutionis rei acceptæ ac tantidem: eademque censura in dantes animadvertit. Parcitur constitutio Cardinalibus dumtaxat.

2. Bonifacii constitutio, quæ inter extravagantes communes prima subjicitur titulo excommunicationis, excommunicatione, à qua solus Romanus Pontifex absolvit, preterit omnes sine ullo discrimine, qui vel paciscuntur, vel sine ullo pacto quidpiam promittunt magnum vel parvum, vel promissionem recipiunt, vel ex occulto pacto aliquid dant, vel recipiunt pro gratia, vel justitia apud sedem Apostolicam consequendam. Hac ipsa poena multat proxenetas, quamvis in sua præstanda opera, promissis rebus & non traditis, utantur: nec non eos, qui

cum teneant culpæ affines, intra triduum Romano Pontifici non indicant: eos etiam, qui sordium conscii, rebus impetratis gratia, inquam, vel justitia, utuntur. Neque vult eos posse absolvi, qui quidpiam aut dederunt aut acceperunt pro gratia, vel justitia obtinenda, nisi tantumdem pauperibus largiantur: ipsam vero gratiam, vel justitiam adeptam nullius momenti & firmitatis esse decernit. Hæc sunt in Bonifacii extravaganti.

Gregoriana constitutio, quæ incipit, ab ipso Pontificatus, ad illam Bonifacii VIII. quatuor actiones addit, & tres poenas. Prima actio est, fingere, pretio, vel muneribus, se eorum, qui gratia valent, industriam gratiamve quæsisse, & hæc actio principalis est. Secunda est, consilium dare. Tertia, auxilium. Quarta, favorem. Tres has postremas accessorias arbitratur esse Navarrus, in commentario quem edidit in constitutionem Gregor. num. 43. quare nisi principales actiones profectæ sint, quæ sunt, pactio, promissio, promissionis receptio, datio, acceptio, fictio, gratiæ vel justitiæ adeptio, non vult ab auxiliantibus, suadentibus, faventibus, subiri poenas constitutionis.

Pœnæ additæ hæc sunt. Prima, privatio beneficiorum & officiorum, tam Ecclesiasticorum quam secularium ipso jure. Secunda, inhabilitas ad eadem, & alia consequenda. Tertia, infamia. Verum Navarrus, in illo eruditissimo suo commentario de datis & acceptis pro justitia & gratia obtinenda, sapienter meo quidem animo admonet, numer. 43. poenas quidem excommunicationis & nullitatis gratiæ, seu justitiæ, & restitutionis eorum, quæ data receptæ sunt, subiri ante omnem sententiam judicis; tres autem à Gregorio adjunctas non item propter multa & gravia, quæ consequuntur, incommoda.

4. Sed operæpretium est ex illo litteratissimo commentario perdocti senis, qui commentarius, quatuor & sexaginta columnis grandioribus continetur, nonnulla seligere, quæ tum ad nostram quæstionem, tum ad aliam multiplicem enodandam conducunt mirifice.

Primum igitur, ex ejus explanatione ob-

servandum est, num. 29. Curiam Apostolicam in Gregorii constitutione formaliter sumi, hoc est, pro ipso Papa, ut Papa est ex institutione divina, non autem ut est Rex, vel Monarcha, ex donatione Constantini. Quare in legem Gregorii non committeret, qui vetita faceret, aut in rerum temporalium profanarumve judiciis, aut etiam in spiritualium extra Curiam.

Secunda observatio. Qui daret vel acciperet post tributam gratiam, vel justitiam, non teneretur pœnis, à num. 30. ad 34. Quid si daret quis munus ad labefactandum jus, non ad obtinendum: Joannes Monachus, in extravagantem Bonifacii, quæstionem invenit, ratûsque est, eum non alligari pœnis: cui meritò contradicit Navarrus, num. 26. si enim, qui justitiam quærit, non vitat pœnas; quantò minùs, qui illam ipsam iniquis pretiis conatur interimere?

Tertia observatio. Qui daret acciperetque, meram liberalitatem secutus, aut Principaliter ob liberalitatem, minùs verò principaliter, ut ne retardaretur Judicium, vel sententia, nulla pœna afficeretur constitutionis: nam, quod principaliter agitur, attendendum est, non, quod minùs. ff. de rebus cred. l. si quis nec causam, & cap. quamvis pactum, de pactis, lib. 6. adjuncta Glossa. id, num. 36.

5. Quarta. Gregorii constitutio punit ea, quæ ante constitutionem jure divino, naturali, vel humano interdicta erant, num. 7. & 10.

Quinta animadversio. Culpa, quæ dando, recipiendo, promittendo, vel iis, quæ vetantur, agendis, suscipitur, debet esse suapte natura mortifera, num. 5. 21. 23. & in re tanta, quæ possit flectere animum judicis, num. 20.

Sexta animadversio, quæ magnum lumen continet causæ, in num. 16. munera, quæ dantur judici, quatuor modis dari possunt. Primo modo, ad ejus animum corrumpendum, idque si fiat in judicio rerum capitalium, peccatur contra præceptum de non occidendo: si in rerum civilium judicio, contra præceptum de non faciendo furto, Secundo, dari possunt ad justitiam defendendam & judicem in officio continendum;

atque id virtutis est, non vitii: quare pœnam non meretur. Vel tertio datur, ut judex largiatur nobis, quod cupimus, sive illud nobis debeatur, sive non debeatur; nec quidquam de jure, vel injuria cogitantes, aut laborantes, quod injustitiæ est, ac criminofum. Vel denique dantur ad redimendam vexationem in jure nobis quæsito: idque licet: namque sui suarumque rerum conservatio jure naturali concessa est: citatque Panormitanum, in cap. Cum ab omni, de vita & honest.

Septima animadversio. Xenia & mune- 6. ra, quæ per dies natalitios Domini nostri mitti auditoribus, reliquisque judicibus solent, non improbantur jure Gregorianæ constitutionis. Primum, quia ea vetus probavit consuetudo. Deinde, quia ante constitutionem nec flagitiosa, nec iniqua erant. Postremò, quia sciente, nec reprehendente Romano Pontifice, dantur ac mittuntur. Hæc in num. 5. & 33.

Octava & postrema observatio. Denunciandi onus iis incumbit, qui commorentur in Curia, nam qui extra locum Curiae sunt triduo dierum spatio indicis officium exple- re non possunt. Quod si delinquentium esset erimen occultura, denunciationem præcurrere deberet fraterna correctio, ex Evangelii lege & sententia Theologorum. num. 37.

Restat Clementis VIII. constitutio, de 7. bono regimine & administratione civitatum, edita anno 1592. 18. Kal. Sept. Pontificatus sui anno primo, quæ ad Gregorii XIII. & Bonifacii VIII. decretales actionem adjunxit consensus & permissionis: sed permissionem in eo tantum hominum genere intelligo, qui ex officio & justitia debent ea quæ vetita sunt, prohibere: & constitutionem amborum Pontificum vult valere in omnibus locis Romano Pontifici mediatè vel immediatè subjectis, nec non in omni genere tribunalium, judiciorum & causarum, tam spiritualium quàm secularium.

Reliquum est, ut ex uniuscujusque constitutionis jure quid de allata quæstione sentiendum sit, disquiramus. Ut igitur à Paulina ordiamur; ea non nocet huic judici: propterea quod aut non recepta; aut abrogata fuit. Namque ejus nulla est mentio,

neque apud Angelum, qui, in verbo, Excommunicatio, tit. 5. colligit excommunicationes Romano Pontifici reservatas: neque apud Sylvestrum, qui id ipsum facit, in verbo, Excommunicatio, tit. 7. neque apud Navarr. in Summa, cap. 27. qui hoc ipsum exsequitur, à num. 49. ad 109. neque apud Cajetanum, neque apud Armillam, in catalogo, quem excommunicationum pertexunt.

8. Bonifacii extravagans eidem judici non obstaret hætenus, ut Bonifacii fuit: nam à Clemente V. revocatam esse testantur hi omnes: Paludanus, in 4. dist. 18. quæst. 3. art. 3. col. penult. Angelus, in verbo, Excommunicatio, §. casu, 35. Sylvester, in verbo, Excommunicatio, tit. 7. excommunicatione, 46. qui scribit hoc idem affirmari à Joanne de Lignano, & Joanne Calderino, in caput, nemo, de Simonia. & Cajetanus, in Summa, post cap. 81. & Navarrus, in commentario, de datis & acceptis, num. 1. Verùm hac nostra ætate obstat; quia tota illa constitutio renovata fuit à Gregorio XIII. & à Clemente VIII. in suis constitutionibus, quæ jam indicatæ sunt. Sed neque Decretalis Bonifacii, neque Gregorii nostro judici obesset: si is etiam in Curia ob judicandam causam profanam munus accepisset: aut extra Curiam etiam, propter spirituales, ut placet Navarro. Officere igitur solum vehementer potest constitutio Clementis VIII. qui Bonifacii & Gregorii constitutiones valere voluit in omne genus causarum, & ubique locorum, quæ immediatè vel mediatè temporali jurisdictioni parent Romanæ Ecclesiæ.

Sic ergo quæstioni respondeamus. Si iudex, quicumque sit ille, Ecclesiasticæ ditionis, propter gratiam, vel justitiam futuram, datum munus accipit, quod ante constitutiones hisce dare minimè licuisset, incidit in excommunicationem. Si etiam ante gratiam vel justitiam adeptam, ea accepit, quæ in Curia antiquo more accipere solent tum auditores, tum reliqui iudices, interprete Gregorianæ constitutionis Navarro, non est excommunicatus. Clemens enim cùm approbet constitutionem. Bonifacii & Gregorii, & ad plura genera causarum deducat, de earamdem constitutionum probabili interpretatione haud quidquam detraxit.

QUÆSTIO VIII.

Bonifacius sacris Ordinibus initiatus, sed non Monachus, seu religiosus, & Sergius Monachus professus, personati per urbem Bacchanalibus diebus incedunt. Quæritur, an uterque in eo culpæ mortiferæ maculam suscipiant, censuramque excommunicationis subeant.

Respondeo, id quod semper tum in publicis meis scholis, tum in privatis responsis professus sum, cunctos clericos, qui saceris initiati sunt, omnesque religionis approbatæ professos, sacrum habitum, quem tueri eos oportet, in illum fœdum, qui ludionum, mimorum & lupercorum est, convertentes, culpam æterno supplicio dignam contrahere, & professos religiosos excommunicationis censura implicari.

Genus utrumque hominum erimen lethale incurrere hæc omnia probant. Primum. Quia lex istis hominibus sui, & Ecclesiastici habitus deferendi à sacris imposita canonibus non consilii, sed præcepti est: nec sine flagitio violari potest, cùm nulla se ostendit honesta causa habitus ac vestitus mutandi: sed licentia, siue vagandi, siue bacchandi, non iusta, sed scelerata, est causa habitus relinquendi: ergo si eam ob causam relinquitur, sine animi perniciæ non relinquitur.

Secundum argumentum. Insigni injuria, atque dedecore tum Ecclesiasticum ordinem, tum divinum cultum afficere lethale scelus est: id faciunt omnes, quicumque caput suum sacrum, sacramque personam illa infami larva & per turpi vestitu de decorant: ergo lethale scelus admittunt.

Tertium. Profanis hominibus personatos prodire religioso habitu est noxia mortifera, uti Sylvester, Angelus & Armilla, in verbo, Habitus, affirmant: atque hoc ipsum genus hominum, Authentica de sanctissimis Episcopis, §. postremo. multat exilio: potestque ut in eam authenticam observat Glossa, agi injuriarum adversus eos, qui religiosi habitus dignitatem larvarum indignitate affligunt: quia, inquit Sylvester, mag

gna est irrisio Dei in sanctis suis: ergo nihilominus, imò multo magis, tum clerici, tum Monachi peccant, qui habitu perridiculo, & summè indecoro, sacrorum Ordinum, quorum instituta sequi debent, sanctitati, & Dei Opt. Max. ac sanctorum gloriæ insignem contumeliam imponunt.

3. Quartum. Spectaculis, quæ aut obscenitatem aut turpitudinem, aut deformitatem habent, interesse clericis non licet: nec non ab iis mensis recedere eosdem oportet, ad quas mimi & parasiti accedunt: id probant doctores, ex can. non oportet, de consecrat. distin. 5. ergo quorum non est fas audire voces, intueri gestus, eorum sine crimine poterunt clerici, seu monachi, tecti larvis & vestibis personatorum induti, imitari dicta, facinora, ingenia, mores? longissimè id quidem abest.

Quintum. Earum culparum solet esse reservatio, quæ à divina amicitia homines prorsus abalienant, ut ipsi in priore libro nostro de reservatione ostendimus: sed, multi Episcopi reservare sibi consueverunt peccatum hoc clericorum de quo disceptamus: ergo mortiferum esse oportet.

4. Itaque personatorum habitum & larvarum usum interdictum esse clericis, scribunt Sylvester & Angelus, in verbo, Ludus, num. 2. & Cardinalis, in Clement. 2. de vita & honest. cler. quæst. 3. Panormitanus, in cap. cum decorem, de vita & honest. clerico. larvas appellat deformitates hominum. Innocentius verò III. in illa ipsa decretali sua, Cum decorem, personatos monstra larvarum vocat.

5. Sed Sergii & Monachorum nunc causam excutiamus: & utrùm in excommunicationem incidant, cum personati procedunt, videamus: nam reliquos clericos non religiosos non incidere apertum est.

Sic igitur constituendum est, qui habitum religiosum personatorum profano, & qui religiosos maximè dedecet, commutant, censuram excommunicationis eos nequaquam vitare, his verbis sciscitante Bonifacio VIII. in Decretali, ut periculosa, ne Clerici, vel Monachi, lib. 6. decretum est. Ut periculosa religiosis evagandi materia subtrahatur, districtius inhibemus; ne de cetero

aliquis quamcumque religionem tacitè vel expresse professus, in scholis, vel alibi temere habitum religionis suæ dimittat: neque accedat ad quævis studia litterarum, nisi à Præfato cum consilio sui Conventus, vel majoris partis ejusdem sibi eundi ad studium licentia primitus sit concessa. Si quis autem horum temerarius violator extiterit excommunicationis incurrat sententiam ipso facto.

Glossa, in verbo, temere, ex causa, inquit, licet habitum transformare, si justa sit, puta timor, supra de vita & honest. clericorum, clerici. quam Glossæ explanationem cuncti amplectuntur. Divus Antoninus, qui excommunicationem hanc evolvit in 3. partit. 24. c. 53. à quo citatur Paludanus, in 4. sent. dist. 18. q. 3. Si dimittat, inquit, vel transformet habitum, ut faciat aliquod malum, ut scilicet fornicetur, vel hujusmodi, non est dubium, quod est excommunicatus, secundum Petrum de Palude, in 4. At quis non videt dimittere habitum propter larvam clericis interdictam, causam esse malam, & flagitiosam, ut jam tot rationibus demonstratum est? citatur idem Paludanus à Joanne Tabienfi, in verbo, Excommunicatio, 5. excommunicatione, 23. & a Navarro, in Summa, c. 27. num. 131. Angelus, in verbo, Habitus, num. 5. Religiosus, inquit, dimittens habitum sine causa rationabili, est excommunicatus, idem repetit, in verbo, Excom. 7. casu 27. idem ait Sylvest. in verbo, Habitus, num. 3. & in verbo, Excommunicatio. 9. excommunicatione, 24. Cajetanus, in Summa, in verbo, Excommunicatio, cap. 61. Dimittens, inquit, religionis suæ habitum ad tempus excommunicatus est, nec requiritur Apostatica dimissio. Cajetano assentitur Armilla, in verbo, Habitus, & in verbo, Excommunicatio, excommunicatione, 53. idem ante Cajetanum docuerat Paludanus, in 4. distin. 18. quæst. 3. art. 3. casu 12.

Excipiuntur nonnulla à Doctoribus tempora, cum dimittit religiosus habitum, neque excommunicatione irretitur. Primum tempus est, si jocosa levitate ad horam, ut currat, vel lapidem projiciat. Cujus exceptionis inventor fuit, aut certè approbator,

Paludanus : quam item D. Antoninus, Navarrus, alique approbaverunt : sed tamen à Rosella improbat in verbo, Excommunic. 1. excommunic. 16. id enim ait esse periculosum, & respuendum. Verum ipse in hac parte nimiam existimo fuisse Rosellæ religionem.

Secundum tempus. Quum exiit habitus, seu ad ligna scindenda, seu ad necandas bestiolas, corpori infestas, vel ad lavandum corpus, vel ad commodiorem quietem & somnum. Denique ne singula tempora confectemur, quoties vel necessaria vitæ causa, aut alienæ salutis, & caritatis Christianæ suadet depositionem habitus, extraculpam, & excommunicationem esset, qui eum ponit.

Angelus credit non pertinere ad eum sententiam excommunicationis, qui intra monasterium sine habitu esset, de quo ei contradicit Rosella, & communis opinio. Illud igitur maneat, communi Doctorum consensu excommunicatum esse monachum, qui aut larvarum, aut bacchationum causa habitum abjicit.

Verumenim illud alterum est controversum, an qui religiosa retenta veste, corpori mimicam & personatam injicit : atque vestitu occultato sacro, personatus prodit, excommunicatione plectatur. Non plecti scripsit in cap. Deus qui, de vita & honest. cleric. Panormitanus : cum quo consentit Geminianus, in cap. ut periculosa, ne clerici vel monachi, lib. 6. ex iis vero, qui summas de casibus conscientiae ediderunt, solum reperi Tabientem Joannem, qui à Panormitano faceret, in verbo, Excommunicat. 5. excommunicat. 23. ubi scripsit, opinionem Panormitani apertam esse, & securissimam : hoc enim verbo opinionem laudat Tabienas.

9. Sed quanti sit hujus opinionis ratio, à Panormit. allata, postea considerabimus. Interim sciendum est, contrariam sententiam, quæ sola vera ac tuta censenda est, ab his omnibus nobis relictam esse : à Glossa, in Clement. 2. de vita & honest. cleric. in verbo, Extrinseci. à Joanne Andrea, à Butrio, in c. Deus qui, de vita & honest. cler. ab Ancharano, in cap. ut periculosa, ne Clerici vel Monachi, lib. 6. à Sylvestro, in ver-

bo, Excommunicatio, 9. excommunicatione, 24. quæst. 4. ubi patronos hujus ipsius sententiæ nominat Franciscum Mayronem, clarissimum Theologum, atque alios : nec secus Bononiæ ait judicatum esse : à Cajetano, in verbo, Excommunicatio, cap. 61. ab Armilla, in verbo, Excommunicatio excommunicatione, 53. à Navarro, in Summa, cap. 27. num. 132. Hujus contrariæ partis maximum momentum est in mente & sententia Pontificis, qui auctor fuit illius Decretalis, ut periculosa : & in fructu, & vitatione incommodorum, quod tota illa Decretalis refertur.

Quis enim non intelligat, ut rectè Cajetanus, Sylvester & alii argumentantur, & mentem Pontificiam violari, & legis utilitatem omnem concidere, si occultandi habitus religiosi facultas detur ? quid enim interest ad suscipienda flagitia inter eum, qui non gestat religiosum habitum, & eum, qui perinde occultat, quasi non gestaret ? Voluit enim Pontifex, ut suæ religionis habitum unusquisque deferret, non solum, ut more Cajetani loquamur, materialiter, sed etiam formaliter, id est, ut nota certa esset cernentibus hunc, illumve, qui gestat, tum religiosum, tum hujus illiusve ordinis religiosi esse.

Tria verò ait Cajetanus requiri, ut quis committat in canonem : primum, ut habitus dimittatur, secundum, ut temerè, tertium, ut sit materia vagandi. Qui verò pileatus, penulatus, ocreatus iter faceret, neque habitum ostenderet, nullo nec facinore, neque censura obligaretur : faceret enim, quod fere fit à multis viris honestis, ac probis : justaque causa occultationi habitus adferretur : neque pauciores sunt causæ occultandi habitus quàm relinquendi.

Panormitanum verò in sententiam non verioram deductum propter Decretalem Innocentii III. Deus, qui, de vita & honest. clericorum, ubi Pontifex monachis & canonicis, qui Evangelium Livoniensibus enuntiabant, mandat, ut omnes uno habitu utantur, quemadmodum unum prædicabant Evangelium, sanè mirandum est : nam constat, Pontificiæ præscriptionis & mandati causam eam extitisse, quod ii populi, qui recentes sacra materiam religionis suscipiebant, diversitate habitus

bitus fuerint offensi : quam offensionem unius habitus forma removendam esse arbitratus est Innocentius. Itaque in paraphrasi illius Decretalis hæ sunt sententiæ , atque his verbis. Ex hac Decretali nota , quod propter scandalum receditur à jure , & ab habitu regulari. Item in iis , quæ spectant ad professiones , auctoritas Papæ intelligitur excepta , sicut dicitur de juramento. Scio , Rosellam & Angelum , post factum probasse sententiam Panormitani ; ante factum , favere contrariæ. Sed nimirum , ut à Panormitano adhibetur sententia , similiter post factum , ut ante factum improbanda est : hujusmodi enim distinctionem meritò explodit Sylvester , in verbo , Excommunicatio , 9. excommunicatione , 24. quæst. 4.

QUESTIO IX.

N. Sacerdos in excommunicationem incidit Romano Pontifici reservatam : quia absolvit à casibus reservatis , contra quam suo decreto sanxit Clemens VIII. Quæritur , num hic Sacerdos ab iis absolvi possit confessariis post moderationem decreti , qui jure suorum privilegiorum antea poterant à casibus absolvere extra bullam Cœnæ Domini.

- I. Videtur hoc iis licitum esse : propterea quod excommunicatio de qua differimus , neque in bullam Cœnæ , neque in exceptionem sex casuum conjecta est : qui soli casus videntur jurisdictioni eorum Sacerdotum subducti à primi decreti interprete & moderatore , qui ante decretum à Pontificiis propter sua privilegia absolvebant. Sed nimirum is veriùs existimabit ; qui censuræ , de qua loquimur , absolutionem ad unum Romanum Pontificem dixerit pertinere , ad nullum præterea inferiorem Sacerdotem.

Ratione atque auctoritate id planum facio. Ratio petitur è verbis explanationis decreti Pontificii. Quibus verbis commonefiunt ii , qui jure suorum privilegiorum ante primum decretum absolvebant à casibus sedi Apostolicæ reservatis , non posse ab iis casibus absolvere , qui revocationem habent privilegiorum : Verum , excommunicatio in pri-

imum decretum inserta , in quam incidunt , qui contra interdictum Pontificium absolvunt à reservatis , ita reservatur Romano Pontifici ut nullum privilegium cuivis confessario opituletur propter tam subtiles & ad tenuem climatas irritandi rationes adhibitas : ergo à nemine , præterquam à Romano Pontifice , removeri potest.

Auctoritas & testimonium nostri ordinis gravium Patrum , Romæ commorantium , accedit : quos ipse de re , de qua disceptatur , litteris consului : responderuntque , decreti auctoribus & moderatoribus , mentem hanc esse , ut excommunicatio , de qua quæritur , jus omne concessi restitutiue privilegii elidat ; atque ad Pontificis Romani spectet tribunal. Neque ea verba decreti sententiam hanc infringunt , ubi de Romani Pontif. mitigantis decretum , voluntate , ad hunc modum Patres amplissimi testantur. Ipsum decretum ita moderatur ac declarat : videlicet sub ejusdem prohibitione illos tantum in posterum comprehendi casus , qui in bulla die Cœnæ Domini legi consueta continentur : ac præterea , &c. illud enim temporis adverbium , in posterum , non ad consequens tempus eorum , qui Clementi VIII. succedant , Pontificum , sed ad tempus consequens moderationem decreti , refertur : neque ad quovis casus , quos deinceps reservaturi sunt Romani Pontifices , sed ad eos , quos superiores Pontifices reservarunt. Ceteroqui deterioris conditionis reservatio foret Pontificia , quam Episcopalis : namque ab Episcopalibus casibus nullus Sacerdos potest absolvere , à Pontificiis posset : quamvis irritantibus privilegia verbis munirentur.

Hæc igitur vera videtur illorum verborum esse explicatio. In posterum , hoc est , post hanc moderationem , qui ex privilegio à Pontificiis casibus absolvebant , poterunt item absolvere , exceptis iis , qui insunt in bulla Cœnæ , & illis sex , qui in moderatione decreti indicantur : at absolvere nulli Sacerdoti permissum erit ab iis quos insequentibus Pontifices verbis privilegia tollentibus sunt reservaturi. Imò verò , ut hanc ipse meam moderer interpretationem , eam , quæ Cardinalium est , nomine Pontificis Max. decretum exponentium , apponam. Neminem Sacerdotem

»tem ob privilegia sacras confessiones audien-
 »tem posse à casibus Romano Pontifici ante
 »decretum reservatis absolvere, à quibus prius
 »non erat solitus absolvere: aut verò non po-
 »terat: quoniam Pontificia constitutio privi-
 »legiis derogarat.

3. Ita argumentum ruit ex illa exceptione
 sex casuum depromptum. Nam sententia
 exceptionis ea est, quam sequens in eodem
 decreto declaratio adfert legenti. Et quoniam
 non parvo malo suo necesse est à sacrarum
 confessionum arbitris ignorari pœnas decreto
 iis inflictas, qui à casibus reservatis contra
 interdictum absolvunt; idcirco illis duxi-
 mus significandas.

Pœna igitur prima excommunicationis Ro-
 mano Pontifici reservatæ, laqueum inducit
 iis, qui contra jus decreti absolvunt à cas-
 ibus reservatis. Secunda, cunctis eos spoliât
 officiis, dignitatibus, beneficiis. Tertia,
 inhabiles ad audiendas confessiones reddit.
 Quarta, inhabiles item ad quæcumque offi-
 cia, dignitates, & beneficia in posterum ob-
 tinenda efficit. Quas omnes pœnas Clemens
 VIII. decernit ipso facto sine alia declara-
 tione subiri à temere absolventibus: neque
 eas tolli posse, nisi ab sede Apostolica.

Recens autem decreti moderatio tertiam
 pœnam dumtaxat expunxit, id est, audien-
 darum confessionum inhabilitatem: propte-
 rea quòd Romanus Pontifex pœnitentium
 salutem, ac bono consultum voluit: néve pec-
 catum confessorum, & censura pœniten-
 tibus noceret, præsertim censuræ nesciis, &
 noxiæ Sacerdotum.

4. Qui pœnitentes, si certum scirent Sacer-
 dotem excommunicatum esse, quamvis ab
 Ecclesia toleratum, impellere eum ad sacras
 audiendas confessiones minimè deberent,
 nulla præsertim cogente necessitate. Id quod
 à nobis in aliis nostris responsis & publicis
 scholis, tum argumentis, tum haud levium
 Doctorum auctoritate demonstratum est.
 Quamvis enim Martini V. constitutio, ad
 evitanda, in Concilio Constantiensi edita,
 & approbata, id largiatur non excommuni-
 catis, ut cum excommunicatis, sed non no-
 minatim, neque ob notoriam clerici percus-
 sionem, agere & congregari possint: atque, ut
 ne ea re minorem excommunicationem in-

currant id tamen non tribuit; ut excommu-
 nicatos ad actum factumve quodpiam indu-
 cant, quod suscipientibus & agentibus jure
 divino & naturali, seu etiam Ecclesiastico,
 vetitum est: est autem jure divino & natu-
 rali, & Ecclesiastico, vetitum indignè ad-
 ministrare Sacramenta: Indignissimè verò
 administrat; qui majore excommunicatio-
 ne est irretitus.

QUESTIO X.

Mercatores nonnulli Christiani, qui ne-
 gotiandi causa Venetiis Constanti-
 nopolim, atque in alias Turcarum regiones
 transmittunt, lebetes, scutellas, coclearia,
 ollas è ferro, aliòve metallo, nec non gla-
 diolos, seu cultros ad scindendum panem
 venales, asportant. Persæpe tum iidem mer-
 catores, tum Sacerdotes percontati sunt,
 num id per bullam Cœnæ Domini liceat.

Licere arbitrabantur nonnulli, ideo quòd
 nihil earum rerum, de quibus quæritur, ad
 impugnandos Christianos comparatum vide-
 tur, verum ad alios domesticos usus. At in
 bulla Cœnæ profitentur Romani Pontifices,
 earum rerum ab se delationem vetari, qui-
 bus à Turcis Christiani oppugnari solent.
 Gladiolos verò armorum nomine minimè
 contineri, non pauci tradiderunt, ut Panor-
 mitanus, in cap. clerici, 1. de vita & ho-
 nestate clericorum, num. commentarii 6. &
 Angelus, in verbo, Excommunicatio, 5.
 casu, 21. num. 1. & 10. & Sylvester, in ver-
 bo, Excommunicatio, 7. num. 59. & Ta-
 biena, Excommunicatio, 6. nu. 2. ita cle-
 ricis, quibus sacræ sanctiones negant arma,
 cultri ad incidendum panem conceduntur.

Tunc tamen arma efficiuntur, cum ani-
 mus accedit gestantium, illos adhibendi ad
 offendendum, vel deffendendum, quemad-
 modum iidem doctores interpretantur: nam
 propriè esse, ac dici arma, quæ fabricantur,
 suæque natura referuntur, aut ad inferendam,
 aut propulsandam injuriam, illi ipsi docto-
 res scriptum reliquerunt. & Cajetanus, in
 Summa, verbo, Excommunicatio, cap. 20.
 & Armilla, eodem tit. Excommunicatione,
 14. & Toletus, in Summa casuum, lib. 1,

cap. 23. qui fatetur, communem hanc esse opinionem: quam confirmat lege armorum. ff. de verb. significat. & ff. de vi & vi armata, lib. 3. verum hæc lex posterior infirmat potius opinionem istam; cum his verbis loquitur. Arma sunt omnia tela, hoc est, fustes, lapides, non solum gladii, hastæ, fræmæ, id est, romphææ. Itaque is qui extra Glossam, margini notationem adscripsit, admonet, jurisconsultum vocabulo armorum abusum esse, probatque auctoritate Glossæ singularis in Clementinam 1. de statu Monachorum, in verbo, Arma. eadem sententia est in 1. Armorum. ff. de verb. signif. sic enim ibi. Armorum appellatio, non utique scuta, & gladios, & galeas significat, sed & fustes, & lapides. in qua lege illud *non utique* idem valet, quod non tantum. Lapidem verò arma satis improprie nuncupari hinc constat: quod lapidum procreatrix est natura: armorum, humanum ingenium & artificium. Neque natura gignit lapides ad cuiuspiam nocendum, sed vel ad universi species explendas, vel ad domos exædificandas: ergo qui cultros ferovent à genere armorum non credunt contra bullam Cœnæ peccari si ea ad Turcas & Saracenos deferantur, nisi fortè animo nocendi Christianis ferrentur, ut etiam admonet Toletus eodem loco.

3. Sed Navarrus, in bulla Cœnæ, vult etiam cultrorum delationem & transmissionem ad Turcas & Saracenos prohiberi: ut cuiusvis licet cognoscere ex ejus Summa, cap. 27. num. 63. Cujus mihi opinio minimè improbat, & quamvis nomine armorum non continentur, nomine metallorum sine dubio continentur: nec enim metallum desinit esse metallum propter artificiosam formam illi adjunctam. Credere etiam possumus non minus Romanos Pontifices Christianæ Reipublicæ salutis ac dignitati consulere voluisse, quàm Imperatoria lex Romani Imperii majestati, ac salutis prospexit, C. quæ res exportari debeant. l. 2. ubi pœna capitis, & publicatio bonorum irrogatur iis, qui barbaris cujuscumque generis arma vendiderint, & nominatim gladios venundari posse negat.

Nostram & Navarri sententiam sedis Apostolicæ responsum confirmavit: nam cum ego Venetiis essem, consultus Clemens VIII.

à locupletissimis mercatoribus, qui magnam vim cultrorum in Turcarum ditionem evexissent, utrumne excommunicationem bullæ Cœnæ contraxissent, contraxisse respondit: Romamque nobilem quemdam mercatorem sibi notum evocasset, nisi ejus nomini, ac veteri amicitia, pepercisset. Itaque qui nunc contrà sentiunt, non sunt audiendi.

Et quoniam Christiani nominis hostes, tum 4. ex cultris, tum ex lebetibus, phialis, scutellis, tam facile conflare adversus nos possunt arma, quàm ex eadem metalli materia infecta: imò facilius, ac melius: quum metallum factum sit magis quàm infectum, elaboratum, atque purgatum: idcirco ejusmodi exportationem pœna excommunicationis proposita in bulla Cœnæ vetitam esse mihi minimè dubium fuit: nec aliis esse debere planè confirmo.

Reor non ab re futurum, quæstionem hanc perutili monito Navarri claudere in explicatione capitis, Ita quorundam, de Judæis, notabili 10. num. 40. Hæc ejus sunt verba. Decimò infertur ex corollario præcedenti, omnes, qui animo formali vel virtuali juvandi Saracenos contra Christianos, deferunt eis aliqua utilia bello, vel prælio, mediatè vel immediatè, incidere in censuras bullæ Cœnæ Domini: quod maximè animadvertant confessarii.

QUÆSTIO XI.

Proximam superiorem quæstionem excipit alia, nec minùs gravis, ac multò magis impedita: quam & mihi alio atque alio tempore multi attulerunt; & ipse non semel Romam misi, ut veritatem ab iis haurirem, à quibus expectanda erat: sed qui causæ fuerit, quamobrem non responderint consulenti, suspicari licuit, scire nequaquam potui. Quærebam enim illud ipsum, quod alii de me quæsierunt: an ii, qui Sarracenis seu Turcis vendunt, aut donant, aut alterius contractus nomine tradunt ea quæ nefas est ad eosdem barbaros deferre vel mittere, excommunicationis involvantur censura, quæ est in bulla Cœnæ Domini.

Navarrus, in caput, Ita quorundam, de Judæis, notab. 10. num. 41. affirmat, qui

vendit triremes vel naves Turcis vel Sarracenis, non incidere in canonem bullæ: idemque dicturum fuisse eum crediderim de cæteris rebus, quarum est à Romanis Pontificibus in bulla Cœnæ Domini interdicta delatio: illic autem Navarrus sententiæ suæ nullam adfert rationem. Ante Navarrum, eandem opinionem secutus est Cajetanus, in Summa, in verbo, Excommunic. cap. 20. in quos item concedit Cardinalis Tole-
 1. lib. 1. cap. 23. ob hanc causam; quia cum
 2. ista materia, inquit, sit pœnalis, verba sunt
 3. intelligenda in sua propria significatione.

2. Hujus opinionis firmamenta hæc esse possunt. Primum: quod si legislator censuræ excommunicationis subicere voluisset, vendentes, donantes, permutantes, commo-
 3. dantes ea, quæ vetat deferri, ac transmitti,
 4. potuisset verbis illis uti.

Secundum. Vitare debet legis, & reservatorum casuum auctor voces ambiguas & æquivocas: quia nec lex intelligi posset, nec observari: at si nomine delationis ac transmissionis significare voluisset actionem vendendi, donandi, permutandi, vocibus plusquam ambiguis, & æquivocis, & tam ignaros quàm gnaros fallentibus, usus esset: & laicis præbita esset occasio delinquendi, & sacerdotibus à peccatis & censuris absolvendi, à quibus non possent.

Tertium. Pœna solet esse odiosa; at ex regula juris odia convenit restringi, non laxari.

Quartum. In censuris non convenit argumentum ducere à pari, aut à minori ad majus, seu à majore ad minus. Neque enim appositè argumentaretur, qui sic colligeret; qui respiciunt bona naufragantium, excommunicati sunt in bulla Cœnæ: ergo qui eosdem interficiunt, subeunt eandem censuram: quia multò majus est scelus naufragis vitam eripere, quàm merces, quas navigio asportant. Quod si à pari, seu à loco majoris & minoris non sumitur argumentum: multò minùs à disparatis sumendum erit; at actio deferendi & vendendi è genere sunt disparatorum; ergo ex altera non ratione concluditur.

Quintum. Cajetanus, Navarrus, Tole-
 1. tus viri doctissimi, plurimos annos in Ro-

mana curia versati sunt, ejusque consuetudines, & decreta percalluerunt: quare verisimile est in hac controversia veram illos sententiam fuisse complexos.

Verumenim contrariam sententiam & pluribus, & ingenio atque eruditione non inferioribus auctoribus placuisse animadverti, Sylvestro, Angelo, atque ei, qui eruditissimè scholiis Angeli summam ornavit, Rosellæ, Joanni Tabienti, aliisque nonnullis, qui in bullam Cœnæ Domini commentarios ediderunt. Sylvestro, in verbo, Excommunicat. 7. num. 64. Angelo, in verbo, Excommunic. 5. casu 21. num. 6. Joanni Tabienti, eod. verbo, tit. 6. nu. 11. & 12. Rosellæ, in verbo, Absolutio, 1. nu. 88. 93. 94. 95. Divus autem Antoninus in 3. par. tit. 24. cap. 30. ex Joanne Andrea, & Anchirano testatur, illorum ætate Romanum Pontificem solitum esse ter in anno ferre excommunicationem adversus eos qui ad Saracenos prohibita deferrent, seu venderent triremes ac naves.

Hujus autem, qua de re nunc agitur, continentia sunt, & firma præsidia non pauca: quæ mihi causæ æquitas, & veritas supeditat indicabo. Primum est illud, quod delatio armorum & equorum, aliarumque rerum, quæ in interdicto nuncupantur, non est vetita, neque excommunicationi subiecta, nisi propter venditionem & traditionem: ergo ipsa traditio per se videtur interdicta. Si enim quis interdicta adveheret in terras Turcarum ac Sarracenorum, nec iis tamen venderet, aut donaret, aut cum iis permutaret, sed vel eò revelaret, unde devexisset; vel apud se retineret, censuram bullæ effugeret; non igitur delatio per se vetita, & punita est, sed propter venditionem & traditionem: ita Sylvester, alique nonnulli argumentantur.

Secundum. Vera interpretatio legis, ex fine, qui intimus est legi, & ex voluntate legislatoris, quæ intra legem est, elici debet: sed legis prohibentis delationem transmissionemve armorum, & reliquarum rerum quæ prohibentur, ad Christiani nominis hostes, finis intimus & voluntas legislatoris, quæ intra legem residet, hæc est, ne capitalissimis Christiani populi hostibus eo genere re-

rum ulla adversus nos auxilia suppeditentur : nec ulla facultas detur nos oppugnandi : nihil ergo interest ea auxilia, siue facultas præstetur rebus illis, seu convehendis, seu vendendis, seu donandis, seu permutandis, seu quovis alio titulo tradendis.

Tertium. Gregorius IX. ut inquit Rosella, in verbo, Absolutio. i. num. 88. declaravit, eos, qui cum armis ad loca Saracenorum profiscuntur, ut iis protecti vitam suam tueantur, non incidere in excommunicationem Concilii Lateranensis, quæ extat in c. ad liberandam, extra de Judæis, & Sarac. incidere autem, si eadem Saracenis vendant : ergo eidem declarationi locus esse debet in septimo canone bullæ Cœnæ Domini, ubi perinde, ut in Concilio Lateranensi, armorum delatio prohibetur.

Quartum. Ubi scriptum ab æquitate & ratione, & utilitate publica, & iusta legislatoris voluntate discrepat, id quod æquitas, & ratio, & communis utilitas, & iusta legislatoris voluntas suadet, sequi convenit : sed isthæc omnia suadent id quod hæc secunda tenet opinio ; igitur ab ea recedendum non est.

Quintum. Sequeretur, Venetos, si illud suum nobilissimum, omnique genere armorum refertissimum armamentarium Regi Turcarum donarint, nullam Ecclesiasticam censuram subituros, quod ridiculum videtur, cogitare, ne dum verbis asseverare.

Sextum. Non dubium, inquit lex quinta, C. legibus, est, in legem committere cum, qui verba legis amplexus contra legem nititur voluntatem : nec pœnas insertas legibus evitabit, qui se contra juris sententiam sæva prærogativa verborum fraudulenter exuasat. Et Ulpianus lib. 3. ff. de adimendis legatis : Melius, inquit est, sensum magis quam verba amplecti. Verum mens omnium Pontificum ea est, esseque debet, ut arma, aliæque in eorum constitutionibus prohibita, ne Christiani nominis hostibus ullo modo subministrantur : ergo quacumque ratione subministrantur, contra voluntatem legis & legislatoris subministrantur : quæ ratio penè est eadem cum secunda.

Postremum argumentum. Contraria sententia, quæ tota hæret in vocabulorum no-

tatione, Christianæ Reipubl. commoda corrumpit : sacrarum sanctionum sensum pervertit : mentem ac voluntatem maximorum Pontificum jugulat : ad innumerabiles fraudes ac dolos viam communit : pœnitentibus, & qui pœnitentium excipiunt confessiones, sacerdotibus est periculosa : non est igitur amplectenda : Quam ipsam Paludanus, in 4. sent. dist. 18. qu. 3. art. 1. repudiavit, cum scripsit, jure Pontificum perspecto, nullo tempore licere, aliquid, quod appellatione armorum contineatur, & quod proficit, ad bellum Saracenis aut mitti, aut quovis titulo tradi. Quamquam ex contrariorum argumentorum dissolutione hujus posterioris sententiæ veritas magis efflorescet.

In prima igitur argumentatione ponebatur. Quod si legislator animadvertere voluisset in vendentes, donantes, permutantes, illos nominasset.

Respondeo, finem legis intimum horum etiam hominum significationem confecisse : neque mos is est legislatorum, ut cum salutarem legem scribunt, illorum omnium mentionem faciant, qui per fraudem voluntatem legis violare audebunt. Adde quod cum actiones deferendi & transmittendi propter ipsam traditionem vetitæ sint, ipsam traditionem multò magis à legislatore interdictam esse oportet.

Sumptum est in secundo argumento : leges abhorreere debere à vocibus ambiguis & æquivocis, quibus ii, qui perituri sunt, facile decipi possunt, & periculosè prolabi. Respondeo, ex fine minimè obscuro legis, & ex mente minimè dubia Romanorum Pontificum, perspicui posse venditionem, donationem, permutationem prohibitam esse : quamvis ex propria vi delationis & transmissionis non elici videatur.

Dici etiam posset, duas illas actiones deferre & transmittere ; sumi dupliciter posse, uno modo physicè, altero moraliter, atque, ut subjiciuntur legibus contractuum, primo modo sunt motus locales, secundo modo sunt in contractum conversæ : in contractum, inquam, aut venditionis, aut permutationis, aut donationis, aut mutui, aut commodati, aut locationis : hoc altero modo usurpatæ sunt à legislatore : quandoqui-

dem sic & non aliter usurpari necesse erat : si lex utilis populo Christiano futura erat. Tertius quoque esse potest modus dicendi. Licet ex primaria significatione illorum vocabulorum, deferre & transmittere, non existant actiones illæ, seu contractus venditionis, permutationis, donationis, &c. tamen existunt ex secundaria significatione, quæ par est huic verbo *subministro* : ut idem sit non licere deferre & transmittere, quod subministrare. At subministratio veluti genus dividitur in multas formas seu species, ut in donationem, permutationem, venditionem, mutuum, commodatum.

7. Quocirca Navarrus, in commentario capituli, ita quorundam, de Jud. notab. 8. num. 18. vocabulum *subministrant*, quod est in Decretali Alexandri III. interpretando scribit his verbis : Sexto infertur appellatio-
ne subministrantium comprehendendi vendentes, permutantes, donantes, & quovis alio titulo ea in Saracenos transferentes : quoniam quicumque hæc faciunt, subministrant, & in omnibus una est ratio.

Tertia adversaria ratio erat. Quod quæ odiosa sunt, contrahenda sunt, non producenda, per regulam juris, cui addi illa etiam regula potest : in pœnis benignior interpretatio est facienda, de reg. jur. lib. 6. At excommunicatio maxima est pœna : non igitur sua sede dimoveri debet : sedem habet in delatione & transmissione : quare illinc deducenda non est.

Respondeo, in eo interdicto, quo excommunicatione in deferentes & transmittentes prohibita ad Turcas, & populi Christiani hostes, vindicatur, non odium, seu pœnam delinquentibus constitutam spectari debere, sed favorem amplissimum, & beneficium necessariam & maximum, quo canon cunctum fidelium cœtum, & Catholicas provincias prosequitur. Quod cum ita sit, amplissimam & uberrimam admittit interpretationem.

- Observatione & memoria digna sunt quæ Panormitanus scripta reliquit in c. ex tenore, qui filii sint legitimi. Nota, inquit, singularem hanc rationem Joannis Andreae, & non tradas oblivioni. Quin constitutio pœnalis debet extendi, & largo modo interpre-

tari, quando emanat, ut evitentur animarum pericula. Vide quod in simili notat Glossa, in cap. sciant cuncti, de electione, lib. 6. Auctor verò scholiorum in commentarios Panormitani, ejusdem sententiæ comites citat Glossam civilem, in Authentica, Sacramenta puberum, C. si adversus vendi. & Antonium Butrium, in cap. extremum, de consuet. in 1. fallentia. Imolam & Ancharanum, in cap. quamvis de pactis, lib. 6. Alexandrum, in legem, qui jurène in principio, de jurejurando. Quis autem ignorat canonem illum contra deferentes ad Turcas & Sarracenos maximè cavisse pericula animarum, & ad vitanda crimina conditum esse?

Quartum argumentum inde ducebatur. Quod repellunt censuræ argumentum à pari, vel à majore ad minus. 8.

Verum triplex est hujus argumenti reprehensio. Prima est hæc. In omni genere legum, & constitutionum, siue pœna, siue siue pœna sanciantur, licet argumentari à pari, & à majore ad minus; quando id, vel ratio necessaria, vel publica utilitas, cui lex studet, vel mens non ambigua legislatoris, vel etiam consuetudo cogit.

Secunda reprehensio esto : respiciant censuræ genus illud argumentandi : certè illud, quod est à repugnantibus, negligere non debet. Quis enim hoc modo neget certè concludi argumentum à repugnantibus? Non & delatio, ac transmissio armorum propter venditionem, traditionemve interdicta est, & non ipsa venditio interdicta est, atque traditio : fœda enim hæc repugnantia videretur.

Tertia reprehensio. Ratio, quæ pervincit, à Romanis Pontificibus in bulla Cœnæ Domini peræquè delationem, venditiones ac traditiones rerum prohibitarum vindicari, non sumitur à pari, vel à majore, sed ab eodem, ab eodem inquam sine legis intrinseco, & ab eadem voluntate, eodemque consilio legislatoris.

Censuras autem vires suas potissimè sumere à voluntate ejus, qui eas infligit, docent ac sæpe in suis scriptis repetunt Doctores. Atque in omni genere scripti, quod cum auctoris voluntate confligit, voluntatem præferri oportere, & sacræ sanctiones, & prudentum responsa prodiderunt. Notum est il-

» Iud. D. Gregorii, lib. 26. mor. c. 7. Non
 » debet aliquis verba considerare, sed volunta-
 » tem & intentionem : quia non debet inten-
 » tio verbis deservire, sed verba intentioni : &
 » habetur, 22. qu. 5. can. Humanæ aures :
 » illud item D. Hieronymi in epist. ad Gal.
 » cap. 1. pervulgatum est : Nec putemus, in
 » verbis Scripturarum esse Evangelium, sed in
 » sensu : non in superficie, sed in medulla; non
 » in sermonum foliis, sed in radice rationis :
 » quæ sententia relata est in decretum 1. q. 1.
 » can. Marcion.

Ex hoc genere sententias prompsit sapien-
 tiæ plenas M. Tull. in orat. pro Aulo Ce-
 » cinna, in quibus sunt hæ : Causæ ratione,
 » non vocibus ponderantur, & non verba ve-
 » niunt in iudicium, sed ea res, cuius causæ
 » verba in interdictum coniecta sunt : & non
 » quibus verbis quidque dicatur, quæritur,
 » sed quæ res agatur. Et illa : Non ex verbis
 » totum pendet ius : sed verba serviunt homi-
 » num consiliis & auctoritatibus. Et illa : Scri-
 » ptum sequi, calumniatoris est : boni iudi-
 » cis, voluntatem scriptoris, auctoritatēque
 » defendere. Et illa : Si voluntas tacitis nobis
 » intelligi posset, verbis omnino non utere-
 » mur : quia non potest, verba reperta sunt,
 » non quæ impedirent, sed quæ indicarent vo-
 » luntatem. Et illa : Imperium domesticum
 » nullum erit, si servulis hoc nostris concesser-
 » imus, ut ad verba nobis obediant, non ad
 » id, quod ex verbis intelligi possit, obtem-
 » perent. Fatendum tamen est, cum anceps
 » & obscura est scriptoris, seu legislatoris vo-
 » luntas, nec certa, aut valde probabili ratio-
 » ne percipi potest, à verbis, seu scripto rece-
 » dendum non esse, ut præcipit Glossa, in ca-
 » put, Humanæ aures. 22. q. 5. idque pro-
 » bat ex ff. de legat. 3. non aliter. ff. de exerc.
 » l. 1. §. si is, qui novem, ext. de spons. ex
 » litteris.

10. Postremum argumentum in trium viro-
 rum auctoritate collocatum est; quorum non
 exigua est pars ætatis in Romana curia,
 ejusque cognoscendis consuetudinibus juri-
 busque consumpta. Quod argumentum aut
 parium virorum aut fortasse superiorum au-
 ctoritate elevatur, ut Paludani, ut Sylvestri,
 ut Angeli, ut Joannis Tabiensis, ut Ro-
 sellæ, quorum scripta pererudita de eorum

scientia jurisque omnis petitia, & in omni
 genere moralium quæstionum sapientibus res-
 ponsis non obscure testantur.

Nec cuiquam dubium esse debet, post de-
 cretum de casibus Romano Pontifici, & or-
 dinariis, reservatis, promulgatum, quam
 nos defendimus opinionem multò esse tutio-
 rem, atque ab omni periculo delinquendi,
 & censurarum remotiorem.

QUÆSTIO XII.

Pius I V. sua quadam constitutione pro-
 mulgata anno Domini 1561. Pontifica-
 tus sui anno 3. cuius est initium, Cum vices
 ejus, à Pio V. confirmata quadam alia sua,
 quæ incipit eodem modo, edita anno post
 Christum natum 1572. sui verò Pontifica-
 tus 7. reos majestatis decernit esse eos, qui
 tormentula retinent ignea, quæ *Archibuset-
 tos* vulgus appellat, si duorum mensura pal-
 morum sint breviores. Legatos verò, prole-
 gatos, gubernatores, præsides, aliisque se-
 dis Apostolicæ ministros suspensione à divi-
 nis, & excommunicatione latæ sententiæ
 multat, si quavis specie, vel ad breve tem-
 pus potestatem cuiquam fecerint, aut defe-
 rendi, aut retinendi id genus armorum. Eos
 verò, qui facultate, seu venia impetrata fre-
 ti detulerint, retinuerintve, statuit, pœnas
 prædictas (verba sunt legis) incursumos.
 Hanc Pii I V. constitutionem Pius V. cum
 suis pœnis eodem modo inflictis porrexit ad
 eos, qui pugiones aliave arma, quorum lon-
 gitudò sit tribus palmis contractior, deferunt
 seu retinent, & qui cultros ad incidendum
 panem habent uno palmo breviores, & quo-
 rum non sit acies retusa, seu sine cuspidē.
 Utraque constitutio eos tantum devincit,
 qui in ditione sunt Romanæ Ecclesiæ. Am-
 bæ item quosdam injiciunt scrupulos ac du-
 bitationes, quarum explicationem sæpius ex-
 petitam prætermittere nequaquam potui, ac
 debui.

Prima dubitatio. Num quilibet sacerdos,
 qui jure sacras audit confessiones, possit pœ-
 na excommunicationis in sacramento confes-
 sionis absolvere. Respondeo posse, ex mul-
 torum doctorum sententia : qui excommu-

nicationem, quam sibi conditor canonis non reservat, cujusvis sacerdotis jurisdictioni, qui à mortifera culpa absolvit, concessam esse contendunt: quorum sententiam satis confirmare videtur decretum de reservatione casuum, à sacra Cardinalium congregatione, Clementis VIII. auctoritate, promulgatum: nam potestatem non permittit ordinariis reservandi excommunicationes, quas jus nulli reservat. At excommunicatio lata in Piorum constitutionibus, non est Romano Pontifici reservata.

Secunda dubitatio. Cum multis modis quis crimen suscipiat perduellionis: vel quia contra urbem ac civitatem per injuriam aliquid molitur: vel quia profugit ad hostes: vel quia juvat eos, aut armis aut opibus, equitatu, consilio, aliave ratione: vel quia subditas provincias concitat ad defectionem: vel quia Prælatum, Magistratum, aut Principem occidit: & cum hæc committi possint contra Romanum Pontificem, quorum nonnulla excommunicationis pœna coercentur: quam solus Romanus Pontifex potest tollere. Cum item pœnæ huic scelerei constitutæ considerari possint dupliciter, vel universè, & à jure communi irrogatæ, vel propriè propter injuriam in Romanum Pontificem inflictæ. Quæritur quemadmodum hujus criminis pœnæ intelligantur.

2. Respondeo, probabile esse universè intelligendas esse à scelere abjunctas, quod aut in personam Romani Pontificis aut in ejus civitates, jurisdictionemve suscipitur: eademque pœnas ad jus civile & commune exigendas esse: in quo jure non inest pœna excommunicationis.

Atque ad hoc pœnæ genus legem suam deflexisse Pium IV. illa verba ostendunt, quibus suam constitutionem sanxit: Crimen læsæ majestatis, & rebellionis, ac pœnas pro illo à jure inflictas eo ipso incurrat: quum dicit, à jure, nimirum jus civile indicat: quo de crimine, ejusque pœnis extant tituli in juris civilis communisque voluminibus: ut in 3. col. ff. ad legem Juliam majestatis, qui titulus est idem in C. Justiniano, lib. 9. num. 8.

3. Tertia dubitatio ex iis verbis constitutionis Pii IV. existit. Decernentes nihilominus

licentias & facultates sic concedendas nullas penitus, & invalidas existere, ac illis non obstantibus, eos, qui sub illatum clypeo dictum genus armorum detulerint, aut ut præmittitur, retinuerint, pœnas prædictas omnino incursum: vel, ut loquitur Pius V. præfatam pœnam incursum. Ambigi igitur potest num verbo illo, *prædictas*, seu *præfatam*, pœna tantum excommunicationis, & suspensionis, quæ datur à Piiis, magistratui potestatem permittenti ferendi arma interdicta, significetur, an præter has pœnas, etiam illa rebellionis in eos, qui sine magistratuum venia eadem gestant arma.

Respondeo, valde æquum esse, ut pœnæ dumtaxat inflictæ magistratibus significentur: alioqui sequeretur, eorum quorum minor est culpa, pœnam esse majorem: nam magistratuum permissu, quamvis non legitimo, gestare arma vetita peccatum est levius, quam spreta auctoritate legis ac magistratus illa ipsa ferre, haberéve. Deinde repeti eadem solet pœna ab iis, qui ejusdem criminis consortes sunt: verum & qui veniam petunt, & magistratus, qui dant, ferendorum armorum, quæ gestare est nefas, idem peccatum peccare videntur, & in unius culpæ societatem venire: ergo in ejusdem pœnæ communione eos permanere æquum est.

Postrema dubitatio. Consuetudo Pii V. 4. legi contraria vendendi & gestandi, & habendi cultros scindendo pani, longiores uno palmo, & quibus acutus est mucro, liberatne à pœnis constitutionis? credo liberare. Alioqui ab iis, qui legi non obtemperant, magistratus pœnas sumerent: & qui delinquerent, ejus rei in sacramento pœnitentiæ veniam deprecarentur: & sacrarum confessionum arbitri illos objurgarent. Nec profani juxta atque religiosi viri cultros ejusmodi quærent, iisque uterentur: neque Romanæ civitatis, & Ecclesiasticæ ditionis officinæ eo armorum genere completæ essent, neque privata domus refertæ. Salva semper, &c.

QUESTIO XIII.

De duello.

1. **A**Nte editam constitutionem à Clemente VIII. de duellis, quæstio hæc mihi posita fuit. An, qui privati duelli spectator fuit, in laqueum se induerit excommunicationis quam irrogat duelli spectatoribus concilium Tridentinum. Post moderationem decreti sacerdotibus prohibentis absolutionem à casibus reservatis, hæc item allata fuit. Utrúmne qui ad singulare certamen non quidem solemne, sed privatum, alteri pugilum arma præbuisse, legem à Gregorio XIII. contra monomachiam latam, violasset: eaque re pœna excommunicationis teneretur.

Respondi, hunc Gregorianæ legis violatorem extitisse, nec censuram excommunicationis vitavisse: nam propriè cavet lex de armis non suppeditandis, ad privatam vetitamque certationem progressuris. Illum verò spectatorem negavi, in Concilii Tridentini pœnam incidisset: ideo, quòd Concilii patres de publico & solemni duello legem sanxere.

2. Hæc utraque quæstio nos interpellat: ut, quæ à Romanis Pontificibus ante Tridentinum Concilium, & quæ post, & quæ ab eodem Concilio de duello statuta sunt, memoremus. Ergo Julius II. in quadam sua constitutione, quæ incipit, Regis pacifici, tum pugnantes, tum eos dominos, qui locum ad pugnandum concedunt, excommunicatione plectit latæ sententiæ. Verùm nec excommunicatio ulli reservatur; & ea indumtaxat coërcentur, qui in ditione sunt Romanæ Ecclesiæ, mediatè vel immediatè. Constitutionem hanc Julii confirmavit Leo X. quapiam alia sua, cujus est initium: Quam Deo & hominibus, per quam excommunicat pugnam committentes, locum in terris Ecclesiæ tribuentes, & spectatores: dimicantes bonis spoliatur eos, qui locum largiuntur ad depugnandum, feudis & locis privat, quæ ab Ecclesia obtinent. Sed neque excommunicatio hæc reservatur. Eamdem Julii II. constitutionem confirmavit

Clemens VII. constitutione his verbis inchoata: Consuevit Romanus Pontifex: nec quidquam addidit. Atque horum trium Pontificum animadversio non est peræquè in cunctos Christianos: sed in eos tantum, qui in jurisdictione sunt Romanæ Ecclesiæ.

Pii IV. deinceps exorta est lex multò quàm superiorum trium Pontificum, severior. Primum enim priorum Pontificum contra monomachiam leges latas, fixas esse vult, & ratas. Deinde, novas sceleri pœnas adjicit: nam illos qui damnantur à superioribus Pontificibus, vult pœnam sequi perpetuæ infamiæ: necnon ea pœna teneri, quæ est de majestate: pœna quoque excommunicationis afficit hos omnes; Pugnantes, provocantes, tentantes ad id, locum concedentes ad pugnam, comitantes, comitivam (verba sunt piæ sanctionis) præstantes, chartas duelli subscribentes, affigentes, publicantes, adstantes, certantes, adhaerentes, fautores, consulentes: & excommunicatio quidem est Romano Pontifici reservata. Ecclesiasticos verò omnibus beneficiis & dignitatibus privat ipso facto. Atqui has pœnas dant qui mediatè vel immediatè Romanæ sublunt Ecclesiæ in civilibus. Sed illis, qui extra civilem sunt jurisdictionem Ecclesiæ Romanæ parem excommunicationis pœnam Pontifici Romano reservatam irrogat, si vel in duello certaverint: vel ad illud provocaverint, vel auxilium, favorem, consiliūve dederint ad eam rem, vel interfuerint, vel duelli chartas subscripserint, vel publicaverint, vel de illis se intromiserint. Imperatores, & Reges tantum à pœna excommunicationis eximit: Ecclesiasticos autem beneficiis privat, atque Ecclesiis, monasteriis, dignitatibus; atque in posterum consequenda inhabiles reddit: neque personas Ecclesiasticas pœnæ excommunicationis quam sustinent laici, immunes finit esse Pius V. Incipit pia constitutio. Ea, quæ à prædecessoribus, promulgata anno à Christi ortu 1560. Idib. Novemb. sui autem Pontificatus anno primo.

Incurrit in hujus Pontificis tempora Concilium Tridentinum; quod rursus ab eo & indictum fuit, & confirmatum, anno 1564. septimo Kalend. Febr. Pontificatus sui anno quinto, ut liquet ex ejus bulla, quam

his verbis exorditur : Benedictus Deus , & pater Domini nostri Jesu Christi : illoque ipso anno sui Pontificatus quinto , 15. Kalend. Augusti declaravit omnia Concilii Tridentini decreta , quæ ad jus pertinent positivum , à Kalen. Maii ejusdem anni post tertium mensem à confirmatione cunctos Christianos devincire cœpisse. Ergo Concilium Tridentinum , cupiens ex orbe Christiano immunem duellorum corruptelam exterminare , in sess. 25. cap. 19. quinque hominum genera excommunicationi subjicit.

Primum est Imperatorum , Regum , & quorumcumque Principum ac dominorum , qui in terris suis inter Christianos locum ad monomachiam concedunt. Quid si in terris suis locum non Christianis darent ad pugnam ? Quid si etiam Christianis extra suam jurisdictionem , aut loca sua ? non videntur in hujus pœnam decreti committere : committunt tamen in pœnam constitutionum Pii IV. Gregorii XIII. & Clementis VIII. ut non multo post intelligetur. Primo huic hominum generi alia pœna à Concilio imponitur : nam si locus in quo , vel apud quem pugnatum est , sit ab Ecclesia concessus , statim amittitur : & , si loca feudalia sint , statim directis dominis acquiruntur.

Secundum personarum genus est committentium pugnam : qui præter excommunicationem , proscriptionis omnium bonorum , perpetuæ infamiæ , & homicidarum pœnam subeunt : & si in ipso conflictu decesserint , perpetuò carent Ecclesiastica sepultura.

Tertium genus est patrinorum.

Quartum , eorum , qui in causâ duelli consilium tam in jure quàm in facto dederint , aut quacunque ratione ad id suaserint.

Quintum est spectatorum.

Sicut autem quinque sunt genera personarum , quæ excommunicantur , sic totidem sunt actiones , ob quas excommunicantur. Prima est , locum concedere decertantibus. Secunda , decertare. Tertia , certantium partes suscipere ; seu eorum patrinos evadere. Quarta , consilium certaturis dare , vel certationem suadere.

Quinta , spectare pugnam. Fitque mihi verisimile , nisi re ipsa consequatur duellum : non esse locum pœnæ adversus eos , qui alias

exercent actiones : nam si illi ipsi , qui sunt inituri certamen , pœnarum sunt immunes , quantum intelligi potest ex ipso decreto , nisi verè incant : idem censendum videtur de iis qui ante initum certamen , eorum , quæ vetantur , quidpiam egerint.

Quamquam prima quatuor genera propter illas actiones in excommunicationem incurere constitutionis Clementis VIII. adversus monomachiam , minimè est ambiguum. Neque hæc Concilii excommunicatio cuiquam reservatur.

Ad Synodi Tridentinæ decretum sanctio 5. accessit Gregorii XIII. cujus sanctionis sunt prima verba , Ad tollendum , promulgata anno incarnationis Dominicæ , 1682. Pontificatus sui XI. pœnas Concilii Tridentini omnes convertens in privatum & occultum duellum , quod ex condicito statuto tempore , & convento loco exercetur. Excommunicanturque illud gerentes , domini illud ipsum aut permittentes , aut quantum in ipsis fuerit , non prohibentes , necnon mandantes , instigantes , auxilium , consilium , vel favorem dantes , equos , arma , pecuniam , comitatum & alia subsidia scienter subministrantes , aut ex composito spectatores , vel socios quovis modo sese præbentes : etiam si illi , qui ad locum destinatum pugnaturo accesserint , impediti , pugnam non commiserint , si per ipsos non steterit , quominus illa committeretur. Excommunicationem nemini reservavit : quam tamen sibi reservavit Clemens VIII. ut paullo post perspicuum erit.

In hac Gregoriana constitutione nonnulla sunt necessario considerata.

Primum est , quodd ad genus personarum & locorum attinet , legem esse generalem , neminique parcere : testatur enim legislator velle se plenius providere , quàm fecit Concilium Tridentinum. Additionemque Gregorianæ legis continere jus novum probat Navarrus in Summa , cap. 27. num. 150. excommunicat. 59.

Est illud item secundo loco intuendum , non quodlibet duellum anathemate prohiberi , sed quod est ex condicito , constituto loco , & tempore ad congregandum cum adversario. Condicere autem est , quum duo pluresve inter se aliquid denunciant : & con-

dictum, quum aliquid est in commune dictum, seu promissum, ex Festo.

Tertium sciendum. Duellum, de quo scripta lex est à Gregorio carere posse patrinis, fociis, & denunciatis chartis, seu epistolis: quod è verbis legis est cuique promptum.

Quartum. Propositæ pœnæ excommunicationis non est locus relictus, nisi in locum delectum pugnae certaturi descenderint: id non obscure ea legis indicant verba. Etiam si illi, qui ad locum destinatum pugnaturi accesserunt, impediti pugnam non commiserint.

Quintum. Illud intelligitur, si animo simulato locus adiretur, non ferro decernendi, sed inanis cujusdam ostentationis, & gloriæ militaris speciem aucupandi, non constringi pœnis eos quos meminit Gregorii XIII. constitutio.

Postremo, id quoque exploratum est, non feriri anathemate eos, qui dimicatuos comitantur, vel iis pugnantibus adsunt, non ex composito, ut loquitur constitutio. Clemens VIII. curationem, acrioraque cupiens remedia eidem malo adhibere legem constituit; qua decretum Concil. Trident. superiorumque Pontificum constitutiones approbat, confirmat & innovat: iisque teneri jubet cunctas Christiani orbis provincias & nationes. Constitutio Clementis edita est anno Incarnationis Dominicæ 1592. 16. Kalend. Septemb. Pontificatus sui anno primo: qua de constitutione mihi deliberatum est, sensim in ea, quæ sequitur, quæstione discutere diligentius.

De Duello ex constitutione Clementis VIII.

QUÆSTIO XIV.

I. **H**Aud ea nostri est in hac quæstione consilii ratio, ut edisseramus, quæ singulorum verborum, aut membrorum, quibus constat Clementis VIII. constitutio, mens, & sententia sit: perlongum enim id esset, & operosum: verum id tantum conamur, ut totam Clementis legem adversus monomachiam perlatam cujus multa sanè, & obscu-

ra capita, in certas partes distribuamus, legisque & legislatoris finem pervestigemus: quo invento dubitationes aliquot, quibus in errorem scio quorundam mentes raptas esse, depellemus.

Ergo lex ipsa, cujus initium ad hunc modum orditur Clemens VIII. Illius vices licet immeriti; in quatuor partes tribui potest. In prima superiorum Pontificum, præsertim Pii IV. & Greg. XIII. constitutiones, nec non concilii Tridentini decretum contra singulare certamen confirmat & innovat: & quæ iis legibus sancita sunt, ubique terrarum & gentium valere statuit.

In secunda parte excommunicationem latæ sententiæ, & pœnas à Concilio Tridentino & prioribus Pontificibus in duelli causa peccantes, decem generibus personarum irrogat.

Primum genus est militis qui alterum in adversariorum exercitu militantem ob privatam similitudinem ad duellum ex condictione elicit, vel provocat.

Secundum genus est illorum, qui pacificationem faciunt de dirimendo certamine post certum numerum ictuum; vel cum alteruter sauciatus fuerit.

In tertio genere collocantur domini, qui in suis locis, & duces, qui in suis castris, vel etiam in hostili solo monomachiam hac constitutione, vel constitutionibus superiorum Pontificum vetitam, aut permittunt; aut non prohibent; aut post admissum crimen, veniam & impunitatem concedunt.

Quartum genus spectat ad illos, qui genere quodam scriptorum, quæ manifesta appellantur, muniunt viam ad suscitandas similitudines, atque inimicitias, ad provocatorias chartas, seu duella: in quibus scriptis res gesta narratur vel sui honoris tuendi, vel alieni lædendi causa, vel ad illatam injuriam propulsandam, aut ad eam probandam; illiusve suspicionem amovendam.

Quintum, est eorum, qui rem quampiam adeo firmiter aut asseverant, aut inficiantur; ut, qui contradixerit mendacii arguatur.

Sextum genus tangit eos, inter quos vel quæritur, vel respondetur, vel declaratur,

qua mente quidpiam, quod ad superiora spectet, gestum sit.

Septimum, gloriosos quosdam & præfidentes amplectitur, qui aliquid ita esse, vel non esse, armis, vel inito certamine cuivis se probaturos jactant.

Octavum genus conflatur ex iis, qui in locis publicis, vel privatis, quo convenire solet hominum multitudo, sine ullo scripto aut narrant, aut declarant, aut testificantur eorum aliquid, quod nec quarto, nec quinto, nec sexto, nec septimo generi licet.

Nonum genus diversum est, & multiplex, ob facinora & actiones, quæ in scriptionibus interdictis suscipiuntur.

Quarum scriptionum triplex est ratio: nam prima, ad manifesta; secunda, ad ea, in quibus quintum, sextum, septimum & octavum genus personarum delinquit, aut ad similia; tertia, ad provocantia, & ad duellum invitantia scripta, pertinet: & qui in hac tripartita ratione culpam suscipiunt, ob has tredecim actiones excommunicatione, atque iis pœnis, quas ceterorum Pontificum imponunt constitutiones, plectuntur. Vel quia dicunt; vel quia componunt: vel quia scribunt; vel quia mittunt; vel quia deferunt; vel quia divulgant; vel quia affigunt; vel quia transcribunt; vel quia typis imprimunt; vel quia subscribunt; vel quia intimant; vel quia verbo denunciant; vel quia attestantur.

Decimum & postremum genus est item multiforme. nam iisdem pœnis hos omnes afficit, Qui aliis ad singulare certamen (verba sunt Pontificia) publicè, vel occultè invitandum, vel ad provocandum aliquem ad pugnam, sive ad hujus generis scripta, quæ manifesta, quæque chartulæ provocatoriæ appellantur, scribenda, dictanda, mittenda, deferenda, divulganda, auxilium, consilium, operam vel favorem præstiterint: sive id suaserint, aut mandaverint; quive in præmissis, vel eorum aliquo se quomodolibet immiscuerint: etiam si neque pugna aliqua, neque certamen, aut effectus, nec accessus, nec actus ad pugnam proximus, neque expressa, neque aperta provocatio subsequuta fuerit: neque scriptiores prædictæ quæ manifestæ dicuntur, in publicum prodierint,

aut cuiquam intimatae extiterint: si per eos non steterit, quominus publicatio, aut denunciatio fieret. Totidem sunt verba legis.

Tertia pars constitutionis in eos vindicat, qui quoquo modo duellum ex composito inveniunt; sive illud suadent, sive provocant; sive, opem, consilium, vel favorem præstant; equos, arma & commeatus præbent; sive comitantur; sive circa chartulas, libellos, literas, nuncios, aut quæcumque alia scripta hujusmodi, peccant; aut qui hujus delicti de industria, socii & spectatores sunt, vel patrini, fautores & defensores existunt. Qui verò in pugna occumbunt, Ecclesiastica in perpetuum privantur sepultura. Loca verò, in quibus factum est duellum, scientibus & permittentibus Dominis, Ecclesiastico subjiciuntur interdicto; quod solius Romani Pontificis auctoritate removeri potest.

Quarta & postrema pars constitutionis acuit, & magnopere hortatur Imperatores, Reges, reliquosque Principes, copiarum ac militum præfectos, duces, ac tribunos ad tam diram animorum & corporum cruentam pestem execandam, atque ex humanæ naturæ finibus exterminandam.

Ex quo haud obscure perspicitur, Clementi in hac sua constituenda lege hanc mentem, consiliumque fuisse, ut omnem duellorum impietatem funditus deleteret: eorumque non solum truncum excideret, sed minutissimas etiam fibras evelleret. Atque ob id ipsum inusitatis pœnis, & anathemate, non solum duella, verumetiam quæ antegredi duellum solent scripta, & quæ ad dimicationem singularem habent invitamentum, nec semina, & radices duellorum acerrimè infectatus est, atque ultus.

Cognita Clementinæ sanctionis divisione, atque sententia, finèque legislatoris perspecto, minoris nunc laboris erit difficultates aliquot amovere. In quibus ea prima se objicit.

Utrumne constitutiones dumtaxat Pii IV. & Gregor. XIII. confirmavit Clemens, suæque legis pœnis corroboravit, an etiam Julii II. Leonis X. & Clementis VII. Respondeo, de omnium Pontificum, qui antecesserunt, constitutionibus idem censuisse, & sanxisse. Huc enim pertinent illa verba;

Prædictas omnes constitutiones ac decretum Concilii Tridentini cum omnibus & singulis, &c. quæ verba extant in prima parte constitutionis, Prædictæ enim constitutiones illæ sunt, videlicet, quæ à Clemente memoratæ erant; erant autem memoratæ non solum Pii IV. & Gregorii XIII. sed etiam aliorum, quamvis cum reticentia nominum.

6. Secunda difficultas. Punitusne est Clemens VIII. duella tantum ex condicto, quod facit Conc. Trident. & Greg. XIII. an etiam, quæ non sunt ex condicto. Respondeo, punitum esse omnia, quacumque ratione, & forma ineantur, multifariam id intelligi potest. Primum, quia propositum illi fuit cladem hanc singularis certaminis, & animorum luem, à Christianorum cœtu profus avertere: id minimè esset assecutus, nisi sua lege omnem speciem prohibuisset. Deinde: Quia si semina & radices duellorum est conatus extinguere, quanto magis omnia genera duellorum? Tum? Quod vix, aut ne vix quidem reperiri potest duellum utrinque injustum, quod non sit ex condicto, seu utriusque dimicantis placito & approbatione, quamvis certo tempore & loco ad pugnam delecto careat. Post duellum, ad quod quis lacessitus injustè, vi quodammodo descendit, excommunicationi subicit provocantem, ut perspicuum est ex multis capitibus, & verbis sanctionis: at istud duellum non est ex condicto. Postremò: Quia ita quotidie judicatur Romæ, quæ Pontificiarum legum est fidissima interpretes.

7. Tertia difficultas. Objectas mihi falsum crimen: aio te mentiri. Committo ne ego contra legem Clementis VIII. ut nequeam pœnas legis effugere? minimè me effugere rari sunt nec ineruditi, nec vulgares viri. Mihi tamen ex verbis legis secus videtur dicendum. Neque enim Clemens, in quemlibet, qui alterum mendacii coarguit, aut mentiri dicit, animadvertit: sed in eum à quo (recitabo verba legis) ex simili abusu, hac de causa aliquid tale adeo firmiter asseritur, aut negatur; ut, qui contradixerit, sive nominatim, sive in genere, mendacii arguatur, aut mentiri dicatur.

Qui locus legis quatuor exigit, in narratione, vel assertionem ejus, qui alterum men-

dacii arguit, id est, ordinem, modum, finem, materiam. Ordo est, ut narratio seu assertio alicujus rei antecedit; mendacii verò insimulatio sequatur. Modus, ut firmiter narretur, seu quidpiam asseratur; nec non ut more militari hæc enim vis inest in iis verbis, vel ex simili abusu. Finis, qui declaratur, nomine causæ, in hac legis particula est, ut quod narratur, vel affirmatur, fiat causa tuendi honoris, vel famæ suæ, vel alterius violandi, seu ad illatam injuriam propulsandam, aut eam probandam, aut ad illius suspicionem tollendam. Materia, ut id quod narratur, vel asseveratur, ad eos fines pertineat.

Huc libet addere, quamvis Romanus Pontifex mendacii injuriam jactatam in alterum ulcisceretur etiam conditionibus illis quatuor nudatam, nihilominus insimulationi ignotum, quoties ea neque materiem, neque causam ullam verisimilem adferret seu duello, seu provocationi ad pugnam. Uti, si pater dicat mentiri filium, à quo timetur, vel herus servum, vel patricius rusticum, vel religiosus religiosum, à quibus personarum generibus nequaquam probabile est excitatum iri semina duellorum.

Quarta difficultas. Quæsit nonnullus 8. num legere littera, scriptæve ad duellum provocantia, reum faciat excommunicationis & pœnarum, quas ab iis petunt Romani Pontifices, qui in duelli causa delinquant. Respondi, non fieri reum, quantum tum ex Pii IV. tum ex Clementis constitutione perspicui potest.

Quinta difficultas, quæ hæc dum scriberem allata est, nec quæstio est factæ rei, sed factæ. Vir honestus, civilisque & Christiani officii colens, in pacificationem duorum se interponit: horum alterum ad pacis hortatur consilia: hic negat quidquam se de pace auditurum, antequam ad singulare certamen suus adversarius descendat, quem absentem ad monomachiam vocat. pacificator ille, de responso & provocatione litteris certiore facit absentem.

Quærebatur an Clementinæ constitutionis censuram auctor litterarum subierit. Visum mihi est, subiisse, ob ea verba, quæ in tertia parte constitutionis posita sunt. Quive

in præmissis, vel eorum aliquo se quomolibet immiscuerint : etiam si neque pugna aliqua, neque certamen, aut effectus, nec accessus, aut actus ad pugnam proximus, neque expressa, aut aperta provocatio subsequuta fuerit. Quantò igitur magis, quando provocatio est consecuta, & ei alter aliqua ratione navat operam?

Verumtamen illud esset fatendum omnino, si Clementi placuisset eos tantum coercere, qui in re duelli actiones, culpâque suscipiunt suapte natura flagitiosas, quavis humana lege circumscripta multos pronuntiatum iri innocentes, quos factorum similitudo magis quàm mentis improbitas, in culpam poenâque legis trahere videtur.

Neque illud ignorandum est, in hujus legis poenas non incidere illum, qui ob probabilem ejus inscitiam rem quampiam gerit divina naturalive lege minimè vetitam : quòd ipsum addimus penes è cunctorum consensu Doctorum.

Post multas Romanorum Pontificum constitutiones, & Tridenti concilii decretum, sit-ne ullum duellum justum, nec censura excommunicationis punitum.

QUAESTIO XV.

I. **U**Tendum est in hac finienda controversia, ea distinctione, quam duelli disceptatores usurpant.

Duplex est duellum, unum cruentum, cui proposita est aut nex, aut mutilatio, aut effusio sanguinis pugnantium cum odio, aut simultate, aut iracundia, aut pugilum injustitia conjunctum. Alterum, quod nec interitum, nec vulnus optat cujusquam, civilis amicitiae & caritatis amans, quod virium exercendarum causa inter cives, inter propinquos & fratres etiam iniri solet : nullumque verisimile imminet periculum mortis.

Hoc genus singularis certaminis, seu duelli, quod nomen potius quàm duelli naturam retinet legibus Conciliorum & Pontificum nec prohibitum est, nec vindicatum. Pri-

mum : quia culpa caret : At sacrae sanctiones illa dumtaxat, quæ criminosa sunt, detestantur. Deinde : quia passim fiunt, nec à quoquam religioso sapientèque viro reprehenduntur. Tum, quia ad fortitudinem & politicam disciplinam spectat viros habere arte dimicandi, usûque armorum eruditos. Quare hoc certationis genus non vitium, non injuria ulla suadet, sed virtus & caritas defendendae patriae, quum ab hostibus invaderetur. Post, Arti ludicrae armorum & magistris, à quibus petitionum conjiciendarum & declinandarum ratio discitur, merces proposita est, & in Christiani orbis provinciis ejus artis gymnasia excitantur ; in quibus, & qui docent, & qui certandi disciplinam docentur, sine culpa ulla versari possunt : neque eorum studium & ratio à quoquam improbatur. Ad extremum quoniam doctores hanc monomachiae speciem laudant potius quàm condemnant.

Illud alterum duelli genus, quod cruentum appellatur, sit ne universè ab Ecclesia explosum, poenisque & censuris coercitum, ambigi potest. Sed tamen dubitationi hac distinctione responderi posset. Aut ejusmodi duellum omne jure divino & naturali est prohibitum & vituperatum ; aut aliquod unum reperitur, quod in nullius culpae reprehensionem cadit, saltem quæ laceffitum & suscipientem attingat. Ut, cum quis duellum cum adversario init, quia si recuset, de sua vita actum esse intelligit. Si omne duellum universè reprehensum est, & jure divino naturaeque damnatum, constitutionibus item poenisque Pontificiis jugulatum fuisse mihi persuadeo. Sin unum ullum divino naturalique jure relinquitur licitum, ac justum, existimo, eos, vel illum, quibus cuive licitum est, Ecclesiasticarum sanctionum poenas effugere.

Dices. Tua ista distinctio nihil certae fidei habet : nec quid in re tanta aut credendum, aut opinandum sit, ostendit. Tu quidem sapienter opponis : idcirco quartam de duello quaestionem attexam : in qua diligenter disquiremus, an legibus, censurisque Ecclesiae circumscriptis, duellum sit aliquod concedendum cruentum : quod sine scelere gravius crimine à quopiam committi possit :

& quid iudicii de controversiæ genere Romani Pontifices habuerint, ex eorum constitutionibus eruemus.

*Sit ne duellum aliquod cruentum
suapte natura concessum : an
verò quodlibet vetitum.*

QUÆSTIO XVI.

1. **A** Multis est, quæ ponitur quæstio, pertractata; verum ab his sex magnis Theologis perdiligenter & peracutè. A Nicolao Lyrano, in caput 17. 1. Regum : à Tostado, in idem caput quæst. 45. ab Henrico Gandavenfi, in quodlib. 5. quæst. 32. à Turrecremata, in cap. Monamachiam, 2. quæst. 5. à Majore, in 4. sentent. dist. 15. quæst. 16. in antiquioribus codicibus. à Cajetano, in 2. 2. quæst. 95. art. 8. §. Circa duella, in suo commentario.
2. Magnos igitur intelligentesque disceptatores in duas contrarias partes animadverti esse distractos. Unius partis ducem video esse Nicolaum Lyranum, alterius, Alexandrum Halensem, in 4. part. suæ Summæ, quæst. 11. memb. 2. artic. 2. §. 4. versu, consequenter quæritur, utrum pugiles. Nicolaus igitur Lyranus, explanans verba illa, in cap. 17. 1. lib. Regum, Audita sunt autem verba, quæ locutus est David, de cursu interpretationis paululum digrediens percunctatur se ipsum : utrum duellum sit licitum : distinctèque respondet quæstioni, his ipsis verbis : Duellum potest accipi dupliciter, uno modo propriè : & sic duellum est singularis pugna duorum : ut per victoriam unius, appareat ejus justitia, tamquam per divinum iudicium ; & alterius injustitia : & sic secundum omnes Doctores duellum est illicitum tam ex parte appellantis quam etiam recipientis, & etiam judicantis, & consulentium, & favorem præstantium : quia ibi est manifestè tentatio divina, & hoc modo loqui videntur de duello jura ipsum prohibentia, 2. q. 5. monomachiam, & extra de purgatione vulgari : nisi per revelationem divinam manifestum fuerit : quòd Deus sic ve-

lit indicare suam justitiam : & hoc modo dicunt sancti & Doctores Catholici, David singulare certamen inisse cum Goliath : quia sibi revelatum fuit à Domino, quòd si volebat indicare suam justitiam contra Philistæos. Unde procedens contra Philistæum, dixit : Ego venio contra te in nomine Dei viventis. & sic non fuit propriè duellator, sed magis divinæ justitiæ executor. Alio modo potest accipi duellum largè, prout est bellum singulare unius cum uno absque expectatione divini iudicii ; sed ut per virtutem, vel fortunam, vel omnibus istis, vel aliquibus eorum concurrentibus aliqua controversia inter eos criminalis, vel civilis terminetur.

Hactenus Nicolaus distinguens : qui secutus posteriorem duelli notionem minùs propriam, tempora nonnulla definit, cum duelli conditio & administratio flagitio vacat. Verbi causa, cum quis causa caderet in iudicio, seu capitalium controversiarum, seu civilium, nisi ad duellum sibi perfugium esset : nullaque alia ratione aut vitam, aut rem suam tueri posset.

Quando etiam legitima iudicum vel principum auctoritate, aut permitteretur, aut concederetur duellum ad majora mala avertenda, justum censendum foret. namque id à B. Ludovico, Galliarum Rege, à Carolo Magno, pluribusque aliis, factitatum esse ait : Quia ei, inquit Lyranus, qui habet curam alicujus communitatis, licitum est minora mala permittere ad evitandum majora : sicut licitè permittuntur meretrices in civitatibus, ne omnia turbentur libidinibus, ut etiam dicit Augustinus. Sic Nicolaus : nonnullasque contrarias dissolvit rationes, de quibus earumque solutionibus & confirmationibus postea.

Lyranæ affectatores sententiæ sunt nec pauci, nec infimi subelli Theologi. Major, in 4. sentent. dist. 15. quæst. 16. in vetustioribus voluminibus. Cajetanus, in 2. 2. quæst. 95. art. postremo, col. 4. commentarii. Viguerius, in Theologicis institut. cap. 12. §. 3. versu 9. in vestigiis hærens Cajetani : quod item facit Armilla, in verbo, Duellum : Angelus, in Summa verbo eod. Toletus, in Summa casuum, lib. 5. cap. 6. pene in

extremo : Navarrus , in Summa , cap. II. num. 39.

Quamquam fermè omnes hi affectatores jus commitendi duelli magis quàm Lyranus coangustarunt. Nam Major , in illa quaest. 16. in responsione ad 1. argum. unum probat casum , quum controversia inter duos exercitus dirimenda est , & ex parte , inquit , duellantis causa est justa , vel ambigua. Alterum casum exponit in responsione ad 6. argum. quum de vita alicujus est actum , nisi ad singulare certamen descendat. Casum utrumque admittit Cajetanus , sed de secundo tutius loquitur quàm Major. Sic enim Cajetanus loco citato , In uno tamen casu licitum mihi videtur acceptare duellum : quando scilicet accusator evidenter calumniatur : & prævalet contra me innocentem ad mortem , sive ad mutilationem. Tunc enim , ex quo impetit me judicis gladio , injustissimè sine dubio occidet , vel mutilabit me : ego non habens aliud refugium , habeo justum bellum offensivum contra eum. & propterea si offert mihi duellum , possum acceptare de consensu Principis , & tueri meliore modo , quo possum.

De primo verò casu Cajetanus illic his verbis statuit : Fateor tamen , quod in casu , quo pars habens justum bellum , cognoscit vires suas , & quod oportet aut configere & succumbere ; aut acceptare duellum ; quod licitè acceptat duellum. Transfert. n. quasi certum casum in dubium , & in spem Victoriam utendo omnibus suis viribus. Nec solum licitum est tali parti in prædicto necessitatis articulo constitutæ acceptare , sed etiam provocare , tale duellum , resolvendo bellum in duellum. Probant ambos casus Virguerius & Armilla , locis jam indicatis , nec non Navarrus & Toletus iisdem locis. Angelus , in verbo , Duellum , laxiores concessit duelli habenas : nam illud concedit , quando sine duello quis aut vitam , aut res suas retinere non potest. Verùm aliis hujus primæ causæ patronis non visa sunt justa duella aut famæ , aut honoris , aut etiam aliarum rerum causa , una vita excepta , suscepta.

Hujus primæ opinionis argumenta ne iterentur post secundam explicatam sententiam , recitabuntur ac refellentur.

Secunda sententia duellum omne , quod aut ad necem , aut vulnerationem spectat , universè tamquam immane atque impium detestatur ; nulloque tempore licere defendit. A qua sententia non puto cuiquam discedendum esse , tum propter gravitatem & multitudinem magistrorum & principum Theologorum , tum propter momenta rationum.

Hujus opinionis inter Theologos princeps videtur fuisse Alexander Halensis , in 4. part. quaest. II. memb. 2. artic. 2. §. 4. versu : Consequenter quaeritur , utrum pugiles : nam utraque sententia explicata & confirmata concludit his verbis : Prima opinio securior est ; & illi consentio , quod nullo casu licet duellum offerre , neque illatum vel oblatum suscipere : cum monomachia sit in lege civili prohibita , & ejus prohibitio in canone approbata. Sed sustinebit ne innocens in causa criminali se suspendi in confusionem propriam , & generis sui , & patriæ scandalum ? Credo quod sic in casu isto cum confessione innocentiae suæ , & reputatione humili se ista aliàs meruisse , omnino ergo videtur mihi , quod existens in voluntate , vel proposito aliqua causa committendi duellum , eo quod prohibitum est , & eo , quod committere causam suam sorti duelli , est Deum tentare , intendit facere quod illicitum est , non debet accedere ad sacram communionem. Haftenus Alexander.

Secutum hanc ipsam sententiam fuisse Divum Thomam , liquet ex ejus verbis in 2. 2. quaest. 95. artic. 8. ad tertium argumentum , ubi legem duellorum confert cum judicio ferri candentis , vel aquæ ferventis. Judicium vero , ad quod candens ferrum , aquave fervens sumitur , execrantur sacri canones ; ideo , quod in eo tentatur Deus. Vide canonem , consulisti , 2. q. 5. qui canon est Stephani II. unde sententiam , & verba mutuatus est Divus Thomas. Vide canonem Mennam , eadem causa , & quaestione : ubi Alexander II. cujus est posterior pars illius canonis , ferventis aquæ , ignitique ferri contactum ad purganda crimina fabricante invidia omnino ficta esse ait : Apostolicæ auctoritate ait se prohibere firmissimè. Vide Decretalem Honorii III. Dilecti filii , de purgatione vulgari : qui loquens de candentis ferri

ferri judicio, hæc ait : Cum igitur hujusmodi judicium sit penitus interdictum, ut pote in quo Deus tentari videtur, &c.

5. Candentis ferri judicium in eo constitutum esse volebant ; ut, qui in crimen vocabatur, si ferro candenti admoto, non exurebatur, innocens ; si urebatur, nocens haberetur ; pœnamque sceleri constitutam sufferret : ut cuivis ex illa Decretali Honorii potest esse perspectum. Si ergo Divus Thomas candentis ferri judicium vult imitari duellum, consequens est, ut sicut ferri igniti judicium semper repudiandum est homini prudenti & Christiano ; ita semper sit respiciendum duellum.

Henricus Gandavensis, in quodlib. 5. quæst. 32. postquam de justitia injustitiæ duelli ingeniose disputavit, sic inter contrarias sententias dijudicavit. Unde nec pro re nulla temporali, nec etiam pro propria vita sustinenda debet consentire duello ; sed potius se deberet permitti suspendi. Unde quia contra præceptum legis naturæ est quoad affectum & intentionem occidendi ; & expresse contra præceptum legis divinæ est, quoad intentionem signo sensibili propria suspitione judicium divinum experiendi : igitur, nulla lex justa fieri duellum permittit, aut permittere potest ; nec cujusquam auctoritate, aut quacumque consuetudine contraria diutissime observata licite potest pugnari per duellum. Imò quocumque in duello pugnant, & quicumque eis auctoritatem, consilium, auxilium, favorem, aut permissionem præstant, cum possint impedire, participes sunt homicidii, & mortaliter peccant. Hæc totidem verbis Henricus Gandavensis.

Dixit eandem sententiam, & egregie tutatus est Joannes à Turrecremata, in cap. monomachiam, 2. quæst. 5. omni jure damnatum esse duellum probavit, jure divino, jure gentium, jure civili & jure canonico, exscribens sententiam & verba Alexandri Halensis, nullam tempus excipit, quo duellum licitum esse queat. Id ipsum per longa conficit disputatione Tostatus, in cap. 17. 1. lib. Regum, quæst. 45. ubi Nicolaum Lyranum, ejusque argumenta confutat Gabriel, in 4. distinct. 9. quæst. 2. artic. 3. dub. 3. ex Alexandro & Richardo

scribit, duellantibus non esse dandam Eucharistiam, nec ullum excipit duelli pugnam pugnantiem. Sotus, in 5. de justitia & jur. quæst. 1. artic. 8. col. extrema, hac oratione veram sententiam confirmat. Et ideo, qui exit in duellum, non repellit vim vi, sed cooperatur ad injustitiam, qua alter ipsum provocavit. Præsertim quod secundum rei veritatem & sapientum judicio, non exire non est dedecus : quia ubi virtus non defenditur, nullus est honor : quippe qui ejus est præmium. Ob idque cum exire ad occidendum privata auctoritate non sit virtus, sit ut neque verè sit honor, nisi secundum vulgus & nomine vulgi quicumque intelliguntur, qui non secundum rei naturam, sed secundum popularem opinionem de rebus judicant. Hæc Sotus.

Sententiam eandem delegerunt D. Antonius, in 3. part. tit. 4. cap. 3. §. postremo, ubi auctoritate Reinerii Goffredi, Alani, Hostiensis, Divi Thomæ & Joannis, in Summa, probat numquam licitum esse duellum. Id in Summa confessorum reliquit Joannes, in 2. lib. tit. 3. quæst. 3. testatur id ipsum supplementum, in verbo, Duellum : id ipsum Rosella eodem titulo : id ipsum Sylvester, in verbo, Duellum, quæst. 2. affirmans hanc omnium Doctorum sui ordinis esse opinionem in nullo casu concessum esse duellum.

Concilia ac Romani Pontifices hanc solam posteriorem sententiam approbasse videntur. Concilium enim Tridentinum, sess. 25. cap. 19. duellorum usum detestabilem appellat, & fabricante diabolo introductum. Julius II. in constitutione, cujus est initium, Regis pacifici, purgationes vulgares à nostræ religionis pietate damnari, ait, in quibus purgationibus vulgaribus duella numerantur, extra de purgat. vulgari, cap. 1. ubi universè à Cælestino duella improbantur. Idem Julius, cruenta spectacula (loquitur in ea bulla de duellis) à sacris canonibus, & imperatoriis legibus prohibita esse testatur : idem in eadem constitutione duella etiam legibus permessa, & ex quacumque causa excommunicationi subjicit. Si ex quacumque causa, ergo nullum conceditur tempus, nulla causa hujus singularis pugne con-

dicendæ & committendæ. Istamque Julii I I. constitutionem confirmavit Leo X. Clemens VII. Pius I V. & Clemens VII I. ergo hi quinque Romani Pontifices cruenta duella ex qualibet causâ excommunicationis poena damnarunt. Atque hæc condemnatio, idque maximorum Pontificum judicium, pro quovis argumento deberet esse in hac causâ, quæ disceptatur.

Leo X. in constitutione sua, quæ incipit, » quàm Deo, & hominibus, scribit, pugnan- » tes in duello jura divina atque humana de- » testari: duellum scelus esse detestabile, cano- » nica & civili lege prohibitum. Gregorius » XII I. in constitutione, ad tollendum, de » duello loquens, ait non minùs esse cruen- » tum, quàm animæ & corpori noxium. Cle- » mens VII I. in constitutione quàm est his » verbis exorsus, illius vices licet imeriti, ge- » neratim omnia damnat duella: eaque nefa- » ria arma appellat diaboli, atque inter exi- » tialia & enormia peccata recenset.

7. Hujus sententiæ potiores probationes hæc sunt. Prima, tentare Deum numquam licet, ut probat D. Thomas, in 2. 2. q. 97. art. 2. & 4. quoniam, ut is loquitur in art. 4. illius quaest. quæ est de tentatione Dei, ille, qui tentat Deum verbis, vel factis, protestatur dubitationem de divina excellentia: & in artic. 1. probavit dupliciter tentari Deum, aut expressè, aut interpretativè: in hunc autem artic. 1. sic Cajetanus principio commentarii.
- » Aspice, in quo consistit formale interpretativæ » tentationis Dei: scilicet in hoc, quòd absque » necessitate vel utilitate respuat homo causas » secundas. Verùm id semper evenit in duellis, » ut argumentatur Turrecremata, in cap. monomachiam. 2. q. 5. nam. pugnantes, & remedia legum, & magistratum justam auctoritatem contemnunt; & in pugnando æqualitatem virium, & scientiæ armorum respiciunt, ergo semper in duello tentatur Deus, id quod confirmat ille canon, monomachiam, & peccatur in legem divinam, Deuter. cap. 6. & cap. 4. Matth. promulgatam; Non tentabis » Dominum Deum tuum. Cùm igitur sine necessitate & utilitate neglectis causis secundis descendant in arenam, qui singularem pugnam committunt, nimirum testantur expectare se temerè à Deo velle, quod aliunde querendum esset.

Secunda probatio. Ad declarandam veritatem, & justitiam causæ, uti medio suapte natura fallaci, & quod sæpenumero palam falsitati & injustitiæ suffragatur, contra viri boni & sapientis officium est, sed duellum quocumque nomine (nisi fortè Deo jubente) susceptum apertè causæ deteriori non minùs quàm meliori favit: cùm in eo is non raro occubuerit, cujus erat causâ justa: & qui solus innocens erat: quare duelli ratio semper est flagitiosa.

Tertia Jus naturæ & gentium, hoc præscribit, ut innocens absolvatur, & nocens puniatur: hoc jus, cruentum duellum sæpe omne pervertit: cùm fonti, & indigno vitam addicit, & innocenti eripit: ergo per se est duellum periniquum.

Quarta. Privata auctoritate occidere hominem numquam licet, nisi cùm fortè alter te invadit injustè sed non ex condicito, te ad pugnam lacescens: verùm incuntes duellum privata auctoritate, & contra leges, & sanctiones Ecclesiasticas & jura naturæ pugnant, & vulnera sibi imponunt, & vitam hauriunt: quare. &c.

Quinta. Innocentem occidere, aut ad illius interfectionem alteri quoquo modo assentiri, numquam est ullo jure permissum. Sed in duello cruento semper reperitur in altero voluntas, ac libido interimendi innocentem, & in altero voluntas assentiendi conatui seu certationi, qua sons in insontem arma convertit. Quare id genus certandi semper debet esse damnatum.

Sexta. Duella, inquit Major, in 4. sent. dist. 15. qu. 16. ad 4. argum. in vetustioribus, sunt materia schismatis, & jurgii potius quàm concordie: ergo per se mala.

Septima. Ut justa hominis sit interfectio, 9. tria requiruntur in interficiente, ut probat Halensis, in 3. par. q. 34. memb. 2. art. 2. §. 1. justa causâ, justus ordo, justus animus. Causâ ut mereatur mortem, qui est interficiendus. Ordo, ut polleat potestate publica, qui auctor est necis, & convictum sit crimen. Justus animus, ut amore justitiæ, non libidine vindictæ, vel poenæ cupiditate, interficiatur: nihil horum invenitur in duello cruento, & in iis qui illud exercent: ergo necesse est ab omni jure maximè esse disjunctum.

Quocirca Turrecremata in canonem illum, monomachiam. 2. q. 5. probat, duellum cum jure divino, cum jure civili, cum jure gentium, & cum jure canonico mirè confluere.

Octava probatio. Sicut jura omnia ut quis vim illatam repellat, concedunt: sic, ut eam inferat, & aggreditur alterum non permittunt. At in duello, ut ostendunt hujus secundæ sententiæ propugnatores, uterque pugnantis est aggressor, & vim infert, alteriusque necem optat, atque ejus vult esse auctor: ergo nullum duellum injustitia carere potest.

Nona. Qui in duello alterum interficiunt, pœnis tenentur homicidarum, & pœna notantur infamia sempiternæ ex decreto Concilii Trident. sess. 25. cap. 19. quam pœnam omnem in omnia duella valere voluit Clemens VIII. igitur certo est argumento, nullum justum esse duellum. Confirmatur, si justum esset ullum, posset præcipi, posset suaderi, posset adjuvari, posset spectari: at isthæc omnia tum à Concilio Tridentino, tum à Gregorio XIII. tum à Clemente VIII. excommunicationis pœna proposita prohibentur.

Decima & postrema probatio. Qui in duello cadunt, Ecclesiastica in perpetuum sepultura privantur: sic Tridentino Concilio: sic Clemente VIII. sic aliis Romanis Pontificibus decernentibus: ergo Ecclesia non dubitat, quin & pugna injusta fuerit nec minùs corpori quàm animæ funesta. Atque sententiam hanc tot testibus argumentisque probatam, communem esse Doctorum affirmat Toftatus, in cap. 17. 1. Reg. q. 45.

10. Sequitur, ut molem contrariarum argumentationum diruamus. Primum habet pro telo hæc caussa duellum Davidis cum Golia, sed inane hoc est telum, atque ab ipsis etiam adversariis elusum: nam divino impulsu & jussu illud à Davide susceptum, Catholicos Doctores sentire scribit Lyranus, in cap. 17. 1. Reg. & Henricus Gandavenis in quodlib. 5. qu. 32. id ipsum confirmat D. Augustini auctoritate, in quodam sermone de pugna David & Goliæ.

Argumentantur secundo loco: si pro mea salute, & rerum mearum conservatione, possum, cum qui me adoritur, occidere, cur eadem de caussa non potero idem facere in duello? Respondeo: quia in duello ambo, qui ma-

nus conferunt, sunt aggressores: at omnis privata aggrediens auctoritate, per scelus injuriæque aggreditur. Deinde: quia in duello quilibet alterius optat interitum: at in defensione, qua vis vi propulsatur, nonnisi per accidens mors alterius expetitur: nam, qui se tuetur, suæ tantum vitæ prospicit: quam si potest sine alterius nece retinere, alteri necem offerre non licet. At in duello, cum unusquisque victoriæ gloriam concupiscat, quæ nisi prostrato adversario ferè reportari non solet, hujus exitium necesse est quæri ad victoriam consequendam. Præterea in vi repellenda utimur publica legis auctoritate: at in suscipiendo committendove duello, contra legem agimus, privata nostra freti auctoritate. Postremo in vi repellenda, non fit potestas nocenti innocentem occidendi. At jure duelli, ubi æqua est utriusque decertantis conditio, fit potestas nocenti innocentem interficiendi. Hæc autem omnia, quia turpissima, & iniquissima sunt, ut ne comittantur, extrema quæque vir constans, & officii recti colens perpeti debet.

Tertia argumentatio. Sunt duo rei suis criminibus, & capitis condemnati, uterque suspendendi: ambobus vitam hac conditione pollicetur judex ut illam duelli periculo offerant: ergo hi fontes periclitatione duelli justè salutis suæ consulere poterunt. Respondeo, in primis non posse judicem, quem scelerum justum vindicem esse oportet, noxios à patibulo in gladiatoriam pugnam deducere: usque impunitatem dare: quorum vitam certo supplicio auctoritas legum desponderet. Malorum enim punitio, ut verbis utar Adriani, in quodlib. 1. artic. 3. col. 20. in meo codice, est de necessitate vitæ; & est medicina ad cohibenda peccata: quum autem, dicit: *Vita* intelligit vitam etæi gratiæ divinæ. audiant judices Cajetanum, in Summa, in verbo, Judex, judices acri oratione insectantem, propter impunitatem, quam noxiis largiuntur: hisce verbis loquentem: Magnum siquidem nocuum Reipub. communiter infertur, quum mali impunes evadunt: quio crescunt mali: impunes evadunt: quia crescunt mali: & qui sunt mali, aut ad malum proni, audent perturbare, vulnerare, occidere, &c. nec excusat commutatio pœnæ in pecuniariam: nec pax à parte habita: quoniam princeps est cu-

11. stos justis. Ita quod absque rationabili causa
utens hujusmodi vocatis clementiis peccatum
mortalissimum incurrit : imò reus est homi-
cidiorum , & cæterorum consequentium.
Objiciat fortasse judex , vel potius princeps
in cujus potestate est nex , & vita fontium.
De duobus illis non liceret mihi deligere
unum , qui alterius futurus esset carnifex ,
carnifici spe vitæ oblata ? Cur ergo , si ex-
tra duellum , alter alterum potest occidere ,
idem non poterit pugnando efficere ? Ad hæc :
si adversus ambos istos fontes morti adjudica-
tos , potestatem necis potest cuilibet prin-
ceps tribuere : cur iisdem contra se ipsos con-
cedere non possit in singulari certamine ?
Major , in 4. sent. dist. 15. q. 16. ad 4. ar-
gumen. in antiquis codd. succubuisse vide-
tur argumento : neque enim diluit : quam-
quam apertè scribit duobus , morte dignis ,
quos judex potest jure interficere , largiri non
posse , ut duello contendant. Sed frangenda
est argumentatio.

12. Dico igitur , alterum alterius posse esse
carnificem , ambos à quovis auctoritate Prin-
cipis interfici posse : at verò unum adversus
alterum armari in duello à Principe , nullo
modo fas est. Longè enim dispar ratio est
carnificis , & ejus , qui tamquam minister
legis & principis , rerum occidit , atque eo-
rum qui in duello mutuis se vulneribus con-
ficiunt. Nam , qui minister est legis ac juris ,
justique principis , in necando altero bono
consult publico : justitiæ satisfacit : neque
alteri sui occidendi facit potestatem. At ,
qui in duello depugnat , cum sit morte di-
gnus , non pro justitia , sed potius pro inju-
sticia pugnat : non pro communi causa , at-
que utilitate , sed pro sua dumtaxat vita pri-
vatæque bono pugnat : quo non parum pu-
blicum læditur bonum : & qui vult in duel-
lo occidere , alteri potestatem facit vicissim
sui occidendi.

Mitto , in hac forma duelli , de quo dis-
seritur , fieri posse , ut nequior , & qui ma-
gis perniciosus futurus est Reipub. vitam re-
tineat , minùs noxio sublato : quod ulla nec
ratio , nec jus permittere potest. Deinde ,
qualis est judicis & principis , homines mor-
ti adjudicatos , quo tempore æternæ salutis ,
ac vitæ consilia inire debent , suæque scelera

detestari , atque eorum veniam supplici à Deo
prece impetrare , tamquam lanistas ad mu-
tuam cædem cohortari ? sed de tertia argu-
mentatione , nimium multa.

Quarta. Haud multò tertiæ dissimilis. 13.

Facit Cornelius Tiberio vim : armata ma-
nu certam ei mortem denunciat , nisi secum
duello confligat. An non licebit , singulari
certamine , Tiberio , si non vitam , saltem
spem vitæ dubiam redimere ? Dico id non
licere ob tam multas causas in alterius par-
tis confirmatione expositas.

Quinta. At leges civiles nonnumquam
duella concedunt. Major objicit sibi legem ,
Federicus. §. si quis hominem. C. de pace
tenenda , & ejus violatoribus. l. 11. Respon-
det ipse , legem civilem contra jus naturale
divinum & canonicum , duellum permitten-
tem , legem non esse , sed errorem. Turre-
cremata sibi opponit legem , qua actione. §.
si in colluctatione. ff. ad legem Aquiliam.
Respondit , legem loqui de iis qui luctantur
non gladiis. Non secus legem interpretata
est Glossa , in verbo , si in colluctatione. In
colluctatione , inquit Glossa ad eam legem ,
id est , dum simul luctabantur pugnis , vel
calcibus.

Imò verò cruenta duella salutaris lege su-
stulit Constantinus. C. de gladiatoribus. l.
unica , lib. 11. his verbis perscripta. Cruenta
spectacula in otio civili & domestica quie-
te , non placent. Qua propter omnino gla-
diatores esse prohibemus. In quam legem
ad hunc modum Glossa observavit. Et est
hic argumentum , quod duella non admit-
tuntur. Sed quid attinet legibus civilibus ,
agere , cum duella permissa legibus suis se-
veris sanctionibus tot Romani Pontifices ex-
terminarint ?

Sexta. At enim ad graviora mala ever- 14.
tenda , aut prohibenda , possunt permitti
duella , atque etiam concedi. Respondeo ,
concedi numquam posse , aut debere ; per-
mitti aliquando fortasse potuisse : verum aliud
est , permissus alicujus rei , aliud concessus ;
concessus est rei honestæ & justæ : permis-
sus , non item. Verum post constitutiones
recentes Ecclesiasticas caveant Principes , ne
inconsulto Romano Pontifice duella permit-
tant : quia etiam in permittentes , & non

prohibentes, excommunicationis censura animadvertunt.

Septima & postrema. Sed enim beatus Ludovicus, Galliarum Rex, & Carolus Magnus, pluresque alii Principes, quos religionis, & sanctitatis fama in orbe Christiano commendavit, duella nonnumquam & sustinuisse, & concessisse dicuntur, ut inquit Lyranus. De beato Ludovico negat Turrecremata, ab eo umquam concessa fuisse duella: nam in ejus vita secus quam ait Lyranus narratur. Tostatus dupliciter respondet: vel concedendo duello eos peccasse: neque enim viri pii sine culpa vitam agunt: vel, ut benignius quid dicatur, eos revelante & impellente Deo: quod fecerunt effecisse: ego malim credere tantos Principes duella permisisse ad majora incommoda vitanda, quam illa concessisse, iisque favisse.

Quod verò Nicolaus Lyranus etiam D. Thomam conatus est in suam pertrahere sententiam etiam repugnantem: hoc verò ferri non potest: nam D. Thomam in primariis prioris sententiæ ducibus esse à nobis ostensum est.

Maneat igitur numquam accidere posse aut potuisse, ut justè duellum committi posset: ex quo illud item necessariò cogitur, his temporibus quodlibet duellum excommunicationi esse subjectum.

QUESTIO XVII.

1. **Q**ui post moderationem decreti, potestatem sacerdotibus adimentis absolvendi à casibus reservatis, commisit in legem Clementis VIII. de duello; sed neque in Tridentini concilii decretum, neque in Gregorii XIII. constitutionem peccavit, potestne ab iis absolvi confessariis, qui ante decretum absolvebant à casibus Romano Pontifici reservatis, iis exceptis, quos bulla Cœnæ Domini amplectitur?

2. Mihi, cum è verbis decretum mitigantibus anceps orta esset opinio, quidquid in utramque partem meditatus eram, scriptis mandavi, Romamque ad Patrem Benedictum Justinianum, nostræ sodalitatis præclarum Theologum, misi, ut illustram

congregationis judicio dubitationem meam dilueret. Is ad me rescripsit, dubitationem primùm ad amplissimorum Patrum delectum cœtum, quorum divisæ sententiæ fuere, deinde ad Clementem VIII. delatam esse Eundem Pontificem respondisse, quoties nec in Tridentini concilii, nec in Gregorii XIII. sanctionem contra duella ineuntes editam, peccatum non sit, posse eum, qui in suam deliquit, eaque re excommunicationem subiit, absolvi ab iis, qui jure privilegii ante decretum à Pontificiis casibus absolvere soliti erant, quamvis duella, & casus Clementinæ constitutionis non attingerent: sed quispiam pernoscere optet, quæ in nostris litteris ad Justinianum in utramque partem differebantur: & cujusmodi is ad nos litteras dederit.

Ergo tribus ipsi conficiebamus argumentis, qui contra Clementis VIII. constitutionem de duellis commisissent, ab iis non posse nunc absolvi sacerdotibus, qui ante decretum à reservatis etiam sedi Apostolicæ casibus absolvebant.

Primi argumenti robur illud erat: quoddam decreti moderatio sacerdotibus, qui jure privilegiorum ante decretum in absolvendo utebantur, non plus potestatis largitur post decretum, quam antè habebant: imò de ea potestate non parum imminuit: sed ante decretum nemini sacerdoti permessa potestas fuit absolvendi jure communis privilegii peccantes in legem Clementis VIII. duellis: ergo, &c.

Secundum argumentum ex ipsis moderationis verbis ducebatur. Perspicuè enim amplissimorum patrum edicit conventus, nullum sacerdotem casus eos Pontificios attingere posse: quos ante decretum, vel non attingebant; vel ne possent attingere, præcipuis verborum generibus cavebatur. At jus Clementinæ constitutionis omne privilegium infirmavit, quo freti multi sacerdotes ante decretum à reservatis absolvebant.

Tertio argumento in eo vis erat: quoddam cum Clemens VIII. ædis Lauretanæ pœnitentiariis fermè cunctos casus in bulla Cœnæ Domini congestos concesserit, duella tamen, de quibus sua is cavet constitutione, removet. Quantò igitur magis credi debet

ab iis removisse, qui pœnitentiarii non sunt illius religiosissimæ & augustæ ædis?

4. Verum illæ ipsæ nostræ litteræ tribus his argumentis quatuor hæc conjecturas opponebant. Prima fuit. Quod si exceptio Concilii Tridentini decreto, & constitutioni Gregorii XIII. innixa, iis sacerdotibus non fa-
veret, qui suis privilegiis freti, à Pontificiis censuris ante decretum absolvebant, multò brevior & tutior, & ab omni prolapsionis metu explorata futura erat, si ad metas Clementinæ constitutionis hæssisset: nec ulla, aut decreti Concilii Tridentini, aut Gregorianæ constitutionis mentio facta fuisset. Si-
quidem constitutio Clementis, quidquid in sanctione Gregorii & Tridentinæ Synodi reperitur, & multo plura, complectitur.

Secunda conjectura illa fuit. Quod tum Romanus Pontifex, tum sacræ pœnitentiariæ præfecti, innumerabilium libellorum, qui & Romam singulis momentis è cunctis Christiani orbis provinciis mittebantur, & Roma ad easdem pro absolutione fontium deferebantur, fastidium non ferentes, id remedium invenefunt, ut potestas absolvendi eos, qui contra Clementis legem deliquissent, iis delegaretur, quorum privilegia convulsa in decreti moderatione penè convulnerunt.

Tertia causa etiam cur moderationi decreti hanc adderet lenitatem Clemens, esse potuit: quod quæ corruptela est hominum, pronos ad violandum jus constitutionis, nec pœnis irrogatis vidit posse coerceri, nec parum difficilem esse suæ legis observationem.

Quarta & postrema. Quod miris constitutio illa est implicita difficultatibus, in quibus viri quoque divini humanique juris gnari hæerere coguntur: quas difficultates in Tridentino decreto, & Gregorii XIII. constitutione nequaquam experiuntur. Hæc ipsi in litteris Justiniani, atque ad hunc modum, qui adhuc expositus est, disseruimus.

QUÆSTIO XVIII.

1. Valens à Tatiano contumeliis appetitus, condicit ei duellum, certo loco & tempore ineundum: ad locum pugnae accedit Va-

lens multorum comitatu septus: eodem se contulere nonnulli futuri spectatores: sed Tatiano non descendente in campum, omisa est pugna. Quæritur, num Valens, & qui eum comitati sunt, in excommunicationem inciderint Gregorii XIII. quæ incipit, Ad tollendam: nam subiisse omnes censuram constitutionis Clementis VIII. contra monomachiam, nemini dubium est.

De hac controversia multorum agitatæ sententiis tres opiniones repertæ sunt. Prima, excommunicatione vinxit tum Valentem, tum ejus comites. Secunda, comites dumtaxat. Tertia, nec Valentem, nec comites.

Primæ sententiæ illud propugnaculum fuit: 2. quod duellum à Conciliis, à sacris canonibus, & Romanorum Pontificum constitutionibus in criminibus magnis atrocibusque numeratur. In quo genere criminum ipse conatus crimini proximus similiter puniri solet, ut si verè delictum commissum esset: ut Glossa, & doctores affirmant, in l. si quis, C. de Episcopis & clericis, & in l. is qui cum telo, C. ad legem Corneliam, de sicariis. Verum nec Doctores de eadem re dilucidè magis loquuntur, quàm leges. Sic enim est in ea lege, is qui C. ad leg. Corn. de sicar. Is qui cum telo abulaverit, hominis necandi causa, sicut is, qui hominem occiderit: vel ejus dolo malo factum erit commissum, legis Corneliæ de sicariis coercetur: & in lege, quæ est proximè superiorem, eod. titu. si quis necandi infantis piaculum aggressus, aggressurusve sit, sciat se capitali supplicio esse puniendum. At Valens ambulavit cum telo: & armatus ad locum certaminis venit animo cædis faciendæ, suique adversarii interficiendi: ergo non secus, quàm si pugnas-
set & occidisset, puniendus erit: & in lege, si quis, C. de Episcopis & cler. Si quis non dicam, rapere, sed attentare tantum jungendi causa matrimonii sacratissimas Virgines ausus fuerit, capitali pœna feriatur: & ff. ad leg. Cornel. de sicar. l. Divus. in maleficiis voluntas spectatur, non exitus: & in ea, quæ sequitur lege: Nihil interest, occidat, quis, an causam mortis præbeat.

Itaque Cicero, in oratione pro Milone, Clodium, qui in templo Castoris suum servum cum telo ad interficiendum Cn. Poma-

peium collocarat, hoc genere verborum percellit. Nisi fortè, quia perfecta res non est, non fuit punienda: perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia legibus vindicentur. Minus dolendum fuit re non perfecta, sed puniendum certè nihilominus. Quibus verbis docuit apertissimè non Pompeii interitum, sed causam interitus spectari oportuisse.

3. Cum igitur idem facinus à Gregorio XIII. diversis pœnis vindicetur, consequens est: ut, si is, qui animo configendi restitit in loco dimicationis adversarium opperiens suum, teneatur pœnis iis, quæ aut ad corpus, aut ad externa bona referuntur: pœna quoque excommunicationis, quæ spectat ad animum, teneatur: illis autem pœnis, quæ corpus, & copias domesticas, mutant, irretitum esse duo Doctores juris civilis spectata scientia, in pernobilis Italiae civitate, responderunt, rationem illam unam, quæ jam explicata est, secuti.

Quod responsum multis nominibus mihi probari non potuit. Primum, quia non ab omnibus conceditur, conatum ad maleficium, quamvis atrox, eadem pœna, qua maleficium ipsum, puniri. De quo videndus est Covarruvias, in 2. par. relectionis de homicidio, ad initium, à nu. 6. Deinde, quia licet conatus pari pœna, atque delictum commissum, plectendus foret, is tamen ad eum actum deberet erumpere, qui esset sceleri finitimus: nec ullus propinquior: ut idem Covarruvias probat in ead. par. relect. num. 9. Atqui actus duello proximus non est accessus unius, & comitatus multorum, sed accessus amborum, qui sunt dimicaturi. Tum leges perinde animadvertentes in conatum, ut in factum, totius orbis Christiani consuetudine abrogatas esse sæpius repetit idem Covarruvias, ut num. 6. 10. & 11. Post: quia prudenter observavit Panormitanus, in cap. cum in cunctis, §. clerici, de electione, commentarii sui num. 3. ex Joanne Andrea, & Bartolo: quum lex cuiuspiam facinori certam pœnam decernit: non illam subiri ab eo, qui aut conatus est, aut inchoavit facinus, nisi illud perfecit.

4. Panormitani verba hæc sunt: Posuit Joannes Andreas unum dictum semper menti te-

nendum in regula, odia, in Mercurialibus, super verbo, pœna, dicens, quod ubi pœna apponitur à jure ipso facto propter aliquod delictum commissum, numquam est locus illi pœnæ, nisi illud delictum sit consummatum, quantumcumque fuerit inchoatum: sed posset extraordinariè puniri: quia delictum inchoavit: pœna tamen à jure imposita non habet locum: pro quo facit aliud singulare dictum Bartoli, in l. 1. ff. de sicar. ubi dicit, quod statutum puniens delictum certa pœna non habet locum in eo, qui inchoavit, seu incepit illud delictum, si illud non perfecit: quia statutum, & maximè pœnale est strictissimè interpretandum, ut in regula, odia, lib. 6. Hæc Abbas. in quem pari suffragio it Alphonfus à Castro, in 2. lib. de potestate leg. pœnalis, cap. 6. extrema columna: ad eandemque sententiam aggregat Decium in §. illum clerici, notab. 3. & Geminianum, in cap. idemnitatibus, §. postremo, de electione, lib. 6.

Postremo, quidquid sit de reliquis pœnis, sanè certè convenit inter Doctores, nec irregularitate, nec excommunicatione aliave censura affici delinquentem, nisi delictum absolverit: nam conatum esse, & non fecisse id, quod punitur ab auctore censuræ, seu irregularitatis, non est satis. Vide Covarruviam, in relectione, de homicidio, par. 2. ad initium, num. 5. quod nos dicimus, probantem affirmantemque communem esse opinionem: quam ipsam Alphonfus à Castro in 2. de potest. leg. pœn. cap. 6. col. postrema, est his verbis amplexus. Et ideo numquam aliquis incidet in excommunicationem à jure latam; quamvis conetur facere id, propter quod est imposita excommunicatio, nisi verè perfecit illud.

Est verò memoria dignum illud Covarruviae, in relect. de homicid. par. 2. ad initium, num. 10. eum, qui nixus est ad confiteendum scelus, si pœnitentia cohibitus sese ab scelere abstinuerit, non esse puniendum: quod multorum auctoritate confirmat.

Constat igitur duos illos jurisperitos minùs rectè de controversia hac judicavisse.

Secunda sententia allata est à quodam Theologo: cujus nomen appellare est minimè necesse; qui scriptis ad me litteris testa-

tus est pœnam constitutionis Gregorianæ non irrogari iis, inter quos est pugna condita, nisi re ipsa ferrum manumque conferant: quare licet ambo ad locum comissent duelli, nisi certent, pœnam vitare excommunicationis: non item vitari ab iis, qui vel locum ad pugnandum tutum concessissent; vel consilium operamve tulissent; vel comitati essent; si pugiles animo pugnandi locum adiissent: sed aliunde impediti non depugnassent. Ita sine dubio censuræ immunem videri sibi, qui in loco pugnae adversario suo præstolatus est.

Tertia sequitur opinio; quæ mihi ad veritatem videtur propius accedere: quam ipsam mihi sequendam duxi: tribusque propositionibus exponendam.

7. Prima propositio, in qua præsentis causæ sita est dijudicatio. Valens, qui suorum comitatu, & instructu, certaminis locum occupavit ac tenuit, in quem Tatianus laçessitus non descendit, non videtur incidisse in excommunicationem latam à Gregorio XIII. nam legis verba utriusque adversarii accessum requirunt. Sic enim loquitur lex:
 „Etiam si illi, qui ad locum destinatum pugnatu-
 „ri accesserunt, impediti pugnam non
 „commiserint; si per ipsos non steterit, quominus illa committatur. Viden' ut semper numero utatur legislator multitudinis? qui numerus in unum cadere haud quaquam potest? Sicut enim in publico bello non dicuntur convenisse, vel accessisse exercitus, si unus tantum advenit: ita in duello, quod privatum est bellum, pugnatu-
 „ri non dicuntur accessisse, altero dumtaxat accedente. Ad hæc legis auctor, qui duella prohibet ac punit, ob gravia mala, quæ illa comitantur, punit: at ea mala timenda non sunt, quum pugilum alter tantum accedit: nemo enim armis secum decernit.

Secunda propositio. Qui comites ad locum duelli eunti Valenti fuerunt, non sunt excommunicati.

8. Tertia propositio. Quando ad locum certaminis ab utroque adversario aditum fuerit, certo consilio ineundi duelli, quod tamen aliunde impeditum est, non quidem ab iis, qui vel loci impunitatem dederunt; vel operam tulerunt; vel comitati sunt; illi quidem

inter quos est pugna condita, non videntur ex constitutione Gregoriana incidere in excommunicationem: incidunt tamen reliqui: non incidunt qui dimicaturi erant: quia re ipsa non suscipiunt actionem, propter quam excommunicantur: nam illa actio est ipsemet conflictus, ac dimicatio: id quod planum fit ex ipsis verbis constitutionis: Auctoritate Apostolica statuimus, omnes illos, qui ex condito, statuto tempore, & in loco eo convento monomachiam commiserint, &c. oportet igitur pugnam esse commissam. Incidunt autem, qui auxiliati, aut comitati fuerint: quia hi effecerunt quod efficere minimè debuerunt.

Quod si objicias: ergo actio accessoria magis punita erit, quàm principalis, propter quam animadverti solet in accessoriam. Dici posset in constitutione Gregorii, omnes actiones ceterorum, qui certaturi non sunt, haberi tamquam accessorias, si sejungantur, aut à pugna, aut ab accessu amborum, inter quos est pugna conventa: censerì verò tamquam principales, & tamquam tales puniri, cum aut cum certantium conflictu, aut cum eorum accessu ad locum pugnae copulatae fuerint.

Placet quartam addere propositionem. Si opera illorum, qui vel locum attribuerunt ad pugnam; vel adjutores comitesve fuerunt, certamen inhibutum fuit, atque ob id ipsum non pugnatum, dici verisimiliter posset excommunicationis esse immunes. Tum quia verba illa, si per ipsos non stetit, referri possunt etiam ad personas non principales. Tum præterea, quia quem pœnituit, innocens habetur, eique solet ignosci. Tum denique, quod benignitati Gregorii XIII. id decorum est. Censurarum enim sententiæ, ut inquit Panormitanus in cap. latores, de clerico excommunicato ministrante num. commentarii 7. magis dependent (verba sunt ejus) ab intentione proferentis, quàm à verbis.

Oppones ex eodem Panormitano, in eodem commentario: quando mens ferentis censuram, est anceps, duriores faciendam esse interpretationem: id quod probat ex cap. quod sequitur in eodem titulo. & ex cap. unico, de scrutin.

Respondeo, tunc propriè aliquid anceps

& dubium esse, quum utrinque paria sunt rationum momenta. Verum in hac parte, quæ benignior est, & in quam ipsi nos damus, certiora sunt argumenta clementiæ, quàm severitatis: atque ob id ipsum præferenda contrariis. Salva semper, &c.

Quamquam ea, quæ in propositione quarta dicuntur, non mihi adeo aut explorata, aut tuta sunt; ut si id, de quo in illa disserritur, incideret, non consulendam censerem Apostolicam sedem, jûsque absolvendi ab eadem impetrandum. Topicæ enim sunt probationes, quibus illa ipsa quarta nititur propositio. At unicuique Sacerdoti, qui sacram confessionum arbiter est, pluris esse debet animi securitas & conscientiæ tranquillitas, quàm ratio quælibet dialectica, quum animum non finit esse terrore liberum.

QUÆSTIO XIX.

I. **P**uer decem undecimve annorum, manus violentas & contumeliosas adfert clerico. Quæsitum & disputatum est, an is incidat in excommunicationem.

Sotus, in 4. sentent. distinct. 12. quæst. 1. artic. 11. versu, Sed si quæras, scribit, ante duodecimum annum non teneri puerum Ecclesiæ legibus. & in eundem 4. distinct. 18. quæst. 1. art. 3. col. extrema, iterat eandem sententiam his verbis: A septem annis, ubi desinit infantia, & incipit pueritia, peccare possunt: suis tamen præceptis & censuris non vult ante duodecimum annum, vel quartumdecimum cogere, sed relinquit eos sub divino jure. Hujus autem suæ sententiæ nullam adfert rationem Sotus: imò parum sibi constare visus est: nam paulò antè loquens de puero minore duodecim annis, hæc scribit: Cum necessitas præcepti confessionis tam divini quàm Ecclesiastici ex ejus necessitate ad salutem oriatur; cum primùm homo necessitatem salutis incurrit, tenetur etiam ad confessionem, tum semel in anno, tum in articulo mortis. Hæc Sotus. Si semel in anno, ergo ex lege Ecclesiæ: ergo tenetur præceptis Ecclesiæ. Sotus igitur undecim annos natum liberat omni ecclesiastica censura & lege.

De qua sententia & Doctorum auctoritas, & vis me rationum deducit. Glossa, in caput 2. de delictis puerorum, de puero decenni loquens, de quo agitur in illa decretali: ejusmodi puerum, qui casu hominem occidit, irregularem esse statuit. Irregularis tamen (verba sunt Glossæ) fuit effectus, & pœna spiritali debet puniri seu canonica. Si pœna spiritali & canonica, cur non censura quoque excommunicationis? In idem caput Panormitan. num. 4. de puero, qui doli sit capax post septennium differens: Si violentam manum injiciat clerico, excommunicationem subire eum scribit, à canone latam, si quis suadente diabolo: leniori nihilominus pœna affici, quia Romam non mittitur absolvendus. Sed ante Panormitanum sensit Glossa in postremum cap. de sententia excom. puerum si sit doli capax, incidere in excommunicationem ob violentam manus injectionem in clericum. Hostiensis, in Summa, lib. 5. tit. de puerorum delictis, nihil dissentiens à Glossa, Major, inquit, septem annorum delinquere potest quoad Deum, & spiritaliter puniri: ac de pœna spiritali negat esse dubium. Joannes Andr. & Butrius, in Decretali de delict. puerorum non discrepant à dictis Glossæ & Hostiensis, Nam Butrius in posteriorem decretalem apertè scribit, Delictum pueri, qui sit doli capax, non remanere multum, puniri que possit pœna spiritali & canonica, quamvis non pecuniaria, cum sui peculii nihil possideat. Imò Panormitanus, explanans secundam Decretalem de del. puerorum, probat auctoritate Bartoli, in l. 11. de receptis, non vitari pœnam statuti à pueris qui sunt rationis compotes, si contra statutum peccent: licet mitiore pœna multandi sint propter infirmitatem judicii & ætatis.

Certemus rationibus. Puer doli capax, ex homicidio irregularitatem contrahit, ut tradit Glossa, in c. 2. de del. puerorum, Hostiensis, Joannes Andr. Butrius & Panormitanus, in idem caput, & iterum Host. in Summa, loco citato, num. 3. & Glossa Clementinæ de homicidio: imò ipsamet Clement. cum tantum infantem, id est, ut exponit Glossa, puerum non doli capacem ratione ætatis irregularitatis faciat expertem, si ho-

minem interficiat : & ejusmodi puerum esse irregularem dicit quoque Sylvester, in verbo, Homicidium, 3. quæst. 1. quem sequitur Cordubensis, in lib. qq. sermone Hispanico explicatarum, quæst. 60. Idem puer doli capax pœnam & censuram patitur interdicti, si feratur interdictum contra universum populum, ut est testis Sylvester, in verbo, Interdictum, 3. num. 18. sic enim ille :

» Interdicto populo interdicti sunt impuberes
 » ejus secundum Joannem de Deo : si sunt do-
 » li capaces : quia ætas illa est plena malitiis &
 » mendaciis. de delictis puerorum idem affir-
 » mat Angelus in eod. verbo, tit. 2. num. 5.
 » & Rosella, eodem verbo, tit. 1. num. 8. &
 » D. Anton. part. 3. tit. 26. cap. 3. in princi-
 » pio. ubi scribit, interdictum ferri posse con-
 » tra cujuslibet ætatis homines, quæ capax
 » pœnarum sit : impuberem autem, in quo
 » viget ratio, & notitia mali, pœnis obnoxium
 » esse, quia delinquit, supra ostendimus. Co-
 » varruvias autem in relectione capitis, Alma
 » mater, de sententia excommunicationis,
 » parte 2. §. 4. num. 5. censet in pueris etiam
 » illis locum habere interdictum, qui post sep-
 » tennium (verba sunt ejus) & si non sint do-
 » li capaces, percipiunt tamen, & intelligunt
 » aliqua ex parte, cognitionem habent divi-
 » norum officiorum, cognoscentes equidem
 » missarum solemniam pertinere ad cultum di-
 » vinum, & ad Christianæ religionis profes-
 » sionem. Quod si interdicti pœnam luere pos-
 » sunt pueri infra duodecimum annum, cur
 » non excommunicationis ?

4. Atque ad hunc modum sit prima ratio conclusa.

Secunda. Si Deus puerorum delicta flammis ulciscitur sempiternis, si facinus ea pœna dignum consciscant, suæque divina gratia & felicitate eosdem privat : cur non possit ac debeat Ecclesia illos ipsos peccantes suis justis legibus ulcisci, & censuris multare ?

Tertia. De puero hanc sententiam prodidit Plato, lib. 7. de legibus. Est autem puer
 » omni bestia intractabilior. Nam cum pruden-
 » tiæ fontem nondum perfectum habeat, infi-
 » diosissimus est, acerrimusque & petulantissi-
 » mus omnium bestiarum : ideo multis quasi
 » frenis coercendus est, &, quibus legibus re-
 » gendus sit aperit, at excommunicationis fre-

nus, quo à civili convictu abstrahitur & sociorum æqualiumque consuetudine abducitur, non minus utilis est puero doli capaci, quam ei qui jam constituta & corroborata est ætate : ergo hujus censuræ frenum huic item ætati injici decet.

Quarta. Si Ecclesia, ut inquit Sotus, pueros usque ad duodecimum annum juri divino permetteret legibus Ecclesiasticis solutos, educationi disciplinæque puerorum pessimè consultum esset : nam populi Christiani salutares mores, jussaque Ecclesiæ contemnere discerent : suis insanis cupiditatibus effrenatisque appetitionibus vitam agitent : æternæ salutis instrumenta necessaria, qualia sunt contritionis, confessionis, satisfactionis, partim ignorarent partim aspernarentur.

Quinta. Generales quasdam leges, & communia præcepta dedit Christus Ecclesiæ, quibus cuncti fideles devincirentur, ut confitendi, ut Eucharistiæ sumendæ, ut divino cultui vacandi nonnullis diebus, servili opere intermisso : quorum præceptorum observatio cum sit necessaria & omissio exitiosa, tempora, quibus obtemperandum sit ejusmodi legibus, voluit Deus, ut ab eadem Ecclesia cognosceremus : ergo cum ea tempora designat Ecclesia, ei præcipienti etiam pueri rationis compotes morem gerere debent : ceteroqui suo magno malo jura divina vel ignorarent, vel violarent.

Sexta. Cuncti fideles, sive infantes, sive pueri, sive adulti, magis sunt in potestate Ecclesiæ quam suorum parentum : nam de parentum potestate multis modis exeunt, adoptione, adrogatione, emancipatione, crimine hæreseos à parentibus contracto : at verò in Ecclesiæ potestate semper remanent. Si ergo pater suo filio ad rationis annos progresso & leges, & pœnas imponere solet, cur non id faciet parens omnium fidelium Ecclesiæ ? Confirmat hæc ipsa ratio. Omnes illi, ut scribit D. Thom. in 1. 2. quæst. 96, artic. 5. qui subduntur potestati, subduntur legi, quam fert potestas : sed omnes Christiani, qui peccare possunt, subduntur Ecclesiæ : ergo illius etiam legibus subjiciuntur, Infantes quoque ad potestatem pertinent Ecclesiæ : sed non perinde, ut ii, qui delinquere possunt, sed ut ii, qui quodam alio pro-

videntiæ genere curari ac suscipi debent.

Septima. Lex, inquit Divus Thomas, in illa ipsa quæst. & art. de sui ratione duo habet, primò quidem quòd est regula humanorum actuum. Secundò, quòd coactivam vim habet. Sed puerorum actiones cum errationum pravorumque consiliorum plenæ sint, & metu pœnæ informari & corrigi debeant, magis legibus egent, quàm actiones virorum: ergo Ecclesia suis legibus illas moderari debet, & pœnarum formidine emendare.

6. Octava. Habet sine dubio Ecclesia in pueros, octo, novem, decemve annorum, legitimam jurisdictionem divinitus concessam: ergo illos peccantes punire debet, suisque pœnis afficere: pœnæ sunt censuræ Ecclesiasticæ: ergo illas eisdem pueris infligit. Cur igitur non possint excommunicatione irreti-
ri? Nec enim jurisdictio sine coercitione consistit. ff. de officio ejus, cui mandata est jurisdictio. l. postrema, & cap. pastoralis, de officio judicis delegati.

Nona. Præceptum annuæ confessionis, ex omnium sententia Theologorum, ut scribit Victoria, in libello, de Sacramentis, quæstio 139. omnes obligat, quum uti ratione cœperint ad mortiferam culpam confitendam, & ita certa fide tenendum esse statuit Concilium Tridentinum sess. 14. can. 8. sed qui contemnunt Concilii Lateranensis sanctionem de annua confessione, ingressu Ecclesiæ vivi, & mortui sepultura Ecclesiastica carere debent, quare ut has pœnas pueri jussu consilii contemnentes, experi-ri debent: sic excommunicationis pœnam iidem sentire possunt, ac debent; cum eam pœnam eorum exiget delictum.

Decima ratio. Concilium Tridentinum sess. 25. cap. 5. monialium monasteria ingredientibus, cujuscumque generis, sexus, & ætatis fuerint, excommunicationem latæ sententiæ infligit: ergo pueris etiam novem & decem annorum, si culpa in eos mortifera cadere poterit. Ac nimirum si absque censura excommunicationis pateret in monasteria sacrarum Virginum introitus, & domicilia monialium pueris & regularium virorum puellis referta essent, innumerabilibusque ob scœnitatibus inquinarentur. Quod autem Cordubensis opinatus est, in illa sua q.

60. effugere excommunicationem eum, qui intra monasterii septa immitteret puerum, non doli capacem, nec verum est, nec defendi potest: nam & Cardinalis sanctæ Severinæ, dum summi pœnitentiarii munere fungeretur, litteris, quas ego legi, ad Neapoleonem fratrem patriuelem meum Perusiæ Episcopum rescriptum est, excommunicationis reservatæ Romano Pontifici laqueum non vitare eas moniales, quæ trimos, quadrimosve pueros, seu puellas intra monasterii septa recipiunt: palamque in conventu Parochorum coram Archiepiscopo Bononiæ, Alfonso Paleotto, me audiente, dictum est, non secus à Romano Pontifice ea de re fuisse responsum. de quo à nobis quoque propria quæstio instituetur: antequam hic liber de censuris absolvatur.

QUÆSTIO XX.

Tatius pugnīs & calcibus contudit Florentium clericum, quatuor tantum ordinibus initiatum, habitu quidem, seu amictu, qui decet clericum, nec non tonsura insignitum: verum nullius Ecclesiæ obsequio, Episcopi mandato addictum, neque in ulla schola Academiæve Episcopi concessu versantem, quo illi ad majores ordines sit tutior ascensus. In quæstionem sæpe adduxere nonnulli, sit nec ne Tatius vinculo excommunicationis adstrictus, quod canon, Si quis suadente diabolo, & alii non pauci, injiciunt ei qui vim manu infert clerico. Causam dubitandi, verba adferrunt Concilii Tridentini, sess. 23. cap. 6. ubi à clerico primæ tonsuræ, minorumve ordinum, si caret beneficio ecclesiastico præter tonsuram & habitum, alia quædam exigit, quæ si non præstat, fori eum spoliatur privilegio: & quia sentiunt Doctores fori privilegium difficilius amitti, quàm canonis, probabiliter quispiam existimare posset perempto privilegio fori, nec canonis privilegium ejusmodi clero manere.

In qua dubitatione fateor me diu hæsisse, nec consulentibus certam meam sententiam aperuisse prius, quàm ad Antonium Carasfam Cardinalem litteras darem; quibus ab eo

petebam, ut controversiæ dijudicationem certo responso, ac judicio sacræ congregationis, me edoceret. quod ipsum humanissimè præstitit.

2. De tribus autem controversiis congregationis sacræ judicium esse obtabam. Prima fuit; An ii clerici, qui Tridentinæ Synodi decreto privilegio fori privantur; privati eo sint, licet non fuerint antea sui officii commonefacti. Secunda. Utrum adempto privilegio fori, eodem tempore ademptum sit eisdem privilegium canonis, si quis suadente, 17. quæst. 4. Tertia. Cum permulta alia privilegia data sint clericis, à privilegio fori & canonis seposita, num illa retineant: quamvis non usquequaque pareant decreto Concilii Tridentini, quod extat in illo 6. cap. sessionis 23.

Primæ quæstioni responderunt Patres amplissimi, clericum minoribus ordinibus præditum, nisi beneficium obtineat Ecclesiasticum, sine habitu, & tonsura incedentem, omni prætermissa admonitione privilegio fori exui. De secunda rescripserunt, quamvis istis clericis, de quibus agitur, pereat privilegium fori, non propterea iisdem interiisse privilegium canonis Innocentii II. si quis, suadente diabolo. De tertia judicarunt, alia item privilegia, canonis excepto, hisce clericis conservata esse, quæ permulta sunt: eaque ipsi in primo nostro libello de Parochorum officiis, copiosè persecuti sumus. Libuit hinc totam Cardinalis epistolam, qua meæ respondit, adscribere: quamvis ea sit conscripta Italice. nec enim dubito ab iis, qui Italicè sciunt, me gratiam initurum, si incorruptæ fidei, optimum Cardinalem, litteris suis loquentem audierint.

MOLTO REVERENDO PATRE.

SONO stati altre volte considerati, & resoluti nella Congregatione del Concilio i dubi, che mi scrive la R. V. Quanto al primo è stato deciso, che chi non ha beneficio, & non camina con habito, & tonsura, senza altra monitione, viene escluso del privilegio del foro,

Quanto al secundo, la Congregatione hà sentito, che i chierici, che mancando nelle cose contenute nel cap. 6. sess. 23. non godono il privilegio del foro, non per questo si intendono privati del privilegio del can. si quis suadente diabolo. Da questa ne segue la resolutione al terzo quesito. Perche non togliendo il Concilio se non il privilegio del foro, tuti quei altri privilegi, che competono à chierici, rimangono nella dispositione della ragione commune. con che imaginandomi d' haver soddisfatto alle sue dimande, & non dicendole altro del Caso matrimoniale, che mi propone, del quale aspetto d' essere informato, mi raccomando alle sue sante orationi, & le prego da Dio ogni bene. Di Roma, id di 22. d' Agosto 1581.

D. V. R.

Come fratello amorevolissimo,

Antonio Card. Carafa.

Ex his planè perspicui potest, Tatium poenam excommunicationis Romano Pontifici reservate incurrisse.

QUESTIO XXI.

IN bulla Cœnæ Domini est canon 19. editus ad retinendam jurisdictionem Ecclesiasticam in causis criminalibus, & capitalibus: est autem his verbis perscriptus: Item excommunicamus & anathematizamus omnes, & quoscunque magistratus & iudices, notarios, scribas, executores, subexecutores, quomodolibet se interponentes in causis capitalibus, seu criminalibus, contra personas ecclesiasticas, illas processando, banniendo, capiando, seu sententias contra illas proferendo, vel exequendo, sine speciali, specifica & expressa hujus sanctæ sedis

Apostolicæ licentia. Genera personarum, quas punit canon, aperta sunt. Actiones principales omnes quinque, processare, ban- nire, capere, sententias proferre, exequi. Capitalis causa ea est, in qua agitur de di- minutione capitis, id est, de morte de mu- tilatione, deportatione, exilio, atque etiam infamia, ut placet Jafoni, in l. Transigere. C. de transact.

Illud item puto esse extra controversiam non pertinere censuram hanc ad iudices ec- clesiasticos, qui jurisdictionem obtinent in suos clericos: neque ad laicos, quum ea utuntur in clericos solemnî ritu degradatos, aut in eosdem postquam ad vitam exulum, aut prædonum demigrarunt, suntque in nu- mero proscriptorum, ut inquit Sylvester, in verbo, Assassinus, quæst. 4. seu num. 3.

2. Nonnullus recens auctor, qui non ineru- ditis commentariis evolvit canones bullæ Cœnæ Domini, putavit hujus 19. canonis beneficio privatos esse clericos prima tonsu- ra decoratos, si non servant ea quæ concilium Tridentinum præscribit, sess. 23. cap. 6. qua de re consulenda foret sedes Apostolica: namque concilium Tridentinum probabile est ejus generis clericos non foro criminali, sed civili subjecisse. Sanè ex sacræ Congre- gationis interpretatione, quæ in proximam superiorem quæstionem conjecta est, intel- lectum est, istos clericos privilegio canonis potiri: quare qui capitali iudicio eos perse- queretur, laicæque auctoritate comprehende- ret, comprehendique juberet, in excommu- nicationem canonis, Si quis suadente diabo- lo, amplissimorum Cardinalium iudicio in- curreret, atque hujus 19. canonis censuram minimè effugeret.

3. Sed nimirum illud perquam dignam quæ- stionem habet: An Prælati, cæterique ju- dices ordinarii, qui jurisdictionem habent ecclesiasticam, possint eam mandare laicis in causa capitali clericorum suorum: ita ut laicus, qui delatam aut ab Episcopo, aut à Patriarcha accepit jurisdictionem, eamque exercet adversus clericum, non teneatur pœ- na hujus canonis. In hac dubitatione mul- tos ab hinc annos ipse hæere vidi virum usu rerum præstantem, & bene doctum. Hunc enim laicum, qui operam navat in eo gene-

re causæ Archiepiscopi seu Patriarchæ, non videtur contra canonem hunc committere has ob causas. Primum, quia ordinarius ju- dex potest jurisdictionem suam alteri delega- re. Respondeo, non cuilibet contra cleri- cum, sed cui jura decernunt: quamvis igitur laico possit delegari jurisdictio ab Epis- copo, seu Prælato in causa pecuniaria, in criminali tamen non potest, ut indicat Glos- sa in cap. 2. de judiciis.

Secundum argumentum illud esse potest. Quod causa hujus canonis condendi fuit, ne Ecclesiastica jurisdictio violetur, aut per- turbetur à laicis: at non violatur, nec per- turbatur, quum profanus iudex non sua sponte irruit in causam clericorum, sed ab eorum iudice legitimo ordinario vocatus & delectus. Respondeo, jurisdictionem in cle- ricorum ordinem universum esse maximè pro- priam Romani Pontificis, atque ab eo in hunc illumve Prælatum derivari: nec secus exerceri illam posse, atque ipse Roman. Pontifex constituerit: & quia is ad Pontifi- ciæ jurisdictionis tuendam majestatem, nec- non ad clericalis ordinis dignitatem retinen- dam plurimum valere existimavit, si crimi- na clericorum nec cognoscantur, nec judi- centur à laicis, idcirco interdixit, ne absque ejus concessu quis laicus capitalem causam attingat clericorum.

Denique opponi posset pro laico: quod quum is assumitur à Prælato non seipse in- terponit, sed ab alio interponitur. Verum neque id justam excusationis veniam dat lai- co: quoniam modos omnes interpositionis damnat Pontifex, cum dicit quomodolibet se interponentes: nec fieri potest: ut, cum quis voluntate alteri pareat, & nemo cogi possit ad judicandam Ecclesiasticam perso- nam, quin voluntarius obtemperet, seque ipse interponat. Quamquam non satis est ad pœnam committendam se interposuisse, nisi aliqua è principalibus actionibus sequatur. Itaque, cum ipse cum viro illo egregio dis- putarem, affirmavi, uno excepto Roma- no Pontifice, à nemine alio Prælato seu præ- sidente Ecclesiastico, laicum iudicem constitui posse in capitali, criminalive causa contra clericum: id enim planum faciunt verba illa sine speciali, specifica, & expressa li-

centia hujus sanctæ sedis Apostolicæ.

Hujus veritatem sententiæ Gregorii XIII. Pontificis Max. judicium comprobavit. Quo enim tempore ego Laureti commorabar; illiusque sacrosanctæ ædis canonicis, ac nostris Sacerdotibus, Christiani officii tractationem explicabam, duo quidam clerici rei capitalis accusati sunt. Prætor oppidi, & augusti illius fani præsul erat Robertus Saxatellus, religiosissimi autem sacelli tutor, cunctique populi & cleri Lauretani patronus Julius Cardinalis Urbinas: qui in illos clericos quæsitorem ac judicem profanum sumpsit hominem, in rerum capitalium judiciis exercitatum. Hic fontium clericorum causa judicata, atque damnata, abiit.

De hoc toto genere certior factus Gregorius XIII. rescripsit ad Saxatellum, quidquid iudex ille in causa clericorum egisset, irritum esse, ac pro infecto habendum; pro suæ Pontificiæ potestatis apice pro rato haberi posse, quod irritum esset, sed nolle. Ita de integro jussit causam clericorum tractari, universamque ad Saxatelli cognitionem potestatemque rejecit. qui Saxatellus & sacerdotio ornatus, & prætoria auctoritate Laureti pollebat. Prætorisque munere in Lauretano clero, & populo regendo egregiè sanctèque perfunctus, Pisauri postea Episcopus est ab eodem Gregorio creatus. Cujus Pontificis litteras ad Saxatellum de clericorum causa diligenter scriptas ego inspexi.

QUESTIO XXII.

1. Solent sæpenumero moniales, puerum, puellamve infantem, aut lac sugentem, intra monasterii septa recipere: excommunicatæ necne sint, quæstio est: quæ mihi crebrò proposita fuit, semperque visa est anceps.

In eam tamen partem semper propendi; ut excommunicationis pœnam subirent moniales, nisi iis justæ aliqua inscientiæ excusatio suffragaretur. Primum, quia Romani Pontif. concilium, unde sanctio illa manavit de introitu, & de intromissione virorum, seu mulierum, in monialium sacra domicilia, ea fuit; ut omnis materia prolapsionis religiosi viris ac mulieribus, quæ se à pro-

fanæ multitudinis convictu segregarunt, subtraheretur; è quo convictu & consuetudine muris ostiisque conclusa ea flagitia excitantur, quæ aut à sacris viris cum mulieribus, aut à sacris mulieribus cum viris concipi solent. At hæc materia non tolleretur, si infantes puellas in Monachorum, & infantes pueros in Monialium ædes fas esset introferre. Cum illa enim ætatula, sermonis ac vitii ignara; peccatur impunius. Neque enim vim scelerum, quam patitur, aut repellere, aut viribus ulcisci, aut voce prodere, aut iudicio persequi potest. Et quoniam à voluntate excommunicantis vires sumit excommunicatio, ut Doctores affirmant, idcirco perquam probabile est, moniales, de quibus est quæstio, nexu excommunicationis in Gregor. XIII. constitutione, Romano Pont. reservatæ, vinciri.

Deinde, quia si horum infantium intromissio permilla esset, tempus servandæ legis, subeundæque pœnæ, incertum esset, ac varium: & unusquisque suo illud fingeret arbitrio. Hic enim negabit infantibus post duos completos annos patere in sacra Virginitatis domicilia aditum & moniales, quæ eos intra ædes recipiunt, excommunicatione affici. Alius largietur monialibus, ut ducant intro etiam trium & quatuor annorum pueros, ac puellas; quinque & sex annorum ætatem excludet. Quispiam cum hac etiam ætate comiter aget, arcebit puerum, puellamve septennem. Nonnullus affirmabit rationis compotes dumtaxat prohiberi, & admitti non posse. Alii id ipsum negabunt, ideo quod punctum illud, quo lux rationis atque consilii oboritur puellis & pueris, scientia aliqua teneri non possit. Deinde, quia sequeretur, si quis infans duorum annorum intra monasterii septa receptus esset; atque in iis usque ad decimum, aut etiam quartumdecimum annum commoraretur, neque illum in commorando, neque moniales in eo retinendo Gregorianæ constitutionis pœna implicari: quoniam nec commorari, nec retineri in aliquo loco, est in eum ipsum ingredi, seu intromitti. At quis tantæ absurditati assentiatur?

Denique non secus hac de re sentire, ac nos sentimus; est cuiquam nunc integrum.

Nam à Nipoleone Comitolo, fratre meo patruele, Perusiæ Episcopo, de hac ipsa controversia consultus illustrissimus Cardinalis sanctæ Severinæ summus pœnitentiarius & inquisitor, respondit, quæ hujus ætatis, de qua est initio posita quæstio, infantes intra suorum monasteriorum septa recipiunt, excommunicationem eas nequaquam vitare; litterasque Cardinalis Perusiæ ego vidi, & legi, atque in conventu Parochorum civitatis Bononiensis Archiepiscopo palam dictum est idem esse à Clemente VIII. responsum.

Nonnulli crediderunt, monialibus obstare Concilii Tridentini decretum sess. 25. de regular. cap. 5. ubi cujusvis sexus & ætatis excommunicantur, qui sine legitima causa ab Episcopo approbanda, in monasteria sacrarum Virginum ingrediuntur. Verum nec decretum illud moniales, quæ præbent ingressum tangit: neque quamlibet ætatem punit, sed quæ legi parere cogatur, & pœnam legis sustinere: cujus ætatis non sunt duorum, trium, quatuorve, atque adeo quinque annorum pueri, seu puellæ. Neque amentes, si egrederentur, essent excommunicati, neque qui vi, aut vinculis constricti intro abriperentur: at moniales, quæ hæc hominum genera sponte intromitterent, quis non disceret excommunicatione irretiri?

QUÆSTIO XXIII.

1. **E**ulogius Archipresbyter ruris, Bebio Parocho præcipit, ne ad suæ Ecclesiæ celebranda divina officia ventitet: rusticisque edicit, ne illum ipsum ad funeris exequias, aliæve divini cultus justa solvenda invitent. Bebius ferens perquam dolenter, ea re multa sibi perire lucella & mercedes, quæ tum in Archipresbyteri Ecclesia, tum alibi Ecclesiastica officia celebrantibus Parochis distribuuntur, iracundia in Eulogium Archipresbyterum suum vehementer exarsit; scriptisque ad eum minacibus litteris, vetuit ad suæ parœciæ fines accedere, atque ab suis parœcis, seu colonis decumas frumenti ac vini exigere: ac ne eas Eulogio, ut antea soliti erant, darent, rusticis suadebat. Verum Eulogius nihil impudentia Bebiani vetiti de-

territus, in agros proficiscitur, qui in Bebi parœcia siti erant; suasque ratas decumas colonos poscit: quas nec obnitente Bebio, nec rusticis reclamantibus, percipit. Hæc in causa: Bebius conscientia scelere agitatus, scire cupit, inciderit, necne, in excommunicationem ob hanc injuriam suo Archipresbytero factam: quam excommunicationem, qui ejusmodi facinus audent, iis irrogare videtur concilium Tridentinum, sess. 22. cap. 11. & sess. 25. cap. 12. de reformatione.

Petenti Bebio hac distinctione satisfieri 2. posse arbitratus sum. Aut ejus litteræ effecerunt; ut quo tempore Eulogio debebantur decumæ, consequi eas nequiverit; aut hoc non effecerunt: si effecerunt; Bebius in excommunicationis laqueum se se induit; quo à Romano solum Pontifice poterit expediri, sic Tridentino Concilio decernente, sess. 22. cap. 11. si id Bebi litteræ non effecerunt, non eum puto excommunicatum, nec ullam latæ sententiæ censuram à Tridentinæ Synodi decretis irrogatam Bebio esse. Quamvis enim sess. 22. cap. 11. excommunicationis telo feriat eos, qui alicujus Ecclesiæ, vel cujusvis beneficii secularis vel regularis, montium pietatis, aliorumque piorum locorum jurisdictiones, bona, census, ac jura, fructus, emolumenta, seu quascumque obventiones, quæ in ministrorum & pauperum necessitates converti debent, per se, vel per alios, vi, vel timore incusso, seu quacunque arte, aut quocumque quæsito colore in proprios usus convertere, illisque usurpare præsumpserit; seu impedire, ne ab iis, ad quos jure pertinent, percipiantur: quamvis, inquam, in hos animadvertat Concilium: nihilominus ex formula etiam animadversionis intelligi potest, Bebium animadversione minimè contineri; nam eum, qui delinquit his verbis coercet patres Tridentini. Is anathemati tamdiu subjaceat, donec jurisdictiones, bona, res, jura, fructus & redditus, quos occupaverit, vel qui ad eum quomodocumque etiam ex donatione suppositæ personæ pervenerint, Ecclesiæ, ejusque administratori, seu beneficiato, integrè restituerit, ac deinde à Romano Pontifice absolutionem obtinuerit.

Hujus censuræ prohibitæ actiones sunt ; occupare , in suos usus convertere , impedire ne percipiantur fructus , seu emolumenta , ab eo ad quem pertinent. At Bebius fructus qui spectabant ad Eulogium , non occupavit , nec usurpavit , nec in suos usus convertit ; nec impedivit , quominus ab eo perciperentur : ergo non tenetur pœna excommunicationis hujus decreti : neque ea pœna , qua sancitur decretum sessionis 25. cap. 12. quod est de decimis persolvendis : nam cum pœnam addit his verbis : Qui verò eas aut subtrahunt , aut impediunt , excommunicentur , non obscure declaravit , pœnam esse excommunicationis non latæ , sed ferendæ : id quod cuique exploratum esse poterit ex ea , quæ sequitur quæstione.

*Quibus notis & documentis inter-
nosci possit excommunicatio latæ
sententiæ ab ea , quæ est ferendæ.*

QUÆSTIO XXIV.

I. IN nostris libris de ecclesiasticis censuris diligenter hujus rei , de qua acturi sumus , est à nobis explicata tractatio : illinc huc , quæ majorem pollicentur utilitatem , contrahemus.

Sit ergo hoc primum documentum. Si constitutio seu lex , aut decretum , interdictumve judicis , post excommunicationis pronuntiatam sententiam adjungat : Eo ipso , ipso jure , ipso facto , auctoritate nostra , auctoritate hujus constitutionis , canonis vel decreti , nulla alia expectata sententia seu declaratione , sine ministerio judicis aut hominis , quum de censura excommunicationis agitur , continet latam sententiam : imò verò , quum aliæ irrogantur censuræ , idem est judicium faciendum. Regula recipitur ab omnibus in genere censurarum.

Alphonsus autem à Castro , in 2. l. de lege pœn. c. 6. & alii nonnulli valere contendunt eandem regulam in aliis pœnis , id quod inficiatur Cajetanus , in 2. 2. q. 62. art. 3. & Sotus , in 1. de just. & jur. q. 6. ar. 6. & Covarr. in 1. volum. suarum relectionum , in 4. Decretal. par. 2. c. 6. num. 10.

ubi disputat adversus Castrum , quem à communi opinione dissentire probat : suamque confirmat auctoritate Cajetani , & Soti locis citatis , & Adriani quodlib. 6. art. 1. illat. 3. nam permagnum discrimen volunt hi Doctores constitutum esse in subeundis pœnis spiritualibus ac temporalibus : quæ discrimina nos in iis libris sedulo persecuti sumus.

Secundum documentum. Sententia excommunicationis est latæ sententiæ , quando seu constitutio , seu auctor sententiæ usurpat quasdam dictiones , quæ temporis omne intervallum excludunt : vi sunt hæ , *subito* , *statim* , *confestim* , *continuo* , *in continenti* , *è vestigio* , *repente* , *sine mora* , *incunctanter* , *indilatè* , *immediatè*. Id quod diligenter probat Castrus , in 2. lib. de potestate , leg. pœn. cap. 7. §. 6. in quo adjutum se esse confirmat studio Jurisconsultorum : quare citatis legibus & canonibus cuncta confirmat. Sed dubitationem habet adverbium , *mox* , exprimâtne latam sententiam , an significet ferendam. Castr. loco cit. secutus Simonem nescio quem , ait indicare sententiam ferendam : propterea quod non abjicit omne tempus : atque in id sumit Erasmi testimonium in annotationibus in Matthæum , egregium verò testem & adiutorem quæsit suæ opinionis Castrus : quem refellit in hac parte magnorum Doctorum auctoritas.

Felinus , in cap. Rodolphus , de rescriptis , num. 33. affirmat adverbium , *mox* , latam significare sententiam : ejusdem sententiæ comitem citat Baldum , in l. jubemus , 2. §. sanè , C. de sacro sanctis Ecclesiis. Andreas Tiraquellus doctissimus Jurisconsultus , in commentario legis , si umquam , C. de revocan. donat. plurimos numerat ejusdem opinionis auctores : & addit præter Simonem illum , quem secutus est Castrus nullum se reperisse , qui non idem sentiret , communique opinioni faveret. Concluditque Tiraquellus licet pro subjecta materia varia notio sit hujus adverbii , tamen hanc ejus vim propriam esse , ut accipiatur pro *confestim* , & *sine intervallo* : probat ex Glossa in c. quia propter , de electione , & ex Bartolo , & Saliceto , in l. 1. ff. si certum petatur. Eodem accedit ratio.

His adverbiiis , *statim* , *confestim* , *mox* , ex quo-

ex quotidiani sermonis consuetudine non excluditur omne tempus, sed tempus tantum significatur brevissimum. Ita dicimus, *statim, adero, confestim adero; mox adero*: ergo, si priora adverbia continent sententiam latam, tertium quoque continebit.

Probatur hoc ipsum argumento à minori ad majus: nullum adverbium temporis minus redolet tempus divisibile, quam ipsum *nunc*, quod non est tempus, sed terminus temporis præteriti & futuri: & nihilominus sumitur sæpe pro tempore, quod proximum est instanti, atque præsentī, ut Aristotel. docet in 4. Physic. tex. 121. quare dicimus, *nunc venit, nunc veniet*: maneat ergo, *mox*, inter ea esse adverbia, non quæ tempus omne perimunt, sed quæ cunctationem moramque abrumpunt.

4. Hoc autem loco illud mihi necessariò admonendum videtur, superiores particulas dupliciter inferi posse in legem, pœnam excommunicationis alteriusve censuræ irrogantem: vel ita, ut solam cunctationem subeundæ pœnæ præcidat; nec novæ sententiæ locum relinquat, ut cum dicit, *statim*, vel, *mox noverit se incursum vel subitum*: vel ita tollit tarditatem, & moram irrogandæ pœnæ, ut relinquat locum novæ sententiæ, imò verò, ut præcipiat novam sententiam, qui statim comitetur pœna; ut cum dicitur *statim*, vel, *mox erit excommunicandus*: noverit se statim excommunicandum esse: quo genere loquendi præcipitur sententiæ celeritas in reum ferendæ: priori modo constitutio, seu decretum, continet sententiam latam: altero verò modo sententiam ferendam & hoc memoriæ est diligenter mandandum.

5. Tertium documentum in Tractatione excommunicationis sanctio, seu decretum, seu iussam pœnam infligens excommunicationis, intelligitur habere latam sententiam, quum verbis utitur, quæ nullam functionem, munusve judicis, hominisve declarant ad pœnam luendam: nec refert hujusmodi verba, quo tempore, quove casu efferantur: nisi, si quid adderetur, quod interpretationem ad sententiam ferendam deflecteret. Nimirum verbum, *sum*, quod verbum est existentiae, hanc habet potestatem, ut quocumque mo-

do, vel tempore afferatur, nullam actionem passionemve significet: sed rei tantum existentiam. Quapropter, cum legislator vel iudex dicit, *sit vel erit excommunicatus*, de lata sententiæ excommunicatione dubitandum non erit. Hoc intellige quando verbo substantivo non additur aliquod participium, quo significatur res facienda, non facta: ut cum dicitur, *est excommunicandus*: *erit excommunicandus*. Nam vera est sententia Nigidii doctissimi & vetustissimi grammatici, apud Gellium, lib. 17. cap. 7. est, & erit, quando per se ponuntur, retinere tempus suum: cum verbo, quibus participiis aut præteriti aut futuri temporis junguntur, vim suam amittere: & in aliud tempus concedere: nam si *est*, quod est temporis præsentis, addas *excommunicandus*, verbum præsens detruditur in futurum, & traducitur lex ad sententiam ferendam.

Eandem vim residere in verbo *subjaceo*, visum est: quoniam nihil indica, quod per alium exerceri debeat.

6. Et quamvis verbum hoc in futuro tempore enunciatur, conservabit nihilominus sententiam latam, contra quam nonnulli jurisperiti opinati sunt. Probat quod nos dicimus Alphonsus à Castro, in 2. lib. de leg. pœn. cap. 7. §. 7. ex can. si quis suadente diabolo. 17. q. 4. ubi Pontifex infligens pœnam excommunicationis ei, qui violentam manum injicit in clericum, usurpat verbum, *subjaceat*: canonem autem illum continere sententiam latam excommunicationis nemini est dubium, qui contulerit eum canonem cum his aliis, cum cap. quod translationem, de officio legati, & cap. ult. de officio jud. ordinarii, & cap. non dubium, & c. in audientia, & c. relatum, de sentent. excommun. in quibus omnibus capitibus ostenditur, canonem, si quis suadente, esse latæ sententiæ: quod ipsum omnium Doctorum est consensu firmatum. Verbum *subdo, subdimus, subdatur*, eandem prorsus vim habet, quam verbum, *subjicio*: quamquam Hostiensis & Joanni Andreæ, secus sit visum, in cap. præterea de jure patronatus: quibus eo loco contradicit Alphonsus à Castro. Eandem naturam tuentur hæc verba, incurrat, incidat, subeat, sustineat.

7. Quartum documentum. Verbum præsens indicativi modi, vel etiam præteritum pœnam infligens secum trahit sententiam latam, non ferendam: nam si legislator, inquit, *excommunicamus*, jam ipse infligit pœnam: si dicit, *excommunicatus est*, jam inflixit. Hanc regulam fermè omnes jurisperitorum scholæ amplectuntur, ut loco proximè citato testatur Alphonsus §. 8. De participio præteriti temporis, Felinus in caput, Rodulfus, de rescriptis, num. 30. sentit, cum jungitur futuro, alienari à natura sua, & verti in naturam futuri: Ita hæc omnia genera loquendi, *noverit se suspensum*: *noverit se excommunicatum*: ait sententiam ferendam: non latam continere. Verùm à seipso dissentit, & à Glossa, & ratione, ut rectè probat Alphonsus in eod. cap. & §. in extremo enim illius num. 30. scribit his verbis Felinus. *Noveris te anathemate percussus, est lata sententia*, quod confirmat auctoritate Glossæ penult. in cap. quoniam, de officio ordinarii, & doctorum in illud caput: idipsum contra Felinum docet Glossa, in cap. postremo de hæreticis, in cap. 2. de solutionibus, & in c. si quis, de simonia.

Quare in ejusmodi legis sententiis spectandum potius est participium, quàm futurum: nam participium convertit in suam naturam vim futuri temporis: sicut participium præteritum additum præsentis temporis verbo, illud ducit ad præteritum: ut cum dicimus locupletatus est. Atque ut id planius intelligatur, addo; si participia hæc cum verbis futuri temporis significant perfectam rem esse quæ lege statuitur, ut erit excommunicatus, suspensus, conficiet sententiam latam: si verò significant rem, quæ statuitur, esse faciendam, ut *excommunicandus erit, vel est*, continent sententiam ferendam.

8. Quintum documentum. Cum lex, seu constitutio utitur verbis indicativi modi, quibus uti solet judex, cum sententiam pronunciat in rem, ut cum dicit, *excommunico, interdicto, suspendo*, sine dubio sententia est lata, ut probat idem Castrus, in 2. de leg. pœn. cap. 6. §. 4.

9. Sextum documentum. Verba, quæ non tam actum condemnationis significant, quàm

actum declarationis, ut *declaramus, decernimus, definimus, censemus, judicamus, credimus*, & alia ejusmodi, tunc latam sententiam ostendunt. Legalem probationem hujus regulæ discite à Castro, in eo §. qui illud etiam persciter scripsit in l. 2. de potest. leg. pœn. c. 7. extremo folio. Quamvis multa verba suapte vi latam sententiam declarent, quibusdam tamen additionibus, & impedimentis duci, & flecti ad ferendam sententiam: qua de re subtiliter is differuit in cap. 1. lib. 2. de potest. leg. pœn. Aliud admonet ad cognoscendum valde necessarium. Quamvis constet, legem quampiam pœnalem latam continere sententiam, numquam tamen aliquem sententiam pœnamve subiturum, nisi crimen, cui pœna constituta est, consummaverit & absolverit: nam etsi in gravibus & atrocibus delictis puniatur conatus proximus delicto, ac si delictum esset consummatum, ut Glossa, & Doctores affirmant in l. si quis. C. de Episcopis & Clericis, & l. is qui cum telo. C. de sicar. hoc tamen non fit in pœnis, quæ sunt ipso jure, aut per legis sententiam impositæ: ideo numquam aliquis incidit in excommunicationem à jure latam, quamvis conetur facere id propter quod imposita est excommunicatio, nisi verè perfecerit illud, id est, læserit, vel præceperit, vel consilium dederit. Hoc animadvertit, & dixit mente semper tenendum, Abbas, in c. cum in cunctis, §. clerici sanè, de elect. in 2. notab. num. 3. illic Panormit. præter Joannem Andr. citat Bartolum in l. 1. ff. de sicariis. Verùm hunc locum in alia quæstione hujus libri nos executi sumus aliis testibus citatis, quos hîc nominare non duximus necessarium.

Sequitur ut nonnullas nunc præceptiones, & regulas colligamus, quibus latam sententiam ulciscendum legum, ac judicum, internoscamus.

Hæc igitur prima regula constituta sit. Quoties lex, quæ pœna afficit, usurpat comminationem pœnæ, sententiam habet ferendam. Verba autem minas intentantia sunt, & sub pœna, sub interminatione, sub anathemate. Regula est certa, & generalis: probat Castrus in l. 2. de potest. leg. pœn. c. 1. §. 1. docet Glossa in cap. 1. de sagittariis,

ubi ponit superiora verba, admonens illis enunciarī sententiam ferendam: cū enim minemur futura, non præsētia, nec prætērita, ratio necessaria persuadet ejusmodi verba non posse conficere sententiam, quæ jam sit lata. Exceptio regulæ est: nisi in verba comminantiā incurrant illi modi, qui sententiam patefaciunt latam: de quibus in prioribus documentis disseruimus: tunc enim minitantiā verba ad sententiam latam transferuntur. Ut si lex, aut homo dicat: Præcipio hoc sub pœna excommunicationis, quam, qui contra fecerit, ipso facto, aut ipso, jure, aut eo ipso, aut statim, aut ex nunc, aut continuò post factum incurrat: aut noverit se statim excommunicatum.

11. Secunda regula. Lex omnis, quæ pœnam irrogat per verbum futuri, aut participium futuri, aut per verbum, quo significatur aliqua actio, continet sententiam à judice ferendam. Recipiunt regulam cuncti Jurisperiti: illam docet Abbas in cap. si diligenti, de foro competenti. Felinus in c. Rodulfus, de rescriptis, Castrus, loco, & cap. nuper citato §. 2. Fallit autem regula, quando copulatur cum superioribus modis, quibus diximus discerni latam sententiam. Quidam excipiunt eas leges & constitutiones, quæ duplici aut geminato verbo futuri temporis utuntur: ut cū legislator diceret, *excommunicabitur, cassabitur, & irritabitur electio*. Hoc commentus est Felinus, in cap. Rodulfus, de rescriptis, num. 35. & citat pro hac sententia Baldum, in tit. de pace Constantiæ, & Ludovicum in l. si verò, §. de viro, ff. soluto matrimonio. Sed aliter visum est Decio in l. posteaquam, C. de pactis, & aliter Castro in §. citato, & non fallens ratio ea est: quoniam futurum, etiam si centies iteretur, futurum est: & rem futuram significat; nisi extrinsecus illis modis impediat, quibus sententia lata declaratur. Hæc verba, *à communione habeantur extranei*, ex sententia Panormit. in cap. si diligenti, de foro compet. num. 5. commentarii, sententiam innuunt ferendam.

12. Tertia regula. Quando verbo imperativi modi lex, seu legislator, vel judex pœnam imponit, quia semper alteri imperatur aliquid agendum, vel patiendum, sententiam

præcipit ferendam, ut Glossæ testimonio Castrus probat in illo 1. cap. 2. libri de potestate leg. pœn. §. 2. exceptio, cū in modum imperativum incidunt ea verba, quæ nullum officium judicis ostendunt, sed pœnæ tantum perpeffionem: è quo genere supra diximus esse, *incido, incurro, subjaceo, subeo*: quæ sententiam habent latam. Deinde excipiuntur modi illi, qui additi imperativæ sententiæ flectunt illam ad latam.

Oritur hîc altercatio utrū tempus utrumque imperativi modi tempus futurum significet. Aiunt jurisconsulti, ut colligi potest ex Glossa, in c. quisquis de electione, ex Panormit. in cap. clericis, ne clerici, vel monachi, ex Felino, in c. Rodulfus, de rescriptis, num. 26. ex Baldo in l. fin. C. de servo communi manumisso: ex Andrea Tiraquello in commentario, l. si umquam, C. de revocandis donationibus. Alphonsus autem à Castro ubi Grammaticæ inscitiam objecit tam claris doctoribus, decipi ait eruditissimos juris interpretes, cū docent, verba imperativi modi esse futuri temporis: in quo meo quidem animo hallucinatus est Alphonsus, nec philosophicè videtur locutus: nam tam præsens quàm futurum imperativi modi tempus futurum significare nemo Philosophus addubitaverit. Namque modus imperandi, sive præsens, sive futurum sit, Grammaticè, semper aliquid quod faciendum perpetiendumve est, imperat: sed imparata actio vel passio, hætenus, ut imperata est, semper futura est: ergo totus modus imperativus semper vim retinet futuri temporis.

Utrumque tamen tempus, quantum ipse meditando consequi possum, duabus sejungitur differentiis. Altera est, quòd præsens futuram actionem, vel passionem habet propinquiorem: futurum verò, paulò longinquiores. Altera est, quòd gravius imperium, & magis cogens præ se gerat tempus præsens, quàm futurum.

Quarta regula nuncupari potest Innocentiana: quoniam ab Innocentio excogitata est in explanatione capitis, extirpandæ, de prædendis: quæ à magnis multisque Doctoribus vehementer commendata est. Ubi pœna ponitur negativè, sine appositione certi temporis, requiritur monitio: quia nobis

occultum est, an is, qui omisit, justam causam habuerit prætermittendi id, quod lex statuit: ut si dicat *excommunicationi subdantur non residentes*, nullo tempore præfinito. Quando verò pœna ponitur affirmativè, ut, *quicumque percusserit, clericum vel septa monasterii ingressus fuerit sit excommunicatus*, nulla opus est admonitione: quia licet negata lateant, facta tamen patent. Ergo regula Innocentii omittentibus succurrit; committentibus non item. Felinus doctrinam hanc Innocentii auream appellat, in cap. 1. de constitut. num. 12. & in 2. cap. de magistris, nu. 4. in hoc autem secunda loco, subtili & pererudito commentario regulam hanc illustravit: plurimòsque & doctissimos nominat viros, qui eam arripuerunt, ut Hostiensem, Joannem Andream, Divum Antonium, Imolam in idem caput, Cardinalem in cons. 56. quod incipit, Deum reverendus. Baldum in varias leges tum digestorum, tum codicis. Bartolum in cons. quod incipit, testator, & in cons. quod incipit, pro primo proponitur. Archidiaconum in cap. propter dist. 18. Petrum Ancharanum in consil. 61. quod incipit, pro clario-ri: in horum numero adscribit Abbatem: cui tamen constat non usquequaque probatam hanc esse præceptionem Innocentii: nam quamvis in commentario capitis, extirpandæ, §. qui verò, nu. 10. testetur Theoricam hanc Innocentii (ut is loquitur) allegari per omnes, is tamen in repetitione illius, §. qui verò, nu. 20. ab illa recessisse videtur: quum censuit non facta, ut facta puniri à Deo: quare, licet is, qui non fecit, apud militantem Ecclesiam non sit pœnæ obnoxius, re ipsa tamen & apud Deum pœnam non effugit: quamvis nulla antecesserit monitio, & num. 19. illius repetitionis auctoritate Glossæ civilis in l. 1. C. de his, qui ut indig. & Bartoli in l. cognitione. ff. ad Syll. probat pœnam constitutam aliquid non facienti, nullo adjecto tempore, committi à non faciente tunc, cum facultas data est faciendi, & non fecit quod lege jubente faciendum fuit, Glossa in Decretalem Concilii Lateranensis, excommunicationi, favet Innocentio, interpretans illa verba, *nisi absolute reddiderint, excommunicationi se no-*

verint subjacere. Subjacere, inquit Glossa, post admonitionem, vel postquam fuerint in mora, cum possent restituere, & non restituant. Regula Innocentii placuit Sylvestro, in verbo, Excommunicat. tit. 7. num. 53. & Joanni Tabienti, in verbo, Excommunicatio, §. casu 25. num. 3. qui aiunt, Innocentii opinionem esse communem; & Tabientis addit esse sequendam. Placuit item Rosellæ, in verbo, Excommunicat. 1. excommunic. 21. ubi ait, opinio tamen Innocentii est communis, & ideo tenenda. Angelo tamen non placuit, in verbo, Excommunicat. 7. §. 6. casu 10. nec Cajetano, in verbo, Excommunicat. cap. 23. Nec Navarro, in Summa, cap. 27. num. 118. Sed quid tam parva manus effecturam se speret, tot tantorumque ducum invicto agmine resistente? Præsertim cum unus Innocentius IV. qui Romanum Pontificatum gerens in volumen decretalium tam doctos eliminavit commentarios, tum in Romanæ curiæ tribunalibus, tum in cunctis jurisperitorum gymnasiis summa polleat auctoritate.

Nos igitur quod à tanta auctoritate approbatum est, improbare ne audeamus, iis adhibitis cautionibus & observationibus, quas prudenter Felinus in commentario illius cap. 2. de magistris, est meditatus? quarum prima est: ut sententia juris, vel hominis non habeat certi temporis præscriptionem. Secunda, ut quamvis definitum habeat tempus, non possit ab eo, cujus interest, aut remitti, aut prorogari: verbi causa, si impetratum sit judici pœna proposita, ut tanto spatio temporis de re tota cognoscat inter litigantes: si voluntate litigantium sit illud elapsum, vitabit judex pœnam: probatque Felinus auctoritate Glossæ sing. in cap. fin. de rescriptis, & Angeli in consil. 138. quod incipit, statuto civitatis Castelli. Tertia, ut is, qui non facit, non facti probabilem habeat defensionem. Cessat autem illi jus omne defensionis, cum fuit illi potestas faciendi, & non fecit: tunc enim mora illi incipit esse ad sufferendam pœnam perniciofa.

Quasdam alias in hanc regulam Innocentii Felini præterea observationes minimè necessarias.

Quintam igitur & postremam regulam 15.

addamus. Quando doctores de genere sententiae, censuræ, vel pœnæ controversantur, sit ne lata an ferenda: & paria utrimque sunt rationum momenta, tamquam de ferenda censere debemus: quia *in dubiis benignior interpretatio facienda est*, per regulam juris, lib. 6.

QUÆSTIO XXV.

Dubitatum est inter viros doctos, utrùm ordinatus ab excommunicato occulto ordinis recipiat executionem.

1. Paludanus negavit, quem citat & sequitur Archiepiscopus Florentinus, in 3. par. tit. 24. cap. 76. effectu 14. Angelus, in verbo, Irregularitas. 1. §. 30. Sylvester, in verbo, Excommunicatio. 3. effectu. 14. & Glossa, in cap. ab excommunicatis. 11. quæst. 1. Verùm Innocentius in cap. de schismaticis, putat, si ii, qui ordines conferunt, sint excommunicati, secreti & tolerati, non impedire executionem ordinum in iis qui illos suscipiunt. Ratio Innocentii est: quia dignitas in toleratis non est præcisa. Placuit hæc Innocentii opinio Panormitano, in cap. veritatis, de dolo, & contumacia à num. 41. & Alphonso à Castro in 2. lib. de potestate leg. pœn. cap. postremo, & Joanni Tabienfi, in verbo, Excommunicat. 1. §. 13. cui favet Richardus, in 4. sent. dist. 17. art. 7. q. 2. in resp. ad 2. & multò magis constitutio concilii Constantiensis, ad evitanda: nec ipse in hac consultatione dubitarem: quando ordinato ignorata esset ordinantis excommunicatio.

2. Quòd si objicias. Nemo id dat, quod non habet: sed ordinans non habet ordinis executionem: ergo ordinato dare non potest. Respondeo tripliciter. Primum argumentum non valere in physicis. Calor enim cælestis multas formas largitur materiæ, quas in actu non habet, sed tantùm, virtute, atque effi-
cacitate. Astra calefaciunt corpora hæc mortalia, cum ipsa non sint calida. Deinde respondeo, cum Innocentio & Panormitano in toleratis, & occultis residere dignitatem, & jurisdictionem. Postremò, quamvis ordinati executionem ordinis non recipiant ab excommunicato, illam tamen ab Ecclesia obti-

nent: quæ innocentes pari pœna non multat.

Illud tamen hoc loco ex Innocentio & Panormitano addendum est: si ordinato non erat toleratus: quamvis ignorarit ordinatus, hunc egere dispensatione, & eam consequi posse: si vero scienter ordinatus est, non posse cum eo dispensari sentit Innocentius, sed tu intellige nisi à Romano Pontifice: illi autem dicuntur non esse tolerati, ut docet Panormitanus, in cap. veritatis, de dolo & contumacia, qui depositi sunt: qui dignitatis insignibus spoliati sunt: qui sunt excommunicati publicè; vel quorum excommunicatio est notoria.

QUÆSTIO XXVI.

Pœnitentiæ & absolutionis sacramentum impartitum excommunicato, ratum sit, necne, quæstionem habet cognitione perquam dignam.

Irritum esse aiunt Paludanus in 4. dist. 17. q. 6. art. 3. D. Antoninus in 3. par. tit. 14. cap. 19. §. 4. casu 5. de iteranda confessione. Sotus in 4. dist. 22. q. 1. art. 1. aliquid tamen detrahit opinioni communi: nam alii hujus sententiæ defensores volunt sacramentum pœnitentiæ ei etiam inane esse, qui irretitus est excommunicatione minore: at Sotus putat huic valere, excommunicato autem excommunicatione majore non item. Adrianus, in 4. in tractatu de matrimonio, q. 1. quamvis hic non planè dissentiat ab nostra quam sequemur opinione. Sylvester, in verbo: Confessio. 1. §. 5. refutans Summam Angelicam & Supplementum. Tabiena, in verbo, Confessio. 1. §. 26. Armilla, in verbo, Absolutio, communioem & tutiorem hanc ait esse sententiam.

Nobis videtur valde ad æquitatem accedere: ut valeat sacramentum excommunicato collatum, cum bona fide illud suscipit. Cui sententiæ patrocinantur hi omnes. Richardus in 4. dist. 18. artic. 10. q. 4. sed magis ad rem facit art. 7. q. 1. Angelus, Confessio. 5. §. 20. & Confessio. 1. §. 20. Cajetanus in Summa, verbo, Absolutionis impedimentum, & verbo, Confessionis ite-

ratio, & in opusculo de qualitate confessionis. q. 1. Navarr. cap. 9. Covarruvias, in commentario, cap. Alma mater, par. 1. §. 6. Petrus Sotus, in institut. sacerdot. sect. 4. de excommunicatione.

Huic sententiæ ea ratio Cajetani suffragatur: quod nullo jure cautum est, absolutionem sacramentalem, de qua loquimur, esse nullam: & quia difficile est credere solum sacramentum pœnitentiæ collatum excommunicato cassum esse, cum reliqua omnia non sint irrita. Salva tamen semper superiore sententia.

QUESTIO XXVII.

1. **N**ihilominus dubitationis habet, utrum excommunicatus sententia judicis, vel ob notoriam percussione clericis, in mortis articulo præbere possit verum ac validum pœnitentiæ sacramentum moribundo.

Negavit Navarrus in antiquioribus codicibus, num. 26. cap. 26. sed palinodiam cecinit in recentioribus, cap. 27. num. 272. oblitus decreti Concilii Tridentini: de quo nos postea. citavit Glossam in cap. prætereas §. per manus, dist. 32. cujus dixit opinionem esse communem: & adjunxit Panormitanus in cap. non est, de sponsal. Fautorem esse volunt hujus sententiæ D. Thomam in 4. dist. 17. q. 3. art. 3. quem ego articulum sæpius perlegi: nec quidquam ejusmodi in eo reperi.

Hoc tantum habet D. Thomas in responsione ad quintam quæstiunculam, excommunicatum, & degradatum impediri ab audiendis confessionibus propter impedimentum executionis ordinis, aut propter defectum jurisdictionis, cum aliquis impeditur ab iisdem confessionibus: illic autem non differit de articulo mortis: citant eundem Doctorem in 3. par. in additionibus, q. 8. art. 7. ad 3. in quo articulo ne verbum quidem de proposita quæstione. Sylvester tueretur eandem sententiam, in verbo, Confessor, 1. num. 16. quem miror à Soto citari tamquam contrariæ sententiæ defensorem, idem retinet Pisanella, in verbo, Confessio, 3. §. 9.

Quest. XXVII.

Et quamvis Covarruvias in commentario, 2. Alma mater. 1. par. §. 6. conclus. 8. & Nav. loco citato, scribant communem hanc esse opinionem: ipsi tamen contrà affirmare possumus, nec veram, nec communem hanc esse opinionem: nam in contrariam sententiam non obscure isse videtur D. Thom. in 4. sent. dist. 20. q. 1. art. 1. ad 3. quæstiunculam, quum enim hoc dubitanter proposuisset, possétne in articulo necessitatis quilibet à quolibet sacerdote absolvi, nimirum absolvi posse iis rationibus probavit, quibus probaremus ipsi posse ab excommunicato etiam publico, & per sententiam præciso absolvi.

Namque prior D. Thomæ ratio in eo articulo hæc est: necessitas spiritualis est major, quam corporalis: sed aliquis in necessitate ultima potest aliorum rebus uti etiam invito Domino; ergo & in articulo mortis, ad subveniendum spirituali necessitati, potest à non suo sacerdote absolvi. Eodem modo argumentatur Almainus in tractatu de potestate clavium, citatque Paludanum.

Posterior D. Thomæ ratio in responsione ad quæstiunculam. Quilibet sacerdos, quantum est de virtute clavium, habet potestatem indifferentem in omnes, & quantum ad omnia peccata: sed quod non possit omnes ab omnibus peccatis absolvere; hoc est, quia per ordinationem Ecclesiæ habet jurisdictionem limitatam, vel omnino nullam habet: sed quia necessitas legem non habet: ideo quando articulus necessitatis imminet, per Ecclesiæ ordinationem non impeditur, quin absolvi possit. Hæc illic sanctus Doctor.

Paludanus in 4. dist. 17. q. 3. art. 2. sentit, omnes sacerdotes jure divino habere jurisdictionem quolibet absolvendi. Idem tenet Capreolus, dist. 19. idem Archiepisc. Florent. in 3. par. titu 14. cap. 19. condict. 16. Cajetanus, in verbo, Absolutio, dicit in articulo mortis posse quemlibet à quolibet absolvi.

Sotus hanc sententiam tuetur in 4. d. 18. q. 4. art. 4. Canus in relectione de pœnitentia parte tertia. Tabiena, in verbo, Absolutio, 1. num. 32. Angelus, in verbo, Confessio, 3. num. 2. qui ejusdem sententiæ propugnatorem laudat Aurcolum gravem

Theologum in 4. sent. distin. 17. ex cuius placitis docet, potestatem clavis, quæ est potestas absolvendi à peccatis, & ex consequenti à pœna æterna, eamque in temporalem commutandi, & activè conferendi gratiam per modum applicantis actu meritum passionis Christi, (hisce verbis illi philosophantur) fundatam esse in charactere sacerdotali, qui est indelebilis : & quamvis ab Ecclesia in excommunicato & præciso sit ligata, necessitate tamen mortis impendente, vinculum solvi credunt : propterea quod non est humanæ legi subiecta necessitas, ex cap. quod non est, de regul. jur. Hac ipsa ratione utitur Armilla, in verbo, Absolutio, num. 12.

Renturque magna auctoritate Theologi facultatem in articulo mortis à culpis absolvendi, non posse ab humana auctoritate adimi sacerdotibus. Victoria, in libello de Sacram. quæst. 159. simpliciter enunciat in mortis articulo, ubi proprius non adest sacerdos, quemlibet à quolibet posse absolvi. Navarrus quoque, ut suprâ diximus, victus auctoritate verbisque Concilii Tridentini, sess. 14. cap. 7. quod est de casuum reservatione, quod ipsi defendimus, palam professus est, in Summa, cap. 27. nu. 272. in recentioribus : & argumentis confirmavit : suæque memoriæ erratum accusavit, quod immemor Tridentini decreti secus scripserit in ead. Summa, cap. 26. num. 26. Concilii verba in sess. 14. cap. 7. hæc sunt : Verumtamen piè admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis. Atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes à quibusvis peccatis, & censuris absolvere possunt.

4. Hujus opinionis non levia argumenta hæc esse possunt.

Primum. Nullius hominis quamlibet facinorosi, mortalem in terris vitam viventis, vult Deus æternum interitum, sed sempiternam ejus salutem : neque instrumenta ad eam consequendam ab illo instituta vult cuiquam eripi ; ergo cum sacramentum pœnitentiæ divinitus comparatum sit ad æternam salutem adipiscendam, in eo hominum genere, qui post baptismum in lethalem culpam prolapsi

sunt : hoc subsidium non vult cuiquam esse negatum ; negaretur autem, si excommunicatus pœnitenti illud in mortis articulo tribuere non posset. Ergo voluntate Dei, & voluntate justa Ecclesiæ, quæ à Dei voluntate, & decreto discrepare nec potest, nec debet, quilibet excommunicatus cuilibet morienti peccatori illud largiri potest.

Secundum argumentum ductum ex necessitate sacramenti pœnitentiæ : quam necessitatem Concilium Tridentinum testatam reliquit, his verbis, in sess. 14. cap. 2. in extremo. Est autem hoc Sacramentum pœnitentiæ lapsis post Baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse Baptismus. Sed in articulo necessitatis excommunicatus & præcisus potest baptizare, ergo poterit etiam absolvere : aut à Deo sibi concessa, aut ab Ecclesia permissa jurisdictione.

Tertium argumentum pene germanum secundi. Peccator quocumque articulo necessitatis tenetur divina lege de suis sceleribus confitendi : ergo humana lege divinam impediri & perturbari non decet ; impediretur autem, si, quando nullius Sacerdotis nisi excommunicati, & præcisi, habetur copia, ei sua peccata excessurus è vita aperire non posset : quare, &c.

Quartum. Quilibet homo cuilibet homini de vita corporis periclitanti subvenire divina naturalique lege debet : ergo multò magis de animæ salute periclitanti, cogitur opitulari : igitur excommunicatus, & præcisus, extremis remediis ad animæ salutem egenti, qualia sunt humanæ salutis Sacramenta, negare illa nec potest nec debet : nam si secus ageret, immani se scelere alligaret : id quod ex quinto argumento concluditur.

Quintum autem hoc pacto conformatur. Excommunicatio divini naturalisque juris officia, quæ debentur aliis, non perimit. Namque excommunicatus necessaria lege cogitur alendæ familiæ, creditoribus satisfaciendi, pauperibus succurrendi, ergo cum quis in extremum animæ salutisque suæ adducitur discrimen, cum alius non est, qui opem ferat laboranti, ipsemet ferre cogitur : fertur autem salutis Sacramento administrando : administrare igitur cogetur ; neque ejusmodi obligatio Ecclesiastica lege delebitur.

Sextum libuit mutuari à Durando, in 4. sent. dist. 18. quæst. 3. num. 8. ad 1. arg. ubi sic Durandus. Ad primum argumentum dicendum, quod nullus, de cujus salute non desperatur, tradendus est in manus hostis tamquam ab eo exterminandus: sed potest tradi quasi flagellandus, ut à culpa resipiscat: & sic fit per excommunicationem, & non amplius. Ergo si excommunicato non obest sua excommunicatio quin possit in articulo mortis à quovis Sacerdote absolvi, tum ab excommunicatione tum à qualibet culpa: nec obesse debet excommunicatio Sacerdotis.

6. Postremò, ne tam multas rationes coarceverimus, cum perpaucorum sit contritio caritate formata: Deusque & Ecclesia cunctorum salutem, fideliumque præsertim, vehementer expetat, credibile non est nolle à quovis eam quæri pœnitentiæ Sacramento, à quovis Sacerdote suppeditando, quocumque tandem is scelere, quacumque sit censura obstrictus.

Navarrus autem tantopere mortis articulo favit in Summa, cap. 27. num. 272. in recentiore editione, ut ex verbis concilii argumentetur, cunctis Sacerdotibus, nullo excepto, datam facultatem esse non solum à peccatis etiam reservatis absolvendi, verum etiam censuras in utroque foro tollendi, & ab excommunicatione non confessum absolvendi, si tamen signa contritionis dederit.

Verùm, quod affirmat Navarrus de absolute excommunicationis in foro exteriori, impartita quoque ei, qui de suis peccatis confessus non est, mihi est ambiguum. Nec dum mihi erepta est dubitatio ab iis, à quibus maximè cupiebam; & ut consulerentur, dedi operam diligenter.

Mihi probabile est, Concilium in foro conscientie tantum, pœnitentibus in mortis articulo consulere voluisse: nec quidquam iis contra consuetudinem Ecclesiæ novi in exteriori foro tribuere voluisse.

De Excommunicatione minore.

QUESTIO XXVIII.

1. IN nostro volumine de censuris ecclesiasticis, extat libellus de Excommunicatione minore, permultos ab hinc annos à nobis

Romæ conscriptus: inde nonnulla summa, quæ mihi visa sunt magis controversa, & dubia in opinione magistrorum, & quorum sæpe à multis expetita est, & quæ sita notitia. Sed artis hujus studiosis gratum me facturum non dubito, si in auctorum, & præsertim Theologorum, libris loca indicaro, ubi multa ab iis præclara de minore excommunicatione subtiliter differuntur.

De hoc igitur censuræ genere disputavit D. Thomas, in 4. sentent. distin. 18. quæst. 2. art. 4. & quodlibeto 4. quæst. 8. art. 14. & quodlib. 11. quæst. 8. art. 9. D. Bonavent. in 4. sentent. distin. 18. 2. par. distin. quæst. 5. Paludanus, in eadem distin. quæst. 6. artic. 1. & 2. Durandus, in eadem quæst. 5. Richardus, in eadem, artic. 6. quæst. 2. & Albertus, in eadem distin. artic. 2. & Gabriel, quæst. 3. & Major, quæst. unica in antiquioribus, & Almainus, quæst. 1. art. 3. in eam ipsam distinctionem, & Sotus. dist. 22. quæst. 1. art. 4. Alexand. Halen. in 4. par. quæst. 22. memb. 1. art. 6. in recentioribus codicibus. D. Antoninus, in 3. par. tit. 25. cap. 1. 2. & 3. Adrianus, q. 3. de clavibus, quæ incipit. Tertiò principaliter videndum, & quæstione prima quodlibetica, artic. 3. in respons. ad quintum argumentum, de vitiatione excommunicatorum, & in 6. quodlib. art. 2. ad 2. sed in quæstionibus quodlibeticis perfunctoriè agit de communione cum excommunicatis excommunicatione majore, Victoria, in libello de Sacramentis, tractatu de excommunicatione, à quæst. 10. Petrus Sotus, in lib. de institutione Sacerdotum, quæst. 3. de clavibus non longè ab extremo. Cajetanus, in Summa, in verbo, Excommunicatio, extrema parte à particula quæ incipit, Circa tertium præmissorum. Summa confessorum, cujus testimonium in hoc genere tractationis crebrò reliqui scriptores Summarum usurpant, in 3. lib. tit. 33. à quæstione 121. ad 194. ceterarum numero comprehensam. Supplementum, in verbo, Excommunicatio, 6. Rosella, in eodem verbo, & tit. Angelus, in verbo, Excommunicatio, 8. Sylvester, in verbo, Excommunicatio, 5. Armilla, eodem verbo, à numer. 44. Navarrus, in Summa, cap.

cap. 27. à numer. 24. Covarruvias in caput Alma mater, par 2. relectionis. §. 3.

Sileo de sacrorum canonum explanatoribus, quorum sententias & dicta passim observare quisque poterit, si canones decreti & decretalium consulere velit, qui de censura excommunicationis perscripti sunt, & quæ ab interpretibus inventa sunt, investigare.

Commonstratis sedibus, & quasi domiciliis, unde quæstiones de minore excommunicatione earumque explicationes sunt eruendæ, paucas, quæ magis necessariae videntur esse ad cognoscendum, breviter attingamus.

2. Primum scire avebis, Quid sit excommunicatio minor. Respondeo, ex iis, qui rectius hac de re scripserunt, Est censura privans perceptione Sacramentorum: hujus censuræ effectus tres sunt: primus, qui tantum est substantialis, jus adimit percipiendi Sacramenta: secundus, in culpam trudit eum, qui confert: tertius, si quis est electus, ejus electio est irritanda eo modo, qui post dicetur. Quos omnes effectus Gregorius IX. expressit in c. si celebrat, de clerico excommunicato.

3. Sed in secundo effectu existit gravis dubitatio. Cum certum sit peccare eum, qui ministrat Sacramenta in excommunicatione minore, quodnam peccatum peccet, mortale ne, an veniale? Mortale crimen admittere ait Sylvester, excom. 4. num. 1. & hanc sententiam amplecti videtur Tabienensis, in verbo, Excom. 8. nu. 1. ubi eandem rationem peccati agnovit in participatione passiva & activa Sacramentorum, propter excommunicationem minorem: addidit inter utramque hoc interesse, quod passiva tollat effectum illum Sacramentorum, quem potest Ecclesia tollere: id est, ne excommunicato prosit ad salutem: ne, si recipiat ordinem, ejus recipiat executionem: si Sacramentum suscipiat poenitentiae, illud sit nullum. Activa verò collatio Sacramentalis effectus & Sacramenta non irritat.

Quorundam autem aliorum humanior est sententia: nam aiunt venialiter peccare tantum hujusmodi excommunicatum conferendo Sacramenta: ita Sotus, in 4. dist. 22. quæst. 2. artic. 3. col. 1. in quam sententiam propendit Cajetanus & Navarrus, in Sum-

ma, cap. 27. num. 24. qui illud etiam addit, minore excommunicatione excommunicatum conferre posse Sacramenta, modò ne sumat ipse conferendo.

Haud minor est quæstio in tertio effectu hujus censuræ. Utrum electio passiva excommunicati minoris sit ipso jure nulla. Distinguitur à nonnullis: Aut scienter hujusmodi electio facta est; aut ignoranter: si scienter, aiunt esse irritandam, ut dicitur in textu Decretalis, si celebrat, de clerico excommunicato: si ignoranter facta, volunt validam & firmam esse electionem, atque collationem contra Glossam in illam Decretalem. Hoc defendit Sylvester, in verbo, Excommunicatio, 4. num. 4. idem placuit Petro à Soto, lectione ultima de Excommunicatione, verum hisce auctoribus communis resistit opinio, quæ docet, ipso jure nullam esse electionem excommunicati excommunicatione minori. Hoc contra Glossam probat Panormitanus, in c. extremum de clerico excommunicato, suæque sententiæ ducem profert Innocentium in idem caput. Idem, Hostiensis explanans verbum illud, irritanda, id est, irrita nuncianda; utiturque auctoritate Innocentii. Idem persuasum est Joanni Andreae explicanti caput postremum de clerico excommunicato, num. 5. & 10. nititurque auctoritate Innocentii & Hostiensis. Idem visum est Butrio in commentario ejusdem capituli, utenti testimonio eorundem Innocentii & Hostiensis. Sanè Innocentius in caput, si celebrat, de clerico excommunicato, num. 5. commentarii, electionem indigni jure positivo ait esse nullam. Sententiam hanc Cardinalem citans communem esse scribit Covarruvias in commentario capituli, Alma mater, priora parte. §. 8. num. 3. Felinus hac de re variè locutus, & sensisse videtur in c. cum dilectæ, de exceptionibus.

Quærat quispiam in quibus casibus minor contrahatur excommunicatio. Respondet Innocentius, in caput primum, de sententia excom. in cæto, quos numerat. Sed quoniam, ut admonet Navarrus, in Summa, cap. 27. num. 25. non veram excommunicationem minorem in iis casibus agnoscunt Doctores, idcirco casum usitatum hunc

dicat esse: participationem cum excommunicato excommunicatione majore in casibus prohibitis: de quibus D. Thomas, in 4. dist. 18. quæst. 2. art. 1. ad 1. quæst. qui casus comprehenduntur hoc versu, *Os, orare, vale, communio, mensa negatur*. Quorum interpretationem legere potes apud D. Thom. citato loco, & apud D. Antoninum, in 3. part. tit. 25. cap. 2. apud Sylvestrum, in verbo, *Excommunicatio*, 5. & apud alios in præmonstratis locis: sed satis concinna videtur mihi Cajetani explanatio. In ea quæ consequetur quæstione nonnullæ aliæ enodabuntur dubitationes, quarum cunctis perutilis futura est notitia.

QUÆSTIO XXIX.

1. **Q**Uinque esse tempora concessa cum excommunicatis agendi, constat inter omnes, tum antiquos, tum recentes Doctores, quæ hoc versu ab iis significari consueverunt, *Utile, lex, humile, res ignorata, necesse*: cujus versus vox prima ad utilitatem refertur, tam ejus qui communicat, quam ejus cum quo communicatur, id est, non excommunicati & excommunicati: secunda, ad jus connubiale: tertia, ad legem subjectionis, & obsequii debiti: quarta, ad ignorantiam facti probabilem, non crassam, non supinam, non affectatam: quinta, ad vitæ necessitatem. Disceptari igitur solet, an extra hæc quinque tempora jure permixta, non vitare eos, quos sua sententia Ecclesia, à fidelium Christianorum cœtu semovit, lathale sit crimen, an potius culpa levis.
2. Gravis in primis, nec ullo modo contemnenda quæstio; quæ tractatur à D. Thoma, in 4. sentent. distinct. 18. quæst. 2. art. 4. ad quæstiunculam 3. & quodlib. 11. quæst. 8. art. 9. Divo Bonavent. in 4. sent. distinct. 18. posteriore parte distinctionis, quæst. 5. num. 76. in eadem distinct. à Durando, quæst. 5. num. 8. à Paludano, quæst. 6. art. 3. à Richardo, art. 6. quæst. 2. à Majore, in antiquis, quæst. unica, col. postrema. A Soto, distinct. 22. quæst. 1. art. 4. concl. 2. 3. & 4. ab Adriano, in 3. quæst. de clavi-

bus, quæ incipit, tertio principaliter videndum, exceptione octava. §. ex dictis oritur quæstio & quodlib. 1. art. 3. in resp. ad 5. articulum. & quodlib. 6. art. 2. ad 2. à Gabriele, in 4. distinct. 18. quæst. 3. art. 1. ubi proferunt Doctores non paucos, in quibus est Ocham, in 7. lib. sui dialogi, cap. 55. & art. 2. ab Almaino, in eadem dist. quæst. 1. art. 3. qui tamen in §. resolutio, lapsus est, quum scripsit, eum, qui in crimine, vel in divinis communicat excommunicato, culpam contrahere mortiferam, & excommunicationem majorem incurrere: nam quod ad excommunicationem majorem attinet, ea non afficitur, quia participat in divinis, ut postea intelligitur. ab Alexandro Halensi, in 4. part. quæst. 22. memb. 1. artic. 6. §. 2. à D. Antonino, in 3. part. tit. 25. cap. 1. ante §. 1. à Victoria, in libello de Sacramentis tractatu de Excommunicatione, quæst. 10. in Summa confessorum, lib. 3. tit. 33. quæst. 165. à Summarum scriptoribus, in verbo, *Excommunicatio*, à Rosella, tit. 6. in principio ante §. 1. ab Angelo, tit. 8. num. 4. à Sylvestro, tit. 5. num. 6. à Tabiena, tit. 8. num. 11. ab Armilla, in verba, *Excommunicatio*, num. 49. à Navarro, in Summa, cap. 27. num. 28. à Covarruvia, in relectione, cap. Alma mater, p. 2. §. 3. num. 7. Verum à nemine hac de re in utramque partem, nec subtilius, nec pluribus argumentis differitur, quam à Gabriele & ab Adriano, ab hoc, in 3. q. de clavibus, exceptione 8. ab illo, in 4. dist. 18. quæst. 3. art. 1. & 2.

Hi omnes & alii complures, quos studio præterii, fatentur & probant, communicare cum excommunicatis, per se culpam esse levem, mortiferam, autem, in nonnullis casibus: quos alii plures, alii faciunt pauciores. Divus Thomas, tum in 4. sentent. tum in quodlibetis, locis citatis, tres tantum numerat. Primus est, quando communicatur cum excommunicato in crimine, seu in causa excommunicationis: secundus, quando in divinis: tertius, quando in Ecclesiæ vel clavium contemptum. Ad hos tres facile revocantur nonnulli alii, ut cum quis contra præceptum superioris: ut, cum ejus exemplo ceteri ad contemnendam Ecclesiasticam censur-

ram adducuntur : ut cum perinde cum excommunicato versatur ut cum ceteris qui non sunt excommunicati. Hi enim casus non obscuram habent speciem contemptus, Durandus & Almainus locis citatis dixerunt, etiam in humanis & politicis actibus criminose participari, quando effrenate, sic illi loquuntur, participantur, secus, quando aut verecundantes, aut reverentes, aut etiam cum animi ægritudine participamus, & in paucis. Alexander, in 4. par. q. 22. memb. 1. art. 6. §. 2. ex decretalibus, probat tunc culpam suscipi mortiferam in communicando cum hoc hominum genere, cum pertinaciter, presumptuose & in contemptum Ecclesie, communicatur.

Sotus, in 4. dist. 22. quæst. 1. artic. 4. concl. 4. colligit tres casus qui excommunicatione afficiunt majore communicantem cum excommunicato. Primus, quando communicat in crimine, propter quod in illum Ecclesia anathematis gladium distrinxit. Secundus, cum communicat cum eo quem nominatim excommunicavit Romanus Pontifex. Tertius, quando pronunciata est sententia in omnes participantes.

4. Sed primus & secundus casus indigent interpretationis. Nam primus non irrogat excommunicationem participantem, nisi postquam alter in eam incidit, & postquam incidit, in eodem crimine favet excommunicato, aut ope aut consilio, ut rectè admonet Navarrus, in Summa, cap. 27. num. 32. refellens Rosellam, Sylvestrum, Tabienam, Ancharanum & Panormitanum. Stat à Navarro Cardinalis Toletus, in Summa, de instruct. Sacerd. lib. 1. cap. 13. & Antonius Butrius, in cap. si concubinæ, de sententia excom. Unum addit Toletus, in eo c. non longè à principio : alterum Navarr. in Summa, cap. 27. num. 112. in recentioribus. Toletus ait ad subeundam censuram capitis, si concubinæ : & capitis, nuper, de sententia excom. participandum esse cum excommunicato nominato : quod item satis approbat Nav. cum scribit num. illo 112. post extravagantem Concilii Constantiensis, scientiam requiri denunciationis. Alterum verò, quod adfert Navarrus, illud est, eum qui criminis societatem coit cum excommu-

nicato, toties excommunicationem contrahere, quoties cum eodem in crimine participat.

Verumenim, quod Toletus & Navarrus aiunt, judicis sententia damnatum esse debere excommunicatum, quicum in crimine participatur, ob quod excommunicatione multatus fuit, non est usque adeo certum. Quamvis enim canones, nuper, & si concubinæ, intelligi videantur de excommunicato ab homine, nihileminus ex interpretatione Butrii & Panormitani, atque exemplis, quæ ex aliis sanctionibus sumunt, de excommunicato quoque à jure idem videtur dicendum. Hoc voluit Sylvester, in verbo, Excommunicatio, 8. num. 10. & Angelus, eodem verbo, & tit. Nec Constantiensis Concilii constitutio in hac causa locum videtur habere, in qua causa agitur de excommunicato majore excommunicatione utrinque, hac autem excommunicatione excommunicato nulla re Concilium voluit subvenire, ut ipsummet testatur.

Secundus casus absolutè positus à Dominico Soto, sed non expositus est in cap. significavit, de sententia excommunicationis, ubi Clemens III. excommunicat omnes clericos, qui participant scienter & sponte cum iis qui sunt excommunicati à Papa, & eos ad officia recipiunt. Censura est majoris excommunicationis; quæ ut subeatur : quinque requiruntur ex sententia Hostiensis, Joannis Andreae & Panormitani, caput illud, interpretantium.

Primum, ut participantes sint clerici. Secundum, ut scienter. Tertium, ut sponte. Quartum, ut in divinis participant. Quintum, ut cum excommunicatis à Papa. Quæ omnia ex illa decretali eliciuntur.

Hanc interpretationem communem esse ait Panormitanus & Joannes Andr. admonet ita tenendum esse. Itaque laici, si cum hujusmodi excommunicatis participaverint, excommunicationem incurrunt tantum minorem. Sylvester, in verbo, Excommunicatio, 5. numer. 6. §. sciendum est tertio, luculentis verbis scribit, clericum, qui excommunicatum à Papa judicialiter, scienter & sponte suscipit ad divina, incurrere majorem excommunicationem : si laicus sit,

minorem : affirmâtque communem hanc esse Doctorum opinionem.

Victoria, in tractatu de Excommunicatione, quæst. 10. in extremo, duos casus nominat, in quibus jure divino à consuetudine & communione excommunicati declinandum sit. Primus, si communicatio, aut fidem lædit, aut mores. Secundus, quando ex mea communione ad suum delictum, seu errorem, defensionem, opemve comparat excommunicatus. Ocham, ut refert Gabriel, in 4. dist. 18. quæst. 3. art. 3. credit jure quoque divino interdictam esse communionem cum excommunicatis in divinis, ad quem Gabriel accedit dubit. 4. & Almainus, in 4. dist. 18. quæst. 1. art. 3. in calce.

6. In communione verò civili inesse tantum levem culpam extra ea tempora, quæ patefacta sunt, communem scribit esse Theologorum & canonistarum sententiam. Eandem, opinionem appellat Theologorum Paludanus, in 4. dist. 18. quæst. 6. artic. 3. Adrianus, in 3. quæst. de clavibus, exceptione, 8. §. pro hujus solutione. Hanc sententiam assignat cunctis Theologis Sotus, in 4. distinct. 22. quæst. 1. art. 4. concl. 1. Opinioni Divi Thomæ de participatione cum excommunicatis in actibus humanis, dicit assentiri omnes Theologos, & sapientiores canonistas, quibus illam adscribit Panormitanus, in cap. sacris, de iis quæ metus causa.

Non desunt huic Theologicæ sententiæ argumenta minimè imbecilla.

Primum est illud Divi Thomæ, in 4. dist. 18. quæst. 2. artic. 4. quæstiuncula 3. Etenim si propter verba, quæ cum excommunicatis fiunt, & salutationes crimina flammis sempiternis digna contraherent homines Christiani, Multis excommunicantes (verba sunt D. Thomæ) laqueum damnationis injicerent, quod in ipsos retorqueretur. Quæ sequuntur, Gabrielis sunt in 4. distinction. 18. quæstion. 3. articulo 1. & aliorum. Sit ergo secundum argumentum. Nec vult, nec solita est Ecclesia pro unius flagitiosi & contumacis salute insontes quamplurimos æternæ damnationis, & mortiferæ noxæ periculo offerre : id enim nec communis boni ratio, nec lex caritatis permittit

ergo cum tam proclives sint homines ad colloquendum, & inter se consalutandum, nulla ratione credendum est ob isthæc humanitatis, civilisque communionis officia divina amicitia, æternæque felicitate eos velle privare. Confecit eandem argumentationem ante Gabrielem Alexand. Hal. in 4. par. q. 22. memb. 1. art. 6.

Tertium. Pro quolibet peccato mortali quis potest ab Ecclesia excommunicari ; sed non potest majoris excommunicationis poena coerceri, qui cum excommunicato participat in humanis, nisi fuerit ter admonitus : ex cap. statuimus, & cap. constitutionem, de sententia excom. lib. 6. ter, inquam, aut distinctis monitionibus à judice adhibitis, aut tribus intervallis uni admonitioni adjectis. Igitur argumento est communicationem civilem sine contemptu judicis non censi excommunicatione dignam, nec exitialem, ab Ecclesia. Utitur hoc ipso argumento, Major, in 4. dist. 18. quæst. 3. Quamquam Adrianus, in 4. sent. de clavibus, quæst. 3. exceptione, 8. propositione secunda, dicit, persuasionem hanc, quæ in hoc 3. argum. sita est, non quadrare : nam ad evitandum animarum pericula, inquit Adrianus, post constitutum est, ut nisi fuerint nominatim excommunicati, excommunicatio in eos lata non teneat.

Quartum argumentum. Milites Christiani, qui in castris erant Juliani Apostatæ, qui cum Christo, ejusque Ecclesia societatem omnem diremerat, navabant in præliis operam nefario Imperatori, sed non adversus Christianos : quemadmodum est in canone Divi Ambrosii, 11. q. 3. Julianus : multoque constat viros recti justique amantes non secernere se in convictu omnino ab excommunicatis : quæ exempla fidem faciunt non placuisse Ecclesiæ ut communio civilium officiorum usque eò periculosa foret suis alumnis, ac filiis.

Quintum, est his verbis à Gabriele explicatum. Modica, vel nulla esset differentia inter excommunicationem majorem & minorem, quantum ad damnum animæ ; nam utraque haberet eundem effectum, quantum ad damnum illatum animæ ; quia utraque induceret extremum malum, scilicet

et separationem à corpore Christi mystico,
privationem gratiæ & gloriæ, & damnationem mortis sempiternæ: non est autem hoc præsumendum, quod Ecclesia pia mater tantum malum filiis suis inferret pro levi actu communionis cum excommunicato sine pertinacia & contemptu.

8. Sed nonnulla quæ obstant, dimoveamus. Hæc opinio, ut inquit in Summa Goffr. blanditur peccatoribus; ideo parum tuta. Respondeo, tutam esse; quia majora pericula propulset: animarum & Ecclesiæ benignitatem tuetur.

Secundo loco objicies. Ecclesiæ præcepta violare criminofum est. At lex à congressu, colloctione & consuetudine excommunicatorum secedendi cogentem habet præceptionem: sine scelere igitur contemni nequit.

Respondet Divus Thomas, in 4. sent. dist. 18. quæst. 2. art. 4. quæstiuncula 3. in resp. ad 2. agere contra præceptum eum qui communicat in divinis, præter præceptum, cum in aliis rebus, & quodlib. 12. quæst. 8. art. 9. per excommunicationem scribit quempiam separari à communione fidelium, per se; à communione verò hominum, per accidens: quare indirectè & non per se, contemni Ecclesiæ præceptum, aut contra illud fieri, si verbo, aut cibo, aut iis rebus, quæ civilem continent convictum, cum excommunicato quis communicet.

Quam rationem expediendæ difficultatis secutus est, & enucleavit Durandus, in 4. dist. 18. quæst. 5. num. 7. cum enim excommunicatio communionem tollat fidelium; fideles autem ideo fideles sint, quia in divinis communicant; idcirco sententia excommunicationis ejusmodi genus communionis per se adimit, non illud, quod est hominum, non ut fideles sunt, sed ut cives. Almainus totam hanc Durandi sententiam atque interpretationem transtulit in suam illam quæstionem ubi differit, de excommunicatione. §. de altero, videlicet participare in civilibus, & Gabriel, dist. 18. 4. quæst. 3. art. 1. responsionem arripuit Divi Thomæ, in 4. sent. distin. 18. de suo verò etiam addit, non omnia Ecclesiæ præcepta, ea præsertim, quæ pœna afficiunt, culpa mortifera contaminare eos qui non parent. Adria-

nus quoque in 3. illa quæst. de clavibus except. 8. tamquam rem minimè dubiam sumit non omnia Ecclesiæ præcepta obligare ad mortale peccatum, sicut nec cuncta divina; ut est præceptum de non mentiendo, de non decipiendo, de non dicendo verbo otioso: & in hoc genere præceptorum locat præceptum de vitanda communione in humanis. Equidem maluissem, Gabrielem & Adrianum usos esse nomine legis, quàm præcepti: nam vinculum esse mortiferæ noxæ in præceptorum violatione fermè cuncti sentiunt, ac docent, in legis non item.

Conficiunt etiam, qui contra pugnant, 9. argumentationem, tum ex lege Christi in Evangelio promulgata, Matth. 8. cap. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus*, tum ex can. Innocentii III. sacris, de iis quæ vi metusve causæ fiunt: ubi decernit, eum, qui excommunicatis communicat invitus, mortale peccatum incurrere, verba sunt Pontificia, & excommunicationis labæ inquinari. Sed nimirum argumentum ex illa sententia Christi, non modò ad fidem contrariæ opinionis directò non spectat, sed etiam ad communem, quam ipsi tuemur, se planè inflectit. Nam & ipse Christus familiariter cum publicanis versabatur: quod etiam probrosum crimen ei volebant esse Pharisei, ut perspicuum est ex verbis Christi eisdem objurgantis, Lucæ cap. 7. Ad hæc Apostolus in priore ad Corinth. cap. 10. ad mensas & convivia accedere Ethnicorum permittit fidelibus, loquens his verbis: *Si quis vocat vos infidelium & vultis ire, omne quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam*: parèmq; sententiam in eadem epistola expressit, cap. 5. Quare exemplo Christi, & Apostolorum, potius esset cum excommunicatis versandum, quàm ab eorum convictu fugiendum.

Itaque locus ex Evangelio lædit adversarios in hac causâ, non juvat.

Porro de canone Innocentii: & de illo ipso Christi, *sit tibi sicut Ethnicus, &c.* in ea quæ sequitur quæstione iterum atque iterum considerandum erit. Itaque ad eam omnino lectorem rejicio, nec non ad quartum caput nostri Apologetici, quo Pauli V. decretum tutati sumus.

QUÆSTIO XXX.

1. **E**st illud in gravi contentione positum à Doctoribus, num criminosa, & animæ lethalis communicatio ea censenda sit, quæ ob vehementem metum injustè illatum cum excommunicato suscipitur; & in eo præsertim rerum genere, quæ divinæ sunt: ut cum vel Tyrannus, vel quispiam consceleratus Christianus stricto pugione necem minitatur Sacerdoti, nisi coram se divinam rem faciat.

De hoc proposito duæ pugnantes inter se, & non levium auctorum dissident opiniones. Una, est eorum qui nulli metui justam excusationis veniam dandam esse putaverunt: sed isto modo communicantem & scelere & pœna minoris excommunicationis condemnant. In horum cœtu doctorum major pars est Pontificii juris explanatorum, maximè in caput, sacris, de iis quæ vi, metusve causa fiunt; ut Hostiensis, Joannes Andreas, Antonius Butrius, Parnormitanus: Cum his ex Theologis se consociarunt Alex. Hal. in 4. par. q. 22. memb. 1. art. 6. Durand. dist. 18. quæst. 5. ad 3. Adrianus, in 3. quæst. de clavibus; & quodl. 1. art. 3. ad 5. arg. exceptione, 8. Ocham, ut testis est Gabriel, in 4. sentent. dist. 18. quæst. 3. art. 3. dubio 4. Gabriel, qui sequitur Ocham, citato loco. Cajetanus, in Summa, in tractatu de participatione cum excommunicatis, cap. cujus est initium, Circa tertium præmissorum, non longè ab extremo, & in 1. 2. quæst. 96. artic. 4. Summa confessorum, in 3. lib. tit. 33. quæst. 173. nam secutus Hostiensem respondet quæstioni, de qua nunc propriè agimus, in quæst. autem 165. loquitur de communicatione extra divina quod nonnulli, ut Supplementum, & Covarruvias, qui hujus Summæ testimonio sunt usi, non videntur animadvertisse.

2. Ad sic opinandum adducuntur hujus opinionis auctores, primùm auctoritate Christi, Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi, sicut ethnicus & publicanus*: ergo cum ejusmodi auctoritas divina sit, ab ea recedere nullo timore concessum est: tantumque momenti in hac ipsa auctoritate consti-

tutum esse crediderunt nonnulli, ut neque Romano Pontifici permissum esse scripserint, agere cum excommunicato; quamvis communicans censuram excommunicationis non incurrat. hoc falsò prodidit Almainus, in 4. distin. 18. quæst. de excommunicatione, art. 3. quem errorem didicit à Panormitano, in cap. cum desideres, 1. de sententia excomm. numer. 3. commentarii, quem Panormitanum citat etiam Sylv. in verbo, Excommunicatio, 5. num. 10. nisi horum sensum defendamus, cum temere, vel cum offensione ceterorum communicaret.

Secundam auctoritatem sumunt ex canone sacris, de iis quæ vi metusve causa fiunt. Illic enim his verbis decernit Innocentius III. de eo qui communicat excommunicatis invitus. Licet metus attenuet culpam, quia tamen non eam prorsus excludit, cum pro nullo metu debeat quis mortale peccatum incurrere, excommunicationis labe credimus inquinari.

Tertius locus ab auctoritate est, quia Doctores, ut inquit Gabriel, culpæ mortiferæ, & excommunicationis reum faciunt eum, qui communicat in divinis cum excommunicato, nec tempus ullum, causamve excipiunt. Deinde ratione idem concludunt, quod per se malum est, nulla formidine perfici potest, sed ad divina recipere excommunicatum, vel ei se socium in eisdem rebus adjungere est per se malum: non igitur propter aliquem metum id fieri potest. Confirmatur. Actus virtutis est in eo, quo de agitur, parere Ecclesiæ: ergo actio virtuti contraria secus agere.

Contrariam sententiam sectati sunt multi nec sapientia, nec auctoritate, nec numero inferiores: imò rebus his omnibus fortasse superiores. Ut Innocentius in caput sacris, de iis quæ vi metusve causa fiunt, dum his verbis scribit in extremo: Littera sonare videtur de metu, qui cadere debet in constantem virum, & de eo, qui communicat in crimine: hic autem tantus vir, & Pontifex, pro multis nobis esse debet. Guillelmum, Hugutionem. Ververenum citant alii.

Venio ad Theologos, in quibus est Franciscus Victoria, in Tractatu de excommunicat. q. 12. Sotus in 4. sent. d. 22. q. 1. art.

1. conclus. 5. casu 5. ubi affirmat, nullum Theologorum tenere, legem de vitandis excommunicatis, etiam in divinis, cum amissione vitæ, esse servandam: in Decretali autem scienda hanc mentem Pontifici fuisse, ut is metus defensione careret, qui ob fidei odium & legis contemptum incutitur. Divus Antoninus in 3. par. tit. 25. cap. 1. ante §. Supplementum, in verbo, Excommunicat. 5. col. 2. Sylvester, in verbo, Excommunicat. 5. num. 6. in fine, & num. 23. ubi affirmat opinionem omnium favere communicanti cum excommunicato propter metum, eumque à culpa & pœna eximere: Hostiensensem verò singularem appellat secus in hac causa sentientem.

Verum nec Sotus, nec Sylvester, opinionem hanc secundam facere omnium debebant, cum tam multi in contraria acie suprâ fuerint collocari. Rosella, in verbo, Excommunicat. 8. col. 1. & Angelus, eod. verbo, ac titulo, §. 18. caput, sacris, interpretantur de eo, qui communicat in divinis, aut levi metu adductus, vel in crimine, aut cum censura lata est pro fidei defensione.

Eandem interpretationem attulit Sylvester, num. 23. & num. 6. quando participatur aut in crimine, pro quo fuit alteri ab Ecclesia irrogata excommunicatio, aut in iis, quæ suapte natura sunt peccata mortifera: idque colligi ait ex D. Thoma. Armilla, in verbo, Excommunicat. num. 59. Major, in 4. dist. 18. q. 4. quem citant & sequuntur Navarrus, in Summa, cap. 27. num. 36. & in cap. inter verba, præludio 3, num. 4. & Covarruvias in cap. Alma mater, par. 2. relectionis. §. 3. num. 9.

4. Sententiæ hujus certiora & tutiora subsidia hæc sunt. Primum, quia cuncti fatentur excommunicationis pœnam ab Ecclesia inventam esse, & legem vitandi excommunicatos ab eadem constitutam esse: & quoniam cunctæ Ecclesiæ leges mira humanitate & benignitate temperatæ sunt; nullam adhuc sanxit, ut rectè observavit Sotus loco quem suprâ memoravimus, quam cum perniciæ & interitu corporum servari vellet: possit autem ejusmodi aliquam ferre, pro qua mors esset necessario appetenda, in dubium vocatur à multis.

Ochamus potestatem esse in Ecclesia ejus generis leges condendi, & populo Christiano imponendi, negavit in suo dialogo, par. 1. lib. 7. c. 57. cum scripsit universè non posse Ecclesiam onera, quæ sunt valde gravia, Christianis imponere, nisi fortè ex divina lege eadem onera ferenda essent. Gabriel confirmat sententiam Ochami in 4. sent. d. 18. q. 3. art. 3. dub. 4. Sylvester, in verbo, Excommunicatio. 5. num. 23. scribit his verbis: Non tenetur quis obedire Prælati præcipientibus subire mortem, aut verbera, vel aliquid facere, ad quod ista sequuntur, ut supr. caritas, §. 2. & inf. relig. 6, §. ult. Idem quod Sylvester antea docuit Angelus, in verbo, Excommunicat. 8. num. 18. & Rosella, in verbo, Excommunicat. 6. col. 2. nisi, addunt Angelus & Rosella, cum præcipit Prælati id, quod ad communem salutem, & ad fidem spectant. Sed Cajetanus in 1. 2. q. 96. artic. 4. erroneam vocat opinionem, quæ Ecclesiæ adimit jus condendi leges, pro quarum observatione sit etiam vita necessariò deferenda quod ipsum jus in Ecclesia residere ait Sotus, in 4. dist. 22. q. 1. art. 1. concl. 5. casu 5. & Covarr. citato loco, & à nobis probatum est in nostro Apologetico, cap. 4. num. 2. haud levi argumentatione.

Sed fac potestatem hanc esse permissam Ecclesiæ, inficiamur tamen ad hanc diem illa usam esse, ut inquit Sotus eo loco.

Secunda ratio. Quando duo præcepta eodem tempore concurrunt, minus concedere debet majori: sed præceptum virandi excommunicatos in divinis, est humanum, & minus, præceptum verò conservandæ vitæ est naturale & divinum ergo huic illud cedere debet.

Respondet Adrianus in ea quæst. 3. de clavibus, exceptione 8. dupliciter: Primum, majorem syllogismi propositionem locum non habere in iis præceptis, quamvis minimis, quæ pravitatem exuere numquam possunt, ut est præceptum de vitando mendacio, etiam levi; in quo vita potius dimittenda est, quam obedientia præcepti, seu legis deferenda. Deinde, non vult locum esse eidem propositioni, cum caritas non quidem præcipiens, sed suadens, elidit vim majoris

præcepti : facitque ut pro honesto , & vita , & omnia contemni possint.

Verbi causa invaditur quis à suo adversario : nec suam tueri potest vitam , nisi ea privet adversarium : potest suam eligere necem , ne alteri eam adferat. Cum ergo lex , qua interdicitur communicatio cum excommunicato minitante mortem , nisi secum communicetur , maximè in divinis , prætermitti non possit sine scelere , quia res prohibita est per se mala : & quamvis non esset per se mala , virtutis tamen esset mortem pro obedientia legis perpeti : sequitur vires concidere argumenti. Modum hunc dissolvendi argumenti non utcumque probabilem esse , ex refutatione contrariorum non multo post intelligitur.

Tertia. Necessitas famis depellendæ largitur , ut communicare cum excommunicato possimus , sine ulla culpa : ergo necessitas gladii vitandi , districti ad necem nostram , jus idem concedere debet.

Hujus argumenti redarguendi , ab adversariis hujus sententiæ , multi sunt modi excogitati : quos recitat Panormitanus , explanans caput , sacris , de iis , quæ vi metusve causa fiunt : cunctosque rejicit , sextum ille fabricavit.

In iis modis est quartus Antonii Butrii , serviendum necessitati famis esse : quoniam ejus principium est intrinsecum , & qui illi non subveniret , sibi ipse mortem conscisceret , quod nullo modo licet. At necessitas gladii oblata à Tyranno , seu à quovis alio certum periculum capitis ostentante , causam habet extrinsecam : quare si necessitati huic non pareatur , & occidamur , non ipsi nostram , sed alter cædem efficiet , ipsi verò dumtaxat sustinebimus.

Panormitani modus , quem Adrianus in 3. q. de clavib. & quodlib. 1. citatis locis probavit , hic est : In propulsanda fame in nullius sceleris & iniquitatis societatem venimus : nam & ego si panem petam ab excommunicato , rem æquam postulem : & , si ille det , rem item justam & necessariam tribuat : at si me terrenti minis , ut coram eo sacrificium faciam , morem gesserò , ejus flagitio & iniquitati assentior. Addit illud etiam Adrianus in 3. q. de clavibus except. 8. Fa-

mis quoque pellendæ curam abjiciendam esse , quando excommunicatus metum famis injiceret.

Postrema ratio. Tum jura tum cunctorum Doctorum sententiæ propter nostram , atque excommunicati utilitatem permittunt , ut cum eo agere possimus : quantò igitur magis ad mortem fugiendam ? Dicerent ejus utilitatis tantum causam esse legitimam , quæ nullius turpitudinis contagione fœdatur : ejusmodi non videri , qui ex ea communicatione de qua est quæstio , comparatur.

Sequitur , ut , quæ in contraria sententia sunt , frangamus. Sumebatur : legem abstinendi à convictu , & commercio excommunicatorum , esse divinam : cui argumento per inficiationem , & per concessionem responderi potest.

Primum ergo inficiamur legem hanc esse divinam : ab Ecclesia enim inventam & constitutam esse fermè fatentur omnes. Sed fac esse divinam : dicemus nihilominus ex eo genere legum esse , à quibus ob vitæ conservationem recedere fas est : sicut recedi potest à lege integrè confitendi , reddendi depositi , creditæ pecuniæ restituendæ , rei alienæ non contrectandæ , quas omnes divinas esse constat , & tres posteriores etiam naturales. Præterea verba illa , *sit tibi sicut ethnicus & publicanus* , non tam valent ad prohibendum commercium (quandoquidem à Christo & Apostolis cum ethnicis & publicanis humanitatis & caritatis officia cuncta & munera communicata esse non ignoramus , atque eosdem præsertim in recenti Ecclesia ex gentibus conflata Judæis antelatos) quàm ad istorum hominum , qui Ecclesiam non audiunt , odiosam & detestabilem conditionem significandam : magno enim erant apud Hebræos odio ethnici & publicani : & tamquam probrosum genus hominum averfabantur. At sacrarum actionum communicatio cum excommunicato per se mala est : ergo nullo tempore permessa.

Probandum esset antecedens hujus entymematis. Si enim res esset semper mala , non potuisset Concilium Constantiense , & Martinus. V. innocentibus Christianis potestatem facere , in divinis , & extra divina communicandi cum excommunicatis etiam publicis ,

blicis, iis dumtaxat exceptis, qui vel denunciati sunt, vel qui sacrilegas manus clerico palam injecerunt, ut tergiversationi non sit relictus locus.

7. Postremo loco opponebamus. Disjungere se ab excommunicato, per vim & metum extorquente missæ sacrificium, virtutis laus est: ergo secus agere vituperandum, & vitiosum est. Respondeo, virtutis esse non imperatæ, sed voluntariæ: ut qui illud virtutis officium prætermittere velit, in nulla sit culpa: esset autem si in eo articulo temporis, quo non audienti Tyrannum, vel certam perniciem denunciantem, mors impenderet, non sopita esset lex, communionem cum excommunicato vetans in divinis. Nec consequens est, te, nisi sequaris consilia Evangelica, facere improbè, quia ea sequens rectè, & ex virtute agis.

Itaque in hac duarum opinionum conflictione dicerem, in priore Christiani officii perfectionem inesse, omni sublata necessitate præcepti: in posteriore, jus æquum tuendæ vitæ reperiri: quod jus tunc tamen evanesceret, cum Tyrannus, aut alius excommunicatus, aut propter fidei, aut Ecclesiæ, aut clavium, aut judicis contemptum divina communicari sibi juberet: tunc enim & illius minæ, & metus mortis, & mors ipsa contemnenda foret. Denique quoties præcepti omissio, aut Ecclesiam, aut Romanum Pontificem, seu Prælatum, insigni afficit injuria; aut graviter offendit alios, nullo modo censenda est licere: sed mors est potius oppetenda.

Quod autem Gabriel aiebat, in casibus non concessæ communionis cum excommunicato poni à doctoribus eam, quæ est in divinis, nec eos ulla uti exceptione: respondendum est, quamvis ejus exceptionis multi non meminerint, non idcirco exclusam esse: à multis item inclusam, ut liquet ex catalogo auctorum secundæ sententiæ. Nec dubitandum est, D. Thomam, & alios, necessitate imminentis mortis communionem in divinis cum excommunicato excusaturos fuisse: si ea de re singillatim & propriè disputavissent. Nobis in 4. cap. nostri Apologetici placuit prior opinio, quia tunc agebatur de participantibus cum injuria, non legis

Ecclesiasticæ tantum, sed judicis, & sententiæ ab eo justissimæ contra eos pronunciatæ.

QUESTIO XXXI.

TRes nodos habet proposita consultatio. 1. Primus est, an ego, qui certum habeo, Petrum Mediolani sententia judicis condemnatum, & excommunicatum esse, meo Prælato id ignorante, præcipienti Prælato, ut coram Petro rem divinam perficiam, aut divina celebrem officia, parere illi debeam.

Secundus: Utrum excommunicato in sacellum templi se recipiente, non orandi causa, verum ut illic latitet, & ne ab insequentibus satellitibus comprehendatur, vel qui alia de causa illud accessit; sacerdos, qui ad sacram aram sacrificium facit, & alii, qui sacrificanti intersunt, ex illius conspectu se eripere debeant.

Tertius: Num excommunicato assurgere, honorisque signa illi impartiri liceat. Loquimur autem de excommunicato, qui vitandus est ex jure concilii Constantiensis, Martinique V. constitutione, Ad evitanda.

De prima controversia Petrus Perusinus, 2. cujus sententiam D. Antoninus in 3. par. tit. 25. cap. 2. §. 2. refert, nec ref. Ille, in cap. inquisitionis, de sententia excommunicationis sic judicavit: Prælati imperio obtemperandum esse: contestante tamen sacerdote rem divinam nequaquam cum excommunicato, sed cum cæteris, qui excommunicati non sunt, communicaturum. Additque Petrus, si quispiam sit, quem publicè devitare debeam, cum eo usu me conjungi non posse, etiam præcipiente Ecclesia; potiusque excommunicationem sustinendam esse, quam cum ejusmodi homine habendam consuetudinem vel communionem.

Utraque pars hujus sententiæ meritò reprehendi potest, ac debet. Prior explodenda est: quia si excommunicatus sit ex eo genere, cujus consortionem Concilium prohibet Constantiense, consortionem in divinis jubenti Prælato nullo modo obediendum est, si mihi ejus excommunicatio minimè dubia est, cum enim ab ipsis Apostolis lex perlata sit de vitandis excommunicatis, & ad hanc

diem ab Ecclesia retenta, contra hanc legem mihi præcipere Prælatus non potest: nec quisquam inferiori potestati obedire debet, cum injuria majoris potestatis, ut probat D. Thom. in 2. 2. q. 104. art. 5. testimoniũque Glossæ adducit, in ea verba, ad Rom. cap. 13. *qui potestati resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*. Si quid, (verba sunt Glossæ) jussit curator, numquid est tibi faciendum, si contra proconsulem jubeat? Rursum, si quid proconsul jubeat, & aliud imperator, numquid dubitatur illo contempto, illi esse serviendum. & q. 105. artic. 2. Magis est debitum, quod homo obediat superiori, quam inferiori potestati: cujus signum est, quod præceptum inferioris prætermittitur, si sit præcepto superioris contrarium. Et quia voluntas præcipientis explorata, ac nota per se objectum est obedientiæ, ut ipsemet D. Th. docet in ead. 2. 2. q. 2. art. 5. ad 3. & q. 104. art. 2. ad 2. ideo, qui certam habet excommunicationem Petri, & de voluntate Ecclesiæ illius commercium vitantis, pro Prælato contra Ecclesiam stare non potest.

Nec minùs erratum est in altera parte sententiæ à meo cive Petro: cum enim Ecclesiæ præcepta justa sint, & ejusdem præcepto vitandi sint excommunicati, si jubeat me cum excommunicato quicumque sit ille, versari, facinus sit Ecclesiæ non obtemperare: nec quidquam horum crediderim à pio Catholico addubitari.

3. De secunda difficultate Hostiensis in cap. nuper, de sententia excommunicat. aliique nonnulli opinati sunt, ingrediente Ecclesiam excommunicato, quamvis non causa precatum, cæteris egrediendum esse. Sed Innocentio in idem caput, nu. 3. commentarii secus est visum; cui sunt hi omnes assensu, Durandus in 4. sent. d. 18. q. 5. num. 7. Palud. in eamd. dist. q. 6. art. 1. Summa confessorum, lib. 3. tit. 33. q. 171. Supplementum, in verbo, Excommunic. Rosella, excommunicat. 6. num. 14. Tabiena, excommunicat. 8. num. 4. Armilla, eod. verbo, num. 39. Navarr. in Summa, cap. 27. num. 33. Hujus magis communis & veræ sententiæ ratio perspicua est: quia cum prohibita sit communicatio, hujus natura exi-

git, ut qui in re quapiam communicant, eandem velint, ejusque sint aliquo modo consortes, seu participes, sive imperio, sive consilio, sive ope, sive effectione, aliave ratione qua factum consociari queat: at excommunicatus qui precationem non eligit in Ecclesia, sed aut perfugium, aut rem aliam ab actione orandi Deum, remotam, communionem habere cum iis qui intra Ecclesiam orant, dici non potest: quare nec cæteri cum eo communicare dici debent.

De tertia quæstione Paludanus in 4. sent. 4. dist. 18. q. 6. artic. 2. & Sylvester, in verbo, Excommunic. 5. num. 3. à quo citantur nonnulli canonum sacrorum interpretes, sed rati sunt, contra legem committere eos, qui excommunicato assurgunt, aliõve honorifico gestu eum prosequuntur: hanc enim speciem honestæ salutationis esse arbitrantur: idque, ut inquit Paludanus, plus est, quam salutare. Posset huc illud etiam addi, quod Ecclesiæ hostibus, hominibusque summa ignominia atque infamia ab eadem Ecclesia notatis, indignum est ulla reverentiæ & honoris argumenta deferre: tales autem sunt palam excommunicati, & judicis sententia damnati: nam nec eos tamquam suos commilitones, sed tamquam rebelles adversarios agnoscit Ecclesia: tantæque sunt infamia, ut nec contrahere, cum reliquis civibus queant: quod ipsum aliis infamibus hominibus minimè est denegatum.

Sed tamen à non minùs multis bonarum malarumque rerum disceptatoribus longè aliter existimatum est: ut à D. Antonino in 3. par. tit. 25. cap. 2. ut à Summæ confessorum auctore, qui etiam citat Glossam, in 3. lib. tit. 33. q. 145. ut ab auctore Supplementi, in verbo, Excommunic. 6. quæst. quæ incipit, quid si aliquis assurgat, à quo comites ejusdem opinionis proferuntur Gul. Summa confessorum, Directorium, lib. 3. §. 146. ab Angelo, in verbo, Excommunicat. 8. num. 4. citante quoque Rodonem: à Rosella, in verbo, Excommunicat. num. 14. à Joanne Tabienfi, in verbo, Excommunic. 8. num. 5. à Soto, in 4. dist. 22. q. 1. art. 4. concl. 2. qui affirmat ore fieri salutationem, & nimirum apud Latinos genera illa loquendi, *meo nomine Joannem salutabis*.

salvere jubebis, salutem dices, nuntiabis, imperties: non externa signa honoris muta, sed verba desiderant. Ad hæc salutamus filios, filias, servos, opifices, nullo signo iis delato honoris seu reverentiæ: contra magistratibus, principibus, maximis Pontificibus cuncta honoris argumenta præbemus assurgendo, capita detegendo, genibus flectendis: quos ipsos non dicimur consalutare, sed honore tantum afficere.

5. Quare hæc opinio cum & numero auctorum, & ratione, & humanitate sit commendatior, est superiori anteponenda: & quoniam Sylvester quæstionem hanc dijudicatam esse scribit à Rosella similiter, ut is opinatur, quemadmodum lapsus sit in sententia Rosellæ, Sylvester, ex ejusdem auctoris verbis cuivis facile fuerit intellectu. Sic igitur Rosella in verbo, Excommunicat. 6. num. 14. in extremo. Si autem excommunicatus est in Ecclesia, non causa orandi, sed pro alio negotio; non video quare in eadem Ecclesia orare non possim, secundum Innocentium, ext. eo, cap. nuper, licet aliis contra: quibus magis consentit Hostiensis. Quis autem non videat in hac oratione, & sententia Rosellæ, ab eo antelatum opinionem Innocentii opinioni Hostiensis, & aliorum?

QUÆSTIO XXXII.

1. **V**arus publico judicio crimine damnatus, & anathematis ignominia in ore & oculis suorum civium Parisiis affectus, illinc excessit; Bononiam se contulit, ubi est ejus excommunicatio ignorata: de ea certum habet Paulus, qui illi Parisino, & damnatorio judicio, quo è Christianorum cœtu ejiciebatur Varus, interfuit. Quæritur, an Paulus in convictu vitare debeat Varum Bononiæ commorantem.

Quæstionis explicationi præmunienda est distinctio in hoc genere apud Doctores percelebrata. Excommunicatio aut in sacramento confessionis, aut extra sacramentum est patefacta: si in sacramento, omnium rectè sentientium dijudicatio est, nec privatim, nec publicè vitandum esse excommunicatum; ne fortè ex ea re ullam invidiam, seu

odium, confessionis sacramentum suscipiat. Si extra confessionem mihi de censura excommunicati certum est, aut hujus non fallentis notitiæ me ipsum auctorem, & testem habeo; aut ipsum excommunicatum, aut famam, aut viros & testes fide dignos: si talis est notitia, convenit inter omnes à privato convictu excommunicati omnino fugiendum.

A publico quoque abstinendum sit, necne, si nulla fama, vel publicus sermo, aut epistola condemnationem excommunicati Bononiam attulit, inter doctores concertatur: dividiturque tripartitò sententia. Nonnulli enim arcent Paulum à congressione Vari non solum clandestina, sed etiam publica. Horum princeps est Innocentius, in cap. inquisitioni, de sententia excommun. num. 2. Panormitanus, in cap. cum non ab homines, de sententia excommunicationis consentit Innocentio, facitque Innocentianæ sententiæ adjutricem Glossam, in cap. ad nostram, 3. de jurejur. num. 7. sui commentarii. Covarruvias in relectione, cap. Alma mater, de sententia excommunicat. lib. 6. par. 2. §. 3. num. 2. in Innocentium ferre alios concedere doctores, illiusque communem esse opinionem auctoritate confirmat Navarri, in cap. inter verba, 11. qu. 3. quam item opinionem adscribit Majori in 4. d. 18. q. 8. & Almaino in eamd. d. q. 1. art. 3. Alii, ut Durandus in 4. dist. q. 5. in calce, & Paludanus in eamd. dist. q. 6. art. 1. & 2. Gabriel, in eamd. dist. q. 3. artic. 1. litt. G. communionem privatam negant Paulo cum Varo, publicam concedunt.

Quidam, & horum major est cuneus, sic decernunt: si excommunicatio Vari probari Bononiæ potest, esse vitandum in publico; si probationum facultas non detur, non esse vitandum. Sic D. Antoninus, in 3. par. tit. 25. c. 1. §. 1. idipsum probans, auctoritate Gul. sic Summa confessorum, in 3. l. tit. 33. q. 191. ubi ad Innocentii opinionem aggregat Glossam, & Hug. sic Supplementum excommunic. 5. q. incipiente, quid, si audiui. Sylvester. num. 26. excommunicat. V. Armilla, in verbo, Excommunicat. num. 61. Rosella, in verbo, Excommunic. 6. num. 39. ubi tamen valde pro-

pendet in sententiam Innocentii, & Panormitani, tum in cap. ad nostram, 3. de rejur. tum in cap. cum non ab homine, de sententia excommunicationis, & quod dicunt, admonet esse notandum: & item ipsi monenti Rosellæ pareamus; animūque ad Innocentii, & Panormitani dictum attendentes, ad quod tam multi alii attenderunt, quanti sit, & quantum ponderis ad veritatem habeat, ratiocinando videamus.

Septem igitur sunt, quæ ad Innocentio assentiendum, animū meū impellunt.

4. Primum est auctoritas tanta doctoris, quem reliqui Pontificii juris explanatores, qui cum sunt consecuti, uti magistrum agnoscunt & colunt; cum enim utriusque juris scientia summè excelleret, luculentum, & eruditionis refertissimum apparatus in Decretalium volumen in maximis curis Pontificatus elucubratus est: & quod in hac controversia, quæ in manibus est, tamquam doctor censuit, idem quantum conjectura augurari licet, Pontifex decrevisset.

Secundum est, tot tantorumque auctorum concursus doctrinam in hac causa Innocentii comprobantium; nam neque ab ea sunt tertiæ opinionis patroni alienis cum velint neque posse in publico, cum excommunicato, de quo agimus, misceri sermonem, si ejus excommunicatio probari possit. Quis autem ambigat non defuturas Paulo adversus Varum probationes Bononiæ: si Antistitem civitatis consulat, qui de tota causa, & condemnatione Vari, & non mentientibus litteris, & non adulterinis tabulis, Parisiis mittendis Bononiam, celeriter doceri poterit: neque enim defensores tertiæ sententiæ excludunt à congressu Vari Paulum post probationem, sed post facultatem probandi. Quamquam, quod hi auctores de necessitate probationis futuræ commenti sunt, docet Innocentius esse ridiculum.

Sequitur tertium. Lex Ecclesiæ excommunicatum non toleratum ubique à fidelibus vitari præcipit; ergo in omni loco: ergo tam occulto, quam publico.

5. Quartum. Quinque tantum casus excepti sunt, qui cum excommunicato consuetudinem congressumque permittunt: quos illo hexametro concluderunt: *Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.*

Verū nullus ex his Paulo suffragatur, ut possit ad publicam Vari congressionem aspirare: quare, &c. Dices opitulari utilitatem & necessitatem tuendæ famæ Variæ: sed hoc ipsum septimo redarguemus argumento.

Quintum. Si Rex Galliarum Varum hominem Gallum proscripsisset, capitalique pœna proposita vetuisset, ne quis suæ obnoxius jurisdictioni: aut intra aut extra Galliarum fines illum ad congressum reciperet, quis obsecro, tam projecta audacia reperiat, aut tam impudenti actu, ut non minus in publico, quam in operto se à Varo secernat? Ergo quod in homine proscripto ab Rege Galliarum non licebit, licebit in eo, quem more suo proscribit Christiana Ecclesia, & in quo diri anathematis mucronem figit?

Sextum. Ergo Paulo, si sacerdos sit, licebit coram Varo aliis præsentibus, qui non sunt excommunicationis conscii, & missas, & divina alia officia celebrare, & quod nullo modo faciendum esset coram Judæo vel Saraceno, si is ignotus aliis, sacerdoti cognitus, in cætera fidelium multitudine versaretur; fiet coram excommunicato, quicum est Ecclesiæ dissidium constitutum; & cum quo severius, quam cum Judæis & Saracenis agit: nam cum hoc hominum genere, ut contrahatur, permittit: quod ut ne fiat cum excommunicato, quem palam anathemate perculit, severis sanctionibus interdicit.

Septimum. Si publica Pauli cum Varo 6. communio legitimæ excusationis speciem, seu causam haberet, ea foret, quod nefas est homini nulla infamia notato Bononiæ infamiæ labem adspargere: quod eveniret, si palam se Paulus à consuetudine Vari abjungeret.

Tribus modis hujus defensionis vis eliditur. Primum, quia Paulus occasiones, sive causas non congregandi palam cum Varo, aut ab eo digrediendi, multas reperire potest, sine ulla ejusdem Vari offensione, atque ignominia. Deinde, qui necessariæ legi paret Ecclesiæ, non debet de ejus fama laborare, de qua nec ipsa laborat Ecclesia: imò cujus est ab eadem Ecclesia fama justissimè

jugulata. Denique, quia non videtur jus Varo relictum, aut famæ defendendæ, aut infamiæ propulsandæ contra justam Ecclesiæ sententiam, quæ in excommunicatum, qualis est Varus, acerbioræ pœna, quàm infamia sit, animadvertit, deteriorèque conditione esse decernit, quàm reliquos infames, & dedecore commaculatos, qui cæterorum hominum congressione atque sermone minimè prohibentur: multaque administrare queunt, quæ sunt excommunicatis interdita.

Nunc igitur Paulus Varo infamiam infert, si eum publicè vitet, sed ipse, quocumque se defert, vitæ suæ ab Ecclesia, justissimam anathematis infamiam inustam ferre cogitur: cujus infamiæ non secus abstergere maculam potest, quàm pœnitentia facti & criminis, ac contumaciæ detestatione. Nam quoad excommunicatus in protervitate & scelere perseverat, cum Ecclesia cuncto Christiano populo execratum vult esse, ac detestabilem.

QUESTIO XXXIII.

IN dubio non semel est animus, hic illève sit, necne, ex eo excommunicatorum genere, quod ex concilii Constantiensis, Martinique V. decreto est vitandum omnino. In hac ancipiti mentis distractione, quid consilii capiendum sit, ignorant plerique.

Disceptatur, & finitur hæc controversia à D. Thoma quodlib. 4. q. 8. artic. 14. ubi his verbis ab eo proponitur quæstio. Utrum debeant vitari illi excommunicati, de quorum excommunicatione est apud peritos diversa sententia: quamquam forma quæstionis allata à nobis est paullo latior, magisque diffusa. Quæstioni ad hunc modum respondet sanctus Doctor. Respondeo, dicendum, quod dubitatio de excommunicatione aliquorum, aut præcedit sententiam judicum, aut sequitur; si præcedit, puta cum nondum est declaratum per judicum consensum aliquos esse excommunicatos, non sunt vitandi, quousque certo iudicio terminetur: in hoc enim casu certum est, quod in mitiorem partem interpretari debemus. Unde, & Deuter. 17. dicitur: Si difficile & ambiguum apud

te iudicium esse perspexeris, & iudicium intra portas tuas videris verba variari, venies ad sacerdotes & iudicem, quæresque ab eis & facies quodcumque dixerint: sed si ambiguum oriatur post concordem iudicum determinationem, magis standum est sententiæ iudicum, duplici ratione. Primum quidem, quia iudices sollicitius discutientes negotium, plenius possunt percipere veritatem, etiam si sint minus periti, quàm alii, qui perfunctoriè constituuntur & extraordinariè. Secundò, quia hoc esset magnum nocumentum utilitatis communis status hominum, si sententiæ non staretur: sed quilibet pro suo libito vellet sententiæ calumniam ingerere: quia sic litigia essent interminabilia: & ideo in tali casu magis standum est sententiæ iudicum, nisi fortè sit per appellationem suspensa. Hæc D. Thomas cum quo de hoc suo iudicatu neminem vidi dissentire, consentire autem animadverti paucos, ut D. Antonin. in 3. par. tit. 25. cap. 1. §. 1. ut Adrianum in 3. q. de clavibus except. 7. §. sed quid si dubius; ubi se ipse citat in quodlibeto, quod scripsit de dubio. Sylvestrum, in verbo, Excommunic. 5. num. 2. Rosellam, in verbo, Excommunicatio, 6. num. 34. Angelum, in verbo, Excommunicat. 8. num. 15. Navarrum, in Summa, cap. 27. nu. 27. redditque rationem: nam qui dubitans de alterius excommunicatione eum coram aliis vitaret, inferret ei injuriam, conclusionis & rationis laudat auctorem Majorem in 4. dist. 18. q. 2. col. 2.

Hujus sententiæ comites habemus Auctorem Supplementi, in verbo, Excommunicat. 6. quæst. quæ incipit, quomodo vitandi sint illi. Auctorem summæ confessorum, lib. 3. tit. 33. q. 194. à quibus duobus auctoribus totidem verbis recitatur sententia Divi Thom. quot est à nobis descripta.

Verum, quia proposita à nobis quæstio, amplior est, quàm est Divi Thomæ, explicatio, enodationem magis dilatatam adferamus, eamque in aliquot enunciata conferamus.

Primum enunciatum. Si dubitatio criminosa inscitia nota sit juris, vel facti, vel quia fidem abrogat famæ, aut testibus idoneis, hominibusque fide dignis, aut ipsimet

excommunicato de sua excommunicatione testificanti, quæ omnia, & singula persuadent excommunicatum vitandum esse; dubitatio abjicienda est: quia vitiosa est, nec excommunicandum cum excommunicato.

Secundum enuntiatur. Si illa ipsa, quæ in primo enunciato numerata sunt, ostendunt homini cauto & prudenti vitari non oportere eum, de quo temerè dubitatur; ex animo pellenda est dubitatio; nec vitandus excommunicatus.

Tertium enuntiatur. Quando dubitatio est ejusmodi, ut etiam sapientis viri animum occupare possit, & injuriosa est vitatio ei, de quo ambigitur excommunicatus sit nec ne, hæsitatio rejecta communicandum est.

Quartum enuntiatur. Si is, quem hodie certò scis esse excommunicatum, post annum, vel tempus longius, aut brevius se tibi offerat, nec vides eum se gerere tamquam excommunicatum, vel dicit se ab Ecclesia absolutum, si vir frugi sit & Ecclesiæ reverens leges, credi potest absolutionem & veniam ab eadem Ecclesia impetravisse; contra putandum est censura nequaquam, exsolutum esse, si homo sit nequam, & flagitiosus.

Omnia hæc enuntiata è communi superiorum doctorum doctrina deprompta sunt; quos iis in locis, & scriptis consulere potest, ubi de excommunicatione minore, vel de participatione cum excommunicatis, copiosè ac sedulò differunt.

QUESTIO XXXIV.

1. **I**N præsentem consultationem nonnulla genera personarum veniunt, quarum commercio, num, vel quando excommunicatio obstat, disceptari solet. Mihi in animo est Doctorum sententias varias persequi: & quæ mihi videatur ad veritatem propius accedere, sine ulla disputatione aperire. Quæritur de uxore innocente, an connubiale debitum reddere cogatur viro, cui non propter vitium matrimonii non jure contractum, sed propter aliud delictum est ab Ecclesia inflicta excommunicatio.

Glossa, in cap. quoniam multos 11. q. 3. citans Hug. negat virum excommunicatum posse ab uxore debitum petere, quamvis reddere debeat. idem affirmat Sylvester, in verbo, Excom. 3. effectu, 14. & Joannes. Tab. in verbo, Excommunicatio, 1. num. 17. sed si ambo putant, non peccari à viro mortiferum peccatum, si exigat: ergo si vir non habet jus exigendi: uxor non habebit onus reddendi. Contraria sententia vera est, à Theologis defensa, atque etiam à Sylvestro, in verbo, Excommunicatio, 5. num. 4. & à Tabiena, Excommunicatio, 8. num. 9. retenta, quam auctoritas Innocentii III. sua Decretali canonem Gregorii, quoniam multos, interpretantis, planè confirmat.

Declarat enim, eas personas, quæ excommunicatis ante excommunicationem obnoxiae erant, post excommunicationem quoque manere obnoxias, & ad familiare teneri obsequium (verba sunt Decretalis) & ita per consequens ad communionem teneri si ne qua illud nequeunt exhibere. Præterea non minore vinculo servitutis in iis quæ ad matrimonium pertinent, obstricta est viro uxor, quàm servi dominis suis: sed servi munera & obsequia, quæ ante excommunicationem præstabant dominis, præstare quoque debent eisdem post excommunicationem ex Decretali Gregor. VII. quoniam multos, 11. quæst. 3. & ex Decretali Innoc. III. inter alia de sententia excommunicationis: quare, &c. è multis Theologis videre potes, si voles, Paludanum, in 4. dist. 18. quæst. 6. art. 2. Adrianum, in 3. quæst. de clavis, exceptione, 6. Gabrielem, in 4. dist. 18. quæst. 3. art. 1. notab. 3. Nau. in Manu. li, cap. 27. num. 26. & 27.

Quæritur secundo loco, utrùm filiis emancipatis sit legitima communio cum parentibus: nam illis, qui in patria sunt potestate, esse nemo inficiatur. Paludanus, in 4. sent. dist. 18. quæst. 6. art. 2. ad communionem hanc admittit emancipatos, sed reliqui omnes eos excludunt. D. Thom. in 4. dist. 18. quæst. 2. art. 4. ad quæstiunculam 1. D. Bonav. in eadem dist. parte 2. quæst. 5. num. 75. Alexand. Hal. in 4. par. quæst. 22. memb. 1. artic. 6. Durand. distinct. 18. 4. quæst. 5. num. 9. Glossa, in cap. quoniam,

11. quæst. 3. Host. in Summa, lib. 5. tit. de Excommunicatione, folio proximo, à postremo, in §. humile, nec aliter ceteri docuerunt. Dictum autem Paludani verum est, quando filii emancipati, paternæ mensæ & domus participes essent, seu, ut alii loquuntur, quando sunt commensales.

4. Tertiò dubitatur. Possitne Pater non excommunicatus communicare filio excommunicato, & dominus servis & vir uxori. Alexander Hal. in 4. par. quæst. 22. memb. 1. art. 6. vult virum communicare posse uxori, sed non posse patrem filiis, nec dominum servis: nam hæc pœna iusta debetur illorum incuriæ, & negligentia: qui à tanto malo non averterunt eos, qui in ipsorum sunt potestate & fide. Glossa, in cap. quoniam, in 11. quæst. 3. idem quod Alexander: affirmatque Navarr. in Manuali, cap. 27. num. 27. Glossam communiter esse receptam: sed affingit Glossæ, quòd idem senserit de viro, cum uxore. Supplementum, in verbo, Excommunicatio, 6. quæst. quæ incipit, sed numquid patres, & domini, ejusdem fautores sententiæ citat, Guil. Goff. Hostien. Ray. Summa confessorum, lib. 3. tit. 33. quæst. 131. profert etiam Hugonem & Innoc.

5. Sed Theologi secuti Divum Thomam, æquiores sententiam attulerunt, ut possint patres cum filiis excommunicatis communicare, & cum servis domini, cum illis ipsis providentiam & gubernationem debeant. D. Thomas, in 4. dist. 18. quæst. 2. art. 4. quæstiunc. 1. Durandus, dist. 18. quæst. 5. numer. 9. Turrecremata, in cap. quoniam multos. Driedo, de libert. Christiana, quos citans sequitur Covarr. in relect. cap. Alma mater, part. 2. §. 2. num. 8. Adrianus, in 3. quæst. de clavib. except. 6. §. si petas secundò, in cuius §. sine, his verbis scribit, ex his patet pro scrupulosis, quòd nec pater familias repellere tenetur suos commensales, postquam inciderint in excommunicationem. Sotus, in 4. dist. 22. quæst. 1. art. 4. concl. 5. casu 2. Summa confessorum, lib. 3. tit. 33. quæst. 131. & 132. Angelus, Excom. 8. num. 8. Tab. Excom. 8. num. 9. Sylvest. Excommunicatio, 5. num. 17. Navar. in Man. cap. 27. nu-

mer. 27. D. Antoninus, par. 3. tit. 25. cap. 1. §. 1. sententiam Divi Thomæ, atque Hostiensis, quæ contrariæ videntur, sic inter se concinere arbitratus est, ut Divus Thomas locutus sit de filiis, & servis, qui pro sua absolutione laborant. Hostiensis de iisdem, cum eam negligunt. Verum Sylvester defendit sententiam Divi Thomæ esse simpliciter veram.

Quarta difficultas in eo genere versatur 6. personarum, quæ Sacramento fidelitatis sunt suis dominis obligatæ, quas *vasallos* nuncupant. Numnam propter excommunicationem dominorum, obsequiorum, & munerum, quæ præstabant dominis, post excommunicationem, immunitatem adipiscuntur? Richardus, in 4. dist. 18. art. 11. quæst. 1. his dat immunitatem: probat eam ex cap. nos sanctorum, & sequenti, 15. quæst. 6. & ex cap. gravem, de pœnis, in textu. & in Glossa. & canones sunt valde perspicui. Favent Richardo Hugo, quem citat Glossa, cujus etiam opinionem dicit esse tutiorem. Rosella, in verbo, Excommunicatio, 6. num. 6. Supplementum, in verbo, Excommunicatio, 6. quæst. Sed numquid vasalli. citat Summam confessorum, & Guil. cujus est superior Glossa. Divus Antoninus, in 3. part. tit. 25. cap. 1. §. citans Hugonem. Ad hanc opinionem magis propendere videtur Sylv. nam Sacramento fidelitatis eos non teneri affirmat, excom. 5. num. 8. Contra superiorum Doctorum opinionem certant hi. Paludanus, in 4. dist. 18. quæst. 6. art. 1. & 2. Gabriel citans, & sequens Paludanum, in eadem distinct. quæst. 3. art. 1. littera F. Angelus, in verbo, Excommunicatio, 8. num. 11. ubi testatur hanc veriore esse sententiam. Sylvester, Excommunicatio, 5. numer. 18. vult ab hoc hominum genere conferri debere tributa, solvi pensiones, reliqua iis munera remitti. Summa confess. lib. 3. tit. 33. quæst. 136. & Sylvester, in verbo, Excommunicatio, 5. num. 18. fatentur, Innocentium & Hostiensem, in cap. veritatis, de dolo & contumacia, de hac controversia ambiguisse. Et consequenter, inquit Sylvester, secundum eos eligenda est tutior, id est, præcedens. Sine dubio prior opinio est sacris

sanctionibus magis, quàm posterior, consentanea.

7. Quinta & postrema quaestiuncula. Possintne monachi suo Abbati excommunicato communicare. Richardus, in 4. dist. 18. artic. 11. quaest. & Palud. in eadem dist. quaest. 6. artic. aiunt non posse: sententia hæc videtur Glossæ, in cap. Sacerdotes & reliqui, 2. q. 7. his enim verbis est in Glossa. Si Prælati sunt hæretici, vel excommunicati, vel non servant canones, vel Simoniaci, vel notorii fornicatores, tunc recedi potest ab eis ante sententiam, 19. distinct. nulli, 16. quaest. ult. sanè, 32. distin. nullus. In contrariam sententiam itum est ab his omnibus, ab Adriano, in 3. quaest. de clavibus, exceptione. 6. §. petes fortasse tertio, ubi scribit, multos alios consentire cum Richardo & Paludano, atque his verbis sextam illam exceptionem claudit. Sed verum est, quòd ei, in iis quæ superioritatem respiciunt dignitatis, obedire non tenentur. Sotus, d. 22. quaest. 1. art. 4. concl. 5. casu 2. Supplementum, Excom. 6. quaest. sed quid de Monachis, citatque Guil. Summam confessorum, lib. 3. tit. 33. quaest. 140. D. Ant. in 3. par. tit. 25. c. 1. §. 1. citans eundem Guil. Tabiensis, Excommunicatio, 8. num. 9. Sylvester, Excom. 5. num. 4.

Poterunt igitur Monachi suo Abbati operam navare in rebus necessariis: sed, sicut nec uxori, nec filiis permittunt Doctores communem mensam cum viro, & patre, & præcipiunt, ut quoad fieri potest, pareant censuræ excommunicationis, & à consortione abstineant: sic & multo magis, id facere debent Monachi, quos cum suo Abbate non ita arctum vinculum, & jus necessitudinis adstringit.

QUESTIO XXXV.

- I. **Q**Uam ordimur quaestionem, haud fœci facienda est: sanctionem enim Martini V. Constantiensis consilii assensu comprobata cum decreto concilii Basiliensis, de vitandis excommunicatis conferemus; & utri standum sit, anquiremus.

Principio igitur ignorare illud nullo mo-

Quest. XXXV.

do licet, duas formulas, sive rationes vitandi excommunicatos in duobus conciliis compositas, editasque esse. Prior confecta est in concilio Constantiensi Martino V. confirmante: posterior, in Basiliensi, ante dissidium, ejusque abrogationem, ut testes sunt multi, uti Nicolaus auctor Supplementi, in verbo, Clericus, 3. quaest. postrema. Adrianus, in 3. q. de clavibus, except. 1. mentionem facit Basiliensis: sed illam, antequam discinderetur concilium, promulgatam fuisse non addit; imò verò ex ejus verbis contrarium apparet: testantur tamen alii ante schisma promulgatam esse, ut Major, in 4. dist. 18. quaest. unica, in vetustioribus, 2. prop. ad 4. argum. columna, 3. à postrema. Uti Rosella, in verbo, Excommunicatio, 6. num. 44. Uti Sylvest. in verbo, Excommunicatio, 5. num. 7. Uti divus Antoninus, in 3. par. tit. 25. c. 2. §. 2. & cap. 3. & Supplementum quidem addit ab Eugenio IV. approbatam fuisse.

Prior autem multis annis antè in concilio Constantiensi habito, Pontifice Martino V. ut dictum est, edita fuit Basiliensem auctor Supplementi, in verb. Clericus, 3. non longè ab extremo, narrat Florentiæ se descripsisse à Juliano Cardinali intra ejus cubiculum; qui Basiliensi Concilio præfuit: designatque tempus, quo constitutionem à Cardinali sibi ostensam transcripsit, 2. Decemb. 1440.

Erat autem constitutio his verbis digesta: 2. Ad vitandum scandalum, ac multa pericula, subveniendum quoque conscientiis timoratis, statuit, quòd nemo deinceps à communione alicujus in Sacramentorum administratione, aut aliis quibuscumque divinis, vel extra prætextu cujuscumque sententiæ, aut censuræ ecclesiasticæ, seu suspensionis, aut prohibitionis ab homine, vel à jure generaliter promulgatæ, teneatur abstinere, vel aliquem vitare, aut interdictum ecclesiasticum observare; nisi sententia, prohibitio, suspensio, vel censura hujusmodi, fuerit vel contra personam, collegium, vel universitatem ecclesiasticam, aut locum certum, aut certam à judice publicata, vel denunciata, specialiter, & expressè; aut si aliquem ita notoriè excommunicationis sententiam constituit

» constituit incidisse, quod nulla possit tergiver-
» satione celari, aut aliquo juris suffragio
» excusari: nam à communione illius abstinere
» vult juxta canonicas sanctiones. Propter
» hoc tamen hujusmodi excommunicatos sus-
» pensos, interdictos, seu prohibitos non in-
» tendit in aliquo relevare, nec eis quomodo-
» libet suffragari.

Covarruvias, in relectione cap. Alma ma-
ter, par. 2. §. 2. num. 7. supponit etiam ip-
se Basiliensis constitutionis exemplum, quod
ex ipsomet Concilio proficitur se expressisse
sess. 20. Kal. Febr. 1435. quod exemplum
in multis partibus discrepat ab exemplo, &
descriptione Supplementi. Quod autem di-
cit Covarr. ab Archiepiscopo Florentino idem
exemplum proditum esse, longè aliter se res
habet: ut non multò post intelligetur: cum
exscriptum exemplar à Divo Antonino sub-
jiciemus.

3. Basiliense decretum, quàm Constantien-
se, sequi maluerunt Panormitanus, in Clem.
2. de sententia excom. & qui eum citant, &
sequuntur, Felinus, in cap. Rodulfus, de
reler. numer. 39. & Sylvest. in verbo, Ex-
com. 5. num. 10. & Covarruvias loco, quem
jam indicavimus; quamquam ipse Covarru-
vias qui constitutionem Basiliensem interpre-
tatur in relect. cap. Alma mater, par. 2. §.
2. à num. 7. non ita firmum vestigium figit
in sanctione Basiliensi: firmissimum autem
ponit Navarrus, in Summa, cap. 27. num.
35. & in cap. 1. §. labore, de pœnit. dist.
6. testaturque Navarrus, eandem constitu-
tionem reperiri in statutis Ecclesiæ Gallicanæ,
in tit. de excommunicat. non vit. & renova-
tam esse in Concilio Lateranen. sub Leone
X. sess. 11. & in concordatis inter eum, &
Franciscum Galliarum Regem.

Illud autem lectorem admonitum volo
exemplum à Navarro descriptum ab iis om-
nibus longè discrepare, quæ reliqui omnes
scriptis consignarunt. Est hoc Basiliensis de-
creti proprium, quo à Constantiensi sejun-
gitur: quod Basiliense vult vitari quemlibet
notoriè excommunicatum: id quod de no-
torietate facti Covarruvias interpretatur: at
Constantiense vitari præcipit duplex excom-
municatorum genus dumtaxat. Primum, est
eorum quos judicis sententia condemnavit,

ac denunciavit; alterum, eorum qui tam per-
spicue & manifestè violentas manus in cleri-
cum injecerunt, ut factum nulla possit tergi-
versatione, jurisve suffragio excusari: & de
primo genere cum Constantiensi Concilio
convenit Basiliense.

Est igitur Constantiensis constitutio à Di-
vo Antonino his verbis perscripta, in 3. par.
tit. 25. cap. 3. *Insuper ad evitandum scan-
dalum, & multa pericula, quæ conscrip-
tiis timoratis contingere possunt, Christi
fidelibus tenore præsentium misericorditer
indulgemus: quod nemo deinceps à commu-
nionem alicujus in administratione Sacramen-
torum, vel receptione, aut aliis quibuscun-
que divinis intus & extra prætextu cujus-
cunque sententiæ, aut censuræ Ecclesiasti-
cæ, à jure vel ab homine generaliter pro-
mulgata, teneatur abstinere, vel aliquem
vitare, aut interdictum Ecclesiasticum ob-
servare, nisi sententia vel censura hujus-
modi fuerit illata contra personam, colle-
gium, universitatem, Ecclesiam, commu-
nitatem, vel locum certum, vel certam, à
judice publicata, vel denunciata speciali-
ter: & expressè constitutionibus Apostoli-
cis & aliis in contrarium facientibus, non
obstantibus quibuscunque: salvo si quem
pro sacrilega manuum injectione in cleri-
cum sententiam latam à canone adeo noto-
riè constiterit incidisse, quod factum non
possit aliqua tergiversatione celari, nec
aliquo suffragio excusari: nam à commu-
nionem illius licet denunciatus non fuerit,
volumus abstinere juxta canonicas san-
ctiones, in Concilio Constantiensi sub
Martino V.*

Et quia jactabant nonnulli, constitutio-
nem, nec ab omnibus receptam maximè à
natione Italica, & esse quinquennale, ad-
dit se à duobus egregia doctrina & auctori-
tate viris, qui Synodo interfuerunt Const-
antiensi, accepisse sanctionem ipsam à patri-
bus Synodi propositam, à cunctisque rece-
ptam, & probatam eam, alterique illorum,
quem nominat D. Antoninus, confirmasse
Romæ Martinum V. perpetuam esse consti-
tutionem: idemque Julianum Cardinalem,
qui cameræ Apostolicæ auditor erat, respon-
disse. & concludens tertium illud cap. D.

Anton. Non fuit, inquit, revocata, sed in Concilio Basiliensi confirmata ante sui dissolutionem.

Ex hac narratione perspicimus, conjectura deceptum esse Covarruviam: qui in 2. part. relect. cap. Alma mater. §. 2. num. 7. scripsit ideo, quia sibi saepe Constantiensis Synodi acta perlegenti, constitutio hæc nunquam occurrit, putare se à Martino V. tempore Concilii sine decreto Concilii conditam esse: nam duo illi præstantes viri conjecturam opinionemque refellunt Covarruviae: exempla etiam multorum Conciliorum eandem conjecturam redarguunt: ideo, quod multa decreta, actaque Conciliorum, non solent evulgari, interdum etiam nec excipi, nec in codicem referri.

5. Octavam Synodum habemus Græcè & Latinè, mirè mutilatam: plenam ipse vidi in Divi Marci Bibliotheca in libro quodam Bessarionis, ab Anastasio, Vaticanæ Bibliothecæ præfecto, in Latinum conversam: quæ ut typis excuderetur, litteris ad amplissimum Cardinalem Carafam datis ipse auctor fui, isque ad me rescripsit, quando generalia Concilia imprimenda forent, ita prorsus factum iri. Rei consilium, & eventum tanti viri acerbus prævertit interitus. Quid in Concilio Florentino, quod opera Abrami Cretensis Latinum habemus, quàm multa desiderantur, quæ quinque & viginti ab hinc annis ego in Græco Romæ reperi? quod utinam nunquam manasset: nam illius scriptorem hominem Græcum schismate corruptum extitisse mihi certis conjecturis Græcam illam Synodum pervolventi cognitum fuit.

6. Sed ad Constantiensis Concilii & Martini V. constitutionem redeamus. Cujus exemplum à Divo Antonino descriptum non pauci secuti sunt, atque in suos libros transtulerunt, ut Rosella, in verbo, Excommunicatio, 6. num. 44. Angelus, Excommunicatio, 8. §. 3. Tabiena, in verbo, Interdictum, 3. num. 10. C. jetanus, in verbo, Excommunicatio, extrema parte tractatus: in qua agit de Excommunicatione minore. Gabriel, in 4. dist. 18. quæst. 3. art. 1. notab. 3. Sotus, in 4. distin. 21. quæst. 1. art. 4. conclus. 1. Toletus, in Summa casuum, lib.

1. cap. 13. Sylvester, in verbo, Excommunicatio, 5. num. 7. Felinus, in capite Rodulfus de res. nu. 39. qui omnes, Sylvestro & Felino exceptis, Concilii Constantiensis exceptionem de notorio tantum percussore clerici amplexi sunt: quam item amplexi sunt Adrianus, in 3. quæst. de clavibus except. 1. & 9. quæst. de confessione. §. in oppositum, in 3. verò quæst. de clavibus except. 1. conferens Concilii Constantiensis constitutionem cum decreto Basiliensis Synodi, scribit ad hunc modum.

Sed quia de illius auctoritate plures dubitant; & communiter ei pondus auctoritatis non defertur, possumus stare Concilio Constantiensi, & est pro consolatione timoratorum, & paulò antè dixerat. Consilium Basiliense excepit generalius, ut in forma authentica sub sigillo Concilii in archiviis nostræ Ecclesiæ reperi, cum aliquem ita notoriè constiterit sententiam excommunicationis incidisse, ut nulla possit, &c. quam tamen exceptionem is semper contempsit, contentus ea, quam Constantiense præscribit: quam solam probat etiam Victoria in tractatu, de Excommunicatione, quæst. 18. & Sotus, in 4. dist. 27. quæst. 1. art. 4. conclus. 1. ubi post descriptam constitutionem, eo modo, quo exscripsit D. Antoninus, refutatis Panormitano, Sylvestro & Felino, qui in Basiliensi exceptione, quæ amplior est, hærent, subjungit hæc verba: Et ideo jam more & usu Ecclesiæ receptissimum est, ut non evitemus nisi duas illas excommunicatorum species, quas prædictum Concilium jussit. Eadem exceptione utitur Armilla, in verbo, Excommunicatio, num. 50. & in verbo, Absolutio, num. 30. Toletus, in Summa, de instruct. Sacerdotum, lib. 1. cap. 3. recitata tota constitutione, quemadmodum recitat D. Anton. loquitur his verbis: Visum est mihi stare prædictis doctoribus gravissimis, & fide dignissimis: quibus adhæsit communis usus: fideles enim tam Romæ quàm alibi non vitant conversationem cum excommunicatis, nisi nominatim excommunicati & denunciati sint aut publici percussores clericorum. Neque Covarr. loco citato ausus est discedere ab exceptione Constantiensi.

Neque Navarrus aliò ob eam quæ adfert, 7.

debebat mente abduci: poterat enim prudens senex facile animadvertere constitutionem illam sive Concilii Lateranensis, sive Leonis X. conjectam esse in concordiam, quæ inter Leonem X. & Franciscum I. Galliarum Regem tunc fiebat: quæ Leonis constitutio quamvis contractior sit, quàm extravagans Martini V. ad vitanda, nihilominus cum vetus Martini constitutio revocata non sit, existimandum est, eam in iis omnibus regionibus valere: propter quas non fuit edita Leonis Constitutio, qui tunc leges tantum ferebat Galliarum Regi in suis provinciis servandas.

Ac licet Leonis constitutio generalis esset, in qua pro notoria manus injectione est quælibet publica excommunicatio, usu tamen abrogata esset, recepta verò sola Constantiensis cum exceptione tantum sacrilegæ & notoriæ manuum injectionis in clericum. Profectò Cajetanus, qui in Concilio Lateranensi interfuit, semper in sanctione Constantiensis commoratur, ut in Summa postrema parte de excommunicatione, & in verbo, Absolutio, cap. Absolutionis impedimenta. §. ex extravaganti.

Neque ratio hæc respondendi, quæ in nostra disputatione de minore excommunicatione septem & viginti ab hinc annos meditata fuit, viros latuerit multò nobis sapientiores, qui post Concilium Lateranense sunt morati in terris, Franciscum Victoriam, Sotum, Cardinalem Toletum, aliosque non paucos.

8. Verumtamen septem quædam alia poterant ad publicam doctrinam & persuasionem animum sapientis senis adducere. Primum. Martini V. & Concilii Constantiensis, quando cum Romano Pontifice de vitandis excommunicatis legem sanciebat, certa potestas. Secundum. Concilii Basiliensis obscura, atque incerta auctoritas. Tertium. Romanæ civitatis, & Curix consuetudo, quam in suis scriptis Navarrus identidem pro lege habendam esse inculcat. Quartum. Mos qui in Italia, & quàm plurimis exteris provinciis vitandorum excommunicatorum ex sanctione Constantiensis inveteravit. Quintum. Quòd nullus ex tanto numero magnorum Doctorum ejus constitutionis meminit, quam pro-

fitetur Navarrus ex Concilio Lateranensi postremo prompsisse: quæ, si ad propositam quæstionem fecisset, de ea minimè siluissent. Sextum. Tot tantorumque doctorum ad Martini V. constitutionem provocantium conspirans sententia. Septimum. Sacerdotum sacras pœnitentium confessiones excipientium quotidianus usus, atque in Constantiensis Synodi sanctione retinenda mira consensio.

QUESTIO XXXVI.

IN disquisitione ponitur, quisnam possit à minore excommunicatione absolvere: atque hæc nobis postrema erit disceptatio de excommunicatione.

Communis est Doctorum opinio censuram hanc non posse nisi ab eo tolli, qui jurisdictionem habeat; quare non à simplici Sacerdote carente jurisdictione. Videto, si placet, Divum Antoninum, in 3. par. tit. 25. cap. 2. §. 2. Richardum, in 4. dist. 18. artic. 9. quæst. 3. Durandum, in dist. 19. quæst. 4. Rosellam, in verbo, Absolutio, num. 1. Angelum, eodem tit. 1. num. 1. Armillam, eodem tit. num. 37. Cajetanum, in verbo, Excommunicatio, tractatione postrema de excommunicatione. Victoriam, in Summa, de Sacram. quæst. extrema de clavibus. Sotum, in 4. dist. 22. quæst. 2. artic. 3. Petrum Sotum, lectione postrema de excommunicatione. Didacum, in relectione, cap. Alma mater, par. priore. §. extremo, num. 6. Ratio aperta est: cum enim absolutio actus sit judicialis, ab eo qui non habet jurisdictionem, excommunicatus minore excommunicatione non potest absolvi.

Sed tamen cum hæc censura ob culpam venialem contrahitur à simplici Sacerdote, removeri posse aiunt hi omnes. Joannes Tabiensis, in verbo, Absolutio, 2. num. 5. Navarrus, in summa, cap. 27. nu. 25. & in cap. placuit de pœnitentia, dist. 6. num. 25. Felinus, in cap. 2. de exceptionibus, numer. 8. ubi absolute scribit tolli posse excommunicationem minorem à quolibet Sacerdote; quod multo antea senserat Altisio-

dorensis, in sua Summa, lib. 4. quæst. 4. quæ est de excommunicatione, seu cap. 4. D. Thomas, in 4. sentent. dist. 18. quæst. 2. art. 5. ad 1. quæstiunc. scribit his verbis: "Respondeo dicendum ad primam quæstionem quod à minore excommunicatione qui libet potest absolvere, qui potest absolvere à peccato participationis; sed à peccato venialis participationis quilibet potest absolvere ex sententia Divi Thomæ, cum peccatorum venialium remissio sequatur potestatem ordinis, ut is affirmat in ead. dist. & quæst. art. 3. in responsione ad primam quæstiunculam, ad 3. argum. quare ex ejusdem doctoris sententia quilibet Sacerdos poterit absolvere ab excommunicatione minore, quando in eam cum peccato veniali incurritur.

Quod si objicias caput, nuper, de sententia excom. ubi minoris excommunicationis absolutio permittitur Episcopo ac proprio Sacerdoti, respondebunt hujus sententiæ patroni, id verum esse, cum quis eam censuram ob mortiferam culpam subit. & quamvis absque jurisdictione removeri non possit, cum sit vinculum Ecclesiasticum, & absolutio actus judicialis ac jurisdictionis, dici tamen appositè potest, sive à Deo, sive ab Ecclesia cunctis Sacerdotibus tribui potestatem absolvendi, tum à levibus culpis, tum à minore excommunicatione cum ejus subeundæ pericula ægrè perrumpi possint: quando cum levi culpa suscipitur in actibus humanis, atque politicis, sine ulla censuræ claviūque contemptione.

De suspensione.

QUÆSTIO XXXVII.

REBRÒ consultus sum de iis clericis, qui vel extra tempora sacrae Ordinationi præstituta à jure, vel ante legitimam ætatem, vel sine legitima facultate suscipiunt ordines, sintne ipso jure suspensi per extravagantem Pii II. Cum ex sacrorum, ubi suspenduntur illi qui sine legitima facultate, vel ætate, vel extra tempora à jure statuta ordinem sacrum accipere præsumpse-

Quæst. XXXVII.

rint; efficiturque irregularis is, qui accepto ordine utitur.

Afficit igitur pœna suspensionis constitutio eos tantum, qui cum præsumptione ad ordines accedunt: quare ignorantia probabilis, & bona fides excusat: ut rectè admonet Navarr. in Summa, cap. 27. num. 155. esset autem pœna ipso jure ejusmodi clericis inflictæ, nec ne, in controversiam vocarunt Summarum disceptatores: & uno excepto Navarro, crediderunt primam hanc sanctionem non fuisse usu receptam; atque ideo istiusmodi clericos non suspensos, sed suspendendos esse: quibus omnibus contradicit Navarrus loco citato.

Ego cum triginta ab hinc annos essem ²⁴ Perusiæ, illicque in nostro templo de Christianis officiis scholas explicarem, Romam scripsi, ut de tota controversia erudirer. Responsum est, illam Pii II. extravagantem revixisse; ac nimirum esse ipso facto suspensos, qui sic recipiunt ordines. Quam constitutionem renovavit Sixtus V. in sua constitutione contra clericos malè promotos, & Clemens VIII. istorumque clericorum in ordinibus suscipiendis peccantium pœnas Sixtus auxit. Verum Sixtinam constitutionem, quod nimium acris esset, ad hunc modum Clemens VIII. moderatus est, atque lenivit: Motu proprio, & ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine hac nostra perpetuè valitura constitutione supradictas litteras ad terminos sacrorum canonum, ac constitutionis scilicet mem. Pii Papæ II. etiam prædecessoris nostri, quæ incipit, Cum ex sacrorum Ordinum, sub Dat. Romæ apud S. Petrum 15. Kal. Decemb. anno Incarnat. Dominicæ, 1461. Pontificatus sui anno 4. cujus tenorem præsentibus pro expressis haberi volumus; & ad dispositionem decretorum sacri Tridentini Concilii restringimus, & reducimus. Necnon censuras, & pœnas in eisdem Sixti litteris contra quoscumque, præterquam contra Simoniacè ordinantes & ordinatos inflictas, quas volumus in suo robore permanere, aliis etiam pœnis, & censuris per eisdem canonibus, ac constitutionem Pii II. Conciliumque Tridentinum injunctis, salvis & firmis remanentibus moderamur, & abolemus.

» Dat. Romæ apud S. Petrum, anno Incarna-
» tionis Dominicæ, 1595. prid. Kal. Martii,
» Pontificatus nostri, anno 5.

In hac quæstione prætereundæ non sunt concilii Tridentini sanctiones: namque ordinatos sine expressa licentia suorum ordinariorum ipso jure suspensos esse decernit sess. 6. cap. 5. & sess. 14. cap. 2. & sess. 23. cap. 8. quamquam caput illud sess. 14. propriè loquitur de Episcopis titularibus, & de iis, qui non solum ordinibus majoribus & minoribus, sed etiam qui prima tonsura initiantur.

QUÆSTIO XXXVIII.

I. **P**anurgus ementito titulo beneficii, seu patrimonii, à suo Episcopo, quem decipit, ordinem sacrum suffragatur. Quæritur, num suspensus sit; & num ei alimenta ab Episcopo debeantur, si aliunde vivere non possit.

Respondeo, quod sæpe censui, & respondi, hunc mendacem clericum esse suspensum propter canonem Concilii Chalcedonensis, neminem, qui sextus est, act. 15. si retineamus antiquam versionem & Doctorum interpretationem: quem Gratianus retulit in distin. 70. & propter canonem Urbani II. in Concilio habito Placentiæ, qui habetur in eadem dist. his verbis. Sanctorum canonum statutis consona actione decernimus, ut sine titulo facta ordinatio irrita habeatur: Concilium verò pro irrita ordinatione posuit vacuum manus impositionem.

Utriusque locutionis vis ea est; ut, qui ordinem sacrum sunt malè adepti; & contra jus horum canonum, eundem exercere non possint, etiam quamvis horum canonum vim, sua sanctione, cum secundum Apostolam, de præben. sustulisse videtur Innocentius III. decreto tamen Concilii Tridentini, sess. 21. ca. 2. iterum convaluerunt, ubi decretum his verbis claudit: Antiquorum canonum pœnas super his innovando.

Nec dubium est innovationem ad sanctionem Concilii Chalcedonensis & Urbani II. referri. Primum, quia hi propriè antiqui sunt canones; deinde, quia canon Innocentii,

quod ad pœnas ettinet ordinatorum clericorum, cum decreto Concilii Tridentini dissentiebat. Postremò, quia canones generalium Conciliorum priorum libenter à posterioribus usurpantur, renovantur, comprobantur. Canon autem ille, neminem, constat in Concilio Oecumenico sexcentorum Episcoporum conditum esse. Jure quoque constitutionis Xisti V. Panurgus suspensus est: quoniam hanc pœnam constituit secularibus, qui sine titulo sufficientis beneficii vel patrimonii ordinibus initiantur: in qua parte à Clemente VIII. non est emendata constitutio: quia, cum sacris canonibus consentit, & cum Concilii Tridentini decretis: reducit autem Xisti constitutionem ad terminos sacrorum canonum, & Tridentinæ Synodi. Quare etiam constitutio Clementis VIII. eundem Panurgum suspendit.

Sed antè Concilii decreta, & horum recentium Pontificum constitutiones, nonnulli, in quibus est Ant. Butrius, ut refert Panormit. in cap. non liceat, de præbendis, num. 3. dixerunt jura antiqua non fuisse correctæ, quando is, qui poscit ordines, fallit eo modo Episcopum, ut fecit Panurgus. De illius igitur suspensione dubitandum non est.

Alterum in quæstione erat: jurène cogi posset Episcopus victum præbere Panurgo. Respondeo, non posse cogi: nec enim decet ut improbo sit sua emolumento improbitas. Unde ergo cibaria petet? ex aliquo honesto artificio, ne cum dedecore sacri ordinis sit ei necesse stipem cogere ostiatim. Neque Episcopus præstare in hac parte clericorum culpas debet. Huc enim facit distinctio illa Hostiensis in Summa, lib. 3. tit. de præbendis & dignitatibus, §. illud quoque, ad quem §. rejicit Turrecremata lectorem, in commentario, cap. neminem, dist. 70. in extrema q. 4. nam si Episcopus Ecclesiam, aut beneficium dedit clerico pro titulo, quod beneficium aut evictione, aut chasmate, sive hiatu, aut pauperie, amissum est, iterum providebit illi Episcopus, licet secus nonnulli censuerint. Quod si Prælati assignavit pro titulo beneficium alieni juris, & evictum est, atque in eo dolo, peccatum est tam Prælati quàm clerici, non cogitur clerico Prælati novum beneficium dare: cum

dolo dolus compensetur. ff. de dolo. l. si duo, & de compens. si ambo. At si ambobus beneficii conditio erat ignorata: neque onus providendi imponitur Episcopo, ut ff. ad redhib. act. ad res donatas, & l. 1. §. si intelligatur, & l. quæritur, §. ult. Sin autem sciat recipiens, & non conferens, tunc à se ipso decipitur: nec suæ culpæ pœnam ab Episcopo repetet: leges profert Hostiensis, proximam, & l. liberi de contrahenda empt. & ff. de act. empt. & vendit. l. 1. in fine. Demum si rei conscius sit conferens, non clericus, omnino providebit Episcopus, non dissentit Glossa in cap. cum secundum Apostolum, de præben. & in c. cum jamdudum, eod. nec Panormit. in c. inter cætera, eod. tit. num. postremo: ubi nullum omittit membrum superioris distinctionis: quam indicat esse ex communi sensu Doctorum. Navarrus tamen lib. 1. consiliorum, cons. 14. de temp. ordinat. censet cum solus ordinatus adhibet dolum, ex cap. neminem, & sanctorum, puniendum, esse, cum solus delinquit ordinans, pœnam capitis, cum secundum, sustinere debere: cum uterque est in culpa, ordinatum pœnam luere canonum, neminem, & sanctorum, ordinatorem verò, capitis, cum secundum Apostolum: quæ judicatio est perquam probabilis.

3. A quibus Doct. item anquiritur, an clericis ab ordinatore deceptis præstare alimenta debeant demortui Prælati heredes potius quam successores in dignitate. Tractatur hæc quæstio à Panormitano in cap. cum secundum Apostolum, de præben. num. 11. commentarii, atque his verbis respondet. Hostiensis, & communiter Doctores sequentes, dicunt, quod sic: sive dicamus ordinatorem fuisse obligatum ex quasi contractu, sive ex delicto: nam obligatio descendens ex contractu, transit in heredem, l. veteris, C. de contrahen. & committ. stipulatione. De jure canonico tenetur heres ex delicto, ut in cap. fin. de sepult. Dicit etiam Hostiensis, quod si iste ordinator viveret, & haberet patrimonium, compelleretur ipse de suo providere, & tantum assignare ordinato pro se, unde vivere posset: quod dicit procedere, etiam si ordinator esset depositus, vel qualitercumque amotus ab Episcopatu.

Et quamvis Panormitanus addat se in horum Doctorum dictis hærare: id dubitari non debet, cum, qui in dignitate succedit Episcopo, pro defuncto satisfacturum clerico, si victus ab heredibus ei suppeditari non possit: nam Decretalis Innocentii III. cum secundum Apostolum, certum onus successoris imponit clerico subveniendi.

Dubitari solet etiam: utrum jus exigendi victus, ab eo qui ordinem sine titulo vitio suo impertivit, detur omnibus clericis; an iis tantum, qui sunt in majoribus constituti. Cunctis clericis istud jus convenire, & cunctis suum largiendum titulum ait Glossa in cap. non liceat, de præbendis, & Gloss. in cap. neminem, d. 70. idem affirmat Innoc. in cap. non liceat, de præben. vide Panormitanum in idem caput, & Turrecremantem, in cap. neminem, qui à Glossis, & Innocentio non recedit, & Hostien. in Summa, lib. 3. tit. de præben. §. cui sit conferenda. Subjungit tamen Innocentius in illud caput, non liceat, hæc verba. Sed Romana Ecclesia non cogit provideri nisi constitutis in sacris ordinibus. Cujus consuetudinis meminit Glossa in illud ipsum caput & Panormit. in idem caput, & Turrecrem. in cap. neminem, dist. 70. q. 4. quam consuetudinem Ecclesiæ Romanæ recitat quoque Hostiensis, in Summa, lib. 3. tit. de præbendis. §. cui sit conferenda: estque valde consentanea rationi ea consuetudo: nam qui in ordinem sacrum adsciti sunt, illum deferere non possunt, nec ab Ecclesiastica militia discedere: id autem licet iis qui minoribus sunt ordinibus initiati. Verum jura, quæ favent etiam minoribus ordinibus, magna æquitate nituntur: nam cum clerici sint, id est, ad hereditatem Christi spectantes, debent ejusdem patrimonio sustentari: nec occasio præbenda ad profanam vitam, mundanumque convictum remigrandi. Verum si sacra congregatio Concilii declaravit, ut testis est Toletus in sua summa, lib. 1. c. 48. suspensione 18. à Tridentino Concilio renovatum esse canonem antiquum, cum secundum, non antiquiorem, neminem, utriusque difficultatis explicatio ad eam explanationem dirigenda est. Sed Navarrus in 1. lib. suorum cons. 14. de temporibus ordinatio-

num, probat, canones, neminem, & sanctorum, à Concilio innovatos esse: quod non puto eum dicturum, si à sacra congregatione secus judicatum esset.

QUÆSTIO XXXIX.

I. IN Perusina civitate, ac Diœcesi, lex erat ante trigessimum annum ab Episcopis sancita (vigeat etiam nunc, nècne, me latet) quæ lex vetat, ne parochus sponsi, minister sit contrahendi benedicendique matrimonii, (nam id munus ad parochum sponsæ etiam refert consuetudo,) accidit ut sponsi parochus sponso benediceret. Ab ejus urbis Episcopo dubitatum est, an iis qui contra legem & consuetudinem eam benedictionem imperitus fuerat, in censuram suspensionis incidisset, quæ à Tridentino concilio, sess. 24. cap. 1. de reformat. irrogatur ei, qui alterius parœciæ sponso, sine illorum parochi facultate, aut matrimonio conjungere, aut benedicere, ausus fuerit. Sanctissimi Episcopi, qui Perusinae Ecclesiæ eo tempore præerat, animus in eam partem movebatur, ut vinculo suspensionis constrictum sponsi parochum arbitraretur: me verò, qui consulebat, reclamante, suas patres esse duxit de toto genere Romam scribere, ut inde, quid in hac causa sequendum foret, perdisceret.

2. Responsum allatum est, parochum illum in legem Concilii Tridentini minimè peccasse, nec laqueo suspensionis, de qua loquitur Concilium, implicatum esse: quod ipsum ut ipse antea crederem, duo efficiebant. Primum, quòd cum viri potiora jura, & majora decora sint, quàm mulieris, sic à Synodo ea potius cum parochis virorum quàm mulierum communicari decebat. Deinde, quoniam si è verbis Concilii conjectura capienda erat, magis illud viri parochi quàm mulieris, fuisse suspicari poteramus: nam cum dicit, *sine illorum parochi licentia*, verisimiliùs illis verbis viri quàm mulieris parochus designari videbatur: quandoquidem, illorum, magis ad sponsi, quàm ad sponsæ parochum, animum tum lectoris tum auditoris inflectit.

Quare Navarrus, in Summa, cap. 22. num. postremo, testatur congregationem Con-

cilii Tridentini sub Pio V. interpretatam esse, parochum mulieris satis esse, cum matrimonium contrahitur in parœcia mulieris, & eandem sub Gregorio XIII. censuisse satis esse parochum viri, cum matrimonium initur in parœcia viri: quarum interpretationum est item testis in 4. lib. consiliorum, tit. de sponsal. cons. 32. ubi addit se item audivisse declarationem esse ab eadem congregatione alterutrius sponsi parochum contrahendo matrimonio in quavis parœcia interesse posse: à qua declaratione postrema recedit Navarrus in eo Concilio; ego discedere nullo modo auderem.

Ergo si ex declarationibus sacre congregationis contrahendarum nuptiarum justus minister est alteruter parochus sive sponsi, sive sponsæ, multò magis legitimus minister censendus erit earundem nuptiarum benedicendarum: cum minus sit benedicere matrimonium, quàm contrahere: nam contractus nuptiarum sacramentum est apud Christianos, benedictio autem sacramentale, at multò præstantiora sunt sacramentalibus sacramenta.

QUÆSTIO XL.

PER idem tempus, in eadem civitate, concionator nec secundarum, nec postremarum partium, in primario templo, clara voce, splendida oratione, probabilique argumentatione, sanctissimæ Virginis conceptionem labis omnis expertem populo commendavit; suisque explicatis argumentis, quemadmodum infirmari contraria possent, subdocuit: quamvis eorum commemoratorem prudens subterfugisset. Delatum est nomen concionatoris; quòd Pii V. legem perfregisset: pœnamque commissam judicio per ejus civitatis Vicarium, ab eo concionatore delatores persequi omnino volebant. Ejus rei judicio constituto multorum Theologorum concilium convocavit: estque concionator citatus, atque in eum cœtum, in quo ipse quoque versabar, adductus, à quo cœtu sua causa dicti concionator abiit in aliud cubiculum; dum is judicii expectat eventum, singulorum Theologorum exquiruntur sententiæ: mea hæc fuit.

2. Primæ constitutionis mulctam non fuisse ab illo concionatore commissam. In argumentatione autem, & comprobatione sententiæ verba sumpsi ex Pii V. sanctione, quæ incipit, super speculam Domini, promulgata anno Domini 1570. prid. Kalend. Decembr. Pontificatus sui anno 5. Verba autem constitutionis hæc sunt. Perpetuò statuimus & ordinamus, ac per apostolica scripta mandamus, quatenus nemo cujuscunque ordinis, gradus, conditionis, vel dignitatis existat, in popularibus concionibus, vel ubicumque promiscua virorum & mulierum multitudo convenire solet, de hujus controversiæ alterutra parte disputare rationibus, vel doctorum auctoritate asserendo propriam sententiam, & contrariam refellendo aut impugnando, vel de hac ipsa quæstione cujuscvis pietatis, aut necessitatis prætextu vulgari sermone scribere, vel dictare præsumat. Qui contra fecerit, suspensionis pœnam à divinis absque nova declaratione ipso facto incurrat, si modò fuerit in sacris constitutus, & quocumque præterea gradu, sive dignitate; vel administratione fungatur, illis omnibus sit ipso jure privatus: & ad eadem, vel similia munera obtinenda vel obtinenda perpetuè inhabilitatis censuræ ipso etiam facto sit obnoxius: super quibus nisi à Romano Pontifice pro tempore existente dispensari, sive absolvi non possit.

Hoc est caput legis: quo non quælibet disputatio prohibetur: sed ea quæ confirmatione constat nostræ sententiæ, & refutatione adversariæ; ergo in alterutram partem de hac quæstione differere lex permittit, in utramque non sinit. Illud item cavet sanctio, ne rationibus & auctoritate Doctorum confirmemus sententiam nostram, & contrariam infirmemus. At iste concionator suam tantum argumentis, & Doctorum sententiis confirmavit: illa ipsa ad contraria redarguenda non assumpsit.

3. Oppones: at qui testimoniis Patrum, & rationibus, probat beatam Virginem sine parentalibus labe esse conceptam: eodem tempore & suam sententiam firmat, & contrariam oppugnat.

Respondeo, semper confirmatione alterius partis quæstionis, potestate contineri alterius

partis confutationem: in constitutione tamen Pia aio rationes probandi & improbandi, seu refellendi, debere esse diversas, & à confirmatione distinctam esse refutationem. Neque is propriè refutare, seu refellere dicitur; qui aut adversarii argumenta dissimulat, aut non percensendo dissolvit. Itaque Marc. Tull. in hoc genere doctrinæ maximè meditatus Rhetor, atque exercitatus orator, post præcepta confirmandi, ea subjiciens, quæ valent ad refellendum, sic præcipit in oratoriis partitionibus, *Accedere autem oportet ad singula, sic universa franguntur.*

Probat hoc ipsum, quod ipsi sentimus, quotidiana de purissimæ matris conceptione concionantium consuetudo: licet enim iis alterutram partem, argumentis, & patribus testibus, tractare quæstionis, modo alteram intactam relinquant: neque ea consuetudo apud Christianæ fidei iudices concionantibus ulli fraudi esse consuevit.

Dictis omnium sententiis, in confessum Theologorum reductus concionator fuit: cui Vicarius coram illis patribus, hæreticæque pravitatis inquisitore, confirmavit nostro suffragio, cui non pauci assensu erat, absolutum fuisse.

QUÆSTIO XLI.

ARgyrius in obtinendo ecclesiastico beneficio simoniacam fraudem admisit. Quæritur, an sit ipso jure suspensus, nam quod in excommunicationem Romano Pontifici reservatam inciderit, & ex Pontificarum constitutionum jure, atque ex omnium Doctorum consensu est planè compertum.

Navarrus, in Summa, cap. 23. num. 111. negat simoniacum in beneficio esse ipso jure suspensum: profiteturque se discedere à divo Thoma, in 2. 2. q. 100. artic. 6. & à Cajetano, & à Soto, lib. 9. de just. & jur. q. 8. artic. 2. Verum contra Navarrum pugnat sententia communis, & opinio summorum Doctorum, quos ipsi in disputatione uberrima nostra de simonia percensuimus: in quorum numero præter D. Thomam, Cajetanum, & Sotum, quos nominat, ac deserit Navarrus, reperimus Paludanum

num in 4. dist. 25. q. 5. art. 1. conclu. 2. qui eandem sententiam Innocentio tribuit : Majorem in eand. dist. 7. Gabrielem in eand. q. 3. Turrecrematam, in cap. statui-
mus. 1. q. 1. num. 4. suarum qq. qui ejus-
dem sententiæ comitem profert Goffredum.
Divum Antoninum, in 2. par. tit. 1. cap.
5. §. ult. & in 3. par. tit. 27. cap. 2. Diony-
sium Carthusianum, in 4. dist. 25. qu. 2.
Angelum, in verbo, Simonia, sexto, num.
2. à quo citatur Panormitanus : Rosellam,
in verbo, Simonia, 6. à num. 1. ad 4. Syl-
vestrum, in verbo, Suspendio, num. 7. Ta-
bientem, in verbo, Simonia, num. 68. Pa-
normitanum, in cap. tanta, & cap. per-
tuas, de Simonia, quem alii Scriptores sum-
marum citant, & sequuntur. Quare frustra
Navarrus nititur contra tantum numerum,
pondusque Doctorum.

2. Archiepiscopus Florentinus in 3. par. tit.
27. cap. 2. hæc omnia, quæ continuò sub-
jiciuntur, affirmat haberi in sacrorum cano-
num voluminibus, & per Doctores esse no-
ta : quæ ipsi in quinque propositiones con-
traximus.

Prima propositio. Omnes, qui simoniacè
ordinantur, quamvis simoniæ crimen occul-
tum sit, sunt ipso jure suspensi, non solum
ab actu ordinis simoniacè suscepti, sed etiam
cæterorum, solusque Papa dispensat.

3. Secunda propositio. Si ordinatus ignorat
admissam simoniam ab eo, qui contulit or-
dinem, & consanguineo, seu propinquo
ejus, qui ordinem suscepit : cum ordinato
non poterit ordinator dispensare, sed ejus
successor, vel alius ordinarius, in cujus Ec-
clesia habere posset ordinatus beneficium seu
domicilium.

Tertia propositio. Si scelus simoniæ com-
missum est ab ordinato, non ab ordinante,
ordinator poterit dispensare cum ordinato,
ut ministret in alio ordine ritè suscepto, non
autem in eo, quem per simoniæ labem re-
cepit : neque ut possit ad alios ordines ascen-
dere. Sed neque ea dispensatio permittitur
Episcopo, si ordinatus ante absolutionem
censuræ ordine functus esset.

Quarta. In minoribus, & prima tonsura
jure suo dispensat Episcopus.

Quinta. Simoniacus in beneficio est sus-

pensus, quamvis contradicat Navarrus.

Placet etiam mihi prudens distinctio Syl-
vestri : ut qui simoniacè adeptus est benefi-
cium curatum, perinde suspensus sit, ut qui
ordinem suscipit. Si verò sit beneficium sim-
plex, aut occultum est crimen, aut notum
est ; sive rei confessione, sive judicis senten-
tia, sive facti evidentia, quæ tergiversatio-
nem respuit : si occultum fuerit crimen, sus-
pensus est quo ad se, quoad alios autem,
suspendendus, adde tu, si probatum erit :
& si abdicat se sacerdotio per flagitium simo-
niæ adepto, agatque pœnitentiam, uti pote-
rit post pœnitentiam suo ordine, aliisque
beneficiis legitimè impetratis. Quòd si cri-
men manifestum sit, tum quoad se, tum
quoad alios suspensus erit. Verùm cum eo
dispensare poterit Episcopus, dummodo ejus-
dem sceleris contagio, ad eum non pertineat.
Quòd si ignorante beneficiario simoniæ fraus
concepta sit, à beneficio per eam obtento sus-
pensus erit.

Atque hæc de simplici beneficio intelligi
debere probat eodem loco Sylvester, aucto-
ritate Divi Thomæ, Hostiensis, Archiepis-
copi Florent. Pisanellæ, Supplementi, Ro-
sellæ, Goffredi, Raymundi. Verumenim,
quæ ad totum locum de simonia spectant,
ipsi in illa nostra disputatione de simonia co-
piosè & sedulò sumus omnia exsecuti.

QÆSTIO XLII.

Philogynus sacerdos è pellice filiam susci-
pit : cum filia & matre filiæ ætatem de-
git : neutram ab se dimiti posse negat ; ideo,
quòd sua opera & sua præsentia filiæ ; sibi
verò concubinae præsentia & opera sit neces-
saria : & quia multos annos matrem filiæ in-
tegram à se narrat Philogynus, æternæ salu-
tis suæ rationes in tuto sibi esse arbitratur ;
contemptaque omni religione divina Sacra-
menta præbet aliis, & is recipit ; impunè-
que viri & mulieres ad ejus sacrificia, divi-
næque officia commeant. Duo sunt hujus
causæ capita præcipua : unum, quod Philo-
gynum ; alterum, quod populum ad ejus sa-
cra confluentem attingit. In Philogyni ca-
pite quatuor insunt quæstiones : prima, an

is sit suspensus: secunda, an irregularis: tertia, an jure fructus percipiat beneficii: quarta, an moriens sepulturae honore affici possit. In secundo capite duae sunt positae quaestiones: prior est, num, qui ad sacra Philogyni accedunt, peccent: posterior, quod si non peccent, rectius facturi ne sint, si istam Christiani sacerdotii impuram labem vitent omnino.

2. A prima quaestione, quae Philogynum tangit, ordiamur, sit-ne ipso jure suspensus. Scotus in 4. sent. dist. 13. q. 2. artic. 1. non longè ab extremo, censet non esse irregularem presbyterum, qui palam tenet concubinam, & interim celebrat: quamvis mortiferam culpam suscipiat sacerdos. Ergo ex sententia Scoti non erit publicus, seu notorius concubinarium, si sit sacerdos, suspensus: nam, si ipso jure foret suspensus: celebrando contraheret irregularitatem.

At verò Cardinalis Turrecremata in cap. præter hoc, distin. 32. art. 1. suae quaest. hoc syllogismo frangit opinionem Scoti. *Qui- cumque* (verba sunt Turrecremata) *suspensus à canone à divinis, sive ab officio, celebrans incurrit irregularitatem: sed clericus notorius fornicator est à canone suspensus ab officio: ergo talis clericus celebrans irregularitatem: ista consequentia, inquit, est bona: est enim formalis. Major patet tam ex cap. cum æterni de sententia, & re jud. quàm ex cap. cum medicinalis, de sententia excommunicat. lib. 6. qui canones sunt Innocentii IV. in Concil. Lugdun. quibus docet, eum, qui suspensus celebrat, juxta Ecclesiae constitutiones incurrere irregularitatem, in qua solus Pontifex Romanus dispenset. Minor etiam, inquit, patet tam ex cap. præsentis, quàm ex præcedenti, & ex cap. ult. de cohabit. clericorum, & mulier. eandemque conclusionem approbat auctoritate Innocentii, Hostiensis, aliorumque Pontificii juris interpretum: additque, communi assensu Doctorum firmatum esse, irregularem eum esse qui suspensus celebrat: & item ipse aio, in hunc sensum firmè omnes coire Doctores suspensum ipso jure esse notorium concubinarium, qui est sacerdos, vel etiam non sacerdos, modò sit clericus. Legito Glossam, in cap. postremum, de cohabit. cleric. &*

mul. & in cap. præter, dist. 32. Archidiaconum in idem caput. Cardinalem Alexandrinum in illud ipsum cap. & in id, quod antecedit, incipit, nullus. Turrecrematam, in idem ca. præter, dist. 32. Panormitanum, in cap. vestra, de cohabit. cler. & mul. num. 6. & in cap. extremum, eod. tit. num. 2. Innocentium, in cap. vestra, de cohabit. cleric. & mul. in calce commentarii, ubi sic: *Notorii fornicatores sunt suspensi ipso jure: probatque ex §. verum, dist. 32. & ex c. si qui sunt ministri, dist. 81. Hostiensem, qui in cap. postremum, de cohabit. cleric. & mul. id ipsum confirmat auctoritate canonis, præter, & can. nullus, dist. 32. Joannem Andream in cap. vestra, de cohabit. cleric. & mul. num. 5. cuncti Summarum auctores de quolibet notorio clerico fornicatore idem affirmant. Divus Anton. in 3. par. tit. 27. cap. 3. qui hujus sententiae patronos laudat Innocentium, & Archidiaconum. Sylvester, in verbo, Concubinarium, q. 4. ubi citat D. Antoninum, & qui ab eo citantur, Rosella, in verbo, Clericus 3. num. 2. Angelus, in verbo, Concubinitus, num. 2. Tabiena, in verbo, Clericus 2. nu. 13. Armilla, in verbo, Clericus, nu. 13. Navarrus, in Summa, cap. 25. num. 76. & 77.*

In qua quidem suspensione dispensat Episcopus, ut inquit D. Antoninus loco, qui indicatus est, & Navarrus, in illo cap. 25. num. 77. à quo adducitur etiam Imola. Sed contraria sententia placuit Cardinali Alexandrino in cap. præter, distin. 32. num. 5. suae explanationis. Quod si hi notorii concubinarij celebraverint, irregularitate afficiuntur; in qua solus Romanus Pontifex dispensat, ut liquet ex decretalibus illis duabus Innocent. IV. de quibus supra. Quare & secundae quaestioni satisfactum est; qua quaerebatur: esset necne irregularis iste Philogynus.

Hoc loco animadvertendum est, clericum vel sacerdotem notorium haberi concubinarium, aut propter ejus confessionem in judicio, aut propter sententiam judicis, aut propter rei evidentiam, quae tergiversatione tegi nequit, ut Gregorius IX. decernit in cap. postremo, de cohabit. cleric. & mulierum: quam tripartitam rationem notorii in 4. dist.

13. secuti sunt Theologi, ut D. Tho. q. 1. art. 3. quæstiunc. 3. D. Bonaven. art. 1. q. 4. Scotus, q. 2. art. 1. Richardus, art. 1. q. 4. Gabriel, q. 1. art. 3. dub. 4. Alex. Halens. in 4. q. 11. art. 3. §. 2. nemôque Thologus, aut faciorum canonum interpres, ab hac triplici specie notorii discedit: & illud quidem notorium, quod efficit aut fontis judicialis confessio, aut sententia judicis, notorium dicitur juris: quod verò adfert criminosi facti evidentia, vocatur notorium facti, ut Gabriel admonet eo loco, & ante eum D. Anton. in 3. par. tit. 27. cap. 3. ex Divo Thoma, & Raymundo.

4. Tertia quæstio cum persona connexa Philogyni erat: an ei jus esset percipiendi fructus è beneficio.

Cui quæstioni sic responderi oportet: si suspensio collationem antegressa est beneficii, collatio fuit nulla: quare Philogynus, ut malæ fidei possessor, relinquere debet beneficium, fructus omnes præceptos restituere, atque eos, etiam qui à diligentiore possessore percipi potuissent: & si qua re sua culpa beneficii peculium aut diminutum, aut deterius factum est, id omne præstabit. Quod si suspensio est collatione posterior, mercedes sacerdotii, seu beneficii non pertinere ad suspensum, probatur auctoritate canonis, ratione, & sententia gravium auctorum. In canone præter, dist. 32. cavetur his verbis:

” Neque partem ab Ecclesia suscipiat.

Huc adde pondera rationum. Si enim qui canonicas preces omittit, fructus non facit suos: ergo multo minùs, qui non præstat Ecclesiastica munera, quæ debet: datur enim beneficium propter officium, quod Ecclesiæ præstari oportet ex cap. ult. de reserv. lib. 6. sed, qui est suspensus, est Ecclesiastica lege impeditus, quominus fungatur iis muneribus, quæ Ecclesiastica necessitas requirit: ergo non fungens muneribus, mercedes capere non potest.

5. Ad hæc. Qui non residet, non jure tamquam suos vendicat fructus beneficii ex decreto Concil. Trident. sess. 6. cap. 2. & multò planius ex sess. 23. cap. 1. Atqui residere, ut ipsi magnorum Doctorum testimonio in disputatione de residentia probavimus, non tam in mansione, quàm in sacrarum

actionum administratione consistit: ergo cum Philogynus earum administratione prohibitus sit, fructus è beneficio uti suos colligere non potest.

Hujus sententiæ comprobatrix est Glossa, in cap. Pastoralis, de appellationibus, in verbo, subtrahantur: sic enim loquitur, suspensus ab officio nihil debet de beneficio Ecclesiæ attrahere, aliàs est deponendus: & in hoc æquiparatur excommunicato. Vide parem Glossam, in cap. quia sæpe de elect. lib. 6. & in c. in præsentia, de offic. ord. & Paludanum, in 4. dist. 18. q. 7. art. 3. qui sentit cum Glossis. Eiusdem opinionis sunt approbatores Innocentius, in cap. sicut, de cohabit. cleric. & mulier. & Turrecremata, & Cardinalis Alexandrinus, in cap. præter, dist. 32. & ille in art. 3. suæ quæstionis: qui ambo cum aliis Doctoribus Glossæ sententiam probant: quando suspensus contumaciter in suspensione perseverat; neque absolutionem quærit. Videto Angelum, in verbo, Suspendio, num. 3. prope finem, & Tabiensem, eod. tit. num. 5. & Sylvestrum, eod. tit. & num. At Philogynus contumaciter in sua persistit censura; neque de absolutione est sollicitus: namque si de ea laboraret, neque impetrare tamem posset, permittunt Doctores tantum fructuum suspensio quantum sustinendæ vitæ foret necessarium: idemque beneficium tribuit excommunicato.

Sed cui reddendi sunt fructus Ecclesiastici à suspensio, seu ab excommunicato percepti? Turrecremata & Præpositus secuti Glossam, in Clement. 2. de vita & honest. cler. aiunt, si fructus pepererunt quotidianæ distributiones, accrescere iis, qui divinis officiis intersunt: si è beneficio existunt, accrescere Ecclesiæ, atque in ejus utilitatem converti debere. Nec non Turrecremata sapienter ad eam inquisitionem differendo delabitur in c. præter, dist. 32. q. suæ, art. 3. num notorii concubinarij beneficia illico possint aliis conferri. Respondet ex Innocentii sententia, in c. sicut, de cohabit. cleric. & mulier. si suspensio sit à canone, sententia judicis suspensum suo beneficio privandum esse: sententia verò non esse opus, si sit ab homine: nam sentit Innocent. statim vacare Ecclesiam.

Verumenim idem Turrecremata differen-

do longius progrediens, quærit in artic. 4. ejusdem quæstionis, utrum suspensus ab officio, sit quoque à beneficio suspensus: tandem post multas adhibitas distinctiones, concludit, publicum, seu notorium concubinarium, nam de notorio est sermo, »à beneficio etiam suspensum esse. Nota etiam, inquit ille, quod distinctio Hostiensis, de suspensio ab homine, & de suspensio »à jure, non placet. Unde ei contradicit Joannes in præsentī cap. quod etiam tangit Jo. Andr. in Gloss. cum æterni, de sententia & »re judic. lib. 6. & in Clement. cupientes de »pœnis. Sed tamen Innocentio, & Hostiensi, & Archidiacono, in cap. cum æterni, de sententia & re judicata, probatur superior distinctio, atque discrimen inter suspensionem à jure, & ab homine. Hic ego nullam meam sententiam statuit interponere. Quare ad quartam quæstionem transeamus.

8. Utrum moriens hic concubinarium notorius Ecclesiastica sepultura humandus sit. Sine hæsitatione respondendum est sacerdotem, & quemlibet clericum qui in pellicatus scelere Philogynum imitatur, non ejecta concubina, mortuum in terram sacram nullo modo inferendum esse. Accipe Turrecremata in cap. præter, dist. 32. art. 2. quæstionis conclusionem secundam. Secunda, »inquit, conclusio est; quod clericus notoriè concubinarium vivens, & sic perseverans usque ad mortem sine pœnitentia, non est »cum aliis fidelibus sepeliendus. Profertque ad hujus suæ conclusionis approbationem varios canones, ut canonem, quæsitum, cap. pro obeuntibus, cap. quibus 13. qu. 2. & cap. placuit, 23. qu. 5. nec non alios canones, sed vis major confirmandi est in iis, quos ipsi significavimus.

Alii eandem conclusionem persuadent ex can. Concilii Lateranensis, omnis utriusque sexus, extr. de pœnit. & remiss. ubi ei, qui singulis annis sacramentum confessionis, atque Eucharistiæ neglexit, morienti Ecclesiastica negatur sepultura. Navarrus, in Summa, cap. 25. num. 80. mirificè effert sententiam hanc Turrecremata, tantoque viro »perquam dignam prædicat. Quod notandum est, (sic loquitur religiosissimus senex) contra eos, quibus morientibus candelam in ma-

nu tenendam tradunt concubinæ. Ita sensim disceptando ad secundi capitis quæstiones pervenimus, quæ ad eos affectæ sunt, qui ad istorum concubinariorum sacra itare non verentur.

Primum igitur dubitatur: peccent an non, 8. qui istorum Sacerdotum nec sacrificia, nec divina vitant officia.

Respondeo: si non solum non vitant, sed etiam iis aut imperio, aut consilio, aliòve modo auctores sunt ad illa celebranda, mortiferè peccare: nam alterum ad flagitium impellere, esse perflagitiosum, certum est in Theologia dogma: est enim res per se mala, jure divino, naturalique vetita. Poteris id discere ex D. Tho. in quodl. 11. art. 8. ubi disputat an concubinari Sacerdotis qui palam est talis, missam liceat audire. Idem peccatum peccant, si sua itione, & auditione animadvertunt, aut animadvertere debent, eundem concubinarium in vitæ turpitudine permansurum, aut verò alios eodem exemplo corruptum iri. Neque hi ullam sui criminis excusationem ptere possunt à constitutione Martini V. edita in Conc. Constantiensi, ad evitanda; favet enim illa tantum innocentibus; atqui jura divina & humana, & leges caritatis perfringunt, innocentes esse non possunt; sed profligati sunt, & execrandi. Ea igitur constitutio iis tantum viris, ac mulieribus opitulatur, qui concubinario parato sua sponte, & expedito ad celebranda divina, intersunt: neque peccati, quo celebrando commaculatur sacerdos, ullo modo sunt causæ. Nec secus jus Constantiensis Synodi de vitandis excommunicatis & suspensis intelligendum esse observarunt ante nos viri perdocti, ut Adrianus, Cajetanus, Sylvester, quos citat & sequitur Franciscus Victoria, in libello de Sacram, quæst. 60. de clavibus. Illud autem scito, si concubinarium notorius esset propter sententiam & denunciationem judicis, quoquo modo in divinis vitandum esse nisi tempus, ac necessitas nostræ salutis aliud flagitaret.

Altera quæstio erat. Rectiusne Christiani populi facturi essent Constantiensis Concilii beneficio repudiato, ad horum Sacerdotum sacrificia, & divina officia non ventitare: quamvis dies esset Dominicus: nec copia aliorum haberetur Sacerdotum.

Id esse melius multis argumentis confici potest. Primum multis ac severis legibus Christianis populis interdixit Ecclesia ne concubinariorum, de quibus differimus, divina officia audiant; neque eorum sacrificiis intersint, ut liquet ex can. nullus, & ex can. præter, d. 32. & ex c. si qui, d. 81. & ex c. vestra, & ex cap. postremo de cohab. cler. & mulierum: qui omnes canones sunt Pontificii, & noxa mortifera affici eos, qui has leges contemnunt, perspicuum est ex can. si qui, dist. 81. qui est Gregorii VII. his verbis minitantis: qui verò huic saluberrimo præcepto obedire noluerit, idololatriæ peccatum incurrit. Cum ergo ab Ecclesia sancitæ sint leges de non adeundo ad sacra concubinariorum notiorum, nec ulla adhuc ab eadem Ecclesia sit perlata de adeundo, quamvis sint festi dies: quis non videat religiosius facturos eos, qui non adierint, quam qui adierint?

Secundum argumentum. Dubium non est, fornicarium Sacerdotem immani sacrilegio pollui, quum rei divinæ dat operam: ecquis igitur non intelligat multò melius esse suas cum eo preces non conjungere, quam eas communicare? communicat autem, qui ei sacrificanti adest.

Tertium. Sicut melius est quemlibet excommunicatum publicum vitare, quam non vitare, etiam post Concilium Constantiense: sic melius hos concubenarios in divinis deferere, quam ad eos accedere. Confirmatur. Quamvis Ecclesia non semper id, quod perfectius est, præcipiat; numquam tamen prohibere solet: est autem perfectius ab his peccatis se ipsum secernere quam ad eas propius accedere: ergo Ecclesia hoc numquam jubebit, illud verò nullo tempore prohibebit.

Quintum. Præceptum Ecclesiæ antiquum de vitandis sacris concubinariorum publicorum, post concilium Constantiense non est mutatum in contrarium præceptum de communicando cum illis ullo tempore, sed pœna tantum sublata, & sæpe etiam culpa communicantium ergo cum liberum relinquitur fidelibus, ad istos Sacerdotes accedere, & non accedere, sine dubio idem concilium iudicaret, consultius facere eos, qui non accedunt, quam qui accedunt.

Postremum tribus æquissimis rationibus. Ecclesia sacra concubinariorum interdixit, quas brevissimè exsequitur D. Bonaventura, in 4. sent. distinct. 13. art. 1. quæst. 4. Prima est, inquit, in pœnam peccati eorum, & Secunda, ut confusi de culpa, redeant ad gratiam. Tertia, ut alii retrahantur ab eorum imitatione. Unde hinc est opus justitiæ, & misericordiæ & providentiæ. Cum igitur hæc tria bona maneant etiam post Constantiense concilium: ut iis impedimento ullo tempore possint esse Christi fideles, Ecclesia numquam præciperet, nec præcipere posset.

Quocirca quando nulla impellit necessitas, in divinis se ab his facinorosis Sacerdotibus segregare, quovis tempore optimum factu est, & par est audire Innocentium sacrarum sanctionum interpretem, & auctorem multarum his verbis monentem in cap. vestra, de cohabit. cler. & mulierum. Hoc dicimus generale, quod omnium suspensorum à jure etiam sine sententia hominis, si crimina, pro quibus jus eos suspendit ab officiis, vel quocumque alio actu, sint notoria per facti evidentiam, quod cuique licet eos vitare in iis quæ interdicta sunt: licet adhuc ipsi suspensi tolerantur à suis Prælati. Quam sententiam Innocentii totidem verbis recitat Turrecremata, & sequitur in cap. nullus, distinct. 32. & Joan. Andr. in c. vestra, de cohab. cler. num. 5.

QUÆSTIO XLIII.

Philetus, cum non id esset ætatis, quam Ecclesiasticæ præscribunt sanctiones, Sacerdos creatur, primūque sacrum ex Ecclesiæ ritu cum Episcopo facit. Duo quærebantur, num Philetus fuerit ipso jure suspensus, & cum Episcopo celebrans, notam subierit irregularitatis.

Respondeo nunc illud ipsum, quod multos ab hinc annos respondi, ac sensi, Philetum, ob Sacerdotii ordinem in ætate non iusta susceptum suspensionis censura irretitum fuisse; verum propter eam celebrationem irregularem nequaquam extitisse.

De suspensionis censura nefas est hoc tempore dubitare, cum illam infligat Pii II. con-

stitutio, cum ex sacrorum: quam Clemens VIII. nova quadam sua constitutione, qua Xist V. extravagantem moderatus est, confirmavit & innovavit. Quare cum Pius II. eos omnes ipsos jure suspendat, qui sine legitima ætate, vel facultate, vel extra tempus legitimum sacrum Ordinem accipere præsumunt, pœna ipsa fixa & rata manet. Fuitque eadem constitutio Pii II. ante Clementis VIII. Pontificatum consuetudine Romanæ Curia redintegrata: quæ res minimè Navarrum latuit, qui solus è Summarum scriptoribus, in Manuali, cap. 27. num. 155. testatus est, eos, qui contra Pii II. legem committunt, ipso jure esse suspensos: quos suspendendos esse sentiunt, qui ante Navarrum de hoc genere controversiarum summas elucubrati sunt; propterea quod Piam sanctionem usu contrario abrogatam esse arbitrabantur.

Maneat igitur Philetum propter Sacerdotium ante justam ætatem susceptum in suspensionem incidisse.

2. Verum hunc ipsum irregularitatem vitavisse mihi multis argumentis persuasi.

Primum fuit. Quia ea Missa, quam cum Episcopo in collatione ordinum celebrant novi Sacerdotes, non tam eorum, quam Episcopi censeretur actio: nec quisquam primam suam Missam diciteam, quam cum Episcopo obit.

Secundum. Quod Sacerdotes Missæ sacrificium cum Episcopo peragentes, nixi genibus id faciunt, neque iis utuntur ceremoniis, ritûque solemnibus, quo divina hæc actio à sacrificantibus administrari solet: ut iste modus celebrandi non is videatur qui hominem, qui suspensus est, constituit irregularem.

Tertium. Cum sacrificii partes ad ejus substantiam pertinentes, quatuor sint, ut ipsi in quodam nostro libello de sacrificio novi testamenti ostendimus, consecratio, oblatio, fractio, consumptio, Sacerdos cum Episcopo celebrans, tres postremas prætermittit: primam etiam omitteret, id est, consecrationem, si Episcopus ante initiatum Sacerdotem verba formæ absolveret.

Quartum. Actum celebrandi post suspensionem liberum & voluntarium esse oportet:

At is, qui exercetur cum Episcopo conferente sacros Ordines, videtur necessarius, non quidem necessitate coactionis, sed ea quæ partem voluntarii partem involuntarii adseiscit. Neque enim leviter offenderetur Ecclesia, nec parva sociorum Sacerdotum, quando adessent, foret offensio, si unus aliquis non præstaret, quod in ea celebratione, Ecclesiæ lex & consuetudo imperat fieri.

3. Quintum ac postremum. Ea, quæ nos censuris obnoxios faciunt, absoluta esse oportet, ut convenit inter Doctores: ergo Philetus ante totam & absolutam Sacerdotalis ordinis potestatem non fit irregularis; sed tota non conceditur, neque totius ordinis potestas accipitur, nisi Sacerdoti manus ab Episcopo imponantur, in quarum impositione potestas datur: remittendi peccata, quum id apertissimè verba imponentis manus significant: his enim verbis utitur Antistes: *Accipe Spiritum sanctum, quorum remiseris peccata, remittuntur eis: & quorum retinueris, retenta sunt*: ergo Philetus post potestatem collatam remittendi peccata suspensus manebit. Sed collatio ejus potestatis est posterior Missæ sacrificio: & cunctis ejus partibus expletis suscipitur: ergo celebratione uniuscujusque, qui cum Episcopo celebret, est posterior. Quod si ita est, irregularitatem ob eam celebrationem non parit. Nam celebratio sequi debet suspensionem, non antecedere.

4. His consentanea adfert Paludanus, in 4. sent. dist. 18. quæst. 8. art. 3. concl. 2. ubi duo constituit: alterum est, si Episcopus ediceret esse, qui sine ipsius venia in tali Ecclesia celebraret, excommunicatum propter primam Missam, ob quam in excommunicationem Sacerdos incurrit, non fieri irregularem: fieri autem propter secundam, quam celebrat jam excommunicatus. Alterum est, Missam, quæ celebrantem efficit irregularem, debere esse perfectam: & ut is loquitur, finitam.

Favent etiam huic eidem nostræ sententiæ verba, quibus Episcopi admonent Sacerdotes post manus eis impositas. Ad hunc enim modum eos alloquuntur. Quia res, quam tractaturi estis, satis periculosa est, & fratres carissimi, moneo vos diligenter, ut

honestè totius Missæ ordinem , & hostiæ consecrationem , atque communionem ab aliis iam doctis Sacerdotibus discatis , priusquam ad celebrandum Missam accedatis. Quæ verba indicant , quam cum Episcopo celebrarunt , nec eorum propriam , nec primam esse. Salva semper , &c.

QUÆSTIO XLIV.

Venetæ diœcesis clericus , quo tempore pestilenti cœlo civitas laborabat , in aliam se urbem contulit : illic sine ordinarii sui litteris ad sacros Ordines ab Episcopo non suo promovetur : promotus , celebrat. Cum de suspensione , & de irregularitate constet ; quæsitum est , utrùm Patriarcha Venetus clericum hunc suspensione atque irregularitate liberare posset.

1. De suspensione respondi , posse eam tolli Synodi Tridentinæ concessu , ut liquet ex cap. 8. sess. 23. ubi his verbis decernitur : Unusquisque autem à proprio Episcopo ordinetur. Quod si quis ab alio promoveri petat , nullatenus id ei etiam cujuscvis generalis , aut specialis rescripti , vel privilegii prætextu , etiam statutis temporibus permittatur , nisi ejus probitas , ac mores ordinarii sui testimonio commendentur : si secus fiat , ordinans à collatione ordinum per annum & ordinatus à susceptorum executione , quamdiu proprio ordinario videbitur expedire , sit suspensus. Quod attinet ad irregularitatem ; si ea narratur ex delicto occulto , aio , & tunc etiam dixi , ab Episcopo proprio tolli posse , ut planum est ex decreto Tridentini Concilii , sess. 24. cap. 6. liceat Episcopis.
2. Hoc loco non videtur aliena Navarri animadversio in Summa , cap. 27. num. 255. Is enim observat in eo loco Concilii Tridentini , qui nunc indicatus est , & in Romanæ pœnitentiali litteris , nonnullorumque legatorum diplomatibus , in quibus vel de absolutionibus censurarum , vel irregularitatum dispensatione agitur , occultum idem valere , quod non publicum. Publicum verò patitur in tria ; in notorium , in manifestum , & famosum : Notorium definit , quod nittitur scientia majoris partis prædictarum com-

munitatum. Manifestum , quod nittitur fama ejusdem partis majoris orta à scientibus. Famosum , quod nittitur fama majoris partis , orta ex uno sciente , vel ex indiciis , vel præsumptionibus illi æquipollentibus , juxta Gloss. cap. manifesta , 2. quæst. 1. & cap. vestra , de cohabit. cleric. Illud item sapienter idem Navarrus tradit , non vocari delictum publicum ; ideo , quodd actio , in qua delinquitur , est publica. Philosophi ac Theologi dicerent non esse satis , ut actio publica sit in eo , quodd actio , sed hætenus , ut vel mala , vel prohibita , vel ut delictum. Misfa enim , verba sunt Navarri , facta coram populo ab excommunicato occulto , actus publicus , & delictum est ; non tamen delictum publicum : quia nescitur publicè esse delictum.

Hæc Navarri doctrina si nobis ex usu esse debet , dicemus , hujus clerici , quo de agimus , tum suspensionem , tum irregularitatem occultam esse censendam , si vel in civitate , ubi ordines suscepit , vel alibi , de suspensione publicè ignoratur ; vel , quodd suspensus celebraverit , publicè quoque ignoratur. Quare jure Tridentinæ Synodi posset utrumque vinculum à clerici Episcopo in foro conscientie abrumpi.

Verumtamen hoc prætereundum non est : Si , quo tempore vigeat Xisti V. constitutio contra clericos malè promotos , clericus hic in ejusmodi censuram suspensionis , & in irregularitatem incidit , eum non potuisse neque in foro conscientie absolvi , quamvis res utraque esset occulta , nisi à solo Romano Pontifice. Sed Clemens VIII. sic Xistinam moderatus est , ut nunc illius pœnæ teneant tantum Simoniacos in ordinum collatione , seu susceptione.

QUÆSTIO XLV.

Quo tempore hac nostra recenti memoria civitas Veneta gravi lue conflatabatur , multique , ne ejusdem morbi se contagione contaminarent , in longinquas terras fugiebant , nonnullus ejus urbis incola , juraque civitatis adeptus , in avitum solum salutis causa transmisit , patriumque larem re-

visit. Interea, dum hic in paterno commoratur domicilio, ab ejus loci Episcopo sacris Ordinibus initiatur: sacerdotiumque obtinet ecclesiasticum: sed neque proficiscens à Patriarcha Venetiarum petit: ut per illum liceret sibi urbem relinquere, sacrosque Ordines à paternæ civitatis Episcopo accipere. Hic tria dubitata sunt: Primum, num iste clericus suspensus sit jure concilii Tridentini, sess. 6. cap. 5. sess. 23. cap. 8. Deinde, divinis muneribus fungendis evaseritne irregularis. Postremo, utrum beneficii ecclesiastici collatio rata fuerit.

Alter quidam cum matre Venetias advenit: illic decem annos resistit: à Patriarcha prima tonsura decoratur: identidem cum matre, ac sorore se se commovens, aliam deligit urbem, ut illic figat sedem: hanc urbem postquam tres annos familia ejus cuncta incoluit, omnes sacros ordines sine aliqua Veneti Patriarchæ concessione suscepit. De hoc item quæsitum, num in suspensionis, & celebrando in laqueum irregularitatis se ipse induerit.

2. Homines non defuerunt, qui etiam literati probique viri habebantur, quorum suffragiis amborum clericorum videbatur causa damnata: quibus ipse succurre censui oportere: quod nihil ab iis neque contra frugis clerici officium, neque contra Tridentini concilii jura peccatum esse arbitrabar.

Duo nostræ defensionis firma fundamenta fuere. Primum illud fuit. Quod aliquis plura potest habere domicilia: id quod certarum legum auctoritate, firmatisque Doctorum sententiis facile comprobatur. Docet id lex 3. 4. 5. 6. 7. ff. ad municipalem, & de incolis. Lex item, Senatores, C. ubi Senatores, & lex cives, C. de incolis, lib. 10. Digestorum leges ad hunc modum loquuntur. lex 3. Placet etiam filium familias domicilium habere posse. Nimirum lex intelligit domicilium à paterno se junctum, & lex 4. Non utique ubi pater habuit, sed ubicunque ipse constituit: quibus verbis magis tertiæ legis sententia illustratur. & lex quinta. Labeo judicat, eum, qui pluribus locis ex æquo negotiatur, nusquam habere domicilium: quosdam autem dicere refert pluribus locis eum incolam esse, aut domicilium

habere, quod verius est. 6. §. filius civitatem, ex qua pater ejus naturalem originem ducit, non domicilium sequitur. Juris prudentibus placuit duobus locis posse aliquem habere domicilium, si utrobique ita se instraxerit, ut non idem minus apud alteros se collocasse videatur. Septima, si quis à pluribus manumissus sit, omnium patronorum originem sequitur. Lex verò codicis, Senatoribus, virisque illustribus domicilium non solum Romæ, verumetiam in provinciis, ubi larem fovent, aut majorem partem bonorum possident, & assidue versantur, perspicue concedit. in l. verò, si cives. C. de incolis, est his verbis: In eodem loco singulos habere domicilium non ambigitur, ubi quis larem, rerumque ac fortunarum summam constituit: unde rursus non sit discessurus, si nihil avocet, unde cum profectus est, peregrinari videtur: quod si rediit, peregrinari jam destitit. Glossa interpretationem faciens illius verbi, *Summam*, ait ad constituendum creandumve domicilium, alterutrum esse satis, aut larem constituere, aut summam rerum in aliquo loco habere. Innocentius, *larem*, familiam interpretatur, in caput ex parte, de foro competenti, num. 1.

Hasce leges secutæ sunt tum Glossæ civiles, & Canonice, tum ii qui ab utriusque juris voluminibus sapientiam compilarunt. A quibus neque ii, qui in suis summis ac libris Christiani officii rationes sedulo persecuti sunt, ausi sunt, discedere. Uti Astensis libro sexto, titulo tertio, articulo octavo, uti Angelus, Sylvester, Tabienensis, in verbo, Domicilium. Uti Navarrus, in commentario capitis, placuit, de pœnitentia, distinct. 6. num. 77. ubi probat, eum, qui hyeme unam incolit parœciam, alteram, æstate, ambarum parœciarum parochos suos, ac legitimos facere: cui rei fidem adjungit ex cap. cum quis, de sepulturis, lib. 6. in quod caput his verbis commentatur Glossa, Nota, quod quis potest habere plura domicilia. Baldus, in legem primam, Cod. de municipiis, & originariis, lib. 10. vult in sustinendis publicis muneribus considerari originem etiam avitam, nedum paternam: aitque locum domicilii preferri origini avitæ, & superiorum graduum, non item propriæ,

priae, & paternae. Idem Baldus explanans legem tertiam, Cod. Quomodo, & quando iudex, num. 14. bipartitè dividit domicilium: nam unum hominis, alterum juris appellat: juris est, quale mulieris in domo viri & clerici in Ecclesia, ubi residet; citatque Innocentium, in cap. adversarius, de eo qui mittitur in possessionem.

3. Felinus, in caput, postulasti, de foro competente, Baldi, multorumque Doctorum auctoritate docet clericum ibi habere domicilium, ubi habet beneficium: beneficium autem Doctores intelligunt, cui cura est animarum adjuncta: & si plura huiusmodi obtinet beneficia, plura item obtinere domicilia; iteratque id ipsum, interpretans caput, dilectus filius. 2. de rescriptis conclus. 2. & 3. nec paucos, nec leves, huius sententiae profert approbatores. Conclusionem verò 5. hæc addit. Quamvis clericus dicatur habere domicilium in loco beneficii requirentis residentiam, non tamen per hoc definit habere domicilium in aliis locis, in quibus aliàs de jure habet domicilium, puta si alibi patrimonium haberet; vel alibi de facto resideret.

Conclusionem autem sexta affirmat illud clerici præcipuum esse domicilium, ubi suum obtinet beneficium. Idque Innocentii, Butrii, Joannis Andr. & Abbatis testimonio confirmat. In caput, postulasti, de foro comp. affirmat idem Felinus paternum domicilium (verba sunt ejus) causare domicilium in filio alibi nato: esseque domicilium originis immutabile, nisi aratro subjiciatur. Citat Joann. Andr. Dom. Anton. & Bal. nec non legem, omnis, C. de Episcopis & cler. Petrum item Anchar. Bartolum, in l. 1. ad municipalem. Ergo tum legum, tum auctoritate Doctorum primum fundamentum satis tutum firmumque relinquitur: quo solo præclare sustinetur ac defenditur prioris clerici causa: qui in paterni domicilii oppido, tum sacris Ordinibus initiatus, tum beneficio est Ecclesiastico affectus.

4. Secundum fundamentum, quo primum ædificatur distinctius. Modi quibus acquiritur jus domicilii, & si plures sunt à legibus, earumque explicatoribus indicati, tamen qui gerum malarum, nec non bonarum præce-

ptionem sunt suis summis complexi, ut Sylvester, Angelus, Tabienfis, Armilla, in verbo, Domicilium, contrahendi domicilii rationem ab Innocentio sumunt in cap. ex parte, de foro competente. Domicilium, inquit Innocentius, potest haberi in pluribus locis, si utrobique plenè instructus sit: idem est si haberet ibi magnam partem suorum bonorum: vel, si larem, id est, familiam. Vel, si nihil ibi haberet, assidue tamen conversaretur ibi. Tamen sola domus non constituit domicilium: legibus isthæ confirmat omnia.

Hostiensis, in Summa, lib. 2. de foro compet. num. 10. multos exponit modos inveniendi domicilii, & in caput significavit, de Parochiis, & alienis Parochianis, num. 2. loquitur his verbis. Dicitur quis habere domicilium, ubi inhæret. & num. 5. testatur legem codicis, quæ studiorum causa aliquod secedentibus post decimum annum jus tribuit illic domicilii, nequaquam servari: nec ejusdem legis Glossa obscurè indicat decem annorum spatium conjecturam tantum probabilem afferre adepti domicilii. Etenim si quis alienam regionem, locumve petisset, non illic commorandi, sed negotiorum suorum conficiendorum causa, quamvis in eo loco duodecim, quindecim, pluresve annos consumpsisset; jus tamen veri domicilii minimè assecutus esset. Quocirca sapiens est illud Sylvestri monitum, qui judicium pronuntians de modis adsciscendi domicilii è legum Doctorumque sententiis. Omnia prædicta, inquit, intellige dicta præsumptivè. Veraciter autem rationem constituit domicilii innocentio habitationis perpetuæ determinata, quando est unum tantum; vel sub disjunctione, quando sunt plura. Angelus, in verbo, Domicilium. Statim, inquit, quod hospitium constituit in aliena Parochia cum animo ibi remanendi, statim fit Parochianus illius: hujus dicti probationem accersit ex cap. postremo de Paroch. & ex cap. Apostolicæ, de Decimis. Ejusdem dicti adscriptores sunt, Tabienfis, citans easdem Ecclesiasticas leges; & Hostiensis: & hoc secundum fundamentum haud est infirma posterioris clerici defensio.

Sed ex ambobus his firmamentis ad hunc

modum ratiocinemur. Quilibet sacros Ordines ab eo Episcopo petere potest, qui præest loco, ubi qui petit, habet domicilium: At uterque Sacerdos, quo de agitur, verum ac legitimum domicilium illic habuit, ubi sacris est insignitus ordinibus: ergo rite uterque ordinatus fuit.

Minor propositio perspicuam habet confirmationem. Namque primus Sacerdos in loco paterni domicilii est ordinis beneficiumque adeptus. Secundus verò, in ea civitate, ad quam cum suis domesticis semigravit: ut illam ipsam perpetuò habitaret. Nihil est igitur ab iis contra Ecclesiæ jura commissum.

Sed nimirum incidit hoc loco dubitatio. Num is, qui Venetiis à Patriarcha primam tonsuram acceperat, potuerit ejus injussu aliò demigrare, novumque sibi quærere domicilium.

6. Dubitationem hanc removet Panormitanus, in commentario capitis, fraternitati, de clericis non residentibus, num. 4. Clericus, inquit ille, sæcularis, vel laicus, non sunt ita subjecti proprio Episcopo, quominus possint transferre domicilium, & accipere alibi beneficium sine licentia Prælati, & in caput, significavit, de Parochiis, num. 2. Nota quòd jus incolatus, seu domicilii, tollitur Episcopo eo ipso, quòd quis se transfert ad alium locum. Nam domicilium potest quis ex libera voluntate mutare: & absolvit se à nexibus prioris Domini, ut hinc patet aperte. At Joannis Andreae verba, illud ipsum caput, significavit, explanantis, num. 1. hæc sunt: Si parochianus domicilium transfert, primus Prælatus in eo Parochialia jura non vendicat, & Hostiensis, in idem cap. num. 1. Translato domicilio translata est jurisdictio.

Verum quid attinet verbis sententiisque Doctorum rem hanc agere, cum ea gravi Romani Pontificis decreto sit dijudicata? Namque Cælestinus III. ad eum referente Aconensis civitatis Episcopo, de suis incolis, cum accepisset Hierosolymitanum regnum in Saracenorum potestatem redactum esse, & Aconensium urbem à Christianis receptam esse; in quam complures è suis civitatibus, quæ servitutem barbarorum per-

petiebantur, confugerant, illicque domicilium delegerant; intellexisset etiam recentium incolarum priores Episcopos, ac Prælatos vetera jura in eos exercere velle, tamquam in suos paræcos, vellèque ab eisdem decimas exigere: idem Romanus Pontifex his verbis respondet.

Fraternitati tuæ mandamus, quatenus prædictorum locorum Prælatos, ut sibi nullam in prædictos Aconenses habitatores jurisdictionem usurpent: nec ab eis temporalia exigant, quibus spiritualia non ministrant, distractione qua convenit, compellatis. In quam decretalem extat Glossa, in qua in ea verba, *habitatores, jurisdictionem*, scribitur his verbis. Quia translato domicilio subtracti sunt eorum jurisdictioni supra de foro compet. proposuisti 13. quæst. 1. Ecclesiæ §. quia ergo, & ibi dicitur quis habere domicilium, ubi habitat. ff. ad munic. municeps. §. miles. Sed videtur contradicere quædam lex. ff. de senat. senatores, ubi dicitur, quòd licet senatores domicilium habeant in urbe, retinent tamen jus in provinciis, unde sunt oriundi. Sed illud verum est quoad honores, non quoad onera. ff. ad munic. municeps.

Sed neque lex, quam sibi Glossa opponit, neque Glossæ responsio obest nostrorum Sacerdotum causæ, imò verò vehementer favet: præsertim illi, qui ad suam provinciam, & paternam civitatem terrore periculòque contagionis compulsus remigravit.

QUÆSTIO XLVI.

IN hac postrema quæstione de suspensione, quærimus: numnam labi quis possit in censuram suspensionis sine ulla sua culpa.

Inficiantur Cajetanus & Armilla, in verbo, Suspendio, & Navarrus, in Summa, cap. 27. numer. 151. ad istam autem subeundam censuram constituunt satis esse levem culpam. Cujus opinionis firmamentum illud esse videtur. Quòd pœna comes est culpæ: nam ut est apud Lyricum, Latinæ poëtas, lib. 4. Carminum Ode 5. *Culpam pœna premit comes*: cum igitur suspensio pœna sit Ecclesiastica, non est ab innocentibus

petenda. Imò, qui diceret non nisi ob mortiferam culpam eam subiri, non prorsus absurdè loqueretur. Nam, cum magna sit pœna, non posse nec sacra conficere, neque in Ecclesia divina munera colere, & efficere, neque Ecclesiastica sacerdotia posse adipisci, nimirum isthæc docent tantum pœnarum non dependi, nisi ob magnam culpam. Accedit eòdem, quod omnes in jure vetere Ecclesiæ suspensiones percurrenti, vix una occurret, quæ non sit propter lethalem noxiam irrogata.

Cum igitur, ut inquit M. Tull. in primo officiorum, cavendum sit, ne major sit pœna, quàm culpa: atque ut idem scribit in 3. de leg. *Noxia pœna par esto: ut in suo quisque vitio plectatur: vis, capite; avaritia, multa; honoris cupiditas, ignominia sanciat*: sanè æquum videtur, ut nec tanta pœna, quanta est suspensio, sine culpa, nec sine gravi culpa irrogetur: nec secus mihi olim judicatum fuit.

2. Me tamen de pristina sententia nonnulla Tridentini Concilii decreta deduxerunt. Sess. enim 6. cap. 5. sic decernitur; Nulli Episcopo liceat cujusvis privilegii prætextu Pontificalia in alterius diœcesi exercere, nisi de Ordinarii loci expressa licentia: & in personas eidem Ordinario subjectas tantum: si secus factum fuerit, Episcopus ab exercitio Pontificalium, & sic ordinati ab executione ordinum sint ipso jure suspensi. Quid si in aliena diœcesi quispiam Pontificalia exercent, contra hanc legem concilii, idèmq; initian-
dis mendaciter dicat se, quæ agit, jure agere, nec non loci Ordinario assentiente? Equis non extra omnem culpam arbitretur esse eos, qui ordines ab eo Episcopo suscipiunt, cum ei affirmanti fidem abrogare turpe sit?

Nihilominus concilium ordinatos suspensione multat: neque enim ulla exceptione legem mitigat. & sess. 14. cap. 2. extat decretum quo tum titulares, & clero carentes Episcopi percelluntur, si in aliquo loco exempto, nec ullius diœceseos commorantes, aut ad sacros Ordines, aut ad minores, aut ad primam tonsuram ullos promovent absque expresso suorum Prælatorum consensu, vel litteris dimissoriis. Contrafaciens, verba

sunt concilii, ab exercitio Pontificalium paræ annum; taliter verò promotus, ab executione ordinum sic susceptorum, donec suo Prælato visum fuerit, ipso jure sint suspensi. At iste Episcopus posset mentiri ad se venientibus, sibi jus esse unumquemque in ordinem Ecclesiasticum cooptare; quosvis clericali charactere insignire: quamvis litterarum testimonio, qui petunt ordines, careant: cujus affirmationi multi præsertim pueri sine ullo errore fidem habere possent: qui tamen ab eo promoti suorum ordinum exequi officia nequirent.

Ad hæc idem concilium, sess. 23. c. 8. vetat quempiam cujusvis privilegii prætextu posse ab Episcopo non suo promoveri, nisi ejus probitas, ac mores ordinarii sui testimonio commendentur, Si secus fiat, verba sunt Concilii, ordinans à collatione ordinum paræ annum, & ordinatus à susceptorum ordinum executione, quamdiu proprio ordinario videbitur expedire, sit suspensus. At fieri potest ut in ejusmodi promotione vetita nihil à clerico peccetur, sed is optima fide ad ordinem accedat. Sed tamen innocentis suspensio pars est ejus pœnæ, quam Episcopo delinquenti irrogat Tridentina Synodus. Quod ut credere possimus, faciunt hæc, quæ sequuntur, probationes.

Prima probatio. Quia sapientum legislatorum est, quum lege & pœna universè quidpiam sanciant, excipere eos, quos nolunt pœna teneri: id non faciunt Tridentinæ Synodi Patres, cum iis qui bona fide ordinantur ad Episcopis, qui in ordinatione delinquant: ergo, &c.

Secunda. Prudentis legislatoris est, errandi licentiam seu occasionem, iudicibus præcidere: quorum maximè interest, non de lege, sed ex lege judicare: quandoquidem, ut scribit Aristot. 1. Rhetoric. cap. 1. *amore, odio privatæque utilitate cecatus non satis queat veritatem perspicere: sed voluptate, aut dolore judicia sua pervertat. Quare, subjungit Aristot. Aliarum rerum, ut dicemus, quàm paucissimarum iudici potestatem tribuimus. Factum verò esse, aut non factum, & fore, aut non fore: esse quoque vel non esse, hæc omnia, cum non possit legislator providere, iudici-*

bus reliquenda necessario sunt. Si ergo de facto, aut non facto, quærendum est iudici: is de eo erit sollicitus maximè, fuerit ne clericus à suo, an ab alieno Episcopo ordine initiatus: & si contra legem Concilii recepisse ordinem constiterit, suspensum pronuntiabit: nec de bona fide clerici magnopere laborabit.

Probatio tertia. Pœna iis adhibenda est, quibus lex imponitur: at imponitur lex Episcopis, ut planum est ex ipsis decretis Tridentinæ Synodi, & ex aliis compluribus, tam Conciliorum quàm Romanorum Pontificum, quæ mox commemorabuntur: ergo eisdem Episcopis pœna tribuetur: quare suspensio, qua clerici in hoc genere plectuntur, ad ultionem Episcoporum referenda est.

4. Quarta probatio. Concilium Nitenum, cap. 16. irritam decernit esse ordinationem ejus Episcopi, qui alienæ diœcesis clericum ordinat sine consensu sui Episcopi, habeturque, distin. 71. can. si quis ausus: idemque statuitur in Concilio Chalcedonensi, actione, 15. cap. 6. quod caput in decretum item retulit Gratianus, dist. 70. can. neminem: id ipsum constituit Concilium Antiochenum, cap. 13. & 22. quæ capita extant in decretis, 9. q. 2. prius caput in canone, nullum: posterius in cap. Episcopum.

Eandem sanctionem subscripsit Concilium Sardicense, ut cuius promptum est ex can. 1. dist. 71. in quo canone hæc leguntur.

„ Osius Episcopus dixit, & hoc universi
„ constituimus: ut quicumque ex alia parochia voluerit alienum ministrum sine consensu Episcopi ipsius, & sine voluntate ordinare, non sit rata ordinatio ejus. Horum Conciliorum Patres irritam ejusmodi aiunt esse ordinationem, non quia non ordinis imprimatur character in ministris: sed quia ordinis administrandi non est iis permessa potestas.

Confirmat hos canones Urbanus Papa ad Lugdunensem Archiepiscopum, can. Lugdunensis parochiæ, & Gregor. X. in Decretali, eos qui, de temporibus ordinationum, lib. 6. pœnam à sacris canonibus constitutam in eos, qui ab Episcopis non suis ordinantur, renovat. Pœna autem ea

est, ut irrita si ordinatio, id est, ut rectè exponit Glossa illius Decretalis, in verbo, *statuunt*, ut rata non habeatur quo ad executionem: recipiunt enim, ut jam dixi, ordinis characterem, sed ordinis functione privantur: neque in tot sacris sanctionibus tolerantibus executionem ordinis ab alieno Episcopo dati, ulla umquam exceptio bonæ fidei suscipientium reperitur: quod magno esse potest argumento, eos propter dolum, & malam fidem (cui parem esse affectatam ignorantiam, aut crassam, supinamque negligentiam sæpius in his nostris responsis demonstravimus) conferentis ordinem puniri.

Quinta probatio. Quod opinamur ipsi, 5. duo canones minimè obscuris verbis persuadere possunt, canon, inquam, Concilii Chalcedonensis, neminem, dist. 70. & canon Urbani, Lugdunensis parochiæ, 9. q. 2. canon Concilii Chalcedon. sumptus ex actione, 15. cap. 6. duo præcipit, ut in sua paraphrasi in illum canonem indicat Gratianus: alterum est, ne quis absolutè ordinetur, id est, sine titulo: alterum, ne ab alieno Episcopo ordinetur: si secus sit factum, decrevit sancta Synodus, sic loquitur canon, vacuam haberi manus impositionem, & nusquam posse ministrare ad ordinantis injuriam. Videntur, ut maximum illud Concilium Chalcedonense injuriam & culpam contra fas ordinantis Episcopi plectat: velitque clericos ordinatos non posse usquam terrarum accepti ordinis muneribus fungi: huc enim pertinent verba Græca, *ἡνδραμὲν δυνάσθω ἐκτελέειν*. Canon verò Urbani est his verbis conscriptus:

Lugdunensis parochiæ clericos, quos contra statuta canonum ab alterius parochiæ Episcopis ordinatos litterarum tuarum significatione monstrasti, cum graduum suorum honore recipere, religionis tuæ prudentia poterit, si eos aliàs canonicè, & sine pravitate aliqua ordinatos constiterit: si tamen eorum probabilem vitam id indulgentiæ perspexeris promereri. En omnem ab ordinatis amover pravitatem, & tamen suspensionem eos subiisse ostendit: & nihilominus vult eisdem pœnitentiam injungi: quia ipso facto videbantur Ecclesiam offendisse, quamvis nulla in eorum animo pravitas versata esset.

6. Sexta probatio. Sicut, inquit Glossa, in cap. eos qui, de tempor. ordin. in verbo, *Statuit*, non tenet sententia data à non suo iudice, adde tu, quamvis illa absolvatur reus, & is optima fide sit: ita ut eadem Glossa, non tenet ordinatio; intellige, ratione executionis: nam qui ordinare non poterit, qualiter judicabit? inquit Callistus can. nullus Primas, 9. q. 2.

Septima probatio. Postulat id potestas, & jurisdictio cujuslibet Episcopi Catholici, & non impediti, ut ipse suos clericos beneficiis & officiis præficiat. Quid enim rationis habet, ut tu meum clericum me non assentiente obeundis Ecclesiasticis muneribus præficias, præsertim si in mea diocesi ea erit obiturus? Ergo quamvis integra & religiosa fide ordinatus sit aliquis ab Episcopo, non suo, jure canonum ordinationi adversante, sine venia sui Episcopi agere quæ ordinis sunt, ei minimè licebit.

7. Hæc me de priorē sententia dejecerunt. Posse verò quempiam culpæ expertem suspensione coerceri jampridem scripserat his verbis D. Thomas, in 4. sent. dist. 18. q. 2. artic. 3. quæstiunc. 2. ad 1. Aliquis sine peccato proprio suspenditur: sicut & totum regnum supponitur interdicto pro peccatis Regis. Itaque definitio illa suspensionis ad hunc modum explicata à Navarro in sua Summa, cap. 27. nu. 151. Suspendio est censura, qua alicui personæ Ecclesiasticæ prohibetur exercitium sui officii vel beneficii Ecclesiastici, in totum vel in parte, in certum tempus, vel in perpetuum, quoad partem ob suam culpam, à iudice vel à lege: hæc inquam definitio magis absoluta fuisset, si post illa verba, *ob suam culpam*, adjunxisset, *vel alienam*: quam culpam mihi credibile est debere esse gravem atque mortiferam.

Quod autem in contraria argumentatione assumebatur: comitem culpæ esse poenam, concedendum est: verum culpam non est necesse semper esse nostram, potest enim esse aliorum. Ejus verò Tullianæ sententiæ: *ut in suo quisque vitio plectatur*: duplex esse potest interpretatio. Prior est hæc: Ut peccanti sua poena constituatur: neque ideo à Cicerone negatur, quin pro alieno quoque flagitio puniri quis possit. Posterior,

quam ipsemet Cicero indicavit, ea est: Ut genus poenæ genus quoque & naturam culpæ imitetur. Huc enim pertinent verba quæ protinus attexit. *Vis, capite; avaritia, multa; honoris cupiditas, ignominia sanciat.* Denique perduellium, incestorumque parentum scelera, in liberis ac posteris vindicari humanæ divinæque leges testantur. Paternorumque scelerum à posteris poenas repeti à Deo ejus divinæ voces declarant, in Exodo, cap. 20. *Ego sum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me.* Quam sententiam iterat Moyses in eod. lib. cap. 34. *Qui reddis iniquitatem patrum filiis, ac nepotibus, in tertiam & quartam generationem.*

Quid? Parentis omnium scelus, quod infelix Adamus suæ uxoris persuasum conscivit, an non Deus in cunctis ejus posteris, adhuc punitus est, atque in singulo dies, & singula momenta punitur? neque uno, sed multiplici supplicii genere ulciscitur?

De interdicto.

QUÆSTIO XLVII.

Mulier in templo duos quosdam conspicata, herum & famulum, quibus ab suo Episcopo templi aditu & sacris interdictum erat: propterea quod concilii Lateranensis, & Innocentii III. sanctioni de annua peccatorum confessione non omittenda, & de Eucharistia in Paschate sumenda, minimè parvisset: eos sacerdoti rem divinam facturo indicat. Sacerdos indici mulieri credit: famulum continuo è templo ejicit; retinet dominum; vel quodd dubitaret, num ejus nomen in album interdictorum relatum esset, vel quia crederet Ecclesiæ satisfieri ab eo, qui sacra confessione peccata expiasset, quamvis ad corporis Christi communionem non accessisset. Ita absente servo, præsentē domino, rem divinam inchoat ac perficit. Facto sacrificio pergit ad locum, ubi publica interdictorum tabula proposita erat: in ea etiam nomen heri agnoscit. Cogitare se-

cum cœpit esset ne ulla ab eo Ecclesiæ lex violata, atque ob eam ipsam causam in censuram aliquam pœnamve prolapsus.

2. Consilii causa convenit Theologum: hic respondit, ob fidem bonam, quæ fuit in sacerdote, videri sibi eum extra culpam omnemque censuram fuisse, & esse: præsertim cum caput Episcoporum, de privilegiis lib. 6. eos dumtaxat coërceat, qui præsumunt. Cui opinioni opitulatur. Navarrus, qui in Manuali, cap. 25. num. 94. pœnam illius Decretalis Episcoporum affirmat impositam iis, qui à jurisdictione ordinaria sunt exempti: fretique sedis Apostolicæ privilegiis, contra eam legem committunt, quam sententiam affingit Archidiaconum, & Joanni Andreæ, & esse communem scriptum reliquit in eodem Manuali, cap. 27. num. 157.

3. Mihi secus est visum, has ob causas.

Primum, quia bona fides, rectaque conscientia, nihil agit cum ancipiti cogitatione recti, vel æqui: id quod non solum nostrates Theologi, verumetiam Theologiæ Christianæ expertes Philosophi, multis seculis ante nostra gymnasia constituta traderunt: quorum sententiam his verbis M. Cicero, in 1. lib. officiorum explanavit. Quo-
 circa bene præcipiunt, qui negant quidquam agere; quod dubites æquum sit an iniquum: æquitas enim lucet ipsa per se: dubitatio autem cogitationem significat injuriæ. A nobis etiam est in disputatione de præscriptione ostensum, cum dubitatione bonam fidem non posse consiliteri. Itaque hic sacerdos cum animo fluctuarit & æstuarit, bona fide caruit. Deinde, ignorantia crassa & supina æquatur cum dolo, nec quemquam liberat pœna censurarum ex communi sententia Doctorum, & ex cap. ut animarum, de constitutionibus, libro 6. iste sacerdos fœdissima laboravit inscitia: cum credidit præcepto satisfieri Ecclesiæ, si quis semel in anno confessus de Christi corpore tempore Paschatis sumendo non labore: ignoravit enim, quod tenent pueri, qui nostræ fidei rudimenta discunt. Ad hæc: sicut ignorantia facti non justa nequaquam cum excommunicato participantes excusat, cum non vitant eum, quem scire eos opotteret excommunicatum esse, ac à fidelibus vitandum: minorem enim

excommunicationem ex omnium sententiis non effugiunt, sic iste sacerdos, cui turpe fuit ignorare, quod muliercula sciebat, illius heri & servi nomina in album interdictorum fuisse conjecta, cum à sacris, quæ conficiebat, non repulit, in laqueum interdicti se ipsum induit.

Ad extremum, nullum est huic sacerdoti in Decretali Episcoporum honestum per-
 fugium: sive verba ipsa legis, sive legislatoris finem, & consilium consideremus, sive Doctorum auctoritatem sequamur. Verba legis hæc sunt: Præsentis decreto duximus statuendum, ne aliqui seculares, aut regulares, quantumcunque exemptionis, seu libertatis sedis Apostolicæ privilegiis communiti, cujuscunque ordinis, religionis, status, vel conditionis existant, &c. Adverbium, illud, quantumcunque, quis ignorat vim habere conjungendi non exemptos cum exemptis? nam huic adverbio paria sunt hæc: *etiamsi*, *quamvis*: quæ sine dubio diversa genera, & qualitates rerum, seu personarum copulant. Deinde, quid rationis habet, ac probabilitatis; ut quod nec filiis Principum, Regum, & Imperatorum liceret, nec eorum propinquis (nam his ferè concedi privilegia solent) liceat per Decretalem cerdonum, laniorum, cetariorum filiis, ac propinquis? Præterea debent leges cunctis esse salutare: at si, lex, Episcoporum, præciperet privilegiatis tantum, non privilegiatis minimè esset salutaris: relinqueretur enim iis facultas non rectè agendi cum excommunicatis, & interdictis nominatim. Denique odia vitare debent legislatores in condendis legibus: hæc autem minimè vitarentur, si lex, Episcoporum, privilegiatos, & splendidos multaret; non privilegiatis autem atque obscurioribus faveret.

Porro Doctorum, qui legem hanc per-
 æquè valere aiunt in omnes, tam privilegiatos quàm non privilegiatos, tantus est numerus, ut mirum sit, sententiam suam Navarrum voluisse esse communem, eamque Archidiacono, & Joanni Andreæ affinxisse. Cum totum sit contra, namque legem latam in eo cap. Episcoporum, communem esse exemptis & non exemptis, verbis planissimis testatur Archidiaconus, eam interpre-

tans, nec aliam Archidiacono sententiam fuisse, ait Joannes Andreas ejusdem Decretalis interpretationem faciens: quam sententiam addit sibi videri veram, quamvis is cuperet, ut contraria vinceret: eam ipsam Glossa docet in extrema explanatione illius Decretalis, his verbis: Sed contrarium credo, scilicet hanc Decretalem, & ejus poenam, habere locum etiam in non exemptis per litteram, quæ supra dicit, quantumcumque, &c. quasi dicat Decretalis ista: quod vult etiam exemptos ne dum non exemptos hac constitutione ligari ad idem. supra de præben. cap. 1. cum simi. Haftenus Glossa.

Eandem sententiam subscripserunt hi omnes; Petrus Paludanus, Theologici Pontificiique juris scientissimus, in 4. sent. dist. 18. q. 8. §. quantum ad principale, quæ sit poena interdicti Conclus. 2. D. Anton. in 3. par. titu. 26. cap. 2. §. 2. & cap. 4. §. 1. Astensis, lib. 7. tit. 11. art. 1. q. 4. Sylvester, in verbo, Interdictum, sect. 6. num. 2. dicto 3. & num. 4. & in verbo, Suspendio, num. 23. Angelus, in verbo, Interdictum, sect. 4. num. 1. & sect. 7. nu. 5. & in verbo, Suspendio, §. 23. Tabiena, in verbo, Suspendio, num. 38. & Interdictum, 6. nu. 2. Rosella, in verbo, Interdictum, 3. §. 1. Armilla, eod. tit. num. 61. Supplementum, in verbo, Interdictum, 4. q. penult. à Cajet. in verbo, Interdictum, in extremo. Itaque hæc mihi una maximè communis videtur esse opinio,

Neque illud inficiandum ullo modo est; sæpenumero Romanos Pontifices culpæ eorum, qui privilegiis abutuntur, succensentes, generali lege ea sustulisse; & ea statuisset, quæ non solum eos, qui privilegiis præditi erant, sed etiam cunctos tangunt,

Ita Gregorius XIII. injuriis commotus eorum virorum ac mulierum, quæ privilegiis fretæ, regularium sacra domicilia ingrediebantur, constitutione, quæ incipit, Ubi gratiæ, edita anno incarnationis Dominicæ 1575. Idibus Junii, Pontificatus sui anno 4. excommunicationis proposita poena Romano Pontifici reservata, extinxit ea privilegia, ingressuque interdixit; quam constitutionem à principio, etsi nonnulli, in quibus fuit Navarrus, opinarentur non porri-

gi ad eos, qui sine privilegio ingrediebantur: usus tamen diuturnus, & ejusdem Gregorii cunctorumque qui eum consecuti sunt, Pontificum interpretatio, planum fecit, jus constitutionis nulli omnino parcere viro, seu mulieri. Idem de decreto dicere possumus, quo Clemens VIII. excommunicationis censura, & aliis poenis constitutis revocavit privilegia absolventium à casibus reservatis.

QUESTIO XLVIII.

Thraseas sacerdos, ejus confessionem, cui Ecclesiæ ingressus ab iudice nominatim interdictus erat, in quodam sacello auctoritate Romani Pontificis, seu Episcopi erecto, & in quo sacrum fieri solet, audivit: verum absolutionem eidem impertiri noluit. Quæsitum est utrum hic sacerdos interdictum violaverit, atque eam ob causam censuram quampiam incurrerit, & post celebrationem effectus fuerit irregularis.

De hoc suo facto sæpius mecum Thraseas egit: & quid mei esset iudicii, postulavit: variè enim de re inter Doctores disceptatum esse narrabat. Quosdam pronunciasse eum ipso jure suspensum: & quia suspensus celebravit divina, irregularem evasisse. A nonnullis nulli eum censuræ, seu poenæ Ecclesiasticæ addictum fuisse. His posterioribus is planè se dedit: & cur dare se posset, hæc suadebant. Primum, quod nemo censuris illaqueatur Ecclesiasticis qui non perficit actionem, quæ censura multatur. At Thraseas, cum confessionem hominis interdicti audivit, sacramentum inchoavit, non absolvit: nam prætermisit præcipuam partem, quæ in absolutione consistit: ergo laqueum censuræ vitavit. Deinde, quoniam tempore interdicti non solum agris, sed etiam valentibus sacramentum conceditur poenitentiae ex cap. Alma mater, de sententia excommunicat. lib. 6. Tum, quia etiam nominatim excommunicati, & interdicti, possunt extra divinorum officiorum tempus templa ingredi ad concionem audiendam, atque ad suam ipsorum privatam precationem adhibendam: cur ergo non poterit ingredi interdictus post di-

vina officia Ecclesiam concilii causa, quod consilium ab sacerdote petit, sacra confessione sua peccata apud eundem detestans?

Postremo (verba sunt Thraseæ factum suum purgantis) nullus Theologus, nullus jurisperitus, docuit hanc novam doctrinam, nimirum sacerdotem incurrere aliquam censuram, quando instituit poenitentem in ipso confessionali extra tempus divinorum officiorum in ipsa Ecclesia, quo modo poenitens se debeat liberare ab interdicto. Hæc ille.

2. Quæ omnia mihi subtilius consideranti, neque ad opinionem, neque ad veritatem persuaderi possunt. Thraseam enim censuræ ejus, quæ interdictum vocatur, laqueo captum esse, & post divinorum celebrationem irregularitatem contraxisse, hac necessaria argumentatione videtur posse concludi.

Quicumque ad divina officia interdictum admittit, ingressus Ecclesiæ ei interdictus est ex Decretali Bonifacii VIII. Episcoporum, de privilegiis: l. 6. & si ab ingressu Ecclesiæ, interdictus in ea celebret, sit irregularis, ex alia Decretali ejusdem, is cui, de sententia excommunic. lib. 6. in qua est his verbis:

„Is cui est Ecclesiæ interdictus ingressus, cum sibi per consequens censeatur in ipsa divinorum celebratio interdicta, irregularis efficitur, si contra interdictum hujusmodi divinis in ea se ingerit. Sed Thraseas ad divina officia admittit nominatim & à judice interdictum: ergo in poenam incidit interdicti, & post celebrationem irregularitatem incurrit.

3. Major hujus syllogismi propositio Pontificis sanctionibus probata est. Minor confirmatur definitione divini officii, quam cuncti Doctores complexi sunt: nam functio certo ordini sacro sive minori, sive majori attributa propriè divinum officium esse dicitur: quam definitionem reperies apud Innocentium sæpe in explanatione cap. Tanta de excessibus prælat, & apud Panormitanum in cap. secundum, de clerico excommunic. minist. semel iterum & tertium, & in cap. illud, eod. titu. num. 8. commentarii: & apud alios canonum explanatores, quos supervacaneum est commemorare. apud D. Anton. in 3. par. titu. 26. cap. 4. §. 1. apud Summam confess. lib. 3. tit. 33. q. 251. apud Supplementum, in verbo, Interdi-

ctum, 4. q. quomodo clerici, & q. quid de simplici clerico. Apud Rosellam, in verbo, Interdictum 2. fermè in princip. & interdictum, 3. num. 7. à quo citatur Joannes Calder. apud Angelum, interdictum, 5. num. 4. apud Sylvestrum, interdictum, 5. q. 6. & interdictum, 6. q. 2. apud Joannem Tabiensem, interdictum, 6. num. 1. apud Navarrum, in Summa, cap. 27. num. 172. in recentioribus.

Sit ergo pervagatissima hæc divini officii definitio pro majore propositione syllogismi: minor est hæc, sed audire sacramentalem confessionem à poenitente, est functio divina, sacerdotii ordini assignata: & hanc exercuit cum poenitente intra Ecclesiam Thraseas cum interdicto: ergo Thraseas interdicti poena irretitus est, & irregularis effectus, cum postea rem divinam perfecit.

Electa autem argumenta ad excusandam culpam, poenamque Thraseæ, molli brachio depelluntur: nam licet sacramentum poenitentiae inchoatum fuerit, & imperfectum, quia ei absolutio defuit, tamen auditio sacramentalis confessionis perfecta fuit: in qua auditione tota spectatur divini officii ac muneris vis, atque natura. Tempore verò interdicti conceditur quidem sanis sacramentum poenitentiae per cap. Alma mater, verum hoc beneficium idem caput adimitur propter quorum fraudem, dolum, & culpam data est sententia interdicti: è quo genere fuit is, qui ad divina à Thrasea intra Ecclesiam, seu sacellum, receptus est. Possunt quidem excommunicati, ut nonnullis placet, & interdicti item, ex communi sententia Doctorum, extra tempora divinorum officiorum privatae precatationis causa inire templum, & illic consistere: excipiunt tamen eos, quibus propriè aditus in templum Ecclesiæve interdictus est. Scio hanc exceptionem rejici à Covarruvia, quem ipsum in hac re minùs rectè sensisse existimo, ut liquebit ex ea, quæ hanc subsequuta est, quaestione.

Sed fac permitti aditum interdictis omnibus in Ecclesiam orationis causa extra divina officia, causa consilii, idèone consequens est, ut cum interdicto sacerdos ingredi possit ad divinum officium exsequendum, eodemq;

modo quo exercuit Thraseas cum illo suo interdicto? minimè verò: id enim & sacri canones, & Doctores omnes averfantur, & prohibent.

5. Atqui, clamat Thraseas, nullus jurisperitus, nullus Theologus condemnat eum sacerdotem, qui in templo, interdicto, sive excommunicato consilia præbet salutis, & qui extra divina officia erudit interdictum, quemadmodum laqueo censuræ expediri possit.

Ratio hæc Thraseæ præcisa fuit: ea enim accessio desiderabatur: neque ullus seu jurisperitus, seu Theologus, negavit posse officium divinum sacerdotali ordini attributum usurpari illius causa, quem Ecclesiastica sanctionis sacramentis, divinisque officiis, & sepultura privant. Ergo cum Ecclesiæ constitutiones, & cunctorum suffragia Doctorum interdicto multent clericum, qui excommunicatum & interdictum à iudice ad divina officia admittit, de sua censura, & irregularitate Thraseas dubitare non debet.

QUESTIO XLIX.

1. **A** Docimo iudicis sententia damnato, Ecclesiæ ingressu, & ecclesiastica sepultura interdictum est. Dubitatum est inter viros doctos, num extra Ecclesiam possint Adocimo divina sacramenta suppeditari, & is intra Ecclesiam extra tempus divinorum officiorum privatam orationem usurpare.

De priore quæstione ita iudicatum fuit à nonnullis, extra Ecclesiam istum suscipere posse sacramenta, & audire divina. Magnum huius opinionis firmamentum hoc esse posset. Quodd clerici, qui ingressu arcentur Ecclesiæ, quamvis in ea divina officia celebrare non possint, eadem extra Ecclesiam permittuntur; ut non obscurè intelligitur ex verbis Decretalis, Is cui, de sententia excommunicat. lib. 6. & Glossa observavit in verbo, in ea: observarunt etiam Archidiaconus, & Joannes Andreas, & ante istos Innocentius, & Hostiensis in cap. sacro, de sententia excommunicat. sic autem Innocentius, in eam Decretalem, num. 2. explanans verbum, Ingressu.

Per hoc, inquit, intelligo cum privatum

ingressu Ecclesiæ, ut non solum non liceat sibi ministrare in Ecclesia in ordine suo: sed etiam non licet ei in Ecclesia interesse divinis, sive cum aliis psallendo, sive non psallendo, sed tantum audiendo. Imo plus videtur, quod etiam si ibi sit, non liceat orare, & si moreretur, non deberet in Ecclesia sive in cœmeterio sepeliri: non negamus tamen, quin per Ecclesiam transire possit extra Ecclesiam autem potest divina officia celebrare etiam in officio suo non obstante tali interdicto: & hæc satis probantur ex propria verborum significatione.

Largitur ejusmodi clerico hoc ipsum Speculator, titu. de leg. §. juxta, ver. quid si quis suspenditur: ut possit extra Ecclesiam celebrare: atque hi omnes, quos subjiciam, Paludanus, in 4. dist. 18. q. 8. art. 6. quem citat & sequitur Tabienis. in verbo, Interdictum, 6. num. 2. in fine, & Armilla eundem citans Paludanum, in verbo, interdictum, num. 60. & Rosella, in verbo, Interdictum, 3. num. 11. Sylvester, in verbo, Interdictum, 6. num. 5. & D. Anton. in 3. par. tit. 26. cap. 2. §. 2. Covarruvias, in cap. Alma mater. par. 2. relect. §. 1. num. 3. proferens Glossam, in cap. is cui, quam ait communiter esse receptam, Verum non licebit isti clerico, cui interdictus est ingressus Ecclesiæ, celebrare in cœmeterio, ut eadem Glossa & Paludanus admonent. Si ergo clerico, quo de loquimur, facultas est celebrandi divina extra Ecclesiam, ut in tentorio, ut domi, cur extra eandem non concedetur laico divinorum & sacramentorum participatio?

Hæc pro isto Adocimo: cui ipse nihil eorum, quæ cæteris interdictis aufert Ecclesia, præbere auderem: nec ulli, ut præberet, auctor essem.

Porrò decem sunt, quomobrem ita agi oportere existimem. Primum, quod in tenore censurarum Ecclesiasticarum argumentandi ratio à majori, aut minori, aut pari, parum est tuta. Secundum, quod dispar ratio est clerici & laici: qualis est hic Adocimus. Quum enim clericus, & præsertim sacerdos, persona sit sacra, sacris functionibus addicta, multo ei turpius & periculosius est ab iis sese abstinere, quam homini profano. Tertium, quia multo acerbior est pœna ejus, qui Ec-

cleriae interitu, & Ecclesiastica privatur sepultura (qua poena multatus est Adocimus) quam clerici, cui tantum Ecclesia templi aditum claudit. Cum enim Adocimo negata sit Ecclesiastica sepultura quam divina officia sive intra, sive extra Ecclesiam comitari solent, eadem divina officia extra aditum templi videntur ei esse interdicta. Quartum, quoniam facile illuderetur censuris Ecclesiae: quae cum infligit poenam interdicti ab ingressu Ecclesiae, propter divina officia praecipue id facit, ut planum est ex Decretali, is cui, de sententia excommunicat. in 6, Ecquis igitur credat, ut laico, à quo non videt audiri divina in Ecclesia, nec intra eam suscipi sacramenta, hanc facultatem eidem extra templum tribuat? de clerico alia est ratio, ut paullo ante diximus. Quintum, vidit hoc absurdum Joannes Andreas: cujus additio ad Glossam, cap. is cui, de sententia excommunicat. ad verbum, Coemeterio, est hujusmodi: & talis illusio reprobatur, sup. cod. tit. & lib. si sententia, §. ult. & cap. seq. 1, resp. cum concor. & in cap. eos, qui. Sextum, quia verba Decretalis, is cui, & sententiae Doctorum favent clerico extra Ecclesiam, laico non item: neque enim memini legere me apud gravem ullum auctorem, qui quod largitur clerico, deferat laico. Septimum, quia non puto uspiam consuetudine impetratum esse, ut isti generi interdictorum hominum impunè extra Ecclesiam dentur sacramenta, & iidem ad divina officia recipiantur. Octavum, quia sine dubio hanc mentem credere debemus esse Praelatorum aejudicum, tum intra, tum extra Ecclesiam à divinis separandi eos, quos, de laicis loquor, tam aditu templorum, quam Ecclesiastica prohibent sepultura.

3. Nonum, quia duo Romani Pontifices, Clemens VIII. in duobus suis Jubilæis, & Xistus V. item in suo beneficio, quod toti orbi Christiano dabant, excluderunt excommunicatos, & interdictos universè, non excipientes ullam nominatim interdictum; ergo noluerunt suorum Jubilæorum tempore administratione sacramentorum, & condonatione culparum omnium, & poenarum, opitulari seu intra, seu extra templum, iis, quibus est ab iudice templorum aditu interdictum,

Decimum ac postremum: quoniam in iis quae in disciplina censurarum addubitantur, durior interpretatio, si tutior sit, praefenda est, ut Panormitanus in cap. latores, de clerico excommunicato ministrante, num. 7. suae explanationis his verbis praecipit: Hostiensis tenet opinionem Glossae, ut in istis spiritualibus sit abstinendum ab utroque: quia istae sententiae censurae magis dependent ab intentione proferentis, quam à verbis. Item in eis existente dubio fienda est tutior interpretatio, licet sit durior, ut in c. sequenti, & not. in c. unico de scrutinio. Contraria procedunt in temporalibus.

Quapropter in hac controversia, quod nonnullus Theologus arbitratus est, Adocimum jure divinorum extra templum potiri posse: ideo quod interdictum, quo privatur aliquis ingressu Ecclesiae, non est proprie interdictum, probare nullo modo potui: cum nec conclusio sit vera, & ratio concludendi sit meo quidem animo perspicue falsa. Ecquis sibi persuadeat interdictum Ecclesiasticum in personam certam, quae eam ingressu privat Ecclesiae, non esse verum & proprium interdictum? Si enim est species veri interdicti, quod distribuitur in generale, & speciale, & utrumque in generale & speciale aut loci, aut personae, quis ignorat interdictionem ingressus Ecclesiae in singularem personam, ut est Adocimus, illatam, verè & proprie esse interdictum? Etenim vera & propria ratio rei, quae dividitur, in singulis membris divisionis & speciebus reperiri debet. Deinde, si hujus interdicti violatio efficit irregularem violatorem, ut quodvis aliud proprium, verumque interdictum, quum violatur; quis ambigat illud proprie, & verè interdictum & esse, & censeri debere? Postremo fateor hujus recentis Theologi opinatum nusquam me vel in Ecclesiasticis sanctionibus, vel in ullius sapientis scriptis monumentis invenisse.

Quare ad secundam quaestionem aggrediamur: & utrum Adocimo precatationis privatae causa in templum patere possit aditus, quo tempore Ecclesiastica in eo officia minimè celebrantur, videamus. Covarruvias, in c. Alma mater, 2. p. relectionis, §. 1. num. 3. ubi Joannem Calderinum, &

duos alios profert suæ opinionis fautores , credit huic homini interdicto in templum privatæ orationis ergo aditum esse ; cum illic divina non exercentur officia.

Ad contrariam sententiam meum animum defert tum ratio , tum multorum Doctorum auctoritas. Quum enim ei , qui Ecclesiæ privatur ingressu , propria sit pœna non ingredi Ecclesiam , hanc sufferre debet quodlibet tempore , sive in ea celebrentur , sive non celebrentur Ecclesiastica officia. Deinde , convenit discrimen esse inter eum qui universè interdictus est , & qui propriè interdicitur , ne se in Ecclesiam introferat. Sed ratio discriminis id ostendit , eum , cui propriè Ecclesiæ aditu non est interdictum , in eam posse ob privatam precationem accedere ; eum verò , cui est nominatim interdictum , non posse.

Et quia in hanc partem multi & graves Auctores concurrunt , ab ea divelli non possum : namque eam probarunt Innocentius , in cap. sacro de sententia excom. num. 2. Summa confessorum , lib. 3. tit. 33. quæst. 260. citans Hostiensem & Monaldum ; Supplementum , in verbo , Interdictum , 4. quæst. sed numquid laici interdicti : à quo ejusdem sententiæ defensores nominantur Guil. Mon. & Sum. confess. Sylvester , in verbo , Interdictum , 5. quæst. 6. utens auctoritate Monal. & Vervec. Rosella , in verbo , Interdictum , 8. num. 7. testem adhibens Rodonensem Guillelmum.

QUÆSTIO L.

Controversia hæc è tribus est quæstionibus juncta. In prima quæritur : An , qui sacrificio , vel divinis interfunt officiis , ad ea illo ipso tempore , si interdictum recipiat Sacerdos , egredi templo , vel sacello debeant innocentes , qui interfunt. In secunda pœnæ interdictum violentium exquiruntur. In terra anquiritur , an is , cui Ecclesiæ ingressu interdictum est , si pœniteat , aut signa contritionis dederit , aut ab sacerdote absolutus sit , intra Ecclesiam humari possit.

De prima quæstione sic sentiunt , qui ea de re agunt , infantes , qui Sacerdoti , seu clerico divina celebranti adsunt , nulla cul-

pa inquinari , si in adventu interdictorum , non discedunt à sacris. Confirmat id Divus Antoninus in 3. par. tit. 26. cap. 4. §. 1. prope finem. Cajetanus , in Summa , verbo , Interdictum , §. sed si clericis , Summa confessorum , lib. 3. tit. 33. quæst. 255. ex Glossa & Monaldo : Supplementum , in verbo , Interdictum , 4. quæst. quid si Sacerdos recipiat : citatque Guil. & Sum. confess. Rosella , in verbo , Interdictum , 3. num. 10. citatque Monaldum. Angelus , Interdictum , 7. num. 10. Sylvester , in verbo , interdictum , 6. num. 4. Hujus sententiæ ratio hæc videtur esse : quia Ecclesia non imposuit legem omnibus vitandi interdictos in dinis , sed tantum clericis. Laicorum autem ea cautio esse debet , ne quovis modo interdictorum delicto , dum violant censuram Ecclesiæ , faveant , ejusdemque delicti sint causa.

Secunda quæstio fuit , quibus pœnis constringerentur qui non servant interdictum , salva moderatione capitis , Alma mater de sententia excom. lib. 6.

Respondeo , tum à nobis in nostro Apologetico , cap. 4. num. 16. multas numerari , tum ab iis , qui in hujus loci pertractatione versantur , colligi has pœnas. Clericus interdictus , quocunque tandem loco sacra conficiat , aut divina celebret , & , qui non est interdictus , eadem in loco celebrans interdicto , fit irregularis , de priore clerico sic decernitur in Decretali , is qui , de sententia excom. lib. 6. Is verò , qui scienter in loco celebrat supposito interdicto , nisi super hoc privilegiatus existat , aut à jure sit concessum eidem , irregularitatem incurrit : à qua nequit per alium quàm per Romanum Pontificem liberari : & adeo efficitur ineligibilis , quod nec ad eligendum cum aliis debet admitti. De posteriore est in Decretali , is cui , de sententia excom. lib. 6. Verum si clericus non interdictus celebret in loco non interdicto coram interdictis , incidit in pœnam interdicti : nam ei Ecclesiæ interdicatur ingressu , per cap. Episcoporum , de privilegiis , lib. 6. nequit etiam postulari , qui non servat interdictum ex Decretali prima Innocentii III. de postulat. prælat. Est item clericus , ut inquit Sylvest. in verbo , Interdi-

etiam, 6. num. 3. violans interdictum modo dicto in §. priore, suspensus ab officio & beneficio & jurisdictione, secundum verriorem intellectum, de excess. prælat. Tanta, in textu, & in Glossa, & sequuntur communiter Doctores, & est beneficiis spoliandus, de clerico excommunicato ministrante. Hæc ille.

Clericus religiosus, quamvis exemptus, violans interdictum positum per sedem Apostolicam, vel ordinarium loci, aut etiam generalem cessationem divinorum factam per provinciale concilium vel eum, qui hoc possit, servatam à cathedrali, vel matrice Ecclesia loci, excommunicatus est ipso facto, per Clementinam ex frequentibus, de sententia excommunicationis. Qui etiam tempore interdicti extra casus permisos à jure sepeliunt in cœmeterio defunctos, vel qui nominatim interdictos, aut publicè excommunicatos, vel manifestos usurarios sepeliunt, excommunicationem subeunt per Clementinam primam de sepulturis.

Libuit hîc adscribere locum quemdam Panormitani, qui etiam describitur totus à Sylvestro, in verbo interdictum, §. quæst. 4. seu numer. 6. & à Joanne Tab. verbo, Interdictum, 6. num. 1. sic igitur ille in explanatione capitis postremi de excessibus prælat. num. 5.

Quoad tertium principale conclude post Innocentium & Doctores: quod illi incidunt in irregularitatem non servando interdictum, qui exercent aliquid deputatum aliqui ordini Ecclesiastico: & hoc faciunt tamquam clerici, quod procedit, siue sint presbyteri, siue inferiores clerici, & aliquot interjectis sententiis subjungit.

Conclude ergo breviter, quod jurisdictionalia non sunt prohibita tempore interdicti: nec exercens ea tempore excommunicationis, efficitur irregularis; idem, si non sunt deputata certo ordini, vel si sunt deputata, tamen ex consuetudine exercentur per quemcunque, refertur ergo interdictum ad ordinem, &c.

In hac explanatione Panormitani, cum dicit jurisdictionalia permitti tempore interdicti, non intelligit ea permitti clerico post violationem interdicti: nam in eodem com-

mentario notab. 4. ad hunc modum scribit. Nota quartò ibi post interdicti violationem, &c. Tene menti istam litteram: quod per interdictum non suspenditur jurisdictione prælati etiam circa spiritualia: hîc enim irritatur dumtaxat sententia excommunicationis & interdicti, & collationes beneficiorum, & institutiones attentatæ post violationem interdicti: facta ergo ante interdictum tenent. Virtus ergo interdicti Ecclesiastici refertur dumtaxat ad exercitium ordinis Ecclesiastici, non autem ad jurisdictionem, & ex hoc, & ex littera infertur, quod per violationem interdicti quis perdit jurisdictionem, unde suspenditur eo ipso ab omni potestate, & hæc est littera ista singularis secundum verum intellectum.

Singula hæc Panormitani dicta eruta sunt ex Innocentii commentario in cap. Tanta, de excess. prælat. ubi nu. 3. admonet absolvere ab excommunicatione sicut excommunicare non esse ordinis, sed jurisdictionis, Sed absolutionis, inquit, solemnities exhibere sicut est dicere orationes cum stola, & Psalterium pœnitentialem, & in Ecclesiam introducere ordinis & officii est art. 1. de sententia excomm. nuper in fin. 11. quæst. 3. dicuntur & cap. seq.

Quare qui ad ea quæ sunt jurisdictionis tempore interdicti adhiberet ea quæ sunt ordinis, non effugeret irregularitatem. Hoc ipsum monitum est Panormitani, Hostiensis & Lauduni, & num. 6. in verbo, Institutionem, nota, inquit, postquam suspensus est, non potest donare præbendas: nec destituere aliquem, & idem fortè dicendum in aliis spiritualibus, sicut nec ipsi conferri possunt, & dicunt hoc esse verum, etiam si sit occulta suspensio: in aliis autem non spiritualibus secus, numer. autem 7. moderatur hanc pœnam, ut eum afficiat tantum, qui celebrat in loco interdicto ab homine, non à canone.

Eodem accedit auctoritas Glossæ, in cap. 4. extremum, de excess. prælati, in verbo, Irritas & inanes: ad hunc enim modum scribit. Nota, quod qui non servat sententiam interdicti, beneficia, vel dignitates, conferre non potest, tamquam suspensus secundum de Concessione præbendæ, quia diver-

fitatem, & hinc patet manifestè. Item nec talis potest aliquem excommunicare: cum quantum ad Sacramenta Ecclesiæ excommunicatus reputetur: quia ex eo quod dicit irritas, patet, quod institutiones, & excommunicationis sententiæ nullæ fuerunt, 24. q. 1. audivimus.

Hæc Glossæ verbis perspicuis confirmat Greg. IX. in illa sua Decretali, Tanta de excessu prælat. his verbis: Auctoritate Dei Omnipotentis, omnem institutionem destitutionem, collationem præbendarum, beneficiorum, ac dignitatum præsumptas per eundem Episcopum, & excommunicationis seu interdicti sententias in quoscumque hac occasione prolatas ab eo, post interdicti violationem ejusdem decernimus irritas, & inanes esse.

Illud quoque addunt Doctores, si religiosus nullo sit ordine initiatus, & violet interdictum, quamvis in irregularitatem non labatur, quia non est id jure cautum, iis tamen pœnis quæ in ejusmodi statum cadere possunt, irretiri; ut nec eligi, nec eligere possit, nec ea divina celebrare, quæ ex officio solet: quas pœnas etiam agnoscunt in femina religiosa. Vide D. Anton. in 3. par. tit. 26. cap. 4. §. 1. Sylvestrum, in verbo, Interdictum, 6. quæst. 3. & alios Summarum auctores, in ea parte interdicti, in qua agunt de pœnis illud violentium: neque ullum reperies Doctorum, siue qui ante, siue qui post concilium Constantiense scripserunt, qui in pœnis violentium interdictum non hanc numerent, nec eligere, nec eligi posse, contra quam harum controversiarum disceptator quidam opinabatur.

Atque hæc ferè pœnæ sunt clericis spernentibus interdictum Ecclesiasticum constitutæ. Laicis autem in jure non est certa pœna decreta: sed arbitraria puniuntur, ut tradunt Doctores: culpam autem quam suscipiunt, gravem & mortiferam esse credo: quod item credunt ii, qui hoc de genere rectius sentiunt: nisi si aut materiæ levitas, aut quæpiam alia causa peccatum extenuaret. Laicorum violentium interdictum præsertim in aliquo loco ab sede Apostolica collocatum, esse culpam lethalem probavimus in confutatione septem Theologorum in prop. 17. pag. 121.

Tertia quæstio continebat: An is, cui est Ecclesiæ interdictum ingressu, si pœniteat, possit in Ecclesia humari. Quæstio disceptatur à Covarruvia, in cap. Alma mater, par. 2. relectionis §. 1. num. 3. sed fortè potuisset hæc quæstio præteriri; cum res certæ, & lege definitæ in quæstionem adduci non soleant: nam in Decretali Bonif. VIII. is cui, de sententia excommun. lib. 6. constitutum est, si hunc pœniteat, posse in Ecclesia vel cœmeterio sepeliri. Fateor illud esse in hac quæstione cognitione dignum, quod idem Covarr. ex sententia Joan. Andr. & aliorum Doctorum in eam Decretalem scribit, posse hoc interdictum à quovis sacerdote remitti: aut satis esse, ut cum signis contritionis & pœnitentiæ quis sic interdictus decesserit.

QUESTIO LI.

AB hac censura abiero, ubi, quæ in manibus est, quæstionem enodaro: quæ jampridem mihi fuit allata. Asynetus parochus narrabat in quosdam se excommunicationis, in alios interdicti censura animadvertisse, sed neutram sententiam vel censuram scriptis mandasse. Sciscitabatur, num is eam ob rem in censuram quampiam inciderit, & utrùm celebrando irregularitatem contraxerit. Propositæ quæstioni tribus propositionibus respondendum censui. Prima propositio. Certum est è pervulgata doctrina Doctorum eos tantum excommunicationes, quæ sunt à jure, ferre posse, quorum est potestas juris condendi: & illas, quæ sunt ab homine, ab iis tantum posse inferri, qui jurisdictionem exercent in foro contentioso.

Hujus propositionis consecutarium est, nec simplicibus Sacerdotibus, nec nudis parochis vim esse excommunicandi. Cujus consecutarii magistri, & defensores sunt Divus Thomas, in 4. sent. distin. 18. quæst. 2. artic. 2. ad quæstiunculam 1. D. Bonav. in eadem distin. 2. part. distinct. quæst. 3. ubi castigat jurisperitos. Paludanus in eadem quæst. 2. art. 1. Richard. in eadem artic. 4. quæst. 1. Gabriel, in eadem quæst. 2. art. 2. concl. 3. qui profert, & probat D. Bonaventuram. Sotus, in 4. distin. 22. quæst.

2. art. 1. conclus. 2. Alexand. Hal. in 4. par. quæst. 22. memb. 1. art. 4. §. 1. à quo sumpsit D. Bonaventura, Turrecremata, in Summa de Ecclesia, lib. 1. cap. 96. D. Anton. in 3. par. tit. 24. cap. 75. non longè à principio : à quo citantur D. Thom. Albert. Goffredus & Joan. de Lig. in tract. de cens. cujus etiam recitat verba. Petrus Sotus, in inst. sacerdot. lect. 4. de excommunicatione. Rossella, in verbo, Excommunicator, num. 2. Supplem. eodem tit. Sylvester, in verbo, Excommunicatio, 1. numer. 5. Angelus, in verbo, Excommun. 1. num. 3. Tabien. in verbo, Excommunicatio, 3. Navarrus, in Summa, cap. 27. num. 5.
2. Secunda propositio. Sicubi consuetudo largitur parochis, ut excommunicare possint; ea uti possint : nam consuetudo jurisdictionem largitur : ut colligitur ex Decretali Innoc. III. dilecti, de arbitris, & ex cap. conquestus, 9. quæst. 3. qui canon est Nicolai Papæ, & ex C. de emancipan. lib. 1. ult. Quamquam hanc consuetudinem vix uspiam in Latina Ecclesia vigere arbitror, dare etiam jus videtur, parochi in nonnullis casibus fontes excommunicandi, ut in furto & rapina, ut aiunt D. Thom. Richar. & alii. Verùm loco citato, ait Richardus de parochis loquens : Consuetum est autem quoddam excommunicant Parochianos suos committentes furtum vel rapinam in generali. Et quamvis in sua Decretali, ab Ecclesiarum, de officio jud. ord. Alexand. III. approbator sit sententiæ excommunicationis latae à plebano, dicendum est illum ipsum plebanum Prælatum Episcopo inferiorem fuisse, quod non obscurè indicat Glossa. Innocentius, in eadem Decretalem agnoscit in eo plebano iudicis ordinarii auctoritatem. Panorm. in idem cap. not. 1. affirmat in illo plebano jurisdictionem fuisse, quod intellige, inquit, de jure speciali, puta ex præscriptione, vel privilegio, non autem de jure commun. Itaque non attinet confugere ad interpretationem quamdam Soti. Secundam propositionem hanc reperies apud eosdem auctores : quos numeravimus in prima propositione & in eisdem locis.
3. Tertia propositio. Iste Asynetus, quia non protulit sententias excommunicationis

& interdicti in scriptis, pœnam constitutionis Innocentii IV. cum medicinalis, de sententia excommunicationis, subiit : ut per mensem illi sit Ecclesiæ ingressus interdictus, & quoniam hac censura vinctus divina celebravit, est irregularis effectus per Decretalem Bonifacii VIII. Is cui, de sententia excomm. ut autem quis his pœnis teneatur, non opus est dolo, ut docet Glossa, in c. 1. de sententia excommunicationis : satis est factitas, stultitia & negligentia : & item ignorantia crassa, ex omnium sententia. de quo genere ignorantia ipsi multis verbis, & sententiis Theologorum in quinto libro disseruimus. Ignorantia crassa & supina, inquit Panormit. in cap. Apostolicæ de cler. excommunicato ministr. nu. 3. dicitur, quando de facili potuit scire, & non curavit. Quam definitionem multi ante eum graves Theologi attigerunt, & in eodem commentario : Ignorantia, inquit, crassa & supina, & latissima culpa, æquiparantur scientiæ etiam in pœnis delictorum, pro hoc est textus, in cap. 1. in fin. de ordinato ab Episcopo, qui Episcopatu renuntiavit. Ignorantiam crassam & supinam æquipollere scientiæ dixit Sotus, in 4. sentent. distinct. 43. quæst. 1. artic. 2. conclus. 3. Supinam quoque crassamque negligentiam à non contemnendis Theologis cum dolo æquari alibi est à nobis ostensum.

De Irregularitate.

QUESTIO LII.

Plus Sacerdos, doctorisque laurea ornatus, atque in Christiani officii evolvendis rationibus exercitatus, hominem in via jacentem conspicatur : comitali morbo arreptum suspicatur ; oculos cervicisque inflectens, cruore respersum illum videt ; ferro sauciatus fuisse suspicatur ; ad JESU nomen promendum, eum hortatur. Hortantis Sacerdotis vocibus commoti non pauci ad corpus vulnerati accurrunt. Sacerdos iis, qui auxilio venerant, suadet, ut jacentem erigant. Miser ille, qui vulneribus confectus erat dum sustollitur, agit animam. Quæ-

ratio fuit, Sacerdos ille irregularis fuerit, necne, ideo, quod suo consilio celeris interitus causa extitisse videretur.

2. In quinque Theologorum cœtu, in quo ipse intereram, controversia disceptata est: uno excepto, omnes censuimus, in irregularitatem, quæ est ex homicidio non voluntario, lapsum esse Sacerdotem. Hujus nostræ opinionis duo fundamenta præcipua fuerunt. Unum, quod hominem illum vulneratum propter eam sublationem ocyus obiisse credidimus; alterum, quod celerioris obitus causam Sacerdos minimè considerarit: quam tamen ipsi diligenter animadversam esse oportebat. In ea namque erectione, atque complexu, potuit is, qui sauciatus erat, extremum halitum efflare; vel quod anima, quæ reliqua erat, inrerclusa fuit, ut respirare nequiverit: vel quod vapor ille vitalis, quo vigeat etiam corpus, fuit omnis extrusus: vel quod pas quæpiam concreti sanguinis spiritus vias obsepsit, seu in pulmones defluxit. Atqui doctor ille, nec Philosophiæ, nec Theologiæ expertus, potuit ac debuit hæc præproperæ mortis causas haudquaquam ignorare.

3. Quantum enim tum è sacris sanctionibus, tum è Doctorum præceptionibus didicimus, duo necessariò vitanda sunt ei, qui irregularitatem, quæ oritur ex involuntario ac fortuito homicidio, cupit effugere.

Primum est, ut ne rei non licitæ, nec sibi permissæ det operam; secundum, ne culpam subeat negligentia, seu inconsiderantia, seu inconsultæ rationis.

Ac primum quidem frugi huic sacerdoti obesse non potuit; qui in Christianæ pietatis, eximiaeque caritatis officio fungendo versaretur. Secundum illi nocuit, culpa, inquam, & negligentia inconsiderantis: quia non id prospexit, quod ejusdem generis accurati diligentisque Sacerdotes, ac Doctores providissent.

Verùm cum in tria genera legalis culpa (nam de Theologica hîc non loquimur) distribuatur, in latam, levem & levissimam, quænam harum gignat irregularitatem, inter Doctores anquiritur. Armilla, in verba, Irregularitas, nu. 12. in culpa etiam levissima irregularitatem constituit, si illa sit in

committendo; sin eadem sit in omittendo, non parere irregularitatem. Nam jura, inquit, plus tolerant culpam omissionis, quàm commissionis. Sacerdotis culpa, quoniam cum culpa eorum connexa est, qui saucium hominem erexerunt, potiùs in committendo quàm omittendo fuit. Nam & erectio actio fuit; & quæ causæ propter erectionem illum ægrè spirantem citò interimere potuerunt, efficientiam naturalem cohibuerunt.

Quod ait de levissima culpa Armilla, dicit quoque Bartolus in l. quod Nerva. ff. depositi, est illud tamen positum in communi opinione Doctorum, culpam, sive committendo, sive quid omittendo suscipiatur, aut latam, aut levem esse debere: nec ad contrahendam irregularitatem satis esse levissimam. Quas culpas Bartolus legem explanans, quod Nerva. ff. depositi, num. 27. suæ explanationis ad hunc modum definit.

Levissima culpa est deviatio incircumspecta ab ea diligentia quam homines diligentes & diligentissimi habent ejusdem conditionis & professionis: & per hoc differt à levi, quæ est deviatio ab eo quod faciunt diligentes: item per hoc differt à lata culpa, quæ est deviatio ab ea diligentia quam communiter habent homines. Quas Bartoli definitiones in nostris libris de contractu, in disputatione de dolo & culpa secuti sumus: à quibus nec ii recedunt, qui de Christiano officio libros conscripserunt: ergo probus ille Sacerdos, quum mortis eventum, quem diligentes Sacerdotes & Doctores considerassent, non cogitarit ipse, in levem culpam, atque irregularitatem offendit.

Nec non illud libenter iterabo. Quando quis operam navat rei sibi non concessæ, si mors consequatur, fieri irregularem, quamvis circumspexerit omnia, quæ providentissimus homo attendisset. Aliorum Doctorum hæc exemplis illustrabo.

Ad venatum Sacerdos à profano homine incitatus contra Ecclesiastica jura proficiscitur: eminus conspiciunt animal, quod aprum esse sibi certò persuadent; cunctaque adhibita diligentia, priusquam, quæ gerunt, tormenta, displodant, in aprum intenta exonerant: globulo appetitum animal concidit; tandem intelligunt pro fera hominem

esse interemptum: statuunt Doctores, clericum in irregularitatem incurrisse, profanum hominem non item, ideo, quod hic rem non sibi vetitam gesserit; clericus ille, nequaquam.

Rem eandem hoc altero exponunt exemplo. Arborem suam incidit clericus: & ne casu quempiam opprimat prætereuntem, omnem adhibet cautionem: fortè, ea dum concidit, puellam occidit. Hæc interfectio irregularitatem nullam adfert Sacerdoti, adferret autem, si arborem non suam cecidisset, atque ea ipsa in transeuntem puellam incidisset, licet nulli prorsus aut negligentiae, aut injuriæ culpæ Sacerdos affinis fuisset. Quoniam res ipsa sola tunc ei obesset, quod rei non licitæ operam dedisset. Ac licet Sotus exempla isthæc non probet in 5. de just. & jure, quæst. 1. artic. 9. probant tamen alii, atque ea defendit Toletus, in 1. lib. instruct. Sacerd. cap. 80. & 81.

QUÆSTIO LIII.

QUam nunc explicaturi sumus quæstionem, ad eam, quæ proximè explicata est, adjungitur, ut genus ad speciem: nam quæritur: Utrum homicidium, cujus causa est casus, afficiat irregularitate eum, qui in alterius interfectione culpam contraxit tantum levem, nec ullo modo mortiferam.

Sotus, in 5. de justitia & jure, quæst. 1. art. 9. fermè in extremo, eò propendet, ut culpam velit esse mortiferam. Hanc ejus opinionem multa redarguunt. Primum auctoritas sacrorum Canonum; deinde, graviorum Doctorum doctrina communis: postremò, ratio. Etenim, qui ratione & cura perspexerit caput, 8. 9. 12. & 14. de homicidio voluntario, & casuali, facilè intelliget, Romanos Pontifices ad infligendam irregularitatem homicidio casuali culpam levem, & quæ exitialis non sit, satis habuisse. Nec alium mentis sensum habuisse videntur quicumque seu Theologi, seu juris Pontificii interpretes, quide hoc genere irregularitatis, quæ de homicidio casuali, vel fortuito nascitur, tam multa præcepta in suos libros contulerunt, est enim in illorum præceptione caput,

irregularitate teneri eum, qui aut rei non licitæ dat operam, quamvis nihil diligentiae, seu cautionis omiserit, sive, cum rei licitæ eandem navat, in considerando delinquit, in re, aut genere: & negligentiae culpam, quæ animæ perniciosa sit, haudquaquam requirunt.

Imò D. Thomas, in 2. 2. quæst. 64. art. 2. 7. ad 3. apertè scribit, irregularitatem oriri ex ipso homicidio, quamvis careat culpa. Sed tamen in casuali culpam exigit in art. 8. ejusdem quæstionis; nam & Ecclesiæ sanctiones eandem necessariam ducunt. Scotus, de irregularitate casualis homicidii ad hunc modum scribit in 4. sent. dist. 25. quæst. 1. art. 1. littera F. in calce. Si autem est casuale, & cedat operam rei licitæ, & adhibuit debitam diligentiam, nullam pœnam incurrit: altera illarum conditionum prætermissa incurrit pœnam, nec ullum discrimen constituit inter minorem majoremve culpam ejus, qui sine consilio casu occidit. Sotum refellit Navarrus, in Summa, cap. 27. num. 222. & num. 227. illatione 13. loquitur his verbis. Decimo tertio infertur, quod est irregularis hujus speciei, qui illicitè rixatur, aut certat cum alio, si ejus amici supervenientes eum deformant, etiam si absque aliquo ejus consensu id faciant, juxta Joann. Andr. in cap. Petrus, de homicid. receptum à Panormitano & Felino, & communi, quia ex ejus opere illicito in id aliquo modo ordinato sequuta est deformatio, & in lib. 5. suorum consiliorum, de sententia excommunicationis cons. 67. num. 2. apertè fatetur, si in homicidio casuali intercessit culpa levis, & satis levis, contractam fuisse irregularitatem.

Ac licet in Summa, cap. 27. num. 252. à Soto stetisse videatur, cum eo tamen non facit: illic enim Navarrus loquitur de homicidio ex delicto, non ex casu. Cajetanus sententiam opinioni Soti contrariam persuadet in explanatione, art. 8. quæst. 64. in 2. 2. hoc ipsum facit in Summa, in verbo, Irregularitas, & Franciscus Mayo Theologus non ignobilis, sed in Franciscana familia clarus, in 4. sent. distin. 18. quæst. 4. §. notandum, perspicuè scripsit in homicidio ex subreptione, & veniali culpa contrahi irregularitatem.

Id ipsum confirmatius argumentis faciamus.

mus, & illud quidem Cajetani, in Summa, in verbo, Irregularitas, non flocci est faciendum: Si enim excommunicatio minor, quæ privat participatione passiva Sacramentorum, subitur propter veniale peccatum, cur non irregularitas, quæ non tantum habet pœnæ?

Hujus enthymematis antecedens negat Navarrus, in Summa, c. 27. num. 252. & 253. pugnat enim graviora esse incommoda irregularitatis, quàm minoris excommunicationis: tum quia privat collatione Sacramentorum, & usu ordinum, quod majus est: tum quia difficilius solvitur: tum quia est genus medicinæ excommunicatio minor.

Sed nimirum quantò sint infirmiora: quæ contra Cajetanum commentus est Navarrus, hinc perspicui potest. Bonum gratiæ unius, inquit D. Thomas, in 1. 2. quæst. 113. art. 9. ad 2. arg. est majus, quàm bonum totius universi: ergo privari tanto bono est maximum malum, sed irretitus excommunicatione minore privatur receptione gratiæ Sacramentalis, quæ suscipienti Sacramentum confertur ex opere operato; qua non privatur irregularis: ergo levior est pœna irregularitatis.

Ac facilius tollitur excommunicatio minor, quàm irregularitas. Respondeo primum, id esse extrinsecum, & non immutare debere, quæ utrique rei sunt damna domestica. Deinde, eadem ratio probat excommunicationem majorem, ne dum minorem, levius quid esse, quàm sit irregularitas: nam multæ excommunicationes majores facilius removeri solent, quàm pleræque irregularitates: constat tamen inter omnes, omnium pœnarum quas infligit Ecclesia, maximam esse censuram excommunicationis, ad hæc peccatum mortiferum facilius etiam tollitur, quàm irregularitas, quod propè infinitis partibus pejus est, & magis noxium, quàm irregularitas: itaque locus argumentandi est fallax.

4. Quod verò ait Navarrus, excommunicationis minoris pœnam esse medicinalem, non item irregularitatis: Primum, id inficiari possemus: neque enim, quia sacræ sanctiones docent excommunicationem esse medicinalem, irregularitatem negant esse ejusmodi. Cunctæ namque censuræ, & depositio, & cessatio à divinis, & irregularitas, inven-

ta sunt ab Ecclesia aut ad corrigendos, aut ad sanandos errantes, aut ad prohibenda & arcenda delicta. Deinde, eodem argumento probatur minus malum in irregularitate quàm in majore excommunicatione inesse: nam Decretalis Innocentii I V. Cum medicinalis sit excommunicatio non mortalis, de sententia excom. lib. 6. de excommunicatione loquitur majore, non minore. Glossa verò, quemadmodum medicinalis sit, in verbo, Medicinalis, his verbis explanat (Medicinalis) quia plures rubore confusi quod se vident vitari ab aliis, & privari legitimis actibus, revertuntur ad bonum obedientiæ: & sic excommunicatio retrahit excommunicatum à peccato ad bonum obedientiæ. Non igitur attinebat Cajetani argumentationem à Navarro isto modo allevari.

Ad rationem Cajetani hanc ipsi addimus. Si occisio hominis justa efficit auctorem cædis irregularem, cur non efficiet injusta, quamvis casu, & cum levi culpa effecta sit? Fatendum tamen est, in hoc genere homicidii, cujus causa est casus, cum abest culpa, irregularitatem non induci. Quid si culpa abesset Theologica, adesset juridica? non puto eam vitatum iri, si vera ea sunt quæ de levi & levissima culpa à Doctoribus differuntur: quamquam dici posset in hac specie irregularitatis culpam juridicam cum Theologica conjunctam esse debere.

Quod autem ait Sotus; rem illicitam debere esse periculosam: id neque cum Canonum, neque cum Doctorum auctoritate consentit. Satis enim est, rem, è qua nascitur homicidium, non esse occidenti permissam: nam si ad illicitum addas periculum, quod sine dubio deberet esse probabile, & quod prospici oporteret, homicidium admissum à casuali in voluntarium transferretur, nec culpa tantum in genere & objecto resideret, sed etiam in agente: & qui casu hominem interficit, & propter rem illicitam, cui dabat operam, & propter negligentiam, seu diligentiam non adhibitam, damnandus foret.

QUESTIO LIV.

1. **D**ianirus Diaconus, domum rediens, ab inimico cum ferro invaditur: ille, ut vitam tueretur suam, adorientem interficit. Quæsitum est an in irregularitatem inciderit, necne Dianirus.

Quæstionis enodationem in certa membra dispertiam. Primum hoc est: Si Dianirus, aut fuga, aut clamore, aut quavis alia ratione vitæ suæ consulere potuit, occidens peccavit, atque irregularis evasit.

Secundum membrum: Si necessitate impellente cecidit adversarium: quoniam alia via expediendæ salutis non ostendebatur, antiquorum canonum auctoritate, omniumque veterum Theologorum, Pontificiique juris interpretum consensu irregularitatem se Dianirus impedivit. Ita docuit D. Thomas in 2. 2. q. 64. art. 7. ad 3. ita Scotus in 4. dist. 25. q. 1. art. 1. loquens enim de homicidio involuntario secundum quid, scribit his verbis: Si autem involuntarium secundum quid, ut pote non potuit evadere mortem, nisi occideret, irregularis est, ibidem, dist. 50. de his: sed facilis est dispensatio. Richardus idem omnino quod Scotus in eamd. dist. art. 5. q. 3. Paludanus, in eadem, dist. q. 4. art. 2. concl. 3. egregia ratione probat eandem opinionem. Quia iudex, qui majore necessitate adductus, hoc est, ut crimen vitet mortiferum, reum interficit, irregularitatem tamen vitare non potest.

2. Verum Paludanus ei, qui jure pro necessaria vitæ defensione occidit alterum, irregularitatem ait impedimento esse ad novum dumtaxat ordinis susceptionem, non autem ad ejus, quo jam initiatus est, usum, & executionem. Quod ante Paludanum dixit Glossa, in cap. de his clericis, dist. 50. sic enim Glossa. Unde dicas, quod si est necessitas inevitabilis sine omni dispensatione potest celebrare in ordine habito. Sed non debet promoveri sine dispensatione, ut extra de homicidio, cap. Continebatur. Henricus Gandaven. quodlib. 6. q. 20. irregularem facit eum, qui alterum interimit, ut suam vitam

servet, quamvis à modo, quem præscribunt jura, minimè recesserit: & superiores quidem Theologi in ea, quæ exposita est, opinione fuerunt, quia ante Clementinam unicam de homicidio, scripserunt.

At quorum ætas fuit Clementis V. constitutione posterior, aliter docuerunt: ea enim severitatem priorum canonum in hac parte lenivit: est autem Clementina illa tota his verbis perscripta. Si furiosus, aut infans, seu dormiens, hominem mutilet, vel occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit: & idem de illo censemus, qui mortem aliter vitare non valens, suum occidit, vel mutilat invasorem: & hoc quidem beneficium, & jus occidendi absque irregularitate cunctis datum esse in libello de reservatione casuum, testimonio gravium auctorum planum fecimus.

Tertium membrum. At Dianiro obesse videntur verba Concilii Tridentini, sess. 14. cap. 7. ubi est his verbis: Si verò homicidium non ex proposito, sed casu, vel vim vi repellendo, ut quis se à morte defenderet, fuisse commissum narretur, quam ob causam etiam ad sacrorum ordinum, & altaris ministerium, & beneficia quæcumque ac dignitates, jure quodammodo dispensatio debeat, committatur loci ordinario, aut ex causa Metropolitano, aut viciniori Episcopo, qui non nisi causa cognita, & probatis precibus ac narratis, nec aliter dispensare possit. Quo decreto antiquorum canonum sententia & priscorum Theologorum revixisse videtur opinio, præsertim si de nece necessaria facta à clerico sit controversia; nam illud decretum propriè tangit clericos.

Fateor me diu in his verbis hæsisse Concilii. Verum ubi legi, quæ tum à Navarro, in Summa, cap. 27. num. 211. & 239. & à Cardinali Toletio, in Summa casuum, lib. 1. cap. 74. §. Hæc dicta sunt, de necessitate inevitabili doctè scripta sunt, qui & post Concilium Tridentinum multos annos vixerunt, & in Romana curia consenuerunt, & recitatum decretum diligenter & accuratè considerarunt: nec ulla ex parte jus Clementinæ abrogatum esse crediderunt: cunctationem omnem ex animo dimovi: mihi que illud ipsum, quod duobus illis excellentibus ma-

gistris probatum est, persuasi, Concilium illic de eo tantum, qui necessitate, quæ sine alterius nece vitari poterat, statuisse: nam si nullo modo vitari potuisset, non vult jus Clementinæ illi esse ereptum.

Quare si iste Diaconus vim vi illatam defendit, ut vitam suam conservaret, nec ulla præterea ratio ejus custodiendæ iniri poterat, nisi invadenti nece adferenda, eum necando nec deliquit, nec ulla se irregularitate illigavit.

QUESTIO LV.

1. **P**ossit-ne surdaster ad sacros ordines promoveri, dubitationem nonnullis minimè absurdam possit objicere: præsertim cum nonnullus recens scriptor morbum hunc aurium, è numero irregularitatum excerpserit, quod ejusmodi impedimentum toto in volumine ecclesiasticarum sanctionum nequaquam reperitur.

At ipse tum sacrarum, tum philosophicarum, tum grammaticarum legum auctoritatem secutus, ad contrariam opinionem abiit: censuque, cum duo sint prima irregularitatis genera, quorum primum culpam, secundum indecori speciem comitem habeat, ex hoc altero genere eam irregularitatem, quæ de agimus, existere. In nostro enim libro de irregularitate, demonstravimus, ad genus illud irregularitatis, quod indecorum appellari potest, revocari vitia animi, seu corporis, quamvis culpa qualibet careant, ut inscientiam, amentiam, natalium defectum, bigamiam, justum homicidium, infamiam nullo suo crimine inustam: quæ vitia, seu notæ quædam, & animi maculæ existimari solent. In corporis autem defectibus septem collocavimus species, monstrum, membrorum diminutionem, eorundem pravitatem seu deformitatem, morbum, ætatem, sexum, conditionem, id est, servitutem. Vitium autem surdastri, irregularitatem esse nunc demonstrandum erit.

2. Clemens, ad Jacobum fratrem Domini, epist. 2. præcipit his verbis. Tales ad ministerium eligantur clerici, qui dignè possint Dominica sacramenta tractare: relatæque est

hæc lex in distinction. 23. can. tales: sed surdaster non potest dignè Dominica sacramenta tractare: nam cum ad sacramentum aram rem divinam faciet, oportebit ministrum cum cachinno eorum qui intersunt, vocem effundere: ac dum sacras & arcanas excipiet confessiones, majore sonitu vocum obstrepent surdastri auribus pœnitentes non sine sigilli probabili injuria, atque jactura.

Extat Innocentii III. Decretalis in generali Concilio Lateranensi probata, incipit, cum sit ars artium, extra de qualitate, & ord. preficien. jubens, officiis divinis, & Ecclesiasticis sacramentis eos præfici, qui caritè celebrare valeant. At quis dicat à surdastro ritè celebrari posse divina officia, & Ecclesiastica sacramenta?

Canon Priscis, qui est Gelasii Papæ, dist. 3. 55. luculentis verbis ad clericorum munera eos promoveri vetat qui sunt vitii corpore. Sit ergo syllogismi major propositio lex sancita à Gelasio; minorem addamus ipsi. Verum surdaster est vitii corpore: ergo ad munera clericorum promoveri non potest: ergo non ad ordines, qui propter sacras functiones & conferuntur, & suscipiuntur in Christi Ecclesia. Minor ad hunc modum probatur. Is est vitii corpore, qui corporis vitio aliquo laborat: verum surdaster corporis vitio laborat: est enim, ut ita loquar, surdastritas vitium auditus seu aurium, & quilibet surdaster auditu est vitii: ergo est corpore vitii.

Alio argumento hoc ipsum premamus. Morbus corporis est vitium corporis: at surdastri affectio est morbus corporis: ergo est vitium ejusdem. Major propositio sita est in l. 1. ff. de ædilitio edicto: potestque eadem propositio hac firma argumentatione concludi. Virtuti vitium opponitur; & virtuti quidem naturali vitium naturæ; morali autem virtuti vitium morale. Virtus autem, quæ utrumque genus tum naturæ, tum moris amplectitur: ad hunc modum ab Aristotele definitur in 7. Physico, text. 17. *Virtus est quedam dispositio perfecti, quod est dispositum secundum naturam.* Quam definitionem Divus Thom. in 1. 2. q. 100. art. 3. aliique Theologi complexi sunt: ad quam de suo D. Thomas hæc adjunxit. Ex quo patet

» tet, quodd virtus uniuscujusque rei dicitur in
 » ordine ad aliquam naturam præ existentem :
 » quando scilicet unumquodque est sic disposi-
 » tum, secundum quod congruit suæ naturæ.

Si igitur virtus est dispositio perfecta secundum naturam : dispositio imperfecta secundum naturam vitium erit : sed talis dispositio, & affectio est morbus : morbus igitur vitium erit : itaque post allatam virtutis definitionem, subjunxit in eod. lib. tex. 19. Aristot. *Vitium autem corruptio horum, & remotio est.* Verum surditas, atque, ut iterum hoc verbum usurpemus, surdastritas, corrumpit, ac remotio est, perfectam illam naturalemque dispositionem tollens, quæ naturæ congruit auditus, quare morbus, ac vitium est : vitiatusque auditu & corpore dicitur is, qui eo morbo, ac vitio affectus est.

4. Ad hæc morbum ex sententia Galeni definiunt medici, affectum præter naturam lædentem operationem : sed surdastris affectio est affectus lædens operationem auditus : estque affectio præter naturam : ergo morbus, ergo vitium, ergo qui sic affectus est, dicitur corpore vitiatus. Quod ipsum ex ea definitione intelligi potest, quam de eo qui corpore est vitiatus, in Summa explicavit Sylvester, in verbo, corpore vitiatus, ex sententia Astensis, & Canonistarum.

» Est item hoc loco perapposita Juriscon-
 » sulti definitio, in ead. l. 1. de ædilitio edi-
 » cto, sic morbum definientis : Sciendum,
 » morbum apud Sabinum, sic definitum esse,
 » habitum cujusque corporis contra naturam ;
 » qui usum ejus ad id facit deteriore : cujus
 » causa natura nobis ejus corporis sanitatem
 » dedit : id autem alias in toto corpore, alias
 » in parte accidere.

Ad eandem causam hanc adfero argumentationem. Si neque paterfamilias suæ domui, neque magistratus jurisdictioni, nec quisquam muneri, quod sine aliorum conformatione administrari non potest, surdum, surdastrumve præficeret ; amplissimorum & maximè divinorum munerum functioni Ecclesia præficeret surdastrum ? Longissimè id quidem abest. Quocirca Tridentinum Concilium, sess. 14. cap. 4. Episcopis dat potestatem clericos ad divina officia celebranda, seu Ecclesiastica sacramenta ministranda, minus ido-

neos, à susceptorum ordinum exercitio suspendendi : quod decretum indicat irregularem eum ab Ecclesia censi, qui sacrorum ordinum munera ritè exequi nequit.

Quare sic constituendum de surdaastro videtur : si ejus insigne sit vitium, sacrorum ordinum muneribus valde incommodans, irregularem eum censi debere : talem verò putandum non esse, si leve sit vitium cum incommodo parvo conjunctum : est enim in illa ipsa lege de ædilitio edicto, Non quodlibet quàm levissimum efficere, ut morbosus vitiosusve habeatur. Proinde levis febricula, aut vetus quartana, quæ jam sperni potest, vel vulnusculum modicum nullum habet in sedelictum, non quasi pronunciatum sit : contemni enim hæc potuerunt. Hæc Jurisconsultus : loquitur de venditoribus, qui mancipia cum vendunt, certiores facere debent emptores, quid morbi vitiive cuique sit.

QUESTIO LVI.

GENUS controversiæ, quod nunc inducitur, est ad hunc modum comparatum. Phonius clericus quemdam ad locum proficiscens ; ut illinc justas decumas auferret, ad duos profanos homines se in itinere applicat, quorum alter junior erat alterius senioris nepos. Hisce de duobus unus hæc injicit in sermone, clerico : Quid, inquit, Phoni, si in nostrum incideremus inimicum ? manūne rem gereres ? scilicet, non exspectarem, respondit Phonius, dum malè mulctarer ipse. Aliquantum viæ cum processissent, ad quodpiam domicilium divertunt, ubi eorum adversarium commorari suspicabantur : miser ille ratus insidias, inde se foras ejicit, ac fuga saluti consulit : nepos fugientem insequitur : hunc currens subsequitur clericus : clerici cursum excipit avunculus, sive patruus adolescentis ; qui cum fugiente præcipuas inimicitias gerebat. Phonius clericus simulat, se quamdam velle transilire fossam ; quod eum, qui in fugam se conjecerat, consequeretur. Et quidem fossam saltu superat : ut autem eam transcenderet, duo suadebant ; alterum, ut in potestatem tardius currentis senis calamitosus ille redigeretur ; alterum, ut ne

cædi is interesset. Nepos senis assequitur inimicum: in terram dejicit; actum præcipitem vulnerat: vulnera cum videret Phonius jacentis capiti infligi, sauciantem hortatur, ut non cæsum, sed punctum suum petat adversarium: sed negat clericus suas hortantis voces auditas esse: quamvis vociferatio, qua cædentis animus confirmabatur, ad interfectoris aures perlata esse credi facile potest. Interea adest scelestus senex, illique afflicto homini vita crudeliter exhauritur. Quærebatur, Phonium ea cædes irregularem effecerit, an non.

2. Respondi, & respondeo, hujus clerici foedissimam & gravissimam esse irregularitatem, multis nominibus ei irrogatam. Iniquissimæ enim occisioni favit auxilii promissione, comitatu, insecutione, transcensu fossæ, vociferatione, hortatione: ut me penè puduerit mei, qui quæstionem explicatu perfacilem ad eas adjunxerim, quæ sunt à nobis adhuc pertractatæ. Sed tamen non duximus contemnendam, quia eam nec alii contempserunt, qui ad nos detulerunt.

QUÆSTIO LVII.

1. **I**Nvidioso & probroso crimine accersitur Demochares; de quo fatetur in judicio: verum, ne fontis confessionem condemnatio secuta sit, principis viri ope atque rogatu perfectum est. Dubitatum est, infamiæ irregularitatem, quæ juris dici solet, Demochari creari ea confessio, necne.

De tota controversia quod meum judicium sit duplici enunciatione docebo, Prima enunciatio. Si Democharis flagitium est multitudini notum, vel gravium honestorumque virorum sermone, atque opinione damnatum, is notatus est infamia facti, quæ nisi mutatione vitæ, & ad bonam frugem tractata vita, non eluitur: neque huic propositioni quisquam adversatur.

2. Secunda enunciatio. Doctores nomine & memoria digni, negant confessione delicti in judicio quempiam infamiæ labe, quæ juris est, aspergi: id visum est Bartolo in l. infamen. ff. de publicis judiciis: cujus sententiam commendat & sequitur Panormita-

nus, in commentario Decretalis. At si, de judiciis, num. 27. eandem secutus est Sylvester, in verbo, Infamia, nu. 12. seu quæst. 7. & Angelus, nu. 6. eod. tit.

Quam tamen opinionem explodit auctoritas Glossæ canonice, in cap. At si, de judiciis: vult enim infamiam ex ejus criminis confessione oriri, cujus criminis condemnatio eandem efficeret. Eandem opinionem rejicit Glossa civilis in l. ictus fustium. ff. de iis qui notantur infamia. Verba Glossæ hæc sunt. Si in judicio confiteretur ordine judiciario conventus, vel accusatus, ipsa confessione esset infamis. Ad Glossarum sententiam videtur abiisse Innocentius, in cap. super his, de pœnis. Primam sententiam non usquequaque veram scribit Felinus in caput, cum te, de sententia, & re judicata, nu. 5. comment. Cave etiam, inquit, quia non est absolutè verum, quod confessus in criminali non incurrat infamiam, ut significatur per Cardinalem in d. cap. at si clerici. Ad concordiam adducere utramque opinionem conatus est Panormitanus eo loco, qui indicatus est. Quod in causâ civili confessio haberi solet pro convictione & condemnatione: quare comitem habere potest infamiam.

Ratio hæc contrarias opiniones conciliandi quanti facienda sit, viderint in hoc genere civilium controversiarum peritiores.

Quot autem, & quæ confessio exigit, ut noceat confitenti, exequitur Glossa in explanatione capitis, ex parte de confessis.

Ego isti Demochari auctor essem, ut in re controversia, & magni momenti, de infamiæ irregularitate, valde anxius esset, præterquam quod valde probabile est, ex illa sua juridicali confessione natam esse infamiam facti, quæ ab honoribus dignitatibusque infamem repellit. Quocirca & conscientia, & rationibus suis prudenter prospiceret, si ad sedem confugeret Apostolicam: ut suam omnem infamiam abstergeret. Qui enim de sua vel irregularitate, vel suspensione, vel de excommunicatione dubitat probabiliter, in animæ foro irregularem, suspensum & excommunicatum existimare se debet.

QUÆSTIO LVIII.

1. **C**ommodior fortasse locus huic postremæ quæstioni esse poterat in primo libro horum responsum moralium, in ea inquam parte libri, in qua de iis, quæ ad pœnitentiæ sacramentum referuntur, à nobis disceptatum est. Facti genus, quo de in præsentia disputaturi sumus, est huiusmodi. Sacerdos quidam irregularis, de sua irregularitate silens, ab Episcopo, de ejus doctrina facto periculo, impetravit, ut sacras confessiones audire posset. Multorum virorum ac mulierum hic confessiones excepit, eosque absolvit. Quæsitum est, valerentne ejusmodi confessiones, atque absolutiones; an potius irritæ essent.

2. Respondi, confessiones quidem valere propter bonam fidem eorum qui confessi sunt, & iterandas non esse, quamdiu in eadem perseverant: absolutiones autem nullius esse momenti; quia irregularis ille nullam est in sacramento pœnitentiæ jurisdictionem consecutus. Neque enim credi potest velle irregulari Episcopum potestatem pœnitentes audiendi & absolvendi largiri: cum id & Episcopo concedenti sit criminofum, & irregulari sacerdoti perquam flagitiosum. Potuisset quidem Episcopus remove antea irregularitatem, & postea potestatem audiendi confessiones in eundem conferre: quod ipsum quia nec fecit, nec fortasse jus erat illi faciendi, potestate absolvendi caruisse irregularem sacerdotem, dicendum est.

Divus Thomas, in 4. sent. dist. 17. q. 3. art. 4. quæstiunc. 5. scribit, dupliciter posse contingere, ut quis alterius confessiones audire non possit; aut quia caret jurisdictione; aut quia ordinis non habet executionem: jurisdictionem petere potest ab eo, qui immediatam in subditos jurisdictionem habet, hoc est, vel à proprio paroco, vel ab Episcopo, vel à Romano Pontifice. Impedimenti verò amotionem ab eo necesse est esse qui potest illud amovere: verum impedimentum irregularitatis non fuit amotum: quia toto tempore, quo confessiones audivit, fuit irregularis, & etiam nunc manet irregularis: quare idoneus minister sacramenti nec fuit antea, nec nunc est.

Quæst. LVIII.

Probatur hæc ipsa sententia firma ratione. 3. Sine superioris auctoritate non poterat hic irregularis jus audiendi confessionis obtinere: sed superior, si scivisset eum irregularitate irretitum esse, jus tale eidem numquam concessisset: quare, &c. Ad hæc, errantis non est voluntas: ergo cum Episcopus erraverit, & quidem perinvitus, approbando sacerdotem illum tamquam idoneum ministrum confessionum, nihil fecit. Antecedens probatur multis legibus, & ratione. In lege, nihil consensui. ff. de regulis juris, est his verbis: Non videntur qui errant, consentire: & in l. si per errorem. ff. de jurisdictione omnium judicum: dicitur non consentire eos, qui errant. Quid enim, inquit lex, tam contrarium consensui quam error? & in l. ad probationem. C. de locato, & conducto, dicitur inscientiam errantis non habere consensum: & in l. cum testamentum. C. de juris & facti ignorantia, dicitur, errantis nullam esse voluntatem: & in l. non idcirco, eod. tit. habetur, errantis nullum esse consensum. Glossa leges ex digestis allatas de facti ignorantia & errore interpretatur non juris. Ratio id ipsum pervincit. Quia consensus est quid voluntarium: sed voluntarium ab Aristotel. in 3. Ethicor. cap. 1. & Damasceno, in 3. de fide orthodoxa, c. 24. & Gregorio Nysseno in 5. lib. cap. 3, definitur id esse, cujus principium est in aliquo cognoscente singularia, in quibus est actus: quod erranti non convenit: ergo cum Episcopus non cognoverit circumstantiam personæ, in qua per errorem deceptus est; non censetur voluntaria fuisse confessio jurisdictionis. Quare nulla putari debet.

Confirmatur eadem opinio hac ratiocinatione: 4. Prælati, irregularibus, quos tales esse cognoscunt, potestatem adimunt audiendi confessiones, & sacramenta administrandi: & si secus agant, in eos animadvertunt. Quis ergo cogitare possit, jurisdictionem ullam à peccatis absolvendi à Prælato in hunc irregularem manavisse? & quamvis Cajetano, in Summa, verbo, Absolutionis impedimenta, & Sylvestro, in verbo, Confessor, l. q. 19. seu num. 15. citanti Panormitanum, in cap. nihil de electione, alia atque nobis videatur fuisse sententia: nam sentiunt occultum impedimentum ejus, qui vel beneficium, vel præ-

lationem : vel aliud officium auctoritate superioris adeptus est , non nocere subditis , nec infirmari illius acta , cum publicus error facti accedit : id quod probant ex l. Barbarius Philippus. ff. de officio prætoris : quamvis inquam hæc illi arbitrentur , nihilominus opinioni nostræ adversi esse non debent. Primum , quia non loquuntur de sacerdote , de quo nos : sed de eo , cui vel commissum est beneficium Ecclesiasticum , vel dignitas cum jurisdictione : neque de impedimento loquuntur quod antecedit institutionem : nam eorum , qui intrusi sunt , non tenere acta idem Sylvester affirmat , ex eodem Panormitano.

5. Nam de intrusis his verbis loquitur Alex. Halens. in 4. par. q. 22. memb. 2. art. 2. ubi quærit , an excommunicatio injustè lata sit timenda : hujusmodi sunt intrusi , suspensi à jurisdictione , qui similiter excommunicare non possunt : loquitur de eo qui non habet canonicam jurisdictionem. Neque intrusis favet lex Barbarius : istum autem perditum sacerdotem in classem intrusorum conjiciendum esse ex iis demonstrabimus , quæ doctè de vario genere intrusorum scripsit Felinus , in caput in nostra , de rescriptis , num. 11. & 12. & in caput veniens , de accusationibus , num. 2. In explanatione igitur capitis veniens , quinque modos , seu genera intrusorum à principio significat , sed deinde septem exequitur. Verba ejus recitabo.

Quinque modis quis intrusus dicitur. Primo , si non habet aliquem colorem suæ intentionis , cap. eum , qui , de præbend. in 6. C. ad aures , de excess. prælat. Secundo omnis qui habet beneficium sine auctoritate superioris. Inuoc. notab. in C. nihil est , in versu , admiserunt de elect. Gloss. in verbo , metuebant , in fine , in cap. bonæ el. 1. §. de elect. in cap. 2. in fine , cap. cum pridem , §. propter de renunciat. in Gloss. 1. Tertio , qui depositus remanet in beneficio , dicitur intrusus. Innoc. in c. qualiter el. 2. in fin. 4. col. j. eod. Quarto , electus administrans ante confirmationem , in c. 2. & ibi do. Abb. in 1. col. 5. de restit. in integr. & cap. avaritia , de elect. in 6. Quinto , qui commisit crimen dignum depositione , Gloss. 2. in c. cum super , de causis poss. & prop. Ultimò ille , qui habet beneficium ablatum alteri injustè , cap.

tanta. j. de excess. prælat. & ibi Dom. Ant. in fin. 1. col. Septimò dicitur esse intrusus : secundum Joannem And. in c. dudum , el. 2. de elect. adeo , quòd litteræ super beneficio non valent , si quis tacet se intrasse possessionem etiam auctoritate Principis. Ita no. do. Abb. in C. ad aures , de rescr. in 6. c. cum jamdudum , in 2. col. de præbend. in cap. præterea , in ult. notab. de jure patronatus in c. per venerabilem qui fil. sint legitim. Pet. Anchar. & do. Cardin. in Clem. per litteras , in fine , de præbend. & ideo sis cautus , ut de hoc facias mentionem.

In caput , in nostra , de rescriptis , pauciora pluribus verbis tradidit : illud autem admonet , & probat auctoritate Doctorum , & Canonum , cum quoque vocari intrusum , qui se ingerit , ex cap. cum jamdudum , ver. intrusori , juncto verbo se ingerit & ingressit , de preben. & in cap. dudum , 2. de elect. & illos duos textus , inquit , nota quia paucos invenies similes.

Hi modi intrusionis tria nobis minimùm suppeditant argumenta contra istum irregularem , qui dolo ad confessiones obrepit , & se ingessit : ergo se intrusit. Potestatem audiendi accepit ab eo , qui dare non poterat , id est , à Diocesano : qui contra Ecclesiasticos canones non potest in irregularem potestatem conferre audiendi confessiones sacras poenitentium : id enim solius est Romani Pontificis : ergo sine justo titulo , & sine jurisdictione audivit : & tamquam verè intrusus audivit : ergo nullæ fuerunt absolutiones. Præterea in eo , quod gessit , facinus gravissimum dignum depositione admisit : ergo intrusus , audivit & absolvit : ergo ex communi & vera sententia Doctorum nihil effecit.

Quæ autem crimina sint depositione digna discere ex Panormitano in caput , tuæ de poenis : ubi quadripartitò dividit crimina , in levia , gravia , graviora & gravissima. Hæc tria postrema genera depositione statuit esse digna ; graviora verò , & gravissima etiam aliis poenis præter depositionem. Delicta , inquit , gravia sunt , in quibus exigitur dolo , & tendunt in grave præjudicium alterius , seu Reipubl. Delictum hujus nefarii sacerdotis miro dolo fuit instructum : infi-

gnem contumeliam Episcopo quem decipiebat, & sacris Ecclesiæ sanctionibus imposuit: falsas etiam absolutiones, pro veris pœnitentibus obtrusit: ergo ipse intrusus fuit, & depositione, ac qualibet atroci pœna se dignissimum præbuit. Quis ergo hujus impudentissimi absolutiones defendere audeat?

8. Porro autem lex Barbarius, non tam nostram infirmat, quam confirmat, sententiam. Nam factum, in quo versatur lex illa, est hujusmodi: Barbarius Philippus, plerique interpretes, legunt Barbatus, servus, fugitivus venit Romam: illic occultata servili conditione, pro libero se gessit: cumque ejus vitæ ratio probata esset populo Romano, præturam petens est adeptus. Gesta prætura dubitatum est, utrum illius edicta, sententiæ, acta coram eo valerent: quandoquidem jurisdictio & imperium in alios servos convenire non potest. Ulpianus ex sententia Pomponii antiquioris Jurisconsulti respondet servitutem Barbario minimè obfuisse: illius dicta, decreta, acta vim habere ob publicam utilitatem: & quia populus Romanus decernere servo potuit hanc potestatem: & quia si scivisset esse servum, liberum effecisset. Hæc est tota sententia legis.

At responsum, quod excogitavit Jurisconsultus, nihil convenit in istum sacerdotem: nam dicta & facta hujus privata & arcana fuerunt: neque publicam continebant utilitatem, sed privatam. Deinde, non ut populus Barbario decernere potuit potestatem, sic irregulari Episcopus. Postremò, quia si scivisset eum irregularem, non solum irregularitatem ab eo non abstulisset, verum etiam pœnas alias addidisset. Adde, quod Glossa, Bartolus, & alii nonnulli Barbarium ea dignitate ornatum verè liberum evasisse contendunt: nam populus Romanus, & Imperator; alieno servo impartiri libertatem potest. At certum est servitutem irregularitatis, seu vinculum ab Episcopo sublatum non fuisse: in sua enim irregularitate perseveravit ille sacerdos.

9. Colligunt etiam ex ea lege Doctores communem errorem cum superioris auctoritate conjunctum ob publicam utilitatem transferre posse auctoritatem in eum, qui illa est indignus, idque ne controversiæ diremptæ,

ne documenta publica, ac tam multa, quæ pro tranquillitate Reip. constituta sunt, pereant cum maximo privatorum, & totius communis incommodo. At sacramentum pœnitentiæ non parit ista incommoda, & rei, utilitatisque communis perturbationem.

Baldus in legis illius repetitione quædam observat, quæ ad rem nostram plurimum faciunt: & quamvis repetitio habeatur in Bartoli commentariis, esse tamen Baldi constat testimonio Jasonis, & aliorum magnorum auctorum: num. igitur 3. illius repetitionis tradit, errorem populi pro veritate haberi: secus de errore privato. Et num. 4. Privatæ personæ errorem pro dissensu haberi, & errorem populi jus facere in iudice maxime ordinario, qui subditus nihil potest opponere, num. 7. citatque Innocentium, in c. cum super, de officio ordinarii: & Archidiaconum, 8. q. 4. nonne, & num. 15. legem loqui de jure, quod publicum est auctoritate, & utilitate. At in causa nostra non est aliquis iudex confessionum ordinarius: & in confessione jus dicitur privatum privato homini: & factum non est publicum, sed maxime occultum: ita, ut iudex evulgare illud numquam possit.

Ad hæc error populi nullam potestatem habet in Evangelicos iudices sacrarum confessionum: neque populus creare eos potest. Præterea, quæ sunt in sacramentis divinitus instituta, populi potestati subiecta esse non debent. Præterea, sicut in sacramentis vera requiritur forma, & vera materia, ita verus non opinatus minister. Denique lex, Barbarius, locum in administratione habere potest rerum civilium; in spiritualium, & sacramentorum non item: ideo, quod hoc rerum genus populi arbitrio, & errori multitudinis permissum non est, nec esse debuit.

Et sanè responsum jurisconsulti, hominis ethnici, & à sacris nostræ religionis abhorrentis, quo his in controversia politica dijudicanda est usus, in quo controversiarum genere populi, & Imperatorum auctoritas valet, ad res spirituales, & Sacramenta transferre, non videtur hominum esse spiritualia à temporalibus ea, qua opus est, ratione discernentium.

11. Quod si excommunicatus, quamvis occultus, sententiam ferre excommunicationis non potest, quæ ipsa valeat; quamvis ea spectare possit ad publicam utilitatem, valent sententiæ absolutionis in Sacramento pœnitentiæ irregularis Sacerdotis, qui per mendacium perniciosum potestatem non veram quæsiuit absolvendi?

Dices, primum, disparem esse rationem excommunicati & irregularis, nam excommunicatus cum sit ejectus ex Ecclesia, alios ejicere non potest; nec ipse vincit vincire alterum potest. At irregularis est intra Ecclesiam; nec simili est laqueo impeditus. Verum id quodcumque est, facile propulsatur. Sic enim videtur irregularis esse extra classem legitimorum ministrorum Ecclesiæ, ut excommunicatus extra numerum fidelium, & in dissimili genere simile videtur vinculum, quo utrique Sacramentorum administratio eripitur.

Deinde oppones, sumi non verum in argumentatione; propterea quod occulti excommunicati cuncta quæ gerunt ratione publici rata sunt. Id enim non pauci defendunt, ut videre potes apud Felinum, in caput ad probandum, de sententia, & re jud. num. 7. & in cap. si verè de sententia excom. eod. num. nam utrobique disputat, an non excommunicare possit occultè excommunicatus; ad eamque ipse se partem dat, ut possit.

Respondco, plurium majorumque auctorum esse sententiam, non valere: est Divi Thomæ, in 4. sent. dist. 18. quæst. 2. art. 2. quæstiunc. 3. est Paludani, in 4. dist. 17. quæst. 6. artic. 3. ubi valde subtiliter & copiosè disputat hac ipsa de re; atque hujus opinionis fundamenta constituit in illa lege, Barbarius: est Glossæ in cap. audivimus, 24. quæst. 1. est Gratiani, sive summariæ Glossæ in illud ipsum caput: ubi sæpius repetitur, excommunicatum potestatem ligandi vel solvendi non habere, atque id auctoritatibus multorum probari dicitur in fine ejusdem Glossæ, est item Glossæ, in cap. 2. de ordinatis ab Episcopo qui, &c. Addit Felinus, in cap. si verè, de sententia excom. ad eandem sententiam. Hostiensem, Joannem Andr. in cap. pia, de excess. in 6. Calderinum, in disputatione incipiente, excom-

municatus, qui Dom. Antonium, in c. 2. de ordin. ab Episcopo, & in c. ad probandum col. 3. de re judicata, & in c. si sciscitatus in postrema col. de refer. & Dom. in c. si is cui, ult. col. de officio delegati in 6. & Paulum de Leazarpiis, in commentario cap. si celebrat. de clerico excommunicato min.

Panormitanus autem in cap. ab excommunicato de refer. docuit opinionem hanc esse communem. Quamquam hac de re is inconstanter scripsit: nam contrariam sententiam probasse videtur in c. cum clericis, de ordin. ab Episcopo qui Episcopatu ren. & in c. veritatis de dolo & contum. à numer. 41. ad eandem sententiam communi contrariam delatus est Felinus locis suprâ citatis, aliique nonnulli. Richardus visus est ex antiquis Theologis secundæ opinionis affectator extitisse in 4. sent. dist. 18. art. 7. quæst. 1. Verum illic Richardus loquitur de absolutione, qua indiget Prælati, ut plura possit retinere beneficia: cujusmodi non est absolutio à peccatis.

Priorem sententiam Alexand. I I. approbasse solam videtur in can. audivimus, 24. quæst. 1. cum, inquit, verum quia excommunicatus te excommunicare non potuit: idque sine ulla adjunctione pronunciavit: ut quivis intelligere posset, manare ex natura hujus censuræ, ut, qui ei est obnoxius, eidem alterum subicere nequeat. Itaque Baldus, in illa ipsa sua repetitione num. 10. citans Innocentium, in c. nihil de elect. scribit, excommunicatum quoad spiritualia haberi pro mortuo: at mortuus nullius est capax jurisdictionis, & num. 3. ex Archidiac. dist. 62. c. nullus, ait excommunicatum non recipere titulum dignitatis maximè spiritua- lem, & irregularem beneficii capacem non esse nos alibi demonstravimus.

Quod si gratia obreptitia, mendacio, & dolo impetrata, nulla est, neque in adeptione beneficii ullum largitur titulum: gratia, seu facultas audiendi confessiones ab homine irregulari, & per fraudem petita, rata existimari poterit; minimè verò. Sed enim concilium Constantiense in extravaganti, ad evitanda, tulit, ut in administratione, seu receptione Sacramentorum non teneremur vitare quemquam, nisi eum, in quem no-

minatim sententia Ecclesiastica vel censura fuerit promulgata.

Respondeo, cum lex de cuncto populo Christiano caveat, ejus legis hanc vim esse, ut sive cum ministramus ipsi aliis, sive cum ab aliis suscipimus Sacramenta, eos, qui ad sunt vitare ne cogamur. Ad hæc, non quidquam tulit concilium de iis, qui nullum consecuti sunt verum titulum officii, seu potestatis, sed de iis, qui adepti sunt verum titulum; & quorum non est perempta jurisdictio. Quid ergo, dicat quispiam, fiat iis, qui non sunt verè à peccatis absoluti? Respondeo, illud ipsum præstent, quod præstare eos oportet, si vel à non Sacerdote vero, vel ab imperito essent absoluti, quod accidit non semel, contritione & ope divina imploranda sibi prospiciant.

Neque hoc loco incommodum erit duo admonere lectorem: alterum est, cum quis per communem errorem, & superioris auctoritatem, assequitur potestatem, qua est indignus, populi vel principis eam debere esse auctoritatem. Princeps autem spiritualium in terris solus est Romanus Pontifex: vel generale concilium cum eodem. Quæ auctoritas isti irregulari defuit Sacerdoti. Alterum est, convenire inter omnes Doctores, ut testis est Felinus in Decretalem, ad probandum, de re judicata, num. 7. qui sciret, eum, quicum communicat, excommunicatum esse, quamvis ignotus esset aliis, non prodesse ei, quidquid ejus causa ageret excommunicatus.

Ergo isti irregulari Sacerdoti suadendum erit, ut eos, qui apud eum de suis peccatis confessi sunt, admoneat, ut iterum eadem idoneo Sacerdoti aperiant, nam cum secum ipse prudentius considerasset, intellexisse non potuisse pœnitentiæ Sacramentum administrare. Plurisque apud eum salus debet esse multorum, quam sua fama: præsertim cum rara sit apud homines contritio; & attritio sine vero Sacramento non profit ad salutem.

Atque hæc mihi, & tutior, & verior videtur esse sententia.

QUÆSTIO LIX.

CIVIS cujusdam Bononiensis filius, à duobus rusticis hominibus fratribus est interfectus: horum licariorum unus est fuga servatus: alter ab iudice condemnatus, suspendio pœnam luit: est importunissima huic, quæ evasit, belluæ frater tertius, qui se fugitivo & exuli fratri socium futurum profectur ad ædem civis Bononiensis incendendam, ejusque fortunas diripiendas & evertendas. Quærit nunc ab Sacerdote Theologo hic civis, liceatne sibi in hunc facinorosum, & fugitivum, à magistratu præsidia postulare ejusmodi, ut eorum fratrum uterque comprehendatur, & legum pœnis coerceatur. Nam conditio pacis, quæ à nonnullis sequistris quæritur inter civem & rusticos, à cive ideo non accipitur, quia rustica fides est illi vehementer suspecta; ac parum cauto calamitati posset esse atque exitio. Petenti igitur huic bono civi consilium, quid respondebit Theologus, ut omnem vitet irregularitatem, si quid funesti accidet rusticis fratribus?

Theologus qui me hoc de genere consultuit, putabat, ut eodem tempore vitæ ac bonis civis prospiceretur, omne remedium contra scelus, atque imprudentiam rusticorum comparari, & suaderi posse, tum exilii, tum necis, tum omnis exitii: propterea quod credebatur constitutione sua, quam Xistus V. in facinorosos homicidas, & proscriptos edidit, omnes ex irregularitate ereptos esse, quicumque illud genus hominum profligatum auctoritate, consilio, opibus, & quacumque ratione persequuntur, atque ex ecclesiasticæ ditionis finibus exterminant: in quo tamen ipso Sacerdos ille errabat vehementer.

Siquidem Xistus V. ab iis tantum removet irregularitatem, quorum est in jure dicendo, in Romanæ Ecclesiæ provinciis, civitatibus, oppidis major auctoritas, quam judicum, ut legatorum, rectorum urbium, atque ceterorum prefectorum, qui inferiores judices cogere possunt, ac debent, ad sententiam pronuntiandam de capite, ac vita illorum hostium pestilentissimorum. His enim verbis loquitur lex. Et nihilominus, ut præ-

missa suum debitum, prout ex intimo cor-
dis nostri affectu exoptamus, consequantur,
effectum, dilectis filiis ejusdem S. R. E. ca-
merario, urbis gubernatori, causarum Cu-
riae camerae praedictae generali auditori, nec
non provinciarum nostrarum legatis, de qui-
bus plurimum confidimus, ac Wicelegatis
& Praesidibus, civitatumque & aliorum lo-
corum praedictorum rectoribus & officiali-
bus, ac ceteris omnibus singularum consti-
tutionum, & litterarum praedictarum exse-
cutoribus, similiter in virtute sanctae obe-
dientiae ac sub indignationis nostrae poena,
per Apostolica scripta mandamus, ut quisque
pro se ad omnimodam praesentium, & alia-
rum litterarum, & constitutionum praedi-
ctarum, nec non poenarum omnium in eis
contentarum executionem, omnino proce-
dentes, illas omnes, & in eis contenta quae-
cumque semper, & ubique per omnia loca
praedicta, ac omnibus sub illis comprehen-
sis, inviolabiliter observari, capitalisque
sententias praedictas à justitiae ministris abs-
que ullius irregularitatis incursum exequi man-
dent & faciant. Quae verba quis non videat
ad privatos Sacerdotes, religiosos, ac Theo-
logos, haudquaquam pertinere?

4. Imò, si meam mihi sententiam, & opi-
nionem affirmare liceat, verba illa legis, si-
ne ullius irregularitatis incursum, non ad ju-
dices, qui de nece, & exitio exsulum, &
homicidarum sententias ferunt, sed ad ma-
jores dumtaxat magistratus, qui judicibus
imperant, referuntur. Neque id mirum vi-
deri debet, si non judicibus, sed iis, qui-
bus parent judices rerum capitalium, cavet
Romanus Pontifex. Cum enim, qui prae-
sunt provinciis & civitatibus Romanae Ec-
clesiae, nec non judicibus (qui numerus est
maximus) aut Sacerdotio praediti sint, aut
certè è sacro ordine delecti, debuit iis legi-
slator poenam, ac metum adimere irregula-
ritatis, ne absentium nece retardarentur. Ea-
dem cautio minimè necessaria videbatur re-
liquis judicibus, qui in reorum suppliciis,
& sanguine nihil exhorrescunt: quippe qui
profana, non sacra tractare, & transigere
debeant.

5. Quid ergo à Theologo Sacerdote par erat
respondere civi illi consulenti? Consule pe-

ritos: nobis Ecclesiasticis sacrisque homini-
bus in hoc genere rerum aut consilium da-
re, aut sententiam dicere, jura Ecclesiasti-
ca minimè permittunt. Neque enim is extra
irregularitatem esset, qui suo responso caus-
sam adferret alteri, aut suum adversarium in-
terimendi, aut mutilandi, quamvis is justè
interimeretur, seu mutilaretur.

Ita mihi Paulo Comitolo tunc Bononiae
visum est, in itinere cum essem: neque nunc
secus censeo.

QUESTIO LX.

Quaestio à superiore non multum disjun-
cta negligi à nobis nullo modo debet:
nam & de ea saepe consulti fuimus, & ab
Sacerdotibus, qui ad reorum sacras excipien-
das confessiones quotidie evocantur, igno-
rari valde periculosum est. Etenim cum fon-
tes, de quorum salute agitur in judicio, de
maleficiis suis confiteri nolint, nec Sacerdos
vitet laqueum irregularitatis, si suo imperio
objecta crimina confiteantur, atque ob id
ipsum ultimo supplicio afficiantur: necessa-
riae praeeptionis est, videre, quid Sacerdo-
ti agendum cum hoc hominum genere sit,
quum vel ex Sacerdote quaerunt, quid re-
rum capitalium judici respondere debeant,
vel etiam veritatem facti inficiari volunt,
quum jure ab iis extorquetur, quam absque
scelere ab se reticere non posse minimè du-
bitant. Paucis propositionibus rem totam
transigam.

Prima propositio, si dubitatio probabilis
incidat, num jure reum interrogationibus
judex urgeat, haud à Sacerdote cogi potest
reus de suo crimine confiteri. Propositio est
Soti, in lib. de ratione tegendi secreti memb.
2. quaest. 7. §. at vero. Sic enim Sotus: in
dubio declinandum est in favorem rei maxi-
mè in causa mortis: quia pejus esset in tali
casu occidere hominem, quam non patere
judici: & jura praesertim in causa capitis
permultum favent reis.

Secunda propositio. Quando intelligit
reus sine mortifera culpa delictum se inficia-
ri non posse, eique certum est in eadem in-
ficiatione perseverare, à Sacerdote absolvi

non potest : diceréque ei posset , nihil hoc tempore confieri posse video : ad te , cum de tota tua causa iudicium factum fuerit , redibo : interim ad divinam opem , lucemque confugito.

Tertia propositio. Si iste ipse reus dubitat , atque hæsitat , utrum necessaria sit ei lex imposita apud iudicem facti aperiendi , nullóque mendacio tergiversatione occulendi ; & quid sibi faciendum sit , velit discere à Sacerdote ; si Sacerdos cognoscit , rem , quæ fonti in dubium venit , ab eo sine æternæ salutis interitu ignorari posse (id enim interdum potest accidere) non cogitur eo tempore postulanti fonti , quam poscit doctrinam tradere : nam ea carere non est illi exitiosum , sed mortiferæ prolapsionis periculum ob dubiam conscientiam ab eodem propulset : nimirum magnæ , atque arduæ cognitionis hic locus indiget.

3. Quarta propositio. Cum constat , rem , quæ reo est dubia , ad veritatem vitæ , ut loquuntur Theologi , pertinere , nec sine animi perniciæ ab eo posse ignorari ; veritatem doceri cupienti negare non potest Sacerdos ; quamvis ex ea præceptione in laqueum se se irregularitatis indueret : namque propter necessaria quædam officia , virtutis , atque honesti irregularitatem suscipi necessum est , ut iudicibus contingit , qui nece animadvertunt in consceleratos ac facinorosos.

4. Quinta propositio , qua corrigitur , vel exponitur quarta ; si sacerdos cautè posset in aliam personam non sacram præceptionem , quam reus expetit , transferre : eique denuntiare , ut aliunde erudiat , posset hac cautione à se metum irregularitatis avertere. Scio , Richardum , in 3. quodlibeto , quæst. 22. quintam hanc propositionem non adjunxisse , sed quartæ assentiri , quamvis de irregularitatis periculo fileat. Altisiodorensis in 3. lib. Summæ , tract. 25. cap. 2. modum docendæ veritatis hunc probat , ut nihil imperando respondeat iudici Episcopus , qui in causa sanguinis consulitur : sed indicando „ legem ei dicat , Lex dicit , maleficos non par-
„ tieris vivere. Facit ab Altisiodoro Glossa , in caput extremum distinctionis 3. nam ad hunc
„ modum quærit : Utrum iudex Ecclesiasticus
„ in causa sanguinis possit dictare sententiam :

atque his verbis quæstioni respondet. Sed dic , quod iudex Ecclesiasticus potest dicere „ jus interroganti , sed non potest illud præci-
„ pere , vel consulere , sic , 5. quæst. ult. dela-
„ tori , 35. quæst. ult. pessimam , sed videtur
„ hodie correctum ex litteris , de excessibus
„ prælat. Hæc in Glossa. Nec dubitandum , „
„ canonem illum , delatori , qui est Adriani ,
„ correctum esse : illic enim præcipitur , ut de-
„ latori lingua capuletur , & convicto caput
„ amputetur , nisi cum Hugone , Bernardo &
„ Turrecremata , in illud caput dicamus , à Ro-
„ mano Pontifice non imponi pœnam , vel præ-
„ cipi , sed tantum indicari.

Canon verò Innoc. II. pessimam , qui ha- 5.
betur , 23. quæst. 8. ubi dicitur , Sanè regi-
bus & principibus faciendæ justitiæ faculta-
tem , consultis Episcopis & Archiepiscopis , „
non negamus , correctione non eget : cum „
de consilio intelligi possit , necis mutilatio-
nisve causa excepta. In quem canonem Tur-
recremata quum commentaretur , duas Do-
ctorum opiniones exposuit. Priorem tribuit
Raymundo , quæ plurimum est , hisce verbis.
Debet respondere clericus juxta Raymun- „
dum , hoc non pertinet ad me , consulatis „
peritos , caveat sibi clericus , ne propter suam „
responsionem directam , vel indirectam , ju- „
dex intelligat , quod eum debeat pœna san- „
guinis punire. Dicunt tamen quidam (hic
Turrecremata posteriorem indicat opinio- „
nem) quod potest ei dicere , quod puniat „
eum secundum quod jus dictaverit : dum ta- „
men non exprimat , quod puniat eum ad san- „
guinem , vel ad mortem , ut dicit hic Hugo , „
& etiam notatur dist. 3. omnis lex. Hactenus „
Turrecremata. Ac licet , quæ ab his Docto-
ribus dicuntur de consilio , quod in causis
capitis à clericis petunt iudices , non usque-
quaque convenient in controversiam con-
sulentium reorum , qua de à nobis agitur ,
non sunt tamen aliena.

Ipse in eo persisto. Cum Sacerdoti proba- 6.
bile est reum propter ancipitem conscien-
tiam in culpam lethalem casurum , nisi ab
eo de re , quam necessariò scire debet , do-
ceatur , docere debere ; quamvis docenti im-
pendeat irregularitas , cui alterius salutem de-
bet anteferre.

QUESTIO LXI.

1. **T**res fratres germani, quod à noverca tractarentur indignè, ejus interficiendæ commune consilium capiunt; cum se jam ab ejusdem convictu removissent: pòst aliquantò major natu frater domum revenit; novercam occidit. Natu minor è tribus quærit, num ex ea cæde contraxerit ipse irregularitatem: quandoquidem cum scelerata illa conflaretur conspiratio, verè & ex animo non is novercæ optabat interitum; quamvis ore fuerit meditati facinoris, & necis consciscendæ approbator.

2. Respondi jampridem, atque etiam nunc respondeo, fratrem hunc natu minimum, in utroque foro irregularem censeri oportere. De exterioris fori judicio dubitare non attinet: namque in eo ejus, qui rem quampiam transigit, mens, & consilium ex verbis, nutibus, aliisque gestibus, ac factis ipsis colligitur: in foro quoque animæ irregularis habendus est: nam licet interiorem consensum à morte novercæ sejunxerit; illum tamen cum causâ mortis, id est, cum externa illa deliberatione conjunxit: nam ejus voluit ipse particeps esse.

3. Deinde, non satis hæc duo coherant, mortem noluisse novercæ, & causam ejus necandæ elegisse. Deinde, si animo ab interfec-tione novercæ abhorrebat, cur tanto temporis intervallo non admonuit, duos alteros fratres majores, se pœnituisse consilii, nec ejus se ullo modo velle esse consortem: imò novercæ suæ mortem acerbam sibi futuram? Sanè cum nihil horum præstiterit, planum fit se in improba voluntate sponte perseverasse.

4. Nec ejus causam adjuvat: quod, ut minor aiebat, ejus frater major etiam absque ejus consilio atque consensu percussor novercæ fuisset. Primum, id est ariolari. Deinde, ad contrariam potius conjecturam, & persuasionem minoris animus duci debuerat, fratri majori animum ad efficiendam cædem ab ea conspiratione additum esse. Postremò, credere consentaneum erat, majorem fratrem tantum facinus non ausurum fuisse, si sibi persuasum esset reliquis duobus perodiosum

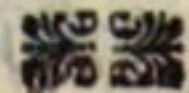
futurum; aut certè, si suspicatus esset odio illis futurum, in eo obeundo plus cunctatus esset.

Ita mihi nuntiatum est, cum irregularitatis suæ dispensationem iste minor frater à Romana curia exspectaret, impetrare nequivisse. In quo Romanæ Ecclesiæ factum fuit commendatione & imitatione dignissimum.

QUESTIO LXII.

Dominus clericus apud judicem ecclesiasticum gravi crimine accersitur, verum nec is de crimine confitetur; nec sceleris vincitur; nec sententia condemnans, aut absolvens ab judice, ut clericus affirmat, pronunciatur. Verumtamen criminis delationem ejusmodi condemnatio, seu pœna secuta est, ut tres annos Dominus civitate careat: ut de consequendo ecclesiastico beneficio, quemadmodum concilium Tridentinum præscribit, cum nomine certare queat: nec per idem trium annorum spatium ad sacrum ordinem ascendat. Percunctabatur clericus num ea condemnatio, seu sententia infamiæ notam illi inulserit; atque ea re eidem irregularitas contracta sit.

Judicavi quandoquidem sententia definitiva non fuit, quia nec absolvit, nec condemnavit, infamiæ pœnam clerico non inflixisse, sed triennalem tantum suspensionem intulisse: quare post tres annos eum in integrum restitutum esse: & cum Dominus neget suum crimen esse convictum, par erat eundem reorum numero eximere, quandoquidem non probante actore reus, ut jura præcipiunt, debet absolvi. estque ea auctoritas nota Divi Bernardi, non eum, qui accusatur, sed qui vincitur, reum esse: & Nicolai Papæ ad consulta Bulgarorum rescribentis: Non statim qui accusatur, reus est, sed qui vincitur, criminofus. Habeturque dist. 15. canone postremo.

De Irregularitate.

QUAESTIO LXIII.

Alexander inimici sui eadem factam à Pomponio, ratam habet. Quærebatur, num ob ratihabitionem illam sit Alexander irregularis.

1. Diversis sententiis inter Doctores certatur. Inter quos tamen ipsos convenit, duplicem distingui posse ratihabitionem, unam minus propriam; alteram, propriam. Minus propria est, cum quis verbi causa inimici sui interfectionem probat; atque de ea interfectori gratias agit; quamvis nec suo nomine nec sua causa occisus fuerit: quæ homicidii approbatio & ratihabitio nullam inurit notam irregularitatis, licet non gravi culpa vacet: neque ratihabitionem hanc nomine ratihabitionis dignatur regula juris, lib. 6. his verbis perscripta: Ratum quis habere non potest, quod ipsius nomine non est gestum: quæ regula pene totidem verbis repetitur à Bonifacio VIII. in Decretali, cum quis, de sententia excommunicationis.

Propria ratihabitio est, cum quis rem quampiam, sive malam sive bonam, tamquam nomine suo gestam, approbat: de qua est regula juris decima ad hunc modum tradita. Ratihabitionem retrahere, & mandatum non est dubium comparari: quæ eadem habetur in illa Decretali, Cum quis: quam regulam in contractibus, ac delictis valere ostendit Dynus explicans illam.

Convenit etiam secundo loco inter Doctores, ratihabitionem non mereri poenam, nisi ambo extrema sint, ut loquuntur, habilia, id est, ut ego mandare potuerim & ratum habere. Quare, si me puero infante patris mei interfectorem occidisti meo nomine; quia non dubitabas mihi mentis compoti futurum gratum: si eam necem ad metas consilii & rationis progressus, ratam habeam, & probem, non incurro irregularitatem: quia eo tempore, quo ipse illam non poteram ob naturæ & infantiae infirmitatem imperare. Monitum est hoc Panormitani, in cap. 1. de conversione infidelium, commentarii

num. 10. quod probatur à cunctis, qui de ratihabitione locuti sunt.

Tertium item ferè omnes Doctores recipiunt: in eo delictorum genere versari propriè ratihabitionem, quæ per alios admittere possumus, & nostra facere, ut sunt vulnera cædes, mutilationes: at in peccatis libidinis, ut sunt adulteria, stupra, & alia ex eodem genere, non habere locum. Id Panormitanus in caput, mulieres, de sententia excomm. num. 8. suæ explanationis, auctoritate probat Cyni, Glossæ canonice, ac civilis, & Dynus non aliam mentem esse Doctorum tradit in regulam, ratihabitionem.

Illud denique concedi debet ab unoquoque; quum animo dumtaxat ratum habeo homicidium meo nomine factum, neque ullo se signo prodit animus, laqueum vitari irregularitatis: nam, ut inquit D. Thomas, cui cuncti sapientes assentiuntur, in 4. sent. dist. 25. quaest. 3. artic. 1. quaestione. 1. ad quartum argumentum, Homicida voluntate, verba sunt ejus, incurrit reatum poenæ æternæ, sed non irregularitatem, vel excommunicationem, vel aliquid hujusmodi.

Illud igitur unum controversum est, dignamque habet disquisitionem, An is, qui aut verbo, aut signo minimè fallaci probavit scelus homicidii suo nomine facti, verè sit irregularis. Nolunt irregularem esse hi omnes, Angelus, in verbo, Homicidium, tit. 9. 7. Tabiena, in verbo, Irregularitas, tit. 2. num. 8. Armilla, eodem verbo, num. 22. Cardinalis Toletus, in Summa casuum, lib. 1. cap. 81. Covarruvias, in relectione, de Homicidio, par. 2. §. 1. numer. 4. & recens quidam Theologus, lib. 14. cap. 16. moralium institutionum. Affingunt eandem sententiam Archidiacono, in can. omnes, 17. q. 4. & Hostiensis, in Summa, tit. de Homicidio, §. qua poena feriat. Sed revera Archidiaconus, in explanatione illius canonis, loquitur dubitanter: & Hostiensis non de ea agit ratihabitione, quæ mandato comparatur, sed qua clericus comprobat necem latronis iusta sententia legitimi iudicis factam, atque in ea sibi placet: ita ne uter hic Doctor favet hujus primæ opinionis auctoribus.

A duobus argumentis fidem accipit hæc

tamen opinio. Primum est huiusmodi : Non contrahitur irregularitas nisi in casibus, qui nominantur in iure Pontificio, ut inquit Bonifacius VIII in sua Decretali, is cui, de sententia excommunicationis, lib. 6. sed nullo iure cautum est, irregularitatem contrahi propter ratihabitionem, quare, &c. Secundum argumentum. Qui nomine homicidii est irregularis, eum causam homicidii fuisse oportet : sed ratihabitio consequitur homicidium, & eo est posterior : ergo illius causa esse non potest : neque enim id natura effectus, veraque Philosophiæ ratio patitur, ut effectus sit sua causa prior.

4. In contrariam partem transgressi sunt hi auctores haud obscuri. Speculator, in tit. de legatis §. juxta propositionis, versu, sed quid. Turrecremata, in cap. si quis, 17. quæst. 4. art. 2. num. 23. Rosella, in verbo, Homicidium, part. 2. num. 5. & particula 4. num. 13. Sylvester, in verbo, Homicidium, 1. quæst. 7. dicto 5. Navarrus, in Manuali, c. 27. num. 133. in recentioribus codicibus, & in tract. de Jubilæo notab. 34. num. 6.

Duo sunt hujus posterioris opinionis præsidia :

Unum in Decretali Bonifacii VIII cum quis, de sententia excomm. lib. 6. in qua his verbis respondet : Cum quis absque tuo mandato manus injicit in clericum tuo nomine violentas ; si hoc ratum habueris, excommunicationem latam à canone incunctanter incurris : cum ratihabitio retrahatur, & mandato debeat comparari. Hæc Romanus Pontifex, sine dubio idem de irregularitate responsurus, si de ea consultus fuisset. Primum, quia illic Pontifex non condit jus novum, sed conditum interpretatur, ut ex ratione liquet respondendi. Deinde, quia repositionis confirmatio peræque imò multò magis in irregularitatem, quam in excommunicationem transfertur : quum de homicidio agitur, si quidem non quodlibet homicidium excommunicationem habet annexam, sed illud tantum, quod injustum est, & vitam personæ sacræ adimit. At irregularitatem quælibet hominis interfectio, una excepta, quæ pro sua salute suscipitur absque culpa, parere solet.

Secundum præsidium. Quicumque est reus homicidii, est irregularis : sed qui illud factum suo nomine ratum habet, est homicidii reus : ergo est irregularis : probatur minor propositio. Qui mandat homicidium, est reus homicidii, si sequatur ; sed qui ratum habet, æquatur cum mandante : ergo, minor est nota tum ex sanctione, cum quis, de sententia excomm. lib. 6. tum ex regula juris, ratihabitionem, quam regulam multarum legum argumento probat Dynus, in sua explanatione, in regula verò juris civilis, semper. ff. de regulis juris, est his verbis. Sed & si quis ratum habuerit, quod gestum est, obstringitur mandati actione. Oppones.

At enim causam attulisse homicidio necesse est, eum, qui propter illud futurus est irregularis : Probatum est autem ratihabitionem esse posteriorem homicidio, ideo nec ejus posse esse causam. Respondetur dupliciter, primum indirectè, deinde directè. Responsio minùs directà hæc est : ut quis incidat in excommunicationem ex ratihabitione violentæ manus injectæ in clericum, illius violentiæ causam eum esse oportet : quod si nullo modo est causa, quomodo incidit ?

Respondent primæ sententiæ patroni, hoc accidere in excommunicatione, quia sic statutum est, & jure expressum. Verum ipsi jam docuimus, cum Pontifex respondit ob ratihabitionem in excommunicationem incidi, non respondisse ut jus novum instituentem, sed uti antiquum interpretantem, illaque regula juris, Ratihabitio retrahitur, responsum suum comprobantem.

Directa autem responsio tribus modis nititur dicendi.

Primus modus hic est : Ratihabitio tuo nomine commissi maleficii ejus causa, est non Physica, sed moralis, seu legalis auctoritate legum, & populorum assensione instituta : quæ causa, ut valet ad firmandos contractus initos : sic ad facinora confirmanda, & punienda : & hæc causa dici potest confirmans maleficium, sed non gignens maleficium.

Secundus modus. Potest eadem ratihabitio in ordinem redigi causarum naturalium

ad hunc modum : Ratum habere propriè est quidpiam nomine meo gestum factumve comprobare : & is quidem , qui meo nomine faciebat , hoc spectabat , ut mihi ea re satisfaceret , gratumque faceret , meam gratiam , favoremque aut etiam præmium aliquod adipisceretur. Igitur aut ego fui finis , aut aliquid meum finis fuit illi , qui meo nomine rem gerebat : & illud meum nomen , aut res quæpiam mea ad agendum impulit facientem : ejusque facinori , nec non illi tamquam finis præfuit , & tamquam caussarum reliquarum princeps antecessit.

6. Sed tamen æquum non est , causam illam , qua commotus est animus agentis , mihi ullo modo obesse , aut ad culpam aut ad pœnam subeundam prius quàm à me sit comprobata. Finem verò numerari in causis Physicis minimè dubium est ex Arist. in 2. Physico , tex. 28. ubi caussarum genera persequitur.

Quæ igitur factum consequitur approbatio , causam , quæ præcucurrit tamquam finis , convertit in maleficium , si id , quod factum fuit maleficium , meo nomine factum fuit. Atque ob id ipsum post approbationem , is , qui ratum habuit delictum suo nomine admissum , finis ejus delicti verè fuisse dicitur ; & finis quidem vitiosus non solum vitio facientis , sed etiam approbantis.

Postremus modus. In maleficio duo spectari debent : alterum , est factum ipsum , seu natura , genusque maleficii : alterum , est communio , commercium , coitio , societas maleficii : societas potest antecedere , qualis est mandantis , suadentis , auxiliantis ; potest etiam sequi , qualis est recipientis , & occultantis furtum jam factum , & utraque res minimè culpæ est expers pœnam merentis.

Hujus secundi causa est rati habitio , causa , inquam , non in consciscendo perficiendoque maleficio , sed in consociando , communicando conciliando.

Utraque probabilis est opinio , & tuta : sed posterior probabilior meo quidem animo , ac tutior , quam sequor.

QUÆSTIO LXIV.

MÆvius, per fraudem simoniacam, sciens^{1.} beneficium erat ecclesiasticum adeptus: illud dimisit, ab excommunicatione & culpa absolutus fuit: post annum ab Episcopo suo aliud obtinuit. Quæritur, num primæ simoniæ labes secundi beneficii adeptionem irritam fecerit.

Duo in hac quæstione tamquam certa relinquuntur: tertium magis videtur ambiguum. Primum, tamquam certum sumitur, Mævium liberationem tantum à culpa, & ab excommunicatione impetravisse. Secundum est, irregulari, & suspenso, si beneficium tribuatur Ecclesiasticum, collationem esse nullam. Vide Navarrum, in Summa, cap. 25. num. 133. ubi tribus sacris canonibus probat, eum, qui sciens, aut scire debens se esse, excommunicatum, vel interdictum, vel irregularem, vel suspensum, sacerdotium si capit Ecclesiasticum, mortiferi peccati reum esse, nec ullum accepti beneficii esse titulum. Haud me latet aliam sententiam Antonio Butrio fuisse explananti Innocentii III. Decretalem, Cum nostris: de concessione præbendæ, col. 5. commentariis credit enim non fieri irritam ipso jure collationem beneficii factam irregulari: profertque sententiæ suæ patronos Compostellanum, & Innocentium, in cap. si celebrat, de clerico excommunicat. ministr. Verum sententiam Butrius hac exceptione temperavit, ut dicat: veram esse in consequendis beneficiis, non in dignitatibus: additque opinionem Compostellani & innocentii communem esse Doctorum.

Sed nimirum nostris temporibus post tot^{2.} Romanorum Pontificum constitutiones, & Tridentini Concilii decretum, nemo huic opinioni assentiri potest. Satis enim sunt illa verba Concilii perspicua, sess. 22. cap. 4. in extremo. Nec aliis in posterum fiat provissio, nisi iis, qui jam ætatem, & cæteras habilitates integrè habere dignoscantur: aliter irrita sit provissio. At irregularis non habet integras, & omnes habilitates: illicque Concilium non solum de dignitatibus, sed etiam de præ-

de præbendis, & beneficiis collegiatarum & cathedralium, nec non regularium Ecclesiarum decernit.

3. Tertium igitur in hac quæstione potest esse controversum: utrumne simoniæ crimen in beneficio contractum, tum irregularitatem, tum suspensionem inferat. Non inferre irregularitatem multis conatus est probare Navarrus, in 5. lib. consiliorum, cons. 35. de simonia: suspensionem verò non inducere probavit antè in Manuali, cap. 23. num. 111. dicto 3. At nobis potior debet esse sententia multorum, & principum Theologorum, quos ipsos in nostra disputatione de simonia secuti sumus, qui verbis minimè obscuris docent, simoniacum in beneficio esse ipso jure suspensum, ut D. Thom. in 2. 2. q. 100. art. 6. ad 1. his verbis: Si verò sit simoniacus, quia obtinet ordinem simoniacè, vel quia dedit, vel recepit beneficium simoniacè, vel fuit mediator simoniæ, si est publicum, est ipso jure suspensus, & quoad se, & quoad alios: sed, quando est occultum, est suspensus ipso jure, quoad se tantum, non autem quoad alios. Quamquam post extravagantem Martini V. ad evitanda, promulgatam & approbatam in Concilio Constantensi, non cogimur vitare suspensos, nisi post judicis sententiam adversus eos pronunciatam. In Divi Thomæ sententiam pedibus concesserunt hi omnes, Alex. Halens. in 2. par. q. 167. memb. 2. Paludanus, in 4. dist. 25. q. 5. art. 1. concl. 2. ubi citat D. Thomam, ejusque verba describit, tribuitque eandem sententiam Innocentio Turcremata, in c. statuimus, 1. q. 1. num. 4. suarum quæst. ejusdemque opinionis suffragatorem nominat Goffredum. Major in 4. sent. dist. 25. q. 7. ubi quærit de pœna Simoniacorum. Gabriel, in eandem, dist. q. 3. Cajetanus eandem sententiam indicat in illum articul. q. 100. §. in responsione ad 1. Sotus in 9. de just. & jur. q. 8. artic. 2. col. 1. Dionysius Carthusianus idem prorsus, quod D. Thomas scribit in 4. dist. 25. q. 2. Divus Anton. in 2. par. tit. 1. cap. 5. §. ult. & in 3. par. tit. 28. cap. 2. sed in 3. par. loco citato credit, si beneficium sit simplex, & crimen simoniæ occultum, non esse ipso jure suspensum, sed suspendendum.

Verum Glossa universè scribit in cap. ultimo de simonia, simoniacum non solum in ordine, sed etiam in beneficio, si sciens simoniam commisit, suspensum esse, & solum à Romano Pontifice dispensationem impetrare posse: atque se idem dixisse in caput, de simoniacè, eod. tit. Innocentius in caput, Tanta labes, de simonia, de eo qui aliquid dedit ad consequendum beneficium, non aliter sentit ac D. Thomas. Hostiensis, in Summa, lib. 5. & de simonia, §. qua pœna feriat, totam complexus est D. Thomæ sententiam, dicitque apertissimè simoniacum in dignitate, & curato beneficio esse ipso jure suspensum, in beneficio autem simplici, esse quoad se suspensum. Panormitanus in cap. de simoniacè, extra de simonia, communi adhibita distinctione de eo, qui per scientiam, vel inscientiam beneficium assequitur Ecclesiasticum, in num. 7. commentarii scripsit, eum, qui beneficium etiam simplex per simoniam adeptus est, ejus sceleris gnarus, esse ipso jure suspensum, nec posse ab Episcopo dispensari: idque probat ex cap. nobis, eod. tit. Glossa in idem cap. nobis, planis verbis scribit, cum eo, qui sciens commisit simoniam, solum Papam dispensare: ergo vel quia irregularis, vel suspensus, vel quia utrumque, quod est mihi probabilius.

Accedamus ad jura, esse suspensum eum, 4. de quo quæritur, intelligi potest ex capitibus, accusatus, tanta, nobis, de simoniacè, tit. de simon. in eo enim extremo cap. citato est his verbis: Per pravitatem simoniacam reprobatus ab Episcopo suo dispensationem aliquam obtinere de jure non potest. Ergo vel quia est irregularis, vel quia suspensus, vel quia utrumque, & 1. q. 1. can. erga, inquit Nicolaus Papa, Erga simoniacos nullam misericordiam in dignitate servanda habendam esse decernimus: & ead. causa, q. 7. can. requiritis, & qu. 5. can. 1. qui canones videntur non magis suspensionem quam irregularitatem irrogare. Itaque antiqui Theologi absolutè de simoniacis loquentes, eos tum irregulares, tum suspensos faciunt: idque tamquam rem à cunctis concessam relinquunt. Sed litteram finit Pii V. constitutio, quæ incipit: Cum

primum, edita anno 1566. sui Pontificatus primo, sexto Kalend. April. Nam eum, qui beneficium, vel officium Ecclesiasticum simoniace adeptus est, vult iis ipso jure privatum esse, & perpetuo inhabilem ad ea, verba sunt constitutionis, & quaecumque alia beneficia Ecclesiastica obtinenda.

Ac licet Navarrus, lib. 5. consiliorum suorum, cons. 34. de simonia in omnem partem se verteret, ut huic constitutioni occurrat, frustra tamen visus est laborare. Nam, quod ait, loqui de simoniaco convicto, hoc verò minus dici videtur probabiliter: nam in pœnis dumtaxat corporis convincentem probationem exigit Pius, in pœnis verò privationis, & inhabilitatis nequaquam. Illud item, quod scribit, non videri sibi apud multos receptum jus Piæ constitutionis, Navarro assentiri non possum: vel quia is jam summa senectute, in sui que cubiculi solitudine delitescens ægrè discere potuit Piæ legis antiquationem: vel quod non adeo facile jus Pontificiæ legis extinguatur: nam & à majore parte Christiani populi, & ipsomet Romano Pontifice, aut assentiente, aut certè non dissentiente, necesse est improbari: vel etiam quod lex ipsa, cum sit justissima, æquissimaque sanctione munita, ac tot sacrorum canonum, qui simoniacis vehementissimè indignantur, circumsepta, à ratione valde alienum erat illam repudiare.

Existimo igitur, Mævium tum irregularem tum suspensum post liberationem ab excommunicatione mansisse, eaque re novi beneficii adeptionem irritam extitisse.

QUESTIO LXV.

QUæstioni enodata hæc altera agglutinari potest: An is qui per simoniacam largitionem sacrum ordinem mercatur, sit ipso jure irregularis: nam de excommunicatione nemo addubitarit, qui aut Martini V. constitutionem in concilio Constantiensi contra simoniacos promulgatam, aut aliam ab eodem Mantuæ sui Pontificatus anno secundo editam viderit: prior incipit, Multæ, posterior, Damnabile: quam ipsam pœnam infligunt etiam extravagantes aliorum Pontifi-

cum, ut Xisti IV. quæ incipit, Et si Domini gregis: ut Eugenii IV. Cum detestabile: ut Pauli II. quæ incipit, eodem modo: ut Eugenii. De quibus extravagantibus consule Rosellam, in verbo, Simonia 6. num. 12. & 13. & Sylvestrum, eod. tit. q. 19. & Sotum in 9. de justitia, & jure, q. 8. art. 2. estque excommunicationis censura Romano Pontifici reservata. De pœna quoque suspensionis non discrepant Doctores, ut Navarrus innuit in Summa, c. 23. num. 113. §. ad decimum quartum: elicitque hanc censuram ex secunda extravaganti de simonia, & ex cap. Tanta, eod. tit. Sotus loco citato haberi ait in extravagantibus Eugenii IV. & Martini V. Porro Simoniacis in ordine, se vero decreto suspensionem irrogat Romano Pontifici reservatam Xistus V. in sua constitutione contra clericos malè promotos, incipiente, Sanctum & salutare: quam constitutionis partem Clemens VIII. confirmavit quadam alia sua, qua Xistinam lenivit. Panormitanus in cap. de simoniace, de simonia, num. 4. commentarii, ita scriptum reliquit: Distingue ergo, quod quis aut adipiscitur per simoniam ordinem aut beneficium: primo casu aut simonia fuit commissa eo sciente, & consentiente tacite, vel expresse; vel ipsomet pecuniam dante; & tunc secundum omnes solus Papa dispensat: nec etiam Papa solet dispensare, 1. q. 1. erga, & in cap. penult. j. eod. Quæ Panormitani verba non solum suspensionem, verum etiam irregularitatem præ se ferunt.

Quam quidem irregularitatem & si inficiatus sit Navarrus in 5. lib. consiliorum cons. 35. de simonia, num. 6. & pœna irregularitatis, ut loquitur Sotus in q. de just. & jur. q. 8. art. 2. col. 1. non reperiatur in jure hoc nomine expressa adversus simoniacos: nihilominus cuncti Theologi antiqui, qui de simoniacorum pœnis differuerunt, de irregularitate testati sunt apertissimè: ut Altisiodorensis in 3. libro Summæ, tractat. 21. in calce; sic enim ille: Circa tertium capitulum nihil aliud dicimus nisi quod simoniacus sit irregularis secundum institutionem Ecclesiæ: intelligimus autem de simonia, quæ subiacet judicio Ecclesiæ, quæ est in opere exteriori, non de simonia, quæ tantum in-

» voluntate. Alexander Halens. in 2. par. qu. 167. membr. 2. Scotus in 4. distin. 25. q. 1. artic. 1. ubi de pœnis septem Ecclesiasticis agit. Richardus in eandem, dist. art. 2. q. 3. his verbis: Respondeo, quod simoniacus, siue sit simoniacus propter ordinis suscepcionem simoniacè suscepti, siue propter beneficii Ecclesiastici consecutionem, irregularis est: quia tales jura decernunt sine dispensatione promoveri ad ordines non posse: probat ex cap. meritum, dist. 33. Credit tamen parcendum esse ignorantia invincibili, quando ab alio est data pecunia Paludanus in eamd. dist. q. 5. art. 1. Approbator ejusdem sententiæ videtur esse D. Thomas in 2. 2. q. 100. art. 6. ad 7.

3. Sed duo hujus opinionis fidem videntur posse & elevare.

Primum est, quod non invenitur in sacrorum canonum voluminibus certis verbis præscriptum irregularem eum esse, qui simoniacò pretio sacrum ordinem nundinatur. Respondeo, quamvis non reperiatur nomen irregularis, siue irregularitatis, rem tamen ipsam, & vim ejus extare. Nam cum sacræ vociferantur sanctiones, simoniacos in ordinibus esse, honoribus, dignitatibus, beneficiis & privandos, & prohibendos, & non promovendos, an non, quod irregularitatis est, designant?

Secundum est illud: quod in Xisti V. constitutione contra clericos malè promotos non habetur nisi pœna suspensionis: qua sola Romanus Pontifex potest eximere, hac adjecta admonitione: Si post suscepcionem hi

malè promoti in susceptis ordinibus ministrare præsumpserint, futuros irregulares: ergo non sunt irregulares simoniaci Xisti V. judicio, atque sententia.

Negatur consequentia, quia Xistus non propriè sancit de simoniacis, quos minimè dubitasset esse irregulares, cum sui ordinis clarissimus Doctor Scotus id luculentis verbis affirmet; sed sua constitutione eos percellit, qui contra sacros canones, & præsertim Tridentini Concilii decreta promoventur. Posset etiam quis argumentari ex Decretali Pii V. evulgata anno post Christum in terris natum 1566. Idibus Aprilis, cujus in superiore quæstione meminimus: illic enim simoniacos in ordine non perinde punit, ut eos, qui simoniaci sunt in beneficiis, hos enim non obscurè ignominia afficit irregularitatis, ut in ea, quæ antecedit, quæstione docuimus: ergo nec sententia Pii V. sunt irregulares.

Respondeo, nullam hanc esse consecutionem. Reticet Pius pœnam irregularitatis: ergo simoniaci non sunt irregulares. Nam pariter colligere possemus, nec excommunicatos nec suspensos esse hujus flagitii reos, ideo quod in eadem constitutione de utraque censura filetur. Præterea consentaneum esset, ei, qui sic argumentatur, dicere ab eodem Pio acrius in simoniacos ob beneficia esse animadversum, quàm in eos, qui sunt in ordinibus simoniaci: illos enim ad omnia beneficia impetranda inhabiles in perpetuum esse decernit.

FINIS LIBRI SEXTI.

LIBER SEPTIMUS.

DE TESTAMENTIS ET LEGATIS.

QUÆSTIO I.

De testamento non sollemni.

1. UOTIDIE, vel potius in singulos dies multa componuntur testamenta, obsignanturque, coram duobus tribusve testibus, iis prætermiſſis ſollemnibus, quæ à lege imperatoria jubentur, Hac conſultiffima, C. qui testamentum facere poſſunt. Quæ lex in teſtamento nuncupativo vult adhiberi ſeptem teſtes, eodẽmque rogatos. A plerisque autem hæc ſolet præteriri ſollemnitas, vel quia ignoratur; vel quia non eſt in manu ejus, qui teſtatur; vel, quia licet ſervari poſſit, nec ignoretur, putant tamen ejus prætermiſſionem ſuæ ſupremæ voluntati minimè officere. Igitur per multi diverſis locis, ac temporibus meam de ejusmodi teſtamenti exquisierunt ſententiam, firma, necne jure conſcientiæ ea haberentur, ac rata.

2. Firma ac rata reſpondi, quamvis duobus Hiſpanis Doctõribus nec abjectis, nec contemnendis, ſecus viſum ſit, Soto in 4. lib. de juſtit. & jur. q. 5. art. 3. & Covarruviz, in 1. volumine ſuarum relectionum, in expoſitione cap. cùm eſſes, de teſtamenti: contra quos à nobis omni genere argumentorum acriter pugnatum eſt fermè triginta ab

hinc annos, extatque in noſtris libris de contractibus perlonga diſputatio hac ipſa de re, quæ nunc in quæſtionem vocatur. Illiusque diſputationis erit hæc tanquam ἀποπρασμῶν, & fortasſe retractatius. Eſt autem mihi conſtitutum quidquid judicii de hoc genere controverſiæ habeo, nonnullis enunciationibus teſtari.

3. Prima enunciatio. Teſtamentum ob piam cauſſam factum præſentibus duobus teſtibus fixum & ratum habent omnes utriusque legis Doctores, ut affirmat Navarrus priore volumine ſuorum conſiliorum, lib. 3. de teſtamenti, conſ. 11. num. 6. idque decrevit Alex III. in cap. relatum. 1. de teſtamenti, ut id inficiari hominis ſit nec religioſi, nec de Pontificiæ legis auctoritate bene exiſtimantis.

4. Secunda enunciatio. Si quis in poteſtate ſua non habet juris ſollemnia: quia nec reperire poteſt tabellionem, nec numerum illum teſtium, quem lex præſinit, firmo jure conſcientiæ poteſt ſuum condere teſtamentum cum duobus teſtibus, aut tribus: hunc enim numerum, & jus naturæ & divinum, & Pontificium probat, cui civile, & profanum officere non poteſt, nec debet. Quæ prima poteſt eſſe ratio hujus enuntiationis. Secunda ratio. Non tenet eos lex, qui legem

servare non possunt. Tertia. Non potest in humanis legibus plus esse roboris, & auctoritatis, quàm est in divinis & naturalibus: sed divinæ & naturales, quæ aut puram probitatem non jubent, aut puram improbitatem non vetant, admittunt tempora, cum quis non solum potest, sed etiam debet aliter agere, atque illæ constituunt; qualis est lex de non occidendo homine, de restituenda alterius re, de fraterna correctione, de vitandis seditiosis & contumacibus: ergo hæc tempora multò magis admittere debet humana lex: uti est illa imperatoria de testamentis: sed si tempus est ullum æquitate definitum, quo possit à lege discedi, est illud, quum nec tabellio, nec septem testes possunt occurrere. Hoc igitur tempus non excludet. Quarta. Legis & Principis auctoritas tanta est, quantam esse vult populi voluntas, à quo eligitur Princeps, & potestatem accipit: sed populus voluntate justa numquam creabit Principem, hoc, est communem parentem, qui jugulaturus sit testamenta firmata duorum triumve testium præsentia, cum plures haberi non possunt: quare legem huic populi æquæ voluntati contrariam Princeps condere nequit: quæ quidem ratio cuilibet prudente existimatori, vim est allatura.

Quinta. Princeps perinde debet agere cum multitudine quam regit, ut secum vellet agi, si unus esset de multis: sed, si is esset unus de multis, vellet posse testari sine juris solemnitate, quando ea uti non liceret: ergo idem concedere debet populo: quæ ratio valde facilis est, & naturalis.

5. Tertia enunciatio. Qui per probabilem, & justam juris ignorantiam in condendo testamento à solemnitate legali recedit, testamentum ejus valet, nec ulla lege justa infirmari potest: nam justa, & probabilis ignorantia, par est impotentiae, si quidem humana voluntas nec optare, nec eligere, nec efficere potest id, quod non cognoscitur: quî igitur pareat legi, quæ ignoratur?

Quarta. In qua cardo vertitur totius controversiæ, si quis sciat, si ignoret legis solemnitas, si servare, si non servare possit, testamentum quod facit, dum à jure naturæ, DEI, vel gentium non recedat, quasi legitimum, & perfectum juræ conscientiæ

tuendum erit. Primum canonum auctoritate, deinde Doctorum, qui de conscientiarum jure, & de quæstione hac scripserunt, consensione. Postremò rationibus hanc enuntiationem persuadebimus.

Alexander III. in sua Decretali, cum esset 6. de testamentis, improbat consuetudinem rescindendi testamenta sine subscriptione septem, aut quinque testium, tamquam à divina lege, à sanctorum Patrum institutis, à generali consuetudine Ecclesiæ alienam: & ideo contra legem civilem & humanam standum esse juri divino, in quo scriptum est: In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum, vel, stet omne verbum. Matth. cap. 18. 2. Corinth. 13. Deuter. 19. & ideo ubi quis incola parœciæ coram suo paracho, ac duobus tribusve testibus testamentum facit, ejusmodi testamentum valere decernit. Ac nimirum aded plana sunt verba Pontificis, ut ridiculæ sint omnes interpretationes Glossæ, Soti, & Covarrubiæ.

Ad canonem respondent nonnulli, Valet 7. in ditione Pontificis Romani, contra. Niti- tur jure divino, & naturali, & Patrum institutis, quibus obsequi oportet cunctos Reges & Imperatores: ergo quovis tempore, & loco, & apud omnes nationes vim obtinet. Deinde causa condendi canones, non ea fuit, quod testamentum sine septem, aut quinque testium subscriptione irrita pronunciarentur in ditione Pontificis, sed quia contra divinam legem, contra patrum instituta, contra Ecclesiæ generalem consuetudinem irrita pronunciarentur. Quàm igitur latè diffusa est ratio canonis, tam quoque canonis jus & auctoritas pervagatur, id est, ad omnem ætatem, tempus, locum & gentem.

Quidam comminiscuntur sic. Loquitur 8. canon de testamentis ad pia legata. Verùm. interpretatio hæc nomen testamenti coangustat, & alienat à propria & nativa significatione: legum autem verba, si sunt propria, propriè quoque intelligi debent. Jam verò illud, quod addit Glossa, cui Sotus favere videtur, fortasse non posse Papam abrogare eorum leges, qui non ad ipsius pertinent jurisdictionem: sic enim loquitur Glossa. Nec fortè posset tollere leges quantum ad eos, qui non sunt de sua temporali jurisdictione: hoc

inquam plenum est temeritatis (ne gravius dicam) argumentum. Nam Romanus Pontifex, ubi videt Principum leges à divina naturalique lege abhorrentes esse, eas potest, & debet etiam castigare, & sanctionibus suis emendare. Canon igitur Pontificis generalis est, & ubique vim eandem obtinet: & beatus Gregorius, Ultima voluntas defuncti omnibus modis conservari debet, & habetur, 13. q. 2. ultima, quo canone opprimitur opinio adversaria omnino. Nam testamentum est ultima voluntas, sive adsit, sive absit sollemnitas.

9. Testimonia nunc subjiciamus Theologorum. Divus Anton. in 3. par. Sum. titu. 10. c. 3. §. 14. hæc scribit: Item nota, quod cum quis sanus vel infirmus, qui est sanæ mentis, ultimò disponit de bonis suis, de quibus potest disponere, per simplicem scripturam, vel verba solum, non violentatus vel circumventus, sed liberè sine notario, & testibus debitis, standum est ejus tali dispositioni in foro conscientiae; & heredes, quibus hoc constat certitudinaliter, tenentur ad observandum illud, etiamsi prius per sollemne testamentum aliter disposuerat. Executors etiam tenentur ad hoc, si certi sunt de ultima voluntate, in quantum possunt: & statim subjicit canonem Gregorii, D. Antonini verba exscribit, & sequitur Sylvester, verbo, Testamentum, 1. q. 5. notab. 4. & in verbo, Alienatio, §. 13. vide eundem in verbo, Restitutio. 5. §. 8. Adrianus in quodl. 6. art. 1. concl. 2. egregiè hoc probat. Angelus, in verbo, Testamentum, §. 5. & in verbo, Alienatio, 14. Joannes Tabienensis, in verbo, Alienatio, §. 15. Armilla, in verbo, Legatum, §. 51. Utriusque juris interpretes, qui sunt in Principibus multos ipsi protulimus in illa nostra disputatione, & communem hanc esse, quam nos defendimus, Doctorum sententiam, testes sunt iidem duo, qui contradicunt, Sotus & Covarruvias. Nos igitur pro communis causæ defensione argumentorum arma sumamus.

10. Primum argumentum est Adriani quodlib. 6. art. 1. concl. 2. his verbis ab illo explicatum. Lex justa, seu præceptum justum, superioris laici, aut etiam Ecclesiastici, ligat in foro conscientiae solum ad metas rationis,

seu causæ finalis, quæ prætenditur: sed causa finalis sollemnitatum positivarum hæc est, ut doli, ac fraudes vitentur: ergo cum hæc sublata fuerint, non valde sollicitos nos in foro conscientiae sollemnia juris humani habere debent. Ad metas causæ finalis obligare præceptum auctor est S. Thom. in 4. dist. 17. q. 3. art. 4. quaestiunc. 1. ad 5. Præcepta, inquit, juris positivi non se extendunt ultra intentionem præcipientis, quæ est finis præcepti: hæc autem est caritas secundum Apostolum. Utuntur eadem ratione penè reliqui omnes hujus opinionis patroni.

Secundum. Sicut lex humana & positiva, famulatur legi naturali: ita obligatio civilis seu humana, apta ex juris sollemnitatibus servire debet obligationi naturali. Ergo si in aliquo humano actu est obligatio naturalis, illam nullo modo tollet, vel minuet defectus obligationis positivæ, sicut defectus legis positivæ non minuere nec tollere potest legem naturalem.

Explano magis argumentum. Lex naturalis sine positiva obligat conscientiam: ergo obligatio naturalis sine positiva eandem devinciet. Itaque Panormit. in cap. cum contingat, de jurejurando, num. 26. proposita quaestione de sollemnitate ad publicam utilitatem pertinente, ostendit ea sollemnitate non servata tolli quidem probationem, obligationem non item. Bartolus verò, Ripa & Alciatus, quos citat Covarruvias, rectè senserunt, sollemnitatem testamentariam ad probationem quidem pertinere testamenti, nequaquam autem ad illius substantiam.

Tertium. Judicium conjecturale & præsumptum, cedere debet judicio veritatis, certæque scientiæ: sed cum lex positiva propter defectum sollemnitatum, pronuntiat testamentum esse nullum, id pronuntiat sæpe ex fallaci conjectura: qua suspicatur fraudem, vel dolum: ergo cum dolus abfuit, in foro conscientiae, & veritatis ratum judicabitur testamentum.

Quartum. Tribunal conscientiae, cui principali auctoritate præest Deus, ministeriali verò jurisdictione sacerdos, est supra omnia alia humana tribunaalia: ergo & judicia, & jura hujus tribunalis sunt supra reliqua omnia humana judicia & jura: ubi ergo ab

hominibus, qui ad hoc tribunal accedunt, non erunt in suis actis jura divina, nec naturalia, ipsorum acta non infirmabuntur. Quare si testamentum nullum nec DEI, nec naturæ, nec Ecclesiæ jus perfringat, in foro conscientiae fixum & ratum erit.

12. Quintum. Cum personarum, quæ factionem non habent testamenti, complura sint genera, quæ à Sylvestro memorantur in verbo, Testamentum, 1. q. 3. & in nullo eorum generum reperiatur, qui sine sollemnitate testantur: satis nobis esse debet argumenti, si quis testamentum fecerit non adscitis juris sollemnibus, factionem testamenti habuisse: & quod fecit, legitimè facere potuisse.

Sextum. Lex est, inquit Panormit. in cap. ratio nulla, de præbendis, quidquid in ratione consistit: ubi ait nos posse argumentari à ratione naturali sine allegatione jurium; quem sequitur Felinus in cap. tua nos, de jurejur. & Glossa in cap. ego solis, dist. 9. Ratio, inquit, æquivalet canoni: & Baldus in cap. cum dilectus, de rescript. 1. ait rationem efficere jus: sed sæpe ratio non solum probabilis, sed etiam necessaria suadet, ut testamentum sit arcanum, & penè nulli cognitum ad vitanda maxima, quæ oriri possent, incommoda: ergo huic testamento, & rationi, lex imperatoria obesse non debet. Nam si ad essentiam legis spectat ratio, & ratio rationi adversari non possit, nec item lex adversari poterit.

Septimum. Duo Petrus condidit testamenta, unum sollemne, sed non ultimum: alterum ultimum, sed non sollemne: quæro utri standum putes? si non sollemni, quia supremam habet defuncti voluntatem, & solum est testamentum, non imperitè judicabis: si sollemni, perperam statues: illud enim vocem tantum retinet inanem testamenti sine re: quia voluntatem non gerit ultimam testatoris: si dices, neutri: hoc nimium esset inhumanum, & ab æquitate disjunctum.

13. Quinta & postrema enuntiatio. Responsum hoc nostrum, nec nostrum tantum, & recens, sed antiquum & Imperatorium esse, ex iis quæ M. Tull. & Plinius Secundus prodiderunt, sciri potest. M. enim Tull. in orat. pro Aulo Cæcinnæ, de jure Testamenti, ver-

ba faciens ad judices, ad ejus firmitatem satis esse demonstrat testatoris voluntatem habere perspectam: *Quæ, inquit, si tacitis nobis intelligi posset, verbis omnino non uteremur: quia non potest, reperta sunt: non quæ impediunt, sed quæ indicent voluntatem.* Plinius verò, in epist. ad Calvisium, quæ septima est in 5. lib. epist. ejus, loquens de testam. non solemni. Hoc, inquit, si jus adspicias, irritum, si defuncti voluntatem, ratum, & firmum est: mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem, quod dicturus sum, jurisconsulti accipiant) antiquior jure est, & in 2. lib. Epist. epistola 16. quæ est ad Annium, hoc ipsum planius effert. Tu quidem pro certa tua diligentia admones me codicillos Aciliani, qui me ex parte instituit heredem, pro non scriptis habendos: quia non sunt confirmati testamento, quod jus nec mihi quidem ignotum est; cum sit iis etiam notum qui nihil aliud sciunt. Sed ego propriam quamdam legem mihi dixi, ut defunctorum voluntates, etiamsi jura deficerent, quasi perfectas tuerer: constat enim codicillos istos Aciliani manu scriptos: licet ergo non sint confirmati testamento, à me tamen, ut confirmati observabuntur.

Ad Trajanum verò Imperatorem Plinium de maximis controversiis retulisse ex epistolis Trajani, ad Plinium & Plinii ad Trajanum perspicui potest, quæ extant in 10. lib. ex quibus epistolis apparet provinciam Bithyniam Pontumque pro consulari judicio à Plinio administrata esse, forumque Niceæ egisse: ut facile judicari possit Plinii sententiam de testamento non solemni Imperatoris responsum extitisse.

Rationem hanc Plinii laudabiliter imitantur Veneti, qui sibi instituta, leges & Remp. mira æquitate conservarunt. Quotidie enim apud eos testamenta, quæ sola testatoris manu esse constat, Principis auctoritate, confirmantur, & convalescunt.

QUESTIO II.

H Puer tredecim annos, & quatuor menses natus, cupit suorum bonorum certum instituere heredem. Quæsitum

est, facere-ne id ei liceat: & si fecerit, valiturum-ne sit testamentum.

Consultus respondi id ætatis puero nullam factionem esse testamenti, nisi Principis auctoritate: Nam, ut est in l. 3. de testamentis primo. Testamenti factio non privati, sed publici juris est: ideoque forma ejus privatorum pactis non læditur. Cum igitur ex lege, Qua ætate, de testamentis primo, & ex l. si frater patruelis C. eodem, & lex secunda, C. quando provocare non est necesse, & in institut. quibus non est permittum facere testamentum, §. præterea, in eo, qui testaturus est, 14. annorum ætas qui completi, sint exigatur, consequens est, jus faciendi testamentum ei non esse, qui non 14. annum exegerit. Non possunt, inquit Imperator in eo §. præterea, impuberes testamentum facere, quia nullum eorum animi iudicium est.

Eadem de re est ab Ulpiano lex perscripta hujusmodi: Qua ætate testamentum, vel masculi, vel fœminæ facere possint, videamus. Et verius est, in masculis quidem quartumdecimum annum spectandum; in fœminis verò duodecimum completum. Utrum autem excessisse debeat quis decimum quartum annum, ut testamentum facere possit, an sufficiat complexisse? Propone aliquem Calendis Januariis natum, testamentum ipso natali suo fecisse quatuordecim ann. an valeat testamentum? Dico valere. Plus arbitror, etiam si pridie Calendarum fecerit post sextam horam noctis, valere testamentum. Jam enim complexisse videtur annum quartumdecimum, ut Martiano videtur. Sed nimirum quod Ulpianus sentit de eo, qui natus est Calendis Januarii, & pridie Calendarum post sextam horam noctis testamentum, fecit, testamentum ipsum valere, non satis cohæret cum codicis legibus, quæ recitata sunt: nam hæ quatuordecim annorum numerum absolutum perfectumque requirunt.

Et tamen Ulpiani sententia mihi improbanda non videtur, cum magna æquitate nitatur, quam in DE I, & conscientia foro solemus collineare, & sequi. Quid enim si reliqui spatii 14. annorum, horas aut dormiendo, aut in popinis, lustrisque consumpserit? idcircone plus iudicii in testando fuerit affectus?

QUÆSTIO III.

A Vir nobilis, linguæ manuumque oratus muneribus, cupiebat uxori suæ quinque millia aureorum nummum legare, quod sibi credit lege haudquaquam permitti. Hic antequam voce & motu manuum privaretur, testamentum inchoavit, illudque usque ad heredis institutionem perduxit; illicque scribendo substitit. Ex hoc genere hæ tres existunt difficultates. Prima, num testamentum hoc nondum perfectum verè ac jure conscientia valeat. Secunda, utrum summam illam pecuniæ queat uxori relinquere: Tertia, quam rationem sua bona dispensandi, ac de iis statuendi inire posset, quæ rata, ac legitima foret.

De prima quæstione dicendum est, testamentum non fuisse irritum: propterea quod testator, dum jus retinebat testandi, testamentum conscripsit: Deinde, quia licet imperfectum videatur testamentum, quia caret quibusdam rebus extrinsecis, & solemnibus minimè necessariis. Nihilominus perfectum existimari debet, quia quod ad intimam testamenti rationem pertinet, quæ est heredis institutio, in testamento nequaquam desideratur.

Atque hoc nostrum responsum eò verius est, quod res, de qua quæritur, Venetiis contigit: in qua civitate quotidie ejusmodi testamenta auctoritate Principis convalescunt. Namque ejus civitatis Patricius Benedictus Georgius, vir honestissimus, atque excellenti virtute præditus, mihi confirmavit, clarum in illa republica advocatum & oratorem, cui nomen erat Philippus III. sua manu scripsisse testamentum, solis his verbis contentum: Albertus III. nepos mihi heres esto: nec verbum quidem addidisse. Ubi testatoris agnita est manus, hereditatem Philippi heredi adjudicatam esse. Quod si donatio mille aureorum quamvis insinuationem non habeat, non ideo tota est irrita: nam ex dimidio rata habetur, quoniam utile per inutile non vitiatur: quanto magis testamentum, in quo heredis est institutio, quæ intima forma est testamenti, valere debebit sine

sine ea parte, quæ extrinseca tantum, & non necessaria assumit?

3. Secundæ quæstioni respondendum est; jure Civili & Pontificio donationem inter virum, & uxorem, si pura sit, prohibitam esse, ne nimio capti amore, si inter se donant, alteruter ad inopiam redigatur: illæ verò permittuntur donationes, quibus neuter sit ditior aut pauperior. Videnda est Decretalis Gregorii IX. quæ incipit, Donatio. de donation. inter virum & uxorem, & lex prima, ff. eodem. Panormitanus, in eam Decretalem commentarii numer. 7. eam donationem admonet dici puram, quæ à sola manat liberalitate, à nulla præterea causa honesta, ac iusta. Itaque donatio remunerandi & compensandi causa, non est interdicta. Id promptum est ex lege, Quod autem. ff. de donation. Quapropter si plebeius nobilem feminam in matrimonium duceret, posset ei ante inita fœdera nuptiarum constituere dotem, ut eidem donaret post contractum matrimonium. Id quod affirmat Bartolus, in l. si divortio. ff. de verbo, obligat. quem ferè alii sequuntur. Ergo si Patricius testator causam idoneam reperire potest, quæ in compensationem renumerationemve incidat, donare uxori poterit, quod is optat.

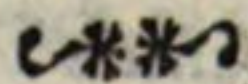
4. Præterea si cupit incommoda vitare donationis, eidemque firmitudinem addere, jurejurando illam sanciat: religio enim jurisjurandi ratam facit. Et quamvis Bartolus, in l. 1. ff. de donation. neget jurejurando firmari ejusmodi donationem: quia ad linguendum invitarentur, nihilominus ad ea se refert quæ scripsit in legem si quis pro eo. ff. de fidejuss. ubi concludit donationem hanc valere, idemque docet in legem Seius & Augerius. ff. ad legem Falcidiam. Sylvester, in verbo, donatio 2. quæst. 4. pro hac ipsa opinione alios citat Doctores. Panormitanus, in cap. donatio. de donat. inter virum & uxorem, num. 7. testatur hanc esse opinionem communem, quæ ipsa satis perspicuè confirmari videtur ex Decretali, cum contingat, de jurejurando, modò jusjurandum præstitum sit sine vi, & dolo, sed sponte, nec in alterius præjudicium redundet, ne vergat in dispendium salutis æternæ: quæ exceptiones sunt ejusdem Decretalis. Neque obstat illa regula ju-

ris in 6. Non est obligatorium quod contra bonos mores est præstitum juramentum: quia ea regula locum habet in moribus naturalibus, non civilibus, ut ait Panormit. in illud cap. cum contingat, de jurejurando, alii-que Doctores non pauci. Panormitanum autem ad confirmandum hoc genus donationis, de quo ipsi disputamus, adducit Sylvest. in verbo, Donatio, 2. quæst. 4.

Donatio item pura confirmatur morte donatoris, si is in eadem voluntate perseveret. Potest etiam nobilis ille nomine legati, & fideicommissi relinquere uxori suæ, quantum volet, legato seu fideicommisso annuens: Nam nutu legata, & fideicommissa, quæ omnino exæquat lex 1. ff. de legat. & fideicommiss. institui, & firmari certum est. Nutu fideicommissum relinqui posse adhibitis testibus nulla dubitatio est, inquit lex, & in epistola C. de fideicommiss. ubi Gloss. nota legata nutu relinqui ut hic, & ff. de legatis 2. l. cum proponebatur, in fine, & de legat. 3. nutu. Ubi sic lex. Nutu etiam relinqui fideicommissum, dummodo is nutu relinquat, qui & loqui potest, nisi superveniens morbus ei impedimento sit: quoniam, ut interpretatur Glossa, à nativitate surdus, & mutus non potest. At hic Patricius non ab ortu, sed à morbo factus est mutus.

Baldus, in l. illam codicis, & in epistola 6. numer. 4. hanc atque his verbis quæstionem adfert. Modò quæro. Testator fuit interrogatus hoc modo. Relinquis tu bona tua uxori? Ipse nutu consensit: an valeat; & videtur quod non: quia ista est heredis institutio, quæ non potest fieri nutu: ut ff. de hereditibus instituendis l. his verbis. Contrarium dico: quia per deficientem solemnitatem reputatur fideicommissum relictum ab intestato; ut res valeat, & non pereat: ut eleganter notatur in l. quoties sup. familiæ eriscundæ.

Tertius nodus in expediendo propriam diligentiam non requirit: ideo quod primis duabus quæstionibus enodatiùs explicatis, tertia latere non potest.

QUÆSTIO IV.

1. **N**onnullarum cohortium præfectus, per fines quarundam communitatum iter faciens, earum agris & vicis damno fuit. Moriturus eisdem communitatibus certas pecunias legat ab heredibus quotannis solvendas: legasse idcirco creditur, ut ea re damna communitatibus data refarciret, suæque animæ saluti prospiceret. Illa ipsa communia, sive tempore legati, sive post, à fide Christiana, nonnulli etiam sui Principis, defecerunt. Quærunt heredes demortui præfecti, cum eorum, qui sunt perduellionis rei, bona ipso jure sint fisco adjudicata, possint-ne cum Principe decidere, ut certa summa pecuniarum contentus consequentium annorum summas, quæ solvendæ Catholicis communitatibus fuissent, iis remittat. Illud etiam scire cupiunt heredes, num communitatibus redeuntibus ad divini humanique Principis fidem, onus reviviscat, easdem pecunias, de quibus cum Principe transegissent, persolvendi.

Respondi, satis obscure proponi quæstionem ab hæredibus, & multa ab iis esse præterita, quæ planius explicatori quæstionis subjicienda erant. Nihilominus de tota controversia, quid mei judicii sit, paucis indicabo.

2. Sentio igitur, eum, qui rectè judicare hac de re volet, non ad culpam delicti, non ad leges, quæ perduellionis reis rerum suarum dominium adimunt, animum advertere debere, sed ad genus legati: quod quidem legatum si ad pietatem spectat, neque à civili, neque ab Ecclesiastico fisco vindicari potest; sin legatum politicum tantum est, & à communitatibus propter hæresis crimen auferendum, illud non ad Principem, sæcularem, sed ad Ecclesiasticum fiscum pertinere (salva tamen contraria consuetudine, si in nonnullis locis vigeat, & sit justè præscripta.)

Quinam autem sit hic fiscus, copiosè & subtiliter disputat Joannes Tabiensis, in sua Summa, verbo, Hæreticus, num. 7. seu quæst. 6, ex sententia Doctorum, & ex re-

centibus Romanorum Pontificum sanctionibus: quibus est antiquius jus canonum commutatum, & valde correctum. Si verò legatum nec est, nec dici potest pium, seu ad piam causam, nec propter læsam majestatem divinam, sed humanam, illud communitates amisissent, adipisci posset princeps sæcularis: sive autem id fiscus sæcularis sive Ecclesiasticus consequatur; communitates ad fidem revertentes illud non recuperarent, nisi Principis sæcularis, aut Ecclesiastici benignitate.

Illud etiam addiderim, si in bonorum hæretici hominis adeptione, fiscus sit solus inquisitor, ut probat Tabiensis, partem hujus legati non perinde heredibus remittere posse, ut posset princeps laicus: nam hic suorum bonorum, quæ jure civili censentur, Dominus est, inquisitor non item. Atqui hæc dixerit, qui fraudem capitalem communium cogitarit.

Qui verò speciem legati inspexerit, in 3. aliam sententiam omnino ducetur, existimabitque, quod item ipsi existimamus, legatum à duce armatorum communitatibus datum, ut ea res sibi apud Deum præsidio, ac saluti foret, ob læsam postea majestatem seu humanam, seu divinam minimè interisse, caducumve effectum esse, sed etiam nunc vigere, nec à sæculari Principe occupari posse, neque cum eo de legato transigi posse: verum Romani Pontificis, vel Episcopi auctoritatem in usum alium converti posse, ac debere, triplici hypotesi est hæc subnixæ sententia.

Prima est, quod hujusmodi legatum in iis legatis, quæ ad pias causas fiunt, numerari debet: statuunt enim Doctores ea legata dici propriè ad pias causas, quæ vel Dei, sanctorumve honorem, aut animæ salutem intuentur. Sylvester, in verbo, Legatum, 4. quæst. 1. Angelus, eod. tit. 2. quæst. 1. Tabiena, eod. tit. 2. Armilla, eod. num. 44. Panormitanus, in c. relatum, 1. de testam. numer. 7. Dicuntur, inquit, relicta ad pias causas omnia, quæ relinquuntur pro anima; citatque Glossam civilem, & Bartolum, in l. si quis Titio. ff. de legatis 2. Ad hæc concludunt Doctores, relicta pro malè oblati esse relicta ad pias causas. Sylvest. legatum,

4. quæst. 2. Ang. eod. tit. 2. quæst. 1. Tab. eod. tit. 2. quæst. 2. citatque Joannem Andr. in additionibus ad speculum, de instrumentorum editione, adduntque legatum etiam factum diviti, posse re ipsa spectare ad pias causas, si pro restitutione fiat malè ablatorum. At in nostra quæstione affirmatur militum præfectum illo legato perpetuo, quod heredibus imposuit, & salutem suam consulere voluisse, & legi restituendi bona injustè ablata satisfacere.

4. Secunda hypothesis. Relicta ad pias causas, eodem privilegio quo Ecclesiæ gaudent: sic enim Panormitanus eo loco, quem indicavimus. Ex dictis Innocentii collige, quod relictæ ad pias causas gaudent eodem privilegio cum relicto facto Ecclesiæ. Sicut ergo nullus laicus intervertere potest, aut suo jure consequi relictum Ecclesiæ, sic nec quodlibet legatum pium vendicare. Quod docet Panormit. ex Innocentio, hoc ipsum tradunt Sylvester, in verbo, Legatum in 4. num. 5. Angelus, in verbo, Legatum 2. nu. 4. Armilla, in verbo, Legatum, num. 48.

Tertia hypothesis. Quando legatum, aut de facto, aut de jure impleri nequit, commutari debere Ecclesiastica auctoritate in alium usum docent hi omnes, Sylvester, in verbo, Legatum 4. q. 10. Angelus, eod. tit. 2. num. 12. Tabiena, eod. 2. q. 10. Armilla, eod. num. 54. qui omnes suæ sententiæ auctorem dilaudant, & sequuntur Angelum Perusinum. Legatum à cohortium præfecto communitatibus delatum, impleri posset de facto: nam fingimus adesse pecuniam, & adesse, qui solvere possint. Sed obstat jus, quod recipiendi legati jus adimit communitatibus, quæ à fide Christi, aut sui Principis desciverunt. Ergo subest causa cur auctoritate sua possit Episcopus in usum alium commutare. Quare heres cum suo Episcopo aut Summo Pont. de commutatione agat.

5. Sequitur ut nonnulla hoc argumenta conferamus nostræ opinioni sanè contraria: & quoad nostri facultas feret ingenii, diluamus.

Prima ratio. Legatum, de quo disputatum est, non habet pietatem: ergo non potest esse ad pias causas. Probatur antecedens. Nam pietas propriè Dei cultus intelli-

gi solet, inquit Augustinus lib. 10. de civit. Dei, cap. 1. sed Dei cultus non dicitur ex comparatione ad homines, sed ad Deum: ergo cum legatum relatum sit ad communitates hominum, non dicetur pium.

Respondeo pietatem dupliciter usurpari, uno modo, more vulgi; altero more Theologorum. More vulgi, scribit in eodem loco August. nomen pietatis etiam in operibus misericordiæ frequentatum: quod ideo arbitror evenire, quia hæc præcipuè fieri mandat DEUS; eaque sibi pro sacrificiis, vel præ sacrificiis placere testatur; ex qua consuetudine factum est, ut Deus ipse pius dicatur. Et quia sacri canones se ad familiaris sermonis consuetudinem demittunt, legata pia esse decernunt, quæ aut salutem animæ, aut egentium subsidium intuentur.

More Theologico, pietati duplex subjecta est notio: Nam & pietatem, quæ est virtus, & eam, quæ Spiritus sancti donum est, significat. Pietas, quæ est virtus, pars est justitiæ, ut auctoritate M. Tullii probat D. Thom. in 2. 2. q. 101. art. 3. respicitque principium essendi, & gubernationis in iis, quos colimus, qui est DEUS, sunt parentes & consanguinei, & patria, ex eodem D. Thoma, & in ead. 2. 2. q. 121. art. 1. ad 3. distinguens donum pietatis ab eadem, ut est virtus, sic loquitur.

Sicut per pietatem, quæ est virtus, homo officium & cultum non solum patri carnali, sed etiam omnibus sanguine, junctis, secundum quod pertinent ad patrem: ita etiam pietas secundum quod est donum, non solum exhibet cultum, & officium DEO, sed etiam omnibus hominibus; in quantum pertinent ad Deum: & propter hoc ad ipsam pertinet honorare sanctos, non contradicere Scripturæ sive intellectæ, sive non intellectæ, sicut August. dicit cap. 7. in 2. de doctr. Christiana, ipsa etiam ex consequenti subvenit in miseria constitutis. Quare ex his verbis D. Thom. cognoscimus legata ad pias causas, quibus egestati aliorum succurritur, spectare ad pietatem Theologicam, quæ est donum. Ac nimirum credendum est, præfectum, cum reliquit eam vim pecuniæ communitatibus, pauperibus earundem communitatum relinquere præcipuè voluisse,

quandoquidem id genus restitutionis requirebat; quæ, cum esset propter incertorum bonorum ablationem, cui Christus succedit, pecunias ad egentes trans mittebat.

6. Secundum argumentum. Nullus legare potest rem alterius, & non suam: ergo nec ille præfectus militum legare potuit ea bona, quorum non erat ipse dominus.

Dupliciter respondeo. Primum dico falsum esse antecedens, in legatis bonorum incertorum, quorum ignorantur Domini: & cum legans ab se dimovet onus restituendi: nam, quemadmodum qui eleemosynam facit, de suo facere debet; & nihilominus de non suo facere tenetur, cum restituere debet incerta bona; sic legare quis cum volet, leget sua, cum verò legando restituere conatur, aliena legare ei licet. Deinde respondeo, antecedens de jure civili falsum esse, cujus auctoritate rem alienam legare permissum est. Namque sui heredis rem legare testatori licitum est, ut Doctores probant ex l. unum ex familia. §. si rem. ff. de legatis 2. in quem §. sic Bart. si testator legat rem heredis, ut suam, valet legatum: nec solum heredis rem, sed planè alterius, dummodò testator alterius eam esse sciat, legare potest: non posset autem, si putans rem esse suam, eam legaret, ut est in l. cum rem alienam. C. de legatis. Cujus legis hæc summa est ex Alexandro jurisconsulto, legatum rei alienæ scienter factum valet: sed ignoranter factum non valet: nisi sit factum conjunctæ personæ vel uxori, seu alii, cui verisimile est testatorem voluisse legare, si scivisset.

7. Utrum autem valeat legatum de re aliena, jure Canonico disputatur à Panormitano copiosissimè in cap. filius, de testamentis, tandemque concludit jure Canonico ac Theologico non valere, tametsi fatetur, penè omnes Doctores, aut nullum, aut exiguum discrimen constituere inter jus civile & canonicum, in hac forma legati, Quare, inquit ille, in judicio multum dubitarem, quæ opinio esset sequenda, sed in scholis audacter tenerem primam opinionem, quam sentit Glossa in principio, & eam publicè tenui in repet. c. cum esses, inf. eod. Sed nimirum in Glossis non reperio opinionem Panormitani, sed contrariam, nisi apud eum sint Glos-

sæ summæ capitum, quæ semper Glossis antecedunt. Sanè Glossa can. si Episcopus, 12. q. 5. non reprobatur jus civile, quod profert, ex instit. de legat. §. non solum, nisi cum res Ecclesiæ legatur, ubi Archidiaconus sentit cum Glossa, item Innoc. in c. filius, de testam. & in idem cap. Host. qui tradit rem alienam, quæ legata est, tam jure Canonico quàm Civili, imò, addamus nos naturali, & divino, & omnium gentium, esse domino suo reddendam, quamvis æstimationem hujus heres præstare debeat legatario. Joann. Andr. citat, & sequitur, quod dicit Host. Butrius, in idem cap. credidit illa Decretali Greg. IX. non fuisse jus civile revocatum, seu sublatum, aut correctum: admonetque duo, primum placere sibi opinionem Innocentii, qui rem Ecclesiasticam legatam alteri dixi esse restituendam; nec ideo aliquam posse legatarium æstimationem ab herede extorquere, quamvis hac de re secus existimaverit Host. cui assentiri videtur Joan. Andr. 8.

Secundum monitum Butrii est, rei alienæ legatum ad pias causas factum ab ignorante, & credente rem esse suam, esse nullum ex sententia Doctorum, neque piam causam in hac parte jure exæquari cum conjuncta persona Joan. Imola, in illud cap. num. 9. sequitur opinionem Panormitani, quæ etiam est Glossæ civilis in l. cum rem alienam. C. de legatis: jure Canonico non valere legatum rei alienæ. Cynus, in l. cum rem alienam. C. de leg. ex sententia cujusdam Petri, dixit legatum rei alienæ scienter factum à legante valere in præjudicium heredis, sed non veri domini: & hanc quæstionem vult à Greg. IX. tractari in cap. filius de testam. Baldus, in l. cum rem alienam, secutus est Host. ut teneat legatum rei Ecclesiæ, excepta Romana Ecclesia; quo casu tenebitur heres solvere pretium rei legatæ: opinio tamen Innocentii est communior, ut res Ecclesiastica legari non possit, sed rem alterius posse credunt etiam Principes Summarum conscientia scriptores, ut Sylvester, in verbo, Legatum, 3. quæst. 2. ubi refellit Panormitanum, & quæ ab aliis Doctoribus contra dicuntur, affirmat in omni foro indubitanter tenenda esse, & Angelus, in verbo, Legatum, 1. nu. 24. quia credi debet, cum rem

testator legavit alienam, voluisse, ut heres, vel eam redimeret de domino: vel certè ejus pretium solveret, si fuerit domino vero restituenda.

9. Summa Rosella, in verbo, Legare, idem sequitur in principio narratque factum, quod cum ille hac de re scriberet, contigit. Nam quædam mulier vestem soceri cuidam monasterio pro animæ suæ salute legaverat: quærebaturque, num valeret legatum. Ipse respondit valere. Joannes Tabien. in verbo, Legatum, tit. primo, num. 23. idem tenet quod Angelus iisdem verbis. Quid si testator legaret fundum; quem per quinquennium conduxerat? Heres solvet legatorio pensionem quinquennalem, nihil præterea. Quid, si legavit rem aut depositam, aut pignori oppositam, aut commodatam? Intelletur locasse tantumdem juris, quantum in ea re habebat. Quid, si rem sacram vel Principis? legatum est nullum. Quid si rem alienam putans esse suam, extraneo? legatum nullum, nisi res esset heredis. Quid si conjunctæ personæ ut uxori, & alii consanguineo, cui tantum de suo erat legaturus, si scivisset? valet. Quid si alienam sciens esse alienam, cum legat? valet legatum, & heres aut rem redimet à domino vero, aut pretium solvet pro legatario.

Hæc omnia valere in utroque foro tradunt principes canonum interpretes, & quos citavimus summarum conscientiæ auctores.

10. Quid si ad heredem ex redemptione rei alienæ, vel ejus æstimatione ingens damnum perventurum esset, quo damno nolisset testator eum affici? non teneretur redimere, aut præstare æstimationem, ut sentit Hostien. & alii permulti, & in hoc Decretalis favet heredi. In qua Decretali illa verba, sed quia lege Dei, non autem lege hujus seculi vivimus, hanc vim habent ex interpretatione Innocentii, Host. Joann. Andr. id est, quia res Ecclesiæ non eodem jure quo res profanæ censentur. Neque voluit Gregorius hoc significare, non esse vivendum jure Civili, quo tota Ecclesia utitur, sed in causis rerum Ecclesiasticarum jure Canonico utendum esse, vel potius jure recto, & vero, & ad normam justitiæ naturalis, & divinæ expresso, siue illud sit Ecclesiasticum, siue Civile. Jus

autem utrumque prohibet rerum Ecclesiasticarum alienationem.

Atque hæc dicenda videntur, si communitates post legatum deliquerunt. Sed à consulente hoc item additum, est ad causam legati de quo adhuc disputatum est.

Quid si communitates tempore legati tum à fide Catholica, tum à suo Principe desciverant? Uter fiscus eorum bona occupabit, si legatum fuit caducum? & num dicendum sit fuisse caducum? Respondeo, legatum factum hæretico esse caducum: ac, si loquamur de bonorum certorum dominio, quod ex legato ad communitates perveniebat, si fuissent Catholice, & in fide sui Principis mansissent, illud occupatum iri à fisco Ecclesiastico; propterea quod judex defectionis divinæ judici humanæ debet sine dubio anteferri, sicut læsio majestatis divinæ, læsioni humanæ majestatis, quovis jure debet anteponi.

Hoc planè sentit Geminianus in c. cum secundum leges, de hæreticis lib. 6. quem sequitur, & citat Tabien. in verbo, Hæreticus, quæst. 7. sic enim ille: Occupatio bonorum est accessorium ad sententiam damnationis, quod est principale; & accessorium dijudicatur secundum principale, c. accessorium, de reg. juris, sed illud crimen est merè Ecclesiasticum. Unde in d. c. ut inquisitionis, prohibetur judici sæculari, ne judicet super hoc, nec quoquomodo cognoscat: ergo occupatio istorum bonorum pertinet ad judicem Ecclesiasticum. Restitutioni autem incertorum bonorum quoniam ex Theologorum sententia succedit Christus, & pauperes, parcere debet uterque fiscus: neque enim quæ alio & proprio quodam jure Christi erant, possunt ipsi intervertere. Quare heredes ob legatum, seu restitutionem incertorum bonorum, obnoxii sunt pauperibus, atque iis legatas pecunias distribuere debent.

Ita mihi Paulo Comitolo de tota hac controversia videtur,

QUESTIO V.

IN his duobus legatis quid juris inesset, è 1. Ime cognoscere voluerunt nonnulli. Primum est hujusmodi: Anus non obscura,

decedens, certæ domus suæ locandæ mercedis annuas legat feminis è sua stirpe nupturis, agnatione & gentilitate extincta aliis extra familiam collocandis mulieribus. Quindecim ipsos annos conductæ domus fructibus ejusdem familiæ feminis confecta est: at multis annis improbis artibus ejus, qui demortuæ voluntati morigerari, ejusque mandatum de dotalibus pensionibus dividendis exhaurire debebat, desitum est fieri portionem aliquam. Unica est familiæ superstes, quæ cupit nubere; petitque fructus pro dote omnes, qui annos multos collecti sunt. De jure acriter apud judices disceptatum est: duæque ab duobus judicibus contrariæ manarunt sententiæ. Prima, duorum annorum dumtaxat pensiones adjudicat mulieri. Secunda, omnes omnium annorum, quibus non sunt cuiquam attributæ. Tertius delectus est judex, & veluti arbiter, totiusque controversiæ postremus disceptator: hic nihil in alterutram partem statuere se velle dicit, nisi de cujusdam Sacerdotis religiosi sententia. Sacerdos consilii capiendi causa ad me accurrit. In dando autem consilio hæc est à me explicata sententia.

2. Primum respondi hoc de genere in iudicio forensium causarum, & Dei non posse, nec debere discrepantes esse sententias, cum non agatur res in alterutro foro conjecturis, sed in utroque foro exploratum sit factum: nec justitia dividi possit, cum sit una. Deinde admonui, legati speciem mihi eam videri, quæ ad pias causas pertinet: nam causam esse piam dotem, & id, quod pro dotandis puellis relinquitur, consensione Doctorum firmatum est. Consule summarum auctores, in verbo, Legatum, ubi differunt de legatis ad pias causas, qui sequuntur & citant Bart. l. 1. ff. soluto matrimonio: & Doctores in c. ult. de feriis. Postea docui id, quod juris humani & divini sapientia viri excellentes præcipiunt, piorum legatorum interpretationem è mente, ac voluntate legantium petendam esse.

Tribus his jactis fundamentis primi iudicis quàm secundi multò magis censui laudandam esse sententiam. Primum, quia hominis fuit senioris, & in causis disceptandis ac judicandis magis exercitati. Deinde, quia

magis favet vetulæ mulieris voluntati, ac salutari: quam ipsam existimandum est magis de æterno animæ suæ bono, quàm de caduco viventium in terris cogitasse, ac mereri voluisse: sibi que potius quàm aliis consulere voluisse: quod non fecisset, si locationis pretia non in multarum puellarum, sed in unius dotem collata essent; multo enim est melius, Deoque gratius, multis quàm uni, paucioribusve benignè facere. Tum quia huic agnatæ non licet sumere dotem ex fructibus domus nisi tamquam pauperi: quandoquidem ex ipso legato apparet à legatrice rationem pauperum dumtaxat habitam esse: quod enim diviti relinquitur, jam extra causam piam esse affirmant magistri. Ac si vellet ipsa sua dote omnium pensionum summam exorbere, non uti pauper, sed tamquam locuples donaretur. Postremò quia haud levis injuria multis ejusdem gentis, ac nobilitatis virginibus fieri videtur, quæ multò minore dote, & fructuum portione contentæ fuerunt. Ad extremum, quia fraudem ejus, qui defunctæ voluntatem jugulavit, exterminari oportet. Vereri enim possumus, ne hic, qui tantam uni mulieri curat pecuniam, id aliqua pactio, seu spe faciat partis ejus pecuniæ intervertendæ, aut in quempiam suum domesticum, vel familiarem transferendæ.

De hoc altero legato quid sequeretur ad me retulit homo, nec indoctus, nec Christiani officii immemor.

N. duos filios habet Persium & Valerium: fingantur nomina in vero facto. Valerius mundanis negotiis nuntium remittens sanctioris vitæ statum deligit. Persius, in vitæ communis rationibus permanet. N. bonorum omnium sibi testamento heredem vult esse Persium. Sed Valerius patre vivo tum ab sua religione, cui se sollemni voto obstrinxerat, tum à sacro ordine defecit, levissimusque transfuga, neque in religiosorum, neque in clericorum parte fidem ullam habens, in quamdam Italiæ civitatem eximiam confugiens, illic sacrilego connubio conjunctus est, deceptis, ut credi potest muliere, & iis, qui publico sunt assensu matrimonio, illinc se proripiens, non minùs ignobilem urbem intra Italiam petiit, quam multos incolit annos, mutato nomine, vestitu, ge-

nere vitæ, sua salute, & anima desponsa Orco. Hujus infelicis filii conditionem miseratus pater, cum testaretur, noluit eum prorsus præterire, sed in patriam redeunti, si fortè revertisset aliquando, quamdam pecuniæ summam quotannis solvendam reliquit.

Persius scire avet pecuniam hanc legatam, numquam numeratam Valerio, qui domum non revenit, possitne sibi habere: & quid cum Valerio agendum sit.

4. Hæc omnia à me responsa fuerunt. Hujus monachi miserrimam esse conditionem: salutem animæ illi in perditis, & desperatis esse, dum vitam extra suæ sodalitatis septa traducit. Nam cum à D. Thom. in 2. 2. q. 12. art. 1. aliisque Doctoribus triplex apostasia constituatur: una, à fide: altera, ab obedientia: tertia, à religione: vel, ut explanatius dividatur, cum sit ejus quadripartita ratio, nam vel quis deserit fidem Catholicam, vel obedientiam Dei, & Prælatorum Ecclesiæ & sacrarum legum, vel sacri ordinis insignia, quæ sunt habitus, & tonsura, vel religionem.

Hoc scelus prima excepta apostasia, tres reliquas subiit: & propter secundam infamia notatus est ex Decretali Pii: si quis, 3. q. 4. & Clementis, si autem vobis, 11. q. 3. Propter tertiam quoque infamis evasit ex Decretali Innocentii III. tuæ, de apostatis. Quarta verò turpiore illum quam aliæ duæ afficiunt infamia. Et quia quælibet infamia adjunctam habet irregularitatem, triplici hic irregularitate irretitus est: sed adde quartam ob nuptias plusquam incestas, contractam, ex can. consanguineorum, 3. q. 4. est item duplici excommunicatione constrictus. Primum, quia suæ religionis vestes exiit, ut vitam profanam degeret. Ex Decretali, ut periculosa: ne clerici vel monachi. Deinde, quia post sacrum ordinem, & sollemne votum religionis susceptum uxorem duxit contra Clementinam. Eos, qui, de consanguinitate, & affin. Huic nulla prosunt sacramenta, nec recipere illa potest: quia semper est Dei hostis, & Ecclesiæ, & cum Dei & Ecclesiæ jussis inimicitias gerit; quamdiu vitam vivit clerico & religioso indignam: & ad habitum sodalitatisque suum non revertitur: quamvis graves ab eo poenæ essent ex-

petendæ; quæ numquam suis sceleribus pares esse poterunt.

Quæ cum ita sint, minimè dubitanter respondi legatum esse caducum & nullum, non ad piam, sed ad impiam causam pertinere; quum valeat tantum ad monachi apostatæ exitium, æternumque interitum: ad eumque extra sodalitatis suæ cancellos remorandum. Præterquam quod legatum factum est resistente Pauli IV. constitutione adversus religionum apostatas, quæ incipit; Postquam divina bonitas: severis enim poenis plectitur cujusvis conditionis homines, qui ejusdem modi apostatam aut recipit, aut nutrit, aut quovis modo favet, ne ad suum remigret domicilium. At legatum annuum apostatæ relinquere, est illum nutrire, illi favere, quominus ad religiosam & Christianam frugem se recipiat.

Itaque credo, cum legatum, ut dixi, sit non ad causas pias, sed impias, habendum esse pro nullo, nec ulla commutatione egere; sed à Persio totius patrimonii herede tutissima posset conscientia vendicari. Salva maiore sententia.

QUÆSTIO VI.

HERUS, quum animi corporisque viribus 1. valeret, significat uxori suæ, vernaculæ ancillæ velle se ducentos aureos relinquere: uxor respondit, relinquant tu centum, nam alteros centum ego legabo seu relinquam. Ita centum soli vir legat ancillæ: cuius numquam remuneratus erat obsequia. Aliquo post interjecto tempore in morbum incidit herus, morboque ingravescente sermonis usu privatur: rogatur num huic, vel illi quidpiam optet; abnutat: rogatur, utrum ancillæ dari velit ducentos aureos nummos; annuit, idque agit extra testamentum. Retierunt heredes, an mulieri ancillæ centum tantum præstare deberent: & illi quidem credebant, bis centum dare, non posse cogi jure aliquo. Primum, quia nec jure testamenti, nec codicilli, legatum hoc peti poterat; cum tempore morbi nihil horum fecerit: nec valere quidquam videtur legatum, quod nec testamenti factione, nec

codicillorum jure vallatur. Deinde, quia dum sic legavit defunctus, de mentis sanitate dubitari potuit. Post, quia dum suam herus testatus est voluntatem, sacerdos parochus non interfuit. Tum, quia non videtur verisimile plus relinquere voluisse ancillæ, quam jam reliquerat ipse, & uxor, id est, ducentos: nam trecenti ancillæ conditionem longè superabant. Ad extremum, quia cum res aliena relinqui possit, potuit herus in illis ducentis, centum uxoris suæ intelligere.

2. Sed cedant hæc omnia veritati, justitiæ ac pietati: quæ nulla possunt æqua lege convelli. Ad hunc igitur modum argumentemur. Prima argumentatio: Nulla lex justa Spiritui sancto humanam mentem ad meliora & gratiora Deo impellenti, potest obistere: sed extra tempora testamenti, & codicillorum, potest quis à Spiritu sancto incitari ad bona sua relinquenda, leganda, largiendâ, ea ratione, quæ est Deo cum primis accepta ergo hæc ratione injecta divinitus, nullo tempore humana constitutione poterit impediri.

Secunda argumentatio? Christi consiliis debent humana jura morigerari: sed in ejus consiliis, hoc est non postremum: *Vade vende omnia quæ habes, & da pauperibus*, Matth. 19. Ergo si quis post conditum testamentum, non habet in potestate sua juris sollemnia, vel etiam si habuerit, voluerit moribundus sua largiri pauperibus, & sequi Christum pia saltem voluntate, per quamvis legem id ei facere licebit.

Tertia argumentatio. Non lex humana imperat pietati, sed hæc humanæ legi præscribit ac præcipit: ergo si quis obsequens pietati legat sua, humana lex & politica obmutescet, eo præsertim tempore, quo humanæ legi satisfacere non potest.

3. Quarta. Salutare est illud Divi Augustini monitum, *Dona tibi de tuo, dum tuum est*: quibus verbis hæc est subiecta sententia, ut nostra, dum nostra sunt, in egentes conferamus: ea enim ratione nostra nobis manebunt: sed nullum est tempus quo magis audiendus sit Augustinus, quam vitæ supremo: ergo tunc maximè cogitandum est de piis legatis, & pauperum elemosynis.

Quinta argumentatio. Nostræ salutis instrumenta, & purgandorum criminum materies, tunc nobis maximè comparanda est, cum maximè periclitamur: sed impendente morte salutis nostræ ab improbo dæmone pericula maxima intenduntur, & actæ vitæ recordatio quæ facit animum: ergo, cum teste divino oraculo Dan. c. 4. peccata elemosynis redimantur, & extinguantur: piis legatis, & largitionibus id prorsus faciendum erit, nulla æqua lege in eo nobis adversante.

Sexta. De humana lege, hæc verisimile atque his verbis tradit Divus Thomas, in 1. 2. q. 95. art. 2. Respondeo dicendum, quod sicut August. dicit in 1. de libero arbitrio, cap. 5. non videtur esse lex, quæ justa non fuerit. Addimus ipsi ex eodem Augustino, lib. 19. de civit. Dei, cap. 21. ubi probat Romanorum Rempublicam non fuisse Rempubl. ex definitionibus, quibus utitur Scipio apud Ciceronem, in libris de Rempubl. ubi, quod scripsit in 1. de lib. arbit. confirmat his verbis: Non enim jura dicenda sunt, vel putanda iniqua hominum constituta: cum illud etiam ipsi jus esse dicant, quod de justitiæ fonte manaverit. Pergit D. Thom. ibid. Unde quantum habet de justitia, tantum habet de virtute legis. In rebus autem humanis dicitur esse aliquid justum ex eo quod est rectum secundum regulam rationis. Rationis autem prima regula est lex naturæ, ut ex suprâ dictis patet. Unde omnis lex humanitus posita in tantum habet de ratione legis, in quantum à lege naturæ derivatur. Subjiciamus nos minorem propositionem. Sed rectæ rationis, hoc est, juris naturalis, hæc est certa præscriptio, ut famulorum & famularum, quæ servitia, seu mancipia non sunt, obsequia mercede compensentur: & miseris opitulemur: ergo, cum illa ancilla, & diuturnæ servitutis stipendium nullum receperit, & suæ calamitosæ conditionis subsidium diu expectarit, utrumque ei ab hero præstari oportuit, præsertim in articulo temporis valde periculosi ægrotanti ac necessarii.

Postrema argumentatio. Ultimam voluntatem defuncti quamvis non sollemnem, quamvis non civili jure munitam, in conscientia

scientiæ foro servandam esse sentiunt magni, & non pauci utriusque juris Doctores ac Theologi multi, qui de casibus conscientiæ eruditè scripserunt: id quod & in publicis nostris disputationibus, & in privatis responsis nos sæpius professi sumus, & quotidie profiteamur: exploratum est enim jus à Divo Gregorio magno constitutum, à Gratiano in Decretum relatum, 12. qu. 2. can. 4. Ultima voluntas defuncti modis omnibus servari debet.

5. Hæc autem omnia ex singulorum argumentorum reprehensione dilucidius explicabuntur.

Primum objiciebatur, non apparere quo jure, quove nomine agere possit ancilla ad obtinendos ducentos aureos sibi ab hero relictos, cum actum defuncti avulsus sit à testamento, & codicillo. Respondeo, obtinere posse jure donationis inter vivos, quæ duobus testibus contenta est: posset nomine donationis causa mortis: sed quia in hac requirit lex civilis quinque testes, C. de donat. causa mort. l. extrema, & dum non est certum, utra donatio sit inter vivos, an causa mortis, ut valeat & non pereat, ex sententia Doctorum existimari debet donatio inter vivos: posset etiam petere nomine ultimæ voluntatis, quæ licet sollemnis non sit, in conscientiæ foro servari debet, ut ipsi sæpe respondimus, & palam docuimus, secuti D. Antoninum in 3. par. tit. 10. c. 3. §. 14. & Sylvestrum, in verbo, Testamentum, tit. 1. §. 7. notab. 4. ubi verba recitat D. Anton. & sequitur & addit, veritatem esse: poterit petere jure eleemosynæ, ac jure stipendii, atque remunerationis: poterit denique eo jure omni petere, quo relinquere potuit herus: hic autem potuit jure codicis Evangelici, in quo sunt hæc jussa. *Qui habet duas tunicas det non habenti, & qui habet escas similiter faciat.* Luc. 3. *Et quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Luc. 11. opes autem nulli magis supersunt, quam mox morituro. Et vendite, quæ possidetis, & date eleemosynam, facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem, in cælis, quod fur non appropriat: neque tinea corrumpit. Luc. 12. & Luc. 14. Cum facis

convivium, &c. Et facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Luc. 16. & Apostolus ad Hebr. cap. 13. Beneficiæ in pauperes nolite oblivisci, talibus hostiis promeretur Deus. Atque hæc jura, & verissima sunt, & multo quàm Justiniane antiquiora, quibus reliqua jura omnia ab hominibus condita morigerari debent: quibus parere debent homines ante factionem testamenti, in factione, post factionem, sive cum juris sollemnibus, sive sine illis agant.

Poterat item herus jure naturæ relinquere ancillæ, cui nullam umquam mercedem persolverat. Poterat denique jure legati pii, quæ in Dei, & conscientiæ foro testamentum, aut codicillum comitem non requirit, ut sentit Sylvester, in verbo, Legatum, ad pias causas tit. 3. q. 8. cum etiam certum sit ob testamentum jure nullum, non vitari legata ad pias causas: hujusmodi autem censentur illa, quæ pauperibus, aut pro animæ salute fiunt. Illa verò distinctio Panormitani, in cap. indicante, de testam. valere legata sine heredis institutione, si quis voluit decedere intestatus, non valere, si voluit testatus; probatur fortasse jure civili, sed non jure conscientiæ, ut ait Sylvest. in ead. qu. & fortitan nec jure civili, ad pias causas, cum sit legatum: nam ejusmodi legatum excipere videtur illic Panormitanus, his verbis: Non valuissent relicta saltem ad non pias causas, sine heredis institutione.

Secundo loco opponebatur: herum suæ mentis compotem non extitisse, cum suæ famulæ ducentos relinquebat. At illum in potestate mentis fuisse illud non obscurè declarat, quod legatorum, quæ sibi suggererantur ab iis, qui aderant; nutu quædam probavit, quædam improbavit: & ratione probari videbantur, quæ probabat: consilio item improbari, quæ rejiciebat.

Tertium erat. Quia leganti testis non adfuit parochus sacerdos. Respondeo, in testamentis, & legatis ad pias causas, satis esse, si duo adsunt testes, etiam non maiores ambo: qua de re accuratè disputat Sylvester, in verbo, Testamentum tit. 1. q. 5. ubi concludit his verbis: Et sic patet, quod valet testamentum, & quælibet ultima voluntas ad

„pias causas, licet non instituatur ibi heres;
 „vel non adeatur hereditas, vel non fiat infi-
 „nuatio testamenti intra tantum tempus; vel
 „ubi deficit alia sollemnitas juris positivi civi-
 „lis, quæ revocata est quantum ad hoc. Con-
 firmatque auctoritate D. Antonini, quem
 ipsi suprâ citavimus. Panormit. de hoc nu-
 mero & qualitate testium assentitur in cap.
 cum esses, de testam. num. 7. in quibus non
 requirit presbyterum. Tabiensis subscribit
 sententiam Sylvestri penè totidem verbis.
 Angelus idem quod Panormit. in verbo, Te-
 stamentum, num. 5. In quo ait concordare
 Doctores. Panormit. in repetitione ad cap.
 cum esses de testament. num. 17. in duobus
 testibus non requirit parochum in testam. ad
 pias causas.

8. Quartum adferebatur, quod uxoris per-
 suasu antea centum reliquerat: ergo credi-
 bile est noluisse summam augere. Imò verò
 multò est verisimilius divino impulsu auxil-
 se: tum ad remuneranda ancillæ suæ obse-
 quia; tum ad ejus egestatem, & orbitatem
 solandam; tum ad sua peccata expianda; tum
 ad Deum magis sibi propitium reddendum,
 eo præsertim tempore, quo hæ opes caducæ
 non ejus futuræ erant ampliùs: & quo bo-
 nis terrenis cælestia commutanda erant. Illud
 autem quintum, & postremum nihil erat,
 potuisse defunctum cum legavit ducentos,
 illos etiam centum uxoris legasse, cum rei
 alienæ legatum valeat.

In hoc argumento diluendo tria mihi di-
 cenda sunt. Primum est jure civili rem alie-
 nam ab eo, qui scit esse alienam, legari pos-
 se: sic enim est in l. Africanus, §. constat.
 ff. de legat. 1. Constat res alienas legari posse,
 „utique si parari possint: etiam si difficilis ea-
 „rum paratio sit. Non videntur autem ex iis-
 dem legibus parari posse ea, quæ sunt Prin-
 cipis, & res sacræ, & quæ ad communem
 usum comparatæ, institutæque sunt: & C.
 de legat. l. Cum alienam, est his verbis:
 „Cum alienam rem quis reliquerit, siquidem
 „sciens, tam ex legato quàm ex fideicommis-
 „so, ab eo qui legatum, seu fideicommissum
 „meruit, peti potest: quod si suam esse puta-
 „vit, non aliter valet relictum, nisi proximæ
 „personæ, vel uxori, vel alii tali personæ da-
 „tum sit, cui legaturus esset, etiam si scisset
 „rem alienam esse.

In institutionibus autem de legat. §. non
 solum, meliùs hæc enucleantur.

Non solum autem, verba sunt Imperato-
 ris, testatoris, vel heredis res, sed etiam alie-
 na legari potest, ita ut heres cogatur redi-
 mere eam, & præstare: vel, si eam non po-
 test redimere, æstimationem ejus dare: sed
 si talis sit res, cujus commercium non est,
 vel adipisci non potest, nec æstimatio ejus
 debetur. Veluti si quis campum martyrum,
 vel basilicas, vel templa, vel quæ publico
 usui destinata sunt, legaverit. Nam nullius
 momenti legatum est. Quod autem diximus
 alienam rem posse legari, ita intelligendum
 est, si defunctus sciebat alienam rem esse,
 non si ignorabat: forsitan enim si scivisset
 alienam rem esse, non legasset. Hoc primum.

Secundum est illud. Utrum jure cano-
 num liceat, quod jure civili concessum est
 inter magnos Doctores controversi, & à Pa-
 normitano in cap. filius, & sollemni repe-
 titione ab eo edita in c. cum esses, de testa-
 mentis, à num. 18. subtili plenæque dispu-
 tatione anquiri; eumque in hanc sententiam
 deductum esse, ut, qui jus aliquod habet
 in re alterius, possit idem jus legare; qui
 nullum habet, non posse: in illa verò repe-
 titione principem suæ opinionis dilaudat Ac-
 cursium in l. Cum alienam, C. de legat. in
 c. verò filius, num. 3. sui commentarii enun-
 tiatum hoc effert. Ubicumque jus civile,
 verba sunt Panormitani, fovet lucrum pro-
 ximo odiosum, aut rigorem quemdam,
 tunc non est servanda talis lex in foro cano-
 nico, licet expressè non reprobetur. Scio de
 legato rei alienæ secus sentire penè omnes
 alios, valere nimirum in utroque foro, tam
 hominum, quàm Dei, & conscientiæ:
 quam opinionem defendit Sylvester, in ver-
 bo, Legatum, titu. 3. q. 2. & Angelus,
 eod. tit. 1. num. 24. & Tabiens. eod. tit. 1.
 num. 22. quando constat de mente defun-
 cti, quod voluerit eam relinquere, & Ar-
 milla, eod. tit. num. 16. his verbis loquens:
 Ideo in omni foro prædicta sunt tenenda ve-
 ra: quia fundantur super hanc regulam:
 quod voluntas testatoris servanda est, quan-
 do scitur aut probabiliter per conjecturas de-
 prehenditur.

Adde tu, quod cum quis relinquit, sciens

ac prudens, rem alienam, non relinquit ut alienam, sed ut futuram justa ratione, & bonis artibus nostram, hoc est, nostri heredis: quam si jure consequi non poterit, à vero Domino rei, ejus pretium præstabit legatario. Quid obsecro genus hoc legati præ se fert iniquitatis? Itaque à communi opinione discedere, non auderem. Quamquam (fatendum est enim) verba Decretalis Gregorianæ magis Panormitano favent, quàm communi opinioni. Primum, quia ob jus legandi rem alienam simpliciter, non rem Ecclesiæ, civilem legem appellat legem sæculi, cui opponit legem Dei. Deinde, quia res Ecclesiæ de quibus illic Pontifex, neque per legem civilem relinquere poterat is qui reliquit, quia nec profanum commercium habebant: ita non poterat legi sæculi eo nomine lex Dei opponi. Postremò, quia verba illa, Valde mihi videtur injustum: &c. quæ clausula & conclusio est Decretalis, manant ex ea, propositione generali, Qui aliena restituere debuisti: & ex ea, Res aliena legari non debet: cum res aliena restituenda sit, non leganda: sed tamen communis sententia vincat.

- II. Tertium dictum. Nullam veri speciem similem habet, cum donavit legavitve herus ancillæ, de pecunia uxoris alteram legati partem efficere voluisse. Primum, quia nec honestas, nec æquitas ferebat ut pecuniam ab uxore relictam in suum legatum transferret defunctus. Deinde, quia legata rei alienæ puto esse perrara, & ea leganti fuisse incognita. Postremò, quia credendum est, dum animæ suæ prospiciebat, maluisse audire Augustinum, quàm Jurisconsultum seu imperatorem, à quo Augustinus admonebatur, Ut de suo, dum suum erat, sibi donaret, hoc est, miseris indigentibusque impertiretur. Quare dubitandum non est, extremam opem suæ saluti non ex alienis, sed ex suis ac propriis opibus quæsisse.

QUESTIO VII.

- I. **A**dolescentes duo in sacrum virorum sodalitium cooptantur, quorum patrimonium est fidei commissio vallatum: illud

sodalitati religiosi relinquunt. Quæsitum est, licueritne hoc illis facere; & num religionis ingressu evanuerit fideicommissum.

Pergravis hæc est controversia, in qua certa ab incertis secernenda sunt. Primum illud ab utriusque juris Doctoribus concessum est, in religionem recepto eo, cujus fiducia bona commissa sunt, fideicommissum extinguere. In promptu est Decretalis Innocentii III. adeo percelebrata, quæ incipit in præsentia, de probationibus, nec ignota est Authentica sanctissimis Episcopis, in §. sed & hoc præsentia; & Authentica, nisi rogati, C. ad Trebellianum, à quibus sanctionibus, quia jus continent exploratum, nemo Doctor clarioris nominis ausus est discedere.

Illud item secundo loco à Doctoribus datur: monasterium seu religionem, pro filio ac legitimo herede haberi in genere substitutionis, quod planis verbis eadem Innocentii III. Decretalis constituit: sic enim loquitur. Quia tamen intelligendum non erat si ne herede decedere, qui monasterium sibi heredem instituit, hoc monasterio non nocebat. Quæ verba esse Romani Pontificis, sua sponte quisque intelliget; qui vel Grammaticè scit, vel Decretalis sententiam colligere potest: auditis enim litigantibus quæstionem dirimens iis verbis est usus Innocentius. Ut mirandum sit, Decium Decretalem illam interpretantem, num. 52. inducere animum potuisse, ut crederet, illa ipsa verba ab adversaria parte in judicio prolata esse: ad quam interpretationem confirmandam duos quosdam profert Auctores. Quæ quidem interpretandi ratio est ab omni specie verisimilis quàm remotissima.

Primum, quia utriusque partis litigantis momenta allata erant, quæ controversiæ constitutio subsequuta est: in qua dijudicanda ea verba sunt à Romano Pontifice usurpata. Deinde, quid rationis habet, sententiæ fundamentum, in quam frequentes Doctores eunt: cum docent, monasterium, seu religionem heredis, ac filii locum obtinere, verba extitisse non judicantis Pontificis, sed controvertentis, & pro monasterio disceptantis syndici? Postremò, quia licet syndici verba illa fuissent, Pontifex in dijudicando tamen sua efficere potuit.

Tertio, ex Glossa in illud cap. in præsencia, de probation. minimè dubium est, quando testatoris voluntate fideicommissum ad pium quempiam locum pertineret, seu ad pietatis opera conferendum foret, ingressu religionis minimè interire.

3. Quarto convenit inter Doctores fraude & dolo fideicommissum non concidere, ut si quis in religiosum ordinem adscriberetur, ut hereditate spoliaret eos, qui in civili convictu manent. Observatio est hæc Joannis Andr. in Decretalem illam, in præsencia, nu. 35. à quo alii nominantur Doctores: Est Antonii Butrii in eamd. col. 18. citantis Hostiensis: est Abbatis Panormit. in eamd. num. 46. qui alios profert Doctores, & canones: canonem, sedes, de rescript. in nostra, de sepult. officii, requisisti, & cap. extremum de testam. Et canon. postremum 20. q. 3. è quo ille persubtile depromit argumentum. Est Felini in eamd. col. 16. ubi citat antiquum & novum Abbatem: novus autem est ipse Panormitanus: aitque opinionem esse communem. Est Decii in eadem decretalem, nu. 56. aientis communem sententiam Doctorum esse, fraude ingredientis monasterium non extinguere fideicommissum.

4. Quintum quod à Doctoribus admittitur, est illud, ut ei, qui monasterium ingreditur, non sit jus ad vitæ profanæ consuetudinem remigrandi, ita Glossa in c. illud in præsencia, ita Innocent. in explanatione ejusdem Decretalis, num. 8. ita Joan. Andr. in eamd. num. 35. ita Abbas, num. 44. ita Decius, num. 55. qui id etiam requirit, ut sit professus: Nam ante professionem, inquit, non dicitur quis propriè ingressus, ut notat Bartolus in dicta authentica: si qua mulier, col. fin. Quamquam in Societate Jesu valet ingressus, & efficitur quis verè religiosus ante professionem per multas recentium Pontificum constitutiones, Pii V. Gregorii XIII. & Gregorii XV. postquam tria vota simplicia nuncuparit, finito biennio novitiatus.

Ex altera parte in hac ipsa causa addubitari hæc possunt. Primum, succederene possit in fideicommissum religio, quando testator disertis verbis à successione religionem se movit, ut cum ita dixit: Relinquo mea bona

Titio, dummodo religiosæ vitæ disciplinam non complectatur. Rati sunt nonnulli cum sic cavit testator ad fideicommissum capessendum religionem vocari non posse. Volunt in hac opinione fuisse Baldum: hanc tuetur Philippus Decius, in cap. in præsencia, nu. 58. victus hoc argumento, cui ipse credit obfisti non posse, quoniam in conditionibus. 1. voluntas testatoris inspicitur, l. in conditionibus primum locum, in princ. ff. de condition. & demonstrat. facit, inquit, tex. in l. cum quæstio. in fin. C. de leg. in l. cum virum, C. de fideicom. & voluntas defuncti totum facit, ut dixit tex. in l. ex facto. la grande. ff. de hered. instituen. & privilegium, quod conceditur monasterio in d. §. intende il. §. sed & præsenti, aut de sanctis Episcopis intelligitur, dummodo voluntas testatoris non repugnet.

Verumenim contraria sententia vera est, & maximè communes testamentorum conditiones, quæ à fideicommissorum successionem excludunt religiones, iisdem non nocere, sed haberi pro non adjectis, pro irritis & non scriptis. Hoc tradit Innocentius, Decretalem explanans, in præsencia, num. 8. Hostiensis in eamd. Joan. Andr. in eam ipsam, num. 35. qui citat Goffredum. Anto. Butrius, col. 19. commentarii: Abbas in illud ipsum cap. explanationis suæ, num. 42. ubi testatur, opinionem hanc esse communem, utiturque Hostiensis ratione, quam ipsi postea evolvemus: quam item rationem Hostiensis & sententiam secutus est Felinus, in cap. illud, in præsencia, col. 13. & Franciscus Aretinus, col. 19. contra Baldum disputans, ejusque confutans argumenta.

Ab hac causa jurisperitorum Jurisconsultissimus stat Bartolus, in 1. suo consilio, cujus initium est, Parmensis quidam, quod consilium totidem verbis transtulit, in expositionem legis, si ita quis, §. fin. ff. de legat. 2. Placuit hoc idem Baldo Decretalem enucleanti, in præsencia, nu. 18. comites ejusdem sententiæ proferenti Cynum & Bartolum: quam sententiam æquam appellat in authentica, nisi rogati.

Atque horum omnium Doctorum testimonia non parvo nostro studio & labore eorum ipsis scriptis deprompsimus.

6. Is qui in Bartoli consilia scholia eliminavit, in primi consilii à nobis recitati quodam scholio ad hanc sententiam aggregat Baldum in quodam suo consilio, & quemdam Papiensem in forma libelli, quæ agitur ex substitutione, dicitque Bartoli opinionem magis esse communem, & approbatam: tribuitque eandem Alexandro Imolæ, in cons. 35. volum. 3. cujus est initium: super contentis in dicto themate, & in cons. 121. 1. volum. cujus est principium: super prædicto themate, col. enim 4. prodidit opinionem Bartoli esse magis communem pluribus, & fortioribus auctoritatibus munitam. Et per consequens, inquit, in judicando non est recedendum ab ea: necnon in aliis consiliis eandem sententiam inculcat Imola. In hanc descendit Angelus Perusinus, in consilio suo 80. ubi affirmat Bartoli opinionem esse communem. Rosella strenuè pugnat pro hac sententia in verbo, Legare, num. 24.

7. Hæ hujus opinionis possunt esse probationes. Prima. Quælibet conditio in ultimas voluntates inserta, quæ majori ac diviniore bono adversatur, pro non adjecta haberi debet. Verum, qui hac conditione aut instituit, aut substituit heredem suorum bonorum, ut illa religioni largiri non possit, conditionem usurpat Christianæ professioni maximè contrariam: ergo pro non adjecta est habenda.

Neque huic rationi satis occurrunt contrariæ sententiæ Advocati, cum aiunt ejusmodi conditione perfectioris vitæ statum non impediri, cui non divitiæ opesve convenient, sed earum contemptus & paupertas. Siquidem divitiarum possessio ferè cum animi elatione videtur esse conjuncta, quæ ab hominibus religiosis abesse debet quàm longissimè.

Quæ respondendi ratio multas habet partes vitiosas. Primum vitium in eo hæret, quod existimant externorum bonorum tantum cupiditate à religione avocari eum, à quo fideicommissum possidetur: quia, si divinitus impelleretur, nihil ea res sollicitum eum haberet. Falluntur. Neque enim est necesse hunc angere amore divitiarum: sed ideo cruciari, quia perquam durum videtur sibi, cum seipsum in potestatem tradit religionis, non posse etiam bona sua tradere externa. Præterea, si quis fratres aliòve fideicommissi

successores haberet flagitiosos, sicarios, adulteros, aliisque facinoribus deditos: an non huic, qui à D E O vocatur ad perfectioris vitæ genus, magna esset causa in vitæ civilis statione resistendi, ne improbis successoribus relicta bona materiam suppeditarent licenter peccandi, atque apud D E U M graviter offendendi, sibi que miseris æternæ damnationis laqueum inferendi?

8. Secundum vitium in responsione est, credere obesse religionibus divitias; quod esse falsum, institutum earum religionum pervincit, quas cernimus esse opulentas, uti est S. Benedicti religiosa sodalitas, ordoque Carthusianorum: quorum ordinum ob id ipsum disciplina non est lapsa procliviùs, quia suis opibus sustentatæ non sunt coactæ, nec coguntur supplices esse sæculi divitibus. Quod cum minimè Tridentinæ Synodi Patres lateret in sess. 25. cap. 3. de regular. Cunctis religionibus etiam mendicantium, Cappuccinorum, & eorum, qui Minorum de observantia vocantur, excepta largiti sunt, ut communis sodalitiî nomine bona possidere queant.

Quare hæc prima probatio, quæ Hostiensis, Bartoli, Abbatis, Felini est, & aliorum, etiam nunc manet invicta.

Secunda probatio est Felini, in cap. in præsentia, de probation. col. 13. ubi non solum testatur consuetudine irritari conditiones testamentarias, quæ jus succedendi adiungunt monasteriis: verumetiam id facit eleganti ratione illustre.

9. Omnis, inquit, dispositio hominis, per quam impeditur libertas matrimonii est nulla: multò magis, quæ impedit libertatem ingressus religionis: neque enim, quemadmodum rectè ait Felinus, facta est Christianis hominibus potestas suas testamentarias aliòve tabulas isto conditionum genere inquirandi, aut libertati status connubii, seu religionis incommodandi: Verum, qui hac conditione legaret mulieri, modò ne nubat; irrita ac nulla esset, ex l. quoties. ff. de condition. & demonstration. quam legem adfert Bartolus, in consilio, Parmensis quidam in extremo, quæ lex propositum magis concludit, quàm lex significata ab Hostiensis, C. de indicta viduitate: verba legis, cujus me-

„minit Bartolus, hæc sunt. Quoties sub con-
 „ditione mulieri legatur; si non nupserit; &
 „ejus fideicommissum sit, ut Titio restituat,
 „si nubat: commodè statuitur: &, si nupse-
 „rit, legatum eam petere posse: & non esse
 „cogendam fideicommissum præstare. Ergo
 „multo minùs præstabit fideicommissum, qui
 „universas vitæ suæ rationes alicui sacrae so-
 „dalitati volet despondere.

10. Rationem hanc, quæ Hostiensis est, Bar-
 toli, & aliorum, dum Decius conatur labe-
 factare, in errorem bis est lapsus Catholicæ
 „doctrinæ contrarium, cum dixit: Idcirco fa-
 „vere leges matrimonio, quia retrahere, in-
 „quit, à matrimonio, & invitare ad viduita-
 „tem, est jure reprobatur. At discere eum
 oportuisset, viduarum ac calibatum statum,
 ab Apostolo, & Catholicis Doctoribus, ma-
 trimonio anteferri, multò hæc appositior
 fuisset ratio respondendi, genus illud condi-
 tionum non perinde religioso statui, ut con-
 nubiali officere: quia cum juris naturalis
 concessu unusquisque deligere possit sibi vitæ
 statum, jus hoc eripitur mulieri illius condi-
 tionis adjunctione: quandoquidem uxor in-
 dotata non ducitur, aut ferè non ducitur in-
 ter Christianos: At religiosum statum sine
 dote adipiscimur.

11. Addamus ipsi tertium hoc argumentum,
 cui hanc hypothese[m] præmunimus, quam
 probat egregiè Felinus, in cap. in præsentia
 de probation. col. 21. legum, canonum, &
 rationum auctoritate. Hypothesis autem est,
 meliore conditione religionem esse, quàm
 filios. Si enim tu alicui tua bona donas, ti-
 bique nascatur filius, ejus ortu donationem
 scindi ob legem si umquam C. de revocan-
 dis donation. verùm si donatio facta sit mo-
 nasterio seu religioni, non rumpitur, nisi
 quantum ad legitimam suscepti filii attinet
 portionem: citatur à Felino, Baldus, in l. 1.
 de inofficiosis donationibus, & Abbas, in
 cap. extremum de donation. quæ item sen-
 tentia est Glossæ, in cap. postremum, Quæ-
 „cumque, 17. quæst. Itaque potior est causa
 „pia, quàm liberorum, inquit Felinus: Pia
 „namque donatio animæ, ac salutis prospicit
 „donatoris; quæ cuius rei caducæ longè est
 „anteponenda. Ad hæc, donatio Ecclesiæ,
 „seu Monasterio facta, dominium transfert si-

ne ulla traditione. l. fin. C. de sanct. Eccl.
 Filio autem facta non transfert. ex l. 2. C. si
 quis alteri vel sibi l. sive mancipati C. de
 donation. Præterea filius solo nutu heres in-
 stitui nequit l. discretis. C. qui testamentum
 facere possunt. Quamobrem Angelus Perusi-
 nus clarus jurisconsultus scripsit quod Peru-
 siæ in ejus civitatis Episcopo contigit: Qui
 cum parenti suggereret, ut si se heredem
 suorum bonorum vellet, compressione ma-
 nus significaret, manum quidem Episcopi
 pater astrinxit; sed filius paterna hereditate
 caruit. Atqui testamentum ob piam causam
 nutu factum valet: quod ipsum probat Fe-
 linus, Bartoli, Baldi, Imolæ & Ancharani
 auctoritate.

Hoc igitur fundamento, & hypothese[m] ja-
 cta, hoc utor argumento. Auctori fideicom-
 missi non majori emolumento fraus debet
 esse in spolianda religione, quàm religioni
 in spoliandis iis fideicommissis, qui in mun-
 dana vita commorantur: verùm si religio
 per fraudem avertit fidei commissum, quo
 prophani successores frui deberent, illud ju-
 re canonum reddere cogitur, ut est in cap.
 extremo, 20. q. 3. ergo si fraudulenta odio-
 saque conditione testator jus succedendi fi-
 deicommissio eripit monasterio, seu religio-
 ni: conditio illa tamquam pietati Christianæ
 aliena repudiari debet, & pro non adjecta ha-
 beri. Persuasum enim habere debebat testa-
 tor, ad salutem multò magis sibi profutura
 bona in religionem collata, quàm toti suæ
 posteritati, aut ejus certæ stirpi transmissa,
 cum perrara sit virtus, in iis præsertim, qui
 Christianæ vitæ documenta, & qui Christi
 & Apostolorum suorum vestigia persequan-
 tur: de iis loquor, qui labentis seculi com-
 moda, & vitæ prophanæ emolumenta se-
 ctantur.

Porro Decii argumentatio non tanti erat, 13.
 ut eum debuerit à veriore sententia abduce-
 re. Testatorum enim tunc voluntatibus mo-
 rigerari debemus, cum eæ justæ sunt, nec
 legibus contrariæ: cum igitur ejusmodi ini-
 quis conditionibus, quæ damno sunt reli-
 gionibus, uti testatori non liceat, si ab eo
 adhibeantur, tamquam si non essent adhibi-
 tæ, rejiciuntur. Consule §. sed & præsentis,
 collat. sanctis Episcopis, nihil à nobis fingi
 comperies.

Illud quoque à Decio in contentione ponitur : an conditio , quæ non universè religionum genus excludit , sed speciem quamdam ; ut D. Francisci , aut D. Benedicti , tamquam honesta recipienda sit in legatis , aut testamentis. Idem Decius quæstioni respondens in cap. in præsentia , de probation. num. 53. cum Baldo conditionem existimat esse honestam : de quo ipso dubitat Felinus : verum mihi plusquam verisimile est inhonestam talem esse conditionem. Primum. Quia privilegium ab Ecclesia & Imperatoribus religioni concessum , ut capere possit fideicommissum , universo generi religionum datum esse minimè dubium est : neque ejusmodi privilegii una aliqua religio particeps est , quia hæc illave est , puta D. Benedicti , vel D. Dominici ; sed ob id ipsum , quia religio est. Deinde : quia accidere posset , ut quis sanctissimam quampiam religionem , orbi Christiano , quàm multas alias , utiliore , fideicommissò privare posset : nec DEI , nec Ecclesiæ nec Imperatorum legibus id permittentibus. Postremò , quia si quispiam id æternæ suæ salutis conducere arbitraretur , ut se , suæque bona alicui sacræ sodalitati dicaret , ejus rei perficiendæ facultas sibi esset erepta talis conditionis oppositione.

14. Bartoli est , quæ sequitur dubitatio , in l. postremam C. de pactis , num. 6. valeatne statutum , quo decerneretur , ut is , qui nondum jus habet ad rem , neque in re , bonorum , quæ possessurus est , dominus sit , si in civili convictu permaneat : eorumdem autem liberum dominium non nancisceretur , si religionem foret ingressurus : cujusmodi statutum vigere testatur Bartolus , aut certè suo tempore viguisse apud Assisinas , illique justum judicatum est : si quidem ad laicos spectat , non ad clericos , seu religiosos. Nam , verba sunt Bartoli , non disponit circa clericum , sed circa laicum : nam laicus est ille , qui ingreditur monasterium ; sicut vivens moritur , ut l. qui duos in princ. ff. de manumissis testamenti : & huic non obstat quod dicitur in authen. cassa. nec obstat authentica nisi rogati : quia ibi gravatur , si monasterium ingreditur , sic verò lucrum aufertur : non autem in sibi quæsito gravatur. Si verò

statutum de jam ingresso per hæc verba : Si quis ingressus fuerit monasterium , tunc non valet statutum : quia non potest clerico auferre jus suum , & esset contra libertatem Ecclesiæ , ut dicta lege , Deo nobis , de Episc. & cler. sed addit Bartolus : Hoc dico salvo judicio & determinatione canonica , & Theologorum.

Decius , in cap. in præsentia , de probation. num. 53. testis est , Bartoli opinionem communi Doctorum judicio condemnatam esse , idque jure optimo : si enim id statuti genus valeret , usu venire posset , ut privilegium datum religionibus iis succedendi , qui religionem ingrediuntur , prorsus esset otiosum , & inane. Nec dubitandum est genus istud statuti libertati adversari Ecclesiæ , & qui ejus sunt auctores excommunicatione quæ est in bulla Cænæ illaqueari , neque ab eo absolvi posse , nisi statuto è tabulario amoto , & deletò : totaque de re Romano Pontifice certiore facto.

Cohæret cum hac disputatione , illa etiam quæstio , utrùm cum pater ita legat filiæ : mille relinquo Lucretiæ , si nubat : ducentos verò , si in sacrarum virginum domicilium cooptetur , legatum valeat. Potior Doctorum pars credit non valere : sed Lucretiam , si monialium numerum tenere volet , mille habituram. Vide Anton. Butrium , in cap. in præsentia , de probation. col. 9 , Felinum , in idem cap. col. 19. §. Ex dictis remanet decisio , à quo Felino citatur Speculator , Joannes Andr. Bartolus : dicuntque non recedendum ab ea : quamvis Baldo alia fuerit opinio : qui in legem , cum ita legatum ff. de condition. & demonstr. affirmat , judiciorum consuetudinem opinioni suæ adstipulari ; quam opinionem & consuetudinem sentit cum naturali æquitate congruere : in quo is longè fallitur : quandoquidem non parum ab æquitate & pietate distet. Quis enim non videat , ista legandi ratione , conjugii statui magis quàm religionis faveri ? Quis nesciat , quàm multas virgines à vita religiosa abduci ob exiguam dotem , quæ monasterio est assignanda ? quæ si ampla esset , sacra monasterii septa non horrerent : quibus persuasum esset , & minore se rerum egestate , & paucioribus vitæ incommodis se conflictatum

iri? Præterquam quodd ubi monasterium copiosiore dotem esset adeptum, tum rei familiaris difficultati melius subveniret, religiosaque disciplina, & vivendi ratio sanctius coleretur: nec à laicis personis stipem cogere, vel vitæ necessaria auxilia expetere monasteria cogerentur: sublata quoque familiaritas esset & consuetudo cum profano hominum genere; quæ consuetudo quàm sit tam viris quàm religiosis feminis perniciofa, atque exitialis, credibile non est.

Mitto paupertatem nimiam, qua premuntur religiosæ sodalitates, vitium sæpenumero procreare paupertati contrarium; cum quælibet, aut fermè quælibet persona religiosa, ut suis succurrat necessitatibus, suum ac proprium sibi parat peculium. Quæ omnia, si à Baldo consideratiùs animadversa fuissent, numquam ab eo scriptum fuisset secundum naturalem æquitatem esse formam illam legandi, quæ à nobis, aliisque Doctoribus non paucis est improbata.

QUESTIO VIII.

1. **B.** Vir honestus, in respondendo jure, publicisque judiciis exercitatus, testamentum conscribit solemne, quod à tabellione ad publicum tabularium deferitur. Alterum postea sua manu scribit testamentum nullis testibus munitum, quo cetera omnia testamenta revocantur. Repetit testator à tabellione primum testamentum, illudque concerpit: conceptum in arculam cum secundo testamento non solemni recondit. Aiunt, apud judicem primum valiturum. In utroque testamento varia sunt legata, non eadem in ambobus. Iis qui res à testatore mandatas gerere debent, incertum est, cui testamento obsequi debeant, primòne, an secundo; & utrius testamenti legata præstare.

Respondi, legata præstanda esse secundi, cum illud sit solum verum testamentum: quod ultimam demortui, sententiam, & voluntatem gerat: quæ cum desit priori testamento, testamentum nec dici nec esse potest. Ac licet posteriori obligatio desit civilis, non deest tamen obligatio deyniciens conscientiam.

Responsum hoc non fuit nostrum, sed D. 2. Antonini, cujus hæc sunt verba atque sententia, in 3. parte, suæ Summæ, tit. 10. cap. 3. §. 14. Item nota, quod cum quis sanus, vel infirmus, qui est sanæ mentis, ultimò disponit de bonis suis, de quibus potest disponere per simplicem scripturam, vel verba solum, non violentatus, vel circumventus, sed liberè sine notario, & testibus debitis: standum est ejus tali dispositioni in foro conscientiæ: & heredes, quibus hoc constat certitudinaliter, tenentur ad observandum illud; etiam si prius per solemne testamentum aliter disposuerat. Executores etiam tenentur ad hoc, si certi sunt de ultima voluntate: in quantum possunt. Unde Greg. XII. quæst. 2. ultima voluntas defuncti modis omnibus conservetur. Ubi dicit Gloss. quod intelligitur cum voluntas est rationalis. Sylvester, in verbo, Testamentum 1. quæst. 5. notab. 4. sententiam & verba D. Antonini, citans, inquit, secundum Archiepiscopum, & veritatem, si quis sanus, vel infirmus sanæ mentis, non violentatus, vel circumventus, &c.

Est mihi nihilo secius probabile, quando iis, qui exhaurire mandata debent testatoris, ob secundi testamenti explenda legata, aut vitæ, aut famæ, aut honoris, aut fortunarum grave damnum impenderet, in Episcopum onus omne deonerare posse: omni tamen adhibita cautione, ne testamenti conficisci, nec veri formula testamenti veri quamvis non solemnis sententiam auctoritatēque opprimat. Neque verò in hoc genere legatorum ignorare ullomodo decet, quod tum à Theologis, qui de Christiano officio summas scripserunt, tum ab utriusque juris Doctoribus est traditum, legata pia non vitari, & caduca fieri ob testamentum, cui juris solemnities absunt. Sed ea regula, quam à nobili jurisconsulto sumptam in suam Summam transtulit Sylvester, in verbo, Testamentum, 1. quæst. ult. conclus. 8. qua utendum est in testatoris mandatis conficiendis, est doctro magistro digna, quam Sylvester his verbis descripsit.

Quando ex casu superveniente colligitur præsumptio, quod si testator cogitasset, ita disposuisset, talis mens debet attendi, procedat

bat tex. in l. tale pactum in fin. & tex. cum
Gloss. in l. cum acutissimi. C. de fideicom-
missis. & in l. generaliter C. de institutioni-
bus & substitutionibus sub conditione factis.

Addamus ipsi verba ex l. non aliter. ff. de le-
gat. & fideicom. 3. Non aliter, inquit
lex, à significatione verborum recedi oportet,
quàm cum manifestum est, aliud sensisse
testatorem. Si ergo à forma verborum scri-
pti, vel solemnisi testamenti, quæ testatam
habet testatoris voluntatem, recedere licet,
cùm contra verba aliquid certius habemus,
quo defuncti sententia declaratur: quantò
magis à testamento non solemnisi contra so-
lemnem standum erit: cùm solemnem mentem
omnem amiserit testatoris, quæ in non so-
lemnisi dumtaxat: significatur & integra con-
servatur?

Q U Æ S T I O I X.

1. **P** Testator rem legavit cuidam templo,
cui sacra divi Augustini familia divina
præstat obsequia; qua nec templum ipsum,
nec familia eget; imò, quæ inanem potius,
& popularem quamdam testatoris præ se
fert ostentationem: testatoris filius, Episco-
po & Augustiniana assentiente familia in rem
meliolem atque utiliolem, legatum con-
vertere vellet. Quæritur, num Episcopus suo
jure ejusmodi commutationi assentiri possit:
& ut quæstio finita ad infinitam traduca-
tur, quæritur, an legatum ad pias causas,
quod de jure, & de facto, ut loquuntur, im-
pleri potest, queat ab Episcopo in rem me-
liorem commutari.

Non posse duo hæc persuadent. Primum,
quia ultimas testatorum voluntates firmas ac
fixas esse decet: ideo enim ultimæ dicuntur,
quia posteriores non admittunt, quæ illis
adversari queant. Quare nec voluntas he-
redis, nec legatarii, nec Episcopi eas infir-
mare potest, seu convellere. Deinde concilii
Tridentini decreto cavetur, ut ultimarum
voluntatum commutationes nonnisi justam
& necessariam ob causam fiant, in sess. 22.
cap. 6.

2. Hujus autem legati commutandi etiam si
justa causa adferri possit, ea tamen non est

necessaria. Quare commutationem conari ne-
fas est. Sed verius multo est, ejus commu-
tandæ rei, & legatas res in meliores Deoque
magis acceptas, potestatem permissam esse
Episcopis. Id planis verbis affirmant hi prin-
cipes casuum conscientia explicatores, An-
gelus, in verbo, Legatum, sect. 2. num. 12.
Sylv. eod. tit. sect. 4. quæst. 12. Tabiena,
eod. tit. sect. 2. §. 10. seu num. 11. & num.
16. Armilla, eod. tit. num. 55. & hanc ait
esse veritatem. Præcipuum hujus sententiæ
auctorem proferunt Petrum Perusinum, in
tractatu de Canonica portione Episcopi: ad-
juvant eandem sententiam auctoritate Anto-
nii Butrii, in cap. verum, de condit. appol.
qui scripsit, rem legatam in magis pium
usum posse mutari, quamvis alienationem
testator prohibuisset. Joan. Tab. idipsum
probat auctoritate Ludovici Romani, qui
dixit legatum factum, aut ad calicem coe-
mendum, aut ad Ecclesiam sarcindam, si
rebus his non indigeat Ecclesia, ab Episcopo
posse in alium usum converti.

Illud verò utiliter admonent conscientia 3.
casuum explanatores ex Bartolo, in l. liber-
to, §. Lucius. ff. de annuis legatis. Cùm te-
stator significat, quid de re legata fieri velit,
usu non impleto, jus commutandi ademi-
ptum esse Episcopo.

Sed quæ huic communi Doctorum ob-
stare videntur sententiæ, removenda sunt.
Jura omnia ultimis voluntatibus oppido fa-
vere fatendum est, & à nobis in quadam
disputatione verbis & sententiis magnorum
auctorum demonstratum est. Scio, à Sueton-
io, in Tiberio Cæsare, cap. 31. historiae,
mandatum esse, eum Imperatorem cùm cen-
suisset pecuniam legatam in opus theatri,
concedendam Trebianis, ut in munitionem
viæ transferre possent, à magistratu obtinere
non potuisse, quin rata voluntas legatoris ef-
set: id tamen haud impedimento est, quin
Episcopo liceat, quod ipsi probavimus.

Primum, quia testatorum voluntas legi- 4.
bus obsequi debet, hæc autem cùm pia lega-
ta moderandi & commutandi potestatem
permittant Episcopis, ea à testatoribus spo-
liari non possunt. Deinde: quia, qui pieta-
tis ergo bona sua relinquunt, id, quod eo-
rum saluti utilius, & Deo carius est, velle

debent : quare si quod legatum est , non est in jure alterius , aut si est , in rem meliorem migrare rem sibi legatam cupit , concessu Episcopi fieri poterit . In quo videas Prælatos in hujusmodi commutationibus non infringere voluntates testatorum , sed potius interpretari , & illi voluntati , quam verbo , scripto , alióve signo declararunt , eam præponere , quam idem testatores potiore , & religiosiorem duxissent , si de ea cogitassent . Servatur igitur voluntas testatorum , non explicita , expressa , & formalis , sed virtualis , & interpretativa , ut Theologicè dicam .

Dices ergo , Voluntas testatoris , si mutetur , non erit ultima . Respondeo , ultima est , si comparetur cum ceteris testatoris voluntatibus , quas præ se tulit cum viveret ; non est ultima , si cum aliis voluntatibus , quas si cogitasset , non respuisset . Deinde ultima est , si ad personam referatur testatoris ; non ultima , si ad personam , seu voluntatem commutantis . At concilium Tridentinum requirit in commutationibus justam & necessariam causam ; atque necessitas non apparet commutandi legatum , de quo controvertitur ,

Respondeo , particulam illam : *et* vim habere disjungendi , non conjungendi , & huic parem esse , *vel , aut seu* , quemadmodum apud Aristotelem in definitione naturæ ab eo explicata in 2. Physico , tex. 3. cum dixit naturam principium esse aliquod movendi , & quiescendi ; in quo est primum , particula illa *et* , est pro , *vel* : neque enim in cunctis corporibus naturalibus natura est principium movendi , quiescendi : sunt enim nonnulla quæ numquam quiescunt ; ut corpora cœlestia ; nonnulla , quæ nunquam per se mutant locum , sed immobilia sunt , ut partes terræ , quæ centrum ambiunt .

In secunda item definitione animæ tradita ab eodem Aristot. in 2. de anima tex. 25. Anima est id , quo vivimus & sentimus , & movemur , & intelligimus primo : *et* , pro , *vel* , usurpari certum est . Illic enim definitur omnis anima , at non omnis anima præstat illa omnia .

Eodem accedit , quod consuetudo quotidiana legata in res meliores commutandi , nulla cogente necessitate , cogit nos non secus

exponere verba concilii . Ad extremum obijci posset , falsum esse jura Episcopis facultatem ultimas voluntates commutandi tribuere , imò summo Pontifici jus hoc reservant . Lex enim Ecclesiastica lata in Viennensi concilio à Clemente V. loquitur his verbis : *et* Cum ea , quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium , ad illum debeant , *et* non ad alium (salva quidem sedis Apostolicæ auctoritate) converti : quæ verba habentur in Clementina , Quia contingit , de religiosis domibus , & in l. legatam municipio . ff. de administratione rerum ad civitatem pertinentium , est his verbis : Legatam municipio pecuniam , in aliam rem , quàm defunctus voluit , convertere citra principis auctoritatem non licet . At nomen principis propriè convenit inter Ecclesiasticos ordines Romano Pontifici . Ob quas leges credunt nonnulli Episcopis non esse permissam ultimarum voluntatum commutationem , sed Pontifici Maximo ; ut Ancharanus , ut Imola , ut etiam Clementinæ Glossa . Verum , qui secus opinantur , respondent , absque causa solum Papam in alium usum pia legata posse convertere , cum verò causa subest , etiam Episcopos .

Cui opinioni , quia plurium , & meliorum , & Theologorum est , pugnaciter resistere haud est hominis cum Christiana modestia disputantis , & verum sine contentione querentis .

QUÆSTIO X.

FRANCISCUS Prochotrophio legavit centum ; Joanni quinquaginta , ad ejusdem egestatem sublevandam ; aliis alia : mandavit etiam , in quodam templo ut singulis annis pro sua salute quadraginta fierent sacrificia , totidemque divina officia celebrarentur . At ad hoc extremum præstandum , pecuniæ , qua opus esset , vix tertia pars suppeditat . Quæsitum est , qua ratione demortui voluntati satisfieri possit : & num alia legata minuenda sint , ut huic postremo de ecclesiasticis suffragiis , quæ optavit defunctus , locus sit .

Respondi , si is , qui decessit , postremum

legatum adeo reliquis prætulit, ut de eo nihil eximi voluerit; tantum ab reliquis legatariis auferendum esse, quantum ad suffragiorum numerum explendum fuerit satis. Quod si defuncti voluntas dubia est, summam bonorum omnium, quæ reliquit, ea ratione dispartiendam esse, ut Sacerdotibus pro ratione numeri sacrificiorum, atque officiorum divinorum, pars major obveniat, & reliquis pro quantitate legati, sua item tribuatur.

2. Duæ nos leges ad hanc quæstionis explanationem ducunt: lex, si pluribus, & lex, si quis testamento, ff. de legatis primo. Docet prior lex: Si res eadem pluribus legetur conjunctim: ut Petro, Joanni, Francisco lego meum fundum, partem illos habituros; & tu adde ex l. legata inutiliter, ff. eod. §. in legato, æquas partes habituros: sic enim in illo §. in legato pluribus relicto, si partes adjunctæ non sunt, æquæ servantur. Quod si separatim res eadem relinquatur ad hunc modum: Lego meum fundum Petro. Deinde, lego meum fundum Paulo, Si quidem, verba sunt legis, evidentissimè apparuerit, ademptione à priore legatario facta ad secundum legatarium testatorem convolasse, solum posteriorem ad legatum pervenire placet. Sin autem hoc minimè apparere potest, pro virili portione ad legatum omnes venire, scilicet nisi ipse testator ex scriptura manifestissimus esset, utrumque eorum solidum accipere voluisse: tunc enim uni pretium, alii ipsa res assignatur, electione rei, vel pretii servanda ei, qui prior de legato, fideiæ commissio litem contestatus est. Ita tamen, ut non habeat licentiam altero electo ad alterum transire. Hactenus lex, si pluribus. In lege verò si quis testamento. §. apud Julianum, est his verbis. Apud Julianum lib. 32. digestorum, Marcellus notat, is, qui sola, 30. reliquerat, Titio 30. legavit, Scio 20. Mævio 10. Masurius Sabinus probat, Titium, 15. Scium, 10. Mævium, 5. consecuturum, ita tamen ut ex his pro rata portionis Falcidiæ satis fiat.

3. Verum magni auctores tradunt in piis legatis non esse locum Falcidiæ; idque communiter à Doctoribus teneri tradit Panormit. in c. Raynaldus de testamentis; quem con-

scientiæ casuum explicatores sequuntur. Vide Sylvestrum, in verbo, Legatum, 4. quæst. 6. Joannem Tab. eodem tit. 2. num. 6. Angelum, eod. tit. 2. numer. 5. qui Doctores idem censere videntur de Trebellianica, in iisdem locis, ubi sententiæ hujus patronos citant Bartolum & Baldum, quamvis secus visum sit Joanni Andreae & aliis nonnullis: Bartoli autem & Baldi opinionem ait Sylvester esse magis piam, & tenendam; nec secus docuit Sylvester, in verbo, Legitima portio, quæst. 12. & Angelus eodem num. 13. & Tab. eod. num. 6. de disceptata autem à nobis quæstione assentiuntur iidem Summarum scriptores, Sylvester, in verbo, Legatum, 3. quæst. 5. Angelus eodem 1. num. 35. Tab. eodem tit. 1. num. 33.

Nonnullus censuit in iis legatis habendam esse rationem ordinis, ut priora posterioribus anteponantur: In quo magnopere hallucinabatur, primum quia ejus sententia à lege is cui. §. si plures. ff. ut in possessione legatorum, palam recedit. Sic enim lex. Inter legatarios enim nullum ordinem observamus, sed simul omnes æqualiter tuemur: quam legem sequuntur omnes conscientiae casuum disceptatores. Angelus in verbo, Legatum, 1. §. seu numer. 57. Joannes Tab. eodem tit. 1. num. 54. Sylvest. eodem tit. 1. q. 16. seu num. 20. Armilla eodem tit. num. 41. in quo pro, *tenemur*, quod corruptè legitur, debet esse, *tuemur*. Deinde fieri potest, ut legatorum omnium dignissimum & quod testatori maximè cordi fuit, postremo loco nominetur, & collocetur. At nulla ratio suadet, ut hujusmodi legatum intereat propter minora, minúsque digna quæ prius à testatore indicata fuerunt.

QUÆSTIO XI.

Migraturus è vita Statius, Proculo fratri, quem suorum bonorum heredem relinquit, denuntiat, Lucretiam parvulam sibi filiam esse, ex aliena muliere susceptam: eam apud matrem educari: mandatque eidem, ut matri ereptam puellam domum suam deducat; eamque alat commodè, liberalitèrque instituat: ac nubili parem cum reli-

quis neptibus dotem conficiat. Proculus, in fraternis mandatis persequendis nil cunctatus, ad matrem puellæ tunc graviter ægrotantem, Sacerdotem allegat; cujus suasu è gremio matris facilius infantem puellam avelli posse arbitrabatur. Verùm illa audacter pernegare suæ natæ patrem Statium esse, aut quidquam ad eum pertinere: ita recedit à muliere re infecta Sacerdos. Lucretia jam annos viginti nata, nuptias optat: Proculum dotem poscit, tamquam Statii filia. In hac causa quid juris necessarii, quidve officii sui sit, Proculus sciscitatur.

2. Respondi causæ statum esse conjecturalem, nec magis ad Theologum, quàm ad jurisconsultum sapientemve judicem pertinere: rem totam verisimilibus conjecturis investigandam esse: idemque judicium in utroque foro fieri oportere. Sed si signis, ac conjecturis facti veritas illustranda foret, essent illæ capiendæ ex persona mulieris, si vivit; ex persona filiæ; ex persona Sacerdotis, si is sit superstes: ex fama viciniæ; ex sermone eorum virorum, earumque mulierum, quibuscum agebat Lucretiæ mater familiariter: ex eorum quoque colloquutione, quorum consuetudine & amicitia utebatur Statius. Jure etiam jurando urgerem mulierem ad veri confessionem, nec non nimis, si opus foret, perterrefacerem: item jurejurando omnes, qui à matre Lucretiæ, vel à Statio, quod ad genus causæ pertinet, quidquam accepissent, interrogarem, cogeremque aperire.

Hæc omnia si ipse legitimus judex essem, & quæstor in hac causa, perquirerem diligenter. Lucretiæ quoque formam corporis, orisve habitum perspicerem, num quæ facies Statii erat, imitetur. E matre quærerem quo mense filiam conceperit, & quo peperit: ut, si fortè fateretur à Statio se cognitam esse, viderem num tempus concubitus, conceptus, & partus, ex iis quæ hoc de genere à peritis Physicis, Medicisque traduntur, congrueret. Harum enim similitumque rerum cognitione imbutus prudentis judicis animus haud à vero judicio aberraret.

3. Quod si hæc omnia veri cognoscendi cupidum deficerent, tunc ambas conjecturas contrarias contenderem: illam, inquam, quam Statii confessio, & eam, quam ægro-

tantis mulieris suppeditavit inficiatio. In quarum contentione mihi sanè verior illa videretur esse mulieris. Primum, qua de prole multò certius scit mater, quàm pater. Notum enim est illud Telemachi responsum apud Homerum, in 1. Odyssææ, qui interrogatus à Minerva, filiusne esset Ulyssis, his verbis respondit:

Μήτηρ μὲν τ' ἐμὲ φησὶ γένεσθαι ἑμμεναι· αὐτὰρ ἐγὼ γινώσκω.

Οὐκ οἶδ'· ἔγδ' ἄρ' πῶ τις εἶδ' ἄνδρα γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.

Mater quidem ait illius me esse: at ipse non novi:

Nondum enim quisquam suum cognovit patrem.

Vel sic.

Illo me genitum genitrix ait: ast ego verè Nescio. Nullus enim proprium se novit habere Patrem.

Deinde quia mulieres gliscente amoris voluptatisque illecebra multa amatoribus suis mentiuntur: multa iisdem imponunt affirmando, inficiando, annuendo, abnuendo. Tum quia Statius teste dumtaxat muliere discere potuit Lucretiam ex ea tulisse: at muliebri testimonium perleve est, & fallax, maximè verò talium mulierum.

Nam de mulierum vanitate, levitate, atque perfidia est illud vulgatum distichon à Glossa recitatum in cap. forus, de verb. signif.

Quid levius fumo? flamen. quid flamine? ventus.

Quid vento, mulier. quid muliere? nihil. Licuitque veram sententiam enuncianti in secundo versu à veris syllabarum intervallis discedere: cum pro muliere, muliere dixit: nam varium (verba sunt canonis) & mutabile testimonium semper femina producit.

Quod si ex ista muliere scintilla veritatis excuti potuit, multò est probabilius verbis eam Sacerdotis excussam esse, quum morbo corporis periculosè decumberet libidinis facibus extinctis; quàm tunc exilisse scintillam veri, quum animo saucia insani amoris ardentibus tædis ambureretur. Post credibile est, tum mortis impendentis, tum

æterni apud inferos cruciatus metu mulieri extortam esse veritatem, quam in cœnum libidinis inhonesta amicitia demerserat.

Ad extremum. Cur Lucretia tot annos post matris suæ inficiationem petitionem dotis neglexit? Cur non ante vigesimum annum se Statii esse filiam & professa est, & probavit? Mitto hominis esse leviculi, mulierculis prostratæ pudicitiae, & quæ lucri causa amatores consecrantur, de prole facile credere.

Quoniam igitur Lucretiæ flagitanti dotem materna inficiatio nocet; non video quâ cogi possit Proculus eam dotare, nisi majora quædam quæ non exponuntur à consulente, negationem matris elidant. Facileque patiat hominis ingeniosioris, & acurioris, vincere opinionem, meliora & probabiliora, quam sunt hæc nostra, colligentis: sed ne genus causæ ea suppeditaturum non sit, valde vereor.

Q U Æ S T I O XII.

1. **A**ccipit in matrimonium Silius Zenobiam: inter quos secundus & tertius propinquitatis gradus intercedit. Ante nuptiale fœdus propinquitatis impedimentum Romani Pontificis auctoritate removetur. Mortuæ uxori jure municipii succedit heres Silius. Hic post aditam hereditatem intelligit inter ipsum & Zenobiam quartum item propinquitatis gradum interjectum fuisse: qui, quoniam ignoratus fuit ante obitum Zenobiæ, in supplici libello ad Apostolicam sedem misso præteritus fuit. Quum igitur hujus quarti gradus reticentia, quamvis expers culpæ matrimonium irritum fecerit, quæsit Silius, num suæ uxoris legitimus heres esse potuerit; possitque jure conscientiae in bonorum possessione permanere.

2. Consulenti Silio duo respondi. Alterum est, quando sedis Apostolicæ concessu in consanguinitatis affinitatisve interdictis gradibus est ineundum conjugium, magis necessarium esse remoti quam propinqui gradus facere mentionem: imò satis esse Romano Pontifici remotum dumtaxat suggerere: ideo, quod remotior gradus propinquo-

rem ad se trahit: licet in more curiæ sit illud positum: ut litteræ propinquiorem etiam gradum declarantes dentur. Atque id omne, quod nos dicimus, dicit & confirmat Pius V. in quadam constitutione, quæ in volumine bullarum inter suas est 23. qua contrariam quamdam Pii IV. abrogat constitutionem: qui decreverat in matrimonialibus dispensationibus non tantum remotum, sed etiam propinquum gradum sedi Apostolicæ indicari oportere: cæteroqui inanem & nullam gratiam futuram dispensationis: in quo à Romanæ curiæ consuetudine recessum esse contra favorem matrimonii testatur in illa sua constitutione Pius V. Quæ consuetudo, nec Dominicum Sotum latuit in 4. sent. distin. 40. qu. unica, art. 2. in extremo.

Sequitur alterum: Jure Silius uxoriæ hereditatem: justumque ejus possessorem videri. Etenim si quodvis impedimentum matrimonium dirimens, quum aut utriusque, aut alterutri conjugii ignoratum est, non officit proli, quominus legitima censeatur: sitque juris hereditarii, ac successionis particeps; id quod liquet tum ex Decretali, Cum inhibitio, de clandestina desponsatione; tum ex cap. ex tenore, qui filii sint legitimi: non video, cur vereri debeat Silius ne non captam retinere possit hereditatem. Siquidem non minus is suæ uxoris vir legitimus habendus est, quam legitima haberetur proles, si ex eo aut fuit, aut fuisset suscepta. Nam si bona fides favet proli: favere etiam parentibus debet innocentibus, seu innocenti parenti. Vim hujus probationis infregisse se crediderunt nonnulli: quod in hac causa non par ratio videatur esse filiorum ac parentum: cum aut de veritate matrimonii, aut de legitimo jure succedendi agitur. Nam proles non cogitur credere parentibus contra seipsam: parentes quos impedimenta dirimentia non latent, contra seipsos credere coguntur.

His ego contra objeci. Quid cum impedimenti notitia, quæ vim adfert parentibus, adfert etiam filiis? ut, cum post contractum matrimonium aut consanguinitatis, aut affinitatis gradus aliquis retegatur dissolvens matrimonium, quem nec parentes, nec liberi queunt ulla ratione inficiari? Sanè Ec-

clesia, quando id beneficium dat proli, ut sit legitima: quæ è connubio procreata est utriusque sponſi, vel alterutris bona fide in facie Ecclesiæ celebrato: quamvis postea impedimentum quodpiam dirimens opponatur, illud non tribuit proli, quia illi fas sit impedimentum pernegare, aut parentibus non credere: sed ob solam bonam parentum fidem, aut amborum, aut verò alterius, ut dictum est.

Multo acrius urgere posset hoc nostrum argumentum è Clementis VIII. responſo petitum. Is enim consultus de matrimonio quodam, cui primaria mulier non erat assensu, assentiente tamen viro, & de uxoris dissenſu nihil suspicans, respondit, matrimonium non solum fuisse nullum, verumetiam prolem suo responſo, & potestate effecit legitimam: quum minimè legitimam judicaret ex eo matrimonio extitisse.

Hoc responſum ex ore Pontificio prompsit pater Stephanus Tuccius ſodalitatis nostræ ſacerdos religiosus, idemque Theologicis artibus egregiè imbutus: eidemque Pontifici intimus: atque ad me illud ipsum responſum Venetias miſit; ut incommodis matrimonii ac mulieris, & filiorum ex præſcripto Clementis VIII. medicinam adhiberem. Verùm hoc argumentum non minus jus infirmat parentum, quàm liberorum: nam liberos facit legitimos. Itaque responderi posset: quod cum prole à Romano Pontifice factum est, magis factum esse ad pacandas conſcientias magisque ad confirmandum jus filiorum, quàm ad rem ullam contra antiquorum canonum jura innovandam; nec non eam fortasse ob cauſſam, ne quicquam ſacrorum canonum imperitus ſua inſcitia proli obesset: quòd non esse legitimam, nec civilis ſucceſſionis capacem falſò arbitretur. Salva veriore ſententia.

QUESTIO XIII.

1. **C**Um vellet herus, testamento, famulo ſuo relinquere ducentos aureos nummos; à famulo eodem admonitus legat centum quinquaginta: subjecerat enim testatori famulus, se minore legato contentum fore,

illis inquam centum quinquaginta. Porro famulo deceſſionis quinquaginta aureorum faciendæ ea cauſſa fuit, quòd tantumdem pecuniæ multis minutis furtis à se fraudatæ hero deberet. Quæſtionis fuit an ea diminutione legati onere restituendi quinquaginta solutus sit famulus.

Navarrus ante nos hoc de genere disputavit, lib. 3. ſuorum conſiliorum, tit. de testament. conſil. 1. & contra famulum ſententiam hanc his verbis argumentisque muniam pronuntiavit: Respondetur, teneri famulum ad ſolvenda heredi 50. quæ clàm subtraxit, ſi receperit centum quinquaginta sibi legata. Tum, quia velle teſtari, vel legare, non est teſtari, neque legare: & ita non fuerunt ei legata 200. Tum, quia licet mutare ultimam voluntatem uſque ad extremum vitæ exitum: & ita quamvis legasset, potuit mutare voluntatem illam uſque ad mortem, quod & fecit. Tum, quòd conſtat teſtatores noluisse relinquere plus quam centum quinquaginta tempore quo legavit: & ſi prædictus famulus acciperet 150. & retineret ea cum aliis quinquaginta subtractis, retineret 50. ultra contenta in legato, quod non licet. Tum, quia ſi famulus posset retinere illa 50. cum 150. legatis, cenſeretur teſtator reliquiſſe 200. 150. legando & remittendo 50. cum remittere ſit dare, quod est abſurdum dicere. Nec prodeſt quidquam illud bonum propositum, quod habuit famulus, quia fuit occultum uti mentale ipſi teſtatori; & propositum in mente retentum parit abortum. Salva, &c.

In hac ratione, totaque responſione Navarri tria mihi viſa ſunt animadverſione digna. Unum est, ea, quæ dicuntur, non eam accuratorem & diligentiam præ ſe ferre: quæ ferè ſolet in hujus ſapientis ſenſcriptis elucere. Ut non ſemel veritus ſim, conſilia hæc, quæ poſt auctoris mortem foras prolata ſunt, ab extrema parentis ſui ſententia & voluntate quandoque diſcrepare. Alterum est, argumenta, quæ explicantur, hoc unum efficere, nomine legati famulum nonniſi 150. capere poſſe. Tertium est, durum, præter æquum & bonum, famulo ſe præbuiſſe Navarrum, qui nulla uſus, aut moderatione, aut diſtinctione, nexu restituendi 50. illum obligavit.

4. Si igitur in hac item causa benignitati æquitatiq; locus esse debet, ad hunc modum sententia commodè dividi posset. Aut famulo certum est, vel certè valde probabile herum suum, cum decedebat, & hortatu famuli legatum imminuebat, fraudatam pecuniam ei condonaturum fuisse, si eam sibi deberi scivisset: aut verò credibile est nihil remissurum: si primum credit famulus, & legatum centum quinquaginta adipisci potest, & tuta conscientia quinquaginta non reddere: nam voluntate domini liberali, & remittente retinet: quamvis non sit voluntas verbis patefacta: qui enim iusta, ac recta voluntate domini etiam tacita quidpiam aut accipit aut retinet alienum, ex sententia Doctorum fur non est. Sin famulo alterum est probabilius: quinquaginta heredi restituat oportet. Si etiam iste famulus, aut propter sua in herum officia & obsequia, aut propter mutuam benevolentiam, atque egregiam diu perspectam voluntatem, nequidquam dubitat ablatam illam pecuniam concessurum esse, si is rogasset, de ea restituenda anxius esse non debet: jure enim & assensu Domini censendus est possidere: & quoniam servi, & ancillæ non solent, quæ sibi à domino legantur, imminuere, sed potius, ut augeantur optare & rogare, quæ consuetudo minimè latet eosdem dominos, sanè mihi verisimile est, hujus famuli herum suspicari facile potuisse ob aliquam compensationem rei, quæ sibi à famulo deberetur, legati diminutionem postulatam esse.

Conjecturis autem non captiosis interpretandas esse voluntates testatorum confitentur Doctores, & non obscuræ leges idipsum confirmant. Vide Sylvestrum, in verbo, Testamentum, l. qu. 13. concl. 8. Navarum in 3. lib. consiliorum, cons. 2. num. 4. de testamentis. Covarruviam, in cap. cum tibi in extremo. Negantque si duo postremi, Bartolum secuti, standum esse assertioni ejus quem testator indicem ac testem suæ voluit esse voluntatis, nisi ea confirmari verisimilibus queat conjecturis.

QUESTIO XIV.

Pius jam recessurus è vita futuris heribus mandat, ut tabellionem accersant, à quo suprema ejus voluntas accipi possit, & obsignari. Cum tabellio, vel qui ad eum mittebantur, moram interponerent, vox deficit ægrum: ita nullum tabellionis manu conscriptum est testamentum: heredes tamen ipsi moribundo Pio sua sponte receperunt, quidquid is mandasset, constituissetque, se bona fide curaturos. Ergo illis scribentibus ac stipulantibus dictat Pius, jubetque pecuniam mille & octingentorum aureorum nummum tribus piis religiosisque sodalitatibus credi: primo anno, sexcentos uni sodalities ad duodecim annos: secundo anno, alteri sodalities alteros sexcentos, ad undecim annos: tertio anno, tertio sodalities ad annos decem, alteros sexcentos. Universitatibus, quæ usuræ sunt pecunia, hoc onus imponitur, ut singulis annis, quoad fruentur pecunia, pridie idus Maias sollempne officium pro uxoris anima celebrari curent: pro sua verò anniversarium eo ipso die quo migravit è vita. Utendæ verò pecuniæ consumpto tempore, ut tota heredibus repræsentetur. De tota hac forma legandi veram sententiam verumque jus doceri cupiunt heredes, ut ne fortè graviore quapiam culpa in posterum prætermittant, quod per decem annos neglexerunt.

Non defuit, qui omni cura præstandi legati heredes liberaret, deceptus, quantum ipse existimare possum, duplici ratiocinatione, quæ speciem verisimilem ostendit. Prior fuit hæc. Quoniam imperfecta testatoris voluntas, seu imperfecta, ut jurisconsulti loquuntur, dispositio, non solum testamenta, sed etiam legata extinguit. At Pii voluntas fuit imperfecta, & inchoata: nam ideo tabellionem evocabat, ut illius manu, & testificatione suprema, ejus voluntas firmaretur: ergo, cum tabellio abfuerit, nec firma, nec rata potuit esse voluntas defuncti.

Idipsum septem & decem Doctorum auctoritate comprobatur: qui nominantur omnes à Covarruvia in cap. relatum, l. de te-

stamenti, num. 9. ubi quæstionem, nostræ, quam tractamus, germanam, his verbis proponit. Testator gravi affectus morbo disposuit plurima circa proprium testamentum, dicens ita velle testari: & cum esset notarius vocandus, & testes, coram quibus omnia illa testator rata & firma censeret, ut proprium testamentum: (jusserat enim ipse, aut animo destinaverat, ut notarius, & testes vocarentur: quo actus ille sollemniter ageretur) tandem ante hanc ipsius voluntatis perfectionem mortem obiit ipse testator. Respondit Oldradus cons. 119. etiam quoad legata pia hanc dispositionem effectus non habere: idem Alber. &c. subiecitque magnam turbam testium. Quam ipsam opinionem confirmat verbis legis, fideicommissa, §. quoties ff. de legat. 3. Hujus opinionis adstipulatores ille ipse auctor, qui nostrum legatum scripto convellit, non solum dixit esse Covarruviam in cap. relatum, de testam. sed nostrum etiam Ludovicum Molinam in volum. 1. de justitia & jure, disputat. 134.

3. Posterioris ratiocinationis in eo vis sita est: quod legatum, quo de agitur, scænoris labe turpificatum est: nam idcirco mutuam Pius pecuniam dabat ad certum annorum spatium locis piis, ut sacerorum officiorum, & anniversariorum lucrum annuum tum sua, tum uxoris causa consequeretur. Quod si pro Pio contendas lucrum istud spirituale esse, quod civilem æstimationem non habet: quare, cum qui mutuam pecuniam legat, expectare posse compendium illud sacrarum precationum, & sacrificiorum opponeretur fortasse ab eodem auctore, qui est legato huic infensus, quamvis divina officia spiritualia sint, onus tamen illa quotannis persolvendi, esse civilem quamdam obligationem: atque ita nihil de argumenti robore imminutum esse. Quod si legatum crimine usuræ contaminatum est, non pium, sed flagitiosum, atque impium censeretur oportet: quare nulla identidem existere potest obligatio, quæ heredes ad satisfaciendum legato urgere debeat.

4. Mihi tamen, nonnullisque aliis non contemptissimis Theologis de re universa secus est visum: legatum & scelere vacare, & in eo genus pietatis esse, & caducum, seu irri-

tum non dici debere: eique nullam juris civilis præscriptionem, aut omissam sollemnitate nocere: ut quàm mox ex iis, quæ subjungam, perspicui poterit.

Negant igitur Christiani officii disceptatores, legata pia vitari, aut irrita fieri, quia vel testamentum est nullum: vel quia nulla consecuta est, vel adjecta heredis institutio. Vide Sylvestrum, in verbo, Testamentum, tit. 1. q. 5. ubi suam sententiam confirmat D. Antonini testimonio: is autem in 3. part. tit. 10. cap. 3. §. 14. quamlibet voluntatem non sollemnem in conscientie foro scribit esse servandam: & hanc veritatem esse affirmat. Idem Sylvester, in eod. tit. de testam. §. 7. notab. 4. sentit omnino: atque in illa quæst. 5. quæ è jure civili sollemnia objici possunt, ait revocata esse. Consule eundem Sylvestrum, in verbo, Legatum, tit. 2. §. 7. & 8. in calce.

Objicies. At Panormitanus in cap. indicante de testamentis, scripsit, Si quis nolit mori intestatus, non valere legata ad pias causas, herede non instituto. Quod Panormitani dictum sequuntur, & recitant, Angelus, in verbo, Legatum, secundo, num. 2. & Tabiensis in eod. verbo, & titu. num. 7. Verum Sylvester, in verbo, Legatum 4. q. 8. opinionem Panormitani ait valere in foro causarum, non item in foro conscientie. At illi decem & septem Doctores nominati à Covarruvia, idem affirmant.

Respondeo, eos quoque vel tamquam juris civilis interpretes locutos esse; vel intelligendos in foro causarum; vel imperfectam dispositionem ab iis judicatam esse, non cui desit perfectio consensus, sed operis: ut interpretantur Angelus, Tabiena, Sylvester, in verbo, Legatum, citatis titulis; vel dixerunt imperfectam ratione sollemnitatum, non voluntatis: quæ sola jure divino, naturæ, & canonum sequenda est in legatis piis. Est enim salutare ac necessarium monitum illud Covarruvie in commentario, cap. relatum, 1. de testamentis, nu. 13. causas pias jure Pontificio dijudicari debere.

Ergo ad jus Pontificium adeamus. Beatus Gregorius jubet his verbis: Ultima voluntas defuncti modis omnibus conservari debet: & habetur 13. q. 2. can. 4. & idem Gregor. lib.

lib: 3. epist. 9. ad Caralitanum Episcopum.
 „ Admonere te volumus , ne piæ vivorum ,
 „ aut defunctorum voluntates , tua , quod ab-
 „ sit , remissione cassentur : qui canon extat
 16. q. 1. cap. admonere. & Gregor. IX. in
 cap. Indicante , de testamentis , sic sancit :
 „ Cognovimus , R. referente , quodd moriens
 „ uxor Redempti concham argenteam nudis
 „ verbis jussit venundari , & suis dari libertis ,
 „ & scutellam argenteam cuidam monasterio
 „ reliquisse , in quibus voluntatem ejus per
 „ omnia volumus impleri.

6. Nec mirum nobis videri debet , si sacræ
 sanctiones Ecclesiæ , quibus , ut ancillulæ ci-
 viles leges præsto esse , & servire debent ala-
 critè , adeo piis testatorum , seu legantium
 voluntatibus famulantur : ut eas integras
 conservari velint , vel sæculi repugnantibus
 legibus : id enim cum facit Ecclesia , suo ju-
 re facit : quia cum pia legata ad divinum
 cultum , & religionem , ad egentium cala-
 mitates necessitatēque sublevandas , ad so-
 latium & allevamentum defunctorum , ut
 eorum animæ pœnis citius exsolvantur , in-
 stituta sint , ea perire nulla ratione pari debet.

Pertinet enim ad Romanum , Pontificem ,
 qui in cunctos Principes Christianos , ut in
 filios divinitus jus obtinet , & imperium ,
 remove omnia impedimenta , quæcumque
 pietati , religionique ultimarum voluntatum ,
 & legatorum utrumque incommodare possent.

Quamquam illud inficiari non possumus
 civiles etiam leges in hac parte Ecclesiasticis
 sanctionibus multifariam morigeratas esse.
 Nam eum , qui conscius est voluntatis de-
 functi , circa legata , vel fideicommissa , solo
 conscientiae testimonio eidem voluntati pa-
 rere debere perspicuis verbis præcipit lex , non
 dubium , §. illud etiam , C. de testamentis ,
 & lex , & si inutiliter , C. de fideicommissis ,
 & lex postrema , eod. tit.

7. Falsoque Covarruviae & Molinae opinio-
 nem suam assignat is , qui suo tecto nomine
 contrariam scripto prodidit sententiam. Nam
 Covarruvias nobiscum stat in commentario ,
 cap. relatum , de testament. num. 9. versu ,
 „ Septimus hujus capituli intellectus , & Mo-
 „ lina in 1. volum. de justitia & jure , disputat.
 „ 134. columna extrema , versu , Utrum verò
 „ dispositio : Lege , si placet , quæstionem no-

stram sextam in hoc ipso libro de testamen-
 tis , & legatis piis : cujus quæstionis initium
 est , Herus : ubi septem argumentis obtinere
 conati sumus postremas decedentium vo-
 luntates pias non infringi ideo , quodd juris
 sollemnibus carent.

Præterea si legatum hoc negligitur ab here-
 dibus , triplici scelere alligantur : uno , infi-
 delitatis seu perfidiæ : nam in re non levi fi-
 dem defuncto datam fallunt : altero , injusti-
 tiæ : quia , quod sodalitatibus jure divino &
 naturali debent , hoc est , pecuniæ usum ,
 non persolvunt : tertio , impietatis : nam pa-
 tris animæ , & bono felicitatis , quo anhe-
 lat , quantum in se est , defunt & obsunt.
 Necnon contra Christianæ pietatis & mise-
 ricordiae officium faciunt ; cum eleemosynas ,
 quas largiri debent jussu domini , & legato-
 ris , in præteritis habent : nam legata pia ge-
 nus esse eleemosynæ , quo & suæ animæ is ,
 qui legat , & eorum quibus legat , opitulatur
 necessitati , nemo credo intelligens Theologus
 dubitaverit.

Restat , ut videamus sit ne idem legatum 8.
 nulla æstimatione dignum , quia fœnoris ma-
 culam præ se gerit insignem : nam mutua
 conceditur ad aliquot annos pecunia , ut ii ,
 quibus futura est usui , certa tum Pio , tum
 suæ conjugii suffragia reddant quotannis.
 Quamvis ita sese res habeat : censeo nihilo-
 minus illa conditione legatum pium non læ-
 di. Primum , quia recta mens , & conscien-
 tia Christiano homine digna , qua Pius præ-
 ditus erat , & qui ab injustis contractibus
 in vita , ut ferunt , vehementer abhorrebat ,
 omni culpa eum vindicare debet. Deinde ,
 quodd nefas videtur suspicari , nedum dubita-
 re Pium , quo tempore religioni erga Deum ,
 suæque saluti pio legato consulebat , suum
 animum fœnoris crimine commaculare vo-
 luisse , æternique ignis pœnas , lucrari.

Tum , quia præcipuus finis , qui in ani-
 mo Pii versabatur , fuit non mercari suffra-
 gia à locis piis : illa enim uno , vel altero
 aureo nummo sacerdotibus dividendo in sin-
 gulos annos poterat adipisci : sed is potissi-
 mē , ut pecunia credita tribus sodalitiis piis ,
 & egentibus subveniretur : quorum sodali-
 tiorum necessitates Pius percalebat : nam
 unius sodaliti curatores , & moderator fuerat.

Gratis autem pecuniam mutuam alteri dare, & secundariò aut amicitiam, aut grati animi significationem aut etiam remunerationem quampiam sperare, non facit eum, qui pecuniam credit, fœneratorem.

9. Post. Cùm pium sit piè defunctorum voluntates interpretari; existimare possumus onus spiritualium precationum impositum sodalitatibus fuisse non ex ullo pacto, civili-que obligatione, sed ex unius Christianæ caritatis præscriptione. Ad extremum. Quoniam conditio adjecta legato, qua conturbantur nonnulli, aut est turpis, aut honesta: si honesta, legatum adjuvat, non labefacit: si turpis, pro non adjecta haberi debet: leges enim, conditiones aut à bonis moribus discrepantes, aut impossibiles, in testamenta legatave insertas, respuunt, tamquam inutiles: neque pro appositis haberi volunt: ut quivis cognoscere potest ex institutionibus tit. de legat. §. postremo, & ex ff. de condit. institution. lib. 1. & l. conditiones, 1. & 2. & ex l. filius: ergo cùm auctoritate legum repudiata sit conditio turpis, quam nolunt testamentis legatisve officere, relinquitur legatum purum solam habens erga Deum, erga pauperes, & erga animam demortui, pietatem: illud ergo sit exploratum heredibus Pii, non levi se scelere devinxisse, quòd tot annos, & pia sodalitia pecunia & animam Pii, ejusque uxoris, optatis, imperatisque auxiliis fraudarint. Nec ulla eos justa ignorantia videtur posse excusare.

Quòd si in eadem fraude permanere volunt, ad Christiana sacramenta absque sacrilegio admitti non possunt. Debent enim omnino & eisdem sodalitatibus eandem pecuniam credere: & damna, si quæ eæ fortasse fecerunt, quia pecunia caruerunt sarcire. Suffragia verò, & preces, quas pro sua, suæque conjugis anima Pius optavit, Christiana dumtaxat caritate, misericordia, mutua benevolentia; & virtute grati animi hortante ac suadente impartient sacra domicilia.

10. Et quoniam commutationem legati expectant isti heredes; sciscitanturque ad cujus auctoritatem pro ultima voluntate commutanda confugiendum sit: Respondeo, in hac causa tutum fore ad Romani Pontificis tribunal adire. Verùm, si legitima subest caus-

sa commutandi, poterit id suo jure facere Episcopus, consentientibus iis, quorum interest capere legatum: ne fortè fraudi sit commutatio religiosis communitatibus.

Quare ad eam rem, ne erret Episcopus, sapientes Theologos, atque in hoc genere controversiarum exercitados, adhibeat. Salva semper veriore sententiâ.

QUÆSTIO XV.

Causam hanc, quæ ex amplissimi fidei-
commis si controversia constat, mihi decretum erat in præteritis relinquere: sed quoniam nec tenuis, nec inops, sed scriptione disceptationeque digna visa est quæstio; ideo in reliquas hujus libri addendam existimavi. Totidem autem verbis ponetur quæstio, quot est à consultore informata, nobisque jampridem in florentissima Europæ civitate degentibus allata. Personarum nomina tantum commutabimus: ne, quod nunc agitur, ullo tempore cuiquam fraudi esse possit. Est autem hujusmodi.

Africanus testatur de omnibus suis bonis in fideicommissum per totam lineam masculinam ex Lentulo filio propagatam: quæ si aliquando deficiat, mandat, ut filii filiarum ejusdem Lentuli tamquam heredes legitimi sufficiantur. Hanc suam voluntatem Africanus non quidem solemniter testamento: sed, quod multi in ejus patria facere consueverunt, chirographo propria manu conscripto declaravit. Qua de re illud est in ea civitate statutum: ut ejusmodi chirographa, si manu propria testatoris scripta esse probentur, ita ut Principi testatoris dispositio constet, vim habeant eandem, quam habent solemniter publicaque testamenta.

Posteaquam Africanus obiit, Lentulus filius omnia legata Patris ex chirographo persolvit: ut autem vim publici testamenti obtineret, non fuit admodum sollicitus: Verùm cùm graviter ægrotaret, sibi que mortem animadverteret imminere, accitis ad se Favonio & Ventidio filiis, præcepit; ut avi chirographum ipsorum studio vim publici testamenti more patrio obtineret. Quod illi cùm se facturos recepissent primum caracte-

ris probationem obtinuerunt, chirographumque avi manu compositum iudicibus ad id constitutis demonstrarunt. Qua probatione antegressa, facile, quod reliquum est, in consilio delectorum virorum solet obtineri.

Deinde verò Ventidius Lentuli filius incio Favonio fratre, dum curat, ut chirographum à delectis viris in testamenti formam, ac vim redigatur, multa ex iis quæ requirebantur, omittit ac negligit: imò verò, ut ipsimet iudices testantur, valde laborat, ut chirographum omnino reprobetur: idque ita planè factum est.

Re postea à Favonio fratre intellecta, & animadversa planè injuria & injustitia, quæ tum avo testatori, cujus voluntas spernebatur, tum sufficiens heredibus, quibus jus suum eripiebatur, ex ea sententia fiebat, agitatus conscientia de reficiendo chirographo, & denuo in vim testamenti redigendo, cœpit cogitare: id quod difficillimum sibi visum est: propterea quòd Ventidius re peracta originale chirographum vel laceravit: vel ita abscondit, ut sublata prorsus notitia voluntatis testatoris, avus Africanus ab intestato decessisse videatur. Interim fortè accidit, ut exemplum, sive rescriptum quoddam ab originali chirographo per notarium publicum manu propria deductum sit, atque fideliter confectum. Quare Favonius venit in spem fore, ut hoc ipsum exemplum non secus, ac si originale chirographum esset, in vim publici testamenti more patrio, ac delectorum patrum iudicio deducatur. Hujus rei Ventidius frater se acerrimum oppugnatorem profitetur. Lis tamen contestatur, in qua, cum chirographum originale non extet, quod maximè in hac causâ requiritur, verendum est maximopere, ne Favonius, quod impetrare nititur, obtinere non possit.

2. Quæritur, utrùm Favonius salva conscientia possit à contestata lite discedere: tum quòd originale chirographum opera Ventidii fratris in iudicio delectorum virorum semel pro nullo habitum fuerit: tum quòd non existenti chirographo originali: sed illius exemplo, quod à iudicibus non sine difficultate admittetur, timeri possit, ne Favonius causâ cadat: ex quo voluntas testatoris

insomnem æternitatem sepelitur. Quòd si prosequi teneatur, ut impleatur voluntas testatoris, num admitti possit aliqua compositio, ut scandala multa, quæ ex lite orirentur, omnino defugiantur: & voluntas testatoris, si non totaliter, saltem ex maiore parte impleatur: idque certò. Quòd si compositio possit admitti, num hæc admittenda videatur: ut exemplum, sive rescriptum chirographi originalis, quod non extat, manu notarii confectum in archivio Principis deponatur: ita ut ex eo testatoris voluntas omnibus descendantibus appareat: nec à quocquam abscondi possit. Unde, si casu accidat, ut filii filiarum Lentuli suffici debeant, jus suum ad hereditatem ad eundem depromere, & prosequi possint. Interim verò Favonius & Ventidius fratres per publicum instrumentum obligentur ad fideicommissi & legatorum executionem: ex quo planè tota testatoris voluntas impleta videretur.

Genus causæ reique magnitudo multa cogit nos respondere. Primum videtur nobis factum inconstanter narrari: namque in ejus expositione hæc sunt: avitum chirographum iudicibus demonstratum esse probatum, & tamquam avi agnitum: deinde dicitur ab iudicibus illud ipsum reprobatum: quæ minime congruere possunt: nisi fingamus diversis temporibus, ac diversis iudicibus, istud ipsum ostensum fuisse chirographum: atque ab unis approbatum, ab alteris reprobatum fuisse.

Dicitur quoque in eadem narratione compositionis remedio non prorsus impleri testatoris voluntatem: contrarium in extrema narratione affirmatur: quàm verè autem affirmetur, mox videbimus: nisi si fortè in hac verborum sententiarumque discrepantia referat se narrator ad varia compositionum seu transactionum genera.

Hoc igitur in nostra responsione primum est. Secundum est illud: mihi non satis comprehensum esse, quæ transactio excogitari possit æqua ac firma inter Favonium, qui fideicommissum, & jura posterorum facta testata conservare debet, & inter Ventidium fratrem, qui omnia corrumpit. Nam transactio (hanc enim puto significatam esse nomine compositionis, licet non me lateat dif-

crimen constitui inter rem utramque) sit de re dubia. At veritas fideicommissi, & chirographi avari neutri fratri est ignorata: sed utrique satis percepta. Deinde transactio cui dolus & fraus; & aperta calumnia causam adfert: nullius est momenti, ut ex multis æquissimisque legibus colligi potest: & præcipue ex l. in Summa. ff. de conditione indebiti, ubi hoc ipsum colligit Baldus, & ex l. apud Celsum, §. Marcellus. ff. de doli mali, & metus exceptione. Cum longè, inquit, in hac lege Jurisconsultus, æquius sit; ex eo quod perfidè gestum est, actorem nihil consequi.

4. Lex verò, præses provincie, C. de transactionibus, negat valere remissionem certi debiti factam ab administratore civitatis. Ubi commonefacit Glossa, quod lex cavet de civitatis administratore, id ipsum intelligi oportere de quolibet simili administratore, ut Prælato, tutore vel curatore. At Favonius, uti ex ejus verbis perspexi, quum sit major natus frater: est veluti tam fideicommissi, quam voluntatis avitæ & paternæ, omnisque juris posteritatis ex fideicommissio eidem transmittendæ custos ac propugnator. Deinde, ut scribit Panormitanus, in caput, sicut, de transactionibus, num. 4. commentarii. Transactio perimit omnia jura transigentium propria: at Favonius ejusque frater Ventidius, de jure posterorum, quod illorum futurum est, non possunt transigere. Privatis namque pactioibus non dubium est non lædi jus cæterorum, inquit lex, Imperatores. ff. de transactionib. quorsum igitur evadet cassa illa transactio? Deinde, in l. de his. ff. eod. tit. est his verbis. De his controversiis, quæ ex testamento profisciscuntur, neque transigi neque exquiri veritas aliter potest, quàm inspectis cognitisque verbis testamenti. At verba testamenti avari improbant omnem transactionem: luculenterque præcipiunt, quid inter heredes fieri conveniat.

5. Deinde, de futuris alimentis sine prætore, seu præside interposita transactio nulla auctoritate juris censetur, inquit lex, de alimentis. C. eodem tit. quodd si de suis alimentis futuris quis transigere non potest, sine prætoris auctoritate, quantum minùs de futuris alimentis aliorum, quæ alimenta fideicom-

missio continentur? sed nec auctoritate judicis, seu prætoris de posterorum alimentis contra testatorum voluntatem decidi potest. Denique quicumque transigit, aliquid donare videtur, seu remittere alteri. Atqui nemo, quod suum non est, largiri cuiquam debet. Illud item ex Panormitano, in cap. constitutus, de transact. notandum est, illicitam, ut is loquitur, transactionem non validari juramento: nam juramentum: non debet esse iniquitatis vinculum, ut in cap. quanto de jurejurando.

Quare ad id quod in responsione tertium 6. est, veniamus, & num ea pactio, idque conventum, quod à consulente fabricatur, probandum sit, breviter anquiramus. Ut inquam principis tabulario avari chirographi exemplum à tabellione de autographo expressum condatur: litigantesque fratres Favonius ac Ventidius cogantur fideicommissum & legata exequi.

Mihi sanè hujus conventi genus probari non potest: ideo, quodd nec facile, nec verisimile, nec idoneum est ad tot sananda vulnera, quæ fideicommissio, mentique avi, & patris Ventidius sua fraude inflixit. Non est inquam facile, non verisimile, non probabilem ullum exitum pollicetur. Propterea quodd Ventidius, qui tantam, tamque turpem, & nefariam labem fecit in fideicommissi tabella manu avi confecta; qui perfecit, ut in cœtu judicum ea cassa irritaque pronunciaretur; qui in avitis paternisque bonis potiundis nullum sibi vult obstare fideicommissum; qui fiduciæ, qua illum avus, paterque alligavit, jus omne tabefecit; qui eorumdem parentum mentem jugulavit; qui eorumdem jussa legesque obtrivit; atque etiam in eo vir bonus apud suos cives videri voluit; hic inquam Ventidius tot scelerum conscientia oppressus, tantarumque fraudum cruciatu perterrefactus, numquam inducet animum inducere ea, quæ ab iudicibus malo dolo deceptis impetravit: ne fortè in parentes impius, ne perfidus heres, ne periniquus fraudator, ne contra Favonium fratrem improbus calumniator, ne juris hereditatisque posterorum sacrilegus direptor fuisse videatur. Neque idonea ea seu pactio, seu cautio videri debet. Nam voluntati decretisque testato-

his qua ratione satisfieri potest, si ejus ipsius scheda aut conscissa, aut occultata à Ventidio est? si illa ipsa non est, quemadmodum mandato suo caverat Ventidii pater, ad testamenti formulam accommodata? si non extat nisi chirographi exemplum, à tabellione descriptum? quod ipsum agrè in judicio, eandem, quam autographum, sit fidem habiturum?

7. Quod si Favonius, dum is vivit, dum agunt in terris ii judices; ad quos avi fidei commissi scheda delata est, ab iisdemque approbata; si dum eosdem testes, qui Africani chirographum inspexerunt, ejusque manum agnoverunt, iterum adhibere potest, atque idoneorum judicum interrogationi objicere; si hic ipse Favonius, dum in numero est vivorum, dum ore, vultu, voce, virtutis suæ gravitate, impudentiam, & fraudem fraternam refutare potest, multorumque civium suorum favore, ope & auctoritate, à quibus is colitur, & quos suæ voluntati, & gratiæ addictos, deditos, obstrictosque habet, haud magno negotio Ventidium frangeret: si dum Favonio in hac causâ tot suppeditant adjumenta, is tamen cum audacissimo fratre congregari non audeat, atque in judicio disceptare; sibi que & causâ, quæ æquissima est, & verissima, diffidit: quid posteræ proli ad suum recuperandum jus spei reliquum erit, ex eo tabellionis scripto, quod in publicis arculis principis asservatur? scilicet consequentibus heredibus id proderit, quod nunc Favonio, reliquisque ex eadem familia superstitibus prope censetur inutile.

8. Ergo quartum & postremum responsionis, ac sententiæ nostræ caput exsequamur: necessaria, inquam Favonii in hac controversia officia, cogitatione rationeque colligamus. Is igitur, nisi se ipsum fugere, atque ab officii sui religione declinare velit, toto animo conniti debet, omnique labore, & ope contendere; ut patris voluntati ac mandato pareatur, avique chirographo satisfiat: illiusque testamentaria tabella, si reperiri potest, aut ejus exemplum à tabellione exscriptum ab iudicibus ratum habeatur, atque in solemnibus testamenti formulam transferatur.

Multa verò sunt, quæ persuadent fidei-

commissum, & Africani scriptum, dolo Ventidii obrutum, atque extinctum, posse commodorum judicum decreto reviviscere. Primum, quia existet causæ patronus ipse tabellio, qui de veritate avi chirographi testabitur: Alterum, quia iidem testes, qui jurati confessi sunt de veritate chirographi, etiam nunc libenter idem testimonium dicent. Tertium, quia illi ipsi judices, qui semel adnitente & postulante Favonio chirographum comprobarunt, perquam verisimile est illud iterum suo gravissimo testimonio comprobabunt. Quartum, quia, ut narrabat Favonius, numerus ille delectorum virorum seu judicum, ad quos adiit Ventidius, altero tantò minor fuit, quàm esse soleat. Quare si expectabitur novorum judicum consensus, eorundemque dum expletus, & absolutus sit numerus, magnopere de victoria sperandum erit. Quintum, quia mira fides, egregia morum integritas, singularis vitæ innocentia, qua infinitis partibus à Favonio vincitur Ventidius, multorum etiam nobilium erga Favonium benevolentia, & studium nihil non ei in hac causâ pollicentur.

Quinque porrò causæ sunt quamobrem 9: Favonius apud judices de re minùs fortasse operosa, sed admodum necessaria, cessare minimè debeat: prima, in avi secunda, in patris: tertia, in posterorum: quarta, in Ventidii: quinta, in ipsius Favonii persona hæret. Avi persona à Favonio suo jure exigat, ut suam tabellam testamentariam, quantum in ipso est, perire ne sinat: ut eam salvam toti familiæ repræsentet: nec quemquam bona sua nisi fiduciæ judicio possidere patiat. Pater præcipit: ut quandoquidem fiduciam Favonius accepit, præstet fidem: atque ad testamenti formulam chirographum avi revocari curet omnino: id enim patri se facturum recepit: at in re maxima fidem patri datam fallere impium est, ac nefarium. Posteris, nec dum in lucem susceptis, hoc à Favonio debetur; ut eorum jus natum, & successione aliorum adultum unius calliditate interverti, bonaque quæ ad eos ipsos spectabant, per fraudem à Ventidio occupari nullo modo ferat. Ventidius hanc Favonio necessitatem imponit, ut homini ad æternum interitum ruenti volunta-

riò subveniat : ut suæ salutis , quam impia fraude mirum in modum afflixit , consulat : ut conscientia suæ vulneribus , acrioribus , si opus sit , medicamentis succurrat. Denique sua Favonium persona impellit : ut , quoniam is nunc caput est , & familiae princeps ; quoniam ejus nutu atque auctoritate bonum nititur posteritatis ; quoniam pietate propriam quietatem semper coluit : quoniam , qui consanguineum affinemve prodit , impius sit necesse est ; avi patrisque constituta ac iussa fraternis dolis configi nolit : neque unius Ventidii fraudibus , agnationis & gentilitatis iura violari quoquo modo permittat.

10. At enim Favonius civicam offensionem , fraternamque invidiam , atque odium , timere debet. Respondeo , timorem istum , inanem & contemnendum esse : contemneret enim sapiens. Neque enim aut offensionem ullam justam , aut verò invidiam habet officii defensio , sed violatio : neque in cuiusquam viri boni irrumpit offensionem , qui mortuis , qui vivis , qui victuris necessaria reddit officia : sed qui oppugnat. Neque viri Christiani animum conturbant offensiones , quæ ex rectè factis , atque ex virtutis excipiuntur muneribus , sed quæ ex maleficiis vitiosisque actionibus nascuntur.

Quare istarum rerum metus non in Favonium , qui voluntates , & iussa defunctorum tuetur ; qui vivorum prospicit commodis , atque fortunis , qui futurorum gentilium iura defendit ; sed in Ventidium , qui ea omnia exagitat , & prodit , cadere merito debet. Denique , istum , qui objicitur metus , abjiciendum esse præclara docet Divi Thomæ sententia , atque doctrina in 2. 2. quæst. 43. art. 8. in quo articulo quaeritur : utrum propter scandalum sint temporalia dimittenda. Quæstioni his verbis respondet :

» Respondeo dicendum , quòd circa tem-
» poralia bona distinguendum est : aut enim
» sunt nostra ; aut sunt nobis ad conservandum
» pro aliis commissa : sicut bona Ecclesiæ com-
» mittuntur Prælati : & bona communia qui-
» buscumque Reipub. rectoribus ; & talium
» conservatio sicut & depositorum imminet iis ,
» quibus sunt commissa ex necessitate , & ideo
» non sunt propter scandalum dimittenda. At-

qui bona , pro quibus contendit Favonius , non esse sua , sed communis , suæque gentis , atque familiae universæ , est quàm notissimum.

*De testamentarii cuiusdam falsis
tabulis.*

QUÆSTIO XVI.

EMentiti cuiusdam testamenti spurcissimas & adulterinas tabulas contra veri & legitimi testamenti iura per nefariam fraudem confectas atque confectas subjiciam : quo de genere quid corruptori , & subjectori suadendum , præcipiendumque sit , is obnixè contendit. De controversiæ singulis capitibus copiosè disserui. Genus autem causæ , de qua agitur , non verbis nostris , sed ejus , qui nos consuluit , ponetur à nobis. Ab eo verò hoc pacto , atque his verbis est allata.

Sempronius habens Antiochum fratrem , & ex dicto fratre filium , cui modò expressè , modò tacitè innuerat se velle , quòd ipsius hereditas ad eum perveniret , suum tandem in hunc modum , qui sequitur , condidit testamentum : Jure legati , &c. Reverend. frat. &c. scutos quinque singulis annis per spatium decem annorum secuta morte ipsius testatoris exsolvendos cum onere celebrandi duo officia singulis annis pro anima ipsius testatoris. Item jure legati , &c. Dominae Justinæ scutos centum pro una vice ei dandos pro ejus servitute dicto domino testatori facta. Item jure legati , &c. Dominae Titiæ scutos centum pro una vice tantum ei dandos pro dote , & in causam dotis , si , & cum nupserit , & viro tradetur. Item jure legati , &c. Dominae Mæviæ libras ducenas pro una vice ei dandas pro dote , & in causam doti , si , & cum nupserit & viro tradetur. Istæ erant tres sorores , quæ testatori inserviebant , prima & secunda ut concubinae ipsius , & prima erat conjugata : & ex ea orta fuit Berta à testatore filia appellata.

Facta sunt præterea alia legata , quibus fuit satisfactum. In omnibus autem aliis suis bonis , &c. instituit , nominavit , ac esse voluit

heredem universalem Bertam ejus filiam naturalem pupillam, dando ei facultatem & potestatem se legitimari faciendi à serenissimo, seu ab alio habente auctoritatem & potestatem.

Hanc Bertam, quam testator filiam appellat, Justina mater proficitur fuisse natam ex alio adultero, non ex testatore. Et casu, quo dicta heres, ut supra instituta decederet in pupillari ætate, seu aliàs quodcumque absque filiis aliquibus, tunc & eo casu eidem substituit, respectu possessionis sitæ, &c. Hospitali, &c. & respectu domus sitæ, &c. Ecclesiam, &c. & respectu residui hereditatis ipsius Domini testatoris, Ecclesiam.

Secuta morte ipsius testatoris, Antiochus illius frater, & Antiochi filius, se deceptos ægrè ferentes, & fidem frangenti fidem frangi licere arbitantes, ex ficto testamento se heredes fecerunt; & exclusis è domo testatoris illis tribus sororibus, quibus tamen nonnihil pro imminente necessitate alimentorum donarunt, Bertam spuriam à testatore nuncupatam filiam apud se retinuerunt, ac semper debita cum caritate habuerunt, tractaverunt, & tractant. Et cum hoc factum confessori in confessione sacramentali narrassent, sibi alia satisfactio non fuit imposita, seu restitutio: sed tantum gravati fuerunt, ut bene dictam pupillam educari, & instrui curarent: & nubilem factam secundum ipsius voluntatem aut nuptui convenienter, aut monachatu traderent. Post quod confessoris responsum, ipse Antiochus, & filius liberè de dicta hereditate disponere incipientes, cum haberent adolescentulam dicti Antiochi filiam, & prædicti filii sororem, ipsam matrimonio collocaverunt, dote ipsi constituta 2400. aureorum, ac mille aureos de dicta hereditate impenderunt supra dotem; quam non constituissent, nisi hereditas prædicta sibi obvenisset.

At cum Antiochi filius cum religiosis viris hoc negotium conferret, sibi dictum fuit, se teneri ad restitutionem dictæ hereditatis, nec posse tuta conscientia ea frui. Antè tamen, & dum cogitatur de modo faciendi dictam restitutionem, erogati sunt de dicta hereditate paulò minùs alii mille aurei; adeo quod hereditas redacta fuit ad illam domum,

de qua in testamento: quæ tamen incendium passa, vix dimidia extat; & locatur mercede 16. aureorum. Item nonnulla mobilia, & residuum prætii illius possessionis, de qua pariter in testamento, quæ fuit vendita: & dictum residuum est mille aureorum.

Quæritur modò an facienda sit prædicta restitutio? & si facienda, quonam honestiori modo facienda sit, & an legata turpibus personis relicta debeantur, & quo modo.

Pro cujus quæstionis faciliori explanatione jungendum videtur, quasnam possideat Antiochus facultates; & quo in statu reperiat. Habet ergo Antiochus nonnulla bona stabilia ex hereditate cujusdam sibi obventa communia pro indiviso cum filio ipsius, valoris scutorum 500. & nonnulla alia bona ipsius Antiochi, valoris aliorum scutorum 500. & præterea aliquam supellectilem. Fruitur autem uno prædicto, & una domo ipsius uxoris, in totum tamen computato prædio uxoris, & omnibus aliis non habet redditum annuum, qui superet 150. aureos; & si juxta ipsius ortum, & familiæ suæ convenientiam sibi vivendum esset, 200. aurei minimè sufficerent. Verum equidem est, quod si faveat Deus Omnipotens, filius, qui est juris doctor, poterit in posterum aliquod subsidium adferre: & si res bene cedat, familiam ex se sustentare.

Hæc est narratio tota Antiochi: hoc factum totidem ab eo verbis descriptum.

Ipsi, ut eodem tempore consulentiis votis, ejusque salutis, & nostri officii religioni satisfaciamus, quinque in hac causa differere statuimus. Primum est, an legata à fratre Antiochi turpibus personis facta, valeant. Secundum, num filia spuria institutio jure civili, ac conscientia, consistat. Tertium, utrum ad loca pia hereditas perveniat testatoris, etiamsi nullum esset testamentum propter filia spuria institutionem. Quartum, quæ quòtve crimina sint ab Antiocho in eo, quod per fraudem fabricavit, testamento contracta. Quintum, quænam tot tantisque malis opportuna possent remedia inveniri.

Ad primam igitur quæstionem aggrediamur: & justa ac rata esse debeant legata illa necne, videamus. Iniqua videntur esse. Primam, quia palam turpitudinem ferunt:

quandoquidem ab homine adulterio incestu-
que corrupto personis iisdem sceleribus con-
taminatis fiunt. Deinde, quoniam nulla lex,
nullum decretum, nullum iussum, nullum
humanum actum potest esse iustum, ac ra-
tum, quod peccatum aut gignit, aut nutrit:
sed id genus legati, quod ab amatore pellici
fit, gliscentem pellicatus libidinem non so-
lum non extinguit, sed incendit: præterita-
rumque voluptatum & facinorum nefariam
memoriam renovat: similiūque futurarum
illecebrarum appetitionem muliebrem inflam-
mat: quare culpæ reprehensione ea legata ca-
rere non possunt.

4. Verumenim de legatorum pietate & fir-
mitate hæc, quæ nunc paramus, dubitare
non sinunt. Primum, quod eorum, qui
Christiana fide imbuti decedunt, piè debe-
mus mentes interpretari. Itaque sensu pie-
tatis Christianæ incitatum credere debemus
Antiochi fratrem legatam pecuniam tribus
illis sororibus reliquisse. Deinde, quia in le-
gato Luciae est obsequiorum merces, & ne-
cessaria quædam remuneratio. Legata verò,
quibus reliquas duas sorores prosecutus est,
ad dotem fœminarum, si nupserint, perti-
nent: titulum verò dotis, quæ egentibus
mulieribus constituitur, à testatoribus, ne-
mo ambigit esse cum pietate & religione
conjunctum. Tum legata, quibus à flagi-
tiosa vita pauperes, & infames mulieres re-
vocantur, aut revocari possunt, pietate non
carent: sed ejusmodi sunt legata, de quibus
disceptamus: igitur de eorum pietate dubi-
tandum non est. Post legatum, quo alte-
rius indigentia, magnaque necessitas, suble-
vatur, doctores pium esse decernunt: tale
est autem legatum, quo frater Antiochi sub-
venit istis mulieribus: pium igitur atque uti-
le censendum est. Ad extremum, quod fo-
ret suæ animæ profuturum, & quod Deus
probaturus esset, rebatur Antiochi frater se
facere, quum sororibus illis pecuniam eam le-
gabat: pietas ergo legato abesse non potuit.
Bartoli enim definitio, qua legatum definit,
est à magistris Theologiæ, Christianique of-
ficii disceptatoribus, comprobata: Ut pium
„legatum sit, & intelligatur, quando quid-
„pium miserabilibus personis relinquitur, ut
„viduis, pupillis, peregrinis, pauperibus:

piis item locis, nec non xenodochiis, mari-
tandis puellis: nam dotem, piam causam &
appellare Doctores consueverunt. Vide Bart.
in l. 1. ff. solut. mat. col. 5. versu, aliud est &
privilegium. & in l. si ego. in princ. ff. de
jur. dot. & in l. 2. §. postremo de donat. De-
nique, ut inquit Angelus, in verbo, Lega-
tum, 2. ante num. 1. Propriè dicitur reli-
ctum ad pias causas, quando relinquitur &
pro honore Dei, vel Sanctorum, vel pro sa-
lute animæ, sive id relinquatur Ecclesiis, si-
ve pauperibus, sive locis publicis: quia pium &
est quod fit propter cultum divinum. Hæc &
ille; cum quibus consentiunt dicta reli-
quorum.

Nec difficilis est contrariorum argumen-
torum dissolutio: nec enim aut infamia per-
sonarum legantium, & quibus legatur, de-
decus, sive etiam improbitas, improbum,
seu turpe efficit legatum; modò id quod agi-
tur, pietatis legibus administretur. Quid
enim si sceleratus Christianus, Judæo, Sa-
racenove, aut etiam meretrici gravissimè
morbo famève laboranti succurrat: idèone,
quia turpitudine versatur in personis, etiam
subsidiū ipsum, quod à Deo naturæque
imperatur, turpificabitur: minimè verò. Ad-
de, quod nullus quamvis contaminatissi-
mus, quamvis omnium scelerum libidinum-
que maculis notatissimus, in eo, quod aut
Dei, aut naturæ, aut justæ hominis legi pa-
ret, & rectam suapte natura suscipit actio-
nem turpis infamisque existimari potest. Quin-
tii frater, cum mulieribus illis calamitosus;
magnaque inopia conflictatis, legabat, rem-
per se bonam, Christianique hominis officio
consentaneam agebat: non igitur turpitudi-
ne fœdabatur legatum, nisi pravam mentem
singamus extitisse in eo qui legabat. Atqui
mentis improbitas, si ea, quæ suapte vi bo-
na sunt, fœda ac turpia reddit, nihil tam
sanctum, tamque incorruptum erit in terris,
quod ab humani ingenii labe nequeat com-
maculari, sive orationem dicas, sive jeju-
nium, sive eleemosynam, sive sacramentum,
sive sacrificium; quod per se constat esse san-
ctissimum. At legata illa valebant ad reno-
vandam libidinem antea actæ vitæ, & ad no-
varum voluptatum potiendarum cupiditatem
suscitandam. Imò verò legatum spectans ad
justitiam,

justitiam, eò comparatum erat, ut justitiæ legibus satisfaceret: quæ verò ad duas alias sorores referebantur, eò pertinebant, ut in legitimo matrimonio collocatæ, à fœdi quæstus, turpisque vitæ periculo abducerentur. Omne igitur jus fâsque violavit Antiochus; cum istis infelicibus sororibus tum legatam pecuniam, tum etiam jus illam ex testamento consequendi facultatem omnem eripuit.

6. Plus difficultatis objicere fortasse posset quæstio secunda, in qua de jure testamenti à Sempronio facti quæritur, num jura illud admittant. Spurii autem & spuria institutionem respui tum ab imperatorum, tum à Pontificum sanctionibus, tum ex communi Doctorum sententia, in quam eunt Theologi, extra concertationem est. Spurii autem dicuntur, qui ex concubitu eorum suscepti sunt, inter quos per Ecclesiæ leges justum matrimonium iniri non potest. Glossa videnda est, extra, qui filii sint legitimi, in cap. Tanta, in verbo repellendus: quæ quatuor genera distinguit filiorum. Nota, verba sunt Glossæ, quòd quidam filii dicuntur legitimi tantum ut adoptivi, sive arrogati: de quibus habes sup. de cogn. leg. cap. unico. Alii dicuntur legitimi, & naturales, ut nati ex legitimo matrimonio vero, vel putativo, sive ab initio, sive ex post facto: isti succedunt parentibus suis suprâ eod. Cum inter. & infra eodem, ex tenore s. eo. c. 1. C. de legitimis heredibus per totum. Alii dicuntur naturales, non legitimi, ut nati ex concubinis in domo: illi succedunt in duabus uncis ab intestato. C. de nat. lib. Authen. licet patri. Alii dicuntur spurii, ut nati ex adulterio, vel vulgo concepti. ff. de statu hom. vulg. isti in nullo succedunt, nec institui possunt à patre, ut in dicta Authen. licet patri, & 32. quæst. 4. dicat aliquis, nec ali debent de bonis paternis. C. de incestis nuptiis, Authentica ex complexu.

Hactenus Glossa: quamquam, quod attinet ad alimenta, iis à patre ex æquitate canonica, legèque divina ac naturali denegari non possunt.

Divus Thomas, in 4. sentent. distinct. 41. quæst. 1. art. 3. ad quæstiunculam 1. brevius distinxit ad hunc modum: Quadruplex est status filiorum: quidam enim sunt

naturales, & legitimi, sicut qui nascuntur ex legitimo matrimonio: quidam naturales, & non legitimi; ut qui nascuntur ex simplici fornicatione: quidam legitimi, & non naturales, sicut filii adoptivi: quidam nec legitimi, nec naturales, sicut spurii nati de adulterio, vel de stupro: tales enim nascuntur, & contra legem positivam, & expressè contra legem naturæ. Richardus, in eadem distinct. 4. art. 2. quæst. 3. citat, & sequitur Glossam, in cap. Tanta, qui filii sint legitimi: quod faciunt Summarum scriptores.

Naturales filii auctoritate legum, ac jurisperitorum censentur illi, qui ex concubina libera, non nupta, & unica, & domi affectu minimè dubio retenta, procreantur; spurii verò qui ex damnato coitu, vel vago, orti sunt. Porro spurii, qui ex iis mulieribus nascuntur, quas eorum patres non potuerunt sibi justis nuptiis jungere, jus succedendi parentum bonis lex adimit, quamquam à fratre patris, & ab alieno possunt institui heredes. Consulito Glossam in Authent. quibus modi nat. effic. sui. §. ultimo, & Parnormitanum, in cap. cum haberet, de eo, qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium, num. commentarii 11. & 13. quem sequuntur Sylvester, in verbo, Filius, numer. 4. dicto 2. Rosella, eodem tit. numer. 1. Angelus, eodem, in principio, numer. 2. Imò verò Hostiensis, in Summa, lib. 4. tit. qui filii sint legitimi, §. qualiter, numer. 12. scriptum reliquit spurios non posse fieri legitimos: quod non veriti sunt alii nonnulli monumentis mandare. Cum ergo Sempronius suorum bonorum heredem scripserit Bertam, filiam suam spuriam, eadem facta potestate benignitate Principis filiorum legitimorum statum adipiscendi, sequitur nihil eum rati egisse, nullumque testamentum fuisse. Eodem accedit, quòd Lucia mater Bertæ negavit eam filiam esse Sempronii; sed alteri eam addidit adultero: quo igitur jure hereditatem addere potest patris non sui? Etenim cum quis de suo naturali, ac proprio patre cognoscere avet, ejus rei certiore fidem à nemine, quàm à sua matre accipere potest.

Verum hujus rationis vis, quæ maximum videtur Soti argumentum, quo is utitur in

4. de just. & jur. quæst. 7. art. 2. ad 1. argum. intercidit : sic enim ille. Si quis mihi legasset centum, credens me esse suum filium; sua tamen levitate deceptus, vel ab alio citra meam culpam, ego possum jure optimo illa possidere. Unde à simili videtur colligi, quòd licet relatione matris ego sciam me spurium, si pater mihi sua bona relinquat, possum possidere.

Hujus enthymematis ab se fabricati concedit antecedens Sotus, negat autem consequentiam ob dissimilitudinem quandam inter voluntatem, qua quis ad legandum, & ad testandum adducitur : sed nihil erat, quod antecedenti hujus argumentationis Sotus assentiretur : cum voluntas decepta, & errans, non sit voluntas, ut nos in libro de contractu tot luculentis legitibus & rationibus ostendimus : nemo enim vult decipi ac falli, præsertim in eo rerum genere, quod patefactum rejiceremus omnino : quis autem à legato non rejiceret eum, quem alter leganti tamquam suum verum filium obtrusit ? Sanè certè multo magis philosophicè ac Theologicè scripsit Scotus, in 4. sent. dist. 15. q. 2. art. 3. nam cum demonstrasset, contractum donationis, ut firmitatem obtineat, egere perfectà libertate, quæ coactioni & errori opponitur, hanc subjecit illationem. Et ideo, si alicui tamquam propinquo donet, qui tamen non est propinquus : non simpliciter donat : consimiliter si alicui ut egeno, qui non est egenus : quia in dante non est voluntarium propter conditionis ignorantiam.

Sed non minùs censeo cavendam alteram Soti opinionem in eod. l. q. eadem eodemque art. extrema columna ; nam affirmat, Adulterum, qui certum scit prolem esse suam, si à patre non suo, sed qui putatur suus, alatur, ejusque fruatur hereditate, damna non sarciente matre, justitiæ lege non cogi illum ipsum quidquam compensare ; id quod est à veritate, à justitia communique sensu Doctorum quàm remotissimum. Quid enim rationis habet, ut cum jure divino, naturali & Ecclesiastico pater me meus alere debeat, ex alienis bonis mihi alimenta suppeditentur ? ita meritò Navarr. in Sum. c. 16. nu. 49. novum hoc Soti commentum tum auctoritate D. Antonini, & communi assen-

su Doctorum, tum ratione præstrinxit. Sed satis multa contra Bertam heredem, contra Sempronium, contra ejus testamentum sunt dicta. Quod autem iisdem favet, & institutionem facit esse legitimam, est hoc non imbecillum argumentum.

Quod legis concessu, communique sapientum assensione agitur, legitimum ac rectum judicari debet : sed testamentum Sempronii est hujusmodi : ergo, &c.

Hujus syllogismi major propositio approbationis non indiget : minor confirmatur auctoritate Authenticæ seu collationis sextæ, quibus modis naturales filii efficiantur legitimi, cap. 2. ubi Justinianus Imperator jus largitur patribus, qui cum mulieribus conjugio copulari non possunt, sua bona proli non legitimæ relinquendi, eo prorsus modo quo reliquit Sempronius.

Hujus collationis secundum caput hac per brevi paraphrasi Angelus illustravit. Ubi matrimonium non potest cum muliere contrahi aliqua ex causis supradictis, & filii legitimi, & naturales nulli supersunt, naturales legitimari possunt per rescriptum principis, & patrem, qui eos in testamento appellando naturales voluerit sibi effici suos legitimos successores. In hac Summa Angeli, naturales omnes appellantur, qui non sunt legitimi : nam loquitur de filiis ex matre natis, quæ duci non potuit in matrimonium ab eorum patre. Ex sententia quoque sapientum Sempronius condidit testamentum : à quibus ea factio testamenti, quæ Sempronio placuit, minimè improbatur.

Quare Didacus Covarruvias, in epitome 4. Decretalium, p. 2. c. 8. §. 5. conc. 1. num. 12. his verbis spurii patrem admonet. Prætermittendum verò non est parenti tutissimum esse, ut spurium heredem instituat sub conditione ; si à principe fuerit effectus legitimus : tunc enim secuta legitimatione, patris hereditatem absque animæ periculo obtinebit : cum institui jure possit incapax in tempus quo capere possit. l. in tempus. ff. de hered. instit. l. sicut, & ibi Glossa, in princ. ff. quibus mod. ususfructus amittatur. Baldus, Are. & Alex. in lege Gallus. §. instituens. ff. de liberis, & posth. idem Aret. in l. si filius familias, ff. de testamentis, &c.

subjicitque multos recentes insignésque jurisperitos, qui opinionem hanc communem esse testantur.

Additque in eodem numer. 12. hoc idem
 » Covarruvias. Spurius hac conditione institutus poterit, pendente conditione bona petere, & ea ut curator administrare ex bonorum possessione secundum tabulas. l. si quis instituitur heres in diem. ff. de hered. instit. ubi Baldus & Angelus. idem Bald. in l. fin. ff. de his qui sunt sui vel alieni juris. Joan. Lup. in rubri. de donat. inter virum & uxorem. §. 29. num. 4. Nostræ item ætatis nobilis Theologus, qui typis suas eruditas cogitationes mandavit in 1. volum. de just. & jud. disputat. 169. col. postrema communem hanc sententiam subscribit, & Clari testimonio in qu. 31. §. Testamentum, Doctorum communem esse affirmat, neque illud sibi Covarruvias in eod. cap. §. & num. omittendum putavit, patrem spurii Hispanensis regni lege causa alimentorum posse spurio filio quintam bonorum partem relinquere: nam relinqui posse alimenta, & dotem spuriiis, quia dos locum obtinet alimentorum, certum est: nec enim passa est Ecclesia privari spuriam prolem alimentis, ne pereat: id reperies apud Panormitanum, in cap. cum haberet, de eo, qui dux. in mat. quam poll. per adult. num. 5. commentarii: ejusdemque sententiæ ducem laudat Bartolum in aut. ex complexu. C. de incestis nuptiis. Sotus verò in 4. de just. & jur. q. 5. art. 1. col. penult. credit extra testamentum donari, & relinqui posse aliquid spuriiis, quod hoc ipsum facere, non sit legibus interdictum.

11. Sequitur ut adversarias rationes depellamus. Prima erat hujusmodi, nec civili nec canonica lege factionem testamenti habet, qui spurium spuriamve scribit heredem: ergo testamentum à Sempronio compositum, nullum fuit. Respondeo, antecedens hujus enthymematis tunc verum esse, cum voluntate absoluta solius testatoris spurius instituitur. Verum cum expectatur voluntas, & beneficium principis, jura legitimorum filiorum, legitimarumque successionum, in prolem spuriam transferentis, nihil contra jura agitur. At Sempronius ad Principis clementiam institutionem rejecit.

Secunda fuit. Quod ejusmodi proles non potest legitima fieri. Respondeo, qui scripserunt non posse fieri legitimam, intellexerunt fieri id non posse cum damno & injuria, vel legitimorum liberorum, vel eorum, quibus est jam jus acquisitum in bonis testatoris: quod non cadit in testamentum Sempronii: qui nec legitimos habebat filios, nec ejus bona in cujusquam dominium migrarunt. Adulterinam autem incestamque prolem, & quamlibet aliam non legitimam. Principis auctoritate legitimam evadere posse pervincunt, tum quotidiana Principum exempla beneficium legitimorum heredum spuriiis largientium, tum Doctorum communis sententia, tum D. Thomæ ratio ad hunc modum argumentantis in 4. sent. dist. 41. q. 1. art. 3. Quod per legem, inquit, inducitur, per legem revocari potest: sed illegitimitas filiorum est per legem positivam inducta: ergo potest filius illegitimus legitimari ab eo qui habet auctoritatem legis.

Covarruvias in 4. Decretalium par. 2. cap. 8. §. 8. nu. 8. probat habentem à Principe potestatem legitimam legitimandi spurios, posse legitimare eum qui simul adulterinus & incestus sit, & num. 9. ostendit ex Alciato in l. 2. ff. de verb. oblig. num. 46. Bartoli communem esse opinionem, qui in eamd. l. scripsit, eum cui facta est à Principe potestas efficiendi legitimos eos, qui nati sunt ex adulterio, & qui ex incestu suscepti sunt, posse eodem tempore legitimos creare, qui simul ex adulterio incestuque generantur.

Tertium argumentum. In matris testimonio consistit, quæ negavit Bertam filiam esse Sempronii, sed alterius cujusdam adulteri. Respondeo, licere Bertæ illud ipsum quod licitum est filiis, quos pater suos ac legitimos agnoscit, & alit, & educat: sed matris testimonio adulterini sunt: cujus testificationi jure civili, Pontificio, & naturali potest filius fidem abrogare. in l. filium. ff. de iis qui sunt sui vel alieni juris, est his verbis: Non tamen ferendum Julianus ait eum, qui cum uxore sua assidue moratus, nolit filium agnoscere quasi suum: nam, ut inquit Glossa ejusdem legis, nuptiæ probant filium: imò verba sunt Pauli jurisconsulti. ff. de in jus vocan-

do, l. quia semper. Pater verò, inquit Paulus, is est quem nuptiæ demonstrant: & C. de nuptiis, l. si vicinis, his verbis sciscit Imperator Probus: Si vicinis, vel aliis scientibus uxorem liberorum procreandorum causa domi habuisti: & ex eo matrimonio filia suscepta est, quamvis neque nuptiales tabulæ, neque ad natam filiam pertinentes, factæ sint: non ideo minus veritas matrimonii, aut susceptæ filiæ suam habet potestatem. Cujus legis auctoritate jurisconsulti permotifatum judicaverunt eum, qui credens matri, adulterinum se esse affirmanti, regnum repudiavit. Imò, ut scribit Panormitanus in cap. per tuas, de probat. num. 4. commentarii, neque esset ambobus parentibus credendum: probatque ex cap. Transmissæ, qui fil. sint legitimi, in calce, & ex Glossa in idem cap. in verbo, Indiciis.

13. Veniamus ad Theologos, qui tribuunt filio, ut matrem non audiat contra suum legitimum ortum testimonium dicentem. D. Antoninus, qui subtiliter & copiosè hunc locum exequitur in 2. par. tit. 2. c. 7. §. 4. Nec vir, inquit, nec filius nec, etiam publicus judex mulieri hoc revelanti credere obligatur, nisi probet dicta sua per infallibilia signa, aut per violentas probationes, sive per idoneos testes. Sotus in 4. de justit. & jur. q. 7. art. 2. ad 1. argum. Spurius (verba sunt ejus) non tenetur matri quamlibet juranti adhibere fidem: sed in judicio existimandus est legitimus: ut eadem jubetur lege: neque suam alleganti turpitudinem ulla debetur fides. Vide Sylvestrum, in verbo, Adulterium, num. 4. Rosellam, eod. tit. nu. 2. citantem Panormitanum in cap. officii, de pœnit. & remiss. Angelum, eod. tit. à quo citatur idem Panormitanus, in cap. per tuas, de probat. Tabienam, eod. tit. nu. 7. Supplementum, eod. qui ex Raymundo, Innocentio, Hostiensis imperat matri silentium, quum à probationibus destituitur. Lege Navarrum, lib. 1. consiliorum, tit. de filiis presbyterorum, cons. 1. num. 5. scribentem his verbis, ac responsum concludentis.

Quarto, quod consulens potest, si vult, justè firmiter credere se esse verè legitimum, si habet justum motivum ad illud & quod habet tale. Tum, quia lex justa præsumit il-

lud. Tum, quia quidquid mater adultera ei affirmaverit, numquam tamen adulter nec vivens, nec moriens id ei dixit: & populus, ubi natus, & educatus fuit, in sua infantia, & pueritia credit eum esse legitimum. Tum, quia matres sæpe in similibus casibus decipiuntur, & sæpe mentiuntur ob multos respectus. Et denique quoddam satis superque motivum habet ad justè credendum id, cujus contrarium nec scit nec scire potest, per auctoritatem illam grandem legislatoris, & legis id præsumendum. Quare mea sententia si ipse adhæreret prædictæ legi, & firmiter præsumeret & crederet, quod illa præsumit, benefaceret: & si ego essem ipse ita facerem. Haftenus ille. Quæstio autem, cui senex prudentissimus respondet, hisce verbis ab ipso proponitur. Quid debeat facere filius natus in figura matrimonii: qui 12. annis credidit se filium mariti matris suæ esse, & postea 14. credidit se filium adulteri dicto matris viventis, & morientis persuasus, ad hoc ut possit ordinari sine dispensatione. Videto eundem Navar. lib. 5. consiliorum, tit. de homicidio cons. 21. nu. 2. eandem sententiam retinentem, & confirmantem. Medina, C. de reb. restitut. q. 3. causa 4. versu. An autem filius, ait in conscientia foro, non cogit filium credere matri, nisi causam, inquit, sufficientem ad credendum habeat. Subjicitque nonnullas causas, quæ fallaces sunt, nec necessariae persuasionis efficientes. Sotus eam tantum probat quæ à temporis circumstantia manat: eum certum est tempore conceptionis non potuisse cum viro concumbere: quam ipsam lex indicat.

Verumenim dicat quispiam quod dant leges filio, cui justa fœdera favent nuptiarum, non indulgendum est iis, qui sine legitimo matrimonio orti nascuntur. Incestam enim prolem non habere patrem scribit Glossa in l. quia semper, ff. de in jus vocando, & probat ex §. si adversus, institut. de nupt. cum ergo Berta ex adulterio atque incestu genita sit, patre carebit: nec sibi certum patrem licebit adsciscere.

Respondetur nisi dictum Glossæ civilis commoda aliqua interpretatione leniamus, defendi & credi non posse. Primum, quia naturalis, & homini percepta ratio necessariè

cogit filium sine patre nec esse, nec cogitari, nec definiri posse: nam sine matre potest intelligi in sanctissima Trinitate, & in adoptionibus: sunt enim filius & pater ex eorum genere, quæ inter se referuntur, quorum ea est vis ac natura ut alterum sine altero nec esse, nec intelligi queat. Deinde civili Glossæ opponimus canonicam, & imperatoris paragrapho, Romanorum Pontificum sanctiones: in quibus extat titulus de filiis presbyterorum: obijcimus consuetudinem scripturarum divinarum, quæ spuris patrem attribuit. Imò passim apud jurisconsultos & legislatores spurie proles patres nuncupantur.

Qua igitur ratione illius Glossæ sententiam & imperatorum paragraphum exponemus?

Hæc meo quidem animo non incommoda.

15. Duo sunt patrum genera, unum naturale, alterum civile. Pater naturalis is est, quicumque individuum generat humanæ speciei, sibi simile: civilis est, cui convenit patria potestas: quam pater exercet in filium. Est autem patria potestas ut definit Azo, jus quoddam, quod habent ii, qui sunt de Imperio Romano, in liberos naturales & legitimos: quod alii non habent: instit. de patria potest. jureque civili introducta est. Vide Syvestrum, & Angelum, in verbo, Patria potestas. Jus autem esse Bertæ non credendi de alio patre, qui non sit Sempronius, probari potest auctoritate canonis, Glossæ & Panormitani. Innocentius III. in Decretali, per tuas, de probationibus, filium susceptum ex concubina, quem primò mater suum dixit filium, & cujusdam T. Deinde verò jurejurando negavit non esse ejusdem. T. decernit habendum esse pro filio illius T. nec matri perneganti credendum: nec illic distinguit adulterinam, sive incestam prolem à non adulterina, neque incesta, sed promiscuè de prole concubinæ loquitur. Glossa in c. Michaël, in verbo constituit de filiis presbyterorum, censet his verbis: Si natus fuit ex illa, quam tenebat secum publicæ in domo pro concubina: præsumitur enim filius illius; sicut aliquis præsumitur filius, quia natus est in matrimonio, quia pater est is quem nuptiæ demonstrant. ff. de in jus vocando, quia mater: & ita præsumptivè talem dicimus filium, quem talis cohabitatio

filium demonstrat: quia fuit in possessione filiationis. C. de suis, & leg. l. 3. Panormitani sunt, quæ sequuntur, dicta in c. per tuas, de probationibus. Nota primò quòd quemadmodum natus in domo ex uxore, præsumitur filius mariti, l. si vicinis, vel aliis scientibus, C. de nuptiis. ff. de in jus vocando, l. quia semper, quod intellige, si tempore conceptionis maritus erat præsens; secus, si absens, l. filium. ff. de his, qui sunt sui vel alieni juris: ita natus ex concubina in domo præsumitur filius concubinari, ut hic. Vide Gloss. not. magis claram in cap. Michaël, de fil. presbyt. & plus probatur hic: quòd etiam præsumitur filius, licet multo tempore per prius prolem ex ea habere non potuisset: & ab eo quandoque divertisset: quod nota, & num. 2. ita etiam dicerem in concubina: ut licet illo tempore cognosceretur ab alio, ex quo etiam jacebat cum concubinario, potius præsumatur filius concubinari, quàm alterius: quia favorabilius, & honorabilius hoc est filio, quàm quòd dicatur vulgo conceptus, & nu. 3. notab. III. quòd filiatio probatur præsumptivè: verè autem saltem ex parte patris probari non potest. l. Lucius. ff. de condit. & demonstr. & satis patet ad sensum: mater autem certa est. l. quia semper. ff. de in jus vocando: & nota quomodo probatur filiatio; quia per communem reputationem, & nominationem patris, & aliorum: de quo in c. Transmissæ, qui filii sint legitimi: & hoc puto verum, quando non potest probari de necessitate: aliàs autem, ex quo quis natus est in domo mariti, ex uxore sua, adeo præsumitur filius mariti, ut non admittatur volens illum dicere suum non esse filium: nisi probet secum tempore conceptionis filii non concubuisse: vel propter absentiam, vel propter infirmitatem, vel quid aliud, tex. est notabilis, in l. filium. ff. de his, qui sunt sui, vel al. jur. facit lex, vicinis, vel aliis scientibus, C. de nupt. Idem puto in nato ex concubina retenta in domo, ut est Glossa notabilis: sic infra d. cap. Michaël, facit Gloss. juncto tex. in l. Imperatores. ff. de probationib.

Hactenus Panormitanus; in cujus commentario illud moderandum est, matri competentem esse prolem: namque sit ne sua, an

alterius fœminæ, id ignorari non potest: sit ne pater hic, vel ille, id certum semper habere non potest: nam si eadem die Lucretia à duobus tribusve hominibus cognoscatur, & concipiat, qui nam horum trium prolis sit pater statuere, & cum asseveratione affirmare non poterit. Sed nimium fortasse multa de secunda quæstione.

17 Tertio loco disquirendum erat, utrum locis piis bona Sempronii obveniant, si ejus hereditatem Berta tenere non possit. Mihi minimè dubium est, ad religiosa domicilia pertinere, quamvis heredis Bertæ institutio nulla extitisset. Nam Bartolus in tract. minoricarum, concludit, si quis testamento sua bona relinquit minoribus, sine ulla substitutione, testamentum esse nullum: eaque bona deberi iis, qui intestato succedunt: si autem fratres ejusmodi habent substitutum, valere testamentum, & succedere substitutum: item si coheredem, & non substitutum, coheredi fratrum minorum portionem accrescere. Quod Bartoli dictum recitat, & sequitur Sylvester, in verbo, Testamentum, l. quæst. 6.

Quare cum in suo testamento Sempronius spuria filia substituerit locum pium, & Ecclesiam, testamentum valere, nec loca substituta privari posse hereditate Sempronii, certum est.

Idem Bartolus in eo copiosissimo & doctissimo commentario, quem in primam legem cod. de sacrosanctis Ecclesiis, elucubratus est, columna extrema inculcat, & probat, in iis quæ ad pias causas relinquuntur, cessare omnem juris sollemnitatem, legibus tantum naturalibus, divinis, & canonicis judicari illa debere: neque fas esse imperatoribus jura condere huic libertati contraria. Commentarium verò illum his verbis concludit. Ex quibus concludo, quod non obstante aliqua lege communi, municipali, vel imperiali, facta, vel fienda relicta ad pias causas debeant judicari secundum canones, & jura divina, & naturalia, seu gentium, & non secundum leges, secundum quod suprà dictum est. Neque interest relinquaturne jure testamenti, an jure legati, ut liquet ex eodem interprete, & ex aliis nostris quæstionibus in hoc libro de testamentis, & legatis piis propositis, & explicatis. Ultimam enim testatorum volunta-

tem, si justa sit, quamvis non legibus civilibus munita, servandam esse auctoritate sacrorum canonum, & Doctorum à nobis demonstratum est.

Cum igitur ex testamento mens & voluntas Sempronii perspicui possit, ut suæ hereditatis sint frater ac nepotes expertes, fruuntur autem ea aut Berta, aut Ecclesia religiosaque sodalitia, extremam hanc Sempronii voluntatem violare summum scelus est.

Nunc, quæ, & quot ab Antiocho in hac causa criminosè ac nefariè suscepta sunt, videamus. Primum illud crimen fuit; quod testamentum verum ac legitimum, dolo rupit ac rapuit. Secundum, quod per eundem dolum, & fraudem aliud falsum simulavit, & subjecit. Tertium, quod ad idem scelus consciscendum tabelliones & testes perpulit. Quartum, quod per falsas tabulas ad magistratum, principemque obrepit: ut ex tantis injuriis & facinoribus, quæ moliebatur, justis heredibus jus ipse alieni peculii intervertendi consequeretur. Quintum, quod filia Sempronii jus petendæ paternæ hereditatis eripuit. Sextum, quod jure administrationis eam ipsam, sive alium, qui pro ea administrasset, dejecit: nam Antiochus non tamquam pupillæ tutor, sed veluti verus dominus bona procuravit, procuratque, Sempronii. Septimum, quod beneficium legitimationis, quam voto patris à Principe Bertæ impetrasset, eidem eripuit. Octavum, quod ipsam illam filiam bonorum dominio privavit. Nonum, quod eam quoque, quæ filia Sempronii dos futura erat, furatus est. Decimum, quod bona demortui alienavit, & vendidit. Undecimum, quod eadem bona, quæ ad substitutos, id est, ad xenodochium, & ad Ecclesiam testatoris aliquando pervenire potuissent, in perpetuum ademit: quod immane fuit, estque sacrilegii genus.

Si quis pro Antiocho respondeat, quod certum potest esse, & non est, non videtur certum: ipse contra pro Ecclesia, & loco pio excipiam: at jus substitutionis, & adipiscendæ alienæ hereditatis, sine dubio ejus est, qui substituitur, & quidem est jus sacrum, & in peculio sacro: cur igitur non fuerit sacrilegium?

Audiat D. Hieronymum Antiochus in 12

epistola ad Nepotianum : Amico quidpiam rapere furtum est : Ecclesiam fraudare sacrilegium est : accepisse , quod pauperibus erogandum sit , & esurientibus plurimis , vel cautum esse velle , vel timidum , aut , quod apertissimi sceleris est , aliquid inde subtrahere omnium prædonum crudelitatem superat. Extatque sententia hæc gravissimi sanctissimique patris in canone , gloria Episcopi. 12. q. 2. at quid aliud fecit Antiochus , quàm quæ tantopere in eo canone detestatur D. Hieronymus ? Audiat Anacletum antiquitate & sanctitate Pontificem clarissimum. Qui Christi pecunias & Ecclesiæ rapit , aufert vel fraudat , homicida est : habeturque in can. qui abstulerit , eadem causa : id verò quod Christo , seu pauperibus , & Ecclesiæ aufertur , si pecunia sit publica forma percussa , an res , quæ pecunia æstimari possit , nihil interest. Et quia hoc sacrilegium à Tridentino Concilio , sess. 22. cap. 11. pœna excommunicationis Romano Pontifici reservatæ punitur , nec qui jus , bonæ Ecclesiæ seu pii loci , usurpavit , absolvi potest , nisi quod ereptum est , restituat : ideo sciat Antiochus se ea excommunicatione irretitum , nec potuisse , nec posse absolvi , nisi jus testamentariæ substitutionis Ecclesiæ , & Nosodochio reddat suum.

Duodecimum crimen est , quòd iis Ecclesiasticis auxiliis , & divinis præsidiiis in perpetuum animam testatoris fratris sui nudavit Antiochus : quæ præsidia Ecclesiæ , Nosodochiique curatores pro caducis bonis ei retribuissent. Decimumtertium , quòd contra justitiæ jura id legatum sibi adscripsit , quo Sempronius Luciae jus servilium munerum , & ancillarum laborum persolvebat. Decimumquartum , quòd Titiam & Mæviam legatam pecuniam celavit Antiochus , nec iis fortasse nupturis obtulit. Decimumquintum , quòd eo legato aut occultato , aut etiam negato causam iisdem mulieribus attulit , vel in turpi quæstu , vel in infami vita permanendi. Decimumsextum , quòd tres illas sorores , alieni , ut credere possumus , domicilii indigentes : & quibus in domo fratris Antiochi jus habitandi , utendique fuisset , si in ædium possessione Berta mansisset , privata auctoritate , atque injuria inde exturbavit.

Crimine verò falsi polluisse seipsum Antiochum , & in falsariorum numerum conjiciendum esse , ex multis legibus. ff. ad legem Corneliam , de crimine falsi intelligi potest : nam lex , qui testamentum , his verbis loquitur :

Qui testamentum amoverit ; celaverit , rapuerit , deleverit , interleverit , subjecerit , resignaverit ; quive testamentum falsum scripserit , signaverit , recitaverit , dolo malo , cuiusve dolo malo id factum erit , legis Corneliæ pœna damnatur. Pœna verò huic consecrato testamentario in proxima superiore lege in postremo , §. irrogatur his verbis. Pœna falsi , vel quasi falsi deportatio est , & omnium bonorum publicatio : & , si servus eorum quid admiserit , ultimo supplicio affici jubetur : & leg. 6. eod. tit. Si quis legatum sibi adscripserit , tenetur pœna legis Corneliæ : quamvis inutile legatum sit : nam & cum teneri constat , qui eo testamento , quod postea ruptum est , vel etiam quod initio non jure fiebat , legatum sibi adscripsit. Lege , quæ Hostiensis in Summa , de crimine falsi persequitur , lib. 5. tit. de crimine falsi in §. qualiter committatur , & in §. & qualiter puniatur.

At enim ei , qui promissam religionem violavit , fides præstanda non est. Sempronius suam hereditatem Antiocho fratri sponderat : ergo cum is à sponsione discesserit , licuit Antiocho acceptam injuriam falso testamento ulcisci. Nimirum hæc fuit ratio , quæ miserum Antiochum , diabolo mendacii patre suadente , in tantam fraudem induxit. Primum , considerandum fuit. Antiocho , mendacio , & fraude uti numquam licere. Deinde , potuisse Sempronium & sapientum , & religiosorum virorum , ac sacerdotum consilio à promisso recedere. Postremò discere Antiochus , à filio doctore , & ab humani diviniq; juris peritis accipere potuit , non hanc vim esse promissionis , ut rei , quæ promittitur , dominum eum faciat , cui promittitur. Quid enim si Thermus mihi domum suam promississet : deinde commutata voluntate eamdem tibi justo pretio vendidisset ? mihi ne fas esset , eam tibi eripere ? nullo modo.

Quæ igitur tantis malis , & tam afflictæ causæ Antiochi remedia poterunt adhiberi ?

id enim postremum responsionis nostræ caput fuit. Hæc mihi acrius cogitanti, in mentem veniunt. Primum si impunitatem delicti Antiochus à Principe impetrare posset, legitimum Sempronii testamentum reficere deberet suo adulterino combusto: unde jura liquerent legatorum institutionis & substitutionis: deberetque à Principe contendere, omnibusque apud eum viribus adniti, ut Bertam in legitimorum liberorum numero reponat jussque petendæ hereditatis, ejusque administrandæ eidem Sempronii filiæ reddere.

Quod si sceleris impunitatem desperet Antiochus, secundum hoc ei remedium posset esse, atque perfugium. Ut neque is neque filius, de matrimonio, proleque suscipienda cogitarent, sed vitam cælibem uterque agerent, suisque laboribus atque industria tantum pecuniæ redigerent, quantum esset satis ad bona: quæ distracta sunt, redimenda, & ad legata, quæ neglecta sunt, iis sororibus solvenda; quæ mulieres cum eò non videantur restitui posse, unde vi ab Antiocho dejectæ sunt: neque enim eas domum umquam recipiet: arbitrio boni viri, quanti interfuit, illas mulieres domo testatoris extrudi, tantum eisdem ab Antiochi præstari oporteret, injuria damnoque compensatis. Bertam verò aut heredem bonorum omnium relinquant, aut patrimonii, quod sit par paterno, Ecclesia & noscomio eadem ratione substitutis, quemadmodum à Sempronio substituta fuere. Domus verò femi uxor Sempronii prorsus reficienda foret, ut ex ea mercedes uberes perciperentur: quæ mercedes in dotem Bertæ conferendæ essent: ea quoque pars pretii conferenda, quæ ex vendito prædio expectatur: quamquam multò tutius esset venditionem illius prædii rescindere emptore admonito, tabulas, seu scripturas repertas esse, quæ emptioni illi resistent, eamque irritam faciant.

Quod si hoc remedium secundum respuat Antiochus, ad tertium confugiat. De re tota nomine tacito ad sedem referat Apostolicam: ad eam causam, quam ad nos detulit, verbis totidem rejiciat: ab eademque omne judicium expectet: illamque ipsam obsecret, ut peccato, & censura excommunicationis, qua ob jus Ecclesiæ usurpatum atque alie-

natum irretitus est, pro sua benignitate absolvat. Ita mihi Paulo Comitolo videtur, salva semper veriore sententia.

QUÆSTIO XVII.

De usucaptione, seu præscriptione.

DUO quædam sunt in usucaptione, seu præscriptione, quæ habent quæstionem hominum societati cum primis frugiferam, & ad cognoscendum summè necessariam. Primum est, an is qui legitimè cœpit rem alterius possidere, & ante impletam usucaptionem, sit-ne, sua, an Petri, dubitat verisimili conjectura permotus, quæ non magis illi, quam Petro rem addicit, jus amittat possidendi, & interpellata sit usucaptio. Secundum est, utrum expleta usucaptione legitima, si antiquus rei dominus sese ostenderit, qui nulla negligentia usus intra tempus usucaptionis rem suam non recuperavit, reposcere jure ea possit, novumque possessorem remove.

In utraque quæstione enodanda nomen usucaptionis usurpabo more veterum Romanorum & Jurisconsultorum, tam pro usucaptione, quam pro præscriptione. De prior quæstione visum est nonnullis illa dubitatione usucaptionem minimè interrumpi, nec possessori nocere. Ita Sylvest. in verbo, Præscriptio l. nu. 3. à quo citatur Directorium: ita Tabiensis, eod. tit. num. 10. ita Armilla, eod. tit. nu. 4. Hisce favet Gloss. in cap. extremum, de præscriptionibus, & Panormit. in illud ipsum cap. num. 40. sui commentarii, testimonio usus tum Innocentii in id. cap. tum Bartoli in l. naturaliter. ff. de usucap. & rem ait aptissimam promptissimamque esse ex cap. si virgo, 34. q. 1. quod caput est Augustini ex lib. de fide & oper. cap. 7. ubi sic August. In jure prædiorum tam diu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum. Verum Augustinus non de ignorantia locutus est prævæ dispositionis, quæ fidem bonam evertit, sed puræ negationis, quæ nihil habet bonæ fidei contrarium: quæ interpretatio est item Adriani, Soti, Medinae, in ius,

in iis, quæ statim aperientur, locis. Hæc autem distinctio duplicis ignorantia ignorata fuit Panormitano, artis logicæ haud gnaro.

3. In contrariam igitur ac verio-
tiam viri, & auctoritate, & multitudine su-
perioribus præferendi discessere. Joannes Ma-
jor in 4. dist. 15. quæst. 10. §. secundum
requisitum. Gabriel in eamd. distin. q. 14.
art. 1. Adrianus in 4. qq. de restitut. quæst.
cujus sunt prima verba. Utrum certioratus,
col. 2. & 3. ubi egregiè refellit Panormita-
num Sotus in 4. de justit. & jur. q. 5. art.
4. Angelus, in verbo, Præscriptio, nu. 4.
Rosella, eod. tit. num. 11. Supplementum
apud Sylvestrum, Joannes Medina, C. de
rebus restituend. q. 17.

Hujus sententiæ rationes meo quidem ani-
mo necessariam vim adhibent persuadendi.
Prima. Qua fide usucaptio inchoatur, ea-
dem continuari debet: sed inchoatur fide,
quæ dubitationem non habet: ergo. Secun-
da. Bona fides cum mortifera culpa consiste-
re nequit: sed qui dubitat num quipiam age-
re crimen sit, agens crimen contrahit ex com-
muni Theologorum sententia: ergo qui du-
bitat, & qui ancipiti cogitatione distractus
nescit, utrum res sua sit, an alterius, illam-
que usucapere possit, eum à possessione, &
usucaptione probabilis dubitatio avellit. Ter-
tia ratio. Post quamlibet præscriptionem,
aut usucaptionem, de qua mihi constare ne-
quit, si dubitatio mihi probabilis incidit, sit
ne res mea, quam possideo, jus mihi perit
possidendi, ut affirmat Alex. de Hales, in
4. par. Summæ, q. 24. memb. 5. art. 3. §.
4. & Adrianus, in qq. de restit. quæst. quæ
incipit. Aggredior casus speciales, §. sed
cum simplicis: ostenditque hanc Theologo-
rum omnium mentem esse. Ergo multò ma-
gis ante exitum præscriptionis usucapere de-
sinet, qui de possessione legitima meritò ve-
retur. Cui ergo res illa dubia attribuitur,
ex æquo partiendam censet solus inter eum,
qui usucapiebat, & Petrum: judicium non
probo. Nam, qui intermittit usucapere,
partem retinere non potest: quia dubitare
non desit. Petro altera pars non videtur de-
beri, & quia cum pari dubitatione illam ca-
peret: & quia dubitatio non magis Petro
favet in parte, quàm usucipienti favebat in

toto. Ita prudentiùs agat, si totum egenti-
bus largiatur.

Multò magis nobis laborandum est in
secunda quæstione, in qua acriores habemus
adversarios: qui pugnant completa præscri-
ptione legitimè jus possidendi non amittere
eum, qui præscripsit: quamvis in re sua re-
cuperanda priorem dominum negligentia ac-
cusare non possit: opinatio hæc fuit Gabrie-
lis, in 4. distin. 15. qu. 14. art. 2. Soti lib.
4. de justitia & jure, q. 5. artic. 4. Sylve-
stri, in verbo, Præscriptio 1. num. 13. An-
geli, eod. tit. num. 47. Covarruvæ, in 1.
volum. suarum relectionum, par. 3. §. 2.
nu. 3. ut taceam de nonnullis Pontificii ju-
ris explanatoribus: nobis enim res est cum
Theologis, quum de jure & officio conscien-
tiæ cum iisdem nunc contendamus.

Quorum ipsorum opinionem convelle-
re atque evellere triplici genere argumen-
tationum minimè captioso adoriemur. Pri-
mum genus in iis versatur, quæ adversarii
concedunt. Secundum in iis rebus situm est,
quas admittere eosdem oportet. Tertium in
eorum fundamentis evertendis.

Primum genus hæc suppeditat argumen-
ta. Fatentur omnes, completa, ad exitum-
que perducta usucaptione quatuor annorum
spatium dari ab iudice antiquo domino ad
negligentiæ culpam purgandam: quam si
purgaverit, legitimūque impedimentum
probaverit, in integrum restituitur: id quod
declarat omnino non culpam plecti nisi ne-
gligentis, rerūque suarum possessioni in-
dormientis. Corroboratur hæc ipsa ratio. Ju-
dex à nemine potest auferre, quod justè pos-
sidet, tamquam rem suam. Verū antiquo
domino rem usucaptam restituit, si legiti-
mum impedimentum docuerit: ergo si eum,
qui usuceperat, spoliatur, ideo facit, quia
nec verus, nec legitimus dominus erat rei
usucaptæ.

Secunda ratio. Concedunt ignorantia præ-
scriptionem non obesse, Sylvester, in verbo,
Præscriptio, 1. num. 18. Angelus eod. tit.
num. 27. Gabriel, ubi suprà: nisi fortè igno-
rantia foret crassa & supina. Contra ignoran-
tem autem non currere præscriptionem pro-
bat Petrus Perusinus in tract. de canonica
portione, quem & Summarum scriptores,

& alii complures sequuntur. Verum, non minus, imò magis succurri impotentiae debet, quam ignorantiae; cum semper impotentiae venia dari soleat: non item ignorantiae: ergo si quis possessionem rei suae non recuperavit, quia vel ignoravit, vel non potuit, ut illam ipsam in peculio suo non habeat nulla aequitas, ratio nulla suadet.

6. In secundo genere hæc insunt probationes.

Prima probatio. Recipiunt hoc omnia gymnasia Theologorum, leges universas tam divinas quam naturales legibus iis exceptis, quæ actiones imperant probas, quæ numquam in pravas converti possunt, vel prohibent pravas, quæ in probas nullo umquam tempore migrare possunt; tempus admittere, cum ab earum præscripto non solum possit, sed etiam necessario discedi oporteat; in quo genere est lex reddendi depositi, rem ablatam restituendi, non occidendi hominis: ergo multò magis admittere debet lex quælibet humana, quæ nec res bonas ejusmodi jubet, nec res ejusmodi malas vetat, à quibus sæpe non queat aut bonitas, aut pravitas abjungi: igitur hoc ipsum tempus ferre debet lex usucaptionis: sed tempus æquissimum est, cum rei prior dominus in re sua recuperanda nullam negligentiae culpam suscepit: quare huic præscriptionis jus obesse non debet.

Secunda probatio. Princeps civilium dominiorum, quæ à suis civibus justè possidentur, non est Dominus, sed conservator, & tutor: neque ea aut sibi vendicare, aut alteri tradere potest, nisi culpa domini adsit, aut communis salus, & publici boni tuendi ratio exposcit: si secus faxit quantum à ciye abstulit innocenti, restituat omne oportet. Ergo ob legem usucaptionis non potest meis me spoliare fortunis, nisi me culpa quæpiam tangat. Digna mihi videtur Henrici Gandavensis Doctrina ex 8. ejus quodlib. quæst. 22. quæ hîc describatur: Principes, inquit ille, (subtilissimè enim de præscriptione disputat eo loco) sunt non domini rerum subditorum, nisi essent servi: sed tutores, ac defensores habentes propria stipendia sibi deputata in prima institutione, non natura, sed de populi voluntate: qui regem sibi instituendo, non subjecit se servituti ejus, neque quoad personas, neque quoad res. Hoc in littera G. in

extremo. in littera autem A. dixerat duobus modis quæpiam re sua privari posse, vel ejus arbitrio, quæ præcipuus est rei dominus, & cujus concessu possidet: hic autem solus est D E U S, vel quando ob delictum dignus est, qui suum amittat, atque ad hunc modum revocat legem præscriptionis, sive usucaptionis.

Tertia probatio. Theologi, Jurisconsulti, 7. Canonistæ fateri coguntur non majorem vim & potestatem esse legum, quas condit Princeps, quam Principis, neque hujus majorem, quam velint ii, à quibus eligitur, & in quem suam transferunt potestatem: Sed populus, cum Principem creat, & potestate instruit, numquam volet à Principe sibi res suas auferri non delinquenti; idque volet populus æquissimè: ergo nulla lege justa potest Princeps invito populo, fortunas unius infontis alteri addicere. Quæ unicaratio cogit, & efficit, quod conamur.

Tertium restat, & postremum argumenti 8. tandi genus, quod positum est in contrariæ opinionis fundamentis diruendis.

Primum fundamentum. Lex usucaptionis justa est: ergo qui ejus beneficio rem alterius possidet, justè possidet. Nego justam esse finem prioris possessoris negligentia: nam cum pœnam irroget negligentibus, negligentem exigit omnino.

Secundum fundamentum Covarruviae. Ubi constat de facto, non discrepat forum conscientiae à foro civilium judiciorum; sed hoc forum relinquit ei, qui usucepit possessionem primi possessoris: ergo respondeo, Primum retorquetur argumentum in ipsum, quid enim fiat ab judice civilium subselliorum, demonstratum est à nobis in primo genere probationum. Et quia ut placet Aristoteli in 5. Ethic. cap. 4. iudex est jus animatum ὁ δὲ δικαστὴς βέλτερος ἐστὶν οἷον ἐμψυχον δίκαιον. inquit ille, sequitur ut cum exacto tempore præscriptionis pronunciet rem usucaptam in possessionem primi domini redire debere, hoc ipsum velle legem.

Tertium fundamentum est Soti, usu captionis finis non est solum dominorum negligentiam multare, verumetiam bonum, & æquum. Sic enim prima lex. ff. de usucap. Bono publico introducta est usucaptio. Vide

quàm hoc sit inane. Si æquum & bonum tantum legem attulit usucapiendi: ergo contra bonum & æquum peccat iudex, cum aut ignorantem, aut non peccanti subvenit adversus eum, qui præscripsit: atque id est respondere ad hominem: directe verò ad hunc modum. Cunctæ leges intueri debent æquitatem: hæc autem non patitur, ut quis sine culpa fortunis suis spoliatur.

9. Addo, æquum, & bonum, non tam pertinere ad finem legis & legislatoris, quàm ad legis ipsius essentiam. Finis enim est homines virtute præditos reddere, inquit Arist. in 7. polit. cap. 24. ubi confirmat eundem finem esse eorum, qui regunt, & qui reguntur, nimirum virtutem, & cap. 15. scribit eundem finem esse reipublicæ & singulorum.

Quartum ejusdem Soti fundamentum. Præcipua usucaptionis, & præscriptionis causa non est, verba sunt ejus, quæ vulgo circumfertur, culpabilis domini negligentia; sed, si jura, & rationes consulas, bonum publicum; ut scilicet certa sint dominia: & error longi temporis tollatur; & tranquilla sit rerum possessio. Audi legem 1. ff. de usu- cap. Bono publico introducta est usucaptio: ne scilicet quarundam rerum diu, & fere semper incerta dominia essent: cum sufficeret dominis ad inquirendas res suas statuti temporis spatium. Nos verò, quia & leges, & rationes, & doctorum virorum volumina jampridem consulimus, à Soto discedere coacti sumus. Ipsa lex ab eo allata annon illum arguit aperte? nam illa postrema verba, Cum sufficeret dominis, &c. Quid ergo, cum definitum spatium sufficere non potest? quid cum dominis res suas inquirendi facultas non fuit? hos repellat à suarum possessione rerum lex? minimè verò, nam desides & socordes punit.

10. Audiat aliam legem Sotus. ff. de acquirenda vel amittenda possessione. Rerum mobilium neglecta, atque omissa custodia, quamvis eas nemo alius invaserit, veteris possessionis damnum adferre consuevit: idque Nerva filius lib. de usucaptionibus retulit. l. si rem mobilem. Animadvertis quemadmodum lex coerceat hominum in rebus suis tutandis, negligentiam? Itaque Glossa,

in c. vigilantem, de præscriptione. Introducta, inquit, fuit præscriptio contra desides, & sui juris contemptores. Imola verò in illud ipsum cap. non veritus est dicere, legum civilium quæ sunt de præscriptione. finem non eundem esse, qui est canonum: hos enim bono, ac vitæ animæ consulere; illas vitæ politicæ dumtaxat, ut perturbatio, & confusio tollatur dominiorum, & dominorum negligentia plectatur.

Quintum fundamentum Dominici Soti. Lex usucaptionis non est pœnalis, sed consultiva. Hoc ille gratis sumit: nos enim dicimus, & consulere bono publico, & privatis rerum dominis negligentibus pœnam infligere.

Postremum fundamentum. Clamat Socius, omnes Theologos, ejus partis, pro qua certa ipse, esse. Mira hominis confidentia: qui id nullo appellato Theologo loquatur; & cum maxima & nobilissima eorum pars contrariam opinionem confirmet: dicantque, usucaptionem valere in negligentes, atque eorundem punire desidiam: D. Thom. quodlib. 12. artic. 24. Scotus, in 4. sentent. distinct. 15. quæst. 2. col. 3. Henricus Gandavensis, quodlib. 8. quæst. 22. Gerson tract. 36. de simonia, attentione 9. citans Scotum. Adrianus, in qq. de restitut. quæst. ostenso, quod leges. §. mihi autem sine præjudicio. Major, in 4. dist. 15. quæst. 11. penè in calce. Almainus in eadem dist. quæst. 2. Dionysius Carthusianus, in eadem, quæst. 4. §. quæritur etiam, quo tempore: usurpâtque testimonium Argentinæ. Corradus, in lib. de contractibus, tract. 1. q. 15. concl. 3. & 4. Joannes Medina C. de reb. rest. quæst. 18. Hi omnes justitiæ usucaptionum & præscriptionum causam hanc esse exponunt, culpam res suas negligenter curantium. Hac ergo culpa sublata, usucaptioni non est locus relictus: nec quisquam sine hac dominorum culpa in possessione usucaptæ rei tuta conscientia permanere potest.

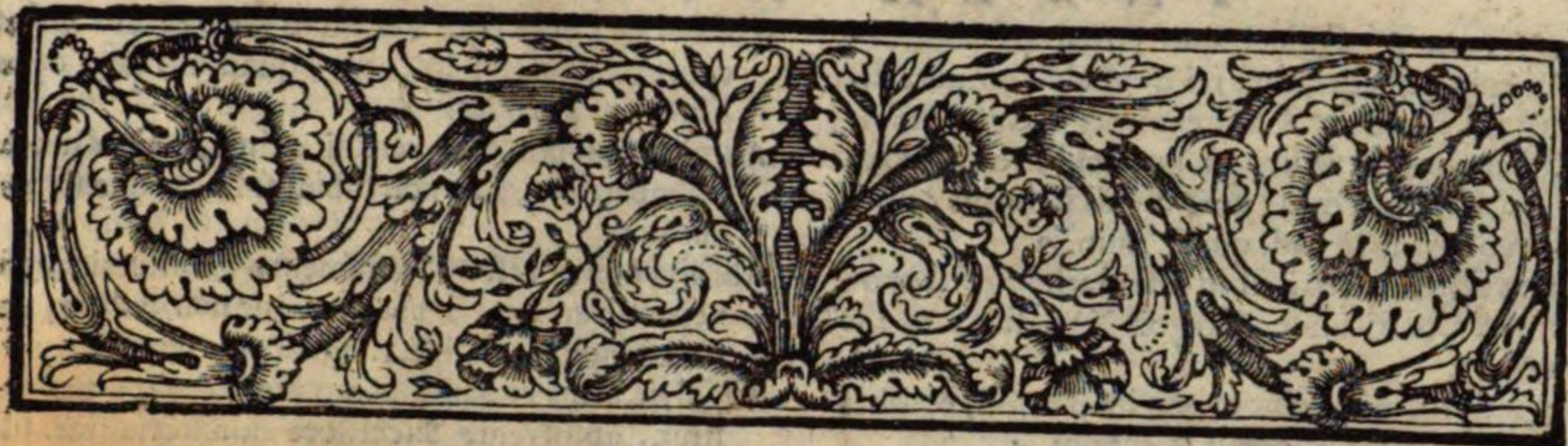
Nec ab re fore ratus si ex illa quæst. 22. Henrici Gand. in hanc meam postremam disputationem tria effata transcribam. Primum est, in litt. Y. eorum consilium à quibus usucaptionum jura constituta sunt, & mentem fuisse, ut quantum possibile est (verba

»sunt Henrici) indemnitas innocentia conser-
 »vetur. Secundum, jus ab humana potestate
 »impositum tripartitò divisum esse: nam va-
 »lere debet, inquit, hic pernobilis Doctor,
 »aut ad juris naturalis declarationem; aut ad
 »ejus efficacioris observationem, aut ad
 »transgressionis ejus punitionem. Ex hoc ge-
 »nere legum, humanarum legum fluxisse ait
 jura præscriptionum.

Tertium enuntiatur Henrici est, legem
 civilem, quæ adversus 40. annorum præ-
 scriptionem omnem actionem sustulit, cum
 aliis ad eandem materiam spectantibus sa-
 crorum canonum auctoritate abrogatam esse.

Ad hujus posterioris sententiæ auctores cer-
 tum est accedere omnes, qui crediderunt,
 post præscriptionem; si inventus sit prior
 dominus, ei semper restituendam rem præ-
 scriptam. Id tuentur Gerardus, Anton. Bu-
 trius, Raymundus, Rosella, in verbo,
 Præscriptio, num. 14. affirmans opinionem
 hanc esse Theologorum: cui favere videtur
 Turrecremata, in c. 1. 14. quæst. 6. numer.
 43. quamquam contrarium constituat in c.
 1. 16. quæst. 3. sed non loquitur, quando
 prior dominus vacat culpa. Nobis id fixum
 est, quod adhuc defendimus.

Deo Jesu Christo laus et gloria

I N D E X
RERUM PRÆCIPUARUM,
QUÆ HOC VOLUME
RESPONSORUM MORALIUM
CONTINENTUR,
QUÆ NUMERO LIBRORUM ET QUÆSTIONUM,
& earum particulis ostenduntur.

A

ABAS, seu Episcopus non debet recipi post adeptam incuriæ dignitatem, nisi litteras edat. lib. 1. q. 106. num. 5.
Abesse potest quis à sua Ecclesia propter Christianam caritatem ex Concilio Tridentino, lib. 1. quæst. 59. num. 2.
Abesse potest per annum quis à sua Ecclesia propter inimicitias ex responso illustrissimæ Congregationis. lib. 1. quæst. 60. num. 3. Abesse etiam potest quis propter corporis ægritudinem, & morbum. lib. 1. quæst. 60. num. 1.
Abesse potest Canonicus ab sua Ecclesia ob legitimam causam cum facultate sui Episcopi quatuor menses. lib. 1. q. 59. num. 2. Hoc autem spatium diversum ab eo quod est concessum à Concilio Tridentino. in ead. quæst. num. 3.
Abesse ne possit Canonicus à sua Ecclesia Episcopi sui assensus, & alicui Principi sacrificuli operam navare. lib. 1. quæst. 60. num. 1. & seq. Inopia legitima causa absentiae probatur in eadem quæst. num. 2. & seqq.
Absenti Canonico pereunt quotidianæ distributiones, sed non fructus beneficii. lib. 1. q. 59. num. 3. Sed nec pereunt distributiones, cum propter emolumentum suæ Ecclesiæ abest. in eodem num.

Absentiæ legitimæ ab Ecclesia quatuor exponuntur causæ. l. 1. q. 60. num. 5.
Ablutio sacra Baptismi cur spiritualis Nativitas dici queat. lib. 1. q. 123. num. 5.
Aortionis atque homicidij causa ne sit, qui mulieri amatorium poculum propinat non eo consilio, ut fetum ejiciat. lib. 4. q. 13. nu. 1.
Aortionis, & homicidii reus est, qui mulierem prægnantem aut pecutit, aut terrore concutit, unde fetum abigit. l. 4. q. 13. num. 1.
Aortus est immanissimum delictum in Constitutione Xisti V. & in Constitutione Gregor. XIV. scelus gravissimum, & nefarium delictum. lib. 4. quæst. 13. num. 3.
Aortum procurare D. Thomas numerat in maleficiis; & ait peccatum esse contra naturam lib. 4. q. 13. num. 3. Abortum procurare numquam licet, quamvis fetus sit inanimatus. in ead. quæst. num. 3. Liceat ne aliquando salutare medicamento mulieri succurrere, quamvis timeatur ejectio fetus non solum inanimati, sed etiam animati in ead. quæst. num. 6. & 7. Quando moriente matre etiam fetui moriendum esset, subveniri matri potest medicamento, quamvis sit fetus interiturus. n. 7. Ubi non agitur de vita matris, est ejus valetudini præferenda vita conceptus. num. 8. Discindere ventrem prænantis mulieris, dum ea ægrotat, ut servetur fetus, immane est flagi-

I N D E X

etiam. num. 8. Quicumque procurant abortio-
nem animati fetus, sunt rei homicidii voluntarii,
& excommunicati; sunt item irregulares. num. 9.
Mulier fundens fetum est homicidii rea, in ead.
q. 13. num. 9. Pœnas juris civilis in hujus crimi-
nis reos, vide in ead. quæst. num. 9.
Abortus fetus animati est in reservatione episcopo-
rum ex Constitutione Gregor. XVI. lib. 1. q. 25.
num. 13.
Abrogatio legis Pontificiæ non ita facilis, & quid
ea requirat. lib. 6. quæst. 64. num. 4.
Absolvere ab excommunicatione minore quisnam
possit. lib. 6. quæst. 36.
Absolvere à peccatis jure divino non potest quilibet
Sacerdos. lib. 1. quæst. 23. num. 3.
Absolvere potest à peccatis in articulo mortis qui-
libet Sacerdos quemlibet à qualibet culpa, &
censura. lib. 5. quæst. 14. num. 3.
Absolvere potest à peccatis in articulo mortis etiam
excommunicatus sententia judicis, & propter
notoriam clerici percussorem. lib. 6. quæst. 27.
num. 1. & seqq.
Absolvere à casibus Episcopis reservatis numquam
licet, nisi in mortis articulo. lib. 1. q. 25. num.
12. Absolventes gravibus pœnis afficiuntur. eod.
num.
Absolvere ne possint Sacerdotes à casibus jure, vel
consuetudine reservatis Episcopis, si eos non re-
digant ipsi in Album, quod evulgare solent, &
Sacerdotibus palam significare. lib. 1. quæst. 25.
num. 13. & 14.
Absolvere non debet Sacerdos, nisi actus pœniten-
tis illi noti sint. lib. 1. q. 16. num. 4.
Absolvere potest à peccato veniali, & mortali,
quod semel pœnitens legitime confessus est, qui-
libet Sacerdos, etiam simplex. lib. 1. q. 31. num.
1. & 2.
Absolvere ne possit confessarius alienæ diœcesis
pœnitentem à casibus Episcopo illius reservatis;
cui confessario largitus est facultatem absolven-
di à sibi reservatis proprius Episcopus. lib. 1. q.
28. Sacerdos non absolvit nisi ligando ad ali-
quid faciendum ex D. Thom. lib. 1. quæst. 39.
Absolvere ne possit Sacerdos pœnitentem, quem
certo credit injustum contractum iniisse, quem
tamen justum credit esse pœnitens. lib. 5. q. 16.
Opinionem suam, vel sententiam Sacerdos non
potest imperare pœnitenti contra eam probabi-
liter opinanti. num. 1. Sacerdos absolvere debet,
cum qui hæret in opinione non damnata; & quæ
à viris eruditis, & piis non improbat. num. 2.
Sacerdos contra conscientiam suam numquam
absolvere debet pœnitentem. num. 4. Sacerdos
audiens confessionem pœnitentis secus opinantis
duplicem gerere potest opinionem, duplicem item
conscientiam, quæ opinioni respondet: prior
opinio est de qualitate rei: altera de qualitate
personæ. Cum pœnitentem absolvit, contraria
opinantem, utitur opinione, & conscientia, quæ
faciet qualitati personæ, quæ non est indigna Sa-
cramento. num. 4.

R E R U M.

Absolvi ne possit, qui ait ab se non tantum culpæ
contractæ suscipi dolorem, quantum esset opus.
lib. 1. q. 32. num. 6.
Absolvi non potest à veniali culpa, cui adjuncta
est mortifera, hac non sublata. lib. 1. quæst. 29.
num. 6.
Absolvi non potest in Sacramento pœnitentiæ, qui
negat se animo de peccato aut non dolere, aut
dolere non posse. lib. 1. quæst. 32. num. 4.
Absolvit Deus in Sacramento pœnitentiæ principa-
liter, absolvente Sacerdote ministerialiter. lib.
1. quæst. 19. num. 3.
Absolutio est actus judicialis, ideo requiritur ju-
risdictio. lib. 6. quæst. 36. num. 1. vide etiam
lib. 1. quæst. 35. num. 5.
Absolutio à casibus Pontificiis cui generi Sacerdo-
tum largiatur Decretum de casibus reservatis.
lib. 6. q. 9. num. 1. & seqq.
Absolutio dividi potest: verum uni omnia sunt in-
dicanda peccata Gravissimi, & multi Theologi
hanc aiunt consuetudinem esse Ecclesiæ, ut in-
ferior absolvat, à quibus potest, peccatorum
omnium audita confessione. lib. 1. q. 29. num.
2. & 4. Neque Sacerdoti, aut Ecclesiæ impo-
sita est necessitas integrè absolvendi, sicut pœ-
nitenti integrè confitendi. num. 3. Nec tribuenda
est absolutio à peccato, cui est annexa excom-
municatio, nisi prius remota censura excommu-
nicationis. num. 6.
Absolutione nemo privandus, nisi qui sua culpa est
indignus. lib. 5. q. 15. num. 2.
Accusari quando possint Prælati, ex Alexandro
Halensi canones interpretante, qui videntur esse
advertit. lib. 4. quæst. 4. num. 5.
Actio omnis, & quidquid habet aliquam essentiam,
est à Deo. lib. 5. q. 9. num. 2.
Actio, & obligatio sunt ad aliquid: si non datur
actio, nec obligatio. lib. 3. quæst. 5. num. 6.
Actio facilius tollitur, quam exceptio. lib. 1. quæst.
144. num. 2.
Actio locum habet in judicio. lib. 3. quæst. 10.
num. 7.
Actio persecutoria datur contra heredes, sed non
pœnalis. lib. 4. q. 42. num. 2.
Actio persecutoria, & pœnalis, quæ dicatur. lib.
4. q. 42. num. 2.
Actionem ex improbitate sua nemo consequitur,
lib. 3. quæst. 5. num. 6.
Actionem injuriarum, & quod nostra interest, non
tenemur remittere inimicis. lib. 4. q. 32. num.
12. Actio injuriarum tam justa est, quam abla-
ta pecuniæ repetitio, nec ad ejus condonationem
cogitur quisquam ex Turrecremata, & multis
aliis doctoribus in ead. quæst. & num.
Actio injuriarum quomodo aboleatur. in ead.
quæst. num. 13.
Actioni ubi non est locus, ibi nec obligationi esse
potest. lib. 3. q. 5. num. 6.
Actio humana sine cognitione, & desiderio finis ne-
quit suscipi. lib. 1. q. 46. num. 4.
Actiones quædam sunt, & quidam sunt effectus,

E T U V E R B O R U M.

qui statim ipso nomine pravitatem indicant. lib. 5. q. 7. num. 3.
 Actor idem, & iudex esse nemo debet. lib. 1. q. 141. num. 5.
 Actus exterior moralis non est sine interiore. lib. 4. quæst. 6. num. 9.
 Adam minus, quam Eva peccavit. lib. 4. quæst. 52. num. 2.
 Adolescentem hæc duo decent ex Platone, verecundia in turpibus, & studium in rebus honestis. lib. 5. q. 11. num. 6.
 Adoptatur etiam, qui non est compos mentis. lib. 1. q. 22. num. 7.
 Adorans Dæmonem credens esse Angelum sanctum peccat, ex Alexandro Halensi. lib. 1. q. 1. num. 5.
 Adulter correctus adulteram non correctam recipere non cogitur. lib. 1. q. 143. num. 3.
 Adulteram quamvis poenitentem recipere vir innocens jure conscientie non cogitur. lib. 1. q. 144. num. 1. & seqq. sed præcipue. num. 4.
 Adulteram recipere debet vir si mæchatur etiam ipse, quamvis sit adulterium occultum. lib. 1. q. 143. num. 2. si sit insanabilis, nec corrigi velit ad usum tori admittere non debet. in ead. quæst. num. 3. & lib. 1. q. 144. num. 4.
 Adulteræ, quamvis sit Ecclesiæ judicio condemnata, vir adulterans reconciliari debet jure conscientie. lib. 1. q. 144. num. 5.
 Adulteram tribus temporibus non cogitur vir ejicere ex Paludano. lib. 1. quæst. 144. num. 6.
 Adulterante altero conjuge alter innocens ingredi potest religionem, vel sacris initiari, quamvis dissentiat, qui adulteravit. lib. 1. q. 144. num. 4.
 Adulteræ nec alimenta, nec copula, nec convictus debetur jure conscientie. lib. 1. q. 141. num. 1. Cessante scandalo dimitti ne possit. num. 1. & seqq. Quando absque sententia Ecclesiæ dimitti possit. num. 5.
 Adulterans occultè jure exigendi debitum non amittit. lib. 1. quæst. 135.
 Adulterium jure privat exigendi debiti. lib. 1. quæst. 139. num. 2.
 Adulterium cum promissione futuri matrimonii, ut illud dirimat, requirit in utroque adulterante legitimi viri superstitis notitiam. lib. 1. quæst. 116. num. 3.
 Adulterium, ut sit impedimentum dirimens, quatuor requirit. lib. 1. quæst. 130. num. 3. Totidem requiruntur in eo, qui uxorem quampiam duxit, dum vir ejus viveret. eod. num.
 Advocati quam culpam præstent, cum sunt causa damni lib. 4. quæst. 44. num. 2.
 Advocatus qui suo patrocinio facit, ut mercatores causa cadant existimans eorum causam iniquiorem esse; deinde intelligit eam solam justam fuisse, Num quidpiam præstare debeat mercatoribus. lib. 4. quæst. 44.
 Edificans mala fide in alieno solo ædificium, materięque proprietatem amittit. lib. 4. quæst. 26. num. 3.
 Equipollentium ea natura est, ut de iis idem

sit judicium. lib. 1. quæst. 104. num. 12.
 Æquitas jus primum divinum. lib. 1. q. 93. num. 10.
 Æquitas naturalis spectanda in foro Dei. lib. 4. q. 29. num. 2.
 Æquitas suadet, ut nonnumquam liceat secus facere quam lex præscribit. lib. 3. q. 4. num. 5.
 Æquum, & bonum non tam pertinet ad finem legis, & legislatoris, quam ad legis ipsius essentiam. lib. 7. quæst. 17. num. 9.
 Es alienum contractum ab Abbate in morbi curatione ab eo non solum post ejus interitum & successore dissolvi debet. lib. 1. quæst. 87. num. 1. & seqq.
 Ere alieno pressus, ingredi ne possit religionem. lib. 2. quæst. 16. num. 3. & seqq. Refelluntur argumenta Gersonis. num. 5. & 6. Propter eos, qui ære obruti alieno ingrediuntur religionem videnda est constitutio Xisti V. quæ incipit, *Cum de omnibus Ecclesiasticis*. §. ceterum. num. 6. in fine.
 Estimatio rei, quæ in societatem confertur, non semper pro venditione habenda est. lib. 3. quæst. 12. num. 4.
 Estimata res habetur pro vendita ex sententia multorum. lib. 3. q. 12. num. 2.
 Affinitas ex fornicario coitu non contrahitur sine seminis effusione intra vas naturale mulieris. lib. 1. quæst. 130. num. 1.
 Affinitas nata ex legitimo matrimonio progreditur ad quartum gradum ex declaratione Pii V. num. 2. in ead. quæst.
 Affinitas oritur ex concubitu viri, & mulieris, quamvis nihil emittat mulier, dummodo vir emittat. lib. 1. quæst. 130. num. 2.
 Affinitatis genus primum dumtaxat dirimit matrimonium. lib. 1. quæst. 119.
 Affinitatis genera quemadmodum designentur. in ead. quæst. num. 2.
 Agentia physica requirunt in materia, quam tangere debent, diversum situm, si sunt ipsa diversa. lib. 1. quæst. 5. num. 4.
 Agentia plura in eadem materia agere non possunt. lib. 1. quæst. 5. num. 3.
 Agit facilius unum in multa, quam multa in unum, tum in physicis, tum in artificialibus, tum in politicis. lib. 1. quæst. 5. num. 2. & 3.
 Alchimistarum auro an liceat in civilibus commutationibus uti. lib. 3. q. 33. num. 1.
 Alchymistæ verum aurum efficere non possunt. lib. 3. quæst. 33. num. 1. & seqq.
 Aleator clericus depositione, & excommunicatione dignus. lib. 1. quæst. 92. num. 2. & mortiferum est crimen ludere alea. num. 3. Novem peccata numerat Turrecremata ex Raymundo, quæ in sunt in ludo aleatorio. num. 3.
 Aleatores sunt malæ fidei possessores, & injusto titulo possident ex D. Bonav. lib. 3. quæst. 10. num. 8.
 Aleatorio in ludo amissum vendicare potest pater, procurator, seu heres, his non acquirentibus, rem amissam lucratur fiscus. lib. 1. quæst. 92. num. 5.

Aleae ludum spectare non licet clericis. lib. 1. quæst. 92. num. 1.
Aleam sequentes sunt infames ex sententia cujusdam doctoris. lib. 1. quæst. 92. num. 2.
Aleæ ludus lethalis, quando initur animo lucrandi rem magni momenti. lib. 1. quæst. 92. num. 2.
 In alea quot sunt puncta, totidem ex ea nascuntur crimina ex D. Ant. Est divina, Ecclesiastica, & civili lege damnatus aleæ ludus. num. 3. Infamiam inurit. ibidem. Cogentis ad ludum aleatorium pœnæ. num. 4. Vituperantur ab Aristotele huic ludo dediti. num. 5.
Alexander magnus captis Thebis pepercit Sacerdotibus. lib. 1. quæst. 92. num. 4.
Aliena tradi alteri non possunt. lib. 4. q. 1. num. 6.
Alienare ne possint non mendicantes non consulto Romano Pontifice bona immobilia, quibus sunt mendicantium concessa privilegia. lib. 3. q. 20. num. 1. & seqq. Probatur non posse. num. 2. & seq. Multi Pontifices commemorantur, qui vetuerunt rerum Ecclesiasticarum alienationem. num. 2. Vide in verbo Mendicantes.
Alienatio rei Ecclesiasticæ sine evidenti utilitate nulla. lib. 3. quæst. 19. num. 1. & quæst. 4. num. 4. & 5. Nulla etiam facta sine Romani Pontificis auctoritate. ibid.
Altaria, & capellæ, quibus clericis conferri possunt. lib. 1. quæst. 91. num. & seq.
Ambiguitas triplex. lib. 4. quæst. 47. num. 4.
Amicitia aut virtus est, aut non sine virtute ex Aristotele. lib. 5. q. 11. num. 7.
Amor virtutum refertur in amorem Dei. lib. 5. q. 7. num. 6.
Animæ plus juris est commorandi in suo corpore, quam judici in extrahenda, aut illa segreganda à corpore, ex Henrico Gandavenfi. lib. 4. q. 15. num. 2.
Anima jus habet proprietatis in corpus suum, judex non habet ex eod. Theolog. eod. num.
Animæ nec ad punctum temporis deferere possunt ea loca, ad quæ divino jussu migrarunt. lib. 4. quæst. 5. num. 1.
Animæ mortuorum latent quæ apud nos geruntur: tribus autem modis scire possunt. lib. 4. q. 5. num. 1.
Animæ defunctorum cum apparent mortalibus inter miracula numerat D. Thomas. lib. 4. q. 5. num. 3.
Animæ principatus in corde. lib. 1. q. 8. num. 1.
Apostasia quatuorplex, & quæ ejus pœnæ. lib. 7. q. 5. num. 4. Severis pœnis Paulus 4. animadvertit in eum, qui suarum religionum apostatas, aut nutrit, aut illi favet. eod. num.
Apostoli locus ad Rom. 13. *Omnis anima potestati-*
bus, &c. probatur non tantum ad Principem, sed etiam Prælatorum potestatem pertinere: ejus interpretatio vera docetur. lib. 1. quæst. 93. num. 25.
Appellare pro eo qui ducitur ad necem, potest quilibet etiam invito reo. lib. 4. q. 28. num. 3.
Appellari à quovis Principe ad Romanum Pontifi-

cem potest. lib. 4. quæst. 36. num. 2.
Appellatio datur etiam confessis: & si metuitur persona Judicis, appellare licet ad hominem honestum. lib. 4. q. 28. num. 3. id privilegium favet reo intra dies decem à sententia lata. ibidem.
Aqua naturalis in consecrando corpore Christi requiritur necessitate præcepti, & Sacramenti: in conficiendo autem sanguine necessitate tantum præcepti. lib. 1. q. 40. num. 4. Qui erratione mentis in consecratione sanguinis aquam omitteret, mortiferæ culpæ reus esset: si erratio è rebus vanis, nec licitis esset orta, ut scriptum reliquit Albertus magnus, in 4. sent. dist. 12. art. 7.
Arbitri Jurisdictionem non habent, sed tantum notionem. lib. 1. quæst. 101. num. 6.
Archibusetos, seu tormentula ænea qui retinent, rei sunt majestatis ex Constitutione Pii IV. quam confirmavit Pius V. lib. 6. q. 12. num. 1. Magistratibus autem, qui facultatem dant deferendi hæc pusilla tormenta, pœnam infligit suspensionis à divinis, atque excommunicatis latæ sententiæ: quam tamen auctor constitutionis non sibi reservat. eod. num. Hanc Constitutionem Pius V. cum suis pœnis porrexit ad eos, qui pensiones, alæve arma, quorum longitudo sit tribus palmis contractior, deferunt seu retinent: & qui cultros habent uno palmo breviores, & quorum non sit acies retusa, seu sine curpide. Utraque Constitutio eos tantum devincit, qui sunt in ditione Romanæ Ecclesiæ. ibid. Ambæ Constitutiones quosdam injiciunt scrupulos, qui eximuntur. num. 1. & seqq.
Arcta mulier distracta à primo viro, & habilis facta à secundo. num. reddenda primo. lib. 1. quæst. 118. num. 3. 4. & 5.
Argumentum à pari, & à majori ad minus respiciunt censuræ: sed illud negligere non debent, quod est à repugnantibus. lib. 6. q. 11. num. 8.
Ariopagite severius animadvertent in eum, qui munere, & per suam, quam qui vi alienam uxorem corrupisset. lib. 5. q. 6. num. 5.
Armorum genere num gladioli, lapides, & quædam alia intelligantur. lib. 6. q. 10. num. 2.
Ars notoria quid sit. lib. 1. q. 20. num. 1. & 2.
Artaxerxes immunitatem concessit Ministris veri Dei. lib. 1. q. 93. num. 8.
Articulus mortis id largitur, ut possit quilibet cui libet Sacerdoti de suis peccatis confiteri. lib. 6. quæst. 27. num. 2. & 3. Probatur id multis argumentis. num. 4. & seqq. Potest quis in eum articulum conjectus Sacerdoti etiam excommunicato, atque hæretico confiteri. lib. 1. q. 21. num. 1. & seqq. & q. 22. in eod. lib. In mortis articulo quilibet tenetur jure divino confiteri peccata sua Sacerdoti. lib. 1. q. 21. num. 3. In mortis articulo nulla est reservatio casuum. lib. 1. q. 21. num. 1. & seqq. Num in eod. articulo possit pœnitens absolvi etiam in foro exteriori à censuris reservatis. lib. 6. q. 27. num. 6. In articulo mortis is qui absolutus est à casibus reservatis, non est opus ut sistat se reservatori pro ab-

Solutione si convalescat. lib. 1. q. 30. num. 2.
Artifices, qui tamquam periti artem exercent suam, ob damnum datum tenentur de levi culpa, atque etiam interdum de levissima. lib. 4. q. 44. nu. 2.
Astra calefaciunt mortalia corpora, cum non sint calida. lib. 6. q. 25. num. 2.
Astrologicae praedictionis nulla potest esse scientia. lib. 4. q. 33. num. 5.
Astrologorum praedictiones sacrarum litterarum testimoniis, & rationibus improbantur. lib. 4. q. 33. num. 3. & seqq. Quae astrologi vera praedicunt, praeter iis, quae mentiuntur, vix partem esse millefimam aiebat Phavorinus philosophus. ibid. num. 5.
Attentio necessaria canonicis horis adhibenda quatenam sit: quotuplex ea sit; & quae satisfaciat praeccepto. lib. 1. quaest. 63. num. 1. & seq. est precepta in cap. Dolentes, de celebratione missarum. num. 1. hypothese prima.
Attentio, & devotio res duae sunt notione, & natura longè diversae. lib. 1. q. 63. num. 3. hypothese 2.
Attentio non est virtus, devotio est virtus: illa est in animi intelligentia, haec in voluntate. in ead. q. 63. num. 3. Attentio sine devotione esse potest, & devotio sine attentione. ibidem.
Attentio duplex, item devotio, una interior, altera exterior lib. 1. q. 93. num. 4. Vitium attentioni, & devotioni oppositum item est duplex, unum interius, alterum exterius. ibidem. Cui orationi iure divino sit necessaria attentio. ibidem. Attentionem, quae interior est, non potuit percipere Ecclesia. num. 5. Distractionem exteriorem, quae cum animi attentione orantis Deum cohaerere non potest, prohibet Ecclesia. eod. num. Quamvis satisfaciat praeccepto Ecclesiae, qui distinctionem in horis canonicis vitat exteriorem, tamen semper est in culpa, qui distractionem animi interiore non repellit. num. 7. fierique potest ut in ea distractione culpa suscipiatur lethalis. ibid.
Attentionem triplicem usurpare potest, qui orat, quibus singulis Deo satisfacit, & Ecclesiae. lib. 1. q. 63. num. 7. Quatenam attentio sit maximè necessaria, quae ipsa in rudibus etiam reperiri potest in eadem quaest. & num.
Auctoritas rationi cedit. lib. 5. q. 15. num. 8.
Auctoritate cum iurisdictione nemo potest uti contra se, sed pro se. lib. 1. q. 101.
Aurum, & argentum verum extra alvum terrae factum esse, nondum est animadversum. lib. 3. q. 33. num. 2. & 3.
Auri ramenta, quae in fluviis inveniuntur, unde existant. lib. 3. q. 33. num. 4.
Aurum verum à solo Deo, causisque naturalibus procreatur. lib. 3. quaest. 33. num. 1. ejus causae verae quatenam sint. ibid.
Austris flantibus res multae, quae pondere veneunt, in venditione luerum gignunt; at jacturam faciunt, cum boreae flatibus eadem siccantur, fiuntque leviores. lib. 3. q. 21. num. 2.

Baptismus à Catholicis appellatur sacramentum fidei; quia in eo profiteamur fidem. lib. 3. q. 10. num. 1.
Baptismus janua sacramentorum. lib. 1. quaest. 2. num. 2.
Baptismus administrari potest tribus modis immersione, aspersione, effusione. lib. 1. q. 4. num. 3.
Praecipiens Christus baptizari *In Nomine Patris*, &c. voce illa, *Nomine*, noluit intelligi aliquid commune tribus hypostasibus, sed earum nominationem ex interpretatione D. Basilii, & Cyrilli. lib. 1. q. 10. num. 6. Unius Baptismi numero, unus debet esse minister, una actio numero. q. 11. num. 2.
Baptismus totum Christianae legis jugum baptizato imponit. lib. 1. q. 122. num. 6.
Baptismus opus est Dei, matrimonium à consensu hominum ex D. Bonav. lib. 1. q. 122. num. 7.
In baptismo operatur Deus, adoperatur homo, ex Altissiodoro: in matrimonio operatur homo ex eod. lib. 1. q. 122. num. 7. Discrimina alia inter baptismum, & matrimonium vide apud Scotum, de quo in ead. q. nostra num. 7.
Baptismi sacramentum perficitur, si adsit invocatio sanctae Trinitatis, & exprimat actio ministri ex Concilio Florentino. lib. 1. q. 9. num. 5. & quaest. 10. num. 6.
Baptismi forma, si interrumpatur, non valet lib. 1. quaest. 7. Ad formam baptismi non pertinent omnia, quae sunt in forma Latina. eod. lib. quaest. 10. num. 3.
Baptismi forma, qua utuntur Latini, Christi verbis magis consentanea est, quam Graecorum. lib. 1. q. 9. num. 3.
Baptismi minister unus debet esse ex institutione Christi, ut ait Scotus. lib. 1. quaest. 11. num. 1.
Baptismi iteratio pendet veriùs ab iteratione materiae, & formae, quam ab animo baptizantis, lib. 1. quaest. 1. num. 6.
Baptismus recedente fictione incipit valere. lib. 1. quaest. 19. num. 4.
Baptismus non solvit matrimonium contractum in infidelitate, altero conjuge converso ad fidem. lib. 1. q. 126. num. 1. sed num ob eas tres causas quae sunt in Decretali quantitate de divortii ipso jure solvatur conjugium dubitari potest. num. 3. & 4.
Baptismus id confert baptizato, ut nefas sit de eo malè opinari, nisi constet eum postea perversè agere lib. 1. quaest. 121. num. 6.
Baptismi dandi ignorantia in rudi, rusticave plebe qua via cognosci possit. lib. 1. quaest. 1. num. 7.
Baptismus hac forma datus à muliere *Io ti battezzo col Padre, col Figliuolo, & con lo spirito sancto* Utrum sit sub conditione iterandus. lib. 1. q. 10. num. 1. & seqq. In forma baptismi satis est exprimere actum, qui exercetur à ministro cum invocatione divinarum personarum in ead. q. num. 6.

I N D E X R E R U M

- Baptismus in fronte susceptus digito vel manu abluta, vel madefacta baptizantis, ratus est. lib. 1. q. 12.
- Baptismus ex communi sententia Theologorum non valet, nisi omnes divini perforæ exprimantur. lib. 1. quæst. 6. num. 3.
- Baptismus apposita conditione non est dandus infanti, qui baptismi recepti chirographum gerit. lib. 1. quæst. 1. num. 1. & seqq.
- Baptizandum ne sit monstrum, quod excepto capite reliquis membris humanis prælitum est. lib. 1. quæst. 8. num. 1. & seqq.
- Baptizandus esset infans cum conditione expositus in nemore absque nota collati baptismi ex Paludano, & aliis. lib. 1. quæst. 1. num. 1.
- Baptizandus non est cum conditione, qui sui baptismi testem unum habet, licet esset vetula ex Palud. & aliis. lib. 1. quæst. 1. num. 2. & 5.
- Baptizanda ne fuerit cum conditione puella, quæ homini donata Christiano sæpius dixit Christianam se esse; idque ad extremum negavit. lib. 1. q. 3. num. 2.
- Baptizanda absque conditione erat mulier in matrimonium collocata, de cujus baptismo dubitavit mater Angeli ad spectu perterrefacta. lib. 1. quæst. 2. num. 2.
- Baptizans usurpata hac forma verborum, *Ego te baptizo in nomine Patris, ego te baptizo in nomine Filii, Ego te baptizo in nomine Spiritus sancti*, iterare ne debeat baptismum. lib. 1. q. 7.
- Baptizans in nominibus Patris, Filii, & Spiritus sancti, nihil efficit. lib. 1. q. 10. num. 1.
- Baptizare unum non possunt plures ita ut baptismus valeat. lib. 1. q. 5. ubi id multis confirmatur Argumentis. Baptizare nefas uno pronuntianti formam, altero abludente corpus: nec talis baptismus valet. lib. 1. q. 11. num. 2.
- Baptizari nequit infans in materna alvo totus inclusus. lib. 1. q. 13. num. 1. & seqq.
- Baptizare simul plures sine necessitate culpa est mortifera. lib. 1. q. 4. num. 1. & 2.
- Baptizare sine venia ejus, qui ejus rei promittere potest potestatem tempore excepto necessitatis irregularem eum efficit, qui non est Sacerdos. lib. 1. q. 6. num. 1.
- Baptizare in Patrem, in Patre, cum Patre videntur esse paria. lib. 1. q. 10. num. 4. & 7.
- Baptizare cum conditione non licet, nisi sit dubium verisimile. lib. 1. q. 1. num. 2. Baptizans extra articulum necessitatis si vir non Sacerdos sit, sit irregularis. lib. 1. q. 6. num. 1. Baptizans, omnes tres personas divinas exprimere debet necessario. lib. 1. q. 6. num. 2. & 3. & cur. num. 3.
- Baptizari debet monstrum tot adhibitis baptismis, quot in eo sunt corda, vel animæ. lib. 1. q. 8. num. 2.
- Bartolus ad iudicium mercatorum, & opificum pleraque sua elucubravimus. lib. 5. q. 15. num. 6.
- Basilienſe decretum de vitandis excommunicatis, quinam secuti sint. lib. 6. q. 35. num. 3.
- Beneficiarius non residens, aut non recitans horas canonicas, non facit fructus suos. lib. 1. quæst. 57. num. 5.
- Beneficiarius patrimonio dives, si videt labantem Ecclesiam, cum divini cultus detrimento non tantum fructibus beneficii, sed etiam bonis patrimonii reficere eam debet. lib. 1. q. 82. num. 2.
- Beneficarii, qui impuris, & indignis Ecclesiarum bona largiuntur, restituere ne Justitiæ legibus cogantur Ecclesiis, aut pauperibus. lib. 1. q. 71. num. 1. & seqq. Inter beneficium, & beneficium est quoddam spirituale matrimonium. lib. 1. q. 72. num. 8.
- Beneficii Ecclesiastici definitio apud Panormitanum & Navarrum requirit, ut dans, & recipiens beneficium persona sit Ecclesiastica. lib. 1. quæst. 78. num. 7.
- Beneficium datur propter officium seu obsequium. lib. 1. q. 57. num. 5. & lib. 1. q. 73. num. 5. & lib. 6. q. 42. num. 4. & propter minus obsequium, majus deferre beneficium est contra jus naturæ. lib. 1. quæst. 73. num. 5.
- Beneficium Ecclesiasticum viræ, & conditioni alicujus sustinendæ quodnam sit idoneum. lib. 1. q. 74. in qua hac de re copiosè disputatur, & Majoris, & Navarri opinio refellitur. num. 4. 5. 6. verior constituitur. num. 7. Concilii Basilienſis. num. 2. Parisinorum sententia num. 1. recitatur.
- Beneficia adepti Ecclesiastica per assimilatam virtutis speciem, num dimittere ea debeant. lib. 1. q. 72.
- Beneficia omnia unius Provinciæ possunt in unum conferri, quando nemo alius dignus reperitur. lib. 1. q. 72. num. 3.
- Beneficia, & Ecclesiæ comparantur cum pupillis. lib. 1. q. 9. num. 1.
- Beneficium simplex de jure requirit residentiam ex Innocentio, aliisque multis, sed à consuetudine impetratum est teste Panormitano, ut per alium ei inservire quis possit. lib. 1. q. 61. num. 3.
- Beneficiorum pluralitas excusatur propter necessitatem, aut utilitatem. lib. 1. q. 73. num. 2. Jure divino, & naturali est interdicta in ead. quæst. num. 1. Causæ legitimæ dispensandi exponuntur. num. 2. 3. 4. 5. & 6. In ea dispensare quis possit. num. 9. Qui non unus, sed plures est in beneficiis, non unus, sed plures erit in suppliciis ex De Bern. num. 8. Disce exemplum auditu horribile in eadem quæst. num. 7. Plura beneficia habere licet interdum in ead. quæst. num. 9.
- Beneficii fructus à die collationis ad Beneficiarium pertinent. lib. 1. q. 69. num. 2. è beneficio sterili non gignitur onus divini officii persolvendi. num. 3.
- Beneficii tenuis, quod pauper obtinet, quo ægrè vitam suam sustinet: num fructus cum Ecclesia communicare debeat. lib. 1. q. 82. num. & seqq.
- Beneficii sui fructibus vivere ne possit, qui patrimonio vitam commodè colere potest. lib. 1. q. 81. num. 1. & seqq.
- Beneficium adipiscens animo non ducendæ viræ cle-

E T V E R B O R U M.

ricalis, nec beneficium facit suum, nec fructus
 beneficii suos. lib. 1. q. 7. num. 1. & 2.
 Beneficium retinere non potest, qui nec tonsuram,
 nec habitum deferit post Constitutionem Xisti V.
 lib. 1. q. 79. num. 2.
 Beneficii possessor migraturus è vita aliquid dilar-
 giri potest pauperibus atque iis, qui in eum offi-
 ciosi extiterunt. lib. 1. q. 76. num. 4.
 Beneficio simplici quattuordecim annorum ætas
 est idonea. lib. 1. q. 91. num. 2. Immo multi be-
 neficium simplex in puerum septem annorum
 cadere posse crediderunt. eod. num.
 Beneficii, & virtutis præmium honos est, non uti-
 litas, seu lucrum ex Arist. lib. 1. q. 76. num. 4.
 Qua ratione remunerandum sit beneficium eod.
 num.
 Beneficium naturalem parit obligationem in eo qui
 accipit. lib. 1. q. 76. num. 1.
 Beneficia paterna ex æquari à filiis non possunt. lib.
 1. q. 76. num. 3.
 Beneficium à Principe indultum non est alicui au-
 ferendum. lib. 1. q. 109. num. 6.
 Bigamiæ species tres. lib. 1. q. 56. num. 7.
 Bigamiæ dispensatio spectare ne ad Episcopum pos-
 sit, cum cum Religiosis dispensare posse magni
 Theologi senserunt. Communis est Theologo-
 rum opinio episcopum non posse in majoribus
 ordinibus dispensare. lib. 1. q. 107. num. 5.
 num. in minoribus possit, disputatur. num. 6.
 Bigamus esset, qui Virginem duceret vi corruptam,
 quamvis nec inferenti vim, nec congressus esset
 assensu. lib. 4. q. 18. num. 4.
 Bigamus est, & irregularis qui suam uxorem adul-
 teram cognoscit, quamvis crimen ignoret uxo-
 ris. lib. 1. q. 107. num. 3.
 Blasphemia quid sit ex sententia tum Patrum, tum
 Theologorum. lib. 4. q. 9. num. 2. & 3. Ad ra-
 tionem ejus non pertinet sentire falsa de Deo,
 sed dicere falsa. num. 1. Potest esse cum fide,
 & sine fide. ibid. Contraria est confessioni fidei,
 non fidei eod. loco ex D. Thoma. Consistit pro-
 priè in verbis, non in factis. ibid.
 Blasphemia est maximum peccatum pertinens ad
 genus infidelitatis, & illud aggravans ex D.
 Thoma. lib. 4. q. 9. num. 11. ex genere suo
 gravius est peccatum, quam hæresis, & cur. in
 ead. q. num. 12.
 Blasphemia, quæ odium habet Dei, sine hæretica
 assertionem est peior hæresi. lib. 4. q. 9. num. 11.
 Omnium gravissima quæ vituperatione Dei de-
 lectatur. num. 11.
 Blasphemia quatuorplex sit. lib. 4. q. 9. num. 4. &
 num. 8. Varii exponuntur modi blasphemandi.
 num. 9.
 Blasphemix in Deum, in sanctissimam Virginem,
 & in sanctos specie differunt. lib. 4. quæst. 9.
 num. 7.
 Blasphemix damnatorum, & non damnatorum
 specie differunt, ex D. Thoma, & Alex. Hal.
 4. q. 9. num. 4.
 Blasphemia tam oris, quam cordis triplex. lib. 4. q.
 9. num. 5.

Blasphemia hæretica quænam sit. lib. 4. q. 9. num.
 10. Quæ vehementem hæresis suspicionem ha-
 bet, pertinet ad Inquisitores. num. 10. & 14.
 Blasphemantes Christum regnantem in cælis non
 minus peccant, quam qui crucifixerunt in ter-
 ris. ex D. August. lib. 4. q. 9. num. 11.
 Blasphemia publica quænam sit. lib. 4. q. 9. num.
 15. Num sit publica reservata Episcopo. n. 16.
 Blasphemia in Spiritum sanctum quænam sit. lib.
 4. q. 9. num. 18. Num condonari possit. ibid.
 Cur ejus peccatum dicatur irremissibile. num.
 21. 22. 23. quæstionem hanc magnam appellat.
 D. Augustinus, eique solvendæ imparem se fa-
 tetur. num. eod. ex ejus sententia quid sit nu. 18.
 Blasphemia in Spiritum sanctum non sit sine exe-
 crabili odio Dei: ex Richardo de sancto Victo-
 re. lib. 4. q. 9. num. 19.
 Blasphemiam sive peccatum in Spiritum sanctum
 probat à reliquis peccatis esse distinctam D. Bo-
 navent. lib. 4. q. 9. num. 20.
 Blasphemia sive peccatum in Spiritum sanctum de
 quo Christus Dominus in Evang. ex Patrum in-
 terpretatione peccatum fuit Judæorum opera
 Divinitatis Christi Diabolo assignantium. lib. 4.
 q. 9. num. 18.
 Blasphemus, si animadvertat significationem ver-
 borum, cum blasphemat, non vitat culpam mor-
 tiferam ex D. Thoma, aliisque Doctoribus.
 lib. 4. q. 9. num. 13.
 Blasphemans ex consuetudine, quamvis significa-
 tionem verborum non percipiat, mortiferè pec-
 cat. num. 13.
 Blasphemia adjunctum habens errorem intellectus
 hæresis est cum excommunicatione reservata in
 bulla Cœæ. lib. 4. q. 52. num. 1. propter blas-
 phemias, fames, terræ motus, & pestilentia
 eveniunt, ut est in Authent. lib. 4. q. 9. nu. 15.
 Blasphemiæ in Hispania judices sunt Inquisi-
 tores. lib. 4. q. 9. num. 10. In Bononiensi dice-
 cesi blasphemix contra articulos fidei reservan-
 tur Inquisitori ex consuetudine. lib. 4. q. 9.
 num. 10.
 Blasphemorum pœnæ quænam sint. lib. 4. q. 9.
 num. 14.
 Blasphemus in foro Conscientiæ sine gravissima
 pœnitentia absolvi non debet ex Decreto Leonis
 X. in Concilio Lateranensi. lib. 4. q. 9. num. 16.
 & lib. 1. q. 3. num. 2. Qua pœnitentia in Sacra-
 mento confessionis auctor horum responsorum
 moralium afficere solitus sit tanti flagitii reos.
 lib. 4. q. 9. num. 17. in extremo.
 Bona Matrimonii tria sunt, quibus tres fines res-
 pondent. lib. 1. q. 133. num. 2. Tribus bonis es-
 sentialibus matrimonii, qui in eo contrahendo
 contrarium animum gereret, illud esset nullum.
 lib. 4. q. 13. num. 5.
 Bonum gratiæ majus est, quam bonum totius uni-
 versæ. lib. 6. q. 53. num. 3.
 Bonum commune, & divinum est privato bono, ex
 præscriptione juris divini, ac naturalis præfe-
 rendum. lib. 4. q. 8. num. 5.

I N D E X R E R U M

Bona fides excludit dubitationem. lib. 7. q. 17. num. 3. & lib. 1. quæst. 128. num. 1. & lib. 2. q. 18. num. 4. Cum mortifera culpa consistere nequit. lib. 7. q. 17. num. 3. Bonæ fidei nil tam contrarium, quàm scelus. lib. 3. q. 4. num. 7.

Bona Ecclesiæ non sunt dimittenda propter scandalum, sicut nec alia, quæ sunt, ut inquit D. Thomas, de necessitate salutis. lib. 3. quæst. 19. num. 5.

Bona Ecclesiastica in Christi patrimonio sunt. lib. 1. q. 7. num. 3.

Bona Ecclesiæ gentium sunt usibus attributa, ex Conc. Lateran. sub Innocentio III. lib. 1. q. 70. num. 2. illa pauperibus deberi, patrimonium esse Christi, & si in usus non licitos insu- mantur, furtum committi cum multis aliis Theologis dicit Alex. Halensis: statuitque hos necessariis restitutionis legibus adstringi. lib. 1. q. 70. num. 6. 7. & 8.

Bona Ecclesiæ fidelium oblationes sunt ex can. Urbani. lib. 1. q. 70. num. 10. nulla potestate humana fieri potest, ut in alium usum, quàm Ecclesiasticum & pauperum possint impendi. Contrarium asserere Petrus Sotus errorem credit esse gravissimum contra justitiam, atque etiam contra Scripturam. in ead. quæst. num. 11. & communem opinionem, quæ rerum harum veritati favet, putat Navarrus post Concilium Tridentinum in fidei Catholicæ migrasse articulum. in ead. quæst. & eod. num.

Bonorum Ecclesiasticorum Domini sunt, qui ea possident. Locus hic tractatur uberrimè. lib. 1. quæst. 70.

Bonorum Ecclesiasticorum pars, quæ perveniret ad Ecclesiam, si ea non egeat, migrat, ad pauperes. lib. 1. q. 71. num. 2. Nec humana lege fieri potest, ut sua portione inopes defraudentur in ead. q. num. 2.

Bonorum Ecclesiasticorum quænam vectigalia dici queant. lib. 1. q. 93. num. 15.

Bona Ecclesiæ quæ prius, quàm ad peculium aggregarentur Ecclesiasticum onus habebant fixum, & perpetuum, non varium, & mutabile, principi præstare debent illud ipsum, quod antea tribuebant. lib. 1. q. 94. num. 30.

Bonitas vitæ prima est in qualitatibus promovendorum. lib. 1. q. 72. num. 5.

Bonus sibi ipsi, & aliis perpendiculum est vivendi, & docendi. lib. 5. q. 15. num. 4.

Bonus, ac virtute præditus est uniuscujusque rei mensura: & quod ei videtur, id est in omnibus similibus ex Arist. lib. 5. q. 15. num. 5.

Bonifacii VIII. Constitutio contra imponentes onera clericis, renovata est à Concil. Lateran. sub Leone X. & nunc translata est in bullam Cœnæ. lib. 4. q. 36. num. 4. & lib. 1. q. 95. num. 4.

Borea flante res multæ, quæ pondere venduntur, jacturam venditori adferunt; austro vero, quia humore opplentur, lucrum pariunt. lib. 3. q. 21. num. 2.

Bullæ Cœnæ excommunicationes pæne omnes sunt propter ea irrogatæ, quæ jure divino, ac naturali prohibentur. lib. 5. q. 4. num. 4.

C

Celare aliud est, aliud tacere ex M. Tull. lib. 3. q. 32. num. 1.

Calix consecrationem amittit, si ab eo sciphus avellatur. lib. 1. q. 51.

Calliditas quid. lib. 1. q. 72. num. 8.

Cancellariæ Regulæ, quæ non publicantur extra Curiam, obligant omnes extra eam degentes. lib. 1. q. 109. num. 7.

Calor cælestis multas formas largitur materiæ, quas non habet ipse. lib. 6. q. 25. num. 2.

Calore cælesti omnia oriuntur, & augescunt in terris. lib. 3. q. 33. num. 1.

Calor ignis pullos nec generat, nec excludit. lib. 3. q. 33. num. 3.

Cambium refertur ad contractum illum carentem nomine: do, ut des. lib. 3. q. 16. num. 2.

Cambii materia est metallica, & substantia extra animum campforis. lib. 3. q. 15. num. 10. Materia proxima cambii est numeratio pecuniæ, at remota est pecunia. lib. 3. q. 16. num. 2.

Cambium sine rerum diversitate non consistit. lib. 3. q. 15. num. 5. ratione secunda. Cambium reale utrumque extremum habet reale. in ead. q. num. 6. arg. 5.

Cambium Lugdunense, vel Bisuntinum multis argumentis, & testimoniis improbat, quamvis nonnumquam justè fieri posset. lib. 3. q. 15. num. 2. & seqq.

Cambium Lugdunense, seu Bisuntinum, sive recurrentium schedarum, *Cambio della ricorsa*, vulgo appellatum ab Italis à decem, & septem Theologis Societatis Jesu, quo tempore Generalis Præpositus ejusdem Sodalitatis erat Everardus Mercurianus, condemnatum fuit. lib. 3. quæst. 15. num. 4. Hoc cambium nonnulla habet pro se argumenta, quæ refelluntur. in ead. quæst. num. 9.

Cambium recentium collybistarum dupliciter ini- ri solet: primo modo, cum collybista, seu campfor scribit ad suum administrum, ut sibi solvat: secundo modo, cum ad communem campforis, & campforarii procuratorem, quem committentem appellant, dantur litteræ, nec ulla sit veræ pecuniæ solutio in eo loco, quo mittuntur litteræ. lib. 3. q. 15. & q. 16. In prima quæstione confutatur primus modus, in secunda secundus. In recenti collybistarum ratione quid sit, *Impiastare*, & *travagliare il credito*, & *stari del credere*. q. 15. num. 10. Cambium hoc repugnat Constitutioni Pii V. num. 8. in ead. quæst.

Canones se ad familiaris sermonis consuetudinem demittunt. lib. 7. q. 4. num. 5.

Canonicatus quid. lib. 1. q. 62. num. 2. & 3.

Canonicatus est beneficium simplex. lib. 1. q. 61. n. 3.

Canonicus

Canonicus est beneficiarius. lib. 1. q. 61. num. 3.
 Canonicis peccatum est mortiferum non convenire in templa ad divinas laudes canendas. lib. 1. q. 61. num. 4.
 Canonicus possit ne parte suorum fructuum condonata reliquis canonicis obsequium deferere Ecclesiae. lib. 1. q. 61.
 Canonicis arctior est lex imposita residendi, quam parochis ex Hostiensis. lib. 1. q. 61. num. 2.
 Canonicus num satisfaciatur praecepto persolvendi divini officii in choro, si non clara voce illud recitet. lib. 1. q. 61. num. 2.
 Canonico crimen est lethale non suscipere ordinem, quem Tridentinum Concilium requirit. lib. 1. q. 62. num. 1.
 Canonicus à psallendo magna voce, quando cessare queat. lib. 1. q. 62. num. 3.
 Canonicus sui Episcopi concessu potest certo spatio temporis alterius Ecclesiae praelato inservire. lib. 1. q. 59. num. 1 & 2.
 Capitalis causa, quae dicatur. lib. 6. q. 21. num. 1. In causa capitali contra clericum interponere possit persona laica, praelati, iudicisve Ecclesiastici mandato, seu auctoritate num. 3. Interpositionem huiusmodi non licere constat ex litteris datis à Gregorio XIII. ad Robertum Saxatellum, quo tempore is moderabatur vicum, templumque Lauretanum. num. 4. quas litteras ipse legi.
 Carcerem perfringere liceatne vinctis reis. lib. 4. quaest. 15. num. 1. & seqq. Reus carcere multatus à iudice, non impendente illi morte, illinc evadere non potest. num. 2. Coniectus in vincula propter res alienum sustinere ea debet. num. 3. prop. 2. Vide exceptionem Navarri. ibidem. Professus religiosus in carcerem conditus, inde se eripere non potest. lib. 4. quaest. 15. num. 3. prop. 3. Quod puto verè dici de carcere religioso.
 Carcerem publicum effringere nulli reo licere multifariam probatur. lib. 4. q. 15. num. 7. & 8.
 Cardinales in iis, quae ad Pontificem Rom. pertinent repraesentant vices Ecclesiae ex D. Ant. lib. 1. q. 100. num. 2.
 Caritas, & lex naturalis praecipit, ut quisque sui conservationem diligat. lib. 4. q. 10. num. 5.
 Caritas plus diligit vitam proximi, quam omnia bona temporalia ex Paludano. lib. 5. quaest. 8. num. 8.
 Caritatis ordo non secus quam ipsa caritas praecipitur. lib. 4. q. 8. num. 5.
 Caritatis lege debet unusquisque Dei offensam tum ab se, tum ab altero remove, quoad ejus fieri potest. lib. 4. q. 56. num. 3.
 Carolus V. legem tulit adversus eos, qui credita pecunia ludunt, acquisitionem amissae irritans. lib. 3. q. 9. num. 6.
 Castimonia imperata clerico. lib. 1. q. 97. num. 1.
 Casus quid valeat, & quae sit ejus definitio. lib. 1. q. 23. num. 1. & seqq.
 Casuum reservatio definitur. lib. 1. q. 23. num. 4. Et refellitur definitio Navarri. num. 3.

Casus nomen tribus modis usurpatur, lib. 1. q. 23. num. 3.
 Casus nomine non intelligitur censura, sed peccatum. lib. 1. q. 23. num. 1. & 2. Quamquam Episcopi in suis reservationibus genus utrumque nomine casus significant. num. 2.
 Casus reservatus cum occurrit in confessione, quid agendum sit Sacerdoti. lib. 1. q. 19. num. 1. & seqq. Audita omnium peccatorum confessione potest poenitentem absolvere, & remittere eum ad reservatorem; ut à reservatis ab eodem absolvatur ex maximè communi Theologorum sententia. num. 1. & seqq. Absolvit autem inferior Sacerdos audiens casus reservados à reatu inimicitiae divinae, poenaeque aeternae; sed ab obligatione adeundi superiorem non absolvit. num. 5. Respondetur nonnullis dubitationibus. lib. 1. q. 29. num. 5.
 Casus reservati Episcopis quinam sint lib. 1. q. 25. num. 1. & seqq.
 Casus reservados Episcopo tum jure, tum consuetudine videto. lib. 1. q. 25. num. 4. & 5. Benedictus XI. in extravaganti inter cunctos, de privilegiis casus expressit reservados Episcopis: neque in hac parte fuit revocata. lib. 1. q. 25. num. 3.
 Catechumenus non est aptus matrimonio Christiano. lib. 1. q. 117. num. 2.
 Cathedram Romanam qui deserit, in Ecclesia esse non potest. lib. 1. q. 16. num. 8.
 Causae Ecclesiasticae quo jure tractandae sint. lib. 7. q. 4. num. 10.
 Causae pia jure pontificio dijudicari debent. lib. 7. q. 14. num. 5.
 Celebrans coram eo, de quo dubitabar, esset ne publice interdictus, qui revera interdictus erat, incideritne in censuram capit. Episcoporum. lib. 6. quaest. 47. nu. 1. & seqq. Decretalis Episcoporum valet in omnes. num. 5.
 Censurarum depositionis, & irregularitatis finis qui. lib. 1. q. 53. num. 4.
 Censurarum ferendarum post Romanum Pontificem ordinariam jurisdictionem habent Episcopi. lib. 1. q. 26. num. 4. In genere censurarum argumentari à majori ad minus, vel à pari parum est tutum. lib. 6. q. 49. num. 2. In censuris durior interpretatio facienda, si est tutior. num. 3.
 Censurae non subeuntur nisi factum fuerit consummatum. lib. 6. quaest. 18. num. 5. & lib. 6. quaest. 48. num. 1.
 Censurae magis pendent ex intentione proferentis, quam à verbis ex Panormitano. lib. 6. q. 18. num. 9. In iis durior facienda est interpretatio, quando dubia est mens ferentis censuram. eod. num.
 Censurae vires suas potissimè sumunt à voluntate ejus, qui eas infligit. lib. 6. q. 11. num. 9. Rejiciunt argumentum à pari, & à majori ad minus; sed non à repugnantibus. num. 8.
 Censura formaliter quid sit: subjectivè est in emente. lib. 3. q. 14. num. 7. fundamentaliter, & materialiter quid sit. eod. num.

Censui propriè subicitur ratio fructifera : & hæc venditur. lib. 3. qu. 28. num. 4. fructifera ratio dupliciter spectari potest; in actu primo, & in actu secundo : hoc secundo modo subicitur censui. lib. 3. qu. 28. num. 5. fructifera rationis æstimatione indagatur in ead. quæst. num. 6. In censu introductum est consuetudine, ut Dominus proprietatis pro fructu reddat pecuniæ annuam summam. lib. 3. quæst. 28. nu. 7. Justitia pensionis solvendæ domino census pervestigatur. nu. 8. Justitia hac coalescit ex summa fructuum fundi, & æstimatione onerum, quæ sustinet dominus census. n. 8. consideratione. 3. Pius V. vivæ vocis oraculo de pensione Perusini census respondit septem aureis majorem esse non debere. n. 10. consid. 8. summa pensionis varia solet esse in censibus ob dissimilem rationem fructiferam fundorum, in quibus resident census. num. 11. consid. 9.

Census aliqua salutari lege esset ex orbe Christiano exterminandus, quia alit orium, & patrimonia multorum evertit. lib. 3. quæst. 28. num. 11. in extremo.

Census est species emptionis; & quid sit. lib. 3. qu. 14. num. 7.

Census vitalitius certam habet amissionem sortis, & certum vitæ periculum. lib. 3. qu. 14. num. 5. Ex censu vitalitio extincto eo, qui pecuniam tradit, fit ejus dominus, qui pensionem solvit lib. 3. qu. 24. num. 2.

Census vitalitius justus est. lib. 3. qu. 25. num. 1. & 6.

Census vitalitii fundamentum est usus pecuniæ cum translatione domini. lib. 3. qu. 25. num. 1. Niti ne debeat vita emptoris, an venditoris. num. 2.

Cur justè in emptoris vita constitui possit. nu. 3.

Census vitalitius qua ratione ab omni periculo exploratus erit. lib. 3. qu. 25. num. 4.

Census omnes reales post Pii V. constitutionem perpetui sunt ex parte ejus qui emit. lib. 3. qu. 26. num. 1.

Census ex constitutione Pii V. undecim exigit condiciones, quæ connumerantur. lib. 3. qu. 26. num. 2. & 3. Cautiones in eod. contractu adhibendæ ex ejusdem Pii constitutione. num. 3. propè finem.

Pii V. constitutio de censibus devincit totum orbem Christianum. lib. 3. qu. 26. num. 4. Quid agendum cum iis, qui aut Piam constitutionem nollent recipere, aut cum iis qui census non congruentes constitutioni celebrarunt. num. 5.

Census Pontificii justum pretium, justaque pensio investigatur. lib. 3. qu. 28. num. 1. & seqq.

Census institui ne possit ea lege, ut post certum tempus repeti pecunia possit. lib. 3. qu. 26. nu. 1.

Census solvendus Principi impositus agro, in quo constituunt censum suum contrahentes, solvi ne debeat à venditore census, an ab emptore. lib. 3. quæst. 28. num. 4.

Census, & pensio non debetur in meliore pecunia, quæ earum institutionem consecuta est, sed in ea, quæ erat; quo tempore instituebantur, aut in illius æstimatione. lib. 4. quæst. 44. num. 11.

Ceremoniæ in cujusdam infantis baptismo præter-

missæ, supplendæ ne sint in eodem jam annos decem nato. lib. 1. quæst. 12.

Certus qui est, ultra certiorari eum non oportet ex regula Juris. lib. 1. quæst. 109. num. 8.

Character ordinis imprimitur in actu nobiliore, & magis principali. lib. 1. qu. 32. num. 2. Imprimatur ex sententiâ antiquorum Theologorum in eo signo exteriori, in quo principalis potestas, quæ trahitur ordinando, significatur. num. 3. in ead. quæst.

Character non impeditur propter vim, quæ non est absoluta, sed conditionata, aut inducens. lib. 1. qu. 55. num. 1.

Choreas ducere, & hastiludia exercere peccatum mortiferum ex Richardo. lib. 5. qu. 11. num. 5.

Christus etiam ut homo Rex verissimus fuit: re- rûmque omnium creatarum Dominus. lib. 1. qu. 93. num. 15.

Christus tributum solvit nulla necessitate coactus, sed prorsus voluntarius. lib. 4. qu. 93. num. 14. quale fuerit illud tributum: ibid.

Christus luce sua collustrat eorum mentes, quæ ad veritatem acquirendam viribus omnibus ad- vituntur. lib. 5. qu. 15. num. 5.

Chymistæ errant in materia auri. lib. 3. quæst. 31. num. 2.

Circumstantia personæ indicanda est, quando non possumus de nostris peccatis integrè confiteri ex communi Theologorum sententiâ. lib. 1. qu. 18. num. 2. & seqq.

Circumstantia necessariò confitendæ sit, cum quis rem agit flagitiosam sciens esse flagitiosam. lib. 1. qu. 13. in qua hac de re disceptatur.

Circumstantiæ singulares infinitæ. lib. 3. quæst. 28. num. 11.

Cives singuli non magis sui sunt, quàm Civitatis, & eorum bona non magis eorum, quàm Civita- tis ex Platone. lib. 4. qu. 37. num. 3.

Civitatis seu Reipub. Christianæ, quæ constat è personis sacris, & profanis Romanus tantum Pontifex est Rector, nullus seculi Princeps. lib. 1. qu. 93. num. 14.

Clandestinum matrimonium quor modis dicatur. lib. 1. qu. 115. num. 4.

Clemens VII. opinionem agentium licere per litteras, aut per internuntium confiteri peccata, vel absolvere non condemnavit tamquam hæ- reticam, sed tamquam falsam, temerariam, scan- dalosam. lib. 1. qu. 16. num. 6. Verùm qui post De- cretum illam aut defenderet, aut doceret, uti de auctoritate & doctrina Romanæ Cathedræ ma- lè sentiens à sacræ Inquisitionis Judicibus coer- ceretur. lib. 1. qu. 16. num. 8.

Clemens VII. Constitutione sua moderatus est: Xisti V. Constitutionem contra clericos malè promotos. lib. 6. qu. 37. num. 1.

Clericorum universitas Christi familia est, cui omnis debetur immunitas. lib. 1. qu. 92. num. 3.

Clerici propter Domini honorem tributa non sol- vunt. lib. 1. qu. 93. num. 10.

Clerici non possunt sibi sponte solvendi vectigalis-

E T V E R B O R U M.

onus imponere. lib. 1. q. 95. num. 1. & 3.
Clericis onus imponentes solvendi quidpiam, aut præstandi sine auctoritate Romani Pontificis excommunicati sunt, ab eodem Pontifice tantum absolvendi, etiam si recipiant à sponte dantibus. lib. 1. quæst. 95. num. 4. Non tamen credimus clericos sponte dantes hoc tempore in censuram incurrere excommunicationis. eod. num.
Clerici quomodo debeant justis principum legibus parere: si non parent, non possunt ab iis puniri. lib. 1. quæst. 93. num. 14.
Clericos potestati subicere Principum cur non decessit, quamvis Ecclesia clericos minorum ordinum patriæ manciparit potestati. lib. 1. quæst. 93. num. 24.
Clerici majorum ordinum in potestate vindicatrice patrum suorum non habentur. lib. 1. quæst. 92. num. 24.
Clericus sine auctoritate legitima prælati non potest consentire in iudicem non suum. lib. 1. quæst. 41. num. 6. Non potest juri suo renunciare. ibidem.
Clericus jucare non potest laico. lib. 3. q. 41. num. 6. in fine.
Clericorum genera quattuor sunt. lib. 1. quæst. 96. num. 5. Horum quinam potantur privilegio canonis, & fori; & qui neutro, & qui alterutro. num. 5. & 6.
Clericus si multitudine armata alienam invadat ditionem, opituletur ne ei immunitas Ecclesiastica, ut nec comprehendere, nec occidere possit. lib. 1. quæst. 96. num. 1. & seqq. Nostra sententia exponitur. num. 4.
Clericus negotians, vide in verbo *Negotiatio*.
Clerici delictum non nocet Ecclesiæ. lib. 1. quæst. 53. num. 4.
Clerici bona censentur eodem jure, quo bona Ecclesiæ quantum ad immunitatem. lib. 1. quæst. 53. num. 4.
Clericus conjugatus quinam gaudeat privilegio canonis. lib. 1. quæst. 54. num. 3.
Clerici possint ne suis se abdicare privilegiis. lib. 1. quæst. 54. num. 3.
Clerici spectaculis interesse non possunt: à minorum mentis recedere debent. lib. 6. quæst. 8. num. 3.
Clericus minoribus ordinibus præditus, nisi beneficium obtineat Ecclesiasticum, sine habita, & tonsura incedens omni prætermissa admonitione privilegio fori exvitur. lib. 6. quæst. 20. num. 2. Retinet privilegium canonis, si quis suadente. ibid. Item alia privilegia, quæ clericis jus largiuntur. ibid. Quæ tria liquent ex responso sacre congregationis Illustrissimorum Cardinalium: quod adscriptum est in ead. quæstione. Vide etiam. lib. 1. quæst. 54. num. 3.
Clerici cum quo genere feminarum habitare non possint. lib. 1. quæst. 97. num. 2. & 3.
Clericus cohabitans mulieri, de qua, inquit Sylvester, possit rationalis esse suspicio, peccat mortaliter, etiam si sit consanguinea, vel affinis; &

multò magis masculus. Idem Angelus. lib. 1. q. 93. num. 3.
Clericus solus ad tabernaculum foeminae non debet accedere ex decretali Lucii Papæ. lib. 1. q. 97. num. 4.
Coactio duplex una sufficiens, sive absoluta altera inducens, sive conditionata. lib. 3. q. 2. num. 3. & lib. 5. q. 7. num. 9. & 10.
Cogitare de absente conjugē, vel de actu conjugii præterito, aut futuro cum sensu obscenæ voluptatis crimen est. lib. 1. quæst. 134. numer. 2. & seqq.
Cogitatio actus connubialis non est actus connubialis, ideo non licet ex ea quærere voluptatem. lib. 1. q. 134. num. 2. & 7.
Cogitatio rei malæ duplex est, una speculativa, altera practica, cum affectu conjuncta; hæc peccatum est. lib. 4. q. 46. num. 4.
Cogitatio nullam humani juris meretur pœnam. lib. 3. q. 40. num. 2.
Cognatio spiritualis quid sit. lib. 1. quæst. 13. num. 2. & 3. Illic est, ubi est spiritualis generatio. num. 2.
Cognatio spiritualis est ex statuto Ecclesiæ. lib. 1. q. 123. num. 2.
Cognatio spiritualis post Concilium Tridentinum non contrahitur cum uxore baptizati. lib. 1. q. 123. num. 6. Contrahitur inter virum, & uxorem, quamvis suadente necessitate alteruter filium aut baptizet, aut teneat, licet sine solemnitate baptismus præbeatur. lib. 1. quæst. 137. num. 1. & seqq. Utrum contrahatur ab eo, qui filium hominis non baptizati aut baptizat, aut tenet. lib. 1. q. 123. num. 1. & seqq. Hanc non contrahit non baptizatus, si baptizat. in ead. quæst. num. 2. Vide in verbo *Affinitas spiritualis*.
Cognitio duplex: una earum rerum, quæ non sunt necessariae ad salutem, quarum ignorantia non nocet; altera rerum credendarum, & agenda- rum, sine quibus non consistit salus: hac carere pernicios est animæ ex D. Bonav. lib. 5. q. 1. num. 4.
Cohabitationem clericorum, & mulierum leges Ecclesiasticæ vetantes num culpa obligent mortifera clericos secus facientes. lib. 1. q. 97. num. 4. & 5.
Coitum inchoatum interrumpere sæpe est honestum. lib. 1. q. 133. num. 5. 6. 7.
Coitus cum uxore non semper est licitus. lib. 1. q. 133. num. 5.
Coitus conjugalis alius est licitus, alius permissus, alius prohibitus ex Alex. Hal. lib. 1. q. 133. nu. 4.
Coitum inchoatum cum uxore non absolvere, non est criminofum illa non repugnante. lib. 1. q. 133. num. 1. & seqq.
Collatio beneficiorum proficisci debet non ex affectu carnis, sed ex iudicio rationis: & quodnam sit iudicium rationis. lib. 1. q. 72. num. 3.
Collatio beneficii in personam dignam prætermis- sa digniore, rata ne sit post Concilium Tri- dentinum, & Pii V. Constitutionem. lib. 1. q. 77.

I N D E X R E R U M

num. 1. Dignior quinam existimetur. num. 3. Præterito digniore minus digno tribuere beneficium grave crimen est; neque contraria opinio est hoc tempore probabilis. num. 2.

Collatio beneficii facta à laico nulla est; & quibus pœnis constringatur tam dans, quàm accipiens. lib. 1. q. 78. num. 1. & seqq. Pœnæ clericorum colliguntur. num. 4. & 5. laicorum verò. num. 6.

Collatio beneficii, quod amittit clericus delinquens in Constitutionem Xisti V. pertinet ad Romanum Pontificem. lib. 1. q. 79. num. 3.

Collatio beneficii nulla etsi tribuatur suspenso, vel irregulari, vel interdicto, vel excommunicato. lib. 6. q. 61. num. 1.

Collectæ fiunt per censum, & æstimationem bonorum. lib. 4. q. 39. num. 2. Unusquisque in eam confert suum, non alterius ibid. In iis plus tribuunt divites, quàm pauperes ibid.

Collectarum immunes sunt peregrini. lib. 4. q. 39. num. 2.

Collectas ipsæ communitates sibi imponere possunt, sed vectigalia non possunt. lib. 4. q. 39. num. 1.

Comedere semel Angelorum, bis eodem die hominum, frequentius brutorum. lib. 4. q. 49. num. 1. ex Paludano.

Comicam; & poëticam imitationem, quæ non habet simplicem decori imitationem exterminat è rep. Plato. lib. 5. q. 11. num. 9.

Commendanda Ecclesia quibus conditionibus egeat. lib. 1. q. 73. num. 3.

Commerciorum realium extrema debent esse realia. lib. 3. q. 44. num. 2.

Commodatum cum fit ob utilitatem dumtaxat commodantis, in eo præstatur dolus; cum ob utilitatem commodatarii; præstatur etiam levissima culpa; cum ob utilitatem utriusque, dolus, lata, & levis. lib. 3. q. 42. num. 2. In secundo casu præstari etiam latam culpam communis affirmat opinio. num. 1. Culpa lata, levis, & levissima quænam sit. eod. num.

Communicatio cum excommunicatis quando liceat. lib. 6. quæst. 29. num. 2.

Communicare cum excommunicatis extra casus permisos an sit lethale crimen. lib. 1. quæst. 29. num. 2. & 3. Vide in verbo participare.

Commutatio votorum, quæ laborem, & pericula, & expensas habent itineris, & commorationis in loco, quo eundum est, cogit harum rerum omnium rationem, & summam inire. lib. 2. q. 13. num. 3. & seqq.

Commutationes votorum ad canones commutationum civilium exigendæ non sunt. lib. 2. q. 13. num. 4.

Commutatio voti, & redemptio verbo magis, quàm re differunt ex Gabriele. lib. 2. q. 13. num. 4.

Comœdiarum obscœnarum actores, & spectatores mortiferi criminis rei sunt: quinque id viis estenditur. lib. 5. q. 11. num. 1. & seqq. Sacri canones huic hominum generi sacram denegant Eucharistiam, eosque apostaticos appellant. nu. 2. Eosdem leges Romanæ notant infamia. eod. num.

Hæc ipsa pœna probatur testimonio Ciceronis apud D. Augustinum, & Tertullian. eod. num.

Exheredatur à lege civili. ibid. Actorum, & spectatorum peccatum par esse ait D. Joan. Chrysostomus. num. 3. Tertullianus decem rationibus persuadet spectacula scenica, & impudica Christianis interdicta esse. num. 3. postrema verò ratio habet duo horrifera exempla. num. 3. Theologi, & summarum scriptores, à quibus comœdiarum turpium actores, & spectatores condemnantur sceleris, percensentur. num. 4. Rationes contra impudicos comœdos evolvuntur. num. 6. & 7. Comœdi, ac amimi, de quibus est quæstio, civitatibus eripiunt tria illa, quæ Plato legislatoribus proposita esse ait. num. 7. Rationes contra spectatores turpium fabularum exponuntur. num. 8. Potestatem non facit Plato auctoribus tragœdiarum in publicum prodeundi, nisi ante fuerint à legitimis magistratibus comprobati. num. 9.

Compensationis jus non datur in deposito. lib. 3. q. 38. num. 2. & lib. 3. q. 39. num. 2.

Compensatio locum habet in eo rerum genere quæ consistant in pondere, numero, & mensura. lib. 3. q. 38. num. 2.

Compensatio quid sit. lib. 1. q. 38. num. 1. Indirecta etiam contra depositum datur. in ead. quæst. & num.

Compensationis jus est possessori bonorum creditoris, quamvis in iis bonis jus antè habebant alii creditores. lib. 3. q. 39. num. 2.

Compensandi causa debet esse liquida. lib. 3. q. 38. num. 3.

Compensandi jus datur in furto non servato ordine creditorum. lib. 3. q. 39. num. 3. Sententia Panormitani, qui non vult compensationi locum esse, nisi in eo rerum genere, quæ in pondere, numero, &c. Equæ interpretatio exponitur. num. 4. Qui compensationis jus sibi dicunt, quid custodire debeant. ibid.

Compensare beneficia, & munera non tam est donare, quàm rem debitam persolvere. lib. 1. q. 76. num. 1.

Compensari non possunt beneficia à Clerico ea parte bonorum, quæ debetur pauperibus. lib. 1. quæst. 76. num. 3.

Conatus, & factum non pari pœna plectuntur. lib. 6. q. 18. num. 4. Vide quæst. 24. nu. 9. in cod. 6. lib.

Conceptionis sanctissimæ Virginis disputatio in utramque partem in concionibus ad populum, & ubi tum viri, tum mulieres convenire solent, à Pio V. verita est, pœna proposita suspensionis à divinis, quæ ipso facto incurritur; & inhabilitatis pœna adjecta ad dignitates obtinendas, privatur etiam adeptis. lib. 6. q. 40. num. 2. Incidatne is, qui unius partis expositis argumentis refutationis contrariorum iis non commemoratis jactat tantum fundamenta. lib. 6. quæst. 40. num. 1. & seqq.

Conceptionis signa quænam. lib. 4. q. 11. num. 11.

Conceptus impediendi duplex est modus. lib. 1.

E T V E R B O R U M.

q. 133. num. 8.
Conceptus quid sit ex sententia Arist. lib. 4. q. 13. num. 10.
Concilium generale convocandi potestatem habet solus Romanus Pontifex. lib. 1. q. 93. nu. 19. Illud jure posse cogere Imperatorem, qui dicit, hæreticus est. ibid. Ad Concilium generale convocandum Imperatores interdum Maximis Pontificibus operam navarunt. ibidem.
Concilium Florentinum Græcè scriptum nonnullus schismate contaminatus scriptis tradidit. lib. 6. q. 35. num. 5.
Conciliorum multa decreta, & acta evulgari non solent, interdum etiam nec excipi. lib. 6. q. 35. num. 5.
Conciliorum antiquorum canones libenter à posterioribus renovantur, & comprobantur. lib. 6. q. 38. num. 1.
Concubinarius pœnæ. lib. 1. q. 57.
Concubinarii Sacerdotes sunt ipso jure suspensi; & si celebrant, evadunt irregulares. lib. 1. quæst. 57. num. 2. Omnes item clerici, qui notoriè sunt concubinarii, sunt ipso jure suspensi. lib. 6. quæst. 42. num. 2.
Concubinarius notorius quinam dicatur. lib. 1. q. 57. num. 2. & lib. 6. q. 42. num. 2.
Concubinarii suspensio num removeri possit ab Episcopo. lib. 1. quæst. 57. num. 4. Horam irregularitas tantum removeri potest à Rom. Pontifice. ibidem.
Concubinatio clerico facta collatio nulla est. lib. 1. q. 57. num. 4. Num post adeptum beneficium, si evadat concubinarius notorius, aut scortator, faciat fructus suos. nu. 5. & 6. In utroque. num. 5. & 6. probatur non facere. Sed cui restituentur fructus percepti. Vide num. 6.
Concubinarius clericus etiam suspensus est à beneficio. lib. 1. q. 57. num. 7. Vide lib. 6. q. 42. num. 6. Istius, & similium concubinarios utrum missæ audiri possint. num. 8.
Concubinarii uno è tribus modis notorii vitari debent à cunctis. lib. 1. q. 57. num. 11. Etiam vitandi diebus dominicis, nec eorum Missæ audiendæ. lib. 6. q. 42. num. 9. Leges Ecclesiasticæ quæ interdicunt, ne horum concubinarios Christianus populus intersit, sacris æquæ sunt num. 12.
Concubinarios publicos inducere ad Sacramenta administranda culpa est mortifera. lib. 1. q. 57. num. 14.
Concubinarius clericus sit ne sepultura privatus. lib. 1. q. 58. num. 1. & lib. 6. q. 42. num. 8.
Concubinarius post interitum concubinæ, qui ex ea susceptos filios domi alit, possit ne absolvi. lib. 1. q. 58. num. 2. Est suspensus, irregularis, fructus non facit suos, jure non tenet beneficium, si illud est adeptus, cum esset concubinarius. eod. num.
Concubini domicilium cum concubina est maximè ab Ecclesia damnatum, nec jus largitur concubinae ad Sacramenta. lib. 1. q. 110. num. 2.
Concubitus cum conjuge ad explendam volupta-

tem quæ culpa sit. lib. 1. q. 113. num. 3. & 4. Uxorem cognoscens sicut meretricem mortiferè peccat. num. 4. Nihil feedius, quàm uxorem amare quasi adulteram ex D. Hyeronymo. num. 4.
Concubitus, actumve matrimonii non consummare, nisi petat uxor, non videtur criminofum. lib. 1. q. 140. num. 4.
Concubitus alius licitus, alius permissus, alius prohibitus ex Alex. Halensi. lib. 1. q. 140. num. 5.
Concubitus conjugalis causa satiadæ concupiscentiæ levis culpa ex sententia D. Augustini. lib. 1. q. 13. num. 3. & 4.
Condemnatus ut fame pereat, potest cibum quærere, & sumere lib. 4. q. 28. num. 5. & 6.
Conditio quæ libet in ultimas voluntates inserta, quæ diviori bono adversatur, pro non adjecta haberi debet. lib. 7. q. 7. num. 7.
Conditio turpis aut impossibilis adjecta legatis, & testamentis pro nulla habetur. lib. 7. q. 14. nu. 9. Vide lib. 1. q. 113. num. 4.
Conditio inserta in testamento ad excludendam religionem est juri contraria. lib. 3. quæst. 41. num. 8.
Conditio turpis est non solum, quæ excludit religionem in universum, sed etiam quæ in parte, & unam aliquam. lib. 7. q. 7. num. 13.
Conditio adjecta matrimonio contra aliquem extrinsecus matrimonii bonis, nullum reddit contractum. lib. 1. q. 140. num. 2.
Conditio turpis cur vitiet votum; non item legata, testamenta, ac matrimonia. lib. 2. quæst. 19. num. 3. & 4.
Conditio turpis in se, relata ad promissum illud reddit nullum. lib. 2. q. 18. num. 2.
Conditio necessaria obligationem non moratur. lib. 1. q. 145. num. 3.
Conditio magis indicat dissentionem, quam consensum ex Dur. lib. 1. q. 113. num. 3.
Conditio futuri temporis adjecta matrimonio mutat illud in sponsalia. lib. 1. q. 113. num. 6.
Conditio hæc, *te duco, aut ducam, si es virgo*, sit ne turpis. lib. 1. q. 111. num. 13.
Conditio suspendens matrimonium quatuor requirit. lib. 1. q. 113. num. 5. hypoth. 4. Eam non admittunt Sacramenta. ibid.
Conditio quælibet in foro conscientie vitiat matrimonium, quando ea non extante quis non assentitur matrimonio. lib. 1. quæst. 113. num. 5. hypoth. 3.
Conditio impossibilis appositæ matrimonio habetur pro non aposita. lib. 1. q. 113. num. 3. Futuræ autem, honestæ, & contingentes suspendunt matrimonium. ibid.
Conditiones turpes appositæ matrimonio nisi sint contrariæ illius bonis, non vitiant matrimonium. lib. 2. q. 19. num. 3.
Conditionum quot sint genera. lib. 1. q. 113. num. 2. hypoth. 2. præteritæ, & præsentis non suspendunt matrimonium; nec futuræ necessariæ, impossibiles habentur pro non adjectis. num. 3.
Conditio possidentis melior est, quo modo in-

I N D E X

- telligatur. lib. 2. q. 18. num. 7.
- Conductor non præstat casus fortuitos, & culpas levissimas. lib. 3. q. 18. num. 7.
- Confessarii inquirentes circumstantias peccati non necessarias, ut consortem criminis agnoscere possint, graviter delinquent. lib. 1. quæst. 18. num. 3.
- Confessio Sacramentalis non ideo instituta est, ut homo vitam, aut existimationem, aut honorem, aut rem familiarem perdat; sed potius, ut ea omnia conservet. lib. 1. q. 18. num. 5. Et quamvis periclitaretur alterius fama in nostri delicti confessione, id pœnitens usque deque posset habere. lib. 1. q. 18. num. 6.
- Confessio, quæ absolutionem meretur, debet his esse ornata conditionibus, quæ à Theologis exponuntur. lib. 1. q. 16. num. 5.
- Confessio per literas, & internuntium fieri non potest; nec eo modo à Sacerdote dari absolutio, ex Decreto Clementis VIII. à quo excommunicantur, qui secus faciunt, quive docent probabilem esse contrariam propositionem; reservaturque excommunicatio Romano Pontifici. lib. 1. q. 16. num. 1. Hujus rei quæstio tractari non potest, nisi ad confutandum. in cod. num.
- Confessio hujusmodi est item jure divino prohibita. lib. 1. q. 1. num. 6.
- Confessio per scripturam, seu interpretem non est necessaria. lib. 1. q. 16. num. 2. Auctores opinionis damnatæ à Clemente VIII. commemorantur in ead. quæst. num. 2. Opinio à Clemente damnata multis argumentis confutata est à Paulo Comitolo ante Decretum. Argumenta habes in ead. quæst. num. 3. & 4.
- Confessio in formis iterarine semper debeat. lib. 1. q. 19. num. 1. & seqq.
- Confessiones informes iterandas esse senserunt antiqui Theologi teste Divo Bonav. lib. 1. q. 19. num. 2. Sed non omnes esse iterandas probatur num. 5. in ead. quæst. Quando iteranda sit informis confessio docetur. lib. 1. q. 19. num. 7. & 8.
- Confessione, quæ caret contritione, & integritate, cum quis potest integrè confiteri, non satisfacit Ecclesiæ præcepto. num. 7. 9. & 10.
- Confessio ejus, qui non recessit à statu peccati, & ab occasionibus proximis peccandi, est nulla. in ead. quæst. num. 8.
- Confessionis annuæ initium ducendumne sit à postrema, an à Paschate. lib. 1. q. 15. num. 1. & 2.
- Confessiones factæ irregulari, qui de sua irregularitate luit, cum eas audiendi facultatem ab Episcopo impetravit; valverintne, & num ratae fuerint absolutiones. lib. 6. q. 58. num. 2.
- Confessionis annuæ præcepto tenentur ii, qui post baptismum culpam contrahunt mortiferam. lib. 1. q. 17. num. 1. & 2. Quo anno ætatis ex Ecclesiæ præcepto confitendum sit ibid. In Confessione crimen alterius patefacere ei non inurit infamiam. lib. 1. q. 18. num. 4.
- Confessio delicti in judicio quot, & quæ exigat, ut noceat confitenti. lib. 6. q. 57. num. 3.

R E R U M

- Confiteri circumstantiam personæ debet, qui aliter non potest integrè confiteri. lib. 1. quæst. 18. num. 1. & seqq.
- Confiteri bis de eodem peccato quis cogi non potest præcepto Ecclesiæ. lib. 1. q. 31. num. 2.
- Confiteri tenetur peccator lege divina, in quovis articulo necessitatis. lib. 6. q. 27. num. 5.
- Confitendi præcepto Ecclesiæ non satisfacit, qui peccata tantum externa ad Sacerdotem deferret. lib. 1. q. 19. num. 10.
- Conjugalis servitus qua ratione dissolvatur. lib. 1. q. 93. num. 13.
- Conjux cogitans de conjugæ absente, deque actu conjugii, præterito, vel futuro, ut inde veneream capiat voluptatem, mortiferè peccat. lib. 1. q. 134. num. 2. & seqq. Vide in verbo Cogitatio.
- Conscientia non solum certa notitia, sed etiam probabili gubernatur. lib. 2. q. 18. num. 6.
- Conscientia errans cur circumstantia sit necessario confitenda, non item ea, quæ non errat. lib. 1. q. 33. num. 4.
- Conscientia obligat non virtute propria, sed virtute præcepti divini, ex D. Thoma. lib. 1. q. 33. num. 4. Idem est ligamen conscientiae erroneæ, & legis Dei ex eodem D. Thoma. num. eod.
- Conscientiam abjicere, aut contra eam agere, cum eam aut fides Catholica, aut scientia, aut fides humana non ambigua informat, improbi est animi. lib. 5. q. 15. num. 4.
- Consecrare intendens decem hostias è viginti, quas coram se habet, nullam consecrat. lib. 1. q. 45. num. 1. & 2. Intendens consecrare eas vini guttas, quæ ad diversa latera calicis adhærescunt, non quidem omnes, sed quæ commodè cum reliquo Christi sanguine sumi possunt, eas non consecrat. in ead. quæst. num. 1.
- Consecrationis effectus sequitur intentionem consecrantis, non ejus opinionem. lib. 1. q. 45. num. 2.
- Consensus locum non habet, ubi metus intercedit, vel coactio ex Decretali Alexandro. lib. 1. q. 122. num. 3. idem. lib. 3. q. 2. num. 2.
- Consensus liber, qui vim, & metum excludat, requiritur jure humano, & divino in matrimonio. lib. 1. q. 122. num. 3. & cur. num. 4. 5. 6.
- Consensus conditionalis nullus est, donec extet conditio. lib. 1. q. 113. num. 11.
- Consensus quadruplex, negligentiae, Confessii, Cooperationis, & auctoritatis, seu defensionis ex Glossa, & Hadrianis. lib. 5. q. 8. num. 4.
- Consensus privatorum non potest largiri Jurisdictionem ei, qui non habet. lib. 1. q. 101. num. 6.
- Consensum liberum quot ea sint, quæ requirunt. lib. 3. q. 2. num. 7.
- Consentiens alterius facinori consensu cooperationis æquè peccat atque faciens: Consensu vero auctoritatis magis, quàm faciens. lib. 5. q. 8. num. 4.
- Consentit qui definit facinori obviare cum potest ex D. Augustino. lib. 4. q. 10. num. 20.
- Conciliis Christi debent humana jura morigerari.

E T V E R B O R U M.

lib. 7. q. 6. num. 2. in Consiliis non multitudo, sed maturitas requiritur: quæ res in paucis, quam in multis facilius reperitur, ex Epistola Pii II. ad Ludovicum Galliarum Regem: neque enim honestas, aut Justitia multitudine facile suadetur, ex eod. Pont. lib. 5. q. 15. num. 6.

à Consilio difficilius receditur, quam à mandato. lib. 4. q. 10. num. 19.

Constans vir est medius inter pertinacem, & inconstantem. lib. 3. q. 2. num. 4. non quavis opinione mali, sed vehementi vir constans movetur. num. 4. Quæ mala is metuat. eod. num. & lib. 1. q. 122. nu. 2. Constans vir peccatum etiam levissimum plus timet, quam omnia alia mala. lib. 3. q. 2. num. 6.

Constans vir, ac fortis numquam peccat, ut cetera mala effugiat. lib. 5. q. 7. num. 4.

Constantiensis Concilii decretum de vitandis, aut non vitandis excommunicatis Doctores casuum conscientiarum, ac Theologi ferè cunctis sequuntur, contenti exceptione illa de notoria in clericum violentæ manus injectione. lib. 6. q. 35. num. 6. Rationes, quamobrem decretum duntaxat Constantiensis Concilii sequi oporteat. num. 8.

Constantiensis Concilii decreti, ad evitanda, iusta forma describitur à D. Antonio. lib. 6. q. 35. num. 4.

Constantiensis Concilii decretum cum Concilii Basiliensi decreto de vitandis excommunicatis confertur. lib. 6. q. 35.

Constitutio Gregorii XIII. contra monachiam. lib. 6. quæst. 13. num. 5. Quæ in ea consideranda. ibidem.

Constitutio Gregorii XIII. contra duellum excommunicatione, aliisque poenis plectit eos qui privatum, nec solemne ineunt duellum. lib. 6. quæst. 13.

Constitutio Clementis VIII. contra monachiam dividitur, & exponitur. lib. 6. q. 14. Puniantur in ea non solum duella, sed etiam semina, & radices duellorum. ibid. An incidat in constitutionis excommunicatione, qui dicit alteri: *Tu mentiris*, in ead. quæst. num. 7. Vitat poenam constitutionis, qui eam probabiliter ignorat. nu. 8. Etiam post moderationem decreti de reservatione casuum Romani Pontificis, atque ordinarium vim obtinet, & excommunicatio in eo contenta reservatur Romano Pontifici: possunt tamen absolvere ab ea, qui antea ex privilegio absolvebant ante decretum à censuris Pontificii. lib. 6. quæst. 17.

Constitutio Clementis contra monachiam pugnam minimè requirit. lib. 6. q. 1. num. 3.

Constitutio Clementis VII. interdicens munera, & donationem regularibus, quo tempore inciperit obligare. lib. 1. q. 109.

Constitutio Ecclesiæ satis est, si probabili ratione nitatur ex Scoto. lib. 1. q. 124. num. 3.

Consuetudo rationi, & veritati præponenda ex D. August. lib. 5. q. 15. num. 7.

Consuetudo Ecclesiæ firmissimè tenenda. lib. 5. q. 15. num. 7.

Consuetudo contra sacros canones nulla. lib. 4. q. 45. num. 6.

Consuetudo sine veritate vetustas erroris est ex D. Cypriano. lib. 5. q. 15. num. 7. Cedit rationi. ibid. Consuetudini non temerè serviendum ex D. Chrysostomo. ibid. Christus non se consuetudinem, sed veritatem cognominavit ex Tertulliano. ibid.

Consuetudo contra divinam, & naturalem legem foeda corruptela existimari debet. lib. 3. q. 10. n. 4.

Consuetudo inducens, aut fovens peccatum, aut procliviores homines reddens ad peccandum, non valet ex Panor. lib. 3. q. 10. num. 3.

Consuetudo largitur jurisdictionem. lib. 6. quæst. 61. num. 2.

Consuetudo appellari non debet, quæ contraria est legibus Ecclesiæ, & fomes peccati. lib. 4. q. 56. num. 6.

Consuetudinem esse justam, & ex iusta causa manasse credendum est, nisi probetur contrarium. lib. 4. q. 50. num. 1. Mores diuturni consensu utentium approbati legem imitantur. ibidem. Quæ sit longa consuetudo. ibid.

Consuetudo, & dare, & ampliare potest jurisdictionem. lib. 1. q. 28. num. 1.

Consuetudo curiæ congruit cum decretali, *super litteris*, de reservatione in iis, quæ pertinent ad gratiam impetrandam. lib. 1. quæst. 104. num. 13.

Contemnit facile, quod quis non diligit. lib. 1. quæst. 122. num. 5.

Contractus nulli apertus est homo ante septennium. lib. 2. quæst. 7. num. 2.

Contractus forma quænam sit. lib. 1. q. 129. num. 3. lib. 1. quæst. 120. num. 1.

Contractus forma sita est in legitima contrahentium consensione. lib. 3. q. 4. num. 2. & q. 5. num. 7.

Contractus bonis moribus, & legibus contrarius nullam vim habet. lib. 3. quæst. 41. num. 10.

Contractus initus contra humanam legem sit ne ipso jure nullus. lib. 3. quæst. 4. num. 1. & seqq. In judiciis probatur esse nullus auctoritate legum, canonum, & rationibus. num. 1. & 2. Probatur in foro etiam conscientie esse nullus contractus, cui lex adversatur. num. 4.

Contractus cujus causa fuit dolus, cur non firmatur jurejurando; firmatur autem, si ejusdem non fuit causa dolus? lib. 2. q. num. 5.

Contractus vis intima in animo est, non in verbis. lib. 3. quæst. 12. num. 4.

Contractus obligandi vim non sumunt ex quavis hominum voluntate: sed ex ea, quæ non est iustis legibus contraria. lib. 3. quæst. 32. num. 5.

Contractus præcipua proprietas est libertas, quæ excluditur fraus, vis, metus, ignorantia. lib. 3. q. 3. num. 2.

Contractus metu initus, cum jure naturæ, & gentium sint nulli, cur officio judicis rescindantur. lib. 3. quæst. 3. num. 2.

Contractus initus metu cadente in constantem vi-

INDEX RERUM

rum, jure conscientiae nulli sunt. lib. 3. qu. 2. num. 8.
 Contractus levi metu initos jure conscientiae effici nullos probatur. lib. 3. q. 3. multis testimoniis, & rationibus. num. 2. Refelluntur contrariae rationes. num. 3. & 4. Vide etiam. lib. 1. q. 122. num. 6.
 Contractus simulatus, & fictus, pro nullo habetur. lib. 2. quaest. 3. num. 5. Contractus imaginarius juris vinculum non habet. ibid. In contractibus rei veritas potius, quam scriptura perspicui debet ibidem.
 Contractus alius bonae fidei, alius stricti juris. lib. 3. quaest. 1. num. 1. Contractus bonae fidei, & stricti juris quinam sint. ibid. In contractibus bonae fidei ea, quae sunt per accidens, & raro eveniunt aestimari non solent. lib. 3. q. 28. num. 9.
 Contractus quilibet propter jus, & obligationem posset dici personalis: nam jus, actio, obligatio haerent in persona contrahentium. lib. 3. q. 14. n. 8.
 Contractus divisio in realem, & personalem oritur ex materia. lib. 3. quaest. 14. num. 8.
 Contradictoriarum enunciationum ea vis est, ut si una sit impossibilis, altera sit necessaria. lib. 1. quaest. 145. num. 3.
 Contrahentes ex justis legibus princip. contrahere debent. lib. 1. quaest. 113. num. 4.
 Contrahens matrimonium conditione appositae honestae, si deinde contrahat cum alia absolute: hoc secundum est verum matrimonium. lib. 1. quaest. 113. num. 8.
 Contritio quantavis delet omnia peccata. lib. 1. quaest. 32. num. 7. ejus essentia in quo sita sit. n. 3.
 Contumax est, non qui ignorat poenam legis, sed qui legi non paret: immo fieri potest ut quis magni faciat legem, ejus poena contempta. lib. 5. q. 4. num. 3.
 Cor apud homines pensatur ex verbis: apud Deum vero verba pensantur ex corde ex D. Gregorio. lib. 2. quaest. 3. num. 1.
 Cor principium vitae, sensus, & motus ex Aristotele. lib. 1. quaest. 8. num. 1.
 Cor est alterum animal ex Aristotele. lib. 1. quaest. 8. num. 1.
 Cor primum à natura fabricatum, & ipsum deinde reliquarum partium est opifex ex Aristotele. lib. 1. quaest. 8. num. 1.
 Correctio fraterna est duplex, una objurgans, altera rogans. lib. 4. qu. 48. num. 4. Ejus lege tenetur etiam peccator. num. 3. Praelatus mortifera culpa irretitus, corrigens peccat. lib. 4. quaest. 48. num. 3. mortiferè peccat ex Paludano. num. 4.
 Correctione efficit praeteritum peccatum ob tria ex D. Thoma. lib. 4. quaest. 48. num. 2.
 Corripere peccator num teneatur. lib. 4. quaest. 48. num. 3.
 Corrupta mulier consecrari ne possit. lib. 4. q. 17. num. 6.
 Creditor non obligatur pro fidejussione. lib. 3. q. 15. num. 11.
 Creditor debet monetam, quamvis non sit ejusdem generis, recipere à debitore, cum ex diversitate non est sensurus incommodum. lib. 3. q. 44. nu. 5.

Creditorum praefertur fisco. lib. 4. q. 1. num. 6.
 Vide rationem in fine ejus numeri.
 Creditum cambii jus est non corporeum; & est accidens in animo creditoris. lib. 3. qu. 15. num. 10.
 Creditum quot modis sumatur. lib. 3. q. 16. num. 2. formaliter sumptum non potest esse materia cambii: fundamentaliter potest ejus esse materia. ibid.
 Creditum cambii mitti è loco ad locum non posse probatur. lib. 3. quaest. 16. num. 3.
 Creditum non solvitur, sed debitum. lib. 3. q. 16. n. 3.
 Creteneses quibus moribus praediti ex Apostoli testimonio. lib. 1. quaest. 117. num. 2.
 Criminosus eligi non potest. lib. 1. quaest. 72. num. 1. 2. & 5.
 Cubare cum infante puero, vel puella, an liceat matri. lib. 4. quaest. 12. num. 1.
 Culpa est corruptio actionis, poena agentis ex D. Thom. lib. 5. quaest. 4. num. 2.
 Culpa lata, levis, levissima quanam sit. lib. 3. qu. 42. num. 2. Culpa levissima praestatur in omni contractu, qui alterius gratia tantum initur, excepto precario.
 Culpa levis satis est ad subeundam irregularitatem ex homicidio involuntario. lib. 6. quaest. 52. num. 4. Lata culpa, & levissima quid sit ex Bartolo. ibid.
 Cultus divini tria genera. lib. 4. q. 9. num. 7.
 Cultus dispar reddit matrimonia nulla. lib. 1. q. 117. num. 2.
 Cultum non veri Dei numquam permixtum est as- simulare. lib. 5. q. 9. nu. 5. Magis displicet Deo falsos Deos coli, quam se non coli. num. 6. Tenemurque magis non colere falsos Deos, quam vero Deo cultum adhibere. ibid.
 Cultros, cochlearia, lebetes, scutellas, ollas è ferro, aliòve metallo deferentes ad Saracenos, seu Turcas incidantur in excommunicationem bullae Cœnæ. lib. 6. quaest. 10.
 Curiae Romanae potestas in Romano Pontifice sita est. lib. 3. q. 14. num. 8. errato. 7. Non dicitur à Romana Curia approbari, quod à Romano Pont. non approbatur. in ead. quaest. & num.

D

Dæmonem invocanti, Christianam religionem ejuranti, & sanctissimae matris Dei virgin- itatem neganti, ut mulierculæ stupro potiatur, quæ poenitentia imponenda. lib. 4. q. 52. num. 2.
 Dæmones qua ratione à creaturis alliciantur ex D. Augustino. lib. 4. q. 3. num. 3. Seducunt homi- nes, priusquam finant se ab illis illiciti ex eod. Doctore. num. 4.
 Damna, quæ in duobus aureis versantur, digna, quæ ad judices deferantur, lex existimat. lib. 4. q. 23. num. 2.
 Damni dati actio culpam punit latam, non item levem ex Innocentio, quem multi sequuntur. lib. 3. q. 12. num. 5.
 Damni auctor, ob quam culpam teneatur. lib.

4. q. 24. num. 2. & q. 44. num. 1.
 Damni, seu necis occasio, ab quopiam data, num.
 ejus sarcindi eidem onus imponat. lib. 4. q. 28.
 num. 6.
 Damno aliquo potestas publica privatum potest
 afficere, ut commune vitetur. lib. 3. q. 8. num. 3.
 Damnum factum à servo, resarciri ne debeat à Do-
 mino. lib. 4. q. 25. num. 1. & seqq. Dominus, si
 servi facinus aut ignoravit, aut prohibere non
 potuit, non præstabit in ead. quæst. num. 1. Si
 Dominus potuit prohibere, & non prohibuit,
 tenetur in solidum ex Glossa civili. num. 2.
 Damnum leve suum nemo debet gravi alterius an-
 teferre. lib. 4. q. 31. num. 5.
 Damnum, quod quis sua culpa sentit, sibi, non alteri
 debet imputare. lib. 4. q. 28. num. 6.
 Damnum, quod remoratur restitutionem, debet
 esse non in lucro cessante; sed in bonis, quæ ha-
 bentur. lib. 4. q. 31. num. 4.
 Dare nemo potest, quod non habet, verène di-
 catur. lib. 6. q. 21. num. 2.
 Dationis naturæ intimum est, ut sit libera. lib. 1. q.
 122. num. 5.
 Debitio pecuniæ, & gratiæ longè dissimilis ex Ci-
 cerone. lib. 1. q. 76. num. 4.
 Debiti conjugalit exigendi jus, non perit propter
 occultum adulterium. lib. 1. q. 135.
 Debiti conjugalit petendi jus non amittit, qui ne-
 cessitate coactus vel ob probabilem ignoran-
 tiam prolem suam baptizandam, seu confirman-
 dam suscipit. lib. 1. q. 137. num. 5. Si tamen esset
 amissum, auctoritate episcopi recuperari potest.
 in ead. quæst. num. 6.
 Debitum conjugale teneaturne viro suo reddere
 mulier, ad quam certis temporibus vir accedit,
 ut eam cognoscât, & elemosynas, quibus ea, &
 Filiæ ægrè sustinentur, obligurit, deinde abit:
 æque re non leve periculum pudicitæ tum uxo-
 ri, tum Filiabus creatur. lib. 1. q. 136. num. 1. &
 seqq.
 Debitum reddere cum detrimento suæ salutis con-
 jux non tenetur. lib. 1. q. 136. num. 2. 3. 4.
 Debitum non est reddendum cum damno insigni
 prolis. lib. 1. q. 136. num. 3.
 Debiti redditio præceptum habet affirmativum,
 quod obligat semper, sed non ad semper ex sen-
 tentia Theologorum. lib. 1. q. 136. num. 2.
 Debiti non reddendi conjugit tempora enumeran-
 tur. lib. 1. q. 136. num. 7. 8. 9. & iterum colli-
 guntur. num. 10.
 Debitum uxor viro secundo, reddere debet dubi-
 tans de vita primi, exigere nullo modo potest.
 lib. 1. q. 132. num. 2.
 Debitum conjugale impeditur functione munerum
 herilium. lib. 1. q. 136. num. 8. in fine.
 Debitum, concubitusve reddere viro, aut ab eo
 petere, sit ne uxori criminofum, quæ sit illum
 nefaria pollutione extra vas muliebri pollui,
 quoties cum ea corpus commiscet. l. 1. q. 140. in
 qua multis probatur esse criminofum. Conjuga-
 lis concubitus à fornicario non differt nisi per

bona matrimonia. num. 2. in ead. quæst. Divus
 Augustinus conjuges, quando non causa propa-
 ganda prolis concumbitur, sed libidinis causa,
 negat esse conjuges, nec ait ullam nuptiarum re-
 tinere veritatem. num. 4. in ead. quæst.
 Debitum conjugale cogatur ne uxor reddere ex-
 communicato. lib. 6. q. 34. num. 2.
 Decimæ tributa sunt egentium animarum. lib. 1. q.
 70. num. 4.
 Decimas impediens, aut subtrahentes excommu-
 nicantur à Concilio Tridentino. lib. 6. quæst.
 23. num. 2.
 Decipi, aut falli nemo vult. lib. 7. q. 16. num. 3.
 Decisiones Rotæ singulare habent factum, non ge-
 neralem doctrinam. lib. 1. q. 127. num. 5. Decisio-
 nibus Rotæ, quæ circumferuntur impressæ, non
 ea fides debetur, quæ haberi solet iis, quæ ab il-
 lius Judicio proficiuntur. eod. num. nec magni
 fiunt ab Rotæ Romanæ Auditoribus, quæ typis
 excusæ cernuntur decisiones ipsum. ibid.
 Decreta Romanorum Pontificum, & Conciliorum,
 cum rem magni ponderis jubent, sine scelere
 negligi non possunt. lib. 1. q. 61. num. 4.
 Decretalis *Episcoporum* valet in omnes. lib. 6. q.
 47. num. 5.
 Decretalis *Naviganti* exponitur. lib. 3. quæst. 25.
 num. 5.
 Decretum de reservatione casuum post ejus mode-
 rationem Sacerdotibus non plus tribuit, quam
 ante illam habebant, potestatis. lib. 6. q. 17. nu.
 3. Quamquam Clemens tribuit iis, qui ex privi-
 legio absolvebant à casibus Romano Pontifici
 reservatis, ut possint absolvere.
 Decretum Clementis VIII. contra absolventes à
 casibus reservatis, quas pœnas infligat absolven-
 tibus. lib. 6. q. 9. num. 3. Sex excipit casus, à
 quibus nemo potest absolvere. num. 1.
 Decretum Basiliensis Concilii de vitandis excom-
 municatis editum ante schisma transcripsit, Flo-
 rentiæ Nicolaus auctori supplementi. lib. 6. q.
 35. num. 2.
 Defectio solis cur in Passione Domini contigit.
 lib. 1. q. 49. num. 4. & 5.
 Defensio sui omittenda esset, quando si suscipere-
 tur, infanti baptizando pereundum esset, ex D.
 Antonino. lib. 4. q. 10. num. 9.
 Delectationem capere ex peccato mortifero culpa
 mortifera est. lib. 5. q. 11. num. 4. & 8.
 Delectationem querere ex uxore, non quia uxor,
 sed quia mulier, crimen est. lib. 1. q. 140.
 num. 10.
 Delectatio talis est, qualis actio, cujus est proles.
 lib. 4. q. 20. num. 5.
 Demonstratio, modus, causa, conditio, quid
 sint. lib. 1. q. 113. num. 2. Addi possunt matri-
 monio, & cuilibet contractui. num. 2. Tria
 priora non vitiant matrimonium, nec alium
 contractum, nisi fortè migrent in naturam con-
 ditionis. ibid.
 Denarius tributum erat Imperatorium, didrachma
 sacrum. lib. 1. q. 93. num. 14. Sed postea etiam

I N D E X R E R U M

- Didrachma** ceptum est solvi Imperatoribus. *ibid.*
- Denunciatio** prætermitti potest septem de causis ex Navarro, quamvis ea ab iudice præcipiatur. lib. 6. q. 4. num. 4.
- Denunciationis** quattuor genera ex Joanne Andrea. lib. 6. q. 4. num. 3.
- Deponentes** pecuniam apud montes sunt verè mutantes, ex Nav. lib. 3. q. 3. nu. 4. Quare nihil capere possunt. num. 5. Sed, quando possent, vide *ibid.*
- Deponens** apud alium rem, quæ in numero pondere, & mensura consistit, an pro ejus usu quidpiam accipere possit. lib. 3. q. 37. num. 1. & seqq.
- Depositum** est contractus gratuitus. lib. 3. q. 37. num. 1. & q. 35. num. 4. Pro ejus usu an quidpiam accipi à depositario possit absque usura. ead. qu. 35. num. 4. De fraude non præstanda in deposito stipulatio est nulla. lib. 3. q. 5. num. 6. Usus depositæ pecuniæ, & usus terræ longè diversus. lib. 3. q. 36. num. 2.
- Depositionem** quænam crimina mereantur. lib. 6. q. 58. num. 7.
- Depositus** est Cardinalis, quia sui tituli Ecclesiam deservit. lib. 1. q. 61. num. 4.
- Deus** colitur observatione præceptorum. lib. 4. q. 56. num. 3.
- Deus** ex quolibet malo elicit aliquod bonum. lib. 5. q. 10. num. 1. & 5.
- Deus** facit, ut unusquisque sit humanæ naturæ individuum: ille, non pater terrenus, est causa conjunctionis animæ, & corporis. lib. 4. q. 8. nu. 4. De Deo, & creaturis nihil dicitur univocè. lib. 4. quæst. 9. num. 7.
- Deo** servitur in Ecclesiis, non propter caducam mercedem. lib. 1. q. 61. num. 1.
- Devotio** quid sit, & qua ratione differat ab attentione. lib. 1. q. 63. num. 3. Devotionis causa ex D. Thoma duæ sunt. *ibidem.*
- Diabolo** animam suam devoveret N. Christianam religionem ejurat: sanctissimæ Matris virginitatem negat. Quid cum hoc dico Christiani populi portento in Sacramento confessionis agi oporteat. lib. 4. q. 51. num. 1. & 2.
- Diabolum** liceatne malis precibus execrari, atque ei maledicere. lib. 4. q. 41. num. 1. & seqq. Diabolum maledicere absolutè non est malum, ex Cajetano. num. 1. in fine.
- Didrachma** tributum erat sacrum, denarius imperatorium, ex Josepho. lib. 1. q. 93. num. 14.
- Dies** civilium contractuum incipit à media nocte; officii verò Ecclesiastici, & festorum Ecclesiasticorum à vespertinis horis, ex D. Thom. lib. 1. q. 50. num. 4.
- Dimidiata** potest esse confessio earum culparum, de quibus est aliquis semel legitime confessus. lib. 1. q. 1. num. 2.
- Dispar** cultus est impedimentum dirimeas. lib. 1. q. 124. num. 1.
- Dispensatio** & absolutio, quam initiandis largitur Episcopus, removet vincula, quæ nexos latent, & quæ ad potestatem pertinent Episcoporum. lib. 1. q. 107. num. 7.
- Dispensatio** restringenda, potestas autem dispensandi favorabilis. lib. 1. q. 104. num. 11.
- Dispensationis** beneficium an amplè interpretandum sit, ubi personarum nomina, quibus beneficium datur, silentur. lib. 1. q. 107. num. 4.
- Disputans** de moribus asserere non debet, quod vix potest esse. lib. 1. q. 25. num. 11.
- Dissolvitur**, unum quodque naturaliter eo genere, quo colligatum est. lib. 1. quæst. 100. num. 4.
- Dives** præferendus est pauperi in beneficii collatione, quando rebus iis antecellit, quæ in administratione beneficii requiruntur. lib. 1. quæst. 81. num. 5.
- Divinum officium**, quo privati sunt interdicti, quid sit. lib. 6. q. 48. num. 3. Audire confessionem Sacramentalem pertinet ad divinum officium. num. 5.
- Divitiæ** non obsunt religionibus. lib. 7. q. 7. num. 8.
- Livortia** in lege Christi sine judicis auctoritate fieri non debent. lib. 1. q. 141. num. 5. in fine. Exceptionem, vide nu. 6. Dimitti uxor tamen sine judicio Ecclesiæ potest ob notorium adulterium. lib. 1. quæst. 142. num. 2. 3. 4. Sed præcipuè num. 5. idem in lib. 1. q. 143. num. 1.
- Divortium** fit propter vasorum muliebrium angustias; & si vir secundus facit mulierem aptam primo viro, num ad primum redire debeat mulier. lib. 1. q. 118. num. 1. & seqq.
- Docere** non tenetur Sacerdos poenitentem tunc, quando doctus fieret deterior. lib. 1. q. 57. nu. 10.
- Dolor** peccati, qui hæret in sensu, non est peccanti necessarius: quia nec in ejus sensu est arbitrio dolor animi, qui odium, & detestatio peccati, & abominatio peccati, nolitio peccati, disciplinentia peccati, dissensus à peccato, à Theologis appellatur, necessarius est. lib. 1. q. 21. num. 2.
- Dolori** peccati mortiferi certam quandam mensuram à Deo præscriptam esse docent primarum partium Theologi. lib. 1. q. 32. num. 6.
- Dolus** quid sit. lib. 1. q. 72. num. 8.
- Dolus** ne præstetur, nulla pactione effici potest. lib. 3. q. 5. num. 4.
- Doli** actio non tollitur propter jusjurandum adjunctum. lib. 1. q. 41. num. 7.
- Dolus** facit quemlibet contractum nullum. lib. 3. q. 1. num. 1. & 2. & lib. 3. q. 41. num. 9. Ex dolo tutoris datur actio in pupillum ob id, in quo factus est locupletior. lib. 3. q. 1. num. 3. Si pupillus jam doli capax, dolo assentitur tutoris, quid præstare debeat in eod. num. Vide in verbo Contractus.
- Dolus** dolo compensatur. lib. 6. q. 38. num. 2.
- Domicilia** plura quis habere potest: probatur auctoritate legum, & doctorum. lib. 6. q. 45. num. 2.

E T V E R B O R U M.

- Clericus ibi habet domicilium, ubi habet beneficium. num. 3. & illud præcipuum censetur clerici domicilium, eo domicilium quot modis acquiratur. num. 4. Animus perpetuo alicubi commorandi parit jus domicilii, nullo spatio temporis interjecto, sine tali animo nullum temporis intervallum verè domicilium gignit. eod. nu. Unusquisque sacros ordines ab eo Episcopo petere potest, qui præest loco, ubi qui petit, habet domicilium. n. 5. Clericus non ita subiectus est suo Episcopo, quominus possit aliò transferre domicilium, & accipere beneficium sine Episcopi sui licentia. n. 6.
- Domicilia duo quis habere potest in eadem civitate, si in utroque æqualiter commoretur. lib. 1. q. 110. n. 3.
- Domicilium quoduplex. lib. 1. quæst. 110. num. 5.
- Domicilium parochi est, ubi is administrat Sacramenta: Religiosi ubi est professus. lib. 1. q. 110. num. 5. in fin.
- Dominicis diebus mortiferam culpam esse concludit Richardus, ex Magistrorum sententia ducere choreas, & hastiludia facere. lib. 5. q. 11. num. 5.
- Dominicis diebus, & paschiali tempore non licet flexis genibus orare. lib. 1. q. 64. Et hæc traditio est Apostolica, n. 2. Secus facere sit ne peccatum. n. 4.
- Dominium quid sit ex Gersone. lib. 3. quæst. 8. num. 6.
- Dominii cujuscvis fundamentum esse caritatem error est. lib. 1. quæst. 72. num. 4.
- Dominii translatio ut rata sit, quæ requirantur. lib. 3. q. 8. num. 5.
- Dominus, & pater exæquantur in iis, quæ debent ob ea, quæ committuntur, à filiis, seu servis. lib. 4. q. 25. num. 3. Ex facto familiæ num teneatur Dominus. ibid. In conscientia foro flagitia præstabit Dominus sui servi, si, cum sit improbus, nec verbo, nec exemplo corrigat; aut ab reliqua familia non segreget. num. 4. Dominus, si sit extra culpam latam, non tenetur actione illati damni à servo. eod. num. 4.
- Donans pro anima sua, non pro commodo Sacerdotis donare videtur. lib. 1. q. 82. num. 2.
- Donatarius donatori naturaliter obligatur. lib. 1. quæst. 76. num. 1.
- Donatio pura inter virum, & uxorem, jure civili & Pontificio prohibita est. lib. 7. q. 3. num. 3.
- Permittitur ea, quæ neutrum consortem ditiores facit, aut pauperiores. ibid. Donatio remunerandi, & compensandi causa non est interdicta. eod. nu. Si plebeius nobilem feminam in matrimonium duceret, posset ei ante matrimonium constituere dotem, ut post illud contractum eidem donaret. ibid. Donatio jure civili prohibita, jurejurando confirmatur. num. 4.
- Donatio pura confirmatur morte donatoris. num. 5.
- Donatio, ut sit firma, eget perfecta libertate, quæ apponitur coactioni, & errori. lib. 7. q. 16. nu. 8.
- Donatio facta religioni, etiamsi nascatur filius, firma est, legitimæque portione bonorum debet is esse contentus: potiorque est causa pia, quam causa liberorum, ex Felino. lib. 7. q. 7. nu. 11. Donatio facta monasterio, vel Ecclesiæ, dominium transfert: facta filio, non transfert. eod. num.
- Donatio facta alteri ob meritum maleficium ea conditione, ut donatarius post admissum facinus, cibo vestituque subveniat donanti, an valeat. lib. 3. q. 40. nu. 1. & seqq. In terris Romano Pontifici subjectis donatio talis est nulla. num. 1. Multorum Pontificum constitutiones commemorantur. Donatio post contractum capitale crimen num valeat. lib. 3. q. 40. num. 4.
- Donatio, quam pater à filio clerico, & cujusdam religionis tyrone extorsit partim vi, partim metu, partim fraude, propter multa argumenta fuit nulla, & in ea alienatione duodecim crimina admessa sunt. lib. 3. q. 41. num. 4. & seqq.
- Donatio summam libertatem requirit, quæ libertas, aut cum inscitia, aut cum dolo, aut cum vi, vel metu consistere non potest. lib. 3. q. 41. num. 10.
- Donum Dei est animus poenitendi post malefactum: ergo & ante malefactum. lib. 4. q. 52. num. 3.
- Deos puellarum pertinet ad piam causam. lib. 7. q. 5. num. 2. Bona viri sunt mulieri pro dote tacite obligata. lib. 3. q. 30. num. 4. Quo privilegio non gaudent mulieris parapherna. ibid. Privilegia dotis explicantur. ibid.
- Dotalia jura filiis matris mortuæ transmittuntur. lib. 3. q. 30. num. 3.
- Dotalium rerum dominium jure naturali est penes maritum. lib. 4. q. 25. num. 3.
- Dotari ne possint bonis Ecclesiasticis filia spuria, aut sorores. lib. 1. qu. 75. num. 1. & seqq. Num iis dotandis obstat Constitutio Pii V. num. 2. & 3.
- Dubia in vita alterius in meliorem partem interpretanda. lib. 4. q. 47. num. 2. Id. autem facere non tam ex virtute est, quam ex vi quadam in humana natura insita ex Alexandro Halensi. ibid. Nostra autem cogitata dicta, facta, cum dubia sunt, in deteriore partem debemus interpretari. num. 2.
- Dubia nonnulla quando possumus in deteriore partem interpretari. lib. 4. q. 47. num. 4. & 5.
- Dubium probabile quidnam sit. lib. 1. q. 1. num. 2. Cum in dubio est animus, semper est ad tutiorem partem flectendus. lib. 5. q. 17. num. 4.
- Dubitans probabiliter in animæ foro, se irregularem, aut suspensum, aut excommunicatum esse, in foro conscientia talem se existimare debet. lib. 6. quæst. 57. num. 3.
- Dubitans sit ne alter excommunicatus quid agere debeat. lib. 6. q. 33. num. 2.
- Dubitans similis ejus est, qui vinctus est, nec incedere potest ex Arist. lib. 1. q. 1. num. 2.
- Dubitans teneaturne aliquo præcepto Ecclesiæ, ad superiorem adire debet. lib. 2. q. 18. n. 3. Dubitans an res possessa sua sit, retinere eam non debet. ibid.
- Dubitatio impedimenti publicæ honestatis impe-

I N D E X R E R U M

dit, & dirimit contractum. lib. 2. quæst. 18. num. 5.

Duellum quid sit. lib. 6. quæst. 17. num. 2.

Duellum duplex unum cruentum, alterum ludicrum ad exercendas vires, quod propriè non est duellum. lib. 6. q. 15. num. 1. Duellum cruentum, sit ne aliquod sua natura licitum. lib. 6. q. 16.

Duellum quodlibet spectans ad necem, injustum esse ostenditur auctoritate Theologorum veterum, & aliorum, & sacrorum Conciliorum decretis, & Romanorum Pontificum Constitutionibus. lib. 6. q. 16. num. 5. & 6. Rationibus idem persuadetur. num. 7. In Duello tentatur Deus, quod est per se malum. num. 7.

Duellum causæ deteriori, tamquam meliori favet. quæst. 16. num. 8. Sæpe Innocenti contra omne jus vitam eripit. eod. num. privata auctoritate, quavis lege justa resistente, inter se occidunt se pugnantes. ibid. Materiam præstent duella potius schismatis, & jurgii, quam concordie. ex Majore. num. 8. Non potest habere; quæ requirit justa hominis interfectio. num. 9. In duello uterque pugnans est aggressor, quod minimè licet. num. 9. Qui in duello alterum occidit, tenetur poena homicidæ, & est infamis ex Concilio Tridentino & privatur Ecclesiastica sepultura, ex eodem Concilio. nu. 9. Contra Duellum multa sunt Romanorum Pontificum editæ constitutiones, quæ tum excommunicatione, tum variis poenis monomachiam committentes puniunt, quæ constitutiones recitantur, & magna ex parte declarantur in hoc. lib. 6. q. 13. & 14. Constitutio Julii II. quæst. 13. num. 2. Clementis VII. eod. num. Pii. IV. num. 3. Gregorii XIII. nu. 5. Clementis VIII. eod. num. Sed de ea propriè differitur. qu. 14. Confirmavit Clemens VIII. Constitutiones superiorum Pontificum adversus monomachiam editas. q. 14. nu. 5. Punit. autem Clemens non solum duella, sed etiam semina, & causas propinquas duellorum. ibid. Constitutio Julii II. contra duellum. q. 13. num. 2. Constitutio Leonis X. ibid. Clementis VII. ibid. Horum trium Pontificum constitutiones non in cunctos Christianos animadvertunt; sed in subditos tantum Romanæ Ecclesiæ: neque censuram continent excommunicationis reservatæ ibidem Pii IV. Constitutio poenam constituit perpetuæ infamiae, & majestatis; Romanoque Pontifici reservat excommunicationem. num. 3. & poena quidem excommunicationis valet in subditos, & non subditos Romanæ Ecclesiæ, exceptis Imperatoribus, & Regibus: aliis poenis afficit subditos. num. 3. Constitutio Gregor. q. 13. num. 5. quæ in ea consideranda. ibid. Concilii Tridentini decretum contra duella. q. 13. num. 4. Quæ in eo spectanda. ibid. Sed excommunicationem non reservavit.

Duellum cum Golia suscepit David jubente Deo. q. 16. num. 10. Duella ne concesserit aliquando S. Ludovicus Rex Galliarum. num. 14. quæst. 16.

Post moderationem decreti de reservatione casuum contra constitutionem Clementis VIII. peccantes possunt absolvi ab iis, qui antea jus habebant absolvendi à casibus Romano Pontifici reservatis: peccantes autem in legem Concilii Trident & Gregorii non possunt nisi à Romano Pontifice absolutionem sceleris impetrare. lib. 6. quæst. 17.

E

Ebrietatem divus Augustinus vocat *insaniam voluntariam flagitiorum omnium matrem*, *culparum materiam*, *radicem criminum originem vitiorum*. lib. 5. q. 5. num. 5. Et D. Basilii. *Ebrietas est demon voluntarius, vitii mater, virtutis oppositio*. num. 5. Divus item Chrysostomus ebrium appellat *voluntarium demonem*, *animatum mortuum*, *morbum non habentem veniam*, *ruinam carentem excusatione*, *dignum infinita damnatione feram magis, quam hominem*. num. 5. Et alibi probat ebrios pejores esse beluis, canibus, asinis: & alibi negat quidquam gratias esse demoni ebrietate; quoniam omnium malorum est fons, generatrix. num. 5. Et D. Bernardus ebrietatem dixit esse *manifestissimum demonem*. num. 6.

Ebrietas quando cum culpa conjuncta sit, aut sine culpa: & si cum culpa, quando cum levi, sive mortifera. lib. 5. q. 5. num. 12.

Ebrietas si non prorsus extinguit lumen rationis, ex omnium sententia consequentem culpam non excusat, nisi quadam ex parte. lib. 5. q. 6. num. 3.

Ebrius in omnem pravitatem se sponte abjicit ex Platone. lib. 5. q. 5. num. 1.

Ebrii ignoranter faciunt, sed non per ignorantiam ex Gregor. Nysseno, & Damasceno. lib. 5. quæst. 5. num. 6.

Ebrius peccat, cum ejus voluntate sopita vino actio contra rectam rationem erumpit. lib. 5. q. 5. num. 11.

Ebrios, & furiosos peccare in iis, quæ agunt in furore, & ebrietate probatur auctoritate philosophorum, & Theologorum, & rationibus. lib. 5. q. 5. num. 3. Ab ebriis duplicem poenam reposcit Arist. num. 3. Quod Pittacus è septem sapientibus unus multò antè lege sanxerat. eod. num.

Ebriorum peccata, & furiosorum, sint ne ebrietatis circumstantiæ, an sua propria vocabula, distinctasque species retinentia. lib. 5. q. 6. Veterior opinio est nova peccata peccare. num. 2.

Ebriis, & furiosis, qui peccando ad ebrietatem, furoremque deducuntur, flagitiisque interim admittunt, vera ne sint iis flagitia, atque ob ea ipsa poena digni. lib. 5. q. 5.

Ebriorum peccata circumstantias primi peccati nonnulli existimarum. lib. 5. q. 5. num. 12.

Ebriorum peccata, quæ aut præviderunt, aut prævidere potuerunt, distincta sunt peccata in suis

E T V E R B O R U M.

speciebus : quæ prævideri non potuerunt circumstantiæ fortasse dici possunt. lib. 1. quæst. 6. num. 3. in fine.

Ecclesia in pueros jurisdictionem habet divinitus concessam : quare ejus legibus debent obtemperare. lib. 6. quæst. 18. num. 6. Cuncti fideles magis sunt in potestate Ecclesiæ, quam suorum parentum. lib. 6. q. 19. num. 5.

Ecclesia de arcanis humani cordis, nostræque mentis abstrusis motibus in foro exteriori non habet, neque cognitionem, neque judicium, neque imperium, neque præmium, neque supplicium. lib. 1. quæst. 63. num. 5. hypothesi 5. Multorum & magnorum Theologorum testimoniis probatur occultas animi nostri notiones, & appetitiones potestati Ecclesiæ non subjici. num. 6.

Ecclesia non debet alicui laqueum injicere ex D. Ant. lib. 1. q. 63. num. 1. hypothesi. 1.

Ecclesia tenetur ad antidota. lib. 1. quæst. 76. num. 1.

Ecclesia est in Episcopo. lib. 1. q. 59. num. 4.

Ecclesia falli potest in judicio, quod facit de impedimenti perpetuitate. lib. 1. q. 118. num. 3. Ecclesia cum se deceptam esse animadvertit, reddit priori viro mulierem. num. eod.

Ecclesiastici ordinis unus si peccat, ejus peccatum ab indocta multitudine in totum ordinem conferri solet. lib. 5. q. 13. num. 1.

Educatio liberorum multo plus habet difficultatis, quam generatio ex Platone. lib. 4. quæst. 55. num. 4.

Educationis, omnisque civilis institutionis, nec non nostri ortus, finis, mens, & ratio est. lib. 5. q. 15. num. 8.

Educationis quale cujusque fuerit initium, apparet talia fore, quæ sequuntur ex Platone. lib. 5. q. 11. num. 6.

Effectus in actu requirit causam in actu. lib. 1. q. 19. num. 4. Nihil non potest esse causa alicujus rei. ibid.

Effectus suarum causarum naturam æmulantur. lib. 5. q. 5. num. 12.

Electio est proprius actus liberi arbitrii ex D. Th. lib. 4. q. 46. num. 5. & lib. 5. q. 5. n. 10.

Electionis perversitas est sumere minus bonum majore bono omisso. lib. 5. q. 15. num. 3.

Electio quarundam rerum, aliarum est rejectio. lib. 1. q. 25. num. 14.

Electio ejus, qui culpa mortifera publica tenetur est nulla : illam vitiat invitia, improbitas, ætas non legitima. lib. 1. q. 71. num. 2. Electioni repugnæ triplex indignitas. ibid.

Electio facta metu ipso jure nulla. lib. 1. quæst. 78. num. 4.

Electio fundamentum est confirmationis, & consecrationis prælatorum. lib. 1. quæst. 48. num. 10.

Eligens sibi confessarium auctoritate Episcopi non poterit ab eo absolvi à casibus reservatis Episcopo. lib. 1. q. 28. num. 2.

Eligitur malum dupliciter, vel in se ipso, vel in sua causa. lib. 5. quæst. 15. num. 5.

Eleemosynam necessario quis egenti tribuere debet, cum is non solum in extrema est necessitate verum etiam in gravem conjectus est necessitatem, sive ea vitæ, sive personæ, stativæ sit. lib. 4. q. 31. num. 3.

Eleemosynam monachus facere potest absente abbate de ejus licentia expressè habita, vel probabiliter præsumpta ex D. Thom. Richardo, & Durando. lib. 4. q. 27. num. 1. prop. 4. Ei, qui est in summam inopiam conjectus, etiam invito abbate tribui debet eleemosyna. num. 1. prop. 5. Num prius petenda facultas à superiore. in ead. propositione.

Eleemosynam de re non sua facit, qui restituit. lib. 7. q. 4. num. 6.

Emere agrum pretio centum, qui æstimatur centum quinquaginta, facta potestate venditori redimendi agrum intra quattuor annos, quem ob inopiam redempturum non esse scit emptor, & eundem venditori locat, post quadriennium, ut pensionem uberiores, quam sint fructus agri, solvat emptori : quæritur an liceat. lib. 3. quæst. 30. num. 1. & seqq.

Emit de muliere Christiana Hebræus picturam nobilem pretii ignara, vix parte vigesima pretii persoluta : ad pictorem deferretur tabula, qua pictor captus aliam obtrudit Hebræo. Quærit pictor, peccaritne : quod si peccavit, quemadmodum erratum corrigere possit. lib. 1. q. 23. num. 2.

Emptio sine pretio consistere nullo modo potest. lib. 3. q. 31. num. 2.

Emptionis quidam contractus scenere, & mendaciis, maculosus ostenditur. lib. 3. q. 31. num. 2.

Emptionem perficit non pretii enumeratio, sed conventio. lib. 1. q. 18. num. 7. & quæst.

Emptor pluris voluntario emere non creditur, cum minore posset. lib. 4. q. 37. num. 1. Emptæ rei periculum spectat ad emptorem ad eundem commodum, & incommodum, etiam ante traditionem. lib. 3. quæst. 18. num. 9.

Epicurei fuerunt à Messeniis è suis finibus pulsi, à Romanis è Civitate emissi. lib. 5. quæst. 11. num. 10.

Episcopatus est Patriarchatu antiquior. lib. 1. q. 48. num. 16.

Episcoporum Decretalis, extra de privilegiis valet in omnes. lib. 6. q. 47. num. 5.

Episcopos è quavis gente delectos à Roman. Pont. veros esse, & legitimos episcopos certa fide tenendum est. lib. 1. q. 48. num. 2. enunciato. 4.

Episcopus, seu Abbas non debet recipi post in curia adeptam dignitatem, nisi litteras edat. lib. 1. q. 106. num. 5.

Episcopus cuncta spiritualia regit. lib. 1. quæst. 27. num. 5.

Episcopus in quo genere irregularitatis dispenset, jure Concilii Tridentini. lib. 6. q. 44. num. 1.

Episcopi, & Parochi nomen, hominis est publicam personam substantis. lib. 1. q. 131. num. 2.

I N D E X R E R U M

Episcopus ut ordinari posset à paucioribus, quam à tribus episcopis dispensavit cum Britannis Gregorius Magnus. lib. 1. quæst. 48. num. 14.
 Episcopos sentiunt graves doctores posse in omni voto dispensare, & ea commutare, quæ Romanus sibi Pontifex non reservat. lib. 2. q. 10. num. 3. Contra Canonem Concilii gener. & Papæ non dispensat. lib. 1. q. 137. num. 6.
 Episcopis interdictum est bonis Ecclesiæ locupletare consanguineos, & familiares suos. lib. 1. q. 70. num. 1.
 Equitum Pii IV. officia remigrant ad Romanum Pontificem, non integra, sed ex dimidia parte propter interitum equitum. lib. 3. q. 12. num. 1.
 Errantis non est consensus. lib. 1. q. 121. num. 1.
 Errantis non esse consensum, nec voluntatem probatur multis legibus. lib. 6. q. 58. num. 3.
 Error efficit contractum nullum, cum cujus est causa. lib. 1. quæst. 121. num. 2.
 Erranti viam non monstrare, Athenis execrationibus sancitum erat. lib. 3. q. 32. num. 2.
 Error contrarius consensui. lib. 1. q. 121. num. 1.
 Error, cui non resistitur, approbatur & erranti consentire videtur, qui ad rescanda, quæ corrigi debent, non occurrit. lib. 4. q. 25. num. 4.
 Error publicus cum superioris auctoritate conjunctus ob publicam utilitatem transferre potest auctoritatem in eum, qui illa est indignus. lib. 6. q. 58. num. 9.
 Error populi jus facit in Judice ex Bartolo. lib. 6. q. 58. num. 9. Error privatae personæ dissensu habetur. ibid.
 Est nullam actionem, passionemve significat, sed tantum existentiam. lib. 6. q. 14. num. 5.
 Et, particula vim habet interdum disjungendi, sic usurpavit Arist. in definitione naturæ 2. physico. text. 3. & in 2. de anima text. 24. lib. 7. q. 9. num. 4. vide idem. lib. 1. q. 9. num. 1.
 Et, pertineatne ad substantiam formæ baptismi. lib. 1. q. 9. num. 1. & seqq. probatur non pertinere ead. quæst. num. 4. & 5.
 Eva gravius peccavit, quam Adam. lib. 4. quæst. 52. num. 2.
 Evangelium situm est, non in verbis, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla: non in sermonum filiis, sed in radice rationis, ex Hieronymo. lib. 6. q. 11. num. 9.
 Eucharistia cibus est viventis animæ, ac Deo gratæ. lib. 1. q. 43. num. 2. & quæst. 44. num. 2.
 Est Sacramentum unionis. eod. num. Excommunicato dari non debet. eod. num.
 Eucharistia peccatori occulto palam poscenti non est deneganda. lib. 1. quæst. 44. num. 2.
 Eucharistiam sumens debet esse contritus, non tantum attritus. lib. 1. q. 44. num. 2.
 Eucharistiæ sumendæ tempus præceptum ab Ecclesia Paschatis tempore continetur quindecim diebus, quorum primus est Dominica Palmarum, postremus Dominica in Albis. lib. 1. q. 37. num. 1.
 Eucharistiæ sumendæ pro viatico, sit ne ægrotanti

sine spe vitæ lex imposita divinitus, cui lex Ecclesiæ officere non possit. lib. 1. q. 43. num. 1. & 2.
 Eucharistiæ materia non potest esse panis è frumento, & aqua factitia, sive non naturali. lib. 1. q. 40. num. 1. & 2. Aqua est de substantia panis. Cur dequerit Eucharistiæ materiam esse è frumento, & aqua naturali concretam. in ead. qu. num. 3.
 Eucharistiæ materia sit ne panis tantum triticeus disputatur. lib. 1. q. 41. Panis è Farre, sive ex spelta, possit ne Eucharistiæ esse materia. num. 2. Probatum debere esse è tritico. num. 9. & seqq.
 Evictionem non præstat venditor, si quid vendidit in alio ludo. lib. 3. q. 10. num. 5.
 Excommunicatio latae sententiæ, & ferendæ quibus notis internosci queat, multis docetur. lib. 6. q. 24. Adverbia, quæ temporis intervallum excludunt, cujusmodi hæc sunt, *confestim, statim, continuò, è vestigio, repente, incunctanter, indilate, immediate*, continent latam sententiam. num. 2. Idem dicendum de adverbio *mox*, num. 3. Sed si adderentur participio significanti actionem futuram, ut, *statim erit* excommunicandus, significat sententiam ferendam. num. 4. Hæc particula, *eo ipso, ipso jure, ipso facto, auctoritate nostra, auctoritate hujus constitutionis, vel canonis, nulla alia expectata seu declaratione, sive ministerio judicis, vel hominis*, latam indicant sententiam. num. 1. Verba, quæ nullum munus, functionemve judicis declarant, ad luendam poenam, habent sententiam latam, ut si dicatur: *Subjaceat, incurrat, sustineat, & hujusmodi*. num. 5. Verbum *est* quamvis enuncietur in futuro tempore, ut *erit excommunicatus*, notat latam sententiam. num. 6. Tempus indicativi præsens, & præteritum trahunt ad se poenam latæ sententiæ: ut *excommunicatus, excommunicatus sit*. num. 7. Poena sententiæ latæ non subitur, nisi propter crimen perfectum, & consummatum. num. 9. Vide in verbo *Pœna*, & in verbo *Conatus*. Comminatio legis sententiam habet ferendam: ut cum dicitur, *sub pœna, sub interminatione, sub anathemate*. nu. 10. Nisi fortè adderentur, verba quæ latam habent sententiam. eod. num. Verba futuri temporis, & quæ actionem judicis significant exercendam, innunt sententiam ferendam: fallit autem regula quando copulatur cum modis, quibus dissentitur lata sententia. num. 11. Verba imperativi modi sententiam habent ferendam. Excipe cum in modum imperativum incidunt ea verba, quæ nullum officium relinquunt judici. Excipe etiam modos illos, qui additi imperativæ sententiæ flectunt ad latam. num. 12. Ubi apponitur poena negativè, significatur ferenda cum antecedente admonitione ex Innocentio. num. 13. Huic regulæ Innocentii adhibendæ sunt nonnullæ cautiones, de quibus. num. 14. Dissidentibus doctoribus de sententia an sit lata, an ferenda, & paria utrinque sint rationum momenta: ferendam credere debemus. num. 15.

E T V E R B O R U M.

Excommunicationes, quæ sunt à jure, ii ferre possunt, qui possunt jus condere: eas verò, quæ sunt ab homine, ii, qui jurisdictionem habent. lib. 6. q. 51. num. 1. Ita nec simplex Sacerdos, nec nudus parochus excommunicare potest. ibidem. Possunt tamen in nonnullis casibus. num. 2.

Excommunicatio Ecclesiæ generalis, quam conditor canonis sibi non reservat, pertineat ne ad Episcopos tantum. lib. 1. q. 26. num. 1. & seqq. Si ejusmodi excommunicationem sibi reservet Episcopus, ex sententia omnium ad eum pertinet. num. 3.

Excommunicatio nec matrimonium vitiat, nec professionem. lib. 2. q. 8. num. 5.

Excommunicatione tenentur bullæ cænæ laici, qui in causis capitalibus contra Ecclesiasticas personas se interponunt, eas aut capiendo, aut de eorum causa cognoscendo, &c. lib. 1. q. 96. num. 4.

Excommunicantur in bulla cænæ statuentes, aut decernentes quidpiam contra Ecclesiasticam libertatem. lib. 3. q. 41. num. 5.

Excommunicatio minor à quibus auctoribus pertractata sit. lib. 6. q. 28. num. 1. Quid sit num. 2. Peccet ne mortiferè, qui confert Sacramentum in minore excommunicatione. num. 3. Efficiatne electionem passivam excommunicati nullam. num. 4. In quibus casibus contrahatur excommunicatio minor. num. 5.

Excommunicatio minor cum ob culpam venialem contrahitur, à simplici Sacerdote eam removeri posse multi credunt. lib. 6. quæst. 36. num. 2.

Excommunicationis minoris vinculum tollere quisnam possit. lib. 6. quæst. 16.

Excommunicatus occultus possit ne excommunicare. lib. 6. q. 58. num. 11. Non posse est communis opinio. ibid. Habetur pro mortuo excommunicatus ex Baldo. ibidem.

Excommunicatus publicè non restituitur publicæ communioni fidelium, nisi per publicam absolutionem. lib. 6. q. 6. num. 1. Sacerdos, qui hujusmodi excommunicatum, sed secretò absolutum, palam admitteret ad divina, mortiferè peccaret, suspensusque esset; non item irregularis. lib. 6. q. 6. num. 3.

Excommunicatus est eadem clerici suo nomine factam ratam habens. lib. 6. q. 63. num. 4.

Excommunicatus non toleratus ubique vitandus. lib. 6. quæst. 32. num. 4. Excommunicatorum fama negligenda est, quam ipsa Ecclesia jugulat. num. 6.

Excommunicatus post mortem absolvitur ab eo, à quo poterat vivus absolvi. lib. 6. q. 1. num. 4.

Excommunicato impartitum Sacramentum peccatentia, sit ne ratum. lib. 6. q. 26.

Excommunicato ingrediente Ecclesiam non causa precum, egredi non est necesse. lib. 6. quæst. 11. num. 3.

Excommunicato assurgere ne possimus, aliòve ho-

norifico gestu eum decorare. lib. 6. q. 31. nu. 4. **Excommunicatum Parisiis vitare ne debeam**, si Bononiam se conferat. lib. 6. quæst. 31. num. 1. Distinguitur de communione clandestina, & publica. num. eod.

Excommunicatum servum non tenetur Dominus expellere. lib. 1. quæst. 144. num. 6. Emancipati filii participare ne possint cum parentibus. quæst. 14. num. 1.

Executores testamenti non solemniter cum jactura famæ, aut bonorum suorum, non tenentur exhaurire legata, sed in Episcopum ea deonerare possunt. lib. 7. q. 8. num. 1.

Exemptus non potest renunciare privilegio libertatis sine licentia ejus, cui subest. lib. 1. quæst. 95. num. 2.

Exheredandi liberos quattuordecim causæ numerantur in collatione nona. lib. 5. q. 11. num. 1.

Exitiale facinus est, exitii causam alteri adferre. lib. 5. q. 11. num. 8.

Expensæ factæ à malæ fidei possessore in re aliena præstari debent à vero Domino. lib. 4. quæst. 26. num. 2.

F

Facta contra bonos mores, & quæ turpitudinem habent, nullius sunt momenti. lib. 3. quæst. 4. num. 2.

Factum non intelligitur, quod aliter factum est, ac debuit fieri. lib. 1. q. 27. num. 3.

Falcidiæ non est locus in piis legatis. lib. 7. q. 10. num. 1.

Fallacia quid. lib. 1. q. 72. num. 8.

Fama quid. lib. 1. q. 127. num. 3. Non gignit certam cognitionem. ibidem. Oriri debet à viris fide dignis. num. 3. & 4. Oriri debet ex verisimilibus causis; alioqui erit vana vox populi. num. 4.

Fama est vita quædam civilis. lib. 1. quæst. 18. num. 4.

Fama est opinio, quæ de alterius vita habetur, voce, aliòve signo externo testata. lib. 1. quæst. 18. num. 4.

Fama sola rem magni momenti non probat: qualis autem debeat esse fama, cum de re gravis agitur; & quemadmodum probetur fama. lib. 1. q. 127. num. 3.

Fame ut se quis perimat, iudex præcipere non potest. lib. 4. q. 10. num. 6.

Famosum quid. lib. 6. q. 44. num. 2.

Fas, licitum, jus, necessitas, quomodo differant ex Henrico Gandavensi. lib. 4. q. 15. nu. 5. prop. 5.

Fecunditas est parens fructuum. lib. 3. quæst. 36. num. 3.

Fera laqueo capta sit ne ejus, qui laqueum paravit, & tendit; an ejus, qui extraxit à laqueo. lib. 4. quæst. 29. num. 1. & seqq.

Festis diebus à quo operum genere cessare oportet. lib. 4. q. 58. & quæ servilia sint opera.

Festis diebus domicellæ opus acu, & filo facere non possunt. lib. 4. q. 58. num. 6.

I N D E X R E R U M

- Festos dies , ac præcipuè dominicos voluptatibus , ac ludis non finit inquinari lex Codicis ; gravesque pœnas irrogat violatoribus. lib. 5. q. 11. num. 5. Vide in verbo Opus , & Opera.
- Fetus quo tempore in alvo materna animetur. lib. 4. q. 13. num. 10.
- Feudum si tamquam pignus in manu directi domini ponitur , potest ex eo percipere fructus , quibus non reficit sortem. lib. 1. q. 94. num. 2. & 4.
- Feudi natura quænam sit. lib. 1. quæst. 94. num. 2.
- Fideicommissum avitum , quod jussu patris nepotes avi , quia minus erat sollemne , curare debebant , ut auctoritate principis confirmaretur , nepotis minoris natu fraude extinctum est , quod à nepote majore factum tectum posteritati tradi oportebat. Quæritur , num major natu nepos transigere cum fratre minore possit , ut exemplum Aviti Chirographi tabellionis manu confectum in Tabulario Principis asserveretur ; nec ulla alia de re sit sollicitus. lib. 7. q. 15. num. 3. & seqq.
- Fideicommissum per Religionis ingressum evanescit. lib. 7. q. 7. num. 1. & lib. 3. q. 41. num. 8.
- Monasterium pro filio habetur in successione fideicommissi. lib. 7. quæst. 7. num. 1. Per fraudem non interit fideicommissum aliquo religionem ingrediente. in ead. quæst. num. 3. Testator non potest monasterium , seu Religionem à successione fideicommissi repellere in ead. quæst. num. 6. & 7.
- Fidejussio , ut vera sit , quid requirat. lib. 3. quæst. 16. num. 6.
- Fidejussor obligatur creditori , non creditor illi. lib. 3. q. 16. num. 6.
- Fideles , ideo fideles , quia in divinis communicant , non in civilibus. lib. 6. q. 29. num. 8.
- Fidelis conversus potest matrimonio jungi Christiano , si infidelis conjux aut discedit , aut non vult fieri Christianus. lib. 1. q. 124. num. 6.
- Fides bona non habet comitem ancipitem cogitationem. lib. 6. q. 47. num. 3.
- Fides non consistit cum dubitatione. lib. 2. q. 18. num. 7.
- Fides ad peccandum adhibita non est appellanda fides. lib. 5. num. 3. & 16.
- Fides non habenda suam alleganti turpitudinem. lib. 7. q. 16. num. 11.
- Fides duplex , una pactionis , altera consensus ex D. August. lib. 1. q. 116. num. 2.
- Filiam N. suam esse ex quapiam aliena muliere ait Satrius , negat mulier ipsa mater ipsius N. ægrotrans : utrius dicto standum sit , præsertim Statio mortuo. lib. 7. q. 11. num. 2.
- Filiatio quo modo probetur. lib. 7. quæst. 16. num. 16.
- Filius alicujus ex Concubina creditur is , cujus pater eam domi publicè habet. lib. 7. q. 16. num. 15.
- Filius natus in domo ex uxore , præsumitur esse mariti , si tempore conceptionis maritus erat præsens. lib. 7. q. 16. num. 15.
- Filius legitimus censetur susceptus ex matrimonio , ob aliquod impedimentum , nullo , si utrique , aut alterutri conjugum ignotum sit Impedimentum. lib. 7. quæst. 12. num. 3.
- Filius debet magis commendatus esse patri , quàm matri. lib. 4. q. 55. num. 3.
- Filius est membrum Patris ex Aristot. ibid. Ratio exigit , ut Filii patribus similes generentur , ex Arist. eod. num.
- Filius matri aienti cum non esse legitimum è patre legitimo susceptum potest jure civili , pontificio , & naturali fidem abrogare. lib. 7. q. 16. num. 12. Immo nec utrique parenti credere cogitur. eod. num. Theologi , qui dicunt matri non esse credendum citantur. num. 13.
- Filius sine matre intelligi potest , sine patre nullo modo. lib. 7. q. 16. num. 14.
- Filii debent à prima ætate usque ad extremam optimis disciplinis , moribusque imbui ex Platone. lib. 4. q. 55. num. 4. Quo pacto instituendi. ibid.
- Filii eorum , qui in sacris ordinibus constituti sunt , servituti ejus Ecclesiæ sunt adiecti , qui pater ipsorum ignominia fuit ex Concil. Tolet. lib. 1. q. 56. num. 1.
- Filii , quibus annua stipendia solvunt patres , quantum possint ludo exponere , ex sententia Soti. lib. 3. q. num. 5.
- Filiorum quatuor genera ex glossa. lib. 7. q. 16. num. 6. Et ex D. Thoma item quatuor genera : magisque concinna videtur partitio D. Thomæ. eod. numer.
- Filii naturales auctoritate legum quinam sint. num. 7.
- Finis malus inficit medium , & medium pravum labefacit finem. lib. 2. q. 1. num. 7.
- Finis legum , & rerum. est , ut cives virtute imbuantur , felicitatemque adipiscantur , ex Aristotele. lib. 5. quæst. 11. num. 7.
- Finis eorum , qui regunt , & reguntur idem ex Aristotele. lib. 7. q. 17. num. 9.
- Fiscus in bonorum hæretici adeptione sit ne solus inquisitor. lib. 7. q. 4. num. 2.
- Fisco ante sententiam , vel certè ante susceptum flagitium , flagitii auctor non debet. lib. 3. q. 40. num. 3. & 4.
- Fit determinatum ex determinato : nec quodlibet ex quolibet. lib. 1. q. 5. num. 3.
- Flexis genibus non orandi consuetudo , diebus Dominicis , & qui sunt inter Pascha , & Pentecosten ab Apostolis manavit. lib. 1. q. 64. num. 2. Hujus consuetudinis causæ explicantur à Turrecremata. num. 3.
- Fluviis innundantibus agri lætificantur , oblimantur , & conteruntur. lib. 3. q. 36. num. 2.
- Fœnerator induci ne possit ad mutuandum , cum fœnore is semper tradat pecuniam. lib. 5. q. 10. num. 1. & seqq. Cum impellit necessitas licet. num. 1.
- Extra tempus necessitatis multi aiunt esse culpam

pam lethalem. num. 2. Ad usuram accipere licet, ut pascantur pauperes: ut opera exerceantur misericordiae. num. 2. seposito tempore necessarii subsidii pecuniam fœnore accipere quàm multa pariat incommoda. num. 7.

Fœnori liceat ne mutuam pecuniam accipere mercatori ad uberiores quæstum, quàm erit usura solvenda. lib. 5. q. 10. num. 6. splendidissimæ familiæ fœnore sunt trucidatæ. num. 7.

Fœnore accipere pecuniam, quando liceat. lib. 5. q. 10. num. 1. 2. 3. 4. & 5.

Formæ sacramentorum sunt à Christo traditæ: & non licet eas immutare, augere, vel minuere. lib. 1. q. 10. num. 2.

Formæ æquipollentes sacramentorum idem valent, & efficiunt. lib. 1. q. 10. num. 2.

Fori difficilius, quàm canonis amittitur privilegium. lib. 6. q. 20. num. 1.

Fornicatio spiritualis major est in corde, quàm corporalis in carne, ex Altiſſodoro. lib. 1. q. 124. num. 9.

Fornicatio non est tantum stupri, sed generaliter quæ à lege Dei aberrare facit, ex glossa. lib. 1. q. 140. num. 2.

Fornicatio cunctis mortalibus crimen est mortiferum, ex D. Thoma. lib. 5. q. 1. num. 7. Nec ulla excusari possunt iusta incitia.

Forſan, fortasse, fieri posset, humanæ vitæ rationibus non moderantur, sed verisimili, & probabili gubernari debent. lib. 1. q. 124. num. 10.

Francus. moneta Gallica, quam habeat æstimationem apud Italos. lib. 1. q. 74. num. 1.

Fraternam correctionem despicientes olim communibus suffragiis in cætu fidelium coram antistite damnabantur, auctore Tertulliano. lib. 5. q. 3. num. 5.

Fraudulentis litteris, quas sivit sibi excidere quispian, qui caussa est, cur mercator jacturam faciat insignem iis emendis, quæ non emisſet. An auctor litterarum restituere debeat mercatori damnum passio. lib. 1. q. 3. num. 6.

Fraus, & dolus nulli debet patrocinari. lib. 2. q. 3. num. 4.

Fraus, quæ contractum efficit nullum, ea est, quæ consensum tollit contrahentium. lib. 1. q. 114. num. 3.

Fraudi leges tum humanæ, tum divinæ maximè infestæ. lib. 3. q. 4. num. 7.

Frigiditatis impedimentum humano modo curabile, non est perpetuum. lib. 1. q. 118. num. 4.

Fructifera in re, licet non in qualibet, quinque spectari possunt, proprietas, ratio fructifera, fructus, usus, ususfructus. lib. 3. q. 28. num. 1.

Harum quinque rerum prior à posteriore sejunggi potest, sed non posterior à priori: quod intellige de separatione physica, non civili. nu. 1.

Fructus sunt, qui deductis expensis supererunt, ut ait Ulpianus. lib. 4. q. 26. num. 2.

Fructus ad eum pertinent, qui facit sumptus in rem fructiferam. lib. 3. q. 18. num. 7.

Fructus percepti ex agro alterius, debentur domi-

no agri, si per injustitiam percepti sint, quamvis minus uberes percepisset dominus. lib. 4. q. 26. num. 1.

Fructus è re mea, meus est. lib. 3. quæst. 18. num. 1.

Fructus è terra ortus portio est terræ, & ejus rei, quæ in terra sata est. lib. 3. q. 18. num. 11.

Fructus percipere non potest venditor ex re vendita, tamquam suos ante solutum pretium. lib. 3. q. 18. num. 9.

Fructus capere ex re aliena iniquum. lib. 3. q. 12. num. 2. & q. 18. num. 4. eorum reservatio tanta esse debet, quanti sunt fructus fundi. num. 6. fructum is capere debet, qui ejus sustinet periculum. num. 7. Post perfectam emptionem pertinent ad emptorem. Capere fructum ex pignore, & non conferre in sortem usura est. num. 10.

Frumenti genera indicat Plinius. lib. 18. c. 7. & 8. lib. 1. q. 41. num. 6.

Frumentum propriè sumptum ultra triticum non progreditur: sed minùs propriè, & universè multa seminum genera amplectitur. lib. 1. q. 41. num. 12.

Frumentum dici univocè de spelta, siligine, hordeo, ait Gabriel. lib. 1. q. 41. num. 3. sed falso.

Fugere potest reus injustè missus in carcerem, atque etiam magistratui resistere, modò ne cuiquam vulnus infligat, ex D. Thoma, & aliis. lib. 4. quæst. 15. num. 23. propositione. 4. Injustè morti addictus fugere potest, atque etiam debet, num. 4. propositione 5. Justè addictus neci fugere potest eod. num. propos. 5. sed non cogitur. Verùm si reus certo sciret jam reconciliatus cum Deo fugam è vinculis fore sibi ad salutem animæ perniciosam, manere necessario deberet in carcere: ultimùmque supplicium sustinere. lib. 4. quæst. 15. num. 6. propositione 8.

Fugiens justè è carcere si quid damni ex sua fuga alicui oriretur, sarcire non cogitur. lib. 4. q. 15. nu. 7. propositione 9.

Funeris quarta cui Ecclesiæ debeat, alienæne, in qua moritur inquilinus, an suæ civitatis, in qua commorandi obtinet domicilium. lib. 1. quæst. 110. num. 5.

Fur sive nocturnus, sive diurnus occidine justè possit. lib. 4. q. 10. num. 8.

Fur non est, qui iusta, aut recta voluntate domini etiam tacita, quippiam aut accipit, aut retinet alienum, ex sententia Doctorum. lib. 7. quæst. 113. num. 4.

Furanti tantumdem auferre possum occultè, quantum iis mihi abstulit, cum secus recuperare non possum. lib. 1. q. 141. num. 1.

Fures ipsos tuentur jura in rerum ablatarum possessionibus. lib. 3. q. 23. num. 3.

Furi non licet demonstrare, ubi situm est alienum, quod vult auferre, nisi quando dominus recta, justæque voluntate hoc velle deberet. lib. 5. q. 8. num. 3.

I N D E X R E R U M

Furiosi, si lucida habent intervalla, & præteritæ culpæ eos poeniteat, mala, quæ iterum arrepti furore agunt, eis non adscribuntur. lib. 5. q. 5. num. 12.

Furiosum, qui sua culpa in furorem incidit, cum pecude æquat Guillelmus Altissiodorensis. lib. 5. q. 5. num. 1.

Furtum est contrectatio rei alienæ invito domino merito, & justè ex Alexandro Halensi. lib. 4. q. 31. num. 6. sive, ut loquitur Scotus, *voluntate debita*, & *ordinata*. num. 7.

Furtum etiam rei parvæ, si valde obsit domino, mortiferum existimatur. lib. 4. q. 24. num. 4.

Furtum facit, qui jus meum eripit. lib. 4. q. 34. num. 2.

Furtum non committit, qui rem prodigi, vel aleatoris eo invito retinet, ut ali possit familia ejusdem prodigi. lib. 4. q. 24. num. 3.

Furtum ne sit restitutioni obnoxium perpauulum à multis auferre, quamvis collecta summa nemini valde noceat. lib. 4. q. 23. num. 8.

Furtum onus necessarium restituendi non habet, nisi mortiferum sit. lib. 4. q. 23. num. 7. in qua q. de levibus furtis famulorum, lanionum, cetariorum, & fraudantium pondera agitur. num. 6. sed magis propriè de lanis, cetariis, & aliis. n. 10. in extremo.

Furtum facit Petrus Joanni: hic suspicans de vernaculis servis, dedit eos judici: servi à scelere integri furtum ab se commissum esse victi tormentis falsò fatentur: neci adjudicantur. Quid Petro, & quid sacerdoti, à quo consilium petiit Petrus faciendum fuit. lib. 4. quæst. 28. nu. 2. & seqq. Num suadendum furi, ut furtum judici enunciet. num. 4. Non id imperari posse furi, testimoniis Doctorum, & rationibus probatur. eod. num. Furtum Petri causam remotam fuisse necis illorum famulorum probatur. numer. 6.

Furti actionem denegare, & furtum non esse crimen mortiferum non recipiuntur. lib. 4. q. 23. num. 4. In furto non datur quantitas, quæ constituat rationem peccati mortiferi ad nullum dominum relata. ibid.

Furta minuta quando in lethalem culpam migrent. lib. 4. quæst. 23. De mortiferæ ablationis quantitate variæ refelluntur opiniones. numer. 2. & seqq.

Furta mortifera sunt, vel quæ incommodum magnum adferunt domino, vel quæ proficiuntur ab eo, qui rem magnam vellet subripere, aut simpliciter alteri nocere: reliqua levia sunt. lib. 4. quæst. 23. num. 5.

G

Generandi præceptum, cum sit affirmativum, quando obliget. lib. 1. q. 133. num. 7.

Gradus remotior propinquitatis trahit ad se propinquiorem: & cum dispensatio petitur, satis est exponere magis remotum ex constitutione Pii

V. lib. 7. quæst. 12. numer. 2.

Greci peccent ne, qui in baptizando usurpare nolunt formam Ecclesiæ latinæ. lib. 1. quæst. 9. num. 3.

Græci putant à latinis non confici verum corpus Christi: lavant altaria, ubi latini sacrificarunt. lib. 1. q. 48. num. 9.

Græcorum sacrificio interesse crimen non est, si constar eos veros esse sacerdotes, & quando timetur scandalum. lib. 1. q. 47. num. 1.

Græcorum missas in eorum terris commorantes latini audire ne possent, ut Ecclesiæ præcepto satisfaciant: cum nec sacerdos latini ritus illic reperiatur. lib. 1. quæst. 47. numer. 2. & 3.

Apud Græcos extant ne vera sacramenta, verique sacerdotes, in utramque partem differitur. lib. 1. q. 48.

Græcorum odium in latinos. lib. quæst. 117. numer. 1.

Gratia est spiritualis nativitatis vera causa. lib. 1. q. 113. num. 5.

Gratia Pontificia valeat ne in dispensationibus, statim atque ab ejus ore manavit ante litteras dispensationis acceptas. lib. 1. q. 106. Non valere ostenditur. num. 3. & seqq.

Gratia petita à Romano Pontifice redditur nulla, si aut narratione falsi, aut reticentia ejus rei, quæ difficiliorem reddidisset gratiæ impetrationem, obtineatur. lib. 1. q. 80. num. 2. & q. 104. & 107. num. 1.

Gratia obreptitia nulla est. lib. 6. quæst. 58. num. 12.

Gratiolæ litteræ vitientur ne per ignorantiam impetratæ, cum aut taceatur veritas, aut falsitas suggeritur. lib. 1. q. 104. num. 8.

Gratitudinis gradus tres sunt ex D. Thom. lib. 1. q. 76. num. 3. Ad debitum gratitudinis reddendum satis est sola voluntas ex D. Thom. num. 3.

Gregorii 13. constitutionis contra monomachiam, & decreti Concilii Tridentini post moderationem decreti excommunicatio contra duella, reservata est Romano Pontifici. lib. 6. quæst. 17.

Gregorii 13. constitutio contra eos, qui freti privilegiis Regularium ingrediuntur monasteria, valet etiam in non privilegiatas personas. lib. 6. q. 47. num. 5.

Gregorii 13. constitutio contra incuentes duellum non percellit excommunicatione eos, inter quos est pugna condita, nisi certent. lib. 6. q. 18. num. 8. Nisi ambo accedant. num. 7. sed. qui auxiliati sunt, & comitati, incidunt in excommunicationem si ambo acceperunt, nec per eos stetit, quominus pugnaretur. num. 8. Verissimile tamen est non incidisse comites, & auxiliares, si per eos est impedita certatio. num. 9.

H

Habitare cum contumelia Creatoris quid sit. lib. 1. q. 124. num. 5.

Habitibus non discernemur sed actibus. lib. 1. q. 140. num. 7.

E T V E R B O R U M.

Habitum religiosum personatus si deferat, culpam lethalem suscipit. lib. 6. q. 8. num. 2. poenaeque est in eos exilii constituta. ibid.

Habitum sine justa causa omittentes religiosi excommunicati sunt. lib. 1. q. 140. num. 6. Licet iis nonnullis temporibus illum relinquere. num. 7. incidunt in excommunicationem & si gestent occultum. num. 8.

Haereticus comparatur cum crimine laesae majestatis à Bonifacio 8. lib. 4. qu. 1. num. 3. In haeresim labitur, qui dicit non parendum esse Romano Pontifici in iis, quae ab eo instituuntur. lib. 1. q. 16. num. 8.

Hereticus si eodem tempore à fide Catholica, & à suo Principe desciscat, legatum factum haeretico quis occupabit. lib. 7. q. 4. num. 11.

Hereticus vendit sua bona alteri ea conditione, ut si fiscus vindicare velit, illi restituat: valetne venditio? lib. 4. q. 1. num. 1. & seqq. Haereticus ante condemnationem non est dominus bonorum suorum cum jure alienandi, sed tantum possidendi. num. 1. Hereticum non obtinere ante condemnationem dominium bonorum suorum in foro conscientiae probatur auctoritate legum, & sacrorum canonum, & pene omnium doctorum testimonio. numer. 2. Emancipatio filii facta ab haeretico patre ante patefactam haeresim nullam esse decernit decretalis Alexandri. 4. num. 2. Ante sententiam pater haereticus amittit dominium in liberos: quanto magis dominium ceterarum rerum. numer. 2. Ejus bona alienata à die commissi criminis vendicantur per fiscum nullo dato pretio. num. 3. Illius bona post ejus mortem vendicat sibi fiscus. nu. 1. Doctores citantur, qui jus alienandi ante condemnationem iudicis adimunt haeretico. nu. 5. à fisco non vendicantur bona nisi post condemnationem. num. 7. manet tamen in suorum bonorum possessione haereticus cum jure utendi. nu. 7. Contractus igitur ille non valet, de quo initio. num. 6. Consensu tacito, & benignitate Ecclesiae fit, ut in provinciis haeticis bona haeticorum oneroso titulo ad Catholicos potius veniant, quam sint apud ipsos. num. 7. Innocentius 4. Perusiae cum esset, constitutionem edidit, qua suarum provinciarum intra Italiam rectoribus praecipit, ut nullum patiantur haeticum intra suae ditionis fines esse: cunctisque potestatem facit haeticos capiendi, spoliandique suis bonis, quae à capientibus, & spoliatis pleno jure acquirantur: quam constitutionem Alexander. 4. & Clem. 4. confirmarunt. num. 7.

Hereticus, qui septem annos palam haereticus fuit, tempore Jubilei ad poenitentiae sacramentum accedit: cui cum eo aget sacerdos. lib. 4. q. 2. num. 2.

Heretici bona quis nam aquirat. lib. 7. q. 4. num. 1. Ad fidem rediens non recuperat bona sua amissa. ibid. Inquisitor non potest ei remittere bona, potest princeps. ibidem.

Haeticorum servi, & liberti servitutis legibus soluti sunt. lib. 3. quæst. 43. num. 5.

Hebraea mulier Christiano baptismo abluta jure suam repetit dotem. lib. 1. qu. 125. num. 4. Jus successionis in bonis Hebraeorum propinquorum, non amittit, in ead. quæst. num. 2. & 3. Excipe bona scenore acquisita. num. 3. Prolem quatuor annorum eripere marito Hebraeo potest. in ead. q. num. 2. & 3.

Hebraea, quæ amplexa est Christianam religionem, possit ne cum homine Christiano matrimonium contrahere non facta certior de morte Judæi mariti, qui dixit velle se esse Christianum, postea fugit. lib. 1. q. 124. nu. 1. & seqq.

Hebraeus & Christianus si litigant, lis dirimenda, & aestimanda est legibus Christianis. lib. 1. qu. 125. num. 5. & 9.

Hebraeo converso ad fidem, non licet ritu Judaico tradere libellum repudii uxori non conversæ. lib. 1. q. 126. num. 1.

Hebraei sunt Christianorum mancipia, & ad eorum tribunalia, quæ nulla sunt, confugere non possunt Christiani. lib. 1. quæst. 126. num. 10. Hebraeis omnes dignitates, & administrationes interdixit. num. 11.

Hebraeorum controversiæ apud Christiana tribunalia dirimenda. lib. 1. q. 126. num. 11.

Hebraeorum filii doli capaces, conversis parentibus ad fidem Christianam, arbitrium habent religionis, quam sequi malint. lib. 1. q. 125. nu. 3.

Hebraeorum genus improbum, subdolum, è mendaciis, & fraudibus concretum, opibus semper inhians Christianorum, alieni appetens. lib. 3. q. 22. num. 2.

Hebraeis restituere usuras, cum ad Christiana sacra accedunt, jubet Paulus V. bona incerta addicit iis tamquam pauperibus. lib. 1. q. 125. num. 3.

Helias rectè ne fecerit, cum sacerdotes Baal induxit ad sacrificandum. lib. 5. q. 9. num. 5.

Heres num teneatur famam à testatore laesam, aliisque damna sarcire ejusdem testatoris culpa illata. lib. 4. q. 42. in qua tota de re copiosè disceptatur. num. 1. & seqq.

Heres num legitimus ex testamento uxoris suæ potuerit esse is, qui illam attingebat in secundo, & tertio, & quarto gradu affinitatis: cujus quarti gradus in supplici libello missio ad sedem Apostolicam id circo prætermissa est mentio: quia ignorabatur, & post uxoris mortem detectus est. lib. 7. q. 12. Iste fuit legitimus heres. num. 3. rationem illic vide.

Heres tenetur de delicto defuncti. lib. 4. q. 42. nu. 1. sed qua ratione non transeat ad heredes injuriæ à defuncto factæ compensatio. lib. 4. quæst. 11. num. 5.

Heri officium quod nam sit. lib. 4. q. 56. num. 4.

Hermaphroditus, in quo magis valet viri sexus, quam feminae, profiteri est ausus Religionem in Sodalitio monialium: cum iis nefaria sacrilegia admittit: Confitetur sacerdoti. Quid cum hujusmodi monstro agendum. lib. 2. q. 9. nu. 2.

INDEX RERUM

Hierarchia Ecclesiastica est divinitus instituta. lib. 1. q. 61. num. 1. & q. 92. num. 3.
Histrionibus donare, immane vitium est, ex Divo Augustino. lib. 5. q. 11. num. 3.
Histrionibus qui dat, immolat dæmoniis ex D. Hieronymo. lib. 5. q. 11. num. 8. Ratione. 2.
Homicida verus est, qui se ipsum interimit. l. 4. q. 10. num. 5. neque tantum crimen vitaret, si iubente iudice mortem sibi conscisceret. num. 6. Vide in verbo Occidere.
Homicida est, qui potest sine nece alterius sibi injuriam inferentis castitatem tueri: in ead. quæst. num. 18. **Homicida** est voluntarius, cujus mandato, & consilio fit cædes, & qui in bello injusto reliquos cohortatur ad eadem adversariorum. eod. num. **Homicidæ** sunt socii ejus, qui fecit eadem, cum ipsi ad eandem essent expediti. num. 20.
Homicida est, qui cum possit, ac debeat impedire homicidium, id non facit. lib. 4. q. 10. num. 20. **Homicida** est, qui audiens amicos, vel propinquos ulcisci velle ejus injuriam, necem non prohibet. in ead. q. num. 21.
Homicida est, quicumque efficacem causam attulit homicidii. in eod. q. num. 21.
Homicida est, qui lethale vulnus inflixit, quamvis postea ab alio sauciatus fuerit interfectus. lib. 4. q. 10. num. 21. **Homicida** pœnis non tenetur, qui aggredientem vulnerando occidit, quamvis vitam potuisset tueri suam non vulnerando. n. 22. in ead. quæst.
Homicida non est, qui hominis occidendi animum non gerit. lib. 4. q. 12. num. 2.
Homicida non est clericus, qui jurisdictionem obtinens temporalem, causas sanguinis aliis delegat. lib. 4. quæst. 10. num. 21.
Homicida non est, qui mandavit, suasive homicidium, sed postea mandatum consiliumve revocavit. lib. 4. q. 10. num. 19.
Homicidæ pœnæ quæ sint. lib. 4. q. 10. num. 23.
Homicidarum, & proscriptorum bona Gregorius 13. ipso facto addicit cameræ Apostolicæ absque ulla declaratione, aut Judicis sententia. lib. 4. q. 1. num. 4. & lib. 3. q. 40. num. 1.
Homicidas intra tres dies non indicantes, rei sunt læsæ majestatis ex Constitutione Leonis 10. & Gregorii XIII. & Xisti V. lib. 3. quæst. 40. num. 1.
Homicida quemadmodum restituere debeat. lib. 4. q. 10. & quæ, quotve damna compensare. num. 1. 2. & seqq. propositione. 1. 2. 3. & 4.
Homicida etiam pro injuria satisfacere debet. l. 4. q. 11. propositione 1. & 6. num. 5. & 6. **Homicida** non liberatur à restitutione, quia mortem à Judice inflictam patitur. in ead. q. num. 7. proposit. 7. Onus restituendi non subit, qui justè occidit. in ead. q. num. 8.
Homicidæ quam pœnitentiam injunget sacerdos, lib. 4. q. 11. num. 8.
Homicidium quid, & quotuplex. Ut sit justum, quot requirat. lib. 4. q. 10. num. 3.

Homicidii rei sunt, qui propter baptismum, vitamque prolis alvum scindunt vivæ mulieris. lib. 1. q. 14. num. 1. Immane esse homicidium discindere mulierem ægrotantem, ut fœtus servetur, docetur. lib. 4. q. 13. num. 8. Nec ventrem mulieris præcidere fas est, à Judæo damnatæ ad eadem. lib. 1. q. 14. num. 3.
Homicidii ne reus sit puer qui porci vesicam inflatam vi rumpit, & crepitu vesicæ illius perterrefacta mulier partum abjicit. lib. 4. q. 13. num. 1.
Homicidium generali Ecclesiæ consuetudine Episcopis reservatum est. lib. 4. q. 10. num. 1. **Voluntarium** est iis reservatum, & injustum. in ead. qu. num. 7.
Homicidium quod sit casu, quale sit: & quod dicatur **Voluntarium**. lib. 4. q. 10. num. 3.
Homicidium non dicitur justa hominis interfectio ex D. Thomæ. in ead. q. num. 3.
Homo dicitur, non qui auctoritate, sed qui ratione utitur. lib. 5. quæst. 15. num. 6. **Homini** proprietates, quæ ab eo secerni non possunt, non esse eam, quam finxit quidam Theologus, quod is sit animal civili, id est, civili potestati, ac dominationi subjectus. lib. 1. quæst. 93. num. 27.
Horæ canonicæ non habent ordinem necessarium, ut qui illum invertit reus sit lethalis culpæ. lib. 1. quæst. 50. num. 2. & 3. Quavis lingua recitentur, satisfat præcepto. in ead. q. num. 1.
Horæ canonicæ præcepta recitari ne possint, cum missa præcepta ab Ecclesiâ auditur. lib. 1. q. 65. earum attentio cum attentione missæ coherere potest. num. 5.
Horæ canonicæ cum adjunctis precibus extra chororum non flexis genibus etiam diebus Quadragesimæ recitari possunt sine culpa, modo scandalum absit. lib. 1. q. 64. num. 1.
Horas canonicas non recitans beneficiarius fructus non facit suos. lib. 6. q. 42. num. 4.
Horis canonicis sit ne attentio necessaria, & quæ. Vide in verbo Attentio. lib. 1. q. 63.
Horarum canonicarum obligatio oritur ex collatione, & possessione beneficii in beneficiariis. lib. 1. q. 69. num. 3. neque oritur ex beneficio planè sterili, è quo nulla percipitur merces. in ead. q. num. 1. Item qui non possunt è suis beneficiis, quamvis fructiferis capere fructus, horarum canonicarum sunt lege soluti. lib. 1. q. 69. num. 3. intellige, quando sunt ii culpa vacui. Humanæ vitæ rationes meliorum, & sapientiorum judicio gubernari debent. lib. 3. quæst. 8. num. 3.
Hypochripsis an faciat electionem nullam. lib. 1. q. 72. num. 6. & 7.

I

Idololatra est, qui falso Deo honorem exhibet illum aut laudando, aut invocando, aut coram eo se prosternendo. lib. 4. q. 52. num. 1.

E T V E R B O R U M.

Idololatria quid sit. lib. 4. quæst. 51. num. 1. in fine.

Jejunii finis est petulantiam carnis compescere. lib. 4. q. 50. num. 5.

Jejunium cum carniū usu non consistit; nec est jejunium. lib. 4. q. 49. num. 1.

Jejunium magis corrumpitur esu carniū, quā bina comestione ex Paludano. lib. 4. q. 49. n. 1.

Cur esu carniū, & non pisciū pereat jejunium. ibid. Imbecilli, quibus conceditur carnis usus, iis sæpius vesci possunt in die: quod si robusto sint corpore; & verbi causa laborent è re-nibus, semel. num. 2. Qui possunt commode jejunii cibos viginti quatuor horis sustinere, iis vesci carni-bus non licet. num. 3. Ii qui carni-bus vescuntur jejunii diebus, num aliquando, & quatenus jejunii cibos possint attingere. num. 3.

Jejunii solvendi hora quæ sit, exquiritur. lib. 9. q. 50. num. 1. & seqq. Magni intervalli anticipatio ob æquam, & probabilem causam culpa vacat. nu. 2. Qui sine causa secus faciunt, mortiferam culpam contrahunt ex communi sententia. num. 4.

Hora jejunii tempore D. Thomæ erat nona; hisce temporibus migravit ad meridiem. num. 4.

Quæ hora solvendi jejunii præscribi queat incolis earum regionum, ubi unus dies, unaque nox totum emetur annum. num. 6. è patrio solo discedit quis eo die, quo illic jejunandum erat, & pervenit Bononiam aliquot post dies in patriam rediturus: quæritur num Bononiæ jejunare debeat. lib. 4. q. 57. num. 1. & 2. Patresfamilias, qui suis domesticis, & tabernariis, & caupones, qui ad se divertentibus hospitibus sine ullo delectu, & discrimine personarum, jejuniorum, quæ ab Ecclesia præcipiuntur, temporibus prandia, cænas, cibosque præbent, quibus comedentes violant jejunium; num peccatum peccent æterno supplicio dignum. lib. 4. quæst. 56.

Ignaris constitutionis pontificiæ venia non datur à Beato Thoma, si scire potuerunt. lib. 5. q. 4. nu. 4. Ab ignaris legum, quæ cognosci potuerunt, justas pœnas repeti ait Aristoteles. ibidem.

Ignis calor non habet vim formam ullam producendi, nisi ignis. lib. 1. q. 41. num. 4.

Ignis vim tantum habet gignendi ignem, & cuncta, in quæ agit perdenda. lib. 3. q. 33. num. 1.

Ignis, ille, qui annos 70. Babylonicæ captivitatis accensus sub aqua conservatus est, Antiocho la-soni vendente sacerdotium extinctus est. lib. 1. quæst. 49. num. 3.

Ignorantia criminosa quænam sit. lib. 5. q. 1. singuli, qui aut fidei catholicæ, aut decalogi ignari sunt, ignorationis suæ perpetuas pœnas dabunt. num. 2. in fine: sententia hæc subscribitur à D. Augustino, à D. Gregorio Nysseno, à D. Thoma & aliis theologis. num. 3.

Ignorantia voluntaria est, cujus nos causa-

sumus. lib. 5. quæst. 5. num. 4.

Ignorantia justa non minus excusationis habet, quā necessitas. lib. 3. q. 4. num. 5.

Ignorantia justa, & probabilis, par est impotentiae. lib. 7. quæst. 1. num. 5.

Ignorantia duplex; altera pravæ dispositionis: altera puræ negationis. ib. 7. q. 17. num. 2.

Ignorantiae species tres apud Magistrum sententiarum: prima non tam peccatum est, quā pœna peccati, quæ est in iis, qui scire vellent, sed non possunt: secunda est eorum, qui, cum possent scire, nolunt; affectatam hanc ceteri appellant: potiusque peccatum auget, quā minuit: tertia illorum, qui nec volunt, nec non volunt scire, hanc vult vim habere extenuandi culpam: ad hanc spectat crassa, & supina. lib. 5. q. 2. num. 1.

Ignorantiae species tres ex D. Bonaventura, erronea, affectata, & supina, vel crassa. lib. 5. q. 52. num. 3.

Ignorantia ex Richardo duplex, una in committendo, altera in omittendo. lib. 5. q. 2. num. 3.

Ignorantia simplex quæ sit apud Alexandrum. lib. 5. q. 2. num. 1. Crassa apud eundem est, quando quis negligit scire, nec tamen vult se nescire. n. 1. Hæc ex ejus, & aliorum sententia excusat à tanto, sed non à toto. ibid.

Ignorantia invincibilis est in nobis, sed non à nobis ex D. Bonaventura. lib. 5. q. 2. n. 5.

Ignorantia affectata, ut ignorantia, minuit peccatum, ut affectata auget. lib. 5. q. 2. num. 2.

Quamquam accidere potest, ut interdum minuat: exemplum vide in eod. num.

Ignorantiae Crassæ definitio à Glossa allata redarguitur: & si nonnulli summarum Scriptores sunt eam secuti. lib. 5. q. 2. nu. 5. Ignorantiae crassæ radix duplex, prima est onus sciendi, quod abjicit ignorans, alterum facultas, & potestas sciendi, quam neglexit. nu. 6. Ignorantia crassa, & supina, cur sic fuerit appellata, in ead. q. n. 6. erravit Gabriel in notione supini, & ejus vocis evoluitur probabilior ratio. n. 7.

Ignorantiam crassam trufaticam vocat Scotus. lib. 5. q. 2. nu. 7. in extremo Ignorantia crassa an culpa semper sit in eo, in quo reperitur, & quando novum sit peccatum. lib. 5. quæst. 2. num. 8.

Ignorantia crassa, & supina æquatur cum dolo à Doctoribus. lib. 1. q. 115. num. 4. & lib. 6. quæst. 47. num. 3. nec liberat à censuris in eod. lib. 6. eadem quæst. & eod. num. Ignorantia crassa, & supina quæ lib. 6. quæst. 51. num. 3. æquiparatur latissimæ culpæ à Panormitano. ibid.

Ignorantia crassa scientiæ æquipollēt, ut ait Sotus. in 4. sent. dist. 43. q. 1. art. 2. conclus. 3.

Ignorantia facti non juris excusat. lib. 5. quæst. 1. num. 8.

Ignorantia justa legis post lapsum temporis, quo inchoatur obligatio potest probari apud Ju-

INDEX RERUM

dicem. lib. 1. quæst. 109. numer. 9.

Ignorantia ubi in capitalem legem commissa est, humana tribunalia coercere solent: præsertim cum illam reus probare non potest. lib. 6. quæst. 1. num. 4.

Ignorantia facti crassa non excusat participantem cum excommunicato. lib. 6. q. 47. n. 3.

Ignorantia humanæ legis iusta, & probabilis, quæ punit factum divina naturali ve lege vetitum, non liberat à pœna eum, qui ignorat, quamvis sit excommunicationis. l. 5. q. 3. n. 3. & seqq. idque multis testimoniis Doctorum, & rationibus probatur. ibid. lib. 6. q. 1. n. 4.

Ignorantia excommunicationis infligitur ab humana lege, ob rem humanam tantum, lege vetitam non facit, quò minus subeat excommunicatio si legis ipsius habeatur notitia. lib. 5. q. 4. n. 2. & seqq.

Ignorantiam universalium secundum electionem, non esse involuntariam, sed particularium ait Gregorius Nyssenus. lib. 5. q. 1. num. 3. Omnes tenentur scire ea, quæ sunt fidei, & universalia juris præcepta; singuli autem ea, quæ ad eorum statum, & officium pertinent ex D. Thoma. nu. 3. Unicuique peccatum est, ignorantia eorum, quæ ad bonos mores & fidei veritatem pertinent: nec excusatur, qui sequitur erroneam opinionem alicujus magistri, ex D. Thoma. n. 3. Par sententia est D. Bonaventuræ. n. 4. Infans, qui in custodia habetur apud Saracenos, sine culpa ignorat, quæ necessaria sunt ad salutem, ex Alexandro, & aliis Theologis. n. 4. Adorans dæmonem credens Angelum esse beatum peccat, ex Alexandro. n. 5. Culpabilis ignorantia juris divini non cadit in facientem illud, quod in te est ex Gersono. nu. 5. Idem doctor ait concordem esse sententiam, non cadere ignorantiam invincibilem in iis, quæ legis divinæ sunt. num. 5. Is dicitur doceri non posse necessaria, qui nec extrinsecus, nec intrinsecus doceri potest; nec Deum, aliūve docentem audire potest, ex Alexandro & Gabriele. num. 6. Negat Adrianus reperiri in adulto justam ignorantiam, aut decalogi, aut Incarnationis Christi, mortis ejus, & resurrectionis, resurrectionis item mortuorum, & similium. nu. 6. Quatuor viæ ad vitandam perniciosam inscientiam ex Theologis. num. 7. Erravit Sotus credens apud barbaras nationes quosdam reperiri, qui credant sine crimine peccatum non esse fornicationem. n. 7.

Ignorare possunt sine peccato multa etiam docti, quæ divina, naturalisque lege constituta sunt. lib. 5. q. 1. num. 8.

Ignoraverint ne per scelus duo quidam, alter rusticus, qui parochi sui responso deceptus; alter opifex, qui exquirens duorum Theologorum sententiam, cum inter se minimè congruerent, deteriore est secutus in peccuaria societate coeunda communi sententia doctorum damnata. lib. 5. q. 17.

Illegitimitas est jure positivo introducta ex D. Thoma. lib. 7. q. 16. n. 11.

Imagines turpium rerum vetuit Plato exprimi in qualibet materia. lib. 5. q. 11. n. 9.

Immunitas Ecclesiæ & personarum Ecclesiasticarum Dei ordinatione, & canonicis sanctionibus constituta est, ex Conc. Trid. l. 1. q. 92. n. 3.

Immunitas Ecclesiastica vetustissima res est jure pariter divino, & humano introducta, ex Concilio Colonienfi. l. 1. q. 92. n. 3.

Immunitas sacro ordini concessa testimonio probatur Stratonis Lampfaceni impii philosophi, nec non Marci Tullii. l. 1. q. 92. n. 2.

Immunitas data personis sacris propriis argumentis probatur esse divini juris. lib. 1. q. 93. num. 1. & seqq.

Immunitas personarum Ecclesiasticarum probatur ex epi. Decretalibus B. Petri, & primorum Pontificum. lib. 1. q. 93. n. 4.

Immunitas bonorum Ecclesiasticorum probatur. lib. 1. q. 93. n. 4.

Immunitatem clericorum à Tributis Principum esse juris divini multis argumentis probatur. lib. 1. q. 93. n. 6. & seqq.

Immunitatis Ecclesiasticæ genus universum à lege divina, & naturali manavit. lib. 1. q. 92. num. 1. & seqq.

Immunitatem credimus ad divinas traditiones pertinere. lib. 1. q. 93. n. 15.

Immunitati clericorum in suis personis, & bonis, quamvis à jure divino non esset, ei tamen cunctus Populus Christianus assensus est. lib. 1. qu. 93. n. 4. potuitque, (ut inquit Sotus,) eam dare Romanus Pontifex inconsultis Principibus. in ead. quæst. n. 5.

Immunitas personarum Ecclesiasticarum, & bonorum Ecclesiasticorum non est part. lib. 1. qu. 94. n. 2. Argumenta quorundam, contra Immunitatem refelluntur. lib. 1. q. 93. num. 17. & seqq. solvitur Argumentum ex Greg. Nazianzeni oratione ad cives metu perculsos. nu. 18. Argumentum ex Conciliis pro auctoritate Imperatorum contra immunitatem Ecclesiasticam diluitur. numer. 19. Quo modo intelligatur Immunitas Ecclesiastica data à principibus cum ejus non fuerint auctores. lib. 1. quæst. 93. numer. 11.

Impedimenti perpetuitatem tribus annis probat Ecclesia. lib. 1. q. 18. num. 2. Num hoc tempus sit satis. ibidem.

Imperativus modus totus spectat ad futurum tempus, sed præsens signat tempus futurum propinquius; futurum autem remotum. lib. 6. q. 24. num. 12.

Imperatorem potestate anteferre Romano Pontifici hæreticorum est. lib. 1. q. 93. n. 20.

Imperatores, si quando Ecclesiasticorum causas judicaverunt, id vel tamquam ministri Romani Pontificis, vel Antistitem fecerunt, auctoritate ab iisdem accepta, vel etiam interdum usurpata jurisdictione per vim, & in-

E T V E R B O R U M.

juriam. lib. 1. quæst. 93. numer. 19.
Imperatores Conciliis ad decorum, & ornamento, atque ad sedandas discordias interesse solent. lib. 1. q. 93. num. 19.
Imperatores jus habere convocandi concilia qui asserit, hæreticus est. l. 1. q. 93. num. 19.
Imponentes clericis onus quidpiam solvendi, aut præstandi sine auctoritate Romani Pontificis excommunicati sunt, ab eod. Pontifice tantum absolvendi, etiam si recipiant à sponte dantibus. lib. 1. q. 95. n. 4. Non tamen creduntur clerici sponte dantes hoc tempore in censuram incurrere excommunicationis. eod. num.
Imperatorum leges, quæ clericis multa præscri- bunt; aut mandato Romani Pontificis conditæ sunt, quæ ratæ sunt; aut per vim, & injuriam latæ, quæ nullius sunt roboris. l. 1. q. 93. n. 20.
Impotentia non minus, imò magis succurri de- bet, quàm ignorantia. lib. 7. q. 17. num. 5.
Impotentia, quam legitimam excusationem ha- bet, quænam sit. lib. 4. q. 31. num. 4.
Impotentia coeundi impedimentum est divina, & naturali lege inductum. lib. 1. q. 145. n. 2.
Impotentia coeundi, nisi perpetua sit, non dirimit matrimonium. lib. 1. q. 118. n. 1. & quando censendum sit esse perpetua. n. 2.
Imprecari malum alteri, quando sit culpa levis, quando mortifera. l. 4. q. 43. n. 3.
Improbis sua, & fraus nulli debet esse emolumen- to. lib. 1. q. 114. num. 1. & 3. q. 1. n. 2.
Impuberum vota, quæ non sunt irritata intra tem- pus pubertatis ab iis, quorum reguntur arbitrio, an irritari queant post elapsum tempus pubertatis, quamvis non sint à voventibus confirmata. l. 2. q. 7. n. 6. & 7.
Impuberis votum collatum in tempus, quo sui ju- ris erit, à patre irritari non potest. lib. 2. quæst. 7. num. 7.
Impulsiva causa cessante regulariter non cessat dispositio. lib. 1. q. 104. n. 8. ex Panormitano.
Inequalitas omnium seditionum causa ex Arist. lib. 1. q. 72. num. 6.
Incesta proles quomodo dicatur apud Glossam ci- vilem non habere patrem. lib. 7. q. 16. n. 14.
Incestus cum affine in 3. 4. ve gradu num adimat jus exigendi debiti, & num cum incesto conjugē dispensare potuit Episcopus. lib. 1. quæst. 139.
Incestus in speciebus luxuriæ naturalis, omnium pessima. lib. 1. q. 139. n. 2.
Incestus impedit jus exigendi non solum ratione affinitatis, sed etiam criminis. lib. 1. quæst. 139. num. 3. Cum incesto conjugē quando dispenset Episcopus. num. 5.
Incesto conjugi non restituitur jus exigendi debi- ti, quamvis ab eo reposcat uxor. lib. 1. q. 139. num. 5.
Indicare ne cogatur Dominus vulnera sibi à servo inflicta, cum eum verberaret. lib. 3. q. 8. nu. 5.
Indifferens res, seu media non existimatur, cui lex resistit. lib. 4. q. 16. n. 6.

Indignitas, quæ electioni repugnat, triplex est. lib. 1. q. 72. n. 2.
Indulgentiæ, quantum est ex potestate dantis, tan- tum valent, quantum promittunt ex D. Bonaventura. lib. 1. q. 36. n. 1.
Indulgentia concessa loco tam diu durat, quamdiu durat locus ex Palud. & aliis. lib. 1. q. 107. nu. 1. & 2.
Indulgentia, & gratia ab Romano Pontifice, seu ejus legato impetrata, num eorum morte concidat. lib. 1. q. 107. Probat non concidere num. 1. & seqq. & q. 108. n. 3.
Indulgentia, seu gratia concessa à Romano Pontifi- ce duplex. lib. 1. q. 108. num. 3.
Indulgentia iis concessa, qui Nonis Augusti Sa- cramentis confessionis, & Eucharistiæ expiati sanctissimæ Virginis templum inviserint, prodest quoque illis, qui Kalendis ejusdem mensis eadem Sacramenta obierunt. lib. 1. quæst. 39. nu. 1. & seq.
Indulgentiam concedentis qui nam finis sit. lib. 1. q. 39. num. 2. Verbis illis (*Confessis, & vere penitentibus*) quæ adhiberi passim solent, quum indulgentiæ enunciantur non imperatur nova confessio; sed satis est, ea quæ sit jure ab Ecclesia constituto. numer. 3. Contritio necessaria est iis, qui indulgentiæ fructum capere volunt. ibid.
Inducere ne possit moribundus sacerdotem concu- binarium, vel hæreticum ad suam audiendam confessionem, præbendamque absolutionem. lib. 5. quæst. 14. Justè induci posse ostenditur. num. 2.
Indus omnium fluminum maximus non solum agros lætificat, & mitigat; sed etiam conferit. lib. 3. q. 35. num. 2.
Infamia quælibet inducit irregularitatem. lib. 7. q. 5. num. 4.
Infamia facti translatione ad meliorem vitam elui- tur. lib. 6. q. 57. num. 1.
Infamia sine voce testante nostram, de quopiam malam opinionem esse non potest. lib. 4. quæst. 46. num. 11.
Infamia propriè aspergit vitium. lib. 4. quæst. 46. num. 14.
Infans in matris utero non subicitur foro Eccle- siæ. lib. 1. q. 13. num. 3.
Infans nondum suæ mentis sacris ordinibus prædi- tus, legi obnoxius est continentia ex Paludano. lib. 1. q. 55. num. 3.
Infantium oppressio, si levi accidit culpa, non re- servatur: quando autem levis sit, aut gravis, vide. lib. 4. q. 12. num. 2.
Infideles vera habent matrimonia. lib. 1. q. 126. numer. 2.
Infideli non converso denunciare, ut convertatur ipse; quando alter conjux factus est fidelis, non est necesse, si aliunde conjugis fidelis voluntas potest esse perspecta, ex Panorm. l. 1. q. 124. n. 12.
Infidelis his temporibus non permittitur cum conjugē fidei commorari, nisi converso,

INDEX RERUM

nem promittat. lib. 1. q. 124. num. 4.
 Infidelis, si non spernat fidelem conjugem, & velit sine contumelia Christi vitam agere cum fidei, & si fidelis recusat habitare cum infideli: vitam ducat fidelis cælibem. lib. 1. q. 126. num. 7. propositione 9.
 Infidelis, qui non vult sequi fidelem, non potest sibi quærere novum conjugium ex sua gente. lib. 1. q. 126. num. 8. & 9. prop. x. Idque jure divino statuente cujus est promulgatrix Ecclesia. num. 9.
 Infidelium matrimonium converso altero conjugē ad fidem, an solvatur ipso jure ob tres illas causas, de quibus loquitur decretalis, Quanto de divortis. lib. 1. quæst. 126. num. 3. 4. 5. & 6.
 Ingredi religionem tenetur is, qui putat se in mundo non posse è virtute vitam ducere, etiam si graviter egeat pater, ex D. Thoma, & Alexandro Halensi. lib. 2. q. 16. num. 2.
 Inimicum diligere, ut inimicum, perversum est, & vituperabile ex D. Thoma. lib. 4. q. 32. n. 4. Idem ex Scoto elicitur. eod. nu. Durandus ait nos potius debere odisse inimicum, ut inimicus est, quam diligere: quia nec naturæ, nec caritatis impulsu diligere potest. ibi. Qui formaliter inimicum diligit, is inimicitias diligit, ut ait Toftatus ibid. Inimico, ut particeps est beatitudinis, ea debentur universè, quæ ceteris debentur hominibus. num. 5. specialia signa benevolentiae ei in casu necessitatis impartienda. ibid. Effectus erga inimicum affectui erga eundem respondere debet. ibi. Et sunt optanda bona æterna ex necessitate; temporalia non item ex D. Thom. ibi. Inferre inimico malum non licet, nisi ad impediendum majus malum, vel ad promovendum majus bonum. ibid. Diligere inimicum dilectione affectus necessitatis est; diligere autem affectu & effectu perfectionis ex D. Bonav. Quod intellige extra casum necessitatis. ibidem. Horum doctrina Magistrorum communem esse docetur seqq. numeris. Tribus modis potest optari inimicorum interitus ex Scoto. num. 8. Actionem injuriarum, & ejus quod nostra interest pulso odio ex animo non tenemur remittere inimico. num. 12. Inimici injuriam quando ulcisci licet ex D. Thom. num. 12. Tam justa est injuriarum actio, quam ablata pecuniæ repetitio; nec ad ejus condonationem cogi quisquam potest, ex Turrecremata, & aliis doctoribus. eod. num. Ager cum ait sacerdoti, remittere se injuriam ab inimico acceptam, intelligitur remittere odium, non satisfactionem injuriæ ex Bartolo, & aliis, qui eum sequuntur. num. 12. Publicas tabulas pacificationis præbere poscenti inimico nonnumquam est perniciosum. num. 14. Incidunt autem nonnulla tempora, cum reconciliatæ gratiæ tabulæ concedendæ sunt inimico. num. 17. Interdum ei, qui nos injuria affecit etiam generalia signa benevolentiae subtrahi posse Theologi docent, num. 18.

Iniquum est, ut, qui minus meretur, plus habeat. lib. 1. q. 86. num. 1.
 Injuria juris procreatrix esse non potest. lib. 1. q. 112. num. 4.
 Injuriæ acceptæ non semper est dominus, qui eam accepit, ut monachus, filiusfamilias, uxor. lib. 4. q. 32. num. 13.
 Injuriam pati peccatum non est, sed facere. lib. 1. q. 10. num. 2.
 Innocentem occidere numquam licet. lib. 1. q. 7. num. 7.
 Innocentius. 4. suum commentarium in decretales elucubratus est gerens Pontificatum. lib. 6. q. 22. num. 4.
 Inscitia alicujus legis Ecclesiasticæ interdum non minus periculosa, quam naturalis. lib. 1. q. 57. num. 10.
 Inscitia tollit voluntarium. lib. 3. quæst. 41. numer. 9.
 Instrumenta tua, quæ jus meum, continent, sint ne mihi edenda. lib. 4. q. 34. num. 1. & seqq. Probatur esse edenda. num. 2. & seqq.
 Intentio est actus voluntatis respectu finis ex D. Thom. lib. 1. q. 46. num. 3.
 Intentio nominat actum voluntatis, præsupposita ordinatione rationis ordinantis aliquid in finem. ex D. Thoma. lib. 1. q. 46. num. 3.
 Intentio est principium ultimum determinans intellectuale agens ad agendum ex Scoto lib. 1. q. 46. num. 4.
 Intentio triplex, actualis, virtualis, habitualis. lib. 1. q. 46. num. 8. 9. & 10. Habitualis non est satis ad conficienda Sacramenta. num. 8.
 Intentio actualis, virtualis, habitualis quid. lib. 1. q. 46. num. 10. & 11.
 Intentio principalis in mutuo aliquid lucrandi habetur pro pacto. lib. 3. q. 34. num. 2.
 Intentioni particulari, & internæ ministri quoddam objectum, & quinam finis respondeat. lib. 1. q. 46. num. 7.
 Intentio in ministro Sacramenti debet esse distincta à pronuntiatione verborum illa dirigens. lib. 1. q. 46. num. 3.
 Intentionem ministri necessariam esse in conficiendis Sacramentis est articulus fidei. lib. 1. q. 46. num. 1.
 Intentionem habitualement cum D. Thomas dixit sufficere ad conficiendum Sacramentum, sine dubio habitualement pro virtuali sumpsit. lib. 1. q. 46. num. 10. & 11. Alii etiam Theologi habitualement pro virtuali usurparunt. num. 11.
 Interdicti, & excommunicationis sententiam pronuncians sine scriptis, quam pœnam incurrat. lib. 6. q. 51. num. 3.
 Interdicti veri species est, quo quis prohibetur Ecclesiæ ingressu. lib. 6. q. 49. num. 4. Et huic nullo tempore permittitur ingredi Ecclesiam, neque ad privatam orationem. num. 5.
 Interdicti tempore Sacramentum pœnitentiæ non conceditur ei, qui causam dedit interdicto. lib. 6. q. 48. num. 4. Num ingredi possit Ecclesiam extra

E T V E R B O R U M.

extra tempora divinorum, cui est interdictus ejus ingressus. num. 4.
Interdicti ne violator extiterit, qui confessionem in quodam sacello audivit ejus, cui Ecclesiae ingressus interdictus erat, quamquam eum non absolverit lib. 6. quæst. 48.
Interdictus est, qui interdictum admittit ad divina officia. num. 2. Et, si postea celebret, fit irregularis. n. 2. Divinum officium est audire Sacramentalem confessionem. n. 3.
Interdicti violatores quibus poenis afficiantur. lib. 6. q. 50. num. 2. & seq.
Interdictus ab Ecclesiae ingressu an possit in loco sacro sepeliri, si eum poeniteat delicti. lib. 6. q. 50. num. 4.
Interdictus clericus ingressu Ecclesiae potest extra eam divina celebrare. lib. 6. q. 49. numer. 1. Sed non licebit illi celebrare in cimiterio. ibid.
Interdictus est Joannes Ecclesiae ingressu, & Ecclesiastica sepultura: num extra Ecclesiam possint ei Sacramenta ministrari. lib. 6. quæst. 49.
Interdictum recipiente Sacerdote ad divina, an egredi debeant, qui divinis interfunt. lib. 6. quæst. 50. non peccant, si non discedunt. num. 1. Ecclesia non omnibus imposuit legem vitandi interdictos in divinis; sed tantum clericis. num. 1.
Interdicti possunt templa ingredi extra tempora divinorum officiorum, ad concionem audiendam, & ad precationem privatam. lib. 6. q. 48. num. 3.
Interdictis Clemens VIII. & Xistus V. gratiam ademit Jubilæi. lib. 6. quæst. 49. numer. 3. Cui interdictus est ingressus Ecclesiae, non debent ei ministrari Sacramenta, aut divina. num. 4.
Interfectio justa hominis, quæ quotve requirat. lib. 6. q. 16. num. 9.
Interpretari in meliorem partem debemus dicta, vel facta aliorum, ubi manifesta indicia non apparent de malo eorum ex D. Thoma. lib. 4. q. 47. num. 2.
Interpretatio in dubiis factis, seu dictis alterius, omitti potest, ut nihil in alterutram partem statuatur. lib. 4. q. 47. num. 3.
Intrusi acta non valent. lib. 6. q. 58. num. 5.
Intrusorum quot genera. ibid.
Joannis Baptistæ mira innocentia ex scripturis: ex Ecclesiae sensu, & Patrum testimoniis. l. 4. quæst. 46. numer. 11. ad postremum argumentum, in ejus lumbis ne motus quidem fuit vitiosus ex Origene. num. 13. In natura humana angelicam est sanctitatem transgressus ex Chrysostomo. numer. 13. Nihil in ejus vita fuit detergendum ex Gregorio. numer. 13. In prima sua sanctificatione fuit in gratia confirmatus ad idem argumentum. n. 13.
Jocularis ratio quidpiam agendi duplex. lib. 1. q. 46. num. 6.

Irregularis ne sit clericus occidens invasorem. lib. 6. q. 54. Si potuit viæ suæ consulere, aut fuga, aut clamore, aut alia via, occidens evasit irregularis. num. 1. Occidens alterum, à quo invaditur, cavens omnem culpam in sui defensione, auctoritate antiquorum canonum, & veterum Theologorum erat irregularis. num. 1. Sed ex Clementina unica de homicidio, non fit amplius irregularis. n. 2. Decretum Concilii Tridentini Clementinæ non derogavit. num. 4.
Irregularis est quicumque sive justæ, sive injustæ cædis est causa. lib. 4. q. 10. numer. 22. Justa dumtaxat sui defensione excepta. ibid.
Irregularis ne sit, qui suspensus primam missam cum Episcopo celebrat. lib. 6. quæst. 43. n. 2. & seq.
Irregularis ne sit, qui crimen suum in judicio confitetur. lib. 6. q. 57. num. 2.
Irregularis ob celebrationem Missæ non evadit, qui non celebrat Missam perfectam. lib. 6. q. 43. num. 4.
Irregularis ex homicidio, ejus debet esse causa. lib. 6. q. 63. num. 3.
Irregularis non is omnis est, qui necem alterius non prohibet. lib. 4. q. 30. num. 3.
Irregularisne sit Sacerdos, qui uxori respondet, non teneri suis bonis à suspendio liberare virum suum insignem latronem, quamvis suspendatur. lib. 4. q. 30. num. 3. & 4.
Irregularis non efficitur poena inflicta ab iudice, qui sententiam definitivam non pronunciavit. lib. 6. quæst. 62. numer. 2. Sit ne irregularis, qui suo nomine eadem factam ratam habet. lib. 6. q. 63. num. 1. & seqq. Ob rati habitationem homicidii facti suo nomine non efficitur irregularis, qui eam in animo tantum inclusam continet.
Irregularis ne fuerit frater natu minimus, qui de necanda noverca cum duobus majoribus fratribus consilium iniit, quamvis revera non optaret novercæ interitum, quæ post aliquanto est à majore natu fratre interfecta. lib. 6. q. 61. num. 2. & seqq.
Irregularis ne fuerit Sacerdos, cujus consilio fauciatus quidam, dum sustolleretur, animam egit. lib. 6. q. 52.
Irregularis non est capax beneficii. lib. 6. q. 64. num. 1. & 2.
Irregularis est, qui sacrorum ordinum munera ob aliquem defectum ritè exequi non potest. lib. 6. q. 55. num. 4.
Irregularis, qui siluit de sua irregularitate, jus audiendi confessiones obtinuit. lib. 6. q. 58. num. 2. Multis id modis probatur. num. 3. neque ei ab episcopo jus tale conferri potuit. numer. 6. Ostenditur legem Barbarius, seu Barbatus non opitulari causæ istius irregularis. numer. 8. & seqq. isti irregulari quid suaderi oporteat: quidve facturi sint, qui ei

INDEX RERUM

confessi sunt de suis peccatis. num. 12. Huic non favet Decretum Concilii Constantiensis *ad evitanda* in eod. num.

Irregularitas non contrahitur nisi in casibus expressis in jure. lib. 6. q. 62. num. 3.

Irregularitas non ex animo, sed ex natura facti spectatur. lib. 4. q. 47. num. 6.

Irregularitatis, & censurarum finis qui. lib. 6. q. 53. num. 4.

Irregularitatis prima genera duo. l. 6. q. 55. n. 1.

Irregularitatis ex defectu corporis species quot sint. lib. 6. q. 55. num. 2.

Irregularitatem quis incurrit ex homicidio casuali ob peccatum veniale. lib. 6. q. 53. num. 2. & seqq.

Irregularitatem ex homicidio voluntario qui vult effugere, duo præstare debet. lib. 6. quæst. 52. num. 3. Ob levem culpam legalem contrahi potest. num. 4. Clericus venator omni adhibita diligentia occidens hominem, quem aprium esse suspicabatur est irregularis. numer. 5.

Irregularitatem propter homicidium casuale quis suscipit, cum rei sibi non licitæ operam dat: quamvis nullius negligentia sit affinis. lib. 6. q. 53. num. 1.

Irregularitatem contrahit qui rixatur cum eo, quem advenientes amici deformant. lib. 6. q. 53. num. 3.

Irregularitatem qua ratione vitabit Theologus, qui consulitur à Pompeio, num ei liceat à magistratu satellitium postulare ad suos per dendos inimicos. lib. 6. q. 59. num. 3.

ita sunt acta contra legem, ubi effluxit tempus ab ea definitum, quamvis ignorata sit. lib. 1. q. 109. num. 9.

Irrita esse quæ contra legem fiunt, nisi aliqua alia lege sustineantur, valde probabilis est sententia. lib. 3. q. 4. num. 4.

Irrita sunt, quæ contra legem fiunt. lib. 3. q. 14. num. 3. Etiam si non addatur à legislatore, seu lege id, quod prohibetur fore nullum, si fiat. lib. 1. q. 91. num. 2.

Jubilæa habent fines, & media: commutandorum finium non tribuitur facultas Sacerdotibus, sed mediorum dumtaxat. l. 1. q. 103. n. 5.

Jubilæa, quæ ad rem Christianam bene gerendam concedunt Romani Pontifices, intercedant ne cum eorum vita. lib. 1. q. 108.

Jubilæi beneficium non consequitur, qui vel unam conditionem in eo expressam omiserit. lib. 1. q. 108. num. 2.

Jubilæi tempore, qui eleemosynam dignam non tribuit suis opibus, non consequitur Jubilæum. lib. 1. q. 36. num. 2.

Jubilæi gratiam qui cupiunt adipisci debeant ne præstare, quæ in eo jubentur, in gratia. lib. 1. q. 37. n. 1. 2. & 3. Debeant ne eadem præstare merendo apud Deum. n. 3. Tempore Jubilæi ad flagitiorum veniam consequendam satis est voluntas perficiendi omnia, dummodò

ad voluntatem accedat contritio, seu attritio cum Sacramento pœnitentiæ, & absolutionis: ut autem pœnæ omnis remissionem impetret, necesse est perfici omnia actu. l. 1. q. 37. n. ult.

Jubilæi tempore legitime confessus de suis peccatis, si oblitus est alicujus casus reservati, potest absolvi postea à quocumque, qui absolvendi potestatem habet à peccato mortali. lib. 1. quæst. 30. num. 2. Quid de illo, qui casum reservatum fictè confessus est tempore Jubilæi. Vide. lib. 1. q. 30. num. 2.

Jubilæo satisfacit quis, si illud cadens in majorem hebdomadam feria quinta suscipiat corpus Christi; ut eod. tempore Ecclesiæ pateat legi de sumenda Eucharistia in Paschate. lib. 1. q. 38. num. 1. & 2.

Jubilæum, quamvis sit amplissimum, pœnarum tamen remissionem omnibus æqualem non largitur. lib. 1. q. 36. num. 1. & 2.

Judæ, & Thamar incestus concubitus narratur: & num uterque in ea re sceleratè egerit, differtur. lib. 3. q. 5. num. 15.

Judæus aut baptizatum, aut baptizari volentem emere non potest. lib. 3. q. 43. n. 2. à Judæo subtrahi debet emprus causa mercimoni, si petat baptismum, datis pro eo duodecim solidis. ibid.

Judæus servum Christianum adipisci non potest. lib. 3. q. 41. num. 3.

Judæi servus susceptus ex aliqua ejus ancilla à baptizetur, statim nullo soluto pretio in libertatem vindicatur. lib. 3. q. 43. num. 3.

Judæo emente servum Christianum, nullo soluto pretio statim efficitur liber. lib. 3. q. 43. n. 3. Mancipium baptizandum quod redimitur duodecim solidis, id est, duodecim aureis, debet esse optimum. n. 4. idem valet in servis Sarracenorum. ibid. Mancipium Judæus circumcidere non potest. num. 5.

Judæi quibus legibus teneantur. lib. 1. q. 123. n. 3. & 4. Non possunt novas exædificare synagogas, neque reficere veteres. n. 3. Habitu discerni debent à Christianis. n. 3. Si per fraudem Christianæ mulieris occidit uxorem suam, non potest matrimonio jungi cum Christiana muliere, si is ad fidem Christi convertatur. num. 4. In eum. cadit bigamia. num. 4.

Judicare de facto, seu de dicto alicujus, sit ne mortale peccatum, an seculum, longè distat à judicio, quod sit de persona, five de auctore dicti, vel facti. lib. 4. q. 46. num. 9.

Judicare potest malum proximi multis modis ex Lyrano. lib. 4. q. 46. num. 8.

Judicat melius qui utrimque rationes oppositas audit. lib. 5. q. 15. num. 5.

Judex jus est animarum. lib. 3. q. 3. num. 2.

Judex minus potestatis habet in corpus Rei, quam in animum Rei. lib. 4. q. 15. n. 2. Vide in verbo Anima.

Judex nemo sibi est, nec jus sibi dicere debet. lib. 4. q. 35. num. 5.

E T V E R B O R U M.

Judex non potest præcipere reo, ut cibum suppe-
ditatum ad vitam non sumat. lib. 4. q. 15. num.
2. Ita nec potest præcipere, ut ne fugiat is, cui
parata est à carnifice certa nex. ibid.

Judex postquam sententiam tulit definitivam, mu-
tare, aut revocare eam non potest, nisi conti-
neat manifestum errorem, aut in aliis quibus-
dam casibus, de quibus. lib. 1. q. 28. num. 2.

Judex fontibus impunitatem non debet largiri. lib.
6. q. 16. num. 11.

Judices non servantes ordinem juris in interfe-
ctione hominum, sunt rei voluntarii homici-
dii. lib. 4. q. 10. num. 4.

Judices non de lege, sed ex lege indicare de-
bent. lib. 6. q. 46. num. 3.

Judici non sunt credenda quædam, licet sint ve-
ra, nisi certis indiciis demonstrentur ex canone
D. Augustini. lib. 4. q. 47. num. 3.

Judicibus quæ relinquenda sint à legislatoribus ex
Aristotele. lib. 6. q. 46. num. 3.

Judicis est sive magnum, sive parvum, reddere
domino. lib. 4. q. 23. num. 3.

Judiciales leges veteris testamenti possunt in novo
auctoritate principum reviviscere. lib. 4. q. 16.
num. 2.

Judicium in utroque foro idem est, ubi constat de
facto. lib. 3. q. 4. num. 4.

Judicium non fit de rebus incertis, sed de notis at-
que perspectis. lib. 2. q. 18. num. 7.

Judicium conjecturale cedere debet judicio veri-
tatis. lib. 7. q. 1. num. 11.

Judicium significat firmam sententiam. lib. 4. q.
46. Ut sit temerarium, & supplicio æterno di-
gnum tria requirit. num. 5.

Judicium temerarium Deo displicet tres ob caus-
sas. lib. 4. q. 47. n. 1. Quantum Deo displiceat
duobus probatur exemplis è vitis patrum. num.
6. Explanantur nonnullæ Salomonis sententiæ,
quæ facultatem de altero judicandi tribuere
videntur. num. 7.

Juramentum triplex ex D. Bonaventura. lib. 2. q.
1. num. 3.

Juramentum quid. lib. 2. q. 3. n. 8. Fit Deo, non
tantum homini. n. 8. Concipitur etiam solo ani-
mo. ibid. Minorem vim habet obligandi, quam
votum. n. 7. Non obligat, quod derogat alicui
præcepto, vel concilio. n. 9. & q. 1. n. 2. Obli-
gationem contrahit ex intentione jurantis. n. 8.
si fraudulentum sit tribus temporibus est im-
plendum. lib. 3. q. 3. num. 9.

Juramentum dicitur vergere in deteriore exitu-
tum, quando actus non est moraliter bonus. lib.
2. q. 6. num. 6.

Juramentum ad nihil, quod sit imprudens, obli-
gat. lib. 2. q. 6. num. 6.

Juramentum tribuscomitibus perficitur, si non ad-
sint, non est obligatorium. lib. 2. q. 1. num. 2.

Juramentum non est obligatorium ex Richardo;
quod vel tollit opus supererogationis, vel per-
fectionis, vel est de non faciendis iis, quæ me-
lius est facere, quam non facere, vel de facien-

do quod melius est non facere, quam facere.
lib. 2. q. 1. n. 3. Par dictum in ead. q. ex D. Bo-
naventura. num. 3.

Juramentum non debet occasionem præbere pec-
candi juranti ex Constitutione Gregorii XII. I.
lib. 2. q. 1. n. 4. Qui Gregorius gravibus pœnis,
& excom. Rom. Pontifici reservata animadver-
tit in illos, qui juramenta illicita, impossibilia,
damnosa, & Ecclesiasticæ libertati, aut decre-
tis Concilii Tridentini obviantia exigere con-
tenderint. num. 4.

Juramentum contra bonos mores præstitum non
est obligatorium. lib. 3. q. 41. num. 11.

Juramentum vi, metuque extortum sit ne obliga-
torium. lib. 2. q. 2. n. 1. & seqq. Jure civili non
obligat. n. 1. Nec obligat jure canonico; & cur. n.
1. Sed jure conscientie valet. n. 2. Non servans
juramentum metu extortum peccat peccatum
mortiferum. lib. 1. q. 2. num. 1.

Juramentum coactum cur ratum sit, non item vo-
tum. lib. 3. q. 2. num. 4.

Juramentum servandum ex Deo est, ex Paludano.
lib. 2. q. 3. n. 7. & lib. 2. q. 1. num. 2.

Juramentum non violat, qui illud in melius esse
mutat. lib. 1. q. 16. num. 6.

Juramentum promissorium, dolosumve in cons-
cientie foro obliget ne jurantem. lib. 2. q. 3. n. 7.

Juramentum promissorium, simulatum, ac men-
dax ex vi promissionis, seu contractus, nullam
in foro Dei habet obligationem. l. 2. q. 3. n. 5.

Juramenti obligatio unde nascatur. l. 2. q. 2. n. 4.

Juramenti coacti à quo petenda absolutio. lib. 2.
q. 2. num. 5. Quid si jurans jurasset se non de-
nunciaturum eum, qui vi extorsit juramentum
vel non petiturum absolutionem. lib. 2. q. 2.
num. 5.

Jurandi modus duplex, prior per contestationem
Dei, posterior per execrationem. lib. 2. q. 6. n.
2. An in utroque modo necesse sit nuncupare
Deum. num. 2.

Jura juranda quædam, ut sint talia, pendent ex
voluntate loquentium. lib. 2. q. 6. num. 3.

Jusjurandum fraude conceptum in Ecclesiæ foro
vim habet obligandi. lib. 2. q. 3. num. 57.

Jusjurandum dolosum verè promissionem non ha-
bet. lib. 2. q. 3. num. 7.

Jusjurandum non servare in re parva num sit culpa
lethalis. lib. 1. q. 4. num. 1. & 2.

Jusjurandum promissorium duplicem veritatem
requirit. lib. 2. q. 3. num. 2. & q. 4. nu. 2. & q.
6. num. 4.

Jusjurandum dolosum an servandum sit illius caus-
sa, cui juratur. in ead. q. num. 2. & seqq.

Jusjurandum non valet contra jus superioris. lib.
3. q. 41. num. 11.

Jusjurandum ab infidelibus quemadmodum recipi
poscit. lib. 5. q. 9. num. 3. & 4.

Jusjurandum ejus, quem scit Judex falsum jura-
turum, possit ne admittere. lib. 5. quæst. 9.
num. 4.

Jusjurandum si recipit privatus aliquis ab eo,

I N D E X R E R U M

qui scit falsum juraturum, scelere vincit homicidam ex D. Augustino. lib. 5. quæst. 9. numer. 4.

Jura omnia divina, humana, naturalia æquitatem tuentur. lib. 3. q. 4. num. 5.

Jure suo, qui utitur, neminem lædit. lib. 4. q. 13. num. 7.

Juri, in quo quis non est alteri obligatus, vel ei subditus, renunciare potest. lib. 1. quæst. 100. num. 2.

Juris executio non habet injuriam. lib. 4. quæst. 10. numer. 9.

Juriscultus poenam non infligit, quia non est Princeps. lib. 4. q. 26. num. 3.

Jurisdicção sine coercitione nulla est. lib. 1. q. 35. num. 5.

Jurisdictionem nemo habet in se ipsum. lib. 1. q. 101. num. 1.

Jus quid. lib. 4. q. 15. num. 5. Quid sit ex Gersono. lib. 3. q. 8. num. 6.

Jus divinum non solum Scriptura sacra, sed etiam traditionibus continetur. lib. 1. q. 93. num. 15.

Jus naturale inter omnia jura primatum tenet dignitate, & tempore. lib. 1. q. 75. num. 3. benignius agit: nititur magis veritate quam subtilitate. ibid.

Jus divinum humano impediri non debet. lib. 1. q. 21. num. 3.

Jus canonicum vigorem sumit à jure naturali, ex Hostiensis. lib. 1. q. 75. num. 3.

Jus ab humana Potestate constitutum tripartitam habet rationem. lib. 7. quæst. 17. numer. 10.

Jus non nascitur ex injuria. lib. 3. quæst. 5. num. 7. & q. 41. num. 11.

Jus suum alteri nemo donare cogitur. lib. 4. q. 32. num. 13.

Justificatio uniuscujusque est in incerto. lib. 1. q. 1. num. 5.

Justitia, & bonum commune præferendum est Animæ, & saluti unius. lib. 5. quæst. 9. numer. 4.

Justitia dividi non potest. lib. 7. quæst. 5. numer. 2.

Justitia in foro Dei, & hominum est eadem, ubi constat de facto. lib. 7. q. 5. num. 2.

Justitia distributiva sita est in Geometrica proportionem ex Aristotelis. lib. 1. q. 73. num. 5. & q. 74. num. 5.

Justum quid sit ex Divo Thoma. lib. 7. quæst. 6. numer. 3.

Justum in rebus humanis aliquid dicitur ex eo: quod est rectum secundum regulam rationis, ex D. Thoma. lib. 5. q. 15. num. 8.

L

Laici præsupponuntur infesti esse clericis. lib. 4. q. 41. num. 2.

Laici contra clericos suas, & suorum injurias

persequi possunt. lib. 4. quæst. 45. numer. 4.

Laicis non est permessa actio criminosa in clericos: Civilis est concessa. lib. 4. quæst. 45. num. 1. Vide exceptiones. num. 1. & 2. Item quando testes contra clericos possunt esse. eod. num. & seqq.

Larvarum usus interdictus est clericis sacrorum ordinum, & monachis professis. lib. 6. quæst. 8. Vide in verbo Personati.

Legans filiam mille si nubat, ducentos si religionem ingrediatur: poterit mille petere ex sententia Bartoli, & meliorum doctorum. lib. 7. q. 7. num. 15.

Legans rem alienam sciens, & prudens, non legat, ut aliena est, sed ut futuram suam iusta ratione, bonisque artibus. lib. 7. q. 6. num. 10. Quam rem si consequi non poterit heres à vero domino, præstabit ejus pretium legatario. num. 10. Quæ in hac, q. 6. differuntur de legato rei alienæ. num. 8. 9. & 10. videto in quæst. 4. ejusdem. lib. numer. 6. & seqq.

Legari res aliena potest jure civili ab eo, qui scit esse alienam, modò sacra non sit, nec principis, nec ad communem usum comparata. lib. 7. quæst. 6. num. 8. secus dicendum, si credebatur esse suam, nisi si res legabatur uxori, aut proximæ personæ. ibidem.

Legari ne res aliena possit jure canonum. lib. 7. q. 6. num. 9.

Legari res Ecclesiastica non potest. lib. 7. quæst. 4. num. 8.

Legare cupit herus famulo ducentos aureos: hortatu ejusdem famuli, relinquit ei centum quinquaginta: causa hortandi famulo ea fuit, quod minutis furtis ab suo hero abstulerat quinquaginta; atque illa decessione quinquaginta aureorum putavit hero restitutos alteros quinquaginta esse, quos surripuerat. Quæsitum an famulus adipisci possit totum legatum: nos posse probavimus contra Navarum. lib. 7. q. 13. num. 3. & seqq.

Legat quis fundum suum Paulo, deinde se legare dicit Joanni: ad quem pertinebit fundus? lib. 7. q. 10. num. 2.

Legat N. nutu moribundus ancillæ suæ ducentos aureos, cui dum valebat, dixerat se relicturum centum: petunt heredes præstare ne debeant ancillæ ducentos, an centum. lib. 7. quæst. 6. Debent ducentos. numer. 2. Quo jure quibusve titulis ancilla possit petere ducentos sibi relictos ab hero nutu tantum. numer. 5. & 6.

Legat mercedes annuas locandæ domus anus feminis è sua stirpe nupturis; agnatione extincta aliis extra familiam collocandis mulieribus. Quindecim ipsos annos conductæ domus fructibus dos ejusdem familiæ feminis confecta est. At multis annis improbis artibus ejus, qui demortuæ voluntati morigerare debebat, desitum est fieri partitionem aliquam. Unica

E T V E R B O R U M.

- est familiæ superstes, quæ cupit nubere, petitque fructus pro dote omnes, qui annis multis collecti sunt. lib. 7. q. 5. ubi quæritur jure ne petat.
- Legat** Pius certis quibusdam religiosis sodalitatibus ad constitutum annorum spatium summas quasdam pecuniarum, quibus utantur; & quotannis semel pro sua uxore sollempne officium, & pro se item quo die è migravit ei vita, anniversarium celebrari curent: exacto anno tota pecunia hæredibus repræsentetur. Præstari ne debeat ab hæredibus hoc legatum quæsitum est: præsertim, quod cum isthæc agerentur vox defecit Pium; nec testari, quemadmodum cupiebat potuit. Quæritur quid de hoc genere legati statui oporteat. lib. 7. quæst. 14. Ostenditur esse pium legatum, & ratum. Hæredes, qui non præstant legatum, triplici scelere alligantur. num. 7. Non est infectum usuræ labe, sed piè interpretandum. num. 9.
- Legaturus** erat maritus uxori quinque millia aureorum nummum; voceque & manu orbatus erat. Quæritur num nutu potuerit relinquere eam summam uxori; quibusve titulis. lib. 7. q. 3. num. 4. & 5.
- Legavit** Franciscus diversis, sed mandat, ut pro ejus salute, & anima singulis annis 40. sacrificia, & divina officia celebrentur; cui oneri subeundo relicta pecunia non est satis. An reliqua possit detrahi ex aliis legatis. lib. 7. q. 10. num. 1. & 2.
- Legavit** testator fundum conductum per quinquennium: hæres præstabit tantum quinquennale pensionem. lib. 7. q. 4. num. 9.
- Legata** pia indicanda sunt legibus naturalibus, divinis, & canonicis: neque Imperatoribus fas huic libertati jura condere contraria ex Bartolo. lib. 7. qu. 16. num. 7. Nec debent hujusmodi legata judicari secundum leges civiles ex eod. ibidem.
- Legata** pia valent sine codicillo, & testamento; nec viciantur ob testamentum jure nullum. lib. 7. q. 6. num. 6.
- Legata** pia valent cum duobus testibus etiam si ambo mares non fuerint. lib. 7. quæst. 6. num. 7. Quamvis non intersit præbyter. ibid. & q. 14. num. 4.
- Legata**, & institutiones non viciantur in honestis conditionibus. lib. 2. quæst. 19. num. 3.
- Legata** pia ob nullum testamentum non efficiuntur caduca. lib. 7. q. 8. num. 3.
- Legata** quibus à flagitiosa vita pauperes, & infames mulieres revocantur, aut revocari possunt, pietate non carent. lib. 7. q. 16. num. 4. sunt item pia, quibus alterius necessitas sublevatur. ibid. sunt item pia, quæ miserabilibus personis opitulantur. ibid.
- Legata** non tuentur ordinem prioris, & posterioris, ut perveniant ad legatarios. lib. 7. q. 10. num. 4. Potuit testator legatum, cujus
- est postrema mentio, pluris facere, quàm reliqua omnia, quæ sunt priora. ibid.
- Legatum** pium est, quod pro dotandis puellis relinquatur. lib. 7. q. 5. num. 2.
- Legatum** pium à fisco vendicari non potest sive is civilis, sive Ecclesiasticus sit. lib. 7. quæst. 4. num. 2. & 3. Quæ sint legata pia. n. 3.
- Legata** pia gaudent eodem privilegio, quo relictum Ecclesiæ. numer. 4. si non possunt impleri de jure, vel de facto, in alterum usum commutari debent Ecclesiastica auctoritate. num. 4.
- Legatum** pium potest in meliorem usum converti: quamvis id testator prohibuisset. lib. 7. q. 9. num. 2.
- Legatum** pium commutari potest ab Episcopo, cum subest causa à Romano verò Pontifice etiam sine causa. lib. 7. q. 5.
- Legatum** pium quo modo interpretandum. lib. 7. q. 7. num. 2.
- Legatum** factum familiæ religiosæ seu Ecclesiæ ejus rei, qua non eget, possit ne in alium usum converti ab Episcopo assentiente eadem familia. lib. 7. q. 9.
- Legatum** factum diviti non pertinet ad piam causam. lib. 7. q. 5. num. 2.
- Legatum** rei alienæ domino restituendum erit: sed ejus æstimatio præstabitur legatario. lib. 7. q. 4. num. 7. sed tamen valebit si res legata sit heredis. numer. 9. & si legavit conjunctæ personæ. ibid.
- Legatum** politicum non vendicat sibi princeps, quando illud ob hæresis crimen legatario auferendum est: salva tamen contraria consuetudine, si in nonnullis locis vigeat, & justè præscripta sit. lib. 7. q. 4. num. 2.
- Legatum** rei alienæ nullum est, si is, qui legavit, credidit rem legatam esse suam. lib. 7. quæst. 4. numer. 8. Valet tamen in utroque foro, si scivit esse alienam. lib. 6. qu. 6. numer. 9.
- Legislatores** vitare debent odia in condendis legibus. lib. 6. q. 47. num. 4.
- Legislatori** tria proposita esse debent ex Platone. lib. 5. q. 11. num. 7.
- Legislatoris** prudentis est non præbere iudicibus occasionem errandi. lib. 6. quæst. 46. numer. 3.
- Lex** est regula humanarum actionum. lib. 1. q. 109. num. 6. Necesse est, ut universè præscribat, & ratione quadam generalis ad cunctos applicetur. num. 6.
- Lex** est quidquid in ratione consistit. lib. 7. q. 1. num. 12.
- Lex** duo habet ad illius rationem pertinentia ex D. Thoma. lib. 6. q. 19. num. 5.
- Lex** divina humana lege impediri, & perturbari non debet. lib. 6. q. 27. num. 5.
- Lex** non instituitur de rebus, quæ in consultationem veniunt ex Arist. lib. 1. quæst. 74. numer. 5.

I N D E X R E R U M

Lex iusta vim habet in foro conscientiae. lib. 3. qu. 41. num. 4.
 Lex est de universis; consultatio de singulis. lib. 1. qu. 74. num. 5.
 Lex non tenet eos, qui legem servare non possunt. lib. 7. q. 1. num. 4.
 Lex non est, quæ iusta non est, ex D. Thoma, & D. Augustino. lib. 7. q. 6. num. 3.
 Lex nulla Spiritui sancto moventi adversari debet. lib. 7. q. 6. num. 2.
 Lex rem præcipientis magni ponderis negligi non potest sine scelere. lib. 1. q. 62. num. 1.
 Lex iusta, seu præceptum iustum superioris laici, aut etiam Ecclesiastici ligat in foro conscientiae solum ad metas rationis, seu causae finalis, quæ prætenditur, ex Adriano. lib. 7. q. 1. numer. 10.
 Lex etiam invitis imponitur. lib. 1. quæst. 55. numer. 5.
 Lex nullam largitur auctoritatem iis, qui in illam ipsam committunt; immò punit. lib. 3. qu. 4. num. 2.
 Lex civilis contra jus divinum, naturale, & canonicum error est. l. 6. qu. 16. num. 12.
 Lex humana hætenus est lex, quatenus à lege naturæ manat. l. 7. qu. 6. num. 3. & l. 5. qu. 15. num. 8. ex D. Thom. A qua lege si disceditur, non est lex, sed corruptio legis, ex eod. l. 5. iisdem locis.
 Lex civilis, quæ fovet lucrum proximo odiosum, aut rigorem quemdam, non est servanda in foro canonico, licet expressè non reprobetur, ex Panormitano. l. 7. q. 6. num. 9.
 Lex humana non imperat pietati; sed hæc humanæ legi præscribit, ac præcipit. l. 7. quæst. 6. numer. 2.
 Lex, ratio, natura, Deus, multò magis oderunt, puniuntque turpitudinem rei factæ quàm faciendæ. l. 3. q. 5. num. 7.
 Lex omnis, & dispositio hominis, per quam impeditur libertas matrimonii, est nulla, multò magis quæ impedit libertatem ingressus religionis. l. 7. q. 7. num. 9.
 Lex non est, quæ fertur ob privati hominis utilitatem. lib. 3. q. 4. num. 3.
 Lex fundata in præsumptione non habet locum coram Deo, nisi severitas ei non respondeat. l. 3. q. 3. num. 5.
 Lex abrogatur actu contrario legi. l. 3. q. 10. n. 4.
 Lex *Barbarus* excutitur. l. 6. qu. 58. nu. 8. & seqq.
 Legis vera interpretatio ex intimo fine, & voluntate legislatoris petenda. lib. 6. quæst. 11. numer. 4.
 Legis non verba, sed sententia sequenda. l. 6. qu. 11. num. 4.
 Legis finis est homines virtute præditos reddere. ex Arist. l. 7. q. 17. num. 9.
 Legis, & principis auctoritas tanta est, quantam vult esse populus, à quo eligitur princeps, eique potestatem tribuit. l. 7. q. 1. num. 4. & q. 17. nu. 7. A legis præscripto tunc iustè disce-

ditur, cum voluntas, & benignitas legislatoris dissensui assentitur. l. 5. q. 7. num. 7.
 Legem divinam, & naturalem nulla consuetudo minuere, aut convellere potest. l. 3. quæst. 14. num. 6.
 Legem non servare, quæ mortem infligit, culpa est mortifera. l. 4. quæst. 15. num. 8. Contra legem facta, pro infectis haberi debent. l. 3. qu. 41. num. 9. & l. 1. quæst. 119. num. 3. & l. 1. q. 102. num. 3.
 Lege jubentur ea, quæ observari possunt ab omnibus. lib. 4. q. 50. num. 6.
 Leges universæ tam divinæ, quàm naturales, quæ nec rem purè malam vetant, nec purè bonam præcipiunt, recipiunt tempora, quibus secus agi potest. l. 7. q. 17. num. 6. & q. 15. num. 4.
 Leges omnes intueri debent æquitatem. l. 7. quæst. 17. num. 8.
 Leges cunctis debent esse salutares. l. 6. quæst. 47. num. 4.
 Leges naturæ, & Dei quæ rem jubent semper bonam, aut interdican rem semper malam prætermitti numquam possunt. l. 1. qu. 7. numer. 7. A legibus etiam divinis nonnumquam propter alias divinas recedendum. l. 6. quæst. 304. num. 6.
 Leges Ecclesiæ unusquisque optare debet, ut sciat & servet. l. 1. q. 57. num. 10.
 Leges, & consuetudines, quæ odia, & lites foveant, injustæ sunt. l. 4. q. 29. num. 2.
 Leges Ecclesiæ cum magno damno obligare non solent. l. 5. q. 7. num. 7.
 Leges iustas principum violare flagitiosum est. l. 1. q. 102. num. 1.
 Leges Ecclesiæ debent esse certæ, ac fixæ; & fixæ & certa habere tempora, quibus pascatur eisdem. 15. num. 2.
 Leges, & pontificiæ constitutiones cum non præfigunt tempus, quo incipiant obstringere, duos menses requirunt ex communi sententia doctorum. l. 1. q. 109. num. 5.
 Leges quo tempore incipiant obligare. l. 1. q. 109. num. 1. & seqq.
 Leges, quæ habent certum tempus, quo eis est obtemperandum, eo elapso incipiunt obligare. l. 1. q. 109. n. 5. 6. & 7. Tempus verò inchoatur à promulgatione facta in curia in constitutionibus Pontificiis: in Imperatoriis autem facta in provinciis. num. 7. & 8.
 Leges contra ludum aleatorium num cunctos populos devinciant. lib. 3. q. 10. num. 6.
 Leges civiles prohibentes ludum alcarum tollant ne retentionem lucri ante repetitionem. l. 3. q. 10. num. 7.
 Leges civiles interdicentes ludum aleatorium, an sint antiquatæ. l. 3. q. 10. n. 2. & seqq.
 Leges civiles contra matrimonii iura non sunt audiendæ. l. 1. q. 122. num. 8.
 Liberè adverbium quot modis usurpetur. l. 1. qu. 141. n. 4.

E T V E R B O R U M.

- Liberi arbitrii perfectus usus** ferè reperiri solet in ætate progressa ad 14. annum ex D. Th. l. 2. q. 7. n. 2.
- Liberi hominis persona** propter pecuniam non obligatur. l. 2. q. 16. n. 4.
- Liberum corpus æstimationem** non recipit ex jure civili. lib. 4. q. 11. num. 1.
- Libertas Ecclesiastica** quid sit apud Theologos & sacrum sanctionum Doctores ostenditur. lib. 1. q. 93. num. 18.
- Libertatis Ecclesiasticæ, & Christianæ** discrimen ostenditur ex Jo. Driedone. l. 1. qu. 93. n. 18. pene in extremo. Jus, & consuetudo contra Ecclesiasticam libertatem non admittitur in bulla Cœnæ. lib. 1. q. 78. num. 6.
- Libertatem** habet ingenuus post annos pubertatis eligendi vitæ statum. l. 2. q. 16. num. 1.
- Libido simpliciter dicta** eam significat voluptatem, quæ in obscœnis partibus corporis excitatur, ex D. August. l. 4. q. 20. n. 5. istam libidem variis vocabulis notat D. Aug. negat esse à Deo. ibid.
- Licetum** quid. lib. 4. q. 15. num. 5.
- Livellus concretus** est ex duplici contractu, id est, ex contractu venditionis cum pacto retrovendendi, & ex contractu locationis. l. 3. q. 19. n. 1. discrimine 5. Justa Livelli pensio est, quam fructus tamen fundi pariunt. n. 1. discrimine 4. Conditiones in livello servandæ exponuntur. n. 1. & n. 2. Quantum debeat esse precium in livelli Contractu. in ead. q. num. 3.
- Livelli & census discrimina** ostenduntur multa. lib. 3. q. 29. n. 1. & 2. in altero contractu livelli, qui est locatio, quæ inesse debeant conditiones in ead. q. n. 4. Corruptela non ferenda Tabellionum, dum livelli tabulas conficiunt. in ead. q. num. 4.
- Locatio** quid sit. lib. 3. q. 12. num. 4.
- Locatio animalis colono** non imponit casus fortuitos, neque culpam levissimam. l. 3. q. 12. nu. 4.
- Locationes longas bonorum Ecclesiasticorum** irritas decernit Tridentina Synodus. lib. 3. quæst. 20. num. 7.
- Locator** debet rei suæ agnoscere casus fortuitos, culpam levissimam, & diminutionem tum fructuum, tum pensionis. l. 3. q. 29. num. 4.
- Lot peccaverit** ne cum ebrietatem incestumque incidit. lib. 5. qu. 5. num. 8. & utrum ejus filia peccaverint cum Patre concumbentes in ead. quæst. num. 9.
- Lot an crimen** admiserit quando illis Pentapolitanis filias suas obrulit abutendas. lib. 5. quæst. 9. num. 7.
- Lucri cessantis actio** non conceditur à magistratibus Venetis: à magnis etiam Theologis negatur. lib. 3. q. 35. num. 6. sed eam non negat auctor hujus libri.
- Lucri cessantis** quando dacenda est ratio. lib. 3. q. 15. num. 11.
- Lucrum turpe** quando sit restitutioni obnoxium lib. 3. qu. 6. ubi de lucro meretricio, aleatorio, & eorum, qui ob maleficium, flagitiūve committendum, pretium accipiunt, velut ea exequantur, quæ gratis facere eos oportet. In turpi lucro jura magis favent danti, quàm accipienti. n. 4. cur accipienti magis faveant leges. n. 5.
- Lucra turpia**, excepto meretricio, facta ob aliquod scelus subjiciantur restitutioni. l. 3. q. 6. n. 1. 2. & 3. Cui hæc lucra essent restituenda. n. 2. in fine Exponitur. n. 4. in principio nostra sententia. Restituenda sunt ex sententia multorum. lib. 3. q. 5. n. 8.
- Lucrum meretricium** non est restitutioni obnoxium, si non sit immoderatum, & si careat fraude & mendacio; & si sit factum dantibus iis, qui alienare possunt. l. 3. q. 6. n. 1.
- Lucrum aleatorium** subjectum esse restitutioni sentiunt tum aliqui, tum principes explanatores sacrarum sanctionum. lib. 3. quæst. 8. numer. 1. 2. & 3.
- Lucrum aleatorium** quando jure divino, & naturali, restituendum sit necessario. l. 3. q. 9. num. & seqq.
- Lucrum ex alea** retineri possit ante repetitionem, ex jure civili. lib. 3. q. 10. num. Probatur non posse. num. 8. & seqq.
- Lucrum compatatum** ex ludo alearum, quibus pauperibus erogandum sit. l. 3. quæst. 10. numer. 9.
- Lucra maleficiorum**, quæ vindicare solet fiscus, retineri possunt, donec is auferat. lib. 3. quæst. 6. num. 6.
- Lucra**, quorum datur repetitio per actionem de dolo, aut vi, aut metus causa, sive per officium judicis necessario restituenda ex Gab. lib. 3. q. 6. n. 8. & 9.
- Lucrum ex re furtiva & usuraria** non est restituendum. lib. 3. q. 36. num. 4.
- Lucrum è latrunculorum ludo & subjiciunt** magni doctores restitutioni. lib. 3. q. 8. num. 1. in fine, & 2. in principio.
- Ludovicus Rex Galliarum** concessit ne aliquando duella. lib. 6. q. 16.
- Ludus inventus** ad exhilarandos animos. lib. 3. q. 8. num. 3.
- Ludus** non est, unde oriuntur crimina. lib. 1. q. 92. n. 1. & lib. 5. q. 11. num. 10.
- Ludus quilibet**, quo insigniter noceatur proximo, mortiferum est crimen. lib. 4. q. 7. num. 4.
- Ludus alearum** quinam intelligatur. lib. 3. quæst. 7. num. 1.
- Ludus aleatorius cupiditate initus** magni quæstus, sit ne culpa lethalis. l. 3. q. 7. num. 1.
- Ludus alearum**, qui cubis exercentur, tot habet adjuncta crimina, quot sunt ipsi interpuncti notis ex D. Ant. l. 3. q. 7. num. 2.
- Ludus aleatorius** est tacitus contractus, qui revocatur ad illum innominatum, facio, ut facias. l. 3. q. 8. num. 3.
- Ludus** in utroque ludente parem requirit conditionem. lib. 3. quæst. 2. numer. 6. Ludens pecunia pacta, & promissa, sed non exposita solvere ne-

I N D E X R E R U M

debeat illam vincenti. lib. 3. q. 9. num. 6. & q. 11. n. 3. Carolus V. legem tulit adversus lucrum factum ex pecunia credita. n. 6. Leges civiles interdicens aleatorium ludum sint ne antiquata. q. 10. n. 2. & seqq. Transactio facta in ludo non valet. n. 5. Venditor non tenetur de evictione, si quidpiam vendidit in aleæ ludo. lib. 3. q. 10. n. 5. in ludo aleæ acquisitum, qui pauperibus largitus esset, num iterum reddere repetenti collusori teneatur. n. 9. Lucrum aleatorium rei modicæ non est obnoxium restitutioni. num. 10. In quatuordecim theoremata conferuntur, quæ disputata sunt in tribus quæstionibus de ludo aleatorio. num. 10. & 11.

Ludus quidam expenditur aleatorius inter hominem patricium, & opificem, in quo à principio insignem jacturam fecit opifex: deinde multò majorem patricius. lib. 3. q. 11. num. 2. & seqq. Attractio ad ludum, quæ necessitatem imponit restituendi: cujusmodi ea esse debeat. lib. 3. q. 9. n. 2. Attrahens alterum ad ludum, si vincit, cui restituet. num. 3. Inductus ad ludum cui restituere debeat. n. 4. Filii, quibus solvunt patres annua stipendia, è centenis aureis, quantum ludo exponere possint ex Soto. num. 5. Pupilli, & minores lucrum è ludo restituent pauperibus. n. 5. exponere ea ludo, quæ necessaria sunt ad alendam familiam, vel ad sustinenda publica munera, vel ad implenda Dei præcepta, peccatum est mortiferum. lib. 3. q. 9. n. 5. & q. 11. num. 2.

Ludi aleatorii S. Bernardinus Senensis duodecim enumerat peccata, toridèmq; ludentium fauitates. lib. 3. q. 7. num. 3. Qui etiam ait malle se vivere pecunia publicorum prædonum, quàm istorum lusorum. ibid. Idem D. Bernardinus affirmat in orbe terrarum nullum horribilius, immanisq; esse scenus, quàm aleatorum. num. 3. D. Raymundus novem peccata memorat. eod. num. Ad illa sancti Raymundi septem addit Hostiensis. ibid. Alexander Halensis novem peccata numerat. ibid. Diabolicum hunc ludum appellat Angelus. n. 3. Illicitum esse jure civili, canonico, & naturali probat Turrecremata. eod. num.

Lusorem alearum ad prædones, & latrones aggregat Aristot. lib. 3. q. 7. n. 4. in extremo.

M

MAjestatis, seu perduellionis rei à die cogitati criminis privantur jure alienandi res suas. lib. 4. q. 1. num. 4.

Maledictum quadruplex est ex Alexandro Halensi. lib. 4. q. 43. num. 3.

Malefica mulier penè nulla resipuit umquam testimonio judicum. lib. 4. q. 8. num. 2.

Maleficam matrem, & sagam num filia deferre debeat ad sacram inquisitionem fraterna corre-

ctione prætermissa. lib. 4. q. 8. si matris crimen manifestum sit, vel etiamsi sit occultum, nec speretur correctio, correptio fraterna est supervacanea. numer. 2. Multis argumentis ostenditur debere filiam matris nomen deferre. numer. 3.

Maleficarum scelera, maxima & horribilia enumerantur. lib. 4. q. 7. num. 2. & 3.

Maleficarum, seu lamiarum secta sapit hæresim. lib. 4. q. 8. num. 7.

Maleficiorum societas coiri nulla potest. lib. 3. q. 5. num. 16.

Maleficium remunerari non potest ex Baldo, & communi opinione. lib. 3. q. 5. num. 5. Rationibus probatur maleficium post factum nullam remunerationem mereri. lib. 3. q. 5. num. 6.

Maleficia nullam aliam habent obligationem, quàm ad sustinendam pœnam peccati, & maleficii. lib. 2. q. 19. num. 2. In maleficiis spectatur voluntas, non excusus, in lege Divus ad legem Corn. de sicariis. lib. 6. quæst. 18. numer. 2. Apud Ciceronem ead. sententia habetur, ibidem.

Malitia nemini debet esse lucrosa. lib. 1. quæst. 129. num. 3.

Malitiis hominum non indulgendum. lib. 1. q. 110. numer. 3.

Malum minus suaderi potest, parato facere majus. lib. 5. q. 10. numer. 4. & 5. propositione 5. ubi multorum doctorum recitantur testimonia.

Manifestum quod nam dicatur. lib. 6. quæst. 44. num. 2.

Manifestum, & publicum crimen quod nam sit. lib. 1. q. 57. num. 3.

Marcus Bragadinus, vulgo Mammugmanus appellatus, qui verum artificium profitebatur faciendi auri, non alchymista, sed planus improbissimus, ordinis religiosi transfuga, tandem ejurata arte à Bavariæ Duce morti adjudicatus suspendio suarum fraudum pœnas luit. lib. 3. q. 33. num. 4.

Mater scire potest prolem esse suam, sed esse ex hoc, vel illo patre non semper scire potest. lib. 7. q. 16. num. 16.

Mater certius scit de prole, quàm pater. lib. 7. q. 11. num. 3.

Materia una ab una forma informatur. lib. 1. q. 5. num. 4. Inter materiam, & formam habitudo est essentialis. ibid.

Materia in sacramento pœnitentiæ, & Matrimonii sunt actus humani. lib. 1. q. 19. num. 6.

Materia peccati mortalis quænam sit ex Richardo. lib. 4. q. 27. num. 3.

Materiam præbere alteri ad facinus nunquam licet. lib. 5. q. 12. num. 3.

Matrimonium quid. lib. 1. q. 113. num. 10.

Matrimonium consistit in mutua, & perfecta traditione corporum. lib. 1. q. 113. num. 12.

Matrimonium significat conjunctionem Christi & Ecclesiæ. lib. 1. q. 122. num. 6.

Matrimonium eodem momento perficitur à Deo, quo

E T V E R B O R U M.

quo complentur verba. lib. 1. q. 113.
Matrimonium est contractus humanus, qui revo-
 catur ad illud genus, do ut des. lib. 1. q. 120.
 num. 1.
Matrimonium post Conc. Tridentinum non est ra-
 tum, nisi adsint parochus, & minimum duo te-
 stes. lib. 1. q. 120. num. 1.
Matrimonium celebrari potest sive viri, sive mu-
 lieris præsente parochus in quacunque parochia
 ex responso sacre Congregationis. lib. 1. q. 131.
 num. 2.
Matrimonium præsente parochus initum, sed pro-
 hibente Episcopo, ne matrimonio interesset,
 fuerit ne ratum. lib. 1. q. 114. numer. 1. &
 seqq.
Matrimonii bona, quæ honestant illius actum, per-
 tinent ad illius essentiam. lib. 1. q. 140. num. 2.
 Hæc bona exequitur D. Augustinus. lib. 9.
 in Gen. c. 7. & Theologi in 4. sent. d. 31.
 Tria sunt ista bona: primum sacramenti:
 2. prolis: 3. fidei. numer. 1. & quæst. 133.
 num. 1. Condicio adjecta matrimonio con-
 tra aliquod ex his tribus bonis nullum red-
 dit contractum. lib. 1. quæst. 140. num. 2.
 Bona excusantia actum matrimonii duo sunt
 ex Durando, bonum prolis & fidei. numer.
 3. Intentam prolem D. Thomas scribit esse
 essentialissimam in matrimonio. num. 3.
Matrimonii usus, & uxor, instituta sunt ad pro-
 lem generandam quomodo intelligatur. lib.
 1. q. 133. num. 7.
Matrimonium quotuplex ex D. Bernardo. lib.
 1. q. 124. numer. 7. & ex Richardo & Ga-
 briele. num. 8.
Matrimonium ratum, & legitimum est tantum
 fidelium. lib. 1. q. 124. num. 7. & 8.
Matrimonium conditionatum non evadit matri-
 monium sine novo consensu: nec fit verum
 matrimonium adveniente conditione. lib. 1. q.
 113. n. 9. Ex hujusmodi matrimonio non oritur
 impedimentum justitiæ publicæ honestatis. n. 9.
Matrimonium, qui alterius contrahentis defuit
 consensus, renovari in facie Ecclesiæ, nec
 clandestinè sine auctoritate Romani Pontificis
 refici potest ex responso Clementis 8. lib. 1. q.
 120. n. 3. & q. 122. n. 10. Consensus in matrimo-
 nio requiritur, & quia contractus, & quia sa-
 cramentum. lib. 1. q. 120. num. 2.
Matrimonium non potest percipi à parentibus fi-
 liis. lib. 1. q. 122. num. 7.
Matrimonium cujusdam per errorem contractum
 an fuerit ratum. lib. 1. q. 121. num. 1. & 2.
Matrimonium metu levi contractum, jure civili
 ratum. lib. 1. q. 112. n. 2. In foro animæ videtur
 secus dicendum. ibid. **Matrimonium** jure divi-
 no, & naturali summam libertatem requirit.
 n. 3. Metus, qui sufficit ad rescindendos reli-
 quos contractus, matrimonium efficit nullum.
 numer. 5.
Matrimonium contractum ob levem metum in
 foro conscientie est nullum. lib. 3. q. 3. n. 3.

Matrimonium nullum propter impedimentum
 positivi juris impedimento sublato, clandesti-
 nè absque testibus renovari potest ex declara-
 tione Pii V. secus si impedimentum esset juris
 naturalis, vel divini: tum enim coram pa-
 rocho, & testibus renovandum est ex respon-
 so Clementis 8. lib. 1. q. 106. n. 7.
Matrimonium per verba de præsenti cum condi-
 tione honesta futuri temporis migrat in spon-
 salia. lib. 1. q. 113. n. 6. 7. & 8. **Matrimonium**
 est vinculi indissolubilis unio. num. 7.
Matrimonium subjectum conditioni honestæ fu-
 turi temporis non est matrimonium, sed spon-
 sio matrimonii. lib. 1. q. 113. hypothesi. 5.
Matrimonium honestæ conditionis adjunctione
 conjunctum ob copulam, quæ consecuta est,
 efficit matrimonium, & purum respondit illu-
 strissima Cardinalium Congregatio in ead. q.
 in extremo. Post matrimonium conditionatum
 si quis contrahat cum alia absolute, cum hac
 valebit, in ead. q. hypothesi 5.
Matrimonium infidelium non est ratum ita, ut
 dissolvi non possit ab Ecclesia, quamvis fuerit
 consummatum. lib. 1. q. 124. num. 7.
Matrimonium contractum in infidelitate non solvi-
 tur per baptismum altero conjuge converso ad
 fidem. lib. 1. q. 126. n. 2. sed num. ob tres caus-
 sas Decretalis quanto, de divortiis ipso jure
 solvatur conjugium dubitari potest. num. 3.
Matrimonium Hebræorum est verum matrimo-
 nium. lib. 1. q. 125. n. 6. Tribus causis dissol-
 vitur alterutro conjuge converso ad fidem. ibid.
 & q. 126. n. 2.
Matrimonium cum hæretico initum ratum est lib.
 1. q. 117. num. 2.
Matrimonium non initur cum furentibus. lib. 2.
 q. 6. n. 7.
Matrimonium contrahentes sive constituti in sa-
 cris, sive religiosi, sive laicæ personæ, inter quas
 gradus affinitatis consanguinitatisve intercedit,
 excommunicati sunt. lib. 1. q. 56. num. 1.
Matrimonium qui cum affine contraheret his ver-
 bis: *duco te, si Romanus Pontifex dispenderit*: eo
 dispensante, novus est adhibendus consensus. l.
 1. q. 145. n. 5. in fine.
Matrimonium bona fide contrahens cum ea, cujus
 vir est in vita, credens eum mortuum, hujus
 uxorem ducere poterit post veri mariti mortem.
 lib. 1. q. 128. n. 2.
Matrimonium secundum propter solam famam
 mortis prioris mariti debet dissolvi. lib. 1. quæ.
 128. n. 2. & seqq.
Matrimonium secundum non conceditur, nisi con-
 stiterit de morte primi conjugis: nec satis est
 multos annos præstolatum esse conjugem, quæ
 novum obstat connubium: quod si contractum
 fuerit nullum erit. lib. 1. q. 129. & 128. Con-
 trahens justo errore cum conjuge alterius, mor-
 tuo ejus viro illam cogitur ducere. l. 1. q. 145.
 n. 3. In contrahendo secundo matrimonio non
 tanta requiritur notitia in contrahentibus,

I N D E X R E R U M

- quanta in Ecclesia, auctoritate cuius secundum contrahi debet matrimonium. lib. 1. quæst. 132. num. 2.
- Matrimonium inter patrem, & filiam bona fide initum debuerit ne tolerari. l. 1. q. 112. n. 2. Quid idem de hoc altero statuendum sit matrimonio. Filius sacerdotis susceptus ex una femina, & ejusdem sacerdotis filia suscepta ex alia muliere inter se nubunt: quod impedimentum eorum pater sacrilegus, & amborum parochus solus norat, qui etiam matrimonio præfuit. Quæritur, potuerit ne illos conjungere matrimonio, & dissimulare, impedimendum in primo gradu consanguinitatis. ead. q. num. 3.
- Matrimonium domi contractum concubini, inter puellam domo sua abductam, & quendam alium præsentem parochum, fuerit ne ratum. lib. 1. quæst. 110. Non fuit, num. 2. & seqq.
- Matrimonium, cui assensu est filia, quia nisi nuberet, monialium septis claudendam esse minitabatur ei pater, nullum fuit. lib. 1. quæst. 122. num. 2. & seqq.
- Maturinæ horæ inchoari possunt, cum sol propius abest ab occasu, quam à meridie. l. 1. q. 50. n. 4.
- Melior omni virtute certior. l. 1. q. 15. n. 4.
- Melior quis dicitur alter altero dupliciter. l. 1. quæst. 77. num. 3.
- Melior, seu dignior in conferendis beneficiis non intelligitur, qui melior est simpliciter, sed qui magis est idoneus ad tale munus. lib. 1. quæst. 77. num. 3. & 4.
- Mendacium quid sit ex Augustino. l. 1. q. 104. n. 4.
- Mendicantium privilegia contra decreta Concilii Tridentini abrogata sunt à Romanis Pontificibus. l. 3. q. 20. n. 2. & 6. Penes medicantes non est jus alienandi bona Ecclesiastica. num. 4. D. Francisci religio immobilia bona, nomine Romanæ Ecclesiæ possidet, non suo, illorumque est procreatrix & administra. nu. eod. sodalitas Clericorum Jesu jus alienandi immobilia habet ex speciali indulto sedis Apostolicæ. eod. num.
- Mensuræ convenit esse minimam, ut docent Philosophi, & Aristot. lib. 3. q. 44. num. 3.
- Mentiri, & promissum non servare res longè diversa. lib. 3. q. 5. num. 16.
- Mentiri ob tuendam vitam non est lethalis culpa ex Paludano. lib. 4. q. 54. num. 3. Ergo multo minus si quis mentiretur ne æternam animæ salutem amitteret. eod.
- Mereri, & demereri pertinet ad statum vitæ. lib. 4. q. 9. num. 4.
- Mereri voluntas humana sola non potest, demereri potest. lib. 5. q. 5. num. 10.
- Meretrix turpiter facit in eo, quod meretrix est, non tamen turpiter accipit. l. 3. q. 5. n. 11. Turpiter acquirit, sed non turpiter accipit. eod. n. Inter meretricem, & scortatorem stipulatio, si qua intercedit, irrita, & nulla est. eod. n. Meretrix, & turpiter accipit, & non turpiter: turpiter, si vel propter stipulationem, quæ criminosa fuit, vel propter scortationem, quod cri-
- men est: non turpiter accipit, si aut tanquam munus, aut tanquam quid gratuitum, aut tanquam quid derelictum ex Nav. vel, sicut nos censemus, tanquam lucrum à lege sibi tributum. n. 12. Meretrici justitiæ lege nihil tribui debere multis rationibus docet Nav. n. 12. Refelluntur varii tituli, quibus aiunt nonnulli doctores pactam mercedem eam jure petere possit. eod. nu. Noster titulus explanatur. n. 13.
- Meretrices cur permittantur à moderatoribus civitatum. l. 3. q. 5. n. 13. lucrum flagitii meretricii relinquitur meretrici, ceterorum criminum vindicat fiscus. ibidem. Pretium meretrici debetur non ex contractu aliquo justo, non propter peccatum ejus, sed scortatoris, quem communis judiciorum consuetudo, & lex mulctat eo modo, ut dicitur in ead. q. num. 13.
- Meretrices, quæ viros habent, tolerari non debent. lib. 3. q. 5. num. 13.
- Meretrices privaræ num teneantur lucrifacta restituere. lib. 3. q. 6. num. 1.
- Merlinus, de quo Divus Antoninus, fuerit ne Filius diaboli. lib. 4. q. 18. num. 2.
- Mesopotamiam fertilem efficit Euphrates, qui quotannis novos agros invehit. l. 3. q. 35. n. 2.
- Metuere quæ solitus sit vir constans. l. 5. q. 7. n. 11.
- Metus quod est Jurisconsultis, id est Theologis conditionata coactio. lib. 5. q. 7. num. 11.
- Metus cadens in constantem virum definitur. lib. 3. q. 2. n. 7. & l. 5. q. 7. n. 11.
- Metus efficiat ne contractus nullos. l. 3. q. 2. n. 1. & seqq. Quinam ea de re disputaverint. in ead. q. n. 1. Ubi metus intercedit, consensus locum non habet. num. 2. Metus causa gestum ratum non habetur. eod. num. efficit coactionem in voluntatis actu, qui est electio. nu. 3. sed non eam, quæ vel absoluta, vel sufficiens nuncupatur coactio: verum illam, quæ conditionata, seu inducens vocat.
- Metus duplex, unus justus cadens in virum constantem, alter levis. lib. 3. q. 2. num. 4.
- Metus justus æstimator qui nam sit. l. 1. q. 2. nu. 7.
- Metus vehementis, & levis eadem est vis in foro Conscientiæ. lib. 3. q. 2. nu. 8. Vide q. 3. de levi metu. lib. 3. in qua multis probatur metu levi jure Conscientiæ effici contractus nullos: idem eod. lib. q. 41. num. 10. Cur non audiantur in judiciis, qui causantur metu levem. lib. 3. q. 3. num. 3. Et jam Matrimonium ob levem metum redditur nullum. num. 4.
- Metus quilibet maculans contractum restituendi legem parit necessariam. lib. 1. q. 112. num. 4.
- Metu levi contractum matrimonium utrum sit ratum. lib. 1. q. 112. Vide in verbo matrimonium.
- Metu nullo suscipi potest quod per se malum est. lib. 6. q. 30. num. 2.
- Metu cujusvis mali, nec levis culpa, ne dum mortiferam suscipi potest, ab homine Constante. l. 5. q. 7. num. 5.
- Metu contrahentes matrimonium, illique assensientes non possunt concupiscere actum conju-

E T V E R B O R U M.

- gii, quod nullum tunc redditur. lib. 1. q. 122. num. 9.
- M**etu ab exfulibus illato fractus. N. rusticus Cornelii domum, quem ab iis ad necem quæri sciebat, demonstrat: Cornelius trucidatur: domus incenditur: Quæritur an rusticus reus, sit homicidii: damnaque sarcire debeat, iis, qui illa sunt passi. lib. 5. q. 7. Hic rusticus reus est homicidii, & damna sarcire debet.
- M**eum est, quod ex re mea sit. lib. 3. q. 18. n. 11.
- M**eum est, quod è re mea superest. l. 1. q. 8. n. 11.
- M**ilitaris vita spoliatur clericum omni privilegio. l. 1. q. 79. num. 3.
- M**inister sacramenti est causa non naturalis, sed voluntaria: ergo ex intentione operans. lib. 1. q. 46. num. 4.
- M**inistri sacramentorum actio debet esse humana. lib. 1. q. 46. num. 4.
- M**inorum quæ cum insigni damno fiunt, auctoritate legum, ac iudicum rescinduntur omnino. lib. 3. q. 41. num. 10.
- M**issam sine lumine celebrare lethalis est culpa. l. 1. q. 49. num. 1. Nec diebus festis licet sine lumine. eod. num.
- M**issam celebrare ante matutinas horas sit ne culpa lethalis. lib. 1. q. 50. num. 2.
- M**issa concubinari notorii audiri non potest. lib. 1. q. 57. num. 8. & 9.
- M**issæ præcepto satisfit, & si verba non audiantur. lib. 1. q. 65. num. 2. & 4.
- M**issæ auditionem præcipientis Ecclesiæ intentio est, ut fideles intersint, & vacent Deo ex D. Ant. lib. 1. q. 65. n. 3.
- M**issæ, & Christianæ liturgiæ quæ nam vis, applicatio, & fructus existat. lib. 1. q. 42. Ea de re quinam scripserint. n. 2. Missæ sacrificium offerentes tres sunt, Christus, Ecclesia, minister sacerdos. num. 4. Hujus sacrificii fructus finitus est quatenus actio Ecclesiæ, & ministri. num. 5. Valet sacrificium novæ legis ex sententia Scoti tribus modis, generalissimè toti Ecclesiæ, specialissimè offerenti sacerdoti, medio modo cui applicatur. n. 6. Triplex est in hoc sacrificio virtus, quemadmodum in oratione, una merendi, altera impetrandi, tertia satisfaciendi. n. 7. Fructus merendi, satisfaciendi, impetrandi tantò sunt in unoquoque uberiores, quantò major est fides, religio, & sanctitas. n. 8. Vide in verbo sacrificium.
- M**onachi participare ne possint cum Abbate excommunicato. lib. 8. q. 34. num. 7.
- M**onasterium carcer est intolerabilis iis mulieribus, quæ invitæ in illud conjiciuntur. lib. 1. q. 122. n. 2. In monasterium includi ad poenitentiam agendam gravis est in Ecclesia poena. lib. 1. q. 122. n. 2.
- M**oniales recipientes intra septa trimum puerum, seu trimam puellam in excommunicationem Constitutionis Gregorii 13. incidunt. lib. 6. q. 19. n. 6. in extremo, & q. 22. ejusdem libri, ubi ea de re uberimè differitur.
- M**onetam, quam quis scit à Principe interdictum iri, num. in præsentia distrahere possit. lib. 3. q. 37. num. 6.
- M**onstrum, quod geminatis membris est, qua ratione sit baptizandum. lib. 1. q. 8. nu. 2. si duo habet corda, duæ sunt personæ, dudque baptismi adhibendi, duo ei nomina imponenda. ibid. Cor unum in monstro unam indicat animam ibid. quando dubitatum unum sit ne, an multiplex suppositum, quid agendum ibid. Vide in eod. l. q. 4. n. 2.
- M**onstrum gerens duo capita, vel pectora, quæ suis cientur motibus, de duplici supposito, dubitandum non est: quare nec de duplici baptismi adhibendo. lib. 1. q. 8. n. 2. De quibusdam monstris, & eorum generatione vide apud Henricum Gaudavensem quod lib. 6. q. 14.
- M**ons pietatis non potest à mutuatariis recipere nisi quantum necessarium est pro solvenda mercede ministris ex litteris Pauli 2. lib. 3. quæst. 31. num. 2.
- M**oralia recipiunt speciem non ab iis, quæ per accidens eveniunt, præter intentionem, sed ex eo, quod est per se intentum. ex Divo Thom. lib. 5. q. 5. num. 12. *Quæ contra bonos mores sunt, impossibilia à jure censetur*, ex Pyno. lib. 3. quæst. 5. num. 3.
- M**orbus ex Galeno quid lib. 6. q. 55. n. 4.
- M**ors oppeti ne possit honestè pro amico. lib. 4. q. 10. num. 22.
- M**ortem ne potuerit eligere adolescentula, quæ suam partum, priusquam baptismum susceperet, necavit, suamque necem vitare poterat, si nubere cum carnifice voluisset. lib. 4. q. 14. nu. 1. & seqq. Mors justa vitæ flagitiosæ præferenda. ibidem.
- M**ortuorum apparitiones ipsorum ne sint, an Angelorum dubitat Augustinus. lib. 4. quæst. 5. num. 2.
- M**oyses apud Hebræos Potestate Agiam ac Pontificiam semper retinuit. lib. 1. q. 83. n. 22.
- M**ulier est humanæ generationis, & speciei fundamentum: earumdemque rerum est fundamentum viri, & mulieris salus. lib. 1. quæst. 136. num. 5.
- M**ulier est ex genere animalium superfetantium ex Aristotele. lib. 1. q. 133. num. 5.
- M**ulierem cognoscere tempore menstruorum, crimen grave. lib. 1. q. 116. num. 7. & 8.
- M**uliere nihil levius ex glossa canonica. lib. 7. quæst. 11. num. 4.
- M**ulier varium, & mutabile testimonium semper producit ex can. forus, de verborum significat. in ead. q. eodemque. num.
- M**ulier avarissima. lib. 3. q. 24. num. 2.
- M**ulier Jurisdictionis Ecclesiasticæ non est capax. lib. 1. q. 13. num. 5.
- M**ulier facta habilis à secundo marito, qui primi sit similis membrorum proportionem, redditur primo ex omnium sententia. lib. 1. quæst. 118. num. 3.

I N D E X R E R U M

Mulieris semen non est necessarium ad generationem ex Aristotele. lib. 1. q. 130. nu. 2.

Mulieres gliscente amoris illecebra multa amatoribus suis mentiuntur. lib. 7. q. 11. num. 3.

Mulieribus, & viris religiosis egrediatibus monasteria non parcat D. Antoninus, si ignorant eas leges, quæ promulgantur in locis, ubi commorantur. lib. 5. q. 4. num. 4.

Multitudo imperita, sicut non in intelligendo, sic nec in agendo dux sequenda est. lib. 4. quæst. 56. num. 6.

Multoties quod fit, videtur ex deliberata ratione provenire ex D. Thoma. lib. 1. quæst. 124. numer. 2.

Munera capi possunt ad fungendum munus virtutis non tamquam pretia, sed tamquam invitamenta. lib. 3. q. 6. num. 9. in extremo.

Munera dantes, vel recipientes in ditione Romanæ Ecclesiæ pro justitia, gratiæve obtinenda excommunicatione à diversis Romanis Pontificibus plectuntur. lib. 6. q. 6. Pœnam excommunicationis ad proxenetas, & ad eos, qui non revelant criminosos extendit Bonifacius: ad illos item, qui promittunt, seu paciscuntur, ut quidpiam à sede Apostolica adipiscantur, spectat ad gratiam, seu justitiam. lib. 6. qu. 7. nu. 2. Alia non nulla in extravag. Bonifacii omnino videto in eod. n. Excommunicatio reservatur Romano Pontifici. Quot actiones addiderit Gregorius ad constitutionem Bonifacii, & quot, quasve pœnas videto. n. 3. Navarrus eruditum commentarium elucubratus est in Constitutionem Gregorianam. ibid. Qui doctor ait non committi in legem Gregorii in iudicio rerum temporalium, & extra curiam. n. 4. Nec censet teneri pœna, qui post acceptam gratiam, & justitiam munus daret. ibid. Nec, qui daret, ne retardaretur iudicium. ibid. Credit à Gregorio ea prohiberi, quæ jure divino, & naturali antea interdicta erant. nu. 4. Et munus debet esse tantum, quod possit flectere animum iudicis. ibid. Quot modis munus dari possit iudici. ibidem. Ad redimendam vexationem dari potest. ibidem.

Munera, quæ xenia dicuntur, & diebus Natalitiis mitti solent, non sunt prohibita ex Nav. lib. 6. q. 7. num. 6. Qui illud sciunt, quanto temporis intervallo indicare debeant. num. eod. Quas actiones addiderit Clemens VIII. ad Bonifacii, & Gregorii constitutiones. n. 7. Habetque locum constitutio ejus in quovis genere causarum spiritualium, & temporalium atque in cunctis Romanæ Ecclesiæ subjectis mediare, vel immediate. ibid. Pauli II. extravagans de non dandis, accipiendisque muneribus credi potest abrogata esse. num. 7.

Manusculum fraudulentum in canone D. Gregorii illud est, quod verborum pactione caret. lib. 4. q. 6. num. 2.

Mutuum, depositum, commodatum sunt ex eo contractuum genere, in quibus res ipsa declarat, in quo, & quanto contracta sit obli-

gatio. lib. 3. quæst. 44. numer. 2.

Mutuum quid sit. lib. 3. q. 15. n. 5. & q. 18. n. 5.

Mutuum iniri potest cum spe lucri, sed non propter spem lucri. lib. 3. q. 34. num. 4. & 5. Propter lucrum velle benevolentiam principaliter, & ob eam velle tantum mutuum dare usura est. n. 2. in ead. q. In mutuo principalis intentio habetur pro pacto. ibid. Spes lucri in mutuo antecedens foedat mutuum, sed concomitans non foedat. lib. 3. q. 3. num. 4.

Mutuum pecuniam gratis alteri dare, & secundario, aut amicitiam, aut grati animi significationem, aut etiam remunerationem quampiam sperare non facit eum, qui pecuniam credit, foeneratorem. lib. 7. q. 14. num. 8.

Mutuum à Contractu permutationis, seu cambii hac una re maxime differt, quod in permutatione necesse est res permutatas numero differre: cum nihil secum ipsum commutari queat: at in mutuo potest eadem res numero reddi. lib. 3. q. 44. num. 4.

Mutua pecunia cum reddenda est, spectandane sit æstimatio, quæ erat tempore contractus initii, an ejus temporis, quo redditur. lib. 3. quæst. 44. numer. 2.

N

NAhaman Syrus peccaveritne, cum flectente genua clero suo in templo Remnon, famuli brachio innitente, ipse quoque Nahaman genua flectebat. lib. 5. q. 9. num. 6.

Nativitas, seu generatio duplex, una in utero, altera ex utero. lib. 1. q. 137. n. 5. priori natiuitati respondet baptismus, posteriori confirmatio. ibid.

Nativitas duplex ex D. Augustino, una prægnantis, altera parientis mulieris: una in matre, altera ex matre. lib. 1. q. 13. num. 2.

Natura, ars, & vis politica una numero potest eodem tempore multas formas numero procreare. lib. 1. q. 4. num. 2.

Natura inter homines conjuncta est Societas, ex M. Tullio. lib. 3. q. 3. n. 1. Contra naturam est magis, quam mors alterius incommodo suum augere commodum ex eod. M. Tul. lib. 1. qu. 71. num. 3.

Necessitas quid. lib. 4. q. 15. num. 5.

Necessitas ultima facit, ut rebus alterius utamur etiam invito Domino, ex D. Thom. lib. 6. q. 27. num. 7.

Necessitas extrema quæ sit. lib. 4. q. 31. num. 3.

Necessitate gravi conflictatus rem alterius retinere potest, si alter non pari necessitate prematur. lib. 4. q. 31. num. 2.

Necessitati proximi opitulari potius ad justitiam, quam ad caritatem spectat ex D. Thoma. 1. 4. q. 31. num. 9.

Necessitas ipsa dispensationem habet cum ad superiorem recurri non potest ex D. Thom. lib. 3. quæst. 4. numer. 5. Necessitas non habet legem, sed ipsa facit sibi legem. ibid.

E T V E R B O R U M.

Necessitate coacta potest puella ad vitam corporis sustentandam, ab impudico cibum petere. lib. 5. q. 14. num. 2.

Negligentia nulla est ita levis, quin fiat mortalis. si procedat ad contemptum ex Alex. Alensi. lib. 4. q. 50. num. 2.

Negligentia querendi viam veritatis vitiosa, & damnatione dignissima. lib. 5. q. 1. num. 1.

Negligentia crassa proprie dolus ex Richardo. lib. 5. q. 2. num. 3. Est indirecte voluntaria ex D. Tho. num. 4. Ut, cum aliquis, inquit ipse, propter laborem, vel propter aliquas occupationes negligit addiscere id, per quod a peccato retraheretur. eod. num.

Negotiatio quid sit ex Canone D. Chrysostomi. lib. 1. q. 53. num. 1. Et quis sit negotiator ex eodem Doctore. ibidem.

Negotiatio clericis interdicta quanam sit. lib. 1. q. 53. num. 1. Cur clericis interdicta. ibidem.

Negotiantes clerici num privilegia suorum bonorum, & alia amittant. lib. 1. q. 53. n. 3. & 4. Et, si amittunt, utrum ea recuperare queant. lib. 1. q. 53. num. 5.

Negotiator clericus tamquam pestis fugiendus ex D. Hieronymo. lib. 1. q. 86. n. 2.

Nemo dat quod non habet: hæc propositio quam exceptionem habeat. lib. 1. q. 101. nu. 4. & 8.

Nobiles veri, quinam sint: nusquam reperti centum nobiles ex Aristotele. lib. 1. q. 74. num. 6.

Nobilitas hominum ecclesiasticorum in quo sita sit. lib. 1. q. 74. n. 7. Nobilitatis nova genera promereri, & facultatibus Ecclesiæ novos titulos mundane dignitatis excitare non licet. nu. 7.

Nobilitas sola non meretur stipendia Ecclesiastica. lib. 1. q. 74. num. 6.

Nos, non est singularis numerus geminatus ego, & ego, sed ego, & tu vel ego, & ille. lib. 1. q. 5. num. 4. in fine.

Notorium quid. l. 6. q. 44. n. 2. & lib. 1. q. 57. n. 1. Et quot ejusmodi. l. 1. q. 5. n. 2.

Notorii species triplex. l. 6. q. 42. nu. 3. In notoriis ordo juris non servatur. lib. 4. q. 10. nu. 7. In notoriis delictis notorium est pro teste, & accusatore. lib. 4. q. 10. n. 7.

Novitius voto personali liberatur, reali non item ex Paludano. lib. 2. q. 16. num. 4.

Nubit foemina viro consanguineo parochi decepta responso: cognoscitur ab alio quodam, e quo suscipit filium, qui censetur esse viri consanguinei: spondet futuras nuptias adultero, viro consanguineo mortuo. De eo genere quid sentiendum sit. lib. 1. q. 115. nu. 2. & seqq. Matrimonium fuit nullum, quia in gradu dirimente contractum. numer. 2. Excommunicatione Clementine de consanguinitate, & affinit, mulier incurrit. n. 3. & 4. Ejus ignorantia supina, & crassa non favit imperitia parochi. num. 3. Proles e viro consanguineo censetur legitima, si viro ignoratum fuit impedimentum. n. 4. Secundum connubium fuit verum matrimonium. num. 5.

Nuncius certus requiritur ab Ecclesia de morte primi conjugis, ut secundum contrahi possit matrimonium. lib. 1. quæst. 129. numer. 2. & quæst. 132. numer. 1.

O

Obligatio quid sit. l. 3. q. 3. num. 5. Sine animo obligandi non contrahitur id privatis obligationibus. l. 2. q. 3. n. 4. Quæ contrahitur cum homine, sit verbo externo: quæ vero cum Deo, verbo interno. n. 6. Sola voluntate nemo alteri obligatur nisi soli Deo. nu. 6. Obligatio dicendi, faciendive aliquid non oritur ex mendacio, sed ex veritate. lib. 2. q. 3. num. 7.

Obligatio est proles legitima contractus, & ejus effectus formalis. lib. 3. q. 8. n. 3.

Obligatio, & actio sunt ad aliquid. l. 3. q. 4. n. 2.

Obligatio semel extincta numquam reviviscit. lib. 3. q. 5. num. 7.

Obligatio respicit futurum, nubentium conjunctio præsens. l. 1. q. 113. num. 7.

Obligatio speciei generis obligationem non extinguit. lib. 2. q. 17. n. 2.

Obligatio antidotalis nascitur ex accepto beneficio. l. 1. q. 76. n. 1.

Obligatio, quæ contrahitur ex delicto ad luendam pœnam, naturalis est. l. 5. q. 4. n. 3.

Obligatio fovens scelus tolerari non debet. lib. 3. q. 5. num. 7.

Obligationem in promissionibus, legatis, & contractibus, quæ sunt hominis ad hominem, possunt, inquit Durandus, jura ponere, vel tollere in pœnam delinquentis, & in favorem innocentis, seu in favorem status contractus. l. 3. q. 5. num. 14.

Obedire nemo debet minori potestati cum injuria majoris ex D. Thom. l. 6. q. 31. n. 2.

Obedire prælatis cum periculo amittendæ viræ quis non tenetur, ex Sylvestro & aliis nonnullis. lib. 6. quæst. 30. num. 4. Excipiuntur nonnulla tempora. ibidem.

Objurgare ne possit alterum, qui in pari est vicio. lib. 4. q. 48. n. 1. & seqq. Accusare vitia aliena officium est bonorum virorum, & benevolorum. lib. 4. q. 48. num. 1.

Objurgator alterius quid ante objurgationem secum cogitare debeat. l. 4. q. 48. n. 2.

Obscenitas verborum omnino per legislatorem exterminanda est de civitate ex Aristotele. lib. 5. q. 11. num. 10.

Obsequio contra canones præstito nulla merces debetur, sed pœna. lib. 1. q. 57. n. 5.

Observantiæ singulares non conveniunt statui religioso ex D. Thom. l. 2. q. 12. num. 3.

Occidere homines indicta causa intoleranda injustitia. lib. 4. q. 10. num. 3.

Occidere alterum, cum non potes secus vitæ tuæ consulere licet. lib. 4. q. 10. num. 9. Hæc defensio cunctis, & in omni loco permittitur, etiam clericis. eod. num.

Occidere, aut sauciare eum, qui te vulneravit,

I N D E X R E R U M

& in fugam se contulit, non licet, contra Navar-
rum. lib. 4. q. 10. nu. 12. Quot cautiones cal-
lere debeat is, qui justè occidit alterum, ne is
occidatur. n. 11. Is, qui invaditur, potest mor-
tem pati, si vult, & parcere invadenti. nu. 14.
Occidere se ipsum jubente Judice. lib. 4. q. 10.
Theoremate 6. Occidere licet adoriente, cum
ei cujus vita petitur turpis est fuga. nu. 16. quæ
fuga nec clericis, nec contemptæ conditionis
hominibus est turpis. eod. num.
Occidere alterum pro defensione rerum suarum
clericis non licet, nec laicis pro re parva, vel
cum alia via recuperari potest. l. 4. q. 10. n. 17.
Incidant ne tempora, cum quis potius occidere
alterum vim inferentem debeat, quam sinere,
ab illo se occidi. lib. 4. q. 10. num. 17.
Occidere licet eos, qui invadunt nostros amicos,
consanguineos, vel innocentes ex vera, & com-
muni sententia. lib. 4. q. 10. n. 18.
Occidens se ipsum injuriam facit communitati.
lib. 4. q. 10. n. 5.
Occidere se ipsum nullo casu licet. l. 4. q. 10. n.
5. Si se ipsos nonnulli occiderunt, id Deo juben-
te, seu impellente fecerunt. ibidem.
Occidere innocentem impium est homicidium,
nec aliquando licet. lib. 4. q. 10. num. 7. Inno-
centem num condemnare possit judex ex allega-
tis, & probatis. ibidem.
Occidere criminosos non licet nisi iis, qui publi-
cam gerunt potestatem. l. 4. q. 10. num. 7. Sed
quoddam genus facinorosorum occidere aucto-
ritate legis, seu principis licet. n. 8. Reliqua vi-
de in verbo Homicida, & homicidium.
Occultum in litteris dispensationum quod nam
intelligatur. l. 6. q. 44. n. 2.
Occultum potest esse delictum, quamvis actio sit
publica. ibid.
Occupantes, in suos usus convertentes, impeden-
tes ne percipiantur fructus seu emolumenta ab
eo, ad quem pertinent, excommunicati sunt à
Concilio Tridentino: & excommunicatio est
Romano Pont. reservata. lib. 6. q. 23. n. 3.
Officium divinum interrumpi ne possit: & quan-
do, quasve ob causas. l. 1. q. 66. n. 1. & 2.
Officium divinum integrè recitari debet, explana-
tè, non concidendo, verba, aut syllabas. lib. 1.
q. 67. num. 1.
Officium divinum recitare ne teneatur, qui de be-
neficio adepto litigat, & fructus sunt apud se-
questrum. lib. 1. q. 69.
Officii divini recitandi necessaria ne lege tenea-
tur, qui beneficium per quam exile adeptus est.
l. 1. q. 68.
Officii divini intermissio animo illud iterandi facit,
ut necessario iterandum sit. l. 1. q. 66. n. 2.
Officium ne divinum possit ab homine Latino
Græcæ, vel Hebraicæ, vel qua maluerit lingua,
recitari. lib. 1. q. 10.
Officii divini recitandi onus oritur vel ex ordine
sacro, vel ex pacata beneficii Ecclesiastici pos-
sessione, fructuumque perceptione. l. 1. q. 69. n. 1.

Officii dicendi lege non esset solutus, qui post col-
lationem ante possessionem ex eo fructus perci-
peret. lib. 1. q. 69. num. 3.
Officia Romanæ Curia, quæ vendi solent, empto-
ris in interitu redeunt à Romano Pont. l. 3. q.
13. n. 1. Vendi possunt ab officii magistro, sed
non fiunt secundi emptoris, nisi post venditio-
nem quadraginta dies in vita maneat. ibidem. Si
magister officii, Petri amici, sui rogatu partem
officii vendat Paulo, & pecuniam omnem cum
omni jure transferat in Petrum, ut solvat Pau-
lo, quod magister eidem soluturus erat, si pe-
cunia potius esset Pauli, magistro mortuo nihil
potest Paulus petere amplius à Petro in ead. q.
n. 2. Refellitur multis argumentis Theologi cu-
jusdam sententia, qui credidit absque scenore
in societatem officiorum Romanæ Curia recipi
posse socialem pecuniam majorem, quam sit
rota officii æstimatio. Octo ejus errores redar-
guuntur. lib. 3. q. 14. n. 6. & 7.
Onus persolvendi divina officia civilis est obli-
gatio. lib. 7. q. 14. num. 3.
Onus quodlibet pecunia æstimabile vectigal cen-
setur à Romanis Pontificibus in bulla Cœnæ. l.
4. q. 39. num. 3.
Onera annexa beneficiis, ut missas, aut evange-
lium, aut epistolam cantandi in cathedralibus,
seu collegiatis Ecclesiis, per se ipsos qui exerce-
re debent, intra annum ordinem, quis est oneri
annexus, ex Concilii Tridentini Decreto susci-
pere debent. lib. 1. q. 1. num. 3.
Opem, operam, consilium, alterius facto, quod
tum facienti, tum aliis insigniter nocet, præsta-
re, flagitium est. lib. 5. q. 8. num. 3.
Operationes reales sunt circa singularia determi-
nata. lib. 1. q. 45. num. 1.
Opinari quid ex Aristotele. lib. 4. q. 46. num. 3.
Opinans credit ea, quæ opinatur. lib. 4. q. 46.
num. 3.
Opinari sic vel aliter non est in potestate opinan-
tis. l. 5. q. 16. n. 2. Propter opinari non sumus
boni, vel mali in ead. q. n. 2.
Opinio sine persuasione & ratione esse non potest.
l. 4. q. 46. n. 3. Fides, quæ opinionem sequitur
firma, & infirma, hæsitans & non hæsitans ef-
se potest. lib. 4. q. 46. num. 3.
Opinio probabilis non potest eligi relicta proba-
biliore: id multis auctoritatibus, & rationibus
probat. l. 5. q. 15. nu. 1. & 2. Vide idem in 1.
lib. q. 1. num. 2.
Opinio à veritate habet, ut si recta. ex Arist. lib.
5. q. 15. num. 4.
Opinio tutior est, quæ certiora habet argumenta:
nec est securior semper, quæ factum suadet
securius. lib. 5. q. 15. num. 3.
Opinio est alteri altera præferenda ob octo caus-
sas. in ead. q. n. 4.
Opinionem sequi alicujus excellentis Doctoris
quando liceat homini rudi. lib. 5. quæst. 17. nu-
mer. 2. & 3.
Opinionem sequi errantis Doctoris non est crimine

E T V E R B O R U M.

nosum homini imperito in iis, quæ sunt humani juris, modo paratus sit veritatem complecti cum sibi fuerit patefacta ex Adriano. num. 3. in ead. q. Sunt tamen excipienda nonnulla jura humana, quæ ignorare homini Christiano non licet. eod. num.

Oppugnare veritatem vitæ in peccatis numeratur, quæ sunt in Spiritum sanctum. lib. 4. q. 53. n. 1.

Opus hominis est ex virtutis præscriptione suscepta actio. ex Arist. l. 5. q. 11. n. 7.

Opus relatum ad finem malum est formaliter malum. l. 2. q. 15. n. 2. & q. 19. n. 1.

Opus mechanicum, & rusticum est servile. lib. 4. q. 58. num. 1.

Opus servile, quod licet exercere festis diebus. in ead. q. 2. sit ne opus servile transcribere. in ead. q. num. 3.

Opus servile, & mercenarium differunt in ead. q. num. 5. & 6.

Opus non servile per se, sed festis diebus concessum, servile non redditur, si fiat propter lucrum. in ead. q. n. 5. & 6.

Opus servis, juxta, atque ingenuis commune servile non est. ex D. Thom. & aliis. l. 4. q. 58. n. 1.

Opus corporale trium generum. ex Caietano. l. 4. q. 58. num. 2.

Opus servile tribus modis potest intelligi ex Richardo. l. 4. q. 58. num. 4.

Opus spirituale duplex ex Caietano. l. 4. q. 58. n. 2.

Orandi consuetudo non flexis genibus diebus Dominicis, & à Paschate ad Pentecosten manavit ab Apostolis. lib. 1. q. 64. nu. 2. Hujus causæ explicantur à Turrecremata. num. 3. in ead. q.

Oratio, quæ adhibetur pro universitate, interdum impetrat perditis, quod eisdem denegat Deus, cum propriè pro illis oratur. lib. 1. q. 42. n. 12.

Orationi quando jure divino sit necessaria attentio. lib. 1. q. 63. num. 4.

Oratio factorum simulachrum ex Solone. lib. 4. q. 9. num. 10.

Ordinaria jurisdictio datur aut à canone, aut à Principe, aut ab universitate. l. 5. q. 3. n. 6.

Ordinarius qui nam sit. l. 5. q. 3. num. 5. & 6.

Ordinarii vocabulum non propriè cadit in Romanum Pontificem. l. 5. q. 3. n. 5. & 6.

Ordinarius judex quis. lib. 5. q. 3. n. 6.

Ordinibus sacris initiatus, si contrahat matrimonium, quibus Ecclesiæ poenis sit obnoxius. lib. 1. q. 16. n. 1. & seqq. Poenas octo subeunt. n. 3.

Ordinatio Episcoporum, quæ requirat, tamquam ad ejus essentiam spectantia. l. 1. q. 48. n. 12. & 13.

Ordinatus à non tolerato quamvis impedimentum ordinis ignoret, eget dispensatione. lib. 6. q. 25. num. 3.

Ordinatus ab excommunicato occulto, & cujus toleratur jurisdictio, non est suspensus ab executione ordinum. l. 6. q. 25. n. 1. & seqq.

Ordinatus metu cadente in constantem virum teneatur lege continentiarum ordini sacro adjunctæ. l. 1. q. 55. n. 2.

Ordinatus sine licentia sui Episcopi ab alieno Episcopo

est ipso jure suspensus. l. 6. q. 46. n. 2.

Ordo homines à profana jurisdictione in sacram transfert, atque ejus, qui est ordine initiatus conditionem commutat: quod non facit baptismus. l. 1. q. 93. n. 12.

Ordo sacer ex generali statuto Ecclesiæ inhabiles facit ad contrahendum matrimonium, sive ordinati assentiant, sive dissentiant. l. 1. q. 55. n. 3. 4. & 5.

Apud Latinos etiam irritat matrimonium propter votum sollemne ei annexum. in ead. q. n. 4. & 5.

Num ejusmodi lege, & voto teneantur, qui propter metum cadentem in constantem virum ad sacros ordines accessit in ead. q. copiosè differtur.

Placet nonnullis Theologis cum ordine sacro coherere continentiam ideo, quia sacer est. in ead. quæst. numer. 5. & 6.

Ordinis potestatem perfectam accipit sacerdos impositione manuum tribuente Episcopo facultatem remittendi peccata. l. 6. q. 43. num. 3.

Ordinem prevertere naturæ in iis quæ ad humanæ speciei proprietatem pertinent, grave est crimen. lib. 1. q. 134. n. 3.

Oscula, amplexus, & manus porrigere, & accipere, ac tenere, aut amicitia, aut benevolentia ergo, aut more provinciarum, vel patriæ nullum est peccatum. l. 4. q. 20. n. 4. propr. 1. Relata ad turpes actus obscenarumve voluptatem lethalia sunt eod. n. propr. 1.

Oscula, tactus, amplexus, quando tum virtutis, tum meriti apud Deum rationem inducant. lib. 4. q. 20. n. 6. in extremo.

Oscula, tactus, complexus sint ne iis, qui conjugii vinculo soluti sunt, crimini danda. l. 4. q. 20. n. 1. & seqq.

Otho non abdicavit Pontificatu Joannem 12. lib. 1. q. 93. n. 13.

P

Pacisci cum moribundo non licet, ut post obitum de statu suo certiores faciat amicum. lib. 4. q. 5. n. 1. & seqq.

Pacta contra leges humanas, constitutionesque, vel quæ contra bonos mores sunt, nullam vim habent ex jure Codicis. lib. 3. q. 5. n. 4.

Pacta quænam adversari dicantur bonis moribus. lib. 3. q. 25. num. 3.

Pacta contra publicam utilitatem non sunt servanda. l. 3. q. 5. n. 4.

Pactio quid sit. lib. 1. q. 116. n. 2.

Pactio de non præstando dolo non valet. l. 3. q. 4. n. 7.

Pactionibus privatis non læditur jus ceterorum. l. 7. q. 15. n. 4.

Pactum quid sit. l. 3. q. 9. n. 4.

Pactum inducens votum captandæ mortis non valet. l. 3. q. 25. n. 2. Contra bonos mores est nullum. ibidem.

Pani si veram detrahas aquam, & humano ingenio subdas factam, feceris quidem panis genus quoddam; non qui absolutè, sed cum adjunctione panis appellandus sit. l. 1. q. 40. n. 3.

INDEX RERUM

- Panis etiam post coctionem, non est quid re diversum ab iis, quæ miscentur, contra Caietanum. lib. 1. q. 41. num. 4.
- Papa jurisdictionem in se potest alteri tribuere in foro conscientiae, in foro exteriori non potest. lib. 1. q. 110. num. 2.
- Parens uterque nititur prolem trahere ad suam sectam. lib. 1. q. 24. num. 5.
- Parentes liberis magis debent Christianam educationem, quam alimenta. lib. 4. q. 55. Procreant filios, ut, prudentes, sapienterque rationis legibus obtemperent; ut numen divinum colant; ut æternam felicitatem assequantur. num. 3.
- Parentum sermones, ac mores pro legibus debent esse domesticis, ex Arist. lib. 4. q. 55. num. 3.
- Parochus tam sponsi, quam sponsæ contrahendi matrimonii idoneus est minister. lib. 6. quæst. 39. num. 2.
- Parochus proprius in perceptione sacramentorum quisnam censeatur. lib. 1. q. 110. num. 4.
- Parochiæ jus quis non assequitur per fraudem, & scelus. lib. 1. q. 110. n. 2. Assequitur quis per annuam commorationem. n. 4. nec propter domicilium illic extructum, sed propter habitationem. lib. 1. q. 110. n. 4.
- Pars communitatis est unusquisque, & id quod est communitatis est. l. 4. q. 10. n. 5.
- Parum de magis principali est, multo de minus principali præferendum, ex Joanne Majore. l. 1. q. 81. num. 5.
- Participans scienter cum excommunicato non prodest ei, quidquid cum eo agit excommunicatus, ex Felino, & communi sententia doctorum. lib. 6. q. 58. num. 12.
- Participans cum excommunicato in crimine, ut teneatur eadem excommunicatione quæ requirantur. lib. 6. q. 29. n. 4. Participans criminose cum excommunicato in crimine toties incurrit excommunicationem, quoties participat ex Nav. eod. num.
- Participans cum excommunicato nominatim à Papa, ut subeat excommunicationem majorem, quinque requiruntur. lib. 6. q. 29. n. 5. Laicus cum hujusmodi excommunicato participans incurrit minorem, clericus autem majorem. eod. n. Participare cum excommunicato prohibetur quis jure divino in duobus casibus ex Victoria. n. 5. Participare in politicis, seu actibus civilibus per se, est culpa levis. n. 6.
- Participans in humanis cum excommunicato majore excommunicatione excommunicari non potest majore excommunicatione, nisi ter admonitus, aut tribus intervallis uni admonitioni adjectis. lib. 6. q. 29. num. 7.
- Participare in divinis cum excommunicato est contra præceptum, in ceteris præter, ex D. Thoma. l. 6. q. 29. n. 8. Nam per excommunicationem quis separatur à communione fidelium per se, à communione verò hominum per accidens ex eod. ibid.
- Participans propter metum in divinis cum excommunicato num peccet mortiferè. lib. 6. q. 30.
- Participare in divinis cum excommunicato quando grave sit scelus. lib. 6. q. 30. num. 7.
- Participare liceat cum eo, de quo dubitò probabiliter, an sit excommunicatus. lib. 6. q. 33.
- Dubitatio si nata sit de criminosa infamia, abjicienda est. numer. 2. & pro ea sumenda fides si prudens sit, sed vitatio injuriosa ei, qui vitaretur, hæsitazione rejecta communicandum est, si excommunicatus post lapsum anni revertatur, nec se gerit tanquam excommunicatum, credere rectum est eum esse absolutum. num. 2.
- Participare ne filii emancipati possint cum parentibus excommunicatis. lib. 6. q. 34. n. 3. Participare ne possit pater non excommunicatus cum filio excommunicato, & dominus cum servis, & vir cum uxore. numer. 4. & 5. Participare ne possint Monachi cum Abbate suo excommunicato. lib. 6. q. 34. n. 7.
- Pastor, ut pastor curat bonum gregis ex Plat. lib. 4. q. 38. n. 3.
- Pastorali arti nihil aliud curæ est, quam ut id, quod custodit, optimè se habeat ex Platone. l. 4. q. 38. n. 3.
- Patres plures qui habuerit nondum est repertus, lib. 1. q. 5. n. 3.
- Patrum duo genera, unum naturale, alterum civile. lib. 7. q. 16. n. 15.
- Patriarcharum ordo potius dicendus est propagatio ordinis Episcopalis, quam ordo Episcopalis stirps Patriarchalis ordinis. lib. 1. q. 48. n. 16.
- Parrini, seu susceptores cur dati ab Ecclesia in susceptione baptismi. lib. 1. q. 137. num. 4.
- Paulus ad Cæsarem non provocavit tamquam ad suum legitimum judicem. lib. 1. q. 93. n. 26.
- Pauperes in præcipua quadam sunt Dei tutela. lib. 1. q. 81. n. 4.
- Pauperum obsequia Deo sunt ferè cariora, quam divitum. lib. 1. q. 81. n. 4.
- Pauperum sustentationi jure naturæ debentur, quæ aliis supersunt ex D. Thom. lib. 4. q. 39. n. 4.
- Peccare in fine multò sceleratius est, quam in mediis. lib. 4. q. 13. n. 4.
- Peccare animo resipiscendi, & confitendi scelus admissum peccatum minuit. lib. 4. q. 52. num. 1. & seqq.
- Peccator quilibet non solum æterna, sed etiam temporali morte dignus est, ex D. Thom. lib. 3. q. 5. n. 9.
- Peccatoris poena est non videre, ex D. Greg. lib. 4. q. 52. num. 3.
- Peccata omnia mortifera à cunctis vitari debent, quamvis non sit necesse ab omnibus cognosci, ex Alex. Altissiodorensi, multisque aliis Theologis. lib. 5. q. 2. num. 8.
- Peccatum, ut est actio, à Deo est. lib. 5. q. 9. numer. 1. & 2.
- Peccata sunt maxima malorum ex D. Thom. lib. 5. q. 7. num. 4.
- Peccatum non potest dici absolutè à Deo, sed cum additione, ut est ens, ut est actus. lib. 5. q. 9. num. 24.

E T V E R B O R U M.

- num. 2. Ut verò est deformitas, seu recessus à justa lege, est à facultate deficiente liberi arbitrii. eo. num. Peccatum mortiferum quid sit ex Richardo Victorino. l. 5. q. 11. num. 7. ratione. 9.
- Peccata omnia mortalia ad tria genera revocat Richardus. l. 4. q. 20. num. 3. Videto. l. 4. q. 9. num. 11.
- Peccatum nullum adeo parvum, quod non crescat negletum ex D. Augustino. lib. 4. q. 53. n. 2.
- Peccata magna è parvis nascuntur ex Chrysostomo. lib. 4. q. 53. num. 2.
- Peccata levia magna fiunt in peccatoribus negligentia ex D. Augustino. l. 4. q. 53. num. 1.
- Peccatum veniale qua ratione dicatur dispositio ad mortale. lib. 4. q. 53. n. 4. Qui finem suum constitueret in peccato veniali mortiferè peccaret. num. 4.
- Peccatum mortale ex genere est, non subicere voluntatem suam ordini ultimi finis. l. 4. q. 53. n. 4.
- Peccatum veniale disponit ad mortale tam ratione suæ conversionis, quàm aversionis. lib. 4. q. 53. num. 4.
- Peccata venialia committi solent animi ægritudines, & cruciatus conscientiæ. l. 4. q. 53. nu. 5.
- Cunctæ creatæ naturæ extinctioni anteposenda est culpa levis in Deum. l. 4. q. 53. n. 5.
- Peccatum in Spiritum sanctum cur delictum æternum appellatum sit ab Evangelista. lib. 4. q. 9. num. 19. Ejus species. n. 9. vide in verbo blasphemia.
- Peccatum in Spiritum sanctum cur maximum peccatorum ex D. Bonaventura. n. 20. Cur irremissibile dicatur. num. 21. & 22.
- Peccatum in Spiritum sanctum, quo polluebantur Judæi, agnoscit D. Basilus in eo hominum genere, qui virtutes, & benefacta aliorum oppositorum vitiorum nominibus infectantur. lib. 4. q. 9. num. 23.
- Peccatum, quod per poenitentiam citius non deletur, aut peccatum est, aut causa peccati simul, & poena peccati ex S. Gregorio. lib. 4. qu. 52. numer. 3.
- Peccatum ne sit mortiferum sic loqui. *Non laboro de corrigendis levibus peccatis: illa contemno: non est quid magnum in iis habere.* l. 4. q. 53. n. 1. & seqq. D. Bernardus ait blasphemiam esse in Spiritum sanctum. eod. num.
- Peccata ignorantium, & scientium ejusdem sunt speciei ex Caietano. l. 1. q. 53. num. 2.
- Peccati opus nil meretur nisi poenam æternam, nec ullius est pretii. l. 3. q. 6. nu. 3. In peccato nihil est pretio dignum, non entitas, non voluptas, non molestia. lib. 3. q. 5. n. 10.
- Peccati alieni non is sustinet causam, qui facit quod jure prætermittere non potest. l. 1. q. 136. num. 5.
- Peccato uti alterius ad bonum licitum est. l. 5. q. 10. num. 1.
- Peccato levissimo, quod meum esset, non licet impedire gravissimum alterius. l. 5. q. 12. n. 4.
- Peccunia pluris est præsens, quàm absens. lib. 3. q. 19. num. 3.
- Peccunia locari, vendique potest. l. 3. q. 37. n. 3.
- Pecuniæ usus concessus deponendi non semper convertit depositum in mutuum. l. 3. q. 37. n. 3.
- Pecuniæ æstimatio voluntate Principis, Trapezitavè consensu, temporis intervallo, quo aut materia, aut pondere, aut re utraque sit deterior, commutare solet. lib. 3. q. 44. n. 1.
- Pecuniæ mutatio post moram nocet debitori, in pecunia majore, quæ minoræ pecunia æstimari solet: num in minima etiam noceat, problema est. l. 3. q. 44. n. 3.
- Pensionarius nactus est pensionem octingentorum: ei ad vitam honestè agendam ducenti sunt satis, num reliquos sexcentos dividere debeat pauperibus. l. 1. q. 86. n. 1. & 2.
- Pensionem concedentis quinam sit finis. l. 1. q. 86. num. 1.
- Pensionem obtinens, de qua Xistus V. in sua Constitutione, aut beneficium simplex, habitum clericalem, & tonsuram deferre debet. l. 1. q. 62. n. 1. nonnullos excipit pensionarios in eadem Constitutione.
- Pensiones, & census non debentur in pecunia meliore, qua illorum institutionem consecuta est, sed in ea, quæ erat, quo tempore instituebantur: aut illius ipsius æstimatio. l. 4. q. 44. n. 12.
- Perduellionis crimen quot modis committatur. lib. 6. q. 12. num. 1.
- Perduellionis rei bona sunt ipso jure adjudicata fisco. l. 7. q. 4. num. 1. 2. & 3.
- Perduellionis reo debitores non possunt jure solvere. l. 4. q. 1. num. 4.
- Perduellium, ac incestorum parentum scelera in liberis, ac posteris vindicantur. lib. 6. quæst. 46. num. 7.
- Perfugium desperatissimum est teste M. Tullio dicere imprudentem se fecisse, existimasse licere: additque perditissimam hanc esse definitionem. l. 5. q. 3. num. 3.
- Peregrini, ac viatores non sortiuntur forum loci, per quem transeunt. l. 4. q. 57. n. 2.
- Periculo peccati mortalis qui se committit, peccat mortaliter. l. 1. q. 140. num. 8.
- Perjurium quid. l. 2. q. 1. n. 2.
- Perjuria, non juramenta ab Innocentio 3. nominantur, quæ contra Ecclesiasticam utilitatem attentantur. l. 3. q. 41. num. 11.
- Permissus, seu permissio, non idem, quod concessus: nam hic est rei justæ, & honestæ, permissus non item. l. 6. q. 16. n. 14.
- Permutatio sine diversitate rerum non consistit. l. 3. q. 25. num. 5.
- Permutata res perit permutanti: in ead. q. num. 6.
- Personati si incedant clerici in sacris ordinibus constituti, vel religiosi professi, culpam contrahunt mortiferam: & religiosi præter culpam, etiam excommunicationem: multisque hæc rationibus ostenditur. l. 6. q. 8.
- Pharao sacerdotes Egypti reliquit immunes. l. 1.

INDEX

quæst. 93. num. 6. Cur Deus permiserit sacerdotibus illis impertiri immunitatem. in ead. qu. num. 7.

Pharmacopola peccaveritne, & num. alieni facinoris ministrator fuerit, cum homini poscenti adamantinum pulverem ad necandum innocentem, pro pulvere cinerem vendidit. l. 5. q. 12. probatur peccavisse. n. 1. & seqq.

Pias voluntates testatorum pie interpretari debemus. l. 7. q. 14. n. 9.

Pietas quid sit ex Augustino, & quot modis usurpetur. l. 7. q. 4. n. 5.

Pignori qui opponitur, fundo si pignoris possessor ingignat fertilitatem, possit ne ex eo fructus tamquam suos colligere à sorte sepositos. l. 3. q. 36. n. 3. non fœneratur, quid tantum impendit in pignus quantum ex eo capit utilitatis: in ead. q. n. 4.

Pii V. Constitutio de Cambiis. lib. 3. quæst. 15. num. 8.

Plinius Junior, qui erat proconsul Bythinæ, & Ponti testamentum non sollemne sollemni præferebat. l. 7. q. 1. n. 14. ajebatque voluntatem defuncti sibi antiquiorem jure esse: numer. 13. in ead. q.

Pluralitas beneficiorum concessa à canonibus intelligitur in simplicibus. l. 1. q. 73. n. 4.

Poema amatorium componens criminose agit. lib. 1. q. 11. n. 7.

Pœna non debet esse major, quam est culpa ex Cicerone. l. 6. q. 46. num. 1. quisque in suo vitio plectatur. ibid. quibus adhibenda pœna. num. 3.

Pœna ante sententiam in foro Conscientiæ non debetur. l. 3. q. 10. n. 7.

Pœna imposita delicto non debetur nisi eo perfecto. lib. 6. quæst. 18. n. 4. & quæst. 24. n. 9. in eod. lib.

Pœna incurritur, quamvis ea ignoretur. l. 1. q. 115. num. 4.

Pœna est corruptio agentis, culpa actionis ex D. Thoma. l. 5. q. 4. n. 2. Ad rationem pœne spectat involuntarium, ad rationem verò culpam voluntarium, ex eodem D. Thom. ibid.

Pœna falsi quæ sit. l. 7. q. 16. n. 20.

Pœnæ statutorum, quæ sunt ab ordinariis, ut subeantur, major requiritur incuria, quam in subeunda pœna statutorum generalium, & Romanorum Pontificum. l. 5. q. 3. n. 7.

Pœna, quæ solet solvi à reis duplex: altera agente alio, & ipso sustinente: altera eodem reo agente, & patiente. l. 4. q. 15. n. 11.

Pœnalis constitutio debet extendi, & large modo interpretari, inquit Panormitanus ex Joanne Andrea, quando emanat, ut evitentur animarum pericula. l. 6. q. 11. n. 7.

Pœnitentia vera quæ sit. l. 1. q. 32. n. 6.

Pœnitentiæ sacramentum, est sacramentum jurisdictionis. l. 1. q. 35. n. 5.

Pœnitentiæ recompensatio in tribus rebus consistit ex D. Thom. l. 1. q. 35. n. 3.

Pœnitentiæ sacramentum lapsis post baptismum

RERUM

est ad salutem necessarium. l. 6. quæst. 27. numer. 4.

Pœnitentia vera amputat omnes occasiones peccati. l. 1. q. 140. n. 2. & 3.

Pœnitentia non tollit actionem. l. 1. q. 144. n. 2.

Pœnitentiâ salutarem ab sacerdote impositam ob culpam mortiferam, pœnitens recusare non potest: & susceptam dependere debet omnino: id multifariam probatur. l. 1. quæst. 35. n. 1. & seqq.

Pœtas cogit Plato, ut imaginem boni viri expriment, vel non scribant. l. 5. qu. 11. n. 9. Neque quæ componunt privato ulli ostendant, priusquam delecti judices legumque custodes viderint, & approbaverint. n. 9.

Pollutio quando culpam adjunctam habeat mortiferam, quando levem, quando nullam. l. 4. q. 18. num. 2. & 3.

Pollutio nocturna, cujus causa fuit culpa contracta in vigilia, tollat ne virginitatem. l. 4. quæst. 18. num. 1.

Pollutio, quæ culpa est lethalis, sola virginitatem corrumpit. l. 4. q. 18. n. 2.

Pollutio, quæ dormienti accidit, si placet tantum ob allevamentum naturæ, aut mitigationem carnalium mortuum, sine procuratione, ut ait Sylvester, non est peccatum. l. 4. quæst. 18. num. 2.

Pollutioni præteritæ, vel futuræ cum sua uxore assentiens maritus, num peccet. l. 1. quæst. 134. num. 6. & 7.

Pontifex Romanus immediatè potestatem habet à Deo. l. 1. q. 103. n. 2. & l. 5. q. 3. n. 6. Reliqui principes à multitudine potestatem accipiunt. l. 1. q. 113. n. 4.

Pontificem Romanum ab iis delectum, quibus jus est eligendi, & quem est Christiana complexa Ecclesia, verissimum Christi esse Vicarium, ea fide, cui nullum falsum subesse potest, ab unoquoque credi oportere tredecim argumentis probatur. l. 1. q. 100. n. 1. 2. & 3. Contraria eliduntur argumenta. n. 4. 5. & 6.

Pontifex Romanus est verus pastor, custos, & judex ovium Christi. l. 1. q. 23. n. 4.

Pontifex Romanus in iis, quæ ad fidem, & bonos mores pertinent, errare non potest. l. 1. q. 113. n. 4. Reliqui legislatores falli possunt. ibid.

Pontifex Romanus salutare leges toti orbi Christiano, vel repugnanti potest imponere. l. 3. q. 37. n. 1. & l. 1. q. 103. n. 1. Idem potest cunctos reges, atque imperatores justas ob causas anathemate percellere, & pœnis spiritualibus variis afficere. l. 3. q. 27. n. 1.

Potentissimi reges, ac principes ad eundem de gravibus controversiis, & injuriis disceptantes provocare solent. ibidem.

Pontifex Romanus multiplicem personam sustinet, doctoris, consilarii medici, patris spiritualis, principis, legislatoris, judicis: & sacra sanctiones hasce personas omnes exprimunt. lib. 4. q. 47. n. 5.

Pontifex Romanus cum eligit Sacerdotem, à quo absolvitur, antequam ei confiteatur peccata, jurisdictionem tribuit ei in actu primo: in actu verò secundo, cum eidem conficitur. lib. 1. qu. 101. num. 7.

Pontifex Romanus non potest alteri tradere suam Pontificiam potestatem; & quomodo tribuat Sacerdoti, à quo absolvitur, potestatem. Jure concedente divino in foro conscientiae, potest cui se maluerit, subicere: qua de re copiosè. l. 1. q. 101. num. 3. De modo subjectionis, vide n. 2. & seqq.

Pontifex Romanus pontificatu abdicare se potest: verum, si non assentiantur abdicationi hisce temporibus Cardinales, abdicatio est nulla. lib. 1. q. 100. num. 2.

Pontifex Romanus non potest sibi eligere successorem. l. 1. q. 98. n. 1. & seqq. Petrus assentiente Ecclesia elegit sibi successorem, item divina inspiratione. num. 2. Vide hujus facti alias causas. n. 2. 3. & 4. in ead. quæst.

Pontificem Romanum eligendi jus est in Ecclesia. l. 1. q. 98. nu. 1. & 3. Cur non possit sibi eligere successorem. nu. 1. 3. & 4. Potest tamen, ut inquit Caietanus, determinare electores, & modum eligendi. n. 4.

Pontifici Romano qui dicunt non parendum in iis, quæ ab eo instituuntur, in hæresim labuntur. l. 1. q. 16. n. 8. In Romani Pontificis, & Concilii generalis potestate cunctus est populus Christianus. l. 4. q. 36. n. 4.

Pontifex Romanus non est dominus bonorum Ecclesiae, sed dispensator. l. 1. q. 70. n. 9.

Pontifices Romani servos servorum Dei appellare se consueverunt ante D. Gregorium. l. 1. q. 93. num. 20.

Pontificia dignitas, & quia Pontificia, & quia in Romana sede locata, à solo Deo est. l. 1. q. 100. n. 4. Sed quatenus est in hoc, vel in illo constituta duplex humanum habet fundamentum; id est, hominem, qui eligitur, & electi, atque eligentium consensum. ibidem.

Pontificia dignitas soli, Imperatoria, & Regia Lunæ comparatur ex Innocentio III. l. 1. q. 92. num. 2.

Potentia duplex, una juris, altera facti. l. 1. q. 84. num. 3.

Potentia duplex, una conjuncta cum actu, altera ab eo se juncta. l. 1. q. 26. n. 6.

Populus in Sacramenta, & in evangelicos sacrarum confessionum iudices potestatem nullam habet. l. 6. q. 38. n. 10.

Possessor bonæ fidei dici non potest, qui dubitat, num res possessa sua sit. l. 2. q. 18. num. 4.

Potestas Ecclesiastica divino jure instituta est: totaque in Romano Pontifice collocata. l. 1. qu. 92. num. 1. Civili potestati præest. jure divino. ibidem.

Potestas spiritualis temporali præficitur, tamquam causa efficiens, & dirigens, & tamquam forma, & finis ex Driedone. l. 1. q. 92. n. 2.

Potestas jurisdictionis non residet in universitate Ecclesiastica. l. 1. q. 23. n. 4.

Potestatis jurisdictionis materia quænam sit. l. 1. q. 23. nu. 3.

Potestas ordinis, & jurisdictionis utraque jure divino necessaria est ad remittenda peccata. l. 1. q. 23. n. 3.

Potestas ordinis æqualis in omnibus, non item jurisdictionis. l. 1. q. 101. n. 2.

Potestas absolvendi à peccatis, & à pœna æterna, & gratiam activè conferendi, applicando meritum passionis Christi, in charactere Sacerdotali fundata est: quamvis hujusmodi potestas ab Ecclesia ligata sit in hoc, vel illo. l. 1. qu. 101. num. 2.

Potestas absolvendi Romanum Pontificem in foro pœnitentiæ, in confessario, qui absolvit, non est immediatè à Deo. l. 1. q. 101. n. 6.

Potestas publica, qualis est principis ad vindicanda delicta, moveri non potest, nisi à publica scientia, voluntate. l. 4. q. 10. n. 3.

Potestas patria quænam sit. l. 7. q. 16. num. 15.

Præceptum minus concurrens cum majore huic concedere debet. l. 6. q. 30. n. 5.

Præceptum Ecclesiæ qui perfectè observare non potest, ex ea parte servet, qua potest. l. 4. qu. 49. num. 2.

Præcepti vinculum necit mortifera culpa non obediens, ut fermè cuncti sentiunt, & docent: in lege non item. l. 6. q. 29. n. 8.

Præcepti primi decalogi duplex interpretatio. lib. 5. q. 9. n. 6.

Præcepto humano interiores actus minimè subjiciuntur. l. 1. q. 63. n. 2.

Præcepta juris positivi non se extendunt ultra intentionem præipientis, quæ est finis præcepti: hæc autem est caritas secundum Apostolum ex D. Thom. l. 7. q. 1. num. 10.

Præcepta Ecclesiæ cum gravi damno, Christi fideles non devinciunt. l. 1. q. 47. n. 1.

Præcepta non omnia, præsertim pœnalia, lethali culpa astringunt non obtemperantes ex Gabriele, & Adriano. l. 6. q. 29. num. 8. Quamquam cautius scripsissent si pro præcepto legem posuissent. ibid.

Prælati promovens indignum, si promotus non est solvendo, ipse tenetur. l. 1. q. 72. n. 2.

Prælati ob damnum allatum Ecclesiæ sua culpa, ut teneatur. l. 1. q. 83. n. 1.

Prælati, qui rem Ecclesiæ administrant, æquatur cum tutore. l. 1. qu. 83. n. 1. Tenetur de negligentia, & dolo ibid. Quam culpam præstet, videto. n. 2. & seqq.

Prælati tenentur instar tutoris, utilitatem suam non debet præferre utilitati Ecclesiæ. l. 3. q. 19. n. 7. & 8. Quam culpam præstet. n. 8. & 9.

Prælati ex sententia Hostiensis, successor alterius Prælati, tenetur de omnibus, de quibus alter tenebatur, ut prælati. l. 1. q. 87. n. 2.

Prælati possit ne legatum Ecclesiæ repudiare. l. 3. q. 84.

INDEX

Prælati possunt acquirere sibi legatum, quod alter futurus erat Ecclesiæ. l. 1. q. 85. n. 1.
 Prælati per abusum potestatis secularis, conferentes dignitates, & beneficia, quas pœnas subeant. l. 1. q. 78. num. 6.
 Prælati potestatem sui absolvendi tradere possunt, cui maluerint. l. 1. q. 101. n. 4.
 Prælati præcipiente, ut participem cum excommunicato in divinis, quem ille ignorat esse excommunicatum: sed ego scio, non debeo obedire: quia nemo cum injuria majoris potestatis minori obedire debet ex D. Thom. lib. 6. q. 3. num. 2.
 Præscriptio ignoranti non obest, nisi ignorantia esset crassa, & supina. l. 7. q. 17. n. 5.
 Præscriptionis lex civilis, quæ post 40. annos omnem actionem sustulit contra præscribentem ait Henricus esse abrogatam. l. 7. q. 17. num. 11.
 Præsumptio non est peccare cum animo pœnitendi ex D. Thom. l. 4. q. 52. n. 1.
 Præsumptio, quæ necessitatem pœnitentiæ adveniam, & meritorum ad salutem consequendam, damnatur à D. Augustino, & D. Thoma. l. 4. q. 52. n. 4. Præsumptio hæc est species peccati in Spiritum sanctum ex D. Thom. ibid.
 Præsumptio juris, & de jure probationem contrariam non admittit. lib. 4. q. 43. n. 3.
Precator mendax caret impetratis, ex Decretali Innoc. III. l. 1. q. 104. n. 4. & 9.
 Precationes nostræ sint ne Deo caræ, an secus, ignorant Angeli nisi revellet iis Deus. l. 4. q. 5. num. 3.
 Preces nostræ beatis animabus notæ sunt. l. 4. q. 5. num. 2.
 Pretium præsens, & futurum unum, & idem est. lib. 3. q. 18. n. 4.
 Pretium solvendum intelligitur cum mutuo implicito. l. 3. q. 18. n. 5. Duplicem rationem contrahendi, præsentis, & futuro pretio, seu pecunia humanæ vitæ necessitas, & genus ipsa commerciorum invenit. l. 3. q. 18. n. 8.
 Pretium conventum satis est in conventu venditionis. l. 4. q. 6. n. 7.
 Pretium acceptum pro eo, quod quis gratis præstare debet restituendum est. l. 3. q. 6. n. 8. Restituitur autem danti. n. 8. & 9.
 Pretium rei tanto minus est in venditione quanto minus est dominium ejus rei, quæ acquiritur. l. 3. q. 29. n. 3.
 Pretium nondum receptum rei venditæ, nomine mutui intelligitur relictum emptori. l. 3. q. 12. n. 2. in fine.
 Pretium pertinens ad emptorem: justum rerum pretium ferre debent similiter clerici, ut laici. l. 4. q. 39. n. 3.
 Pretia aucta vectigalia solent à Doctoribus nominari. l. 4. q. 39. n. 3. Idque confirmant multæ Xisti V. constitutiones. ibid.
 Princeps spiritualium in terris est solus Romanus Pontifex. l. 6. q. 58. n. 12.
 Princeps civilium dominiorum, quæ à suis civibus

RERUM

justè possidentur, non est dominus, sed conservator, & tutor. l. 7. q. 17. num. 7.
 Princeps injuriam faciens civibus, immanis, & perniciofa est bellua. l. 4. q. 10. n. 15.
 Principes accipiunt ab hominibus auctoritatem, & jurisdictionem. l. 1. q. 103. n. 2.
 Principes gravius peccant vexantes subditos injustis vectigalibus, quam subditi justa fraudantes. l. 4. q. 36. n. 1.
 Principes, subsidia cum postulant à clericis, debent consulere Romanum Pontificem. l. 4. qu. 46. num. 3. & 4.
 Principes adjungere sibi debent benevolentiam externarum nationum & benignitate, & humanitate animos sibi alienorum conciliare. l. 4. q. 41. num. 1.
 Principes ad fidem Christi conversi quod per vim, ac tyrannidem ereptum erat libertati Ecclesiasticæ reddiderunt. l. 1. q. 93. n. 5.
 Principes Christiani Romani Pontificis nutus, & imperia, & leges, tanquam filii jussa parentum, & oves pastorem intueri, ac sequi debent. l. 1. q. 91. num. 3.
 Principatus cujuslibet in eo, quod principatus, nullius alterius bonum prospicere potest, nisi ejus, qui sub ipso est. l. 4. q. 38. n. 3.
 Principali destructo destruitur, accessorium, & omne quod sequitur ex eo. l. 3. q. 14. n. 4.
 Privilegia singularia firmitatem habent tunc, cum ad eum pervenerunt, cui conceduntur: secus de generalibus. l. 1. q. 106. n. 4.
 Privilegia, & statuta debent esse perpauca ex Panor., & aliis. l. 1. q. 107. n. 1.
 Privilegium appellari non debet alicujus ordinis, quod est, illi lex, & præceptum. l. 3. q. 20. numer. 4.
 Privilegium valde noxium Ecclesiæ, vel alicui non valet nisi faciat mentionem de gravi læsione. l. 1. q. 103. n. 3.
 Privilegium statim amittitur cum secus sit, quam est in eo expressum. l. 1. q. 102. n. 2. Insigniter lædens jus alterius inutile est. num. 2. Cessante causa privilegii cessat privilegium. n. 1.
 Privilegium, seu rescriptum non debet commissarius exequi, cum à communi stylo, & ratione naturali abhoret. l. 1. q. 103. n. 3. De Privilegio, quod emanavit contra morem privilegiorum, quid sentiendum ex Panor. ibid.
 Privilegium, cum nocet alteri privilegio, prioris debet fieri mentio. l. 1. q. 103. n. 2. & 3.
 Privilegium concessum à sede Apostolica, ut amitti non possit, nisi individua ejus mentio fiat, ob verba æquipollentia, nihilominus perit. l. 1. q. 103. n. 1. & seqq.
 Privilegium canonis in multis casibus amittitur. l. 1. q. 96. n. 1. & 2.
 Privilegium canonis, & fori amittit clericus, qui est perditæ vitæ, tabernas, ludos, & meretrices frequentans, nec videtur corrigi posse ex Hostiensis, & aliis. l. 1. q. 96. num. 2. Contrariam sententiam multis aliis placet. n. 3.

E T V E R B O R U M.

Privilegio immunitatis non potest privare se clericus. l. 1. q. 95. n. 1. Et cur. ibid.

Privatus beneficio à iudice jure possidendi privatur, non possessione. l. 1. q. 80. n. 4.

Probabile sequi potest sua in constitutione condenda Ecclesia ex Scoto. l. 1. q. 124. n. 3.

Probabile non idem est, quod verisimile apud Aristotelem. l. 1. q. 124. n. 8. Quid sit utrumque. ibid.

Probabilis existimatio de observatione præceptorum, satis esse debet ad sedandos tumultus conscientiarum. l. 1. q. 19. num. 7.

Probabilius minus probabili semper debet anteferri. l. 2. q. ... num. 6.

Probam vitam exigit beneficium etiam simplex. l. 1. q. 72. n. 1.

Probatio plena requiritur in rebus magni præjudicii ex Bartolo. l. 1. q. 27. n. 4.

Procurator Cæsaris res ejus alienare non potest. l. 1. q. 70. n. 3.

Professio regularis cuncta vota tollit in seculo emissa. l. 2. q. 12. n. 1. & 2. & q. 16. nu. 4. Extinguit personalia, realia verò in monasterium transfert, si est ingredientis bona adeptum. lib. 2. q. 16. n. 4.

Professio non fit irrita propter excommunicationem. l. 2. q. 8. n. 5.

Profitens religionem non intendens servare ea, quæ sunt religionis, verè proficitur, & se obligat. l. 2. q. 14. n. 2.

Profitens religionem, ut in ea luxuriosè vivat, firmum votum emittit. l. 2. q. 19. n. 3.

Profitetur puella tria vota religionis in sodalitate virorum, ementita illis multos annos sexum; dein nubit, valueritne professio, an matrimonium. l. 2. q. 8. n. 3. & seqq.

Proles num vivat in utero latet sæpe, tum matres, tum obstetrices. l. 1. q. 13. num. 4.

Proles usque ad septimum annum foris ali non debet ex Aristotele. l. 4. q. 55. n. 5. Ab aspectu, & auditu rerum servilium eam avertendam esse præcipit. ibid. Nullam turpium, obscenarumve rerum seu picturam, seu gestum intueatur ex eod. Philosopho. ibid.

Proles orta ex matrimonio non legitimo, sed bona fide contracto, censetur legitima, si in facie Ecclesiæ contractum sit. l. 1. q. 132. n. 2.

Proles infidelis sequitur parentem, qui convertitur ad Christianam fidem. l. 1. q. 125. n. 1.

Proles post triennium ali debet à patre; tribus primis annis à matre. l. 1. q. 125. n. 2. & 3. Sed narrata ex conjugio infidelium traditur alenda converso infideli. eod. n. Causæ exponuntur ab Hostiensis quinque. ibid.

Proles intenta est essentialissimum in matrimonio ex D. Thoma. l. 1. q. 140. n. 3. & l. 4. q. 13. n. 5. Eam non impedire est sub obligatione pro semper, & ad semper ex D. Bonavent. l. 1. q. 140. num. 3.

Prolis perfectio duplex, una naturæ, altera gratiæ. l. 1. q. 124. n. 8.

Prolem procurare non ubique, & semper est bonum. l. 1. q. 133. n. 5.

Promissio est actus rationis. l. 2. q. 3. num. 6. Ad promissionem interiori nemo homini potest obligare. ibidem.

Promissio non facit dominum eum, cui res promittitur. l. 7. q. 16. n. 20.

Promissio impia est quæ scelere adimpletur. l. 3. q. 5. num. 3.

Promissio est nulla, nisi acceptetur ab eo, cui fit. l. 2. q. 19. n. 2.

Promissio futuri connubii inter hominem Latinum, & mulierem Græcam schismate, & religione corruptam nulla est. l. 1. q. 117. nu. 1. & seqq.

Promissio etiam jurata obligationem habere non potest ad malè agendum. l. 3. q. 5. n. 8.

Promissio, quod est impedimentum dirimens matrimonium inter adulterum, & adulteram est, ut inquit Sylvester, dispensatio de futuro. l. 1. q. 116. n. 3.

Promissio de ducenda consanguinea vel affini, si Romanus Pontifex dispensaverit, utrum valeat. l. 1. q. 145. n. 1. & seqq.

Promissum juratum, quominus efficiatur, quatuor modis impediri potest ex Caietano. l. 2. q. 6. num. 56.

Promoveri quis non potest ad beneficium Ecclesiasticum, nisi in eo insit probitas, quæ in promovendorum qualitatibus est prima. lib. 3. qu. 19. num. 1.

Proprietas, ut plurimum regulatur à jure: possessio ut plurimum regulatur à pacto ex Butrio. l. 1. q. 80. n. 4. in fine.

Proscriptus, vide in verbo Homicida.

Puella trima apud matrem impudicam dimitti non potest à patre, qui cum uxore divortium facit. l. 4. q. 55. n. 2. & seqq.

Puella post sextum annum à coetu virorum segreganda ex Platone. l. 4. q. 55. n. 5.

Puer decem, undecimve annorum an incidat in censuram excommunicationis. l. 6. q. 19. Sotus credit nec lege, nec censura Ecclesiæ teneri ejusmodi puerum. n. 1. Errat Sotus. n. 2. Non vitat poenam statuti, si sit doli capax ex Bartolo. n. 2. Contrahit irregularitatem ex homicidio si sit doli capax. nu. 3. Sunt capaces interdicti pueri doli capaces. nu. 3. Ecclesia in pueros habet jurisdictionem legitimam divinitus concessam: quare ejus legibus parere debent. nu. 6. Teneatur puer doli capax lege annuæ confessionis. n. 6. Ingrediens monasteria monialium incidit excommunicationem latam à Concilio Trident. eod. num.

Puer ante 14. annum completum facere ne possit testamentum. l. 7. q. 2.

Puer omni bestia intractabilior ex Platone. l. 4. q. 55. nu. 4.

Puer insidiosissimus, acerrimisque, & petulantissimus omnium bestiarum ex Plat. l. 4. qu. 55. num. 4.

I N D E X R E R U M

Pueri debent honestis lectionibus assuescere ex Plat. l. 4. q. 55. n. 4.
 Pueri absque pædagogis vivere non debent ex Plat. l. 4. q. 55. n. 4.
 Pueri Persarum non apud matres, sed magistros cibos capiebant teste Xenophonte. l. 4. qu. 55. num. 4.
 Pueri, ut viri boni evadant à primis annis, honestis in jocis assuefaciendi ex Platone. l. 5. q. 11. num. 6.
 Pueris, & juvenibus fabulæ proponendæ sunt, quæ sint ad virtutem optimè institutæ ex Plat. l. 5. q. 11. num. 9.
 Pueris non permittit Aristoteles, ut aut obscenas imagines adspiciant, aut res in honestas audiant. l. 5. q. 11. n. 10.
 Punire latentem animum non potest humana potestas. l. 4. q. 10. n. 4.
 Puniri malorum est de necessitate vitæ. l. 4. q. 15. n. 8. & l. 6. q. 16. n. 11.
 Pupillus repudiare non potest fundum sibi legatum sine auctoritate prætoris. l. 1. q. 84. n. 3.
 Pupillus qua ætate obligari possit naturaliter. l. 3. q. 4. n. 6. Non omnia, quæ aguntur, contrahuntur cum pupillo, sunt ipso jure nulla. lib. 3. q. 4. n. 6.

Q

Quarta funeris cui Ecclesiæ debeat, alienæne, in qua moritur inquilinus, an suæ civitatis, in qua commorandi obtinet domicilium. l. 5. q. 110. n. 5.
 Quatuordecim annos natus obligationem earum subire potest, quæ ad ejus personam pertinent. l. 2. q. 7. n. 2. in fine.
 Quodlibet non fit ex quolibet; sed determinatum ex determinato. l. 1. q. 5. n. 3.

R

Rancor, quid sit ex Tostato. l. 4. q. 32. n. 12.
 Rapere quod pauperibus, esurientibusque erogari debet, omnium prædonum crudelitatem superat ex D. Hieronymo. l. 7. q. 16. n. 19.
 Ratihabitio quid, & quoruplex. l. 6. qu. 63. nu. 1.
 Ratihibitionem jura mandato comparant. n. 1.
 Valet in contractibus, & delictis. ibid. sed non in quovis genere criminum. ibid.
 Ratihabitio homicidii nomine meo facti, si lateat tantum in animo, non efficit irregularem. Ratum habens homicidium clerici suo nomine factum, excommunicatus est. l. 6. q. 63. n. 4.
 Ratihabitio causa dici potest tum moralis, tum Physica commissi homicidii. l. 6. q. 63. n. 5. & 6.
 Ratihabitio causa est maleficii non in consciscendo, & perficiendo; sed in consociando, communicando, conciliando. l. 6. q. 63. n. 6.
 Ratio est regula, & mensura humanorum actuum ex D. Thom. l. 5. q. 15. n. 8.
 Rationis prima regula est lex naturæ ex D. Thom. l. 5. q. 15. n. 8.

Ratio æquivaleret canoni. l. 7. q. 1. n. 12. Ratio efficit jus ex Baldo. eod. n. Ratio spectat ad essentiam legis. eod. n.
 Ratio quando prava sit. l. 5. q. 15. nu. 9. A ratione discedere numquam licet: *malum est homini sine ratione esse*, ut ait D. Dionysius. *Nec secum quisquam vivit, qui non secundum rationem vivit*, ut inquit D. Athanasius. l. 5. q. 15. n. 2.
 Ratio exemplis anteponenda, ex August. l. 4. q. 104. num. 5.
 Rationis momenta in disputando querenda sunt, non Auctores, ex M. Tullio. l. 5. q. 15. n. 8.
 Ratio eadem in quibus militat ea eodem jure censenda sunt. l. 3. q. 37. n. 2.
 Rationis usus non cunctis eodem tempore contingit. l. 1. q. 17. n. 2. Nec rerum omnium bonarum, & malarum judicium simul assequimur. n. 2. Quibus indiciis explorare possimus, rationis usum in pueris. ibid.
 Reconciliatio, quæ fit cum Deo divisionem non admittit: admittit ea quæ fit cum Ecclesia. lib. 1. q. 29. n. 2.
 Rector Ecclesiæ cum tutore pupilli à Doctoribus comparatur: utilitatem suam non debet utilitati Ecclesiæ præponere. l. 1. q. 85. n. 1. & 2.
 Rectores beneficiorum cum tutoribus comparantur. l. 3. q. 19. n. 1.
 Rector, qui alienavit fundum Ecclesiasticum cum evidenti damno Ecclesiæ, quid culpæ, quidve poenarum Ecclesiasticarum subjerit. l. 3. q. 19. n. 6. Quantum damni restituere debeat monasterio, cujus erat fundus. n. 7.
 Rectorem communis cum pastore confert Plat. l. 4. q. 38. n. 3.
 Rectum, ac legitimum est, quod legis concessu, ac sapientum assensione agitur. l. 7. q. 16. n. 9.
 Regeneratus spiritualiter non est is, qui baptismum suscipit animo flagitioso, quamvis velit esse Christianus, & in eo imprimatur character. lib. 1. q. 123. n. 5.
 Regula prima rationis est lex naturæ. l. 7. qu. 6. num. 3.
 Regula fallit, ubi ratio naturalis aliud suadet. l. 4. q. 45. n. 2. ex Panorm.
 Religionis essentia sita est in obligatione ad vota, non ad eorum impletionem ex Paludano. l. 2. q. 8. num. 3.
 Religionem quis propriè ingredi dicitur per professionem: quamquam in societate Jesu verè quis ingredi dicatur, & verè effici religiosus, postquam tria vota simplicia nuncupavit finito biennio novitiatus ex constitutionibus multorum Pontificum. l. 7. q. 7. n. 4.
 Religionis ingressus quamnam irregularitatem tollat. l. 1. q. 107. nu. 8. bigamiæ, & voluntarii homicidii non tollit.
 Religionem ingredi an possint ii quorum aut parentes, aut filii gravi conflictantur necessitate. l. 2. q. 16. n. 1. 2. & 3.
 Remiges Christiani, qui adversus Christianos innocentes Turcarum triremes impellunt, contra-

E T V E R B O R U M.

hantne culpam mortiferam, & excommunicationem Romano Pontifici reservatam. l. 5. q. 8.
Ter ipsi de hoc genere distinctis intervallis reservimus: quid in prima: quid in secunda disputatione iudicii habuerimus exponitur. n. 2. & 3.
Remis incitare navigium, aut dirigere triremem adversus innocentes, eorumque salutem, & libertatem, per se est malum. l. 5. q. 8. n. 5. Remigandi quatuor incidere possunt tempora adversus Christianos: primum iusti remigii, secundum iniusti, tertium liberi, quartum partim liberi, partim non liberi. n. 7.
Remittere debitum non potest nec administrator civitatis: nec tutor, nec curator, nec praelatus. l. 7. q. 15. n. 4.
Remunerari ne possit clericus ex bonis Ecclesiasticis & acceptando beneficia. l. 1. q. 76.
Renasci spiritualiter non potest qui non est verè natus. l. 1. q. 13. n. 2.
Renunciatio facta ante præscriptum tempus à Concilio Tridentino, & curata, sine licentia Episcopi, vel sui vicarii nulla est. l. 3. q. 41. n. 9.
Renuncians, quod facit in manu superioris facere debet. l. 1. q. 100. n. 3.
Repetitio eorum, quæ sunt arti necessaria, commendatur à Galeno. l. 1. q. 63. n. 1.
Repudiatio legati est species alienationis. lib. 1. q. 84. n. 3.
Repudium est contra legem naturæ. lib. 1. q. 124. n. 13. Hebræis fuit quidem permissum, sed à lege non approbatum tamquam licitum. ibid.
Res Ecclesiæ non minorem curam requirunt in administratore, quam res ad Civitatem pertinentes. l. 1. q. 83. n. 2.
Res tanti valet quanti vendi potest, quam interpretationem habeat ex sententia Henrici Gandavensis. l. 1. q. 84. num. 2.
Rei familiari nostræ non semper est alterius vita præferenda. l. 4. q. 30. n. 2.
Rescriptum Principis impetratum, quod nec cum ratione, nec cum communi stylo curiæ convenit, quale judicari debeat. l. 1. q. 103. n. 3.
Rescriptum contra jus, & utilitatem publicam non valet. lib. 1. q. 104. n. 6.
Rescripta Principis ut valeant clausulam hanc exigunt: *si preces veritate nitantur*. ibid. Documenta dantur nonnulla in hoc genere. in ea. q. n. 11. & 12.
Reservare ne possint Episcopi incertorum bonorum restitutionem. lib. 1. q. 27. n. 1. & seqq.
Reservare ne possint Episcopi alios casus, quos illis nec jus nec consuetudo reservat à quibus nequeant regulares absolvere. l. 1. q. 25. n. 6. 7. 8. 9. & 10. In quibus posterioribus numeris vera sententia explicatur.
Reservari solent casus etiam absque censura. lib. 1. q. 23. num. 1.
Reservari non potest peccatum veniale. l. 1. q. 23. num. 5.
Reservari non decet crimina mortifera quæ in animo dumtaxat latent inclusa. l. 1. q. 23. n. 5.
Reservatio casuum non est impedimento, quo mi-

nus sacerdos inferior poenitentem possit absolvere à non reservatis omnium peccatorum audita confessione, cum remittendo ad reservatorem pro absolutione à reservatis ex maximè communi sententia Theologorum. lib. 1. quæ. 28. num. 2.
Reservatio casuum Pontificia ferme numquam est sine excommunicatione. l. 1. q. 3. num. 2. amplectitur etiam casus dubios. l. 1. q. 24.
Reservatio Episcopaliū Casuum sunt de actibus exterioribus. l. 1. q. 23. n. 5.
Reservatio Regularis à Clem. 8. ordinibus præscripta regularium, qualis sit. l. 1. q. 34. n. 1. Nonnullæ explicantur dubitationes ad hanc speciem reservationis spectantes. n. 2. & seqq.
Residentia propriæ Ecclesiæ interrumpi potest propter commodum ejusdem Ecclesiæ, atque etiam alterius. l. 1. q. 59. n. 1. & 2.
Residentia duabus rebus constat. l. 1. q. 62. n. 3.
Residere quid sit. l. 1. q. 62. n. 1. & l. 6. q. 42. n. 4.
Qui non residet, non facit fructus suos. l. 6. q. 42. n. 4. Non residentes in suis Ecclesiis, depomuntur. l. 1. q. 61. n. 4.
Restituenda res est, quæ iusta lege nec dari, nec accipi potest. l. 4. q. 6. n. 4.
Restituendum quo ordine sit creditoribus. l. 3. quæ. 38. n. 3.
Restituens malè etiam consilio, & auctoritate Episcopi iterum restituere debet. l. 1. quæ. 27. num. 3.
Restituere debet lege naturæ quod quis accipit ob eam rem, quæ ei sine mercede præstanda est. l. 4. q. 6. n. 4. ex Adriano.
Restituere cogitur, qui rem possidet fraudulento, injustoque titulo. l. 4. q. 6. n. 4.
Restituere non debet, qui lucratus est ex locatione torquis aurei quem à non domino vero emit. l. 3. q. 36. n. 4.
Restituere non est necesse, cujus acceptio non terminatur ad injustum. l. 3. q. 6. n. 5.
Restituere non cogitur creditori tunc, cum debitori creditor largiri debet eleemosynam. l. 4. q. 31. num. 3.
Restituere quis non tenetur cum inferioris ordinis periculo amittendæ rei, quæ est ordinis superioris. l. 4. q. 31. n. 4. Restituendi necessitas adjunctam habere debet potentiam juris facti & commoditatis, ex D. Antonino. numer. cod.
Restituere non tenetur, qui rem alterius retinet voluntate domini iusta, debita, & ordinata. l. 4. q. 31. num. 6.
Restitui cum jus ablata, aut aliena non potest, restituendum est id, quod sit tantidem. l. 4. q. 42. n. 4.
Restitui debet, quod datur pro honesta actione suscipienda. l. 3. q. 6. n. 2. sed præcipuè 8. & 9.
Restitutio est reparatio inæqualitatis existentis in rebus ex D. Thom. l. 4. q. 11. n. 1.
Restitutio, & satisfactio differunt. l. 4. quæst. 11. num. 1.
Restitutio proprium locum habet in rerum ex-

I N D E X

ternarum ablatione : satisfactio verò in Injuria ,
& contumelia ex D. Thom. l. 4. q. 11. n. 1.
Restitutio in certorum fieri deberet pauperibus lo-
ci , cujus erat dominus. l. 1. q. 27. nu. 1. Qua-
tuor incidunt tempora , cum Episcopus pares
suscipere debet restituendi nomine alterius. in
ead. q. n. 3.
Restitutio est consilii , quoties certæ personæ non
est restituendum. l. 3. q. 6. n. 5. excipiuntur ea,
quæ invito Domino , aut ablata aut possessa
sunt. ibidem.
*Reus uterque est , qui veritatem occultat , & qui
mendacium dicit* ex D. August. l. 1. q. 104. nu-
mer. 10.
Reus non cogitur sui accusator esse extra sacra-
mentum poenitentiae. l. 1. q. 135. n. 1.
Reus sustinere debet probationes actoris , non ei
suppenditare. l. 4. qu. 34. n. 4. idque præcipue
intelligas in causa capitali.
Reus cogendus non est de suo crimine confiteri ,
quum probabiliter dubitatur , num cum iudex
legitimè interroget. l. 6. q. 6. n. 2.
Reus cur compedes perrumpere possit , & non car-
cerem. l. 4. q. 15. n. 11.
Reus est , qui citò criminibus aurem præbet ex can.
8. synodi. l. q. 47. num. 3.
*Reus Damnatus ad mortem plus habet juris in con-
servanda anima intra corpus , quàm iudex in ex-
cludenda*, ex Henrico Gandavensi. l. 4. q. 15. n.
6. Quid cum reo aget sacerdos , cum suum in ju-
dicio confiteri debet delictum. in ead. q. propo-
sitione secunda , quid cum eodem , cum hæsitat
reus num debeat confiteri crimen propositione
tertia. Quid cum consulitur à reo de re ; quam
ignorare non debet , & irregularitatis pericu-
lum sacerdoti impendet. in ead. q. propositione
quarta. n. 6.
Revelare non tenetur præcipienti Judici , qui no-
mine compensationis retinet rem alterius ,
quamvis proposita poena excommunicationis ;
nec is tenetur , qui hoc nomine scit ab alio rem
alterius possideri. l. 6. q. 4. n. 1. & l. 3. qu. 39.
numer. 5.
Revelare quis rem furtivam non tenetur , cum aut
furis persona retegenda foret , aut iudici grave
malum impenderet. l. 6. q. 4. n. 2. Revelare non
tenetur , qui solus scit , nec probare potest. ibid.
Prælato tamen tamquam patri indicare potest.
ibid. Probatio revelandæ rei duos exigit conte-
stes præter revelantem. in ead. q. n. 3. Commit-
tent furtum clandestinum , & non revelans
jubente iudice , cum censura excommunicatio-
nis nec peccat , nec incidit in excommunicatio-
nem. l. 6. q. 5.
Revelatio imperata à Iudice Evangelicæ corre-
ctioni officere non potest. l. 6. q. 4. n. 4.
Revelationem alicujus delicti præcipienti iudice
septem temporibus omittere possumus ex Nav.
l. 6. q. 4. n. 4.
Rex à Tyranno , quibus rebus interfit apud Arist.
l. 4. q. 38. n. 3. & apud D. Thom. n. 4.

R E R U M

Rex est propter Regnum , non Regnum propter Regem.
ex D. Thom. in ead. q. n. 4.
Rogator beneficii est testis eorum quæ narrat ,
ideo non debet uti mendaciis. l. 1. q. 104. n. 10.
Roma est patria communis. l. 1. q. 59. n. 4.
Romana Resp. non fuit Resp. ut probat D. Au-
gust. l. 7. q. 6. n. 3.
Romanæ Ecclesiæ in persona D. Petri tradita quæ-
nam sint. l. 1. q. 4. n. 14. & 15.
Rota muris monasteriorum inædificata duplicem
partem habet , alteram , quæ ad septa pertinet ,
alteram , quæ ad extra septa. l. 6. q. 9. n. 3. In-
ter Rotam , & monasterii januam permagnum
est discrimen in ead. q. & eod. n.

S
Sacerdos , qui tribus hominibus tres Missas spo-
ndit , singulis singulas , unica missa fidem
suam non liberat. l. 1. q. 42. n. 9.
Sacerdotis partes præcipuæ esse debent , motum
contritionis in corde poenitentis auxilianti Deo
ciere. l. 1. q. 32. n. 8.
Sacerdotes , & levitæ in antiqua lege num parue-
runt Regibus. l. 1. q. 93. paruisse Regibus multi-
magniq. Theologi dixerunt. in ead. q. n. 22.
Sacerdotibus Alexander Magnus pepercit captis
Thebis. l. 1. q. 92. n. 4.
Sacerdotibus Ægypti cur Deus permiscerit tribui
immunitatem. l. 1. q. 93. nu. 7. 8. & 9. Eorum
mores , & studia. n. 7.
Sacerdotii fontes duos esse in Ecclesia Christi re-
pugnat institutioni. l. 1. q. 48. n. 8.
Sacerdotii capax est etiam hæreticus. l. 1. qu. 48.
num. 10.
Sacerdotio translati oportebat formam assumen-
dæ personæ ad sacerdotium transferri. l. 1. quæ.
98. num. 1.
Sacerdotium novæ legis non origine , sed electione
mandatur. l. 1. q. 98. n. 1.
Sacramenta tribus rebus perficiuntur ex Concilio
Florentino materia forma , & persona ministri
cum intentione faciendi quod facit Ecclesia. lib.
1. q. 46. n. 1.
Sacramenta non recipiunt conditionem suspenden-
tem. l. 1. q. 113. n. 8.
Sacramenta sunt quædam fidei protestationes. lib.
1. q. 48. n. 6.
Sacramenta sunt naturæ salutis pignora , divinæ-
que nostræ gratiæ instrumenta. l. 5. q. 14. n. 4.
Sacramenta sua Christus voluit ita salutaria esse
animabus , ut non essent extiosa corporibus. lib.
5. q. 7. n. 9.
Sacramenta evadunt nulla , si falsitas sit in forma.
l. 1. q. 19. n. 3.
Sacramenta præsentiam requirunt suscipientium
excepto matrimonio. l. 1. q. 16. n. 4.
Sacramenta Ecclesia non præbet nisi iis , qui in ejus
visibili foro versantur. l. 1. q. 13. n. 4.
Sacrificium novæ legis quatuor partibus constat. l.
6. q. 43. n. 2.

Sacrifici

E T V E R B O R U M.

Sacrificii materia, qua utuntur Latini, ad eam, quam consecravit Christus Dominus, propius accedit, quam Græcorum. l. 1. q. 48. n. 9.

Sacrificium ab sacerdote collatum in personam unam aliquam privatam plus ei prodest, quam in commune quodpiam derivatum in pœnarum debito solvendo. l. 1. q. 42. n. 11.

Sacrificia, & suffragia ad solatium, & gaudium profunt omnibus, in quibus illa est major. l. 1. q. 42. n. 12. Refellitur Præpositivus Theologus, qui absolute pronuntiavit Missæ sacrificium atque suffragium perinde valere uni soli, ut omnibus: & omnibus juxta atque uni. num. 13. & 14.

Cum sacrificii fructum applicet Christus, Ecclesia, & minister, hic non potest minuere Christi, Ecclesiæque applicationem. n. 15. Qualis sit applicatio Ecclesiæ. nu. 15. Nonnulli graves Doctores crediderunt, nullum fieri sacrum, quo non plures animæ de pœnis emergant purgatorii. nu. 16. Hujus sacrificii non cruenti virtus, & fructus non videtur esse tantus, quantus illius cruenti, quod in cruce à Christo factum est. num. 17. Quamvis sacrificium missæ sit finiti valoris, fructu tamen, quem percipit unus, non minuitur fructus alterius, neque res est eadem, valor seu dignitas sacrificii, atque ejus effectus, & fructus. n. 17. sacrificium nostrum, qua rem oblatam continet, & qua actio est offerentis Christi, infiniti valoris est, seu pretii. n. 18. Quamvis sacrificii fructus sit finitus, tamen nonnulli tantum, tamque uberem esse autumant, ut numquam à quopiam, nec à quantavis multitudine mortalium exhaustiri queat. n. 19. Fructus spiritualis, quem in viris, & mulieribus Christianis ipsum sacrificium progignit, quantitatem, ac vim, vis, & quantitas dimititur caritatis, & devotionis, quæ in offerente viget, vel in iis, pro quibus offertur. n. 20. Effectus impetrandi finitus est ex fide, satisfaciendi autem ex devotione. n. 21. quare fieri potest, ut una missa plus largiatur alicui, quam triginta. nu. 21. Ubi non agitur de ratione satisfaciendi, sed impetrandi, unum sacrificium, sicut unam eandem orationem non minus uni quam multis: nec minus multis, quam uni, valere communis est opinio. num. 23. Eum qui tribus, singulis singulas missas despondit unamque pro omnibus illis celebrat, quænam excusare possint. num. 24. Qua ratione consulat sibi sacerdos, qui impar est tot solvendis suffragiis, reddendisque sacrificiis, quot obstrinxit. num. 24. & 25.

Sacrilegium est fraudare Ecclesiam ex D. Hieronymo. lib. 7. q. 16. n. 19.

Sagæ, & maleficæ sunt Dæmonum pellices, & concubinae. l. 4. q. 7. n. 2. & 3. Ubi atrocissima harum mulierum flagitia commemorantur.

Salutem propriam magis, quis tenetur diligere, quam debitum reddere conjugii. l. 1. q. 136. n. 2.

Sanguinis effusio non polluit Ecclesiam, nisi sit injuriosa. l. 4. q. 10. n. 9.

Sarracenis, & Turcis deferri non possunt phialæ, lances, cultri, atque id genus alia, quæ metalli materia constant, & ex quibus fabricare possunt arma adversus Christianos. l. 6. q. 10. nu. 3. & 4. & de gladiolis respondit Clem. 8. incidere in excommunicationem reservatam in Cœna Domini, quæ eos deferunt ad Turcas. n. 1.

Sarracenis, ac Turcis qui vel donant, vel commodant, vel vendunt, quæ vetita sunt in bulla Cœnæ, an incidant in excommunicationem in illa Romano Pontifici reservatam. l. 6. qu. 11. copiose probatur incidere. nu. 3. & seq. In excommunicatione bullæ, qua prohibetur delatio.

Satisfacere Deo exteriore pœnitentia debemus, quamvis is nobiscum in gratiam redierit. lib. 1. q. 1. num. 3.

Satisfactio toti homini imponitur, quia totus homo offendit Deum. l. 1. q. 35. n. 5.

Satisfactio pertinet ad integritatem sacramenti pœnitentiæ. l. 1. q. 35. n. 5.

Satisfactio tollit occasiones peccati: probatur Christi auctoritate, & patrum testimoniis. l. 1. q. 140. n. 1. 1. & 3.

Satisfactionem injuriæ nemo tenetur remittere. l. 4. q. 32. n. 12. Vide in verbo inimicus.

Satisfactio est reparatio in æqualitatis existentis in actionibus, & passionibus ex D. Thoma. l. 4. q. 11. num. 1.

Satisfactio propriè locum habet in injuria, & contumelia: restitutio verò in rerum externarum ablatione ex S. Thom. l. 4. q. 11. n. 1.

Satisfacere potest quis uno actu, diversis præceptis. l. 1. q. 65. n. 4.

Scacorum, seu latrunculorum ludus num permissus clericis. l. 1. q. 63. n. 1. & seqq.

Scandalum activum quid sit. l. 5. q. 12. n. 3. Nullus actus bonus, vel medius, vel interior dici potest scandalum. n. 3.

Scandalum activum est, vel quando directè, vel per se quempiam inducimus ad peccandum, vel quando factum est hujusmodi, ut ob speciem mali, vel quia verè malum est, alter inducitur ad culpam. l. 5. q. 12. n. 2.

Scandalum facit, ut recedatur à jure, & ab habitu regulari. l. 6. q. 8. n. 10.

Schismatici, & heretici habeant ne vera sacramenta Academicè disputatur. l. 1. qu. 48. Apud eos vera sacramenta, cum vero sacerdotio esse posse, & revera fuisse, non inficiantur Catholici. n. 1. enunciatio. 1. si carent sacerdote, post Concilium Tridentinum non contrahunt matrimonium legitimum, nisi fortè expresse, vel tacite Romanus Pontifex dispenset. nu. 2. enunciato. 3. Post lingua annorum spatia: post desertam Catholicæ religionis disciplinam in multis orbis terræ provinciis sacramenta cum sacerdotali ordine exularunt. n. 2. enunciato. 6.

Scientia est earum rerum, quæ semper, aut plerumque eveniunt. l. 4. q. 33. n. 5.

Scientia eadem cognoscitur affirmatio, & negatio. l. 4. q. 9. n. 8.

I N D E X R E R U M

Scientia in actu, & in habitu sunt ejusdem speciei.
l. 1. q. 33. n. 3.
Scire quæ singuli teneantur ex D. Thom. l. 5. qu.
1. num. 3.
Scire, & debere scire paria sunt. l. 4. q. 16. n. 3.
Scire nemo potest, impleat ne præceptum diligen-
di Deum super omnia, aut pœnitendi quomodo
oporteat de peccatis, aut paruerit ne toti legi.
l. 1. q. 19. n. 7.
Scriptum ad æquitatem, voluntatēque legisla-
toris dirigendum. l. 6. q. 1. n. 4.
Scriptum se qui calumniatoris est: boni judicis vo-
luntatem scriptoris, auctoritatēque defendere
ex M. Tull. l. 6. q. 11. num. 9. In verbis tamen
hærendum, quando scriptoris, seu legislatoris
voluntas est anceps. num. 10.
Scrutari non licet, quæ vult Deus à nobis utiliter
ignorari. l. 4. q. 95. n. 1.
Scriptura non nocet apud Judicem auctori, nisi
suam illam esse fateatur. l. 1. q. 16. n. 5.
Semen nonnullæ mulieres non emittunt, quæ con-
cipiunt, & pariunt. l. 4. q. 17. n. 6.
Sententia est legis applicatio ad singulare factum.
l. 1. q. 141. n. 3.
Sententia non tenet non data à non suo iudice. l. 6.
q. 46. n. 6.
Sententiæ iudicum magis standum, quam aliis ma-
gis peritis: alias si non staretur magnum esset
nocumentum communis status hominum. ex D.
Tho. loquitur de sententia excommunicationis.
l. 6. q. 31. n. 1.
Septennii ætas idonea sponsalibus. l. 1. q. 7. n. 2.
Sepultura Ecclesiastica privatur, qui singulis an-
nis non confiteretur, nec Eucharistiam sumit. lib.
6. q. 42. n. 7.
Sepultura Ecclesiasticæ honore affici is potest,
qui quamvis semel in anno nec confessus est,
nec Eucharistiam sumpsit, pœnitentiæ tamen
signa dedit. l. 6. q. 1. n. 2.
Servi Christianorum propter baptismum liberta-
tem non assequuntur. l. 3. q. 41. n. 2.
Serviens Episcopo servit Ecclesiæ. l. 1. q. 59. n. 4.
Serviens Romano Pontifici, seu Ecclesiæ Roma-
næ, cunctis intelligitur servire ex Astensi. l. 1.
q. 59. n. 4.
Servitus æquatur cum morte à legibus. l. 5. qu. 8.
nu. 8. Servitus postremum malorum omnium,
non modo bello, sed etiam morte repellendum
ex M. Tullio. ibid.
Servitute nihil foedius ex eodem. ibid. Et ex eo-
dem. In repetenda libertate non est mors fu-
gienda. ibid. Et in undecima Philip. Mors ser-
vituti anteponenda est. Et in 11. Vita, corpus,
fortunæ, res familiaris, hæc sapientia postero-
ra libertate ducit: neque pro his libertatem, sed
pro libertate hæc projicienda præcipit. ibidem.
Septa monasterii quæ sint. l. 6. q. 3. n. 1. Locus ex-
tra septa ex declaratione Gregorii. qu. 13. qui-
nam dicatur, ibidem & n. 4.
Signa contritionis moribundi unius testimonio
probari possunt. l. 6. q. 1. n. 2.

Signum naturale comitatur naturam, & propriam
affectionem uniuscujusque ex Aristot. l. 4. quæ.
47. num. 7.
Siligo à tritico non differt ex sententia D. Tho-
mæ: quare in utraque specie confici potest cor-
pus Christi: estque divi Thomæ opinio satis
communis. l. 1. q. 41. n. 9. Est enim siligo sele-
ctum frumentum.
Simile semper simile provocat ex Platone. l. 5. q.
11. num. 6.
Simonia est *rem sacram re profana, seu que civilem
habet estimationem emere, seu vendere*. l. 5. qu.
14. n. 4. sit ne simonia baptismum sacramenti:
redimere ab eo pretio, qui illud sine pecunia da-
turum se negat. eod. nu. Probatur sine simoniæ
labe id fieri non posse. eod. n.
Simonia mentalis duplex, una penitus inclusa in
animo contrahentium, altera, quæ signum habet
externum rei datæ, & acceptæ. l. 4. q. 6. nu. 1.
Utrum secunda, quamvis careat pactione verbo-
rum, obnoxia sit restitutioni, & pœnis Ecclesia-
sticis. Obnoxiam esse ostenditur. n. 2. & seqq.
Simonia Giezi, & Simonis apertam non habuit pa-
ctionem. l. 4. q. 6. n. 3. Præces, quibus indigno
procuratur beneficium vacant pacto, & tamen
efficiunt eam simoniam, quæ coereetur ab Ec-
clesia. nu. 3. Decretalis Urbani 3. consuluit, de
simonia mentali vera, sententia enucleatur. n. 6.
Simonia pacta, & conventa subjaceatne pœnis Ec-
clesiæ re tradita tantum spirituali. l. 4. q. 6. n.
7. Ostenditur subjacere. n. 7.
Simonia, ut est contractus emptionis, absolvitur
consensu contrahentium absque traditione: ve-
rum, ut est simoniacus, requirit saltem rei spi-
ritualis traditionem. l. 4. q. 6. n. 8. Pretium in
simonia est quodlibet commodum temporale
adeptum, vel speratum, aut promissum: &
obligatoria promissio est pro numismate in si-
monia ex Gersono, & aliis. nu. 8.
Simonia ne sit familiari collatoris pecuniam dare,
ut ad eum mihi pateant fores, vel ut ad eum
merita tantum mea commemoret. l. 4. q. 6. n. 9.
Simonia ne sit pecuniam dare Petro, ut benefi-
cium conferat quod tamen is pro pecunia non
confert. l. 4. q. 6. n. 9, in calce.
Simonia in beneficio gignit suspensionem. l. 6. q.
64. nu. 3. & 4. gignit quoque irregularitatem.
Quinam dispenset cum simoniace ordinato si-
moniam ignorante, quæ vel à suis consanguineis
admissa est, vel ab ordinatore. l. 6. q. 41. n. 1.
propositione 2. si scelus simoniæ commissum est
ab ordinato, quis cum eo dispensat it. eod. num.
propositione 3. In minoribus ordinibus dispen-
sat Episcopus propositione 4. eod. nu. Qui sim-
plex beneficium obtrahit simoniace, si crimen sit
occultum, & ipse abdicet sed beneficio, agat-
que pœnitentiam, post pœnitentiam utipote
suo ordine, aliisque beneficiis legitimè impe-
tratis. n. 3.
Simoniacus in ordine est ipso jure suspensus, etiam
si occultum sit crimen, & absolutio reservatur.

Romano Pontifici. l. 6. q. 41. n. 2. Nec solum
suspensus, sed etiam excommunicatus est, &
irregularis. l. 6. q. 65. n. 1. & seqq.
Simoniacus in beneficio sit ne ipso jure suspensus.
l. 6. q. 41. n. 1. Hic simoniacus, quamvis absol-
vatur à culpa, & excommunicatione, tamen ma-
net suspensus, & irregularis. l. 6. q. 64. n. 4. Qui-
libet Catholicus exorandus est, ut simoniæ cri-
men detegat ex Decretali, si Dominus. l. 4.
qu. 8. simoniacus non est, qui promittit pecu-
niam animo non eam solvendi. l. 4. q. 6. n. 6.
Soceri sui secundam uxorem quis potest habere
mortuo focero. l. 1. q. 119. n. 3.
Societas maleficiorum nulla coiri potest. l. 3. quæ.
5. nu. 16.
Societas officaria non est census personalis. l. 3.
q. 14. num. 6.
Societas quædam pecuaria Collaticum dicta à
Perusinis examinatur. l. 3. qu. 12. Tradens pec-
cus, seu animal æstimatum colono non potest
ab eo lucrum aliquod petere. n. 2.
Societas in Romanæ Curie Officiis inita usuraria
est; si admittat socios, quorum pecunia superet
æstimationem officii: nec per innominatum
contractum, aut censum vitalitium excusatio-
nem habet culpæ. l. 3. qu. 14. n. 3. Vide in verbo
Officium.
Societatis facinorosa comes est, qui manifesto fa-
cinori desinit obviare. l. 4. q. 10. n. 20.
Socius criminis numquam in confessione nominan-
dus, cum peccati nostri species intelligi potest
eo tacito: neque est nominandus, quando ex
significatione grave aliquod scandalum oriri
posset. l. 1. q. 18. n. 4.
Solemnitas juris civilis adhibenda in testamentis
revocata est, ex Sylvestro. l. 7. q. 14. n. 4.
Solemnitas testamentaria valet ad probationem
testamenti, non ad illius substantiam. l. 7. q. 1.
num. 11.
Solvere pro sua opera aliquid contra naturam est.
l. 3. q. 37. n. 1.
Solvitur recens pecunia servata æstimatione anti-
quæ, quando antiquæ intrinseca bonitas mutata
est, sive in materia, sive in pondere. l. 3. q. 44.
n. 9. Cum extrinsecus puta voluntate principis,
minorem pecunia nacta est æstimationem, id
nocet creditori ex communi sententia docto-
rum. num. 11.
Solutio pecuniaria à statuto imposita delicto, fieri
ne debeat in pecunia, quæ æstimationem habe-
bat tempore statuti, an tempore, quo fit so-
lutio. l. 3. q. 44. n. 4.
Solutio pecuniæ, cum ejus mutata est æstimatio
qualis esse debeat in contractu mutui. l. 3. quæ.
44. num. 2.
Solutio, quæ fieri debet ex testamento, in eâ pecu-
nia fit, quæ versabatur in civilibus commutatio-
nibus, quo tempore condebatur testamentum. l.
3. q. 44. n. 13. Solutio legatæ pecuniæ revocan-
da ne sit ad tempus legati, an ejus, quo solvi de-
bet. n. 14. si pecunia solvenda sit alicui per gra-

tiam beneficii mandato judicis, vel alterius: cu-
jus temporis æstimatio habenda erit? n. 15. Pe-
cuniæ, quæ fugientem, & vagam prope in singu-
los dies solita est habere æstimationem, modò
majorem, modò minorem, non solet ratio ha-
beri in solutionibus: nec à creditoribus recusari
potest, videtur hæc propositio omnium proba-
ta consensu. n. 16.
Somnia ex Aristotele alia sunt causæ, nonnulla
sunt signa, quædam sunt accidentia fortuita. l.
4. q. 4. num. 1.
Somnia crebra eveniunt loquacibus, & melancho-
licis ex Aristot. l. 4. q. 4. n. 2.
Somnia acriter observant medici. l. 4. q. 41. n. 1.
Somniorum observatio, sit ne criminosa. l. 4. q. 4.
Somnia, quæ sunt causæ, & signa observari pos-
sunt, quæ sunt accidentia fortuita non possunt.
l. 4. q. 4. n. 2.
Somnia ea tantum observare non licet, quæ in ani-
mis nostris à dæmone cientur. l. 4. q. 4. num. 3.
Somniorum causæ quænam ex D. Thom. l. 4. q.
4. num. 3.
Species non perimit genus. l. 2. q. 17. n. 2.
Species una non est intra aliam. l. 3. q. 17. n. 2.
Spectaculis turpibus interesse clerici non possunt.
l. 6. q. 8. n. 3.
Speltam, seu zeam speciem esse hordei aliquando
judicatum est ab sede Apostolica teste Alberto
Magno. l. 1. q. 41. n. 11.
Sperare aliud est, atque intendere. l. 3. q. 34. n. 4.
Spiritualia tantò sunt temporalibus digniora, quan-
tò anima præfertur corpori. l. 1. q. 92. n. 2.
Spolia sunt Romani Pontificis, quæ clericus è
pensionibus quærit. l. 1. q. 86. n. 2. Vide exce-
ptionem. ibidem.
Spolia clericorum ad cameram Apostolicam spe-
ctantia quænam sint. l. 1. q. 91. nu. 1. & seqq. &
quæ non spectent ad eam. q. 86. n. 1.
Sponsalia sunt futurarum nuptiarum promissio, &
matrimonii inchoatio. l. 1. q. 123. nu. 4. Possunt
contrahi cum Judæa persona apposita conditio-
ne, si convertatur ad fidem Christianam. ibid.
Sponsalia non habent traditionem rei. l. 1. q. 9. qu.
113. num. 12.
Sponsalia civilibus legibus metienda non sunt. l. 1.
q. 145. num. 4.
Sponsalia post Concil. Trident. non migrant in
matrimonium per subsequentem copulam. l. 1.
q. 113. n. 9.
Sponsalia jurata an sit necesse impleri ab eo, qui
vellet ingredi religionem. l. 2. q. 5. n. 1.
Sponsalia jurata ab utroque contrahente, possint
ne eorum privato consensu dissolvi. l. 2. q. 5. n.
2. & 3.
Sponsalia impediuntur multis rebus, quæ eâ conse-
quuntur; quæ si antegrediantur, illa nec impe-
diunt, nec perimunt. l. 1. q. 145. n. 5.
Sponsio jurata de ducenda hac evanescit propter
fornicationem, aut corporis deformitatem, si
post sequatur, ex decretali Innocentii III. l. 2.
q. 6. n. 7.

INDEX RERUM

- Spuria** proli alimenta relinqui possunt, & dos, quæ succedit in locum alimentorum. l. 6. q. 16. num. 10.
- Spurii filii** ditari ne possint bonis Ecclesiasticis à parentibus. l. 1. q. 75. n. 1. & seqq.
- Spurii** quinam dicantur. l. 7. q. 16. n. 6. & 7.
- Spuriis** alimenta negat lex civilis, concedit lex canonica. l. 1. q. 75. n. 3. & l. 7. qu. 16. nu. 6. His alimenta lege divina, ac naturali denegari non possunt. l. 7. q. 16. n. 6. Spurii institui possunt heredes à fratre patris, & ab alienis. n. 7.
- Spurium** nonnulli negant fieri posse legitimum. l. 7. q. 16. n. 7. Contraria sententia est vera. n. 11.
- Spurius** institui potest heres à patre adjecta conditione, si, vel cum à principe effectus fuerit legitimus. l. 7. q. 16. num. 10. & 11.
- Statum honestum** vitæ quisque sine consensu patris potest sibi eligere. l. 1. q. 122. n. 7.
- Status hominis** triplex est ex Alexandro Halensi: 1. in quo notus est Deo tantum. 2. Ecclesiæ. 3. utrique, & sibi. l. 1. q. 13. n. 1.
- Status, & conditio beneficiarii**, Ecclesiæ, cultusque divino concedere debet. l. 1. q. 82. n. 2. concl. 3.
- Status, & conditio Ecclesiasticæ personæ** quænam censeri debeat. l. 1. q. 82. n. 2. in fine.
- Statuta, & leges**, quæ multos fines intuentur, non ad nihilum recidunt, quia aliquis finis cessat. l. 1. q. 108. nu. 3. Nisi finis, qui definit, esset legitimus, n. 4.
- Sterilitatis** venena procurantes conjuges negat Augustinus conjuges esse. l. 1. q. 140. n. 4.
- Stipulatio** est contractus situs in verbis. l. 3. q. 5. n. 7.
- Stipulatio**, pactio, promissio turpis, & contra bonos mores nullam parit obligationem, nec ante factum, nec post factum. l. 3. qu. 5. in qua hac de re uberrimè. n. 2. & seqq.
- Stipulatio, & promissio**, quo alter provocatur ad malum, & ejusdem speciei crimen est & alterius diversi ab eo, ad quod stipulationis socius invitatur. l. 3. q. 5. n. 2. Argumenta contra sententiam nostram de turpi stipulatione, & promissio diluuntur. n. 14.
- Stipulatio inter scortatorem, & meretricem** nulla est. l. 3. q. 5. n. 8. & 12.
- Stipulationum civilium jura** in stipulationes sponsalium accommodari non possunt. l. 1. qu. 145. n. 4. Multa notantur discrimina in eod. n. Civilis stipulatio non contrahitur nutibus, nec litteris.
- Stratonis Lampfaceni philosophi impii testimonio** sacri ordinis comprobatur immunitas. l. 1. qu. 92. num. 4.
- Stuprator** promittens connubium virgini ducere eam debet uxorem. l. 4. q. 16. n. 3. Quid de stupratore, qui dolo, aut mendacio, aut importunis precibus in stuprum illexit virginem. l. 4. q. 16. num. 5.
- Stuprator** cognoscens mulierem corruptam, quæ incorrupta habebatur, pro erepta fama satisfaciet. l. 4. q. 16. n. 9.
- Stupratori** si sponte obsequitur virgo, nihil ei à stupratore debetur: sic mulci. l. 4. q. 16. n. 5. Sed
- D. Ant.** vult placari debere patrem virginis: & Angelus eandem in bono statu locari. num. 6. Cajetanus putat contra justitiam à stupratore agi, cum virginem cognoscit assentiente illa, & ejus patre. n. eod.
- Stupratori** lex humana non ignoscit: stupratae virgini parcit. l. 4. q. 16. n. 6.
- Stupratores** stupratis virginibus quid præstare debeant. l. 4. q. 10. n. 1. & seqq. Promissio futuri connubii ad extorquendam copulam vim habet importunarum precum. l. 4. q. 16. n. 4. Leges contra stupratores divinæ, canonice, & civiles recitantur. ead. q. n. 1.
- Stuprum** peccatum est non solum luxuriæ, sed etiam injustitiæ: multisque fit injuria, dum stupratur virgo. l. 4. q. 16. n. 6.
- Stuprum** offertur virgini, quamvis virtutem ipsam virginitatis amiserit, aut signum virginitatis perierit. l. 4. q. 16. n. 7.
- Subdiaconus** quando recipiat characterem. l. 1. q. 52. n. 1. & seqq.
- Subreptio dolosa** vitiat omnia contenta in rescripto, sed non dolosa vitiat tantum eam partem, cujus est causa. l. 1. q. 104. n. 6. Taciturnitas veri, & suggestio falsi sunt paria. n. 6. Litteræ tamen impetratae ad lites non fiunt nullæ ex subreptione. num. 8. Refellitur opinio Navarri, qui negavit rescripta Episcoporum nulla reddi propter subreptionem; in eadem q. 9. & 15. Curia consuetudo planè consentit cum decretali super litteris de rescriptis in ead. q. n. 13.
- Subvenire** necessitati alterius non tam opus est caritatis, quam justitiæ. l. 4. q. 1 n. 9.
- Successor** in beneficio prædecessoris debita pro necessitate Ecclesiæ contracta solvere debet. lib. 1. q. 87. n. 2. & 3.
- Superstitionibus**, superstitionisque hominibus, atque ex astrorum inspectione prædicentibus in iis, quæ ad Christianam, politicamve vitam pertinent credere, & optemperare grave flagitium est. l. 4. q. 33. n. 2. Divinarum scripturarum testimoniis prædicta astologorum confutantur, & rationibus. n. 3. & seqq. Vide in verbo Astrologus.
- Superstitionis** ne culpa contracta à muliercula sit, quæ placentula conspersa rore, qui collectus erat nocte D. Joannis Baptistæ recitato Evangelio S. Joannis, In principio curabat morbos. l. 4. qu. 3. Demonstratur genus hoc esse superstiosum multis modis. n. 1. & seqq.
- Superstiosum** signum & pactio inita cum demonibus est adhibere causas naturales ad affectus, quos suis viribus non queunt efficere ex D. Tho. l. 4. q. 3. num. 3.
- Supinum** opponitur prono. l. 5. q. 2. nu. 7. Quomodo usurpetur supinum. ibidem.
- Surdaster** sit ne irregularis. l. 6. q. 55. n. 2. & 3.
- Susceptorum**, seu sponsorum quæ erant verba ex Dionysio Areopagita. l. 1. q. 137. n. 4.
- Suspensio** subiri ne possit sine culpa. l. 6. q. 46. n. 1. & seqq. Probat ex nonnullis locis Concilii Tri-

dentini subiri posse. n. 3. & seq. Quando subitur ob culpam suam, vel alterius probabile est debere esse mortiferam. n. 7.

Suspensionem parochus sponsi non incurrit, qui sponsum, & sponsam benedixit, cum ea benedictio ex statuto sui Episcopi pertineret ad parochum sponsæ. l. 1. q. 39. n. 2.

Suspensus est, qui in ætate non legitima suscipit ordinem sacrum. l. 6. q. 43. n. 1.

Suspensi ne sint ipso jure, qui extra tempora statuta à jure; vel scientes ante legitimam ætatem: vel sine legitima facultate ordines suscipiunt. l. 6. q. 37. Sunt suspensi ex constitutione Pii II. quam renovavit Xistus V. in constitutione sua contra clericos malè promotos, & Clemens VIII. constitutione, qua moderatus est illam Xisti V. contra clericos malè promotos. n. 2.

Suspensus non potest percipere fructus beneficii. l. 6. q. 42. num. 3.

Suspensus ab officio per canonem, sit ne suspensus à beneficio: nam si suspensus sit per sententiam, magnis doctoribus placet hujus suspensi beneficium ipso jure vacare. n. 5.

Suspensus, & irregularis non est capax beneficii. l. 6. q. 64. num. 1. Item nec interdictus, nec excommunicatus.

Suspensus ne sit, qui e mentito titulo suffragatur ordines ab Episcopo: & num. debeat cum Episcopus alere. l. 6. q. 38. Suspensus videtur ex Canone, Neminem Concilii Chalcedonensis, ex Canone Urbani II. ex constitutione Clementis VIII. n. 1. Nec videtur cogi posse Episcopus victum præbere decipienti. nu. 2. Incidunt tamen nonnulla tempora, cum Episcopus debet alimenta fallenti clerico. nu. 2. Nec solum ipse sed etiam ejus heredes. n. 3. Debeat ne Episcopus cuiusvis clerico, qui sine vitio suo, sine titulo ordinem suscipit suppeditare victum. n. 4. Toletus à Concilio Trident. scribit ex responso sacræ congregationis Cardinalium renovatum esse canonem tantum Innocentii III. Cum secundum Apostolum: sed Navarrus. lib. 1. suorum conciliorum. consil. 14. de temporibus ordinationum probat Canonem Neminem, & Canonem Sanctorum multò antiquiores renovatos esse ab eod. Concilio. Mirum latuisse tantum Doctorem responsum illud, de quo testatur Toletus. n. 4.

Suspiciari de aliorum vita ex levibus conjecturis non est culpa lethalis. l. 4. q. 46. n. 2.

Suspicio est opinio ex levibus indiciis orta. l. 4. q. 46. n. 3. Non reperitur absque fide, & persuasione. n. 3. Non est electio. n. 5. Non est in nostra potestate, sicut nec opinari. n. 5. Ad humanam tentationem pertinet, sine qua hæc vita non ducitur. nu. 6. Triplex ejus gradus ex D. Thoma. n. 6. Glossa facit triplicem suspensionem, temerariam, probabilem, violentam. n. 10.

Suspicio considerari potest speculative, & practice: hoc tantum secundo modo est peccatum. l. 4. q. 46. n. 4. Suspicio, quæ infirmum habet assensum, non habet propriè vim contemnendi pro-

ximum, nec infamia eundem afficiendi. n. 11.

Suspicio ex levibus conjecturis ad levia peccata refertur à doctoribus. l. 4. q. 46. n. 6.

Syncopa, & syncopare, verba sunt Græca, quid significant. l. 1. q. 67. n. 1. & 2. Qui cum syncopa officium recitat, præcepto non satisfacit. num. 2.

Synodus VIII. typis impressa Latinis valde mutilata est, plenamque ipse vidi in D. Marci bibliotheca inter libros Cardinalis Bessarionis descriptam ab Anastasio Vaticanæ bibliothecæ præfecto, atque ab eodem de Græco in Latinum conversam: nam neque integra in codicibus Græcis habetur. l. 6. q. 35. n. 5.

Synodorum particularium, & capitulorum constitutiones incipiunt obligare à die notitiæ habitæ. l. 1. q. 109. n. 8.

T

Taciturnitas in matrimonio habetur pro dissensu. l. 1. q. 113. n. 12.

Tactiones voluptarias conjugum inter ipsos, nisi referant ad exercendum actum conjugii, multi Doctores gravi auctoritate credunt esse culpas mortiferas. l. 1. q. 34. n. 4. & 8.

Tactus impudicus dupliciter intelligitur. l. 1. q. 134. num. 4.

Tactus, qui nec deformitatem, nec ullam turpitudinis speciem habent propter dubium peccatum tangentis, aut osculantis, non sunt necessariò respuendi. l. 4. q. 21. n. 2.

Tactus, oscula, amplexus teste D. Thoma secundum suam speciem peccata non sunt. l. 4. q. 10. n. 2. Peccata evadunt mortifera cum sunt libidinosa, ex eodem, aliisque Theologis. n. 3.

Tactus venerei, & voluptates, quæ ad conjugalem actum non referuntur, sint ne inter conjuges flagitia, æterno supplicio digna. l. 4. quæ. 22. enunciato. 1. & 2.

Tactus in Sacramentis baptismi, & confirmationis pertinent ad essentiam cognitionis spiritualis inter susipientem, & susceptum. l. 1. q. 137. n. 4.

Telemachus apud Homerum dixit *nondum cuiquam notum suum esse patrem*. l. 7. q. 11. n. 3.

Temeritas, & arrogans fiducia est, media salutis optare, sibi que promittere veluti è nostræ naturæ viribus aptata. l. 4. q. 52. n. 2.

Tentare Deum numquam licet: nam id est protestari, ut inquit D. Thomas, dubitationem divinæ excellentiæ. l. 6. q. 16. nu. 7. Tentatur autem dupliciter, expressè, aut interpretativè. ibid.

Tentatur, cum respuuntur causæ secundæ sine utilitate, & necessitate ex Cajetano. ibidem.

Testamentumne condere possit puer tredecim annos, & quatuor menses natus. l. 7. q. 2. n. 1. & 2.

Non potest, ibidem. Sufficiat ne complexisse quatuordecim annos an sit necesse excessisse. n. 2.

Testamentum ob piam causam factum, nutu valet. l. 7. q. 7. n. 1.

Testamentum solemne, si post se habeat aliud novum

INDEX RERUM

- solemne, nec est, nec dici potest testamentum. l. 7. q. 8. n. 1. Vide q. 1. ejusdem. l. ubi uberri-
mè de tota re.
- Testamentum non solum, præsertim cum so-
lemnia non fuerunt in manu testatoris, valere
multis auctoritatibus, & rationibus ostenditur.
l. 7. q. 1.
- Testamentum ob piam causam factum præsen-
tibus duobus testibus fixum, & ratum. l. 7. q. 1.
num. 3.
- Testamentum sciens qui condit, quod à jure natu-
ræ, vel gentium more non recedit, legitimum,
& perfectum est jure conscientia. l. 7. q. 1. n. 5.
& seqq.
- Testamentum est ultima voluntas, siue adsit, siue
absit solemnitas. l. 7. q. 1. n. 8.
- Testamentum non solum, testamentorum exe-
cutores, si sciant illud esse ultimum, exequi de-
bent ex D. Ant. l. 7. q. 1. n. 9. Solemnitas te-
stamenti pertinet ad ejus tantum probationem,
non item ad substantiam. num. 11. Verba testa-
menta condentium non reperta sunt, quæ im-
pediant voluntates testantium, sed quæ indicent
ex M. Tullio. n. 13. Voluntas testantium anti-
quior est jure ex Plinio juniore. nu. 13. Judi-
cium Plinii junioris de testamento non solemn-
idem quod nostrum. nu. 14. Plinii sententia ea-
dem, quæ Imperatoris Trajani, ad quem scri-
bere solitus erat. n. 14.
- Testamenti corruptorum pœna, quænam sit. l. 7.
q. 16. n. 20.
- Testamentum perfectum facere cupiens linguæ,
manuumque orbarus muneribus, illud usque ad
hæredis institutionem perduxit: Quæritur an
ratum sit testamentum. l. 7. q. 3. Ratum fuit.
nu. 1. & 2. Venetiis hujusmodi testamenta quo-
tidie conualescunt. n. 2.
- Testamento hæc omnia cavet Sempronius, ut Ber-
ta spuria, seu non ex legitimo connubio susce-
pta, sibi sit heres; cum à principe effecta fuerit
legitima: Bertæ substituit loca pia: nonnullis a-
liis personis turpibus certam summæ pecuniam
legat: Antiochus frater Sempronii clementitè
quodam testamento totam mentem, & quid-
quid gestum est à Sempronio corrumpit. Quæ-
rit idem Antiochus quid ab se agi oporteat. lib.
7. q. 16. De tota re longissimè differitur. Peccata
multa antiochi numerantur. nu. 18. Omnia jure
fecisse Sempronium probatur: Bertam fuisse
heredem: Ad loca pia pervenire debere heredi-
tatem, si eam non est Bertæ adeptæ.
- Testatoris mens debet attendi, & servari: potest-
que colligi ex probabilibus conjecturis. l. 7. q.
8. nu. 4. & talibus conjecturis eam interpretari
debemus. cod. l. q. 13. n. 4.
- Testatorum voluntatibus morigerari debemus,
cum justæ sunt, nec legibus contrariæ. l. 7. q.
7. num. 13.
- Testatorum, legantiumque mentem jugulare, ho-
minis est impii. l. 1. q. 70. n. 10.
- si Testator relinquat Ordini religioso minorum,
qui hereditatem capere non possunt, & iis sub-
stituat alium: hic assequetur hereditatem. Nec
non totam assequeretur, si fuisset ex testamento
eorundem religiosorum coheres. l. 7. quæ. 16.
num. 17.
- Testes minus digni pro Reo præferendi sunt mi-
nus dignis contra Reum ex Felino. l. 4. quæ. 45.
num. 3.
- Testis falsus est, non solum, qui mentitur, sed
etiam, qui veritatem occultat, quam eloqui de-
bet. l. 1. q. 104. n. 4.
- Testi uni sæpe creditur, præsertim, cum aut de
peccato, aut de non legitimo matrimonio im-
pediendo agitur. l. 1. q. 112. n. 3.
- Titulus de rescriptis non solum Pontificis Roma-
ni, sed aliorum etiam episcoporum, majorum-
que Prælatorum amplectitur rescripta. l. 1. q.
104. n. 9. & 10.
- Toleratus in excommunicatione qui nam dicatur.
lib. 6. q. 25. n. 3.
- Tonsura prima quæ nam habet privilegia. l. 1. quæ.
54. num. 2.
- Tractu temporis non firmatur, quod de jure ab initio
non subsistit. ex regula juris. lib. 3. quæ. 40.
num. 5.
- Traditiones quoque jus efficiunt divinum. l. 1. quæ.
3. num. 15.
- Transactio fit de re dubia. l. 7. q. 15. n. 3.
- Transactio, cui fraus, & calumnia causam ad-
fert est nulla. eod. num.
- Transactio invalida non validatur juramento ex
Panormitano. l. 7. q. 15. n. 5. Transactio peri-
mit jura omnia propria transigentium. n. 4.
- Transactio de futuris alimentis sine auctoritate
præsidis, vel judicis est nulla. l. 7. q. 15. n. 5.
- Transactio facta in ludo alearum non valet. l. 3.
q. 10. n. 5.
- Transigens aliquid donare videtur. l. 7. q. 15. n. 5.
- Tributum ne solvi debeat Principi è bonis Eccle-
siæ. l. 1. q. 94. n. 3.
- Tritico pane in consecrando Christi corpore apud
Japonios semper sunt usi Christiani sacerdotes.
lib. 1. q. 41. n. 14.
- Tutela, & procuratio Reip. ad utilitatem eorum,
qui commissi sunt, non ad eorum quibus com-
missa, gerenda est. lib. 1. q. 85. n. 2.
- Turcarum Rex est verus Tyrannus. l. 4. q. 40. n. 1.
- Tutor quam culpam præstet ob damnum datum
pupillo, & ad quæ teneatur curator ob damnum
allatum minori. l. 1. q. 83. n. 2. & q. 84.
- Tutoribus, & curatoribus non imputantur casus
fortuiti, sed de negligentia, & dolo tenentur.
l. 3. q. 19. n. 7.
- Tyrannus non habet legitimum jus imperandi
aliis. l. 4. q. 40. n. 1.

V

Vacans beneficium non legitimè impetratur à
Romano Pontifice, nisi ei significetur va-
care quoque de facto. l. 1. q. 80. n. 1.

E T V E R B O R U M.

Vasalli num onere subjectionis liberentur propter excommunicationem dominorum. l. 6. quæst. 34. num. 6.

Vectigal justum quod nam existimari possit. l. 1. q. 36. n. 2.

Vectigal justum imponere quis nam possit. in. ead. q. num. 2.

Vectigalium finis justus, qui nam sit. l. 4. q. 36. n. 4. Forma justii vectigalis in geometrica proportionem consistit: hæc exigit, ut, qui plura possident, ac minus egent, plura conferant; pauciora autem, qui minus habent, & pluribus egent. nu. 5. Materia justorum vectigalium quæ nam sit. nu. 6. Consuetudo imponendi vectigalia in rebus ad victum spectantibus defendi ne possint. n. 7.

Vectigal pœne omne à canone improbat: quia difficile est unum aliquod reperire, quod sit omnium quatuor causarum justitiæ communium. l. 4. q. 36. n. 8.

Vectigal Clericis nullus profanus Princeps imponere potest. l. 4. q. 36. n. 3. & q. 30. n. 4.

Vectigal à veteribus Romanis imponebatur per æs, & libram. l. 4. q. 36. num. 5.

Vectigal censendum ne sit justum, in quod plus conferunt exteri homines, quàm indigenæ. l. 4. q. 41. nu. 1. & seqq. probatur esse injustum iisdem. num.

Vectigal justum sine peccato fraudari non potest. l. 4. q. 35. n. 1.

Vectigal justum fraudantes restituere debent. in ead. q. & eod. num.

Vectigal, quod dubiam justitiam habet solvere nemo cogitur. l. 4. q. 35. n. 2. & seqq.

Vectigalis justitiam investigare debent sacerdotes, ut admonet Angelus. l. 4. quæ. 35. num. 4.

Vectigalia quæ fraudari possunt sine peccato in ead. q. num. 4.

Vectigalia etiam justa fraudare possunt ii, quibus illatum est damnum à Principe. l. 4. q. 35. n. 4.

Vectigalia, & tributa stipendia sunt, quæ debentur moderatori Communitatis, communiæque sunt necessitatum subsidia. l. 4. q. 35. n. 1. in fine.

Vectigal imponere ne potuerit Princeps civibus suis invitis ad suam ipsorum æs alienum dissolvendum: & num clerici voluntarii possint id oneris sustinere. l. 4. q. 37. num. 1. Clerici sine Romani Pontificis assensu nequeunt illud onus subire, in eod. n. quæle deberet esse istud vectigal, ut cives illud repudiare non possint. nu. 2. Hæc vectigal externi, & peregrini non possunt cogi, ut solvant. in eod. num.

Vectigalis solvendi onus num sibi possint clerici sponte imponere. l. 1. q. 95. n. 1. & 3.

Vectigal concessum fuit Dynastæ à suo summo Principe librarum centum mille, quæ tunc majorem, quàm nunc efficiebant summam aureorum summum. Quæsitum est, possit ne Dynasta immutare æstimationem aurei, ut veterem summam aureorum recuperet. l. 4. q. 38. nu. 3. & seqq. ostenditur jure à Dynasta fieri non posse. num. 1. & seqq.

Vectigal ad egentium necessitates sublevandas num sic institui à Regulo possit, ut singulas olei libras pretium quadrante angeatur. l. 4. q. 39. n. 1. & seqq. Ostenditur injustum hoc esse vectigal multis argumentis. n. 4. probatur non esse collectam, seu auctum pretium. n. 2. & 3.

Vectigalia imposita à Romano Pontifice pro justis habenda sunt. l. 4. q. 35. n. 5.

Vectigalia imponentes Principes vetita à Romanis Pontificibus in canone 5. bullæ cœnæ, excommunicationem incurrunt Romano Pontifici reservatam. l. 4. q. 36. n. 1.

Vectigalia, & Tributa imposita à Rege Turcarum possint ne justè à Christianis fraudari. l. 4. quæ. 40. n. 1. & sequentibus, probatur fraudari posse iisdem. num.

Vela, quæ traduntur monialibus, quinque. l. 4. q. 19. num. 1.

Velum stuprata Virgo ingrediens religionem sumere nequit. l. 4. qu. 19. nu. 1. & quamvis esset violenter sine sua culpa corrupta. l. 4. q. 18. nu. 4. neque externi signi Virginalis custodum satis est ad Virginum sacrum velum capeffendum. n. 3. Episcopus consecrans occultè corruptam, mutare potest nomen Virginitatis in nomen castitatis. num. 3. Verum, si is scit in sacramento pœnitentiæ esse corruptam, Virginum velum ei negare non potest. eod. num.

Vendere nunc oleum pondere, aliàs mensura, secus aliquanto quàm lex præscribit Venetiis num liceat. l. 3. q. 21.

Vendere num tibi liceat fundum tuum, cujus est pretium mille: & quia non solvitur nunc, nisi dimidium pretii possis alterius partis venditæ fructus reservare tibi, donec reliqua pecunia ab emptore numeretur. l. 3. q. 18. num. 1. & sequ. Ostenditur non licere. n. 3. & seqq.

Vendere ne mercator possit frumentum eo pretio, quo nunc emitur, admonitus, litteris amici, frumenti pretium brevi multo vilius futurum. l. 3. qu. 32. nu. 1. & seqq. probatur mercatorem vendere posse præsentis pretio. n. 4.

Vendibilis res non est, quia sit ens, sed quia utilis. l. 3. q. 5. n. 10.

Vendicare rem nostram privato jure non licet. l. 3. q. 13. num. 2.

Venditor non debet ex natura contractus in rem emptoris expensas facere. l. 3. q. 28. n. 7.

Venditori liceat ne pretium non receptum tradere emptori tamquam mutuum petens ab eo, ut eam pecuniam tamquam mutuum sibi datam scripto publico fateatur. l. 3. q. 17. n. 1. & seqq. Non licere id probatur.

Venditio, & emptio commutatio est rei utilis cum numismate. l. 3. q. 18. n. 11.

Veneficæ sacrum oleum poscenti ad superstitionis flagitium profanum, & vulgare dat clericus: an hic peccaverit. l. 5. qu. 13. Docetur multifariam clericum peccasse graviter. n. 1. & 2.

Veneficas, & sagas qui ad sacræ inquisitionis iudices deferre nolunt, absolvi ne possint in sacramen-

INDEX RERUM

- to pœnitentiæ. l. 4. q. 7. Absolvi non possunt n. 1. & seqq. Quid consilii dandum sit monialibus, quibus malefica femina nota est. n. 3.
- Veniæ spe peccare, & voluntate pœnitendi augeat, an minuat potius peccatum. l. 4. q. 52. num. 1. & seqq.
- Verba intentioni servire debent, non intentio verbis* ex D. Greg. l. 6. q. 11. n. 9.
- Verba vim, & speciem animi, non secus quàm rerum formas specula effigunt. l. 4. q. 9. n. 10.
- Verisimile, & quod ferè fieri solet, & non rarò, in humanæ vitæ rationibus sequi debemus. l. 9. q. 1. num. 3.
- Verisimile non idem quod probabile apud Arist. l. 1. q. 124. n. 10. Quid utrumque. ibid.
- Veritatis indagandæ obstruere sibi vias in morum disciplina, gravis est culpa. l. 5. q. 15. n. 2. Nemo potest eligere longius abesse quàm propius abesse à veritate. ibid. Ad veritatem nati sumus ex Aristotele. ibid. Quibus conjecturis assequimur verisimile, iisdem ad veritatem pervenimus ex eodem. ibidem.
- Venationis redemptio locum non habet in re spirituali in qua redimenti non est jus aliquod acquisitum. l. 1. q. 80. n. 2. Pro injusta tantùm vexatione, & pro jure suo retinendo licitum est pecuniam dare. eod. num.
- Viatici sumendi in articulo mortis necessitate exsolvitur is, qui Christi corpus suscepisset, paulò antequam in morbum incidisset. l. 1. q. 43. n. 1. & 2..
- Vim virepellere omnes leges, omniâque jura permittunt* ex decretali Alexandri 3. l. 4. q. 10. n. 9.
- Vinum nigrum, & album specie non differunt. l. 1. q. 41. n. 14.
- Virginitas quid sit. l. 4. q. 10. n. 2.
- Virginitas virtus est. l. 4. qu. 18. nu. 2. etiam sine voto. q. 17. n. 4.
- Virginitas considerari potest dupliciter, naturaliter, & moraliter ex Cajetano. l. 4. q. 17. n. 4.
- Virginitatis materia quænam sit. l. 4. q. 17. num. 1. & 3.
- Virginitatis forma cum perit, recuperari potest pœnitentia, cum perit materia, non recuperatur. l. 4. q. 17. n. 3.
- Virginitati integritas vasorum nec materiam, nec formam præbet ex D. Thom. l. 4. q. 18. n. 3.
- Virginitas non amittatur propter pollutionem, in qua non suscipitur culpa mortifera. l. 4. q. 18. n. 2. In ejus amissione non semper est necessaria feminis resolutio. n. 6. Mulieres quot modis eam amittant. num. 5.
- Virginitas perit ob voluntariam feminis resolutionem ex D. Thom. l. 4. q. 10. n. 1. & 3. Ita ut recuperari non possit. ibidem. Ejus essentia sita est in anima. 2. & q. 18. n. 2. Integritas instrumentorum per accidens se habet ad virginitatem. l. 4. q. 10. n. 2. & 3. Puer nou capax doli eam non amittit. nu. 1. Utrum amittatur per impudicos actus, & concubitus in iis, qui non possunt emittere semen. n. 5.
- Virginitatem feminæ, antequam mares, possunt amittere. l. 4. q. 17. n. 4.
- Virginitatem non amittit puer, qui nequit effundere semen, quin recuperare possit. l. 4. qu. 17. n. 5. Qui secus senserit vide in eod. n. Num ebria mulier, num vigilans qui optavit pollutionem, num qui obscœni alicujus flagitii cupiditate commaculatus proficiscitur ad quietem, virginitatem amittant, si dormientes polluantur. lib. 4. q. 18. num. 5.
- Virginitatis certa signa an dentur. l. 1. q. 113. n. 13.
- Virginitatem corruptentia tria sunt. lib. 4. quæ. 17. num. 2.
- Virginitate non amissa potest quis effici pater, aut mater ex D. Ant. l. 4. q. 18. n. 3.
- Virgo signaculi virginalis non est domina. l. 4. q. 16. num. 6.
- Virgo, ut in domicilium corruptarum mulierum coopretetur, salutis æternæ adipiscendæ, pudicitiaque tuendæ causa, mentitur se fuisse corruptam. Quæritur num revocare se debeat, jussuque ei sit in earum mulierum domicilium commorandi. l. 4. q. 54.
- Virtus naturalis, & moralis quid. lib. 6. quæ. 55. num. 3.
- Virtus omni arte certior, & melior. l. 5. q. 10. n. 2.
- Virtus non vult se mercede conducì. lib. 3. quæst. 6. num. 8.
- Virtus se ipsam, & pravitatem intelligit: pravitas neque virtutem neque se ipsam agnoscit ex Platone. l. 5. q. 11. n. 10.
- Virtutis prosapia probati viri est genus ex D. Amb. l. 4. q. 46. n. 14.
- Virtutis ejusdem est operari secundum eam, & cavere contraria. l. 4. q. 56. n. 3.
- Virtutis opus est pœnam suis flagitiis impositam sustinere. l. 4. q. 14. n. 2. Vitæ præferri debet. nu. 2. Ejus amor ad Dei caritatem refertur ab Origene. num. 2.
- Virtuosus est mensura in omnibus operibus humanis. l. 1. q. 22. n. 4.
- Virum noluit Deus uxori obligari in iis, quæ sunt contra rectam naturæ inclinationem ex Richardo & Durando. l. 1. q. 136. n. 3.
- Vita æstimationem non recipit. l. 4. q. 11. n. 2.
- Vita corporis amittenda, ne amittatur animæ. l. 1. q. 140. num. 1.
- Vita nostra non semper pluris, quàm alterius æstimatione est. l. 5. q. 7. nu. 6. Neque conservanda est cum injuria alterius: debetque alterius vitam magis diligere, quàm tuam cum injuria alterius, atque injustitia conjunctam. eod. n.
- Vitium naturæ, & moris quid ex Aristot. l. 6. qu. 55. num. 3.
- Vitium corporis, aut defectus natalium repellit à dignitatibus, & sacerdotiis. l. 1. q. 72. n. 5.
- Vitium, flagitium, peccatum nomen est non circumstantiæ, sed pravi qualitatis, seu actionis, cui circumstantiæ adveniunt. l. 5. q. 5. n. 2.
- Vitiati corpore promoveri non possunt. l. 6. q. 55. num. 3.

E T V E R B O R U M.

Vivere centum annos quis præsumitur ex Bartolo, l. 1. q. 127. n. 4.
Ulcisci nemo se debet. l. 1. q. 141. n. 5.
Uctionem extremam, & Eucharistiam possit ne ministrare religiosus sacerdos ægroto, cujus est desperata salus. l. 1. q. 44. n. 1. Probatum non posse. n. 2. & seqq.
Unio beneficiorum quando censetur legitima. l. 1. q. 73. n. 3.
Ultima voluntas testatoris quamvis non sit legibus civilibus munita servanda est. l. 7. q. 16. n. 17.
Ultimarum voluntatum commutatio iustam, & necessariam ob causam fieri debet. l. 7. q. 9. n. 1. ex Concilio Tridentino. Ejus commutandæ quando ademptum sit jus Episcopo. num. 3. In commutatione iusta ultimarum voluntatum virtualem, & interpretativam testatorum mentem sequuntur Episcopi. n. 4.
Voces Ecclesiæ sunt non solum ejus jussa, sed etiam Dei, & naturæ. l. 5. q. 3. n. 5.
Voluntarium quid sit. l. 6. q. 58. n. 3.
Voluntarium sine cognitione, & appetitu non consistit. l. 1. q. 33. n. 2.
Voluntarium tollitur per errorem. l. 3. quæst. 1. num. 2.
Voluntatem divinam septem nobis enunciant. l. 5. q. 15. n. 9. Quibus septem ratio privata uniuscujusque credere debet. ibid.
Voluntatis, & actionis humanæ duplex norma: una remota, quæ Dei est voluntas: altera homogenea, quæ est humana ratio. ex D. Thoma. l. 5. q. 15. n. 8.
Voluntas humana est erratica, & vaga. l. 4. q. 33. num. 4.
Voluntatis interioris actus latent angelos. l. 4. q. 33. num. 4.
Voluntas cogi non potest coactione absoluta, sed conditionata. l. 3. q. 2. n. 3.
Voluntas dupliciter declaratur ex D. Thom. tum verbis, tum factis: & factis quando multiplicantur, efficacius indicatur. l. 1. q. 124. n. 2.
Voluntas præcipientis explorata per se objectum est obedientiæ ex D. Thom. l. 6. q. 31. n. 2.
Voluntas ultima testatoris violari nullo modo debet: multis canonibus probatur. l. 7. q. 14. nu. 5. Cur id faciat Ecclesia. nu. 6. Cui etiam leges civiles adstipulantur. eod. n.
Voluntas ultima defuncti omnibus modis conservari debet ex canone D. Gregorii. l. 7. q. 1. n. 8. & q. 6. n. 4. & q. 8. n. 2.
Voluntas testantium antiquior est jure ex Plinio juniore. l. 7. q. 1. n. 33.
Voluptas talis est, qualis actus, à quo fluit. l. 1. q. 134. n. 1.
Voluptates suarum actionum naturam sequuntur. l. 3. q. 5. n. 10.
Voluptas ita cum actione hæret, ut actio esse videatur ex Aristot. l. 1. q. 5. n. 10.
Voluptati actionis nemo pretium pendet, sed ipsi actioni. l. 3. q. 5. n. 10.
Voluptas libidinosa quænam sit. lib. 5. quæst.

20. numer. 5. propositione 3.
Voluptas venerea comparata est à natura ad licitam generationem. l. 1. q. 134. nu. 3. Criminosa est, nisi referatur ad legitimam corporum commistionem. n. 4.
Voluptas venerea fabricata à natura ad concubitum maris, & fœminæ, atque ad speciem propagandam. l. 4. q. 22. n. 2.
Voluptuosum opus malum non præmium, sed supplicium apud Deum, & homines meretur. l. 3. q. 5. n. 10.
Votum est actus patriæ, & virtutis religionis. l. 2. q. 19. n. 2.
Votum est promissio rei quæ accepta est Deo, & est actus religionis. l. 2. q. 14. n. 1.
Votum est rei futuræ, non præteritæ. l. 1. quæst. 19. num. 3.
Voti finis est acquisitio rei, quæ ad votendum animum votantis impulit. l. 2. q. 15. n. 2. Medium acquisitionis debet esse honestum. ibidem.
Voti obligatio unde oriatur. l. 2. q. 2. n. 4.
Votum requirit materiam honestam, & finem honestum. l. 2. q. 1. n. 7. Vide q. 19. n. 1.
Votum debet esse de actu virtutis. l. 2. q. 1. nu. 5. & quæ. 19. nu. 1. Debet habere eosdem comites quos juramentum, veritatem, judicium, & justitiam. eod. num.
Votum debet esse actus meritorius ex Franc. Maiorone. l. 2. q. 1. n. 5.
Votum non potest esse vinculum iniquitatis. l. 2. quæst. 14. num. 1.
Votum simplex consistit in sola promissione Deo facta: ex jure divino efficaciam habet, quod humano jure tolli non potest ex D. Thoma. l. 2. q. 7. num. 2. Quæ ætas apta voto sit. n. 1. & seqq. Ad voti obligationem, quæ deliberatio sit satis. num. 1. & seqq.
Vota vitiosa sunt, quæ vitiosum finem habent. lib. 2. q. 19. num. 1. & seqq.
Votum magis pendet à fine, quàm à materia ex Richardo. l. 1. q. 19. n. 1. & l. 2. q. 1. n. 6. Conditio inhonesta informans promissum, vitiat votum ex Durando. n. eod.
Voti obligatio major est quam jurisjurandi. l. 2. q. 2. n. 4. & q. 3. n. 7. & cur eod. 7. n.
Vota, & juramenta, in quibus peccatur à jurante, si culpa sint infesta mortifera nullam habent obligationem, nisi ad peccatum, & pœnam æternam. l. 2. q. 1. n. 5.
Votum simplex cur prava mente efficiatur nullum, votum solemne non item. l. 2. q. 19. n. 4.
Votum continentiae non solemne non dirimit matrimonium, excipe votum continentiae simplex in Religiosis Societatis Jesu non professis. lib. 1. q. 121. num. 1.
Vota in seculo emissa evanescunt, cum quis Religionem proficetur. l. 2. q. 12. n. 1. & 2. Vide in verbo Professus.
Vota personalia testatorum ad hæredes non transmittuntur, realia transmittuntur. l. 1. q. 11. n. 1. & l. 2. q. 10. n. 2.

I N D E X R E R U M

- Votum non certum num promisso conjugio ob-**
 ster. l. 2. q. 18. n. 2. & seqq.
- Votum, de quo à vovente dubitatur, obligationis**
 vinculum habet. l. 2. q. 18. num. 2. & seqq. In
 votivis obligationibus magis favendum est voto
 quàm voventi : & cum ambigua est quæstio,
 esset Apostolica sedes consulenda. l. 1. q. 7. n. 4.
- Votum ingrediendi Religionem à puero septenni**
 nuncupatum, possit ne à Patre post quartum de-
 cimum annum irritari. l. 2. q. 7. n. 5. & seqq.
- Vota impuberum possunt ab iis irrita fieri, in**
 quorum sunt potestate. l. 2. q. 7. n. 4.
- Votum coactum, & matrimonium coactum, si**
 comitem haberent iusjurandum, egerent dis-
 pensatione. l. 2. q. 2. n. 5.
- Vota quæ habent expensas itineris, quomodo com-**
 mutanda. l. 2. q. 13. In qua hac de re iusta ha-
 betur disputatio. Videto n. 2. & seqq.
- Votum factum à matre mille aureos donandi Vir-**
 gini Lauretanæ, si filia non nupta, sed pregnant
 moriatur, valeat ne l. 2. q. 15. n. 1. & 2.
- Votum factum à filia non nubendi cum ullo alio,**
 nisi cum eo, cujus compressu gravida fuit, sit
 ne firmum, & ratum. l. 2. q. 15. n. 3. & seqq.
- Vota, quæ ab Episcopis, quæ item à Romano Pon-**
 tifice solo dispensentur, & commutentur. lib.
 2. q. 10. n. 3. & 4.
- Votorum dispensatio, quæ sunt perpetua, ad Ro-**
 manum pertinent Pontificem ex D. Thom. lib.
 2. q. 10. n. 3.
- Vota majora ad Romanum Pontificem spectant.**
 l. 1. q. 18. n. 4.
- Vovens de non contrahendo matrimonio, ut vo-**
 vens licentius voluptatum illecebris fruatur, an
 valeat. l. 1. q. 14. n. 1. & 2.
- Vovens religionem universè votum non implet, si**
 unam quampiam experiatur, & ab ea recedit. l.
 2. q. 17. n. 2. Nec secus respondit Illustrissima
 congregatio Cardinalium. n. 3.
- Vovens si ex concubina prolem susceperit, se largi-**
 turum eleemosynam, cur valeat votum : sit au-
 tem irritum si idem promittit Deo interfecto
 inimico. l. 2. q. 19. n. 4. vide. l. 2. q. 1. n. 8.
- Vovere potest puer ante pubertatem. l. 2. q. 7. n.**
 4. Potest ante eam ætatem Hierosolymitanam
 peregrinationem suscipere. ibidem.
- Vovet Commune rusticum qualibet sexta feria Ju-**
 lii cessaturum se ab opere. Devinciat ne votum
 omnes, qui consequentur, ejusdem Communis
 rusticos. l. 1. qu. 10. nu. 2. Et de qua cessatione
 operis, si votum intelligendum. n. 2. Et num ab
 Episcopo aut dispensari, aut commutari possit.
 num. 3. & 4.
- Usucapio etiam pro prescriptione à veteribus Ro-**
 manis, & Jurisconsultis usurpatur. l. 7. q. 17.
 num. 1.
- Usucapio nocet negligentibus tantum. l. 7. q. 17.**
 Quare impleta præscriptione res reddenda est
 priori possessori, vel domino, nisi ei culpa oblit
 negligentia. n. 5. & seqq.
- Usucapio interruptitur, cum quis probabiliter**
 dubitare incipit, sit ne sua res, quam possidet
 nam illa dubitatio perimit bonam fidem, quæ
 suapte natura dubitationem excludit : quæ qui-
 dem dubitatio necessarium onus restituendi pos-
 sessori imponit. l. 7. q. 17. n. 3.
- Usucapionis lex ea tempora admittere debet, quæ**
 suadet æquitas, ut ad suum dominum res, quæ
 præscribitur, redire possit. l. 7. q. 17. n. 6. Citantur
 Theologi qui aiunt usucapionem in negligentes
 valere, atque eorum punire desidiam. n. 10.
- Usucapionis finis est ut innocentia indemnitas con-**
 servetur ex Henrico Gandavensi. lib. 7. quæst.
 17. num. 10.
- Usucapione completa quatuor anni dantur à judi-**
 ce rei domino ad purgandam negligentia cul-
 pam. l. 7. q. 17. num. 5.
- Usura triplex, mentalis, pactionalis, exactionalis,**
 ut loquitur Medina. l. 3. q. 34. n. 5.
- Usura dupliciter accipitur, primum pro peccato**
 usuræ, deinde pro lucro, seu commodo usura-
 rio. l. 3. q. 34. n. 5.
- Usura semper per se mala. l. 5. qu. 10. nu. 4. Vide**
 in verbo scenerator, & scenus. Pactum de usura
 solvenda non valet. l. 1. q. 94. n. 4.
- Usura ne sit census tradere civitati ea lege, ut, si**
 Lucretia ad quintum, & decimum annum per-
 venerit, illis civitas quingentos in dotem attri-
 buat : si antea moriatur, centum lucretur civi-
 tas. l. 1. q. 25. n. 4. & 5.
- Usura est, si venditor pretium sibi ab emptore**
 solvendum in mutuum convertat, ne illud amit-
 tat. l. 3. q. 17. n. 2.
- Usura est fructus capere ex pignore, & non con-**
 ferre in sortem. l. 3. q. 18. n. 5.
- Usuram ne commiserit cella frumentaria, quæ**
 mutuum dat frumentum egentibus restituen-
 dum mense Augusto cum duodecima parte in
 singulos modios, ut sit, unde merces solva-
 tur ministris cellæ cui solutis mercedibus mini-
 stris post centum annos supersunt nunc ad septin-
 gentos modios. l. 1. qu. 35. num. 1. & seqq. usu-
 ram mons commisit. num. 2. Restituet autem
 iis, qui usuras solverunt, aut eorum heredi-
 bus. num. 3. Quid remedii excogitandum, ne
 mons, seu horreum publicum pereat. num. 3.
 Papa super usuram dispensare non potest. lib. 3.
 q. 35. num. 5.
- Usus, & ususfructus quæ ratione differant. lib. 34**
 q. 28. num. 2.
- Usus, & ususfructus spectantur in persona. l. 3. q.**
 28. numer. 3. Proprietas, ratio fructifera, &
 fructus insunt in fundo, non in persona. ibid.
- Usus habens fundi non potest alienare, quæ per-**
 cipit : qui habet ususfructum potest. l. 3. quæst.
 28. nu. 2.
- Usus assiduus uni rei deditus ingenium, & artem**
 sæpe vincit ex Cic. l. 5. q. 15. n. 6.
- Utilitas uniuscujusque, & universorum ut eadem**
 sit, cunctis debet esse propositum. ex M. Tul-
 lio. l. 1. q. 71. n. 4.
- Vicleffus damnatus est in Concilio Constantensi**

E T V E R B O R U M.

quia aiebat à potestate civili Ecclesiasticos non esse exemptos in civilibus, & criminalibus. l. 1. q. 93. num. 2.

Vulnus qui inflixit lethale, si ad pœnitentiæ sacramentum accedat, tamquam homicida audiendus est: & ad superiorem mittendus, si homicidium sit reservatum. l. 4. q. 10. n. 22.

Uxor magis viro suo obnoxia est, quam servus Domino ex Palud. l. 1. q. 144. n. 6.

Uxor potest interdum dimitti non expectata Ecclesiæ sententia. l. 1. q. 141.

Uxorem cognoscens, sicut meretricem mortiferè peccat. l. 1. quæst. 133. numer. 4. Nihil fœdus, quàm amare uxorem quasi adulteram ex D. Hier. num. 4.

Uxor, quæ ad flagitium impellitur à viro, potest ab eo discedere, quamvis non possit viri culpam probare Ecclesiæ. l. 1. qu. 140. num. 1. & seqq. & q. 115. num. 5.

Uxor clam viro subducere potest, quæ ad se, & familiam alendam sunt necessaria. l. 4. qu. 24. n. 1. Etiam ignaro viro, & invito potest multis temporibus eleemosynas largiri n. 2.

Uxor, & filia teneantur ne maritum, & patrem à suspendio liberare bona sua tradentes fisco. lib. 4. quæ. 30. num. 1. & 2. Ostenditur non teneri.

Hæc est irregularis sacerdos, qui mulieribus suaderet, ut sua bona retineant. num. 3. & 4.

X

Xenia natalitia more curiæ Romanæ licet mittere iudicibus, nequæ huic consuetudini obsunt constitutiones Romanorum Pontificum. l. 6. q. 7. num. 6.

Xisti V. constitutio adversus facinorosos, homicidas, & proscriptos irregularitatem non remonet nisi ab iis, qui præsunt Ecclesiæ civitatibus, seu terris, publicisve judiciis. l. 6. quæst. 59. num. 3.

Xisti constitutio de contrahenda societate animalium noluit prohibere nisi injustitiam contractus. l. 3. q. 12. n. 3.

Z

Zeno linguam sibi mordicus arreptam abscedit, atque expuit prius quam arcana sibi credita enunciaret ex Eustratio. lib. 5. quæst. 7. num. 3.

Zopyrus physiognomico utens syllogismo multa vitia notavit in Socrate. l. 4. q. 47. n. 7.

DEO IESU CHRISTO AETERNI DEI
coeterno filio laus & gloria.

INDEX CAPITULI

DOCTRINA
DE
CONTRACTU
UNIVERSE,

AD SCIENTIÆ METHODUM
REVOCATO,

IN III. PARTES DISTRIBUTA,

PAULO COMITOLO PERUSINO,

Societatis Jesu Theologo, Auctore.

NUNC DENUO IN LUCEM EMISSA
& suis Indicibus insignita,

DOCTRINA

DE

CONTRACTU

UNIVERSE

AD SCIENTIAM METHODO
REVOCATO.

IN LIT. PARTES DISTRIBUT.

PAULO COMITATO PERUSINO.

Societas Jesu-Theologo, Auctore.

AVNE DEVO IN LUCEM EMISSA
© per indicem insignit.

INDEX CAPITUM

PRIMÆ PARTIS.

- CAP. I.** *Definitiones contractus ab aliis allata expenduntur pag. 2.*
1. *Jurisconsulti definitio disquisitur. p. 4.*
2. *Definitionem contractus traditam à Jurisconsulto convenire in quemlibet contractum, etiam gratuitum; cujusmodi est, Donatio, Mutuum, Commodatum, Depositum. p. 5.*
3. *Principia seu causa generales enucleantur contractus, è quibus ejus legitima eruetur definitio. p. 6.*
4. *Difficultates enodantur nonnulla, quæ à doctrina de contractus causis jam explicatis nascuntur. p. 10.*
5. *Rectene in causa conficiente contractus positum sit, voluntatem contrahentium dominio non solum rationis, sed rei quoque instructam esse oportere. p. 11.*
6. *Numquid pupilli, qui rerum suarum domini, & mentis compotes sunt, sint ad res contrahendas idonei. p. 15.*
7. *Difficultates nonnulla contractus formam attingentes. p. 17.*
8. *Multiplex juris notio enodatur. p. 19.*
9. *De æquitate disceptatio. p. 21.*
Pars altera disputationis complures æquitatis regulas complectens, è jure haustas Pontificio. p. 24.
Regula è jure Civili selecta. p. 26.
Marci Tullii sententia, è diversis ejus libris delibata. p. 28.
Tertia pars disputationis, in qua refelluntur, quæ contra æquitatem scriptas leges interpretationem dici possent. p. 30.
10. *De legali, & Justinianeæ juris divisione. p. 33.*
11. *De Aristoteleæ juris divisione. p. 35.*
12. *De Tullianæ juris divisione. ibid.*
13. *De Theologica juris divisione. p. 36.*
14. *Juris natura, & gentium discrimina enisferuntur. p. 38.*
15. *De legi naturalis perpetua firmitate. p. 39.*
16. *Juris gentium, & civium differentia edocentur. pag. 43.*
17. *Quæ juris sint natura, & gentium, & civium, patet, & ex quo jure contractus sint, concluditur. p. 43.*

SECUNDÆ PARTIS.

- CAP. I.** *Generales contractus affectiones, seu proprietates unde elici oporteat; & quot & quanam sint. p. 46.*
1. *Duodecim superiorum proprietatum connexio demonstratur, p. 47.*
2. *De necessitate & utilitate contractus. p. 48.*
3. *De libertate contractus. p. 50.*
4. *Definitio consilii Damasceno allata explicatur. p. 53.*

- 5.** *De secunda libertate contractus, quæ est voluntarii, ignorantiam & errorem, quamvis dolo careant, excludentis. p. 54.*
6. *De dolo & fraude, & num contractum efficiant nullum. p. 57.*
7. *Duodecim discrimina inter culpam juridicam & dolum enucleantur. p. 63.*
8. *De culpa juridica, quæ in contractus incurrit. p. 65.*
9. *De libertate vim metumve excludente. p. 71.*
10. *An reverentia & observantia metus contractus inanes & cassos efficiat. p. 72.*
11. *Blanditia & adulatio efficiantne contractum nullum, cum ejus sint causa p. 75.*
12. *Num importuna preces contractus irritos faciant. p. 77.*
13. *De contraria pactione, quæ est quarta contractus proprietas. p. 79.*
14. *De bona fide, quæ quinta est contractus proprietas. p. 81.*
15. *De soliditate, quæ sexta est contractus proprietas. p. 85.*
16. *De justitia, quæ septima est contractus proprietas. p. 87.*
17. *De honestate, quæ octava est contractus proprietas. p. 90.*
18. *De benignitate, quæ est contractus nona proprietas. p. 91.*
19. *De obligatione, quæ decima est contractus proprietas. p. 95.*
20. *Quid sit obligatio. p. 96.*
21. *Quotuplex obligatio sit. p. 98.*
22. *Utrum ex nudo pacto oriatur obligatio. p. 101.*
23. *An contractui, cui, deest obligatio humani generis, desit quoque obligatio conscientia. p. 107.*
24. *Quibus modis obligatio contractus tollatur. p. 110.*
25. *Præter decem & octo modos expositos, sintne alii, quibus obligatio è contractu nata tolli queas. p. 114.*
26. *De actione, quæ undecima est contractus proprietas: quotuplex ejus notio, & quid sit apud Jurisconsultos. p. 118.*
27. *Actionum genera præcipua, & quæ in jure sunt insigniores divisiones. p. 120.*
De translatione dominii, quæ est duodecima, & postrema contractus proprietas. p. 122.
28. *Dominium quid sit. p. 123.*
29. *De multiplici divisione dominii. p. 125.*
30. *Distinctio dominiorum, rerumque communium divisio justane fuerit. p. 128.*
31. *Quo jure dominiorum sit facta partitio. p. 132.*
32. *Utrum post nativum commissum, rerumque divisionem, lex ulla maneat rerum imperans communem usum. p. 136.*

34. *Dominium civile quid, & quotuplex.* p. 138.
 35. *Partium dominii differentia enucleantur.* p. 140.
 36. *De variis modis ac titulis acquirendi dominii.* p. 144.
 37. *Translationem dominii contractus esse proprietatem.* p. 154.

TERTIÆ PARTIS.

- CAP. I. *Difficultas dividendi contractus ostenditur: & fontes generalium divisionum indicantur.* p. 156.
 1. *De divisione contractus ducta ex causis.* p. 157.
 3. *De partitione contractus ex ejus proprietatibus de prompta.* p. 160.
 4. *Divisio contractus ex multiplici jure.* p. 161.
 5. *De divisione contractus in eos, qui sunt bona fidei, & stricti juris.* p. 165.
 6. *De divisione ex circumstantiis.* p. 168.
 7. *De divisione contractus ex aliorum sententia in*

- extremas infimasque species, quæ à Græcis atomæ, id est, individua dicuntur.* p. 171.
 8. *Contractus divisio in species ultimas ex auctoris sententia.* p. 174.
 9. *In contractu societatis exemplo propositio ratio docetur ceterorum contractuum explicandorum.* p. 176.
 10. *De societatis definitione, atque de proprietatibus ejus intrinsicis.* p. 177.
 11. *De naturalibus societatis proprietatibus.* p. 182.
 12. *Breves nonnulla quæstiones, quæ societatem attingunt, & ejus explicata definitione, ac proprietatibus expositis compressius enodata.* p. 188.
 13. *De socialis pecunia & opera natura, & de variatione partiendarum rerum post diremptam societatem.* p. 194.
 14. *Operis totius peroratio, in qua diluuntur nonnulla, quæ ponderis plus habent; & universa superiori methodo objici possent.* p. 197.

FINIS.

LITERÆ ADMODUM REV. IN CHRISTO PATRIS CLAUDII
 Aquaviva, Societatis JESU Præpositi generalis.

Cum Tractatum de Contractibus universè, à Paulo Comitolo, nostræ Societatis Theologo compositum, tres ejusdem Societatis Theologi, quibus id commissum, recognoverint, & in lucem edi posse præbaverint; facultatem concedimus, ut typis mandetur, si iis, ad quos pertinet, ita videbitur. In cujus rei fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus Romæ. Kalendis Februarii, 1614.

CLAUDIUS AQUAVIVA,
 Societatis JESU Præpositus generalis.

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS SOCIETATIS JESU, IN
 Provincialis Lugdunensi.

ANTONIUS SUFFREN Provincialis Societatis JESU in Provincia Lugdunensi, juxta Privilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis Henrico III. 10. Maii 1583. Henrico IV. 10. Decembris 1606. & Ludovico XIII. nunc regnante, 14. Febr. 1611. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab ejusdem Societatis hominibus compositos, absque superiorum permissione imprimant; permittit HORATIO CARDON Lugdunensi Bibliopola, ut *Doctrinam de Contractu universè, ad scientiæ methodum revocato, in tres Partes distributam, Paulo Comitolo Perusino, Societatis JESU Theologo, Auctore, ad sex primos annos imprimere, ac liberè divendere possit.* Datum Lugduni die 10. Septemb. 1614.

SUFFREN.

A P P R O B A T I O.

JOANNES CLAUDIUS DEVILLE, in sacra Theologia Magister, & divini verbi Prædicator; in sancti Pauli hujus Civitatis Canonicus, & in hac Lugdunensi Diœcesi à Domino Dionysio Simone de Marquemont, Illustrissimo & Reverendissimo Archiepiscopo, Librorum Censor designatus: fidem facimus nos hoc opus, inscriptum, *Doctrina de Contractu universè, ad scientiæ methodum revocato, in tres Partes distributa Paulo Comitolo Perusino, Societatis JESU Theologo, Auctore, evolvisse, nihilque in eo à Catholica & Romana fide alienum contineri, quinimo eximiam eruditæ tradi doctrinam visum nobis.* Lugduni apud S. Paulum V. Non. Maias. M. DCXV.

DEVILLE.

R. D. D. THOMÆ DE MESCHATIN LA FAYE, Hujus Libri
 imprimendi facultas.

THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Comes, Canonicus, & Camerarius Ecclesiæ Lugdunensis, & Vicarius Generalis in Archiepiscopatu Lugdunensi: Opus, quod inscribitur, *Doctrina de Contractu universè, ad scientiæ methodum revocato, in tres Partes distributa, Paulo Comitolo Perusino, Societatis JESU Theologo, Auctore, ut in lucem edatur, facultatem concedo.* Lugduni 8. Martii 1614.

MESCHATIN LA FAYE.

DOCTRINA

DOCTRINA DE CONTRACTU UNIVERSE, AD SCIENTIÆ METHODUM REVOCATO.

IN III. PARTES DISTRIBUTA.

Hæ nostræ plurimos abhinc annos de contractu elucubratae præceptiones; quoniam à multis non indoctis Theologiæ alumnis descriptæ sunt, & à non paucis sæpenumero efflagitatae; rogantium studens satisfacere cupiditati, quæ in hujus generis commentationibus nostris dispersa sunt, atque disjecta, colligam, atque in certa capita digeram.

1. Omnisque erit disputatio in tres partes distributa. In prima, definitio contractus; cunctæque ejus causæ investigabuntur: in secunda proprietates contractus patefient: in tertia ejusdem species ostendentur. Ac nimirum, cum contractus nomen sit generis, quod plures complectitur species, emptionem, venditionem, locationem, conductionem, societatem, emphyteusim, pecuniariam permutationem, donationem, mutuum, commodatum; qui non vult ab artis præscripto discedere, primum ei de contractu universè, deinde propriè de ejus speciebus quærendum est. Sicut enim genus prius est specie, ita generis tractatio specierum tractationi antecedit. Estque illud ab Aristotele in 1. lib. de Animalibus, cap. 4. scriptum perscipienter; ea, quæ generis sunt, prius, quam ea, quæ specierum sunt, cognosci debere: ne eadem multoties repetantur, & doceantur. Etenim, cum in unaquaque specie inclusa sit

tota natura generis, & id, quod suum est, ac proprium; quis non videt, si perfectè tota speciei natura cognoscenda sit, nisi antea, quæ ad naturam pertinent generis, explorata sint in seposita aliqua parte scientiæ, semper ipsa illa sumi oportere, quotiescumque fuerit ad speciem aliquam descendendum?

2. Docet idem Philosophus in *priore lib. posterior. text. 25.* in eo genere, quod est scientiæ alicui tamquam subjecta materia, tria investiganda esse: principia, passionem, seu proprias affectiones, & species. Quandoquidem, ut in *eodem text.* admonet Aristot. in quavis demonstratione atque scientia hæc tria insunt; id, de quo demonstratur aliquid; res, quæ demonstratur; id, ex quo demonstratur. Id de quo, genus est, seu partes generis: id quod, sunt proprietates: id ex quo, est principium sciendi.

3. Nos igitur quoque in nostro genere, id est, in contractu hæc tria quæramus: principia, passionem, & species. Primum sciendi principium apud Arist. est definitio, ex 1. *poster. text. 5. text. 7. text. 22. & ex 2. lib. poster. text. 2. 3. & 10. text. verò 25.* Omnes, inquit, scientiæ per definitionem fiunt. & in 1. de Anima, text. 11. Omnis demonstrationis principium est ipsum quid est; natura enim atque essentia rei perspecta haud difficile fuerit ejusdem rei perceptas habere proprietates. Hic enim ipse Philosophus in 4. *Phys. text. 31.* scriptum reliquit, ex definitione

loci manifesta fieri, quæcumque loco insunt. Ut igitur nos firmum aliquod nostræ doctrinæ fundamentum jaciamus, à contractus definitione ordiamur. Miror autem ego auctorem quemdam, qui librum edidit de contractibus, ex lege, *si quæramus*, 2. ff. de testamentis, eum errorem aucupatum esse, ut crediderit in contractus ratione cognoscenda de personis contrahentibus primum quærendum esse: cum ea lege tantum cautum sit, ut, si quærimus, an valeat testamentum, animadvertere primum debeamus, an is, qui fecit testamentum, testamenti habuerit factionem, hoc est, potueritne testari. Verum ipsi præcipienti Aristoteli pareamus, & definitionem contractus tamquam hujus omnis scientiæ certissimum principium constituamus.

CAPUT PRIMUM.

Definitiones contractus ab aliis alate expenduntur.

1. **G**erson in 2. parte suorum operum, quaternario 3. consideratione 9. principio tractatus sui de contractibus scribit his verbis: *Formalis autem ratio contractuum consistit in conformitate ad leges: sicut patet ex definitione contractus, quæ est commutatio legitima, id est, conformiter ad leges facta.* Hæc igitur est Gersoni contractus definitio: Commutatio civilis, legitima. Commutationem posuit pro genere: civilem & legitimam, pro differentia, ut contractum sejungeret à commutationibus physicis: ut, cum vel qualitas qualitate, vel quantitas quantitate, vel locus loco commutatur, addidit, legitima: ut ab iniquis & minimè legitimis contractibus, veros ac legitimos cerneret. Verum Corradus, quo nemo subtilius nec uberius de contractibus disseruit, in suis questionibus de contractibus, tract. 1. quest. 16. conclus. 3. tribus argumentis definitionem Gersonis refellit. Primum argumentum: Emptio & venditio ante omnem traditionem mercis, seu pretii, est verus contractus; consensu enim absolvitur, ut alibi intelligetis: Verbi causa, si ego his verbis te-

cum agam: Visne mihi tuum fundum vendere mille aureis nummis? ipsæque respondeas, Volo; solo consensu perfectus est contractus; necdum aliqua civilis secuta est commutatio: nam & tu fundum retines, & ego pecuniam habeo. Quamquam respondere posset Gerson commutationem se dicere, commutativum contrahentium consensum, atque conventum, commutativo jure vallatum; ex quo consensu necessitas oritur res ipsas commutandi, earumque dominium in alium transferendi. Vel dicas: commutationem dupliciter intelligi posse, vel, ut est in animo & voluntate contrahentium, signo tamen aliquo extrinsecus declarata; vel, ut est extra ad opus progressa: primo modo pertinet ad essentiam contractus; exterior enim rerum commutatio non tam est essentia contractus, quàm contractus executio.

2. **Secunda ratio** Corradi adversus Gersonem: Non convenit ea definitio donationi; quam tamen contractus speciem facit hic ipse Doctor. Neque enim donatio commutatio est ulla civilis: cum contractus sit gratuitus; nec ideo donet is, qui donat, ut vicissim ab eo, cui donat, quidpiam accipiat. Et revera donatio non tam est justitiæ quàm liberalitatis actio, & opus. Respondeo pro Gersonem, dupliciter donationem considerari posse; vel ut proficiscitur à liberalitate tantum donantis, & priusquam donationi assentiatur donatarius; vel post ejus assensum, cui donatur. Ante assensum actio est omnino liberalitatis: post assensum opus est justitiæ commutativæ. Nam post assensionem ejus, cui facienda est donatio, paritur obligatio in donatarium rem transferendi, quæ donatur: atque ita commutationem domini habet ille contractus.

3. **Tertia argumentatio** contra Parisiensis Cancellarii definitionem: Omnes ferè contractus introducti sunt jure gentium, non civium: id quod nos copiosa oratione ostensuri sumus; non igitur, civilis, vox ponenda erat in definitione contractus. Addite vos hanc item rationem: quòd connubium contractus est naturalis, qui tempore jus gentium præcucurrit, nedum jura civilia. Hisce duabus postremis rationibus respondetur; omnes contractus referri posse tum ad jus

gentium, excepto matrimonio, qui contractus est naturalis; tum ad jus humanum civile. Juris gentium sunt institutione, ortu, atque origine: juris civilis, interpretatione, sanctione, atque moderatione. Contractus enim juris gentium jus humanum civile interpretatur: minis quoque & pœnis sancit: necnon legibus, Rebus publ. civitatibus, rebusque apprimè utilibus moderatur. Rem ita se habere cognoscere potestis ex contractu matrimonii, quod Ecclesia quatuordecim legibus ita temperavit; ut, si vel una violata sit, contractus sit nullus.

4. Corradus confutata definitione Gersonis suam ad hunc modum contexit: *Contractus est actus, qui est re, litteris, verbis, vel consensu celebratus: quo transferatur res de uno in alium, quoad aliquale dominium, vel usum, vel etiam aliam speciem juris supra definiti; vel, si debens transferre non transferat, obligatio succedit ad interesse.* Hac, inquit, definitio convenire videtur omni contractui propriè dicto, & etiam impropriè dicto, quamvis non magis impropriè dicto. Contractum propriè dictum in eadem quæst. definierat esse eum, qui habet utrinque obligationem, uti est emptio, venditio, locatio, societas, cambium; contractum verò impropriè dictum, qui obligationem tuetur dumtaxat ex altera parte: neque ex utraque devincit contrahentem: cujusmodi est mutuum, commodatum, depositum. Magis impropriè dictum appellat eum, quo non tam contrahitur obligatio, quam dissolvitur, ut est acceptilatio, *quietanza* vulgus appellat Italicorum.

5. Sed nimirum tria peccat Corradi definitio. Primum, quod est nimium redundans, & verbosa. Deinde, quia genus definiens, ea, quæ sunt specierum propria, adsciscit, ut perficere, litteris, verbis: cum re perfici conveniat propriè mutuo, deposito, commodato: litteris syngraphæ, verbis stipulationi. Postremò erravit, meo quidem animo, in sua definitione Corradus, quod disjungente usus particula, dixit, vel consensu: cum nullus queat contractus absque consensu consistere, ut ipsi postea necessaria argumentatione concludemus. Confirmatur, quod dicimus contra Corradum, interim auctoritate legis primæ

§. adeò, ff. de pactis. ubi est his verbis: *Adeò autem conventionis nomen generale est, ut eleganter dicat Padius, nullum esse contractum, nullam obligationem, qua non habeat in se conventionem, sive re, sive verbis fiat.* Nam, & stipulatio, qua verbis fit, nisi habeat consensum, nulla est. Hactenus Jurisconsultus. Neque sublevari definitionem Corradi extremus §. de obligationibus in Institutionibus; ubi quatuor genera distinguuntur earum obligationum, quæ oriuntur ex contractu. *Aut enim re contrahuntur, inquit Imperator, aut verbis, aut litteris, aut consensu:* hoc, inquam, non adjuvat Corradum. Nam Imperator loquitur de obligatione, Corradus autem de substantia contractus, quæ ab obligatione longè diversa est: quandoquidem obligatio est posterior contractui, ejusque effectus, & quasi legitima proles. Præterea Imperator dividit, Corradus definit.

6. Sed quispiam objiciat: Si obligatio est effectus contractus, nec ullus contractus sine consensu consistere potest, cum sit forma contractus, ut ipsi postea ostensuri sumus; ergo omnes obligationes, & non aliquæ tantum, consensu contrahuntur. Respondeo in obligatione duo considerari debere, unum est natura & essentia obligationis: alterum est quantitas & pondus obligationis. Illud primum semper oritur ex eo consensu, qui est forma contractus: secundum non semper ex illo, sed ex alio novo. In mutuo, commodato, deposito, idem consensus parit obligationem, quantitatem obligationis. Nam depositarius rem eandem restituet, & totam. At in contractu emptionis, venditionis, locationis, conductionis, societatis, non est ita: ex illo enim consensu, quo perficitur substantia contractus, non perspicitur quantitas obligationis; nec enim si tecum ipse coivi bonorum societatem ea lege, ut tu in societatem operam, ego verò pecuniam conferam, ex ipsa consensione intellectum est, quantum tu vel operæ, vel pecuniæ ego conferre debeam: id enim novo pacto novoque consensu indiget. Dices, omne pactum justum & rectus consensus parit obligationem: ergo, si in contractu societatis, ut quantitas cognoscatur obligationis, requiritur novus

consensus, novumque conventum, nova item existet obligatio, atque adeo novus contractus. Respondeo non ex quovis pacto atque consensu gigni novam obligationem essentialem, & specificam, sed interdum accidentalem, quæ non immutat speciem, & essentialiam contractus natam ex primo contrahentium consensu. Nam obligatio, quæ indicat quantitatem rei, de qua contrahitur, est accidentalis, quandoquidem ad aliam speciem non transfert priorem contractum, nec illi novam speciem addit, sed vel conditionem, vel modum, aliãve proprietatem.

C A P U T II.

Jurisconsulti definitio disquiritur.

I. **V**enio ad Jurisconsulti definitionem, quæ extat in l. *Labeo, §. contractus, ff. de verb. signific. Contractus est, ultro citroque obligatio, quod Græci συνάμαγμα vocant.* Vocem hanc Græcam usurpavit Aristot. in 5. *Ethic. cap. 2.* ubi contractus dividit in voluntarios, & involuntarios; de qua divisione in tertia parte hujus disputationis ipsi differemus. Demosthenes nomine, meo quidem animo, magis apto appellare solet contractum in suis orationibus: namque verbum συμβόλαιον solet huic clarissimo Oratori esse familiare, quod vocabulum cum propriè significet pactum, atque conventum, magis vim intimam contractus attingit, quàm συνάμαγμα, cui par est apud Latinos commutatio: nam ἀλλάττειν est *mutare*: & συναλλάττειν *commutare*.

2. Sed definitio Labeonis parum videtur commoda tribus de causis. Primum, quia cum definitio constet ex genere, & differentia: in hac nullum genus contractus exprimitur. Deinde, quia cum in definitione ponantur ea, quæ rei essentialiam constituunt, obligatio pars definitionis esse non potest; cum ipsa ad essentialiam formæ non pertineat, sed ex essentialia & formali principio manet: quemadmodum non multo post intelligitur. Postremò, quia ea definitio nec in donationem, nec in mutuum, nec in depositum, nec in commodatum convenit: quæ formæ

speciesque contractus numerantur à cunctis. Qui enim aut donat, aut mutuum dat, aut commodat, aut suum deponit apud alterum, ob nullam obligationem vel donat, vel mutuum dat, vel deponit, vel commodat, gravi alterius indigentia seu necessitudine exclusi.

3. Verùm qui Jurisconsulti definitionem retinere vellet, duplicem distinctionem adhibere posset. Prior est hæc: Contractus aut propriè, aut impropriè usurpatur: propriè, cum æquè utrique contrahenti vim obligatricem imponit: impropriè, cum alteri tantum. Jurisconsultus rationem habuisse videtur contractus proprii tantum. Hanc notionem contractus secutum esse Labeonem, verba, quæ definitionem sequuntur, indicant; veluti emptionem, venditionem, locationem, conductionem, societatem. Altera distinctio: Prædicatio definitiva interdum formalis, nonnumquam causalis esse potest. Formalis, cum id, quod prædicatur, est intra ejus essentialiam de quo prædicatur, causalis, cum est extrà, & de sua causa prædicatur. Ita obligatio cum sit effectus contractus intrinsecus, licet extra illius essentialiam, prædicatur de contractu. Nam etiam Philosophi, cum ignorant intimas rerum differentias, & formalia principia, pro differentiis utuntur propriis & formalibus effectibus: quod ab Aristotele factum est in 2. *de Anima, text. 24.* ubi hisce verbis animam definivit: *Anima est id, quo vivimus, quo sentimus, atque intelligimus primò*: vivere enim, sentire, atque intelligere, operationes esse viventium, & animæ formales effectus, quamvis non cujuslibet animæ, ut notum est philosophicis erudito. Adde, si placet, duplicem esse definitionem: unam quam Logici essentialiam, alteram, quam descriptivam appellant; illam Jurisconsulti non tam definitionem naturam contractus significantem, quàm ejus quamdam descriptionem vocabulique interpretationem censendam esse. Mihi tamen faciundum putavi, ut Jurisconsulti definitionem, quod multi secus existimant in contractus quoque gratuitos convenire, paucis docerem.

CAPUT III.

Definitionem contractus traditam à Jurisconsulto convenire in quemlibet contractum, etiam gratuitum; cujusmodi est, Donatio, Mutuum, Commodatum, Depositum.

T Riplici ratione probatur, à definitione contractus à Labeone explicata non excludi contractus gratuitos. Prima ratio, obligationem esse effectum formalem contractus, à nobis demonstrabitur in eo, quod consequetur, capite: nascitur enim ex legitimo amborum contrahentium consensu. Sed in omni contractu gratuito est legitimus amborum contrahentium consensus: ergo existere debet obligatio, quia uterque vincitur. Secunda ratio: Quilibet contractus gratuitus habet in jure civili civiles actiones, utrique contrahenti congruentes: ergo civiles etiam obligationes; cum actio & obligatio sint ad aliquid. Tertia ratio est per inductionem: cum enim obligatio sit necessarium juris vinculum, quo est quis adstrictus, ut aliquid faciat, vel patiatur; in quolibet contractu gratuito vinculum ejusmodi reperitur.

In donatione donator triplici vinculo adstringitur. Primum est, ut post assensum donatarii in ejus potestatem ac dominium rem transferat. Secundum, ut rem donatam ab donatario sine gravi causa non auferat. Tertium vinculum seu obligatio, ut præstet rem donatam in judicio, si ad eam præstandam solemnem promissionem stipulationemve subiit: aut verò si dolo & fraude usus est in donando, quod non poterat, nec debebat: si autem bona fide fretus illicò promisit, & donavit, nihil præstabit. Quod si à primo promisit se donaturum, & postea donavit, jure antiquo evictionis jure non tenebatur: at jure novo Codicis tenetur. *l. 2. C. de evictionibus*: sed promissio stipulatoria debet esse, non nudo pacto munita ex eadem lege: in *l. autem Aristo. §. Labeo, ff. de donationibus*, est his verbis: *Si quis mihi rem alienam donavit, inque eam magnos sum-*

ptus fecerim, si ea mihi evincatur, nullam mihi actionem contra donatorem competere: planè de dolo posse me adversus eum actionem habere, si dolo fecit. Quæstio de evictione in contractu donationis explicatur à Panormitano in *c. extremum, de emptione & vendit. num. 10. sui Commentarii*, nec à nobis dissentit.

2. Donatarii verò obligatio est, ut nihil committat eorum, ob quæ re donata spoliari potest: de quibus Gregorius IX. in *sua decretali, quæ est postrema, de donat. haurita è lege postrema Codicis, de revocandis donat.* Sunt autem hæc. Primum, si ingratus fuit in donatarium: secundum, si gravi eum affecit injuria: tertium, si manus impias in personam donatoris injecit: quartum, si ejus vitæ insidiatus est: quintum, si magno damno res donatoris affecit. Tenetur etiam rem donatam restituere, si donationis causa fuit aut fraus, aut vis, aut minæ.

3. In contractu mutui mutuatoris obligatio est, ut sinat mutuatarium uti re mutua; neque intempestivè mutuum repetat. Mutuatarii autem onus est, ut rem mutuam tradenti restituat ejusdem qualitatis, & quantitatis.

In commodato commodantis onera hæc sunt. Primum, ut rem vitiosam ne commodet sciens; alioqui præstabit id, quod commodatarii interest, *l. in rebus commodatis, & l. penult. ff. commodati*. Secundum, ne ante expletum usum & tempus rem commodatam reposcat, *l. in commodato, §. sicut, ff. eod. & cap. unico, de commodato*; cum non decipi beneficio nos oportere, sed juvari dicat Pontifex in eadem decretali. Tertium onus, ut deteriore rem statum patiatur rei commodatæ eo modo, quo sibi licebat. *l. cum qui, & l. fin. ff. eod.* Quartum, ut rei commodatæ interitum patienter ferat: si absque culpa commodatarii accadat.

4. Commodatarii obligationes sunt. Prima, ut cum ejus causa tantum commodata res fuerit, agnoscat levissimam culpam. *ff. commodati. l. in rebus commodatis, & cap. unico, de commodato*. si utriusque causa, levem, ead. *l. si commodantis casua. dolum, & latam culpam, ff. eod. l. si ut certo, §. interdum*. Secunda obligatio, ut sua culpa

rem deteriore ne reddat. *ff. eod. l. sed mihi.* propriè enim dicitur res non reddita, quæ deterior redditur, inquit lex illa, *sed mihi.* Posset tamen ante tempus commodator rem repetere ob magnam aliquam necessitatem; Sylvester *in verbo Commodatum, quest. 4.*

In precario obligatio concedentis est, ut rei precariæ usum permittat alteri, quamdiu, qui concessit, non repetierit. neque cum magna jactura utentis repetat; ejusque amissionem & interitum sustineat, quæ ob alterius culpam aut levem aut levissimam contingit. Obligationes ejus, qui usum precarii habet, hæc sunt. Prima, ut rem concessam domino reddat, quotiescumque eam petierit. Secunda, ut præstet dolum, & latam culpam. *ff. de precario. l. quasitum, §. illud.*

5. In deposito obligationes deponentis sunt, ut furtivè rem depositam non tollat, non admonito depositario; ne huic necessitas imponatur aut rei reddendæ, aut suæ innocentiae probandæ: sic D. Thomas *in 2. 2. quest. 66. artic. 5. ad 3.* Ut non revocet depositum deponens si deportatus fuerit. *ex l. bona fides, ff. de positi.* ut nonnullæ aliæ taceantur obligationes. Depositarii verò nexi sunt multi, ut quivis cognoscere potest, *ex cap. bona fides, de deposito, & ex ff. eod. tit.* Nam & proprietatem rei & possessionem in deponente domino agnoscat. *l. licet deponere:* & domino rem suam petenti non negabit. *l. si deposuero, & cap. bona fides.* nec re deposita uti potest contra voluntatem domini. *l. si sacculum.* & licet ferè non teneatur nisi de dolo, & lata culpa, quando gratia dumtaxat deponentis res suscipitur, tamen si vel pactum incercedat, tenetur etiam de levissima, casuque fortuito: & delevi, si se obtulit deposito, aut mercedem recepit. Consule Doctores *in caput, bona fides.*

6. Quarta & prostrema ratio: explorata juris auctoritas quod nos dicimus, confirmat, in contractibus gratuitis inesse utrinque obligationem. Legem videto, quæ incipit, *in rebus commodatis, §. sicut, ff. commodati.* Duas tamen ob causas contractus dicuntur gratuiti. Primum, quia ab animo benefico & gratuita voluntate manant. Deinde, quia mercede & lucro omni carent: cum in iis unus tantum det, alter nil par recipiat.

CAPUT IV.

Principia, seu cause generales enucleantur contractus, è quibus ejus legitima eruetur definitio.

1. **R**Ei cujuslibet cognitionem ex ejus causis ducendam esse multifariam testatus est Aristot. sed illud etiam hic ipse auctor *in 5. Metaphys. cap. 1.* scripsit, omnes causas principia esse. Quapropter si nobis operta esse nolumus contractus principia, ejus causas perquiramus. Princeps est apud Philosophos, causa finis. Hinc enim excitata causa conficiens vel ad procreandam effectum definitam materiam, vel ad consequendum finem certa media invenit, & parat. Finis igitur contractus est tum civitatum tum humani generis bonum, & salus: sublato enim contractu non solum civitatem status concideret, sed etiam hominum genus dilapsum occideret. De statu civitatum satis nobis esse debet Aristotelis auctoritas: is enim *in 7. Politic.* ubi conatus est exprimere præstantissimæ Reipubl. formam, & ejus, quæ civilem civitatem possit adipisci, 8. cap. sex res complexus est, quibus nullo modo carere civitas potest; alimenta, opificia, arma, habendæ conflandæ que pecuniæ facultatem, rei divinæ cultum, ac sacrificium: (valeant hæretici, qui verum in Ecclesia Christi negant cum vero sacerdotio esse sacrificium: cum suam Aristot. Rempubl. noluerit ullo modo nec sacrificio nec sacerdotio spoliata esse.) Postremum, quod summè necessarium esse dixit, judicium est pro utilitate ac justitia contrahentium.

2. Idem Aristot. 3. *Politic. cap. 6.* finem civitatis esse confirmat, bene vivere, & ad hunc finem adipiscendam commercia inventa esse, sodalitas, conjugia, amicitias. Plato etiam 8. *lib. de legibus, in extremo,* docet necessarios esse civitati contractus. Accedit ad auctoritatem duorum principum Philosophorum ratio. Amicitiam enim maximum bonum civitatum esse putamus, inquit Aristot. *in 2. Polit. cap. 3.* nam ut idem est auctor *in 8. Ethic. cap. 1.* civitates amicitia

continet: & legumlatores magis in amicitia retinenda & concordia laborant, quàm in iustitia; quod ipsum argumento à contrario probat Arist. nam iidem legumlatores ut summum malum, & Reipubl. maximè contrarium, cavent seditionem, & ex Republ. exterminant. Rectissimèque illud ab eodem Aristot. dictum est; supervacaneam fore iustitiam, si amicitia vigeat inter cives. Cicero quoque in 2. de Republ. in calce, personam Scipionis dixit, arctissimum atque optimum omni in Republ. vinculum incolumitatis esse concordiam. cuius verba à D. August. recitantur in 2. de civit. Dei, cap. 21. potuisse autem civitati abesse iustitiam, si amicitia ei usque adesset; hinc quisque facile intelliget; quoniam in civitates ideo iustitia introducta est, quia in alterius bona alter impetum faciebat: quia gloriam & existimationem vexabat; quia nec alienis liberis nec uxoribus parcebat. Quæ mala tolluntur omnia, amicitia inter cives dominante. Hæc enim non modò aliena non rapit, sed etiam sua liberalissimè largitur: nec solum alterum nulla afficit injuria, sed etiam de suis detrahit ornamentis, ut alienæ dignitatis honorisque opes augeat.

Ad sententiam Aristotelis in 8. Ethic. 3. cap. 1. attexanda est illa Platonis in Clitiphone, seu exhortatorio. Facit enim in eo dialogo Clitiphonem cum Socrate disputantem, & exquirentem, quodnam opus sit iustitiæ. Cum enim uniuscujusque artis sit duo efficere, artem, medendi, & sanitatem, quæ ars non est: & architecturæ, efficere architecturam, & ædificium: hoc ipsum vult in arte iustitiæ reperiri debere, ut non solum iustitiam in alio gignat, sed etiam opus aliquod, quod iustitia non sit, efficiat. Hoc opus quidam appellabant conferens, alii utile, alii conducibile: sed quoniam hæc in aliis artificiis reperiuntur, aliòque referuntur; idcirco per Clitiphonis personam decernit Plato, opus maximè proprium iustitiæ nulliusque præterea facultatis esse, amicitiam in civitatibus parere. Platonis verba hæc sunt: *Opus iustitiæ proprium, quod nullius est alterius facultatis, amicitiam est parere in civitatibus*, quam ipsam sententiam repetit in 1. de Republ. & illud,

quod primum unaquæque ars efficit, appellavit in Clitiphone *ἡ δαίμων*, quod verò secundum est, *ἐπὶ τοῖς*. Cum ergo necessaria sit amicitia civibus, necessarii quoque sunt contractus, quibus mutuas sibi tradunt operas, & auxilia: & necessario quodam æquitatis & naturæ jure, eodémque voluntario, sua inter se communicant: ut ultro citroque datis & acceptis rebus, tum singulorum, tum omnium, hoc est, civitatis bono & incolumitati consultum sit; mutua enim auxilia vim quamdam magnam habent, ac prope necessariam tum ad contrahendas, tum ad firmandas amicitias.

4. Eodém accedit civitatis definitio: quod cœtus civium sit, qui communi aliquo jure sociantur: jus autem duplex esse, alterum, quod in commutatione rerum, alterum, quod in distributione honorum & publicorum munerum spectatur, apud Philosophos atque Theologos certissimum est. Sed tam in commutationibus, quàm distributionibus contractus sunt aut taciti, aut expressi: nam cum civitas constet tum iis, qui parent, tum iis, qui imperant, omnes autem cives liberi sint, cum ad efficiendam conveniunt civitatem, nimirum cum alicui mandant, aut ad præfinitum tempus tradunt. Utrovis modo tradant, aut aperte, aut tacite ab eo, qui magistratum capit, postulant: ut prospiciat civium bonis, consulat dignitati, liberis, fortunisque uniuscujusque: totius civitatis salutem fartam tectam esse velit, quod ipsum cum recepit, spondetve magistratus, publici contractus forma absolvitur. In jure autem commutativo multo maximè versari contractus, nemo est, qui ambigat: nam ex hoc jure sunt venditiones, locationes, conductiones, aliæque permulta genera contrahendi, de quibus suis locis. Nemini igitur dubium esse potest, civitates absque contractu nec constitui nec stare posse.

5. Humanum vero genus multo minus. Quod dupliciter ostenditur. Primum: quia matrimonium, seu connubium, qui maximè naturalis est contractus, si tollatur è mundo, genus hominum funditus interit. Deinde, cum facta sit partitio atque divisio earum rerum, quarum fuit à primo omnium communis possessio, cumque tanta jam sit di-

tributio provinciarum, regnorum, patrimoniorum, nisi Regum populorumque animi honesto aliquo fœdere & pactione devincirentur, exitium ac ruinam alteri alter moliretur. Haftenus de fine contractus.

6. Causa efficiens contractus est humana voluntas alienæ opis ac subsidii indigens, aut etiam benefica (quod addo propter contractus gratuitos) duplici instructa dominio: dominio, inquam, rationis, quod est liberum arbitrium, & dominio rei, ut ejus dominus sit, qui contrahit. Nam alterutrum dominium si absit, contractus ratus non erit: dominium rei hîc intelligio jus commune proprietati, usui, usufructui, atque etiam administrationi. Ita contractus furiosi, amentis, & infantis, habetur & est nullus, quia carent rationis dominio: is verò, qui de re aliena contrahit, quamvis dominium habeat rationis, efficiet contractum nullum, quoniam dominio caret rei. Requiritur autem in contractu dominium rationis, quia est actus humanus: at humani actus initium est electio, ut inquit Aristot. in 6. *Ethic. cap. 2.* electio autem est propria actio liberi arbitrii, teste D. Thom. in 1. part. *quest. 83. artic. 3.* qui in *quest. 82. ejusdem partis, art. 2. ad 3.* nos dominos esse ait nostrorum actuum propter electionem. Item rei dominium requiritur, seu jus illud transferendi; quia contractus est actio translativa domini, aut totius, aut partis: nemo autem transfere potest in alterum quod suum non est. Cum verò dico voluntatem causam conficientem esse contractus, de voluntate loquor quamdiu latet in animo inclusa, nec dum cum alterius voluntate conspiratione coit: nam cum se ipsa indicat voluntas, & ad alienam se applicat voluntatem, evadit forma contractus, ut quam mox dicetur.

7. Forma igitur generalis contractus est utriusque partis de re aliqua agenda vel non agenda signo aliquo externo declarata consensio, vel aliter: Forma contractus est duplicis voluntatis, offerentis, & recipientis, de re quapiam agenda vel non agenda signo aliquo externo declarata consensio. Voluntatem autem eam intelligo, quam dixi causam esse conficientem contractum, ex qua consensione atque convento oritur obligatio.

Atque ut forma contractus, quanam sit, rectius intelligatur, sciendum est in eo contractu, qui propriè est & dicitur contractus, cum mutua partium obligatione, quatuor reperiri. Primum est duplicis voluntatis, sine qua numquam contractus consisteret, declaratio: prior voluntas appelletur offerens, provocans, & laceffens: posterior recipiens, provocata, laceffita. Verbi causa, voluntas ejus, qui merces suas exponit, est offerens, & provocans; offert enim merces, & provocat e mentis voluntatem: e mentis voluntas est recipiens, & provocata: sed etiam usu sæpe venit illud, ut, qui emit provocet, & offerat. Primum igitur est voluntatis tum provocantis & offerentis, tum provocatæ & recipientis exterior declaratio. Alterum est consensus, seu duplicis illius voluntatis copulatio, atque conjunctio. Tertium obligatio. Quartum efficax actio: nam re ipsa uterque contrahens necessario jure præstandi id, de quo inter eos convenit, obstrictus est; & utrique contra alterum jus in judicio agendi, si contractus religionem violare audeat.

8. Glosa civilis l. 1. §. *conventionis, ff. de pactis*, apertis verbis testatur contractum priorem esse obligatione, & hanc actione: iteratque hoc ipsum *lege prima, de edendo*. Sed sciendum est ejusmodi obligationem, & actionem, aut naturalem, aut civilem esse. Civilis eget, aut testium, aut tabularum, aut chirographi, aut syngraphæ probatione: naturalis conscientia mentisque testificatione contenta est. Cum enim in contractu duplex forma considerari possit, una essentialis, quæ illum semper & ubique & apud omnes gentes comitatur; altera accidentaria, atque adventitia, quæ in juris arbitrio certi populi, seu Principis, constitutis solemnibus consistit à qua legitimè iis præsertim temporibus recedi potest; quæ tempora naturali æquitate, cui jura parent omnia, præscribit: priori formæ naturalis obligatio, posteriori civilis obligatio proprie respondet. Ergo cum quatuor res illæ in contractu hæreant, in prima & secunda tantummodo est sita forma contractus: reliquæ duæ postremæ sunt consequentes. Quod ipsum hac unica ratione probatur. Forma rei ea est, quæ nomen essentialitatemque rei impertit: sed illa prima duo no-

men essentiámque tribuit contracturi; quare, &c. Assumptio probatur. Contrahere est de re quapiam agenda vel non agenda convenire: sed non potest inter homines de re quapiam agenda vel non agenda convenire, nisi voluntatum concordia signo aliquo externo significetur; ergo illius duplicis voluntatis (nam unius tantum voluntatis non dicitur concordia ad illud, & ad aliquid) signo aliquo externo declarata, est forma contractus. Obligatio verò est mutuae voluntatis & consensus contrahentium formalis quidam, ut more loquar Philosophorum, effectus.

9. Materia contractus id omne est, in quo versatur contractus: hic autem cum actus sit humanus, nec non iustitiæ, eam materiam subijciemus contractui, quæ conventioni subijcitur. Porro conveniunt & consentiunt contrahentes maximè de humano aliquo facto, seu actione: hæc verò transiens sit, an permanens, nihil ad rem. Propriam verò ac finitimam contractus materiam esse actionem aliquam hinc intelligi potest, quod omnes contractus revocantur ad illos quatuor nomine carentes: Do, ut des; Facio, ut facias; Do, ut facias; Facio, ut des, de quibus est in *l. naturalis lex. ff. de præscriptis verbis*. Dare autem, & facere, quis neget, actiones & effectiones esse? Verum cum actiones in duplici genere collocentur, quorum alterum est earum, quæ latent in animo, alterum earum, quæ in sensuum iudicium incurrunt, quæri potest num in ambobus generibus, an in alterutro versentur contractus. Respondeo. Aut loquimur de contractu, qui parit obligationem naturalem, & de quo iudicat Deus, & sacrarum arcanarumque confessionum Sacerdos: aut de eo, qui obligationem habet civilem, eumque iudicem, qui pro humano sedet tribunali. Prior contractus complectitur tam interiores quàm exteriores actiones: posterior solum exteriores; quandoquidem interiora nostrarum mentium & voluntatum iudicium effugiunt hominum. Jam verò inventis atque perspectis generalibus causis principiisque contractus ejus defini-

tionem ex iis omnibus contexamus; sic enim satis erit factum promisso nostro, ac recepto.

10. Contractus est minimum duarum voluntatum, provocantis, & provocatæ, quæ dominio rationis ac rei præditæ sint, legitima consensus ad rem aliquam agendam, vel non agendam, externo aliquo signo declarata, atque ad civitatum humanique generis bonum instituta. Aptæ hæc videtur esse definitio. Primum, quia etsi collatata & diffusa esse videtur, nullum tamen est in ea verbum redundans, nullum non necessarium, ut liquere potest singula verba definitionis contemplanti. Secundò, quia cum definitio generis prædicari debeat de cunctis speciebus generi subiectis, hæc nostra definitio valet in omnes species contractus. Tertio, quia laudabiliore sunt definitiones, quæ constant omnibus causis, quàm quæ constant ex genere, & differentia: nam genus & differentia ad formam solam referuntur, ut auctor est Aristot. in 2. *Physic. text. 28*. At rei natura non perfectè cognoscitur, quia unica ejus causa cognoscitur, sed quia omnes intelliguntur. Quocirca idem Aristot. in 8. *Metaphys. text. 6*. effert Architæ definitiones, quod in rebus definiendis necessarias causas non prætermittebat: ergo, cum à nobis explicata definitio adferat omnes causas contractus, censenda erit. Quarto, quia indicium absolutæ definitionis est, ex ea elici posse rei, quæ definita est, omnes proprietates at: ex hac nostra depromuntur omnes generales affectiones contractus, ut suo loco ostendemus; ergo profecta videri debet. Quintò, & postremò, plena & perfecta definitio existimari ea debet, quæ non causam aperit solum passionum, sive priorum attributorum, sed etiam quæ patefacit principia subiecti generis. Hoc utrumque uno tempore nostra præstat definitio: nam causas & principia contractus ponit in conspectu, atque adeò causas & principia proprietatum; ergo perapposita judicari potest. Verum enim cum difficultates nonnullæ oriantur è causis contractus expositis, iis quemadmodum occurri possit, nunc demum breviter videamus.

CAPUT V.

Difficultates enodantur nonnullæ, quæ à doctrina de contractus causis jam explicatis nascuntur.

1. **P**rima difficultas: suntne omnes quatuor causæ cuilibet contractui necessariae? Utique. At objicies. Finis neutiquam necessarius videtur, ideo: quia innumera-biles fiunt contractus, qui nec utilitatem nec necessitatem habent civitatis, sive Reipubl. Respondeo, bonum civitatis non requiri in quovis contractu ita, ut includatur, sed ne excludatur: si enim excluderetur, evaderet contractus injustus, ac nullus.

Secunda difficultas. Vacabitne culpa contractus si in eo omnes causæ reperiantur? Vacabit. Ergo, opponet quispiam, extra culpam hi duo contractus erunt. Primus est hujusmodi: Tempore belli sumit civitas, tum à suis civibus, tum ab externis pecuniam, eandem cum lucro redditura. Secundus, talis est: Montes, qui Pietatis appellantur, erigi solent ad famem populi propulsandam, egestatēque pauperum & calamitosorum sublevandam. Pecuniarum acervum montium construunt Præfecti, nummōsque indigentibus acceptis pignoribus credunt, eandem summam, & aliquid amplius ad constitutam diem repræsentaturis, neque illud amplius ob ministrorum stipendia solvunt, qui mutuos nummos reponunt, sed ut montis vivum augeatur. Videntur hi contractus à culpa injustitiæ eximi debere. Quia in iis apparet publica utilitas, atque necessitas; cui necessitudini hisce contractibus subvenitur, habent causam efficientem, id est, duplicem voluntatem duplici illo dominio instructam, non videntur formæ expertes, qui est contrahentium consensus, non materiæ propinquæ, quæ est numeratio pecuniæ, non longinquæ, quæ ipsa est pecunia: Reipubl. & multitudini egenti usque ad eò utilis, & necessaria.

2. Respondeo ambos hosce contractus fœnoris labe infectos esse: neque in iis legitimam ullam contractus causam reperiri.

Hoc nostro responso nihil iis montibus volumus esse detractum, quos & necessitas excogitavit, & pietas cum justitia extruxit, atque fundavit. Causa efficiente carent, quia utraque voluntas libera esse debet: at libertati repugnat onus dandi, quod jure non debetur: necessitas inquam præstandi usuras. Forma carent, quia in iis non est consensus legitimus, sed divinæ, naturali, & canonicæ legi repugnant: quæ leges contrahendi rationem usurâ fœdatam improbant, ac vindicant. Carent materia tam proxima, quàm remota, nam proxima est mutuandi actio, quæ, cum gratuita sit, pactiōem lucri omnem repellit. Carent materia remota, quæ est pecunia sterilis, non frugifera, & hæc est prima materiæ labe. Secunda, quoniam pecunia dum mutua traditur, fit alterius, id est, accipientis: ut periniquum sit è re non sua compendium seu utilitatem querere. caret fine; quia etsi pecunia utilitatem præbet civitati: at contractus tamen ipse est civitati perniciosus. Primum, quia cum sit usurarius, naturalia jura, divina, & humana, quibus civitatum & totius humani generis salus continetur, pervertit. Deinde, quia amicitiam jugulat, quæ gratuitis contractibus maximè conglutinatur. Postremò, quia vectigalia & publicam pecuniam obligurit.

3. Tertia difficultas. Dictum est materiam proximam contractuum actionem esse dandi, vel faciendi. At homines inter se contrahunt de non dando, & de non faciendo. Pacta enim de non petendo debito valent ex variis legibus, ff. de pactis, & C. eod. tit. Atqui non petere non est agere. Responderet quispiam, si non est agere, est dare: qui enim suum non repetit, largitur debenti. Sed pergamus objicere. Pacta, conventa de non persequendo maleficio, ubi admissum est, à jure admittuntur, tamquam licita, l. si tibi decem dem, §. quedam actiones, ff. de pactis. Quedam etiam actiones per pactum ipso jure tolluntur, ut injuriarum, item furti, l. si unus, §. pacta, ff. eod. at non persequi, non accusare, non agere furti, non injuriarum, non est actio, sed actionis cessatio. Non liceret autem pacisci ante maleficio

admissum, ex ead. l. si unus, §. pacta. sic enim lex: *Pacta, quæ tarpem causam continent, non sunt servanda. Veluti; si paciscar, ne furti agam, vel injuriarum, si feceris: expedit enim timere furti, vel injuriarum pœnam; sed post admissa hæc, pacisci possumus.* Adde quod cùm obligatio effectus formalis sit contractus; hæc, ut inquit D. Thomas in 2. 2. quæst. 89. art. 7. refertur ad aliquid, quod est faciendum, vel dimittendum. Respondeo tripliciter. Primum, nos ad hanc removen- dam dubitationem debita opera in explica- tione formæ dixisse, *legitimum consensum de re quapiam agenda, vel non agenda.* Deinde illud verè affirmari potest. Pacisci de non persequendo jure suo in judicio, sive illud pecuniarum, & civile, sive capi- tale sit, speciem esse quamdam donationis: at donatio est actio dandi. Postremò ex pla- citis Aristotelis, & Philosophorum ad affir- mationem negatio atque ad habitum priva- tio revocatur. Quare & non agere, ad actionem, & non facere, ad faciendum refertur. Illud tamen adverte sæpe accide- re, ut nec post admissum scelus pacisci li- ceat de non accusando, aut denunciando: ut cùm quis ex officio maleficia, aut accu- sare, aut denunciare tenetur.

4. Quarta dubitatio existit ex causa effi- ciente, in qua requirebatur dominium ra- tionis, & rei: dominium autem rei intelli- gebamus, quod non sit jure interdictum. At hoc posterius dominium minimè videtur esse necessarium? Quis enim rem vendere potest alterius, cujus nequaquam est nactus dominium? Qua de re cùm propter aucto- ritatem legum, & quorundam recentium Theologorum opinionem mihi sit latiùs differendum, commodum ratus sum, dis- ceptionem in certum caput includere.

CAPUT VI.

Retene in causa conficiente contractus positi- tum sit, voluntatem contrahentium do- minio non solum rationis, sed rei quoque instructam esse oportere.

1. **Q**Uæ voluntati legitimi contractus pro- creatrici rei dominium vellet eripe- re, pugnare posset his legibus. l. rem alie- nam. ff. de contrahenda emptione. Verba legis sunt: *Rem alienam quem distrabere posse nulla dubitatio est & in l. & liberi hominis, ff. eod. est his verbis: Liberi hominis, loci sacri emptio intelligitur, si ab ignorante ematur.* At liberi hominis, & loci sacri nullus obtinet dominium. & in l. si in emptione, §. si & emptor ff. eod. tit. statuitur: *Si emptor & venditor sciat, id, quod venditur, furtivum esse, à neutra parte obligationem contrahi: si sciat em- ptor, non obligari venditorem: si emptor ignoret, sciat venditor, utrinque contrahi obligationem.* & l. si quis, ff. de actionibus empti, præcipitur; si quis alienam rem ven- diderit, & medio tempore heres domino rei extiterit, cogatur implere venditionem. Glossa verbum, *implere*, interpretatur, id est, rem tradere, & ea facere, quæ in ven- ditione desiderantur. Præterea legatum est species donationis: sed legatum esse potest rei alienæ: quare, &c. Major propositio est in l. legatum, ff. de legat. 2. licenim in ea lege: *Legatum est quedam donatio testa- mento relicta.* & in Institutionibus tit. de legatis, pene in principio: *Legatum est donatio quedam a defuncto relicta, ab he- rede præstanda.* Minor habetur in l. Aphri- canus. §. constat, ff. de legat. 1. ad hunc enim modum loquitur lex: *Constat res alie- nas legari posse, utique si parari possint: etiam si difficilis earum paratio sit.* Non vi- dentur autem ex iisdem legibus parari pos- se, quæ Principis sunt, & res sacræ, & quæ ad communem usum comparatæ atque institutæ sunt: & C. de legatis, l. cùm alienam, sciscit his verbis: *Cum alienam rem quis reliquerit, siquidem sciens, tam*

ex legato, quam ex fidei commissa, ab eo, qui legatum seu fidei commissum meruit, peti potest: quod si suam esse putavit, non aliter valet relictum, nisi proxima persona, vel uxori, vel alii tali persone datum sit, cui legaturus esset, etiamsi scisset rem alienam esse. In Institutionibus, de legatis, §. non solum, melius hæc ipsa enucleantur. Ad hunc enim modum Imperator: *Non solum autem vel heredis res, sed etiam aliena legari potest: ita ut heres cogatur redimere eam, & præstare: vel si eam non potest redimere, estimationem ejus dare. Sed si talis sit res, cujus commercium non est, vel adipisci non potest, nec estimatio ejus debetur. Veluti, si quis campum Martium, vel basilicas, vel templa, vel quæ publico usui destinata sunt, legaverit: nam nullius momenti legatum est. Quod autem diximus alienam rem posse legari, ita intelligendum est, si defunctus sciebat alienam rem esse, non si ignorabat: forsitan enim si scivisset, alienam rem esse, non legasset.*

2. Huc accedit, quod à communi quodam Galliæ citerioris lata lex est, ut post certum tempus res furtiva vendi possit; atque ita fiat emptoris, ut eam dominus redhibere non possit. Ad hæc: res emptæ aliena pecunia suo nomine fit emptoris, nec à domino pecuniæ vendicari potest. *l. si ex ea pecunia, C. de rei vindicatione*: cui legi utriusque Juris Doctores summarumque Scriptores assentiuntur. Excipitur tamen emptum pecunia Ecclesiæ, pupilli, minoris, militis: quam exceptionem habes in *Glossa capitis, inquirendum, de peculio clericorum*: quam Glossam sequuntur Doctores. Sylvester in verbo *Emptio* quæst. 22. addit, quod dicitur de pecunia, quæ excipitur, verum esse, quando pecunia Ecclesiæ, pupilli, minoris, militis non est propriæ admista; si enim esset confusa, secus foret dicendum: tunc enim tali pecunia res emptæ esset ementis, ex *l. si alieni nummi, ff. de solutionib. & liberationibus*. Lex enim decernit non posse solvi creditori pecuniam alterius; nec si solvatur, ejus transferri dominium, nisi si fortè mista esset cum debitoris pecunia, ut internosci

non possit. Panormitanus in *e. inquirendum, de pecul. cleric.* quod de pecunia dicitur militis, in pecunia quoque clericorum vult locum habere: quia militis privilegia cum clerico communicantur: quod nos docuimus in disputatione de privilegiis clericorum.

3. Satis igitur videri potest hæc pars robore à nobis munita legum: ad quam partem duos haud indoctos Theologos delatos animadverti, Corradum in suo volumine de contractibus, quæst. 70. conclus. 8. & 9. & Joannem Medinam Corradi in hoc genere affectatorem, *Cod. de rebus restituendis, quæst. 37.* licitam enim alienæ rei venditionem existimat in utroque foro: dummodo intendat venditor aut rem tradere emptori, domino rei assentiente, aut emptori præstare, quod ex eo contractu incommodi damni ve pateretur. Vult enim tria hæc differre, dare, tradere, & vendere: dare ait alterum datæ rei dominum facere: tradere, eum in possessionem mittere: vendere autem obligationem subire rei tradendæ convento accepto ve prætio. Quæ omnia à Corrado mutuatus est eo, quem significavimus, loco: quamquam Corradus addit quædam, præter superiora, perabsurda. Ut cum dicit, vendere esse actum interiorem, dare verò exteriorem. Cum enim vendere sit cum altero contrahere, ad actum interiorem addi exteriorem necesse est: quia actibus solis interioribus nequeunt inter se mortales, nec contrahere, nec congregari, nec negociari.

4. Loquitur etiam contra jus, & æquum; cum negat esse furtum rem vendere invito domino. At in Institutionibus est his verbis: *Qui sciens rem alienam vendidit, vel alia causa tradiderit, furtum committit. tit. de usucaptionibus, §. furtiva.* Nec est in eo leviter accusandus, quod scribit, non teneri venditorem, facere, ut res vendita sit in dominio emptoris: nec per emptionem & venditionem verum acquiri dominium, sed solam asininam possessionem, quæ in rei traditione consistit; hoc enim vocabulo juris Interpretes appellare possessionem consueverunt proprietate & dominio carentem. Hoc verò postremum Corradi dictum abest

¶ vero quam longissimè, quod rationibus hisce pervinci potest. Prima ratio ad hominem. Actio dandi translationem habet dominii : sed qui vendit contrahit cum emptore de dando ; ergo de transferendo dominio. Et confirmatur : quia contractus omnes ad illos quatuor innominatos revocantur : & contractus venditionis ad illum spectat expertem nominis, Do, ut des. Secunda ratio. Emptor facit venditorem dominum suæ pecuniæ ; aut certè cogitur facere : ergo venditor etiam cogitur facere emptorem rei, quam vendit. Tertia, venditio completur rei traditione : sed traditio præcedente venditione transfert dominium. *l. numquam nuda traditio, ff. de acquirendo rerum dominio.* Audi verba legis : *Numquam nuda traditio transfert dominium : sed ita, si venditio, aut iusta aliqua causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur.* Quarta, interdum sola venditione sine rei traditione dominium transfertur : ut cum venditor alteri rem suam vendit aut commodatam, aut locatam, aut depositam. *l. qua ratione, §. interdum, ff. de acq. rer. dom. & l. traditio, §. si ego & Titius, ff. eod.* dicitur : *Si ego & Titius rem emerimus, eaque Titio, quasi meo procuratori tradita sit, puto mihi quoque quæsitum dominium.* Quinta ratio. Donatio transfert dominium : sed donare possumus rem emptam ; ergo rei emptæ acquirimus dominium. Sexta, alienatio est omnis actus, per quem transfertur dominium : sed venditio & emptio est alienatio ; ergo, &c. Major est in *l. 1. C. de fundo dotali.* Minor est in *Glossa ejusdem legis, & in multis Romanorum Pontificum decretalibus*, quæ rerum ecclesiasticarum prohibent alienationem. Septima, omnes fatentur venditionem & emptionem contractum esse, per quem transfertur dominium. Cum enim quinque sint contractus transferentes dominium, duo sunt gratuiti, donatio, & mutuum ; tres non gratuiti, permutatio, venditio, cambium : qua de re videto Scotum in 4. sentent. distinct. 15. quæst. 2. art. 2. §. quidam sunt rei utilis. Verùm subruenda sunt fundamenta conclusionis istorum, & legibus respondendum.

¶ 1. Fundamenta duo sunt. Primum, obli-

gationem venditoris esse, aut rem tradere, aut solvere interesse, id est, id quod emptoris est, præstare. Secundum fundamentum, traditionem non largiri dominium. Primum fundamentum his omnibus argumentis evertitur. Primum argumentum : Confectis venditionis tabulis, aut in jure probato contractu, iudex venditorem cogit rem emptori tradere ; ergo ejus tradendæ obligationem simpliciter venditor subit. Secundum argumentum : Venditoris obligatio ex æquo respondere debet obligationi emptoris : sed hic necessariò solvere debet conventum pretium : ergo & ille dare mercem. Tertium, illud per se debet venditor, quod per se emitur : sed emptor non emit nisi mercem ; hanc ergo per se debet venditor. Quartum, illa est essentialis obligatio venditoris, quæ facit illum esse venditorem : sed obligatio rei tradendæ pro numismate facit illum esse venditorem : quandoquidem venditor propter obligationem solvendi damnum, & interesse, emptori evadit emptor, non venditor ; nec enim venditor est, aut dicitur venditor, quia solvit, sed quia emptori solventi rem tradit, aut tradere vult. Quintum, ex contractu venditionis & emptionis ea tradenda sunt necessariò, quæ ad contractus substantiam pertinent : sed merx & pretium spectant ad hujus contractus substantiam, ex omnium sententia, & ex *l. 1. de contrahenda emptione* ; ergo, &c. sed pretium tradit emptor ; ergo mercem ac rem venalem venditor. Sextum, illud per se debet emptori venditor, de quo cum eo convenit : sed convenit de re danda, non de solvendo interesse, ergo rem per se primò debet. Id totum confirmat *lex ex empto, ff. de actionibus empti & venditi.* Nihil, inquit lex, magis bonæ fidei congruit, quàm præstari quod inter contrahentes actum est. Et in primis ipsam rem venditorem præstare oportet, id est tradere. Septimum argumentum : Ergo nuda & imaginaria venditio non esset nulla, nec habenda esset pro non facta, contra legem, nuda & imaginaria *ff. de contrahenda emptione.* Consequentia, sive sequela patet. Quia remanet obligatio solvendi id, quod interest, quamvis nulla materia vendibilis sit subjecta contra-

communi de re furtiva post certum dierum intervallum distrahenda jampridem ipsi sensum nostrum patefecimus in primo volumine nostrorum responsorum moralium, quæst. 54. ubi perquam injustam esse demonstravimus.

9. Quod si contrariæ opinionis diruto ædificio, ejus, quæ vera putanda est, extruere vellet; hisce machinis & firmamentis uti posset. Primum: quia jure naturali, divino, & humano res aliena est suo domino restituenda; ergo non tradenda, nec obliganda alteri per contractum. Deinde, dolus, qui causam dat contractui, illum efficit nullum: sed, qui sciret rem, quæ venditur, non esse in mancipio venditoris, non emeret: neque enim odia, lites, meramque injustitiam emere vellet, nisi perditissimus & profligatissimus esset. Post, §. qui sciens, in Institut. supra allatus, de usucap. secus sentire non sinit. Extremò: isthæc ratio contrahendi re aliena vendenda, atque emenda seminarium est simultatum: discordiarum, interfectionum, quæ inter veros dominos rerum, & venditores emptoresque existerent; ergo tamquam perniciosissima & pestilentissima est ex orbe terrarum exterminanda. In quintam difficultatem, quæ ad causam conficientem contractus affecta est, hæc nos tractatio impulit: An num pupillus, qui rationis & rerum suarum dominio pollet, legitimè contrahere possit: de quo in hoc altero capite disputandum erit accuratiùs.

CAPUT VII.

Numquid pupilli, qui rerum suarum domini, & mentis compotes sunt, sint ad res contrahendas idonei.

Non desunt, qui pupillis jus negent esse commerciorum, atque contractuum. Ita Dominicus Sotus in 4. lib. de just. & jur. quæst. 5. art. 3. sentit, si pupillus ante legitimam ætatem legibus definitam alienet, alienationem jure conscientie esse nullam; quamvis facta sit à puero prudente, scito, non circumvento, omni remota fraude, ac dolo, nominatque suæ quæstionis

principio Innocentium hujus opinionis principem in caput, quia plerique, de immunitate Ecclesiarum. Quæstio verò à Soto disputata hæc est in eo art. 3. Utrum per contractum, qui est nullus jure civili, transferatur dominium. Is negat; fatetur tamen communem esse opinionem aientium, ubi à contractu semota est fraus, omnis dolus. Huic quintæ dubitationi duplex potest adhiberi responsio. Altera est, nos in explicanda causa conficiente contractus; non docuisse quamlibet & cujuslibet voluntatem dominio rei & rationis instructam causam esse contractuum, sed causam quæ contractum efficit, requirere duo illa dominia, quod ipsum addubitari non debet. Altera responsio.

2. Nobis amplius quadraginta abhinc annos visum est, atque etiam nunc videtur, contractus cum pupillis initos non esse ipso jure irritos, siue jus naturale, siue gentium, siue jura civium spectemus: id quod ex subjectis probationibus quivis intelligere poterit.

Prima probatio: Si pupillus negotii sui bene gerens cum viro contrahendo augeat patrimonium, non tenetur aliquo jure quidquam ei, cum quo contraxit, restituere; ergo jure conscientie valebat contractus: & quia justitiam commutativam continet contractus, sicut ex eo non tenetur restituere pupillus: ita nec alter contrahens quidquam restituere tenetur pupillo.

Secunda probatio: Quicumque est capax consensus, capax est obligationis naturalis, quæ conscientiam devincit; utramque partem hujus propositionis persuadent Sylvester in verbo Obligatio, quæst. 1. & Angelus in verbo Obligatio, §. 2. & Tabiena eod. tit. §. 1. si ergo consentire potest pupillus, potest etiam naturaliter se obligare.

Tertia: Si pupillus obligare se potest Deo in iis, quæ non fraudi sunt tutori, aut curatori: ut apertè docet Innocentius in cap. scripturæ, de voto. si sese obligare potest diabolo, cur non homini?

3. Quarta probatio: Restitutio actus est justitiæ commutativæ, ut D. Thomas docet in 2. 2. quæst. 62. art. 1. & 2. & alii Doctores; ergo ubi non est violata justitia commutativa, quæ in rerum æqualitate consistit:

ubi nullum damnum rei domino allatum est; nec irritandus videtur esse contractus, nec restitutio necessaria, sed potius quod inter contrahentes actum est, quamvis alter contrahentium aut pupillus, aut minor fuerit, approbandum.

Quinta probatio: Lex non dat tutorem pupillis, nec curatorem minoribus, nisi quia credit eos non posse per se rectè res suas administrare: ubi ergo rectè, prudenter, & justè negocium aliquod administrarunt; nihil est, quòd illud aut rescindat, aut improbet iudex, tutor, vel curator: quòd si secus fiat ab iudice, ob doli fraudisve suspicionem fiet.

Sexta probatio quintæ haud absimilis: Non violatur lex, cum ejus menti ac voluntati obtemperatur; ergo cum lex nolit noceri pupillo dolosa aut detrimentosa ratione contrahendi: cum ei non modò non nocetur, sed ejusdem commoda & peculium augeatur, contractum cum pupillo initum lex & legislator sine dubio ratum habebit.

Septima probatio: Rusticus quidam indoctus jura ignorans imperatoria pupillo Æmilio vendit equum pecunia credita intra annum solvenda: postmodum pupilli culpa, aut casu fortuito interit equus; quæro num rustico, qui bona fide contraxit cum pupillo, solvendum sit pretium? nemo bonæ fidei patronus id infitatus fuerit.

4. Octava probatio: Contrahit pupillus cum Indo, qui merces in has regiones exportavit, & jure gentium est inter eos perfectus contractus, qui aut venditionis, aut emptionis, aut permutationis esse potuit: eritne jus aut circumveniendi, aut fallendi Indum? nullo modo, sed cogetur jure naturæ, & gentium, atque adeò civium præstare Indo homini & peregrino quidquid est inter eos bona fide gestum.

Nona probatio: Filius qui est in potestate patris, nec paterni peculii est dominus, nec administrator, si insciente patre contrahendo adjuncta & commoda sibi comparat, quæ sibi à patre denegari non debent, legitimè contrahit, & contractibus filii stare cogitur pater, & pro filio creditoribus satisfacere, ex communi decreto Doctorum firmæque legis auctoritate, ff.

de in rem verso, l. quòd si servus, §. proinde. ad hunc enim modum loquitur lex: *Proinde si servus sumpsit pecuniam, ut si aleret, & vestiret secundum consuetudinem domini: id est, usque ad eummodum, quem dominus ei præstare consueverat, in rem videri domini vertisse Labeo scribit. Ergo idem erit & in filio. & l. filius familias, ff. eod.* decernitur; togam emente filio, quam ei pater emere debuisset, in rem patris versam esse. & *l. pater pro filia, eod. tit.* statuitur, si pater alimenta filiae debebat, eo non præstante mutua pecunia opitulari sibi posse filiam, æris alieni dissolvendi onere in patrem translato. Quanto igitur veriùs patre de mortuo, cum patrum bonorum seu pupillus, seu minor sit dominus, poterit sibi suisque rebus honestis utilibusque commerciis consulere?

Decima probatio: Leges humanæ excogitatae sunt, tamquam auxiliariæ, defensatrices, & interpretes naturalium. Atque, ut verbis utar D. Thomæ. *in 1. 2. quest. 95. artic. 2.* lex humanitus posita in tantum habet de ratione legis, in quantum à lege naturæ derivatur: si verò in aliquo à lege naturæ discordat, jam non erit lex, sed legis corruptio. Itaque eximii legum explanatores tradunt, rationem esse animam legis. Cum ergo tot expositæ rationes æquitate legis naturalis nitantur, ab humana lege reprehendi nequaquam possunt.

5. Quocirca, quæ hoc de genere à nobis adolescentibus olim disputata sunt, à legibus civilibus nequaquam adhorrere intelliget, qui cogitate hasce leges perpenderit, *legem primam, ff. de actionibus & obligationibus, §. furiosum. & ex §. pupillus, de inutilibus stipulationibus, in Institut. ex edicto verò, quod per restitutionem in integrum minoribus succurrit, ff. de minoribus, placuit nonnullas leges subjicere. In lege, quòd si minor, §. non semper, est: non omnia, quæ cum minoribus geruntur, rescindenda esse, sed ad bonum & æquum redigenda. & lex, non omnia, decernit non singula, quæcumque minores annis vigintiquinque gerunt, irrita esse, sed ad tantum, in quibus vel ab aliis circumventi, vel sua facilitate decepti sunt.*
Sunt

Sunt item apertæ leges, quæ non concedunt restitutionem in integrum minoribus, nisi iis petentibus, & nisi vel circumscriptis, vel deceptis ab aliis, vel errorem inscitiamve suam agnoscentibus: videto *l. 1. & l. verum, §. sciendum, & l. si præfecti*. Eorundem fraudibus, dolis, seu delictis nullo modo à prætore & lege subvenitur. *l. si ex causa, §. nunc videndum, & l. auxilium in integrum, neque in delictis* (verba sunt hujus legis) neque calumniatoribus prætorem succurrere oportere certi juris est, & in eadem lege additur: *& non sit ætatis excusatio adversus præcepta legum ei, qui cum leges invocat, contra eas committit*.

6. Nempe Navarrus *lib. 4. suorum consiliorum de sponsalib. conf. 39. n. 11.* probat pupillum proximum pubertati, qualis est femina post nonum annum dimidiatum, & marem post decimum dimidiatum, contrahere posse, & contrahendo obligari naturaliter, *ex l. 1. de action. & obligation. & ex §. pupillus, de inutilibus stipulationibus, in Institut. & ex aliis, quæ citat Decius in l. negotiis, ff. de reg. jur.* Pusilla Glossa legis, *pupillus, ff. de regulis juris*, lateri adjecta, quod ipsi contendimus, his verbis confirmat: *Pupillus an, & quando obligetur? Tu dic, quod pupillus doli capax sine tutore naturaliter & civiliter obligatur. l. 1. §. an in pupillum, supr. depositi. Gloss. & Doct. in §. pupillus, Institut. de inutilibus stipulat. & notavi in l. illud, supr. de novationibus.* Adde quod nos nostram de contractu cunctis tradimus, iis etiam, qui non civilibus Christiani imperii legibus vivunt. Verba autem Innocentii, *in caput, quia plerique, de immunit. Ecclesiæ, quem suæ sententiæ fautorem profert Dominicus Sotus*, nequicquam ei suffragantur. Sic enim Innocentius: *Si autem ex donatione minoris, vel ex contractu inito, qui tenet ipso jure, aliquid habet, ut si in alienatione minoris absit auctoritas tutoris, vel decretum præsidis, restituere tenetur.* Hæc, inquam, verba, Soti opinionem haudquaquam adjuvant. Primum, quia cum ea, quæ cum minoribus sine dolo & damno eorum geruntur, non sint ipso jure nulla, non probant ante decretum judicis restitui oportere. Deinde, quia Innocentii verba

P. Comit. de Contract.

ad verba legum, quæ à nobis fideliter allata sunt, accommodari convenit. Leges autem tunc minoribus succurrunt, cum vel circumventi sunt, vel suam inscitiam fatentur, vel in judicio repetunt. Quocirca, quæ in forma contractus à nobis exposita ambigua videri possunt, nunc pervideamus.

CAPUT VIII.

Difficultates nonnullæ contractus formam attingentes.

Dictum est contrahentium consensum debere esse legitimam, id est, legibus consentaneam. Quid si sit dissenteanea legibus, idcircone nulla ex ea consensione manabit obligatio? Videtur manare debere. Primum, quia illud inter doctos jactatur: pleraque, quæ fieri vetantur legibus, si fiant, irrita nec esse, nec censeri. Deinde, è turpi stipulatione, quæ ipsa à legibus improbatur, obligationem præstandi pretii, quod restipulanti socio promissum est, auctores nec obscuri, nec floccifaciendi defendunt. Post cuncti prope fatentur, pactione mercedis, qua scortatio emitur, cogi paciscentem scorto mercedem persolvere. at ejusmodi pactum atque conventum fœdum esse, legique Dei ac naturæ maximè contrarium, nemo infitiatus fuerit: quandoquidem in eo paciscendi genere culpam contrahi lethalem omnibus, præsertim Christianis, debet esse exploratum.

2. Verumenim hisce difficultatibus minimè convelli ea, quæ à nobis de contractus forma constituta sunt, cuivis poterit esse perceptum, qui *quartam & quintam quæstionem in tertio libro nostrorum responsorum moralium* perlegerit; namque in illa quarta quæstione contra legem humanam initum contractum ipso jure esse nullum, multis & luculentis legibus, pontificiis sanctionibus, & pereruditorum magistrorum auctoritate est à nobis demonstratum. Quanto igitur magis irritus erit, si in eo jura seu divina, seu naturalia violentur? Illic item disputantes eorum Doctorum exposita sententia, qui quatuor excipiunt tempora, cum id, quod

contra legem fit, inane non redditur, in Joannis Andreæ dijudicatione ipsi acquievimus. Is enim in caput, ad Apostolicam, de regular. cuncta, quæ contra legem fiunt, nulla atque inutilia esse decernit, nisi quæpiam alia lege sustineantur, cum quo alii juris disciplina præstantes viri sentiunt.

3. Est illud quoque Bartoli admonitum, *legem, non dubium, Cod. de legibus* explanantis, num. commentarii 20. tanto ingenio dignum: tunc, quod contra legem fit, haberi pro infecto, quando suadet æquitas pro infecto habendum esse: tum non esse habendum, cum secus eadem suadet æquitas. Baldus in eadem legem num. 1. ait, quod fit contra legem, aut in fraudem legis, ipso jure non valere, addens mentem legis, & rationem legis idem esse. Poterit etiam sapiens Lector animadvertere in constituenda forma contractus à nobis dictum esse, consensionem contrahentium debere esse legitimam; id quod necessario custodiendum est, ut crimen vitetur: sed non semper esse necessarium, ut contractus valeat; quamquam à vero non aberraret, qui valere eam contrahentium consensionem negaret, in qua peccatur: cum jus peccandi nullus habere queat aliquando. In questione autem quinta ejusdem tertii libri latissima disputatione omnique argumentationum genere à nobis conclusura est, è turpi stipulatione nullam oriri obligationem efficiendi promissi, nullumque ex ea jus illi tribui, qui operam suam alteri navavit ad maleficium; quo id tantum est meritis, ut Dei amicitia ac civitate privetur, supliciiisque addicatur sempiternis.

4. Nec non in hac ipsa questione ostendimus, meretrici, ob nefarium concubitum pactione pretii elicitum nullam deberi mercedem, si vis promissi & pactionis spectetur: sed ob eam fortasse causam solam, quod, cum scortator humani generis propagationi injuriam faciat, ea pœna justa & tacita populorum consensione plectitur; ut, quod scorto spondit, dependat: & ne meretricio sublato quæstu atque commercio graviora scelera ac libidinum monstra in civitates atque in hominum cœtus infundantur. Qui eas, quas indicavimus modo, con-

sulet quæstiones, animum sibi credo explebit, neque in harum rerum generibus plura forsitan desiderabit, nobis enim ineptum videtur repetitis quæstionibus voluminum paginas refercire. Vm dubitationum majorem haud mihi propositum fuit coacervare; vel quod præcipiendi delectat brevitatis; vel quod ex allatis responsis cætera, quæ dubitari possunt, haud majore negotio vanescunt.

5. Contra materiam contractus nonnullas, quæ fabricari poterant, captiunculas contemnendas mihi fore existimavi; ideo, quia levicularum rerum quæstiunculas doctrinæ gravitas & dignitas respuit. Sed quoniam commentario juris, quo sunt introducti contractus, cognatione conjuncta est cum ea, quæ causarum habet disquisitionem; idcirco faciendum mihi putavi, ut hanc partem, quæ nec jejuna, nec exilis est, in præteritis ne relinquerem. Quocirca nonum caput subjiciamus, in quo de jure, quo reperti sunt contractus, & in hominum societates introducti, paulo erit accuratius differendum. Sed ne disputatio longitudine rerumque sylva molesta sit, placuit sic eam partiri, ut in nono capite multiplex juris notio enodetur: in decimo de æquitate agatur: in undecimo juris divisio tradatur: in duodecimo discrimina inter jus naturale & jus gentium enucleentur: in decimotertio, quibus rebus jus gentium & civium intersint, aperiatur: in decimoquarto, quæ juri naturali, gentium, & civium assignari soleant, ostendamus. Quæ omnia, etsi quadraginta abhinc annos à nobis adolescentibus, meditata, scriptis mandata, nostrisque auditoribus præcepta sint, recognita tamen, & cum eorum libris, qui post nostros hisce de rebus conscripti sunt, collata, maturiorem ætatem, quam nunc agimus, minimè dedecere visa sunt, neque iis, quibus hæc ipsa scribimus, inutilia, aut injucunda fore censuimus.

CAPUT IX.

Multiplex juris notio enodatur.

1. **E**ffe juris nomen ambiguum, & multiplex, tum ex iis, quæ D. Thomas scribit in 2. 2. quæst. 57. artic. 1. tum etiam ex iis, quæ Paulus Jurisconsultus ponit in l. ius, ff. de iust. & iur. tum denique ex Latinorum Græcorumque Scriptorum consuetudine, significationem illam cum pro liquore usurpatur ex esculentis vi ignis in olla expresso, coquis missam faciamus: qua significatione peracutè & admodum festivè M. Cicero actione 3. in Verrem usus est, cum de legibus ac jure, quo verres Siciliam provinciam administrabat, verba faceret. Jocans enim ex ambiguo dixit: *Negabant mirandum esse, ius tam nequam esse verrium.* Nam comparavit ius, quod Siculis Verres Prætor dicebat, cum liquore qui è carnibus verriis, id est, porci non execti colligi solet.

2. Opinio D. Thomæ est hanc primam fuisse juris notionem, ut materiam objectumque justitiæ significaret, rem, inquam, justam. Jus enim dicitur, quod justum est, auctore D. Augustino, tom. 8. in Psal. 145. quæ verba pæne ad eundem numerum usurpantur ab Isidoro lib. 5. etymol. testimonium verò Isidori extat in Decreto dist. 1. c. ius generale: nec aliter in definitione Justitiæ hoc vocabulo usus est Jurisconsultus: *Justitia est constans & perpetua voluntas ius suum unicuique tribuens.* l. iustitia, ff. de iust. & iur. Quod autem Jurisconsultus ius nuncupavit, Arist. in 5. Ethic. ad Nicomachum, c. 2. 3. 4. & in 1. ad Eudemum, cap. 34. identidem justum appellat. D. verò Augustinus tom. 4. in lib. 83. qq. 9. 31. nominat dignitatem. Hæc enim ab Ecclesiæ Doctore nobilissimo Justitiæ est explicata definitio: *Justitia est habitus animi communi utilitate conservata suam cuique tribuens dignitatem*: dignitatem dixit ius habendi id, quo quisque dignus est, id, inquam, quod justum est: nam quidquid præter contrave dignitatem est, injustum esse

jampridem ab Aristot. dictum est, in 2. lib. de arte Rhetorica, cap. 9. sic enim ille: *ἡ δὲ τοῦ δικαίου τὴν οὐσίαν προέδωκεν*, iusti: verò forma & ratio quæ nam sit alibi à nobis evolvetur.

3. Præter hanc primam & nativam significationem, aliam quamdam apud posteros nomen juris invenit: namque pro arte boni & æqui sumitur. Ita Jurisconsultus his verbis scripsit l. 1. ff. de iust. & iur. *Jus est ars boni, & æqui, cuius meritò quis nos sacerdotes appellet.* Quemadmodum enim medicinæ nomen à primo impositum est rei salubri ad sanandum aptæ, deinde translatum est ad artem salubrium, & non salubrium; sic juris vocabulum primùm fabricatum est ad significandam rem justam, quæ in æqualitate consistit, deinde traductum est ad scientiam rerum justarum, & injustarum. ita in l. iustitia, ff. de iust. & iur. dicitur Jurisprudencia esse scientia iusti, & injusti. Pro lege quoque, sive natura, sive arbitrio, sive scripto, sive consuetudine constet, sumitur quàm creberrimè, ita dicimus, ius naturale, ius cunctarum gentium, ius Italicum, Gallicum, Germanicum, Hispanicum, quæ jura non solùm ad res subjectas justitiæ, quæ virtus est ab aliis sejuncta moralibus, verùm etiam ad materiam reliquarum virtutum omnium, atque etiam vitiorum porrigitur, virtutum materiam jubendo & conservando, vitiorum prohibendo, & execando.

4. Juris item nomine sententia, quam iudex pronuntiat, designatur, quamvis injustè decernat, relatione scilicet facta non ad id, quod ita Prætor fecit, sed ad illud, quod Prætorem facere convenit, quam notionem & verba Paulus Jurisconsultus attulit in l. ius pluribus modis, ff. de iustit. & iur. hinc fluxerunt genera illa loquendi apud Latinos auctores perquam usitata, ius reddere, ius dicere, ius respondere, respondere de jure. Divus autem Thomas in 4. sentent. dist. 35. quæst. unic. art. 3. ad 1. argum. ad hunc modum sententiam definivit: *Sententia est applicatio iuris communis ad particulare factum*; eadèmq; definitione usus est in 1. 2. quæst. 96. artic. 1. ad 1. & in 2. 2. quæst. 67. art. 1. in corpore.

5. Sumi jus quoque pro ratione testatur Glossa principio regularum juris in 6. quam significationem approbat canon, consuetudo, dist. 1. & can. sana, dist. 9. nec non hæ Latinè loquendi formulæ: jus postulas, jus petis; id est, id, quod rationem habet; quod est rationi consentaneum. Item pro re usurpatur, quæ jure possidetur, Glossa interprete in c. jus dictum est, de verborum significat, quod caput sumptum est ab Isidoro, lib. 5. etimolog. c. 15.

6. Jus, inquit ille, dictum est à jure possidendo, hoc enim jure possidetur, quod justè: hoc justè, quod bene, quod autem malè possidetur, alienum est: malè autem possidet, qui vel suis malè utitur, vel aliena præsumit. Quæ sententia extat apud D. Augustinum epist. 54. ad Macedonium ad hunc modum scribentem: Nonne omnes, qui sibi videntur gaudere licitè conquisitis, eisque ni nesciunt, aliena possidere convincimus? Hoc certè alienum non est, quod jure possidetur, hoc autem jure, quod justè: & hoc justè, quod bene, omne igitur, quod malè possidetur, alienum est; malè autem possidet, qui malè utitur. Totam hanc D. Augustini sententiam transtulit Gratianus in decret. 14. quæst. 4. can. quid dicam. Mirè autem cum Isidori & Augustini dictis congruunt illa Ambrosii quæ habentur dist. 47. can. sicut ii.

7. Sed ait, inquit D. Ambrosius, quid injustum est, si cum aliena non invadam propria diligentius servo? O impudens dictum! propria dicis; quæ ex quibus reconditis in hunc mundum detulisti? & post aliquanto: Quis enim tam injustus, tam avidus, tam avarus, quàm qui multorum alimenta suum non usum, sed abundantiam & delicias facit? neque enim minus est criminis habenti tollere, quàm cum possis, & abundes, indigentibus denegare. Esurientium panis est, quem tu detines: nudorum indumentum est, quod tu recludis: miserorum redemptio est, & absolutio, pecunia, quam tu in terram defodis. Tot te ergo scias invadere bona, quot possis præstare, quod velis. Sed ab hoc argumento, quod egentibus mirificè favet, ad alias juris notitias abeamus.

8. Postrema lex de justit. & jur. est his verbis perscripta: Nonnumquam jus etiam

pro necessitudine dicimus: veluti, est mihi jus cognationis, vel affinitatis. Huic est illa notitia finitima, cum jus ad id, quod nobis cum aliis commune est, accommodatur, & ad hunc modum Ciceronem imitantes loquimur: Nihil mihi juris cum illo est. Declaratur hoc ipso nomine legitima facultas, seu potestas quidpiam aut agendi, aut non agendi. Indicari etiam juris vocabulo solet liberum alicujus arbitrium, quod alterius non servit arbitrio, ita dicimus: Non sum mei juris ille est sui juris, quia alterius in arbitrio & potestate versatur.

9. Ejusdem vis verbi ducitur ad locum, ubi jus redditur, significandum, ut affirmat D. Thom. in 2. 2. quæst. 57. art. 1. id quod mutuari potuit à Paulo Jurisconsulto l. jus, ff. de justit. & jur. & ab Ulpiano l. voluit, §. quod ait, ff. de interrogatoriis actionibus. Ulpiani verba hæc sunt: Jus enim eum locum esse, ubi juris dicendi, vel judicandi gratia consistat, vel si domi, vel in itinere hoc agat. Paulus sic: Alia significatione jus dicitur locus, in quo jus redditur, appellatione collata ab eo, quod fit, in id, quod fit, quem locum determinare hoc modo possumus; ut ubicumque prætor salva majestate imperii sui, salvoque more majorum, jus dicere constituit, is locus rectè jus appelletur. Quam significationem consuetudo Latini sermonis retinuit, dicimus enim vocari in jus, deducere, ire, rapere in jus; ut mirum sit significationem hanc juris à Soto in 3. de justit. & jur. quæst. 1. artic. 1. repudiatam esse tam Jurisconsultorum, quàm Latinorum Scriptorum auctoritate contempta.

10. Nonnumquam jus opponitur æquitati, proque juris severitate usurpatur; quem rigorem juris appellant. Marcus Tullius, & veteres Romani jus summum nominant, dicuntque summo jure agere, contendere, experiri, proverbium hinc effecerunt: Summum jus summa injuria. Terentius in Heautontimorumenos: Verum illud Chreme dicunt, jus summum sæpe summa malitia est, & Cicero lib. 1. officiorum: Existunt etiam sæpe injuria, calumnia quadam, & nimis callida, sed malitiosa juris interpretatione ex quo illud, Summum jus summa injuria, factum est jam tritum sermone proverbium.

Inter jus & aequitatem hoc interest, inquit Donatus: *Jus est, quod omnia recta & inflexibilia exigit: aequitas est, quae de jure multum remittit.* Quemadmodum autem pro aequitate contrarius orandum sit, in suis Rhetoricis libris eruditè docet M. Tullius. Sylvester in *summa verbo Jus*, affirmat jus quiddam esse medium inter rigorem, ut is loquitur, & aequitatem. *Est autem rigor*, inquit ille, *excessus, sive auctoritas juris, aliquoties ad terrorem scriptus, qui servandus non est, nisi ubi timetur exemplum mali, distinct. 45. sed illud, Aequitas verò est iustitia dulcore misericordiae temperata: & hanc iudex semper debet habere prae oculis, ff. de eo quod certo loco dari oportet, l. quod si Ephesi: & dist. 45. disciplina, & d. 50. ponderet: quia melius est de misericordia, quam de severitate reddere rationem, 26. q. 7. allegant.* Hæc Sylvester. Plato in Cratylō pro æquo bono jus sumplisse videtur, cum scripsit, *justum*, quod est *δίκαιον*, dictum esse quasi *δαίον*, quod permanet, & excurrat ad omnia, cuncta gubernans; & verò politioris pronunciationis gratia interjectum esse. Mihi autem liberanda fides est, & in cap. 10. quod paramus, promissa de aequitate disputatio instituenda.

CAPUT X.

De aequitate disceptatio.

Nomen æqui & boni viri, quem Græci *ἐπίδικον* appellant, æquitatisque vocabulum tam in Græci, quam in Latini sermonis consuetudine perlatè patet. Siquidem nomen *ἐπίδικον* ab hoc dictum est, quod, qui eo appellatur, non solum sit æquus, sed etiam probus, comis, suavis, humanus, ipsaque *ἐπιείκεια* complectitur non tantum aequitatem, sed etiam probitatem, comitatem, suavitatem, humanitatem: ex quo potest intelligi, vim naturamque epiciæ, seu æquitatis, esse naturæ nostræ maximè propriam. Hac multiplici vocabuli potestate evoluta tria in hac disceptatione sentio mihi esse præstanda. Primum, quid

de aequitate tum Jurisconsulti in legum volumine, tum alii majorum gentium auctores in suis lucubrationibus reliquerint, patefaciam: deinde, quæ præscribit æquitas, in nonnullas contractiones regulas conferam: extremò, scrupulos, qui legentium mentibus injici possent, conabor evellere.

2. Primum ergo transigamus è tribus quæ præposuimus. Sanè certè cum Jurisconsultus l. ff. de just. & jur. dixit, *Jus est ars boni & æqui, cuius meritò quis nos sacerdotes appellet*, haud obscure significavit nullum jus hoc dignandum nomine, si æquitatem repellat: quod collimasse etiam D. Augustinus videtur in lib. de quantitate anime, cap. 9. cum dixit, *Nihil, ut arbitror, dicimus esse iustitiam, nisi æquitatem: æquitas autem ab equalitate quadam videtur appellata.* Cum verò lex addit: *Cujus meritò quis nos sacerdotes appellet*, nimirum ostendit sacerdotali, tribunali, atque iudicio non juris severitatem, ac subtilitatem, sed æquitatem legisque clementiam præesse debere; quandoquidem Deus Opt. Max. cuius personam sustinent sacerdotes, ad æquitatis normam iudicia & sententias dirigit suas: sunt enim illa in divinis voluminibus per celebrata. *Virga enim æquitatis, virga regni ejus*, ad Hebr. 1. & Ps. 44. ex editione LXX. & Psal. 10. *Æquitatem vidit vultus ejus.* & Psal. 16. *Oculi tui videant æquitatem.* & Psal. 118. *Æquitas testimonia tua, & omnia mandata tua æquitas,* & Prov. cap. 8. *Meum est consilium, & æquitas, ita ipsum jus primum divinum confecta est æquitas.* Est autem dictum illud D. Gregorii Nazianzeni dictum, in oratione ad cives Nazianzenos, qui apud eorum Principem offenderant, æterna memoria sepiendum: Clementiâ Deum plus quam cunctis rebus aliis in unum collatis delectari. Neque verò Jurisconsultus æquitatem tantum definiendo commendavit, & non eandem præcepit, nam lev. Ephesi, ff. de eo quod certo loco dari oportet, est ab Ulpiano his verbis perscripta: *In summa æquitatem quoque ante oculos habere debet iudex. & in l. at si quis, ff. de religiosis & sumptibus funerum, est his ver-*

bis : *Et generaliter puto judicem justum non meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed sollicitus aequitatem sequi debet.*

3. Sed mirifica sunt, quæ à Lycei Principe de æquitate memoriæ tradita sunt, atque in cunctis Philosophorum & Theologorum gymnasiis celebrata. Is ergo in 5. *ad Nicomachum*, cap. 10. ita æquitatem, seu æquum & bonum definivit, τὸ ἐπεικὲς δίκαιον μὲν ἐστίν, ὃ τὸ κατὰ τὸν νόμον ἔστι, ἀλλ' ἐπαπόθωμα νομίζου δίκαιον. *Æquum*, inquit *Arist.* *justum quidem est, non quod lege constat: sed tamen illius, quod lege constitutum est, emendatio.* Alteramque in eodem cap. & lib. æqui boni attulit definitionem. ἐστὶν αὐτὴ ἡ οὐσία ἢ τὸ ἐπεικὲς, ἐπαπόθωμα νόμος ἢ ἐμείπει διὰ τὸ καθόλου. *Hæc est*, inquit, *ipsius æqui & boni natura, ut legis emendatio sit hæcenus, ut propter generalem sermonem deficit.* & in 2. *magnorum moral.* cap. 1. æquum definivit esse illud, quod ea justa, quæ legibus definita sunt moderatur, ac minuit: quæ enim generali sermone complecti non potuit legislator, nec definire, hæc decernit vir æquus, bonusque arbiter: ut in eo ipso loco testatur *Arist.* Etenim cum lex omnis, ut idem scribit *Philosophus* in 5. *Ethic.* cap. 10. generalis sit, & universè loquatur, fieri non potest, ut de quibusdam aut dicatur, aut præcipiatur universè, quod peccatum rectè admonet illic *Arist.* non esse in lege, sed in rerum natura; quæ miram habent casuum, temporum, locorum, personarumque varietatem. Quod igitur legislator omisit universè locutus, & in quo peccavit, emendat & corrigit homo bonus, & æquus; quod idem legislator, si adesset, faceret, ac diceret: vel certè, si cum legem meditabatur, animo vidisset, lege cavisset. Quocirca hic ipse magnus intelligendi Magister in 3. *Politic.* cap. 12. scribit; *Quæ lex statuere nequit, si ab hominibus cognosci possunt, judici permittere: ut in hac parte legem corrigat, ac melius statuatur.*

4. Res igitur, in quibus humanæ versantur actiones, cum propæ infinitæ sint, nec in unam aliquam certam legem queant includi; illius infinitatis normam quamdam & canonem esse oportuit: quod arbitrium &

decretum est æqui bonique viri, & quem admodum lex, ut est apud *Aristotelem* in 3. *Politic.* cap. 12. mens est sine appetitu; ita dici potest æquitas esse interpretatio legis cum ratione, seu moderatio legis cum ratione. Duo etiam quædam ab *Aristotele* de æquitate accipienda sunt. Unum est, quod justum ex æquo & bono, illo justo præstantius est, quod ex constitutione legum est: hoc in 5. *ad Nicomachum*, c. 10. Alterum est, hoc æquum & bonum, quod præter scriptam legem justum existit, partim libentibus, partim invitis legislatoribus accidere, invitis quidem, quod eos scribentes legem præterit; libentibus verò, quia non possunt definire ad quæ jus æquitatis descendit: sed eos necesse est universè loqui; neque id, quod ita, sed quod ferè & plerumque: hoc in 1. *Rhetoric.* cap. 13. non longè ab extremo. Illud quoque est ab *Arist.* in eodem *Rhetoric.* lib. cap. 15. pronunciatum; æquum & bonum idem permanere semper, nec umquam mutari.

5. Venio ad Tulliana dicta, atque sententias, quibus *M. Cicero* in oratione pro *Aulo Cecinna*, quibus æquitatem extulit, eamque judicum animis summo studio commendavit. in quibus magni Oratoris sententiis hæc prima occurrit: *Ex æquo & bono, non ex callido versutoque jure rem judicari oportet, scriptum sequi calumniatoris est: boni judicis voluntatem scriptoris auctoritatēque defendere.* Secunda sententia: *Si voluntas tacitis nobis intelligi posset, verbis omnino non uteremur: quia non potest, verba reperta sunt, non quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem.* Tertia sententia par secundæ: *Non ex verbis totum pendet jus, sed verba serviunt hominum consiliis, & auctoritatibus.* Quarta sententia: *Imperium domesticum nullum erit, si servulis hoc nostris concesserimus, ut ad verba nobis obediant, non ad id, quod ex verbis intelliigi possit, obtemperent.* Quinta sententia: *Non quibus verbis quidque dicatur, queritur: sed quæ res agatur.* Sexta: *Cause ratione, non verbis ponderantur.* Septima: *Fieri non potest, ut aliud judicari de jure, aliud responderi oporteat.*

6. Quæstio 120. est à D. Thoma in 2. 2. de equitate enodata præclara, in duos articulos secta. In priore articulo illud est memoria dignum; bonum esse prætermis- sis legis verbis sequi id, quod poscit justitiæ ratio, & communis utilitas: neque consentaneum esse, ut servetur lex, cum est vel contra æqualitatem, vel commune bonum, quod lex maximè spectat. In altero articulo sentit justitiæ nomen primùm convenire æquitati, deinde legali justitiæ. *Nam justitia, inquit, legalis dirigitur secundum epiciam: unde est quasi superior unde est quasi superior regula humanorum actuum.* Finitima his antea scripserat sanctus Doctor in 4. sent. dist. 15. quæst. 3. artic. 1. q. 4. ad tertium argumentum. his verbis locutus: *Ad tertium dicendum, quod præcepta juris positivi magis obligant ex intentione legislatoris, quam ex ipsis verbis: & ideo transgressor talis præcepti magis est reputandus qui obviat intentioni legislatoris, quam qui deviat in aliquo à legis ordinatione, intentioni autem legislatoris obviat, qui vel ex contemptu, vel sine aliqua rationabili causa ordinationem non servat, in quo probabiliter credi potest, si legislator adesset, eum obligare non vellet: talis non est reputandus præcepti transgressor.* Doctrina hæc D. Thomæ cum scientia juris civilis ejusque præcipuis Interpretibus congruit. Est enim in l. non dubium, C. de legibus & constitutionibus Principum; *Non dubium peccare eum, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem.* quam legem novit & transtulit sanctus Doctor in primum articulum illius quæstionis de equitate.

7. Glossa civilis in l. tale pactum, ff. de pactis, in extremo Commentario scribit, pro lege servandum esse id, quod interrogatus legislator respondisset. Additio autem ad eam legem conjecta in marginem est hujusmodi: *Idem Baldus, & Jason, & est de mente aliorum.* Navarrus hujus Glossæ meminit 3. lib. suorum consiliorum de celebratione miss. consil. 3. num. 1. illamque ait esse singularem, & receptam. Idem. Navarr. in Commentario quem in rubricam de judiciis elucubratus est, num. 71. & 74.

Dyni auctoritate in ultimam regulam juris, probat ab eo impleri legem, qui sententiæ obtemperat legislatoris; quamvis non sequatur verba: ab eodem violari, si contra sententiam & mentem legis sequatur verba quod ipsum D. Thomas multo antea affirmarat. Cujus Doctoris duæ quædam per- insignes enunciationes præteriri non possunt, quæ in priore artic. q. 120. de equitate reperiuntur. Altera enunciatio hæc est: *Non fuit possibile aliquam regulam legis institui, quæ in nullo casu deficeret.* Altera in resp. ad primum: *Sequi verba legis in quibus non oportet, vitiosum est.*

8. Nonnulla quoque effata hujus clarissimi Theologi in hanc disputationem de æquitate sumenda sunt, quæ is usurpavit in 1. 2. q. 96. art. 6. in quo quærit utrùm ei, qui subditur legi, liceat præter verba legis agere?

In primo effato probat illud Hilarii in 4. de Trinit. *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei debet esse sermo subjectus; ergo.* subjicit D. Thomas, *Magis est attendendum ad causam, quæ movit legislatorem, quam ad ipsa verba legis.*

9. Secundum effatum: *Omnis lex ordinatur ad communem hominum salutem, & in tantum obtinet vim & rationem legis: secundum verò quod ad hoc deficit virtutem obligandi non habet.* Unde Jurisperitus dicit, quod nulla ratio juris, aut æquitatis benignitas patitur, ut quæ salubriter pro salute hominum introducuntur, ea nos duriori interpretatione contra ipsorum commodum perducamus ad severitatem. Quæ verba sumpta sunt è lege, nulla juris, ff. de legibus & senatusconsultis.

Tertium effatum in resp. ad 3. argum. ejusdem articuli. *Nullius hominis sapientia tanta est, ut possit omnes singulares casus excipere: & ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere quæ conveniunt ad intentum.*

Quartum effatum in ead. resp. *Si posset legislator omnes casus considerare, non oportet, ut omnes exprimeret propter confusionem vitandam: sed legem ferre deberet secundum ea, quæ in pluribus accidunt.*

10. Quod effatum tertiæ, quartæ, quintæ, & nonæ legi Digest. de legibus conveniens est. Sic enim est in tertiâ lege: Jura constitui oportet, ut dixit Theophrastus, in iis, quæ frequenter accidunt. In 4. Ex iis, quæ foriè uno aliquo casu accidere possunt, jura non constituunt. In 5. Nam ad ea potius debet aptari jus, quæ & frequenter, & faciliè, quam ad ea, quæ per raro eveniunt: quia, quæ semel, aut bis, ut ait Theophrastus, accidunt, contemnunt legislatores. In 9. Neque leges, neque Senatusconsulta ita scribi possunt, ut omnes casus, qui quandoque acciderint, comprehendantur: sed sufficit ea, quæ plerumque accidunt, contineri. Et quoniam naturalis juris proles est legitima æquitas, idcirco persciter à D. Thoma in 1. 2. q. 95. art. 2. scriptum est: Unde omnis lex humanitus posita in tantum habet de ratione legis, inquantum à lege natura derivatur; si verò in aliquo à lege naturali discordet, jam non erit lex, sed legis corruptio.

11. Post D. Thomam scripsit D. Antoninus doctum caput de æquitate, quod est 19. in 4. par. sue summa, tit. 5. ubi illud admonet, uti æquitate posse omnes, neque obstare illud, quod adferri solet, interpretationem mentis, qua perscripta est lex, pertinere vel ad legislatorem, vel ad Principem: id enim verum est in rebus dubiis, tunc enim non consulto legislatore, aut Principe, non licet à verbis scriptæ legis recedere. In prima verò parte summa, tit. 5. c. 10. §. 10. ubi multa documenta & remedia indicat ad eximendos scrupulos, inanisque conscientie terrores, scribit his verbis: Septima regula est pro scrupulorum depositione præceptorum discreta episcizatio, id est, interpretatio, vel declaratio: æquitas enim, quam Philosophus nominat episciam, præponderat juris rigori, secundum Jurisperitos. Est autem æquitas justitia pensatis omnibus circumstantiis particularibus dulcore misericordie temperata, & paulo post: Unde Philosophus 5. Et hic, dicit: quod episcia interpretativa legum est melius, quam justitia legalis, & secundum hanc virtutem episcia possumus præcepta Dei, Ecclesie, Prælatorum, seu judicium beni-

gnè interpretari; & in foro quidem contentioso ejus est interpretari, cujus est condere, vel sententiare: sed in foro conscientie circa præcepta & humana & divina dico quod pertinet ad quemlibet pro facto suo, si tamen rationabiliter interpretetur. Hæc in eo 10. cap. & §. Archiepiscopus Florentinus.

12. Huc addimus ipsi, æquitatem subijci quodammodo justitiæ legali, quodammodo non subijci, subijcitur, si justitia legalis sumatur pro ea, quæ inservit non solum verbis, sed etiam menti legis: non subijcitur, quum usurpatur pro ea, quæ hæret tantum in verbis, qualis certè esse non potest, cum nulla lex æquitatem voluntatemque legislatoris æquam repudiet. E divisione tripartita primam partem absolvimus. Secunda fuit, ut regulas quasdam, quæ continentia certa que sunt æquitatis firmamenta, colligeremus; quas tantum exponere statui, non explicare, ne fortè productior & nimium excurrere videatur disputatio. Ac primo loco, quæ in Pontificum libris sparsæ sunt, eas persequemur: deinde quas è juris civilis voluminibus deprompsimus. Postea quas è nonnullis Ciceronis scriptis hausimus.

PARS ALTERA DISPUTATIONIS complures æquitatis regulas complectens, è jure haustas Pontificio.

HArum regularum princeps, fons, & origo est, quam Christus Dominus, & veritatis Magister Luca cap. 6. indicavit: Prout vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter. Ad quam regulam æquum est, has quæ è jure sunt Pontificio annectere.

1. Quod quisque juris in alterum statuit, ipse debet uti eo. cap. cognoscetes, de constitutionibus.

2. Patere legem, quam tu ipse tuleris. ex eod. cap. & tit.

3. Constitutio Apostolicæ Sedis omnes adstringit; & nihil debet vel ambiguum, vel

vel obscurum continere. *cap. quoniam, de constit.*

4. Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit. *cap. cognoscentes, eod. tit.*

5. Laicis super Ecclesiis, & personis ecclesiasticis nulla est attributa facultas, quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi. *cap. Ecclesie S. Mariae, de constitut.*

6. In rescripto Apostolico ut valeat, intelligitur hæc clausula: Si preces veritate nitantur, quamvis non apponatur. *cap. ex parte, de rescriptis.*

7. Papa patienter sustinet si non fiat, quod prava fuerit ei insinuatione suggestum. *cap. si quando, eod. tit.*

8. Exprimens falsum, vel tacens veritatem per fraudem, ex rescripto Pontificio nullum consequitur emolumentum. *cap. super litteris, de rescr.*

9. Consuetudo, quæ canonicis obviat institutis, nullius debet esse momenti. *cap. ad nostram, de consuetudine.*

10. Juri naturali quacumque consuetudine aliquatenus derogari non potest. *cap. cum tanto, eod. tit.*

11. Romanus Pontifex jura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere. *c. 1. de constitutionibus, lib. 6.*

12. Propter officium ecclesiasticum beneficium datur. *cap. ultimo, de rescriptis, lib. 6.*

13. Quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. *de regulis juris, cap. 2.*

14. Utilius scandalum nasci permittitur, quam ut veritas relinquatur. *cap. 3. eod. titul.*

15. Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. *cap. 4. eod. tit.*

16. Quod latenter, aut per vim, vel aliàs illicitè introductum est, nulla debet stabilitate subsistere. *cap. 5. de regul. juris.*

17. Cum sunt partium jura obscura, reo favendum est potius, quam actori. *de regulis juris in 6. regula 10. sumpta ex ff. eod. tit. l. favorabiliores.*

18. Cum quis in jus succedit alterius, justam ignorantie causam censetur habere. *ex reg. jur. lib. 6. reg. 14.*

P. Comitoli. de Contract.

19. Odia restringi, favores convenit ampliari. *reg. 15. cod. lib.*

20. Non debet aliquis alterius odio prægravari. *regul. 22.*

21. Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum. *reg. 33. ex lege, nemo potest mutare, ff. de regul. jur.*

22. Utile non debet per inutile vitari, *regul. 37.*

23. Ex eo non debet quis fructum consequi, quod nisus extitit impugnare. *reg. 38.*

24. Cum quid prohibetur, prohibentur omnia, quæ sequuntur ex illo. *reg. 39.*

25. Imputari non debet ei, per quem non stat, si non facit, quod per eum fuerat faciendum. *regul. 44.*

26. Inspicimus in obscuris, quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit. *reg. 45.*

27. Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria, vel jactura. *reg. 48. sumpta ex ff. eod. tit. l. jure natura.* verum in lege civili legitur conjunctè, detrimento, & jactura, nisi si dicamus, &, usurpatum esse, pro vel.

28. In pœnis benignior est interpretatio facienda. *reg. 49.*

29. Semel Deo dicatum non est ad usus humanos ulterius transferendum. *regul. 51.*

30. Cui licet, quod est plus, licet utique quod minus. *reg. 53. ex lege eod. tit. non debet.*

31. Qui prior est tempore, potior est jure. *regul. 54. ex l. quoties utriusque, ff. eod. titul.*

32. Qui sentit onus, sentire debet commodum; & è contra. *reg. 55. ex lege, secundum naturam, ff. eod. tit.*

33. Non est obligatorium, quod contra bonos mores est præstitum juramentum. *reg. 58.*

34. Non est in mora, qui potest exceptione legitima se tueri. *reg. 60. ex lege. nulla intelligitur, ff. eod. tit.*

35. Nullus ex consilio, nisi fraudulentum non sit, obligatur. *reg. 62. ex l. consilii, ff. eod.*

36. Quæ contra jus fiunt, debent utique pro infectis haberi. *reg. 64. ex l. non dubium, C. de legib.*

37. In pari delicto vel causa potior est conditio possidentis. *reg. 65. ex l. cum par delictum, ff. de reg. juris.*

38. Potest quis per aliam, quod potest facere per seipsum. *reg. 72. ex l. quod jussu alterius, ff. eod. tit.*

39. Factum legitimè retractari non debet. *reg. 73. ex lege, in ambiguis, §. 1. ff. eod. tit.*

40. Quod alicui gratiosè conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum. *reg. 74.*

41. Frustrà sibi fidem postulat ab eo servari, cui fidem à se præstitam servare recusat. *reg. 75.*

42. In malis promissis fidem non expedit observari. *reg. 69.*

43. Delictum personæ non debet in detrimentum Ecclesiæ redundare. *reg. 76.*

44. Rationi congruit, ut succedat in onere, qui substituitur in honore. *reg. 77.*

45. In argumentum trahi nequeunt, quæ propter necessitatem aliquando concessa sunt. *reg. 78.*

46. Nemo potest plus juris transferre in alium, quàm sibi competere dignoscatur. *reg. 79.*

47. Qui contra jura mercatur, bonam fidem præsumitur non habere. *reg. 82.*

48. Cum quid una via prohibetur alicui, ad id alia non debet admitti. *reg. 84.*

49. Contractus ex conventionem legem accipere dignoscuntur. *regul. 85. ex lege, contractus, ff. eod. tit.*

50. Damnum, quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare. *reg. 86. ex l. quod quis, ff. eod. tit.*

51. Certum est, quod is committit in legem, qui legis verba complectens, contra legis sua culpa mititur voluntatem. *reg. 88. ex lege, non dubium, Col. de legibus.*

52. Frustrà legis auxilium invocatur, qui committit in legem. *cap. quia frustrà, de usuris, & c. ult. de immunit. Eccles.*

53. Quæ metu & vi fiunt, de jure debent in irritum revocari. *ex cap. Abbas, de iis quæ vi metusve, & ex l. 1. ff. eod. tit. in qua lege est his verbis: Quod metu factum est ratum non habeo, dicit Prætor.*

QUÆ SEQUUNTUR REGULÆ, sunt è jure Civili selectæ.

1. **I**N omnibus quidem, maximè tamen in jure æquitas spectanda est, *ff. de reg. jur. reg. 91.*

2. Qui jurisdictioni præest, ad similia procedere atque ita jus dicere debet, *ff. de legibus, lege 11. 12. & 26.*

3. In iis quæ contra rationem juris constituta sunt, non possumus sequi regulam juris, *l. 14. eod. tit.*

4. Scire leges non est earum verba tenere, sed vim ac potestatem habere, *l. 16. eod. tit.*

5. Benignius leges interpretandæ sunt, quo voluntas earum conservetur, *l. 17. eod. tit.*

6. In ambigua voce legis ea potius accipienda est significatio, quæ vitio caret; præsertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit, *l. 18. eod. tit.*

7. Cum lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat, *l. 21.*

In civile est, nisi tota lege perspecta, una aliqua ejus particula proposita judicare, vel respondere, *l. 23. eod. tit.*

8. Nulla juris ratio, aut æquitatis benignitas patitur, ut quæ salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra commodum ipsorum perducamus ad severitatem, *l. 24. eod.*

9. Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet: in fraudem verò legis facit, qui salvis verbis legis, sententiam ejus circumvenit, *l. 24. eod. tit.* est Pauli Jurisconsultissimi.

10. Fraus legi fit, ubi id fit, quod fieri noluit, fieri autem non vetuit, & quod distat verbum ab intellectu, hoc distat fraus ab eo, quod contra legem fit, *l. 29. eod. tit.*

11. Rectissimè illud receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium abrogentur, *l. 31. eod.*

12. Optima legum interpretres consuetudo, *l. 36. eod. tit.*

13. In ambiguitatibus, quæ ex legibus

proficiuntur, consuetudo, aut rerum perpetuò similiter judicatarum auctoritas vim legis obtinere debet, *l. 37. eod. tit.*

14. Beneficium Imperatoris, quod ab ejus indulgentia proficitur, quam plenissimè interpretari debemus, *l. ult. ff. de constit. principum.*

15. Actionem ex improbitate sua nemo consequitur, *ff. de furtis, l. itaque fullo.*

16. Si ut maleficium fiat promissum sit, nulla est obligatio ex hac conventionione, *ff. de pactis, l. Jurisgentium, §. si ut maleficium.*

17. Quoties pactum à jure communi remotum est, servari hoc non oportet, *in ead. l. §. si paciscar.*

18. Si stipulatio sit interposita de his, pro quibus pacisci non licet, servanda non est, sed omnino rescindenda, *in ead. l. & eod. §.*

19. Pacta quæ turpem causam continent, non sunt observanda, *l. si unus, §. pacta, ff. de pactis.*

20. Illud nulla pactione effici potest, ne dolus præstetur, *ff. de pactis, l. si unus, §. illud, & l. 1. illud, ff. de positi.*

21. Cui jurisdictio data est, ea quoque concessa esse videntur, sine quibus jurisdictio explicari non potest, *de jurisdictione omnium judicum, l. 2.*

22. Quid enim tam contrarium est consensui, quàm error, qui imperitiam detegit? *ff. eod. tit. l. si per errorem, & in l. ad probationem, C. de loc. & cond. dicitur, inscientiam errantis non habere consensum, & in l. cum testamentum, C. de juris & facti ignorantia, dicitur errantis nullam esse voluntatem, & in l. non idcirco, eod. tit. habetur, errantis nullam esse voluntatem.*

23. Nemo in necessitatibus liberalis existit, *ff. de ad mendis legatis & fidei com. l. rem legatam.*

24. Non donat, qui necessariis oneribus succurrit, *ff. de donationibus inter virum & uxorem, l. si quis pro uxore.*

25. Digna vox est majestate regnantis legibus alligatum se Principem profiteri, *C. de legibus & constitutionibus Principum, l. 4.*

26. De auctoritate juris nostra pendet

auctoritas, *in eod. l. & revera major imperio est submittere legibus principatum, in ead. l.*

27. Non quidquid judicis potestati permittitur, id subicitur juris necessitati, *l. omnem, ff. de judiciis.*

28. Si delictum non ex animo, sed extrà venit, noxia non committitur. *C. si adversus delictum. l. 1.*

29. Id demum, quod major pars omnium judicavit, ratum est: cum & omnes judicasse palàm est.

30. Si ex tribus arbitris unus in quindecim, alius in decem, tertius in quinque condemnet, quinque præstari debent: quia in hanc summam omnes consenserunt, *ex l. diem proferre, §. si plures arbitri, ff. de arbitris, eadem sententia repetitur in l. inter pares, ff. de re judicata, ubi sic: Si diversis summis condemnent judices, minimam summam spectandam esse Julianus scribit.*

In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minus justius est, quàm tutius, *ff. de regulis juris. l. ea quæ reg. 153.*

31. Omnia, quæ animi destinatione agenda sunt, non nisi vera & certa scientia perfici possunt, *ff. eod. reg. 77.*

32. Non debeo melioris conditionis esse, quàm auctor meus, à quo in me jus transit, *ff. eod. l. in omnibus officiis.*

33. Is natura debet, quem jure gentium dare oportet: cujus fidem secuti sumus, *ff. eod. l. cum amplius.*

34. Nemo ex suo delicto conditionem meliorem facere potest, *ff. eod. reg. 177.*

35. Nemo damnum facit, nisi qui id facit, quod facere jus non habet, *ff. eod. l. nemo damnum. reg. 195.*

36. Non videtur vim facere, qui jure suo utitur, *ff. eod. reg. 198.*

37. In pari causa possessor potior haberi debet, *ff. eod. reg. 171.*

38. Bona fides tantum possidendi præstat, quantum veritas: quoties lex impedimento non est, *ff. eod. l. bona fides regul. 177.*

39. Minus est actionem habere, quàm rem, *ff. eod. minus, reg. 204.*

40. Cum de lucro quæritur, melior est
d ij

conditio possidentis, ff. de regul. jur. regul. 169.

41. Æquissimum visum est, creditorem ita agere rem debitoris, ut suam ageret, ff. de solutionibus, l. 1.

42. Libertas omnibus rebus favorabilior est, ff. de regulis juris. l. libertas, regul. 165.

43. Infinita est æstimatio libertatis, & necessitudinis, reg. 137. ff. eod.

44. Servitutem mortalitati comparamus, ff. eod. servitutem, reg. 209.

45. Et si nihil facile mutandum est ex solemnibus, tamen ubi æquitas exposcit, subveniendum est, ff. eod. & si nihil.

46. Omnis definitio in jure civili periculosa est: parum est enim ut subverti possit, ff. eod. omni definitio. reg. 202.

MARCI TULLII NUNC
sunt adnectendæ sententiæ quas è diversis ejus delibavimus libris, quos non semel pervolvimus.

1. **L**ex est ratio summa, insita in natura, quæ jubet ea, quæ facienda sunt, prohibetque contraria. 1. de legib.

2. Lex est recta ratio imperandi, & prohibendi. in eod. lib.

3. Legem bonam à mala nulla alia re, nisi naturali norma dividere possumus. in eod. lib. 1. de legib.

4. Honesta, & turpia, natura, non opinione judicanda sunt. in eod. lib.

5. Ipsum bonum non est in opinione, sed in natura. ibid.

6. Omnes viri boni ipsam æquitatem & jus amant: nec est viri boni errare, & diligere, quod per se non sit diligendum. 1. de leg.

7. Nihil est profectò præstabilius, quàm planè intelligere, nos ad justitiam esse natos, neque opinione sed natura constitutum esse jus. in eod. lib.

8. Injustam legem non esse legem, probat. in 2. de legib.

9. Natura norma legis est. in eod. lib. 2.

10. Opinionibus vulgi rapimur in erro-

rem, nec vera cernimus in eod.

11. Perjurii pœna divina exitium, humana dedecus. in eod.

12. Ad divos adeundo castè: pietatem adhibento: opes amovento. si qui secus faxit, Deus ipse vindex erit. in eod. 2. de leg. sanctè vota reddunto. ambæ hæ sententiæ in legibus erant Romanorum.

13. Magistratus hæc est vis, ut præsit, præscribâtque recta, & utilia, & conjuncta cum legibus in 3. de leg.

14. Ut enim magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus: verèque dici potest, Magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum.

15. Qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est. in eod.

16. Non solum ut obediant magistratibus, sed etiam ut eos colant, & diligant præscribimus. eod.

17. Justa imperia sunt: iisque cives modestè & sine recusatione parento. lex erat hæc Romanorum. in 3. de leg.

18. Salus populi suprema lex esto. lex eorumdem. ex eod. 3. lib.

19. Intercessor rei malæ salutaris civis est. ex eod. lib. lex Romana.

20. Est iniqua in omni re accusanda prætermisiss bonis malorum enumeratio, vitiorumque selectio. lib. 3. de leg.

21. Ut enim cupiditatibus Principum infici solet tota civitas, sic emendari & corrigi continentia. in eod. lib.

22. Nobilium vita victuque mutato mores mutari civitatum puto. eod.

23. Principes vitiosi plus exemplo, quàm peccato nocent. lib. 3. de leg.

24. Vi opprimi in bona causa est melius, quàm malè cedere. in eod.

25. Impediri bonam rem melius, quàm concedi malæ. eod.

26. Nihil tam contrarium juri & legibus, nihil minus civile & humanum, quàm composita & constituta Rep. quidquam agi per vim. in eod. 3.

27. Noxiæ pœna par esto: ut in suo vitio quisque plectatur, vis capite, avaritia multa, honoris cupiditas ignominia sanciantur. in eod. 3. lib. de legib.

28. Fundamenta justitiæ sunt: ut ne cui

noceatur : ut communi utilitati serviatur : & cum tempora commutantur , commutare officium ; ut non semper sit idem. *in 1. de officiis.*

29. Fundamentum justitiæ est fides , id est , dictorum conventorumque constantia , & veritas. *in eod. lib.*

30. Fides appellata est , quia fiat , quod dictum est. *in eod.*

31. Promissa servanda non sunt , quæ sunt iis , quibus promiseris , inutilia. *in 1. & in 3. Officiorum.* nec si tibi plus noceant , quàm illi prosint cui promiseris. *in 1. Offic.*

32. Illis promissis standum non est , quæ coactus quis metu , aut deceptus dolo , promiserit. *1. Offic.*

33. Quod verum est , simplex , sincerumque , id est naturæ hominis aptissimum. *in eod.*

34. Duobus modis fit injuria , vi , & fraude fraus quasi vulpeculæ : vis leonis videtur , utrumque alienissimum ab homine , sed fraus odio digna majore.

35. Totius injustitiæ nulla capitalior est , quàm eorum , qui tum , cum maximè fallunt , id tamen agunt , ut viri boni esse videantur. *in 1. de Offic.*

36. Nullum officium referenda gratia magis necessarium est. *in eod. lib.*

37. Dare beneficium in nostra potestate est : non reddere viro bono non licet. *in eod.*

38. Quidquid sine detrimento potest commodari , id cuique tribuendum est , vel ignoto. *in eod. lib.*

39. Vinculum humanæ societatis est ratio , atque oratio. *in eod. 1. Offic.*

40. Offerre se periculis sine causa nihil stultius. *in eod. lib.*

41. Quæ parva videntur esse delicta , neque à multis intelligi possunt , ab iis est diligentius declinandum. *in 1. Offic.*

42. Non attinet quidquam sequi , quod assequi nequeas. *in eod. lib.*

43. Studia nostra naturæ regula metiamur. *in 1. Offic.*

44. Victus cultusque corporis ad valetudinem referantur , & ad vires , non ad voluptatem. *in eod. lib.*

45. Omnis actio vocare debet temeritate , & negligentia : nec verò agere quid-

quam , cujus non possis causam probabilem reddere ; hæc est enim ferè descriptio officii. *in 1. de Officiis.*

46. Cavendum ne major pœna , quàm culpa sit. *in eod. lib. & in 3. de legib.*

47. Nobis à natura constantiæ , moderationis , temperantiæ , verecundiæ , partes datæ sunt. *in 1. Offic.*

48. Sine verecundia nihil rectum esse potest , nihil honestum. *1. Offic.*

49. Opifices omnes in sordida arte versantur : nec verò quidquam ingenuum potest habere officina. *in eod. lib.*

50. Nihil est agricultura melius , nil uberius , nil dulcius , nihil libero homine dignius. *in eod. lib.*

51. Nihil laudabilius , nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate , atque clementia. *in eod. lib.*

52. Ut enim tutela , sic procuratio Reip. ad utilitatem eorum , qui commissi sunt , non ad eorum , quibus commissa , gerenda est *in 1. Offic.*

53. Negligere quid de se quisque sentiat , non solum arrogantis est , sed etiam omnino dissoluti. *ex 1. de Offic.*

54. Contemnuntur ii , qui nec sibi , nec alteri profunt , ut dicitur : in quibus nullus labor , nulla industria , nulla cura est. *in 2. Offic.*

55. Jus non esset , nisi esset æquabile. *in eod. lib.*

56. Fundamentum perpetuæ commendationis , & famæ , est justitia. *in eod.*

57. Rem familiarem dilabi sinere flagitiosum est. *in 2. Offic.*

58. Habere quæstui Remp. non modò turpe est , sed sceleratum etiam , & nefarium. *in eod.*

59. Omnes immores beneficii oderunt. *in 2. Offic.*

60. Multa quæ natura videntur honesta , temporibus fiunt non honesta. *in 3. Offic.*

61. Vir bonus nihil cuiquam , quod in se transferat , detrahet. *3. Offic.*

62. Hominem hominis incommodo suum augere commodum magis est contra naturam , quàm mors. *in eod. lib.* ubi id præclaris conficit argumentis.

63. Homo naturæ obediens homini no-

cere non potest. *in eod. lib.* suæ cuique utilitati, quod sine alterius injuria fiat, servandum est. *in eod. lib.*

64. Hoc ipsum utile putare, quod turpe sit, calamitosum est. *in 3. Offic.*

65. Eadem quæ utilitatis, honestatis est regula. *in eod.*

66. Dolus malus est, cum aliud est simulatum, aliud actum. *ex definitione Aquilii in eod. 3. de Offic.*

67. Vir bonus est is, qui prodest, quibus potest, nocet nemini. *in eod. lib.* sed post aliquanto addit, nisi laceffitus injuria.

68. Nihil, quod crudele, utile: est enim hominum naturæ, quam sequi debemus, maximè inimica crudelitas. *in eod. lib. 3. de Offic.*

69. Qui non propulsat injuriam à suis, injustè facit. *in eod. lib.*

70. Vir bonus ne cogitare quidem quidquam audebit, quod non audeat prædicare. *in eod. 3. Offic.*

71. Cato ad fidem bonam statuit pertinere notum esse emptori vitium, quod nosset venditor. *in 3. Offic.*

72. Ratio postulat, ne quid insidiosè, ne quid simulatè, ne quid fallaciter. *in 3. Offic.*

73. Quoniam juris, naturæ fons est; hoc intelligitur secundum naturam esse, neminem id agere, ut ex alterius prædetur inscitia: nec ulla pernicies vitæ major inveniri potest, quàm in malitia simulatio intelligentiæ. *in 3. Offic.*

74. Nihil quisquam debet, nisi quod est turpe, non reddere. *in eo paradoxo*, quod sapientes liberi, & stulti servi.

75. Id, quod imperatur, necessarium illud, quod permittitur, voluntarium est. *in 2. de invent.*

76. Leges in consilio scriptoris, & utilitate communi consistunt. *in eod. lib.*

77. Indignum est æquitatem litteris legis urgeri; quæ voluntate ejus, qui scripsit, defenditur. *in eod. lib.*

78. Velle quod non deceat, id ipsum miserimum est: nec tam miserum est, non adipisci quod velis, quàm adipisci velle quod non oporteat. *ex lib. de Philosophia, sive Hortensio, apud Augustinum lib. 13. de Trin. cap. 3.*

79. Quæ perdifficilia sunt, perinde habenda sæpe sunt, ac si effici non possint. *in partitionibus orat. ubi de genere deliberandi.*

80. Quod permagni interest, pro necessitate sæpe habetur. *ibid.*

Infelices, qui omnia sibi licere existimant. *ex incerto ad Varronem.*

Ex Aristotelis & Platonis libris agglutinare nihilo pauciores potuissimus: sed à capite decimo disputationis ad volumen prolapsi essemus. Sed tamen placuit secundam hanc partem disputationis, tribus Aristotelis documentis, seu admonitis claudere. Primum documentum edidit in 10. *Ethic. cap. 5.* ubi affirmat, id in omnibus similibus esse, quod viro bono videtur; virtutemque & virum probum esse uniuscujusque rei mensuram. Secundum, *in 3. Metaphys. non longè à principio*, ubi scribit, necesse esse eum melius se habere adjudicandum, qui tamquam adversarios omnes utrinque rationes oppositas audit. Tertium reliquit *in lib. de divinatione per somnium, & lib. Ethic. 10. cap. 2. in lib. de divinat.* ad hunc modum scripsit: *Quod omnes, aut complures sentiunt, aut dicunt, id falsum esse non est putandum, in lib. Ethic. sic: Quod omnibus videtur, id esse affirmamus.*

TERTIA PARS DISPUTATIONIS, in qua refelluntur, quæ contra æquitatem scriptas leges interpretantem dici possent.

I. **C**ontra æquitatem, cujus proprium munus est severitatem legis mitigare, & quæ ab ea caveri non potuerunt, supplere, nonnulla comparari possent argumenta; quibus singillatim propositis actum occurremus.

Primum argumentum: *Non omnium, quæ à majoribus constituta sunt, ratio reddi potest; alioqui multa ex iis, quæ certa sunt, subverterentur*, inquit l. *non omnium, ff. de legibus*. Verum, qui refert se ad sententiam legislatoris recedens à verbis legis, hunc necesse est rationem, quam in scribenda lege secutus est scriptor, divinare: ergo id facere non licet. Respondeo duplex exi-

stere genus rationum, quibus ad constituendam legem impelli potest legislator: alterum earum est, quæ sunt extra legem, & ejus condendæ occasionēs fuerunt; has divinatione invenire sæpe nec possumus, nec debemus: de quibus rationibus loquitur lex. Alterum genus earum est rationum; quæ legi sunt intimæ, nec possunt ab ea divelli; quæ sunt rationes publicæ utilitatis, & æquitatis: quæ intelligentiam & voluntatem legislatoris deferere numquam possunt. Atque ad hoc secundum rationum genus confugimus, cum legem non ex verbis, sed ex sententia scriptoris legislatorisve interpretamur.

2. Secundum argumentum: Cum jus discrepat ab æquitate, vult Imperator se consuli. *C. de legibus l. 1. & 8.* Respondeo, quod jubet Imperator, locum habere in controversiis publicis, & quæ apud judicem disceptantur: id est perspicuum *ex l. 8.* vel id faciendum est in rebus dubiis, ut sentit Glossa, nec non D. Thom. & D. Antoninus, qui hujus explanationis approbatores à nobis nominati sunt *in 1. parte hujus disputationis.*

3. Tertium argumentum: Illud passim jactari solet, ejusdem esse condere legem, & interpretari: sed solus legislator, vel Princeps condit legem; ergo is dumtaxat explanabit. Dupliciter redargui potest argumentum. Vel enim secundæ rationis reprehensio huc etiam transferri potest: vel dicere possumus interpretatione generali, & cogente, quæ pro lege habenda est, ad Principem legislatoremve explanationem legis spectare; interpretatione verò privata, & privatim consulente, eos item, quibus est lex imposita, exponere legem posse.

4. Quartum argumentum: Si judex ex lege semper judicare debet; ergo multo magis is, qui personam privatam gerit, nec ulla publica ac legitima potestate pollet, nec judici sapientia antecellit. Oportere autem judicem ex legum præscripto judicia exercere; docet Arist. *in 1. Rhetoric. cap. 1. & in 2. Politic. cap. 7. & cap. 8.* nam. *cap. 7.* Magistratum Lacedæmoniorum, qui Ephori appellabantur, exagitant, *Melius*, inquit, foret eos non secundum propriam mentem

judicare, secundum litteras, & leges, & *cap. 8.* Remp. vellicans Cretensium, qui in judicando Ephoros imitabantur; *Non secundum*, inquit, *scriptam legem judicare, sed secundum quod sibi videtur, periculosum est.* Itaque *in 1. de arte Rhetorica, cap. 1.* hæc à legislatoribus judicibus relinqui vult Arist. ut cognoscant factumne sit, an non factum; fore, an non fore; esse, aut non esse. Hæc omnia, inquit Arist. cum non possit legislator providere, judicibus relinquenda necessario sunt. In *Authent. autem de judicibus, §. oportet.* negat judicem Imperator lege videri clementiorem. Ubi Glossa. *Nota*, inquit, *mirabile verbum pro allegantibus: nam semper lex mitior est, quam judex, ut hic, & ff. de arbitris, Celsus.* Quare Panorm. *in cap. extremum, de transact.* admonet ad sensum Glossæ, jus semper æquitati præferendum esse, & propter æquitatem non scriptam non debere à jure scripto judicem recedere.

5. Respondeo tum judicem, tum privatam personam scripto juri obsequi debere, quoties non aperte cum æquitate confligit. Magistratum verò Lacedæmoniorum, & Cretensium accusat merito Arist. quod ordinaria judicia ad suum sensum, non ad legem, quæ privata sententia potior esse debet, accommodabat; quæ vel inscitia, vel cupiditate, vel ira aliave cæca perturbatione, corrumpi atque perverti oportebat. Præcipuæ verò judicis partes esse debent, ut cum salutis utilitatisque communis minister sit, nullo modo bonum publicum privato commodo expugnari patiatur. At cum bono publico conservato privatum singulorum interire deberet, ad rectum officium pertinet, ut privatum non deferat. Est illud quoque Innocentii *in cap. 1. de const.* memoria dignum, quod Bart. *in l. 1. C. de leg.* arripuit: quando aliquid judicis arbitrio permittitur, semper eum ab æquitate stare debere.

6. Quintum argumentum: Probat Arist. *in 6. Metaph. à textu 4. ad 7. & in 11. Met. cap. 2.* quamlibet scientiam, sive quæ in speculatione, sive quæ in actione, sive quæ in effectione versatur, abjicere ea, quæ sunt per accidens: quoniam ars &

scientia ea, quæ aut semper, aut plerumque eveniunt, amplectitur: quarum rerum certæ & notæ causæ esse possunt. Accidens verò id est, inquit Arist. quod nec semper, nec plerumque contingit, cujus solent esse causæ incertæ & occultæ: cum igitur lex artis moralis, & quæ in actione consistit, norma sit, contemnere ea debet, quæ raro accidunt; neque debet æquitas à norma sapientis legislatoris recedere. Respondeo, quamlibet scientiam, quæ per accidens à Philosophis dicuntur, ea contemnere, & ab se abjudicare, non ideo, quòd cum accidunt, verè à nobis sperni debeant: sed quia cum scientia & ars constituitur, cogitatione comprehendi minimè queant. Quis neget hominem sex digitis instructum, aut utroque sexu præditum, monstrum esse, & ens per accidens: ideone projici solet? ac non sunt alendi, & educandi cura suscipi? *Legislatoris*, inquit Arist. in 1. de arte disendi, cap. 1. *judicium non de singulis, neque de presentibus, sed de universalibus, & de futuris est.* At æquitas quæ instant, & quæ honesta sunt, facere jubet. Periclitemur exemplo in re minimè dubia. Lex portas noctu aperiri vetat: aliquis ne cives extra muros ab hostibus opprimantur, portas iis patefacit, sociorumque intra urbem auxilia recipit; in huncne salutarem civem ex lege judicium dabit iudex? nihil minus, neque aliter extra judicium faciundum est cum tempora, aut facta nonnulla incidunt necessaria, ad quæ verba legis accommodari non possunt, quibus tamen ipsis mens, & sententia legis & legislatoris favet.

7. Sextum argumentum: Causa contra scriptum verbaque legis ideo accipienda non est, quòd sapiens legislator excipit ea, quæ sibi excipienda videntur: & id, ut præstet, suadet ei Aristot. in 1. Rhetoric. cap. 1. Respondeo ea solitum esse legislatorum apertis verbis excipere interdum, quæ crebrius eveniunt: reliqua, quæ ejus intelligentiam necessariò prætervolant, tacitè excipere, ut ne jus æquitatis honestæque rationis juguletur.

8. Septimum argumentum: Periclitantur omnia jura, si hoc institutum sit, ut prætermisso scripto, sui commodi & emo-

lumentis causa quis ad sententiam legis sua sponte velit accedere. Respondeo, nec infirmari legem, nec ejus vim labefactari, nec ullum ei periculum creari, quando ea tempora & genera incidunt, quæ perspicua ratio honestatis & æquitatis proponit: & si legislator adesset, haudquaquam improbaret, sed prorsus vellet excipere.

9. Octavum argumentum: Nota videtur inuri imprudentiæ, atque inscitæ legis auctori, cum quis clypeo tectus æquitatis interpretatione verba legis eludit. Respondeo in nulla aut imprudentiæ labe, aut inscitæ infamia legislatorem hære, quia de iis singulis non cavet, ad quæ lex, quæ universe loquitur, pertinere non potest, & si posset non deberet, ut Aristot. in 1. Rhetoric. cap. 1. & 5. Ethic. c. 10. & D. Thomas in 1. 2. quæst. 96. art. 6. ad 3. affirmant: nec qui ad æquitatem benignamque legislatoris sententiam verba legis inflectit, ulla utitur ludificatione.

10. Nonum argumentum: Multo propius ad scriptoris legislatorisque voluntatem is accedit, qui ex ipsius eam litteris & verbis interpretatur, quam ille, qui non ex scriptoris elicit scripto, quod hic ipse suæ voluntatis quasi imaginem reliquit, non igitur de ejus voluntate argumentari fas est, qui, ne id faceremus, judicium nobis suæ mentis voluntatisque dedit minimè obscurum. Argumentum est Ciceronis in posteriore lib. de inventione, ubi de generis judiciali accuratè præcipit, quod argumentum aliis verbis D. Thom. transtulit in 6. art. 9. 96. 1. 2. quod à S. Doctore diluitur in resp. ad 3. sed nobis hæc item percommoda rationis videtur esse reprehensio. Duplex est voluntas legislatoris: altera præcipiens, perspicua, scripto, seu verbo, aliove modo enunciata; quæ vim & formam continet legis, eidem legi intima, sitaque est in re, quæ præcipitur: altera est voluntas, severitatem legis & præcepti relaxans. legisque moderatrix, priori voluntati obtemperandum est extra tempora necessitatis, magnique mali, aut damni impendentis: posteriorem voluntatem sequimur iis temporibus, quæ sunt ex æquitatis præscriptione.

11. Decimum

II. Decimum ac postremum argumentum : Uicuique in sua causa ad vitandum quodpiam malum, interpretandæ legis potestatem facere, tum interpreti periculosum, tum ceteris ad perniciosam imitationem proclive, tum legi nimium videtur esse injurium. Respondemus, æquitatis normam, cui verba legis concedere debent, non æquum esse cupedinariis, cauponibus, cetariis, laniis, reliquisque viliis ac sordidi artificii imperitis hominibus tradi : est enim illud Terentii contritum in *Adelphis*, Act. I. *scena 2. Homine imperito numquam quidquam injustius : qui, nisi, quod ipse fecit, nihil rectum putat.* Verum multo maxime regulam æquitatis permitti convenit æquo cum primis viro, prudenti, ac sapienti : qui sine cupiditatis vitio, absque inscitæ dedecore, quo tempore verba legis præponderari æquitate debeant, remoto temeritatis errore statuere possit.

Sequitur, ut de divisione juris consideremus : cujus quadripartitam distributionem explicabimus. Prima legalis, & Justinianeæ erit : secunda Aristoteleæ : tertia Tullianæ : quarta Theologicæ. Primam in caput undecimum : secundam in duodecimum : tertiam in decimumtertium : quartam in quartumdecimum includemus.

CAPUT XI.

De legali, & Justinianeæ juris divisione.

I. **P**artitionem juris in certas partes ac membra antiqui Jurisconsulti duodecim legibus persecuti sunt ff. *de iustitia & jure*, eandem Justinianus Imperator in suis *Institutionibus* lib. I. tit. I. sexdecim §§. exequitur. Princeps eorum divisio est in jus publicum, & privatum l. I. §. *huius studii*, ff. *de iustit. & iur. & Instit. §. eod.* Publicum definiunt, quod ad statum rei Romanæ spectat : privatum, quod ad singulorum utilitatem pertinet. Jus publicum Ulpianus in sacris, sacerdotibus, & magistratibus consistere scribit. Jus privatum ille & Justinianus in naturalibus præceptis, aut *P. Comitol. de Contract.*

gentium, aut civilibus constituunt. Hæc prima divisio à vero abesse videtur quam longissimè, ideo quod jus, quo res Romana continetur, publicum appellat, quod ipsum extra cancellos Imperii Romani non egreditur, cum naturale & gentium ad omnia regna atque imperia, ad omnes gentes & populos, ad omnes ætates ac tempora, postquam genitum est, pervagetur, nisi si forte dicamus Romanum jus publicum dici vel propter promulgationem vel propter reëtricem & vindicem potestatem ; quoniam & innumeros populos devinciebat : & nationes propè infinitas ad parendum minis potius impellebat, nam licet suis quæque gens legibus regeretur, Romanas tamen leges complures recusare non poterat.

2. Porro autem jus naturæ & gentium in sensibus hæret uniuscujusque, atque ejus sibi quisque est præco, præsertim si de naturali loquamur. Quod jus naturale Imperator & Jurisconsultus definiunt inquit : *Jus naturale est quod natura omnia animalia docuit. Nam jus istud non solum humani generis proprium est, sed & omnium animalium, quæ in cælo, quæ in terra, quæ in mari nascuntur. Hinc descendit maris, atque femina conjugatio, quam nos matrimonium appellamus : hinc liberorum procreatio, & educatio, videmus enim cetera quoque animalia istius juris peritia censer. Quæ in oratione bis videtur esse erratum, nam & animalibus rationis & consilii expertibus jus tribuunt ; quod non iis magis convenit, quam justitia, aut injustum, virtus, aut vitium. Deinde, quia conjunctio maris & femina, procreatio filiorum & educatio multis est animantibus denegata, quod experientia didicimus, & Aristot. in I. *de plantis*, cap. I. & in 5. *de histor. anim.* cap. 15. luculentis verbis ostendit. Sic enim in I. *de plantis* : *Sunt animalia, quæ sexu femineo carent, alia item quæ non generant : alia rursum, quæ nullam motum habent, & in 5. de histor. anim.* totum ferè genus animalium, quæ filicea durioreve testa conteguntur (ὀσσεῖς τε καὶ κελύφινες nuncupantur à Græcis) coitu coere confirmat. Verum enim posteriore errore liberatur tam Imperator, quam Jurisconsultus, si dixerimus eos de perfe-*

etis animalibus locutos esse. A priore lapsu, qui major videtur, eisdem cap. 19. vindicare conabimur.

3. *Jus gentium* ait Ulpianus, est, quo gentes humanae utuntur: quod à naturali recedere facile intelligere licet; quia omnibus illud animalibus, hoc solis hominibus inter se commune sit. Hæc ille. De eodem jure Imperator hoc pacto: *Jus autem gentium omni humano generi commune est, nam usu exigente & humanis necessitatibus gentes humana jura quædam sibi constituerunt. Bella enim orta sunt, & captivitates secuta, quæ sunt naturali juri contraria: jure enim naturali omnes homines ab initio liberi nascebantur.* Quàm sibi hîc constet Justinianus viderint ejus discipuli, nam si libertas jure naturæ convenit homini; ergo hoc jus non dandum est mutis animalibus, quæ natura serviunt homini.

4. Pergens in divisione juris Ulpianus, de jure civili ad hunc modum scribit: *Jus civile est quod neque in totum à naturali jure, vel gentium recedit, neque per omnia ei servit. Itaque cum aliquid addimus, vel detrahimus juri communi, jus proprium, id est, civile efficitur.* Mira hæc videri possunt, & paradoxa, ut jus civile aut recedere possit à naturali, aut ei detrahere neque id est dividere jus, sed frangere. Dico tamen pro Ulpiano non de jure naturæ aut jubente, aut prohibente locutum esse, sed de permittente dumtaxat, & concedente juris divini naturalisque, scientia præstans D. Thomas in 1. 2. quæst. 95. artic. 2. quærens utrùm lex omnis humanitus posita à naturali lege derivetur, his verbis concludit: *Justum in rebus humanis, aliquid dicitur ex eo, quod est rectum secundum regulam rationis: rationis autem prima regula est lex naturæ, ut ex supradictis patet. Unde omnis lex humanitus posita in tantum habet de ratione legis, in quantum à lege naturæ derivatur: si autem in aliquo à lege naturali discordet, jam non erit lex, sed legis corruptio.* Sanè quidem Imperator Ulpiani sententiam correxisse existimari potest §. sed jus, & §. naturalia quidem jura. Nam in priore §. dixit jus civile ex unaquaque civitate appellari. Posterioris verò paragraphi verba sunt hæc:

Sed naturalia quidem jura, quæ apud omnes gentes sunt, peræquè observantur, divina quadam providentia constituta: semper firma atque immutabilia permanent. Ea verò, quæ ipsa sibi quæque civitas constituit, sæpe mutari solent, vel tacito consensu populi, vel alia postea lege lata. Sed tamen hac juris naturalis adhibita distinctione Ulpiano quis præstò esse posset. Placet magnis magistris triplex jus esse naturale, unum jubens, alterum prohibens, tertium concedens, à jure naturæ vetante, seu jubente nulla lex justa humana discedere potest: à concedente honestis de causis potest, de postremo fortasse est Ulpianus locutus. Gaius l. omnis populi, ff. de just. & jur. cautius quàm Ulpianus, meo quidem animo, postquam docuit jus civile esse, quod uniuscujusque civitatis proprium est, continuo subjunxit: *Quod verò naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes gentes peræquè custoditur, vocaturque jus gentium, quasi quo jure omnes gentes utuntur.*

5. Civilis autem juris, quo Romana civitas gubernabatur, partes enumerat, & concinnis brevibusque descriptionibus enucleat Imperator lib. 1. tit. de jure nat. gen. & civil. in Institut. sunt enim ejusmodi juris genera prima duo, non scriptum, & scriptum, non scriptum in more & consuetudine civium positum est: nam diuturni mores, inquit Imperator, consensu utentium comprobati legem imitantur, ad jus civile scriptum revocat legem, plebiscitum, Senatusconsultum, ea quæ per epistolam Imperator constituit, vel cognoscens decrevit, vel edicto præcepit: Prætorum edicta, responsa prudentum, quæ sunt sententiæ, (verba sunt Imperatoris) & opiniones eorum, quibus permissum erat jura concedere, nam antiquitus constitutum erat, ut essent, qui jura publicè interpretarentur, quibus à Cæsare jus respondendi datum est, qui Jurisconsulti appellabantur: quorum omnium sententiæ & opiniones eam auctoritatem tenebant, ut judici recedere à responso eorum non liceret. Hactenus Imperator. Verùm Jurisconsultos ante Cæsares & Imperatores extitisse nemo vel leviter in Romana historia exercitatus addubitat:

sed fieri potest, ut, qui Imperatoribus antecesserunt Jurisconsulti, non eam in constituendo interpretandoque jure auctoritatem haberent, qua valebant ii, qui à Cæsaribus ad eam rem constituti erant.

6. Ad calcem perducta erit hæc Justinianeæ juris divisio, ubi Lectorem de pernicioso Glossæ errore admonuero, in quem prolapsa est *legem primam* explanans ff. de justit. & jur. namque multiplicem juris naturalis notionem confingens, scripsit primum pro lege Mosaica sumi: ex quo necessario conficeretur, ejusmodi legem etiam nunc vigere, nec à Christo Domino antiquatam esse: quod asseverare, vel credere nefaria est hæresis, neque enim Christus naturæ legem abrogavit: sed eam confirmavit, æternoque præmio decoravit *Matt. cap. 19.* illis verbis, *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.*

CAPUT XII.

De Aristotelea juris divisione.

1. **A**ristoteles in 1. *Rhet. c. 1.* jus distribuit in commune, & scriptum: & ad commune sine dubio refert jus naturæ, & gentium, in 5. *ad Nicomachum, cap. 7.* & in primo *magnorum mor. cap. 31.* dividit in naturale, & legale, dividens enim jus politicum, id est, illud, quod in civitatibus viget, ad hunc modum loquitur Philosophus in 5. *Ethic.* τὸ ὅτι πολιτικὴ δίκαια τὸ μὴ φυσικὸν ἐστὶ, τὸ ὅτι νομικὸν, φυσικὸν μὲν, τὸ παταχῶ αὐτῷ ἔχων δυνάμιν, καὶ ὅτι δοκεῖν, ἢ μὴ νομικὸν ὅτι ἐξ ἀρχῆς μὴ ἔθεν ὁ θεὸς ὁφείλει εἶναι, ἢ ἀμῶς ὅταν ὅ δῶνται, ὁφείλει, οἷον τὸ μὴ λυτῆσθαι, quorum verborum hæc vera est explanatio: *Politici autem iusti aliud quidem naturale est, aliud legale, naturale est, quod ubique gentium eandem vim habet: & non quia ita videtur, aut non; legale verò, quod quidem à primo nihil interest sic, vel aliter; ubi verò illud constituerunt, interest, ut mina redimi.* Particula verò illa δὲ in verbis Aristotelis, aliquod esse justum non politicum declarat, & re ipsa datur æconomicum justum à politico diversum; quod

tripartitum est. Unum est paternum, alterum herile, seu despoticum, tertium conjugale. Græci cum Aristot. tria hæc æconomica jura appellant, πατρικὸν, δεσποτικὸν, γαμικὸν. Cum enim domus ex his partibus minutissimis constet, ex domino & servo, ex viro & uxore, ex patre & filio, ut scribit Philosophus in 1. *Politie. cap. 3.* plana ratio persuadet æconomicum, seu domesticum jus esse in partes illas tres distributum.

2. In hac Aristotelica juris divisione, qua jus politicum secatur in naturale, & legitimum, observandum est, illud legitimum, humanum appellari, non quòd humanum non sit jus naturale, quod in natura cujusque hominis penitus est insitum, sed quia nec opinione, nec instituto, nec humano arbitrio procreatum est; neque vel consensu populi, seu auctoritate Principis, seu magistratus eget: ut à cunctis mos sibi geratur.

CAPUT XIII.

De Tulliana juris divisione.

1. **J**uris Tulliana divisione ad theologiam nulla, mea quidem sententia, propius accedit. Partitionem igitur juris facientis Ciceronis hæc sunt in oratoriis partitionibus verba, *Juris est omnis ratio nobis explicanda: quod dividitur in duas partes primas, naturam, atque legem, & utriusque generis vis in divinum & humanum jus est, distributa, quorum æquitatis est unum, alterum religionis. Æquitatis autem vis est duplex: cujus altera directi, & veri, & iusti, & ut dicitur, æqui & boni ratione defenditur: altera ad vicissitudinem referenda gratiæ pertinet; quod in beneficio gratia, in injuria ultio nominatur. Atque hæc communia sunt naturæ, atque legis. Sed propria legis & ea, quæ Scripta sunt, & ea, quæ sine litteris, aut gentium jure, aut majorum more retinentur. Scriptorum autem privatum aliud est, publicum aliud, publicum lex, Senatusconsultum, fœdus: privatum tabula, pactum, conventum, stipulatio. Quæ autem scripta non sunt, ea aut consuetudine, aut*

conventis hominum, & quasi consensu obtinentur. Quæ partitio tametsi paulo videatur obscurior, quòd admodum concisa est, tamen est succi plena atque doctrinæ.

2. In tertio de officiis distinguit non dissimulanter in naturale, & civium; sed civili subijcit jus gentium, hisce enim verbis eloquentiæ & sapientiæ Romanæ Magister scribit: *Itaque majores aliud jus gentium, aliud jus civile esse voluerunt, quod enim civile, non idem continuò gentium: quod autem gentium, idem civile esse debet. Jus autem naturæ suo nomine paulo antè suoque vocabulo designarat: nomine verò civilis juris, notavit Cicero jus gentium, non quia seu instituto, seu auctoritate sit civium, sed usu, quo etiam modo jus naturæ jus civium nominare potuisset, cum inter omnia jura, quibus cives in sua regenda civitate utuntur, obtineat principatum. Ad hanc naturæ legem rerum bonarum jussa, & malarum vetita Cicero rejicere sæpenumero solet: ut in 1. de legibus, cum his verbis præcipit: *Honestæ, & turpia natura, non opinione judicanda sunt, & in eod. lib. Legem bonam à mala nulla alia nisi naturali norma dividere possumus, & in primo Officiorum: Nobis à natura constantia, moderationis, temperantia partes datae sunt. Præceptionem hanc ex definitiones confirmant, quibus vim naturalis legis explicavit idem Cicero in 1. de legib. qualis illa est: Lex est ratio summa insita in natura; quæ jubet ea, quæ faciendæ sunt, prohibetque contraria, & illa altera: Lex est recta ratio imperandi, & prohibendi, & illa posita in 2. de invent. Naturæ quidem jus est, quod nobis non opinio, sed quadam innata vis adfert, ut religionem pietatem, gratiam, vindicationem, observantiam, veritatem: quas virtutes singulas singulis illustrat definitionibus.**

3. Sed nimirum de lege naturali præclarus est locus in 3. de Republ. apud Lactantium in 6. de vero cultu, cap. 8. quem totidem Ciceronis verbis exscripsit. *Suscipiendæ igitur (inquit Lactantius) Dei lex est, quam Marcus Tullius in libro de Republ. tertio, pene divina voce depinxit, cuius ego, ne plura dicerem, verba subjeci. Est quidem vera lex, recta ratio, naturæ congruens, diffusa in om-*

nes, constans, sempiterna; quæ vocet ad officium jubendo, vetando à fraude deterreat, quæ tamen neque probos frustra jubet, aut vetat: nec improbos jubendo, aut vetando movet. Huic legi nec obrogari fas est; neque derogari ex hac aliquid licet; neque tota abrogari potest. Nec verò per Senatum, nec per populum solvi hac lege possumus: neque est quærendus explanator, aut interpret ejus alius. Nec erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia posthac: sed & omnes gentes, & omni tempore una lex, & sempiterna, & immutabilis continebit: unusque erit communis quasi Magister, & Imperator omnium Deus, ille legis hujus inventor, disceptator, lator; cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur, hoc ipso luet maximas pœnas, etiamsi cetera supplicia, quæ putantur, effugerit, subjungit Lactantius: Quis sacramentum Dei sciens tam significanter enarrare legem Dei possit, quàm illam homo longè à veritatis notitia remotus expressit?

CAPUT XIV.

De theologica juris divisione.

1. **A**D canones doctrinæ theologicæ haud inconcinna hæc videri possit juris distributio. Instituitur autem divisio de lege, quæ in hominum cœtibus commoratur, & quam Deus aut per seipsum, aut per alios in nostris mentibus profeminare consuevit. Interim de ea lege silebitur, quæ in Dei Opt. Max. mente residet ex æternitate. Dispertiunt igitur jus Theologi in naturale, & positivum, naturale est illud, quod cum nostra natura natum & educatum est: positivum id est, quod vel à Deo vel ab homine est naturali additum. Sed in jure naturali duo spectanda sunt, alterum est præceptum ipsum: alterum est fundamentum & origo præcepti. Præceptum est lex, seu propositio quædam à recta ratione practica conformata, quovis tempore & loco ostendens quid hominibus agendum, vel non agendum sit. Præcepta autem naturalia duplicia sunt: quædam maximè com-

munia, & generalia, quibus humanus intellectus ex nuda verborum significatione necessario assentitur, hæc duo sunt. Primum est: bonum, iustum, rectum, honestum agendum. Secundum: malum, turpe, iniustum prætermittendum, sive, recta ratio sequenda: prava ratio fugienda.

2. Illa duo: Quod tibi vis fieri, alteri feceris: &, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, ideo non crediderim esse prima principia, seu prima naturalia præcepta, quod multi non sine errore ipsis illis assentirentur. Itaque, ut ab errore minus cauti & periti vindicentur, addendum est: quod cum æquitate & iustitia vis tibi fieri, aut non fieri. Secunda quædam præcepta naturalia existunt illis duobus primis tam propinqua, ut cuiusvis hominis non vitioso more corrupta mens ex illis ea licere & cognoscere haud majore negotio possit: ut, Deum esse colendum: pietatem patriæ, parentibus, & consanguineis præstandam esse: doctorum factorumque veritatem tuendum: alieni thori jus minime violandum: numquam mentiendum: impudentiam fugiendam. Ex hoc genere secundorum præceptorum sunt decem illæ conclusiones naturales, in Decalogum inclusæ; quæ non ita hominum alliciunt assensum, ut prima illa duo præcepta: nam furtum, tamquam rem, quæ liceret, extitisse apud Germanos Cæsar testatur in suis Commentariis. Tradit genera hæc præceptorum duo D. Thom. in 1. 2. q. 94. artic. 6.

3. Sequitur alterum: ut videamus, quæ nam fundamenta sint hujus naturalis juris, quo de quærimus. Atque hoc ipsum ab eodem præstantissimo sanctissimoque Doctore sumamus in ead. q. art. 2. Constituitur à D. Thoma juris naturalis fundamentum inclinatio naturalis adderem ipse: quæ naturæ integræ sit, vel Christi Opt. Max. gratia sanatae conveniens: nam post scelus primo parente admissum pravitas mortalium esse inclinationes ac propensiones, rationi divinæque legi repugnantes clamat sacrorum librorum, & Conciliorum, & orthodoxorum Patrum auctoritas jus autem juri adversari nequit. Dic ergo inclinationem naturalem à recta ratione castigatam, vel

cum recta ratione congruentem esse naturalis juris fundamentum. Porro autem triplex est in homine inclinatio à recta ratione minime dissidens. Una maxime generalis, nobis cum belluis ceterisque naturis communis: altera magis contracta, minusque communis: tertia angustissima, nostræque naturæ propria. Prima nos impellit ad bonum nostrum quærendum, salutemque conservandam: secunda ad communis naturæ & speciei, quando necessitas cogeret, propagationem: tertia ad rectum officium, ad rationis bonum, quod in morum honestate verique investigatione consistit, adipiscendum.

4. Hinc triplex genus naturalium præceptorum profluxit. Primum est eorum, quæ imperant media ad primum finem, seu bonum: alterum eorum, quæ media sunt ad secundum: tertium demum illorum, quæ media ad illud bonum præstantissimum, quod nostræ naturæ proprium est; siquidem rerum quarundam cognitio & actio cunctis est mortalibus necessaria. Vides igitur gradum esse quemdam & processum in naturalibus præceptis; qui præceptorum gradus nati sunt ex iis gradibus naturalibus, ex quibus constat, & coagmentata nostra natura existit.

5. Dicendum nunc est de positiva lege. Hæc igitur vel hominum, vel Dei arbitrio ponitur, additurque naturali. Si Dei arbitrio & auctoritate, fit positiva divina: quæ apud Christianos est lex fidei, & sacramentorum: nullam enim aliam Christus ad nos detulit, quam ad naturalem adjungeret. Si verò hominum ponitur arbitrio atque instituto, aut omnium, vel pæne omnium hominum seu gentium arbitrio, saltem tacito, ponitur, & hæc lex, seu jus est gentium: vel non omnium, sed quorundam tantum, ut Romanorum, ut Atheniensium, & hæc est civium; quæ partim scripto, partim consuetudine, partim moribus continetur. D. Augustinus lib. 83. qq. quæst. 31. jus divisit in jus naturæ, consuetudine, & lege. *Natura*, inquit Augustinus, *jus est, quod aut leviter natura tractum aluit, & majus fecit usus, ut religionem, & si quid eorum, quæ antè diximus à natura profectum, majus fa-*

etiam propter consuetudinem videmus : aut quod in morem vetustas vulgi approbatione perduxit. Lege jus est, quod in eo scripto, quod populo expositum est, ut observet, continetur. In qua divisione si locus est ullus juri gentium, puto esse in altero membro divisionis. Juris verò naturæ, & gentium ; gentium, & civium, quæ sint discrimina, in cap. 15. quod nunc paramus, paucis aperiemus.

CAPUT XV.

Juris naturæ, & gentium discrimina edissuntur.

1. **N**Empe igitur animo mihi completenti decem occurrunt discrimina, quæ inter naturæ jura, & gentium constituta sunt, namque differunt, origine, vetustate, auctoritate, firmitate, numero, notitia, necessitate, æquitate, utilitate, dignitate. Origine, quoniam naturale jus attulit primus, & maximè naturalis appetitus, seu conatus naturæ nostræ statim atque rationalis cœpit esse, integra, & incorrupta : jus verò gentium attulit eadem natura nostra jam labefactata, & parentali labe contaminata, & necessitudine victa. Vetustate, quoniam jus naturæ numquam deservit, nec deserit, nec deserere poterit hominum naturam : at sine gentium jure fuit aliquo tempore humana natura. Auctoritate ; Deus enim juris naturalis vetus factor certusque auctor extitit illos naturales conatus in hominum natura insignens. Quare meritò quis dixerit jus naturale jus primum esse divinum, quod in rationali natura, cum orta est, Deus inculpsit : jus autem gentium ex firmo populorum consensu manavit. Firmitate : nam jus naturæ nullo umquam tempore, à nemine, nullam ob causam abrogari potuit, aut poterit, Jus omne gentium, quia totum ex hominum pendet voluntate, mutari potest, si aliter inter se nationes conspirent, atque consentiant. Discrimen hoc tollebant ii, qui negabant esse jus aliquod, quod natura constaret, quod discrimen, quia dubium & controver-

sus nonnullis videri posset, non absurdum ratus sum, in eo, quod consequetur, capite, propriè appositeque differere ; nunc reliqua, quibus utraque lex populorum, & naturæ differat ideamus.

2. Numero discrepant ; jura enim naturæ certa sunt, ac definita : nam quod incertum est, & non definitum, respuit natura, sicut Philosophi persuadent. Jus autem gentium, quia ex hominum consiliis & voluntatibus fluxit, varium est, ac multiplex : augeri enim mirandum in modum posset, si de pluribus rebus inter omnes gentes & populos conveniret. Notitia : nam omnibus, quorum non est depravata & infecta natura, naturale jus lucet, non item gentium. Necessitate ; ad salutem enim æternam, ac beatitudinem, item ad naturalem justitiam, qua Deo nos devincit, ac parentibus, necessarium est jus naturæ, ad utrumque bonum non est jus gentium absolute, necessarium : possent enim se eo consentientes gentes exsolvere. Possent item si vellent homines, unum aliquem Imperatorem, cui parerent universi, deligere, illique rerum suarum possessionem tradere : ut is in omnes jus paternum haberet, aut propè paternum. Æquitate : quia jus naturæ est ipsum æquum, ad quod tamquam ad normam reliqua omnia jura dirigenda sunt : sine quo cetera jura nequaquam jura essent, sed injuriæ.

3. Utilitate : propterea quòd jus naturæ non tantum communitatis, sed uniuscujusque etiam bono ac saluti consulit : & tam ad felicitatem politicam, quam ad eam, quæ æterna est, & vera felicitas, maximam partem obtinet : nam vita moralis & honesta ex hoc naturæ jure pæne tota apta est. Etenim jus civile, aut gentium hominem fortasse reddet ejusmodi, ut sit vel bonus civis, vel omnium amicus : ut autem sit verè & ex animo bonus, sine naturali nequitiam efficiet. Hoc enim naturæ jus præcipit non eam bonitatem tantum, quæ potest hominum judicia fallere, sed illam quoque, quæ animo concepta est, in Dei unius oculos incurrens. Postremò dignitate. Primum, quia jus naturæ hominum arbitrio ac voluntate superius est : jus verò gentium est inferius ;

cum humanæ voluntatis sit propago, & germen. Deinde jus naturæ, in Deo tamquam in ejus effectore & parente reperitur; nec ullo pacto potest ab intima ejus natura sejungi, quale est jus non mentienti, non peccandi, nec non inest in Angelis: jus verò gentium est tantum hominum. Postea naturæ jus est causa & fons ceterorum omnium jurium humanorum, tum eorum, quibus gentes, tum illorum, quibus cives utuntur: jura autem gentium, & civitatum, naturalis juris sunt effectus, & proles. Post: jus naturæ non id solum, quod cum primis principiis rerum agendarum, vel non agendarum cohæret, verum etiam quod in decem illis conclusionibus, è quibus Decalogus constat, repetitur, nulla est ratione dispensabile, ut probat egregie D. Thom. 1. 2. *quest.* 100. *art.* 8. & in 3. *sent. distinct.* 37. *artic.* 4. *questionis primæ*, & alibi. At jus gentium dispensationis est capax. Postremo jus naturæ in tabulas relatum est, quas Deus Moyse tradidit, & à Jesu Christo Domino renovatum est *Matth.* 19. quod de jure gentium dicere non possumus.

4. Illud quoque discrimen nobilitat jus naturale, quod ea, quæ juris naturalis sunt, si jubentur, non quia jubentur bona sunt, & necessariò agenda, sed ideo jubentur, quia talia suapte vi sunt, contrà, quæ prohibentur, non ideo mala sunt, quod prohibentur: sed idcirco prohibentur, quia mala per se sunt. At, quæ humani sunt juris, mala dicuntur, quia prohibentur: bona verò & agenda, quia imperantur. Hinc apparet errore deceptum esse Philippum Decium in *rubr. de const.* col. 1. & , qui eum secutus est, Tiraquellum *lib. de nobilitate*, cap. 19. num. 11. qui jus non scriptum à scripto nobilitate vinci crediderunt, quod scriptum non scripto sit antiquius: siquidem jus naturæ antiquissimum est, & amplius viginti sæcula sine scripto in orbe terrarum perseveravit. Sed ad quartum discrimen revertendum, & de eo diligentius disputandum.

CAPUT XVI.

De legis naturalis perpetua firmitate.

1. **J**uris naturæ & gentium differentias cum exponeremus, de quarta quæ firmitas erat, diximus à nonnullis hæsitatum esse, quod jus crediderint esse nullum fixum, ac mutationis experts, quo de genere in 5. *Ethic. cap.* 7. & in *priore magnorum moralium*, cap. 31. differens Aristot. duo conficit; alterum est, minimè consecrarium esse, jus non esse ullum natura constans, quia jus omne mutabile est: nam mutabile non esse naturali dissentaneum, non pauca, quæ in natura sunt, ostendunt. Dextra enim manus natura est sinistra valentior, quamvis secus contingat aliquando. Alterum est Aristotelis, justa quoque naturalia esse, licet non similiter semper eveniant. Quare fatur Aristot. jura naturalia haud firmitatem nacta esse perpetuam, atque constantiam. Ab Aristotele stat quoque Cicero, qui in *tertio Officiorum* scripsit: multa quæ natura videntur honesta, temporibus fieri non honesta. Jurisconsultus Ulpianus ab his etiam facit *ff. de inst. & iur. l. jus civile*.

2. Neque è theologica schola claros magistros idem veritum est affirmare: cum pugnant Dei indulgentia secus fieri posse, quàm Decalogi jussa præscribant: quæ jussa juris esse naturalis constat inter Christianæ Theologiæ Doctores, qui huic causæ fidem & firmamentum adjungunt multorum exemplorum factorumque enumeratione, atque complexu. Quod Deus Abrahamo innocentis filii necem imperavit: quod ejusdem Dei imperio Ægyptiorum gazam asportaverunt Hebræi: quod ejusdem summi Dei jussu Oseas ex adultera muliere, ut D. Thom. in 2. 2. *quest.* 104. *art.* 4. interpretatur, liberos pro creavit, quod Samson iisdem ruinis, quibus hostes obtrivit, seipsum oppressit: quod David & prisce patres non una contenti uxore plures duxerunt, easque in eodem contubernio atque convictu retinuerunt: quod lex ante primorum parentum labem de rebus una

possidendis & utendis post commissum flagitium abrogata sit : quòd Romanus Pontifex jurisjurandi religione ; qui se ea sponte obligarunt , quotidie exsolvit. Hæc ferè argumentantur qui juris naturalis immutabilem vim convellere nituntur : quamquam alii levius , nonnulli gravius eam vulnerare aggressi sunt.

3. Scotus enim in 3. sent. d. 37. q. 1. negat in humanarum actionum principia , quorum notitia ex significatione hauritur vocabulorum , item in eas conclusiones , quæ cum ejusmodi principiis connexa sunt necessariò , cujusmodi vult esse præcepta prima Decalogi , quæ ad divinum pertinent cultum , ullam cadere posse dispensationem : cadere autem in secundæ tabulæ præcepta , quæ justitiam continent , qua inter se homines devinciuntur , & communem humani generis utilitatem. Durandus in 1. sent. d. 47. quæst. 4. de perpetua Decalogi auctoritate minus diripuit : namque relaxationem ad quartum & quintum dumtaxat præceptum deduxit. Ochamus verò in 2. sent. distinct. 19. in eam inductus est opinionem , ut non solum omnium præceptorum Decalogi impediri posse observationem crediderit voluntate divina , verum etiam affirmatè prodiderit posse Deum leges Decalogi universas delere , eisque contrarias condere , sui quoque odium præcipere , illudque in hominum animis ingenerare : & qui huic optimi & max. Dei voluntati obtemperaret , eum laudabiliter facturum , sempiternæque felicitatis præmium consecuturum. Quæ dicta detestanda sunt ; & catholicæ horrent aures. Audiat Ocham D. Anselmum in lib. de libero arbit. c. 8. huic suo stupori necessaria ratione resistentem. Recta est voluntas , cum id vult quod Deus vult eam velle : ergo fieri non potest , ut ab ea auferat rectitudinem ; vellet enim voluntatem nolle , quod vult eam velle. Igitur , inquit Ansel. nihil magis impossibile , quam Deus rectitudinem voluntatis auferre. Addamus ipsi : Ergo jubere Deus potest hominem , ut necessariam summamque bonitatem , cujus natura ac vis est amorem sui ingignere , odio prosequamur. Ergo simul eodemque tempore Dei poterit quis amicus & inimicus

esse , amicus ; quia sapientissimi legislatoris & potentissimi Principis obsequitur voluntati : inimicus , quia eandem odit. An non seipsa hæc perimunt aptissimè ? Sed , quæ perspicua sunt , longa esse non debent , ut præclarè admonet in 3. de fin. M. Tullius.

4. Quapropter circumscriptis his sententiis , eorum dijudicationi libentes assentiamur , qui scientiæ Theologiæ nobilitate præstantes semper sunt habiti : quam D. Thomas non semel acriter defenditavit ; ut ex ejus liquet scriptis , sed præcipuè ex 1. 2. quæst. 100. art. 8. & ex 3. sent. distinct. 37. quæst. 1. art. 4. in quo articulo hæc sanctus Doctor articulatè loquitur : Respondeo dicendum , quòd in qualibet legislatione oportet duo considerare , scilicet substantiam legis , quæ ponitur ; & id , ad quod legislator respicit. Et sicut lex lata est mensura subditorum in suis actibus ; ita hoc , ad quod respicit legislator , quod est legis intentio , & finis , est mensura legis positiva. Sicut ergo actus subditorum sunt distorti , si à lege positiva discordant : ita lex ipsa rectitudinem non habet , si ab intentione legislatoris deficeret ; quæ est rectitudinem constituere , & conservare. Si ergo sint aliqua præcepta , quæ continent ipsam intentionem legislatoris , impossibile est , quòd dispensationem recipiant. Præcepta autem quæ legislator edidit , ad mensuram prædictorum metienda sunt. Unde quamdiu illa præcepta posita non possunt præteriri sine præjudicio primæ mensuræ , ad quam instituta sunt , nulli licet in eis dispensare , & in resp. ad 3. Dicendum quòd circa præcepta Decalogi , secundum quòd ad Decalogum pertinent , numquam Deus fieri præcepit. Eadem ab eodem dicuntur , concludunturque in c. 2. loco jam patefacto. Nec à D. Thoma sententia disjuncti sunt Altissiodorus , D. Bonaven. Richardus , & qui persciter theologia pertractarunt. Consule Sotum in 2. de inst. & jur. quæst. 3. art. 8. ubi pro D. Thomæ sententia pugnat strenuè.

5. Cujus retinendæ sententiæ duces & magistri fuerunt non ii , qui humanæ intelligentiæ viribus doctrinam quæsierunt , sed Christus Dominus omnis veritatis & sapien-

etiam fons : & D. Paulus , & Isaias : qui ambo scientiam veritatis cœlitus imbiberunt. Christus igitur decem ipsas naturæ leges in orbe terrarum fixas & immutabiles esse decrevit , cum ad illas legem tantum fidei & sacramentorum adjunxit ; cum *Matth. 19.* his verbis edixit : *Si vis ad vitam ingredi , serva mandata* , quæ cum æternæ beatæque vitæ adeptione statuit necessariò esse vinculo colligata : qua igitur ratione poterunt immutari ? Hic ipse humani generis legislator , ac dominus *Matth. cap. 22.* in duobus mandatis , quibus charitas erga Deum & proximum præcipitur , legem universam pendere dixit & Prophetas. At D. Paulus Christi fidissimus Apostolus , & præco in *epist. ad Rom. cap. 3.* docet his verbis : *Qui diligit proximum , legem implevit. Nam , non adulterabis , non occides , non furaberis , non falsum testimonium dices , non concupisces , & si quod est aliud mandatum , in hoc verbo instauratur : Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Sed lex diligendi proximi relaxationem & mutationem non patitur : ergo nec secundæ tabulæ præcepta , quæ præcepta charitatis lex arcto complectitur vinculo. Hujusce rationis laqueo irretitus Scotus æstuat magnopere , ut se expediat , sed parum , mea quidem sententia , aut admodum nihil proficit.

6. In qua Apostoli sententia tria interim observari possunt. Unum est , videri Josepho probari præceptorum dispositionem , qui præceptum de honore parentibus habendo in priorem tabulam digestum fuisse affirmat. Alterum : illorum videtur D. Paulus opinioni patrocinari , qui negantia & prohibentia tantum præcepta in posteriore tabula agnoscunt : quandoquidem in secundæ tabulæ percensendis mandatis , de eo tacet , quo jubemur parentes colere , & vereri , nec alia , quam prohibentia præcepta meminit. Tertium est , in memorandis secundæ tabulæ legibus eam , quæ est de non mœchando , ei præponi , quæ homicidium vetat : quod ipsum facit Codex Vaticanus antiquissimus litteris grandioribus manu exaratus ex septuaginta. Interpretum editione. Sed ad institutam causæ nostræ confirmationem redeamus.

P. Comit. de Contract.

7. Isaias malorum , quibus à Deo mactabuntur impii , causam exponens *cap. 24.* sic ait : *Quia transgressi sunt leges , mutaverunt jus , & dissipaverunt fœdus sempiternum.* Quem locum de lege naturali D. Hieronymus , D. Thomas , & Lyranus interpretati sunt : quod maxime , inquit D. Thom. in 1. 2. *quest. 100. art. 8.* videtur intelligendum de præceptis Decalogi : ergo præcepta Decalogi , subjungit sanctus Doctor , mutari per dispensationem non possunt. Cum enim Deus , quæ ejus est bonitas , fidem suam cum hominibus naturalium legum fœdere devinxerit , illud frangere aut violare non potest. Nam , ut inquit Apost. in posteriore ad *Timotheum. cap. 2.* *Fidelis est Deus , qui seipsum negare non potest.* Restat , ut ad ea depellenda , quæ contra veram sententiam argumentati sunt adversarii , nonnulla necessaria tradamus admonita.

8. Primum admonitum : Apud omnes qui de divinæ naturæ præstantia rectè sentiunt , exploratum esse oportet , totius justitiæ legem ac normam Dei esse voluntatem , atque imperium ; nec quidquam , nec quempiam illius nutui justè obniti posse. Secundum admonitum : Duplex in Deo repetitur potestas ; una effectoris , & summi rerum omnium Domini ; altera legislatoris , ac judicis. Propter hanc posteriorem potestatem ex Decalogi legibus , quibus humanum genus adstrinxit universum , nil umquam laxavit , nec laxare potest. Priore potestate utens , nihil naturalium legum immutans , quibus nos semper obedire oportet , quæ beneficè hominibus dilargitus est , sive vitam , sive uxores , sive parentes , sive filios , sive imperia , sive regna , sive reliquas opes , & bona , ab iis auferre , & ab alio in alium transferre potest æquissimè : multo æquius ac justius , quam quivis suam , qua non eget , vestem , aut pecuniam , in alterum. Hac potestate Deus usus adulteram illam mulierem Osee adjudicavit : Abrahami filium infontem morti addixit ; quamvis per Angelum postea neci subtraxerit : Ægyptiorum gazam iis ademptam Hebræis concessit. Et si tamquam judex potuit (affirmantibus D. Thoma in 2. 2. *quest. 100. art. 8.* ad 2. *argum.* & Soto in 2. *lib. de justis.*)

& jur. quest. 3. art. 8. col. 6.) ab Isaaco propter peccatum originis pœnam mortis repetere, & bona Ægyptiorum Hebræis tribuere, quia tantorum laborum, quos illorum causa exantlaverant, mercedem nullam tulit populus Israëliticus; ut D. Thomas respondet in 1. 2. quest. 100. artic. 8. Soti est hoc secundum admonitum, eo, quem suprà demonstravimus, loco.

9. Tertium admonitum ex D. Thoma in 2. 2. quest. 104. art. ad hunc modum atque his verbis docente: *Ad secundum dicendum, quod sicut Deus nihil operatur contra naturam: quia hoc est natura uniuscujusque rei quod in ea Deus operatur: ut habetur in Gloss. ad Romanos undecimo, operatur tamen aliquid contra solitum cursum naturæ; ita etiam Deus nihil potest precipere contra virtutem: quia in hoc principaliter consistit virtus, & rectitudo voluntatis humana, quod Dei voluntati conformetur, & ejus sequatur imperium, quamvis sit contra consuetum virtutis modum. Secundum hoc ergo præceptum Abrahæ factum, quod filium innocentem occideret, non fuit contra justitiam: quia Deus est auctor mortis, & vitæ. Similiter nec fuit contra justitiam, quod mandavit Judæis, ut res Ægyptiorum acciperent: quia ejus sunt omnia, & cui voluerit, dat illa. Similiter etiam non fuit contra castitatem præceptum Osee factum, ut mulierem adulteram acciperet: quia ipse Deus est humane generationis ordinator: & ille est debitus modus mulieribus utendi, quem Deus instituit. Unde patet, quod prædicti nec obediendo Deo, nec obedire volendo peccaverunt.*

10. Quartum admonitum: quia Decalogi jussa ad eas res pertinent, quæ sunt suapte natura bonæ, honestæ, justæ, ac necessario faciendæ: vetita autem ad eas, quæ per se flagitiosæ sunt, turpes, & omitteundæ omnino; scilicet, quamdiu res justæ, vel vetitæ, vim suam & naturam retinent, ad Decalogum spectant; si qua adjunctione tales esse desierint, extra Decalogum esse censendum est.

Quintum admonitum: Criminosa hominum inscitia, vel contumacia, quia sua cul-

pa & vitio ignari sunt legum, sive quia his parere recusant, vim & obligationem legis minimè tollunt, lex sit ab homine lata, vel in nostris animis à Deo penitus insita, qualis naturalis est, nihil interest. Ita qui vel facinorosis persuasionibus, vel pravis exemplis, vel vitioso more, vel perversitate consuetudinis, in jure naturæ cæci sunt, vel si illud intuentur, à suis mentibus aspernantur, firmitatem naturalis juris id haudquam oblidit.

11. Sextum admonitum: Bonorum & honestorum genera tria sunt, minorum majorum, maximorum, prima secundis, secunda tertiis cedere oportet, nec secus naturæ leges, quæ tria illa genera bonorum amplectuntur, alteris alteras concedere necesse est. In quo admonito obtutum figuntur ii, qui seu in jure connubii, seu in jurisjurandi nexu dispensare dicuntur Pontifices: & quoniam Dei Opt. Max. cultus divinumque bonum maximum est, cum quo si omnia humana conferantur bona, nullo sunt propemodum momento æstimanda, idcirco ad divinum cultum religiosæ sobolis propagatione excitandum in terris, conservandum & amplificandum, uxorum multitudo antiquis illis patribus est concessa divinitus: causa verò hac sublata, potestas item plures simul uxores habendi merito adempta est.

12. Septimum admonitum: Naturalium legum tripartita est ratio, nam quædam præcipiunt, quæ suscipienda sunt necessario: aliæ, quæ demonstrant ea, quæ fugienda sunt necessario: nonnullæ, quæ nec jubent, nec vetant, verum utendi ejusmodi legibus, vel non utendi libertas hominibus concessa est, atque potestas, quo ex genere sociale jus esse res à Deo conditas communiter possidendi placet doctissimis viris. Itaque nihil contra jus naturæ moliti sunt homines, cum res communes diviserunt sive eorundem hominum consensione, sive Adami imperio, sive alicujus aliquorumve inductu atque suasu facta sit divisio. His ad hunc modum constitutis argumenta contraria corruunt universa. Auctoritati Aristotelis sic satisfacit D. Thom. in 1. 2. quest. 110. art. 8. ad 1. Dicendum, quod Philosophus

non loquitur de iusto naturali, quod continet ipsum ordinem iustitiæ; hoc enim numquam deficit, scilicet iustitiæ esse servandam: sed loquitur quantum ad determinatos modos observationis iustitiæ, qui in aliquibus fallunt, in 3. verò sent. dist. 37. quæst. 1. art. 4. aliter respondet. Ad primum ergo, inquit, dicendum, quod Philosophus loquitur de præceptis legis positivæ, & non de aliis, quæ intentionem legislatoris includunt. Prior solutio videtur magis digna magistro, verbisque Aristot. accommodatior.

CAPUT XVII.

Juris gentium, & civium differentia edocentur.

IUS gentium cum jure civium rebus multis differre addubitari non debet. Dominicus Sotus de justit. & jur. lib. 3. quæst. 2. artic. 3. col. 2. tria discrimina numerat, quæ in seriem nostrorum conjecta inveniet Lector. Primum igitur differunt, quia jus gentium magis est coangustatum; civile magis varium, ac fusum. Deinde, quia jus gentium non est adeo mutabile, uti civium: consensum enim omnium gentium, aut majoris partis earum immutare, non solum est perquam difficile, sed ferme adimpossibile. Tum quia ad constituendum jus gentium non requiritur hominum conventus: verum ad jus civile condendum requiritur aut Reipubl. concilium, aut Principis auctoritas, ut ultro citroque communicatis sententiis rectè illud statui possit. Sapienter enim Isidorus jus civile definivit, quod quisque populus, vel civitas sibi proprium constituit, lib. 5. etymol. cap. 5. quæ definitio habetur dist. 1. c. jus civile, & in Institutionibus Imperatoris, de jure nat. gen. & civ. §. jus autem civile. Post; multa jura civium de jure gentium nata & effecta sunt. Postremò, quia, ut placet magis quibusdam viris, jus gentium comparativa ratione ex principiis naturæ colligitur tamquam conclusio, ad hunc modum: Agri colendi sunt ad vitam sustinendam: & homines in re

communi negligentes sunt, sciendum igitur de iis, ut dividantur, vel sic cum pace & otio traducenda est vita. Intestina odia atque dissidia sunt in societate & communitate generis humani vitanda; quæ existerent omnia, nisi rerum dominia distincta forent: distinguantur igitur, fiantque ex communibus privata. Propositio, quæ ex argumentatione sic conclusa oritur, non cujusque modi est, sed legalis, & verisimilis, non necessaria, sempiternæque veritatis: ceteroqui non juris gentium, sed naturæ lex efficeretur. Verum lex civilis oritur sumpta propositione una naturali, & altera, quæ arbitrato constat humano. Verbi causa: iusto pretio res vendi oportet, medimni in hac civitate iustum pretium est unus aureus nummus, vel triginta sestertii; ergo hoc constituatur pretium, estque animadversione dignum, quod D. Thomas in c. 7. quinti Ethic. commentatus est, lect. 12. perspicua enim oratione atque ratione ostendit, conclusionem, quæ manat ex præmissis, & ex principiis naturalibus, esse quoque naturalem; ita legem existere naturalem. Quare non posse legem positivam, seu juris positivi ex principiis gigni juris naturalis: sed eam oriri ex iusto naturali per modum, ut is loquitur, determinationis, non per modum conclusionis. Verbi causa: in fures animadvertendum est; est juris naturalis propositio: ergo suspendatur determinatio, non conclusio. Quod si hoc pacto fueris argumentatus: Nemini nocendum; sed qui furatur alteri nocet, ergo non est furandum; conclusionem efficit juris naturalis.

CAPUT XVIII.

Quæ juris sint natura, & gentium, & civium, patefiunt, & ex quo jure contractus sint, concluditur.

PARS prima totius disputationis in hoc capite erit extrema, in qua nobis negligentibus esse non licet. Ad jus igitur naturale pertinent hæc omnia, ut est in distinct. 1. cap. jus naturale. Viri & feminae
f ij

conjunctio, liberorum successio, puerorum educatio, communis omnium possessio, omnium una libertas, acquisitio eorum, quæ cælo, terra, marique capiuntur, depositæ rei, vel commendatæ pecuniæ restitutio, violentiæ per vim repulsio. Item ex D. Augustino in lib. 83. qq. quæst. 31. religio & cultus adversus Deum: pietas, per quam patriæ, parentibus, iisque qui communione sanguinis nobis conjuncti sunt, utilia necessariaque officia præstamus. Gratia, per quam amicorum benevolentiam, illorumque in nos studia, qua possumus ratione remuneramur. Vindicatio, per quam improbè facta coercentur, injuriæque à nobis, & iis, qui chari nobis esse debent, justè removemus. Observantia, per quam eos, qui re aliqua, quæ honore & laude digna sit, nobis antecedunt, observamus, & honore afficimus. Veritas, per quam efficiamus, ne dicto factove apud aliquem mentiamur. Explicationem horum sex omnium videto apud Augustinum eodem loco, & apud Ciceronem in 2. de inventione.

2. Sunt etiam juris naturæ tria illa notissima præcepta, quæ relata sunt in legem, justitia, ff. de just. & jure, & in Instit. eod. tit. §. juris præcepta. Honestè vivere, alterum non ledere, jus suum unicuique tribuere. Jus quoque naturale ad omnes virtutum actus, ad omnia rectè cogitata & facta porrigitur, quemadmodum probat egregiè D. Thomas in 1. 2. q. 100. artic. 2. Lex divina, inquit ille, præcepta proponit de omnibus illis, per quæ homines bene ordinantur ad communicationem cum Deo. Homo autem Deo conjungitur ratione, sive mente, in qua est Dei imago & ideo lex divina præcepta proponit de omnibus illis, per quæ ratio hominis bene ordinata est: hoc autem contingit per actus omnium virtutum. Nam virtutes intellectuales ordinant bene actus rationis in seipsis: virtutes autem morales ordinant bene actus rationis circa interiores passionnes, & exteriores operationes, & ideo manifestum est, quòd lex divina convenienter proponit præcepta de actibus omnium virtutum: ita tamen quòd quedam, sine quibus ordo virtutis, qui est ordo ratio-

nis, observari non potest, cadunt super obligatione præcepti, quedam verò, quæ pertinent ad bene esse virtutis perfectæ, cadunt sub admonitione consilii.

3. Stat cum D. Thoma M. Tullius, qui in primo Officiorum scribit: nobis à natura constantiæ, moderationis, temperantiæ, verecundiæ partes datas esse. Porro in confirmatione, quam D. Thom. in secundum illum, articulum contulit, naturæ legem divinam identidem appellavit: vel quòd Deus solus ejus parens fuit, cum in hominum natura, quam procreavit, simul insculpsit: vel quòd bis lapideis tabulis consignatam eam Moyse dedit: vel quòd bis ab eodem Moyse in divinis libris perscripta est, semel in Exod. cap. 20. iterum in Deuteronomio cap. 5. vel quòd à Christo Domino c. 19. Matth. confirmata & imperata est, nec illud est silentio prætermittendum: quod de naturali lege D. Thomas docuit in 4. dist. 15. quæst. 3. artic. 1. quæstiunc. 4. præceptis juris naturalis prohiberi, quæ sunt per se mala, positivi autem juris occasionem malorum. Jam verò quæ juris gentium sunt videamus.

4. Ad hoc igitur jus referuntur sedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captivitates, servitutes, postliminia, fœdera pacis, induciæ, legatorum non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita, hæc recensentur d. 1. can. jus gentium. Pomponius autem, & Florentinus nescio quàm æquis auribus audiendi sint: quorum alter lege, veluti, ff. de justit. & jur. religionem erga Deum, & ut parentibus obediamus, ait esse de jure gentium: alter verò l. ut vim, ff. eod. tit. injuriam propulsare ad idem jus pertinere dixit; quæ tamen ipsa tria cuncti Theologi atque Philosophi ad jus naturæ spectare affirmant. Quamquam minùs in culpa videtur esse Pomponius, quàm Florentinus, cum enim jus gentium dupliciter dici posset, vel usu vel constitutione rectè Pomponius dicere potuit, duo illa prima jura gentium esse; quia hæc tantum iis utuntur: quod de vi repellenda minùs verè affirmavit Florentinus, cum eo jure etiam utantur belluæ.

5. Quod si Jurisconsultorum definitionem tueri velimus, qui jus definiunt esse naturæ, quod natura omnia animalia docuit, bina distinctione obtinere id possumus. Prior distinctio: Duplex est jus naturæ, alterum multis naturis commune, minusque propriè usurpatum: alterum nostræ naturæ deliberativæ, & propriè appellatum, illud permanat non modò ad belluas, verum etiam ad plerasque alias naturas, in quibus naturalis est appetitus, vivendi, gignendi, seipsas conservandi; facultates enim naturales ad vivendum, procreandum, conservandum non tantùm sunt animantium, sed ceterarum etiam rerum, quæ vivunt. Jus naturale propriè dictum jus est morale, & æconomicum quod extra naturam rationis ac intelligentiæ capacem non vagatur. Posterior distinctio nostratum Philosophorum more explicata est hujusmodi: Jus naturæ dupliciter sumi potest, fundamentaliter, & formaliter, fundamentaliter est in belluis: nam fundamentum naturalis juris, inclinatio est, & conatus naturæ: quæ inclinatio & propensio mutis animantibus minimè abest: formaliter in homine dumtaxat invenitur. Propria enim vis & ratio justitiae atque justitiæ in humana tantùm cernitur natura; quæ juri tum paret, tum adversatur: & nunc justè, aliàs agit injustè.

6. Vel dic cum Alberto Magno, in 5. *Ethic.* quem magistrum & ducem sequitur Cardinalis à Turrecremata in cap. *humanum genui dist.* 1. jus naturale sumi posse dupliciter, formaliter, & materialiter,

formaliter est, tantùm in homine: nam illud parit natura specialis, id est, humana ratio materialiter autem in bestiis etiam reperitur, nam actus, qui è jure naturæ prodeunt, apparent in belluis, ut generatio proles, ejusdem educatio, vitæ conservatio. D. Thomas in 5. *Ethic.* c. 7. lect. 12. Jurisconsultorum definitionem ad hunc modum defendit: *Duplex est in homine natura, una communis cum belluis, altera propria, quæ est ratio, qua internoscitur honestum, & turpe. Justum, quod profluit à natura communis inclinatione, dicitur naturale: quod proficiscitur ab inclinatione naturæ propriæ, à juris civilis peritis dicitur jus gentium.*

7. Restat, ut indicemus ea, quæ sunt è jure civili: ergo ad hoc jus ea pertinent, quæ de hereditatibus, de curationibus, de contractibus, de tutelis, de usucapionibus, & præscriptionibus, de testamentis: legatis, & fideicommissis lege caventur. His ergo ad hunc modum positis, & expositis, propositæ quæstioni de ortu atque origine contractuum respondeo, excepto contractu conjugii, quam natura genuit, fuisset enim in statu naturæ integræ, atque incorruptæ reliquos omnes contractus vel jure gentium, vel jure civium introductos esse. Sed tamen leges, ferme cunctos contractus gentium juri acceptos ferunt quem ad modum est in l. *ex hoc jure gentium ff. de justit. & jur. & in Justinianeis Institutionibus, §. jus autem gentium, sita de jure nat. gent. & civ.*

PARS ALTERA. TRACTATIONIS

DE CONTRACTU UNIVERSE, DEQUE
eo in certam rationem artis redacto:

IN QUA GENERALES CONTRACTUS
proprietates investigantur, & evolvuntur.

CAPUT PRIMUM.

Generales contractus affectiones, seu proprietates unde elici oporteat; & quot & quanam sint.

SECUNDAM partem, quam nunc ordimur, totius disputationis, laboris esse eperosi mihi semper iudicatum fuit, vel quod integra & intacta à tot sapientibus scriptoribus relicta est, vel quod genus & numerus proprietatum, quæ à generali contractus in species subjectas fluere debent, ægrè, aut etiam vix dispici possit, quo etiam faciliùs æqui rerum æstimatores nobis veniam dabunt, si viam ingressos immunitam ac septam contigerit aberrare: nec quamlibet pedis offensionem indignanter observare debebunt. Verùm ad id, quod urget. Cognitionem proprietatum proprio vocabulo scientiam nuncupari tradunt, qui sunt in hoc doctrinæ genere meditati. Is verò, qui ingenii admirationem consecutus est Aristoteles, primum sciendi principium definitionem esse in primo posteriorum analyticorum libro testatur per-
tic. 5. 7. 22. & in 2. poster. part. 2. 8. & 10. text. verò 25. huius secundi libri, Omnes, inquit, scientiæ per definitionem sunt, & in primo de anima, text. 11. Omnis demonstrationis principium est ipsam quid

est. At demonstrationem propriarum potestatum, seu affectionum cognitionem esse vel usu logices leviter exercitatus non ignorat, nec non est illud apud Aristot. in 4. Physic. text. 31. exploratum ex definitione loci ab eo allata, ea, quæ in loco sunt, manifestò deprehendi.

2. Memoria igitur reperenda est definitio, qua in extremo quarto capite, prima partis huius tractationis vis universa contractus ad hunc modum explicata est: Contractus est minimum duarum voluntatum, provocantis, & provocata, quæ dominio rationis & rei prædite sint, legitima consensio ad rem aliquam agendam, vel non agendam externo aliquo signo declarata, atque ad civitatum & humani generis bonum instituta. Quam definitionem appositam esse, nec verbis aut redundantem, aut mutilatam esse in illo cap. 4. perspicuis rationibus demonstravimus. Quarum rationum ea est existimanda præcipua: quod è partibus definitionis, & causis, quæ in eam illigatæ sunt, contractus proprietates haud obscurè sese ostendunt.

3. Quæ mihi cum in earum pertractatione tertium versarer visæ sunt hæ duodecim: necessitas, utilitas, libertas, contraria pactio, bona fides, soliditas, iustitia, honestas, benignitas expressam vel tacitam habens donationem, obligatio, actio, domini translatio. Duæ primæ erumpunt ex fine, quod est civitatum & humani generis bo-

num: tres, quæ sequuntur, ex causa efficiente existunt, id est, ex duplici voluntate laceffente, & laceffita duplici dominio instructa, rationis, & rei: sexta è materia emergit, quandoquidem id, de quo paciscuntur, qui contrahunt, non rem fictam, & simulatam, & cogitatione tantum informatam, sed veram, & quæ in rerum natura aut existat, aux existere possit, esse oportet. Postremæ sex proprietates è forma exoriuntur, ex legitima, inquam, consensione signo aliquo externo declarata. Neque verò hæ duodecim proprietates è quatuor causis contractus comparatæ, sunt ad eum eodem modo affectæ: nam duæ primæ cum finem intueantur, propè videri possint extrinsecus accersitæ, quamvis à contractu iusto distractæ esse non deceat. Illa, quæ è materia est eruta proprietas, & quas causa profundit efficiens, atque forma, proximè attingunt naturam contractus, nec instituta ratione alienum erit, prius, quàm singulas proprietates suis propriisque præceptis instruamus, earum connexionem quam brevissimè docere.

CAPUT II.

*Duodecim superiorum proprietatum
connexio demonstratur.*

I. **O**Mnes superiores duodecim proprietates inter se aptas esse, & coherentes, facile demonstratur. Prima est necessitas: at necessitas trahit ad se utilitatem. Primum, quia quod est necessarium, est ipsum etiam utile. Deinde: sicut id, quod est valde difficile, fieri non posse dicitur ex Aristot. in 1. de calo, text. 111. ubi dupliciter docet, quidpiam impossibile dici, vel quia numquam factum erit, quia non facile, neque citò, aut bene: & in partitionibus oratoriis M. Tull. *Quæ per difficilia sunt, inquit, perinde habenda sæpe sunt, ac si effici non possint: sic quod est valde utile in hominum vita, censeretur debet necessarium, quare ibid. Cicero: quod permagni interest, pro necessitate sæpe habetur.* Atqui contrahendi ratio est humanæ societati privatique

hominibus perquam utilis. Utilitas rationem advocat, quæ utilitatem omnium humanarum actionum spectat, judicat, & moderatur. At ratio habet naturale dominium, quod situm est in potestate deliberandi, & eligendi. Est etiam notum illud Aristotelis apud Peripateticos in 1. de Anima, text. 82. *Est rationi maxime consentaneum intellectum secundum naturam dominum esse.* Quare suo naturali dominio, ratio spoliata esse non debet, & quia rationis dominio, rei debetur dominium: nec enim à stultis, & furiosis, sed à prudentibus, & qui mentis sunt suæ, res administrari debent; idcirco ratio, quæ consuli contractibus, rei dominium requirit: de quo jure inter homines agi & transigi possit.

2. Quoniam verò tum Pontificii, tum civilis juris concessu, nec-non jure fortasse gentium permittente, liberum est contrahentibus pacta, quæ juxta iis visa fuerint, contractibus apponere, illasque proprietates, quæ à Jurisconsultis & canonum explanatoribus naturales nominantur, à contractu remove, non eas tamen intimas, & quæ à natura commerciorum secerni non possunt; hanc ob rem libertati comitem adjunximus, contrariam pactiōem, eam, inquam, quæ naturalem contractui aufert proprietatem. Cum verò bona fides nulla pactiōe juxta violari possit, ei non veluti affeclam, sed tamquam ducem, totiusque contrahendi rationis præceptricem, bonam fidem addidimus. Ad bonam fidem autem magnopere pertinet, cum cavere id, ne quid in rebus contrahendis nequiter & perperam fiat; tum illud videre, ne inter quos res ratioque contrahitur, ii rem fictam atque inanem imaginem rei, quæ nusquam reperiatur, nec repiri queat aliquando, commercio subjiciant: in quo hac nostra ætate non leviter, nec rarò peccari ab hominibus suo loco ostensuri sumus: ideo bonam fidem est secutare rei contrahendæ soliditas. Sed nimirum cum rem suam & rationem jungere cum alio minimè deceat, nisi ex præscripto justitiæ, atque honestatis, quæ ad probos mores atque virtutes tota se porrigit, & explicat, eant ob causam ad humanum civilemque contractum ambæ

hæ proprietates se applicant necessariò.

3. Cùmque illud tam verè, quàm sapien-
ter in Offic. scriptum sit à Cicerone, *Con-*
venit autem in omni re contrahenda, ven-
dendo, emendo, conducendo, locando, equum
& facilem esse; profectò in suscipiendis
exercendisque commerciis benignitas quæ-
dam ac facilitas non donationis expers in-
venta est, qua agendi contrahendique ratio
incomitata esse non potest. Jam verò cùm
justa pacta atque conventa servari jura om-
nia tum divina, tum humana, atque natu-
ralia jubeant, meritò tres illæ proprietates
extremæ positæ sunt, obligatio, actio, do-
minii seu rei translatio. Nam obligatio &
actio stare conventis cogunt eos, inter quos
convenit; illudque cogunt ut jus unius in
alterum transferatur. Quocirca rei domini-
que translatio meritò postremum locum inter
proprietates contractus vindicavit. Ex hac
nostra brevi commentatione planum unicui-
que fieri potest, duodecim has proprietates
naturali quadam colligatione confertas esse,
atque contextas. Sed ordo doctrinæ exigit,
ut de singulis proprietatibus, quæ scitu digna
sunt, explicemus: parum enim est numerum
connexionemque proprietatum tenere: illud
majoris facultatis & acrioris studii putandum
est, earum vim & potestatem perceptam
habere.

CAPUT III.

De necessitate & utilitate contractus.

Necessitatem utilitatemque contra-
ctus, quæ primæ sunt ejus pro-
prietates, placuit hoc tertio capite com-
plecti, nec capitibus disjungere. Primum,
quia in utraque proprietate finis contractus
constitutus est. Deinde, quia de utraque re
in 1. part. hujus libri. c. 4. de principiis con-
tractus multa persecuti sumus; item multa,
quæ dubitari poterant, fustulimus: ut nunc
de utraque proprietate explicantibus bre-
vitatistudendum sit necessariò. Postea, quia
à specie utilitatis necessitas divelli non po-
test: quandoquidem utile necesse est esse
quidquid est necessarium.

2. Necessitas igitur contractus hinc con-

fici potest. Prima probatio: Opus illud,
quod Plato in *Clitiphone*, & in 1. lib. d.
Rep. justitiæ proprium esse dixit, est summè
necessarium Reip. ergo contractus sunt ne-
cessarii. Quodnam illud est opus? Amicitiam
inter cives parere, atque conglutinare:
quàm verò sit necessaria civitatibus amici-
tia, ostendit Arist. in 8. *Ethic. ad Nicom.*
cap. 1. *Præsidium autem gignendarum, com-*
parandarum, continendarumque amicitia-
rum haud scio an sit firmitus ullum, quàm
utilitas communium commerciorum, & cum
alio ratio contrahendarum rerum. Secunda
probatio: Species omnes contractus viden-
tur humanæ societati necessariæ, ut cui li-
bet inductione colligere promptum est:
ergo necessarius est contractus, rectè
enim necessitatem generis ex specierum
necessitate argumentando demonstramus:
cùm absque genere species consistere nullo
modo possit. Postrema probatio: Quis in-
finitus fuerit connubiorum fœdera & pa-
cta humano generi propagando, conser-
vando, esse necessaria: at connubium &
matrimonium contractus est natura impel-
lente, præcipienteque Deo institutus.

3. Utilitas his argumentis concludi po-
test. Primum argumentum: Id, quod ha-
bet rationem medii ad consequendum fi-
nem, est bonum utile, ut inquit D. Tho-
mas in 1. part. quæst 83. art. 3. sed con-
tractus est medium, quo civitas finem suum
assequitur, qui est bene vivere, media hæc
propositio tota est Aristot. in 3. *Politic.*
c. 6. ergo contractus est utilis. Secundum
argumentum: Illud apud omnes est utile,
quod parit vitam civilem, voluptatem, di-
vitiis, opes, pecuniam, potentiam, ami-
cos, externorum hominum auxilia, & ple-
raque alia bona: hæc verò insunt omnia in
ratione contrahendi; ergo hæc ratio est
utilis. Tertium argumentum: Cujus contra-
rium malum est, & cujus contrarium ini-
micis conducit, id bonum est, inquit Aristot.
in 1. *Rhet. cap. 6.* sed si in una aliqua ci-
vitate contractus desinerent, rueret ad inte-
ritum civitas; eaque res civitatis hostibus
esset peropportuna: ergo contractus est
utilis. Multas alias rationes quis ducere po-
test ex iis locis utilitatis, qui expositi sunt ab
Aristot.

Aristot. in 1. de arte dicendi, cap. 6. & 7.

4. In hujus loci, qui has duas primas proprietates attingit, pertractatione quinque universè, duodecim verò propriè quæri possunt. Generatim hæc. Primum, quot & quænam ea sint bonorum genera, quæ tum nobis, tum aliis optare & accurrere debeamus. Postea, quæ sine adjunctione, & quæ cum adjunctione, & non absolutè tam nostra, quàm ceterorum causa expetenda sint, & quærenda. Deinde, appetendorum bonorum quænam magis sint appetenda, & assumenda. Postea, num utilitas communis sit semper privatæ anteferenda. Tum denique, numquidnam alienis hominibus virtute præditis charitatis officia præstanda sint potius, quàm civibus & indigenis vitiorum labe inquinatis. Propriè autem hæc duodecim disputanda essent. Primò, an nostrorum corporum patres, animo & re plus diligendi sint, quàm ii, qui nostrorum animorum propter incorruptam morum disciplinam, salutaria monita, & prudentem erectionem, parentes sunt. Secundò sitne matri pater anteponendus. Tertiò, num uterque parens filio. Quartò, num uxori filius. Quintò, num uxor fratribus & sororibus præferenda. Sextò, utrum fratres præponendi sororibus. Septimò, numnam majore amore & officio prosequendus frater natu major minore. Et octavo, num majorem annis sororem minore. Nonò, quid factu opus esset geminis aut fratribus, aut sororibus, pari necessitate conflictatis. Decimò, quid consilii capiundum, cum duo exteri hominis neuter nobis ulla necessitudine aut familiaritate conjuncti, virtute pares in quampiam forent necessitatem conjuncti. Undecimò, an Judæo ac Turco summè egenti ac laboranti huic potius, quàm illi subveniri oporteret. Duodecimò, an res aliena à nobis possessa sine intercapedine sit semper domino restituenda, cui numquam debet esse damno restitutio, ut tradunt Theologi in 4. sent. dist. 15. ac D. Thoma in 2. 2. quæst. 62. art. 5. ad. 1. arg.

5. Ad quæ omnia cognoscenda, & explananda proderit non parum ea legere, quæ differuntur & enodantur à D. Augustino lib. 1. de doctr. Christiana, à cap. 23.

P. Commitol. de Contract.

ad 30. à D. Ambrosio in ea verba Cantuarum, Ordinavit in me charitatem, à Magistro Sent. lib. 3. dist. 37. & à Theologia Doctoribus, D. Bonaventura, Scotto, Richardo, Durando, & aliis in eamd. dist. & ab eisdem in 4. sent. dist. 15. à D. Thoma in 2. 2. quæst. 26. de ordine charitatis in tredecim articulos dissecta, & q. 62. de restit. ab Alexandro Halensi in 3. part. quæst. 59. memb. 5. in quo disputat de charitatis præcepto, & in 4. part. quæst. 34. in qua differit de præcepto distribuendi eleemosynam. Harum ipsarum rerum notitia peti ab iis posset, à quibus de rebus bonis, & malis, expetendis & fugiendis conscripti sunt libri, in quibus de omnium officiorum generibus omnibus judicant, præceptaque tradunt. Sanè quidem mihi haud cordi est in tam vastam & tam longè lateque patentem sylvam penetrare: nam introitus fortasse facilis, sed progressio tarda, & impedita, exitus etiam arduus, nec expeditus oppido foret.

6. Munus utique mihi non prætermittendum hoc loco esse censeo, duabus occurrere dubitationibus, quibus quispiam forte crederet necessitatem utilitatemque contractus posse convelli. Prior dubitatio est hujusmodi: Multi passim ineuntur contractus nulla suadente necessitate, quibus sæpe alterutrius contrahentis seu corrumpitur, seu læditur utilitas; ergo hæc utraque proprietas à contractu potest abjungi. Quoniam tribus modis huic argumento in disputatione de contractus principiis responsum est, eisdem iterandis solutionibus supersedeo. Altera dubitatio haud paullo mollestior, nec dissimulanda, hæc est: In necessitate & utilitate finem contractus suprà reliquimus; qui igitur dici possunt contractus proprietates; neque enim causa proprietatis, & quæ de causa nascitur proprietas, videtur res eadem esse posse. Repellitur dubitatio. Res eadem ejusdem naturæ non eadem ratione, finis potest esse, & proprietas, finis pro eo, quòd ab agente causa desideratur, ob eandemque ipsam ad promendam actionem, seu ad agendum incitatur: proprietas, quia qualitas & affectio est manans ab ea quæ gignitur natura. Finis hominis est secundum

rationem vivere, honestum appetere, atque adsciscere; Deum optimum maximum nosse, amare, & colere. At idipsum humanæ naturæ est proprium. Quid? finis, & opus, seu res effecta an non re sunt idem Domus enim ob eam causam finis est, quia ad ædificandum movet architectum: eadem hætenus, ut arte manuque opificis & ædificatoris extructa est, res effecta opusque est, & appellatur.

7. Tertia quædam sese objicit difficultas, quam mihi deliberatum erat prorsus dimittere: sed quia à nonnullis putabitur non perfrigida, in silentio jacere ne sinamus. In proximo superiore capite necessitatem diximus ad se accersere utilitatem, & hanc in illa inesse: non ergo distinguendæ erant duæ proprietates. Respondeo huic proposito: hoc est in illo, non hoc esse consequens; ergo hoc est illud. Animus est in corpore, forma in materia; ergo corpus & animus, materia & forma res eadem est? nemo sanus id colliget. Utar exemplo Aristotelis in 2. de Anima, text. 31. Prior anima dicitur esse in posteriore, ut vegetans in sentiente, & sensus tactus in adspectu omnibusque ceteris sensibus, & figura antecedens in consequente, ut traingulus in quadrato: at constat rem eandem non esse animam plantarum, & animalium, sensum tactus, & sensum adspectus, triangulum, & quadratum: similiter, non ideo dicemus necessitatem & utilitatem unam esse proprietatem; quia hæc in illam includitur; & quidquid est necessarium, utile quoque sit oportet. Quemadmodum nec anima sentiens est vegetans, quia sentiens vegetantem includit, nec tactus est visus: quia sine tactu visus consistere nequit. Sed ad reliquas proprietates pergamus.

C A P U T I V.

De libertate contractus.

1. **T**Riplex est contractui necessaria libertas. Prima est rationis consilii, atque electionis secunda spontanei, seu voluntarii, quæ abjicit inscientiam, errorem,

dolum, fraudem, vim, atque terrorem: tertia domini aut perfecti, aut imperfecti. Prima libertas est humanæ naturæ intima, nec minus, quàm ratio, hisque nominibus omnibus à Theologis nuncupatur: libertas naturæ, libertas à coactione, & à necessitate, libertas rationis, voluntatis, consilii, seu deliberationis, libertas judicii. Libertas naturæ dicitur; quia humanæ naturæ vim intimam attingit, non secus quàm ratio, neque verò hæc libertas in nostram cadit naturam, quia aut humana est, aut rationalis, seu ratiocinatrix: ceteroqui nec Deus, nec Angelus libertate potiretur arbitrii; quandoquidem ratiocinando nec intelligunt, nec agunt, suntque humanæ naturæ expertes. Verùm si quod libertatis principium quæ tum in Deum, tum in Angelum, tum in hominem convenire possit, quærimus, duplex constitui posset, unum minus propinquum, alterum finitimum, finitimum est natura intelligens, menteque utens: alterum paullo remotius, natura ab omni secreta materia. Itaque hominum naturæ est attributa libertas, quia animum adepta est à materia adjunctum, eundemque mente præditum. Quamquam, sicut ratione à quavis alia natura sejungimur, licet nobis cum Deo communis sit mens, atque intelligentia: sic libertate arbitrii, etiam si cum Deo copulati simus, ab ejus tamen distamus arbitrio; quia nostrum arbitrium sine consultatione nec eligit nec agit: à Deo verò est consultatio perquam remota; siquidem nostra consultatio atque deliberatio tempore eget: multis & diversis notionibus deliberantis animi volvitur, & propter futura, incerta, ac dubia suscipitur. Nunc verò divina mens nec ad agendum est ullius temporis indigens: nec deliberando actionem promit: neque diversarum notionum motione cietur: nec quidquam ei futurum est, nil incertum, nil dubium; sed cuncta præsentia, & maximè explorata.

2. Eadem hæc libertas nostris animis concessa divinitus dicitur à coactione, & à necessitate, à coactione appellat eam Magister in 2. sent. distinct. 25. & D. Thom. in 1. part. quest. 83. artic. 2. & D. Bernard, à necessitate, in libro de gratia & libera arbitrio, in quo libro disputat de li-

bera arbitrio paracutè crebris doctisque sententiis, in quibus illa est: *Ubi quippe necessitas, jam non est voluntas, & in eod. lib. Libertas à necessitate æquè & indifferenter Deo, universeque tam mala, quàm bone creature rationali convenit: nec peccatis, nec miseria amittitur, vel minuitur, nec major in justo est, quàm in peccatore, nec plenior in Angelo, quàm in homine.* Hæc D. Bernadus. Et enim quàm libertas earum rerum generibus repugnat, quas fatalis necessitas urget, uti sunt elementa, plantæ, belluæ, quæ, ut D. Anselmus loquitur in *lib. de libero arbitrio, c. 5.* naturaliter subjectæ semper necessitate appetitui carnis serviunt; sic tam contraria est nostri potestati arbitrii necessitas, & violentia.

3. Libertas dicitur rationis, non solum, quia, ut scribit D. Thom. in *1. part. quest. 83. artic. 1.* necesse est, quòd homo sit liberi arbitrii ex hoc ipso, quòd rationalis est, quod etiam confirmat in *quest. disputata de libero arbitrio, 24. art. 6.* auctoritate Gregor. Nissenii *lib. 7. c. 7.* & Damasc. in *2. de fide orthod. c. 27.* sed etiam, quia ipsum liberum arbitrium ex potestate animi, qua deliberamus, & ratiocinamur, & ex potestate, qua appetimus rem jam de liberatam conflare, apud intelligentes Philosophos compertum est. Tum etiam, quia ratio prima causa atque primordium libertatis est, quæ in voluntate tamquam in proprio residet subjectio. Sententias accipe maximi magistri eruditi divinitus. Sic enim ille in *1. 2. quest. 6. art. 2. ad 2.* *Ad secundum dicendum, quod ex hoc contingit, quod homo est dominus sui actus, quòd habet deliberationem de suis actibus: ex hoc enim quòd ratio deliberans se habet ad opposita, voluntas in utrumque potest.* ubi non obscurè indicat causam libertatis intellectum esse deliberantem: quod verbis magis perspicuis confirmat in *eadem parte q. 13. art. 1. ad 2.* *Dicendum inquit, quòd radix libertatis est voluntas, sicut subjectum: sed sicut causa est ratio; ex hoc enim voluntas liberè potest ad diversa ferri, quia ratio habere potest diversas conceptiones boni, & ideo Philosophie definiunt liberum arbitrium: quod est*

liberum de ratione judicium, quasi ratio sit causa libertatis.

4. Dicitur hæc prima libertas contractus, libertas voluntatis: quoniam, ut ait D. Thomas in *1. part. quest. 83. art. 4.* & in *questione quadam disputata, quaest. 24. de libero arbitrio, art. 6.* ex S. Damasceno *lib. 3. de fide orthod. c. 14.* *Librium arbitrium nihil aliud est, quàm voluntas.* Verùm admonet D. Thom. in *illo 6. artic.* liberi arbitrii nomen non convenire voluntati absolutè; sed in ordine, inquit, ad rationem. Illud quoque S. Doctor decernit. in *art. 4. quest. 83. 1. partis*, eandem potentiam voluntatemque esse, qua finem optamus, & media ad illum ipsum adipiscendum eligimus, etiamsi voluntas propriè dicatur finis & electio mediorum: quemadmodum intelligere & ratiocinari unius sunt potestatis ad intelligendum & ratiocinandum aptæ: licet velle finem non subsit libero arbitrio; ut inquit D. Thom. in *1. part. quest. 83. art. 1.* Probat quidem Aristot. in *3. ad Nicomachum, c. 2.* magnopere differre ab electione voluntatem; cum hæc sit finis, & rerum, quæ in nostra potestate non sunt, ut immortalitatis, quod ipsum Damascenus transtulit in *2. de fide orth. c. 22.* verùm non hinc necessario conficitur, facultatem, qua volumus, & eligimus, re se jungi: nam satis est comparatione, seu relatione separari: ut dicatur voluntas cum fine collata, electio verò ad media relata.

5. Nuncupari item solet libertas electionis: quoniam, ut ait S. Thomas in *1. part. quest. 83. art. 3.* *ex hoc liberi arbitrii esse dicimur, quòd possumus unum recipere alio recusato, quod est eligere, & ideo naturam liberi arbitrii ex electione considerare oportet.* Itaque in *eodem art.* affirmat proprium liberi arbitrii esse eligere, & *art. 4. ejusdem questionis* scribit liberum arbitrium nihil aliud esse, quàm vim electivam: & eligere esse aliquid appetere propter alterum consequendum; atque ita esse eorum, quæ sunt ad finem. Hæc ipsa libertas consilii dicitur, & deliberationis non ideo, quòd ad essentiam liberi arbitrii seu electionis consilium consultatiove pertineat; cum in

Deo & Angelis electio sit absque consultatione, ut D. Thomas ait in *quest. 24. disputata de libero arbitrio*, sed quia ipsi, dum vitam traducimus mortalem, ea, quæ nobis agenda sunt, ambigentes ratiocinando, subducendisque rationibus agendarum aut non agendarum rerum notitiam aucupamur. Ad hunc enim modum loquitur D. Thomas in *art. 3. illius 24. questionis. Electio, quod sequatur consilium, quod cum inquisitione agitur, accidit electioni, secundum quod invenitur in natura rationali, quæ veritatis notitiam capit per discursum rationis: sed in natura intellectuali, quæ habet simplicem acceptionem veritatis, invenitur electio absque inquisitione precedente: & sic electio est in Deo. Hactenus ille. Libertas etiam appellari consuevit iudicii: namque *liberum arbitrium*, inquit D. Thom. in *1. part. quest. 83. art. 2. est potentia liberi iudicii.**

6. Atque, ut idem Magister docet, in *ead. quest. art. 1. Homo agit iudicio: quia per vim cognoscitivam iudicat aliquid esse fugiendum, vel prosequendum, sed quia iudicium istud non est ex naturali instinctu in particulare operabili, sed ex collatione quadam rationis, ideo agit libero iudicio potens in diversa ferri. Quod si munus est iudicii rationes discernere, quemadmodum Aristot. indicat in *priore magnorum moralium, cap. 3.* sanè iudicium, quo ipsi in deliberando utimur, liberum existimandum est: siquidem & rationes rei faciendæ, aut non faciendæ liberè distinguit, & comparat: & postquam distinxit, aut comparavit, liberè iis utitur.*

7. Denique libertas appellatur arbitrii. Cur autem hoc nomen invenerit, his verbis edisserit D. Augustinus *libro 3. hypognosticon contra Pelagianos: Ipsum arbitrium hominibus esse certa fide credimus, & prædicamus indubitanter: sed cur dicatur liberum arbitrium, est paululum differendum. Arbitrium ab arbitrando rationali consideratione, vel discernendo quid eligat, quidve recuset, puto quod nomen accepit. Vel ideo liberum arbitrium dictum, quod in sua positum sit potestate, habens agendi quod velit possibilitatem, quod est*

vitalis & rationalis animæ motus. Sed quale fuerit in protoplasto ante peccatum, & quale sit in posteris Redemptoris nondum gratia sanatis, eodem loco demonstrat. Secundam libertatem, quæ jure à contractu dirimi non potest, diximus esse libertatem voluntarii, quæ inscitiam & errorem, dolum & fraudem, vim metumque respuit.

Magnum verò inter primam libertatem, de qua adhuc differuimus, & hanc secundam interjectum est intervallum. Nam, quantum ipse meditando assequi potui, quinque his rebus differunt. Primum, quod prima libertas, quæ naturæ est, & rationis dicitur, quatuor res illas admittit: namque si deliberetur, capiaturque consilium per inscitiam, errorem, dolum, fraudem, vim, metum, nihilominus humana deliberatio erit: at secunda libertas isthæc omnia ab se longè repellit. Deinde prima libertas actioni tribuit, ut sit humana, secunda, ut sit civilis. Tum, prima libertate fungimur, etiam cum soli ipsi quidpiam seu agimus, seu molimur: secunda, quando cum aliis quid aut contrahimus, aut transigimus. Postea, prima libertas sæpe nulli nos homini obstringit: secunda necessario juris vinculo adstringit. Denique, prima libertas in agendo seipsa contenta est, nec alienæ indiget libertatis: secunda in agendo, in contrahendo gerendoque negotio aliena eget libertate, ut contrahendi ratio rata sit, ac firma.

Et quoniam perapposita hæc liberi arbitrii videtur esse definitio: Liberum arbitrium est ex prænotione finis vis eligendi in intelligente natura; siquidem electio est liberi arbitrii propria functio, liberique arbitrii potestas ex electione cumprimis spectanda est, ut docet D. Thomas in *1. part. quest. 83. art. 3.* idcirco cum nostra electio quid coagmentatum sit ex consilio, & appetitu, ut placet D. Gregorio Nysseno *lib. 5. de Philosophia, cap. 4.* nec non D. Thomæ eo, quem jam indicavimus loco, nec non Aristoteli in *6. Ethic. c. 2.* Quid consilium sit patefaciendum est: quo patefacto, hujus loci, qui libertatem rationis attingit, finis erit. Consilii autem definitionem à S. Joanne Damasceno mutuabimur.

CAPUT V.

Definitio consilii à Damasceno allata explicatur.

1. **H**Æc est à sancto Damasceno in 2. *de fide orthodoxa*, cap. 22. consilii tradita definitio: *Consilium est appetitus inquisitivus de rebus agendis, quæ in nobis sunt.* In qua definitione id quisque videt in rationibus moralibus leviter exercitatus quatuor minimum requiri ad consilium. Primum est inquirere: qui motus est ratiocinantis intellectus, & vestigantis ea, quæ ad finem adipiscendum pertinent. Secundum, ut ejusmodi inquisitionem imperet voluntas: ejus enim est, postquam finem concupivit, intellectum applicare ad investigandum: investigatio autem mediorum jussu voluntatis suscepta consilium nuncupatur. Tertium, ut consultetur de rebus agendis: neque enim de rebus, quas speculamur & cognoscimus, ut tantum cognoscamus, deliberari solet, ut inquit Arist. in 3. *Ethic. cap. 3.* Quartum, ut deliberatio earum rerum sit, quæ in nostra sunt sitæ potestate, atque ad nos pertinent: ut illic probat Philosophus. Duo quoque sunt in consilio ac deliberatione spectanda; unum est ipsa ratiocinatio rerum gerendarum concludens quid factu sit opus, in quo vis est sita consilii. Alterum est illata conclusio: diciturque judicium, atque sententia, judicium, ut è deliberativo ratiocinantis intellectus motu manat: sententia verò ubi consensus voluntatis accessit, quælibens, quod per consultationem fieri oportere judicatum est, ipsa probat, atque amplectitur; in quo vis electionis consistit.

2. Verum in Damasceni definitione est quidpiam, quod negotium alicui facessere possit. Dixit enim consilium appetitum esse inquisitivum; cum dicendum potius fuisset, intellectum esse inquirentem, vel motum intellectus inquirentis. Sed pro Damasceno respondere possumus, ei multis de causis licuisse nomine uti appetitus in definitione consilii. Primum, quia consi-

lium est humanæ actionis principium, sed consilium nullum suscipitur, nisi propter finem: at finis non quia cognoscitur, sed quia appetitur, atque ejus adeptio quæritur, incitat intellectum ad exquirenda media. Quare sapienter Simplicius *textum* explanans *quingagesimum tertii de anima* scripsit appetitum in movendo semper antecedere facultati cognoscendi. Deinde, quia in appetitu intelligitur intellectus: & auctore Themistio in 3. *de anima*, text. 61. appetitus quasi species intellectu continetur: nam voluntas, inquit, est appetitus intellectualis. Idipsum haud obscure significavit in 6. *Ethic. c. 2.* Aristot. cum scripsit electionem esse consultatricem appetitionem, eandemque dici posse appetitivum intellectum, vel appetitum intellectivum. Quorum verborum ac peripateticæ sententiæ tum D. Thom. in 1. p. q. 83. art. 3. tum acri mente ac vigente Theologi non pauci in commentationibus suis ac libris, testes laudatoresque fuerunt. Quocirca Simplicius *textum* interpretans *quingagesimum tertii de anima*, intellectum practicum appetitivum appellat, & Averroës in ipsum illum *textum*, *Cum desideraverit*, inquit, *intellectus*, tunc movebitur homo, scilicet à virtute desiderativa, quæ est intellectus, aut imaginatio & paulo post: *Necesse est, ut ipse intellectus sit movens secundum quod est desiderium, non secundum quod est comprehendens, neque secundum quod desiderium est alia virtus ab intellectu.* Hæc commentator.

3. Postremò, quia tametsi duas causas Aristoteles constituere videatur motus, seu humanarum actionum, intellectum, & appetitum: tamen quia unius effectus numero unam causam per se, & propinquam esse oportet, ambas illas, intelligentiam, inquam, & vim appetendi in unam cogens Arist. text. 50. 3. *de anima*, eam causam nominat appetitivam: ideo quia ratio movendi per se est in appetitu, non in intellectu. Quamvis enim appetitus non moveat sine intellectu, & cognitione, nihilominus movendi ratio est in appetitu, non in cognitione: nec enim ratione cognitionis, ut ait Simplicius, movet appetitus, sed per se.

ipsum : intellectum autem vult idem Simplicius, causam esse adjuvantem ; & , si movet, non movere nisi ratione appetitus, non per se. Ex quibus omnibus apparet omni culpa vacare Damasceni definitionem, eamque videri peripateticam.

4. Quæres num sit necesse semper, ut in deliberando animus in contrarias partes distrahatur, adferatque ancipitem curam cogitandi propter varias sæpeque contrarias rationes, quæ in capiendo consilio menti occurrunt. Mihi perquam sit verisimile, in deliberatione, & consilio, quod hoc proprio nomine signatum est, istud ipsum, quod nunc quæritur, usu venire ; quoniam, quæ dubia sunt, in consultationem veniunt : dubia autem in utramque partem disceptantur. Quapropter vis animæ nostræ deliberatrix rationes vel contrarias, vel multas invenit : inventas comparat : & utra pars alteri præponenda sit, videt, atque judicat : & postquam vidit, ac judicavit, voluntati offert, ut ea libens, quod ex decreto rationis potius est, sequatur, sed nec illud mihi ambiguum est, plura homines absque consilio, quam cum consilio gerere : plura cupiditate, vel perturbatione, vel consuetudine, vel pravo exemplo, vel vitiosa educatione, vel impetu quodam animi, & quasi quadam impulsione oblata extrinsecus, quam cogitato certoque judicio administrare : quæ Christianæ humanæque vitæ solet esse perniciēs. Nunc ad secundam contractus libertatem abeamus. Cum verò hæc secunda libertas sit ejus voluntarii, quod abs se ignorantiam & errorem, dolum & fraudem, vim & metum alienat, cumque culpa (non de theologica, sed de juridica loquor) dolo cognata quodammodo esse videatur, ita disputatio partietur : ut primum de ignorantia & errore, deinde de dolo & fraude, tum de differentiis doli & culpæ, post de culpa seorsim, ad extremum de vi & metu differamus, sic quinque tota erit disputatio capitibus comprehensa.

CAPUT VI.

De secunda libertate contractus, quæ est voluntarii, ignorantiam & errorem, quamvis dolo careant, excludentis.

Ignorantiam atque errorem non vocabulo tantum, sed re etiam à Theologis distingui haud me latet. Verum ipsi in hac disceptatione more Jurisconsultorum utrumque verbum confuse atque permiscere usurpabimus. Ignorantiæ definitio apud Guillelmum Parisiensem in 1. tractatus parte de tentationibus & resistentiis, cap. 1. est hujusmodi : *Ignorantia vitium est virtutis nostræ rationalis, cum sit vacuitas ejusdem & privatio cognitionis : negligentia verò sciendi, vel addiscendi magis est in virtute nostra motiva, id est, voluntate.* In qua definitione, nomine vitii nulla aut animi vitiositas, aut conscientiae labe significatur : siquidem ignorationem, cujus legitimus est domicilium intelligens animi potestas, à negligentia, cujus sedes & procreatrix est voluntas, aperte sejungit. Verum naturæ nostræ sive morbum, sive deformitatem, sive imperfectionem declarat : quo vocabulo, privationem ad spectus in oculis, in auribus auditionis, motionis & ingressus in cruribus, vitium appellamus, idemque verbum ad animi morbos, oblivionem, mentis stuporem, & insaniam, ingenii que tarditatem traducimus : quæ vitia è causis naturalibus culpa carentibus sæpe solent oriri. Richardus in 2. sent. dist. 22. artic. 2. quæst. 1. cautè admonuit, hujus verbi, ignorantiae, latissimam esse potestatem, & ad simplicem quoque, ut loquuntur Theologi, nescientiam dimanare : quæ earum rerum est etiam, quæ licet sine culpa ignorare, quæque tum in primis humani generis parentibus, tum in Angelis à primo ortu infedit, id quod D. Thomas in 1. part. quæst. 101. art. 1. ad 2. & in 1. 2. quæst. 76. artic. 2. planè docet.

2. A nobis in disputatione quadam, quam de inscitia pertexuimus in triginta theoremata distributa, hæc illata est definitio ignorantiae, *theoremate primo : Ignorantia est*

in intellectu creato cognitionis privatio, quam definitionem in quodvis genus ignorantiae, & in quamlibet naturam inscientiaeve participem quadrare ostendimus, five privatio sit cognitionis divinae, five humanae, five impressae divinitus, five humana industria & opera partae, five necessariae, five contingentis, five in speculatione, five in actione, five in effectione positae, five ad primam, five ad secundam, five ad tertiam intellectus functionem relatam, five rerum, quarum creata intelligendi vis sit capax, five non capax.

3. Errorem autem ab ignorantia plurimum distare Theologi docent. Alexander Halensis in 2. part. summae theologiae, membr. 3. Error, inquit, dicitur esse in assensu, & dissensu: ignorantia vero in defectu cognitionis debita, unde error opponitur contrariè ipsi scientiae, vel fidei, si sit circa credibilia; ignorantia vero privativè. Henricus Gandavensis quod lib. 12. quest. 25. minimè ambiguum ignorantiae atque erroris differentiam indicat, licet sine ignorantia error cohaerere non possit. Sane in pueris multarum magnarumque rerum ignoratio reperitur; quae nescientia in iis dicitur: in adultis vero, si ab se nulla ratione ac via depelli potest, invincibilis ignorantia nuncupatur, error vero nequaquam: quae nec peccatum est, nec à voluntatis peccato profeminata ejus, qui ignorat. Contra error aut peccatum est, inquit Henricus, aut à proprio peccato errantis causatus.

4. D. Augustinus in Enchiridio ad Laurentium, cap. 17. hasce res ambas, ignorantiam & errorem, eleganter distinguit, erroris species multiformes persequens, illi enim placet errorem alium earum esse rerum, quae animi saluti obsunt, si ignorentur: alium earum esse, quarum non exitialis habetur inscientia. Hoc igitur verborum & sententiarum genere praecipit D. Augustinus. Quamvis errare, quanta possumus cura cavendum sit, non solum in majoribus, verum etiam in minoribus rebus, nec nisi rerum ignorantia errari possit: non est tamen consequens, ut continuo erret, quisquis aliquid nescit; sed quisquis existimat se scire, quod

nescit: pro veris quippe approbat falsum, quod erroris est proprium, & cap. 19. Nam ipsum per semetipsum errare, aut magnum in re magna, aut parvum in re parva, tamen semper malum est. Quis enim nisi errans neget malum esse approbare falsa pro veris? aut improbare vera pro falsis? aut habere incerta pro certis? aut certa pro incertis?

5. Quibus verbis non illud statuit D. August. quemlibet errorem malum esse voluntatis, & culpam: nam contrariam enunciationem persuadet cap. 20. & 21. ejusdem libri. sed malum vult intelligi esse errantis intellectus. Quot enim naturalium rerum erroribus rusticorum animi implicati atque constricti tenentur, qui nullam iis ipsis adferunt perniciem? Qua propter idem Dator cap. 19. Enchiridii de errore, qui in diversis rerum generibus versatur, verba faciens, In quibusdam, inquit, rebus magno, in quibusdam parvo, in quibusdam nullo malo, in quibusdam etiam nonnullo bono fallimur. Nam magno malo fallitur homo, cum hoc non credit, quod ad vitam aeternam; vel hoc credit, quod ad mortem ducit aeternam. Parvo autem malo fallitur, qui falsum pro vero approbando incidit in aliquas molestias temporales, quibus tamen adhibita fidei patientia convertit eas in usum bonum. Veluti si quisquam bonum hominem putarit, qui malus est, aliquid ab eo patiatur mali: qui vero malum hominem bonum credit, ut nihil ab eo patiatur mali, nullo malo fallitur. Sic enim est legendum omnino, non quemadmodum mendose in impressis codicibus, nullo modo: respondent enim haec verba, nullo malo falli, illi tertio erroris generi, quod erat, nullo malo falli. Quartum erroris genus sic D. August. concludit: Porro si per errorem evadit quisque perniciem, sicut diximus nobis in itinere contigisse, etiam bonum aliquid homini errore confertur. capite enim 17. ita narrat: Nam nobis ipsis accidit, ut in quodam bivio falleremur, & non iremus per eum locum, ubi operiens transitum nostrum Donatistarum manus armata subsederat. Atque ita factum est, ut eo, quod tendebamus, per devium circuitum veniremus: cognitisque insidiis illorum, nos gratulareremur errasse, atque inde gratias

*ageremus Deo. Sed ante, quàm hæc narra-
re institueret, dixit: Sunt enim quadam, quæ
nescire, quam scire sit melius. Itemque non-
nullis errare profuit aliquando, sed in via
pedum, non in via morum.*

6. Verùm enim ipsi, ut in hoc capite à
primo professi sumus, ignorantia nomine
errorem quoque notabimus: illudque verè
nos in contrahendi ratione allèverare posse
arbitramur, cùm quis sua ignorantia suoque
errore deceptus, quem errorem & ignoran-
tiam pusilla diligentia studioque adhibito
profligare potuisset, contractum cum altero
init, quem sciens & non deceptus nullo mo-
do iniisset, contractum nullum existere, ideo
quòd consensus defuit liber: & quia privata
obligationes non contrahuntur, nisi ex ani-
mo & consilio ejus qui obligationem non
recusat. Secus de obligationibus, quæ aut
ex delicto, aut etiam ex præscriptione aut
legis, aut magistratus, aut Principis con-
stitutæ sunt, sentiendum est: illæ enim vel
ab invitis subeuntur. Quid enim interest,
sive per in scientiam, quæ superari non po-
test, sive per eam, quæ potest, quis con-
trahat, si contrahentis animo utraque per-
æquè adversetur. Dices falsum esse utram-
que pariter adversari ignorationem: nam,
quæ pelli facile potest, non caret culpa; quæ
alterius contrahentis bonæ fidei nocere non
debet. Respondeo, bonam fidem quidem
contrahenti numquam nocere debere pro-
pter alterius culpam, cùm nemo propter bo-
nam fidem reus fiat: at contractui ita obesse
potest aliena culpa, ut ratus esse non possit,
nisi præter fidem bonam non dico unius,
sed utriusque contrahenti, non adsint multa
alia, quæ contractui sunt necessaria omni-
no, ut verus sit & dicatur contractus.

7. Hujus verissimæ allèvationis exem-
pla ad persuadendum apposita subjiciamus.
Rem ab homine infano, quem sanæ mentis
fore credebamus, ipse emis: postea tibi renun-
ciatur hominem illum amentem esse, tua
bona fide incolumi contractus est nullus.
Rem furtivam mercaris de latrone, quam
subreptam esse ignorabas: ubi tibi explora-
tum erit rem fuisse furto sublatam, illam re-
tinere non potes; quod si retineres, bona
fide amissa, vitio malæ fidei rei possessio

infucata jam esset. Meo argento puro puto,
mecum ipse commutas aurichalcum, quod
aurum obryzum esse est nobis ambobus
persuasum. Atqui commutatio nulla fuit pro-
pter materiæ ignoratæ vitium: & quia legiti-
mus consensus non intercessit; Quare, quod
nonnullus recens Theologus scripto bis te-
statur est, quando in contracta ex errore non
existit inæqualitas, illum esse ratum, probare
non possum, si error sensum perimit: quip-
pe qui magis quàm æqualitas est contractui
necessarius; neque enim justitiæ violatio con-
tractum semper dissolvit: at dissensus, sive
non esse assensum, contractum semper ever-
tit, cùm in consensu forma sit posita con-
tractus.

8. Multo verò minùs probare possum,
quod Medina C. de reb. restit. q. 33. dubio 2.
affirmatè scripsit: quando dolus à vendito-
re non est appositus, sed à seipso deceptus
est emptor, ut quia lapidem emit vitreum,
quem putabat esse pretiosum, aut ad certum
morbum curandum valere, si ad emendum
ignorantia, ut is loquitur, vincibili adductus
est, jure conscientia non irritum esse con-
tractum, aliter verò dicendum, si ignoran-
tia emptor laboravit, quæ ab eodem vinci
non potuit; censet enim posteriore ignoran-
tia sublatum esse consensum, priore non
item. Sed in dubii tertii explicatione statuit
nullum futurum contractum, si emptori ven-
ditor erroris causa fuisset, etiamsi ab em-
ptore vitari potuisset. Illa quoque ejusdem
Theologi affirmatio mihi placere non po-
test eod. Cod. q. 3. causa 2. ubi decernit re-
missionem debiti, seu donationem à credi-
tore factam suo debitori propter ignorantiam
crassam & latam minimè vitari: quia ejus-
modi ignorantia voluntarium non tollit. Ipsi
enim dicimus, quamvis ejusmodi ignorantia
voluntarium, aut deliberationis, aut electio-
nis, aut actionis, ut humana est, non tollat;
tollit tamen ut parens est obligationis ex
contractu. Ac licet non tollat voluntarium
culpæ in iis rebus, quæ ignorari non debent:
at tollit in iis de quibus inter se homines
contrahunt voluntarium obligationis atque
consensus. Cùmque debiti condonatio, ut
sentiunt Doctores, debeat esse planè vo-
luntaria, ac libera: non video cur non ne-
gligenti

gligentia etiam lata potestas & absoluta donandi libertas debeat impediri, præsertim ubi agitur non de officio necessario, sed prorsus voluntario, ac libero.

9. Utique leges nec paucæ nec obscuræ nostræ huic sententiæ magnam tribuunt auctoritatem: qualis est illa, *de regulis juris, l. nihil consensui: Non videntur, qui errant, consentire*, quod ipsum propè iisdem verbis repetitur in *l. si per errorem, ff. de iurisdictione omnium iudicum*. Quid enim, inquit lex, tam contrarium consensui, quam error? & in *l. ad probationem, ff. & C. de locat. & conducto*, dicitur, inscientiam errantis non habere consensum, in *l. cum testamentum, C. de iuris & facti ignorantia*, dicitur errantis nullam esse voluntatem, & in *l. non idcirco, eod. tit.* habetur errantis nullum esse consensum. Quas leges universè videmus non restrictè de errore consensus discernere. Ex quo quid de iis generibus pronuntiandum sit, haud magni est negotii pervidere. Servum, quem frugi & fidelem sum ratus, & cui nihil clausum esse deberet, conduxì: hunc ipsum deinde infidelem & furacem comperi: hunc, quem imprudens domum meam recepi, non solum domo exire cogam, sed etiam si opus erit in viam extrudam, & ejiciam. Fundum Seio vendidi, à quo pretium mihi posse pendi per errorem credidi; eum rationes conturbasse, & ære dirutum postea cognovi: sanè fundum pro inempto habebo, nec in fundi possessionem Seium venire patiar. Bonorum societatem cum Sempronio coivi, quem hominem navum & industrium communisque negotii bene gerentem esse existimabam; hunc deinde, imprudentem, nequam, belluonem, gurgitem, paterna bona ac domesticum patrimonium obligurisse, alienas opes devorasse, nihilque consilio & ratione administrare intellexi: scilicet licebit mihi ab ac societate discedere, eique vel repugnantì societatem contuli, revocare. Hoc de genere libertatis in primo quoque respons. moral. q. 12. disseruimus. Scio huic doctrinæ, quæ tradita est, exceptiones nonnullas posse obtrudi, quarum jam partim expositas, partim in consequentibus disputationibus reperiet lector.

CAPUT VII.

De dolo & fraude, & num contractum efficiant nullum.

1. **D**E dolo & fraude nobis agendum erit hætenus, ut in rebus caducis adipiscendis à nequam hominibus adhiberi solent, in hoc enim rerum genere & in avaritiæ crimine ferè solent à mortalibus exerceri: ut his verbis ostendit D. Antoninus in 2. par. tit. 1. cap. 17. §. *Sciendum*, quòd licet astutia, fraus, & dolus possint in actibus aliorum peccatorum reperiri, communius tamen in vitio avaritiæ circa acquisitionem temporalium consueverunt exerceri. Ac licet apud veteres Romanos & Jurisconsultos doli nomen in bono etiam poni solitum sit, tamen à consequentium temporum consuetudine, & recentis ætatis instituto impetratum est, ut pro vitiosa animi functione intelligatur. Itaque Festus, *Doli*, inquit, *vocabulo nunc tantum in malis utimur: antiqui autem etiam in bonis rebus utebantur*. Unde adhuc dicimus sine dolo malo, nimirum quia solebat dici & bonus. Ulpianus in *l. 1. ff. de dolo malo*. Veteres, inquit, dolum etiam bonum dicebant; & pro solertia hoc nomen accipiebant: maxime si adversus hostem latronemve quis machinaretur. Utriusque doli, tum boni, tum mali, meminit Donatus in Terentii Eunuchum: namque & dolus bonus is appellari solet, quo utiliter à medicis ægrotantes falli solent. In sacris autem literis, dolos & dolosos detestabiles esse, exploratum est cuique, qui in eis non omnino est hospes. Dolus, inquit Salomon, *in corde cogitandum malum*, Prov. cap. 12. & Eccli. cap. 10. *Regnum à gente in gentem transferretur propter injustitias, & iniurias, & contumelias, & diversos dolos*. & Psal. 5. *Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus*. & Psal. 10. *Disperdet Dominus universa labia dolosa*. Ergo quæ de dolo & fraude digniorem habent quæstionem, explicemus.

2. Ac principio doli mali definitionem

investigemus. Eum C. Aquilius definivit, cum aliud simulatur, aliud agitur, teste Cicerone lib. de officiis 3. & in Topicis. qui eam definitionem sanè luculentam & ab homine definiendi perito profectam scribit. Quam definitionem Servium Sulpicium secutum esse argumento est lex 1. ff. de dolo malo, ubi ad hunc modum Ulpianus scribit: *Dolum malum Servius quidem ita definit. machinationem quamdam, alterius decipiendi causa, cum aliud simulatur, & aliud agitur.* Verùm Ulpianus Labconis amplectitur definitionem, quam veram esse scribit. Logici non dicerent esse veram, sed aptam, appositam, congruentem, sapienter explicatam, non enim concedunt definitiones aut esse, aut appellari veras, seu falsas; cum verum & falsum insit tantum in secundis actionibus & functionibus intellectus: definitio autem pertineat ad simplices & primas mentis nostræ actiones. Definitio autem Labconis hæc est: *Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circumveniendo, fallendum, decipiendum alterum adhibita.* Hanc definitionem retinent ac tuentur ferè Doctores. In definitione verò Labconis tria postrema verba tribus primis, singula singulis redduntur, atque respondent: ut calliditas in circumveniendo, fallacia in fallendo, machinatio in decipiendo spectetur. Calliditas concipitur animo, tacendo: ut si venditor sciat rem, quam vendit, esse alienam, vel alteri obligatam; nec quidquam ea de re significat. Fallacia inest in mendacibus verbis, machinatio in artificio quodam verborum. Ita nobiliores summarum Scriptores hæc tria distinguunt, res easdem verbis non iisdem explanantes: quam hi ipsi explanationem mutuati sunt à Glossa civili l. 1. ff. de dolo malo, & ab Hostien. in summa, titulo de dolo, col. 1. Hostien. brevius dolum definivit, cum dixit, dolum esse insidiosam machinationem, in machinationem insidiosam calliditatem, & fallaciam cum consilio lædendi alterum includens.

3. D. Augustinus Aquilianam doli definitionem identidem in suis scriptis & commutationibus inculcat, ut in homilia 20. non longè à principio, ut in Psal. 5. illa interpretans verba. *Virum sanguinum & dolosum*

abominabitur Dominus, & in Psal. 15. verum illum explanans. Qui non egit dolum in lingua sua: tractatu autem in Joan. 7. verba illa Christi Domini enucleans; in quo dolum non est: Dolum, inquit, Dominus dicit, & omnis, qui verba Latina intelligit, scit, quia dolus est, cum aliud agitur, & aliud fingitur. Dolus fraus est, simulatio est; quando aliquis aliquid in corde tegit, & aliud loquitur, dolus est; & tamquam duo corda habet: unum quasi sinum cordis habet, ubi videt veritatem: & alterum sinum, ubi concipit mendacium, & ut noveritis hunc esse dolum, dictum est in Psalmis, Labia dolosa. Quid est, labia dolosa? sequitur. In corde & corde locuti sunt mala. Quid est, in corde & corde, nisi duplici corde?

4. Labconis definitionem qui oppugnare aggrediretur, in eo diceret vitium hære, quod cum sint duæ doli species, una doli boni, quæ sollertia est quædam rerum agendarum: altera mali, quæ est improbitas, doli mali definitio nulla prorsus facta immutatione verborum accommodari potest quàm rectissimè in dolum bonum, nam & ab Imperatoribus exercituum, & militibus multa contra hostes, & à medicis contra ægrotantium voluntatem, sed non salutem, & à parentibus adversus filios, & à Judicibus contra reos multa sollerter atque adeò justè simulatur cum justa machinatione atque deceptione: ut regula illa ff. de regulis juris, *Omnis definitio in jure civili periculosa est: parum est enim, ut subverti non possit,* quæ est 202. à sapiente Jureconsulto inventa esse videatur. Verùm qui clarissimi Jurisconsulti definitionem tueri volet, respondebit eum vocabulis illis, non tamquam mediis, sed tamquam malis usum esse.

5. D. Thomas in 2. 2. quæst. 55. art. 4. de dolo disputat, probatque esse peccatum, & veluti astutiæ satellitem, atque ministrum, nam definit eam esse astutiæ executionem. Exscribam divi Præceptoris locum. *Dicendum quod sicut supra dictum est, ad astutiam pertinet assumere vias non veras, sed simulatas, & apparentes ad aliquem finem prosequendum vel bonum, vel malum. Assumptio autem harum viarum potest dupliciter*

considerari. Uno quidem modo in excogitatione viarum huiusmodi : & hoc propriè pertinet ad astutiam ; sicut etiam excogitatio rectarum viarum ad debitum finem , pertinet ad prudentiam. Alio modo potest considerari talium viarum assumptio secundum executionem operis : & secundum hoc pertinet ad dolum : & ideo dolus importat quamdam executionem astutiae. & in resp. ad 2. iterat dolum esse astutiae executionem : & Sicut , inquit , astutia propriè accipitur in malo , abusive autem in bono , ita etiam & dolus. Porro in art. 3. ejusdem questionis probaverat D. Thom. astutiam speciale esse peccatum prudentiae oppositum.

6. Astutus, inquit Arist. in 1. magnorum moralium , cap. 32. etiam malus dicitur quemadmodum Mentor astutus fuisse visus est , non etiam prudens : prudentis namque & prudentiae est optima expetere , eaque sibi semper proponere , & attitare. Hæc illic Arist. qui in 6. Ethic. cap. 5. bis prudentiam definiens ; eam decernit habitum esse cum vera ratione conjunctum in bonis humanis versantem : id quod in vitium astutiae convenire non potest , quæ & veram rationem , & honesta , quæ vera hominis bona putanda sunt , aspernatur. Sed tamen D. Thomam non piguit , quæ de astutia quæst. 55. explivavit , eadem in articulum 3. quæst. 111. conferre , nam secundo respondens argumento loquitur his verbis : *Ad secundum dicendum , quod , sicut supradictum est , prudentia directe opponitur astutia , ad quam pertinet adinvenire quasdam vias apparentes , & non existentes ad propositum consequendum : executio autem astutiae est propriè per dolum in verbis , per fraudem autem in factis : & sicut astutia se habet ad prudentiam , ita dolus & fraus ad simplicitatem. Dolus autem & fraus ordinatur ad decipiendum principaliter , & quandoque secundario ad nocendum ; unde ad simplicitatem pertinet directe se præservare à deceptione , & quæst. 118. art. 8. fraudem & dolum subicit avaritiae ; quando hæc inhiat rebus alienis , ad quas adipiscendas si vim adfert , id ad violentiam pertinet ; si verbum fallax sed nudum , erit dolus , si addatur jusjurandum , dicetur perjurium.*

7. De fraude nunc pauca dicenda. De ea D. Thomas in 2. 2. quæst. 55. art. 5. ad hunc modum : *Dicendum , quod sicut dolus consistit in executione astutiae , ita etiam & fraus ; sed in hoc differre videntur , quod dolus pertinet universaliter ad executionem astutiae , sive fiat per verba , sive per facta : fraus autem magis propriè pertinet ad executionem secundum quod fit per facta.* Ita fraus ex D. Thoma pars erit aut species doli , sed dolo deterior : cum numquam in re bona & honesta usurpari , neque justè concipi aut admitti possit. Perquam enim scitum illud Marci , Tullii in primo de officiis videri debet. Cum autem duobus modis , id est , aut vi , aut fraude fiat injuria , fraus quasi vulpecula , vis leonis videtur. Virumque alienissimum ab homine est , sed fraus odio digna majore. Totius autem injustitiae nulla capitalior est , quàm eorum , qui tum , cum maxime fallunt , id tamen agunt , ut viri boni esse videantur. At fraudem in dolo inesse , tamquam speciem in genere tradunt in suis summis Angelus , & Sylvester in verbo *Fraus* , ex Panormit. in caput , ex tenore , de rescriptis. in cujus capitis extremo est , fraudem non debere alicui patrocinari.

8. Legi verò fraus fit , cum verbis legis retentis finis legis ac legislatoris voluntas circumvenitur : quod quatuor modis accidere posse affirmant illi ipsi duo summarum auctores. Primum modum vocant de persona ad personam : sicut quando mulier vult donare viro , vel vir uxori , & sufficitur alia persona , quæ solvat alterius conjungis creditoris : seu cum pupilli rem tutor emere non possit , alterum , qui emat , interponit. Secundus modus dicitur rei ad rem : ut , cum quis filio familias frumentum tradit , ut tradentis nomine vendat ; quia mutuam illi pecuniam jure dare non potest. Tertius modus est contractus ad alium contractum contrarium : ut cum uxor vendit viro , cui revera ex animo donat. Quartus modus fit , ex contractu ad contractum similem : veluti , cum mulier , quæ fidejuberetur vetatur , fingit se debere præcipuè. Quos omnes modos captiosos ac fraudulentos lex Dei , cui est omnis fraus aperta : condemnat , & ulciscitur.

9. Fraudationis, seu fraudis quinque alios modos exequitur D. Anton. in 2. part. tit. 1. cap. 17. à §. 3. ad 9. hoc tamen excluso. Est primus modus, ut verbis utar hujus Doctoris, in quiditate: secundus in quantitate: tertius in qualitate: quartus in solvendi tarditate: quintus in pretii ad res mutabilitate. Est igitur prima labes fraudis in quiditate, id est, in rei substantia, ratione, & vi, & specie: ut si vendatur aurichalcum pro auro, aut vitrum pro crystallo, aut alchymicum aurum, seu argentum pro vero, ut sentit D. Thom. in 2. 2. q. 77. art. 2. de alchymistarum etiam auro verba faciens, sed tamen duobus hominum generibus excusationis veniam tribuit S. Antoninus: alterum est eorum, qui, ut se tueantur indemnes, rei venali quidpiam vilius admiscunt, qui duo cavere debent: ut minoris vendant, & ne id admisceant, quod vim nocendi habeat. Alterum genus est eorum, qui permiscuentes rem, quam vendunt, suaviorem, nec noxiam reddunt. Sicut, inquit D. Antoninus, *audivi contingere de vino Græco; quia nimis fumosum minus placet: cum verò aqua miscetur, amabilius redditur, & libentius emunt homines, credentes tamen esse purum. Dicunt tamen venditores in huiusmodi casibus minus vendere, quàm si esset purum alias venderent aquam pro vino.* Hactenus D. Antoninus.

10. Secunda ratio fraudandi consistit in quantitate rerum, scilicet in pondere, numero, & mensura: quæ prohibentur Deuter. c. 25. & Levit. c. 19. & Osee cap. 12. Diversa opificum genera in hanc secundam fraudandi rationem congerens D. Antoninus, sic de lanificio deditis loquitur: *Item lanifices, qui facient pannos trahere ad tractorium ultra debitum artis, & postea madefacti retrahuntur ad longè minorem mensuram.* Tertium fraudandi artificium in qualitate rei spectatur; cum scilicet, verba sunt D. Antonini, *venduntur carnes infectæ pro sanis, aromata antiquata & viribus debilitata pro recentibus, liber corruptus & falsus pro fideli, & eorum fragile pro durabili, vinum corruptum pro sano, domus ruitura pro stabili & firma, animal infirmum pro sano, pannus defectuosus*

pro indefectuosus. Refert se item ad ea, quæ à D. Thoma præcipiuntur in 2. 2. q. 77. art. 4. in quo disputat, num venditor teneatur dicere vitium rei venditæ.

11. Cujus præceptionis hæc perbrevis est summa: Vitia, quæ ab emptore ignorata, aut perniciem ei, aut rei utendæ impedimentum essent allatura, prorsus patefaciendæ esse. Vitium etiam occultum rei, quæ venit, taceri tunc posse à venditore, cum illa commoda potest esse emptori, qui iustum pretium enumerare recusaret venditori. Unde, inquit D. Thom. *potest licite venditor indemnitati suæ consulere vitium reticendo, & secundo respondens argumento, Nihil enim, ait, prohibet rem in aliquo vitiosam in multis aliis utilem esse.* De vitiis in vendendo, aut tegendis, aut retegendis præclara est à M. Tullio in 3. de officiis disputatio exarata, quam ipsam disputationem hac sententia ornavit: *Hoc autem celandi genus quale sit, & cuius hominis, quis non videt? certè non aperti, non simplicis est non ingenuus, non iusti, non viri boni; versuti potius, obscuro, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri. Quod si vituperandi sunt, qui reticuerunt, quid de iis existimandum est, qui orationis vanitatem adhibuerunt?* & narrata cujusdam Pythii venditione dolosa ac fraudulenta: hæc verba subjungit: *Ergo & Pythius, & omnes aliud agentes, aliud simulantes perfidi, improbi, malitiosi sunt.* Plato 11. de legibus, pag. 2. morbosa mancipia ab ignavis emptæ, intra sex menses, morbo verò sacro laborantia intra annum redhiberi posse præcipit. Quartus fraudationis modus apud D. Antoninum eod. loco, est, cum in diminutione solutionis & tarditate fit fraus: quando operariis constituto temporis non solvitur merces, in quo jus violatur divinum: quod hisce verbis cavetur Levitic. 19. *Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque manè.*

12. Quintus modus est, cum quis ei, quem conducit pacta mercede in pecunia, aliud pro pecunia solvit, cuius rei solutio nec commoda, nec utilis evadit locanti suam operam: præsertim cum pacta servari debeant, ut decernit caput 1. de pactis, & pacta ex conventionem legem accipiant. In

Hujus quinti modi expositione nonnullas mercatorum Florentinorum fraudes detegit eorum vigilantissimus Antistes D. Antoninus. Verumtamen differendi ordo ad extremam nos hujus capituli quæstionem perduxit: Num quidnam dolo initi contractus irriti sint, ac nulli? Ac licet hoc de genere à nobis disceptatum sit in libro nostro responsorum moralium tertio quæst. 1. nunc res eadem uberius & non eadem ratione agetur.

13. Controversia igitur de re proposita differentium in illo est, utrum dolo nullum efficiat quemlibet contractum. Distingui solet à Doctoribus contractus genus: aut enim spiritualis est contractus, ut religionis votum, ut conjugium: aut civilis, seu temporalis, si spiritualis est, & bono ei, qui fallitur, contractus est ratus; quoniam in eo non proprius versatur dolo. Itaque si dolo te ad sanum aliquod virorum domicilium pellexi, in quo sollemnia obedientiæ, paupertatis, & castitatis vota nuncupasti, susceptæ disciplinæ ac vitæ te pænitere non potest; quoniam quod tibi salutare & optimum est, de legisti: & consensus liber intercessit, sine quo nec contractus spiritualis ratus esse posset. In rebus caducis contrahendis si quis decipiatur, quoniam qui fallitur, amittit quod nollit, ac damnum sustinet, nec Dei, nec hominum lex statuit ratum esse quod pernicioso dolo actum est, quando dolo adhibitus fuit huiusmodi, ut causam contractui attulerit. Sed quia quæ in manibus est quæstio nonnulla habet capita, de quibus non peræquè sentiunt omnes; idcirco, quædicturi sumus, ad nonnulla precepta brevia revocabo.

14. Primum preceptum: Si dolo ab alterutro contrahentium structus fecit, ut alter, verbi causa, emeret, quod sine dolo nunquam emisset, ex maximè communi sententia magistrorum est nulla emptio, atque venditio, etiamsi nonnulli secus fuerint opinati: quos Covarruvias in relect. regula, possessor male fidei, part. 2. §. 6. num. 6. & ratio Scoti planè redarguit, qui in 3. sent. dist. 39. quæst. unica, art. 3. negat privatas obligationes, quales sunt commerciorum ac contractuum, gigni, si desit alteri animus illas subeundi: at dolo civilibus contractibus improbe adjunctus avertit animum ejus,

qui circumvenitur, tum à ratione contrahendi, tum ab onere obligationis. Quam rationem sequuntur Gabriel in eamd. dist. quæst. 1. art. 2. concl. & Corradus in compendio, seu epitome suarum quæstionum de contractibus, in additione ad quæst. 57. col. 3. dicto primo, & Joan. Medina C. de contractibus, quæst. 53. Huc accedit, quod error tollit consensum, ut in cap. 9. demonstratum est: at dolo inquinatur non quovis errore, sed eo à quo humana voluntas abhorret maximè. Itaque tollit voluntarium & consensum liberum. Neque est illud ignorandum circumscriptorem omne circumscripto præstare debere, quanti illius interst. Neque illud inter Doctores ambigitur, posse circumventum, si velit, stare, contractui, dummodo ne sit auctoritate seu legis, seu magistratus, aut Principis, qui irritare possit, casus, & nullus.

15. Medina C. de reb. rest. quæst. 33. existimat auctoritate tantum juris communis optionem decepto dari eo, quod per dolum alterius gestum est, standi, aut non standi, ita ut à contractu is, qui decepit, recedere non possit: ut eodem tempore & vindicetur dolo, & sublevetur innocentia decepti, sed tamen jure conscientie non cogi in contractu manere eam, à quo fabricatus est dolo: quoniam cum fuerit contractus nullus, nullam parere potuit obligationem, qua contrahentes devincirentur. Corradus in Epitome suarum qq. de contractibus, in additione ad quæst. 57. col. 3. dicto 2. id totum, quod sentit Medina, confirmat, cum is, qui alterum in fraudem inducit, eo est animo, ut si deceptus obligationem vitet, is etiam fugere possit.

16. Secundum preceptum: Si doli auctor & causa fallax contrahendi fuit proxeneta, in contrahentibus bona fide conservata, valet contractus: sed actio datur doli adversus proxenetam, qui si non sit solvendo, is cui bono fuit contractus, alteri, cui bono fuit contractus, alteri, cui nocuit, præstabit id omne, in quo factus est locupletior. Vide Angelum in verbo Dolo, §. 9. Sylvestrum in verb. Culpa, q. 7. Tabiensem in verbo Dolo, num. 9. à quibus isthæ legibus firmanur. Corradus tamen in eadem additione, dicto 4. & Joannes Medina in

ead. quest. contractum jure conscientie habent pro nullo: licet jura civilia tamquam firmum tueantur. Sed de prestando tum à proxeneta, tum ab eo, cui utilis fuit contractus, quod aiunt Doctores, dubitari non debet, cum id jura flagitent univ[er]sa.

17. Tertium preceptum: Etiam si Doctores tradant hoc discrimen esse inter contractus bonæ fidei, & stricti juris, quod illi propter dolum initi fiant irriti, hi autem rati; id quod è legibus quoque non obscure colligitur, nihilominus mihi semper sententia Baldi placuit, qui in *c. 1. de plus petitionibus, commentarii extrema columna*, proficitur jure canonum contractus omnes bonæ fidei esse; quare utrumque genus propter fraudem & dolum cum suscipitur, irritum esse: quod ipsum placuit Corrado in *illa addit. ad q. 57. dicto 14.* Covarruvie in *2. parte relect. regul. Possessor, §. 6. num. 6. in extremo.* Ipsi variis argumentis Baldi opinionem tutati sumus *lib. 3. resp. mor. quest. 1.* Si enim dolus in contractus irruens stricti juris consensum tollit non secus, quam cum tamquam causa perimit contractus bonæ fidei; cur non stricti juris juxta irriti censendi erunt, atque bonæ fidei; cum in utroque genere desideretur similiter voluntarium.

18. Quartum preceptum: Quando dolus incidit in contractum; ut quia exempli causa emptor rem sibi venditam optabat, justo pretio persoluto: sed venditor illi imposuit, multo majore pretio poscendo, quod sanè ad justitiam & æqualitatem, rediget, nisi volet rescindere contractum, nam in potestate esse ejus, qui pretio circumvenit, aut rescindere contractum, aut ad æqualitatem eum revocare, sentiunt ferè, qui in hujus loci explicatione versantur. Ergo duplicem habet preceptum hoc animadversionem. Altera est, contractum in eum incidente dolo valere, quia verè amborum contractuentium consensum liberum habuit in rei venalis substantia, licet per errorem alter pretii quantitati minimè consenserit, ut merito dolus emendatione egeat, cui animadversioni assentiunt omnes. Altera est animadversio: decipienti potestatem lectionemque fieri aut à contractu discedendi,

aut ejus justitia pretii corrigendi, atque sanandi: ita Sylvester in *verbo Culpa, qu. 7. seu num. 9.* ita Angelus in *verb. Dolus, num. 9.* & Joannes Tabienlis *verb. Dolus, num. 7.* quamvis deceptio sit citra dimidium justii, pretii sic conscientie & Dei naturæque lege præcipiente: quod jus æqualitatem exigit in commerciis.

19. Medina *C. de reb. rest. quest. 33. prop. 2.* in foro conscientie infitatur decipienti potestatem fieri discindendi contractus, si eo contentus sit, qui dolum est passus: ceteroqui sequeretur meliore conditione esse decipientem, quam deceptum, sed quoniam potestas & optio eligendi id, de quo controvertitur, verbis perspicuis datur decipienti ultra dimidium justii pretii tam à lege civili *C. de rescindenda venditione, l. 2.* quam à lege Pontificia, *cap. cum causa, & cap. cum dilecti, de empt. & vend.* Medina utriusque juris auctoritatem locum habere dicit in deceptione, non quæ in contractum incidit, sed quæ re ipsa evenit. Corradus in illa additione, quam sæpius memoravimus, proximè ad Medinæ opinionem accedit: nam si is qui deceptus vendendo rem venditurus erat etiam communi pretio ac vulgari, non ejus erit potestas dissolvendi contractum, hoc ille *dicto 11.* neque ejusdem decipientis erit posse rescindere, si juratus spondit se ratum, quod gestum est, habiturum: ut illic prudenter admonet idem Corradus. De potestate negata venditori decipienti abeundi à contractu cum plaris vendidit, vehementer favet *lex, Julianus, §. si venditor, ff. de actionibus empti & venditi, & l. si quis affirmaverit, ff. de dolo malo.*

20. Quintum preceptum: Incidente dolo in contractum stricti juris, deceptus agit ex dolo, *l. & eleganter, §. non solum, ff. de dolo*, contractus autem stricti juris sunt mutuum, stipulatio: sed bonæ fidei, emptio, venditio, locatio, conductio, mandatum, depositum, societas, pignus, commodatum, & permutatio. De utroque genere in *3. parte hujus libri* erit nobis paulo subtilius ac copiosius disputandum, duce & approbante Jesu.

21. Sextum preceptum: Si dolus eve-

nit re ipsa in contractu ob inscitiam contrahentium, quia, verbi causa, rei pretium, vel rerum æqualitatem ignorabant, nullum admittitur peccatum: neque hic error doli nomine appellandus foret. Hoc igitur tertio modo si accidat dolus, emptor venditori non cogetur rem emptam restituere, quamvis minoris emerit, nisi repetatur, si à principio hoc deliberatum habuit, non plurius emere; sin à principio hoc illi certum erat plurius emere, cognito justo rei pretio, vel illud impendet, vel certè rem ipsam reddet, id colligunt *ex l. si quis cum aliter, ff. de verb. oblig. & ex c. cum dilecti, de empt. & vendit.* Quod dictum est de pretio aut augendo, aut restituenda re ipsa, interpretantur Doctores cum in magna pretii parte deceptio contigit. Consule Angelum *in verbo Dolus. §. 9. & Tabienam eod. tit. numer. 7. & Sylvestrum in verbo Culpa, quest. 7. seu numer. 9.* Utràm dolus jurejurando munitus, sive jusjurandum dolosum vim habeat conscientiam obligandi, multis expositis sententiis contrariisque in utramque partem argumentis à nobis disputatum est *in 2. lib. nostrorum responsorum moralium, quest. 3.*

CAPUT VIII.

Duodecim discrimina inter culpam juridicam & dolum enucleantur.

1. **C**UM à legum & Jurisconsultorum consuetudine impetratum sit, ut non idem sit dolus & culpa in commutatricis justitiæ actionibus atque humanis commerciis; nimirum necesse est utriusque rei discrimen habere perspectum: quod quidem discrimen ex ambarum rerum definitione esset præcipuè eruendum. Doli definitio cujusmodi sit ex diversorum auctorum sententia *in proximo superiore capite* docuimus, quilibet inde promere potest, sed tamen ipsi, quam magis accommodatam tum culpæ, tum doli remur esse definitionem, nostroque instituto magis consentaneam, paucissimis verbis ostendemus. Hæc igitur mihi doli mali perapposita visa est definitio:

Dolus malus est electa simulatio improbè alterum lædens. Culpa verò est omissio non electa damnum alteri adferens. Quæ quidem omissio si vitari solet aut ab omnibus, aut à majore parte hominum ejusdem generis & conditionis, lata appellatur culpa: si à diligentibus, levis; si à diligentissimis, levissima dicitur. Sed de tribus his generibus culpæ *in cap. 12.* differemus. Utraque definitio culpa & vitio omni caret, constat enim ex genere, & differentia: & rem, quæ definitur, separat à quacumque re alia. Nam definitio doli mali eum sejungit à dolo bono: quamvis enim cum dolo bono dolus malus communem habeat simulationem, quæ est tamquam genus; illud tamen habet tamquam proprium, & differentiam, quòd dolus bonus, si lædit alterum, justè lædit, & sæpe non lædit; dolus verò malus numquam, si lædit, justè lædit. Ob eandem definitionem secernitur dolus malus à culpa tamquam extremum summumque genus ab extremo summoque genere; cum nec conveniant genere, nec differentia, id quod ex his omnibus differentiis ac discriminibus, quæ mihi ratiocinanti occurrerunt, facile perspicui potest.

2. Primum discrimen: Dolus malus est simulatio, fraus, machinatio, fallacia. Culpa non est fraus aliqua, vel deceptio. Secundum: Dolus malus conjunctus est cum consilio, & electione; culpæ verò nec consilium, nec electio est necessaria. Tertium discrimen: Dolus humanæ voluntati comparatus semper est positivus, & affirmativus; culpa est privativa, & negativa: nam significat privationem & negationem adhibendæ diligentiae, quam natura contractus exigit. Quartum: Dolus est privatio boni moralis, quod inesse deberet in voluntate: culpa verò est privatio boni, quod inesse oportet in cogitatione atque intelligentia non id considerante, quod considerare poterat.

Ex hoc discrimine nascitur quintum. Cum enim peccatum sit in voluntate, non autem in mentis intelligentia, dolus peccatum est; &, cum est contra justitiam, suapte quidem mortiferum, culpa juridica per se peccatum non est: quòd si aliquando est,

quotidiana poterit esse, ac levis. Immo accidere sæpe numero potest, ut, qui in culpa est lata juridica, maximè apud Deum mereatur. Ut, si quis divinitus concitatus alicui artificis consilia daret salutis suæ: & interim per injuriam impetumque orationis atque adhortationis commodatum librum in artificis officina relinqueret, eaque culpa amitteret.

3. Sextum discrimen: Dolus semper malitiosè & flagitiosè lædit: culpa nequaquam, nam si eodem modo læderet, non ampliùs culpa, sed verissimus dolus evaderet. Septimum: Ex præscripto divinæ humanæque justitiæ culpa non imponitur nisi damni præstandi, nullius autem pœnæ luendæ; nisi fortasse speciem ob probabiles conjecturas habeat quamdam doli: at dolus non solum necessitatem adfert damni facienda & compensandi; verum etiam certam pœnam tam in Dei quàm in hominum judicio sustinendi. Octavum: Culpa pœnam majoris excommunicationis haud meretur: dolus meretur. Nonum: Infamia, mutatio status, mors à magistratu illata requirit dolum: culpæ, quamvis sit lata, hæc pœnarum genera non debentur, ut Bartolus, & qui eum sequuntur Doctores affirmant. Decimum: Dolus si causam contractui dedit, eum efficit nullum: culpa si dedit, non facit irritum. Undecimum: Dolus nemini potest, aut debet suffragari; culpa potest, ac debet.

4. Duodecimum, cujus fons est undecimum: Pactum inter contrahentes initum, ut qui dolosè in contractu, vel ex contractu egerit, non teneatur nomine doli, est nullum; quia est contra bonos mores, contra jus omne divinum, & humanum, ad hunc enim modum lex: *Illud non probandum est, dolum non esse præstandam, si convenerit: nam hæc conventio contra bonam fidem, contraque bonos mores est, & ideo nec sequenda est. l. 1. §. si conveniatur, ff. de depositi. & in l. si unus, §. illud, ff. de pactis*, his verbis præcipitur: *Illud nulla pactione effici potest, ne dolus malus præstetur*. Contractus enim bonam fidem requirunt: ut est in lege, *bonam fidem, ff. de actionibus. & obligationibus, & in l.*

bona fides, ff. de depositi. Bona fides, inquit, lex, quæ in contractibus exigitur, æquitatem summam desiderat. Quid autem tam repugnans bonæ fidei & æquitati, quàm dolus? quàm fraus? quàm deceptio? Rectè igitur concluditur pactum de non præstando dolo irritum esse: at pactio de non præstanda culpa in contractu justum esse potest ac licitum, nec ulla lege prohibitum, quod rectiùs in quartæ proprietatis explicatione intelligetur.

5. Verùm, ut ne quis in eorum animis, qui hæc nostra discrimina perceperunt, scrupulus resideat, propter septimum quæram unum, propter decimum alterum. Ex septimo discrimine orta quæstio est hujusmodi: An quilibet dolus nocens alteri restituendi necessitatem adferat in foro conscientie? Respondeo, quemlibet dolum, quo alter in bonis sibi debitis læditur, necessariam legem parere in simplum atque in integrum restituendi. Hic autem dolus malus alteri nocens cum novem illis modis conjungi potest, qui à Doctoribus commemorantur, cum imperio, consilio, assensu, laudatione, receptu, participatione, &c. at verò, qui est in culpa absque dolo, sæpissime non cogitur alteri damnum reficere, ut in tractatione de culpa paulo post demonstrabimus.

6. Decimum discrimen hoc erat: Dolus nemini potest, aut debet patrocinari: culpa potest, ac debet sæpissime; præsertim quæ fidem bonam non amittit: non quia culpa est, sed quia cum bona fide, illustro exemplis. Recepisti, retinuisti, emisti rem alienam, quam alienam esse sciebas: perit, restitues tantum domino, quantum valebat à primo, cum illam aut recepisti, aut retinere cœpisti: & si rem habes, eandem vero domino restitues; nec non pretium usus, si ea sis tempore aliquo usus, rei que usus æstimationem habebat. At, si quis bona fide rem habuit alienam, quam alienam esse ignorabat, licet ob majorem minoremve negligentiam amiserit, restituere non cogetur, nisi vel fructus, si qui extant è re amissa; vel id, quo rem suam domesticam auxit. Plura in hunc locum coacervare exempla non dolosæ culpæ omitto: nam

ad fidei bonæ præstabilem vim pertinent, de qua erit nobis alibi diligenter præcipiendum; quintam enim contractus proprietatem bonam fidem constituimus. Nunc muneris nostri legitima functio videtur, ut sigillatim, quæ de culpa cognoscere operæ præmium est, explicemus.

CAPUT IX.

De culpa juridica, quæ in contractus incurrit.

1. **D**E culpa, quæ crebrò in contractus nostros irrepit, non tam more Theologorum, quàm Jurisperitorum nobis disputandum est. Ac ne molesta & pæne odiosa legum recitatione negotium facessam legentibus, susceptæ disputationi satis me facturum esse putavi, si quæ dissipatè à Doctoribus traduntur de culpa, ad brevem aliquam summam methodumque redezero. Rem autem universam concilis interrogationibus ac responsionibus absolvam.

Prima quæstio: Quid est culpa theologice? E fontibus D. Thomæ triplicem mihi licuit haurire culpæ theologicæ definitionem, seu descriptionem. Primam supeditat *prima pars, quæst. 48. art. 6. Culpa est de ordinatus æctus voluntatis, qui opponitur impletioni divina voluntatis, & ejus amoris.* Secunda est in 1. 2. quæst. 21. art. 2. ad 2. ubi distinguit peccatum, quod peccat artifex ut artifex, & quod peccat ut homo, vitamque moralem vivens. *Culpa est deviatio ab ordine rationis ad communem finem humanæ vitæ.* Tertiam suggerit definitionem beatus Doctor in 2. 1. q. 34. art. 2. cum scribit: *Ratio culpæ consistit in voluntaria aversione à Deo.* Erit igitur culpa voluntaria à Deo aversio. Quæ quidem definitiones propriè in lethalem culpam conveniunt.

2. Nobis alia quædam est per brevis meditanda definitio, quæ tum in criminofam, tum in non criminofam culpam accommodari queat. Quamquam illud definitioni prius præmuniendum videtur, quod pru-

P. Comitoli. de Contract.

dentia theologica idem sanctus Doctor vidit in 1. 2. quæst. 21. art. 2. malum latius, quàm peccatum patere, & peccatum, quàm culpam. Etenim cum malum sit privatio boni, tot necesse est malorum genera inveniri, quot bonorum. Cum igitur bonum aliud sit metaphysicum, aliud physicum, aliud morale, aliud theologicum, quadripartitam quoque mali divisionem esse oportet: ut partim sit metaphysicum, partim physicum, partim morale, partim theologicum. Jam verò peccatum erroris, seu lapsionis est malum, quo finis adeptio impeditur: aberrat autem à fine natura interdum, nonnumquam ars, sæpe humana voluntas, & quemadmodum peccantis erratio impedimentum adipiscendo fini adfert, sive natura, sive artifex erret; ita voluntatis error, quo Deus lexque ejus offenditur, finem impedit, aut usquequaque, quando est insignis offensio Dei: aut aliquo modo, finis consecutionem retardando: cum offensio est levis. Hæc igitur haud absurda videri possit theologicæ culpæ definitio: *Est voluntaria erratio Deum offendens.*

3. Secunda quæstio: Culpa juridica ex consuetudine in utroque jure prudentium quid est? Panormitani definitio, quam non modò à Gabriele in 4. dist. 15. quæst. 10. pæne in calce, verumetiam ab aliis Doctoribus non floccifaciendis probari video, hæc est explicata ab eo in cap. unico, de commodato, commentarii num. 13. *Culpa est deviatio ab eo, quod bonum est, & per hominum diligentiam prævideri poterat, adduntur postrema verba in definitione ad removendos casus fortuitos; qui prævideri nequeunt, ut colligitur ex cap. Joannes, de homicidio.* Panormitani meo animo non admodum satisfacit definitio: propterea quòd nullo commutato verbo eadem cadit in theologicam culpam, quæ in omitendo & committendo consistit utrovis enim modo contra Deum peccatur, quia ab eo bono deflectitur, quod poterat prospici. Tametsi, qui Panormitanum sublevare vellet, dicere potest, deviationem à bono eum attribuisse intellectui non consideranti, non autem voluntati, aut negligentiam eligenti, aut diligentiam refutanti. Nobis tutior

visa est ea culpæ juridicæ definitio, qua in cap. 11. usi sumus. *Culpa est omissio non electa damnum alteri adferens*, cujus omissionis materia & id est, quod fit, cum faciendum non esset; vel quod non fit, cum faciendum foret.

4. Tertia quæstio: Quotuplex est hæc culpa? Quamvis Bartolus in l. quod Nerva, ff. depositi, quinque genera distinguat, unum latæ, alterum latioris, tertium latissimæ, quartum levis, quintum levissimæ; nihilominus tres communis opinio culpas facit, latam, levem, levissimam: siquidem latissima, eodem Bartolo iudice, est verus & evidens dolus; latior aut ad simulacrum doli, aut ad latam revocatur, lata culpa est non intelligere, quod omnes intelligunt, si Paulo magno Jureconsulto fidem habemus. *Lata culpæ finis est*, inquit ille, *non intelligere id, quod omnes intelligunt l. lata culpæ, ff. de verborum & rerum significatione*. Glossa addit, *vel major pars*. Potest etiam ita describi: Lata culpa est non providere, non considerare, non animadvertere id, quod aut omnes homines ejusdem generis & conditionis provident, considerant, animadvertunt, aut major pars. Item lata culpa est, non facere id, quod omnes, aut major pars hominum ejusdem generis & conditionis faciunt. Item lata culpa est prætermittere id, quod vel omnes, vel major pars hominum ejusdem conditionis non prætermittunt. Tres postremæ definitiones latæ culpæ ferè usum habent, in differentium magistrorum traditionibus, & libris.

5. Levis culpa non videtur mihi perinde à legibus definiri, ut plerique eam Doctores definiunt. Hi enim definiunt levem culpam esse aut non videre id, quod ejusdem generis & conditionis diligentes vident: aut facere, quod non faciunt, aut omittere, quod non omittunt. Ex legibus autem hanc elicimus definitionem: Levis culpa est ea uti negligentia, qua in suis quisque rebus utitur. Definitionem hanc confirmat lex, mulier, ff. ad Senatusconsultum Trebellianum: ubi Ulpianus apertissime scribit, levem culpam esse consuetam cujusque in rebus suis negligentiam.

Comprobat eandem definitionem lex, socius socio, ff. pro socio: quæ lex decernit, socium socio teneri nomine desidia & negligentia, quam in suis rebus caveret: quod si socius non sit diligentissimus, culpam statuit in eo, qui socium admisit. Favent eidem definitioni verba Justiniani, qui sensit ei, qui negligenti amico rem custodiendam tradit, adscribendum esse, si quid secus eveniat.

6. Hæc verò posterior definitio è legum armario prompta, planior videtur esse & faciliior, & ab ea definitione, quæ in libris eorum, qui summas scriptitarunt, celebrari solet, longè remota, nam leges levem culpam non in ea constituunt negligentia, quam diligentes vitant, sed in ea, qua quisque in rebus utitur suis. Quapropter in genere nobilium, si quis sit in rebus suis valde negligens, quam negligentiam effugerent ejusdem classis & generis homines diligentes, si is tua negotia perinde gerat, ut gereret sua, atque in tuis gerendis culpam aliquam suscipiat, culpa illa levis erit, quamvis à diligentibus ejusdem conditionis & professionis, aut etiam à majore parte vitari potuerit. Sed nimirum, quæ à summarum auctoribus usurpari solet definitio, ea mihi videtur æquior, & in conscientia foro tutior; neque enim cuiquam sua opitulari debet negligentia, & ignavia, ut sua est: quod si quid præsidii habet, constitutum debet habere illud in aliorum pari desidia, & negligentia. Adde, quod cum in præceptionibus artis certum quid ac definitum sequi oporteat, cum hominum res suas negligenter curantium varia & multiplex & incerta sit ratio, nec ulla artis regula circumscripta, ad eam rem & normam, quæ nequit cognosci, definitiones rerum dirigere minùs cauti ac sapientis videtur esse artificis.

7. Levissimæ culpæ tum à legum, tum à Doctorum sensu hujusmodi confirmari potest definitio: Levissima culpa est, non videre id, quod diligentissimi ex eodem genere vident; vel id facere, quod non facerent diligentissimi; vel id omittere, quod non omitterent diligentissimi. Hoc de triplici culpæ genere, quæ diximus definiendo, appositione exemplorum illustremus.

Lata culpa est commodatum librum efferre domo, & apud tabernam aliquam, seu cautionem relinquere: omnes enim, aut certe major pars hominum id semper vitavissent. Levis culpa est tibi traditas hypothecas & pignora non excutere eo tempore, quo hypothecarii solent. Levissima culpa est rem commodatam in cubiculo & in arcula collocare nec cubiculo nec arcula obserata. Quamvis in nostri Ordinis hominibus nulla hæc esset culpa: quibus potestas non est occludendi cubicula, vel arculas obserandi. Quare si mihi commodasses librum, quem ego aut intra cubiculum, aut intra scrinium non conclusum collocassem, nihil ego, aut religio tibi deberemus, si furto sublatus esset.

8. Quarta quaestio: Hæ tres culpæ species distinguuntur ne habitudine quadam & constitutione delinquentis, an potius suapte, & natura rei? Respondeo genere ipso ac natura rei, cum rei naturam dico, non intelligo objectum, cum in eodem objecto versari possit de tribus culpis quævis: neque habitudinem & constitutionem delinquentis cum pronuntio, eam intelligo, quæ vitiosa est & improba, sed simplicem, nec dolosum modum agendi significo aliàs cum majore, aliàs cum minore consideratione & ratiocinatione, aliàs cum majore minoreve negligentia.

Quinta quaestio: In quot rerum generibus hæret culpa, quæ præstari debet? In tribus, in contractu, in officio, in damno dato.

9. Quæstio sexta: Præstaturne levissima culpa in quovis contractu, quando tantum contrahentium est utilis, & ideo fit, ut ei tantum proficiat? Præstari oportere, ait Panormitanus in *caput unicum, de commodato*, cui assentiuntur Sylvester in *verbo Commodatum*, §. 8. & Angelus *eod. tit.* §. 11. & Navarrus in *summa*, cap. 17. num. 179. & is, qui his doctrina, auctoritate, atque ætate superior est Paludanus in 4. dist. 15. quæst. 2. artic. 1. Quod si utrique est utilis, præstabitur levis, non levissima; sed si alteri non est emolumento, dolus & lata culpa præstanda erit: ut eodem loco rectè Navarrus.

10. Septima quaestio: Cum undecim

sint, in quibus adhiberi diligentiam, & præstari culpam oportet, quæ recensentur in l. *contractus*, ff. *de regulis juris*. Depositum, precarium, mandatum, commodatum, venditum, pignori acceptum, locatum, dotis datio, tutela, negocia gesta, societas, sive rerum communio: quæritur, quæ culpa sit cujusque contractus propria? Respondeo, in deposito, quod definitur esse aliquid alterius custodiæ & fidei creditum, teneri depositarium de dolo, & lata culpa. Duo etiam incidunt tempora, cum obstringitur levi. Primum, si mercedem pro custodia accepit: secundum, si convenit, ut levis ad eum spectaret; contractus enim ex conventionem legem accipiunt, ut dicitur in l. 1. §. *si conveniat*, ff. *de positi*. Pisanella, & Archidiac. ob culpam teneri etiam levissimum depositarium aiunt, quando est ei custodiæ merces persoluta. Verum contraria opinio Glossæ in c. *bona fides*, de deposito, à Doctoribus probata est, quam sunt item amplexi Angelus in *verb. Depositum* §. 3. & Sylvest. *eod. verbo*, §. 2. & Joan. Tabiensis *eod. tit. num.* 1. & Navarrus in *summa cap.* 17. num. 181. in *meo Cod.* Tria quoque tempora excipiuntur, cum depositarius tenetur etiam de levissima. Primum est, si causa depositarii sit res deposita. Secundum, si deposito se obtulit, diligentissimum excludendo. Tertium, si pactum intercessit. Casus verò fortuiti præstantur, si mora, si pactum interpositum est. Consistit autem depositum, inquit Glossa, in rebus mobilibus, & se moventibus: tantum nisi fortè ubi apud sequestrem deponitur, cum res aliqua inter plures in controversiam deducitur, vide Glossam in *caput, bona fides, de deposito*.

11. In precario quæ culpa præstatur? Lata culpa, & dolus, est autem precarium contractus gratuitus, quo petenti quidpiam conceditur, nullo certo usu, nec ullo certo tempore, quo utatur, præfinito: sed ut concedentis arbitratu revocari possit. Si enim ad certum usum, vel tempus traderetur, esset non precarium, sed commodatum. Sciendum item illud est, cum precarium beneficium sit quoddam, cum jactura ejus, cui utenda res traditur, revocari non

posse, nisi par jactura rei domino impenderet. Consistit verò in rebus mobilibus, immobilibus, atque incorporeis, nam & servitus, quæ corporeis est expers, concedi alteri potest precario nomine.

Commodatum, quemadmodum precarium, contractus est gratuitus: in quo res ad certum usum & tempus conceditur; citra quod repeti non potest. Temporis autem definitio aut verbis tacitis, aut apertis indicari solet, tacitis, ut si tibi librum commodò describendum, tempus tibi cogor, quo commodè possis exscribere, impertiri. Positum est propriè commodatum in rebus mobilibus, & immobilibus, non item in iis, quæ usu consumuntur, nisi fortè ad pompam atque ostentationem.

12. In hoc contractu præstatur dolus, & culpa etiam levissima, quum res commodata ei, cui commodatur, est dumtaxat emolumento: cum verò sola quæritur utilitas commodantis, doli & latæ tantum culpæ habetur ratio, sicut cum tibi vestes meas cæterumque ornatum commodò, ut ad me ornatiores accedas. Quòd si utriusque contrahentis causa quid commodetur, non præstatur alia culpa nisi lata ac levis; non levissima: ut cum invitamus communem amicum, & ego tibi commodò argentea vasa. Qui verò rem commodatam accepit, fortuitum quoque casum sustinebit, si vel pactio, vel cunctatio reprehendenda intercessit.

13. Locatio contractus est, in quo alteri rei vel personæ usus conceditur mercede conventa in pecunia numerata, seu numeranda, si enim pro pecunia daretur aliud, esset certo nomine carens contractus: præscriptisque verbis ageretur. Conductio verò, est personæ, vel rei ad usum acceptio pecunia persoluta, seu persolvenda, in hoc contractu locationis & conductionis ratio ducitur doli, latæ culpæ, & levis; levissimæ etiam, cum quis aut locat, aut conducit operas in re, quæ curam exigit diligentissimam, qualem curam flagitat adamantis expositio, & serici incisio: quæ omnia vide apud Angelum, Sylvestrum, Joannem Tabientem, Armillam in verbo Locatio. Præceptionem memoria dignam habent verba legis, si merces, §. qui columnam, ff. lo-

cati & conducti. Qui columnam transportandam conduxit; si ea dum tollitur, aut portatur, aut reponitur fracta sit: ita id periculum præstat, si qua ipsius, eorumque quorum opera uteretur, culpa acciderit. Culpa autem abest, si omnia facta sunt, quæ diligentissimus quisque observaturus fuisset. Idemque intelligemus, & si dolia, vel rignum transportandum aliquis conduxerit: idemque etiam ad ceteras res transferri potest. Nimirum res eas lex dicit, quæ summam postulant diligentiam.

14. Societas ut species est quædam civilis commutationis ex omnibus ejus causis, hæc à nobis contexta est definitio in hujus contractus pertractatione: Societas est contractus eorum, qui contrahere possunt, libera voluntate effectus, in rerum communione positus: lucro & damno pro commutativæ justitiæ ratione communicato ad uberiores quæstum, & commodiorem usum, in quo si ejus proprietates naturales spectentur, dolus, lata & levis culpa præstari solet.

15. In pignore illa quoque tria præstantur, non item levissima culpa, aut fortuitus casus, nisi vel ex mora, vel pacto, vide in Institut. §. postremum, quibus modis re contrahatur obligatio, & legem, si cum venderet, in fine, ff. de pignor.

16. Mandatum maxima diligentia persequendum esse sensit Glossa in l. contractus, ff. de regulis juris, sed fortasse non tantam poscit res mandata diligentiam, nisi magni sit ponderis: præsertim cum mandatum contractus sit propriè gratuitus. Audi legem primam, ff. mandati. Mandatum, nisi gratuitum, nullum est: nam originem ex officio atque amicitia trahit, quod ipsum his verbis confirmat M. Tullius in orat. pro Roscio Amerino de mandati religione verba faciens. In privatis, inquit, rebus, si quis rem mandatam non modo malitiosius gessisset, sui quæstius aut commodi causa, verum etiam negligentius, eum majores summum admisisse dedecus existimabant. Itaque mandati constitutum est iudicium non minus turpe, quam furti; credo propterea, quòd quibus in rebus ipsis interesse non possumus, in his operæ nostræ vicaria fides ami-

corum supponitur, & post aliquanto: Ergo idcirco turpit hac culpa est, quod duas res sanctissimas violat, amicitiam & fidem, quam qui ledit (dixerat paulo antè) oppugnat omnium commune praesidium, & quantum in ipso est, disturbat vite societatem, & concludens hunc locum: nam neque, inquit, mandat quisquam ferè nisi amico, neque credit nisi ei, quem fidelem putat. Quæ sanè oratio eum, qui in digerendo conficiendove mandato negligenter agit, non culpæ, sed turpis flagitii commissi condemnat omnino. Qua autem ratione qui mandat, ei, cui mandat, obstrictus sit, discere à Sylvestro poteris in verbo *Mandatum*, quest. 6. In administratione & curatione alieni negotii, quæ culpa præstetur, nunc videndum est.

17. Aut igitur negocium desertum erat, nec curatorem habebat, aut non erat desertum; si derelictum erat ac desertum, administratorem de dolo tantum teneri decernit lex, ait prætor, §. interdum, ff. de negotiis gestis. Glossa addit etiam latam culpam, quam cum dolo æquat, propter legem, quod Nerva, ff. depositi si erant negocia facile inventura curatorem, nec rejectus est qui ea diligenter voluntate domini accurrasset, levem culpam præstabit qui illa suscipit, ex l. tutori, C. de negotiis gestis, & ex l. si negotia absentis, eod. tit. Quod si negotiorum alienorum administer diligentissimum, qui ultro studium operamque suam deferebat, quo minus ea gereret, impedivit, de levissima tenetur culpa: ut statuitur ab Imperatore in Institutionibus tit. de obligationibus quæ quasi ex contractu nascuntur, §. igitur. Casum quoque non provissum sustinebit, vel cum animo prædandi ad negocia accessit: vel cum nova & inusitata confecit: vel cum moram attulit, si culpa antecessit, si casum recepit, quæ omnia habes apud Angelum, Sylvestrum, Tabiensem in verbo *Administratio*.

18. Octava questio: Cum resideat culpa etiam in officio, ob id quæ culpa præstanda erit, Panormit. in c. cum causam, de testibus, scribit teneri judicem de dolo, & lata culpa, non item de levi: cujus sententiam summarum Scriptores tum veram

esse interpretantur, cum officium non quæsit, sed ab eo, qui ei poterat imperare, injunctum suscepit, si enim cum alius reperiatur magis industrius & aptus, fungendum munus aucupatus est iudex, de levi quoque tenebitur. Agrimensores, & qui assumuntur ad calculum, seu ad concordiam, non tenentur nisi de dolo, & lata culpa: idemque statuendum putat Sylvester in verbo *Culpa*, quest. 4. de ceteris artificibus: nisi si fortè peritos se esse profitentes eorum opera factum est, ut meliorem ac diligentiorum ne quæreretur is, qui opera egebat alterius præclari artificis. Hic enim, qui artificium suamque operam venditabat, præstabit culpam etiam levissimam, & tunc duplici nomine, cum res, in qua ponenda est opera, summam peritiam & curam postulat artificis, videto in ead. quest. Sylvestrum.

19. Nona questio omnium hujus generis, in quo in hoc capite commemorati sumus, fortasse difficillima hæc est: Quæ culpa præstanda sit ob maleficium, seu ob damnum datum, si magis propriè loquendum sit? Innocentius in cap. sicut dignum, de homicidio, affirmat eum, qui alteri damnum attulit, in animæ foro teneri de dolo & lata culpa tantum: quamvis in contentioso foro à iudice cogendus sit per legem, in lege, ff. ad legem Aquiliam, ad sarciendum damnum. Hujus sententiæ comites sunt Panormitanus, in cap. cum causam, col. 5. de testibus, ubi quod Innocentius dicit, tamquam singulare dictum commendat: admonetque esse perpetuò mente tenendum. Verum cum id Panormitanus scripsit, Decretalium librum secundum explanabat: cum verò quintum, hoc est, extremum Decretalium librum interpretaretur, sententiam retexit: nec palinodiam subveritus est, nec dubium est in contraria permanisse sententia, quam in explanatione capituli, si egressus, & extremi, de injuria & damno dato, testatus est. Sylvester in verbo *Culpa*, quest. 4. & verbo *Advocatus*, §. postremo, Innocentianæ sententiæ patronos dilaudat, Directorium in primo libro, Hostiensium in cap. sicut dignum, de homicidio, nec non Antonium de Butrio: Et licet, inquit Syl-

vester, *Panormitanus in cap. si egressus, & in cap. fin. de injuriis*, teneat, quòd in foro conscientie teneatur quis de levi & levissima culpa, tamen, addit Sylvester, prima opinio est communio, quam etiam ipse *Panormitanus in multis locis approbavit*: maxime ubi datur opera rei licite, & hanc theoreticam nota, quia facit ad multa, ut puta ad artifices, ad aurifices, locatores operarum, & hujusmodi; ut in foro conscientie non teneantur nisi de dolo & lata culpa. Hæc Sylvester. Quam ipsam sententiam inculcat & tuetur in verbo *Restitutio 2. in extremo extremi §.*

20. Didacus Covarruvias in primo volumine suarum relectionum, in relectione de testamentis, parte 2. cap. 6. num. 12. multos numerat hujus opinionis defensores, quam aiunt esse communem: ipse verò Covar. in hac opinionum controversia hæsitat, & ad posteriorem adversam propendere videtur: quam Joannes Andreas arripuit in cap. quoniam contra, de probationibus, & Angelus in summa, verbo Culpa, §. 6. & Adrianus in illa longissima disputatione de restitutione, fol. 40. & 41. Favere huic secundæ opinioni videntur leges civiles, & canonicæ: nam lex, in lege, ff. ad legem Aquiliam, verbis his sancit: *In lege Aquilia & levissima culpa venit; quoties domino sciente servus vulnerat, vel occidit, dominum teneri dubium non est.* In cap. verò si egressus, & in cap. extremo de injuriis, damnum dantis culpa universè coercetur: qui autem universè loquitur, species non excludit; ergo quantamcumque culpam intelligunt illorum sacrorum capitum auctores, & quoniam hæc leges justæ sunt, nec fallaci conjectura nituntur, sed factum ipsum intuentur, vim habere censendæ sunt devinciendi conscientiam. Hanc ipsam opinionem humana tribunaia confirmant: quia in damno dato compensando quamlibet culpam præstari mandant.

21. Quòd si objicias: Obligatio restituendi oritur ex prava nocendi voluntate: at levis & levissima culpa ejusmodi voluntatem repellunt; quare, &c. Majorem syllogismi propositionem negabunt viri docti: falsum est enim onus restituendi semper

nasci aut ex peccato, aut ex libidine nocendi alteri, sed causalis ablatio alieni, inquit Adrianus in 4. de restitutione, fol. 40. col. 2. sive culpabiliter & peccaminose fiat, sive etiam sine peccato, inducit obligationem de restituendo. Rem premit hoc argumento Adrianus: Si per justam ignorantiam, rem alienam, quam suam credebat, quis aut consumpsit, aut alteri donavit, restituere tenetur vero domino. Verum in ratione peccat Adrianus: nec enim qui bona fide rem alienam distraxit, ut verbo utare ejus, restituere tenetur; nisi ea re factus sit fortasse locupletior. Verissima argumentatio hæc erat: Ego bona fide usum re tua, numquam peccavi; semper tamen res obnoxia erat restitutioni. Adde quòd lata culpa, eodem teste Adriano, vacare potest omni peccato, onere tamen sæpissime restituendi non vacat. Nimirum posterior hæc sententia magnam speciem habet probabilitatis; qua steterisse videtur Glossa in caput, consulisti, r. quest. 4. nam qui sine voluntate hominem occidit, ait culpa teneri levissima, etiam apud Deum, neque propter homicidii crimen, sed propter negligentiam puniri. Attamen ipse, qui certò sciam multo æquiorẽ & benigniorem priorem esse sententiam, cunctis amplectendam esse suadeo, præterquam quòd communis est. Et quamvis lex canonica universè loquatur de culpa, facit tamen æquitas, ut coangustetur ad latam culpam. Quòd si de quavis culpa volumus loqui, legem dicemus esse pœnam infligentem, cujusmodi item est lex Aquilia, quæ necem factam à servo sciente domino ulciscitur. Et quia pœna ante condemnationem non debetur, idcirco lex tam canonica, quam civilis ut justa sit, damni tamen compensatio in foro conscientie ob levem & levissimam culpam non debetur: quia talis compensatio tamquam pœna antegressæ culpæ inducta est, quæ ante condemnationem ex omnium Doctorum sententia minimè luenda est, ut jam dictum est.

22. Decima & postrema quæstio illa esse potest: Lata culpa itane cum dolo comparari queat, ut pro dolo habeatur? Ex lege, quod Nerva, ff. depositi, probare nituntur

esse dolum : quamquam duo in ea lege observari oportet. Alterum est lege illa non de lata culpa, sed de latiore caveri, quæ est odio, quàm lata digna majore. Alterum est; si, ut placet Glossæ, & aliis, in eadem lege latior pro lata sumatur, cum omni dolo & peccato culpa lata vacare possit (quod etiam credidit Adrianus) nuncupari dolum non ad veritatem, sed ad juris existimationem revocatam. Quæ culpa quamvis perinde ut dolus nonnullis temporibus pecuniaria pœna plectatur: pœna tamen, quæ infligitur corpori, non similiter ut dolus vindicari debet, in maleficiis enim voluntas spectatur, non exitus, inquit lex, divus Adrianus, ff. ad legem Corneliam de sicariis. Controversia hæc breviter & doctè à Sylvestro Priore in sua summa, verbo Culpa, quæst. 1. judicata est.

CAPUT X.

De libertate vim metumque excludente.

1. **E**A nunc pars libertatis pertractanda est, cui jus metusque opponitur, sed quoniam in libro responsorum moralium tertio duplex hac ipsa de re, qua contrahendi libertas impeditur, extat quæstio; altera, in qua quæritur, an metus efficiat contractus nullos, quæ est ejus libri secunda: altera, num metus levis jure conscientia eisdem irritos faciat; nec mihi in animo est ambas quæstiones in caput hoc transcribere, muneri meo, & in qua hæremus disputationi satis me ratus sum esse facturum, si earum capita brevi significatione attigero.

In prima igitur quæstione, qui in ea versati sint præcipuè, nuncupantur, ob injustum metum contractum effici nullum tam jure civium, quàm Pontificis sanctionibus demonstratur. Quænam ea sint, quæ constantis viri animum quatefaciant, numerantur. Quænam justî metus definitio sit aperitur. Quinam justî metus æstimator & arbiter sit, docetur. Quot ea sint, quæ liberum requirant consensum, metumque fugiant in fortem virum cadentem, indicatur. Contractus metu hominem constantem perter-

refaciente ipso jure nullos esse probatur. Metum, de quo est quæstio, injuriosum esse debere declaratur.

2. In altera verò quæstione metu quoque levi contractus creari nullos, multorum graviumque Doctorum auctoritate & ratione confirmatur. Quid enim interest ad injuriam, magnone an parvo timore injecto id me cogas facere, quod nisi me terruisses, nullo modo fecissem? in eademque quæstione præsidia contraria refutantur. Ac nimirum injuriam metus universè jura detestantur, lege enim 1. de eo quod metus causa, his verbis cavetur: Ait prætor, quod metus causa gestum est, ratum non habeo, & l. mulier, ff. eod. Quod metus causa gestum est, nullo tempore, vel modo Prætor ratum habebit, & in reg. juris: Nihil consensuitam contrarium est, quàm vis, atque metus: quem comprobare contra bonos mores est, ff. de reg. jur. reg. nihil consensui. In Decretali autem cum locum, de sponsalibus, respondet hoc pacto Alexand. III. Consensus locum non habet, ubi metus, vel coactio intercedit. & in cap. Abbas, de his quæ vi metusve causa fiunt, idem Pontifex inquit? Quæmetus & vi fiunt, de jure debent in irritum revocari. Quæ jura & sanctiones de vi metuque injustè illatis intelligi debent, si enim minæ justè jactarentur, aut pericula intenderentur, aut formidines opponerentur quæ sic gererentur utique rata haberentur, lex luculenta est, si mulier, ff. de eo quod metus causa, cujus sunt legis non solum civilis juris Interpretes, sed etiam sacrorum canonum explanatores, defensores, necnon Theologi comprobatores: ut Adrianus in 4. de restitut. cap. aggredior. Joannes Medina C. de reb. restit. quæst. 3. causa 2. §. & juxta hæc, & sequenti. Rosella in verbo Metus, num. 2. Angelus eod. tit. num. 10. Sylvester eod. tit. quæst. 6. Joannes Tabiensis in verbo Coactio, num. 8.

3. Ex hoc hi tres summarum Scriptores constituunt Sylvester, Angelus, Tabiensis commonstratis locis: Si quis fraudem capitalem admisit, minanti se ejus nomen delaturum pecuniam largiatur, ut minitantis animum ab accusatione aver-

tat ; turpiter quidem eum facere aiunt qui pecuniam accipit , at ejusdem restituendæ ei , qui dedit , nullam esse necessitatem impositam , ideo , quod minæ & metus illatus est justè. Contrà si pater filiam suam constupranti , aut contra fas cubile filia ineunti necem stupratori , stuprataque filia pestem comminetur ; atque is , qui stuprum obtulit , vitæ periculum ac cædem pecunia à patre filia redimat , jus patri negant pecuniæ retinendæ eam ob causam , quia denunciatione illa periculi & mortis per legem Dei & Ecclesiæ stupri auctorem perterere non potuit. Quare datam pecuniam reddet , nisi ejus fortè tantum retineat , quanti aut ereptæ pudicitia , aut famæ detrimentum , aut alterius rei damnum æstimare convenit.

4. Medina quoque loco , quem paullo antè demonstravi , scribit eum , qui sponte se rem quampiam alteri donaturum promissit , fidemque fallere paratus est , vi metuque à magistratu adhibito cogi posse servare promissum : quamvis donatio opus sit liberalitatis , liberumque consensum exigat , nam quem necessitas officii urget ad quidpiam faciendum , ad illud ipsum præstandum legitima vi ac metu cum à judice , tum à jure adigi potest. At Glossa in cap. Abbas , de his quæ vi metusve causa , quinque tamen excipit genera , in quibus metum passo succurritur , licet sit sua culpa in metum prolapsus. Primum est matrimonium , etiam juratum. Secundum dotis promissio , vel solutio. Tertium promissiones traditionesve rerum ecclesiasticarum , etiam jurejurando interposito. Quartum , votum. Quintum , auctoritas tutoris , quæ metu extorta rata esse non potest. Ist hæc omnia certis juribus firmantur à Glossa. Novæ nunc quæstionis cupiditas non inepti disceptatoris pellere animum possit : Numne reverentiæ seu observantiæ metus perinde contractus vitiet , sicut is , qui in opinione consistit magni impendentisque mali , quam ipsi quæstionem suscipimus , ne multorum studii defuisse videamur : nec enim res est non difficultatibus septa.

CAPUT XI.

An reverentia & observantia metus contractus inanes & cassos efficias.

1. **O** Peræpretium mihi visum est futura commentationi illud præmunire à D. Thoma in 1. 2. quæst. 42. art. 1. & in 2. 2. quæst. 19. art. 1. & in 3. part. quæst. 7. art. 6. traditum est. Timorem ad res duas quasdam , non parum inter se distantes , habere respectum , ad malum , inquam , quod per se & suapte vi refugit , & ad bonum , seu ad externam causam , quæ malum ipsum infligit. Cum verò timor sit , ut definit Aristot. in 2. Rethoric. cap. 5. ex perceptione futuri mali corrumpentis , doloremque inferentis perturbatio quædam , aut ægritudo ; quod non longius , sed proprius abesse oportet , ut illic demonstrat Aristoteles , rectè colligit D. Thom. in 1. 2. quæst. 43. artic. 2. timorem , quia mærore afficit , voluntati esse contrarium ; naturæ vero , quia potestatem obtinet corrumpendi ejus bonum , & sicut inquit D. Thomas in 3. ejusdem quæst. 42. artic. objectum spectat bonum futurum arduum ; ita timoris malum futurum arduum , quod non potest facile vitari & in eod. artic. tam in corpore , quam in responsione ad 3. argum. illud solum ait esse terribile , quod causam habet extrinsecam , & in resp. ad 3. Timor est de malo , quod non subjacet nostræ potestati. Placuit hæc omnia è D. Thomæ doctrina præfulcire priusquam metus , quem reverentialem appellant , definitionem , & personarum genera , quæ eo afficiuntur , & certæ quædam enunciata , quibus omnis erit disputatio comprehensa , subjiceremus.

2. Hujus ergo metus fortè non absurda hæc videri possit definitio ; Reverentiæ metus est futuri mali existimatio , quod nobis ab iis metuimus , in quorum legitima potestate sumus , & quos cultu & honore dignamur. Cadet igitur hic timor in clericum , quem illic facit Episcopus , & in civem , quem ei injicit magistratus , & in filium , quem pater , & in uxorem , quam maritus , & in pupillum ,

pillum, quem tutor metu percellere potest. Ad enunciata veniamus.

3. Primum enunciatum, quod cunctorum habet probationem: Metus cum minis incussus ab iis, qui minas exequi solent, contractus rescindit, multo verò maxime matrimonium. Plenam hujus enunciati probationem multorum testium recitatione pertexuit Didacus Covarr. in epitome 4. Decretalium, parte 2. cap. 3. §. 6. num. 4. ubi multos hujus veritatis patronos percenset, Bartolum, Abbatem, Alexandrum, Felinum, & alios, qui communem hanc Doctorum esse affirmationem testantur. Matrimonium verò ipsum non modò rescindendum, sed propter ejusmodi metum nullum esse contendit eo loco Covarruvias, & ipse in foro conscientie idem censeo de reliquis contractibus.

Secundum enunciatum: Quamvis absint minæ, si reverentie timor valde insigne damnum adfert contractui, & contrahenti, Covarruvias iidemque Doctores similiter de secundo, ut de primo enunciato, opinantur.

4. Tertium enunciatum: Mulier si contraxit matrimonium imperio precibusve Principis, valere matrimonium credunt ferè cuncti, à quibus ea res in controversiam vocari consecuti. Multo igitur magis rati erunt reliqui contractus. Videto Rosellam in verbo *Impedimentum*, impedimento 10. Angelum in verbo *Metus*, num. 2. Sylvestrum eod. tit. quæst. 2. Tabien. in verbo *Coactio*, num. 2. Armillam eod. verb. Covarr. loco quem supra indicavimus, & Sotum in 4. sentent. dist. 29. quæst. 1. artic. 2. §. ejusmodi autem metum. Summarum Scriptores, qui nominati sunt, & alii, qui in hoc enunciato sequuntur Glossam in c. extremum, qui clerici, vel voventes, & Panormit. in idem cap. & Joan. Andr. & Bart. in tract. de tyranno, exceptionem hanc enunciato addunt: nisi tyrannus sibi non obtemperantes tractaret tyrannicè, tunc enim ab hujusmodi Principe illatus timor imperio & precibus non solum matrimonii, verum etiam ceterorum contractuum officeret firmitati, adduntque omnes reverentie metum uxoris erga maritum non esse injuriosum metum, nisi minæ antecedant: ci-

tantque Bartolum in legem, ad judicem, C. quod metus causa, & Innocentium in c. causam matrimonii, de officio judicis delegati.

5. Quartum enunciatum: Idem judicandum est de truculento, seu patre, seu viro, seu tutore, qui concuterent vel pupillum, vel uxorem, vel filium, aut filiam: graves enim offensiones eorum & diuturnæ tantopere displicere solent iis, qui parent; ut potius velint sæpe exulare domo, quàm assiduam convictus molestiam experiri.

6. Quintum enunciatum: Si leges inspectentur, quæ reverentie metu geruntur, ea haud videntur esse probanda, nam ff. de regulis juris, reg. 4. est hujusmodi: *Velle non creditur, qui obsequitur; imperio patris, vel domini, nec regula addit, trucidis, truculenti, minacis, & ff. quarum rerum actio non datur. l. 1. §. quæ oneranda, metus ac nimia reverentia æquantur: itaque glossula appicta margini equiparantur, inquit, metus; & nimia reverentia, in Glossa verò Accursii est, revocari id posse, quod mulier vel metu, vel reverentia alienavit, vel hypothecæ subjecit, & ff. de furtis, lege proxima postrema, ad hunc modum decernit: Patronus quoque liberto, & is cujus magna est verecundia ei, quem in presentia pudor ad resistendum impedit, furtum facere solet, & reg. 40. ff. de regulis juris, ita præscribit: In omnibus causis pro facto accipitur id, in quo quis alium perhorrescit, quo minus fiat; ergo pro non facto erit accipiendum, si fiat, quod metu reverentia sublato factum nequaquam esset. Lex autem Cod. postrema, de his quæ vi metusve causa, huc magnopere facit, his verbis perscripta: *Venditiones, donationes, transactiones, quæ per potentiam extorta sunt, precipimus infirmari, & quoniam contrahentium liberum consensum jura tuentur omnia, ideo, qui quomodo contra jus illum impedit, vim facere existimatur, sic enim regula juris, quo tutela, quæ est 74. statuit, ff. de reg. jur. Vi factum videtur id esse, quod quis, cum prohiberetur, fecit. Glossa in canonem, unusquisque, 22. quæst. 4. in verb. Saltantium, convenienter superioribus legibus ad-**

hunc modum scribit : *Argum. quòd id , quod ad clamorem populi promittitur , non tenet. 8. quæst. 1. licet , & c. si ergo , & extrà de elect. Ofius. & pòst aliquanto : Sic ergo taciturnitas quæ fit ob reverentiam aliquorum , non præjudicat , ut ff. de fur. l. penult.*

7. Sextum enunciatum : Quando reverentiæ metu adductus quis gerit quidpiam , quod ea perturbatione vacuus numquam gessisset , & propter eum motum libertatem consensus amittit , irritum est , quod geritur. Quamobrem Navarrus 1. lib. consiliorum , tit. de iis , quæ vi metusve , cons. 10. num. 9. probat nimiam adversùs patrem reverentiam satis esse ad nullum reddendum contractum matrimonii , si consensui libero attulit impedimentum ; iteratque idipsum , ad ceteros contractus num. 11. præceptionem porrigens , ubi loquitur : *Tertiò probatur , quòd ratio tota , quare metus & reverentia annullant actum matrimonii , & alios actus faciunt rescissibiles , est , quòd tollunt consensum , videlicet libertatem consentiendi necessariam ad actus valorem , videlicet firmitatem : & omnis reverentia , quæ operatur tantum , quòd illa non interveniente , non fieret actus , tollit consensum ; videlicet efficit illum adeo coactum , & inefficacem , quod non valet , vel est invalidandum : ergo sola illa , si probetur , sufficit ad rescindendum , videlicet ad annihilandum actum , & cons. 9. eod. tit. num. 2. & 3. respondet professionem reverentiali metu factam jure conscientiae esse nullam. In manuali verò confessorum , cap. 22. num. 51. versu , nonum quod licet , suum quoddam olim responsum , his verbis testatur : Per quæ nuper respondimus , non obligari ad preces horarias , & à bellis justis abstinere , quæ illi sunt annexæ , filium cujusdam maximi Principis , qui maximo reverentiali metu patris infantis , & patru Regis diaconatum accepit , junctis , quæ concurrebant , circumstantiis.*

8. Septimum enunciatum : Metus , de quo nunc dislerimus , sitne talis , ut eo perturbari possit vir constans dumtaxat , aut ejusmodi , ut robur mentis non trepidantis frangere nequeat , si in jure conscientiae &

foro Dei consistamus , nihil interest : quemadmodum cum multorum testium auctoritate , tum argumentis à nobis ostensum est in 3. libro respons. moral. quæst. 3.

Octavum enunciatum : Quamvis jure civili , communique Jurisconsultorum sententia contractus metu , qui injustè adfertur , non censeantur nulli , sed irritandi ; secus tamen ex Theologorum sententia statuendum esse planis verbis scribit Almainus in 4. dist. 15. tractat. de pœnit. quæst. 2. §. *Theologi tamen tenent oppositum , & in quaestione habita in vesperiis , §. postrema* quam nos sententiam tamquam Theologos sequi rectum est ; neque enim judices , cum ea , quæ metu sunt gesta , rescindunt , obligationem ullam , quæ in gestis hæreret , detrahunt ; sed , quæ nulla erat , palàm suo judicio testantur : illudque quod opinione fortasse imperitorum aliquid esse putabatur , ad juris normam ac veritatem nihil esse decernunt.

9. Nonum enunciatum : Qui sua voluntate , certoque animi judicio & æquo , nec non observantiæ erga suos majores timore duce ac comite , sive connubii contractum init , sive quodlibet suscipit , & aggreditur , omni jure firmum ratumque erit. Illudque filii , qui suorum parentum nutus justaque imperia spectare , colere , & sequi debent , imprimis persuasum habeant , si vel in nuptiarum fœdere paciscendo , vel in re quavis contrahenda id agant , quod nec iis decorum , nec parentibus honestum , nec familiæ splendidum atque utile , sed turpe potius atque oppido incommodum sit , haud leve flagitium concipere ; qui tum sibi , tum parentibus , tum cognationi ac generi fœdas allinere sordes minimè vereantur. Cogitanti mihi institutionem de libertate contractus non longiùs ducere , inter differendum duo alia genera oblata sunt , quibus liber contrahentium consensus sæpenumero perturbari solitus est. Alterum est blanditiarum , adulationum , assentationum : alterum importunarum precum. Omnis igitur de libertate contractus disputatio ad exitum adducta erit , cum locus de blanditiis & assentationibus , deinde de precibus importunis , breviter ac lucidè fuerit pertracta-

tus, id quod duobus consequentibus capitulis exequemur.

CAPUT XII.

Blanditia & adulatio efficiant ne contractum nullum, cum ejus sunt causa.

1. **Q**uestionem duobus articulis struatam scripsit sanctissimus Doctor, quæst. 115. est in 22. in 1. artic. de adulatione, adulationem peccatum esse docet in 2. æterna quoque morte dignum, quando charitatem fauciat: vel quia alterius laudatur flagitium, vel quia adulatori propositum id est, ut alteri noceat: vel quia occasionem delinquendi offert ei, cui assentitur, quamvis fortasse non eam ob rem blandiatur. Atque huc auctoritates illas spectare ait D. Thomas: *Nihil est, quod tam facile corrumpat mentes hominum, quam adulatio; quæ auctoritas est D. Hieron. ad Celantiam de ratione piè vivendi, in media fermè epistola, & Gloss. in illud Psalmi 69. Convertantur statim erubescences. Plus nocet lingua adulatoris, quam gladius persecutoris. quæ Glossa divi Augustini videtur esse illa ipsa verba Psalmi 69. explanantis. Duo sunt, inquit, genera persecutorum, vituperantium, & adulantium. Plus persequitur lingua adulatoris, quam manus interfectoris. Tertia est auctoritas Glossæ interjectæ in ea verba Psalmi 140. Oleum peccatoris non impinguet caput meum. Falsa laus adulatoris mentes à rigore veritatis emollit ad noxia. At Ecclesiæ canon Clericus, distinct. 46. sancit his verbis: Clericus, qui adulationibus & proditionibus vocare deprehenditur, ab officio degradetur. Sed talis pœna, inquit D. Thom. non infligitur nisi pro peccato mortali.*

2. Ad minuta quoque & exilia assentantium & blandientium levitatem pertinere posse his verbis docet D. Thom. in eod. art. 2. *Si autem aliquis ex sola aviditate delectandi alios, vel etiam ad evitandum aliquod malum, vel consequendum aliquid in necessitate, alicui adulatus fuerit, non est contra charitatem: unde non est peccatum mortale, sed veniale. Atque hac ratione*

D. August. in serm. 4. de purgatorio, inter minuta peccata numerat, si quis cuiquam majori personæ aut ex voluntate, aut ex necessitate adulari voluerit, quod testimonium non dissimulavit eo loco D. Thomas. M. Tullius blanditiarum & assentationum labem non semel tamquam humanæ vitæ perniciosam infectatus est, ut in *Lalio*, seu de amicitia, cum scribit: *Sic habendum est, nullam in amicitia pestem esse majorem, quam adulationem, blanditias, assentationem, & in eod. dialog. Assentatio vitiorum adiutrix procul amoveatur; quæ non modò amico, sed ne libero quidem digna est, cujus autem aures clausæ veritati sunt, ut ab amico vera audire nequeat, hujus salus desperanda est. Scitum est enim illud Catonis: multo melius de quibusdam acerbos inimicos mereri, quam eos amicos qui dulces videantur: illos verum sæpe dicere, hos numquam, & in eodem libro eademque pagina: Sed nescio quomodo verum est, quod in *Andria* familiaris meus Terentius dixit: Obsequium amicos, veritas odium parit. Molesta veritas est, siquidem ex ea nascitur odium, quod est venenum amicitia: sed obsequium multo molestius, quod peccatis indulgens precipitem amicum ferri sinit, & in eod. lib. Benevolentiam civium blanditiis & assentationibus colligere turpe est, & in 3. de officiis. Mihi quidem verè, etiam hereditates non honestè videntur, si sunt malitiosis blanditiis officiorum, non veritate, sed simulatione quæsitæ.*

3. Plutarchus in libro de liberis educandis, à congressu quorumvis perditorum hominum, maximè verò adulatorum arcendos liberos esse scribit. *Quod enim, inquit, identidem, & multis dicere parentibus consuevi, nunc quoque affirmo. Genus hominum adulatoribus pestilentius nullum est: neque quod magis ac celerius juvenes in perniciem precipitet. De ratione internoscendi amici ab adulatore aureus est ab hoc ipso Philosopho libellus editus, quem ipsi in aliis nostris voluminibus imitati sumus, & ad brevem summam redeimus. Arist. in 4. Ethic. cap. 6. blandum placendique studiosum ab adulatore hac ratione & oratione distinguit. Eorum autem, qui dilectant, is, qui nihil aliud sibi proponit, quod assequi velit, quam ut*

sit jucundus, blandus & placendi studiosus appellatur; qui verò id facit, ut aliquam ex eo utilitatem capiat, quæ vel in pecunia, vel in iis rebus, quæ pecunia estimantur, posita sunt, assentator.

4. His quasi jactis fundamentis, quæ capitis initio proposita est quæstioni satisfacere oportet: num blanditia, & assentatio contractus, quorum causæ existunt, vitient? Vitiosos & irritos fieri credidit is, qui observationem elimavit in canonem, unusquisque, 22. quæst. 4. quam margini adscripsit. Fulg. consilium secutus 80. in cuius extremo affirmat contractum ejus, qui potationibus vel adulationibus est inductus ad rem, quæ pluris erat, vendendam minore pretio, esse ipso jure nullum, non igitur casus erit contractus si pretium justum intercessit ex hujus Jurisconsulti sententia. Favet Glossa, quæ legem unicam interpretans, C. si rector provincie, negat ratum existere matrimonium, si blanditiis Principum ad illud est mulier inducta. Verum huic sententiæ Glossæ dupliciter potest occurri: vel, ut dicamus, non hinc cogi reliquos contractus blanditiis Principum initos esse irritos, quia non est ratum matrimonium, multo enim liberiores consensum exigit connubium, quàm contractus civilis, & prophanus. Vel etiam deceptam dicere possumus Glossam civilem, quia communi sententiæ adversatur Theologorum aientium blanditiis non ita nubentium labefactari consensum, ut matrimonium sequatur nullum.

5. Itaque D. Bonaventura in 4. sentent. dist. 20. art. 1. quæst. 1. num. 8. his loquitur verbis: Ad illud, quod objicitur, quod consensus inducitur per blanditias, dicendum quod blanditiæ non ita detrahunt de ratione consensus, sicut minæ: quia blanditiæ ad amorem excitant, sed minæ ad terrorem. Durandus autem in eamd. dist. quæst. 2. ad 1. argum. sic: Ad primum argumentum dicendum, quod non est simile de minis, & blanditiis; quia inductio per minas dirimit consensum: inductio autem per blanditias auget. Scoti in eamd. dist. quæst. un. artic. 2. tertium argumentum diluentis sunt hæc: Ad tertium in inductione per terrores multum est de involuntario: è converso autem in indu-

ctione per blanditias, & delitias; ibi enim multum est de voluntario, & parum de involuntario: quia in primo si voluntas dimittatur sibi, statim resiliit: in secundo autem si jam electa dimittatur sibi, forsitan persequeretur illud, ad quod allecta est, & ideo non sic est involuntaria coactio per blanditiam, sicut illa, quæ est per minas, & terrores. Et ratio est, quia frequenter voluntas concordat appetitui sensitivo: qui ab aliquo magis convenienti patiens, magis & magis inclinatur: & è converso patiens ab aliquo disconveniente magis & magis fugit. Quam rationem ante Scotum D. Thomas attulit in 1. 2. quæst. 6. art. 7. in quo quærit utrum concupiscentia causet involuntarium, cui his verbis quæstioni respondet: Respondeo dicendum, quod concupiscentia non causat involuntarium, sed magis facit aliquid voluntarium. Dicitur enim aliquid voluntarium ex eo, quod voluntas in id fertur: per concupiscentiam autem voluntas inclinatur ad volendum id, quod concupiscit, & ideo concupiscentia magis facit ad hoc, quod aliquid sit voluntarium, quàm quod sit involuntarium. Hæc ille. Sed de blanditiis futurorum conjugum animos prolestantibus videto etiam Richardum in 4. sentent. dist. 29. art. 1. quæst. 1. ad 3. & Paludanum in eamd. dist. quæst. 1. art. 3. num. 20. Inductio per blanditias intendit consensum, inquit Richardus.

6. His perspectis omnibus, de injecta à principio dubitatione quid ipse iudicii habeam brevi facilique distinctione significabo. Blanditiæ, quæ mentibus hominum adhiberi solent, aliæ sunt dolosæ, fraudulentæ, malitiosæ, mendaciis fallendique artibus instructæ, ad nocendum alteri comparatæ; quæ etiam animum à virtute & veritate detorquent: quarum tanta vis est, tantaque tyrannis, ut multos, quos nec animæ, nec terrores, nec pericula capitis, nec vitæ discrimina, nec cruciatus flectere potuerunt, blanditiis acceperimus captos esse, ac superatos. Aliæ sunt, quæ comitate sermonis, suavitate vocum, & gestus lenocinio titillant animos, atque permulcent, sed nec à veritatis, nec ab honestatis eos arce deturbat. Primum genus tum propter dolum, tum propter erroris tenebras, quas mentis

bus offundere solet, commerciis atque contractibus ita obest, ut si eorum causa existat, inanes prorsus efficiantur. Secundum genus non facit irritos, quia nec doli, nec erroris caliginem contrahentibus obducit. Ac licet dolosis blanditiis institutum conjugium consistere possit, (nisi forte dolo libertatem consensus elidat, & ea, quæ substantiam matrimonii attingunt, labefactet) certè aliqui contractus concidunt, siquidem matrimonium propter dolum contractum non ad nihilum recidere defendunt multi; contractus verò civiles initos dolo nullos reddi, aut firmitate carere diffitetur nemo. Hujus verò discriminis inter matrimonium, ceterosque contractus, quòd hos dolo vitiet, illud non vitiet, alibi est à nobis ratio explicata, ex aliorum Doctorum ingenio deprompta, theologicaque interpretatione temperata.

CAPUT XIII.

Num importunæ preces contractus irritos faciant.

1. **N**Odi hujus expediendi non una est à viris doctis ratio excogitata. Quorundam enim simplex est affirmatio: quæ importunis precibus fiunt fieri violenter; & paria hæc duo esse vi fieri, & precum importunitate fieri. Atque hujus opinionis patroni à nonnullo recente disceptatore Jurisconsulti nominantur amplius quatuordecim, cum quibus societatem Covarruvias coisse videtur in 4. *Decretal. part. 2. cap. 3. §. 6. in extremo*: ubi cum reverentiæ metu, qui contractus perimit atque rescindit, exequat preces importunas. Sanè in l. 1. §. qui bonafide. ff. de servo corrupto, hæc leguntur: *Persuadere est plusquam compelli, & cogi sibi parere.* Glossa in cap. unusquisque, verbo Saltantium, 22. quæst. 4. affirmat, quod populi clamore promittitur, non valere, & auctores non indocti aiunt testamentum à moribundo factum, & mutatum eorum qui adsunt importunitate, robore, carere, & legatum à viro uxori relictum ob nimiam ejus importunitatem revocari.

Jasonem quoque proferunt in l. 1. ff. de conditione indebiti, scribentem, quod propter importunas preces solutum est, perinde posse repeti, ac si esset per errorem solutum.

2. Virgo, quæ opinione vulgi talis habetur, sed re ipsa corrupta est, si importunis precibus stupratori obsequitur, coacta obsequi dicitur à Navarro in *summa, capit. 16. num. 16.* & in foro conscientiæ præstabit illi stuprator omne, quantum vir bonus arbitrabitur: aut cum illa transiget, quod jure transigendum erit, ut ipsi multis testibus probavimus in 4. *lib. respons. moralium, quæst. 16.* Ad hæc qui importunis precibus alterum ad ludum attraxit aleatorium, lucrifactam pecuniam, aut rem aliam, quæ pecunia æstimatur, retinere non potest. ex sententia D. Thomæ, quam egregiè propugnat Alphonsus à Castro in 2. *lib. de lege pœnali, cap. 2. corollario 3.* quam ipsam sententiam D. Thomæ communem esse testatur Covarruvias in *relectione regula, peccatum, 2. part. §. 4. de iis, quæ ludo acquiruntur, num. 7.* & Navarrus omnium esse indicat in *summa cap. 10. numer. 19. in Romanis codd. impressis 1584.* & à nobis defensa est in 3. *respons. moral. quæst. 9. num. 2.* Atque hæc primam possunt fulcire sententiam.

3. Huic altera est exorta omnino contraria: quæ Panormitano arrisit caput explananti, cum inter R. de electione, nam num. 8. sui commentarii scribit hoc pacto: *Ex quo nota, quòd preces instantissimæ Principis non inducunt justum metum. Unde ad rescindendum actum non potest quis allegare maximas preces Principis, quòd bene nota, quòd ego intelligo nisi esset talis Princeps, qui solebat malè tractare suis precibus non acquiescentes: nam tunc puto, quòd istæ preces excusant, & habent vim justimetus, sic intellige textum juncta Glossa in l. 1. §. oneranda, ff. quarum rerum actio non datur.* Habet præter Panormitanum alios, sed minorum gentium affectatores, hæc secunda opinio. Sed inter primam, & secundam est media interjecta, quasi moderatrix ambarum: quæ vim rescindendi vitandive contractus non quibus-

cumque precibus , sed iis duntaxat , tribuunt , quæ reverentiæ metum habent admittunt : nec enim desunt , qui metum , qui cadit in constantem virum , & preces importunas ejus , cui reverentia debetur , ad discindendos contractus , æquis viribus esse contendunt. Ad quam opinionem deflexisse videntur , Innocentius , Hostiensis , Joan. Andr. in c. *petitio* , de *jurejurando* , in verbo *Extorsit* , ubi æquare videntur preces Principis cui reverentia debetur , cum metu fortis viri animum quatiente. Matthæus de *Afflictis decisione Neapolitana* 69. testis est sacrum Palatium Neapolitanum decrevisse legatum ab uxore viro factum ejus precibus victam , quod importunæ extitissent , esse nullum.

4. In hac controversia quæ mihi visa sint verisimiliora , in nonnulla & brevia effata conferam.

Primum effatum : Omnia , quorumcumque magnæ & assiduæ preces sunt causa , dicere rata minimè esse perridiculum est , & non solum veritate falsum , sed etiam ratione perquam incredibile , & diuturna ac quotidiana consuetudine damnatum ; quæ nec pro infectis , nec pro non impetratis habet plurima , quæ crebris & summis precibus , aut fieri , aut impetrari consueverunt. Quid ? Deus Opt. Max. an non assiduitate & importunitate precum sæpe molitur ; multaque largitur , quæ si secus ageremus pernegaret ? Ne longè abieris , ipsi met parentes filiis , & Principes aliique complures , quædam cupiunt impertiri rogatoribus , sed , quo plaris sit beneficii gratia , repetitis importunis precibus se urgeri & volunt , & lætantur. Sed hujus primi effati veritas magis erit ex iis , quæ subjungam , explorata.

Sit ergo secundum effatum : Quæ Princeps potest jure suo iis , quos regit , imperare , multo æquius poterit precibus importunis ab iis eadem impetrare , atque adeo extorquere , jus enim suum persequendo neminem lædit : nec quisquam , quem non ratio fugit ; huic effato repugnabit.

5. Tertium : Qui ut suæ , vel suorum , vel ceterorum necessitudini opituletur , importunitate & continuatione precum con-

sequitur , quæ aut sibi , aut aliis , aut charitatis lege , aut jure debentur , justitiam & firmitatem habent necessariam , siquidem qui rogati seu faciunt , seu largiuntur , in faciendo , seu largiendo officii necessitatem sequuntur.

Quartum effatum : Si decori honestique ratio postulat , ut quidpiam alteri concedatur , si importunis precibus obtinetur , quamobrem revocari debeat , nulla recta ratio suadet. Quotus enim quisque est , qui suæ dignitati atque ornamentis nolit favere , & favori ? at liberalitate ac beneficentia mirificè nostra ornamenta ac dignitas augetur.

Quintum effatum : Precibus importunis aut ad facinorosum promissum , aut ad flagitiosam donationem , aut ad quemlibet contractum morum honestati contrarium si quis impellat alterum , nefariè delinquit precator , factumque pro infecto censendum erit.

6. Sextum effatum : Si quis ad preces importunas agglutinet composita mendacia , & consutos dolos (ut vocibus utar Plautinis) & hoc improbi artificii genere ad contrahendum sit auctor alteri , contractum sequi & creari nullum , juris est minimè ambigui. Atque hæc placitum est pluribus verbis , argumentis , atque sententiis de contractus libertate differere ; quoniam ea in contractus qualitatibus & proprietatibus maxima , & prope princeps judicanda est : cujus est natura atque institutio difficultatibus obsepta quamplurimis. Ad quartam igitur , quam contrariam diximus esse pactionem , aggrediamur. Ac si viri doctrina & ingeniis abundantes in his rerum generibus seu explicandis , seu tractandis majus quiddam animo complexi fuerint , quàm quantum ingenii mei acies intueri potuit , justam veniam dabunt homini in hac ratione præcipiendi optanti quærentique ducem , quo necesse fuit carere perinvicè : attamen , quod amplexi sumus & suscepimus , persequamur.

CAPUT XIV.

De contraria pactione, quæ est quarta contractus proprietas.

1. **N**on diu in hujus proprietatis tractatione commorabor. Tria enim indicando potius, quàm differendo percurram. Primum quid sit pactio ostendam. Deinde cur quibusve rebus contraria sit, docebo. Postremò nonnulla quæ in hac præceptione dubia & ambigua esse possent, semovebo. Pactionis in jure civili hæc est definitio: *Pactio est duorum pluriumve in idem placitum, & consensus, l. 1. ff. de pactis*, nam & inter duos homines, & inter duas civitates, & inter duos populos, interque duo regna pactio fieri solet. In jure Pontificio hæc reperitur descriptio, in *cap. pactum; de verborum significat. Pactum dicitur inter partes ex pace conveniens scriptura, legibus ac moribus comprobata*. In descriptione scriptura posita est, non ideo, quòd non sine illa pactio confici possit; sed quia scriptio ferè adhiberi solet, præsertim ad fidem faciendam. Additum est, *ex pace*: quoniam pax & concordia pactiones conflare consuevit; discordia verò atque inimicitia illarum fœdera dissipare. Postrema verba definitionis declarant nullius roboris pactionem futuram, si ea justis legibus, seu moribus fuerit adversata: id quod quàm mox intelligetur.

2. Secundo igitur quæritur loco. Cùm pluribus unum possit esse contrarium, ut in *libello dicitur sex principiorum, cap. de positione* (nam & virtus duobus extremis est contraria, quod si Pilato in *Protagora*, & Arist. in *1. de calo, text. 10. & in 11. Metaph. text. 19.* unum uni affirmant esse contrarium, de physica locuti sunt, & de ea immediata) & hæc pactio cùm contraria possit esse legibus, consuetudinibus, editis, morum honestati, publicæ utilitati, contractuum proprietatibus, prioribus pactis, privato commodo, inquiri meritò potest, an ad isthæc omnia, an ad quædam tantùm relata dicatur esse contraria. Res-

pondeo appellari contrariam ad res postremas relatas. Pactionem enim cum legibus, cum constitutionibus Principum, cum probis moribus, cum utilitate publica pugnare non posse non solum ex definitione è jure Pontificum deprompta planum est, verum etiam ex iis quas continuò subjiciam civilibus legibus. *Lex, pacta, C. de pactis*, sciscit his verbis: *Pacta, quæ contra leges constitutionesque, vel contra bonos mores sunt, nullam vim habere indubitati juris est & in l. si unus, §. pacta, ff. de pactis: Pacta, quæ turpem causam continent, non sunt servanda, & in l. contra, ff. eod. Contra juris civilis regulas pacta, conventa rata non habentur, & in l. juris gentium, §. si paciscar, ff. eod. Pacta à jure remota servare non oportet, & in eod. §. Stipulatio interposita de iis, pro quibus pacisci non licet, servanda non est, sed omnino rescindenda, & in ead. l. & §. Quæ non ad publicam lesionem, sed rem familiarem respiciunt, pacisci licet, & l. legitima, ff. eod. Legitima conventio est, quæ jure aliquo confirmatur, & in l. jus publicum, ff. eod. Jus publicum privatorum pactis mutari non potest. Glossa interpretatur, quod publicum est auctoritate, & utilitate: nam si publicum esset utilitate, mutari potest, & in l. neque pignus, ff. de reg. juris, quæ est 46. Privatorum conventio juri publico non derogat. ait Glossa, quod est publicum auctoritate, & utilitate, si enim utilitate privatum sit pactum, jus ejusmodi valet. Maneat igitur pactionem in contrahendis rebus, negotiisque gerendis interponi non licere quæ vel legibus, vel moribus, vel publicæ utilitati repugnent.*

3. Atenim quispiam scire aveat, num fieri pactio possit contra proprietates contractus. Tollitur difficultas adhibita distinctione. Duplex est proprietatum genus quæ cum contractu coherent: unum earum, quæ cum contractu intima vi sunt atque consensione constrictæ; alterum earum, quæ possunt ab eodem avelli quæ naturales proprietates à Doctoribus nuncupantur. Primæ nulla justa pactione possunt abjungi, secundæ possunt. Exempli causa, non possent

inter se contrahentes pacisci, ut in contractu emptionis, aut merx, aut pretium non adesset; hæc enim ambo aut ad ejus substantiam, aut ad proprietatem, quæ contractui est intima emptionis, pertinent: at venditorem teneri de evictione, proprietas est naturalis, & sine qua venditio & emptio consistere potest, hanc remove, & contrario pacto detrahare contrahentibus licet. Dicimus ergo contrariis pactis à contrahentibus tolli posse proprietates contractus naturales, id est, quas comites contractibus jus adjungit: sed tales comites, quæ contractum deferere possint, si ita sit contrahentibus placitum.

4. Possunt etiam tolli pacta priora contrahentium, nec non obligationes ab iis contractæ, & huc, quæ sequuntur, tum ecclesiasticæ, tum civiles leges spectant. Contractus ex conventionem legem accipere dignoscuntur: quæ est regula juris in 6. §. sumpta ex regula juris civilis, in lege, contractus, ff. eod. tit. Prima verò Decretalis, de pactis, his verbis jubet: *Inita pacta suam obtineant firmitatem, & secunda Decretalis Gregorii: Studiosè agendum est, ut ea, quæ promittuntur, opere adimpleantur in l. autem in conscribendo, C. de pactis, sic sancit Imperator: Sancimus nemini licere adversus pacta sua venire, & contrahentes decipere: ex ipso prætoris edito pacta, conventa, quæ neque contra leges, neque dolo malo inita sunt, omnino observanda sunt. Cum regula sit juris antiqui, omnes licentiam habere iis, quæ pro se introducta sunt, renunciare, & ff. de pactis, l. 1. Quod enim ita congruum fidei humana, quam ea, quæ placuerunt, eos servare? & l. juris gentium, §. Prætor, ff. eod. Pacta servanda, & C. de pactis, l. pacta novissima: Pacta novissima servari oportere tam juris, quam ipsius rei equitas postulat. & ff. eod. tit. l. si unus, §. pactus ne peteret. Prius pactum per posterius videtur: & ff. de reg. juris, l. nihil tam naturale: Nihil tam naturale est, quam eodem genere quodque dissolvere, quo colligatum est; ideoque verborum obligatio verbis tollitur, nudi consensus obligatio contrario consensu dissolvitur.*

5. Sed animadvertendum est, pacta quibus roboratur contractus, in ejus ingressu collocari debere, sic enim in l. juris gentium, §. ut pacta, ff. de pactis. Ea pacta in sunt, quæ legem contractui dant id est, quæ in ingressu contractus facta sunt, & C. eod. tit. l. in bona fidei: Actio ex pacto competit, si incontinenti fiat. Est illud etiam attendendum, juratam pactionem, quæ antecessit, sive proprietatem naturalem contractus jurejurando confirmati contraria non perimi, ex Decretali *Quamvis, de pactis*, illud quoque lex admonet, nulla pactione effici posse, ut ne dolus præstetur. l. si unus, §. illud, ff. eod. & in lege postrema postrema, ff. eod. tit. Nemo paciscendo id efficere potest, ut ne vicino invito prædium alienet. quæ lex ad res alias proprias porrigitur. Pactum item futuræ successionis etiam pro donatione causa mortis improbat a lege, licet in privatis, C. de pactis, nec pactum valet de succedendo in Ecclesia post mortem Prælati, ex Decretali, *Accepimus, de pactis*.

6. Quocirca pervolgatum illud, quod factum est jam tritum sermone proverbium, *Legum nexum rumpunt pacta*: & quod est in 2. Rhetoric. ad Herennium, ubi de absoluta judiciali constitutione loquitur, sunt item pacta, quæ sine legibus observantur ex conventu, quæ juri præstare dicuntur: quod M. Tullius confirmat in posteriore de Inventionem, cum ad hunc modum scribit: *Pactum est, quod inter aliquos convenit; quod jam ita justum putatur, ut jure præstare dicatur*, hæc, inquam, dicta atque sententiæ non de iis legibus explicandæ, quæ aut ipsis pactionibus contrahentium resistunt, aut morum honestatem, seu communem salutem atque utilitatem tuentur: sed de iis legibus interpretandæ sunt, quæ vel privato consulunt commodo, vel quæ naturales quasdam cuique contractui proprietates annectit, quarum amovendarum potestatem contrahentibus faciunt, nam, quod est in Bartoli scholio, quod præponitur legi, in emptionibus, ff. de pactis, naturalia transeunt sine pactis: sed possunt contrarium pacisci contrahentes, verissimum est, & multarum tum civilium tum Ecclesiæ

Ecclesiæ legibus comprobatur : quum in unaquaque contractus specie, quid agi custodiri possit, contrahentium arbitrio possit, planis verbis edocent.

7. Ergo ad tertium membrum pergamus, & dubitationes nonnullas, quæ de contractus proprietatibus traditæ : doctrinæ possent officere, tollamus è medio.

Prima dubitatio : Contraria pactio, si nuda sit, poteritne efficere id, quod illam posse adhuc demonstravimus ? jure canonum poterit, jure civili non posset. Quid autem sit nuda pactio, & vestita pactio, quotve modis vestiatur, in disputatione de contractus obligatione à nobis dicetur.

Secunda dubitatio : Obligatio una est è proprietatibus contractus maximis, & valde intimis. At obligatio tolli potest pactioe contraria : falsum est igitur ejusmodi proprietatibus illam nocere non posse. Mediam syllogismi propositionem leges multæ confirmant ; quæ docent pactum de non petenda re sua, cujus est quis legitimus administrator, ac dominus, valere. Atqui obligatio rei suæ dandæ alteri, quæ ex contractu ei debetur, est necessaria omnino, nec potest à contractu separari. Quæ igitur ratio expediendæ difficultatis ? Hæc videlicet.

8. Longè dissimilis ratio est primi contractus, cum oritur, & fit : & secundi post ortum primi. Primo contractui, quando oritur, & fit, nihil contra ejus vel substantiam, vel ab eo non separabiles proprietates potest apponi : sequeretur enim simul oriri contractum, & obligationem, & interire, & dum colligatur, dissolvi, quæ sunt *ἀντιπαρτα*. Post ortum autem & absolutum contractum possunt jure suo secundum contractum inire ii, qui à primo contraxerunt, totamque primi, substantiam atque obligationem extinguere. Exemplis nonnullis insignia hæc faciamus. Mutuam tibi trado pecuniam : eam cogeris reddere, verum si dicerem : Mutuam tibi trado pecuniam, hac lege ne restituas, nihil ageretur ex mutuo : sed illud in contractum donationis migraret, verum, si post mutuam sumptam pecuniam, is qui dedit condonare vellet, primum contractum qui fuit mutui, novo contractu ac contrario pacto ritè tolleret. Vendis mihi

B. Comitoli de Contract.

domum mille aureis nummis, si tibi debentur pro pretio. At quoniam mihi nummaria arcula est exinanita, à te peto ut pro mille nummis tantumdem seu tritici, seu olei, seu vini accipere velis : quod ubi tibi placuit, à primo contractu recedimus ; neque amplius tibi exempto, sed ex permutato debeo, eaque ratione obligatio præterita obligatione nova commutatur : sed numquam id efficitur, ut sine obligatione contractus coherere possit.

9. Tertia dubitatio : Complures contractus in singulos dies sine contraria pactioe celebrantur ; ergo contraria pactio, cum est ex iis proprietatibus, quæ in cunctis contractibus inesse debent. Respondeo, pactiois nomen tum ad actum, tum ad jus potestatemque paciscendi posse transferri in actu primo, & in actu secundo dicerent nostrates Philosophi : Posteriori modo proprietas statuitur contraria pactio.

CAPUT XV.

De bona fide, quæ quinta est contractus proprietas.

1. **P**ost diuturnam ac laboriosam complurium librorum auctorumque lectionem, duo quædam magis præcipua mihi visa sunt de bona fide quærenda. Alterum, quid ea sit : alterum quænam sint ejus privilegia potiora. Primum de nostri exigui ingenii nartheciis promemus. Secundum ex aliorum locupletibus arcis proferemus. Sed principio illud ignorandum non est, cum dupliciter bona fides usurpetur ab iis, qui de contrahendi officiis disputant ; uno modo ut est virtus, dolo, fraudi, atque calliditati contraria ; altero modo pro æquitate, seu recto arbitrio judicis, quo contractus moderatur eos, qui bonæ fidei dicuntur ; suntque humanæ vitæ magis necessarii, quam ii qui stricti juris nuncupantur, in quibus judici parum libertatis relinquatur. Priore modo à nobis sumi : & hoc modo intellectam in quovis contractu reperiri debere. Bonam fidem in contractibus considerari æquum est, inquit lex bonam fidem, C. de actionib. &

obligationibus ; ubi Glossa : *In omni contractu bona fides exigitur.*

2. Cujus nobis hæ tolerabiles occurrunt definitiones, tam legibus prophanis, quàm sacris, Doctorum etiam commentationibus, & scriptis, nec non Latini sermonis incorruptis auctoribus satis congruentes, ergo ad bonam fidem definiendam aggrediamur. Bona fides est rectum de rebus agendis iudicium, cum proba voluntate junctum. Fieri enim potest, ut quis in rerum agendarum iudicio minimè erret ; qui tamen alicujus sui commodi cupiditate cæcatus non ex recto iudicio agat, certè huic homini bona fides abest omnino. Rectum in bona fide exigitur iudicium : quia si in illud vitiosus error irrepit, bona fides non erit. Proba item requiritur voluntas ; quia bona fides aut virtus est, aut non sine virtute : at virtus in voluntate residet. Vel etiam ad hunc modum definiri posset : est recta rerum gerendarum ratio neminem fallens, vel sic : est virtus duplici cordi inimica, vel sic : est virtus simulationi ac fraudi contraria, vel quod jus veritasque flagitat, animo velle & re præstare, vel in contrahendis gerendisque rebus veritas, vel animus à simulandi artificio averfus.

3. Oponat quispiam tantam definitionum varietatem suspectam posse videri : quòd cum rei cujusque natura sit una, unam quoque definitionem esse oportet. Respondeo has descriptiones magis, quàm definitiones censendas esse. Rei autem descriptiones esse posse multiplices dialecticis præceptis imbutus ignorat nemo. Præterea, quamvis diversitate vocabulorum multæ videantur esse definitiones, reputandæ sunt unæ ; cum unam fidei bonæ naturam declarent universæ. Fateor denique hæc definitiones non à perfecto magistro, sed à mediocri ingenio emanasse. Alii ab ingenio & doctrina feliciores, meliores excogitabunt. Et quoniam contrariorum contrariæ sunt definitiones, & proprietates, ex allatis definitionibus bonæ fidei, quid mala fides sit, & quænam ejus natura, promptum cuique erit cognoscere.

4. Nec illud nescire fas est, cum fides bona duo habeat, quæ ab ea nec re possunt, nec cogitatione secerni : ut fides sit, id est,

certa persuasio, firmusque assensus : deinde sit bonitate prædita ; nimirum, consecrarium est necessarium, ut cum dubitatione, quæ contrariarum partium cohibet assensionem, seu cum pravitate animi, vitiosaque juris inscitia consistere nequeat. Quare Covarruvias in *relect. regula, Possessor, par. 2. § 7.* disputans contra Dynum, *regulam juris canonicis, Possessor*, explanantem, & docentem inter bonam fidem & malam nihil medi interjectum esse, minus rectè meo quidem animo sensit, cum inter bonam fidem & pravam, mediam pugnat esse dubitationem ; & prescriptionem bona fide inchoatam dubitationis adventu negat interrumpi ; quod à nobis, *libro moral. resp. 7. quest. postrema*, est gravibus testibus & rationibus confutatum.

5. Tunc etiam vult Covarruvias interprobam & flagitiosam fidem medium dari, cum quis errat in eo jure, quod nec assistit, nec resistit actui, laudatque Bartolum in *1. sed si lege, §. scire, ff. de petitione hæreditatis* : atque ejusmodi errorem juris impedimento præscriptioni esse ait si titulum ea requirat : sed non esse impedimento si titulum non exigat, indicatque communem hanc esse Doctorum opinionem. Verum ipse satis dispicere non possum quemadmodum ejus legis ignorantia contractui possit obesse, aut contrahentium possidentiumque fidei nocere, quæ eorum politicis functionibus, nec favorem, nec odium adfert : ut verisimile sit, quæ hoc de genere enuntiat Covarruvias, locum habere posse in foro contentioso, in foro autem conscientie non item.

6. Nunc igitur bonæ fidei privilegia disquiramus, in quorum explicatione cum alii, tum hi versati sunt non indiligenter, D. Antoninus in *2. part. tit. 1. cap. 12. §. 16. & 17.* Supplementum in verbo *Restitutio 1. quest. 4.* quæ incipit, *Utrum quis teneatur restituere*, & *Restitutio 4.* Angelus verbo *Restitutio 1. §. 1. & in verbo Fructus*, Sylvester verbo *Fructus, & verbo Restitutio 3. quest. 7.* Tabiena in verbo *Fructus, & verbo Restitutio, quest. 11.* Rosella verbo *Restitutio 7. §. 18.* ubi citat S. Bernardinum, & §. 19. Gabriel in *4. dist. 15. quest. 3.*

art. 3. Cajetanus in 2. 2. quæst. 62. art. 6. & in summa, verbo Restitutio, cap. 1. §. Secunda verò radix. Sot. in 4. de justit. & jur. quæst. 7. artic. 2. Joannes Medina C. de rebus restituendis, quæst. 10. Navarrus cap. 17. num. 7. Petrus Navarrus Toletanus lib. 3. de restitutione, cap. 4. parte 3. Armilla verbo Fructus, & verbo Restitutio, num. 14. & 15. Corruvias in Commentario regula, Peccatum, part. 3. in exordio. & in relectione regula, Possessor, part. 2. §. 7. & 1. libro variarum resolutionum, cap. 3. num. 6. Jam nos bona fides admonet, ut ejus nonnulla potiora privilegia colligamus.

7. Primum privilegium: Sicut mala fides cum fraude & dolo nemini patrocinator; ita bona fides semper prodest innocenti.

Secundum privilegium: Quemadmodum fraus universam contrahendi rationem corrumpit, omnemque amicitiam, convictum humanum, & societatem evertit; sic bona fides tuetur, atque sustentat.

Tertium privilegium: Bona fides certo ac definito tempore in rei alienæ, quam suam credit, possessione perseverans tum civilis, tum Pontificii juris auctoritate suam facit, præsertim si in ea recuperanda negligentia domini intercessit.

Quartum privilegium: Si rem alienam dona assecutus es, & eandem alteri donasti, si postea alienam extitisse intellexisti, vero domino nihil præstare debes, neminem vidi hac de re secus sentire.

Quintum privilegium: Qui bona fide rem furto subreptam mercatus est; quia pretio non est factus locupletior, nihil, domino, postquam resciverit rem furtivam esse, præstabit; nisi si fortè res furtiva penes bonæ fidei emptorem maneret: & si ipse in bona fide persistens alteri rem venderet majore pretio, pretii auctorem præstabit domino; siquidem accessione illa rem auxit suam, nec quemquam qui huic quinto adversaretur privilegio, reperi.

8. Sextum privilegium: Si bonæ fidei possessor rem alienam consumpsit, neque ea re ullo modo factus est ditior, rei invento domino nihil præstabit: nec contra hanc veritatem cordatus auctor quisquam dicit.

Septimum privilegium: Si res bona fide possessa perit, domino perit; nec quidquam possessor reponet domino. Privilegium hoc sine adjunctione exceptioneve admittit solet. Verum Rosella verb. Restitutio 7. §. 19. & Navar. in summa cap. 17. num. 7. & Sot. in 4. de just. & jur. quæst. 7. artic. 2. valere volunt ei possessori privilegium hoc, cujus culpa res non interiit: quanquam Sotus gravem in possessore culpam requirit. Verum cum nec in rei consumptione, nec in alienatione culpam requirant, nescio cur in ejusdem interitu culpam in bonæ fidei possessore excogitarint. Præterea bonæ fidei possessor tamquam suam rem amissam possidebat: at titulus pro suo non imponit necessitatem ita custodiendæ rei, ut si amittatur, sibi restituere debeat, vel alteri. Postremò duplex à Theologis restitutionis radix dicitur, altero injustæ acceptionis, ad quam injusta revocatur retentio; altera rei acceptæ: at hic de quo loquimur, nec penes se rem habet, nec injustè accepit, aut detinuit; liberandus igitur erit amissæ rei restituendæ necessitate.

9. Octavum privilegium: Cum rem alienam putans tuam possideres, in eam conservandam, atque ut melior fieret, varias impensas fecisti; quantam impendisti, id omne à domino, cum ejus postliminio res redibit, jure optimo repetes, nemo docet secus.

Nonum privilegium: Convivium latronum inisti, quod te lateret latronum illam esse accubationem epularem; cœnasti lautè, & oppiparè; si domesticæ tuæ mensæ nihil ea commessatio & compotatio compendii attulit, nihil rerum furtivarum domino dominisve præstabis, haud quisquam huic resistit privilegio.

Decimum privilegium: Qui rem furtivam eo consilio de fure emit, & quidem vili pretio, ut legitimo domino restituat; quam is aut vix, aut ne via quidem recuperaturus erat, pretium redemptæ rei jure petit à domino, tametsi à iudice hujus emptoris rejicietur petitio, animi illius ignaro: nisi fortè palàm contestatus esset domini rei causa ad ejus emptionem descendere, hoc privilegium qui confirmarent legi multos,

qui infirmaret vidi neminem.

10. Undecimum privilegium : Qui bona fide à fure rem emit alterius, & postquam emit, furto oblatam esse cognoscit, si pretium redhibere non potest, nisi furi rem emptam restituit, furi potest, legitimo neglecto domino, restituere, hujus privilegii princeps est Alexand. Halensis *quæst.* 86. *membr.* 5. in 4. parte. D. Antonius in 2. *par summa tit.* 1. *cap.* 12. §. 16. Gabriel in 4. *dist.* 15. *quæst.* 3. *artic.* 3. *dub.* 5. *prop.* 1. Angelus verbo *Restitutio* 1. *num.* 1. *quæst.* cujus sunt prima verba, *Utrum scienter emens.* Sylvester verbo *Restitutio* 3. *qu.* 7. Petrus Navarra lib. 4. *de restit.* *cap.* 4. à *num.* 191. ad 203. Martinus Navarrus in *summa cap.* 17. *num.* 9. ubi laudato Alexandro Halensi, significat communem illius esse opinionem, & confutat egregiè adversariæ sententiæ argumenta. Nam & quilibet sibi potius, quam alteri consulere debet, præsertim si proba fide sit homo, nec peccati societatem ullam cum fure coit, qui ad eum rem restituendam refert: immo verò facultatem ei præbet restituendi, si subreptæ rei possessor rursus evadat. Huc adde quòd obligatio restituendi contracta ex maleficio primo, per se & directè ad auctorem pertinet maleficii, à cujus contagione est fidei bonæ possessor sevocatus, nec parum sententiam hanc adjuvant verba illa Alexandri III. Brixienſi Episcopo scribentis, *Bredo est secundum rigorem juris restituendus, cap. in litteris, de restitutione spoliatorum.*

11. Adde ex D. Thoma in 2. 2. *qu.* 66. *art.* 3. ad 3. quod per rapinam ablatum est, esse rapientis, non simpliciter inquit D. Thomas, sed quantum ad detentionem. Quem locum D. Thomæ hoc commentario illustrat Cajetanus: *Al primum dubium dicitur, quòd rem raptam esse rapientis quantum ad detentionem dupliciter verificatur. Primò quantum ad hoc, quod non potest privata auctoritate ab eo auferri invito. Dominus namque rei non potest sibi ipsi ius dicere: reliqui autem privati nullum ius habent ab eo tollendi rem illam. Secundò quantum ad hoc, quòd ipse tenetur tenere eam non sibi, sed domino restituendam, & propterea si dominus rei oculiè accipiat illam, injuriam facit*

illi, qui rapuit, pro quanto raptor damnum dum & rem perdit, & pretium tenetur domino, nesciens rem devenisse ad dominum, in commentario desideratur verbum restituere. Sed tamen hoc privilegium non infirmis præſidiis septum haud parvi pretii auctores convellere conati sunt, Cajetanus in 2. 2. *qu.* 62. *art.* 6. Sotus 4. *de iust. & iur.* *qu.* 7. *artic.* 2. Joannes Medina *Cod. de reb. restit. quæst.* 10. Covar. in *relect. reg. Peccatum, par.* 3. *num.* 3. *concl.* 2. & 1. lib. *variarum resolutionum, cap.* 3. *num.* 6. Mercatus in *tractatu de restitut. cap.* 14. cujus sententiæ propugnacula, quæ firmiora videri poterant, à nobis dejecta sunt ex iis quæ diximus.

Duodecimum privilegium: Agnito domino rei fide bona possessæ, ei non est obnoxius; nec ratione fructuum, quos dominus percipere potuisset, qui non sunt à possessore percepti; nec nomine damni emergentis, lucrative cessantis. A nullo privilegium hoc jure labefactari potest.

12. Tertium decimum privilegium: Cum tripartita sit ratio fructuum, quia partim sunt naturales, ut poma, ficus, cerasa, quibus perinde utimur, ut nobis à natura tribuantur: partim naturales, sed ad quos item humana accedit industria, ut lana, lac, vinum, oleum: partim humana industria comparati, ut pensio domus: ut qui ex negotiatione colliguntur; qui etiam civiles appellantur, omnia hæc genera, siue cum titulo, siue absque titulo à bonæ fidei possessore consumpta sint, nisi ob idipsum rem suam familiarem amplificaverit, vero domino non restituet; eos tamen, qui supersunt, nec consumpti sunt, restituet. Tam Theologi, qui de virtutibus & vitis summas ediderunt, quam qui aliam differendi rationem secuti sunt, communibus suffragiis privilegium hoc confirmant. Videto Sylvestrum, Angelum, Tabiensem, Armillam in verb. *Fructus*, Rosellam verb. *Restitutio* 7. *num.* 10. Gabrielem in 4. *dist.* 15. *quæst.* 3. *art.* 3. *dub.* 4. *prop.* 2, Cajetanum in 2. 2. *quæst.* 62. *artic.* 6. Sotum in 4. *de iust. & iur. quæst.* 7. *artic.* 2. cui sententiæ mirificè suffragatur lex, item veniunt, §. *preter hæc, ff. de petitione hereditatis.*

ea enim lex decernit bonæ fidei possessores nihil præstare debere, nisi in quo facti sunt locupletiores.

13. Percelebrati hujus privilegii dignitati duos obstrebere animadverti, Joannem Tabiensem, & Covarruviam: nam hic diminuit, ille evertit. Covarruvias diminuit, quia *primolib. variarum resolutionum, cap. 3. num. 6. conclus. 2.* negat naturales fructus à possessore bonæ fidei suos fieri, si absque titulo possideat: facere autem suos, si cum titulo possideat. Namque in *l. bona fidei, ff. de acquirendo rerum dominio*, his verbis decernitur: *Bona fidei emptor non dubiè percipiendo fructus etiam ex re aliena suos interim facit, non tantum eos, qui diligentia & opera ejus proveniunt, sed omnes; quia, quod ad fructus attinet, loco domini pene est.* Verum hac cautione sunt hujus verba legis munienda, nisi perceptione & usufructuum emptor factus sit locupletior. At hic ipse Covarruvias, in *relect. reg. Peccator, part. 3. num. 3. conclus. 2.* ad meliorem sententiam animum appulit: cum scripsit, qui furto rem ablatam bona fide quocumque titulo habuerit, teneri quidem ratione rei rem extantem domino restituere; ea verò bona fide consumpta in id tantum, in quo factus fuerit locupletior: additque hanc regulam frequentissimo Theologorum & Canonistarum consensu probatam esse; cum dicit, *quocumque titulo*, sanè titulum, *pro suo*, non excludit: qui titulus bonæ fidei, ut ita dicam, omnibus hæret.

14. Sed Joannis Tabiensis, quam huic tertiodécimo privilegio injuriam facit, est minimè ferenda, namque in *verbo Restitutio, numer. 11.* ad hunc modum scribit: *Sed secundum aliquos possessor bonæ fidei non tenetur de fructibus, quos percepit, quandiu fuit bonæ fidei possessor, & sunt consumpti: sed solum de extantibus.* Sed S. Thomas non facit istam distinctionem, neque in foro conscientie videtur valere. Discrimen verò inter possessorem bonæ fidei & malæ fidei in restituenda re aliena vult locum habere duntaxat in fructibus percipiendis, non perceptis, ut malæ fidei possessor cogatur restituere non solum perce-

ptos, sed etiam percipiendos: bonæ autem fidei possessor, tantum perceptos. Oratio hæc: & Joannis Tabiensis opinatio multis videtur esse nominibus castiganda. Primum, quia insolens & inauditum dogma in gymnasia Theologorum inducit. Deinde, quia D. Thomæ affingit, quod tantus Doctor scriptis nusquam tradidit: neque enim in 3. & 4. art. quest. 62. in 2. 2. quidquam D. Thomas reliquit, quod vel tantillum privilegium, de quo disputatur, præstringat. Tertio, qui à cunctis sui sacri Ordinis doctissimis viris descivit. Quarto, quod innumerabilium magistrorum ingenio & sapientia præstantium doctrinam abjudicavit. Quinto, quod ad novam & odiosam opinionem prodendam nullam rationem attulit, immo in hac controversia seipsum deseruit: nam in *verbo Fructus*, communem sententiam de bonæ fidei possessore amplectitur, atque defendit. Verissimè igitur tum legibus, tum communi Doctorum decreto constitutum est, à bonæ fidei possessore, vero domino, cum sese ostenderit, aliud nihil præstari oportere nisi fructus, qui extabunt, & eos etiam qui fuerint consumpti, dummodo sit iis factus locupletior.

15. Quantum etiam in fructus seu percipiendos, seu conservandos impenderit, id omne possessori bonæ fidei reposcenti, à rei domino præstari oportebit, nam, quemadmodum est in lege, si à domino, vel à patre, §. *fructus, de petitione hereditatis*, fructus intelliguntur deductis impensis, quæ querendorum conservandorumque eorum gratia fiunt, quod non solum in bonæ fidei possessore ratio expostulat, verumetiam in prædonibus, & Cod. de fructibus & litium expensis, l. 1. Hoc fructuum nomine continetur, quod justis sumptibus deductis superest. Idem in *l. fructus hominis, ff. de operis servorum*, & in *l. quod in fructus, ff. de usuris*, est his verbis: *Quod in fructus redigendos impensum est, non ambigitur ipsos fructus diminuere debere, & l. qui mutuum, §. postremo ff. mandati: Sumptus bona fide necessarios factos, etsi negotio finem adhibere procurator non potuit, iudicio mandati restitui necesse est, & ff. de petitione hereditatis, l. planè, his verbis sta-*

tuit : ut bonæ fidei quidem possessor omnino impensas deducat : licet res non exiet , in quam fecit.

16. Quærat quispiam an possessor , qui bona fide alienum agrum consevit , & antequam fructus perciperet , cognovit fundum alienum , perceptione fructus suos faciat. Jurisconsultus in l. qui scit fundum , respondet affirmando , sed quia huic legi sunt aliæ contrariæ multo æquiores , & verè , & jure conscientie , ac theologicæ lex defendi non potest , est explodenda omnino , quemadmodum illam quoque explodit Covarruvias lib. 1. variarum resolutionum , cap. 3. numer. 7. neque enim cum rei alienæ scientia manet bonæ fidei possessio.

17. Quartum decimum privilegium , quod his verbis explicatur à Didaco Covarruvia lib. 1. variarum resolut. cap. 3. num. 7. concl. 4. Quoties bonæ fidei possessor tenetur restituere fructus extrantes , eos nihilominus sibi acquirit per triennii usucaptionem , satisque esse ad eam rem titulum , Pro suo. Testiumque multitudine more suo privilegium confirmat Covarruvias , vide Summarum compositores in verbo Fructus , ut Sylvest. Angel. Armilla referens se ad id , quod hac de re à Sylvestro traditur in verbo Fructus , §. 2. & alii alibi : qua de re agit Panormit. in cap. gravis , de restitut. spoliatorum. Reliqua sunt duo privilegia bonæ fidei , quorum etsi non sum ipse approbator , præterire non tamen libuit , quia non levium auctorum habent approbationem , maximè verò id , quod sequitur.

18. Decimum quintum privilegium : Qui à primo bona fide rem alterius possidere cepit , & postea dubitat , sitne aliena , si sedulo perquisivit dominum , nec occurrit , si emptori indicat rei conditionem , fieri posse ut sit furtiva , posse illam vendere : dummodo dubium sit , ut loquitur Medina , & Covarr. speculativum , non practicum. Speculativum aiunt esse , cum de rei qualitate & conditione dubitatur : practicum , cum ambigitur , licitumne sit illam rem vendere , sic statuit Medina C. de reb. rest. quest. 10. quem secutus est Covarruvias tum in relect. regula Peccatum , part. 3. num. 5. tum alibi , & ante illos scriptis eandem opinio-

nem tradiderunt Rosella in verbo Restitutio , 7. num. 19. & Sylvester verb. Restitutio , 3. quest. 7. neglecta distinctione dubii speculativi , & practici. D. Antoninus in 2. part. tit. 1. cap. 12. §. 17. verba recitans Alexandri Halensis privilegium istud abjecisse videtur , scribit enim his verbis : Sed quid si dubitat , utrum illud , quod habuit per donum , vel per emptionem , sit de rapina , furto , & hujusmodi ? Ad hoc dicit Alexand. de Hales in 4. quod regulare est , quod homo talem rem restituere obligatur , quando conscientia dictat , quod sit res aliena , vel quando dubitatur esse aliena , subjungitque D. Anton. quando ignoratur dominus , nec uspiam reperitur , pauperibus largiendam esse ; vel sibi , si sit pauper , confessorii sacerdotis consilio retinere posse : alioqui culpæ lethalis periculum sibi creat.

19. Quod si post quamlibet præscriptionem , aut usucaptionem probabilis dubitatio animum pulset meum , sitne res , quam possideo , mea , jas mihi adimit possidendi , ex sententia Alexand. Hales. affirmantis in 4. part. summa , quest. 24. memb. 5. artic. 3. §. 4. & Adriani in quest. de restit. questione , cuius est initium , Aggredior casus speciales , §. sed cum simplicis. ubi ostendit , hanc cunctis mentem esse Theologis : quanto magis id verum erit in eo possessore , qui non usu cepit , nec præscripsit , cum ad ejus animum arripit dubitatio , quam cum bona fide jungi non posse principio demonstravimus ? Illius verò duplicis dubii distinctio à Joanne Medina aliisque nonnullis inventa in hoc genere de quo controversitur , parum nobis videtur commoda. Primum , quia fides humana est firmus conclusionis assensus , siue speculationis , siue praxeos sit conclusio : ergo fides bona cum sit fides humana similem assensum necessario requirit ; ergo dubitationis accessu firmitatem assensionis interire necesse est : ergo fides bona esse definit. Deinde ex omnium Theologorum sententia , qui probabiliter dubitat possitne quidpiam agi , an , non agi , tutam sequi opinionem seu partem contradictionis necessarii est & Christiani officii. Sed qui ancipiti cogitatione distractus res , quam possidet meritò , du-

bitat, sua ne sit, an aliena, dubitet etiam retinere ne possit, est omnino necesse; ergo nec ipse retinere potest, nec alteri, qui non verus est dominus, possidendam utendamve tradere, multoque minùs seu venditione, seu permutatione, seu alio contractu alienare. Denique ad extremum, cum humana voluntas non possit sibi esse lex & norma rectè eligendi, & agendi, rectum consultatricis intelligentiæ iudicium sequatur oportet: at consultatrix intelligentia animadvertens rem esse furtivam, aut verò dubitans num sit talis, voluntati enuntiat esse ab ea abstinendum, neque contractari eam debere, ergo ab hoc iudicio voluntas discrepare non potest, neque debet, sine certa animi peste. Confirmatur, in rei alienæ possessione iustè inchoanda requirunt Doctores, ut credatur non esse aliena: ergo in continuanda fides & persuasio manere debet, quòd si non manet, nec iustè retinetur, nec iustè alienatur, neque in huius loci tractatione videre possum, quemadmodum dubitatio mentis speculantis non statim pariat dubitationem, fidei bonitatem contaminantem, iustitiæque lumen extinguentem.

20. Ac licet Rosella, & Sylvester, locis, qui commonstrati sunt, loculentum testimonium ad eorum opinionem firmandam dicant esse in canone, si virgo, 34. quæst. 2. sumpto ex lib. D. August. de fide & operibus. ubi hæc legantur verba: *In iure prædiorum tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quandiu se possidere ignorat alienum. At inquiunt qui dubitat ignorat: quare, &c.* quod tamen videndum erat, minùs vidisse videntur: quandoquidem D. Augustinus non de quolibet ignorante, seu de qualibet loquitur ignorantia, sed de ignorantia, quæ iusta est, quæ vitio & culpa caret: qualis non est ignorantia, quæ appellatus aut crassa, aut supina, aut affectata, aut etiam dubitationis; ceteroqui sequeretur, qui probabiliter dubitat num sua uxor sit Maria, actum conjugii posse ab ea exigere, contra minimè dubia Ecclesiæ jura, omniumque Doctorum consensione & ratione firmatam sententiam. Alii ignorantiam, de qua in eo canone Aug. vocant puræ negationis, non prævæ dispositionis, ut Adria-

nus: alii negativam, non positivam, ut Medina, & Covarruvias. Nec secus canonem illum explanarunt Adrianus in 4. quæst. de restitut. quæstione, quam his verbis est orsus. *Virum certioratus, col. 2. & 3. & quod lib. 2. versic. ad secundam.* Sotus in 4. de iustit. & iur. quæst. 5. art. 4. Joannes Medina C. de rebus restituendis, quæst. 10. & 17. Covarruvias in relectione, possessor male fidei, par. 2. § 7. num. 4. Quocirca de isto quintodecimo privilegio bona fides non impensè laborat.

21. Sextumdecimum privilegium: Bonæ fidei possessor, si res, quæ functionem recipiunt, seu usu consumuntur, & quarum usus est earum consumptio, sive amissio, ut oleum, vinum, frumentum, pecunia, hæc à fure rebus suis permixtas ut nequeant internosci, ab eo accipit vel dono, vel contractu oneroso: aut etiam rebus suis possessor, qui non est fur, ita habet admixtas, ut discerni non possint, restituendi onere est liberatus. Ratio & fundamentum, quo hæc nititur opinio, hoc unum est, quòd res aliena, quæ functionem habet, cum admisceatur meæ, ita ut notæ distinctio evanescat, migrat in dominium meum quam sententiam fulcit lex, si alieni nummi, ff. de solutionibus, quæ est his verbis perscripta: *Si alieni nummi infcio, vel invito domino soluti sunt, manent ejus, cuius fuerant: sed, si mixti aliis sint, ita, ut discerni non possint, ejus fieri, qui accepit, in libris Cui scriptum est.* Quidam recens Theologus incidit in erratum non leve hac lege deceptus, nititurque in easdem salebras conjicere Angelum, Sylvestrum, Medinam, quorum nullus cum eo sentit, non Angelus in verbo Usura 2. num. 18. quia Angelus nummos commistos & consumptos conditione exæquat: at consumptos bonæ fidei possessor restituit, si iis fiat locupletior; ergo si eum consumptio non liberat onere restituendi, nec commistio liberabit. Sylvester verbo Usura, 6. quæst. 1. quæstionem tractat eodem modo, quo Angelus, iisdem rationibus & auctoritatibus utens. Medina de restitut. quæst. 10. hoc tantum dicit, alienam pecuniam commistam commiscentis fieri, & ab alio recipi posse, si, qui commiscuit, est solvendo;

nec fiat impotens, ut is loquitur ad restituendum.

22. Hujus falsitas opinionis necessariis argumentis revinci potest. Primum argumentum: Qui rem alienam habet nexu vincitur restituendi necessario sed qui commiscet alienam pecuniam, seu frumentum, alienam rem habet, ergo, &c. Secundum argumentum: Qui damno afficit alterum, farciendi damni nomine est ei obnoxius: sed, qui rem alterius suæ admiscet, damno afficit alterum; ergo illi necessario restituere debet. Tertium, si vestem meam inter tua vestimenta coniecit, quæ secerni potest, restituere debes, quanto magis cogeris centum cados olei, seu centum tritici medimnos, quos tuis rebus ejusdem generis admiscuisti? Quartum argumentum: Fructus, qui extant è re aliena, debere à bonæ fidei possessore restitui dominio præcipiunt omnes: sed fructus è re mea redacti sive sint intra tuos acervos frumenti, sive intra tua dolia, sive intra tuas nummarias arcas, sive sint sepositi, verè extant è re mea collecti, ergo mihi debentur. Quintum argumentum: Tradendæ mihi mercis tibi solvi præteritum, cum tua pecunia miscuisti, & factus es dominus, sed ita es factus, ut si mercem non dederis, pecuniam mihi meam necessario representare debeas. Mutuam à me pecuniam sumpsisti, ejus factus es dominus, sed necessaria lege aut eandem, aut bonitate & æstimatione parem reddendi. E re furtiva pretium redegisti; si rem non potes, pretium reddes, licet ejus pretii, ut jura decernunt, sis ipse dominus, ergo nulla est hæc complexio. Mei nummi sunt admisti tuis: ergo mihi non reddes tantundem.

23. Legi autem, si alieni nummi, ea tantum est subjecta sententia, ut si nummi mei non sint tuis permisti, eodem mihi ad numerum debeas: si admisti sunt, ut discerni non possint, eorum fias ipse dominus, sed cum onere tantundem restituendi, nam in eo rerum genere, quæ consumuntur usu, non semper necesse est easdem individualias redere, sed satis est si specie reddantur æquales; ideo enim functionem habere dicuntur, quia una alterius vice fungitur:

& altera in alterius locum sufficitur, scio Glossam ita interpretari legem, si alieni nummi, ut de pecunia tantum decernat, non de rebus aliis in quibus functio versatur: illique legi opponit aliam, si frumentum, ff. de rei vindicatione, & paragraphum, quid si frumentum, Institution. de rerum divisione. verum nostra responsione integra custoditur sententia legis: quamquam minus probanda est Petri Navarri sententia; qui in lib. 5. de restitut. cap. 4. num. 218. & seqq. contra maximè communem veramque sententiam argumentatur eum, qui contractu sive gratuito, sive oneroso à fure accipit rem mistam, & quæ functionem recipit, & furi facultas non sit relicta restituendi, quod accepit retinere posse: & contra se stare fatur non solum Medinam C. de restitut. quest. 10. & Covarruviam in relect. regul. Peccatum, part. 3. num. 2. verumetiam Gabrielem, in 4. dist. 15. quest. 5. dub. 5. prop. 3. coroll. 1. & Paludanum, in 4. dist. ead. quest. 2. artic. 5. versu, de illo autem, & D. Antoninum in 2. part. tit. 1. cap. 12. §. 17. Sylvestrum in verbo Restitutio 3. quest. 6. Quis enim ignorat quando furi non remanet, quo legi restituendi satisfacere queat qui ab eo sumit, id sumere, quod rei debetur domino, & injustè accipere, & furis peccatum fovere. Accipe verba legis, rogasti me, §. postremo, ff. si certum petatur. Si fugitivus servus nummos tibi crediderit, an condicere tibi dominus possit, queritur. Et quidem si servus meus, cui concessa est peculii administratio, crediderit tibi, erit mutua fugitivus autem, vel alius servus contra voluntatem domini, credendo non facit accipientis; ergo privilegium hoc postremum à Petro Navarra inventum, & ab alio recente Theologo defensum, bona fides tamquam suum nulla ratione agnoscat. Vera igitur controversiæ dijudicatio est rem furtivam rebus, quæ furis sunt, permistam, ex eo genere, quæ functionem admittunt, eum discerni nequeat, eandem numero restitui non oportere: at eandem specie ab eo, qui mala fide permiscuit, restituendam esse; ab eo verò, qui bona fide miscuit, si nec confusa extet, nec ea sit factus locupletior, restitui non esse necesse.

CAPUT XVI.

De soliditate, quæ sexta est contractus proprietas.

I N hac ratione doctrinæ nec more Physicorum, nec Mathematicorum soliditatem intelligimus, nec perinde, aut à Latinæ linguæ elegantibus scriptoribus identidem usurpatur. Physici solidum corpus appellant, quod plenum est, ac densum, vimque resistendi & renitendi habeat; qua ratione à Mathematico sejungunt, quod in trina dimensione consistit, longitudine, latitudine, profunditate: de quo discrimine D. Basiliius *tertia homilia in hexameron*. De solido Mathematico breviter scribit Gellius in primo libro *noxiarum Atticarum*, cap. 20. *Figurarum*, inquit, quæ *γῆματ'* Geometræ appellant, genera sunt duo, planum, & solidum, hæc ipsi vocant *ἐπίπεδα*, & *στερεά*. planum est, quod in duas partes solum lineas habet, quæ latum est, & quæ longum: qualia sunt triquetra, & quadrata, quæ in area fiunt sine altitudine, solidum est, quando non longitudines modo & latitudines planas numeri linearum efficiunt, sed etiam extollunt altitudines.

2. Neque solidum hîc sumimus, ut opponitur concavo: quo modo sumpsit Theophrastus lib. 4. de hist. plantarum, cap. 12. ubi duo calami genera distinguit, alterum marem, quod solidum est, nominat, alterum, quod concavum est, feminam. Notio item nostræ soliditatis & solidi ejus dissimilis est, quam solidæ laudis scriptores Latini secuti sunt, cùm dixerunt solidos annos, id est, continuos: ut Plautus, *Decem annos solidos erravit puer*, & solidum annum pro integro dixit Livius, & M. Tull. in orat. pro Rabirio. Posthumo solidum pro integra summa posuit. *Ad hoc etiam optat mulier, ut condemnetur à vobis: ita bona veneant, ut solidum suum cuique solvatur*. Hinc fluxerunt genera illa loquendi, satisfacere in solidum, restituere in solidum, id est, usquequaque, integrè. Apud Ciceronem, aliosque veteres linguæ Latinæ

P. Comitoli. de Contract.

magistros crebra est hujus vocabuli vis ac potestas pro vero, non adumbrato, non inani, non falso, non adulterino, ac ficto: ita dicunt solidam gloriam, solidam virtutem, solidam utilitatem.

3. Quæ postrema significatio appositè cadit in hanc nostram disputationem de soliditate contractus: soliditatem enim intelligimus, rem non falsam, non fictam, non adumbratam, non inani specie tectam, atque improbo hominum artificio fabricatam. Quæ proprietas ad hunc modum potest definiri: Soliditas est res humanæ vitæ utilis, quæ aut jam extet, aut suapte natura extare possit: cujus non sit interdictum jure commercium. Singula definitionis verba breviter evolvamus. Diximus soliditatem debere esse rem humanæ vitæ utilem: quoniam, quæ aut corporis, aut animæ salutis obsunt, in contractum induci non possunt, addimus, quæ aut extet, aut natura sua extare possit: quia non solum de re præsentis, sed etiam futura mortales contrahunt. Ita non solum frumentum demessum, & in horreo conditum emimus, sed etiam quod satum est, nec dum viret, nec ullo est geniculo aut arista munitum: nec solum oleum, aut vinum inclusum dolio, verum etiam uvas nondum è vitibus collectas, & oleas necdum natas, nec ex arbore excussas: quadrupedum item partus tam editos in lucem, quam edendos emimus, & de jactu retium cum piscatoribus paciscimur; & servorum operas, quas expectamus, mercede soluta conducimus. Quæ verò finguntur ab hominibus, & per inane Stoicorum volitant, hæc ab civili commercio & contrahendi ratione prorsus debent esse segregata.

4. Hinc salutares leges non paucæ, quæ falsitati contractus, & ficto contrahentium artificio, animoque vehementer obsistunt. *Nuda & imaginaria venditio nulla est*, inquit lex, *nuda*, ff. de contrahenda emptione, & ff. de actionibus & obligationibus, l. contractus imaginarii, his verbis sancitur: *Contractus imaginarii etiam in emptionibus juris vinculum non obtinent: cùm fides facti simulatur non intercedente veritate*, & Cod. plus valere quod agitur, quam quod simulatè concipitur, hoc pacto

statuitur lege prima : In contractibus rei veritas potius , quàm scriptura perspicitur , & lege secunda : Acta simulata veritatis substantiam mutare non possunt. Quare Jurisconsultus Ulpianus l. quod autem , §. si uxor , ff. de donationibus inter virum & uxorem , recitato Imperatoris responso : Si uxor à marito suo prædia , quæ ob dotem pignori acceperat , emerit , eaque emptio donationis causa facta dicatur , nullius esse momenti ; pignoris tamen obligationem durare Imperator noster cum patre suo rescriptit. Imperatorii autem scripti exemplum est huiusmodi : Si tibi maritus pignora propter dotem & pecuniam creditam data , non donationis causa vendidere , quod bona fide gestum est , manebit ratum : at si titulus donationis quaesitus ostenditur , atque ideo venditionem irritam esse constabit jure publico , causam pignorum integram obtinebit. Postrema verba definitionis sunt , cuius non est interdictum jure commercium : namque à civili commercio sunt res sacræ semotæ ; & omnia in quibus simoniæ labes versatur , & quæ flagitiosum usum habent , & quæ nostra non sunt , sed sunt prorsus in jure alterius Commercio autem emptionis quot & quanam sint detracta genera , discere potes à Sylvestro in verbo Emptio , qu. 4. & Angelo eod. tit. num. 6.

5. Hujus proprietatis utcumque necessaria vacuitas quemadmodum multos contractus verberet , & ad nihilum redigat , haud ab re erit nonnullis exemplis docere. Dono tibi mille , sed quia eam donationem , si propinqui mei olfecerint , cum invidiosam , tum periculosam non mihi magis , quàm tibi fore sentio , simulo hanc omnem pecuniam me tibi credere , tecumque contrahere ex mutuo. Atqui contractus mutui nullus est ; quoniam nulla subest reddenda pecunia. Pecuariæ societatis specie assimulata trado tibi centum nummos aureos : finguntur boves , qui nec emuntur , nec colono pascendi utendive traduntur interim pecuniæ dominus pensionem aureorum denam exigit annuam. Hic societas nulla , sed iniquissimi fœnoris fœda labes. Petrus eget pecunia , Paulum convenit , quem pecuniam poscit mutuam. Paulus spondet Petro

pecuniam , quam petit , in officii fructiferi societatem se collaturum , quam is in Romana & à Romana curia emit , restipulatur Petrus , non secus , quàm sociali ea pecunia usurum , & pro ea Paulo eam officii partem traditurum , quæ data pecuniæ respondeat. Verùm in officio Petri nihil est reliqui , quod Paulo possit vendi : sed tamen Paulus pecuniam suam centesimis fœneratur. Contractus prorsus inanis & casus , fœnus autem Pauli spurcissimum. Atque in hoc genere passim & impune peccatur. Alius ære alieno obstrictus , ut illud dissolvat nummos à Pompilio petit : hic negat se daturum nisi in aliquo censu Pontificio , de quo postrema edita est à Pio V. constitutio , collocentur , adnumerantur à Pompilio nummi : census tabulæ conficiuntur : fundus censui subjectus , qui nusquam est , nominatur. Pompilius commentitio jure census pensiones annuas septenum & octonum aureorum percipit : cum nihil tamen agatur aliud , nisi ut fœnus sine ulla multa exerceat Pompilius. Atqui hi contractus omnes cum versentur in pecunia mutua , è qua nefarium est sperare quæstum , aliorum contractuum syllabis ac decore nomine mutuum convestitur.

6. Talem quoque multorum recentium collybistarum esse permutandi rationem dubitandum non est. Numerat enim trapezita Venetiis Paulo mille , reddendos Lugduni : ubi nihil habet in nummis Paulus , nec quidquam pecuniæ illic habet trapezita multoties , quemadmodum , qui in hoc permutandi genere excellunt , mihi Venetiis confirmarunt : sed tamen mittuntur litteræ Lugdunum ad trapezitæ Veneti administratos , quibus admonentur , ut recipiant nomen Pauli , & de pecunia trapezitæ , quæ nulla Lugduni numeratur , pro Paulo satisfaciant eidem trapezitæ , eamque permutationem absolvant , quam trapezita cum Paulo finxit se fecisse Venetiis : ubi novis adventantibus nundinis , Venetiis cogitur Paulus pecuniam reddere trapezitæ cum fœnore , & eo quæstu quem nundinæ parere solent Lugduni , sive Placentiæ. In quo commercio non versatur nisi mutuum flagitiosissimum , quod permutationis pallio amicitur :

neque præter mutuam pecuniam datam Venetiis habet hic contractus nisi inanium schedarum ultro citroque recurrentium trajectionem cum nundinarum significatione. Quem ipsi contractum multos abhinc annos perpetuo tractatu, gravibusque & multis non mendacibus testibus, nec captiosis argumentis concidimus: nec non in tertio nostro responsorum moralium libro quæst. 15. confutavimus; essetque à Deo Opt. Max. magna prece contendendum, hanc mentem Christianis injiceret Principibus, ut tam diram luem, qua cum privatæ & publicæ opes exhauriuntur, tum animorum saluti certum comparatur exitium, ab orbe Christiano salutaribus edictis ac legibus profligarent.

CAPUT XVII.

De justitia, quæ septima est contractus proprietas.

1. **C**Apud hoc pondus & lumen continet doctrinæ de contractibus universæ: nemoque ambigit, ita cum contractu justitiæ cohærere, ut, cui illa abest, nomen fortasse, sed vim & naturam contractus retinere non possit. Quod si quis nomen definitionemque contractus similiter de justo & injusto dici crederet, is, mea quidem sententia, à vera notione contractus oppidò devius & aversus esset. Cum enim contractus, actio functione sit ejus justitiæ, quæ in rebus commutandis vertitur, functio contraria justitiæ, quemadmodum civilis contractus nominandus sit ipse non video. Contractus forsitan nomen obtinebit propter contrahentium consensionem, sive ea iusta sit, sive injusta: at, si legitima non fuerit consensio, sed legibus & justitiæ planè adversa, contractum efficiet nullum. Quare divisio illa contractus, de qua Aristot. in 5. *Ethicor. cap. 7.* agit, in justos & injustos, voluntarios & invitos, ut dialecticè dicam, nec univocam, nec analogicam, seu unius ad unum, sed æquivocam censeo.

2. Sed tamen qui scire avet, quæ justitia contractum justum esse oporteat, duplex ei

est cognoscenda justitia, de qua Aristot. quinto ad Nicomachum libro, primis capitibus quatuor præcipit. Duplex igitur ab Aristotele, atque adeò à Philosophis, ac Theologis, qui de virtutibus differunt, justitia traditur, altera generalis, seu universa, altera quæ generalis justitiæ pars est, eique tamquam species subjecta. Illa generalis præscribit & imperat virtutum officia omnia: estque ipsa universa virtus; hæc verò, quæ species illius est, in iis rebus occupatur, in quibus locus est secundæ adversæque fortunæ. Multis porrò rebus utraque justitia interest: namque illa genus est virtutis, & totum quoddam; hæc verò species, ac pars, illa reperiri non potest, nisi in eo homine, qui sit virtute moris perfectus: hæc, quia habet in re medium constitutum, quæ rerum est æqualitas, in eo potest inesse, qui illa careat generalis justitiæ absolute, illa refertur ad totam Remp. cunctamque aliquam hominum societatem: hæc ad hunc, vel illum.

3. Hasce verò ambas justitias cum univocas ait esse Aristoteles, idcirco ait: *quia nominis & rationis sunt ejusdem participes; quandoquidem amba referuntur ad alterum, in quo vis justitiæ spectatur præcipue: & justitia appellatur amba, quamquam suis ac propriis definitionibus distant.* Priorem enim illam justitiam generalem, quæ legitima item legalisque nuncupatur, sic rectè definieris: Est habitus, quo vir probus illa omnia libenter elegit, & sequitur, quæ lege jubentur, atque ad commune bonum referuntur. Justitia verò, quæ prioris species est, definiri posset habitus in bonis externis consistens, quo quis libenter alteri, quod suum est, impertit. Hujus posterioris justitiæ est ratio bipartita: nam una in bonorum communium divisione, altera in rerum commutatione posita est, illa distributrix, hæc commutatrix, seu commerciorum & contractuum emendatrix dicitur; corrigit enim inæqualitatem contrahendi, lucrum & damnum ad æqualitatem redigendo, ea ratione, quam Aristot. exequitur, & explicat in quarto cap. quinti *Ethic. ad Nicomachum.* Forma, seu medium quod rerum communium distributioni præest, in si-

militudine, & rationum comparatione geometrica, quæ appellatur sejuncta, collocatum est, quod minus Latine libet dicere proportionalitatem discretam, seu discontinuam.

4. Quod ut planius sit, tria nosse oportet. Primum quid ratio sit, seu proportio: deinde quid proportionalitas, seu comparatio, similitudoque rationum, ac proportionum: postremo quænam sit conjuncta & sejuncta proportio. Et quoniam in re philosophica & mathematica versamur, in ea docenda nonnullis eorum vocibus haud gravatè utemur. Proportio igitur est unius rei ad alteram habitudo, seu respectus, in excessu præsertim, & defectu. Proportionalitas seu similitudo rationum est rationum & proportionum æqualitas. Conjuncta proportionalitas est, cum in appellandis & disponendis rebus, inter quas est proportio constituta, una aliqua bis repetitur: nam una illa, quæ repetitur, videntur ceteræ, quæ non iterantur, conglutinari. Sejuncta autem est, cum nulla quatuor rerum, in quibus proportionalitas inest, repetitur. Geometrica proportionalitas est, verbi causa, in his quatuor numeris, 2. 4. 3. 6. nam sicut se habet primus ad secundum, sic tertius ad quartum. Sicut enim secundus numerus est primo altero tanto major, sic quartus tertio. Proportionalitas hæc est sejuncta, quoniam in quatuor numeris versatur sejunctis, quorum bis nullus repetitur: id quod in hac item non accidit proportionalitate. Sicut se habent quod ad quatuor, ita quatuor ad octo: conjuncta enim hæc dicitur proportio, quia numerus secundus bis repetitur, duorumque obtinet rationem.

5. Redeo ad superiorem proportionalitatem geometricam, ac sejunctam. Proportionem in ea duæ sunt: prior est inter duos priores numeros, posterior inter duos posteriores. Proportionalitas similitudo dicitur, quam proportio duorum posteriorum numerorum habet ad proportionem duorum priorum. Est autem ejus proportionis proprium, ut sicut se habet prior pars prioris proportionis ad alteram ejusdem proportionis, ita prima pars posterioris proportionis ad secundam ejusdem posterioris proportio-

nis: & permutata ratione, quemadmodum se habet prior pars prioris proportionis ad priorem posterioris, ita posterior prioris ad posterioris posteriorem: id est, sicut se habet primum ad secundum, ita tertium ad quartum; & commutata proportione, sicut se habet primum ad tertium, ita secundum ad quartum: & rursus, sicut se habet pars proportionis unius ad partem proportionis alterius, ita tota proportio ad totam proportionem: id est, sicut se habet primum ad tertium, ita primum & secundum conjunctim ad tertium & quartum conjunctè; id quod ex iis quatuor superioribus numeris est cuique facillimum perspicere, & quia in communium bonorum distributrice justitia æquari debet ratio seu proportio dividendorum bonorum cum personarum meritis, ac dignitatibus, ut quæ proportio sit inter merita propter exuperantiam, vel defectiorem, prorsus eadem sit in præmiis, & bonorum communium divisione, ideo si secus fiat à justitia receditur, & querelarum tempestas exoritur.

6. Nam, ut in tertio capite quinti Ethici inquit Aristoteles: *Hinc prelia, & pugnae, querelæque & expostulationes nascuntur, cum aut æquales non equalia, aut non æquales equalia consequuntur, & obtinent.* Nam quod in distributrice justitia comparationem habet rationum, ut Aristotelicè dicam, justum est: quod ab ea recedit, injustum, quam rationum comparationem geometricam dicit Aristoteles; quia in Geometria, quæ proportio est totius ad totum, eadem est utriusque ad utrumque, quod non ita promptum est in Arithmetica invenire, nisi fortè interdum cum commutaveris, & comparaveris quo modo ipse antea feci. At commutatrix & emendatrix justitia floccifacit eam proportionem, proportionumque comparationem, quæ geometrica est, & cum rerum distribuendarum conjugata: neque enim commutatrix justitia hominum merita, sed rerum quantitatem & æqualitatem considerat, ut, quæ res utrinque dantur, sint æquales, ita videmus tritici medimnum eodem pretio homini frugis, ac nequam venire: laniumque carnes quum vendit, idem pretium à viro hone-

Diffimo, & contemptissimo, petere nebulo-
lone. Pertinetque ad jus rerum commu-
tandarum plus, & minus, quod in lucro
unius, & damno alterius reperitur, ex-
quare: illiusque hæc ab Aristotele explica-
tur definitio in quinto *Ethic. cap. 4. ad*
Nichomachum ἐπὶ τῷ πεντῷ κεφάλαιον διχάζον ἂν εἴη τὸ
μέτρον ζημίας, καὶ κέρδους. i. *emendativum ju-*
stum medium est damni, & lucri. Rem ita
se habere illud argumento, inquit Aristot.
est, quod cum altercatio inter homines orta
est, ad judicem adeunt, rati ad ipsum se
justum, adire ὅτι διὰ τῆς δικαστικῆς βύλεται εἶναι, οἷον
ἐκ τῆς ἀλλοτρίου δικαίου, καὶ ζητῆσαι δικαστὴν μέτρον, καὶ
καλῶς εἶναι μετὰ δίκης, ὥς ἐάν τις μέσθαι τῶν
τῶν δικαίων τεύξομενοι, est enim, inquit, iudex
animatum quoddam justum: queruntque ju-
dicem medium: itaque vocant eos nonnulli
mesodius, sic enim legendum est sine κ id
est, medium dividentes: quod si μετὰ δίκης
legere malueris, dices sic appellatos esse,
quasi medium adjudicantes. Perinde quasi,
adjungit Aristot. facile futurum sit, ut jus
suum obtineant, si medium consequantur.
Jus ergo medium quiddam est: siquidem
etiam iudex ipse medius est. Ac iudex qui-
dem exæquat, ac veluti lineas in duas par-
tes inæquales secta, quo major pars dimi-
diam superat, hoc de illa detrahit, & ad
partem minorem addit: toto autem in duas
partes æquales diviso tum se suum dicunt ob-
tinere cum partes æquales abstulerint. Est
autem æquale medium majoris & minoris
proportione arithmetica: propterque hanc
ad eam causam jus δίκαιον dicitur, quia δι-
χαῖν ἐστὶν ἐν δύο ἀξιοῖς ἀξιοῖς διχάζον: pe-
rinde quasi qui dixerit: δίκαιον & δικαστὴς
nominatus est quasi δικαστὴς: quæ vox cum
significaret, qui rem in duas partes æquales
fecit, concluditque Aristoteles caput illud
quartum de justo commutativo, & emen-
dativo his verbis: ὅτι κέρδους τινός, καὶ ζημίας
μέτρον τὸ δίκαιον ἐστὶ, τὸ παρὰ τὸ ἐκέρδιον τὸ ἴσον
ἔχει, καὶ ὁποτέρου, καὶ ὑπέρου, id est, lucri cu-
jusdam, & damni, quæ præter voluntatem
obvenerint, medium jus est: ut tantum quis
post habeat, quantum habuerat antea.

8. Omnibus his ergo constitutis, quæ-
renti qua justitia contractum justum esse
opporreat: responde utraque, tam genera-

li, quàm particulari. Nam si contra bonos
mores contractus fuerit, est nullus: & si
non rerum æqualitatem, seu medium inter
lucrum & damnum servet, est necessario
corrigendus, & ad æqualitatem revocan-
dus: paritque obligationem restituendi ne-
cessariam. Verùm ex his verbis Aristotelis
difficultates existunt non perpusillæ, & scru-
puli anxii. Prima difficultas: Vix umquam
accidit, ut in uno aliquo contractu æquali-
tas servetur; & ambo contrahentes post
contractum tantumdem habeant, quantum
antea continebant, id quod in contractu
venditionis & emptionis compertum est,
ac minimè dubium. Secunda difficultas co-
gnata primæ: Si spectanda est rerum æqua-
litas in contrahendo, nemo contrahet; quo-
niam est illa ignorata, ipse igitur in nostro-
rum Doctorum vestigiis hærens dico, quo-
ties à contractu abjuncta sunt ea, quæ illum
reddunt inanem, posse ab æqualitate justi-
tiæ contrahentes recedere, si id sponte, nec
ulla magna necessitate coacti, & negotii,
quod gerunt, gnari, & suum donandi po-
testate præditi faciant, amicitia æqualitate
conservata; quæ justitiæ æqualitate videtur
anteferenda.

9. Illud enim ignorandum non est, &
contractus nostros humanos esse, id est,
ex amore quodam naturalisque societatis
vinculo profectos, & esse justos: quamvis
lex justitiæ jubeat absolutam, si fieri potest,
æqualitatem; lex tamen amicitia de ea non
est admodum sollicita, ratio namque amicæ
fraterneque potior, quàm ratio æqualiter
contrahendi, existimari debet, legito Syl-
vestrum verbo *Emptio*, §. 9. & Angelum
verbo *cod.* §. 7. qui testem opinionis laudat
Scotum in 4. *sent. distinct.* 15. & Joannem
Tabiensem *cod. tit.* §. 2. & Armillam *cod.*
§. 10. & Panormitanum in *cap. quia pleri-*
que, de immunitate Eccles. quest. 9. post
Innocentium, & D. Antoninum in 2. *par.*
summa, tit. 1. *cap.* 16. §. 4. cujus hæc sunt
verba: Secundum Scotum in 4. *dist.* 15.
duplex est valor rerum: primus est valor
naturalis; secundus valor usualis; valor
naturalis rei est secundum bonitatem naturæ
à Deo in re creata: & hoc modo mus, vel
pulex, vel formica plus valent, quàm pa-

nis; quia illa habent vitam, animam, & non panis, vel etiam margarita. Secundus valor dicitur usualis, secundum quod assumitur respectu ad usum nostrum: & hoc modo quanto aliqua sunt nobis nostris utiliora, tanto plus valent: & secundum hoc panis plus valet, quam mus. Subjicit deinde D. Antoninus, res pluris minorisve esse vel propter virtutem, seu efficacitatem, vel propter penuriam & charitatem, difficultatem & raritatem, vel propter affectum, quia cara solet esse habenti, ipsique rerum valori, seu æstimationi latitudinem eam attribuit, qua omnes concedunt, ut sit primus gradus summus, secundus medius, tertius infimus. Quod si quis totam æstimationis rei amplitudinem lineamque summam insigniter transiliret, altero contrahente invito, præter culpam lethalem necessitatem etiam restituendi subiret, neque de hac septima proprietate propositum mihi est in præsentia plura differere.

CAPUT XVIII.

De honestate, quæ octava est contractus proprietas.

Videri posset alicui supervacua hæc esse proprietas. Primum, quia jam in proximo superiore capite demonstratum est, contractum duplici justitia instructum esse debere, & ea, quæ cunctas virtutes morumque disciplinam continet universam, & ea quæ pars ejus est, & species. Deinde, quia una proprietas non debet esse intra alia veluti pars ejus ac species. At honestas est intra justitiam eam, quæ est tota virtus, tamquam ejus pars, vel species. Verum haud majoris est negotii isthæc depellere, in quibus plus est coloris, quam succi. Ut enim verè dicitur genus suo complexu & potestate species omnes habere comprehensas; sic negare non possumus, specierum differentias generis ambitu coerceri, quamvis de illis genus non prædicetur, ut Arist. docet in 4. Topic. cap. 2. Sic etiam concedendum est, specierum doctrinam à generis doctrina longè esse diversam.

Quis neget proprietates contractus omnes tamquam in sinu & gremio generis contineri, de quibus tamen ipsis separatim præcipi solet? Quid, contractus ipse an non subest justitiæ communi, cui virtutum chorus famulatur universus? At de contractu tractatibus integris differi consuevit.

2. Id quoque fatemur, unam proprietatem non esse intra alteram, ut loquuntur, formaliter, id est, eo modo, ut natura & notio unius, natura & notio sit alterius: sed posse unam in altera, tamquam vel in origine, vel in causa inesse homines in exercitatione philosophica minimè rudes numquam addubitarint. Huc accedit, quod contractus non quamlibet virtutis speciem, honestatisque rationem exigit, ad quam se justitia generalis explicat, sed quadam propria & angustiore honestatis forma contentus est. Præcidam brevi liberalitas, magnificentia, magnanimitas, modestia, lenitas, comitas, virtutes sunt morum præclaræ, ad justitiam, quæ universa est virtus, pertinentes. Atqui hæc virtutes contractui, ut ratus sit, & firmus, minimè sunt necessariae.

3. Quænam igitur honestas est, sine qua contractus consistere nequit? nimirum ea, quæ omnes fugit vitiosas, flagitiosas, vetitatasque pactiones, seu divino, seu naturali, seu humano jure damnatas: nam si hæc in contractus civiles irruant, illum absque dubio irritum faciunt, quemadmodum ipsi per longa disputatione in 3. lib. responsorum moralium, quæst. 5. conclusimus. Neque verò, ut aliter opinemur, nobis tum Pontificia, tum civilia jura permittunt. In Decretali enim Gregorii IX. pactiones de pactis, hoc pacto statuitur: *Nam etiam juxta legitimas sanctiones pactum turpe, vel rei turpis, aut impossibile de jure, vel de facto, nullam obligationem inducit.* Glossa in illa verba, *rei turpis*, *Nulla*, inquit, *rei turpis est obligatio*, ff. mandati, l. si remunerandi, §. rei turpis, & in verbo *Legitimus*, *Secundum leges turpe pactum non tenet.* In regulis juris est item hæc: *Non est obligatorium, quod contra bonos mores est præstitum iuramentum.* In cujus regulæ explanatione Glossa docet auctoritate Dyni

hanc regulam explicantis, quæ contra mores sunt, impossibilia dici, & haberi à jure. Non tenet ergo, inquit Glossa, turpe pactum, vel contra bonos mores, & regula, in malis, eod. tit. In malis promissis fidem non expedit observari. In Glossa, ex Dyno hæc habentur: Idem Dynus, qui dicit mala promissa ipso jure vitiari: multæque illic leges proferuntur, & in regula quæ contra, dicitur: Quæ contra jus fiunt, debent utique pro infectis haberi. At, quæ contra bonos mores fiunt, fiunt contra jus divinum, naturale, & humanum: ergo pro infectis habebuntur, & 22. quest. 4. can. in mali promissis: In malis promissis rescinde fidem; quia impia est promissio, quæ scelere adimpletur, & can. si ad peccatum, ead. dist. & causa: Non est appellanda fides, quæ ad peccatum faciendum adhibetur, ex D. Augustino de bono conjugali, cap. 4. Ubi Glossa ait nullam contra hi obligationem in turpibus.

4. Jura civilia valde luculenta id ipsum sciscientia suppeditant non pauca. In lege, generaliter, ff. de verborum obligation. his verbis decernitur: Generaliter novimus turpes stipulationes nullius esse momenti. & in l. mercedem, Cod. de pactis, Pacta, quæ contra leges constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim haberi indubitati juris est, cui legi par est illa, quæ extrema est in eod. Cod. eodemque titulo, & in l. ex instrumento, C. de inutilibus stipulationibus, scriptum est: Cum omnia, quæ contra bonos mores in pacto, vel stipulatione deducuntur, nullius momenti sint. Idem probant duæ aliæ leges, lex, alia, §. 1. ff. soluto matrimonio, & lex 1. §. si conveniatur, ff. depositi, & ff. de pactis, l. Jurisgentium, §. si, ut maleficiū, dicitur: Si, ut maleficiū fiat, promissum sit, nulla est obligatio ex hac conventionē, & in ead. l. §. si paciscar: Pacta à jure remota servare non oportet. & in eodem §. Stipulatio interposita de iis, pro quibus pacisci non licet, servanda non est, sed omnino rescindenda & ff. eod. l. si unus, §. illud: Illud nulla pactione effici potest, ne dolus præstetur, nam id contra bonos mores esse alibi in jure dici-

tur, & in ead. l. §. qui statim sequitur: Pacta contra publicam utilitatem, vel quæ turpem causam continent, non sunt servanda. & l. si plagii, ff. de verb. obligat. Si plagii faciendi, vel facti causa concepta sit stipulatio, ab initio non valet. & Institution. de inutilibus stipulationibus, §. quod turpi: Quod turpi ex causa promissum est non valet. Partem reliquam illius copiosæ disceptationis de turpi stipulatione, quæ à nobis in librum moralium responsorum tertium conjecta est, cujus antè meminimus, in qua complurium nobilissimorum Doctorum testimonia atque argumenta disposita sunt, curiosus lector perquirere poterit, ubi multa, quæ ab adversariis contradicuntur, reperiet dissoluta.

5. Sed nimirum, qui contra bonos mores inter se contraxerunt, quædam amicè admonendi sunt. Primum, gravi se flagitio turpiter contrahendo obstrinxisse, quod salutari ac voluntaria pœna expiari oportet, si cum Deo in gratiam redire cupiunt. Deinde, quamprimum rescindi contractum necesse esse, à quo nisi abeant, Sacramenta pœnitentiæ, atque Eucharistiæ sine scelere eos obire non posse. Extremò, lucrum, si quod adepti sunt lege interdictum retinere non posse; quale est lucrum simoniaca labe quæsitum, & ex multorum sententia in ludo aleatorio factum: quo de genere ludi quaternis est à nobis quæstionibus disputatum in 3. moral. respons.

CAPUT XIX.

De benignitate, quæ est contractus nona proprietas.

1. **B**enignitas cum aperta tacitave donatione conjuncta tum contrahentium animum, tum contractum ipsum tanta affinitate attingit, ut absque ea concidere rationem omnem contrahendi necesse sit. A peracuto & peringenioso animadversa est hæc proprietas Scoto: quam in 4. sent. dist. 15. quest. 2. artic. 2. §. quæ autem sit latitudo, est his verbis testatus: Durum est enim inter homines esse contractus, in quibus contrahentes non intendunt aliquid de

illa indivisibili iustitia remittere sibi mutuo : ut pro tanto omnem contractum comitetur aliqua donatio, nec temere dixit, omnem, nullum excipiens. Cum enim sit contractuum bipartita divisio, & alii gratuiti, nonnulli onerosi existant; cunctorum, & singulorum, si vim naturamque penitus introspexeris, aut tacitam, aut planam donationem in iis repereris.

2. Perspicua nec latens, nec ignorata est in gratuitis, donatione, commodato: precario, mutuo, deposito. In donatione, quia qui donat, rem suam libens & sciens dat alteri non redhibendam. In commodato, quia gratis alteri rei usus conceditur; sed lege tamen ejusdem numero reddendæ. In mutuo, quia rerum, quæ consumuntur usu, gratuito conceditur usus: sed ea lege, ut tantumdem in eadem specie, seu genere, & bonitate reddatur. Neque attinet hoc loco mihi objicere, usum in rebus, quæ functionem recipiunt, à re ipsa non distinguui; quoniam non ea est his verbis subjecta sententia: ut usus pecuniæ, vel frumenti nihil aliud sit, quàm pecunia, vel frumentum; nimium enim obtusi & tardi hominis hæc esset intelligentia, atque interpretatio: quis enim ignorat pecuniam & frumentum esse substantiam, & rem permanentem, & ab usu sejunctam, & sine usu conservari posse, atque consistere? usum verò esse accidens, & accidens, quod fluit, nec permanet? Vera igitur illorum verborum significatio & potestas hæc sola est, usum pecuniæ, seu panis, seu olei, ac vini, ab earum proprietate non esse distinctum, quia nec ab illis separari potest: & quia illæ ipsæ usu cessante, & pereunte cessant, ac pereunt. Qui enim vinum aut bibit, aut venditam rem pecunia emit, sibi perit pecunia, & vinum. Huc enim spectat, quod de hoc rerum genere dicitur, earum usum, earumdem consumptionem esse.

3. In deposito inest quoque donatio: nam qui deponit, ei, apud quem deponit, rei suæ custodiendæ jus tradit gratuitum, & vicissim sequester gratuitam in re custodienda operam ponit. Quod si ad eos contractus, qui gratuiti non sunt, convertamus animum, ad permutationem, ad venditio-

nem & emptionem, ad locationem & conductionem, ad societatem, nec eos absque donatione saltem tacita coherere posse judicabimus. Ut enim reliquos contractus linquamus, & in uno, exempli causa venditionis & emptionis, & hæreamus: quotusquisque est, aut fuit adhuc, qui rerum quæ veneunt, seu magnitudinem, seu numerum utilitatum, quas humanæ vitæ colendæ possunt adferre, aut possit, aut potuerit habere subductam? Atqui civilis pretii atque estimationis mensuram in commodo atque utilitate rerum constituunt sapientes æstimatores, non in iis quidem utilitatibus, quas emptor capiet, sed in illis, quibus is, qui vendit, cariturus est: neque enim, si tibi res, quam mihi vendis, tres parit utilitates, & mihi paritura est quinque, pretium tibi quinque licet poscere, sed tantum trium.

4. Hinc tres illæ justæ pretii lineæ profluxerunt, summa, infima, media: ut qui extremas transilierit, justus esse non possit. Vendis ipse mihi prædium tuum aureis mille; fieri potest, ut mille & triginta valeat. Potest item fieri, ut valeat octingentis: sed utracumque sit æstimatio, hæc est inter nos tacite ratio inita, & pactio, ut si pretium majus sit rei venalis æstimatione, ego tibi partem majoris pretii remittam: si minus, de re vendibili, quod esset amplius, tu mihi condones. Genus autem hoc mutue taciteque condonationis quatuor causæ effecerunt, necessitas, ignoratio, naturalis charitas, populorum consensio inveterata consuetudine confirmata. Necessitas: quoniam pæne cunctis nationibus est necessaria commutatio; quæ commutatio benignam hanc donationem rejicere non potest. Ignoratio: quoniam rerum commutandarum, quanta sit utilitas certa ratione ac conjectura assequi non possumus. Charitas naturalis, & amor, qui dando accipiendoque beneficio cum primis conciliatur. Et, quemadmodum nemo à se mercedem exigit charitatis, qua se ipse diligit, ita ceterorum hominum charitas & amicitia gratuita esse debet, mutuisque officiis & muneribus sustentari, iis præsertim quæ dantibus, nec solent, nec possunt obesse; cujusmodi tacitæ sunt donationes,

nes, quas necessario & sponte contrahendi ratio adsciscit. Ad hanc benignitatem torqueri possunt verba legis, in causa cognitione, ff. de minor, in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumvenire: neque enim de dolosa circumventionem seu deceptionem loquitur lex; sed de voluntaria, & quam adfert rei natura venalis.

5. Atenim hujus capituli doctrina quibusdam necessariis cautionibus munienda est. Prima est, æstimationis rerum & pretii indicem esse tum legem, tum communem loci consuetudinem; quibus est obtemperandum omnino, illudque scienter scriptum est à Gabriele in 4. sent. dist. 15. quest. 10. artic. 1. regula 2. Nullus sapientior censeri debet legislatore: unde, inquit, ad ipsum spectat justum pretium statuere attenda indigentia humana, rerum paucitate, vel abundantia; ac indigentium multitudine, ac paucitate; ac rerum commoditate, aut necessitate; comparandi res necessarias difficultate, pretiositate, & labore, ex omnibus his prudenter consideratis potest legislator æstimare, & statuere pretia justa rerum. Hæc ille. Esseque communem usum justii pretii, atque æstimationis rerum iudicem, affirmat lex pretia, ff. ad legem Falcidiam. Pretia rerum, inquit lex, non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur. Triplici explanatione hæc postrema verba Glossa illustrat; quarum tertia ac melior hæc est: Funguntur communiter, id est, tale pretium imponitur, quod æqualeat rei, ut commune & æquale sit, habere rem, vel pretium.

6. Secunda cautio in ead. quest. & artic. à Gabriele tradita. Ubi nos deficit lex, forique consuetudo, quilibet, inquit Gabriel, potest rei sue & labori operis pretium justum constituere, attendendo conditiones supradictas simul, & pericula, curam suam ac industriam, damnum quoque, quod ex rei venditione patitur, non autem commodum ementis. Quod verò Scotus invenit in 4. dist. 15. quest. 2. artic. 2. non longè ab extremo, & postea Joannes Major in eadem dist. quest. 41. & Gabriel quest. 10. artic. 1. regula 3. probarunt, mercatorem pro conser-

vatis mercibus, & importatis, pro periculis, laboribus, impensis mercedem mereri non secus, quàm si conducti à Rep. eidem inservirent, quòd si navis, qua merces vehantur, aut tempestate depressa, aut à prædonibus capta sit, aut domis ubi merces asservabantur, deflagavit, carius vendendo eidem mercatori licere, acceptum damnum sarcire; hæc, inquam, aliis nonnullis non probantur, præsertim Soto in 6. de just. & jur. quest. 2. art. 3. & cuidam recenti Theologo, qui testes contra opinionem Scoti sumit præter Sotum, etiam Joannem Medinam quest. 31. de reb. restit. & Covar. in 2. lib. variarum resolutionum, cap. 3. num. 4. & Conradum. 56. de contractibus, à quorum nullo sententia oppugnetur Scoti: nam de ea eo loco silet Covarruvias. Medina primùm contra Scoti regulam argumentatur: deinde ipsam illam tuetur. Corradus autem in ea quest. 56. conclusione 3. his verbis Scoto suffragatur: Unde mercator adducens navem onustam mercibus carius potest vendere merces suas, si aliquando prius in mari sine sua culpa perdidit navem onustam mercibus, quàm si numquam perdidit: quatenus aliquantulum recuperet damnum perpersum in actu, quo servavit. Reip. Et idem de mercatore conservante merces, si aliquando perierunt sibi merces incendio sine sua culpa, vel suorum.

7. Conclusio illa tertia Corradi quindecim adfert documenta, vel ut is loquitur, manu ductiva, quibus, quanti merx sua fit, venditor cognoscere queat. Primum est pretium in re emenda ab eo solutum. Secundum impensæ in conservandas, seu exportandas merces ab eodem factæ, expensæ, inquam, necessariae, ac laudabiles. Tertium labores, quos suscipere & sustinere par erat. Quartum sollicitudo & cura, tam in advehendis, & comportandis, quàm in custodiendis. Quintum industria in merce quaerenda, conservanda adducenda. Sextum perfunctio periculorum. Septimum quantitas mercis, si aut tota simul, aut minutatim venditur. Octavum finis, referaturne ad necessitatem, publicamve utilitatem merx, quæ venit, an ad inanem quamdam rationem, & speciem, seu vanitatem. Nonum

personæ conditio dignior, quæ rectius Reip. servit. Decimum si meliorem fecit mercem, Undecimum si non dominus mercis fecit meliorem, sed temporis ratio commutata cum humanæ indigentiae accessione, quæ indigentia, ut scribit Arist. 5. *Ethic. cap. 5.* mensura est, quæ inter homines fiunt, commutationum. Duodecimum est damnum, quod patitur, aut passurus est propter rem venditam, & quam emptoris rogatu vendit, seu lucrum quod illi perit. Sed in æstimando lucro deducet hæc omnia, impenfas, labores, pericula, dubios eventus, quæ ab emptore præstari æquum non est. Decimumtertium est pretium aut lege civili, aut municipali, aut consuetudine definitum. Decimumquartum mercis, raritas, & inopia: nam *omne rarum carum, distinet.* 93. legimus. Decimumquintum solitos esse homines in ea re venali sibi placere. Addit decimumsex-tum documentum. Consilium, inquit, viri veracis, & intelligentis, non hiant cupiditate depravati. Si in his regulis intelligentiæ oculum mercator defixerit, negociationis prolapsionem vitabit: eritque mercium suarum justus moderator, & arbiter.

8. Tertia cautio ex Dominico Soto in 6. *de just. & jure, quest. 2. artic. 3.* cum pretii rerum non vendentium voluntas, sed lex justa Principis moderatrix est, atque præceptrix, tunc pretium illud individuum est, ejusque latitudinis expers, quam triplici linea, summa, infima, media, circumscriptam esse supra demonstravimus, à quo pretio ne transversum quidem unguem discedere licet: nam longior discessio criminosa, propior autem levioris culpæ existimanda foret. Sed quispiam magna ratione huic cautioni possit obniti, singulis enim momentis hoc solet accidere, ut edicto jussuque Principis certum frumento pretium statuitur, ut verbi causa medimni pretium ultra duos aureos progredi non possit, at usu venit inter frumenta sint quædam lectissima, alia deterrima, nonnulla media: ac sine dubio periniqua videtur æstimatio, si tantidem frumentum optimum veneat, quanti aut medium, aut etiam deterrimum. Dupliciter hic nodus dissolvitur, vel enim dicendum est, dum uno eodemque pretio triticum omne lex

complectitur, intellexisse latorem legis istam varietatem non existere in frumentis, quæ in una aliqua regione nascuntur. Aut si illa discrimina reperiuntur legem optimi pretio cavisse à quo venditores ad inferius pretium delabi oporteret, quoties multo deterius vendunt.

9. Quarta cautio ejusdem Soti eod. loco, quæ vera videtur. *Valor*, inquit, rei non secundum futurum, quando res nondum est, sed secundum præsens, in quo est debet judicari. Is rem illustrat hoc exemplo: *Est frumenti charitatis in Hispania*, (verba sunt Soti) *mercator tunc Siculus hoc audiens, onusta frumento navi ad nos adnavigat: quando huc pervenit, vel afflante nobis clementiore calo, vel quia aliunde copiam grani habemus, longè imminutum est pretium, non potest ergo tanti vendere, quanti sibi stat merx; neque verò si creditor futura solutione carius venderet, ut saltem se indemnem redderet, immunis à peccato fieret, aut à restitutione liber.* Hæc ille syllabatim, quæ concedenda sunt, cum pretium in Hispania esset tritico, aut lege Principis, aut fori consuetudine constitutum, sic enim idem Theologus paulo antè dixit: *Nam cum negociationis ars plurimum sit fortuitis rerum eventibus subdita, debent negociatores & sinistra suo dispendio subire pericula, & dextram operiri fortunam.*

10. Quinta cautio: Quædam sunt rerum genera minimè necessaria, ut simiarum, ut psittacorum, ut accipitrum, ut gemmarum, quarum rerum pretium non consuevit nec lege, nec communi hominum æstimatione definiri: harum rerum putat Sotus in 6. *lib. de justit. & jur. quest. 2. art. 3. in extremo* justum pretium esse, quod emptori collibuerit. Genera testacea ac ferrea exesa vetustate atque confecta, in maximo habentur pretio apud Japonios, quæ nullius apud nos sunt pretii. Equum tamen esset isthæc rerum genera intelligentis mercatoris judicio æstimari: ne earum dominus ex cæca cupiditate quæritus quamplurimum lucrifaciat.

Sexta cautio: Ultero oblatæ merces, & in manu proxenetarum positæ minoris esse

solent, quàm vel in officina, vel in manibus dominorum.

II. Septima cautio apprimè necessaria: Prudenti rerum suarum venditori etiam atque etiam videndum est, ne duobus quibusdam pronunciatis fallacibus, atque furiosis, quibus plerique abutuntur, pravè illudatur: quorum alterum, ex l. in re mandata Cod. mandati, petitum est: Quisque suæ rei moderator est, & arbiter. alterum ex ff. ad Trebellianum SC. l. 1. §. si heres: Res tanti valet, quanti vendi potest, nam prioris effati vis hæc est, eum, qui auctor est mandati, de re sua statuendi habere arbitrium; eum verò, cui mandatur, rei mandatæ non perinde habere. Quòd si idem effatum ad rerum pretia transferretur, dicendum fore, unumquemque rei suæ vendendæ esse moderatorem, & arbitrum æquum, & justum. Alterius pronunciati interpretationes apud Theologos legi complures. Henricus Gandav. quodlibet. 1. quæst. 40. litt. D. rem tanti ait valere, quanti vendi potest, potentia juris, non facti: alii, quanti vendi potest, æqua æstimatione, & ex communi usu alii, quanti vendi potest, circumscriptis vi, fraude, dolo, sic Sotus lib. 6. de justit. & jur. quæst. 2. art. 3. Alii, quanti vendi potest, sic intelligunt, si tria concurrant. Primum, ut uterque contrahens sit negotii sui bene gerens: secundum, ne alteruter gravi necessitudine conflictetur: tertium, ut jus sit ambobus de suo donandi.

CAPUT XX.

De obligatione, quæ decima est contractus proprietas.

I. Obligationem in pernecessariis, præcipuis, intimisque contractus proprietatibus numerandam esse à nemine jure ambigi debet, cum sit ejus prima & germana proles, & ejusdem formalis, ut loquuntur Philosophi, effectus, quemadmodum est à nobis in hujus tractatus prima parte demonstratum. Consentientes, inquit lex, obligamur, ff. de actionibus & obligatio-

nibus, in aliquam rem, ex consensu obligari necessario ex voluntate nostra videmur, & l. sicut ab initio, C. eod. tit. his verbis sciscitur ab Imperatoribus, Dioclet & Max. Sicut ab initio libera potestas unicuique est habendi, vel non habendi contractus: ita renunciare semel constitutæ obligationi adversario non consentiente nemo potest. Quapropter intelligere debetis voluntariæ obligationi semel vos nexos, ab hac non consentiente altera parte, cujus precibus fecistis mentionem, minimè posse discedere. Huc pertinet regula illa juris: Quod semel placuit, amplius displicere non potest, de reg. jur. lib. 6. quod semel. Neque discedere quis potest à justa obligatione qua contrahendo obstrictus est, quin eodem tempore ab humanorum commerciorum fide discedit: quæ fides, Marco Tullio in 1. de officiis definiente, fundamentum justitiæ est, id est, dictorum conventorumque constantia, & veritas. Juraque omnia atque officia humanæ societatis perverterentur si tueri & servare recusarent ea, quorum se voluntario nexu obligarunt.

2. Quòd si contractus commutativæ justitiæ actio est, onus præstandi conventi necessarium esse oportet. Contractæ verò rei præstandæ contrahendo subiri, anticipata quædam videtur notio, ac mentibus impressa mortalium. Hanc ipsam proprietatem cum contractui intima cognatione teneri hinc perspicere potest, quòd ipsi nomen suum contractus impertit: atque in ejus definitione adhibetur. Labeonis enim est hæc definitio, l. Labeo, §. contractum, ff. de verb. signif. Contractus est ultro citroque obligatio, quod Greci συνάλλαγμα vocant. De qua proprietate quinque mihi capita explicanda erunt. Primum quid sit. Deinde quotuplex sit, seu quot ejus genera præcipua, & quæ ad munus theologicum magis pertinent. Tum, an ex nudo pacto obligatio, qua devinciatur conscientia, oriatur. Post, utrum contractus, quibus juris humani deest obligatio, desit quoque ea quæ conscientiæ obligatio nuncupatur. Ad extremum, qua ratione contractus obligatio perimatur: & num Pontificia dispensatione atque auctoritate queat extinguere. Nonnulla etiam, quæ in horum quinque capitum disceptationem

ultro, nec longè laceffita incurrent, quæ dubitari meritò possent, assumemus: & quid de iis aut sentiendum, aut judicandum sit, breviter aperiemus. Singula nunc capita duce ac docente Jesu persequamur.

CAPUT XXI.

Quid sit obligatio.

1. Justinianeæ obligationis definitio in *Institut. tit. de obligat. in principio*, est hujusmodi: *Obligatio est juris vinculum, quo necessitate adstringimur alicujus rei solvenda secundum nostræ civitatis jura*, cujus definitionis vis non paululum immutaretur, si collocatio verborum & ordo commutaretur: *secundum nostræ civitatis jura*, obligatio est juris; cum reliqua vocabulorum structura. Sed ipsi conservata junctione ac dispositione verborum, quam secutus est Imperator, quæ in ea observari deceat, videamus. Vinculi nomine obligationem appellat: quoniam sicut vinculis res multas diversorum generum, & reos ipsos constringimus, & quemadmodum numero multitudinis vincula pro carcere usurpantur: sic contrahentes voluntario contractu, seu pactione vincula & quasi compedes sibi injiciunt: eaque re, & alteri obnoxii evadunt, & in quemdam quasi carcerem se ipsi contrudunt, unde non est evadendi potestas, nisi re, quæ debetur, præstita.

2. Quàm aptè verò vinculis nomen in obligationem cadat, hinc intelligi potest, quòd sicut vinculum à vinciendo, sic obligatio ab obligando deducitur, quod verbum, à verbo ligare, seu alligare non est potestate sejunctum. Itaque M. Tullius in 3. de natura Deorum, de Æsculapio primo Apollinis, quem colebant Arcades, loquens scribit, eum specillum invenisse, primumque vulnus obligavisse. Quando addit *juris*, quodnam jus Imperator voluit nos mente complecti, divinum, humanum, an naturale? Respondeo hæc tria omnia: nam jura tum divina, tum naturalia, tum humana eos, qui de re quapiam contrahenda paciscendaque consultant, vinculo ne-

cessario astringunt pactis standi, atque conventis (quo necessariò adstringimur:) nam sicut arbitrii & liberæ voluntatis fuit contraxisse; sic necessitatis, quæ deliberata & contracta sponte fuerunt, perficere: *alicujus rei solvenda*, solvenda, id est, efficienda, præstanda, non omittenda: neque enim in hac definitione participium, solvenda, declarat solutionem, quæ aut numerata, aut repræsentata pecunia fieri consuevit, sed quemvis modum & rationem ei, cui debemus, satisfaciendi. *Satisfactio*, inquit Ulpianus, *pro solutione est*, ff. de solutionibus, l. satisfactio, & Paulus, *Solutionis verbum pertinet ad omnem liberationem quoquo modo factam: magisque ad substantiam obligationis refertur, quàm ad nummorum solutionem*, ff. eod. l. solutionis. Itaque Marcellus, *Si quis aliam rem pro alia volenti solverit, & evicta fuerit res, remanet pristina obligatio*, l. si quis, ff. eod. & Pomponius, *Si rem meam, quæ pignoris nomine alii obligata esset, tibi debitam solvam, non liberor, quia advocari tibi res possit ab eo, qui pignori accepisset*, l. si rem meam, ff. eod. tit. In quibus legibus quis non videt verbum *solvere*, in eas etiam res convenire, quæ aliæ sunt à pecunia?

3. Postrema verba definitionis sunt: *secundum nostræ civitatis jura*. Cùm nostræ civitatis jura dicit, eane tantùm dicit, quæ sunt seu Imperatorum, seu Consulum, seu Tribunorum, seu dictatorum, seu populi auctoritate constituta; an jura etiam naturæ, & gentium, quin etiam Dei, postquam est Romana civitas Christianæ religionis dignitatem adepta? Puto distinctione opus esse. In obligatione aliquid spectandum est, quod est in illius natura penitus insitum: nec ab ea potest avelli; hoc est autem, ut id præstetur, cujus legitimus conventus antecessit: nimirum hoc jure divino, naturali, gentium, & civium imperatur; quibus etiam juribus omnibus vivitur inter cives, & cunctæ bene moratæ civitates reguntur. Sunt nonnulla alia obligationis naturæ extrinsecus adjecta, ut quædam formulæ ejusdem obeunda, ac dissolvenda, sicut apocha, antapocha, acceptilatio, Aquiliana stipulatio

ab Aquilio inventa, sicut tabulæ publicæ, testium numerus, & subscriptio, scriptura à tabellione sive composita, sive confecta, quæ propria Romanæ vel Imperatoris civitatis jura præscribere potuerunt, ac moderari. Atque hæc ad Justiniani definitionem illustrandam occurrere mihi in præsentia potuerunt.

4. Nunc, quam ipse agitatione mentis inveni litterati magistri judicio expendendam libens subjiciam, sanè Justiniane brevior: Obligatio est necessitas ex legitima consensione rei conventæ; servandæ. In qua definitione est necessitas: sive enim obligatio ex contractu existat, sive ex quasi contractu, sive ex maleficio, sive quasi ex maleficio, sive privata, sive publica, sive voluntaria, sive coacta, necessitas est, atque intelligitur alicujus rei præstandæ. Reliqua quæ sequuntur verba locum obtinent differentia: namque illo verbo, *legitima*, vera ac fixa justî contractus obligatio à falsa injusti secernitur: quandoquidem in contractu non legitimo nec propria, nec vera reperitur obligatio, nisi fortè justæ pœnæ luen-dæ. Ipso illo verbo *obligatio* indicatur, quæ tam legi divinæ, quàm naturali atque humanæ, est consentanea, & quæ ipsa dolum, fraudem, errorem, & vitiositatem repellat. Neque regula illa Joannis Majoris in 4. sent. dist. 41. quæst. 3. col. 3. in antiquioribus codicibus, improbanda videtur: *Nul-lus contractus robur habet, si Deus non ra-tificat: at certum est nec obligationem, nec contractum à Deo ratum haberi, qui legi-timus non est, vox illa, ex consensione, obli-gationem contractus, quæ privata nostra voluntate suscipitur, ab iis distinguit, quæ publica seu legis, seu magistratus auctorita-te contrahitur, sive ad parendum, sive ad pœnam subeundam, addidimus, rei conven-ta: quia in omnem contractum conventio aut expressa, aut tacita incurrit: nec sine conventionem contractus intelligi potest, quod oratione minimè obscura Ulpianus patefecit, quum ad hunc modum scripsit l. 1. ff. de pa-ctis, *Conventionis verbum generale est, ad omnia pertinens, de quibus negotii contra-hendi transigendique causa consentiunt, qui inter se agunt. Nam sicut convenire dicun-**

tur, qui ex diversis locis in unum locum col-liguntur, & veniunt: ita qui ex diversis ani-mi motibus in unum consentiunt, id est, in unam sententiam decurrunt. Adeò autem conventionis nomen generale est, ut eleganter dicat Padius nullum esse contractum, nullam obligationem, quæ non habeat in se conven-tionem, sive re, sive verbis fiat.

6. Ex hac præceptione Ulpiani, atque ex illo ipso verbo, *conventa*, in nostra de-finitione posito cogitur, obligationem è con-tractu oriri nullam, si qui contrahunt, inter eos non de una re & eadem conveniat, sed sententiis discrepent; aliusque aliud desi-gnet intelligentia. Quapropter lex, in om-nibus negotiis, ff. de actionibus & obligat., sapienter cavet his verbis: *In omnibus ne-gotiis contrahendis sive bonæ fidei sint, sive non sint, si error aliquis intervenerit, ut aliud sentiat, puta qui emit, aut qui conducit, aliud quid cum his contrahit, nihil valet, quod actum sit. Et idem in societate quoque coeunda respondendum est: ut si dissentiant, aliud pro alio existimantes, nihil valeat ea societas, quæ in consensu consistit, & ff. de verborum obligationibus, l. 1. §. si quis, res-pondet Jurisconsultus: Si quis simpliciter interrogatus fuerit; & ille sub conditione res-ponderit: Si illud factum erit, dabo, non obligari eum constat. Aut si ita interrogatus: Intra Kalendas quintas dabis? responderit. Dabo Idibus, a quæ non obligatur: non enim sic respondit, uti interrogatus est, & l. inter stipulatorem, ff. eod. tit. Si Stichum stipu-latus de alio sentiam, in de alio, nihil actum erit.*

7. Postremum, illud verbum definitio-nis, *servanda*, ostendit jus contractæ obli-gationis sine scelere violari non posse: nisi si fortè alteruter contrahentium contra obli-gationem & actionem honesta aliqua exce-ptione se ipse tueretur. Nam obligatum, ut ait Ulpianus, l. vel obligatus, ff. de li-berali causa, accipere debemus, si exce-ptione tueri se non potest: ceterum, si po-est, dicendum est, non esse obligatum. Quid autem sit exceptio, discere ex secunda lege, ff. de exceptionibus. Auctor est enim idem Ulpianus illic, exceptionem dictam esse quasi quamdam exclusionem, quæ interponi actio-

ni cujusque rei solet, ad excludendum id, quod in intentionem condemnationemque deductum est: replicationibus autem exceptiones excluduntur. Hujusmodi verò obligationem à nobis definitam & explicatam servare omnino debere, idem Ulpianus docet, in l. juris gentium, §. Prætor, ff. de pactis, ubi sic: Prætor ait, pacta, conventiona, quæ neque dolo malo, neque adversus leges, plebiscita, Senatusconsulta, edicta, decreta Principum, neque quo fraus cuique eorum fiat, facta erunt, servabo: ex ambarum definitionum Justinianæ & nostræ explicatione, quid obligatio sit, neque ejus negligendæ quanta vis sit ac religio, cuique potest esse perceptum.

CAPUT XXII.

Quotuplex obligatio sit.

Obligationum & actionum genera varia, modos, causas nosse distinctius Jurisprudentiæ est, & eorum, qui sunt civilium legum exercitatione instructi: sunt enim istarum rerum eorum referta volumina, separatiùs tamen hac de parte præcipitur in novo Digesto, de actionibus & obligationibus, & de verborum obligationibus atque stipulationibus, atque in Justinianæ Institutionibus, iisdem titulis. Ne igitur ipsi tamquam prædones in alienum patrimonium temere irrupisse videamur, à juris civilis scientia, ejusque legitimis possessoribus, quæ rationi nostræ magis consentanea erunt, primùm mutuabimur; deinde nonnulla non inutilia è quantolocumque tenuiculæ facultatis nostræ prædiolo decerpemus.

2. Prima igitur & pervagata obligationis divisio est in has tres species, in naturalem, civilem, & mixtam: quæ naturali ac civili temperata est. Prima æquitate nititur naturali, quod est ipsum primigenium jus, quod à Jurisconsulto definitur esse ars boni, & æqui, l. 1. ff. de iust. & iur. Secunda dicitur civilis, quia ejus norma est jus, quod vel cives constituerunt, vel comprobaverunt; vel etiam prætor, vel magi-

stratus ex sua jurisdictione constituit. Scio in Institutionibus distingui uti duas species obligationem civilem, & prætoriam: verumtamen posse ambas conferri in unam non inficiabuntur, qui leges dividendi percallent. Tertia species constat ex utroque jure: deque ea tum in Dei, tum in contentioso externoque foro judicatur: & quidem eodem modo fit judicium, quoties est rei veritas eodem modo utrique foro perspecta: neque in uno foro conjecturis fallacibusque probationibus causa disceptatur, in altero veritate ipsa finitur.

3. Sed nimirum in obligatione duo spectari possunt; alterum forma est, & essentia obligationis, quæ nihil est aliud, ut in cap. proximo demonstratum est, nisi necessarium jus rei conventæ præstandæ, nec omittendæ: alterum est causa, è qua illud jus emanat necessarium. Illa verò est quadruplex: nam vel existit ex contractu, vel quasi contractu, aut ex maleficio, aut quasi ex maleficio. Ex contractu quatuor modis, re, verbis, litteris consensu. Re in mutuo, in rei non debita solutione, in commodato, deposito, pignore. In his ideo re contrahitur obligatio: quoniam res ipsa qualitatem & quantitatem rei quæ debetur declarat. Verbis contrahitur obligatio in stipulatione, sive pura sit, sive in diem, sive cum conditione apposita. Stipulatio autem, inquit Pomponius, est verborum conceptio, quibus is, qui interrogatur, daturum facturumve se id, quod interrogatus est, respondet. l. stipulationum. §. stipulatio, ff. de verborum obligat. Imperator verò in Institutionibus, de verborum obligat. in principio, Verborum, inquit, obligatio contrahitur ex interrogatione & responsione, cum quid dari fieri nobis stipulamur, de quo genere contrahendi sic Ulpianus l. 1. ff. de verborum obligat. Stipulatio non potest confici nisi veroque loquente, & ideo neque mutus, neque surdus, neque infans stipulationem contrahere possunt: nec absens quidem, quoniam exaudire se invicem debent. De stipulatione ex legibus non inutili collegit Sylvester in summa, verbo Stipulatio.

4. Litteris contrahitur obligatio, cum quis litteris, seu scriptura testatur aliquid se alteri debere, puta tantum pecuniæ, cujus

Solvenda obligatio nova Imperatoris constitutione biennio exacto numeratione pecuniæ finiri debet, vide titulum de litterarum obligat. in Institut. Consensu fiunt, inquit Imperator, obligationes in emptionibus, venditionibus, conductionibus, societatibus, mandatis. Ideo autem istis modis obligatio dicitur consensu contrahi, quia neque scriptura, neque presentia omnimodo opus est: at nec dari quidquam necesse est, ut substantiam capiat obligatio, sed sufficit eos, qui negocia gerunt, consentire. Unde inter absentes quoque talia negocia contrahuntur, veluti per epistolam, vel per nuncium. Item in his contractibus alter alteri obligatur in id, quod alterum alteri ex aequo & bono præstare oportet, quæ verba propemodum omnia sumpsit Justinianus è lege secunda, ff. de actionibus & obligationibus.

5. Obligationes ex quasi contractu, sicut ex l. 4. ff. de actionibus & obligat. & Institut. de obligat. ex quasi contractu, consistunt in rebus gerendis, gestisque negociis alienis: cum quis bona fide sine litteris ac mandatis administrat, & conficit alterius negocia, quæ si utiliter curata sunt, ei, qui gessit, obligatus est dominus, & administratori datur contra dominum actio contraria, qua potest repetere quæcumque insumpsit. At verò si eadem negocia malè accuravit, contra hunc domino absenti actio conceditur damni accepti. Huc etiam pertinet actio, quæ pupillo datur contra tutorem, ac tutori contra pupillum. Pupilli actio dicitur directa, tutoris contraria vocatur. In eodem genere est obligatio heredis cum legatariis, & creditoribus. Item ejus, qui recipit rem sibi non debitam, per errorem solutam.

6. Obligatio ex maleficio ea est, quam pariunt furta, rapinæ, injuriæ. Obligationes, quæ ex quasi delicto nascuntur, sunt illæ, quæ pertinent ad judicem, qui litem facit suam, quique per imperitiam malè judicavit: item ad eum, ex cujus cœnaculo, vel proprio, vel conducto, vel in quo gratis habitat, dejectum effusumve aliquid est, ita ut alicui noceret: item ad eum, qui in ea parte, qua vulgo iter haberi solet, id positum aut suspensum habet, quod potest, si ceciderit, alicui nocere, item ad eum, qui

exercitor est aut navis, aut cauponæ, aut stabuli; de dolo enim & furto, quod aut in navi, aut caupona, aut stabulo factum erit, quasi ex maleficio teneri videtur. Lege in Institut. titulum, de obligationibus quæ quasi ex maleficio nascuntur, & legem, ex maleficiis, ff. de actionibus & obligat. Multos verò modos, quibus præterea obligamur, cognosce ex ff. de actionibus & obligat. l. obligamur, neque enim necessari mei muneris est, subtilius ista persequi.

7. Est tamen illud hoc loco necessarium Doctorum admonitum, qui de hominis Christiani officiis libros conscripserunt. Cum tres sint species obligationis, naturalis tantum, civilis tantum, & naturalis ac civilis conjunctæ. Prima, quæ æquitatem continet naturalem, devinciri omnes, qui sunt rationis & consensus compotes, qui consensus est vinculum, quamvis in judiciis publicis, quod probationibus se tutari non possit, efficacitate careat. Secunda, quæ civilis est tantum, ut cum quempiam publicæ tabulæ centum recepisse à Titio testantur, à quo ne obolum quidem accepit: hac enim actione jureque civili adstringetur centum solvere Titio, cui jure naturali & conscientie nihil debet. Verum si à legitimo judice imperaretur solutio parendum esset, ut ait Innoc. in cap. quia plerique, de immunit. Eccl. quem Scriptores Summarum sequuntur. Tertia illa, quæ utroque jure septa est, naturali, & civili, hujusque munita sollemnibus, tanto vim majorem habet vincienda conscientie, quanto veritatis amplio-rem finem præsegerit. Hæc testata & confirmata reperies à Sylvestro Angelo, Tabiena, Armilla in verbo Obligatio. At memoris lectoris additamenta nostra expectantis tacitæ justæque postulationi satisfaciendum est. Quod igitur obligationis contractus divisioni addimus ipsi, hoc est obligationum, quæ ad contractum pertinent, tripartitam esse divisionem, aliæ enim sunt antecedentes, aliæ comitantes, & aliæ consequentes. Antecedentes obligationes sunt, ut res contrahenda, aut re vera in natura existat, aut verisimiliter existere possit, quemadmodum in capite de soliditate contractus ostensum est: ut rei, de qua inter

contrahentes agitur ; non sit interdictum commercium : ut pars utraque nullo æquo jure transigendi contrahendique negotii prohibeatur. Comitantes obligationes sunt, ut uterque contrahens animum habeat ad contractum ineundum, subeundamque obligationem : ut absit fraus, dolus, vis, metus ; ut contra leges justas, morumque honestam disciplinam nihil agatur ; ut justitiæ, quæ emendatrix commerciorum est, quoad fieri potest, conservetur æqualitas. Consequentes obligationes sunt dux præcipuæ. Prior, ut quod conventum erit, id præstetur omnino. Posterior, ut si propter moram culpamve unius detrimentum alter acceperit, is qui damni causa fuit, id præstet omne quanti ejus, qui est jactura affectus, intererit. Atque hæc sit prima additio : cum qua hanc secundam connectere libuit.

8. Contractus sunt multi, acta non pauca, quæ jure civili, nec firmitatem, nec robur habent ullum, ad quæ si jurisjurandi religio accedit, naturalis divinique juris firmam induunt obligationem. Facit eadem jurisjurandi religio, ut diversa personarum genera, quæ civilibus sanctionibus nec habiles, nec aptæ sunt ad nonnullos contractus efficiendos, idoneæ habeantur. Plana sunt isthæc omnia ex Decretali, *cum contingat, de jurejurando*, & ex Decretali 2. *de pactis*, & ex cap. *liceat, de jurejurando*, lib. 6. & ex Authentica, *sacramenta puberum*, quæ inserta est in secundam legem C. *si adversus venditionem*. Cujus Authentica verba hæc sunt: *Sacramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis inviolabiliter custodiantur: per vim autem, vel per justum metum extorta nullius esse momenti jubemus*. Bartolus legem illam explanans admonet communi sensu Doctorum verba Authentica ad eas quoque personas porrigi, quæ pubertati sunt proxima, & quæ culpam contrahere possunt: quod ipsum affirmant Hostiensis, ac Joannes Andr. in caput, *cum contingat, de jurejurando*. Glossæ est animadversio in idem cap. *cum contingat*, juramentum præponendum esse legi. Panormitanus autem suo illo copiosissimo capitis illius commentario asseverat jusjurandum plus pollere, & illa lege esse po-

tius, quæ civiles continet mores, & mutari possunt ; & quæ quarundam personarum generibus & utilitatibus prospicit, uti mulierum, pupillorum, minorum: nam jurejurando secus possunt agere, quàm lex denit earum emolumentis consulens. Quare tametsi mulieri jus non sit, aut dotem, aut quæ dotis causa donata sunt, alienare: nec cum patre pacisci, ut dote contenta ad illius bana non regredi possit: neque potis sit pro ullo debitore fide juberet, quod beneficium appellatur Velleianum, ff. *ad Senatusconsultum Velleianum*, quemadmodum beneficium dicitur Macedonianum filiis familias tributum, ut creditam pecuniam creditoribus suis etiam emancipati cum fuerint, patriaque potestate liberati, restituere minime cogi possint, l. 1. §. 1. *Senatusconsultum Macedonianum*, tametsi isthæc omnia privilegia sint his personarum generibus concessa, contraria tamen pactione jurata concidunt omnia. Legi nihilosecius, quæ seu mores naturales, seu publicam tuetur utilitatem, aut derogare, aut obrogare non debet, sicut idem Panormitanus eodem loco admonet. Quod si profanum jus quodpiam ita juberet: Qui ab hac solemniforma in contrahendo recesserit, ejus contractus sit nullus, etiam juratus, statutum esset iniquum, possetque interposito jurejurando labefactari, atque convelli.

10. Cum non possit profanorum hominum statuto obligatio jurata quærenda Deo Opt. Max. impediri, quæ asseveratio est tum Panormitani in cap. *cum contingat, de jurejur.* num. 11. & Immoletæ in idem caput, num. suæ explanationis 48. & 46. ubi multos profert Doctores ejusdem sententiæ patronos. Ac licet in Decretali, *cum contingat, de jurejur.* & in 2. *de pactis*, lib. 6. & in Authentica, *sacramenta puberum*: contra civilia jura jusjurandam concipientibus, quando contrahunt, hæc detur exceptio, nisi vi metuve extortum sit: sciendum tamen est exceptionem hanc jurantibus in foro dumtaxat externo ac litigioso opitulari, in foro autem animæ nequaquam; id quod est omnium Theologorum consensione firmatum: sicut est à nobis 2. lib. *respons. moral.* q. 2. *de jurejurando exacto seu metu extorto, utcumque.*

utrumque, nec leviter demonstratum, cui sententia magno praesidio sunt *duae Decretales de iurejurando*. Illa Caestini III. quae incipit, *Verum*, & illa Alexandri III. *Si verum*, hic enim Pontifex iurisjurandi religione obligatum eum esse decernit, quam violare est nefas, qui gravissimo metu, verba sunt Pontificia, jus suum refutare cogeretur.

11. Quispiam hoc argumento aggredi posset ea convellere, quae de jurata pactione contra civiles leges adhuc constituta sunt. Bonis moribus non potest adversari iusjurandum: sed non parere iustis legibus civilibus, quae propter infirmitatem consilii generibus quibusdam succurrunt personarum, est contra bonos mores: ergo contrario iurejurando tolli non possunt, aut quidpiam his adimi. Antonius Butrius, ut argumentationis plagas vitaret, dixit, leges, quae nonnullis generibus consulunt personarum, consultrices esse, non praeceptrices, quod cum factus est, in difficiliore sese laqueos inducit. Si enim ejusmodi leges consilii essent, non praecepti, sine iurejurando robur possent amittere: at eadem mulierum, pupillorum, minorum acta infirmant, atque rescindunt; igitur quia secus agendi potestatem personis ejusmodi nequaquam permittunt.

12. Sed haud majoris est negotii rationis nervos incidere. Quamvis enim superiores leges, quae imbecillis mentibus personisque ferunt opem, jussionem habeant, ac praeceptum: tamen suis jussis, seu vetitis nolunt impediri, quae cum Deo contrahuntur obligationes iurisjurandi interpositu; Authenticaeque sanctione civilem obligationem juratae ac divino iurae vallatae cedere jubent: quod nisi juberent illae, istud ipso jure canonum jam constitutum esset, firmumque maneret. Sed non quemadmodum iurejurando civilis vincitur lex, sic jus canonum & Ecclesiae superatur extat enim Gregorii XIII. formidolosa constitutio adversus eos edita, qui iurajuranda, impossibilia, illicita, damnosa (verba sunt constitutionis) vel ecclesiasticae libertati, aut decretis Tridentini Concilii obviantia exigunt. Qui contra faxint, eos, si Episcopi sint, Pontificaliue dignitate pra-

editi, suspendit à divinis. Capitula verò, conventus eorumque Ecclesias, & loca ecclesiastico supponit interdicto: singulares personas poena multat excommunicationis: quarum censurarum absolutionem Romano Pontif. reservat, neque ullam è juramento ejusmodi oriri obligationem declarat, aliis etiam propositis poenis. Quam constitutionem à nobis descriptam inveniet lector in 2. lib. nostrorum respons. moral. quæst. 1. num. 4. cujus explanatione, etiam illic superfedimus, & hic superfedemus, prope-
rantes ad alia.

CAPUT XXIII.

Utrum ex nudo pacto oriatur obligatio.

1. **D**E contractus obligatione differentes ad tortuosam scopulosamque questionem delati sumus: qui enim in ea tractanda diligentia & studio praestitisse aliis videntur, eos existimabant docti perquirere potius, quam persequere voluisse. Ipsi, ut dispositè rem agamus, principio, quid pactum nudum sit, & quemadmodum vestiat, quæve ejus sint vestimenta, indagabimus: deinde, an ex nuda pactione nascatur obligatio, vestigabimus. Quid est igitur pactum nudum? Glossa in l. juris gentium, §. sed cum nulla, ff. de pactis, respondet, quando hoc contrahentes voluerunt, ut esset nudum. Item quando sola responsio sine interrogatione: ut de pollicit. l. pactum: vel verius non est pactum, ut ibi, item quando stipulatio est inutilis: vel quia inter absentes, vel quia praecessit responsio interrogationem. Hæc in glossa, Bartolus in eadem legem: juris gentium, interpretans eundem §. ait, existimasse nonnullos, pactum nudum esse, quod nullo juris adminiculo adjuvatur. Tu, inquit, dic clarius, quod stat impuris finibus conventionis: quod sicut ille dicitur nudus, qui est, sicut de utero matris processit, ita illud pactum dicitur nudum, quod stat in puris finibus conventionis: quod nomen conventio est generale, & est quasi mater omnium pactorum.

2. Hæc Bart. Definitionem hanc nudi pacti

repertam à Bartolo amplexus est Panormitanus in caput 1. de pactis, num. 4. & Covarruvias in relectione capitis, quamvis, de pactis, parte 2. §. 4. num. 12. scribit enim pactum nudum dici, cui præter consensum & conventionem nihil extrinsecus accedit, non stipulatio, non chirographum, non scriptura ulla, non rei interventus, ut Panormit ait loco citato. Addit quoque Covar. nuda pacta apud Jurisconsultos dici pacta conventa, l. juris gentium, §. Prætor ait, ff. de pactis, & l. pacta conventa, ff. de contrahenda emptione, & de his nudis pactationibus locutum esse auctorem ad Herennium, lib. 2. & Ciceronem in 2. de inventione, cum dixerunt esse pacta, quæ legibus servanda sunt; & item sunt pacta, quæ servantur ex conventu: quæ juri præstare dicuntur.

3. Nunc, quemadmodum pactum nudum amiciatur, & quæ ejus sint indumenta, videamus. Bartolus in legem, juris gentium, §. quinimmo, ff. de pactis, de genere & numero vestimentorum, quibus pactum nudum induitur, tres recitat opiniones. Prima est Azonis, sex nudo pacto vestimenta attribuentis, hisque rebus sex illud induentis, re, verbis, litteris, consensu, alterius contractus consortione, coherencia dicit ille, rei interventu: ab aliis ait Bartolus addi duas alias vestes, rei initium, & legis auxilium. Secunda opinio unicam vestem pacto nudo largitur, id est, rei interventum, qui post factum pacto adjicitur, atque hac sententia Transalpinos stare affirmat. Opinio Bartoli, quæ videtur esse tertia, hisce ab eo instituitur verbis: Dico ergo, quod pactum vestitur quandoque à jure gentium, quandoque à jure civili. A jure gentium tribus modis. Primo vestitur nomine, & hoc comprehendit contractus, qui celebrantur re, vel consensu, & ideo enim dicuntur vestiri; quia à jure gentium sibi nomen est additum. Secundum vestimentum est rei interventus, seu implementum justæ causæ. Tertium vestimentum est coherencia contractus. De jure vero civili pacta vestiuntur nomine & forma, ut in contractibus à jure civili, item coherencia contractus, ut

l. lecta, ff. si certum petatur, & l. petens, ff. de pactis, item jurejurando in casu singulari: ut l. ut jurisjurandi, inf. de oper. libert. & l. fin. inf. de liberali causa, item operis initio, ut l. 1. §. 1. inf. de pollicit.

4. Panormitanus in commentario capit. 1. de pactis, num. 4. multa ait esse vestimenta pactorum, nam quandoque, inquit, vestimento verborum, id est, stipulatione, quæ fit præcedente interrogatione, & responsione secuta: quandoque vestitur chirographo: quandoque interventu rei, ut, Do tibi decem, ut pro me aliquid facias: quandoque vestitur consensu, ut in contractibus juris gentium, ut in venditione, emptione, & simil. ut l. ex hoc jure, ff. de just. & jur. At licet contractus omnes actionem à jure civili obtineant, ut placet Bartolo in leg. juris gentium, §. quinimmo, ff. de pactis, negat tamen illud cogi; ergo omnes contractus jure civili vestiuntur. Unde inquit ille num. 6. suæ explanationis: Qui dicunt pactum vestiri legis auxilio, non bene loquuntur; non enim legis auxilium est vestimentum: sed est quedam causa agens in ipso pacto vestito. Quibus verbis Glossa civilis à Bartolo præstringitur, quæ sæpius repetit auxilio legis convestiri pacta. Usus etiam argumento Glossæ opponit sibi, nullum videri pactum non vestitum; quoniam unum ex ejus indumentis est consensus: at consensus inest in omni pacto.

5. Respondet cum eadem Glossa, quasdam contractus corpora hominum imitari obesa, ac fervida, quæ uno contenta sunt tegumento: alia verò tenuium graciliumque corporum similia esse, quæ plures vestes desiderant, in hoc secundo genere esse pacta, quæ appellantur nuda; in primo eos, quibus jus gentium nomen firmitatemque impartitum est, in quos quotidiana vitæ consuetudo, & humana necessitas omnibus momentis incurrit: ex quo genere sunt, venditio, emptio, locatio, conductio, commodatum, depositum, societas, &c.

6. Jam verò, quod totius quæstionis caput est, consideremus, num ex pacto nudo obligatio nascatur. Hoc loco tenenda est triplicis obligationis distinctio, civilis, ca-

nonicæ, theologicæ. Theologicam autem obligationem à canonica in multis rerum generibus discretam esse negare nec possumus, nec debemus, nam jure canonum sponsor futurarum nuptiarum, eas matrimonii societate conjungere non cogitur invitatus jure theologico cogitur, jurejuranda metu ac vi extorta servari ecclesiastica tribunalia haud quaquam præcipiunt, theologica præcipiunt. Ac licet in hac controversia theologica & canonica obligatio una & eadem existimanda sit; nonnullorum tamen ingenio ad minus probabiles opiniones fingendas proclivia utramque obligationem separare nos hîc sanè compellunt. Mihi igitur faciendum putavit ut quid de singulis his tribus obligationibus in hac quæstione constituendum sit, nonnullis enunciatis ostenderem.

7. Primum enunciatum: Si in jure civili scripto hæreamus, civilis obligatio è nudo ac simplici pacto nulla existit. Nam in *l. juris gentium*, §. *sed cum nullo*, ff. de pactis, est his verbis: *Sed cum nulla subest causa, propter conventionem, hîc constat non posse constitui obligationem. Igitur nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem*, & *Cod. de rerum permutatione*, *l. ex placito*, sic respondent duo Imperatores. *Et placito permutationis nulla re secuta constat nemini actionem competere, nisi stipulatio subjecta ex verborum obligatione quæsierit partibus actionem*, contractum enim permutationis ad in nominatos referunt; & si in nudo pacto maneat, neque obligationem, neque actionem parit. Habet hoc enunciatum cunctorum prope modum Jurisconsultorum approbationem, etsi Alciatus in rubr. ff. de verb. obligat. num. 13. & lib. parad. 5. cap. 5. quemadmodum est apud Covarruviam in relect. capitis, quamvis, de pactis, part. 2. §. 4. num. 13. credidit ex nuda pactioe oriri actionem civilem in iis casibus, quibus pacti violatio culpam adducit lethalem: quem Alciatum refellit Covarruvias; cui pro Alciato facile est respondere, virum præclara doctrina atque eruditione ornatum, & in juris scientia minimè tyronem, jus civile, quod nudis pactioibus certis temporibus

actionem concedit, non illud intellexisse, quod vel à Jurisconsultis, aut ab Imperatoribus Christianarum legum ignaris, constitutum est, sed quod in Christianis tribunalibus viget, aut vigere debet, & quod cunctos. Principes sequi oportet; & quoniam pactorum promissorumque fidem servari leges Dei & Ecclesiæ jubent, ut non multo post intelligetur, ideo Christiani iudices omnes, ac Principes nudis pactis iudicio ac sponte factis favere debent, & qui pacti sunt, iis necessitatem imponere pacta conventa efficiendi.

8. Secundum enunciatum: Non prorsus sunt nuda pacta inutilia etiam jure civili: nam valent ad excipiendum, ad retinendum, & compensandum.

Tertium enunciatum: Juris privilegio in tribus generibus nuda pacta ratam obligationem actionemque gignunt, in donatione acceptata, in promissione dotis, & in promissione solvendi pro se, vel pro alio, consule Glossam in *l. juris gentium*, §. *sed cum nulla*, ff. de pactis, in qua Glossa, sicut in quæstionibus Bartholi, est illud festivum magis, quàm verum: si lex efficeret ut pactum nudum actionem pareret, miraculo idtribuendum fore, quemadmodum si sterilis, aut virgo pareret. Cum tribus illis generibus id largita est lex civilis, ut è nuda pactioe obligatio & actio oriretur: quod miraculum extitit, in rerum natura? In ceteriore Hispania, ii qui Castellæ provinciæ loca incolunt populi legibus vivunt, quæ nudarum pactioum obligationes & actiones, nec floccifaciunt, nec violari sinunt: quemadmodum libro primo de contractibus in genere, sectione 3. quæst. 3. Fernandus Rebellius præstanti fide & doctrina Theologus scriptis testatur, multis ad rem comprobendam ejus regni legibus recitatis: quæ cum conderentur, quid obsecro portentum aut præter totius effectiois & opificii ordinem in orbe terrarum exortum est?

9. Mihi sanè multo majorem admirabilitatem facit, quod leges civiles nudis pactis obligationem & actionem negent, quam jura naturæ & Dei concedunt, quam obligationem & actionem si ejusmodi pactioibus detrahunt, vel quia ad eas contrahen-

tes levitate potius, quàm prudentiæ judicio descendere arbitrantur, vel ut alii divinant, ne litium turba in tribunalia irruat: vel, ut ipse reor, quod facile hoc paciscendi genus ab ipsis paciscentibus posset eludi, dicere nihilominus quispiam posset, easdem ob causas, illorum trium superiorum generum pactiones nudas obligatione & actione spoliari potuisse: & metu multitudinis litium, multa necessariaque justitiæ officia præterire licere. Quocirca non defuerunt, qui crediderint, hujusmodi leges ab Ecclesia fuisse correctas: in quo tamen ipse judicii mei nihil interpono. Sed ad reliqua enunciata pergam.

10. Quartum enunciatum: Jure Pontificio, & sacrorum canonum, obligationem & actionem nacta sunt pacta nuda, atque conventa. Itaque in cap. 1. de pactis, sumptum ex Concilio Africano, & ex Concilio I. Carthaginensi, cap. 12. his verbis sancitum est: *Aut inita pacta suam obtineant firmitatem, aut conventus, si se non cohibuerit, ecclesiasticam sentiat disciplinam.* Universi dixerunt: *Pax servetur, pacta custodiantur, & in Decretali D. Gregorii eod. tit. ex 8. lib. reg. ep. 38. Studiosè agendum est, ut ea, quæ promittuntur, opere compleantur, & in can. juramenti, 22. q. 5. Dominus inter juramentum, & loquelam nostram nullam vult esse distantiam: quia sicut in juramento nullam convenit esse perfidiam; ita quoque in verbis nostris nullum debet esse mendacium: quia utrumque & perjurium & mendacium divini judicii poena damnatur, dicente Scriptura: Os, quod mentitur, occidit animam.* Quare Glossa hujus can. Item, inquit, hic est argumentum, quòd ex nudo pacto oritur actio. Panormitanus verò in cap. 1. de pactis, num. 4. scribit ex nudo pacto dari actionem, & hoc, inquit, communiter tenetur; quoniam jus canonicum ejusmodi conventionem approbat, & ut servetur, mandat, & hanc sententiam tribuit Glossæ, Hostiensi, Joanni Andree, Domino Antonio, & Archidiacono, 12. quest. 2. cap. quicumque suffragio. Ex commentario à Panormitano lucubrato in primam Decretalem de pactis, hæc sunt: *Concludamus judicem ecclesiasticum posse*

etiam laicum præcisè compellere ad observantiam pacti, & hoc teneas, & notabis prædicta.

11. Verumenim in iis, quæ in illo commentario à Panormitano affirmantur, tria sunt observanda, & rejicienda omnino. Primum: Potestatem ecclesiasticam cum dixit in Concilio generali esse, non in Romano Pontifice, qui est caput Concilii: nimirum loquitur de potestate Ecclesiæ universæ. Alterum: Concilii generalis constitutionem, legi Pontificis Rom. anteferendam esse. Tertium: Concilium Africanum, è quo est sumpta Decretalis, generale fuisse. Adde quartum Panormitani errorem, Papam eidem Concilio præfuisse: sed sicut duo postrema errata ad falsitatem spectant historiæ, ita duo prima ad falsitatem doctrinæ referri debent, nam in Romano Pont. qui totius Regni Christiani & Ecclesiæ est rector, tota potestas residet Ecclesiæ: & ejus legibus cujuslibet Concilii leges fasces summittere debent.

12. Verùm ad nostrum enunciatum quartum redeamus; de quo hic ipse Panormitanus parum constanter videtur sensisse: namque in caput, si cautio, de fide instrumentorum, num. 2. ex nudo pacto negavit actionem oriri in foro etiam Ecclesiæ, tunc autem nasci obligationem, & actionem, cum causa exprimitur in pactione: quod ipsum credidit Angelus in verbo Pactum, num. 2. & Tabienfis eod. verbo, & num. & Armilla eod. tit. & Covarruvias in relect. capitis, quamvis, de pactis, part. 2. §. 4. num. 14. & 15. cujus opinionis Antesignanus fuit collectarius, ut ait Sylvester in verbo Pactum, quest. 4. & quidem nudum pactum aiunt sine causæ significatione nec in conscientie foro obligationem gignere, nedum in foro Ecclesiæ, de quo meritò istis Sylvester contradicit in verbo Pactum, quest. 4. Ipse verò satis mirari non possum, istos nec tardos, nec illitteratos auctores ad minùs verè opinandum auctoritate illius Decretalis, si cautio; adductos esse: cum illa cautio nudum pactum non contineret, sed publicam scripturam cum confessione rei, at scriptura vestiri pactum isti ipsi, & alii fatentur. Ad hæc canonum recitata ver-

ba præcisè & absolutè loquuntur de pactione servanda : nec ullius causæ mentionem faciunt. Præterea si pactio humana est actio, & deliberata, sine causa consistere nequit : quis enim non certo proposito sine consultare de re quapiam potest. Profectò Navarrus in *summa* cap. 18. num. 7. jure naturali, divino, & canonico ex nudo pacto oriri ait obligationem, citatque Innoc. in cap. novit, de *judiciis*, Felinum in præmio Gregoriano, & Bartholum in *Extravagantem*, ad *reprimendam*, verbo *Denunciationem*.

13. Idcirco quintum enunciatum subjungam. Ex nudo pacto honesto, ac voluntario, atque ex promissione voluntaria, honesta ac deliberata, si acceptetur, obligatio oritur theologica, qua necessariò conscientia devincitur promittentis. Id enunciatum primùm divinis, deinde humanis auctoritatibus, postremo non infucatis, sed veris rationibus persuadere conabimur. Divina sunt quamplurima quæ veritatem dictorum & factorum exigunt ab hominibus : ad quam veritatem pertinet, ut & dicta cum mente congruant, & facta cum dictis, ut non multo post intelligetur. Ergo sic in *Psalmo* 30. *Veritatem requirit Dominus*, & *Zacharia* cap. 8. *Veritatem & pacem diligite*. Numquid non vult Deus veritatem quoque nudarum pactionum diligi, tum corde, tum opere ? Salomon in *primis præceptis Prov.* 3. hoc reponit : *Misericordia & veritas te non deserant*, & cap. 8. *Veritatem*, inquit, *meditabitur guttur meum* idem *Prov.* 12. *Labium veritatis firmum erit in perpetuum*. Verba autem sunt illa apud *Oseam* cap. 4. *Minitantis ac succensentis Dei non est veritas, non est misericordia, & non scientia in terra*. Denique dolosa corda, fraudulentas linguas, & fallentia ora mirandum in modum in sacris voluminibus execratur Deus, atque adeò ulciscitur. Quare nemo sibi nudis pactionibus blandiatur, quasi eorum arma & scuta esse possint, doli, fraudes, mendacia, longissimè id quidem abest.

14. Nunc humanis testibus eandem causam agamus : in qua non pauci secundùm religionem ac fidem testimonium gravissimè dixerunt, sacrorum canonum, qui supra

recitati sunt, & eorum, à quibus conditi sunt, commemoratione superfedebam. D. Augustinus in *Psal.* 39. verba illa edisserens, *Holocaustum, & pro peccato non postulasti : Tamdiu*, inquit, *quisque promissor est, donec det. Numquid hoc permittit promissori, ut sit semper promissor, & numquam liberet fidem suam ? nihil minus*. D. Thom. in 2. 2. *quest.* 100. art. 3. ad 5. *argumentum*, vult eum infideliter agere, qui aliquid promisit, & postea mutat animum, ne id faciat : nisi si fortè mutatae sint conditiones personarum, & negotiorum, comprobaturque eandem sententiam in 4. *dist.* 27. *quest.* 2. art. 1. ad 2. & in 2. 2. *quest.* 88. artic. 3. ad 1. scribit his verbis : *Ad primum ergo dicendum, quòd secundùm honestatem ex qualibet promissione homo homini obligatur : & hæc est obligatio juris naturalis. At obligatio juris, est item obligatio theologica, & conscientie, verba autem illa D. Thomæ secundùm honestatem, ita interpretatur Sotus in 7. de *just. & jur.* *quest.* 2. art. 1. col. 3. ut eo vocabulo, *honestatem*, noluerit excludere justitiam, sed tantùm civile forum, quod ipse puto verissimum, D. Bonaventura in 4. *sent.* *dist.* 28. *quest.* 1. sæpius repetit ex promissione oriri obligationem. Durandus in *eamd.* *dist.* *quest.* unica, ad 2. *argumentum*, promissionem scribit esse de lege naturæ servandam. Richardus in *eamd.* q. 3. D. Antoninus in 2. *part.* tit. 10. cap. 1. §. 4. ubi de re proposita copiosè & doctè disserit, & in 1. *part.* tit. 18. cap. unico §. 4. improbens leges civiles quæ nudis pactionibus obligationem tollunt, *E contra*, inquit, *est secundùm Deum, & canones : quia mortaliter peccat recedens à pacto*.*

15. Cajetanus in 2. 2. *quest.* 113. artic. 1. ad quartam dubitationem. *Violare fidem*, inquit, *proculdubio peccatum est : nam ex qualibet promissione homo obligatur in foro conscientie ad verificandum dictum. Hoc enim naturalis ratio sic dicitur : ut ejus oppositum manifestè noceat tranquillitati humane societatis, & in summa, verbo Perfidia. Perfidia*, inquit, *qua homo non facit, quod promisit, peccatum est : ut puta contra virtutem fidei, qua fiunt dicta : quia*

promissione facit se homo debitorem implenda promissionis. Sotus in 7. de just. & jur. q. 2. art. 1. sic: *At verò in contrarium stare videtur veritas; nempe quòd promissio simplex genere suo obliget sub reatu mortali, nisi ex levitate materia efficiatur venialis, neque assentitur Cajetano, quòd tum in commentario, quest. 88. art. 1. tum q. 113. art. 1. in promissione non tam agnoscat obligationem justitiæ commutativæ, quam honestatis, debitiq; mortalis.* Gabriel in 4. sent. distinct. 27. quest. 2. art. 2. concl. 3. *Apud Deum, inquit, pariformiter ligant juramentum, & nuda promissio: quamvis in uno ob divini nominis invocationem, cui irreverentia exhibetur in juramenti transgressione, majus sit peccatum ceteris paribus, quam in alio.* Sylvester in verbo *Pactum*, quest. 4. hanc sibi his verbis quæstionem ponit: *Utrum ex sola promissione, sive ex pacto quis obligetur in conscientia? & dico, quòd sic, sub peccato mortali, in rebus scilicet alicujus importantia, ut patet per dictum caput, juramenti, & dictum caput primum de pactis, junctis Glossis, & notabilibus Doctorum, idem repetit in verbo Lex, q. 10. vers. duodecimo.* Navarri autem hæc sunt in *Manuali*, c. 18. n. 6. *Promissio, quæ obligat ad mortale, est omnis vera, deliberata, & voluntaria, etiam nuda rei licitæ, possibilis, & notabilis, quam mutatio rerum status non enervavit, singularumque vocum interpretationem continuo attexit. Atque hoc satis est testimonium.*

16. Restat ut idipsum paucis & angustis pressisque argumentis conficiamus. Primum argumentum: Fundamentum justitiæ nemini licet evertere, sed fundamentum justitiæ est fides, id est, dictorum conventorumque constantia, & veritas, ut ait M. Tull. in 1. de officiis, cujus dictum commendant & celebrant Doctores Christianæ Ecclesiæ, atque Theologi: ergo nuda jura pactiorum, & promissionum fides præstanda est: quæ item est hosti servanda, ut idem præcipit Cicero eod. lib. 1. & 3. officiorum, & canon, *noli existimare*, 23. q. 1. expressus ex ep. D. Augustini ad Bonifacium, 207.

Secundum argumentum: Mendacem esse, & turpiter fallere, numquam licet:

sed, qui non tenet, quod affirmatè promissit alteri, mendax est, & fallit turpiter; quare id nemini licet. Mediam propositionem verba approbant D. Augustini in Joannem tract. 3. *Mendax est, qui aliud loquitur, aliud agit, & in lib. de conflictu vitiorum atque virtutum c. 19. Nec artificiosa mendacio, nec simplici verbo oportet decipere quemquam: quia quomodolibet mentitur quis, accidit animam suam, & habetur 22. q. 2. can. nec artificioso, & Ecclesiastici c. 7. jubetur hoc pacto: Noli velle mentiri omne mendacium, id est, vita quodvis mendacium, & Sap. 1. Os quod mentitur occidit animam.*

Tertium argumentum: Convictum humanum, societatisque humanæ fœdera ac jura perturbare nefarium est: sed hoc facit, qui humanas pactiones etiam nudas perturbat perfidia: quare, &c.

17. Quartum argumentum: Quæ Deus nobiscum agit, si in eo ipso imitari illum possumus, nos inter nos eadem agere convenit: sed ille promittens mortalibus, promissa conservat; ac dicit, *Quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita*, Psal. 88. ergo hoc ipsum imitari nos oportet.

Quintum argumentum Soti est hisce ab eo verbis explicatum in 7. de just. & jur. q. 2. art. 1. col. 3. *Ad hæc universarum gentium existimatio est, fidei violatorem veluti scelestum hominem execrari, vox autem publica est vox naturæ: ergo obligat sub reatu mortali.* Causa hujus confirmationem libet jucunda utilique narratione concludere. Cum duo de nudo promisso altercarentur, & qui promiserat, promissi fidem niteretur eludere, Ascanium Corneum Perusinum virum laude bellica clarissimum controversiæ arbitrum delegerunt, is ad eum, qui promiserat, conversus, ad hunc modum pronunciavit: *Tu, qui promisti, depende.* Nam promittere, inquit, liberalitatis, promissum autem efficere est prorsus justitiæ.

18. Sextum argumentum: Judicio hoc stant ferme omnes Theologi culpam contrahi æterno supplicio dignam, quoties in re non levi, sed magni ponderis promissi fides violatur, & magno damno eum afficit, cui res promissa debetur.

Septimum argumentum: Quia jus quod ex juxta promissione alteri acquiritur, jus est imperfectum, & jus ad rem, quemadmodum affirmat Navarus in *summa* cap. 17. num. 69. in *meo* cod. sine dubio multo minoris est, quam jus perfectum, quod jus dicitur in re: ideo, qui rem alteri promissam alienasset, non tantumdem restituet, quantum si rem eandem ab eo, cui ex promisso debebat, abstulisset. Quocirca nec æqua, nec vera ea regula videtur Navarri in *summa* cap. 18. num. 7. ut in onere restituendi ex promissione illa ipsa quantitas attendi debeat, quam idem auctor in crimine furti præscripsit in *eod.* cap. 17. num. 4. ubi in rei alienæ ablatione culpam cum necessario onere restituendi mortiferam constituit, cum, aut drachma, aut Victoriatus, id est, cum aut Julius, aut dimidium Julii contra jus alteri aufertur: eandemque ipsam culpam, idemque onus restituendi, & eandem summam agnoscit in damno, quo obviolatam fidem promissi alter afficitur.

19. Cujus sapientis senis opinioni non solum à recentibus Theologis, sed etiam à veteribus reclamari est mihi quam certissimum. Immo verò Scotus in 4. *sent. distinct.* 38. *quest. un.* propè in extremo: *Qui rem promissam uni transfert in alterum, nullam restituendi necessitatem promittenti imponit.* Audi persubtilem Theologum. *Ad secundum dico, quòd promissio, etsi sit de lege naturæ servanda, tamen non attingit ad contractum dationis; & ideo quantumcumque teneatur solvere promissum, res tamen manet sua: si autem det alteri, data est, nec postea potest ab illo, cui dedit, auferre, ut reddat promissum: nec tenetur ad restitutionem; quia nihil sibi abstulit: sed de impossibilitate sibi reddendi promissum pœnitere, sive de defectione promissionis.* Nec secius hac ipsa de re philosophatur Cajetanus, qui *tum* in 2. 2. *quest.* 113. *art.* 1. *tum* in *summa*, in promissione, de qua diu disceptamus, morale debitum propriè collocat, non legale: nec fidei honestatisque obligationi, eam quæ justitiæ est, adjungit, nisi cum agi contra promittentem potest in judicio, quæ sententia, si verba spectentur D. Thomæ, sanctissimi Doctoris fuisse fortasse videri

possit in 2. 2. *quest.* 88. *ad primum argumentum*, nec eorum omnium mens erit, qui ex nudo pacto, seu ex promissione, nisi causa promittendi exprimatur, nec jure canonum, nec conscientia nasci volunt aliquam obligationem: qui sunt nec pauci, nec à nobis in *hoc* cap. 23. taciti. Atque hæc à nobis de pactionis nudæ, nudæve promissionis justæ obligatione disputata sint: nam si qua foret injusta, promissum postulanti libero magnificoque illo Agesilai Regis responso resistendum erit: *Si, quidem justum est, quod petis, promisi. sin minus, dixi: Non promissi.*

CAPUT XXIV.

An contractui, cui deest obligatio humanis juris, desit quoque obligatio conscientia.

1. **P**Æne eadem quæstio summutatis verbis est à nobis in 3. *lib. de responsis moralibus*, quæ quartum obtinet numerum, pertractata. Ad hunc enim modum illic proponitur quæstio: utrum contractus contra legem humanam initus, ipso jure sit nullus. Ac distinctione adhibita, quemadmodum in publicis judiciis, multis recitatis legibus non sit habendus pro rato, docuimus: & qua ratione in foro Dei & animæ valere possit, ostendimus. Fatendum enim est justis legibus parendum esse. Fatendum, cum illis sine scelere non obtemperatur, nullam aliam ab iis, qui non parent, obligationem contrahi, nisi contumaciæ, & maleficii, ac pœnæ subeundæ. Fatendum est etiam, cunctas leges humanas æquitatem respuere non posse: nam si respuerent, iniquæ essent, neque conscientias hominum obligarent. Fatendum item, tria esse tempora, cum ab humanæ legis præscripto, propter æquitatem discedi potest. Primum necessitatis, secundum impotentia, tertium justæ probabilisque ignorantia. Quapropter, si jure naturæ, aut gentium bona fide inter homines contrahatur, aut impellente necessitate, aut justa impotentia, inscitiaque excusante, quamvis sollemnia jura conservata non sint, jure conscientia contractus valebit: sed ita

valebit, ut cum ad juris humani normam revocari poterit, revocetur omnino. Sic enim menti parebitur legislatoris, quæ legis verbis anteposenda est: quemadmodum D. Thomas docet in 4. sent. dist. 15. qu. 3. art. 1. quest. 4. ad 3. argumentum, & in 2. 2. quest. 20. quæ est de æquitate, art. 1. Glossa verò in l. tale pactum, ff. de pactis, in extremo explanationis, scribit pro lege servandum esse id, quod interrogatus legislator respondisset, cujus Glossæ meminit Navarrus lib. 3. consiliorum de celebrat. miss. cons. 3. num. 1. dicitque eam singularem esse, & receptam, idemque Navar. in commentario quo illustravit rubricam de iudicis, num. 71. & 74. auctoritate Dyni in ultimam reg. juris probat ab eo impleri legem, qui legis sententiæ morem gerit: quamvis non in verbis hæreat legis; ab eo verò violari, qui retinens verba mentem legis ac legislatoris pervertit: quod ipsum antea à D. Thoma traditum erat.

3. Quapropter Bartolus explanans legem, non dubium, C. de legibus, quam confirmasse videtur Gregorius Magnus can. Imperiali, 25. quest. 2. & regula, Confirmat, quæ contra jus, lib. 6. qua lege jubentur quæ prohibente lege fiunt, vel contra legem fiunt, pro infectis habenda esse, hac prudentiæ & æquitatis plena interpretatione lenivit num. 20. sui commentarii. Quod fit contra legem, haberi pro infecto, quando æquitas suadet habendum pro infecto: si secus suadeat, non habendum esse pro infecto. Quatuor verò casus exceptos, cum id, quod interdicente lege fit, valere solet, numerant Sylvester, Angelus, Armilla, Joannes Tabiensis in verbo Lex, Sylvester, qu. 18. Angelus num. 18. Armilla num. 9. Tab. num. 36. qui sunt item à nobis collecti in illa quest. 4. num. 3. cum Joan. And. sententia in cap. ad Apostolicam, de regular. qui sentit, quæ contra legem fiunt, tunc nulla esse, cum non aliqua alia lege sustententur, quam opinionem aliorum Doctorum esse communem Angelus, & Tabiensis indicatis locis testantur.

4. Ac ne præsentis disceptationi defuisse videar, de nonnullis contractibus fileri non debet qui cum minimè ambiguum sed

certam apud Theologos obligationem naturæ sint, civilem & forensem nequaquam tamen invenerunt. Ex hoc igitur genere sunt nudæ pactiones, & promissiones, quibus civiles leges obligationem actionemve adiungunt, de quibus in capite proximo disseruimus, quas leges tamquam injustas, atque in animæ iudicio non servandas commemorat Sylvester in verbo Lex, quest. 10. in qua questione legum, quæ nec iustæ ex genere, sive ex materia, nec servandæ sunt, catalogum texit: quod ipsum ante Sylvestrum fecit D. Antoninus in 1. part. tit. 18. c. unico, de lege civili, §. 4. Duodecimò, inquit, illæ, quæ dicunt hominem non teneri ex promissione, & nudo pacto, sequitur Sylvester: & idem, si promitto uni recipienti pro alio; quia secundum Deum teneor, non autem secundum leges, nisi promissio facta fuerit personæ existenti sub alterius potestate: ut servo, seu filiofamilias, vel procuratori: vel negotiorum gestori; quia per hos bene acquiritur patri, & domino. Instit. per quas pers. nob. acquir. oblig. per totum, & ff. & C. de procuratoribus, & de negoc. gest. Covarruvias in relectione capituli, quamvis, de pactis, parte 2. §. 4. num. 9. ac 10. differit de stipulatione, quæ alteri per alterum fit, quam rationem stipulandi jus civile improbat. De qua ad extremum his verbis statuit Covarruvias: Decimotertiò inspectis communibus sententiis, & his; quæ majori interpretum suffragio receptæ sunt, apparet adhuc oriri naturalem obligationem debiti legali ex stipulatione ista, quæ alteri per alterum fit: cujus opinionis auctores hic omittimus; quia superius eorum mentionem fecimus. Maxime est hæc conclusio vera in his regnis. Contractus etiam emptionis, quo jura actione vel alterius minoris, quam sit solida summa, quæ debetur, emuntur, est nullus, inanis etiam & nullus, cum istarum actionum juriurumve pars venditur, pars donatur; hanc enim rationem emendi simulatam esse civiles leges arbitrantur, ut liquet ex l. per diversas, & ex l. ab Anastasio, C. mandati, quæ tamen emptio, inquit Sylvester in verbo Lex, quest. 10. secundum Deum licet, dummodo fraus omnis usurarum pro-

scribatur

scribatur : & ejus , quod verè interest , ratio habeatur . Labor item in jure suo recuperando , aut in re qua debetur , consequenda , verè aestimetur : nec non aut debitoris fuga , aut ejusdem futura inopia meritò timeatur : ut illic prudenter admonet Sylvester , nec tantum Sylvester , sed etiam D. Antoninus loco suprà indicato affirmat , & Schola Theologorum , qui de eo contractu locuti sunt accuratiùs .

5. In contractu venditionis , & emptionis , ei qui in pretii justitia deceptus est , si ejus dimidium ab emptore accepit , actio ad alteram partem pretii consequendam , contra emptorem actori jus civile nequaquam tribuit , ut perspicuum est ex l. 2. Cod. de rescindenda venditione , à quo in hac parte jus Canonicum non videtur discedere , cap. cum causa , de emptione & venditione , at à jure naturali , divino & theologico emptori imponitur necessitas totius pretii solvendi . Itaque D. Thomas in 2. 2. quest. 77. art. 1. ubi humanæ legis meminit pretii inæqualitatem permittentis , in corpore articuli loquitur his verbis : *Carius vendere , vel vilius emere rem , quam valeat , est secundum se injustum , & illicitum , & respondens primo argumento : Sed lex divina nihil impunitum relinquit , quod sit virtuti contrarium . Unde secundum divinam legem illicitum reputatur , si in emptione & venditione non sit equalitas justitiæ observata : & tenetur ille , qui plus habet , recompensare ei , qui damnificatus est , si sit notabile damnum . Quod ideo dico , quia justum pretium rerum non est punctualiter determinatum , sed magis in quadam estimatione consistit ; ita quod modica additio , vel minutio non videtur tollere equalitatem justitiæ .* Quam D. Thomæ præceptionem omnem reliqui Theologi amplexi sunt .

6. Præterea juratis pactionibus , atque promissis , vi metuque extortis , humana jura , jus inquam civile & canonum , obligationem actionemque denegant : quemadmodum cuique notum potest esse ex l. 1. C. si adversus venditionem , & ex cap. quamvis , de pactis , lib. 6. & ex cap. cum contingat , de iureiurando . At jure conscientie ejusmodi pacta & promissa in foro

P. Comitol. de Contract.

theologico & Dei certam habent ex omnium Theologorum sententia obligationem , quoties sine salutis æternæ , & absque Dei offensione servari possint .

7. Pauca nunc sunt de pollicitationis obligatione attingenda . Ejus autem est hæc definitio apud Jurisconsultum *lege tertia , ff. de pollicitationibus* , ubi pactum , & pollicitationem definit . *Pactum est , inquit , duorum consensus , atque conventio . Pollicitatio verò offerentis solius promissum .* Cui definitioni ad unum Doctores assentiuntur . Illud verò exquiri solet : utrum ex pollicitatione oriatur obligatio . *Lege prima , & aliis multis , ff. de pollicitationibus* , constitutum est eum , qui ob causam Reipubl. pollicitus quidpiam est , ex pollicitatione teneri , & *lege secunda* teneri eum quoque decernitur , qui pollicendo voverit , Sylvester , & Angelus , verbo *Pollicitatio* , hac promissione obligari eum aiunt , qui cum causa pollicentur , civitati , universitati , clero , Ecclesiæ , vel pauperibus alicujus loci : non obligari autem , qui sine causa pollicentur , nisi fortè cæperit aliquid facere ipsa promissione adductus , ex l. 1. §. 1. ff. eod. Propter pollicitationes factas aliis sive cum causa , sive absque causa , pollicentem non teneri , idem Sylvester & Angelus affirmant .

8. Si quis præsentis promittat , ore tacenti , nasci obligationem aiunt , & hanc communem Doctorum esse opinionem confirmant Auctor Scholiorum in summam Angelus , à quo multi nominantur magistri cum primis nobiles , atque ad juris studium meditati ac parati . Covarruvias in relectione capitis , quamvis , de pactis , parte 2. §. 4. num. 15. haud oscitanter in hac disputatione versatur , num ex pollicitatione propter jus canonum obligatio & actio oriatur , cum quis pollicetur absenti . Inconstantia arguit Panormitanum , quod in caput , qualiter , de pactis , scripserit oriri , deinde hoc ipsum in Decretalem , cum inter universas , col. ult. de electione , fuerit inficiatus , sed , antequam pollicitationi assensus fuerit absens , non procreari actionem ullam credit Covarruvias , idemque ferè à reliquis Doctoribus credi affirmat .

Ut enim oriatur obligatio, amborum contrahentium copulari consensum necesse est, quare in l. 2. §. *sed si quis*, ff. de donationibus, hoc extat iudicatum: *Sed si quis donaturus mihi pecuniam, dederit alicui, ut ad me perferret: & ante mortuus donator erit, quam ad me perferat, non fieri pecuniam domini mei constat.* & in l. *absenti*, ff. eod. ad hunc modum censet Paulus Jurisconsultus: *Absenti si ve mittas, qui ferat, si ve, quod ipse apud se habeat, sibi habere eum iubeas, donari rectè potest. Sed si nesciat rem, quæ apud se est, sibi esse donatam, vel missam sibi non acceperit, donata rei dominus non fit, etiamsi per servum ejus cui donabatur missa fuerit, nisi ea mente servo ejus data fuerit, ut statim ejus fiat.*

9. Sotus in 7. de just. & jur. quest. 2. art. 1. quærit num ex pollicitatione contrahatur obligatio saltem expectando responsum absentis, velit an nolit rem promissam accipere, in eamque se potius partem dat Sotus, ut expectandum sit responsum absentis, nec mens alia forsitan Panormitano fuit: dum in capitis, cum inter universas, de electione, commentario scripsit ex pollicitatione jure quidem Canonico non dari actionem, nec obligationem peccare tamen eum, qui, quod pollicetur, non servat: quæ dissentanea & inter se pugnantia dicit esse Covar. in relectione capitis, quamvis, de pactis, parte 2. §. 4. num. 15. sed potuit ipse falli Covarruvias: potest enim pollicitationi obligatio justitiæ abesse, & illa quæ est honestatis & constantiæ, adesse, à qua recedere, siquidem à virtute receditur, contra officium videtur esse: quod ipse quoque reor; actus enim omnium virtutum ab humana lege præcipi probat D. Thom. in 1. 2. quest. 96. artic. 3. auctoritate etiam Aristot. in 5. Ethic. cap. 1. neque eam ob causam, qui non persistit in pollicitatione, criminosè eum agere crederem absentis non expectato consensu.

10. Denique in contrahentium judicandis obligationibus jus humanum à theologico discrepat, quoties in litigioso foro certatur conjecturis: in theologico verò de rei veritate sententia fertur. Humanæ enim

leges, & humana tribunalia sæpe factum pro non facto, & non factum pro facto assument; propterque verisimiles conjecturas, & argumenta, seu probationes, sed minime veras falluntur. At semper verisimile falsum veritati concedat oportet. Accipe Scoti regulam in 4. sentent. dist. 28. quest. unic. ad 1. argum. *Veritas*, inquit, *prævalet presumptioni simpliciter, & in quacumque judicio, si apparet, quòd æqualiter possit esse veritas nota: sicut illud unde oritur presumptio.* Quamquam non raro usu venit, ut in foro etiam Dei & animæ, & pœnitentium & consulentium causæ conjecturis ac verisimilibus tantum argumentis excutiendæ sint, ac judicandæ, quod mihi accidit sæpe numero, signis ac probabilibus aliàs è medicorum, aliàs è Philosophorum libris utiliter & necessario depromptis. Utrum autem lex humana in conscientiæ foro semper servanda sit, discere potes ex Angelo in verbo *Lex*, §. 4. ex Rosella eod. tit. §. 17. ex Sylvestro eod. tit. quest. 9. ex Joanne Tabiensi eod. verbo, §. 23. ex Armilla eod. verbo, §. 3. discere verò ex Magistro omnium D. Thoma in 1. 2. quest. 96. art. 4.

CAPUT XXV.

Quibus modis obligatio contractus tollatur.

1. **R**Em sum ratus indignam, prius caput hoc exordiri, atque detexere, quam leges quam plurimas de solutionibus & liberationibus, de novationibus, & delegationibus, deque acceptilationibus, tum in Digesto novo, tum in libris Cod. Justiniani, tum in Institutionibus inspicerem. Et in hoc quidem capite mei consilii est eos tantum modos tollendarum obligationum ex contractu percensere, quos è civilis scientiæ voluminibus discere potui. In eo, quod huic annectam, capite alios nonnullos modos indicabo, qui à sciendi cupido contemni minime debent.

Imperator igitur Justinianus libro 3. suarum Institutionum, tit. 30. qui est de modis quibus tollitur obligatio, quatuor ex-

quitur modos; primum per solutionem: secundum per acceptilationem: tertium per novationem: quartum per consensum contrarium, Glossa in postremum paragraphum illius tituli trigesimi modos numerat duodecim, quibus ait tolli obligationem tam civilem, quam naturalem, ut nullæ, inquit, remaneant reliquæ. Verum nostra modorum complexio sex numeris erit illa Glossæ complexione productior: nam hos decem & octo modos amplectitur; solutionem creditoris arbitrio, solutionem bonæ fidei quam ratam habere idem creditor debet, oblationem rei, aspectum, & longam manum, commutationem rerum, interitum rei, consumptionem rei, commissionem rei debitæ, satisfactionem, sive satisfactionem, litis contestationem, iudicis mandatum, seu sententiam, novationem, delegationem, acceptilationem, apocham, compensationem, præscriptionem, consensum.

2. Brevissimè modos singulos exponamus. Tollitur solutione, id est, rei, quæ debetur, præstatione, obligatio, nec tamen interest, inquit Imperator, in Instit. §. tollitur, quibus modis tollitur obligatio, quis solvat, utrum ipse, qui debet, an alius pro eo. Solvis iussu meo creditori meo, inquit Jurisconsultus, & tu à me, & ego à creditore meo liberor, l. cum iussu, ff. de solutionibus & liberationibus. Tantamque vim habet primus hic modus, ut etiam ignorantes & invitos solventes pro iis, vel eorum nomen expedientes, liberemus, ut in eod. §. ait Justinianus, ff. de solutionibus, l. solutionem, & l. solvere, ubi sic Paulus Jurisconsultus: Solvere pro ignorante, & invito, cuique licet: cum sit iure civili constitutum licere etiam ignorantis invitique meliorem conditionem faceres, quemadmodum nominis venditio ignorante, vel invito eo, adversus quem actiones mandantur, contrahi solere. Imperator Alexander Timotheo respondit, ut est in lege prima, Cod. de novationibus.

3. Modus secundus perimendæ obligationis est per solutionem bonæ fidei, quam ratam creditor habere debet. Itaque in lege, dispensatori, ff. de solut. his verbis decernitur. Dispensatori, qui ignorante debitore

remotus est ab actu, rectè solvitur, & in l. vero procuratori, eod. §. 2. Sed & si quis mandaverit, ut Titio solvam deinde vetuerit eum accipere; si ignorans eum prohibitum accipere, solvam, liberor: sed si sciero, non liberor. & l. qui hominem, §. si Titium, ff. de solut. Si Titium omnibus negotiis meis præposuero deinde vetuerim eum ignorantibus debitoribus administrare negocia mea, debitores ei solvendo liberantur, & ex lege 3. Cod. eod. tit. Qui servo, qui habuit liberam peculii administrationem, post ademptam eidem administrationem solvit ignorans, liberatur.

4. Tertius modus est per rei oblationem: itaque ff. de solutionibus, l. qui decem debet, sic Martianus Jurisconsultus: Qui decem debet, si eadem obtulerit creditori, & ille sine iusta causa ea accipere recusaverit, deinde debitor ea sine culpa sua perdiderit, doli mali exceptione potest se tueri. Cum qua lege etsi pugnare videtur lex, creditor oblatam, ff. eod. Glossa tamen utramque ad concordiam sic adducit: ut ambæ leges loquantur non de eodem, sed tempore & loco diverso, prior, quando res tempore & loco offertur, & opportuno exhibetur: posterior, quando secus offertur. Quare lege, obsignatione, ff. de solut. dicitur: Ita demum oblatio debiti liberationem parit, si eo loco, quo debetur, solutio fuerit celebrata.

5. Quartus modus est per aspectum, & longam manum. Describam totam legem, pecuniam quam, ff. de solut. Pecuniam, quam mihi debes, aut aliam rem, si in conspectu meo ponere te jubeam, efficitur, ut & tu statim libereris, & mea esse incipiat, nam tunc, quod à nullo corporaliter ejus rei possessio detinetur, acquisita mihi, & quodammodo manu longa tradita existimanda est.

Quintus modus est per summationem rei: ut cum res alia pro alia traditur. l. hoc nisi, & l. manifesti, C. de solutionibus, & ff. eod. l. si rem meam, & l. si quis aliam rem, sed hæc duæ postremæ leges requirunt, ut res alterius generis pro solido facta sit fuscipientis.

6. Sextus modus extinguendæ obligationis est per interitum rei. Si enim rem tibi

promissi, quæ sine mea culpa interit, non sum amplius eam ob rem tuus debitor. *l. qui decem*, §. 1. ff. de solut. & liberat nec interest si res tibi jure stipulationis, siue legati debeatur, ut sciscit *lex*, si ex legati causa, ff. de verborum obligationibus. sic contractus societatis interitu, aut rerum, aut personarum dissolvitur.

Septimus modus est per consumptionem rei. Exemplum & approbationem hujus septimi modi suppeditat *lex*, quod si fortè, in calce, & *lex Cassius*. Prioris legis sermo est hujusmodi: Pupillum sine tutoris auctoritate nec solvere posse palam est. Sed, & si dederit nummos, non statim fient accipientis; vendicarique poterunt. Planè si fuerint consumpti nummi, statim liberabitur. Posterior *lex* integra nunc recitabitur. *Cassius* ait, si pecuniam alicui dedi, ut eam creditori meo solveret, si suo nomine dederit, neutrum liberari, me quia non meo nomine data sit: illum, quia alienam dederit. ceterum mandati eum teneri. Sed si creditor eos nummos sine dolo malo consumpsisset, is qui suo nomine eos solvisset, liberatur: ne si aliter observaretur, creditor in lucro versaretur, *lex* utraque extat in ff. de solutionibus.

7. Octavus modus est per commistionem rei, vel, ut loquitur *Glossa Institut.* §. postremo, quibus modis tollitur obligatio, per confusionem debiti, citatque *legem*, si debitori creditor. Ego ex ff. de solutionibus profero *legem*, si alieni, ex qua id juris perspicitur, eum, qui de aliena pecunia invito domino, solvit alteri, si nummi admisceantur nummis ejus, cui solvitur, fieri hujus, & liberari eum, qui non rectè, nec justè solvit: verùm ei, qui dominus erat pecuniæ, actionem furti dari adversus eum, qui pecuniam injustè distraxit, atque in alium transtulit.

Nonus modus est per satisfactionem, satisfactionem, seu fidejussionem. Satisfactio, inquit *Ulpianus*, pro solutione est. *l. satisfactio*, ff. de solut. *Glossa* autem, in verbo Satisfactio: Satisfactio, id est, datio fidejussoris, vel pignoris, quod accipe, creditore volente: dictumque suum multis approbat legibus.

8. Decimus modus per contestationem litis. Ut si alius meo nomine subeat judicium animo novandi, & liberandi me, ut ff. de

novationibus, *l. delegare*, §. 1. & *l. aliam*, quæ verba omnia sunt *Glossæ in Institut.* §. postremo, quibus modis tollitur obligatio.

Undecimus modus, Judicis mandato. *lege*, si stipulatus sum, §. si lancem ff. de solut.

Duodecimus modus est novatione, *l. 1.* & *2. de novationibus*, & *Institut.* quibus modis tollitur obligat. §. & præterea. Novatio autem, definiente *Ulpiano l. 1. de novation.* est prioris debiti in aliam obligationem vel civilem, vel naturalem transfusio, atque translatio; hoc est, cum ex precedenti causa ita nova constituitur, ut prior perimatur. Novatio autem à novo nomen accepit, & à nova obligatione, & paucis interjectis verbis: Qualiscumque igitur obligatio sit, quæ præcessit, novari verbis potest, dummodo sequens obligatio aut civiliter teneat, aut naturaliter ut putat si pupillus sine tutoris auctoritate promiserit. Hæc in *l. 1. Ulpianus*. in *2.* autem hæc factur: Omnes res transire in novationem possunt. Quodcumque enim siue verbis contractum est, siue non verbis, novari potest, & transire in verborum obligationem ex quacumque obligatione; dummodo sciamus novationem ita demum fieri, si hoc agatur, ut noveretur obligatio, si verò hoc non agatur, duæ erunt obligationes.

9. Exemplum novationis in *Institut.* §. præterea novatione, quibus mod. toll. oblig. est hoc: Veluti, si id, quod tibi *Seius* debebat, à *Titio* dari stipulatus sis, nam interveniunt novæ personæ nova nascitur obligatio, & prima tollitur translata in posteriorem. Sed si eadem persona sit, à qua postea stipuleris, ita demum novatio fit, si quid in posteriore stipulatione novi sit, fortè si conditio, aut dies, aut fidejussor adiciatur, aut detrahatur. Hæc in eo §. *Justinianus*, qui etiam meminit cujusdam à se editæ conditionis, qua sancitur tunc solum prioris obligationis novationem fieri, quoties hoc ipsum inter contrahentes expressum fuerit, quod propter novationem prioris obligationis convenerunt: alioquin manere & pristinam obligationem, & secundam ei accedere, quæ constitutio relata est in *Codicem*, & est *lex postrema* titulo subjecta de novationibus. Sciendum porro est, qui sui juris est, item

procuratorem omnium bonorum, novare posse. *l. novare.* cui verò bonis interdictum est, novare obligationem suam non posse, nisi meliorem conditionem suam faciat: sic enim decernit *lex 3. ff. de novationibus & delegationibus.*

10 Tertius decimus modus extinguenda obligationis est per delegationem, ex *varis legibus ff. & Cod. de novationibus.* Delegare, inquit Ulpianus, *l. delegare ff. de novat.* est vice sua alium dare rem creditori, vel qui creditor iusserit: sit autem delegatio, vel per stipulationem, vel per litis contestationem, & lege, delegare, quæ est *17. eod. tit.* Delegare scriptura, vel nunc ubi fieri non potest, debitorem suum quis potest. *Lex verò 1. Cod. de novationibus* delegationem vetat fieri invito debitore, quamvis concedat eodem ignorante & invito venditionem nominis posse fieri, & *Cod. eod. tit. lege 6.* Nec creditoris creditori quisquam invitatus delegari potest, (per stipulationem, inquit *Glos.*)

Quartus decimus modus est per acceptilationem, lege *1. ff. de acceptilationibus, & 2. & aliis, & Cod. eod. tit. & Institut.* §. item per acceptilationem, quib. mod. toll. obl. Est autem acceptilatio, ut definit *Modestinus Jurisconsultus l. 1. de acceptilat.* liberatio per mutuam interrogationem, qua utriusque contingit ab eodem nexu liberatio. Justiniani descriptio in *Institutionibus* amplior est, & lucidior; sic enim ille: Est autem acceptilatio, imaginaria solutio: quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id, si velit Titius remittere, poterit sic fieri, ut patriatur hæc verba debitorem dicere: Quod ego promisi tibi, habes ne acceptum? & Titius respondeat, Habeo.

11. In *l. ff. de acceptilat.* dicitur, per acceptilationem pupillum sine tutoris auctoritate liberari posse. Apud Jurisconsultos acceptilatio quædam celebratur, qua omnes contractus & obligationes aiunt tolli. Aquiliana dicitur; quia ejus formula ab Aquilio composita est, & conjecta est in legem, & uno, *ff. de acceptilationibus, & in Institut.* §. item per acceptilationem, quibus modis toll. oblig.

Quintus decimus est per apocham. Quid

autem inter acceptilationem & apocham intersit, docet Ulpianus lege, si acceptilatum, *ff. de acceptilation.* Inter acceptilationem, inquit, & apocham hoc interest, quod acceptilatione omnimodo liberatio contingit, licet pecunia soluta non sit: apocha non aliàs, quàm si pecunia soluta sit, quæ verba sic explanantur à *Glossa*: Fit enim apocha, ut ex ea solutio probetur, qua confitetur creditor sibi solutum, & datur debitori, sed antapocha est contrà, ut *C. de fide instrument. l. plures.* Antapocha enim est scriptura qua confitetur debitor se debere, inquit *Glossa legis, plures.* In commentariis verborum juris antapocha dicitur esse scriptura, seu cautio, qua debitor se pecuniam creditori debitam persolvisse testatur: quod mihi videtur rectius dictum, & explicatum.

12. Sextus decimus modus est compensatione, quem modum comprobatur, §. proximus postremo, *Instit. de actionibus, & §. in bonæ fidei, eod. tit.* sed excipit tamen contractum depositi, in quo negat locum debere esse compensationi, ne (verba sunt Imperatoris) sub pretextu compensationis depositarum rerum quis exactione defraudetur. Idem *Gregorius IX.* cavet *Decretali sua, Bonæ fides, extra de deposito,* nec jus compensationis in contractu depositi inesset, quamvis in aliis contractibus permittatur, & causam compensandi vult esse liquidam, quæ omnia multa antea jure Codicis constituta erant: ut planum est ex lege postrema, *C. de compensationibus.*

Decimus septimus modus est jure prescriptionis: de quo jure quid ipse iudicii habuerim, atque etiam nunc habeam, lectori promptum erit cognoscere ex postrema questione nostra de prescriptione & usucapione, *lib. 7. responsorum moralium.*

13. Decimus octavus & postremus modus per consensum contrarium. Ita in *Just. qui l. mod. toll. obl. §. hoc amplius,* dicitur: Hæ obligationes, quæ consensu contrahuntur, contraria voluntate dissolvuntur, nihil est enim tam conveniens naturali equitati, quàm eodem genere quodque dissolvi, quo colligatum est: ut in regula nihil, *ff. de regulis juris,* in qua regula est: Nudi

consensus obligatio contrario consensu dissolvitur, quæ verba Ulpiani sunt, quæ à Pomponio confirmantur, *l. prout quisque ff. de solutionibus*. Et quoniam quomodo inter nos contrahamus, sive re, sive verbis, sive literis, sive nutu, sive per internuntium, consensu, qui iustus & legitimus sit, contractum & obligationem effici necesse est, quia verissimum est cujusvis formam contractus esse consensum, quemadmodum in prima parte universæ tractationis cap. 4. demonstratum est; idcirco consequens est, ut legitima dissensione, tum contractus, tum ejus obligatio debeat evanescere.

CAPUT XXVI.

Præter decem & octo modos expositos, sintne alii, quibus obligatio à contractu nata tolli queat.

1. **P** Præter decem & octo modos, qui in capite proximo memorati sunt, videndum, sintne alii, quibus obligatio ex contractu profecta removeatur. Censeret igitur aliquis ad superiores hos quatuor esse addendos, voluntariam liberamque condonationem, impotentiam seu gravem debitoris inopiam, cessionem bonorum, & à Romano Pont. impetratam liberationem, de singulis singillatim exquiramus. Et ille primus quidem modus parum habet dubitationis: namque à creditore omne remitti posse debitori, quantum debet, & condonari, palam est, dummodo condonatio & remissio sit omnino voluntaria ac libera, non vi, non metu, non dolo, non errore extorta, atque mendaciis. Caveat etiam is, cui remittitur, atque donatur, nec in crimen ingrati animi incurrat: propter quod flagitium, meritò donationis esset beneficio spoliandus. Neque enim liberatio, quæ in donatione creditoris consistit, firmitudine par ei est, quæ rei debitorum præstatione perficitur: hanc enim nulla ingrati immemorisque animi culpa elidit.

2. Plusculum in secundo modo difficultatis existit: quandoquidem impotentia, seu inopia non tam obligationem extinguere, quàm sopire, aut suspendere consuevit.

Qui enim hoc tempore gravi conflictatur inopia, ut solvendo non sit, is si meliorem fortunam postea nactus fuerit, ut quod debet, potis sit solvere, quoquo jure satisfacere cogitur creditori, fidemque suam liberare. Verùm si in perpetuum inops futurus sit, & gravi infortunio mactandus, nihil in hunc calamitosum equi rectique juris creditori relinquitur: quoniam verissimum est illud quod jactari solet, quod *lex, nam is, ff. de dolo, & Decretalis, olim vobis, de restitut. spoliatorum*, docet & comprobat: *Inanis est actio creditoris, quam inopia debitoris excludit*. Creditor enim jure divino & naturæ magnopere egenti non detrahere quidquam, sed de suo largiri debet; creditores verò, quibus res est cum debitoribus suis inopia confectis, has sententias memoria sepire debent, hinc D. Thomæ in 3. sent. dist. 30. q. 1. art. 2. in responsione ad 1. argumentum. *Necessitas facit omnia communia: & ideo in necessitate subveniendum est etiam inimicis, sed hic est magis effectus justitiæ, quàm amicitie*. Intimis quoque sensibus commendet hæc verba legis, *rem legatum, ff. de adimendis legatis & fidei commissis*. *Nemo in necessitate liberalis existit, ac ff. de donationibus inter virum & uxorem*. Non enim donat, qui necessariis oneribus succurrit. Lege, si placet, *questionem 31. in quarto libro responsorum nostrorum moralium*, in qua de humanitate & beneficentia erga debitores adhibenda, quando gravi premuntur egestate, copiosè differuimus.

3. Tertius modus est remedium tum adversus creditorum savitiam, tum contra debitorum perfidiam à jure salubriter comparatum, in cessione, inquam, bonorum. Qui enim debitione torquentur, suis cedentes bonis, quoad possunt creditoribus satisfaciunt: illique ipsi ex ea, ad quam perferunt, cessione tria non exigua commoda consequuntur. Primum commodum est, quòd in carcerem contrudi non possunt: idque beneficium tribuit eis *lex 1. Cod. qui bonis cedere possunt*. Secundum commodum, illudque magnum, quòd hætenus creditoribus suis condemnantur, ut ne egeant: nec enim fraudandi sunt alimentis quotidianis,

ut præscribit lex, qui bonis, ff. de cessione bonorum. inhumanum enim est spoliatum fortunis suis in solidum damnari; quemadmodum loquitur Imperator in Institut. §. postremo, de Actionibus, & ff. de reg. jur. regula 134. sic constitutum est: In condemnatione personarum, quæ in id, quod facere possunt, damnantur, non totum, quod habent, extorquendum est, sed & ipsarum ratio habenda est, ne egeant. Quibus legibus repugnare nemo deberet: cum non solum humanitatem, & æquitatem, verum etiam pietatem redoleant Christianam. Quare licet obstrepant iis Adrianus de restitut. quest. aggredior, §. sexto dubitatur. & Medina de restituendis rebus, quest. 5. ff. Respondetur, quod istæ quasi in conscientiæ foro valere non debeant, nihilominus religione & sapientia spectatis viris est aliter visum, Soto in 4. de iust. & iure, q. 7. art. extremo, in extremo, Sylvestro, Angelo, Armillæ in verbo Cedere bonis, & Covarruvix in 2. lib. variarum resolutionum, cap. 1. num. 6. & nostro Ludovico Molinæ tractatu 2. de contractibus, disputatione 572. num. 9. & aliis, in quos ego libens concedo.

4. Navarrus in summa cap. 17. num. 86. communem secutus opinionem, & legum præscriptionem, scribit, iis, qui suis cedunt bonis, suæ artis instrumenta ad quæritandum victum relinquenda esse, & quæ ad vitam boni viri iudicio atque arbitrio sustinendam sunt necessaria. Quamquam hoc secundum beneficium iis, qui maleficii postulantur, denegant Sylvester, Angelus, Armilla, Panormitanum, quem nominant, secuti in cap. olim vobis, de restitut. spoliat. Verum Navarrus loco citato idem tribuit privilegium obligationibus, quæ ex delicto nascuntur, nisi cum damno publico conjunctæ sint. Quod ipsum (verba sunt eruditi senis) est dicendum de debitis, quæ ex delicto nascuntur, quoad interesse privatum partis, non autem quoad interesse publicum: nam quoad illud, qui non habet in ære, debet luere corpore, l. 1. §. & generaliter, ff. de pœnis, & Gloss. cap. non satis, 86. dist. & c. si res, 14. q. 6. omnibus tamen viribus conniti debitores debent, ut integrè omnique ex parte satisfaciant. Nam lex 1.

C. qui bonis cedere possunt, à Theologis probata, his verbis conscripta est: Qui bonis cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati. Tertium commodum, quod ex cessione bonorum reportant debitores, illud est, quod propter debita excommunicare non possunt: & si sunt excommunicati, absolvuntur, idonea recepta cautione de solvendo debito, cum ad pinguiorem fortunam venerint, ex cap. Odeardus, de solutionibus, vide Sylvestrum, Angelum, Tabiensem, Armillam in verbo Cedere bonis.

5. De quarto modo controversari qui vellent, alii dicerent à Romano Pont. potestatis suæ jure cunctas obligationes contractuum minui posse atque rescindi, alii hoc ipsum infitiarentur. Pro prior parte differentium hæc firmiora possunt esse præsidia. Primum, quod Vicarii Christi potestas, ut B. Augustinus Anconitanus in lib. de potestate Eccles. scribit, est propemodum infinita, & hominum opinione longè major, nec probabilitate caret, quod Astensis in sua summa, libr. 8. titul. 8. art. 4. in scriptis reliquit, Romani Pontificis in membra Ecclesiæ majus esse imperium, quam parentum in filios: est enim jure divino Pater & Pastor Christiani populi universi; ergo pro tanta imperii & jurisdictionis amplitudine saltem Christianos potuit obligationibus contractuum liberare. Secundum præsidium: Multo majus & difficilius est, divinas obligationes, uti votivas & juratas, quas cum Deo contrahunt homines, remove, quam humanas & civiles, quibus, cum inter se contrahunt, obstringuntur: sed Christi Vicarius primarum vinculis Christi fideles absolvit; ergo multo magis vinculis exsolvet secundarum. Tertium præsidium: In maximis contractibus numerandum est matrimonium, sed hoc Romanus Pont. nisi fuerit consummatum, potest ac solet interdum dissolvere: ergo hoc ipsum in cæteris contractibus poterit efficere. Quartum præsidium: Non desunt, qui argumentantur, Papam in jure naturali dispensare posse; cur ego non poterit contractuum obligationes tollere.

6. In altera parte priori contraria hæc

insunt. Primum quod nemo potest sua auctoritate alterum solvere legibus, quibus ipse necessario tenetur: sed Romanus Pont. divinis & naturalibus legibus necessario tenetur, ergo civilium & humanarum obligationum nexa, quæ jure divino & naturali fulciuntur, tollere non poterit. Deinde humanæ societatis, & communis vitæ pacificæque vincula Papa nec laxare, nec rumpere potest: sed multo maximè illa tueri ac defendere debet, sed contractuum paribus mutuisque obligationibus hominum societas & pax comprimis conservatur, & augetur; illas igitur, si justæ sunt, non potest Papa dissolvere. Tum: Non potest Christi Vicarius facere quod non vult eum Deus facere: sed Deus non vult Vicarium suum posse arbitrato suo contrahentium obligationes justas recidere; ergo, &c. Confirmatur hæc tertia ratio. Deus perfidos contrahentes ulciscitur, & suppliciis addicit sempiternis: neque vult contrahentibus mutuas obligationes remittere; ergo id multo minus suo permissum est Vicario. Post, ex ipsis legibus Pontificiis compertum est Christi Vicarios nolle modo ullo contractuum jura ac fœdera violari: quod satis signi esse debet, ab iis secus agi non posse.

7. Postremò D. Thomas in 1. 2. q. 100. art. 8. & in 3. sentent. d. 37. q. unic. art. 4. in præcepta Decalogi negat vel infus Dei cadere dispensationem: quoniam justitiam continent immutabilem, qua inter se homines, & cum Deo ipso consociantur, & in 1. sent. d. 47. q. un. art. 4. Ea, inquit, quæ sunt ordinata per legem divinam non sunt mutabilia, vel dispensabilia, nisi præcepto divino, & in 4. sent. dist. 17. q. 3. art. 1. quæstionc. 5. ad primum argumentum. Dicendum, quod præcepta juris divini non minus obligant, quam præcepta juris naturalis. Unde sicut non potest dispensari in jure naturali, ita nec in jure positivo divino, & quodlib. 3. artic. 13. In solis iis, quæ sunt de lege naturæ, & in articulis fidei, & sacramentis Papa dispensare non potest. Sed stare conventis, & pactis, & à justis obligationibus non recedere, ad jus naturæ pertinet: ergo non potest Papæ auctoritas huic obligationum

generi fraudi esse. In hoc contrariarum partium dissidio, & oppositarum argumentationum varietate, quid mihi ad verius accedere propius videatur, paucis thesibus indicabo.

8. Prima thesis: Obligationes incertas, & quæ jus habent ambiguum à Romano Pont. tamquam supremo inter cunctos Christianos judice, atque arbitro divinitus constituto posse tolli mihi persuasum est, neque enim Deus videretur fuisse probus Paterfamilias, nisi, ut inquit Richardus in 4. distin. 38. art. 9. quæst. 1. eum gregi suo præfecisset, qui rebus omnibus quæ occurrunt, ac necessario explicari debent, consulere potuisset.

Thesis secunda: Obligationes Vicarii Christi judicio non justas, quamvis à contrahentibus justæ existimentur, ab eo rescindi posse nemo rectè sentiens de Romani Pont. auctoritate, addubitaverit.

Tertia thesis: Obligationes, quas Romanus Pontifex intelligit aut contrahentibus, aut ceteris perniciosas esse, non solum potest, sed etiam debet irritas facere, suæque decreto ac jussu non obtemperantes poenis coercere.

Thesis quarta: Doctorum judicia opinionesque concordant, Papam naturalibus divinisque legibus, ut ceteram Christianorum multitudinem, perinde constrictam esse. Cum enim naturales & divinæ leges à summo Principe Deo toti hominum generi impositæ sint; sicut Papa humanam naturam exuere non potest, quoniam, si homo non esset, nec Christi Vicarius in terris esset; sic naturales leges à Deo in humana natura sculptas nec delere, nec abrogare, neque iis derogare, aut obrogare potest, sed illarum custodem esse decet, & defensorem accerrimum.

9. Thesis quinta: Quando Doctores nonnulli docent Pontificem Romanum in jure divino, vel naturali dispensare: in hisce verbis ea vis & sententia inest, ut is potestate utens Pontificia declaret, & interpretatione cogente ostendat, illud divinum, seu naturale jus, quod minori bono præest, illi concedere juri, quod majori prospicit bono. Itaque D. Thomas in 2. 2. qu. 89.

art. 9.

art. 9. ubi quærit, utrum aliquis possit in juramento dispensare, tertio respondens argumento sic ait: *Quandoque verò sub juramento promittitur aliquid, quod est manifestè licitum, & utile: & in tali juramento non videtur habere locum dispensatio, vel commutatio, nisi aliquid occurrat melius ad communem utilitatem faciendum, quod maximè pertinere videtur ad potestatem Papæ, qui habet juram universalis Ecclesiæ, & in 2. 2. qu. 88. art. 10. ubi agit de voti dispensatione, in resp. ad 2. argumentum, hæc verba & sententiam interponit S. Thomas; Et ideo cum Prælati Ecclesiæ dispensat in voto, non dispensat in præcepto juris naturalis, vel divini: sed determinat id, quod cadebat sub obligatione deliberationis humane, quæ non potuit omnia circumspicere.*

10. Ad quæ sapientissimi sanctissimique Doctoris verba sententiasque animum si attendisset Rosella Directorii errore deceptus, non scripsisset in sua summa, verba Juramentum 2. §. 4. Papam in jure divino dispensare posse, exceptis Evangelio, & articulis fidei: quem meritò refellit Sylvest. in verbo Juramentum, §. 9. 2. Nam verum theorema est cum Vicarius Christi, aut votivam, aut juratam, aut matrimonii rati non consummati, tollit obligationem, id non facere nisi iis, quorum interest, flagitantibus, & annuente Deo, & causam indulgendi majore bono suadenti: quæ indulgendi ratio cum in jus incurrit aut naturale, aut divinum, non tam relaxatio est, quàm interpretatio, & declaratio à legitima potestate profecta. Consule si placet, Henricum Gandavensem in 2. quodlib. qu. 17. litt. X. Alphabeto 1. & Scotum in 4. sent. dist. 33. qu. 1. artic. 2. litt. C. ubi dispensationem describens inquit: *Dico, quòd dispensatio est juris declaratio, vel juris revocatio, & quia Papa jus naturæ, vel Dei revocare non potest, sequitur, ex sententia Scoti, ut in eo dispenset tantummodo declarando: quamquam minimè negandum est declarationem talem esse, ut ea, quæ in jurejurando, vel voto inerat obligatio esse definat, & ratione quadam relaxetur, id quod nec Scotus, nec Henricus inficiarentur.*

B. Comitol. de Contract.

11. Sexta thesis: Obligationes, quæ inter Deum & homines contrahuntur, ad sui Vicarii tribunal Deus allegat, quia spirituales sunt, & nullam Dei, sed hominum dumtaxat continent utilitatem. At obligationes politicas, & humanæ vitæ commodas ac necessarias à potestate Vicarii sui devocat: quoniam humanæ societatis fœdera, & commoda, & vincula pernecessaria conservant: quæ non patitur Deus cujusquam arbitrio laxari, atque revelli. Verum utrum sint ejusmodi tales obligationes, Christi Vicarius judicabit rectius quàm ceteri, & si animarum saluti incommodarint, auctoritatis suæ jure illas etiam tollet.

12. Septima thesis. Non est hoc necessarium connexum: Quis potest tollere obligationes contractas cum Deo, quæ sunt majoris ponderis; ergo poterit etiam humanas, atque civiles, quæ sunt multo minoris momenti. Sacerdotes enim sacrarum confessionum judices possunt, obligationes, quæ dicuntur ex maleficio, in sacramento poenitentiae tollere, reosque æternis pœnis ereptos cum Deo reconciliare, quæ res est liberationi obligationum, quæ sunt ex contractu infinitis partibus anteponendæ: at obligationum civilium, & justarum, quæ leviores sunt, nulla est sacerdotibus à Deo tributa potestas. Quo mirandum est minus, si suo Vicario Christus, obligationes votivas & juratas, nec non matrimonii tollendi eo modo, qui antè dictus est, est potestatem dilargitus, quæ obligationes pondus habent maximum: civilium autem obligationum, quæ sunt ex contractu, obliterandarum absque causa justa, jus ei esse noluit. Quemadmodum idem Romanus Pontifex suæ jurisdictionis casus nonnullis sacerdotibus in poenitentiae foro concedit, quibus ipsis casus juri Episcoporum reservados adimit. De contractus obligatione quadam alia non inutilia cognosci possunt è summis Sylvestri, Angeli, Tabienæ, Armillæ, in verb. Obligatio. Causas item duodecim, quibus obligatio tollitur, restituendi numerat, & exentit Joannes Medina in Cod. de rebus restituendis, §. 3.

13. Hujus verò 26. capitis extremum admonitum sit, obligationem semel extinctam

numquam reviviscere. Verba ex l. cum ex causa, C. de remissione pignoris, hæc sunt: *Obligatio semel extincta instaurari non potest.* Ipse, quæ præcipuam rationem præcipiendi habent in hoc genere obligationis, quæ manat, ex contractu, seligenda putavi, proque facultatis meæ tenuitate explicavi.

CAPUT XXVII.

De actione, quæ undecima est contractus proprietas: quod duplex ejus notio & quid sit apud Jurisconsultos.

1. **I**N pertractanda actione sex docendi artifices longè dispari ratione versantur: Dialecticus, Philosophus naturalis, Metaphysicus, Philosophus moralis, Rhetor, Jurisconsultus. Dialecticus actionem considerat ut unum è decem illis primis summisque generibus, quæ categoriæ ab Aristotele nuncupantur. Quæ genera hæcenus cognoscuntur à Logico, ut rebus definiendis, dividendis, ac demonstrandis cum primis inserviunt. Philosophus naturalis actionem contemplatur ut est naturæ functio cum materia, mutationeque cohærens. Metaphysicus ex ea parte actionem speculatur, quatenus divina est, atque ab omni motu materiaque dirempta. Philosophus moralis eandem cognoscit, ut prava est, vel honesta, à libera voluntate, & à consultatrice ratione profecta. Rector de actione præcipit, ut est pars eloquentiæ in vocis, vultus, & motus totius corporis moderatione posita. Jurisconsultus, ut est formula quædam agendi, in actione tradenda occupatur. Glossa in legem, nihil aliud, ff. de actionibus. Est autem, inquit, actio formula quædam agendi. Apud Latinos, veteresque Romanos pro accusatione usurpari consuevit. Testes actiones Marci Ciceronis in Verrem.

2. Et quoniam Bartolus, in l. juris gentium, §. quinimmo ff. de pactis, scriptum reliquit, commentarii sui num. 16. omnes actiones esse de jure civili, idque confirmat auctoritate legis 2. §. deinde ex his legibus,

ff. de origine juris, ideo ad hanc partem, quæ nunc nobis suscipitur, expoliendam de jure civili honestum est appetere, quæ Theologo ad cognoscendum non modò utilia, sed prope necessaria existimari debent. Porro autem è tanta sylva duo tantum sumenda putavi, actionis definitionem, de qua in hoc 27. capite; & præcipuas quasdam ejus divisiones, quas in caput 28. digeremus.

3. A Celso hæc est actionis allata definitio: *Nihil aliud est actio, quam jus, quod sibi debeat, in judicio persequendi, in lege, nihil aliud, ff. de actionibus.* Glossa sic interpretatur definitionem: *Nihil aliud est, hodie scilicet: nam olim erat solemnitas verborum quædam, quæ impetrabatur à collegio Pontificum: ut supra de origine juris, l. 2. §. deinde, sed sublata est hodie, ut C. de formulis, l. 2.* Transtulit hanc ipsam totidem verbis definitionem Justinianus in suas Institutiones, ut apparet ex §. 1. de actionibus. In qua enucleanda Glossa observat, actionem olim conceptionem fuisse verborum à magistratibus formatam, ut perspicuum est ex lege secunda, de origine juris. Nam in §. deinde ex his legibus, his verbis scribit Pomponius: *Deinde ex his legibus eodem tempore ferè actiones compositæ sunt, quibus inter se homines disceptarent: quas actiones; ne populus prout vellet, institueret, & certas & solennes esse voluerunt: & appellatur hæc pars juris, legis actiones, id est, legitime actiones.* Hæc in illo §. Postea ab Imper. Theod. & Valen. sublati illis sollemnibus formulis cuique concessum, ut, qua mallet, forma uteretur, quæ juri experiendo apta foret, ut liquet ex l. 2. C. de formulis, & impetrationibus actionum sublati. Imperatoris etiam Constan. lege eadem sunt formulæ abrogatæ, cui rei fidem facit lex 1. Cod. eod. tit. his verbis conscripta: *Juris formulæ aucupatione syllabarum insidiantes cunctorum actibus radicitus amputentur.* Qui enim tantulum à præscripta actionis formula deflexisset, is causa cadebat.

4. Jam verò, si placet, singulorum verborum, è quibus definitio hæc constat actionis, potestatem ponderemus. (*Jus*) quærit

Glossa jufne dicatur esse naturale, seu gentium, vel civile, & prætorium, & respondet intelligi civile, & prætorium. Addit eadem Glossa in definitione actionis positum esse jus, ut hoc verbo distinguatur actio à rebus corporeis; cum illa jus sit incorporeum, vel etiam ut ab officio judicis, quod actio non est, separetur. (*persequendi*) hac voce retur Glossa jus actionum à jure exceptionum sejungi. *Sicut enim, inquit illa, actiones sunt arma actorum, ita exceptiones sunt arma reorum.* Itaque Ulpianus, *Exceptio dicta est quasi quadam exclusio: qua interponi actioni cujusque rei solet ad excludendum id, quod in intentionem condemnationisve deductum est, & paulo post: Illud tenendum est, omnem exceptionem, vel replicationem exclusoriam esse.* *Exceptio actorem excludit, l. 2. de exceptionibus. Quod si excludit exceptio actorem; ergo etiam actionem.* Dicit item Glossa actionem jus esse, quo persequimur; obligationem vero jus esse, propter quod persequimur, & obligationem matrem esse, & causam actionis, (*in judicio*) nam quæ extra judicium licite fiunt, non sunt actiones: ut si nocturnum furem, vel etiam diurnum, aut fugientem militem quis capiat, *ex ead. Glossa, nec secus existimandum, cum quis sua auctoritate comprehendit: quem sibi perpetuo tuo obedientiae nexu obligatum habet, (quod sibi debetur.)*

5. Multa hoc loco sibi objicit Glossa, quasi sæpe actione utamur, cum etiam id persequimur in judicio, quod nobis minime debetur, quod accidit in populari actione, quare populi persequimur: item in actione injuriarum, quæ nec in bonis est nostris, atque ad alterius vindictam agitur; quæ ei qui injuriam fecit debetur, non illi qui accepit. Item in actionibus, quas pro aliis intendimus, quales sunt procuratorum, tutorum. Respondet rem populi esse item rem nostram. *Vindicta, inquit, potest deberi mihi propter id, quod est in estimatione vindictæ, vel propter id, quod est in alterum, ut vindicta: sic Gloss.* Ipse dicerem, vindictam & mihi qui affectus sum injuria, deberi, & illi, qui affectus, huic, ut improbitatis luat pœnam: mihi, ut quod

mea est, compensetur. Tutor autem, Procurator, & Prælati, quasi domini sunt, & quia eorum est actio, vel quia aliorum nomine, vel etiam dicere possumus, quia eorum, pro quibus agunt, personam sustinent. Illud quoque disceptatur à Glossa, num imperatoria actionis definitio conveniat in personalem tantum actionem, an etiam in realem. Respondet in personalem tantum: sed actioni quoque, quæ in rem est convenire, ferè credunt ceteri. Id quod hoc argumento pervinci potest. Illa actio definitur, quæ statim dividitur: sed actio quæ definitur, statim ab Imperatore dividitur in actionem, quæ in rem, & quæ in personam est: quare utraque actio definitur; neque id mihi videtur ambigi posse.

6. Jurisconsultus in ampliorem vocabuli significationem conferens dixit, actionis verbo contineri in rem, in personam, directam, utilem, præjudicium, stipulationes etiam prætorias, interdicta, mistas quoque actiones, in quibus uterque est actor, ut finium regundorum, familiæ erciscundæ, communi dividundo, interdictum, uti possidetis, *ff. de action. l. actionis verbo.* Idem tamen verbum Papinianus ad perangustam significationem contrahens, *ff. eod. l. actio in personam*, scripsit: *Actio in personam infertur: petitio in rem: persecutio in rem, vel in personam, rei persequenda gratia.* Hactenus civilis actionis vim & proprietatem, definitione petita à jure & declaratione definitionis, patefecimus.

7. Quod si descriptio molienda sit, quæ à theologica institutione propius absit, & quæ actionem omnem, quæ unicuique obligationi tam naturali, quam juris gentium, & quam civili, amplectatur, hæc meo quidem animo haud aliena putanda foret: Actio est potestas obtinendi ab altero, quod is jure debet, neque refert, quo jure debeat, sive naturæ, sive divino, sive humano, sive gentium, sive civium, sive ea potestas facta sit alicui à jure naturæ, sive Dei, sive populi, sive civium, sive à quocumque, qui illam largiri potest. Sed antequam caput hoc concludo, duo nec hebetis, nec inexercitati lectoris intelligentiæ subjicienda putavi.

8. Unum est, quamvis à nobis sæpe in nostris scriptis, responsis, & scholiis dictum sit, actionem & obligationem esse ad aliquid, seu ex eorum genere, quæ cum aliquo conferuntur, nihilominus hæc duas res, obligationem & actionem, non videri similiter referri inter se, ut patrem & filium, sed potius uti causam & effectum: nec veluti eam causam, quæ ab effectu numquam potest avelli, uti Sol ab illuminatione, & anima vegetans à vita. Nam quamvis obligatio verè causa sit actionis, & hæc ab obligatione non possit abjungi, sicut nec effectus sine causa gigni potest; tamen obligatio, quæ juris est naturalis, & divini, à quavis actione separari potest: ita ut alteri sit quispiam obligatus, cui non possit tamen actio intendi. Quemadmodum si quis suum cogat hæredem D. Francisci religiosi sodalibus ad eorum inopiam sublevandam annuam, pecuniam pendere, jure testamenti, seu legati, obligatus erit heres: at sacræ familiæ sodales jus, quod heres debet persequendi non habent.

9. Alterum cognitione dignum illud est: Quamvis obligatio tamquam passio cum actione comparetur (nam re ipsa, qui obligatus est, præstandi aliquid patitur necessitatem) nihilominus in actione & obligatione, de qua nunc quæritur, contrà accidit, quàm solet in physicis: in quibus actio causa passionis; quia enim agentis actio recipitur in subiecto, oritur & gignitur passio. At obligatio, quam parit contractus, non ex actione fit, sed actionem progignit. Quòd si argutus disceptator sic opponat, actionem non tam ex contractus obligatione oriri, quàm ex voluntate obligationi contraria; quia tunc ad actionem descendimus, quando alteruter contrahentium rem, quam debet præstare, recusat: respondebimus, actionis causam, & procreatricem obligationem dici, quoniam ejus causa princeps est, & procatartica. Præterquam quòd illa ipsa obligatio, quæ contractus est proles, jus & potestatem transfundit in alterum, ut contra eum, qui debet, agere possit, ut, quod debet præstet omnino.

CAPUT XXVIII.

Actionum genera precipua, & quæ in jure sunt insigniores divisiones.

1. **U**lpianus l. actionum, ff. de actionibus & obligationibus, hanc partitionem facit: *Actionum genera sunt duo, in rem, quæ dicitur vindicatio, & in personam, quæ condictio appellatur. In rem actio est, per quam rem nostram, quæ ab alio possidetur, petimus, & semper adversus eum est, qui possidet. In personam actio est, qua cum eo agimus, qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid, & dandum: & semper adversus eundem locum habet. Actionum autem quædam ex contractu, quædam ex facto, quædam in factum sunt. Ex contractu actio est, quoties quis lucri sui causa cum aliquo contrahit: veluti vendendo, emendo, locando, conducendo, & ceteris similibus: ex facto autem actio est, quoties ex eo teneri quis incipit, quod ipse admisit; veluti si furtum, vel injuriam commiserit, vel damnum dederit. In factam actio dicitur, qualis est, exempli gratia, actio quæ datur patrono adversus libertum, à quo contra edictum Prætoris in jus vocatus est. Omnes autem actiones aut civiles dicuntur, aut honorariæ. Glossa civiles interpretatur, introductas à qualibet parte juris, præterquam ex edicto Prætoris: honorarias autem, quæ manant ex jure prætorio. Eadem Gloss. explanans legem, in factum actiones, ff. eodem tit. quatuor genera distinguit actionum in factum.*

2. Justinianus in libro quarto suarum Institutionum concinnius & distributius partiendarum actionum rationem tractavit: nam sex divisionibus est eas complexus, in quibus divisionibus hoc est commenta Glossa artificium, ut primam divisionem actionum, quæ sunt in rem & personam, ad causam, quæ dicitur materia, revocet: secundam, quæ civiles & prætorias amplectitur, ad causam efficientem: tertiam divisionem actionum, quæ rei persecutoriæ, & quæ pœnales, & quæ mixtæ vocantur, ad

finem : quartam actionum , quæ dantur aut in simplum , aut in duplum , aut in quadruplum ad formam. Quintam quæ est actionum bonæ fidei , & stricti juris ad causam , quam substantialem nominat Glossa. Sextam & postremam divisionem qua continentur actiones persecutoriæ solidæ , & quædam , quæ tales non sunt , ad effectum persecutionis pertinere docet eadem Glossa , quæ hoc artificio secundum paragraphum exornavit tractatus universi de actionibus.

3. Glossa verò paragraphi postremi *Instit. de actionibus* in duodecim genera cogit cunctas actionum divisiones. Nam ad primum genus , seu ad primam divisionem vult pertinere actionem in rem , & in personam. Ad secundum civiles , & prætorias , quæ sua æquitate civilium severitatem leniunt , de quibus Imperator in §. *sed istæ quidem , & seqq. nonnullis* , in prætoriis actio Publiciana , & actio Serviana numeratur. Ad tertium genus actiones rei persequendæ gratia comparatæ ; & quæ ad repetendam pœnam , & quæ mixtæ sunt tum ad rem , tum ad pœnam persequendam institutæ : de quibus à §. *sequens* , usque ad §. *omnes*. Ad quartum genus actiones spectant in simplum , vel in duplum , vel in triplum , vel in quadruplum , neque ulterius ulla progreditur actio : de quibus in §. *omnes autem , & quinque aliis , quæ consequuntur*. Quinto generi subjiciuntur actiones bonæ fidei , & stricti juris , de quibus in §. *actionum autem , & iis , qui sunt deinceps*. Bonæ autem fidei sunt ex empto , vendito , locato , conducto , negotiorum gestorum , mandati , depositi , pro socio , tutelæ , commodati , pignoratitia , familiæ herciscundæ , communi dividundo.

4. In bonæ fidei judiciis , inquit Imperator §. *in bonæ fidei* , libera potestas permitti videtur judici ex bono & equo æstimandi quantum aëtori restitui debeat. In his actionibus locus est compensationi , excepta actione depositi ; cui est beneficium compensationis denegatum. Additque Imperator in §. *præterea quasdam*. In his actionibus & ceteris similibus (loquitur de arbitrariis) quæ ex arbitrio pendent iudicis , per-

mittitur judici ex bono & equo secundum cuiusque rei , de qua actum est , naturam æstimare quemadmodum aëtori satisfieri oporteat. Ad hoc quintum genus Glossa rejicere videtur actiones , quibus aut plus , aut minus petitur , quàm sibi debeat. Plus autem quatuor modis petitur , ut ait Imperator §. *plus autem ; re , tempore , loco , & causa*. Re , si pro decem petat viginti : tempore , si ante diem , aut conditionis adventum : loco , si quis quod certo loco stipulatus est , alio loco petit : causa , ut si quis ita à te stipuletur : Hominem Stichum , aut decem aureos dare spondes ? deinde alterum petat , veluti hominem tantum , aut decem aureos. Quod si per errorem minus petat , nihilominus , inquit Imperator , iudex adversarium in eodem iudicio ei condemnat ex constitutione divæ memoriæ Zenonis : sic in §. *si minus*.

5. In sexto genere actionum Glossa reponit , quæ certi & definiti sunt temporis , nec non perpetuas. In septimo eas , quæ heredibus transmittuntur , aut non transmittuntur. Octavo actiones tradit famosas , & non famosas. Nono assignat directas , & utiles. Decimo generi concedit directas , & contrarias , verbi causa , actio tutelæ directa datur adversus tutorem pupillo tutelæ autem actio contraria tribuitur contra pupillum tutori , si in rem pupilli aliquid de suo impendit ; aut pro eo fide iussit ; aut rem suam pro illo ipso oppigneravit , obligavitve. In undecimo genere collocat singulares , & generales , ut ff. *pro socio* , l. *pro socio arbiter*. Ad duodecimum genus allegat actiones tam simplices , quàm duplices , uti familiæ herciscundæ , communi dividundo , & finium redundorum.

Propositis hisce omnibus divisionibus actionum magis distinctè nosse nonnullas ab re non erit.

6. Actio ad exhibendum datur contra possessorem , vel adversus eum , qui dolo malo possidet ut rem exhibeat , id est , palàm proponat : quo adversario facultas sit eam vendicandi. Vide Azonem in *summa tit. ad exhibendum* , principio. Actio confessoria datur ad tuendam servitutem debitam ei , qui dicit se habere jus , vel servi-

tutem per fundum vicini eundi, vel agendi, vel, ædes altiùs tollendi Negatoria actio datur ad tuendam libertatem suam, qua quis negat tale jus habere adversarium. Actio de in rem verso datur adversus dominum, vel patrem, si servus, vel filius pecuniam in rem patris, vel domini impendit, quam mutuat accepit, ff. de in rem verso, l. 1. Actio de pauperie datur in eum, cujus animal culpa domini, vel ejus, qui illud moderari debebat, & curare diligentius, damnum attulit, ff. si quadrupes pauperiem fuisse dicatur, l. 1.

7. Actio ædilitia multis modis datur. Primum, si res vendita sit redhibita propter vitium, sive morbum: sed tamen à venditore restituitur pretium emptori cum accessionibus, & aliis, quæ Ædiles jubent, & sic est perpetua. Secundò cum convenit, ut, si res vendita non placet, reddatur: & jus agendi concluditur spatio seu terminatione quadraginta dierum. ff. ædilitio de edicto, l. quòd si nolit, §. si quid ita venierit. Tertiò, cum venditor non vult tradere servum, vel mancipium, vel jumentum cum ornamento, quo ostenderat, & hic modus non progreditur ultra quadraginta dies ff. eodem, l. Ædiles. Quartò, quando, quis eo loco, qua iter est vulgo, canem, lupum, aliudve animal, quod nocere solet, habet. ff. eod. tit. l. si enim, & lege sequenti. Actio Fabiana, & Pauliana, quæ nomen acceperunt ab earum auctoribus, & inventoribus, locum habent, quando debitores in fraudem creditorum alienant bona creditoribus obligata, ut revocetur alienatio. Actio Publiciana, quæ Publicium habuit auctorem, iis consulit, qui bona fide rem emunt, aut capiunt ab eo, qui non est dominus, nec jus habebat, aut vendendi, aut dandi.

8. Actio Serviana est actio in rem utilis, qua rem tibi obligatam, poteris ab eo petere, qui cum tua jactura possidet: dicitur etiam actio hypothecaria. Actio quanto minoris, datur in eos, qui rem vitiosam morbosam vendunt, quæ propter vitium minoris empti fuisset. Actio præscriptis verbis propriè descendit ex contractibus propriis, quibus nomine, qui sunt quatuor; Do, ut des; Facio, ut facias: Do, ut facias,

Facio, ut des, & tunc utimur hac actione, cum is qui nobis debet ex ejusmodi contractibus, non id præstat, quod præstare eum oporteret. Multas alias prætermittimus actiones civiles, ne longior commemoratio sit lectori tædio. Illud sanè dissimulare nec possumus nec debemus, Theologum multo maximè de illis actionibus sollicitum esse debere, quæ, licet civiles non sint, nec prætoriae, in pretorio tamen Dei, naturæ, conscientiæ, & juris gentium locum habent adversus eos, qui nobis vel Dei, vel naturæ, vel jure gentium devincti sunt: etiam si jure civili cum iisdem experiri nequeamus.

DE TRANSLATIONE dominii, quæ est duodecima, & postrema contractus proprietas.

1. **H**Ujus extremæ proprietatis tractationi pro dignitate satisfacere me posse diffido, nisi disputatione de dominio instituta, atque detexta; in qua hæc omnia distinctis capitibus disceptanda erunt. Primum, quid Theologicè & universè sit dominium: Secundum, quotuplex sit. Tertium, an rerum divisio, quæ in sua prima institutione humano generi communes fuerunt, justa fuerit. Quartum, quo jure facta sit. Quintum manseritne præceptum de communione rerum. Sextum, dominium civile quid sit, & quotuplex. Septimum, qualis & quanta sit in partibus civilis domini differentia. Octavum, quæ quotve causæ, seu tituli sint nanciscendi domini. Nonum: num contractus in titulis, quibus transfertur dominium, numerandus, sit, sitque ejus vera proprietas domini translatio, illudque lectori polliceor, atque confirmo, me in hac disceptatione de dominio tum è suggestu docendo, tum extra gymnasium scribendo sæpius esse versatum: nunc verò ad eam reverti cunctis inspectis legibus, atque perlectis, quæ in Pandectis sunt de acquirendo rerum dominio, nec non iis, quæ extant de acquirenda, vel amittenda possessione: itemque consideratis omnibus, quæcumque in imperatoris Institutionibus perscripta sunt. Intrandum igitur in primum caput,

& penitus in quo jus & natura dominii consistat pervidendum.

CAPUT XXIX.

Dominium quid sit.

1. **P**lacet nonnullis à jure dominium non dividi, sed rem unam eandemque esse: quoniam qui in re ejusque usu jus habet, etiam dominium habet; & vicissim, qui dominium habet, jus quoque obtinet. Aliud alii existimant: siquidem, qui imperantibus subsunt, in eos qui imperant, jus habent, dominium non habent. Quare dominium describunt ad hunc modum: Dominium est jus habendi, possidendi, fruendi, & utendi aliqua re pro libito voluntatis simpliciter, vel secundum aliquem determinatum modum ex quadam superioritate, quam definitionem explanat Sylvester in verbo *Dominium*, num. 1. & eam amplectitur Angelus verbo *ead.* in principio. At Sylvester cum iis consentit, qui jus à dominio nequaquam separant: nam ex sententia D. Thomæ scribit dominio significari potestatem; verum si locus in codice Sylvestri est in 1. parte D. Thomæ *quest.* 13. art. 7. in resp. ad 1. illic D. Thomas non dicit dominium esse potestatem, sed illam præsupponere, hoc enim verbo utitur sanctus Doctor. Vult ergo Sylvester posse juris non distare à dominio. Quocirca, qui parent aliis, in eo jure: quo pollent, esse item superiores illis, qui dominantur: quod non perperam dici videtur.

2. Tametsi Soto probabilis tantum eorum videtur opinio in 4. de just. & jur. *quest.* 1. artic. 1. qui jus à dominio secerunt: creditque jus latius fundi, quam dominium. Cujus definitionem hanc est ipse architectatus: *Dominium est propria cujusque facultas, & jus in rem quamlibet, quam in suum ipsius commodum usurpare potest, quocumque usu, lege, permissu.* Deinde definitionis explicationem apponit. *Definitio tria patitur incommoda. Primum quod dominium non intelligit absque usu, & commoda usurpatione; atque dominium est, intelligitur que ab*

usu sejunctum, & commodo: ut cum quis retenta proprietate rei ejus usum & usum fructum alteri concedit, arido contentus dominio. Alterum incommodum: Pupillus careret dominio rerum suarum; quia illo non utitur, at D. Paulus in epist. ad Galat. cap. 4. facit infantem dominum: ergo habentem dominium. Tertium, quia non solum quis est rei sue dominus, quia ad suum commodum eam sumit, sed etiam quia ad alterius transfert utilitatem omni sua ac propria utilitate repudiata. In explicatione definitionis duo possent jure reprehendi. Alterum est, quod facultatem à potestate distinguens in tyranno, qui rem usurpat alterius, facultatem collocare non audet; potestatem audet quod & gratis dictum est, & merè est arbitrarium: si enim tyrannus facultatem non habet alienæ rei aut possidendæ, aut utendæ, nec potestatem habet. Alterum est, quod propria facultas apud Sotum idem est, quod proprietas apud Jurisconsultos. Quod si ita est, cum rei proprietas & usus sint dominii distinctæ species, Sotus confundens ambas species in unius definitione alteram posuit: quod in definiendo vitium est magnum.

3. Bartolus legem interpretans, si quis vi, §. *differentia*, ff. de acquirenda possessione, numer. 4. suæ interpretationis his verbis definivit: *Dominium est jus de re corporali perfectè disponendi, nisi lege prohibeatur.* continuo interpretationem definitionis adjungit: *Jus, hoc dico, inquit, ad differentiam ipsius rei corporalis quæ est facti, & ideo dicitur, de acquirendo rerum dominio in rubrica quod aliud sit dominium, quam res, & de re corporali, dixi ad differentiam incorporalium, in quibus non cadit dominium propriè. Quare dico, perfectè disponendi: per l. in re mandata, C. mandati, & quoad differentiam possessionis, quæ est jus insistendi rei. Quare dico, nisi lege prohibeatur: propter rem pupilli, & propterea, quæ ponuntur in l. 2. supr. de iis, qui sunt sui, vel alieni juris.* Definitio hæc Bartoli tantum convenit in dominium civile, & quidem in illud quod perfectum est, non in quodque. A Gersonetres accepimus definitiones. Prima est hæc: *Jus est potestas, vel facultas propinqua conveniens alicui secundum dicta-*

menprimæ justitiæ. hanc tradit in tractatu de potestate ecclesiastica, consideratione decimatertia: quæ consideratio inscribitur, De origine juris, & legum. Secunda extat in tractatu de vita spiritali animæ, lect. 3. Dominium est jus, vel potestas vel facultas propinqua conveniens alicui secundum dictamen rectæ rationis. Tertia reperitur apud eundem in utroque tractatu, & omnes à Corrado defenduntur in tract. de contrahibus, quest. 1. neque his definitionibus adversatur Almainus in 4. sent. dist. 15. q. 2. lect. 14. sed tertia Gersonis est hæc: Dominium est potestas, vel facultas assumendi res alias in sui facultatem, vel usum licitum, secundum iura, vel leges rationabiliter institutas. Bervellit Sotus has definitiones in 4. de just. & iur. quest. 1. artic. 1. Almainus hærens in Gersonis vestigiis definit dominium loco, quem modò indicavimus, hoc pacto: Dominium in toto genere nihil est aliud quàm jus utendi aliquare, secundum rectam rationem. Quæ definitio, ut tertia illa Gersonis, dominium adiungunt iis, qui rerum suarum veri sunt domini, neque tamen earundem habent usum, ut sunt pupilli, furiosi, & Societatis Jesu religiosi, qui vota nuncupant simplicia, sed non solemnia.

5. In hac definitionum dominii varietate libuit nostram interponere, eique triplicem hypothesein præmunire. Prima hypotheseis juris vocabulo cum multiplex sit subjecta notio, quemadmodum in prima parte hujus universæ methodi demonstravimus, hanc item nactum est significationem, ut pro dominio usurpetur: & dominium ipsumque jus dominii pro legitima facultate ac potestate sumatur, & quia hoc jus dominii cumprimis à lege & à justa dominantis voluntate manat, jus nuncupatur, suæque causæ est nomen adeptum, cum lex ipsa jus appelletur, & quia quod justum est, jus etiam appellatur, jus quoque quod dominium est ad justitiam pertinet.

6. Secunda hypotheseis: Jus dominii duplex est, unum supremum, infinitum, quod amitti non potest, nec ulli creaturæ naturæ communicari, Dei proprium, cujus fundamentum est infinita ejus potestas creatrix & conservatrix rerum omnium, quarum

naturam, aut ævum, aut tempus dimititur. Alterum est creatum, & cum Angelis & hominibus ab ortu mundi communicatum. Ejus dominii, quod tributum est homini, triplex est titulus Primus in Dei justissima lege & voluntate, nec non in homine constituto jure decretoque consistit. Secundus est hominis dignitas, atque præstantia, cui res cunctas, quæ Lunæ ambitu continentur, subjecit, ejusque utilitatibus & commodis servire voluit. Tertius titulus est necessitas, cui earundem rerum, quæ à Deo effectæ sunt, tum usu, tum fructu succurritur.

7. Tertia hypotheseis: Dominium seu jus relatio quædam est, seu habitudo inter eum, qui est dominus, & res, quarum est dominus. Hæc autem relatio tribus rebus minimum opus habet, subjecto, termino & fundamento. Subjectum est ea natura, quæ dicitur habere jus sive dominium. Terminus sunt res ipsæ, in quas exercetur dominium. Fundamentum tam in Deo, quàm in homine illud est, de quo jam dictum est. Neque verò relatio hæc inter dominium & res est similis ejus, quæ pater refertur ad filium, aut ejus, quæ in eo rerum genere, quæ simul sunt tempore, & natura: quæ relatio à Philosophis dicitur secundum esse, sed eas imitatur relationes, quæ ex eo sunt rerum genere, quarum una alteram & natura & tempore præcurrit; sicut res, quæ scientiæ subjiuntur natura scientiæ antecedunt: quæ relationes secundum dici nominantur. Talisque est relatio, quæ inter dominium & res ipsas versatur: quoniam ambigi non potest si loquamur de dominio creato, hoc posterius esse rebus creatis, & has sublato homine existere posse.

8. Contra dominium, quod Deus obtinet in creaturas, prius illis esse, cum illarum conficiens sit causa, & opifex. Quibus sic explicatis, & constitutis, hæc mihi occurrit definitio dominii, quæ in omne dominium ejusque partes potest accommodari: Dominium est legitima potestas rei efficiendæ, conservandæ, habendæ, possidendæ, utendæ, & quoquo modo transferendæ. Vera autem definitionis intelligentia ea est, ut dominium aut in omnibus his rebus conjun-

Quid situm sit, quod est absolutum dominium, aut in singulis, quod est imperfectum. Estque hæc definitio illius Aristoteles æmula, qua anima definitur, in 2. lib. de anima, tex. 24. *Anima id est, quo vivimus, & sentimus, & movemur, & intelligimus primo.* quæ simul omnia in anima duntaxat humana omnium animarum perfectissima reperiuntur; singula verò, aut plura, in reliquorum viventium animabus.

CAPUT XXX.

De multiplici divisione dominii.

1. **T** Res modi partiendi dominii à Gersono traduntur: duo primi in prima part. suorum operum, tractatu de potestate ecclesiastica, seu de origine juris & legum, consideratione 13. tertius modus in tractatu de vita spirituali anime, lect. 3.

Primus modus amplectitur sex genera dominii. Primum appellat beatificum, secundum originale, tertium gratificum, quartum evangelicum, quintum canonicum, sextum politicum.

Dominium beatificum à Gersono definitur, quod convenit beatis secundum leges gloriæ. Propter hoc dominium beatus jus habet penetrandi quodlibet corpus nulla re obistente, & obnitante, item cernendi ea, quæ in intimis opacis corpori ab adspectu mortalium obliuescunt. Cujus titulus dominii est ipsa beatitudo.

Dominium originale est secundum leges justitiæ originalis. Largiebatur hoc dominium primis parentibus jus vescendi cunctis fructibus Paradisi, excepto fructu ligni scientiæ boni & mali: jus quoque commorandi in Paradiso; nec non dominandi volucris cæli, piscibus maris, & bestiis terræ, ut perspicuum est ex cap. 1. Gen. Quamquam hic dominatus ad naturale potius, quam originale dominium pertinere videtur, alioqui justitia originali amissa, ejusmodi dominio spoliati fuissent homines, quemadmodum argumentatur Corradus in quest. 2. §. hic duo sunt videnda, de contractibus. nisi velimus dicere dominium illud in eo originale

fuisse, quod Adamus nutu cunctis animalibus dominatus esset sine ullo labore, quæ sententia est Bedæ eo loco. titulus hujus dominii erat Justitia originalis.

2. Dominium gratificum est dominium secundum leges gratiæ & charitatis; & quoniam hoc facit charitas, ut amici & filii Dei simus, hoc dominium jus nobis tribuit ad Dei gloriam cunctis rebus utendi, de quo dominio Apost. 2. Corinth. 6. *Tamquam nihil habentes, & omnia possidentes, & ad Rom. 8. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis tradidit illum, quomodo etiam cum illo non omnia nobis donavit?* & 1. ad Corinth. 3. *Omnia vestra sunt, vos autem Christi.* & 1. ad Timoth. 6. *Præstat nobis omnia abundè ad fruendum.*

Dominium evangelicum, quod à gratifico distinguitur, est idem, quod ecclesiasticum, à Christo Optim. Max. proximè acceptum, suoque Vicario, hoc est, Romano Pontifici commendatum, ac traditum.

Canonicum dominium est, quod alicui convenit secundum leges canonicas.

Politicum, & civile, quod secundum leges civiles convenit.

Secundus modus Gersonis dividendi dominium tria habet genera. Primò pro titulo, seu fundamento charitatem gratificantem assignat: secundò donum alicujus gratiæ non gratificantis, sed gratis datæ: tertio donum aliquod merè naturale.

Tertius modus dividendi dominii apud eundem Doctorem in 3. part. libro de vita spirituali anime, lect. 3. litt. T. continet tria genera, evangelicum, naturale, humanum, sive civile.

3. Almainus dist. 15. quarti, q. 2. lect. 14. quatuor distinguit dominia, naturale, originale, charitativum, civile, quæ divisio cum doctrina Auctoris nobis erit usui in nostra partitione. Corradus in quest. 6. de contractibus, tres & viginti divisiones memorat dominii, nimium molesta & minuta ratio dividendi, quam omnem ad suum auctorem ablegemus licet. Mihi non incommoda hæc videtur distributio: Dominium aliud est divinum Dei proprium; aliud Angelo, aliud homini concessum. Illud primum causa est & fons dominiorum omnium, quæ

sive in separaturum mentium, & Angelorum, sive in hominum natura derivata sunt, illud divinum res sustentat, ac reliqua creata dominia. Creata dominia, qualia sunt hominum, rebus ipsis sustentantur: cunctaque dominia quæ in creatis à Deo naturis insita sunt, servitutes existimandæ sunt, non dominia. Quocirca cum hoc nomen, Dominus, sine ulla adjunctione effertur, Deum solum Opt. Max. cogimur cogitare: sacra item volumina cum passim nomen Domini usurpant, nimirum ad unius Dei cultum, veramque notitiam animorum nostrorum intelligentiam aciemque traducunt.

4. Cur autem propter excellentem vim ac potestatem domini Domini vocabulo nuncupetur præpotens Deus, causæ sunt permultæ, quas satis erit numerando percensere. Prima igitur est: quia totius universitatis rerum, quæ à temporis principatu sunt ortæ, is solus molitor est, & opifex. Secunda: quia illa ipsa voluntate benefica, qua effecit omnia, conservat etiam. Tertia: quia cuncta, quæ condidit, ad suas fungendas actiones, muneraque obeunda impellit, & ad proprios fines adipiscendos ducit. Quarta: quia nulla natura, non ciente & agente Deo quidquam agere potest & id omne quod illa agit, multo magis majoreque cum efficacia Deus agit. Quinta: quia solus Deus conservatis rerum omnium conditarum naturis, earumdem impedire & cohibere actiones potest; exempli gratia, ut Sol non luceat, ignis nec calefaciat, nec urat. Sexta: quia nutui illius & imperio cuncta subito parent omnia. Septima: quia rerum nobiliorum, & præcipuarum partium mundi, Angelorum, totius humani generis, cælorum, marium, ventorum, grandinum, imbrium, nivium, fulminum sibi uni imperium reservavit, atque dominium.

5. Octava: quia omnia hominum dominia, imperia, ac regna perexiguo terræ amplexu coercentur: siquidem terræ marisque globus universus, si cum cæli magnitudine conferatur, obtinet instar puncti, uti Mathematici persuadent; ergo in terrenis dominiis minus puncti inerit, cum terræ partes omnes minimè complectantur. Nona:

quoniam sine causis secundis quod ei collabuerit, facit Deus, & creat, at omnes Angeli & homines junctis viribus sine causarum naturalium ope non perpusillam herbam, non formicam possunt efficere. Decima: quia hoc terrestre dominium huic illive pro arbitrio dilargitur. Undecima: quia omnes mortales eos, quod obtinent, dominio sine ulla causa abdicare potest, non cuiquam ulla facta injuria. Duodecima: quia cum hominum imperium sit tantum in corpora, is illud pariter exercet in corpora & animos. Decimatertia: quia immotus ipse & immutabilis cuncta movet; nec ullo labore, nec cum errore ullo moderatur, ac regit. Decimaquarta: quia solus leges ferre potest de intimis animorum nostrorum functionibus, cogitationibus, & appetitionibus, probas & honestas jubens, prohibens contrarias. Decimaquinta: quia solus interiores agitationes mentis, & voluntatis cognoscit, & judicat. Decimasexta: quia solus est earum remunerator & ultor. Decimasextima: quia solus jussis suis non obtemperantes flammis addicit sempiternis.

6. Decimaoctava: quia solus à nostris cervicibus acerbissimæ servitutis jugum, qua à tribus potentissimis premebamur hostibus, dæmone, peccato, morte, virtute sua dejecit. Decimanona: quia sceleratos & impios, qui cum eo capitales inimicitias gerunt, ad virtutem, ad pietatem revocat, arctissimoque vinculo sibi charitatis adstringit. Vigesima: quia solus mortalibus corporibus, cum beatorum, tum miserorum immortalitatem impertitur. Vigesima prima: quia solus suis formis, naturalibusque habitibus, quæ privantur, eisdem formis habitibusque restituit; ita surdis auditum, cæcis reddit adspectum, & mortuos revocat ad vitam. Vigesima secunda: quia solus tam felicitatis, quam instrumentorum, quibus eam consequimur, is est inventor, & architectus, & dominus. Vigesima tertia: quia solus quos sibi charos diligit servos, & accensos, iis ingenium, animi alacritatem, & vires, ad ea, quæ perficere opus est, tribuit.

7. Vigesimaquarta: quia unicuique, qui fidelem ei servitutem servit, id largitur, ut inferorum hostium satanæque vires

frangere, & fractum obterere haud majore negotio possit. Vigesimaquinta: quia solus perditos Angelos, quos D. Paulus in *epist. ad Ephes. cap. 6.* rectores mundi tenebrarum harum vocat, æternis ignibus torquendos alligavit. Vigesima sexta: quia eodem igne ultore corpora damnatorum cruciabuntur, & cremabuntur in perpetuum, neque ea re dissolventur, nec ullum interitum sentient aliquando. Vigesima septima: quia homines rerum, quarum obtinent dominium, sunt item servi; neque enim illarum aut fructum, aut utilitatem sentient, nisi ipsis illis laboriosam operam navent, & variis artibus inferviant: quorum nil cadit in Deum. Vigesima octava: quia omni creaturæ in eo, quod creatura est, non convenit dominari, vel imperare, sed suo subesse opifici, & morem gerere. Soli Deo æterna debetur potestas, & imperium. *Qui solus*, ut inquit D. Paulus in *priore ad Timoth. cap. 6.* *beatus est, & potens, Rex regum, & Dominus dominantium: qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem: quem nullus hominum vidit, nec videre potest, cui honor & imperium in sempiternum.*

8. Vigesima nona: quia is solus spirituale Regnum omnium regnorum potentissimum, nobilissimum, & gloriosissimum obtinet: quod cuique creaturæ naturæ appetere summæ est insanix, atque nequitix. Trigesima: quia tandem solus cuncta regna imperiaque evertet, cunctorumque animantium, ac viventium, uno homine excepto, naturas extinguet. Trigesima prima: quia omnia rerum genera, quæ cum non essent, aliquando cœperunt, potest solo nutu, sine cujusquam injuria redigere ad nihilum. Hæc quanta vis sit, & præstantia domini, & dominationis Dei, aliqua ex parte declarant.

9. De Christo vero Domino, quem unicum Dominum nostrum in Symbolo prædicamus, & profiteamur, hæc in cunctorum mentibus sententia & persuasio hæere debet infixæ: illum rerum omnium creaturarum etiam ut hominem nactam esse dominium, & principatum, vel propter gratiam hypostaticæ unionis, vel quia est à patre heres

universorum institutus: ut testatur D. Paulus in *epist. ad Hebr. cap. 4. 1.* vel jure redemptionis, vel etiam dono Patris, ut loquitur D. Bernardus in *3. ad Eugenium, ferme in principio.* Sed de regno Christi quo is potitur, qua homo, copiosa & longa est à nobis pertexta disputatio in eo libro, quo septem Theologos confutavimus, octavam eorum propositionem refellentes. Ad reliqua igitur dominia pergamus.

10. Angelorum dominium hanc potestatem comitem habet, ut ii virtutem ac vim applicare possit ad corpora; & ea movere, & transferre; & corporeæ naturæ Dei jussu præesse; & homines tueri; & pro iis, atque eorum salute cum desertoribus Angelis confligere; & corpora assumere, eaque sibi fabricare, atque in iis sese mortalibus ostendere; & suarum mentium lumine nostrarum tenebras dispellere, & Dei mandata accipere, & persequi.

11. Hominis dominium à summo & humanissimo parente Deo nostro generi comparatum multiplex fuit. Cancellarius Parisiensis in *tract. de vita spiritali animæ*, differit de dominio, quod humanæ naturæ institutæ, destitutæ, & restitutæ collatum est, quam ipsi rationem si retineamus, dicere fas est, hominis naturam cum primum fata est, duplici à Deo instructam fuisse dominio; altero, quod amisit; altero, quod conservavit. Destitutæ verò & collapsæ naturæ dominium quidem naturale relictum esse, sed civile adjunctum; restitutæ verò evangelicum, canonicum, æternæque felicitatis additum, & Christi liberatoris munere concessum. Primigenia igitur naturæ nostræ dominia data duo fuerunt; unum cum innocentia cohærens, quod ipsum interit: alterum quod fuit superstes. Primum dominium hæc jura omnia secum ferebat, jus cibis, & fructibus, quos locus ille deliciarum fundebat, vescendi: quod jus non solum domini, verum etiam præcepti fuit. Sic enim D. Thomas in *1. par. quest. 97. artic. 3. argumento respondens tertio* (quærebatur autem in articulo, utrum homo in statu innocentix indigeret cibis.) *Ad tertium dicendum, quod si homo sibi non subveniret de sibo, peccaret: sicut peccavit*

sumendo vetitum cibum. Simul enim sibi preceptum fuit, ut à ligno scientiæ boni & mali abstineret; & ut de omni alio ligno Paradisi vesceretur. Hæc sanctus Doctor. Jus quoque habebat ligno vitæ degustato ruinas, quæ in mortali corpore eduntur momentis singulis, sarcindi, mortisque ar-cendæ: quamvis præcipua & interna causa immortalitatis non vis corporei alimenti, nec vitæ lignum, sed innocentiae & justitiæ donum extitisset. Præterea jus erat illi Pa-radisi excolendi & custodiendi, custodia ab omni metu ac periculo explorata; opera non laboris, & molestiæ, sed suavitatis & vo-luptatis plenissima, ut D. docet Augustinus in 8. libr. de Gen. ad litteram, cap. 8. Per ipsum illud jus cuncta animalia congregare potuisset: singula imperio, nutu gestuque allicere: ad quem tamquam ad suum bene-volum & blandum Dominum ovantia ac-currissent, multo libentius, & expeditius, quàm, nunc solent canes & feles cibo & blanditiis ab suis dominis deliniti. Erat jus illud ipsum rebus communibus, ut suis, utendi, quamvis in eo felici statu nihil sui, aut separati quisquam possedisset, uxoribus exceptis, quas esse communes, nec rectum, nec ratio, nec natura conjugii patiebatur.

12. Præstabat idem jus ut in propaganda specie, commiscendisque corporibus, omnis deformitas, omnis verecundia, omnis culpa abesset: neque consopita ratio illecebræ vo-luptatis conniveret, quemadmodum affir-mat D. Augustinus lib. 14. de civit. Dei, cap. 26. & D. Thomas in 1. part. quæst. 98. art. 2. Ab eo quoque jure impetratum esset, ut ea membra, in quibus nunc versatur obscœnitas, & propagationi humani gene-ris famulantur, non secus quàm ceteræ no-stri corporis partes, quæ foras eminent, voluntatis arbitrio tantummodo moveren-tur, nec ullo modo rationis lineas transili- rent.

13. Alterum dominium, quo in sua institu-tione humana natura exornata fuit, natura-le est: extinguere hoc, aut perimi nec potuit, nec debuit, itaque mansit dominium pa-ternum in filios, viri in uxorem; hominis in animalia, ut ea & capere, & vincere, & occidere possit, atque iisdem vesci. Et quam-

vis Hugo de sancto Victore in suis annota-tionibus in Genesim scribat post primorum parentum prolapsionem in duo animalium genera homini periisse dominium, in quæ-dam majora: ut sunt leones, tigres, & pantheræ; & quædam minutissima, ac vi-lissima: uti sunt muscæ, culices, publices, & ejusdem generis alia, nihilominus neque hæc genera nostrum dominium subterfu-giunt: cum nobis jus sit illa capere, & per-dere, & quoniam ad dominium naturale disputatio nostra sæpe recurret, tractatio-nem ejus hoc loco incidam, eam quoque partem institutionis amputabo, quæ de tri-bus est dominiis à Christo Domino restitutæ naturæ nostræ tributis, paucis iis contentus, quæ in Gersonis divisionibus explicata sunt. De civili autem in sepositis capitibus ac suis locis uberius paulo ac diligentius differemus.

CAPUT XXXI.

Distinctio dominiorum, rerumque commu-nium divisio iustane fuerit.

1. **I**N hujus loci pertractatione quid in utramque partem dici possit, videamus. Rerum igitur divisionem, & quæ communia Deus voluit esse hominibus, contra jus & fas in varia dominia distracta esse gravissimorum auctorum testimoniis, nec levissimis argumentis videtur posse obtine-ri. Principio divini testimonii occurrit au-ctoritas Genes. c. 1. Ubi his verbis primos humani generis parentes affatus est Deus: *Ecce dedi vobis omnem herbam adferentem semen super terram, & universa ligna, quæ habent in semetipsis sementem generis sui; ut sint vobis in escam, & cunctis animan-tibus terra, omnique volucris cali, & uni-versis, quæ moventur in terra, & in qui-bus est anima vivens, ut habeant ad vescen-dum.* At isti rerum communium divisores, arborum fructibus, & herbarum semini-bus, quæ sua & propria effecerunt, non cives suos, non tribules, non vicinos, non propinquos sinunt vesci, nedum aves, ce-terasque animantes: in quo effectoris mun-di decretum palàm violare videtur. Idem

fator mundi, & communis possessionis inventor Deus sapientissimi Salomonis mentem ad id rogandum incitavit: ne sibi aut divitiarum, aut paupertas tribueretur, sed sustinendae vitae tantum necessaria. Duo, inquit ille in *Prov. cap. 30.* rogavi te, nec deneges mihi, antequam moriar. Vanitatem, & verba mendacii longè fac à me: mendicitatem & divitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria. Latino verbo, mendicitatem, par est apud septuaginta Interpretes *πείρα*, non *πωλεία*, hæc enim propriè est mendicitas, illa paupertas, nam, ut est apud Platonem in quarto de *Repub.* opulentia delicias, desidiam, seditiones, rerum novarum studium parit: inopia autem cum rerum innovatione illiberalitatem & maleficia gignit. Quare utramque rem è sua *Repub.* exturbavit Plato. At rerum divisio alios divites, alios pauperes efficit: ideo à divinæ primæque mentis sententia longè recessit.

2. Dicit in hac ipsa causa pro testimonio sanctissimus Clemens Romanus Pontifex B. Petri discipulus, in sua epistola *Decretali quinta ad Hierosolymitanos Christianos*, qua eos hortatur ad vitam communem, Apostolorum more degendam, rerumque communionem retinendam; hisque verbis eos alloquitur: Communis enim usus omnium, quæ sunt in hoc mundo, esse hominibus debuit. Sed per iniquitatem alius hoc suum esse dixit, & alius illud: & sic inter mortales facta divisio est. Denique Græcorum quidam sapientissimus hæc ita sciens esse ait communia debere esse amicorum omnia. Si igitur per iniquitatem facta est rerum divisio; ergo injusta. Quæ verba translata sunt in *Decretum 12. quæst. 1. can. dilectissimis*, & canon, *jus naturale*, dist. 1. juri naturali communem rerum omnium tribuit possessionem: at contra jus naturale nihil justè moliri possunt homines.

3. D. Ambrosii sententia in canonem relata, sicut ii, dist. 47. hæc est: *Proprium nemo dicat, quod est commune, quod plus quàm sufficeret, sumptum, etiam violenter obtentum est.* Quamquam apud Ambrosium legitur: *Proprium nemo dicit, quod è communi, plus quàm sufficeret, sumptum*

& violenter obtentum est: sed ob Glossam correctores mutare noluerunt: Comprobat Ambrosii sententiam D. Hieronymus, cujus verba à Gratiano recitantur dist. 42. *non longè à principio. Aliena rapere convincitur, qui ultra necessaria sibi retinere probatur.* D. Basilus, in orat. ad divites avaros, hos perinde facere judicat, cum sua cum aliis, qui indigent, non communicant, ut ii qui in theatro, quod spectatoribus commune est, quia ipsi priores loca occuparunt, reliquos, qui concurrunt, deturbant.

4. Mira sunt autem effata D. Chrysostomi, quæ huic causæ patrocinantur: ut illud in priorem ep. ad Cor. *Homilia 10.* *Meum enim, & tuum, verba tantum inania sunt: re autem non existunt, licet domum tuam esse dixeris, inaniter loqueris. Siquidem & aer, & terra, & materia conditoris est, & in ipse, qui eam effingit, item & alia omnia.* Ex eod. in *Lucam* profertur illud: *A Deo percepimus omnia: quod autem dicimus meum, & tuum, mendacii sunt verba. Si namque domum tuam asseris, emisisti verbum, carens substantia rei.* In oratione verò de beato Philogonio non longè à principio, Ubi, inquit, non est meum, & tuum, frigidum illud verbum, & quidquid est malorum in vitam nostram invehens innumeraque gignens bella, & *Hom. 33. in Genesim: Ubi meum, & tuum, illic omne litium genus, & contentionis occasio: ubi autem hæc non sunt, ibi secunda versatur pax, & concordia*, quod ipsum primorum Christianorum firmat exemplo, qui nihil tamquam suum possidebant, ut narrat S. Lucas in *Actis Apost. cap. 4.* Sed admirationem dignam habent, quæ idem Doctor enuntiat in cap. 6. *Luca, Hom. 3. de Lazaro mendico. Quemadmodum enim, inquit, receptor quispiam, qui regias pecunias accepit, si neglexerit iis, quibus iussus est distribuere, inque proprias consumpserit delicias, pœnas dat, ac perditur: ita sanè & dives receptor quispiam est pecuniarum, quæ pauperibus distribui debeant. Itaque cum in mandatis habeat eas distribuere suis servis egentibus, si quid amplius, quàm postulet necessitas, in seipsum insumpserit, gravissimas illic daturus est pœnas.*

5. Ex externis. autem Philosophis nemo Socrate hac sententia constantius stetit, qui sapientissimus universæ Græciæ judicatus est: atque in hac parte, de qua controversitur, ab ipso Clemente Pont. Max. & D. Petri auditore in ea Decretali laudatus, cujus supra meminimus. Is enim cum in quarto de Rep. apud Platonem raptim rerum omnium communionem attigisset, in quinto libro in longiorem disputationem incumbit, ut doceat ad pacem concordiamque in civitate retinendam nil esse firmitus & præstabilius, quam communem rerum omnium possessionem, & usum: in qua civitate communes sint dolores, ac voluptates, & idem cunctorum civium sit meum.

6. Huic parti præter testimonia auctorum hæc suppetunt adminicula argumentorum. Primum, quod contra jus naturæ, quo res omnes communes sunt omnibus, uxoribus, filiis, parentibus, matribus, & propinquis exceptis, introduci dominiorum distinctio justè non potuit. Deinde, quia rerum divisio jurgia, lites, pugnas, bella, furta, rapinas, mendacia, cædes, atque omnino genus omne maleficii in nostrum genus infudit. Deinde, quod cum bonorum communium partitio æqualitatem proportionis tueri debeat, ab hac in rebus partiendis palàm recessum est. Deinde, cum natura cunctorum hominum sit æqua libertas, rerum divisionis vitio servitutes & captivitates ortæ sunt. Postea, quod propter nimiam & æstuantem cupiditatem divitiarum & opum, quorum liberos dominos oportebat esse mortales, vilissima sint facta mancipia. Postea, quia Christus noster liberator & Princeps, qui etiam ut homo cunctorum rerum verissimus & justissimus est dominus, communem vitam & victum secutus est, eandemque præscriptionem & vivendi rationem discipulis suis reliquit, quod institutum sacra sodalitia omnia sequuntur, quæ privatis rebus, & profanis dominiis nuncium remittunt, communionem rerum omnium religiosè complexa. Postremò: primos illos exorientis Ecclesiæ Christianæ alumnos Apostoli ad eam legem instituerunt, eoque usu imbuerunt, ut inter eos omnium rerum communitas esset, pri-

vatasque facultates & opes in commune conferrent, ex quo fiebat, ut esset cunctorum cor unum, & anima una. Quo exemplo Principes illi sacrorum, atque Christianæ disciplinæ Antistites facile declaraverunt, una communique rerum possessione, cujus primò Deus ipse auctor fuit, discerpta in multis, animos pariter atque mortalium studia fuisse distracta. Atque hæc hujus sunt causæ continentia.

7. Jam verò contrariæ partis: in qua veritas residet, sunt firmamenta videnda; quæ sola defendenda est iis, qui nec falsas, nec corruptas opiniones combiberunt. Qui enim rerum divisionem injustam fuisse pugnant, ii Deum ipsum injustitiæ condemnant: qui Populo Hebræo septem illarum gentium, quibus omnia ad perniciem, profligata & perdita erant, agros, domos, oppida, civitatesque assignavit. Qui apud *Jeremiam cap. 27.* dixit: *Ego feci terram, & homines, & jumenta, quæ sunt super faciem terræ in fortitudine mea magna, & in brachio meo extento, & dedi eam ei, qui placuit in oculis meis, & nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis servi mei: insuper & bestias agri dedi ei, ut serviant illi.* Abrahæ Deo charissimi factum condemnant qui propter jurgia inter suos & Loth pastores exorta, terram, quæ cum Lothi ei communis erat, divisit, optione ei lectioneque facta, ut utram vellet regionem eligeret; sedatisque discordiis divertit alter ab altero, Moyse teste in *lib. Gen. c. 13.* Oppugnant cuncta cunctorum nationum, Christianæque Ecclesiæ tribunalia, & judicia publica; ubi jus dicitur iis, qui rebus suis, aut per vim, aut per fraudem spoliuntur. Potestatem tum vinculis, tum laqueis in latrones & fures animadvertendi jugulant.

8. E decem illis naturalibus legibus, quibus humani generis salus & communis justitia continetur, septimam, qua furtum prohibetur, eximunt: quandoquidem furtum definiri solet rei alienæ contrectatio invito domino. Res fraudatas, restituendi jura omnia ruunt. Innumerabilia, tum Theologorum, tum sanctorum Patrum, tum Romanorum Pontificum, tum sacrorum

Conciliorum ad privata cujusque dominia firmanda retinendaque edita decreta & iusta rescindenda forent, quæ omnia cum immanè scelus nefandamque impietatem præferant, adversaria sententia è numero sententiarum est tollenda omnino, in qua hæresis crimen nefariæ agnoscunt Sotus in 4. de iust. & iur. quest. 3. art. 1. col. 3. & Joannes Medina in Cod. de reb. restituendis. q. 1. §. his tamen non obstantibus, id quod multis antè seculis credidit D. Augustinus in lib. de hæresibus, hæresi quadragesima, namque inter hæreticos, quosdam, qui se ipsos Apostolicos nuncupabant, recenset, qui in suam communionem non recipiebant eos, qui res proprias possidebant.

9. Concilium autem Constantiense inter multos sceleratissimi Joannis Vvicleffi articulos damnatos unus hic fuit: *Contra Scripturam sacram est, quòd viri ecclesiastici habeant possessiones*, quemadmodum Turcrecremanta, qui Concilio interfuit, refert catalogum texens seriem errorum Joannis Vvicleffi in summa de Ecclesia, lib. 4. part. 2. Alter error est inter collectos, & memoratos ab eodem Concilio: *Dominus Papa, Episcopi, omnes religiosi, vel puri clerici titulo perpetua possessionis dotati debent renunciare illis in manibus brachii secularis: quòd si pertinaciter noluerint, per seculares debent cogi*, quam impietatem cum cetera peste Vvicleffi hausit Joannes Hussus, ut planum sit ex hujus nequissimi nebulonis, errorumque ejus condemnatione in eodem testata Concilio, Joannes quoque XXII. in Extravagante, quæ incipit: *Cum inter nonnullos, affirmationem alienitium Christum Dominum, ejusque Apostolos in iis rebus, quæ penes eos erant, non habuisse jus utendi, vendendi, donandi, atque ex iis alia acquirendi, uti hæreticam damnat. Ac licet D. Thomas in 2. 2. q. 66. art. 3. scripserit: Est ergo erroneum, dicere, quòd non liceat homini propria possidere; ipsi tamen post tot hæreses ab Ecclesia explosas absque cunctatione ulla dicere possumus, asseverare dominiorum distinctionem justitiæ repugnare, hæreticam asseverationem esse, & à Christianorum animis longissimè ableganda: etenim cum ne-*

mini, qui non justitiæ colit, inter in cælum pateat, necessariò futurum est, ut omnes detrusi sint, & detrudantur ad tartarum, quicumque proprii quidquam, quod aliqua æstimatione dignum sit, aut adepti, aut adepturi sunt.

9. Ad Catholicæ veritatis patronos propugnatorem complecti licet Aristotelem, qui in 2. Politic. Rempubl. Socratis Platonisque exagitat, eamque præclaris refellit argumentis, & in 2. quidem cap. contra communionem uxorum & filiorum argumentatur: in qua nemo pater suum filium, nec ullus filius patrem suum agnoscit, ut necesse sit & à patribus filiorum educationem negligi, & à filiis patrum cultum & observantiam contemni. Mihi sanè in quinto illo dialogo de Reipublica sive Socrati, sive Platoni per Socratis personam differentimens effluxisse videtur, qui, cum tam virorum, quàm mulierum parum verecundiæ consuluit, non parum suæ Reipubl. speciem infuscavit. Mitto quàm ab omni sensu humanitatis alienum sit, deterius virorum feminarumque examen à valentiorum grege segregare, atque ex infirmiorum congressu susceptam prolem abjicere, nec debere nutriri.

10. In tertio capite Aristoteles communem domorum agrorumque possessionem robore argumentationum evertit, nam, quæ communia sunt, multo negligentius curantur, quàm propria. Deinde largiri & opera ferre amicis, familiaribus, atque hospitibus dulcissimum est, inquit Aristot. quod consequi possumus, si nostris, ac propriis utamur facultatibus. Ad hæc tollunt liberalitatem, qui rerum inducunt communitatem; nec quis sit liberalis, cognosci potest. Nec illud prætermittit Aristot. inexplicabile esse (verba sunt ejus) quanti ad voluptatem intersit considerare aliquid esse suum, ac proprium. Atenim propter distincta ac propria rerum dominia, litigia ex contractibus existunt, falsorum testium accusationes, erga divites indigentium adulationes. Respondet Arist. in 3. cap. ejusdem libri, nihil istorum fieri propter proprietatem, sed propter improbitatem, cum etiam, inquit Philosophus, res in communi possidentes rerum-

que utentes communione multo magis inter se litigare videamus, quàm, eos, qui separatim possident, caputque tertium his verbis claudit: Illa igitur Respubl. de qua Socrates locutus est, has continet difficultates, & alias his non minores.

11. Verùm contrariæ sententiæ reliqua fundamenta subducamus. Quòd Deus semina, & fructus tum hominibus, tum etiam aliis animantibus voluerit esse communes, rerum non officit divisioni, nam eadem res post divisionem & animantibus serviunt, & hominibus cunctis, cum egent eo modo, ut quivis, qui habet, jure Dei & hominum opitulari debeat omnino. Neque Salomonis postulatio distinctionem infringit dominiorum: nam ipse ejusmodi dominium optabat, quod vitæ sine luxu traducendæ foret satis. Clementis verò sententia, qui propter iniquitatem rerum divisionem factam esse ait, hanc commodam habet interpretationem: ut vel antegressum primorum parentum flagitium divisionis causa fuerit, vel ideo divisione opus fuerit, ut humanæ cupiditati æstuanti atque insatiabili, ut robustiorum potentiorumque violentiæ atque injustitiæ occurreretur; neve in multorum ac tenuiorum patrimonium, & opes, quæ sibi jure divisionis debebantur, unius, aut pauci intemperanter invaderent.

12. Quòd autem in Decreto d. 1. dicitur, hanc habet, vim: ut jure naturæ res caducæ & mortales humani generis statui conditione obsequerentur, & in statu quidem florentissimo illo naturæ integræ communes singulis forent; commutato verò statu, & ab innocentia ad criminum contagionem converso, dividerentur, sed isto modo distribuerentur, ne ab earum usu inopes arcerentur. D. Ambrosii auctoritati sanctus Doctor respondet in 2. 2. quæst. 66. artic. 1. Dicendum, inquit, quòd circa rem exteriorē duo competunt homini, quorum unum est potestas procurandi, & dispensandi, & quantum ad hoc licitum est, quòd homo propria possideat: & est etiam necessarium ad humanam vitam propter tria, subjicitque triplicem rationem, quæ extat apud Aristotelem in 2. libro politic. cap. 3. Pergit D. Thomas: Aliud verò,

quod competit homini circa res exteriores, est usus ipsarum, & quantum ad hoc non debet homo habere res exteriores ut proprias, sed ut communes, ut scilicet de facili aliquis eas communicet in necessitate aliorum. Unde Apostolus dicit 1. ad Timoth. ult. Divitibus hujus sæculi præcipe facile tribuere, communicari, qua responsione ceteris Doctoribus satisfieri potest.

13. Sed propriè satisfaciendum est D. Joanni Chrysostomo, qui meum, & tuum, inania verba esse confirmat: re autem non existere, quorum verborum quadripartita eaque vera potest esse intelligentia. Prima est: ut frigida & inania sint verba, si ii qui egent, rerum usu prohibeantur. Secunda: si cum Dei dominio conferatur humanum, in hac enim comparatione humanum obtinet prope instar nihil: quale autem & quantum sit Dei dominium, antè est à nobis demonstratum. Tertia: quia sicut momentum temporis non est tempus, & mortalis vita, quæ cum puncto temporis consociatur, vita dicenda non est, si cum immortalis manenteque vita comparetur; sic cujusque privati hominis præsens dominium si cum præteriti futuriq; temporis dominis propemodum infinitis, qui rei ejusdem possessores fuerunt, futuriq; sunt, conferatur, mei, aut sui nomen nequaquam meretur. Quarta: quia ægrè quis suum potest illud dicere, quod singulis momentis justè potest amittere cum multis casibus, tum incerta mortis urgente necessitate. De Platonis Socratisque sententia quid censendum sit suprà à nobis patefactum est, nisi velimus addere & illud, in eo dialogo Platonem non magis præstantis Reipubl. formam expressisse, quàm argumentorum stabula, & impura Epicuri gurgustia designasse, reliquorum argumentorum refutatio sequentis capitis explicatione continetur. Ergo ad reliqua capita disputationis tendamus.

CAPUT XXXII.

Quo jure dominiorum sit facta partitio.

1. Disceptatur quæstio à Scoto in 4. sentent. dist. 15. quæst. 2. à Gabriele

briefe in eamd. distinct. quest. 1. art. 1. à Corrado quest. 10. de contractibus, à Soto in 4. de iust. & jur. quest. 3. art. 1. col. 4. à Joanne Medina Cod. de reb. restit. quest. 1. 2. parte questionis. Communis opinio iuri humano, siue paternum illud sit, siue gentium, siue politicum, rerum assignant divisionem; divino, aut naturali non adscribunt. Quod à naturali lege non sit dominiorum perfecta distinctio, hac ratione conficit Doctor subtilis, sicut natura non inclinat ad opposita, ita nec lex naturalis, sed lex naturalis ad hoc inclinat, ut res sint communes, nam, ut est in *Decretis dist. 8. cap. 1. jure naturæ omnia sunt communia, & cap. dilectissimis, 12. quest. 1.* ergo non potest ad appositum inclinare, ut sint privatae, ac separatae. Levis ratio: nam oppositio debet esse ratione ejusdem, si ergo lex naturalis præscriberet res debere esse communes in statu naturæ incorruptæ, & integræ, in statu verò naturæ prolapsæ ac vitiatæ divisas, nihil contrarium præscriberet: quoniam non manet idem naturæ status. Quemadmodum aphorismus aliquis, qui homini sano vinum dandum esse præciperet, non esset alteri aphorismo contrarius, quo caveretur, ne præbeatur ægroto.

2. Corradi hæc est probatio *quest. 10. concl. 3.* dominium civile, ob id ipsum, quod civile est, non potest esse institutum lege naturæ. Respondeo dupliciter considerari posse dominium: primo modo, ut jus quoddam separatum, & in suo primo ortu, atque institutione; hac ratione dici posset esse juris naturæ, vel gentium: secundo modo, ut est in civitates inductum, & auctoritate aliqua publica, puta vel Principis, vel legis scriptæ communium, siue hereditariæ successionis migrans ad alium: sic pertinet ad jus civile. Non me latet multa jure civili post rerum divisionem effecta esse dominia: verum ipsi de prima dominiorum origine quærimus.

Secunda probatio ejusdem Corradi. Si lege naturali distincta dominia fuissent, eorum distinctio fuisset etiam in statu naturæ integræ: in quo statu lex naturæ vigeat. Negatur consecutio: neque enim natura in statu diverso in eadem molitur, & suggerit.

Vis videre? natura non modò nostra, sed uniuscujusque animantis, dum viget, ac valet, quædam adsciscit, quæ valenti conveniunt, ut corporis motum, cursum, exercitationem, genus quoddam cibi, vel potus: eadem natura necessario & naturali impulsu contraria appetit, si ad contrarium morbi statum demigrarit; tunc enim quietem, & alias escas, ac potiones quærit. Hoc ipsum dicendum de natura nostra ante lapsum, & post lapsum, nam ante lapsum probavit communionem rerum, post lapsum verò divisionem ob varias causas, quæ à Doctoribus explicantur.

3. Postrema Corradi argumentatio. Lex naturalis concedens alicui rei cujuscumque dominium, nota est naturali lumine rationis: at naturalis ratio non videtur id posse ostendere, ut res hæc sit Petri, illa verò Pauli. Respondeo in prima rerum divisione, quæ in iis constitit, qui unius ejusdemque familiæ erant, ut postea probaturi sumus, legem naturalem adfuisse, & præfuisse, quæ rerum divisionem suadebat, atque imperabat: nec defuisse eorum arbitrium, & consensum, & probationem, qui inter se res patiebantur. Credendum etiam est divisionis moderatricem fuisse alicujus superioris voluntatem, atque auctoritatem. Ut hæc tria in rerum divisione, dominiorumque distinctione considerata sint. Imperata necessitas, & facultas distinguendi: comprobator consensus futurorum dominorum; & divisionis executio. Primum spectat ad legem naturalem: alterum ad privatos dominos: tertium ad alicujus rectoris, seu patriæ potestatis nutum, atque auctoritatem. Vel præfuisse dici posset, in rerum divisione ac distinctione duo considerari posse. Primum est ipsa distinctio rerum, antequam certis personis attributæ sint hoc modo est à lege naturali, quæ suadet res esse dividendas. Alterum est rerum divisarum attributio, ob quam hujus sunt potius, quam illius: hoc autem vel patriæ potestati, vel futurorum dominorum consensui, vel sortium judicio videtur debere permitti.

4. Concludit nihilominus Corradus *quest. 10. de contractibus, concl. 5.* rerum dominia non naturali, non divina, sed humana lege

fuisse distincta, quæ conclusio est item Scoti, Gabriëlis, & aliorum *locis principio disputationis indicatis*. Sotus, & Medina jure gentium divisionem tradunt, quod ipsum alii ante eos scripserunt. Favet huic sententiæ *canon. Jus gentium, dist. 1.* qui est *Isidori lib. 5. etymologiarum, cap. 6.* *Jus gentium est sedium occupatio*, quamquam Glossa de hostilium sedium occupatione verba explicat canonis, & non de ea quæ multis sæculis antecessit. Firmatur eadem opinio auctoritate legis, ex hoc jure gentium, ff. de justit. & jur. ubi luculentis verbis scriptum est jure gentium distincta esse dominia. Verum lex aut non loquitur de prima dominiorum distinctione, sed de ea, quæ illam consecuta est; vel, si de prima loquitur, illa ipsa interpretatione lenienda est, quæ à nobis in reprehensione tertii argumenti Corradi usurpata est.

5. Verumtamen, qui principem rerum divisionem ad naturalem legem revocari oportere contenderet, uti his posset argumentis. Primum argumentum: Dominiorum prima distinctio fuit ante jus gentium, & ante jus civile; ergo naturali jure videtur esse facta. Probatur antecedens. Lex gentium oritur ex multorum populorum consensu: & populus ex multis familiis constat. At rerum divisio in orbem terrarum introducta est prius, quàm esset hominum genus in multas familias diductum. Ergo, Minor probatur. In Adami familia, in qua ipse erat, Eva, Abel, & Cain, apparet distincta fuisse dominia: nam *Genes. cap. 4.* dicitur Abel obtulisse de primogenitis gregis sui, & Cain de fructibus terræ. Vides igitur Abeli fuisse suum gregem, necdum erat ulla civitas, seu natio. Sotus in 4. de justit. & jur. quest. 3. artic. 1. quod dicimus de istorum duorum fratrum dominiis confirmat his verbis: *Quocirca legimus confectim inter duos fratres divisa esse peculia; obtulit quippe Cain de fructibus terræ, & Abel de optimis sui gregis. Quod si sua non essent cuique propria, nullam meretur vel Abel laudem, vel Cain vituperationem.* Rursus cùm post diluvium Deus alloquitur Noë, & filios ejus, eisque præcipit, ut multiplicentur, ingrediantur terram, eamque repleant, profectò iusta-

dit illis dividendi dominia, illaque dividuntur, antequam ulla existeret nationum & populorum diversitas.

6. Secundum argumentum: Antequam nationes variæ existerent, statim post peccatum ipsa natura tum Adæ, tum filiis suasit, ut necessitatibus suis suo sudore ac labore subvenirent: quod multo facilius fieri poterat, si aliquid separati soli, in quo quisque laboraret, haberetur. Ergo naturæ impulsu actutum post peccatum ante exortum juris gentium facta est dominiorum partitio.

Tertium argumentum: Lex Decalogi, quæ furtum vetat, naturalis est: ergo oportet ante hanc legem distincta fuisse dominia, cùm furtum sit contrectatio rei alienæ invito domino; ergo ante jus gentium & civium erat res aliena, & erat dominus, eodem legis accedit auctoritas, ff. de acquirendo rerum dominio, l. 1. *Quod nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur.* idemque in *Institutionibus imperatoris* habetur, de rerum divisione, §. *feræ igitur bestia*, & in *iisdem Instit.* §. *item lapilli: Lapilli, gemmae, & cetera quæ in litore maris inveniuntur, jure naturæ statim inventoris fiunt*; ergo harum rerum distinctum dominium creat lex naturalis, & quemadmodum dominium rerum, quæ divisioni superfuerunt, lex naturalis largitur, ita largiri potuit illarum omnium, quæ à primo divisa sunt. Sotus, ut vinceret jure gentium res communes dispartitas esse, sumpsit quidpiam à communi doctrina, & sensu Theologorum valde disjunctum; *jus naturale dici, quod nulla (verba sunt ejus in 4. de just. quest. 3. art. 1. col. 4.) indiget ratiocinatione, sed scriptum est in cordibus, ut conjunctio maris, & femina.* *Jus verò gentium, quod collatis principiis ratio cujusque infert, & ideo dicitur gentium, id est, hominum quibus proprium est ratiocinari.*

7. Quæ si verè ab hoc minimè indocto Theologiae magistro dicerentur, dicendum esset decem illas conclusiones juris naturalis, quæ Decalogum conficiunt, non esse jus naturale: cùm à primis principiis facili, prompta, & necessaria ratiocinatione emanent: at leges esse naturales conjuncta sententia & voluntate discernunt Theologi. Deinde si ratione uti per-

tenet ad jus gentium, in populorum esset arbitrio rationem ejusque usum nostræ naturæ adimere: quod affirmare, seu credere esset cum ratione insanire. Res igitur non dubitanda est, tam naturalem homini esse rationem, atque ejus usum, quàm naturale est equo adhinnire, & balare ovi, & ejusmodi fundendarum vocum facultate prædita hæc animalia esse Corradus *quest. 10.* aliquid commentus est verisimilius: cum enim se juris civilis auctoritate premi sentiret, dixit distinctionem dominiorum esse à naturali lege indicativè: quia lex naturalis indicat, & disponit, ut ejus verbis utar, distinctionem dominiorum debere fieri: effectualiter, & executivè non esse ab ea.

8. Verùm exciperet aliquis, dominiorum prima distinctio quamvis administrata sit hujus illiusve hominis arbitrio, & manu, ad legem tamen naturalem, quæ eam imperavit, referendam esse, & quæ eandem divisionem tamquam necessariam confirmavit. Quemadmodum dominiorum abdicatio, in quam incidunt fontes ob facinus quodpiam admissum, quod amissione bonorum multatur, legi adscribitur, quamvis ab satellitibus rei spolientur. Hac ipsa sententia stetit videntur Albertus Magnus, & Alexander Alensis, quorum verba recitat Turrecremata explanans *caput, jus autem naturale est, dist. 1. questione sua 1. art. 5.* verba Alberti Magni hæc sunt in *quest. de virtutibus*, in qua ostendit, de jure naturali utrumque esse, & communionem rerum, & divisionem pro statuum diversitate. In statu enim, inquit, in quo non est rapina, nec usurpatio ejus, quod communi usui est concessum, dictavit ratio naturalis nihil esse proprium, sed in commune esse dimittendum, sicut & in commune creatum est. Sed variato statu, & crescente malitia, & rapina, & rancore utitur natura alio principio vendicanda esse propria ad provisionem suorum, & pauperum, & tunc non est contra jus naturæ habere proprium tempore necessitatis communicandum. Hæc Albertus. Cujus sententiæ & verbis consentanea prorsus scribi demonstrat ab Alexandro Alensi in 3. & ipse Turrecrementa in illo art. quinto, respondens 2. argumento.

9. Dicendum, inquit, quòd non est inconveniens, unum, & idem secundum diversos respectus aut status naturæ, pertinere ad jus naturæ, & non pertinere: in statu enim naturæ integræ dictabat natura esse communia omnia; & in statu naturæ corruptæ non, sed contrarium, videlicet aliqua esse propria. Ergo isti theologica sapientia clari magistri apertè indicat, sicut communionem, ita rerum communium divisionem ejusdem juris naturalis fuisse. Almainus in *quest. 2. dist. 15.* profert ex Durando in *tractatu de legibus*, in statu lapsò aliquid proprii vendicari. Almainus autem quòd distinguenda sint dominia, ait esse à jure naturæ: quòd verò hoc dominium sit hujus, illud alterius, esse à lege positiva; & hac ratione sententiam exponit. Scoti dicentis lege positiva inductam esse dominiorum distinctionem. Atqui opinioni eorum, qui vel juri naturali, vel gentium dominiorum distinctionem concedunt, non parum D. Augustini incommodat auctoritas, qui in cœtu Theologorum pluris est sanctitate, & doctrina, quàm alii permulti. Is enim, ut planum est ex *can. quo jure, dist. 8.* dominiorum diversitatem imperatoris legibus refert acceptam. Unde, inquit, quisque possidet, quod possidet? nonne jure humano? & paullo post: Jure ergo humano dicitur: Hæc villa est mea, hic servus est meus, hæc domus mea est. Jura autem humana jura Imperatorum sunt, & infra: Tolle jura Imperatorum, quis audebit dicere: Hæc villa est mea, meus est iste servus; mea est hæc domus.

10. Quarum enunciationum duplex mihi occurrit interpretatio. Prior est: ut dicamus D. Augustinum humana jura, & Imperatorum non ea intelligere quæ aut humana, aut imperatoria auctoritate constituta sunt, sed omnia, quibus Imperatores, & qui in eorum ditione sunt populi, utuntur; siue ea sint jura naturalia, siue gentium, siue cujusque propria civitatis: aut etiam omnia quæ in Pandectas congesta sunt ab Imperatoribus recepta, & probata; ea verò non sunt tantum civilia jura, verum etiam naturalia, & gentium. Posterior hæc potest esse interpretatio. Duplex est privata rerum possessio

atque distinctio dominiorum : una primaria, altera secundaria. Primaria ex jure naturali & gentium nata est, secundaria ex jure Imperatorum. Addamustertiaminterpretationem. Tria spectari possunt in dominiorum distinctione, institutio, accessio cum approbatione, firmitas cum sanctione, pœnæque adjunctione, cum custodia, atque defensione. Propter primum sunt à lege naturali : propter secundum à jure gentium : propter tertium à jure humano, sive illud Reipublicæ sit, sive Regum, sive Imperatorum. Joanni Medinæ in 1. quæst. de rebus restit. visum est Augustini canoni aliter responderi posse, sic enim Medina: *Itaque occasionaliter ex hominum iniquitate rerum divisio est introducta : directivè verò ex ratione naturali, quæ in genere dicitur, ut bona temporalia diversis possessoribus appropientur : completivè autem, & particulariter ex hominum institutione, ut ex decreto Augustini supra citato apertum est.*

II. Nempe illud prorsus tenendum est, ad rerum divisionem, & dominiorum separationem probandam, & retinendam, cuncta jura conspiravisse naturalia, divina, gentium, civium : nec Christum Dominum ab ea abhorruisse ; quandoquidem certa fide, ut in superiore capite demonstratum est, aliquid proprii peculii eum possedidisse credendum est, nec ulla est sacra virorum feminarumque societas, nullum Deo devotum sodalitium, quod non suas domos, aut agros, si tamen jus eos possidendi habeat, separatos ab aliis sodalitiis obtineat : nec enim D. Benedicti, aut Dominici sodalitas, quæ alitur Romæ, non suis alitur mercedibus, ac fructibus ab iis sepositis, quibus alitur seu Bononiæ, seu Mediolani. Quamvis enim cuncta Ecclesiæ bona in jure & patrimonio sint Christi, neque ullus horum bonorum sit in terris dominus, nihilominus dominium, seu jus possidendi, administrandi, utendi, fruendi, in conventus ac domicilia quamplurima, & in privatas personas sacras innumerabiles dispersitum esse non ignoramus.

12. Neque solum jus naturæ post parentalem labem invenit probavitque rerum divisionem ; verum etiam libertatem ac vitam

sceleratis ademit : cum nulla sit servitus flagitiosior, ac durior, quam servire imperiosis importunisque cupiditatibus, corruptæque naturæ vitiositati. Ex quo perspicuum est, quàm fracta & minuta fuerit illa, quæ in proximo capite post recitatus testes contra verissimam sententiam adferebantur.

Haud alienum erit in hujus capitis extremo commentationem quamdam Henrici Gandavensis intexere, quæ extat in ejus quodlibeto 4. quæst. 2. quam ipsam D. Bernardinus Senensis transtulit in cap. secundum articuli primi sermonis, 32. Sabbato post tertiam Dominicam in Quadragesima, est autem scriptus sermo de origine dominiorum, & rerum translatione. Ergo Henricus geminos humanæ naturæ distinguens status, alterum innocentis, alterum nocentis possidendarum rerum tripartitam facit rationem. Prima contenta est sola rerum possessione : earum nec proprietate, nec usu communicato, & hanc inutilem ait esse, atque instabilem. Secunda ad se transfert omnia tamquam propria ; nec quemquam in societatem venire patitur, & hanc dicit iniquam, & solitariam, neque bene institutæ civitati consentaneam. Tertia, quæ rationi consentiens cum primis est civitatibus accommodata, hæc rebus utitur communibus, ad earumque usum invitat ceteros : quæ cum ipsa natura congruit mirificè, de qua in cap. jus naturale, dist. 1.

CAPUT XXXIII.

Utrum post nativum commissum, rerumque divisionem, lex ulla maneat rerum imperans communem usum.

1. **S**cotus in 4. sent. dist. 15. quæst. 2. in primo illo humanæ naturæ integro ac salubri statu, de rebus communibus pro communibus utendis ac possidendis datum esse præceptum minimè infitatur, sed post parentalispœnæ contagionem abrogatum esse non dubitat. Id ipsum affirmat D. Bernardinus in 2. par. serm. 32. habito Sabbato die post Dom. 3. in Quadragesima, art. 1. cap. 2.

& Gabriel in 4. dist. 15. quest. 1. art. 1. notab. 1. & illud quidem præceptum naturale fuisse hi non floccifaciendi Doctores consentunt. At aliis rectius sentientibus Theologis, quemadmodum naturæ præceptum per Adæ scelus deberi potuerit, non satis potest esse præceptum; cum ea sit legum naturalium vis, ut nec mutari nec extabescere queat aliquando. Itaque in Glossa magistri Decretorum, sive Gratiam subjecta *canoni, non est peccatum*, dist. 6. est his verbis: *Naturale ergo ius ab exordio rationalis creature incipiens, ut supra dictum est, manet immobile.* Neque naturalis juris evanescit obligatio, quia incidit aliquod tempus, quo non servari opus est, & oportet.

2. Alii non pauci negant ullam umquam aut naturalem, aut divinam conditam legem, quæ aut communem rerum possessionem juberet, aut divisionem vetaret: sed utrumque hominum permissum esse potestati, & arbitrio recto, ut quod publicæ utilitati communibusque rationibus humani generis conducere viderent, id sequerentur. Ad horum Theologorum iudicium sententiam adscribere possumus Alexandri Alensis, & Corradi. Hic enim in lib. de contractib. quest. 9. concl. 4. ad primum argumentum, constituit in libro legis naturalis, sive in humana intelligentia triplex sanctionum genus inscriptum esse, primum est earum, quæ jubent: secundum illarum, quæ vetant: tertium earum, quæ nec prohibendo, nec præcipiendo cogunt, sed tantum concedunt. Atque postremæ bipartitæ sunt: quia nonnullæ concedunt aliquid tamquam utile: talisque sanctio fuit quæ innocentiae statui communitatem rerum omnium concessit, quemadmodum nunc etiam concedit iis hominibus religiosis, quorum vita ad statum illum accedit proximè, nonnullæ concedunt rem quampiam quoniam expedit; in quibus ea numerando sanctio est, quæ post naturam humanam labefactatam dominia distincta ac privata concessit.

3. Tria hæc sanctionum genera est Corradus utuatus ab Alexand. Alensi in 3. part. quest. 27. memb. 4. art. 1. ubi hæc tria in naturæ lege inesse docet, præceptum, prohibitionem, & concessionem: cujus dicti &

sententiæ auctorem profert Alexander Hugonem de sancto Victore in lib. de Sacramentis. Additque Alexander ea, quæ ex lege naturali aut præceptionem, aut prohibitionem habent, mutari non posse: mutari autem posse quæ habent concessionem solam, ad quam concessionem rerum communio in humani generis primordiis pertinebat. Neque verò ab hac opinione videtur D. Thomas sententia fuisse disjunctus. Namque in 2. 2. quest. 66. art. 2. quærens utrum liceat rem aliquam quasi propriam possidere, primum argumentum ad hunc modum dissolvit: *Dicendum, quod communitas rerum attribuitur juri naturali, non quia ius naturale dicitur omnia esse possidenda communiter, & nihil esse quasi proprium possidendum: sed quia secundum ius naturale non est distinctio possessionum, sed magis secundum humanum conditum, quod pertinet ad ius positivum, ut supra dictum est.* Unde proprietatis possessionum non est contra ius naturale: sed juri naturali super additur per adjuventionem rationis humane. In ead. part. summa, quest. 57. art. 3. his verbis scripserat: *Si enim consideretur iste ager absolute, non habet, unde magis sit huius, quam illius: sed si consideretur per respectum ad oportunitatem colendi, & ad pacificum usum agri, secundum hoc habet quamdam commensurationem ad hoc quod sit unius, & non alterius, ut patet per Philosophum in 2. Politic.*

4. Almainus in 4. dist. 15. quest. 2. huius propositionis, *jure naturæ omnia sunt communia*, enodans intelligentiam, interpretationem sequitur D. Thomæ in 2. 2. quest. 66. artic. 2. ad 1. Multi, qui in D. Thomæ vestigiis stant, in quibus est Cajetanus exponens articulum quest. 66. 2. 2. & Sotus in 4. de iust. & iur. quest. 3. art. 1. col. postrema, & Medina Cod. de reb. restituendis, quest. 1. §. ad rationes antiè oppositas, quoad jactatur jure naturæ omnia esse communia, cum negantia intelligunt, vel, ut illi, negativè: quia natura nemini rem ullam tamquam propriam assignat; sed omnia, ut loquitur Medina, communiter, & sine discretionem possidenda reliquit. Quamquam Cajetanus jure naturæ omnia esse communia exponit non solum cum negatione,

verumetiam cum affirmatione, cum affirmatione quidem, vel, ut is loquitur, positivè, cum urget extrema necessitas; sive in eam ipsi, sive alter conjectus sit: tunc enim jus naturæ statuit, inquit Cajetanus, omnia esse communia, in sensu autem negativo propositio intelligitur extra tempus summæ indigentia, quemadmodum D. Thomas intellexit. Nos verò addimus non solum propter summam, sed etiam propter magnam inopiam res communicandas esse: communicandas inquam ab eo, qui possidet illi qui summopere eger, qui tamen à violenta se ablatione ac rixa abstinerebit; ceteroqui injustè & criminose agit possessor, ut ipsi olim agentes è superiore loco cum populo multorum Patrum ac Theologorum recitatis sententiis palàm ostendimus.

5. Joannes à Turrecremata in caput, jus autem aut, dist. 1. questione sua 1. artic. 5. ex doctrina D. Thomæ docet quatuor modis rerum communitatem naturali juri attribui. Primus modus est ille, qui explicatur à D. Thoma in 2. 2. quest. 66. artic. 2. Secundus amplectitur extremam necessitatem, quæ omnia communia facit. Ita D. Thomas in 2. 2. quest. 66. artic. 7. verbis perspicuis scribit, non esse propriè furtum uti re aliena in extrema necessitate, & effici dominum rei, qui tunc utitur, & respondens tertio argumento: *Dicendum, quòd in casu similis necessitatis etiam potest aliquis occultè rem alienam accipere, ut subveniat proximo sic indigenti & in corpore ejusdem articuli: Et ideo res, quas aliqui super abundanter habent, ex naturali jure debentur pauperum sustentationi.* Tertius modus interpretandi est, ut omnia dicantur communia jure naturali, quantum spectat ad usum; quia bona uniuscujusque dominio & possessione propria porrigi & explicari debent ad communem aliorum utilitatem, & usum, maximè verò amicorum, ut est apud Aristotelem in 2. Politic. cap. 3. & apud D. Thomam in 2. quest. 66. artic. 2. & apud Boetium in 3. de consolatione: ubi nullius boni non in commune deducti jucundam ait esse possessionem, quæ verba à Turrecremata quoque recitantur. Quartus modus ejusdem pronunciati enucleandi, refertur ad

statum innocentia, quem jure & præscriptione naturæ maximè decebat communis rerum omnium una possessio, quem modum haud præterit sanctus Doctor in 1. parte quest. 98. art. 1. ubi his verbis in respons. ad tertium: *Ad tertium dicendum, quòd in statu isto multiplicatis dominis necesse est fieri divisionem possessionum: quia communitas possessionis est occasio discordia, ut Philosophus dicit in 2. Polit. sed in statu innocentia fuissent voluntates hominum sic ordinata, quòd absque omni periculo discordia communiter usi fuissent, secundum quòd unicuique eorum competere, rebus, quæ eorum dominio subdebantur: cum hoc etiam modo apud multos bonos viros observetur.* Hactenus D. Th.

CAPUT XXXIV.

Dominium civile quid, & quotuplex.

1. **S**cilicet, quod mihi semper fecit, facitque nunc, cuilibet alteri facere potest admirabilitatem: quòd nusquam in cunctis juris voluminibus domini extet definitio, sed ea ex interpretibus mutua sumenda sit. Doctrinæ civilis magistri illam Bartoli ferè sequuntur, quam is explicavit, legem enucleans si quis vi, §. differentia, de acquirendo rerum dominio. Quæ definitio tametsi à nobis in primo capite disputationis de dominio collocata est hoc loco repetenda est, ne hujus capitis pollicitationi defuisse videamur, est autem hujusmodi: *Est jus de re corporali perfectè disponendi, nisi lege prohibeatur.* Ripa in rubricam de causa possessionis, & proprietatis, num. 47. pro lege prohibeatur, dixit, lex prohibeat, ubi profitetur se Bartoli uti definitione, quam ipsam recitat Alexand. in l. naturaliter §. nihil commune, de acquirenda rerum possessione. Paulus item Castrensis in legem, ex hoc jure, de iustitia & jure, numer. 6. ad Bartoli rejicit definitionem, ipse tamen Castrensis in l. proprietatis, C. de probationibus, num. 2. hanc domini reliquit definitionem: *Dominium est libera potestas disponendi de re, in qua quis habet dominium.* Bar-

colli definitio in plures incurrit difficultates, quàm illa Castrensis. Bartoli enim definitio dominium detrahit pupillis, minoribus, furiosis, bonorum ecclesiasticorum possessoribus, qui in rebus ecclesiasticis possessionem, usum, & usumfructum habent, sed non administrationem, iis quoque, qui aut suorum agrorum, aut domorum, aut rerum aliarum immobilium, aut etiam mobilium usum sive gratuito, sive mercede concedunt alteri: nam qui res suas utendas alteri tradiderunt, sanè non perfectè de re disponendi dominis relinquitur jus, sive dominium. Sed nimirum utriusque Jurisconsulti perexpeditam habet defensionem: quia non quodque jus sive dominium definire fuit iis propositum, sed perfectum duntaxat: & quod propriè in jure civili appellatur dominium. A nonnullis definitur: *Est plena proprietas cum alienandi potestate: plena autem proprietas est, quæ usu & usufuctu instructa est.* Apud Gersonem domini civilis satis longa extat definitio in 1. part. tractatu de origine juris, consideratione 13. & in 3. part. tractatu de vita spiritali anime, lect. 3. col. 4.

2. Mihi novam domini civilis non libet conquirere definitionem: ne quid fortè odiosum Jurisconsultis videar confectari. Quapropter quotuplex sit dominium civile videamus. Bartolus in l. si quis vi, de acquirenda rerum possess. §. differentia, numer. 5. probat in jure duplex esse dominium, dividique in directum, & utile, utile verò num. 6. duplex facit: unum, quod opponitur, & contradicit directò, quale est dominium, quod ex præscriptione quæritur: alterum, quod directum dominium recognoscit, & est illud, inquit Bartolus, quod competit emphyteutæ, & superficiario, & similibus, & vult idem Bartolus facilius amitti posse dominium ex præscriptione utile, quàm alia, quæ sapiunt, inquit, naturam cujusdam obligationis personalis. Sylvester in verbo Dominium civile, quod humana arte convenit alicui, tribuit in dominium perfectum, & imperfectum. Perfectum constat proprietate & usu: imperfectum usu tantum. Perfecti domini ratio est multiplex: est enim dominium quoddam su-

blime, & elatum, quale est Regis; quoddam humile, & depressum, quale militis. Juris interpretes appellare soliti sunt altum, & bassum. Hoc autem utrumque dividitur in directum, & utile: in merum, & mixtum. Directo attribuitur possessio civilis, utili naturalis, cujusmodi est emphyteutæ, usumfructum habentis, & feudum possidentis. Hæc ex Azone. Merum aiunt fortasse idem esse quod directum: mixtum verò quod admixtum habet directum, & utile: quamvis hæc differentia, merum, & mixtum, sint propriè imperii.

3. Covarruvias in relectione regula, Peccatum, part. 2. §. 9. num. 8. triplex distinguit dominium. Primum est Jurisdictionis, quo pollent Principes, & magistratus: secundum, locorum pertinentium ad universitatem, ut ad aliquod castrum, seu civitatem; quæ, licet non exerceat jurisdictionem, quorundam tamen locorum est domina: tertium est singulare cujusque; qui etiam inter universitatis ambitum possidere potest suos, ac proprios agros, & domos, quarum rerum privata personæ sunt veri domini, non Princeps, cui non debetur nisi dominium jurisdictionis cum potestate, ac necessario jure defendendi ac tuendi eos, quibus præsumunt, eorumque bona facta tacta conservandi, non sibi vendicandi, aut contra fas & æquum intervertendi. Itaque D. Thomas theologicæ veritatis propugnator in quodlib. 12. art. 24. hanc sententiam & præceptionem necessariam Principibus memoria & scriptis consecravit. Ad primum dicendum: quod omnia sunt Principum ad gubernandum, non ad retinendum sibi, vel ad dandum aliis: & si quæ leges tales sunt, tyrannicæ sunt. Senecæ autem, qui Neronis præceptor fuit, hæc sunt in 7. de beneficiis, dicta præclara. *Ad Reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas, hoc in cap. 4. in cap. verò 5. Sub optimo Rege omnia Rex imperio possidet, singuli dominium.* Quæ notio est iis verbis subjecta, imperio possidet? nimirum hæc: Regit, protegit, justis legibus, & jussis conservat, & cap. 6. *Cæsar omnia habet, fiscus ejus privata tantum, ac sua, & universa in imperio ejus sunt, in patri-*

monio propria, & antè dixerat, à sapiente more regio cuncta possideri, singularum autem rerum in unumquemque proprietas est sparsa. Ex quo perspicui potest quàm fœdè ac perniciosè errant nonnulli, qui potestati Principum blandientes earum rerum faciunt dominos, quarum, qui parent, veri sunt domini, Principes, patroni, tutores, ac defensores, quod item est à nobis in nostro *Apologetico Italico*, cap. 1. pag. 24. & 25. demonstratum.

CAPUT XXXV.

Partium dominii differentia enucleantur.

Dominium latissimè sumptum, præsertim quod naturale est, & juris gentium, septem his rebus, quasi partibus & membris distribui potest: proprietate, fecunditate, fructu, possessione, usu, usufructu, alienatione. Si enim quis harum rerum omnium dominus est, ejus dominium ac jus manare in singulas certum est. Quarum rerum differentia non solum in propria uniuscujusque definitione consistit; verum etiam spectatur in eo, quod prior à posteriore separari potest: ut proprietas à fecunditate, seu fertilitate, seu ubertate, seu ratione fructifera, & hæc à fructu, & fructus ab usu, & usus ab usufructu: posterior autem res à priore sejungi nequit; neque enim physicè aut fecunditas sine proprietate atque soliditate rei, neque fructus sine ratione fructifera, neque usus sine fructu, neque sine fructu usufructus aut coherere, aut intelligi potest. Dixi, physicè, quia civiliter, seu jure civili, jus unius harum rerum à jure alterius dividi potest, sive prior, sive posterior res sit, nihil interest, & quoniam more Jurisconsultorum, & civilium legum instituto, in hoc capite nobis differendum erit; ideo est illud minimè ignorandum è partibus civilis dominii possessionem removendam esse, namque in l. si quis vi. §. differentia, his verbis statuitur:

2. Differentia inter dominium, & possessionem hæc est: quod dominium nihilomi-

nus ejus manet, qui dominus esse non vult: & possessio autem recedit, ut quisque constituit se nolle possidere, ff. de acquirenda, vel amittenda possessione. Cum autem possessio à pedibus appellata sit, ut Labeo ait l. 1. §. 1. ff. eod. mirum non est rei corporeas esse possessionem, sicut incorporeas dominium: non quod jus domini ad res corporeas non pertineat, sed quod ipsum suapte vi & natura est quid vacans corpore, & à materia, quæ tangitur, abjunctum. Et quamvis solo animo amittatur possessio, solo animo tamen non acquiritur, l. 3. §. in amittenda, ff. eod. tit. corpore enim & animo acquiritur possessio, l. 8. & 3. ff. eod. tit. & cum heredes instituti sumus, omnia jura ad nos transeunt, excepta possessionem, inquit lex 23. §. 1. de acquire. possess. & lapidum meorum, qui sunt in mare demersi, dominium retineo, possessionem amitto, l. 13. §. 1. Pupillus sine tutoris auctoritate potest possessionem nancisci, l. quamvis, §. 2. est 32. quod verum est si ea ætate sit ut ratione utatur, ut est in l. 1. §. adipiscimur. Per servum acquirimus possessionem, si animum habet acquirendi domino, l. 1. §. hæc quæ, de servis. In commodato, deposito, locatione, retinetur possessio, l. 30. §. si ego commodavero, sed rei commodatæ amittitur possessio, si alter rem depositam reddere nolit, l. 47. Amittimus possessionem voluntate, & vi dejecti, l. 3. §. quod si servus.

3. Tradis rem tuam furioso, quem putas sanæ mentis; tu amittis possessionem, & ille non acquirit, l. quod meo nomine, §. si furioso, 18. Incerta pars fundi nec tradi, nec possideri, nec usucapi potest, l. locus certus, 26. si rem emptam possides non tibi à venditore traditam, furti teneris, l. 5. vide alias leges in Glossa. Municipales per se nihil possidere possunt, quia universi consentire non possunt, l. 1. §. ult. sed lex quæ sequitur, contrarium enunciat. Dominium non potest nisi ex una causa contingere, possessio potest ex pluribus, l. 3. §. ex pluribus. Glossæ est admonitio ex pluribus separatis non acquiri dominium: quia si ex una obvenit, ex reliquis non habes, secus in possessione. Multis autem modis possessio

possessio amittitur, qui numerantur in l. qui universas, §. 2. ut si res, seu locus fiat sacer, & religiosus: nam res sacras non possidemus, item jussu prætoris, aut si à flumine res marive occupetur, aut si is, qui possidet, in alterius potestatem pervenit. Atque isthæc in legibus de acquirenda amittendave possessione sunt potiora.

4. De verioribus nunc domini civilis partibus videamus. Atque ex legum præscriptione, quæ digniorem habent cognitionem, doceamus, tria hæc affecta esse: ad dominium videri possunt, proprietas, usufructus, usus. Et proprietas quidem sive ea nuda sit, id est, usufructu privata, sive cum eodem conjuncta, ita vim intimam attingit domini, ut pro dominio ipso intelligatur: ut ex Glossa liquet in l. naturaliter, ff. de acquirend. possessione, comparari enim dominium, quia res sit propria alicujus, & dominia distingui, multaque existere, quia multæ ac variæ sunt proprietates, nemo intelligens non intelligit. Solaque ac nuda proprietate proprium dominium fulciri hinc sciri potest: vel quod hæc una dominium tuetur directum; vel quod nec dominus fundi appellatur, qui ejus adeptus est vel usum, vel usufructum, vel possessionem; sed qui illius retinet proprietatem, licet usu, fructu, & possessione nudatum.

5. Sed usufructus naturam, & quid usufructuario jura aut injungant, aut concedant dispiciamus. Tamen si principio illud admonere libet, in legibus de usufructu sæpe fructum pro usufructu, & fructuarium pro usufructuario identidem usurpari, nec enim fundi fructus dicitur tantum fructus terræ, sed etiam jus utendi fructu. A Justiniano in Institutionib. de usufructu, §. 1. hæc usufructus traditur definitio: *Usufructus est jus alienis utendi fruendi rebus, salva rerum substantia. Est autem jus in corpore, quo sublato, & ipsum tolli necesse est*, verba hæc, *est autem*, &c. appendicula sunt definitionis. Quemadmodum autem definitio petita est ex prima lege, ff. de usufructu, & quemadmodum quis utatur, & fruatur, ita appendix ex lege secunda, constitui autem usufructum in cunctis rebus, iis exceptis, quæ usu consumuntur, ex

ipsa definitione exploratum est: in qua dicitur, *salva rerum substantia*. At non modo usufructu, sed nudo usu, ea quæ in abusu sunt, & quæ functionem habent, interit substantia, quod genus est oleum, vinum, frumentum, pecunia.

6. Accedit eodem Imperatoris & Jurisconsulti auctoritas, sic enim Justinianus in Institut. de usufructu, §. constituitur, loquens de rebus, quæ consumuntur usu, *nam hæc res neque naturali ratione, neque civili recipiunt usufructum, sed utilitatis causa*, inquit Justinianus, *Senatus censuit posse etiam earum rerum usufructum constitui, ut tamen eo nomine heredi utiliter caveatur, itaque si pecunia usufructus legatus sit, ita datur legatario, ut ejus fiat: & legatarius satis dat heredi de tanta pecunia restituenda, si morietur, aut capite minuetur*. Quæ tota sententia comprehensa est duabus primis legib. ff. de usufructu earum rerum, quæ usu consumuntur, in quarum legum posteriore, quæ Gaii est, hæc verba leguntur: *Nec enim naturalis ratio auctoritate Senatus commutari potest, quo Senatusconsulto non id effectum est, ut pecunia usufructus propriè esset*. Hoc igitur rerum genere dempto, in reliquis generibus usufructum collocari posse ait Justinianus in illo §. constituitur, & Jurisconsultus, l. 2. & l. omnium bonorum, ff. de usufructu, & l. 3. ff. de usufructu earum rerum, quæ usu consumuntur.

7. Onera nunc usufructuarii, & quæ præstari ab eo oporteat, consideremus. Ergo satisfaciat usufructuarius de non lædenda proprietate, l. 4. Cod. de usufructu & habitatione, & l. si cuius rei, ff. de usufructu, & lege insequenti. Itaque in l. sed cum fructuarius, ff. eod. tit. jubetur fructuarius, quod diligens pater familias in domo sua facit, & ipse facere. Potestque causam proprietatis facere meliorem, deteriorem non potest, l. æquissimum, eod. tit. & cui fundi usufructus legatus est, is non potest arbores frugiferas excidere; neque villam diruere; nec quidquam facere in perniciem proprietatis; neque qualitatem ædium immutare, sed, quæ invenit, exco-

lere, nec altius tollere lumina, nec obstruere, in ead. l. iisdemque Digestis. Non potest usufructu abuti, nec contumeliosè injurioseve uti, l. si pendentes, §. 1. Præstat tributa, l. usufructu relicto, ff. eod. tit. Ad eundem onera pertinent, quæ dicuntur re alia, l. si pendentes, §. si quid cloacarii, ff. eod. & l. hætenus, ff. eod. tit. tributa, stipendia, alimenta ad eum spectant. Sarta recta præstare debet. C. de usufructu & habitatione, l. cum ad quem.

8. Si gregis, vel armenti usufructus legatus sit, debet gregem ex agnis, & armentum novellis foetibus instaurare, atque supplere, l. vetus fuit, ff. eod. tit. In variis inclusas feras usufructuarius, quas invenerit, poterit capere, & uti, sed eundem numerum per singula genera ferarum finito usufructu assignabit domino, l. usufructuarius venari, ff. eod. Arborea vi tempestatis dejectas domino relinquet. l. Proculus, §. si arbores. Novum tectorium parietibus, si rudes essent, imponere non potest l. usufructuarius. Edificium inchoatum perficere non potest, l. usufructuarius. Sed si quid inædificaverit, postea nec tollere, nec refringere poterit, l. sed & si quid, ff. eod. tit. Vestimentis legatis, non abutetur, non locabit. Scenicam vestem & funebrem locare poterit, l. sed & si quid, ff. eod. Neque servitutem acquirere fundo potest, in ead. l. Neque caro, neque corium mortui pecoris in fructu est, inquit Gaius, ff. quibus modis usufructus, vel usus amittatur, lege proxima postrema. Si gregis usufructus legetur, & eò usque numerus pervenit gregis, ut grex non intelligatur, amittit usufructum, ex sententia Pomponii, lege postrema, ff. quib. mod. usufr. amitt. tunc autem grex non intelligitur, cum numerus non expletur denarius, ut placet Glossæ, immo Callistrato Jurisconsulto, ff. de abigeis, l. oves, vini, olei, frumenti usufructus legatur, proprietates ad legatarium transfertur: sed post mortem usufructuarii, vel capitis diminutionem tantumdem ejusdem qualitatis restituetur; aut æstimatis rebus, ut loquitur Jurisconsultus, certæ pecuniæ nomine cavendum est, quod commodius est. Idem scilicet de

ceteris quoque rebus, quæ usu consumuntur, intelligimus, l. si tibi vini, ff. de usufructu earum rerum, quæ usu consumuntur. Denique usufructuarius proprietatem non præscribit, l. neque usufructuarius, C. de usufructu, l. locum autem, ff. eod. tit.

9. Sequitur ut memoremus jura usufructuari, & quæ à legibus eidem conceduntur. Dominus proprietatis fructuario servitutem non potest imponere, per quam ejus fiat conditio deterior, l. nisi per quam, ff. de usufructu. Testator Titio relinquit usufructum. Marvio proprietatem, Marvius testatore superstite moritur, proprietatem consequitur Titius usufructuarius, l. si Titio, ff. eodem titulo. Si alii usus, alii usufructus legetur ejusdem rei, id percipiet fructuarius, quod usufructuario supererit, l. si alii, ff. eod. tit. Per eos, qui nostro juri subjecti sunt, usufructum acquirimus, l. usufructus pluribus, & l. postrema, ff. de usufructu. Quamquam providendum est fructuario, nec mancipiorum opera abutatur: nève quæ non consueverunt administrare munera, iis injungat; quin etiam alere & vestire, ut eorum postulat conditio, ac dignitas, debet, l. sufficienter, ff. eod. Servo, in quo alter habet usufructum, si quid donatum fuerit causa usufructuarii, hujus erit: si causa domini, cujus est proprietas, erit domini, l. sed & si quid, ff. eod. Fructuarius usufructum invito heredem vendere potest, l. cui usufructus, ff. eod. Arborea vi tempestatis evulsas non cogitur fructuarius substituere, l. arbores, ff. eod. non potest à domino proprietatis usufructuarius impediri quo minus refectiones necessarias, & causa voluptatis faciat, l. hætenus, ff. eod. præsertim cum usufructu legato ad usufructuarium spectet ædium reformatio, ex lege, usufructu legato, ff. eod. Si cædua sylva sit, potest eam cædere, & vendere: si non sit cædua, perinde ut usufructarius ea utetur, l. item si fundus, ff. eod.

10. Cum usufructus ejusdem rei conjunctim pluribus, ut puta duobus relictus est, uterumque desinat uti frui, alteri usufructus accrescit, ex legibus, de usufructu accrescendo. Fructus sunt usufructuarii separati à solo, & ab eo percepti, l. si usufructuarius, ff. de usufructu, l. si usufructuarius, ff. eod.

fructuarius messem, ff. quibus modis ususfructus amittatur. Fructuario ex sunt servitutes præstandæ, sine quibus uti non potest, l. 1. §. 2. ff. si ususfructus petatur. Ususfructus per servum acquisitus domino, vel per filium patri, non amittitur per capitis diminutionem illorum, nec per emancipationem, nec per mortem, l. postrema, C. de ususfructu, per mediam verò magnamve capitis diminutionem, qua plectitur pater, ususfructus migrat ad filium, in eadem lege.

II. Modi, quibus finitur ususfructus, numerantur à Justiniano in l. corruptionem, C. de ususfructu, & in Institut. §. finitur. Modi in lege, corruptionem, expressi sunt quatuor: rei interitus, mors usufructuarii, capitis diminutio, quæ vel libertatem, vel civitatem adimit Romanam, & non uti usufructu, in Institution. quintum addit modum, cum usufructuarius cedit proprietario: capitis autem diminutionem, qua usufructus extinguitur, ait aut mediam, aut maximam esse debere. Tres verò ab eodem Justiniano capitis diminutiones distinguuntur titulo de capitis diminutione, maxima, minor, minima, verba Imperatoria commemorabo. Maxima capitis diminutio est, cum aliquis simul & civitatem & libertatem amittit. Minor, sive media capitis diminutio est, cum civitas quidem amittitur, libertas verò retinetur. Minima capitis diminutio est, cum civitas retinetur, & libertas, sed status hominis commutatur, quod accidit in iis, qui cum sui juris fuerint, coeperunt alieno iuri subiecti esse, vel contra: veluti, Si filiusfamilias à patre emancipatus fuerit, est capite diminutus. Hactenus Imperator. Illud verò haud ignorare fas est; municipio relictum usumfructum centum annis finiri, atque ad suam recurrere proprietatem, lege, ususfructus nomine, ff. de ususfructu. Atque hæc ex quamplurimis legibus & juribus in titulos multiplices distributis non exiguo labore decerpfi, quæ non parum valent ad proprietates naturamque ususfructus cognoscendam. Quædam alia non inutiliter eodem de genere à Doctoribus disputantur quæ, prudens omitto, si quis ea aveat scire, ad Syl-

vestrum adeat, de quibus is quoque differit in verbo usus. De quo usu nunc à nobis brevis instituatur præceptio in legum vestigiis usque hærentibus.

12. Loquemur autem de usu qui nudus dicitur l. 2. ff. de usu & habitatione, & in Institut. eod. tit. §. 1. nudus verò dicitur: quia fructus, sive ususfructus est expers; fructus enim sine usu esse non potest, usus sine usufructu potest, l. per servum, ff. de usu. Usa domus relicto marito poterit is illic cum familia habitare, & cum libertis, & hospitem & inquilinum recipere, l. 2. nec non clientes, l. 3. Quod si mulieri legetur usus domus, jus habebit habitandi, & communicandi domicilii similiter ut maritus, comprobantur hæc in Institut. §. item is. sine se nec vir, nec uxor concedent alteri habitationem; neque vendent usum, l. sed neque, & in Institut. §. eod. Si hac conditione legetur: Usus domus mulieri, si à viro suo divertat, remittenda est conditio: & cum viro habitabit, l. sed neque, ff. eod. Ceterarum rerum usum legatum communem cum viro habebit uxor l. ceterarum. Domum aut cui legatus est usus domus mulieri, hospitem recipere non potest, nisi qui honestè cum ea habitare possit, l. non aliter, ff. eod. tit.

13. Si usus fundi alicui relinquatur, poterit illic habitare, & dominum prohibere, sed familiam agri colendi causa relictam prohibere non potest, l. si habitatio. Sed nec dominum prohibebit, nec ei molestus erit, si in fundum colendi causa venerit, l. fundi usu, ff. eod. Sicut domino fundi, ita nec iis, per quos rustica opera fiunt, molestus erit, l. denique in eo, & Institut. eod. tit. §. 1. Quid verò percipere possit usuarius è fundo, docet lex, plenum autem, & §. 1. Institution. de usu & habit. his verbis, Minus autem juris est in usu quàm in usufructu, nam is, qui fundi nudum habet usum, nihil ulterius habere intelligitur, quàm ut oleribus, pomis, floribus, feno, stramentis, & lignis ad usum quotidianum utatur. Nec ulli alii jus quod habet ans locare, aut vendere, aut gratis concedere potest: cum is, qui usumfructum habet, possit hæc omnia facere. Verùm in l. plu-

num, ff. de usu, dicitur usufructus in villa cum convivis & hospitibus uti eisdem rebus posse, nec non in oppidum posse deferre. Si pecoris usus relictus sit, lanam, lac, & agnos non attinget: jus habet tantum stercoreandi, in ead. l. plenum, §. 2. modico tamen lacte, inquit Jurisconsultus, uti poterit: neque enim tam strictè interpretandæ sunt voluntates defunctorum. Sylvæ usu legato videtur legatus usufructus: quare, qui jus utendi habet, poterit ligna cædere, & vendere, l. Divus Adrianus, ff. de usu & habitatione.

14. Habitatio legata non transit ad heredes; nec non utendo amittitur, nec capitis diminutione, l. si habitatio, §. 1. ff. eod. De habitatione in Inst. de usu & habit. §. sed si, sic statuitur à Justiniano: Sed si cui habitatio legata est, sive aliquo modo constituta sit, neque usus videtur, neque usufructus, sed quasi proprium aliquod jus. Quamquam habitationem habentibus propter rerum utilitatem secundum Marcelli sententiam nostra decisione promulgata permittimus non solum in ea degere, sed etiam aliis locare. Constitutio, seu decisio, cujus meminit Justinianus, relata est in Codicem de usufructu, & habitatione, cujus est initium, Cum antiquitas.

15. Et quoniam usus definitio non reperitur in jure civili, ab ejus interpretibus sumenda est. Glossa igitur civilis in primam legem, de usu & habitatione, ad hunc modum definit: Usus est jus utendi rebus alienis salva rerum substantia. Si salva rerum substantia: ergo in eo rerum genere, quæ usu consumuntur, ac pereunt utenti, versari non potest. Distinguunt autem Jurisperiti duplicem usum, & usufructum; unum causalem, alterum formalem, appellant, prior reperitur in eo, qui non est dominus. Est item ejus notio duplex: nam & pro sola functione, sive actu utendi usurpatur, & est usus facti, sive quæ in facto consistit: & pro jure, seu potestate utendi separata à facto, seu ab actu, quo modo sumitur in allata definitione.

CAPUT XXXVI.

De variis modis ac titulis acquirendi dominii.

1. **U**berior futura est hujus capituli disputatio: propterea quod multorum titulorum, quibus nanciscimur dominium, tractationem, quæ pæne in tot capita, quot tituli sunt, dispertiri potuisset, uno capite statuimus comprehendere. Tituli verò nomine Doctores, qui in hoc argumento versantur, causam legitimam, & justum fundamentum dominii signare voluerunt. Principio autem perniciosus eorum est error coarguendus, & eripiendus, qui dominii tam canonici, quàm politici, tam publici, quàm privati, Dei gratiam, atque erga eum charitatem, principem titulum, & ceterorum titulorum fundamentum esse putaverunt: qua charitate amissa continuo ipsa dominia amitti crediderunt. Vvaldenses hæretici Pauperes de Lugduno nuncupati, & Joannes Vviclephus in Concilio Constantiensi condemnatus in tanti erroris fece inhæserunt. Itaque apud Turrecrematam, lib. 4. de Ecclesia, parte secunda, cap. 38. quo hæreses Vviclephi, & Hussi collegit, hunc spurcissimi Vviclephi errorem meminit: Nullus est dominus civilis, nullus est prelatus, nullus est Episcopus, dum est in peccato mortali. Verum hic idem error trigesimus est in Hussi erroribus, qui in Constantiensi Concilio numerantur. Sed potuit nequissimus discipulus à nequiore magistro eundem errorem cum verbis eisdem haurire.

2. D. Bernardus hom. 66. in Cant. istum ipsum errorem quibusdam attribuit, qui se falsò Apostolorum successores jactabant: quos etiam confutat. Nescio quo pacto vir Catholicus, & eruditus Armacanus lib. 10. cap. 4. contra errores Armenorum, hanc eandem expertus est contagionem, hac deceptus argumentatione: quod, qui mortifero polluantur crimine, imminutæ majestatis divinæ rei sunt, pœnisque perduellium tenentur, meritoque spoliati sunt ipso jure omni dominio, & Principes quamdiu non

expiant admissum scelus, tyrannos esse, fures, & raptores: quemadmodum fures sunt, qui in bonorum possessione post conceptum flagitium manent. Vvaldenses ad hanc insaniam alia hæresis deduxit, namque gratiam prædestinationis cujusque potestatis rebantur esse fundamentum: nec Deum peccantibus ullam tribuere potestatem. Sed Vviclephum Thomas Vvaldensis lib. 2. doctrinalis fidei, à cap. 81. ad extremum libri firmis rationibus concidit. Gerson errorem refellit haud levibus argumentis in 3. part. tract. de vita spirituali anima, lectione 3. & Corradus de contractibus, quest. 7. & Alphonsus à Castro in libro de hæresibus, verbo potestas. 3. Sententia sine dubio minimè ferenda: nec solum à divinis oraculis, præsertim ab iis, quæ extant in Jeremia cap. 27. verum etiam à ratione naturali longissimè disjuncta, si enim amissa charitate amitterentur dominia, regna, & imperia, cuncta dominia essent incerta: quis enim certum habet se charitate præditum esse? universa ratio humanæ vitæ & societatis perturbaretur, infinita dominia sine dominis relinquerentur; eadem dominia, eadem imperia, & regna, & magistratus pæne singulis momentis commutarentur, & ab alio ad alium transferrentur. Fieret etiam, ut repente homines ex opulentissimis pauperrimi evaderent; fameque & egestate enectæ totæ, & permultæ & nobilissimæ familiæ interirent, virique principes, ac celso loco collocati è summo statu ad imum delaberentur: aliaque innumerable mala atque incommoda humana vita perferre cogeretur. Tanta igitur impietate atque absurditate sententia ejecta, veros dominii civilis titulos perquiramus.

4. M. Tullius in 1. de officiis varios dominii civilis titulos veluti fontes monstravit, cum scripsit his verbis: *Sunt autem privata nulla natura; sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt: aut victoria, ut qui bello potiti sunt: aut lege, aut pactione, conditione, sorte, ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinagium dicatur, Tusculanorum Tusculanus. Similisque est privatarum possessionum descriptio, ex quo quia suum cujusque fit eo-*

rum, quæ natura fuerunt communia, quod cuique obtigit, id quisque teneat: eo si quis plus appetet, violabit jus humane societatis. Angelus in verbo *Dominium*, num. 3. quatuor modos, seu titulos aperit acquirendi dominii; sed quartus discerpitur in plures species. Primus igitur est auctoritas juris naturalis, quæ ea, quæ nullius sunt, fiunt occupantis. Secundus est auctoritas Principis, qui iusta de causa, quæ unius sunt, potest alteri concedere. Tertius ejus consensus, cujus est res: quod fit donando, vendendo, permutando, mutuum dando. Quartus est auctoritas juris civilis, quod multos invenit modos ac titulos consequendi dominii, quos Glossa enumerat in l. 1. de acquirendo rerum dominium, in verbo *civitatis nostre*, usucaptionem, præscriptionem, arrogationem, monachationem, deportationem, testamentum, successionem, bonorum possessionem, aditionem.

5. Mihi ratione & animo lustranti tam multas leges, ac jura, & scripta Doctorum, quæ ad eam rem, quæ de agitur, imprimis faciunt, viginti occurrunt tituli nanciscendi dominii: necessitas, occupatio, custodia, pro derelicto, victoria, seu res parta in bello iusto, bona fides, lucrifacta, seu acquisita per nostra mancipia, alluvio, propinquitas loci, confusio materierum, traditio, sola voluntas, testamentum, arrogatio, sors, lex iusta, Judicis sententia iusta, usucaptio, præscriptio, contractus. Necessitas, in quam homo post primorum parentum peccatum conjectus est, non solum rerum communem possessionem transmisit ad varios, verumetiam, quoties ea aut extrema, aut gravis incidit, ad eum qui eget dominium ejus transfert rei, quam alter possidet non pari necessitudine oppressus, ex sententia multorum, quam Sylvester in verbo *Restitutio*, quinto, num. 3. sequitur, & ait humaniorem ac veriolem esse: quæ de re consule q. 31. num. 3. lib. 4. nostrorum responsorum moralium, nam egente rei domino non secus, ac tu, non licet tibi ab eo rem suam eripere: quod si eripias, & ille moriatur, tum furti, tum homicidii crimen subibis, ut Theologorum schola persuadet. Neque solum, qui summè

eget, potest sibi, verumetiam alteri simili qui conflictatur inopia, ex alieno peculio salutem & opem quærere: ut inquit D. Thomas in 2. 2. quæst. 66. art. 7.

6. Verùm hic locus gravem Doctoribus adfert difficultatem: utrum summa necessitas transferat in egentem rei dumtaxat usum, an etiam dominium. Nam si rei tantum usum communicat, ut placet nonnullis, is qui ad extremam inopiam adductus aufert rem ab alio possessam, cum ad commodiorem vitam statum, pinguioremque, ut aiunt, fortunam, pervenerit, restituet rem, quam accepit: verùm, si factus sit usus dominus ob summam inopiam, non restituet, & quidem ejusmodi indigentem non fieri rei dominum multis argumentis, ac nonnullis legibus contendit Navarrus in summa cap. 17. numer. 61. idemque repetit in eod. cap. numer. 118. Auctorem suæ sententiæ laudans Adrianum in tract. de restit. quæst. 33. fol. 42. col. 2. & 3. in meo Codice. Idemque visum est Almaino in 4. sent. distinct. 15. quæst. 2. & Joanni Medinæ de reb. restituend. quæst. 3. in principio, & Covarruvizæ tomo primo suarum relectionum, relectione de restitutione, secunda parte, §. 1. num. 4.

7. Contraria tamen sententia verior est, & communis, ut idem Navarrus citatis locis est testis, & Sylvester in verbo Furtum, num. 10. & defenditur à D. Thoma in 2. 2. quæst. 66. art. 7. & in 4. sent. dist. 15. quæst. 2. art. 4. quæstiunc. 2. ad 2. ubi affirmat à restitutione liberari eum, qui rem, quam creditori debebat, summè egenti largitus est. Ejusdem communis sententiæ suffragatores sunt Scotus in 4. dist. 15. quæst. 2. Richardus in eadem dist. artic. 4. quæst. 2. ad 1. arg. Paludanus in eadem dist. quæst. 2. art. 3. Gabriel in eadem, quæst. 2. art. 2. concl. 2. §. sed numquid post extremam necessitatem. Alexand. Alensis in 4. part. quæst. 24. memb. 5. artic. 2. col. 4. sic ait: Dicendum est, quod sicut existenti in extrema necessitate alienum sit proprium dispensatione necessitatis, sic existenti in extrema necessitate dispensatione necessitatis licet differre actum restitutionis. Summarum Scriptores, qui re-

rum bonarum malarumque rationes perfecti sunt, ejusdem sunt opinionis patroni, partim in verbo Furtum, partim in verbo Restitutio.

Vehementer huic patrocinantur sententiæ hi canones, canon Ambrosii, sicut in dist. 47. & canon D. Hieronymi, duo sunt 12. quæst. 1. & canon, aurum, 12. q. 2. & lex 2. §. in ead. ff. ad legem Rhodiam de jactu. quas auctoritates, quibus magis est cordi causa pauperum, quàm divitum, non de communicatione usus, sed de translatione domini, sine ullo restituendi onere interpretabuntur: præsertim si res tempore necessitatis accepta ex earum genere fuit, quæ usu consumuntur, nam in aliis rerum generibus retineri posset adversaria opinio, quæ moderatio est Soti in 4. de justit. & jure, quæst. 7. art. 1. col. extrema. Sed si vestimenta, & ligna sint indigenti ad ejus sublevandam inopiam præbita, aut aliunde accepta, non secus judicandum, quàm de rebus, quæ consumuntur usu.

9. Sed caveat is, qui magnopere eget, ne rem à domino, cujus par est indigentia, auferat: quoniam & ageret injustè, & sese in necessariæ restitutionis laqueos induceret, quæ horum omnium Theologorum est asseveratio Scoti in 4. sent. dist. 15. quæst. 2. artic. 4. argumenta diluentis. Richardo in eadem dist. art. 4. D. Antonini in 2. parte, tit. 2. cap. 8. Henrici Gandavensis quodlib. 6. quæst. 14. Paludani in 4. sent. distinct. 15. quæst. 2. art. 4. Angeli in verbo Restitutio, tit. 5. Joannis Tabienensis eodem tit. num. 5. qui Tabienensis extremam necessitatem eam esse interpretatur his verbis: quando sine illo non potest vivere: vel sine eo exponeret se periculo magne infirmitatis: vel quando aliter non potest sibi providere.

10. Secundus titulus est occupatio: de quo sic in l. 3. de acquirendo rerum dominio. Quod enim nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur, nec interest quoad feras bestias, & volucres utrum in suo fundo quisque capiat, an in alieno. Quamquam, qui venandi aucupandive causa alienum fundum ingreditur, prohiberi potest à domino, ne ingrediatur. Idem in Institut. de

rerum divisione, §. fera igitur bestia, & l. ergo si insula, in extremo circumductu verborum. Si pilas in mare iactavero, & super eas edificavero, continuo edificium meum est. Item si insulam, vel villam in mari edificaverim, continuo mea fit: quoniam id, quod nullius est, occupantis fit.

11. Tertius titulus est custodia eorum quæ ceperimus. Ad hunc enim modum Gaius l. 3. de acquir. rer. dom. Quidquid autem eorum ceperimus, eoque nostrum esse intelligitur, donec nostra custodia coercetur. Cum verò evaserit custodiam nostram, & in naturalem libertatem se receperit, nostrum esse desinit, & rursus occupantis fit. Sed protinus excipit sequente lege Florentinus. Nisi sint mansueta facta, & mitti ac reverti solita sint. Rursus Gaius lege quinta. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cum vel oculos nostros effugerit: vel ita sit in conspectu nostro, ut difficilis sit ejus persecutio. Quæ omnia uno §. fera igitur bestia, de rerum divisione, complexus est in Institutionibus suis Justinianus.

12. Quartus titulus est pro derelicto. Quacumque res, inquit Javolenus l. 58. de acquir. rer. dom. ex mari extracta est, non antè ejus incipit esse, qui extraxerit, quam dominus eam pro derelicto habere coeperit: neque enim quod quis naufragio amisit, statim ejus esse desinit, ut rectè Pomponius l. 44. de rerum dom. acquir. ubi uti æquus arbiter id etiam constituit: Cum pactori meo lupi porcos eripuerunt, & hos vicine villæ colonus cum robustis canibus, & fortibus consecutus lupis eripuit, aut canes extorserunt, non propterea ejus factos esse, sed etiam nunc nostros manere; quamvis non dicatur manere nostrum, quod avis transvolans ex area, aut ex agro nostro sustulit, aut quod à nobis milvus eripuit. Merces verò, resque, quas tempestate iactati levandæ navis causa ejiciunt, domino permanere: & qui eas lucrandi animo aufert, committere furtum, decernit lex, qua ratione, §. alia causa, ff. de acquir. rer. dom. & ad legem Rhodiam, de iactu, l. 2. in extremo. Res autem iacta domini manet, nec fit apprehendentis: quia

pro derelicto non habetur. Immo lege prima his verbis cavetur: Lege Rhodia cavetur: ut, si levanda navis gratia iactus mercium factus est, omnium contributione sarcitur, quod pro omnibus datum est, & l. interdum, §. 2. de acquirenda vel amittenda possessione. Quod ex naufragio expulsum est, usucapi non potest: quoniam non est pro derelicto, sed in deperdito. Idem juris esse existimo in iis rebus, quæ iactæ sunt: quoniam non potest videri, id pro derelicto habitum, quod salutis causa interim dimissum est. Confirmat hæc Justinianus in suis Institut. §. postremo, de rerum divisione.

13. Verùm ulpianus l. falsus, §. postremo, ff. de furtis, de rebus projectis in mare distinctione adhibita sic decidit: Si iactum ex nave factum alius tulerit, an furti teneatur; quæstio in eo est, an pro derelicto habitum sit: & siquidem derelinquendum animo iactaverit, quod plerumque credendum est, cum sciat periturum, qui invenit, suum fecit: nec furti tenetur, si verò non hoc animo, sed eo, ut, si salvum fuerit, haberet; ei, qui invenit, auferendum est. Idem Jurisconsultus in ead. l. §. qui alienum, hoc pacto scribit: Qui alienum quid jacens in terra lucrificandi causa sustulit, furti obstringitur, sive scit, cujus sit, sive ignoravit, nihil enim ad furtum minuendum facit, quod cujus sit, ignoret. Sed, si redditurus domino tulit, non tenetur furti. D. Thomas in 2. 2. quæst. 66. artic. 5. ad 2. rerum, quæ inveniuntur, duo genera facit; unum earum, quæ dominum numquam habuerunt, ut gemmæ, lapilli, qui reperiuntur in littore maris, quæ occupanti conceduntur: & eadem ratio, inquit, est de thesauris antiquo tempore sub terra occultatis quorum non est aliquis possessor, nisi quod secundum leges civiles tenetur inventor dare medietatem domino agri, si in alieno agro invenerit. Pergit S. Doctor, Quadam verò (& hoc est secundum genus) res inventa fuerunt de propinquo in alicujus bonis, & tunc, si quis eas accipiat non animo retinendi, sed animo restituendi domino, qui eas pro derelictis non habet, non committit furtum, &

similiter, si pro derelictis habeantur, & hoc credat inventor, licet sibi eas retineat, non committit furtum: alias autem committitur peccatum furti. Unde Augustinus dicit in quadam hom. & habetur 14. q. 5. Si quid invenisti, & non reddidisti, rapuisti. Huiusmodi verò rem inventam, ut admonet Sylvester in verbo *Inventum*, num. 2. palam enuncianda est: & si dominus non est repertus, est pauperibus eroganda sibi quoque vindicare poterit concessu aut sui Episcopi, aut confessorii.

14. De invento thesauro quid iura stauerint videamus. In lege unica, C. de thesauris, libro 10. hæc sunt: *Arte legibus odiosa nefas esse conquirere thesaurum: in suo solo & loco inventum esse inventoris; inventum in alieno fundo, sed fortuito, dimidium esse inventoris, dimidium domini: si à sciente reperiatur, totum esse domini.* Iustianus in Institutionibus de rerum divisione, §. thesauros, hæc addit: *Inventoris esse ex constitutione Adriani, si in loco sacro & religioso repertus fuerit: si in loco fisci, aut civitatis, aut Cesaris inventus erit, dimidium Cesaris, sive fisci, sive civitati, & dimidium inventoris.* Verùm cum loca sacra & Ecclesiæ his temporibus sint Prelatorum, ut affirmant Angelus verbo *Inventa*, num. 1. & Sylvester verbo *Inventum*, num. 10. & Joannes Tabiensis in verbo *Restitutio*, §. 26. ideo si in ejusmodi locis thesaurus invenitur, ita patiendus erit, ut dimidia pars sit ejus, qui invenit, & dimidia prælati. Huiusmodi thesaurum cum prælato partiri debere affirmat quoque Navarrus in *summa* cap. 17. num. 175. Sed illud meo quidam animo sententiæ legis parum convenienter; quòd, qui arte magica thesaurum invenit, antequam à iudice condemnatur, possit retinere: cum lex non tam poenam infligendo, quàm jus condendo, & conditionem apponendo de dominio thesauri adipiscendo sanxerit: ne pravis & sacrilegis artibus homines thesauros expiscantur, est illud item receptum à pluribus: ut si quis data opera voluntate domini in alieno fundo thesaurum perscrutetur, sibi adscribat inventum. Vide Sylvestrum in verbo *Inventa*, num. 10. qui refert se ad

ea, quæ disputavit hoc de genere in *Rosa aurea*. Vide etiam Navarrum in *summa* cap. 17. num. 172. Quemadmodum autem dividendus sit thesaurus inventus aut in fundo dotali, aut emphyteotico, aut opposito pignori, consulto Navarrum in eod. num. 173. & 174.

15. Neque illud omittit circumspiciendus senex, qui pecuniam dispersam per agrum, aut sacculo conclusam in quopiam foramine parietis collocatam inveniret, retinere non posse, sed restituere debere, quoniam thesaurus non est: quòd si nec dominus, nec heredes inveniantur, pauperibus largiendam esse. Quod autem Paludanus in 4. sent. distinct. 15. quæst. 3. art. 5. conclus. 1. cuius etiam D. Antoninus in 2. part. tit. 1. cap. 15. §. 2. meminit, affirmat, ubicumque thesauri reperti fuerint, consuetudine ad jus Principis pertinere. Hoc præfractè inficiantur Sotus in 5. de iust. & iur. quæst. 3. art. 3. Paludani opinionem negat auscultandam esse, consuetudinem esse contra æquitatem, & jus gentium: & inventorem juris communis auctoritate potiri posse invento thesauro. Idem visum est Sylvestro in verbo *Inventum*, num. 13. & Tabienti in verbo *Restitutio*, §. 26. & Armillæ in verbo *Inventa*, num. 2. Covarruvias in relect. regula *Peccatum*, parte 3. §. 2. num. 4. acriter pugnat pro Paludano contra Sylvestrum, & quidam recentis memoriæ Theologus. Mihi humanior & æquior videtur sententia Sylvestri, & eorum, quos nominavimus: nam & legibus, & cunctis Doctoribus, qui de inventione thesauri disputant, consentanea scribunt, & cum ipsæ leges, quæ sunt de thesauris, æquitati se obsequi fateantur, huic æquitati subesse Principes necesse est, non præesse. Quarti huius tituli clausula sit Pauli Jurisconsulti responsum in l. numquam nuda traditio. *Thesaurus est vetus quadam dispositio pecuniæ cuius non extat memoria: ut jam dominum non habeat. Sic enim fit ejus, qui invenerit, quòd non alterius sit. Alioquin si quis vel lucri causa, vel metus, vel custodia condiderit sub terra, non est thesaurus, cuius etiam furtum fit.*

16. Quintus titulus est iustum bellum, vel victoria in bello iusto parata. Cuius tituli cum

cum Justinianus §. item ea, de rerum divis. tum commune jus nationum omnium est comprobator. Item, inquit Imperator, ea, quæ ex hostibus capimus, jure gentium statim nostra fiunt: adeo quidem, ut & liberi homines in servitutem nostram deducantur: qui tamen, si evaserint à nostra potestate, & ad suos reversi fuerint, pristinum statum recipiunt. Idem in l. adeo quidem, ff. de acquir. rerum dominio. Atque hi dicuntur postliminio redire, ut notum est, ex multis legibus, de captivis & postliminio reversis. Quod si profugerit quis ab hostibus reverendi causa, & intra fines inquit Labeo, imperii nostri esse ceperit, postliminio rediisse existimandus est, lege postrema, de captivis & postlim. rever. Postliminium autem, ut definit Paulus l. 19. ff. eod. tit. est jus amissæ rei recuperandæ ab extraneo, & in statum pristinum restituendæ inter nos, ac liberos omnes populos, Regesque moribus ac legibus constitutum. Postliminii vim atque etymologiam evolvit Cicero in Topicis. In hoc titulo, addidi, justum; quia gerentes bellum injustum non solum quidpiam detrahere hostibus nequeunt; sed cuncta ablata restituere, & damna sarcire coguntur, sive duces & Imperatores, sive milites, sive qui ejus belli suscipiendi aut auctores, aut consilarii, aut fautores extiterunt. Vide D. Antoninum in 3. part. tit. 4. cap. 2. Sylvestrum in verbo Bellum, quest. 9. & 10. & alios auctores summaram eod. tit.

17. Sextus titulus est bona fides quam Paulus Jurisconsultus in l. bonæ fidei, de acquir. rer. dom. exornat his verbis: Bonæ fidei emptor non dubie percipiendo fructus etiam ex aliena re suos interim facit, non tantum eos, qui diligentia & opera ejus pervenerunt, sed omnes; quia quod ad fructus attinet, loco domini pene est. Ab hac lege non discrepat §. si quis à non domino, Instit. de rerum divis. in quo sic est: Si quis à non domino, quem dominum esse crediderit, bona fide fundum emerit, vel ex donatione aliave qualibet iusta causa æquè bona fide acceperit, naturali ratione placuit fructus, quos percepit, ejus esse, pro cultura, & cura: & ideo si postea dominus supervenerit, & fundum vendi-

B. Comitol. de Contract.

cet, de fructibus ab eo consumptis agere non potest. Sed tamen jure conscientiæ aget de fructibus naturalibus consumptis, si eam ob causam factus sit locupletior, & re sua domestica auctus.

18. Ex hoc titulo multa alia præclara Jurisconsultorum responsa fluxerunt, in quibus est illud: Si quis in aliena tabula, quam suam esse credebat, pinxerit, pictæ tabulæ dominum picturæ artificem fore, quoniam tabula picturæ cedit, l. qua ratione, §. litteræ, ff. de acquir. rer. dom. & in Institut. de rerum divis. §. si quis in aliena tabula, & pleraque, quæ tum juris civilis volumina, tum ceterorum scripta pervolutanti passim occurrent.

19. Septimus titulus lucrifacta, & per nostros servos acquisita: nam dominium per nostros servos comparere nos posse, atque etiam possessionem, multæ leges de acquir. dom. & de acquirenda posses. planum faciunt.

20. Octavus titulus est alluvio, ex l. adeo §. præterea, ff. de acquirendo rer. dom. & in Institut. de rer. divisione, §. præterea. Verba legis hæc sunt: Præterea, quod per alluvionem agro nostro flumen adjecit, jure gentium acquiritur nobis. Per alluvionem autem id videtur adjici, quod ita paulatim adjicitur, ut intelligere non possimus, quantum quoque momento temporis adjiciatur. Quod si vis fluminis partem aliquam ex tuo prædio detraxerit, & meo prædio appulerit, palam est tuam permanere. Idem, ac pene totidem verbis in Instit. §. præterea.

21. Novus titulus, propinquitas loci: ita arbor nata in ripa fluminis, quæ meum respicit agrum, aut meo est agro propinqua, mea est, ex lege, ergo si insula, ff. de acquir. rer. dom.

22. Decimus titulus, confusio materiarum: quæ confusio sive voluntate domino- rum, sive casu contingat, dominium pariter commune. Voluntas, inquit Gaius l. adeo quidem, §. præterea, ff. eod. duorum dominorum miscentium materias commune totum corpus efficit; sive ejusdem generis sint materia, veluti si vina miscuerint, vel argentum conflaverit: sive diversi; veluti si

alius vinum contulerit, alius mel: vel alius aurum, alius argentum. Sed etsi sine voluntate dominorum casu confusa sunt duorum materia, vel ejusdem generis, vel diversi, idem juris est. Idem ac propè iisdem verbis in Instit. §. si duorum, de rer. divis.

23. Undecimus titulus est traditio. Haec quoque res, inquit Gaius l. 9. de acquir. rerum dom. §. littera, quæ traditione nostræ fiunt, jure gentium nobis acquiruntur nihil est tam conveniens naturali aequitati, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. Idem in Institut. de rer. divis. §. per traditionem quoque. Admonet Glossa legis, traditionem non satis esse ad transferendum dominium, si sola sit. Nam Paulus Jurisconsultus lege, numquam nuda, ff. eod. ita scribit: Numquam nuda traditio transfert dominium, sed ita, si venditio, aut alia iusta causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur.

24. Duodecimus titulus, sola voluntas absque traditione. Sic enim in l. qua ratione, §. interdum, ff. eod. Interdum etiam sine traditione, nuda voluntas domini sufficit ad rem transferendam. Veluti, si rem, quam commodavi, aut locavi tibi, aut apud te deposui, vendidero tibi: licet enim ex ea causa tibi eam non tradiderim, eo tamen ipso, quod patior eam ex causa emptionis apud te esse, tuam effeci. Idem in Institut. de rer. divis. §. hoc amplius.

25. Decimustertius titulus est testamentum, quod ab Ulpiano lege 1. de testamentis, sic definitur: Testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri voluit. nonnulli addunt, cum heredis institutione, iusta, ponitur in definitione; quia si esset injusta non valeret: ut si quis absque causa vellet exheredare filium, quod si pater vult exheredare filium, causa scribi debet in testamento, ut lex statuit C. de lib. pret. Autem. non licet. Tamen, inquit Glossa canonis, si quis, 13. quest. 2. ex iracundia omnia sua dare potest Ecclesie, dum tamen relinquat legitimam filiis. Hic autem titulus non tam filiis testatoris, quam alienis, cum instituuntur, impertit dominium. Quoniam filius in potestate patris succedens ex testa-

mento, vel ab intestato, non dicitur novum dominium acquirere, sed illud, quod habebat in vita patris continuare: & novam solum dicitur nancisci administrationem, quam pater dum viveret, exercebat. Atque hæc fuit sententia Paulo Jurisconsulto in lege, in suis heredibus, ff. de liberis & posthumis heredibus instituendis, vel exheredandis.

26. Quartusdecimus titulus est arrogatio. Illustrant hunc titulum, quæ eruditè à D. Thoma scripta sunt in 4. sent. dist. 42. quest. 2. art. 1. ad primum argumentum. Ad primum ergo dicendum, quod filiatio adoptionis est quaedam imitatio filiationis naturalis: & ideo duplex est adoptionis species. Una, quæ perfectè imitatur naturalem filiationem; & hæc vocatur arrogatio, per quam reducitur adoptatus in potestatem adoptantis: & sic adoptatus succedit patri adoptanti ex intestato, nec potest eum pater sine culpa privare quartâ parte hereditatis. Sic autem adoptari non potest nisi ille, qui sui juris est; qui scilicet, postquam adoptatur, non habet potestatem: aut si habet, est mancipatus. Et hæc adoptatio non fit nisi auctoritate Principis. Alia est adoptatio, quæ imitatur naturalem filiationem imperfectè, quæ vocatur simplex adoptio, per quam adoptatus non transit in potestatem adoptantis: unde magis est dispositio quædam ad perfectam adoptionem, quam adoptio perfecta. Et secundum hanc potest adoptari etiam ille, qui non est sui juris, & sine auctoritate Principis, ex auctoritate magistratus: & sic adoptatus non succedit in bonis adoptantis; nec tenetur ei adoptans aliquid de bonis suis in testamento dimittere. Hactenus D. Thomas tamquam in medio jure civili versatus. Nam duas esse adoptionis species dicit Modestinus l. 1. ff. de adoptionibus & emancipationibus. Arrogationem verò institui non posse sine auctoritate Principis, constat ex 2. l. ff. eod. tit. & ex 2. Cod. eod. & ex Institut. eod. tit. §. adoptio. Arrogato verò filio ab arrogatore quartam partem deberi bonorum, ait lex 2. Cod. de adoption. Dicitur autem arrogatio, auctore Gaio l. 2. ff. de adoption. quia & is, qui adoptat, rogatur, id est,

interrogatur, an velit eum, quem adoptaturus sit, iustum sibi filium esse: & is, qui adoptatur, interrogatur, an id fieri patiat. Magistratus verò imperio adoptari eos, qui in potestate parentis sunt ait, Imperator in §. *adoptio*, & Gaius lege citata.

27. Quintus decimus titulus est sors, ex M. Tullio in 1. de officiis. Verum cum sit hic titulus valde lubricus, & periculi plenus, in quo sine dubio est proclive erratum, theologicis cautionibus ac monitis muniendus est: quæ monita sunt in D. Thomæ scriptis tutissima. Is enim de natura, efficacia, usuque sortium præclarum conscripsit libellum, seu opusculum, quod est in opusculorum volumine, Lugduni impresso, vigesimum quintum, in quinque capita distributum: quorum capitum doctrinam prope universam contulit in articulum postremum, quæst. 95. 2. 2. In primo cap. libelli probat sortes in iis rebus propriè locum habere, quæ humanæ sunt: quæ nostram prudentiam subterfugiant. In secundo cap. docet homines ad iudicium consuesse sortium confugere, cum eorum sensus ac studia in partes contrarias distrahuntur. Sortium tria esse genera, unum quod ad rem partiendam adhibetur, alterum ad actionem quampiam suscipiendam, tertium ad quidpiam futurum cognoscendum. Primum genus divisorium appellant Theologi, & D. Thomas in eo cap. & in articulo indicato: secundum consultorium: tertium divinatorium.

28. In tertio cap. de modo differit inquirendi per sortes, & hanc subijcit definitionem: *Sors est inquisitio occulti excedentis humanam industriam per aliquid à nobis factum, scilicet rebus humanis ad nos pertinentibus, vel habendis, vel utendis, vel cognoscendis.* Puto culpa librarii perturbatam esse structuram, & coagmentationem verborum: sed dilucida est sententia, nempe ea definitione omnes differentias complexus est sortium: nam ad distributoriam, seu distributricem refertur verbum, *habendis*; ad consultricem, *utendis*; jam enim in cap. 2. dixerat: nam omnis actio usus aliquis est, vel sui ipsius, vel rei alterius, ad divinatoricam sortem ac-

commodavit, *vel cognoscendis.* In quarto cap. ostendit efficacitatem sortium, ac iudicium nec à stellis, nec à dæmone, nec à fortuna, seu casu expectandum fore, sed à Deo. Itaque Prov. 16. scriptum est: *Sortes mittuntur in sinum: sed à Domino temperantur.* Hac ratione D. Augustinus in Psalmum 30. concione secunda, ea verba enarrans: *In manibus tuis sortes meæ*, de natura sortium sic pronuntiavit: *Sors enim non aliquid mali est, sed res est in dubitatione humana divinam indicans voluntatem*, quo D. Augustini testimonio usus est D. Thomas tum in illo art. quæst. 95. tum in cap. quinto libelli de sortibus, in quo capite quinto & postremo quærit, an sortibus uti liceat: nec infititur licitum esse sortium usum, sed quatuor modis tamen scribit in iis adhibendis posse peccari. Qui modi, quoniam etiam in art. 8. quæst. 95. 22. memorantur, inde petemus.

29. Primus modus est, cum non impellente necessitate confugitur ad sortes. Secundus, cum necessitas quidem suadet sortitionem, sed abest adversus Deum reverentia; unde expetitur, & expectatur eventus. Nam Apostoli usuri sortibus, Deo preces adhibuerunt: ut religiosè, in primum caput Actuum Apost. observat Beda. Tertius, si divina oracula ad terrena negocia convertantur: quod minime debere fieri auctoritate D. Augustini in epist. 119. ad Januarium confirmat. Quartus modus est, si electiones ecclesiasticæ, quæ Spiritus sancti impulsu fieri debent, sortibus permittantur. Itaque Apostoli post Pentecostem, quo die Spiritus sancti gratia uberrima completi sunt, septem diaconos non sortito, sed suis ipsi suffragiis elegerunt: quemadmodum idem Beda animadvertit, in profanarum autem dignitatum distributione, sicut in rebus caducis dividendis, beneficio sortium uti non est vetitum.

30. Nec dubitandum est nonnulla incidere tempore, cum sortitione uti laudabile est, quemadmodum auctor est Augustinus in epist. ad Honoratum 180. nam si inter Dei ministros est disceptatio, qui eorum

persecutionis tempore maneant, ne fuga fiat omnium; & , qui eorum fugiant, ne morte omnium deferatur Ecclesia; si disceptatio eorum aliter non potuerit terminari, quantum mihi videtur, inquit D. August. qui maneant, & qui fugiant, sorte legendi sunt. Idem *lib. 1. de doctrina Christiana, cap. 28.* Suavior est, ut, cum duo pari egestate oppressi occurrant, quibus succurrendum est, nec potest nisi alterutri subveniri, largitio sortibus committatur. *Nihil, inquit ille, justius faceres, quam ut sorte eligeres, cui dandum esset, quod dari utrique non posset.* Porro in *cap. quinto opusculi* D. Thomæ de sortibus memoria sepiendum est effatum illud: *Quidquid aliquam certam causam potest habere vel naturalem, vel humanam, vel divinam, superstitiosum non est.* Cum ergo de rerum mortalium consequendo dominio deliberabimus, nihil prius nobis debet esse & antiquius, quam ad Deum sortium præsidem & moderatorem supplices adire, eumque demisso religiosoque animo obtestari, ut rei totius, quæ revocatur ad sortes, ipse velit esse arbiter, & iudex.

31. Sextusdecimus est lex justa. Cum enim lex gerat consensum, & voluntatem populi (nam verum est quod in *l. de quibus, ff. de legibus*, scriptum est, nulla alia ex causa nos teneri legibus, quam quod iudicio populi receptæ sunt) consequens est per ipsam legem, quoties justa causa & ratio suadet, transferri posse rerum dominia: quemadmodum populorum consensu cum rerum omnium communis erat possessio, divisa & translata sunt, quod enim lex facit & probat, populus facit ac probat: & , quod sua constitutione decernit Princeps, populus quoque decernit, in quem suam omnem contulit potestatem, ut ait *lex prima, ff. de constitutionibus Principum*. Itaque leges, quæ perduellionibus rerum dominium ademerunt, & quæ ipso jure suis bonis privant hæreticos, justæ sunt, & ab Ecclesia probatæ, ut constat ex *Decretali, cum secundum leges, de hæretici, lib. 6.* istorum autem reorum bona aut principis ærario sunt adjudicata si contra eum sit crimen majestatis admis-

sum: aut, si crimen sit læsæ majestatis divinæ, illi fisco addicta sunt, de quo ipsi strictim in *7. lib. mor. responsorum, quæst. 4. num. 2.* disseruimus, copiosè verò Joannes Tabiensis in *sua summa, verbo Hæreticus, num. 7.*

32. Ac licet ii, qui à lege suorum bonorum dominio multantur, sive ob hæresim, sive propter crimen majestatis, antequam per judicis sententiam ab reis auferantur, in eorum possessione & usu permanere possint; eadem tamen alienare non possunt: quemadmodum est à nobis in *4. lib. respons. moral. quæst. 1.* multis testibus & argumentis demonstratum. At si bona forent ecclesiastica, qualia sunt beneficia ecclesiastica, pensiones, præstimoniam, & hujusmodi, quorum verum & proprium dominium ex veriore & maximè communi sententia est penes Christum, & penes ejus Vicarium administratio, ac distributio; horum bonorum usus, etiam & possessio jure vacaret, si propter delictum possessoris sic lex Ecclesiæ decerneret. Quocirca jus est à Concilio Tridentino *sess. 23. cap. 2. de reformatione in eos qui non resident* promulgatum ejusmodi: ut non residentes fructus non faciant suos. Ejusmodi quoque est lex, quæ beneficium obtinentibus fructus adimit, si post sextum mensem preces canonicas omiserint, quæ lex est promulgata in Concilio Lateranensi Pontificatum gerente Leone X. *sess. 9.* & renovata à Pio V.

33. Decimusseptimus titulus est justa sententia judicis. Ut cum iudex litigantium probationibus auditis atque perspectis, captiosis falsisve conjecturis seu argumentis non deceptus rem quampiam ab uno litigantium abjudicat, & alteri adjudicat. At si reus, qui condemnatur, verè innocens foret, nec quidquam deberet actori, hic rem sibi addictam retinere non posset; neque insons cogitur tradere, nisi fortè ad gravius malum vitandum id facere eum oporteret. De quo nulla est inter Doctores, nec ulla debet esse concertatio.

34. Decimusoctavus titulus est usucapio: quæ sic definitur à Jurisconsulto *ff. de usucapionibus, l. 3.* *Usucapio est acquis-*

titio, vel adjectio domini per continuationem possessionis temporis lege definiti. Hoc autem tempus est trium annorum ex decreto Imperatoris Justiniani in *Institutionibus de usucapionibus*, & *longi temporis prescriptionibus*, §. 1. nam res mobiles, quarum propriè est usucapio, hoc spatio trium annorum usucapi sciscit idem Justinianus lege, cum nostri animi, *Cod. de usucapione transformanda*. Inducta est autem usucapio pro utilitate publica, ne rerum dominia sint incerta, ff. *eod. lege prima*, & in *Instit. eodem*, §. 1. & ut litibus finis imponatur, ff. *pro suo, lege extrema*. Hujus tituli effectus est, ut rei usucaptæ directum dominium acquiratur ex sententia omnium. Ut autem quis usucapere possit, quatuor requiruntur. Primum est bona fides toto tempore usucapionis, & tempore contractus; quando res quæ usucapitur, aut donata fuit, aut emptæ, aut permutata, quæ fortasse erat alterius, sed talis non credebatur. Secundum, ut res sit mobilis, & non vitiosa, neque lege prohibita: multa enim usucapi nequeunt, ut res furtiva; res vi possessa, res sacra, & religiosa, liber homo, servus fugitivus, via publica, aquæductus. Tertium, verus titulus, qui autem sint veri tituli, vide apud Sylvestrum in *verbo Usucapio*, §. vult. Quartum, ut res tradatur, vel quasi tradatur. Quintum à plurimis & gravissimis Doctoribus ac Theologis additur, quorum ipsi sententiam secuti sumus in *quest. de usucapione*, lib. 7. *respons. moral.* ut culpa negligentia sit in eo, cujus res vel usucapitur, vel præscribitur: quandoquidem leges usucapionis & præscriptionis pœnam inferunt negligentibus dominis, resque suas oscitanter accurantibus. Quare si post tempus usucapionis atque præscriptionis præteritum, & lege definitum prior rei dominus reperiretur, qui culpa in re sua recuperanda jurasset, ei res foret jure conscientia restituenda, ut nervosis est à nobis argumentis in illa ipsa questione conclusum.

35. Decimus nonus titulus est præscriptio. Hæc verò, ut placet Panormitano in *rubrica tituli de prescript.* est *ius quod-*

dam ex tempore congruo auctoritate legum vim capiens, pœnam negligentibus inferens, & finem litibus imponens. Sed quia hæc tota definitio in usucapionem convenit, ideo, ut ab ea separetur, adde, in rebus immobilibus consistent. Est porro duplex præscriptio, una longi temporis, altera longissimi. Longi temporis est decem annorum inter præsentis, vel viginti inter absentes: longissimi temporis est triginta vel quadraginta annorum, seu etiam plurium. Præscriptio enim rerum ad Romanam Ecclesiam pertinentium spatio est circumscripta centum annorum. Sacrorum canonum jura quatuor exigunt, ut quis præscribere possit. Primum, ut possessio rei præscribendæ numquam interrumpatur, *cap. illud de prescription.* & *cap. sine possessione, de reg. juris*, in 6. quamquam in hac regula non sit mentio temporis non interrupti. Secundum est, bona fides in possidente: possessor enim malæ fidei ullo tempore non præscribit, ut in *reg. jur.* in 6. *Possessor*, & in *cap. vigilantibus, de prescriptionibus*. Tertium est justus titulus, ex *cap. si diligenti, eod. tit.* quod Gloss. interpretatur necessarium esse in earum rerum præscriptionibus, quæ jure communi possideri nequeunt: nam hoc genus rerum præter bonam fidem requirunt etiam justum titulum. Quæ autem ea sint quæ præscribi nequeunt, vide apud Sylvestrum in *eius summa, verbo Prescriptio*. neque enim peccata præscribuntur; neque jura spiritualia à laicis; neque ea, quorum est lege, vel canone alienatio prohibita; nec liber homo; nec res vitiosa, id est, vel furto, vel vi possessa. Adde postremò non valere præscriptionem adversus verum dominum, nisi is veræ negligentia culpam sustineat.

36. Vigésimus & postremus titulus est contractus. Titulus hic cujusque sinu meritò excipi debet: quippe qui jure gentium inventus sit; contrahentium usu corroboratus, & propter humani generis salutem, incolumitatemque regnorum, civitatum, oppidorum, & prope singulorum hominum commoditatem, & conservationem, cunctarum legum approbatione retentus,

ac celebratus. Illa tantum difficultas in extremo capite de dominio expedienda est, num domini translatio sit duodecima, sicut nobis visum est, contractus proprietatis.

CAPUT XXXVII.

Translationem domini contractus esse proprietatem.

IN proprietatibus contractus translationem domini numerandam esse inde perspicui potest, quod cum humana voluntas in acquirendis & transferendis rerum dominiis potissimas obtineat partes, quemadmodum intelligi potest *ex lege, quæ ratione, §. littera, ff. de acquirendo rerum dominio, & Institut. de rerum divisione, §. per traditionem quoque*, facultatem hanc suam voluntas cumprimis in ratione contrahendi experitur: in qua non ejus, quod contrahitur; sunt leuia impressa vestigia, sed firmus manet consensus, fixumque decretum, quod uterumque contrahentium pro altero efficit, effectumque vult esse: id autem nihil est aliud, quam alicujus juris vel rei translatio in eum; quocirca translatio domini contractus est propria siue perfecti, & pleni, siue imperfecti, quemadmodum suo loco intelligitur. Multorum contractuum inductione cognosci idipsum potest. Qui donat alteri, rei donatæ dominum facit alterum, ut qui egenti largitur eleemosynam: at donatio contractus est. Qui inter se res permutant, rei suæ uterque in alterum dominium transfert: at permutatio est contractus. Qui fundum mercatum convento pretio, & post tempus aliquod numerando, fit dominus fundi, & venditor fundi dominium amisit; ergo in emptorem migravit: at emptio contractus est. Qui mutuam pecuniam dat poscenti, contrahit ex mutuo: & pecuniæ dominum facit eum, qui accipit; ergo contractus mutui dominium transfert.

2. Ad hæc Scotus in 4. sent. distinct. 15. quæst. 2. artic. 2. in conficiendo numero specierum contractus, quæ ultimæ sunt,

& infimæ, hoc nititur fundamento: quod in nonnullis speciebus transfertur dominium rei, in quibusdam usus: quem partem domini in superioribus disputationibus constituimus. Ac rationem dividendi contractus fundamento eodem subnixam secuti sunt alii non indocti magistri, ut D. Antoninus in 3. p. tit. 8. cap. 2. in principio. D. Bernardinus in 2. part. sermone 32. habito die Sabbati post tertiam Dominicam Quadrages. de rerum translatione, cap. 1. & 2. art. 3. Gabriel in 4. dist. 15. quæst. 2. art. 1. Neque infirmum putari debet fundamentum sic dividendi: cum enim contractus commutatricis justitiæ sit functio, & sit commutatio: necesse est, ut qui commutando negotium contrahunt, rerum suarum commutent dominia; & quod est unius ante contractum, seu commutationem, post contractum & commutationem fiat alterius: ergo translatio domini est civilis contractus proprietatis, quod minimè obscurum est in iis contractibus, qui non ex liberalitate sunt orti: qualis est emptio, venditio, permutatio, locatio, conductio, societas. Verum nonnullis legibus, quæ non parum huic proprietati incommodare videntur, respondendum est.

3. Traditionibus, & usucapionibus, non nudo pacto dominia transferuntur, inquit *lex traditionibus, C. de pactis*, pactum autem Glossa intelligit contractum sine traditione. Respondeo hanc legem nec proprietati, nec sententiæ officere: quia contractus, de quo ambigitur, nudum pactum non est. Miror autem Glossam contractui, qui vel onerosus est, vel qui certam habet causam, cur ineatur, nomen imponere nudi pacti: quamvis omnem contractum pactum dici negare non possumus, affirmatur enim id minimè ambiguis verbis in 1. l. §. 2. ff. de pactis, pactum verò contractu vestitum, puta emptionis, locationis, non esse nudum, est juris minimè dubii, opponi lex alia potest, quæ incipit, *ex stipulatione, ff. de acquirenda possessione*, ubi dicitur: *Si rem tibi vendidero, nec tradidero; & sine voluntate nactus sis possessionem, non pro emptore possides, sed prædator es*, par lex est secunda, *Cod. eod. tit. Rec.*

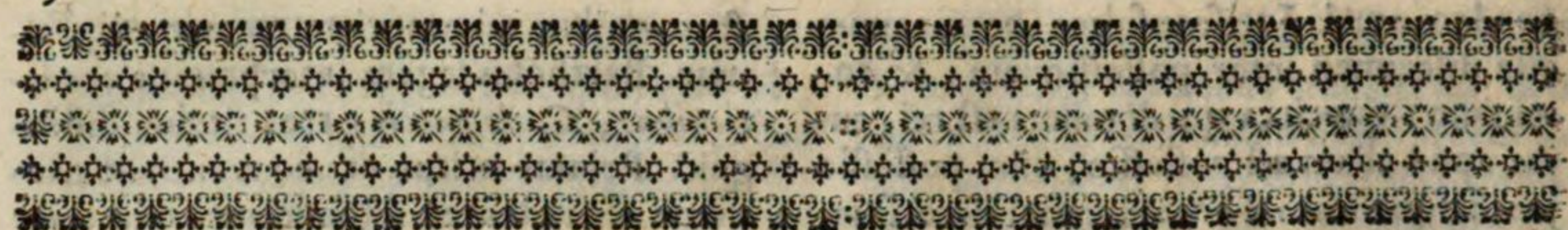
pondeo apud Jurisconsultos permagnum esse discrimen inter possessionem, & dominium: quocirca qui dominus est rei, cuius apud alium est possessio, cum possessio jus sit quoddam à jure domini diversum, qui repugnante possessore illud invadit, prædo dicitur: aliudque est transferri in alium jus domini, seu dominium, aliud domini possessionem.

4. Sed quoniam tamquam axioma est apud Jurisconsultos, privato homini solo titulo non acquiri dominia, casibus nonnullis exceptis, de quibus est in *Institutionibus de rerum divisione*, §. *interdum*, sicut, cum res, quæ venditur, vel donatur, vel pro dote datur, est in possessione ejus, qui eam acquirit, illamque possidet vel nomine depositi, vel commodati, vel alio; ideo respondeo contractus nonnumquam comitem habere traditionem rerum, de quibus contrahitur; alias non habere, cum non habent, dominium habitu acquiri: cum habent, etiam actu, & sicut usus duobus modis accipitur, tum pro actu utendi, tum pro jure utendi; nec non actio, quæ nascitur ex contractu, vel pro actu, quo experimur in judicio, vel pro jure, & potestate agendi intelligitur, sic acquisitio translatioe domini sumitur interdum pro actione, qua transfertur, & acquiritur, nonnumquam pro jure acquirendi, & transferendi, hoc secundo modo est proprietas, necessaria contractus, quoniam ex eo jus sequitur semper transferendi.

5. Vel dic, duplex esse dominium, unum causale, & antecedens: alterum effectivum, & consequens (neque enim aspernari debemus vocabula propria artis.) illud est in justo titulo absque traditione, hoc in traditione cum titulo consociata. Vel dic, duplex esse dominium, alterum cogentis juris, alterum exequentis, ejusque possessionem tradentis: illud inest in contractu, hoc in traditione possidentis situm. Vel sic, duplex est dominium, unum proprietatis, alterum possessionis: hoc eget actione tradentis, illud est in legitimo contractu contentum, tametsi modus hic postemus dicendi non cadit in eos contra-

ctus, quibus rei proprietatem non adipiscimur. Bartholus legem interpretans *traditionibus*, C. *de pactis*, tres titulos distinguit. Primus oritur ex conventionione partium: secundus ex dispositione testatoris: tertius ex dispositione legis. Primum negat transferre dominium sine traditione: secundum ait sine illa transferre: tertium vult posse transferre, numeratque casus nonnullos, in quibus sine traditione transfertur dominium. Ex his distinctionibus, & animadversionibus interpretari poteris *legem*, *eum qui emit*, §. 1. ff. *de furtis*, in quo dicitur, emptorem, antequam ei res tradatur, furti actionem non habere: & si ante solutam pecuniam eam subtraherit, furti actione teneri; non teneri autem si pretium solverit, nam tunc voluntate venditoris, eoque libente subtrahisse credendum est; quandoquidem jure illam apud se venditor retinere non potest cum injuria damnoque emptoris.

6. Extremò id videtur in hoc extremo capite notatione dignum. Prius, quam ad ipsam rerum commutationem deveniant, consueisse homines de re permutanda, aut pollicitatione, aut promisso, aut stipulatione transigere, quod cum inter eos est actum, tum demum ad rerum permutationem, atque ad conficiendas tabulas descendunt, ex quo solo translatio domini, eo modo, quo dictum est, existit, nam ex antecedente promisso, stipulative, rem, reive dominium nullum transferri, res apud nullum vel leviter in hac ratione exercitatum dubitanda est. Atque ita tenui disputationis filio, lenique divini Spiritus aura, secunda hujus methodi de contractu universè pars nobis pertexta est, atque confecta, in qua detexenda & absolvenda fateor me multum necessarii laboris & operæ consumpsisse, verumtamen nulla gravioris operis ac muneris functio, nec ullus labor tanti fuit, ut susceptum officium comminere & violare potuerit. Tertia pars reliqua est de divisione contractus: in qua minus nobis elaborandum erit; quoniam viam ingredimur planiorem, ac munitiorem, & quæ plurimum est trita vestigiis.

TERTIA PARS TRACTATIONIS

DE CONTRACTU UNIVERSE,
QUÆ ET US DIVISIONES TUM IN SPECIES
maiores & ampliores, tum in minores & angustiores, tum in
postremas & infimas, complectitur.

CAPUT PRIMUM.

*Difficultas dividendi contractus ostenditur:
& fontes generalium divisionum indi-
cantur.*

TRIA habet unumquodque genus, cujus scientiam via & doctrina tenere cupimus, naturam, proprietates, & species. Ad quæ tria cognoscenda tria itidem à Logicis & Philosophis aptissima comparata sunt instrumenta: definitio; ad pernoscentiam naturam: demonstratio; ad perdiscendas proprietates: divisio, ad indagandas species. Species verò cum dico indagari divisione, numerum & ordinem earum dico: nam specierum essentiam & proprietates reliquis duobus instrumentis perferutamur. Primo instrumento ipsi usi sumus in definienda natura contractus ex omnibus ejus causis: demonstratione in aliis capitibus, in quibus de contractus proprietatibus differuimus. Divisio nunc nobis usurpanda est in contractus subiectis generibus atque speciebus invenien-
dis. Non parvum opus aggredimur: cum dividendi callere artificium non sit cujusvis.

2. Nota enim verba sunt illa Platonis in Sophista, præne in extremo, ad hunc mo-

dum scribentis: Unde igitur nomen utriusque proprium deducetur? An videlicet difficile est; quia causa quædam verus divisionis generum in species superioribus nostris ignota fuerit, adeò, ut nemo partiri contenderit: ideoque hominum inopes esse necesse est. Quærebat autem Plato nomen ejus proprium, qui per inscitiam falsamque opinionem quidpiam imitatur: & qui sciens, & cognoscens illud ipsum imitatur. Mihi tamen difficultas hæc omnis devoranda est necessariò: cogit enim ordo doctrinæ. Sed illud permolestum, quò nullus suppetit magister, qui divisiones contractus ad normam artis, quod opus erat, direxerit: ut mihi necessariò mea omnis dividendi ratio tum ab Aristotele, tum ab ejus præceptore Platone fuerit arcessenda.

3. Aristotelis documentum est in 1. lib. de partibus animal. cap. 3. divisionem ex iis rebus nasci debere, quæ insunt in substantia, non ex iis quæ accidunt, inepta namque divisio foret, si diceret: Animal aliud est album, aliud nigrum: aliud robustum, aliud inbecillum; accidunt hæc enim animalibus, atque extra eorum substantiam sunt. In genere verò earum rerum, quæ ex anima & corpore coagmentatæ sunt, non solum illa censentur in substantia inesse, quæ formam consequuntur, ut vivere, sentire, moveri, ratione uti: sed

ea quoque, quæ ex materiæ principiis per se oriuntur, veluti in animalibus esse bipes, aut quadrupes: solida ungula, aut fissa, cornibus instructum, aut sine cornibus, sanguine præditum, aut sanguinis expers, quam partiendi rationem secutum esse Aristotelem planum est ex ejus *libris de animalibus*.

4. Nec non Platonis est illud Philosopho præceptum dignissimum in dialogo de Regno, ferme in medio libro, oportere, ubi quis (his enim verbis loquitur) primò multorum percipit communionem, non priùs desistere, ac differentias omnes in ea, quæ speciebus clauduntur, inspexerit, quare jubebat idem Plato dividendum à summo genere descendere ad species atomas, atque individuas, & in iis conquirere, nec progredi longiùs: quia infra species ultimas reperitur infinitum. Pareamus igitur Platoni, pareamus Aristoteli, ab iisque divisionem quæ in substantia contractus, vel quæ sunt ad eam magnopere affecta, petamus, & divisiones primùm ad latiores, deinde ad angustiores species deducamus. Namque bipartita est specierum ratio, quæ generi subjectæ sunt: quædam sunt superiores, & ampliores, quæ complectuntur alias minores, & inferiores: aliæ sunt minimæ, & infimæ, quæ nullas alias species coërcent.

5. In contractus igitur substantia spectantur hæc tria, causæ, proprietates, & jura; non quòd hæc omnia contractus absolvant essentiam, sed quia aut essentiam, complent, aut proximè illam attingunt. Accidentia contractus in duo videntur genera ritè dispertiri posse: unum in pactionibus consistit, quæ à contrahentibus contractui addi solent: alterum in circumstantiis rerum, & personarum, seu in adjunctis, & attributis negotii, & personæ. Adjuncta & circumstantiæ negotii hæc sunt: locus, tempus, modus, occasio, facultas, dico hæc adjuncta, generalem potius notionem secutus vocabuli, quàm eam, quam rhetores consectantur cum de attributis negotiorum præcipiunt: illa enim quæ attributa sunt negotiis ita partiuntur, ut quædam

cum ipso negotio continentia sint, atque ad rem semper affixa, partim in gestione negotii considerantur, partim gestum negotium consequantur. Quæ ego enumeravi, in negotii gestione ab oratoribus spectantur. Circumstantiæ & attributa personarum sunt, nomen, natura, natio, patria, victus, educatio, ætas, sexus, forma, habitus, affectio, studia, consilia, facta, casus, orationes; de quibus sunt rhetores consulendi.

6. Nobis, si Aristotelis decretis velimus insistere, ex duntaxat divisiones contractus persequendæ erunt, quæ ex causis, prietatibus, & juribus eruantur, nec tamen negandum est circumstantias loci, temporis, personæ sæpiissime cum contractu eo modo cohærere, ut aut omnis, aut vis præcipua obligationis è circumstantia sit apta. Ut si inter contrahentes actum sit de repræsentanda numerandaque pecunia tali die, tali loco, tali personæ: ut si quis suas locet operas Paulo, non Petro, ad mensëm, vel annum: ut merito superioribus nonnullisque aliis circumstantiis sua in partiendo contractus respondere debeat divisio.

CAPUT II.

De divisione contractus ducta ex causis.

1. **Q**Uoniam, ut præcipit Arist. in 1. lib. de partibus animalium cap. 3. divisionis membra debent esse opposita, lex ipsa dividendi contractus hanc nobis necessitatem imponet: ut nomen contractus vero, & non vero sæpè tribuamus, verum dicimus, qui veram obligationem parit, falsum eum, cui vera deest obligatio. Ex causa igitur, qui est finis, hæc oritur divisio; Contractus alius est necessarius, alius non necessarius: alius utilis, alius non utilis. Quòd si adeò sit inutilis, quòd aut publicam lædat utilitatem, aut privatam, quam violare est contra officium omnino, ut cum tutor contrahendo nocet pupillo, ejusque peculio, contractus efficitur nullus, hoc ipsum de eo contractum

dicendum, quo utilitas læditur Ecclesiæ. Ex causa efficiente hæc oritur divisio: Quidam est liber, quidam coactus, liberis dicitur, cui nullus metus, seu vis extrinsecus allata causam attulit, coactus verò, quem extorsit probabilis ac justus timor, quo commoveri potest vir constans, ac fortis. Metus enim etsi libertatem relinquit, quæ humanæ actioni est intima, ad illiusque essentiam pertinet in eo, quòd humana est, illam, tamen libertatem, quæ circumstantia quædam est, & quasi adjunctum quoddam necessarium in ratione contrahendi, funditus tollit perimitque obligationem, ut alibi demonstratum est.

2. Quoniamque voluntas alia est absoluta, alia conditionalis: alia perfecta, alia imperfecta: alia deliberata, alia indeliberata; contractum, quoque necesse est alium absolutum alium conditionalem, alium perfectum, alium imperfectum, alium deliberatum, alium indeliberatum esse. A forma, qui est consensus signo aliquo externo declaratus, manat partitio ab Arist. facta in 5. *Ethic. cap. 2.* ubi est his verbis: *ἢ δὲ συναλλαγμάτων, τὰ μὲν ἐκείνη, τὰ δὲ ἀκέραια, ἐκείνη μὲν γὰρ τὰ τοιαῦτα, οἷον πωρὶς, ὠνὴ, δανεισμός, ἐγγύη, χηρὶς, παρὰ καὶ ἑτέραν μίσθωσις. ἐκείνη δὲ λέγεται, ὅτι ἐκ ἀρχῆς ἢ συναλλαγμάτων τέτων ἐκείνη. ἢ δὲ ἀκέραιων τὰ μὲν λαθραῖα; οἷον κλοπὴ, μοιχεία, φαρμακεία, προαγωγὴ, δολοφονία, ψευδομαρτυρία, τὰ δὲ βίαια, οἷον ἀκία, δεσμός, θάνατος, ἀρπαγή, πηρώσις, κακουργία, πλομπλακισμός. Contractuum, inquit Arist. quidam sunt voluntarii, quidam involuntarii, voluntarii quidem sunt hi, verbi causa: venditio, emptio, mutuum, fidejussio, commodatum, depositum, locatio, conductio, voluntarii verò dicuntur: quoniam contractuum principium est voluntarium. Non voluntarium autem quidem sunt clandestini, ut furtum, adulterium, veneficium, servi alieni deceptio, aut corruptio, cades dolo commissa, falsum testimonium. Alii sunt violenti, ut verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia.*

3. Fateor equidem semper mihi diffi-

cilem visam esse hanc divisionem Philosophi. Nam monstri videtur simile, ut contractus possit esse aliquis, non iis, quibuscum contrahitur, consentientibus. Quis autem dixerit in cæde, rapina, veneficio, consensum intercedere ejus, qui isthæc patitur perinvitus. Adde quòd voluntarium in 3. *Ethic. cap. 2.* definitur, cujus principium est intra eum, qui actionem promittit, cum circumstantiarum cognitione conjunctum. At quis contrahit, qui principio intestino, & earum singularum rerum cognitione orbatus est, sine qua nulla humana suscipitur actio? Ad hæc turpia & honesta agere in nostra situm est potestate, ut idem affirmat in 3. *Ethic. cap. 5.* Proposita difficultas satis rectè explicabitur, si quemadmodum ab Aristotele nonnulli contractus involuntarii dicantur, exposuerimus.

4. Sciendum igitur est, cum contractus actio sit justitiæ commutativæ, cujus ratio & essentia in æqualitate dati & accepti consistit, eum contractum hoc nomine propriè appellandum esse, qui & justus est, & eam tuetur, quam diximus, æqualitatem: iique contractus, qui rerum commutandarum servant æqualitatem, facilem habent amborum commutantium ultro citroque dantium consensionem; illæ verò quæ ab æqualitate discedunt, commutationes, excludunt mutuum partium consensum. Neque enim in nece injuriosa ac violenta, quæ injustæ mortis cum vita commutationem habet, ejus qui patitur injuriam, ac necem, consensus reperitur, itaque Philosophus acutè vidit, & scripsit eos contractus esse involuntarios, in quibus utraque pars non consentit in quibus utraque pars non consentit in æqualitate dati, & accepti, illos verò voluntarios esse, in quibus consentit. Quæ explicatio est pæne tota petita ex commentario D. Thomæ.

5. Sed aliter explicari forsitan quæstio posset. Dupliciter spectari possunt contractus illi, qui invitis hominibus suscipiuntur, vel ut actiones humanæ sunt: vel, ut perniciosæ alteri sunt, commutativam justitiam evertentes, priore modo voluntarii sunt, propter illius voluntatem, qui

actionem suscipit injustam ; altero verò modo involuntarii, propter injuriam, quam invitatus patitur is, cui per contractum ex delicto & maleficio infertur. Probat enim Philosophus in 5. ad Nicomachum, cap. 9. & in ad Eudemum, cap. 34. neminem sibi ipsi inferre injuriam : & invitum quemque injuriam pati. Quamquam modus hic diluendæ dubitationis ab illo D. Thomæ parum discrepat. Vel dicere possumus, secundi generis contractus involuntarios appellari, non quia comparantur cum privata voluntate contrahentium : sed quia ad publicam legislatoris, legisve voluntatem referuntur, universum genus illud contrahendi improbantem, ac vindicantem. Vel tandem involuntarii dicuntur propter involuntariam, quam pariunt, obligationem : omnes enim, quicumque ejusmodi contractus conficiens causa sunt, jure damni allati alteri remetiendi, & compensandi necessariò tenentur. Nam omnem obligationem pro contractu usurpari apud juris civilis Doctores persuadet *lex, omnem obligationem, ff. de judiciis*. His enim verbis loquitur lex : *Omnem obligationem pro contractu habendam existimandum est : ut ubicumque aliquis obligetur, & contrahi videatur ; quamvis non ex crediti causa debeat*. Ex maleficio enim obligatio naturalis oritur subeundæ pœnæ, inquit Bartolus explanans *legem primam, ff. de conditione indebiti, commentarii num. 10.* quæ obligatio non nascitur, inquit Bartolus, ex consensu delinquentis, sed ex legis auctoritate : pœnam autem esse involuntariam certum est. Quemadmodum enim ad culpæ essentiam spectat, ut sit voluntaria, ita ad pœnæ rationem, ut sit involuntaria, sicut D. Augustinus in *lib. de duabus animabus*, ac D. Thomas in *suis theologicis lucubrationibus* idemidem reperit. Quocirca sanctissimus Doctor in *prima parte, quest. 48. artic. 5.* scribit de ratione pœnæ esse, ut sit voluntati contraria. Hujus Aristotelei nodi dissolvendi si postremam hanc rationem retineamus, contractus ex maleficio involuntarios dicemus, quia neutrius contrahentis voluntatem habent : non ejus, qui injuriam facit, quia invitatus

obligationem subit luendæ pœnæ : non ejus, qui offensionem ac damnum accipit, quia non sponte accipit, sed perinvitè.

7. Materiam contractus in *prima parte hujus methodi, cap. 4.* finitimam diximus esse actionem, effectioremve aliquam, longinquam verò res ipsas, in quibus actio effectioque versatur. Ex materia finitima nascuntur quatuor illi carentes nomine contractu, Do ut des, Do ut facias, Facio ut des, Facio ut facias : in quibus ex præscriptis verbis agi scribunt Jurisconsulti. Ex materia longinqua sumuntur omnes illi, qui suis & propriis vocabulis nuncupantur : de quibus in extremo capite divisionum agendum erit.

8. Sumuntur item illi, qui à Jurisperitis dividi individuique nominantur : de quibus hoc loco pauca. Habetur divisio hæc contractus apud Jurisconsultos persubtilis, atque, ut iidem loquuntur, de apicibus juris. Ille contractus dicitur dividuus, cujus materia dividitur : ille verò individuus, cujus materia divisionem non admittit. Verùm cum res aliqua dici possit dividua, vel individua dupliciter, naturaliter, seu intrinsecè, & civiliter, seu ex præscriptione legis, ac juris, hoc altero modo considerant Jurisperiti divisionem, indivisionemque in contractu. Quidam hanc generalem certamque regulam tradunt ad contractus dividuos individuosque internoscendos : Ea res dicitur, & est ratione civili individua, cujus pars non tantum adfert utilitatis pro ratione partis, quantum totum pro ratione totius. Quatuor autem modis contractum docent dici dividuum, vel individuum. Primum obligatione, ac promissione : deinde distributione, seu divisione inter heredes : tum solutione : postremò solutione, ac liberatione. In contractu, qui omnibus his quatuor modis dividuus dicitur, reperiuntur res, que in numero, pondere, & mensura consistunt.

9. In eo verò, qui quolibet modo est individuus, collocantur servitutes reales rusticæ : ut iter, actus, via, aqueductus, servitus etiam urbana, ut servitus altius tollendi ædes : nec enim pars servitutis po-

est aut promitti, aut in obligationem deduci. Nam si mihi iter per fundum tuum in meum permittis, ac promittis, non partem itineris, sed planè totum permittas ac promittas necesse est: nisi tuum promissum velis esse mihi prorsus inutile. Textus est luculentus in l. *viam, itineris*, ff. de *servitutibus*. Hæc enim sunt verba legis: *Viam, itineris, actus, aqueductus pars in obligationem deduci non potest: quia usus eorum indivisus est, & in l. stipulationes non dividuntur*, ff. de *verborum oblig.* *Stipulationes non dividuntur earum rerum, quæ divisionem non recipiunt, veluti via, itineris, actus, aqueductus, ceterarumque servitutum.* Sunt etiam permulti alii textus in jure civili hac ipsa de re: cujus subtilior disputatio ad Jurisconsultos rejicienda est. Illud hoc loco tenendum est, per magnum esse discrimen inter iter, actum, & viam: nam iter est hominum, actus pecudum, via vehiculorum. Hinc inferre licet, qui habet viam, eum habere actum, & iter: & qui habet actum, habere iter. Varro de *lingua Latina* viam octo pedes latam esse docet, actum quatuor. Gaius l. *viam latitudo*, de *servitutibus rusticorum prediorum*, sententiam confirmat Varronis. Nam in porrectum vult viæ latitudinem esse octo pedum, in anfractum, ubi flexum est, decem & sex.

10. Illa quoque ex materia Jurisconsultorum fluxit divisio. Contractus alius est, qui re initur: alius, qui rei interventu: alius, qui verbis, ii contractus re fieri dicuntur, in quibus qualitas & quantitas obligationis ex re ipsa perspicitur, in hoc contractuum genere insunt, mutuum, commodatum, depositum, & si qui sunt alii; illi verò contractus dicuntur rei interventu fieri, in quibus vis & pondus obligationis trahitur ex convento solo, & pacto contrahentium; cum illud ipsum res indicare nequeat: fieri autem possit, ut res rei, & factum facto multum præstare possit. Contractus verò, qui verbis celebratur, contractus est stipulationis: de quo non pauca sunt apud Jurisconsultos curiosè diligenterque pertractata.

CAPUT III.

De partitione contractus ex ejus proprietatibus deprompta.

1. **F**inem naturæque proprietatem etiam verbo discrepant, re tamen sejungi opus non esse, in physicis & metaphysicis observare facile possumus, nedum in moralibus. Mente atque intelligentia uti finis est humanæ naturæ, quod Aristot. in 7. *Politic. cap. 15.* haud obscurè declaravit, cum scripsit nostri ortus, & educationem finem esse mentem, & rationem. Animatorum, cunctorumque viventium, sentientium, atque intelligentium finem in actione consistere nec Philosophi, nec Theologi in quæstionem vocant: omnesque facultates naturales actionem tamquam finem intueri fatentur sapientes. Cum ergo in prima hujus nostræ institutionis parte finem constituerimus contractus esse necessitatem, atque utilitatem, easdemque primas proprietates expressas è fine constituerimus, atque in superiore capite primam divisionem contractus ex necessitate & utilitate tamquam ex ejus fine prompserimus; easdem si nunc iteraremus, nec culpa, nec justa reprehensione vacaremus.

2. Ergo quam nobis tertia proprietas, quæ libertas est, divisionem præbere possit, videamus. Quæ quidem proprietas cum è visceribus causæ conficientis contractus eruta sit, nonnullas item divisiones cum eadem causa habere oportet. Ut quod contractus alius sit liber libertate consilii, & electionis: alius qui eadem careat libertate: alius libertate præditus opposita metui, & vi: alius vim habens, & metum, quæ divisiones à causa efficiente, quæ humana est voluntas, sunt effectivè; sed à proprietate formaliter. A qua sunt item hæc. Contractus alius est dolosus, seu fraudulentus, alius sine dolo, & fraude: alius per errorem, sive per inscitiam factus: alius absque errore, & inscientia initus. Juris autem & conscientiæ vinculum non obtinere contractus, à quibus tertia abest

proprietas, à nobis, cum eam explicaremus, dictum est.

3. A quarta proprietate hæc proficiscitur divisio. Contractus alius est, qui contrarias habet pactiones naturalibus proprietatibus: alius, qui non habet. Uterque autem potest esse justus, & ratus, consule hujus quartæ proprietatis tractationem.

A quinta hæc emanat divisio, alius est bonæ fidei, alius malæ fidei: hunc jura omnia execrantur, illum autem exosculantur, cognosces ex iis, quæ de hac proprietate, quæ bona fides dicitur, in seposita disputatione copiosè persecuti sumus.

A sexta proprietate, quæ vocata est soliditas, hæc habetur divisio. Contractus alius est solidus, & verus: alius adumbratus, & simulatus: alius inanis, & casus, cujus nullum in natura rerum existit fundamentum: alius, cujus fundamentum extat, materia, inquam, seu res, aut præsens, aut futura. Reliqua ex propria disputatione hujus proprietatis quærenda.

Ad septimam proprietatem hæc referuntur divisiones. Alius est legitimus: alius contra legem, seu divinam, seu humanam. seu naturalem, qui vim devinciendæ conscientie non habet, præsertim si contra jus sit, aut divinum, aut naturale, aut gentium: alius est rerum conservans æqualitatem, alius ab ea recedens. Ad eandem septimam proprietatem, quæ justitia est, hæc item pertinet divisio. Alius est cum severitate juris, alius cum lenitate initus: alius solemnibus juris comitatus: alius nudatus solemnitate.

4. Octava proprietas hanc divisionem adfert. Alius est honestus, alius turpis, & improbus. Quilibet autem contractus cum virtute, & morum honestate, quæ octava est in nostra methodo contractus proprietas, configens nullius est momenti, ac ponderis, ut à nobis demonstratum est.

Nona proprietas est benignitas, sive contractus humanitas: quæ tacitam habet condonationem, sive donationem ejus exuperantiæ, quæ in æstimatione rerum ac pretio est ignorata contrahentibus; eamque ipsi inter se libentibus animis largiun-

tur, quam largitionem qui negaret alteri, seu respueret, animo inhumanus esset ac barbarus: qui autem animo, lingua, & manu ei favet, humanus ac benignus censendus. Quare divisio ex ista proprietate profecta erit in contractum benignum, & humanum, & in inhumanum, & barbarum.

Decima proprietas est obligatio. Hæc has suppeditat divisiones. Alius est proprius, alius improprius, alius maximè improprius. Proprius, qui utrinque habet obligationem: uti emptio, venditio, permutatio, locatio, conductio, societas, &c. Alius improprius, qui ex altera parte dumtaxat obligationem parit: uti nuda promissio, quando is, cui promittitur, illam recipit, maximè improprius, in quo nulla est obligatio, sed potius obligationis extinctio, ac dissolutio, quod accidit in acceptilatione. Atque isthæc ex communi sententia.

5. Sunt item hæc divisiones. Alius est contractus, qui obligationem habet naturalem, qualis pupilli ratione utentis, qui sine tutoris auctoritate naturaliter obligari potest *ex l. si pupillus, ff. de novationibus*, & non civilem: ita ut adversus eum in jure agi possit. Alius qui naturalem habet & civilem, cujusmodi obligatio in iis omnibus contractibus cernitur, qui jure gentium jureque humano ac divino probantur, quem contractum auctoritate tutoris sui pupilli inire possunt, ut probat Glossa in *Instit. quibus modis contrahitur obligatio, §. is cui*, sed restituitur si contractus ei noceret, idemque pupillus obligationem naturalem, & civilem, quando ex contractu sit locupletior, vide eandem Glossam, & *leges, in pupillo, & si pupilli, ff. de solutionibus*. Alius est denique qui nec civilem, nec naturalem inducit obligationem; qualis est is, qui aut jure divino, aut naturali, aut gentium, aut Ecclesiæ, aut etiam civili, quod ecclesiastico contrarium non est, exploditur.

6. Ad undecimam proprietatem, quæ est actio, spectat hæc divisio. Alius est, qui civilem habet actionem, eamque in foro tantum distrahendarum litium: alius,

qui in eo foro actione orbatur : alius qui in foro conscientiae, & Dei jus habet agendi : alius qui non habet : alius qui jus agendi assequitur in foro contentioso, & non conscientiae : alius qui in foro conscientiae, sed non in litigioso : alius, qui in neutro foro habet actionem : alius qui in utroque, uti sunt ii, qui iustè legitimæque obligationis probationibus muniuntur.

Daodecima & postrema proprietas est translatio domini, ex qua hæ divisiones eliciuntur. Contractus alius est qui actu dominium transfert : alius qui non transfert, transfert, qui conjunctam habet traditionem : non transfert, qui illam non habet. Excipiuntur casus nonnulli, quos ipsi memoravimus in disputatione de translatione domini. Item alius est qui potestate proxima transfert dominium : alius qui remota, proxima, ut sunt ii, quos jus gentium invenit, emptio, venditio, locatio, conductio, ab actu traditionis separati : remota, ut promissio, ut stipulatio. Item alius est, qui domini perfecti & solidi translationem habet : alius qui imperfecti. Perfecti domini translatio in eo est contractus, qui alterum facit dominum proprietatis, usus, usufructus, jurisque universi, quod quis in re sua habet : imperfecti, quod partem aliquam speciemve domini transfert, sive usum, sive usufructum, sive habitationem, sive possessionem, quæ domini latè sumpti pars censetur. Sequitur, ut divisiones, quæ à jure proficiscuntur, inspiciamus.

CAPUT IV.

Divisio contractus ex multiplici jure.

12. **M**ultiformis divisionis contractuum seminarium esse multi jure jus cuique puto esse compertum. Cum enim jus aliud sit naturale, aliud divinum, aliud humanum : & hoc autem gentium omnium, aut pæne omnium : necnon civilem, & canonicum ; quodlibet fons est & origo divisionis. Retegamus igitur divisiones. Contractus alius est juris naturalis, alius non est juris naturalis. E jure naturæ

omnium sapientum consensu profluxit matrimonium, sine quo genus hominum propagari haud quaquam potuisset. Viro, inquit Arist. in 8. Ethic. cap. 12. & uxori amicitia esse natura videtur : homo enim conjugale magis, quam civile est animal : at civile est animal natura à sensu Philosophi. D. Thomas in 4. sent. dist. 26. quæst. 1. art. 1. matrimonii contractus quemadmodum naturalis dicatur, explicat his verbis : Respondeo dicendum, quod aliquid dicitur esse naturale dupliciter : uno modo sicut ex principiis naturæ ex necessitate causatum : ut moveri sursum est naturale igni, &c. & sic matrimonium non est naturale, nec aliquid eorum, quæ mediante libero arbitrio complentur. Alio modo dicitur naturale, ad quod natura inclinatur : sed mediante libero arbitrio completur. Sicut actus virtutum dicuntur naturales : & hoc etiam modo matrimonium est naturale, quia ratio ad ipsum inclinatur dupliciter : primum quantum ad principalem ejus finem, qui est bonum prolis, non enim intendit natura solum generationem ejus, sed traductionem, & promotionem usque ad perfectum statum hominis. Unde secundum Philosophum tria à parentibus habemus, scilicet, esse, nutrimentum, & disciplinam. Filius autem à patre educari & instrui non posset, nisi determinatos & certos parentes haberet : quod non esset, nisi esset aliqua obligatio viri ad mulierem determinatam, quæ matrimonium facit. Secundò quantum ad secundarium finem matrimonii, qui est mutuum obsequium impensum, sicut enim naturalis ratio dicitur, ut homines simul cohabitent : quia unus homo non sufficit sibi in omnibus, quæ ad vitam pertinent : ratione cujus homo dicitur naturaliter politicus ; ita etiam eorum, quibus indiget ad humanam vitam, quædam opera sunt competentia viris, quædam mulieribus. Unde natura movet, ut sit quædam associatio viri ad mulierem : in qua est matrimonium, & has duas causas ponit Philosophus in 8. Ethic. Hæc D. Thomas.

2. Et quidem, cum coangustatum erat humanum genus, in illis universæ naturæ primordiis generandi soboli singulos navare operam oportebat, ut idem D. Tho-

mas in ead. dist. & quest. art. 2. ad primum argumentum ait; dilatata verò, quantum sat erat, & aucta hominum multitudine, desuit præceptum constringere unumquemque, nisi si quando ob bonum publicum à multitudine aut nonnulli, aut omnes renovare sobolem cogerentur, vide eadem apud D. Thomam quodlib. 7. art. 17. Itaque nunc, ut ait Sotus in 4. dist. 26. quest. 2. art. 2. potestas cogendi inire connubia est penes Principes, qui multitudinem regunt, vel penes ipsas Respub. non gravabor sententiam illam D. Thomæ hic describere ab eo his verbis expressam in 4. sent. dist. 26. quest. 1. art. 2. *Cum ergo ad perfectionem humanæ multitudinis sit necessarium aliquis contemplativæ vitæ inservire: quæ maximè per matrimonium impeditur, inclinatio naturæ ad matrimonium non obligat per modum præcepti etiam secundum Philosophos: unde Theophrastus probat, quòd sapienti non expedit nubere.* D. Bonaventura in 4. dist. 26. art. 1. quest. 2. hisce temporibus post humanum genus propagatum existimat cessasse præceptum nubendi, sic enim ille: *Præceptum illud fuit affirmativum, & fuit juris naturalis. Sed attendendum, quòd jus naturale quadam dictat simpliciter, quadam secundum tempus, simpliciter, ut Deum amandum: secundum tempus, ut omnia esse communia. Dico ergo quòd præceptum de usu matrimonii fuit naturale secundo modo; quia quamdiu pauci erant, dictabat jus naturale quod multiplicanda esset proles ad cultum Dei: sed cessante ièto statu cessavit præceptum, & ideo institutio secunda tempore legis gratiæ habuit indulgentiam, non præceptum. Sed Dur. in ead. dist. quest. 2. probat manere idem præceptum: item Gabriel in ead. dist. quest. 1. art. 1. quest. 5. & Sotus loco suprà indicato, & satis est communis sententia: quamquam non habet vim obligandi nisi quomodo dictum est.*

3. Quæri hoc loco à quopiam posset; an præter conjugium fuerit, aut futurus fuerit alius contractus in statu inviolatæ naturæ. Respondeo mihi non videri improbabile, quatuor vel etiam quinque in illo

statu potuisse inesse contractus: duos innominatos, tres nominatos. Innominati erant, Do ut des, ad quod revocabatur contractus matrimonii, ut inquit Scotus in 4. sent. distinct. 26. quest. unica, sicut etiam post lapsum inita conjungia ad eundem contractum nomine carentem referuntur. Secundus contractus innominatus fuisset, Facio ut facias: lex enim connubii flagitabat ut viri & uxoris munera atque officia tum in re domestica curanda, tum in educanda prole dispertita essent, atque hujus contractus jure vitam degerent, Facio ut facias. Contractus nominati fuissent, matrimonium, societas, stipulatio. De matrimonii contractu non attinet concertare: de contractu societatis nec forsitan altercandum esset. Quia enim incorrupto illi statui agri colendi studium familiare fuisset, credibile est ad excolendam terram mutuas sibi operas tradituros esse, eoque contractu alterum alterius industriam & laborem provocaturum, Faciam ut facias, ex quo stipulatio extitisset ad alterius impetrandum auxilium: Spondesne tuam mihi operam in cultione agri præstaturum, quod cum se præstaturum sponsor respondisset, societas quædam more fraterno confirmata esset: in qua communicatis operis ac rebus nihil inter eos lucri, vel compendii distributum fuisset, rebus omnibus in commune collatis. Verùm de hac nostra opinionatione libera est cuique potestas censendi.

4. Illud nunc consideremus, sitne ulla divisio contractus accepta à jure divino. Fidenter igitur asseveramus alium esse contractum institutionis divinæ, alium non esse. Matrimonium non solum jure naturæ comparatum, verum etiam institutum divinitus Christiana & theologica affirmatio est. Quod verò institutionis auctoritas divina verbis illis enuntiata fuerit, *Hoc nunc os ex ossibus meis*, Gen. cap. 2. placuisse videtur D. Augustino in 14. de civit. Dei, cap. 22. sanè placuit Magistro sent. in 4. dist. 26. in principio. Alexandro Alensi in 4. part. quest. 2. memb. 2. art. 1. placuit D. Bonaventuræ in 4. dist. 26. art. 1. quest. 2. num. 8. placuit Scoto in ead. dist. q. un. §. per

hoc patet, placuit Durando in paraphrasi sive sententia ejusdem distinctionis, placuit Richardo in eamd. art. 1. quest. 3. Hugoni lib. 2. de sacramentis, parte 11. Vvaldensi lib. de sacramentis, cap. 132. Adriano in 4. quest. 1. Catharino contra Cajetanum quest. 1. Tapero. art. 18. Lovaniensi, Covarruviae in 4. librum Decretalium, parte 2. cap. 1. §. unico, num. 6. Scotus ait Dei præconem Adamum fuisse, quando verba illa pronuntiavit, *Hoc nunc os, &c.* & Alexander Alenf. afflatum divinitus tamquam Prophetam ea exprompsisse. Hec sententia manasse videtur à D. Augustino, qui lib. 9. de Genesi ad litteram, cap. 19. sive in extremo libri, de Adamo, qui à Deo consopitus fuit, & somno solutus, verba faciens ad hunc modum scribit: *Denique evigilans tamquam prophetia plenus, cum ad se adductam constam mulierem suam videret, eructavit continuo, quod magnum sacramentum commendat Apostolus: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc vocabitur mulier, quoniam de viro sumpta est; & propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit uxori suæ: & erunt duo in carne una. Quæ verba cum primi hominis fuisse Scriptura ipsa testatur, Dominus in Evangelio Deum dixisse declaravit. Ait enim: Non legistis, quia, qui fecit ab initio masculum, & feminam, fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suæ; & erunt duo in carne una. Ut hinc intelligeremus per ecstasim, quæ præcesserat in Adam, hoc eum divinitus tamquam Prophetam dicere potuisse. Hæc totidem verbis D. Augustinus.*

5. Sive igitur verbis illis, quæ ex Adam ore fluxerint, institutionem nacta fuerit maris feminaque conjunctio, sive ex illis Gen. cap. 1. *Crescite, & multiplicamini*, ut visum est aliis nonnullis: uti Sylvestro in verbo *Matrimonium*, 1. quest. 2. & Soto in 4. sent. distinct. 26. quest. 1. art. 2. in quam opinionem trudent D. Thomam in eamd. dist. quest. 2. art. 2. ad 4. & Joannem à Turrecremata in caput, quidam votum 27. quest. 11.

artic. 4. questionis suæ, & D. Antoninum in 3. part. tit. 1. cap. 2. Verum ex his tribus Doctoribus verius contraria elicitur sententia D. Antonini verba hæc sunt: *Fuit autem matrimonium institutum à Deo, dist. 26. Deinde, & in Paradiso terrestri, dicente Adam ex instinctu Spiritus sancti: Hoc os ex ossibus meis, &c. Gen. 2. Ter autem fuit à Deo matrimonium institutum. Primum ante peccatum, in officium (ut aiunt Theologi) naturæ ad humanum genus propagandum. Deinde post peccatum, Genes. 9. ut remedium esset humanæ naturæ culpæ morbo ægrotantis, & flagitiosæ voluptatis illecebra contaminatæ. Postremo, ut sacramentum à Christo Domino, Matth. 19.*

6. A jure item divino hæc sumi potest divisio. Quidam sunt contractus a jure divino, etsi non instituti, at declarati, atque approbati; alii qui etsi perspicuam ejus nec approbationem habent, nec declarationem; confusam tamen habent & generalem, ut in verbis illis Apostoli in 1. ad Thess. cap. 4. *Ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum*, quibus verbis omnis prohibetur justitia in contrahendis rebus ex interpretatione malorum. Inprimis est mutuum. Luc. 6. *Mutuum date nihil inde sperantes*, est item locatio in parabola vineæ locatæ agricolis per flagitiosos, & homicidas, Matth. cap. 21. Marci 12. Luca 20. est item conductio in parabola de conductis operariis, Matth. 20. est item emptio, cui multifariam testimonium dant sacre litteræ. Sed luculentum est illud Genes. cap. 47. ubi Josephus coëmit prædia omnia Egypti, eademque locat Egyptiis certa mercede conventa. Sola terra sacerdotum non fuit emptæ, nec facta vectigalis, nec minus illustre est illud Jeremiæ testimonium cap. suæ prophetiæ 32. ubi Dei jussu ab Anamehelo fratre suo agrum mercatur certo persoluto pretio testibus adhibitis, & venditionis atque emptionis tabulis confectis, & Baruch, qui earum custos esset, traditis. Quam divisionem juris gentium adferat videamus.

7. De hoc igitur jure omnes propemodum

dum contractus esse ortos civilia jura aperte testantur. Sic enim est in lege quinta de justitia & jure. Ex hoc jure gentium introducta sunt bella, discretæ gentes, regna condita, dominia distincta, agris termini positi, ædificia collata: Commmercium, emptiones, venditiones, locationes, conductiones, obligationes institutæ, exceptis quibusdam, quæ à jure civili introductæ sunt, & in Institutionibus de jure naturali, gent. & civil. §. jus gentium, dicitur: Ex hoc jure gentium omnes pene contractus introducti sunt. Ut emptio, & venditio, & conductio, societas, depositum, mutuum, & alii innumerabiles. Sed tamen hi omnes innumerabiles contractus hac una divisione comprehendi possunt: alii sunt innominati, alii nominati. Innominati quatuor illi, Do ut des, Do ut facias: Facio ut des, Facio ut facias: quamquam primum & postremum, quando dominata esset lex integræ naturæ usui futuros esse hominum generi suprâ docuimus. Nominati sunt ii quos suis appellamus nominibus, venditio, emptio, locatio, conductio, societas, commodatum, depositum, mutuum, donatio, precarium.

8. Ac ne longius excurrat divisio. A jure civili & canonico extrema hæc est de prompta divisio: alii sunt civiles, alii canonici. Civiles sejunctos à jure gentium nominat Glossa interpretans legem, ex hoc jure gentium, ff. de just. & jur. in verbo Quibusdam. Sunt igitur quædam verborum obligationes, seu stipulationes sollemnibus juris civilis conceptæ, contractus, & obligatio de constituta pecunia: de qua in Institut. de actionibus, §. de constituta. Item litterarum obligatio: de qua in iisdem Institut. de litter. obligat. Contractus etiam emphyteuticus: ut in Institut. de locatione & conductione, §. adeo, nec non contractus sponsalitiæ largitatis, de qua in Authen ut. sponsalitia largitas sit specialis contractus.

9. Contractus non civilis sed canonicus, is propriè dicendus est, qui & re, & jure est canonicus; qualis est contractus de re Ecclesiæ aut alienanda, aut locanda: in quibus Ecclesiæ jura sunt custodienda reli-

giosè, ac diligenter. Alii contractus sunt non re sed sanctione canonici: quibus leges præscripsit Ecclesia, ne fortè in iis ineundis licenter ac periculosè Christiani errarent. Tales sunt, census, cambium, officiorum societas, societas etiam animalium, & locatio, aliarumque rerum, de quibus pro socio inter homines contrahitur: de quibus salutare leges à Romanis Pontificibus latæ sunt, & Christianæ multitudini, totique Ecclesiæ promulgatæ: de quarum vi, potestate, atque justitia ambigere hominis est nec magnificè, nec rectè de Romanorum Pontificum auctoritate ac majestate sentientis.

10. Atque ut extra culpam sit hæc juris partitio, dicimus contractus humanos alios esse juratos, alios injuratos, non jurati, si civiles sint, & profani, ad civilia & profana spectant tribunalia: si jurati propter jurisjurandi religionem ab ecclesiastica potestate judicari, quoties aut de vi obligationis ambigitur, aut de amovenda obligatione agitur.

CAPUT V.

De divisione contractus in eos, qui sunt bonæ fidei, & stricti juris.

1. **H**anc contractus, quam molimur divisionem, in eos, qui stricti juris, & qui bonæ fidei nominantur, è juris medullis delibatam esse, ac dividendium membrorum oppositionem habere, inter differendum illustre faciam. Neque in hoc capite iteranda duxi, quæ in secunda parte methodi, cap. 18. de bona fide explicavi. Cujus fuit capitis ratio bipartita, in priore enim parte bonæ fidei definitiones multiformes perquisivimus: in posteriore privilegia ejusdem multa patefecimus. In præsentia id mihi comprimis susceptum est: ut varias, & complicatas tum bonæ fidei, tum stricti juris notiones evolam, & quæ significatio divisioni, quam instituimus, apta sit demonstrare.

2. Ergo bona fides pro ea virtute ferè usurpatur, quæ fraudi, dolo, & mendacio

contraria est: itaque in *Topicis* M. Tullius dolo malo bonam fidem opposuit: quam notionem ipsi secuti sumus in illo 18. capite, quod est de bona fide, quam contractus proprietatem quintam fecimus. Fidem hanc bonam tutores in administranda tutela pupillis præstare jubentur: ita ut contra eam quidquam machinari nequeant, etiam voluntate, & concessu ejus qui decessit. Itaque lege, quidam, ff. de administratione & periculo tutorum, sancitum est. *Tutores nisi in administratione bonam fidem præstiterint, damnari, & post paucorum verborum interpositum: nemo enim jus publicum remittere potest huiusmodi cautionibus.* Hac prima notione usum esse Plautum autumo, cum in *Aulularia* Euclio senex Liconidem adolescentem *Actu* 4. *scena* 5. sic percontatur. *Dio bona fide, tu id aurum non surripisti? Cui in sermonem Italorum genera hæc loquendi respondent: Di per tua se: di fede de galant huomo: di da buon fenna senza finta.* Adhiberi quoque sæpenumero pro recto animi iudicio in rebus agendis, cum absque culpa credimus id, quod aggredimur, licere nobis, hæc bona fides, bona conscientia vulgo appellatur. Crebra est secunda hæc usurpatio apud veteres incorruptæ latinitatis auctores, uti apud Ciceronem in *orat. pro Calio, pro Archia, pro Roscio Amerino, & alibi.*

3. Tertia ejusdem vocabuli vis est: cum ducitur ad studium investigandi veri, illiusque cognoscendi, & sequendi. A quo studio & munere qui declinant iudices, decem librarum auri multa puniuntur, lege, *puniri jubemus, C. si contra jus, vel utilitatem publicam.* Quam legem explanans auctor *Glossæ*, in *verbo iudices*, hæc loquitur: *Non ergo timeant miseri prelati, si veritatem sequantur: cum Deo, & Papa per hoc placeant.* Quarta verbi potestas est, ut accipiatur pro bono nomine, nos Itali dicimus, *buona deita buon pagatore.* Itaque M. Tullius dixit: *Ego hoc sum affectus, ut bonum nomen existimer, epist. ad fam. 63.* & Augustus apud Suetonium populo promissum congiarium reposcenti se bonæ fidei esse respondit. E quatuor

hisce significationibus in hac divisione, quæ per opposita membra facienda est, nulla erit ex usu: nam quatuor expositis modis fides intellecta in contractibus quoque stricti juris exigitur.

4. Quinta igitur bonæ fidei interpretatio futura est utilis: quum pro ea æquitate sumitur, qua in nonnullis contractibus uti permissum est iudici: in aliis, qui stricti sunt juris, non item. Quintam hanc significationem nonnullis legibus allatis defendit Covarruvias in 4. *Decretalium*, parte 2. §. 6. numer. 2. in quo §. per longam detexit disputationem de hac divisione contractuum in eos, qui bonæ fidei & stricti juris nuncupantur, in qua quidem disputatione quæ non probem, & quæ probem, breviter indicabo. Probatur quod num. 4. inventum Zassii tamquam commentitium refellit, qui in l. qui autem, ff. que in fraudem credit, & in rub. ff. de legatis l. scribit contractus bonæ fidei inde nomen invenisse, quod in templo bonæ fidei celebrarentur nemine præsentem, nisi ipsa Dea fide. Probatur etiam quod hujus distinctionis & duplicis appellationis originem & causam hanc extitisse ait: quod Romæ Prætor, qui legum custos erat, iisque emendandis, & benigna interpretatione temperandis præerat, licet eas abrogare non posset, quando inferioribus iudicibus causas delegabat, nonnumquam conceptam ab eo formam, à qua ne transversum unguem discedere fas erat iudici, tradebat; quæ juris stricti dici poterat: aliàs iisdem iudicibus ex æquo & bono finiendæ controversiæ potestatem permittebat.

5. Placet, quod bona fides in hoc discrimine contractuum pro æqua & benigna interpretatione intellexerit. Probatur & illud, quod in extrema parte paragraphi affirmat; cum dolus causam attulit contractibus stricti juris, jure conscientie non secus, quam eos, qui sunt bonæ fidei, irritos fieri, & nullos. Nec non probatur, quod strictum jus à Jurisconsultis illud censerit ait, quod est prædurum (ejus verba describo) exactum, asperum, rigoris plenum; quod quidem æquitati, bono, & æquo opponitur, à quo non licet ne latum

unguem discedere : & nihil addi , nec detrahi possit , quod scriptura loquitur . Idemque jus strictum appellari scribit jus subtile , quod benignæ & humanæ interpretationi adversatur : quod summum jus dictum est à veteribus , in quo injuriam delitescere potius , quàm jus putaverunt . Itaque Terent. in *Heautontimorumenos* Actu 4. scena 5. *Jus summum sepe summa malitia est* , & Cic. in 1. *Officiorum* . Existunt etiam sepe injuriæ calumnia quadam , & nimis callida juris interpretatione : ex quo illud , *Summum jus summa injuria factum est jam tritum sermone proverbium* . In oratione verò pro Cecinna tunc summo jure contendere existimat , cum verbis & literis contra bonum & æquum pugnatur .

6. Probantur mihi hæc omnia , verum quod contractus , qui stricti juris nuncupantur , sint ex illo jure prædaro , aspero , summo , callido , quod æquitatem repellit , hoc nullo modo mihi persuadere poterit Covarruvias . Qui in eo etiam mihi displicuit , quod opinionem Baldi falsam esse dixerit num. 5. §. 6. qui in cap. 1. de plus petitione , in calce scripserit , jure canonico omnes contractus bonæ fidei esse , eos item , qui stricti juris dicuntur : ideoque jure Pontificio sublatam distinctionem esse contractuum bonæ fidei , & stricti juris , cujus sententiam à Jafone subscriptam esse affirmat idem Covarruvias : compertumque est ex commentario Jasonis in §. actionum. num. 4. & in §. quadrupli , de actionibus Baldus bonam fidem intellexit quæ dolo & fraudi adversatur : quo nomine sine dubio etiam stricti juris contractus esse bonæ fidei censendum est : quod etiam credit & defendit ipsemet Covarruvias in eod. §. num. 1. & auctor Glossæ , quæ sententiam complexa est paragraphi , actionum , Inst. de actionibus . Ad hunc enim modum Glossa illa commentatur . *Notare debes in principio , quod duplex est bona fides . Una , quæ est contraria dolo , & fraudi , hoc modo omnes contractus bonæ fidei sunt , in omnibus enim debet abesse dolo & fraus . Est & alia bona fides , quæ antonomastice vocatur bona fides propter exuberantem fidem , quæ est in ea . Ab ista bona fide di-*

cuntur contractus in isto §. bonæ fidei ; exuberantem verò fidem eam ita Glossa statuit , quæ rationem earum rerum habet , quæ à contrahentibus non cogitantur : aut de quibus inter eos non est actum ; cum in contractu stricti juris eorum tantum habeatur ratio , de quibus inter partes est actum .

7. In Glossa verò magistra ejusdem §. in verbo *Bonæ fidei* , dicitur ubique dolum ac malam fidem puniri : & multæ rationes adferuntur , cur contractus nonnulli stricti juris vocentur . *Vel quia* (verba sunt Glossæ) *in actionibus stricti juris , non veniunt , nisi quod strictè exigit natura actionis . Unde non veniunt usura ex mora , in contractibus stricti juris , vel quia nec fructus veniunt ex mora , nisi petam quod fuit meum : vel quia non venit interesse , si rem dari est in obligatione .* Quod si in arbitrariis , quæ sunt stricti juris , ista veniunt , respondet eadem Glossa , venire officio judicis , non jure actionis . Sed in bonæ fidei jure actionis veniunt , præter usuram , quæ venit ex mora , officio judicis : ut C. de pos. l. 4. & ff. de negot. gest. l. quia tantumdem . Item in bonæ fidei veniunt ea , de quibus nec actum , nec cogitatum est . Hæc in Glossa ejus verbi .

8. Nunc mihi non sapienti existimatori quid de tota controversia videatur , aliquot enunciationibus indicabo . Prima enunciatio : Omnes singulosque contractus bonæ fidei , quæ dolum & fraudem profligat , & esse , & esse debere extra controversiam est . *Bonam fidem in contractibus considerare æquum est* , inquit lex 4. C. de actionibus & obligationibus , & in l. bona fides , ff. de positi , est his verbis : *Bona fides , quæ in contractibus exigitur , æquitatem summam desiderat , nec ullum esse legitimum contractum , cui bona fides possit abesse , probatum à nobis est in 2. parte huius operis , cap. 15.*

Secunda enunciatio : Contractus bonæ fidei , qui ab Imperatore Justiniano nominantur in Institutionibus , conjecti in actiones bonæ fidei , §. actionum , tit. de actionibus , sunt hi : emptio , venditio , locatio , conductio , negotiorum gestorum ,

mandati, depositi, pro socio, tutelæ, commodati, pignoratitia, familiæ herciscundæ, communi dividundo, præscriptis verbis, quæ de æstimato proponitur, & ea quæ ex permutatione competit, & hereditatis petitio, quæ sunt decem & septem actiones, reliquas Glossa ait quæ prætermittæ sunt ab Imperatore esse stricti juris. In qua enumeratione mutuum omisit, quod ipsum contractum esse bonæ fidei confirmat D. Thomas in quodlib. 5. art. 17. sed nimirum nullus est contractus, qui non sit bonæ fidei.

9. Tertia enunciatio: Jus illud severum, subtile, & summum, quod bono & æquo opponitur, non jus est, quo reguntur & judicantur contractus, sed est jus civile severè prohibens, & jubens, posteritati positum, publicis litteris ac monumentis consignatum: de quo M. Tullius in oratione pro Cecinna ita locutus est: *Jus civile neque inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque adulterari pecunia potest.* Hoc jus, quia universè loquitur, si tempora, quæ circumspicere non potest, ipsum contemneret, quibus secus agi opus est, atque oportet, iniquum evaderet, & iis quibus imponitur, exitiosum.

Quarta enunciatio: Quamvis à nullo contractu æquitas debeat esse distracta, in iis tamen requiritur maximè, qui nominantur in l. 2. ff. de actionibus & obligationibus ex consensu, §. consensu fiunt, suntque his emptio, venditio, locatio, conductio, societas, mandatum, in quibus juribus ita cavetur: *Item in his contractibus alter alteri obligatur de eo, quod alter alteri ex bono & æquo præstare oportet.* Sed eodem aggregari poterat contractus permutationis.

10. Quinta enunciatio, Superiores contractus bonæ fidei seu præcipuæ æquitatis videntur esse: de qua cognoscere & statuere debet esse judicis; quoniam quid, quale, & quantum bona fides suadet esse præstandum, latere facile potest contrahentes: siquidem res ipsæ, quæ contrahuntur, & id, quod contrahentium interest, quanti sit, quamquam habeat æstimationem, nequaquam ostendat. Quare

benigna judicis & æqui æstimatoris interpretatio videtur esse imploranda, Id quod M. Tullius laudato Scævola Jurisconsultorum principe, qui Romanæ civitatis fuit oraculum, his verbis confirmat; *Quintus quidem Scævola Pont. Max. summam vim esse dicebat in omnibus arbitriis, in quibus adderetur ex fide bona: fideique bonæ nomen existimabat manare latissimè idque versari in tutelis, societatibus, fiduciis, mandatis, rebus emptis, venditis, conductis, locatis: quibus vitæ, societas continetur. In his magni esse judicis statuere: præsertim cum in plerisque essent judicia contraria quid quemque cuique præstare deberet.* Hæc inibi Cicero. Ergo stricti juris illi erunt contractus, qui non pro arbitrio judicis, sed pro rerum ipsarum natura quid, quale, & quantum alteri alter præstare debeat, apertè declarant. In quo genere est mutuum, stipulatio: nam si tibi mutua dedi centum, centum mihi debes pari bonitate, & si mihi stipulanti promissisti decem, totidem præstabis. Et fortasse idem juris respondendum esset de re deposita, commodata, & precario concessa; ipsa enim rerum natura eò trahit, quò bona fides & aperta justitia ducit: nec jus petunt extrinsecus, quod in suis visceribus gerunt inclusum, & foris præsegerunt.

CAPUT VI.

De divisione ex circumstantiis.

1. **E**X circumstantiis personarum, temporum, locorum innumeræ divisiones, si rudi minerva instituantur, descendunt. Alii enim sunt contractus imperatorii, alii regii, alii Pontificii, alii Romanorum, alii Atheniensium, alii Germanorum, alii imperitorum, alii sapientium, alii juvenum, alii senum, alii virorum, alii mulierum: alii sunt semestres, alii annui, alii majoris, alii minoris temporis, alii castrenses, alii urbani, alii jure confecti, sed enim cupientes ipsi divisiones contractus arte quadam & viâ tradere, quæ ab

Aristotele monstrata est, ad certos fontes & definita capita revocabimus; quæ humana commercia civilesque functiones circumstant, in iisque negocia nostra, quæ transigimus, sæpe versantur. Sciri igitur oportet has, quæ sive circumstantiæ, sive adjuncta, sive attributa negotiorum appellari solent, aliquando extrinsecus rem ipsam quæ contrahitur, ac geritur, circumdare, nonnumquam intrinsecus adhiberi, & in rei natura inhærere.

2. Illustro exemplis. Cujusque generis homines, quavis hora ad officinam pistorum, ad lanienam, ad forum piscarium comitant, panem, carnes, pisces coempturi: rem suam cunctis tantidem vendit pistor, lanius, cætarius, quod ipsum à ceteris facitatur opificibus. Circumstantia enim personarum, ac temporis ratio tamquam extrinsecus allapsa contemnitur ab iis, qui justo pretio res suas distrahunt. At verò eadem personarum, locorum, ac temporum attributa, quum in eo, quod geritur negotio, inclusa sunt, in iis maxima sunt momenta ad pariendam moderandamque contractus obligationem, cui præceptioni fidem minimè dubiam facient subjunctæ divisiones. Crebriores autem in jure videntur esse circumstantiæ personarum, locorum, & temporum: à quibus ducemus divisiones.

3. A genere personarum hæc capitur divisio. Aliæ ad res contrahendas sunt idoneæ, aliæ non sunt idoneæ. Idoneæ sunt, quæ rerum suarum dominio & administratione pollent: aut, quamvis dominio careant, legitimi sunt procuratores: ut tutores, curatores, alique procuratores. Non idoneæ sunt, in quibus nec ratio, nec intelligentia viget: uti sunt infantes, furiosi, amentes; aut, quamvis consilio & ratione utantur: vel rerum dominio vacent, ut sunt servi, filii familias, quibus nullum est peculium præter paternum: aut si rerum dominium habent, jus administrandi non habent, ut sunt pupilli, minores, religiosi, qui voto paupertatis solemniter Deo se devoverunt. Quamquam pupilli, minores, religiosi, & qui in patria sunt potestate, quando contractus ineunt ne-

cessarios, ut suæ vitæ necessitudinibusque prospiciant, cum illis ipsis non ii subveniunt, in quorum sunt potestate, rati sunt, nec ab iis, quibus parent, queunt jure rescindi: quandoquidem omni jure suffragante & approbante contraxerunt. Puberes verò, qui curatores non habent, naturaliter & civiliter contrahendo obligari possunt: ut rectè colligit civilis Glossa *ex lege puberes*, ff. *de verborum obligat* quos tamen jus restituit, si contrahendo lædantur.

4. Illi quoque rei, quorum propter delictum ipso jure bona addicta sunt fisco, vel Principi, illa alienandi jus non habent ex maximè communi Doctorum sententia: quam ipsi in nostris libris semper secuti sumus. In quorum tamen bonorum possessione & usu rei permanere possunt quoad mandato judicis fuerint occupata, & ab reis erepta. E loco hæc traditur divisio. Contractus alius loci consuetudinem moremque imitatur regionis, alius non imitatur, hic posterior à legibus improbat, ille probatur atque præscribitur. Loci enim consuetudinem in contrahendo retinendam esse Panormitanus *in caput, cum M. de constitutionibus, num. 5.* probat ex Bartolo, *in l. nemo est, qui nesciat, ff. de duobus reis.* Bartolus verò inibi hoc idem confirmat auctoritate legis, quòd si nolit, §. *quia assidua, ff. de edilicio edicto, & legis, si prius, §. 1. ff. de qua pluvia arcenda.* Lex item adjungi potest, circa, *C. de locato & conducto.* In prima lege adducta hæc sunt verba: *Quæ sunt moris, & consuetudinis, in bonæ fidei judiciis debent venire.*

5. Nec non hæc est ex loco divisio. Alius certum locum destinat, ubi solvenda est pecunia, vel nomen, puta Romam, Mediolanum, Bononiam: alius nullum designat locum. Si certus est locus definitus solutioni, est illic omnino solvendum: ut tot sancitum est legibus, ff. *de eo, quod certo loco dari oportet.* In quibus est Ulpiani illa in numeratione decima. *Is, qui certo loco dare promittit, nullo alio, quam in quo promiserit, solvere invito stipulatore potest.* Creditor verò si alio loco sibi solvi vellet, contra jus & officium faceret:

atque id quod debitoris interesset, præstare cogeretur. Quare in *Decretali unica, de plus petitionibus*, quæ est Gregorii IX. dicitur de iis, qui plus petere dicuntur ratione loci: *Qui autem plus loco ad interesse tenentur: pro eo, quod utilitas adimitur debitoribus, quam haberent, si statuto loco solvissent. Verum, quia iniquum erat, ut ait Gaius l. 1. ff. de eo quod certo loco, si promissor ad eum locum, in quem daturum se promississet, numquam accederet: quod vel data opera faceret, vel quia aliis locis distringeretur, non posse stipulatorem ad suum pervenire; ideo visum est utilem actionem in eam rem comparare.* Hæc Gaius totidem verbis in ea lege.

6. A circumstantia temporis hæc deducuntur divisiones. Contractuum quidam sunt perpetui, quidam non perpetui. Perpetui, ut permultæ venditiones, & permutationes, quæ perpetuam habent alienationem spe, & pactione circumscripta redhibendæ rei. Eorum, qui perpetui non sunt, quidam habent tempus certum, quidam incertum. Incertum, uti emptiones quam plurimæ cum locatione copulatæ: in quibus emptor emptum fundum venditori locat, certa mercede pacta, potestate etiam venditori facta rei suæ redhibendæ, quoties ei collibitum fuerit pretio reddito, quæ contrahendi ratio est in Gallia Cisalpina creberrima: de qua ipsi in 3. libro nostrorum responsorum moralium, quæst. 29. disseruimus, & quid cum sensu differat demonstravimus: ejus provinciæ indigenæ livellum superiorem contractum appellant. Eorum, qui certi temporis sunt, quidam sunt semestres, ut officiorum societates, quæ in Romana curia multos ab hinc annos institutæ sunt; & singulis momentis tum in urbe, tum extra urbem in Romani Pontificis ditione celebrantur: qui contractus est à nobis tum in publicis scholis, tum in nostris libris copiosè tractatus. Quidam sunt aut decem, aut quinque, aut trium annorum: ut pleræque venditiones à venditore pactione adjecta redimendi. Alii triennales, ut locationes prædiorum Ecclesiæ: alii novennales, ut emphyteu-

ses, de quibus Sylvestrum consule in verbo *Emphyteusis*, num. 2.

7. Nec tacenda est hæc divisio. Quidam obligationi rei præstandæ apponunt diem, quidam non apponunt. Qui diei appositionem habent, aut, habent, ut faveat debitori, aut verò, ut creditori profit, si ut debitori sit utilis, hic ante constitutam diem solvere potest, si velit, sic enim est in lege, quod in diem, ff. de solutionibus. Quod in diem certum promissum est, vel statim dari potest: totum enim medium tempus ad solvendum promissori liberum relinqui intelligitur. Sin dies constituta est, ut profit creditori, eam prævertere non potest debitor ex lege, eum qui, ff. de annuis legatis. Is verò, qui ante tempus debitori concessum solutionem urgeret, injustè ageret, ex cap. unico, de plus petitionibus, nisi in tribus casibus, quos leges ipsæ excipiunt. Primus est in debitore ad inopiam vergente. Secundus in fugiente. Tertius in suspectos post contractum, vide Sylvestrum in verbo *Solutio*, quæst. extrema, istos casus certis legibus approbantem. Quod si dies non est obligationi adjecta, monendus, seu interpellandus ante citationem est debitor: si enim non prius admonitus citaretur, expensas citationis creditor præstaret debitori.

8. Tamen inquit Sylvester, in verbo *Mora*, quæst. 1. In conscientia si creditor debitum petere non audeat ex timore etiam reverentiali, debitor in mora constituitur: & incurrit pœnam morosi post instans, in quo arbitrio boni viri satisfacere debet, & potest. Alias autem in mora non constituitur: quia, ex quo creditor debitum scit, & sine omni respectu petere potest, & non petit, videtur consentire dilationi, & sic intellige legem, in omnibus dilationibus, ff. de reg. juris, & Theologos in 4. Hæc ille, quem consulere poteris, in verbo *Mora*, num. 1. & in verbo *Obligatio*, quæst. 9. & in verbo *Solutio*, quæst. postrema. Angelus in verbo *Stipulatio*, num. 4. loquens de obligatione stipulata purè, sine additione diei, vel conditione sententiam effert paragrapho, quem citat, planè contrariam. Nam Angelus negat, quæ ex ejusmodi sti-

pulatione debentur, eadem die, qua perfecta est stipulatio, posse peti. At in §. *Institut. de verborum obligat. omnis*, aliter pronuntiat Imperator, cujus hæc sunt verba: *Omnis stipulatio aut purè, aut in diem, aut sub conditione fit. Pure, velut: Quinque aureos dare spondes?* idque confestim peti potest.

9. Atenim, utcumque concepta sit obligatio, aut dandi, aut quidpiam præstandi, justum impedimentum excusat, ut in verbo *Mora* probat Sylvester num. 1. citans legem, *Celsus*, ff. *de receptis arbitris*, & caput, *cum dilecti, de dolo*, & *contumacia*, sed lex magis ad rem facit. Additque idem Sylvester: & intelligo, quàm citius potest commode & honestè; quia hoc posse est juridicum. Glossa in canonem, *faciat*, 22. quest. 2. qui est D. Augustini ex libro *contra mendacium*, cap. 17. quadruplex posse distinguit, primum juris; secundum facti; tertium honestatis; quartum commoditatis, de quo posse commoditatis est lex, *Celsus*, ff. *de verborum significatione*. Memoriaque digna sunt illa Ulpiani verba, cujus est prima lex *de solutionibus*. *Aequissimum est creditorem ita agere rem debitoris, ut suam ageret*. Quis autem ignoret hoc optaturum creditorem, ut res sua commode & justo impedimento remoto agatur? Atque ita pedetentim ad extremum caput divisionum, ad infimas, in quam species devenimus.

CAPUT VII.

De divisione contractus ex aliorum sententia in extremas infimasque species, quæ à Grecis atomæ, id est, individua dicuntur.

1. **C**ontractus species, quæ à Logicis subalternæ dicuntur, & quibus aliæ continentur, contractum partiendo adhuc persecuti sumus. Nunc quæ ab aliis infimarum specierum contractus facta sit partitio videamus. Nec verò illud ignorandum est, non omnium Doctorum eandem esse sententiam in contractus speciebus ultimis

numerandis. Scotus in 4. sent. dist. 15. quest. 2. art. 2. species atomas contractus collecturus, earumque numerum effecturus, hoc quasi initio & fundamento utitur, dominia aut publica, aut privata auctoritate transferri, publica, aut legis, aut Principis, aut communitatis: ita publica legis auctoritate, cui populi voluntas minimè obstitit, unius dominium rem suam negligentis usucapione & præscriptione transfert in alterum. Privata verò auctoritate rerum dominia, & earum usus diversis contractibus justis ab alio in alium migrat.

2. Fundamentum hoc parum mihi firmitudinis habere videtur: quoniam contractus omnes non solum privata, verum publica etiam auctoritate ineuntur, siquidem, & duo Principes, & duæ civitates, & duo communia inter se contrahere possunt ex empto & vendito, ex permutato, ex locato & conducto, ex mutuo, & ex aliis. Quid enim prohibet populum liberum, populo libero aut castrum, aut agrum publicum vendere, aut permutare, aut publicas, seu servorum, seu jumentorum operas usumve locare. Sed quemadmodum Scotus species ultimas contractus, & earum numerum conficiat videamus, totamque ejus commentationem auctoris verbis describamus. De primo sit hæc conclusio, quæ est secunda hujus articuli: *Dominus alicujus rei non prohibitus à lege, seu à superiore, à cujus voluntate dependet in dando, vel transfereundo, vel donando, potest donare rem suam alii volenti accipere*. Hoc probatur: quia ex quo per actum voluntatis sua fuit dominus; ergo per voluntatem potest cessare esse dominus: & non prohibet aliqua causa superior illum desinere, & illum incipere esse dominum; ergo per donationem istam fit verè & justè translatio domini. Ex hoc patet quid requiratur ad justam donationem: quia liberalis translatio ex parte donantis, & voluntas recipiendi ex parte illius, cui fit donatio: & libertas ex parte amborum, hujus donandi, illius recipiendi: hoc est, quòd nulla lege superioris prohibeatur iste, vel ille, nec per actum alterius à quo dependet in illa translatione.

3. Huic autem correspondet in translatione usus liberalis accommodatio, & habet similes leges ad hoc, quod sit iusta: quia requiritur in accommodante libera voluntas, & in accipiente, quod velit recipere rem accommodatam ad usum: & quod non sit aliqua voluntas legis, vel principis obstitens illi accommodationi. Alia translatio, vel accommodatio non est merè liberalis: sed ubi transferens expectat aliquid æquivalens ei, quod transfert, & dicitur propriè contractus; quia ibi simul trahuntur voluntates partium: trahitur enim iste ad transferendum in illum à commodo, quod expectat ab illo, vel expectat transferendum in se. Huiusmodi contractus, in quibus dominia transferuntur, quidam sunt rei utilis pro re utili immediate, sicut vini pro blado, & huiusmodi: & dicitur rerum permutatio. Dant des, vel, Do si des. Quidam rei utilis pro numismate, vel è converso: quia enim difficile erat res usuales immediate commutare, ideo inventum est medium, per quod talis commutatio faciliter fieret: & dicitur commutatio numismatis pro re usuali emptio, è converso vero venditio, quidam tertio numismatis pro numismate, & dicitur mutui datio, & mutui acceptio. Sunt ergo tres contractus in quibus transfertur dominium, quibus correspondent alii contractus, in quibus transfertur usus, vel ius utendi retento dominio, nam rerum commutationi correspondet mutua, vel permutata accommodatio, emptioni correspondet conductio, & venditioni locatio. Mutationi non correspondet aliquid propriè in translatione usus. Hæc totidemque verbis Doctor subtilis. Itaque ex hac omni excogitata ratiocinatione Scoti in partiendo contractu in ejus atomas species facile intelligi potest, illi aut septem, aut quinque species esse contractus, septem si emptionem & venditionem duos velit esse contractus: itemque duos locationem, & conductionem quinque vero, si ex venditione & emptione unum efficiat contractum; nec non unum ex locatione, & conductione, nam ipse planis verbis à contractu segregat donationem liberalem, & liberalem accommodationem.

4. Mihi tamen multa displicent in hac dividendi ratione Scoti. Primum displicet, quod donationem liberalemque commodatum de numero contractuum excerpserit: id quod tum legibus, tum Jurisconsultis, atque iis, qui in hoc genere institutionis nobis debent esse magistri, est valde dissentaneum. Displicet, quod mutuum dixerit commutationem numismatis pro numismate: nam hæc commutatio, non mutuum, sed cambium propriè dicitur in quo, quemadmodum est à nobis in disputatione de recentium collybistarum pecuniaria nundinatione demonstratum, oportet ita agi inter permutantes, ut nummorum diversitas, & differentia, saltem quæ numeralis dicitur à Philosophis, intercedat. Nam hac una re cambium à mutuo maxime distat: quod, qui contraxit ex mutuo, & qui mutuam sumpsit pecuniam, nec ea est tamen usus, numero eandem reddere potest: at permutatio pecuniaria exigit necessario pecunias, quæ ultro citroque dantur, numero differentes.

5. Quod si pro Scoto opponas legem 2. ff. si certum petatur, ubi Paulus Jurisconsultus scribit his verbis: *Mutuum damus non recepturi eandem speciem, quam damus, alioquin aut commodatum erit, aut depositum: sed idem genus, nam si aliud genus, veluti si pro tritico vinum recipiamus, non erit mutuum.* In quibus verbis Jurisconsulti species idem valet, quod res individua, vel numerat; genus vero species, respondebimus hoc tantum ea lege significari, non posse necessitatem imponi ab eo, qui credit pecuniam ei, qui mutuam accepit, ut illam ipsam ad numerum restituat: nam eam, vel alteram ejusdem probitatis reddere est ei liberum. Tertio loco displicet: quod dicit tribus contractibus, quibus transfertur dominium, permutationi, venditioni & emptioni, ac mutuo alios respondere, quibus transfertur usus: & postea negat contractum esse qui mutuo respondeat, cum velit permutationi respondere permutatam commodationem, & venditioni atque emptioni, locationem & conductionem. At peracutus magister videre poterat mutuo respondere libera-

lem

lem accommodationem. Quinque igitur species hasce concludere videtur Scotus: permutationem, venditionem & emptionem, mutuum, quibus transfertur dominium: permutatam commodationem, locationem & conductionem, quibus transfertur usus.

6. Gerson in suo tractatu de contractibus octo species facit. D. Antoninus in 3. part. tit. 8. cap. 2. duodecim: sex, in quibus transfertur dominium; qui sunt, donatio, permutatio, cambium, emptio, venditio, mutuum, sex alias, in quibus transfertur usus: id est, mutuam, seu permutatam commodationem, quæ respondet permutationi, conductionem, quæ emptioni, locationem, quæ venditioni, mutuo pignus, cujus aliquam sed tenuem gerit similitudinem; nec enim propriè alius contractus mutuo respondet, ut sentit D. Antoninus. A quo pignus non debuit referri in numerum contractuum transferentium usum: quoniam pignus non permittit creditori usum; quo si utatur, usuræ crimen incurrit, ex cap. 1. & 2. de usuris. nisi fortè fructus è pignore perceptos in sortem conferat, & si usus pignoris æstimari pecunia potest, debet esse creditori pro sorte, ut Sylvester in verbo Pignus, quest. 7. auctoritate probat D. Thomæ in 2. 2. quest. 78. non indicat articulum: qui est secundus, in quo respondens sexto argumento, ubi apertè scribit usuram esse si voluntate domini quis ob pecuniam mutuam utatur pignore, cujus usus, pecuniæ habere potest æstimationem: nam si contra voluntatem domini utitur, furti tenetur, ut idem Sylvester inibi testimonio confirmat Panormitani in cap. 1. de deposito.

7. D. Benardinus in 2. part. serm. 32. sabbato post Domin. 3. Quadrag. artic. 3. cap. 2. duodecim constituit species contractus, qui nominati solent appellari: sex, quæ translationem habent dominii: sex in quibus est translatio usus dominio retento: & sex posterioris ordinis ait respondere sex prioris ordinis, sed tamen in posteriore ordine non repetit sextum, qui sexto respondeat prioris ordinis: immo

nec qui respondeat quinto, verba S. Bernardini hæc sunt: *Quinò autem mutui acceptioni non correspondet aliquid propriè in translatione usus rei* sed qui in ratione partiendi secutus est Scotum, mirum non est, si similiter, ut Scotus offendit.

8. Sylvester verbo Contractus, quest. 3. amplexus est octo species: donationem, permutationem, emptionem, & venditionem, mutuum, quibus transfertur dominium: commodatum, mutuam commodationem, locationem, & conductionem, & pignus, quibus non transfertur dominium, sed usus, & vult commodatum respondere donationi, mutuam commodationem permutationi, locationem & conductionem emptioni & venditioni, mutuo pignus: mutuo verò, inquit Sylvester, aliquantulum assimilatur pignus. Sed jam dictum est pignus non ex eo genere esse contractuum, qui transferens usum, transfert tantum possessionem, & custodiam: nam à custodia & possessione domini migrat in custodiam & possessionem creditoris.

9. Sotus in 6. lib. de iustit. & iur. quest. 2. art. 1. recipit septem. Digerit enim contractus, qui suis certis ac propriis vocabulis nominantur, in tres ordines. Primus ordo est eorum, quibus rei transfertur dominium: secundus eorum, quibus usufructus: tertius eorum, quibus usus. In primo ordine collocat liberalem donationem, cui adjungit liberum legatum: cambium, quod alii permutationem appellant, emptionem, ac venditionem, mutuum. Ad secundum ordinem emphyteusim rejicit: in qua retento dominio usufructus transfertur, non quidem gratis, sed certo pretio: quæ, si perpetua sit, dominium utile habere dicitur. Ad tertium ordinem revocat commodatum, quod habet usum gratuitum: permutatam commodationem, cum usus rei usu alterius rei commutatur: sicut cum tibi commodo panem, ut mihi vinum commodes, seu equum, ut ipse mihi bovem tuum utendum tradas: denique locationem, & conductionem. Venditionem autem, atque emptionem duos efficere contractus, itemque duos locationem, & conductionem, negat Sotus ullo proba-

bilitatis colore posse defendi. Depositum verò, pignus, fidejussionem à speciebus contractus ideo removet, quia duo postrema ad robur & firmitatem contractus adhiberi solent; depositum verò, quia nihil est aliud, quàm depositio rei apud alium custodiæ causa. Verùm de deposito à Soto dissentio: quia omnia jura id tamquam verum legitimumque contractum agnoscunt.

10. Corradus, in suo volumine de contractibus, quæst. 17. triginta persequitur species, cujus divisioni stomachosius his verbis succensuit Sotus: *Sed Corradus, quod suum ingenium est, ad species numero triginta divisionem invitam pertrahit: quæ porro species non sunt, sed rerum potius connumeratio, in quibus confici contractus possunt. At per mirum est, tot magistros theologia eruditione & doctrina excultos, in enumerandis infimis contractus speciebus depositum & societatem præterisse: cum verè & propriè contractus esse constet ex lege, juris gentium, prope in limine, ff. de pactis, ubi numerantur ex conventiones, quæ in proprium contractus nomen transeunt, quæ sunt emptio, venditio, conductio, societas, commodatum, depositum: & in l. ex consensu, ff. de actionibus & obligationibus, & in Institutionibus de obligationibus ex consensu, societas in eo reponitur contractuum genere, qui consensu perficiuntur. Ac nimium contractui societatis longè longeque plurimum tribuendum censeo: neque ulla ratione dignam puto, quæ à nominatorum contractuum choro abstrahatur: ut meritò nobis alia meditanda sit divisio, in quam tum societas, tum depositum locum obtineat suum.*

CAPUT VIII.

Contractus divisio in species ultimas ex auctoris sententia.

1. **Q**Uando tot non levium auctorum divisionibus obtinere nequivimus, ut nobis certus ac legitimus contractuum numerus constaret; experiamur ipsi, numne

commodiore ac minùs fallente divisione consequi id possimus. Ceterorum, quas indicavimus divisiones, fundamento translationis, dominii, & usus, aut etiam usufructus ferme nitebantur, oppositione neglecta; quæ si in mediis speciebus custodita fuisset, forsitan in ultimis indagandis & percensendis rectius collineassent. Quod est igitur ab iis prætermisum, nos econtemur, oppositione, inquam, qui numerum veriore patefaciet.

2. Contractus alii sunt gratuiti: alii non gratuiti. Primi dicuntur gratuiti, quia rem gratis in alium transferunt, nulla mercede pacta, nullo pretio, seu emolumento convento. Non gratuiti sunt ii, in quibus res pro re traditur: sive ea res sit rei proprietas, sive usus, sive usufructus, sive opera, sive pecunia. Primi generis contractus benevolentia, amicitia; & naturali charitate, qua consociantur homines, subnixi sunt, de suoque sponte largiuntur, nec quidquam, quod alterius sit, & pecuniæ æstimationem habeat, flagitant, benevolentiam & memorem grati animi voluntatem exspectare possunt: sed hæc pecuniæ renunt æstimationem. Secundi generis contractus justitia, qua res commutantur, & commercia emendantur, & gubernantur, procreavit: in quibus æqualitas dati & accepti imprimis requiritur. Primi generis duo sunt, quibus transfertur dominium, donatio, & mutuum: non quòd necesse sit gratuita donatione semper transferri proprietatis dominium, cum proprietate conservata, possit quis prædii sui fructus à solo separatos alteri concedere, vel etiam ejusdem prædii usufructum, vel brevioris, vel diuturnioris tempore concedere. Mutuum verò gratuitus est contractus, non eam ob causam, quia res data non reddi debeat, sed quia rei datæ, quæ usu consumitur, gratis usus conceditur, & ejusdem rei liberum jus conceditur accipienti: ut de eo faciat, quod collibuerit.

3. In eodem primo genere duo sunt, quibus transfertur tantùm usus, commodatum, & precarium: inter quos duos contractus hoc interest, quòd in commodato est usus rei certus, & præfinitum

tempus, ante quod elapsum revocari non potest, puta si tibi commodavi librum describendum, ad certum usum dicor concessisse, atque ad certum temporis spatium, quo commodè possis exscribere. At precarium non habet definitum tempus, vel usum, arbitraturque concedentis revocari potest: nec revocatur morte concedentis, ut inquit Gregorius IX. in 3. *Decretali de precariis*, sed revocaretur obitu concedentis, si rei utendæ tempus arbitrio suo reservasset: ut observat Sylvester in *verbo Precarium*, *quest. 4.* & Angelus *eod. verb. num. 2.* qui id colligunt ex *cap. si gratiosè, de rescriptis, lib. 6.* Atque ambo hi contractus versantur in iis rebus, quæ non consumuntur usu: quandoquidem utenti necessitas imponitur ejusdem rei numero restituendæ domino, in quo maximè distant à mutuo, quòd in iis rebus, quæ usu consumuntur, consistit pecunia, oleo, frumento, vino. Postremus contractus gratuitus est depositum, quod non habet nisi jus & officium rei alienæ bona fide custodiendæ, & conservandæ.

4. In genere non gratuitorum insunt hi: permutatio, emptio & venditio, societas, locatio & conductio, emphyteusis, permutata commodatio. In permutatione transfertur dominium rei utilis, pro dominio rei utilis. In venditione atque emptione dominium rei utilis pecuniæ dominio commutatur. In societate usus & dominium rerum communicatur, sed non abdicatur, neque iis ineuntibus contractum, interit: sed periculo amittendi exponitur. In locatione & conductione pecunia operæ, vel rerum usus commutatur. In emphyteusi usufructus rei immobilis & corporeæ conceditur cum mercede certa solvenda: neque huic contractui, qui *ἐμphyτεῖσις* Græcè dicitur, barbarum illud *melioratio*, apud non paucos Scriptores Latinos respondet: quos Græci vocabuli vera interpretatio latuit. Nam si verbum Latinum par Græco reddendum sit, emphyteusim inquisitionem diceremus; fuit enim à verbo *ἐμφορτικόν*, quod est *infero*; fortasse, quia in eum, qui emphyteuticariam possessionem habet, aut jus fructuum inseritur, aut

etiam dominium utile, si perpetuus est contractus. Est permutata commodatio, in qua usus unius rei, alterius usu commutatur: ut cùm tibi commodo equum ut ipse mihi commodes bovem; commodo tibi librum Aristotelis, ut ipse mihi commodes librum Platonis. Ita ex hac nostra inita subductaque ratione undecim contractus atomæ species colliguntur: gratiæ quinque, donatio, mutuum, commodatum, precarium, depositum, non gratiæ sex: permutatio, venditio & emptio, societas, locatio & conductio, emphyteusis, permutata commodatio. Certum enim habemus venditionem & emptionem, unius partes esse contractus, quæ inter se referuntur, locationem item & conductionem unum item efficere contractum.

5. Verùm, quæ in hoc capite explicata sunt, duplicem injiciunt scrupulum, & dubitationem; quæ tollenda est. Prior dubitatio est hujusmodi: Depositum eximendum est à contractus speciebus; quoniam cùm in omni contractu, qui dat, is de re sua aliquid & jus aliquod in alium transferat; is, qui apud alterum rem deponit suam, nihil juris in eum transferre videtur, non dominium, seu proprietatem, non usum, non usufructum. Dices forsitan in eum transferri rei depositæ possessionem, quia eam tenet. Atqui id lex negat aperte, *ff. de acquirenda, vel amittenda possessione, l. qui universas, §. postremo*, quæ non vult propter commodatum, locationem, ac depositum amitti possessionem. Responderi potest dupliciter. Primum, ut dicamus, naturalem possessionem rei depositæ in depositarium transire, quamvis civilis permaneat apud dominum: quem modum dicendi indicat in eo §. Glossæ, vel ut dicamus deponentem rem suam in eum, apud quem deponit, jus transferre illius custodiendæ, & conservandæ, depositarium verò onus subire custodiæ, & conservationis. Vel dic transferre in depositarium possessionem non eam amittendo, sed communicando.

6. Posterior dubitatio hæc est: Enumerate species non videntur ultimæ; quoniam earum unaquæque in rebus versantur

specie differentibus. Verbi causa: emptioni subjiciuntur agri, domus, animalia, vinum, oleum, frumentum: quæ & specie, & plus quàm specie differunt: ut animalia, & frumenta, ut fructus, & arbor. Respondeo, materiam venditionis propriam & legitimam non esse res, qua naturales sunt, sic enim differre possunt & specie, & genere: sed qua venales, aut vendibiles, esse autem venale, seu vendibile differentiam, seu proprietatem induit speciei, uniusque rationis, cunctis rebus, quæ veniunt, communem. Quemadmodum color albus, niger, phæniceus, cæruleus, specie differunt in eo, quòd tales sunt: at in eo, quòd aspectabiles sunt, ejusmodi differentiam exuunt. Vel aliter respondere licet: in contractibus, qui rerum translationem habent, tria considerata sunt; res, quæ transfertur; modus transferendi; obligatio civilis, & legalis, quæ translationis est comes. Res ipsa, ut res, non largitur speciem contractui: quia illa ipsa cum sit, aut una numero, aut una specie, inservit contractibus specie distantibus, ut donationi, permutationi, emptioni: quia res eadem & donari, & permutari, & vendi potest. At donatio, permutatio, & venditio contractus sunt diversarum specierum: sequitur igitur, ac cogitur, varias species dimanare tum ex variis modis retransferendi; qui modi in hoc capite octavo ostensi sunt: tum ex varia civili obligatione, quæ non potest à justa translatione divelli, aliam enim obligationem jura, ut suam & propriam assignant mutuo, aliam commodato, aliam precario, aliam societati, aliam deposito, aliam emptioni, aliam locationi.

7. Ac nimirum hic finis idem, totius divisionis contractus, atque universæ translationis futurus erat: hujus, inquam, octavi capitis exitum, totius methodi crepidinem, extremamque lineam esse oportebat. Quando quidem, quæ tria in artem me traditurum eram pollicitus, principia, proprietates, & partes contractus, quæ partiendi adhibita disciplina poterant investigari, pro tenui ingenii mei facultate præstiti: susceptique muneris partes cunctas absolvi. Hic mihi immortalis Deo bono-

rum omnium parenti, & auctori, nostrarumque cogitationum, consiliorum, studiorum, conatum, cunctorumque laborum non solum adjutori, sed etiam moderatori ac duci, gratiæ agendæ erant, & habendæ, quas nunc ago, & habeo quam maximas. Verum enim etiam nunc est aliquid, quod à nobis novam exigit operam, quod brevibus dilucidisque præceptis instrui debet. Quid istud est? composita quædam ratio cujusque contractus speciei pertractandæ, id quod nunc docente ducen-teque Jesu nobis laborandum erit, exemplo in explicanda societate constituto.

CAPUT IX.

In contractu societatis exemplo proposito ratio docetur ceterorum contractuum explicandorum.

1. **D**Octori contractuum, qui ordine extructam disciplinam sequi vellet, quatuor meo quidem animo cumprimis necessaria, tenenda essent. Primum uniuscujusque contractus propria natura accurata disquisitione invenienda foret; ac propria definitione aperienda: deinde proprietates insitæ, & quæ non possunt à natura avelli, introspiciendæ: tum, quæ naturales dicuntur, & quæ adventitiis removeri possunt pervidendæ; quæ verò sunt extrinsecæ omnino, & adventitiæ, libero & vago contrahentium arbitrio fabricatæ, quæ sæpe contra jus & naturam contractus repugnare solent, non est quod in tractanda specie cognoscat: quia non posset, sed de iis in singulari & individuo contractu, si quæ fortè inerint, judicabit. Postremò erunt quæstiones, si quæ inciderint tam intrinsecarum, quàm naturalium proprietatum subsidio dissolvendæ.

2. Sanè quatuor harum rerum, in quas nostri explicatoris munus descripsimus, notitiam de thesauris suis suppeditabunt, partim jura civilia, partim etiam Pontificia; partim Jurisconsulti, partim sacrarum sanctionum interpretes: partim theologicæ disciplinæ magistri; partim qui con-

tractuum rationes, officia, & jura cum investigarunt, & scierunt, tum etiam editis libris conscripserunt: quamvis non ea via ac methodo, quam præscribimus ipsi. Nec verò magni laboris est cujusque contractus definitionem ex iis thesauris & fontibus, qui commonstrati sunt, haurire, illud ardui & spissi operis est, proprietates tam intrinsecas, quam naturales eruere, & alteras ab alteris secernere: quò nemo est adhuc, quod sciam, ingressus, & tamen non est reformidandus introitus, ac diligens pervestigatio.

3. Exempli causa, est à nobis contractus societatis pernosendus. Primum ejus definitionem, quæ vim intimam & naturam societatis ponat in conspectu, indagabimus: definitionem autem ex eo, quod est societati cum reliquis contractibus commune, atque ex eo, quod societatis proprium est, conflabimus. Communia ea sunt omnia, quæ de contractu universè in superiore methodo à nobis disputata sunt: quæ singillatim in definitionem conjicere minimè est necessarium, nimium namque immoderatè se funderet definitio, nomen ipsum contractus pro genere potest assumi, quod potestate complectitur omnia, quæ tum de natura, tum de proprietatibus contractus generatim constituta sunt. Quemadmodum, quum hominem definimus, non quæcumque in natura insunt animalis, quasi numerata ponimus: sed nomen tantum animalis pro genere adhibemus. Pro differentia verò id sumendum erit, quo maximè societas à quolibet alio contractu sejungitur: & quod intrinsecarum proprietatum est seminarium. Neque in eo à me opera consumetur, ut quæ vel ad pecuniariam, vel ad pecuariam, vel ad fraternam, vel ad conjugalem societatem tamquam propria referuntur, conquiram, ac differendo ponderem: verum ea tantum persequar, quæ ad societatem generatim arbitror pertinere. Hujus societatis definitionem, & proprietates conabor ponere in conspectu, nec dissimulabo nonnulla, quæ dignam ac præcipuam habent quæstionem.

CAPUT X.

De societatis definitione, atque de proprietatibus ejus intrinsecis.

1. **C**ontractus societatis nonnulli ex M. Tullio hanc adferunt definitionem. Est duorum pluriumve conventio, honeste contracta, ad uberiores quæstum, & commodiorem usum. Verum hanc definitionem Ciceronis non esse tria mihi persuadent. Primum, quia ejus mihi libros omnes non semel pervolutanti numquam, eam meminisse occurrisse: deinde quia conventio non est Tullianum verbum: postremò, quia conventionem contrahere haud scio an Latinè, nedum Ciceronianè dicatur. Mihi igitur, hæc, quæ nostro more contexetur, magis probatur definitio: Societas est contractus libera eorum, qui contrahere possunt, voluntate effectus, in rerum communione positus, lucro & damno pro justitiæ commutativæ ratione communicato: ad uberiores quæstum, & commodiorem usum. Peripatetici explicatæ definitioni minimè repugnarent: ideo, quòd omnes causas complexa est; quæ si alicui notæ & perspectæ sunt, pæne nihil, quod ad hujus contractus scientiam spectat, ignoratum esse poterit. Finem indicant illa postrema verba, *ad uberiores quæstum, & commodiorem usum*: causam conficientem illa, *eorum, qui contrahere possunt, libera voluntate*: materiam illa, *in rerum communione positus*: formam illa, *lucro & damno pro ratione justitiæ commutativæ communicato*.

2. E quibus causis multæ contractui societatis accersuntur proprietates, quæ ab ejus natura distrahi nequeunt, vel à quibus ejus natura nequit avelli. Harum autem proprietatum bipartita est ratio in quavis contractus specie: aliæ enim sunt communes, quæ cum generis natura coherent, & hæ societati conveniunt ut contractus est: de quibus explicata sunt capita permulta in secunda parte hujus methodi. Quædam societati conveniunt, ut talis con-

tractus est. Quamquam (fatendum est enim) in hac contractuum disciplina neque differentiae, neque proprietates sunt tales, quales in rebus aut naturalibus, aut divinis inveniuntur; quæ ei rei, cujus sunt, conveniunt soli, & semper, cumque rei natura vicissim retro commeant: nos satis habeamus, si ejusmodi reperiamus, quæ in contractu necessario inesse debeant, & ex quibus de contractus justitia judicare possimus, ac debeamus, quæ de re in postremo capite totius libri erit mihi agendum copiosius.

3. Ergo in communibus, ac necessariis ponemus: ut, qui societatem coit, is sit rationis compos, & juris rei alienandæ, & amittendæ, & administrandæ: ut nec metu, nec vi, nec dolo, nec fraude, nec errore inductus contractum hunc ineat; tollunt enim ista libertatem cuique contractui maximè necessariam, ut mala fides absit, quæ cum omnes contractus corumpat, tum maximè hanc societatis; quæ in contractibus bonæ fidei solet numerari: ut ne contra jura fiat, ut ne contra morum honestatem. *Generaliter enim traditur rerum inhonestarum nullam esse societatem, inquit lex, nec prætermittendum, ff. pro socio, ut id, quod in commune confertur, in rerum natura existat: singula enim hæc cuivis contractui si absint, irritum faciunt illum, ac nullum, sicuti est à nobis in secunda hujus voluminis parte ostensum.*

4. Proprietates minùs communes hæc sunt. Quod, cum societas sit ex contractibus, qui consensu perficiuntur, neque scriptura, neque præsentia eget, neque rebus traditis; satis enim est, si inter contrahentes pactæ, & conventæ. Unde, inquit Imperator, in *Institutionibus de obligationibus ex consensu*, sufficit eos, qui negocia gerunt, consentire. Unde inter absentes quoque talia negocia contrahuntur, veluti per epistolam, vel per nuncium, hæc enim omnia societati communia sunt cum ceteris contractibus, quorum ex consensu oritur obligatio: qui nuncupantur tum in §. consensu, in *Instit. de obligationibus ex consensu*, tum in l. consensu. ff. de actionib. & obligationib. Sed

de consensu quo contrahitur societas est lex propria ff. pro socio, qui admittitur, sic enim in ea lege: *Cum enim societas consensu contrahatur, socius mihi esse non potest, quem ego socium esse nolui. Quid ergo si socius meus eum admisit? ei solus socius est, & in lege consequente prima: Nam socii mei socius, socius meus non est, lege verò 4. ff. eod. Modestinus, cujus ea lex est, sic ait: Societatem coire re, & verbis, & per nuncium posse dubium non est. Verumtamen ad ea, quæ magis propria hujus contractus sunt, propius accedamus.*

5. Cujus intrinsecas qualitates mihi contemplanti hæc princeps occurrit, quod est communicatio rerum, seu necessitas earum communicandarum ad communem quæstum. Neque meo quidem animo ex cunctis societatis proprietatibus est una, quæ eam magis à quolibet alio contractu distinguat. Ut satis demirari non possim, quid cuidam recenti Theologo, qui luculenter, & copiosè de contractibus scripsit, in mentem venerit affirmare, in societatis contractu non requiri necessariò communionem, ut is loquitur, capitalis, sed lucri. Cum magis intrinseca sit societati sortis & rerum communicatio, quàm lucri, quod non multo post intelligetur. Quàm verò sine ratione hujus non indocti magistri affirmatio sit, ex his percipi potest. Traditione jure gentium acquiritur rerum dominium, ex lege, qua ratione, §. littera, ff. de acquirendo rerum dominio, & in *Instit. de rerum divisione*, §. per traditionem quoque, idque verissimum est, cum non nuda est traditio, sed cum causâ ac justo titulo est connexa: quemadmodum est in lege, numquam nuda traditio, ff. de acquir. rer. dom. sed res, quas inter se tradunt socii, titulùm habent, cum traduntur, socialis contractus, & lucri: ergo ejusmodi traditio vim habeat necesse est communicandi domini.

6. Probatur idipsum rationibus meo quidem animo pernecessariis. Prima ratio. Priusquam quidquam lucri ex coita societate fiat, est jam contracta societas: ergo in rerum communione illa consistit. Secun-

da ratio. Fieri potest, ut ex coita societate nihil lucrifiat, sed potius damnum existat, nec ideo perimatur, societas; ergo non in communicatione lucri, sed rerum, earumque administratione & negotiatione est sita societas. Tertia ratio. Illa est essentialis proprietas societatis censenda, qua posita illa ponitur, & qua perempta perimitur: sed posita communione rerum contrahendarum ante omnem quæstum ponitur societas, & sublata rerum communione eadem societas tollitur; ergo à societate sortis communicatio, seu jus communicandi neque cogitatione separari potest: siquidem, ut suprâ dictum est, substantiam & nomen huic contractui dilargitur. Denique sæpe post distractum societatem partitur lucrum; estque societatis finis: quare non ad ejus substantiam potest pertinere. Adde quod communicatio lucri transit ad heredes, societas non transit, ex l. nemo potest, & ex l. adeò morte, ff. pro socio. Quapropter Cajetanus in 2. 2. quæst. 78. art. 2. in respons. quinti argumenti D. Thomæ hæc nostræ sententiæ convenienter effatus est, de contractu societatis verba faciens. *Adde tertium tamquam canonem: ad justitiam semper servandam in hujusmodi, scilicet, quod à principio astimentur singula sociorum portiones, & ex his fiat quasi una summa pecunie, communis illis proportionabiliter, id est, secundum suas ratas & deinceps tam in lucro, quam in damno in divisione totius remanentis servetur divisio, ac si talem summam pecunie posuissent proportionaliter. Verbi gratia, sunt tres socii, unus ponit mille ducatos; alter ponit operas æstimatas mille; alter ponit industriam æstimatam quingentis: stabilienda est societas, ac si hi tres posuissent duo millia, & quingentos ducatos; ita tamen, ut tertius semper pro medietate stet, & sic lucrum dividendum est: ut, si fuerint, quinque, tertius habeat unum: uterque autem aliorum duo, & tandem quidquid superest, eodem modo dividendum est: ita, quod si supersunt duo millia, & quingenti, mille dentur uni, & mille alteri, & quingenti tertio, aliquin iste damnificaretur in perdita industria, & ille in ope-*

ra, & qui apposuit pecuniam lucraretur. Hæc Cajetanus. In l. verò, ut sit, ff. pro socio, rem collatam in societatem esse communem sumitur tamquam certum: nec non in multis legibus Digestorum de communi dividundo, ut l. 2. 8. 9. 11. 15. 28. Dominium autem communicari cum dico, non illud intelligo dominium, quod propriè, & ut loquuntur, formaliter est dominium, quod est relationis accidens, in ejus, qui dominus est, voluntate residens; veram rem ipsam seu substantiam dominio subjectam, quod nemo vel mediocriter intelligens pernegarit. Rem autem subjectam dominio dominium quoque nuncupari non solum turba Grammaticorum, verumetiam imperita novit multitudo.

Oppones ex D. Thoma in 2. 2. qu. 78. artic. 2. ad 5. cum, qui pecuniam tradit artifici, seu mercatori, per modum (verba sunt sanctissimi Doctoris) societatis cuiusdam, non transferre pecunia sua dominium in illum, sed remanere ejus, ita quod cum periculo eius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur; & sic licitè potest partem lucri inde provenientis expetere, tamquam de re sua. Hæc ille.

7. Respondeo duplicem esse translationem, sive pecuniæ, sive alterius rei: unam cum abdicatione domini, alteram cum ejusdem communicatione. Cum abdicatione in donatione, in mutuo, in emptione & venditione, in permutatione, in quibus contractibus pecunia data amittitur, & dominum mutat: cum communicatione traditur in societatem. Priore igitur modo transferri negavit D. Thomas, non posteriore: nam si societas jus habet transferendi in alium res sociales, distrahendo, emendo, vendendo, permutando ad lucrum captandum, earumdem rerum dominium ab ea participari necesse est. Sed longius, quam par est, excurrit prima proprietas. Pecuniæ socialis dominium & proprietatem transferri in socios defendit Conradus quæst. 93. concl. 2.

Secunda ex intrinsicis est, ut lucrum factum è rebus communibus ad legem justitiæ commutativæ, & sortis uniuscujusque dividatur inter socios: ut qui amplius

communicavit, plus compendii ferat.

Tertia proprietas: Ne ullo umquam tempore inter socios partitio fiat, pacisci non licet: nec pactio valet, quod his verbis discernit lex, in hoc iudicium, §. si conveniat. ff. de communi dividendo. Si conveniat, ne omnino divisio fiat, huiusmodi pactum nullas vires habere manifestum est. Hæc proprietas in ea societate custodienda est, quæ profana est, & ad primatum questum constituta.

Quarta: Damna, & lucra, quæ nomine societatis contingunt, communia sunt, ex l. socius, §. socius, ff. pro socio. Cum enim contrahitur societatis, tam lucri quam damni communio initur, l. si unus, ff. eod. illam enim societatem, in qua unus damnum tantum sentit, nullum verò lucrum, leoninam appellare Cassius solitus erat, l. si non fuerint, §. Aristo, ff. eod.

Quinta: Non id quod interest unius ex sociis, sed quod societati expedit, servandum est, l. actione, §. diximus ff. eod.

Sexta: Donationis causa societas non rectè contrahitur, l. donationis causa ff. eod. quòd si in sociorum numerum adsciscaris, nulla abs te re communicata, & lucris consors, contractus hic donationis, non societatis erit.

Septima: Socius quamvis universorum bonorum socius sit, plus tamen parte sua alienare non potest, l. nemo, ff. pro socio.

Octava: Pactum ut intra certum tempus societas dissolvi, non possit, tolli non potest, nisi libera voluntate sociorum, id satis liquet ex l. in iudicium, §. si conveniat, ff. de communi dividendo.

Nona: Nulla societas est æterna, l. nulla ff. pro socio.

Decima: Cum detrimento sociorum renunciari societas non potest, l. actione, §. diximus.

8. Undecima: Pactum de societate heredibus transmittenda jure civili est nullum, l. nemo potest societatem, & l. adeò morte. Verùm hæc lex posterior societatem excipit vectigalium, quæ allegari potest ad heredes, sed Glossa hujus legis tria, immo quatuor requirit, ut ad eos legitimè nigret. Primum est, ut aliqui publica

conducant vectigalia: secundum, ut ea lege conducant, ut in conductione & societate heredes succedant: tertium, ut, qui succedet, idoneus sit. Potest, inquit Glossa, addi quartum, ut ipsi socii non tantum cum locatore vectigalium; sed etiam inter se paciscantur, quòd heredes in societate succedant. Hæc in Glossa. Mihi sanè legis exceptionem consideranti in vectigalium societate, jus item naturæ, & gentium, ipsiusque societatis naturam contemplanti non videbatur proprietas hæc ex intrinsicis esse; nec suapte natura malum esse pacisci de societate heredibus tradenda: nam, si per se malum foret, nec vectigalium societas heredibus posset delegari, neque verò societatis jura læderentur, si cunctorum assensu sociorum in unius socii locum alter, qui ingenio, industria, opera, rationibus societatis, aptus atque utili foret, sufficeretur. Quare ut decima proprietas jure civili ex intrinsicis sit, jure tamen naturæ & gentium inter naturales redigi potest, quæ contrariis pactionibus removen-
ventur.

9. Duodecima proprietas: Si is, qui bona societatis possidet, uni ex sociis integram partem attribuerit, legitimamque portionem suam reliquis poscentibus sociis, tribui ea non possit, de integra illius socii detrahendum erit: quo jure reliquis satisfiat, ex lege, verum, §. cum tres socii, ff. pro socio. Obtinuit tamen Azonis sententia: ut, si alii socii integræ partis, quam unus ille consecutus est, fuerunt conscii, longoque intervallo siluerunt, nihil ab illo ipso socio auferatur ceteris reponendum: illud enim longinqui temporis silentium tacitam quamdam habere videtur donationem, legitimæque adversus illum socium actionis remissionem; nisi fortè petere destitissent, aut dolo, fraude, mendacioque circumventi, aut metu, seu vi deterriti, aut potentia, minis, aliave causa prohibiti, quæ donationem labefactare, nullamque reddere consuevit.

Decimatertia proprietas: Socii furiosus procurator dissolvere eam societatem potest, quam socius, prius quàm fureret, coivit, sic Justinianeæ lege quæ postrema est.

C. pro socio, sanciente : cui legi hoc Baldi præponitur scholium : *Curator furiosi potest renunciare societati furiosi, & qui habet auctoritatem legitimam in contractu, habet etiam in distractu.*

Decimaquarta : *Quod ex furto, vel ex alio maleficio questum est, in societatem non oportere conferri palam est : quia delictorum turpis atque fœda communio est. Planè si in medium collatum sit, commune erit lucrum, verba sunt legis, quod autem ex furto, ff. pro socio, subjungitur verò in l. si igitur, damnum pœnæ sensurum alterum socium, si sciebat rem collatam in medium esse ex maleficio : æquum enim est, hæc inquit lex, ut, cujus participavit lucrum, participet & damnum.*

10. Decimaquinta : *Si socius quadam negligenter in societate egisset, in plerisque autem societatem auxisset, non compensatur compendium cum negligentia, est tota lex 26. pro socio, demptis illis primis verbis, & ideo: nec aliud statuit lex proxima superior, nec enim damnum illatum societati ab aliquo sociorum lucro compensatur, ut etiam Glossa affirmat legis, non ob eam rem., ff. cod.*

Decimasexta : *Omne æs alienum, quod manente societate contractum est, est de communi solvendum, sic respondet Paulus Jurisconsultus in l. omne æs, ff. pro socio.*

11. Decimasextima *Proprietas magno legum privilegio septa, si socius cum socio judicio societatis agat, non plus actor consequitur, quàm adversarius ejus facere potest, verba sunt ex paragrapho imperatorio, in Institut. actionibus, §. sed & si quis, & in l. verum est, ff. pro socio, in vestibulo legis : Verum est, quod Sabino videtur, etiam si non universorum bonorum socii sint, sed unius rei, at tamen in id, quod facere possunt, condemnari oportet. Hoc enim summam rationem habet : cum societas ius quoddam fraternitatis in se habeat. Ac licet in l. sunt qui in id, ff. de re judicata, hoc privilegium non videatur datum nisi sociis omnium bonorum, nihilominus, & Glossa, & communis opinio Doctorum, & quod plaris est, paragraphus imperatorius cuius societati idem juris impertitur. Condemnatio verò in id*

quod quis facere potest, quam vim habeat explanat, lex, in condemnatione, ff. de reg. juris, verbis his loquens. In condemnatione personarum, quæ in id, quod facere possunt, damnatur, non totum, quod habent, extorquendum est : sed ipsarum ratio habenda est, ne egeant. Et quamvis in ejusmodi causa alienum æs minimè deducatur, excepta donatione ; sic enim Paulus Jurisconsultus in l. inter eos, ff. de re judicata. Is quoque qui ex causa donationis convenitur, in quantum facere potest, condemnatur : & quidem is solus deducto ære alieno, sed & in causa pro socio, æs, quod societati debetur, deducitur, ex l. verum, §. id quod socius, ff. pro socio, caret tamen hoc privilegio, si vel dolo malo contraxit æs alienum, ex l. verum, in principio ff. pro socio ; vel si infitietur se socium. Sic enim in l. si unus, in postumis verbis : Non alias socius in id, quod facere potest, damnabitur, quàm si confiteatur se socium fuisse, neque hoc privilegio potiretur, si juratus spondidisset omne, quantum deberet, se soluturum, nullaque sive juris, sive facti exceptione usurum, ut magni auctores admonuerunt. Quidam aliis exceptionibus minuunt hoc privilegium : quæ cum non polleant juris auctoritate, haud satis mihi tutæ videntur. Itaque cum privilegium juris communis sit, quod & æquitatem habet, & publicam continet societatum omnium utilitatem, quæ privatis patet lædi non debet, ex l. si unus, §. pacta quæ, ff. de pactis, mihi visum est in proprietates necessarias & intrinsecas civilis juris auctoritates conferre.

12. Decima octava : *Si rerum, quæ jure societatis dividendæ sunt, boni viri arbitrio partitio permittatur, illi standum erit, l. in proposita, ff. pro socio, & eo magis ejusmodi arbitrium sequendum erit, quia judicium pro socio bonæ fidei est, ut in ead. lege inquit Proculus.*

Decimanona : *Et si leges sint multæ, quæ intempestivam societatum prohibent renuntiationem, ut lex, si convenerit, & lex, sed & socius, & lex, actione, §. diximus, quia ipso jure societatis intempestiva renunciatio in æstimationem venit,*

ut dicitur in l. sed. & socius, §. si absenti, nihilominus tempora contingunt nonnulla, ut ante conditam diem societas dirimi possit, veluti si conditio quædam, qua coita est societas, renunciandi non præstetur: aut quia injuriosus, aut damnosus socius sit, ut non expediat eum pati: quæ tempora excipiuntur in l. si convenerit. ff. pro socio, vel si renunciatio ex necessitate quædam facta sit, quæ est exceptio legis, actione, §. diximus, in extremo ff. eod.

13. Vigesima: Dissociamur renuntiatione, morte, capitis diminutione, & egestate, lege societatem coire, ff. pro socio, & in lege, verum est, §. postremo ff. eod. Societas solvitur ex personis, ex rebus, ex voluntate, ex actione: ideoque sive homines, sive res, sive voluntas, sive actio interierit, distrahi videtur societas. Intereunt autem homines maxima, aut media capitis diminutione, aut morte: res verò cum aut nulla relinquantur, aut conditionem mutaverint. Neque enim ejus rei, quæ jam nulla sit, quisquam socius est: neque ejus, quæ consecrata publicatave sit. In lege quoque, quæ incipit, Actione quoque, ff. eod. modi explicantur accuratius, quibus dissolvitur societas, quos item modos cognoscere potes ex §. 3. à postremo, & proximo à postremo Instit. de societate. Capitis autem diminutio est ejus juris, quod vel ex libertate, vel ex civitate, vel ex familia alicui proprium est. Maxima est diminutio, cum quis omnia tria amittit: media cum civitatem: minima cum familiam. Neque id ignorandum est, etiamsi socii demortui heres succedere societati jure civili non possit, nisi ipse recentem ineat; inchoata tamen negocia ab socio mortuo perficere debet cum reliquis sociis, ut planum est ex lege, nam & Servius, §. si vivo, ff. de negociis gestis, & ex lege, heres socii, ff. pro socio, in qua lege his verbis jubetur: *Hereditas socii, quamvis socius non est, tamen ea, quæ per defunctum inchoata sunt, per heredem explicari debent*, idemque aliis legibus, sed non ita perspicuis verbis cavetur. Sed, quæ naturales societatis proprietates sint, brevi explicatione, quoad res ferat, dispiciamus.

CAPUT XI.

De naturalibus societatis proprietatibus.

1. **E**Xpensas nomine societatis factas, & quæ bono societati sunt, agnoscere debent reliqui socii: quemadmodum lex decernit, si fratres, ff. si quis ex sociis, ff. pro socio. Si quis, inquit lex, ex sociis propter societatem profectus sit, veluti ad merces emendas, eos dumtaxat sumptus societati imputabit, qui in eam rem impensi sunt. Viatica igitur, & meritoriorum, & stabulorum, & jumentorum, carrulorum vecturas, vel sui, sive forcinarum suarum gratia, vel mercium rectè imputabit. Hic est totus §. Immoderatos tamen sumptus, & mensarum luxum, & qui decori transiliunt lineas, non præstabit societas. Immo Major in 4. dist. 15. quæst. 47. Baldus, & alii qui nominantur à Sylvestro, & Angelo, quos ipsi sequuntur, Sylvest. in verb. Societas, l. q. 12. & Angelus eod. verbo, §. 12. affirmant non debere eos sumptus agnoscere, quos domi suæ fecisset. At Navarrus in summa. cap. 17. num. 283. magis propendit ad opinionem Saliceti, cui contrariam tribuit sententiam, sed mihi Sylvestri, Angeli, & eorum, quos ii citant, verior & æquior videtur esse sententia, si enim, qui operas suas tradit societati, domi suis sumptibus vitam traducit, & societati inservit, cur domo egressus, faciens eosdem, trajiciet in socios? Atque hæc sit prima naturalium proprietas: quæ tota potest contrariis pactionibus immutari, aut etiam juxta regionis consuetudine tolli. Nam & socius cum sociis posset pacisci de impendiis suo tantum nomine tolerandis, modò partibus lucris æquaret impendia: vel etiam quando vilius opera æstimaretur socii, & ad pares lucris partes vocaretur, quo is solus impensas sustineret. Hac enim ratione nec jus operarii socii, nec jus reliquorum sociorum quidquam detrimenti caperet.

2. Secunda proprietas naturalis: Si

qui societatem contraxerit, quod emerit ipsius sit, non commune: sed societatis iudicio cogitur rem communicare, verba legis, *si quis societatem*, ff. pro socio. Hanc proprietatem è numero non solum intrinsecarum, sed etiam naturalium proprietatum excerpssilem, nisi extaret in iure. Neque enim sociali fide is agere videtur, qui cum sit communis negotii administer, & socius, è re communi proprium velit nancisci dominium. Covarruvias in 3. *variarum resolutionum*, cap. 19. num. 1. cum iis, quos laudat, testes, sic interpretatur legem, ut vera sit, quando socius rem emit nomine suo, non societatis communi utens peculio: nam si societatis emeret nomine, societati acquireretur dominium. Tota hæc proprietas iustissimè tolli potest pactionibus lege imposita negocianti socio ut ne quid rem gerens societatis peculio utens societatis, proprio nomine ac suo aut emit, aut vendat; aut permutet, aut acquirat, si fecus agat, rei acquisite dominium sit societatis: nec non violatæ pactionis, & fidei pœnam luat. Jam verò in variis provinciis legibus regiis sancitum est, ut, qui cum re societatis negociantur, non sibi, sed societati acquirant, consulto inibi Covarruviam.

3. Tertia proprietas. Socii rei, ac fortis quam quisque in societatem contulit periculum, & tam lucrum, quam damnum debent agnoscere. Fateor contra hanc, esse non paucos, qui negent iustam admitti posse pactionem nam ex intrinsecis contendunt esse proprietatibus, quæ è societate iustis pactis tolli non possunt. Quocirca si quis in societatem pecuniam conferat, nec fortis amittendæ periculum sustinere velit, sed in alterum transferat, & partem incerti lucri consequi velit, ob eam rem multo minore lucro contentus, non contra proprietatem naturalem, sed contra naturam contractus agere arbitrantur. In his est Panormitanus, qui in caput, *per vestras*, de donationibus inter virum & uxorem, num. 8. commentarii, & in consilio 77. primi voluminis, pro sua opinione acriter pugnat, ad eam aggregans Glossam in can. plerique, 14. quest. 3. quæ non concedit dari posse pecu-

niam sociis, ut is qui dat, periculum subire nolit, & Goffredum in *summa de usur.* & in cap. *naviganti*, eod. tit. Eadem est affirmatio Soti l. 6. de iust. & iur. quest. 6. art. 2.

4. In contraria tamen sententia ait Panormitanus esse Joannem Andream in cap. *per vestras*, de dote post divort. rest. & Hostiensem in *summa*, tit. de usuris, §. *an aliquid*, putat enim Hostiensis pactum de retinenda incolumitate sortis non esse contra naturam contractus societatis, sed præter: ejusmodi verò pacta iusta ac rata esse posse, id quod intelligi potest ex lege 1. §. *si conveniat*, ff. depositi, & in l. *iuris gentium*, §. *si paciscar*, dicitur, quæ non ad publicam læsionem, sed ad rem familiarem respiciunt, pacisci licet, cui paragrapho hæc est summa Bartoli adscripta: *Pactum, per quod tollitur ius privatum sibi publica auctoritate concessum, valet, secus si tolleretur ius publicum.* Glossa in l. *pacisci*, C. de pactis, scribit contra id, quod lex jubet, vel prohibet, non licere pacisci, contra beneficium legis licere: quia unusquisque juri suo renunciare potest. Bartoli autem summa, qua lex illa illustratur, est hujusmodi: *Contra tenorem legis privatam utilitatem continentem pacisci licet.* In latere Codicis alii quoque ex principibus juris civilis explanatoribus significantur. Covarruvias lib. 3. *var. resolut.* cap. 2. num. 2. in hac ipsa opinione hærens illius propugnatorem profert Petrum Perusinum in tract. de duobus fratribus, parte 4. quest. 1. & seqq. Ipsi hos audimus omnes ex Theologis: Joannem Majorem in 4. sent. dist. 15. quest. 49. 50. Corradum in suo volumine de contractibus, tract. 6. quest. 96. & 98. Sylvestrum in verbo *Societas*, 1. §. 2. Angelum eod. verb. tit. §. 7. Armillam eod. verb. §. 6. Cajetanum in tract. 17. respons. respons. 11. qui, licet nolit pactum de incolumitate sortis præstanda in societatis contractu interponi, dum ea initur, tamen post initam placet posse pactionem fieri: quæ tamen magni Theologi religio contemnitur ab aliis. Patronus ejusdem opinionis est Navarrus in *summa*

cap. 17. à num. 254. ad 257.

5. Præcipua hujus causæ firmamenta duo sunt. Primum est juris Pontificii auctoritas secundum ratio. In *capite* enim *per vestras, de donationibus inter virum & uxorem*, scientissimus ille Pontifex Innocentius III. cujusdam mulieris, cujus vir ad inopiam vergebat, dotem mandat alicui mercatori committit: ut ita ex parte honesti lucri onera sustentarentur matrimonio. Et nimirum ea mens videtur fuisse Romani Pont. ut dos salva esset: neque enim aliter periculo, quod vitare volebat, subvenire potuisset. Quod si integra fors servanda erat, per contractum, quem vocant, assurationis, faciendum erat. Verba Canonis hæc sunt: *Mandamus quatenus dotem assignari faciatis eidem sub ea, qua potestis cautione præstare: vel saltem alicui mercatori committi; ut de parte honesti lucri dictus vir onera possit matrimonii sustentare.* Ratio hoc ipsum persuadet. Nam si cum aliquo, qui socius non est, contrahere possum de vivo servando incolumi, cur non idem licebit cum socio? Respondet Sotus, licere cum non socio, quia cum eo non contrahitur ratio mutui; quandoquidem is pecuniam, cui restituenda fit obnoxius, non recipit. At socius recipit, & restituere cogitur; quæ duo absolvent rationem mutui: cui cum lucrum accedat, fœnore contractum infici necesse est.

6. Hoc Soti responsum ideo satis probare non possum, quia videre poterat non retuso ingenio magister eundem hominem plures personas sustinere; socii quidem, cum recipit, nec lege restituendi tenetur; incolumitatem autem pollicentis, & suscepta pericula vendentis domino sortis, cum pecunias, quarum restituendarum subit onus, non recipit, sed tantum justum pretium suceptorum periculorum aut numerato, quod fieri posset, aut pluribus lucri partibus condonandis, quæ ceteroqui socio minime deberentur: debentur autem, quia ejus sponsione tum fors, tum nonnulla lucri pars eripitur periculo. Itaque tecum possum ita pacisci: ut pro sortis securitate quam mihi præstas, à me sumas quinque in

singulos centenos; & pro securitate, quam propter certum lucrum mihi polliceris, sumas quatuor, vel aliter: ut ex verisimili lucro, v. c. duodecim, sumas tibi quatuor pro securitate sortis, & quatuor altera pro securitate lucri: ut ad me quatuor tantum ex singulis centenis pertineant; ad te verò de toto meo incerto compendio octo. Hic, si rectè animadvertis, in securitate sortis vendis mihi justo pretio pericula sortis suscepta: in securitate verò lucri incertum mihi vendis lucrum justo etiam pretio, ac mercede, sunt ergo tres contractus: unus societatis, alter securitatis propter sortem, tertius securitatis propter fructus. Atque hi tres contractus non solum diversis temporibus iniri possunt, formaliter, & explicitè, ut aiunt; verumetiam uno eodemque tempore æquivalenter, & implicitè, ut sentit Major in 4. dist. 49. & 50. Nav. in summa, cap. 17. num. 255. Ut, si quis negociator palàm profiteretur paratum se esse ad accipiendam à quolibet pecuniam, cujus promissa securitate sortis, certique lucri: sed ita, ut pro duodecim, quod lucrum existeret ex centum aureis datis, reddere duntaxat velit quatuor pro securitate sortis, ac totidem pro securitate lucri reservatis.

7. Erat item perspicacis Theologi animadvertere non varios existere contractus justos ex varietate tantum hominum contrahentium, sed multo maximè ex diversa ratione, ac justa contrahendi, sive cum eodem homine, sive cum diversis contrahatur: atque eandem pecuniam in alium transferri posse, alias tamquam mutuum, alias tamquam pretium, ut in emptione, alias tamquam communem, & socialem, ut in societate, alias tamquam locatam, ut cum quis eam posceret ad speciem quamdam, & ostentationem. Quod igitur pecuniæ sociali continens est, & ad eum necessario affixum, id est, ut communicetur ad quæstum: ut autem ejus sustineatur periculum, neque ex necessariis, neque ex internis est societatis proprietatibus. Ad rationem per antiqua accedit consuetudo, quam in multis tum Galliarum partibus, tum Italiarum locis usurpatam esse auctor est in sua

summa Navarrus. Ecclesiæ enim, viduæ, & pupilli mercatoribus centum tradunt, ut quatuor certa lucrentur: cum verisimile lucrum sit vel duodecim, vel quindécim, quæ consuetudo nefaria esset, nisi his contractibus, ut diximus, defenderetur. Nam dicere per beneficium, & gratiam Ecclesiis, viduis, & pupillis concessum esse ut lucrum facere possint ex mutuo, intolerabile est: cum neque pro captivis redimendis usuras exerceri posse sancitum sit in cap. super eo, de usur.

8. Huic eidem sententiæ auxilia petunt nonnulli à lege, si non fuerint, §. 1. ff. pro socio, & ex §. de illa, de Inst. de societate, in legis particula prima, est scriptum his verbis: Ita coiri societatem posse, ut nullam partem damni alter sentiat, lucrum verò commune sit, Cassius putat: quod ita demum valebit, ut Sabinus scribit: si tanti sit opera, quanti damnum est: plerumque enim tanta est industria socii, ut plus societati conferat, quam pecunia, id est, si solus naviget, solus peregrinetur: pericula subeat solus. In §. verò Instit. hæc sunt. Et adeò contra Quinti Mutii sententiam obtinuit, ut illud quoque constiterit posse convenire, ut quis lucri partem ferat, de damno non teneatur: quod & ipse Servius convenienter sibi fieri existimavit. Quod tamen intelligi oportet: ut, si in aliqua re lucrum, in aliqua damnum illatum sit, compensatione facta solum, quod superest, intelligatur lucri esse. Verùm animadvertendum est in his juribus de incolumitate sortis verba non fieri. Accursius respondet, quod in istis juribus habetur, valere jure conventionis, non societatis, quæ interpretandi ratio ferè probatur ab aliis. Panormitanus locis suprà indicatis, jura allata intelligit in socio qui ponit operis, quæ possunt interdum esse tanti, ut damnum sentire is minimè debeat. Quamquam quod ad legem attinet, in ea Ulpianus memoret diversorum Jurisconsultorum opiniones, & Cassianæ Aristonis, in qua vestigium figit, opponit. Nam in §. Arist. suam Ulpianus sententiam his verbis exprompsit: Iniquissimum enim

genus societatis est, ex qua quis damnum, non etiam lucrum spectet.

9. Atque ut ipse quoque sententiam meam indicem. Post Xisti V. constitutionem de contractu societatis promulgatam non censeo cuiquam suadendum esse, ut in contrahenda societate, aut de certa lucri parte consequenda, aut de salute sortis, sive de ea non amittenda, aliqua pactione caveat: nam bis terve hoc fieri vetat. Ac licet Cardinalis Toletus, & Cardinalis sanctæ Severinæ, quibus conscribendæ legis à Xisto partes fuerunt impositæ, Patri Stephano Tuccio Societatis Jesu Theologo, mihi que voluntate atque studiis conjunctissimo confirmarint (ut is ad me epistola missa narrabat) prohibere societatis justos contractus noluisse Pontificem: nec, qui ante suam constitutionem liciti erant, sua lege fuisse sublato; tamen quia hæc duorum Cardinalium testificatio latet quam plurimos, quæ tamen ipsa à me perscripta est in 3. lib. responsorum moral. quest. 12. num. 3. vitare debent eos contractus de vivo incolumi, ac certa parte lucri, si se personarum legis laqueis cupiunt expedire. Reliquas percurramus proprietates.

10. Sit quarta: Damna fatalia, & quæ imprudentibus accidunt, à socio præstanda non sunt, l. cum duobus vicinis, §. damna, ff. pro socio, sed tribus modis hæc tolli potest proprietas; ex culpa, ex mora, ex pacto atque convento, ex culpa: ut si tibi nomine societatis proficiscendum sit Romam, & aliò convertas iter: vel cum oneraria navi naviges in aliam partem: aut cum navigium appellere debeas Venetias, ipse transmittas Constantinopolim. Ex mora: ut, si tibi cum redeundum esset ad Kal. Novemb. moram dierum multorum sine ulla necessaria causa traxisti. Ex pactione, & convento: ut cum ipse pericula & casus fortuitos sponte recepisti; maximè verò cum eam ob rem pretium mercedemve accepisti.

11. Quinta: socius non tenetur nisi de culpa lata, & levi, non item de levissima. Lex enim, socius socio, ff. pro socio, vult socium teneri nomine desidiæ, & ne-

gligentia, quam in rebus suis caveret : quod si socius non sit diligentissimus, culpam in eo statuit, qui socium admisit, comprobantur hæc §. *imperatorio in Institut. socius socio, de societate*, verba paragraphi: *Culpa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est; sufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere socium qualem suis rebus adhibere solet. Nam, qui parum diligentem socium sibi assumit, de se queri debet: hoc est, sibi imputare debet.* Socius igitur, qui aut dolo, aut culpa lata, vel levi, damno societati fuit, non solum civili, sed jure etiam conscientia id omne præstabit. Nam in quolibet contractu, in quo ambarum partium agitur commodum, cujusmodi societas est, locatio, conductio, de lata & levi culpa teneri contrahentes in his commentandi rationibus exercitati magistri jam pridem docuerunt. Quid verò lata, levis & levissima culpa sit, in 2. parte nostre hujus lucubrationis, c. 9. pluribus ipsi docuimus.

12. Verùm hæc quinta proprietates immutari potest dupliciter, additione, inquam, & detractio, additione, si in socium deoneretur culpa item levissima, quæ deoneratio, ut justa sit, duo exigit: alterum, ut socius is sit, qui culpæ levissimæ possit esse affinis, & res administrare, quemadmodum administraret diligentissimus. Nam, si ita factus esset à natura, ut ad hominis diligentissimi navitatem atque industriam pervenire non posset, stulta & inanis pactio foret, quæ ejusmodi culpam in socium transferret, ut enim lex, sic pactum rerum, quæ fieri non possunt, nec jure, nec natura consistit. Alterum est, si culpam levissimam capere potest socius, aut majore lucri parte, aut alia justa ratione compensetur: siquidem onus illi imponitur, quod ferre ratione contractus non debet. Detractione verò hæc proprietas quinta evanesceret, si socius nec latam, nec levem culpam vellet agnoscere. In quo duo animadverti oportet. Unum est, ut ne culpa lata, quam dolo finitimam jura faciunt, partem doli ad se traducat: tunc enim pactio de ea non præstanda non va-

leret, illud enim nulla pactione effici potest, ne dolus præstetur, inquit, lex, si unus, §. illud, ff. de pactis, & l. 1. §. illud, ff. de positi. Illud non probandum est dolum non esse præstandum, si convenit: nam hæc conventio contra bonam fidem, contraque bonos mores est; & ideo nec sequenda est. Alterum est: ut socius, qui ab se amoveri vult culpas, quas ei natura contractus imponit, tanto minus lucri percipiat, quanti prudentis viri arbitrio onus illarum culparum præstandarum æstimabitur.

13. Sexta proprietas: Nullas societas est æterna, l. nulla, ff. pro socio. Proprietas hæc jure civium, quo utitur Romanum imperium, videtur esse intrinseca, jure verò naturæ, & gentium partim intrinseca, partim extrinseca censenda erit, pro varia significatione illius apppositi, æterna. Primò igitur usurpatur æternum pro esse, & operari, quod est totum simul, nullo principio seu fine circumscriptum: in quod nullum creati temporis discrimen cadit. Hoc primo modo nihil est, aut potest esse æternum præter Deum Opt. Max. Altero modo æternum dicitur id, quod principio & fine carere posset: hoc modo mundum esse æternum è veteribus Philosophis multi veræ fidei lumine orbatu crediderunt. Hujusmodi æternum possit ne à Deo effici inter Philosophos ac Theologos est acris contentio. Tertio modo dicitur æternum, quod quidem est ortum, sed numquam interibit: in quo genere reperiuntur animi rationales, Angeli beati, corpora cælestia, atque adeò elementa; quæ licet dicantur in sacris litteris peritura: id dicitur vel comparatè, id est, si eorum firmitas cum firmitate vel divinæ naturæ, vel divinæ locutionis conferatur: vel quia mutabuntur à statu mortalitatis ad incorruptam naturæ integritatem. Quarto modo aliquid dicitur æternum, cujus non apparet certus exitus: veluti æternum odium, sempiternæ inimicitia. Tribus prioribus modis nulla humana, aut gentium lege fieri potest, ut sit ulla societas commutativa æterna: postremo modo dari potest æterna societas, cujus nullus constare possit exitus: ut si duæ aliquæ civitates in aliquo

genere bonorum perpetuam contrahant societatem.

14. Septima proprietas: Heredibus societas non transmittitur, *ex l. nemo potest, & ex l. adeo morte, ff. pro socio*. Proprietatem hanc, quæ, si jus naturæ, vel gentium consulatur, nec inter intrinsecas, nec inter naturales haberetur. Jus civile fecit intrinsecam: ut *in cap. de proprietatibus intrinsecis, proprietate 11.* dictum est. Verum, si heredes communibus societatis rationibus ac negociis apti essent, sine dubio honesta pactione ad eos migrare societas posset. Quocirca, qui Romani Imperii legibus non tenentur: aut ad eas regiones terrasque commeant, ubi aliis vivitur legibus, societates inire possunt, quibus succedant heredes, ipsis societatibus commodis.

Octava proprietas: Socii mei socius, meus socius non est, *ex lege, nam socii, ff. pro socio*. Verum honesta pactione effici potest, ut socius in societatem cooptatus, cooptare ipse alium possit, qui jus societatis adipiscatur: neque id videtur posse rite controversi.

15. Nona proprietas: Intempestiva societatis renunciatio non permittitur, in promptu sunt leges: ut *lex, si convenerit, & lex; sed & socius, & lex, actione, §. diximus*. At enim, cum contingere possit, ut diu vacent, & jaceant societatis negocia: itemque fieri ut communes rationes ejusmodi renunciatio non lædat, honestè ab hac proprietate posset discedi: & tunc duntaxat existimanda foret intrinseca, cum intempestiva renunciatio commoda communia corrumpit.

16. Decima proprietas: Per alios renunciari potest societas, *l. actione, §. renunciare*, sed quoniam non socio, sed alio nomine socii renunciante dolis ac fraudibus circumveniri societas posset, & variis vexari incommodis, ideo honestis posset effici pactionibus: ut renunciare societatem non sit concessum nisi socio: cum is commodè posset, neve litteris, quæ fallere possunt, & obscurè sæpe loquuntur, committeretur renunciatio; ejusmodi enim cautionibus decet leges facere, non offi-

cere: ut quæ intercludant iter injuriis.

Undecima proprietas: Si non fuerint partes societati adjectæ, æquas eas esse constat. Verba sunt *legis, si non fuerint, in principio, ff. pro socio*. Proprietas hæc nisi extaret in lege, explodenda erat, verbis enim illis legis duntaxat concepta simultatum, dissensionum, ac litium seminis esset. Quid enim, si inæqualia in societatem contulissent, eruntne partes lucri faciendæ æquales? quid, si uterque socius parem pecuniam, itemque operas posuisset, sed dispares essent operæ? ipsique socii de operarum æstimatione altercarentur? an non ad æqui æstimatoris judicium adeundum esset? Haud interpretationis glossæ ignarus sum, quæ legem veram esse ait, cum fors sociorum æqualis est. Verum cum de æqualitate ipsa rerum possit esse contentio, idcirco factum esset optimum, quum nil certi de lucri partibus constitutum, vel etiam de rerum æstimatione, quas quisque contribuit, actum fuit, eo modo pacisci socios, ut de causa omni, viri boni & intelligentis esset arbitrium.

17. Duodecima, & postrema proprietas: Socius societatem renuncians absenti imprudentique socio, post renunciationem lucrum, quod facit, commune facit; damnum verò, quod facit, suum facit, *l. sed & socius, §. si absenti, & l. actione, §. diximus, & Instit. §. manet, de societate*. Verba prioris legis, *ff. pro socio*, hæc sunt: *Si absenti renunciata societas sit, quoad is scierit, quod is acquisivit, qui renunciavit, in commune redigi; detrimentum solius ejus esse, qui renunciaverit: sed, quod absens acquisivit, ad solum eum pertinere, detrimentum ab eo factum commune esse*. Paragraphum explanans Glossa sic ait: *Et intellige hunc §. vel simpliciter, ut dicit: vel distingue, an dolosè egerit, vel non: ut infra eod. actione, §. diximus, & Instit. eod. tit. §. manet autem*. Vult ergo Glossa simpliciter intelligi posse §. sine ullo dolo: atque etiam cum dolo, ut liquet *ex l. actione, §. diximus, & ex §. manet autem, in Instit.* Mihi ad æquitatis calculos verba descripti paragraphi revocanti, & legis alterius para-

graphum, illumque Institutionum ponderanti, proprietas hæc videtur à jure inducta, adversus socium, qui vel cum dolo, vel cum injuria ac damno aliorum renunciat societatem: ejusmodi etiam pœna irrogata, ut detrimentum ejus solius sit, lucrum commune, quam sententiam perspicuis verbis enucleavit Justinianus *in eo §. manet autem*, cujus multo gravior est auctoritas, quam Pauli Jurisconsulti, cujus est illa *lex, sed & socius, ff. pro socio*.

18. Ipse igitur sic censeo, proprietatem hanc contra dolosum, & injuriosum renunciantem firmam ac fixam manere debere: non item contra eum, qui bona fide, iustaque de causa à societate abire cupit, idque renunciatione societatis absenti significat: ejusque assensum præstolatur. Huic enim ad hunc modum renuncianti honestissima pactione tribui posset: ut, antequam socius, aut socii renunciationi annuerint, in societate perseverare intelligatur, communisque lucri & damni particeps esse, id quod magnam mihi videtur præferere æquitatem. Atque hæc mihi in societatis naturalibus proprietatibus judicatæ sunt præcipuæ.

19. Quod si quispiam hanc nostram intrinsecarum naturaliumque proprietatum societatis selectionem atque secretionem lentè fastidiosèque probet, aut etiam reprehendat; hunc ego vehementer etiam atque etiam rogo, ut nostra despecta & seposita opera, experiatur ipse, atque hæc eadem ossa circumrodatur: & quæ à nobis parum putat esse confecta, is tamquam benigna nutrix mensa diligentius in nostra infantium ora inserat, gratiam enim non solum ab imbecillis, verum etiam à robustis, & doctrina usque corroboratis viris inibit non exiguan.

20. At censori contractum ignorare id nullo modo convenit, eum contractum simul justum ac parum censer, de quo nulla ejus proprietas seu intrinseca, seu extrinseca demitur: nec ullo alio contractu permiscetur. Quod si aut alius contractus non justus admisceatur, aut proprietates immutentur intrinsecæ, contractus impurus evadet, atque injustus: sin conserva-

tis intrinsecis, æquis pactionibus naturales tollantur, impurus quidem erit, sed tamen justus. Quod ad genus proprietatum societatem consequentium attinet, hæctenus. Sequitur nonnullis ut quæstionibus, quæ enodationis indigent, nihil à societatis definitione illiusque proprietatibus recedentes, breviter respondeamus.

CAPUT XII.

Breves nonnullæ quæstiones, quæ societatem attingunt, & ejus explicata definitione, ac proprietatibus expositis compressius enodata.

I. **I**N muneris functione, quod contractum magistro assignavimus, quartum erat, ut ex cognitis cujusque contractus proprietatibus tam necessariis, quam non necessariis, atque ex allata definitione ad dubitationes, quæ incidere possunt, progrediatur, quod ipsi nunc in contractu societatis periclitabimur.

Prima dubitatio: Possuntne ii, qui vel ætate, vel morbo, vel concitatioe quapiam perturbatione impediti non utuntur ratione, contrahere societatem? Non possunt: quia tum societatis, tum ceterorum contractuum causa conficiens est libera voluntas, quæ causa est item in definitione contractus societatis posita. Cum enim societatis contractus humana sit actio, quæ in commutativa justitia consistit, sine deliberatione, liberaque voluntate, atque electione effici nequit: cum apud Philosophos, ac Theologos exploratum sit, deliberationem atque electionem humanæ actionis esse principium, neque hac veritate in tota contrahendi ratione quidquam est certius.

2. Secunda dubitatio: Possuntne religiosi, qui sacræ alicui ac Deo devotæ familiaræ sunt obnoxii, bonorum coire societatem? Respondeo, aut isti religiosi solemnino voto & professione sunt obstricti, aut sunt tyrones; si tyrones, possunt: si solemnium votorum nexu obligati, non possunt privato nomine, cum nihil sui ac proprii.

præi peculii possidere jus habeant. Quod si communium bonorum procuratori præfati sint, eam tantum societatem inire poterunt, quæ negotiationem interdictam junctam non habeat: cum negotiatio ejusmodi cunctis clericis nedum religiosis vetita sit, non levibus ab Ecclesia propositis pœnis. Quæ verò negotiatio sit Ecclesiæ legibus adversa, & quæ negocianti clerico pœnæ inflictae, sacrorum canonum Doctorumque auctoritate ac testimonio docetur à nobis *libr. respons. Moral. primo, quæst. 53.* ubi D. Chrysost. sententiam, quæ negociatoris definitio continetur, ex *hom. 38. operis imperfecti in Matthæum* protulimus. *Qui comparat rem, inquit, ut illam ipsam integram & immutatam dando lucretur, ille est mercator, qui de templo Dei ejicitur, estque hæc ipsa relata sententia in canonem, ejiciens Dominus, dist. 36.* Placet hic Ciceronis adscribere verba, ex *primo de officiis*, quæ in ea *quæst. 53.* prætermissa sunt. *Sordidi etiam putandi, qui mercantur à mercatoribus, quod statim vendant: nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur: nec verò quidquam est turpius vanitate.* Poterunt tamen honestis pactionibus, qui rerum sacri domicilii procuracionem habent, animalium contrahere societatem, quam habent cum suis colonis: hoc enim genus ab eo semotum est, cui sunt Ecclesiæ leges infestæ.

3. Tertia dubitatio: Possuntne ii, qui in patria sunt potestate, necdum emancipati, facere cum aliis bonorum societatem? Distinctione adhibita respondendum est. Quatuor sunt bonorum genera, quæ in filiofamilias spectari possunt. Primum est castrensium; quæ militiæ nomine adeptus est. Secundum eorum, quæ sunt quasi castrensia; quæ ex publico munere publicæ causæ comparavit. Tertium adventitiorum, quæ filius vel ex donatione, vel ex testamento, vel ex industria suoque labore, aut etiam favente fortuna, ut loquitur Navar. in *summa cap. 17. n. 143.* consequitur. Quartum est profectitiorum, quæ ex rei paternæ procuracione progignuntur. Duo prima genera in societatem conferri possunt à filio: quoniam eorum

plenum dominium penes ipsum est: nihilque eorum ad patrem pertinet. Quare in *l. 2. ad Senatusconsultum Macedonianum* dicitur: *Cum filii familias in castrensi peculio vice patrum familias fungantur, &c.* de duobus reliquis postremis societatem facere non possunt: non de adventitiis, quia horum usus & usufructus est patris, quo vivo sterilis proprietas manet filio: at quod frugiferum non potest esse societati, in eam non immittitur. Profectitii autem peculii multo minus coiri à filio potest societas: quoniam illud usquequaque est patris. Hic tamen advertendum est, cum bona adventitia donantur ab Augusta, vel Augusto, aut à quovis alio, ea lege, ut eorum usu & usufructu privatus sit pater, transire in genus quasi castrensium: ex quo genere ea quoque censentur, quæ clericus, saltem postquam in ordinem ecclesiasticum cooptatus est, nascitur.

Quarta dubitatio: Filius familias, qui bonorum omnium habet administrationem, & jus paternæ rei augendæ, potestne coire societatem? Arbitror posse.

4. Quinta dubitatio: Potestne pupillus societatem contrahere? si juris potestatisque deliberandi expers est, nullo jure nec divino, nec naturali, neque humano potest. Si rationis & consilii sit particeps, aut tutore caret, aut in alterius est tutela, si caret, contrahere potest: si in alterius est tutela, sui tutoris auctoritate poterit. Glossa legem explanans, *pupillus, ff. de reg. juris*, multiplici jurium significatione ostendit, quando pupillus obligetur naturaliter, & non civiliter: quando utroque modo, & quando neutro, Dic, inquit Glossa, *si contrahat cum auctoritate tutorum, civiliter & naturaliter obligatur; si verò sine auctoritate tutorum, tunc aut est infans, & tunc neutro: idem dicas de proximo infantia, si autem est proximus pubertati, aut est locupletior, & tenetur utroque modo: aut non est locupletior, & tunc aut cum tutore contraxit, & tunc neutro modo, nisi alterius tutoris auctoritas interveniat; vel nisi factus sit locupletior: aut cum extraneo, & tunc naturaliter tantum habeat, ac non habeat ta-*

rorem, ex quo contrahit sine eo: licet quidam distinguant, ut si habet tutorem, & contrahit sine eo, nec naturaliter teneatur: sed ubi non habet, tunc naturaliter tenetur. Prædicta omnia, quæ dixi in pupillo, servantur in adulto, si habeat curatorem: aliàs si non habet, tenetur utroque modo: sed potest restitui. Hæc in Glossa legum citationibus à nobis prætermis- sis. Verùm perpusilla Glossa adjecta lateri corrigit majorem Glossam, hoc modo: *Pupillus an, & quando obligetur, tu dic, quòd pupillus doli capax sine tutore naturaliter & civiliter obligatur, l. 1. §. an in pupillum, sup. de pos. Gloss. & Doctores in §. pupillus, Institut. de inutil. stipul. & notavi in l. illud, sup. de novationibus.* Verùm lex illata à Glossula loquitur de pupillo dolofo, §. autem pupillus, ex Institut. requirit auctoritatem tutoris, ut is alteri obligetur, verba paragraphi: *Pupillus omne negotium rectè gerit; ita tamen, ut ubi tutoris auctoritas necessaria sit, adhibeatur: veluti si ipse obligetur, nam alium sibi obligare etiam sine tutoris auctoritate potest.*

§. Ego sanè crediderim pupillum, qui tutorem non habet, rectè suum negotium gerentem civiliter & naturaliter obligari posse: neque quidquam video huic æquitati posse opponi. Illud item mihi & nonnulli permagno Theologo persuasum est, qui cum pupillo ita contraxit, ut nullum sit ei allatum detrimentum, eum jure conscientie nihil præstare debere pupillo. Quis enim dicat, si justo pretio librum à bibliopola emit pupillus, cum hic retinere possit librum, non posse bibliopolam retinere pretium? & quoniam jura concedunt pupillo, ut is meliorem, non deteriorem facere possit conditionem suam: ideirco sine auctoritate tutoris non poterit pupillus societatem coire: ad cujus pertinet naturam, ut socii modò meliorem, modò pejorem suam experiantur conditionem.

Sexta dubitatio: Potestne servus contrahere societatem? Non potest. Quoniam servus non solum est domini, sed est domini tamquam pars, nec solum est alterius, sed omnino est alterius, & sicut animatum instrumentum; ut Aristoteli

placet in 1. Polit. cap. 3.

6. Septima dubitatio: Possuntne uxores bonorum cum altero contrahere societatem? Dotatium non possunt; cum eorum ususfructus sit viri ad ferenda onera matrimonii, quòd si ferendis ejusmodi oneribus dos commoda fuerit, parapherna, & manupretia in honestam societatem redigi possent: cum ejusmodi bonorum uxores sint dominæ. Utrùm autem ex habitatione uxoris cum marito contracta intelligatur societas in bonis acquirendis, tractat Covarruvias in epitome 4. Decret. part. 2. cap. 7. §. 1. num. 5. nec putat jure Canonico, aut Cæsareo ullam ejusmodi societatem inter virum, & mulierem, quæ nupta est, coitam esse: neque Decretalis obstat Urbani III. cap. 2. de donationibus inter virum & uxorem, mandantis, ut divortio quodam inter virum & uxorem solemniter celebrato, vir cogatur ad restitutionem dotis, verba sunt Decretalis; & ad divisionem eorum, quæ olim communiter habuerunt, istud enim caput locum habet in eorum bonorum divisione, quæ constante matrimonio ex pecunia triusque conjugis comparata sunt: vel quando more regionis ac loci per alterutrum conjugem acquisita communia efficiuntur: ut in eadem Decretalem commentatur Panormitanus.

7. Dubitatio octava: Possuntne duo fratres nobili genere nati, quorum neuter negociatur, bonorum omnium coire societatem? Possunt, quid si alter sit pupillus? idcircone impediatur societas? minime: dummodo cum pupilli tutore communice- tur; illeque vicissim cum fratre altero communicet. Ac licet hac de re utraque sit inter Bartolum & Baldum dissidium; nobis tamen Baldi est verior visa sententia; quam sequimur, & ante nos est amplexus Sylvester verbo *Peculium*, part. 2. §. 4. & Angelus ante Sylvestrum verbo *ead.* §. 27. alios nuncupans Doctores. Ad Baldum Rosella magis flectit animum in verbo *Peculium*, num. 14. in num. autem 13. primum duorum principum horum interpretum juris, in interpretanda lege, si patruus, C. communia utriusque judicii

diffidentias sententias ponit : deinde ex Baldi additione ad Bartoli tractatum de duobus fratribus tres societatis species memorat, quarum prima dicitur omnium bonorum : secunda omnes quæstus : tertia certæ rei, vel negotiationis.

8. Nona dubitatio : Tradis operario socio trecentos aureos ea lege, ut ducenti tibi salvi sint, & sint periculo socii : centum periculum ipse agnoscas, & lucrum ; lucrum autem ducentorum ad socium pertineat : justene, an injustè cum socio operarum contrahis ? Sylvester in verbo *Societas*, 1. quæst. 5. fœnoris labem in contractu esse affirmat, & sententiæ ducem nominat Alexandrum Alensem. Nec defunt alii, qui usuræ nomine eundem contractum condemnent : verum si pecuniaræ sortis dominus sociali animo pecuniam tradidisset, ac justo pacto duarum partium pecuniæ pericula ab industrio socio redemisset, ut sic duarum partium, quæ sibi periculosæ sunt, lucrum ferret : quo lucro tum pericula suscepta, tum operæ positæ exæquarentur, contractus condemnandus minimè esset, quem ipsum nec Major in 4. dist. 15. quæst. 47. versu, quarto dubitatur, nec alii nonnulli condemnant, contractu enim, quem appellant affecurationis, aut expresso, & tacito posse aut sortem universam, aut ejus partem conservari incolumem plerique pereruditi auctores minimè ambigunt. Ac mirum est Corradum & Sylvestrum, qui totam pecuniam socialem æquis portionibus periculo liberant, negare è ternis, binas posse eripi.

9. Decima dubitatio : A. nomine societatis ipsi B. concedit centum aureos, quorum periculum non vult à B. sibi præstari, si fortuitum fuerit : secus si culpa B. contigerit, sed A. certam partem poscit lucris. Res disputatur à Corrado plurimis verbis more suo quæst. 96. duoque constituit : unum est, contractum hunc non esse simplicem, sed è duobus concretum, ex contractu, inquam, societatis, & ex contractu venditionis. Societas est in traditione pecuniæ : venditio est in acceptione lucris ; quoniam incertus quæstus, verbi causa, duodecim venditur lucro, quod est octo.

Vel dic planius, cum in hoc contractu societatis præstetur culpa levissima, quod est præter naturam commercii socialis, si pro culpa levissima socii pecuniæ dominus reponit socio : Quod justitia prescribit, sine fœnore contrahitur. Alterum est hunc contractum non esse suadendum : quia janua esse posset ad usuras concipiendas, de re eadem differit Sylvester in verbo *Societas*, 1. quæst. 18. nec reprehendit, ipse post Xisti V. constitutionem hunc & proximum superiorem contractum dissuadendum arbitror, quia certi lucris pactio sæpius ea constitutione prohibetur.

10. Undecima dubitatio : Centum sester tia tradit A. ipsi B. ut iis ad negotiosum quæstum utatur : sed ita, ut caput incolume redeat ad A. omnino : B. verò ea lucris parte contentus sit, quæ ipsi A. collibuerit, quid de hoc genere societatis statuendum ? quid ? flagitiosam esse, & iniquam, formæ societatis planè contrariam, speciem habet mutui cum turpi fœnore ; jura societatis evertit, quemadmodum visum est Baldo in 1. 1. C. pro socio, cum contra naturam societatis sit, ut alius caput habeat integrum, alius fractum. Quid enim si ille A. è denis partibus lucris, quas promeritus est B. ei non permittat nisi unam partem, aut duas ? Merito igitur condemnatur à Baldo loco citato ab Azone Gloss. ordinaria, & Accursio in 1. si non fuerint, ff. pro socio, à Jo. Calder. in cap. naviganti, de usuris, quos citat Panormit. in primo volumine consiliorum, consil. 77. & illic eos sequitur, & in cap. per vestras, de donationibus inter virum & uxorem, commentarii num. 5. & Antonius in c. extremum, de usur. & Petrus Perusinus in tractatu de societate, & Sylvester in verbo *Societas*, 1. quæst. 2. quam affirmat Theologorum esse sententiam.

11. Corradus in quæst. 97. ubi de re diligenter disputavit, duo concludit : alterum est, si A. refundat periculum sortis impositum B. cum illud ipsum imponere possit alicui tertio, justum esse ex genere suo contractum : alterum est, non esse licitum contractum ; quia habet speciem mutui usurarii : nam eadem ratione exerceri

posset mutuum cum usuris : & quia lædit famam sic contrahentis. Mihi consideranti periniquam esse conditionem , ut lucri percipiendi ab socio B. arbitrium sibi reservet. A. nec illa refusione à Corrado excogitata elui videtur posse macula injustitiæ : neque abstergi labes animi tradentis pecuniam ; qui si animo sociali traderet , socialia jura contractus non tam nequiter perverteret , itaque iste socius A. leonina pelle cooperatus injusti fœneratoris personam studet occultare , neque inter gravem usuræ suspicionem , atque injustitiam loci aliquid æquitati relinquit.

12. Duodecima dubitatio : Sumit B. ab A. centum aureos hac lege , ut , si in mari perierint , Cypri reddat 50. si non perierint , 120. estne hic justus contractus ? Negat Sylvester citans Hostiensem , & Raim. in verbo *Societas* , §. 16. etiam si Corradus de contractibus , tract. 6. qu. 94. casu 6. conetur ratione quadam contractum hunc ad justitiam revocare.

13. Decimatertia dubitatio : Quando nescitur ratio , vel pactum coitæ societatis , quid est sequendum ? Consuetudo loci , & eorum , qui illic contrahunt ; quam tamen consuetudinem justam esse oportet. Ea enim , quæ sunt moris & consuetudinis , in bonæ fidei judiciis debent venire , inquit *lex , quod si nolit* , §. *qui assidua* , ff. de *edilitio edicto* , cum qua lege stant ii , qui in hujus generis controversiis versantur ; *legem verò , si non fuerint* , ff. *pro socio* , quæ decernit æquas debere esse partes , cum non fuerunt societati adjectæ , intellige , æquas , id est , justas , vel etiam æquales , aut æqualitate propositionis , ut , quæ comparatio est sortis cum sorte , eadem sit lucri cum lucro , vel quando sortes in societatem collatæ fuerunt æquales.

14. Decimaquarta : Estne tutum Corradi consilium , quo is testatur aliquando se usum in fructu operario socio decernendo. Nequaquam tutum est , vult enim contractum societatis dissolvi in contractum locationis , atque operario socio illud ipsum persolvendum esse , quod alteri operam suam locanti datum fuisset. Quod quidem præscriptum , si sequendum foret , lucrum

fieret certum operario , incertum verò pecuniario socio : ac fieri posset , ut compendium factum ex pecunia totum esset operarii socii : si modò illius opera universum exæquaret lucrum. Aliud igitur de viri boni & periti sententia consideratius esset capiendum consilium.

15. Decimaquinta dubitatio : Verane est ea regula , quam Sotus in 6. lib. de justit. & jur. quæst. 6. art. 1. contra Cajetanum excogitavit in metiendo lucro , quod sociis justo societatis judicio debet obvenire. Mihi longe videtur à vero abesse. Nam Sotus vult in partibus lucri faciendis non ducendam esse rationem sortis , quam quisque in societatem contulit , sed periculorum , quibus ea exposita est. Ex contrario Cajetanus contendit in 2. 2. quæst. 178. artic. 2. ad 5. argum. D. Thomæ æstimationem rerum attendi oportere : ut sciri possit , quid lucri cuique post negociationem gestam tribui possit. Cujus propugnator sententiæ est Navarrus in *summa* cap. 17. num. 151. nam à Cajetano facit *lex , si non fuerint* , ff. *pro socio* , & §. *de illa* , Institut. de *societate*. Nobis ad opinionem evertendam Soti argumenta hæc comparata sunt.

16. Primum argumentum : Concedit Sotus periculum amittendæ sortis , non quidem in socium , sed in alium , qui socius non sit , justa pactione transferri posse. At cum ejusmodi pacto periculo pecuniaria fors liberata erit , ejus domino lucro esse non poterit.

Secundum argumentum : Illi rei assignandum est lucrum , de qua illud verè nascitur : sed è periculis non nascitur , sed ex rebus in societatem immixtis : siquidem suapte natura solent pericula non lucrum , sed damnum adferre.

Tertium argumentum : Si meo socio do bis mille aureos , quorum mille navigio deportat Byzantium , mille in civitate , ubi est dominus pecuniæ , relinquit ; iisque in communibus gerendis negociis utitur , pecuniæ deportatæ , & in civitate relictæ dispar lucrum domino deberetur : multoque majus compendium ad pecuniarium socium pervenire deberet ex pecunia

maritima, cui à tempestatibus, à naufragiis, à pyratis pericula fuerunt, quàm in civitate administrata, cui non paria conflata fuere pericula. At in partiendo lucro parem ex singulis millenis pecuniarius socius percipit fructum.

Quartum: Dicendum esset societatem non rerum, sed periculorum coiri: nam earum per se societas est, quæ emolumento possunt esse societati: ut ex canone Soti emolumentum & quæstus contingit ex periculis.

Quintum argumentum: Unicuique socio certa atque explorata ea debent esse, quæ inter se ad communem quæstum communicant: sed pericula ignota sunt, & incerta; ergo horum non comparatur societas ad quæstum.

17. Sextum: Eorum, quæ sunt, & ad sunt, aut quæ prope certum est futura esse, solet esse societas: sed pericula, cum initur societas, non sunt, nec scitur futura esse; ergo ex iis quæstiosa non existit societas.

Septimum ac postremum, hoc invento Soti mercatores non soliti sunt uti; ergo tamquam inane explodendum est. Quæ verò contra eum argumentati sumus propriè eam societatem attingunt, quæ ex pecunia & opera conflatur: nam de hac quoque locutus est Sotus. Nam eam societatem, quæ coitionem & communionem habet omnium bonorum, complecti res certas, & incertas, præsentis, & futuras, vel cuius leguleio, qui jura pro socio quasi per transfennam præteriens strictim adspexerit, potest esse perceptum.

18. Decima sexta dubitatio ex Angelo in verbo Societas, 1. §. 8. & Rosella eod. tit. §. 7. Vidua, vel quivis alius tradit mercatori centum aureos paciscens de incolumitate fortis: sed tamen ea mente, ut pecunia in societate sit suo periculo, & pactionem ideo adhibet, ne à mercatore circumveniat, qui de hoc contractu sentiendum? Sentiunt isti Doctores contractum societatis esse; nec usuræ labe aspersum; nec, qui sic contraxit, ulla restituendi lege teneri, huiusque sententiæ auctorem citant D. Bernardinum. Addunt,

que à vidua, sive alio quovis lethalem contrahi culpam; quia pernicioso mendacio infamiae notam sibi inurit: debereque omnino animi sui consilium in apertum proferre: ne fortè vidua immaturo extincta interitu sceleratè agendi, & in nefario contractu perseverandi præbeatur occasio. Ut igitur contractus hic nec jus societatis, nec animam jugulet, contrahentis viduæ, suæ mentis significationem conficiat, suæque infamiae injustique damni ac offensionis occasionem præcidat.

19. Decima septima dubitatio, ex D. Bernardino in 2. p. serm. 39. fer. 6. post Dom. 4. Quadr. de contractibus, art. 2. cap. 3. Tradit A. mercatori centum, ut ei quinquaginta pereant, & totidem domino nummarie fortis: lucrum verò æquis portionibus dividatur, ratusne est huiusmodi contractus? Negant S. Bernardinus, & Rosella in verbo Societas, num. 5. & alii multi, ut testis est Angelus in verbo Societas, 1. §. 9. nam perinde est, ac si A. nummarius mercatori mutua dedisset quinquaginta cum lucro sibi reddenda.

20. Decima octava dubitatio: Cum totum pecuniarum caput sine socii industriam & operam ponentis culpa sive lata, sive levi, perit, peritne pecuniæ socio, an ei etiam, qui cum ea negociabatur, ita ut damnum actuosus etiam & industrius socius sentire debeat? Gravis est hoc de genere inter Doctores concertatio, aientibus aliis, negantibus aliis. Ideo mihi constitutum est, quod nunc in quæstionem vocatur, in eo, quod sequitur, capite concertatum, dijudicatum, & confectum dimittere. In quo capite, de socialis pecuniæ & operæ natura, & de iustitia partitionis rerum, erit paulo diligentius differendum.

CAPUT XIII.

De socialis pecunia & opera natura, & de ratione partiendarum rerum post disceptatam societatem.

1. **S**ocietatem uno pecuniam conferente, alio operam dante, posse contrahi magis obtinuit. His verbis tota lex prima continetur, C. pro socio. Verum quæ natura & vis sit utriusque rei, quam ad societatem socii adferunt, pervidere necessarii est muneris: & non ignorare, quid post dissolutam societatem in rebus partiendis sequi oporteat, socii est nihil injusti affectantis, & arbitri nihil temere judicantis. Erunt igitur duo hæc capita, quam molimur, disputationis tum philosophica trutina, tum theologica statera examinanda: ad quæ socialis commercii præcipuæ difficultates revolvuntur.

2. Ergo nonnulli acutè viderunt in societatem pecuniam conferri non quoquo modo, sed ut facultatem habet quæstuosam, si ad eam accedat industria: quidam hoc ipsum his verbis explanant; ut habet idoneitatem quamdam ad acquisitionem lucri. Sicut enim semen mandatum terræ, ejusque gremio exceptum frugiferum est; sic pecunia, ubi industriam navi socii manum nacta est, fit fructuosa, quamvis suapte natura sterilis sit. Verum cum in pecunia, quæ in societatem traditur, tria cogitari possint, ejus substantia, deinde usus, sive commoditas quæstuosa, seu facultas ad faciendum lucrum cum negotiatoris opera sociata: tertium periculum, cui subest in ipsa negotiatione; quæri potest, num tria hæc omnia communicentur cum sociis, an non omnia? quod si non omnia, quæ, aut quid è tribus in societatem conferatur, non communicari pericula jure contractus, sed penes eum, qui rem confert, manere, inter omnes magistros, qui doctrina sunt instructiores, convenit. Usum verò facultatemve illam lucri faciendi communicari constat inter omnes.

3. De substantia duntaxat potest esse dissensio. Baldus in commentario, quo primam Codicis legem, pro socio, illustravit, vult, cum de re, qua de nunc agitur, ambigitur, dici potius debere usum rei, quam rem ipsam in societate poni, quam sententiam D. Bernardinus in tract. de contractibus, art. 2. cap. 3. & Rosella in verbo societas, quest. 9. seu num. 10. verba recitantes Baldi, ejusque describentes quæstiones sequi videntur. De cujus me opinione necessaria deducunt argumenta. Res enim quæ in societatem traduntur, ejusmodi debent esse, ut commutari possint, & ab uno transferri in alium: sed non talis est usus; cum sit accidens, quod nec commutatur, nec migrat à subjecto in subjectum, nec à persona in personam; ergo res ipsæ ad societatem pertinent. Deinde usus est quædam actio, quæ sine substantia agente, & sine substantia patiente, seu recipiente, consistere nequit: ergo substantiæ, quarum communis est in societate usus, communicari debent. Deinde non substantia substantiam non gignit: sed lucrum sociale est ex categoria substantiæ; ergo ex substantiis debet existere. Postremo peculium sociale nemo dixerit ex accidentibus constari, sed ex substantiis potius coagmentari.

4. Dices: Opera socii & industria, accidens est: quæ ipsa est in societate pro forte. At convertitur ratio, sicut enim opera non communicatur nisi cum persona operantis, ac negociantis: sic nec usus cuilibet alterius rei, sine re, cujus est usus. Iterum oppones: In prima parte tractatus de contractu universe, à nobis constitutum est materiam proximam contractus actionem esse dandi, aut faciendi aliquid: ergo eadem materia debet esse societatis. Concedo: sed non sine rebus: in quibus versatur actio aut dandi, aut faciendi, & hæc quidem contra Baldum disputata, atque conclusa cum vera sunt in universo genere rerum, quæ in commune sociorum rediguntur, tum verissima in genere nummorum, quorum proprius usus eorum est in commutationibus civilibus consumptio, atque distractio, sicut ex Aristote.

intelligi potest in 5. *Ethic. cap. 5. & in 1. Politic. cap. 6. & 7.* neque fieri potest, ut tuæ pecuniæ usum alicui concedas, atque eidem substantiam pecuniæ utendam neques: sunt enim isthæc ἀνύπαρκτοι.

5. Res igitur ipsæ & earum usus communicantur cum sociis. *Legem* fortasse obijcies, *si tibi area mea*, ff. de præscriptis verbis, in qua ita constitutum est: *Nemo societatem contrahendo rei suæ dominus esse desinit*, & D. Thomas in 2. 2. qu. 78. artic. 2. ad 5. Ille, qui committit pecuniam suam vel mercatori, vel artifici per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ in illum, sed remanet ejus. Huic D. Thomæ, ac Jurisconsulti auctoritati dupliciter responderi potest. Primum dicimus nec re, nec verbis, hæc paria esse, rei suæ esse dominum, & eandem non alteri impertiri, seu communicare: nam rem nostram damus alteri custodiendam jure depositi, vel gratis utendam, ut in commodato, & precario: vel non gratis, ut in locato, penes nos retento dominio; ergo in societatem quoque inferre rem nostram possumus non amisso dominio: quamvis illud inter socios communicatum sit. Quod supra diximus, hoc item loco iteramus, nomine domini rei quod communicari in sociali contractu confirmamus, non intelligere dominium formale, sed materiale, rem, inquam, subjectam dominio. Ex hac prima responsione hæc secunda existit, pecuniæ dominum perseverare, qui eam collocat in societate: non quod, qui negotium commune bona fide gerat non jus habeat illam alienare, & justo contractu in alterum transferre, & quod dominium non cum sociis sociove communicetur: nam re ipsa communicatur.

6. Sed quinque nominibus licuit D. Thomæ dicere, qui suam pecuniam societati committit, ejus manere, qui committit, nec in alterum illius transferre dominium. Primum, quia nummarius socius collatæ pecuniæ est simpliciter dominus: reliqui tantum communione quadam. Deinde, quia tradita pecunia ante cœptam negotiationem, in ejus qui tradidit vero dominio

manet. Tum, quia postquam societati commendata est, periculo est committentis. Post, quia si post operas positas nec distracta, nec alienata est, si distrahatur societas, tota remigrat ad suum dominum.

Ad extremum: quia si alienata est, & in alium dominum translata, si tantum factum est lucri, ut eadem summa detrahi possit, & fors pecuniaria eximi, de communi lucro eximenda est, & pecuniario socio reddenda, quemadmodum suo loco dicetur. Huc adde, quæ in cap. 10. de prima societatis proprietate intrinseca à nobis explicata sunt: nec enim ejus explicationis nos pœnitent, nec calculum reducimus.

7. Consequens est, ut quibus periculis sit socialis pecunia suapte natura subjecta, videamus: quem locum persubtiliter exequitur Cajetanus in summa, verbo Societas, utens his verbis: *Adverte, & nota diligenter, quod societas hujusmodi ex sua natura hoc habet, quod ponens pecuniam substat duplici periculo, scilicet perditionis pecuniæ, & perditioni negociatorii usus ejusdem pecuniæ: qui vero ponit industriam, seu operas suas, substat unitantum periculo, scilicet perdendi usum industriæ, seu operarum suarum.* Et post aliquanto idem Cajetanus: *Ponens autem industriam, vel operas, quia solum potest perdere usum industriæ, vel opera sua, scilicet in vanum laborando, ideo nihil de capitali salvo ei debetur: substantia namque operarum suarum non ex negotiatione, sed ex necessitate materiæ perit; quia scilicet res successiva in motu consistens: si enim res permanentes essent, ei essent salvæ.*

8. Ac licet opera pro pretio sit in contractu societatis, ut ait Bald. *legem* evolvens primam Cod. pro socio, quod ex lege colligit, cum duobus, §. si in cœunda, ff. pro socio, plurisque interdum possit esse opera, quam pecunia, uti est in lege, si non fuerint, ff. eod. & Institut. de societate, §. 2. Baldus tamen eodem loco sentit operam non cum pecuniæ summa, sed cum ejus, ut is loquitur, interusorio conferri debere; de quo assentiuntur illi D. Bernardinus in secunda parte, serm. 39. fer. 6. post quartam Dominicam Quadrag.

tract. de contract. artic. 2. cap. 3. & Rosella in verbo Societas, quest. 9. Angelus in verbo Societas, l. §. 10. & Sylvester eod. verbo Societas, tit. 2. quest. postrema. & Cajetanus in summa eod. verbo. Positis igitur tribus his fundamentis, primò, quòd operarius socius sortem suam habet natura sua fluentem, ac vanescentem; qualis est natura motus, ac temporis; contrà pecuniarius socius suam stantem, & fixam: secundò, quòd opera non capiti pecuniæ, sed ejus commoditati respondet: tertio, quòd nummarius socius suæ pecuniæ periculum totum usque sustineat, inventu perfacilis est ratio rerum partiendarum societate distracta.

9. Nam, si pecuniæ caput incolume fuerit, etiam si nullum factum sit lucrum, ad eum recurret, qui societati pecuniam dedit, quòd si partum sit lucrum, è quo possit fors tota excerpri, excerpenda erit, & suo reddenda domino: reliquum verò lucri inter socios boni viri arbitrio dividendum. Quæ partiendi ratio cùm approbatores eos Doctores habeat, quorum fidem & auctoritatem tutò sequi possumus, non est, quòd ulla alia ratio sollicitos habere nos debeat. Hanc enim D. Bernardinus, Angelus, Sylvester, Rosella, Cajetanus locis citatis, Navar. in sum. cap. 17. num. 152. Armilla in verbo Societas, §. 3. Baldus loco quem modò indicavi, qui dicit hoc esse expressum in l. cum duobus, §. si in coeunda, ff. pro socio, secuti sunt. Ex quo erratum coarguitur Corradi; qui in quest. 93. concl. 2. coroll. 4. disputans contra Angelum, existimavit partem pecuniariæ sortis pervenire debere ad eum, qui operas adhibuit; si majore momento quàm pecunia æstimandæ erant, cujus disputatoris ratio huc deducitur, ut pecuniæ dominus nullam interdum lucri partem ferre debeat, si lucri summa non operarum pretium superaret. Est illud item & plurium & majorum gentium actorum suffragiis comprobatum: ut qui pecuniam contulit, quocumque tempore pereat, contractus sociali jure illi pereat.

10. Qui verò in societate tutò commorari capit, hæc duo illi custodienda sunt di-

ligenter: primùm, ut fœnoris, deinde, ut injustitiæ crimen effugiat, fœnoris vitabit, si suæ sortis pericula agnoscat: injustitiæ, si non fuerit meliore conditione, quàm suus socius. Quo admonito præfuit Sylvester in verbo Societas 1. cunctas de contractu societatis explicandas quæstiones. Justitiam verò & æqualitatem in hoc commercii genere is facile collineabit, qui ad consuetudinem regionis non reprehensam à doctis, & ad proborum mercatorum institutum, tamquam ad normam consilia actionesque suas dirigit: ad universamque rationem contrahendi præclaram illam sapientis Philosophi Aristotelis sententiam accommodabit, ab eo his verbis expressam in quinto Ethic. c. 5. *Neque enim ulla esse societas potest, nisi sit permutatio: neque permutatio nisi sit æqualitas: neque æqualitas, nisi etiam commensuratio sit.* Quòd si in exemplo sumpto uniuscujusque contractus explicandi, fuit disceptatio productior, quàm initio proposueramus, humanus atque intelligens lector primùm generi ipsi difficultatum, quæ necessario quodam nexu, propeque naturali consertæ & colligatæ sunt, deinde nostro studio atque cupiditati non tam amplificandæ doctrinæ, quàm ceterorum conatus & impetus ad parem laborem & functionem muneris incitandi veniam dabit. Et quoniam in harum scientia nonnulli probati, & nobiles, laborabunt, ut de singulis universæ tractationis capitibus nobis assentiantur; neque ego tantus sum inflatus errore, ut credam plerasque rationes in hac tota doctrina adhibitas persuadendi adferre necessitatem, multaque non posse contrariis disputationibus huc atque illuc trahi; ideo non videtur illud ab hujus nostræ methodi officio abhorrire, si quæ in superiore commentatione claudicare existimari possent, atque à cordatis animadversoribus opponi, nobis ipsi objecerimus ac discussurimus in eo, quod extremum futurum est omnis institutionis caput, ac peroratio.

CAPUT XIV.

Operis totius peroratio, in qua diluuntur nonnulla quæ ponderis plus habent; & universa superiori methodo objici possent.

Sententia est, in hoc extremo capite quædam majoris momenti, quæ contra institutionem & disciplinam de contractu à nobis traditam adferri possent, deijcere. Inanem igitur nobis laborem quis dicet esse susceptum, arrogantemque fuisse pollicitationem, cum de contractu universæ scientiam nos tradituros esse professi sumus: quandoquidem & rem ipsam, & principia rei, & rei proprietates, in quorum omnium explicatione est nostra consumpta opera, veræ scientiæ methodus aspernatur. Neque verò cum Academia, quæ magnum olim habuit comitatum & affectatores, est mihi hoc loco institutum certamen, quæ nihil percipi, nihil sciri posse contendit: quæ omne animi sensusque judicium fastidit & respuit, aitque nihil ita signari in animis nostris à vero posse, quod non eodem modo possit à falso. Contra cujus disciplinam divinum ingenium Augustini exarsit, qui omnem Academicorum rationem tribus libris non solum oppugnavit, sed etiam, evertit. Illud nobis potius laborandum erit: ut Licet alumnis, eorumque duci Aristoteli, cujus ipsi præceptis à pueris imbuti fuimus, pro nostra tenui facultate satisfaciamus.

2. Rei igitur à nobis in hac tractatione susceptæ natura spem omnem debuit constituendæ scientiæ cuique eripere. Aristoteles enim in 2. *Ethic. cap. 2.* apertissimis verbis scribit ea, quæ in actionibus versantur, utiliaque sunt, perinde, ut salubria nullam habere stabilitatem: neque id de singulis tantum rebus, sed de genere confirmat universo, & in 1. *Ethic. cap. 3.* honesta & iusta tantum discrepantiæ & erroris habere ait, ut lege, non natura constare videantur. Sed contractus in genere humanarum actionum versatur, uti-

lia atque honesta semper intuetur, iusta quærit; ergo constantem fixamque naturam retinere non potest: quare nec sciri; cum scientia rem stabilem firmamque postulet necessariò. Ad hæc scientia, auctore Arist. in 6. *Ethic. c. 3.* est rerum necessariarum, & æternarum: in priore quoque libro de demonstratione identidem repetit rerum necessariarum esse scientiam: in eod. libro, tex. 21. rerum universalium, & non caducarum probat esse scientiam. At ars earum rerum est, quæ secus evenire possunt; nec naturam habent æternam. Cum igitur contractus civili disciplinæ moralique arti subjiciatur, tum necessitatis, tum æternitatis est expers. Et quoniam ex eorum genere est, quæ in consultationem veniunt, quia humana est actio, à necessitate & ab æternitate abhorreere debet omnino; quoniam neque de æternis, neque de necessariis consultamus: quemadmodum ex 3. lib. ad Nicomachum, cap. 3. intelligi potest. Idem Philosophus in primo poster. tex. 18. negat scientiam esse accidentis: quod ipsum iterat, atque confirmat in undecima *Metaphis. cap. 2.*

3. Prima hæc tela in nostram disputationem immissa conandum est ex ejus visceribus educere. Concedimus igitur contractum nec rem æternam esse, nec necessariam, sed ex genere rerum caducarum, & quæ aliter possunt evenire: neque tamen hinc confici, nullam ejus constitui posse scientiam. Nam res item physica, quæ lunæ complexu coercentur, mortales sunt, quarum variari interdum solet natura; ad quas tamen nihilominus scientia delabitur: vel quod in singulis sint quædam communia, quæ in scientiam possunt includi, suamque habent firmitatem, & quasi perpetuitatem, licet rerum, suapte natura sempiternarum longè dissimilem: vel etiam, quod illam ipsam, quam patiuntur seu varietatem, seu defectionem, scientia non filet, neque est contractus ratio dispar: qui tametsi magnam varietatem in singulis individuisque contractibus nequit effugere; quamvis in genere sit eorum, de quibus deliberari consuevit, & quæ non eodem modo semper contingunt.

nihilofecius singulæ commutationes politicæ multa communia habent, quæ non iis conveniunt, quia singulæ sint, & inter se discrepant, ac differunt: sed quia communis naturæ, seu notionis participes sunt, quæ natura, vel notio contractus nuncupatur: cui primò & per se conveniunt multa, quæ in subjectis quoque speciebus & specierum individuis inesse oportet.

4. Quando verò negat Aristoteles accidentis esse scientiam, id tantum significat, ejus rei, quæ à Philosophis, eodemque Arist. ens per accidens nominatur, non esse scientiam; quemadmodum ex iisdem locis, qui commonstrati sunt, perspicue liquet. Nam primarum qualitatum, caloris, frigoris, humoris, siccitatis, nec non secundarum, coloris, odoris, saporis, quæ accidentia sunt, scientiam tradi vel semidocti norunt. Nunc qualia in principia contractus à Peripateticis jacula intorqueantur, videamus.

5. Principia sciendi debere esse necessaria, & certiora, & magis credita, quam scientiam conclusionis, quæ demonstratur, multifariam persuadet Arist. in libris de demonstratione, ut in priore lib. tex. 5. & in posteriore in extremo. Cum enim demonstrata conclusio, quæ scientia est firma atque immutabilis, ex principiis omnis oriatur, horum cognitionem firmiorem magisque immutabilem esse oportet. Frustrà igitur contractus ipsius est à nobis scientia indagata, in cujus principiis nulla necessitas immutabilisque natura cernatur. Cum enim populorum consensus, cum legum humanarum decreta, cum Jurisperitorum responsa, cum privata hominum voluntates, contractuum omnium principia sint, & causæ procreatrices, quid horum non mutari, quid non in contrarias partes inflecti vertique potest.

6. Huc pertinere videtur quod Baldus pernobilis Jurisconsultus in commentario suo reliquit, quo primam legem C. pro socio enucleavit, id cuique contractui intrinsicum esse, quod vel à lege, vel à consuetudine statuitur, cujus magistri sententiam & verba recitat D. Bernardinus serm. 39. feria 6. post Dominicam quartam Qua-

dragesima, parte 2. suorum operum, tract. de contractibus, art. 2. cap. 3. & Rosella in verbo societas, qu. 9.

7. Multis modis vitari hæc jacula possunt. Primum respondere licet: quemadmodum in physicis plantarum & animalium principia multiplici sunt obnoxia impedimento, quo minus eorum ortus consequatur; quorum tamen generationem & causas est Aristoteles persecutus: sic contractus, qui proles est, illorum, de quibus dictum est, principiorum, scientiam tenere possumus; etiam si eadem principia à mutatione erratione non sint utcumque liberata. Quid si contractus causæ, quod liberæ sunt, extrinsecus naturalem impedimenti necessitatem perinde, ut causæ physicæ caducarum rerum minimè patiuntur? voluntas enim conspirantium nationum, & legislatorum, & privatorum contrahentium hominum immortalis est; neque in gignendo contractu similiter impediri potest, ut equus, vel equa in generatione æquali.

8. Deinde dicimus: sicut equus, quominus generetur, multa esse posse impedimenti loco: postquam autem generatus est, nulla vi effici posse, quin consequantur ea, quæ equorum speciei sunt propria, sic, quamvis contractus generatio, & principia generationis impediri queant, generatum tamen multa consequi necesse est, quæ à contractu sejungi non possunt; & quæ suo scientia sinu libenter complectitur.

9. Tertius modus expediendæ difficultatis conjunctus secundo hic est. Duplex principiorum genus in contractu spectari potest: alterum eorum, quæ contractui tribuunt, ut sit: alterum eorum, quæ id præstant, ut sciatur. Prioris illa sunt, quæ argumentis supra oppugnativimus: posterioris generis hæc censerì meritò possunt, contractum liberum libertate consilii, & domini, sive rei, quæ contrahitur, esse debere, etiam voluntarium, cui nec fraus, nec dolus, nec inscitia, aut error adversetur, & iustis legibus consentaneum: nec non honestum esse debere, & æqualitatem tueri: & ejusmodi esse oportere, ut con-

trahentibus necessitatem imponat, id præstandi, de quo convenit. Quarum propositionum, siue principiorum veritas non minus est necessaria, quam eorum generum, ac rerum, quæ sunt in materiam demersæ.

10. At, excipiat quispiam: istud non est tua præsidia tueri, sed scientiæ regnum perturbare: in quo proprietates sunt à principiis demonstrandi longè disjunctæ; cum proprietates demonstrantur, principia demonstrant: in tua autem methodo libertas, voluntarium, justitia, æquitas, obligatio, proprietates sunt; nunc verò easdem convertis in principia. Respondeo proprietates, hætenus, ut simplices qualitates sunt, demonstrari; ut verò ex iis propositiones conficiuntur, evadere cognoscendi principia. Quemadmodum definitio, ut definitio, longè est à demonstratione disjuncta, & res maximè diversa: at, cum ejus evadit principium, fit ex sententia Arist. demonstratio positione sola differens. Mitto cum una proprietas causa sit alterius, atque alia prior alia, natura, ex una alteram demonstrando concludi. Hæc ex tempore invenienda fuerunt ad tertium dicendi modum retinendum.

11. Postremò aio illa ipsa prioris generis principia, si contractus humanæ vitæ cumprimis utilis ac necessarius in orbe terrarum perseveraturus sit, eandem perseverantiam ipsa illa principia habitura esse: nec eorum timendam esse mutationem, atque cessationem ante generalem mortalium rerum deflagrationem. Primum, quia naturali rationis lumine, quod immutabile est, inventa, probata, & confirmata sunt. Deinde; quoniam quem casum non sunt tot seculis perpessa, eundem in consequentibus ætatibus vereri minimè debent.

12. Reliquæ sunt ex petitiones, & ictus, quibus contractus proprietates vulnerari videntur. Quæ demonstrantur, inquit Arist. in priore de demonstratione, tex. 23. debent ei rei tantum convenire, de qua demonstrantur: ergo proprietates contractus à nobis patefactæ soli contractui conveniri debent. Idem Arist. in quinto Topic. cap. 1. de proprio differens, pane in ex-

tremo, scribit his verbis: Si non ab omni separat, non erit bene assignatum proprium, quam ipsam sententiam iterat cap. 2. ejusdem libri, loco 19. Ac debere proprium vicissim retro commeari cum re, cujus est proprium, ait in eod. cap. loco 31. & 42. Plato quoque in Theateto opinionem & scientiam hac re interesse docet; quod opinio communia, scientia propria circumspicit. At, quæ à nobis contractui assignatæ sunt proprietates, eæ in res alias conveniunt. Nam utilitas & necessitas non solum insunt in contractu, verumetiam in respiratione, aëre, cibo, potu, in cæli motu, ac lumine: libertas autem ac voluntarium in multis humanis actionibus, qui contractus non sunt, in natura quoque divina, ac separatis mentibus reperiuntur. Justitia & honestas in pleraque cadunt genera, à quibus est commutativa ratio aliena: idem de æquitate enuntiare fas est. Quid? quod ipsa obligatio, quæ germanissima contractus videtur esse proprietas, à contractu potest esse distracta? quandoquidem, & divinis, & naturalibus, & humanis legibus obligamur absque ulla civili commutatione. Frustrà igitur in harum proprietatum tractatione desudavimus, ut ad scientiæ rationem eas referremus.

13. In hac extrema parte conflictionis quadripartita nobis sese ratio defensionis ostendit. Prima igitur est illa defensio: non id nobis fuisse in hac institutione susceptum, ut certam ac prorsus exploratam contractus scientiam adferremus, sed ut ad scientiæ methodum revocarem: quod quidem conati sumus. Secunda defensio: rerum moralium & civilium doctrinam ad Aristoteleæ demonstrationis canones exigi nec posse, nec debere nemo ad peripateticam disciplinam apprimè institutus libens non dabit: quam ipsam demonstrationem nec mathematicæ scientiæ imitari potuerunt: & qualis in universa Aristotelis Philosophia fortasse nec reperitur, nec reperiri potest. Nam si caput scientiæ, & demonstrandi principium definitio est, ut non semel testatus est Aristoteles. Si definitio aut principium demonstrationis est, aut demonstratio positione differens, ut is

loquitur in primo posteriorum analyticorum, tex. 22. quis ad Aristotelicum demonstrandi genus adspirare audeat, cum intimas rerum naturas & earum differentias necesse sit nobis latere? quemadmodum ipsi, cum in hisce studiis juvenes versaremur, haud captiosis argumentationibus ex intima Aristotelis disciplina depromptis in nobilissimo doctissimorum confessu demonstrare adorti sumus.

14. Quapropter ipsemet Arist. in primo Ethic. cap. 3. cum minimè ignoraret quàm ardui spissique sit operis, civilis disciplinæ, cujus pars est contractus, perfectam nancisci scientiam, has memoria dignas sententias extulit. *Nam exacta tractatio non simili modo in unoquoque genere exquirenda est: quemadmodum neque in artium opificiis, & post aliquanto: Contenti igitur erimus, si nos cum de talibus & ex talibus differamus, pingui quadam Minerva atque adumbrata figuratione verum ostendamus: cumque de iis, quæ plerumque eveniunt, atque ex iis ratiocinemur, est enim eruditi, eatenus exactam in unoquoque genere explicationem requirere, quatenus pati rei ipsius natura potest.* Quocirca nobis item satis esse debuit variis contractus proprietatibus eas seligere, quæ in quolibet contractu necessariò desiderantur.

15. Sed tertia sit defensio: Utilitas, libertas, justitia, æquitas, honestas, soliditas, obligatio, dupliciter considerari possunt; vel universè, ut ad alia rerum genera permanant: vel, ut ratione quadam propria civilibus commutationibus atque commerciis famulantur, primo modo non sunt proprietates, quæ soli contractui attribui debeant; posteriore modo contractui soli

conveniunt. Sicut enim ens, quamvis ad multas scientias pervagetur, tamen nihilominus, ut transmutationi subjicitur, est physici proprium, & quantitas, ut est primum accidens compositæ substantiæ, propria est scientiæ metaphysicæ; & ut est sentilis, fit propria scientiæ naturalis: ut autem est à materia motuque distracta propria evadit mathematicæ; sic superiores proprietates ex ea parte, quatenus civilibus serviunt commutationibus, & pactionibus, atque hac ratione humanæ vitæ adjutrices & conservatrices sunt contractus sunt quarto modo propriæ.

16. Addatur quarta defensio: Eadem proprietates sunt cum contractu reciproca, quatenus à jure commutativo imperantur, & contractui necessariò adjunguntur. De proprietatibus autem societatis, & cujuslibet alterius contractus, id nec obscure ferre, nec callidè dissimulare debemus, multas jure tantum civili videri intrinsecas, quibus tamen & contrariæ leges, si instituerentur, & juratæ pactiones possent officere: at illis duodecim contractus generalibus affectionibus, ac proprietatibus, quæ in secunda parte sunt à nobis expositæ, nulla humana lege, si justa sit, aut derogari aut obrogari potest: ideo, quia omni jure, naturali, divino, & humano fulciuntur, & approbantur. Diximus de principiis contractus, quæ contractus est; diximus de ejusdem divisione, rationem quoque cujuslibet contractus explicandi periclitanda societate aperuimus, rerumque harum, quæ difficillima videri poterant, enodavimus. In quorum omnium disquisitione, veritatis itinere non averfos esse, divini muneris fuit: uspiam autem offendisse, domesticæ tantum imbecillitatis.

Deo uni trinoque laus.

I N D E X

RERUM NOTABILIU

HOC VOLUME CONTENTARUM.

SECUNDUM NUMERUM PARTIUM,

Capitulum, eorumque particulas.

A

ACCEPTATIO quid sit, est modus quartus decimus tollendæ obligationis p. 2. c. 25. n. 10. Acceptilatione pupillus sine tutoris auctoritate liberari potest. eod. c. n. 11. Acceptilatio Aquiliana quod sit eod. c. & n.

Actibus interioribus solis nequeunt inter se contrahere mortales. p. 1. c. 6. num. 3.

Actio est undecima contractus proprietas, de qua disceptatur in 2. p. c. 27. In actione pertractanda sex artifices longè dispari ratione versantur, Dialecticus, Philosophus naturalis, Metaphysicus, Philosophus moralis, Rhetor, Jurisconsultus, eod. c. n. 1. & seqq. Actio civilis definitur eodem capite, n. 3. Actio olim fuit verborum conceptio à Magistratu formata, eod. n. verba definitionis exponuntur n. 4. & 5. Actio est jus incorporeum, eod. c. n. 4. Descriptio actionis theologica adfertur, eod. c. 27. n. 7. actio & obligatio sunt ex eorum genere, quæ cum aliquo conferuntur, sicut causa, & effectus. Actionum divisiones insigniores in jure commemorantur p. 2. c. 31. Actio in rem dicitur vendicatio: actio in personam, condictio, eod. c. n. 1. Actio ex contractu quæ nam sit, ibidem. Justinianus sex divisionibus est actiones complexus eod. c. n. 2. Actiones bonæ fidei, & stricti juris quæ nam appellentur, eod. c. n. 3. & 4. Actioni depositi est beneficium compensationis negatum, eod. c. n. 4.

Actio directa, & contraria quæ sit, p. 2. c. 31. n. 5. Actio ad exhibendum, confessoria, de in rem verso, item actio de pauperie, explicatur eod. c. n. 6. nec non actio ædilitia, Fabiana, Pauliana, Publiciana, eod. c. n. 7. actio quoque præscriptis verbis, n. 8. quarum actionum non decet ignarum esse Theologum.

Actio pupilli contra tutorem dicitur directa, tu-

toris autem contra pupillum contraria, p. 2. c. 22. n. 5.

Actionem habere minus est, quàm rem, ex regula civili 39. p. 1. c. 10. in nostra collectione.

Adulatio quando sit peccatum æterna morte dignum, ex D. Thom. 2. p. c. 12. n. 1. item quando leve, n. 2.

Adulatio ad minuta peccata pertinet, 2. p. c. 12. n. 2. quamvis alicujus circumstantiæ additione possit esse criminosa.

Adulatione & blanditiis nullam majorem pestem esse in amicitiiis affirmat Cicero p. 2. c. 12. n. 2.

Adulatorum congressu liberos prohibendos esse scribit Plutarchus p. 2. c. 12. n. 3. Ab eodem auctore de ratione internoscendi amici ab adulatore, liber præclarus est editus, ibidem.

Adulator qui nam sit apud Aristotelem p. 2. c. 12. n. 3.

Adulatoris lingua plus persequitur, quàm manus intersectoris, ex Aug. p. 2. c. 12. n. 1. clericum adulatorem ab officio degradari jubet Ecclesiæ canon ibid. Dulces amicos pejus mereri de quibusdam dicebat Cato, quàm acerbos inimicos, eod. c. n. 2.

Aequalitas rerum in contrahendo usquequaque servari nequit, p. 2. c. 17. n. 8.

Aequitas in omnibus, sed maximè in jure, spectanda est, p. 1. c. 10. regula sumpta ex civilibus in nostra serie, prima.

Aequitas maximè requiritur in iis contractibus, qui nominantur in lege 2. ff. de action. & oblig. in 3. p. c. 5. n. 9.

Aequitas quid sit, & quid ejus nomen valeat, declaratur p. 1. c. 10. n. 1. & seqq. est naturæ nostræ maximè propria, eod. 6. n. 1. Hanc sacerdotes comprimis intueri debent, non juris subtilitatem, aut severitatem. Æquitatem lex civilis non solum commendat, sed etiam præcipit in eod. c. n. 2. Æquitas corrigit legem, ubi propter generalem sermonem non potuit

I N D E X

collineare, ex Aristotele n. 3. Quæ lex omisit, permittuntur boni & æqui viri iudicio, eod. c. n. 5. æquum & bonum est illo iusto præstantius, quod ex constitutione legum est ortum, ibid. legislatores non possunt definire ea, ad quæ jus æquitatis descendit, eod. c. n. 5. æquum & bonum permanet semper, ex Aristotele ibid. Bonum est, prætermis verbis legis, id sequi, quod poscit iustitiæ ratio, & communis utilitas ex D. Th. Iustitiæ nomen primum convenit æquitati, deinde legalis iustitiæ, ex D. Thom. eod. c. 6.

Æquitatis regulæ recitantur multæ p. 1. c. 10. post numerum 12. ex jure Pontificio 53. ex jure civilis 46. ex libris Marci Tullii 70. quæ sunt cognitione omnes, & memoria, perquam dignæ.

Æquitate possunt omnes uti ex D. Antonino in conscientiæ foro, p. 1. c. 10. n. 11. Adde, si intelligentia & innocentia præsent: & dummodo, inquit ille, rationabiliter interpretentur. Æquitatis normæ committenda, ibid. refelluntur quæ contra æquitatem dici possunt, in eod. c.

Æsculapius specillum primus invenit, & vulnus obligavit ex Marco Tullio, p. 2. c. 21. n. 2.

Æternum quæ dicatur modis, p. 3. tract. de societate, c. 11. n. 13.

Agere nihil decet, cujus non possit rationem probabilem reddere: hæc est enim ferè descriptio officii, p. 1. c. 10. Regula Tulliana 45.

Agessilai præclarum responsum, cum à quopiam de re promissa efficienda urgeretur, p. 2. c. 23. in extremo.

Agricultura nihil melius, nil uberius, nil dulcius, nihil liberali homine dignius, p. 1. c. 10. regula Tulliana 50.

Aliena res legati potest ab eo, qui scit esse alienam, p. 1. c. 6. n. 1. Res aliena pecunia emptæ sit mea, si meo nomine ematur, in eod. c. n. 2. vide exceptionem ibid. Rem alienam vendi non posse multifariam probatur, in eod. c.

Alienatio est omnis actio, per quam transferatur dominium, p. 1. c. 6. n. 4.

Alluvio est titulus acquirendi domini, p. 2. c. 36. n. 2.

Amicitia maximum bonum civitatum ex Aristotele, p. 1. c. 4. n. 2.

Amicitia si vigeret inter cives, supervacanea esset iustitia, p. 1. cap. 4. n. 2.

Amicitia suadente possunt contrahentes ab æqualitate contractus recedere, p. 2. c. 17. n. 9.

Anima prior dicitur esse in posteriore p. 2. c. 3. n. 7.

Appetitus in movendo semper antecedit facultati intelligendi ex Simplicio, p. 2. c. 5. n. 2.

Arbitrium unde dictum, ex D. Angustino, p. 2. c. 4. n. 7.

Arrogantis est, & omnino dissoluti negligere quid de se quisque sentiat, p. 1. c. 10. regula Tulliana 53.

Arrogatio est titulus acquirendi domini, & est species adoptionis, p. 2. c. 36. n. 26.

Artis cujusque est duo efficere ex Platone, artem, & opus p. 1. c. 4. n. 3.

Alcanius Corneus qui de nudo promisso responderit, quod promissor volebat efficere, p. 2. c. 23. n. 17.

Astutus ab Aristotele dicitur malus, p. 2. c. 10. n. 15.

B

Bellum iustum titulus est adipiscendi domini, de quo titulo p. 2. c. 36. n. 16.

Beneficium dare in nostra potestate est, non reddere viro bono non licet, p. 1. c. 10. regula Tulliana 37.

Benignitas nova contractus proprietas tractatur 2. p. c. 19. Ad hanc pertinet tacita ejus rei donatio, quam alteruter contrahentium amittit propter ignorantiam æqualitatis rerum, eod. c. n. 1. *Durum est n. inquit Scotus, inter homines esse contractus, in quibus contrahentes non intendunt aliquid de illa indivisibili iustitia remittere sibi mutuo: ut pro tanto omnem contractum comitentur aliqua donatio.* Hæc ille, eod. c. & n. In omni contractu probatur inesse donationem, eod. c. n. 2. & seqq. Genus hoc mutux condonationis in contrahendo quatuor effecerunt, eod. c. n. 4.

Blanditiæ, & adulatio num contractum efficiant nullum, disputatur p. 2. c. 12.

Blanditiis initum matrimonium non redditur nullum ex Theologorum sententia, p. 2. c. 12. n. 4. inductio per blanditiæ intendit consensum, inquit Richardus, ibid.

Blanditiæ fraudulentæ, malitiæ, mendaciis instructæ, contractus civiles efficiunt nullos, quæ non sunt ejusmodi, non viciant, 2. p. c. 12. n. 6.

Bona fides est quinta contractus proprietas, de ea differitur in 2. p. c. 15. ejus definitiones multæ ponuntur eod. c. n. 1. & 2. duo necessario requirunt, id est certam persuasionem, firmumque mentis assensum, animi item probitatem, eod. c. n. 4. bonæ fidei privilegia commemorantur in eod. c. n. 6. seqq. ea semper prodest innocentem rem alienam consumptam, si non sit quis in re sua locupletior factus, non jubet restitui, n. 8. rem alienam, qui bona fide emit, si non potest aliter suum recuperare pretium, venditori furi reddere potest, eod. c. n. 10. fructus bona fide consumpti non restituuntur, si ob eam rem quis non rem suam auxit, eod. c. n. 12. & seqq. ubi Joannes Tabienfis refellitur.

Bona fides cum dubitatione consistere nequit, p. 2. c. 15. n. 19. bonæ fidei possessor dubitare incipiens num. res aliena sit, vendere eam non potest, eod. c. n. 18.

Bonam fidem habere non præsumitur, qui contra jura mercatur, p. 1. c. 10. regula Pontificia 47.

Bona fides titulus est acquirendi domini, p. 2. c. 36. n. 17. & 18.

Bona fides ferè pro ea virtute usurpatur quæ dolo, fraudi, & mendatio contraria est, p. 3. c. 5. n. 1. sumitur etiam pro recto animi iudicio, eod. c. n. 2. item pro bono nomine, Italia dicunt, *buona detta*. eod. c. n. 3. item pro æquitate, eod. c. n. 4. jure canonum omnes contractus sunt bonæ fidei, nec æquitatem repellunt, eod. c. n. 6. 7. & 8. bonæ, fidei contractus numerantur ab Imperatore Justiniano, eod. c. n. 8.

Bona fide possidens rem alienam, quam credit suam, de ea, ut de sua, statuere potest, p. 1. c. 6. n. 7. quid autem restituere debeat, ibidem significatur.

Bonæ fidei possessor, si res alienas suis admiscuit restituere debet, postquam non esse suas animadvertit; quamvis ex earum sint genere, quæ usu consumuntur, idque multis vincitur argumentis, p. 2. c. 15. n. 21. & seqq.

Bonam rem impediri melius, quàm concedi malæ, p. 1. c. 10. regula Tulliana 25.

Bonorum, & honestorum tria sunt genera, minorum, majorum, maximorum: prima secundis, secunda tertiis cedunt, p. 1. c. 18. admonitio 6. in bonorum optione, atque comparatione in deliberando quot quæri possint, p. 2. c. 3. n. 4. & à quibus ista Doctoribus discenda, eod. c. n. 5.

Bonum ipsum non est in optione, sed in natura, p. 1. c. 10. regula Tulliana 5.

C

Cedere bonis quæ commoda habeat, p. 1. c. 26. n. 3. leges, quæ suis cedentibus bonis favent, valent in conscientie foro, ibid. bonis suis cedentibus, artis suæ instrumenta relinquenda sunt, & quæ ad vitam sustinendam necessaria sunt viri boni arbitrio, in eod. c. n. 4.

Circumstantia temporis, loci, personæ aliàs contemnitur in contractibus, aliàs affecta est necessariò ad negotium, quod geritur, p. 3. c. 6. n. 2.

Civitas quid, p. 1. c. 4. n. 4.

Civitas sex rebus necessariò eget ex Aristotele, in quibus est contractus, p. 1. c. 4. n. 1.

Cognitio rei ducenda ex causis, p. 1. c. 4. n. 1.

Commercium quarum rerum jure interdictum sit, p. 2. c. 16. n. 4.

Commodantis, & commodatarii obligationes quæ nam sint, p. 1. c. 3. n. 4.

Commodari quod sine detrimento potest, id cuique tribuendum est, vel ignoto, p. 1. c. 10. regula Tulliana 38.

Communione rerum maneat ne aliquod præceptum post earum divisionem, p. 2. c. 33. Scotus putavit ante peccatum Adæ datum à Deo præceptum esse de communione rerum, sed post peccatum revocatum fuisse, quæ sententia refellitur in eo. c. n. 1. Alii non pauci nullum fuisse umquam præceptum naturale credunt de

non dividendis rebus, eod. c. num. 2. eum enim naturalium sanctionum tria sint genera, primum jubens, secundum prohibens, tertium concedens, ad hoc rerum revocatur jus communionis rerum, 2. p. c. 33. n. 2. & 3. hæc propositio, jure naturæ sunt omnia communia, explanatur eod. c. n. 4. quatuor modis rerum communio attribuitur juri naturali ex doctrina D. Thomæ, id observante Turrecremata eod. c. n. 5.

Compensatio in depositu locum non habet, p. 2. c. 28. n. 4.

Commutatio quot modis sumatur, p. 1. c. 1. n. 2.

Concilium Africanum, nec generale fuit, nec in eo Romanus Pontifex interfuit, ut falsò credidit Panormitanus, p. 2. c. 23. n. 11.

Conditio mea non debet esse melior, quàm auctoris mei, à quo in me jus transit, p. 1. c. 10. regula civili in nostro Codice, 32.

Confusio materierum est titulus acquirendi domini, p. 2. c. 36. n. 22.

Connubium contractus est naturalis, 1. p. c. 1. n. 3. & c. 4. n. 5.

Consensus qui est capax est item capax obligationis naturalis, 2. p. c. 22. n. 6.

Consensus tollitur per incitiam & errorem confirmatur legum testimoniis, 2. p. c. 3. n. 8.

Consilium quid sit, ejus definitio explicata à Damasceno defenditur, p. 2. c. 5. quatuor ad consilium requiruntur. Cur Damascenus dixerit consilium esse appetitum inquisitivum, eod. c. n. 2.

Consilium non debet quid mutare in alterius præjudicium, p. 1. c. 10. regula Pontificia 21. in nostra serie, ex consilio nemo obligatur, nisi fraudulentum sit, p. 1. c. 10. regula Pontificia 34. in nostra collocatione.

Consultatio neque de æternis, neque de necessariis, suscipitur, in peroratione totius operis, n. 2.

Consuetudo optima legum interpret, p. 1. c. 10. regula civili 11. in nostra numeratione.

Consuetudo, quæ canonicis obviat institutis, nullius debet esse momenti, p. 1. c. 10. regula Pontificia 7. in nostra tractatione. Consuetudo nullo modo potest derogare juri naturali, in eod. c. regula Pontificia 10. in nostra dispositione.

Contemplativæ vitæ ut aliqui inserviant, ad humanæ multitudinis perfectionem, necessarium est, ex D. Thoma, 2. c. 3. n. 2.

Conventio quid valeat, & quam latè pateat, p. 2. c. 21. n. 5.

Conventio reperitur in omni contractu, & obligatione, 1. p. c. 1. n. 4.

Contractus proprietates sunt duodecim: hæ ex definitione contractus, & ex causis, ex quibus contractus conflata est definitio, eruuntur, p. 2. c. 1.

Contractus definitiones ab aliis excogitatae expendantur in 1. p. c. 1. Jurisconsulti disquirunt c. 2. *cam convenire in quemlibet contractum*

probatum c. 3. nostra enodatur in 4. c. in extremo, & p. 1. c. 1. n. 1. principia contractus, & causæ, finis, efficiens, materia, forma, investigantur p. 1. c. 4. multiplex nomen contractus est apud Græcos, p. 1. c. 2. n. 1. in omni contractu, etiam gratuito, sunt obligationes reciprocae, p. 1. c. 3. in jure commutativo versantur omnes contractus, p. 1. c. 4. n. 4. in contractu quatuor reperiuntur, p. 1. c. 4. n. 7. contractus prior est obligatione, p. 1. c. 4. n. 8. sintne cuilibet contractui causæ omnes necessariae, p. 1. c. 5. n. 1.

Contractus, si contrarius est legibus, est nullus, p. 1. c. 8.

Contractus jure gentium introducti sunt, excepto matrimonio, p. 1. c. 18. n. 7.

Contractus est actio justitiæ commutativæ, cujus ratio & essentia in æqualitate dati & accepti consistit, p. 3. c. 2. n. 4. in contractu, quæ rei habet translationem, tria spectanda sunt: res quæ transfertur; modus transferendi, & obligatio civilis. Res duæ postremæ speciem largiuntur contractui, p. 3. c. 8. n. 5.

Contractus divisiones multiplices scrutare in verbo divisio, & in 3. p. in variis capitibus.

Contractus, alii gratuiti, alii non gratuiti: gratuiti, qui, & cur hoc appellentur nomine, 3. p. c. 8. n. 2.

Contractus alius dividiuus, alius individiuus, quam divisionem teperies in 3. p. 2. n. 8. & 9.

Contractus bonæ fidei, & stricti juris qui nati sunt, p. 1. c. 7. n. 20.

Contractus adjuncta, seu circumstantiæ multæ percensentur p. 3. c. 1. n. 5.

Contractus jure naturæ, & gentium, & bonæ fidei initus valet, 2. p. c. 24. n. 2.

Contractus purus is censendus est, cui nulla intrinseca, nec naturalis deest proprietas, nec alium contractum habere admittum, p. 3. tract. de societate, c. 11. n. 20.

Contractus canonicus, qui propriè dicendus sit, p. 3. c. 4. n. 9.

Contractus nullus robur habet, quem Deus non ratificat, ex Majore, p. 2. c. 21. n. 4.

Contractus est titulus nanciscendi domini, p. 2. c. 36. n. 36.

Creditorem ita agere rem debitoris, ut suam ageret, æquissimum visum est, p. 1. c. 10. regula civili 41. in nostra structura. idem in 3. p. c. 6. n. 9.

Culpa theologica quid sit, ex sententia D. Thomæ, p. 2. c. 9. n. 1. quid ex sententia auctoris, eod. c. n. 2.

Culpa, quænam in qualibet contractu specialis præstetur, p. 2. c. 9. n. 10.

Culpa juridica quid sit ex aliorum sententia, p. 2. c. 9. n. 3. quid ex nostra, in eod. quoniam sint ejus genera, eod. c. num. 4. Quinque facit Bartolus, tria opinio communis, latam, levem, levissimam ibidem, latæ culpæ multiplex definitio, eod. c. n. 4. magis appositæ & receptæ

est hæc: non intelligere, aut non animadvertere; quod omnes, aut major pars ejusdem generis, seu conditionis animadvertit. Levis culpa non perinde definita videtur à legibus, ut à plerisque Doctoribus, eod. c. 9. n. 5. pervulgata ejus definitio est, non circumspicere, quod ejusdem ordinis diligentes circumspiciunt, n. 5. levissima culpa est, aut non videre, aut non considerare, quod ejusdem professionis & status diligentissimi vident, eod. c. 9. n. 7. levissima præstatur in quovis contractu, qui uni tantum contrahentium est utilis, p. 2. c. 9. n. 9. cum undecim sint, quæ diligentia administrari debent, de quibus in lege contractus, ff. de regulis juris, docetur in singulis, & in qualibet specie contractus, quæ nam culpa præstanda sit, p. 2. c. 9. n. 10. & seqq. quæ culpa præstanda sit in officio, seu artificio, eod. c. n. 18. & quæ ob damnum datum, eod. c. n. 19. ut præstetur lata culpa duntaxat, sententia est Innocentii, & magis communis, quæ in animæ foro sequenda est, c. n. 19. lata culpa sit ne prodolo habenda, eod. c. 9. n. 22.

D

Damnum nemo facit, nisi qui id facit, quod facere jus non habet, p. 1. c. 10. regula civili 35. in nostro ordine.

Damna fatalia quando præstant socii in contractu societatis, p. 3. tract. de soc. c. 11. n. 10.

Dei voluntas totius justitiæ lex, & norma, p. 1. c. 17. n. 8. duplex in eo reperitur potestas, una effectoris rerum, & domini, altera legislatoris, hac posteriore nihil legum immutat naturalium: illæ rebus cunctis creatis utitur pro arbitrio, ibidem.

Definitio est primum sciendi principium: ex ea res proprietates colliguntur, p. 2. c. 1. n. 1.

Delegatio quid, & quomodo per eam tollatur contractus obligatio, 2. p. c. 25. n. 10.

Deliberatrix facultas quomodo citatur in deliberando, 2. p. c. 5. n. 4.

Delicta quæ videtur esse parva, neque à multis intelligi possunt, iis est diligentius declinandum, 1. p. c. 10. regula Tulliana 41. in nostra coagulatione, ex delicto suo nemo debet conditionem suam meliorem facere, 1. p. c. 10. regula civili 34. in nostro catalogo.

Demonstratio ex Aristotele tria exigit necessariò. id, de quo: id, quod: id, ex quo demonstratur, in proœmio operis.

Depositarii, & deponentis obligationes quæ, 1. p. c. 3. n. 5.

Deposita naturalem possessionem transfert in depositarium, civili manente penes deponentem, 3. p. c. 8. n. 5.

Difficilia admodum, seu quæ perdifficilia sunt, ut loquitur Cicero, perinde habenda sæpe sunt, ac si effici non possint, p. 1. c. 10. regula Tulliana in nostra collectione, 69.

Diminutio capitis, quid, & quoduplex, p. 3. tract. de soc. c. 10. n. 13.

Diffensiones & rixæ hinc exoriuntur ex sententia Arist. cum autem æquales non æqualia, aut non æquales æqualia consequuntur, 2. p. c. 2. n. 6.

Divisio ex Aristot. sententia nasci ex iis debet, quæ in rei substantia insunt, 3. p. c. 1. n. 15, qui dividit, in speciebus atomis conquirere debet, ex decretis Platonis, eod. c. n. 4.

Divisionis membra debent esse opposita, ex Arist. 3. p. c. 2. n. 1.

Divisio contractus sumenda est è tribus, quæ in eo, spectantur causis, proprietatibus, & juribus, p. 3. c. 1. n. 5. & 6.

Divisio contractus ducta ex causis, seu principiis, explicatur in 3. p. c. 2.

Divisio ex materia proxima parit quatuor illos contractus innominatos: do, ut des, &c. in 3. c. 2. n. 7. materia longinqua gignit contractus nominatos ibid. divisio contractus in dividos, & individos est ex materia: & cur sic nominentur, dicitur eod. cap. n. 8. quatuor modis dicitur contractus individuus, ibidem, n. 9.

Divisio contractus in eum, qui re, & eum, qui rei interventu, & qui verbis initur, fluit ex materia, 3. p. c. 2. n. 9.

Divisiones contractus ex multiplici jure patefiunt, 3. p. c. 4. si ne ulla divisio contractus à jure divino, eod. c. n. 6. è jure gentium qui nam sint contractus, eod. c. n. 7. & qui è jure civili n. 8.

Divisio contractus ex ejus proprietatibus de prompta, & si gulæ divisiones ex singulis proprietatibus profectæ aperiantur, 3. p. c. 3.

Divisio contractus ex circumstantiis enucleantur 3. p. c. 6. divisio ex genere personarum, in eod. c. n. 3. & 4. hi c. e. im ea ex stit partitio, quod personæ aliæ sunt idoneæ, aliæ non idoneæ ad contrahendum. A loco divisio est hujusmodi, contractus alius morem regionis imitatur, alius nequaquam. I. em alius desti at certum locum, alius non destinat: si desti at, ibi res præstanda, eod. c. n. 5. divisio à tempore hæc est. Quidam sunt perpetui contractus, quidam certi temporis, eod. c. n. 6. & 7. quidam diem habent præstitutum solutioni, quidam non habent.

Divisio illa contractuum apud Aristot. in voluntarios, & involuntarios est ducta ex forma, 3. p. c. 2. n. 2. enodatur n. 3. & cur involuntarios dixerit esse contractus explicatur eod. c. n. 4. 5. & 6.

Divisio contractus in eos, qui sunt bonæ fidei, & stricti juris, 2. p. c. 8.

Divisio contractus in justos, & injustos æquivoca est, 2. p. c. 17. n. 1.

Divisio contractus in extremas infimasque species extat in 3. p. c. 7. recensetur divisio Scoti num. 1. 2. & 3. cui aut sunt septem, aut quinquæ species, num. 3. in qua divisione multa displicent eod. cap. n. 4. Gerson octo facit eod. c. num. 6. D. Antoninus xii. eod. cap. num. 6. totidem D. Bernadinus, num. 7. Sylvester octo, n. 8. Sotus septem, n. 9. Corradus triginta, num. 10.

nos undecim constituimus, quinque contractuum gratuitorum, sex non gratuitorum, eod. cap. n. 2. 3. 4.

Divisio rerum, quo jure facta sit, disquiritur in 2. p. c. 32. communis opinio illam assignat juri humano, non naturali, neque divino, n. 1. 2. 3. & 4. cujus opinio nis memorantur argumenta, verum n. 5. & seqq. primam rerum distinctionem à lege naturali ante jus gentium profectam esse demonstratur. In Adami familia videntur distincta fuisse dominia inter Abel, & Cain; quos credendum est de suis bonis cbruisse, num. 5. Lex prohibens furtum antecessit jus gentium, n. 6. quomodo ad jus naturæ rerum divisio referri possit, n. 8. & 9. respondetur D. Augustini auctoritati n. 10.

Divisionis rerum communium, & distinctionis dominiorum constituuntur fundamenta, 2. p. c. 31. n. 7. & seqq. qui justam inficiaretur esse rerum divisionem, hæresis crimen minime vitaret, eod. c. n. 8. & 9. Aristoteles dixit inexplicabile esse, quantum ad voluptatem interfit, considerare aliquid esse suum, ac proprium, n. 10. Argumenta contraria diluuntur num. 11. 12. & 13.

Divisio è tribus logicæ instrumentis, est unum, quo utimur ad indagandas species subjecti generis, p. 3. c. 1. ubi difficultas doretur dividendi: cui difficultati nominum inopiam attribuit. Plato eod. c. n. 2.

Doctrina rerum moralium non debet ad canones demonstrationis Aristoteleæ revocari, in operis peroratione num. 13. & 14.

Dolus adversatur libertati contractus, de quo differitur in 2. p. c. 7. dolus apud veteres Romanos etiam ponebatur in bono, apud nostras ætatis magistros in malo tantum, eod. c. n. 1. doli mali definitio Aquiliana recitatur, quam luculentam, & ab homine definiendi perito profectam testatur Cicero eod. c. num. 2. definitio Labeonis ibidem. D. Augustinus idem idem definitione utitur Aquilii eodem cap. num. 3. dolum B. Thomas probat esse peccatum, astutia satellitem: atque esse executionem astutia.

Dolus qui causa est contractus, illum efficit nullum, eod. cap. num. 14. qui dolum stuxit, is præstare debet decepto id omne, quod ejus interest, eod. cap. num. 14. id quoque præstabit proxeneta, si auctor fuit doli, eodem cap. num. 16. contractus etiam stricti juris dolo initi nulli sunt jure conscientia, eod. c. n. 17. dolus, qui dicitur incidere in contractum, non facit eum irritum, neque qui re ipsa evenire dicitur, eod. c. n. 18. & 21.

Doli, & culpæ juridicæ duodecim discrimina enumerantur part. 2. cap. 8. dolus malus est electæ simulario improbè alterum lædens. Culpa verò est omissio non electa alteri damnum adferens: quæ quidem amissio, si vitari debet ab omnibus, aut à majori parte hominum ejusdem generis, lata dicitur: si à diligentibus tantum ejusdem ordinis, levis: si à diligentissimis dumtaxat.

taxat, levissima appellatur, eod. cap. num. 1. dolus humanæ voluntati comparatus semper est positivus; culpa verò privata, eod. cap. num. 2. dolus peccatum est, culpa potest omni peccato carere, eodem cap. & num. pactum de non præstando dolo non valet, de non præstanda culpa valet, in eod. cap. num. 4. dolus nemini debet patrocinari, culpa potest, ac debet læpe-numero, in eod. c. 8. n. 6.

Dominium quid sit, 2. part. cap. 29. num. 1. & seqq. ubi variæ recitantur definitiones. Bartoli definitio ab eo explicata, in eodem cap. num. 3. à Gersone tres domini traduntur definitiones, eod. num. & num. 4. dominium sumitur pro legitima facultate, eod. cap. num. 5. dominium aliud est infinitum Dei proprium: cujus fundamentum est infinita ejus potestas creatrix, & conservatrix rerum omnium: aliud est finitum, & creatum, eod. cap. n. 6.

Domini quod tributum est homini, triplex est titulus, eodem num. 6. dominium est relatio inter eum, qui est dominus, & res, quarum est dominus, eodem cap. num. 7. cujus relationis significatur subjectum, terminus, & fundamentum, eodem num. neque relatio domini relationem patris & filii imitatur, sed earum rerum, quarum una tempore & natura alteri antecedit, eodem cap. & num. definitio subjungitur, quæ in omne dominium convenit, eod. c. n. 8.

Domini divisio indicatur part. 2. cap. 29. Gerson dominium tribuit in sex genera, eod. cap. num. 1. 2. & 3. nobis placet hæc divisio: ut aliud sit Dei proprium, aliud sit Dei proprium, aliud Angelo, aliud homini concessum, eod. c. n. 3.

Dominium Angelorum quale 2. p. cap. 30. num. 10.

Dominium homini datum quale, & quotuplex, eod. c. n. 11. & quale dominium humanæ naturæ institutæ, destitutæ, restitutæ, eod. c. n. 11. 12. 13.

Dominiorum distinctio iusta ne fuerit, p. 2. c. 31. rationes in utramque partem explicantur.

Dominium civile quid, & quotuplex, 2. p. c. 34. multiplex ejus definitio refertur eod. cap. n. 1. Bartolus dividit civile dominium in directum, & utile, eod. c. & n. aliud est perfectum, aliud imperfectum. perfectum constat proprietate, & usu: imperfectum usu tantum, n. 2. dominio directo attribuitur possessio civilis, utili naturalis, eod. c. & n. triplex nonnulli alii distinguunt eod. c. n. 3. partium domini differentia, 2. p. c. 35. dominium latissime sumptum septem rebus constat, eod. c. n. 1. domini, & possessionis differentia ex Jurisconsulto, p. 2. c. 35. n. 2.

Dominium est quid incorporeum, eod. c. & n. partes domini civilis veriores sunt proprietas, usus-fructus, & usus, eod. c. 35. n. 4.

Domini acquirendi varii modi, 2. part. c. 36. Princeps titulus domini civili, & canonici, tam publici, quàm privati, non est caritas, seu divina gratia, in eod. cap. num. 1. hic enim perniciosus

est error: cujus erroris auctores nominantur, in eod. cap. num. 1. & 2. & variè confutatur num. 3. Marcus Tullius diversos titulos demonstravit domini civilis, eod. c. n. 4. apud Angelum in summa recitantur quattuor tituli acquirendi domini, eod. cap. & num. ipsi è legibus viginti titulos haurimus, quos persequimur in ead. 2. p. c. 36. n. 5. & seqq.

Domini translatio est duodecima contractus proprietas, de qua in 2. p. decem capitulis differitur.

Dominus dum in sacris litteris enunciat Deus intelligitur: ejus rei duæ & triginta causæ explicantur in 2. p. c. 30. n. 4. 5. 6. 7. 8. Christus etiam; ut homo natus est rerum omnium creaturarum dominum.

Domini sumus nostrarum actionum propter electionem, p. 1. c. 4. n. 6.

Donatio ante offensum ejus, cui donatur, opus est liberalitatis, post assensum justitiæ est opus, p. 1. c. 1. n. 3.

Donantis, & donatarii obligationes quæ, p. 1. c. 3. n. 3.

Dubia in meliorem partem interpretanda, 12. p. c. 1. regula in Pontificiis digestis à nobis, 13.

E

Efficiens causa contractus est voluntas duplici dominio instructa, rationis, & rei, p. 1. c. 4. n. 6.

Empio, & venditio efficiunt unum contractum, 3. p. c. 8. n. 4.

Empio, & venditio ante mercis præiique traditionem, est verus contractus, p. 1. c. 1. n. 1.

Emptioni & venditioni non subjiciuntur res, ut naturales sunt, sed quæ venales: ita emptiones universæ unius sunt speciei, 3. p. c. 8. n. 5.

Error tollit libertatem contractus secundam, quæ dicitur spontanei, 2. p. c. 6. error differt ab ignorantia ex sententia Theologorum: sed apud Jurisconsultos non distinguitur, eod. c. n. 1. error opponitur scientiæ positivæ, ignorantia privativæ, ex Alexandro Alessi, eod. c. n. 3. error non est in pueris, ignorantia in iis reperitur, num. 3. erroris proprium est approbare falsa pro veris, ex August. eod. c. num. 4. non quilibet error est malum voluntatis, eod. c. n. 5. errore voluntatem, & consensum tolli multis probatur legibus in eod. c. n. 8.

Exceptio quid in jure, 2. p. c. 21. n. 7.

F

Falsum non est, quod omnes, aut complures sentiunt, p. 1. post regulas Tullianas, c. 10.

Fidei malæ emptores non contrahunt obligationem, nisi ex maleficio, 1. p. cap. 6. num. 7.

Filiifamilias contractus, quo sibi comparant, quæ sibi à patre debentur, valet, p. 1. c. 7. n. 4.

Finis, & opus re idem possunt esse, p. 2. c. 3. n. 6.

R E R U M.

Finis humanæ naturæ est mente & intelligentia
uti, ex Aristot. p. 3. c. 3. n. 1.
Finis contractus quis sit, p. 1. c. 4. n. 1.
Fori conscientiæ, & externi idem debet esse judi-
cium, ubi de re constat, p. 2. c. 22. n. 2.
Forma rei est, quæ rei essentiam nomenque im-
pertit, p. 1. c. 1. n. 8.
Forma contractus quænam sit, p. 1. c. 1. n. 7.
Forma contractus duplex, altera essentialis, al-
tera accidentalis, p. 1. c. 1. n. 8.
Fraus est dolo deterior, consistit hæc propriè in
factis: dolo in verbis ad decipiendum exco-
gitatis, ex D. Thoma, p. 2. c. 7. n. 7. fraus
inest in dolo, ut ejus species, n. eod.
Fraus legi fit, cum verbis legis retentis, finis legis
& legislatoris circumvenitur, 2. p. c. 7. n. 8.
id autem accidit quatuor modis. ibid.
Fraudis, seu fraudationis in contrahendo quinque
modis exsequitur D. Antoninus in eod. c. n. 9.
& seqq.
Fraus legi fit, ubi fit id, quod fieri noluit, fieri
autem non vetuit, p. 1. regula civili 10. in no-
stra distributione, c. 10.
Fructuarius, vide in verbo usufructuarius.
Fructus re aliena percepti à bonæ fidei possessore
spatio triennii præscribuntur, 2. p. c. 15. n. 17.

G

Genus de differentiis non prædicatur, ex
Aristot. p. 2. c. 18. n. 1.
Gratia ferenda nullum officium magis necessarium,
p. 1. regula Tulliana 36. c. 10.

H

Habitatio legata transit ad heredes, p. 2.
c. 35. n. 14. neque usus dicenda videtur,
nec usufructus, ibid. potest alteri locari. ibid.
non amittitur capitis diminutione. ibid.
Honestæ, & turpia natura, non opinione judican-
da sunt, p. 1. c. 10. regula Tulliana 4.
Honestæ est octava contractus proprietas, de qua
agitur in 2. p. c. 18. hæc autem honestas fu-
git omnes pactioes turpes, & jure, aut divino,
aut naturali, aut humano damnatas, eod. c.
n. 3. hæc proprietas, si absit contractui, is effi-
citur, nullus: quod multis legibus civilibus &
Pontificiis probatur, eod. c. n. 3. & 4.

I

Ignorantiâ quid apud Theologos, 2. p. c. 6.
n. 1. & 2.
Ignorantiâ quælibet, si efficit involuntarium,
creat contractum nullum, p. 2. c. 6. n. 6. pro-
pter ignorantiam crassam facta donatio est
nulla, contra Mediâ, eod. c. n. 8.
Impossibile dupliciter dicitur; vel quia numquam
factum erit, vel quia non facile, non citò, aut
bene, ex Aristot. p. 2. c. 2. n. 1.

Incommodo alterius suum augere commodum,
magis contra naturam est, quàm mors, p. 1.
c. 10. regula Tulliana 52.
Inopia gravis debitoris non tollit ejus obligatio-
nem, sed sopit, 2. p. c. 26. n. 2. excludit
actionem creditoris.
Intellectus est dominus secundum naturam, ex
Arist. p. 2. c. 2. n. 1.
Intellectus non movet, nisi ratione appetitus, ex
Simplicio, in 2. p. c. 5. n. 3. intellectum practi-
cum appetitivum appellat idem Simplicius eod.
c. n. 2. Intellectus movet, ut est desiderium,
ex Averroë ibidem.
Intellectum, & appetitum, quæ sunt causæ mo-
ventes, & motus, in unam causam cogit Ari-
stoteles eod. c. n. 3.
Intercessor rei malæ salutaris civis esto, p. 1.
c. 10. regula Tulliana 19.
Interpretationem benigniorem sequi in re dubia
justius, ac tutius, p. 1. c. 10. regula civili 30.
in nostra enumeratione.
Interpretari legem interpretatione generali, &
cogente, ejus est, qui legem condidit, p. 1.
c. 10. tertia parte capitis, n. 3.
Inventarum rerum duo genera distinguit D. Thoma-
quem alii sequuntur, 2. p. c. 36. n. 3.
Involuntarii contractus qui nam sint apud Ari-
stotelem: & cur sic eos appellaverit, p. 3.
c. 2. n. 4. 5. & 6.
Judex est animatum jus apud Arist. 2. p. c. 17.
n. 7.
Judex quando ex præscriptione legis judicare de-
beat, 1. p. c. 10. in 3. part. capitis, n. 5.
Jusjurandum metu extortum valet jure conscien-
tiæ, 2. p. c. 22. n. 10. statutum profanum de-
rogare illi non potest, eod. c. n. 9. responderetur
nonnullis, quæ possunt opponi, n. 11. & seqq.
Jusjurandum plerisque actionibus, quæ jure ci-
vili prohibentur, robur impertitur, 2. p. c. 22.
n. 8. & 9. contra exigentes juramenta impos-
sibilia, illicita, & contra libertatem ecclesia-
sticam, extat formidolosa Gregorii XIII. con-
stitutio, 2. p. c. 22. n. 12.
Jurati contractus ab Ecclesia judicari debent, 2.
p. c. 4. n. 10.
Juris multiplex notio enodatur, 1. p. c. 9. Quid
inter jus, & æquitatem interfit, in eod. c.
n. 9.
Jus naturæ quot modis sumatur, 1. p. c. 18. num. 5.
& 6. Juris naturalis definitio explicata à Juris-
consulto defenditur eod. c. n. 5. & 6.
Jus naturale est, quod cum natura nostra est ori-
tum, & educatum. In eo spectandum est præ-
ceptum, & fundamentum præcepti, 1. p. c. 14.
Fundamentum præcepti est inclinatio naturalis
naturæ integræ, seu Christi gratiæ sanatiæ, in
eod. c. n. 3. Inclinatio hæc est triplex, unde
nata sunt tria genera præceptorum naturalium.
Juris naturalis præcepta alia sunt maximè commu-
nia: quibus necessariò animus sine errore assenti-
tur, alias minus communia orta à primis: in his

sunt precepta Decalogi, in 1. p. c. 14.

Jus naturale triplex, unum jubens, alterum prohibens, tertium concedens, 1. p. c. 11. n. 4. & 1. p. c. 16. admonito septimo. A postremo jure justis de causis recedi potest, p. 1. c. 11. n. 4.

Jus positivum, aliud Dei, aliud hominum arbitrio ponitur. Divinum apud nos est lex fidei, & sacramentum: si hominum arbitrio ponitur, aut omnium, aut pene omnium arbitrio, atque consensu, sive tacito, sive aperto; unde jus gentium humanum emanat: si quorundam tantum statuitur arbitrio, fit jus civile, 1. p. c. 14.

Juris naturæ, & gentium discrimina decem edisseruntur 1. p. c. 16. Jus naturæ attulit natura nostra integra; jus gentium eadem natura parentali labe contaminata, in eod. c. n. 1. Jus naturæ immutabile, gentium mutabile, eod. c. n. 2. Jus naturæ bono non solum omnium consulit, sed etiam singulorum, jus gentium bono omnium, & communi, eod. c. n. 3. erravit Decius, qui jus scriptum nobilius esse existimavit non scripto, n. 4.

Jus naturale immutabile esse probatur p. 1. toto cap. 16. & adversariis argumentis respondetur. Ochami insania refutatur, qui credit à Deo mutari posse Decalogum, & ab eodem sui ipsius præcipi odium, eod. c. n. 4. Jus naturale Decalogi probatur à Deo dispensari non posse in eod. c. n. 4. 5. & 6.

Juris divisio Justiniana ostenditur in 1. p. c. 11.

Juris naturalis definitio tradita à Jurisconsulto oppugnatur, ac defenditur in eod. c. n. 2.

Juris gentium definitio examinatur p. 1. c. 11. n. 3.

Juris civilis divisio à Justiniano allata habetur in 1. part. cap. 11. num. 5. In partitione juris Justiniana detestandum est. Glossæ erratum; quæ scribit legem naturæ primum sumi pro lege Mosaiica: quod si ita esset, etiam nunc lex illa vigeret, roburque obtineret; quod absque gravi hæresis crimine nec dici, nec credi potest.

Juris Aristoteleæ divisio indicatur in naturale, & legale, cui subicitur æconomicum; quod triplex est, paternum, herile conjugale, p. 1. c. 12.

Juris Tullianæ divisio patet prima p. c. 13. Hæc ad theologicam proprius accedit: dividit enim jus in naturam, & legem; & utrumque genus in divinum, & humanum: & naturali subicit quæ honesta sunt: quod variis ejus testimoniis comprobatur. De lege autem naturali præclarus locus Ciceronis est apud Lactantium: quam legem negat aut abrogari, aut ei derogari, aut obrogari posse.

Juris theologicæ divisio expromitur p. 1. c. 14.

Juris naturæ, & gentium, & civium, quæ nam sint, in p. 1. c. 18. aperiuntur. Ratione uti non pertinet ad jus gentium contra Sotum, 2. p. c. 32. n. 7. Quæ ad jus naturæ pertinent, numerantur à D. Augustino lib. 83. quæst. q. 31. Religio erga Deum, pietas erga parentes, patriam, & consanguineos, gratia improbè factorum vindicta, observantia, veritas, de quibus etiam Ci-

cero in secundo de Inventione. Ad hoc jus naturæ pertinent omnium virtutum actus in eod. cap. 18. num. 2. part. 1.

Juris naturalis præceptis prohibentur quæ sunt per se mala; juris verò positivi occasiones malorum ex D. Thoma, prima p. c. 18. n. 4.

Juris gentium, & civium edocentur discrimina 1. p. c. 17. Jus gentium, ut placet nonnullis, comparativa ratione ex principiis naturæ colligitur, tamquam conclusio, eod. c. n. 2. lex autem civilis oritur sumpta una propositione naturali, & altera, quæ constat humano arbitratu, eod. c. & n.

Jure contradicente quæ fiunt, nulla sunt, cum suadet æquitas, ut sint nulla ex Bartolo, 1. p. c. 8. n. 3. quæ interpretatio accommodatur ad eam regulam juris; quæ contra jus fiunt, utique pro infectis haberi debent, de qua regula ipsi in 2. p. c. 18. n. 3.

Justitia quid ex D. Augustino, 1. p. c. 9. n. 2.

Justitiæ opus maximè proprium ex Platone, est amicitiam in civitatibus gignere, p. 1. c. 4. n. 3. & part. 2. c. 3. n. 2.

Justitia septima contractus proprietas tractatur in 2. p. c. 17. Injustus contractus æquivocè contractus, eod. c. n. 1. Justitia duplex, una generalis, altera specialis: quibus differunt rebus, docetur eod. cap. num. 2. specialis debet medium in re constitutum; quæ est æqualitas, ibidem; illa prior dicitur legitima, seu legalis: ambas ait Aristoteles esse univocas, in eod. cap. num. 3. Ambarum ponuntur definitiones eod. cap. & num. Posterioris justitiæ, quæ prioris est species, duplex est ratio: nam quædam in bonorum communium distributione, altera in privatarum commutatione consistit, eod. n. 3. Posterior emendatrix commerciorum ab Aristot. nuncupatur eod. n.

Justitiæ distributivæ formam Aristoteles collocat in comparatione rationum geometrica, 2. p. c. 17. n. 6. commutativæ autem forma est medium inter lucrum, & damnum, ut docet idem Aristoteles, n. 6. & 7. utraque justitia est necessaria contractui, n. 8. Possunt contrahentes, amicitia suadente, ab æqualitate contractus discedere, eod. c. n. 9.

L

Legislator in condenda lege duplex rationum genus sequi potest; alterum earum, quæ sunt extra legem; alterum earum, quæ sunt intimæ legi, publicam continentem utilitatem, & æquitatem, 1. p. c. 10. tertia part. capituli, n. 1.

Legislatoris voluntati præcipienti quando obsequendum sit; & ejus voluntati mitiganti legem quando obtemperandum, p. 1. c. 10. in 3. part. capituli, n. 10.

Lex quid, p. 1. c. 10. ex regula 1. & 2. Tulliana.

Lex servari non debet, cum vel est contra æquitatem, vel commune bonum, ex D. Thoma, p. 1. c. 10. n. 6.

Lex non violatur, cum ejus voluntati obtemperatur, p. 1. c. 7. n. 3.

Lex humanitus posita; inquit D. Thomas, in tantum habet de ratione legis, in quantum à lege naturæ derivatur: si verò in aliquo à lege naturali discordat, jam non erit lex, sed legis corruptio, 1. p. c. 10. n. 10.

Legem injustam non esse legem probat Cicero in secundo de legibus, p. 1. c. 10. regula Tulliana 8. Natura norma legis est, regula Tulliana 9. ibidem. Salus populi suprema lex esto, in cod. c. regula Tulliana 18.

Leges in consilio scriptoris, & utilitate communi consistunt, p. 1. c. 10. regula Tulliana 66. Pro lege servandum, quod interrogatus legislator respondisset, p. 1. c. 10. n. 7.

Leges, quæ repugnant naturali æquitati, audiendæ non sunt, p. 1. c. 6. n. 8.

Leges variæ Digestorum posterioribus legibus Codicis correctæ sunt, ibid.

Leges humanæ æquitatem respuere non possunt, p. 2. c. 24. n. 1. Ab earum præscripto tribus temporibus recedi potest, in cod. c. n. 2.

Leges benignius interpretandæ sunt, quò voluntas earum conservetur, p. 1. c. 10. regula civili in nostra selectione, 5. Incivile est, nisi tota lege perspecta, de una aliqua ejus particula, vel judicare, vel respondere, p. 1. c. 10. regula civili, in nostra selectione, 8.

Legem bonam à mala nulla alia re, nisi naturali norma dividere possumus, 1. p. c. 10. regula Tulliana 3.

Lex naturæ est prima regula rationis, ex D. Thomas, à qua non potest dissidere humana, 1. p. c. 7. n. 4.

Leges humanæ inventæ sunt, tamquam auxiliares, defensatrices, & interpretes naturalium, 1. p. c. 7. n. 4.

Legis solemnia etiam mutanda, cum æquitas exposcit, p. 1. c. 10. reg. civili, in nostra selectione, 45.

Legis auxilium frustra invocatur, cum committit in legem, p. 1. c. 10. reg. canonica, in nostra dispositione, 52.

Libertas est proprietas contractus tertia, explicatur in 2. c. 4. Triplex libertas est necessaria contractui, prima rationis, secunda spontanei, tertia dominii, cod. c. n. 1. Prima libertas multis appellari solet vocabulis: quarum vocabulorum intelligentia, ibidem.

Libertatis quæ est arbitrii, & à coactione, duplex est radix; una propinqua, quæ est natura intelligens, altera remota, quæ est materiæ privatio: ibidem. Dicitur hæc prima libertas à necessitate, quia, ubi est necessitas, ibi non est libertas, ex D. Bernardo in cod. c. n. 2. Cur dicatur libertas rationis, cod. c. n. 3. ex D. Thomas. Cur dicatur voluntatis, n. 3. cur electionis, n. 5.

Libertas secunda necessaria contractui est voluntarii; quæ errorem, dolum, vim, metumque respicit in 2. p. c. 4. n. 8. Hæc 2. libertas à prima

illa rationis, & nature, rebus multis differt, cod. c. & num.

Libertas omnibus rebus favorabilior, 1. p. c. 10. regula civili in nostra enumeratione, 42. infinita estimatio libertatis, & necessitudinis, cod. c. reg. civili, nostra digestione, 43.

Locatio, & conductio unum constant contractum, 3. p. c. 8. num. 4.

Lucrum sociale, quo justo fundamento niti debeat, 3. p. Tract. de societate, c. 12. n. 14. & seqq. refellitur Corradi & Soti sententia.

Lucri socialis quantitas respondet quantitati sortis, non periculorum, quibus illa subest, in cod. Tract. de soc. c. 12. n. 15.

Lucrum, quod debetur operario socio, non est merendum stipendio, quod solveretur locatori suarum operarum, in 3. p. Tract. de soc. c. 12. n. 14.

M

Macedonianum beneficium quod nam sit, 2. c. 22. n. 9.

Magistratibus leges præfunt, populo Magistratus, p. 1. c. 10. regula Tulliana 14.

Magistratus est lex loquens: lex autem mutus Magistratus, in cod. c. reg. Tulliana 13.

Magistratus hæc est vis, ut præsit, præscribarque recta, & utilia, & conjuncta cum legibus, in cod. c. reg. Tulliana 13.

Maleficium, seu promissio maleficii, nullam parit obligationem efficiendi promissi, p. 1. c. 8. n. 3.

Mancipia morboia ad ignavis empti intra sex menses, morbo verò sacro laborantia intra annum redhiberi posse præcipit Plato in 10. lib. de leg. 2. p. c. 7. n. 11.

Materia contractus duplex, altera propinqua, altera remota, 1. p. c. 4. n. 9.

Meretrici debeatur ne propter scortationem pretium, p. 1. c. 8. n. 4.

Metus num efficiat contractus nullos, 2. p. c. 10. rejicitur lector ad secundam quæstionem tertiæ libri responsum moralium, cum est injuriosus nullos efficit contractus, & reliqua acta irrita: cum jure incutitur, secus dicendum, cod. c. n. 2.

Metu etiam levi fiunt jure conscientie contractus nulli, 2. p. c. 11. n. 8.

Metus, etsi libertatem, quæ humanæ actioni est intimæ, non tollit; eam certè quæ commutativa est, adimit, 3. p. cap. 2. n. 1.

Metu, ac vi cogi potest is à Magistratu præstare, quem necessitas officii urget ad quidpiam præstandum, 2. p. c. 10. n. 3.

Metus reverentiae, & observantiae an cassos contractus reddat, disputatur 2. p. cap. 10.

Metus reverentiae definitur 2. p. c. 11. n. 2. Quando vitiat contractus, cod. c. n. 3. leges non videntur ea habere rata, quæ reverentiae metu aguntur, cod. c. n. 6. si tollit libertatem conscientie, nullum facit, tum matrimonium, tum reliquos contractus, cod. c. n. 7. Hæc intelligit

- de metu, qui extrinsecus infertur, eod. c. n. 9.
 Metum sua culpa passo in quinque rebus succurritur, in matrimonio, in dotis promissione, vel solutione, in voto, in promissione, vel traditione rerum ecclesiasticarum, in auctoritate tutoris, 2. p. c. 10. n. 4.
 Meum, & tuum multis locis infectatur D. Chrysostomus, 2. p. c. 31. n. 4. & Socrates apud Platonem, eod. cap. num. 5.
 Moræ culpam contrahit debitor, si creditor metu, etiam reverentiæ, non audet petere, quod sibi debetur, 3. part. cap. 6. num. 8.
 Mutuum non est commutatio numismatis pro numismate; cum eadem pecunia numero possit ei, qui mutuam dedit, reddi, 3. part. cap. 7. numer. 4. & 5.

N

- N**aturale dupliciter dicitur, 3. part. cap. 4. n. 1.
 Naufragio quod expulsum est, usucapi non potest, 2. part. cap. 36. num. 12. Qui res projectas capit, furti tenetur, eod. cap. num. 13.
 Necessitas facit omnia communia, in ea etiam inimicis subveniendum est. In necessitate nemo censetur liberalis, 2. part. cap. 26. num. 2. nemo, inquit lex, in necessitatibus liberalis existit, 1. part. cap. 10. regula civili 23. in nostra collectione. Non donat, qui necessariis oneribus succurrit, eod. cap. & ead. reg.
 Necessitas facit licitum, quod non est in lege licitum, 1. part. cap. 10. regula Pontificia 15. in nostra numeratione.
 Necessitas unus est è titulis acquirendi domini, 2. part. cap. 36. numer. 5. Utrum ea communiceat rei tantum usum, vel etiam proprietatem, disputatur eod. cap. num. 5. & seqq. nobis placeat acquiri dominium, in iis rebus præsertim, quæ usu consumuntur: nec non in vestibus, lignis, & huiusmodi, eod. cap. num. 8. non tamen largitur extrema necessitas, ut res auferatur à suo domino in parem egestatem conjecto, eod. cap. num. 9. quod permagni interest, pro necessitate sæpè habetur, 1. part. cap. 10. reg. Tull. 70.
 Negatio ad affirmationem, & privatio ad habitum reducitur, 1. p. c. 5. n. 3.
 Negotia gerens aliena bona fide, cum sibi obligat, cujus rem gerit utiliter, 2. part. cap. 22. num. 5.
 Negociatio clericis interdicta quamam sit, 3. part. de societ. cap. 12. n. 2.
 Nocere alteri nemo potest naturæ obediens, part. 1. cap. 10. reg. Tull. 53.
 Nominum inopiam attribuit Plato dividendi difficultati, & inscitæ, 1. part. c. n. num. 2.
 Novatio quid sit: & quomodo perimat obligationem contractus, 2. p. c. 25. n. 8.
 Noxiæ pena par esto, 1. part. cap. 10. reg. Tull. 27.

- O**bligatio est decima contractus proprietas, de qua in 2. p. capitibus multis, est germana, & prima proles contractus, ejusque formalis effectus, c. 20. n. 1. quanta ejus sit vis, legibus demonstratur, & jure Pontificio, & rationibus, num. 2. nomen suum largitur contractui, num. 2. obligationis definitio, quæ extat in jure, recitatur & evolvitur cap. 21. num. 1. obligationi intimum est, ut præstetur id, de quo convenit, eod. cap. num. 3. obligationi extrinseca sunt apocha, antapocha, acceptilatio Aquiliana, scriptura, eod. cap. & num.
 Obligationis definitio nostra significatur, & explanatur part. 2. cap. 21. num. 5. & seqq.
 Obligatio in contractu injusto non reperitur, nisi pæne luendæ, eod. c. num. 4.
 Obligatio non oritur ex contractu, si non idem intelligunt contrahentes, eod. c. num. 5. & 6.
 Obligatio quoduplex sit, part. 2. cap. 22. num. 1. & seqq. Alia est naturalis, alia civilis, alia mixta, in eod. cap. num. 2. Prima nititur æquitate naturali, quod est primigenium jus, eod. cap. & num.
 Obligationis naturalis capax est, qui capax est consensus, 2. part. cap. 22. numer. 6.
 Obligationes privatæ non contrahuntur sine animo, & consilio contrahentis: secus, cum vel ex delicto, vel ex præscriptione legis subeuntur, 2. p. c. n. 6.
 Obligationum quatuor genera distinguuntur, 1. part. cap. 1. num. 4.
 Obligatio ex contractu quatuor modis contrahitur, re, verbis, litteris, consensu, eod. cap. num. 3.
 Obligationum quatuor genera distinguuntur, 1. part. cap. 1. num. 4. obligationis essentia oritur ex consensu, quantitas sæpè re ipsa, 1. part. cap. 1. num. 5.
 Obligatio, quæ contrahitur consensu cujusmodi sit, & quæ ejus vis, 2. part. cap. 22. num. 4.
 Obligatio omnis, pro contractu habenda, 3. part. cap. 2. num. 6.
 Obligatio ex contractu prior est actione, 1. part. c. 4. num. 8. est duplex, una naturalis, altera civilis, 16.
 Obligationum, quæ ad contractum pertinent, tripartita est ratio: nam quædam sunt antecedentes, aliæ comitantes, aliæ consequentes, 2. part. cap. 22. num. 7.
 Obligatio contractus quibus modis tollatur, in 2. part. cap. 25. quatuor modos exequitur Imperator in Instit. eod. c. n. 1. per solutionem, per acceptilationem, per novationem, per consensum contrarium, nos decem & octo persecuti sumus eod. c. n. 1. & seqq. præter illos 18. modos civiles, quatuor alii recensentur, & examinantur, c. 16. 2. p. qui sunt libera condonatio, impotentia, seu gravis debitoris ino-

- P**ia, cessio bonorum. A Romano Pont. impetrata liberatio.
- O**bligatio ex delicto non nascitur ex consensu delinquentis, sed ex legis auctoritate, teste Bart. 3. p. c. 2. n. 6.
- O**bligatio ex maleficio, vel quasi ex maleficio qualis, 2. part. cap. 22. n. 6. An obligatio conscientiae desit contractui, cui deest obligatio humani juris, 2. p. c. 24. de qua re disputatum est à nobis in 3. resp. moral. q. 4. nuda pacta vim habent etiam resistente lege civili, n. 4. nonnulli numerantur contractus, quibus deest obligatio civilis, in quibus est obligatio divini juris, & conscientiae, in eod. cap. num. 4. & 6. in judicandis obligationibus contractuum theologicum forum discrepat à contentioso, quando in hoc certatur conjecturis, in illo veritatis luce cognoscitur, eod. cap. num. 10. obligatio semel extincta numquam reviviscit, part. 2. cap. 26. num. 13.
- O**bligatio cum actione comparatur, sicut passio, p. 2. c. 27. n. 3. & est actionis causa princeps, & procatartica.
- O**bligatio theologica non semper cum canonica congruit, 2. p. c. 23. n. 6.
- O**ccupatio est titulus acquirendi dominii, 2. part. cap. 36. num. 11.
- O**fficina nihil ingenuum habere potest, 1. part. cap. 10. reg. Tulliana 49.
- O**pera sibi pro pretio in societate ex Baldo, 3. p. tract. de societ. c. 13. n. 8. respondet non humanae pecuniae, sed, ut is loquitur, interussorio, opera est quid natura sua aliena, & vanaescens, ibid.

P

- P**acta omnino servanda, 2. p. c. 14. num. 3.
- P**actum de non praestando dolo non valet, ibid. quod dicitur, pacta praestare legibus, intelligitur de legibus quae vel continent privaram utilitatem, vel quae proprietates naturales apponunt contractibus. Pactum nudum obligationem parit in foro conscientiae, eod. c. n. 7. quomodo verum sit obligationem, quae intima est contractus proprietas, tolli pacto, num. 8. eod. cap.
- P**actum nudum, utrum ne obligationem pariat, disputatur 2. p. c. 23. Quid sit pactum nudum, eod. cap. num. 1. & 2. Nudum est, quia nihil praeter conventionem habet extrinsecum, n. 2.
- P**actum nudum quibus modis vestiatur, 2. p. c. 23. n. 4. & 5. Non parit obligationem civilem, nisi in tribus rebus, eod. c. n. 7. Nuda pacta jure theologico, & sacrorum Canonum obligationem, & actionem pariunt, eod. c. n. 10. & seqq. sanctorum Doctorum auctoritate probatur ex nuda pactione obligationem oriri, n. 14. eod. c. nec non testimonio Theologorum, num. 15. Argumentis idem persuadetur, num. 16. & 18. vide in eadem 2. part. cap. 24. num. 4.

- P**actio contraria quarta est contractus proprietas, in 2. part. cap. 14.
- P**actio in jure sic definitur: Est duorum, pluriumve in idem placitum, & consensus, eod. c. n. 1. Describitur etiam in jure Pontificio: Pactio non potest esse contraria, nec legibus, nec bonis moribus; quod multis legibus confirmatur.
- P**actio fieri potest contra proprietates contractus, non intimas, sed naturales, 2. part. cap. 14. num. 3. pactionibus contrariis tolli quoque possunt priora pacta, & jam contractae obligationes, eod. cap. num. 4.
- P**actum de non facienda umquam divisione inter socios, sit ne semper irritum, 3. part. tractat. de societ. cap. 10. numer. 7.
- P**apa num possit tollere obligationes ex contractu, 2. part. cap. 26. num. 5. & seqq. obligationes incertas, & quae jus habent ambiguum, tollere potest, item, quas intelligit, aut contrahentibus, aut aliis, esse perniciosas, eod. cap. num. 8.
- P**apa naturalibus, ac divinis legibus, nec derogare, nec obrogare potest, 2. part. cap. 26. num. 8.
- P**apa in jure naturali, quando dicitur à nonnullis posse dispensare, intelligendum est de dispensatione declarante, vel interpretante, ita ut ceteri cogantur ejus stare declarationi. Quomodo dispenselet injurata, vel votiva obligatione, vel in matrimonio rato, non consummato obligationes, quae inter Deum, & homines contrahuntur, ad suum tribunal Deus allegat, eod. capit. 26. numero 11. obligationum civilium obliterandarum noluit Deus suo Vicario permittere potestatem.
- P**apa patienter sustinet, si non fiat, quod prava fuerit ei insinuatione suggestum, part. 1. cap. 10. regula Pontificia 7. in iis, quae sunt à nobis digestae.
- P**auperibus debentur bona, quae superfluent, 1. part. cap. 9. num. 7.
- P**eculium quoruplex sit, 3. part. tract. de societ. cap. 12. num. 3.
- P**ecunia quot modis in alium transferri possit, 3. part. tract. de societ. cap. 11. num. 7.
- P**ecunia in societatem non confertur quo quomodo; sed ut quaestiosa tract. de societate, cap. 13. num. 2. In pecunia sociali tria spectari possunt, ejus substantia, usus, seu commoditas quaestiosa, & periculum, num. 2. eod. c. Ratione contractus in societate non communicantur pericula pecuniae, ibid. ejus usum communicari fatentur omnes: substantia communicetur, ambigitur; nobis videtur communicari substantia, nec non res ipsae, quae in societatem adferuntur, contra Baldum, eod. cap. num. 3. 4. 5. & 6. Idque multis rationibus approbatur, contrariaque depelluntur; sed tamen quinque modis dicere possumus, pecuniam collatam in societatem manere ei, qui confert eod. cap. num. 6.
- P**ecuniarius socius duplici subest periculo, tum

amittendæ pecuniæ, tunc amittendi negotiatorii
usus, eod. cap. num. 7.
Pœnæ ratio in eo sita est, ut sit involuntaria; cul-
pæ verò in eo, ut sit voluntaria, ex D. Thoma,
part. 3. cap. 2. num. 6.
Periculis se offerre sine causa nihil stultius, part. 1.
cap. 10. regula Tulliana 40.
Peroratio totius operis, cap. 14. in quo diluuntur
nonnulla, quæ toti methodo objici possent.
Persuadere est plus, quàm compelli, & cogi sibi
parere, ex lege civili, 2. part. cap. 16. num. 1.
Placabilitate, atque amicitia nihil magno, & præ-
claro viro dignius, 1. part. cap. 10. reg. Tull. 51.
Pollicitatio quid, 2. part. cap. 24. num. 7. facta
cum causa, obligat civitati, Clero, Ecclesiæ,
& pauperibus alicujus loci, eod. cap. num. 7.
facta aliis pollicitatio, etiam cum causa, non
devincit conscientiam. Si quis promittit præsentis,
ore tacenti, multi aiunt nasci obligationem, nu-
mer. 8. eod. cap.
Pollicitatio absenti facta non parit obligationem,
2. part. cap. 24. num. 8. expectandum respon-
sum, aiunt nonnulli, ejus, qui abest, eod. cap.
numer. 9.
Pontifex Romanus jura omnia in scrinio pectoris
sui censetur habere, part. 1. c. 10. reg. ex Pon-
tificiis 11. in nostra coacervatione.
Possessio est rei corporeæ: solo animo ammittitur,
sed solo animo non acquiritur, part. 2. cap. 35.
num. 2. Pupillus utens ratione sine tutoris au-
thoritate potest possessionem nancisci, eod. num.
Per servum acquirimus possessionem, si iis ani-
mum habeat acquirendi, ibidem. In commoda-
to, deposito, locatione, retinetur possessio, ibi-
dem. Incerta pars fundi non possidetur, eod.
cap. num. 3. Quot modis amittatur possessio,
eod. num.
Possessor potior haberi debet in pari causa, 1. par.
cap. 10. reg. civili 37.
Precarium quas obligationes habeat utrinque, 1.
part. cap. 3. num. 4.
Præcepta juris positivi magis obligant ex intentione
legislatoris, quàm ex ipsis verbis, ex D. Tho-
ma 1. p. c. 10. n. 6. quare in l. non dubium, C.
de legibus, docetur in legem eum committere,
qui verba legis amplexus contra legis nititur vo-
luntatem, eod. cap. num. 6.
Præceptio cujusque contractus explicandi in rebus
quatuor consistit, 3. part. c. 9. numer. 1. &
seqq.
Preces importunæ num faciant contractum nul-
lum, disputatur 2. p. c. 13. recitantur opinio-
nes duæ contrariæ, nostra sententia nonnullis
effatis enucleatur. Precibus importunis, & fla-
gitiosis quod sit, pro infecto habendum, 5. effa-
to. Precibus, quæ instructæ sunt dolis, & men-
daciis, quod vel obtinetur, vel impetratur, nec
valet, nec obtinet firmitatem juris, effato 6.
Præscriptio est titulus adipiscendi dominii, 2. p.
c. 36. n. 35. Definitur ibid. consistit in rebus
immobilibus, una est longi, altera longissimæ

temporis, ibid. ut quis possit præscribere, qua-
tuor exiguntur, ibid.
Pretium justum rerum illud est, quod respondet
utilitatibus, quibus cariturus est venditor, 2.
p. c. 19. n. 3. Pretii, & æstimationis rerum
index est lex, & loci consuetudo, eod. c. n. 5.
ad legiflatorem spectat justum rerum pretium
statuere, ibid. & quæ nam in constituendo pre-
tio considerata sint, ibid. & num. 6. Corra-
dus quindecim excogitavit documenta, seu ad-
monita ad justum pretium indagandum, ea in-
dicantur eod. cap. n. 7.
Pretium constitutum à Principe individuum est, nec
latitudinem habet, p. 2. c. 19. n. 8.
Pretii rerum, quæ humanæ vitæ non sunt necessa-
riæ, earum dominus potest esse moderator, sed
tamen æquus, 2. part. cap. 19. num. 10. expo-
nuntur duæ illæ regulæ juris, quisque rei suæ
est moderator, & arbiter. Et res tanti valet,
quanti vendi potest; quarum expositio est ne-
cessaria contrahentibus omnino, eod. c. n. 11.
Principem quod deceat, est ex legibus perspicuum,
digna est vox majestate regnantis legibus alliga-
tum se Principem profiteri, part. 1. cap. 10.
reg. civili in nostra selectione 14. de auctoritate
juris nostra pendet auctoritas, reg. civili 15. in
eadem selectione, & re vera majus est imperio
submittere legibus principatum, in ead. reg.
Principes vitiosi plus exemplo, quàm peccato no-
cent, 1. part. cap. 10. regula Tulliana 23. ut
enim cupiditatibus Principum infici solet tota ci-
vitas, ita emendari & corrigi continentia, eod.
cap. regula Tulliana 21.
Principum quale sit dominium in res subdito-
rum, 2. part. cap. 34. ex D. Thoma. & Se-
neca.
Principia contractus quomodo intelligantur esse
necessaria, & certa, operis peroratione, n. 8.
& 9.
Prior tempore, potior jure, 1. part. cap. 10. re-
gula Pontificia 31. ad nostram enumerationem.
Promissio non servata quid oneris imponat in re-
stituendo, 2. part. cap. 23. num. 18. & 19.
Propagandæ humanæ speciei præceptum aucta
individuum multitudinem desit obstringere sin-
gulos, 2. part. cap. 4. num. 2.
Propinquitatis loci est titulus acquirendi dominii,
p. 1. c. 36. n. 21.
Proprietatem duodecim, quæ in contractu de-
bent inesse, connexio demonstratur 2. p. c. 2.
Proprietates duodecim contractus, quæ ad res alias
permanant, qua ratione dici queant convenire
contractui quarto modo, in peroratione ope-
ris, num. 15. & 16. multorum contractuum
proprietates jure tantum civili videntur esse in-
trinsecæ, in peroratione n. 16.
Proprietates, quæ demonstrantur, convenire rei
tantum debent de qua demonstrantur, in totius
operis peroratione num. 12.
Proprietas una est causa alterius, in peroratione
operis, n. 10.

Proprietas

R E R U M.

Proprietas una quomodo potest esse intra aliam, & extra, 2. part. cap. 18. n. 2.

Proprietas civilis adeo est intima dominio, ut pro dominio sumatur, part. 2. cap. 35. num. 4. nulla proprietas dicitur, quando est usus uctu privata, ibid.

Proprietas non est propria facultas, ut visum est Soto, 2. p. c. 29. n. 2.

Prudentia quid sit, apud Aristot. 2. part. cap. 7. num. 6. prudentiae directe opponitur astutia, ex D. Thoma, eod. cap. & eod. n.

Pupillus sine ad res contrahendas idoneus, 1. part. cap. 7. disputatur, probatur posse contrahere si negotii sui sit bene gerens.

Pupillus sine tutoris auctoritate naturaliter obligari potest, 3. part. cap. 3. num. 5. obligatur etiam civiliter, quando sit ex contractu locupletior, ibid.

Pupillus num coire societatem possit, 3. p. tract. de societ. c. 12. n. 4. pupillus quando, & quomodo obligetur, ibid. & n. 5.

R

Ratio habet naturale dominium, 2. p. c. 7. n. 1.

Ratio, & oratio societatis humanae vinculum, p. 1. c. 10. reg. Tulliana 39.

Rem familiarem dilabi sinere flagitiosum est, 1. part. cap. 10. regula Tulliana 57.

Reo favendum, cum sunt partium iura obscura, p. 1. c. 10. regula Pontificia 17. in nostra selectione.

Restitutio est actus iustitiae commutativae, 1. p. c. 7. n. 3.

S

Scientia est rerum necessarium, & aeternarum, in operis peroratione, n. 2. quomodo scientia possit esse rerum mortalium, & quae secus contingunt, in ead. perorat. num. 3. accidentis non esse scientiam, quomodo intelligatur apud Aristot. eadem perorat. num. 4. sciendi principia necessaria debent esse, & certiora, quam scientia conclusionis, in ead. perorat. n. 5.

Seditionem, ut summum malum in civitatibus vitent legislatores, 1. p. cap. 4. n. 2.

Sequi non attinet, quod assequi nequeas, parte prima, cap. 10. regula Tulliana 42.

Servitutem mortalitati comparamus, 1. p. cap. 10. regula civili 42. in nostra collectione.

Societas quid, 3. part. tract. de societ. c. 10. num. 1. societatis definitio nostra est quatuor causis constata ostenditur, eo. c. & n.

Societatis proprietates aliae sunt magis communes, & necessariae, aliae minus communes, aliae propriae, primae conveniunt societati, ut contractus est: secundae, ut est contractus, qui perficitur consensu: tertiae, ut societas est, 3. part. tract. de societ. cap. 10. num. 3. & 4. habet quoque societas proprietates alias intrinsecas, quae con-

trarias actiones non admittunt, alias vero extrinsecas, intrinsecas percensentur viginti, eod. cap. 10. num. 5. & seqq. Princeps omnium intrinsecarum est, rerum, quae in societatem conferuntur, communicatio, rerum inquam non lucri, ut recens quidam Theologus sentit, eod. cap. num. 5. & 6. id, quod multis probatur rationibus, dominium rerum transfertur in socios communicative, non abdicative, eo. cap. 10. num. 7. Proprietatis intrinsecas societates viginti explanantur eod. cap. num. 6. & seqq. nulla societas est aeterna, eod. cap. num. 7. & c. 11. num. 13. non potest renuntiari cum damno sociorum, ibidem, non transmittitur heredibus, n. 8. eod. cap. vide exceptionem ibidem, & cap. 11. num. 14.

Societas solvitur renunciatione, morte, capitis diminutione, egestate, 3. part. cap. 10. num. 13.

Societatis proprietates naturales duodecim exponuntur 3. part. tract. de societ. cap. 11. expensas factas nomine societatis omnes agnoscunt, eod. cap. num. 1. rei suae in societatem collatae quisque sustinet periculum, eodem cap. num. 3. num, haec proprietas iusta actione tolli possit, eod. cap. num. 4. & sequentibus. iustane pactio fieri possit inter socios de incolumitate sortis, 3. part. tract. de societ. cap. 11. num. 4. 5. 6. & 7. in societate praestatur culpa lata, & levis, eodem cap. numer. 11. haec proprietas contrariis actionibus removeri potest, num. 12.

Societati, cum non sunt partes adjectae, aequas esse debere lex decernit, 3. p. tract. de societ. c. 11. n. 16.

Societas tuta est, si vitetur usura, & iniustitia; usura vitatur, si quisque suae sortis periculum agnoscit: iniustitia, si socius unus non fuerit meliore conditione, quam alter, 3. p. tract. de societ. c. 13. n. 10.

Societas coitur rerum, non periculorum, 3. p. tract. de societ. cap. 12. num. 16. & 17. quando nescitur pactam, vel ratio coitae societatis, quid sequendum sit, eod. c. n. 13.

Societatem qui nam contrahere possint, 3. p. tract. de societ. c. 12. num. possint religiosi, eod. cap. num. 2. num. ii, qui in patria sunt potestate, n. 3. num. pupillus, num. 4. an uxor, num. 6. an possint duo fratres nobili genere nati bonorum omnium coire societatem, eodem c. n. 7. multi explicantur casus numeris sequentibus.

Socialis pecuniae, itemque operae, quae nam sit natura, disputatur 3. part. tract. de societ. cap. 13. vide in verbo Pecunia.

Societate distracta capitalis pecunia redit ad dominum; deinde lucrum dividitur, si quid est reliqui, quod dividi possit, 3. part. tract. de societ. cap. 13. num. 9.

Socii tenentur de culpa lata, & levi, 3. p. tract. de societ. c. 11. n. 11.

Socius societatem renuntians absenti, imprudentique socio, lucrum, quod facit, commune facit, damnum vero suum facit, id, qua ratione

I N D E X

intelligendum sit, 3. p. tract. de societ. cap. 11. numer. 17.

Socii mortui heres, quamvis non succedat societati, cogitur tamen negocia perficere inchoata à demortuo socio, 3. part. tract. de societ. c. 10. num. 13.

Socius si cum socio iudicio societatis agat, non plus auctor consequitur, quam adversarius ejus facere potest, 3. p. c. 10. n. 11. tract. de societ.

Soliditas est sexta contractus proprietas, de qua in 2. p. c. 16. proprietas hæc à soliditate physica, & mathematica, longè distat.

Soliditas ut est contractus proprietas, definitur res humanæ vitæ utilis, quæ in rerum natura aut jam extet, aut extare possit; cujus non sit interdicitum commercium, singula verba definitionis evolvuntur p. 2. c. 16. n. 3. confirmaturque proprietas hæc legibus, n. 4. quæ leges nullos declarant esse contractus, qui falsi sunt, & imaginarii, multique n. 5. & 6. numerantur contractus, quibus hæc deest proprietas, ex quo genere sunt Bisuntina, seu Lugdunensia cambia recentium Collybistarum; nec non pleræque officiarie societates.

Solidum physicum, & mathematicum, quid sit, docetur p. 2. c. 16.

Solidum, ut est contractus proprietas, non usurpatur, ut opponitur concavo, ead. p. & eod. c. n. 2. sed sumitur pro vero, non adumbrato, non inani, non adulterino.

Solvere pro ignorante, & invito, cuivis licet, 2. p. c. 25. n. 1. dispensatori remoto ab administratione, qui bona fide solvit rectè solvit, eod. c. n. 3.

Solvissè intelligitur, qui quod debet, creditori offert, & ille recusat, 2. p. c. 25. n. 4.

Solutionis verbo quid intelligatur, 2. p. c. 21. n. 2.

Sors est unus ex titulis acquirendi domini, 2. p. c. 36. n. 17. triplex sortis genus, eod. c. & n.

Sors quid sit ex D. Thoma, 2. part. c. 36. n. 29.

Sortium eventus à Deo expectandus ex D. Thoma, eod. cap. num. 28. quatuor modis in earum usu peccari potest ex eodem Doctore, cap. eodem, num. 29. incidunt nonnulla tempora, cum sortes laudabiliter adhibentur, eod. cap. n. 30.

Sors socialis, & lucrum possintne justa pactione periculo liberari, 3. p. tract. de societ. cap. 11. num. 4. 5. 6. 7. 8. post constitutionem Sixti quinti ista ratio paciscendi vitanda esset, eod. c. n. 9.

Statui naturæ integræ, an præter matrimonium, alii contractus congruissent: alios contractus in eo futuros fuisse ostenditur, 3. p. c. 4. n. 3.

Stipulatio quid, & quomodo fiat, 2. part. cap. 22. num. 4. quod ex stipulatione pura debetur, statim peti potest, 3. part. cap. 6. num. 8. sed promissorem excusat justum impedimentum, eod. cap. num. 9. non transfert dominium, 2. p. c. 4. n. 6.

Stipulationes turpes nullius sunt momenti, part. 2. cap. 18. num. 4. hæc de re videnda est quæstio nostra 5. in 3. libro respons. moral.

Stictum jus, subtile; summum propriè est jus civile, 3. p. c. 5. n. 9.

Succedens patri ex testamento non acquirit novum dominium ex sententia legis, sed, quod habebat cum patre, continuat, 2. p. c. 36. n. 26.

T

Thesaurus definitur 2. part. cap. 36. num. 16. consuetudinis jure ad Principem pertinere, quando invenitur, aiunt nonnulli, negant alii, eod. cap. n. 15. de eo quid jura statuerint, eod. c. n. 14.

Timor quid sit apud Aristot. secunda parte, cap. 11. num. 1. ad res duas contrarias respectum habet, ex D. Thoma ibidem, ejus objectum est malum futurum, arduum, quod ægrè vitari potest, ibid.

Translatio est titulus acquirendi domini 2. p. c. 36. n. 23.

Traditionibus, & usucapionibus transferuntur dominia, non pacto, 1. part. cap. 6. n. 6.

Transferre non potest in alterum quis, quod suum non est, 1. p. c. 4. n. 6.

Translatio domini est postrema contractus proprietas, 2. part. cap. 37. multis rationibus proprietas hæc concluditur, num. 1. & sequentibus subjuvantur fundamenta contraria, numer. 3. contractus nonnumquam comitem habet traditionem rerum, & tunc actu transfert dominium: non numquam non habet, & tunc habitu transfert, n. 4. eod. cap.

Translatio domini dupliciter sumitur, id est, pro actione transferendi, & pro jure transferendi, secundo modo est contractus proprietas, 2. part. cap. 37. numer. 5. numerantur modi, quibus dicitur contractus transferre dominium, ibid. Bartolus memorat casus aliquot, in quibus dominium transfertur sine traditione, ibid.

Translatio domini duplex est, una cum rei abdicatione, altera cum ejusdem communicatione, hoc enim altero modo in contractu societatis transfertur, 3. p. tract. de societ. c. 10. n. 7.

V.

Valor rei duplex, ex Scoto, part. 2. cap. 17. num. 9. æstimationis rerum triplex gradus, supremus, infimus, medius, ibid.

Velle, quod non deceat, idipsum miserrimum est, nec tam miserum est non adipisci, quod velis, quam adipisci velle, quod non oporteat, 1. p. c. 10. reg. Tulliana 68.

Velleianum beneficium quod nam sit, 2. p. c. 22. n. 9.

Venditio imaginaria nulla est, part. 1. cap. 6. n. 5.

Venditio revocatur ad contractum illum innominatum, do, ut des, eodem cap. & num.

Venditio completur rei traditione, 1. part. cap. 6. num. 5. non transfert dominium sine traditione, ibidem, ad venditionis substantiam spectant pretium & merx, eod. cap. n. 5.

Verba inventa sunt, non quæ impedirent, sed quæ indicarent nostram voluntatem, ex Marco Tullio, 1. part. c. 10. n. 5. non ex verbis totum pendet jus: sed verba serviunt hominum consiliis, & auctoritatibus, ibidem.

Verecundia sublata, quid sequatur, verbis hisce significat Marcus Tullius, sine verecundia nihil rectum esse potest, nihil honestum, p. 1. c. 10. reg. Tulliana 48.

Veritas prævalet præsumptioni, ex Scoto, 2. p. c. 24. num. 10.

Veritas rei in contractibus potius, quam scriptura, perspicui solet, ex C. plus valere, l. 1. p. 2. c. 16. n. 4.

Verum, simplex, sincerum, naturæ hominis aptissimum, part. 1. cap. 10. regula Tull. 33.

Via est octo pedum lata ex Varrone, & Jurisconsulto, 3. p. c. 2. n. 9.

Vindicta debetur ei, qui accepit injuriam, 2. p. c. 27. n. 5.

Vir bonus est is, qui prodest quibus potest, nocet nemini, part. 1. cap. 10. reg. Tulliana 57.

Vir bonus, nec cogitare quidem quidquam audebit, quod non audeat prædicare, p. 1. c. 10. reg. Tulliana 60.

Vir bonus est uniuscujusque rei mensura, ex Arist. part. 1. c. 10. post regulas Tullianas.

Vicia rerum venalium quæ, & quando, detegenda, 2. p. c. 7. n. 11.

Voluntarium est cujus principium & initia cum circumstantiarum cognitione, 3. p. c. 2. n. 3.

Voluntas nonnumquam est titulus transferendi dominiij absque traditione, 2. p. c. 36. n. 24.

Usucapio est titulus acquirendi dominiij, 2. p. c. 36. n. 34.

Usucapio quid sit, ibidem, cur inducta ibidem, quæ requirat, ibidem, de qua est à nobis disputatum septimo libro respons. moralium, quæstione, postrema.

Usufructuarius, & fructuarius pro re eadem usurpatur in jure civili, 2. p. c. 35. n. 15.

Usufructuarii onera quænam sint, ostenditur in 2. part. c. 35. num. 7. causam proprietatis non potest facere deteriore, eod. cap. & num. facta

recta præstare debet, num. 8. ædificium inchoatum perficere non potest, ibidem, vestimenta legata non locat, ibidem, neque caro, neque corium mortui pecoris ad eum pertinet; ibidem.

Usufructuarii privilegia quænam sint, 2. p. cap. 35. num. 9. potest usufructum invito herede vendere, ibid. sylvam cæduam potest cædere, eod. c. n. 10.

Usufructus quid sit, 2. part. cap. 25. num. 5. constituitur in cunctis rebus, iis exceptis, quæ usu consumuntur, eod. cap. num. 6.

Usufructus quibus modis finiatur, 2. p. c. 35. n. 11.

Usufructus duplex formalis, & causalis, 2. p. c. 35. num. 15.

Usum quid, 2. part. cap. 35. num. 15. ex Glossa est duplex, unus formalis, alter causalis.

Usum rei est accidens, quod fluit à substantia rerum, quæ functionem habent, & usu consumuntur, eod. part. cap. 19. num. 2. quænam sit hujus propositionis vera interpretatio, in rebus, quæ usu consumuntur, non distinguitur usus à substantia rerum, eod. c. n. 2.

Usum nudus quænam sit, 2. p. c. 35. n. 12. qui habet usum domus, quid possit, ibid. usus fundi, cui est legatus, quid ei liceat, num. 13. eod. c. usu sylvæ cæduæ legato, videtur usufructus, cap. eod. n. 13.

Utile putare quod turpe sit, calamitosum est, 1. p. c. 10. reg. Tull. 54.

Utile non debet per inutile vitari, p. 1. c. 10. reg. Pontificia 22. in nostra selectione.

Utilia, & quæ in actionibus versantur stabilitatem non habent, ex Aristot. in peroratione operis, n. 2.

Utilitati suæ cuique serviendum, sine tamen alterius injuria, part. 1. cap. 10. regula Tulliana 53.

Utilitas magna, necessitas appellatur, 2. p. 2. num. 1.

Utilitas est proprietas contractus, idque probatur in 2. p. c. 3. n. 3.

Uvicleffus damnatus in Concilio Constantiensi fuit: quia ecclesiasticis facultates suas adimi oportere aiebat, 2. part. cap. 31. num. 9.

F I N I S.

L A U S D E O.

P R I V I L E G E D U R O Y.

L OUIS PAR LA GRACE DE DIEU ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE : A nos amez & feaux Conseillers les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maître des Requêtes ordinaire de nôtre Hôtel, Grand Conseil, Prevost de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenans Civils, & autres nos Justiciers qu'il appartiendra, SALUT. NICOLAS BOUCHER Libraire à Rouën, Nous a fait remontrer qu'il desireroit donner au public les Livres intitulés, *Comitoli Responsa Moralia Maldonatus in quatuor Evangelistas Mussiponti; & Maldonatus de Sacramentis; Fromondi Commentarii in Epistolas B. Pauli*: s'il Nous plaïsoit luy accorder nos Lettres de Privilege sur ce nécessaires. A CES CAUSES, Voulant reconnoître le zele dudit Boucher & procurer à nos Sujets la lecture d'Ouvrages si utiles, dont l'Impression ne se peut faire sans grands frais, & qui étoient comme abandonnez; Nous luy avons permis & permettons par ces Presentes de faire imprimer lesdits Livres, en telle forme, marge, caractère, conjointement, ou séparément, & autant de fois que bon luy semblera, & de les vendre, faire vendre, & debiter par tout nôtre Royaume pendant le tems de huit années consecutives à compter du jour de la datte desdites Presentes. Faisons défenses à toutes personnes de quelque qualité & condition qu'elles puissent être, d'en introduire d'Impression étrangere dans aucun lieu de nôtre obéissance; & à tous Imprimeurs, Libraires, & autres, d'imprimer, faire imprimer, vendre, debiter, ni contrefaire lesdits Livres, en tout ni en partie, sans la permission expresse & par écrit dudit Exposant, ou de ceux qui auroient droit de luy, à peine de confiscation des Exemplaires contrefaits, de trois mil livres d'amende contre chacun des contrevenans, dont un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, l'autre tiers audit Exposant, & de tous dépens, dommages & interêts. A la Charge que ces Presentes seront enregistrées tout au long sur le Registre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris, & ce dans trois mois de la datte d'icelles, que l'Impression desdits Livres sera faite dans nôtre Royaume & non ailleurs, en bon papier & en beaux caractères conformément aux Réglemens de la Librairie; & qu'avant que de les exposer en vente, il en sera mis de chacun deux Exemplaires dans nôtre Bibliothèque publique, un dans celle de nôtre Château du Louvre, & un dans celle de nôtre trésorier & feal Chevalier Chancelier de France, le Sieur Phelypeaux Comte de Pontchartrain, Commandeur de nos Ordres, le tout à peine de nullité des Presentes; du contenu desquelles vous Mandons & Enjoignons de faire jouir l'Exposant ou ses ayans cause, pleinement & paisiblement, sans souffrir qu'il leur soit fait aucun trouble ou empêchement. Voulons que la Copie desdites Presentes, qui sera imprimée au commencement ou à la fin desdits Livres, soit tenuë pour dûëment signifiée, & qu'aux Copies collationnées par l'un de nos amez & feaux Conseillers-Secretaires, foy soit ajoutée comme à l'Original. Commandons au premier nôtre Huissier ou Sergent sur ce requis, de faire pour l'exécution d'icelles, tous Actes requis & nécessaires, sans autre permission, & nonobstant Clameur de Haro, Charte Normande, & Lettres à ce contraires. C A R T E L E S T N Ô T R E P L A I S I R. Donné à Paris le vingt-troisième jour de Janvier, l'an de grace mil sept cens huit. Et de nôtre Regne le soixante-cinquième : Par le Roy en son Conseil. Signé, LE COMTE.

Registré le present Privilege & la presente Cession sur le Registre N°. 2. de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris, pag. 311. N°. 592. conformément aux Reglemens, & notamment à l'Arrest du Conseil du 13. Aoust 1703. A Paris ce 22. de Février 1708. Signé, SEVESTRE, Syndic.

Ledit Nicolas Boucher a associé audit Privilege pour le Comitulus, Eustache Herauld & Pierre le Boucher, suivant l'accord fait entr'eux.

Les Exemplaires ont été fournis.

Comitoli, Paolo

Responsa moralia

Rothomagus 1709

4 Mor. 107

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10526516-6